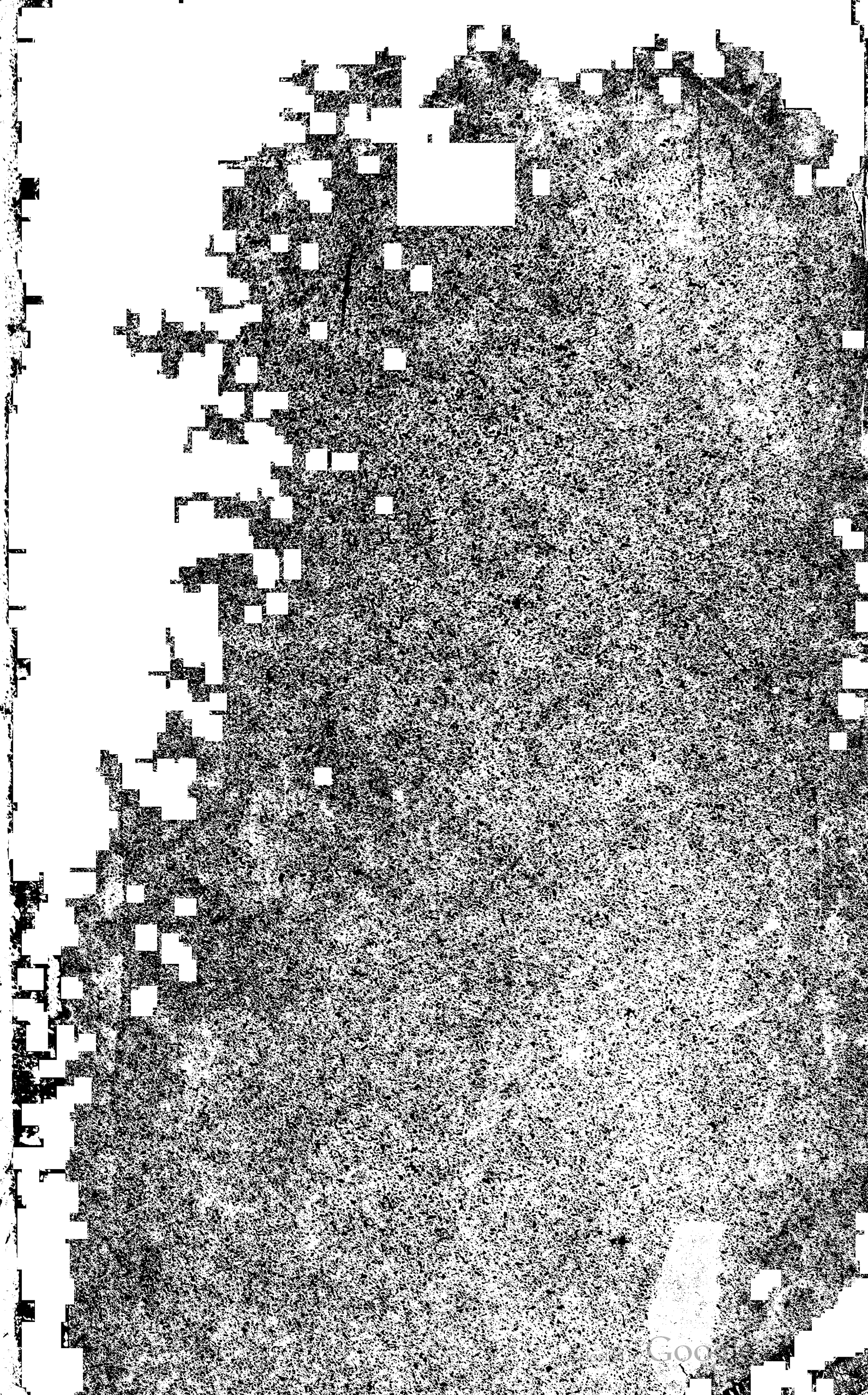
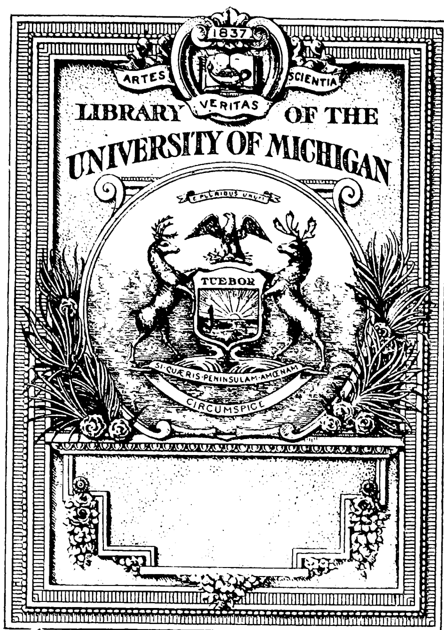

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI·QUÆRIS·PENINSULAM·AMŒNAM
CIRCUMSPICE

Van Delden
Oct. 1858.
qr.

HUGO GROTIUS.
Reginæ Regnique Suedici Consiliarius eorundemque ad
Regem Christianissimum Legatus ordinarius, quondam
Syndicus Roterodamensis, ejusdemque Urbis in Conventu
Ordinum Hollandiæ et Westfrisiæ Delegatus.

HUG. GROTII
DE JURE
BELLI ac PACIS
LIBRI TRES

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris*, *ejusdemque* Dissertatione de MARI LIBERO;

Ac Libello singulari De ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE:

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V. C. NOTIS in totum opus de Jure Belli ac Pacis;

Ex altera recensione

JOANNIS BARBEYRACII,

JC. & Publici Privatique Juris Antecessoris Groningani:

Cum Notulis ejusdem nunc auctioribus, pluriumque locorum, ex Auctoribus quibusvis laudatorum, adcuratiori indicatione.

TOMUS PRIMUS.

AMSTELÆDAMI,
Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS.
CIƆ IƆ CCXXXV.
Cum Privilegiis.

Summa Privilegiorum.

PRivilegiis a Sacra Cæsarea Majestate, nec non Christianissimo Galliarum Rege, ut & Præ-potentibus Dominis Fœderatæ Belgicæ Ordinibus, Petro Grotio concessis, cautum est, ne quis citra ejus voluntatem & consensum per 15. annos Hugonis Grotii Opera vel aliquam eorum partem quacunque formâ aut in aliam linguam versa imprimat aut excudat, vel alibi impressa in eorum ditiones inferat atque divendat, sub omnium librorum & alia insuper pecuniæ mulcta, quemadmodum latius in diplomatibus patet.

Horum privilegiorum jus omne in Joannem Blaeu transcripsi.

P. GROTIUS.

PRIVILEGIE.

DE STATEN VAN HOLLAND EN WESTVRIESLAND doen te weeten: Alsoo Ons te kennen is gegeeven by de *Janssoons van Waesberge*, Burgers en Boekverkopers der stadt Amsterdam, dat sy Supplianten in den Jaere 1718, beneffens *Rudolph* en *Gerard Wetstein*: (welkers regt de Supplianten inmiddels in hunne verkopinge van den 11 November des Jaers 1726 aan sig hebben gekogt) door Ons waren begunstigt geweest met Ons Octroy op seeker boek, genaemt: *Hugo Grotius de Jure belli & pacis, cum notis Authoris, Gronovii*, & *Guil. van der Muelen*, so in octavo als folio, en alsoo het voorsz. Octroy was komen te expireeren, en de Supplianten van voorneemen waeren deselve boeken te herdrukken, en daar by te voegen de noten van *Tesmarus*, *Obrechtus* en *Barbeyrac.* Wyl nu de Supplianten gewaerschouwt waeren, dat deselve boeken buyten s'Lands worden gedreigt te sullen werden nagedrukt, en daar van een groot getal in deese Provintie tot der Supplianten seer groote schade en nadeel soude werden ingevoert, so keerden sig de Supplianten tot Ons, onderdaniglyk versoekende vernieuwing van het selve Octroy soo voor hun, of hunne erven, of hun regt verkrygende, om gemelde boek, *Hugo Grotius de Jure belli ac pacis, cum notis Authoris, Gronovii &c.* hier boven gemelt, hier te Lande alleen te mogen drukken, doen drukken of verkopen, voor de tyd van vyftien agtereenvolgende jaeren, met verbod aan alle en een yder het voorsz: boek, elders nagedrukt zynde in 't geheel, of ten deele, of in wat formaat het ook mogt syn, en wel voornamentlyk de voorsz. nooten, om daar van eenige Extractie in 't Frans of andere taalen te moogen maaken, hier te lande in te brengen of te verkoopen, op de pœne van drie duysent guldens door Ons daar tegen te statueeren; SOO IS 'T, dat wy, de saeken en 't voorschreve versoek overgemerkt hebbende, ende geneegen weesende ter bede van de Supplianten, uyt Onse regte weetenschap, souveraine Magt en Authoriteyt, deselve Supplianten geconsenteert, geaccordeert, en geoctroyeert hebben, Consenteeren, Accordeeren, en Octroyeeren haar by deesen, dat sy geduurende den tyd van vyftien eerst agtereenvolgende jaaren, het voorsz. boek, genaemt *Hugo Grotius de jure belli ac pacis, cum notis Authoris, Gronovii & Guill. van der Muelen*, soo in Octavo, als Folio; in diervoegen als sulks by de Supplianten is versogt, en hier vooren uytgedrukt staat, binnen den voorsz. Onsen Lande alleen sullen mogen drukken, doen drukken, uytgeeven en verkopen, verbiedende daeromme allen ende eenen ygelyken het selve boek in 't geheel ofte ten deele te drukken, naar te drukken, te doen naardrukken, te verhandelen ofte verkopen, ofte elders nagedrukt binnen den selven Onsen Lande te brengen, uyt te geven, ofte te verhandelen en verkopen, op verbeurte van alle de naargedrukte, ingebragte, verhandelde ofte verkogte Exemplaren, ende een boete van drie duysend Guldens daarenboven te verbeuren, te appliceeren een derde part voor den Officier, die de Calange doen sal, een derde part voor den Armen der plaatse, daar het Casus voorvallen sal, ende het resteerende derde part voor de Supplian-

† 2 ten,

ten, ende dit t'elkens soo meenigmaal als deselve sullen werden agterhaalt; alles in dien verstande, dat wy de Supplianten met deesen Onsen Octroye alleen willende gratificeeren, tot verhoeding van haare schaade, door het nadrukken van het voorschreve Boek, daar door in geenigen deele verstaan, den inhouden van dien te authoriseeren, ofte te advoueren, ende veel min het selve onder Onse protectie en bescherminge eenig meerder crediet, aansien, ofte reputatie te geven; nemaar de Supplianten in cas daar inne iets onbehoorlyks soude influeëren, alle het selve tot haren Laste sullen gehouden wesen te verantwoorden, tot dien eynde wel expresselyk begeerende, dat byaldien sy desen Onsen Octroye voor het selve Boek sullen willen stellen, daar van geene geabbrevieerde ofte gecontraheerde mentie sullen mogen maken, nemaar gehouden weesen het selve Octroy in 't geheel, en sonder eenige omissie daar voor te drukken, ofte te doen drukken, ende dat zy gehouden sullen zyn een Exemplaar van het voorsz. Boek, op Groot Papier, gebonden, en wel geconditioneert, te brengen in de Bibliotheek van Onse Universiteyt te Leyden, binnen den tyd van ses weeken, na dat zy Supplianten het selve Boek sullen hebben beginnen uyt te geeven, op een boete van ses hondert guldens, na expiratie der voorsz. ses weeken, by de Supplianten te verbeuren ten behoeve van de Nederduytsche Armen van de plaats, alwaar de Supplianten woonen; en voorts op pœne van metter daadt versteeken te syn van het effect van deesen Octroye. Dat ook de Supplianten, schoon by het ingaan van dit Octroy een Exemplaar gelevert hebbende aan de voorsz. Onse Bibliotheek, by soo verre sy geduerende den tydt van dit Octroy het selve Boek souden willen herdrukken, met eenige observatien, noten, vermeerderingen, veranderingen, correctien, of anders hoe genaamt; of ook in een ander formaat, gehouden sullen syn wederom een ander Exemplaar van het selve Boek, geconditioneert als vooren, te brengen in de voorsz. Bibliotheek, binnen deselve tyd, en op de boete en pœnaliteyt als voorsz. Ende ten eynde de Supplianten desen Onsen Consente ende Octroye mogen genieten als naar behooren; lasten wy allen ende eenen ygelycken, die het aangaan mag, dat sy de Supplianten van den inhoude van desen doen, laaten, ende gedoogen, rustelyk, vreedelyk, ende volkomentlyk genieten en gebruyken, cesseerende alle belet ter contrarie. Gegeeven in den Hage, onder Onsen grooten Zegele hier aan doen hangen, op den vierden Juny, in 't Jaar Onses Heere ende Saligmaakers seventien hondert drie en dertig.

J. G. v. BOETZELAAR. vt.

Ter Ordonnantie van de Staten.

WILLEM BUYS.

Aan de Supplianten syn nevens dit Octroy ter hand gestelt by extract authenticq haar Ed: Groot Mog. Resolutien van den 28 Juny 1715, en 30 April 1728, ten eynde om sig daar na te reguleeren.

L U-

LUDOVICO XIII.

CHRISTIANISSIMO

FRANCORUM & NAVARRÆ

REGI

HUGO GROTIUS.

Udet hic liber, Regum eminentissime, Tuum sibi augustum nomen inscribere, non sui, non Auctoris, sed argumenti fiducia, pro Justitia *quippe scriptus: quæ virtus adeo Tua est, ut inde tuis meritis & humani generis suffragio dignissimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique* JUSTI *appellatione non minus quam* LUDOVICI *noscaris. Speciosi Romanis Ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Asia, aliisque devictis gentibus tituli. At quanto Tuum illustrius, quo significaris nullius populi, nullius hominis, sed ejus, quod injustum est, & hostis ubique, & victor semper? Magnum putarunt Ægyptii reges, si patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes sunt Tui nominis, quod non ista tantum, sed quicquid pulchrum & honestum excogitari potest, ambitu suo complectitur:* JUSTUS *es, cum Magni supra omne id quod dici potest Regis Patris Tui memoriam honoras ipsum imitando:* JUSTUS, *cum Fratrem modis omnibus, sed nulla re magis quam exemplo tuo instruis:* JUSTUS, *cum Sorores summis matrimoniis ornas:* JUSTUS, *cum sepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus seculo temet opponis:* JUSTUS, *sed simul clemens, cum subditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite transversos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diversum à te sen-*

tientibus: JUSTUS *simulque misericors, cum oppressos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua singularis beneficentia, & in tantum Deo similis, quantum humana natura patitur, me cogit, ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœlestia sidera non tantum magnis mundi partibus se infundunt, sed ad singula animantia vim suam patiuntur descendere; ita Tu, in terris benignissimum sidus, non contentus erigere Principes, sublevare populos, mihi quoque in patria male habito & præsidium voluisti esse & solatium. Accedit ad implendum Justitiæ orbem post actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna, quam non homines tantum, sed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotusquisque de plebe infima, imo de ipsis illis, qui a mundi consortio se absciderunt, ita se ab omnibus culpis immunem præstat, ut Tu in ea positus fortuna, quæ innumeris peccandi illecebris undique obsidetur? Quantum vero hoc est, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diversa peccantium exempla id consequi, quod aliis solitudo vix, sæpe ne vix quidem, præstat? Hoc vero est non Justi tantum, sed & Sancti nomen in hac ipsa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum consensus post obitum tribuit: hoc est esse non gentilitio sed suo proprio jure Christianissimum. Sed Justitiæ cum pars nulla a te aliena sit, illa tamen, quæ circa libri hujus materiam, id est, circa belli pacisque consilia versatur, eo proprie tua est, quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum spatia in utrumque mare procurrit; sed majus hoc regno regnum est, quod regna aliena non concupiscis. Dignum hoc tua pietate, dignum isto fastigio, non cujusquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; sed in bello pacis gerere negotium, nec incipere nisi hoc voto, ut quamprimum desinas. Quam vero pulchrum hoc, quam gloriosum, quam ipsi conscientiæ lætum, ut si quando Te Deus ad suum regnum, quod solum tuo melius est, vocaverit, audacter possis dicere: Hunc ego a Te gladium pro*

Ju-

Justitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fusi sanguinis reum, purum, insontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in posterum ex Tuis actionibus tanquam ex perfectissimo exemplari petantur. Quod ipsum cum sit maximum, plus tamen aliquid a Te exigere audent Christianorum populi: ut scilicet exstinctis ubique armis pax sua non imperiis tantum, sed & Ecclesiis Te Auctore redeat, discatque nostra ætas arbitrium subire ejus ætatis, quam vera sinceraque fide Christianam fuisse Christiani omnes profitemur. Pertæsos discordiarum animos excitat in hanc spem recens contracta inter Te & sapientissimum pacisque illius sanctæ amantissimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auspicatissimo Sororis Tuæ matrimonio fœderata. Difficile negotium, propter studia partium gliscentibus in dies odiis inflammata: sed tantis Regibus nihil dignum, nisi quod difficile, nisi quod aliis omnibus desperatum. Deus pacis, Deus justitiæ, Rex juste, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus tum hac etiam laude cumulet Tuam Suæ proximam Majestatem. CIƆ IƆ C XXV.

* LECTURIS

hanc novam Editionem

S. P. D.

JOANNES BARBEYRACIUS.

Uum in eo essent Bibliopolæ sollertissimi, ut eximium istud Opus, sæpius recusum & recudendum, typis suis iterum committerent; ac in eo emaculando & interpretando non parum operæ a me positum esse inaudivissent: mecum ultro egerunt, ut suppeditare vellem, si quid ad novam Editionem ornandam conferre commodum esset. Lubens amplexus sum occasionem oblatam de illis bene merendi, qui Jus Naturæ & Gentium, pro merito ejus suâque ipsorum utilitate, amplectuntur, adeoque non possunt non maximi facere Auctorem nostrum, nobilissimæ artis quasi parentem. Et quamquam paullo plus temporis mihi relinqui, quam ferebant rationes Typographorum, valde optassem: tamen vel sic ea præstare me posse existimavi, de quibus suscipiendis nemo hactenus, quod sciam, serio cogitaverat. Rem omnem paucis accipe.

Dum ab aliquot annis, *Lausannæ* adhuc degens, in eo totus eram, ut Libros hosce *De Jure Belli ac Pacis* in Gallicam linguam verterem, & Notis perpetuis illustrarem, ad eum fere modum, quo adfine Opus SAMUELIS PUFENDORFII *De Jure Naturæ & Gentium*, plus simplici vice, jam

* Præfatio Editoris in priorem Editionem Anni 1720. Cui subjicitur monitum de hac posteriore.

Jam in publicum emisi: necessarium mihi aliquatenus visum est, utilissimum saltem instituto meo felicius perficiendo, veteres Editiones Grotiani scripti, quæ præsertim vivo Auctore lucem viderunt, mihi comparare, & cum novissimis, quæ solæ omnium manibus teruntur, adcurate conferre. Nimirum sæpius observaveram, ejusmodi Librorum, quorum usus & pretium postulat, ut identidem repetitis vicibus præla exerceant, Editiones ultimas minus ac minus tersas purgatasque prodire ut plurimum: tantum abest ut sint emendatiores, quemadmodum titulus vulgo ementitur. Neque heic aliter sese rem habuisse deprehendi. Immo priores illas & optimas, quæ ad recentiores emendandas plurimum juvabant, ipsas haud raro manu medica egere, certissimis argumentis comperi.

Usui mihi maxime fuit, quod adtinet ad ipsum Opus, sine Notis Auctoris, quæ postea accesserunt, prima omnium Editio, quæ sub ipsius Auctoris oculis prodiit *Lutetiæ Parisiorum*, anno Æræ vulgaris M. DC. XXV. Magnum deinde adjumentum adtulit illa anni M. DC. XXXII. minore forma typisque nitidissimis *Amstelodami* excusa, apud *Gulielmum Blaeu*, & *expressa ad exemplar ab ipso Auctore recognitum atque emendatum*, ut idem præsens *Amstelodami*, *die* 8. *Aprilis* ejusdem anni, testatur, in pagina post titulum aversa. Ex illis duabus Editionibus, aut ex alterutra, plurima loca emendavimus, quæ in omnibus vel plerisque posterioribus vitiosa erant. De talibus autem emendationibus aliquando occasione data, vel ubi consultum videbatur, monuimus: sed omnes indicare, superfluæ cujusdam fuisset diligentiæ; nec patiebatur Lectorum commoditas, ut his & aliis hujusmodi moles voluminis augeretur. Ut tamen, quid hac in parte præstiterimus, Lectori manifestum fiat, aliquod heic specimen exhibere placuit locorum, quæ tacitus, optimis Editionibus præeuntibus, correxi.

Non diu quærenda erunt exempla. Offert se statim *Lib.*

1. *Cap.* III. §. 17. *num.* 2. *init. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa* ADFERUNT. Ita reposuimus ex prima Editione, quum in aliis omnibus perperam legatur *deferunt*. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 9. *num.* 4. *Quod si* QUI *populi continentius egerunt, ut Romani* &c. Vox *qui*, manifesto necessaria, ex omnibus Editionibus, post illam primam, hactenus abfuerat. Eodem Cap. §. 13. *num.* 1. eamdem ducem sequutus, verba sequentia ita edi jussi: *Colligi videtur ex illis Dei verbis* APUD *Mosem* &c. quum in aliis omnibus antea scriptum fuisset, *ad Mosem*. Similiter *Lib.* II. *Cap.* XI. §. 18. *num.* 1. *pag.* 367. in fine: *Naturaliter videtur mihi* ACCEPTANTI *jus dari efficiendi, ut* &c. Illud *acceptanti* ex Editione prima restitutum est: ultimæ *acceptando* fecerant ex *acceptandi*, quod in Editionem anni 1632. prave irrepserat. Ejusdem Lib. *Cap.* XX. §. 40. *num.* 1. *sub init. Sed & ob eas, quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter* VIOLANT. Sic edidimus, ex Editione prima, & altera anni 1632. reliquæ enim omnes illud *violant* in *violantibus* auxerant, contra id quod series orationis & sententia manifesto postulant. Aliquando etiam plures exciderant voces, sensum plenum efficientes: cujus παροράματος exempla videre poteris paullo post locum jam jam adlatum, ubi monuimus, in Nota *qq.* & *Cap.* XXIII. *Lib.* II. §. 13. *num.* 1. ut ostendit Nota *kk* ibi subjecta. Neque enim Auctori ulla erat ratio tales sententias postea ejiciendi: in quod ante omnia adcuratissime inquisivimus heic & alibi, quotiescumque aliquid quacumque de caussa mutandum aut supplendum videbatur.

Hoc primum. Quod, quamvis in se spectatum non leve sit, & solum ad commendandam Editionem nostram sic satisfacturum erat: parum tamen est, si cum iis conferatur, quæ sine ullo auxilio, & ex proprio nostro Marte,

te,

te, exſequuti ſumus, tum in contextu, tum in Notis Auctoris recenſendis & expendendis. Præcipua breviter enumerabimus: unde Lector æquus & benignus facile judicare poterit, an operam noſtram ultra modum venditemus.

Igitur non pauca loca immutavimus aut ſupplevimus, quæ in omnibus Editionibus mendoſa aut manca erant, & adtendenti non poſſunt non talia videri: ſive error aut defectus a calamo Auctoris ipſius orti ſint, ſive ab Exſcriptorum aut Typographorum incuria, oculos Auctoris, dum raptim verba perluſtrat, in repetitis etiam operis ſui recenſionibus, poſtea fallente. Exempla indicavimus *Lib.* I. *Cap.* I. §. 16. *num.* 7. *Nota* (dd) & *Cap.* II. §. 10. *num.* 4. *Nota* (tt): *Cap.* III. §. 11. *num.* 1. *Nota* (mm) & §. 16. *num.* 5. *Nota* (aa). *Lib.* II. *Cap.* XII. §. 10. *Nota* (dd) & *Cap.* XX. §. 40. *num.* 4. *Nota* (tt). *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1. *Nota* (bb). Sed non minus neceſſaria erat emendatio aut additio in aliis locis; ubi non monuimus. En heic etiam ſpecimina nonnulla. *Lib.* I. *Cap.* II. §. 8. *num.* 4. περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι. Ita edidimus, ut habet PHILOSTRATUS, cujus hæc ſunt verba, & ipſius Auctoris verſio poſtulat: antea legebatur διαλέγεσθαι, quod mendum ab Editone anni 1632. ubi locus additus fuerat, ad omnes poſtea Editiones propagatum. *Lib.* II. *Cap.* V. §. 22. bis emendavimus *Cibyra*, ex STRABONE, unde narratio facti petita eſt, pro *Libyca*, quod omnes Editiones inſederat, ab ipſa usque anni 1632. cujus etiam hoc erat additamentum. Sequenti §. 23. prima Editio, & omnes aliæ hactenus habuerant: τοὺς νόμους ἀπαγορεύειν &c. ubi ex ARISTOTELE repoſuimus ἀγορεύειν, ut res ipſa requirit, & Auctoris interpretatio, alias contrarium ſenſum voci Græcæ habitura. *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 3. circa initium: *Non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ niſi ex ſignis* ANIMI *actus cognoſcere non poteſt.* Vocem *animi* addidi,

addidi, quæ in præcedentibus legitur, nec ſine damno ſententiæ hinc abeſſe poteſt; aberat tamen jam in primâ Editione. Ejusdem Lib. *Cap.* IX. §. 7. in fine: *contra eos à communi ſociorum* CONCILIO *res judicata eſt.* Vox *concilio*, omnino neceſſaria, in Editione anni 1632. ubi exemplum additum, exciderat: unde nil mirum, ſi in nulla ſequentium hactenus ſuppleta fuerit. Sic *Cap.* X. ſequenti, §. 6. *Quarto non teneri eum ad* RESTITUENDOS *fructus* &c. omiſſionem vocis *reſtituendos*, adeo manifeſtam, quum in primam Editionem irrepſiſſet, omnes deinceps religioſe ſervaverant. Non ita obvia, ſed tamen adtendenti ad ſeriem orationis facile patere poterat ea, quæ reperiebatur ejusdem Libri *Cap.* XII. §. 12. *num.* 1. *Ut etiamſi nec celatum quidquam ſit* &c. SI *in re tamen deprehendatur inæqualitas* &c. Particula *ſi* in omnibus Editionibus deerat, quæ tamen ad ratiocinationis nexum omnimo eſt neceſſaria. *Cap.* XXI. §. 11. *init. occaſione quidem alicujus peccati* ALIENI &c. Illud *alieni* in nullâ hactenus Editione comparuerat; quod tamen ſententia manifeſto poſtulat. Aliquando verba ſupervacanea relicta fuerant, quæ ſenſum turbabant: cujus rei exemplum luculentum videre poteris *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 2. *num.* 1. *Nota* (aa). Senſui etiam nonnunquam nocuerat prava interpunctio, conſtanter ſervata: adeo ut, propter tale vitium, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 6. *num.* 1. *Phocenſes*, in *Græciâ*, *conſanguinei* ſtatuantur *Cæritum* in *Etruriâ*, ac propterea Auctor noſter à GRONOVIO carpatur, & hic ſe ipſum inanibus conjecturis, ad detegendum fontem erroris, torqueat; ut ex iis, quæ *Notæ* illius 47. ſubjeci, cuivis intelligere licet. Sed hæc abundè ſufficiunt, ad oſtendendum quam neceſſaria fuerit opera noſtra, in emaculandis & reſtituendis locis non paucis poſita; ubi nullum erat à prioribus & emendatiſſimis Editionibus ſubſidium.

Præ-

Præterea rem prope immensi laboris adgressus sum, ad quam nullus horum Librorum Interpres, & ne quidem Eruditissimus J. FRIDERICUS GRONOVIUS, umquam data opera animum intenderant, sed tantum prout memoria suggerebat, aut aliud agendo dabatur occasio: ut nimirum omnia loca Scriptorum, Veterum præsertim, quæ ab Auctore nostro adferuntur aut indicantur, in ipsis fontibus, quantum fieri posset, quærerem, & plerumque adcurate expenderem. Hoc autem, ut utilissimum, aliquando etiam valde necessarium erat ad mentem Auctoris intelligendam: ita ad infinitos errores animadvertendos, tum in numeris Librorum, Capitum, Versuum, tum in designatione Scriptorum laudatorum, tum in verbis eorum referendis, tum in rebus ipsis, plurimum mihi profuit, & Lectoribus, spero, commodum erit. Qui Editionem nostram cum quibusvis aliis conferre voluerit, is statim deprehendet innumera ejusmodi passim emendata, & in ipso contextu, & in margine, & in Notis, etiam ubi Auctori propositum erat quam adcuratissime loca in testimonium aut illustrationem adducta referre, & facillima quærentibus reddere. Aliquando mendum erat in numero Libri, nonnumquam in numero Capitis aut Versus, haud raro in utroque. Interdum etiam unum Opus Auctoris cujusdam pro alio indicabatur: exempli gratia, PLUTARCHI *Themistoclis* Vita, pro *Artaxerxis*; *Lib.* I. *Cap.* III §. 16. *num.* 3. HERODOTI *Urania*, seu *Lib.* VIII. pro *Calliope*, seu *Lib.* IX. laudabatur, *Lib.* III. *Cap.* XI. §. 3. *num.* 2. Ubi, quod obiter observo, error inde manasse videtur, quod Editio Herodotea HENRICI STEPHANI, pure Græca, qua Auctor noster utebatur, sic mendosa sit in titulo paginæ, unde locus adlatus depromtus fuit: quo modo potuit alibi nonnumquam Auctor deceptus in errorem Lectores conjicere: plerique tamen ex ipsius festinatione aut incogitantia nati videntur. Sic ab ipsius manu omnino est, quod *Lib.* II.

Cap. XXI. §. 13. *num.* 2. *Nota* (n) PHILONIS ſcriptum laudetur *De Pietate*, quod nullum exſtat, pro libro *De Nobilitate*; ut ibidem obſervavi. Ejusdem Libri *Cap.* præcedenti XX. §. 30. Nota (r) remittimur ad *verba* LUCÆ *apud Xiphilinum*; quæ verba ſunt *Marci Antonini* Imp. ut in ſubjecta Nota noſtra oſtendimus. Sed eſt etiam ubi Scriptor unus pro alio certiſſimè indicatur: ut ISOCRATES, pro DIONYSIO HALICARNASSENSI, *Lib.* II. *Cap.* IV. §. 2. ubi vide *Notam* (aa); alibi, pro ÆSCHINE, *Cap.* XXIII. §. 8. *num.* 1. ut patet ex *Nota* (ee). Viciſſim DEMOSTHENES pro ISOCRATE, *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 6. *num.* 1. Alias HIPPODAMUS, pro HIPPARCHO, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 12. *num.* 3 LYSIAS, pro ANDOCIDE, *ibid.* §. 13. *num.* 2. SENECA, pro PLINIO, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 2. *num.* 2. *Nota* (o) JUSTINUS, pro CURTIO, ejusdem Libri *Cap.* VII. §. 9. *num.* 3. ubi vide, quæ ſubjecimus *Notæ* 62. Immo EUTROPIUS, Auctor *Breviarii* Latini, pro DIONE CASSIO, Hiſtorico Græco, teſtis indicatur vocis Ἀντίψυχοι, de Vadibus uſurpatæ, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 11. *Nota* (k). Aliquando duo loca diverſorum Scriptorum in unum compinguntur, ut SERVII & SENECÆ, *Lib.* II. *Cap.* II. §. 13. *num.* 5. *Nota* (p).

Sæpiſſime autem Auctor, unde aliquid petitur, ſimpliciter nomine ſuo indicabatur, nulla mentione facta Operis, Libri, nedum Capitis aut Verſus; adeo ut, ſi quis locum quærere voluerit, quem numquam legerat, aut cujus non meminerat, omnia Opera laudati Scriptoris ei pervolvenda fuerint: quod ita moleſtum eſt, præſertim ſi magnæ molis ſit collectio, qualis haud raro occurrit, ut plerique Lectores malint Auctori, forte perperam alios in teſtimonium vocanti, fidem habere, aut rem, de qua agitur, non ſatis intelligere, quam tantum laborem quærendi in ſe ſuſcipere, cum periculo etiam operæ fruſtra impenſæ. Aliquando equidem, vel ex Indicibus,

cibus, vel ex memoria nostra, vel ex re ipsa, loca quædam haud ita difficulter potuimus invenire. Sed plerumque inde nihil nobis erat subsidii, ut ex propria experientia quivis, si velit, facile poterit intelligere. Hoc tamen non obstitit, quominus loca fere omnia, quæ alicujus erant momenti, citius aut serius invenerimus: adeo ut quæ adhuc invenienda supersunt, aut a nobis investigari non potuerunt, quod Libri, unde adducuntur, non essent ad manum, paucissima sint, præ maximo numero repertorum, & adcuratissimè à nobis vel in ipso contextu, vel in margine, vel in Notis, designatorum. Nonnumquam ipsum nomen Scriptoris, ex quo verba quædam Auctor noster exscripserat, incuria nescio cujus, omissum fuerat, ut DIODORI SICULI, *Lib.* II. *Cap.* xx. §. 30. *Nota* (s). Sunt etiam loca, quæ diu frustra quæsita, quantumvis pertinaci labore, numquam reperire potuissemus, nisi forte aliud agendo sese nobis ex improviso obtulissent. Et tamen talia interdum pessime adlata, aut aptata, deprehendimus: cujus rei specimen suppeditabit fragmentum *Dionysii Milesii* apud PHILOSTRATUM, unde Auctor noster tacitus illud retulerat, *Lib.* II. *Cap.* xxv. §. 9. *num.* 1. ubi vide *Notam* (99).

Sed & alibi, sive facile, sive difficulter loca laudata inventa a nobis fuerint, errores bene multos observavimus, tum in locis Auctorum exscribendis aut vertendis, tum in eorum ad rem ipsam, de qua agitur, adcommodatione. Horum omnium exempla volumen aperienti statim sese offerent. Loci simul perperam descripti & versi unum indicare suffecerit: is est JOSEPHI, cujus verba referuntur *Lib.* I. *Cap.* IV. §. 7. *Nota* (y). Auctor noster, ut probet, secundum quosdam, spem resurrectionis caussam fuisse introducti moris sepeliendorum corporum, *Lib.* II. *Cap.* xix. §. 2. *num.* 3. locum adfert PLINII, qui tamen nil habet, quod ad rem faciat. Eodem Capite, §.

3. *num.* 2. Sepulturam deberi mortuis, inter alia, probatur ex juramento *Græcorum* adversus *Persas* militantium, ubi tamen de sociis solis agitur, ut patet ex loco DIODORI SICULI, quem Auctor noster in animo habuit, & ego adtuli in *Nota* (hh). Unde etiam exemplum petere potes curæ non pœnitendæ in toto isto Opere passim adhibitæ, ut scilicet multa ex Historiis & Antiquitate, sine teste, sine auctore, prolata, ubinam reperirentur, indicarem, quotiescumque res alicujus erat momenti, nec omnibus obvia. Aliquando facta vel dicta diversorum, aut diversa, inter se confunduntur. Sic *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *num.* 2. ex LIVIO dicitur, *Antiochum*, falso aliquo prætextu, in *Romanos* bella suscepisse; ubi tamen de *Bœotis* agitur, non de illo Rege. *Brasidæ* Lacedæmonio tribuitur cavillatio, quæ Præconis est, ab *Atheniensibus* missi, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 6. Ubi de bello *C. Jul. Cæsaris* cum *Germanis* sermo fit, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 5. *num.* 4. confunditur prœlium adversus *Usipetes* & *Tenchteros* commissum, antequam *Cæsar* primum ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoria, fere biennio post, de *Treviris* ab ipso relata: simulque caussa, propter quam *Cæsarem* dedi *Germanis* censuerat *Cato*, pervertitur. Nonnumquam una eademque res bis, tamquam diversa, narratur, ut judicium *Arriani* de vindicta *Alexandri* in *Persas*, *Lib.* II. *Cap.* XXI. §. 8. *num.* 2. ubi vide *Notam* (ii). Immo est ubi Auctor noster contrarium plane adserit ejus, quod dicitur in loco, unde palam vel tacite hausit id, quod statuit. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* VII. §. 4. *num.* 3. vult, *Solonem* legibus suis cavisse, ne Parentes tenerentur Liberis naturalibus aliquid relinquere; quum tamen Legislator ille tales Liberos contra solverit necessitate alendorum Parentum, ut patet ex PLUTARCHO, cujus locum adduxi in *Nota* (ee). nam & aliquid de facultatibus paternis Nothis relinqui debuisse, constat ex iis quæ habet Jo-

ANNES

ANNES MEURSIUS, *Themid. Attic. Lib.* II. *Cap.* XII. Talia παροράματα, aut ἁμαρτήματα μνημονικὰ, aliquando plura intra paucas lineas occurrunt, ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 8. *num.* 7. *Nota* (x). Et illis scatent *Capp.* XVIII. & XIX. *Lib.* II. quemadmodum ex speciminibus ibi adlatis adparet, & Notæ nostræ Gallicæ copiosius ostendent.

In iis omnibus aliquid humani passum esse Virum Summum, si quis miretur, ego vicissim mirabor, quod ei in mentem non venerit, hoc esse vitium commune omnium hominum, etiam Eruditissimorum, ut non semper adomnia satis adtendant. Præterea id nostro accidit, quod iis solenne est, qui magna memoria pollent, ut scilicet illi nimis secure confidant. Adde quod variis distractus negotiis & studiis, eo tempore sic satis brevi, quod in hoc opere elaborando consumsit, forte etiam non paucis eorum Librorum, quos tanto numero laudavit, destitutus; non potuit semper adcurate omnia expendere. Hinc licet infinita ejus esset lectio, & vix ullum, puto, Auctorem indicaverit, cujus scripta non perlegisset, aut saltem perlustrasset; aliquando loca quædam ex aliis, tunc minime inspecta, tacitus exscripsit, & sic in errorem delapsus est, ut ex certissimis indiciis deprehendi. Exemplum manifestum habes *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. I. *Nota* (a). ubi verba CUJACII pro verbis VARRONIS adfert, errantem sequutus DIONYSIUM GOTHOFREDUM in *L.* 17. *D. De Legationib.* ut alibi eodem festinanter lecto, etymologiam vocis *Territorium*, a *terra* petitam, FRONTINO tribuit, quæ CUJACII etiam est, *Lib.* III. Cap. VI. §. 4. *num.* 2. Sic *Lib.* I. *Cap.* II. §. 3. *num.* 2. verba, tamquam PLINII, refert, quorum pars tantum apud illum scriptorem legitur, ut in *Nota* (ee) ibi monui. Post Notam illam autem typis mandatam, casu reperi fontem erroris, in MARCI LYCKLAMA, Jurisconsulti Frisii, *Membranis*, quæ anno 1608. prodierant, *Lib.*

VII. *Eclog.* XLII. pag. 394. ubi conjunctio illa duorum locorum perperam facta eodem plane modo legitur.

Neque talia, aut etiam graviora peccata, ad res ipsas spectantia, sine exprobratione notari, Auctor ipse, si in vivis esset, ægre ferret. Quin potius, quo erat ingenio, monentibus gratias habiturum & acturum fuisse, mihi persuasum est. Nonnulla ipse, postquam animadvertit, statim emendavit, ut ex comparatione priorum Editionum aliquoties observavi. Exempli gratia, *Lib.* II. *Cap.* XXIV. §. 3. *num.* 1. in primâ Editione JOSEPHO verba tribuebat, quæ PHILONI postea restituit. *Lib.* II. *Cap.* XVIII. §. 7. in eadem Editione, ubi dictum quoddam *Scipionis* ex LIVIO narraverat, à VALERIO MAXIMO *hanc ei tributam vocem* addebat: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Distinxit deinde sic, quæ male confuderat: *Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore, hanc tribuit vocem; Isto te metu &c.* *Lib.* II. *Cap.* XV. §. 3. *num.* 1. de loco SENECÆ Patris ita habet prima Editio: *Non ad antiquos illos Imperatores pertinet, id est, belli duces, sed ad Cæsares, qui jus omne Populi in se transferebant.* At nunc ibi contra legimus: *Ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant.*

Libere igitur, sed modeste, ejusmodi *maculas*, à nobis observatas, *quas aut incuria fudit, aut humana parum cavit natura*, ad utilitatem Lectorum, indicare nos posse putavimus, salvo honore Viri Magni, cujus eruditionem, ingenium, judicium, virtutes, nemo est qui pluris faciat, quam nos. Neque heic substitimus: sed etiam, sicubi nobis haud satis recte ratiocinari visus est, aut principia parum firma ponere (quod non potuit non aliquando evenire illi, qui in vastissima disciplina, arte & via, tradenda, glaciem frangebat,) id simpliciter & candide monuimus in *Notulis* nostris; de quibus jam aliquid dicendum,

dum, ut, quales illæ ſint, & quid in illis quæri debeat, quisque ſcire poſſit.

Et primo quidem, ut ipſa adpellatio ſtatim innuit, in eis quam breviſſime, quæ dicenda erant, exprimere mihi propoſitum fuit, ne moles voluminis, jam ſatis ſpiſſi, nimis augeretur: qua de cauſſa etiam nonnulla, quæ, in contextu jam poſita, noſter immemor in Notis ſuis, totidem verbis, aut eodem plane ſenſu, repetierat, audacter expunximus.

Duplicis autem generis ſunt *Notulæ* noſtræ, in univerſum ſpectatæ. Aliæ enim, quas *criticas* vocare licet, in eo poſitæ ſunt, ut vel rationem emendationum aut ſupplementorum, ubi id conſultum viſum eſt, reddant; vel Auctoris παροράματα in male referendis aut aptandis verbis Scriptorum laudatorum, quando etiam utile exiſtimavi, indicent; vel originem errorum ejus oſtendant; vel ſine teſte prolata idoneis auctoritatibus firment, aut alia ejusmodi doceant. Interdum etiam, ſed raro & obiter, natas mihi conjecturas propoſui, de emendandis locis Veterum quibusdam, quæ in ipſis fontibus vitioſa videbantur. Alterius vero generis Notulæ noſtræ *ad res ipſas pertinent*, & in eis modo Auctoris mentem, ubi obſcurior, etiam adtendentibus, eſſe poteſt, breviter expoſui; modo ejus errores, circa principia, aut ratiocinationes, indicavi, in præcipuis ſaltem argumentis. Neque enim ratio brevitatis, jam adlata, patiebatur ut omnia expenderem, aut quidquam fuſius deducerem. Hinc ſæpiſſime ſatis facere me poſſe putavi, Lectorem tantum remittendo, vel ad Opus eximium Puffendorfii *De Jure Nat. & Gent.* ac noſtras in eum Gallice verſum *Notas*, jam plus ſemel editas; vel ad ejusdem Libri Compendium, cui titulus, *De Officio Hominis & Civis*, noſtris etiam Notis Gallice illuſtratum, & ſæpius recuſum; vel ad Notas noſtras in hos ipſos Libros *De Jure Belli ac Pacis*, qui Gallice verſi,

 haud

haud ita post longum tempus, Deo dante, publici juris fient. Ex illis Versionibus nostris, ita adornatis, peti poterit, ut speramus, justus in utrumque Auctorem Commentarius, qui & ad intelligendos duos illos Juris Naturalis & Gentium Interpretes palmarios, & ad intima nobilissimæ utilissimæque disciplinæ adyta penetranda, nisi fallor, satis erit; viam certe facilem sternet. Commentatores autem, quos satis multos, nonnullos molis haud exiguæ, noster hic habuit, quam parum nobis adjumenti in toto isto negotio adtulerint, ex collatione patebit; & de eo aliquid forte dicemus in Præfatione ad Versionem jam memoratam. Necessaria tamen fuisse ea omnia quæ præstitimus, præstare saltem conati sumus, vel ex eo intelligi potest, quod stylus Auctoris brevissimus per se satis negotii facessat Lectoribus, & adtentos quam maxime postulet: ut minimus error sive in rebus ipsis, sive in verbis, difficultates inextricabiles nonnumquam parere queat.

Habes heic etiam, LECTOR, V. C. JOANNIS FRIDERICI GRONOVII Notas, quæ, ex quo lucem primum viderunt, Editionibus omnibus sequentibus comites datæ sunt, &, propter famam viri, sequuturis adhuc, ut conjicere licet, porro dabuntur. In illis expendendis, & emendandis aut notandis erroribus, quibus scatent, amplissimus se nobis obtulisset campus, sed & ingratissimus labor subeundus fuisset: id vero nec tempus, nec animus sinebat. Absit ut meritis Viri Celeberrimi quidquam detrahamus. Sua manet & manebit illi laus in perpetuum, eruditionis profundæ, lectionis diffusæ, & acuminis miri in rebus Grammaticis & Criticis, quæ in scriptis ejus, cedro dignis, ubique micant. Sed, si verum dicere volumus, huic nostræ disciplinæ Juris Naturalis & Gentium, ne de aliis dicam, non eam operam dederat, ut in Auctore nostro interpretando talem se præstare posset, qualem, exempli gratia, in LIVIO recensendo & explicando omnes mirantur.

rantur. Perpauca heic ſunt bonæ frugis: plurima ſupervacua, & quæ vel aliis tantum verbis ſenſum Auctoris ſatis clarum exhibent, vel uſui eſſe poſſunt ſolis tyronibus in Lingua Latina; quales certe eſſe non debent, qui hoc Opus legere adgrediuntur. Sed & a mente Auctoris noſtri, cujus principia non ſatis intelligebat, Vir Doctiſſimus haud raro aberrat. Et ne putes nos id gratis adſerere, ſpecimina quædam Tibi dedimus, dum obiter Notas illius, inter recenſendum Opus iſtud, perluſtraremus. Vide, exempli gratiâ, *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. *num.* 11. *Not.* 77. & *Cap.* III. §. 8. *num.* 6. *Not.* 84. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 3. *Not.* 34. & *Cap.* III. § 4. *Not.* 12. *Cap.* IX. §. 11. *Not.* 67. *Cap.* XI. §. 7. *Not.* 60. *Cap.* XII. §. 18. *Not.* 89. &c. Immo in iis, quæ occurrunt ad Antiquitates & Artem Criticam ſpectantia, aliquando videtur plane alius, ac ubi in veteribus Græcis aut Latinis exponendis verſabatur: ut *Lib.* I. *Cap.* III. §. 15. *Not.* 65. *Lib.* II. *Cap.* XXII. §. 1. *Not.* 7. & §. 5. *Not.* 16. *Lib.* III. *Cap.* XX. §. 7. *Not.* 21. & alibi. Talia, ut jam dixi, aliud agendo tantum notavimus: ne quis putet, nos probare ea, de quibus ſiluimus. Tantum abeſt enim, ut de omnibus Notis Viri Eruditiſſimi excutiendis cogitaverimus, ut contra in oculos incurrentes falſas explicationes aliquando data opera indicare noluerimus, quod verba Auctoris ſatis clara nobis viderentur, ut nemini adtendenti fraudi eſſe poſſet error Interpretis. Neque etiam id negotii nobis datum putavimus, ut loca Veterum ab illo laudata in ipſis fontibus quæreremus, ſatis ſuperque habentes, ſi errores in numeris ſponte ſeſe offerentes tolleremus, ut & menda ſive typographica, ſive orta e vitioſo codice, unde Notæ Viri Doctiſſimi primum editæ ſunt; neque enim ad manum fuit prima illa Editio. Vel ſic tamen longe emendatiores nunc prodeunt, ut ex collatione præcedentium Editionum cum hac noſtra cuivis manifeſtum erit.

Supereſt ut doceamus, quomodo Lector dignoſcere queat ea; quæ noſtræ induſtriæ debentur, ubi ſcilicet id egimus ut diſtingui poſſent, nulla comparatione cum aliis Editionibus inſtituta. Nam, ut ex jam dictis intelligitur, plurima ſunt loca, vel ex veteribus Editionibus, vel ſine illarum ope, ex certiſſimis rationibus tacite emendata: tum errores in deſignatione Librorum, Capitum, Verſuum &c. fere ſemper expunximus, nulla mentione facta, nullo indicio dato correctionis; quod molem voluminis inutiliter auxiſſet, & ſpeciem paginarum deformem aliquatenus reddidiſſet. Qua de cauſſa etiam in margine, ubi addidimus titulum, numerum Libri, Capitis, Verſus, Paginæ, nullam diſtinctionis notam ullibi adpoſuimus. Sed in ipſo contextu, aut in Notis, tales additiones ſignavimus duobus uncis, ſæpius hoc modo ( ), rarius iſto [ ]: *Notulæ* autem noſtræ vel ſeparatæ omnino ſunt, & tunc à Grotianis vel Gronovianis diſtinguuntur litteris duplicibus ab initio poſitis, hac ratione (*aa*): primis autem nominis noſtri in fine ſic ſubjectis *J. B.* Vel Grotianis aut Gronovianis permiſcentur, & tunc plerumque illis ſubjiciuntur, duobus uncis formæ poſterioris incluſæ, & nominis noſtri primis litteris in fine additis: aliquando autem, ubi nimirum res ferebat, & illæ breviſſimæ erant, intra ipſam Notam Auctoris aut Interpretis, eodem adpoſito ſigno, collocantur; niſi quod heic haud raro nomen noſtrum non adparet, ſive quod res tanti non erat, ſeu quod omiſſum fuerit à Typographis, qui etiam uncos, vel alterutrum, alibi nonnumquam omiſerunt, ubi tamen facile hoc a Lectore poterit animadverti.

Eſt & aliud, quo hanc noſtram Editionem ornare, & faciliorem ac utiliorem reddere lectionem Operis, ut magna rerum varietate & copia referti, ita ſtylo breviſſimo conſcripti, plurimum voluiſſem, lubens etiam hunc in me laborem ſuſcepturus: ut ſcilicet numeros, in quos ſinguli

para-

paragraphi distincti sunt, haud rarò mutarem. Subdivisio illa non est a manu Auctoris, neque primarum post mortem ejus Editionum, & nescio a quo facta fuerit. Sed, quisquis ille sit, negligenter admodum in eo negotio se gessit, & aut parum intellexit seriem ac discrimen rerum & argumentorum, aut ad ea parum adtendit. Sæpissime ea distingui numeris videas, quæ manifesto conjungi debent; & vicissim in unum numerum conjecta, quæ distinguenda omnino erant. Hoc certe non potest non morari Lectorem nondum brevitati Auctoris nostri adsuetum: cui ex sola rectiori distinctione singulorum capitum statim lux orta fuisset. Sed tamen, quum jam subdivisio illa, ut ut perperam concinnata, usu recepta quasi fuerit, & eam omnes in laudando Auctore nostro passim sequantur: dandum id mori putavi, ut ne illam immutarem. At vero in Versione mea Gallica, ubi plus juris, hac in parte & aliis, mihi sumere potui, singula quæque, prout res ipsa & Lectorum commoda mihi postulare visa sunt, ubique separabuntur.

Nil aliud est, quod in limine heic Te moneam, LECTOR BENEVOLE, nisi ut ante omnia perlegere velis, & suis locis aptare, EMENDANDA & ADDENDA, quæ subjeci. Neque ideo putes, negligenter curatam esse hanc Editionem, nec talem esse, qualem titulus profitetur. Vix fieri potest, ut, in Opere præsertim tam longo, numquam remittatur diligentia aut Editoris, aut Typographorum, aut eorum qui speciminibus emendandis præsunt. Quodcunque peccatum tantilli momenti mihi visum est, dum folia transmissa perlustro, in commodum tuum notare non piguit: &, si quæ supersint errata, a me non animadversa, ea facile a Te deprehensum iri confido. Quæ qualiacumque sint, hoc possum Tibi liquido adserere, nullam Editionem Grotiani Operis ita emendatam & utentium utilitati adcommodatam hactenus prodiisse. Vale. Scribebam

Gro-

Groningæ, ipsis Kalendis Novembr. Anni Æræ Christianæ vulgaris M. DCC. XIX.

Ita præfabar ante-annos quindecim, & quod excurrit. Quum autem de Opere recudendo cogitare necessum esset, omnia iterum recensui, & non pauca heic illic Notulis meis ut fert earum modus, addidi. Plurima loca Auctorum laudatorum, ex iis quæ nondum repereram, aut, deficientibus tunc Libris unde petita erant, quærere non licuerat, inventa postea signavi, ut jam in ipsis fontibus ea quoque inspiciendi cuivis sit facultas data: aliquando etiam indicavi, unde haberet Noster, quæ non suis auctoribus adscripserat, & quænam causa erroris ei fuerit. Ad summam, in omnibus eamdem rationem, ac antea, tenui, ut, quantum fieri posset, ornatior adhuc nova prodiret Editio. Vellem ut omnibus mendis typographicis vacua hæc esset: sed quum id vix sperari queat in ullo Libro typis describendo, nedum tali, quale est Opus istud Grotianum: quæcumque errata, aut omissa animadverti, quæ tantilli momenti essent, notavi; ut, postquam ex indice quis ea correxerit, nihil, puto, superfuturum sit, quod eum moretur. Ceterum e Versione mea & Notis Gallice scriptis, ad quas, nondum editas, in priori recensione, remittebam, plenior eorum explicatio, quæ in Notulis meis dixi, & multa alia, quæ heic dici non erat mei consilii, peti jam possunt. Scribebam *Groningæ*, Nonis *Februarii*, Ann. M. DCC. XXXV.

CAPITA

CAPITA

LIBRI PRIMI.

I. *QUid Bellum, quid Jus?* Pag. 1
II. *An bellare unquam justum sit.* 27
III. *Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.* 75
IV. *De bello subditorum in Superiores.* 141
V. *Qui bellum licite gerant.* 173

LIBRI SECUNDI.

I. *DE belli caussis, & primum de defensione sui & rerum.* Pag. 177
II. *De his quæ hominibus communiter competunt.* 201
III. *De acquisitione originaria rerum: ubi de mari & fluminibus.* 228
IV. *De derelictione præsumta & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.* 246
V. *De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in subditos, & servos.* 262
VI. *De acquisitione derivativa facto hominis: ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.* 301
VII. *De acquisitione derivativa, quæ fit per legem: ubi de successionibus ab intestato.* 310
VIII. *De acquisitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium.* 347
IX. *Quando imperia vel dominia desinant.* 363
X. *De obligatione quæ ex dominio oritur.* 384
XI. *De promissis.* 393
XII. *De contractibus.* 410
XIII. *De jurejurando.* 433
XIV. *De eorum qui summum imperium habent promissis & tractibus & juramentis.* 456
XV. *De federibus ac sponsionibus.* 467
XVI. *De interpretatione.* 487
XVII. *De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.* 511
XVIII. *De legationum jure.* 520
XIX. *De jure sepulturæ.* 539
XX. *De pœnis.* 554
XXI. *De pœnarum communicatione.* 636
XXII. *De caussis injustis.* 667

* XXIII. De

XXIII. *De caussis dubiis.* 682
XXIV. *Monita de non temere etiam ex justis caussis suscipiendo bello.* 695
XXV. *De caussis belli pro aliis suscipiendi.* 709
XXVI. *De caussis justis ut bellum geratur ab his, qui sub alieno imperio sunt.* 720

LIBRI TERTII.

I. *QUantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.* Pag. 732
II. *Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.* 761
III. *De bello justo sive solenni jure gentium: ubi de indictione.* 770
IV. *De jure interficiendi hostes in bello solemni, & alia vi in corpus* 783
V. *De rebus vastandis eripiendisque.* 803
VI. *De jure acquirendi bello capta.* 809
VII. *De jure in captivos.* 841
VIII. *De imperio in victos.* 850
IX. *De postliminio.* 855
X. *Monita de his, quæ fiunt in bello injusto.* 872
XI. *Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.* 878
XII. *Temperamentum circa vastationem & similia.* 908
XIII. *Temperamentum circa res captas.* 923
XIV. *Temperamentum circa captos.* 928
XV. *Temperamentum circa acquisitionem imperii.* 941
XVI. *Temperamentum circa ea, quæ jure gentium postliminio carent.* 950
XVII. *De his qui in bello medii sunt.* 955
XVIII. *De his quæ in bello publico privatim fiunt.* 961
XIX. *De fide inter hostes.* 965
XX. *De fide publica qua bellum finitur: ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.* 978
XXI. *De fide, manente bello: ubi de induciis, commeatu, captivorum redemptione.* 1007
XXII. *De fide minorum potestatum in bello.* 1021
XXIII. *De fide privata in bello.* 1027
XXIV. *De fide tacita.* 1032
XXV. *Conclusio cum monitis ad fidem & pacem.* 1035

IN

IN TRES LIBROS DE JURE BELLI AC PACIS PROLEGOMENA.

I. JUs 1 civile, sive Romanum, sive 2 quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis, aut 3 contractum ob oculos I. JUS Gentium.

GRONOVII NOTÆ.

Prolegomena] Προλεγομένων partes sunt duæ: generalis, quæ spectat omnem materiam: specialis, quæ spectat hoc opus. Prior habet duo membra: alterum, quo probatur esse jus: alterum, quo probatur esse & jus in bello.

Prioris membri quatuor sunt articuli: primus, propositio sententiæ illorum, qui jus volunt esse rem imaginariam, umbraticam, appellationem sine corpore & specie, ut *Cæsar* de republica loquebatur. Secundus, refutatio ejusdem sententiæ. Tertius, confirmatio septem constans argumentis. I. Est natura homini appetitus societatis, ergo & jus. II. Est judicium & qualiscunque delectus boni & mali, ergo & jus, quod bono alligat, & a malo deterret. III. Est discrimen etiam boni majoris & minoris, & intellectus bono majori deberi majorem honorem, ergo & jus, nempe justitiæ distribuentis. IV. Agnoscimus omnes verum Deum præcepisse: ergo est jus, quod ille præcipit. V. Habemus parentes, quibus pro beneficio procreationis & educationis subjecti sumus: ergo est jus, quod illi mandant. VI. Intellexere homines utile esse civitates coli: ergo est jus civile. VII. Viderunt quoque utile esse, ut quædam civitates cum civitatibus & populis externis consentirent in commune utrorumque bonum: ergo est jus gentium. Quartus articulus prioris membri partis generalis, consectaria quædam, vel secunda refutatio, I. adversus Carneadem. II. Dicti Horatiani. III. Eorum, qui jus inter privatos agnoscunt, rectores rerum publicarum eo volunt solutos.

Alterum membrum partis generalis, quo probat esse etiam jus, & servandum esse in bello, constat argumentis quatuor. *ESSE JUS IN BELLO probat*, I. quia laudabile bellum non suscipitur nisi juris obtinendi causa: indignum igitur, jus per injuriam peti. II. Testimonia scriptorum & Imperatorum. III. Pro justitia causæ & armorum, proque injustitia, augentur & minuuntur animi militum. IV. Crescit existimatio ad alienigenas, si quem videant nonnisi justam ob causam, & salvo jure publico ac privato ad arma descendere.

PARS SPECIALIS est, quæ proprie spectat hoc ipsum opus, atque quintuplex est. Continet enim I. consilium auctoris. II. Partitionem operis. III. Necessitatem operis. IV. Subsidia. V. Curam & cautionem auctoris per universum opus.

1 *Jus civile Romanum*] Quod ex LL. regiis & XII. tabb. Romæ ortum varie crevit; cumque diffunderetur nimis, a Justiniano circumcisum & correptum in Pandecte, Codice, Novellis, &c. ad nos pervenit, inque Academiis docetur. Quod olim fuit Quiritum, id nunc est jus commune omnium populorum in Europa.

2 *Quod cuique patrium*] Populi unius, sive certæ gentis, regni, municipii.

3 *Contractum*] In compendium redactum.

*2 4 Quod

los ponere aggressi sunt multi; at jus illud [4] quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, [5] sive ab ipsa natura profectum, [6] aut divinis constitutum legibus, sive [7] moribus & pacto tacito introductum, attigerunt pauci, universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis.

2. Vere enim [8] Cicero [9] præstabilem hanc dixit scientiam, (aa) in federibus, pactionibus, [10] conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum [11] cognitioni præponit: (bb) sic enim [12] Theonoen compellari facit:

Belli & pacis.

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

3. Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo

GRONOVII.

4 *Quod inter populos plures*] Quod populos aut principes sui juris, nullaque reipublicæ communione conjunctos alium aliis præstare oportet.

5 *Sive ab ipsa natura profectum*] Sive sit *jus naturale*. Significat jus belli & pacis, sive gentium jus, sive publicum appellare velis (perinde ut *Justinianus* loquitur de jure privato Romanorum) tripartitum esse: quippe collectum ex naturalibus præceptis, ex divinis oraculis, ex cultiore vita populorum.

6 *Aut divinis*] Sive divinum.

7 *Moribus*] Sive sit gentium jus.

8 *Cicero*] In *orat. pro Balbo* c. 6.

9 *Præstabilem*] i. e. insignem, excellentem, eximiam.

10 *Conditionibus*] Conventionibus aut placitis, pactionibus. Sic loquitur *Cicero* Topic. 21. *Jus a natura profectum sit, an ab aliqua conditione hominum & pactione.* Et 1, off. 7. ait quædam esse *privata lege, conditione, pactione, sorte.*

11 *Cognitioni*] Otiosæ scil. & fructu propositoque animi emendationis destitutæ. Hos Stoici ajebant nosse præcepta sine decretis, & Græci passim proverbio ἡ πολυμάθεια νόον οὐ διδάσκει. Vide *Gellium* initio (*Præfat.*) talem cognitionem in Scythis arguebat *Justinus* 2, 2.

12 *Theonoen*] *Theoclymeni* sororem, qui ambo erant *Protei* liberi; compellatur autem sic ab *Helena*. *Eurip.* in ejus nominis tragœdia V, 929.

(aa) Non dicit CICERO, *præstabilem hanc esse scientiam*, sed *Cn. Pompeji*, quem laudat, *præstabilem esse scientiam*, ut in omni genere ac varietate artium, ita quoque, & quidem præcipuè, *in fœderibus* &c. *in omni denique Belli Jure ac Pacis.* Adeo ut eadem non sit sententia, & nonnisi per consequentiam inde deduci possit, quod Auctor intendit. Mirum autem, id non observatum fuisse ab Eruditissimo *Gronovio*, qui Orationem, & caput, unde locus iste petitus est, adcuratè indicavit: magno me onere levaturus, si quod heic, & in sequenti ac paucissimis aliis locis, fecit, ubique, ut poterat, experiri voluisset. *J. B.*

(bb) Non *præponit*, sed conjungendam esse statuit, ut statim cuivis versionem Auctoris nostri, quæ fida est non minus quam elegans, inspicienti patebit. Id autem quam maxime ab omni ævo neglectum fuisse, in nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Præfatione Gallicâ, fusè probavimus. *J. B.*

GRO-

sæculo non desunt & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent quasi nihil ejus præter 13 inane nomen existeret. In omnium ferme ore est Euphemi dictum a apud 14 Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti 15 nihil injustum quod utile; cui simile illud, in summa fortuna 16 id æquius quod validius; & rempublicam 17 sine injuria geri non posse. Accedit, quod quæ inter populos aut reges incidunt controversiæ ferme 18 Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris doctis ac prudentibus sæpe dicta excidunt, quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius, quam opposita inter se, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

Nullum quibusdam, nisi utile.

Non 19 *ex jure manu consertum, sed mage ferro*
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis sic describit: *Art. Poët. vers.* 122.

Jura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

20 & alius alium, cum bellum ordiretur, sic loquentem inducit: *Hic*

GROTII.

a *Apud Thucydidem*] Verba sunt lib. VI. Ἀνδρὶ δὲ τυράννῳ ἢ πόλει ἀρχὴν ἐχούσῃ οὐδὲν ἄλογον, ὅ, τι ξυμφέρον. (Cap. 85. Edit. Oxon.) Idem sensus libro V. ubi Athenienses præpotentes eo tempore sic Melios alloquuntur: ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ δυνατοὶ πράσσουσι, καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσι· *justa humanæ rationi ea censeri, quæ par necessitas indicit: cæterum quæ fieri possunt, ea fieri a validioribus, ab infirmioribus tolerari.* (Cap. 89.) [In primo loco non agitur de comparatione *justi* cum *utili*, sed de utili tantum. Vide notas nostras Gall. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Inane nomen*] Ut Julius apud *Sueton.* 77. *nihil esse rempublicam, appellationem modo, sine corpore & specie.* Et Brutus moriens, *non in re sed in verbo esse virtutem.* Flor. 4, 7.

14 *Thucydidem*] l. 6. *Euphemus* erat legatus Atheniensium ad Camarinos bello Siculo.

15 *Nihil injustum*] Trasymachus ad Socratem apud *Plat.* de rep. 1, 579. φημὶ γὰρ ἐγὼ εἶναι τὸ δίκαιον οὐκ ἄλλο ἢ τὸ τοῦ κρείττονος ξυμφέρον. Vide *Muretum* var. lect. 18, 11.

16 *Id æquius quod validius*] Vide *Tacit.* XV, annal. 1. *Id jus esse quod ei qui plus potest, utile est.* *Cic.* 3. de rep. *Patric.* pag. 37.

17 *Sine injuria*] Ex fragm. *Ciceronis* lib. 3. de republ. apud *August.* de civ. Dei 19, 21. ubi P. Furius Philus hoc disputat. Verba sunt: *Nisi per injustitiam rempublicam stare aut geri non posse.* Vide *Sigon.* ad frag. p. 67. & *Patrit.* 140. Eos qui sunt cum imperio, necessario nonnunquam esse injustos.

18 *Martem habent arbitrum*] Bello deciduntur, c. 21. ὃς οὔτινα οἶδε θέμιστα, de Marte *Homer.* Il. ε΄. 761. Alexander ad Darii legatos: *Nuntiate vestro regi & quæ amisit, & quæ nunc habet, præmia esse belli. Hoc regente utriusque terminos regni, id quemque habiturum, quod proximæ lucis assignatura fortuna est.* *Curt.* 4, 10.

19 *Ex jure manu consertum*] Rei vindicatione, actione civili. Extat hic *Ennii* locus apud *Gellium* 20, 10.

20 *Et alius alium*] *Lucanus* videlicet Julium Cæsarem, cum Rubiconem transiret. Vide *Lucan.* 1, 225.

Hic pacem temerataque jura relinquo.

21 Antigonus senex irrisit hominem, qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et 22 Marius negabat præ armorum strepitu leges b a se posse exaudiri. Ipse ille 23 oris tam verecundi Pompejus ausus est dicere: c *Armatus* (cc) *leges ut cogitem?*

4. In Christianis scriptoribus plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum (dd) Tertulliani sufficiat: *dolus, asperitas, injustitia,* 24 *propria negotia præliorum.* Qui ita sentiunt, dubium non est, quin oppositur i sint nobis illud ex 25 comœdia:

Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Jus esse assertum,

5. Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum, & ad commendandum, & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæte-

GROTII.

b *A se posse exaudiri*] Apud *Plutarchum* Lysander machæram ostendens: ὁ ταύτης κρατῶν βέλτιστα περὶ γῆς ὅρων διαλέγεται· *Hanc qui habet, is optime de terrarum finibus disputat. Apophthegm.* (p. 190. E.) Apud eundem Cæsar: οὐ τὸν αὐτὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· *Non idem esse tempus armorum quod legum.* (Vit. Cæs. p. 725. B.) Seneca quarto de beneficiis capite XXXVII. *Multa interim reges, in bello præsertim, opertis oculis donant. non sufficit homo justus unus tot armatis cupiditatibus. non potest quisquam eodem tempore & bonum virum & bonum ducem agere.*

c *Armatus leges ut cogitem?*] *Plutarchus* hanc sententiam Pompeji ad Mamertinos sic enuntiat: οὐ παύσεσθε ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκοντες; *Non desinetis nobis hominibus gladiis accinctis leges recitare?* (Vit. Pomp. p. 623. D.) *Curtius* lib. IX: *Adeo etiam naturæ jura bellum in contrarium vertit.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

21 *Antigonus*] *Plutarch.* de fortit. Alex. p. 330.

22 *Marius*] *Plutarch.* Apoph. p. 202. Mario 421. [Adde VALERIUM MAXIM. Lib. V. c. 2. num. 8. *J. B.*]

23 *Oris tam verecundi*] Quod quoties in concionem veniret etiam maximis rebus gestis, erubesceret. *Seneca* epist. 11. quod ipse cum aliis *probum* vocat. Unde *os probum ejus Plinio* 7, 12. & 37, 2. Unde *Sallustius* eum dixit *oris probi, sed animi inverecundi. Suet.* de illustr. Gramm. 15. *Probus* autem latinis auctoribus i. q. verecundus. Lysander τὸ δίκαιον ἐν μόνῳ τῷ λυσιτελεῖ τιθέμενος καὶ τὸ καλὸν ἐν τῷ συμφέροντι.

24 *Propria negotia*] Non parerga aut obiter contingentia, sed ipsum opus, ipsum quod intenditur ibi & agitur: non quæ forte incidunt, sed quæ proprie ibi aguntur.

25 *Comœdia*] *Terent.* Eun. I. I.

(cc) Verba ita concepta, quæ postea, ut refert *Plutarchus*, Auctor in Nota sua posuit, habuerat ille ex ALBERICO GENTILI, *De Armis Romanis*, Lib. I. c. 10. pag. 62. Ed. Hanov. 1612. *J. B.*

(dd) Locus est lib. *Adversus Judæos*, Cap. 9. *J. B.*

Cæterum [26] ne cum turba nobis res sit, [27] demus ei advocatum. Et quem potius quam [28] Carneadem, qui ad id pervenerat, quod [29] academiæ suæ summum erat, ut pro falso non minus quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? Is ergo [30] cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem *, nullum invenit argumentum validius isto: jura sibi homines pro utilitate sanxisse, varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: jus autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam, aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis commodis consulens. *contra Carneadis objectiones.*

* *Apud Lactant.* V. 16.

6. Verum quod hic dicit philosophus, & sequitur [31] poëta:

Nec natura potest justo secernere iniquum:

admitti omnino non debet. [32] nam homo animans quidem est, sed eximium animans, multoque longius distans a cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem, quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, id est communitatis non qualiscunque sed tranquillæ, & [33] pro sui intellectus modo ordinatæ, cum his qui [34] sui sunt generis: quam

I *Naturale.*

GRONOVII.

26 *Ne cum turba*] In qua scilicet omnes clamant, nemo audit. lib. 1, 4. 2.

27 *Demus ei*] Ponamus hominem certum, quicum nobis res sit, qui pro falsa illa opinione pugnet, & pro ea solus dicat. Genus loquendi e veterum declamatorum schola petitum, quo de foro migrarat. Frequentatum *M. Seneca* & *Quinctiliano*. Vide notas meas ad *Senec.* controverf. 7.

28 *Carneadem*] Carneades Cyrenæus, novæ academiæ tertiæ conditor post Platonem & Arcesilam. Vide *Diog. Laërt.* & *Jonsium* hist. philosoph. lib. 3, cap. 10. pag. 264. *Cic.* de legib. 1, 13. *Lactant.* 5, 17. *Quinctil.* 12, 1. De sententia Carneadis *Cic.* 3. de republ. fragmentum servatum *Lactantio* in epitome.

29 *Academiæ*] Academicæ sectæ, quæ ex instituto nihil definiebat, & assensum quidem sustinebat, de omnibus autem quæstionibus probabiliter in utramque partem disputabat.

30 *Cum suscepisset*] Quod fecit Romæ legatus ab Atheniensibus missus, temporibus M. Porcii Catonis Censorii. *Plut.* p. 349. *Quintil.* 12, 1. 557. *Lactantius* divinar. instit. 5, 14. & 17. unde Gr. hunc locum depromsit: ipse autem e *Ciceronis* lib. 3. de republ. Adde *Lactant.* epitomen cap. 1.

31 *Poëta*] *Horat.* lib. 1, satyr. 3. verf. 113.

32 *Nam homo animans quidem est, sed eximium animans*] *Cicero* 1, leg. 7. ab eodem orditur initio: *Homo etiam animal* &c.

33 *Pro sui intellectus*] Quantum potest assequi humana imbecillitas. Sola enim cœlestia sunt ordinatissima, humana tam perfecte disponi nequeunt, ut non maneat aliquid incommodi.

34 *Sui generis*] Cum aliis hominibus.

quam d 35 οἰκείωσιν Stoici (ee) appellabant. Quod ergo dicitur natura quodque animal ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum concedi non debet.

7. Nam & cæterarum animantium quædam utilitatum suarum studium, partim 36 fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum respectu e aliquatenus temperant. quod in illis quidem pro-

GROTII.

d *Οἰκείωσιν Stoici appellabant*] *Chrysostomus* ad Romanos Homilia XXXI [Immo *Homil.* IV. in Cap. I. vers. 31.] ἔχομεν γὰρ φυσικήν τινα πρὸς ἀλλήλους οἰκείωσιν, ἣν καὶ θηρία πρὸς ἄλληλα κέκτηνται. *Habemus natura homines cum hominibus societatem. quidni, cum tale quid inter se & feræ habeant?* Vide eundem capite primo ad Ephesios, ubi a natura nobis data docet ad virtutem semina. *Marcus Antoninus* Imperator summe philosophus: ὅτι γὰρ πρὸς κοινωνίαν γεγόναμεν, πάλαι δέδεικται· ἢ οὐκ ἦν ἐναργὲς, ὅτι τὰ χείρω τῶν κρειττόνων ἕνεκεν, τὰ δὲ κρείττω τῶν ἀλλήλων· *Pridem datum ad societatem nos genitos. Nonne in aperto est deteriora esse meliorum causa, meliora vero alterum alterius causa?* Lib. V. §. 16. *Edit Gatak.*)

GRONOVII.

35 Οἰκείωσιν] Q. d. *domesticationem*, familiaritatem domesticam.

36 *Fœtuum*] Ut galli gallinacei gallinas, & gallinæ pullos ante ex saturantes, quam ipsi granum sumant: ut hæ & pleræque animantes, & feræ etiam, pro catulis ac fœtibus sese in periculum conjicientes: ut canes venatici præda abstinentes, & eam domino reservantes. *Cic.* 3. de fin 19 *formicæ, apes, ciconiæ, aliorum etiam causa, quædam faciunt. Quintil.* 5, 11. apes etiam formicasque in commune laborare. Vide *Ælian.* de animal.

(ee) Auctor, in Notâ suâ, testem tantum adfert *Chrysostomum* vocis οἰκείωσις hoc sensu usurpatæ. Sed reperitur illa, ut & verbum οἰκειοῦσθαι, apud PLUTARCHUM, *De Stoicorum repugnantiis*, pag. 1038. B. C. Tom. II. *Ed. Wech.* Adde PORPHYRIUM, *De non esu Animal.* Lib. I. pag. 13. *Ed. Lugd.* 1620. Lib, III. pag. 294. 328. &c. qui & voce οἰκειότης alibi eadem in re utitur, loco ab Auctore nostro infra laudando, *Lib.* II. c. 20. §. 9 num. 3. in Not. Omnia autem illa videntur fluxisse ex eo quod ARISTOTELES ait, ὡς οἰκεῖον ἅπας ἄνθρωπος ἀνθρώπῳ καὶ φίλον. Ethic. Nicom. Lib. VIII. c. 1. *J. B.*

GROTII.

e *Aliquatenus temperant*] Vetus est proverbium, *canis caninam non est.* Juvenalis: (Sat. XV, 161.)

Indica tigris agit rabida cum tigride pacem:
Parcit
Cognatis maculis similis fera.

Est locus *Philonis* egregius ad decalogi præceptum quintum, quem græce qui volet legat. Ego eum, quia longior est, semel, id est, latine hic ponam: *Imitatores saltem mutorum animantium estote, homines. Beneficio vicem rependere illa edocta norunt. Canes domus defensores sunt: quin & pro heris moriuntur, si quod subito periculum eos contigerit. Dicuntur & canum illi qui greges comitantur præcedere pecora, depugnantes ad mortem usque, ut pastores illæsos præstent. Nonne inter fœda fœdissimum est, in referenda gratia vinci hominem a cane, mitissimum animal a ferocissimo? quod si a terrestribus non satis edocemur, transeamus ad naturam volucrum, aëris viatricem, ut vel inde disca-*

procedere credimus 37 ex principio aliquo intelligente 38 extrinseco, quia circa actus alios, istis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem disciplinam ostendit se ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter a Plutarcho (ff) observata: sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cum 39 circa similia similiter agere norit, f cum socie-

discamus, quod oportet. Ciconiarum senes in nidis manent, volare invalidæ. Harum soboles per omnes, prope sic dixerim, terras mariaque volitant, victum undique parentibus quærentes: illæ pro ætatis merito fruuntur quiete, rerum copia, deliciis etiam: hæ vero itineris molestias solantur pietatis conscientia & exspectatione paris olim, ubi senuerint, a sua prole, atque ita legitimo tempore debitum persolvunt necessarium, quod accepere reddentes Neque enim ab aliis alimenta habere possunt, aut initio vitæ parvæ cum sunt, aut natu grandes in vitæ exitu. quapropter non alio quam natura magistro didicerunt educare vetulas, educatæ & ipsæ cum teneræ essent. Nonne vero hæc ubi audiunt, habent cur se præ pudore abscondant, qui parentum curam non habent, atque eos negligunt, quos aut solos aut præ cæteris sublevare debuerant, præsertim cum id facientes non tam daturi sint quippiam, quam id quod debent reddituri? Nihil enim est liberis proprium quod non parentum sit prius, qui aut de suo dederunt, aut acquirendi præbuerunt causas. (Pag. 760, 761. Ed. Paris.) De columbarum cura eximia circa fœtus suos vide *Porphyrium* de non esu animalium tertio. (*Pag.* 315.) De scarorum & saurorum pro sociis *Cassiodorum* XI, 40.

GRONOVII.

37 *Ex principio*] Non ex vi mentis, consilio, voluntate, deliberatione ac decreto, denique parte intelligente ipsis insita atque ingenita. [Vide quæ Auctor eadem de re dicit in eximio opusculo *De Veritate Religionis Christianæ*; & ibi notata à Clariss. CLERICO, in nupera Editione. *J. B.*]

38 *Extrinseco*] i. e. Deo vel ministra Dei natura, non ab insita ipsis ratione certa & perpetua, sed ex instinctu naturæ, in paucis & certis rebus sic se habente.

39 *Circa similia similiter agere*] Quod negatum bestiis, quæ tantum in uno, quo naturalis appetitio fert, aut à quo declinatio avertit, sic agunt. *Cic.* 2. de fin. 14. *ratio, qua & causas rerum & consecutiones videat, & similitudines transferat, & disjuncta conjungat, & cum præsentibus futura copulet, omnemque complectatur vitæ consequentis statum.* Idem 1, de leg. 7.

(ff) Videtur Auctor respicere heic, quod ait PLUTARCHUS in *Consolat. ad Uxorem*, pag. 608. D. quod tamen potius contrarium innuit, quum ab ea propensione ad benefaciendum, tamquam singulari, commendet filiolam suam in infantiâ mortuam. De re ipsâ diximus in Gallicis nostris Notis uberioribus. *J. B.*

GROTII.

f *Cum societatis appetitu excellente*] *M. Antoninus* libro IX. ὁ ἄνθρωπος εὐεργετικὸς πέφυκε· *Homo in id natus est, bene ut aliis faciat.* (§. 42.) Item: θᾶσσον γοῦν εὕροι τις ἂν γεῶδές τι μηδενὸς γεώδους προσαπτόμενον, ἤπερ ἄνθρωπον ἀνθρώπου ἀπεσχισμένον· *Facilius reperiat quis terrestre aliquod ad terram se non ferens, quam hominem ab humano genere abscissum.* (§. 9.) Libro X. ἔστι τὸ λογικὸν εὐθὺς καὶ πολιτικόν· *quod ratione utitur,*

ſocietatis appetitu excellente, 40 cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem, ineſſe etiam facultatem ſciendi agendique, ſecundum generalia præcepta, par eſt intelligi, 41 cui quæ conveniunt ea jam ſunt non omnium quidem animantium, ſed humanæ naturæ congruentia.

Homini proprium ſociale: proprie & ſtricte dictum.

8. Hæc vero, quam rudi modo jam expreſſimus, g 42 ſocietatis cuſtodia, (gg) humano intellectui conveniens, fons eſt ejus juris,

tur, neceſſario & cœtum appetit. (§. 2.) Nicetas Choniates: ἐνεσημήνατό πως ἡ φύσις ἡμῖν καὶ ἐνεφύτευσε πρὸς τὰ οἰκεῖα συμπάθειαν· *Natura inſculpſit inſevitque nobis animo conſenſionem cum iis, quæ cognata ſunt nobis.* (In Iſac. Angel. L. III. c. 9.) Adde *Auguſtinum* de doctrina Chriſtiana lib. III, c. 14.

g *Societatis cuſtodia humano intellectui conveniens*] *Seneca* IV. de beneficiis cap. XVIII. *Ut ſcias per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem, per ſe fugienda res eſt, ingratum eſſe, quoniam nihil æque concordiam humani generis diſſociat ac diſtrahit, quam hoc vitium. Nam quo alio tuti ſumus, quam quod mutuis juvamur officiis? hoc uno inſtructior vita, contraque incurſiones ſubitas munitior eſt, beneficiorum commercio. Fac nos ſingulos, quid ſumus? præda animalium & victimæ ac viliſſimus & facillimus ſanguis: quoniam cæteris animalibus in tutelam ſui ſatis virium eſt. Quæcumque vaga naſcuntur, & actura vitam ſegregem, armata ſunt: hominem imbecillitas cingit: non unguium vis, non dentium, terribilem cæteris facit. duas res dedit, quæ illum, obnoxium cæteris, validiſſimum facerent, rationem & ſocietatem. itaque qui par eſſe nulli poſſet ſi diduceretur, rerum potitur. Societas illi dominium omnium animalium dedit: Societas terris genitum in alienæ naturæ transmiſit imperium, & dominari etiam in mari juſſit. Hæc morborum impetus arcuit, ſenectuti adminicula proſpexit, ſolatia contra dolores dedit: hæc fortes nos facit, quod licet contra fortunam advocare. Hanc tolle, & unitatem generis humani, qua vita ſuſtinetur, ſcindes. Tollitur autem, ſi efficies ut ingratus animus non per ſe vitandus ſit.*

GRONOVII.

40 *Cujus peculiare ſolus inter animantes inſtrumentum habet ſermonem*] Et ſocietatis colendæ ex *Cic.* 1, de leg. 9. moderationem vocis, orationis vim, quæ conciliatrix eſt humanæ maxima ſocietatis.

41 *Cui*] Facultati.

42 *Societatis cuſtodia fons eſt juris*] Homo appetit ſocietatem, quia ea juvatur & conſervatur: & ſi nihil juvaretur, ac ſibi ſufficeret, eam appeteret tamen, ne ſermo eſſet ocioſus ſibi: deinde ut, quæ habet commoda, cum aliis communicaret: (bonum enim eſt communicativum ſui) aut ſaltem aliis demonſtraret; naturaliter enim gaudia teſtem requirunt. Jam qui ſocium admittit, qui vicinum, neceſſe eſt aliquid ei tribuat, aliquid in illo ferat, & ſibi minus indulgeat, ut eadem viciſſim conſequatur a ſocio. Qui contubernalem adſciſcit, neceſſe eſt partem cubiculi ei permittat, qui conjugem, lecti. Hæc primo humanitas & mutua patientia ſolitudinis vitandæ & auxilii mutui cauſa comparata, pactis conventis vel tacitis vel expreſſis firmata, tranſit in jus. *Cicero* ait 1, de leg. 5. *ſi pateſiat, cujus muneris colendi efficiendique cauſa nati & in lucem editi ſimus, quæ ſit conjunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos; his explicatis, fontem legum & juris inveniri.*

(gg) Vide PUFENDORFIUM noſtrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. ubi fuſe principium iſtud adſtruitur & exponitur. *J. B.*

juris, 43 quod proprie tali nomine appellatur: h 44 quo pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus aut lucri inde fecerimus restitutio, promissorum implendorum obligatio, 45 damni culpa dati reparatio, & 46 pœnæ inter homines meritum.

9. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem, de qua diximus, sed & 47 judicium ad æstimanda quæ delectant aut nocent, (hh) non præsentia tantum, sed & futura, & quæ in utrumvis possunt ducere; 48 pro humani intellectus modo etiam 49 in his judicium recte conformatum sequi, neque metu, aut vo-

GROTII.

h *Quo pertinent alieni abstinentia*] *Porphyrius* de non esu animantium tertio: ἡ δὲ δικαιοσύνη ἐν τῷ ἀφεκτικῷ καὶ ἀβλαβεῖ κεῖται παντὸς ὁτουοῦν τοῦ μὴ βλάπτοντος. *Justitia in eo sita est, ut abstineatur alienis, neque noceatur non nocentibus.* (Pag. 329.)

GRONOVII.

43 *Quod proprie*] I, I. 10. quod in contractibus versatur.

44 *Quo pertinent*] Ad quod. *Justin.* 2, 2. de Scythis. *Nulli sc. gravis, quid eum*, &c.

45 *Damni culpa*] Si quis quid damni nostra culpa aut vitio in rebus suis fecerit, id ut compensemus.

46 *Pœnæ meritum*] Utque puniatur, qui peccarit in societatem. ἀλόγως καὶ ἐφ' ὅσον μετέχουσι τῆς φύσεως, ἐπὶ τοσοῦτον. *Aristoteles* Oecon. I, 3. [Locus iste ARISTOTELIS, nescio quo casu, heic malè collocatus est. Neque enim pertinet ad *pœnæ meritum*, sed ad verba illa num. sequ. *homo supra cæteras animantes vim obtinet socialem.* Nimirum Philosophus agit de societate conjugali, quam ait in ceteris Animantibus locum habere, sed sine ratione, & tantum quantum fert natura illorum. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἄλλοις ζώοις ἀλόγως τοῦτο ὑπάρχει, καὶ ἐφ' ὅσον &c. *J. B.*]

47 *Judicium ad æstimanda*] Æstimandi, i. e. delectum & discrimen rerum bonarum & malarum, juvantium & inutilium, non modo in præsens, sed etiam in longam diem, & rationes viasque tam quæ præcipitant in turpia & noxia, quam quæ ad honesta & profutura pertinent: adeoque providentiam secuturi ejus commodi aut incommodi.

48 *Pro humani intellectus modo*] i. e. quantum patitur imbecillitas & infirmitas humana.

49 *In his judicium*] Non facere quod quæ canit, *Video meliora proboque, Deteriora sequor*; sed diligenter & liquido inspecta & pro melioribus agnita constanter, & confidenter sectari, affectare, agere.

(hh) Ita quidem habent omnes Editiones: sed, quamquam sensus Auctoris ex lenie orationis satis pateat, loquutio non satis est adcurata. Neque enim τὸ *nocent* rectè opponitur τῷ *delectant*: nisi dicas, quidquid delectat, id prodesse; quod à mente Auctoris & rei veritate planè alienum est. Aut heic est ἀνακολουθία, aut possit quis suspicari Auctorem voluisse scribere: QUÆ *delectant* AUT DOLOREM CREANT, QUÆ JUVANT *aut nocent*: voces autem intermedias, sive ex ipsius Auctoris lapsu calami, sive ex incogitantiâ Exscriptorum, excidisse, adeo ut neque postea Auctor, rebus magis quam verbis intentus, id animadverterit, quemadmodum alibi non semel accidisse nobis compertum est. Ceterum res ipsa pertinet ad officia Hominis erga se ipsum, de quibus fusè PUFENDORFIUS, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. *J. B.*

GRO-

voluptatis præsentis 50 illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens esse humanæ naturæ; & quod tali 51 judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ scilicet, esse intelligitur.

Improprie & laxius. 10. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria sunt elargiendis i prudens 52 dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout 53 actus cujusque & rei natura fert, præponit: quam 54 juris proprie 55 strictèque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen 56 jus illud proprie nominatum diversam longe naturam habeat, in eo positam, ut quæ jam 57 sunt alterius alteri permittantur, aut 58 impleantur (ii).

11. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent, etiamsi daremus, (kk) quod sine summo scelere dari nequit,

GROTII.

i *Prudens dispensatio, ut quæ nunc sapientiorem minus sapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujusque & rei natura fert, præponit*] Agit hac de re *Ambrosius* libro primo de officiis. (Cap. 30.)

GRONOVII.

50 *Illecebra corrumpi*] Ut eligas aut repente facias, cujus postea pœniteat.

51 *Judicio*] Se debere aversari malum, licet habeat illecebram boni.

52 *Dispensatio*] Justitia διανεμητικὴ sive *attribuens* vel *distributiva*, in præmiis & muneribus sive oneribus tribuendis, non autem in pœnis, in quibus versatur *commutativa*, quæ spectat contractus & maleficia, quæ sunt quasi contractus.

53 *Actus*] Opera quam in commune commodum præstat.

54 *Juris proprie*] Quod reddit prætor & unde actiones nascuntur; quod pertinet ad *justitiam commutantem* vel *emendatricem*, συναλλακτικὴν ἢ διορθωτικήν, versantem in contractibus & pœnis. [Immo Auctor intelligit heic *Justitiam Particularem* ita ab ARISTOTELE dictam, cujus pars est *Justitia* συναλλακτικὴ, ἢ διορθωτική. Nimirum putabat, *Justitiam Particularem* eamdem esse ac *Expletricem*, de qua acturus est Lib. I. c. I. §. 8. ubi vide quæ monebimus. *J. B.*]

55 *Stricte dicti*] Quale scil. traditur in juris corpore, unde actiones nascuntur.

56 *Jus*] Justitiæ distributivæ proprie non est jus, quia nulla actione peti potest.

57 *Sunt alterius*] Respicit duo præcepta posteriora juris. Hæc est justitia, quæ dicitur *commutativa* vulgo, vel *correctiva* in contractibus & pœnis.

58 *Impleam*] i. e. faciam quod debeo, unicuique suum tribuam.

(ii) Nihil heic volui mutare: sed, quamquam ita in omnibus Editionibus legatur, vix dubito quin Auctor scripserit: *aut* QUÆ ALTERI DEBENTUR *impleantur:* neque enim, secundum Auctorem nostrum, ea quæ *implentur*, jam *erant alterius*, erga quem implentur, sed tantum ei *debebantur*, tum demum illius futura, quando impleta fuerint. Vide infra *Lib.* II. c. 7. num. 1. & Lib. III. c. 19. n. 15. *J. B.*

(kk) Vide, quæ observavimus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. c. 3. §. 19. *Not.* 2. & quæ infra monemus, ad Lib. I. c. I. §. 8. num. 2. Not. (*nn*). *J. B.*

GRO-

quit, non 59 esse Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim 60 traditio perpetua inseverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus sæculis testata, sequitur, jam ipsi Deo, ut 61 opifici & cui nos nostraque omnia debeamus, 62 sine exceptione parendum nobis esse, præcipue cum is se multis modis & optimum & potentissimum ostenderit; ita ut sibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipse, possit, & voluisse credi debeat, multoque magis si id disertis verbis promiserit: quod Christiani indubitata testimoniorum fide convicti credimus.

12 Et hæc jam alia juris origo est præter illam naturalem, veniens scilicet k 63 ex libera Dei voluntate, cui nos subjici debere intellectus ipse noster nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipsum de quo egimus naturale jus, 64 sive illud sociale, sive quod laxius ita dicitur, quamquam ex 65 principiis homini internis profluit, l Deo tamen adscribi merito potest, quia ut talia principia in nobis existerent ipse voluit: quo sensu Chrysippus & Stoici dicebant, juris originem non aliunde petendam quam 66 ab ipso

2. Voluntarium. 1. Divinum.

GROTII.

k *Ex libera Dei voluntate*] Inde *M. Antonino* judice libro IX: ὁ ἀδικῶν ἀσεβεῖ· *qui injuste agit, impius est.* [Locus est §. 1. Sed ubi agitur de jure Naturali, non de *Jure Divino volantario*, qui ex *liberâ Dei voluntate* venit. Plura diximus in Gallicis Notis. *J. B.*]

l *Deo tamen adscribi merito potest*] Chrysostomus 1. ad Corinthios XI, 3: ὅταν δὲ εἴπω τὴν φύσιν, θεὸν λέγω. ὁ γὰρ τὴν φύσιν δημιουργήσας αὐτός ἐστιν· *Cum naturam dico, Deum dico; ipse enim est naturæ opifex.* [Tom. III. pag. 410. *Edit. Eton. Savil.*] Chrysippus III. de Diis: οὐ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τῆς δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν οὐδὲ ἄλλην γένεσιν, ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως. ἐντεῦθεν γὰρ δεῖ πᾶν τὸ τοιοῦτον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, εἰ μέλλομέν τι ἐρεῖν περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν· *Non potest inveniri principium aliud aut origo justitiæ, quam ab Jove & communi natura. inde enim initium duci debet, ubi de bonis malisque differendum est.* [Apud PLUTARCH. *de Stoïc. rep.* pag. 1035.]

GRONOVII.

59 *Esse Deum*] IV. Argumentum.

60 *Traditio*] i. e. omne quod gentes instillarunt suis posteris, sive consensus & præcepta majorum nostrorum omnis ævi.

61 *Opifici*] Qui nos creavit.

62 *Sine exceptione*] In omnibus & perpetuo.

63 *Ex libera Dei voluntate*] Propterea id vocat *Jus voluntarium divinum.* lib. 1, cap. 1. num. 13.

64 *Sive illud sociale*] Sive quod continet ac dirigit societates gentium & hominum, sive quod sanæ menti rectum & decorum probat ratio, eo nomine accipiamus, etsi excogitatum, comparatum, proditum est ab hominibus excellenter præditis & præclare utentibus vi humanis ingeniis insita.

65 *Principiis*] Recta ratione insita, quam negaverat in bestiis esse.

66 *A Jove*] Derivatio Stoïca, *Scipionis Gentilis* inventum. Orig. p. 270. immo potius præcisum & decurtatum a vocabulo *jussus*, nam quod sive Deus, sive ratio, sive superior *jubet*, est *jus*.

GRO-

ipso Jove, m a quo Jovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici potest.

13. Accedit, quod illa quoque ipsa principia Deus 67 datis legibus magis conspicua fecit, etiam iis quibus imbecillior est ad ratiocinandum vis animi: & in diversa trahentes 68 impetus, qui nobis ipsis, quique aliis male (ll) consulunt, 69 vagari vetuit, illos quippe vehementiores 70 adductius regens & fine ac modo coërcens.

14. Sed & historia sacra præter id, quod in præceptis consistit, affectum illum socialem non parum etiam eo excitat, quod nos docet ab iisdem primis parentibus ortos homines omnes, ita ut eo quoque sensu dici recte possit quod alio dixit 71 Florentinus, * cognationem inter nos a natura constitutam; cui consequens sit, hominem homini insidiari nefas esse. 72 Inter homines quasi n Dii quidam sunt parentes, quibus proinde non 73 infinitum sed 74 sui generis obsequium debetur.

* L. ut vim. 3. D. de just. & jur.

15. Dein-

GROTII.

m *A quo Jovis nomine jus latinis dictum*] Nisi forte verius per abscissionem, ut ex eo quod fuit *ossum* factum est *os*, ita ex eo quod fuerat *jussum* factum *jus*, *jusis*, postea *juris*, ut ex *Papisiis Papirii*, de quo vide *Ciceronem* lib. IX, epist. 21.

n *Dii quidam sunt parentes*] Θεοὶ ἐπίγειοι *Hierocli* ad aureum carmen, *Dii terrestres: Philoni* ad decalogum ἐμφανεῖς Θεοὶ, μιμούμενοι τὸν ἀγέννητον ἐν τῷ ζωοπλαστεῖν· *conspicui Dii, qui ingenitum Deum imitantur vitam dando.* (Pag. 761. D.) secunda post Deum fœderatio *Hieronymo* epist. XLVII. (Tom. I. pag. 224. D. Edit. Basil.) Parentes Deorum simulacra *Platoni* de legibus XI. (Pag. 930, 931. Tom. II. *Ed. H. Steph.*) Honos parentibus ut Diis debetur, pronuntiante *Aristotele* Nicomachæorum IX, cap. 11. [Locus HIEROCLIS non est è Comment. in *Aurea Carm.* sed reperitur apud STOB. Serm. 77. *J. B.*]

GRONOVII.

67 *Datis legibus*] Decalogo.

68 *Impetus*] Ὁρμάς· πάθη· affectus, sensus, motus animi, commotiones, perturbationes, qui debent regi ab animo tanquam satellites. *Cic.* 3. Tusc. 11. & 4. Tusc. 6. *Claudian.* 4. Conf. Honor. 230.

69 *Vagari*] Cum sc. dixit: *non concupisces, non occides:* aliud contra iram, aliud contra desideria.

70 *Addictius*] *Adductius*, quasi attracto fræno. Phrasis *Taciti*, *regnum adductius*, 3. hist. 7. de mor. G. 3. [In Editione ann. 1632. est etiam *adductius*: unde ita reposuimus, quod, nescio quomodo, mutatum fuerat in sequentibus. *J. B.*]

71 *Florentinus*] L. 3. D. *de Just. & Jure.*

72 *Inter homines*] V. Argumentum.

73 *Infinitum*] Non sine exceptione, ut de Deo dixerat.

74 *Sui generis*] Quatenus non est contra illum, cui soli infinitum obsequium debetur, Deum.

(ll) Vocem illam *malè*, quæ excidit in omnibus Editionibus, fidenter addidi. Illam deesse, adeo ut aliter Auctoris sententia non constet, res ipsa clamat. Si enim τὸ *consulunt* in bonam partem sumas, ut omnino sumendum, quando nihil aliud additur (vide exemplum infra, L. III. c. 20. §. 51.) tunc utiles esse, & nobis, & aliis, impetus illos in alia trahentes, quàm quò ducit Ratio & Lex Naturæ, Auctor noster diceret; quod quàm alienum sit à mente ipsius,

15. Deinde vero, cum juris naturæ sit 75 stare pactis, (76 necessarius enim erat inter homines aliquis se obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi potest,) ab hoc ipso fonte jura civilia fluxerunt. 77 Nam qui se cœtui alicui aggregaverant, aut 78 homini hominibusque subjecerant, hi aut expresse promiserant, aut ex negotii natura tacite promisisse debebant intelligi, secuturos se id quod aut cœtus pars major, aut hi, 79 quibus delata potestas erat, constituissent. *2. Humanum. Civile cujusque civitatis.*

16. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, sed & aliis,

o 80 *Utilitas justi prope mater & æqui,*

si accurate loquamur, verum non est: nam naturalis juris mater est ipsa 81 humana natura, quæ nos, etiamsi re nulla indigeremus, ad societatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater est ipsa ex consensu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim suam habeat, potest natura hujus quoque juris quasi 82 proavia dici. Sed naturali juri utilitas 83 accedit: voluit enim naturæ Auctor nos singulos & infirmos esse, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam 84 societatem raperemur: juri autem civili occasionem dedit utilitas: nam illa quam diximus consociatio, aut subjectio 85 utilitatis alicujus causa cœpit institui. Deinde & qui jura præscribunt aliis, in eo utilitatem aliquam spectare solent, aut debent.

17. Sed sicut cujusque civitatis jura utilitatem suæ civitatis respiciunt, ita inter civitates aut omnes, aut plerasque, 86 ex consensu

ipsius, nemo non intelligit. Vix autem dubito, quin propter similitudinem vocis *aliis* cum sequenti *malè*, hæc omissa fuerit vel ab exscriptore, vel à typographo: & ejus rei exempla alibi videbimus. *J. B.*

GROTII.

o *Utilitas justi prope mater & æqui*] Ad quem locum *Acron*, aut quisquis est vetus *Horatii* interpres: *repugnat præceptis Stoicorum. ostendere vult justitiam non esse naturalem, sed natam ex utilitate* Contra hanc sententiam vide quæ disputat *Augustinus* de doctrina Christiana libro III, c. XIV.

GRONOVII.

75 *Stare pactis*] i. e. fidem datam servare.

76 *Necessarius obligandi modus*] Nam si societas jungi debebat, requirebatur aliquod vinculum, coagulum, ferrumen, sacramentum, quo ea societas contineretur: alioqui forent meræ arenæ.

77 *Nam qui se cœtui*] VI. Argumentum.

78 *Homini*] Uni regi, principi, aut magistratibus aliis.

79 *Quibus delata*] Aut pauci unusve repræsentans societatem, ut rex, magistratus.

80 *Utilitas*] *Horat.* I, sat. 3. vers. 98.

81 *Humana*] Recta ratio.

82 *Proavia*] Causa remotior.

83 *Accedit*] Ultro se quasi comitem præbet.

84 *Societatem raperemur*] *Lactant.* de opific. Dei cap. 4.

85 *Utilitatis*] Ut singulorum artes & opes in unum collatæ omnibus quoque aliis prodessent.

86 *Ex consensu jura*] Vel tacito, vel expresso, VII. Argumentum.

GRO-

sensu jura quædam nasci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem respicerent non cœtuum singulorum sed [87] magnæ illius universitatis. Et hoc jus est quod gentium dicitur, quoties id [88] nomen a jure naturali distinguimus. quam partem juris omisit Carneades, jus omne in naturale & civile singulorum populorum distribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos versatur acturus, (subjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuisset.

Gentium: civitatum omnium aut pleraru mque.

II. *Objectionum refutatio.*

18. Male [89] autem a Carneade [90] stultitiæ nomine justitia traducitur. Nam sicut, ipso fatente, stultus non est civis, qui in civitate jus civile sequitur, etiamsi ob ejus juris reverentiam quædam sibi utilia omittere debeat: ita nec stultus est populus, qui non tanti facit suas utilitates, ut propterea communia populorum jura negligat; par enim in utroque est ratio. Nam p sicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præsentis causa, [91] id convellit quo ipsius posteritatisque suæ perpetuæ utilitates continentur: sic & populus jura naturæ gentiumque violans, suæ quoque tranquillitatis in posterum rescindit munimenta. Tum vero etiamsi ex juris observatione nulla spectaretur utilitas, sapientiæ non stultitiæ esset eo ferri, ad quod a natura nostra nos duci sentimus.

Justitia stultitia non est.

19. Quare

GROTII.

p *Sicut civis qui jus civile perrumpit*] Hac ipsa similitudine apposite utitur lib. IX. *M. Antoninus:* ὅπις ἐὰν ἦν πρᾶξίς σου μὴ ἔχῃ τὴν ἀναφορὰν, εἴτε προσεχῶς εἴτε πόῤῥωθεν, ἐπὶ τὸ κοινωνικὸν τέλος, αὕτη διασπᾷ τὸν βίον, καὶ οὐκ ἐᾷ ἕνα εἶναι, καὶ στασιώδης ἐστὶν, ὥσπερ ἐν δήμῳ ὁ τὸ καθ' αὑτὸν μέρος διϊστάμενος. *Quæcumque tua actio respectum non habebit sive cominus sive eminus ad propositum communitatis, ea vitam diducit, nec unam esse patitur, seditiosaque non minus est quam is qui in populo partem seorsim facit.* (§. 24.) Et libro XI: ἄνθρωπος ἑνὸς ἀνθρώπου ἀποσχισθεὶς, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι· *Homo ab uno abscissus homine, non potest non & ab universo genere abscissus haberi* (§. 8.) Nimirum, ut eidem *Antonino* dictum est, quod examini expedit, idem api. [Locus ultimus exstat *Lib.* VI §. 54. In præcedenti autem, pro verbis illis, οὐ δύναται μὴ καὶ ὅλου φύλου ἀποκεκόφθαι, legitur: ὅλης τῆς κοινωνίας ἀποπέπτωκε. Nimirum Auctor statim antea legerat: Κλάδος τοῦ προσεχοῦς κλάδου ἀποκοπεὶς οὐ δύναται μὴ καὶ τοῦ ὅλου φυτοῦ ἀποκεκόφθαι· οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπος &c. Hæc igitur, memoriæ lapsu, confudit, simulque τοῦ φυτοῦ in φύλου mutavit. *J. B.*]

GRONOVII.

[87] *Magnæ illius universitatis*] Conjunctionis quæ inter omnes est homines.

[88] *Nomen a jure naturali*] Nam interdum *naturæ jus* vocatur, quod est *gentium*, ut paulo inferius dictum est. Sic majorem natu in imperiis succedere, *naturæ jus* vocat *Justinus* 12, 1. *quod natura ipsa gentibus dedit.* 2, 10. Idem *jus gentium* dicit lib. 34, 3.

[89] *Male*] Consectaria sive IV. articulus prioris membri partis generalis.

[90] *Stultitiæ*] Quia abstineat alieno, quod posset ei utile esse.

[91] *Id convellit*] Eripit sibi fidem, existimationem, aliorum voluntatem, cum ipso contrahendi.

GRO-

19. Quare nec illud,

92 *Jura inventa metu injusti fateare necesse est:*

quod apud * Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges, ac vi quadam homines ad justitiam colendam adigi, universaliter verum est. Id enim 93 ad ea dumtaxat instituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exsecutionem reperta sunt; sicut multi per se infirmi, ne a validioribus opprimerentur, conspirarunt ad instituenda ac communibus viribus tuenda 94 judicia, ut quibus singuli pares non erant, his universi prævalerent. Et hoc demum sensu commode accipi potest quod dicitur jus esse id quod validiori placuit; ut intelligamus 95 fine suo externo carere jus, nisi vires ministras habeat; sicut Solon res confecit maximas, ut ipse † prædicabat:

Ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

q 96 *Vim jusque parilis copulans vincli jugo.*

* *De Rep. Lib.* II. p. 359. B. Tom. II. *Gorg.* pag. 483. T. I.

Vis ex metu injusti, & validioris, causa ejus non est.

† *Apud Plutarch.* Vit. Solon. p. 86. C.

20. Neque tamen quamvis a vi destitutum jus omni caret effectu. nam justitia 97 securitatem affert conscientiæ, injustitia tormenta ac laniatus, quales in tyrannorum pectoribus describit 98 Plato. Justitiam probat, injustitiam damnat proborum consensus. 99 Quod vero maximum est, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia sua ita post hanc vitam reservat, ut sæpe eorum vim etiam in hac vita repræsentet, quod multis exemplis historiæ docent.

JUSTITIA *securitatem adfert conscientiæ.*

21. Quod vero multi quam a civibus exigunt justitiam, eam 100 in *Privatis, populo, &*

GROTII.

q *Vim jusque parilis copulans vincli jugo*] Ovidius:

Valet causa, causamque tuentibus armis.

[Metam. Lib. VIII. vers. 59. ubi tamen melius Cl. *Burmanni* Editio verba hæc, *caussamque tuentibus armis*, conjungit cum sequentibus: *Ut puto, vincemur. J. B.*]

GRONOVII.

92 *Jura inventa*] *Horat.* I, sat. 3.

93 *Ad ea dumtaxat*] Quæ firmant jus & auctoritatem magistratuum.

94 *Judicia*] Disceptationes fori, cum didicissent homines legibus, non armis, vivere. *Just.* 43, 4.

95 *Fine suo externo*] Non posse ad effectum & exsecutionem pervenire, nisi magistratui committatur jus gladii.

96 *Vim*] Hinc Κράτος καὶ Βία inter ministeria Jovis in Prometheo ponit *Æschylus*. Et qui rempub. ordinat & reformat, eum sine collega & armatum esse oportere disputat *Machiavellus* ad Livium I, 7. & hoc argumento excusat cædem Remi a Romulo occupatam.

97 *Securitatem*] Diogenes apud *Stobæum* ser. 31. p. 188. Ἡ τοίνυν δικαιοσύνη πολλὴν ἔχει ῥᾳστώνην τῇ ψυχῇ. τὸ γὰρ μηδένα μήτε φοβούμενον, μήτε αἰσχυνόμενον ζῆν, ἡδονή τίς ἐστιν καὶ ἱκανότης τοῦ βίου.

98 *Plato*] In Gorgia p. 357. (pag. 524, 525. *Ed. H. Steph.* Tom. I.) Alludunt *Tacitus* 6, ann 6. *Cicero* 3. de offic. 21. *Quintil.* 12, inst. I. *Lucianus* Cataplo. *Claudianus* in Rufin. 2, 504. & apud *Stobæum* Diogenes pag. 188.

99 *Quod vero &*] III. Consectarium.

populi rectoribus æque convenit.

100 in populo aut populi rectore insuper habeant, ejus erroris causa est, primum quod in jure nihil spectant 1 nisi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens est in civibus, qui singuli ad sui tutelam invalidi sunt. At magnæ civitates, cum omnia in se complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam sunt necessaria, opus habere non videntur ea virtute, quæ 2 foras spectat & justitia appellatur.

22. Sed, ut ne repetam quod dixi, jus non solius utilitatis causa comparatum, nulla est 3 tam valida civitas quæ non aliquando aliorum extra se ope indigere possit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in se vires; unde etiam a potentissimis populis & regibus federa appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus 4 intra civitatis fines concludunt. Verissimum illud, 5 omnia (mm) incerta esse 6 simul a jure recessum est.

23. Si nulla est communitas quæ sine jure conservari possit, 1 quod memorabili latronum exemplo probabat 7 Aristoteles

GRONOVII.

100 *In populo*] Ut apud *Senecam* Thyeste v, 215. Atreus: *Sanctitas, pietas, fides, privata bona sunt: qua juvat, reges eant.*

1 *Nisi utilitatem*] Et jus sive justitiam & studia liberalia & pietatem & virtutem omnem sequuntur utilitates, honores, opes, præmia: sed ea omnia vitiantur, quoties in illis nihil spectatur, nisi utilitas: evenit enim, ut ea non serio, commode, diligenter exerceant, quotquot ad vota properant, & ex his, tanquam aliquid majus, utile petunt; & simul atque præsens non adparet utilitas, aut præsentior non apparet ex contrariis vel diversis, ista præclara negligant & contemnant.

2 *Foras spectat*] i. e. quæ præstat hominem bonum magis alteri, quam sibi. *Apulej.* de philos. mor. p. 16. Edit. Elmenhorst. [Ante eum CICERO, *de Rep.* l. 2. apud NONIUM, voc. *Projectum.* Habent omnes ab ARISTOTELE, qui *Justitiam* dixit esse ἀλλότριον ἀγαθὸν, Ethic. Nicom. Lib. V. c. 10. *J. B.*]

3 *Tam valida*] *Sallustius* Jugurth. 109. in oratione regis Bocchi. *Curt.* 7, 8. *Senec.* epist. 4. *Neminem eo fortuna provexit*, &c.

4 *Intra civitatis*] Tantum civile statuunt esse, non gentium.

5 *Omnia incerta*] In aleam mitti; nec homines, nec societatis statum fundatum esse, ni justitia muniatur. *Cicero* pro Cæcina cap. 25.

6 *Simul*] i. e. simul ac jure &c.

7 *Aristoteles*] Et *Cicero* 2, de offic. 11.

(mm) Verba sunt CICERONIS, *ad Familiar.* Epist. XI. 16. quæ etiam ab Auctore nostro ei tribuuntur in Nota sequenti. Ibi tamen, ut & in loco ex *Orat. pro Cæcin.* quem *Gronovius* indicat, agitur tantum de Legibus Civilibus. *J. B.*

GROTII.

1 *Quod memorabili latronum exemplo probabat Aristoteles*] Chrysostomus in caput IV. ad Ephesios: (Tom. III. pag. 813. *Edit. Savil.*) πῶς οὖν λῃσταὶ εἰρηνεύουσι, φησί. πότε; εἰπέ μοι. πάντως ὅταν οὐ λῃστικῷ τρόπῳ χρήσωνται. ἂν γὰρ ἐν αὐτοῖς οἷς ἂν διανέμονται, μὴ τοὺς νόμους φυλάξωσι τοὺς τοῦ δικαίου, καὶ ἑκάστῳ ἀπονέμωσι τὸ δίκαιον, εὑρήσεις ἂν κἀκείνους ἐν πολέμοις καὶ μάχαις· *At qui fit ergo, dicet aliquis, ut in pace vivant latrones? Quando vero? dic quæso. Nempe cum non ut latrones agunt. nam si in dividendis rebus præscripta justitiæ non servent,* neque

les (nn): certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter se colligat, jure indiget: quod ille vidit qui (oo) dixit. 8 fœda ne patriæ quidem causa facienda esse. 5 Graviter eos accusat * Aristoteles, qui cum inter se neminem velint imperare nisi qui 9 jus habeat, in exteros quid jus, quid injustum sit nihil curant. * Polit. VII, 2.

24. Is ipse quem nominavimus modo in partem alteram 10 Pompejus (pp), quod Spartanus quidam rex dixerat, beatissimam esse rempublicam, cujus fines 11 hasta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam esse, quæ 12 justitiam pro fini- *Regis Pacem*

neque partitionem ex æquo faciant, videbis & ipsos inter se bellis ac præliis implicari. Plutarchus (Vit. Pyrrh. pag. 388. A.) cum Pyrrhi recitasset dictum, regnum se ei liberûm suorum relinquere, cui acutissimus futurus esset gladius, dicit hoc nihil aliud esse quam quod in Phœnissis posuit *Euripides:* (vers. 68.)

Θηκτῷ σιδήρῳ δῶμα διαλαχεῖν τόδε.

Ut sanguinante dividant ferro domum.

Additque acclamationem egregiam: οὕτως ἄμικτός ἐστι καὶ θηριώδης ἡ τῆς πλεονεξίας ὑπόθεσις· *Adeo insociabile ferinumque est propositum plus suo habendi.* Cicero epist. XI, 16. *omnia sunt incerta, cum a jure discessum est. Polybius* IV: καὶ γὰρ κατ᾽ ἰδίαν τὸ τῶν ῥᾳδιουργῶν καὶ κλεπτῶν φῦλον τούτῳ μάλιστα τῷ τρόπῳ σφάλλεται, τῷ μὴ ποιεῖν ἀλλήλοις τὰ δίκαια, καὶ συλλήβδην διὰ τὰς εἰς αὑτοὺς ἀθεσίας· *Nam & privatæ coitiones facinorosorum ac furum hoc maxime modo everti solent, ubi inter se jus non præstant, & in summa, ubi fides inter ipsos periit.* (Cap. 29.)

5 *Graviter eos accusat Aristoteles*] Et *Plutarchus* Agesilao: Λακεδαιμόνιοι τὴν πρώτην τῶν καλῶν μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι διδόντες, οὔτε μανθάνουσιν, οὔτε ἐπίστανται δίκαιον ἄλλο, πλὴν ᾧ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσι· *Lacedæmonii primam honesti partem ponentes in patria suæ utilitate, jus aliud nec norunt nec discunt, quam unde Spartam putent posse augeri.* (Pag. 617. D.) De iisdem Lacedæmoniis Athenienses apud Thucydidem libro V. πρὸς σφᾶς μὲν αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπιχώρια νόμιμα, πλεῖστα ἀρετῇ χρῶνται. πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους πολλὰ ἄν τις ἔχων εἰπεῖν ὡς προσφέρονται, ξυνελὼν μάλιστ᾽ ἂν δηλώσειεν, ὅτι τὰ μὲν ἡδέα καλὰ νομίζουσι, τὰ δὲ ξυμφέροντα δίκαια. *Quod ipsos inter se & civilia jura attinet, plurimum virtute utuntur. Quales vero sint adversus alios, multa adferri possint eo pertinentia, breviter autem rem exposuerit, qui dixerit eis honesta videri quæ suavia sunt, justa quæ utilia.* (Cap. 105.)

GRONOVII.

8 *Fœda*] i. e. natura turpia & detestanda; non tantum ignominiosa opinione hominum aut respectu prioris fortunæ. (*Machiavell.* ad Livium lib. 3, 41. discurs.) nam illa interdum bono cui subeunda sunt.

9 *Jus habeat*] Legitime creatum, χειροτονηθέντα.

10 *Pompejus*] Qui dixerat, *armatus ut leges cogitem?*

11 *Hasta & gladio*] Quæ quam latissime, quo liberet, arma victricia proferret.

12 *Justitiam*] Cujus nihil esset nisi jure possessum.

(nn) Immo PLATO, ni fallor. Neque enim ullus, quod sciam, talem sententiam ex *Aristotele* protulit, quum tamen loca veterum in hanc rem congerere voluerint Interpretes in CICERON. *De Offic.* II, 11. Locus autem *Platonis* luculentus ab iis indicatus est, quem reperies *Lib.* I. *De Republ.* pag. 351. C. Tom. II. Ed. H. Steph. Hæc in prima Editione dicebam. Reperi postea locum *Aristotelis*, qui ad rem facit, apud STOBÆUM, *Serm.* X. pag. 131. *Ed. Genev.* 1609. *J. B.*

(oo) Innuit Auctor, quod CICERO dixit: *Sunt enim quædam ita fœda, ut ea, ne conservandæ quidem patriæ caussâ sapiens facturus sit.* De Offic. I. 45. *J. B.*

finibus haberet. Quam ad rem alterius itidem 13 Spartani regis uti potuit auctoritate, t qui militari fortitudini justitiam anteposuit, hoc argumento, quod fortitudo justitia quadam regi deberet, at si justi essent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipsam fortitudinem Stoici definiebant * virtutem propugnantem pro æquitate. Themistius oratione ad Valentem facunde differit, reges, quales exigit sapientiæ regula, non unius sibi creditæ gentis habere rationem, sed totius humani generis, & esse, ut ipse loquitur, non 14 φιλομακέδονας tantum, aut 15 φιλορωμαίους, u sed 16 φιλανθρώπους. x Minois invisum apud posteros nomen non aliud fecit, quam quod 17 æquitatem imperii sui finibus terminaret.

* Apud Ciceron. De Offic. I, 19.

Bellumque: inde belli jura.

25. Tantum 18 vero abest ut admittendum sit quod quidam fingunt, in bello omnia jura cessare, ut nec suscipi bellum debeat nisi ad juris consecutionem, nec susceptum geri nisi intra juris ac fidei modum. Bene (qq) Demosthenes bellum esse in eos dixit, qui 19 judiciis coërceri nequeunt. Judicia enim vigent adversus eos qui 20 invalidiores se sentiunt: in eos, qui 21 pares se faciunt aut

GROTII.

t *Qui militari fortitudini justitiam anteposuit*] Agesilaus cum Persarum regem magnum audiret appellari, *quomodo*, inquit, *major me est, nisi sit justior*? Et hoc apud *Plutarchum*. (Apophtegm. pag. 213. C.)

u *Sed* φιλανθρώπους] Optime *M. Antoninus*: πόλις καὶ πατρὶς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἡ Ῥώμη, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος· *civitas & patria mihi ut Antonino Roma, ut homini mundus*. (Lib. VI §. 44.) Porphyrius de non esu animantium III: ὁ λόγῳ ἀγόμενος καὶ πρὸς πολίτην τηρεῖ τὸ ἀβλαβὲς, καὶ ἔτι μᾶλλον πρὸς ξένους καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὁ τὴν ἀλογίαν ἔχων ὑπήκοον καὶ αὐτὸς παρ' ἐκείνους λογικώτερος, διὰ ταῦτα ἦν καὶ θειότερος· *Qui ratione ducitur, innocentiam in cives servat, imo & in peregrinos & homines quosvis, quanto ratione præstantior, tanto divinior*. [Vertendum erat, non *immo & in peregrinos* &c. ut habet Auctor; sed, *magis adhuc in* &c. quod alium sensum efficit. Deinde reliqua non omnino adcuratè expressa sunt. Ceterum locus est *pag.* 333. Ed. Lugd. 1620. *J. B.*]

x *Minois*] De quo versus est veteris Poëtæ:

Καὶ νήσων δείρῃσι βαρὺν ζυγὸν ἔμβαλε Μίνως·

Insula cuncta jugo Minois pressa gemebat.

Vide hac de re *Cyrillum* adversus Julianum libro VI. [Pag. 191. *Ed. Spanhem.* ubi tamen versus paullo aliter refertur. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Spartani regis*] *Agesilai*. [Apud PLUTARCHUM, *Apophtegm.* pag. 213. B.]

14 Φιλομακέδονας] Amantes Macedonum.

15 Φιλορωμαίους] Amantes Romanorum.

16 Φιλανθρώπους] Amantes omnium hominum.

17 *Æquitatem*] Justus tantum esset erga suos Cretenses; in exteros bella parum justa facile susciperet, aut iniquas victis conditiones ferret, ut crudele tributum Atheniensibus impositum, de quo *Ovidius*.

18 *Tantum*] II. membrum I partis: esse jus etiam belli probatur.

19 *Judiciis*] Non submittunt se judici.

20 *Invalidiores*] Sc. eo ad quem in jus aditur, & propterea se patiuntur ad tribunal citari & judicari, quo & inviti cogi possunt.

21 *Pares se*] Qui non submittunt se judici eidem.

(qq) Locus est in Oratione *de Chersoneso*, pag. 38. C. *J. B.*

aut putant, [22] bella sumuntur; sed nimirum, ut recta sint, non minori religione exercenda, quam judicia exerceri solent.

26. Sileant ergo leges inter arma, [23] sed civiles illæ & judiciariæ & pacis propriæ, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus [24] accommodatæ. Optime enim dictum est a Dione Prusæensi, inter hostes scripta quidem jura, id est, civilia non valere, at y valere non scripta, id est, ea quæ natura dictat aut gentium consensus constituit. [25] Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res* [26] *puro pioque duello quærendas censeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro *a* notabat, [27] bella tarde & nulla licentia suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. [28] Camillus *b* juste non minus quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus *c*, populum Romanum & suscipere juste bella & finire: [29] Apud alium legas, *Sunt & belli, sicut &* [30] *pacis jura.* [31] Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum est in bello innocentem, & qui aliquid esse crederet & [32] in hostem nefas.

a De Vit. pop. Rom. apud *Non.* p. 529. *Ed. Marc.*

b Liv. V. 27.

c Idem, XXX, 16.

27. Quantam [33] vim habeat in bellis z justitiæ conscientia passim

GROTII.

y *Valere non scripta*] Ideo Alfonsus rex interrogatus plusne libris an armis deberet, dixit, ex libris se & arma & armorum jura didicisse. *Plutarchus:* εἰσὶ δὲ καὶ πολέμων ὅμως τινὲς νόμοι τοῖς ἀγαθοῖς ἀνδράσι, καὶ τὸ νικᾶν οὐχ οὕτω διωκτέον, ὥστε μὴ φεύγειν τὰς ἐκ κακῶν καὶ ἀσεβῶν ἔργων χάριτας· *Sunt apud viros bonos quædam & belli jura, nec ita sectanda victoria est, ut non fugiatur utilitas ex pravis impiisque actionibus proveniens.* (Vit. Camill. p. 134.)

GRONOVII.

22 *Bella sumuntur in eos qui pares*] Hinc patet unde hostis dicatur, scil. quod par sit, nam hostire est æquare.

23 *Sed civiles illæ*] Sic bello Marsico senatus decrevit, ne judicia, dum tumultus Italicus esset, exercerentur. *Asconius Ped.* in Orat. Cic. pro Cornelio p. 145. Sic Justinus reprehendit Thebanos, qui post victoriam apud Mantineam Lacedæmonios & Phocenses de rebus in bello actis apud Concilium Amphictyonum accusaverunt, quasi post arma & bellum locum legibus reliquissent, lib. 8, 1.

24 *Accommodatæ*] Sic ait *Justinus*, post arma & bellum legibus locum non relinqui, l. 8. c. 1.

25 *Docet hoc*] Argumentum II. membri II. partis generalis.

26 *Puro pioque*] *Liv.* I, 32. Quod qui gerat, in causa belli capienda non scelere, non impietate maculetur. Vide ad *Sen.* Medeam v. 901.

27 *Bella tarde*] Quod ostendit etiam proverbium illud, *Dum deliberant Romani, capitur Saguntus.*

28 *Camillus &c.*] Testimonia Impp.

29 *Apud alium*] *Liv.* 5, 27.

30 *Pacis jura*] Verba Camilli apud *Livium* d. l. Plutarch. *sæva res bellum est*, &c. *sunt tamen belli leges*, in Camillo.

31 *Alius*] *Seneca* ep. 120.

32 *In hostem*] Apud *Senecam* d. l. *in hoste.*

33 *Quantam*] Argumentum III.

GROTII.

z *Justitiæ conscientia*] Bene apud *Appianum* Pompejus: θαῤῥεῖν δὲ χρὴ τοῖς τε θεοῖς καὶ αὐτῷ τῷ λογισμῷ τοῦ πολέμου καλὴν καὶ δικαίαν ἔχοντι φιλοτιμίαν ὑπὲρ πατρίου πολιτείας· (Bell. Civ. Lib. II. p. 460) *confidere oportet Diis & causæ belli honeste justoque suscepti studio ad tuendum patriæ statum.* Cassius apud eundem: μεγίστη δ' ἐλπὶς

passim ostendunt 34 historiarum scriptores, qui victoriam sæpe huic causæ præcipue ascribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires 35 in milite a causa: raro eum sospitem redire (rr) qui injusta arma sumserit: bonæ (ss) causæ spem adesse comitem; & alia in eum sensum. Nec movere quenquam debent prosperi successus iniquarum molitionum; satis enim est quod causæ æquitas suam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam

Justa causæ conscientia, quæ vis ejus.

ἐν τοῖς πολέμοις ἐστὶ τὸ δίκαιον· *In bellis spes optima est, causæ jus.* (Ibid. L. IV. p. 645.) Josephus XVI antiquæ historiæ: μεθ' ὧν τὸ δίκαιον, μετ' ἐκείνων ὁ Θεός· *Abs quo stat jus, ab eo Deus.* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Huds.*) Multa sunt apud *Procopium* in hanc sententiam: ut in oratione Belisarii in itinere in Africam, ubi hoc inter cætera: τὸ ἀνδρεῖον οὐκ ἂν νικώη μὴ μετὰ τοῦ δικαίου ταττόμενον· *Victoriam fortitudo datura non est, nisi justitiam habeat commilitem;* (Bell. Vand. L I. c. 12.) & in altera oratione ante prælium non longe a Carthagine: (Ibid. c. 19.) & in Longobardorum sermone ad Herulos, ubi hæc, sed correcta a nobis: μαρτυρόμενοι τὸν Θεὸν οὗπερ τῆς ῥοπῆς καὶ βραχεῖά τις τὸ παράπαν ἰσχὺς πάσῃ τῇ ἀνθρώπων δυνάμει ἀντίξους ἐστι, αὐτόν τε εἰκὸς ταῖς πολέμου αἰτίαις ἡγμένον, ἀμφοτέροις πρυτανεῦσαι τῆς μάχης τὸ πέρας· *Testamur Deum, cujus potentiæ vel minima particula omnem humanam vim æquiparat; is, ut credibile est, belli causas intuens, dabit debitum utrisque prælii exitum.* (Bell. Gotth. Lib. II. c. 14.) Quod dictum eventus mox admirabilis comprobat. Sic & apud eundem scriptorem ad Gotthos Totilas: (*Lib.* III. C. 8.) οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τοὺς ἀδικοῦντας καὶ βιαζομένους ἐν τοῖς ἀγῶσιν εὐδοκιμεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὸν βίον ἑκάστου ἡ τοῦ πολέμου πρυτανεύεται τύχη· *Fieri nequit, nequit, inquam, fieri, ut qui violentia & injustitia utuntur, decus pugnando pariant, sed prout vita cuique est, ita ei obtingit belli fortuna.* Mox capta jam Roma alteram habet orationem Totilas, (Lib. III. c. 21.) pertinentem eodem. *Agathias* vero libro II. ἀδικία γὰρ καὶ Θεοῦ ἀθεραπευσία φευκτὰ μὲν ἀεὶ καὶ ἀσύμφορα. μάλιστα δὲ ἐν τῷ πολεμεῖν καὶ παρατάττεσθαι· *Injustitia & Dei neglectus vitanda semper & noxia, tum vero maxime ubi res belli in acie cernitur.* (Lib. II. c. I.) Probat id alibi Darii, Xerxis, & Atheniensium in Sicilia illustribus exemplis. (Ibid. c. 5.) Vide si libet & Crispini orationem ad Aquilejenses apud *Herodianum* VIII. (c. 6.) Apud *Thucydidem* libro VII. Lacedæmonii clades ad Pylum & alibi acceptas suæ culpæ acceptas ferunt, quod judicium provocati accipere recusassent. Sed cum postea Athenienses multis editis improbis facinoribus judicium defugissent, spes inde meliorum successuum ad Lacedæmonios rediit. (Cap. 18.)

GRONOVII.

34 *Historiarum*] *Justinus* de servis Scytharum 2, 5, 8, 2. 19, I. 24, 4. 26, 2.

35 *In milite a causa*] *Ovidii* est. [Immo PROPERTII, Lib. IV. Eleg. VI, 51, 52. *Ed. Broekhus.* Eumdem tamen errorem etiam erravit *Aegidius Menagius*, ut observatum ab ultimo eodemque Eruditissimo *Propertii* Interprete. *J. B.*]

(rr) Ita habet fragmentum ex EURIPIDIS *Erechteo:*

Οὐδεὶς στρατεύσας ἄδικα, σῶς ἦλθεν πάλιν.

Vers. 44. Collect. Barnes.

(ss) Innuere videtur illud LUCANI:

Caussa jubet melior Superos sperare secundos.

Pharsal. VII. 349. Adde MENANDRI fragmentum è *Vulcanalibus*, pag. 190. *Edit. Cleric.* & loca ab Auctore nostro infra adferenda, Lib. II. c. I. §. I. *J. B.*

GRO-

quam ea vis, ut in rebus humanis accidit (tt), sæpe aliarum 36 causarum oppositu ab effectu impeditur. 37 Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut singuli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio de bello non temere nec injuste suscepto, piéque gesto. Nemo enim iis se facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat.

28. Ego 38 cum ob eas quas jam dixi rationes compertissimum haberem, esse aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella & in bellis valeret, cur de eo instituerem scriptionem causas habui multas ac graves. Videbam per Christianum orbem vel barbaris gentibus pudendam beliandi licentiam: levibus aut nullis de causis ad arma procurri, quibus semel sumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quasi uno 39 edicto ad omnia scelera emisso furore.

III. *Causæ autori operis scribendi. Bellandi licentiam moderandi.*

29. Cujus immanitatis conspectu multi homines minime mali eo venerunt, ut Christiano, cujus disciplina in omnibus hominibus 40 diligendis præcipue consistit, a omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur & Joannes Ferus & Erasmus (uu) nostras, viri pacis & Ecclesiasticæ & civilis amantissimi; sed eo, ut arbitror, 41 consilio, quo solemus, 42 quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipse nimium contranitendi conatus sæpe adeo non proficit, ut obsit etiam, quia deprehensum facile quod in his nimium est, etiam aliis 43 dictis intra verum stantibus auctoritatem

GROTII.

a *Omnia arma interdicerent*] *Tertullianus* de resurrectione carnis: *Gladius bene de bello cruentus & melior homicida.* (Cap. 16.)

GRONOVII.

36 *Causarum oppositu*] Ut, cum bonum semen in terram conjectum fructum effert nullum: cum utile per se remedium in morbo non impedit mortem, aut sanat morbum. Huc pertinet, non ab effectu facta notanda.

37 *Etiam*] Argumentum IV.

38 *Ego*] Pars altera & specialis prolegomenon, quæ spectat ipsum opus. 1. consilium auctoris.

39 *Uno edicto*] i. e. licentia, quasi jus datum sit sceleri, ut *Lucanus* loquitur. (Lib. 1. vers. 2.)

40 *Diligendis*] Quippe qui unumquemque hominem debet proximum suum ducere.

41 *Consilio*] Non ut simpliciter omnia bella tollerent.

42 *Quæ in unam partem*] Scipionem incurvatum in contrarium recurvare, quo fiat rectus: sic hi quod non omnia bella damnarent, sed ne temere & tam facile susciperentur. *Seneca* 7, ben. 22. *Quædam præcipimus ultra modum, ut ad verum & suum redeant.*

43 *Dictis intra verum*] Sic si qui ageret in foro, intentione sua plus complexus fuisset, quam ad eum pertineret, causa cadebat. §. 33. Instit. *de act.*

(tt) *Nam sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Ita *Otho* apud TACITUM, Hist. I. 83. *J. B.*

(uu) Vide Viri magni *Adagia*, ubi in hanc rem fusè digreditur, dum exponit tritum illud: *Dulce bellum inexpertis.* J. B.

tem detrahit. Medicina ergo utrisque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere.

Jurisprudentiam juvandi studium, exemplo methodi.

30. Simul & jurisprudentiam, quam antehac in muneribus publicis quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto restabat, privatæ diligentiæ studio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi antehac destinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri potest, nisi, quod non satis curatum est hactenus, ea 44 quæ ex constituto veniunt a naturalibus recte separentur. nam naturalia, 45 cum semper eadem sint, facile possunt 46 in artem colligi: illa autem, quæ ex constituto veniunt, cum & mutentur sæpe, & alibi alia sint, extra artem posita sunt, ut aliæ rerum singularium perceptiones.

31. Quod si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ 47 ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius 48 de voluntatum conjectura, alius 49 de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici.

IV. *Operis contenta & ordo.*

32. Nos 50 certe quam viam ineundam censeremus re ipsa potius quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe 51 nobilissimam continet.

Lib. I.

33. Primo enim libro præfati de juris origine generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda 52 publici 53 privatique belli discrimina explicandam habuimus 54 vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & 55 de subditorum in superiores officio dicendum fuit.

34. Li-

GRONOVII.

44 *Quæ ex constituto*] i. e. quæ homines temporariis sæpe causis impulsi constituerunt, & identidem mutat dies, ab illis, quæ recta ratio dictat, nec se patitur aliter habere. §. 10. Instit. *de jur. nat. gent. & civil.*

45 *Cum semper eadem*] §. 11. Instit. *de J. N. G. & C.*

46 *In artem colligi*] Certis regulis & præceptis includi ac describi.

47 *Quæ ex voluntate libera*] Quæ non statim inculcat recta ratio, simul abhorrens a contrariis & ea rejiciens, sed quæ ex usu & placito post experientiam aliorum, aut post deliberationem & contentionem examenque in utramque partem vergentium, admisit & recepit. Non coacti jure vel more gentium in quibus licet sine scelere, aut peccato in utramvis partem statuere.

48 *De voluntatum*] De testamentis & obligationibus.

49 *De factorum*] De probationibus & præsumtionibus.

50 *Nos &c.*] 2. Partitio operis, sive partis secundæ membrum secundum.

51 *Nobilissimam*] Scil. de jure publico.

52 *Publici*] Quod gerit, qui cum imperio est.

53 *Privati*] Cum armis depugnant, qui non sunt magistratus.

54 *Vim ipsam summi imperii*] Jus majestatis.

55 *De subditorum*] Parendi necessitatem an omnem & quatenus omnem debeant.

56 Res

34. Liber secundus cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ 56 res communes sint, quæ propriæ, quod 57 jus personis in personas, quæ ex dominio nascatur 58 obligatio, quæ 59 successionum regiarum norma, quod jus veniat 60 ex pacto aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex 61 damno dato debeatur, quæ legatorum 62 sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exsequitur. *Lib. II.*

35. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id 63 quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo 64 quod vitio caret distinxisset, descendit ad pacis genera, & omnes 65 bellicas conventiones. *Lib. III.*

36. Eo 66 autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat cui nomen 67 δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Christianismo 68 recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat; etiam Romanorum veterum libri 69 de jure feciali nihil ad nos sui præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum quos vocant conscientiæ, ut de aliis

V. Scriptionis necessitas.

Scriptorum veterum hac in re inopia.

GRONOVII.

56 *Res communes*] Convenit cum tit. instit. *de rerum divisione.*

57 *Jus personis*] *De jure personarum, de patria potestate, per quas personas.*

58 *Obligatio*] Adversus bonæ malæve fidei possessores rerum alienarum. Inst. §. 35. tit. I. lib. 2. *Si quis a non dom.*

59 *Successionum*] Convenit cum tit. de *testamentis, legatis, fideicommissis, hereditatibus ab intestato, bonorum possessionibus.*

60 *Ex pacto*] Cum materia *obligationum.*

61 *Damno dato*] *Lex Aquilia* & *oblig. ex delicto.*

62 *Sanctimonia*] Qui inviolabiles, & si id fiat, datur causa belli.

63 *Quod impune*] Quod non persequitur humanus aut mortalis judex.

64 *Vitio caret*] Quod salva conscientia fit, & apud Deum excusatum est.

65 *Bellicas conventiones*] Pactiones inter hostes, quæ pro occisionibus fiunt.

66 *Eo autem*] Necessitas operis. III. Membrum secundæ partis.

67 Δικαιώματα] Jura bellorum. [At vero legendum, non Δικαιώματα πολέμων, ut mendose exstat apud AMMONIUM, *De similib. & differ. vocabulis*, voce Νῆες: sed Δικαιώματα πόλεων, *Jura Civitatum.* Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. secund. Ebr.* Lib. I. c. I. MENAGIUM in *Diog. Laërt.* V, 26. *J. B.*]

68 *Recenti*] Patrum ecclesiæ scil.

69 *De jure feciali*] Meminit *Cic.* I, de offic. II. *Belli quidem æquitas sanctissime feciali jure pop. Rom. perscripta est.* Meminit etiam lib. 3, offic. cap. 29. Erant autem *feciales*, sacerdotes Deæ Fidei, qui fidem publicam in primis curabant. Itaque ad eos pertinebat consultatio, bellum aliquod jure gereretur, nec ne. Iidem legati populi Rom. res repetebant, bella indicebant, fœdera feriebant. *Liv.* I, 24. & 22. lib. 30, 45. lib. 31, 8. [Vide infra, Lib. III. c. 3. §. 7.]

aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de 70 repressaliis capita fecerunt.

Recentiorum defectus. 37. Vidi & speciales libros de belli jure partim a theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, b Wilhelmo Matthæi; partim a doctoribus juris, ut Joanne Lupo, (xx) Francisco Aria, Joanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex 71 canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent.

38. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, & ut ad 72 definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia sicut alios adjuvari posse scio & me adjutum profiteor, ita quid in dicendi (yy) genere, quid in ordine, quid in distinguendis quæstionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum sæpe in controversiis definiendis sequi aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum jurisconsultorum in 73 responsis, quorum non pauca 74 ad gratiam

GROTII.

b *Wilhelmo Matthæi*] Adde his *Johannem de Carthagena* editum Romæ anno CIↃ IↃC IX.

GRONOVII.

70 *De repressaliis*] Cum permittitur privatis, jus suum apud alios populos non obtinentibus, illorum privatorum, qui de isto populo inter nos aut alibi agunt, aut quid sui habent, bona invadere, & iis manum injicere. De quibus auctor agit infr. 3, 2. 4.

71 *Canonibus*] Conciliorum ecclesiæ.

72 *Definitiones*] Sententias, effata, posita, axiomata, observationes, regulas vel præcepta generalia, l. 202. D. *de reg. jur. Definitio omnis in jure periculosa est.*

73 *Responsis*] i. e. Consiliis scriptis ad incidentes casus.

74 *Ad gratiam consulentium*] Scripsit enim *de jure maris* in gratiam Britanniæ regis tum temporis in Britannia agens *Alb. Gentilis.*

(xx) In omnibus Editionibus hactenus legebatur *Fr. Ario:* sed Auctor ille Hispanus *Arias* vocabatur, & hoc nomine editus est ejus liber *De Bello & ejus justitia*, in TRACTATU TRACTATUUM, Tom. XVI. *Ed. Venet.* 1584. Ibidem reperiuntur JOANNES LUPUS, *Segobiensis*, *De Bello & Bellatoribus:* JOANNES à LIGNANO, *Bononiensis*, *De Bello:* & MARTINUS GARATUS, *Laudensis*, de eodem argumento. Postremus, simul cum AYALA, *De jure & officiis bellicis*, editus est etiam *Lovanii*, ann. 1648. J. B.

(yy) Ita reposuimus pro eo, quod erat in omnibus Edd. *docendi genere*. Nimirum non congruit stylo Auctoris nostri, ad brevitatem maximam, si quis usquam, composito, ut ita idem bis diceret, quum sequentia ad modum docendi pertineant, & hoc primum caput ab aliis manifesto distinguatur. Deinde non potuit non multa improbare in *genere dicendi*, quo usus est *Albericus Gentilis:* & ipse tacitè videtur ei opponere illud, quo usum se profitetur, §. 59. *J. B.*

GRO-

tiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas, unde bellum justum aut injustum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis summa quædam genera quo ipsi visum est modo delineavit; multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem.

39. Nos ne quid tale indictum abiret, operam dedimus, indicatis etiam 75 dijudicationum fontibus, unde facile esset etiam si quid omissum a nobis esset definire. 76 Superest ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem aggressus sim breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad 77 notiones quasdam tam certas, ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat (zz). Principia enim ejus juris, si modo animum recte advertas, per se patent atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum quæ sensibus externis percipimus; qui & ipsi bene conformatis 78 sentiendi instrumentis, & si cætera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis * Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam: VI. 1. Cura Autoris, 1. Jura probandi: Naturale. * Vers. 497, & seqq.

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui & boni
Suffulta c *rudibus pariter & doctis patent.*

Statim

GROTII.

c *Rudibus pariter & doctis patent*] Idem *Euripides* Andromacham Hermionæ dicenti: (*vers.* 242.)

Οὐ βαρβάρων νόμοισιν οἰκοῦμεν πόλιν.

Non barbarorum more in urbe hac vivitur.

respondentem facit:

Κἀκεῖ τάγ' αἰσχρὰ κἀνθάδ' αἰσχύνην ἔχει.

Quæ turpia illis, hic quoque haud culpa vacant.

[In hanc sententiam dixit CASSIODORUS: *Laboriosum quidem, sed non est impossibile, justitiam suadere mortalibus: quam ita cunctorum sensibus beneficium Divinitatis adtribuit, ut & qui nesciunt jura, rationem tamen veritatis adgnoscant. Necesse est enim, ut quod à natura conceditur, submonente iterum eâdem, suaviter audiatur.* Var. VII. 26. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Dijudicationum fontibus*] Summis capitibus vel generalibus axiomatibus vel pronunciatis, ex quibus de singularibus, quæ identidem existunt, facile potest statui.

76 *Superest*] IV. Articulus posterioris partis. Subsidia.

77 *Notiones tam certas*] Inchoatas intelligentias, quæ in animis imprimuntur similiter omnibus. *Cic.* 1, de leg. 10.

78 *Sentiendi instrumentis*] Τοῖς αἰσθητηρίοις τοῖς τῆς φύσεως. Diog. apud *Stobæum* 388. Quibus externa percipiuntur, oculis, auribus, naribus, lingua, & quod vivum in omni corpore est ad tactum toto corpore æquabiliter fusum, ut *Cic.* 2. de nat. 56. sentiendum vel percipiendum.

(zz) De illâ evidentiâ fusè egimus in *Præfatione nostrâ* ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 1, & seqq. *J. B.*

GRO-

Statim addit chori (constat is autem ex 79 feminis iisque barbaris,) judicium, dicta approbantis.

40. Usus sum etiam ad juris hujus probationem d testimoniis philosophorum, historicorum, poëtarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim 80 sectæ, 81 argumento, 82 causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id 83 ad causam universalem referri debeat: quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam aut 84 recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut 85 communis aliquis consensus. 86 Illa jus naturæ indicat, 87 hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis, (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscent) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. 88 Quod enim ex certis principiis certa argumentatione 89 deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex 90 voluntate libera ortum habeat.

Gentium.

2. Discriminandi utrumque.

Civile.

41. Itaque hæc duo non minus inter se, quam a jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id 91 quod vere & ex omni parte jus est, & id quod 92 duntaxat

GROTII.

d *Testimoniis philosophorum*] Quidni, cum Alexander Severus *Ciceronis* de republica & officiis libros perpetuo lectitarit? [*Lamprid.* in ejus Vit. c. 30.]

GRONOVII.

79 *Feminis iisque barbaris*] Tyriis, Phœnissis. per eas species voluit innuere *Euripides*, etiam barbaros & feminas idem dictum approbare. Quod argumentum est etiam sequiorem sexum, & tum vita cultiore, tum liberali institutione carentes ea facile assequi.

80 *Sectæ*,] Sectæ. ad philosophos refer. i. e. Non vera semper, sed sæpe verisimilia tantum dicere, dummodo profutura parti, cujus causam orant, eoque & contraria interdum iis, quæ alias dixerunt. Nobilis est locus in hanc rem *Cic.* pro Cluent. c. 50. *Ascon. Ped.* pro Cornelio p. 141. esse *oratoriæ calliditatis, ut, cum opus sit, eisdem rebus ab utraque parte vel a contrariis utantur.* [Igitur hoc referendum erat, non ad Philosophos, sed ad Oratores. *J. B.*]

81 *Argumento*] Ad poëtas & historicos.

82 *Causæ*] Ad oratores.

83 *Ad causam universalem*] Quæ non singulos & in præsenti tantum negotio moveret, sed omnes & in quavis materia similiter impelleret. Ad principium innatum, quod in omnibus est commune quasi & insitum.

84 *Recta illatio*] Collectio, argumentatio, syllogismus.

85 *Communis consensus*] Approbatio aliqua omnium quasi ex tacito pacto.

86 *Illa*] Sc. illatio.

87 *Hic*] Consensus communis.

88 *Quod enim*] Definitio juris gentium & naturæ.

89 *Deduci non potest*] Ut jus naturæ.

90 *Voluntate liberæ*] Ex consensu gentium, etiamsi directo natura non dictet.

91 *Quod vere*] Quod necessario & semper observandum.

92 *Duntaxat effectum*] Quod æque observatur more, licet non tanta ratio cogat. Sic natura præcipit, ut adversus vim injustam me & meos defendam. Sancit ergo bellum. Sed quemadmodum in bello me geram, tantumne armis & dolo bono utar, an

taxat effectum quendam 93 externum ad instar illius primitivi juris parit: nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contextu apparebit. Non minus sollicite separavimus ea, 94 quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur, 95 quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus.

Species cujusque.

II. Auxilia scripti.

I. Philosophi. Aristoteles, ejus laus.

42. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Utinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset, ita ut veritas, cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hic & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui 96 nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarent, quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque e 97 veritatem sparsam per singulos, per sectasque

an etiam veneno, non definivit natura, sed jus gentium. De bello captis, teneamne an relinquam, non præcipit quidem jus gentium; sed si tenere velim, etiamsi pro mala causa militaverim, me tuetur ac defendit, & pro justo possessore habet.

93 *Externum*] Ut scilicet æque observetur ac ipsum gentium jus.

94 *Quæ juris stricte*] Quæ ad justitiam συναλλακτικὴν pertinent.

95 *Quia aliter*] Quæ ad διανεμητικήν.

96 *Nihil percipi*] Pyrrhoniis & Scepticis, ut Herillo & similibus, de quibus *Cicero* I. offic. 2. & *Diog. Laërt.* qui dubitabant de omnibus. Vide vitam Pyrrhonis in *Diogene Laërtio.*

97 *Veritatem sparsam*] Argumentum veterum erat Christianorum, omnia moralia, quæ docuit Christus, etiam veteres philosophos præcepisse.

GROTII.

e *Veritatem sparsam per singulos*] Verba sunt *Lactantii* institutionum VII. cap. 7. *Justinus* Apologetico priore: [Cap. 13. pag. 34. *Edit. Oxon.* ubi *secunda* ista Apologia habetur.] οὐχ ὅτι ἀλλότριά ἐστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντη ὅμοια. ὥσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων Στωϊκῶν τε καὶ ποιητικῶν καὶ συγγραφέων. ἕκαστος γάρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ [θείου] λόγου τὸ συγγενὲς ὁρῶν καλῶς ἐφθέγξατο· *Non quod plane aliena sint Platonis dogmata a Christi dogmatibus, sed quod nec plane conveniant, ut nec aliorum dogmata, puta Stoicorum, poëtarum, & historiæ scriptorum. Eorum enim quisque ab insita ratione [divina] id, quod ei consentaneum est, ex parte videns eatenus recte dixit.* *Tertulliano*, Seneca *sæpe noster*, (Lib. *de Anima*, Cap. 20.) sed, ut idem nos monet, [adversus Judæos Cap. 9.] nulli hominum universitas spiritualium documentorum competebat, nisi in Christum. *Augustinus* epistola CCII: *Mores illi, quos Cicero philosophique alii commendant, in ecclesiis toto orbe crescentibus docentur atque discuntur.* Vide si vacat hac super re eundem *Augustinum* de Platonicis, quos paucis mutatis ait Christianos esse epistola LVI.

(CXVIII.

que diffusam, in corpus colligere, 98 id vero existimabant nihil esse aliud quam vere Christianam tradere disciplinam.

Reprehensio. 43. Inter cætera, ut hoc obiter a nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere & (aa) Platonici nonnulli f & Christiani veteres, in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta 99 liberalitatem & parsimoniam, in unam compingeret; & 100 veritati daret opposita minime ex æquo respondentia;

(CXVIII. secundum divisionem Edit. nov. Benedictin.) & de vera religione capite III. & confessionum libro VII. c. 9. & libro VIII, cap. 2. [Potest etiam hac de re videri CLEMENS ALEXANDRINUS, præsertim *Strom.* L. I. c. 7. ibique recentissimum Editorem, *J. Potterum*, Episcopum Oxoniensem, *pag.* 338. Adde OLEARII Differt. *De Philosophia Eclectica*, subjectam Versioni *Stanlejani* Operis de *Historia Philosoph.* Cap. 4. pag. 1216. Ceterum de *Seneca* etiam *apud* HIERONYMUM reperio: *Scripserunt* ARISTOTELES, & PLUTARCHUS, & NOSTER SENECA, *de Matrimonio libros* &c. Ubi tamen ERASMUS: nostrum *vocat*, *quia Latinus*. Quod verisimilius est. *J. B.*]

f *Et Christiani veteres*] Late hoc persequitur *Lactantius* libro VI. institutionum, capitibus XV. XVI. XVII. Cassiodorus: *non affectibus moveri, sed secundum eos moveri utile vel noxium.*

GRONOVII.

98 *Id vero existimabant*] Vide *Petrum Nunnesium* de studio philosophico, cap. 2. num. 9.

99 *Liberalitatem & parsimoniam*] num. 1. *Liberalitatem* definit *Aristoteles*, *mediocritatem circa pecunias:* ejus præcipua cautio est, quam & *Cicero* 2, de offic. 15. ei adhibet: *dandum diligenter & moderate, ne largitio fontem benignitatis exhauriat.* & cap. 18. *Habendam rationem rei familiaris, quam dilabi sinere flagitiosum est.* Hæc est quam veteres *parsimoniam* sive *frugalitatem* dixere. Atque hinc patet *frugalitatem* non esse speciem a *liberalitate* diversam, sed alteram ejus partem vel officium, quemadmodum altera pars est *benignitas*, sive tempestivus sumtus. *Liberalis* est, qui non plus dat, quam sinit frugalitas, non minus, quam comitas præcipit sive benignitas. *Liberalitas* est medium inter *prodigalitatem*, a qua revocat illam frugalitas sive parsimonia, & *avaritiam*, a qua retrahit eam benignitas. [Vir Doctissimus, & heic, & in sequentibus, præ nimio erga veterem Philosophum adfectu, illum quaqua ratione defendere conatur, adversus κρεῖσσον Auctoris nostri. At vero ipsi haud feliciter cessisse conatum, ostendimus fusè in Notis nostris Gallicis, ubi id specimen dedimus, quàm larga seges ejusmodi adnotationum nobis nasceretur, si hoc ageremus. *J. B.*]

(aa) PLUTARCHUS disertè adfirmat, ὡς ἅπασαν ἀρετὴν μεσότητα γίνεσθαι. Lib. *De Virtute Morali*, pag. 444. C. Quod quomodo intelligat & probet, videre poteris ibi, & seqq. pag. *J. B.*

GRONOVII.

100 *Veritati daret opposita*] Num. 2. *Veritas* Aristoteli 4, ethic. 13. *virtus est, qua quis præfert verbis & factis id quod est & esse debet.* Qua qui utebantur, candide & simpliciter agere dicebantur. Exemplum est apud *Homerum* Achilles, apud *Sophoclem* filius ejus Neoptolemus. Ei in excessu objicit *arrogantiam*, qua quis amplius præfert, quam est: cujusmodi sunt gloriosi milites apud comicos. In defectu, *dissimulationem*, qua quis minus præfert quam est: non

tia, jactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut 1 contemtum voluptatis & 2 honorum, & 3 iræ adversus homines vacuitatem.

44. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel 4 ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in *Virtus non omnis vitium habet in excessu.*

non per modestam propriæ laudis detrectationem, sed per pravam consuetudinem ac voluptatem illudendi ac frustrandi: cujus exemplum unicum est Tiberius, qui cum teterrimus esset dominorum, dicebat se S. P. Q. R. servire, & Domitianus, cum innoxios occideret, præfari solitus de clementia. Tales sunt εἴρωνες, descripti *Theophrasto*. Tales de quibus *Terentius* in Heautont. *Nec tu illum satis noveras, nec te ille: hocque fit, ubi non vere vivitur. Tu illum nunquam ostendisti, quanti penderes. Nec tibi ille est credere ausus quod æquum est patri.* Huc pertinet histrionia, quam *totum orbem exercere* dixit *Petronius*.

1 *Contemtum voluptatis*] Num. 3. Invidiosa λιτότης· non enim contemtum voluptatum, sed feram & barbaram aversationem musicæ pulchritudinis, aliarumque rerum elegantium & jucundarum, quas modice sumendas comparavit Deus in solatium vitæ. Ea in aliis est immanitas belluina, in aliis pecuinus stupor. Talis Timon ille fuit comœdiis *Aristophanis* traductus tanquam osor generis humani. Et ejus imitatione M. Antonius post bellum Actiacum. Tales quoque iratis Diis genitos & malevolente genio natos dicebant veteres, qui nihil indulgere genio possent, etiamsi liceret, & copiam haberent.

2 *Contemtum honorum*] Num. 4. Immo contemtum sui potius & ὑπόνοιαν, ut dicebant Græci, per quam quis honore se indignum præstat. Non enim malum contemnere honores, sed ita contemnere, ut inhonestus fias, pudorem & famam hominum nihili facias, in sordidissimum vitæ genus descendas cum Dionysio Syracusano apud *Justin.* 21, 5. *non contentus in publico vagari, sed potare, nec conspici in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere, cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare, pannosus & squalidus incedere.*

3 *Vacuitatem iræ*] Num. 5. Non quæ oritur ex mansuetudine ac lenitate animi, sed stupore, lentitudine, ostenditurque stupida quadam omnium indignissimorum, quæ nemo bonus tolerare debet, tolerantia: qualem in parasitis & mimis, os contumeliæ præbere suetis, exhibent scenæ.

4 *Ex justitia, cui oppositum nimium & parum in rebus*] Num. 6. *Medium* duplex est: *rei*, sive *arithmeticum*, quod utrimque tantundem distat ab extremis, sicut centrum æqualiter ex omnibus partibus disjunctum a circumferentia: & *rationis*, sive *geometricum*, quod alteri extremorum interdum est vicinius, ab altero remotius, & tamen medium ratione ponderis, loci, temporis, personæ. Illud paribus numeris utrinque abest, ut quaternarius inter duo & sex: novem inter sex & duodecim: hoc non quidem numeris, sed tamen paribus ponderibus parique ratione alterius extremi ad medium, & vicissim medii ad alterum extremum utrimque distat, & medium habetur: ut quemadmodum se habent tres ad sex, ita sex ad duodecim: nam illa horum dimidium sunt. Quatuor & a duobus & a sex distant binario: at non sex ut a tribus ternario, ita etiam a duodecim distant, hæc est divisio non generis in species, sed homonymi in significata. Quid igitur peccavit *Aristoteles*, si dixit virtutem omnem consistere in medio: sed in cæteris virtutibus esse *medium rationis* sive geometricum: in justitia partim

in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrumque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde 5 minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat; at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod 6 adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie

tim *medium geometricum*, sive rationis, partim *arithmeticum*, sive rei? Non hic video μετάβασιν εἰς ἄλλο γένος, sed tantum explicationem & distinctionem terminorum.

5 *Minus suo accipere*] Num. 7. cavillatur: neque enim *Aristoteles* & ejus sectatores illud *minus suo* accipiunt de bonis, sed de oneribus & malis. *Justitia* ex mente *Aristotelis* est virtus, quæ tam in præmiorum & onerum distributione, quam in commutatione rerum, & contractibus, & omnibus in quibus alicui injuria fieri potest, ita se gerere hominem decet, ut nec de externis bonis, puta pecuniis, honoribus, & id genus aliis plus sibi vindicet, minus relinquat alteri; nec rursus de malis, id est, oneribus & pœnis minus sibi, at plus alteri, quam par est ac jure debetur, imponat. Vide *Hornejum* 3, ethic. cap. 11. n. 21.

6 *Adulterium ex libidine, cædem ex ira ad injustitiam*] Num. 8. Primum *Aristoteles* non negat, adulterium qualecunque, & cædem quamvis pertinere ad justitiam universalem. Nam eam omnes virtutes complecti, & leges velle, ut nulla non virtus observetur, nullum non vitium vitetur, diserte scribit (hæret in hoc loco Aristotelis etiam *Bachovius* ad §. 1. Inst. *de justit. & jure*) nec a particulari quidem justitia πολιτικῶς adulterium aut ullam cædis speciem excipit: nam cum justitiæ particularis duas (species) partes edidisset, τὸ ἐν ταῖς διανομαῖς καὶ τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν, alteram, quæ distribuenda præmia & onera, alteram, quæ contractus ordinat, inter συναλλάγματα ἀκούσια seu *contractus involuntarios* palam ponit μοιχείαν καὶ δολοφονίαν. Hæc lib. 5, ethic. cap. 4. At initio ejus capitis ἠθικῶς & subtiliter esse quandam justitiam, quæ non contineat omnem virtutem, sed partis locum obtineat, demonstrat exemplis injustitiæ: esse enim qui injuste agant, qui tamen non cupiant, nec usurpent alienum, ut qui in acie clypeum abjicit, dum ignavus est; maledicus, dum molestus: per avaritiam destituens amicum, dum illiberalis; nemo harum aut similiter peccantium injuste agit cupiditate alieni. Et tamen cupiditas alieni peccatum est, & improbatur, tanquam injustitia. Est ergo aliqua injustitia ab aliis vitiis distincta & separata: & sic in contrarium justitia. Inter hæc genera injustitiæ universalis (μοχθηρίαν vocat) mentionem facit adulterii, ponens duos adulteros: alter ob lucrum mœchatur, & accipit, aut esuriret ni mœcharetur: alter ob libidinem & ultro donat; hic posterior quod peccat, habet nomen inter vitia universali justitiæ opposita, est enim intemperans: at ille prior, quod facit, nullum nomen inter ista vitia invenit, & tamen injustus est: ergo injustitia particulari: ergo & est aliqua injustitia particularis, quæ non possit referri ad illa vitia ethica, sed sui generis vitium est: ἔστι μὲν ἀκόλαστος δόξειεν ἂν εἶναι μᾶλλον ἢ πλεονέκτης. Non dicit πλεονέκτην omnino non esse, sed magis ἀκόλαστον quam πλεονέκτην· dein non dicit puniri ex legibus non posse ut πλεονέκτην, sed dicit δόξειεν ἂν εἶναι, *possit videri*, scilicet subtili judicio ethico, quod fit ex intentione agentis, non ex damno patientis. At qui lucri & pecuniæ accipiendæ causa

prie ad injustitiam pertinere non vult; cum tamen injustitia non aliam naturam habeat, quam alieni 7 usurpationem; 8 nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat, an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero justitiæ proprium est.

45. Ut redeam unde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere, ut affectus moderentur, sed hoc non ideo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum; sed quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, g in quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat. Nam 9 Deum nimium colere non possumus: superstitio enim non eo peccat, quod

In summis sæpe consistit.

causa adulterat, is ἄδικος, ἀκόλαστος δ' οὔ, quod comparate intelligendum ex superioribus, quasi esset ἄδικος μᾶλλον ἢ ἀκόλαστος, magis injustus quam intemperans. Nam ἀκολασία quidem præstat ei ministerium, sed quæ potissimum agit, & ista utitur, est πλεονεξία, sive turpis egestas. Quomodo igitur is diceret adulterium ex libidine non esse injustitiam, qui hoc ipsum huc exemplum injustitiæ adhibet?

GROTII.

g *In quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat*] *Agathias* libro V. in oratione Belisarii: τῶν γὰρ τῆς ψυχῆς κινημάτων, τὰ μὲν ὅσα πεφύκασι καθαρὸν ἔχειν καὶ ἀκραιφνὲς τὸ αἱρετὸν καὶ καθῆκον, τούτων ἁπλῶς καὶ δὴ ἀνθεκτέον. οἷς δὲ μέτεστι καὶ τῆς πρὸς τἀναντία τροπῆς καὶ ἐκνεύσεως, τούτοις οὐ διὰ πάντων χρηστέον, ἀλλ' ἐς ὅσον ἔχουσι τὸ συμφέρον. τὸ μὲν οὖν φρονοῦν ἀμιγὲς ἀγαθὸν καὶ ἀνόθευτον ἅπαντες εἶναι φήσοιτε ἄν. τῆς δὲ ὀργῆς τὸ μὲν δραστήριον εὐκλεές· τὸ δὲ ὑπέρμετρον φευκτὸν καὶ ἀσύμφορον. *Ex animi motibus illi omnino simpliciterque arripiendi, in quibus id, quod officio convenit eligique dignum est, purum reperitur atque sincerum. At quibus accidit, ut & in malum vergant atque declinent, his non omnimode utendum, sed quatenus conducunt. Prudentia bonum est merum & incorruptum, quod nemo negaverit. In ira id, quod actuosum, laudabile: quod modum excedit, vitandum, ut damnum adferens.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

7 *Usurpationem*] Confundit *Grotius* universalem & particularem justitiam.

8 *Nec referat*] Num. 9. Nihil refert, quod ad pœnam, judicio civili; sed refert judicio morali. Mnester fuit Pantomimus, quem cum Messalina non posset ad libidinem pellicere, accusavit eum apud Claudium maritum tanquam contumacem, effecitque ut Imperator juberet eum Augustæ parere. Itaque cum ea concubuit. *Tacit.* XI, ann. 36. Is egit quidem & ἀκολάστως & ἀδίκως, nec evasit pœnam; judicio tamen morali nec ἄδικος nec ἀκόλαστος fuit. Sic & Gyges cum imperio Candaulis nudam vidit Lydiæ reginam. De cæde ex ira haud scio, nisi forte ex lib. v, ethic. cap. 10 quod si est, injuste se carpsisse hoc demonstrat lib. 3, *de jure bell. & pac* cap. 11. n. 4. ubi late eum locum allegat & merito prædicat.

9 *Deum nimium colere non possumus &c.*] Num. 10. Primum *Aristoteli* ignoscendum, si inter virtutes morales non posuit religionem, quemadmodum & spem, caritatem, fidem, solis Christianis ex revelatione cognitas Nam illi, ut veteribus omnibus extra ecclesiam, cultus Deorum sub magnificentia ponitur 4, ethic. 5. Cui subscribit *Sallustius* Catil.

quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur a Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. *Lib.4, c.9.* Lactantius, cum multum de affectibus disseruisset, *Non in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in caussis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magistros veri studio indulsit.

e. 46. Historiæ duplicem habent usum, qui nostri sit argumenti: nam & exempla suppeditant, 10 & judicia. Exempla quo 11 meliorum sunt

Catil. IX. *In suppliciis Deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant.* *Justin.* de templo Delphico lib. 24, 6. *Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque visuntur munera, quæ magnificentia sua reddentium vota gratam voluntatem & Deorum responsa manifestant.* *Livius* 21, 20. qua in re excedi modum posse monstrat lex illa: *Pietatem adhibento: opes amovento.* *Cicer.* lib. 2. de leg. 8. Lycurgus interrogatus, cur μικρὰς & εὐτελεῖς θυσίας, modica & vilia sacrificia constituisset, respondit, ne unquam venerari Deum cessemus. *Plutarch.* Lacon. p. 228. Colere Deum nimium non possumus, cultu recto & quo ille se coli præcepit. Sed hic non est excessus: quantumcumque enim hoc extollas, & si facias toto corde, tota anima, totis viribus, tamen manet in medio. Sic nullam virtutem nimium exercere possumus: nam quamdiu virtus est, quo usque extendas, medium tenebis. Sed actio illa humana per quam exercetur virtus, quamque virtus temperat, potest excedere extra medium, & tum degenerat in excessum. Sic & officia, per quæ exserimus pietatem nostram, & quibus nos colere Deum testamur, patiuntur vitium, & possunt in id excedere, ut dicat Dominus: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi.* Esaiæ cap. 1. colere Deum nimium non possumus, nempe cultu animi, & proposito vivendi ad jussa ejus. Sic proposito animi nemo neque fortis nimium, neque temperans, neque justus esse potest. Sed homo de homine judicat ex actionibus externis. Vera virtute utrum quis sit præditus, an imaginem tantum ejus & umbram habeat limites migrando in supervacuum, æstimandum est ex opere cuivis virtuti proprio. Quomodo igitur religiosos nos demonstramus? nempe templa adeundo, orando in genibus, aperto capite, supinis manibus, eleemosynis, & erogando in sumtum sacrorum, ferias eorundem sacrorum causa habendo, legendo libros sacros & in sensus eorum inquirendo, abstinendo & pro opibus prohibendo, in quibus nefas aut piaculum versari videtur. In his vero modum excedi posse & amplius fieri quam Deus præcipit & ratio recta poscit, quis ignorat? Itaque omnino quoque religio medium fuerit inter superstitionis excessum & defectum impietatis sive atheismi.

10 *Et judicia*] Sententias & pronunciata illustrium & clarorum hominum, ea sæpe vulgi non falsa, ut & sua. [Ultima sunt valde mendosa.]

11 *Meliorum temporum*] Ut Romana ante 600 V. c. annum, seu bellum Punicum tertium: Græca bellum ante Peloponnesiacum. *Thucyd.* lib. 3, 110.

12 *Pro-*

sunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec spernenda judicia, præsertim consentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur; jus vero gentium non est ut aliter probetur.

47. Poëtarum & oratorum sententiæ non tantum habent pondus: & nos sæpe iis utimur non tam ut inde adstruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipsorum dictis aliquid ornamenti accedat. *Poëtæ. Oratores.*

48. Librorum, quos a Deo afflati homines aut scripserunt, aut 12 probarunt, auctoritate sæpe utor, cum discrimine 13 antiquæ & novæ legis. Antiquam legem sunt qui urgent pro ipso 14 jure naturæ: haud dubie 15 mendose; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate 16 libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam 17 pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo distinguamus accurate jus Dei, quod 18 Deus per homines interdum exsequitur, & jus hominum inter se. Vitavimus ergo, quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei 19 contrarium, qui post novi federis tempora nullum antiqui federis usum esse putat. Nos contra censemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi federis ea est natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri federe, eadem & ipsum aut 20 majora præcipiat: & hunc in modum usos testimoniis antiqui federis videmus antiquos Christianorum scriptores. *11 Libri sacri. 1 Testam. vetus.*

49. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fedus pertinentium sententiam, non parum conferre nobis possunt *Hebræi scriptores.*

h 21 He-

GRONOVII.

12 *Probarunt*] Quo effecerunt, ut alii haberentur canonici, alii apocryphi.

13 *Antiquæ & novæ legis*] Sic maluit, quam antiqui & novi fœderis vel testamenti: non enim sequitur quod nostri fere statuunt omnes, idem fœdus gratiæ fuisse semper, eandemque legem, cujus non nova capita tulit, sed veterem renovavit, declaravit magis & purgavit a Pharisæorum pravis interpretationibus & additamentis.

14 *Jure naturæ*] Judaïzantes. *Bodinum* intelligit.

15 *Mendose*] *Horat.* 2, sat. 4. *Aufidius forti miscebat mella Falerno. Mendose.* i. e. male, perperam.

16 *Libera*] Ut cum jubet Deus abstinere fructu certæ arboris, cum patrem jubet immolare filium, cum jubet non parci septem populis in Cananæo devotis.

17 *Non pugnat*] Nam Deus omnium arbiter summus, & ob id non pugnat cum στοργῇ parentum, aut præcepto, *non occides*, cum filium immolare jubet patrem.

18 *Deus per homines exsequitur*] Ut mandatum Abrahamo de filio mactando: Hebræis & Ægyptiis auro & argento fraudandis, & septem populis Syriæ Palestinæ delendis, Jehu de tollenda domo Achabi.

19 *Contrarium*] Quæ est sententia quorundam Anabaptistarum.

20 *Majora*] Quin clariora potius & evidentiora, ut volunt Reformati.

h 21 Hebræi scriptores, ii maxime qui & 22 sermones, & mores patrios habuerunt percognita.

2. *Testam. nov.* 50 Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde disci potest, quid Christianis liceat: quod ipsum tamen, contra quam plerique faciunt, a jure naturæ distinxi: pro certo habens in illa sanctissima lege 23 majorem nobis sanctimoniam præcipi, quam solum per se jus naturæ exigat. Neque tamen omisi notare, si qua sunt quæ nobis 24 commendantur magis quam præcipiuntur (bb), ut a præceptis declinare sciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad summa quæque contendere generosi esse consilii, & sua non cariturі 25 mercede.

3. *Synodorum canones.* 51. Synodici 26 canones 27 qui recti sunt, collectiones sunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, 28 ad ea, quæ occurrunt, aptatæ; hi quoque aut monstrant, quod divina lex præcipit, aut ad id, quod Deus suadet, hortantur. Et hoc vere 29 ecclesiæ Christianæ est officium, ea quæ sibi a Deo tradita sunt tradere &

4. *Christianorum primorum usus, mores.* eo quo tradita sunt modo. Sed & mores apud Christianos illos veteres, & 30 qui tanti nominis mensuram implebant, recepti, aut laudati, merito pro canonibus valent. (cc) Secunda post hos

GROTII.

h *Hebræi scriptores*] Ita sensit *Cassianus* institutione divinarum scripturarum.

GRONOVII.

21 *Hebræi scriptores*] Qualis in primis *Maimonides* in *Doctore dubitantium*, qui liber editus a *Buxtorfio*.

22 *Sermones & mores patrios habuerunt percognita*] *Percognitos* Latinius dicendum, nam non præcedit duplex genus, & ob id nullus locus neutro generi.

23 *Majorem*] Nisi justitia vestra sit supra justitiam Pharisæorum, dicit Dominus.

24 *Commendantur*] Quæ theologi dicunt esse magis consilii quam præcepti, priori ad *Corinth.* cap. VII.

25 *Mercede*] Nempe ex Dei benignitate; non quasi aliquid, nedum amplius, quam debent, mereantur.

26 *Canones*] Decreta conciliorum.

27 *Qui recti sunt*] His monet concilia posse interdum errare.

28 *Ad ea quæ occurrunt*] Ad quotidianos casus.

29 *Vera ecclesiæ officium*] Ostendit.

30 *Qui tanti nominis mensuram implebant*] i. e. qui se præstiterunt dignos Christianorum magnifico titulo. Imitatur *Ovid.* 1, Pont. 2. *Maxime qui tanti mensuram nominis imples.*

(bb) Vide, quæ monebimus infra, ad Lib. I. c. 2. §. 9. num. 4. *J. B.*

(cc) Multum abesse, ut tantum subsidii, quantum putat Auctor noster, ad hanc disciplinam excolendam, inde peti queat, paucis ostendimus in Notis Gallicis. De *Patribus Ecclesiæ* ex professo egimus in *Præfatione* nostrâ ad PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* §. 9, & 10. alterius Editionis: & forte aliquando Opere singulari, quæ ibi diximus, nos plenius expositurос, ac vindicaturos ab insultibus Monachi cujusdam, qui nuperrimè Veterum illorum Doctorum per fas & nefas se ὑπερασπιστὴν professus erat, jam tum significabamus, quando recensionem hanc Operis Grotiani primùm edidimus. Nec vana fuit promissio: quum exinde, anno 1728, prodierit Liber, Gallicè scriptus, *De Doctrina Morali Patrum*, ubi fusè rem exsequuti sumus. *J. B.*

GRO-

hos auctoritas est eorum qui suis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Christianos 31 floruerunt, 32 neque gravis cujusquam erroris notati sunt. nam & hi quæ dicunt magna cum asseveratione, & quasi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obscura videntur in sacris literis; eoque majus, quo & plurium apparet consensus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec 33 dominatus adhuc nec 34 coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit. 5. *Patrum & scripta, & consensus.*

52. Qui his 35 successerunt Scholastici, quantum ingenio valeant, sæpe ostendunt: sed in infelici & artium bonarum ignara sæcula inciderunt: quo minus mirum si inter multa laudanda, aliqua & 36 condonanda sunt. Tamen ubi 37 in re morum consentiunt, vix est, ut errent: quippe perspicaces admodum ad ea videnda, quæ in aliorum dictis reprehendi possunt: in quo ipso tamen 38 diversa tuendi studio laudabile præbent 39 modestiæ exemplum, rationibus inter se certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, conviciis, turpi fœtu impotentis animi. 6. *Scholastici DD.*

53. Juris Romani scientiam profitentium tria sunt genera. Primum eorum est, quorum opera in 40 Pandecte, Codicibus Theodosiano & Justinianeo, & in Novellis constitutionibus apparent. Secundum eos habet; qui 41 Irnerio successerunt, Accursium, Bartolum, & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum studio 42 conjunxerunt. Primis 43 multum defero: nam & rationes sæpe optimas suppeditant ad demonstrandum id, quod juris est naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri testimonium sæpe præbent, sic tamen ut ipsi non minus quam alii nomina hæc sæpe 44 misceant, imo & jus gentium sæpe vocent id, quod III. *Jurisconsulti.* I. *Antiqui.*

GRONOVII.

31 *Floruere*] i e. Patres & scriptores ecclesiastici: ut *Augustinus*, *Tertullianus*, &c.

32 *Neque gravis*] Non pro hereticis aut schismaticis habiti.

33 *Dominatus*] Pontificum Romanorum. scil. Papalis monarchia, quam nolebat offendere scribens in Gallia.

34 *Coitio*] Concilium ex eorundem satellitibus compositum. Patres & scriptores ecclesiastici.

35 *Successerunt scholastici*] E schola *Petri Lombardi* magistri sententiarum.

36 *Condonanda*] In quibus sc. errarunt.

37 *In re morum*] In moralibus, quæ spectant mores, in ethicis.

38 *Diversa tuendi*] In utramque partem disputandi.

39 *Modestiæ*] Non conviciis certantes.

40 *Pandecte*] Potius quam *Pandectis*: vox enim Græca Πανδέκτης.

41 *Irnerio*] Quem jus civile Romanum per barbara tempora abolitum in usum revocasse ac docere cœpisse vulgo putatur sub Philippo Suevo Imp. circa an C. 1200.

42 *Conjunxerunt*] *Alciato*, *Budæo*, *Cujacio*.

43 *Primis*] Veteribus.

44 *Misceant*] Ut dicant esse juris naturæ, quod est juris gentium.

quod quorundam duntaxat populorum est, nec tanquam 45 ex condicto, sed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris sunt gentium, sæpe tractant promiscue & indiscrete cum his, quæ juris sunt Romani, ut 46 ex titulo de captivis & postliminio apparet. Hæc ergo ut discernerentur, laboravimus.

2. Medii.

54. Secunda classis juris divini & historiæ veteris incuriosa, omnes regum populorumque controversias definire voluit ex legibus Romanis, assumtis interdum 47 canonibus. Sed his quoque temporum suorum infelicitas impedimento sæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, satis sollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut 48 sæpe optimi sint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali sunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum 49 tali consuetudini, quæ nostrorum temporum jus gentium facit, testimonium perhibent.

3. Recentiores.

55. Tertii ordinis magistri, qui Romani juris finibus se includunt, & in jus illud commune aut nunquam, aut non nisi leviter exspatiantur, vix ullum habent usum qui nostri sit argumenti. Scholasticam subtilitatem cum legum & canonum cognitione conjunxerunt, ita ut a controversiis etiam populorum ac regum non abstinerent *Hispani.* Hispani duo Covarruvias & Vasquius: hic 50 magna libertate, modestius alter, nec sine exacto quodam judicio. Historias magis eidem legum studio inserere aggressi sunt *Galli.* Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hotomanus, ille 51 perpetuo opere, hic sparsis quæstionibus, quorum & 52 pronuntiata & rationes sæpe nobis inquirendi veri suppeditabunt materiam.

VII. Instituti & ordinis in universum consilium & ratio explicata.

56. In 53 toto opere tria maxime mihi proposui; ut definiendi rationes rederem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo disponerem, & ut quæ eadem inter se videri poterant nec erant, perspicue distinguerem.

57. Tem-

GRONOVII.

45 *Ex condicto*] Velut ex tacito consensu omnium aut plurimorum, moratiorumque populorum.

46 *Ex titulo de captivis & postliminio*] Infr. 3, 9. 1. alludit ad l. 19. pr. D. eo tit.

47 *Canonibus*] Jure canonico.

48 *Sæpe optimi sint*] Rectissime tradant, quid sit juris; etsi ad id male applicent, & obtorto collo trahant veterum JC. loca, unde id colligunt.

49 *Tali consuetudini*] Quum quod nunc videmus passim usurpari & valere pro jure gentium, jam tunc usurpatum fuisse ostendunt.

50 *Magna libertate*] Ut audeat etiam quædam regibus iniqua statuere. Infr. 2, 1. 9.

51 *Perpetuo opere*] Libris *de republica.*

52 *Pronunciata*] Sententiæ.

53 *In toto opere*] Quintum & ultimum membrum partis specialis. Cura per omne opus.

Ex

57. Temperavi me ab his, quæ alterius sunt tractationis, ut quæ docent quid 54 ex usu sit facere: quia ista suam habent artem specialem politicam, quam recte ita solam tractat Aristoteles, ut alieni nihil admisceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris nostri arte confunditur. Nonnullis tamen locis ejus quod utile est feci mentionem, sed obiter, & ut id ipsum a justi quæstione apertius distinguerem.

58. Injuriam mihi faciet, si quis me ad ullas nostri seculi controversias, aut natas, aut quæ nasciturae prævideri possunt, respexisse arbitratur. Vere enim profiteor, sicut mathematici 55 figuras a corporibus semotas considerant, ita me in jure tractando ab omni singulari facto abduxisse animum.

59. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam fastidium parere lectori, cujus utilitatibus consulebam. Itaque secutus sum quantum potui concisum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conspectu habeant, qui negotia publica tractant, & quæ incidere solent controversiarum genera, & principia unde dijudicari possunt: quibus cognitis facile erit ad rem subjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. *Dicendi genus concisum.*

60. Scriptorum veterum ipsa verba adduxi interdum, ubi talia erant, ut aut cum auctoritate, aut cum venustate singulari dicta viderentur: quod & in græcis feci nonnunquam, sed maxime ubi aut brevis erat sententia, aut cujus gratiam sperare non audebam latino sermone me posse assequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui græca non didicerunt. *Scriptorum verba ipsa.*

61. Quam vero ego in aliorum sententiis ac scriptis dijudicandis mihi sumsi libertatem, eandem sibi in me sumant, omnes eos oro atque obtestor, quorum in manus ista venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes sequar. Et jam nunc adeo, si quid hic pietati, si quid bonis moribus, si quid sacris literis, si quid ecclesiæ Christianæ consensui, si quid ulli veritati dissentaneum a me dictum est, id nec dictum esto. *Libertas judicii lectori relicta.*

GRONOVII.

54 *Ex usu sit*] Politica.

55 *Figuras a corporibus semotas*] In idea & solo conceptu mentis, non ut pinguntur in abaco vel charta. Infr. 2, 23. 1.

LOCI
SCRIPTORUM

in hoc opere ſpecialiter explicati, aut examinati, aut emendati.

Ex ſacris Literis:

Veteris Teſtamenti.

	Caput	Verſ.	Pag.
Geneſis.	IV.	14.	36
	IX.	5,6.	35
	XIV.	16.& *ſeq.*	953
		20.	31
	XVIII.	23.& *ſeq.*	735
	XX.	12.	743
	XXV.	6.	321
	XXXVIII.	24,39.	403
	XLVIII.	22.	811
Exodus	XVII.		32
	XX.	2.& *ſeq.*	620
		5.	661
		12 & *ſeq.*	600
		17.	612
	XXI.	14.	647
	XXII.	2.	77, 193
		1,9.	607
		28.	157
	XXXIV.	6.	57
Levitic.	XVIII.		2 8
Numer.	XIV	30.	438
	XX.& XXI.		217

	Caput	Verſ.	Pag.
Deuter.	XVII.	12.	144
	XIX.	19.	606
	XX.	10,15.	32
		10.	777
		19.	909
	XXII.	1.	475
	XXIII.	6.	477
Joſue	IX.		439
Judic.	III.	15.	173
I *Samuelis qui Latinis*			
I *Reg.*	VIII.	11.	144
	X.	5,10	898
	XI.		756
	XIX.	18.	898
	XXV.		441
II *Regum qui Latinis*			
IV *Reg.*	III.	19	913
	VI.	18.& *ſeq.*	756
	XVIII.	36.	524
I *Paral.*	XIX.	2.	128
	XXIII.		171
	XXVI.	32.	128
II *Par.*	XVI.	2,7.	478
	XIX.	2.	ibid.
	XX.	37.	ibid.
Pſalmi.	II.		44

Eſaias

	Caput	Verf.	Pag.
Esaias.	II.	4.	50
Jerem.	XXXVIII.	5.	129
		26.	742
Ezech.	XVIII.		602
Eccles.	XII.	7.	543
Prov.	XVI.	4.	562

Novi Testamenti.

Matth.	V.	17,27,30.	51
		21. *& seq.*	41
		23.	444
		38. *& seq.*	51
		39.	78
		44. *& seq.*	47
	XI.	13.	46
	XXII.	20.	173
	XXIII.	21.	444
	XXIV.	51.	452
	XXVI.	29.	749
		54.	80
Marc.	VI.	48.	744
	X.	19.	612
Lucas	II.	1.	675
	XIV.	23.	629
	XVII.	3.	583
	XXII.	30.	749
	XXIV.	28.	744
Joh.	IV.	7.	476
	VIII.	7.	561
	XVIII.	36.	677
Act. Ap.	VIII.	27.	23
	X.	2.	21
	XVI.	3.	745

	Caput	Verf.	Pag.
	XVII.	4.	22
Ad Rom.	I.	25.	626
	III.	27.	42
	VII.	14.	ibid.
	X.	5.	26
	XII.	17.	57
	XIII.	1.	44
		2,45.	145
		3,4,6.	49,57
	XIV.	23.	683
1 *ad Cor.*	V.	1.	278
	VII.	21.	298
		36.	273
	XI.	14.	431
II *ad Cor.*	X.	3.	59
	XI.	3.	204
	XII.	14.	318
Ad Gal.	III.	25.	26
	IV.	1.	231
Ad Eph.	II.	3.	431
	VI.	5.	298
		12.	59
Ad Col.	III.	22.	298
1 *ad Tim.*	II.	1,2,3.	43
Ad Tit.	II.	9.	298
Ad Heb.	VI.	17.	437
	VII.	16.	42
		19.	26
	VIII.	7.	ibid.
	XI.	6.	623
		32,33.	32
Jacob.	I.	15.	599
	IV.	1.	60
	V.	12.	452

	Caput	Vers.	Pag.
1 Petri.	II.	17, 18.	148
		16.	298
1 Joh.	II.	16.	600
	III.	16.	40
	V.	16.	568

Ex Theologis.

Synodus Nicæensis can. XII. 70
Synodus Arelatensis I. *Can.* III. 73
Concilium Toletanum I. 286
Leonis epistola. 72
Augustinus quæst. X. *super Josue.* 741
Augustinus de libero arbitrio. 78, 197
de mendacio. 742, *& seq.*
de civitate Dei. 919
C. si quis servum. XVII, *quæst.* 4. 298, 847
C. de Judæis. dist. 45. 628
C. 2. *de Treuga & pace.* 899, 916
Adrianus quodlibet. 2. 727
Dominic. Soto de just. & jure. l. V. *c.* I. 711
Franciscus Victoria relectione de Indis: & de jure belli. 84, 227, 660

Ex Jure.

Lex Solonis. 77, 193
Lex XII. *Tabularum.* 54, 77, 193

Ex Digestis.

De justitia & jure, l. 1. §. *hujus studii.* 805
l. ex hoc jure. 34
De divisione rerum l. quædam. 232
De pactis. l. conventionum. 468
De minoribus. l. in causæ cognitione. 430
l. 1. *Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.* 33. *Ad l. Aquil. l. quemadmodum.* §. *Item.* 211
De religiosis & sumptibus funerum l. cum loca. 804, 868
De condictione indebiti. l. Julianus. 767
De lege Rhodia de jactu. l. 2. §. *cum in eadem.* 211. *l.* ἀξίωσις. 675
Depositi l. bona fides. 386, 448
De distractione pignorum. l. rescriptum. §. 1. 767
II. *De legatis & fideicommissis. l. cum ita legatum.* §. *in fideicommisso.* 338
Ad legem Falcidiam. l. pretia. 420
Si tabulæ testamenti nullæ exstabunt, unde liberi, l. scripto §. 1. 321, 322
De damno infecto. l. Fluminum §. *ult.*

ult. & l. Proculus. 656
De acquirendo rerum Dominio l. quod in littore. 232, 233
l. in agris limitatis. 242
l. transfugam. 761, 821
De acquirenda vel amittenda possessione. l. 1. §. 1. 813
Ne quid in loco publico vel itinere fiat, l. littore. 233
De diversis temporum præscript. l. si quisquam. 233
De furtis. l. 1. 12
De incendio, ruina, naufragio. l. quo naufragium §. quod ait. 211
De sepulchro violato. l. sepulchra. 809
Ad legem Corneliam de sicariis. l. furtum. 195
De pœnis. l. aut facta. 607
l. crimen. 663
De jure fisci. l. Imperatores. 560
De captivis & de postlimin. l. navibus. & seqq. 866, 867, 868
l. postliminii §. in pace. 871
l. non dubito. ibid.
l. in bello. 822, 860
l. postliminium. §. postliminio. 856, 857
§. filius quoque. 863, 864
l. si captivus. 858
l. hostes. 770
l. si quid bello. 859
De verborum significationibus. l. probrum. 12
De regulis juris, l. ius nostrum. 431

Ex Codice.

De Judæis. l. nulli. 572
l. non dubium. 287
Quando Imperator inter pupillos cognoscat. 125
Quando liceat unicuique vindicare se, vel publicam devotionem. 589
De postliminio reversis. l. ab hostibus. 869
Ad legem Juliam Majestatis. l. ult. 560
De emendatione propinquorum. 567

Ex Institutionibus.

De rerum divisione §. 1. 232

Ex Jurisconsultis.

Bartholus in l. conventionum. D. de pactis. 1027
in l. hostes. D. de captivis. 675
Zasius Apologia contra Eckium. 1027
Didacus Covarruvias in Clem. si furiosus: de Homicidio parte III. §. 1. 186
in c. peccatum. p. 11. §. 9, 10. 675, 617
Ferdinandus Vasquius Menchacensis controversiarum illustrium.

strium. I. *c.* 9. 877
c. 13. 711
c. 25. 615
c. 46. 597
II. *c.* 51. *n.* 34. 459
III. *c.* 3. 981
Menochius arbitrariarum quæstionum. 906
Joannes Bodinus de republ. l. I. *c.* 8. 457, 466
V. *c. ult.* 500
VI. *c. ult.* 606
Guil. Barclajus adversus Monarchomachos. III. 8. 155
IV. 16. 167, 168
VI. 23, 24. 155
Franciscus Connanus commentariorum juris civilis lib. I. *c.* 6. *&* V. *c.* I. 394
lib. III. *c.* 6. 353, 361

Ex Philosophis.

Plato, Gorgia. 562
de legibus IX. 193, 562
XII. 873
Xenophon I. *Socraticorum* IV. 276
Aristoteles Nicomachiorum. V. 9, 883
15. 550
Politicorum IV. 14. 88
Topicorum I. 685
Problematum sectione XXIX 686
M. Tullius Cicero de officiis I. 702
III. 415. 742
Ad Atticum IX. 14. 703
XIII, 27. ibid.
L. Annæus Seneca de beneficiis IV. 450, 508
Plutarchus quæstionum Romanarum. CVIII. 274

Ex Historicis.

Polybius. 644, 895
Livius V. 225
XXXIV. 470
Appianus civilibus. 1001
Mithridatico. 510
Justinus ex Trogo. 1006
Valerius Maximus. 974
Tacitus historiarum III. 367
Eucherius in historia martyrum Agaunensium. 164, & seq.

Ex aliis.

Demosthenes. V. 765
Virgilius. 522
Scriptor ad Herennium IV. 892
Philo de legibus specialibus. 662
Plinius VIII. *epistola ad Aristonem.* 290
Panegyricus dictus Constantino Constantii filio. 892
Festus Pompejus. 453, 853
Dantes. 676

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER PRIMUS.
CAPUT I.
Quid Bellum, quid Jus?

I. *Ordo operis.*
II. *Belli definitio, & origo nominis.*
III. *Jus pro attributo actionis describitur, & dividitur in Rectorium & Æquatorium.*
IV. *Jus pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem.*
V. *Facultatis sive juris stricte dicti divisio in potestatem, dominium, creditum.*
VI. *Facultatis alia divisio: in vulgarem & eminentem.*
VII. *Aptitudo quid?*
VIII. *De justitia expletrice & attributrice: easque proprie non distingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod hæc circa res communes, illa circa res singulorum versetur.*
IX. *Jus pro regula definitur, & dividitur in naturale & voluntarium.*
X. *Juris naturalis definitio, divisio, & distinctio ab his quæ non proprie sic dicuntur.*
XI. *Instinctum cum aliis animantibus communem, aut proprium hominibus, non facere aliam juris speciem.*
XII. *Quomodo probetur jus naturale.*
XIII. *Juris voluntarii divisio in humanum & divinum.*
XIV. *Jus humanum dividitur in civile, civili arctius, & civili latius, quod est jus Gentium: ejus explicatio, & quomodo probetur.*
XV. *Jus divinum dividitur in universale & unius populi proprium.*
XVI. *Jure Hebræorum nunquam obligatos fuisse alienigenas.*
XVII. *Quæ argumenta Christiani petere possint ex lege Hebræa, & quomodo.*

CONTROVERSIÆ eorum 1 quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui 2 in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum

GRONOVII NOTÆ.

QUos nulla juris] i. e. qui non sunt ejusdem Reip. qui communi legum vel civitatis sponsione, ut)quitur JCtus seu lex 2. D. *de legibus*, on tenentur, neque judicem eundem gnoscunt.

2 *In gentem nondum*] Ut Aborigi:s, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, solutum atque liberum, *Sallust.* Catilin. 6. Apud eundem Gætuli & Libyes, asperi incultique, neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Jugurth. 18. Et ex eadem Africa, qui in familias passim & sine lege dispersi nihil in commune consultant. *Melæ* 1, 8. Adde *Ciceronem* de Invent. 1, 2. infra

tum (aa) privati, tum Reges ipsi, quique par Regibus jus obtinent, sive illi 3 optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli, aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris, quæcunque tales incidere solent controversiæ, recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem, ut finem suum, deducet.

II. 1. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit, de quo quæritur: quid jus, quod quæritur. Cicero dixit Bellum 4 certationem per vim. Sed usus obtinuit, ut a non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit 5 Bellum status per vim certantium, 6 qua tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit, de quibus agendum deinceps erit: neque

infra 1, 2, 2. In sacris literis Patriarchæ sub tentoriis habitantes, & hoc tempore multi Arabum.

GROTII NOTÆ.

a *Non actio, sed status*] *Philo* II. de legibus specialibus: [pag. 790. *Edit. Paris.*] ὥσπερ γὰρ οἶμαι πολεμίους οὐ μόνον τοὺς ἤδη ναυμαχοῦντας ἢ πεζομαχοῦντας νομιστέον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ἑκάτερον παρεσκευασμένους, καὶ τὰς ἑλεπόλεις ἐφιστάντας τοῖς λιμέσι καὶ τείχεσι, κἂν μὴ συμπλέκωνται, κρίνομεν. *Hostes non soli existimantur, qui jam navali aut terrestri prælio certant, sed pro talibus habendi & qui machinas admovent portubus aut mœnibus, etiamsi nondum pugnam incipiunt.* *Servius* ad illud primæ Æneïdos, (vers. 545.)

nec bello major & armis.

Bellum & consilium habet: arma tantum in actu ipso sunt. Idem ad VIII. (vers. 547.) *Bellum est tempus omne, quo vel præparatur aliquid pugnæ necessarium, vel quo pugna geritur. Prælium autem dicitur conflictus ipse bellorum.*

GRONOVII.

3 *Optimates*] Aristocratia, Democratia, ut *Venetiæ*.

4 *Certationem per vim*] Nam alias certatur res controversa, & decernitur aliis quoque modis, veluti per sententias & calculos, ut in foro apud judices; per suffragia, ut in comitiis populorum; denique & per sortem, ut quis quam provinciam habere, quis judicare debeat. *Cic.* I. de Offic. II. *Cum sint duo genera decertandi, alterum per disceptationem, alterum per vim.* [Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. XIII. ubi agit de aliis modis litigandi in statu libertatis naturalis. *J. B.*]

5 *Bellum status*] i. e. Conditio certa populorum. Explicatio hæc Tullianæ definitionis est, non alia definitio. Neque enim *Cicero* per certationem intellexit actionem vel actum unum, velut aciei, oppugnationis, vastationis; sed durantem temporis tractum, quo diffidetur, & pro occasionibus aut comparatur vis aut fit, aut cavetur atque eluditur. Bellum est tempus & conditio manibus atque armis, quod habent controversiæ, decernentium, donec victoria aut colloquio transigatur.

6 *Qua tales sunt*] Sc. certantes, vel quatenus certant; non quatenus aliquid agunt ad certamen non pertinens: quatenus exercent eum statum aut gerunt aliquid rerum ei convenientium, vel quod fit certantium officii aut moris, (nam per bellum alia aguntur quæ id non spectant.) [Respicit Auctor pacta, quæ inter hostes, durante statu hostili, fiunt, nec minus tamen sanctè observari debent, quàm extra bellum: de quo, suo loco, plenè acturus est. *J. B.*]

(aa) Scilicet ubi in loco, qui nullius est, aliquid negotii inter se habent. Vide infra, Lib. II. Cap. XI. §. 5 num. 3. *J. B.*

7 *Pri-*

que enim 7 privatum hic excludo, ut quod reipsa 8 prius sit 9 publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est.

2. Neque hujus nominis origo repugnat; est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & duis bis. 10 Duellum autem a duobus dictum simili sensu, quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multitudinis significatione 11 πόλεμος: veteribus etiam 12 λύη à dissolutione, quomodo & corporis dissolutio δύη (bb).

3. Neque usus (cc) vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, 13 nomen generis sæpe speciei, præsertim excellentiori, peculiariter adhærescere. Justitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Distingui autem debet id, quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. 1. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum 14 intelligimus, quod dictum jam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic

GRONOVII.

7 *Privatum*] Quoties singuli paucive, nullo justo imperio præditi, armis inter se depugnant, (ut viator contra latronem.)

8 *Prius sit*] *Horat.* 1. Sat. 3. *Cum prorepserunt primis animalia terris, Mutum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter Unguibus & pugnis, dein fustibus, atque ita porro Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus.* (Vers. 99, & seqq.

9 *Publico*] Prius enim certabant homines, quam in civitatem coierunt.

10 *Duellum*] Etymologia *Ciceronis* in Orat. c. 45. & *Varronis* in *perduelles* 6. de L. L. (pag. 74. *Ed. H. Steph.* Adde *Quintil.* Inst. Orat. Lib. 1. Cap. IV. *J. B.*)

11 Πόλεμος] q. à πολύς.

12 Λύη] Στάσις· μάχη, διαφορά· à dissolutione. Δύη autem, δυστυχία. ἔνδεια· πόνος· ταλαιπωρία· δυσπάθεια· quævis infelicitas.

13 *Nomen generis*] Ut quum JCti *adoptionem* dividunt in *arrogationem* & *adoptionem*: *Aristoteles* πολιτείαν in μοναρχίαν, ἀριστοκρατίαν, πολιτείαν. Vide *Voss.* de Construct. c. 24. Sic & JCti *adoptionem* distinguunt in *arrogationem* & *adoptionem* specialius dictam. Sic *cognatos* in *agnatos* & *cognatos*. (Vide Auctorem infra, II. 16. 9.)

14 *Intelligimus*] scil. nos quæsituros vel hoc disputaturos.

(bb) Vid. e. g. *Horat.* Sat. 1. 3. 107. *Terent.* Eunuch. Act. 1. Scen. 1. vers. 16. *J. B.*

(cc) Ita habent omnes Edd. & nihil mutandum. In animo habuit etymologiam vocis λύπη à PLATONE traditam, ἀπὸ τῆς διαλύσεως τοῦ σώματος, ἣν ἐν τούτῳ τῷ πάθει ἴσχει τὸ σῶμα. In *Cratyl.* p. 419. T. I. *Ed. H. Steph.* Ad hoc exemplum, τὸ Δύη, quod, inter alia, per λύπη exponitur, Auctor noster, veteris Philosophiæ placitis innutritus, secundum quam *Dolor* est *solutio continui*, ἀπὸ τοῦ δύω deduxit: *dissolutionem* partium *corporis* ita opponens *dissolutioni* seu dissidio *animorum*, quod innuit vox Λύη, nullibi, quod quidem sciam, alio sensu usurpata. *J. B.*

hic nihil aliud quam 15 quod justum est significat, idque negante magis sensu quam ajente, ut jus sit 16 quod injustum non est. Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione 17 utentium 18 repugnat. Sic alteri detrahere sui commodi causa, contra naturam esse dicit 19 Cicero, a atque ita probat, quia si id fiat, societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit * Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. † Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum* 20 *geniti sumus.* b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.*

a De Officiis, Lib. III. c. 5.
* L. ut vim 3. D. de Just. & Jur.
† De Ira l. II. c. 31.

2. Sicut autem societas c alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καθ' 21 ὑπεροχὴν Aristoteli, b ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, d Deum & homines: ita justum aliud est 22 ex æquo inter se viventium, aliud ejus 23 qui regit & qui regitur, qua tales sunt: quorum hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

b Ethic. ad Nicom. Lib. VIII. c. 8.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, (dd) sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu 24 jus est 25 Qua-

GROTII.

b *Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest*] Seneca idem epistola XLVIII: *Hæc societas diligenter & sanctè colenda est, quæ nos omnes omnibus miscet, & judicat aliquod esse commune jus generis humani.* Videri potest hac de re *Chrysostomus* I Cor. XI, I. [Tom. III. *pag.* 405, 406. *Edit. Savil.*]

c *Alia est sine inæqualitate*] Ut in Grammaticis alia *constructio convenientiæ*, alia *regiminis*.

d *Deum & homines*] De hac societate vide *Philonem* in ἐξέτασις Νῶε. (pag. 281, 282. *Ed. Paris.*) Habet & *Plutarchus* quædam in Numa. (pag. 62. Tom. I. *Ed. Wech.* Potuisset Auctor addere locum *Ciceronis*, longè luculentiorem, & aptiorem, quem reperies *De Legib.* Lib. I. Cap. 7. *J. B.*)

GRONOVII.

15 *Quod justum*] i. e. pro facto concesso & non improbato. *Plaut.* Cistel. I, I, 2. *jus fasque est.* Persa I, 3, 26. *jus est.* XII. Tabb. *Paterfamilias uti legassit super pecunia tutelave rei suæ, ita jus esto.* (Immo, *super pecunia tutelave suæ*, ut habet L. 53. D. *De Verb. signific.* in Edit. Florent. *J. B.*)

16 *Quod injustum non est*] i. e. quod licet, quia lege nulla prohibetur: quod sine culpa & injuria facere possis.

17 *Utentium*] Hominum.

18 *Repugnat*] Verba *Cic.* I. Off. 16.

19 *Cicero de Officiis III.* 5.

20 *Geniti*] Quia homini naturalis appetitus societatis.

21 Ὑπεροχὴν] Ubi altera pars contrahentium superior, altera inferior.

22 *Ex æquo*] Ut omnibus inter se liceant eadem, eadem non liceant, vel, quo omnes ex æquo inter se vivere & agere naturæ aut societati placuit.

23 *Qui regit*] Ut liceat majori in minorem, quod non licet minori in majorem aut in parem. Sic Cyrus *fecisse se ut regem* respondebat. *Justin.* I. 5.

(dd) Confer PUFENDORF. De Jur. Nat. & Gent. *Lib.* I. Cap. I. §. 19. 20. *J. B.*

24 *Jus est*] Pro auctoritate, ut in XII. Tabb. *rei furtivæ æterna auctoritas*, pro re incorporali, quæ possidetur vel acquiritur ab eo cujus est. Sic *jus obtinere*, *Plaut.* Casin. I, 2, 22. *Cic.* pro Quinct.

[25] Qualitas moralis personæ competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes [26] prædiorum, quæ jura realia dicuntur, comparatione facta ad alia mere personalia; non quia non ipsa quoque personæ [27] competant, sed quia non alii competunt, quam qui rem certam [28] habeat. Qualitas autem moralis perfecta, [29] facultas nobis dicitur; minus perfecta, [30] aptitudo: quibus respondent in naturalibus, [31] illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Jurisconsulti [32] nomine sui appellant, nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur potestas, tum [33] in se, e quæ libertas dicitur, tum in alios; ut patria, dominica: f [34] Dominium, (ee) plenum sive minus pleno, ut [35] ususfructus, jus [36] pignoris: & [37] creditum, (ff) cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: [38] vulgaris scilicet, quæ usus particularis causa comparata est; & [39] eminens, quæ supe-

Quinct. 9. 1. Ver. 26. *jus usurpare*, *Liv.* 3, 71. & 5, 12 *jus experiri*, pro Cæcina 12. pro Sext. 42. *Tacit.* 3. ann. 36. *impertiri tralaticium jus. Sueton.* Oct. 10.

GROTII.

e *Quæ libertas dicitur*] Quam propterea facultatis nomine optime definiunt Romani Jurisconsulti.

f *Dominium*] *Jus pro Dominio*, Scholiastes ad *Horatium*. [Vid. II. Ep. 2. 174. & II. Sat. 3. 217. *J. B.*]

GRONOVII.

25 *Qualitas moralis*] i. e. moribus & legibus fundata vis, copia, licentia.

26 *Prædiorum*] Vide *Instit.* l. 2. tit. 2. de servit. prædiorum.

27 *Competant*] Jura realia.

28 *Habeat*] Domino scil. prædii.

29 *Facultas*] i. e. rei.

30 *Aptitudo*] i. e. meritum. *Meus à prætore recessi*. Persius. [Locus iste, qui est è Sat. v. 88. non huc pertinet, sed ad §. sequ. ubi *Libertas* dicitur *potestas* quam quis *in se* habet. *J. B.*]

31 *Illi*] Facultati.

32 *Nomine sui*] Sic *Suum, quod vindicari potest.* l. 27. §. 2. D. de aur. arg. Sic *Suum cuique tribuere. Suum recipere.* l. 7. §. 6. D. Quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 5. de re judic. *Sua tutela.* l. 50. pr. de leg. 3. *Suus hæres. Sui servi & ancillæ.* l. 73. de leg. 3.

33 *In se*] Ut quis sit sui juris l. 50. pr. de leg. 3. in suam tutelam & in suam potestatem. *Plaut.* Persa 4, 3. *Ita ancilla mea quæ fuit hodie, sua nunc est.* Curt. 5, 6. *Tandem suis rex corporibus & cultu fœminarum abstineri jussit.* [Vid. GRONOV. ad *Livium*, XXVII. 24.]

34 *Dominium*] Sic *suum cuique tribuere*, in juris præceptis.

35 *Ususfructus*] Cum alienis rebus utimur fruimur, salva illarum substantia.

36 *Pignoris*] Quod datur in securitatem crediti.

37 *Creditum*] Quod alicui mutuum datum. Sic *Suum recipere.* l. 7. §. 6. quæ in fraud. cred. *Suum consequi.* l. 15. §. 7. de Re jud.

38 *Vulgaris*] Privatorum facultas in bonis suis.

39 *Eminens*] Publica & magistratuum, facultas reip. aut summæ potestatis in privatorum bonis.

(ee) Confer PUFENDORF. De Jure Nat. & Gent. *Lib.* IV. *Cap.* IV. §. 2. *J. B.*

(ff) Voces *Creditum* & *Debitum*, non tantum spectant, ex mente Auctoris, id quod ex qualibet caussâ, etiam ex delicto, debetur, *L.* 11. 12. D. *De verb. & rerum signif.* (vid. infr. *Lib.* II. *Cap.* I. §. 2. & *Cap.* XVII. §. 1.) Sed etiam *jus puniendi*, & *obligationem ad pœnam*, heic complectuntur.

superior est jure vulgari, utpote 40 communitati competens in 41 partes & 42 res partium, boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & 43 patriam & dominicam potestatem: sic g in res singulorum majus est dominium Regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic 44 reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur, quam creditori.

a L.V. *Nicom.* c. 6. VII. Aptitudinem vero h 45 *ἀξίαν*, id est 46 dignitatem vocat a Aristoteles. Michaël Ephesius, id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur *τὸ προσαρμόζον* & *τὸ πρέπον*, *id quod convenit.*

VIII. 1. Fa-

Vid. Prolegom. §. 8. *in fin.* & *Lib.* III. *Cap.* XIII. §. 1, 2. *J. B.*

GROTII.

g *In res singulorum majus est dominium regis*] *Philo περὶ φυτουργίας.* [p. 222. Edit. Paris.] *καὶ μὴν ἄργυρός τε καὶ χρυσὸς καὶ ὅσα ἄλλα κειμήλια παρὰ τοῖς ἀρχομένοις θησαυροφυλακεῖται, τῶν ἡγουμένων μᾶλλον ἢ τῶν ἐχόντων ἐστίν. Certe argentum, aurum, & quæ pretiosa alia apud subditos custodiuntur, eorum qui regnant magis sunt quam possidentium.* Plinius Panegyrico: [cap. 27.] *cujus est quidquid est omnium, tantum ipse, quantum omnes, habet.* Et mox: *Ecquid Cæsar non suum videat?* [cap. 50. qui locus tamen malè adfertur & aptatur. *J. B.*] Adde *Sarisberiensem* in Policratico lib. VI, c. 1. [pag. 335. Ed. Lugd. Bat. 1639.]

h *Ἀξίαν*] *Cicero* de Officiis 1: (Cap. 17.) *Sed si contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum officii, principes sint, patria, & parentes, quorum beneficiis maxime obligati sumus; proximi liberi, totaque domus, quæ spectat in nos solos, neque aliud ullum potest habere perfugium, deinceps bene convenientes propinqui, quibuscum etiam communis plerumque fortuna est: quamobrem necessaria præsidia vitæ debentur iis maxime, quos ante dixi. Vita autem victusque communis, consilia, sermones, cohortationes, consolationes, interdum etiam objurgationes in amicitiis vigent maxime.* Vide quæ infra dicentur libro II, cap. VII. §. IX, & X. *Seneca* de Beneficiis libro IV. c. II. ubi de testamentis agit: *Quærimus dignissimos, quibus nostra tradamus*, ipsum locum vide. Adde *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. I. cap. XXVIII, & XXIX.

GRONOVII.

40 *Communitati*] Reipublicæ & rempublicam tenenti.

41 *Partes*] In ipsos subjectos.

42 *Res*] Patrimonia subjectorum.

43 *Patriam & dominicam*] & eas potest intendere, ut Romæ; vel remittere, ut Athenis.

44 *Reipubl. quisque*] Hinc illud *Liv.* 23, 14. *Qui capitalem fraudem ausi, quique pecuniæ judicati in vinculis essent, qui eorum milites apud se fierent, eos noxa pecuniaque se exsolvi jussurum.* Idem lib. 26, 35. *servos agricultores rempublicam abduxisse, nunc ad militiam parvo ære emendo, nunc remiges imperando, si quod cui argenti ærisve fuerit, stipendio remigum & tributis annuis ablatum.*

45 *ἀξίαν*] i. e. meritum. *Aptitudinem* barbare vocat vulgus.

46 *Dignitatem*] Expressit vocem Gr. sed melius reddidisset *meritum.* Voce autem *dignitatis* in simili re supra utitur. Sic & ipse appellare debuit, omissa voce *aptitudinis*, quam sine dubio refugerunt Romani. *Victorinus* in Rhet. Cic. de inventione: *Justitia est habitus animi ita informatus, ut omnibus rebus tribuat dignitatem.* i. e. suum. *Sueton.* Jul. 41. *Commendo vobis illum & illum, ut vestro suffragio suam dignitatem teneant. Sallust.* Catil. 35. *fructu laboris industriæque meæ privatus statum dignitatis non obtinebam.* Et quemadmodum Facultati *Suum*, sic Dignitati subjicere poterat *Meritum.*

47 *Fa-*

VIII. 1. Facultatem 47 respicit justitia 48 expletrix, quæ propriè aut strictè justitiæ nomen obtinet, 49 συναλλακτικὴ Aristoteli, 50 nimis arcto vocabulo, nam ut possessor 51 meæ rei eam mihi reddat, 52 non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque 53 ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem respicit 54 attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis.

2. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici 55 proportio-

47 *Facultatem respicit Justitia expletrix*] Expletricem dicit Justitiam, quam vulgo commutativam vocant, opinor, inde, quod per eam expletur & satisfit cuique pro eo, quod ab illo accipimus: nam *explere* Latinis interdum est *satisfacere*, ut apud *Justinum:* [Lib. v. Cap. 4. n. 16.] *explent detrimenta muneribus, contumelias honoribus, execrationes precibus.* Hoc facile tolero: sed quod idem statuit nimis arctum vocabulum συναλλακτικῆς, id est, *contractoriæ*, sive *commutatoriæ*, vel, ut vulgo loquuntur, *commutativæ*, id probare argumento non videtur. Nam, inquit, ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad hanc justitiam pertinet. At Aristotelici omnino dicunt hoc quoque esse ἐκ συναλλάγματος, sive *ex contractu*. Nam ut Jurisconsulti contractus alios faciunt justos, alios quasi contractus, ut negotiorum gestionem, tutelam, rem communem sine inita societate &c. Sic *Aristoteles* lib. 5. Eth. cap. 5. contractus ait esse alios voluntarios, alios involuntarios: & illos quidem, emtionem, venditionem, mutationem, sponsionem, fœnerationem, depositum, locationem, conductionem: hos autem, alios clandestinos, ut furtum, adulterium, veneficium, lenocinium, servi corruptelam, cædem dolo factam, falsum testimonium: alios violentos, ut flagellationem, vincula, mortem, rapinam, convitium, contumeliam. Palam est casum, quem objicit auctor, ad hoc genus ἀκούσιον sive *involuntarium* pertinere. [Potuisset addere Vir Doctissimus, τὸ Συνάλλαγμα, apud *Aristotelem*, non significare fundamentum obligationis ex hac Justitia oriundæ, sed tantum rem ipsam, circa quam versatur Justitia, quæ propterea dicitur Δικαιοσύνη vel Δίκαιον, τὸ ἐν τοῖς συναλλάγμασι διορθωτικὸν, Lib. v. Cap. 5. τὸ διορθωτικὸν, ὃ γίνεται ἐν τοῖς συναλλάγμασι, καὶ τοῖς ἑκουσίοις, καὶ τοῖς ἀκουσίοις. Cap. 7. Sed parum refert, quid senserit Stagyrita, cujus divisio non accuratè respondet divisioni Auctoris nostri, & à plerisque jam negligitur. Vide *Pufendorf.* 1. 7. 12. *J. B.*]

48 *Expletrix*] Quæ alias *commutativa* seu *correctiva*, & respicit illud *suum*.

49 Συναλλακτικὴ] Quasi diceretur *contractoria*.

50 *Nimis arcto*] Quasi non sufficiat denominationes à potiore sumi. 3, 3, 2.

51 *Meæ rei*] Qui meam rem me inscio, quacunque occasione, possedit.

52 *Non est ἐκ συναλλάγματος*] Imo ex contractu ἀκουσίῳ, ut appellat *Aristoteles* 5. Eth. 5. non voluntario, fortuito, &, ut JC. loquitur, ex quasi contractu. Dein est tacitum pactum omnium hominum post inventa dominia privata, ut cuique maneat & restituatur suum.

53 Ἐπανορθωτικὴν] *correctivam.*

54 *Attributrix*] *Distributiva.* Alibi dicit *assignatricem* 2, 17, 2.

55 *Proportionem simplicem*] Dicit Arithmeticam, cum numeri distant paribus intervallis, ut duo, quatuor, sex, octo; vel tres, sex, novem, duodecim: nam illic ubique duo, hic tres numeri intersunt. *Comparatam* Geometricam, cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius in quarto: ut tria, sex, duodecim: nam quoties tria sunt in sex, toties sex in duodecim. Contractum societatis fieri proportione comparata Aristotelicorum filii non

portionem [56] simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem [57] comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos i nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper: neque verò per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata, & [58] si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici [59] commensione attributio fiet.

3. Neque magis verum est quod à nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, expletricem circa [60] res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: & civitas quæ de communi reddit, (gg) quod civium quidam [61] in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum à [62] Cyri magistro: nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam, sed alienam, attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: ὅτι ὁπότε μὲν κατασταθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτὴς, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐστί· πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κεκτῆσθαι; *Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus*

concedent ei, nisi sit societas, quam JCti vocant Leoninam ex *Æsopi* fabula. Princeps Arausionensis de mille aureis collatis in Indicas societates, in distributione redituum, non teruncium accipit amplius quam privati. Quum vero in societate alicui major pars lucri datur propter eximiam operam, aut artem, quam adfert ad lucrum quærendum, non tamen intervenit Geometrica proportio, quia non habetur respectus personæ, sed rei quam in commune confert, idque accipit ex pacto. Itaque ibi quoque Arithmeticum par pro pari datur hostimentum, opera pro pecunia, ut loquitur *Plautus*. Vide *Hornejum* lib. 3. Ethic. cap. 12. num. 14. [At vero Auctori nostro rationem ejus, quod dicit, constare, in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*]

56 *Simplicem*] Cum distant numeri paribus intervallis, ut 2, 4, 6, 8. vel 3, 6, 9, 12. Proportio Arithmetica.

57 *Comparatam*] Cum quoties primus numerus in secundo, toties tertius continetur in quarto: ut tres bis in sex, sex bis in duodecim, quæ proportio est Geometrica.

58 *Si unus tantum*] Ponit casum impossibilem: nempe omnes civem præter unum esse æquales; quod tum eveniet, quum omnes eundem nasum, os, oculos & faciem habebunt. Vide & *Hornejum* 3, 12, 7.

59 *Commensione*] Vide *Hornejum* 3. Ethicor. 12. num. 7. casum ait possibilem, proportione Arithmetica.

60 *Res singulorum*] Vide *Hornejum* 3. Ethic. 11, 24.

61 *In publicum*] Exemplum est apud *Livium* 31, 13. eorum qui in publicum quid impenderunt.

62 *Cyri magistro*] Apud *Xenophontem* in Cyripædia, [Lib. I. Cap. III. §. 14. *Ed. Oxon.*]

(gg) Respicit heic Auctor ad locum *Aristotelis*, Ethic. Nicom. V. 7. pag. 62. E. *Edit. Paris.* de quo in Notis Gallicis egimus, & in eo Philosophum non satis rectè ratiocinari, ostendimus. *J. B.*)

GROTII.

i *Nomen habet proportionis*] Habitudinis comparationem vocat *Cassiodorus*. [Locus exstat in Lib. *De Dialectic.* pag. 408. *Ed. Paris.* 1589. *In proportione*, inquit, *non est similitudo rerum, sed quæ-*

ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse; at ubi judicandum esset utrius esset tunica, id spectandum k *utra possessio justior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

IX. 1. Est & l tertia juris significatio, quæ idem valet quod lex, quoties vox legis 63 largissime sumitur, ut sit regula actuum moralium obligans ad id 64 quod rectum est. 65 Obligationem requirimus: nam consilia, (hh) & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem, sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. 66 Permissio autem proprie non actio est legis, (ii) sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, 67 ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia m jus hac notione, non ad 68 solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, 69 quod rectum est, laxius justum dicitur.

2. Juris ita accepti optima partitio est, quæ apud Aristotelem ex-

quædam HABITUDINIS COMPARATIO. *J. B.*] Est hujus proportionis, qua Justitia attributrix uti solet, non incommoda apud *Homerum* descriptio. [Iliad. XIV, 382.]

Ἐσθλὰ μὲν ἐσθλὸν ἔδωκε, χέρεια δ᾽ χείρονι δόσκεν.

Præstanti dabat hic præstantia, vilia vili.

k *Utra possessio justior*] Vide eundem *Xenophontem* παιδείας secundo. Huc spectat lex per Mosem data: *non misereberis in judicio pauperis.* Exod. XXIII, 3. *Levitic.* XIX, 5. Oportet enim, ut *Philo* ait, τὰ πράγματα ἀφέλκειν τῆς τῶν δικαζομένων φαντασίας, *res abstrahere à litigatorum respectu.* [Locus *Philonis* legitur in Lib. *De Judiciis*, pag. 720. *Ed. Par.* Apud *Xenophontem* vero, quod huc faciat, nil reperio, nisi quod videre poteris Cap. II. Libri indicati, §. 10, 11. *Ed. Oxon. J. B.*]

l *Tertia juris significatio quæ idem valet quod lex*] Hoc sensu dixit *Horatius* [I. Sat. III, 211.]

Jura inventa metu injusti fateare necesse est.

Et alibi: *Jura neget sibi nata.* [Art. Poët. vers. 122.] Ubi Scholiastes: *legum sit contemtor.*

m *Jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet*] Exemplum sit in Zaleuci lege, pœnam irrogante ei qui contra Medici præceptum vinum bibisset. [Habet ex AELIANO, *Var. Hist.* II. 37. Adde Notam *Perizonii* in Lib. III. c. 34. ejusdem Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

63 *Largissime*] Ne quis decipiatur, ut in tit. 2. Instit. [Vult dicere, ne quis putet, eodem sensu *Legis* vocem heic usurpari, ac sumebatur apud Romanos, ut patet ex §. 4. Tit. *Inst.* laudati. *J. B.*]

64 *Quod rectum est*] Officiorum regula *Sen.* 2. de Ira 21. *Sen.* 4. ben. 12. legem justi injustique regulam esse.

65 *Obligationem*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *consulens*.

66 *Permissio*] Reddit rationem quare *obligans* dixerit, & non *permittens*.

67 *Ad rectum*] Nam & *honeste vivere* inter juris præcepta est.

68 *Solius justitiæ, qualem*] Particularis, quæ vel συναλλακτικὴ vel διανεμητικὴ: i. e. commutativa vel distributiva.

69 *Quod rectum est*] Laudabile ac probandum.

(hh) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. I. *J. B.*

(ii) *Permissionem* non esse meram actionis negationem, à parte Legis, ostendimus ad PUFENDORF. Lib. I. Cap. VI. §. 15. *Not.* 2. & de ea re ple-

exſtat, (kk) ut ſit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo 70 ſtrictius poſito: interdum & 71 τὸ ἐν τάξει, conſtitutum. Idem diſcrimen apud Hebræos reperire eſt, (ll) qui cum diſtincte loquuntur, jus naturale vocant n 72 מצות, jus conſtitutum חקים, quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς ſolent vertere 73 Helleniſtæ.

X. 1. o Jus naturale eſt 74 dictatum rectæ rationis, indicans actui alicui, 75 ex ejus convenientia aut diſconvenientia cum ipſa natura 76 rationali ac (mm) ſociali, ineſſe moralem 77 turpitudinem, aut 78 neceſſitatem moralem, ac conſequenter ab auctore

pleniùs egimus in Notis Gallicis ad hunc *Grotii* noſtri locum. *J. B.*

(kk) In *Ethic. ad Nicom.* Lib. V. Cap. X. Sed utrumque, ſecundum Philoſophum, partem facit *Juris Civilis*, quod vocat Δίκαιον Πολιτικὸν, ut ea, de quibus agitur, Δίκαιον Φυσικὸν, & Δίκαιον Νομικόν. Adeoque paullo aliter diviſio Auctoris noſtri ſeſe habet. *J. B.*

GROTII.

n מצות] משפט. Sic *Maimonides* libro III. ductoris dubitantium cap. XXVI.

o *Jus naturale eſt dictatum rectæ rationis*] Philo libro, omnem virum bonum eſſe liberum: Νόμος δὲ ἀψευδὴς ὁ ὀρθὸς λόγος, οὐχ ὑπὸ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος θνητοῦ, φθαρτὸς, οὐκ ἐν χαρτιδίοις ἢ στήλαις ἄψυχος ἀψύχοις, ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀθανάτου φύσεως, ἄφθαρτος, ἐν ἀθανάτῳ διανοίᾳ τυπωθείς· *Lex mentiri neſcia eſt recta ratio, quæ lex, non ab hoc aut illo mortali mortalis, non in chartis aut columnis exanimis exanima, ſed corrumpi neſcia, quippe ab immortali natura inſculpta in immortali intellectu.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Tertullianus* de corona militis: [*Cap.* VI.] *Quæres igitur Dei legem, habens communem iſtam in publico mundi, in naturalibus tabulis.* M. Antoninus lib. II. τέλος λογικῶν ζώων, τὸ ἕπεσθαι τῷ τῆς πόλεως καὶ πολιτείας τῆς πρεσβυτάτης λόγῳ καὶ θεσμῷ· [§. 16.] *Finis animantium ratione utentium, ſequi legem ac normam civitatis ac reipublicæ omnium antiquiſſimæ.* Adde Ciceronis locum de Republica III, quem adducit *Lactantius* VI, 8. Præclara ſunt quæ in hanc rem habet *Chryſoſtomus* XII, & XIII. de ſtatuis. Nec ſpernenda quæ *Thomas* Secunda Secundæ LVII, 2. & *Scotus* III, diſt. 37.

GRONOVII.

70 *Strictius*] Non pro lege ſcripta, aut pro juſſu imperantis.

71 Ἐν τάξει] i. e. ordinatum, conſtitutum.

72 מצות, *jus conſtitutum* חקים] מִצְוֺת præcepta, חֻקִּים ſtatuta, leges, à חֹק jus. Ab altera ſpecie definitur δικαιοσύνη, ἀρετὴ διανεμητικὴ τοῦ κατ᾽ ἀξίαν. περὶ ἀρετ. καὶ κακ. p. 373. Ab altera δικαιοσύνη ἐστὶ τὸ δίκαιον ἐν ἰσότητι συμβολαίων. Ηθ. Μεγαλ. I. 34.

73 *Helleniſtæ*] Interpretes LXX Bibliorum.

74 *Dictatum rectæ rationis.*] Lex mentibus inſita bene natis. Admonitio inteſtina conſcientiæ. Inſtinctus, inſita notio.

75 *Ex ejus convenientia*] Propterea quod rectæ rationi, vel ingenitis homini veri & æqui principiis congruat aut repugnet. *Perſ.* Sat. 5, 96. *Stat contra ratio & ſecretam gannit in aurem, Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.*

76 *Rationali*] Humana.

77 *Turpitudinem*] Ad abſtinendum, vel cavendum.

78 *Neceſſitatem*] Ad faciendum, vel præſtandum.

(ll) Hoc diſcrimen non ſemper obſervari, ipſe Auctor fatetur, in Adnotat. ad *Luc.* I, 6. Vide & Clar. *Clericum*, in Geneſ. XXVI, 5. *J. B.*

(mm) Voces illas, *ac ſociali*, quamquam

auctore naturæ Deo talem actum aut vetari, aut præcipi.

2. Actus de quibus tale exstat dictatum,[79] debiti sunt aut[80] illiciti[81] per se,(nn) atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à[82] divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat quæ per se ac suapte natura aut[83] debita sunt, aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit.

3. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est, quædam dici ejus juris non proprie, sed ut[84] scholæ loqui amant,[85] reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo diximus appellari ea quæ[86] injustitia carent: interdum etiam per abusionem ea, quæ ratio[87] honesta, aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis.

4. Sciendum præterea, jus naturale[88] non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum[89] consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana[90] introduxit: at eo[91] introducto

quam in omnibus Edd. desint, confidenter addidimus, Auctorem ipsum ducem sequuti, qui infra §. 12. *num.* 1. eas habet, & heic à Typographis omissas facilè potuit non animadvertere; ut in aliis locis, ubi res majoris adhuc momenti erat, id ei accidisse, ostendemus. *J. B.*

GRONOVII.

79 *Debiti*] Cum inest necessitas moralis.

80 *Illiciti*] Cum inest turpitudo.

81 *Per se*] Etiam non accedente jussu Dei aut hominis.

82 *Divino voluntario*] Infra, num. 15. ut cum Deus præcepit non tangi arborem scientiæ boni & mali; abstineri porcis & aliis animalibus, quæ pro immundis præscripsit Lex Mosaïca.

83 *Debita*] Ut tegere verenda, ut *Paulus* 1. ad Corinth. XI. 14. scribit, comam longam natura dedecere virum. i. e. honestate morum, quæ inter homines. Apostolus φύσεως vocabulum etiam adhibet.

84 *Scholæ*] Scholastici.

85 *Reductive*] Per applicationem aut interpretationem.

86 *Injustitia carent*] Ut quæ nullius sunt cedere occupanti: quod per se naturæ non est, sed tamen eo refertur.

87 *Honesta, aut oppositis*] Ut velare notas sexus, nec cum Cynicis in publico prurire. Sic *Paulus* 1 Corinth. XI. 14. ἢ οὐδὲ ἡ φύσις διδάσκει ὑμᾶς, ὅτι ἀνὴρ μὲν ἐὰν κομᾷ, ἀτιμία αὐτῷ ἐστίν; [Exempla aptiora, ex mente Auctoris nostri, vide infra, circa *Concubinatum*, *Divortium*, *Polygamiam*, I. 2. 6. *num.* 2. Adde II. 12. 9. n. 2. III. 3. 6. n. 3. & III. 4. 2. *num.* 1. *J. B.*]

88 *Non de iis tantum agere*] i. e. subjectam habere materiam non modo ea, quæ ipsa natura comparavit sine disputatione aut constitutione humana, sed etiam res, ut sese habent, postquam in eis id, quod natura erant, judicium humanum & consuetudo, aliquam partem mutavit.

89 *Consequuntur*] Ubi homines fecere quod natura non erat.

90 *Introduxit*] Intelligit dominium privatum quale nunc in usu, quo unusquisque suæ rei est dominus, nam natura omnia fecit communia.

91 *Introducto*] Postquam hoc placuit, ut omnia non essent amplius communia.

(nn) Verum quidem est, Deum non potuisse, salvâ sapientiâ suâ, actus, qui heic vocantur *debiti*, vetare, aut contrarios præcipere. Attamen vinculum ipsum *Obligationis*, quâ quis tenetur illos exercere, ab iis abstinere, non

ducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii, ipsum indicat jus naturale; quare p furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus * Jurisconsultus, natura turpe Ulpianus, Deo displicere 92 Euripides his in Helena versibus: [909, & seqq.]

* L. 1. D. de Furtis. L. Probrum, 42. D. de verb. significat.

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Ut ab alienis rebus ac vi temperet.

5. Est autem jus naturale adeo immutabile, (oo) ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quædam possunt, ad quæ se illa 93 non extendit; quia quæ ita dicuntur, 94 dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent, sed sibi ipsis 95 repugnant. Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor 96 ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod 97 intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: (pp) 98 ἔνια εὐθὺς

non ex ipsâ naturâ actuum oritur, sed] à *voluntate* Dei, quatenus est Auctor naturæ rerum, & summus Hominum Legislator. Adeoque, accuratè loquendo, tales actus non possunt dici *per se* debiti, aut illiciti. Quâ de re aliquid diximus in Præfatione Gallicâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* pag. 66. secundæ Edit. & nuperrime egimus fusè satis in examine *Judicii* Illustris LEIBNITZII, subjecto quartæ Editioni versionis nostræ Libelli *De Offic. Hom. & Civ. J. B.*

GROTII.

p *Furtum naturali jure prohibitum*] Julianus: ὁ δεύτερος νόμος (post illum de Deo agnoscendo & colendo) ἱερὸς φύσει καὶ θεῖος, ὁ τῶν ἀλλοτρίων πάντῃ καὶ πάντως ἀπέχεσθαι κελεύων· καὶ μήτε ἐν λόγῳ, μήτε ἐν ἔργῳ, μήτε ἐν αὐταῖς ταῖς λανθανούσαις τῆς ψυχῆς ἐνεργείαις ταῦτα ἐπιτρέπων συγχεῖν. [Orat. VII. pag. 209. C. D. *Ed. Spanhem.*] *Lex altera & ipsa suapte natura sancta atque divina ea est, quæ semper & ubique alienis abstineri jubet, neque vero aut verbo, aut facto, aut arcanis animi cogitationibus contrairi sinit.* Cicero de Officiis III. (c. 10.) ex Chrysippo: *In vita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: alteri surripere, jus non est.*

GRONOVII.

92 *Euripides*] Vide similem locum in *Plauti* Prolog. Rudent. v. 10. & *seqq.*

93 *Non extendit*] Quæ, si ita licet loqui, Deus non possit.

94 *Dicuntur tantum*] Quasi sint aliquid, mente concipiuntur, & efferuntur tantummodo ac pronuntiantur; ut Centaurus, Chimæra, Gorgo: effectum autem habent nullum, & existere nequeunt. Phil. *Entia rationis.*

95 *Repugnant*] Hoc est, ut scholæ dicunt, contradictoria sunt.

96 *Ne à Deo quidem potest effici*- Quia Deus semel aliter statuit.

97 *Intrinseca*] Per se ac sua natura.

98 Ἔνια] Quædam statim nominantur conjuncta cum vitio (malitia,) vel, quædam statim ut nominata sunt, junctam pravitatem præferunt.

(oo) Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 5.

(pp) Locus est *Ethic. ad Nicom.* Lib. II. Cap. VI. Sed tu inspice, & non satis apte heic adferri animadvertes. *J. B.*

99 Ut

ἰνθὺς ὠνόμασαι συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam 99 ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates, quæ esse illud necessario consequuntur, talis autem est malitia quorundam actuum, comparatorum ad naturam sana ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII, 25. Esai. V, 3. Ezech. XVIII, 25. Jerem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6.

6. Fit tamen interdum ut in his actibus, de quibus jus naturæ aliquid constituit, 1 imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur, quod immutabile est, sed res, de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo 2 acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desiit: ut enim recte in Epicteto *a* Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσεῖναι καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τοῦ δανείου, καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό· *non sufficit ut debeatur pecunia datam esse mutuam, sed oportet ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt, sed 3 non erit homicidium aut furtum, quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit.

a Lib. I. Diss. C. 7. pag. 34. *Ed. Colon.* 1595.

7. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi 4 ante positas leges.

XI. 1. Discrimen autem quod in Juris Romani libris exstat, (qq) ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significatu vocant jus naturæ; aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, 5 usum vix

GRONOVII.

99 *Ut esse rerum, postquam sunt, & qua sunt*] Ut res, ex quo semel extiterunt, speciemque & habitum acceperunt, non aliam sumunt causam, & quod sunt, non precario, sed jam per se & ob suam materiam sunt; neque ut sint, alienum beneficium exspectare, aut aliunde pendere necesse habent: ita & affectiones, quæ illis naturis materiisque necessario adhærent.

1 *Imago*] i. e. videatur imprudentibus & minus intentis aliquid mutari, ubi tamen jus constat, & ejus mutatum nihil est.

2 *Acceptum ferat*] i. e. se accepisse scribat aut testatum faciat.

3 *Non erit homicidium*] Non magis quam si morbo hominem solvat; si naufragio aut alio casu, vel mortalitatem ejus finiat, vel rem familiarem aut imminuat, aut ad alium transferat.

4 *Ante positas leges*] Quibus illud jus à privatis ad selectos judices translatum est.

5 *Usum vix ullum*] Neque enim brutorum inter se, neque hominum cum brutis societas est: tantum turpiores facit homines id non servantes.

(qq) Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 2, 3. *J. B.*

6 *Utens*

vix ullum habet. Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis 6 utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus: *a*

a Oper. & Dier. vers. 276, & seqq.

Τόν δε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων·
Ἰχθύσι μὲν, καὶ θηρσὶ, καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς,
Ἐσθέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτῶν.
q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη.

Humano generi nam lex datur ab Jove summo:
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Justitia at nobis, quæ res est optima, cessit.

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis *b* primo. Plutarchus *c* in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν· *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius *d* lib. v. *In omnibus enim videmus* 7 *animalibus, quæ sapientia carent, conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint: nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero, quia scientiam boni & mali habet, abstinet se à nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius, cum narrasset quibus initiis primum convenissent homines, addit, r si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset, fieri non potuisse quin id cæteri ægre ferrent, *e* ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων, ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ ἂν εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα f καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile non*

b Cap. 16.
c Tom. I. pag. 339. A.
d Cap. 17.
e Lib. VI. Cap. 4.

6 *Utens generalibus*] Quæ circa similia similiter agere novit, ut dixit in Prolegomenis, §. 7.

GROTII.

q Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην] *Juvenalis* Satyra xv, [vers. 142, & seqq.]

—— *Venerabile soli*
Sortiti ingenium divinorumque capaces,
Atque exercendis capiendisque artibus apti,
Sensum è cœlesti demissum traximus arce,
Cujus egent prona & terram spectantia. Mundi
Principio indulsit communis Conditor illis
Tantum animas, nobis animum quoque, mutuus ut nos
Affectus petere auxilium & præstare juberet,
Dispersos trahere in populum, &c.

Chrysostomus ad VII. Rom. (Homil. VIII. pag. 118. Tom. III. *Ed. Eton. Savil.*) τὸν τοῦ δικαίου καὶ ἀδίκου λόγον οὐδὲ κινεῖν δεῖ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. [Id est, justi & injusti regulas, neque adversus inanimata & sensu carentia, movendas aut negligendas. Quod igitur innuere potius videtur, jus aliquod esse Brutis cum Homine commune. *J. B.*]

r *Si quis in parentes injurius fuisset*] Exemplum vide in Chamo, Gen. IX, 22. Ubi pœna sequitur.

GRONOVII.

7 *Animalibus, quæ sapientia carent*] Omnia animalia muta & ratione defecta quærere sua commoda; quamvis damno aliorum.

GROTII.

f Καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι] Chrysostomus XIII. de statuis: (*Tom. VI. pag. 550. Edit. Savil.*) καὶ γὰρ τὶ

non est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatum iri ad animum cum offensæ significatione.

2. Quod t si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id fit impropric u ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. An verò actus ipse, de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio; an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipsam naturam nihil refert.

XII. 1. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius, quarum probandi rationum illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur rei 8 alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali: à posteriori verò, si non certissima fide, (rr) certe probabiliter admodum, juris naturalis esse colligitur id, quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. Nam 9 universalis effectus universalem requirit causam; talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter 10 sensum

τὸ συναγανακτεῖν τοῖς ὑβριζομένοις, φυσικὸν ἅπαντες ἔχομεν. εὐθέως οὖν τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἐχθροὶ γινόμεθα κἂν μηδὲν ὦμεν αὐτοὶ πεπονθότες. *Natura id habemus, ut indignationem nostram conjungamus cum iis qui male tractati sunt. illico enim injuriosis hominibus infensi sumus, etiamsi ad nos nulla pars injuriæ pervenit.* Scholiastes ad *Horatium* Satyra III. lib. I. (vers 97.) *Sensus aliter indignatur & animus, cum audierit homicidium factum, aliter cum furtum.* [In fine loci Polybiani, pro vocibus τὰ γινόμενα, legitur τὸ γινόμενον, in Edit. *Casauboni.*]

t *Si quando brutis animantibus justitia tribuitur*] Divinationem quandam justitiæ in elephantis notat *Plinius* lib. VIII. cap. V. Idem libro X. narrat aspidem fuisse quæ suum ipsa catulum necaret, quod is catulus hospitis filium interemisset.

u *Ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio*] Seneca de Ira libro I, cap. III. feras ira carere dixit, sed pro ira habere impetum. *Muta animalia*, ait, *humanis affectibus carent: habent autem similes illis quosdam impulsus.* Sic in bestiis non esse κακίαν sed οἱονεὶ κακίας, non vitia sed vitiorum simulacra, dixit *Origenes* contra *Celsum*: ὡς ἂν θυμοῦσθαι τὸν λέοντα, *velut irasci leonem.* (Lib. IV. pag. 225. *Edit. Cantabrig.*) Peripatetici apud *Porphyrium*, de non esu animantium tertio. (Pag. 309. *Ed. Lugd.* 1620. Adde quæ habet de *Stoïcis*, Cl. HEINECCIUS, *Elem. Juris Civil. secundum ordinem Institution. Justin.* Lib. I. Tit. XXVI. §. 303. in Not.

GRONOVII.

8 *Alicujus convenientia*] Ut cum ostenditur, innoxium hominem occidere, esse injustum, quia natura appetit conservationem sui & omnium, quæ sunt ejusdem societatis.

9 *Universalis*] Effectus ad omnes plurimosve pertinens causam juxta late patentem & inter multos plurimosve communicatam.

10 *Sensum, communis*] *Cic.* de leg. 16. *Communis intelligentia. Horat.* 1. Sat. 3. *Communi plane sensu caret. Gell.* 20, 22. *cum sensus intelligentiæque communis fide nobis notas res efficit.* Juvenal. 8. Sat. 73. *Rarus enim ferme sensus communis in illa Fortuna.* Arrian. *Epictet.* 3, 6. ὁ κοινὸς νοῦς. Marcus κοινονοημοσύνην, lib. 1. ad se ipsum, ubi Cas. *Lactant.* 3. 28. *in tantos errores inciderunt, ut etiam communem sapientiam non tenerent. Phædrus* fab. 7. *quibus honorem & gloriam Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.* Seneca ep. 5. & 9.

(rr) Quousque ratio illa valere queat,

sensum ipsum, communis qui dicitur.

2. Hesiodi est dictum à multis laudatum: (ss)

Φήμη δ' ὅτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
Λαοὶ φημίζουσι.

Non etenim penitus vana est sententia, multi
Quam populi celebrant.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, (tt) *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens 11 λόγον τὸ ξυνὸν optimum esse veritatis 12 κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνο-

queat, vide apud PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 7, 8. & in Præfatione nostra Gallica ad hoc Opus, §. 4. *J. B.*

(ss) Extat in *Operib. & Dieb.* vers. penult. sed ibi agitur tantum de rumoribus adversus aliquem sparsis, qui, falsi licet, famam ejus nonnihil lædunt. *J. B.*

GROTII.

x Τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ,] *Aristoteles* Nicom. X, II. ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ τοῦτο εἶναι φαμέν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. *Quod omnibus ita videtur, id ita esse dicimus, qui vero hanc fidem velit tollere, nihilo ipse credibiliora dicet.* Seneca Epist. 81. *In tanta judiciorum diversitate referendam bene merentibus gratiam omnes uno tibi, quod ajunt, ore affirmabunt.* Quintilianus: *Consuetudinem sermonis vocabo consensum eruditorum, sicut vivendi, consensum bonorum.* (Instit. Orat. I. 6.) *Josephus* antiquæ historiæ XVI. (Cap. VI. §. 8. *Edit. Hudson.*) ἔθεσιν μὲν γὰρ οὐδὲν ἐστι γένος ὃ τοῖς αὐτοῖς ἀεὶ χρῆται, κατὰ πόλεις ἐσθ' ὅτι πολλῆς γινομένης τῆς διαφορᾶς· τὸ δίκαιον δὲ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμοίως ἐπιτηδεύει, λυσιτελέστατον ὂν Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, οὗ πλεῖστον οἱ παρ' ἡμῖν νόμοι λόγον ἔχοντες, ἅπασιν ἡμᾶς, εἰ καθαρῶς ἐμμένοιμεν αὐτοῖς, εὔνους καὶ φίλους ἀπεργάζονται. διὸ καὶ ταῦτα παρ' ἐκείνων ἡμῖν ἀπαιτητέον, καὶ δέον οὐκ ἐν διαφορᾷ τῶν ἐπιτηδευμάτων οἴεσθαι τὸ ἀλλότριον, ἀλλ' ἐν τῷ πρὸς καλοκἀγαθίαν ἐπιτηδείως ἔχειν· τοῦτο γὰρ κοινὸν ἅπασι, καὶ μόνον ἱκανὸν διασώζειν τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. *Moribus gens nulla est quæ iisdem tota utatur, sæpe oppidatim discrepatur plurimum. At jus ipsum omnibus æqualiter hominibus expedit, tam barbaris utile quam Græcis, cujus quidem rationem habentes maximam, quæ apud nos sunt leges, faciunt nos, eas pure modo observemus, cunctis hominibus benevolos & amicos. Talia sunt quæ exigi à legibus par est. Neque illas aversari ut à se alienas arbitrari debent alii, in eo quod institutis differunt, sed id potius spectandum an ad virtutem ac probitatem sint accommodatæ. Hoc enim ad omnes communiter pertinet, solumque per se sufficit ad tutandam hominum vitam. Tertullianus* præscriptione adversus hæreticos (Cap. 28.): *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum sed traditum.* [Omnia ista loca, si duo priora excipias, parum ad rem faciunt. Immo verba *Quintiliani* contrarium innuere potius videntur. *J. B.*

GRONOVII.

11 Λόγον] Omnes idem sentire ac dicere.

12 Κριτήριον] Discrimen.

(tt) Refert id SEXTUS EMPIRICUS, Lib. VII. *Adversus Mathematic.* Ὅθεν τὸ μὲν κοινῇ πᾶσι φαινόμενον, τοῦτ' εἶναι πιστόν. §. 134. pag. 399. *Ed. Fabric.* Vide sequentia. Porro locus *Aristotelis* postea laudatus, Κράτιστον &c. exstat *Eudemior.* Lib. I. Cap. 6. pag. 1994 C. *Edit. Paris.* Tom. II. *J. B.*

13 *Facta*

συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις· *potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant.* Et *a* Cicero: *in re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est.* Seneca *b*: *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus *c*. *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores: nam, ut recte notat Porphyrius, *d* y τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται, καὶ ἐστὶ φύσει θηριώδη, ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης καταψεύδεσθαι φύσεως· *quædam nationes efferatæ sunt, & 13 facta inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: *e* παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ· *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur. Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi *f* illud in vita Pompeji: φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται· *natura quidem nullus hominum aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine, vitæque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles *g* descriptionem hominis, ex eo quod ipsi proprium est, hanc facit; ἄνθρωπος, z ζῶον ἥμερον φύσει· *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem *h* alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν

a 1 *Tusc.* c. 13.
b *Epist.* 117.
c Inst. Orat. V. 10.
d *De non esu Animantium*, Lib. IV. pag. 428. *Ed. Lugd.*
e *Paraphr. in Arist. Ethic. Nicom.* V. 10. pag. 303. *Ed. Heins.*
f *Pag.* 633. *D.*
g *Top.* V. 2.
h *Pol.* I. V.

GRONOVII.

13 *Factæ inhumanæ*] Ut ἀνθρωποφάγοι, & quales Thraces pingit *Florus* 3, 4. quales qui conjugiis matrum usi, qui decrepitos parentes, ne alerent, occidere: qui cadaveribus suorum pro cibo usi, aut canes pavere. *Plutar.* de Fort. Alex. 328. *Cic.* 1. Tusc. 45.

GROTII.

y Τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται] *Justinus* colloquio cum Tryphone: πλὴν ὅσοι ὑπὸ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐμπεφορημένοι, καὶ ὑπὸ φαύλης ἀνατροφῆς, καὶ ἐθῶν φαύλων, καὶ νόμων πονηρῶν διαφθαρέντες, τὰς φυσικὰς ἐννοίας ἀπώλεσαν· *Exceptis illis qui ab impuris spiritibus abrepti, & per malam educationem, instituta prava & leges iniquas corrupti, naturales notiones perdiderunt.* (Pag. 281. *Edit. Oxon.*) *Philo* libro, Omnem bonum esse liberum: διὸ καὶ θαυμάσαι ἄν τις τῆς ἀμβλυωπίας τοὺς τραχεῖς οὕτω πραγμάτων ἰδιότητας μὴ συνορῶντας· *merito igitur miretur quis, tantam illis offusam caliginem, ut tam claras rerum proprietates non videant.* [Pag. 871. B. Ed. Par.] *Chrysostomus* oratione, Christum Deum esse: μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας, τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων· *Ne ergo rerum dijudicationem ab illis mutuare quibus corruptus est animus.* [Tom. VI. pag. 634. init. *Edit. Savil.*]

z Ζῶον ἥμερον φύσει] Idem dicit *Chrysostomus* XI de Statuis. [Tom. VI. *pag.* 537. *Ed. Savil*] Latius id explicat *Philo* decalogo: ἀγελαστικὸν γὰρ καὶ σύννομον ζῶον τὸ ἡμερώτατον ἡ φύσει

πεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις· *quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.*

XIII. Alteram juris speciem esse diximus jus voluntarium, (uu) quod ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel divinum.

XIV. 1. Ab humano incipiemus, quia 14 id pluribus innotuit. Est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod à potestate civili proficiscitur. 15 Potestas civilis est, quæ civitati præest. Est autem civitas 16 cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Jus arctius patens & ab ipsa potestate civili 17 non veniens, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica, & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium; id est quod Gentium omnium a aut multarum (xx) voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, 18 ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus. 2. Pro-

σις γεννήσασα, πρὸς ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν ἐκάλεσε, λόγον δοῦσα συναγωγὸν εἰς ἁρμονίαν καὶ κρᾶσιν ἠθῶν· [Pag. 763. A. Edit. Paris.] *Quod animantium esse debeat mansuetissimum, idem natura fecit gregale & coetus appetens, & ad concordiam societatemque vocavit; sermonem etiam praebens qui ingenia attemperando & ad concentum perducendo conciliaret.* Idem de Mundi immortalitate: ἡμερώτατον γὰρ ζῶον ὁ ἄνθρωπος, λόγον δωρησαμένης φύσεως αὐτῷ γέρας, ᾧ καὶ τὰ ἐξηγριωμένα πάθη κατεπάδεται καὶ τιθασεύεται. *Mansuetissimum animantium homo est, ut cui natura pro munere sermonem dederit, quo affectus quantumvis efferati velut incantando cicurantur.* (Pag. 945. E.)

a *Aut multarum*] Vasquius II. Controvers. LIV. 4.

GRONOVII.

14 *Id pluribus*] Divinum quippe tantum Hebræis & Christianis.

15 *Potestas*] Hic pro persona. *Liv.* 23, 11. *Magistrum equitum, quæ consularis potestas sit. Lucan.* 10, 136. *Discubuere toris reges majorque potestas Cæsar.*

16 *Cœtus perfectus*] Αὐτάρκης *Aristot.* 3. Pol. 6. Πόλις δὲ ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία, ζωῆς τελείας καὶ αὐτάρκους χάριν· τοῦτο δ' ἐστὶν, ὥς φαμεν, τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς. Et 7, 4. Hein. 495. Ἡ δὲ πόλις αὐταρκές. Et mox: πλῆθος αὔταρκες πρὸς τὸ εὖ ζῆν κατὰ τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν. *Cicero* 3. de rep. apud Augustin. *multitudo juris consensu & utilitatis communione sociata.* Et iterum, cœtus i. c. & u. c. sociatus. Perfectus, sufficiens ad ea, quæ desiderat natura ad bene commodeque vivendum. [Circa definitionem *Civitatis*, vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. II. §. 13. cum Notis nostris Gallicis. *J. B.*

17 *Non veniens*] Sed partim à natura, partim à jure gentium.

18 *Ut de captivitate ac postliminii suo loco dicemus*] 3, 7. 3, 9.

(uu) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. VI. §. 18. *J. B.*

(xx) Tale Jus non datur. Quæ enim ad illud referuntur, vel ad *Jus Naturæ* immutabile pertinent, vel meri sunt mores, inter plures aut pauciores Gentes recepti, qui per se nullam vim obligandi habent, sed tunc demum illam accipiunt, quando quis heic & nunc se illis subjicit, pacto expresso vel tacito. Qua de re diximus in Notis Gallicis ad hunc nostrum Auctorem. Vide & PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* II. 3. 23. *J. B.*

2. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio *a* Chrysostomus, εὕρημα βίου καὶ χρόνου, *repertum temporis & usus.* Atque in eam rem maximum nobis usum præbent illustres annalium conditores.

a Orat. XXXVI. pag. 648. B. *Edit. Morell.*

XV. 1. Jus voluntarium divinum quod sit; satis ex ipso vocum sono intelligimus: (yy) id nimirum quod ex 19 voluntate divina ortum habet: quo discrimine à jure naturali, quod 20 item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest, quod nimium indistincte b dicebat Anaxarchus apud Plutarchum in Alexandro: non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit.

2. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim (zz) 21 post hominem conditum, iterum 22 in reparatione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori reparatione 23 per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. 1. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna, cui Dei propinqui, sicut dominus Deus noster, ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui sint constitutiones & jura æqua, qualis est lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo *b* CXLVII: *Indicat Deus verba sua Jacobo, constitutiones ac jura sua Israëli. non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non noverunt.*

b Vers. 19. 20.

2. Nec dubitandum, quin fallantur 24 Judæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Justino) qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, 25 subeundum fuisse legis Hebraicæ

GROTII.

b *Dicebat Anaxarchus*] Est apud Plutarchum in Alexandro. [Pag. 595. A. Tom. I. Vide quæ de illo loco scripsimus, in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. III. §. 4. Not. 1. *J. B.*

GRONOVII.

19 *Voluntate divina*] Cognita & patefacta per singularem & propriam declarationem, non per insitum omnibus hominibus sensum.

20 *Item divinum*] Quia naturæ rationali unus id insevit Deus.

21 *Post hominem*] Adamo.

22 *In reparatione*] Noacho.

23 *Per Christum*] Quippe qui Ecclesiam antea Palæstinæ inclusam reddiderit Catholicam.

24 *Judæorum illi*] Nam & Judæorum quorumdam eadem sententia quæ Grotii. *Munsterus* ad Genes. 9, 4. Item *Thomæ Aquinatis* & *Mar. Becani.*

(yy) Vide Auctoris Epist. Part. II. Epist. 429. ubi refellit, quæ SALMASIUS adversus eum dixerat. *J. B.*

(zz) De his omnibus fuse egimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

25 *Subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum*] De judiciali lege concedo: sed de

braicæ jugum. (aa) Neque enim eos obligat lex, 26 quibus data non est. At quibus data sit lex, ipsa loquitur: 27 *Audi Israël.* &

de lege sacrorum & cærimoniarum fidentius assentirem, si viderem quomodo gentibus tempore veteris fœderis potuerit innotescere Christus, extra Judaismum. Nam ut in N. T. agnum immolatum pro peccatis mundi monstrant Verbum & Sacramenta: ita Agnum immolandum in V. T. monstrabant cærimoniæ & sacrificia. Et ut nos vitam æternam speramus per fidem in Christum, qui jam apparuit, & pro nobis Patri satisfecit: ita prior ætas per Christum in fidem appariturum & satisfacturum: Extra Christum autem non est salus quantum quidem nobis revelatum est. Sunt sane in Patribus, qui hac de re paullo crudius & liberius loquuntur. *Clemens Alexandrinus* affirmat Judæis legem, gentibus Philosophiam ante adventum Christi & universalem vocationem ad salutem suffecisse. Et alibi, Philosophiam quondam per se Græcos justificasse. *Chrysostomus* scribit, notitiam Christi illis, qui nativitatem ejus & ἐνσάρκωσιν sive incarnationem præcesserunt, necessariam non fuisse. At *Justinus Martyr* dixit, quia Christus est λόγος, *Christianos censeri debere, quicunque μετὰ λόγου*, hoc est, *cum ratione vitam instituerint:* quos inter nominat *Socratem* & *Heraclitum:* & alibi, *Socrati* ait *Christum ex parte agnitum.* Vide *Casaubonum* Exercitatione prima adversus *Baronium:* haec nemo facile Theologorum sanorum hodie concesserit. Nec videtur pati *Paulus* ad Ephesios cap. 2. vers. 12. *Mementote vos aliquando gentes in carne cum vocabamini præputium* (id est incircumcisi) *ab ea, quæ circumcisio dicta est, facta in carne manu, vos, inquam, illo tempore fuisse separatos à Christo, alienos à civitate Israëlitarum, expertes fœderum, promissionis spem non habentes, & atheos in mundo.* Sic ille: nec credibile est in tanta Ephesiorum, maximi populi, turba neminem fuisse, qui legi naturæ obtemperaret, & ut inter homines innocentiam coleret. Cum illa tamen sua innocentia Apostolus illos facit expertes pactorum, spe vitæ æternæ destitutos, extra Christum, Atheos.

26 *Quibus data non est*] Judæis quidem, electo populo, lex primum data est, sed ut conditio fœderis, quod cum illis pepigerat Deus, promittens cœlestia gaudia, si quis illam servaret. Si quis ergo de alienis participare fœdus illud & commodis ejus frui vellet, huic consequenter jussum erat, ut sibi quoque legem illam datam putaret. Quemadmodum XII. tabulæ non sunt positæ nisi civibus Romanis: itaque externos non obligabant: at si quis peregrinus privilegia & honores civis Romani appeteret, is non poterat se excludere ab obligatione juris Quiritium.

27 *Audi Israël*] Similis est præfatio decalogi, sive legis moralis: *qui eduxi te ex Ægypto:* quæ solis Judæis competit: & tamen nemo dubitat decalogum obligasse omnes homines. Deinde cum Deus dicit, *Audi Israël:* sæpe non tantum intelligere debemus Israëlem secundum carnem; sed etiam secundum spiritum, ut Israël sint omnes fideles, seu qui *ordinant testamentum ejus super sacrificia*, ut loquitur Psalmus 50. [Quod heic dicitur, *Decalogum obligasse omnes homines*, præterquàm quod de Sabbato verum non est, de reliquis etiam praeceptis eo sensu tantum admitti potest, qui nihil facit ad rem. Neque enim Ethnici ad observanda Præcepta Moralia Decalogi tenebantur, tamquam Leges cœlitus in monte *Sinaï* latas, verum tamquam *opus Legis mentibus eorum inscriptum*, ut ait PAULUS, in loco infra adlato. Vir Doctissimus, dum heic & alibi, securè & ἀνεξετάστως Theologos nonnullos exscribit, planè alium se ostendit, ac ubi in Auctoribus veteribus explanandis occupatur. Talia igitur plerumque dissimulabimus; quum præsertim non hoc agamus, ut quæcumque in Notis ipsius reperiuntur, expendamus & notemus. *J. B.*]

(aa) Quaestio de *salute Ethnicorum* heic

& passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteron. XXXIII, 4. probat Maimonides.

3. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis 28 ille Cornelius Actor. X, 2. τῶν σεβομένων ἑλλήνων. Actor.

heic omnino seponenda, utpote ad rem nihil faciens. Sive enim Ethnici, absque cognitione & observatione Legis Hebraïcæ vitam æternam consequi potuerint, sive non potuerint: hoc certum, eos, qui illâ excludentur, non ideo damnatum iri, quòd Legem eam ignoraverint, adeoque non observaverint, cujus nullam notitiam habebant, nec habere poterant; sed quòd adversus Legem Naturalem, quam ex lumine Rationis haurire eis licebat, peccaverint. *J. B.*

GRONOVII.

28 *Ille Cornelius*] Si non præputio, animo certe judaïzabat. Quomodo enim poterat esse religiosus, & perpetuo in veneratione veri Dei, si verum Deum non norat? ut norat tum nemo gentilium, nisi à Judæis edoctus. A publica professione videtur abstinuisse, metu amittendæ militiæ: neque enim poterat manere civis Romanus & miles honoratus, præsertim, si palam Judaismum professus esset: ut hodie sub dominatione & jugo Tridentino multi sunt, qui stant animo nobiscum: sed tamen, metu amittendarum fortunarum, non id præ se ferunt, & manent ubi sunt. Quales uti non condemnamus, ita propterea non definimus omnibus auctores esse, ut exeant quantum possint è Babylone. Hæc videtur & in *Cornelio* fuisse infirmitas: qui persuasum habebat penes Judæos esse fœdus, & verum Deum coli, & colebat religione privata: non tamen in legem illorum transibat. At id tum etiam non erat necesse, quia jam venerat Christus, & legi satisfecerat. Huic igitur infirmitati & erranti conscientiæ occurrens Deus misit ei Petrum Apostolum. Religiosi Græci appellantur ab eo, quòd fuerunt post auditum verbi Dei; non ex eo quod erant, antequam illud acciperent. Quod peregrinis inter Judæos viventibus concessa quædam, quæ non ipsis, non eos solvit omni lege: sed argumentum est voluisse Deum, ne cogerentur illi pro imperio ad instituta Judæorum, sed ut esset libertas conscientiæ. Ipso illo, qui allegatur, loco illis licere dicitur, Judæis non, *quia*, addunt, *gens estis sacrata Domino Deo.* Ergo non illi sacrati sic, quibus licebat. Quod exteris licuit supplicare, & victimas offerre, in eo tantum illis concessum videtur, quantum Hiromo Tyrio, quum ei honor habitus, ut templo ædificando præberet materias: non quasi hæc perinde placuissent Deo ac Judaicus ab ipso præscriptus cultus, sed ut electo populo iterum vasa aurea ad sacrum præstarent Ægyptii: ut gentes hæc templo quasi tributa darent. Inde enim Judæorum opes. *Tacit.* 5. Hist. cap. 5. *Pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa & stipes illuc congerebant: unde auctæ Judæorum res.* debebat dicere: *Religiosissimus quisque.* Sed hoc erat pravum de Judaismo Romanorum judicium. Quæ cum Syro Naamane, cum Ninivitis, Nabuchodonosoro, Tyriis, Moabitis, Ægyptiis agenda habuere Prophetæ, temporariæ erant ac speciales vel indulgentiæ, vel denunciationes: ex quibus non est colligendum, quod in universum fuerit faciendum adsectanti propria Hebræorum bona, *adoptionem, gloriam, fœdus, legislationem, cultum & promissiones*, ut loquitur *Paulus* Rom. 9. Quod autem Prophetæ abstinuerunt vocandis ad Judaismum gentibus, ratio est evidens; non enim debebant involare officium Messiæ,

Actor. XVII, 4 Hebraice 29 חסידי אומות pii ex gentibus: ut legitur c titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est, in lege dicitur 30 בן־נכר Levit. XXII, 25. 31 גר ותושב Levit. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit d incolam incircumcisum, Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deuter. XIV, 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum

cujus erat plenitudo gentium, cujus vocare omnes, cujus reddere Ecclesiam Catholicam. [Ut alia mittam, mirum est, à Viro doctissimo concoqui potuisse, quod adserit audacter, *Cornelium* coluisse verum Deum, non aperte, sed tantum *religione privatâ*. At, ait, *non poterat Cornelius manere Civis Romanus, & miles honoratus præsertim, si palam Judaismum professus esset.* Quid audio? Non venisse in mentem Viro Eruditissimo vel exemplum *Pauli*, Judæi nati, & tamen Civis Romani, idque sibi tam apertè tribuentis! Vide Illustris SPANHEMII *Orb. Roman.* Diss. I. Cap. 17. *J. B.*

29 חסידי אומות] Pii nationum de gentibus.

30 בן נכר] Filius peregrinitatis.

31 גר ותושב] *Πάροικος καὶ παρέπιδημος.*

GROTII.

c *Titulo Thalmudico de Rege*] Et titulo de Synedrio cap. XI.

d *Incolam incircumcisum*] De tali agitur & Exodi XII, 45. A quo distinguitur proselytus, id est circumcisus advena, ut ostendit collatio loci Num. IX, 14. De piis illis incircumcisis multa habet *Maimonides* libro de Idololatria c. X. §. 6. Idem in commentario ad *Misnajoth*, & alibi sæpe, pios illos ex gentibus participes ait futuros bonorum futuri sæculi. *Chrysostomus* ad Romanos cap. II. *ποῖον Ἰουδαῖον ἐνταῦθά φησιν, ἢ περὶ ποίων Ἑλλήνων διαλέγεται; τῶν πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. οὔπω γὰρ εἰς τοὺς τῆς χάριτος ἔφθασε χρόνους ὁ λόγος· quem Judæum hic indicat, & de quibus Græcis disserit? de iis qui ante Christi adventum fuere: nondum enim ad Gratiae tempora perducta est oratio.* Deinde: Ἕλληνας δὲ ἐνταῦθά φησιν, οὐ τοὺς εἰδωλολατροῦντας, ἀλλὰ τοὺς θεοσεβοῦντας, τοὺς τῷ φυσικῷ πειθομένους λόγῳ, τοὺς πλὴν τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων πάντα τὰ πρὸς εὐσέβειαν συντελοῦντα διατηροῦντας. Exemplaque dat in Melchisedeco, Jobo, Ninivitis, Cornelio, mox: Ἕλληνα δὲ πάλιν οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν θεοσεβῆ καὶ ἐνάρετον καὶ τῶν νομικῶν παρατηρήσεων ἀπηλλαγμένον φησί· *Græcos hic dicit, non idolorum cultores, sed in Deum pios, naturali rationi obsequentes, qui, præter Judaica instituta, cuncta quæ ad pietatem facerent servabant. Et Græcum rursum vocat, non cultorem idolorum, sed pium, virtute præditum, à legis vero ritibus liberum.* Eundem in sensum trahit illud, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, *lege solutis ut lege solutus.* & oratione XII. de Statuis: Ἕλληνα ἐνταῦθα καλεῖ οὐ τὸν εἰδωλολάτρην, ἀλλὰ τὸν προσκυνοῦντα μὲν τὸν Θεὸν μόνον, οὐκ ἐνδεδεμένον δὲ τῇ τῶν Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀνάγκῃ, σαββατισμοῖς λέγω καὶ περιτομῇ καὶ καθαρισμοῖς διαφόροις, ἀλλὰ φιλοσοφίαν ἅπασαν καὶ εὐσέβειαν ἐνδεικνύμενον. *Græcum hic appellat, non idolis deditum, sed unius Dei invocatorem, talem tamen qui Judaicorum rituum necessitati alligatus non sit, sabbatorum puta observationibus, circumcisioni, variis ablutionibus, interim qui in omnibus sapientiæ studium pietatemque ostendat.* [Tom. VI. pag. 54. *Edit. Savil.*]

e *Stan-*

sum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. (bb)

4. Extraneis etiam, qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, e stantibus tamen in loco peculiari ac separato à statione Israëlitarum, 1 Reg. qui Latinis III. Reg. VIII, 41. II Macc. III, 35. Johan. XII, 20. Actor. VIII, 27. f Neque Elisæus Naamani Syro, neque Jonas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis, ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis legem susciperent. (cc)

5. Quod de tota lege Mosis dixi, idem & de circumcisione, quæ legis quasi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum interest quod lege Mosis Israëlitæ soli tenebantur, circumcisionis autem lege tota Abrahami posteritas: unde Idumæos à Judæis coactos circumcisionem suscipere in historiis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Israëlitas circumcisi sunt (sunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Justinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, g Hieronymus, meminerunt) eos credibile est 32 ab Ismaële, aut ab Esavo, aut h ex Cethuræ posteris venisse.

6. Cæ-

GROTII.

e *Stantibus in loco peculiari*] Vide *Josephum* ubi Templi Salomonis historia tractatur. [Confer doctissimum SELDENUM, *de Jur. Nat. & Gent. secundum Hebr.* Lib. III. Cap. 6. *J. B.*

f *Neque Elisæus Naamani Syro*] Idem sentit *Hilarius* ad Matth. XI.

g *Hieronymus*] Addi potest *Theodoretus.*

h *Ex Cethuræ posteris*] Ex his orti videntur Æthiopum illi, quos circumcisis annumerat *Herodotus*: Homeritas illos vocat *Epiphanius*. [*Homeritæ* pars erant *Idumæorum*; & Auctor ipse id dixit, in libr. *De Verit. Relig. Christ. L.* I. §. 16. pag. 63. Not. 75. nuperæ Edit. Amst. 1718. Ceterum heic, ex sententiâ ipsius ævo receptâ, ponit pro certo, circumcisionem ab *Hebræis* ad alias gentes manasse. Quem tamen probabile est aliud sensurum fuisse, si MARSHAMI & SPENCERI, Eruditissimorum Anglorum, opera videre potuisset. *J. B.*

GRONOVII.

32 *Ab Ismaële aut Esavo aut Cethuræ posteris*] Mira conjectura. Atqui & Ægyptios, & Colchos, & Æthiopes circumcisione usos, testis *Herodotus.* Hi autem non Cethuræ, non Esavi, aut Ismaëlis, nec omnino Heberi aut Semi progenies, sed Ægyptii ac Æthiopes à Chami filiis descendunt, Mesreno, unde Ægyptus Hebræis terra Mesraïm, & Chuso, unde iisdem Æthiopia terra Chusi. Et credibile est Ægyptios accepisse circumcisionem ab Hebræis inquilinis, Æthiopes ab Ægyptiis. Colchi autem, origine Scythæ, Japetidæ fuerunt: & videntur circumcisionem etiam accepisse ab Ægyptiis, cum Sesostris expeditione in Asiam facta coloniam Ægyptiorum ibi collocavisset, cujus meminit etiam *Valerius Flaccus* lib. V. Argonaut. 418. Sesostrin autem successisse Pharaoni, in mari rubro submerso, sentit *Jacobus Usserius* Archiepiscopus in Hibernia, in Chronologicis.

(bb) Ut in prohibitione operis faciendi die Sabbathi, *Exod.* XX. 10. *J. B.*

(cc) Adde, quæ Auctor habet in alio Opere, *de Verit. Relig. Christ.* Lib. V. §. 7. *J. B.*

6. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom. II, 14. *Cum gentes quæ legem non habent*, i *natura suapte* (id est moribus ex primævo fonte manantibus: nisi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Judæis quibus statim natis lex instillabatur) *faciunt ea quæ legis sunt: isti legem non habentes sibi sunt lex: ut qui ostendant ipsum opus legis mentibus suis inscriptum, simul testimonium reddente ipsorum conscientia, & cogitationibus sese mutuo accusantibus aut etiam excusantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id est præputiatus homo) *observet mandatum legis, nonne præputium illius pro circumcisione reputabitur?* Bene ergo in a Josephi historia 33 Ananias Judæis Izaten Adiabenum (Ezaten hunc b Tacitus vocat) docebat k etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse. Nam quod extranei multi circumcisi sunt, & per circumcisionem legi se obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v, 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiscerentur (nam proselyti, qui Hebræis 34 גרי צדק hospites justitiæ, l pari jure erant cum Israëlitis, Num. xv.) m partim

a *Antiq. lib.* XX. *c.* 2. §. 5. *Ed. Hudson.*
b Ann. L. XII. C. 14.

GRONOVII.

33 *Ananias Izaten docebat*] At ibidem refert *Josephus*, alium Judæum Eleazarum monuisse Regem, grandem ab eo injuriam Deo & legi fieri, & magnam esse impietatem, quod agnita veritate non circumcideretur: & huic paruisse Izaten: atque inde in omni vita, Deo propitio ac vindice, felicem & magnum fuisse.

Hæc sunt quæ responderi ad illa possint, quæ tradit Auctor. Nos tamen ex durissimis non sumus, nec misericordiam Dei circumscribimus, & quid de bonis & honestis viris in Paganismo statuerit, arcano illius & adorando judicio relinquimus.

34 גרי צדק] Προσήλυτοι δικαιοσύνης.

GROTII.

i *Natura suapte*] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς, *collectionibus naturalibus*, ait *Chrysostomus*. Idem mox: διὰ τοῦτο γάρ, φησίν, εἰσὶ θαυμαστοί, ὅτι νόμου οὐκ ἐδεήθησαν. *Ob hoc, inquit, admirandi sunt quod lege opus non habuerint.* Item: ἀρκεῖ ἀντὶ τοῦ νόμου τὸ συνειδὸς καὶ λογισμός· *Sufficit pro lege conscientia & rationis usus* *Tertullianus* adversus Judæos: (Cap. 2.) *Ante legem Moysis scriptam in tabulis lapideis, legem fuisse contendo non scriptam, quæ naturaliter intelligebatur, & à patribus custodiebatur.* Non longe hinc abit *Isocrateum* illud: [Pag. 148. A. *Ed. H. Steph* in Orat. Areopag.] δεῖ τοὺς εὖ πολιτευομένους οὐ τὰς στοὰς ἐμπιπλάναι γραμμάτων, ἀλλ᾽ ἐν ταῖς ψυχαῖς ἔχειν τὸ δίκαιον. *Qui bona republica frui velint, ii debent non literis implere porticus, sed in animis quod justum est ferre.*

k *Etiam citra circumcisionem Deum recte coli & propitium haberi posse*] Ipse *Tryphon*, de rigore remittens, *Justino* sic ait: μένοντι σοι ἐν ἐκείνῳ τῷ τῆς φιλοσοφίας τρόπῳ ἐλπὶς ὑπελείπετο ἀμείνονος μοίρας: *si in illa philosophandi ratione mansisses, erat tibi reliqua spes aliqua status melioris.* [Pag. 29. *Edit. Oxon.* Cæterum de *Anania* isto vide quæ habet V. C. PETRUS WESSELING, *Observat.* Lib. I. Cap. 9.]

l *Pari jure erant cum Israëlitis*] *Justinus* colloquio cum *Tryphone*: προσήλυτος περιτεμνόμενος, εἰ τῷ λαῷ προσκεχώρηκεν, ἐστὶν ὡς αὐτόχθων. *Proselytus qui circumcisus populo se aggregavit, par est indigenæ.* (Pag. 357. *Ed. Oxon.*)

m *Partim ut earum promissionum essent participes*] Et ob id ad *Paschalis* ritus communionem admittebantur. [Vid. *Exod.* XII, 19. 47. 48.]

35 *Ritualia*

tim ut earum promissionum essent participes, quæ non communes humano generi, sed Hebræo populo erant peculiares: quanquam non negem posteriobus sæculis accessisse etiam in nonnullis pravam opinionem, quasi extra Judaismum salus non esset.

7. Hinc colligimus, nulla parte legis Hebrææ, qua lex est proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluisse ut alii quam Israëlitæ ista lege tenerentur, nullo indicio potest deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda est ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum respectu, quos nunquam obstrinxit. Sed ab Israëlitis ablata est obligatio, quoad 35 ritualia quidem, statim postquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apostolorum principi clare fuit revelatum, Act. x, 15. quoad cætera vero, postquam populus ille, per excidium urbis & desolationem, præcisa (dd) omni spe restitutionis, populus esse desiit.

8. Nos vero alienigenæ non id Christi adventu consecuti sumus, ut Mosis lege non teneremur, sed ut qui antea spem tantum satis obscuram in Dei bonitate positam habere poteramus, nunc diserto fœdere fulciamur, utque in unam Ecclesiam coalescere possimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, sublata ipsorum lege, quo velut intersepimento à nobis distinebantur. Ephes. II, 14.

XVII. 1. Cum ergo directam obligationem lex per Mosem data in nos inducere non possit, ut jam ostendimus, videamus ecquem alium usum habere possit, tum in hac de jure belli, tum in similibus aliis quæstionibus. Id enim scire ad multa refert.

2. Primum ergo ostendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non esse contra jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & recta, Psalm. XIX. qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona. Rom. VII, 12. I.

De præceptis loquor. nam de permissis distinctius agendum est. permissio enim quæ lege fit (nam 36 quæ nudi est facti, & impedimenti remotionem significat, huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius im-

GRONOVII.

35 *Ritualia*] Capita de cærimoniis.

36 *Quæ nudi facti*] Nam & permissio extra legem est, permissumque habetur, quod nusquam vetitum. ea non juris est, sed facti, & tantum significat nihil obstare aut impedire, quo minus facias, si lubeat.

(dd) Ita edidimus, quum antea in omnibus Editionibus fuerit, *desolationem præcisam sine spe restitutionis*. Nihili est illud *præcisam*, junctum τῷ *desolationem*. Unde autem error typothetarum, ab Auctore ipso, rebus potiùs quàm verbis intento, non animadversus, manaverit; quivis facilè conjicere potest. *J. B.*

impedire licite possit. Ex prioris generis permissione non minus quam ex præcepto sequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non esse. n De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet 37 hæc collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere.

II. 3. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium, aut in genere aut in specie, constituerit. Nam his tribus causis demptis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum, nunc sit extra ea quæ licent.

III. 4. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, o id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur p in majore gradu quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Heb. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Christus, Rom. x. 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de sabbato, q & altera de decimis,

GROTII.

n *De posteriori genere aliter se res habet*] Vide *Chrysostomum* ad finem VII. ad Romanos. [Tom. VI. pag. 103. *Edit. Savil.*]

o *Id nunc etiam, si non & amplius à Christianis præstandum*] *Tertullianus* de Pudicitia: *Libertas in Christo non fecit innocentiæ injuriam; manet lex tota pietatis, sanctitatis, humanitatis, veritatis, constantiæ, castitatis, justitiæ, misericordiæ, benevolentiæ, pudicitiæ.* (Cap. 6.)

p *In majore gradu*] *Chrysostomus* de Virginitate LXXXIV. [Tom. VI. pag. 295. *Ed. Savil.*] μείζονα ἐπιδείκνυσθαι δεῖ τὴν ἀρετὴν, ὅτι πολλὰ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις ἐκκέχυται νῦν, καὶ μεγάλη ἡ τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἡ δωρεά. *Major nunc virtus ostendenda est, quia multa nunc spiritus effusa est gratia, & ingens donum est Christi adventus.* Similia habet idem oratione, Esse ex neglectu vitia; & de jejuniis tertio; & ad Romanos VI, 14. & VII, 5. Adde *Irenæum* lib. IV, cap. XXVI. Scriptor Synopseos Sacræ Scripturæ, quæ inter opera est Athanasii, de capite quinto Matthæi agens, ἐπιτείνει τὰς ἐν τῷ νόμῳ ἐντολὰς, *intensiora facit hic Christus legis præcepta.* [Tom. II. pag. 122. A. *Ed. Colon.* (seu *Lips.*) 1686.]

q *Et altera de decimis*] Sic lege hac apud *Christianos* utitur *Irenæus* lib. IV. cap. XXXIV. & *Chrysostomus* sub finem capitis ultimi prioris ad Corinthios, & ad Ephesios II, 10.

GRONOVII.

37 *Hæc collectio*] Hoc vel illud in lege Mosaica permissum est; ergo est juris naturæ.

GRO.

cimis, monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima, in alimenta eorum, qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

CAPUT II.

An bellare unquam justum sit.

I. *Jus naturæ bello non repugnare, probatur rationibus:*
II. *Historia.*
III. *Consensu.*
IV. *Jus gentium non repugnare bello probatur.*
V. *Jus divinum voluntarium, ante Euangelii tempus, bello non repugnare probatur, cum solutione objectionum.*
VI. *Ad quæstionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.*
VII. *Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.*
VIII. *Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte ajente.*
IX. *Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.*
Negans privatim consilio potius, quam præcepto nixa, reprobatur.
X. *Affirmans, publica Ecclesiæ auctoritate, consensu, & temporum usu confirmatur.*

Visis Juris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, sive, an bellare unquam liceat.

I. 1. Hæc autem ipsa quæstio, ut & aliæ quæ deinceps sequentur, ad jus naturæ primum exigenda est. M. Tullius [1] Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite disserit, esse quædam [2] prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam consequentia, sed quæ illis primis præferenda sint. Prima naturæ vocat, quod simulatque natum est animal, [3] ipsum sibi conciliatur & commendatur ad se conservandum, atque ad suum statum, & ad ea quæ conservantia sunt ejus status, diligenda: alienatur autem ab interitu iisque rebus, quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri, ut nemo sit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam easdem usu imminutas aut detortas habere: primum-

Gell. XII. c. V.

GRONOVII.

1 *Cicero tertio de Finibus*] c. 5.

2 *Prima naturæ*,] Documenta, monita.

3 *Ipsum sibi conciliatur*] Amor & studium conservandi sui. Quod ipsum sese amat, sibi placet, curam sumit suæ salutis; alienatur autem & refugit perniciem & quæ eo ducunt. *Seneca* ep. 121. *Primum sibi ipsi conciliatur animal. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Simul enim conciliatur saluti suæ quidque, & quæ juvant, illa petit, læsura formidat.*

mumque esse officium, ut se quis conservet in naturæ statu, deinceps ut ea teneat, quæ secundum naturam sint, pellatque contraria.

2. At [a] post hæc cognita sequi [4] notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione quæ corpore est potior; atque eam [5] convenientiam, [6] in qua honestum sit propositum, pluris faciendam, quam ad quæ sola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ [7] commendent nos quidem rectæ rationi, [b] sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat quam illa sint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera sint & ab omnibus, qui judicio sano sunt præditi, facile sine alia demonstratione assensum impetrent; sequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam post oritur, dignius tamen est; neque sumendum tantum, si detur, sed omni modo expetendum.

3. Hoc ipsum vero, quod honestum dicimus, pro materiæ diversitate, modo (ut ita dicam) [8] in puncto consistit, ut si vel minimum inde abeas, [9] ad vitium deflectas; modo liberius habet spatium, ita ut & fieri laudabiliter, (aa) & sine turpitudine omitti aut aliter fieri possit, ferme quomodo ab hoc esse ad hoc non esse statim fit transitus; at inter aliter adversa, ut album & nigrum, reperire est aliquid interpositum, sive mixtum, sive [10] reductum utrinque.

GROTII.

a *Post hæc cognita sequi notionem convenientiæ rerum cum ipsa ratione*] *Seneca* epistola CXXIV: *quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert, ita hominis bonum non est in homine, nisi cum in illo ratio perfecta est.*

b *Sed ipsa recta ratio carior nobis esse debeat, quam illa sint à quibus ad hanc venerimus*] *Seneca* epistola LXXVI: *Id in quoque optimum est, cui nascitur, quo censetur; in homine optimum quid est? Ratio.* vide & epistolam CXXI. & CXXIV. *Juvenalis* Satyra XV:

melius nos
Zenonis præcepta movent: neque enim omnia, quædam
Pro vita facienda monent.
(Vers. 106, & *seqq.*)

GRONOVII.

4 *Notionem convenientiæ*] Intelligentiam ordinis, concordiæ, decoris rerum agendarum. *Gellius* vocat utendi consilii reputationem, & honestatis utilitatisque veræ contemplationem; subtilioremque explorationem & commodorum delectum.

5 *Convenientiam, in qua*] Utpote in qua.

6 *In qua honestum*] *Cicero* c. 6. *In primis illis naturæ conciliationibus non inest honesta actio: consequens est, & post oritur.*

7 *Commendent*] Ab illis ad hanc proficiscimur. *Cic.* cap. 7. eadem phrasi utitur.

8 *In puncto consistit*] Stricte ac præcise accipiendum est.

9 *Ad vitium deflectas*] Ubi quicquid remittas, summa turpitudo sequitur: ut deserere amicum non licet, juvare aliter atque ille velit, nihil impedit quominus honestum sit.

10 *Reductum utrinque*] *Horat.* I. ep. 18. *Virtus est medium vitiorum & utrinque reductum.*

(aa) Exempli gratiâ, ubi nullâ Lege Civili vetatur Polygamia, non *peccat* equidem, qui plures unâ uxores ducit; sed tamen, si una contentus sit, facit *laudabiliter;* idque *honestum est*, sensu illo latiori. Vide infra Lib. II, Cap. V, §. 9. *J. B.*

11 *Etiam*

utrinque. Et in hoc posteriori genere maxime occupari solent leges tum divinæ, tum humanæ, (bb) id agendo, ut, quod per se laudabile tantum erat, 11 etiam deberi incipiat. 12 Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid possit non injuste: injustum autem id demum intelligi 13 quod necessariam cum natura rationali ac sociali habet repugnantiam.

4. 14 Inter prima naturæ nihil est quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conservatio, & rerum ad vitam utilium aut 15 retentio aut acquisitio, illis primis naturæ maxime convenit: & vi ad eam rem si opus sit uti, nihil habet à primis naturæ dissentaneum, cum animantibus singulis vires ideo sint à natura attributæ, ut sibi tuendis juvandisque sufficiant. Xenophon: *α τὰ ζῶα ἐπίςαταί τινα μάχην ἐπιςαι, ἐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλε μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως· omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam à natura didicerunt.* In Halieuticôn fragmento est: (vers. 7, & *seqq.*) a *Cyrip.* Lib. II. c. 3. §. 5. *Ed. Oxon.*

Omnibus hostem
Præsidiumque datum sentire & noscere teli
Vimque modumque sui.

Horatius dixerat: [II. Sat. I, 53.]

Dente lupus, cornu taurus petit. unde, nisi intus
Monstratum?

Lucretius vero amplius: [vers. 1032, & *seqq.*]

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:
c *Illis iratus petit atque infensus inurget.*

Quem

GRONOVII.

11 *Etiam deberi*] Ut nisi facias, pœnæ sis obnoxius.

12 *Supra diximus*] 1, 3.

13 *Quod necessariam*] Quod formulæ societatis ratione utentium adversatur.

14 *Inter prima naturæ*] Bellum non repugnare primis naturæ.

15 *Retentio*] Melius dixisset *defensio* vel *tutela*. nam *retentio* est quidem vox *Ciceronis*, sed significat vel *ἐποχὴν inhibitionem*, ut cum auriga adducit frenos & sistit currum 13. Attic. 21. vel cum quis dubitans assensum sustinet 4. Acad. 18. & 25. vel non solvere solidum 13. Attic. 23, 25. l. 60. D. de leg. 1.

(bb) Sic JUSTINIANUS Imp. in suâ quadam Constitutione se tale quid egisse gloriatur: *Licet*, inquit, *ii* [veteres] *qui id permittebant* [ut scil. Heres, & qui in ipsius potestate erant, testes essent in Testamento] *hoc jure minimè abuti eos debere suadebant: tamen nos* .... QUOD AB ILLIS SUASUM EST, IN LEGIS NECESSITATEM TRANSFERENTES &c. Instit. Lib. II. Tit. X. *De Testam. ordin.* §. 10. Vide & COD. THEODOS. *De Secundis Nuptiis*, Lib. III. Tit. VIII. Leg. 2. ibique Doctissimum GOTHOFREDUM, Tom. I. pag. 285. *J. B.*

GROTII.

c *Illis iratus petit atque infensus inurget*] *Martialis*: III. Epigr. 58.

Vitulusque inani fronte prurit ad pugnam.

Per-

Quem sensum Galenus sic exprimit: φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον, ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦσαι τὰ κέρατα, πῶλος δ᾽ ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κἂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχει τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equulus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsitat.* Idem Galenus de usu partium primo, hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, [d] sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. [16] manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere.

5. Recta autem ratio ac natura societatis, [17] quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est, quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habi-

Porphyrius tertio de non esu animalium: [Pag. 268. *Ed. Lugd.* 1620.] ὁρῶντον μὲν ἕκαστον οἶδεν εἴτε ἀσθενές ἐστιν εἴτι ἰσχυρόν. καὶ τὰ μὲν φυλάττεται, τοῖς δὲ χρῆται. ὡς πάρδαλις μὲν ὀδοῦσιν, ὄνυξι δὲ λέων καὶ ὀδοῦσιν, ἵππος δὲ ὁπλῇ, καὶ βοῦς κέρασι· *novit quodque animantium quæ pars sui infirma sit, quæ valida. illi cavet, hac utitur. ut dentibus pardalis, leo & unguibus & dentibus; equus ungula, bos cornibus.* *Chrysostomus* de Statuis undecimo: τὰ ἄλογα πάλιν ἐν τῷ σώματι τὰ ὅπλα ἔχει, οἷον ὁ βοῦς τὰ κέρατα, τοὺς ὀδόντας ὁ σῦς ὁ ἄγριος, τοὺς ὄνυχας ὁ λέων. ἐμοὶ δὲ οὐκ ἐν τῇ φύσει τοῦ σώματος τὰ ὅπλα κατέθετο ὁ Θεὸς, ἀλλ᾽ ἔξω τοῦ σώματος, δεικνὺς ὅτι ἥμερον ζῶον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὅτι οὐκ ἀεί μοι τῶν ὅπλων τούτων καιρός. καὶ γὰρ πολλάκις μὲν αὐτὸ ἀποτίθημι, πολλάκις δὲ μεταχειρίζομαι ἵν᾽ οὖν ἐλεύθερος ὦ καὶ ἀπολελυμένος, καὶ μὴ διηνεκῶς ἀναγκάζομαι βαστάζειν τὰ ὅπλα, ἐποίησεν αὐτὰ κεχωρισμένα τῆς φύσεως εἶναι τῆς ἐμῆς· quæ postrema optime conveniunt cum iis, quæ ex Galeno in contextu sequuntur. Hoc enim dicit: *Ratione quæ carent, arma in ipso habent corpore, ut bos cornua, dentes aper, ungues leo. At mihi non in corporis natura Deus arma posuit, sed extra corpus; hoc ipso ostendens mansuetum animal esse hominem, neque semper talium armorum mihi esse tempus. Nam telum sæpe depono, resumo interdum. Ut igitur liberior solutiorque sim, neque semper cogar portare arma, fecit ea sejuncta esse à mea natura.* [Tom. VI. pag. 537. *Edit. Savil.*]

d *Sed apta armis parandis ac tractandis manus, qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus*] *Cassiodorus* de anima: *Et quoniam neque cornu, neque dente, neque fuga (sicut alia animalia) corporis humani forma se prævalet vindicare, robustus illi thorax, brachiaque concessa sunt: ut illatam injuriam manu defenderet, & objectu corporis quasi quodam clypeo vindicaret.* [Pag. 296. *Edit. Paris.* 1589.]

GRONOVII.

16 *Manum pro hasta*] Lucret. 5. 1285. *Arma antiqua manus dentesque unguesque fuerunt.*

17 *Quæ secundo ac potiore loco*] Bellum non repugnare secundis & excellentioribus naturæ.

18 De-

habiturum; etiamsi 18 dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset. nam vita, membra, libertas, sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. Sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, 19 Jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet, faceret injuriam. hoc ipsum autem nunc, postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii [a] verbis: *Ut 20 si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic, si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura, illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.*

[a] De Offic. III. c. 5.

6. Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis, quæ jus alterius non violat, injusta est: quod idem Cicero [b] ita extulit: *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem [c] alibi: *Quid est quod contra vim fieri sine vi possit?* Apud Ulpianum est: [d] *Vim vi repellere licere Cassius scribit, jus natura comparatur, apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat: (*De Art. Am.* III. 492.)

[b] De Offic. I, II.

[c] Epist. Fam. XII; 3.

[d] L. I. §. 27. vim vi. D. de vi & vi armata.

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

II. 1. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor, qui Sodoma diripuerant, Abrahamus cum 21 ministris ac fœderatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus: *Laus sit Deo altissimo, qui tradidit hostes tuos in manum tuam*, Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex historia apparet, sine speciali Dei mandato: fretus igitur jure naturæ vir non sanctissimus tantum, sed & sapientissimus, etiam 22 extra-

GRONOVII.

18 *Dominium*] Certarum rerum jus proprium.

19 *Jus esset occupantis*] Ut nunc quoque in iis quæ communia sunt, quæ publica, quæ universitatis.

20 *Si unumquodque*] Hinc jure culpat *Themistocles* Lacedæmonios, quod imbecillitate sociorum potentiam quærerent, *Justin.* 2. ult.

21 *Ministris*] Clientibus, libertis, servis.

22 *Extraneorum*] Infidelium, paganorum, gentilium.

23 *Historia*

traneorum (cc) Berosi atque (dd) Orphei testimonio. 23 Historia septem populorum quos Israëlitis exscindendos Deus tradidit, non utar: 24 fuit enim ibi mandatum speciale ad exequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in sacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei jussu non humano arbitrio suscepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim sibi inferentes Hebræi, ducibus Mose ac Josua, armis repulerunt, Exod. XVII. Quod Deus ante factum non jusserat, post factum probavit.

2. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo suo præscripsit Deut. xx, 10. 15. eo ipso ostendens justum bellum etiam sine mandatu speciali suo esse posse, nam aperte ibidem causam septem populorum ab aliorum populorum causa distinguit: ac cum 25 de justis causis belli suscipiendi nihil ibidem edicat, eo ipso ostendit eas 26 naturaliter satis esse manifestas: qualis causa tuendorum finium in bello Jephtæ adversus Ammonitas, Jud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adversus eosdem, II Sam. X. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos scriptor, Gedeonem, Baracum, Samsonem, Jephten, Davidem, Samuelem, atque alios 27 per fidem debellasse regna, invaluisse in bello, exercitus exterorum vertisse in fugam, XI, 33. 34. quo loco, ut istius dissertationis series docet, in fidei nomine includit persuasionem, qua id quod fit, Deo placere creditur. Sic & Davidem sapiens femina ait præliari Dei prælia, I Sam. XXV, 28. id est pia ac justa.

III. 1. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue sapientum consensione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis *a* locus, ipsi naturæ testimonium perhibens: *Est hæc non scripta, sed nata lex, quam non* 28 *didicimus, accepimus, legimus, verum*

a Pro Milone. c. 4.

GRONOVII.

23 *Historia septem*] Erant Cananitæ, Hethitæ, Hevitæ, Pheresitæ, Girgasitæ, Amalecitæ, Jebusitæ. *Josuæ* 3, 10.

24 *Fuit enim*] Id bellum fuisset justum, etsi nullum aliud esset bellum justum, ex iis, quæ dicta sunt cap. I. 10. & 15.

25 *De justis nihil*] Certas & expressas, tanquam solas & vere justas non definiat.

26 *Naturaliter*] Plerumque, ut plurimum. [Immo, ex lumine naturali. *J. B.*]

27 *Per fidem*] Quasi diceret, quod credebant ac certum habebant, Deum esse Deum ipsorum & vindicem justæ causæ, ac velle eos armorum remedio adversus violentiam iniquorum uti. Fortasse tamen voluit Deum prosperasse illorum arma propter fidem, qua exspectabant venturum Messiam.

28 *Didicimus, accepimus, legimus*] Id est, didicimus vel traditam à magistris vel haustam ex libris: nam *accipere* discentium est. Sic à sacerdotibus Ægyptiis numeros & cœlestia Platonem accepisse scribit *Cicero* 2. Fin. 29. *Justin.* II, 3.

(cc) Locus *Berosi* refertur à JOSEPHO, *Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 8. (Cap. VII. §. 2. *Edit. Hudson.*) *J. B.*

(dd) Aut potius veteris Poëtæ, qui nomen *Orphei* adsumsit. Exstat fragmentum apud CLEMENTEM ALEXANDRINUM, *Strom.* L. V. & apud Eu-

verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut si vita nostra in aliquas insidias, si in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidisset, e 29 *omnis honesta ratio esset expediendæ salutis.* Item: a *Hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacumque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent.* Cajus Jurisconsultus: b *adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere.* c Florentinus Jurisconsultus: *Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimetur.* d Josephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι, τὸ ζῆν ἐθέλειν· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου, πολεμίους ἡγούμεθα. *Est enim naturæ lex illa, quæ in omnibus valet, ut velint v vere, idque ipsum est quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus.*

2. Adeoque manifestam æquitatem hoc habet, ut in bestiis etiam, quæ juris non rem ipsam ut diximus, sed 30 umbram habent quandam, distinguamus inter vim, quæ injuriam infert, & quæ propulsat. Nam cum dixisset Ulpianus, e animal f quod sensu, id est rationis usu, caret, non posse injuriam fecisse, mox tamen subjungit, cum arietes vel boves 31 commisissent, & alter alterum occidisset, Q. Mutio auctore distinguendum, ut si quidem is periisset qui aggressus erat, cessaret actio; si is, qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando serviet illud Plinii: (ee) *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non*

a Ibid. c. II.

b L. itaque, 4. princ. D. ad l. Aquil.

c L. 3. ut vim D. de Just. & jure.

d De bello Jud. l. III. Cap. 8. §. 5. Ed. Hudson.

e L. 1. D. si quadr. paup. f. §. Ait: 1. & §. Cum arietes: 11. Adde Ex. XXI, 28.

EUSEBIUM, *Præpar. Evangel.* XIII. 12. unde Auctor noster ipse attulit, Not. in Tractatum *De Verit. Rel. Christ.* Lib. I. §. 16. & in *Matth.* V, 31. sub fin. *J. B.*

e *Omnis honesta ratio esset expediendæ salutis*] Seneca: *Tutela certissima ex proximo est, sibi quisque permissus est.* [Epist. CXXI.] *Quintilianus* VII. cap. 11: *Primum in omni genere debet esse defensio, quia natura potior est salus nostra, quam adversarii pernicies.* [Ubi tamen locus sese ita habet: *Quo in genere semper prior esse debebit defensio: Primum, quia* &c. Pag. 403. *Ed. Obrecht.*] Bene ergo in Trachiniis *Sophocles:* [vers. 281, 282.]

εἰ γὰρ ἐμφανῶς ἠμύνατο,
Ζεύς τἂν συνέγνω σὺν δίκῃ χειρουμένῳ.

nam si se ipse tutasset palam,
Veniam dedisset jure pugnanti Deus.

vide & *Wisigotthorum* legem lib. VI, tit. IV. cap. 6.

f *Quod sensu, id est rationis usu, caret*] Similem in modum *Seneca* de feris loquitur: *Adeo etiam quæ extra intellectum atque æstimationem beneficii sunt posita, assiduitas tamen meriti pertinacis evincit.* Vide totum locum de beneficiis libro I. cap. III. & compara quæ ad præfationem ex *Philone* posuimus, §. 7.

GRONOVII.

29 *Omnis honesta*] Quidvis tentaremus, nihil non licere putaremus, vel si occidendi essent, ad nos liberandos.

30 *Umbram*] Simulacrum, imaginem, instar.

31 *Commisissent*] Cornibus invicem se petiissent. Unde *arietare* frequens *Senecæ* pro impellere.

(ee) Prima quidem verba istius loci leguntur apud PLINIUM, *Hist. Natur.* Lib. VII. *Præfat.* in fine. Verum reliqua, ab illis, *Sed si vis inferatur* &c.

non petunt serpentes; sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.

IV. 1. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari.

2. Jure autem gentium, voluntario itidem, non damnari bella satis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo g 32 jure gentium introducta esse bella dixit [a] Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam quæ habeant bella, ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: (ff) unde distinctio nascitur, qua utendum nobis erit infra, [b] in bellum solenne juris gentium, quod & 33 justum, id est plenum, dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo justum esse desinit, id est juri congruens. Nam aliis bellis, modo æqua subsit causa, jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Jure gentium* (inquit [c] Livius 34) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus [d] jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

a *L. Ex hoc jure. 5. D. de just. & jure.*

b *Lib. III. cap. 3.*

c *Lib. XLII. c. 41. num. 11.*

d *L. ut vim. 3. D. de just. & jure.*

V. 1. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde à

non ibi exstant, nec alibi, quod sciam, apud eundem Auctorem. Adeo ut in unum compegerit *Grotius* duo loca diversorum Scriptorum, dum scilicet exscribit alios, qui ita juncta adferunt: sic enim FRANCIS. CONNANUS, *Comm. Jur. Civ.* Lib. 1. Cap. IV. num. 8. MARC. LYCKLAMA, *Membran.* Lib. VII. Eclog. XLII. pag. 394. Simile exemplum videbimus infra, ad Lib. II. Cap. II. §. 13. Notâ ult. Auctoris. *J. B.*

(ff) Non videtur de distinctione illâ cogitasse Jurisconsultus: sed hoc velle tantum, regulas, quæ in Bello observantur, ut justum habeatur, ex præceptis naturalis Rationis constitutas fuisse & inductas. Talibus enim naturalis Rationis dictatis censetur Jus Gentium, ex mente veterum. *J. B.*

GROTII.

g *Jure gentium introducta esse bella*] Scriptor vitarum illustrium in Themistocle: *Professus est Athenienses suo consilio, quod communi jure gentium facere possent, Deos publicos suosque patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse.* [CORN. NEPOS, Cap. VII. *num.* 4.]

GRONOVII.

32 *Jure gentium*] Fortassis hoc vult, id quod in bellis justum est (nempe, non ut vim inferamus alios non lædenti, sed ut vim prohibeamus, armis resistendo si quis vim fecerit, & vitam, bona, libertatem nostram & nostrorum aggressus fuerit) id necessitate atque usu edoctas comparavisse gentes.

33 *Justum, id est plenum*] *Justum* aliquando est, in quo adhibitur certus ordo modusque rerum ac verborum: & diversum est tumultuario, inapparato, incondito; aliquando, quod est juri conveniens, & contra est injustum, iniquum, illegitimum. Priori sensu bellum minus solenne non est justum; posteriori esse potest.

34 *Inquit Livius*] Lib. XLII. cap. 42.

35 *Jus*

à Deo nihil in contrarium potuisse constitui: id enim verum est in iis, quæ 35 jus naturæ vetat 36 aut præcipit; non in iis, quæ jure naturæ 37 licent tantum. nam quæ ejus sunt generis, cum proprie juris naturæ non sint, sed 38 extra jus naturæ, & vetari possunt & præcipi.

2. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris, ubi Deus sic loquitur, Gen. IX, 5, 6. *Quin etiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum, reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis, 39 qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus.* Hic ergo quidam illud, quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt, & alterum de effundendo vicissim sanguine, 40 comminationem esse volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi se persuadet. Nam 41 interdictum de sanguine non effundendo 42 latius non patet quam quod in lege est, *Non occides*; quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc, quam illa, non tam novi aliquid constituit, quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde 43 verba illa intelligenda in eo sunt sensu, qui 44 vitium includit: sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed 45 destinatam, & 46 innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, videtur mihi 47 non factum nudum, 48 sed jus continere.

3. Rem

GRONOVII.

35 *Jus naturæ vetat*] Tanquam nunquam non turpia.

36 *Aut præcipit*] Tanquam semper honesta.

37 *Licent tantum*] Quæ sive omittantur, sive fiant, nihil peccatur, nisi quibusdam temporibus & occasionibus, quale est bellum gerere in offendentes.

38 *Extra jus naturæ*] Non sunt de imperatis naturæ, sed de indulgentia; non leges, sed legum beneficia, quæ ubi valeant, ubi non, tempus & res præsens docent.

39 *Qui est in homine*] Hebr. באדם *in homine*, & hoc referunt ad membrum sequens, ut sit per hominem, qui nempe juste vindicet facinus, sanguinem ejus effusum iri. Quod non improbat auctor ad locum istum.

40 *Comminationem*] Tanquam denuntiet Deus, quid ipse facturus sit vel per malos & injustos; solet enim & peccatis peccata punire: non constituat & ordinet lectum genus hominum, qui vindices homicidii & similium sint rerum capitalium. Quemadmodum Davidi minatur 2 Sam. XII, 1. & 12.

41 *Interdictum*] Noacho datum.

42 *Latius non*] Nihil amplius vetat, quam Moysi dictum.

43 *Verba illa*] Effundere sanguinem & occidere.

44 *Vitium includit*] Ut injuria effundere, insontem occidere.

45 *Destinatam*] Consilio & proposito factam, non fortuitam.

46 *Innocentis*] Qui nihil commeruerit, cur vitâ privaretur.

47 *Non factum nudum*] Quasi minetur Deus, quid eventurum sit per aliquem in eodem actu peccantem.

48 *Sed jus*] Immo præcipit quid legitima potestas facere debeat.

3. Rem ita explico. Natura non iniquum est, ut quantum quisque fecit mali, tantundem patiatur, juxta illud, quod h 49 Rhadamanthi jus dicitur:

Εἴκε πάθοι τὰ κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet & æquum.

50 Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Justissima patiendi vice, quod quisque alieno excogitavit supplicio, 51 excipit suo.* Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14. *qui inveniet me, interficiet me.* Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quomodo & Plato (gg) in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides: [Orest. vers. 511, *& seqq.*]

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι·
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.

Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Ut cogeretur de via decedere,
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste, non letho, scelus!

a Lib. III. *§. 45. Ed. Oxon.* Quo & illud pertinet *a* Thucydidis: *εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας), παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. Credibile est antiquitus*

quamvis

GROTII.

h *Rhadamanthi jus*] Apud *Apollodorum* lib. II. Νόμος Ῥαδαμάνθυος· ὅς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα ἀθῶον εἶναι. *Lex Rhadamanthi: si quis se ultus sit de eo, qui prior vim intulerit, impune id ferat.* (Cap. IV. §. 9. *Ed. Gale.*)

GRONOVII.

49 *Rhadamanthi*] Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς, talio: Καί τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον, Εἴκε πάθοι &c. *Aristotel.* 5. Ethic. 8. *Seneca* ludo de morte Claudii: *Illum tantum altera parte audita condemnat Æacus & ait:* Εἴκε πάθοι· Arist. I. Magnorum Mor. 34. Καὶ τὸ ἀντιπεπονθός· οὐ μέντοιγε ὡς οἱ Πυθαγόρειοι ἔλεγον· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ᾤοντο δίκαιον εἶναι, ἅ ἐποίησέ τις, ταῦτα ἀντιπαθεῖν. Ejusdem op. 3, 4. Δοκεῖ δέ τισι καὶ τὸ ἀντιπεπονθὸς ἁπλῶς εἶναι δίκαιον, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι ἔφασαν· ὡρίζοντο γὰρ ἁπλῶς τὸ δίκαιον τὸ ἀντιπεπονθὸς ἄλλῳ· τὸ δ' ἀντιπεπονθὸς οὐκ ἐφαρμόττει οὔτ' ἐπὶ τὸ διανεμητικὸν δίκαιον, οὔτ' ἐπὶ τὸ διορθωτικόν· καί τοι βούλονταί γε τοῦτο λέγειν καὶ τὸ Ῥαδαμάνθυος δίκαιον· Εἴκε πάθοι. [In illo versu legendum: Αἴκε πάθοις τά κ' ἔρεξας, &c. Vide Cl. SPANHEM. Comment. Gallic. in *Cæsares* JULIANI Probat. *Not.* 316. p. 54, 55. nuperæ Edit. Amstelod. 1728.]

50 *Seneca*] Præf. 5. Contr.

51 *Excipit*] Expiat.

(gg) Vide *De Legib.* Lib. IX. Tom. II. pag. 864, *& seqq.* Ed. H. Steph. *J. B.*

(hh) Le-

quamvis gravium delictorum i *leves fuisse pœnas: sed cum eæ progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* a Lactantius: (hh) *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* *a Lactant. Lib.* II.

4. Ab uno facto illustri sumta 52 conjectura divinæ voluntatis in

GRONOVII.

(hh) Locus est *Inst. Div.* Cap. 10. *num.* 23. *Ed. Cellar.* ubi agitur de Exsulibus, quibus, apud veteres *Romanos*, igni & aquâ interdicebatur. *J. B.*

GROTII.

i *Leves fuisse pœnas*] Servius ad primum librum Æneidos: (*vers.* 136.) *Luetis. persolvetis. Et hic sermo à pecunia descendit: antiquorum enim pœnæ omnes pecuniariæ fuerunt.* Et ad librum secundum: (*vers.* 229.) *Expendere. tractum est à pecunia. nam apud majores pecuniarias pœnas constat fuisse, cum adhuc rudi ætate pecunia ponderaretur, quod ad capitis pœnam deinde usurpatum est.* Ad sextum: (*vers.* 20.) *Pendere. tractum est à pecunaria damnatione.* Memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. VII. cap. LVI: primum capitis judicium in Areopago esse actum.

GRONOVII.

52 *Conjectura divinæ voluntatis in legem ivit*] Ab insigni exemplo, quod Deus in fratricidam statuerat, homines ante diluvium argumentati, & colligentes nondum placere Deo cædem cæde lui, quamquam naturalis id ratio suaderet, capitali supplicio in homicidas abstinuerunt, quasi vetito ipsius Dei lege: Videtur speciosius dici quam verius. Sane non extat præceptum Dei de homicida capite puniendo ante diluvium: sed cum prior ille mundus per annos mille sexcentos steterit, & haud dubie infinitis populis, nationibus, civitatibus frequentatus fuerit, vix videtur verisimile, ut eos aut naturalis ratio, aut sua securitas, aut necessitas, quæ delictis crescentibus augeri pœnas imperat, non docuerit tam justo supplicio scelus refrænandum esse. Edictum de Caino simile est illis rescriptis Principum, quibus alicui sine exemplo subveniunt, quæ personam non transgrediuntur, ut loquitur Imperator §. 6. Instit. *de Jure naturæ, gentium & civili.* Ipse Cainus ostendit se metuere & exspectare quod fecisset. Cur? quia natura eum monebat: *Tibi quod non vis fieri, alteri ne feceris.* Quod autem pœnæ exemtus est, admitto facile rationem auctoris, ob hominum raritatem ei parci Deum jussisse: at id transiisse in legem cur videatur, cessante ratione, & mundo tot seculis frequentato? Nec juvat exemplum Lamechi, quem accipere possumus hæc profatum, non ut gentium jus, sed suæ salutis muniendæ gratia, atque ut vindices facinoris à suo corpore & capite absterreret. Ut ille medicus regi Ludovico XI. apud *Comineum* lib. X. *Non dubito quin me quoque sis ejecturus, sicuti reliquos omnes, verum sanctissimo jurejurando tibi confirmo, post meum abs te discessum non te victurum supra octavum diem.* Minæ sunt hæ, non jus, aut veritas. Illud facile concesserim, in paucitate hominum & ante diluvium, & post (etsi tum jam capitale supplicium edicto sanxisset Deus) aliquamdiu exilio tantum aut mulcta diversos apud populos luisse culpam homicidas. Id non confirmant tantummodo, quos advocat auctor, sed & leges barbararum gentium, quæ Romanum imperium conculcarunt. Lex *Salica* tit. XLIII. *Si quis ingenuus Francum aut Barbarum hominem occiderit, qui lege Salica vivit, octo millibus denariûm, qui faciunt* CC. *solidos* (solidus intelligitur aureus, qui XL. denariis argenteis æstimatur, de quo egimus in lib. III. de pec. vet.) *culpabilis judicetur. Si quis Romanum hominem, convivam Regis occiderit, duodecim millia denariûm, qui faciunt* CCC. *solidos, culpabilis judicetur.* Lex Ale-

in legem ivit, ita ut Lamechus quoque k simili facinore perpetrato impunitatem sibi ab hoc exemplo promiserit, Gen. IV, 24.

5. At cum jam ante diluvium, gigantum ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, 53 severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, l 54 ut insons esset, qui homicidam occidisset. quod postea 55 institutis judiciis 56 summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit 57 in jure ejus, qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem, qua de re infra fusius agetur.

6. Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus arma jussit opponi, naturæ scilicet jure usus: nam Deum de hac re spe-

Alemannorum tit. XLIV. *Si quis hominem occiderit, ex Weregeldis* (Weregeldum genus mulctæ) *eum solvat. Si fœminam*, XVIII. *Weregeldis*. Lex Bajavaricorum tit. 3. num. XIII. *Si quis liberum hominem occiderit, solvat parentibus suis, si habet: si autem non habet, solvat duci, vel cui commendatus fuit* (i. e. qui patronus ejus, vel cujus ipse cliens) *dum vixit, bis* LXXX. *solidos. De fœminis eorum, si aliquid de istis actis contigerit, omnia dupliciter componantur.* Lex Ripuariorum: *Si quis ingenuus hominem ingenuum Ripuarium occiderit*, CC. *solidis culpabilis judicetur.* Lex Saxonum: *Qui nobilem occiderit*, 1440. *solidis componat.* Lex Anglorum: *Si quis Adelingum occiderit* (distinguebant homines in Adelingos, Frilingos, & Ligios, i. e. nobiles, liberos & servos) DC. *solidis componat, qui liberum occiderit*, CC. *solidis componat, qui servum occiderit*, XXX. *solidis componat.* Lex Frisiorum: *Si nobilis nobilem occiderit*, LXX. *solidis componat: si nobilis liberum occiderit, solidos* LIV. *& unum denarium solvat; si liber nobilem*, LXXX. *solidis componat.* Lex Longobardorum lib. I. tit. 9. *Si quis homicidium perpetraverit absconse in Barone, libero, vel servo, vel ancilla, & unus fuerit, aut duo tantum, qui ipsum homicidium fecerit, componat* DCCCC. *solidis.*

GROTII.

k *Simili facinore perpetrato*] Aut potius, si quid simile perpetrasset. nam hunc sensum ferunt verba quæ apud Mosem.

l *Ut insons esset, qui homicidam occidisset*] *Josephus*: παραινῶ μὲν τοι σφαγῆς ἀνθρωπίνης ἀπέχεσθαι καὶ καθαρεύειν φόνου καὶ δράσαντας τι τοιοῦτο κολάζεσθαι. *Edico ut à cæde humana puræ habeantur manus. quod si quis cædem commiserit, pœnam ferat.* (Lib. I. Cap. III. §. 8. *Ed. Hudson.*)

GRONOVII.

53 *Severius occurrendum*] Verbis adductis ex Genes. IX, v. 5. & 6.

54 *Ut insons*] Ut liceret cunctis bonis & innoxiis necem fraude interfecti hominis ulcisci & homicidam perimere: quique id fecisset, ut nullam culpam contraheret.

55 *Institutis judiciis*] Postquam placuit & lites dirimendas, & delicta punienda selectis judicibus & magistratibus committi.

56 *Summas ob causas*] Quia multi eo jure abutebantur.

57 *In jure ejus*] Numer. 35.

58 Po-

ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam, quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud 58 populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum 59 conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam, quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut 60 imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum, eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias 61 inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem, quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. 62 Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra 63 non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31. 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibuſque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie factu-

ras

GRONOVII.

58 *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

60 *Imperii ſocietatem*] Unde lex majeſtatis.

61 *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

63 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.

64 Cum

ras fuisse nationes, quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: unde (ii) tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII. tabularum 64 cum legibus Hebræis similitudo est. Sufficere hæc videntur, ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum, quem volunt, qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. 1. Speciem majorem habent quæ ex Euangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam, quod sumunt multi, in Euangelio 65 extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis. id enim, quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto.

2. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi, quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos obligari legibus Christi, quam ad ea, ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent, ut probent quædam (kk) quæ Euangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, m ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus fœminis. Sunt quidem hæc ejusmodi, ut eis abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, I Joh. III, 16. quis dicat ipso (ll) naturæ jure nos obligari? Justini dictum est: τὸ κατὰ φύσιν βιοῦν, οὐδέπω πεπιστευκότος ἐστιν· n *secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit.*

3. Sed ne illos quidem sequar, qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis, quæ extant Matthæi

GRONOVII.

64 *Cum legibus*] Ut apparet ex Fragmentis JC. cum lege Moysis collatis, & editis à *P. Pithæo* Lutet. 1573. [nuperrimè autem in *Jurisprudentia Ante-Justinianea* Viri Eruditissimi ANT. SCHULTINGII.]

65 *Extra præcepta*] Præter mysteria & summa capita Christianæ religionis.

(ii) Vide Auctoris Tractatum *De Verit. Relig. Christ.* Lib. I. §. 15. *in fin.* pag. 28. Ed. nuper. Amst. *J. B.*

(kk) Vocem illam *quædam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse nemo non videt. *J. B.*

(ll) Quidni? si rectè jus illud intelligamus. Vel exemplum Ethnicorum, qui pro patria se morti devoverunt, id refellit. Postulat omnino Societatis custodia, de quâ Auctor noster in Prolegomenis, ut in certis quibusdam casibus nonnulli plurimorum saluti vitam suam donent. Adeoque ipsa obligatio *Martyrii*, qualis ab Euangelio nobis imponitur, à Lege Naturæ ultimo deduci potest. *J. B.*

GROTII.

m *Ut concubinatum, divortium*] Spectat huc illud *Hieronymi:* [*Ad Ocean.* Tom. I. p. 198. C. *Ed. Basil.*] *Aliæ sunt leges Cæsaris, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit.*

n *Secundum naturam vivere, ejus est, qui nondum credidit*] Locus *Justini* est ad *Zenam:* (pag. 389. *Edit. Sylburg.*) idemque sensus apud *Origenem* in excerptis illis, quæ Philocalia dicuntur. (Cap. IX. pag. 36. *Edit. Cantabrig.*)

GRO-

thæi v, & deinceps, 66 interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis:* quæ oppositio: sed & Syriaca & aliæ versiones ostendunt, illud *veteribus* significare, ad veteres, non à veteribus; ut *vobis* est, ad vos, non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt, quam qui Mosis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legis peritorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod. XX, 13. *Quisquis occiderit, tenebitur judicio*, Levit. XXIV, 21. Num. XXXV, 16. 17. 30. *Non mœchaberis*, Exod. XX, 14. *Quisquis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii*, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. XX, 7. Num. XXX, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in judicio) Levitic. XXIV, 20. Deuteron. XIX, 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israëlitam) Levit. XIX, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, o puta septem populos, quibuscum amicitiam colere quorumque misereri vetantur, Exod. XXXIV, 11. Deut. VII, 1. His addendi Amalecitæ, in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XVII, 16. Deut. XXV, 19.

4. Sed

GRONOVII.

66 *Interpretem tantum agere legis per Mosem datæ*] *Coccejus* de Fœdere cap. 12. num. 357. *Alting*. Theol. Elenct. p. 411. Hæc tamen sententia communis est omnium Protestantium: Christum, nec universis, nec singulis decalogi præceptis quicquam addidisse, quod ad perfectiorem Dei cultum in N. T. pertineat, quia lex Dei perfecta est, cui nec addi quicquam potest, nec detrahi. Deut. 4, v. 2. & 12, v. 32. Psalm. 19, v. 8. & obedientiam omnem, non modo externam, in sermone, gestu, facto, sed etiam internam mentis, voluntatis, affectuum complectitur: Matth. 22. vs. 38. & 39. Deut. 27, vs. 26. eoque & vitam æternam & pollicetur, & dare potest servantibus. Levit. 18, vs. 5. Deuter. 30, vs. 19. Luc. 10, vs. 25. & 28. collatisque inter se locis ad Rom. 10, vs. 5. Gal. 3, 12.

Negant iidem legislatorem proprie dici Christum, nisi quatenus cum Patre & S. Spiritu Deus Triunus legem dedit Mosi in monte Sina. At qua θεάνθρωπος & medius atque interpres novi Testamenti est, non concedunt legislatorem esse, quia Mosi ejusque legi opponitur tanquam gratiæ & virtutis auctor. Joan. 1, vs. 17. officiumque habet proferre Euangelium ex sinu Patris, intercedere, & fieri victima pro nobis, & dato Spiritu S. nos Patri reconciliare. Joann. 1, vs. 18. Matth. 20, vs. 28. 2 Corinth. 5, vs. 19. 20. 21. Ad munus sane propheticum in erudiendo populo pertinuit instauratio & vindicatio legis, remotis Pharisæorum additamentis & pravis interpretationibus: cæterum nec alia legis præcepta tradidit, sive per se, sive per Apostolos, quam Moses, nec aliam explicationem addidit, quam quæ à Prophetis tradita est, & semper tradi debuit. Sic quidem nostri. At Pontificii statuunt Christum in Euangelio legem Mosis ex imperfecta perfectam, vel ex perfecta perfectiorem reddidisse. Sociniani quoque longum texunt catalogum eorum, quæ singulis capitibus decalogi addiderit: de quibus plura Theologi. Sic igitur contra Socinianos hic disputat, ut multa illis concedat.

GROTII.

o *Puta septem populos*] In hos odium lege permitti ait illustrissimus *Abarbanel* ad Deut. XXIII, 21.

4. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum, legem per Mosem datam dupliciter accipi: aut secundum id, quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum [67] aspectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 16. & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id, quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos, qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικός, Rom. VII, 14. exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam, quæ potior est, insuper habebant, neque inculcabant populo: quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Josepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest.

5. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est, virtutes, quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis aut commendari, aut præcipi, sed p non præcipi in eo gradu ac latitudine, quo Christianis. Utroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus, unde liquet, verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum, quod nunc in manu est, refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

I. VII. 1. Omissis ergo argumentationibus, quæ minus se nobis probant,

GRONOVII.

67 *Aspectabilium*] Quæ in oculos incurrunt, quæ pro exemplis sunt.

GROTII.

p *Non præcipi in eo gradu ac latitudine*] Quædam huc pertinentia vide in notatis supra ad finem capitis primi. Egregius imprimis *Chrysostomi* locus de Virginitate cap. XLIV: τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν οὐ τοσοῦτον ὑμῖν ἀρετῆς προὔκειτο μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἀμύνασθαι τὸν ἀδικοῦντα, καὶ ἀντιλοιδορεῖσθαι τῷ λοιδορουμένῳ, καὶ χρημάτων ἐπιμελήσασθαι ἐξῆν, καὶ εὐορκοῦντα ὀμνύναι, καὶ ὀφθαλμὸν ἐξορύξαι ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ μισῆσαι τὸν ἐχθρὸν, καὶ οὔτε τρυφᾷν, οὔτε ὀργίζεσθαι, οὔτε γυναῖκα τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ ἀντεισάγειν ἐκεκώλυτο, καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δύο κατὰ ταὐτὸν ὁμοῦ γυναῖκας ἔχειν ὁ νόμος ἐπέτρεπε, καὶ πολλὴ καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡ συγκατάβασις ἦν· κατὰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν πολλῷ στενοτέρα γέγονεν ἡ ὁδός. *Olim tanta nobis injuncta non erat virtutis mensura, sed & vindictam sumere de injuriam inferente, & convitianti reddere convitium, & pecuniis studere licebat, sed & citra falsimoniam jurare, & pro oculo excutere oculum, & odio habere inimicum. quin nec deliciis frui, nec irasci, nec uxorem aliam ejicere, recipere aliam, vetitum erat. Parum dixi. etiam duas eodem tempore uxores habere lex sinebat, multaque & in his, & in aliis rebus erat temporum illorum indulgentia. At post Christi adventum multo arctior facta est via.* (Tom. VI. *Ed. Savil.*) Eodem libro cap. LXXXIII. οὐ τὸ αὐτὸ τῆς ἀρετῆς ἀπαιτούμεθα μέτρον ἡμεῖς τε κἀκεῖνοι. *non eadem virtutis mensura à nobis & ab illis exigitur.* Idem in oratione Filium Patri æqualem, quæ est Tomo VI, ait in Euangelio esse ἐπίτασιν καὶ προσθήκην ἐντολῶν, *præceptorum & intensionem & adjectionem.* (Pag. 717.)

GRO-

probant, primum ac præcipuum testimonium, quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus, esto Pauli illud 1 ad Timotheum II, 1. 2. 3. *Hortor ergo ante omnia, ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis:* q *ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. Nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo, ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Justinus Martyr: a εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro, cui nomen Constitutiones Clementis, precatur Ecclesia r Χριστιανὰ τὰ τέλη, id est, magistratus Christianos: deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent.

a Apolog. I. p. 32. *Ed. Oxon.*

2. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. quod si feceris quod malum est, metue; non enim frustra gladium gerit: nam Dei minister est, vindex ad iram ei, qui quod malum est fecerit.* (mm) Jure gladii per complexionem 68 omnis quidem coërcitio intelligitur, quomodo etiam apud Jurisconsultos interdum; sed ita tamen, ut pars ejus summa, id est verus

GROTII.

q *Ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate*] *Seneca* Epistola LXXIII. Philosophiæ fideliter deditos falso ait contemtores magistratuum ac regum existimari. *E contrario*, ait, *nulli adversus illos gratiores sunt: nec immerito. nullis enim plus præstant, quam quibus frui tranquillo otio licet.* Digna est quæ legatur epistola. ubi & hoc: *Hujus pacis beneficium, ad omnes pertinentis, altius ad eos pervenit, qui illa bene utuntur.*

r Χριστιανὰ τὰ τέλη, *id est, magistratus Christianos*] Nisi hic interpretari malis, *Christianum* vitæ exitum. [Locus est *Lib.* VIII. *Cap.* 36. ubi, quemadmodum & *Cap.* 6. ejusdem Libri, ubi eadem verba reperiuntur, posteriori modo rectè vertitur, in Edit. *Patrum Apostolic.* 1724. Tom. II. *pag.* 397. & *pag.* 421.]

GRONOVII.

68 *Omnis coërcitio*] Merum imperium est habere gladii potestatem l. 3. D. de jurisdictione. *Tacit.* 3. hist. 68. Vitellius assistenti consuli exsolutum à latere pugionem, veluti jus vitæ necisque civium reddebat. [Vide summi Jurisconsulti, Clar. NOODTII, eruditissimum Scriptum *De Jurisdict. & Imperio*, Lib. I. Cap. 4. *J. B.*

(mm) Argumentum istud, ut & plura ex sequentibus, per se equidem & directè eo tantum pertinet, ut capitalia supplicia ab Euangelio non tolli probetur: verum per consequentiam hinc deduci potest, neque Bellum omne Christianis vetitum esse. Huc facit non tantum ratio ab Auctore adlata *num.* 13. istius paragraphi, sed etiam quòd usus capitalium suppliciorum non minus videatur repugnare mansuetudini & clementiæ Christianæ, quàm Bellum: unde, si priora tamen licent, posterius illicitum non esse, efficitur. Vide quæ de capitalibus suppliciis ulteriùs dicentur infra, Lib. II. Cap. 20. §. 12. *J. B.*

69 Qua

verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Psalmus reges omnes hortatur, ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est, ut se ministros ei exhibeant, 69 qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam: *a In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verum etiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *b Quomodo ergo reges Domino serviunt in timore, nisi ea, quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plectendo? Aliter enim servit* 70 *qua homo est, aliter qua rex est.* mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges, in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi, quæ non possunt facere nisi reges.*

a Contra Cresc. Gram. lib. III. cap. 51.

b Ad Bonif. Epist. 50. C. 185. num. 19. Ed. Benedict.

II. 3. Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus, cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur, ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur, 71 quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, 72 ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo, ut ordinata hæc potestas 73 voluntate Dei approbante intelligatur; unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum

GRONOVII.

69 *Qua Reges*] Potentia sua utendo ad bonos mores introducendos, malos excludendos, aut supprimendos.

70 *Qua homo*] Ut sibi temperet abstineatque injuria; ut se pium & moderatum præstet.

71 *Quam Deus tantum*] Quales sunt res, quas sustinet Deus ac patitur tantum, & hactenus regit, ne ulterius evagentur, quam fert aut justa ejus ira, dum malum punit per malum; aut indulgentia, dum spatium dat ad pœnitentiam; aut sapiens consilium, dum malum aliunde ortum facit initium & occasionem boni, ut mancipationem *Josephi* reddidit viam ad potentiam ejus & ad Patriarchas alendos in Ægypto; perfidiam Pilati & Judæorum erga Christum, principium liberandi generis humani.

72 *Ad animum maxime*] Quæ non consistat in externo tantum opere, quod coacti & inviti præstamus ad voluntatem potentioris, sed maxime in studio & affectione atque propensione animi, cum volentes lubentesque paremus.

73 *Voluntate Dei approbante*] Non modo permittente.

74 Omnes

cum voluntate Dei per Euangelium revelata & 74 omnes homines obligante, non pugnare.

4. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primum id ita universim verum non est. Nam Sergius Paulus Cypri Proprætor Christo nomen pridem dederat, Actor. XIII, 12. ut jam taceam quod de s 75 Edessenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari, quando illam functionem dicit à Deo institutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi recessus, quibus proprie solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo se subjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem: quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant sacrificia secundum legem, quamvis ab impiis sacerdotibus celebrata; sic t pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur.

5. Tertium argumentum petitur ex Joannis Baptistæ verbis, III. qui serio interrogatus à militibus Judæis (cujus gentis multa millia Romanis militasse ex Josepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos 76 militia abire jussit, quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere 77 concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare à Christi præceptis, ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus: quod quo minus admittam, hæc obstant. Joannes & Christus eodem exordio doctrinæ, quam afferebant, summam indicarunt. *Resipiscite: appropinquavit enim regnum cœlorum*, Matth. III, 2.

IV,

GRONOVII.

74 *Omnes homines*] Tanquam quod in V. F. relevatum est, non obligaret omnes homines, sed tantum Hebræos.

75 *Edessenorum rege*] Abgaro, quasi dederit ad Christum & ab eo receperit Epistolam. *Euseb.* I, cap. 13. [Quam meram fabulam esse, inter Eruditos hodie sic satis constat. *J. B.*]

76 *Militia abire*] Ut sacerdotio abire *Gell.* 6, 7.

77 *Concussionibus*] Extorsionibus pecuniarum *l.* 1. & 2. *D. de concuss.*

GROTII.

s *Edessenorum*] Est Edessa in Osroëne. Nomen Abgari frequens illis locis. Apparet ex nummis, *Tacito*, *Appiano*, *Dione* tum in pridem editis, tum in novis excerptis, *Capitolino*. [Vide Ill. SPANHEM. *De præst. & usu Numismatum*, Diss. VIII. §. 10. pag. 534, & *seqq.* Tom. I.]

t *Pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur*] Bene hoc exsequitur ad hunc locum epistolæ ad Romanos *Chrysostomus*.

u *Cum*

IV, 17. Christus ipse regnum cœleste (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi à diebus Baptistæ, Matth. XI, 12. Joannes dicitur prædicasse baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Actor. II, 38. Exigit Joannes fructus dignos pœnitentia, & iis, qui talem fructum non proferunt, excidium minatur, Matth. III. 8. & 10. Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Joannem, id est, ab illo incepisse doctrina 78 perfectior, Matth. XI, 13. Et principium Euangelii à Joanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Joannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. I, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Joannes Jesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Joanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Jesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX, 4. Joan. I, 29. rex scilicet regni cœlestis, qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Matth. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16.

IV. 6. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde secuturam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum, u cum nunc quoque constitutis judiciis ægrè reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime disertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba 79 generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur, qui maxima secum incommoda sit allaturus.

V. 7. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest lex Mosis, quæ ad judicia pertinebat, desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ con-

GROTII.

u *Cum nunc quoque constitutis judiciis ægrè reprimatur improbitas*] Διὰ τούτους δικαστήρια καὶ νόμοι καὶ τιμωρίαι καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. *Propter hos sunt judicia & leges & supplicia, totque pœnarum modi. Chrysostomus* in sermone ad Patrem fidelem. [Tom. VI. pag. 696. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

78 *Perfectior*] Potius clarior & evidentior, quam fuerat sub umbris sacrificiorum & cæremoniarum. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν.

79 *Generalia contrahi*] Generalibus derogari per specialia; generalia strictius accipi oportere, quam sonant.

80 Ad

concideret. nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo contra Paulus summum pontificem ait constitutum, ut judicium ferret secundum legem Mosis, Act. XXIII, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum ait, non venisse se ad solvendam legem, sed [80] ad implendam, Matth. V, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum est; [81] implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfecta rei species exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum esse potest, si Christus, ut quidam existimant, adventu suo ea sustulit? Si autem mansit obligatio legis, quamdiu stetit Hebræorum respublica, sequitur ut Judæi etiam ad Christum conversi, si ad magistratum vocarentur, eum defugere A non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moses præscripserat.

8. Ego sane omnia expendens ne levissimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Christi loquentis verba audiens, aliter existimare potuerit. Illud agnosco, ante Christi tempus quædam fuisse permissa, sive [82] quoad impunitatem externam, sive etiam quoad animi puritatem (nunc enim ista distinctius exquirere, nec opus, nec otium est) quæ Christus suam disciplinam sectantibus licere noluit, ut [83] ob qualemcumque offensam uxorem dimittere, [84] ab eo qui læserit in judicio exigere ultio-

GRONOVII.

80 *Ad implendam*] Οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι· Non ut irritam faciam, ne sit, sed ut illi satisfaciam, hoc est, in moralibus: ut perfectam illam sanctitatem, quam requirit lex, & humanus nemo potest assequi, præstando pro fidelibus & piis, liberem eos diris, quibus fulminat lex peccantes, & supplicio merito. In ritibus & cærimoniis: ut ei satisfaciam exhibendo Messiam, qui omnibus sacrificiis & victimis significatus est. Πληρῶσαι, ut & implere, satisfacere. *Salmas.* ad ejus Attic. p. 34. 35.

81 *Implentur lineamenta*] Ut in pingenda imagine primum ducuntur lineæ quædam, quibus signantur extremitates partium; dein vacuum illud, quod fuit inter extremitates, coloribus impletur; & tum exhibetur perfecta rei species, cessantque notari primi illi ductus: sic Legem à Christo completam dici vult, quum qui rudibus & primis quasi lineis adumbratur Christus, in effigie & corpore apparuit, & sacrificium, quod in Judaismo simulabatur, præstitit. *Theophylact.* p. 28. ὅσα ἐκεῖνος (ὁ νόμος) ἐσκιαγράφησε, ταῦτα οὗτος τελείως ἐζωγράφησεν. *Isidorus* lib. 19. *Orig.* c. 16. *Pictores prius umbras quasdam & lineas futuræ imaginis ducunt, deinde coloribus implent, tenentes ordinem inventæ artis.*

82 *Quoad impunitatem*] Sive ut puniri non possent à judice forensi, etsi conscientiam læderent; sive ut ne conscientiam quidem gravarent.

83 *Ob qualemcumque*] Non enim licere voluit id nisi ob mores graviores, ut loquebantur olim, *Ulp.* Tit. VI. §. 9, 12. hoc est, ob adulteria. Matth. 5, 31.

84 *Ab eo qui læserit*] Solius vindictæ causa litigare, Matth. 5, 38. 39. &c.

A Scilicet eâ de caussâ, quòd mor-

te

ultionem: sed inter Christi præcepta & illas permissiones est diversitas quædam, non est repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem sibi privatim debitam remittit, 85 nihil facit contra legem; imo hoc facit, quod lex maxime vult. Longe aliud est in judice, cui lex non permittit, sed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipse futurus apud Deum ni fecerit. 86 Huic si Christus interdicit, ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, solvit legem.

VI. 9. Sextum sit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum sanctum, signum indubitatum justificationis, à Christo accepit, & in nomen Christi à Petro Apostolo baptizatus est: militiam autem abdicasse, aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui respondeant, cum de religione Christiana à Petro sit institutus, simul censeri debere institutum de militia deserenda. Hi, si quidem certum esset atque indubitatum inter Christi præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nusquam alibi diserte exstet, certe de ea re aliquid hoc saltem loco, qui id maxime poscebat, dicendum fuerat, ne post ventura ætas officii sui regulas ignoraret. Neque vero solet Lucas, ubi personarum qualitas specialem quandam vitæ mutationem desiderabat, id silentio præterire, ut videre est tum alibi, tum 87 Actor. XIX. 19.

VII. 10. Septimum huic simile petitur ex eo, quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in ejus conversi historia nullum est indicium 88 ejurati magistratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat, id nec factum censendum est.

VIII. 11. Octavum esse potest, quod x Paulus Apostolus, intellectis Ju-

te damnandi forent Rei. Neque enim aliàs quivis tenebatur Magistratum delatum omnino suscipere. Vide Notam Gallicam in h. l. *J. B.*

GRONOVII.

85 *Nihil facit contra legem*] Dilectionem inimici etiam V. F. præcipit Exod. 23, v. 4. 5. Prov. 25, 22. & est in eam rem exemplum Elisæi 2 Reg. 6, 22.

86 *Huic*] Judici.

87 *Actor.* 19.] Ubi de Demetrio.

88 *Ejurati*] Depositi, vel abdicati. Sic autem Romæ loquebantur ideo, quod abeuntes consulatu pro concione jurare solebant, se nihil contra leges fecisse.

GROTII.

x *Paulus Apostolus, intellectis Judæorum in se insidiis*] Utitur hujus loci auctoritate Concilium Africanum: [Cap. 93. pag. 253. *Cod. Canon. Eccles. Afric.* Edit. Parif. 1615.] *Quorum contra furorem possumus non insolita, nec à Scripturis aliena impetrare præsidia, quando Apostolus Paulus, sicut in Apostolorum actibus fidelibus notum est, factiosorum conspirationem militari etiam submovit auxilio.* Utitur & sæpe *Augustinus*, ut Epist. L. quæ est ad *Bonifacium:* epistola CLIV. ad Publicolam, ubi hæc: *Neque si in illa arma scelerati homines incidissent, Paulus in effusione sanguinis eorum suum crimen agnosceret.* Idem Epistola CLXIV. *Paulus egit, ut sibi tuitio etiam armatorum daretur.* [Quæ Epist. est LXXXVII. *Edit. Benedictin.* Epist. autem L. est CLXXXIV. & Ep. CLIV. est XLVII.]

GRO-

Judæorum in se insidiis, Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidisset, quorum præsidio in itinere adversus vim omnem tutus esset, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere, ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus, qui nullam occasionem edocendi officii aut omitteret ipse, aut omitti ab aliis vellet, 2 Timoth. IV, 2.

12. Nonum accedat, quod rei honestæ ac debitæ finis proprius IX.
non potest non esse honestus ac debitus. Tributa ut solvamus honestum est, atque etiam præceptum conscientiam obligans, ut Paulus Apostolus explicat: tributorum autem B finis est, ut potestates publicæ habeant unde sumtum faciant ad bonos tuendos, ac coërcendos malos, Rom. XIII, 3. 4. 6. Tacitus [a] appo- *a Hist.* IV.
site ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma* c. 74.
sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Cui dicto simile est Augustini illud: *b Ad hoc tributa præstamus, ut* *b Lib.* XXII.
propter necessaria militi stipendium præbeatur. *contra*

13. Decimum argumentum præbet locus ille Actor. XXV, 11. *Faustum,*
ubi Paulus ita loquitur: *Si injuria quemquam affeci, & dignum* *cap.* 74.
aliquid morte commisi, y non recuso mori. Unde colligo, ita cen- X.
suisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, 1 Epist. cap. II, 19. 20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis absisteretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: 89 qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione 90 suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit.

14. Undecimum sit, quod in Apocalypsis prophetia prædi- XI.
untur bella quædam piorum cum manifesta approbatione, XVIII, . & alibi.

15. Duo-

GROTII.

y *Non recuso mori*] Sic & Act. XVIII, 18: *quia nulla in me erat* [m]*ortis causa. Justinus* Apologetico II. [κο]λάζεσθαι δὲ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς δι[δα]γμασιν αὐτοῦ βιοῦντας, λεγομένους δὲ [μό]νον Χριστιανοὺς, καὶ ὑφ' ὑμῶν, ἀξιοῦμεν. *autem puniantur, qui non convenien*[*ter*] *præceptis illis vivunt, & nomine solo* [*sun*]*t Christiani, & quidem à vobis, & nos* [*rog*]*amus.* [Pag. 50. *Edit. Sylburg.*]

GRONOVII.

89 *Qui ut rei fiant*] Ut compellantur facere quod jus & æquum est. *Taciti* verba imitatur 3. Ann. 13 *Petitam armis rempublicam, utque reus agi posset, acie victum.*

90 *Suum habere momentum*] Potest facere, ut intutum sit illos aggredi.

B Hic, scilicet, inter alios, quos Auctor minimè excludit, ut ineptè hoc nomine eum carpunt quidam Interpretes. *J. B.*

 91 *Quæ*

XII. 15. Duodecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Mosis,[91] qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes. II, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit, Phil. IV, 8. I Cor. XI, 13. 14. Jam vero criminum pœna & arma, quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hic obiter notandus eorum est error, [92] qui Israëlitarum jus ad bellum deducunt ex eo solo, quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israëlitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ [93] humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt, quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII. Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent.

I. 1. Primum adferri solet [z] vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, II, 4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia; ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum, [a] si omnes populi Christi legem susci-

GRONOVII.

91 *Qua gentes*] Ea parte, qua nationes alias præter Israëlis posteros excludebat à fœdere Dei.

92 *Qui Israëlitarum*] Non aliam ob causam jus belli gerendi Hebræis fuisse, quam ut acquirerent terras septem populorum devotorum, à Deo illis attributas.

93 *Humano jure*] *Justo* titulo possidendi, quem vel naturæ, vel gentium, vel civile jus sanxit.

GROTII.

z *Vaticinium Esaiæ*] Id de pace, quæ orbi contigit beneficio Romani imperii, interpretatur *Chrysostomus* oratione Christum esse Deum: καὶ ὅτι οὐ ταῦτα ἐστὶ μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀῤῥαγής, ἀλλὰ καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην, καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται, καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας αἰρθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται, οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν. τὸ μὲν παλαιὸν χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο καὶ ἐπὶ παρατάξεως ἐστήκασαν. τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη. *Neque vero prædictum tantum est, stabilem fore, immotam, atque inconcussam hanc religionem, sed cum ea adventuram orbi pacem, desituras illas in singulis civitatibus plurium potentias, regnaque ipsa, & unum fore super omnes imperium, ac ejus pleraque pacem habitura, contra quam ante fiebat. olim enim & opifices, & oratores induebant arma, consistebant in acie. Post Christi vero adventum cessavit mos iste, & ad definitum hominum ordinem redacti sunt actus bellici.* Habes sensum plane eundem apud *Eusebium* de Præparatione l. I. c. 4.

a *Si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant*] Nam de Christianis

suscipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari. certum autem est, si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod [a] Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino, qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordiam salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conveniret.* Lactantius vero hoc modo: [b] *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furore projecto innocentes ac justi esse velint?* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus, ut & conversionis generalis Judæorum, adhuc exspectandum. Utrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant.

a Adv. Gentes, Lib. I. pag. 6. Edit. Lugd. Bat. Salm.

b Inst. Div. Lib. I. Cap. 18. n. 16.

2. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti, quod paulo ante diximus: si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem; eoque magis, quod nemo Judæus aliter cogitare poterat, quam leges Mosis ad judicia & rempublicam pertinentes vim suam in homines Judæos habere debere, quamdiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus.

3. Adversariæ ergo sententiæ munimentum secundum ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, ne obsistite injurioso*, (לרשע [b] quod Græci vertunt 94 τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II, 13.) *sed cædenti te in dex-* II.

nis *Justinus*: οὐ πολεμοῦμεν τοῖς ἐχθροῖς, *non pugnamus in hostes.* [Apolog. II. pag. 60. in fin. *Ed. Sylb.* ubi legitur, τοὺς ἐχθρούς.] Plane ut de *Essenis* *Philo* in oratione Omnem bonum esse liberum: (Pag. 877. A. *Edit. Paris.*) βελῶν, ἢ ἀκόντων, ἢ ξιφιδίων, κράνους, ἢ θώρακος, ἢ ἀσπίδος οὐδένα παρ' αὐτοῖς ἂν εὕροις δημιουργὸν, ἢ ὁπλοποιὸν, ἢ μηχανοποιόν. *Nullum inter eos reperias, qui aut jacula aut sagittas aut gladium aut galeam aut loricam aut scutum fabricet, nullum qui aut arma conficiat, aut machinas.* Simile est quod *Chrysostomus* ait I ad Corinth. XIII, 3: *Si esset inter homines qualis oportet dilectio, nullas fore pœnas capitales.* [Οὔτε γὰρ νόμων, οὔτε δικαστηρίων ἔδει, οὐ κολάσεων, οὐ τιμωριῶν, οὐκ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός. εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων, καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδεὶς &c. Tom. III. pag. 454. *Ed. Savil.*]

b *Quod Græci vertunt* τῷ ἀδικοῦντι] Ut & *Lucas* in Stephani oratione: ὁ ἀδικῶν τὸν πλησίον. (Act. VII, 27.)

GRONOVII.

94 Τῷ ἀδικοῦντι] τῷ ἀσεβεῖ.

dexteram maxillam, alteram quoque obverte. Hinc enim inferunt quidam, nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, ſive publice, ſive privatim. A Atqui non hoc dicunt verba: neque enim magiſtratus hic alloquitur Chriſtus, ſed 95 eos, qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, ſed 96 de tali, qualis eſt alapa. ſequentia enim verba reſtringunt præcedentium generalitatem.

4. Sic in præcepto ſequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat,* c *dimitte illi etiam pallium*: non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete, qui lites non omnes prohibet, I Cor. VI, 4. ſed vetat Chriſtianos 97 in prophanis auditoriis inter ſe litigare, idque ad Judæorum exemplum, apud quos recepta erat ſententia, *Qui adducit negotia Iſraëlitica* 98 *ad extraneos, polluit nomen Dei:* ſed vult Chriſtus ad exercendam patientiam noſtram, de rebus, quæ facile ſunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, ſi opus ſit, pallium, non contendi judicio, ſed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris perſecutionem. Apollonius Tyanæus a negabat philoſophi eſſe περὶ χρυσίου διαφέρεσθαι, de pecuniola litigare. b *Non improbat prætor* (inquit Ulpianus) *factum ejus qui* 99 *tanti habuit re carere, ne propter eam ſæpius litigaret. Hæc enim verecunda cogitatio ejus, qui* 100 *lites exſecratur, non eſt vituperanda.* Quod hic 101 probari à probis ait Ulpianus, hoc Chriſtus imperat, ex rebus honeſtiſſimis & probatiſſimis deligens præceptorum ſuorum

a *Philoſtr.* II, 15. (c 39. *Ed. Olear.*)

b *L. Item ſi:* 4. §. 1. *D. de alien. jud. mut. cauſa facta.*

GROTII.

c *Dimitte illi etiam pallium*] Id ita exponit *Cyprianus* de bono Patientiæ: *Ut tua ablata non repetas.* (Pag. 216. *Ed. Fell.*) *Irenæus* lib. IV, cap. XXVII: (XIII. *Edit. Maſſuet.*) *Tollenti tibi tunicam, remitte ei & pallium: ſed non quaſi nolentes fraudari contriſtemur, ſed quaſi volentes donaverimus, gaudeamus. Et ſi quis te, inquit, angariaverit mille paſſus, vade cum eo alia duo, ut non quaſi ſervus ſequaris, ſed quaſi liber præcedas.* Etiam *Libanius*, qui Euangelia legerat, laudat non litigantes de chlamyde & tunica, in oratione de cuſtodia reorum. *Hieronymus* dialogo I. adverſus *Pelagium: Docet Euangelium ei, qui nobiſcum velit judicio contendere, & per lites & jurgia auferre tunicam, etiam pallium eſſe concedendum.* (Tom. II. pag. 274. C. *Edit. Baſil.*)

GRONOVII.

95 *Eos, qui impetuntur*] Privatos, quibus fit injuria.

96 *Tali, qualis*] Levi, quæ plus habeat contumeliæ quam detrimenti.

97 *In prophanis auditoriis*] Ad paganorum judicium tribunalia. Sic auditorium principis *l.* 18. §. 1. *D. de Minorib.* præfecti prætorio *l.* 40. *de reb. cred.* Alibi auditoria judicum & magiſtratuum.

98 *Ad extraneos*] Ἀλλοφύλους, ἀπεριτμήτους.

99 *Tanti habuit*] Cui tanti fuit non litigare, ut maluerit fraudari quam lites ſequi.

100 *Lites exſecratur*] A litibus abhorret. *Juſtin.* 13, 1. 38, 10. 39, 1. *lites gravatur.*

101 *Probari à probis*] Optimo cuique potius videri, id omnes ſuum nomen profeſſos curare & obſervare jubet.

A Confer heic Auctoris *Epiſt.* 1057. I. Part. *J. E.*

rum materiam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori nefas fore, id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si cogatur, apud judicem defendere. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis Constitutionibus [a] de homine Christiano dicitur, si litem habeat, *σπουδαζέτω διαλύεσθαι, κἂν δέῃ βλαφθῆναί τι, det operam,* [1] *ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Quod ergo de moralibus dici solet, hic quoque locum habet, [2] non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudinem. a L. I. c. XLV.

5. Sic in eo, quod deinceps sequitur, *Qui* [3] *angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo:* non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à suis negotiis longius abduceret, sed de uno, &, si ita usu veniat, de duobus; quæ deambulatio quasi pro nihilo ducitur. Sensus ergo est, in his, quæ nobis non multum sunt incommodatura, non urgendum nobis esse jus nostrum, sed cedendum plus etiam quam alter postulet, [d] ut & patientia, & benignitas nostra omnibus innotescat.

6. Sequitur porro: [e] *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo sumere, ne rejice.* Si [4] in infinitum hoc producas, nihil durius. Qui domesticorum curam non agit, infideli est deterior, inquit Paulus, 1 Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum, optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Hierosolymitanos exercendam, *Non*, inquit, *ut* [5] *aliis sit laxamentum, vobis res angustæ, sed ut æquabiliter* [f] *vestræ*

GROTII.

d *Ut & patientia, & benignitas omnibus innotescat*] *Justinus* Apologetico II: περὶ δὲ τοῦ ἀνεξικάκους εἶναι καὶ ὑπηρετικοὺς πᾶσι καὶ ἀοργήτους, ἃ ἔφη ταῦτά ἐστι. *Quæ dixit, huc pertinent, ut adversus omnes simus patientes, officiosi, minime iracundi.* [Pag. 49. *Edit. Sylb.*]

e *Petenti abs te dato*] *Justinus* Apologetico eodem: εἰς δὲ τὸ κοινωνεῖν τοῖς δεομένοις καὶ μηδὲν πρὸς δόξαν ποιεῖν, ταῦτα ἔφη· παντὶ τῷ αἰτοῦντι δίδοτε, &c. (Pag. 48.) *De communicandis vero facultatibus nostris cum egentibus, & ne quid ad gloriam aucupandam faciamus, hæc dixit: omni petenti date,* &c. Alibi: παντὶ δεομένῳ κοινωνοῦντες, *communicantes nostra omni egenti.* (Pag. 47.) *Cyprianus* Testimoniorum lib. III, 1. *Nemini negandam eleëmosynam.* item illic: *omni poscenti te dato, & ab eo, qui voluerit mutuari, ne adversatus fueris.*

GRONOVII.

1 *Ut transigat*] Citra judicem controversiam dirimat, & rem componat.

2 *Non consistere*] Non strictissime ac præcise accipienda. Vid. supr. §. 1. num. 3.

3 *Angariabit*] Omissis rebus tuis viæ ducem esse, onus portare, jumentum aut vehiculum præbere coget. *Angari* dicebantur nuntii regum Persicorum. Illis jus erat per vias obvio cuique auferre recentiorem equum, aut adigere homines ad illa, quæ diximus, & similia præstanda.

4 *In infinitum*] Sine limitatione de omnibus omnino rebus, & quantacumque summa accipias.

5 *Aliis sit laxamentum*] Ut alii facilius vivant, vos spoliari à vobismetipsis & in arctum redigi.

f *vestra copia succurrat illorum inopiæ*, 2 Cor. VIII, 13. Id est (Livii [a] verba in re non dissimili usurpabo) ut ex eo, quod adfluit opibus vestris, sustineatis necessitates aliorum: qui sensus est & in Cyro [b] Xenophontis: 6 ἃ ἂν ἴδω περιοντα ὄντα τῇ ἐμοὶ ἀρκούντων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto, quod jam à nobis recitatum est.

a Lib. VI. c. 15. num. 9.

b Cyrop. Lib. VIII. c. 2. §. 11. Ed. Oxon.

7. Lex Hebræa 7 sicut divortii libertatem indulgebat, ut sævitiæ maritorum in uxores occurreret: ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coërcendæ, jus læso fecerat ab eo qui læserat, non manu sua, sed apud judicem exigere talionem: quod lex etiam XII. tabularum secuta est; *Si membrum rupit*, 8 *talio esto*. Christus vero majoris patientiæ magister tantum abest, ut illam in jam læso probet vindictæ flagitationem, injurias quasdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles scilicet, ff non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit, sed quod 9 restrictiore quadam patientia contentus sit. Ideo exemplum posuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, sed tantum contemtum quendam nostri significat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca, [c] libro de constantia sapientis, injuriam à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior est*: *hæc levior & tantum* 10 *delicatis gravis*, *qua non læduntur*, *sed offenduntur. Tanta est animorum dissolutio & vanitas*, *ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias servum*, *qui flagellis quàm colaphis cædi malit.* Idem alio loco: [d] *Contumelia est minor injuria*, *quam queri magis* 11 *quam exsequi possumus*, *quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud [e] Pacuvium quidam; *Patior*

c Cap. 4.

d Ibid. c. 10.

e Perihœa, apud Non. Marcell. p. 430. Ed. Merc.

GROTII.

f *Vestra copia succurrat illorum inopiæ*] *Seneca* de beneficiis secundo: *Dabo egenti, sed ut ipse non egeam.* (Cap. 15.) *Chrysostomus* in locum ad Corinthios hic productum: ὁ Θεὸς τὰ κατὰ δύναμιν ἀπαιτεῖ, καὶ καθ' ὃ ἔχει τις, οὐ καθ' ὃ οὐκ ἔχει. *Deus pro facultate poscit, quatenus habet quis, non quatenus non habet.* Quod ut recte intelligatur, accedant sequentia: ἐπαινεῖ μὲν τοὺς ὑπὲρ δύναμιν, οὐκ ἀναγκάζει δὲ πάντας ποιῆσαι τ' αὐτό. *Laudat quidem quod facultates exsuperat*, (nempe in Thessalonicensibus) *sed hos* (Achæos scilicet) *non cogit idem facere.* [Tom. III. p. 641. *Edit. Savil.*]

ff *Non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc sit*] Vide *Chrysostomum* dicto jam loco.

GRONOVII.

6 *Ἃ ἂν ἴδω*] Quod de meis opibus mihi superest, eo indigentiam amicorum sustento.

7 *Sicut divortii*] Quemadmodum maritos voluit uxoribus, quarum tæderet, ne perpetuo eas male tractarent, libellum repudii dare, & eas à se dimittere. Formula in not. ad Matth. 5, 31.

8 *Talio esto*] Ejusdem membri in auctore injuriæ rumpendi petitio esto.

9 *Restrictiore*] Non tam late patente.

10 *Delicatis*] Fastidientibus, impatientibus.

11 *Quam exsequi*] Ulcisci. §. 2. *Instit. de his, qui sui vel alieni.*

12 *Alius*]

Patior facile injuriam, si est vacua à contumelia. Et apud Cæcilium 12 alius: *a* *a Fallacia, ibid.*

> *Facile ærumnam ferre possim, si inde abest injuria;*
> *Etiamque injuriam, nisi contra 13 constat contumelia;*

Demosthenes: (nn) οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca *b* paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum esse ait, quem 14 humilitas animi moveat 15 contrahentis se ob factum dictumve inhonorificum. *b Cap. 10.*

8. In tali ergo circumstantia patientiam Christus præcipit: & ne quis tritum illud objiciat, (oo) *Veterem ferendo injuriam 16 invitas novam*: addit, g potius etiam ferendam esse alteram injuriam, quam propulsandam priorem: quia scilicet h nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. L, 6. Jerem. III, 3. i præbere os contumeliis, dixit Tacitus Historiarum tertio. (pp)

9. Tertium argumentum peti solet ex eo, quod apud Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum,* & III.

GRONOVII.

12 *Alius*] Nonius p. 430.

13 *Constat contumelia*] MSS. editique, *constant contumeliam.* f. *circumadstant contumeliæ.*

14 *Humilitas animi*] Μικροψυχία.

15 *Contrahentis*] In angorem prolapsi.

16 *Invitas novam*] Das audaciam lædenti ad iterum te offendendum.

(nn) Locus est in Oratione *Adversus Midiam*, pag. 395. B. *Ed. Basil.* 1572. refertur, & fusius, à *Saturnino*, *L.* 16. §. 6. *D. De Pœnis.* *J. B.*

(oo) *E. Publio Syro*, referente AULO GELLIO, Noct. Attic. XVII. 14. *J. B.*

(pp) Apud Auctorem illum est: Mox ut *præberi ora contumeliis*. C. 31. Et *os offerre contumeliis*. Cap. 85. *num.* 6. Lib. III. Hist. indicati. Sic & LIVIUS dixit: *Desiisse postremo præbere ad contumeliam os.* Lib. IV. cap. 35. *num.* 10. quæ jam animadverto partim observata à Clar. *Clerico*, in Matth. V. 39. Adde CICERON. I. *Ep. ad Attic.* 18. pag. 145. *Ed. Græv.* Orat. *pro S. Rosc. Amer.* cap. 49. pag. 205. & *in Verr.* III, 16. pag. 32. *J. B.*

GROTII.

g *Potius ferendam esse alteram injuriam*] *Chrysostomus* VII. ad Romanos: ταύτῃ γὰρ ἡ λαμπρὰ νίκη, τὸ πλεῖον αὐτῷ παρασχεῖν ὧν βούλεται, καὶ τοὺς ὅρους τῆς πονηρᾶς ἐπιθυμίας αὐτοῦ τῇ δαψιλείᾳ τῆς οἰκείας ὑπερβῆναι μακροθυμίας. *Hæc egregia victoria plus illi largiri quam velit, & fines improbæ in illo libidinis liberalitate propriæ patientiæ transcendere.* [Tom. III. pag. 98.]

h *Nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est*] *Chrysostomus* de Statuis prima: [Immo *secunda*. pag. 471. Tom. VI.] ὕβρεις οὐκ ἀπὸ γνώμης τῶν ὑβριζόντων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων ἢ συνίσταται, ἢ ἀπόλλυται. *Contumelia non ab inferentis animo; sed ex judicio eorum, qui patiuntur, aut fit, aut perit.*

i *Præbere os contumeliis*] Præbere os, eo sensu & apud *Terentium* est Adelphis. (*Act.* II. *Scen.* II. vers. 7.)

& odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis, qui vos exsecrantur, precamini pro eis, qui infesti vobis sunt & vos persequuntur. Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis, ut proximum diligerent, ii Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX, 17 comma 17., collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Jud. XX. non eo minus recte David, qui 18 prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit.

10. Sit ergo nunc porrecta 19 latius proximi significatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam sunt recepti: nulli populi à Deo 20 devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israëlitas licuit, qui diligi æque tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, k non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam 21 bonum innocentis 22 bono nocentis, 23 bonum commune 24 privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex 25 dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia, & pia bella. Vide sententiam

GRONOVII.

17 *Comma* 17, *collatum*] Priori proximus & frater appellantur, posteriori cives. Non memineris injuriæ civium tuorum.

18 *Prælia Domini*] Non nisi justa bella gerebat.

19 *Latius proximi*] Quia in N. T. Christus demonstravit, proximum esse nobis non modo civem, sed & quemvis hominem.

20 *Devoti*] Ut septem Cananæi.

21 *Bonum innocentis*] Quod est, ut puniatur noxius, ne impunitas augeat in istum & similes improbitatem.

22 *Bono nocentis*] Quod ille bonum sibi putat, ut ei parcatur & nihil luat.

23 *Bonum commune*] Ut refrenentur delicta suppliciis.

24 *Privato*] Singulorum alios injuria afficientium, ne quid mali vicissim patiantur.

25 *Dilectione innocentium*] Ne hi periclitarentur, si malis impunita essent facinora.

GROTII.

ii *Hebræum scilicet*] Cui par proselytus. leges autem de non nocendo etiam ad incolas illos incircumcisos, de quibus actum cap. 1, §. XVI. porrigebantur. Ita Thalmudici.

k *Non omnes æqualiter diligendos*] *Tertullianus* adversus Marcionem IV: (*Cap.* 16.) *Secundus gradus bonitatis est in extraneos: in proximos primus. Hieronymus* adversus *Pelagium* dialogo I: *Præceptum est mihi, ut diligam inimicos, & orem pro persecutoribus. Numquid justum est ut ita diligam, quasi proximos & consanguineos, ut inter æmulum & necessarium nulla distinctio sit?* (Tom. II. pag. 274. C. *Ed. Bas.*)

l *Tam*

tentiam moralem, quæ extat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: l *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli.*

11. Adde, quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo, qui malis solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea, quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis appellatur Jonæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At ll ejusdem in contumaces iram, hoc est, puniendi voluntatem, passim describunt sacræ literæ, Num. XIV, 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ minister constitutus est Magistratus, Rom. XIII, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: at idem pœnas de sontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At m Christus est qui & Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matth. XXII, 7. & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen n potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, I Cor. IV, 21. V, 5. I Tim. I, 20.

12. Quartus locus qui objicitur est Rom. XII, 17. ***Nemini*** IV.
malum

GROTII.

l *Tam omnibus parcere crudelitas est, quam nulli*] Verba sunt *Senecæ* I. de *Clementia*, cap. II. *Chrysostomus* I ad Cor. III, 12. & sequentibus, de pœnis humanis agens: οὐδὲ ἄνθρωποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ· *non ex sævitia, sed ex bonitate talia faciunt homines.* (Tom. III. pag. 297. *Ed. Savil.) Augustinus:* (Ep. LIV. ad *Macedonium.) Sicut est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens.* Imperatores, *Valentinianus, Theodosius*, & *Arcadius*, in lege tertia, Codice *Theodosiano*, de defensoribus civitatum: *Removeantur patrocinia, quæ favorem reis & auxilium scelerosis impertiendo maturari scelera fecerunt. Totilas* apud Procopium Gotthicorum II: [immo *Lib.* III. Cap. 8.] τό τε ἐξαμαρτάνειν καὶ τὸ διακωλύειν τὴν εἰς τοὺς ἡμαρτηκότας τιμωρίαν, οἶμαι, ἐν ἴσῳ ἐστί. *Peccare & probibere pœnas peccantium in pari pono.* Vide quæ dicentur lib. II. cap. XXI. §. 2.

ll *Ejusdem in contumaces iram*] Vide hac de re *Cyrillum* libro V. contra Julianum. (Pag. 173. & *seqq.* Edit. Spanhem.)

m *Christus est qui Judæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis*] Adde loca Matth. XXI, 41. Lucæ XIX, 12. 14. 27. *Chrysostomus* ad Rom. XIV. narratis malis Hierosolymorum: (Tom. III. pag. 205.) ὅτι δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ταῦτα εἰργάσατο, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο προλέγοντος καὶ διὰ παραβολῶν, καὶ σαφῶς, καὶ διαῤῥήδην. *Christum esse qui hæc fecerit, audi ipsum prædicentem, tum per parabolas, tum aperte & exerte.* Similia habet oratione secunda adversus Judæos.

n *Potestate sibi divinitus data usi sunt*] *Chrysostomus* I Cor. IV, 21. ἀνέλω, πηρώσω; ἔστι γὰρ πνεῦμα πρᾳότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος. *Interficiam, mutilabo? est enim ut lenitatis ita & severitatis spiritus.* [Tom. III. *pag.* 321.] vide & *Augustinum* de sermonibus Domini in monte lib. I. & alios, quos citat *Gratianus* Caus. XXIII. quæst. VIII.

malum pro malo reddite: 26 *procurate honesta in omnium conspectu: si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes, non vosmetipsos* o *ulciscentes, dilecti, sed* 27 *date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. Itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum.* Sed hic quoque eadem, quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat à Deo, Meum est ulcisci, ego rependam: eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (28 popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4. 5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israëlitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis 29 latius patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minus quia 30 capitum sectiones

GRONOVII.

26 *Procurate honesta*] Hæc Bezæ versio προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Vulg. *providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus.* Castalio: *date operam, ut vos apud omnes homines honeste geratis.* Nec male sit, honesta sectantes in exemplum & confessione omnium hominum. Vel ut, quantum fieri potest, apud omnes homines bene audiatis. Matth. 5, 17.

27 *Date locum iræ*] Spatium, advocationem, ut loquitur *Seneca* ad Marc. cap. 10.

28 *Popularibus*] Civibus, quibuscum est simultas, mitius tractandis quam in hostes externos consulimus.

29 *Latius patentia*] Etsi ad plures pertineant ob vocis Proximi significationem productam.

GROTII.

o *Ulciscentes*] Vulgata interpretatio in hoc loco habet *defendentes.* Sed ea vox sæpe à Christianis in ulciscendi sensu posita invenitur. *Tertullianus* de Patientia: (Cap. x.) *Jam si levius defendaris, insanies: si uberius, oneraberis. Quid mihi cum ultione, cujus modum regere non possum per impatientiam doloris?* Adversus *Marcionem* II. *non enim injuriæ mutuo exercendæ licentiam sapit, sed in totum cohibendæ violentiæ prospicit, ut quia durissimo & infideli in Deum populo longum vel etiam incredibile videretur à Deo exspectare defensam, edicendam postea per Prophetam, Mihi defensam, & ego defendam, dicit Dominus: interim commissio injuriæ metu vicis statim occursuræ repastinaretur: & licentia retributionis prohibitio esset provocationis; ut sic improbitas astuta cessaret, dum secunda permissa, prima terretur; & prima deterrita, nec secunda committitur, quæ & alias facilior timor talionis per eundem saporem passionis. Nihil amarius quam idipsum pati, quod feceris aliis.* (Cap. 18.) De monogamia: *Aliæ diluvium iniquitates provocaverunt, semel defensæ qualescumque fuerunt, non tamen septuagies septies, quod duo matrimonia meruerunt.* (Cap. 4.) Locum Pauli, de quo hic sermo, non male explicat *Augustinus* epistola CLIV: *Hinc autem dictum est, non resistamus malo, ne nos vindicta delectet, quæ alieno malo animum pascit.* vide quæ infra lib. II. cap. XX. §. V. & X.

GRONOVII.

30 *Capitum sectiones*] Et habuit longe alias vetus Ecclesia, de quibus videndus *Casaubonus* initio Notarum ad N. T. [Vide inprimis Prolegomena Doctissimi MILLII, *num.* 905. & *seqq. Ed. Kuster.* Secundum veterem illam

ctiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multo serius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII. caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto*, & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis 31 cohæsit.

13. In hac autem dissertatione dicit Paulus, potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos: eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice 32 exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam 33 explendi doloris, quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam, quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subjicere, in hoc potestates publicas à Deo constitutas, ut pœnas vice Dei exigant?

14. Quintus quo nonnulli utuntur locus est 2 Cor. X, 3. V. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ nostræ* p *non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum*; & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coërcendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est, infirmam, imo contra, validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam 34 prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit, ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat.

15. Qui

illam divisionem, Capita XII. XIII. & XIV. Editionum nostrarum, in unum compingebantur, ut videre est in Editione laudatâ. *J. B.*]

31 *Cohæsit*] Olim conjunctum & continuatum fuit.

32 *Exigitur*] Per magistratus, quæque pars est illius hostimenti & vicissitudinis, quam minatur & ab sese jubet exspectari Deus.

33 *Explendi*] Quam privata libido sumit, ægri & crudelis animi solatium.

34 *Prodigiosam illam*] Qua vexandos Satanæ tradebant discipulos non audientes.

GROTII.

p *Non sunt carnalia*] *Chrysostomus* hoc loco: ὅπλα σαρκικὰ intelligit πλοῦτον, δόξαν, δυναστείαν, εὐγλωττίαν, δεινότητα, περιδρομὰς, κολακείας, ὑποκρίσεις. *Opes, gloriam, potentatum, eloquentiam, solertiam, prensationes, assentationes, fallacias.* [Tom. III. pag. 658.]

GRO-

VI. 15. Qui sexto affertur locus Eph. VI, 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, *tantum*, more Hebræo) *sed adversus imperia*, & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt.

VII. 16. Jacobi locus, qui septimo affertur, IV, 1. *Unde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis: invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis, eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis:* nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas, quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud a Josephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Sensum ab hoc Jacobi loco non alienum habet Tibulli illud: (I. Eleg. XI, 7. 8.)

a *Antiq. lib.* XVIII. *cap.* 12. seu ultim. & *lib. seq.*

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere,
35 *Faginus adstabat cum scyphus ante dapes.*

Et apud Strabonem non (qq) uno loco notatum videas, q inno-

GRONOVII.

35 *Faginus adstabat*] Quum ligneo poculo contenti essent. *Ovid.* Metam. 8, 670. *fabricataque fago Pocula, quæ cava sunt flaventibus illita ceris.*

(qq) Exempli gratia, Lib. VII. *pag.* 300. *Ed. Paris. Casaub.* Lib. XIV. *pag.* 656. Lib. XV. *pag.* 713. & alibi. *J. B.*

GROTII.

q *Innocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus*] Dicit idem *Philo* de vita contemplatrice, (pag. 892. A. B.) citans *Homeri* illud: (Iliad. XIII. 6.)

Γλακτοφάγων ἀβίωντε δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Laccomedonum inopumque hominum justissima quæ gens.

Justinus de Scythis: (Lib. II. c. 2.) *Aurum & argentum non perinde ut reliqui mortales appetunt.* Mox: *Hæc continentia morum quoque illis justitiam indidit nihil alienum concupiscentibus: quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi & usus.* Et de Scythis in eandem sententiam locus lectu dignus apud *Gregoram* lib. II. Taxiles Alexandro: τί δεῖ πολέμων καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλήλους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι, μήτε τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχεσθαι νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις; [Apud *Plutarchum*, in Alex. p. 698. A. Tom. I.] *Quid inter nos, Alexander, bellis & præliis opus, quando neque ut aquam, neque ut victum necessarium à nobis auferas huc venisti, pro quibus solis pugnare est hominum ratione utentium? Diogenis* dictum huc pertinet: οὐ γὰρ ἐκ τῶν μαζοφάγων οἱ κλέπται καὶ οἱ πολέμιοι, *non enim ex his, qui polentam edunt, aut fures exsistunt, aut bellorum auctores. Porphyrius* lib. II. de non edendis animalibus: τὸ εὐδάπανον καὶ εὔπορον πρὸς συνεχῆ εὐσέβειαν συντελεῖ καὶ τῶν ἁπάντων, *quicquid paratu facile est & levis sumptus, ad pietatem perpetuam & quidem omnium confert.* [Locus extat pag. 144. *Ed. Lugd.* 1620. ubi in fine legitur, καὶ πρὸς τῶν ἁπάντων. Ex eodem autem Auctore petitum est dictum præcedens *Diogenis*, Lib. I. p. 94. idque eo lubentius observo, quòd lo-

nocentissime agere eas gentes, quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: (Pharf. IV, 373. & seqq.)

O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
36 Ambitiosa fames, & lautæ gloria mensæ!
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. Non erigit ægros
Nobilis ignoto 37 diffusus Consule Bacchus,
Non auro 38 myrrhaque bibunt; sed gurgite puro
Vita redit. satis est populis fluviusque Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui adjungi potest *a* Plutarchi illud in Stoicorum 39 contradictionibus: *ὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur.* 1 *aliud ex* *a Pag. 1049. D. Tom. II. Ed. Wech.*

locus ille, ut quidam alii, effugerit diligentiam, non tantum STANLEJI, in *Hist. Philosophica* Anglicè editâ, sed etiam Eruditissimi illius Interpretis Latini, GODEFRIDI OLEARII, cujus immaturus obitus haud exiguum damnum Reip. literariæ adtulit. In loco *Homeri*, (ut hoc etiam addam) τῶ 'Αβίων, nomen est Populi, è veteribus *Scythis*; quod prima observavit Eruditissima matrona, *Anna T. Fabri* filia, in Notis ad versionem suam Gallicam. *J. B.*]

GRONOVII.

36 *Ambitiosa fames*] Ostentatrix sui.

37 *Diffusus Bacchus*] *Saccatum vinum Martial.* 2, 40. 8, 54. ubi *Scriver. Saccos vinarios* appellat *Plinius* 24, 1. *Ignoto consule, ante multos annos, ut, qui tum fuerint coss. ignoretur.*

38 *Myrrhaque*] Murrino vel murreo calice. *Sueton.* Octav. 71.

39 *Contradictionibus*] Ἐναντιώμασιν.

GROTII.

1 *Aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur*] Verissimam, sed parum meditatam hominibus sententiam, multis egregiis veterum expressam verbis, quid nocebit & aliorum dictis non minus efficacibus confirmare? *Athenæus* Philosophus apud *Diogenem* Laërtium: (Lib. X. §. 2. *Edit. Amst.*)

"Ἄνθρωποι μοχθεῖτε τὰ χείρονα καὶ διὰ κέρδος
"Ἄπληστον νεικέων ἄρχετε καὶ πολέμων·

In mala sudatis miseri: sine fine cupido
Vos agit in rixas bellaque præcipites.

Fabianus Papirius in controversiis *Senecæ* patris: (*Lib.* II. *Contr.* IX.) *Ecce instructi exercitus, sæpe civium cognatorumque, conserturi manus, constiterunt, & colles equis utrinque complentur, & subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur, illatorum multitudine cadaverum, vel spoliantium. Si quæsierit aliquis, quæ causa hominem adversus hominem in fasinus coëgit? nam neque feris inter se bella sunt: nec, si forent, eadem hominem deceant, placidum proximumque divino genus. Quæ tanta vos fert ira, cum una stirps idemque sanguis sitis? vel quæ furiæ in mutuum sanguinem egere? quod tantum malum humano generi vel forte vel fato invectum? an ut convivia poculis extruantur, & tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? Magna enimvero & laudanda sunt, propter quæ mensam & lacunaria sua potius quam lucem innocentes intueri maluerint. An, ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est? quid tandem sic pestifera ista*

ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur. Justinus a cum Scytharum instituta laudasset; *Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia sæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Cice-

a *Lib.* II. c. 2.

istæ divitiæ expetuntur, si ne in hoc quidem ut liberis relinquantur? Philo ad Decalogum: (Pag. 765. *Edit. Paris.*) χρημάτων ἔρως, ἢ γυναικὸς, ἢ δόξης, ἤ τινος ἄλλου τῶν ἡδονὴν ἀπεργαζομένων, ἆρά γε μικρῶν καὶ τῶν τυχόντων αἴτιος γίνεται κακῶν; οὐ διὰ τοῦτο συγγένειαι μὲν ἀλλοτριοῦνται, τὴν φυσικὴν εὔνοιαν μεθαρμοζόμεναι πρὸς ἀνήκεστον ἔχθραν. χῶραι δὲ μεγάλαι καὶ πολυάνθρωποι στάσεσιν ἐμφυλίοις ἐρημοῦνται· γῆ δὲ καὶ θάλαττα πληροῦται τῶν καινουργημένων ἀεὶ συμφορῶν, ναυμαχίαις καὶ πεζαῖς στρατιαῖς; οἱ γὰρ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων πρός τε ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἀλλήλους τραγῳδηθέντες πόλεμοι πάντες ἀπὸ μιᾶς πηγῆς ἐῤῥύησαν, ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς· *Pecuniarum amor, aut feminæ, aut gloriæ, aut alicujus demum rei, quæ voluptatem pariat, an parvorum duntaxat & vulgarium malorum caussa est? Ob hoc alienantur à cognatis cognati, naturali benevolentia in odium insanabile mutata. regiones autem magnæ & fœcundæ populorum civilibus vastantur dissidiis. tum vero & terra, & mare implentur calamitatibus nove semper repertis per pedestres navalesque acies. Nam bella illa Græcorum Barbarorumque aut inter se, aut horum in illos, etiam tragœdiis decantata, ab uno fluxere fonte cupiditatis, sive illa divitiarum, sive gloriæ, sive voluptatum fuit. Plinius* Hist. Nat. lib. II. cap. 63. *Placatiore tamen ea* (Terra) *ob hoc utimur, quod omnes hi opulentiæ exitus ad scelera, cædes & bella tendunt, quamque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Hieronymus* adversus *Jovinianum* II. Diogenes *tyrannos & subversores urbium, bellaque vel hostilia vel civilia, non pro simplici victu olerum pomorumque, sed pro carnium & epularum deliciis asserit excitari. Chrysostomus* I Cor. XIII, 3. [Tom. II. pag. 77.] εἰ γὰρ ἅπαντες ἠγάπων καὶ ἠγαπῶντο, οὐδὲν ἂν ἠδίκησεν οὐδεὶς, ἀλλὰ καὶ φόνοι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ στάσεις καὶ ἁρπαγαὶ καὶ πλεονεξίαι καὶ πάντα ἂν ἐκποδὼν ἐγεγόνει τὰ πονηρά· *Nam si mutuo se diligerent homines, nemo alterum afficeret injuria, procul essent cædes, & pugnæ, & bella, & seditiones, & rapinæ, & defraudationes, & quicquid est malorum.* Idem *Orat.* ad patrem fidelem de opulentis loquens: [Tom. VI. pag. 196. *Ed. Savil.*] οὐ δι' ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι καὶ πόλεων κατασκαφαὶ καὶ ἀνδραποδισμοὶ καὶ δουλεῖαι καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ φόνοι καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; *Nonne per hos adveniunt seditiones, & bella, & pugnæ, & urbium excidia, & plagiæ, & servitutes, & captivitates, & cædes, & innumera vitæ mala?* Claudianus: [*In Rufin.* Lib. I. vers. 218. & *seqq.*]

Hæc si nota forent, frueremur simplice cultu,
Classica non fremerent, non stridula fraxinus iret,
Non ventus quateret puppes, non machina muros.

Agathias historiarum primo: (cap. I.) ἐς δὲ πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ αὐθαίρετα κατολισθαίνουσαι, πολέμων καὶ ταραχῶν ἅπαντα ἐμφοροῦσιν· *Hominum animi sponte ad nimias cupiditates injustitiamque delapsi, implent omnia bellis ac tumultibus.* Concludam multa bene dicta uno *Polybii:* αὐτάρκεια τοῦ βίου, φιλοσοφία αὐτοδίδακτος. *Animus necessariis contentus alio ad sapiendum magistro non eget.* [Apud SUIDAM, in voce Αὐτάρκεια.]

Ciceronem est de Finibus primo *a*: *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur.* Maximus Tyrius *b*: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων· αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: ubique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* *c* Jamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν πάντες οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus præbet & corporis cupiditates. Nam rerum utibilium caussa bella omnia oriuntur.*

a Cap. 13.
b Diss. XIII. pag. 142. Ed. Davis.
c Protrept. Cap. 13. pag. 73. Ed. Arcer.

17. Quod vero Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed 40 ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibitæ aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Joan. XVIII, 36.) suo loco rectius pertractabitur. VIII.

IX. 1. Quoties 41 de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est, Ecclesias, quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis, quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo.

2. Primum est, ex iis dictis nihil amplius colligi quam privatam quorundam sententiam, non publicam Ecclesiarum: adde quod ferme quorum ea dicta sunt, amant ab aliis seorsim ire & docere quiddam 42 magnificentius; quales sunt *d* Origenes & *e* Tertullianus, qui nec sibi satis constant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις· *Ut bella justa atque ordinata inter homines gerantur, si quando id jubeat necessitas.* & idem ille Tertullianus, qui alibi supplicia capitalia minus probare videtur, dixit, s *Bonum* (rr) *esse cum puniuntur nocentes* nemo I.

d Contra Cels. Lib. III. pag. 115. & Lib. VII. p. 349. Lib. 8. p. 427. Ed. Cantabrig.
e De Coron. Mil. c. 11. & 12. De Idololatr. c. 19.

GRONOVII.

40 *Ad bellum privatum*] Armatam defensionem sui.

41 *De scripti sensu*] In Statu juridiciali qualitatis ante judicium, qui dicitur Legalis vel legitimus, utrum scripto præcise adhæreri debeat, an sententia & voluntas scriptoris spectanda sit. ad *Herenn.* 2, 9. & 10.

42 *Magnificentius*] Propositum vitæ sublimioris, quæ non potest ab omnibus exigi.

(rr) Locus est in Lib. *De Spectaculis*, Cap. XIX. & ita legitur (nam Auctor ex memoriâ illum adferebat:) *Bonum est, quum puniuntur nocentes. Quis hoc, nisi nocens, negabit?* Sic sententia ἐνέργειαν majorem habet. Cæterum vide quæ de his locis, & aliis, *Tertulliani*, diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. VI. §. 6, & *seqq.* 25. &c. *J. B.*]

GROTII.

s *Bonum esse cum puniuntur nocentes nemo*

a Cap. 19. *nemo negat:* Et de militia hæsitat. nam libro de [a] Idololatria, *Quæritur*, inquit, *an fideles ad militiam converti possint, & an militia ad fidem admitti:* Et videtur eo loco propendere in eam sententiam, quæ militiæ adversatur. At libro de Corona Militis, cum quædam adversus militiam disputasset, mox distinguit, qui ante baptismum militabant, ab iis, qui post baptis-
b Cap. 11. mum nomen dant militiæ. [b] *Plane*, inquit, 43 *si quos militia præventos fides posterior invenit, alia conditio est, ut illorum, quos Joannes admittebat ad lavacrum; ut centurionum fidelissimorum,* 44 *quem Christus probat, &* 45 *quem Petrus catechizat:* t *dum tamen suscepta fide atque* 46 *signata, aut deserendum statim sit, ut multis actum, aut omnibus modis* 47 *cavillandum*, (id est cavendum) *ne quid adversus Deum committatur.* Sensit ergo illos post baptismum in militia permansisse; quod sane minime facturi fuerant, si intellexissent militiam à Christo interdictam; non magis quam aruspices, magi, u & alii vetitarum artium professores
c Cap. 1. in sua arte post baptismum manere permissi sunt. Eodem [c] libro militem quendam, & quidem Christianum, laudans, *O militem*, inquit, *in Deo gloriosum.*

II. 3. Secunda observatio est, quod militiam Christiani sæpe aut improbarunt, aut evitarunt ob temporum circumstantias, quæ vix

nemo negat] Idem *Tertullianus* de anima: *Quis non præferat sæculi justitiam, quam & Apostolus non frustra gladio accinctam contestatur, quæ pro homine sæviendo religiosa est?* (Cap. 33.) Et ad Proconsulem Scapulam: *Non te terremus, qui nec timemus. Sed velim, ut omnes salvos facere possimus, monendo μὴ θεομαχεῖν. Potes & officio jurisdictionis tuæ fungi, & humanitatis meminisse, vel quia & vos sub gladio estis.* (Cap. 4.)

t *Dum tamen suscepta fide atque signata*] Distinctionem, quam hîc de militia affert, alibi ad nuptias applicat, tum libro de *Monogamia*, tum exhortatione castitatis.

u *Et alii vetitarum artium professores*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 5.) *ad Ecclesiam non admittuntur qui artes exercent, quas Dei disciplina non recipit. Augustinus* de fide & operibus: *Meretrices & histriones, & quilibet alii publicæ turpitudinis professores, nisi solutis aut diruptis talibus vinculis, ad Christi sacramenta non permittuntur accedere.* [Cap. 18. num. 33. *Ed. Benedictin.* Tom. VI.] De histrione exemplum vide apud *Cyprianum* epistola LXV. de lanistis, lenonibus, victimarum redemtoribus, apud *Tertullianum:* (De Idololatr. c. 11.) de auriga Circensi, apud *Augustinum.* [Immo in Epistola Episcoporum, de rebus in *Arelatensi Concilio* gestis, *Appendic.* Tom. IX. col. 16. *Edit. Benedictin.* (*Antverp. s. Amst.*) 1700. Adde *Constitution. Apostolic.* Lib. VIII. Cap. 32.]

GRONOVII.

43 *Si quos militiâ præventos*] Si qui sacramento jam tenebantur & militabant, antequam fierent Christiani.

44 *Quem Christus*] Matth. 8, 10. [In verb. præced. legendum, *Centurionum fidelissimum*, non *fidelissimorum*, observavit V. Cl. *Joannes Clericus*, Hist. Eccles. pag. 751. *J. B.*]

45 *Quem Petrus*] Act. 10.

46 *Signata*] Per baptismi signaculum. *Tertull.* de spectac. 24.

47 *Cavillandum*] Videtur legi oportere, *cavitandum:* nam *Cavillari* est quidem frequens *Tertulliano*, sed pro *decipere, fallere, frustrari.*

48 Cum

vix ferebant militiam exerceri sine actibus quibusdam cum Christiana lege pugnantibus. In literis Dolabellæ ad Ephesios, quæ apud Josephum *a* exstant, videmus Judæos ab expeditionibus militaribus immunitatem postulasse, quod externis permixti non satis ritus legis suæ observare possent, & quia sabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque easdem ob causas à L. Lentulo missionem Judæos impetrasse docet idem *b* Josephus: alibique narrat, *c* [48] cum Judæi Roma urbe jussi essent excedere, quosdam militiæ adscriptos, alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas scilicet quas diximus causas: quibus accedebat interdum tertia, quod adversus populares suos pugnandum haberent: at *d* κατὰ τ̃ ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον, *nefas in populares suos arma sumere;* tunc scilicet cum populares ob patriæ legis observationem periclitabantur. Quoties vero hæc incommoda cavere poterant Judæi, militabant etiam sub externis regibus, sed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες, x *perstantes in patriis institutis & ex eorum præscripto viventes*: quod pacisci prius solebant, eodem Josepho auctore. His periculis simillima sunt quæ Tertullianus militiæ suorum temporum objicit, ut libro de Idololatria: *e Non convenit* [49] *sacramento divino & humano, signo Christi & signo diaboli:* quia scilicet per Deos Gentium, Jovem, Martem, atque alios, jurare milites jubebantur. Libro autem de Corona *f* Militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apostolo non placet: & quos interdiu exorcismis fugavit, noctibus defensabit?* mox: *Quanta alia* [50] *in delictis circumspici possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda?*

a Antiq. Jud. Lib. XIV. Cap. 10. §. 12.
b Ibid. §. 13.
c Lib. XVIII. Cap. 3. §. 5.
d Joseph. in Vit. sua, §. 6. *Ed. Hudson.*
e Cap. 19.
f Cap. 11.

4. Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum III.
temporum tanto ardore succensos fuisse [51] ad præclarissima quæque

GRONOVII.

48 *Cum Judæi Roma urbe*] *Tacit.* 2, annal. 85. *Suetonius Tiber.* 36.

49 *Sacramento divino & humano*] Quod promittitur Deo in veræ religionis professione, & quod juratur imperatori gentili in militia suscipienda. De Corona II. *Credimusne humanum sacramentum divino superduci licere?*

50 *In delictis*] Scribendum censeo, *in debitis.* Castrensium munium debita sunt, quæ *Livius* vocat *militaria justa* lib. 24, 48. Sic *Seneca*, quæ in Med. v. 997. vocavit *justa functis*, Troad. 602. *debita exanimis* appellat. Quot vel quam multa alia sunt ex officiis & operibus militiæ legitimis, quæ Christianus debet transgressiones vel peccata interpretari?

51 *Ad præclarissima*] Ad separandos se à vulgo & à turbis secularibus, & ad summum gradum vitæ innocentis atque à rebus remotæ consequendum, instar Henochi, Eliæ, Johannis Baptistæ.

GROTII.

x *Perstantes in patriis institutis*] Verba *Josephi* XI. historiæ antiquæ. (*Cap.* VIII. §. 5. *Edit. Hudson.*)

que capessenda, ut sæpe 52 consilia divina pro præceptis am-
a Apolog. c. 17. Ed. Oxon. plecterentur. (ff) Christiani, inquit a Athenagoras, οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, adversus sua rapientes judicio non contendunt.
b De Gubernat. Dei, Lib. III. pag. 73. Ed. Paris. 1645. b Salvianus jussum à Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui y id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud Tatianum, στρατηγίαν παρῄτημαι, præturam recuso: apud Tertullianum,
c Apolog. c. 46. c Christianus 53 nec ædilitatem affectat. Sic d Lactantius justum (qua-
d Inst. Div. Lib. v. c. 17. num. 12. lem vult esse Christianum) negat belligeraturum; sed ita ut simul 54 navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprime grata sunt, ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient.

X. 1. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores, & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia, & quæ inde pendent bella, sentiant à Christianis licite posse usurpari.

GRONOVII.

52 *Consilia divina*] Ea quæ erant proposita pro eximiis & singularibus, nec nisi illis qui extraordinariis dotibus & donis divinæ indulgentiæ instructi essent, aggredienda acciperent quasi communia & necessaria, & nemini non affectanda. *Gregor. Nazianz.* 3. in *Julian.* cap. 94. Ἔπειτα πῶς ἐκεῖν' οὐ λογίζῃ, ὦ σοφώτατε πάντων καὶ συνετώτατε, ὁ περὶ τὸ τῆς ἀρετῆς ἄκρον συγκλείων Χριστιανούς, ὅτι τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας τὰ μὲν ἀνάγκην ἔχει τοῖς ἐπιτηδευομένοις, ἃ καὶ μὴ φυλάττουσι κίνδυνος· τὰ δὲ οὐκ ἀνάγκην, αἵρεσιν δὲ, ἃ φυλάττουσι μὲν τιμὴν καὶ ἀντίδοσιν, μὴ φυλάττουσι δὲ οὐδ' ὁντιν' οὖν κίνδυνον; &c. (Pag. 95. D. *Ed. Colon.* 1690.)

53 *Nec ædilitatem*] Opinor quia ædilium erat dare ludos. *Cicero* 1. Verrin. 54. *Sueton.* Jul. 10. Ludi autem erant honos Deorum, quos despiciebant Christiani. Sed & prætorum. *Tac.*

54 *Navigaturum*] Quia aut lucri fere, aut voluptatis, aut bellandi causa navigatur, quorum omnium ergo nihil suscipiebat primævus ille rigor.

(ff) Quæ ad *Consilia Evangelica* ab Auctore nostro, aut aliis referuntur, vel per se nec bona sunt, nec mala, vel habent necessitatem quamdam *præcepti*, respectu hujus vel illius hominis, in certis casibus & circumstantiis. Quâ de re fusè egimus in nostris ad hunc locum Gallicis Notis: ubi simul, unde ortus sit error eorum, qui hanc distinctionem inter *Præcepta* & *Consilia Evangelica* excogitarunt, ostendimus, studiumque ejusmodi *Consiliis* utendi, facilè homines à veræ Virtutis viâ avertere, tantum abest ut ad illam sit incitamentum. *J. B.*

GROTII.

y *Id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris*] Concilium Carthaginense IV: *Episcopus nec provocatus de rebus transitoriis litiget.* Adde *Ambrosium* lib. II. Offic. cap. XXI. & *Gregorium Magnum* libro II. Ind. XI. Epist. LVIII.

GRO-

pari. Nam Clemens Alexandrinus [a] Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, 55 nisi forte militet. z In Constitutionibus, quæ Clementis Romani nomen præferunt, libro VII. c. III. legimus: οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθῴου, τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφορισμένου· *non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea, quæ est innocentis: ita tamen, ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.*

a Pædag. L. II. c. 11. p. 240. Ed. Oxon.

2. Sed, autoritatibus privatis sepositis, ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur, nunquam à baptismo rejectos, aut ab Ecclesia excommunicatos eos, qui militabant, quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset, si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo Constitutionibus, lib. VIII, c. XXXII. agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθαι δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. *Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in [b] Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiscum, & militamus.* Paulo ante [c] dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* 56 *conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro [d] narraverat a M. Aurelio Imperatori Christianorum 57 militum precationibus imbrem impetratum. 58 In [e] Corona, militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei offendit fuisse Christianos commilitones.

b Cap. XLII.
c XXXVII.
d Cap. V.
e Cap. I.

3. Accedat, quod & milites nonnulli, pro Christo tormenta mortemque perpessi, eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur b tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio,

GRONOVII.

55 *Nisi forte militet*] Nam militantes caligati.

56 *Conciliabula*] Conciliabulum, vicus vel pagus, qui haberet jus nundinarum. *Sigon.* de jure Italiæ 2, 15. *Liv.* 24, 56.

57 *Militum precationibus*] *Claudianus* 6. Conf. Honorii 340.

58 *In Corona*] In libro *de Corona.*

GROTII.

z *In Constitutionibus*] Videtur scriptus is liber finiente sæculo secundo.

a *M. Aurelio Imperatori*] Vide & *Xiphilinum* de hac historia.

b *Tres Pauli comites*] Adde militem quendam à *Cornelio* baptizatum, cujus apud *Adonem* mentio.

a Epist. 39. Ed. Fell. (34 Pamel.) rio, Severianus sub Licinio. Cyprianus a de Laurentino & Ignatio Afris: *In castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent.

4. Capitalibus judiciis (tt) si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cæteris rebus leges Romanæ duriores erant, quàm lenitas Christiana patiatur: quod vel solo c 59 Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare, & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis 60 culeo insuendis legem tulit, quæ exstat

b Leg. unic. Codice, b Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt; quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur d nimiæ lenitatis nomine.

GROTII.

c *Silaniani Senatusconsulti*] Cujus asperitatem mitigavit *Adrianus* Imperator, ut apud *Spartianum* est. Asperis Romanorum legibus addi possunt, quæ servum nisi tortum testimonium dicere vetant. [Vid. COD. *De Serv. fugitivis* &c. L. 4. & Clar. NOODTII *Prob. Juris*, Lib. I. Cap. ult. in fine. *J. B.*]

d *Nimiæ lenitatis nomine*] *Zonaras:* [Lib. XIII. Cap. 4. pag. 11. T. II. *Ed Reg.*] τοῖς μεταβαλλομένοις ἐκ πονηρίας φιλάνθρωπον διατιθέμενος, ἔλεγεν ὅτι τὸ νοσοῦν μέλος ἀποκοπτέον καὶ σεσηπὸς, ἵνα μὴ καὶ τοῖς ὑγιαίνουσι λυμαίνηται, οὐ μήν τοι τὸ ὑγιείας ἤδη τυχὸν ἢ καὶ ὑγιαζόμενον. *Clementem se ostendebat iis, qui pravam vitam deseruerant, quod diceret abscindendum membrum ægrotans ac putridum, ne sana contagio corrumpat, non id quod aut sanatum jam sit aut sanescat.* vide & *Eusebium.* [De *Vita Constantini*, Lib. IV. Cap. 31.] sicut de nimia *Constantini* lenitate Christianos, ita de *Haraldi* Regis questos Danos apud *Saxonem* historicum invenias. [*Lib.* XI. pag. 194.

GRONOVII.

59 *Silaniani*] Ut si quis domui suæ occisus esset, de servis, quotquot sub eodem tecto fuissent, quæstio haberetur, omnesque supplicio afficerentur. factum autem illud Senatusconsultum A. V. C. 762. P. Cornelio Dolabella, C. Junio Silano Coss. Augusto imperante Exemplum apud *Tacitum* 14 annal. 42.

60 *Culeo*] Sacco coriaceo cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simia, inque mare abjiciendis. §. 6. *Instit.* de publ. jud. *Cic.* pro Sex. Roscio cap. 25. & 26. *Juvenal.* 8, 214. & 13, 155.

(tt) In omnibus Editionibus heic erat *suppliciis:* sed vel Auctorem, vel Typographos, vocem illam ex incogitantiâ posuisse, pro *judiciis*, ex sequentibus manifestissimum est; quum heic non agatur de spectando supplicio reorum, sed de *judicando* in caussâ capitis. Et ita apud *Tertullianum*, de Idololatr. *Cap.* 19. *An Militia ad fidem admitti ... cui non sit necessitas immolationum, vel* CAPITALIUM *judiciorum.* J. B.

GRO-

mine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & 61 labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam, quæ exstat apud Vegetium: *a Per Deum & Christum & Spiritum sanctum, & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.*

a De Re Milit. Lib. II. C. 5.

5. Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur, qui aut Constantinum ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ iræ metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum, quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent: qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII. ita ait: *b Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est.* & de *c* Officiis: *Fortitudo, quæ vel bello tuetur à barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel à latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram.

b Tribuitur ma'è *Augustino* inter. Lib. II. C. 25. §. 9. n. 3.

c L. I. C. 27.

6. Neque tamen ignoro, e sæpe Episcopos, & plebem Christianam, interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, f ut qui ad Ecclesiam confugissent, non nisi vitæ servandæ fide data redderentur; & g ut circa Pascha carcere emitterentur, quos sua crimina attinebant; sed, qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum, & temporum illa beneficia, & preces ipsæ h exceptionibus quibusdam temperabantur.

7. Ob-

GRONOVII.

61 *Labaro*] Vexillo. *Prudent.* I. adversus Symm. 488. *Christus purpureum gemmanti textus in auro Signabat labarum. Euseb.* de vita Constant. I, 31.

GROTII.

e *Sæpe Episcopos*] *Augustinus:* [Epist. 153. vulg. 54.] *Officium Sacerdotis est intervenire pro reis.* In ejus epistolis multa sunt hujus bonitatis specimina. [Confer heic quæ habet RADULPH. FORNERIUS, *Rer. Quotid.* Lib. VI. cap. 7.]

f *Ut qui ad Ecclesiam confugissent*] Vide *Chrysostomum* XVI. de Statuis. Nil ibi ad rem. Voluit forte dicere *Orat.* XVII. ubi aliquid de Monachis, *pag.* 575. in fin. *Tom.* VI. *Edit. Savil.*] Concilium Aurelianense cap. 3. legem *Wisigothorum* libro VI. tit. V, 16 IX. tit. III. c. 3.

g *Ut circa Pascha*] L. Nemo. 3. C. de Episc. audientia.

h *Exceptionibus quibusdam*] Quas vide apud *Cassiodorum* XI, 40. & Cap. inter alia, 6. de immunitate ecclesiastica, in Decretalibus.

7. Objiciunt hic nobis nonnulli XII. 62 canonem Synodi Nicæensis, qui Latine sic habet: i *Quicunque vocati per gratiam, primum quidem ardorem fidemve suam ostenderunt, & 63 cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & 64 pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis 65 jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lacrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione*

GROTII.

i *Quicunque vocati*] *Simeon Magister* in ejus canonis epitome: οἱ βιαζόμενοι καὶ δόξαντες ἀντιστῆναι, εἶτα καταθέμενοι τῆς ἀσεβείας καὶ ἀναστρατευσάμενοι, δεκαετίαν ἀφοριζέσθωσαν. *Qui vi adhibita visi sunt restitisse, sed ab impietate victi sunt & militiam resumsere, decem per annos abstineantur.* Eundem hujus canonis sensum exprimunt *Balsamo* & *Zonaras*, & *Ruffinus* libro X, cap. VI. [Adde BINGHAM, *Origines Eccles.* Lib. XI. Cap. V. §. 10. Tom. IV. pag. 248, & *seqq.*]

GRONOVII.

62 *Canonem Synodi Nicæensis*] Quatuor gradus erant pœnitentiæ in veteri Ecclesia. I. Πρόσκλαυσις, *deploratio*, illorum qui admisso peccato extra Ecclesiam stantes cum luctu & lacrymis ingredientes orabant, ut pro se Dei misericordiam elicerent: & i dicebantur προσκλαίοντες, quasi *adstentes*. II. Ἀκρόασις, eorum qui in prodromo vel porticu aut vestibulo Ecclesiæ stantes divinas scripturas audiebant usque ad lectionem Euangelii, & dicebantur Ἀκροώμενοι, *Audientes*. III. Ὑπόπτωσις, *submissio*, eorum qui jam intra Ecclesiæ septa, post suggestum tamen, ut videtur, inclinati & genu submittentes stabant, & cum catechumenis egrediebantur, & vocabantur Ὑποπίπτοντες, *Succidentes* vel *Succumbentes*. IV. Σύστασις, *constitutio*, eorum qui jam cum fidelibus consistebant orantes, nondum tamen ad sacramenta admittebantur, his nomen Συνεστῶτες, *Consistentes*. Videndus *Christoph. Justellus* ad Codicem Canonum Ecclesiæ universæ.

63 *Cingulum*] Ἀποθέμενοι τὰς ζώνας. Milites altius cincti & procincti, quo expeditiores forent. Et militum balthea zonæque. *Tacit.* 2. histor. 88. *Horat.* 2. epist. 2, 40. *Cinctus*, qui militat, præsertim honorata militia. l. 25. & l. 38. §. 1. D. de Testam. mil. *Ammianus* l. 22. p. . . . Et *cingulum* nunc pro militia, nunc pro ducatu aliquo & gradu altiore vel honore militiæ. l. 5. Cod. Qui mil. poss. *binis merere cingulis.* l. 9. C. de metatis: *illustris dignitas vel sub cingulo vel citra cingulum.* l. 2. C. ut dignitatum ordo serv. l. 5. C. de apparit. mag. mil.

64 *Pecuniam darent & beneficiis*] Ὥς τινὰς καὶ ἀργύρια προέσθαι καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι. Militiæ enim vendi poterant & obligari. *Novell.* 53. cap. 5. l. 22. *Dig.* de leg. 2. & testamento relinqui. l. 11. §. 16. D. de leg. 3. Beneficiis autem recepisse militiam dicuntur, quibus ea contigit gratia, suffragatione, commendatione alicujus. *Suet.* Jul. 75. *Quibus ex commendatione Pompeji ordines dederat.* Tib. 12. *Venit etiam in suspicionem per quosdam beneficii sui centuriones.*

65 *Jaceant*] Ὑποπιπτέτωσαν μετὰ τὸν τῆς τελείας ἀκροάσεως χρόνον. Respiciunt hæc verba duos ex quatuor gradibus pœnitentiæ in veteri Ecclesia, qui erant Πρόσκλαυσις, Ἀκρόασις, Ὑπόπτωσις, Σύστασις. *Casaub.* Exercit. in bar. 16. num. 43. p. 552. *Salmas.* in Epist. Simplicii Verini nomine p. 113.

tione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum 66 orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his aliquid 67 humanius cogitare Quicunque vero 68 indifferenter tulerunt, & 69 habitum Ecclesiam introëundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat, non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hic agi.

8. Agitur autem haud dubie k de idololatria. nam quæ canone XI. præcesserat mentio temporum 70 Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, *a* στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο. *milites militia exuebat*, l *nisi Diis sacrificare vellent.* quod & *b* Julianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii 71 cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor, quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter 72 Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his, qui semel conscientia puncti 73 cingulum abjecerant, reditus

a De Vita Constantin. L. I. c. 54.

b Sozomen. H Eccl. V. 17.

GROTII.

k *De idololatria*] Quod principale crimen, *summus sæculi reatus* dicitur *Tertulliano* de Idololatria: (*Cap.* I.) *gravissimum & extremum delictum Cypriano* epist. XI. (XV. *Ed. Fell.*)

l *Nisi Diis sacrificare vellent*] *Sulpitius Severus:* (Hist. Sacr. Lib. II. cap. 33.) *Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de imperio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes militia rejiciebat.* Ob hanc causam Valentinianus, qui imperator postea factus est, sub Juliano abjecit cingulum. Non dissimile est quod *Victor Uticensis* narrat, multos sub Hunericho Rege militiam temporalem abjecisse, quia cum Arianismo erat connexa.

GRONOVII.

66 *Orationibus communicabunt*] Precibus publicis interesse poterunt.

67 *Humanius cogitare*] De admittendis illis ad Κοινωνίαν ἢ σύναξιν, ad participandam Eucharistiam.

68 *Indifferenter tulerunt*] Ἀδιαφόρως ἤνεγκαν. *Sueton.* Domit. 23. *Occisum eum populus indifferenter, miles gravissime tulit.*

69 *Habitum*] σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Speciem, mimum, imaginem.

70 *Licinii*] Qui Constantini M. affinis fuit, & cum eo aliquamdiu imperavit, acerrimus Christianorum persecutor, donec ex hac ipsa causa bello inter eos orto victus & occisus est.

71 *Abjecisse cingulum*] Renuntiavisse militiæ.

72 *Confessores*] Qui in periculum adducti & tormentis subjecti fidem servaverant, non etiam occisi erant ut Martyres.

73 *Cingulum abjecerant*] Qui quod Christianam religionem suscepissent militantes, & viderent, se salva conscientia manere in militia non posse,

reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur quam illi, de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem, quem produximus, ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia, *a* his, qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt.

a Euseb. Vit. Constant. II. 33.

II. 9. Sunt & qui Leonis *b* epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis, post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum, in pœnitentibus non minus quam in clericis 74 & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, m ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ, quo augustiori nomine commendabiliores essent, Canones Apostolici vulgo appellabantur: Canone LXXXII. edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter, aut diaconus, militiæ vacet, & utrumque retineat, 75 officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur, his qui 76 cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam.

b Epist. XC. *ad Rustic. Episcop.*

10. Hoc amplius, etiam n ad clerum admitti vetabantur, qui

posse, per quam idolis servire cogebantur, missionem impetraverant.

74 *Et ascetis*] Ascetæ, qui studio precum & meditationum sacrarum omissis rebus excedebant sæculo & corpus domabant & exercebant: ut Monachi, *Stylitæ*, inclusi, Hesychastæ. Vide *Gretseri* Variar. 1, 3.

75 *Officium Romanum*] Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν. In *Zonara* vertitur, *Romanam præfecturam:* in *Balsamone*, *Romanum magistratum.* An *Romanum*, ut *Tertull.* infra. C. 4. §. 5. n. 1.

76 *Cleri honorem*] Ecclesiasticæ functionis. *Suidas:* κλῆρος, σύστημα τῶν διακόνων καὶ πρεσβυτέρων. Hæc erat simplicitas primævæ Ecclesiæ. Postea tanta ordinum varietas & copia accessit.

GROTII.

m *Ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant*] *Leo* epistola xc. ad *Rusticum: Illicitorum veniam postulantem oportet etiam multis licitis abstinere.* In epistola Episcoporum ad Ludovicum Regem legimus: *Quilibet tanto à se licita debet abscindere, quanto se meminit & illicita perpetrasse.* In Capitulis *Calvi: Tanto quisque majora quærat bonorum operum lucra, quanto graviora sibi intulit damna per culpam.*

n *Ad clerum admitti vetabantur*] *Eusebius* Demonstrationum lib. 1. duplicem describit Christianorum vitam, aliam ἐντελῆ, aliam inferiorem. qui in hac sunt, eos inter alia τοῖς

καὶ τῶ

qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii, & in Concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis, qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua non erat obligatio. at sacro ministerio addicti o nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus Canon constituit, ne Episcopus, presbyter, aut diaconus sæculares curas administret, octuagesimus ne publicis se administrationibus immittat: & inter Africanos Canones sextus, p ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem q tutores constitui nefas judicat Cyprianus.

11. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi, quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: *De his, qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione:* id est, qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. r Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Juliano, 77 non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo

κατὰ τὸ δίκαιον στρατευομένοις τὰ πρακτέα ὑποτίθεσθαι, iis qui juste militant agenda indicare. (Cap. 8.)

o *Nulla alia cura ac labore*] Vide Canonem Concilii Moguntini apud Gratianum, titulo, Ne Clerici vel Monachi. [Immo in *Decretalibus*, Lib. III. Tit. L. Cap. I.]

p *Ne procurationem rerum alienarum suscipiat*] Vide Epistolam *Hieronymi* ad Nepotianum.

q *Tutores constitui nefas judicat Cyprianus*] In epistola ad presbyteros, diaconos & plebem Furnis consistentem. [*Epist.* I. *Ed. Fell.* (66. *Pamel.*)] Adde l. Generaliter, 52. C. de episcopis & clericis.

r *Id enim pacis nomine intelligi volebant*] *Tertullianus* de idololatria: (Cap. 19.) *Imo quomodo etiam in pace militabit?* idem de Fuga persecutionum: *Nostra paci quod est bellum quam persecutio?* (Cap. 3.) *Cyprianus* epistola x. (XVI. *Ed. Fell.*) *Quando ipsa ante mater nostra Ecclesia pacem de misericordia Domini prior sumserit.* Epistola XXI. (utriusque division.) *Cum Dominus cœperit ipsi Ecclesiæ pacem dare.* Epistola XXXI. (XXX. *Ed. Fell.*) *Ecclesiæ pacem sustinendam*, id est expectandam. de Lapsis: *disciplinam pax longa corruperat.* (pag. 123. *Ed. Fell.*) *Sulpitius Severus:* (Lib. II. Cap. 32.) *Antonino Pio imperante pax Ecclesiis fuit.* mox: *Interjectis deinde annis* XXXVIII. *pax Christianis fuit.* & in Constantini ætate: (ibid. Cap. 33.) *Exinde tranquillis rebus pace perfruimur.* Et initio historiæ: *Vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora.* (Lib. I. C. I.)

GRONOVII.

77 *Non modico profectu*] Quod exemplum non parum profuit ad eos, qui jam erant Christiani, confirmandos, & ad complures, qui nondum erant, faciendos. [Immo, *non modico profectu Christianorum*, heic omnino significat talium, qui multum profecerant in studio veritatis & pietatis Christianæ. Imitatus est Auctor noster AUGUSTI-

Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius. (uu) *Julianus Imperator, quamvis esset Apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat; producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis: Producite arma in Christianos,* 78 *tunc agnoscebant Imperatorem cœli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Cristianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Cristianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod (xx) infra à nobis memorabitur.

12. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsæ pugnare adversus impios & inimicos sciunt, laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quàm adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute:* 79 *hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus?* Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur; τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις: *Eas quæ in bello perpetrantur cædes, majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos habentes eos, qui* x *pro pudicitia ac pietate decertant.*

NUM, qui de *Pelagio* dicit: *Viri, ut audio, sancti, & non parvo provectu Christiani.* De Peccator. merit. & remiss. Lib. III. Cap. 1. *Tom.* x. col. 47. *Ed. Benedict. Antuerp.* J. B.]

78 *Tunc agnoscebant*] Negabant Cæsari obsequium, quo essent in Deum peccaturi.

79 *Hæc fuerunt hactenus*] Hæ sunt causæ, propter quas in hunc diem usque non dubitavimus, & operæ pretium putavimus vitam in discrimen mittere, quas tanti putavimus, ut pro eis pericula non recusaremus.

(uu) *Ambrosio* equidem verba hæc tribuuntur à *Gratiano*, Caus. XI. Quæst. III. *Can.* 94. sed non indicato loco. Similis est locus *Augustini*, ibi etiam relatus, *Can.* 98. ex Comm. in Psalmum 124. Unde priorem fortè natum esse, in Rubricâ conjiciunt. *J. B.*

(xx) Cap. IV. hujus Libri, §. 7. *num.* 10. *& seqq.* ubi vide quæ monebimus. *J. B.*

x *Pro pudicitia* etiam habet Interpres vulg. *Epist. ad Amphiloch.* unde hæc petita sunt, *Can.* 13. pag. 26. D. Tom. III. *Ed. Paris.* 1638. Sed videtur hæc vox latiorem heic habere significationem. Cæterum vide quæ diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. XI. §. 1, *& seqq.* J. B.

CAPUT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli divisio in publicum & privatum.*
II. *Non omne bellum privatum, post judicia constituta, illicitum esse jure naturali, defenditur; additis exemplis.*
III. *Ac ne jure quidem Euangelico, cum solutione objectionum.*
IV. *Belli publici divisio in solenne & minus solenne.*
V. *An bellum sit publicum, quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis. & quando.*
VI. *In quibus rebus consistat potestas civilis.*
VII. *Quæ potestas sit summa.*
VIII. *Refellitur sententia, quæ statuit summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta.*
IX. *Refellitur sententia, quæ statuit semper mutuam subjectionem regis & populi.*
X. *Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re dispari:*
XI. *Secunda de distinguendo jure & modo habendi jus.*
XII. *Ostenditur quædam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter:*
XIII. *Quædam non plene:*
XIV. *Quædam non summa plene, id est alienabiliter, haberi.*
XV. *Adstruitur dicta distinctio ex discrimine dandi tutoris in regnis.*
XVI. *Summam potestatem non tolli promissione etiam ejus, quod nec naturalis, nec divini sit juris.*
XVII. *Summum imperium dividi interdum per partes subjectivas aut potentiales.*
XVIII. *Male tamen hoc colligi ex eo, quod reges acta quædam sua nisi à cœtu aliquo probentur, rata esse nolunt.*
XIX. *Alia quoque exempla quædam male huc trahi.*
XX. *Vera exempla.*
XXI. *Summam potestatem habere posse qui inæquali fœdere teneatur: cum solutione objectionum:*
XXII. *Et qui tributum pendat:*
XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*
XXIV. *Distinctio juris & exercitii cum exemplis.*

I. 1. BElli prima maximeque necessaria partitio hæc est, *a* quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum est, quod auctore eo geritur, 1 qui juris-

a *Syl. verbo bellum* 1. *n.* 1.

GRONOVII.

1 *Qui jurisdictionem*] Abutitur vocabulo, & id ita accipit generaliter, ut & imperium comprehendat. *Sen.* de clem. 1, 1. *quas nationes funditus excidi, quas transportari, quibus*

jurisdictionem habet: privatum, quod aliter: mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod 2 antiquius, primum videamus.

2. Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis quæ supra diximus, cum ostensum est, ut quis injuriam etiam vi à se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta 3 judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, 4 ab eo cujus nihil intersit rem cognosci, quam homines singulos, 5 nimium sæpe amantes sui, 6 quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus [a] JC. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est*, inquit [a] Rex Theodoricus, [b] *quod legum reperta est sacra reverentia, ut* 7 *nihil manu, nihil proprio agetur impulsu. quid enim à bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* [c] Et *vim* vocant leges, *quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

[a] *L. Non est. de R. J.* 176.
[b] *Cass. l.* IV. *Var. epist.* 10.
[c] *L. Exst.* 13. *D. quod metus.*

II. 1. Certe quin restricta multum sit ea, quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum 8 ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet, ubi copia est judicii. Cessat autem judicium 9 momentanee,

quibus libertatem dari, quibus eripi, &c. *quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Cic. 2. agr. 36. *ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, terrarum denique orbem subjugaretis.* Alioqui & jurisdictio aliquando sine potestate gladii est.

GROTII.

a *Rex Theodoricus*] Eundem vide in Edicto cap. x. & cxxiv.

GRONOVII.

2 *Antiquius*] Quippe quod jam gestum sit ante respublicas constitutas. cap. 1. n. 2.

3 *Judicia publica*] Ex quo personæ publicæ lectæ sunt, quibus solis datum ut jus administrarent, & rerum capitalium vindices essent. Est autem inter judicia publica insigne de vi & vi armata. §. 8. *Inst. de publ. jud.*

4 *Ab eo cujus nihil*] Cujus ipsius res non agitur, ut possit bona fide medius & neutrarum partium esse, nec propriæ causæ respectu corrumpatur.

5 *Nimium sæpe amantes*] *Pindarus* apud *Gregor. Nazianz.* 3. in Julian. p. 96. τὸ οἰκεῖον πιέζει. *Sallust.* Cat. 51 neque enim cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ videntur.

6 *Quod jus putant*] In qua opinione sæpius decipiuntur.

7 *Nihil manu*] Vi privata.

8 *Ubi cessat judicium*] Sic excusabant scelerata Octaviani initia adulatores aulæ: necessitudine reipubl. in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum. *Tac.* 1. ann. 9.

9 *Momentanee*] Ad tempus, aut perpetuo.

GRO-

tanee, aut continue. [b] Momentanee ceſſat, ubi exſpectari judex non poteſt ſine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Jure, ſi quis verſetur in [10] locis non occupatis, ut mari, ſolitudine, inſulis vacuis, [a] & ſi qua alia ſunt loca, in quibus nulla eſt civitas: facto, ſi ſubditi [11] judicem non audiant, aut [12] judex aperte cognitionem rejecerit.

a Molin. Diſp. 100. §. *Dubium vero.*

2. Quod diximus etiam poſt judicia conſtituta naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Judæis data intelligi poteſt, ubi ſic per Moſen Deus loquitur, Exod. XXII, 2. *Si in effoſſione deprehenſus fur ita percutiatur, ut moriatur. ne reus cædis eſto percuſſor, ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex, tam accurate diſtinguens, non ſolum [13] impunitatem inducere, ſed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari aliquo [14] mandato divino, ſed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id ſequutas videmus. Notum eſt illud XII. Tabularum, [b] haud dubie [c] ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit, jure cæſus eſto.* Sic inſons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adverſus aggreſſorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifeſtus conſenſus teſtimonium præbet, nihil in eo eſſe, quod naturali juri adverſetur.

b Macrob. Saturnal. I, 4.

III. 1. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico ſcilicet, plus eſt difficultatis. Quin Deus, cui plus juris eſt in vitam noſtram, quam nobis ipſis, potuerit à nobis patientiam eo uſque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo uſque obſtringere, id eſt quod inquirimus.

GROTII.

b *Momentanee*] *Servius* ad X. *Æneidos:* (verſ. 419.) *Injecere manum Parcæ. Traxerunt debitum ſibi. Et ſermone uſus eſt juris: nam manus injectio dicitur, quoties nulla judicis auctoritate rem nobis debitam vindicamus.*

c *Ex veteri jure Attico*] *Solonis* verba: [apud *Demoſthen.* Orat. adverſus *Timocrat.* pag. 476. *Ed. Baſil.* 1572.] Εἰ μὲν τις μεθ' ἡμέραν ὑπὲρ πεντήκοντα δραχμὰς κλέπτοι, ἀπαγωγὴν πρὸς τοὺς ἕνδεκα εἶναι. εἰ δέ τις νυκτὸς ὅ τι οὖν κλέπτῃ, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι. *Si quis de die quod plus quinquaginta drachmis valeat, furetur, eum jus ſit ad undecim viros deduci: quod ſi quis noctu vel minimum quid furetur, eum liceat vel occidere.* Adde quæ II. libro infra dicentur, cap. I. §. 12.

GRONOVII.

10 *Locis non occupatis*] Quæ nemo in ditionem ſuam vindicavit.

11 *Judicem non audiant*] Si per rebellionem, ſeditionem, diſſidium inteſtinum ſit juſtitium.

12 *Judex aperte*] Quo prætextu Cæſar invaſit piratas. *Vellej.* 2, 42.

13 *Impunitatem inducere*] Excuſare & connivere, ſi quis tale fecerit quippiam, ſed prorſus jus dare faciendi.

14 *Mandato divino*] De qualibus ſupra 2, 2.

15 *Qua-*

mus. Solent pro affirmante ſententia adferri duo loca, quæ ſupra adduximus, ad quæſtionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne reſiſtite injuriam facienti.* Matth. v, 39. & Rom. XII, 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ubi Latina verſio habet, *non vos defendentes, chariſſimi.* Tertius autem locus eſt in illis Chriſti verbis
a Matth. XXVI, 52. ad Petrum: *a Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperint gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Chriſti exemplum, qui pro inimicis ſit mortuus, Rom. v, 8. 10.

2. Neque deſunt inter Chriſtianos veteres, qui bella quidem publica non improbaverint, sed defenſionem privatam putarint
b Cap. præced. §. 10. num. 5. vetitam. Ambroſii loca pro bello ſupra *b* attulimus. Auguſtini multo etiam plura ſunt & clariora, omnibus nota. At idem
c Lib. x. in Lucam, c. 22. Ambroſius dixit: *c Et ideo fortaſſe Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit,* 15 *quaſi licuerit usque ad Euangelium, ut ſit in lege* 16 *æquitatis eruditio, in Euangelio* 17 *veritatis.* Idem alibi *d*:
d De Off. III, c. 3. *Chriſtianus, etiamſi in latronem armatum incidat, ferientem referire non poteſt; ne, dum ſalutem defendit, pietatem contaminet.*
e Lib. I. de lib. arb. c. 5. *e* Auguſtinus vero: *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones & alios invaſores violentos) *permittit interfici, ſed quomodo iſtos qui interficiunt defendam, non invenio.* Et alibi:
f Epiſt. 154. ad Publicolam, (47. Ed. Bened.) *f De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet conſilium, niſi forte ſit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro ſe hoc faciat, ſed pro aliis, accepta legitima poteſtate.* Atque idem ſenſiſſe *g* Baſilium ex ſecunda ipſius ad Amphilochium epiſtola d ſatis apparet.

g Cap. 43. & 55. 3. Sed oppoſita ſententia ſicut receptior eſt, ita verior nobis videtur, 18 ut talis patientia non ſit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipſos, non præ nobis ipſis: imo ubi par malum imminet, non vetamur e nobis

GRONOVII.

15 *Quaſi licuerit*] Interpretatur antehac & ad iſtum diem, dum ſtant Moyſis cærimoniæ, licuiſſe; nunc autem poſtquam Euangelium annuntiari cœpit, ſiſti uſum gladii. Cavillatur in vocabulo *Satis*, quod & ſignificat, *Non plus*, &, *Non ultra.*

16 *Æquitatis*] Quid liceat communi jure.

17 *Veritatis*] Quid verum & juſtum ſit Chriſtianis. [In *Edit. Pariſ.* 1569. col. 1782. legitur: *bonitatis perfectio.* J. B.]

18 *Ut talis patientia*] Ut nemo teneatur aut neceſſe habeat pati, ſe indefenſum occidi.

GROTII.

d *Satis apparet*] Adde Conſilii Aurelianenſis canonem, citatum à *Gratiano* c. ult. cauſa XIII. qu. II.

e *Nobis potius quam aliis conſulere*] *Caſſiodorus* de Amicitia: [vel potius *Petrus Bleſenſis*, cui liber ille à Viris Doctis vindicatur.] *Sane nullus aliquo præcepto vel aliqua ratione tenetur ſalutem animæ proximi perditione animæ ſuæ, aut corporis ejus liberationem, citra ſpem perpetuæ ſalutis, proprii corporis interitu procurare.*

nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis, & dicat; etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in 19 bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deferendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum, qui impetitur, 20 opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde 21 morali judicio non videri æstimandum illud periculum, in quod ipsum se quis conjiciat, & unde se potest eximere.

4. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus, Christo vidente & sciente, videntur iter fecisse armati gladio, quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Josepho [a] discimus. qui & de 22 Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladii comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, 36. statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum, quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed 23 proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35. est tamen tale, ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant.

[a] *Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 12.

5. Recte

GRONOVII.

19 *Bonis inæqualibus*] Ut patientis bonum est servare vitam fragilem & mortalem; aggressi non perire inter peccandum, & sic cum præsenti vita etiam spem futuræ atque æternæ perdere.

20 *Opus habere*] Non sic se affectum sentire, ut repente vitam dimittere possit, cum spe salutis æternæ.

21 *Morali judicio*] Quod diversum à naturali rem æstimante ex sese; non ex adjuncta causa, quæ vitiosam eam aut probabilem reddit. Judicium morale interpretatur rem non esse rem eam, cujus nomine vocatur, si vitium habet adjunctum. Hoc igitur judicio periculum, in quod quis ultro se conjecit, & ex eo se eximere potest, periculum non putatur hactenus ut alter illi potius quam sibi parcere debeat. Judicio morali res non esse æstimatur id, quod est, propter adjunctum vitium. Tale significat *Cicero* lib. IV. famil. IV. *Quando effugi ejus offensionem, qui fortasse arbitraretur, me hanc remp. non putare*, hoc est, me judicio morali hanc remp. quæ sub Cæsare est, putare non esse rempublicam, sed tyrannidem

22 *Essenis*] Secta Judæorum, ut & Pharisæi erant & Sadducæi: sed isti omnium severissimi & continentissimæ disciplinæ. *Joseph.* Antiq. 18, 2.

23 *Proverbium*] Sermo ὑπερβολικὸς & figuratus.

24 Non

[a] Orat. pro Milon. c. 4.

5. Recte autem à Cicerone [a] dictum est: *Gladios habere certè non liceret, si uti illis nullo pacto liceret.* Illud vero, *Ne resistite injuriam facienti*, 24 non magis universale est quam quod sequitur, *Date omni petenti;* quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur; cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut 25 alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius quam armis utamini.*

6. In verbis ad Romanos, *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες*, omnino ἐκδικεῖν 26 non tuendi, sed ulciscendi habet significationem. ut & Judith. I, 12. & II, 1. Luc. XVIII, 7. 8. XXI, 22. 2 Thess. I, 8. 1 Petr. II, 14. Rom. XIII, 4. 1 Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo:* hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii [b] loco, 27 *ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω*, ubi in Hebræo est לי נקם, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur.

[b] XXXII, 35.

7. Quod vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis caussa, neque enim se opus habebat defendere: jam enim dixerat Christus de discipulis: *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo quem dixerat: Ex iis, quos dedisti mihi, non perdidi quemquam*, Joan. XVIII, 8. 9. neque Christum, nam defendi nolebat. Ideo apud Joannem hanc causam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum, quod dedit mihi Pater?* com. 11. & apud [c] Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur scripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri?* Ulciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma sumebat in eos, qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes, qui gladium*

[c] XXVI, 54.

GRONOVII.

24 *Non magis universale*] Sine exceptione accipiendum.

25 *Alapæ par*] In qua plus sit contumeliæ quam noxæ aut periculi.

26 *Non tuendi, sed ulciscendi*] Nam ἐκδικεῖν utrumque significat, & *tueri* & *ulcisci*. Unde *Ecdici* defensores civitatum. *Plin.* 10. epist. III. Hoc secutus est vetus interpres, cum illud debuisset.

27 Ἐμοὶ ἐκδίκησις] *Mihi vindicta; ego rependam.*

28 Ar-

dium acceperint, gladio peribunt, aut proverbium est, ex vulgi usu desumtum, quo significatur sanguinem sanguine elici, ideoque 28 armorum usum periculo nunquam vacare: aut, quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, non esse quod nos Deo præripiamus ultionem, quam ipse suo tempore satis sit exacturus: plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XIII, 10. *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes & patientia sanctorum.* quicum convenit Tertulliani illud: a *Adeo satis idoneus* 29 *patientiæ sequester Deus: si injuriam deposueris penes eum, ultor est; si damnum, restitutor est; si dolorem, medicus est; si mortem, resuscitator est: quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Christi verbis vaticinium videtur inesse de pœnis, quas à sanguinariis Judæis erat exacturus gladius Romanorum. a De Patient. c. 15.

8. Ad Christi exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, responderi potest, Christi facta omnia quidem virtutis esse plena, & quæ, quoad ejus fieri potest, imitari laudabile sit, & suo præmio non cariturum; non tamen omnia ejusmodi esse, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Christus pro inimicis atque impiis est mortuus, id non fecit ex lege aliqua, sed ex speciali quasi pacto & fœdere inito cum Patre; qui si id faceret, non modo summam ei gloriam, sed & gentem in æternum duraturam promisit, Esaiæ LIII, 10. Alioqui esse hoc factum quasi singulare, & cui vix quicquam reperiatur simile, ostendit Paulus Rom. V, 7. Et Christus nos animam nostram periculis objicere jubet, non pro quibusvis, sed pro ejusdem disciplinæ consortibus, 1 Joan. III, 16.

9. Quæ vero ex Christianis scriptoribus allatæ sunt sententiæ, partim videntur consilium magis, & sublimis propositi commendationem, quàm destrictum præceptum continere; partim privatæ sunt ipsorum, non communes totius Ecclesiæ. Nam in canonibus antiquissimis, qui Apostolici dicuntur, communione is demum privatur, qui in rixa primo ictu adversarium occiderit, *b διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ*, f *ob nimium calorem.* Et b Can. LXIV.

GRONOVII.

28 *Armorum usum*] Quale *Homeri* Οδυσ. π. 294. αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος. Quod sic reddit *Valerius Flaccus* lib. 5. Argonaut. 540. *Namque virum trahit ipse chalybs.*

29 *Patientiæ sequester*] Sequester est, apud quem res controversæ possessionis deponitur & custodiæ mandatur. Vide ad *Taciti* ann. 3, 71. Sic facit Deum patientiæ sequestrum, & injuriam suam penes eum seponit, qui, ob divinum præceptum accepta injuria, abstinet vindicta, & eam arbitrio cœlesti remittit & committit.

GROTII.

f *Ob nimium calorem*] *Ambrosius* libro x. in Lucam: *O Domine, cur me emere jubes gladium, qui ferire me prohibes? cur haberi præcipis quem vetas promi? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria.* (Cap. 22.)

a Vid. etiam c. *si vero. de sent. excom. &c. significasti. de homicidio.*

Et hanc sententiam ipse etiam Augustinus, a quem in contrariam partem adduximus, probare videtur Quæst. LXXXIV. in Exodum.

IV. 1. Publicum bellum aliud est solenne ex jure gentium, aliud minus solenne. Solenne quod hic voco, plerumque justum dici solet eo sensu, quo justum testamentum codicillis, justæ nuptiæ 30 servili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & servo secum mulierem ff habere in contubernio; sed quod testamentum & nuptiæ solennes 31 peculiares quosdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile est; multi enim, voce justi male intellecta, damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa justi appellatio non convenit. Ut bellum solenne sit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo, qui summam potestatem habeat in civitate: deinde, ut 32 ritus quidam adsint, de quibus agemus suo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum sine altero non sufficit.

2. Bellum autem publicum minus solenne potest & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere 33 magistratum quemvis. Et sane si citra leges civiles res spectetur, vide-

GRONOVII.

30 *Servili contubernio*] Servorum proprie non sunt *nuptiæ*, sed *contubernium;* & nupta servo non *uxor*, sed *contubernalis. M. Seneca* contr. 21. in contubernium deducta servi domina est. l. 14. §. 3. D. de ritu nup. l. 12. §. 33. D. de instruct. vel instrum. leg. Contubernales quoque servorum, id est uxores. *Petronius* cap. 56. *Contubernalis mea mihi fastum facit.*

31 *Effectus peculiares*] Testamento datur & adimitur hæreditas, non codicillis. l. 2. & pen. Cod. de *codicil.* Nuptias sequitur patria potestas, non contubernium.

32 *Ritus quidam*] Ut fiat rerum repetitio, & illis negatis indicatur. 3, 3.

33 *Magistratum quemvis*] Non maximum vel summum necessario exigit.

ff *Habere in contubernio*] Imo inter cives erant quædam matrimonia non justa, non justi liberi. *Paul.* Sent. lib. II. tit. XIX. L. Si uxor. 13. D. ad L. Juliam de Adulteriis. sic & libertas quædam non justa. *Seneca* de vita beata, c. XXIV. *Suetonius* Octavio, c. XL. [Locus *Pauli* Icti malè heic adducitur, quasi in eo esset exemplum *matrimonii non justi*, eo sensu, quo intelligit Auctor: & ipse infra, in Not. ad Lib. II. Cap. V. §. 15. *num.* 1. suspicatur, latere additamentum *Aniani*. Sed vide ibi eximium Editorem *Jurisprudentiæ Antejustinianeæ*, Clar. SCHULTINGIUM. Circa *Uxorem injustam*, de quâ in *L.* 13. *D. Ad Leg. Jul. de Adult.* & alibi, varias Interpretum sententias collegit & expendit CHR. ULRIC. GRUPEN, *De Uxore Romana*, Cap. VII. §. 9. pag. 338, & *seqq.* Quod spectat *Libertatem non justam*, consule TORRENTIUM, in locum *Suetonii* laudatum: JUST. LIPSIUM in *Tacit.* Annal. XIII, 27. & Eruditissimi NOODTII Comment. in *Digest. Tom.* II. Opp. *pag.* 21. *J. B.*

videtur omnis magistratus, sicut ad tuendam plebem sibi creditam, ita ad exercendam jurisdictionem, si vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum est, ne bellum geri possit nisi auctore eo, qui summam in civitate potestatem habeat. Exstat lex talis Platonis *a* ultimo de legibus. Et in Romano jure majestatis teneri dicitur, *b* qui injussu Principis bellum gesserit delectumve habuerit, exercitum comparaverit. 34 Injussu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Justinianeo Codice exstat *c* constitutio Valentiniani, & Valentis; ***Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.*** Huc pertinet g illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.*

3. Sicut autem omnia dicta, quantumvis universalia, 35 æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. *d* Nam primum quin 36 ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, (aa) quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum, si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat; hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, *e* cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta,

a Pag. 955. B.C. Tom. II. Ed. H. Steph.

b L. 3. D. ad l. Jul. majest.

c Ut armor. usus inscio Principe, interdictus sit, Leg. unic.

d Vict. de jure belli, n. 9. Molin. disp. 100. §. *Idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Just. & jur. Bart. de Repræs. 3. principali ad secundam n. 6. Mart. Laud. de bello. q.* 2.

e Livius lib. XXIV, c. 39.

GROTII.

g *Illud Augustini*] Lib. XXII. c. LXXIV. contra *Faustum.* citat *Gratianus* c. quid culpatur, 4. causa XXIII. quæst. 1. Apud Hebræos bellum omne, quod non speciali Dei jussu suscipitur, vocatur מלחמה הרשות bellum potestatum.

GRONOVII.

34 *Injussu populi*] Quia Sulla speciem libertatis & summi juris penes populum reliquerat. At Marciani, multoque magis Triboniani ævo omnia penes unum principem; populus nullo numero. Hinc inexpiabilis ira Tiberii in Pisonem, ob bellum provinciæ illatum, quamvis ipse illum in Germanicum subornasset, *Tacit.* 3. ann. 14.

35 *Æquitatem recipiunt*] Hactenus pro veris admittuntur, quatenus æquum bonumque patitur.

36 *Ei qui jurisdictioni*] *Paulus* l. 5. §. 1. D. *de officio ejus, cui jur. m.* Mandata jurisdictione privatis etiam imperium, quod non est merum, videtur mandari, quia jurisdictio sine modica coërcitione nulla est. Tribuni plebis, qui veteri jure vocationem non habebant, prensionem tamen habebant. *Gell.* 13, 12.

(aa) Hinc *L.* 68. *D. De rei vindicat.* dicitur, eum, qui restituere jussus, Judici non paret, *manu militari, officio Judicis*, cogendum. Qua de re vide Viros Eruditissimos & Juris peritissimos, JAC. GOTHOFREDUM in Cod. Theodos. *L. unic. de Offic. Jud. milit.* & Ampliss. BYNCKERSHOEK, *Observat.* III. 14. *J. B.*

facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias, quas Rex persequi negligit, jus bellandi 37 oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

V. 1. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum, dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt [a]. Sunt qui negant [b]. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit 38 jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde 39 qui in tali facti specie 40 magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum 41 judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant h 42 res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi [c]. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit [d].

2. Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente i inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur.

a *Ayala de jure belli l.* 1. *c.* 2. *n.* 7. *Sil. verbo bellum. n.* 2. *ibi, sufficit etiam.*

b *Innoc. c. olim de rest. spol. n.* 8. *&c. sicut de jurejur. n.* 5. *Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis.*

c *Livius d. loco.*

d *Vict. n.* 9. *Cajet. sec. sec. qu.* 40. *art.* 1. *Silv. verbo bellum. p.* 1. *n.* 3. *Lorca disp.* 50. *n.* 12.

3. Il-

GRONOVII.

37 *Oppidanis*] Videndum an acceperint imperii summi partem, aut à principe acceperint privilegium se muniendi ac tuendi, & suis viribus aliquid copiolarum ad defensionem alendi, quemadmodum civitates liberæ imperii Germanici. Dein adversus externos facilius feras, si sint in limite positi, quam adversus ejusdem regni membra.

38 *Jure magistratus*] A persona publica officium suum curante pro populo.

39 *Qui*] Subjectorum.

40 *Magistratibus*] Velut delectum habentibus, pecunias exigentibus, & cætera parantibus.

41 *Judicium summæ*] Decretum Principis, Ordinum, Populi.

42 *Res auferri*] Pignora capi, mulctæ, coërcitiones, damna inhiberi.

GROTII.

h *Res auferri obsistentibus*] Jurisconsultis in hanc rem productis possunt addi *Franc. Aret.* conf. XIV, n. 7. *Gail.* 1. de Pac. publica, c. 11. numer. 20. Cardinalis *Tuschus* pract. quæst. LV. litera B. verbo Bellum. numer. 10. *Gœddæus* conf. Marp. XXVIII. numer. 202. & sequentibus.

i *Inferiores potestates belli gerendi habeant potestatem*] Vide legem Friderici Imperatoris apud *Conradum* Abbatem Urspergensem. [De hac Lege vide quæ habet *J. Hertius*, in Differt. *De superioritate teritoriali*, §. 31. *Comment. & Opuscul.* Tom. II. pag. 266. & *seqq.* Adde exempla alia, quæ ego adtuli in *Vindiciis juris Societatis Belgicæ* ad Commercia Indicana, Gallicè scriptis, *Cap. ult.* J. B.]

GRO-

3. Illud magis controversum, 43 an ubi tale mandatum non est,

GRONOVII.

43 *An ubi tale mandatum non est, sufficiat quoque conjectura voluntatis*] Auctor absolute negat: non videtur autem omnino negandum, sed distinguendum inter bellum propulsandum & inferendum: nam quin præfectus provinciæ, præsertim si ei subsit aliqua manus militaris, ut solet in provinciis limitaneis, jus habeat, si a finitimis præfectura ejus vi invadatur, sine speciali mandato, resistendi, & vi armata vim armatam repellendi, dubitari nequit. Sed si finitimi citra bellum hostilia parent, puta legatos, aut negotiatores, aut alia de causa apud se commorantes innoxios vinciant, injuriave afficiant, aut cum hostibus fœdus feriant, bellumque minentur, præfecto Provinciæ occupare illos & ultro bellum inferre non videtur concessum, priusquam de his rebus principem aut populum suum docuerit, & ab eo quid faciendum sit, mandatum acceperit. Ratio est evidens: nam in priore casu periculum præsens moram non patitur: & generale mandatum custodiendæ partis sibi commissæ videtur etiam includere jus omnis honestæ rationis, sine qua custodia præstari nequit. Sic L. Pinarius, quum Ennenses, ubi in præsidio locatus erat, pacti cum Himilcone Pœno de proditione præsidii, claves portarum ab eo poscerent, & quum negarentur, vim facturi essent, cæsis turbulentis, *aut malo*, inquit *Livius*, *aut necessario facinore oppidum retinuit:* additque Claudium Marcellum Imperatorem nec factum improbasse, & prædam Ennensium militi concessisse lib. 24, 29. Sic Ancius Gallus prætor Illyrici bellum non decretum gessit adversus Gentium Regem. Hoc unum bellum prius perpetratum, quam cœptum Romæ auditum est, inquit *Livius* 44, 32. & tamen nemine contradicente victor triumphavit. In altero casu valet illud *Terentii: Omnia prius consilio quam armis experiri sapientem decet:* nam nec in uno alterove privato læso summum periculum adit Respublica: & potest fieri, ut qui offenderunt, meliora docti à vi abstineant, & rebus repetitis factum purgent, priusquam ad bellum veniatur. Et in hac causa esse judicabant Cæsarem Cato & alii, quum eum dedendum Germanis censerent: bella enim ex bellis serendo sine auctoritate populi Romani, non provinciæ securitatem, sed suam gloriam quærere videbatur.

Nec vero jure videtur Auctor reprehendere judicium Ciceronis laudantis Octavium & Brutum, quod privato consilio arma in Antonium ceperant. Dicit ille quidem Senatus populique judicium exspectari debuisse, dissimulare factum, an ulcisci vellet, deinde permittendam Senatui populoque deliberationem fuisse, per quos potissimum id bellum geri vellent. Hæc recte, si senatus erat liber, si res ferebat moram, si Senatus populique judicium interponi patiebatur Antonius. Sed, ut vere ait *Vellejus, torpebat oppressa dominatione Antonii civitas.* lib. 2, 11. Et hic inconsulto Senatu populoque moverat arma in Brutum, Galliamque invadendo eandem viam, qua Julius erat usus, sibi muniebat ad tyrannidem. Indignissima vero conditio est bonorum, si hi adstringantur solennibus, nec possint agere quidquam, nisi rite & ordine, interea dum omnia divina & humana perturbant mali. Si senatus & populi judicium exspectasset Brutus, perierat ipse & Gallia, antequam Romam quidquam renunciaretur. Erat id tempus quo vere monebat Brutum *Cicero* lib. 2. epist. 7. *Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere & meminisse velim, ut ne in libertate & salute Populi R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi.* Et mox: *voluntas senatus pro auctoritate haberi debet cum auctoritas impeditur metu.* Pertinet huc

est, 44 sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid 45 hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur, placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, 46 si ea de re lex ferenda sit. Nam 47 ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio, quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest, si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat.

a Liv. l. XXXVIII. c. 45. & seqq.

4. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit 48 Cn. Manlius, *a* quod Pop. Rom. injussu bellum Gallo-Græcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallo-Græcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem, quod bellum Germanis intulisset, (bb) dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respi-

huc admonitio Catonis ad Cn. Pompejum filium, relata ab auctore belli Africani cap. 22. *Tuus Pater istuc ætatis cum esset, & animadvertisset remp. ab audacibus & sceleratis civibus oppressam, bonosque aut interfectos, aut exilio mulctatos, patria civitateque carere, gloria & animi magnitudine elatus privatus atque adolescentulus, paterni exercitus reliquiis collectis, pene oppressam funditus & deletam Italiam urbemque Romanam in libertatem vindicavit* &c. Quam bene quæso consuluissent reip., qui vetuissent Pompejum eo tempore capere arma, qui jussissent exspectare judicium populi & senatus, qui monuissent permittendam Senatui & Populo deliberationem, per quem potissimum vellet id bellum geri? [Non possum satis mirari, qui in mentem venire potuerit Doctissimo *Gronovio*, Auctorem nostrum *absolutè negare* (ut ait, initio Notæ istius) *sufficere* umquam *conjecturam voluntatis*, ut Potestas inferior bellum inchoët: quasi Auctor non disertè excepisset in fine paragraphi præcedentis, casum, quo *tempus non fert consuli* Summam Potestatem; quod & in sequentibus non minus clarè innuit. Id dudum observavimus ad PUFENDORF. nostrum, *Lib.* VIII. *Cap.* VI. §. 11. *J. B.*]

44 *Sufficiat conjectura*] Excusatus sit præfectus, si rem statim gerat, quam probabiliter conjecerit ratam & gratam principi futuram.

45 *Hoc rerum statu*] In uno tali casu.

46 *Si ea de re*] Si statuendum sit quid in perpetuum omnibus ille suis velit licere.

47 *Ut maxime in*] Etsi forte, ut nunc est, dissimulaturum principem & minus moraturum putare possimus, quod in perpetuum valere debeat, ob præsentem fructum. [Immo sensus est: quamvis in hoc vel illo casu nullum forte incommodum aut periculum re verâ deprehendatur, sufficit, quòd ut plurimum & in universum maximum futurum sit incommodum & periculum, si liceat Potestati inferiori, ubicumque illa consultum judicaverit, inchoare bellum, inconsultâ Summâ Potestate. Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* XVI. §. 25. n. 1. *J. B.*]

48 *Liv. l.* 48.] 38, 45. Flor. 2, 11.

(bb) Non ideo *Cæsarem* dedi *Germanis*, voluit *Cato*: sed quòd, adversus fidem datam, *Germanos* prælio lacessivisset, eorumque legatos reti-

spiciens, quam quod [49] imminentis domini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret, intra suos fines bello persequi, [50] nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane [51] ut Carthaginenses Romanis responderunt. [a] *Ego non, privato publicone consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo; sed utrum jure an injuria: nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio. vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.*

[a] *Livius* lib. XXI. c. 18.

5. Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui, etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populique Romani judicium exspectari debuit, [52] an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci, ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo, quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. Tum vero etiam, hoste judicato Antonio, permittenda Senatui & populo Romano

retineri jussisset; ut refert PLUTARCHUS, ex Historico vetere Latino *Tanusio Gemino*, Vit. Cæsar. *Tom.* II. p. 718. E. & alibi, pag. 567. B. item APPIANUS, *Excerpt. Legat. Fulv. Ursin.* num. 16. *pag.* 353, 354. quamquam *Cæsar* ipse, in *Commentariis* suis, colorem huic perfidiæ quærit, *Bell. Gall.* Lib. IV. Cap. XI. & *seqq.* Deinde Auctor noster heic confundit prælium commissum adversus *Usipetes* & *Tenchteros*, antequam *Cæsar* primùm ponte *Rhenum* trajiceret, cum victoriâ, ferè biennio post de *Treviris* relatâ, & de quâ ipse agit, *Bell. Gall.* VI, 9. Plura in Notis Gallicis dicemus. *J. B.*

GRONOVII.

49 *Imminentis domini*] Cæsaris, qui et jam tum viam sibi ad tyrannidem moliri videbatur.

50 *Nisi consulto prius populo Romano*] Ut A. Cornelius Cossus Dictator inventis inter hostes *Circejensibus* & *Veliternis*, *Liv.* 6, 13. extremo & 14. & *M. Furius Camillus* trib. mil. c. p. *Tusculanis* deprehensis. ibid. cap. 25.

51 *Ut Carthaginenses*] Simile est re, non causa. Potuissent hoc Romani respondere Germanis, si Cæsarem dedi postulassent, non Pœni Romanis: nam Romani non lacessierant Hannibalem, ut Germani Cæsarem: sed Hannibal privata libidine violaverat fœdus oppugnando Saguntum. Jure igitur poscebatur. Responsio autem Pœnorum erat mera cavillatio. [Oppugnatione *Sagunti* violatum equidem fuerat fœdus; idque, contra sententiam Auctoris nostri, monebimus infra, ad *Lib.* II, *Cap.* XVI. §. 13. Verum, quum id negarent *Pœni*, quamdiu id quærebatur, merito dicebant, suam esse quæstionem & animadversionem, sponte, an ipsorum jussu, fecisset. *J. B.*]

52 *An è republica*] Utrum è republica.

no deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic [a] Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se, si Senatus juberet.

a Appian. Bell. Civ. L. IV. pag. 627. Ed. Steph.

6. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ a quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur: sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant 53 τῷ πέτρῳ στάθμην. Quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet.

7. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere, nisi eo auctore, qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius, quæ est de bello solenni intellectum, atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant, intelligere: eoque magis, quia nostro sæculo viri eruditi, quisque 54 ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. 1. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet, à Thucydide [b] tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, 55 *suis utentem legibus*, *judiciis*, k *magistratibus*. Aristoteles [c] tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, 56 hoc est, ut ego interpretor, judicia publica; cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius [d] Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, l jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi

b Lib. V. Cap. 18.

c Lib. IV. Pol. c. 14.

d Lib. IV. c. 20.

GRONOVII.

53 Τῷ πέτρῳ στάθμην] Lapidi lineam vel amussim, ut mali mensores, quum lapidem lineæ deberent aptare.

54 *Ex usu magis*] Ut commodum erat illis principibus, quibus favebant.

55 *Suis legibus*] Legibus, quas ipsi jusserant, non quas victor rex, aut tyrannus, aut alius populus imposuit. Judicibus litium forensium, quos ipsa civitas legit aut sortita est. Præsidibus Senatus & Judicum, quos ipsi creassent.

56 *Hoc est*] Per Synecdochen speciei pro genere, criminalibus vel capitalibus.

GROTII.

k *Magistratibus*] Posset etiam verti *Vectigalibus*, quomodo accepit Thucydidis Scholiastes. Est enim vox anceps.

l *Jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace*] *Servius* ad I Æneid. (vers. 236.) *Omni ditione. Rectius omni quam omnis: ut significet omni potestate, pace, legibus, bello.*

GRO-

nendi de bello ac pace. [a] Alibi addit quartum, judicia: Rursum, [b] alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum.

[a] Lib. VII. c. 56.
[b] Lib. II. c. 14.

2. At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur aut 57 circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges, 58 easque tollendo, tam circa sacra (59 quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc [c] Aristoteli ἀρχιτεκτονική, architectalis. Singularia, circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut 60 vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & 61 dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc [d] Aristoteli nomine generis πολιτική, id est civilis, & βουλευτική, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem [e] Aristoteli δικαστική, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur 62 aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

[c] Ethic. Nicom. VI. 8.
[d] Ibid.
[e] Ibid.

VII. 1. (cc) Summa autem illa dicitur 63 cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, m ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas 64 quod sub-

GRONOVII.

57 *Circa universalia*] Universum corpus reipublicæ, summam rempublicam.

58 *Easque tollendo*] Abrogando, si commodum reipublicæ impediant, & præsens usus necessitasque aliud requirat.

59 *Quatenus eorum cura ad civitatem*] Non scilicet ad sacerdotes & ipsos curatores & ministros sacrorum.

60 *Vectigalia*] Commercia, annonæ, opera.

61 *Dominium eminens*] Sic dictum, ut distinguatur à dominio privato cujusque civis in res suas, 1, 6.

62 *Aut per magistratus*] Ἀρχαιρεσία. Comitia, ordinatio officiorum.

63 *Cujus actus*] Illa superius dicta sic in manibus habere, atque administrare, ut quod in illis agas, jubeas, constituas, à nemine possit infirmari & rescindi. *Schelius* de jure imp. p. 132.

64 *Quod subjectum*] Penes quem sit, in quo resideat ac consistat, quod vocant subjectum ἐνυπάρξεως, sive inhæsionis.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. *J. B.*

GROTII.

m *Ut & successorem*] Cacheranus Decis. Pedem. CXXXIX. num. 6.

subjectum habeat, videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus.

2. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed 65 membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; a nam ibi eadem 66 persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. (dd) Cujus rei certum indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut 67 plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, (ee) & faciant σύστημα quoddam, ut Strabo (ff) non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele b etiam notatum est non uno loco.

a Vict. de Jure Belli n. 7.

b Lib. II. Pol. c. 20. l. III. c. 9.

3. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cujusque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

VIII. 1. Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, 68 qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt

GRONOVII.

65 *Membra minus digna*] Viliora.

66 *Persona diversa ratione considerata*] Ut Imperator Romano-Germanicus, alibi Rex, alibi Archidux, alibi Dux, alibi Comes.

67 *Plures civitates*] Ut olim XII. Achæorum populi, *Justin.* 34, 1. ut hodie VII. Belgii consociati civitates.

(dd) Vide infra, *Lib.* II. *Cap.* IX. §. 8. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. V. §. 16. *& seqq.* ubi fuse de his systematibus civitatum agit. *J. B.*

(ff) Vide, exempli gratiâ, de *Amphictyonibus*, Lib. IX. pag. 420. *Ed. Paris. Casaub.* De *Lyciis*, Lib. XIV. pag. 664.

GRONOVII.

68 *Qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi*] Status controversiæ prorsus invidiose proponitur, adeo ut auctor non effugiat reprehensionem, qua ipse culpat alios num. 5. eos magis ex usu præsentium rerum, quam ex vero hoc argumentum exequi: neque enim quisquam, opinor, dixit, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ut ei reges, quo-

volunt populi, ita ut ei reges, quoties imperio suo male utuntur, & coërcere, & punire liceat: quæ sententia 69 quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt. (gg) Nos his argumentis eam refutamus. 70 Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, (hh) ut & ex lege a Hebræa & 71 Romana

a Ex. XXI, 6.

quoties imperio suo male utuntur, & coërcere & punire liceat. Et si quis dixit, nequaquam ei subscribimus. Sed hæc est quæstio. An populus habens imperium legitimum (puta Regem vel Senatum vel Remp. per conventus ordinum sive comitia regi solitam) si major & melior pars censeat eam formam regiminis esse perniciosam (puta Regem palam degeneravisse in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum) possit illam mutare, & auctores mali (puta Reges, aut paucos e senatu, aut comitiorum turbatores) jure punire? ut Romani fecerunt expulso Tarquinio: ut Athenienses imperio populi ad Quadringentos translato: & iisdem postea Quadringentis, ut & Trigintaviris, cum tyrannica impotentia uterentur, exilio aut morte punitis, *Just.* 5, 3. ut Vejentes Rege creato apud *Livium* 5, 1. ut denique Hebræi abrogato judicum magistratu & creato rege.

69 *Quot malis*] Seditionibus, conjurationibus, tumultibus, bellis intestinis. Quasi vero opinio hominum non debere se indigna pati ab eo, qui juris fruendi causa constitutus est, & non ipsa iniquitas principum & magistratuum istis malis causam dederit. Vide 1 Reg. 18, 17. & 18.

Responsio ad argumenta Grotii.

70 *Licet homini cuique*] Licet privato se in servitutem addicere. Ergo & populo. Resp. 1. Conceditur totum. Ergo, qui hoc fecerunt, serviant.

Ubi autem illi? Non Germani: nam eligunt hodie Cæsarem. Non qui sub Principibus aut liberis Germaniæ civitatibus; nam hæc feuda regalia Principes habent à Cæsare, non ut domino mancipiorum, sed ut repræsentante populum Germanicum in universum sumtum, cujus caput est constitutus. Non Galli: constituerunt enim ipsi Reges, Merovæi, Caroli, Hugonis Capeti posteros comitiis & libera electione. Non Hispani: nam connubiis & pactis ipsi quoque receperunt Austriacam domum. Non ulli alii Europæ populi, nisi Moschorum, Turcarum, Tartarorum tyrannide pressi. Ergo frustra hoc disputatur in Europa.

Sed argumentatur porro: Si potest populus se addicere in servitutem, amisit omne jus se in libertatem aut securitatem vindicandi: Atqui &c. Ergo Resp. Negatur major: nam ne servi quidem id amiserunt. Athenis servus crudeliter habitus sine culpa sua poterat dominum in jus vocare & per judicem cogere, ut se venderet. Romæ quid rescripserit *Antoninus Pius*, notum est ex §. 2. Instit. *de his, qui sui, vel alieni juris sunt.* Ubi tale remedium juris civilis cessat, remedium naturale appetere non prohibetur, quod est aut fuga, aut vis contra vim.

71 *Romana*] Si quis major xx. annis ad pretium participandum se venundari passus esset.

(gg) De vero statu hujus quæstionis, & quid circa eam statuendum sit, ut extrema, in quæ plerique Auctores incidunt, vitentur, diximus in Notis Gallicis. Vide & quæ dudum scripsimus ad PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 5. Not. 2. *J. B.*

(hh) Locum *Auli Gellii*, in margine positum, quo Auctor noster tacitè innuere voluit, apud *Græcos* olim licuisse quoque singulis se ipsos

a Instit. de jure perf. §. Servi autem. 4. Gell. lib. 2. c. 18.

mana *a* apparet. quidni ergo populo sui juris liceat se unicuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris 72 minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit: n sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint. nam 73 qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *b Aut hæc cum illis sunt habenda*, o *aut illa cum his amittenda sunt*, ait comœdia.

b Terent. Heaut. II, 3, 84.

2. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet: ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, p sed ex voluntate jus metiendum est.

3. Neque vero non multæ exstare possunt causæ, cur populus jus totum imperandi à se abdicet, aliique tradat, puta quia 74 in periculum vitæ adductus, alia lege, qui se defendat, reperire non potest: aut quia 75 inopia pressus aliter habere non potest copiam, unde se sustentet. Nam si Campani olim necessitate

psos vendere, emendavimus quoad numerum capitis, ex *Florum sparsione ad Jus Justinian.* p. 14. *Ed. Amst.* Sed & ille malè huc aptatur, ut ad *Gellium* observavit *Gronovius*, qui heic silet. Auctor noster aufert ipse alium locum haud dubium, *Lib.* II. *Cap.* V. §. 27. n. 1. *J. B.*

GROTII.

n *Sed quid jure fieri possit*] *Gail.* de Arrestis cap. VI. n. 22. & seqq.

o *Aut illa cum his amittenda sunt*] *Cicero* lib. III. de legibus: *Est iniqua, in omni re accusanda, prætermissis bonis malorum enumeratio, vitiorumque selectio.* (Cap. 10.) Mox: *Sed bonum quod est quæsitum in ea, sine isto malo non haberemus.*

p *Sed ex voluntate jus metiendum est*] A Carolo Quinto Imperatore eodem tempore Augusta civitas petiit, ne senatus urbis suæ placita valerent, nisi assensissent curiarum magistri: Norimberga plane contrarium. [Pro *Carolo Quinto* Auctor debebat dicere *Sigismundum* Imperatorem: ab illo enim hæc petita fuisse, Historici tradiderunt; ut, post WAGENSELIUM, observavit *J. Nicol. Hertius*, Tom. II. *Comm. & Opusc.* seu Diss. *De specialibus Rom. Germ. Imperii Rebuspubl.* §. 23. *J. B.*]

GRONOVII.

72 *Minime id*] Non esse credibile quemquam populum huc descensurum.

73 *Qualemcumque*] Sive monarchiam, sive aristocratiam, sive democratiam, sive ex omnibus aut duabus mixtam.

74 *In periculum vitæ*] Salutis. Ut Phrygum discordiis rege opus fuit. *Justin.* 11, 7. ut Vejentes tædio annuæ ambitionis & discordiarum regem creavere. *Liv.* 5, 1. Ut Athenis bello Peloponnesiaco respublica à Populo translata ad Senatum CCCC. *Justin.* 5, 2.

75 *Inopia*] Ut Ægyptii fame coacti seque & omnia sua regi vendiderunt Josephi artibus. *Genes.* 47, 13.

GRO-

cessitate subacti q populo Romano se subjecerunt in hunc modum: 76 *Populum* [a] *Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus:* & quidam populi, cum r Romanorum ditioni subjicere se vellent, 77 ne recepti quidem sunt; quod narrat [b] Appianus: quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? 78 Apud Virgilium legimus:

a Livius, VII, 31.

b Præfat. p. 3. Ed. Steph.

Nec cum se sub leges pacis iniquæ
79 *Tradiderit regno.*

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. De servis Germanorum apud [c] Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono, injungit, & servus hactenus paret.*

c Germ. c. 25.

4. Adde quod sicut Aristoteles [d] dixit quosdam homines natura esse servos, id est, ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi quàm regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, [e] qui oblatæ à Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, negantes vivere se sine rege posse. Sic Philostratus, [f] vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant.

d Polit. l. 2.

e Strabo. Justin. XII. lib. XXXVIII.

f Lib. VII. c. 3. Ed. Olear.

5. Neque vero non aliquos movere poterunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima s sub imperio plane regio satis feliciter

GROTII.

q *Populo Romano se subjecerunt*] Ut Falisci apud *Liv.* lib. V. c. 27. Samnites lib. IX. c. 42. Sic Epidamnii à Corcyræis deserti Corinthiis se dediderunt, ut protegerentur adversus Taulantios & exsules. *Thucyd.* lib. I. c. 25.

r *Romanorum ditioni*] Et Venetorum. *Bembus* lib. VI.

GRONOVII.

76 *Populum Campanum*] 8, 1.

77 *Ne recepti*] Ut Sardi post bellum Punicum primum circa ann. V. C. 513.

78 *Apud Virgilium*] 4. Æn. 619.

79 *Tradiderit regno*] Hic male juncta & nexa, quæ *Virgilius* separarat, hoc modo: *Tradiderit, regno aut optata pace fruatur.*

GROTII.

s *Sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt*] *Seneca* de Beneficiis libro II. c. XX. de Bruto locutus: *Mihi, cum vir magnus fuerit in aliis, in hac re videtur vehementer errasse, nec ex institutione Stoica se gessisse: qui aut regis nomen extimuit, cum optimus civitatis status sub rege justo sit, aut ibi speravit libertatem futuram, ubi tam magnum præmium erat, & impe-

a Liv. l. XLII. c. 5. feliciter vixerunt. t Urbes sub Eumene, ait *a* Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status, u ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, 80 multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati, *b Cap.* 6. quod & Cicero *b* notat Officiorum secundo.

6. 81 Jam verò bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest dominium privatum, ita & dominium civile, sive jus regendi 82 non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius

imperandi & serviendi: aut existimavit civitatem in priorem formam posse revocari, amissis pristinis moribus: futuramque ibi æqualitatem civilis juris, & statutas suo loco leges, ubi viderat tot millia hominum pugnantia, non an servirent, sed utri. vide & *Bizarrum* historia Genuensi lib. XIV. p. 329.

t *Urbes sub Eumene*] Sic multos ex liberis Græciæ civitatibus in Salamina Cypri, quod Euagoræ regnum erat, venisse narrat *Isocrates.* (Pag. 199. B. *Edit. H. Steph.*)

u *Ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse non posse*] Dion apud *Philostratum* V. cap. XI. δέδια δὲ μὴ χειροήθεις ἤδη Ῥωμαίους αὗται αἱ τυραννίδες πεποιηκυῖαι, χαλεπὴν ἐργάσωνται τὴν μεταβολήν. *Metuo ne Romani longis dominatibus edomiti nullam jam ferre possint mutationem.* (Cap. 34. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

80 *Multis prudentibus*] *Tacit.* 1, 9. *Non aliud discordantis patriæ remedium fuisse, quam ut ab uno regeretur.* Idem histor. 1, 1. *atque omnem potestatem ad unum conferri pacis interfuit.* Florus 4, 3. *Dio* 53. p. 509.

81 *Jam verò bello justo*] 2. Argum. Si bello justo acquiritur dominium privatum, etiam dominium civile non aliunde pendens. Atqui. Ergo.

Resp. Conceditur iterum totum, & certe plus licet in populos bello subactos, quam qui creaverunt regem.

Si bello justo acquiritur dominium aliundè non pendens, populus nullum jus habet bello victorem, utcunque tyrannus sit, puniendi. Atqui. Ergo.

Resp. Negatur major: nam & in privato dominio, etsi id à nullo pendeat, tamen quia expedit, nequis re sua male utatur, coërcetur dominus, ut dictum est de servis, ut prodigo interdicitur administratione bonorum: ut furiosi in tutela sunt agnatorum & gentilium.

Sed, inquit, magistratus in rebus privatorum habet dominium eminens, non populus in bonis regum.

Resp. 1. Omnes boni principes confessi sunt, idem illud dominium eminens esse populo in bona principum, Trajanus, Hadrianus, Antonini.

Resp. 2. Ambiguitas est in voce *dominium*, quasi dominium sit jus utendi, abutendi, sine cujusquam intercessione. Id falsum est in hominibus sub dominium venientibus, etiam jure gentium, non civili tantum. Nam & dominorum ac servorum est societas, & servi facti sunt, ut servarentur, non occiderentur, in bello capti. Sic igitur populi qui bello acquisiti sine alia pactione se dederunt, hoc tamen spectarunt, & tacite sunt pacti, ut duriore quidem conditione & libertate amissa salvi tamen essent & viverent. Si ne hoc quidem licet per victorem Tyrannum, superest illis ut vitam suam quoquo modo defendant.

82 *Non aliunde*] Superiorem neminem, adeoque nec populum agnoscens.

83 *Pro-*

unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri debent: nam idem jus eademque ratio est 83 procerum, qui plebe exclusa civitatem regunt. 84 Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ, & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur?

7. 85 Jam vero & x populi quidam alios sub se populos habent,

GRONOVII.

83 *Procerum, qui*] In Aristocratia mera, ut hodie Venetiis.

84 *Quid, quod nulla Resp.*] Si in rebus publicis aliqui aut inopes, aut externi, tum fœminæ & adolescentes a deliberationibus publicis arcentur, non est ullum jus populo in acta Principis.

Resp. Argumentum non video quid concludat. Prava enim est collectio. Nam non est eadem ratio istorum, quæ populi. Istis diffiditur, egenis & externis tanquam appetentibus rerum novarum: mulieribus & adolescentibus, tanquam imperitis rei gerendæ. Hoc de populo dici non potest. Deinde quod ponitur, ordinarium est; quod colligitur, extra ordinem, & in magnis casibus fit: quibus ne quidem egeni, externi, mulieres, si quid opis adferre possent, excluderentur. Sententia igitur argumenti hæc est: Si inopes, externi, mulieres, adolescentes ordinarie arcentur à tractanda Rep., populus omnis aut major meliorque pars consentiens, etiam in ultima necessitate, & manifesta tyrannide arcetur à coërcendo Tyranno. Atqui &c. Ergo. Sic apparet argumenti hujus vanitas. [Immo carpentis ἀβλεψία & præcipitantia. Non agitur heic de jure coërcendi Tyranni, quod etiam Auctor non omnino Populo denegat, ut patet ex Cap. seq. §. 11. Verum, ut probet, non repugnare naturæ & scopo Societatis Civilis talem ὑποταγὴν, quâ populus sui regendi jus in Summam Potestatem planè transcripserit; postquam de Regibus & de Proceribus Reipublicæ Aristocraticæ id adseruit, addit jam, in ipsis *Rebuspublicis Democraticis* non paucos esse, qui speciem quamdam exhibeant Populi, non minus subjecti Cœtui è Patribusfamilias & Civibus composito, quàm universi & singuli Cives in Regno, Monarchæ; in Republica Aristocratica, Senatui. Sic evanescit fatua illa ratiocinatio, quam Eruditissimus Criticus non veritus est adfingere Viro Summo, in quo judicium cum omnigenâ eruditione certabat. Piget cetera expendere, in quibus perpetua ferè est *ignoratio elenchi*, & quasi σκιαμαχία. *J. B.*

GROTII.

x *Populi quidam alios sub se populos habent*] Sic Salamis insula Atheniensium juris jam inde à Philæo & Eurysace Ajacis filiis, ut *Plutarchus* (pag. 83.) Solone nos docet. Hanc Salaminem Atheniensibus ademit Augustus, ut postea Cephaleniam Adrianus, teste *Xiphilino* (pag. 264. D. *Ed. Steph.*) Atarneus ab antiquo Chiorum, teste *Herodoto* lib. I. (Cap. 160.) & Samii multa in continente oppida tenuere, ut *Strabo* docet lib. XIV. (pag. 639. *Ed. Par. Cas.*) Anactorium partim ad Corinthios, partim ad Corcyrenses pertinebat, ut *Thucydides* scribit libro I. (§. 55. *Ed. Oxon.*) In pace cum Ætolis apud Livium: *Oeneadæ cum urbe agroque, Acarnanum sunto.* (Lib. XXXVIII. c. 11.) Sex oppida Halicarnasso attributa per Alexandrum Magnum, memorat *Plinius* Historiæ Naturalis lib. V. c. 29. Idem libro XXXIII. c. IV. Lindum insulam esse ait Rhodiorum: tantundem de *Cauno* habes libro XXXV. c. 10. Testatur idem *Cicero* (Lib.

bent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, a *Estne populus Collatinus in sua potestate?* & Cam-

a Liv. lib. I. c. 38.

(Lib. I. Epist. I. c. 11.) epistola ad fratrem. Rhodiis iisdem, quod Romanos contra Antiochum juvissent, complures urbes dono datas ait *Eutropius* libro IV. (Cap. 2.) nempe Carum & Lyciorum, quæ rursus eis ablatæ à Senatu. Utrumque est in Excerptis *Polybii*. [Cap. 36. Non unum est in hac Notâ, ceteroquin supervacanea satis, ἁμάρτημα μνημονικόν. I. *Salaminem Augustus* non ademit *Atheniensibus*. Sub horum enim imperio illam fuisse ætate suâ testatur STRABO, pag. 394. *Ed. Par. Cas.* Confudit Auctor *Salaminem* cum *Aegina*; de quâ XIPHILINUS ait: Τὰς δὲ Ἀθηναίους ἐκώλυσεν, Αἴγιναν ἀφελόμενος. Pag. 75. B. II. *Hadrianus* non ademit *Cephaleniam* iisdem *Atheniensibus*: quin potius dedit, ut patet ex *Xiphilino*, quem Auctor laudat: Τήν τε Κεφαλληνίαν ὅλην τοῖς Ἀθηναίοις ἐχαρίσατο. III. Nulla est Insula *Lindus*: sed hæc est urbs Insulæ *Rhodi*, ut omnes sciunt. Quum in loco *Plinii*, XXXIII, 4. hæc verba legantur: *Minervæ templum habet* Lindos, INSULÆ Rhodiorum, *in quo* Helena *sacravit* &c. Auctor noster videtur, dum festinaret, legisse, INSULA *Rhodiorum. J. B.*]

GRONOVII.

85 *Jam vero & populi*] Si populi habuerunt non minus sibi addictos populos quam Regibus, & ab illis sunt dono dati aliis Regibus, non est jus ulli populo Regem potestate male utentem coërcere.

Resp. Nulla prorsus hæc est collectio: Populi isti imperantes sive bene sive male usi sunt suo jure, nihil juvant Tyrannum. Si bene, ipsi statuerunt hoc suum officium esse, &, ni facerent, populos eos id aliquando non toleraturos, ut Romani. *Liv.* 8, 21. & sic damnarunt tyrannidem. Si male, idem jus fuit subjectis populis contra populum Tyrannum, quod contra Tyrannum regem, & si jure isto non sunt usi, defuerunt vires.

Sententiæ Scripturæ sacræ & auctorum Græcorum, Latinorumque aut explicant jus regum, aut mores. Neutra res tollit jus populi. Si jus & concessa legibus, primo populus regi non amplius potest dare, quam ipse habet. Non autem populus habet jus se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum injuste sæviendi. Ergo neque Regibus dare hoc potuit. Deinde potestas major Regibus data est ad conservationem ipsius & populi, non ad perniciem. Quæ igitur ad perniciem vergit, non est jus regum. Si mores, significant reges suo jure abuti, quo abusu nullum majus jus acquiritur, sed quod habuerunt, perdunt. Significant & illud: propter eximium illud jus, multa regibus etiam injusta concedi, multa ferre, multa condonare populos, quia aut abhorrent ipsi à seditionibus, aut rationem se vindicandi non vident. Non dicunt, nunquam, nullo casu, ne post ultima quidem tyrannicæ crudelitatis exempla jus esse populo se liberandi. Ubi dicitur: *supra populum esse regem & populum subjici*, mera ludificatio est. Nam & Consules supra populum Romanum, & Athenienses erant sub Archontibus: neutris tamen omnia in populos illos licuerunt. Cum Christus dicit: *Reges gentium dominantur eis*: nihil aliud dicit, quam esse eos superiore gradu & dignitate. Hoc apparet ex contextu: Pronuntiabat enim hæc verba in contentione discipulorum, quis eorum maximus esset, non ut aliis imperaret, sed ut priore loco sederet: dextram enim & lævam Domini in regno ejus vindicabant Zebedæi filii. Deinde demonstrat hoc oppositum: *Vos autem non sic: quin vestrum maximus perinde sit ac minimus*, quod nihil aliud est, quam primus & postremus.

36 Ju-

Campani cum se Romanis dedidissent, [a] facti dicuntur alienæ potestatis: [b] Acarnania ut & [c] Amphilochia dicuntur fuisse 86 juris Ætolorum: [d] Peræa & [e] Caunus ditionis Rhodiorum: Pydna a [f] Philippo Olynthiis data. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida, postquam eorum ditioni 87 exemta sunt, [g] Eleutherolaconum nomen acceperunt. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud [h] Xenophontem. Nicea Italiæ adjudicata Massiliensibus apud [i] Strabonem, & Insula [k] Pithecusæ Neapolitanis. Sic 88 Calatiam oppidum coloniæ Capuensi, Caudium coloniæ Beneventanæ adjudicata cum territoriis suis apud [l] Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud [m] Tacitum est. Quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio ac voluntati, qui reguntur.

8. At vero esse reges, qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testantur. *Si* [n] *dixeris*, inquit Deus populum Israëliticum alloquens, *Statuam supra me regem:* & ad Samuelem: [o] *Indica eis jus regis, qui regnaturus est super eos.* Hinc rex [p] unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israëlem: Salomo [q] rex super totum Israëlem. Sic David Deo gratias agit, [r] quod populum suum ipsi subjecerit. Et Christus: [s] *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* 89 Notum illud Horatii: (*Lib.* III, Od. I.)

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

9. Tres gubernandi formas ita describit 90 Seneca: [t] *Interdum*

[a] *Liv. lib.* VII. c. 31.
[b] *Lib.* XXVI. c. 24.
[c] *Lib.* XXXVIII. c. 3.
[d] *Id. Lib.* XXXII. c. 33.
[e] *Strab.* Lib. XIV. p. 963.
[f] *Diod. Sic.* Lib. XVI. pag. 514. *Ed. Steph.*
[g] *Pausan. Lacon.* seu Lib. III. Cap. 21.
[h] *Exp. Cyri, lib.* V. c. 5.
[i] *Lib.* IV. p. 184.
[k] *Idem, lib.* V. p. 248.
[l] *De Coloniis*, pag. 323. *Ed. Keuchen.*
[m] *Hist.* I. 78.

[n] *Deut.* XVII, 14. [o] 1 *Sam.* VIII, 9. [p] 1 *Sam.* IX, 16. X, 1. XV, 1. 2 *Sam.* V, 2. [q] 1 *Reg.* IV, 1. [r] *Psalm.* CXLIV, 2. [s] *Luc.* XXII, 25. [t] *Epist.* XIV.

GRONOVII.

86 *Juris Ætolorum*] Ut *Justin.* 9, 1. *Hac urbs variante victoria, nunc Atheniensium, nunc Ætolorum juris habita est.* Eod. lib. cap. 5. *in Asiam Persarum juris.* Lib. 31, 1. Syriæ quidem, sed *juris Ægypti civitate.*

87 *Exemta sunt*] Per Augustum oppida maritima XVIII.

88 *Calatim*] Calatiam.

89 *Notum illud Horatii*] *Reges in ipsos imperium esse Jovis* nemo diffitetur. Nec quisquam dixit in reges imperium esse populi. Sed hoc dicitur; si reges imperio illo in proprios greges tantummodo ad mactandum utantur, greges illos non esse oves, ut semper impune se præbeant, sed homines, qui sciant sibi nihil esse carius sua salute, & pastorem, qui pro lupo se gerat, non esse tolerandum.

90 *Seneca* ——— 10. *Aristoteles*] potestas populi & in populum data est regibus: sed populi, quam ipse populus habuit. Sic etiam imperator definit §. 6. Inst. de jur. nat. gent. & civ. *Populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem concessit.* Non igitur Tyrannicum. Sed dicit, *data est.* Ergo populus eam non retinuit. Certe justam dedit, & ordinarie repetere non potest. Sed

G etsi

dum populus est quem timere debeamus: interdum, si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, 91 *gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est.* Tales sunt quos 92 Plutarchus ait, a οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges.* & apud b Herodotum 93 94 Otanes singulare imperium sic describit: ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται· *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* 94 Dioni quoque Prusæensi regnum c definitur: ἐπιτάττειν ἀνυπεύθυνον ὄντα, *ita imperare, ut alii ratio non reddatur:* 94 Pausanias

a *Flamin. vit.* pag. 382.
b *Lib.* III. c. 80.
c Orat. LVI. pag. 565. D.

etsi homini libero, in quem potestas mihi nulla est, gladium donavero, sic ut & gladius ille exierit e mea potestate, si is eo gladio ad se aut me perdendum utatur, extorquere illum ei jure possum ac debeo.

91 *Gratiosi*] Potentes, quorum nemo facile gratiam negligit.

92 *Plutarchus*] Imperium reges habent in leges, hactenus ut eas utiles ferre, & latas, si processu temporis inutiles appareant, abrogare possint, ut Agesilaus rex, qualem inferius negat *Grotius* hic describi, & improprie regem appellari, quod tamen non credidit Agesilaus, qui regem Persarum, etsi justitiæ studiosus esset, se negavit majorem esse: ille igitur Agesilaus, cum in Leuctrica pugna multi abjecissent scuta, quos legibus oportebat esse infames, non autem is status esset reip. ut tanto numero civium careret, operam dedit, ut designaretur νομοθέτης sive legislator. Creatus legislator nullas novas leges tulit, sed veteres valere jussit post Leuctricam cladem, ut nihil, quod in ea factum esset contra leges, puniri posset. Non autem hæc potestas in leges dat & jus omnes leges conculcandi. Eandem potestatem in leges habet populus liber: unde in XII. tabb. *Quod postremum populus jussit, jus esto.* Et ut rogabatur lex, ita & abrogabatur, antiquabaturque, interdum ei obrogabatur, derogabaturque. Et tamen in libera rep. legum est imperium longe supra populum. *Livius* lib. 2. *Liberi jam hinc populi Rom. res pace belloque gestas, annuos magistratus, imperiaque legum potentiora quam hominum peragam.* Vide diatriben ad *Senecam.* [Immo *ad* STATIUM, in Lib. I. Silv. Cap. 2. ubi hac de re fusè Vir Doctissimus agit. *J. B.*]

93 *Otanes*] Otanis dictum quod ille protulit ad invidiam faciendam armatæ tyrannidi apud *Herodot.* lib. 3. mirum est adferri ad explicandum jus regium.

94 *Otanis, Dion. Pausaniæ*] Rationem non reddunt actorum reges, quia non est magistratus ordinarius, coram quo eo nomine possint conveniri. Datum hoc ipsis, ut essent soluti impedimentis recte & juste faciendi: quod necessarium incommodum liberæ civitates habent & tolerare coguntur majorum commodorum gratia. *Livius* 9, 18. *Tacitus* 7. Ann. 73. non ut omnia subvertendi habeant licentiam. Deinde non sequitur: qui rationibus reddendis obnoxius non est, eum si palam illicita & quidem in summo gradu faciat, non posse puniri. Nam & Carthaginiensium in libera rep. imperatores à reddendis rationibus immunes erant ante constitutum senatum centum senatorum, de quo *Justinus* 19, 2. Qui tamen si rempublicam invadere voluissent, detecti & capti agebantur in crucem. In ipsa Hollandia sunt collegia quædam, quæ rationem nemini reddunt, & tamen nec reges sunt, nec, si deprehendantur in maleficio, judicum severitatem effugiunt.

95 M.

nias Messenicis *a* opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, *regnum potestati tali quæ rationem actuum reddere debeat.* *a Cap. 5.*

10. Aristoteles *b* reges quosdam esse ait cum eo jure, quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus *c* in eos omne suum imperium & potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur (ii) Theophilus. Hinc illud dictum 95 M. Antonini Philosophi: *d Nemo nisi solus Deus judex principis esse potest.* 96 *e* Dion. l. LIII. de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε οἷα βούλοιτο ποιῇ, καὶ πάντ᾽ ὅσα ἂν μὴ βούλοιτο μὴ πράττῃ: *Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum jam antiquitus erat in Græcia regnum y Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplici-

b III. Pol. XIV.

c Inst. de jur. nat. §. sed & quod. 6.

d Xiph. vita M. Ant. pag. 271. D.

e Pag. 591. A. Ed. H. Steph.

GRONOVII.

95 *M. Antonini*] M. Antoninum sanctissimum virum & tantum tyrannorum hostem, ut palam diceret de decessoribus suis, omnes principes qui occisi essent, habuisse causas, quibus mererentur occidi, neque quemquam facile bonum vel victum à Tyranno, vel occisum; ut scriberet: *Plane liberi mei pereant, si magis amari merebitur Avidius quam illi, & si reip. expediet Cassium vivere quam liberos Marci:* eum quicquam dixisse in favorem Tyrannorum, nimis mirum foret. Si dixit, sano sensu accipienda sunt, non ut scelerum jus sit Tyrannis, sed ut principes & reges intelligantur esse supra suos judices, quos ipsi constituunt: aut dixit eo sensu, quo *Tacitus: Principatum fato dari.* Loquitur enim ad milites injusta petentes, quos deterrere vult, ne illi putarent, quia non daretur, quod injuriâ poscerent, sibi jus esse alium principem faciendi. Alioquin cum Cassius rebellaret, ipse Marcus judicem de se fecit senatum, & conditionem Cassio tulit, ut uterque depositis armis senatui arbitrium relinqueret, utrum Patres mallent imperare.

96 *Dion*] Dio refert quid Augustus per varias & miras artes à Patribus elicuerit, nimirum omnibus ut legibus eum solverent, & permitterent omnia suo pro arbitrio agere. Si Augustus putasset jure imperii hoc sibi competere, non exspectasset decretum senatus, cum eandem potestatem jamdudum haberet in manibus & satis usurparet. Præterea idem senatus, qui Principibus tantam potestatem dederat, Neronem male ea utentem condemnavit, ut more majorum, id est, dirissimo supplicio puniretur. *Sueton.* cap. 49. idque multo pluribus fecisset, si potuisset.

(ii) Non satis recta interpretatio. Vide omnino Clar. NOODTII *Observ.* Lib. I. Cap. III. ejusdemque egregiam Orationem *De Jure Summi Imperii, & Lege Regia*, quam & nos Gallicè versam, Notulisque illustratam, alterâ vice edidimus, simul cum Oratione GRONOVII *De Lege Regia*, ann. 1714. *J. B.*

GROTII.

y *Inachidarum*] Hi sunt ענקים. Deut. II, 10. ex qua origine & ענקה ὄγκα dea, cui templum Thebis Cadmus dicavit. Græci eam Pallada dixere. Dicuntur Æschylo Inachidæ fuisse Pelasgi, id est, extorres à Syro פלג. Etiam qui Lacedæmonem primi tenuere, Pelasgi erant, unde *Abrahamo* se cognatos dicebant Lacedæmonii in historia Maccabaica. (*Lib.* I. *Cap.* 15. *vers.* 21.) Sicut autem

a Pag. 320. Ed. H. Steph. plicibus 97 sic populus regem affatur apud 98 Æschylum a:

Σύ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον,
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.

Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Unoqne regens cuncta arbitrio.

II. Lon-

Argivi reges plenissima usi potestate exemplo Orientis, unde venerant, sic & reges Thebani è Phœnicibus. Apparet id ex Creontis verbis apud Sophoclem, (*Antigon.* vers. 516. & *seqq.* 681, 682.) & fecialis Thebani Supplicibus *Euripidis:* [*Vers.* 410, 411. Vide etiam *Pausan.* in *Bœotic.* c. 5. Verum Reges Argivi non ita plenâ utebantur potestate; ut patet vel ex loco *Pausaniæ*, quem Auctor ipse adfert paulo post, *num. seq.* Vid. & Notam *Gronovii* ad *Æschyli* verba. *J. B.*]

GRONOVII.

97 *Sic populus*] Non populus, sed peregrinæ & supplices, negantem recipere illas sine consensu populi. v. 402. Εἶπον δὲ καὶ πρίν. οὐκ ἄνευ δήμου τάδε πράξαιμ' ἄν.

98 *Æschylum*] Ad locum *Æschyli* respondit egregie *Miltonus* cap. 5. sui operis: verba illa ponuntur in personis fœminarum peregrinarum & supplicum, quæ rogabant in tutelam suscipi & defendi contra Ægyptios classe persequentes. At ipse rex Danaus cui dicebantur ista: *Ego,* ait, *non perfecerim hoc etiam promissum, antequam de his cum populo communicavero.* Et rursus: *Dixi antea vobis, non sine populo hoc faciam, nec si possem quidem.* Fatetur igitur se non posse. Et erant istæ filiæ ejusdem regis, qui tamen negat sibi licere eas sine populi consensu suscipere. Itaque magnus error est summorum virorum (*Grotii* & *Salmasii*) ex sententia fœminarum peregrinarum & suppliciter humillimeque blandientium colligere jus regni, & quidem apud populos Græcos, qui nunquam reges potestate abutentes tolerarunt.

Responsio ad primum argumentum τὸ ἐν ἀρχῇ sive principium petit. Hoc enim ipsum quæritur, an constitutio imperantis perpetuo à voluntate constituentis pendeat, hactenus, ut si pactis ille non stet, revocare constitutionem possit. Regimen commisit principi populus, maxima cum potestate, fidemque dedit, quamdiu boni principis officio fungatur, tamdiu se parituros, & singulos pro ejus salute vitam oppostituros. Hoc semel promissum non pendet à voluntate promittentium; semel se obligarunt, & eo nexu tenentur, & qui non parent, à principe possunt puniri. Sed nec desiderare debent, ut princeps auræ populari serviat, & in omni re desideriis populi, quandoque erroneis, obsequatur. Hinc est quod Antigonus apud *Justinum* 28, 3. *Ipsi regem quærant, cui imperent.* Quod Æmilius Paulus apud *Livium* 44, 22. *E terra ne gubernaverint.* Et salubris principis est non nimis indulgere populo exemplo Augusti, *Sueton.* c. 42. Et Marci, qui militi extraordinariam pecuniam petenti negavit, ne quod illis præter morem daretur, & sanguine

guine & visceribus aliorum civium & illis cognatorum exigeretur: & hac occasione protulit illam sententiam: περὶ γὰρ τῆς μοναρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De imperio solus Deus judicare potest.* Quod nihil aliud volebat, quam se non metuere seditiones, rebelliones, conspirationes. Deum enim esse solum, qui constituat & mutet imperia. Quod non excludit factum humanum: perinde ut cum Scriptura dicit: *Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis.* Item: *Non qui plantat, non qui rigat, sed qui incrementum dat.* Talis est etiam sententia Valentiniani: ut multa sunt dicta constantium principum ac ducum, qui imperitæ multitudinis deceptis voluntatibus non cesserunt. Alia est ratio in Tyranno manifesto, in quo intelligendo nemo fallitur. Is quicquid inter se & populum in constitutione factum est, ipse irritum reddidit, & sic alterno parendi pacto populum jam dudum solvit. Scit Auctor jus Rhadamanthi, de quo monuit cap. 1. num. 5. *Quæ fecit, sic quisque ferat, jus fiet & æquum.* Rhadamanthus autem, & Minos, & Æacus personas non distinguunt, & purpureos reges eodem loco habent, quo privatos, si fabulis fides.

Utitur exemplo mulieris, quæ sibi virum constituit, cui parere semper necesse habeat. Sed numquid ita, ut patiatur se flagellari, torqueri, occidi? Cur igitur inventa divortia? Ne adulterium quidem, nec maritalis debiti penuriam mulier cogitur pati, si non vult, quibus tantummodo subtrahitur ei de eo, quod promissum est; quid si non hæc modo subtrahantur, sed etiam vis vitæ adferatur? Lusus est perpetuus in vocabulo *superior.* Est omnino princeps & magistratus quivis superior populo, si Latine loquimur: sed ut caput superius est membris, non ut injustum atque affligens onus incumbit presso ac deficienti: & quidem ut caput morale vel artificiale, quod si prægravet, salvo corporis statu, potest demi: non ut naturale, quod auferri nequit, quin corpus pereat. Syllogismus ita formandus erat: Qui constituit aliquem supra se, & omnem ei dat in se potestatem, cum pacto regendi juxta leges ac defendendæ conservandæque omnium & singulorum salutis, is eum hostem & persecutorem suum factum jus habet tollendi & puniendi: Atqui populus &c. Ergo.

Adversus minorem excipitur rursum, quosdam Principes non constitui à populis, exemplo acceptantium advenas sub obediendi lege, & eorum, qui bello sibi alios subjecerunt.

Respondeo. Immo & hi constituuntur. Jurisconsulti norunt contractus & quasi contractus: Philosophi voluntarios & invitos: & ex utrisque perinde tradunt homines obligari: & in contractibus principes privatorum loco haberi. Est consensus advenarum istorum & gentium, non quidem valde spontaneus, consensus tamen: poterant enim & non accipere legem, & victi non servire fortiter moriendo, ut ille Lacon apud *Senecam* ep. 77. Sed dum mori durius omnes putant, quamvis duriores vivendi leges paciscuntur. Et his facile concedimus plura toleranda: sed cum ne hic quidem relinquitur, quod promissum est, tuto vivere, in duris licet & tenuibus rebus, jus naturæ illis integrum est.

Argumentum secundum ita formandum fuerat. Si regimen omne civitatum natura magis populi quam regentis causa comparatum est, sequitur etiam naturæ convenientius esse, ubi Regentis & eorum, qui reguntur, salus simul consistere nequit, & quidem regentis detestabili culpa, ibi à populo submoveri Tyrannum, quam à Tyranno concidi & comedi populum, æquius esse. Atqui. Ergo.

Adversus hoc argumentum nihil valent exceptiones, quæ proferuntur. Falsum regimen dominicum solius regentis causa comparatum. Jus gentium introduxit servitutes

11. Longe aliter quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur, [*Supplic.* verf. 404. & *seqq.*]

> —— οὐ γὰρ ἄρχεται
> Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις,
> Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει.
> Ἐνιαυσίαισιν.

> —— *hæc juris sui*
> *Parere domino civitas uni negat:*
> *Rex ipse populus annuas mandat vices*
> *Honoris huic, illive.*

Nam

per misericordiam servandi, qui occidi possent. §. 3. Instit. *de jure personarum.* Jus naturæ in hac re explicat *Aristoteles* 1. Polit. *Quod imperat & paret natura, salutis causa conjungitur, nam quod mente providere potest natura, imperat & dominatur natura, quod autem ista potest corpore facere, paret & natura est servum. Quare domino & servo idem conducit.* Forte dominus, qui emit servum suum, tantummodo utilitatem respicit. Sed hæc nostra pravitas est, non intentio naturæ, non gentium, quæ servitutes constituerunt. *Justinus* de Parthis 41, 2. *Hos* (servos) *pari ac liberos suos cura habent,* & *equitare & sagittare magna industria docent. Tacitus* de Germanis 20, *dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas:* & 25. *Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit: & servus hactenus paret. Verberare servum ac vinculis & opere coërcere rarum.* Falsum quoque imperia, quæ bello & victoria parta sunt, ad solam vincentium utilitatem pertinere. Non enim inspicienda hic sola externa species, aut quid cogitet victor, sed quid agat Deus & natura. Nam si justo pioque bello certatum est adversus populum injuriosum & vicinis gravem, utile est ipsis victis privari libertate, qua in bonorum offensam & commodum abutuntur. Ut furioso utile extorqueri gladium. Idque ipse victor animo sibi proponit, si vir bonus est, quales prisci Romani, cum *victis nihil quicquam præter injuriæ licentiam eripiebant*, ut est apud *Salustium*. De talibus *Seneca* in Troadibus: *Profuit illo victore capi*, & *Rutilius Numatianus*: (verf. 64.)

Profuit injustis te dominante capi.

Si injusto, & ut est apud *Lucanum*, *Victrix causa deis placuit, sed victa Catoni*, ne tum quidem solam esse vincentium utilitatem in isto imperio, evincam vel uno exemplo Israëlitarum. Bella enim & victorias, quibus illos subegerunt Moabitæ, Ammonitæ, Palæstini, Assyrii, quis dicet ad solam illarum gentium utilitatem comparata? quibus ut paterna castigatione lascivientes Hebræos admonebat Deus, & ubi ad sanam mentem rediissent, eadem flagella in ignem abjiciebat. Ne in victoria quidem Israëlitarum, de septem devotis gentibus, sola utilitas vincentium fuit: nam bonum & utile est noxio puniri, ne peccata augeat, præsertim, si eo usque processerit, ut *aliter ejus sceleribus non possit subveniri*, quod ad Neronem dicebat ille apud *Tacitum* 15. Annal. 68. Quod etiam *Suetonius* significat, cum ait, quosdam conjurationis convictos, eam ipsam conjurationem ipsi pro beneficio imputasse, *tanquam aliter illi non possent nisi morte succurrere*, cap. 36. Et sic Parthus, quasi consilium daret, monebat Tiberium, *ut voluntaria morte maximo justissimoque civium odio quamprimum satisfaceret.*

GRO-

Nam *a* Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum custodem agebat, z cætera par civibus. Hinc factum, ut reges, qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur: Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges Lacedæmoniorum reges nomine, non re fuisse dicuntur *b* Polybio, 99 Plutarcho, *c* zz Cornelio *d* Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia. Pausanias Corinthiacis: *e* Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὡς μηδενὶ τῷ Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cisi filiis ac posteris præter nomen regni nihil relinquerent.* Sic & 100 apud Cumæos de regibus judicasse senatum notat *f* Plutarchus. Talia regna negat *g* Aristoteles constituere propriam speciem gubernationis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optimatium aut populi.

a Vit. Thes. pag. 11. A.
b Lib. VI. c. 8.
c Vit. Cleom. pag. 805.
d Vit. Agesil. Cap. 1.
e Cap. 19.
f Quæst. Gr. p. 291.
g III. *Pol.* 16.

12. Quin & in populis qui perpetuo regibus non subsunt exempla videmus a quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas 101 Amymonum (kk) apud Cnidios, &

GROTII.

z *Cætera par civibus*] *Thesei* filius Demophon in Heraclidis Euripidis; (*verf.* 424. 425.)

Οὐ γὰρ τυραννίδ' ὥστε βαρβάρων ἔχω,
Ἀλλ' ἢν δίκαια δρῶ, δίκαια πείσομαι.

Nec enim potestas barbarum in morem mihi,
Sed justa refero obsequia, dum juste impero.

zz *Cornelio Nepoti*] Verba ipsius, aut quisquis is est, qui vitas illustres scripsit, in *Agesilao*: (cap. 1.) *Ut duos haberent reges nomine magis quam imperio.* Alibi: *Lacedæmoniorum autem Agesilaus nomine, non potestate fuit rex, sicut cæteri Spartani.* (cap. 21. *De Regib.*)

a *Quasi temporarii regni*] *Livius* Salinator in Censura omnes tribus, excepta una, ærarias fecit, ac sic ostendit jus sibi esse in populum omnem. [*Lib.* XXIX. *Cap.* 37.]

GRONOVII.

99 *Plutarcho*] *Plutarchus* non loquitur in universum de regibus Lacedæmoniorum, sed de Cleomene solo & vitio illorum temporum p. 805. αὐτοῦ δὲ τὸ ὄνομα βασιλεύοντος ἦν μόνον, ἡ δὲ ἀρχὴ πᾶσα τῶν Ἐφόρων, scil. post eorum latrocinio sublatum Agin.

100 *Apud Cumæos*] Ἦν δὲ καὶ φυλάκτου τις ἀρχὴ παρ' αὐτοῖς ὁ δὲ ταύτην ἔχων, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον ἐτήρει τὸ δεσμωτήριον. εἰς δὲ τὴν βουλὴν ἐν τῷ νυκτερινῷ συλλόγῳ παρελὼν, ἐξῆγε τοὺς βασιλεῖς τῆς χειρὸς, καὶ κατεῖχε, μέχρι περὶ αὐτῶν ἡ βουλὴ διαγνοίη, πότερον ἀδικοῦσιν ἢ οὐ κρύβδην φέρουσα τὴν ψῆφον, p. 291, 292.

101 *Amymonum*] Sic video & appellari eos à *Bodino* lib. 1. cap. 8. At *Plutarchus*: Τίνες ἐν Κνίδῳ οἱ Ἀμνήμονες. καὶ τίς ὁ Ἀφεστήρ; ἑξήκοντα προκρίτοις ἀνδράσιν ἐκ τῶν ἀρίστων οἷον ἐπισκόποις ἐχρῶντο διὰ βίου καὶ προβούλοις τῶν μεγίστων. ἐκαλοῦντο δὲ ἀμνήμονες, ὡς ἄν τις εἰκάσειε, διὰ τὸ ἀνυπεύθυνον, εἰ μὴ νὴ Δία πολυμνήμονες τινὲς ὄντες. ὁ δὲ τὰς γνώμας ἐρωτῶν, Ἀφεστήρ. Græc. Quæst. 292

(kk) Exemplum malè aptatum: par-

a *Plutarch. in Marcel. pag. 312. & Dion Halic. l. v. c. 70.*

b *Lib.* II. *c.* 18.

c *Sozom. Hist. Eccl.* l. 6. c. 6.

& apud Romanos Dictatorum primis temporibus, a cum ad populum 1 provocatio non esset; unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait b Livius, neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis 2 Cicero.

I. 13. Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam ptimum, quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum dumtaxat est in ea constitutione, 3 cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; non etiam in ea, quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit, cui parêre semper necesse habet. b Valentinianus Imperator milittibus, qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non probabatur c respondit: 4 *Ut me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ô milites: at postquam me elegistis, 5 quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi, quæ facienda sunt, cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest.

II. 14. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, caussa esse comparatum: unde sequi existimant, ex finis nobilitate, eos qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud uni-

patet enim ex verbis *Plutarchi*, à *Gronovio* exscriptis, *Amnemonas* illos non habuisse imperium solummodo temporarium, sed perpetuum, διὰ βίου. Hunc quoque errorem à *Bodino* hausit, qui vel memoriâ lapsus, vel festinans, apud *Plutarchum* legerat, δι' ἔτους. *J. B.*

GROTII.

b *Valentinianus*] Verba ejus sic refert *Theodoretus* IV. c. VI: ὑμέτερον ἦν ὦ στρατιῶται, βασιλέως μὴ ὄντος, ἐμοὶ δοῦναι τῆς βασιλείας τὰς ἡνίας· ἐπεὶ δὲ ταύτην ἐδεξάμην ἐγὼ, ἐμὸν λοιπὸν οὐχ ὑμέτερον, τὸ περὶ τῶν κοινῶν διασκοπεῖσθαι πραγμάτων· *Vestrum fuit, milites, cum imperator nullus esset, mihi tradere Imperii hujus habenas. Eas, ex quo adeptus sum, de cætero non vestrum sed meum dispicere quid reipublicæ expediat.*

GRONOVII.

1 *Provocatio non esset*] Ante Decemviros. illis enim remotis lege cautum, ne quis magistratum sine provocatione crearet. *Livius* 3, 55.

2 *Cicero*] Philipp. 1, 1. [Sed verba aliter, & paullum alio sensu, ab Auctore referuntur. En illa genuina: *Dictaturam, quæ jam vim regiæ potestatis obsederat, funditus ex Rep. sustulit* [M. Antonius] . . . *propter perpetuæ Dictaturæ recentem memoriam. J. B.*]

3 *Cujus effectus*] Quæ semper potest ab constituente rescindi.

4 *Sozom. hist. Eccl. L.* VI.] Cap. VI.

5 *Quod petitis*] Petebant, ut collegam imperii sumeret.

6 Ea

universaliter verum est, omne regimen ejus qui regitur causa esse comparatum; nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum; nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia: sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem 6 ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus qui regit, quam ejus qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum qui reguntur: & verum esse quod [a] Cicero post Herodotum, [b] Herodotus post Hesiodum [c] dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. 7 Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam 8 in tutore hoc procedit, qui superiorem habet; at in imperiis, 9 quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua

a De Offic. II. 12.
b Lib. I. c. 96. 97.
c Theogon. verf. 83. & *seqq.*

GRONOVII.

6 *Ea vox nunc*] Olim enim & legitimi justique principes interdum sic appellabantur. *Virg.* Æneid. 7. 268. *Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.*

7 *Sed quod illi inferunt*] Non inferimus, nec negamus reges & magistratus esse populo superiores: sed dicimus inferiori jus esse contra intolerabiles superioris injurias se defendere: ut ajebat Vespasianus, non oportere maledici senatoribus, remaledici civile fasque esse. *Sueton.* cap. 9.

8 *In tutore hoc procedit, quia habet superiorem*] Ergo potest per ordinarium magistratum coërceri vel amoveri: quod quia non potest Tyrannus, extraordinaria via opus est, nempe, ut ipse populus se circumspiciat. Etenim a naturæ jure quos inter judicio lis terminari non potest, inter hos bellum decernit.

9 *Quia progressus in infinitum non datur*] An datur progressus vindictæ in infinitum, quia statuitur Tyrannum professum â populo posse coërceri? Immo ne progressus in infinitum detur Tyrannidi, ideo propugnamus jus populi. Quod si progressus in infinitum datur, ubi non est persona, quæ à solo Deo judicetur, quid factum est in regnis, quæ non negat Auctor fuisse, [*reddendæ rationi obnoxia.* Hoc, aut simile quid heic excidit. *J. B.*] & rebuspublicis, in quibus nulla talis persona fuit? quid Romæ, postquam non licuit magistratum sine provocatione creari? Sed opponit personæ cœtum. Is ergo cœtus est populus; etiam ubi principem non expresse subjecit legibus. Neque enim videri potest societatem cum principe iniisse talem, quæ omnem societatem destruit.

Deo peculiari curæ esse peccata principum non inficiamur; sed ita, ut excludat potestatem populi, cui eas vires, id consilium dedit, ut possit ab ultima tyrannide se liberare, id non dicit Jeremias. Minatur

aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, [a] Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea aut vindicat, si ita opus judicet, aut tolerat in pœnam aut explorationem populi.

[a] *Jer.* XXV, 12.

15. Optime [b] Tacitus: *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius 10 magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, c Deum de principibus judicare. Insignis est apud 11 Gregorium Turonensem [c] locus, ubi is ipse Episcopus Regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, à te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis; si autem nolueris, quis*

[b] *Hist.* IV, 74.

[c] *Hist.* Lib. V.

tur ibi Deus, ubi impleti fuerint LXX. anni, tum se visitaturum regem Babylonis, nempe per Cyrum. Est enim ejus arbitrium, velitne tyrannos per suos, aut per alienigenas punire. Quando dicit se hunc Tyrannum plectere decresse per externum regem, non tollit jus aliarum gentium, nec sibi præripit libertatem quosdam per eos, qui a Tyrannis premuntur, puniendi.

Taciti consilium est, non præceptum ad eos, qui luxum & avaritiam dominantium non tolerando majora incommoda sibi arcesserent. Deinde sterilitatem aut nimios imbres & cætera naturæ mala ita ferimus, ut tamen, quodcunque in promptu est, adversus ea remedium comparemus. Ubi illud omne deficit, necessariò toleranda sunt. Sed hoc non vetat, quominus, quibus licet, sibi adversus ea prospiciant.

GROTII.

c *Deum de principibus judicare*] Xiphilinus: (in *Marc. Anton.* p. 271. D. *Ed. H. Steph.*) περὶ γάρ τοι τῆς αὐταρχίας ὁ Θεὸς μόνος κρίνειν δύναται. *De summo principatu Deus solus potest judicare.* Vitigis rex apud Cassiodorum: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa e cœlo petita est, & soli cœlo debet innocentiam.* Apud eundem Cassiodorum rex: *Alteri subdi non possumus, quia judices non habemus.* [Primus locus CASSIODORI exstat *Var.* X, 31. sed ibi leguntur tantum priora verba, non autem illa, *quandoquidem* &c. Alter est in *Formula præfecturæ Urbanæ* VI, 4. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Magistratus de privatis*] *Ayala* sic refert 1, 2, 26. p. 29. Itaque recte M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi vero Deum judicem constitutum dixit. [Vide SALMASII Responsf. ad *Milton.* pag. 199, 200. J. B.]

11 *Gregorium Turonensem*] Hic Gregorii Turonensis locus potentiam imperantium indicat, non excludit jus populi. *Quis te corripiet?* inquit. nempe quis ordinarius magistratus, ut privati corripiuntur. Addit: *Nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam.* Recte, non tamen ut de cœlo descendat, aut semper fulmen mittat: sed interdum per externos hostes, interdum per populum: utriusque exemplum est 1 Reg. 2. v. 2. & seqq. [Adde quæ de hoc loco *Gregorii Turon.* disputat Illustr. Comes *de Boulainvilliers*, *Hist. vetusti Regiminis Franciæ*, Gallicè scripta, *Tom.* I. pag. 52, & *seqq.* Edit. Batav. *J. B.*]

GRO-

quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciavit esse justitiam? Inter 12 Essenorum placita Porphyrius [a] memorat *οὐ δίχα Θεοῦ περιγίνεσθαι τινὶ τὸ ἄρχειν, non obtingere cuiquam imperium* d *sine Dei cura speciali.* Irenæus [b] optime: 13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur.* Sensus idem in constitutionibus, [c] quæ dicuntur Clementis: *τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία, 14 regem timebis, gnarus à Domino electum.*

a De Abstin. Lib. IV. pag. 389.
b Lib. V. c. 24.
c Lib. VII. c. XVI.

16. Nec

GROTII.

d *Sine Dei cura speciali*] *Homerus,* [Iliad. Lib. I. vers. 197.]

Τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι.
Ab Jove summus honos.

Diodorus Siculus lib. I. de Ægyptiis: (pag. 57. *Ed. Steph.*) *ἅμα μὲν ἐκ ἄνευ δαιμονίου τινὸς προνοίας νομίζοντες αὐτοὺς τετευχέναι τῆς τῶν ὅλων ἐξουσίας: Existimant enim non sine divina quadam providentia pervenisse reges ad summam de omnibus potestatem. Augustinus* lib. V. de Civitate Dei: (*Cap.* 21.) *Qui Vespasiano vel patri vel filio, suavissimis imperatoribus, ipse & Domitiano crudelissimo, & ne per singulos ire necesse sit, qui Constantino, ipse apostatæ Juliano*, nempe majestatem dedit, quod præcesserat. Vitigis apud *Cassiodorum:* (*Var.* X, 31.) *Omnis provectus, maxime regius, ad divinitatis munera referendus est.* Titi Imperatoris erat dictum: *potestates fato dari.* [Aur. Victor *Epitom.* C. 10.]

GRONOVII.

12 *Essenorum placita, non obtingere cuiquam imperium sine speciali Dei cura*] Quis dubitat? sed an ideo omnia licere debent imperantibus? Ne morbi quidem, pestilentiæ, diluvia, incendia, naufragia sine speciali Dei cura contingunt. Numquid ideo cavenda non sunt? [Quæ ex *Porphyrio* Auctor refert, totidem verbis leguntur apud JOSEPHUM, *De Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 8. §. 7. *Ed. Hudson.* J. B.]

13 *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui temporibus illis per eos reguntur*] Verum est: etiam Tyranni: sed ubi exactum est tempus, quod pœnæ populorum præfixit, idem Deus mittit illis Mosen, qui educat eos à servitute, aut Ehudum, qui Eglonem è medio tollat.

14 *Regem timebis, gnarus à Domino electum*] Regem timendum omnes boni fatentur & suadent: à Deo quoque electum libenter largiuntur. Etiam malum & qui degeneraverit in manifestum tyrannum atque hostem generis humani, diu tolerandum, nec facile tentanda ultima remedia, vel ideo quia dum malus pellitur, sæpe pejor succedit, & titulum libertatis in servitutem vertit. *Justinus* lib. 15. cap. 4. *Sæpe libertas & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet. Tacitus* 4. hist. 74. Hæc utiliter monentur, sed non convellunt jus populi.

Ludunt fere in vocibus tyranni & populi: *Tyrannum* intelligimus non principem, jure regnantem, qui vel ipse vel per ministros humanitus peccet; qui sit in aliqua parte imperii severior, durior, morosior, aut cujus sint aliqua notabilia vitia, cum summa salus reipublicæ constet: non qui in factis diversum sentiat; sed vel eum, qui remp. factione, armis, malis artibus, sine lege & auctoritate illorum, penes quos potestatem

16. Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur [a] ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vitiis ejus tacite saltem consentiret. Quanquam etiam sine eo Deus summo dominio, quod in vitam necemque singulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus supplicium est subditis orbari.

[a] 1 Reg. XIV, 16. 2 Reg. XVII, 7.

IX. 1. Sunt alii qui mutuam quandam subjectionem sibi fingunt, ut populus universus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo subjiciatur. qui si hoc dicerent, 15 non facienda ob regis imperium ea, quæ manifeste iniqua sunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confessum est: sed id 16 nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod si etiam populo alicui propositum fuisset 17 partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe potestati utriusque assignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine.

2. 18 Bonitas autem aut malitia actus, præsertim in civilibus, quæ sæpe 19 obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas: unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro jure potestatis, obtentu actus

testatem defetendi jus est, exclusis illis, ad quos jure imperium pertinet, occuparit, &, ut plerumque fit, per vim & scelera administret: aut qui, cum jure aliquo imperium obtineat, in omnia dissolventia remp. tollentia securitatem populi, jura procerum, leges regni, in quæ juravit, vitia proruperit: qui denique confessione ac consensu omnium intelligatur ut aliquis Phalaris, Tiberius, Caligula, Nero. *Populum*, non colluviem ac fæcem plebis, aut factionem conspiratione turbulentorum validam, & sibi quærentem, quod in alio accusat: non homines obæratos, egentes, scurras, operas, Bagaudas, quorum noverca est patria, rapientes remp. ut diripiant: sed bonos in populo, multo majorem & sinceriorem partem omnium ordinum, principes optimatum & plebis, integro statu, fortuna & moribus probatos, quorum interest remp. salvam esse: qui ultima servitutis & sævitiæ exempla perpessi, nullam aliam vident reliquam viam expediendæ salutis.

15 *Non facienda*] Regi non parendum in illis, quæ palam impia & injusta sunt.

16 *Nullam includit*] Non cujus imperium licet detrectare, in eum licet etiam imperio uti.

17 *Partiri cum rege*] Ita regem constituere, ut aliquando ille ipsis, aliquando ipsi regi imperarent.

18 *Bonitas*] Recte agere, vel perperam, non est idonea mensura potestatis, neque ejus dividendæ aut transferendæ modus; præsertim in administratione rerum civitatis aut populi, ubi sæpe optime consulta pro pessimis accipiuntur, & vicissim prava pro salubribus illudunt.

19 *Obscuram disceptationem*] Interpretationem ambiguam. Huc pertinet illud *Taciti* 2. ann. 2. *Ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis & honestis.*

20 Prin-

actus boni malive, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod sciam, populo in mentem venit.

X. 1. Sublatis opinionibus falsis, restat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monstrare possint ad recte dijudicandum, cui jus summæ potestatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc sit, ne decipiamur ambiguo nominis sono, aut rerum externarum specie. Exempli causa, quanquam apud Latinos opponi solent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit [a] Cæsar 20 principatum obtinuisse Galliæ, sed quod regnum affectaret, interfectum: & cum Piso apud [b] Tacitum, Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis esse filium: & cum Suetonius parum abfuisse ait [c] Caligulam, quin speciem principatus in regnum converteret: & cum [d] Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate constantem, sed vim regiam complexus animo.

a De Bell. Gall. VII, 4.
b Ann. II. 57.
c Calig. c. 22.
d Lib. II. c. 108.

2. Videmus tamen confundi hæc sæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis posteritate, postquam 21 Ephoris subjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant, quos [e] Tacitus præfuisse ait auctoritate suadendi, non potestate jubendi: Et de Euandro rege [f] Livius, rexisse eum auctoritate magis quam imperio: & Suffetem Carthaginensium [g] Aristoteles & [h] Polybius 22 βασιλέα appellant: ut & [i] Diodorus, quomodo & Hannonem e Carthaginensium regem dixit [k] Solinus. Et de Scepsi in Troade narrat [l] Strabo, cum, adjunctis in civitatem Milesiis, populari republica uti cœpisset, veterum regum posteris nomen mansisse regium, & honoris nonnihil.

e Germ. c. 11.
f Lib. I. c. 7.
g Politic. II, 9.
h Hist. VI, 49.
i Biblioth. Lib. XV. p. 465. Ed. Steph.
k Cap. 56.
l Geogr. L. XIII. p. 607.

3. Con-

GRONOVII.

20 *Principatum obtinuisse*] *Principatus* est primus dignitate & auctoritate locus inter jure liberos: *regnum* est potentia justa in subjectos. In illo pollent gratia & factione; in hoc, vi & imperio.

21 *Ephoris subjecti*] Non subjecti fuere reges Ephoris, sed Ephori regiæ potestati oppositi, quemadmodum Romæ imperio consulari objecti tribuni. *Valerius Maximus* 4, 1. 8. ne regum hereditaria potentia in tyrannidem degeneraret, idque auctore rege Theopompo.

22 Βασιλέα] *Justino* quoque *Bomilcar* rex Pœnorum, qui tamen apud centum delectos rationem rerum gestarum reddebat, ut hoc metu ita in bello imperia cogitaret, ut domi judicia legesque respiceret. *Just.* 19, 2.

GROTII.

e *Carthaginensium regem dixit Solinus*] Sic qui vitam scripsit Annibalis: *Ut enim Romæ consules, sic Carthagine quotannis annui bini reges creabantur.* (*Corn. Nepos*, c. 7.) His improprie dictis regibus accenseri possunt & filii, quibus regium nomen datum à patribus regiam vim retinentibus. Talis is Darius fuit, quem pater Artaxerxes judicatum interfici jussit. *Plutarchus* in Artaxerxe (pag. 1026. Ed. Wech.)

GRO-

3. Contra Romani Imperatores, postquam palam & sine ulla dissimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & 23 insignia regiæ majestatis in liberis quibusdam civitatibus tribui principibus solent.

4. Jam vero comitia ordinum, (ll) id est, conventus eorum, qui populum in classes distributum referunt, nimirum, ut [a] Guntherus loquitur,

[a] *Ligur.* Lib. VIII. vers. 577. *Ed. Rittersh.*

Prælati, proceres, missique potentibus urbes:

alibi quidem in hoc serviunt duntaxat, 24 ut sint majus regis consilium, per quod querelæ populi, quæ sæpe 25 in consistorio reticentur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum sit statuere, quod ex usu ipsi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi, quibus princeps teneatur.

5. Sunt multi, qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio 26 non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Jus enim 27 ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad heredes transibat, etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno, id est, principatu, est apud [b] Aristotelem: *τούτων τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσίν, αἱ δ' αἱρεταί, quædam sanguinis jure, quædam electione deferuntur:* & Heroicis temporibus [f] pleraque in Græcia regna talia fuisse & ipse notat, & [c] Thucydides. Contra, Romanum imperium, etiam sublata omni senatus & populi potestate, 28 per electionem conferebatur.

[b] *Pol.* III, XIV.

[c] *Lib.* I. §. 13. *Ed. Oxon.*

XI. 1. Al-

GRONOVII.

23 *Insignia*] Ut *Venetiarum duci* corona & titulus *Serenitatis*.

24 *Ut sint majus*] Quos audiat cum potestate libera sequendi sententias illorum & improbandi.

25 *In consistorio*] In interiore aut proximorum ministrorum consilio.

26 *Non est titulus*] Vocabulum significans jus minus majusve imperantis, sed idem jus, quod decessores habuerunt.

27 *Ab electione familiæ*] In primo, qui ejusdem familiæ ad regnum evectus est.

28 *Per electionem*] Factum a militibus: nec aliter quam si successor defecisset: nam si filios rerum utcumque gerendarum & militis demerendi capaces reliquisset Imperator mortuus sive naturales sive adoptivos, sine dubio succedebant.

(ll) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 12. *J. B.*

GROTII.

f *Pleraque in Græcia regna talia fuisse*] Notatum id & *Dionysio Halicarnassensi* libro II. (Cap. 12.) & Lib. V. (Cap. 74.)

g *Ali-*

XI. 1. Altera cautio hæc esto. g Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Ut enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario: ita summum imperium dictator Romanus habebat h 29 jure temporario: reges (mm) plerique, tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, 30 jure usufructuario: at quidam reges 31 pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, (nn) aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur.

2. Neque enim 32 illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat. Nam 33 rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum i omnes actus eodem jure exercet, quo rex 34 qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. 35 Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, 36 quæ majestas dici

GROTII.

g *Aliud de re quærere, aliud de modo habendi*] Videat cui vacat *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses Tit. 1. §. 2. gl. 4. num. 16. & 17.

h *Jure temporario*] Imperatoris ad tempus facti exemplum habes apud *Gregoram* libri IV. initio. (Pag. 36. *Ed. Colon. Allobr.* 1616.)

i *Omnes actus eodem jure exercet*] Adeo quidem ut populus, cum Fabium Rullianum servare vellet, apud dictatorem precibus egerit. [Narrat *Livius*, Lib. VIII. Cap. 29-35.]

(mm) Posui *plerique*, pro *denique*, quod in omnibus est Edd. Res ipsa postulat hanc emendationem; & oppositio τῶ *quidam reges*, in sequenti membro. Sic Auctor infra, §. 14. PLERAQUE *imperia summa non plenè habeantur*. Et alibi: *Reges, quales nunc sunt* PLERIQUE, *regnum habentes non in patrimonio, sed tamquam in usufructu* &c. Lib. III. C. 20. §. 5. Mirum, ab Auctore tale mendum typothetarum, vel fortè exscriptoris, non fuisse animadversum. *J. B.*

(nn) Gratis statuitur heic, necessitatem illam per se efficere ut regnum sit in patrimonio Victoris, aut se dedentes accipientis. Re verâ nullum omnino Regnum est in patrimonio, nisi ex consensu, expresso vel tacito, Populi. Quâ de re diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

29 *Jure temporario*] Locationis, emphyteuseos, si cui in diem fundus addictus sit. l. 4. §. 4. D. de in diem addict.

30 *Jure usufructuario*] 1, 1. 5.

31 *Jure pleno proprietatis*] Malim ditionis, imperii. Vide Vestibulum.

32 *Illis assentio*] *Bodinus* lib. 1. c. 8.

33 *Rerum moralium*] Res in Ethicis & Politicis id sunt & vocantur, quod eas esse monstrant effecta, nullo discrimine temporis.

34 *Qui est optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

35 *Duratio*] Modus temporis.

36 *Quæ majestas*] Non ut accipitur pro ipso jure aut potestate, sed pro vene-

dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo, cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium; quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges 37 ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis.

3. Aliud censendum de his, qui jus acceperunt quovis tempore revocabile, id est 38 precarium, quale olim a Vandalorum regnum fuit in Africa, & k Gothorum in Hispania, l cum ipsos 39 deponerent populi quoties displicerent. horum enim singuli actus irriti possunt reddi ab his, qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

a *Procopius Vand.* I. c. 9. *Aimoin.* II. c. 20. l. IV. c. 35.

XII. 1. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure proprietatis, id est, 40 in patrimonio imperantis, quidam b viri eruditi hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est libertas 41 personalis, alia 42 civilis, alia 43 singulorum, 44 alia universorum. Nam & Stoici quandam

b *Hotom. cont. ill. q.* 1.

veneratione, quam vulgus præstat principibus. *Sueton.* Vespas. 7. Alioqui majestas principi facto aut nato statim adest. *Ovidius* 5. Fastor. 26.

GROTII.

k *Gothorum regnum in Hispania*] Moris antiqui vestigium in Behetriis. vide *Marianam* lib. XVI. (Cap. 17.)

l *Cum ipsos deponerent populi quoties displicerent*] Hoc de *Herulis* etiam prodidit *Procopius* Gothicorum II. (Cap. 14, 15.) de Longobardis *Paulus Warnafredi* libro IV. & VI. de Burgundis *Ammianus* libro XXVIII. (Cap. 5. *Ed. Vales. Gron.*) de Moldavis *Laonicus Chalcocondylas.* de rege Agadis apud Afros *Johannes Leo* libro VII. (Pag. 651. *Ed. Elzevir.*) de Norwagis ait *Guilielmus Neubrigensis* regem ibi factum, quisquis regem occidisset. de *Quadis* & *Jazygibus* similia habes in excerptis *Dionis.* [è *Theodosio*, in Vit. *Marci Antonini.*]

GRONOVII.

37 *Ad suam tutelam*] Desierunt esse pupilli. *Cicero* Bruto cap. 25. *Corn. Nepos* Eumen. 2.

38 *Precarium*] Nam precarium est quod datur utendum, quamdiu danti libet. l. 1. D. *de precario. Justinus* 45, 4. *Tac.* 1. hist. 52.

39 *Deponerent*] Destituerent. *Sueton.* Neron. 40. Cal. 10. & 11. *regno exuerent vel privarent.*

40 *In patrimonio imperantis*] Ne hoc quidem admiserim. Certe aliter veteres. *Seneca* 7. de beneficiis cap. 6. *Cæsar omnia habet, fiscus ejus privata tantum ac sua: & universa in imperio ejus sunt, in patrimonio propria. Plinius* Paneg. 50. *Est, quod Cæsar non suum videat: tandemque imperium principis quam patrimonium majus est. Florus* quoque separat imperium populi à patrimonio 4, 1. *Ærarium quoque jussit effringi, censumque & patrimonium Po. Ro. ante rapuit quam imperium.*

41 *Personalis*] Ingenuorum & manumissorum.

42 *Civilis*] Jus regendæ reipublicæ pro cive 2, 24, 6.

43 *Singulorum*] Domum & patrimonium suo arbitrio regentium.

44 *Universorum*] Rempublicam suis legibus administrantium.

GRO-

dam [a] servitutem constare dicebant ὑποτάξει, in subjectione: & in sacris literis [b] subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominium excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. [45] Livius [c] ista opponit: [46] *Regem vocabant, libertatis dulcedine nondum experta* [47] Idem: [d] *Indignum videbatur, populum Romanum servientem, cum sub regibus esset, nullo bello* [48] *nec ab hostibus ullis obsessum esse; liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: [e] *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio [f] loco m opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: [g] *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: [h] *Urbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: [i] *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: [k] βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: [l] *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca:* n *quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi, qui regibus non parebant, [m] Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, [n] modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis [49] de bello, & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hic ergo non de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ

[a] *Diog. Laërt.*
[b] *1 Samuel.* XXII, 17. *2 Samuel.* X, 2. *1 Reg.* IX, 22.
[c] *Liv. lib.* I. c. 17.
[d] *Lib.* II. c. 12.
[e] *Lib.* II. c. 15.
[f] *Lib.* XLV. c. 18.
[g] *Lib.* III. *de legibus*, c. 10.
[h] *Ann.* I. c. I.
[i] *De moribus Germ.*
[k] *Cap.* XI.
[l] *Nat. Quæst.* II, 49.
[m] *Cic. Ep. ad Famil.* XV, 4. *ad Attic.* V, 20.
[n] *Lib.* XII. pag. 547.

GROTII.

m *Opponit gentes, quæ in libertate essent, iis, quæ sub regibus viverent*] *Thucydides:* [Lib. II. §. 29. *Ed. Oxon.*] ὁ δὲ Τήρης οὗτος ὁ τοῦ Σιτάλκου πατὴρ πρῶτος Ὀδρύσαις τὴν μεγάλην βασιλείαν ἐπὶ πλέον τῆς ἄλλης Θρᾴκης ἐποίησε. πολὺ γὰρ μέρος καὶ αὐτόνομόν ἐστι Θρᾳκῶν. *Hic Teres Sitalcis pater primus Odrysarum regnum ita auxit, ut cæteros Thraciæ reges superaret: est enim pars etiam Thracum libera. Seneca* pater suasoria prima: *Non eodem modo in libera civitate dicendam esse sententiam, quo apud reges. Josephus* antiquæ historiæ libro XIII. πρὸς βασιλεῖς καὶ δήμους ἐλευθέρους. (Cap. X. §. 2. *Edit. Hudson.*) *Ad reges populosque liberos. Cicero* Epistolarum XV, 4. Populorum liberorum, regumque sociorum auxilia. *Plinius* libro VI, cap. XX. de Indis: *Jam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, liberi & regum expertes.* [*Oceani oræ prætenti* legitur in *Edit. Hard.* §. 23. pag. 321. Tom. I. *Ed. in fol.*]

n *Quorum significatio regnum civitati minatur*] Vide exemplum talis ostenti apud *Bizarum* libro XIX. historiæ Genuensis.

GRONOVII.

45 *Livius lib.* I.] Cap. 17.

46 *Regem vocabant*] Regnari volebant.

47 *Idem lib.* 2.] Cap. 12.

48 *Ac*] Nec.

49 *De bello & judiciis*] L. 19. D. *de Capt. & postlim.* infra num. 21.

a Liv. lib. XXXVIII. c. 11. suæ potestatis. Hinc illa : *a Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt* : Et, *b Estne populus Collatinus in sua potestate* ?

b Idem Lib. 1. c. 38. 2. Proprie tamen cum 50 populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni 51 libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit transscribitur.

3. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. (oo) Nam & fieri potuit, ut rex o ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam p ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo, qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in jure civili est proditum, c hereditatis 52 quæ restitui jussa est 53 fructus non restitui, quia non hereditati accepto feruntur, sed rei. Evenire ergo potest, ut rex q in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo d Cytheram insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis La-

c L. 18. in fideicommissaria. §. Quotiens 2. D. ad SC. Trebellian.

d Lib. VIII. pag. 363.

GROTII.

o *Ex sua privata substantia*] M. Antoninus ad bellum Marcomannicum cum ærario exhausto indicere populo nihil vellet, facta in foro Trajani auctione, distraxit vasa aurea, pocula crystallina ac murrina, uxoris & suam sericam & auream vestem, multa ornamenta gemmarum. [Vide CAPITOLIN. *Vit. Anton. Philos.* Cap. 17. EUTROPIUM, Lib. VIII. Cap. 6. AUR. VICTOR. *Epit.* Cap. 16. *J. B.*]

p *Ex fructibus ejus patrimonii*] Ideo Ferdinandus Granatensis regni partem alteram, ut stante matrimonio ex Castellæ proventibus quæsitam, sibi vindicavit. Docet *Mariana* libro XXVIII. historiæ Hispanicæ.

q *In quosdam populos imperium habeat proprio jure*] Balduino concessere, qui cum ipso in orientem belli causa venerant, ut urbium, provinciarum, vectigalium, rerum bello captarum dimidium ipsi cederet.

GRONOVII.

50 *Populus alienatur*] Per testamentum, donationem, pactum alteri traditur.

51 *Libertus assignatur*] Vide tit. Inst. *de assignatione libertorum.*

52 *Quæ restitui jussa est*] Fidei commissario.

53 *Fructus non restitui*] Nisi heres fuerit in mora, aut diserte rogatus, ut hos quoque restitueret, quia proveniunt non ex hereditate, sed ex rebus, quas bono jure possidet.

(oo) Neque objectio, neque responsio Auctoris, satisfaciunt ad probandum, quod uterque intendit. Inde enim tantum sequitur, regnum, de quo agitur, Civibus potiùs quàm Regi, aut Regi potiùs quàm Civibus, quæsitum fuisse: quo autem jure, ususfructûs an patrimonii, alia est quæstio, de quâ monuimus supra, ad §. II. *num.* I. *J. B.*

GRO-

Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας, *privato ipsius jure.* Sic rex Solomo *a* regi Phœnicum Hieromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius, qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Jos. XIX, 27. sed ex iis urbibus, quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim rex Ægypti Solomonis socer viceat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israëlitis non habitatas argumento est, quod *b* postquam Hiromus eas reddidit, tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias.

a 1 *Reg.* IX, 11. 12

b 2 *Par.* VIII, 2.

4. Sic r Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium *c* Tyndareo dedisse hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti (pp) Thesei filio. Et apud Homerum *d* Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. s Melampodi partes regni duas dono dedit rex ss Anaxagoras. De Dario sic *e* Justinus: *Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum præfectus*

c Diod. l. IV. pag. 166. *Ed. H. Steph.*

d Iliad. IX, 149. & *seqq.*

e Lib. V. c. 11.

GROTII.

r *Hercules*] Idem Hercules Dryopes, qui juxta Parnassum habitabant, a se victos donavit Apollini. *Servius* ad IV. *Æneidos* (verſ. 146.) Herculem adversus Lapithas belli socium sibi sumsit *Ægimius* Doriensium rex, parte regni in mercedem societatis data. (*Apollod.* II, 7. 7.) Cychreus Salaminis rex prole carens regnum testamento reliquit Teucro. [Immo *Telamoni.* Idem, III, 11. 7.] Peleus ab Eurytione Phthiæ rege tertiam regni partem accepit in dotem (III, 12. 1.) quæ habet *Apollodorus.* apud *Livium* est lib. I. *Proca Numitori regnum legat.* (Cap. 3.)

s *Melampodi*] Vide *Servium* ad sextam *Eclogam:* [verſ. 48. & *Pausan.* Corinth. c. 18.] sic apud *Homerum* Iobates Bellerophonti dat filiam:

Δῶκε δέ οἱ τιμῆς βασιληΐδος ἥμισυ πάσης.

Quod *Servius* sic interpretatur (*Iliad.* VI, 193.) ad *Virgilium* (*Aen.* V. 118.) *filiam suam ei cum parte regni in matrimonium dedit.* *Phœnix* de *Peleo* (*Iliad.* IX, 479.)

πολὺν δέ μοι ὤπασε λαόν.
Ναῖον δ' ἐσχατιὴν Φθίης, Δολόπεσσιν ἀνάσσων.

Populos dedit hic mihi multos,
Ut fines Phthiæ, Dolopum quæ regna, tenerem.

Lanassa nubens Pyrrho Epirotarum regi in dotem ei attulit Corcyram urbem, ab Agathocle patre suo bello captam. *Plutarchus* Pyrrho. (Pag. 387.)

GRONOVII.

ss *Anaxagoras*] Argei F. Megapenthis N. Prœti pronepos. Megapenthi Argos Perseus patrueli tradidit; ipse transtulit regnum Mycenas. Cum Melampode & ejus fratre Biante partitus id regnum Anaxagoras, quod Melampus bacchantes vagantesque fœminas lustrasset ac sanasset. *Pausan.* 2. p. 116. (Cap. 16. 17.)

(pp) Habet hoc Auctor ex DEMOSTHENE, in Oratione *De male obitâ Legatioue:* Ὧν [Θησέως παίδων] Ἀκάμας λέγεται φερνὴν ἐπὶ τῇ γυναικὶ λαβεῖν τὴν χώραν ταύτην; Ἀμφιπόλεως;] Pag. 251. A. *Ed. Baſ. J. B.*

fectus erat, *testamento legavit.* Sic t Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis, qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse, aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. quare non est mirandum, si alienandi jus sibi arrogarunt.

5. Sic cum u Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset, populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est. Florus a de ea re: *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.* Et postea cum x Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam redactum est. 56 Cicero secunda in b Rullum: *Hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars y Cyrenaica eidem populo ab Appione rege testamento relicta.

a *Florus* lib. II. c. 20. *Epit. Liv.* 58.

b *Cap.* 15.

6. Tacitus, Annalium c XIV. agrorum meminit, qui regis z Apionis quondam habiti, & populo Romano cum regno re-

c *Cap.* 18. vide & *Epit. Liv.* 43.

GRONOVII.

56 *Cicero secunda in Rullum: Hereditatem crevimus*] Cap. 15. *Quid quam hereditatem jam crevimus:* adiimus, agnovimus. *Cic.* 6. ad *Attic.* 1, 11. 2. Vide ad lib. 2. cap. 7. num. 8.

GROTII.

t *Alexandri successores*] *Ammianus* de Perside, non exacte tamen ad historiæ fidem: *Ex testamento nationem omnem in successoris unius jura translatam.* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 398. *Ed. Vales. Gronov.*)

u *Attalus rex*] Valerius Maximus: *Attalus testamenti æquitate gratus Asiam populo Romano legavit.* (Lib. V. Cap. 11. Extern. 3.) *Sertorius* ea de re apud *Plutarchum:* τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν· *Cum populus Romanus optimo jure eam terram teneret.* (Pag. 580. E. Tom. I. *Ed. Wech.*)

x *Nicomedes*] Vide Appianum Mithridatico & civili primo. (*Pag.* 218. & 420. *Ed. H. Steph.*)

y *Cyrenaica*] In qua urbes Berenice, Ptolemais, Cyrene. *Eutropius* VI. (Cap. 9.)

z *Apionis*] *Appianus* Mithridatico: (*in fin.*) Κυρήνην φύσει Ἀπίων βασιλεὺς τοῦ Λαγιδῶν γένους νόθος ἐν διαθήκαις ἀπέλιπεν. *Cyrenen testamento reliquit Apion nothus è Lagidarum genere.* *Ammianus* lib. XXII. (Cap. 16.) *Aridiorem Libyam supremo Apionis regis consecuti sumus arbitrio: Cyrenas cum residuis civitatibus Libyæ Pentapoleos Ptolomæi liberalitate suscepimus.* Rex enim Cyrenarum & Apio, & Ptolemæus dicebatur. vide breviarium *Livii* lib. LXX. Ipse hic Apio Cyrenarum hoc regnum patris testamento acceperat, auctore *Justino* lib. XXXIX. (c. 5.) Alterius Apionis, cujus *Ammianus* meminit, qui aridam Libyam populo Romano reliquerit, mentio in chronico *Eusebiano* ad annum CIↃ IↃ CCCCLII. Adde quod in ædificiis narrat *Procopius*, (Lib. III. c. 1.) Arsacis regis testamento ita divisam Armeniam, ut major pars Arsaci, minor Tigrani cederet. Ex *Josepho* discimus, Herodem, Augusto ei concedente ut regnum cui e liberis vellet relinqueret, testamentum aliquoties mutasse, Antiquæ historiæ lib. XV, & XVI. Mos hic etiam Gothis & Vandalis in iis, quæ armorum jure tenebant Gi-

relicti. Cicero de lege *a* Agraria: *Quis ignorat, regnum Ægypti, testamento regis Alexandrini, populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud *b* Justinum de Paphlagonia loquens: *Quæ non vi, non armis, sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem *c* ab Orode Parthorum rege diu dubitatum, quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et *d* Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii heredem: quod & in Caria olim *e* fecerat Mausolus fratres habens superstites.

a Orat. II. c. 16. *b Just. lib.* XXXVIII. c. 5. *c Lib.* XLII. c. 4. *d Strabo lib.* XII. pag. 556. *e Idem,* Lib. XIV. pag. 656.

XIII. 1. At in regnis, quæ populi voluntate delata sunt, concedo a non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod

Gizerichus Vandalus de Hispania testamentum fecit. *Procopius* Vandalicorum I. (*cap.* 7.) Theudericus Lilybæum in Sicilia dotem dat sorori Amalesfridæ. *Procopius* ibidem. Sed & aliis gentibus. Aquitaniam bello quæsitam Pipinus inter liberos divisit: *Fredegarius* fine Chronici. De Burgundia testamento relicta vide *Aimoïnum* III, 68. & 75. Fessæ rex Fessam secundo filio legat. *Leo Afer* libro III. quem & de Bugia vide libro quinto. (pag. 531.) Sultanus Aladinus Osmani plurimas legavit civitates. *Leunclavius* Turcicæ historiæ libro II. Germeanoglius rex cum filia sua, Bajazeti nuptura, dedit Phrygiæ urbes. Idem *Leunclavius* libro V. Regnum Turcorum in Cappadocia *Musal* [vel *Masut*] in liberos distribuit. *Nicetas* libro III. (cap.6.) Urbes ad Pontum Euxinum à Chuscino Bega Murati traditæ. *Leunclavius* libro I. Bajazetes Stephano urbes dedit Serviæ in honorem uxoris suæ, quæ Stephani soror. Idem lib. VI. Mahumetes Sultanus Murati testamento regnum reliquit. Idem libro XII. Jacupes Begus Germeanoglius ditionis suæ heredem fecit Muratem Sultanum. Idem libro XIV. Mahumetes Turca filiis duobus, Amurati Europæ, Mustafæ Asiæ imperium relinquere cogitarat: est id apud *Chalcocondylam* lib. IV. Basilius Porphyrogennetus Imperator a Davide Curopalate heres institutus ejus regionis, quam David ille in Iberia tenuerat. Narrat *Zonaras.* (Lib. XVII. Cap. 7.) Venio ad Christianos in Oriente victores. Thessaliam Michael Despota inter liberos divisit. Habet id *Gregoras* lib. IV. (Pag. 52. *Ed. Genov.* 1616.) Ætoliæ Princeps Venetis Athenas reliquit, Bœotiam Antonio vendidit. *Chalcocondylas* libro IV. Messena, Ithomæ, & Arcadiæ maritima ab Arcadiæ principe filiæ data in dotem, cum ea Thomæ Imperatoris Græci filio nuberet. Idem libro V. Acarnania inter nothos Caroli principis testamento ipsius divisa. partes de Ætolia cognatis datæ: narrante eo quem dixi *Chalcocondyla.* Sic & regna Hierosolymorum & Cypri partim testamentis legata, partim transcripta contractibus. vide de Cypro *Bembum* Italicorum VII. & *Parutam* libro primo. Genuatibus in Sardinia Castrum oppidum donatum, alia Calaritanæ ditionis, donata. *Bizarus* de bello Pisano libro II. Robertus filio minori Boëmundo dedit Dyrrachium & Aulonem. *Anna Comnena* lib. V. (*cap.* 2.) Alfonsus Arragonius Neapoleos regnum, ut armis partum, Ferdinando notho suo reliquit. [*Mariana,* Hist. Hisp. Lib. XXII. Cap. 18.] In eodem regno urbes quasdam Ferdinandus legavit nepoti. *Mariana* libro XXX. (Cap. 27. *seu ultimo.*)

a *Non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui regi permitteretur*] Imperium non debere relinqui ut agros & ser-

a Lib. II. Dan. c. 4. 57 Crantzius [a] ut rem novam notat in Unguino, quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus, si Germanorum mores respicit, apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod (qq) Carolus Magnus, & Ludovicus Pius, & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, b 58 id commendationis magis vim apud populum habebat, quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium [b] legimus, Regem Macedonum Philippum, cum Persea à regno arcere, & ejus loco regem facere vellet Antigonum, fratris sui filium, obiisse Macedoniæ urbes, c ut principibus Antigonum commendaret.

b Lib. XL. c. 56.

2. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam 59 Paschali

vos dicit *Vopiscus* Tacito. (Cap. 6.) Salvianus: *Non poterat populos, quos regebat, per testamentum egenis tradere.* [Locus exstat Lib. I. *Adversus Avaritiam*, Cap. 12. *Edit. Baluz.* sed qui forte non admodum adpositus est. *J. B.*]

b *Id commendationis magis vim apud populum habebat*] Vide Capitulum XII. conventus ad Carisiacum sub Carolo Calvo. Huc refer testamentum Pelagii, quo Hispaniam reliquit Alfonso & Ormisindæ, [apud *Marianam*, Rer. Hisp. *Lib.* VII. *Cap.* 3.] & de Dania quædam apud *Saxonem*. Neque mirum igitur, quædam testamenta improbante populo fuisse irrita, ut Alfonsi Arragonii. Vide *Marianam* libro X. (Cap. 15, 16.) Et Alfonsi Legionensis, cum is filias filio prætulisset. Idem *Mariana* libro XII. (Cap. 15.)

c *Ut principibus Antigonum commendaret*] Vide rem similem apud *Cassiodorum* lib. VIII. epist. III. & sequentibus. Ita pacta successionis mutuæ inter Sanctium & Jacobum Arragonenses à proceribus firmata. *Mariana* libro XII. (*Cap.* 16.) & Henrici Navarræ regis [testamentum, quo] Johannam instituit heredem. Idem *Mariana* libro XIII. (*Cap.* 22.) & Isabellæ reginæ Castellæ. Idem libro XXVIII. (*Cap.* 11, 12.)

GRONOVII.

57 *Crantzius*] Contra *Hotoman.* quæst. ill. 1, 1.

58 *Id commendationis*] Non tam imposuerunt populis successorem jure suæ voluntatis, quam ostenderunt & commendarunt dignos, quos populi eligerent.

59 *Paschali Pontifici*] De Paschali habet, a quo multa hoc cap. ex *Hotomani* Quæst. ill. 1. t. 2. p. 846. qui verissimam hanc historiam appellat; & hujus donationis instrumentum ait exstare apud *Raph. Volater.* Geograph. 3. Circumferuntur duo diversa instrumenta, quorum alterum exstat apud *Gratianum* in cap. *Ego Ludovicus.* distinct. 63. alterum ex Vaticana bibliotheca se prompsisse narrat *Raph. Volater.* lib. 3. Geograph. quod multo plura, quam alterum complectitur, Ravennam, Ferrariam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam &c. atque hoc niti mavult Curia Pontificalis; & ejus auctoritate regem Siciliæ vocat Ecclesiæ subditum, vasallum & dominum Ligium, Clement. pastoral. *de sentent. & re judic.* Ferrariensem quoque ducatum hoc sibi titulo adjudicavit. *Arnisæus* de Subject. & Exemt. Cleric. cap. 6. n. 10. p. 131. & de jure Majest. lib. 1. cap. 5. num. 6. & 7.

(qq) Vide Vitam *Caroli Magni* ab EGINHARTO scriptam, Cap. 30. ibique Notas nuperæ Editionis. *J. B.*

GRO-

li Pontifici 60 reddidisse (rr) legitur, ad rem facit, cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere (ſſ) eidem populo recte potuerint: cujus populi quasi personam sustinebat is, qui 61 primi ordinis princeps erat.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse 62 summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est, ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit ut d 63 marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi, & testamento relinqui soleant.

XV. 1. Est & alterum hujus discriminis indicium e in regni tutela, dum rex ætate aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis, 64 quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est, quibus lex publica, aut ea deficiente f consensus populi eam mandat. (tt) In regnis patrimonialibus eorum, g quos pater

GROTII.

d *Marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi*] Vide de Urgetiæ principatu *Marianam* lib. XII. cap. 16.

e *In regni tutela*] Vide *Cothmannum* tomo I. conf. XLI. num. 11.

f *Consensus populi*] Vide *Marianam* (VIII. 10.) in Alfonso V. Legionis rege. At testamentum regis Johannis de tutela & administratione regni a proceribus improbatum. *Mariana* libro XVIII. (Cap. 15.)

g *Quos pater aut propinqui elegerint*] Ptolomæus rex Ægypti tutorem filio suo reliquit populum Romanum. *Valerius Maximus* libro VI. cap. VI, 1.

GRONOVII.

60 *Reddidisse legitur*] Non apud *Aimoinum*, non in *Eginharti* annalibus, neque *Anastasio*, neque *Thegano* de gestis Ludovici Pii, neque in incerto auctore de vita & actibus ejusdem. Cogitavit opinor Capit. *Ego Ludovicus* 30. distinct. 63. in Decreto Gratiani. At hujus Ludovici F. Lothario præter Galliam Belgicam, quæ exinde Lotharingia dicta est, cessisse in divisione regni paterni Romanum imperium, hoc est, Romam & Italiam, scribit ipse *Petavius* Rat. temp. part. 1. lib. 8. cap. 10.

61 *Primi ordinis*] Prælatorum.

62 *Summitatem*] Summum jus ipsum, a conditione & lege, qua id teneas.

63 *Marchionatus*] Ut ducatus & comitatus Germaniæ: princeps enim quivis comesque in suo territorio tantum juris habent, quantum rex in suo: sed superiorem agnoscunt Cæsarem.

64 *Quæ non sunt patrimonialia*] Quæ non possidentur omni potentiæ jure.

(rr) Præter ea, quæ benè observavit *Gronovius*, non potest dici *Ludovicus Pius* reddidisse, quod numquam Pontifices Romani habuerant, jure scilicet imperii summi, de quo agitur. Diximus in Notis Gallicis. Vide HERMANNI CONRINGII Librum *De Germanorum Imperio Romano*, Cap. VI. & *seqq.* *J. B.*

(ſſ) Sed posito, quod falsissimum, veram esse illam, sive donationem, sive restitutionem, nil refert à quo *Franci* imperium acceperint in urbem *Romam*, aut cui postea tradiderint: hoc tantum quæritur, an *Ludovicus* arbitrio suo, aut non sine consensu Populi, id fecerit. *J. B.*

(tt) Discrimen istud non satis firmo in universum fundamento nititur, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, [a] Arribæ regi pupillo publice tutores constitutos: & à proceribus Macedonum Alexandri Magni [b] posthumo. At in Asia minore 65 bello parta rex [c] Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit. Sic 66 filio Hieronymo [d] pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit.

2. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, ut rex Ægypti post Josephi tempus, & Indorum reges, memorante [e] Diodoro, ac [f] Strabone, seu non sit, hoc imperio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

XVI. 1. Tertia observatio sit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est h promittit aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. (uu) Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint, sed de regulis quibusdam, ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinet in

[a] *Just.* l. XVII. c. 3.
[b] *Just. lib.* XIII. c. 2.
[c] *Plut. de amore frat.* Tom. II. pag. 489, 490.
[d] *Livius,* XXIV, 4.
[e] *Lib.* 11. c. 40.
[f] *Lib.* XV. pag. 704.

GROTII.

h *Promittit aliqua subditis aut Deo*] Trajanus caput suum, domum suam, si scienter fefellisset, deorum iræ consecrabat. *Plinius* Panegyrico, (Cap. 64.) Adrianus Imperator juravit, nunquam se senatorem, nisi ex Senatus sententia, puniturum. [*Spartian.* Vit. ejus, c. 7.] Anastasius Imperator juravit, servaturum se decreta Chalcedonensis Concilii. Meminere *Zonaras*, (Lib. XIV. Cap. 3.) *Cedrenus*, alii. Seriores Imperatores Græci Ecclesiæ jurabant. Vide eundem *Zonaram* Michaele Rangabe (Lib. XV. c. 22.) & alibi. Vide & in Gothis regibus exemplum apud *Cassiodorum* X, 16. 17.

GRONOVII.

65 *Bello parta Eumenes*] Hic non bello pepererat Asiam, sed acceperat hereditariam a patre Attalo, auxeratque beneficio Romanorum, quorum adversus Antiochum M. socius fuerat. [At non dicit Auctor noster, *Asiam* ab *Eumene* ipso fuisse bello partam: id tantum vult, *Romanos*, à quibus eam partem *Asiæ* acceperat, eam, bello partam, eodem jure in ipsum transtulisse: quod, ex mente & principiis ipsius, sufficit. Potuisset *Gronovius* aliud heic recte notare: quod scilicet *Eumenes* non tantum filii Tutorem designaverit fratrem *Attalum* (id enim ei erat nomen, ut filio *Eumenis*) sed etiam regnum ei proprium reliquerit, simul cum uxore viduâ futurâ. Hoc ait *Plutarchus*, libro qui in margine laudatur. Consentit *Strabo*, Lib. XIII. pag. 624. etsi paullo aliter rem narret. *J. B.*

66 *Filio Hieronymo*] Immo Nepoti, Gelonis qui ante patrem obierat, filio. Nec id regnum erat bello quæsitum, sed a populo delatum *Just.* 23, 4.

(uu) Vide PUFENDORF. *De Jur Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. § 10. & *seqq.* *J. B.*

GRO

in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur, eo quod aliquid uxori promiserit.

2. Fatendum tamen, id ubi fit, 67 arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, (xx) sive etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit 68 injustus, quia, ut alibi ostendemus, vera promissio jus dat ei, cui promittitur: (yy) altera autem specie erit etiam 69 nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure.

3. Apud Persas rex summo cum imperio erat, *αὐτοκράτης καὶ ἀνυπεύθυνος*, ut de eo [a] Plutarchus loquitur, & ut imago [b] Dei adorabatur: & ut apud [c] Justinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat proceribus Persarum: [d] *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. cæterum mementote, parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod [e] Xenophonti & Diodoro Siculo (zz) notatum, & leges certa quadam forma latas i mutare illi nefas erat, ut & Danielis [f] historia & Plutarchus in [g] Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro [h] XVII. & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, Lib. VIII.

[a] *De trib. gen. rerump.* p. 826. E.
[b] *Idem,* in *Themistocl.* p. 125.
[c] *Lib.* X. c. I.
[d] *Val. Max. lib.* IX. c. 5. *ext.* n. 2.
[e] *Cyrip.* Lib. VIII. c. 5.
[f] VI, 9. 13. 16.
[g] *Immo in Artax.* p. 1024, 1025.
[h] Cap. 34. pag. 580.

GROTII.

i *Mutare illi nefas erat*] *Josephus* in historia Vasthæ, *κατιμαλαγῆναι τῇ Οὐάστῃ διὰ τὸ νόμον οὐκ ἠδύνατο.* (Antiq. Jud. *Lib.* XI. c. 6. §. 2. *Edit. Hudf.*) *Cum Vastha conciliari lege intercedente non poterat.* Tales leges vocabantur leges regni, ut notat *Jacchiades* ad Danielem II, 13. De legibus regnorum in Hispania vide *Marianam* libro XX. (Cap. 3.)

GRONOVII.

67 *Arctius quodammodo*] Imperii fines introrsus agi & coarctari, sive administrandi modum temperet, sive partem aliquam administrationis omnino adimat, quod promittitur.

68 *Injustus*] Quia non est factus ut debetur.

69 *Nullus*] Quia fieri non debebat, ut JCti alia faciunt nulla, quæ ab initio non valent: alia irrita, quæ ab initio valebant, sed ob additum vitium rescinduntur.

(xx) Obligatio cadit *in exercitium actus*, quando, e. g. Rex jus habet tributa aut vectigalia exigendi, sed ad certum quemdam modum tantum, aut in certo genere rerum. Ipsa autem *facultas* directè minuitur, quando Rex pro imperio nullum potest tributum aut vectigal exigere, sine consensu Populi. *J. B.*

(yy) Immo utroque casu facultas agendi æquè deficit, ac proinde actus per se æquè nullus est. Non video, quo fundamento nitatur distinctio Auctoris. *J. B.*

(zz) Nescio, ubinam juramenti illius meminerit *Diodorus*. Neque ad inveniendum juvat heic BRISSONIUS, *De Regio Persarum Principatu:* nam de re ipsâ nihil omnino habet, ut nec de eo, quod sequitur. *J. B.*

mo, ubi insignis ad hanc rem k historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Diodorus a Siculus. Eodem tradente, b Ægyptiorum reges, quos tamen, ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed l mortuorum accusabatur memoria, & damnatis adjudicabatur solennis sepultura: sicut & m Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, 2 Par. XXIV, 25. XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex n Plutarcho in Pyrrhi vita discimus.

a *Lib.* III. p. 102. c. 5.
b *Lib.* I. p. 44. *Ed. Steph.* cap. 70, & *seq.*

4. Quid si addatur, si rex fidem fallat, o ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem, & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat c Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore d Strabo annotavit.

5. Sic 70 fundus, qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus (aa) noster non minus quam si pleno dominio possideretur,

c *Apud Photium*, Cod. 250. pag. 1374. *Edit. Rothom.* & pag. 63. 64. in I. vol. *Geograph. Minor. Hudf.*
d *Lib.* XVI. p. 778.

GROTII.

k *Historia exstat*] Tamen idem de Lethe castello legem à rege mutatam refert, sed non probat. [*Ibid.* cap. 6. In 5. autem insignis historia legitur, quam Auctor indicat.]

l *Mortuorum accusabatur memoria*] ἄταφα γὰρ οἱ νόμοι τὰ σώματα τῶν τυράννων ὑπερορίζουσι· *leges tyrannorum corpora insepulta extra fines projici jubent. Appianus* civilium tertio. (pag. 537. *Ed. H. Steph.*) Andronicus Imperator patrem suum Michaëlem, quod fidem Latinam sequi cœpisset, mortuum sepultura privavit. *Gregoras* lib. VI. sub *init.* pag. 75. *Edit. Genev.*

m *Hebræorum regum*] Vide *Josephum* de Joramis duobus, altero Hierosolymorum, altero Israëlis rege, lib. IX. cap. V. §. 3. & cap. VI. §. 3. item de Joaso Hierosolymorum rege. (*Ib.* cap. VIII. §. 4.)

n *Plutarcho*] Verba sunt: εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς ἐν Κασσαρῶν χώρᾳ τῆς Μολοττίδος ἀρείῳ Διῒ θύσαντες ὁρκωμοτεῖν τοῖς Ἠπειρώταις, καὶ ὁρκίζειν αὐτοὶ μὲν ἄρξειν κατὰ νόμους, ἐκείνους δὲ τὴν βασιλείαν διαφυλάξαι κατὰ τοὺς νόμους. *Solebant reges in Cassarorum terra, quæ Molottidos pars est, Jovi Areo sacrificare, ac juramentum præstare Epirotis. Jurabant autem reges se imperaturos secundum leges. Epirotæ autem se imperium ejusdem conservaturos secundum easdem leges.* [Locus exstat pag. 385. C. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed ibi rectè legitur, ἐν Πασσαρῶνι χωρίῳ &c. non Κασσαρῶν χώρᾳ, ut scripsit Auctor.]

o *Ut tum regno cadat*] Vide exemplum apud *Crantzium* libro IX. Suedicorum.

GRONOVII.

70 *Fundus, qui fideicommisso*] Qui datur fruendus, ita, ut aliquando alii restituatur.

(aa) Addidi vocem *noster*, quæ in omnibus Edd. excidit, propter similitudinem sequentis *non*, à Typographis prætermissa. Res ipsa illam postu-

retur, sed habetur 71 amissibiliter. Talis autem 72 lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum p tali sanctione inita.

XVII. 1. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus, quas supra enumeravimus, addita 73 summitate, id est, τῷ 74 ἀνυπευθύνῳ, q fieri tamen interdum ut dividatur, sive per 75 partes, quas vocant potentiales, sive per partes 76 subjectivas. (bb) Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur;

postulat: quid enim hoc est, *Fundus, qui fideicommisso tenetur, est fundus?* Est quoque Fundus, ubi Colono traditus est. Agitur omnino heic de re, quæ *nostra* est, quamquam non possideatur *pleno dominio* & irrevocabili. Fallor, an Auctor in mente habuit quod ait *Paulus*, L. 66. D. *De rei vindicat. Non ideo minus rectè quid* NOSTRUM *esse vindicabimus, quòd* ABIRE A NOBIS DOMINIUM *speratur, si conditio legati aut libertatis exstiterit.* Hæc planè gemina. *J. B.*

(bb) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. IV. §. 1. & Cap. V. §. 15. *J. B.*

GROTII.

p *Tali sanctione*] Aut etiam ne subditi regem pacta violantem juvent; aut ne ei pareant. vide *Cromerum* Polonicis XIX. & XXI. Est & exemplum apud Schafnaburgensem in rebus Henrici anno CIↃLXXIV. (*pag.* 499. *Edit. Argentor.* 1609.)

q *Fieri tamen interdum ut dividatur*] Vide *Zazium* singularium responsorum lib. II. cap. XXXI.

GRONOVII.

71 *Amissibiliter*] Possessione non perpetua.

72 *Lex commissoria*] Cautio vel pactio adjecta emtioni venditioni, ut si intra certam diem emtor pretium non solverit, & pœnituerit venditorem, res nec vendita, neque alienata sit: conditio, ut dicta re non præstita contractus sit irritus. Lex commissoria adjecta in deferendo regno, ut Rex perdat regnum, nisi ex præscripto aliquid fecerit.

73 *Summitate*] Libera & nulli obnoxia earum administratione.

74 Ἀνυπευθύνῳ] Aristot. 4. Pol. 10.

75 *Partes potentiales*] i. Ita ut penes alium sint judicia, penes alium bella, penes alium comitia; nam Totum Potentiale, quod alias Logicum & Universale appellant, est genus respectu specierum, & species respectu individuorum. Genus autem imperium summum est: species imperium summum in jure reddendo, imperium summum in bello, imperium summum in comitiis sive ordinatione magistratuum.

76 *Subjectivas*] i. Subjecta plura vel personas, in quibus singulis respectu quodam est, ut fuit imperium Romanum sub triumviris Octavio, Antonio, Lepido; sub Divis Fratribus; sub Diocletiano & Maximiano; sub Constantini filiis; sub Valentiniano & Valente.

GRO-

gatur; sed tunc id fieri intelligendum est, r si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum 77 manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, 78 saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed 79 cum inferioris natura pugnat. Itaque ex coactione saltem 80 paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio.

2. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa adferunt; sed, ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo, quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur a Platone *a* de legibus tertio. Cum enim 81 Heraclidæ Argos, Messenam, & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & s ipsi inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

a Pag. 683. 684. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

XVIII. 1. Multum tamen falluntur qui existimant, *b* cum 82 reges acta quædam sua nolunt rata esse, nisi a Senatu aut alio

b Boer. ad c. 1. de Const. in Decret.

GROTII.

r *Si aut expresse instituatur partitio*] Ita Probi tempore senatus firmabat principum leges; de appellationibus cognoscebat; Proconsules creabat; legatos consulibus dabat. [Habet hoc Auctor è *Vopisco*, in Prob. *Cap.* 13. ubi legendum *Legatos* EX *Consulibus*, ostendit *Salmasius.*] Vide & *Gail.* lib. II. Observ. LVII. num. 7. & Cardinalem *Manticam* de tacitis & ambiguis conventionibus, lib. XXVII. tit. v. num. 4.

s *Ipsi inter se reges populique inter se*] Exempla sunt complura in historia populorum Septentrionalium. vide *Johannem Magnum* historia Suedica lib. XV. & XXIX. *Crantzium* Suedicorum v. *Pontanum* Danicorum VIII. [*pag.* 468, & *seqq. Ed. Amst.* 1631.]

GRONOVII.

77 *Manentis præcepti*] Quod non semel tantum valuerit in aditu imperii, sic ut postea rex, ei ut obtemperet, cogi nequeat, sed cujus vigor & obligatio semper sit integra.

78 *Saltem in eo*] Negotio, in quo præcipiendi jus habet, etsi alio respectu superior non sit.

79 *Cum inferioris natura repugnat*] Pugnat. vel, sed inferioris naturæ.

80 *Paritas sequitur*] Qui cogere potest, par sit dumtaxat necesse est, si non superior.

81 *Heraclidæ condidissent*] Recuperassent a Pelopidis duce Temeno Argos, Cresphonte Messenen, Aristodemo Spartam. *Pausan.* 4.

82 *Reges acta quædam*] Ut rex Galliarum diplomata sua, nisi a Cu-

alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur: quale erat [a] Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum 83 jussisset; & Constantini, [b] ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii causa ad 84 comitatum Imperatoris, t etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur.

a Plutarch. Apophth. Tom. II. pag. 183.

b L. unica C. quando imperator.

2. Quare hæc res similis est testamentis, quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, (cc) ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis jussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

XIX. Sed neque 85 Polybii [c] hic utor auctoritate, qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, 86 mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum, quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto.

c Lib. VI. Cap. 9. & seqq.

XX. 1. Magis ad rem pertinet quod [d] Aristoteles scripsit, inter regnum plenum, quod παμβασιλείαν vocat, (eadem est

d Polit. L. III. c. 15.

u παν-

Curia, quæ vocatur *Parlamenti*, confirmentur, &, ut ipsi loquuntur, *verificentur*.

GROTII.

t *Etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur*] Adde l. 1. C. de Petitionibus bonorum sublatis.

GRONOVII.

83 *Jussisset*] Et Trajani, ne parerent, si quæ jussisset post largiores epulas. *Aurel. Victor.* (De Cæsarib. c. 13. n. 10.)

84 *Comitatum*] Aulam. *Juretus* ad *Symm.* 2. epist. 83. & lib. 3. epist.

85 *Polybii*] Lib. 6.

86 *Mere fuit popularis*] Falsum. præclare Polybius. *Quibusdam in rebus & temporibus populus parebat senatui, & consulibus: in quibusdam imperabant consules sine senatu: in quibusdam sine senatu nihil poterant.* *Cicero* 3. de legibus 11. Libertas plebi sic data est, ut multis præclarissimis addiceretur, ut auctoritati principum cederet.

(cc) Hoc equidem Juri Romano non congruit, quamquam in Foro obtineat. Vide CUJACIUM, *Observ.* XIV, 7. & VINNIUM in *Instit.* Tit. *Quibus modis Test. infirmantur*, §. 2. Sed recepta illa sententia, quam Auctor noster heic probat, & de qua etiam aliquid dicit in *Epist.* Part. II. Ep. 10. verior est, secundum Jus Naturale; ut in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*

GRO-

u παντελὴς μοναρχία, Sophocli a Antigone, Plutarcho x αὐτοκρατὴς b βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni c ἐξουσία αὐτοτελὴς) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem, y 87 quales habebant vicini: at orientis populi (dd) addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:

——— οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.

——— *non est civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis: [*Georg.* IV. 210. & *seqq.*]

Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

Apud d Livium: *Syri & Asiatici genera hominum servituti nata.* a quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum: e Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι· *Assyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III. Politicorum XIV. οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud Tacitum f Civilis Batavi illud ad Gallos: z *ServiRent Syria Asiaque*

a Vers. 1281.
b De trib. gen. Rerump. p. 826. E.
c Geogr. L. VI. in fin. p. 288.
d Lib. XXXVI. c. 17.
e Vit. Apoll. L. VII. c. 14. Ed. Olear.
f Hist. IV. c. 17.

GRONOVII.

87 *Quales habebant vicini*] Vox *Qualis* respicit nomen & splendorem imperii, non potestatem imperantis. Alioquin eodem argumento colligas licet, regem eos voluisse idolorum cultorem. Quin etsi maxime voluissent, non permittebat Deus, qui jam olim regem futurum legibus subjecerat.

(dd) Imitatur loquutionem *Taciti*, ubi tamen optimæ Editiones habent *adductius*, non *addictius*: *Trans* Lygios Gothones *regnantur, paullo jam adductius quàm ceteræ* Germanorum *gentes.* Germ. *Cap.* 43. ubi vid. Int. *J. B.*

GROTII.

u Παντελὴς μοναρχία] Faciunt enim, ut ad §. VIII. notavimus, Tragici regnum Thebanum simile regnis Phœnicum, unde orti erant.

x Αὐτοκρατὴς βασιλεία] Sic *Dionysius Halicarnassensis* de Laconicis regibus: οὐδὲ γὰρ οἱ Λακεδαιμόνιοι αὐτοκράτορες ἦσαν. *neque enim Lacedæmonii pleno jure reges erant.* (Ant. *Rom.* L. II. C. 14.)

y *Quales habebant vicini*] Putabat populus, ut *Josephi* verbis utar, οὐδὲν ἄτοπον εἶναι τῶν πλησιοχώρων βασιλευομένων καὶ αὐτὴν ἔχειν αὐτοὺς πολιτείαν· *nihil esse absurdi, si, cum vicini regnarentur, ipsi eandem imperii formam acciperent.* (Ant. Jud. VI, 4.)

z *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens*] *Cicero* de Provinciis consularibus: (*Cap.* 5.) *Judæis & Syris nationibus natis servituti. Euripides* Helena: (*vers.* 283.)

Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλὴν ἑνός.

Sunt præter unum serva cuncta in barbaris.

Quod ex *Æschylo* adumbratum, apud quem est: [*Prometh. vinct.* pag. 8. *Ed. H. Steph.*]

Ἐλεύ-

que & suetus regibus oriens : nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed, ut idem *a* Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. *a Germ.* c. 11.

2. Supra quoque notavimus, totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel 88 jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo relictam potestatem. quod 89 recte colligunt veteres ex illo Psalmi: *Tibi soli peccavi.* ad quem locum Hieronymus: (ee) *Quod rex erat, &* a *alium non timebat.* Et *b* Ambrosius: *Rex erat, nullis ipse legibus tenebatur, quia liberi sunt reges a vinculis delictorum.* *b Apolog. David.* c. 10.

Neque

Ἐλεύθερος γὰρ οὔτις ἐστὶ πλὴν Διός.

Nam nemo liber vivit, extra unum Jovem.

Cui simile *Lucani* dictum: (II, 280.)

——— *toto jam liber in orbe*
Solus Cæsar erit.

Sallastius de gentibus orientis: *Adeo illis ingenita est sanctitas regii nominis.* Citant *Servius* & *Philargyrius* ad illum in *Georgicis* (IV, 210.) locum. *Apollonius* de Damide apud *Philostratum* libro VII. Ἀσσύριος γὰρ ὢν καὶ Μήδοις προσοικίζων οὐδὲν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἐνθυμεῖται μέγα. (Cap 14. *Ed. Olear.*) *Assyrius cum sit & Medorum accola, nihil pro libertate præclarum cogitat.* *Julianus* contra Christianos: τί με χρὴ καθ' ἕκαστον ἐπιέναι τὸ φιλελεύθερόν τε καὶ ἀνυπότακτον Γερμανῶν ἐπεξιόντα, τὸ χειροηθὲς καὶ τιθασσὸν Σύρων καὶ Περσῶν καὶ Πάρθων καὶ πάντων ἁπλῶς τῶν πρὸς ἕω καὶ πρὸς μεσημβρίαν βαρβάρων, καὶ ὅσα τὰς βασιλείας ἀγαπητῶς κεκτημένα δεσποτικωτέρας· *Quid tibi jam singulatim exsequar aut Germanorum libertatis amantia & impatientia jugi ingenia, aut contra dociles berilem manum ferre Syros, Persas & Parthos, & omnes, qui aut ad orientem aut ad meridiem sunt, barbaros multasque gentes alias contentas sub regibus vivere dominos imitantibus?* (Apud *Cyrill.* pag. 138. *Ed. Spanhem.*) Claudianus: (*De IV. Cons. Hon.* vers. 306.)

Non tibi tradidimus dociles servire Sabæos:
Armeniæ dominum nec te præfecimus oræ.

a *Alium non timebat*] Idem *Hieronymus* epistola ad *Rusticum* de Pœnitentia: *Rex enim erat: alium non timebat: alium non habebat super se.* (Tom. I. pag. 221. B. *Ed. Bas.*)

(ee) Nil tale habet *Hieronymus*, in hunc quidem Psalm. LI. locum: sed alibi. Vide SALMASII *Resp. ad Miltonum*, pag. 205. & *seqq.* ubi plures alios Patres laudat, ita perperam, suo more, verba *Davidis* exponentes. Circa rem ipsam vide MILTONUM, *Defens. pro Pop. Anglic.* Cap. 2. *pag.* m. 32. & RABOD. HERMAN. SCHELIUM, *De Jure Imperii*, p. 255. 256. *J. B.*

GRONOVII.

88 *Jus regium describens*] Vide cap. sequenti n. 3.

89 *Recte colligunt*] Imo male. non enim negat David se & in civem peccasse, sed confitetur adversus Deum in primis & gravissime se peccasse. *Soli* est in primis, vel maxime. Virgil. 1. Georg. 30. *An Deus immensi venias maris & tua nautæ Numina sola colant.* 4. Georg. 55. de apibus: *Solæ communes natos, communia tecta Urbis habent magnisque agitant sub legibus ævum, Et patriam solæ & certos novere penates.* 4. Æneid. 473. *Sola viri molles aditus & tempora norat.* Senec. Hippol. 874.

GRO-

Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, b *tuti imperii potestate. homini ergo non peccavit; cui non tenebatur obnoxius.* Idem legere est apud Isidorum Pelusiotam epistola postremo edita CCCLXXXIII. Video consentire Hebræos, (ff) regi in eas leges quæ de officio regis scriptæ exstabant peccanti 90 inflicta verbera: sed ea apud illos infamia carebant, & a rege in signum pœnitentiæ sponte suscipiebantur, ideoque non a lictore, sed ab eo, quem legisset ipse, cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam 91 excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. Hebræi Barnachmoni sententia exstat in dictis Rabbinorum, titulo de Judicibus: *Nulla creatura judicat regem, sed Deus benedictus.*

3. Hæc cum ita sint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, mansisse penes Synedrium LXX. virûm, quod divino imperio a Mose institutum ad Herodis tempora 92 perpetua (gg) cooptatione duravit. Itaque & *a* Moses & *b* David judices Deos vocant, & judicia vocantur *c* judicia Dei: & judices dicuntur non humana, sed divina vice judicare. Imo aperte distinguuntur *d* res Dei a rebus regis; ubi res Dei, monentibus doctissimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Judæorum capitalia quædam judicia per se exercuisse: qua in re ipsum regi decem tribuum Israëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in sacris literis, tum in scriptis Hebræorum evincunt: sed quædam cognitionum genera regi videntur non permissa, ut de tribu, de pontifice, c de propheta. Ejusque rei

a Exod. XXII, 28.
b Psalm. LXXXII, 1.
c Deuter. I, 17. & 2 *Chron.* XIX, 6. 8.
d 1 *Chron.* XXVI, 32. & 2 *Chron.* XIX, 11.

GROTII.

b *Tuti imperii potestate*] Paria habet ad eundem Psalmum *Arnobius* minor. *Vitiges* apud *Cassiodorum*: *Causa regiæ potestatis supernis est applicanda judiciis, quandoquidem illa a cœlo petita est, ita soli cœlo debet innocentiam.* [Locus jam adlatus supra ad §. VIII. *num.* 15. ubi vide quæ diximus. *J. B.*]

c *De propheta*] *Non capit prophetam perire extra Jerusalem.* Luc. XIII, 33.

GRONOVII.

90 *Inflicta verbera*] Vereor ne sit somnium Thalmudicum.

91 *Excalceationis*] Deut. 25, 9. Ruth 4, 7.

92 *Perpetua cooptatione*] Dum in locum demortuorum alii atque alii sufficiuntur.

(ff) Mera fabula, quam plenissimè confutavit SALMASIUS, *Defens. Reg.* Cap. II. & post illum alii. Rationes ab utraque parte adlatas collegit SELDENUS, *De Synedriis*, Lib. III. Cap. 9. ubi ipse rem in medio relinquit. *J. B.*

(gg) Perpetuitatem illam, in dubium à quibusdam jam revocatam, funditus evertit Clar. CLERICUS, in *Judicio de Hist. Critic. Simonii*, Gallicè edito, Epist. X. & postea Diss. singulari subjectâ Commentario in Libros Historicos V. T. *J. B.*

GRO-

rei argumentum est in Jeremiæ prophetæ historia, [a] quem cum proceres ad mortem deposcerent, respondit Rex: *Ecce in potestate vestra est, nam contra vos rex nihil potest*: in hoc negotiorum genere scilicet. Imo & qui alia quavis de causa apud Synedrium reus factus esset, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo [b] Hyrcanus judicium de Herode (cum impedire non posset) 93 arte elusit.

4. In Macedonia a Carano orti, ut apud [c] Arrianum Callisthenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν· *non vi, sed lege in Macedonas imperium obtinebant.* Curtius libro [d] IV. *Macedones assueti regio imperio, sed in majore libertatis umbra quam cæteræ gentes.* Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. [e] VI. *De capitalibus rebus vetusto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil potestas regum valebat, 94 nisi prius valuisset auctoritas.* Est & alterum mixturæ hujus indicium alio [f] Curtii loco: *Macedones scivere gentis suæ more, ne rex pedes venaretur, aut sine electis principum amicorumve.* Tacitus de [g] Gothonibus: *Regnantur paulo jam 95 addictius quam cæteræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.* Nam principatum ante [h] descripserat auctoritate suadendi, non jubendi potestate: regnum autem plenum [i] postea his verbis: *Unus imperitat, nullis jam 96 exceptionibus, non 97 precario regnandi jure.* Eustathius ad sextum Odysseæ, ubi Phœacum respublica describitur, ait esse συνέλδυσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, [d] *mixtum aliquid ex regis & procerum potestate.*

[a] *Jerem.* XXXVIII, 5.
[b] *Jos. Ant.* XIV. Cap. 9. §. 4. *Ed. Huds.*
[c] *De Exped. Alex.* IV, 11.
[d] *Cap.* VII. *num.* 31.
[e] *Cap.* VIII. n. 24.
[f] *Lib.* VIII. c. I. n. 18.
[g] *Germ.* c. 43.
[h] *Cap.* 11.
[i] *Cap.* 44.

5. Si-

GRONOVII.

93 *Arte elusit*] Suasit reo fugam.

94 *Nisi prius valuisset auctoritas*] *Nisi consilio vicisset*, ut *Justinus* loquitur 2, 13. nisi sententiam suam proceribus probasset.

95 *Addictius*] Melior lectio: *adductius*, minus laxis magisque attractis frenis.

96 *Exceptionibus*] Ita ut nihil reservarint aut caverint sibi a potestate regis subjecti. *Florus* 2, 18. *veram & sine exceptione victoriam.* Adde *Senecæ* ep. 30.

97 *Precario regnandi*] Quod est in aliena potestate & potest eripi, quoties isti libet. *Sen.* Thyeste 2, 5. *Ubicumque tantum honesta dominanti licent, precario regnatur:* vox tyranni. Vid. num. 11. [Est apud TACITUM, *precario parendi jure*, non *regnandi*.]

GROTII.

d *Mixtum aliquid ex regis & procerum potestate*] *Laonicus Chalcocondylas* talia ait esse regna Pannonum & Anglorum, libro II. Arragonum lib. V. & Navarræ eodem libro, ubi ait nec magistratus a rege creatos, nec præsidia imposita nisi volentibus, nec quicquam populo imperatum contra mores. Reges alios esse pleno cum jure, alios sub legibus, etiam *Judæus Levi Gersonides* notavit ad I Sam. VIII, 4. Mira quæ de Taprobane scribit *Plinius* lib. VI, cap. XXII. *Eligi regem a populo senecta clementiaque, liberos non habentem, &, si postea gignat, abdicari, ne fiat hereditarium regnum. Rectores ei a populo XXX. dari, nec nisi plurium sententia quenquam capite damnari. Sic quoque appellationem*

esse

5. Simile quid in Romanorum regum temporibus observo: nam tum omnia ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis, ut libitum, imperaverat*, inquit [a] Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse*, inquit [b] Pomponius: tamen quædam populo excepta, etiam illo tempore, vult [c] Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus, in caussis quibusdam provocationem ad populum a regibus fuisse ex Ciceronis de republica libris, ex pontificalibus quoque libris & Fenestella annotavit [d] Seneca. Mox Servius Tullius, non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe, ut loquitur Tacitus, [e] *Sanctor legum queis etiam reges obtemperarent.* Quominus mirandum quod [f] Livius dicit, primorum consulum potestatem a regia hoc ferme uno distitisse, quod annua esset.

[a] *Ann.* III, 26.
[b] *L.* 2. §. 14. D. *De orig. Jur.*
[c] *Antiq. Rom.* L. IV. c. 20.
[d] *Epist.* 108. & 111.
[e] *Annal.* III, 26.
[f] *Lib.* II. c. 1.

6. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis consulum temporibus: nam 98 in rebus quibusdam, iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, e si 99 Patres auctores fierent: quod postea, vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum 100 in incertum comitiorum eventum Patres auctores fieri cœperunt, ut [g] Livius & [h] Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid, quamdiu, ut idem loquitur [i] Livius, imperium penes Patricios, (id est, 1 Senatum,) penes tribunos (id est, 2 plebem) auxilium erat, jus nempe vetandi, sive intercedendi.

[g] L. 1. c. 17.
[h] *Ant. Rom.* II, 14.
[i] *Lib.* VI. c. 37. *num.* 4.

7. Sic

esse ad populum: LXX. judices dari. Si liberent ii reum non amplius XXX. (ita enim legi locus hic debet) *iis nullam esse dignitatem, gravissimo probro. Regi cultum Liberi patris, cæteris, Arabum. Regem, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, sed aversantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus.* Servius ad illud IV. Æneidos: *Populumque patresque. Quidam hoc loco volunt tres partes politiæ comprehensas, populi, optimatium, regiæ potestatis. Cato enim ait de tribus istis partibus ordinatam fuisse Carthaginem.* (In vers. 682.) [Non videtur necessaria emendatio, quam Auctor noster heic obiter, in loco *Plinii*, vult fieri: & verba, ut leguntur, recte exponit *Harduinus*, Not. 7. *pag.* 324. Tom. I. *Ed. in fol.* J. B.]

e *Si Patres auctores fierent*] *Plutarchus* Coriolano: (*pag.* 227. E. *Ed. Wech.*) ὁ δῆμος ἄκυρος ἦν τοῦ ψήφον καὶ νόμον τι ποιεῖν ἄνευ προβουλεύματος· *Populus jus non habebat aut legem condendi, aut aliud quid jubendi, nisi Senatus præcessisset auctoritas.* Similem mixturam in Genuatium republica suis temporibus observat *Chalcocondylas* libro V.

GRONOVII.

98 *In rebus quibusdam, iisque*] Immo nulla non in re. *Liv.* I, 17.

99 *Patres auctores fierent*] SC. confirmassent, quod scivisset populus.

100 *In incertum comitiorum eventum*] Vide I. Observat. c. 25.

1 *Senatum*] Magistratus senatorios.

2 *Plebem*] Magistratus plebejos.

3 *Actum*

7. Sic & Isocrates [a] Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην, potestatem optimatium populari mixtam. His positis, quæstiones quasdam, quæ frequentem in hoc argumento usum habent, examinemus.

XXI. 1. Prima est, an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur? Inæquale fœdus hic intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo [b] Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum [c] Massiliensibus, deinde cum [d] rege Masanissa: nec quod 3 actum habet transeuntem, ut cum hostis qui fit ad amicitiam recipitur, dum impensas belli solvat, aut 4 aliud quid præstet: sed quod 5 ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat: hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac majestatem 6 conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est, tum operam dare, ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus, [e] & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt.* Florus: [f] *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum, quæ nunc vocantur protectionis, 7 advocatiæ, 8 mundiburdii: item jus urbium 9 matricum in colonias apud Græcos. Nam, ut [g] Thucydides

[a] *Orat. Panathen.* p. 265. A. *Ed. H. Steph.*
[b] *Plutarch. Vit. Pelop.* p. 294. D.
[c] *Justin. lib.* XLIII. c. 5.
[d] *Val. Max. Lib.* V. c. 2. *ext.* num. 4.
[e] *Germ.* c. 29.
[f] *Lib.* IV. c. 12. *num.* 61.
[g] *Lib.* I. §. 24. & 25. *Ed. Oxon.*

GRONOVII.

3 *Actum habet transeuntem*] In quo semel aliquis duriores conditiones accipit, aut imperata facit.

4 *Aliud quid præstet*] Captivos, transfugas, naves tradat.

5 *Ex ipsa vi pactionis*] In qua certis clarisque verbis cavetur, ut alter alteri concedat, & aliquid morigerationis aut observantiæ exhibeat.

6 *Conservare ut in fœdere*] *Livius* 38, 11. *Cicero* pro Corn. Balbo 16. *id habet hanc vim, ut ille sit in fœdere inferior.*

7 *Advocatiæ*] Jus erat defendendi monasterii vel ecclesiæ concessum a principe homini potenti militari vel togato, qui fiebat illius conventus patronus, & vicissim ex eo commodis quibusdam fruebatur. *Trithem.* Chron. Hirsaug. monast. p. 9. & 87. *Bignon.* ad Marcul. lib. 1. cap. 21. pag. 497. *Barthius* Adv. 47, 4. JCC. genus feudi faciunt. *Obrecht.* disput. 2. thes. 259. *Schoner.* disp. feud. 1. th. 75.

8 *Mundiburdii*] *Mundiburdis* vel *mundiburdium*, defensio vel tutela, quam princeps episcopo aut abbati impertit, ne a quoquam infestentur, neve causæ eorum, nisi in palatio, cognoscantur. Sic *tradere in mundiburdem, teneri in mundiburdio, recipere sub suo mundiburde dicebant.* *Bignon.* ad Marc. lib. 1. cap. 24. p. 504. & 506. *Voss.* de vitiis sermonis p. 248.

9 *Matricum*] *Matrices urbes*, μητροπόλεις, ex quibus aliæ civitates propagatæ: *Coloniæ*, quæ ex aliis civitatibus propagatæ. De jure μητροπόλεων videndus *Valesius* ad Excerpta Constantini Porphyrog. p. 7.

des ait, coloniæ cum urbibus matricibus 10 pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam scilicet & honoris signa quædam.

a Lib. 1. c. 52. n. 4.
b Nic. Paraphr. VIII, 18. p. 567. *Ed. Heins.*
c L. non dubito. D. de capt. & post. 7. §. 1.

2. Livius *a* de veteri fœdere inter Romanos, qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte *b* Andronicus Rhodius, post Aristotelem, amicitiæ inter dispares hoc ait proprium, ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem *c* Proculus responderit, scilicet liberum esse populum, qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis, qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hic intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure* (hh) *omni nobis pares sunt: sic & eos, qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.*

3. Clientes in fide sunt patronorum; f sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ προστάταις, οὐχ' ὑποτελεῖς, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla

GROTII.

f *Sic populi fœdere inferiores*] Vide Cardinalem *Tuschum* PP. conclud. ꟾↄ CCCC XXXV. Exemplum habes in Dilimnitis, [vel *Dolomitis*, ut alibi vocantur. Vid. Illustr. SPANHEMII *Orb. Rom.* II, 17. pag. 452.] qui αὐτόνομοι suique juris Persis militabant, apud *Agathiam* libro III. (*Cap.* 8.) Sic Irenes consilium fuit, inter mariti liberos ita partiri imperium, ut post natos faceret δευτέρους μὲν κατὰ τὸ τῆς τιμῆς ἀξίωμα, αὐτονόμους δὲ καὶ αὐτοκράτορας ἑκάστους, *dignitate quidem minores, cæterum sui juris plenæque potestatis.* Vide *Crantzium* Saxonicorum X. (*Cap.* 3.) de urbibus, quæ se in Austriacorum protectionem dedere. *Herodianus*: Ὀσροηνῶν τε καὶ Ἀρμενίων, ὧν ἦσαν οἱ μὲν ὑπήκοοι, οἱ δὲ φίλοι καὶ σύμμαχοι. *Osroënorum & Armeniorum, quorum hi subditi erant, illi amici ac socii.* Lib. VII. (c. 2.)

GRONOVII.

10 *Pari jure*] I, 2. 9. 10.

(hh) Legendum cum HALOANDRO: *Neque viribus nobis pares sunt* &c. *J. B.*

GRO-

Sylla apud *a* Appianum loquitur; in parte, non in ditione, ut *b* Livius: & *c* Cicero officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens, patrocinium sociorum ait penes eos fuisse, non imperium. quicum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *d Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græciam adventum: *e* ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδὲν: *manserunt*, inquit, *liberi, nihil conferentes præter operas sociales.* Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, (ii) in fide esse & in ditione. Et 11 Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Josepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant 12 reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen 13 scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: quales Cypri aliique reges olim sub regibus Persis, ὑποταγέντες, subditi, ut Diodorus *f* loquitur.

4. Obstare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *At fiunt apud nos rei ex 14 civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* (kk) Sed ut hæc res intelligatur, sciendum

a Mithr. p. 212.
b Lib. XXI.
c Cap. 8.
d Liv. lib. XXVI. c. 49. n. 8.
e Geogr. L. VIII. pag. 365.
f Lib. XVI. Cap. 46. p. 534. *Ed. Steph.*

GRONOVII.

11 *Syllæo Arabum*] Immo Herodi Judæorum regi, quem Syllæus, non rex Arabum, sed Obodæ regis Arabum comes & legatus apud Augustum criminatus erat: ὅτι πάλαι χρώμενος αὐτῷ φίλῳ, νῦν ὑπηκόῳ χρήσεται. *Joseph.* 16, 15. Erat autem regnum Judæorum tum temporis ejusdem conditionis, cujus regnum Armeniæ, nempe beneficiarium populi Romani: & quod Augustus ait adhuc eo se ut amico usum, referendum ad indulgentiam Cæsaris, non jus Herodis. De Syllæo *Strabo* lib. 16. p. 781, 783.

12 *Reges Armeniæ*] Florus 4, 12. *Armenios victo rege Tigrane in hoc unum servitutis genus Pompejus adsuefecerat, ut rectores a nobis acciperent.*

13 *Scribebat Pætus*] Apud *Tacitum* 15. Annal. 13.

14 *Civitatibus fœderatis*] Loquitur de civitatibus liberis, quæ in mediis erant provinciis Romanis: sed quia aut ante bellum, aut durante bello hi populi, non vi coacti, sed sponte se applicuerant Romanis, & eorum amicitiam petiverant, conservabant illis Romani libertatem, ut non essent sub fascibus, etsi omnes populi circa in formam provinciæ redacti essent. *Cic.* 3. Verr. 6. *Sueton.* Jul. 25. Octav. 47. Calig. 3. Vespas. 8.

(ii) Vide, exempli gratiâ, *Lib.* VIII. *Cap.* 1. in fine; & *Lib.* XXXVI. Cap. 28. *num.* 4. *J. B.*

(kk) Solvitur omnino difficultas, ex illis verbis petita, adeoque hactenus supervacanea fiunt, quæcumque Auctor subjicit, si animadvertatur, quod verissimum est, Populos, & Reges, qui tunc temporis à Romanis dicebantur *Fœderati* & *Liberi*, precariam tantum αὐτονομίαν

dum est quatuor incidere posse controversiarum genera. Primum, si 15 subditi populi aut regis, qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: deinde, si ipsi 16 populi aut reges accusentur: tertio, si 17 socii, qui in ejusdem populi aut regis fide sunt, inter se litigent: quarto, 18 si subditi conquerantur de injuriis eorum, quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus eum, qui nocuit, aut punire, aut ei cui nocitum est dedere: quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos, qui nullo fœdere tenentur, 19 ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat 20 recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio est cum inter populum & reges nationesque ac civitates peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, resque privatas inter se persequantur.* At sociorum alter in socii subditum jus prehensionis aut punitionis directe non habet. Itaque a Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus fœderis vinctum se ab Annibale esse: atque ita vinculis liberatus est.

a *Livius lib.* XXIII. c. 7.

5. Secunda specie jus habet socius cogendi socium, ut stet fœderis legibus, atque etiam puniendi, ni steterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non est. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem sumat ab eo qui peccavit, satis est, ut ipse ei qui peccavit subditus non sit; quod 21 alibi a nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem usu venit.

6. Tertia specie sicut in fœdere æquali solent controversiæ deferri ad g conventum sociorum, quos scilicet res non tangit,

& libertatem habuisse, ac re verâ subjectos & obnoxios fuisse. Id luculenter demonstravit Vir Illustrissimus, EZECHIEL SPANHEMIUS, *Orb. Rom.* Exercit. II. Cap. X. *J. B.*

GRONOVII.

15 *Subditi populi*] Ut Leptines & Isocrates Demetrii Soteris subjecti, qui Cnejum Octavium legatum populi Romani interfecerant. *Polybius* in exc. legat. 122.

16 *Populi aut reges*] Ut Philippus a Græcis. *Justinus* 32, 2. *Polyb.* excerp. legat. cap. 46.

17 *Socii inter se*] Ut Achæi & Spartani. *Justinus* 34, 1. Eumenes & Prusias. *Justinus* 32, 4.

18 *Si subditi conquerantur*] Ut Lycii de Rhodiis. *Liv* 41, 6. Judæi de Archelao Herodis M. F. *Joseph.* de Bello Judaico 2. cap. 4 & 6.

19 *Ut ostendemus alibi*] 2, 21. 4.

20 *Recuperatorum*] *Torrent.* ad Sueton. Ner. 17.

21 *Alibi*] 2, 20. 3.

GROTII.

g *Conventum sociorum*] Talis conventus vocatur κοινοδίκιον in vetere co-

git, ut 22 Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim fecisse legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire solet, ut controversiæ disceptentur apud eum, qui superior est in fœdere. Quare ne hoc quidem ostendit imperii potestatem. Nam & reges apud judices 23 a se constitutos judicio contendere solent.

7. In postrema specie 24 jus cognoscendi nullum est sociis. Ideo cum Herodes quædam adversus liberos ad Augustum 25 sua sponte deferret, a dixerunt illi: *Poteras de nobis supplicium sumere tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* h Et Scipio, b cum Romæ a Carthaginensium quibusdam Annibal accusaretur, dixit non oportere se Patres Conscriptos reipublicæ 26 Carthaginiensium interponere. Et hoc est, in quo c Aristoteles ait societatem a civitate differre, quod sociis curæ sit, ne injuria in ipsos committatur, non vero ne sociæ civitatis cives inter se injurias committant.

a *Jos. L.* XVI. Cap. 4. §. 3. *Ed. Hudson.*
b *Val. Max. lib.* IV. c. 1. n. 6.
c *Pol.* III, 9.

8. Solet & illud objici, quod in historiis ei qui fœdere superior est imperandi, & ei qui inferior est parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet: aut enim agitur de rebus ad commune bonum societatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus, qui superior est in fœdere. In rebus communibus, 27 extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale est, solet is, qui lectus est princeps fœderis (נגיד הברית Daniel. XI, 22.) sociis imperare, ut 28 Agamemnon regibus Græcis, 29 Lacedæmonii Græcis postea, deinde Athe-

columna ἰσοπολιτείας sive communicatæ civitatis Priansiorum & Hieropotamiorum. [Immo *Hierapytniorum*, ut habet Inscriptio, primum edita à *J. Priceo*, Not. in *Apuleji Apolog.* pag. 59. & *seqq.* postea inter *Marmora Oxoniensia*, pag. 116, & *seqq.* Vide & *Orbem Roman.* Ill. SPANHEMII, I, 4. & II, 16. p. 426. *J. B.*]

h *Et Scipio*] Vide *Polybium* in legationum excerpto CV.

GRONOVII.

22 *Græcos*] Apud concilium Amphictyonum. *Justinus* 8, 1.

23 *A se*] *Plinius* Paneg. 36.

24 *Jus nullum*] Hoc in fœdere tantum æquali verum esse puto, non etiam de inæquali, vel propter exempla Rhodiorum & Archelai justissime accusatorum apud Romanos.

25 *Sua sponte*] Quasi non ex metu, ne tanta crudelitate Cæsarem offenderet.

26 *Carthaginiensium interponere*] *Livius* 33. 47.

27 *Extra tempus conventus*] Si quid jubendum vel curandum ex usu sociorum, quo tempore discessus est, quo concilium solutum, de cujus sententia agi omnia convenit.

28 *Agamemnon regibus Græcis*] Bello Trojano.

29 *Lacedæmonii Græcis postea*] Bello Persico usque ad proditionem Pausaniæ & superbiam; ab eo enim socii se contulerunt ad Aristidem Atheniensem.

[a Cap. 120. Ed. Oxon.] Athenienses. In oratione Corinthiorum apud [a] Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας, τὰ κοινὰ προσκοπεῖν, *Decet eos, qui fœderis principes sunt, circa suas quidem utilitates nihil præcipuum sumere, at in communibus rebus curandis eminere supra cæteros.* [b Panegyr. pag. 62. C. Ed. H. Steph.] Isocrates [b] veteres Athenienses ductum exercuisse ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes* (ll) *pro sociis omnibus, sed ita ut iis libertatem integram relinquerent.* [c Ibid. p. 56. E.] [c] Et alibi: στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari se debere censerent.* [d Ibid. p. 62. C.] [d] Item: συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *socialiter, non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipsum Latini imperare, Græci modestius τάσσειν dicunt. Athenienses delato sibi ductu belli in Persas, ἔταξαν, [e Lib. I. 96.] inquit [e] Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς; 30 *ordinarunt* (sic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti [i] ad ordinandum statum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum, quæ naves conferrent.* Hoc enim si facit, qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is, qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est, ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud [f Lib. XXXVII. c. 54.] Senatum Romanum, quæ apud Livium [f] exstat: *Græci domesticis quondam viribus etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt.* Sic post Cadmeam a Thebanis receptam narrat Diodorus [g] multas civitates [g Lib. XV. p. 471. Ed. Steph.] Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας ἀθη-

GROTII.

i *Ad ordinandum statum liberarum civitatum*] *Plinius* epistolarum VIII, 24.

GRONOVII.

30 *Ordinarunt*] Male sic vertit τὸ ἔταξαν· nam *ordinare* hoc sensu per idiotismum Gallicum aut Belgicum, haudquaquam Latine dicitur. Τάττειν est sane & ordinare, collocare ordine: sed quod apud *Thucydidem* significat, id Latinis est jubere, statuere, describere, definire, imperare. At ordinare statum liberarum civitatum (quod tamen ad Græciæ non magis quam ad quasvis liberas civitates in quacumque provincia vel parte imp. Rom. sitas pertinet, etsi *Plinius* in Græcis eo verbo utatur) longe aliud est, nempe corrigere & emendare atque in melius reformare ac restituere. Sic post victoriam belli civilis conversus ad ordinandum reipublicæ statum Cæsar. *Sueton.* c. 40. Antonius post aciem Philippensem Orientem ordinandum recepit. *Octav.* 13. Sic Galba extra sortem electus ad ordinandam provinciam Africam & intestina dissensione & barbarorum tumultu inquietam. *Suet.* c. 7.

(ll) Immo *rerum omnium:* est enim in Græco πραγμάτων, ab Auctore omissum, qui ne quidem Orationem, ubi hæc omnia leguntur, indicabat. *J. B.*

αὐθωνάτοις, omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur. De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion a Prusæensis : ὅτι τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ᾽ ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντιχοῦνται : *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant.* Sic Cæsar b quos 31 sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat.

a Orat. 31. seu Rhodiac. pag. 350. A. Ed. Morell.

9. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti 32 imperare medicis. Livius c lib. XLII. *Ante hunc consulem* (L. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit : ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.*

b De Bell. Gall. V, 39.

c Cap. 1.

10. Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, 33 cum a sociis ad se provocari passi sunt, quod nunquam fecerant Lacedæmonii. quibus temporibus d Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic 34 Latini e 35 querebantur, k sub umbra fœderis Romani servi-

d Orat. de Pace, p. 182. Ed. H. Steph.

e Hal. lib. VI.

GRONOVII.

31 *Sub imperio Suevorum*] *Nerviorum* in Gallia Belgica 5. Gal. 39. Sed ibi non vocabulum imperii accipitur improprie, verum sociorum, quo nomine dignari solebant & provinciales.

32 *Imperare medicis*] L. 26. D. *de operis libertorum. multo plures imperantes se habiturum.* [Hæc Lex aliter exponitur à MARCO LYCKLAMA, *Membran.* II, 19. & à PETRO PERRENONIO, *Animadv.* I, 28. in Tom. I. *Thes. Juris*, *pag.* 627. ut & locus SENECÆ, *De Benefic.* VI, 16. de quo vide etiam quæ habet SALMASIUS, in SPARTIAN. *Adrian.* Cap. 3. p. 30. *Edit. Hack.* & FR. DUAREN. *Disp. anniverf.* Lib. I. Cap. 54. Sed frequentius est, ut ipsi *Medici* dicantur *imperare ægrotis*, ut satis notum. *J. B.*]

33 *Cum a sociis ad se*] Vereor ne fefellerit Auctorem memoria, tribuens Atheniensibus, quod de Romanis scribit *Pausanias*, ab iis post bellum cum Perseo Romam evocatos Achæos ad causam dicendam: quale nihil imperarent Macedones, quum Græciæ principatum tenerent, lib. 7. (c. 10.) p. 417. *Liv.* 45, 31.

34 *Latini*] *Liv.* 8, 4. [Ibi ferè verba eadem : adeo ut confuderit Auctor Livium cum *Dion. Halic.* quem in margine laudat. *J. B.*]

35 *Latini querebantur*] Res quam tradit vera est: sed in exempla si quis diligentius inquiret, reperiet maximam partem nihil ex vero habere, sed querelas & criminationes seditiosorum esse hominum, qui sat libertatis cum haberent, male commoda patiendo justam servitutem ultro arcessiverunt.

GROTII.

k *Sub umbra fœderis*] Hoc ipsum est quod Arato *Plutarchus* dicit, (pag. 1045. A.) συμμαχίαν ὑποκοριζόμενος, *molle servitium*, Vocula apud *Taci-*

a Livius lib. XXXIV. c. 23. vitutem se pati. Sic 36 Ætoli a vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi postea, *fœdus specie jam esse* 37 *precariam servitutem*. Sic apud b Tacitum Civilis Batavus de iisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi*: & alibi: c *Miseram servitutem falso pacem vocari*. 38 Eumenes quoque apud Livium d Rhodiorum socios ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio & obnoxios: Magnetes e quoque in speciem liberam Demetriadem, l revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum notat f Polybius.

b Hist. IV. c. 14.

c Ibid. c. 17.

d Lib. XXXVII. c. 53.

e Liv. XXXV, 31.

f Hist. L. IV. c. 76.

II. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut potentia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

XXII. m Qui vero certum quid pensitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, σύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς, ut est apud g Thucydidem; quales n 39 Hebræorum re-

g Lib. I. §. 19.

rum historiarum IV. (c. 57.) *Festus Rufus* de Rhodiis: *Primum libere agebant, postea in consuetudinem parendi, Romanis clementer provocantibus, pervenerunt.* (Cap. 10. *Ed. Cell.*) Cæsar, quos in Æduorum amicitia fuisse prius dixerat & clientes vocarat, post sub imperio fuisse memorat. [*Bell. Gall.* VII, 75.] Adde, si libet, *Fredericum Mindanum* de processibus lib. II. cap. XIV. n. 3. *Zieglerum (ad auream praxim Calvoli)* §. *Landsassii*. num. 86. *Gaillium* libro II. observatione LIV. num. 6. Vide *Agathiam* libro I. ubi monentur Gothi, quid a Francis cum tempore expectandum habeant (*Cap.* 31.)

l *Revera omnia ad nutum Romanorum fieri*] Tales & Lazi *Justiniani* temporibus. Vide *Procopium* Persicorum II. [c. 15. Adi Illustr. *Ezech. Spanhemii* Orbem Roman. *Exerc.* II. C. 17. p. 447. 448. *J. B.*]

m *Qui vero certum quid pensitant*] Persæ pecuniam annuam ab *Justiniano* accipiebant, qua de re vide *Procopium* Persicorum II. (*cap.* 10.) & Gothicorum IV. (*cap.* 15.) id molli vocabulo vocabatur stipendium ad tutandas portas Caspias. Turcæ Arabas montanos pecunia placant.

GRONOVII.

36 *Ætoli*] *Liv.* 34, 23. 35. 39.

37 *Precariam servitutem*] Hæc vero optanda est iis, quibus non licet esse omnino liberis. Voluit, opinor, Auctor fœdus specie jam esse; re precariam libertatem. Sic enim *Livius* 39, 37. unde sumsit: *Specie*, inquit, *æquum fœdus est apud Achæos, re precaria libertas.*

38 *Eumenes apud Livium*] Lib. 37, 53.

39 *Hebræorum reges*] At sine dubio reges illi erant beneficiarii & stipendiarii populi Romani, &, ut *Tacitus* loquitur, *inservientes*. Commodiora in hanc rem exempla sunt apud *Fr. Lindenbrogium* ad Ammian. lib. 25. p. 154. (*Cap.* 6. *Ed. Vales. Gron.*)

GROTII.

n *Hebræorum reges*] *Josephus* lib. XV. οὐ γὰρ ἔφη καλῶς ἔχειν Ἀντώνιος βασιλέα περὶ τῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν γεγενημένων εὐθύνας ἀπαιτεῖν. οὕτως γὰρ ἂν οὐδὲ βασιλεὺς εἴη· δόντας δὲ τὴν τιμὴν καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτεξουσιάσαντας, ἐᾷν αὐτῇ χρῆσθαι· [Locus est *Cap.* III. §. 8. *Ed. Hudson.* ubi pro αὐτεξουσιάσαντας, ut heic scribitur, est

κα-

reges, & vicinarum gentium post Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus a loquitur: quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

a Bell. Civ. L. V. p.715. Ed. Steph.

XXIII. 1. Difficilior multis videtur quæstio 40 de nexu feudali, sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu, qui proprius est Germanicarum Gentium, neque usquam invenitur, nisi ubi Germani sedes posuerunt, 41 duo sunt consideranda, obligatio personalis, & jus in rem.

2. Obligatio personalis eadem est, sive quis ipsum jus imperandi, sive aliud quidvis etiam alibi situm feudi jure possideat. Talis autem obligatio sicut privato non erat demtura jus libertatis personalis, ita nec regi aut populo jus demit summi imperii, quæ libertas est civilis. quod apertissime conspici datur in 42 feudis liberis, quæ Franca vocant, (mm) quæ nullo

καταξιώσαντας, etiam in veteri Edit. *J. B.*] *Negabat Antonius rectam esse, regem vocari ad rationes reddendas de iis, quæ ut rex fecisset: ita enim ne regem quidem eum fore. Par esse, ut qui honorem ei dederint, etiam potestate quam liberrime uti eum sinant. Chrysostomus* 11. de Eleëmosyna: ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν. ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν· καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι. τὰ δ' ἄλλα χοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα· *Judæi, ex quo retro ferri res eorum cœpere, Romano attributi imperio, neque in plena, ut ante, erant libertate: neque tamen ita, ut nunc, omnino servi, sed sociorum vocabulo honorabantur, regibus suis tributa pendentes, & ab iis accipientes præfectos. Cæterum in plerisque suis utebantur legibus, ita ut & popularium delinquentes ipsi punirent secundum mores patrios.* [Tom. VI. pag. 818. *Ed. Savil.* Heic autem, ubi est, τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, legendum αὐτῶν: quemadmodum rectè observavit DESID. HERALDUS, *De Rerum judicat. auctor.* Lib. II. Cap. 16. *num.* 11. Res ipsa, & series orationis, docent, agi, non de *Regibus Judæorum*, sed de *Imperatoribus Romanis*, qui βασιλεῖς Græcis dicebantur, & quibus *Judæi* tunc temporis tributa pendebant.]

GRONOVII.

40 *De nexu feudali*] De iis, qui sunt vasalli, & propter feudum, quod tenent, directo domino obligati.

41 *Duo sunt consideranda*] Est enim feudum jus utendi fruendi aliena re immobili vel incorporali, quæ immobili comparatur, ex benevolentia domini sub conditione fidei & obsequii concessum. Itaque cliens vel vasallus accepto beneficio, vel feudo, jurat domino fidelitatem, & officia præstat operasque, quæ servitia vocant: quod si committat feloniam, aut existat aliqua ex revocandi causis, a vasallo ad dominum revertitur.

42 *Feudis liberis*] Quæ habent immunitatem ab operis vel servitiis.

(mm) Confundit Auctor *Feuda libera* cum certis quibusdam pactis, quæ impropriè *Feudorum* nomine

nullo jure in rem, in sola personali obligatione consistunt. Hæc enim nihil sunt aliud quam species fœderis inæqualis, de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præsidium & tutelam. Pone etiam 43 adversus omnes promissam operam, o quod nunc 44 feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure summi imperii in subditos detrahit: ut jam taceam semper inesse conditionem tacitam, dum justum sit bellum, de qua agendum erit alibi.

3. Jus vero in rem quod attinet, id quidem tale est, ut ipsum 45 imperandi jus, si feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti possit. Sed interim summum esse non desinit: aliud enim est res, ut sæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis constitutos, ita scilicet, ut deficiente regia familia imperium ad ipsos rediret, quod de Paphlagonia aliisque nonnullis Straboni *a* notatum.

a Lib. XII. p. 562. & *Lib.* VI. p. 282.

XXIV. Distinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio jus ab usu juris, sive actus primus ab actu secundo. Nam sicut rex infans jus habet, sed imperium exercere non potest: sic & furiosus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi situm liberæ ei non permittantur; omnibus enim his casibus curatores sive 46 prodici dandi sunt. Itaque p Demetrius, cum in potestate Se-

adpellata sunt, ob similitudinem quamdam in exhibitione honoris. Ostendimus id in Gallicis nostris ad hunc locum Notis. Videri potest etiam G. DANIELIS, e Soc. Jes. Opus Gallicum *De Militia Francica*, Tom. I. pag. 108, *&* *seqq*. Edit. Amstel. 1724. *J. B.*

GROTII.

o *Quod nunc feudum ligium vocant*] Vide *Baldum* procemio Digestorum, *Nattam* consilio CCCCLXXXV.

p *Demetrius*] Vide *Plutarchum* Demetrio. (Pag. 914. D. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

43 *Adversus omnes*] Nemine antepolito, vel excepto. Itaque nec dans agnoscit superiorem, neque accipiens homo ligius esse potest duorum. In non ligio, non modo rex, sed etiam alii, velut antiquior dominus, cognati, patria vasalli, excipiuntur in juranda fide.

44 *Feudum ligium*] Quod datur a non agnoscente superiorem, sub pactione obsequii & fidei conferenti præstandæ uni & contra omnes. Itaque vasallus vel homo ligius, qui & homologus vocatur, non solum ratione feudi accepti, sed cum omnibus bonis suis jurisdictioni subjicitur, neque invito domino feudum potest exuere: sed & unus nemo duorum esse ligius potest. *Schon.* Disp. 1, 1. 52. & 2, 8. & seq. *Obrecht.* Disp. 2. th. 136. & seqq.

45 *Imperandi jus*] Ut in *feudo*, quod vocant *regale*, quo investiti summam & quasi regiam potestatem habent in locis, quæ ad hoc feudum pertinent, ut sunt regna stipendiariorum regum, Electoratus, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus.

46 *Prodici*] Qui vice ejus res administrent, & per hos suum ille jus tuetur. Πρόδικος Lacedæmone κατ' ἐξοχὴν tutor regis, *Plutarchus* Lycurgo. *Hesychius:* Πρόδικος, συνήγορος. Προδικεῖν, ἐπιτροπεύειν. Vide *Crag.* de rep. Lacedæmon. p. 88.

Seleuci non satis libere viveret, vetuit aut sigillo aut literis suis credi, sed omnia quasi se mortuo administrari voluit.

CAPUT IV.

De bello subditorum in superiores.

I. *Status quaestionis.*
II. *Bellum in superiores, qua tales, ordinarie licitum non esse jure naturae.*
III. *Nec concessum lege Hebraea.*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex sacris literis.*
V. *Et factis Christianorum veterum.*
VI. *Refellitur sententia statuens inferioribus magistratibus licitum esse bellum adversus summam potestatem: idque rationibus & sacris literis.*
VII. *Quid sentiendum, si summa & alioqui inevitabilis sit necessitas?*
VIII. *Jus belli dari posse in principem populi liberi.*
IX. *In regem, qui imperium abdicaverit.*
X. *In regem, qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum.*
XI. *In regem, qui manifeste totius populi hostem se ferat.*
XII. *In regem post amissum regnum ex lege commissoria.*
XIII. *In regem, qui partem duntaxat imperii habeat, pro ea parte, quae ipsius non sit.*
XIV. *Si resistendi libertas certis casibus reservata sit.*
XV. *Invasori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invasori alieni imperii vi resisti posse ex jure belli manentis.*
XVII. *Ex lege antecedente.*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
XX. *In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere.*

I. 1. Bellum gerere possunt & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos, qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos, qui [1] imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem [2] Babyloniae & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David [3] in partem Isbosethi, aut non subditos, ut Romani in piratas.

2. Tantum

GRONOVII.

1 *Imperio summo, at non*] In populos suae ditionis; non istos privatos, quibuscum nunc fingimus eos bellare.

2 *Babyloniae*] *Gen.* 14, 1. שנער Σεννααρ, quo vocabulo dicta est regio, quae post Babylonia. *Genes.* 10, 10. LXX. *Daniel.* 1, 2.

3 *In partem*] Adversus eos, qui auctoritatem Isboseth secuti regnum volebant retinere in domo & posteris Sauli. 2 *Sam.* 3, 7.

4. Sive

2. Tantum illud quæritur, an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio 4 sive summo sive 5 minori subsunt? Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse 6 in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic 7 metatores expellendi domino prædii licentiam [a] Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut 8 inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur.

a L. devotum. C. de Metatoribus. lib. XII. leg. 5.

3. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est, si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum, quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam 9 provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem [b] reperias: at 10 si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum.

b Apol. Socratis, p. 29. D. Tom. I. Ed. Steph.

II. 1. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam a se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam publicam tranquillitatem instituta, statim civitati 11 jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum 12 publicæ pacis & 13 ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset 14 finem suum consequi. (aa) nam si maneat pro-

GRONOVII.

4 *Sive summo*] Ut in regem.

5 *Minori*] Ut in præfectum regium.

6 *In inferiores*] Subjectos eidem imperio ab illis, quibus provincia vel curatio cum jure armorum adversus obsistentes mandata est.

7 *Metatores*] Qui militibus transeuntibus castra designant.

8 *Inferiores*] Præfectos aut ministros.

9 *Provocarunt*] Contra civile jus, quod præcipit obediendum præpositis, velut superius tribunal appellarunt juris naturæ.

10 *Si qua ex tali*] Quod recusaveris facere jussa, quia sine offensione Dei facere nequeas.

11 *Jus quoddam majus in nos*] Communis utilitatis ergo privatum cujusque jus restringens & coërcens.

12 *Publicæ pacis*] Ne in media pace perpetui, aut alii ex aliis, orirentur tumultus imperium inhibentium & detrectantium.

13 *Ordinis*] Qui postulabat, ut essent, qui ducerent, quique sequerentur; qui præciperent, quique facerent; imperantes alii, alii parentes, & in hoc statu quisque, nemine turbante alios, officio fungerentur.

14 *Finem suum*] Tranquillitatem & securitatem publicam.

(aa) Distinguendum heic inter *injurias dubias aut tolerabiles*, & *manifestas ac intolerandas*. Quæ prioris ge-

promiscuum illud resistendi jus, non jam civitatis erit, sed 15 dissociata multitudo, qualis illa *a* Cyclopum: *a Hom. Odyss. L. IX. vers. 114.*

—— Θεμιστεύει δ' ἕκαστος

Παίδων ἠδ' ἀλόχων ——

—— *Dant conjugibus jus*

Quisque suis sobolique. ——

b Νομάδες· ἀκούει δ' οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem.* *b Eurip. Cyclope, vers. 120.*

Et Aboriginum, qui Sallustio *c* tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco *d* Getuli, qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. *c Bell. Catil. c. 6. d Jugurth. c. 21. Ed. Wass.*

2. Ita, ut dixi, habent mores omnium civitatum: *Generale pactum est societatis humanæ*, inquit *e* Augustinus, *regibus obedire.* Æschylus: *f* *e Confess. L. III. c. 8.*

Τραχὺς μόναρχος κ' οὐχ' ὑπεύθυνος κρατεῖ.

Rex est suo utens jure, nulli obnoxius. *f Prometh. vinct. pag. 24. Ed. H. Steph.*

Sophocles: [*In Ajac.* vers. 677.]

Ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ' ὑπεικτέον. τί μή;

Nam principes sunt: obsequendum. quippe ni?

Euripides: [*Phœniss.* vers. 396.]

Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.

Imperia habentum perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc *g* est; 16 *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, sub-* *g Ann. VI, 8.*

generis sunt, eas pati quisque debet, non propter Principem, qui ne quidem minimam injuriam inferendi jus habet, sed ne societas civilis turbetur. Posterioris autem generis nemo pati tenetur, easque repelli finis ipse civitatum constitutarum postulat, tantum abest ut vetet. Quâ de re plenius dicemus in nostris ad hoc Caput Notis Gallicis. Heic monuisse sufficiat. *J. B.*

GROTII.

a *Confusa turba, nemo ubi audit neminem*] De Bebryciis similia prodidit *Valerius*: (*Argon.* IV, 102.)

—— *non fœdera legum*
Ulla colunt, placidas aut jura tenentia mentes.

GRONOVII.

15 *Dissociata*] Male cohærens & sese interturbans.

16 *Principi summum*] 6. ann. 8. *Tibi summum rerum judicium Dii dederunt, nobis obsequii gloria relicta est:* quasi ad Cæsarem præsentem sic loquitur in senatu M. Terentius. Neque enim *Tacitus* diceret subditis.

GRO-

subditis obsequii gloria relicta est. Hic quoque: (bb)
Indigna digna habenda sunt, rex quæ facit.

a Medea, vers. 195. Seneca: a *Æquum atque iniquum regis imperium feras:* Quod ex Sophocle sumtum, qui dixerat: [*Antigon.* vers. 681.]

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: b *Impune quidvis facere, id est regem esse.* (cc)

3. Hinc ubique majestas, id est, dignitas, sive populi, sive unius, qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest, si maneat resistendi licentia. Miles b qui castigare volenti se centurioni restiterit, 17 si vitem tenuit, 18 militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, c εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι, *si magistratum gerens aliquem verberavit, reverberandus non est.*

b L. Milites. 13. §. Irreverens. 4. D. de re mil. Rufus de legibus militaribus c. XV.

c Ethic. Nic. V, 8.

III. In lege Hebræa d mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit aut summo pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi a Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem e est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, f quæ est de officio regis) neque nudum (dd) factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere 19 etiam privati privatis soleant: sed

d Deuter. XVII, 12. Jos. I, 18.

e 1 Samuel. VIII, 11.

f Deuter. XVII, 14.

GROTII.

b *Impune quidvis facere, id est, regem esse*] Pertinent huc M. Antonii verba, quæ ex *Josepho* modo adduximus. (*Cap.* præced. §. 22.)

GRONOVII.

17 *Si vitem tenuit*] Apprehendit scipionem, quo verberabatur a centurione. *Tacit.* 1. ann. 23. *Juvenal.* 8, 297. *frangebat vertice vitem.* Sat. 14, 193. *perlege rubras Majorum leges, aut vitem posce libello.*

18 *Militiam mutat*] Ex honestiore ac lucrosiore ad minus honestam minusque lucrosam transfertur.

19 *Etiam privati privatis*] Non tamen tantas neque tam late patentes: itaque est sane in eo quoque aliquid eximium, & Auctoris argumentum lubricum.

(bb) Parodia versûs *Plautini: Indigna digna habenda sunt, herus quæ facit.* Captiv. II, 1. 6. *J. B.*

(cc) Verba sunt *Memmii*, Tribuni Plebis, qui loquitur tantum de more Regum, & impunitate facti, non juris: quam ipsis nequaquam largiturus erat libertatis vindex acerrimus. Inspice totum locum, *Bell. Jugurth.* c. 36. Si alia loca congesta expendantur, nil aliud in plerisque reperietur, immo aliquando contrarium ejus, quod inde Auctor colligit. *J. B.*

(dd) Immo *jus Regis* apud SAMUELEM significare tantum *consuetudinem* Regum, probarunt Interpretes exemplis & rationibus omni exceptione majoribus. Diximus in Gallicis nostris Notis. *J. B.*

GRO-

sed factum [20] quod effectum aliquem juris habeat, id est, c non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo [21] hoc jus vocatur, quomodo a prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

a L. Jus pluribus D. de Just. & Jure. L. II.

IV. 1. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari, quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit a suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur. quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus b Apostolus, officia subditorum late describens, inter alia, *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt, sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est, qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine [22] majoris mali oritur, sed quæ [23] ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primam, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, [24] quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat.

b Rom. XIII. vers. 2, & seqq.

2. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est. Hic quidam, vere magis quam ad sensum Apostoli, ut arbitror, apposite, dicunt, has quoque injurias utiles nobis esse, quia ista

GROTII.

c *Non resistendi obligationem*] *Philo* in Flaccum: (Pag. 978. D. *Ed. Paris.*) πότε γὰρ εἰς ἀπόστασιν ὑπωπτεύθημεν; πότε δ' οὐκ εἰρηνικοὶ πᾶσιν ἐνομίσθημεν; τὰ δ' ἐπιτηδεύματα, οἷς καθ' ἑκάστην ἡμέραν χρώμεθα, οὐκ ἀνεπίληπτα, οὐ συντείνοντα πρὸς εὔνοιαν πόλεως καὶ εὐστάθειαν; *Quando enim defectionis suspecti fuimus? quando non pacis amantes ab omnibus judicati sumus? instituta vero, quibus utimur quotidie, nonne extra reprehensionem sunt, nonne ad concordiam bonumque statum civitatis conducunt?*

GRONOVII.

20 *Quod effectum*] Non tantum, quod facturi sint, sed etiam ita facturi, ut, quin faciant, impediendi nemini sit potestas, nec de illo queri habeat apud quemquam, nisi apud Deum.

21 *Hoc jus vocatur*] Ut significet exercitium potestatis, injustum quidem, velatum tamen specie juris.

22 *Majoris mali*] Supplicii præsentis aut pœnæ.

23 *Ex ipso sensu*] Ex animo sic imbuto atque instituto, ut sciat hoc omnino se oportere facere, atque ideo libenter velit.

24 *Quibus auctoritatem*] Quorum auctores nos fatemur, quæ rata habemus.

ista patientia sua non sit caritura mercede. Mihi videtur Apostolus considerasse finem universalem isti ordini propositum, qui est d tranquillitas publica, in qua & singulorum comprehenditur. Et sane quin plerumque hoc bonum per potestates publicas consequamur, dubitandum non est: nemo enim sibi male vult: at imperantis felicitas in subditorum felicitate consistit. e *Sint quibus imperes*, 25 ajebat ille. Proverbium est apud Hebræos: (ee) *Nisi potestas publica esset, alter alterum vivum deglutiret*: qui sensus & apud Chrysostomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες, *nisi rectores civitatum essent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum, f sed & vorantes alios alii.*

3. Quod si quando 26 nimia formidine aut 27 iracundia aliisve affectibus transversi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam, quæ ad tranquillitatem ducit, id 28 inter minus frequentia habendum est; & quæ, ut ait Tacitus, a interventu meliorum pensantur. Leges autem satis habent id 29 quod plerumque accidit respicere, ut ajebat b Theophrastus,

a *Hist.* IV. 74.

b *L.* τὸ γὰρ, 6. *D. de legibus*, *L.* III. *in fine. D. si pars. hered.*

GROTII.

d *Tranquillitas publica*] Bene *Chrysostomus*: συνεργός ἐστί σοι, συμπράττει σοι. Princeps nimirum euangelium prædicanti. Dedolat ille quod tu descobinas.

e *Sint quibus imperes*] Dictum hoc Sullæ ajunt *Plutarchus*, (in *Vit. Syll.* p. 472.) *Florus*, & alii, unde sumsit *Augustinus* lib. III. cap. 28. de civitate Dei.

f *Sed & vorantes alios alii*] Est hoc de statuis sexto: (Tom. VI. pag. 502. *Edit. Savil.*) sed & hoc: ἐὰν γὰρ τὰ δικαστήρια ἀνέλῃς, πᾶσαν τῆς ζωῆς ὑμῶν ἀνεῖλες τὴν εὐταξίαν. *Tolle tribunalia, & omnem de vita tranquillitatem abstuleris.* Deinde: [In dicta Orat. hæc non exstant.] μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴποις, εἴ τις κακῶς τῷ πράγματι κέχρηκεν, ἀλλ' αὐτῆς βλέπε τῆς διατάξεως τὴν εὐκοσμίαν, καὶ τὴν πολλὴν ὄψει τοῦ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς νομοθετήσαντος σοφίαν. *Nec mihi illos refer, qui male usi sunt honoribus, sed ipsius instituti vide pulchritudinem, & sapientiam ejus admiraberis, qui primus ejus auctor fuit.* Idem ad Romanos: (Cap. XIII. vers. 5. *pag.* 191. Tom. III.) κἂν ἀνέλῃς αὐτὰς (τὰς ἀρχὰς) πάντα οἰχήσεται· καὶ οὐ πόλεις, καὶ οὐ χωρία, οὐκ οἰκία, οὐκ ἀγορά, οὐκ ἄλλο οὐδὲν στήσεται, ἀλλὰ πάντα ἀνατραπήσεται τῶν δυνατῶν τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων. *Magistratus si abstuleris, perierint omnia, non urbes stabunt, non agri, non forum, nec quicquam aliud: evertentur omnia, & fortioris esca fiet quilibet infirmior.* idem sensus apud eundem ad Ephes. v. (*Tom.* III. *pag.* 862.)

GRONOVII.

25 *Ajebat ille*] Furfidius ad Sullam. *Florus* 3, 21.

26 *Nimia formidine*] Ut qui ob leves suspiciones corripiunt, reosque majestatis faciunt, exemplo Claudii. *Suet.* 37.

27 *Iracundia*] Ut Alexander, qui ubi exarsisset, nec dilatio ultionis nec modus erat. *Justin.* 9, 8.

28 *Inter minus frequentia*] Ex rarius contingentibus.

29 *Quod plerumque*] *Aristot.* 3. Pol. 11. Δοκοῦσι τὸ καθόλου μόνον οἱ νόμοι λέγειν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ προσπίπτοντα ἐπιτάττειν.

(ee) Legitur in *Pirke Aboth*, Cap. III. pag. 42. *Ed. Fagii* 1541. *J. B.*

GRO-

phrastus, quo & illud Catonis pertinet: a *Nulla lex satis* 30 *commoda omnibus est: id modo quæritur, si majori parti & in summam prodest.* Quæ autem rarius contingunt, 31 communibus tamen regulis constringenda sunt, quia 32 etsi 33 ratio legis 34 in isto speciali facto specialiter locum non habeat, manet tamen 35 ratio in sua generalitate, cui specialia subjici fas est. Id enim satius quam sine norma vivere, aut normam cujusque arbitrio permitti. Seneca b apposite ad hanc rem: *Satius erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

a Livius lib. XXXIV. c. 3.

b Lib. VII. de benef. c. 16.

4. Locum & hic habere debet illa nunquam satis memorata Periclis g apud c Thucydidem sententia: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse civitatem, quæ tota recte se habeat, quam si qua privatis floreat utilitatibus, ipsa autem universim laboret. qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen eversa, pereat & ipse necesse est: Contra vero, etiam si quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis servatur. Quare cum civitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non universim ipsi consulere, ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti jactura rei familiaris, salutem proditis reipublicæ?* Quem sensum breviter ita explicat d Livius: *Respublica incolumis & privatas res salvas facile præstat:* 36 *publica prodendo, tua nequicquam serves.* Plato e dixerat legum IV. τὸ μὲν γὰρ κοινὸν συνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις· καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ τοῖν ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τεθῆται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον· *quod commune est, connectit civitates, quod sin-*

c Lib. II. §. 60.

d Lib. XXVI. c. 36.

e De Legg. L. IX. p. 875. A. Ed. Steph.

GROTII.

g *Apud Thucydidem sententia*] Lib. II. quicum bene convenit illud *Ambrosii* libro III. de officiis: (*Cap.* 4.) *Eadem singulorum est utilitas, quæ universorum.* Et illud in jure: *Semper non quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit.* L. actiones. §. Labeo. 65. §. 5. D. Pro Socio. Adde L. unicam. §. penul. C. de Caducis tollendis.

GRONOVII.

30 *Commoda est*] Omnibus.

31 *Communibus tamen*] Iis neglectis, quæ rarius contingunt, de eo, quod ut plurimum accidit, aliquid constituendum.

32 *Etsi legis*] Quæ voluit civem magistratui parere.

33 *Ratio*] Ut cuique jus reddatur, ut justitia quisque fruatur.

34 *In isto speciali*] Quoties contra jus fasque magistratus aut rex lædit inferiorem.

35 *Ratio in sua generalitate*] Tranquillitas securitasque totius corporis, quæ tanti est, ut unus potius doleat & id ferat, quam resistat imperanti & ordinem publicum turbet, ne patiatur injuriam.

36 *Publica prodendo*] Deserendo, destituendo, non adjuvando.

ſingulorum, diſſipat; quare & publice, & privatim utilius eſt, ut publica magis quam privata curentur. Xenophon [a] vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει· *qui in bello contra ducem ſeditioſe ſe gerit, facit hoc cum ſuæ ſalutis periculo.* Eodem & illa [b] Jamblichi pertinent: *Non disjuncta eſt privata utilitas a publica, imo in bono communi ſingulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius ſalute ſalus eſt partium.*

[a] De Exped. Cyr. L. VI. c. I. §. 19. Ed. Oxon.
[b] Apud Stob. Serm. 46. De Magiſtr.

5. In publicis autem præcipuum haud dubie eſt ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata reſiſtendi licentia conſiſtere nequit. Explicare libet hoc ipſum 37 nobili Dionis [c] Caſſii loco: οὐ μέν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ' ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα 38 τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι, οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ 39 τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν τινὶ, κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσειε. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι. ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι. τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι. τίς δὲ ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι. φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖά τινα καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum exiſtimo, ut rector civitatis cedat, neque ſpem eſſe ad ſalutem, ſi quod parere poſitum eſt velit imperare. Cogitate enim quis futurus ſit ordo in familia, ſi a junioribus ſenes ſpernantur: quis item in ſcholis, ſi a diſcipulis ſusque deque habeantur præceptores: unde ſanitas ægrotantibus, ſi non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, ſi plebs nautica gubernantium juſſa contemnat. Natura quippe id neceſſarium & hominibus ſalutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.*

[c] Lib. XLI. p. 189. Ed. H. Steph.

6. Paulo comitem addamus Petrum, cujus [d] hæc ſunt verba: *Regem honorate. Servi, ſubditi eſtote cum omni timore dominis, non ſolum bonis & æquis, ſed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, ſi quis* 40 *propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtiam injuſte afflictus. quæ enim gloria eſt, ſi peccantes & colaphis cæſi ſubſiſtitis? ſed ſi bene agentes, & tamen male habiti ſubſiſtitis,* h *hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc

[d] 1 Epiſt. II, 17. 18.

GROTII.

h *Hoc cedit vobis gratiæ apud Deum*] *Tertullianus* de pœnitentia: *Timor hominis, Dei honor eſt.* [Cap. 7. Sed ibi de aliâ planè re agitur.]

GRONOVII.

37 *Nobili Dionis Caſſii loco*] Lib. 41. p. 168.

38 Τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι] Subjectis cedat, puta laſcivientibus & improba atque inutilia flagitantibus.

39 Τὸ ταχθὲν ὑπηρετεῖν] Cujus ſors & officium eſt parere.

40 *Propter conſcientiam Dei*] Διὰ συνείδησιν Θεοῦ. quia ſcil. & agnoſcit eſſe Deum juſtum & juſtitiæ exactorem, qui neminem inſontem lædi ſinat impune, dixeritque: *Mihi vindictam, ego rependam.*

GRO-

hoc a Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutionibus his verbis exprimitur: *ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου Θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ.* *Servus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.* Notanda hic duo: quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, (ff) idem ad reges quoque referendum: Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minus subditorum quam servorum officium respicit. Ac deinde talem a nobis requiri subjectionem, quæ injuriarum patientiam secum ferat: sicut de parentibus dici solet:

i *Ames a parentem, si æquus est: si non, feras.* a *Publ. Syr.* vers. 23.

Et Eretriensis quidam adolescens, (gg) qui Zenonis scholam diu frequentaverat, quid ibi didicisset, rogatus respondit, *ὀργὴν πατρὸς φέρειν, iram patris ferre.* De Lysimacho *b* Justinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud *c* Livium est: *Ut parentum sævitiam, sic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam esse.* Apud Tacitum: *d Ferenda regum ingenia:* & alibi: *e bonos Imperatores voto expetendos, qualescumque tolerandos.* Apud Persas, laudante Claudiano: [*In Eutrop.* L. II. vers. 479.]

b *Lib.* XV. c. 3.
c *Lib.* XXVII. c. 34.
d *Annal. Lib.* XII. c. 11.
e *Hist.* IV. 8.

——— *Quamvis crudelibus æque*
Paretur dominis. ———

V. 1. Nec ab hac lege Domini discedit k consuetudo veterum Christianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt, qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, *βασιλείᾳ ἀθέμιτον ἐπανίστασθαι, regiæ potestati resistere nefas.* 41 Tertullianus *f* Apo- *f Cap.* 35.

GROTII.

i *Ames parentem, si æquus est: si non, feras*] *Terentius* Hecyra: (*Scen.* III. *Act.* 1. vers. 21.)

Nam matris ferre injurias me, Parmeno, pietas jubet.

Cicero pro Cluentio: *Non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam æquo animo ferre oportet.* (Cap. 6.) Habet ad hoc præceptum pulchra *Chrysostomus* tum II. ad *Timotheum*, tum libro V. adversus Judæos. Pertinent huc & quæ *Epictetus* (*Cap.* 65.) & post eum *Simplicius* habent de duabus ansis.

k *Consuetudo veterum Christianorum*] Ad quam pertinet canon XVIII. concilii Calcedonensis, repetitus canone IV. concilii in Trullo: concilium Toletanum quartum: capitulum II. Caroli Calvi in villa Colonia. Synodus Suessionensis canone V.

GRONOVII.

41 *Tertullianus Apologetico*] c. 35.

(ff) Præcepta illa generalia suas tamen habent exceptiones, ex naturâ ipsius rei petitas. Fatetur id Auctor ipse de Servis, Lib. II. Cap. V. §. 22. *J. B.*

(gg) Refert id *Ælianus*, Var. Hist. IX, 33. *J. B.*

pologetico : 42 *Unde Cassii, & Nigri, & Albini? unde qui* 43 *inter duas lauros obsident Cæsarem? unde* 44 *qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt*, 45 *omnibus tot* 1 *Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus, qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est, de non Christianis.* De palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peractam imperio præfecti prætorio Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit sceleratior. Parthenius, cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille, qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. 46 In eundem Septimium Severum arma,

GROTII.

1 *Sigeriis*] *Xiphilinus* Domitiano: *Pag.* 237. B. *Ed. Steph.* ἐπέθεντο δ' αὐτῷ καὶ συνεσκευάσαντο τὴν πρᾶξιν Παρθένιος ὁ πρόκοιτος αὐτοῦ καὶ Σιγήριος (male Σίγηρος) ἐν τῇ προκοιτίᾳ καὶ αὐτὸς ὤν. *Insidias autem ei communicato inter se consilio struxere Parthenius, præpositus cubiculariorum, & Sigerius & ipse è cubiculariis.* Martialis libro IV: (*Epig.* 79.)

Sigeriosque meros, Partheniosque sonas.

Corruptum id nomen non hic modo in *Tertulliano* fuerat, sed adhuc est in *Suetonio*, (*Domit.* c. 17.) ubi *Saturius*, & in Victore vulgari, ubi *Casperius* legitur: (*Epitom.* C. 12. *num.* 8.)

GRONOVII.

42 *Unde Cassii*] i. Utrum ex vestris, ô multorum Deorum cultores, an ex Christianorum secta?

43 *Inter duas lauros*] Pestilentiæ causa Commodus in loco lauris vestito apud Laurentum oppidum agebat, cum eum ob Cleandri necem exposcendam plebs circumsedit. *Herod.* 1, 35. Sed quid inter duas lauros? Sane *Aurelius Victor* in reg. XIII. meminit vicum laureti minoris, & vicum laureti majoris. Sed hæ partes urbis sunt in Aventino: Commodus autem obsessus Laurenti, minimum XVI. millibus passuum ab urbe. Forte *inter suas*. Lauri enim Impp. quasi propriæ & illis dicatæ, quia Julius laureæ perpetuo gestandæ jus accepit, *Sueton.* Jul. 45. quod in successores prorogatum, ut ex statuis & nummis constat. Quin & laurus ἀλεξίκακόν τι credebatur. Proverbium: Δαφνίνην φορεῖ βακτηρίαν, quum tutum ab insidiis & periculis significabant. *Plin.* 15, 30. *Suet.* Tib. 69. [Vir doctissimus, lapsu calami, heic *Aurelium Victorem* dixit, pro *Publio Victore*, qui libellum *de Regionibus Urbis Romæ* scripsit. *J. B.*]

44 *Qui faucibus*] Sic periit Commodus in exercitatione luctæ, validissimo palæstrita, specie exercendi, guttur ejus comprimente eo usque, donec exspiraret.

45 *Omnibus tot Sigeriis*] Forte: *omnibus & Sigeriis, & Partheniis.* De Parthenio *Sueton.* Domit. 16. & 17. Item *Aurelius Victor* Schotti, cui socius conjurationis videtur fuisse Sigerius: nam simul cum Parthenio illum nominat & *Martialis* 4, 79.

46 *In eundem Septimium*] Immo Severus in illos, eodem tempore a suis militibus Impp. appellatos: sed quia Severus vicit, illi pro rebellibus habentur ac tyrannis: nam civilis acies victum facit nocentem. Quod si Clodius vicisset, pro Albinianis, si Pescennius, pro Nigerianis, posuisset Septimianos.

GRO-

arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant, qui secuti erant Avidium Cassium, 47 virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur Rempublicam se ire restitutum, quam 48 M. Antonini negligentia perderet.

2. Ambrosius, cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet a Valentiniano, Valentiniani filio; populi satis concitati motu ad resistendum uti non [a] voluit. m *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lacrymæ meæ arma sunt. talia enim sunt munimenta sacerdotum: aliter nec debeo, nec possum resistere.* Mox: [b] *Exigebatur a me, ut compescerem populum: referebam, in meo jure esse, ut non excitarem, in Dei manu, ut mitigaret.* Idem Ambrosius 49 Maximi copiis adversus 50 Imperatorem, & Arianum & Ecclesiæ gravem, [c] uti noluit. Sic Julianum defectorem cum pessima consilia agitaret, lacrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, [d] addens, τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ διώκτου φάρμακον, *quia solum hoc contra persequutorem erat remedium.* Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, [e] sævitia illa Juliani non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Accedat his illud Augustini, ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat: [f] *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint.*

VI. 1. In-

[a] *Epist. lib.* V. *orat. in Auxent. Ep.* 32.
[b] *Epist.* 33.
[c] *Theodoret. hist. ecclef. lib.* V. c. 4.
[d] *Orat.* I. *in Julianum:* pag. 94. A.
[e] *Ibid.* pag. 80.
[f] Tom. IV. pag. 856. Propos. 74. *Ed. Benedict. Antverp.*

GROTII.

m *Coactus repugnare non novi*] Inseruit *Gratianus* causa XXIII. quæstione VIII. (*Can.* 21.) Idem *Ambrosius* epistola XXXIII. *Vultis in vincula rapere? voluntas est mihi: non ego me vallabo circumfusione populorum.* Imitatus est magnus *Gregorius* libro VII. epistola I. *Si in morte Longobardorum me miscere voluissem, hodie Longobardorum gens nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset divisa.*

GRONOVII.

47 *Virum egregium*] Militiæ, sed in hac causa palam sceleratum.

48 *M. Antonini negligentia*] Sic ille mentiebatur, ut colorem adderet rebellioni: cæterum nunquam imperium aut respublica Romana fuit in meliore statu sub principe, quam sub hoc: neque aut pace quisquam aut bello diligentior.

49 *Maximi copiis*] Clementis Maximi, qui sumsit in Britannia imperium contra Gratianum, Valentiniani alterum filium, occupatisque Galliis, occiso Gratiano, Hispaniis quoque & Africa potitus, per quinquennium regnavit, donec a Theodosio victus interficeretur.

50 *Imperatorem & Arianum*] Valentinianum juniorem, Gratiani fratrem.

VI. 1. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, n non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis o 51 species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita, sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, 52 privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hic quoque habet, quod dicunt *a* Philosophi, 53 ordinem non dari, nisi cum relatione ad aliquid primum.

a Aver. v Metaph. com. 6.

2. Ac mihi videntur, qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulabantur in cœlo fuisse, antequam majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Jovi non concessisse. At is quem dixi p ordo, & ὑπαλληλισμὸς, non tantum sensu communi cognoscitur: unde illud: [*Senec.* Thyest. *vers.* 612.]

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Papinii illud: [III. *Sylv.* 3. *vers.* 49. 50.]

——— *vice cuncta reguntur:*

Alternisque regunt. ———

Et q Augustini dictum *b* celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen, si*

b i. e. qui est serm. 97. de verb. Evang. Matth. c. 3.

GROTII.

n *Non etiam in magistratibus inferioribus*] *Petrus Martyr* ad Judicum III. *Paræus* ad XIII. caput ad Romanos, *Junius Brutus*, *Danæus* libro VI. politicorum, & alii.

o *Species intermedia*] Genus speciale *Senecæ* epistola LVIII.

p *Ordo & ὑπαλληλισμὸς*] Sic in familia paterfamilias primus, inde materfamilias, inde filii, mox ordinarii servi, postremo servi vicarii. Vide *Chrysostomum* I. ad Corinth. XIII, 3.

q *Augustini*] Habet prope eadem *Augustinus* sermone VI. in verba Domini.

GRONOVII.

51 *Species intermedia*] Quæ differt a specie infima, ut genus subalternum a genere generalissimo.

52 *Privati sunt*] Sic Vespasiani privatas res *Tacitus*, quamvis exercitum & provinciam regentis vivo Nerone, dicit 3. histor. 65. & 5, 1.

53 *Ordinem non dari*] i. e. Quod in serie aliqua est, tamdiu locum tueri, quamdiu dependet a primo: ita magistratus tamdiu esse magistratus, quamdiu agant ex auctoritate principis.

GRO-

si contra proconsul jubeat : aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator. non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire : nec hinc debet minor irasci, si major prælatus est. Et hoc ejusdem [a] de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.*

3. Sed & divina probatur auctoritate. Nam [b] Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: regi, 54 ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit : magistratibus, tanquam 55 missis a rege, id est potestatem suam a rege ducentibus. Et cum Paulus [c] omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemtores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumserunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi si qui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. quin contra, quod procerum officium sit, ostendit [d] Samuel, cum, proceribus & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus.

[a] *Ad Joh.* Tom. IX. pag. 369.

[b] *1 Ep. Petr.* II, 13.

[c] *Rom.* XIII, 1.

[d] *1 Samuelis* XV, 30.

4. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non a regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet, quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem.

5. Solet a contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet : (hh) *Hoc pro me utere, si recte impero ; si male, contra me.* Sed sciendum est, Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse, ne quid regium ostentaret, sed 1 verum principem ge-

GROTII.

1 *Verum principem gerere*] Quod postea imitati *Pertinax* & *Macrinus*: quorum orationes egregias apud *Herodianum* vide. (*Lib.* II. *Cap.* 3. *Lib.* IV. *Cap.* 14. Edit. Boecler.)

GRONOVII.

54 *Ut supereminenti*] Ὡς ὑπερέχοντι. Quæ verba non video, qui significent sine exceptione, quamvis res vera sit. In notis ad N. T. explicat, Tanquam supra omnes posito. Ergo, tanquam summæ potestati.

55 *Missis a rege*] Δι' αὐτοῦ πεμπομένοις· præfectis ejus, vel legatis.

(hh) Refertur à *Xiphilino*, pag. 248. D. *Ed. Steph.* Vide & *Plinii Junioris* Panegyric. c. 67. & *Cassiodor.* Var. VIII, 13. *J. B.*

gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est, quod de M. Antonino legimus, a qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

a *Xiphilin. in ejus Vit.* pag. 281.

VII. 1. Gravior illa est quæstio, an lex de non-resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quamquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati (ii) 56 Hasamonæorum temporibus a sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre; 57 *periculum animæ impellit sabbatum*: & Judæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: s σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν· *in certissimum vitæ periculum adducti sumus.* Quæ exceptio probata est ipsi 58 Christo: ut 59 & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis, ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem: non quod Deo jus non sit ad certam mortem subeundam nos obstringere, sed quod leges quædam ejus sint argumenti, ut non credibile sit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit.

2. Non nego a lege etiam humana quosdam virtutis actus posse præcipi, sub certo mortis periculo, ut t 60 de statione non deserenda; sed nec temere ea voluntas legem condentis fuisse

GROTII.

s Σαφῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν] Maccabæorum lib. 1. c. 9. 10. 43. & 44. καὶ ἤκουσε Βακχίδης καὶ ἦλθε τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἕως τῶν κρηπίδων τοῦ Ἰορδάνου ἐν δυνάμει πολλῇ. καὶ εἶπεν Ἰωνάθαν τοῖς παρ' αὐτοῦ· ἀναστῶμεν νῦν πολεμήσωμεν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν· οὐ γάρ ἐστι σήμερον ὡς ἐχθὲς καὶ τρίτην ἡμέραν. *Id cum audisset Bacchides, venit multo cum exercitu ad Jordanis ripas ipso die sabbati. Jonathan autem suis dixit: surgamus nunc, & pro vita pugnemus; neque enim nostræ res se habent ut heri & nudius tertius.*

t *De statione non deserenda*] Vide *Josephum* ubi de custodibus Saulis agit. (*Ant. Jud.* Lib. VI. Cap. 13. §. 9. *Ed. Hudson.*) *Polybius*: παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος ἦν πρόστιμον τῷ ἐφεδρείας λιπόντι τὴν τάξιν. [Habet è *Suida*, voce πρόστιμα: nam verba paullo aliter leguntur apud ipsum Historicum, *Lib.* 1. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

56 *Hasamonæorum*] Ab Assamonæo Matthiæ proavo dicti, qui a Juda Maccabæo Matthiæ F. Maccabæi. *Joseph.* 12, 8.

57 *Periculum animæ impellit*] Solvit necessitate servandi Sabbathi. *Casaub.* Exercit. 1. ad Baron. 12, 17. p. 66. *Buxtorf.* Synag. cap. 16. p. 365. [Vide & Auctorem in *Matth.* XII, 11.]

58 *Christo*] Matth. 12, 4.

59 *Et in lege altera*] 1 Sam. 23, 6.

60 *De statione*] Loco, ubi quis aut in præsidio aut in acie locatus est ab Imperatore. *Liv.* 24, 37.

(ii) Vide JOSEPH. *Antiq. Jud.* Lib. XIV. Cap. IV. §. 2. *Ed. Hudson.* & Clariss. CLERICUM, in *Marc.* III, 4. *J. B.*

GRO-

fuisse intelligitur, neque 61 videntur homines in se & alios tantum 62 jus accepisse, nisi quatenus summa necessitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus solent & debent 63 cum sensu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex, de qua agimus, pendere videtur a voluntate eorum, qui se primum in societatem civilem consociant, a quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero si interrogarentur, an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent quam ullo casu vim superiorum armis arcere, nescio an velle se sint responsuri, nisi forte cum hoc additamento, si resisti nequeat, nisi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumstantia 64 caritas commendaret, id in legem quoque humanam deduci posse non dubito.

3. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam superiorum injuriam repellendi, non ex lege humana, sed divina proficisci. Sed notandum est, primo homines non Dei præcepto, sed sponte adductos 65 experimento infirmitatis familiarum segregum adversus violentiam, in societatem civilem coiisse, unde ortum habet potestas civilis, quam ideo humanam ordinationem Petrus a vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum salubre institutum Deus probavit. Deus autem humanam legem probans censetur probare 66 ut humanam & humano modo.

a 1 Pet. II, 13.

4. Barclajus regii imperii assertor fortissimus huc tamen b descendit, ut populo & insigni ejus parti jus concedat se tuendi adversus immanem sævitiam; cum tamen ipse fateatur totum populum regi subditum esse. Ego facile intelligo, quo pluris est 67 id quod conservatur, eo majorem esse 68 æquitatem,

b Lib. III. adv. Monarch. c. 8. Lib. VI. c. 23. & 24.

GRONOVII.

61 *Videntur homines*] Nam Dei paullo ante jus liberum agnovit, qui vitam, quam precario dedit, reposcere potest, quandoque placet ejus sanctæ providentiæ.

62 *Jus accepisse*] Ut possint eis injungere, quod requirat, ut deserant omnem tutelam sui, & certæ morti occurrant.

63 *Cum sensu*] Ut considerent, quid hæc fragilitas ferat, nec mandent quod homo natus præstare nequeat.

64 *Caritas commendaret*] Ex officio fieret atque humanitate, ita tamen, ut intermittere liceat, idem posse præcipi, ut intermittere non liceat.

65 *Experimento infirmitatis*] Quod viderent, dispersos per familias & nihil commune habentes facile a violentis opprimi.

66 *Ut humanam & humano*] Quatenus exigit, quantum homini postulare licet ab homine, quantumque homo (cui difficile est ejurare insitum amorem sui) potuit exsequi.

67 *Id quod conservatur*] Quod scil. conservari non posset in stricta legis observatione.

68 *Æquitatem, qua*] Per quam licet eam legem aliquando non observare.

69 Et

tem, quæ adversus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiscriminatim damnare aut singulos aut partem populi minorem, quæ ultimo necessitatis præsidio sic utatur, ut interim 69 & communis boni respectum non deserat, vix ausim. Nam David, *a* qui 70 extra pauca facta testimonium habet vitæ secundum leges exactæ, armatos circum se primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo nisi ad vim arcendam si inferretur? Sed simul illud notandum est, non factum id a Davide, nisi postquam & Jonathanis indicio, & pluribus aliis certissimis argumentis compererat Saulem vitæ suæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærit, modo in locis deviis, modo apud populos externos, & 71 hac religione ut popularibus suis nunquam noceat.

a 1 *Samuel.* XXII. 2. & XXIII. 13.

5. Simile videri potest factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt, quasi Antiochus non rex, sed invasor fuerit, vanum puto: cum nusquam in omni historia Maccabæi, & qui eorum partes sequebantur, Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito sane, cum jampridem Macedonum imperia agnovissent Hebræi, in quorum jus Antiochus successerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo, quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, 72 cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Judæi primum a Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum 73 Medis & Persis paruerant: quorum u totum imperium ad Macedonas devenit. Hinc

GROTII.

u *Totum imperium ad Macedonas devenit*] *Justinus* libro XXXVI. *Primus Xerxes rex Persarum Judæos domuit. postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri magni venere, diuque in potestate Macedonici imperii subjecti Syriæ regno fuere. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

69 *Et communis boni*] Ut non turbet ultro tranquillitatem publicam, & tantummodo sese tueatur; non infestet, neque ad simul turbandum trahat alios.

70 *Extra pauca*] Quibus lapsus est & graviter peccavit.

71 *Hac religione*] Perpetua & vigili cura.

72 *Cui αὐτονομία*] Quem Deus liberum & sui juris esse voluisset.

73 *Medis & Persis*] Non potest excusari, quod *Tacitus* & Auctor ajunt Judæos Medis servisse, nisi de uno Dario Medo, cujus mentio apud Danielem intelligatur. Nam Assyriis a Nino ad Sardanapalum, Medis ab Arbace ad Astyagen non paruerunt Judæi: sed destructo primo Assyriorum imperio & contracto Medico aliud Assyriorum vel Chaldæorum imperium natum est per Na-

Hinc Judæi Tacito a vocantur, *Dum Assyrios penes Medosque* a Hist.
& Persas oriens fuit, vilissima pars servientium. Nec quic- l. v. c. 8.
quam ab Alexandro ejusque successoribus 74 stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Judæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati.

6. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum a Davide putant 75 non ex officii necessitate, sed ex sublimiore proposito, (kk) falluntur. Ipse enim David aperte dixit, b insontem ne- b 1 Samuel.
minem esse posse, qui manus regi inferret. Nimirum sciebat xxvi, 9.
scriptum in lege: c *Diis*, id est, judicibus summis, *non ma-* c Exod.
ledices, & x *principi in populo tuo non maledices*, in qua lege xxii, 28.
mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit aliquid præcipi speciale. Quare Optatus d Milevitanus de hoc d Lib. ii.
Davidis facto loquens, y *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria*

Nabuchodonosorem eodem tempore, quo in alia parte orientis regnabant Medi. Huic posteriori Assyriorum regno armis victi accessere Judæi, inde ad Persas sub Cyro transiere.

74 *Nec quicquam stipulati*] Nihil exceperunt, quum ei se dederent.

75 *Non ex officii necessitate*] Eximiæ alicujus innocentiæ studio, ut abstineret etiam illa vi, qua jure uti poterat, ut non modo ad legem justus esset, sed & intra legem, ut *Seneca* loquitur 2. de ira 27.

(kk) Non ita falluntur. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

x *Principi in populo tuo non maledices*] Joabus Semeiæ apud *Josephum*: οὐ τεθνήξῃ βλασφημήσας τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατασταθέντα βασιλεύειν; *An non morereris, qui ei maledicere ausus es, quem Deus in regni sede constituit?* [Ant. Jud. *Lib.* VII. *Cap.* II. §. 2. Verum ibi qui loquitur, non est *Joabus*, sed frater ejus *Abisais*, *Tserujæ* filius. *J. B.*]

y *Obstabat plena divinorum memoria mandatorum*] *Josephus* de Davide: μετανοήσας δ' εὐθὺς, οὐ δίκαιον εἶπε φονεύειν τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην· *Sed statim pœnitudine ductus, injustum facinus esse dixit, dominum suum occidere.* (Lib. VI. C. 13. §. 4.) Et post: Τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον βασιλέα δεινὸν ἀποκτεῖναι κἂν ᾖ πονηρός· ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δίδοντος τὴν δίκην. *Horrendum, regem quamvis malum interficere: pœnam enim id facienti imminere ab eo qui regem dedit.* [Ibid. §. 9. *Edit. Huds.* In loco priore non omittere debuit Auctor hæc verba, οὐδὲ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ βασιλείας ἀξιωθέντα, *eumque qui à Deo Rex constitutus est.* In loco altero versio ejus etiam malè omittit hæc, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κεχειροτονημένον, quæ idem significant, obstantque adeo, quominus de omnibus in universum Re-

moria mandatorum. Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.*

7. At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum. quia, ut ait scriptor problematum, *a* quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει· *Qui rectori maledicit,* z *in civitatem est injurius.* Quod si voce lædendus non est, manu certe multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem *b* legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem! nec immerito. nam cum summum imperium a non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. Quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est, inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud *c* Homerum:

a Sect. xxix. num. 14.

b 1 Samuel. xxiv, 6.

c Iliad. v. 566.

——— Περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
——— ——— μή τι πάθοι·
——— b *Nam pro populi pastore timebat,*
——— ——— *Nequid ei accideret.*

Nec

Regibus locus intelligi queat. Quamvis & Doctissimus SALMASIUS, *Resp. ad Milton.* pag. 163. in Versione illius loci omittat illa verba, quæ tamen in Græco ponit; quasi scilicet voce solâ *Regis* continerentur. Sed pejus est, quòd in fine, omissis quibusdam, sensus planè corruptus ab Auctore nostro, præ nimio fortè studio caussæ suæ serviendi. Ita habent Græca: Ἥξειν γὰρ αὐτῷ παρὰ τοῦ δόντος τὴν ἀρχὴν σὺν χρόνῳ τὴν δίκην, *Venturam enim aliquando ipsi* (Regi scilicet) *pœnam, ab eo qui dedit illi imperium. J. B.*

z *In civitatem est injurius*] Julianus Misopogone: καὶ γὰρ οἱ νόμοι φοβεροὶ διὰ τοὺς ἄρχοντας, ὥστε ὅστις ἄρχοντα ὑβρίζει, ἐκ περιουσίας τοὺς νόμους κατεπάτησεν· *Sunt enim leges severæ pro principibus, ita ut qui in principem injuriosus fuerit, is ex animi libidine conculcaverit leges.* (Pag. 342. B. *Edit. Spanh.*) [Non satis accuratè vertitur hic locus. Id vult Imperator: *Metuuntur Leges propter Imperantes* (à quibus scilicet auctoritatem & vim omnem habent) *Qui igitur in ipsum Imperantem injurius est, multo audaciùs Leges conculcabit.* Sic, ut cuivis patet, locus ad rem nihil facit. *J. B.*]

a *Non possit non multorum odiis patere*] *Quintilianus* Declamatione CCCXLVIII. *Hanc esse conditionem omnium, qui administrationem reipublicæ aggrediuntur, ut ea, quæ maxime pertinent ad salutem communem, cum quadam sui invidia efficere cogantur.* Vide ea de re Liviæ verba ad Augustum apud Xiphilinum ex *Dione.* (*Pag.* 85. 86. *Ed. H. Steph.*)

b *Nam pro populi pastore timebat*] Bene *Chrysostomus*, 1 ad Tim. 1. *Si quis ovem jugulet, ab eo gregem imminui: at si quis pastorem de medio sustulerit, ab eo totum gregem dissipari. Seneca* libro priore de clementia cap. III. *Somnum ejus nocturnis excubiis muniunt: latera objecti circumfusique defendunt: incurrentibus periculis se op-*

Nec immerito, ut apud a Curtium est, *regium nomen gentes, quæ sub regibus sunt, pro Deo colunt.* c Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾷν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas easque bonas hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: b οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν, *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.*

a Lib. 8. c. 3.

b Pag. 804.

8. 76 Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum

opponunt. Non hic est sine ratione populis urbibusque consensus sic protegendi amandique reges, & se suaque jactandi, quocumque desideraverit imperantis salus. Nec hæc vilitas sui est aut dementia, pro uno capite tot millia excipere ferrum, ac multis mortibus unam animam redimere, nonnunquam senis & invalidi. Quemadmodum totum corpus animo deservit (quod ipsum late ibi exsequitur) *sic hæc immensa multitudo unius animæ circumdata illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Suam itaque incolumitatem amant, &c.* Adde quæ infra, lib. II. cap. I. §. IX.

c *Artabanus Persa*] Apud *Plutarchum* Themistocle. (*Pag.* 125. C.)

GRONOVII.

76 *Illa quæstio &c.*] Auctor quæstionem, an liceat Christianis pro religione adversus superiores in ultimo discrimine bellare, ita tractat, ut negantem partem probare, atque ita tot heroum, quorum armis a Deo prosperatis libertatem conscientiæ in Belgio, Germania, Gallia debemus, causam damnare videatur.

Cui sententiæ subscribere non possumus, nec quæ pro ea proferuntur, tanti putamus, ut iis nos induci patiamur.

Crucem subire suos bis jussit Christus, prius Matth. 10, 38. Quod tempus *Marcus* quoque 8, 34. & *Lucas* 9, 23. respiciunt. Iterum Matth. 16, 24. quod *Lucas* 14, 27. id nihil aliud est, quam divinas castigationes patienter & sine murmure cumque confessione peccatorum & horrore justissimæ Dei adversus peccata iræ excipere. Et tam dictum est superiorum supremis regibusque regum, quam humillimo & despicatissimo mortalium. Quemadmodum igitur hoc non impedit, quominus reges & magistratus resistant malitiæ privatorum & hostium, atque illos supplicio afficiant, hos bello prosequantur: ita neque impedit privatos, quominus illi ultimæ sævitiæ malorum principum & magistratuum repugnent.

Ob religionem autem si omnino in superiores arma sumere non licet, neque licebit ipsis superioribus arma sumere adversus alios pariter superiores ob religionis diversitatem bellum moventes. Præbeamus igitur, si Diis placet, nos impune lacerandos & subjugandos Turcis Mahometismum imperantibus. Et condemnemus Constantinum, quod defendendi a persecutione Christianismi gratia arma sumsit in affinem suum & collegam Imperatorem Licinium: quo nomine tota Ecclesia eum semper laudavit & obnoxiam se illi professa est. Nec potest hic dari ratio, quare magis liceat superioribus in subjectos per religionis causam sævire, quam per aliam quamcumque impotentiam. Immo per illam minus licet, quia solus Deus καρδιογνώστης est, & imperium in conscientias habet. Porro qui religionem petit sævitia, idem petit bona, petit vitam, petit conju-

jugem & liberos. Si ergo licet in gravissimo & certissimo discrimine resistere superioribus ob bona, conjugem, liberos, vitam defendendam, (uti concessit Auctor) quoniam eædem causæ cum causa religionis sunt perpetuo conjunctæ, etiam in ultimo & certissimo discrimine ob religionem, si non per religionem, certe per illas alteras causas resistere licet superiori intolerabili sævitia prætextu religionis bona & vitam involanti.

Christi & Apostolorum & primorum Christianorum exempla nihil juvant, quia illa versantur in ecclesia constituenda, nos in ecclesia constituta. Illam quum singuli & humillimi homines (ita Deo placitum) in eam colligerentur, non oportet infamem fuisse rebellionibus: nunc postquam illud crimen ecclesia effugit diu patiendo, non oportet eam beneficium Dei incomparabile, præsertim si vires ad illud tutandum dedit, per ignaviam amittere.

Quod Christus per humilitatem, per patientiam se ac suos ad tempus præbendo tanquam oves ad lanienam, vicit potestates mundi ac tenebrarum, miraculum est non minus quam linguarum donum, quam sanandi infirmos, excitandi mortuos, liberandi energumenos, & alia supra humanum modum. Ut ergo nunc in docenda discendaque religione Christiana non exspectandum, donec eadem miracula Deus nobis repræsentet, sed ordinariis studiorum viis & consueta disciplina utendum est: ita nec in defendenda veritate agnita & libertate conscientiæ manibus insinuatis sedendum illis, quibus Deus non modo pro focis, sed etiam pro aris vires & opes dedit, nec operienda miracula, quæ Deus sic quoque dat, sed illis, qui viis & instrumentis & labore curaque cuivis rei propria utuntur. Hebræos sub Pharaone cædes & contumelias & injusta opera cum servilibus verberibus tolerare voluit Deus usque in adventum Mosis. Noluit eosdem pugna Ægyptium vincere: Rubrum mare mandata sua peragere & ultionem exsequi jussit: ad idem eductis in terram promissam per arma adversus religionis oppressores adfuit. Neque hoc infirmat martyria. Immo genus est martyrii in sancto & solo proposito defendendi lucem euangelii concessam occumbere quamvis armatum. Quod si quando ab inermibus & mera patientia martyrium excipi vult, id non magis moratur alios, quin se, ut possunt, a vi tueantur, quam quod quosdam naufragio, pestilentia, alios morbo evocat, id non prohibet alios, quominus medicinis & omni probata via ad salutem grassentur: quod quosdam sub iniquo judice probos & innocentes sinit opprimi, id nihil vetat, ne alii suam innocentiam judicio defendant. Neque vero non interest privatus paucive an populus ob religionem infestetur: nam illi suo fato occidunt, populus etiam posteritatis.

Præterea si Christi exemplum & injuriarum patientia non tollit jus belli gerendi omne in universum adversus quosvis aggressores, ne quidem tollit jus belli gerendi adversus superiores in ultimo discrimine ob religionem. Ratio est, quia Christus non tantum injurias a superioribus pertulit, sed etiam a vilissima fæce Judæorum, neque tantum ob religionem, sed etiam ob illorum invidiam & malitiam. Deinde non dicit: *Si superior ob religionem tibi alapam in altera maxilla duxerit:* non dicit: *Qui tollet gladium adversus superiores religionis causa*, sed simpliciter & sine exceptione: *Si quis duxerit: Qui tollet.* Quæ ergo responsio est ad hæc loca, pro sarto tecto servando jure belli cujuscumque, eadem est & pro servando jure belli in superiores, & intolerandam sævitiam religionis ergo.

Christus fugam concedit, inquit: agnosco: ultra fugam nihil: hoc hic lego; apud Euangelistam neminem. II. Si præcise nihil extra fugam, ne quidem ut pecunia redimant libertatem religionis & conscientiæ, itaque rem illicitam fecere tot sæculis, faciuntque hodie miseri Græci & aliæ

tum Maccabæis licuit, liceat & Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus a fugam concedit, his scilicet, quos offi- a Matth. x, 23.

aliæ nationes Christianæ sub Turcico imperio, qui tributo persecutionem evadunt. Quod si hoc durum est adfirmare, fatendum est, illud temere pronuntiatum esse. III. Quin imo, quia fugam concedit, non requirit meram & solam patientiam: sed per synecdochen speciei concedit honestas rationes subterfugiendi & hoc genus tyrannidis, quamdiu non planum ac liquidum est, placuisse Deo, ut morte nostra testimonium veritati demus. IV. Quia fugam concessit, ostendit certe suum exemplum non vocare nos ad omnes omnino eventus patientiæ, quam ipse præstitit: noluit enim fugere. V. Fugam concessit illis, quibus nihil patebat præter fugam: quales erant primi ejus discipuli virium inopes. His igitur fugam concedendo non vetuit alios suo bono uti.

Quanto melius facerent tyrannidis patroni, si Christi exemplum proponerent persecutoribus & imperantibus religionem! noluit ille vi in formanda & propaganda ecclesia uti, noluit ignes & gladios adhibere, cum facile potuisset. Itaque exemplum Christi magis obligat principes ad non sæviendum ob religionem, quam subjectos ad imitandum ejus patientiam omnem, quæ magna parte miraculosa est.

Locus Petri tot versibus solatia continet illis, quorum constantia & martyrio Deum velle amplificare gloriam suam certo constat, quia illis subducit omnem externam opem defendendæ vitæ, & eosdem ad hanc ipsam patientiam præsenti numine & S. Spiritus extraordinaria ope confirmat. Sunt autem viæ, quibus utitur Deus ad amplificandam gloriam suam, multæ. Nec scriptura, cum unam earum laudat, alias tollit. Idem Deus, qui modo monstrat, quid possit in infirmis, magnum illis animum adversus calamitates & supplicia præstando, modo monstrat, quid possit in fortibus, victoriam illis per arma justa largiendo.

Ad exemplum illud primorum Christianorum tam speciose propositum respondet *Miltonus*, eos non potuisse, quicquid imputent: ubi potuerint, fecisse: denique qui non fecerint, non obligare nos ad imitandum. Et certe non potuerunt: Homines humiles, tenues, viles, ignobile vulgus, pauci etiam, cum multa millia essent, si cum cæteris comparentur, dispersi & disjecti, sine corpore & concilio, clandestinis eoque non numerosis cœtibus coëuntes, imbelles & inermes, nullo capite præter sacerdotes ex eadem vilitate lectos: ad hæc nihil aliud cogitantes, quam pœnitentiam pristinæ vitæ, spem metumque futuræ, exspectantes quisque se visurum novissimum diem, eaque de causa deserentes negotia, abhorrentes a conjugiis, a gerenda republica, a militia, abjicientes pecuniam, & rem familiarem, denique nihili facientes, quorum causa tyrannos odimus, & defensionem nostri paramus: interdum improvide ac simpliciter, quæ Christus non simpliciter contemni jusserat, sed comparare, si haberi non possent salva conscientia, & si ea Deus reposceret. Itaque non modo vires illis, sed & animum resistendi defuisse, facile concedo. Nec poterant, nec si potuissent, volebant, non tam quia illicitum putabant, quam ob nimiam martyrii ambitionem. Sed aliter egerunt, postquam Imperatores facti sunt Christiani, & ipsi quoque publica munera administrando potentiam nacti sunt.

officii necessitudo nulli loco alligat: (ll) ultra fugam nihil.
a 1 Petr. II, 21. IV, 12. 13. 14. 15. 16. *a* Petrus vero Christum ait cum pateretur, nobis reliquisse exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas Deo ait, & gaudendum Christianis, si tanquam Christiani pœnis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianam religionem legimus.

9. Quare Christianis veteribus, qui recentes ab apostolorum & apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius, & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis, qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis, non animum defuisse. Imprudens certe & impudens fuisset Tertullianus, b Apolog. c. 37. *b* si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis* 77 *vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quantæcunque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia,* 78 *conciliabula, castra ipsa, tribus,* 79 *decurias,* 80 *palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus,* 81 *etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non* 82 *apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hic quoque 83 magistrum c Ad Demetrianum, p. 192. Ed. Fell. suum *c* Cyprianus, & aperte prædicat: *Inde est, quod nemo nostrum, quando apprehenditur, reluctatur: nec se adversus injustam violentiam vestram,* 84 *quamvis nimius & copiosus noster sit populus, ulciscitur. Patientes facit* 85 *de secutura ultione secu-*

GRONOVII.

77 *Vis numerorum*] Cohortium, *Tacitus* 1. histor. 6. Agric. 18. & 32.

78 *Conciliabula*] Supra cap. 2. num. 10.

79 *Decurias*] Judicum & equestrem ordinem.

80 *Palatium*] Domum augustam.

81 *Etiam copiis*] Apparatu & instrumento belli.

82 *Apud istam disciplinam*] Hanc sectam Christianorum. *Terent.* Eun. 2, 2. 32.

83 *Magistrum suum*] *Hieronymus* refert notarium B. Cypriani dicere solitum, nunquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem peregisse, ac sibi crebro dixisse: *Da magistrum.*

84 *Quamvis nimius*] Numerosus, multus admodum.

85 *De secutura*] Quia exploratum habemus injuriarum, quæ nobis fiunt, Deum vindicem fore.

(ll) Dictum *Christi* unicè pertinet ad Apostolos, ut patet ex sequentibus. Auctor ipse se refellit, quando in Adnotationibus ad hunc locum *Matth.* x, 23. verba illa solis Apostolis adcommodat, & inde fatetur non posse argumentum duci, ad definiendam quæstionem, An sponte fugere liceat, periculi tantum vitandi caussâ? *J. B.*

GRO-

curitas. d *Innocentes nocentibus cedunt.* Et a Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum* 86 *labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur, ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit b Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est: non enim fas est omnibus.* Ejusdem c est illud: *Quoties Imperatores* 87 *in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem d alibi: *Ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi e sic explicat: *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius, ut obtineret æternam, non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur.* 88 *Non erat eis pro salute pugnare,* 89 *nisi* 90 *salutem* 91 *pro salute contemnere.*

a *Inst. Div. Lib.* V. c. 20.
b *Lib.* 6. *Qu.* 10. *in Jos.*
c *Epist.* 105. (vulg. 166.)
d In *Psal.* 124. apud *Prosper. Sent.* 34.
e *De Civit. Dei lib.* XXII. c. 6.

10. Nec minus egregia sunt, quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Johannis de gladio Petri. Thebæa legio, (mm) ut acta nos docent, militibus constabat sexies mille

GROTII.

d *Innocentes nocentibus cedunt*] Hæc sunt in scripto ad Demetrianum. Ejusdem hæc libri primi epistola 1. *Intellexit* (adversarius) *Christi milites vigilare, jam sobrios & armatos ad prælium stare, vinci non posse, mori posse; & hoc ipso invictos esse, quia nec mori timent, nec repugnare contra impugnantes, cum occidere innocentibus nec nocentem liceat, sed prompte & animas, & sanguinem tradere.* (Ep. 60. *Ed. Fell.*)

GRONOVII.

86 *Labores*] Ærumnas, agonas, ut Herculis XII. labores dicuntur.

87 *In errore sunt*] Ἑλληνισμῷ· idolorum cultui dediti sunt.

88 *Non erat eis*] Non ducebant operæ pretium, non faciebant tanti vitam & bona sua, ut eorum ergo arma sumerent ac resisterent, sed spe ac desiderio salutis æternæ hanc fragilem vitam contemnebant. De illo, *Non erat*, vide 4. Observ. 81. p. 115.

89 *Nisi*] Ἀντὶ τῦ sed.

90 *Salutem*] Hujus vitæ.

91 *Pro salute*] Æterna.

(mm) At verò mera est fabula, quæcumque de illâ Thebæa Legione dicuntur. Historia ipsa per se habet plurima indicia falsi: & libellus, in quo narratur, hoc titulo, *Passio Agaunensium Martyrum*, non est EUCHERII, Lugdunensis Episcopi, cui tribuitur, ut vel ex eo patet, quòd *Sigismundi*, *Burgundiæ* Regis, Auctor meminerit, qui Rex tamen sat diu post mortem *Eucherii* regnavit. Hæc demonstravit Clar. JOANNES DUBOURDIEU, Dissertatione singulari, Anglicè primùm edita ann. 1696. postea Gallicè, ut erat nata, *Amstel.* 1705. *J. B.*

le sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud 92 Octodurum exercitum compelleret sacra Diis falsis facere, primum 93 Agaunum iter arripuerunt: & cum eò misisset Imperator, qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negassent, 94 Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores, qui nemine repugnante facile imperium sunt exsecuti.

11. e Mauritius ejus legionis 95 primicerius, a quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narrante Eucherio Episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur: *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, 96 beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret! jam mihi 97 ad hujus rei interdictum Christi nostri 98 parabatur exemplum, qui exemtum vagina apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit: docens, majorem armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem, 99 ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores*

GROTII.

e *Mauritius*] De hujus martyris honoribus apud Helvetios vide *Guillimannum.* (Lib. I. c. 15. & II. 8.) In veteri scripto de translatione sancti Justini in novam Corbejam: *Unde juxta fidem Chronicorum sub atrocissima & incomparabili illa decima post Neronem persecutione passum eum colligimus: quæ & prioribus persecutionibus immanior, dum venerabilem multitudinem martyrum cœlis mitteret, inter quos etiam præcipuum sancti Mauritii collegium, & innocentiæ speculum.* De Thebæis martyribus Brunsvicum translatis vide *Crantzium* Saxonicorum VII, 16.

GRONOVII.

92 *Octodurum*] Veragrorum vicum appellat *Cæsar* 2. bell. Gall. 1. *Martenach*, hodie.

93 *Agaunum*] *Saint Maurice*, duodecim millibus p. ab Octoduro.

94 *Maximianus*] Collega Diocletiani A. Æ. C. 297.

95 *Primicerius*] Quia singula officia Palatina complures habebant personas, *primicerii*, *primiscrinii*, *proximi* & *primates*, & *capita* (nam & sic vocabant) *officii* cujusque dicebantur, quod primum locum obtinerent, primique in laterculo vel tabella incerata, cui numerus officii esset incisus, notarentur. Alii *tribunum* vocant.

96 *Beatissimis*] Felicissimum & gloriosissimum mortis genus, martyrium interpellare vi atque impedire.

97 *Ad hujus rei*] Ut probarem hujusmodi defensionem illicitam esse.

98 *Parabatur exemplum*] Ovid. 9. Met. 507. *cur hæc exempla paravi? Tacitus* 15. ann. 13. *Si vis ingrueret, provisis exemplis Caudinæ & Numantinæ cladis.*

99 *Ne quisquam mortali*] Leg. *immortali.*

tores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut 1 *ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper* 2 *pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut* 3 *de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas* 4 *non tenebis.*

12. Tum Exuperius legionis signifer sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, sæcularium quidem bellorum signa perspicitis; sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cœlestia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio.* f *Tenemus ecce arma & non resistimus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire, quam noxii vivere præoptamus.* Et postea: *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.*

13. Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: 5 *Ne justi punirentur, multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat, quod multitudo delinquit.* In veteri martyrologio res

GROTII.

f *Tenemus ecce arma & non resistimus*] Similia sunt illa Judæorum Alexandrinorum ad Flaccum [Immo ad *Petronium*, De Legat. ad Cajum, p. 1025.] ἄοπλοί ἐσμεν, ὡς ὁρᾷς· παραγινομένους δὲ αἰτιῶνταί τινες ὡς πολεμίους. ἃ δὲ ἡ φύσις ἑκάστῳ προσένειμεν ἀμυντήρια μέρη χεῖρας, ἀπεστρόφαμεν, ἔνθα μηδὲν ἐργάσασθαι δύνανται, παρέχοντες αὐτῶν τὰ σώματα πρὸς εὐσκόπους τοῖς θέλουσιν ἀποκτεῖναι βουλάς, & quæ sequuntur. *Inermes sumus, ut vides, & tamen sunt qui nos tanquam hostes publicos hic criminantur. Etiam eas, quas ad nostri tutelam partes dedit natura, retro vertimus, ubi nihil habent quod agant: corpora præbemus nuda ac patientia ad impetum eorum, qui nos volent occidere.*

GRONOVII.

1 *Ignavæ formidinis*] Per merum quidquam fecimus fortibus & fidelibus militibus indignum. *Ignavus*, ut *ignavia*, *Sueton.* Tib. 66. Cal. 45. *Flagitium*, ut *Justinus* 22, 8.

2 *Pollutas sanguine*] Quæ non tam victimarum quam Christianorum cruore coluntur & inficiuntur.

3 *De denis*] Exemplo decimatorum.

4 *Non tenebis*] Coges manere in corpore aut mortem refugere, ut idolis serviant.

5 *Ne justi punirentur, multitudo*] Seneca 2 de ira 10. *In singulos severitas Imperatoris destringitur: ac necessaria venia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? multitudo peccantium.*

res eadem sic narratur : *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri, qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.*

14. g Valens impie & crudeliter sæviit in eos, qui secundum sacras literas & Patrum traditionem 6 τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est.

15. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & a Thebæis militibus adductum jam audivimus a Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse a Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt, quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos, qui revera non delinquunt.

a I *Petr.* II, 21. *Matth.* X, 39. *Luc.* XVII, 33.

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, h ut Lacedæmone, si peccent in leges ac rempublicam, non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod 7 Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum

GROTII.

g *Valens*] Vide excerpta ex Johanne Antiocheno, ex manuscripto libro viri æterna memoria dignissimi *Nicolai Peirescii.* (Pag. 846.)

h *Ut Lacedæmone*] *Plutarchus* Lysandro: (*Pag.* 450.) οἱ Σπαρτιᾶται τῷ βασιλεῖ δίκην προσέγραψαν θανατικὴν, ἣν οὐχ ὑποστὰς ἐκεῖνος εἰς Τεγέαν ἔφυγε. *Spartiatæ regem ad capitis judicium vocarant, quod ille declinans fugit Tegeam.* Idem Sulla: (*Pag.* 476.) αὐτοί γέ τοι Σπαρτιᾶται βασιλεύοντας ἐνίους ἀφείλοντο τὴν ἀρχὴν, ὡς οὐ βασιλικοὺς, ἀλλὰ φαύλους καὶ τὸ μηδὲν ὄντας. *Quibusdam regibus Spartiatæ regnum ademerunt ut ineptis regno, quippe abjectis nihiliquae hominibus.* De Agide injuste, sed damnato tamen, vide eundem *Plutarchum. Mossyni* regem inedia puniebant. *Mela* lib. I. (cap. 19.)

GRONOVII.

6 Τὸ ὁμοούσιον] Qui essent orthodoxi, non Ariani. Fides apud Nicæam: Dominum Jesum Christum filium Dei unigenitum, natum de patre, hoc est, de substantia patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum, non factum, unius substantiæ cum patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον. Fragm. *B. Hilarii* è bibl. *Pithœi*, a *Nic. Fabro* editum, pag. 31.

7 *Pausaniæ*] Non fuit rex, sed regis Plistarchi Leonida geniti tutor & patruelis. *Agidi*, potuisset dicere, de quo *Plutarchus*. In exilium ejecti Demaratus, *Justin.* 2, 10. Pausanias alius, *Justin.* 6, 4.

GRO-

rum non est, si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius: (*Æn.* VIII, 495.)

Ergo omnis i 8 *furiis surrexit Etruria justis:*
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis 9 imperium abdicavit, aut manifeste habet 10 pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent, quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

X. Tertio, existimat Barclajus, *a* si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hic subsisto. Nam talis actus, si regnum 11 electione aut successoria lege deferatur, 12 nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Unde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur jurisconsultorum sententia, si extraneo *b* jus suum cedat, (nn) nihil eum agere. Et quod *c* dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, 15 ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur, obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: *d Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur, ne pater sit.*

a Lib. IV. c. 16.

b Inst. de usufr. §. 3. finitur.

c L. Si usufructus, 66. D. de jure dotium.

d Lib. III. Controv. 9.

XI. Quar-

GROTII.

i *Furiis surrexit Etruria justis*] Et aruspex Etruscus in Mezentium insurgentibus: (*Ibid.* vers. 500.)

——— *Quos justus in hostem*
Fert dolor. ———

GRONOVII.

8 *Furiis justis*] Rebellione excusanda.

9 *Imperium abdicavit*] Ex hoc capite accusatus Dionysius minor apud *Justin.* 21, 5. & apud *Quintilianum* decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis.*

10 *Pro derelicto*] Ut Henricus III. regnum Poloniæ, cum audita morte fratris Caroli IX. clam Cracovia se subduxisset a. C. 1574. Itaque Poloni sequenti anno alium regem crearunt. *Thuan.* 58. & 61.

11 *Electione aut*] Ubi legibus moribusve modus succedendi, vel per electionem, vel per nativitatem definitus & introductus est.

12 *Nullus est*] Perinde habetur, & rem relinquit integram, ac si non intercessisset.

13 *Instit. de usufr.* §. *finitur*] 3.

14 *L. Si usufructus*] 66.

15 *Ut diximus*] Cap. præcedent. n. 11.

(nn) Benè quidem Jure novo, quo traditio ad alienationem sufficiebat: sed non Jure veteri, quo *Cessio in jure*, extraneo facta, omnino usumfructum tollebat. Vide Celeberrimi NOODTII eximium tractatum *De Usufructu*, Lib. II. Cap. X. *J. B.*

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, k si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur. quod concedo: consistere enim simul non possunt voluntas imperandi & voluntas perdendi. quare qui se 16 hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, 17 si regnum committatur, sive ex felonia in eum, cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, l si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex 18 partem habeat summi imperii, m partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, 19 etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est: cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere eam partem tuendi. quod ubi fit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, n ut certo

GROTII.

k *Si rex vere hostili animo in totius populi exitium feratur*] Pari de causa tribunus plebis qui sit, ipso jure desinere esse talem, ingeniose defendit Gracchus, cujus verba digna lectu apud *Plutarchum:* (*pag.* 831. 832.) *Johannes Major* in librum IV. Sententiarum dicit, non posse populum a se abdicare potestatem destituendi Principis in casu, quo ad destructionem vergeret: quod commode explica ex his, quæ hoc loco dicuntur.

l *Si hoc aut hoc rex faciat*] Vide de regno Arragoniæ *Marianam* libro VIII.

m *Partem alteram populus aut senatus*] Exemplum habes in Genuate republica apud *Bizarum* libro XVIII. in Bohemia tempore Wenceslai [apud *Dubrav.*] historiæ libro X. Adde *Azorium* institutionum moralium libro X. cap. 8. & *Lambertum Schafnaburgensem* de Henrico IV.

GRONOVII.

16 *Hostem populi totius*] Ut Caligula, qui optabat populum Romanum habere unam cervicem. *Sueton.* 30.

17 *Si regnum committatur*] Incidat in causam commissi, ut possit revocari a majore domino, qui possessori donaverat, vel existat casus, quo contingente assensus est rex se regno cessurum. Cap. præced. n. 16.

18 *Partem habeat*] Ubi divisum est imperium in partes potentiales, I. 3, 17.

19 *Etiamsi dictum sit*] Hic excusantur Barneveldio inter crimina objecti *Waardgelders. Grot.* Apol. c. 10.

GROTII.

n *Ut certo eventu resisti regi possit*] Exempla vide apud *Thuanum* historiarum

certo eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exemta regio imperio. Potest autem [20] qui jus suum alienat., id jus pactis imminuere.

XV. 1. Vidimus de eo, qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non [21] postquam longa possessione aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, [a] non ex ipsius jure [22] quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum [23] qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus [24] id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat [25] Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus [b]) ita [26] his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: [c] *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ.* Et mox: *Expediebat ægræ quasi sauciæque reipublicæ requiescere quomodocumque, ne vulnera curatione ipsâ rescinderentur.*

[a] *Vict. de potest. civ. n.* 23. *Suares de legib. lib.* III. *c.* 10. *n.* 9. *Less. de just. & jur. l.* 11. *c.* 29. *dub.* 5. *n.* 73.

[b] *Lib.* II. *cap.* 1.

[c] *Lib.* III. *cap.* 23.

2. In his tamen, quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

XVI. 1. Ac

riarum CXXXI. in narratione anni CIↃ IↃC IV. & libro CXXXIII. in anno CIↃ IↃC V. utrumque de Hungaria: apud *Mejerum* narratione anni CIↃ CCC XXXIX. in Brabantia & Flandria narratione anni CIↃ CCCC LXVIII. in fœdere inter regem Galliæ & Carolum Burgundum. Adde de Polonia, quæ habet *Chytræus* Saxonicorum XXIV. & de Hungaria *Bonfinius* Decadis IV. libro IX.

GRONOVII.

20 *Qui jus suum alienat*] Ut populus regi.

21 *Postquam longa*] Tempore ac pactis inter ipsum & subjectos cum jurejurando intercedentibus speciem jure imperantis sibi circumdedit, sed dum metu solo parentium se sustinet, atque obnoxios premit.

22 *Quod nullum est*] *Livius* 3, 39. de decemviris: *privatisque si vis abesset.* Cap. 41. *imaginarios fasces.*

23 *Qui jus imperandi habet*] Et eo in præsens spoliatus est.

24 *Id malle*] Tam favere ac benevolum esse reipublicæ, adeoque studere tranquillitati status amissi, ut malit in eo vel latroni obsequium præstari, dum privati suum quisque teneant, quam ἀναρχίαν esse, vimque & injustitiam regnare.

25 *Cicero Syllanas leges*] 2. de lege agraria 2.

26 *His legibus contineri*] Si leges illæ tollantur, rursus bellum civile subeundum. Sulla civilibus armis victor quotquot inimicorum ejus tem-

XVI. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio: videtur 27 manere belli jus, ac proinde in eum licere, quod in hostem licet, qui a quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit [a] Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, [b] cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit [c] libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem facit occidendi eum, qui hoc aut illud, 28 quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit: qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit: qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis (oo) renovata 29 post reditum ex Pyræeo in eos, qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Ut & Romæ o 30 lex Valeria, si quis injussu po-

[a] *Apolog.* c. 2.

[b] C. *quando liceat unicuique* l. 2.

[c] *Pag.* 570. C.D. *Tom.* II. *Ed. Wech.*

tempestatem belli effugerant, eorum nomina proscripta in grandi tabula publice proposuit, uti noscerentur, ingentem pecuniam pollicitus, si quis alicujus eorum ad se caput afferret. Tulit etiam legem, ne sic proscriptorum liberis aditus ad magistratus & rempublicam gerendam Romæ daretur, ne scilicet hi rerum potentes omnia rursus turbarent, dum quas parentibus suis factas injurias meminissent, in auctores auctorumque fautores ultum eunt.

GROTII.

o *Lex Valeria*] *Plutarchus* Publicola: (*Pag.* 110.) ἄνευ κρίσεως κτείνειν τὸν βουλόμενον τυραννεῖν. *Ut injudicatum occidere eum liceret qui dominatum concupisceret.* Mox addit: εἴ τις ἐπιχειροίη τυραννεῖν Σόλων μὲν ἁλόντι τὴν δίκην ἐπιτίθησιν, ὁ δὲ Ποπλικόλας καὶ πρὸ τῆς κρίσεως ἀνελεῖν δίδωσι. *Solon ei, qui dominatum invadit, deprehenso diem dici vult, ac Publicola etiam ante judicium talem permittit interfici.* [Pag. 103. B. C. Vide potius *Dion. Halicarnass.* Ant. Rom. Lib. V. c. 19.]

GRONOVII.

27 *Manere jus belli*] *Liv.* 3, 39. *Tanquam pop. Romano majus ullum bellum sit, quam cum iis, qui privati fasces & regium imperium habeant.*

28 *Quod in aspectum cadit*] Quod non ex interpretatione malum aut excusandum est, sed in oculos incurrit, ita ut quivis de eo judicare possit.

29 *Post reditum ex Pyræeo*] Ejectis XXX. tyrannis per Thrasybulum. *Leges Atticæ Petiti* tit. 4. p. 10.

30 *Lex Valeria & lex consularis*] Prior est P. Valerii Publicolæ etiam consulis: posterior nepotis illius L. Valerii Potiti simul cum collega M. Horatio. *Dionys.* 5, 19. *Livius* 3, 55.

(oo) Reperitur lex illa apud ANDOCIDEM, Orat. I. pag. 219. 220. *Edit. Hanov.* J. B.

populi magistratum gereret: & lex consularis post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Joaso erat Jojada, *a* cum Athaliam regno depelleret. *a 2 Paral. XXIII.*

XIX. 1. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: quia fieri potest, ut is, qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis & cruentis motibus occasionem dari, qui plerumque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aux senatus, aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius (pp) dicebat: *χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμε πόλεμον ἐμφύλιον*, *pejus esse bellum civile dominatu illegitimo.* Et Cicero, *b Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius *c* satius fuisse Lacedæmone p tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset quam ruina gravissima civitatis, in ipsa vindicta libertatis perituræ. Nec alio spectat illud apud *d* Aristophanem, leonem in civitate non alendum, si alitus sit, ferendum esse. *b Philipp. II. c. 15.* *c Liv. lib. XXXIV. c. 49.* *d Ran. vers. 1478.*

2. Pro-

GROTII.

p *Tyrannum Nabidem relinqui*] Quod *Plutarchus* in T. Quintii vita sic explicat: *ὡς ἑώρα σὺν κακῷ μεγάλῳ τ͂ ἄλλων Σπαρτιατῶν ἀπολέμενον τ͂ τύραννον.* *Cum videret, sine gravi aliorum Laconum malo non posse tyrannum destrui.* (*Pag.* 376. E.) Non alienum est ab hac re quod *Plutarchus* refert Lycurgo, Laconem quendam cum legisset:

Σβεννύντας ποτὲ τὰς δὲ τυραννίδα χάλκεος ἄρης
Εἷλε, Σελινȣ͂ντος δ' ἀμφὶ πύλας ἔπεσον.

Hos, dum Marte parant dominatum exstinguere, sævus
Ante Selinuntis mœnia Mars rapuit.

Respondisse, *δικαίως τεθνήκοντι οἱ ἄνδρες. ἔδει γὰρ ἀφεῖναι ὅλαν αὐτὰν κατακαῆμεν.* *Merito viri illi periere. exspectare enim debuerant, ut ipse per se dominatus conflagraret.* [Locus est *pag.* 52. E. Tom. I. *Ed. Wech.* Sed sensum responsionis, malè ab Interprete expressum, non melius, quamquam alio modo, noster heic reddidit. Vertendum fuerat: *Merito perierunt illi; quia oportebat totam eam tyrannidem igne absumi permittere*, non autem exstinguere, & sic servare. Vide PALMERII *Exercit. in opt. Auct. Græcos*, pag. 186. Sic locus contrarium innuit ejus, quod Auctor putat. *J. B.*]

(pp) *Favonius* ille erat amicus *Bruti*, & dictum istud refertur à PLUTARCHO, *Vit. M. Brut.* pag. 989. A. *J. B.*

GRO-

2. Profecto graviſſima cum ſit deliberatio, 31 libertas 32 an
a Hiſt. IV, 67. pax placeat, ut Tacitus [a] loquitur: & difficillimum hoc σκέμμα πολιτικὸν [b] Ciceroni,
b Lib. IX, ad Att. epiſt. 4. εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν; *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda ſit opera ejus demendi, etiamſi civitas eam ob rem in ſummum diſcrimen adducenda ſit?* non debent ſinguli, quod populi commune eſt, judicium ad ſe rapere. Illud vero plane iniquum:

q 33 *Detrahimus dominos urbi ſervire paratæ.*

c App. civ. I. p. 384. Ed. Steph. Sicut 34 Sylla, interrogatus [c] quid ita armatus patriam peteret, reſpondit, ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.*

3. Melius Plato epiſtola ad Perdiccam ſuadet, cujus verba
d Epiſt. fam. lib. I. Ep. 9. Latine ſic poſuit [d] Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus poſſis: vim neque parenti, neque patriæ*
e Bello Jug. c. 3. *afferri oportere.* Qui ſenſus & apud Salluſtium exſtat: [e] *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & poſſis, & delicta corrigas, tamen importunum eſt, cum præſertim omnes* 35 *rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hoſtilia portendant.*
f Pag. 989. A. Unde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum [f] in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: *æquum non eſſe, ut vir prudens ac ſapiens improborum & deſipientium cauſa in pericula, &*
g De Off. II, c. 21. *turbas ſe conjiciat.* Huc & [g] Ambroſii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ exiſtimationis, ſi de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum ſine perturbatione fieri poteſt; ne videamur jactantiæ magis facere cauſa quam miſericordiæ, & graviora inferre vulnera,*
h 2, 2. q. 42. art. 2. *dum levioribus mederi deſideramus.* Thomas [h] ſeditioſam eſſe dicit interdum quamvis tyrannici regiminis deſtructionem.

4. Non

GROTII.

q *Detrahimus dominos urbi ſervire paratæ*] *Plutarchus* Catone Majore de Antiocho Magno: ἐποιήσατο αἰτίαν τοὺς Ἕλληνας ἐλευθεροῦν, μηδὲν δεομένους. *Bello prætextum ſumebat, liberare Græcos, libertatis non egentes.* (Pag. 342. F.)

GRONOVII.

31 *Libertas*] Repetenda multo ſanguine.

32 *An pax*] Patientia tyranni vel oppreſſoris.

33 *Detrahimus*] *Lucan.* 1, 351.

34 *Sylla interrogatus*] *Plutarch.* de genio Socratis p. 576.

35 *Rerum mutationes*] Formarum reipublicæ hujus in illam tranſitus aut magiſtratuum eorumve qui ſunt cum imperio, abrogationes extra ordinem & depulſiones. Sed & ſucceſſiones, morte interveniente. *Juſtin.* 40, 3. *Sueton.* Galb. 8. Domit. 16.

4. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis [a] in Eglonem regem Moabitarum: nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc a Deo ipso vindicem suscitatum, mandato scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per [b] Jehun in Joramum.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed 36 possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari [c] Christus jubebat, 1 quia ejus imaginem nummus præferebat, id est, quia in possessione erat imperii.

a Jud. III, 15. *Neh.* IX, 27.

b 2 *Reg.* IX.

c Matthæi XXII, 20.

GROTII.

1 *Quia ejus imaginem nummus præferebat*] Certissimum hoc indicium possessionis. Vide in historia Genuate *Bizarum* libro XVIII.

GRONOVII.

36 *Possessionem sequi*] Eum agnoscere justum dominum, qui rem tenet.

CAPUT V.

Qui bellum licite gerant.

I. *Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:*
II. *Aut adjuvantes in aliena:*
III. *Alias instrumentales, ut servos & subditos.*
IV. *Naturæ jure neminem a bello prohiberi.*

I. UT in aliis rebus, ita & in 1 voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is, cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

II. 1. Sed & alteri prodesse [a] qua possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, [b] ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coëunt, & vicini in-

a L. 7. *D. de serv. export. DD. ad l.* 7. *D. de furt. l.* 5. *C. de jure fisci.*

b Cic. II. *De Offic. c.* 3.

GRONOVII.

1 *Voluntatis actionibus*] Quæ fiunt ἐκ προαιρέσεως, & sunt materia subjecta virtuti morali, in quibus versatur bonum & malum, honestum & inhonestum: nam sunt aliæ actiones intellectus, naturæ, manuum.

GRO-

inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud: [2] *Porro Quirites, & quiritari.* [a] Aristoteles dixit, oportere quemque aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et [a] Solon docuerat beatas fore respublicas, in quibus alienas injurias quisque suas existimaret.

2. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. [b] Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est: [Apud *Stob.* Tit. XLIII.]

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum; qui custoditi undique
Jussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: (aa) Ἀδικουμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παριέναι· τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν· *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim justum bonumque est.* Quod sic explicat [c] Lactantius: *Deus, qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientiæ potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & præstet auxilium.*

III. In-

a *Rhet. ad Alex.* c. 3.

b *Bart. in l. Ut vim. D. de justit. & jure. n. 7. 8. Jas. ibid. n. 29. Cast. ad l. 1. §. 4. eodem. Bart. ad l. hostes. D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut, de jurejur. & in c. olim. de rest. spol. n. 16. Panorm. n. 18. Sylvest. in verbo bellum. q. 8.*

c *Lib.* VI *Cap.* 10.

GROTII.

a *Solon*] Verba hæc *Plutarchus* refert: (*Vit. Solon.* p. 88. D.) τῶν πόλεων κάλλιστα οἰκεῖται ἐκείνη ἐν ᾗ τῶν ἀδικουμένων οὐχ ἧττον οἱ μὴ ἀδικούμενοι προβάλλονται καὶ κολάζουσι τοὺς ἀδικοῦντας· *Civitatum illa felicissime colitur, in qua qui injuriam non sensere, ei non minus quàm qui sensere se opponunt, & injuriam cœptantes puniunt.* Huc & illud pertinet Rudente Plauti: *Prætorquete injuriæ prius collum, quàm ad vos perveniat.* (Act. III. Scen. II. *vers.* 12.)

GRONOVII.

2 *Porro Quirites*] Formula, qua utebantur in subita vi, hominum, quicumque obvii essent aut exaudirent, auxilium invocantes. Qualis *Plauto* Rud. 3, 2. 1. *Porro Cyrenenses populares, vestram ego imploro fidem. Agricolæ, accolæ, propinqui, qui estis his regionibus, ferte opem.* *Laberius* apud *Macrob.* 2. Sat. 7. *Porro Quirites, libertatem perdimus.* Priapej. 25. *Porro (nam quis erit modus) Quirites.* *Appul.* 8. Met. 215. *Nec diu tale facinus meis oculis tolerantibus, Porro Quirites, proclamare gestivi.*

(aa) Est etiam hoc apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. *J. B.*

GRO-

III. Instrumenta cum dicimus, non arma hic intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale 3 instrumentum est patri filius, pars *a* quippe ejus naturaliter: tale & servus, *b* quasi pars ex lege. (bb) nam 4 sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid ipsius possidentis. Democritus: (cc) οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο· *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus, ac proinde instrumentum imperantis.

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, *c* sed quosdam specialis lex arcet, ut olim b Romæ

a L. 22. C. de agricolis, lib. XI. & L. 4. C. ad l. Jul. de adult. Sen. 1. controv. 4. b Aristot. Eth Nicom. L. V. c. 10.

c Thom. 2, 2. 40. art. 2. Sylvest. de Bell. p. 3.

GROTII.

b *Romæ servos*] *Servius* ad IX. Æneidos. (*Vers.* 547.)

GRONOVII.

3 *Instrumentum*] *Aristoteles* I. polit. 3. Τῶν δ' ὀργάνων τὰ μὲν ἄψυχα, τὰ δὲ ἔμψυχα. οἷον τῷ κυβερνήτῃ ὁ μὲν οἴαξ ἄψυχον, ὁ δὲ πρωρεὺς, ἔμψυχον· ὁ γὰρ ὑπηρέτης ἐν ὀργάνου εἴδει ταῖς τέχναις ἐστίν. *Varro* lib. I. de re rust. 17. *instrumentum rusticum* dividit in *vocale*, in quo sunt *servi*; *semivocale*, in quo sunt *boves*; *mutum*, in quo sunt *plaustra*. *In instrumento fundi ea esse, quæ fructus quærendi, cogendi, conservandi gratia parata sunt, Sabinus in libris ad Vitellium evidenter enumerat:* Quærendi, veluti homines, qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpositive sunt his, quorum in numero sunt villici & monitores. Præterea boves domiti, & pecora stercorandi gratia &c. l. 8. D. de instr. vel instr. leg. *Plutarch.* præcept. gerend. reip. p. 807. Ὄργανα γὰρ οἱ φίλοι ζῶντα καὶ φρονοῦντα τοῦ πολιτικῶν ἀνδρῶν εἰσι. *Cicero* lib. II. fam. 14. *Plane jam, Brute, frigeo: ὄργανον enim erat meum senatus: id jam est dissolutum.*

4 *Sicut pars non tantum*] Sensus, Totum dici Dialecticis non modo Totum per se, cum aut ipsum essentiale est partibus, aut cum partes Toti, in quo apparet relatio Totius ad partem, & nullius alius argumenti vel loci topici, sed etiam Totum per accidens, ubi contra nec totum est de essentia partium, nec partes de essentia totius; in quo non apparet illa relatio, sed vel causæ respectu diversorum effectuum, vel subjecti respectu diversorum adjunctorum, & vicissim: sic rem possessam esse partem possidentis. Vide *Jul. Scaligerum* de caus. Lat. ling. lib. 6. cap. 130. p. 350.

(bb) Ratio illa, è veteris Philosophiæ placitis popularibus petita, & subtili præterea argumentatione fulta, parum hodie satisfaciet. Dicendum simpliciter, Filium aut Servum haberi pro Instrumentis, quum ita agunt, aut agere creduntur, jussu Parentis aut Domini, ut absque eo non acturi fuissent ipsi sponte suâ. Videri possunt, quæ de triplici genere Caussarum ad actum alienum concurrentium scripsimus in Notis ad ultimas Editiones Versionis nostræ Gallicæ libelli Pufendorfiani *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. I. §. 27. seu ultimo. *J. B.*

(cc) Apud STOBÆUM, *Serm.* LXII. *J. B.*

GRO-

mæ *s* servos, nunc passim *c* clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur.

GROTII.

c *Clericos*] Ac Levitæ olim extra belli munia, ut notatum *Josepho:* (*Ant. Jud.* Lib. III. Cap. 12. §. 4. *Edit. Hudson.*) De clericis vide *Nicetam Choniaten* libro VI. *Caroli Calvi* Capitulum in Sparnaco XXXVII. in Gratiano c. clericum. dist. L. & causa XXIII. quæstione VIII. Et canones quidem sic habent: sed quanto illi servati a Græcis quam a Latinis diligentius, vide *Annam Comnenam.* [Lib. X. Cap. 8. §. 7.]

GRONOVII.

s Servos] Et capite censos. De servis *l.* 11. *D. de re milit. Ab omni militia servi prohibentur: alioquin capite puniuntur. Plin.* 10. ep. 38. *Sempronius Cælianus repertos inter tirones duos servos misit ad me, quorum supplicium distuli, ut te consulerem de modo pœnæ.* De capite censis *Gell.* 16, 10.

HU-

HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

I. *Causæ belli justificæ quæ dicantur.*
II. *Eas oriri ex defensione, exactione ejus, quod nostrum est, aut nobis debetur, aut ex pœna.*
III. *Pro vita defendenda bellum esse licitum.*
IV. *Contra aggressorem solum.*
V. *In periculo præsente & certo, non opinabili.*
VI. *Item pro integritate membrorum.*
VII. *Maxime pro pudicitia.*
VIII. *Licite omitti defensionem.*
IX. *Defensionem illicitam esse interdum adversus personam publice valde utilem, ob legem dilectionis.*
X. *Interfectionem Christianis non esse licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam similem, aut ne fugiatur.*
XI. *Pro rebus defendendis interfectionem non esse illicitam jure naturæ.*
XII. *Quatenus ea permissa sit lege Mosis.*
XIII. *An & quatenus Euangelica lege permissa sit.*
XIV. *An lex civilis, interfici aliquem defensionis causa permittens, jus det, an solam impunitatem, cum distinctione explicatur.*
XV. *Quando licita esse possit singularis dimicatio.*
XVI. *De defensione in bello publico.*
XVII. *Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini.*
XVIII. *Nec in eo, qui justam bello causam dedit.*

I. 1. VENIAMUS ad causas bellorum: 1 justificas intelligo: nam sunt & aliæ 2 quæ movent sub ratione utilis, distinctæ interdum ab iis quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & a a 3 belli principiis, quale erat

GROTII.

a *Belli principiis*] Exordia pugnæ dixit *Virgilius*. (*Æn.* VII, 40.)

GRONOVII.

1 *Justificas*] Quæ efficiunt, ut bellum jure, salva fide & conscientia geri judicetur.

2 *Quæ movent sub*] Incitant ad bellandum præsumta & sperata utilitate, separatæ ab illis, quæ prætexuntur ad causæ justitiam probandam.

3 *Belli principiis*] Prima offensa, sive conflictu partium.

erat 4 cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit
a III. Hist. c. 6. 7. a Polybius. At quamquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius in b Rhodiorum oratione: *Certe quidem* b *vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini.* Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII. capite 53. & Diodorus Siculus c libro XIV. de bello agens Lacedæmoniorum in Eleos easdem vocat c προφάσεις & ἀρχάς.

b Lib. XLV. c. 22.

c Biblioth. p. 404. Ed. H. Steph.

2. Hæ justificæ causæ proprie nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud d Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δίκαιαν ποριεῖσθε τοῦ πολέμου πρόφασιν: *Id primum vobis curandum arbitror, ut piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc e Demosthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς d ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει· *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus, 5 quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero*

d Lib. VIII. c. 8.

e Olynth. II. p. 6. 8.

GROTII.

b *Vos estis Romani*] Certe vix ulla gens tam diu constans mansit in spectandis belli causis. *Polybius* apud Suidam voce Ἐμβαίνειν· [ubi tamen non legitur nomen Historici, nec alterius, quisquis auctor est verborum illorum.] οἱ γὰρ Ῥωμαῖοι πρόνοιαν ἐποιοῦντο μηδέποτε πρότεροι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλειν τοῖς πέλας, ἀλλ' ἀεὶ δοκεῖν ἀμυνόμενοι ἐμβάλλειν εἰς τοὺς πολεμίους· [Apud *Suidam* est πολέμους.] *Romani summopere id curarunt, ne priores ipsi finitimis inferrent violentas manus. Sed ut semper crederentur in hostem ire ad arcendas injurias.* Ostendit id *Dion* [Immo *Diodorus Siculus*, pag. 314. 316. *Excerptorum* laudatorum] egregia comparatione Romanorum cum Philippo Macedone & Antiocho in excerptis Peirescianis. Ejusdem est illud in excerptis legationum: (*Fulvii Ursini*, ubi legitur: διὰ τὸ) διὰ τοὺς παλαιοὺς ἐθὲν οὕτω σπουδάζειν, ὥς τε δικαίους ἐφίστασθαι πολέμους. [Ubi videtur legendum, ἐνίστασθαι, ut in loco sequ.] Rursum in excerptis Peirescianis: σφόδρα οἱ Ῥωμαῖοι φιλοτιμοῦνται δικαίους ἐνίστασθαι τοὺς πολέμους, καὶ μηδὲν εἰκῆ καὶ προπετῶς περὶ τῶν τοιούτων ψηφίζεσθαι. *Valde id student Romani, justa ut bella suscipiant, nihilque tale decernant sine causa ac temere.* (Pag. 341. quæ ex *Diodoro* etiam.)

c Προφάσεις] Δικαιώματα dixit *Procopius* Gothicorum III. (*Cap.* 33.) Adde quæ infra hoc libro capitis XXII. initio.

d Ὑποθέσεις] Sic & ὑπόθεσιν belli dixit *Julianus* secundo de laudibus Constantii. (*Pag.* 95. B. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Cervus*] 7. Æneid. 485. & *geminæ tigres Statio* in Thebano 7. Thebaid. 564. Adde *Livium* lib. 35. extremo.

5 *Quæ substernuntur*] Ut in ædificiis fundamenta, in navigiis carinæ, in columnis & statuis bases vel crepidines.

GRO-

vero congruere. Nec minus hoc [a] Dionis Cassii : δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πᾶσιν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν. ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδέν, κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει· *maxima nobis justitiæ habenda est ratio : quæ si adsit, vis bellica spem bonam præbet : sin absit, nihil quis certi habet, etiamsi prima ex sententia succedant.* Et illud [b] Ciceronis : *illa bella injusta sunt, quæ sunt sine causa suscepta:* qui & alibi [c] Crassum reprehendit, quod Euphratem transire voluisset e nulla belli causa.

3. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. Hinc illa [d] Senecæ querela : *Homicidia compescimus & singulas cædes? quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit.....* 6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, &* f *publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & 7 sententiæ : de quibus agendum 8 infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud [e] Curtium, sed & g Senecæ latro, Lucano [f] prædo appelletur, 9 Indorum (aa) quo-

[a] *Lib.* XLI. *pag.* 189. A. *Ed. H. Steph.*

[b] *De repub. lib.* III.

[c] *De Finib.* l. III. c. 22.

[d] *Ep.* XCV.

[e] *Curt. lib.* VII. c. 8. n. 19.

[f] *Pharf. lib.* X. *verf.* 21.

GROTII.

e *Nulla belli causa*] *Appianus* (*Bell. Civ.* Lib. II. p. 438. *Ed. H. Steph.*) eidem Crasso a Tribunis denuntiatum dicit μὴ πολεμεῖν τοῖς Παρθυαίοις μηδὲν ἀδικοῦσι· *ne bellum Parthis inferret nulla injuria cognitis. Plutarchus* de eodem: καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν, ἀλλ' ἐν σπονδαῖς πολεμήσων ἄπεισι· *Coibant multi indignantes, esse aliquem, qui bellatum iret in homines non modo nullius injuriæ compertos, sed & pace defensos.* (Vit. M. Crass. *pag.* 552. E.) [Locus autem *Ciceronis*, qui heic præcedit, à *Lib.* III. *de Rep.* nullibi, puto, ita legitur. Sed apud AUGUSTIN. *De Civ. Dei*, XXII. 6. ex eodem Libro hæc adferuntur: *Nullum bellum suscipitur à civitate optimâ, nisi aut pro fide, aut pro salute.* J. B.]

f *Publice jubentur vetita privatim*] Idem *Seneca* de ira II. cap. VIII. *Pro gloria habita, quæ, quamdiu opprimi possunt, scelera sunt.* Adde quæ infra ex *Seneca* & *Cypriano* libro III. cap. IV. §. 5. circa finem.

g *Senecæ latro*] Locus est de Benef. I. cap. XIII. Non male *Justinus Martyr* apologetico I. τοσοῦτον δὲ δύνανται ἄρχοντες πρὸ τῆς ἀληθείας δόξαν τιμῶντες, ὅσον καὶ λῃσταὶ ἐν ἐρημίᾳ· *Tantum possunt principes, qui opiniones vero præferunt, quantum in solitudine latrones :* (Pag. 21. *Ed. Oxon.*) Philo: οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπάς, σεμνοῖς ὀνόμασιν ἀρχῆς ἐπικαλύπτοντες λῃστείαν ἀληθέστερον· *Qui magna furta committunt, qui honesto principatus nomine obumbrant ea, quæ re ipsa nihil nisi latrocinia sunt.* (De Decalog. *pag.* 763. D. *Ed. Parif.*)

GRONOVII.

6 *Ex senatusconsultis plebisque scitis*] Quia Romæ oportebat senatum censuisse, & vel populum jussisse, vel plebem scivisse, quod publico nomine recte gereretur.

7 *Sententiæ*] Pronuntiata judicum.

8 *Infra*] 3, 4.

9 *Indorum sapientibus*] Brachmanis, Gymnosophistis. *Strabo* lib. 15, 712.

(aa) quoque sapientibus 10 ἀτάσθαλος, & a (bb) pirata quondam tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Justinus *a* narrat, fraude latronis ac scelere. Augustini *b* illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?* Convenit talibus Lactantii *c* illud: *inanis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*

a Lib. III. c. 15.
b De Civ. Dei lib. V. c. 4.
c Lib. I. de falsa relig. c. 18.

4. Causa justa *d* belli suscipiendi nulla esse alia potest nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit,* inquit idem *e* Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi 11 ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere 12 ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *f Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

d Sylvest. de Bell. p. 1. n. 2.
e De Civ. D. Lib. XIX. c. 7.
f Livius, I. 32.

II. 1. Ac plane 13 quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt, incipit bellum. Dantur autem actiones aut 14 ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item 15 damni infecti, & interdicta alia 16 ne vis fiat. Ob factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes h recte distinguit Plato (cc) nono de legibus.

GROTII.

h *Recte distinguit Plato*] Et ante eum *Homerus.* nam cum mulctam persolvere proci Penelopes voluissent, ait Ulysses: [*Odyss.* Lib. XXII. vers. 62. & *seqq.*]

— οὐδ' εἴ μοι πατρώϊα πάντ' ἀποδοῖτε
Οσα τε νῦν ὔμμ' ἐστὶ καὶ εἴποθεν ἄλλ' ἐπιθεῖτε,
Οὐδέ κεν ὥς ἔτι χεῖρας ἐμὰς λήξαιμι φόνοιο,
Πρὶν πᾶσαν μνηστῆρας ὑπερβασίην ἀποτῖσαι.

— *patrias non si mihi raptas*
Restituatis opes, addatisque altera plura,
Abstineam fœdare manus in sanguine vestro,
Cuncta prius quam vestra proci delicta luatis.

Cassiodorus lib. V. epist. XXXV. *Ut qui vindictam remisimus, damna minime sentiamus.* Adde quæ infra hoc libro initiis capitum XVI. & XX.

GRONOVII.

10 Ἀτάσθαλος] Ἄδικος· ἁμαρτωλός· παράνομος· ἀθέμιτος. q. ἄταις θάλλων.

11 Ἀδικίαν] Qui habitus.

12 Ἀδίκημα] Injustum factum.

13 *Quot actionum*] Quot casibus & causis privato fas est privatum compellare coram judice.

14 *Ob injuriam non factam cautio*] Quæ ab eo exigitur, cujus minæ justum nobis metum fecerunt.

15 *Damni infecti*] Qua petimus, si quid damni ex ruinosis vicini ædibus nobis contingat, ut is se id pensaturum promittat. *Cic.* Top. 4.

16 *Ne vis fiat*] Prohibitoria, ne vis fiat sine vitio possidenti, vel mortuum inferenti in locum suum. §. I. Inst. *de Interd.*

(aa) Habet ex ARRIANO, *De Expedit. Alex.* Lib. VII. Cap. I. *J. B.*

(bb) Refertur id à NONIO MARCELLO, è Lib. III. *Ciceron. de Republ. Nam quum quæreretur ex eo* [Pirata] *quo scelere compulsus mare haberet infestum uno myoparone:* Eodem, *inquit,* quo tu [*Alexander*] orbem terræ. *In voc.* Myoparo, *pag.* 534. *Edit. Mercer.* Vide etiam *Augustin.* De Civit. Dei, IV, 4. *J. B.*

(cc) Locus esse videtur, ubi Philo-

bus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit, unde 17 vindicationes & 18 condictiones 19 quædam: aut id quod nobis debetur sive 20 ex pactione, sive 21 ex maleficio, sive ex lege, quo referenda quæ 22 ex quasi contractu & 23 quasi maleficio dicuntur; ex quibus capitibus nascuntur 24 condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & 25 judicia publica.

2. Plerique *a* bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recuperationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias: *b Omnia quæ 26 defendi, repetique, & ulcisci fas sit*; in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus, & quod nobis debetur; quam non omisit Plato, *c* cum dixit bella geri non modo, si quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *d Æquissima vox est, & jus gentium præ se ferens: Redde, quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *e Quas nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit.* & apud Sallustium in historiis: *f Jure gentium res repeto.* Augustinus *g* cum dixit: i *Justa bella definiri solent, quæ ulciscuntur*

a Bald. ad l. 2. C. de Servit. & aq. n. 71. W. Matt. de bello justo & licito.
b Liv. lib. V. c. 49.
c Alcib. I. pag. 109. A.
d Lib. III. de benef. c. 14.
e Liv. lib. I. c. 32.

f Lib. III. fragm. c. 10. Orat. Macr. Licin. *g Lib. VI. Qu. 10. super Josue.*

losophus ait, Legislatorem ad duo adtendere debere, *injuriam*, & *damnum*: Καὶ πρὸς δύο ταῦτα δὴ βλεπτέον, πρός τε ἀδικίαν, καὶ βλάβην. Vide quæ sequuntur, pag. 862. Tom. II. *Ed. H. Steph. J. B.*

GROTII.

i *Justa bella definiri solent*] *Servius* ad IX. Æneidos de Romanis: *Cum volebant bellum indicere, pater patratus, hoc est princeps Fecialium, proficiscebatur ad hostium fines: & præfatus quædam solemnia clara voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas: aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent.* (Ad vers. 53.)

GRONOVII.

17 *Vindicationes*] *In rem* actiones.

18 *Conditiones*] Leg. *condictiones*, in personam.

19 *Quædam*] *Condictio causa data, causa non secuta, cond. ob turpem causam, cond. indebiti, cond. furtiva.* Has autem tantum hic significat, quia major numerus actionum in personam ex contractibus & maleficiis.

20 *Ex pactione*] Contractu, vel *re* (ut *mutuum*, *indebitum*, *commodatum*, *depositum*, *pignus*) vel *verbis* (ut *stipulatio*, *fidejussio*) vel *literis* (*nominibus*, aut si quis debere se scripsit, *quod numeratum non est*) vel *consensu* (*emtio*, *venditio*, *locatio*, *conductio*, *societas*, *mandatum.*)

21 *Ex maleficio*] *Furtum*, *rapina*, *damnum ex l. Aquilia*, *injuria*.

22 *Ex quasi contractu*] *Negotiorum gestio*, *tutela*, *communio rei & hereditatis*, *aditio hereditatis*, *solutio indebiti*.

23 *Quasi maleficio*] *Si judex litem suam fecerit*, *dejecta vel effusa*, *damnum aut furtum in navi*, *caupona*, *stabulo*.

24 *Condictiones cæteræ*] *Mutui*, *triticaria*.

25 *Judicia publica*] Ea sunt *majestas*, *adulterium*, *homicidium*, *parricidium*, *falsum*, *vis publica & privata*, *peculatus*, *plagium*, *ambitus*, *repetundæ*, *annona*, *residua*.

26 *Defendi*, *repeti*, *ulcisci*] *Defendi*,

tur injurias: vocem ulciscendi generalius sumsit pro eo, quod est 27 demere: quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod per injurias ablatum est.*

3. Hanc 28 naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, *a* Semiramidem accusabat, *ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα· quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum *b* Senonibus 29 postulant, ne a quibus nullam injuriam accepissent, 30 eos oppugnarent. Aristoteles *c* Apodicticon II. cap. II. *πολεμοῦσι γὰρ τοῖς πρότερον ἀδικήσασι· Bellum sumi solet in eos, qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis Curtius: *d Justissimos barbarorum constabat. armis abstinebant* k *nisi lacessiti.* Prima igitur causa justi belli est 31 injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

III. Si corpus impetatur vi præsente cum periculo vitæ non aliter vitabili, *e* tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, 32 ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo, quod natura quemque sibi commendat, 33 non ex injustitia aut peccato alterius, unde periculum est *f*. Quare etiamsi ille peccato careat, puta quod 34 bona fide

a Lib. II. *pag.* 74. *Ed. Steph.*
b Liv. lib. V. c. 35.
c Analyt. poster. Lib. II. c. II.
d Lib. VII. c. 6.
e Sylv. in verbo Bellum. part. I. *n.* 3. & *p.* 2.
f Bart. ad l. ut vim. D. de just. & jur. Bal. in rep. l. I. *C. unde vi. Bann.* 2, 2. *q.* 10. *art.* 10. *dub. ult. Soto lib.* IV. *disput.* 5. *art.* 10. *Valent.* 2. 2. *disp.* 5. *q.* 10. *p.* 7.

di, si infestentur; *repeti*, si ablata fuerint aut retineantur, quæ dari debent; *ulcisci*, si factæ sunt, violentiam & injustam vim.

27 *Demere*] *Livius* lib. 4, 7. *Justin.* 34, I. Ut sit, *quæ ulciscuntur*, quæ geruntur, ut *dematur*, id est, prohibeatur, absit, pensetur, injuria.

28 *Naturalem notitiam*] Sensum communem. I, I. 12.

29 *Postulant*] *Expostulant.*

30 *Eos oppugnarent*] Clusinos in Etruria.

31 *Injuria nondum facta*] Quam exspectamus & videmus imminentem.

32 *Ut maxime probata*] Quam omnes justam agnoscunt. I. 2. 3.

33 *Non ex injustitia*] Non quia peccat & scelestе agit, & jure caret, qui me aggreditur, sed quia ego jus habeo, inter prima naturæ datum, vitæ meæ amandæ, & contra insidiatorem defendendæ. I, 2, I.

34 *Bona fide militet*] Sacramentum legitimum dixerit, meque ut hostem jure interficere possit. [Immo intelligit eos, qui, dum militant, putant caussam belli justam esse. Vide Cap. XXVI. hujus libri. *J. B.*]

GROTII.

k *Nisi lacessiti*] *Plutarchus* Nicia: (*Pag.* 539. E.) *καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν ἀμυνόμενον καὶ περιεπιχειρούμενον. Herculem etiam cuncta subegisse, dum lacessitus se defendit. Josephus* XVII. antiquæ historiæ: *οἱ παρελθόντες καὶ μὴ πρὸς* [Legendum videtur *πρὸς μὴ*] *διανοουμένους ἄρχοντες ἀδίκων ἔργων, οἱ δέ εἰσιν οἱ βιαζόμενοι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς ἀμυνομένους ἐφ᾽ ὅπλα χωρεῖν· Qui in id veniunt, ut in nihil hostile cogitantes violentas inferant manus, hi sunt, qui invitos cogunt ad arma semet tutatura confugere.* (Cap. IX. §. 6. *Ed. Hudson.*)

fide militet, aut alium me putet quam sim, aut quod insania aut insomniis agitetur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tolletur jus se tuendi, cum sufficiat, quod ego non teneor id, quod ille intentat, pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

IV. 1. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur *a*. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus, 35 multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis, præsertim Euangelica, quæ 36 alterum nobis (dd) æquat, plane id non permittit.

2. Bene autem dictum est a *b* Thoma, si recte accipiatur, in vera defensione hominem non occidi 37 ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat 38 destinato id facere, unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hic mors illa 39 non eligatur, ut quiddam primario intentum, sicut in punitione judiciali, sed 40 ut unicum, quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere, quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

V. 1. 1 Periculum 41 præsens hic requiritur, & quasi in puncto.

a Card. q. 33. lib. 1. Petr. Nav. l. 11. c. 3. num. 147. Cajet. 2, 2. art. 67. q. 2.

b 2, 2. q. 64. art. 7.

GROTII.

1 *Periculum præsens*] Hujus distinctionis usum egregium vide apud *Agathiam* IV. [ubi de cæde *Gubazi*, c. 1. 2.] Apud *Thucydidem* octavo Phrynichus: ὅτι ἀνεπίφθονον οἱ ἤδη εἴη περὶ τῆς ψυχῆς δι' ἐκείνους κινδυνεύοντι καὶ τοῦτο καὶ ἄλλο τι ἂν δρᾶσαι μᾶλλον, ἢ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων αὐτὸν διαφθαρῆναι· *Cariturum invidia, si ipse jam in vitæ per ipsos adductus periculum, & hoc & aliud quidvis aggrediatur potius, quam ab hominibus inimicissimis perdi se sinat.* [Locus est §. 50. *Ed. Oxon.* Sed ubi casus alius est, quàm de quo heic agitur. *J. B.*]

GRONOVII.

35 *Multo apud eam minor*] Illa non tantopere suadet cavendum & consulendum alteri pluribusve societate conjunctis, quam præcipit, ut unusquisque se potissimum salvum velit.

36 *Alterum nobis æquat*] Proximum jubet diligere nos non levius quam nosmet ipsos.

37 *Ex intentione*] Proposito.

38 *Destinato id facere*] Ita ferire atque eam partem petere, ubi letalis ictus futurus præsumatur.

39 *Non eligatur*] Non petatur directo, tanquam res bona & justa.

40 *Ut unicum*] Ut minus malum.

41 *Præsens*] Ut Græci loquuntur: ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς, *in acie novaculæ situm.*

(dd) Sed illa alterum nobis non præfert, ut ipse Auctor observavit supra, Lib. I. Cap. III. §. 3. num. 3. Cæteris paribus, sibi quisque proximus est. Et heic magis etiam valet, quod Auctor postea adfert è *Thoma Aquinate*, calculo suo adjecto. Vide de tota hac materia sui ipsius defensionis, PUFENDORFIUM nostrum *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. V. *J. B.*

puncto. Fateor quidem, si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum id facere occidendi animo, [42] occupari posse facinus. nam in [43] moralibus, ut & in [44] naturalibus [45] punctum non invenitur sine aliqua latitudine: sed multum falluntur & fallunt, qui [46] metum qualemcumque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est
a Cap. 7. a Cicerone primo *a* de officiis: plurimas injurias a metu proficisci, cum is, qui nocere alteri cogitat, timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud
b De Exp. Cyr. Lib. II. c. 5. *b* Xenophontem: *καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν, ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν· multos ego novi, qui calumnia adducti aut suspicione, dum metuunt alios, & prævenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt, qui nihil tale facturi*
c Apud Aul. Gell. VII, 3. *fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato *c* in oratione pro Rhodiensibus: *quod illos dicimus voluisse facere, id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa [47] apud Gellium *d* senten-
d Ibid. tia: *Gladiatori* [48] *composito ad pugnandum pugnæ hæc* [49] *proposita sors est, aut occidere, si occupaverit, aut occumbere, si cessaverit. Hominum autem vita non tam iniquis, neque tam* [50] *indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ci-
e Cit. Quint. Inst. Or. lib. V. c. 13. ceronem *e* alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hic habet illud Euripidis:

> *Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,*
> *Χρὴν καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.*
> [51] *Te si, ut ais, interficere vir voluit* (ee) *tuus,*
> *Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.*

Cui

GRONOVII.

42 *Occupari posse*] Præveniri a passuro, ut aggressor prius lædatur.

43 *Moralibus*] Ubi de turpi & honesto agitur.

44 *Naturalibus*] De eo, quod fit secundum aut præter contrave naturam.

45 *Punctum*] Nihil est ita præcisum, ut si minimum a medio discedas, in vitium deflectere videare. I, 2. I.

46 *Metum qualemcumque*] Ex ambiguis signis, quæ sic possum interpretari, quasi velit aliquis, si possit, me interficere.

47 *Apud Gellium*] 7, 3.

48 *Composito*] Comparato cum adversario in amphitheatro. *Cic.* 2. famil. 8.

49 *Proposita sors*] Lata vel statuta conditio.

50 *Indomitis*] Ad quas evadendas vel molliendas nullum, aut nullum nisi tam grave, remedium est.

51 *Te si*] Si te occisurus erat, & tu non nisi occisurus esse debebas, ut scilicet tempus interesset. Si ille morabatur, & tu morari debebas.

(ee) Ita quoque habet in *Excerptis ex Trag. & Com. Græcis*, pag. 399

Cui geminum est [a] Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ οὐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτοῖς φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι· *Futurum in incerto adhuc est: nec quemquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* Idem Thucydides [b] quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾷν ἐπῃνεῖτο· *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter* 52 *ipse occupasset.* Livius [c]: m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam a nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis.* In tales non male convenit illud Vibii Crispi a Quintiliano [d] laudatum, 53 *Quis tibi sic timere permisit?* Etiam Livia apud [e] Dionem ait, infamiam eos non effugere, qui facinus quod timent, occupant.

[a] Lib. I. c. 42.
[b] Lib. III. c. 82.
[c] Lib. III c. 65.
[d] Inst. Orat. Lib. VIII. c. 5.
[e] Lib. LV. pag. 640. Ed. H. Steph.

2. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici; si aut aliter evadi periculum potest: aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet: ut dici solet, 54 inter os & offam.

390. quamquam verba ceteroquin non planè sint eadem. Sed dicere debuit *meus:* loquitur enim *Merope* de viro suo, à *Polyphonte* fratre interfecto. Fragmentum est è *Cresphonte*, apud *Aulum Gellium*, Lib. VII. c. 3. unde quædam supra adtulit. *J. B.*

GROTII.

m *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt*] Ut Cæsar, qui cum rempublicam occuparet, dicebat adversariorum metu se eò adductum. Locus est egregius apud *Appianum* Civilium II. [Nihil tale reperitur in toto illo libro, nec alibi, quod sciam, apud *Appianum*. Videtur Auctor noster in animo habuisse quod aiebat *Jul. Cæsar* in literis ad Senatum, dum in armis esset *Pompejus*, iniquum fore, se cogi, ut ea deponeret, quippe qui sic hostibus traderetur: *Apud* DION. CASSIUM, Lib. XLI. *init.* pag. 171. C. *Ed. H. Steph.* Neque en. APPIANUS, dict. *Lib.* II. *pag.* 448. ubi de eadem re, ullam metûs mentionem facit. Vitio memoriæ igitur Auctor duos istos Historicos inter se confudit. Adde dictum aliud ejusdem *Cæsaris* apud SUETON. *in Jul.* c. 30. & PLUTARCHUM, *Vit. Cæs.* p. 730. A. *J. B.*]

GRONOVII.

52 *Ipse occupasset*] Ut Athenienses, cum pecuniam in stipendium belli Persici ab universa Græcia collatam ex insula Delo rapuerunt, prætextu id facturos Lacedæmonios. *Justin.* 3, 6.

53 *Quis tibi sic timere*] Quis hanc tibi veniam dedit, ut timori tantum indulgeres, ut ob timorem sic facere tibi licere putares?

54 *Inter os & offam*] Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου.

fam. quamquam non desunt & Theologi, & Jurisconsulti, qui 55 indulgentiam suam longius extendant. *a* Sed & altera, quæ melior tutiorque sententia est, suis non caret auctoribus.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? *b* Sane cum damnum membri, præsertim e præcipuis, valde sit grave, & vitæ quasi æquiparabile: adde quod vix sciri queat an non periculum mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex (ff) divina n pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus *c* Jurisconsultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in 56 Tribuno Marii 57 a milite occiso o apud Ciceronem

a Bann. q. 64. art. 7. dub. 4. Baldus in l. multis C. de lib. caus. & in l. 1. C. unde vi. Less. lib II. c. 9. art. 8. Soto lib. V. q. 1. art. 8.

b Card. in Clem. Si furiosus. de homicid. Covarr. ibid. p. 3. §. 1. n. 2. Sylv. in verbo Homicidium. 3. q. 4.

c Lib. 5. rec. sent. tit. 23. §. 8.

GROTII.

n *Pudicitiam vitæ adæquet*] *Seneca* de beneficiis primo, capite undecimo: *Proxima ab his sunt sine quibus possumus quidem vivere, sed ut mors potior sit, tanquam libertas, & pudicitia, & mens bona.* Paulus Sententiarum V. tit. XXIII. §. 3. *qui latronem cædem sibi inferentem, vel alium quemlibet stuprum inferentem occiderit, puniri non placuit. Alius enim vitam, alius pudorem publico facinore defendit.* Augustinus libro 1. de libero arbitrio: *Lex dat potestatem vel viatori ut latronem, ne ab eo ipse occidatur, occidat; vel cuipiam viro aut feminæ ut violenter sibi stupratorem irruentem, aut post illatum stuprum, si possit, interimat.* [Cap. 5. Ita hunc locum *Augustini* Auctor noster laudaverat; unde in sequentibus Edd. fecerant, *ante aut post illatum stuprum* &c. nullâ necessitate, posito etiam sensu, quem Auctor putavit inesse; Sed ille sensus minime congruit cum serie orationis; unde SAMUEL RACHELIUS, *Tract. De Puellis*, §. 23. recte heic observavit ἁμάρτημα quoddam μνημονικὸν: quum Editiones & recentiores, & vetustiores, habeant tantum: *ante illatum stuprum.* Ita & ultima Parisina, à Monachis Benedictinis curata. Sic etiam dudum locus adlatus est a CUJACIO, *Not. in Jul. Paul. Recept. Sent.* quamvis in Editione Cl. *Schultingii*, V. 23. 8. *pag.* 508. legatur, *aut ill. stupr.* mendo ex Editione *Fabrotti* orto, & satis per se manifesto, etsi aliæ Editiones non illud arguerent.

o *Apud Ciceronem*] Vide & *Plutarchum* Mario. [*Pag.* 413. Locus autem *Ciceronis* est *Orat. pro Mil.* c. 4. & *Quintiliani* Declamatio, cui titulus, *Tribunus Marianus. J. B.*] Mars quoque Deorum judicio absolutus dicitur, interfecto eo, qui filiæ ipsius stuprum inferebat. Testis *Apollodorus* bibliothecæ III. (Cap. XIII. §. 2. *Ed. Gal.*) Adde insignem historiam apud *Gregorium Turonensem* libro nono.

GRONOVII.

55 *Indulgentiam suam*] Plus hac in re concedunt, quam sana ratio permittit.

56 *Tribuno Marii*] C. Luscio sororis C. Marii filio.

57 *A milite*] C. Plotio. *Valer. Max.* 6, 1. 12. *Quintil.* declam. *Miles Marianus.*

(ff) Innuit locum *Deuter.* XXII, 25. 26. unde tamen, si series orationis perpendatur, non potest elici, saltem directè, pudicitiam vitæ adæquari. *J. B.*

GRO-

ronem & Quintilianum: sed & a 58 feminis occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat (gg) ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως, *justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.*

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui 59 occidi quam occidere malit, id *a* nonnulli ita concedunt, ut 60 excipiant personam multis utilem: Sed mihi hanc 61 patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum interest, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos, quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt 62 socii itineris ea lege contracti, & 63 rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest: [Lib. v. verf. 685. *& seqq.*]

a Soto d. 1. q. Sylv. in verbo Bellum. p. 2. n. 5.

p *Cum tot ab hac anima populorum vita salusque*
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Sævitia est voluisse mori ——————

IX. 1. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, *b* sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, 64 quatenus legem significat, 65 non ea tantum respicit, quæ dictat justitia, quam

b Soto d. loco.

GROTII.

p *Cum tot ab hac anima*] *Curtius* lib. IX. *Sed cum tam avide manifestis periculis offeras corpus, oblitus tot civium animas trahere te in casum.* (Cap. 6. *num.* 8.)

GRONOVII.

58 *Feminis*] Ut a Chiomara Orgiagontis Gallogræcorum reguli uxore. *Flor.* 2, 11.

59 *Occidi quam occidere*] Melius occidi quam occidere injuria; non melius occidi injuria, quam occidere jure. *Sueton.* de Tito 9. *Nec auctor posthac cujusdam necis nec conscius, nec quamvis interdum ulciscendi causa non deesset, sed periturum se potius quam perditurum adjurans.*

60 *Excipiant personam*] Sentiant illum, quem superesse ac vivere multorum intersit, potius occidere quam occidi se pati debere.

61 *Patientiæ contrariam*] Ut debeant potius facere quam pati.

62 *Socii itineris*] Præsidium & commeatus.

63 *Rectores*] Magistratus.

64 *Quatenus legem*] Compellit aut jubet omnino ac necessario aliquid agi & præstari; non tantummodo monet, aut aliquid honestius ex se indicat, 1, 1. 10.

65 *Non ea tantum*] Non exigit modo ea, ad quæ legibus civilibus adigimur, sed etiam quæ dictant justitia distributiva & universalis, qualia sunt dogmata moralia.

(gg) Locus est in Lib. I. non longe ab initio, ubi ita Virgo loquitur: Ὅσοι ᾗ πρὸς ἡμῶν [ἀνῄρηνται] ἀμύνης νόμῳ καὶ ἐκδικίας καὶ εἰς σωφροσύνην ὕβρεως πέπονθασι. Pag. 7. Edit. Bourdelot. *J. B.*

GRO-

quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum sed & debitos. Ad id vero, quod diximus, caritas nos obstringit.

a Lib. 1. cont. illust. 18.

2. 66 Nec ab hac sententia dimovet me a Vasquius, cum ait principem, qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut ma-

GRONOVII.

66 *Nec ab hac sententia dimovet me Vasquius*] Sane peccavit *Vasquius*, quum quod consilii est, monendique sunt principes, ut caveant, quia accidere soleat, id jus fecit adversus principem. Hoc voluit dicere: Princeps innoxium assultando & injuriam ei intentando desinit agere principem & incipit agere tyrannum, eoque judicio morali in isto actu, non princeps, sed aggressor & tyrannus est. Nam ut in ludo puerili apud *Horatium*, *Rex eris*, *ajunt*, *si recte facies*; & anus illa apud Philippum Macedonem: *Si non vacat tibi jus reddere*, *noli regnare*. Ergo & mittit se in periculum patiendi, quæ sæpe tyranni & aggressores patiuntur: ut Lajus quum jussit sibi in alieno territorio & paucis comitatus decedere de via Oedipum: ut Nero cum grassabatur noctu. Nam quemadmodum in privatis delictis quidam statim puniuntur in primo scelerato opere, quidam non tam scelus quam imprudentiam expiant inter sceleratos deprehensi, quibusdam tardo pede venit vindicta, quidam furiis suis relinquuntur: ita & principes. Quorum etsi primum alterumque genus miserabiles sunt, nec forte jus vindicibus fuit ad ultimam pœnam veniendi: ipsi tamen non habent, cui imputent, nisi sibi. Et hoc est quod Marcus disputabat: *Omnes principes*, *qui occisi essent*, *habuisse causas*, *quibus mererentur occidi*, *nec quempiam facile bonum vel victum a tyranno vel occisum: meruisse Neronem*, *debuisse Caligulam*, *Othonem & Vitellium nec imperare voluisse*. De Galba paria sentiebat, cum diceret, *in Imperatore avaritiam esse acerbissimum malum;* ut testatur *Vulcatius* in vita Avidii Cassii (c. 8.) Sic T. Tatius, quum Laurentes, quod legati illorum a propinquis ejus pulsati essent, jure cæsum præ se ferrent. Sic Philippus Pausaniam jure civili agentem adversus Attalum variis dilationibus cum risu frustratus, vindictam in se vertit. Hi miserabiles sunt quidem, nec percussoribus illos occidendi jus fuit: quod accidit tamen, non habent, cui imputent, nisi sibi. Quod vero interposuit *Vasquius* omnia imperia parentium, non imperantium, utilitatem spectare, si non jus dat privatis, facit tamen, ut quicquid contra disputetur, homines non omnem injuriam ab imperante sibi ferendam putent. Immo quia hoc naturalis ratio ingerit, parentium potius quam imperantium causa coëuntes populos sibi regem fecisse, & regem esse propter populum, non populum propter regem: propterea acrior est dolor, quum eum, quem tutorem suum & defensorem esse existimabant, vexatorem & hostem vident. Et res quidem non statim deficit, cujus utilitas in aliqua parte deficit: sed tamen existimatio & pretium rei, quantum pendebat ex utilitate ad eam partem, deficit: adeo ut interdum ea res magis contemnatur ob unum vitium, quam æstimatur propter alias virtutes multas. *Sic librum minutioribus literis scriptum sæpe projecimus: sic vestimenta, quia displicebant, scidimus*, ut ait *Seneca* de ira 2, 26.

GRO-

magis periculose. Nam 67 sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi 68 lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. 69 Quod autem Vasquius & huic, & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiam si verum universim esset, ad rem non faceret. non enim statim 70 res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem a singulis 71 propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. (hh)

3. Falsa enim & a sanioribus philosophis rejecta est opinio q existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte

GROTII.

q *Existimantium amicitiam ex sola indigentia natam*] Refutat perniciosam hanc opinionem *Seneca* libro I. de Beneficiis capite I. & libro IV. cap. XVI.

GRONOVII.

67 *Sicut dominia*] Aliquis committendo facinus vel capitale, ita ut fugere necesse habeat, non desinit esse dominus rerum suarum, nisi expresse in lege cautum fuerit, qui eam violaturus sit, ejus bona caduca fore & fisco vindicatum iri. Sic nec princeps contra officium faciendo amittit principatum, nisi hujusmodi lex commissoria ab initio, cum ei potestas deferretur, dicta sit. Supra I, 3. 16.

68 *Lex id statuat*] Ut sunt leges de mulctis & confiscationibus.

69 *Quod autem Vasquius*] Quod pro fundamento sententiæ suæ ponit *Vasquius*, incolumitatem a singulis propter se desiderari, id quidem admittunt τὰ πρῶτα naturæ. Sed postera illa & consequentia, primis nobiliora, non addunt tantum alios, quibuscum in societatem coivimus, sed etiam si alii servari nequeunt, eos nobis præponunt. Inde toties inculcatum sapientibus, patriæ vitam & spiritum deberi. Nec vero necesse erat etiam ex ipsius hypothesi ad illud δι᾽ ἑκάτερον *propter se* decurrere. Poterat enim dicere, invasorem tam pravo facinore vim intentandi tollere sibi istam existimationem, quod vita ejus sit multitudini utilis: raro enim mala exempla sistunt in uno, & alii cuivis idem metuendum. Itaque si faciat iste, quod non potest non facere, si se salvum velit, non suæ tantum sed & aliorum saluti consulere. Sed periculose hoc judicium privatis committitur. Itaque verior est sententia *Grotii*: nec ei vitio vertendum, quod non adjecit quæ monuimus: non enim de utili, sed de jure disputat.

70 *Res deficit*] Instrumenti quidem vis consistit in usu; non tamen, sicubi res hæret, nec statim expeditur, omnis ejus æstimatio & dignitas confestim interit. Sic non desinit esse princeps, qui aliqua in re non se pro principe gerit.

71 *Propter se*] Propter suum ipsius commodum & salutem.

(hh) At verò quemadmodum manifesta est injuria, & intoleranda, Prin-

sponte & natura nostra ad eam feramur. Ut vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam; caritas monet sæpe, imperat interdum. Hic illud Senecæ *a* pertinet: 1 *Principes regesque*, & *quicumque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas etiam* 72 *necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur, ut is quoque carior sit*, 73 *in quem se respublica convertit.* Ambrosius *b*: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse, quam propria pericula.* Is quem dixi *c* Seneca: *Callistratus* & *Rutilius, hic Athenis, ille Romæ, reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos* 74 *unico malo affici, quam omnes publico.*

a Lib. I. *de Clement.* c. 4.

b De Officiis III. c. 3.

c Lib. VI. *de Benef.* c. 37.

X. 1. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ, aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici, *d* sunt qui putant. Ego, si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est, s 75 facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo.

d Soto d. loco. Navarr. c. 15. n. 3. *Sylvest. in verbo Homicidium.* 1. *quæst.* 5. *Lud. Lopez.* c. 62.

Principis, qui sine ullâ caussâ privatum subditum invadit, vitæ ipsius imminens: ita utilitas ad Rempublicam reditura, si Innocens patiatur se interfici, dubia admodum est, ne quid gravius dicam. De ea re egimus uberius in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *J. B.*

GROTII.

1 *Principes regesque*] *Plutarchus* Pelopidæ initio: (*pag.* 278. D.) ἀρετῆς πρῶτον ἔργον σώζειν τὸν ἅπαντα ἄλλα σώζοντα· *primum virtutis opus servare servantem cætera. Cassiodorus* de Amicitia: *Si manus oculorum obsequio vibratum in aliud membrum senserit gladium imminentem, ipsa suum minime discrimen attendens, plus alii quam sibi timens, gladium excipit.* Post: *Proinde qui morte propria dominos suos a morte redimunt, recte quidem hoc faciunt, si potius salutem animæ suæ quam liberationem alieni corporis in causa constituunt. cum enim eis conscientia dictet, quod fidem dominis suis debeant exhibere, videtur etiam consonum rationi, quod sua vita corporali vitam dominorum debeant anteferre.* Deinde rursus: *Dilectione itaque,* & *maxime pro salute multorum, potest quis salubriter morti suum corpus exponere.*

s *Facultatem quandam moralem*] *Apollodorus* lib. II. de Lino agens: ἀφικόμενος δὲ εἰς Θήβας καὶ Θηβαῖος γενόμενος, ὑπὸ Ἡρακλέους τῇ κιθάρᾳ πληγεὶς ἀπέθανεν. ἐπιπλήξαντα γὰρ αὐτὸν ὀργισθεὶς ἀπέκτεινε· δίκην δὲ ἐπαγόντων τινῶν αὐτῷ φόνου, παρανέγνω νόμον Ῥαδαμάνθυος, ὃς ἂν ἀμύνηται τὸν χειρῶν ἀδίκων ἄρξαντα, ἀθῷον εἶναι. *Ad Thebas cum venisset, civisque Thebanus factus esset, ibi interiit ab Hercule percussus cithara: nam cum Linus feriisset Herculem, iratus Hercules mortem ei intulit, reusque à nonnullis factus patratæ cædis, legit in judicio legem Rhadamanthi, qua insons pronuntiatur, si quis nocuerit ei, qui vim prior intulerit.* (Cap. IV. §. 9.)

GRONOVII.

72 *Necessitudines*] Amicos, necessarios, familiares, cognatos.

73 *In quem respublica*] Ad quem omnium potestas delata est.

74 *Unicò*] Iniquo, legendum.

75 *Facultatem quandam*] Lucanus *arma tenenti Omnia dat, qui justa negat.* Quod scribit, qui injuria parat

queo. 76 Caritas quoque per se non videtur nos hic obstringere in gratiam nocentis. At lex euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere a dicto [a] Covarruviæ, 77 non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum.

[a] *Dict.* §. 1. p. 3. *in Clem. Si furiosus.*

2. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri [b] Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa, si qui eam impegit fugiat, 78 ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi a ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is 79 patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis, quam minuit.

[b] *Navarr. cap.* 15, 4. *Henr. de irregul. c.* 11. *Vict. de jure bell. n.* 5.

parat afficere, dare jus vel facultatem moralem adversus se in infinitum, duræ admodum difficilisque digestionis est; ne quidem, qui jam affecit. Dat sane jus perpetuis inimicitiis, ac persequendi ac vicissim lædendi, quocumque modo possum, sed civiliter, accusando, incrementa impediendo, officia negando. Id qui faceret apud Romanos, bonus tamen & honestus civis manebat. Probissimi tamen quique talem pertinaciam improbam, & inimicitias debere mortales esse judicabant. *Ob levim injuriam externi mores usque ad sanguinem incitare solent odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum*, inquit *Cicero* pro Ligario cap. 4.

76 *Caritas quoque*] Multo minus videtur admittendum, quod ait, caritatem nos non obstringere ad hoc in gratiam nocentis. Sed adjicit, quatenus aliter malum illud a me arcere nequeo. Fortassis igitur hæc sententia fuit Auctoris: dat facultatem liberam & incircumscriptam in instanti, cum consilium in arena capiendum, nec copia est circumspiciendi quid optimum sit, arripiendi auxilium & objiciendi quodcunque sub manu est, etiamsi inde non quidem destinatione meâ (quæ est tantum a me arcere injuriam) sed casu fortuito mors lædere volentis sequatur: ut si manum, dum intentatur mihi, præcidam, aut sic sauciem, ut vulnus ei sit mortale.

76 *Caritas*] Affectio illa, qua omnes homines natura dictat esse prosequendos.

77 *Non pati humanam*] Quod homo recta ratione instructus & utens, ac jus naturæ indicat, non posse apud Deum pro peccato haberi.

78 *Ad honorem*] Existimationem, dignitatem, quam videtur amisisse servilium verberum patientia.

79 *Patientem excellenter*] Ut vir ingens & bello, & studiis Nuæus apud *Thuan.* lib. 55. ann. 1573. p. 335.

80 Igno-

nuit. nec refert, si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus.

3. Hinc etiam liquet, quam non probandum sit, quod a *a* plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure, quo minus ita sit, non disputo) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet [80] ignominiosa sit, in nobili præsertim homine. Atqui nulla hic ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, spernenda ab omnibus iis, qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assentientem habere inter Jurisconsultos Carolum Molinæum *b*. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus, per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis, quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: *c* mendose admodum, & contra naturæ quoque jus. nam interfectio ista [81] non est modus aptus ad tuendam existimationem.

a Soto art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de just. & jure. & in l. 1. C. unde vi. Vasquez D. c. 18. n. 13. 14. Sylv. in verbo Bell. pag. 2. n. 4.

b In addit. ad Alex. cons. 119.

c Petr. Navarr. l. 11. c. 3. *n.* 376.

XI. Veniamus ad injurias, quibus res nostræ impetuntur. Si expletricem justitiam respicimus, non negabo ad res conservandas raptorem, si ita opus sit, vel interfici posse: nam [82] quæ inter rem & vitam est inæqualitas, ea favore innocentis

GRONOVII.

80 *Ignominiosa*] Indigna forti viro.

81 *Non est modus*] Idem judicavit Augustus Cæsar apud *Sueton.* c. 51. & 35.

82 *Quæ inter rem & vitam*] Etsi enim plus videtur exigi a fure, quam debet, si pro ablatis bonis vita ejus petatur: tamen judicio morali non est periculum, quod ipse in se arcessivit, 1, 2. 3. & quod minus est in re, quam est in hominis capite, id supplet lædentis injuria.

Nullam æqualitatem esse inter amissionem vel omnium bonorum & mortem, sententia, opinor, verior est. Sic tamen ut hominum maxima pars longe aliter se censere rebus testetur. Cur enim navigant, militant, in metalla se defodiunt, margaritas piscantur, & periculosissimas artes alias exercent, nisi ut ostendant ob bona & sæpe ob vilem mercedulam libenter se capite periclitari? Qui projecerunt suam vitam in acquirendo, an parcent alienæ in eo, quod tanto pretio acquisiverunt, tuendo? Inde passim ita loquuntur boni auctores, ut pecuniam & vitam parum differre significent. *Hesiodus:*

> Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.
>
> *Spiritu haud levior miseris mortalibus est res.*

Antiphanes apud *Stobæum:*

> Τ' ἀργύριόν ἐστιν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς·

Ὅστις

tis & raptoris odio compensatur, ut supra diximus: unde sequitur, si id jus solum respiciamus, posse furem cum re fugientem, si aliter res recuperari nequeat, jaculo prosterni. Demosthenes *a* oratione in Aristocratem: εἰ τ' οὐ δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παράνομον, οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ τἀμὰ ἐν πολεμίου μοίρᾳ, μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι· *Nonne hoc per Deos durum atque injustum est, nec scriptis tantum legibus, sed & communi inter homines legi contrarium, ut non sinar vi uti adversus eum, qui hostiliter res meas rapiat?* Nec obstat 83 caritas 84 per modum præcepti, 85 lege divina humanaque seposita, nisi res sit, quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt. *a* Pag. 437. A.

XII. 1. Quis sensus sit 86 legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, (ii) quam Demosthenes adversus Timocratem commemorat, t & inde sumta lex XII. Tabularum; & (kk) Platonis scitum nono de legibus. Nam omnes istæ leges in hoc conveniunt, quod 87 furem nocturnum a diurno

Ὅστις δὲ μὴ ἔχει τοῦτο, μηδ' ἐκτήσατο,
Οὗτος μετὰ ζώντων τεθνηκὼς περιπατεῖ.

Anima atque sanguis pecunia est mortalibus,
Hac si carebis, sine parandi copia,
Non vivis, umbra vivis mortua interes.

Sic *sanguinem, nervos, viscera, vitalia* dixerunt pro patrimonio, & *comedi, cædi, concidi, perire, funus,* de eo, qui bona perdit. Vide *Observat.* lib. 4. cap. 24.

GROTII.

t *Et inde sumta lex* XII. *Tabularum*] Addi potest *lex Wisigotthorum* libro VII. tit. II. cap. XVI. & *Capitulare Caroli Magni* lib. V. cap. 191. *Lege Langobarda*, qui nocte alienam curtem ingreditur, nisi ligandum se præbeat, occidi potest. [*Lib.* I. *Tit.* XIV. Cap. I.]

GRONOVII.

83 *Caritas*] Officium humanitatis communi naturæ debitum.

84 *Per modum præcepti*] Tanquam præcipiens, consulens ac monens contrarium, licet non imperans, ut lex.

85 *Lege divina humanaque*] Ipsam si consideres nudam, citra id, quo divinis & humanis legibus augetur.

86 *Legis Hebrææ*] Exod. 22, 2.

(ii) Vide supra, *Lib.* I. *Cap.* III. §. 2. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Νύκτωρ φῶρα εἰς οἰκίαν εἰσιόντα ἐπὶ κλοπῇ χρημάτων ἐὰν ἑλὼν κτείνῃ τὶς, καθαρὸς ἔστω. Pag. 874. B. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRONOVII.

87 *Furem nocturnum*] Nocturnum furem ideo licere vult occidi, quod noctu vix sit copia testium abhibendorum, atque ideo, si occisus reperiatur, facilius credatur ei, qui a se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum repertum cum aliquo instrumento, quo nocere posset.

Ergo hæc foret fictio juris, seu ejus, quod est possibile, incerta veritate, vel contra veritatem, pro ve-

a Soto d. loco: Mathesilan. notab. 135. Jas. & Gom. Institut. de act. in pr. Covar. d. §. 1. n. ibi. decimo. Less. dub. XI. n. 68.

b Covar. d. loco.

diurno distinguunt. de ratione legis ambigitur. *a* Quidam id unum putant spectatum, quod noctu discerni nequeat is qui venit, fur sit, an sicarius, & ideo tanquam sicarium posse interfici. *b* Alii discrimen in hoc positum existimant, quod noctu, quia fur ignotus sit, res minus videantur posse recuperari. Mihi legum conditores nec hoc nec illud proprie videntur spectasse; sed hoc voluisse potius, directe rerum causa interfici neminem debere: quod fieret, exempli causa, si fugientem inermem (11) telo prosternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: sed si ipse in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere a me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obstare mihi 89 quod me in id discrimen ad-

Aug. citat. in c. si perfodiens. de Homicid. Lessius d. cap. 9. dub. XI. n. 66.

veritate a jure facta ad certos effectus interpretatio. Quales & alibi, & in usucapione, & in postliminio JCti veteres agnoscunt. Sed haud scio, an fictio juris tantum valere possit, ut per eam homo alioqui conservandus possit occidi, quemadmodum per eam res potest retineri vel alienari. Potius hæc causa videtur, quod ubi minor est custodia hominum, ibi sanctior est custodia legis. Sic apud Scythas nihil furto gravius, quia, ut ait *Justinus*, sine tecti munimento pecora & armenta habentibus nihil salvum esset, si furari liceret. Sic abigeatus gravius punitur furto, etsi possint res furto ablatæ multo esse pretiosiores, quia fide publica in pascuis sunt pecudes, nec ita possunt custodiri, ut quæ domi sub oculis & claustris habemus. Sic noctu cum dormiunt homines, &, ut eleganter *Statius*, *mandavere animas* (quasi alienæ fidei commisere, non ipsi in potestate habent) vigilat lex: & in minore providentia dominorum majorem metum furibus facit.

Deinde non modo adversus nocturnum furem præsumptio est defendisse se telo, sed indubitatum hoc habuerunt legum conditores, nec intelligi potest fur nocturnus sine telo: quia enim noctu sunt omnia clausa, quomodo nudis manibus effringet januam, perfodiet parietem, dimovebit arcarum & armariorum seras? Tertio ob hanc quoque causam, quod noctu clausa sunt omnia, nec sine vi possunt aperiri, fur nocturnus non intelligitur sine vi, & quidem in locum sanctissimum. *Quid enim sanctius, quid omni religione munitius, quam domus uniuscujusque civium? hic aræ sunt, hic foci, hic Dii penates, hic sacræ religionis cerimoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit*, inquit Cicero in oratione pro domo cap. 41. *Jam si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vis vi illata defenditur*, ut idem pro Milone cap. 3.

Legis hujus ex 12. tabulis ibidem sic meminit Cicero: *duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt.*

89 *Quod me in discrimen*] Quod quasi mea culpa in id periculum veni.

(11) Addidi vocem hanc *inermem*, quæ, quamquam in omnibus Editionibus desit, omnino necessaria est, ut series orationis constet, & species ista differat à sequenti, in qua Fur etiam fugere manifesto supponitur, sed ita ut se telo defenderet. Vel sic tamen non satis firma & cohærens est Auctoris nostri ratiocinatio. Vide Notas Gallicas in h. l. Adde PUFENDORFII nostri Caput antea indicatum. *J. B.*

GRO-

adduxerim, dum rem meam cupio retinere, aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi posse imputari, qui verser in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam, cum utar meo jure.

2. Discrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc positum est, quod noctu vix sit copia testium adhibendorum: atque ideo, si occisus fur reperiatur, facilius credatur ei, qui a se vitæ tuendæ causa dicat furem interemtum, repertum scilicet cum aliquo instrumento, quo nocere posset. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto 90 במחתרם: quod quidam transferunt *in perfossione*; alii forte melius, *cum perfossorio instrumento*: quomodo & Jeremiæ 11, 34. ea vox a doctissimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim tabularum, quæ furem diurnum occidi vetat, (mm) addita exceptione, nisi se telo defenderit. Adversus nocturnum igitur præsumtio est defendisse se telo. Teli autem nomine ferrum, fustis & lapis venit, ut ad hanc ipsam legem notatum a *a* Cajo est. Contra ab Ulpiano proditum est, *b* quod de fure nocturno dicitur, si quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, (nn) si parcere ei sine periculo suo non potuit, nimirum rem servando.

a L. Si pignore, 54. §. furem, 2. D. de furtis.

b L. furem, 9. D. ad leg. Corn. de sicariis.

3. Est ergo, ut dixi, præsumtio pro eo, qui furem noctu occidit: sed si forte testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum, qui furem occidit, adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam 91 diu quam noctu lex duodecim tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur, (oo) ut ex Cajo *c* discimus,

c L. Itaque, 4. D. ad leg. Aquiliam, §. 1.

GRONOVII.

90 בְּמַחְתֶּרֶם] A חָתַר *Fodere.*

91 *Diu*] Interdiu.

(mm) Exceptio illa ideo additur, quòd interdiu facilè cognosci aut capi Fur possit, adeo ut raro quis ad recuperandas res ablatas cogatur adversus Furem fugientem, & armis prædam tueri volentem, suam ipsius vitam defendere. *J. B.*

(nn) In lege illa, non suo loco ab Architectis Juris Romani posita, agitur de *Lege Aquilia*, quæ jubebat reparationem damni dati ab eo, qui servum alienum in furto deprehensum interfecerat; non autem de *Lege Corneliâ*, secundum quam, ut & legibus XII. Tabularum, nocturnum furem *omnimodo* occidere licebat. Hoc egregiè probavit summus Jurisconsultus Clariss. NOODT, *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. IX. & *Ad Legem Aquil.* Cap. V. quamquam rationes ejus convellere nuper conatus est Vir Eruditissimus, *J. van de Water*, Obs. Jur. Rom. *Lib.* 1. *Cap.* 18. *J. B.*

(oo) Sed *clamor* ille non exigitur à Duodecim Tabb. Additamentum est *Gaji* JCti, qui etiam agit tantum de *Lege Aquilia*. Vide omninò laudati Cl. *Noodtii* Observ. L. 1. c. 15. *J. B.*

mus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat [a] Ulpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur.

a Pag. 236. B. Ed. Bas. 1572.

4. Cui simile est quod lex [b] Hebræa u puellæ 92 de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa quam Romana, id quod caritas suadet, civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut id ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit, permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id, quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

b Deut. XXII, 23. & seqq.

XIII. 1. 93 Quid vero jam de lege Euangelica dicemus? idem

GROTII.

u *Puellæ de vi in agro illata vult credi*] Bene id explicat *Philo*, ut locus frequentioris exempli caussa sit positus, non quod ex eo solo semper definienda sit controversia. Potest enim, ut libro de specialibus legibus ille disserit, & in urbe aliqua vim pati occluso ore, & in agro aliqua consentire in stuprum. (Pag. 788. D. E. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

92 *De vi illata*] Quæ dicit se vi stupratam.

93 *Quid vero jam de lege Euangelica*] Rursus inculcat legis, ut loquitur, Euangelicæ perfectionem, quasi perfectio Euangelii sit demere metum grassatoribus nocturnis, & exponere bonos impunitiori audaciæ facinorosorum. Verba Christi sunt Matth. 5. *Audistis, quia dictum est: oculum pro oculo, dentem pro dente. Ego autem dico vobis, ne obsistite injurioso: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & qui voluerit tecum in judicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & qui te angariaverit mille passus, vade cum illo & alia duo.* Hæc non præstant fures salvos. Et primo valet responsio, quam ipse dedit supra illis, qui verba de alapa bello & omni actioni forensi obducebant: nempe alapam esse contumeliam levem, nec re, sed opinione magnam. Sic tunica etiam & pallium amissionem non maximi pretii bonorum significant. At fur nocturnus non petit tunicam & pallium, sed aurum & argentum, &, si potest, omnem censum patris familias. II. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* dictum est magistratibus. *Deuteron.* 19. Id non abrogat Christus, quemadmodum nec abrogavit *non occides, non mœchaberis*, quorum ante meminit. Sed hæc omnia vindicat a pravis interpretationibus Judæorum, qui illud, de quo agimus, applicabant male sibi & privatim, & publice. Privatim, cum hinc sibi jus facerent ob minimas injurias, minimaque damna immortale odium gerendi. Publice, quia sub jugum erant Romanorum redacti, si quid ab his grave paterentur, rebelliones coquebant, & cœlum vituperabant, jactantes

idem ab ea permitti, quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moysis, ita hic quoque plus eam a nobis exigere? Ego quin plus exigat, non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ 94 incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius, quam interfici a nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter, omittenda res est. nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram.

2. Et quanquam hodie omnes ferme, *a* tam Jurisconsulti, quam Theologi, doceant, recte hominem a nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines, in quibus lex Moysis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit *b* Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam pro-*

a Soto d. art. 8. *Less. dub.* XI. *n.* 74. *Sylv. in verbo Bellum* 2. *n.* 3. *Pan. c.* 2. *de homicidiis. Less. d. loco.*

b Lib. I. *de Lib. arbitr. c.* 5.

jactantes semper se Abrahami semen, & fœderatum Deo populum, & immemores, se fœdus illud & aliis peccatis multis, & non agnoscendo Messiam præsentem, irritum fecisse. Ait igitur, *ne obsistite injurioso*, nempe ut soletis obsistere lædentes magis vestras conscientias, quam ab illo forte in bonis vestris læsi estis, nec tantopere studentes, ut puniantur, qui peccant, quam ut iræ vestræ & vindictæ cupido exsatientur. Quemadmodum dixerat antea, *ne juretis omnino:* nempe ut soletis leviter & præter necessitatem. Quum autem jubet, qui tunicam auferat, ei & pallium tradi, qui maxillam dextram feriat, ei & lævam porrigi, qui angariet ad miliare unum, addi alterum, non præcipit patientiam hominum injustorum, ubi possunt puniri, sed patientiam & æquum animum in castigationibus Dei per iniquos potentes, nec vetat, ne arceantur plectanturve scelera, ubi possunt plecti aut prohiberi: sed si justo Dei judicio homines potentes & majores legibus istis injuriis nos afficiant, ut patienter feramus, & agnoscamus, hæc evenire nobis ob peccata nostra, Deumque, per illam injustitiam hominum, justissima & sanctissima decreta sua exsequi: adeoque non efferamur impatientia adversus istas virgas Dei, ut si & alterum tantum perdendum sit de bonis, si duplicetur contumelia, si geminetur labor, parati simus sustinere & mente atque ore dicere: *Iram Domini portabo, quia peccavi ei*, Mich. 7, 9. In eo adeo nihil perfectius a nobis postulat Euangelium, ut idem jam præstiterint sancti in veteri testamento. Sic David 2 *Samuel.* 16. *Dimitte eum, ut male dicat, Dominus enim præcepit ei, ut maledicat David.* Et poterat tunc punire: sed id tempus erat, quo se humilem redderet coram Deo rex piissimus, non magnum coram hominibus. Sic *Jobus* cap. 1. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.*

94 *Incruenta contentio*] Lis in foro apud judicem, cui nullum periculum sanguinis aut cædis intervenit.

providentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt? Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore x laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis Euangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti: tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

XIV. Quæritur a nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici a privato, simul etiam præstet, ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum 95 lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia, fas non esse quemquam ad mortem damnare, y nisi ob delicta, quæ lex per Mosem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ sola 96 animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe

GROTII.

x *Laxata est disciplina*] *Hieronymus* in vita Malchi: *Postquam ecclesia cœpit habere Christianos magistratus, facta est quidem opibus major, sed virtutibus minor.* (T. I. pag. 255. B. ubi tamen paullo aliter verba leguntur.) Vide c. *suscepimus*, de homicidio voluntario (*in Decretalibus*) & c. de his, 36. distinct. 50.

y *Nisi ob delicta, quæ lex per Mosem data morte punivit*] Contra leges, quæ venantes rusticos morte puniunt, vide *Gregorium Turonensem* libro X. c. 10. *Johannem Sarisberiensem* Policratici Lib. I. Cap. IV. (*pag.* 18. *Ed. Lugd. Bat.* 1639.) *Petrum Blesensem* epistola CXXIX.

GRONOVII.

95 *Lex jus necis non habet*] Ait legem jus necis non habere in cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi, ut mortem mereatur. Quasi non minimum delictum, si ob causas incidentes sub capitis pœna vetetur, capitale fiat. Sibi imputet, qui transgreditur. Quare enim non licuerit Atheniensibus jubere, ut capitale esset, si quis legem de vindicanda Salamine tulisset? *Justin.* 2, 7. Quare non Thuriis, ut capite lueret, si quis cum armis in concionem venisset? *Diod. Sicul.* 12, 12. Quare non Carthaginiensibus, ne quis Græcis literis aut sermoni studeret, quo loqui cum hoste aut scribere sine interprete posset? *Justin.* 20, 5. Quomodo autem consistet imperium militare, in quo minima quæque vetita capite luuntur? ut si quis in agmine ordinem excessit, si in rustici tugurio inventus est, si gallinam abstulerit. Et quantum est in se spectatum vesci de arbore? tamen capitale fuit, quia Deus dixerat: *quo die ex eo vesceris, morte morieris.* Distinguendum igitur, ne lex sit tyrannica, quæ servari non potest, & pro laqueo est ad capiendos innocentes, nec gravem causam habet. Si ratio est & potest servari; utique quantumvis parvum delictum capitale facit.

96 *Animum tranquillat*] Omnes conscientiæ scrupulos eximere potest.

GRO-

certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos, qui mortem meruerunt, privatim interficiendi, nisi in criminibus 97 valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, 98 tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet, duobus modis posse contingere, ut a privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor 99 concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus 1 duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. At qui id jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta a nobis huc usque sunt, de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed z ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello 2 jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum, quia non oritur, nisi ubi non sunt aut cessant judicia, 3 tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme

GROTII.

z *Ita ut ad bellum publicum quoque aptari debeant*] *Ammianus* lib. XXIII. (*Cap.* I.) *Cum irruentibus armis externis lex una sit & perpetua, salutem omni ratione defendere, nihil renitente vi moris.* [De ultimis verbis, ubi in Editione VALESII & GRONOVII legitur, *remittente*, pro *renitente*, vide JAC. GOTHOFRED. in *Cod. Theod.* T. V. pag. ult. *J. B.*] Alexander Imperator oratione ad milites apud Herodianum VI. καὶ τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ εὐγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν· τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαρράλεον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνεσθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι· *Injurias qui prior infert, nihil habet probabilis coloris: at qui sibi molestos arcet, ex bona conscientia sumit fiduciam, bonaque ei spes adest inde, quod injuriam non inferat, sed auferat.* (Cap. 3. *num.* 8, 9. *Ed. Boecler.*)

GRONOVII.

97 *Valde atrocibus*] Ut proscriptos & militiæ desertores, supra 1, 4. 16. & exsules, ubi de iis lex est, qualis apud *Quintilianum* avum declam. 305.

98 *Tollere quidem*] Impunitatem dare in foro soli vel apud judicem mortalem, non liberare conscientiam.

99 *Concedat alteri*] Non directe ac verbis interpositis, sed si dum aggreditur, tantum interveniat spatii aut loci, ut contraria arma expedire possim.

1 *Duos mortem meritos*] Ut Romani gladiatores noxios.

2 *Jus quasi momentaneum*] Momentum vel punctum temporis durat.

3 *Tractum habet*] Non coërcetur intra tantas temporis angustias.

ferme 4 defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus. Unde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum cœptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est, quod quidam tradiderunt, [a] jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justi, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt, qui in hanc rem citantur [b] auctores. Sed 5 ut vim pati posse ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos metus a divina providentia & ab innoxia cautione, non a vi præsidium petendum est.

[a] *Alb. Gent. lib.* 1. c. 14.

[b] *Bald. lib. de rer. divis.*

XVIII. 1. Nec minus illud displicet, quod [c] docent, justam esse defensionem etiam eorum, qui 6 bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt 7 tantundem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi, ob metum ne plus æquo puniatur.

[c] *Alb. Gent. lib.* 1. c. 13. *Castr. lib.* 5. *de Justitia.*

2. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu: ac tum demum pia erunt ejus arma. Sic Ezechias, [d] cum fœdere non stetisset, quod cum rege Assyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam, & regi permittit arbitrium mulctæ: idque cum fecisset, & postea iterum bello lacesseretur, fretus bona conscientia vim hostium sustinuit, & Deum habuit faventem. Pontius Samnis post res Romanis redditas, deditum belli [e] auctorem,

[d] 2 *Regum* XVIII, 7. 14. & *cap.* XIX.

[e] *Livius, lib.* IX. c. 1.

GRONOVII.

4 *Defensio mera*] Nam offensio ex intentione justa non est, supra n. 4.

5 *Ut vim pati*] Ut quia prævideo aliquem huc crescere posse, me ut impune lædat, quum hujus animi nondum ulla signa det, ideo eum aggredi possim, & incrementa ejus vi interpellare. Ariovistus ad *Cæsarem* 1. Gall. 44. debere se suspicari, simulata Cæsarem amicitia quod exercitum in Gallia habeat, sui opprimendi causa habere: quod nisi decedat, aut exercitum deducat ex his regionibus, sese illum non pro amico, sed pro hoste habiturum.

6 *Bellum promeriti*] Injuria facta justam alteri causam inferendi belli dederunt.

7 *Tantundem reponere vindictæ*] *Seneca* Troad. 278. *regi frenis nequit. Et ira & ardens hostis, & victoria commissa nocti.*

GRO-

ctorem, *Expiatum*, inquit, *est*, *quicquid ex federe rupto irarum in nos cœlestium fuit. Satis scio, quibuscunque Diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, iis non fuisse cordi tam superbe a Romanis federis expiationem spretam*. Mox: *Quid ultra tibi, Romane, quid federi, quid Diis arbitriis federis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum* 8 *judicem feram? Neminem, neque populum, neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtulissent (pp) Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, zz bonam causam ab his ad illos transiisse ait Aristides Leuctrica prima.

GROTII.

zz *Bonam causam ab his ad illos transiisse*] De principe Chalepi, qui pacem & residua tributorum obtulerat Romano Argyropolo Imperatori, vide *Zonaram* (Lib. XVII. Cap. II.) simile de Cruciferis in *Cromero* libro XVII. (pag. 393. *Ed. Basil.* 1555.) de Helvetiis, qui Carolo Burgundo de curru ovium pellibus onusto, ademtoque mercatoribus, satisfactionem obtulerant, vide *Philippum Cominæum* libro VII. [Non ipsi *Helvetii* currum mercatoribus ademerunt, sed currum, qui *Helvetii* cujusdam mercatoris erat, Comes *Romondius* prehendi jussit: unde ortum bellum *Helvetiorum* cum eo, & postea, cum *Carolo Audace*, hoc obtentu adversus illos arma movente. Vide *pag. 66. & 67.* Versionis *Sleidani*, quâ usus Auctor noster, *Ed. Wech. J. B.*]

GRONOVII.

8 *Judicem feram*] Ferre judicem est provocare adversarium ad judicem vel arbitrum secum ex utriusque sententia capiendum, in quem compromittant.

(pp) Immo *Lacedæmonii Thebanis*. Deinde non agit heic *Aristides* de oblatâ æquâ satisfactione: verum de vindictâ, quam *Thebani* ipsi sumserant, in prœlio *Leuctrico*, ubi victores fuerant. Vide locum, *pag.* 93. Tom. II. *Ed. Paul. Steph.* & adde *Xenophontem*, Hist. Græc. *Lib.* VI. *Cap.* V. §. 33. *& seqq.* Ed. Oxon. *J. B.*

CAPUT II.

De his, quæ hominibus communiter competunt.

I. *Ejus quod nostrum est divisio.*
II. *Proprietatis exordium & progressus.*
III. *Quædam propria fieri non posse, ut mare sumtum pro suo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
IV. *Sola non occupata cedere singulis occupantibus, nisi per universitatem a populo occupata sint.*
V. *Feras, pisces, aves cedere occupanti, nisi lex obstet.*
VI. *In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore necessitatis, & unde id veniat.*
VII. *Obtinere id, nisi necessitas aliter sit vitabilis.*
VIII. *Nisi par sit necessitas in possidente.*
IX. *Adjunctum esse onus restituendi rem, cum restitui poterit.*

X. *Exemplum hujus juris in bellis.*
XI. *In res proprias factas jus hominibus competere ad utilitatem, qua nihil alteri decedit.*
XII. *Hinc jus in aquam profluentem.*
XIII. *Jus transeundi terra & amnibus, quod explicatur.*
XIV. *An mercibus transeuntibus vectigal possit imponi.*
XV. *Jus morandi ad tempus.*
XVI. *Jus habitandi his competens, qui sedibus suis expulsi sunt, sub imperio quod reperitur.*
XVII. *Jus habendi loca deserta: quod quomodo intelligendum.*
XVIII. *Jus ad actus, quos vita humana desiderat.*
XIX. *Ut ad emenda necessaria.*
XX. *Non etiam ad res suas vendendas.*
XXI. *Ad quærenda matrimonia: quod explicatur.*
XXII. *Jus ea faciendi, quæ promiscue extraneis permittuntur.*
XXIII. *Quod intelligendum, si quid permittatur quasi ex jure naturali, non ut ex beneficio.*
XXIV. *An licitus sit contractus cum populo, ut is fruges suas, eis, quibuscum jam contraxit, non aliis vendat.*

I. SEquitur inter belli causas injuria facta, & primum adversus id, quod nostrum est. Est autem nostrum aliud 1 communi hominum jure, aliud 2 nostro singulari. Ab eo, quod hominibus commune est, incipiamus. Hoc jus aut directe est in rem corporalem, aut 3 ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ sunt a proprietate, aut jam 4 aliquorum propriæ. Res, quæ a proprietate vacant, aut tales sunt, ut 5 propriæ fieri nequeant, aut 6 ut possint. Quo rectius hoc intelligatur, noscendum est proprietatis, (aa) quod dominium jurisconsulti vocant, exordium.

[a] Gen. I, 29. 30. IX, 2. II. 1. Deus humano generi generaliter [a] contulit jus in res hujus inferioris naturæ statim a mundo condito, atque iterum mundo post diluvium reparato. [a] *Erant*, ut Justinus [b] loquitur, *omnia communia & indivisa omnibus, veluti unum cunctis pa-*

[b] Lib. XLIII. c. 1.

GROTII.

a Erant omnia communia & indivisa omnibus] Ejus vestigium mansit in Saturnalibus.

GRONOVII.

1 *Communi hominum*] Quia cujusvis hominis est, & propterea nec nos eo possumus excludi.

2 *Nostro singulari*] Quia neminis præter nos, vel eum, cujus est, adeo ut alius id male invadat.

3 *Ad actus*] Num. 18.

4 *Aliquorum propriæ*] Num. 6.

5 *Propriæ fieri nequeant*] Num. 3.

6 *Ut possint*] Num. 4. & 5.

(aa) De tota hac materia consule PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. ac Gent.* Lib. IV. Cap. 4. cum Notis nostris, præsertim Editionis alterius, ubi res longè pleniùs & accuratiùs pertractatur. *J. B.*

patrimonium esset. Hinc factum ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset, quod vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac 7 talis usus universalis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arripuerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitudine hoc intelligi potest ea, quæ est apud Ciceronem de a finibus III. b *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occuparit.* a Cap. 20.

Neque is status durare non potuit, si aut 8 in magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, communionem scilicet c ex simplicitate eximia, videre licet in quibusdam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex caritate, exhibuerunt olim d 9 Esseni, deinde Christiani, qui Hierosolymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci, qui vitam degunt 10 asceticam. Simplicitatis, in qua e primi homines sunt conditi, argumentum præbuit nu-

GROTII.

b *Theatrum cum commune sit*] *Seneca* de beneficiis VII. c. XII. *Equestria omnium equitum Romanorum sunt. in illis tamen locus meus fit proprius, quem occupavi.*

c *Ex simplicitate eximia*] *Horatius:*

Campestres melius Scythæ,
Quorum plaustra vagas rite trahunt domos,
Vivunt, & rigidi Getæ,
Immetata quibus jugera liberas
Fruges & Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua,
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.

(Lib. III. Od. XXIV, 9.)

d *Esseni*] Et ab his orti Pythagoristæ. Vide *Porphyrium*, (*vit. Pythag.* §. 20.) *Diogenem Laërtium*, (VIII, 10.) *Gellium*, I, 9. [Vide Auctoris *Epist.* I. Part. 552. ubi hanc suam conjecturam rationibus firmare nititur. Quod quidem, sive verum, sive falsum, parum ad rem facit. *J. B.*]

e *Primi homines*] Adam typus humani generis. Vide *Origenem* contra *Celsum.* Neque nihil huc pertinet, quod *Tertullianus* dixit libro de anima: *Naturale enim rationale credendum est, quod animæ a primordio sit ingenitum, a rationali videlicet auctore. Quid enim non rationale, quod Deus jussu quoque ediderit, nedum id quod proprie afflatu suo emiserit? Irrationale autem posterius intelligendum est, ut quod acciderit ex serpentis instinctu, ipsum illud transgressionis admissum, atque exinde inoleverit, & coadoleverit in anima adinstar jam naturalitatis, quia statim in primordio naturæ accidit.* (Cap. 16.)

GRONOVII.

7 *Talis usus*] Exercitium juris hujus & apprehensio rei hoc animo, ut mihi serviret, tantundem valebat tum, quantum nunc proprietas.

8 *In magna quadam*] Mansissent incallidi, & ex iis ignoratio verborum. *Justin.* 2, 2.

9 *Esseni*] 1, 3. 3.

10 *Asceticam*] Exercent & castigant corpus, ut animus magis vacet religioni. 1, 2. 9.

GRO-

a Justin. lib. II. c. 2.
b Ann. III, 26.
c 2 Ad somn. Scip. c. 10.
d Sap. III, 24.
e 2 Cor. XI, 3.
f Proverb. III, 18.
g Philo de Mund. cre. p. 35. D.
h Apocalyp. XXII, 2.

nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitiorum, quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur a Trogus. *Vetustissimi mortalium*, inquit b Tacitus, f *nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna aut coërcitionibus agebant.* Apud Macrobium est: c *Primum inter homines mali nescia & adhuc astutiæ inexperta simplicitas.* hæc simplicitas g 11 ἀφθαρσία videtur dici sapienti d Hebræo, Paulo e apostolo ἁπλότης, quam opponit τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium erat illis unicum DEI cultus, h cujus symbolum f arbor vitæ, ut Hebræi g veteres explicant, assentiente h Apocalypsi. Vivebant autem facile ex his, i quæ sine industria sponte sua terra proferebat.

2. Verum in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed animum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat k arbor scientiæ boni & mali, id est, earum re-

GROTII.

f *Nulla adhuc mala libidine*] *Seneca* de iisdem epistola XC. *ignorantia rerum innocentes erant.* Deinde locutus de justitia, prudentia, temperantia, fortitudine, addit: *Omnibus his virtutibus habebat similia quædam, rudis vita.* Josephus: μηδεμιᾶ ξενιζόμενοι ψυχὴν φροντίδι· *Nullis curis turbidum habentes animum.* (Antiq. Jud. Lib. I. Cap. 1. §. 4. *pag.* 8. *Ed. Hudson. Amst.* ubi legitur ξαινόμενοι.

g Ἀφθαρσία *videtur dici sapienti Hebræo*] Sic & *Paulus* Ephes. VI, 24. qui & ἀδιαφθορίαν dixit Tit. II, 17. [Auctor in Adnotationibus suis ad V. & N. Test. voces has aliter exponit. Vide, si tanti est. *J. B.*]

h *Cujus symbolum arbor vitæ*] Sanctitas superior Rabbinis. ἔνθεος σοφία, divina sapientia, Arethæ ad Apocalypsin. De Paradiso vide *Ecclesiastici* caput XL, 17. & quatuor fluminibus Paradisi eundem librum XXIV, 25. & sequentibus.

i *Quæ sine industria sponte sua terra proferebat*] Vide egregium hac de re locum libro I. (Cap. 2.) *Varronis* de Re rustica, ex Dicæarcho: & confer quæ ex eodem Dicæarcho habet *Porphyrius* de non esu animalium IV. (*Pag.* 342. & *seqq.*)

k *Arbor scientiæ boni & mali*] Josephus: (Antiq. Jud. *Lib.* I. Cap. I. §. 4. pag. 7.) τὸ φυτὸν ὀξύτητος καὶ διανοίας ὑπῆρχεν· *quæ arbor erat solertiæ & intelligentiæ.* Telemachus apud *Homerum:* (*Odyss.* XX, 309.)

—— καὶ οἶδα ἕκαστα,
Ἐσθλά τε καὶ τὰ χέρεια. πάρος δ' ἔτι νήπιος ἦα.

—— *omnia novi,*
Quæ bona, quæ mala sunt, nec sum jam parvus ut ante.

Zenoni Cittiensi prudentia, scientia bonorum, & malorum, & mediorum. Est id apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* VII. §. 92.) *Plutarchus* de communibus notitiis: τί δεινὸν, εἰ τῶν κακῶν ἀναιρεθέντων οὐκ ἔσται φρόνησις, ἑτέραν δ' ἀντ' ἐκείνης ἀρετὴν ἕξομεν, οὐκ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, ἀλλ' ἀγαθῶν μόνον ἐπιστήμην οὖσαν; *Quid nocebit, si ablatis malis nulla erit prudentia, pro ea autem alienam habeamus virtutem, quæ non bonorum ac malorum, sed solorum bonorum sit scientia?* (Pag. 1067. A. Tom. II. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

11 Ἀφθαρσία] Integritas.

GRO-

rerum, quibus tum bene tum male uti licet: 12 φρόνησιν μέσην vocat a Philo. Huc respiciens Salomo, b *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id est, *simplicem*, *sed ipsi quaesiverunt sibi cogitationes multas.* 13 ἔρρεπον εἰς πανουργίαν, ut dicto loco Philo loquitur. Dion Prusaeensis oratione c VI. ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον καὶ τὸ πολλὰ διευρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν. οὐ γὰρ πρὸς ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην, χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui primos secuti sunt hominibus calliditatem* l *variaque ad vitam reperta non multum fuisse conducibilia. Ingenio enim usos homines non tam ad fortitudinem ac justitiam quam ad voluptatem.* Antiquissimae artes agricultura & pastura in primis fratribus apparuerunt; non sine aliqua 14 rerum distributione. 15 ex studiorum diversitate aemulatio, etiam caedes: ac tandem cum 16 boni malorum consortio contaminarentur, m vitae genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum, quos 17 χειροδίκας Graeci vocant. n Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis, o cui inserviit vinum; unde & illiciti amores.

a De Mundi opif. p. 35. E.
b Eccles. VII, 30.
c Pag. 92. A. Edit. Morell.

3. Praecipue vero concordiam rupit generosius vitium, ambitio, (bb) cujus signum turris Babylonica d mox alii alias 18 terras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum com-

d Gen. x, 11.

GROTII.

l *Variaque ad vitam reperta*] Late hoc explicat *Seneca* epistola xc. quem lege, & Dicaearchum apud dictos jam scriptores.

m *Vitae genus giganteum*] *Seneca* naturalium III. in fine: *exstinctis pariter feris, in quarum homines ingenia transierant.* (Cap. 30.)

n *Mundo per diluvium purgato, pro ferina illa vita successit cupido voluptatis*] *Seneca* dicto loco: *illis quoque innocentia non durabit, nisi dum novi sunt.* (*Quaest. Nat.* III, 30.)

o *Cui inserviit vinum, unde & illiciti amores*] *Praemiumque summum ebrietatis libido portentosa ac jucundum nefas. Seneca* ibidem. [Haec verba non sunt *Senecae*: verum *Plinii*, Hist. Nat. *Lib.* XIV. c. 22. pag. 728. Tom. I. *Edit. Hard.* in fol. *J. B.*]

GRONOVII.

12 Φρόνησιν] Prudentiam mediam vel ambiguam.

13 Ἔρρεπον] Inclinarunt, vergere coeperunt ad malitiam.

14 *Rerum distributione*] Nam alter agrum frumento, alter pascuum sibi vindicarat.

15 *Ex studiorum diversitate*] Dum uterque suum praefert, alterius studium contemnit.

16 *Boni malorum*] *Gen.* 6, 1.

17 Χειροδίκας] Violenti, quibus jus in manibus.

18 *Terras partito*] Partitio terrarum in populos, cujus imago apud veteres Germanos. *Caesar* 6. Bell. Gall. 22.

(bb) Ambitione impulsos fuisse homines ad exstruendam Turrim Babylonicam, non ita certum est. Quâ de re videri possunt *Origines Babylonicae* Eruditissimi PERIZONII, Cap. XIII. *J. B.*

GRO-

a Gen. XIII. communio: [a] quia tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine incommodo ullo ad multorum usus sufficeret:

b Virg. Georg. I. vers. 126. [b] *Ne signare quidem aut partiri limite campum*
Fas erat. ——— ——— ———

Donec, aucto ut hominum ita pecudum numero, passim terræ non in gentes ut ante, sed [19] in familias dividi cœperunt. p Puteos vero, rem in [20] siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, [c] occupando quisque suos fecere. Hæc sunt, quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his, quæ philosophi & poëtæ de primo statu rerum communium & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia [d] alibi a nobis producta sunt.

c Gen. XXI.

d Mari libero Cap. 15.

4. Hinc discimus, quæ fuerit causa, ob quam a primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod, cum non contenti homines q vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit [21] locorum, in quæ homines discesserunt, distantia, deinde [22] justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum, quæ debebat, æqualitas servaretur.

5. Simul discimus, quomodo res [23] in proprietatem iverint: non [24] animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures po-

GROTII.

p *Puteos vero*] De puteis ad Oasim inter multos communibus vide *Olympiodorum* apud *Photium*. (Cod. 80. pag. 193. *Edit. Rothomag.*)

q *Vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito*] Qualem vitam Scritefinnorum nobis accurate describit *Procopius* Gotthicorum II. (c. 15.) Adde *Plinium* XII. Procem. & *Vitruvium* II. c. I.

GRONOVII.

19 *In familias*] Partitio in domos.

20 *Siticulosa*] Qualis est orienti soli propior regio. *Justin.* 12, 10.

21 *Locorum, in quæ*] Quum alia atque alia appetendo loca, qui desierant una vivere, desierunt & res communicare.

22 *Justitiæ & amoris defectus*] Quum scilicet quidam per inertiam minus operæ conferrent ad res communes excolendas, nec minus tamen aliorum labore fruerentur: alii per avaritiam aut luxum plus appeterent, aut consumerent, quam frugalibus aut æquis dignum esset.

23 *In proprietatem*] Propriæ factæ sint.

24 *Animi actu*] Destinatione mera, vel cupiditate habendi.

GRO-

poterant: sed pacto (cc) quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, r ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, s censeri debet inter omnes convenisse, ut, quod quisque occupasset, id proprium haberet. t *Concessum*, inquit a Cicero, *sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura.* Cui addendum illud b Quintiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quidquid jure possidetur, injuria aufertur.* Et veteres cum 25 Cererem legiferam, c & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, u ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem.

a *Off.* III. c. 5.
b *Decl.* 13.
c *Macrob. Sat.* III. c. 12.

III. 1. His positis dicimus, mare sumtum aut 26 sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod, quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione: quia 27 causa, ob quam a communione discessum est, hic cessat. Est enim

GROTII.

r *Ut per occupationem*] Vide quæ hac de re ex Gemara & Alcorano nobis protulit honos Britanniæ *Seldenus* in Thalassocratico. (Seu *Mari Clauso*, Lib. I. Cap. 4. pag. 24. *Ed. Londin.* 1636.)

s *Censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset, id proprium haberet*] Cicero: *ex quo quia suum cujusque fit eorum quæ natura fuerant communia, quod cuique obtigit, id quisque teneat.* (*De Off.* I, 7.) Quod similitudine illustrat (*Ibid.* Lib. III. c. 10.) a Chrysippo reperta de stadio, ubi currendo licet vincere adversarium, non eum detrudendo. Scholiastes ad artem poëticam *Horatii*: (*Vers.* 128. pag. 627. Edit. Cruq.) *quemadmodum domus aut ager sine domino communis est: occupatus vero jam proprius fit. Varro* in Age modo: *Terra culturæ causa attributa olim particulatim, ut Etruria Thuscis, Samnium Sabellis.* [Apud PHYLARGYRIUM in *Virg. Georgic.* II. 167.]

t *Concessum, sibi ut quisque malit, quod ad vitæ usum pertinet, quam alteri acquiri, non repugnante natura*] Solon:

Χρήματα δ' ἱμείρω μὲν ἔχειν, ἀδί-
κως δὲ πεπᾶσθαι
Οὐκ ἐθέλω. ——
Divitias habuisse velim, sed non bene partas
Non cupiam. ——

(Vers. 7, 8. Eleg.) *Cicero* officiorum I: *Nec vero rei amplificatio nemini nocens vituperanda est, sed fugienda semper injuria.* (Cap. 8.)

u *Ex agrorum divisione exstitisse novi cujusdam juris originem*] *Postquam ex agrorum discretione nata sunt jura.* Ita *Servius* ad illud in quarto Æneidos: *Legiferæ Cereri.* (Vers. 58.)

GRONOVII.

25 *Cererem legiferam*] *Virgilius* 4. Æneid. 58. *Ovid.* 5. Metam. 343. *Athenæus* I, 12.

26 *Sub ratione*] Vel universum, vel partes ejus, ut grandes sinus aut freta propriive nominis tractus.

27 *Causa hic cessat*] Non est verendum, ne quis tantum ex eo sumat, ut alii fraudentur, atque ita non servetur æqualitas.

(cc) Nullum pactum heic intervenisse, neque etiam necessarium fuisse, fuse probavimus in Notis nostris Gallicis ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. IV. §. 4. & *seqq.* *J. B.*

GRO-

enim tanta maris magnitudo, ut ad (dd) quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, 28 si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est x ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo, qui in terra imperium habet.

2. Nec aliud censendum de 29 Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio, (ee) quæ mare consideratum, ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non procedit y nisi 30 in re terminata: unde [a] Thucydides terram vacuam vocat ἀόριστον· & Isocrates [b] terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per se non terminantur (31 τὸ ὑγρὸν ἀόριστον οἰκείῳ ὅρῳ, inquit [c] Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ aut z terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Apollonii verba apud [d] Philostratum. Sulpicius Apollinaris apud Gellium: [e] *Quid potest dici 32 citra oceanum esse, cum undique oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undique versum circumfluat, nihil*

[a] *Lib.* I. c. 139.
[b] *Paneg.* p. 48. A. *Ed. H. Steph.*
[c] *De gener. lib.* II. c. 2.
[d] *Vit. Apoll. Lib.* VII. c. 26. *Ed. Olear.*
[e] *Lib.* XII. *Cap.* 13.

GROTII.

x *Ad aucupia*] Et habitandi jus. Tam soli quam cœli mensura facienda est, ait *Pomponius* l. *si opus*. 21. §. 2. D. *quod vi aut clam*. Adde legem 83. seu penultimam. D. *pro socio*.

y *Nisi in re terminata*] Ideo jugera quæ possessorem non habent immetata dixit *Horatius*. (Lib. III. Od. XXIV, 12.)

z *Terra majus*] Ita de oceano sensit *Jarchas* apud Philostratum III, XI. (Cap. 37. *Ed. Olear.*)

GRONOVII.

28 *Si quis ejus*] Si homines possent volare, aut versari in aëre, sine tactu terræ vel molis, quæ a terra sustinetur.

29 *Syrtibus*] Magna & minore in ora Africæ. *Lucan.* 9, 303. *Sallust.* Jugurth. 78.

30 *In re terminata*] Quæ fines certos habeat.

31 Τὸ ὑγρὸν] Quod fluit vel liquidum est, non finitur proprio & sui generis termino.

32 *Citra oceanum*] Error *Sulpicii Apollinaris*, qui putavit *citra* idem esse quod *extra*. At *citra* oceanum est *intra* oceanum. Sic Gallia citerior Romanis, quæ intra Alpes, Hispania citerior, quæ intra Iberum flumen.

(dd) Ratio illa per se contrarium potius probat. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. §. 3, 4. & *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 4. ultimarum utriusque Versionis Editionum. *J. B.*

(ee) Vide contra, præter SELDENUM, in opere jam laudato, *Lib.* I. *Cap.* 22. Amplissim. BYNCKERSHOEK. Diss. *de Dominio Maris*, Cap. IX. *J. B.*

GRO-

nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia, quæ intra oras ejus inclusa sunt. 33 M. Acilius Consul in oratione ad milites, quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ *a* suasoriis dicitur oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano *b* unda mundum coërcens. 34 Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest, quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent.

a Suas. I. *b Pharf. V. 619.*

3. Ideo, quæ communia omnium fuerunt, & in prima divisione divisa non sunt, ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea, quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt a loca multa inculta adhuc, b insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam 35 per universitatem, alteram 36 per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum, qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen 37 assignatione quam 38 libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, 39 non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est: *c* qui imperium habet in terras & aquas, (ff) ejus lege impediri posse

c Covarr. c. peccatum. par. II. §. 8.

Dd. in. l. cunctos populos. C. de summ. Trin. Innoc. & Panorm. in c. a nobis 1. de sent. excomm. Covarr. d. loco.

GROTII.

a *Loca inculta adhuc*] Vide *Bembum* historiæ VI.

b *Insulæ in mari*] Ut Echinades, quas occupando suas fecit Alcmæon. *Thucyd.* II. in fine. [Non *Echinades* occupavit *Alcmæon*, sed loca circum *Oeniadas* urbem sita, τὰς περὶ Οἰνιάδας τόπους, adeoque in continenti; quamquam nata olim ex Insulis quibusdam vicinis. Inspice locum, §. 102. *Ed. Oxon. J. B.*]

GRONOVII.

33 *M.*] *Liv.* 36, 17.

34 *Nec fingenda*] Nec inducere in animum debemus, oceanum penitde ac terras a gentibus aliquando divisum esse.

35 *Per universitatem*] Quum ex illa generis humani communitate partem sibi eximit gens, vel civitas, vel regnum, & publicam facit.

36 *Per fundos*] Quum certas portiones privati consequuntur.

37 *Assignatione*] Attributione, quæ fit per electos, aut præfectos ei rei, ut apud Romanos per Triumviros coloniis deducendis.

38 *Libera occupatione*] Cujusque privati.

39 *Non ideo vacuum*] Exemplum apud *Tacitum* 13. annal. 54.

(ff) Animalia illa, non minus quàm res aliæ, quæcumque in dominio

posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. Ratio est, quia ad gubernationem populi 40 moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. Nec obstat, quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est, quamdiu lex civilis nulla intercedit; sicut lex Romana res multas relinquebat 41 in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere, quod jus naturæ prohibet, aut prohibere, quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare, quod naturaliter licebat, 42 atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. 1. Videamus porro, ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriæ aliquorum factæ sunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas 43 videatur absorbsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest, multo magis mores, qui scriptorum vinculis non tenentur.

2. Hinc primo sequitur, in gravissima necessitate reviviscere (gg) jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde &

minio singulorum non sunt, manserunt re verà in dominio populi, aut Regis, aut Senatus; adeo ut nequaquam necessarium sit fingere, adquisitionem dominii in ejusmodi rebus lege anteverti. Vide quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. VI. §. 3, 4. & *De Officio Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. XII. §. 6. ultimarum Editionum. *J. B.*

GRONOVII.

40 *Moraliter necessarium*] Non quidem necessitate absoluta & naturali, sed introducta gentium instituti.

41 *In illo primævo statu*] Sic olim in Hispania quilibet è vulgo rei metallicæ, prout libuisset, operam dabat. *Diod.* 5, 36.

42 *Atque etiam ipsum*] Et eximere aliquid promissæ occupationi, naturali jure concessa erat.

43 *Videatur absorbsisse*] Sustulisse omnem potestatem aliorum in re, quæ propria ex communi facta est.

(gg) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. VI. §. 5, 6, 7. ubi argumentum istud adcuratius pertractatur. *J. B.*

GRO-

& in lege dominii, summa illa necessitas videtur excepta.

3. Hinc illud, ut in navigatione, *a* si quando defecerint cibaria, quod quisque habet, in commune conferri debeat. Sic & defendendi mei causa vicini ædificium *b* orto incendio 44 dissipare possum: & funes aut retia discindere, *c* in quæ navis mea impulsa est, c si aliter explicari nequit. Quæ omnia 45 lege civili non introducta, sed exposita sunt.

a L. 2. §. 2. D. de. l. Rhod.
b L. 3. §. 7. D. de incend.
c L. 29. §. 3. D. ad leg. Aquiliam.

4. Nam & inter *d* Theologos recepta sententia est, in tali necessitate, si quis quod ad vitam suam necessarium est, sumat aliunde, eum furtum non committere: cujus 46 definitionis non hæc causa est, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, sed quod res omnes in dominos distinctæ, 47 cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam si primi divisores interrogati fuissent quid de ea re sentirent, respondissent quod dicimus. *Necessitas*, inquit pater Seneca, *e magnum humanæ imbecillitatis patrocinium*, d *omnem legem* (humanam scilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. *f* Cicero Philippica XI. *Cassius in Syriam profectus est, alienam provinciam, 48 si homines legibus scriptis uterentur: his vero oppressis, 49 suam lege na-*

d Thom. 2. 2. 66. 7. Covar. cap. peccatum. p. 2. §. 1. Soto lib. V. q. 3. art. 4.
e Controv. IV. 27.
f Cap. 12.

GROTII.

c *Si aliter explicari nequit*] Talia non procedunt nisi ex magna & satis necessaria causa. *Ulpianus* l. *Si alius*. §. 4. D. *quod vi aut clam*: ubi sequitur exemplum illud de ædibus intercisis arcendi incendii causa.

d *Omnem legem frangit*] *Quicquid coëgit, defendit.* lib. IV. contr. XXVII. Exemplis idem *Seneca* illustrat in excerptis controversiæ IV. (*Lib.* IV.) *Necessitas est, quæ navigia jactu exonerat: necessitas est, quæ ruinis incendia opprimit: necessitas est lex temporis. Theodorus Priscianus* vetus medicus: *Expedit prægnantibus in vitæ discrimine constitutis sub unius partus sæpe jactura salutem mercari certissimam, sicut arboribus crescentium ramorum accommodatur salutaris abscissio, & naves pressæ onere cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium.* Prima verba illa ad ἐμβρυοθλάστην pertinent, cujus instrumenti descriptio apud *Galenum* & *Celsum*, ac proinde eadem vox restituenda apud *Tertullianum* de anima. [Locus *Tertulliani* legitur Cap. 25. Sed emendatio, quam Auctor heic proponit, ab aliis jam occupata fuerat, etiam ante H. STEPHANUM, qui illam probat, in *Thesauro* suo, Tom. I. pag. 796. *J. B.*]

GRONOVII.

44 *Dissipare possum*] Quod est incendium ruina extinguere: quod de suis fortunis dicebat Catilina.

45 *Lege civili*] Pandectas quoque juris civilis Romani sanxit; non tamen, ut propriam ejus juris partem, aut illius civitatis populive constitutionem, sed ut a naturæ æquitate comparatam legem.

46 *Definitionis*] Regulæ, sententiæ, pronuntiati.

47 *Cum benigna receptione*] Ea cum conditione atque exceptione, ut, ubi noxæ & damno est distinctio dominiorum, ibi valeat pristina communitas.

48 *Si homines legibus*] Nisi bellum civile juris ordinarii strictam observationem sustulisset.

49 *Suam lege naturæ*] Quæ bono civi præcipit eam provinciam suam putare, in qua servire patriæ possit, etsi publica auctoritate ob turbas careat.

naturæ. Apud Curtium [a] est: *In communi calamitate* 50 *suam quemque habere fortunam.*

VII. Sed cautiones adhibendæ sunt, [b] ne evagetur hæc licentia: quarum prima sit: omni modo primum tentandum, an alia ratione necessitas evadi possit, puta adeundo magistratum, aut etiam tentando, an rei usus a domino possit precibus obtineri. Plato [c] ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, si quis in suo 51 ad cretam usque foderit ad aquam exquirendam: & Solon, si in suo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit [d] Plutarchus: ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν· *arbitrabatur subveniendum necessitati, non instruendam pigritiam.* Xenophon [e] in responso ad Sinopenses: ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει, ἀλλ' ἀνάγκῃ, λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια· *ubi jus emendi nobis non conceditur, sive in Barbarico, sive in Græcanico solo, ibi quæ opus est sumimus, non per proterviam, sed ex necessitate.*

VIII. Secundo, non concedendum hoc si pari necessitate ipse possessor teneatur. nam in pari causa possidentis melior est conditio. *Stultus non est*, ait [f] Lactantius, *qui* 52 *tabulam naufragum, ne salutis quidem propriæ causa, nec equo saucium dejecerit: quia se abstinuit a nocendo, quod est peccatum, & hoc peccatum vitare sit sapientia.* Cicero dixerat [g] officiorum III. (hh) *Nonne igitur sapiens, si fame ipse conficiatur, abstulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi est vita mea utilior quam* 53 *animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud [h] Curtium legitur: *Melior est causa suum non tradentis, quam poscentis alienum.*

IX. Tertio ubi fieri poterit, 54 faciendam restitutionem. Sunt quidam, [i] qui aliter censent hoc argumento, quod qui jure suo usus est, ad restitutionem non obligetur. Sed verius est, [k] jus hic non fuisse plenum, sed restrictum cum onere restituendi ubi necessitas cessaret. Tale enim jus sufficit 55 ad ser-

[a] Lib. VI. c. 4.
[b] Less. lib. II. cap. 12. dub. 12. n. 70.
[c] De Legg. Lib. VIII. p. 844. B.
[d] Vit. Sol. p. 91.
[e] Exped. Cyri V. c. 5.
[f] Inst. Lib. V. c. 17.
[g] Cap. 6.
[h] Lib. VII. c. 1.
[i] Adr. quod lib. I. art. 2. col. 3.
[k] Covarr. d. loco, num. 4.

GRONOVII.

50 *Suam quemque*] Unumquemque consulere sibi, ut potest. 6, 4.

51 *Ad cretam*] Ad siccum & solidum, ut desinat esse spes aquæ inveniendæ. *Plinius* nat. hist. 31, 3. 1341. *Plutarchus* περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι, p. 827.

52 *Tabula*] Quavis materia, assere, ligno fractæ navis.

53 *Animi talis*] Propositum non recedendi ab eo, quod justum est.

54 *Faciendam restitutionem*] Si aliena re, tanquam communi in necessitate usus fueris, mutatis in melius temporibus, id quod consumseris, restitui oportere.

55 *Ad servandam*] Ad fruendum ex antiquissima communione, quibus introducta dominia uti severe prohibent.

(hh) Non agit *Cicero* de casu, in quo par est utriusque necessitas: adeoque & locus ille malè aptatur, & sententia ejus, in se spectata, rigida est ultra modum. *J. B.*

56 In

servandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

X. Hinc colligere est, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat locum occupare, qui situs sit 56 in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta,* (ii) ait [a] Livius: quia malum hic, quicquid vel minimum abit a necessitate. Græci, qui cum [b] Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id quod jam diximus necessitatis.

[a] *Lib.* XXV. c. 39.

[b] *De Exped. Cyri lib.* V. c. 1.

XI. Alterum est 57 utilitatis innoxiæ. *Quidni enim,* inquit [c] Cicero, *quando sine detrimento suo potest,* 58 *alteri communicet in iis, quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca [d] beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud [e] Plutarchum legimus Symposiacon VII. οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ' ἐᾷν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ' ἡμᾶς· *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque* 59 *signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.* [Sed

[c] *De off.* I. c. 16.

[d] IV. *de benef.* c. 29.

[e] *Quæst.* 4.

GRONOVII.

56 *In solo pacato*] Terris eorum, qui non sunt hostes nostri, ut Ordines Belgii liberi fecerunt in Trajectu Mosæ, Rhenoberga, Orsavia, Embrica, Vesalia, quas hostis Hispanus occupatas præsidiis tenebat, & inde socios eorum infestabat.

57 *Utilitatis innoxiæ*] Per quam meum commodum sine damno alterius quæro. Inde actio pauperis adversus divitem, qui flores suos, unde pauperis apes mella legebant, veneno infecit, apud *Quintilianum* declam. 13.

58 *Alteri communicet*] Hoc Latinum non est. Itaque non potuit *Cicero* dicere, qui semper, communicare quid cum aliquo, non communicare alicui. Fraus huic loco facta est. Sic enim *Cicero* I. Off. 16. *Una ex re satis præcipit, ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur vel ignoto. Ex quo sunt illa communia, non prohibere aqua profluente, pati ab igne ignem capere, si quis velit consilium fidele deliberanti dare: quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta.*

59 *Signa navigationis aut itineris*] Exemplum nobile præbet Darius Codomannus Persarum rex in ponte Lyci. *Justin.* II, 14.

(ii) Non congruit hoc exemplum, ut patebit locum inspicienti. *J. B.*

60 *Quæ*

[*Sed relinquenda ista sunt, ut aliis etiam post nos usui esse possint.*]

XII. Sic flumen, 60 qua flumen dicitur, proprium est populi, cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus: atque ei licet 61 molem in flumen injicere: & quæ in flumine nascuntur, ejus sunt. At idem flumen, 62 qua aqua profluens vocatur, *a* commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit.

a L. Quadam 2. D. de rer. div. §. 1.

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

Inquit 63 Ovidius: *b* apud quem & Lycios *c* Latona sic alloquitur:

b Art. am. III, 93.
c Metam. VI, 349.

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

Ubi & undas vocat 64 munera publica, id est, hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius *d* undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

d Aen. VII, 230.

XIII. 1. 65 Sic & terræ, & flumina, & 66 siqua pars maris in

GRONOVII.

60 *Qua flumen dicitur*] Si omne corpus intelligas parti territorii inclusum.

61 *Molem injicere*] Hujusmodi molis mentio apud *Tacit.* 5. hist. 19.

62 *Qua aqua profluens*] Si in flumine manantes & momento temporis mutatas undas intelligas, neque enim propriæ fiunt, nisi a quo hauriuntur.

63 *Ovidius*] 6. Metam. 350.

64 *Munera publica*] Inf. num. 17. & cap. seq. num. 9.

65 *Sic & terræ &c.*] Verum putat transituro cum exercitu alienos fines postulandum prius transitum, sed si negetur, vindicari posse. Sane si jus est ei vindicandi, jus etiam alteri est negandi. Etenim si principi vel populo licet prohibere ipsis indigenis, ne sint armati intra fines, quamvis pauci, quamvis singuli, multo magis ei licet hoc non concedere exteris: ab his enim major metus. Sic apud *Petronium* miles Encolpium paganum ponere jubet arma, & malo cavere. Sic *Cicero* in Sicilia, postquam domitis fugitivis inde Man. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta prætorum fuisse ejusmodi testatur, ut ne quis cum telo servus esset. lib. V. Verr. 3. Præterea si privatus prohibere potest, ne quis ingrediatur fundum suum venandi vel aucupandi gratia, multo magis princeps vel populus, ne exercitus aut multitudo armata ipsius transeat fines. At verum prius facit §. 12. *Institution.* de R. D. Hinc cum Philippus Macedo prætextu ponendæ Herculi in ostio Istri statuæ pacatum accessum ad religionem Dei per Scythiam petisset, rex Atheas armatum exercitum fines ingredi negavit se passurum. *Justin.* 9, 2. Et Cæsar, cum in Galliam tenderent Helvetii, dicerentque sibi esse in animo sine ullo maleficio per provinciam Romanam iter facere, rogarentque ut ejus voluntate sibi facere liceret, respondit, se more & exemplo populi Romani non posse iter ulli per pro-

provinciam dare, &, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit. lib. 1. bell. Gall. 8. Dicit more & instituto populi Romani, ut significet Romanos hoc naturæ jus esse non putasse, ut necessario daretur. Sic cum de exercitu Romano in Asiam adversus Antiochum per Macedoniam ducendo deliberaretur], Publius Africanus ad fratrem, *Iter, quod insistis*, ait, *L. Scipio, ego quoque approbo, sed totum id vertitur in voluntate Philippi.* Liv. 37, 7. Judicans posse illum jure suo prohibere. Casus, quo hic traditur, propria aliqua, ut communia, posse vindicari, non est utilitatis innoxiæ, & ob damna præsentia, & ob pericula graviora. Etenim si ne amica quidem & patria transeuntes exercitus sancta & inviolata habent, quid facient in externis? Vide Othonianorum & Vitellianorum per pacatissima, per ipsam Italiam transitus apud *Tacit.* 2. histor. 12. & 87. *Plin.* Panegyr. 20. *Quam dissimilis nuper alterius principis transitus, si tamen transitus ille, non populatio fuit, cum abactus hospitium exerceret, omniaque dextra lævaque perusta & attrita, ut si vis aliqua vel ipsi illi barbari, quos fugiebat, inciderent.* Tales hodie omnes transitus nulla disciplina Germania & Gallia experiuntur. *Cominæus* lib. 6. cap. 12. *Regnum sub mortem Ludovici XI. utcunque patens & amplum exhaustum erat & egenum, cum aliis rebus, tum maxime per traductos & commeantes hinc inde exercitus.* Ne dicam de annona, quam necesse est ingravescere incolis, majore hominum, quam tueri terrarum copiæ seu naturales seu adventitiæ solent, numero admisso. Pericula & metus longe graviores. Cæsar homines inimico animo data facultate per provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria & maleficio non existimabat lib. 1. bell. Gall. 7. arma per se faciunt exsertos promtosque in injurias, præsertim ubi numerus adest, & occasio & pretium sceleris. Notum illud *Homeri*: αὐτὸς γὰρ ἐφέλκεται ἄνδρα σίδηρος, & Valerii Flacci: *Namque virum trahit ipse chalybs.* Non cogitaverint de maleficio cum adventarent: Occasio furem facit: in peregrino quasi exules sunt, quibus *mille in dies nova consilia aut fortuna sua aut ingenium possit facere*, verbis *Livii* 35, 42. Quam facile venit alicui in mentem: *Videmus terram opulentam & uberem: nolite negligere, nolite cessare: eamus & possideamus illam: nullus erit labor.* Judic. 18, 10. Quam præsens est dici a transeuntibus privato de injuria facta conquerenti: *Cave ne ultra loquaris ad nos, & veniant viri animo concitati, & ipse cum omni domo tua pereat.* ibidem v, 18. Quis nescit toties subsidio vocatos & intra finem admissos externos, auxilium in perniciem vertisse, neque ullis pactis, ullis exsecrationibus deterreri potuisse a facinore, ut fidem datam servarent? Athenienses classe in Siciliam navigarunt, *ut sub specie ferendi Catiniensibus auxilii tentarent insulæ imperium*, inquit *Justinus* 4, 3. Philippus bello sacro civitates, quarum paulo ante dux fuerat, quæ sub illius auspiciis militaverant, quæ gratulatæ illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: non Diis publicis privatisque, ad quos paulo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit. 8, 3. Et plenus istorum ille Romanus miles Capuæ in hibernis locatus secum exigebat ita: *Cur autem potius Campani Italiæ agrum uberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec sua tutari possint, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine Samnites inde depulisset, &c.* Livius lib. 7, 38. Anglo-Saxones ut viderunt terram latam ac fertilem, & incolarum manus ad bellandum pigras, se vero & maximam partem Saxonum sine certis sedibus; mittunt ad evocandum majorem exercitum, & pace cum Scotis & Pictis firmata, in commune contra Brettos (i. e. Britannos, qui eos trans mare in auxilium vocaverant contra Scotos & Pictos, ut a *Claudiano* & vetustioribus hoc auctore appellantur) consurgunt, eosque regione propellunt, & suæ di-

tioni regimen distribuunt, ut narrat *Wittichind.* lib. 1. annal. Quid ab illis exspectandum, qui in minus obligati sunt, qui non promiserunt etiam tueri, sed tantum non offendere. Super hæc omnium fere imperiorum hoc vitium est, ut quo longius ab limite in interiora proceditur, eo imbecilliora invenias. Sic Pœnos foris invictos Agathocles & Scipio prope Carthaginem vicerunt. Sic Hannibal negabat Romanos nisi in Italia posse vinci. Ut in animantium corporibus infirmissima & periculis oportunissima sunt vitalia. Ad hæc igitur mysteria intuenda admitti quasi profanos, & invidos oculos externæ, & magnæ multitudinis armatæ, in tanta hominum invadendi & possidendi libidine, res aleæ plena est. Quid quod in omnibus imperiis reperiuntur homines rerum novarum cupidi, qui tales hospites aut adversus cives suos aut adversus superiores aut vicinos ultro incitent. Galli, in expeditione in Neapolitanum regnum, transitum per terras Florentinorum impetraverunt. Erant sub horum imperio Pisani, quam urbem cum ingressus esset Carolus VIII. rex, plebs circumfusa dominorum in se crudelitate exposita orare regem cœpit, ut in libertatem avitam assereretur. Regis familiares postulationem justissimam esse dixerunt, & ille pactorum conventorum cum Florentinis immemor, nec quanti ea res momenti esset, expendens, liberos esse jussit, ut scribit *Belcarius* commentariis rerum Gallicarum lib. 5. cap. 34. & ante illum *Cominæus* lib. 7. cap. 7. Sic apud *Tacitum* Lugdunenses exstimulabant singulos militum Vitellianorum transeuntium, & in eversionem Viennensium impellebant ob municipalem invidiam, 1. histor. 65. Exempla, quæ Auctor adducit, facti sunt potentiorum, non juris. Quod autem Israëlitis licuit bellare in Emorræos transitum negantes, non concessum, quia jus gentium negabant, sed quia erant inter damnatos septem populos, quorum terras Israëlitis donaverat Deus, *Josue* 3. versu 10. Itaque hæc tantum fuit προφασις & ἀφορμὴ, non αἰτία, *prætextus* & *occasio*, non *causa* belli. Itaque Edomitis idem negantibus abstinuerunt, quia non erant ex damnatis donatisque. Longe autem graviora obduci exempla possunt illorum, qui pessimam mercedem suæ bonitatis transitum concedendo, tulerunt. Post pacem Antalcidæ, conquiescente tota Græcia, Phœbidas Lacedæmonius exercitum auxilio Amyntæ Macedonis adversus Olynthios ducebat per pacatos & amicos Thebanos: quibus nihil mali suspicantibus, pellectus occasione Cadmæam urbis arcem occupavit. Lacedæmonii querentibus Thebanis fœdus esse violatum, mulctam irrogarunt Phœbidæ, præsidium tamen in arce, & per illud urbem obnoxiam tenuerunt; donec consilio Epaminondæ, virtute Pelopidæ liberaretur. *Diodor. Sicul.* l. 45, 20. Campani de exercitu Agathoclis Messanam specie hospitum ingressi, ut inde conscendentes in Italiam navigarent, ut viderunt pulcherrimam & copiosam urbem secure haberi, occisis civibus uxores filiasque eorum, domos & agros sorte inter se diviserunt. *Polyb.* 1. Unum exemplum addam, quod si hæc doctrina valeret, cum totius Europæ periculo vidissemus: sed id ne sinat Deus. Turcæ hodie petunt innoxium transitum a Cæsare per terras ejus ad oppugnandos Venetos, an quisquam erit tam stultus aut malus consiliarius, ut audeat dicere Cæsari, petere illos jus, quod nostro metu non tollatur, petere quod est juris naturæ, quodque nullo, etiam religionis, prætextu possit negari. Quod ad cautiones, utantur illis, qui aliter non possunt: at cui ad negandum vires sunt, eum ego memorem esse jubeo, sæpe cautorem quoque captum esse: memorem nullo jure quenquam cogi, qui liber sit, ut invitus dominum accipiat: ubi dominus, parem: qui autem armatum intra fines recipit, eum vel dominum vel parem accipere. Multo minus concesserim, transitum

in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his 67 qui transitu opus habent ad causas justas; [a] puta, quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hic eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit 68 cum receptione talis [e] usus, qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius censendi sunt voluisse. *a Bal. III, cons. 193.*

2. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, [b] qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoræo 69 has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, [f] justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transitus denegabatur*, inquit [c] Augustinus, *qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.* *b Num. XX & XXI.* *c Lib. qu. XLIV. super Num. ad cap. 20.*

3. 70 Græci, qui cum Clearcho: [d] πορευοίμεθα δ' ἂν οἴκαδε, εἰ

d Apud Xenophont. De Exped. Cyr. Lib. II. Cap. III. §. 12.

transitum jure non negari, si etiam ab eo, in quem bellum sive justum sive injustum (nihil enim horum præstat altero magis a noxa securum) movet is, qui transitum petit, metus accedat. Quomodo enim hæc petentis utilitas mihi, a quo transitus petitur, esse potest innoxia? Si nihil aliud sequatur, commercia meis erunt sublata cum eo, cujus hostem receperim. Deinde ille, in quem bellum movetur, si sapiet, ad fines occurret venienti hosti, quod si fiat, ego fecerim meas terras sedem belli. Scire velim, quòd jus quenquam ad hoc incommodum patiendum, si vitare potest, obliget. Taceo de fine, si repellatur, quamvis justus aggressor.

GROTII.

e *Usus qui prodest his, illis non nocet*] *Servius* ad VII. Æneidos: *littusque rogamus innocuum: cujus vindicatio*, ait, *nulli possit nocere.* (Vers. 230.)

f *Justum eo nomine bellum*] *Justa bella gerebantur a filiis Israël contra Amorræos*, ait indicato hic loco *Augustinus*. Sic Amyntorem Orchomeni regem ob negatum transitum interfecit Hercules, notante id *Apollodoro.* (*Bibl.* Lib. II. c. 7. §. 7. *Ed. Th. Gal.*) Græci Telephum bello petiere, quod eos per fines suos transire passus non esset: notat Scholiastes ad *Horatii* carmen (*Epod.* XVII, 8.) in Canidiam. Adde *legem Longobardicam* lib. II. tit. LIII. Cap. 2.

GRONOVII.

66 *Si qua pars maris*] Quam terræ accessionem vocat *num.* 14. quæ proxima terræ est, aut angusto sinu, vel laxiore portu angusti oris a reliquo mari secluditur.

67 *Qui transitu*] Ad stationem temporariam.

68 *Cum receptione*] Ita ut retineretur in commune facultas hæc istis utendi damnosa nemini, nec domino adimere illam usurpare volentibus liceret. *Receptio* est exceptio: ut num. 6. & *recepticius servus* apud *Gell.* 17. c. 6.

69 *Has tulit leges*] Proposuit conditiones.

70 *Græci, qui cum Clearcho*] Reliquiæ decem millium, quæ Cyro minori, adversus fratrem Artaxerxem Macrochira bellanti, auxilio miserant Lacedæmonii.

εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη ἀδικοῦντα· μὴ τοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς Θεοῖς ἀμύνασθαι. *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, eum Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter g Agesilaus, a cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit, ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et h Lysander b Bæotios, 71 rectis se hastis transire vellent, an 72 inclinatis. Batavi apud Tacitum c Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* d Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus a Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: *At vos*, inquit, *Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus.* Media sententia vera est, i postulandum prius transitum; sed si negetur, vindicari posse. k Ita Agesilaus ex Asia rediens cum a rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: *Consultet*, inquit, *nos interea transibimus.*

a *Plut. Apop.* p. 211. C.
b *Ibid.* p. 229. C.
c *Hist.* IV. c. 20.
d *Plut. Cimo.* p. 489. C.

4. Neque recte excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. 73 Jus enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si 74 divisis manibus

GROTII.

g *Agesilaus*] Vide etiam in ejus vita hac de re *Plutarchum.* (*pag.* 604.)

h *Lysander*] Et in hujus vita eundem. (*pag.* 445. D.)

i *Postulandum prius transitum*] *Aristophanes* Avibus: (*vers.* 188.)

> Εἴθ' ὥσπερ ἡμεῖς ἢν ἰέναι βουλώμεθα,
> Πυθῶδε Βοιωτοὺς δίοδον αἰτούμεθα.

> *Ut nos, cum nobis Delphos sumendum est iter,*
> *Prius Bœotos transitum deposcimus.*

Ubi Scholiastes: τότε μόνον δίοδον ζητοῦσιν, ὅταν στράτευμα διάγῃ, *tunc demum iter poscitur, ubi exercitus traducitur.* Veneti & Germanis, & Gallis de Marano certantibus iter præbuere. *Paruta* XI. Iidem Germanis conquerentibus de transitu hostibus dato, ostendunt id nisi armis impediri non potuisse, quibus uti non mos sibi, nisi in hostes manifestos. eodem libro. Sic & Pontifex se excusat, libro ejusdem XII.

k *Ita Agesilaus ex Asia rediens a rege Macedonum*] Etiam hac de re *Plutarchum* in ejus vita inspice. (*Pag.* 604.)

GRONOVII.

71 *Rectis se hastis*] Pacatos & non minantibus armis.

72 *Inclinatis*] Prætentis, infestis, intentatis. Sic ponere hastas. *Livius* lib. 35, 36.

73 *Jus meum metu*] Sed nec jure petendi, quod habet alter, jus prohibendi tollitur ei, qui potest prohibere: cum dominum recipere in regnum nemo cogatur. Sic Philippo jure negavit Ateas. *Justin.* 9, 2. Cæsar Helvetiis, 1. bell. Gall. 8.

74 *Divisis manibus*] Non uno continenti agmine, sed inter singulas legiones aut cohortes intervallo facto.

bus transmittantur copiæ, l si inermes, quod a Agrippinenses Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit b Strabo: si 75 impensa transeuntis, is qui transitum concedit, sibi præsidia idonea conducat: m si obsides dentur, quod 76 a Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & alià posse transiri; tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum, qui transire vult, n si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere atque iter impedire fas esset.

a *Tac.* IV. *historiar.* c. 65.
b *Lib.* VIII. p. 358.

5. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. (kk) Nam 77 quominus 78 gens quæque cum quavis gente

GROTII.

(l) *Si inermes*] Exemplum in excerpto legationum XII. & apud *Bembum* L. VII. historiæ *Italicæ*. [Immo *Venetæ*, Fol. 104. *Ed. Ven.* 1551.] Vide & notabilia pacta de transitu inter Fredericum Barbarossam & Isacium Angelum apud *Nicetam* libro II. (Cap. 4. & 7.) de vita ejusdem Isacii aliquot locis. in imperio Germanico transitum postulans de damno resarciendo cavet. vide & *Crantzium* Saxonicorum X. & *Mendosam* in Belgicis. *Cæsar* Helvetiis iter per provinciam noluit concedere, quod homines inimico animo existimabat non temperaturos ab injuriis & maleficio. *de bello Gallico* lib. I. [Cap. 7. 8. Ex quo Auctore fit *Excerptum Legat.* initio istius notæ indicatum, omisit Auctor, aut Typographus, in omnibus Editt. nec in ullâ Collectione ejusmodi *Excerptorum* invenire potui.]

m *Si obsides dentur*] Exemplum habes Procopii Persicorum II.

n *Si hostes meos secum ducat*] Hoc dicebant Franci, qui in Venetia erant, Narseti Longobardos secum ducenti. Gotthicorum IV. (seu *Hist. Misc.* c. 26.) Alia negati itineris exempla habes apud *Bembum* libro VII. Italicorum [*Hist. Venet.* eodem loco, qui in Notâ antepenultimâ indicatus est.] apud *Parutam* libro historiæ Venetæ V. & VI.

(kk) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 6. cum Notis nostris. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Impensa transeuntis*] Si qui per alienos fines exercitum traducit, numeret pecuniam, qua princeps vel dominus eorum finium cogat militem, ne quid violent transeuntes, prohibiturum.

76 *A Demetrio*] Plutarchus p. 912.

77 *Quominus gens quæque cum quavis gente sepofita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ &c.*] Nimis hoc laxe nimisque liberaliter pronuntiatum. Interest societatis humanæ esse commercia ut plurimum libera, nec ulli genti omnino præcludi: sed hanc vel illam gentem excludi a commerciis certarum gentium, quæ tamen aliunde habeant, non

gente sepofita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum, sed non debitum, decedat, id damni vice reputari non debet. Testimoniis, quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum o ex Philone: πᾶσα δὲ θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δὲ ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς· *Mare omne navibus onerariis tuto satis navigatur*, p *eo commercio quod ex naturalis*

non est iniquum. Ipse infra num. 20. dicit ad sua vendenda non æquum jus esse omnibus, quum cuilibet liberum sit statuere, quid velit acquirere, vel non. Et sequenti cap. num. XV. refert in fœdere quodam Pœnorum tum Romanis cautum, ne hi ultra Pulchrum promontorium, Massiam & Tarsejum prædas agerent, mercatumve irent: neque id reprehendit. Sic rege Amasi solum Ægyptiis emporium fuisse Naucratem testatur *Herodotus*: quod si quis ad aliud ostium Nili appulisset, ei jurandum fuisse eo se venisse invitum ventis compellentibus: eo jurejurando dato licuisse ad Canopicum ostium navigare; si non posset onera fluvialibus navigiis, Delta lustrando, Naucratim portare. *Euterpe* cap. 188. Sic inter leges, quas L. Æmilius Paulus Macedonibus devictis dedit, quum in quatuor regiones Macedoniam distribuisset, hæc est, ne connubium neve commercium agrorum ædificiorumque cuiquam extra suæ regionis fines esset, neve sale invecto uterentur. *Livius* 45, 30. Sic rex Hispaniarum etiam suorum subjectorum parti negat commercia cum Peruanis: neque Belgicæ societates iis, qui extra societatem sunt, in Indiis omnia permittunt. Quod Mairii illius, qui fretum sui nominis (*Straat Le Maire* vulgo vocant) primus perrupit, classis experta est.

78 *Gens quæque*] *Livius* lib. 45, 29.

GROTII.

o *Ex Philone*] In legatione ad Cajum. (*Pag.* 998, 999. *Ed. Paris.*)

p *Eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit*] *Servius* ad eclogam IV. (*vers.* 37.) *navigatio ex mercimonii ratione descendit.* Idem ad Georgicon I. (*vers.* 137.) *significat, necessitate quærendarum rerum homines navigandi peritiam ac studium reperisse. commune bonum erat patere commercium maris.* [Ultima verba, *Commune bonum* &c. non sunt *Servii*, sed *Senecæ*, De Benef. I, 8. *J. B.*] *Ambrosius* in opere de Creatione: (seu *Hexaëmer.* Lib. III. Cap. 5.) *Bonum mare tanquam hospitium fluviorum, fons imbrium, derivatio alluvionum, invectio commeatuum, quo sibi distantes populi copulantur.* quæ ex *Basilio* sumta Hexaëmeri IV. (*pag.* 45, 46. Tom. I. *Ed. Paris.* 1638.) Mare forum mundi, insulas stationes in mari, eleganter dixit de providentia II. *Theodoretus*. Adjungam his *Chrysostomi* ad Stelechium verba: τί ἄν τις εἴποι τὴν πρὸς τὰς ἐπιμιξίας εὐκολίαν γενομένην ἡμῖν; ἵνα γὰρ μὴ τῆς ὁδοιπορίας τὸ μῆκος ἀποτροπὴ γίγνοιτο τῆς συνουσίας τῆς πρὸς ἀλλήλους, ἐπιτομωτέραν ὁδὸν τὴν θάλατταν ἀνῆκε πανταχοῦ τῆς γῆς ὁ Θεός· ἵνα ὥσπερ οἶκον ἕνα, τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες, οὕτω θαμινὰ πρὸς ἀλλήλους βαδίζωμεν, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἕκαστος τῷ πλησίον μεταδιδοὺς εὐκόλως ἀντιλαμβάνῃ τὰ παρ' ἐκείνου, καὶ μικρὸν τῆς γῆς μέρος

turalis societatis desiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopiæ succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum, aut magnas ejus partes invasit. Alterum ex Plutarcho, [a] qui de mari sic loquitur: ἄγριον ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν· *Vitam nostram feram alioqui & commerciorum exsortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem amicitiamque concilians.* Quicum convenit Libanii illud: οὐ μέν τοι πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διῄρει τὰ δῶρα κατὰ τοὺς χώρους, εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τῶν παρ' ἐνίοις φυομένων κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν· *Deus non omnia omnibus terræ partibus concessit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ usquam nata sunt, iis communiter frui omnes possent.* Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem, his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis: (*vers.* 210.)

> Πόντου τε ναυστολήμαθ', ὡς διαλλαγὰς
> Ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.
>
> *Et cuique terræ, quæ suum ingenium negat,*
> *Supplere ratium pelagiis discursibus.*

Apud Florum [b] est: *Sublatis commerciis, 79 rupto fœdere generis humani.*

XIV. 1. Sed quæritur, an ita transeuntibus mercibus terra, aut

[a] *Aqu. & Ign. compar.* pag. 957.

[b] *Lib.* III. c. 6.

ρος κατέχων ὥσπερ ἁπάσης κύριος ὤν, τῶν πανταχοῦ γινομένων ἀπολαύῃ καλῶν. καὶ νῦν ἔξεστι καθάπερ ἐπὶ τραπέζης πλουσίας, ἕκαστον τῶν δαιτυμόνων τὸ παρατεθειμένον αὐτῷ δόντα τῷ πόῤῥωθεν κατακειμένῳ, τὸ παρακείμενον ἀντιλαβεῖν, τὴν χεῖρα μόνον ἐκτείναντα· *Quomodo autem satis digne quis explicet facilitatem ad mutua commercia nobis datam? ne enim itineris longitudo impedimentum aliorum ad alios commeatibus adferret, breviorem viam, mare scilicet, ubique terrarum disposuit Deus, ut mundum tanquam unam domum communiter inhabitantes, crebro nos invicem viseremus, & apud se nata quisque alteri communicans vicissim commode acciperet res apud illum abundantes, ac sic exiguam tenens terræ partem, ita tanquam si teneret universam, frueretur ejus, quæ ubivis sunt, bonis. Licet itaque nunc tanquam in communi mensa convivarum unicuique ea quæ sibi apposita dare alteri longius accumbenti, ac contra quæ apud ipsum sunt, accipere manu tantum extenta.* (Tom. VI. pag. 157. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

79 *Rupto fœdere*] Jure gentium. Vide ad *Senecæ* Herc. Fur. V, 49.

GRO-

aut amne, aut parte maris, 80 quæ terræ accessio dici possit, vectigalia imponi possint ab eo, qui in terra imperium habet. (II) Certe 81 quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec 82 capitatio, civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera, ab exteris transeuntibus exigi potest.

2. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur, ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum 83 modus causæ non excedatur. q Inde enim pendet justitia, 84 ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & 85 neti, a quæ 86 Isthmum Syriacum transibant, 87 accepit rex Solomo. De thure Plinius: b *Evehi non potest, nisi per Gebanitas.* r *Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Massilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους· s *vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*, ut Strabo c narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet, d Corinthios ab antiquissimis usque temporibus vectigal percepisse de mercibus,

a 1 Reg. x, 28.
b XII, 14. Hist. Nat.
c Pag. 183.
d Pag. 378.

GROTII.

q *Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis*] Vide *legem Longobardicam* libro III. titulo I. Cap. 31. 33. & epistolam Episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inter capitula legitur *Caroli Calvi* cap. 14.

r *Itaque & horum regi penditur vectigal*] Simile apud *Leonem Afrum* non longe ab initio. [Forte *pag.* 47. *Ed. Elzevir.* 1632.]

s *Vectigal exigentes ab iis, qui navibus ascenderent aut descenderent*] Huc alludens *Aristophanes* in Avibus vult interstrui aërem, ut Dii cogantur de victimarum nidore vectigal pendere. (*Vers.* 190. & *seqq.*)

GRONOVII.

80 *Quæ terræ accessio*] Quam jure credi possit possessor terræ adjacentis, quasi oram, laciniam, &, ut ita dicam, pomœrium ipsius terræ occupasse, & sub dominio vel imperio habere.

81 *Quæ onera*] Sustinentur nullo usu aut commodo mercium hominumve transeuntium, eorum in partem illos vel hos vocari injustum est.

82 *Capitatio*] Census, stipendium in capita hominum descriptum.

83 *Dum modus causæ*] Dum non plus petatur, quam exigunt illa onera, quæ præstat.

84 *Ut tributi, ita & vectigalis*] *Tributa* propriè, quæ pro census i. pro prædiorum & patrimonii modo imponuntur. *Vectigalia*, portoria, decumæ, scriptura, centesimæ, vicesimæ, quadragesimæ &c.

85 *Neti*] Fili lintei, telæ, byssi.

86 *Isthmum Syriacum*] Quæ *claustra Ægypti* vocat *Tacitus* 2. histor. 82.

87 *Accepit rex Solomo*] Videntur sacræ tabulæ dicere, per negotiatores ea in Ægypto emisse Salomonem, & Syris per eosdem vendidisse.

(II) Propter transitum solum potest omnino aliquid exigi, eodem jure, quo rei suæ usu quivis alios arcet. Dicemus in Notis Gallicis. Interim vide quæ scripsimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 7. ultimæ Editionis. *J. B.*

bus, quæ 88 ad vitandum Maleæ flexum, terra 89 de mari in mare transferebantur. Sic pro [a] Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur*, inquit [b] Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt [c] jurisconsultorum libri.

3. Sed frequens est ut æquus modus non servetur, cujus rei Phylarchos Arabum incusat Strabo, [d] hoc addito: χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές· *Difficile enim est, ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

XV. 1. Morari quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. [e] nam est & hoc inter utilitates innoxias. † Itaque Ilioneus apud Virgilium, [f] cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare: & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant, παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune*, ut Plutarchus [g] loquitur: ita ut Lacedæmoniis 90 nulla [h] belli causa justior visa fuerit. (mm)

2. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum reponere liceat, puta in littore, etiamsi littus a populo occupatum concedamus. nam quod 91 decretum prætoris adhibendum dixit Pomponius, ut in littore publico vel mari exstruere

[a] *Tac. hist.* IV. c. 65. n. 6. [b] *De const. sapient.* c. 14. [c] *Chop. de Do. lib.* 1. *tit.* 9. *Pereg. l.* 1. *de jure fisci.* c. 1. n. 22. *Aug. cons.* 199. *Zabar. cons.* 38. *Firm. in tr. de gabell.* [d] *Lib.* XVI. pag. 748. [e] *Vict. de Indis, Relect.* 2. n. 1. [f] *Aen.* 1. 543. & *seqq.* [g] *Pericle, pag.* 168. B. [h] *Diod. lib.* XII. p. 306. *Ed. Steph. Thuc.* L. 1. c. 67.

GROTII.

† *Itaque Ilioneus*] *Servius* ad eum locum: *Occupantis enim est possessio littoris: unde ostenduntur crudeles, qui etiam a communibus prohibeant*, Laomedon ab Hercule occisus quod eum Trojæ portu pelleret, *Servio* ibidem narrante. [Non, sed ad *vers.* 619.]

GRONOVII.

88 *Ad vitandum*] Ne circumeunda esset Peloponnesus, & pericula circa Maleum promontorium Laconices subeunda.

89 *De mari in mare*] Ægeo in Ionium, & vicissim. *Traductionem* vocant Latini, quod Hollandi inter Amstelædamum & Harlemum *Overtoom*. *Jul. Hyginus* in Cinnæ propemptico: *Ab Actio navigantes stadia* XL. *veniunt ad Isthmum Leucadiensium, ibi solent iteris minuendi causa remulco, quem Græce πάκτωνα dicunt, navem traducere.* Idem, *quærunt etiam nonnulli, quamobrem ejus cura jubeat Actio navigare, quod est e regione traductionis Leucadiensis, & rursus ab Actio circa insulam moneat ire caris.* Sosip. lib. 1. in voce Iteris.

90 *Nulla belli justior*] Quum pax a Cimone facta rumperetur, auctore Pericle, ne quid postulatis Lacedæmoniorum & conjunctorum his sociorum concederent. *Justin.* 3, 7.

91 *Decretum prætoris adhibendum*] A magistratu veniam impetrandam. l. 50. *de acquir. rer. domin.* Et sunt, qui velint legi *decretum principis.*

(mm) Hoc erat contra fœdera. Deinde libertatem commerciorum, non verò facultatem tantum aliquantisper morandi, de quâ agitur heic, *Megarensibus Athenienses* denegabant. Inspice Auctorum loca in margine à me distinctiùs designata. *J. B.*

GRO-

ftruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: 92 quo & illud [a] poëtæ:

Contracta pifces æquora fentiunt
Jactis in altum molibus ——

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui fedibus fuis expulfi receptum quærunt, (nn) deneganda non eft externis, dum & imperium, quod conftitutum eft, fubeant, & quæ alia ad vitandas feditiones funt neceffaria. quam æquitatem recte obfervavit divinus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones: (*Aen.* XII, 192.)

—— *focer arma Latinus habeto,*
Imperium folenne focer ——

Et apud Halicarnaffenfem [b] Latinus ipfe æquam effe dicit Æneæ caufam, fi fedium inopia compulfus eo adveniffet. Barbarorum eft hofpites pellere, ait ex Eratofthene [c] Strabo: nec probati hac in parte 93 Spartani. Ambrofio [d] quoque judice illi, qui 94 peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic [e] Æoles Colophonios, Rhodii Phorbantem [f] ejusque focios, Cares Melios, Lacedæmonii [g] Minyas, Cumæi [h] alios ad fe adventantes exceperunt. At de iisdem Minyis recte Herodotus, cum recepti partem imperii pofcerent, [i] ait eos ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐκ ὅσια, *injuriofos fuiffe & feciffe quæ facere fas non erat:* beneficium ab illis in injuriam verfum dixit [k] Valerius Maximus.

XVII. Sed & fi quid intra territorium populi eft deferti ac fterilis foli, id quoque advenis poftulantibus concedendum eft, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenferi non debet, quod non excolitur, 95 nifi imperium quod attinet, quod populo veteri falvum manet. Trojanis data a Latinis Aboriginibus jugera duri atque afperrimi agri feptingenta, u ut [l] Servius notat. Apud Dionem Prufæenfem [m] oratione

a Horat. I. Od. 1, 33.
b Ant. Rom. Lib. I. c. 58.
c Lib. XVII. pag. 802.
d De officiis III. c. 7.
e Herod. l. I. c. 150. Pauf. lib. VII.
f Diod. lib. V. p. 228.
g Herod. IV. 45.
h Orof. lib. VII.
i Lib. IV. c. 146.
k Lib. IV. c. 6. ext. 3.
l Ad lib. XI. Æneid. verf. 316.
m Pag. 105. C. Edit. Morell.

GROTII.

u *Ut Servius notat*] Ex *Catone, Sifenna*, aliisque veterum.

GRONOVII.

92 *Quo & illud*] Intellige, aut ad moles jaciendas in mare.

93 *Spartani*] *Cragius* de republ. Lacedæm. p. 125. libr. 3. tab. 3. Inftit. 3. p. 210.

94 *Peregrinos urbe*] Cic. 3. Offic. 11. *Male etiam, qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant, ut Pennus apud patres noftros, Papius nuper: nam effe pro cive, qui civis non fit, rectum eft non licere; quam legem tulerunt fapientiffimi Coff. Craffus & Scævola: ufu vero urbis prohibere peregrinos fane inhumanum eft.*

95 *Nifi imperium quod*] Nifi quatenus fub jurisdictione eft.

(nn) Vide PUFENDORF. *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. III. §. 10. & *feqq.* ubi hæc quæftio, & fequentes accuratius expenduntur. *J. B.*

GRO-

ratione VII. legimus : οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὴν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι : *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* Clamabant olim [a] Ansibarii : *sicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque sint vacua, eas publicas esse : Solem, quin etiam & sidera respicientes quasi coram interrogabant, vellentne contueri inane solum : potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præsenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, sed pascendis pecoribus & armentis militum serviebant: quæ justa Romanis negandi causa. Nec minus juste jam olim [b] Romani ex Gallis Senonibus quærebant: *quod jus esset agrum a possessoribus petere, aut minari arma?*

a Tacit. Ann. lib. XIII. c. 55.

b Liv. lib. V. c. 36.

XVIII. Post jus commune ad res sequitur jus commune ad actus: quod datur 96 aut simpliciter, aut 97 ex suppositione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur, sine quibus 98 vita commode duci nequit. Non enim par hic necessitas requiritur ut in re aliena arripienda: quia hic non agitur de eo, quod fiat domino invito, sed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut 99 lege lata, aut 100 conspiratione impedire liceat. Est enim tale impedimentum naturæ societatis contrarium in his, quas dixi, rebus. Hoc est, quod Ambrosius [c] vocat, x *separare a commerciis com-*

c De officiis III. c. 7.

GROTII.

x *Separare a commerciis communis parentis*] *Plutarchus* Pericle de Megarensibus : (*Pag.* 168. B.) αἰτώμενοι πάσης μὲν ἀγορᾶς, πάντων δὲ λιμένων, ὧν Ἀθηναῖοι κρατοῦσιν εἴργεσθαι, καὶ ἀπελαύνεσθαι παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια· *Dequerebantur omni se mercatu, omni portu, quem tenerent Athenienses, arceri depellique contra gentium jura. Seneca* epistola LXXXVII. recitato *Virgilii* loco : (*Georg.* I, 53.)

Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuset.

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret. Idem naturalium V, 18. *Quid quod omnibus inter se populis commercium dedit, & gentes dissipatas locis, miscuit?* Vide Anglorum querelas de Hispanis apud *Thuanum* libro LXXI. in historia anni CIↃ IↃ LXXX.

GRONOVII.

96 *Aut simpliciter*] In permissa omnibus & ubique.

97 *Ex suppositione*] In permissa certis populis. Aut, si mavis, citra respectum aliorum, vel aliorum intuitu.

98 *Vita commode*] Jus commune ad res possessas vel invitis dominis non redit, nisi ad eas res, sine quibus omnino vivere non est : jus commune ad actiones subjectam habet materiam. *Vitam quæ faciunt beatiorem*, ut *Martialis* canit, & a volentibus conceduntur.

99 *Lege lata*] Per summam potestatem.

100 *Conspiratione*] Per consensum & coitionem improbam privatorum.

communis parentis, 1 *fusos omnibus partus negare*, *consortia vivendi* 2 *averruncare*. Nam de supervacuis & mere voluptariis non agimus, sed de his quæ vita desiderat, puta alimentis, vestimentis, medicamentis.

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: [a] demto, si a quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: y quomodo in summa penuria frumenti 3 venditio prohibetur. Et tamen ne in tali quidem necessitate 4 expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum ostendit indicato jam loco Ambrosius.

XX. 5 Ad sua autem vendenda non æquum jus est. [b] nam cuilibet liberum est statuere, quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non [c] recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo [d], εἰσαγώγιμα δ' ἐςὶ τὰ μὲν πλέως, τὰ δ' οὐ παντελῶς: z *importare merces quasdam licet, quasdam non item.*

XXI. 1. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes. puta, si 6 virorum populus aliunde expulsus alio advenerit. (oo) nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. Cœlibatus enim 7 non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium [e] vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Canulejus apud [f] eundem: *Connubium petimus, quod fini-*

[a] *Covar. var. res. lib.* III. *c.* 14. *ibi: Tertio.* p. 270. *Ed. Francof.*
[b] *Molina disput.* 105. *Ægi. Reg. de act. supernat. disp.* 31. *dub.* 2. *n.* 52.
[c] *Cæs* II. *bell. Gall.* c. 15.
[d] *Lib.* XVI. p. 784.
[e] *Lib.* I. c. 9.
[f] *Lib.* IV. c. 3.

GROTII.

y *Quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur*] *Cassiodorus* I. epistola XXXIV. *Copia frumentorum debet provinciæ primum prodesse, cui nascitur.*

z *Importare merces quasdam licet, quasdam non item*] Vide *Crantzium* Saxonicorum XI. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

1 *Fusos omnibus*] Natos in utilitatem omnium viventium terræ proventus.

2 *Averruncare*] Putavit *averruncare* dici ab *eruncare*, & esse idem quod tollere & eradicare, eruere cum radicibus; at *averruncare* est avertere, depellere.

3 *Venditio*] Puta ad exteros vel exportatio vendendi causa.

4 *Expelli posse*] Quod fecit Augustus. *Sueton.* 42.

5 *Ad sua vendenda*] Hinc excusatur edictum senatus Anglici temporibus tyrannicis, quo vetabantur apportari merces, quæ in cujusque naviculatoris patria non nascerentur.

6 *Virorum populus*] Ex *Floro* I, I.

7 *Non nisi excellentibus*] Qui donum habent continentiæ, & asceticam vitam exercere possunt.

(oo) At vero necesse non est, ut Populus, sive virorum, sive utriusque sexus, numquam intereat. Plura diximus in Notis Gallicis. *J. B.*

8 *Quæ*

nitimis externisque dari solet. Jure belli injuste negatas nuptias juste victor auferret, Augustino [a] judice. *a De Civ. Dei l. 11. c. 17.*

2. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus, quibus sunt conditæ, nulli erant populi, quibus non feminarum copia suppeteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, sed de iis, [8] quæ justa sunt, hoc est, quæ speciales quosdam juris civilis effectus producunt.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus, [b] quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si [9] unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic, si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de caussa Benjaminitis [c] Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem. *b Vict. d. rel. 2. n. 2. 3.* *c Jud. XX.*

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his, quæ permissa sunt tanquam [10] ex vi naturalis libertatis nulla lege sublatæ: non si permissa sint [11] per beneficium, relaxando legem. nam [12] in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur conciliari posse, quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit [d] Molina. *d Disp. 105.*

XXIV. Quæsitum memini, an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is, qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest, a quo emant quod ad desideria naturæ attinet. [13] Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id [14] stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumtusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coëmtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam [15] solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

CA-

GRONOVII.

8 *Quæ justa sunt*] Lib. I. cap. 3. num. 4.

9 *Unus populus*] Ut quum arcentur Judæi.

10 *Ex vi naturalis*] Sine pactione.

11 *Per beneficium*] Privilegio dato.

12 *In beneficii*] Sic Romani Boccho Mauritaniæ regi fœdus & societatem petenti responderunt, cum meruerit. cap. 104. *Sallustii* Bell. Jug.

13 *Lucrum alter alteri*] Quod compendio vel lucro est, in eo occupare alium & prævenire industria vigilantiaque sua nemo prohibetur.

14 *Stipulatus est*] Curavit sibi promitti.

15 *Solet interdum prohiberi*] Quasi monopolium.

CAPUT III.

De acquisitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

I. *Originariam acquisitionem fieri per divisionem aut occupationem.*
II. *Rejiciuntur hic alii modi, ut concessio juris incorporalis.*
III. *Item specificatio.*
IV. *Occupatio duplex, ad imperium, ad dominium: quæ distinctio explicatur.*
V. *Occupationem mobilium lege posse anteverti.*
VI. *Quo jure nitatur dominium infantium & amentium.*
VII. *Flumina occupari posse.*
VIII. *An & mare?*
IX. *Olim in partibus Romani imperii id non licuisse.*
X. *Naturæ tamen jus non obstare in parte maris, quæ terris quasi clausa sit.*
XI. *Quomodo talis occupatio fiat, & quamdiu duret.*
XII. *Talem occupationem jus non dare impediendi transitus innoxii.*
XIII. *Imperium in partem maris occupari posse, & quomodo.*
XIV. *Vectigal navigantibus mari ex certis caussis imponi posse.*
XV. *De pactionibus, quæ populum aliquem ultra certos terminos vetant navigare.*
XVI. *Fluminis cursus mutatus an territorium immutet, cum distinctione explicatur.*
XVII. *Quid sentiendum si alveus plane mutatus sit?*
XVIII. *Flumen interdum totum accedere territorio.*
XIX. *Res derelictas occupanti cedere, nisi populus dominium quoddam generale occupaverit.*

I. SIngulari jure aliquid nostrum fit acquisitione 1 originaria aut 2 derivativa. Originaria acquisitio olim, cum 3 genus humanum coire posset, fieri potuit etiam per divisionem, ut diximus, (aa) nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis, etiam concessione 4 servitutis, 5 constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti

GRONOVII.

1 *Originaria*] Quam incipimus ipsi, nec ab alio transditam habemus.

2 *Derivativa*] Quæ ab alio ad nos transit.

3 *Genus humanum coire*] Civitates facere & de omnibus in proprietatem addicendis, quod placuisset, constituere.

4 *Servitutis*] Prædiorum, quæ pactionibus & stipulationibus constituitur. §. 4. *Inst.* de Servit.

5 *Constitutione pignoris*] Cum creditor accipit a debitore pignus vel hypothecam in securitatem crediti.

(aa) Potest adhuc hodie per divisionem, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

denti apparebit id jus novum non esse 6 nisi modo. nam 7 virtute ipsa inerat in dominio domini.

III. Paulus jurisconsultus acquirendi causis *a* & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, si quid ipsi, ut in rerum natura esset, fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat nisi ex materia prius existente, ea si nostra fuerit, continuabitur dominium 8 specie introducta: si nullius, ad occupationis genus hæc acquisitio pertinebit: sin aliena, jam naturaliter 9 nobis solis eam non acquiri infra apparebit.

a L. Possideri. 3. §. Genera, 21. D. de acq. poss.

IV. 1. De occupatione ergo, quæ post prima illa tempora solus est naturalis & originarius modus, videndum est nobis. In his autem, quæ proprie nullius sunt, duo sunt occupabilia, 10 imperium & 11 dominium quatenus ab imperio distinguitur. Seneca *b* ita hæc duo expressit: a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Dion Prusæensis hoc modo: *c* ἡ χώρα τῆς πόλεως ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τοῦ ἑαυτοῦ. *Regio civitatis est: at non eo minus in ea suum quisque possidet.* Imperium duas solet habere materias sibi subjacentes, primariam personas, quæ materia sola interdum sufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas sedes; & secundariam locum, qui territorium dicitur.

b De Benef. VII, 4.
c Orat. XXXI. *Pag.* 324. D.

2. Quanquam autem plerumque uno actu quæri solent imperium & dominium, b sunt tamen distincta: ideoque dominium

GROTII.

a *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas*] Locus est libro VII. de beneficiis c. IV. sequitur. c. V. *Omnia rex imperio possidet, singuli dominio.* & c. VI. *Cæsar omnia habet: fiscus ejus privata tantum ac sua.* Symmachus X. epist. 54. *Omnia regitis, sed suum cuique servatis.* Philo libro περὶ φυτουργίας· οἱ βασιλεῖς καὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν ἁπάντων ὄντες κτημάτων δεσπόται, καὶ ὅσων ἐπικρατεῖν οἱ ἰδιῶται δοκοῦσι, μόνα ταῦτα ἔχειν νομίζονται ἅπερ ἐπιτρόποις καὶ ἐπιμεληταῖς ἐγχειρίσαιεν, ἀφ' ὧν καὶ τὰς ἐτησίους προσόδους ἐκλέγουσιν· *Reges cum sint domini omnium, quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum quæ a privatis possidentur, tamen videntur ea tantum habere quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, a quibus annuos recipiunt proventus.* (Pag. 223. B. *Ed. Paris.*) Plinius Panegyrico: *tandem imperium principis quam patrimonium majus est.* (Cap. 50.)

b *Sunt tamen distincta*] Itaque & apud Apollodorum videas, tum Arcadiæ tum Atticæ terras divisas, uno retinente πᾶν τὸ κράτος omne imperium. [*Biblioth.* Lib. III. Cap. IX. §. 1. & Cap. XIV. §. 6. *Ed. Gal.*]

GRONOVII.

6 *Nisi modo*] Titulo possidendi.

7 *Virtute ipsa*] Simulac dominium earum rerum acceperunt, & jus eas hac ratione obligandi.

8 *Specie introducta*] Opere ex ea materia facto.

9 *Nobis solis*] De qua quæstione certamen Sabinianorum & Proculianorum: §. 25. Instit. de R. D.

10 *Imperium*] Jurisdictio.

11 *Dominium*] Proprietas.

nium non in cives tantum, sed & 12 in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum : *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum ; Sed jurisdictio in agris,* (bb) *qui assignati sunt, penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Halonneso, agros, qui eorum sunt, quorum est territorium, vocat ἐγκτήματα, (cc) qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem, cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi 13 res mobiles anteverti posse lege civili 14 supra diximus. Est enim hoc jus 15 ex jure naturæ permittente, non 16 præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat : respondebo, etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse 17 jus civile plurium gentium distributim, quod a singulis tolli potest. Et talia multa sunt, quæ juris gentium vocant jurisconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, dominium non dari nisi in eo, 18 qui ratione utitur. Sed jus gen-

GRONOVII.

12 *In extraneos*] In inquilinos, qui nobiscum habitant, etsi non sint cives. [Minimè. Agit omnino Auctor de Extraneis in suâ ipsorum regione manentibus, ut patet ex iis quæ sequuntur. Deinde *Inquilini* subsunt imperio, non minus quàm Cives; adeo ut, si quid adquirant intra fines territorii, imperium tunc cadat & in rem, & in personam. *J. B.*

13 *Res mobiles*] Quæ nullius sunt, ut feras, aves, pisces.

14 *Supra*] 2, 2. 5.

15 *Ex jure naturæ permittente*] Quod veniam dat faciendi aliquid, ubi mos vel lex civilis non adversatur.

16 *Præcipiente*] Quod utique jubet sic facere, & non aliter.

17 *Jus civile plurium*] Et hujus & illius & istius, & vel decem civitatum ex cujusque placito; non jus gentium, neque ex communi & immutabili sensu omnium aut moratiorum. Itaque potest, qui vult, id sequi; qui non vult, repudiare.

18 *Qui ratione*] Quia ad dominium actus animi requiritur agnoscentis aliquid pro suo & habendi voluntas. §. 40. 43. 46. Inst. de R. D. Adde infra 2, 22. 10.

(bb) Ampliss. GOESIUS legit heic rectè *cis agros*, ex vestigio lectionis MSS. & Edd. *eis agris*. Locus est *pag.* 25. *in fin.* Editionis, quam curavit idem Vir Doctissimus : qui etiam optimè ostendit, quod divisum fuerat, sed non adsignatum futuris civibus Coloniarum, mansisse illorum, quorum antea fuerat. Quod autem adsignatum fuerat, id omnino accedebat jurisdictioni Coloniæ. Vid. *Antiq. Agrar.* in eodem Volumine, pag. 114. & *seqq.* Adeoque locus nil ad rem facit. *J. B.*

(cc) Permutat heic Auctor sensum vocum Græcarum. Vide locum Oratoris Græci, *pag.* 34. B. *J. B.*

GRO-

gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes, & furiosi dominia accipere & retinere possent, 19 personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt 20 præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc, quod favore infantium & his similium, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra 21 actum primum, nec ad 22 actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere, id est, ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud [a] Pauli apostoli, pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre a servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere, quod nunc absolvendum est.

[a] Gal. IV, 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec 23 supra nec 24 infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum 25 inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est, latera clausa sunt ripis, & quod 26 comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo, qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi 27 aut supra pateat ut 28 sinus, 29 aut supra 30 & infra 31 ut fretum, 32 dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut

GRONOVII.

19 *Personam illorum*] Considerati in genere, non in individuis: ut Fabius infans vel furiosus est dominus rerum patrimonii sui, qua homo, & qua Fabius, non qua infans vel furiosus.

20 *Præter naturam*] Addendo naturæ, quod illa non facit quidem, fert tamen; non autem invertendo naturam.

21 *Actum primum*] Potentiam.

22 *Actum secundum*] Operationem.

23 *Supra*] A fonte & longo spatio deinceps.

24 *Infra*] In exitu & aliquanto spatio ante exitum.

25 *Inferiori*] Vel alieni territorii, vel nullius.

26 *Comparatione terrarum*] Quæ circumjacent & sunt in territorio.

27 *Aut supra*] Unde terram intrat.

28 *Sinus*] Sinus patet vel aperturam habet tantummodo supra, ab alto scilicet mari, unde pars ejus terram intrat; non vero infra, hic enim objicitur terræ gremium.

29 *Aut supra*] Unde decurrit.

30 *Et infra*] Ubi angustias exit.

31 *Ut fretum*] Fretum patet vel transitum habet & supra, unde angustias intrat mare, & infra, ubi ex angustiis evadit.

32 *Dummodo non*] Modo terræ, quæ circa sinum aut fretum in territorio sunt & mare inclusum habent, spatio longe id superent, ut hæ merito una cum interveniente mari rationem totius, mare interveniens rationem partis habere videantur.

aut regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare interſitum occupare voluerint. nam ſic flumina, quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata ſunt, ac deinde diviſa.

IX. 1. Fatendum eſt in 33 partibus cognitis Romano imperio a primis temporibus ad Juſtinianum usque, juris gentium fuiſſe, ne mare a populis occuparetur, etiam quod jus piſcandi attinet. Nec audiendi ſunt qui exiſtimant, cum in jure Romano *a* mare omnium commune dicitur, 34 commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita ſunt univerſales, ut hanc reſtrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν 35 πάντων ἀνθρώπων. *b* Ulpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium eſſe ſicut aër. Celſus, *c* maris communem eſſe uſum omnibus hominibus. Præterea manifeſte (dd) diſtinguunt juriſconſulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. Ita in inſtitutionibus legimus *d*: *Quædam naturali jure* c *communia ſunt omnium, quædam publica: Naturali jure communia ſunt omnium hæc, aër, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica ſunt.* & apud Theophil. φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀέναον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες πουβλικοί εἰσι, τουτέστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ.

a L. 2. §. 1. D. de rer. div. §. 1. Inſtit. de rer. div.
b L. Vendit. 13. Comm. præd.
c L. 3. ne quid in loco publico. §. 1.
d De rer. diviſ. §. 1.

2. Sed & d de littoribus dixit Neratius *e* non ita eſſe publica, ut quæ in patrimonio ſunt populi, ſed ut ea, quæ primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id eſt, ne populi quidem ullius: cum quo reſponſo pugnare videtur, quod Celſus ſcripſit: *f Littora, in qua*

e L. Quod in littore. D. de acq. rer. dom.
f d. l. littora. D. Ne quid in loco publ.

GROTII.

c *Communia ſunt omnium*] Michaël Attaliates: τινὰ δὲ πάντων εἰσὶν, οἷον ὁ ἀὴρ, τὸ ῥέον ὕδωρ, ἡ θάλασσα, ὁ αἰγιαλὸς τῆς θαλάσσης. *quædam ſunt omnium, ut aër, ut aqua profluens, ut mare, & littus maris.* (Tit. II. Pragm.)

d *De littoribus*] In Baſilicorum eclogis lib. I. tit. I. c. 13. οἱ αἰγιαλοὶ ἐν τῇ πάντων ἐξουσίᾳ εἰσί· *littora in omnium ſunt poteſtate.* vide & libro LIII. tit. VI.

GRONOVII.

33 *Partibus*] Orbis terrarum.

34 *Commune civium*] Per vocabulum *Omnium* intelligi ſolummodo eorum, qui cives Romani cenſebantur, & a Latinis, Italicis, Fœderatis, externis ſive alienigenis, qui in eodem verſarentur imperio, diſtinguebantur.

35 Πάντων ἀνθρώπων] Ergo non tantum πολιτῶν Ῥωμαϊκῶν.

(dd) *Communia* hæc *omnium*, dicuntur etiam *Publica* a priſcis ICtis. Vide Clariſſ. NOODT. *Probab. Jur.* Lib. I. Cap. VII. VIII. Quoad rem ipſam, vel non ſatis inter ſe conſenſiſſe, vel non ſatis accuratas habuiſſe notiones videntur Veteres illi Sapientes. Sed de eo non eſt heic agendi locus. *J. B.*

GRO-

quæ populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus. Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut 36 prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem perpetuam (ee) assumitur, puta ad ædificium permanens: quod a prætore impetrari solere Pomponius [a] nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est, in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur.

X. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen e ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi 37 in diverticulo [b] fluminis occupari a privato potest. sed & de mari dictum a Paulo [c] est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, 38 uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res: utpote cum de 39 jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie f de exigua agit maris

a L. Quamvis. 50. D. de acq. dom.

b L. Si quisquam. 7. D. de divers. temp. præscr.

c L. Sane 14. D. de injuriis. L. IX, 1.

GROTII.

e *Ex instituto*] Quo ipso instituto usi & Angli contra Danos: vide optimum *Camdenum* in regno Elisabethæ anno CIƆIƆC.

GRONOVII.

36 *Prætervehentibus est*] Ut nemo, qui non sit hostis, eorum usu ad tempus prohiberi possit.

37 *In diverticulo fluminis*] Lacu, qui ex flumine in nostrum agrum intrat, & ibi sinum facit.

38 *Uti possidetis*] Quo retinet possessionem, qui nec vi, nec clam, nec precario ab adversario possedit.

39 *Jure fruendi*] Fructum, commoditatem, utilitatem percipiendi.

(ee) Vocem *perpetuam* addidi, quæ excidit in omnibus Editionibus, & quam deesse manifesto patet ex oppositione. *J. B.*

GROTII.

f *De exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur*] Sallustius: (*Bell. Catil.* c. 13.) *a privatis compluribus subversos montes, maria constructa.* Horatius Lyricorum libro II. carmine XVIII. (*vers.* 20.)

Marisque Bajis obstrepentis urges
Summovere littora:

Et libro III. carmine I. (*vers.* 33.)

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus —

Vellejus Paterculus: (*Lib.* II. c. 33.) *Injectas moles mari & receptum suffossis montibus mare.* Seneca in excerptis controversiarum libro V. controv. V. *Maria submoventur projectis molibus.* Plinius de terra lib. II. c. LXIII. *Ut freta admittamus, eroditur aquis.* Stagna stupenda admisso mari dixit *Lampridius* Severo. (*Cap.* 26.) *Cassiodorus* IX. c. VI. *Quantis ibi molibus marini termini decenter invasi sunt, quantis in visceribus æquoris terra promota est?* Tibullus:

Claudit & indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis abesse minas.

(Lib. II. Eclog. VI, 27.) De talibus piscinis

maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod g a 40 Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *peculiaria sibi maria excogitavit*, 41 *æstuariis intercipiendo fluctus*. Sed idem postea contra veterum a Jurisconsultorum responsa ad h πρόθυρα, id est, vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque 42 septis quibusdam, quas ἐποχὰς vocabant, includi & privatim vindicari possent.

a *L. injuriarum. circa finem.* 13. §. 7. *D. de injuriis.*

2. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum, ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparata non major sit quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis, intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi.

3. Sed multa, quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

XI. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium

piscinis maritimis agit *Plinius* libro XXXI. cap. VI. *Columella* rei rusticæ libro VIII. c. XVI. & XVII. ubi hoc inter alia: *lautitias locupletum maria ipsa Neptunumque clausisse.* Similia habet *Ambrosius* Hexaëmero V. c. X. & de Nabuthe cap. III. & *Martialis* aliquot locis. [Exempli gratia, libro X. Epigr. 30. vers. 19. & *seqq.*]

g *A Lucullo*] Varro de eo: *Ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, & maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciproca fluerent, ipse Neptuno non cederet eo piscatu.* (De Re Rust. *Lib.* III. *Cap.* 17.) Plutarchus ejus vita: καὶ τροχοὺς θαλάσσης καὶ διαδρομὰς ἰχθυοφόρους τοῖς οἰκητηρίοις περιελίσσοντος, καὶ διαίτας ἐναλίους κτίζοντος· (Pag 518. C.) *Cum ipse maris alveos & plenos piscibus euripos villis suis circumdaret, inque ipso mari cœnacula fabricaret.* Plinius libro IX. c. LIV. *Lucullus exciso monte juxta Neapolim, majore impendio quam villam ædificaverat, euripum & maria admisit: qua de causa Magnus Pompejus Xerxem togatum eum appellabat.*

h Πρόθυρα] Vide *Leonis* Novellas LVII. CII. CIII. CIV. *Attaliaten* pragmaticorum tit. XCV. *Harmenopulum* lib. II. tit. I. §. περὶ προθύρων. Vide & summum virum *Jacobum Cujacium* Observat. XIV, I.

GRONOVII.

40 *Lucullo*] *Varro* de Re Rust. 3, 17.

41 *Æstuariis*] Effossis lacubus, in quos admitteret mare; dein cataracta vel emissario, quoties libuisset, clauderet.

42 *Septis quibusdam*] Quales sunt cetariæ. *Plinius* 9, 15.

43 Nec

tium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo, quod terras populus occuparit, mare occupatum colligi non posse: 43 nec animi actum sufficere, sed 44 actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si 45 deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est, ad usum communem: quod de inædificato littore respondit *a* Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

a L. præscriptio. 45. D. de usurp. & usuc.

XII. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius & magis noxius.

XIII. 1. Ut autem solum i imperium (ff) in maris partem sine

GRONOVII.

43 *Nec animi actum*] Quo quis forte apud se statuerit, mare velle pro occupato ab sese haberi, aut dominum maris se profiteri.

44 *Actu externo*] Nempe classe præsenti.

45 *Deseratur possessio*] Si ea classis ex loco, quem obtinet, discedat.

(ff) Non potest heic distingui *imperium* à *dominio*; ut in Notis nostris Gallicis, Deo dante, ostendemus. Vide interim, circa totam hanc quæstionem de Dominio Maris, Dissertationem singularem Ampliss. BYNCKERSHOECKII; & quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. V. *J. B.*

GROTII.

i *Imperium in maris partem*] Philo de [*plantat. Noæ*, p. 223. E. *Ed. Paris.* ubi agit] de regibus: καὶ τὰ ἄπειρα πλήθει καὶ μεγέθει πελάγη προσεκτήσαντο· *etiam maria numero infinita, immensa magnitudine, ad terras adjecere.* Lycophron: [pag. 84. vers. 4. *Edit. Meurs.*]

Τῆς καὶ θαλάσσης σκῆπτρα καὶ μοναρχίαν·

Terræ marisque sceptra, regnorumque opes.

[Habebunt scil. *Romani*] Virgilius: (Georg. 1, 31.)

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Julius Firmicus: (*Mathes.* Lib. VI. c. 1.) *maris ac terræ dominia possidentes.* Nonnus: (Dionys. Lib. XLIII. pag. 1106. vers. 14. *Ed. Wech.*)

Βερόη κράτος εἶχε θαλάσσης.

Beroe pelagus ditione tenebat.

Termini regnorum Sueciæ in medio freti Ore sunt. Johannes Magnus in Archiepiscopis Upsalensibus cap. XV. De Tyro Curtius: (Lib. IV. c. 4.) *Mare non vicinum modo, sed quodcumque classes ejus adierunt, ditionis suæ fecit.* Unde proverbium: *Tyria maria* apud Festum. *Isocrates* de Lacedæmoniis & Atheniensibus: (In *Panath.* p. 243. C. *Ed. Steph.*) συνέβη ἑκατέραν κυρίαν γενέσθαι τῆς κατὰ θάλατταν· ἣν ὁπότεροι ἂν κατάσχωσιν, ὑπηκόους ἔχουσι τὰς πλείστας τῶν πόλεων· *Sic evenit, ut civitas utraque terram adipisceretur eam, quæ mari ab ipsis possesso adjaceret, plurimasque urbes haberet sibi obsequentes.* Demosthenes de Lacedæmoniis in Philippica III. (pag. 49. C.) θαλάσσης ἦρχον καὶ γῆς ἁπάσης· *Et mare omne & terras tenebant.* Scriptor vitæ Timothei: *quo facto Lacedæmonii de diuturna contentione destiterunt, & sua sponte Atheniensibus imperii maritimi principatum concesserunt.* (Corn. Nepos c. 2.)

2.) Scriptor orationis de Halonesо, quæ est inter Demosthenicas, de Philippo loquens Macedone: οὐδὲν ἄλλο ἢ τοῦτο ἀξιῶν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὴν θάλασσαν καταστῆναι, καὶ ὁμολογῆσαι ὑμᾶς ὡς ἐκ ἄνευ Φιλίππου οὐδὲ τὴν ἐν τῇ θαλάσσῃ φυλακὴν δυνατοί ἐστε φυλάττειν. (Pag. 31. B.) *Nihil ille quærit aliud, quam à nobis in possessione constitui maris, & a nobis confessionem exprimere, nos absque ipso nec maris custodiam posse retinere.* Julianus Imperator de Alexandro, molitum eum esse bellum hoc animo: ὅπως γῆς τε ἁπάσης καὶ θαλάττης κύριος γένοιτο· *ut terræ marisque totius dominus fieret.* (Orat. III. p. 107. C. *Edit. Spanh.*) Hujus successor Antiochus Epiphanes apud Gorioniden: *Nonne terra & mare mea sunt?* De alio ejusdem successore Ptolemæo *Theocritus*: (*Idyll.* XVII, 76.)

> Πολλᾶς δὲ κρατέει γαίας, πολλᾶς δὲ θαλάσσας.
>
> *Lateque imperitat terris, lateque profundo.*

Item: (*Ibid.* vers. 91.)

> —— θάλασσα δὲ πᾶσα καὶ αἶα,
>
> Καὶ ποταμοὶ κελάδοντες ἀνάσσονται Πτολεμαίῳ.
>
> —— *omnis tellusque fretumque*
>
> *Altisonique amnes sub rege jacent Ptolemæo.*

Tempus est ad Romanos veniamus. Scipioni majori sic Annibal in Livio: (*Lib.* XXX. c. 30.) *Carthaginenses inclusi Africæ littoribus, vos, quando Diis ita placuit, externa etiam terra marique videamus regere imperia.* De minore Scipione *Claudianus*: (*De sec. Conf. Stilicon.* Præf. vers. 7. 8.)

> —— *patriis primo cum manibus ultor*
>
> *Subderet Hispanum legibus Oceanum.*

Itaque mare internum passim suum vocant Romani, *Sallustius*, *Florus*, *Mela*, alii. Sed plus adjicit *Dionysius Halicarnassensis*: (*Antiq. Rom.* L. I. c. 3.) πάσης κρατεῖ θαλάσσης οὐ μόνον τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν, ἀλλὰ καὶ τῆς ὠκεανίτιδος ὅση πλεῖσθαι μὴ ἀδύνατός ἐστι· *Populus Romanus omni mari imperat, non modo ei, quod inter columnas est Herculis, sed & oceani, in quantum navigatur.* De iisdem *Dion Cassius*: πάσης χεδὸν βασιλεύοντες γῆς καὶ θαλάσσης· *omni ferme imperant terræ marique.* *Appianus* in præfatione describens Romani imperii magnitudinem, sub eo ponit mare Euxinum, Propontidem, Hellespontum, Ægæum, Pamphylium, & Ægyptium mare. Pompejo datum imperium in omne id mare, quod intra Herculeas est columnas. ita *Plutarchus* & *Appianus*. *Philo* in Flaccum: (*Pag.* 980. B.) ἀφ' οὗ τὴν ἡγεμονίαν ὁ Σεβαστὸς οἶκος ἀνήψατο γῆς καὶ θαλάσσης· *ex quo Cæsarum domus terræ marisque imperium adepta est.* De Augusto *Ovidius*: (*Metam.* XV, 831.)

> ——— *pontus quoque serviet illi.*

Inscriptio in ejus honorem: [Apud *Gruter.* p. 194. num. 4. Edit. prim.] *Orbe terra & mari pacato.* *Augustus Janum Quirinum terra marique pace parta ter clausit*, teste *Suetonio*: (*Aug.* c. 22.) qui de eodem; (*Cap.* 49.) *Classem Miseni & alteram Ravennæ ad tutelam superi & inferi maris collocavit.* Ad Tiberium Valerius Maximus: (*Præfat.* p. 2.) *Penes te hominum Deorumque consensus maris & terræ regimen esse voluit.* De eodem *Philo*: (*De legat. ad Cajum*, pag. 1012. C.) γῆς καὶ θαλάσσης ἀναψάμενον κατὰ κράτος *qui imperio terram ac mare complectebatur.* Idem de Cajo Tiberii successore: Γάϊον μετὰ τὴν Τιβερίου τελευτὴν παρειληφότα τὴν ἡγεμονίαν πάσης γῆς καὶ θαλάττης. (Ibid. pag. 993. C.) *Cajum qui post mortem Tiberii imperium omne terræ marisque suscepit.* Vespasianum *Josephus* vocat, (*De Bell. Jud.* Lib. III. Cap. 8. §. 9. *Ed. Hudson.*) δεσπότην καὶ γῆς καὶ θαλάσσης· *terræ marisque dominum*: idem jus Antonino multis in locis *Aristides* tribuit. *Procopius* Imperatoris statuas effictas narrat orbem tenentes, ὅτι γῆ τε αὐτῷ καὶ θάλασσα δεδούλωται· *quod ei subjecta esset terra & mare.* (De ædific. Justin. Cap.

sine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque arbitror jus illud gentium, *a* de quo diximus, obstare. Argivi olim cum Atheniensibus expostularunt, *b* quod suo mari Spartanos Argivorum hostes transire sivissent: quasi violato fœdere, quo cautum erat, ne alter populus hostes alterius sineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, *per sui imperii loca*. Et in inducicis annalibus belli Peloponnesiaci *c* permittitur Megarensibus navigare mari quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν τῶν Ῥωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani est imperii, dixit Dion Cassius *d* libro XLII. Themistius de Romano Imperatore: τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων: *habens sibi subditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem. [*Halieut.* III, 4.]

a Boffius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide L. unicam c. de classicis. lib. VI.
b Thucyd. lib. V. c. 56.
c Idem, Lib. IV. c. 118.
d Pag. 211. A. Ed. H. Steph.

——— σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
Εἱλεῖται ——— ———

——— *tuis etenim sub legibus æquor*
Volvitur ——— ———

Et Dion Prusæensis, *e* in altera ad Tarsenses, multa ei civitati ab Augusto ait concessa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τῆς θαλάττης τῆς κατ' αὐτήν· *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem:* Et apud Virgilium legimus: (*Aen.* I, 236.)

e Pag. 415. D.

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Apud *f* Gellium: *Fluminum quæ in mare, quà imperium Romanum est, fluunt.* Notat Strabo *g* Massilienses multa cepisse spolia cum præliis navalibus vicissent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θα-

f Lib. X. c. 7.
g Lib. IV. p. 180.

Cap. 2. *de Augustæo.*) Nicetas Patricius Adriatici littoris servator memoratur in literis Ludovici II. (Apud GOLDAST. *Constit. Imperial.* Tom. I. pag. 118.) Constantinus Monomachus in historia dicitur γῆς καὶ θαλάσσης κύριος καὶ δεσπότης· *terræ marisque Imperator ac dominus.* Et inter themata, id est, provincias Romani imperii, ponitur mare Ægæum. (apud *Constantin. Porphyrogenn.* L. I. Them. 17.) Francos mari ad Massiliam & circum imperasse narrat *Procopius* Gotthicorum III. (*Cap.* 33.) De jure Venetæ reipublicæ vide *Parutam* libro VII. & specialem historiam de Uscochis. Addi his possunt jurisconsulti recentiores ad c. ubi periculum, 3. de electione in VI. *Bartolus, Angelus, Felinus* in c. ad liberandum, 17. in principio: de Judæis. *Baldus* ad titulum digestorum de rerum divisione col. 2. Afflictus in tit. quæ sint regalia. *Cacheranus* decisione Pedemontana 155. num. 4. ubi ex *Baldo* dicit totum mundum hoc jure uti. *Albericus Gentilis* advocationis Hispanicæ I, 8. [In loco, quem Auctor adfert, tamquam ex *Dione Cassio*, videtur memoriâ lapsus hunc Scriptorem laudasse pro THEMISTIO, apud quem saltem totidem verbis reperies verba adducta, *Orat.* V. pag. 137. *in fin. Edit. Petav.* 1618.]

θαλάσσης ἀδίκως· *eos, qui injuste de mari controversiam moverent.* Idem Sinopen [a] ait impetrasse mari in Cyaneas.

a Lib. XII. p. 545.

2. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id est, ut supra diximus, [46] ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt, qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

XIV. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandæque per [47] ignes nocturnos & [48] brevium signa, k vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal [b] Erythræum, (gg) ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas excursiones: & l quod in ponto Byzantini exigebant διαγώγιον,

b Plinius lib. XIX, 4. Strabo lib. XVII, p. 798.

GROTII.

k *Vectigal æquum*] Rhodii olim portorium de insulis exegere, etiam de Pharo apud Alexandriam, teste *Ammiano* lib. XXII. (Cap. 16. p. 373.) De Venetis, qui in Gallia, Cæsar: *In magno impetu maris atque aperto, paucis portubus interjectis quos tenent ipsi, omnes fere qui eodem mari uti consueverunt, habent vectigales.* (Bell. Gall. III. 8.) *Florus* de Romanis: *Pudebat nobilem populum ablato mari, raptis insulis, dare tributa quæ jubere consueverat.* (Lib. II. c. 6.) *Plinius* VI. c. XXII. Annii Plocami meminit, qui maris rubri vectigal a fisco redemerat. idem capite sequenti de mari agens, quo in Indiam navigatur: *Omnibus annis navigatur sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maxime infestant.* Disputationes egregias de modo vectigalis vide in Elisabetha *Camdeni* Anno CIↃ IↃ LXXXII. & CIↃ IↃ CC II.

l *Quod in ponto Byzantini exigebant*] Meminit Byzantini vectigalis *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. c. I.) *Procopius*, tum in vulgata tum in arcana historia, (*cap.* 25.) etiam veteris vectigalis in Hellesponto meminit, novi autem ad fauces maris Euxini & in freto Byzantino. Byzantini exactionem fuisse ad ædem Blachernianam, Hellespontiacum Abydi docet *Theophanes*. Abydi illud δεκατευτήριον, id est, vectigalarium decimæ, vocat *Agathias* libro V. (*cap.* 5.) minuit id Irene. Immanuel Comnenus Imperator monasteriis aliquibus concessit θαλάσσια δίκαια, *obventiones e mari.* Docet *Balsamo* in Concilii Chalcedonensis canonem IV. & Synodi VII canonem XII.

GRONOVII.

46 *Ratione personarum*] Imperio temporario: ut Hannibal interpretabatur solum esse suum, quod captum bello possideret haberetque castris ad urbem positis. *Liv.* 26, 11. Cæterum hæc classium auctoritas inde agnoscitur, quod classem prætervehens una navis vela submittere compellitur.

47 *Ignes nocturnos*] Pharos. *Sueton.* Calig. 46. Claud. 20.

48 *Brevium*] Vadosorum & minus profundorum locorum. *Virgil.* I. Æn. 115. *Tres Eurus ab alto In brevia & Syrtes urget.* lib. 10, 289. *multi servare recursus Languentis pelagi & brevibus se credere saltu.*

(gg) Qui in ora libri heic laudatur, *Plinius*, nil tale habet; nisi quod refertur ab auctore, in Notâ, de *Annio Plocamo*, ex *Lib.* VI, 22. *J. B.*

χειν, & quod jam olim Athenienses occupata 49 Chrysopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque 50 Polybio: *a* & quod in Hellesponto olim Athenienses eosdem exegisse ostendit m Demosthenes *b* in Leptinen, suo autem tempore Romanos Imperatores in arcana historia memorat Procopius.

a Lib. IV. c. 44.
b Pag. 369. A. B.

XV. 1. Inveniuntur exempla fœderum, quibus populus alter alteri populo se obstringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios *c* convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter *d* Athenienses & Persas n Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata 51 intra Cyaneas & Chelidonia navigaret; 52 intra Cyaneas & Pha-

c Philostr. de vita Apoll. l. III. c. XI. (c. 35. *Ed. Olear.*)
d Plut. Cim. p. 487. A. *Diod. l.* XI. c. 61. *Aristid. in Panath.* p. 294. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.*

GROTII.

m *Demosthenes in Leptinen*] Idem ibidem accepta Byzantio dominos maris factos ait Athenienses. *Ulpianus* Scholiastes solutam ibi ait decimam. (Pag. 134. C. Tom. II. *Ed. Basil.* 1572.)

n *Cimonis ætate*] Hæc est illa εἰρήνη περιβόητος, *nobilissima pax*, Plutarcho, qua & hoc convenerat, ut Persæ a mari tantum spatii absisterent quantum ferret equi cursus, id est, XL. stadia. Meminit & *Isocrates* Panathenaico. [Locus est *pag.* 244. E. *Ed. H. Steph.* Sed Auctor noster dixit *quadraginta stadia*, pro *quadringentis*: nam totidem continebat ἵππου δρόμος, ut exponitur à *Plutarcho*, pag. 491. τετρακοσίων σταδίων ἐντός. Et res ipsa clamat: quadraginta enim stadia conficiunt tantum unum *milliare* vulgare, seu ter mille passuum Geometricorum, cum duabus tertiis: quis autem Equus, per unum diem, non longè majus spatium itineris absolveret? Vide DEMOSTHEN. *Orat. de fals. legat.* pag. 273. A. DIOD. SICUL. Lib. XII. Cap. 4. & ARISTID. *Orat. in laudem Rom.* p. 349. Tom. I. Aliud est ἱππικόν, de quo alibi PLUTARCHUS, *Vit. Solon.* pag. 91. C. nimirum spatium, quod emetitur Equus in Agonibus, & *quatuor* erat *stadiorum*, ut ipse statim exponit. Hæc duo tamen confudit J. CASPAR EISENSCHMID. in libro ceteroquin utilissimo *De Ponderibus* & *Mensuris Veterum* &c. p. 113. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Chrysopoli*] *Scutari* e regione Chrysopoleos.

50 *Polybio*] 4. p. 312.

51 *Intra Cyaneas & Chelid.*] Eadem est historia, idemque fœdus: nam Chelidoniæ sunt insulæ tres in mari Pamphylio contra Phaselidem, quæ est in continenti. Nec placuit horum quicquam post prælium ad Salaminem: tum enim nullum fœdus factum est, cum proxime successerint ad Platæas & Mycalem pugnæ: sed ad Eurymedontem amnem a Cimone victi Persæ hanc conditionem acceperant. De Chelidoniis *Strabo* 24, 666. [In prima Editione Auctor dixerat simpliciter: *ne qua navis Medica armata extra Cyaneas navigaret.* Postea in Edit. 1632. hæc addidit: *Ne qua* &c. . . *Cyaneas & Chalidonia navigaret: extra Cyaneas & Phasidem post prælium ad Salaminem.* Unde patet, quam parum accuratè & emendatè, vitio memoriæ, hæc omnia scripserat. *J. B.*]

52 *Intra Cyaneas & Phaselidem*] *Isocrat.* Panathen. p. 580.

GRO-

Phaselidem post prælium ad Salaminem: in annalibus induciis a belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo fœdere, quod statim ab exactis regibus o Romani cum Carthaginiensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii ultra 53 Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et p in secundo fœdere, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Mastiam & Tarsejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, c ne Illyrii ultra Lissum (hh) pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, d ne citra 54 Calycadnum & Sarpedonem promontoria navigaret, extra naves 55 quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent.

a *Thucyd.* Lib. IV. c. 118.
b *Polyb.* III. 22.
c *App. Illyr.* p. 760. *Ed. H. Steph.*
d *Livius* l. XXXVIII. c. 38.

2. Sed

GROTII.

o *Romani cum Carthaginiensibus*] *Servius* ad illud IV. Æneidos:

Littora littoribus contraria.

Quia in fœdere cautum fuit, ut neque Romani ad littora Carthaginensium accederent, neque Carthaginenses ad littora Romanorum. Simile fœdus Romanorum cum Tarentinis: *μὴ πλεῖν Ῥωμαίους πρόσω Λακινίας ἄκρας· ne Romani ultra promontorium Lacinium navigarent;* est hoc in excerptis ad legationes ex *Appiano.* [Excerpt. *Fulvii Ursini*, num. 5. *pag.* 444. *init.*] mersos a Pœnis externos, qui in Sardiniam vel ultra columnas navigarent, tradit *Strabo* libro XVII.

p *In secundo fœdere*] Erat & hoc in eo, ne Romani in Africam aut Sardiniam appellerent nisi commeatus accipiendi aut naves reficiendi causa. Post bellum Punicum tertium castigatus Senatus Carthaginensis, quod contra fœdus exercitum & navalem materiam haberet. Testis *Livius* Epit. lib. XLVIII. & XLIX. Simile est quod Sultanus Ægypti, pacto cum Græcis facto, impetravit, ut ei semel anno duas naves trans Bosphorum mittere liceret. Est id apud *Gregoram* libro IV. Antiochi olim pax & hoc continebat, ne is armatas naves haberet plures XII. *Appianus* Syriaco. (*pag.* 112. *Ed. Steph.*) Naves armatæ Adriaticum sinum ingredi per Venetos vetantur ex pactis. Vide *Thuanum* libro LXXX. in anno CIↃ IↃLXXXIV.

GRONOVII.

53 *Pulchrum promontorium*] In Africa. *Liv.* 29, 27.

54 *Calycadnum & Sarpedonem*] In Cilicia.

55 *Quæ stipendium*] Quod ei pendendum erat ex fœdere Romanis. *Liv.* 38, 38.

(hh) Reposui *Lissum*, pro *Lessum*, quod habent omnes Editiones. Nulla est urbs *Lessus:* & ἔξω τοῦ Λισσοῦ ait POLYBIUS, *Hist.* Lib. II. Cap. 12. unde has fœderis leges sumsit Auctor noster, quamquam in orâ libri solum *Appianum* indicet, qui paullum alio modo eas refert. Sic in præcedentibus edidi *Mastiam*, pro *Massiam*, quod perperam legitur in omnibus Editionibus. Ceterum de veteribus illis urbibus *Mastia* & *Tarseio*, quas silentio prætermittit CELLARIUS in Geographia Antiqua, vide BOCHARTUM, *Phaleg.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

GRO-

2. Sed hæc non docent occupationem maris, aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum 56 de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id interest decedere: quod cum sit, dicendum est quod dixit a Ulpianus in ea facti specie, qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem 57 piscatio thynnaria exerceretur, mari servitutem imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, ut lex venditionis servetur. Itaque personas possidentium & in jus eorum succedentium obligari.

a *L. Venditor.* 13. *D. Com. præd.*

XVI. 1. 58 Frequens est inter vicinos populos contentio, quo-

GRONOVII.

56 *De jure decedere*] Ut si quis paciscatur, ne in aream alterius lumen e sua domo habeat, non eo aër fit proximi possidentis, sed alter de jure suo remittit.

57 *Piscatio thynnaria*] Thynnorum piscium. *Hor.* 2. sat. 3. *Plures annabunt thynni & cetaria crescent.*

58 *Frequens &c.*] Hæc quidem docta sunt, si recte tradantur, sed ad præsentem quæstionem parum faciunt. Videtur autem vir summus auctores finium regundorum valde defunctorie legisse. *Limitatus* ager appellatur, qui & divisus assignatusque, non quod manufactos limites pro finibus haberet, sed quia concisus erat limitibus factis (*decumanos* & *cardines* vocabant: illos, qui orientem & occidentem spectabant, hos, qui meridiem & septentrionem) per centurias perque partes, quæ privatis possessoribus dono principis essent adsignatæ, ita ut certus numerus centuriarum & jugerum limitibus includeretur. Quum secundum genus nominavit *assignatos & mensura comprehensos*, frustra addit, *per centurias & jugera:* nam horum ratio habetur in limitato. At hujus tantummodo modus universus per extremitatem mensuræ comprehendebatur. Ideo non *limitatus*, non *divisus*, sed *assignatus* tantum, & *mensura comprehensus* vocabatur. *Arcifinius* quoque dictus, non quod fines hostibus arcendis idoneos haberet, sed quod arcuerat fines, vel non haberet fines mensoria ratione comprehensos. Frontinus: *Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur.* Eosdem propterea *Siculus Flaccus* ait *solutos* vocari. Iidem testantur nihil *subsecivorum* intervenire, nempe quæ a mensuris decempeda restabant. Appellabantur & *occupatorii*, quia eorum unusquisque privato arbitrio occupaverat sine adsignatione, non modo tantum, quantum colere poterat, sed quantum in spe colendi habebat. Nec vero hic ager necessario terminos habebat naturales: poterat enim occupator sibi terminos statuere, quos voluerat, vel sepimento, vel fossa manufacta.

In duobus primis agrorum generibus, si flumen cursum mutet, nihil ait de territorio mutari. Non est perpetuum. Poterat enim tam limitatus, quam mensura comprehensus ager ad fines territorii esse, & vel hic, vel ille fluvio imperia terminante includi; quod si esset, haud dubie, quod decedebat agris, decedebat territorio: quod alteri ripæ accedebat, sub aliam jurisdictionem veniebat. Rursus ait in arcifiniis flumen mutato cursu mutasse territorii fines &c. Ne hoc quidem perpetuo verum. Nam arcifinius ager esse poterat & in medio territorio, utpote si quis loca deserta, vasta, inculta occupaverat: qualia

quoties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos [a] mensores tria esse agrorum genera: 59 divisum, & assignatum, quem limitatum vocat [b] Florentinus jurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; 60 assignatum per universitatem, sive q mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente [c] Varrone, quod 61 fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales: ut sunt 62 flumina & r montes. Hos 63 occupatorios dicit Aggenus [d] Urbicus, quia

a *Jul. Frontin. De agror. qualit.* p. 38. *Ed. Goës.*
b *L. in agris limitatis*, 16. *D. de acq. rer. dom.*
c *Apud Frontin. ubi supra.*
d *Pag.* 45.

qualia magnis regnis & imperiis frequentia interveniunt. Ibi si flumen esset, quicquid ageret, manebat, quod erat, territorium.

Illud prorsus mirum, quod in dubio imperia, quæ ad flumen pertinent, arcifinia putanda esse ait, & ut limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidere. Primo inauditus est sermo, *imperium arcifinium*, *imperium limitatum*, *imperium mensura comprehensum.* Agrorum hæc vocabula sunt, non imperiorum. Dein dubium tale nobis esse non potest, quia nulli nobis ejusmodi agri. Tertio quomodo potest esse dubium, si vera est Auctoris sententia, omnes agros limitatos & adsignatos esse in meditullio imperii, omnes in extremo arcifinios. Minime igitur hic servit hypothesi suæ. Denique apud Romanos, quibus solis istæ agrorum varietates notæ, si dubium hujusmodi incidisset, adibatur scrinium Imperatoris, in quo erant omnium limitatorum & assignatorum agrorum formæ: si de quo quærebatur, ejus nulla extaret forma, pro arcifinio erat. Meminerunt hujus rei sæpe dicti auctores finium regundorum. [Non desunt tamen, quæ pro Auctore nostro adversus hanc crisin, & alterius Viri Eruditissimi *Wilhelmi Goesii*, in animadversionibus ad Rei Agrariæ Auctores, dici queant; ut patet ex nostris ad hunc locum Gallicis Notis. *J. B.*]

59 *Divisum & assignatum*] Qui veteranis & colonis per centurias, & jugera modo certo adscripto datus est.

60 *Assignatum per universitatem*] Quum modus universus & indivisus civitati tribuebatur: hic tantum per extremitatem mensura comprehendebatur, non per centurias & jugera, ut perperam Auctor. Centuriæ & jugera sunt limitati vel divisi & adsignati. Centuria modus est agri CC. vel CCL. jugerum. Jugerum in longitudinem numerat pedes CCXL. in latitudinem pedes CXX. *Colum.* 5, 1. Quidam tamen voluerunt mensuram per extremitatem comprehensam esse centuriam.

61 *Fines hostibus arcendis*] Imo quod fines arcuit, & possessor ejus liberum sibi reliquit, quo usque colere aut possidere velit.

62 *Ut flumina & montes*] Immo & aquarum divortia & manufactas vias, fossas, arbores antemissas, nec mensura continetur. Sic F. p. 4.

63 *Occupatorios*] Quia non ex mensuris actis modum acceperunt, sed patent quatenus excoluit, aut quantum eorum spe colendi occupavit possessor. Primi habent limites inter singulas centurias, duo posteriora genera non limites, sed terminos. Sic 18, 22.

GROTII.

q *Mensura comprehensum*] Exemplum vide apud *Servium* ad eclogam IX. [Sed agitur ibi de *agris limitatis.* Vide ad *vers.* 7. & 28. *J. B.*]

r *Montes*] *Tacitus* de Germania:

a Sa-

quia plerumque tales sunt agri; qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamsi flumen cursum mutet, 64 nihil de territorio mutatur: & 65 si quid alluvio adjecit, id occupantium imperio accedit.

2. In arcifiniis s flumen mutato paulatim cursu mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio est, cui adjectum est: quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, t ut flumen sui 66 medietate eos dirimeret, tanquam naturalis 67 terminus. Tacitus dixit: a *Certum jam alveo Rhenum*, u *quique terminus esse sufficiat.* Diodorus Siculus, b ubi controversiam narrat, quæ inter Egestanos & Selinuntios fuit, ποταμοῦ, ait, τὴν χώραν ὁρίζοντος, *amne fines discriminante.* Et Xenophon c talem amnem simpliciter τ ὁρίζοντα, id est, *finitorem*, vocat.

3. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine, (unde 68 tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætolis & Acarnanibus præbuisse, d donec eum Hercules aggeribus 69 domuit eoque beneficio Oenei

a De Moribus Germ. c. 32.
b Lib. XII. c. 82. pag. 328. Ed. H. Steph.
c Lib. IV. Exp. Cyri, c. 8. §. 1.
d Strabo l. X. p. 458.

a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur. c. 1. *Plinius* libro XXXVI. *Evehimus ea quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant*, de Alpibus loquens. [Locus est *Cap.* 1. ubi suspicor pro *Evehimus*, legendum *Evellimus*, quæ vox aptissima ad *terminos* motos significandos. Et de *evectione* in sequentibus agitur: *Navesque marmorum caussâ fiunt ac per fluctus . . . . huc illucque portantur juga montium* &c. Tota series orationis mihi videtur favere huic facillimæ emendationi. Peritiores judicent. *J. B.*]

s *Flumen mutato paulatim cursu*] Vide *Johannem Andreæ* & alios citatos à *Reinkingio* libro 1. classe V. c. 1.

t *Ut flumen sui medietate eos dirimeret*] Exemplum in Vedaso amne apud *Marianam* libro XXIX. (Cap. 23.)

u *Quique terminus esse sufficiat*] Spartianus Adriano: (*Cap.* 12.) *in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus, sed limitibus dividuntur.* Phasim amnem σύνορον, id est, confinem vocat *Constantinus Porphyrogenneta*, c. XLV.

GRONOVII.

64 *Nihil de territorio*] Quasi centuria non potuerit finiri flumine.

65 *Si quid alluvio*] Si parvum quid esset, contemtum: si magna pars, ad subseciva pertinuisse censeo in diviso & adsignato.

66 *Medietate*] Quasi linea ducta per medium alveum.

67 *Terminus*] Non tam vagum & stagnantem super minus profundo, sed alveo profundissimo collectum & inclusum, ut pro territorio & munimento imperii esse possit.

68 *Tauri & serpentis formam*] In fabula luctæ cum Hercule *Ovidius* 9. Metam. 63. & 80.

69 *Domuit*] In certum alveum inclusit.

Oenei Ætolorum regis 70 filiam in matrimonium impetravit.

XVII. 1. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen, etiam qua 71 imperia disterminat, non consideratur nude qua aqua est; sed qua aqua alveo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, a decessio, aut talis immutatio, 72 quæ toti speciem veterem relinquat, rem sinit eandem videri. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen, quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa, in quam aqua immittitur: ita x si deserto alveo veteri alià irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperii terminus maneret medietas alvei, qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque 73 quod tenuisset: b ita mutato alveo idem observandum erit.

a L. Proponebatur, 76. D. de judiciis.

b L. 3. §. 2. ff. de aq. quot. & æstiva.

2. In dubio autem 74 imperia, quæ ad flumen 75 pertingunt, arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id 76 quod non facile transitur. Ut autem limitata, aut mensura comprehensa sint, rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit, & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum 77 parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. 1. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum, quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt,

GROTII.

x *Si deserto alveo veteri*] Ut Bardarus amnis apud *Annam Comnenam.* libro 1. (*cap.* 5.)

GRONOVII.

70 *Filiam*] Deianiram.

71 *Imperia disterminat*] Ut Romanum a Germanis Rhenus, a Marcomannis & Dacis Danubius, a Parthis Euphrates.

72 *Quæ toti speciem*] Non avertat in aliam regionem, sed pristinum alveum retinere sinat.

73 *Quod tenuisset*] Si scilicet nullum ibi flumen fuisset, nempe usque ad illam lineam, quæ medium alveum secat.

74 *Imperia*] i. Agri, quibus terminantur imperia per flumen.

75 *Pertingunt*] Pertinent.

76 *Quod non facile*] Ut munitiones naturales.

77 *Parti uni accederet*] Ut in illis terminis imperii Romani factum: nam cum barbari naves nullas haberent, Romani eos amnes navibus occuparunt, quas dicebant lusorias.

GRO-

sunt, aut quia 78 defecerunt domini. nam hæc 79 redierunt in eum statum, in quo primum res fuerant.

2. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones a populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest 80 jus illud eminens, de quo alibi egimus, sed & privatum plenumque dominium generaliter 81 primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore dominio penderet, si non ut jus 82 vasalli a jure 83 senioris, aut jus emphyteuticarii a jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter est & jus ejus, qui 84 sub conditione fideicommissum exspectat. Seneca: y *Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse, quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est.* Dion Prusæensis *a* Rhodiaca: *μυρίους γὰρ εὑρήσετε τρόπους καθ' οὓς ἑκάστου* *a* Pag. *τι φαμὲν εἶναι· καὶ πλεῖστον διαφέροντας· ὧν οὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι* 325. D. *τοῖς ἔχουσιν, οὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι.* Ed. Morell. *Plurimi sunt modi, quibus quid cujusque esse dicitur, & quidem valde inter se differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio uti liceat.* Apud Stra-

GROTII.

y *Non est argumentum*] Locus est de beneficiis VII, 12. Idem libro ejusdem argumenti octavo, c. 12. *quædam quorundam sub certa conditione sunt.* [At vero sunt tantum septem Libri *De Beneficiis.* Locus est eodem libro & capite, quo ille, cujus verba in textu adferuntur. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Defecerunt domini*] Justin. 19, 3. *Prædam, quam relictis a se castris abstulerint, non esse talem, quam velut spolium victi hostis ostentent, sed quam possessione vacua fortuitis dominorum mortibus, sicuti caducam, occuparint.*

79 *Redierunt in eum statum*] Rursus factæ sunt communes.

80 *Jus eminens*] I, 3. 6.

81 *Primum populo*] *Siculus Flaccus* de cond. agrorum. *Postquam ergo majores regiones ex hoste captæ vacare cœperunt, alios agros diviserunt, assignaverunt, & ita remanserunt, ut tamen populi Rom. essent: ut est in Piceno, in regione Reatina, in quibus regionibus montes Romani appellantur: nam sunt P. R. quorum vectigal ad ærarium pertinet.*

82 *Vasalli*] Qui habet emphyteusin vel fundum a domino in perpetuum, aut in certos annos, ea lege concessum, ut eum colat melioremque reddat, constituta pensione annua.

83 *Senioris*] Hoc vocabulo usa est inferior Latini sermonis ætas pro domino: unde Italicum *Signore*, Gallicum *Seigneur*, *Sieur*, sive *Monsieur*, *Messire.* Bignon. ad Marcul. I, cap. 7. p. 485.

84 *Sub conditione fideicommissum*] Nam & sub conditione relinquitur fideicommissum, vel ex certo die. §. 2. Instit. *de fideicom. her.*

Strabonem (ii) invenio: κύϱιος ἦν πλὴν τȣ̃ πιπϱάσκειν· *dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit [a] Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.*

a *De morib. Germ.* c. 26.

3. Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent a 85 dominio generali, si quid 86 domino particulari carere incipit, non fit occupantis, sed z ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

GROTII.

z *Ad universitatem aut ad dominum superiorem redit*] Sic ex libro secundo Odysseæ in fine colligas, bona ejus qui sine liberis decederet ad populum pervenisse, & sic interpretatur *Eustathius* illud *Homeri* Iliados E. (vers. 158.)

Χηϱωσαὶ ȣ̃ διὰ κτῆσιν δατέοντο,

Partiebantur opes rectores urbis.

Nam χηϱωσαὶς magistratum fuisse dicit qui bona sine liberis decedentium administrabat. Simile aliquid usurpatum olim in regno Mexicano docent nos historiæ. [In loco ex *Odyssea* Poëta hoc tantum innuit, inter Procos *Penelopæ* convenisse, si forte *Telemachus* interiisset, sese bona ejus æquis partibus occupaturos, ut solatii loco id esset illis, quos *Penelope*, uno electo in virum, exclusura esset; ut optimè observavit Doctissima Matrona *Anna T. Fabri.* Adeoque inde quod Auctor noster colligit, minimè inferri potest. Neque certius est, quod de χηϱωσαὶς, post *Eustathium*, adfirmat. Vocem enim illam interpretantur *Pollux* & *Hesychius* non de magistratibus, bona sine liberis decedentium administrantibus, sed de propinquis remotis in hereditatem succedentibus. *J. B.*]

GRONOVII.

85 *Dominio generali*] Ejus, cujus est territorium, sive principis sive populi.

86 *Domino particulari*] Cujus fuit ea privata possessio.

(ii) Locum forte inveni *Lib.* XII. ubi agitur de ministris sacrorum, quorum *Archelaus* Pontifex, Rex *Comanæ* à *Pompejo* constitutus, dominus erat, ita tamen ut eos vendere non posset: Καὶ τῶν ἐ πόλιν οἰκȣ́ντων ἱεϱοδȣ́λων κύϱιος πλὴν τȣ̃ πιπϱάσκειν. Pag. 558. Ed. Casaub. Paris. *J. B.*

CAPUT IV.

De derelictione præsumta, & eam secuta occupatione & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. *Usucapio aut præscriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.*

II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones.*

III. *Causa inquiritur ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ pe-*

petuntur non ex verbis tantum:
IV. *Sed & ex factis:*
V. *Et ex non factis.*
VI. *Quomodo tempus adjunctum non possessioni & silentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
VII. *Ordinarie ad talem conjecturam sufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc sit.*
VIII. *Solutio objectionis, neminem præsumendum suum jactare.*
IX. *Videri etiam, seposita conjectura, jure gentium ex immemoriali possessione dominium transferri.*
X. *An nondum natis jus auferri hoc modo possit.*
XI. *Etiam summæ potestatis jus aut populo aut regi acquiri longæva possessione.*
XII. *An leges civiles de usucapione & præscriptione teneant eum, qui summam potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.*
XIII. *Ea jura, quæ separabiliter aut communicabiliter adhærent summo imperio, usucapione aut præscriptione quæri & amitti.*
XIV. *Refellitur sententia, statuens semper subditis licere se vindicare in libertatem.*
XV. *Quæ meræ sunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

I. GRavis hic difficultas oritur de 1 usucapiendi jure. Namque id jus cum 2 lege civili sit introductum (tempus enim 3 ex suapte natura vim nullam effectricem habet: nihil enim fit a tempore, quamquam non fit in tempore) locum habere non potest, ut censet *a* Vasquius, inter duos populos liberos, aut reges, populumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, a nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos. quod verum videtur, nisi 4 quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atque id si admittimus, sequi videtur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad per-

a Lib. II. *c.* 51. *n.* 28.

GROTII.

a NEc *inter duos diversorum regum aut populorum subditos*] In lege XII. tabularum erat: *Æterna auctoritas cum hoste esto*, id est, cum peregrino. [Apud CICERON. *De Offic.* Lib. I. Cap. 12.]

GRONOVII.

1 *Usucapiendi jure*] Per quod res aliena longo tempore fit bona fide possidentis.

2 *Lege civili*] Jure Romano.

3 *Ex suapte natura*] Sine lege aut natura.

4 *Quatenus res*] Ut qui in alieno territorio, ubi usucapio valet, rem vel agendi aliquid jus habet, per legitimum tempus bona fide possidere vel actum illum exercere sinendo, rem jusve amittat.

perturbandos multorum animos & bella ferenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

a *Judic.* XI, 26. II. Nam & in sacris literis a Jephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Jabocum, & ab Arabum desertis ad Jordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit, cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint? Et Lacones apud b Isocratem, tanquam certissimum b & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas, non minus quam privatas, multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos, qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι. Idem (aa) Isocrates ad Philippum: κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου. *Cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.*

b *Archid.* p. 121. A. *Ed. H. Steph.*

c *Livius lib.* XXXII. c. 10. Hoc jure nisus posterior c Philippus T. Quintio dicebat, *civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi traditæ a majoribus essent justa ac hæreditaria possessione, se non excessurum.*

d *Livius lib.* XXXV. c. 16. Sulpitius contra Antiochum d disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et

e *Tacitus Ann.* 6. c. 31. e historici c vetera reposcere vaniloquentiam vocant: μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem est

f *Cap.* 22. de f officiis secundo: d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat, qui autem habuit, amittat?*

III. Quid dicemus? Juris effectus 5 qui ab animo pendent, non

GROTII.

b *Et apud omnes gentes confessum*] In hunc sensum disserit pro Gallia dux Nivernensis apud *Thuanum* libro LIX. in anno CIƆ IƆ LXXIV.

c *Vetera reposcere*] Τὰ πρὸ Εὐκλείδου dicunt Græci ex historia Attica. usus inter alios *Nicetas* lib. I. (*cap.* 9.) de Alexio Isaaci fratre, ubi de Henrico agit Imperatore Friderici filio: καὶ ταῦτα δὴ τὰ πρὸ Εὐκλείδου ἀνυποστόλως ἀνακινῶν· *ita ille velut ante Eucliden gesta movebat inverecunde.* [Vide LUCIANUM, in *Cataplo*, T. I. *Ed. Amst.* p. 426. & *Hermotim.* pag. 563. Locus autem *Diodori Siculi*, qui postea sine ullo indicio adfertur, exstat *Lib.* XV. *Cap.* 78. pag. 497. *Ed. H. Steph.* Et *pag.* seq. dicitur βίᾳ καὶ ἀδίκως ejusmodi possessio haberi. *J. B.*]

d *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*] Florus lib. III. c. 13. *Tamen relictas a majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.*

(aa) Verba illa non sunt *Isocratis*, sed *Dionysii Halicarnass.* in *Judicio de Isocrate*, ubi exhibet summam Orationis ipsius *Archidami*, ex quâ locus præcedens, Cap. IX. pag. 155. Tom. II. *Edit. Oxon.* *J. B.*

GRONOVII.

5 *Qui ab animo*] Quod alicui jus nascitur ex eo, quod quis hoc vel illud

non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere 6 non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis animi actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri 7 legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent 8 mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt homines, quam quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur 9 adversus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. 1. Factis intelligitur derelictum, quod abjicitur, nisi ea sit rei circumstantia, *a* ut temporis causa & 10 requirendi animo abjectum censeri debeat. Sic chirographi redditione *b* censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, *c* non tantum verbis, 11 sed etiam re potest, & quovis indicio voluntatis. Sic si is, qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est.

2. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur *d*, 12 lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumtione, qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod *e* Ulpianus dixit, 13 juris gentium esse acceptilationem.

V. 1. Sub

a L. 9. §. ult. D. de acq. rer. dom. L. 8. D. ad leg. Rhod. l. 43. §. 11. D. de furtis.
b L. 2. §. 1. ff. de pactis.
c L. 95. D. de acq. vel omitt. hered.
d L. 57. D. de re jud. & l. 3. ff. de off. Prætor.
e L. 8. D. de acceptil.

illud decrevit, statuit, in animo habuit (exempli gratia te adoptare, heredem facere, & similia) id constare nequit & effectum sortiri ex sola mentis agitatione, & commentatione: sed ei, ad quem jus nostrum referimus, id fuisse nobis animi argumentis quibusdam externis & symbolis notabilibus demonstrandum est.

6 *Non fuerat congruum*] Non est enim hominum pectora scrutari.

7 *Legibus humanis*] Cogitationum pœnas nemo patitur. l. 18. D. *de pœn.*

8 *Mathematicam*] Necessariam.

9 *Adversus eum*] Ita ut ei noceat, damnum in re aut existimatione afferat, si postea se voluisse aliter ostendat, quam indicavit.

10 *Requirendi animo*] Ut, ubi licuerit, repetas recolligasque.

11 *Sed etiam re*] Non adeundo, quum sciat se adire debere.

12 *Lege solvisse*] Ut cum Imperator jubet occidere aliquem, solvit eum lege Cornelia, vel, *non occides*.

13 *Juris gentium*] Cum sit revera juris civilis. §. 2. Inst. *Quib. mod. tol. oblig.*

V. 1. Sub factis autem 14 moraliter veniunt & 15 non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit, Numer. XXX, 4. 5. 11. 12. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id e cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos a lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Ulpianus, a non statim, sed ubi recipi non possunt, id est, ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exstant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum 16 μήνυτρον, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est quod alicubi dixit Ulpianus, b ædes longo silentio videri pro derelicto a domino habitas. *Parum juste* (rescripsit Pius c Imperator) *præteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat: quia eas a debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putasti.*

a L. 44. D. de acq. rerum dom.

b L. 15. § 21. D. de damno infect.

c Lib. 17. §. 1. D. de usuris.

2. Cui simillimum quid in consuetudine apparet. d Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus, quæ 17 certo tempore ac modo eam introduci volunt, a populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero, quo illa consuetudo effectum juris accipit, non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum.

d Thom. 1. 2. q. 97. art. 3. Suar. l. VII. de legibus, c. 15.

3. Sed ut ad derelictionem præsumendam valeat silentium duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere volentis. nam f 18 non agere nescientis, caret effectu; & 19 alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

VI. Ut

GROTII.

e *Cujus recuperandi spes projicitur*] Id יאוש dicitur Hebræis jurisconsultis.

f *Non agere nescientis, caret effectu*] Vide infra hoc libro, cap. XXI, §. 11. Adde si vacat *Bart. Soc.* consilio CLXXXVII. col. 8. *Meischnerum* decisione Camerali IX. n. 113. tomo III.

GRONOVII.

14 *Moraliter*] Per commodam & moribus receptam interpretationem, quædam, quæ facta non sunt, pro factis habentur.

15 *Non facta*] Actus negativi: infra num. 8.

16 Μήνυτρον] Indicii præmium.

17 *Certo tempore*] Interpp. ad §. 12. Inst. *de j. nat. gent. & civ.* minimum requirunt decennium & duos actus, aut complures actus minore tempore, præsertim si judicio contradictorio probata sit.

18 *Non agere nescientis*] Qui silet aut quiescit ignorans sibi loquendum aut agendum esse, præjudicium sibi non facit.

19 *Alia causa*] Quoties intelligitur

VI. Ut hæc igitur duo adfuiſſe cenſeantur, (bb) valent & aliæ conjecturæ; ſed temporis in utrumque magna vis eſt. Nam primum fieri vix poteſt, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua vi ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occaſiones ſubminiſtret tempus. Inter præſentes tamen minus temporis ſpatium ad hanc conjecturam ſufficit, quam inter abſentes, etiam [20] ſepoſita lege civili. Sic & [21] incuſſus ſemel metus durare quidem nonnihil creditur, ſed non perpetuo, cum tempus longum multas occaſiones adverſus metum ſibi conſulendi, per ſe, vel per alios ſuppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, ſaltem ut proteſtatio de jure fiat, aut, quod potius eſt, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia vero g [22] tempus a memoriam excedens quaſi infinitum eſt moraliter, ideo [23] ejus temporis ſilentium ad rei derelictæ conjecturam ſemper ſufficere videbitur, h niſi validiſſimæ ſint in contrarium rationes. Bene autem notatum eſt a prudentioribus juriſconſultis, i non plane idem eſſe tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam ſæpe hæc non longe abeunt: quia k communis humanæ vitæ terminus ſunt

a *L. Hoc jure, 3. §. ductus, 4. D. de aqua quot. & æſt.*

tur aliud quid, quam neglectum & conſenſum voluntarium eſſe, quod illum ſilere cogat, non creditur ſilere, quia id, quod diſſimulat, velit, ſed quia loqui non audeat.

GROTII.

g *Tempus memoriam excedens*] *Andreas Knich* in tractatu de jure territorii. *Reinking.* lib. I. claſſe V. cap. II. n. 5. *Oldendorp.* claſſe III. art. 2.

h *Niſi validiſſimæ ſint in contrarium rationes*] *Menochius* I. conſ. XC.

i *Non plane idem eſſe*] *Balbus* de præſcriptionibus id notavit, & in eodem argumento *Covarruvias*. *Reinking* dicto lib. I. claſſe V. c. II. n. 40. de tempore memoriam excedente. vide eruditiſſimum *Fabrum* in conſilio pro ducatu Montisferratenſi.

k *Communis humanæ vitæ terminus*] Αἰὼν@ μᾶλλον ἥπερ χρόνος dixit Juſtinianus in edicto quinto, edito in notis ad arcanam hiſtoriam *Procopii*.

GRONOVII.

20 *Sepoſita lege*] Quæ res immobiles inter præſentes decennio, inter abſentes 20. annis, ſtatuit uſucapi.

21 *Incuſſus ſemel*] Si quis tacuit aut paſſus eſt quid fieri timore perculſus, eum timorem vim eandem habere per aliquantum temporis ſatis præſumitur.

22 *Tempus memoriam*] Quod quando fuerit, nemo ſupereſt, qui meminerit, pro infinito eſt per humanam imbecillitatem, etſi revera fines certos habuerit.

23 *Ejus temporis ſilentium*] Tantum per ſpatium temporis non declaraſſe voluntatem ſuam ad rei dominium tenendum.

(bb) Non tam ex derelictione tacitâ, cujus præſumtio ſatis firma utplurimum non adeſt, quàm ex jure Poſſeſſoris bonæ fidei & ipſo fine Dominii conſtituti, fundamentum juris iſtius deducendum eſſe, oſtendimus ad PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* in Notis alteri Editioni adjectis, Lib. IV. Cap. XII. §. 8. Totum illud Caput in hanc rem conferri poteſt. *J. B.*

sunt [a] anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut l 24 γενεὰς tres efficere: quas Antiocho [b] Romani objiciebant, cum ostenderent repeti ab eo urbes, quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

VIII. 1. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est 25 jactare, ac proinde 26 actus negativos, etiam cum magno temporis spatio, non sufficere ad eam quam diximus 27 conjecturam. Sed cogitare rursum debemus 28 bene sperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc esse animo, ut rei caducæ causa hominem alterum 29 velint in perpetuo peccato versari, quod evitari sæpe non poterit sine tali derelictione.

2. De imperiis vero, quamquam ea 30 magni fieri solent, scire debemus magna esse [c] onera, & quæ non bene administrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac sicut durum esset, qui se tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut, qua similitudine ad hanc rem Plato [d] utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potissimum gubernaret: ita non semper laudandos qui cum summa jactura, sæpe & cum sanguine innocentis populi disceptare cupiant, quis ejus populi rem sit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum, [e] qui populo Romano gratias egit, quod m nimis magna procuratione liberatus modicis terminis ute-

a Eustath. ad Iliadis α. vers. 250.
b Liv. Lib. XXXIV. c. 58.
c Cicero pro Dejot. c. 13.
d Lib. I. De Rep. p. 347. D. Tom. II. Ed. Steph. & Lib. VI. p. 488.
e Val. Max. lib. IV. c. I.

GROTII.

l Γενεὰς tres] Nam γενεὰ est τριακονταετία, triginta annorum ætas, ut *Porphyrius* notat in Homericis quæstionibus. (pag. 99. *Edit. Barnes.*) tres γενεὰς sæculum exponit *Herodianus* Severo. (*Lib.* III. *Cap.* 8. *Ed. Boecl.*) in CCC. annis decem in Ægypto fuisse reges notat *Philo* in legatione. Lacedæmone annis quingentis reges quatuordecim, *Plutarcho* indicante in Lycurgo. (*Pag.* 58. A.) *Justinianus* in novella CLIX. vetat in judicia deduci causam, quod jam quatuor γενεαὶ exiissent. (*Cap.* 2.)

m *Nimis magna procuratione liberatus*] Ejus animi videtur fuisse Jonathan, Saulis filius. [1 *Sam.* XXIII, 17.]

GRONOVII.

24 Γενεὰς *tres*] Nam γενεὰ triginta annorum.

25 *Jactare*] Ultra projicere ac per lasciviam alienare.

26 *Actus negativos*] Patientiam sinendi alios nostris rebus frui: actus, quibus nihil agendo hoc videmur agere, ut rem nostram ejuremus & abnegemus, dum alium pro domino ejus se gerentem non appellamus, neque interpellamus.

27 *Conjecturam*] Alienationis.

28 *Bene sperandum*] Quamdiu contrarium non evidenter pateat & constet, putandum inter sese homines esse faventes, & quemvis alterius causa velle.

29 *Velint in perpetuo*] Quod fiet, si retineant animo dominium rei, quam tamen penes alium esse tamdiu & pro sua ab eo tractari & teneri, quam sua non sit, sed aliena, patiuntur.

30 *Magni fieri*] Majore cupiditate retinere & minus facile deseri quam res privatæ.

GRO-

uteretur. Inter multa a Lucano sapienter dicta illud non postremum est: (*Lib.* II. vers. 60.)

———— ———— ———— tantone novorum
Proventu scelerum quærunt, uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Ut neuter.

3. Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controversiæ aleam constitui, humanæ societatis interest; quam 31 quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ sunt. Nam si durum putavit n 32 Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum possessiones labefactari, quanto magis 33 illud Augusti tenendum est, eum virum bonum ac civem esse, qui præsentem reipublicæ statum mutari non vult, & qui, ut apud a Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιασώζει. quod τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit (cc) Isocrates adversus Callimachum: sicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere statum reipublicæ qui quoque tempore sit: & Livius, b optimum quemque præsenti statu gaudere.

a *Lib.* VI. c. 79.

b *Lib.* XXXV. c. 34.

4. Quod si etiam deficerent ea quæ jam diximus, c tamen adversus præsumtionem, qua quisque sua servare velle creditur, validior est altera, quod credibile non est quemquam ejus

c *Ang. de Clavasio in summa, in verbo Inventa.*

GROTII.

n *Aratus Sicyonius*] Sic & possessiones, ut fuerant, reliquerat Thrasybulus, pace Athenis constituta. [At *Thrasybulus*, expulsis XXX. Tyrannis, tulit tantum legem ἀμνηστίας. De possessionibus, ut fuerant, relictis, nihil habent, nec XENOPHON, *Hist. Græc.* Lib. II. in fine; nec DIODORUS SICULUS, *Lib.* XIV. *Cap.* 34. nec ÆSCHINES, Orat. *de falsa leg.* pag. 271. A. nec JUSTINUS, V, 10. nec VALERIUS MAXIMUS, IV, 1. *num.* 4. *extern.* qui rem narrant. Fallor an Auctor confudit cum hac pace, *Athenis* constituta, eam quæ inter *Siculos* facta est, & quâ cautum, referente *Thucydide*, ut singuli, quæ tum haberent in potestate, retinerent: Ἔχοντες ἃ ἕκαστοι ἔχουσι. Lib. IV. c. 65. BONGARSIUS id, tamquam exemplum simile, observaverat in nota ad laudatum *Justini* locum: quod forte ansam dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Quæ adjuvant*] Ut hæc, quæ qui longo tempore possessionem non repetivit, eam pro derelicta spernere statuitur.

32 *Aratus Sicyonius*] *Cic.* 2. off. 23.

33 *Illud Augusti*] *Macrobius* 2. Saturn. 4. Sic *Justinus* laudat Bacabasum, qui præsenti statu contentus, noluit conspirare cum Artabano, 3, 1.

(cc) Est apud Oratorem τὴν παροῦσαν πολιτείαν διαφυλάττειν, circa finem Orationis, pag. 383. E. *Ed. H. Steph.* *J. B.*

GRO-

ejus quod vult, longo tempore o nullam plane edere significationem idoneam.

IX. Ac forte non improbabiliter dici potest non esse hanc rem in sola præsumtione positam, sed p jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut possessio memoriam excedens, 34 non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile est enim in id consensisse gentes, cum ad pacem communem id vel maxime interesset. Merito autem dixi possessionem non interruptam, id est, ut Sulpitius apud Livium a loquitur, *uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, nunquam intermisso.* Idem alibi dixit: b *perpetuam possessionem, ac nullo ambigente.* Nam 35 desultoria possessio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adversus Carthaginienses: c *per opportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum usurpasse jus, semperque penes eum possessionem fuisse, qui plus armis potuisset.*

a Lib. XXXV. c. 16.
b Ibid. num. 9.
c Apud eumdem, L. XXXIV. c. 62.

X. 1. Sed alia hic, & quidem perdifficilis, suboritur quæstio, an 36 nondum natis jus suum tacite tali derelictione possit decedere. Si non posse dicimus, 37 nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, 38 cum pleraque talia sint, 39 ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his, qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit.

2. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum

GROTII.

o *Nullam plane edere significationem idoneam*] Crantzius Saxonicorum XI. n. 10. & 13.

p *Jure gentium voluntario inductam hanc legem*] Narrat *Gregoras* cum Catanæ majoribus data esset ab Imperatoribus Græcis Phocæa, adjectam legem, ut singuli successores scriptam ederent professionem se eam tenere administratorum titulo, *μὴ λάθῃ παρακρουσαμένη τὴν βασιλικὴν δεσποτείαν ἡ μεταξὺ τοῦ χρόνου μακρὰ περίοδος· ne inobservatus diuturni temporis lapsus jus imperatoris excluderet.* [Lib. XI. circa init. *pag.* 239. *Ed. Genev.* 1616.]

GRONOVII.

34 *Non interrupta*] Per veteris domini apprehensionem.

35 *Desultoria possessio*] Ad breve tempus in potestate habuisse vel possedisse. *Desultores* genus spectaculi, quo aliquis trahens tres vel quatuor equos in cursu ex uno in alium transiliebat. *Manil.* 5, 85. *Flor.* 3, 3. Hinc *desultoria levitas* eorum, qui nulli rei diu immorantur.

36 *Nondum natis*] Si pater, priusquam gignat, silentio & pro derelicto imperium vel dominium habendo amiserit, an filius postea in spem successionis genitus idem amisisse censendus sit.

37 *Nihil profecit*] Qua filius ille, postquam suæ tutelæ factus erit, semper turbaturus est, quod pater concessit.

38 *Cum pleraque*] Imperia & dominia.

39 *Ut posteris*] Successione hereditaria transeant.

dum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, 40 a cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, q neque dum existente eorum jure qui exspectari possunt; parentibus autem e quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est quod obstet quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit.

3. Agimus de naturali jure. nam jure civili ut aliæ fictiones ita & hæc introduci potest, r ut 41 eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediat ne quid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Unde & illa feuda, quæ 42 non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad 43 jura majoratus, & ad 44 res fideicommisso ob-

GROTII.

q *Neque dum existente eorum jure qui expectari possunt*] Multa sunt in historiis talium derelictionum exempla. Vide unum illustre in Ludovico IX. Francorum rege, pro se liberisque abdicante jus, quod per Blancam matrem in Castellæ regnum habere poterat, apud *Marianam* libro XIII. c. 18.

r *Ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat*] Ut lex civilis in hereditate jacente. [*L.* 34. *D. de adquir. rer. domin.* *L.* 13. §. 5. *Quod vi aut clam.* &c.]

GRONOVII.

40 *A cujus voluntate*] Qui regem sibi, qua conditione voluit, præfecit.

41 *Eorum qui nondum*] Ut, quod hi non possunt acquirere vel retinere, quia nondum existunt, id acquirant vel retineant beneficio legis, quæ rationem habuit etiam futurorum, quasi jam essent.

42 *Non ex jure proximi*] Quæ obveniunt tertiis vel quartis, non tanquam successoribus & heredibus proximi vasalli vel feudatarii, sed tanquam simul nominatis & adoptatis, cum primus investiretur, in casum deficientis ejus.

43 *Jura majoratus*] Prærogativas seniorum sive majorum natu. Πρωτοτόκια, τὰ πρεσβεῖα τῶν πρωτοτόκων. hic feuda regalia, emphyteuses, anniversaria, sive capellæ, jus patronatus, fideicommissa, & quæ pro indiviso ab uno ad alium derivantur in familia aliqua. Auctor de majoratu 2, 15. 4. p. 165. Voyage d'Espagne cap. 10. p. 62. *La noblesse d'Espagne a un beau droit, si au moins il luy est bien conservé, c'est que pour endettée qu'elle soit, on ne peut luy saisir que le revenu de son bien, parce qu'il est tout en majorazgo, c'est à dire fideicommis.* Et cap. 11. p. 75. *Quand il les vit engagez de toutes parts, il permit qu'on se pust attaquer à leurs fiefs, & ainsi osta le privilege de majorazgo, qui estoit le plus beau qu'eust la noblesse d'Espagne.*

44 *Res fideicommisso*] Quas ita tenet heres vel dominus, ut alienare aut

obnoxias non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii jurisconsultus Covarruvias *a*.

a C. possessor. p. 3. §. 3. Spec. tit. de feud. §. quoniam. vers. 3. quæritur. Chass. de cons. Burg. des mains-mortes. §. 6. vers. par an & jour, n. 2. Cravet. de ant. temp. p. 4. §. materia. n. 90.

4. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod 45 uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis 46 adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo libero adversus populum liberum jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. Nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto 47 convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi 48 causa nova per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & 49 populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, s rex summo cum imperio fieri, & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. 1. 50 Illud etiam indagari operæ pretium est, an lex de

aut minuere nequeat, sed ex instituto ejus, unde accepit, compellitur, integras servare proximo successori.

GROTII.

s *Rex summo cum imperio fieri*] Vide *Vasquium* controversiarum illustrium lib. I. c. XXIII, 3. Adde eundem libro II. c. LXXXII, 8. 9. & sequentibus. vide & *Panormitanum* lib. I. cons. LXXXII. & *Peregrinum* de jure fisci VI. c. VIII. §. 10.

GRONOVII.

45 *Uno actu*] Traditione, venditione, &c.

46 *Adversum eos*] Non adversus eum, qui usucepit.

47 *Convalescere non posse*] Quod hic posset dici adversus eum, qui primum aliena invasit.

48 *Causa nova*] Ut hic longum tempus, & veteris domini silentium.

49 *Populo subjici*] Rex legibus solutus poterit legibus subjici.

50 *Illud etiam &c.*] In quæstione, an partes summi imperii, sed jura majestatis possint præscribi, vix ausim repugnare sententiæ Auctoris, ne crabrones irritem, adeo in eam certatim irruunt politici. Etsi primo suspecta est aulicæ adulationis: deinde ferit ipsos principes: nam quum nemo tota Europa principum aut regum jura illa majestatis absoluta, illud summum imperium, quale fingunt, ab suo populo acceperit, sed quicumque illud tenent, usurpatione, præscriptione, patientia populorum teneant: si ea jura præscribi non possunt, ne ipsi quidem illa præscribere, & longi temporis usurpatione acquirere potuerunt: denique eosdem principes, si partes illorum jurium a majoribus neglectas, aut ordinibus concessas hac politicorum disputatione inducti improvide repetant, obnoxios reddit turbis domesticis ac seditionibus, tanquam libertatis oppressores: cujus rei lugubre exemplum in rege cætera optimo præbet Albion. Valeat tamen ipsa, sed argumenta consideremus.

Ait

de usucapione aut præscriptione, condita ab eo qui habeat summum imperium, pertineat etiam 51 ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias, 52 quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur jurisconsulti non pauci, a qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. t Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore & potestas, & voluntas, saltem præsumta. 53 Se per modum legis, id est, per modum superioris,

a *Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. 1. D. de aq. plur. arc. Jas. cons. 70. lib.* III. *Aymon. de antiq. p. 4. versic. materia ista. n. 73. Ant. Corsetus de excell. reg. q. 104. Balb. de præsc. 1. p. princ. & 2. part. qu. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. & Covar. in c. peccatum de reg. juris in 6. p. 2. §. 9. in fine.*

Ait affirmare jurisconsultos, qui has quæstiones tractant ex jure civili Romanorum. Quasi ex jure civili Romanorum didicerit Lycurgus, ut *legum suarum non inventione quam exemplo esset clarior, nec quidquam in alios sanciret, cujus non ipse in se documentum daret.* Justin. 3, 2. Quasi ex eodem in se fuerit severus Charondas, qui lege lata, ne quis in concionem veniret armatus, seditione orta, dum ipse ex agro accinctus ferro domum redit subito de via in concionem, sicut erat, progressus, dicente quodam, *legem abs te latam ipse destruis*, respondit, *minime, sed ratam faciam*, gladioque stricto incubuit. *Diodor.* 17, 9. Quasi ex jure civili Theodosius ad filium apud *Claudianum* in IV. consul. Honorii: (*vers.* 296. & *seqq.*)

In commune jubes si quid, censesve tenendum
Primus jussa subi; tunc observantior aqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi ——

Itaque si naturæ jus respicimus, quæ semper tendit ad optimum, & eum dictitat esse legislatorem, qui sit omnium justissimus, non est dubium, quin illa præcipiat: Quod quisque in alium statuerit, ipse eodem jure utatur. Ut quis legibus obligetur, requiri ait in legis auctore voluntatem, saltem præsumtam. In bono præsumi quis neget? in malo, qui legum suarum lator & eversor est, ut de Pompejo *Tacitus* loquitur, quis speret? [At vide, quæ diximus in PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. Not. 4. Præterea Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis. Auctor enim noster agit de *Usucapione* aut *Præscriptione*, qualis à Legibus Civilibus certo quodam annorum numero definitur, & sub certis quibusdam conditionibus constituitur. Ceteroquin tantum abest ut derelictionem tacitam, secundum Jus Naturæ & Gentium, ad jus ipsum Imperii pertinere neget, ut contra statuat paullo post, *num.* 2. tantum temporis spatium, quantum Leges Civiles postulant, non requiri ad adquirendum summum imperium, si intra id tempus conjecturæ derelictionis sufficientes adpareant: immo res Summi Imperii certo tempore adquiri posse, etiam ubi talis adquisitio in aliis rebus vetatur Jure Civili. *J. B.*]

GROTII.

t *Nos aliter arbitramur*] Et Don *Garzias Mastrill.* de magistratu lib. III. c. 11, 26: *Joh. Oldendorpius* consil. Marp. V. n. 47. volum. 1.

GRONOVII.

51 *Ad ipsum jus imperii*] *Bodin.* lib. 1. cap. 10.

52 *Quas alibi*] 1, 3. 6.

53 *Se per modum legis*] Id est, per modum

ris, obligare nemo poteſt: & 54 hinc eſt quod legum auctores habent 55 jus leges ſuas mutandi: Poteſt tamen quis obligari ſua lege, non directe, ſed per reflexionem; u qua ſcilicet 56 pars eſt communitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod a Saule 57 in regni initiis obſervatum notat ſacra hiſtoria, Sam. XIV, 40. 58 Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic con-

modum ſuperioris obligare nemo poteſt. Falſiſſimum: An non populus obligat ſe lege, cum legem jubet? annon legem fecit ſe ſuperiorem? Cur ergo legum imperia Romæ fuiſſe ejectis regibus ait *Livius*? Si quis ipſum ſeſe obligare poteſt ſponſione, ſi jurejurando, quidni & lege? lex eſt communis ſponſio civium, inquit JC. lex eſt quaſi ſacramentum civium, unde leges Pythagoreorum collegii *ſodalitii juris ſacramenta* dicit *Juſtinus*. Sophiſtica cavillatio, quam didicit a *Bodino* 1, 8. 134. [Vide, quæ pro Auctore noſtro diximus in Nota jam indicatâ ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VI. §. 3. *J. B.*]

GROTII.

u *Qua ſcilicet pars eſt communitatis*] Vide infra hoc libro, cap. XX. §. 24. *Seneca* epiſtola LXXXV. *Duas perſonas habet gubernator; alteram communem cum omnibus qui eandem conſcenderunt navem, qua ipſe quoque vector eſt, alteram propriam qua gubernator eſt.* Tractant hoc *Claud. Seiſſellus* de Rep. Gall. lib. I. (*cap.* 12.) *Chaſſanæus* de gloria mundi parte V. conſ. 5. *Gaillius* lib. II. obſ. LV. num. 7. *Bodinus* de Republica lib. I. c. VIII. *Reinking* I. c. XII.

GRONOVII.

54 *Hinc eſt quod legum auctores jus habent leges ſuas mutandi*] Peſſimum principium, & prorſus tyrannicum, mutandæ legis jus eſſe, quia auctor ea obligatus non eſt. Immo hinc auctor legum jus habet mutandi, quod ſalus populi ſuprema lex eſt. Hæc ſalus populi, quæ eſt lex ſumma, quum ejus cauſa comparatæ ſint leges omnes, & ad illam referantur, ſimul atque aliqua lex inferior ei pugnare deprehenditur, abſolvit populum vel principem ab ea, quam ſe fecit ſuperiorem, lege, & jus ei dat inutilem & degenerantem dominum exuendi.

Agnoſcit tamen ex æquitate naturali obligari legislatorem ſua lege: non tamen directe, ſed per reflexionem, quatenus pars eſt communitatis. Atqui non aliter eſt legislator, quam qua caput, qua pars eſt, primaria quidem, pars tamen corporis. Itaque peſſime facit, cum quod voce ædificat, exemplo deſtruit, nec tam ſe ad uſum communitatis, quam illam ad libidinem ſuam aptat. A Saule in regni initiis ait hoc obſervatum. Quaſi ſignificet, id non fuiſſe obſervaturum, ſi fuiſſet confirmatior. Poteſt fieri: ſed & fuiſſet tanto pejor, nec jus naturæ, ſed ſuam libidinem eſſet ſecutus.

55 *Jus leges ſuas mutandi*] Falſum: id enim inde, quod ſalus publica ſuprema lex eſt.

56 *Pars eſt communitatis*] Infra 2, 20. 24.

57 *In regni initiis*] Hoc eſt, quum retineret mores, nondum a fortuna corruptus.

58 *Sed hoc hic locum non habet, quia legum auctorem hic conſideramus, non ut partem, ſed ut eum, in quo virtus inſit integri*] Hoc illudere eſt: legis auctor in lege ferenda conſideratur non ut pars communitatis, ſed ut is, in quo virtus ſit integri: ergo ſua lege non tenetur. Negamus

considerámus, non ut partem, sed ut eum, in quo virtus insit integri. agimus enim de summo imperio 59 qua tali. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores 60 non censentur se velle comprehendere, 61 nisi ubi & materia, & ratio legis sunt universales, ut 62 in æstimandis rerum

mus etiam consequentiam: diximus enim, quoties integrum, hoc est, populus omnis, ipse legem accipit & jubet, non tantum singulis eum, sed & sibi jus ponere, non singulis tantum, sed & se omni eam legem superiorem & dominam agnoscere: ergo multo magis qui repræsentat integrum.

59 *Qua tali*] De summi imperii possessore, quatenus summus est & extat supra omnes, qui agnoscunt ejus imperium.

60 *Non censentur se velle comprehendere*] Jam diximus Lycurgum & Charondam eam censionem sibi turpissimam & morte graviorem putasse.

61 *Nisi ubi materia & ratio legis sint universales*] Quidni sit universalis hujus legis ratio? Usucapio & præscriptio longi temporis sunt pœna indiligentium patrumfamilias: a qua se eximere illum, qui pro omnibus debet vigilare, quam decorum est? Usucapio & præscriptio sunt inventæ, ne dominia rerum in incerto essent. Quid ergo indignius, aut magis dissolvendo imperio, quam jus summi imperii inter incertos vagari?

Videtur potius in hac quæstione inspiciendum, quid possit præsumi de voluntate populi: is enim cum summum imperium alicui tribuit, non id ei tanquam privatam possessionem adsignat, sed instar procurationis: nec jus suum & ipse alienat, sed fidei committit: eoque dando & commendando retinet per illum, in quo virtutem esse integri voluit. Tantum statuit, neminem illud administrare, nisi quem sibi præfecit, & cui personam integri imposuit. quam si ille negligat personam, non illud jus redditur vacuum & sine domino, ut possit occupari, sed populi manet. Populum enim intelligimus perfectam societatem, quæ non intelligitur se velle in prædam dare, ac patere rapinis occupantium. Itaque juris istius æterna auctoritas est, non ob personam legislatoris, qui, si Diis placet, omnibus ab se latis legibus liber sit, sed ex persona populi, quam legislator ille repræsentat, cujusque æternum jus tuetur. Quemadmodum Cancellarius ille Galliæ regem nunquam dicebat mori, ita summum jus nunquam fit vacuum in civitate. Nam aut ejus, cui populus dedit, sive quasi procuratori, sive quasi (quando ita vult & loquitur interdum Auctor noster) fructuario, quo extincto vel fructum negligente proprietas salva est populo, qui nunquam moritur. Ita semper possidetur, nec jure potest a quoquam invadi.

Quod autem negat ὁ πάνυ se ullam vidisse legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset: ejus rei duplex est ratio: prior, quod nullus populus jus suum minuere voluit, nec justissimam, certissimam, æternam possessionem suam facere dubiam: altera, quod invasores ac tyranni, præterquam quod bona fide destituuntur, armorum vi, &, si lubet, populo in obsequia jurare coacto, aut alia specie juris utuntur, ut ad præscriptionem decurrere illis necesse non sit.

62 *In æstimandis*] Si lege princeps statuat mercibus pretium, non minoris eas ipse comparabit.

rum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis : imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset.

2. Unde sequitur, neque 63 tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint 64 conjecturæ naturales, de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri , si 65 intra id tempus eæ conjecturæ quantum satis est adsint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat , ad res summi imperii pertinere. Posset tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem ; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset : quæ voluntas sequenda haud dubie esset : nec infringi posset a rege etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret : quo de discrimine 66 alibi diximus.

a Covarruv. c. possessor, part. 2. §. 2. num. 12, 33.

XIII. Ea vero, quæ de summi imperii natura non sunt, [a] nec ut proprietates naturales ad eam pertinent , sed aut separari ab ea naturaliter possunt , aut saltem cum aliis communicari , omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus , quæ de usucapione & 67 præscriptione factæ sunt. (dd) Sic subditos esse videmus, qui præscriptione acquisierunt, 68 ut appellari ab iis non possit : ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio , per supplicationem scilicet , vel alium modum. Nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, 69 cum persona subditi pugnat , ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet , nec potest aliter acquiri quam

GRONOVII.

63 *Tempus lege definitum*] Ad res privatas usucapiendas.

64 *Conjecturæ naturales*] Quæ voluisse interpretantur, quod quis satis significavit, *num.* 4.

65 *Intra id tempus*] Citius quam lege definitum.

66 *Alibi*] 1, 3. 11.

67 *Præscriptione*] Longi temporis usu.

68 *Ut appellari*] Ut res a judicibus eorum decisa ad aliud, tanquam superius, tribunal deferri, & iterum cognosci nequeat.

69 *Cum subditi persona repugnat*] Aut *pugnat*, aut *subditi personæ repugnat*, voluit dicere.

(dd) Verius est, non posse à subdito plenè adquiri longi temporis possessione ullum jus , quod ad summum imperium pertinet. Dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Vide interim Dissertationem Clarissimi & Celeberrimi JCti *Hallensis*, CHRISTIANI THOMASII *De Præscriptione Regalium ad jura Subditorum non pertinente*, ann. 1696 *Halæ Saxonum* editam. *J. B.*

quam 70 secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

XIV. 1. Ex his apparet, quatenus recipi possit x quod ajunt nonnulli, semper 71 licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet, 72 quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem 73 ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas aut ex initio constituti imperii aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum a voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Josephum a in oratione ad Judæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse b Josephus ad eosdem: y *Honestum quidem est pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciunt quod desperatorum hominum est, non quod libertatem amantium.* Et hoc ipsum Cyrus c olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium.

a De Bell. Jud. Lib. II. c. 16. §. 4. Ed. Hudson.

b De Bell. Jud. Lib. V. Cap. 9. §. 3.

c Xenoph. de Cyri instit. L. III. c. 1. §. 6, 7.

2. Cæterum quin & regis longa patientia talis, qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Jura vero, quæ non habent quotidianum exercitium, (ee) sed semel ubi commodum erit, z 74 ut luitio pignoris; item

GROTII.

x *Quod ajunt nonnulli*] Ut *Vasquius* dicto libro II. c. LXXXII. n. 3.

y *Honestum pugnare pro libertate, sed id olim factum oportuit*] Eadem ferme verba reperies in oratione comitis Blanderatensis ad Mediolanenses apud *Radevicum* I. c. 40.

z *Ut luitio pignoris*] Vide *Parutam* historia Veneta VII.

GRONOVII.

70 *Secundum jus naturale*] Quo ujusque est, quod ut esset, ipsi ecimus.

71 *Licere subditis*] 1, 3. 12.

72 *Quæ populi est*] Civilis, non personalis.

73 *A voluntate*] Contraria voluntate nequeat irritum reddi. Sic *Justinus* regem ait apud Persas nonnisi morte mutari.

74 *Luitio pignoris*] L. 9. C. *de pign. act.* si non fuerit conventum de certo tempore, intra quod lui debeat. 3, 20. 60. Adde *Freheri* parerg. 1, 10.

(ee) De Juribus illis, qui dicuntur *meræ facultatis*, &, inter alia, de *luitione pignoris*, legi dignissima Dissertatio singularis Collegæ mei Clarissimi

item 75 jura libertatis, quibus actus is qui exercetur non est directe contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset; non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione: quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunæ homines.

rissimi & Juris peritissimi *P. de Toullieu*, quæ tertia ordine est in *Dissertationum Juridicarum Triade*, Ultrajecti ann. 1706. edita. De re ipsa dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Jura libertatis*] In argumento capitis vocat *jura meræ facultatis*, quæ non alligantur certæ legi aut pacto aut conditioni, nec præfixo tempori aut statuto modo: sed quæ possis usurpare & non usurpare, vel usurpare, quoties libet & quando libet: ad quæ quis actione cogi non potest. Ea non posse præscribi aut præscriptione tolli probant Dd. ex l. 2. D. *de via publ. & itinere publico* ref. *Gail.* lib. 2. obs. 18. n. 4. Tale jus flaminis Dialis in senatum veniendi apud *Livium* 27, 9.

CAPUT V.

De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in subditos: servos.

I. *De jure parentum in liberos:*
II. *Distinctio temporis infantiæ: & ibi de infantium dominio in res:*
III. *Temporis extra infantiam in familia:*
IV. *Ibi de jure coërcendi liberos:*
V. *De jure vendendi liberos:*
VI. *Temporis extra infantiam & familiam.*
VII. *Distinctio potestatis parentum naturalis & civilis.*
VIII. *De jure mariti in uxorem.*
IX. *Insolubilitas & adstrictio ad unam uxorem an sint necessariæ ad matrimonium ex lege euangelica.*
X. *Jure naturæ solo irrita non esse connubia ob defectum consensus parentum.*
XI. *Ex lege euangelica irrita esse connubia cum alieno viro & uxore.*
XII. *Illicita & irrita esse jure naturæ connubia parentum cum liberis.*
XIII. *Connubia fratrum cum sororibus, item novercæ cum privigno, & soceri cum nuru, ac similia, illicita & irrita esse jure divino voluntario.*
XIV. *Non idem videri de connubiis cum propinquis ulterioris gradus.*
XV. *Posse esse quædam connubia & licita, quæ a legibus apel-*

pellentur nomine concubinatus.
XVI. *Posse quædam connubia illicita contrahi, & tamen rata esse.*
XVII. *Jus majoris partis in quibusvis societatibus.*
XVIII. *Pari numero quæ sententia prævaleat.*
XIX. *Quæ sententiæ dividendæ aut conjungendæ.*
XX. *Absentium jus præsentibus accrescere.*
XXI. *Ordo quis inter pares, etiam reges.*
XXII. *In societatibus, quæ fundamentum habent in re, sententias æstimandas secundum partes quas quisque habet in re.*
XXIII. *Jus civitatis in subditos.*
XXIV. *An civibus a civitate discedere liceat, per distinctionem explicatur.*
XXV. *Jus civitati nullum in exsules.*
XXVI. *Jus ex consensu in filium adoptatum.*
XXVII. *Jus in servos.*
XXVIII. *Quatenus in hoc jure dicatur inesse jus vitæ ac necis.*
XXIX. *Quid ex jure naturæ statuendum de his, qui ex servis nascuntur.*
XXX. *Servitutis diversa genera.*
XXXI. *Jus ex consensu in populum, qui se subjicit.*
XXXII. *Jus ex delicto in personam.*

I. NOn in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto. Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique, inquam, parentum, patri, ac matri: a sed si 1 contendant inter se imperia, præfertur patris imperium, ob sexus præstantiam.

II. 1. Di-

GRONOVII.

1 *Contendant inter se*] Aliud pater, aliud mater præcipiat, utique in mediis & in utramque partem permissis. *Quintil.* decl. 6. *Poteram quidem fortiter dicere: Pater jussi &c. Sint sane jura patria, sedeatque medius inter duos judex: non comparabo personas, quamvis apud omnes gentes plus juris habeat pater.*

GROTII.

a *Sed si contendant inter se imperia, præfertur patris imperium*] Seneca libro III. controversia XIX. *Primæ partes sunt patris, secundæ matris.* Chrysostomus I ad Cor. XI, 3. εἰκότως ὑποτέτακται τῷ ἀνδρὶ ἡ γυνή. ἡ γὰρ ἰσοτιμία μάχην ποιεῖ· *merito viro femina subjicitur, nam æqualitas honoris pugnam parit.* (Tom. III. pag. 409. *Edit. Savil.*) Idem ad Ephesios capite IV. ἀρχὴ δευτέρα ἐστὶν ἡ γυνή. μήτε οὖν αὕτη τὴν ἰσοτιμίαν ἀπαιτείτω (ὑπὸ γὰρ τὴν κεφαλήν ἐστι) μήτε ἐκεῖνος ὡς ὑποτεταγμένης καταφρονείτω. σῶμα γάρ ἐστι· *Secunda potestas est mulier. neque ergo ipsa æquum sibi jus vindicet (sub capite enim est) nec eam, quod subdita sibi est, contemnat maritus. corpus enim est.* (Tom. VI. pag. 865.) Deinde: δευτέρα ἐστὶν ἀρχὴ αὐτὴ, ἀρχὴν ἔχουσα καὶ πολλὴν τὴν ὁμοτιμίαν, ἀλλ᾽ ὅμως ἔχει τι πλέον ὁ ἀνήρ· *Altera potestas illa est, imperium & ipsa habens, multumque in honore consortii. sed tamen plusculum habet vir.* (pag. 867.) *Augustinus* epist.

II. 1. Distinguenda autem (aa) sunt in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τ̃ βυλευτικοῦ ἀτελοῦς, ut [a] Aristoteles loquitur, dum abest προαίρεσις, 2 vis electrix; ut idem alibi: secundum tempus perfecti judicii, sed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem [b] Aristoteles: tertium postquam ex ea familia excessit. b In primo tempore omnes liberorum actiones sub 3 dominio sunt parentum: æquum enim est, ut qui se regere non potest, regatur aliunde. Æschyli dictum est: (bb)

a Pol. 1. c. ult. Nic. III, 4.
b Eth. v. c. 10.

——— *ætas prima, ceu brutum pecus,*
Ut educetur mentis alienæ indiget.

At alius naturaliter inveniri non potest, cui regimen competat, quam parentes.

2. Est tamen eo quoque tempore filius aut filia capax 4 dominii in res ex jure gentium, sed exercitium impeditur ob eam quam [c] diximus judicii 5 imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, 6 ἐν κτήσει, non ἐν χρήσει. Quare 7 ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale est, sed ex quorumdam populorum legibus, quæ & patrem a matre in hac re distinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & 8 naturales a legitimis. quæ discrimina

c Supra c. 3. §. 6. De Fort. Alex. 11. p. 337. C.

epist. CXCIX. *Filius ex legitimis nuptiis susceptus magis in patris est, quam in matris potestate.* (Ep. 262. §. 11. secundum divisionem *Benedictin.*) Gregoras libro VII. ubi de Andronico Palæologo & Irene agit: προςτιθεὶς ὡς ἢ καὶ τῦ, μείζονα δύνασθαι τ̃ μητρὸς τ̃ πατέρα, τὸ κωλύον ἐδὲν τ̃ τῦ πατρὸς τελεσθῆναι βέλησιν ἐπὶ τῷ παιδὶ μᾶλλον ἢ τ̃ μητρός· *Addebat ille plus matre patrem posse, nec quicquam intercedere quo minus patris de filio valeret voluntas, etiam præ materna.* (pag. 109. *Edit. Genev.* 1616.) De reverentia matri debita vide L. congruentius. 4. C. *De Patria Potestate.*

b *In primo tempore*] Sunt ea ætate ita parentum, ut alia quæ parentes possident, ait *Maimonides* canonibus Pœnitentialibus capite VI. §. 2.

GRONOVII.

2 *Vis electrix*] Delectus ad discrimen rerum noxiarum & utilium.

3 *Dominio*] Regimine, moderatione.

4 *Dominii in res*] Potest enim & infantibus donari. *Sueton.* Tib. 6.

5 *Imperfectionem*] Imbecillitatem, debilitatem.

6 Ἐν κτήσει] Possessione, non usu.

7 *Ut res liberorum parentibus*] §. 1. Instit. *Per quas person. cuiq. acq.*

8 *Naturales*] Nothos, spurios, extra conjugium susceptos.

(aa) Confer, de toto isto argumento, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jur. Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. II. *J. B.*

(bb) Græca ita se habent:

——— Τὸ μὴ φρονῦν γδ, ὡσπερεὶ βοτὸν,
Τρέφειν ἀνάγκη (πῶς γδ ὔ;) τρόπῳ φρενός.

Cœphor. pag. 257. *Ed. H. Steph. J. B.*

GRO-

mina natura ignorat; 9 excepta ea quam dixi sexus præstantia, si imperia inter se contendant.

III. In secundo tempore, cum jam judicium ætate maturuit, subsunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam c 10 quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent. æquum enim est, ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id est, facultatem moralem agendi, sed tenentur tamen in illis quoque studere semper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non sit ex vi 11 facultatis moralis, ut illa superiora, sed ex pietate, observantia, & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum sit, siquid contra sit factum, sicut nec irrita est donatio rei a quocunque domino facta contra parsimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi etiam jus coërcendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi sunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid sit sentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum ita sequitur ipsam patris personam ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non possit, potest tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, d &, si necesse sit, etiam 12 vendere, ubi alia ratio eum alendi non suppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro secundo *a* recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxisse: ipsa autem lex Thebana a Phœnicibus ac porro ab 13 Hebræis venisse: quam ipsam obtinuisse & apud Phrygas docet Apollonius (cc) Epistola

a Cap. 7.

GROTII.

c *Quæ ad familiæ paternæ aut maternæ statum aliquid momenti habent*] Ita explicat *Maimonides* legem, quæ est *Num.* XXX, 6.

d *Et, si necesse sit, etiam vendere*] *Jornandes* historia Gotthica: *Haud enim secus parentes faciunt, salutem suorum pignorum providentes, satius deliberant ingenuitatem perire quam vitam, dum misericorditer alendus quis venditur, potius quam moriturus servatur.* (Cap. 26. pag. 75. *Edit. Vulcan.*) Eam legem video & apud Mexicanos fuisse.

GRONOVII.

9 *Excepta ea*] Nisi quod in dissensione parentum, quia virilem sexum præfert, patris potius judicium sequendum dictat.

10 *Quæ ad familiæ*] Vel patratæ vel omissæ patris matrisve genus & necessitudines aliqua juvare aut lædere possunt.

11 *Facultatis moralis*] 1, 1. 5. Quum nequeant sibi vindicare parentes tanquam suum, etsi accipiant merito quasi mercedem curæ, studii, laboris in liberis educandis.

12 *Vendere*] Ut Erisichthon filiam. *Ovid.* 8. Met. 860.

13 *Hebræis*] Exodi 21, 7. Quam secutus etiam Romulus. *Dionys. Halic.* 2, 28.

(cc) Dicit in genere ἀποδίδοσθαι τοὺς αὐτῶν: additque, καὶ ἀνδραποδισ-

stola ad Domitianum. Censetur quippe ipsa natura jus dare ad id omne, sine quo obtineri non potest quod ipsa imperat.

VI. In tertio tempore filius in omnibus est αὐτεξούσιος, suique juris, manente tamen semper illo pietatis & observantiæ debito, cujus causa perpetua est. Unde sequitur, regum actus irritos dici eo nomine non posse, quod parentes habeant.

VII. e Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria, quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filium aut filiam, a ad 14 dissolvenda vota non erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi f pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere b ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: c οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. g *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec* 15 *manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius d ad Epicteti enchiridium: οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν Ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας πανταχόθεν ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ

a Num. XXX. 2. 3. 4. 5. lib. de præceptis legis. præcepto vetante CCXLII.

b Inst. de pat. potest. §. Jus autem. 2.

c Cap. 24. num. 211. Edit. Fabric.

d In Cap. 37. pag. 199.

διαθέντων μὴ ἐπιστρέφεσθαι, *& si forte quis ex suis in servitutem redigatur, non convertuntur*, ad illos scilicet liberandos. Vit. Apoll. Lib. VIII. Cap. 7. pag. 346. *Edit. Olear.* Ubi (quod obiter observare liceat) luculentum exemplum est loquutionis μὴ ἐπιστρέφεσθαι, pro *non curare:* quod accedere potest iis, quæ plenâ manu congessit Clarissimus CLERICUS, ad explicandum τὸ *Oculo irretorto spectare* Poëtæ Venusini, *Art. Crit.* Part. I. Cap. 2. §. 11. *J. B.*

GROTII.

e *Quicquid extra hæc est, a lege est voluntaria*] *Seneca* de beneficiis III. c. XI. *quia utile est juventuti regi, imposuimus illi quasi domesticos magistratus.*

f *Pars erant domus paternæ*] Alioqui XIII. anno filius erat obligandi se capax moribus Hebræis. ita illi ad dictum in numeris locum.

g *Legum Romanarum auctores*] *Philo* in legatione: ἡ γὰρ υἱοῦ παντελὴς ἐξουσία κατὰ τοὺς τῶν Ῥωμαίων νόμους ἀνάκειται πατρί· *Patri enim in filium omnimoda potestas jure Quiritum competit.* (Pag. 996. B. *Ed. Paris.*)

GRONOVII.

14 *Dissolvenda vota*] Ad rescindendum & irritum faciendum, si filiusfamilias voto nuncupato temere se obligasset ad sacrum faciendum, dona templis aut sacerdotibus danda, &c.

15 *Manumittantur*] Patria potestate solvantur emancipatione, quemadmodum servi ære emti manumissione.

16 Con

καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges, respicientes tum ad eam quæ a natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes præterea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam* 16 *confisæ naturali parentum amori, & venundandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrum jus apud Persas, ut tyrannicum accusat [a] Aristoteles: quæ ideo a nobis afferuntur, ut accurate distinguamus 17 civilia a naturalibus.

[a] *Ethic. Nicom.* VIII, 12.

VIII. 1. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. 18 Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus [b] uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non a natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus ut videamus quid sit de natura conjugii. (dd)

[b] *Eph.* V, 23.

2. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & 19 custodia maris. nam tale consortium & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc 20 accessit fides, qua se femina mari obstringit.

IX. 1. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere.

GRONOVII.

16 *Confisæ naturali*] Qui satis spondebat, parentes eo jure ad crudelitatem non abusuros.

17 *Civilia a naturalibus*] Jus civile quorundam populorum a communibus naturæ præceptis.

18 *Consociatio in conjugio*] Sic uxor marito dicitur *socia cujuscumque fortunæ.* Tacit. 3. ann. 15. & uxoris *consortium rerum secundarum adversarumque*, eod. lib. 34. & *conjux prosperis dubiisque socia*, 12. ann. 5. item *laborum periculorumque socia*, in Germ. mor. 18. & *non prosperæ tantum sed omnis fortunæ societatem iniisse*, Justin. 23, 2. & matrimonium *societas fortunarum omnium*, Liv. 1, 9.

19 *Custodia maris*] Videtur addendum, procreationis & mutui auxilii causa. *Quintil.* decl. 368. *Sic mares feminis junguntur, ut imbecillior sexus præsidium ex mutua societate sumat.*

20 *Accessit fides*] Tacite significat fidem, quam dat maritus uxori, non esse a natura, sed ab instituto.

(dd) De tota ista materia confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 1. & quæ nos in Notis diximus, ut & ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. II. Cap. II. ultimarum Editionum. *J. B.*

quirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Euangelii propagationem. Nam & h viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, i & in lege a præcepta quædam dantur his, qui plures una habeant, & regi præscribitur, b ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi c Deus imputat, k quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset.

2. Sic & dimittere uxorem d volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum, qui dimisit, l & sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, 21 ne inde

a Deut. XXI, 15.
b Deut. XVII, 16. 17.
c 2 Sam. XII, 8.
d Deuter. XXIV, 4.

GROTII.

h *Viri sancti ante legem*] Chrysostomus de Sara: *κἀκείνη πάλιν ἐσπούδασε τῆς ἀπαιδίας ἐπινοῆσαι παραμυθίαν αὐτῇ τινα ἀπὸ τῆς παιδίσκης· οὐδέπω γὰρ ταῦτα τότε κεκώλυτο· Ipsa vicissim studebat sterilis conjugii solatium ex ancilla quærere: nondum enim talia tunc vetita erant.* [In *I. ad Corinth.* Cap. XI. pag. 414. Tom. III. *Ed. Savil.*] Eundem vide 1. ad *Timoth.* c. III. (vers. 1. Tom. IV. pag. 286.) *Augustinus* de doctrina Christiana libro III. cap. XII. *Erat uxorum plurium simul uni viro habendarum inculpabilis consuetudo.* Similia habet ibidem cap. XVIII. Tum vero cap. XXII. *Multa enim sunt, quæ illo tempore officiosè facta sunt, quæ modo nisi libidinose fieri non possunt.* & libro XVI. de Civitate Dei, cap. 38. *quoniam multiplicandæ posteritatis causa plures uxores lex nulla prohibebat.*

i *Et in lege*] *Josephus* Antiq. histor. XVII, 1. *πάτριον ἐν ταὐτῷ πλείοσιν ἡμῖν συνοικεῖν· Mos nobis patrius eodem tempore plures habere uxores.* (§. 2.)

k *Quod uxores ei complures & quidem illustres dedisset*] *Josephus* eo historiæ loco: *δόντος δὲ αὐτῷ καὶ γυναῖκας, ἃς δικαίως καὶ νομίμως ἠγάγετο· cum Deus ei uxores dedisset, quas juste ac legitime habere posset.* (Ant. Jud. VII, 7. §. 3.) Pesictha ad *Levit.* XVIII. notissimum ait esse, eum qui dicat vetitum esse habere plures uxores nescire quid sit de lege.

l *Et sacerdotem*] Levit. XXI, 7. Repudiatæ additur vidua ibidem vers. 14. quod de principe sacerdote intellexit *Philo*, (*De Monarch.* pag. 827. A.) & plerique hodie interpretes, ob ea quæ præcedunt commate 10. & deinceps. Sed quemvis sacerdotem intelligi debere ostendit *Ezechiel* XLIV, 22. & in explicatione legis, ut & contra Apionem primo *Josephus.* connectenda ergo lex cum initio capitis, ut illa de pontifice maximo obiter sint interposita. [At vero *Josephus* disertè dicit, soli Sacerdotum principi vetitum esse ducere Viduam, quum aliis Sacerdotibus id liceat: *Τὸν δ' ἀρχιερέα μέντοι, οὐδὲ τεθνηκότος ἀνδρὸς ἠξίωσε γαμεῖν γυναῖκα, τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσι συγχωρῶν.* Ant. Jud. Lib. III. Cap. XII. §. 2. *Edit. Hudson.* In loco autem ex *lib. I. contr. Apion.* §. 7. de Viduâ ne *γρῦ* quidem. Hinc Auctor noster in adnotat. ad locum *Levitici* laudatum planè omisit *Josephi* testimonium Quod autem conjicit de parenthesi, durum videtur. Confer SELDEN. *De Uxore Hebr.* Lib. I. Cap. 7. & *de Success. in Pontific.* Lib. II. Cap. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

21 *Ne inde oriri*] Ne prius dimissa jungatur alii, quam certum exploratumque sit non esse gravidam ex priori,

inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa 22 apud Tacitum *a* juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite* *a Ann.* *nuberet*. Apud Hebræos inter utrumque matrimonium tres I, 10. menses interponi jubebantur. At Christi lex, (ee) ut res alias, ita & hanc *b* conjugii inter Christianos ad perfectiorem *b Matth.* redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulte- V, 32. ram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronuntiat: & XIX, 9. apostolus ejus atque interpres *c* Paulus, non viro tantum jus *c* I *Cor.* dat in corpus uxoris, 23 quod & in naturali statu procedebat VII, 4. (ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης παντὸς ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης, inquit *d* Artemidorus, id est, *qui connubii lege* *d Oneiro-* *feminæ conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:*) sed & *crit.* uxori vicissim in corpus mariti. m Lactantius: ***Non** enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet alium, maritus autem etiamsi plures habeat, a crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum, pari jure conjungit, ut adulter habeatur quisquis compagem corporis in diversa distraxerit.*

3. Scio a plerisque existimari in utroque hoc capite non novam a Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos

priori, & sciri possit, si quid postea pariat, non esse ab eo, a quo divortit.

GROTII.

m *Lactantius*] Libro institutionum VI. c. XXIII. ubi & hoc sequitur: *Exemplo continentiæ docenda est uxor, ut se caste gerat. Iniquum est enim, ut id exigas, quod ipse præstare non possis.* Sensus idem in Gregorio Nazianzeno, πῶς ἀπαιτεῖς, οὐκ ἀντισφέρεις; *quomodo exigis & non rependis?* [Orat. XXXI. pag. 500. C.] Hieronymus ad Oceanum: *Aliæ sunt leges Cæsarum, aliæ Christi. aliud Papinianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos viris impudicitiæ frena laxantur, &, solo stupro atque adulterio condemnato, passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur, quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos quod non licet feminis æque non licet viris, & eadem servitus pari conditione censetur*, (Tom. I. pag. 198. C. *Ed. Basil.*)

GRONOVII.

22 *Apud Tacitum*] I. ann. 9.

23 *Quod & in naturali*] Quod & ex naturæ lege sine monitu Apostoli marito competebat.

(ee) Auctor noster postea mutavit sententiam, ut patet ex Adnotationibus ejus in *Matth.* V, 32. ubi ostendit, in loco illo & aliis similibus Euangeliorum non damnari Polygamiam, sed tantum abusum Divortii, *quacumque ex caussâ* facti. Hinc in eximio opusculo *de Verit. Relig. Christ.* dicit tantum, *Christianos sequi* morem *Germanorum* & *Romanorum*, qui unâ uxore contenti fuerunt, *Lib.* II. §. 13. Et in Notâ subjectâ ibidem remittit tantum ad locum I *Corinth.* VII, 4. Sed de eâ re egimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

nos revocat: sed responderi potest, ex prima illa conditione, qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum: & hinc sequi semper id fuisse egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas esset: quia ubi lex non est, ibi non est legis transgressio; 24 at lex de ea re nulla illis temporibus exstabat. Sic etiam cum dixit Deus sive per Adamum, 25 sive per Mosem, tantum esse fœdus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam constituat: 26 idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Psalmo XLV, 11. *Obliviscere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ institutione satis apparet n Deo gratissimum esse, ut

GRONOVII.

24 *At lex de ea nulla*] Ipse Christus videtur dicere *Matth.* 19, 4.

25 *Sive per Mosem*] Quasi Moses hæc verba tribuerit Adamo per ethopœiam, ut historici conciones Imperatoribus.

26 *Idem ferme dixit*] Ut qui tantum prædicet, quid effecturus sit amor: non edicat, quid necessario fieri debeat.

GROTII.

n *Deo gratissimum esse*] Et multis olim quoque sapientibus prælatus hic mos. *Euripides* in Andromacha ex persona Hermiones: (*vers.* 177, & *seqq.*)

——— οὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἕν' ἡνίας ἔχειν·
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν κύπριν
Στέργουσιν, ὅς τις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

——— *non etenim decet*
Unum imperare feminis geminis virum:
Contentus uno conjugis vivat toro,
Quicunque cupiet rite curatam domum.

Et in choro: (*vers.* 464. & *seqq.*)

Οὐδέποτ' ἂν δίδυμα
Λέκτρ' ἐπαινέσω βροτῶν,
Οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρους,
Ἔριν' μελάθρων οἴκων.
Δυσμενεῖς τε λύπας.
Τὴν μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις
Ἀκοινώνητον εὐνὰν ἀνδρός.
Οὐδὲ γὰρ ἐν πόλεσι
Δίπτυχοι τυραννίδες
Μιᾶς ἀμείνονες φέρειν,
Ἄχθος δ' ἐπ' ἄχθει,
Καὶ στάσις πολίταις.
Τεκτόνοιν θ' ὕμνοισιν ἐργάταιν δυοῖν
Ἔριν Μοῦσαι φιλοῦσι κραίνειν.
Πνοιαὶ δ' ὅταν φέρωσι ναυτίλους θοαὶ
Κατὰ πηδαλίων,
Διδύμα πραπίδων γνώμα,
Σοφῶν τε πλῆθος ἀθρόον ἀσθενέστερον
Φαυλοτέρας φρενὸς αὐτοκρατοῦς.
Ἑνὸς ἁ δύναμις ἀνά τε μέλαθρα,
Κατά τε πόλιας,
Ὁπόταν εὑρεῖν θέλωσι καιρόν.

Nunquam gemina de matre genus,
Nunquam duplices laudabo toros,
Odii & diræ semina rixæ.
Unam debet non ambigui
Vir participem nosse cubilis:
Duo nec domini rectius urbes
Terrasque regunt, quam quæ sceptrum
Tenet una manus: quin sic oneri
Onus accedit: discors agitat
Rabies rupto federe cives.
Etiam artifices carminis inter
Geminos ipsæ tristia miscent
Prælia Musæ: cumque in pelago
Vela carinæ fert aura levis,
Plus una valet, contemta licet,
Dextera clavi quæ fræna tenet,
Quam consilii vis in partes
Distracta

ut perpetua sit ea conjunctio: non tamen eo evincitur à Deo o jam tunc imperatum ne qua de causa fœdus illud solveretur. At a Christus quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam.

a Marc. X, 9.

4. Plerasque gentes certum est antiquitus ut 27 divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio usas. Prope solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo tempore fuisse b Tacitus memorat; idque passim ostendunt historiæ tum Persarum, p tum (ff) Indorum. q Apud Ægyptios c soli sacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops primus, teste Athenæo, μίαν ἑνὶ ἔζευξεν, *unam feminam uni marito attribuit.* quod tamen ne Athenis quidem diu observatum, 28 Socratis & aliorum d exemplo docemur. Quod si qui populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus uxoribus, divortio 29 diu abstinuerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id quod optimum est accesserint: unde & 30 flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium, nisi mor-

b De moribus Germ. c. 18.

c Diod. lib. 1. pag. 51. Ed. H. Steph.

d Gellius XV. c. XX.

Distracta duas, aut prudentum
Numerosa cohors. una potestas
Temperet urbem, regat una domum,
Si modo cordi est tranquilla quies.

Plautus Mercatore: (IV, 6. 8.)

Nam uxor contenta est, quæ bona est, uno viro.
Qui minus vir una uxore contentus siet?

o *Jam tunc imperatum*] Sic & in causa plurium uxorum distinguit *Ambrosius* id, quod laudaverat in paradiso Deus, a damnatione contrarii c. IV. lib. I. de Abraham. quem locum *Gratianus* posuit causa XXXII. quæst. IV. c. 3. [Vide quæ diximus in Tractatu Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccles.* Cap. XIII. §. 10, & *seqq.* J. B.]

p *Tum Indorum*] Et Thracum, de quibus versus sunt *Menandri*, (apud *Strab.* Lib. VII. p. 297.) & *Euripidis* in Andromacha. (*vers.* 214. & *seqq.*)

q *Apud Ægyptios soli sacerdotes*] Vide *Herodianum* libro II. [Sine dubio *Herodianus*, apud quem nihil quod ad rem faciat, positus est heic pro *Herodoto*, undecumque error ortus fuerit. At hic contrarium planè docet, nimirum omnes *Ægyptios* unâ uxore contentos fuisse, quemadmodum in more erat *Græcis*: Καὶ γυναικὶ μιῇ ἕκαστος αὐτέων συνοικέει, κατάπερ Ἕλληνες. Lib. II. Cap. 92. Utri credemus? *Herodoto*, an *Diodoro Siculo*, ita inter se pugnantibus? *J. B.*]

GRONOVII.

27 *Divortiorum libertate*] Libera & licita fecisse divortia, seu permisisse conjugibus, ut possent vinculum matrimonii solvere.

28 *Socratis*] Qui duas uno tempore habuit uxores, Xantippen & Myrtonem, Aristidis filiam. (*Vid. Diogen. Laërt.* Lib. II. §. 26.)

29 *Diu*] Usque ad annum urbis conditæ 522. quum primus Sp. Carvilius Ruga uxori nuntium remisit, quod sterilis esset. *Gellius* 4, 3. & 17, 21.

30 *Flaminicæ*] Diali Flamini, sive Jovis sacerdoti nuptæ. *Gell.* 10, 15.

(ff) Vide STRABONEM, *Geograph.* Lib. XV. pag. 714. Ed. Paris. Casaub. *J. B.*

GRO-

morte, non solvebatur: 1 non tamen inde sequitur peccasse, qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

X. 1. Nunc quæ rata sint jure naturæ conjugia videamus: in quo dijudicando meminisse debemus, non omnia, quæ juri naturæ repugnant, irrita fieri jure naturæ, ut exemplo 31 prodigæ donationis apparet; sed ea demum, 32 in quibus deest principium dans validitatem actui, aut (gg) in quibus 33 vitium durat in effectu. Principium & hic, & in aliis actibus humanis, unde jus oritur, est jus illud, quod 34 facultatem moralem interpretati sumus, simul cum voluntate sufficiente. Quæ voluntas sit sufficiens ad jus producendum, 35 infra melius tractabitur, ubi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu, quem ad validitatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt. Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta, nihil aliud probant, quam 36 officio filiorum conveniens esse, ut parentum consensum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, 37 quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc non sequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit, & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat.

2. Quod autem a Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ, quia consensus patris deficit, irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam &

GROTII.

1 *Non tamen inde sequitur peccasse*] *Augustinus* libro XXII. c. XLVII. contra Faustum: *Quando mos erat, crimen non erat.* Posuit & hoc *Gratianus*, sed sub Ambrosii nomine. (*Caus.* XXXII. *Quæst.* IV. C. 7.)

GRONOVII.

31 *Prodigæ donationis*] Inf. cap. II. num. 9.

32 *In quibus deest*] Quæ qui facit, caret facultate morali ad agendum.

33 *Vitium durat*] Singuli actus peccatum iterant.

34 *Facultatem moralem*] I, I. 4. & 5.

35 *Infra melius*] Lib. 2. c. II.

36 *Officio conveniens*] Decere pios liberos.

37 *Quod ad gentem*] Nam turpes nuptiæ dehonestamentum sunt totius familiæ.

(gg) *Ubi actûs turpitudo est permanens*, ait Auctor *Adnot. in Matth.* XXII, 30. Exemplum est in eo, qui rem alienam furatus est, aut mala fide possidet alio quocumque modo: quamdiu enim illam retinet, aut illâ utitur, singuli actus habent contrectationem rei alienæ. *J. B.*

GRO-

& eodem jure s mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit; ac ne pater a quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, b in filii nuptias & avus 38 & pater consentire debent: 39 filiæ avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili.

a L. 25. D. de ritu nupt.
b L. 16. §. 1. De eod. tit.

3. In sacris literis videmus quidem pios viros, multoque magis mulieres, (t 40 quarum c verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios d de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronunciatur Esavi e conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus, jus strictum, & quidem naturale, respiciens, f sic ait: *Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea, quæ alioqui reprehensionem non merentur, filio facere;* u *nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

c L. 20. C. de nuptiis.
d VII, 36.
e Genes. XXIX. & XXXVI.
f Decl. 257.

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, 41 nisi vir prior eam dimiserit;

GROTII.

s *Mater, cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit*] Imo & avi, si is liber est, voluntas plus valet quam patris, qui servilis sit conditionis. *Gratian.* causa 32. quæstione III. c. unic.

t *Quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare*] *Non est enim virginalis pudoris eligere maritum*, ait *Ambrosius* lib. 1. de Abraham. c. ult. relatus in codicem *Gratiani* causa XXXII. quæstione II. c. 13. *Donatus* Andria: (IV, 4. 2.) *Summa potestas nuptiarum in patre puellæ est.* Hermione apud *Euripidem*: (*Androm.* vers. 987.)

Νυμφευμάτων δὲ τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κοὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.

Curam parenti de meis ego nuptiis
Permitto, non est illud arbitrii mei.

Hero apud Musæum: (vers. 179. 180.)

Ἀμφαδὸν οὐ δυνάμεσθα γάμοις ὁσίοισι πελάσσαι.
Οὐ γὰρ ἐμοῖς τοκέεσσιν ἐπεύαδεν ——

Lege maritali jungi non possumus ambo,
Cum nolit mater, nolit pater.

u *Nusquam libertas tam necessaria est quam in matrimonio*] *Eugraphius* ad Andriam actu x. scena v. *Tangitur & illud, an patrum imperiis obsequi filii debeant. Constat enim circa nuptias esse filiis liberam voluntatem.* Cassiodorus VII, 40. *Durum est libertatem liberam non habere* [*in matrimonio*,] *unde liberi procreantur.*

GRONOVII.

38 *Et pater consentire*] Ne invito ei suus heres agnascatur.

39 *Filiæ avi auctoritas*] Quia exit in aliam gentem, & quod parit, non est hujus, sed sui patris in potestate.

40 *Quarum verecundiæ maximæ*] Ideo tantopere in sorore Tryphæna culpat Cleopatra, contra matris voluntatem extra Ægyptum nupsisse. *Justin.* 39, 3.

41 *Nisi prior vir*] Quia lex naturæ non repugnat divortio.

ferit; tamdiu enim durat ejus dominium: 42 lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & 43 facultas moralis deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex 44 Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus feminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. 1. De conjugiis eorum, qui sanguine aut affinitate junguntur, satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet, quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam x Plutarchus [a] attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de Civitate Dei, libro XV. cap. 16. 45 de latius spargendis amicitiis per diffusas affinitates, non tanti est ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeri debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest, ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu quem Deus in lege Hebræis data exce-

[a] Quæst. 108. pag. 389. D.

GROTII.

x *Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis*] Philo de legibus specialibus: (pag. 780.) τί δὲ τὰς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας ἐπέχειν, εἰς βραχὺ χωρίον τὸ ἑκάστης οἰκίας συνωθοῦντας μέγα καὶ λαμπρὸν ἔργον, ἐκτείνεσθαι καὶ χεῖσθαι δυνάμενον εἰς ἠπείρους καὶ νήσους καὶ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν; αἱ γὰρ τῶν ὀθνείων ἐπιγαμίαι καινὰς ἀπεργάζονται συγγενείας, τῶν ἀφ᾽ αἵματος οὐκ ἀποδεούσας, ὧν χάριν πολλὰς καὶ ἄλλας ὁμιλίας ἐκώλυσε. *Quid opus hominum inter se necessitudines ac vincula inhibere, & unius domus angustiis claudere tam ingens ac præclarum opus, quod extendi fundique potest in regiones & insulas, orbemque universum? Affinitates namque cum extraneis novas pariunt conjunctiones hominum, non minores illis, quæ e sanguine veniunt: quod respiciens Moses alias etiam multas propinquorum nuptias vetuit.* Chrysostomus ad 1 *Corinth.* XIII, 13. τί στενοχωρεῖς τῆς ἀγάπης τὸ πλάτος; τί περιττῶς ὑπόθεσιν ἀναλίσκεις εἰς αὐτὴν φιλίας, δι᾽ ἣν δύνασαι καὶ ἑτέραν περιΐστασθαι φιλίας ἀφορμὴν ἔξωθεν γυναῖκα ἀγαγών. *Quid in arctum cogis amoris latitudinem? quid supervacuo amicitiæ causam perdis, per quam poteras aliam amicitiæ parandæ occasionem acquirere, extraneam ducendo uxorem?* [Tom. III. pag. 469, *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

42 *Lege Christi*] Qui divortium non permisit, nisi cum adultera.

43 *Facultas moralis*] Et viro ad ducendum, & feminæ ad se tradendam, vel ad conveniendum in alterius manum.

44 *Christi lege*] Non naturæ aut veteris fœderis, quæ concedunt polygamiam.

45 *De latius spargendis*] Tanquam ideo vetitum sit proximos consanguineos nuptiis conjungi, ut externi cupidius in societatem conjugalem appeterentur.

GRO-

cepit, ubi vir quispiam 46 sine prole obiit, cui non dissimile est, quod de virginibus 47 ex asse heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & 48 Hebræo y & 49 Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt.

2. Ab hac generalitate 50 eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus, qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem, quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus [a] Jurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis z naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret.

3. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum, a gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam, ut initio libri diximus, satis est, si cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum, [b] quod a jure gentium committi scripsit Paulus ju-

[a] *L. Adoptivus*, 14. §. *Serviles*, 3. *D. de ritu nupt.*

[b] *L. ult. de ritu nupt.*

G R O T I I.

y *Et Attico jure*] Vide *Demosthenem* ad Leocharem: *Fortunatianum* rhetorem: *Donatum* Phormione act. I. scen. II. (*vers.* 75.) & Adelphis IV, 5. 17.

z *Naturale jus & pudorem inspiciendum*] Egregie hoc exsequitur *Philo* de specialibus legibus; ubi esse; dicit μέγιστον ἀνοσιούργημα, *maximum nefas*, πατρὸς εὐνὴν τετελευτηκότος, ἣν ἄψαυστον ὡς ἱερὰν ἐχρῆν φυλάττεσθαι, καταισχύνειν, γήρως τε καὶ μητρὸς αἰδῶ μὴ λαμβάνειν, τὸν αὐτὸν τῆς αὐτῆς υἱὸν καὶ ἄνδρα γενέσθαι, καὶ πάλιν τὴν αὐτὴν νῦν μητέρα καὶ γυναῖκα· *Patris mortui cubile, quod, tanquam res sacra, intactum sini oportuit, contemerare, neque senectutis, neque materni nominis verecundia tangi, eundem ejusdem esse filium & maritum, eandem ejusdem matrem & uxorem.* (Pag. 778. C. *Edit. Paris.*)

a *Jure gentium*] Sic & *Papinianus* loquitur in L. *Si adulterium.* 38. §. 2. D. *ad legem Juliam de adulteriis.*

G R O N O V I I.

46 *Sine prole obiit*] Ut ejus viduam frater ducat, mortuoque semen excitet. *Deut.* 25, 5.

47 *Ex asse heredibus*] Quæ fratrem non habent, & solæ sunt parentum heredes. (*Numer.* XXXVI, 8.)

48 *Hebræo*] Ut proximi eas ducant cognati exemplo Ruthæ cap. 4.

49 *Attico*] Per Solonem. *Diodor. Sic.* 12, 13.

50 *Eximo matrimonia*] *Ovidius* de Myrrha Cinaræ 10. Met. 304. *Si tamen admissum sinit hoc natura videri.* 353. *Neve potentis Concubitu vetito naturæ pollue fœdus.* At lib. 9, 456. in fabula Byblidos & Cauni nullam facit naturæ mentionem; tantum canit, *Nec qua debebat amavit*, & ut-

jurisconsultis inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon *a* ait non eo minus jus esse, quia b 51 a Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaële Ephesio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν: *quod apud plerosque non corruptos, sed naturæ convenienter se habentes obtinet.* Hippodamus (hh) Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκατασχέτους ὁρμὰς, ἀνοσιωτάτας ἡδονὰς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrænes impetus, nefarias voluptates.* De Parthis sic Lucanus: [Lib. VIII, vers. 401. & seqq.]

a Socrat. Memor. Lib. IV. c. 4. §. 19, 20.

——— epulis vesana, meroque
Regia, non ullos exceptos legibus horret
Concubitus ——— ——— ———

Et mox: (*vers.* 409, 410.)

——— cui fas 52 implere parentem,
Quid rear esse nefas? ——— ———

Speciatim autem huic Persarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusæensis oratione XX. *b*

b Immo XXI. pag. 270. C.

4. Atque hic mirari libet Socratis *c* commentum apud Xeno-

c Memor. IV, 4. §. 22.

obscœnas flammas: tanquam hoc incesti genus ob legem, non instinctu naturæ putetur.

GROTII.

b *A Persis contemnebatur*] Quorum hac in re crimen bellis perpetuis, ac fratrum cædibus, a Deo punitum notat *Philo.* (*De special. Legib.* pag. 779.) Persis addit Medos, Indos, Æthiopas, *Hieronymus* lib. II. contra Jovinianum. (*Pag.* 75. Tom. II. *Ed. Basil.*) de barbaris in universum Hermione in Andromacha *Euripidis:* (vers. 173. & seqq.)

——Τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος.
Πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
Κόρη τ' ἀδελφῷ. διὰ φόνου δ' οἱ φίλτατοι
Χωροῦσι, καὶ τῶν δ' οὐδὲν ἐξείργει νόμος.

Tale est omne barbaricum genus.

Mater jugatur filio, natæ pater,
Frater sorori: proximæ alterna manus
Cæde implicantur: nulla lex prohibet nefas.

GRONOVII.

51 *A Persis*] Apud quos magi cum matribus coibant, nec pro perfecto mago habebatur, nisi qui sic natus esset.

52 *Implere*] Ovidius II, 265. *confessam amplectitur heros, Et potitur votis ingentique implet Achille.*

(hh) Non, sed alius Philosophus ejusdem sectæ, nomine *Hipparchus*, in libro *de Animi tranquillitate*, cujus fragmentum nobis servavit STOBÆUS. Reperitur illud etiam in *Opusculis Mythol. Phys. Ethic.* editis *Amstelod.* 1688. ubi locum, de quo agitur, leges *pag.* 670. *J. B.*

GRO-

nophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere.

5. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita 53 fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt, & Arnobius a adversus gentes libro quinto: *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Jupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de 54 camelo & c de 55 equo Scythico nobilis in hanc rem narratio apud Aristotelem animantium historia nona, capite XLVII. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de Venatu. Seneca Hippolyto: (*vers.* 914, 915.)

a *Pag.* 161, 162. *Ed. Lugd. B.* 1651.

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,

Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. 1. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam 56 etiam concesso, a mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum:

GROTII.

c *De equo*] *Plinius* historiæ naturalis VIII, 42. ubi de equis agit, *Alium detracto oculorum operimento, & cognito cum matre coitu, petiisse prærupta atque exanimatum. Equæ & eadem ex causa in Reatino agro laceratum prorigam invenimus. Namque & cognationum intellectus in iis est.* Habes paria apud *Varronem* de Re Rustica II, 7. & apud *Antigonum* de Admirabilibus, (*cap.* 59.) *Aristotelemque* ejusdem tituli libro. [Pag. 1150. B. C. Tom. I. *Ed. Parif.* At vide SELDENUM, *De Jure Nat. & Gent. secund. discipl. Hebræor.* Lib. I. Cap. 5. *J. B.*]

GRONOVII.

53 *Fuga quædam*] Aversatio naturalis.

54 *Camelo*] Qui curatorem, a quo cum matre operta commissus erat, delapso operimento & matre agnita interfecit. *Ælian.* 3. de Anim. 47. Aristot. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, p. 89. Sylburg.

55 *Equo*] Qui similiter admissus matri, agnita ea se præcipitavit. Adde *Varronem* 2. de Re Rust. 7, 83.

56 *Etiam concesso*] Etsi concedatur gradus illos consanguinitatis nuptiis sociari non ipsam naturam prohibuisse, facti sunt tamen nefarii jure divino voluntario.

tum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei a verbis apud Mosem: *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox: *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.*

a Lev. XVIII, 24. 25. 27.

2. Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, (ii) sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum 57 mere naturalis non sit, restat ut a Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges, quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur a Christo abrogatæ, sed eæ demum, quæ b Judæos aliis nationibus, quasi sepimento interjecto, disparabant. Cui accedit, quod Paulus c conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio d impura habeatur a profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt 58 Charondæ leges, quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lysiæ: (kk) συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, *maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filiæ*: unde non abit Ciceronis illud d pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: *O mulieris scelus*

b Ephes. II, 14.
c 1 Corinth. V, 1.
d Cap. 6.

GROTII.

d *Impura habeatur a profanis etiam gentibus*] *Tertullianus* V. adversus Marcionem: *Non defendo secundum legem Creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit. communis & publicæ religionis secutus sit disciplinam.* (Cap. 7.)

GRONOVII.

57 *Mere naturalis*] Non imprimatur a natura, sed a voluntate legislatoris proficiscatur.

58 *Charondæ leges*] Vix est, ut non erret Vir summus. Nam Charondas non vetuit privignum novercæ conjungi (quippe quod moribus nunquam receptum fuisse videtur) sed viduum uxore mortua liberis novercam superinducere. *Diodor. Sic.* 12, 12. [Ipse Auctor in *Excerptis Tragic. & Comic. Græc.* rectè vertit Legem *Charondæ*, qualis refertur à veteri Poëta ignoto: *Natis novercam si quis induxit suis* &c. Pag. 918. Error Viri summi inde natus erat, quòd apud STOBÆUM, *Serm.* XLIV. Lex illa sic solutâ oratione legatur: Ὁ μητρυιὰν ἐπιγαμῶν, μὴ εὐδοξείτω &c. At sic EURIPIDES: Καὶ μὴ ἐπιγήμῃς τοῖς ἐμοῖς μητρυιὰν τέκνοις. Alcest. verf. 305. *J. B.*]

(ii) Auctor ipse istius argumenti totam vim infringit paullo post, observatione quæ legitur in §. sequ. *num.* 2. *J. B.*

(kk) Non sunt *Lysiæ* verba illa, sed ANDOCIDIS, Orat. I. pag. 235. *Edit. Hanov.* 1619. *J. B.*

GRO-

lus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum! Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, e narrante a Plutarcho, ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νενομισμένῳ, *ut re illicita.* Apud Virgilium est: (*Aen.* x, 389.)

a Vit. Demetr. pag. 907.

——— *Thalamos ausum incestare novercæ.*

Quæ communis existimatio si a necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ a divino aliquo præcepto manarit.

3. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit summoque judicio digessit Moses Maimonides, ajunt earum legum, quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ, causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, 59 aut in se ipsis, f aut etiam 60 per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione proxime cohærentes misceri: alteram vero, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus atque inobservatus stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus, qui 61 in recto sunt limite (ut de parentibus

GROTII.

e *Narrante Plutarcho*] In vita Demetrii: sed & *Appiano* in Syriacis, qui ἀθεμιστίαν πάθος amorem nefandum vocat. (*Pag.* 126. *Ed. Steph.*)

f *Aut etiam per personas sanguine aut nuptiali sanguinis commixtione cohærentes*] Philo: ἀδελφὰ γὰρ εἰ καὶ διαίρετα τὰ μέρη γέγονασιν, ἀλλ᾽ ἓν ἁρμόζοντα τῇ φύσει καὶ συγγενείᾳ μιᾷ. *Quanquam enim divisæ sunt partes, fraternitatis jus retinent, ac cognatione, ut naturali vinculo, junguntur.* [Locus est *De Legib. special.* pag. 780. E. Sed qui, si benè expendatur, nihil ad rem facere deprehendetur. *J. B.*]

GRONOVII.

59 *Aut in se ipsis*] Ut filium cum matre, patrem cum filia.

60 *Per personas sanguine*] Ut fratrem cum sorore, virum cum uxoris sorore, mulierem cum mariti fratre.

61 *In recto sunt*] Qui habent rationem ascendentium & descendentium.

Mater matris suæ] Avia materna.

Mater patris matris suæ] Proavia materna.

Mater patris sui] Avia paterna.

Mater patris patris sui] Proavia paterna.

Uxor patris patris sui] Noverca patris.

Uxor patris matris suæ] Noverca matris.

Nurus filii sui] Nepotis uxor.

Nurus filii filii sui] Pronepotis uxor.

Nurus filiæ suæ] Nepotis è filia uxor.

Filia filiæ filii sui] Neptis ex filio filia.

Filia filii filii sui] Nepotis è filio filia.

Filia filiæ filiæ suæ] Ex filia neptis filia.

Filia filii filiæ suæ] Ex filia Nepotis filia.

bus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis jungi satis vetat) g item in sanguinis gradu transversorum primo, qui ob ortum a stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dictat; cujus generis multa materiam divinarum humanarumque legum faciunt.

4. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos a lege volunt comprehendi, ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina: Mater matris suæ: mater patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui: nurus filiæ suæ: filia filiæ filii sui: filia filii filii sui.: filia filiæ filiæ suæ: filia filii filiæ suæ: filia filiæ filii uxoris suæ: filia filiæ filiæ uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ, mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & 62 sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & 63 sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est ut 64 oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio.

5. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis

Filia filiæ filii uxoris suæ] Neptis privigni.

Filia filiæ filiæ uxoris suæ] Neptis privignæ.

Mater matris patris uxoris suæ] Prosocrus mater.

Mater patris matris uxoris suæ] Prosoceri mater.

GROTII.

g *Item in sanguinis gradu transversorum primo*] Et huc usque propinquis nuptiis abstinebant & Peruani, & Mexicani. [Vide *Joann. Letii Itinerar. Cap.* 17. *init.* J. B.]

GRONOVII.

62 *Sub agnationis*] Ubi expressus est gradus agnationis vetitus, idem gradus & in cognatione vetitus haberi debet, etsi de hoc cautum non sit. Sunt autem agnati per virilem, cognati per muliebris sexus propinquitatem conjuncti.

63 *Sub primo gradu secundus*] Cujus enim filiam uxorem ducere non licet, ejus nec neptem ducere permittitur.

64 *Oriri controversia*] Propter brevem hominum vitam.

nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id a Mose h suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege, quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur: unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius, id est, multa referri 65 ὕστερον πρότερον.

6. De a connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaëlis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸ ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν. νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι, πολὺ τὸ διάφορον: *Fratrem cum sorore concumbere ab initio 66 res media erat: at, lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert, observetur lex necne.* Diodorus Siculus b vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem*, ne fratres sororibus jungantur, a quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: (ll) *Matrimonia Deorum jungimus, & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato c de legibus octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ, *minime pia, sed Deo invisa.*

a Vide Cajet. in Matth. cap. 19.

b Libro I. c. 27. pag. 16. Ed. H. Steph.

c Pag. 838. B. Ed. H. Steph.

7. Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi i lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. 1. 67 Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen, quod est inter hos & alios remotiores gradus. Nam 68 du-

GROTII.

h *Suo loco narratum non sit*] Nam neque lex illa narrata est, ex qua Judas Thamarem comburi voluit. Sic Sichemitas Judith recte occisos ait, quod virgini stuprum intulissent, IX, 2. & Ruben patris maledicto feritur ob incestum. [Ex his omnibus non potest tuto colligi, aliquam legem à Deo fuisse latam de adulterii aut raptûs pœna, vel de incestu. Diximus in Notis Gallicis. *J. B.*]

i *Lex ipsa indicat*] Ubi vide Chaldæum paraphrasten. distinxerunt male Spartiatæ, & Athenienses, & quidem diversimode. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent.* &c. Lib. V. Cap. II. & Illustr. SPANHEMII Commentarium in Orat. I. *Juliani* Imp. pag. 89. & *seqq. J. B.*]

GRONOVII.

65 Ὕστερον πρότερον] Quæ olim facta erant, inferiori tempore, quæ serius, superiori.

66 *Res media*] Permissa, non vetita.

67 *Quæ manifesta*] Excusat tacite incesta potentis in Europa domus.

(ll) Locus est apud AUGUSTINUM, *De Civit. Dei* Lib. V. c. 10. nimirum è scripto deperdito. *J. B.*

68 ducere amitam agnatam vetitum est. At k 69 filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est: imo ejus facti 70 apud Hebræos exstant exempla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solemnia, nec lege ulla prohibita*, inquit [a] Tacitus. Athenis id licuisse ostendit (mm) Isæus, & Lysiæ vita [b] Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant 71 simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum ge-

[a] *Annal.* XII. c. 6.
[b] *Vit.* X. *Orat.* pag. 836. B.

GROTII.

k *Filiam fratris ducere*] Talem Abrahamo Saram fuisse *Josephus* putat. (*Ant. Jud.* Lib. I. Cap. XII. §. I. *Edit. Hudson.*) idem post datam legem exempla nobis dat in Herode, qui fratris filiam duxerat, & suam filiam fratri Pheroræ desponderat. Vide eum antiquæ historiæ XIV. & XVI. Phineo patruo promissa Andromede; *Ovidius* Metamorphoseon V. vers. 10. id postea apud Romanos vetitum permisit Claudius: vetuit Nerva: permisit Heraclius. [Non unus error in hac Nota. I. Fallitur omnino *Josephus*, dum vult *Saram* fuisse filiam fratris *Abrahami*. Illa erat soror ejus ὁμοπάτριος, ut ipse ait *Gen.* XX, 12. ubi vid. Intt. II. Imp. *Nerva*, ubi vetuit ἀδελφιδῆν γαμεῖν, referente *Xiphilino*, pag. 241. A. *Ed. Steph.* *filiam sororis*, non *fratris* intelligebat. Vide CUJAC. Obs. XIII, 16. & Clariss. NOODT. Observ. II, 5. Hic etiam ibidem ostendit, neque post *Senatusconsultum Claudianum* in Provinciis licuisse filiam fratris ducere. III. Permissum id ab *Heraclio*, nescio cujus fide statuat Auctor. Ego reperio tantum, Imperatorem illum duxisse *Martinam*, fratris filiam, ut narrant *Zonaras*, *Paulus Diaconus*, &c. *J. B.*]

GRONOVII.

68 *Ducere amitam*] Quia pater & amita videntur una persona, infra 2, 7. 9. quod etsi & de fratre filiaque ejus dici possit, tamen natura non tantopere abhorret à conjugio fratrum & sororum, quam parentum & liberorum. *Levit.* 18.

69 *Filiam fratris*] Carolus Styriæ dux Ferdinandi I. filius Mariam sorore sua Anna & Alberto Bavaro natam uxorem habuit. *Blondel.* Præf. Apol. XIV, 2. latere averso.

70 *Apud Hebræos*] Nachoris Milcam Aranis fratris filiam ducentis. *Genes.* 11, 29. Nisi tamen alius iste Aran fuit, ut videtur, quum alter solum Lothum genuisse dicatur, alter describatur pater Milcæ & Jiscæ. Sara autem Abrahæ soror consanguinea, non uterina fuit. *Genes.* 20, 12.

71 *Simul cum amitis*] Et sic major datur occasio stupri aut improbæ consuetudinis, a qua minus temperaturi erant, qui spem haberent justis deinde nuptiis culpam emendari posse.

(mm) Nihil in hanc rem reperio apud *Isæum*. Forte Auctor in animo habuit DEMOSTHENEM, ex quo potest colligi, talem gradum vetitum non fuisse. Vide *Orat. adversus Leochar.* pag. 671. C. & *Orat. in Neæram*, pag. 517. C. *J. B.*

GRO-

genus, esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestate naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium permanens: at cæteras leges non item, ut 72 quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest.

2. Certe canonibus antiquissimis, *a* qui apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν, id est, fratris aut sororis filiam, tantum a clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis, in quorum προφυλακὴν, &, ut Hebræi loquuntur, præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Jacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non sinit. Addi potest factum Amrami, qui pater Mosis fuit. Nam & is ante legis tempora 73 amitam duxit uxorem. sicut materteras l apud Græcos 74 Diomedes *b* & 75 Iphidamas: 76 Areten fratris filiam *c* Alcinous.

3. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hæc quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. *d* Augustinus m de patruelium & consobri-

a *Can.* XVIII.

b *Eust. ad Il.* Λ. *vers.* 224.

c *Idem, in Odyss.* H. *vers.* 146.

d *De Civ. Dei l.* XV. c. 16.

GROTII.

l *Apud Græcos*] Et Castori avunculo desponsam Electram ex *Euripidis* Electra discimus. (*vers.* 312.)

GRONOVII.

72 *Quæ cautionem*] Quæ non vetant aliquid per se ac directe adversum naturæ, sed id agunt, ut caveant & præveniant aliquod incommodum, quod evenire posset, quodque & aliâ ratione vitari potest.

73 *Amitam duxit*] Jochebedam Cahathi, qui pater Amrami fuit, sororem. *Exod.* 6, 20.

74 *Diomedes*] Ægialian Adrasti filiam, cujus soror Deïpyle fuerat, Tydei uxor, Diomedis mater. *Apollodor.* lib. I. c. 8. §. 5, 6.

75 *Iphidamas*] Theano Cissæ, qui avus maternus Iphidamantis Antenoridæ fuit, filiam. *Homer.* Ιλ. λ. sive 12, v. 224.

76 *Areten fratris*] Rhexenoris, qui communem cum Alcinoo patrem Nausithoum habuit, filiam. *Homer.* Οδ. η sive 7, 146.

GROTII.

m *De patruelium conjugiis*] Æschylus Danaidibus. [Immo *Supplicibus*, pag. 309. *Ed. H. Steph.* ubi de Danai-

brinorum conjugiis inter Christianos loquens : *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana : verumtamen factum etiam licitum* 77 *propter vicinitatem horrebatur illiciti*. Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt. sicut n Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, a Ambrosio.

a *Epist.* 66.

4. Sed sciendum simul est, o non quod vetitum est fieri lege humana, si fiat, irritum quoque esse, nisi & hoc lex addiderit aut significaverit. Canon Eliberinus LX. Si quis post obi-

naidibus] vocat λέκτρα ὧν θέμις εἴργει, *cubilia quæ jus prohibet*, & ait sic μιαίνεσθαι γένος, *fœdari genus*. At Scholiastes addit illegitimas fuisse tales nuptias, quod adhuc viveret virginum pater, quasi justæ futuræ fuerint eo mortuo, ex lege τῶν ἐπικλήρων. In oratione Sp. Ligustini civis Romani apud *Livium* est: (Lib. XLII. c. 34.) *Pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit.* Vide & *Plauti* Pœnulum. (V, 3. 37.)

n *Theodosii constitutio*] *Victor* de eo : (Epit. c. 48.) *tantum pudori tribuens & continentiæ, ut consobrinarum nuptias vetuerit, tanquam sororum.* Meminit & *Libanius* oratione de Angariis. Exstat Arcadii & Honorii lex ejusdem sensus, quæ tertia est *C. Theodosiano de incestis nuptiis.* Concedi tamen principum indulto solitas nuptias tales ostendit lex Honorii & Theodosii minoris alia eodem codice, titulo : *si nuptiæ ex rescripto petantur.* Secuti & Gothi reges. *Cassiodorus* VII, 46. *Hoc prudentes viri sequentes exemplum, longius pudicam observantiam posteris transmiserunt, reservantes principi tantum beneficium consobrinis nuptiali copulatione jungendis.* Ubi & formulam habes talis veniæ principalis. [*Arcadius* & *Honorius*, qui primo imperii anno patris sui Constitutionem firmarant, post annos aliquot, permiserunt matrimonium inter Consobrinos, & Constitutionem hac de re editam *Justinianus* in Codicem suum retulit, *L.* 19. *C. De Nuptiis.* Vide Interpretes ad *Instit.* Tit. *De Nuptiis*, §. 4. & præsertim magnum Interpretem *Codicis Theodosiani*, JAC. GOTHOFREDUM, in titulos ab Auctore nostro indicatos. *J. B.*]

o *Non quod vetitum est lege humana, si fiat, irritum quoque esse*] In Agathensi concilio post commemorata conjugia vetita, & inter ea de relicta fratris, additur : *Quod ita præsenti tempore prohibemus, ut ea, quæ hactenus sunt constituta, non solvamus.* Retulit id *Gratianus* in quæstionem II. & III. causæ XXXV. c. 8. Simile quod a *Paulo* in sententias relatum est libro II. tit. XIX. §. 2. sine parentum consensu contractas nuptias injustas esse, sic tamen, ut non dissolvantur; nisi forte hæc postrema verba Anianus addidit. *Tertullianus* de conjugio cum infideli agens *ad uxorem secundo*, (*cap.* 2.) ait dominum magis ratum habere matrimonium non contrahi, quam omnino disjungi. Vide infra §. XVI. [Apud *Paulum* vel legendum, vel subintelligendum, *sed contracta* (matrimonia scilicet) [*voluntate ejus* Parentis] *non solvuntur*, ut olim nimirum id fieri poterat. Vide omnino Notam Eruditissimi SCHULTINGII in hunc locum; qui proinde nihil ad rem facit. *J. B.*]

GRONOVII.

77 *Ob vicinitatem*] Quia tam prope accedebat ad id, quod vetitum esset.

GRO-

obitum uxoris suæ p sororem ejus duxerit, & ipsa fuerit fidelis, per quinquennium eum a communione abstinet: eo ipso ostendens 78 manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus, qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores duxerit, aut fratris filiam, tantum clericus fieri prohibetur.

XV. 1. Ut ad alia pergamus, observandum hoc est, concubinatum quendam verum ac ratum esse conjugium, etsi effectibus quibusdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quosdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli causa, inter servum & ancillam jure Romano 79 contubernium esse dicitur, q non matrimonium. attamen ad ipsam conjugii naturam nihil deest in tali consociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμυ nomine appellatur. Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias personas disparis qualitatis productum est: ut 80 Athenis inter civem & peregrinam, unde Servius ad illud Virgilii: (*Aen.* VII, 284.)

Suppositos de matre nothos furata creavit:

Nothos interpretatur materno genere ignobiles & obscuros. Apud Aristophanem a avibus qui dixerat, νόθος γὰρ εἶ, κ᾽ ὐν γνήσιος, dictum probat ὤν γε ξένης γυναικὸς: *quippe cum ex peregrina natus sit.* Et apud b Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀςοῖν, *qui utroque parente cive natus sit.*

a *Vers.* 1649.
b *Var. Hist.* VI. 10.

2. Atqui 81 sicut in statu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum esse potuit, si femina esset sub custodia maritali, & fidem marito dedisset; sic etiam r in statu

GROTII.

p *Sororem ejus duxerit*] Lex Langobardica lib. II. c. VIII, 3. *quia canones sic habent de duabus sororibus, sicut de duobus fratribus.*

q *Non matrimonium*] At serviles conjunctiones nuptiæ dicebantur in Græcia, Carthagine, in Apulia. Prologus ad Casinam Plauti. Sic & in legibus Langobardorum libro II. tit. XII, 10. & XIII, 3. & lege Salica tit. XIV. §. II. sed sine consensu dominorum non valuisse conjugia talia apud Hebræos, notatur ab ipsis ad *Exodum* XXI. ubi talium nuptiarum mentio, & apud Græcos Christianos, a *Basilio* in suis canonibus. (*Ad Amphiloch.* Can. 42.) Solitam etiam a principe veniam impetrari ducendæ mulieris, quæ inæqualis esset conditionis, videmus apud *Cassiodorum* VII, 40.

r *In statu legis Christianæ*] Vide in *Gratiani* collectione c. I. de conjugiis servorum. (*Decretal.* IV, 9. I.)

GRONOVII.

78 *Manere vinculum*] Nuptias eas non rescindi.

79 *Contubernium*] I, 3. 3.

80 *Athenis inter civem &c*] Auctor Pericles, quæ in ipsius caput recidit amissis legitimis liberis. *Plutarchus.*

81 *Sic in statu naturæ*] Leg. *sicut in statu.* si consideretur in his solum, quid sit juris naturæ citra respectum juris civilis. [In primâ Editione solâ legitur *sicut in statu.* Sed nuperrima Amstelodamensis 1712. sequuta erat *Gronovii monitum. J. B.*]

GRO-

tu legis Christianæ verum erit inter servum & ancillam, aut liberum & servam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam, senatorem & libertam, si quæ jure divino Christiano sunt necessaria accedant, scilicet indissolubilis unius cum una conjunctio, etiamsi effectus quidam legis civilis non sequantur, aut alioqui sponte secuturi lege impediantur. Atque hunc in sensum capienda sunt *a* verba concilii Toletani primi: *Cæterum is, qui non habet uxorem, &* s *pro uxore concubinam habet, a communione non repellatur: tamen ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ, ut ei placuerit, sit conjunctione contentus.* Cui adde locum in Clementis constitutionibus lib. VIII. cap. XXXII. Pertinet huc quod Theodosius & *b* Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accusatio nasci *c* dicitur.

a Dist. XXXIV. c. 4.

b L. 3. C. de natural. lib.

c L. 13. D. ad l. Jul. de adult.

XVI. 1. Imo etiam si lex humana conjugia inter certas personas contrahi prohibeat, non ideo sequetur irritum fore matrimonium, si reipsa contrahatur. Sunt enim diversa, 82 prohibere, & irritum quid facere. nam prohibitio vim suam exserere potest per pœnam vel expressam, vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat *d* Ulpianus, t quæ fieri quid

d Instit. tit. 1. §. 1.

GROTII.

s *Pro uxore concubinam habet*] De tali concubina *Augustinus* de fide & operibus: (*Cap.* 19.) *de concubina quoque, si professa fuerit nullum se alium cognituram, etiamsi ab illo cui subdita est dimittatur, merito dubitatur, utrum ad percipiendum baptismum non debeat admitti.* Idem de bono conjugii cap. V. *Solet etiam quæri, cum masculus & femina, nec ille maritus, nec illa uxor alterius, sibimet non filiorum procreandorum, sed propter incontinentiam solius concubitus causa copulantur, ea fide media, ut nec ille cum altera, nec illa cum altero id faciat, utrum nuptiæ sint vocandæ. Et potest quidem fortasse non absurde hoc appellari connubium, si usque ad mortem alicujus eorum id inter eos placuerit, & prolis generationem, quamvis non ea causa conjuncti sint, non tamen vitaverint, ut vel nolint sibi nasci filios, vel etiam opere aliquo malo agant, ne nascantur.* Itaque in capitulari Francico VII. c. 255. dicitur: *Qui uxorem habet, eodem tempore concubinam habere non potest, ne ab uxore eum dilectio separet concubinæ.*

GRONOVII.

82 *Prohibere & irritum*] Legi, quæ prohibet, potest satisfieri mulcta vel compensatione, ut tamen res facta maneat: quemadmodum legi de furtis in tigno juncto. l. 1. D. *de Tigno juncto.*

GROTII.

t *Quæ fieri quid vetant, sed factum non rescindunt*] Livius libro X. (*Cap.* 9.) *Valeria lex, cum eum qui provocasset virgis cædi, securique necari vetuisset, si quis adversus ea fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjecit: id (qui tum pudor hominum erat) visum crede vinculum satis validum legis. nunc vix servo ita minetur quisquam.* Lex Furia testamentaria plusquam mille assium legatum mortisve causa prohibebat capere, præter exceptas personas, & adversus eum qui plus

quid vetant, ſed factum non reſcindunt. qualis erat [83] lex Cincia, quæ ſupra certum modum donare vetabat, donatum non reſcindebat.

2. Scimus apud Romanos poſtea *a* Theodoſii lege inductum: ut ſi quid lex prohibuerit tantum, non etiam ſpecialiter dixerit inutile eſſe debere quod contra factum eſt, id ipſum tamen caſſum, inutile, ac pro infecto ſit, nimirum ſi in judicium res deveniat. ſed hæc extenſio non fit ex vi ſolius prohibitionis, ſed ex vi novæ legis, quam alii populi ſequi neceſſe non habent. [84] Sæpe enim indecentia eſt major in actu quam in effectibus: [u] ſæpe etiam incommoda, quæ reſciſſionem ſequuntur, majora quam ipſa indecentia, aut incommodum actus ipſius.

c L. non dubium. 5. C. de legibus.

XVII. Conſociationes præter hanc maxime naturalem ſunt & aliæ, tum privatæ, tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus, ob quas conſociatio quæque inſtituta eſt, univerſitas, & [85] ejus pars major nomine univerſitatis obligant ſingulos qui ſunt in ſocietate. *b* Omnino enim ea credenda eſt fuiſſe voluntas in ſocietatem coëuntium, ut ratio ali-

a Vict. de poteſtate civili, n. 14.

plus ceperit, quadrupli pœnam conſtituebat, memorante Ulpiano. (*Tit.* I. §. 2.) *Macrobius* circa finem eorum quæ ſcripſit ad ſomnium Scipionis: (*Lib.* II. c. 17.) *Inter leges illa imperfecta dicitur, in qua nulla deviantibus pœna ſancitur.* Vide ſupra hoc capite §. XIV. in fine. Sic divus Marcus reſcripſit: *Eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem teſtator elegit, non recte facere: pœnam tamen in eum ſtatutam non eſſe.* (L. 14. §. 14. D. *De Religioſis & ſumtibus funer.*)

u *Sæpe etiam incommoda, quæ reſciſſionem ſequuntur, majora quam ipſa indecentia*] Ideo rex Alcinous Medeam reddi volebat patri, ſi deflorata nondum eſſet. Meminit *Apollonius* Argonautis, (*verſ.* 1316, & *ſeqq.*) & ejus Scholiaſtes: & in bibliotheca *Apollodorus.* (Lib. I. c. 9. §. 25.)

GRONOVII.

83 *Lex Cincia*] Sic lex Furia teſtamentaria plus mille aſſium legatum aut mortis cauſa capere vetabat; & adverſus eum qui cepiſſet quadrupli pœnam conſtituebat.

84 *Sæpe enim indecentia*] Sic ducere peregrinam, ſordido loco natam, ancillam, meretricem, turpe; ſed cohabitare cum ea, quam duxeris, maritali more non turpe.

85 *Et ejus pars major*] *Quintil.* decl. 365. *Quod major pars judicum ſtatuerit, reus patiatur.* Pars major in conſilio vincere debet, ſub his exceptionibus, I. Si ſint vera ſuffragia, hoc eſt, res integra, nec coitione ac conſpiratione plurium jam ante definita, quam in conſultationem deferatur. II. Si majorem numerum non faciant, quos ex lege & more, tanquam ſuſpectos excedere, nec in ſua cauſa jus dicere oportet. III. Ut major numerus cenſentium non valeat ad ſtatuenda, quæ juri divino & ſanæ rationi repugnant. IV. Nec ad fundamentales leges ſubvertendas, aut formam reip. ex libidine mutandam. V. Nec ad privatorum jura, privilegia, veteres & in publicam utilitatem receptas conſuetudines abolendas.

GRO-

aliqua esset expediendi negotia: est autem manifeste iniquum, ut pars major sequatur minorem: quare naturaliter, x 86 seclusis pactis ac legibus, quæ formam tractandis negotiis imponunt, pars major jus habet integri. Thucydides: *a* 87 *κύριον εἶναι ὅ, τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται.* Appianus: *b* *ἔστι δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότερον*: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionysius Halicarnassensis similiter: *c* *ὅ, τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι, τοῦτο νικᾶν*, y *quod pluribus visum, id valere.* 88 Et *d* alibi: 89 *ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι, τοῦτο ποιεῖν.* Item: 90 *e* *ὅ, τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι, τοῦτο εἶναι* 91 *κύριον.* Aristoteles: *f* *κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν.* Curtius lib. x. *g* *Eo quod major pars decreverit, stetur.* Prudentius: [in Symmach. I, 599.]

a Lib. v. c. 30.
b De Bell. Civ. Lib. III. pag. 560. Ed. H. Steph.
c Ant. Rom. Lib. II. c. 14.
d Lib. VII. c. 36.
e Ibid. c. 39.
f Polit. IV. 8. VI. 2.
g Cap. 6. n. 15.

——— *In paucis jam deficiente caterva*
Nec persona sita est patriæ, nec curia constat.

Deinde: (*vers.* 607, 608.)

——— ——— *Infirma minoris*
Vox cedat numeri parvaque in parte 92 *quiescat.*

Apud Xenophontem *h* hoc dicitur: *ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα*, *omnia agere secundum eam sententiam, quæ vincit.*

h De Cyri Exp. Lib. VI. c. I. §. II.

XVIII. Quod si pares sint sententiæ, nihil agetur: quia 93 ad mutationem non satis momenti est: qua de causa 94 ubi pares sunt sententiæ, z reus absolutus intelligitur: quod jus 95 Mi-

GROTII.

x *Seclusis pactis ac legibus*] Ut quæ volunt duas partes concordare, ut c. 6. *de Electione.*

y *Quod pluribus visum id valere*] Hunc sensum dant Chaldæus Paraphrastes & Rabbini ad illud in *Exodo* XXIII, 3. Adjungo l. duo 39. & l. Pomponius 38. D. *de re judicata*; & quæ infra lib. III. cap. XX. §. 4. & quæ paria cum *Prudentio* habet *Ambrosius* contra Symmachum.

z *Reus absolutus intelligitur*] L. inter pares. 38. D. de re judicata. Vide *Julianum* de Eusebia. (*Orat.* III. pag. 115. A. *Edit. Spanhem.*)

GRONOVII.

86 *Seclusis pactis*] Quæ certis in causis solent excipere, ne quid fiat, nisi de consensu singulorum, ut augurem non licebat nominari, qui cuiquam e collegio inimicus esset. *Cic.* 3. famil. 10.

87 Κύριον εἶναι] Valere quod plures sciverint.

88 *Et alibi*] 7. p. 4. 45.

89 Ὅ, τι δ' ἂν οἱ &c.] Quod plurium suffragia statuerint, id facere.

90 Ὅ, τι ἂν αἱ πλείους] Quod plures sententiæ decreverint, id esse ratum.

91 Κύριον] Validum quod pluribus visum.

92 *Quiescat*] Silescat.

93 *Ad mutationem*] Ad rem novam introducendam.

94 *Ubi pares sunt*] *M. Seneca* 3. Excerpt. 2. *Parricida æquis sententiis absolutus.* Et, *Quidam filium accusavit parricidii: æquis sententiis absolutum abdicat.* Quintilian. decl. 254. *Exul, accusator, & sententiæ pares.* Item, *postulavit reum: is æquis sententiis absolutus est.*

GRO-

95 Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreste: quæ res apud Æschylum Furiis, & apud Euripidem zz Oreste & Electra tragœdiis tractatur. Sic & possessor rem tenet: quæ ratio non male observata est a scriptore problematum, quæ Aristoteli adscribuntur, sectione XXIX. In Senecæ a controversia quadam est: *Alter judex damnat, alter absolvit: inter disparates sententias* a *mitior vincat.* Nam sic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem sequitur, quæ minus onerat. a Lib. 1. Contr. 5.

XIX. Sed hic quæstio oriri solet 96 de conjungendis aut dividendis sententiis: qua de re ex mero jure naturali, id est, si pactio aut lex aliud non præcipiat, distinguendum videtur inter sententias, quæ totis rebus differunt, & inter eas, quarum altera partem alterius continet, ut hæ b conjungendæ sint

GROTII.

zz *Oreste & Electra*] Etiam Iphigenia in Tauris. (*Vers.* 1470.) in Electra sic ait:

Καὶ τοῖσι λοιποῖς ὅδε νόμος τεθήσεται,
Νικᾶν ἴσαις ψήφοισι τὸν φεύγοντ' ἀεί.

Idemque cunctis juris esto in posterum.
Certante numero judicum ut vincat reus.

(Vers. 1268.)

a *Mitior vincat*] Seneca in controversiis: (1, 5.) *Non est invidiosa potestas quæ misericordia vincit.* Imo apud Hebræos una sententia damnantium vincens pro nulla habebatur: ita Chaldæus ad dictum locum *Exodi* XXIII. & *Moses de Kotzi* præceptorum jubentium XCVIII. & vetantium CXCV.

GRONOVII.

95 *Minervæ calculum*] Quum Orestes in Areopago causam diceret (occiderat autem matrem Clytemnestram, ut vindicaret patrem Agamemnonem, quem illa interfecerat) & condemnantes una sententia vincerent, adfuit ἀπὸ μηχανῆς Minerva, & apposuit calculum suum absolventibus: sic paribus sententiis valuit mitior, & Orestes evasit. Solebant autem judices calculis nigris damnare, albis absolvere. *Ovid.* 15. Met. 44. *Hesychius* in Κἂν ἴσαι. Suidas in Ἴσαι ψῆφοι. Aristoph. Βατραχ. 244. ὡς ἀπολεῖται κἂν ἴσαι γίνωνται. Julian. encom. *Euseb.* seu orat. 3. p. 213. [*Calculum Minervæ* Vir Doctissimus, post hæc scripta, exponendi occasionem habuit, in egregia Oratione *De Lege Regia*, quam nos Gallice versam, & Notis illustratam, edidimus *Amstel.* ann. 1714. Videri potest etiam *J. H. Boecleri* Dissertatio *de Calculo Minervæ*, Tom. I. Diss. Academic. ab aliquot annis conjunctim editarum. *J. B.*]

96 *De conjungendis*] Exemplum apud *Quintil.* declam. 365.

GROTII.

b *Conjungendæ sint in eo, in quo conveniunt*] Ideo senatores dividere sententiam plura simul complectentem jubebantur, teste *Asconio* in Milonianam. (*Cap.* 6.) *Cicero* epistolarum ad familiares 1, 2. *Itaque cum sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regem reducerent; secunda Hortensii, ut tu sine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompejus reduceret; postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. quatenus de religione dicebat, cuique rei jam obsisti non poterat; Bibulo assensum est: de tribus legatis frequentes ierant in alia* omnia

sint in eo, quo conveniunt, illæ non item. Sic qui 97 in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adversus sententiam absolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant, non conjungentur, quia diversa hæc sunt, & in morte non est relegatio. Sed nec absolventes cum relegantibus conjungentur, quia etsi non interficiendum reum consentiunt, id tamen non est illud ipsum quod dicit sententia, sed per consequentiam inde elicitur: at qui relegat, non absolvit. Quare recte [a] Plinius, cum tale quid in senatu evenisset, tantam dixit sententiarum esse diversitatem, ut non possent esse nisi singulæ; & parvulum referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et c Polybius [b] notat a Postumio prætore fraudem factam in rogandis sententiis; cum eos, qui 98 captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absolventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio apud Gellium [c] libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controversia CCCLXV. ubi hæc verba sunt: *Jam aperte ex una plures facis. jam turbam istam, quæ universa noceret, dividendo extinguis. Duo exilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui seipsos dividunt?*

a *Lib.* VIII. *epist.* 14.

b *Excerpt. leg.* 129.

c *Noct. Att.* IX, 15.

XX. Addendum & hoc: si qui absentia, aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim 99 accrescere præsentibus: quod d Seneca in controversia quadam [d] exsequitur: *Puta te servum esse communem: huic domino servies,* e *qui præsens est.*

d *Lib.* III. *Contr.* 19.

XXI.

omnia. Seneca epistola XXI. *Quod fieri in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque existimo. cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, jubeo illum dividere sententiam, & sequor.* Idem de vita beata c. 3. *Est & mihi censendi jus. itaque aliquem sequar, aliquem jubebo sententiam dividere.* meminit ejus moris & *Plinius* lib. VIII. epist. 14.

c *Polybius*] Vide ad eum locum *Fulvii* notas.

d *Seneca in controversia quadam*] Libro III. contr. XIX. [Sed casus est paullo diversus, ut patet. *J. B.*]

GRONOVII.

97 *In viginti*] Nummos vel nummorum millia. Si tres judices jubeant pendere viginti, tres decem, tres nihil, vicerit sententia in decem condemnantium, quia in viginti insunt decem.

98 *Captivos Græcos*] Qui secundo bello Macedonico nimis denudarant animos pro rege Perseo contra Romanos.

99 *Accrescere præsentibus*] Plebiscitum apud *Livium* 26. 34. *Quod senatus juratus, maxima pars censeat, qui adsidetis, id volumus jubemusque.*

GROTII.

e *Qui præsens est*] Ita ut & ad unum recidere possit nomen universitatis. l. sicut. 7. §. 2. D. quod cujusque universitatis nomine, ubi *Wesembecium* vide. Adde l. rescriptum,

XXI. f Naturalis autem ordo inter socios hic est, a prout quisque in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui primus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit b Aristoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον ταῖς ἡλικίαις διαλλάττουσι, *pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in c constitutione de ordine inter consules sancivando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debuerat*, g *nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, h in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

a *D. de albo scribendo.*

b *Ethic. Nic.* VIII, 12.

c *L.* 1. *C. De Consu-lib.* lib. 12.

XXII. Illud tamen addendum est: quoties societas fundamentum habet in re, quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & 100 sententias ad eum modum, id est, 1 mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. Quod sicut naturali æquitati convenit, ita d Romanis

d *L.* 8. *D. de pactis. L.* 14. *D. Depositi. L.* 16. *D. de rebus auct. jud. possid.*

ptum, 10. D. de pactis. *Zas.* in paratit. D. de pactis. *Bart.* in L. 1. num. 3. de albo scribendo. *Boer.* decis. 1. num. 4. *Antonium Fabrum* codice Sabaudico, lib. 1. tit. III. definit. 40. *Reinking.* lib. I. classe V. c. 8. Sæpe tamen & hic, ut in illa regula de majore parte, leges exceptionem dant, puta ut duæ partes adesse debeant. L. Nulli, 3. D. dicto titulo, quod cujusque univ. nomine. L. nominationum, 46. C. de decurionibus: ut absentes præsentibus vices suas mandare aut suffragium per procuratorem dare possint. c. si quis justo, 46. de Electione in VI.

f *Naturalis ordo*] De præcedentiis vide, si lubet, *M. Antonium Nattam* cons. 10C. n. 22. & cons. 10C.LXXVIII. num. 31. *Mart. Wacher* consiliis Cæsareis in controversia Saxonica. [Addi potest Diatriba singularis *De Jure Præcedentiæ*, a JACOBO GOTHOFREDO, summo Icto, conscripta, & ex ejus secundis curis longe auctior edita *Genevæ*, 1664. *J. B.*]

g *Nisi qui prior meruit dignitatem*] Adde L. omnes, 2. C. ut dignitatum ordo servetur. L. semper, 5. D. de jure immunitatis. L. ult. C. de tironibus.

h *In conciliis*] *Joh. Fico.* cons. latino LXXVII. n. 16. *Afflictus* decis. Neap. 1. n. 8. *Bart.* in l. 1. D. de albo scribendo. *Innoc.* in c. Tua. de Majoritate & obedientia. *Ant. Tesaurus* 1. quæst. for. XLVIII. n. 5. *Tiberius Decianus* responso XIX. n. 183. & seq. *Innocentius Butr. Felin.* in c. statuimus D. tit. de Majoritate. *Bal.* in Decernimus, in 2. notabili, c. de Sacrosanctis ecclesiis. Sed præcipue vide *Æneam Silvium* in concilii Basileensis historia. [Confer Auctoris *Epistolas* 722, 797.]

GRONOVII.

100 *Sententias ad eum*] Auctoritatem sive jus sententiæ inter socios proportionis esse geometricæ.

1 *Mensoria*] Quam comparatam dixit 1, 1. 18.

nis quoque legibus probatum est. Ita narrat Strabo [a] cum Cibyra & tres vicinæ urbes in unum quasi corpus coiissent, convenisse, ut 2 aliarum singula essent suffragia, Cibyræ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris conferret. Idem [b] in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes, quarum i aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia, & ad eundem modum onera tolerarent. Sed recte notat 3 Aristoteles [c] id ita demum æquum fore, εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, *si possessionum causa inita est societas.*

a Lib. XIII. pag. 631.

b Lib. XIV. pag. 665.

c Politic. III, 9.

XXIII. Consociatio, qua multi patres familiarum in unum populum ac civitatem coëunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc 4 perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab [d] Aristotele est proditum: τοὺς νόμους ἀγορεύειν περὶ ἁπάντων, *leges de omnis generis rebus præcipere.*

d Moral. V, 3.

XXIV. 1. Solet hic illud quæri, k an civibus de civitate abscedere liceat, venia non impetrata. Scimus populos esse, ubi id non liceat, ut 5 apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societatem civilem, & 6 mores vim pacti accipere. Romanis legibus, saltem posterioribus, [e] domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transtulerat 7 municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id con-

e L. 22. D. ad municipal. §. 2.

GROTII.

i *Aliæ terna, aliæ bina*] Sic in Smalcaldico fœdere Saxo duo habebat suffragia.

k *An civibus de civitate abscedere liceat*] Vide hac de re fœdera Helvetica apud *Simlerum* (pag. 203. *Ed. Elzevir.* 1627.) & alios. *Servius* in excerptis Fuldensibus II. Æneidos: (*vers.* 156.) *Consuetudo antiqua fuerat, ut qui in familiam vel gentem transiret, prius se abdicaret ab ea, in qua fuerat, & sic ab alia reciperetur.* Exempla fidei regibus renuntiatæ vide aliqua apud *Marianam*, ac postremum illustre libro XXVIII. c. 13.

GRONOVII.

2 *Aliarum singula, Libycæ bina*] Sic Philippo Macedoni post confectum Phocense bellum concessum, ut cum posteris in Amphictyonum senatum adscisceretur & gemini suffragii, quod Phocenses habuerant, jus usurparet. *Diod. Sic.* 16, 61. Et hoc quidem æquum jure naturali, sed cui sæpe mos populorum intercedit, id servans in tali societate, quod ab initio placuit. Plerumque autem tum potentes minus potentibus, ut eos alliciant, par jus suffragii concedunt.

3 *Aristoteles Pol. III. IX.*] Hein. 6. p. 299.

4 *Perfectissima*] 1, 1. 14.

5 *Apud Moschos*] Olim & apud Argivos. *Ovid.* 11. Met. 28. *prohibent discedere leges, pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.*

6 *Mores vim pacti*] Etiam ubi pactum ejusmodi a primo initum non constat, si tamen longo tempore observatum sit, ut nemo discedendi sine commeatu potestatem habuerit aut usurpaverit, ibi eam consuetudinem pro lege & pacto valere.

7 *Municipii sui*] Hæc est causa, cur

constitutum erat, ii manebant intra fines l imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem 8 spectabat utilitatem tributariæ præstationis.

2. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane l 9 gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate 10 finis, quæ jus facit in moralibus. (nn) nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud 11 rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait [a] Tryphoninus. Cicero pro Balbo [b] laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi*, & *dimittendi esse dominum*. Tamen hic quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, 12 ut id non liceat si societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit [c] Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. m Intererit autem societatis civilis non abire civem,

a L. in bello. 12. §. 9. D. de capt. & postl.

b Cap. 13.

c L. actione, 65. §. Labeo, 5. D. Pro Socio.

cur Josephum & Mariam, quum Judææ census ex mandato Augusti ageretur, etsi habitarent Nazarethi, oportuerit proficisci Bethlehemum, ut ibi censerentur: nam Davidis posteri ejus municipii erant.

GROTII.

l *Gregatim discedi non posse*] Zonaras de Lazo rege agens, qui a Persis ad Romanos defecerat: τοῦτο αἴτιον μάχης Ῥωμαίοις καὶ Πέρσαις ἐγένετο, ὡς τοῦ βασιλέως Ῥωμαίων τοὺς αὐτοῖς ὑπείκοντας σφετεριζομένου· *Id belli initium Romanis ac Persis fuit, quod Romanus princeps ad se avocaret Persis subditos.* [Dicendum erat, *de Lazorum Rege*, non *de Lazo rege*. Et nomen erat *Tzathus*. Locus est in *Justini Thracis* vita. Lib. XIV. Cap. 5. *J. B.*]

m *Intererit autem societatis*] *Bembus* libro VII.

GRONOVII.

8 *Spectabat utilitatem*] Eo pertinebat, ut ne minuerentur cujusque municipii intributiones, aut si aliqui inde discessissent, graviores remanentibus fierent.

9 *Gregatim discedi*] Magnis catervis.

10 *Finis, quæ jus*] 2, 7. 2.

11 *Rivum diducere*] Incili depresso, vel fossa facta aquam perpetui decursus in suum fundum ducere. l. 1. §. 5. & l. 3. §. 2. D. *de rivis*.

12 *Ut id non liceat*] Sic qui post Cannensem cladem deserere Italiam voluerant, & tum prohibiti a P. Scipione, & postea causam dicere apud censores jussi, orationemque contra remp. habuisse judicati & omnibus censoriis notis confixi sunt. *Liv.* 22, 53. & 24, 18.

(nn) Vix accidere potest, ut gregatim Cives discedant, nisi quando aut imperium tyrannicum factum fuit, aut calamitate quadam vel quocumque alio casu multi homines in civitate non amplius reperiunt unde victum quærant. Uterque autem casus tacitè exceptus intelligitur in pacto, quo aliquis Civitati se obstrinxit. *J. B.*

vem, si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat.

3. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

XXV. Sic [n] in exules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem: (*Heraclid.* vers. 186.)

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus ———

a Or. de Bigis, pag. 349. D.

Alcibiadis filius in Isocratea [a] oratione agens de temporibus ejecti patris: ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν· [o] *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*. Jam vero plurium populorum, sive per se, sive per capita sua consociatio fœdus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit, ubi [13] ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis sui juris se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis, subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, [14] ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. id enim natura non sinit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. 1. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat [15] in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui no-

GROTII.

n *In exules nullum jus civitati*] Vide infra libro III. tit. XX. §. XLI.

o *Cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*] *Nicetas* Isaaci Angeli rebus libro I. μὴ καινὸν εἰ θωπεύῃ τις τὸν ἀντίπαλον καὶ κολακεύσει ὡς φίλιον, τὸν οἰκεῖον εὑρίσκων πολέμιον· *Non mirum si quis hostem ambiat eique blandiatur, qui suos sibi hostes senserit.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

13 *Ad obligationem ex pacto*] 2, 12.

14 *Ut jus paternum*] Quod ultra jus naturæ fiebat in adoptione Romana per æs & libram.

15 *In servitutem perfectam*] Ut qui apud Romanos se ad pretium participandum venundari patiebantur. §. 4. inst. *de jure pers.*

GRO-

novissimo 16 aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait [a] Tacitus. Etiam apud Græcos, ut narrat Dion Prusæensis oratione XV. [b] μυρίοι δή που ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ συγγραφήν· *innumeri cum liberi sint, se in servitutem dant, ut* p *ex contractus formula serviant.*

[a] De Moribus Germ. c. 24.
[b] Pag. 241. B.

2. Est autem servitus perfecta, quæ perpetuas operas debet pro alimentis & aliis, quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur 17 in terminis naturalibus, q nihil habet in se nimiæ acerbitatis. nam 18 perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent, 19 qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe, quod dixit Eubulus:

> Ἐθέλει δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
> Ἐπὶ σιτίοις. (oo) ——————
> *Manere apud illos voluit, mercedis carens,*
> *Victu contentus.* ——————

Idem Comicus alibi:

> Πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
> Ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.

Qui

GROTII.

p *Ex contractus formula serviant*] Ægyptiis id olim vetitum. Athenis permissum ad Solonis tempora. is constituit ἐπὶ σώμασι μὴ δανείζειν, *corpus pro credito ne obligaretur. Plutarchus* Solone. (*pag.* 86. D.) Idem lex Petilia Romæ constituit. [Lex Ægyptia, quâ id vetabatur, à *Bocchori* sancita fuerat, & refertur à DIODORO SICULO, Lib. I. Cap. 79. p. 50. *Ed. H. Steph.* De *Lege Pœtilia*, vide VARRON. *De L. Lat.* Lib. VI. pag. 82. & LIVIUM, Lib. VIII. Cap. 28. *J. B.*]

q *Nihil habet in se nimiæ acerbitatis*] Vide ea de re egregiam *Busbequii* dissertationem epist. exoticarum tertia.

GRONOVII.

16 *Aleæ jactu*] Qui perdita aleæ lusu pecunia & bonis, ad postremum libertatem suam collusoris pecuniæ opponebant, & in aleam mittebant, aut res recepturi, aut ne corpus quidem suum habituri. Tamen ignobilior eorum, qui se vendebant in ludum gladiatorium. *Liv.* 28, 21. *Lips.* 2. Saturn. 3.

17 *In terminis naturalibus*] Ut dominis non plus in servos liceat, quam naturalis æquitas concedit.

18 *Perpetua ista obligatio*] Subjectio, quæ incommoda videtur, hoc habet commodi, ut ita subjectis de victu sollicitos esse non sit necesse, quem domini præbent. *Plaut.* Cas. 2, 4. 14. *Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.*

19 *Qui diurnas*] Opifices agrestesque, quorum res & fides in manibus.

(oo) Apud ATHENÆUM, unde hæc desumta sunt, est, Ἐπαίτης. Lib. VI. Cap. 12. Duo autem versus sequentes habentur apud STOBÆUM, Serm. 62. *J. B.*

Qui se 20 *fugitivi gesserunt pro liberis;*
Multi recurrunt 1 *pristina ad præsepia.*

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, (pp) multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii, sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί· *Ut domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum addunt (qq) alii in Mariandynis, qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Jus autem vitæ ac necis (rr) (de plena & 21 interna justitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus dominus, quacunque de causa servum interfecerit, 22 impune fert, ut ubique reges, qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est [a] Seneca: *Si servo quominus* 23 *in nomen meriti perveniat, necessitas obest, & patiendi ultima timor, idem istud obstabit & ei, qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus a domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem [b] Seneca. sed 24 agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & 25 Solon parentibus in

[a] Lib. III. de benef. c. 18.

[b] Lib. III. de benef. c. 22.

GROTII.

1 *Pristina ad præsepia*] Apud *Plautum* quidam: (*Casin.* II, 4. 14.)

Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.

Melissus Spoletinus Grammaticus manumitti noluit. [*Suet.* Gramm. c. 21.]

GRONOVII.

20 *Fugitivi*] Servi a dominis profugi.

21 *Interna justitia*] Quæ non tantum apud judicem mortalem, sed etiam apud Deum insontes præstat.

22 *Impune fert*] Non obnoxius est quæstioni, aut legi Corneliæ de sicariis.

23 *In nomen meriti*] Ut quicquid præstet domino, non dicatur de eo bene mereri, aut ei beneficium dare, obstat, quod quæ facit, cogitur facere, nisi velit occidi.

24 *Agendi impunitas*] Posse facere sine metu pœnæ, non est verum & proprie dictum jus habere ad agendum, sed aliquid simile juri.

25 *Solon parentibus*] Negat *Dionys. Halicarn.* 2, 26.

(pp) Habet hoc ex ATHENÆO, Lib. VI. Cap. 18. pag. 263. C. *Edit. Casaub.* 1657. *J. B.*

(qq) Hoc sequitur statim post verba *Posidonii* apud ATHENÆUM, loco indicato. Sed *Maryandinos* vi servire coactos *Heracleotis*, ait STRABO, *Geogr.* Lib. XII. pag. 817. A. *J. B.*

(rr) De tota ista materia confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. Cap. 3. & *de Offic. Hom. & Civ.* Lib. II. Cap. 4. *J. B.*

in liberos concesserat, *a* & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξῆν πατρὶ ὄντι τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι. καὶ ὅτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ, τοῦτο προσέταξεν· *Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit* 26 *integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις, *apud multos populos legum gloria florentes*, ait Dion oratione XV. *b*

a Sextus Empiricus Pyrrhonic. 211. c. 24. §. 211. *Ed. Fabric.*

b Pag. 240. C.

XXIX. 1. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, 27 ut dicemus alibi, ut 28 in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus 29 matrem sequitur. quod tamen juri naturali non satis congruit, 30 ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus s patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo, si lex civilis hac de re tacuisset, t partus non minus patrem sequeretur quam ma-

GROTII.

s *Patres non minus quam matres fœtuum curam gerant*] Vide infra cap. VIII. §. 18. *Plinius* X, 34. de columbis: *Amor utrique sobolis æqualis.*

GRONOVII.

26 *Integrum judicem*] Non facile odio liberorum aut aliena gratia corruptum.

27 *Ut dicemus alibi*] 3, 7. 2.

28 *In bestiis*] L. 5. §. 2. D. *de rei vindic.*

29 *Matrem sequitur*] L. 7. Cod. *de rei vind.* l. 42. Cod. *de liber. causa.*

30 *Ubi pater aliqua*] Nam cur in bestiis & servis id constitutum sit, hæc ratio est, quod in illis non sunt nuptiæ, quæ patrem demonstrant.

GROTII.

t *Partus non minus patrem sequeretur quam matrem*] *Seneca* de beneficiis VII, 12. *quomodo patri matrique communes liberi sunt?* Lex Visigothica lib. X. tit. 1, 17. *Si enim filius ab utroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari?* Deinde: *Hac rationabiliter naturæ lege compellimur, agnitionem ancillæ, quæ servo alieno juncta pepererit, inter utrosque dominos æqualiter dividendam.* Slavi & Slavæ proles patrem sequebatur; *Speculum Saxonicum* III, 37. Idem moris in nonnullis Italiæ locis. c. licet 3. de conjugio servorum. Apud Langobardos & Saxones sequitur partus partem deteriorem. *Spec. Sax.* I, 16. Idem apud Wisigotthos in Hispania Isidori tempore obtinuisse discas ex c. ult. causa XXXII. quæst. IV. Natus ex servo & ingenua eadem Wisigotthorum lege fit servus. III. tit. II. 3. IV. tit. V, 7. IX. tit. I, 16. Ex servo & ancilla nati inter dominos dividuntur. Si unus sit filius, habet eum servi dominus, ancillæ domino pretii dimidium persolvens. In originariis patris originarii dominus duas fert partes, feminæ originariæ dominus unam, ex edicto Theodorici apud *Cassiodorum* c. 67. in Anglia Francus quis est aut villanus ex patre: idemque in aliis conditionum discriminibus observatur. *Litleton* de Villanagio, & liber *de laudibus legum* An-

matrem. Ponamus ergo, quo minor ſit difficultas, utrumque parentem ſervitutem ſervire; & videamus, an naturaliter partus ſervilis futurus ſit conditionis. Certe ſi alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem ſibi naſcituram in ſervitutem ſecum addicere: quippe cum 31 tali ex cauſa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat.

2. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat 32 ex ipſa neceſſitate, u extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem ſervilem hoc caſu naſcetur, x ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint e ſervis nati, antequam opera eorum domino utilis eſſe poſſit, & ſequentes operæ ſui 33 temporis alimentis reſpondeant: effugere ita natis ſervitutem non licebit, niſi pro alimentis quantum ſatis eſt reddant. *a* Certe ſi immanis ſit domini ſævitia, ſervos illos etiam qui ipſi ſe in ſervitutem dederunt, fuga conſulere ſibi poſſe probabilis ſententia eſt. Nam quod Apoſtoli *b* & antiqui *c* canones ſervis edicunt, y ne ſe dominis ſubtrahant, generale eſt, & eorum errori oppoſitum, qui omnem ſubjectionem tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Chriſtiana libertate.

a Leſſ. lib. v. c. 5. *dub.* 5.
b 1 *Corinth.* VII, 21. *Eph.* VI, 5. *Col.* III, 22. *Tit.* II, 9. 1 *Pet.* II, 16.
c C. ſi quis ſervum. 17. *q.* 4.

XXX. Præter perfectam ſervitutem, de qua jam egimus, ſunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem ſint, aut ſub conditione, aut ad res certas. Talis eſt 34 libertorum, 35 ſtatu liberorum, 36 nexorum, 37 addictorum, 38 aſſcriptorum glebæ, 39 ſeptem

Angliæ. Has leges a civili Romana diſcrepantes juri naturæ non repugnare agnoſcit *Thomas Aquinas.* (Suppl. *Quæſt.* 52. Artic. 4. in *Concluſ.*) quid ni, cum & Menſia lege apud Romanos alterutro parente peregrino natus peregrinus cenſeretur? ut nos docet *Ulpianus* in Inſtitutionibus, titulo de his qui in poteſtate, v. §. 8. [Vide ibi Notas Eruditiſſimi SCHULTINGII. De *Originariis* autem, qui iidem ſunt ac *Adſcriptitii*, conſule JAC. GOTHOFRED. ad Lib. V. Tit. IX. *Cod. Theodoſ.* pag. 451. & *ſeqq.* Tom. I. *J. B.*]

u *Extra eam non eſt jus parentibus prolem ſuam cuiquam addicere*] Ita & Carolus Calvus ſtatuit cap. XXXIV. Edicti Piſtis.

x *Ex ipſa alimentorum & eorum quæ vitæ neceſſaria ſunt præbitione*] Vide *Leonem Afrum* lib. VI. de Barca. (Pag. 599. *Ed. Elzevir.*)

y *Ne ſe dominis ſubtrahant*] Vide infra lib. III. c. VII. §. 6.

GRONOVII.

31 *Tali ex cauſa*] Ob alendi ſeque & illos inopiam.

32 *Ex ipſa neceſſitate*] Ex egeſtate alimentorum, ſi ea ſuppetunt aliunde.

33 *Temporis alimentis*] Debeantur pro cibo, quo tum temporis ſuſtentantur.

34 *Libertorum*] Qui manumiſſi tamen operas patronis debent.

35 *Statu liberorum*] Qui teſtamento ſub conditione pendente manumiſſi ſunt.

36 *Nexorum*] Qui ob æs alienum creditoribus operas præſtant, ſive ultro

39 septem annorum servitus apud Hebræos, & altera 40 ad Jubilæum usque: 41 Penestarum apud Thessalos; eorum, quos 42 manus mortuas vocant, ac postremo z mercenariorum: quæ discrimina aut a legibus aut a pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur ejus, qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est, qua se populus 43 homini alicui, aut 44 pluribus hominibus, aut etiam 45 populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subjectionis in exemplo 46 Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi 47 Collatini: *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait: (*Act.* I. *Scen.* I. vers. 102, 103.)

a *Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem, & liberos*
In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano populo.

Persæ hoc vocabant 48 aquam & terram dedere. Sed hæc perfecta

ultro, sive sententia judicis, plerumque in vinculis, ἐγκαλοσκελῶν. *Liv.* 2, 24. & 27. lib. 8, 28. *Varro* 6. de L. L. 82.

GROTII.

z *Mercenariorum*] Inter quos ii, qui in Anglia *apprentisii* dicuntur, durante disciplinæ suæ tempore, proxime ad servilem conditionem accedunt. [Vide *Thom. Smith*, De Republ. Anglic. *Lib.* III. *Cap.* 10. J. B]

a *Deduntque se, divina humanaque omnia*] Id Persæ vocabant *terram & aquam dedere*.

GRONOVII.

37 *Addictorum*] Qui faciunt idem sententia judicis. *Cic. pro Flacco* 20, 2. *de Orat.* 63.

38 *Adscriptorum glebæ*] Coloni cum agro dominum mutantes.

39 *Septem annorum*] Ut Hebræus Hebræo se vendens sex annis serviat, septimo liber sit. *Deut.* 15, 12.

40 *Ad Jubilæum*] Ut idem jubilæo, id est, septies septeno, seu XLIX. anno exacto liber sit. *Levit.* 20, 39.

41 *Penestarum*] Quales *Ilotæ* Lacedæmone, *Clientes* Romæ.

42 *Manus mortuas*] Agricolas vel rusticos hac conditione manumissos, ut, si morerentur sine liberis, bona omnia redirent ad patronum: sin liberis relictis, optimum pignus vel *jocale*, (i. quod ex omni re illius & instrumento pretiosissimum est) patrono vel domino cederet: si nihil esset tale, defuncti dextera abscissa offerretur. *Mag.* chron. Belgii p. 153. ad annum D. 1123. *Bodin.* I. de Republ. 5. p. 61, & 63. *Des. Herald.* Rer. quotid. lib. I. cap. 10. num. 13. p. 81.

43 *Homini alicui*] Regi vel quocumque specialiori nomine Principi.

44 *Pluribus*] Senatui, optimatibus, ubi aristocratia est.

45 *Populo*] Ubi democratia.

46 *Capuæ supra*] I, 3. 8.

47 *Collatini*] Liv. I, 38.

48 *Aquam & terram dedere*] *Herodotus* Polyhymnia sive lib. 7. cap. 133. *Curtius* lib. 3, 10.

GRO-

fecta ſubjectio eſt: ſunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti poſſunt ex his, quæ ſupra [a] a nobis diſſertata ſunt.

a Lib. 1. c. 3.

XXXII. Ex delicto ſubjectio etiam non accedente conſenſu naſcitur, [b] quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus eſt, in poteſtatem vi redigitur. Cui autem jus ſit pœnæ exigendæ, [49] videbimus infra. Poſſunt autem hunc in modum ſubjici non ſinguli tantum privata ſubjectione: [c] ut Romæ qui [50] ad dilectum non reſpondebant, & [51] incenſi: [b] poſtea & feminæ, quæ ſe [52] ſervo alieno junxiſſent: ſed & [53] populi publica ex publico delicto. Hoc intereſt, quod populi ſervitus per ſe perpetua eſt, quia ſucceſſio partium non impedit, quo minus unus ſit populus. At ſingulorum ſervitus pœnalis perſonas non egreditur; quia [54] noxa caput ſequitur. Utraque autem ſervitus, tam privata, quam publica, [55] pœnalis eſſe poteſt, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ.

b Cic. pro Cæcina, c. 34.

De ſervitute vero, tam privata, quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, [56] infra dicendi erit locus, ubi ad effectus belli erit ventum.

GROTII.

b *Quoties qui meruit libertatem amittere*] Ut ſocii illi Ulyſſis Ægyptios prædati, de quibus *Homerus* Odyſſeæ ξ. (*verſ.* 271, 272.)

Ἔνθ' ἡμέων πολλοὺς μὲν ἀπέκτανον ὀξέϊ χαλκῷ·
Τοὺς δ' ἄναγον ζωοὺς, σφίσιν ἐργάζεσθαι ἀνάγκῃ.

Partem igitur noſtrûm ſicelicibus obtruncarunt:
Partem etiam vivos ad opus traxere coactum.

Sic Apollinem Jupiter cum in tartarum dejicere vellet, exoratus a Latona ſervituti addixit. habet *Apollodorus* libro III. (c. 10. §. 3.)

c *Ut Romæ qui ad dilectum non reſpondebant*] Apud Lycios fures. *Nicolaus Damaſcenus.* (pag. 517. *Excerpt. Peireſc.*) Apud Wiſigotthos multi aliorum criminum damnati, ut ex eorum legibus apparet.

GRONOVII.

49 *Videbimus infra*] 2, 20. 3.

50 *Ad dilectum*] Citati, ut ſacramentum dicerent, & militiæ nomen darent, non comparuerant. l. 20. D. *comm. divid.* l. 4. §. 10. D. *de re militari.*

51 *Incenſi*] Ex lege Ser. Tullii regis, qui patrimonium non profeſſi aut male profeſſi erant. *Liv.* 1, 44.

52 *Servo alieno*] *Tacit.* 12. ann. 53. *Sueton.* Veſpaſ. 11.

53 *Populi publica*] Ut Brutios poſt bellum Punicum ſecundum ſenatus. *Gell.* 10, 3. ut opifices, quos nova Carthagine cepit, P. Scipio. *Liv.* 26, 47. ut libertinos, qui ſe pro equitibus Rom. gererent, Claudius ſervos publicos fecerunt. *Sueton.* 25.

54 *Noxa caput*] §. 5. Inſtit. *de noxal. act.* l. 21. §. 1. D. *commodati.*

55 *Pœnalis eſſe*] Pœnæ vice irrogari poteſt.

56 *Infra dicendi*] 3, 7.

CAPUT VI.

De acquisitione derivativa facto hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. *Ut alienatio fiat, quid requiratur in dante:*
II. *Quid in accipiente.*
III. *Imperia alienari posse interdum a rege, interdum a populo.*
IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita a populo non posse.*
V. *Nec ipsam partem in se imperium posse alienare, nisi in summa necessitate.*
VI. *Causa diversitatis.*
VII. *Imperium in locum posse alienari.*
VIII. *Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem recte a rege imperii partes alienari.*
IX. *Infeudationem & oppignorationem sub alienatione contineri.*
X. *Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.*
XI. *Patrimonium populi a regibus alienari non posse.*
XII. *Distinguendas res, quæ in fructu sunt patrimonii, a rebus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimonii oppignorari a regibus quatenus possint, & cur?*
XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.*

I. 1. Acquisitione derivativa nostrum fit aliquid 1 facto hominis aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte (aa) transferre possint, 2 juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni scilicet, natura. Itaque *a* Aristoteles: *a* 1 *Rhet.*
ὅρος τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ᾽ αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis* v.
definitio est, ubi penes nos est jus alienandi. Duo *b* tamen no- *b Soto*
tanda sunt, alterum in dante, alterum in eo, cui datur. In *lib.* IV.
dante, non sufficere 3 actum internum voluntatis, sed simul *q.* 5. *a.* 1.
requiri aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, 4 ut alibi diximus, 5 non est congruens naturæ societatis humanæ.

2. Ut

GRONOVII.

1 *Facto*] Beneficio, opera.
2 *Juris est naturalis*] §. 40. Instit. *de R. D.*
3 *Actum internum*] Mentis nutum.
4 *Ut alibi diximus*] 2, 4, 3.
5 *Non est congruens*] Idoneus ad communicationem inter homines, qui pectora inspicere nequeunt.

(aa) Confer, in hanc rem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. IV. Cap. 9. *J. B.*

GRO-

a Less. lib. 2. c. 3. dub. 3.

2. Ut vero traditio etiam requiratur, a ex lege est civili. quæ, quia a multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut 6 professio apud populum, aut magistratum, & 7 relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis, quæ signo exprimitur, intelligi debet a 8 voluntatis rationalis.

II. Vicissim in eo, cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, 9 cum suo signo. quæ voluntas ordinarie 10 sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas, nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc b alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari (bb) possunt ab eo, 12 cujus in dominio vere sunt, id est, 12 ut supra ostendimus, a rege, si 13 imperium in patrimonio habeat: alioquin c a populo, sed accedente regis consensu; quia is quoque jus aliquod habet, quale usufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio summo.

IV. In partis alienatione aliud insuper requiritur, d ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat. Nam qui in civitatem

GROTII.

a *Voluntatis rationalis*] Cassiodorus II, 11. *Alienatio rerum solidum desiderat habere judicium.*

b *Alienandi & promittendi par est ratio*] Ideoque etiam dona absentibus per internuntios mitti possunt, ut *Servius* notat ad illud IX. Æneidos, *cum jungeret absens.* (vers. 361.)

c *A populo*] *Bal.* & *Oldradus* in c. intellecto. de jurejurando. Idem *Baldus* conf. 327. n. 7. Cardinalis *Thuschus* p. p. concl. 40. n. 1. & concl. 694. Exempla apud *Haræum* tomo II. in anno CIƆ IƆ XXVI. & *Guicciardinum* libro XVI.

d *Ut etiam pars, de qua alienanda agitur, consentiat*] *Gail.* II. de pace publica, c. XV. n. 14. vide *Serranum* in Carolo Sapiente, (*Pag.* 194. *Ed. Paris.* 1627.) & eundem in Francisco I. ubi de Burgundia sermo. (*Pag.* 565.)

GRONOVII.

6 *Professio apud*] Ut in testamento calatis comitiis.

7 *Relatio in acta*] §. 2. Instit. *de donat.*

8 *Voluntatis rationalis*] Humanæ.

9 *Cum suo signo*] Aliquo indicio externo, quod oculis vel auribus accipiatur.

10 *Sequitur dationem*] Posterior est tempore quam datio.

11 *Cujus in dominio vere sunt*] Cujus omne jus in eis & arbitrium est.

12 *Ut supra ostendimus*] 1, 3. 12.

13 *Imperium in patrimonio*] 1, 3. 11. & 12.

(bb) Vide PUFENDORF. Lib. VIII. Cap. 5. §. 9. & *seqq.* *J. B.*

GRO-

tatem coëunt, ſocietatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione [14] partium, quæ integrantes dicuntur: unde ſequitur has partes non ita eſſe ſub corpore, ut ſunt partes corporis naturalis, quæ ſine corporis vita vivere non poſſunt, & ideo in uſum corporis recte abſcinduntur. Hoc enim corpus, de quo agimus, alterius eſt generis, voluntate contractum ſcilicet; ac propterea jus ejus in partes [15] ex primæva voluntate metiendum eſt, quæ minime credi debet talis fuiſſe, ut jus eſſet corpori partes & abſcindere a ſe, & alii in ditionem dare.

V. Sic viciſſim parti jus non eſt a corpore recedere, [e] niſi evidenter ſe aliter ſervare non poſſit: nam, [16] ut ſupra diximus, in omnibus iis, quæ humani ſunt inſtituti, excepta videtur neceſſitas ſumma, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Auguſtinus de Civit. Dei, lib. [a] XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ iſta perſonuit, ut ſubjugari victoribus mallent, quibus contigit vinci, quam bellica omnifaria vaſtatione deleri.* Itaque in juramento Græcorum, [b] quo Græci qui ſe Perſis ſubjeciſſent [17] devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες· *niſi plane coacti.*

[a] c. 2.

[b] *Herod. Polyhym. ſeu Lib.* VII. c. 132.

VI.

GROTII.

e *Niſi evidenter ſe aliter ſervare non poſſit*] Confer quæ infra hoc libro c. XXIV. §. VI. Hac de cauſa abſolutus a Spartanis Anaxilaus, qui Byzantium fame cogente dediderat. *Xenophon* hiſtoriæ Græcæ I. (c. 3. §. 12.) Anaſtaſius Imperator etiam gratias agit præfectis, qui Martyropolim Perſis dediderant, quia defendi nequibat. Procop. περὶ κτισμάτων. (Lib. 3. c. 2.) Idem *Procopius* IV. Gotthicorum: λιμῷ γὰρ οὐκ οἶδεν ἡ ἀρετὴ συνοικίζεσθαι, πεινῆντι καὶ ἀνδραγαθίζεσθαι οὐκ ἀνεχομένης τῆς φύσεως· *cum fame habitare virtus recuſat, nec fert natura, ut iidem & eſuriant, & agant fortiter.* (Cap. 23.) Et apud *Annam Comnenam* libro V. epiſtola Cephalæ de Lariſſa obſeſſa ad Imperatorem Alexium: ἀνάγκῃ δουλεύοντες (καὶ τί γὰρ δεῖ πρὸς φύσιν καὶ τὴν ἐκ ταύτης τυραννίδα ποιεῖν;) γνώμην ἔχομεν τὸ φρούριον παραδοῦναι τοῖς ἐγκειμένοις καὶ φανερῶς ἀποπνίγουσιν· *Neceſſitati ſervientes (quid enim contra vim naturæ agi poteſt?) conſtituimus oppidum tradere iis, qui nos non obſident tantum, ſed, quod manifeſtiſſimum eſt, ſtrangulant.* (Cap. 4.)

GRONOVII.

14 *Partium, quæ integrantes*] Civitatum, optimatium, provinciarum.

15 *Ex primæva voluntate*] Non ex eo, quod poſſunt tolerare, ſed ex eo, quod initio, cum coirent, convenit, ut tolerarent.

16 *Ut ſupra diximus*] 2, 2. 6.

17 *Devovebantur*] Juraverant ſe eos δεκατεύειν Apollini, quod eſt vel decimas ſpoliorum conſecrare, vel decimum quemque ſupplicio deſtinare. *Herod.* Polyh. ſive lib. 7. cap. 132. p. 457. *Juſtin.* 11, 3. *Diodor. Sic.* 11, 65. τὴν δεκάτην ἐξ αὐτῶν τοῦ Θεοῦ καθιερώσαντες. *Plutarch.* Sulla p. 464. τῆς χώρας αὐτῶν ἀποτεμόμενος τὴν ἡμίσειαν τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου καθιέρωσεν, ἐκ τῶν προσόδων κελεύσας ἀποδίδοσθαι τὰ χρήματα τοῖς θεοῖς, ἅπερ αὐτὸς εἰλήφει.

VI. 18 Atque hinc satis intelligi potest, cur hac in re 19 ma-

λήψει. *Dio* lib. 64. p. 722. δεκατοῦν. Ad *Hebr.* 7, 5. ἀποδεκατοῦν τὸ λαόν.

18 *Atque hinc &c.*] Nescio quare tam sollicite ac subtiliter hæc disputet Auctor, ac religionem injiciat principibus alienandæ partis summi imperii vel finium: quasi quisquam ad hoc proclivis esset. Utinam tam facile illos dedocere posset, ne agerent, ferrent, raperent aliena, quam facile obtinebit, ne quid ultro alienent! Frustra movetur hæc quæstio extra casum necessitatis. alioquin hoc scio vehementer inculcare duo hominum genera, alterum, qui privilegia, quæ principes ac reges populis ac civitatibus dederunt, atque illis munierunt potentiam suam, irrita reddendi occasionem quærunt: alterum, qui æternos volunt servare titulos semel acquisitæ possessionis, hoc est, semina bellorum, ut cum Franci negant *Francisco primo* captivo jus fuisse *Carolo quinto* cedendi regnum Neapolitanum, ducatum Insubriæ, & provincias Belgicas, quæ regni Galliæ feudum erant. Quam sancte & pie illi faciant, ipsi viderint. Principes aut populi regnantes pessime faciunt, si illud jus summi imperii, quod cum salute inferiorum conjunctum est, temere minuunt: aut si populos, quos tueri ac defendere debent, retinendo, projiciunt ac deserunt. At ubi in eas angustias sunt redacti, ut nisi aut concedendo aliquid de jure summo, aut alienando partem populi, non possint servare reliquum; quare minus eis liceat in partes, quam partibus in simili necessitate adversus totum corpus, causam non video. Nisi stulti fuerunt illi veteres, qui magni animi esse putabant, etiam in principe, dicere de fortuna: *Si celeres quatit pennas, resigno quod dedit:* qui tyrannorum adscribebant consiliariis, de regno non esse descendendum, nisi pedibus traharis.

Dicit has partes non ita esse sub suo corpore, ut sunt partes corporis naturalis, quæ sine corporis vita vivere non possunt, & ideo in usum corporis recte abscinduntur. Hinc plane contrarium sequitur: quoniam enim hæ partes sine hoc corpore vivere possunt, minore religione abscinduntur, quam partes corporis naturalis, quæ abscissæ intereunt. [At alia est ratio Partium Civitatis, quæ in suam tantum utilitatem, & suâ voluntate, Corpori junguntur; adeoque non censentur in id consensisse, ut Corpori liceret, eas à se abscissas alterius Civitatis membra facere. *J. B.*] Servare velle primum ac præcipuum est, quod respicit & princeps, & corpus, quicumque faciunt partem sui, dein servare in corpore, ut nunc est. Quod si obtineri nequit, nulla invidia est, contentum esse priori, & servandos, quemcumque fortuna dederit, alii mandare potius, quam secum sinere interire, aut sibi licentiam tantam reservare ad pacta turbanda, jusjurandum violandum, ferro & igne sæviendum, hoc prætextu, quasi alienare non licuerit.

Dicit partem uti eo jure, quod ante initam societatem habuit: corpus non item. Quare? annon perinde ut parti jus fuit subjiciendi se aut addendi corpori cui liberet, ita & corpori jus fuit recipere in partem quos vellet volentes, quos nollet repellere? Hoc ergo nunc jure utitur abscindens, quos secum esse non vult, quia non potest servare, aut si vult, frustra vult.

Ut removeat, quod objicit sibi, imperium esse in corpore, ut subjecto, ac perinde alienari posse, ut & dominium privati, dicit esse quidem in corpore, ut subjecto, sed ut subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima in corporibus perfectis. Sane anima partem corporis, quamdiu sana est, deserere non potest: sed si pars morbo

19 majus sit jus partis ad se tuendam, quam corporis in partem: quia pars 20 utitur jure (cc) quod ante societatem initam habuit, 21 corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium esse in corpore 22 tanquam in subjecto, ac proinde alienari ab eo posse 23 ut dominium. Est enim in corpore, ut 24 subjecto adæquato, non divisibiliter in plura corpora, sicut anima est in corporibus perfectis. Necessitas autem, 25 quæ ad jus

morbo aut ulcere ita affecta est, ut animam sustinere diutius non possit, se retrahit illa ad partes validiores, & intelligit immedicabile vulnus esse recidendum, ne pars sincera trahatur. Sic illa reliquo corpori consulit, missa parte, non sibi tantum, sed prorsus perdita & mortua. Quanto levius hoc ferendum in corpore artificiali, de quo quæ separantur, non intereunt, sed in aliud corpus transeunt, cujus spiritu perinde alantur, ut in priore? præsertim si pars sit mere subjecta, quæ possit dicere cum asino illo apud Phædrum: *Quid refert, cui serviam, clitellas dum porto meas?*

Quomodo autem consentit his, quod infra traditur cap. 9. num. 10. posse civitatem dividi, aut consensu mutuo, aut in bello, & tum plura pro uno existere summa imperia?

Quod sequitur necessitatem ad jus naturæ reducentem, hic locum non habere, quia in eo jure usus comprehendebatur, non vero alienandi jus; prima specie valde subtile est, sed si penitus inspiciatur, vanum. Est autem jus naturæ duplex, illud antiquissimum, quo erant omnia communia, & illud quod sequitur introducta dominia, ut ipse docet cap. 5. n. 1. Eadem autem necessitas, quæ partem coactam recedere a corpore reducit ad jus naturæ, quam Auctor num. 5. parti isti concedit, non reducit eam ad illud jus primum & antiquius, quo omnia omnium, homo neminis erat: sed ad jus posterius, quod ut servetur, a præterito nexu libera eligit alium dominum, aut adjungit se alii corpori. Idem jus naturæ per necessitatem redit corpori ad relinquendam partem: ei enim juri inest alienatio, ut ipse initio hujus cap. disputat.

19 *Majus sit jus partis*] Excusatior sit urbs vel provincia, cum se a corpore imperii separat, quam populus vel rex, cum eam alienat.

20 *Utitur jure*] Libertate se subjiciendi aut addendi corpori, cui velit.

21 *Corpus non item*] Quia non fuit, sed cum societate inita demum exstitit.

22 *Tanquam in subjecto*] Adjunctum separabile.

23 *Ut dominium*] In re privata.

24 *Subjecto adæquato*] Quales sunt partes in toto essentiali, quæ se invicem pervadunt, & loco ac situ non differunt, ut anima permeat totum corpus, neque est in alio loco aut spatio, quam ipsum corpus: secus ac partes totius integralis.

25 *Quæ ad jus naturæ*] Per quam post introducta dominia communi hominum jure in res alienas uti possumus. 2, 2. 6.

(cc) Argumentum istud, ut & sequens, nititur rationibus non minus falsis, quàm subtilibus: ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. Omnino potest Civitas, summa necessitate urgente, partem aliquam, non quidem alienare, ipsâ invitâ, sed deserere, ita tamen ut sinat eam, si possit, suis ipsius viribus sese tueri & defendere. Hac ratione æquale jus est utrimque, ut esse debet. Sed fusius id omne exposuimus in dictis Notis. *J. B.*

jus naturæ rem reducit, hic locum habere non potest; quia in eo jure naturæ usus quidem comprehendebatur, ut 26 esus, detentio, quæ sunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum est, atque ideo inde mensuram accipit.

VII. At imperium in locum, id est, pars territorii, puta non habitata aut deserta, quo minus a populo libero alienari possit, aut etiam a rege, accedente populi consensu, quid obstet, non video. nam populi 27 pars, quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes sunt communia populi pro indiviso, ac proinde sub arbitrio populi. At imperium in populi partem si alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etsi plenum habenti, attamen non plene, ut supra distinximus.

VIII. Quare subscribere non possumus [a] jurisconsultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de necessitate: nisi hoc sensu, ut ubi eadem est utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex silentio etiam non longi temporis, consensus & populi, & partis intervenisse videatur, facilius vero si etiam necessitas appareat. At ubi manifesta est in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil actum debet intelligi, nisi, ut diximus, ubi pars a corpore coacta est abscedere.

a Belluga in pr. spec. in rub. 8. p. 3. & 4. Roch. de Curte. de consuet. q. 5. col. 6. tom. 1. & alii allegati a Vasq. lib. 1. c. 4.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & 28 infeudatio, sub onere commissi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis alienatio. Quare [b] videmus a pluribus populis [f] irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum,

b Smith. de rep. Ang. lib. 1. c. 9. Buch. in Baliolo. Froiss. l. 1. c. 214. & 246. Monstrel. in hist. c. 22, 5. Guicc. lib. XVI.

GROTII.

f *Irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes*] Et remissiones homagii. Vide *Cromerum* Polonicorum XXV.

GRONOVII.

26 *Esus, detentio*] Quia si dominia introducta non essent, vesci eo, quod nunc alterius est, tenere rem, quæ nunc reddi debet, licuisset communi jure; at non alienare: id enim natura ignorabat, quum proprium ignoraret.

27 *Pars, quia liberam*] Quia ei non potest negari arbitrium statuendi de se, cujus corporis velit esse, si alienetur, consentire debet, ac potest contradicendo obtinere, ne alienetur.

28 *Infeudatio*] Quum rex vel princeps dominatum suum alii dat in clientelam, ejusque, ut loquuntur, feudum facit, permittens ei potestatem de successore statuendi, si aut ipse fidelis ei esse desierit, aut stirps sua exstincta sit: ut Joannes Guilelmi Conq. abnepos Angliæ regnum infeudavit Papæ. *Bodin.* 1, 10.

GRO-

rum, quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus, sive totus coiit, quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat, sive per legatos 29 partium integrantium mandatu sufficiente instructos. g Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod 30 ex pignoris datione sequi alienatio soleat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium, & populus partibus suis ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

X. 31 Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat, cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. *a* Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, (dd) effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges 32 Medos & Persas, h oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

a Cravet. cons. 894. num. 2. Zoannet de Rom. Imp. n. 162.

XI. i 33 Patrimonium quoque populi, *b* cujus fructus destinati

b Alberic. in c. intellectus de jurejur. Bart in l. 3. §. 4. D. quod vi. Corset. in tr. de excel. regis, q. 4. Loazes all. a Vasq. c. 5. Natta cons. 367. Bonif. Reg. cons. 49. n. 43.

GROTII.

g *Nam facimus & quod per alium facimus*] Sic in Imperio Germanico in alienationibus Electorum consensus ex more & pactis pro consensu est ordinum. [De eo non adsentiuntur Recentiores & optimi Scriptores, qui *Jus Publicum Germanicum* exponunt. *J. B.*]

h *Oppida aut regiones totas*] Ut a Dario Sylosonti urbem & insulam Samiorum. [Exemplum istud non quadrat. *Darius* expulit tantum *Mæandrium*, qui regnum occupaverat, excluso *Sylosonte*, *Polycratis* fratre. Vide HERODOTUM, Lib. III. Cap. 139. & *seqq.* Sed idem *Darius* principibus viris, quos secum ex *Jonia* & *Æolide* duxerat, *singulis ipsarum urbium*, quibus eos præfecerat, *perpetua dedit imperia*, referente CORN. NEPOTE, *Themist.* c. 10. *J. B.*]

GRONOVII.

29 *Partium integrantium*] Ordinum, civitatum.

30 *Ex pignoris datione*] Si hypothecæ sint commissæ, nec solvatur statuto tempore debitum. *Cic.* 13. fam. 15. & 16.

31 *Minores functiones*] Præfecturas, satrapias, telonia, & olim sacerdotia.

32 *Medos & Persas*] *Corn. Nep.* Miltiad. 3. Themistocle 10.

33 *Patrimonium populi*] Vulgo *Domanium* appellant.

(dd) Ratio ista non usquequaque vera est. In eo res vertitur, an Populi consensus heic juste præsumi queat. Sed de hoc diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

i *Patrimonium quoque populi, cujus fructus*

nati sunt ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera, (ee) k a regibus alienari, nec in totum, nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus 34 fructuario non habent. Nec admitto exceptionem, si res modicum valeat, quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis, quam in magnis, consensus populi ex scientia & ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica, in alienandis imperii partibus, 35 supra diximus, tantoque magis, quia momenti minoris res hic vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

XII. Sed in eo falluntur multi, quod res, quæ in fructu sunt patrimonii, cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solet, ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt a regibus, qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur, ita & 36 rem ex causa pignori oppositam luere. Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi, pro debitis populi, pignoris jure obligatum. Potest autem a pignori dari etiam 37 res mihi pignorata. Quæ autem dicta sunt a nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis aut auxerit, aut contraxerit.

a *L. Grege* 13. §. *cum pignori*, 2. *D. de pignor.*

XIV. 1. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, b formam certam accipere possit a jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est

b *Arist.* II. *Pol.* VII.

fructus sunt destinati ad sustentanda reipublicæ aut regiæ dignitatis onera] Veteres Græci τεμένη vocabant partem agri publici concessam regibus. Exempla habes apud *Homerum* de Bellerophonte apud Lycios Iliados ζ. (*vers.* 194.) de Meleagro Iliados ι. (*vers.* 573.) de Glauco Lycio Iliados μ. ubi scholiastas vide. (*vers.* 313.)

k *A regibus*] Sine ordinum consensu. Exemplum apud *Thuanum* libro LXIII. in anno CIↃIↃLXXVII.

GRONOVII.

34 *Fructuario*] Qui cedendo extraneo nihil agit de usufructu.

35 *Supra diximus*] 1, 3. 12.

36 *Rem ex causa*] Vere debitum, propter quod partem illius patrimonii pignori dedit.

37 *Res mihi pignorata*] L. 1. Cod. *Si pignus pignori datum sit.*

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 8. & 11. *J. B.*

GRO-

est dominio, & eo dato juris naturalis. (ff) Possum enim
38 rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus, qui cum à Solone *a* dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: ἐν χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν· *effecit, ut res cuique suæ propriæ & in pleno dominio essent.* Quintilianus pater in declamatione: *b Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus 1 Gen. XV, 2.

a Vit. Solon. p. 90. A. *Decl.* 308.

b Decl. 308. *init.*

2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, &, ni fallor, ab illa veniens ætate, qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

GROTII.

1 *Gen.* XV, 2.] Habes apud *Sophoclem* Trachiniis (*vers.* 1164.) testamentum Herculis, apud *Euripidem* Alcestidis, (*Alc.* 282. & *seqq.*) & apud *Homerum* Odysseæ ρ. (*vers.* 79.) Telemachi donationem mortis causa, quæ & ipsa testamentum quoddam est. Est apud *Homerum* etiam voluntas ultima de rebus agendis, ut ex Andromaches & Penelopes verbis ostendit *Plutarchus*. [*De Poësi Homer.* p. 74. *Ed. Barnes.*] Alia veterum testamentorum exempla attulimus supra libro I. cap. III. §. XII. in textu & annotatis. Hebræis usitata testamenta apparet *Deut.* XXI, 16. *Sirachida* capite XXXIII, 25. [In testamento *Herculis* & *Alcestidis*, quod vocat Auctor noster, nil de bonis statuitur: sed tantum mandata quædam dantur. At est donatio quædam mortis caussâ, in *Alcestide* EURIPIDIS; non quidem ab ipsâ *Alcestide* facta, sed ab *Hercule*, vers. 1020. & *seqq.* quam etiam Auctor pro exemplo adfert, in *Sparsione Florum ad Jus Justinian.* pag. 36. unde fortè orta confusio. *J. B.*]

GRONOVII.

38 *Rem meam alienare*] Re mea cedere alii, non modo statim, sed etiam ex tempore certo & in certum casum; nec modo ut indubitato habeat, sed etiam ut habeat, nisi mihi aliter postea visum fuerit; & ut usque ad illud tempus, vel usque ad eum casum ea res sit omnino mea.

(ff) Confer quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. præsertim in altera Editione. *J. B.*

CAPUT VII.

De acquisitione derivativa, quæ fit per legem, ubi de successionibus ab intestato.

I. *Leges civiles quasdam injustas esse, ac proinde dominium non transferre, ut quæ naufragorum bona fisco addicunt.*
II. *Lege naturæ rem acquiri ei, qui alienum accepit ad debiti sui consecutionem: quod quando locum habeat.*
III. *Origo successionis ab intestato quomodo a natura.*
IV. *An aliquid de bonis parentum liberis debeatur jure naturæ, per distinctionem explicatur.*
V. *In successione liberos defuncti parentibus præferri, & cur.*
VI. *Origo vicariæ successionis, quæ repræsentatio dicitur.*
VII. *De abdicatione & exheredatione.*
VIII. *De jure liberorum naturalium.*
IX. *Liberis deficientibus, ubi nec testamentum, nec lex certa exstant, bona avita deferenda his, a quibus venerunt, aut eorum liberis.*
X. *Bona noviter quæsita proximis.*
XI. *Legum circa successiones diversitas.*
XII. *In regnis patrimonialibus qualis sit successio.*
XIII. *Si ea regna sint individua, præferri maximum natu.*
XIV. *Regnum ex populi consensu hereditarium in dubio individuum esse.*
XV. *Non durare ultra posteros primi regis.*
XVI. *Non pertinere ad liberos naturales tantum.*
XVII. *In eo mares præferri feminis in eodem gradu.*
XVIII. *Inter mares præferri natu maximum.*
XIX. *An tale regnum pars sit hereditatis.*
XX. *Præsumi in regno talem successionem institutam, qualis in aliis rebus in usu erat tempore regni inchoati: sive regnum fuerit allodiale:*
XXI. *Sive feudale.*
XXII. *Successio linealis cognatica quæ sit, & qualis in ea transmissio juris.*
XXIII. *Successio linealis agnatica qualis.*
XXIV. *Successio qua semper respicitur proximitas ad primum regem.*
XXV. *An exheredari possit filius, ne in regnum succedat.*
XXVI. *An abdicare quis regnum possit pro se & pro liberis.*
XXVII. *Judicium proprie dictum de successione, nec regis esse, nec populi.*
XXVIII. *Filium, qui ante patris regnum natus est, post nato præferendum.*
XXIX. *Nisi alia lege delatum regnum appareat.*
XXX. *An nepos ex filio priore filio posteriori præferatur, per distinctionem explicatur.*
XXXI. *Item an minor frater superstes*

perstes regis majoris fratris filio præferendus sit.
XXXII. *An fratris filius regis patruo præferatur.*
XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filiæ regis.*
XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.*
XXXV. *An neptis ex majore filio præferatur filio minori.*
XXXVI. *An filius sororis præferendus filiæ fratris.*
XXXVII. *An filia fratris majoris fratri minori.*

I. LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium 1 voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est a leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ 2 bona naufragorum fisco addicunt. *a* Nulla enim causa præcedente probabili, dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena (*vers.* 456.):

a Auth. naufragia, post leg. 18. *C. de furtis.*

Ναυαγὸς ἥκω, ξένος, ἀσύλητον γένος.
Sum naufragus, b spoliare quod genus est nefas.

Quod

GROTII.

a *LEges quasdam civiles*] Ut olim apud Anglos, Armoricos, Siculos. Veteris talis legis in Græcia mentio apud *Sopatrum* & *Syrianum* in Hermogenem. (Εἰς στάσεις, pag. 107. *Ed. Venet.* 1509.) Christianus rex Daniæ, lege de naufragorum bonis confiscandis abrogata, dicebat sibi periisse annua c. aureorum millia. meminit & Brigitta mali hujus moris VIII, 6. & Speculum Saxonicum II, 29. de Dania agens, & c. Excommunicationis, de raptoribus. Tum vero *Crantzius* Vandalicorum XIII, 40. XIV, 1. *Cromerus* Polonicorum XXI. (pag. 509. *Ed. Basil.* 1555.)

GRONOVII.

1 *Voluntaria*] I, I. 13. & 14.

2 *Bona naufragorum*] Naufragio facto in litus ejecta, quamvis salvis & evadentibus dominis, non maneant eorum, sed sint ejus, cujus in territorio litus est, & sic in fiscum vindicantur. *Nicetas Chon.* Andron. Comn. l. 2. p. 353. Ἔθους γὰρ ἀλογωτάτου παρὰ Ῥωμαίοις, ὡς ἔοικε, μόνοις ἰσχύοντος· τὸ δέ ἐστι τὸ τὰς χειμαζομένας ναῦς ἀπὸ συνδυμάτων καὶ φλοίσβων θαλαττίων παλαντευούσας, μηδένα ἔχειν τὸν συναιρόμενον, καθ' οὓς ἂν λιμένας καὶ τόπους ἐκφεράσωνται, κύμασιν ἐλαυνόμεναι· τοὐναντίον μὲν οὖν καὶ καταιγίδος χείρους ὁρᾶν τοὺς ἐκεῖσε πῃ λαχόντας τὴν οἴκησιν, διασπῶντας καὶ διαρπάζοντας ὁπόσα μὴ παρέσυρε θάλασσα.

3 *Auth. naufragia. C. de furtis*] Auth. naufragia 18. C. *de furtis.*

GROTII.

b *Spoliare quod genus est nefas*] Adde l. nequid 7. D. de incendio, ruina, naufragio. *Nicetas Choniates* in Andronici imperio vocat ἔθος ἀλογώτατον. (*Lib.* II. *Cap.* 3.) vide & *Cassiodorum* IV, 7. Quid in mentem venit *Bodino*, ut talia defenderet? idem scilicet qui Papinianum reprehendit, quod mori quam conscientiam lædere maluerit. [At verò *Bodinus* occupationem bonorum naufragio amissorum, vocat *barbarum* quid, & *crudelitatem tum in cives, tum in peregrinos*, Lib. I. c. 10. *de Republ.*

a L. I. C. de naufrag. Lib. XI. *Quod enim jus habet fiscus* (verba sunt [a] Constantini) *in aliena calamitate, ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. [b] de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτὲ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας· *Absit, ô Jupiter, ut lucrum captemus tale ex hominum infortunio.*

b Pag. 109. B.

II. I. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, 4 expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties (aa) loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi non possum, c aliud tantundem valens 5 accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix, quoties 6 ad idem non potest pertingere, 7 fertur ad tantundem, quod est morali æsti-

Republ. Edit. Latin. *Francof.* 1622. ubi hæc addit: *Jus quæris? Error jus facit: at si non peccatur errore, sed scientiâ, scelus est, quod erroris specie prætenditur.* Pag. 267. Quod spectat *Papinianum*, ait *Bodinus*, illum Jctum *fortiter magis, quàm sapienter*, egisse: quâ de caussâ ita statuat, videre poteris *Lib.* III. c. 4. pag. 458, 459. *J. B.*]

c *Aliud tantundem valens*] Vide quæ infra libro III. c. VII. §. 6. Sic ipso naturæ jure defendit Hebræos *Irenæus*, (Lib. IV. c. 49. *Mass.* 30.) quod in compensationem operæ res Ægyptiorum ceperint. *Ægyptii enim*, inquit, *populi erant debitores, non solum rerum, sed & vitæ suæ.* *Tertullianus* idem tractans secundo adversus Marcionem: (*Cap.* 20.) *Reposcunt Ægyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra, Hebræi mutuas petitiones instituunt, allegantes sibi mercedes restitui oportere illius operariæ servitutis.* & ostendit minus multo exactum quam debebatur. [Adde CLEMENT. ALEXANDR. *Strom.* L. I. c. 23. p. 415. *Ed. Oxon.*] Cum his cohærent ea, quæ dicentur libro III. c. II. [Delevi, quod jam in contextu positum, reperierat heic Auctor, exemplum *Hesionei*, ex DIOD. SICULO petitum: ubi tamen, pro Ἡσιονεὺς, legendum Ἠιονεὺς, *Eioneus*, ut ad *Hygin.* Fabul. 155. observavit *Munckerus*, & dudum antea observaverat *Meziriacus*, in *Ovidii* Epist. p. 151. T. I. nuperæ Edit. *J. B.*]

GRONOVII.

4 *Expletione juris*] Apprehensione rei alienæ pro mea aut mihi debita, quam possessor reddere aut solvere negat.

5 *Accipio*] Immo arripio, aufero, tollo.

6 *Ad idem*] Ad ipsum quod debetur vel suum est, non potest pervenire.

7 *Fertur ad tantundem*] Compensationem postulat, quæ commoda interpretatione pro ipsa re habetur, cujus vicem præstat.

(aa) Ejeci hinc voces istas, [*id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut*] quæ, quamquam in omnibus Edd. legantur, omnino abundant, & sermonem admodum hiulcum efficiunt. Nimirum, ut mihi videor probabiliter conjicere, Auctor statim voluerat dicere, *loco illius, quod meum est, vel quod meum nondum est, sed mihi dari debet* &c. Postea animadvertit, brevius dici posse: *loco rei meæ, aut mihi debitæ:* quum igitur brevitatis esset studiosissimus, ita quoque mutavit; sed oblitus est delere nonnulla ex iis quæ jam scripserat, & quæ forsan etiam fusius concepta erant. Vide infra, *Lib.* III. Cap. XIX. §. 15. ubi planè eodem modo loquitur, dum huc remittit. *J. B.*

GRO-

æstimatione idem. *a* Dominium autem hoc modo transferri probatur a fine, quæ 8 in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero nisi dominus fiam. Frustra enim erit 9 rei detentio, si ea 10 uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia *b* Diodori; ubi Hesioneus, pro his quæ filiæ suæ ab Ixione promissa non præstabantur, equos ipsius accipit.

2. Legibus quidem *c* civilibus scimus vetitum esse 11 sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, si quis quod sibi debitum est manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat 12 explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, 13 licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui *d* nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed 14 dominium a judicis addictione erit exspectandum, quod fieri solet in repressaliis, *e* de quibus 15 infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul 16 moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posse, puta quia 17 deficiat probatio; in hac etiam circumstantia cessare legem de judiciis, (bb) & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

III. *f* Successio ab intestato quæ dicitur, (cc) posito domini-

a Sylv. in verbo Bell. p. 2. q. 13.

b Lib. IV. c. 71. pag. 189. Ed. H. Steph.

c L. 5. D. de acq. poss. l. 2. §. 18. De vi bon. rapt. l. 13. D. quod met. l. 7. 8. D. ad l. Jul. de vi priv. Thom. 2, 2. 66. art. 5.

d L. 54. C. de decur. l. 12. C. de ep. & cler. DD. in l. 39. §. 1. in fin. D. ad l. Aquil.

e Bart. in tr. repress. q. 59. *f Soto de just. q. 3. art. 2. Cajet. d. q 66.*

GRONOVII.

8 *In moralibus*] In actionibus mores spectantibus. Cujus causa fieri quid concessum est, si concessum fiat, exstitisse & ad effectum venisse causam intelligi debet.

9 *Rei detentio*] Rem acquirere vel possidere.

10 *Uti pro arbitrio*] Quod est domini.

11 *Sibi jus dicere*] Non exspectare judicem, sed ipsum per se, quod cum alio controversiæ habeat, exsequi & exigere.

12 *Explicavimus supra*] 1, 3. 2.

13 *Licita quidem*] Licebit in antecessum rei manus injicere.

14 *Dominium a judicis*] Non prius eris justus dominus, quam docueris judicem jus tuum, & quid ejus consequendi ergo feceris, isque, quod feceris, ratum habeat, remque possessam tibi addicat.

15 *Infra*] 3, 2. 4.

16 *Moraliter*] Ex justa suspicione, vel potius ex more & instituto.

17 *Deficiat probatio*] Judex enim acta & probata sequitur, & ea habet pro veritate.

(bb) Modo scilicet ille, à quo petitur, sciat, aut scire possit, se debere quod petitur. Deinde frustra hoc fieret, si Creditor non inveniret rationem clam consequendæ, sine ullius injuria, rei debitæ, aut æstimationis ejus, ita ut factum à Debitore in jure probari non posset. *J. B.*

(cc) In toto isto argumento confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 11. *J. B.*

minio, remota omni lege civili, d 18 ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa, ac 19 retenta possessione, 20 ut supra diximus; si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mortem suam bona 21 occupanti cederent, sequebatur ut ejus esse bona intelligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit [a] Plinius junior, *pro jure est*. Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa 22 ejus quod debetur, proxima ejus quod etsi non debetur, 23 officio congruit.

a *Lib.* IV. *ep.* 10. & *l.* II. *ep.* XVI. & *l.* V. *ep.* 7.

IV. 1. [b] Disputant Jurisconsulti, an alimenta a parentibus liberis debeantur? Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, ut a parentibus alantur liberi, 24 debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur (dd) in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit 25 jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Est autem id de quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio quod

b *Franc. Pisci. de stat. exc. fem. n.* 133. *Meneh. in auth. novissima. C. de inoff. test. n.* 296. *Tell. Fernandes in l.* 10. *Taurin. quæst.* 4.

GROTII.

d *Ex conjectura voluntatis naturalem habet originem*] *Ideo fideicommissa dari possunt ab intestato succedentibus, quoniam creditur paterfamilias sponte sua his relinquere legitimam hereditatem*, ait *Paulus* L. conficiuntur. 8. §. 1. D. de jure codicillorum.

GRONOVII.

18 *Ex conjectura*] Quod probabile est hominem sanæ mentis voluisse bona sua venire ad proximum sanguine.

19 *Retenta possessione*] Sc. dum vivit.

20 *Ut supra*] 2, 6. 14.

21 *Occupanti*] Cuivis, qui primus eis manum injicere vellet; ut ille Cinnarus in proverbio Ἁρπαγὰ τὰ Κιννάρυ. Zenob.

22 *Ejus quod debetur*] Nempe ut ad suum heredem perveniant.

23 *Officio congruit*] Ut deferantur ad consanguinitate propinquos.

24 *Debitum tamen non esse*] Hinc concessum antiquis recens natos infantes non modo exponere, sed etiam necare. *Terent.* Heaut. 4, 1. 13. & 21. *Ovid.* 9. Metam. 678. Et pro re mira narrat *Tacitus* de Judæis, necare quemquam ex natis nefas esse, 5. histor. 5.

25 *Jus expletorium*] Justitia commutativa vel διορθωτική. 1, 1. 10.

(dd) Distinguendum potius inter tempus, quo liberi non possunt sibi ipsi alimenta quærere, & tempus, quo id possunt. Priori tempore, omnino & ex jure stricto parentes liberos alere tenentur: posteriori, non ita tenentur, sed nemo est tamen, cui potius de alimentis prospicere, & bona sua etiam, vel saltem majorem partem, relinquere eos honestum sit. *J. B*

GRO

quod dixit Valerius *a* Maximus: ***Parentes nos alendo,*** inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt.* Et Plutarchus in libello *b* elegantissimo de prolis amore: *οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τ̃ κλῆρον ἐκδεχόμενοι·* e *liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant.* Qui dat formam, dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet de his quæ ad vitam humanam, id est, 26 naturalem ac 27 socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria.

a Lib. II. c. 9. num. 1.
b Tom. II. p. 497. B.

2. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ, quantum necesse est, alimenta suppeditant. Unde Apollonius *c* Tyanæus quod ab Euripide erat dictum, (*Androm.* vers. 418.)

c Philostr. in ejus vit. Lib. II. c. 14, 15. Ed. Olear.

> *Ἅπασι δ᾽ ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.*
> *Cunctis hominibus liberi vita altera.*

Ita emendabat:

> *Ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.*
> *Animantibus quasi vita sunt partus sui:*

Plurimis sane allatis argumentis f quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro *d* VII. capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et

d Cap. 14, 15. Ed. Olear.

GROTII.

e *Liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant*] *Julianus* Cæsaribus *παισὶ τε γὰρ νόμιμον ἐπιτρέπειν τὰς διαδοχάς· Æquum, liberis hereditatem relinqui.* (Pag. 334. D. *Edit. Spanhem.*) Etiam filiabus, quas juxta filios heredes parentum fuisse more antiquissimo testatur Jobi historia in fine. Hanc æquitatem respiciens *Augustinus*, ne ab ecclesia quidem recipi vult bona eorum, qui liberos suos exheredabant. Loca sunt libro I. de vita clericorum, (*Cap.* 3.) & sermone LII. ad fratres in eremo, si tamen id opus *Augustini* est. Posuit ea *Gratianus* in causa XIII. quæst. II. (*c.* 8.) & causa XVII. quæst. IV. in fine. (c. 43.) *Procopius* Persicorum I. *οἱ νόμοι τοῖς διαλλάσσοντι ἀλλήλοις ἀεὶ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις μαχόμενοι, ἐνταῦθα ἔν τε Ῥωμαίοις καὶ πᾶσι βαρβάροις ξυνίασί τε καὶ ξυνομολογοῦντες ἀλλήλοις κυρίους ἀποφαίνουσι τοὺς παῖδας εἶναι τοῦ πατρὸς κλήρου· Leges quæ cæterum inter homines plurimis differentiis invicem pugnant, in hac re tam apud barbaros quam apud Romanos consentiunt atque conspirant, ut liberos dominos pronuntient rerum a patre relictarum.* (Cap. II.)

f *Quibus insitum hunc affectum probat*] *Plinius* X, 33. de hirundinibus. *In fœtu summa æquitate alternant cibum.*

GRONOVII.

26 *Naturalem*] Ut vitalis & superstes sit.

27 *Socialem*] Ut vivat, tanquam civis ejus ordinis, in quo eum pater suscepit.

28 *Vulg.*

Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides [a] hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: hinc jurisconsulti veteres liberorum educationem [b] ad jus naturale referunt, id est, ad illud quod cum instinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipsa præscribit ratio. *Naturalis stimulus*, ut Justinianus [c] loquitur, id est, στοργὴ, *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: [d] *Filium vel filiam alere patri necesse est propter ipsam naturam.* Diodorus Siculus: [e] ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον· *Optima quippe magistra natura est cunctis animantibus, non tantum ad sui, sed & ad prolis suæ conservationem, ut cognata hac caritate continua successio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum [f] filius, *partem jure gentium peto.* Sallustius [g] testamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale est hoc debitum, ideo etiam 28 vulgo [h] quæsitos alere mater debet.

3. Et quanquam ex 29 damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, sicut & 30 naturalibus ne quid relinquere necesse esset caverat lex (ee) Solonis, canones [i] Christianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuscumque liberis id recte relinqui, imo si opus sit relinquendum etiam, quod ad alimenta necessarium est. Nec aliter capiendum quod dici solet, 31 legitimam humanis legibus tolli non posse, quatenus scilicet in legitima insunt alimenta necessaria. Nam quod supra est, tolli potest non repugnante natura.

4. Ali autem debent non tantum liberi primi gradus, sed & secundi, si ita res ferat, & ulterioris: quod ostendit [k] Justinianus, cum non filios tantum, sed & qui deinceps sunt, alendos propter ipsam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, 32 qui per mulieres ex nobis veniunt, si aliunde ali non possunt.

V. 1. De-

a *Apud Stob.*
b *Pr. Inst. de jur. nat. gen.* l. *Juri*, 1. §. *Jus naturale.* 3. *D. de just. & jur.*
c *L. un.* §. *taceat.* 5. *vers. sileat. C. de rei ux. act.*
d *L. ult. C. de bon. quæ lib.* §. *ipsum.* 5.
e *Lib.* XI. c. 50. *pag.* 94. *Ed. H. Steph.*
f *Inst. Orat.* VII, [illegible]
g *Fragm.* IV, 2. *Ed. Wass.*
h *L. si quis*, 5. §. *Ergo*, 4. *D. de agnosc. liber.*
i *C. Cum haberet*, 5. *de eo qui dux. quam poll. adul.*
k *L. ult.* §. 1. *C. de bon. quæ lib.* 5. §. 1. 5. *l.* 8. *D. de agn. lib.*

GRONOVII.

28 *Vulgo quæsitos*] Incerto patre natos.

29 *Damnato legibus*] Incesto aut adulterio. [Vid. *Novel.* 89. cap. 15.]

30 *Naturalibus*] Ex concubina vel stupro.

31 *Legitimam*] Quadrantem bonorum. D. *de l. Falcidia & Trebelliano Sc.* Inst. *de l. Falcid.* & *de fideicomm. hered.*

32 *Qui per mulieres*] Nepotes neptesque ex filia.

(ee) Memoria heic fefellit Auctorem nostrum. *Solon* enim non solvit parentes necessitate aliquid relinquendi natis ex concubitu illegitimo;

V. 1. Debentur quidem & 33 parentibus alimenta: quod non legibus tantum proditum est, sed vulgari proverbio g 34 ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur a Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque est ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum nascuntur nihil secum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo sicut honor & obsequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo sensu accipio illud b Luciani: καὶ δέ γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν· *Magis natura jubet à parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud c Aristotelis: μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ᾽ οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γενόμενον τῷ ποιήσαντι. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ᾽ οὗ. *Magis afficitur causa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum est, id ei quasi proprium est.*

a Diog. Laërt. in Solon. §. 55.

b In Abdic. T. 1. p. 721. Ed. Amst.

c Nic. VIII. c. 14.

2. Hinc fit, ut etiam citra auxilium legis civilis prima bonorum successio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis sui partibus, non tantum de necessariis, sed & de his, quæ ad vitam suavius honestiusque transigendam pertinent, quam uberrime voluisse prospectum, ab eo maxime tempore, quo ipsi rebus suis frui non possent. *Ratio naturalis,* inquit Paulus Jurisconsultus d, *quasi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam successionem eos vocando.* Papinianus e vero: h *Non sic parentibus liberorum, ut*

d L. Cum ratio, 7. D. de bon. damn.

e Leg. 7. §. 1. D. Si tab. test.

mo; sed contra liberos naturales solvit necessitate alendorum parentum: Τὸ μηδὲ τοῖς ἐξ ἑταίρας γενομένοις ἐπάναγκες εἶναι τοὺς πατέρας τρέφειν &c. ait PLUTARCHUS, in ejus Vit. pag. 90. E. *J. B.*

GROTII.

g Ἀντιπελαργεῖν] Vide *Leonem Afrum* libro IX. de Nesro. (*Pag.* 388. *Ed. Elzevir.*)

GRONOVII.

33 *Parentibus alimenta*] L. 5. §. 16. D. *de lib. agnosc.* Parens ali à filio naturali ratione debet. *Cic.* ad Atticum 9, 9. *cum parentes non alere nefarium sit. M. Seneca* 1. Contr. 1. *Lex est, liberi parentes alant aut vinciantur.*

34 Ἀντιπελαργεῖν] Instar ciconiæ senio defectis parentibus servire ac consulere. *Plinius* 10, 23. Ciconiæ genitricum senectam invicem educant. Inde ciconia *Pietaticultrix*, *P. Syro* apud *Petronium*. *Aristoteles* hist. anim. 6, 13. *Ælianus* de anim. 3, 23.

GROTII.

h *Non sic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas*] Philo de vita Mosis III. (*Pag.* 689. E. *Ed. Parif.*) ἐπειδὴν ὁ νόμος φύσεώς ἐστι κληρονομεῖσθαι τοὺς γονεῖς ὑπὸ παίδων, ἀλλὰ μὴ τούτους κληρονομεῖν, τὸ μὲν ἀπευκταῖον καὶ παλίμφημον ἡσύχασε· *Cum lex sit naturæ ut liberi parentibus, non parentes liberis in bona succedant, Moses id quod contra vota parentum maliquæ ominis*

ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miserationis admittit: liberos naturæ simul & parentum 35 *commune votum*; id est, liberos hereditas sequitur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. 36 *Sanguini* 37 *honorem debitum reddidit*, ait Valerius *a* Maximus de Q. Hortensio, qui filium minus sibi probatum heredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: *b* οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

a Lib. V. c. 9. num. 2.
b 2*Corinth.* XII, 14.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est, ut avus aviaque pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, i ut nepos *c* filii loco succedat, quemadmodum Ulpianus loquitur. Id Modestinus dixit, *d* τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν. Justinianus, *e* τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν. Isæus oratione de Philoctemonis hereditate, hoc

c L. 7. *D. de his. qui s. v. al. jur. s.*
d L. 2. §. 7. *D. de exc. cur.*
e Novel. 127. *pr.*

erat texit silentio. Xenophon libro II. Socraticorum: ὁ μὲν ἀνὴρ τοῖς μέλλουσιν ἔσεσθαι παισὶ προκατασκευάζει πάντα ὅσα ἂν οἴηται συνοίσειν αὐτοῖς πρὸς τὸν βίον, καὶ ταῦτα ὡς ἂν δύνηται πλεῖστα· *Vir iis quos habiturus est liberis parat omnia quæ usui fore ad vitam putat, & quidem quam maxima potest in copia.* (Cap. 2. §. 5.)

i *Ut nepos filii loco succedat*] Quod Hebræi dicunt, *filius etiam in sepulchro succedit*; item: *filii filiorum sunt tanquam filii.* (Vide SELDEN. *De Successionib. ad Leges Hebr.* Lib. I. c. 1. & 2.) Meminit ejus juris ut naturalis *Jacchiades* ad Danielem V, 2. *Æquissimum esse videtur nepotes neptesque in patris sui locum succedere*, ait Justinianus titulo institutionum de Hereditatibus quæ ab intestato deferuntur. (§. 6.) Pietati id asscribit *Eginhardus* in vita Caroli Magni. (*Cap.* 9. *Ed. Schminck.*) κατιόντας εἰς τὸν ἰδίου γονέως τόπον ὑπεισελθεῖν· *Posteros in sui quemque parentis locum subire*, dixit Michaël Attaliata.

GRONOVII.

35 *Commune votum*] Quia parentes optant se liberos relinquere superstites. Inde in lapp. antiquis 675, 13. *Infanti mellitissimo & dulcissimo contra votum.* 697, 10. *Filio dulcissimo memoriam posuerunt contra votum.* 716, 7. *Mater infelicissima contra votum pietatis posuit.* Adde *Gruterum* 4. Suspic. I. Et ipsa natura ordoque mortalitatis videtur postulare, ut juniores senioribus ætate matura compositis succedant. Hinc in iisdem 348, 8. *Turbato ordine in senio parentes infelicissimi filio optimo.* 436, 1. *Filio ordine retrogrado defuncto.*

36 *Sanguini*] Quem scilicet non erat habiturus moribus ejus.

37 *Honorem*] Ut *Quintil.* declam. 2, 61. *Qui non eundem honorem supremis defuncti tabulis habuerant.* Tacitus Agric. 43.

GRO-

hoc ipsum (ff) vocat ἐπανιέναι. Philo Judæus: ᵃ υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταλέλεινται· *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successionem, k 38 quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores jurisconsulti; quam valuisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Jacobi filiis (gg) promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiave nascuntur, ait Demosthenes oratione ᵇ adversus Macartatum.

a Legatione ad Cajum.

b Pag. 661. B.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, 39 nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum 40 abdicatio, quæ Græcis, tum l 41 exheredatio, quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei, qui mortem peccatis suis meritus non est, 42 alimenta præstanda sint, ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII.

GROTII.

k *Quæ per stirpes fit*] Sic in sortiendis urbibus inter Heraclidas *Proclo* & *Eurysthenі*, ut ab Aristodemo venientibus, una sors fuit contra Temenum & Cresphontem. meminit *Apollodorus* libro II. (c. 8. §. 4.) Pausanias (*Messeniac.* c. 3.) *Strabo* Lib. VIII. [pag. 364.]

l *Exheredatio, quæ Romanis fuit usitata*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. vide infra §. XXV.

GRONOVII.

38 *Quæ per stirpes*] *Successio per stirpes*, ubi plures filii cum aliis coheredibus succedunt in partem patris, quam ille habere deberet, si viveret. *Successio in capita*, ubi singuli pares cum coheredibus partes accipiunt. De quo solet quæri in successione patrui. Nam si succedat frater, & alterius fratris filii, in stirpes est successio; si duorum fratrum filii, in capita, ex *Novel.* 118. cap. 3. quorum posterius tamen in dubium nonnulli vocant.

39 *Nisi in diversum*] Appareat probatio mutatæ voluntatis l. 7. D. *de probat.*

40 *Abdicatio, quæ Græcis*] Ἀποκήρυξις.

41 *Exheredatio*] Quæ nomen apud Græcos non habet: sed qui jus Romanum Græce tradiderunt, exheredare vocant ἀπόκληρον ποιεῖν. & *Theophilus* de exheredatione liberorum περὶ ἀποκλήρων παίδων.

42 *Alimenta*] Sic T. Arrius filium in parricidii molitione deprehensum Massiliam relegavit, & annua illi præstitit. *Seneca* I. de benef. 15.

(ff) Locus est pag. 467. *Ed. Wech.* Ὁ γὰρ νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπανιέναι, ἐὰν μὴ υἱὸν καταλίπῃ γνήσιον. Sed ibi non agitur de successione Nepotis in locum filii, verùm de Filii Adoptivi reditu in familiam Patris Naturalis, qui reditus fieri non poterat, nisi ipse in familia Patris Adoptivi reliquisset filium legitimum: idque secundum Legem *Solonis*, quæ legitur integra apud DEMOSTHENEM, *Orat. in Leochar.* pag. 673. B. Adeoque locus omnino alienus est à re, de quâ agitur. *J. B.*

(gg) Posteri *Ephraïmis* & *Manassis* non tantum propter *jus repræsentationis* partem habuerunt Terræ promissæ: sic enim ambo unam tantum sortiri debuissent, qualem *Josephus* pater ipsorum consequuturus erat. Verum adoptionis jus heic valuit, ut Auctor noster ipse observat in Nota ad §. sequ. *J. B.*

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est 43 de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea, quæ solent in hominum conspectu fieri, sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur 44 qui quæve partui & educationi adfuerint: at de patre hujus gradus certitudo haberi non potest, quod *a* Homerus indicat dicens:

a Odyss. Lib. I. vers. 216.

——— *Οὐ γάρ πω τὶς ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.*
——— *Generis nemo sibi conscius ipse est.*

Et eum sequutus Menander: (hh)

Αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
Nemo ipse novit quo sit exortus satu.

Qui & alibi: [Apud *Stob.* Florileg. tit. 76.]

Ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
Ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.
Mater tenerius liberos adamat patre:
Quia mater esse scit suos, pater autumat.

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea 45 ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est, consociatio, qua femina sub maris custodia 46 constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis succedet. Quidni? cum etiam m extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, succedat ex conjectura voluntatis?

2. Naturales vero, etiam post lege introductum eorum discrimen a legitimis,

b Fragm. Andromed. vers. 12. & seqq. Ed. Barnes.

b (Τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες οὐδαμῶς
Νόμῳ νοσοῦσιν ———

Notha

GROTII.

m *Extraneus palam pro filio habitus*] Aut nepos in filium adoptatus, ut a Jacobo nepotes Ephraim & Manasses.

GRONOVII.

43 *De factis*] Inde regula: juris ignorantiam cuique nocere, facti vero non item. l. 9. D. *de juris & facti ignor.*

44 *Qui quæve partui*] Sic Virginius ex uxore sua natam Virginiam probabat contra M. Claudium Appii clientem. *Dionys. Halic.* l. 11, 57.

45 *Ratio est conjugium*] Inde illud: *Pater est, quem nuptiæ demonstrant.*

46 *Constituitur*] Rursus omittit, mutui auxilii & procreationis causa, ut supra. 2, 5, 8.

(hh) Habet ab EUSTATHIO, in *Homer.* pag. 1412. *Ed. Rom.* ubi tamen alio modo & sensu, quem Auctor ipse sequitur in versione suâ: Αὐτὸν γὰρ οὐδεὶς οἶδε τοῦ ποτ' ἐγένετο &c. *J. B.*

Notha parte nulla sobole legitima minor,
47 *Sed lege premitur* ——— ——— ———

Ut dixit Euripides) possunt tamen adoptari, 48 nisi lex obstet. Atque id olim permittebat lex Romana Anastasii *a*, sed postea in justi matrimonii favorem difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta est, 49 per curiæ oblationem, aut subsequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium est in Jacobi filiis, qui adæquati a patre sunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus 50 hereditatem creverunt.

a L. Jubemus, 6. C. d. natural. lib.

3. Contra evenire potest, non ex lege tantum, sed & ex pactione, n ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant, aut certe 51 excludantur a præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum etiam cum libera femina concubinatum Hebræi vocant, quale erat Abrahami cum Cethura, *b* cujus liberi perinde ut Ismaël, ancillæ Agaris filius, dona, id est, legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad 52 morgengabicam quod dicitur: a quo non longe abeunt secundæ nuptiæ o apud Brabantos: nam rerum soli, quæ exstabant cum matrimonium 53 prius solveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

b Gen. XXV, 6.

IX. 1. Ubi desunt liberi, quibus naturaliter deferatur successio, minus expeditum est, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri po-

GROTII.

n *Ut qui ex conjugio nati sunt, alimenta sola habeant*] Ut olim filii post primum geniti in Mexicanis terris. [Vide *Fr. Lopez de Gomara, Hist. gener. Ind. Occid.* Lib. II. C. 76.]

o *Apud Brabantos*] Vide legem similem veterum *Burgundionum*, Lib. I. tit. I. n. 2. [De *Brabantis* vide *Petrum Stockman.* in libro *De jure Devolutionis* &c. *J. B.*]

GRONOVII.

47 *Sed lege premitur*] Legem civilem, i. quæ legitimos prætulit in honorem conjugii, iniquam experitur & gravem.

48 *Nisi lex obstet*] Nisi lex civilis prohibeat.

49 *Per curiæ oblationem*] §. ult. Instit. *de nupt.*

50 *Hereditatem creverunt*] Verbum prisci juris. Nam heredem institutum oportebat intra certam diem declarare ac profiteri, velletne adire an non. Quod tempus *cretionem* dicebant. Formula testamenti. *L. Titius mihi heres esto, cernitoque intra tot dies.* Si cretio non erat definita, centesimus dies justus habebatur. *Varro de LL.* lib. 5. p. 60. & lib. 6. p. 81. *Cic.* II. ad Attic. ep. 2. Inde *cernere hereditatem* est, non modo profiteri se heredem, sed etiam hereditatem adire ac capessere, quia cretionem aditio sequebatur.

51 *Excludantur a præcipua*] Non sint heredes, sed accipiant legata.

52 *Morgengabicam*] Donationem propter nuptias, aliam doti, de qua videndus *Lindenbrogius* in gloss. ad Cod. legum antiquarum. *Gregor. Turon.* matutinale donum vocat lib. 9, 19.

53 *Prius solveretur*] Morte uxoris. Hinc Galliæ rex se ducem fert Brabantiæ.

potest, quorum alter respicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici solet, paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino distinguendum videtur inter p bona paterna avitaque, ut dici solebat 54 in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter q noviter quæsita, ut in illis locum habeat a Platonis illud: ἐγὼ οὖν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὴν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου· *Ego legum conditor neque vos vestri juris esse scisco, neque patrimonium vestrum, sed totius vestri generis, tum quod fuit, tum quod futurum est.* Qua de causa Plato κλῆρον πατρῷον salvum esse vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quasi naturaliter de bonis paternis avitisque 55 testari non liceat (r sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit, sed etiam necessarium) sed ut appareat 56 quæ in dubio credenda sit fuisse voluntas intestati. Concedimus enim plenum dominium esse penes eum, de cujus voluntate agimus.

a *De Legib.* Lib. XI. p. 923. A. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

2. Sed cum post mortem dominium hoc retinere non possit, & omnino pro certo haberi debeat, 57 noluisse eum perdere beneficii materiam, videndum est 58 quis sit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene b Aristoteles: εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. *Potius est gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et c Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis necessarium est.* Item: a *Cum*

b *Ethic. Nic.* IX, 2.

c *De Off.* I, 15.

GROTII.

p *Bona paterna avitaque*] Hebræis מורשה.

q *Noviter quæsita*] Hebræis נחלה. Discrimen hoc vide in *lege Burgundica* lib. I. tit. I. num. I.

r *Sæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo sit*] Seneca de Beneficiis libro IV. c. II. *Quid cum ipso vitæ in fine constitimus, cum testamentum ordinamus, non beneficia nobis nihil profutura dividimus? quantum temporis consumitur, quamdiu secreto agitur, quantum, & quibus demus? quid enim interest quibus demus a nullo recepturi? Atqui nunquam diligentius damus, nunquam magis judicia nostra torquemus, quam ubi, remotis utilitatibus, solum ante oculos honestum stetit?*

GRONOVII.

54 *In formula qua prodigo*] Quando tua bona paterna avitaque nequitia tua disperdis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re commercioque interdico. *Paulus* 3. Sent. tit. 4. §. 7.

55 *Testari*] Aliquid pro arbitrio relinquere aliis, quam unde venerunt.

56 *Quæ in dubio*] Quos si testamentum nullum fecerit, optaverit tamen habere successores.

57 *Noluisse*] Habuisse in animo, ut relinqueret bona gratia, quod omnino relinquendum erat, & beneficio potius suo penes alium esset, quod alioqui quacunque ratione penes alium futurum erit.

58 *Quis sit in beneficiis*] Cui recta ratio primo, cui posteriore loco beneficium dictet tribuendum.

GRO-

a Cum duo genera liberalitatis sint, unum dandi beneficii, alterum reddendi; demus nec ne, in nostra potestate est; non reddere bono viro non licet: modo id facere possit sine injuria. *b* Ambrosius: *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem, qui tibi aut beneficium aliquod aut munus contulit.* Et mox: *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur aut viventibus, s aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias *c* oratione funebri, refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus, si viverent parentes, maxime vellent benefieri.

3. Et hanc æquitatem sequuti sunt Justinianei juris *d* conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter 59 fratres plenos, & 60 consanguineos, & 61 uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles: *e* ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσι τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταὐτὸ ποιεῖ· *Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit.* *f* Valerius Maximus: *Ut merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* 62 Gentium commune jus, ut frater fratri succedat, dicitur apud *g* Justinum.

4. Quod si non reperiatur is, a quo proxime bona venerunt, ejusve liberi, restat ut gratia referatur his, quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debetur, id est parenti su-

a De Off. I, 31.
b Off. I, 31.
c Cap. 20. & *seqq.*
d L. Quod scitis. 3. *C. de bon. quæ lib. l.* 13. *de emancipatis.* §. 1. *Cum enim. C. de legit. her. l. Sancimus.* 11. *C. com. de success. Novel.* 84. *de cons. & uter. frat.*
e Eth. Nicom. VIII, 14.
f Lib. V. *c.* 5.
g Lib. X.

GROTII.

s *Aut defunctis*] Sic moriturus apud *Procopium* Pers. I. τὰ παιδία ὠφελῶν, ὠφελήσεις ἐμέ· *In me conferes quidquid in liberos meos contuleris.* (Cap. 4.) Vide exemplum in facto Theodosii, patrem Valentiniani junioris in ipso Valentiniano remunerantis, apud *Zosimum* libro IV. Lege Mosis succedebat post fratres patruus, ut primo possessori propior quam fratrum filii. *Num.* XXVII, 10. [Imp. *Gratianus*, cui debebat imperium *Theodosius*, non erat *pater Valentiniani junioris*, sed *frater*, ut notum. Deinde *Theodosius* nequaquam ex animo grato erga defunctum arma cepit pro *Valentiniano*, sed amore *Gallæ*, hujus sororis. Vide Capp. 43. & 44. Libri IV. *Zosimi*, heic indicati. *J. B.*]

GRONOVII.

59 *Fratres plenos*] Eodem utroque parente natos.

60 *Consanguineos*] Eodem patre, sed diversis matribus.

61 *Uterinos*] Eadem matre, non uno patre.

62 *Gentium commune*] Videtur sumpsisse ex lib. 34, 3. sed mendose. Nam dicit ibi Demetrius, se majori fratri jure gentium regnum cessisse, non se majori fratri jure gentium succedere oportere. [Immo Auctor, vitio memoriæ, scripsit heic *Justinum*, pro *Q. Curtio*, apud quem *Lib.* X. (ut heic numerus se habet in orâ libri) dicitur de *Aridæo*, fratre *Alexandri Magni*: *Cur etiam* GENTIUM COMMUNI JURE *fraudetur*. Cap. 7. n. 2. *J. B.*]

superioris gradus, ejusque liberis; præsertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus, de cujus hereditate agitur, & ejus, a quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles: a ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκειωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι· *Patrueles vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent: ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti, pro ortus ratione.*

a Ethic. Nic. VIII, 14.

X. 1. At in 63 bonis noviter quæsitis, quæ 64 περιόντα τοῦ κλήρου b Platoni, cum cesset gratiæ referendæ officium; superest, ut ei deferatur successio, qui defuncto carissimus fuisse creditur. t Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus c apud Græcos receptum ait, τοῖς ἐγγυτάτω γένους εἶναι τὰ τοῦ τελευτήσαντος χρήματα, *defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus:* addit: τί ἂν, τί δικαιότερον, ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τῶν συγγενῶν; *quid justius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite 11. *Optime*, inquit d Cicero, *societas hominum conjunctioque servabitur, si, ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* u Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus: e *Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens: f *Necessaria præsidia vitæ debentur his maxime.* Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed κατ' ἀξίαν. Et alibi, cum de affectione erga propinquos egisset, g *Ex hac animorum affectione*, subdit, *testamenta* 65 *commendationesque morientium natæ sunt.* Idem

b De Legg. L. XI. p. 923. D.
c Orat. III. p. 413. & 417. Ed. Wech.
d Off. I. c. 16.
e Vit. Agric. c. 31.
f Offic. I, 17.
g DeFinib. III, 20.

GROTII.

t *Is autem est, qui gradu cognationis proxime defunctum attingit*] Vide *Deuter.* XV, 11. XXIII, 7. *Prov.* XI, 17. Tractat hoc *Servius* ad illud Æneidos VI. (vers. 611.)

Nec partem posuere suis —

Hierocles: ἡ δὲ τῶν ἀγχιστέων (τιμὴ) πρὸς τὴν τῆς φύσεως ἐγγύτητα παραμετρήσει τὴν θεραπείαν, τοσοῦτον τῆς μετὰ γονέας τιμῆς ἑκάστῳ τῶν συγγενῶν νέμουσα, ὅσον ἂν ἡ πρὸς ἐκείνους ἐγγύτης ὑποφαίνῃ· *Cura autem propinquorum mensuram suam accipiet a propinquitate naturali, ut post parentes tantum cognatorum cuique deferatur, quantum ad parentes propinquitas exigit.* [In *Aurea Carm. Pythag.* vers. 4. pag. 46, 48. *Ed. Needh.*] *Possidius* de Augustino: *Justum & æquum esse videbat, ut a mortuorum vel filiis, vel parentibus, vel affinibus magis possiderentur*, hereditates scilicet, de quibus ibi agit. (*Cap.* 24. *Vit. Aug.*)

u *Qui & alibi*] Duo hæc loca ex *Cicerone* posterius producta, sunt ex eodem libro officiorum primo. (c. 17.)

GRONOVII.

63 *Bonis noviter quæsitis*] Quæ non hereditate delata, sed possessoris industriâ parta sunt.

64 Περιόντα] Affluentia ultra sortem.

65 *Commendationes*] 2. de Finibus 20. Idem 3. de Off. *Is qui morti addictus*

Idem *a* copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius quoque: *b Est etiam illa probanda liberalitas*, x *ut proximos seminis tui non despicias.*

a De Off. I. cap. 14.
b Offic. I, 30.

2. Successio autem ab intestato, de qua agimus, nihil aliud est quam 66 tacitum testamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus *c* pater in 67 declamatione: *Proximum locum a testamentis habent propinqui: & ita, si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum: sed quoniam relicta & velut in medio posita nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæsitis diximus, ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi a quibus venerunt, nec eorum liberi exstent, ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

c Decl. 308.

XI. 1. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime sunt consentanea, non sunt tamen jure naturæ necessaria; ac proinde ex diversis causis voluntatem humanam moventibus, variari solent, pactis, legibus, moribus: qui 68 subitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt, y in aliis non admittunt; alibi distinguunt, 69 unde bona veniant, alibi id 70 insuper habent. Est ubi primogeniti plus postgenitis ferunt, ut apud Hebræos: est ubi inter se æquantur. Est 71 ubi agnatorum habetur ratio; est ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. 72 Etiam sexus alicubi momentum ha-

dictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulavisset. Vide 3. observ. 23, 655. Sic prisci solebant & uxores suas commendare ducendas, si quid ipsis contingeret. *Salmas. de modo usur.* p. 168.

GROTII.

x *Ut proximos seminis tui non despicias*] Ex *Esaia* sumtum LVIII, 7. Paria habes apud *Chrysostomum* I Cor. IV, 7. & apud *Augustinum* de doctrina Christiana lib. II, 12.

y *In aliis non admittunt*] Veteres Germanorum mores subitionem istam sive repræsentationem ignorarunt etiam inter liberos. introduxit primus id jus in Franciam Childebertus edicto: in Trans-Rhenanas partes Otho, Henrici filius: teste *Witbekindo* lib. II. vide *legem Langobardicam* lib. II. tit. XIV, 18. Scoticum quoque jus vetus solam spectabat gradus proximitatem. Vide *Pontanum* Danicorum septimo, ubi narrat a rege Angliæ arbitro sumto ita pronuntiatum. (*Pag.* 378.)

GRONOVII.

66 *Tacitum testamentum*] Constitutio legis de successione, eum dantis successorem, quem conjicimus & existimamus defuncto placiturum fuisse, si testamentum fecisset.

67 *Declamatione*] CCCVIII. quæ inscribitur: *Duo testamenta.*

68 *Subitionem in locum*] Repræsentationem, successionem in stirpes.

69 *Unde bona veniant*] Paterna an materna sint.

70 *Insuper habent*] Nihil morantur, sed utrosque pari gradu admittunt.

71 *Ubi agnatorum*] Ubi agnati seu per virilem sexum conjuncti præferuntur.

72 *Etiam sexus*] Ut feminæ posthabeantur maritis.

habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum esset exsequi, nec instituti nostri.

2. Illud tamen tenendum est, quoties voluntatis expressiora indicia nulla sunt, credi quemque id de sua successione statuisse quod lex aut mos habet populi, non tantum 73 ex vi imperii, sed ex conjectura, quæ etiam in eos valet, quorum in manu est summum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus suis æquissimum judicasse, quod aut legibus sanxerunt ipsi, aut moribus probant; in iis dico rebus, in quibus de nullo ipsorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum successione distingui debent regna, quæ pleno modo possidentur, & in patrimonio sunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi consensu. quo de discrimine 74 egimus supra. Prioris generis regna z dividi possunt etiam inter mares a & feminas, ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

——— *Nullo*

GROTII.

z *Dividi possunt etiam inter mares*] In Asia fratres simul regnabant, sic ut uni præcipuum esset jus diadematis. *Polybius* Exc. legationum XCIII. Invenies & apud *Livium* (XLIV, 19. XLV, 11.) eundemque *Polybium*, (*Excerpt. leg.* 89.) Ægyptum inter fratres Ptolemæos divisam. Filii Attilæ gentes sibi dividi æqua sorte poscebant: *Jornandes* de rebus Gothicis. (*Cap.* 50.) *Gregoras* lib. VII. de Irene Andronici Palæologi uxore: τὸ δὲ καινότερον, ὅτι οὐ μοναρχίας τρόπῳ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν Ῥωμαίοις ἀρχῆθεν συνήθειαν, ἀλλὰ τρόπον λατινικὸν, διανειμαμένους τὰς Ῥωμαίων πόλεις καὶ χώρας, ἄρχειν κατὰ μέρος τῶν υἱέων ἕκαστον, ὡς οἰκείου κλήρου καὶ κτήματος τοῦ λαχόντος, ἐκ πατέρων μὲν ἐς αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπικρατήσαντα νόμον ταῖς περιουσίαις καὶ κτήσεσι τῶν βαναύσων ἀνθρώπων κατιόντος, παραπεμπομένου δ' ἔπειθ' ὁμοίως εἰς τοὺς ἐφεξῆς παῖδας καὶ διαδόχους. λατίνων γὰρ οὖσα γέννημα καὶ παρὰ τούτων εἰληφυῖα τουτὶ τὸ νεώτερον ἔθος, ἐπάγειν ἐβούλετο· *Quod maxime mirandum erat, voluit ut non unus imperaret, secundum morem Imperii Constantinopolitani veterem, sed adinstar principum in Occidente civitates & regiones dividerentur in singulos filiorum, ut sic regnum tanquam proprium cujusque patrimonium a patribus ad ipsos perveniret, ita ut in plebejorum hominum bonis fieri solet, ac sic perpetuo ad cujusque liberos heredesque descenderet. Ipsa enim cum ex occidentis partibus ortum haberet, morem, quem ab ipsis acceperat, huc sine exemplo introducere animo agitabat.* (Pag. 106. *Edit. Genev.*)

GRONOVII.

73 *Ex vi imperii*] Quæ postulat in singulis vel invitis valere, quod publice jus sive scriptum, sive non scriptum introduxit, sed etiam quia credibile est ipsos intestatos nihil aliud voluisse.

74 *Egimus supra*] I, 3. 11.

GRONOVII.

a *Et feminas, ut in Ægypto & Britannia*] De Alexandro & Laodice vide *Polybium* excerptis legationum CXL. de Auletæ filia *Strabonem* XVII. (*pag.* 796.) In Asia post Semiramidem feminas regnasse plures narrat *Arrianus* ἀναβάσει. (*Lib.* I. *c.* 24.)

Talis

——— *Nullo discrimine sexus*
Reginam scit ferre Pharos ———

Ait *a* Lucanus: de Britannis Tacitus, *b* *Neque enim sexum in imperio discernunt.* Nec adoptati minus veris liberis succedent ex præsumta voluntate; sic Æpalio *c* Locrorum regi Hyllus Herculis filius per adoptionem in regnum successit. (ii) Molossus b nothus *d* ex patris Pyrrhi, legitimos liberos non habentis, judicio successit in regnum Epiri: de adoptando *e* in successionem Scythiæ Philippo egit rex 75 Atheas: Jugurtha nothus, *f* sed adoptatus, successit in regno Numidico: sicut & in regnis quæ *g* Gothi, & Langobardi armis quæsierant, adoptionem valuisse legimus. Imo etiam ad eos proximos ultimi possessoris regnum perveniet, qui primum regem 76 sanguine non attingunt, si talis successio in iis locis recepta sit: sicut Paphlagoniam regum domesticorum interitu hæreditariam patri suo obvenisse ait, apud *h* Justinum, Mithridates.

XIII. Quod si dictum sit ne dividatur regnum, nec cui cedere debeat expressum sit, c ut quisque natu est maximus, mas aut

a Pharsal. X. 91. *b Vit. Agric.* c. 16. *c Strabo* *l.* IX. *pag.* 427. *d Pauf.* I. *e Justin.* IX, 2. *f Sall. bell. Jugurth.* c. 10, 11, 25. *g Cassiodor. Chron. Paul. Diac.* *l.* VI. *de gest. Langob.* *h Libro* XXXVIII. c. 5.

Talis Nitocris Babylone, Artemisia Halicarnassi, Tomyris apud Scythas. *Servius* ad primum Æneidos: (*vers.* 654.) *Quia ante etiam feminæ regnabant.* Idem apud Rutulos obtinuisse docet ad IX. Æneidos. (*vers.* 654.) [De Feminarum successione in regnum, ut putatur, apud *Assyrios*, vide *Conrad. Samuel. Schurzfleisch.* Disp. LVIII. *pag.* 28, & seqq. *J. B.*]

b *Nothus*] Apud Tartaros nothi & legitimi pares. De Persis vero *Herodotus:* νόθον ὔ σφι νόμ@ ἐςὶ βασιλεῦσαι, γνησίε παρέοντ@· *Mos non est illis ut nothus regnet dum legitimus aliquis reperitur.* (Lib. III. c. 2.) In Hispania Wandali regnarunt duo, Gontharis legitimus, Gizerichus nothus Godigiscli teste *Procopio* (*Vandalic.* I. 3.) ex Septentrionalium nimirum gentium more veteri, cujus testes *Adamus Bremensis* historiæ Ecclesiasticæ c. 106. *Helmoldus* Slavicis lib. I. c. 51. & 52. Michaëli Thessaliæ domino successit legitimis deficientibus nothus Michaël. *Gregoras* lib. II. (*Pag.* 22.) Huic itidem nothus successit ex parte: idem *Gregoras* lib. IV. (*Pag.* 52. *Ed. Genev.* 1616.) De Molosso Pyrrhi notho vide *Servium* ad III. Æneidos. (*vers.* 297.)

GRONOVII.

75 *Atheas*] Ateas.

76 *Sanguine non attingunt*] Ut affines ejus, qui regnum postremus ex superiore familia regum obtinuit.

(ii) In orâ libri Auctor heic testem indicat *Pausaniam*, *Lib.* I. Locus est *Cap.* XI. Sed non satis accuratè, quæ in eo legerat, retulit. Nam I. *Molossus* non erat filius nothus *Pyrrhi*, sed major natu trium liberorum susceptorum ex *Andromache*, quam pro legitima uxore habuerat, ut ait SERVIUS in *Æn.* III. 297. II. Non dicit *Pausanias*, *Molossum*, deficientibus liberis legitimis, à *Pyrrho* heredem regni institutum: sed *Helenum*, filium *Priami*, post mortem *Pyrrhi*, uxore ductâ *Andromache*, *Pyrrho* in regnum successisse, quod moriens ipse *Molosso* reliquit. *J. B.*

GROTII.

c *Ut quisque natu est maximus*] De Suc-

aut femina, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in possessione regni. Ideo filius natu major præfertur minori.* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν,
a Lib. VII. c. 2. inquit Herodotus: [a] *Mos omnium populorum est, ut natu maximus imperium habeat.* Idem alibi sæpe νόμον legem sive con-
b Lib. XXI. c. 31. suetudinem regnorum hoc vocat. Livius [b] duorum fratrum Allobrogum de regno contendentium minorem ait jure minus,
c Just. lib. II. c. 10. vi plus potuisse. Apud Trogum [c] Pompejum, 77 *Artabazanes maximus natu ætatis privilegio regnum sibi vindicabat: quod jus & ordo nascendi, & natura ipsa gentibus dedit.* Idem alibi
d Lib. XL. c. 11. 78 jus gentium vocat: ut & [d] Livius, qui & ordinem appellat
e Lib. XVI. c. 2. ætatis atque naturæ, quod intellige nisi pater aliud jusserit, ut 79 Ptolemæus apud eundem [e] Trogum. Qui autem in regno tali succedit, coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus 80 æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest. (kk)

XIV. At ea regna, quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria, ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut d ni aliud lex aut mos ferat (sicut The-

Suedis vide *Brigittam* IV, 3. De Danis *Saxonem* XII. & XIII. Appianus Mithridatico: δικαιοῦντα τὸν πρεσβύτερον ἄρχειν: (pag. 178.) *Æquum judicabat regnum esse natu maximi.* *Nicetas Choniates* Joanne Comneno: ἡ φύσις τοῖς πρωτοτόκοις παισὶ τῇ τάξει ἐμμένουσα τὰ πρωτεῖα βραβεύειν εἴωθε. παρὰ δὲ Θεῷ οὐχ οὕτως ἐν ταῖς τῶν προβλήσεων μεγίσταις ἀεί πως φιλεῖ γίνεσθαι· *Natura quidem suum sequens ordinem primum natos honorat. At Deus non semper in maximis privilegiis eum ordinem insistit.* (Cap. 12.) Idem Manuële de Isaacio loquens: ἀπὸ γενέσεως εἰς τὴν διαδοχὴν τῆς βασιλείας καλούμενος· *Nascendi ordine ad regni successionem vocatus.* (Lib. I. c. I.) Apud Josephum Antipater dicebat, Hyrcani ἀρχὴν εἶναι διὰ τὸ πρεσβεῖον· *Principatum esse ob nascendi ordinem.* (Bell. Jud. Lib. I. Cap. VI. §. 2. *Edit. Hudson.*) vide & *Leunclavium* Turcicorum XVI.

GRONOVII.

77 *Artabazanes*] Sic vocatur *Herodoto* lib. 7. qui *Justino Artemenes.*

78 *Jus gentium*] Lib. 34, 3. & *naturæ jus* lib. 21, 1.

79 *Ptolemæus*] Qui maximum natu Ptol. Ceraunum sprevit, & minorem ejus fratrem Ptol. Philadelphum sibi suffecit.

80 *Æstimationem rependere*] Opulentum pro dignitate familiæ sumtum præbere.

(kk) Confer, de tota ista materia successionis in regna, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 7. §. 11. & seqq. *J. B.*

GROTII.

d *Ni aliud lex aut mos ferat*] Dardanus & Jasius pariter in Troja regnarunt. *Servius* ad illud Æneidos: (III, 15.) *Sociique penates.* In Creta Minos & Rhadamanthus. *Julianus* contra Christianos. (*Pag.* 190. D. *Ed. Spanh.*) Albæ Numitor & Amulius, ut quidam ait scriptor de Viris illustribus. (c. 1.) Alii enim Numitoris

Thebis Bœotiis regnum fuiſſe inter mares dividuum ex e Zethi & Amphionis, itemque ex Oedipodis filiorum hiſtoria apparet, & vetus (ll) Attica inter Pandionis liberos diviſa eſt; & quæ (mm) circa Rhodum inter Camirum, Jalyſum, Lindum fratres; & regnum Argivum inter 81 quatuor Perſei filios) 82 individuum ſit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Juſtinus a libro XXI. *Firmius futurum eſſe regnum, ſi penes unum remanſiſſet, quam ſi portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur.* a Cap. 1. n. 2.

XV. Alterum, ut ſucceſſio ſtet 83 intra eos qui deſcendunt a primo rege: ea enim familia ob nobilitatem electa cenſetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius b libro X. *In eadem domo familiaque imperii vires remanſuras eſſe: hereditarium imperium ſtirpem regiam vindicaturam: aſſuetos eſſe ipſum nomen colere, venerarique: nec quenquam id capere niſi genitum ut regnaret.* b Cap. 7. n. 15.

XVI. Tertio, ne ſuccedant niſi qui nati ſunt ſecundum patriæ leges: non naturales tantum, quia 84 ad contemtum patent, quorum matrem pater juſto conjugio dignatus non eſt, & præterea quia 85 minus certi habentur: at in regnis expedit

tori pecunias, regnum Amulio ceſſiſſe ajunt, ut *Plutarchus*: (*in Rom.* p. 19. a.) ſicut & Eteocli regnum Thebanum, Polynici ejus loco monile Hermiones obveniſſe quidam prodidere. [Vid. Scholiaſten *Euripidis*, in *Phœniſſ.* verſ. 71.] Pari modo in Norvagia alteri regnum, alteri naves & ſpes ex maritimis expeditionibus.

e *Zethi & Amphionis*] Euripides Hercule furente: (*verſ.* 29.)

Τὼ λευκοπώλω πρὶν τυραννῆσαι χθονὸς
Ἀμφίον᾽ ἠδὲ Ζῆθον, ἐκγόνω Διός.

Regnum priusquam venit ad claros equis
Amphionem Zethumque, prognatos Jove.

GRONOVII.

81 *Quatuor Perſei filios*] Electryona Alcmenes patrem, Meſtora Pterelæ proavum, Sthenelum Euryſthei patrem, Alcæum Amphitruonis. Quamquam & Perſes Helam vel Elium genuiſſe dicatur.

82 *Individuum ſit*] Ne dividatur inter ſucceſſores, quamvis paris gradus, ſed ut univerſum uni acquiratur.

83 *Intra eos qui deſcendunt*] Sic quum Hephæſtion, gratia Alexandri nixus, Sidonis regnum deferret hoſpitibus ſuis, nobilibus juvenibus, negaverunt illi patrio more in id faſtigium recipi, niſi regia ſtirpe ortum. *Curt.* 4, 1.

84 *Ad contemtum patent*] Carent veneratione atque auctoritate ob favorem matrimonii.

85 *Minus certi*] Stat. 2. Theb. 444. *Pudet heu plebisque patrumque, Ne toties incerta ferant, mutentque gementes Imperia, & dubio pigeat ſervire tyranno.*

(ll) Diviſio veteris Regni *Athenarum* ſpectabat agros, non autem imperium, quod uni manebat, ut Auctor ipſe ſupra obſervavit, in Nota ad Cap. III. hujus libri, §. 4. *J. B.*

(mm) Refert id PINDARUS, *Olympion.* VII, 135. & ſeqq. *J. B.*

dit populo haberi maximam certitudinem, quæ haberi potest ad vitandas controversias: quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Perseo majori regnum deberi existimaverint, *a* quod Demetrius justa matrefamilias natus esset. Et 86 apud Ovidium legimus:

a Livius lib. XXXIX. *c.* 53.

At ne nupta quidem, tedaque accepta jugali:
Cur, nisi ne caperes regna paterna nothus?

Sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur:

b Horat. Od. IV, 4.

b Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus ——— ——— ———

XVII. Quartum, ut inter eos, qui pariter in hereditatem admitterentur, sive 87 quia unius sunt gradus, sive quia in parentum suorum gradum succedunt, f præferantur mares feminis: ideo quod mares tum ad bella, tum ad alias imperii partes magis idonei feminis censentur.

XVIII. 1. Quintum, ut inter mares, aut inter feminas ubi mares deficiunt, g præferatur natu maximus; 88 quod is judicio aut perfectior jam esse, aut prius futurus creditur. Cyrus apud *c* Xenophontem: *τὸ πρεσβεῖον προστάττω τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ*: *imperium relinquo majori natu, ut quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc 89 ætatis præstantia temporaria est duntaxat, sexus autem

c Cyrip. Lib. VIII. *c.* 7. §. 3.

GROTII.

f *Præferantur mares feminis*] Vide *Nicetam Choniatem Manuële*, libro IV. (Cap. 4.)

g *Præferatur natu maximus*] *Homerus* de regno Cretensi Iliad. N.

Ἠμὰν δ' ἀμφοτέροισιν ὁμὸν γένος, ἠδ' ἴα πάτρη,
Ἀλλὰ Ζεὺς πρότερος γεγόνει καὶ πλείονα ᾔδη.

Nostrum utrique solum patrium fuit & genus unum,
Juppiter at senior rerumque peritior idem.

(Vers. 354.) Ubi sapienter *Homerus*, ut solet, causam reddidit, cur majores natu in regnis prælati, valentem ἐπὶ τὸ πολὺ, ut plerumque, id enim in talibus sufficit: τῷ νόμῳ τῷ πρεσβυτέρῳ τῶν βασιλέως παίδων διδόντος τὴν τῶν ὅλων ἡγεμονίαν, ait *Zosimus* libro II. (*Cap.* 27. *Ed. Cellar.*) de Persarum lege: *cum lex daret è regum filiis natu maximo summam rerum.* Periander in regnum Corinthiorum patri successit κατὰ πρεσβεῖον, ordine nascendi. Ita *Nicolaus Damascenus* in excerptis, quæ beneficio viri maximi Nicolai Peirescii habemus. (*Pag.* 450.)

GRONOVII.

86 *Apud Ovidium*] In epist. Phædræ ad Hippolytum. (*vers.* 121.)

87 *Quia unius*] Sive per capita, sive per stirpes succedant.

88 *Quod is judicio*] Sic Demetrius Poliorcetes apud Macedones allegat contra Cassandri filios adolescentes ætatis experimenta. *Justin.* 16, 1.

89 *Ætatis præstantia temporaria*] Ut quis sit intra tutelæ suæ annos, aut

autem perpetua, ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Sic [a] Herodotus, cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit: *ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἔρσενος γόνου. nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et, Diodoro [b] narrante, Teuthras Mysiæ regnum filiæ Argiopæ reliquit *ἄπαις ὢν ἀῤῥένων* non habens mares liberos. Sic [c] Trogus dixit ad filiam pertinuisse Medorum imperium; quod nullum Astyagi virilis sexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ suæ deberi: [d] *οὐδὲ γάρ ἐστι μοι*, inquiens, *ἄῤῥην παῖς γνήσιος, neque enim est mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius: (*Aen.* VII, 50. *& seqq.*)

a Lib. VII. c. 61.
b Lib. IV. cap. 33. pag. 167. Ed. H. Steph.
c Justin. I, 4.
d Cyrip. L. VIII. c. 5. §. 9.

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa est:
Sola domum & tantas servabat filia sedes.

Sic ante 90 Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ [e] successit 91 Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo 92 Helenæ liberi, quia mares filii non extabant; & Eurystheo in Mycenarum imperium successit Atreus ejus avunculus, notante [f] Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum h 93 ad Creusam, Thebanum (nn) ad Antigonem pervenisse notatur, quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei i ex filia nepotem.

e Pauf. lib. III. c. 1.
f Lib. I. c. 9.

2. Unde

aut fœmina ætate maturior sit, id brevi post cessat; quæ autem fœmina nata est, semper manet fœmina, & sic inferior sexu; ideo vel puer præfertur virgini aut matronæ.

GROTII.

h *Ad Creusam*] Vide *Euripidem* Ione. (*vers.* 72, 73, 578.)

i *Ex filia nepotem.* Et si sine stirpe mortuus fuisset Orestes, in eodem regno Argolico successisset ei Electra, ut ex *Euripidis* Taurica Iphigenia (*vers.* 681, 695. *& seqq.*) discimus. Sic Calydonis regnum pervenit ad Andræmona Oenei generum, [*Apollodor.* I. 8, 6.] Asterii regnum ad generum Minoa, ut refert *Apollodorus*, (III. 1. 3.) addita causa quod liberi mares nulli essent.

GRONOVII.

90 *Heraclidarum*] Qui 80. post Trojam captam anno Peloponnesum occuparunt ducibus Temeno, Cresphonte, Aristodemo, *Vellej.* 1, 2.

91 *Sparte filia*] Sed & maritus ejus Lacedæmon. Eurotæ frater uterinus.

92 *Helenæ liberi*] Hermione cum marito Oreste.

93 *Ad Creusam*] Habet ex *Euripidis* Ione V, 178. Non ponitur tamen inter reges Atticæ Xuthus maritus ejus, neque Ion filius: sed Erechtheo successerunt Cecrops minor & Pandion filii: Xuthus autem dux Athenarum vocatur *Pausaniæ*, & Ion coloniæ Ionum in Asia conditor.

(nn) Vide EURIPIDEM, *Phœniss.* vers. 1580. *& seqq.* 584. *& seqq.* *J. B.*

GRO-

2. Unde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum, ut capaces sint juxta cæteros, salva tamen sexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & sexus, & ætatis, quatenus in hac re a populo consideratur, ita personæ adhæret ut avelli inde nequeat.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars sit hereditatis. Et verius est esse k 94 hereditatem quandam, sed separatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibusdam, 95 emphyteusi, 96 jure patronatus, & 97 jure præcipui quod dicitur, conspicitur. Unde sequitur, ut regnum ad eum pertineat, qui & bonorum heres esse possit si velit, sed ita 99 ut etiam 98 sine bonis & eorum

GROTII.

k *Hereditatem quandam*] Putavit Innocentius III. talis regni successionem amitti ab eo qui ultima defuncti mandata non impleverit. c. licet. 6. de voto. [*Decretal.* III, 33. Sed malè. Vide quæ diximus in Notis Gallicis.]

GRONOVII.

94 *Hereditatem quandam*] Jus hereditarium vel dignitatem. Alioqui *Tacito* per invidiam imperium Rom. vocatur unius familiæ hereditas, 1. hist. 16.

95 *Emphyteusi*] Quum fundus in perpetuum aut plures annos utendus fruendus traditur statuta pensione, ita ut etiam ad heredes transeat.

96 *Jure patronatus*] Videndus tit. Inst. *de adsignatione libertorum.* Sic Lacedæmonii in tutela Claudiorum erant. *Sueton.* Tib. 6.

97 *Jure præcipui*] *Præcipuum* est legatum uni inter coheredes, quod is habeat præ cæteris & judicio familiæ erciscundæ capere possit antequam aliæ partes distribuantur. *Legatum per præceptionem.* §. 2. Instit. *de legat. Sueton.* Galba cap. 5.

98 *Sine bonis*] Repudiata successione in privato instrumento ac prædiis, quæ possedit decessor, ut patrimonium suum, non ut rem populi, simulque in debitis, quibus ille res privatas oneravit.

99 *Ut etiam sine bonis & eorum onere possit adiri*] Periculose hoc dicitur, si trahatur, quo a politicis aulicis solet, quasi Princeps decessoris nomina expungere non teneatur: præsertim si ex historia meminerimus, hac ipsa præscriptione quosdam principes usos ad fraudandos creditores publicos. Quod nihil aliud est, quam fidem tollere, præcipuum generis humani vinculum, & ipsos Principes quo tempore maxime pecunia indigent, pauperare atque nudos destituere. Nam quis mutuum dare velit, qui sciat se recipere suum non posse, si moriatur Princeps ante solutionem? Ego & omni jure obligari Principem puto & Regem, ut ferat onus, quod decessor contraxit, & pessime facere consiliarios, qui aliud suggerunt Principi.

Creditores illi vel subjecti vel exteri sunt: si exteri, famam vereri debet; si subjecti, non debet suorum injuria crescere. Tum decessor & rex præsens moraliter sunt una persona. Unde vox illa, *Regem Galliæ non mori.* Quemadmodum & populus idem intelligitur qui ante centum annos fuit, ut eleganter disputat Auctor cap. 9. num. 8. Ergo quantum in ipso est, quod recte

corum onere possit adiri. Ratio est, quia populus regnum voluisse creditur quam 1 optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas a rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem 2 non ob hoc elegerit, sed 3 ut certi quid esset, & reverentia conciliaretur ex sanguine: simulque ex genere & educatione spes esset præclaræ virtutis, & regni possessor regnum magis curaret animosiusque defenderet, si id, ipsum iis esset relicturus, quos ipse 4 ob acceptum beneficium aut ob caritatem maximi faceret.

XX.

recte faceret defunctus, idem sibi quoque faciendum putet.

Populum voluisse, quam optimo jure regnum deferri, admitto: sed ea phrasis haudquaquam excludit onera regni, quasi subtrahere se illis possit successor, & tantum voluptatibus & pompa regnum sentire. Veteres sic loquebantur, in omnibus magistratibus & sacerdotiis deferendis. Festus: *Ut qui optima lege fuerint, adjici solet, cum quidam magistratus crearentur.* Cic. 2. Agrar. *Tum ii Decemviri eodem jure sint quo qui optima lege.* Philipp. 5. *Demus igitur imperium Cæsari. Sit pro prætore, eo jure quo qui optimo.* Formula virginis Vestalis capiendæ, *Gell.* 1, 12. *Uti quæ optima lege fuit, ita te, amata, capio.* Sic cum Appius Claudius censor creatus, *ut qui optimo jure* (fuerat autem censura primum quinquennii, postea lege Æmilia intra annum & semestre coarctata est) pertenderet, se oportere quinquennalem censuram gerere: hanc enim *optimo jure* censuram esse, non illam anni & sex mensium, ostendit Sempronius Tribunus plebis ita accipiendam hanc formulam, ut ratio reip. & aliæ leges patiantur. *Liv.* 9, 34. Videndus locus. Nimirum auctoritatem, majestatem, facultatem pro imperio, & loco agendi tantum quantum qui maxime legitimam habuit, tribuit hæc formula, non muneribus oneribusque officii, non legibus solvit.

Certe refert populi fidem publicam esse salvam. Eam autem sustinet persona quæ imperat. Refert populi ingentem numerum hominum bonorum, multas familias, non redigi ad egestatem, statum amittere (quod quid aliud est quam civiliter mori) quia caput populi principem vel regem sui patrimonii visceribus adjuverunt. Facilius onus hoc fert princeps de largo erogaturus, & ipsum populum ad hoc adjutorem habiturus, quam privati, ab omnibus relicti, & de mediocri patrimonio, quod optime collocatum putabant, perdituri. Pudor est populi principem habuisse conturbatorem. Mala commendatio novi principatus est, famam & existimationem defuncti non tueri. [Vir Doctissimus heic mutat statum quæstionis, eaque impugnat, quæ Auctor noster nequaquam statuit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. VII. §. 12. *Not.* 4. Vide infra Cap. XIV. §. 11. & 12. *J. B.*]

1 *Optimo jure*] Vide ad *Liv.* 9, 34.

2 *Non ob hoc*] Ut tanquam heres id demum haberet successor, quod superest, soluto ære alieno. l. 11. D. *de jure fisci.*

3 *Ut certi quid*] Ne periclitaretur regnum vacua vel dubia possessione, utque successor esset venerabilior communicata cum eo per consanguinitatem decessoris majestate: & quia credibile est in spem regni educatos necessariis ad id artibus diligentius instrui.

4 *Ob acceptum*] A suis & illorum majoribus transmissum ipsum regnum. *Supr.* n. 9. Hoc pertinet etiam ad eos, qui liberi non sunt.

XX. Ubi vero mos succedendi diversus est in 5 allodiis & feudis, si regnum non sit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamsi postea 6 hominium pro eo præstetur, succeditur ex lege, qua in allodiis succedebatur tempore regni instituti.

XXI. In iis autem regnis, quæ primitus data sunt in feudum ab eo, qui plene dominus erat, sequenda erit lex successionis feudalis; non semper 7 Langobardica illa quam perscriptam habemus, sed quæ in gente quaque recepta fuit, quo tempore data est prima vestitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, suas singuli leges aut mores de feudis, non minus quam Langobardi, habuerunt.

XXII. 1. Frequens autem in regnis est alia quædam successio, non hereditaria, sed quæ 1 linealis [a] dicitur; in qua observari solet non jus illud subitionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem quasi

[a] Cognatica.

GROTII.

1 *Linealis*] Vide Cardinalem *Tuschum* pract. concl. 88. verbo *regni successio: Guilielmum de Montisferrato* de successionibus regum, qui liber est in Oceano Juris. *Peregrinum* de jure fisci lib. I. tit. II. n. 48. & lib. V. tit. I. n. 109. Vide exempla talis successionis in Norvagico regno apud eruditissimum summæque diligentiæ virum *Johannem Pontanum* historiæ Danicæ libro IX. (*Pag.* 514, 515.) consuetudinibus Normanniæ de propinquioritate heredum: & apud *Johannem Serranum* in Ludovico Grosso, super controversia Borboniensi. *Argentræus* historia Britannica libro VI. c. 4. *In successionibus liberi primogeniti, sive sint masculi aut femellæ, & similiter liberi secundogenitorum, si primogeniti absque liberis ex proprio corpore decesserint, in successione feudorum jure primogenituræ repræsentant personas patrum suorum, & veniunt ad talia jura successionum & primogenituræ, sicut eorum patres si viverent, eorum patruos, avunculos excludendo, secundum generalem & notoriam consuetudinem, tam in successionibus per rectam lineam, quam a latere obvenientibus: & de usu & consuetudine ante dicta filia succedit in feudis, sive sint Ducatus, Comitatus, Perriæ, aut Baroniæ, quantumcunque magni & nobiles, & quod ita evenerat in Comitatibus Artesii, Campaniæ, Tolosæ, & Britanniæ.* Talis ordo succedendi præscriptus Marchæ Mantuanæ ab Imperatore Sigismundo anno CIↃ CCCC XXXII. Et a Carolo Quinto Imperatore, & rege Hispaniæ Philippo II. in regnis suis ac principatibus, annis CIↃ IↃ LIV. & CIↃ IↃ XCIV.

GRONOVII.

5 *Allodiis*] *Allodium* proprium cujusque liberi hominis patrimonium. Oppositum *feudo*, quod beneficio alterius obtinetur: unde in *alode* esse & *ex beneficio* obtineri pro diversis statuuntur in *capitularibus Caroli M.*

6 *Hominium*] Quod & *homagium*, jusjurandum fidelitatis.

7 *Langobardica*] Quia Langobardorum, Germanicæ gentis, in Italia regnantium, inventum creditur jus feudorum, I, 3. 23.

GRO-

quasi 8 delatam, lege scilicet 9 ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, 10 jus quoddam verum excitante. quale scilicet jus est m in his, quæ ex 11 stipulatione *a* conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros, ex primo rege venientes, necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt, quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur 12 sexus primum, 13 deinde ætatis: Mortuorum autem jus 14 si prævaleat, transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione mortuorum in vivos, vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut, si viverent, essent, simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut 15 ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ; ad cujus exemplum etiam 16 majoratus *b* jura in eo regno constituta sunt.

2. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit 17 ex ordine qui in publicis cœtibus

a §. *Sub cond.* 4. *Inst. de V. O.*

b *Covar. t.* 2. *pract. q. c.* 38. *num.* 6. *Molin. de primogen. Hisp. cap.* 8.

GROTII.

m *In his, quæ ex stipulatione conditionata debentur*] Item in legatis, quorum dies cessit, non venit. [Vid. *L.* 5. *princ. D. Quando dies Legat.* &c.]

GRONOVII.

8 *Delatam lege*] Qua futurus regni heres, si, qui præcedit & regnat, prior mortuus fuisset, etsi moriatur ante regnantem, nec ad regnum pervenerit, jus tamen in regno succedendi transfert in heredem suum, quasi revera possedisset. Qui semel proximus fuit, etsi non regnavit, ejus posteri, quamdiu supersunt, excludunt alios propiores.

9 *Ex spe*] Qua destinabatur successurus, qui obiit, si locus vacuus esset factus ante mortem ejus.

10 *Jus quoddam verum*] Ut mortuorum liberis & nepotibus jus sit ex eo, quod illis deberetur, si vivi essent.

11 *Stipulatione conditionata*] §. 4. Instit. *de verbor. oblig.*

12 *Sexus primum*] Ut primo mares, deinde fœminæ.

13 *Deinde ætatis*] Ut primò majores, post minores annis.

14 *Si prævaleat*] Si ille, qui mortuus est, siquidem superstes foret, deberet succedere ante illos, qui vivunt.

15 *Ob sexum & ætatem*] Ubi paris gradus sunt mas & fœmina, mas præfertur: si fœmina propior aut fœminæ propioris liberi, præferuntur mari remotiori.

16 *Majoratus jura*] 2, 4. 10.

17 *Ex ordine qui in*] Ex consensu in comitiis. [Nescio quid sibi velit Vir Doctissimus. Scripserat forte, *Ex consessu in Comitiis.* Sed ne sic quidem mens Auctoris nostri recte explicatur: qui loquitur de iis Cœtibus sive Conciliis publicis, in quæ semel recepti jus suum ad heredes transferunt. *J. B.*]

GRO-

tibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit 18 spem a lege in jus animatam, ita ut a morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum, qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo n successio 19 juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus a cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo possessore remotissimo gradu distant, dum a primo rege descendant. Est & o ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. p Possunt & alii successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, 20 q ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi suc-

GROTII.

n *Successio juris Francici*] Vetus testimonium moris hujus Francici habes apud *Agathiam* libro I. (*Cap.* 7.) Eadem fuit successio in Davidis stirpe post Solomonem. Vide I *Paralip.* XXIII, 3.

o *Ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica*] Ut in Provincia Narbonensi. Vide *Serranum* Carolo VII. (de Comitatu *Commingensi*, pag. 322, 323. *Edit. Paris.* 1627.) Ex tali credo lege Theudericho sine liberis defuncto sororis filius Athalaricus successit. [PROCOP. Gothic. L. I. c. 2.] Videtur & in Arragonia id olim valuisse.

p *Possunt & alii successionum modi introduci*] Apud Æthiopes olim regibus succedebant sororum filii, narrante *Nicolao Damasceno.* (*pag.* 518. *Excerpt. Peiresc.*) Idem apud Pictos usurpatum, semperque successisse cognatos per fœminas notat *Beda. Tacitus* de Germanis: *Sororum filiis apud avunculum idem, qui apud patrem, honor. Quidam sanctiorem arctioremque hunc nexum sanguinis arbitrantur.* (Germ. c. 20.) Apud Indos quosdam idem fieri docet nos *Osorius*, & alii.

GRONOVII.

18 *Spem a lege in jus*] Futuram successionem, per interpretationem legis, accipi quasi extitisset, & effectum habere.

19 *Juris Francici*] Ex lege Salica. De terra Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat: sed ad virilem sexum tota terræ hereditas perveniat.

20 *Ut qui sibi quoque*] Ut semper ætate proximus defuncto succedat. Hoc placuit in Demetrio Nicanore. *Justin.* 34, 3. in Mithridate Partho, idem 41, 5. in regno Numidiæ Massæsulorum, *Livius* 29, 29.

GROTII.

q *Ut qui sibi quoque tempore futuri sunt*

ſuccedant in regnum, ſicut apud Numidas *a* olim, puto tali ex cauſa, fratres liberis ultimi poſſeſſoris præferebantur. Idem in Arabia Felice uſurpatum olim fuiſſe ex Strabone *b* colligo. De Taurica Cherſoneſo idem recentiores prodidere: nec ita dudum eſt cum *1* apud Afros Maroci & Feſſæ reges idem eſt factitatum. Atque hoc in dubio obſervandum in *21* fideicommiſſo

a Livius, XXIX, 29.
b Lib. XVI. pag. 783.

ſunt proximi] Id in Africa obtinuit ex Gizerichi teſtamento. *Procopius* Vandalicorum primo: χρόνον δὲ ὀλίγον Γιζέριχος ἐπιβιοὺς ἐτελεύτα, πόρρω που ἤδη ἡλικίας ἥκων, διαθήκας διαθέμενος, ἐν αἷς ἄλλα τε πολλὰ Βανδίλοις ἐπέσκηψε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀεὶ Βανδίλων εἰς τοῦτον ἰέναι, ὃς ἂν ἐν γένει ἄρρενος αὐτῷ Γιζερίχῳ κατὰ γένος προσήκων, πρῶτος ἂν ἁπάντων τῶν αὐτοῦ συγγενῶν τὴν ἡλικίαν τύχοι· *Aliquanto poſt tempore Gizerichus obiit, multa jam ætate, facto teſtamento, quo tam multa alia præceperat Vandalis, tum regnum Vandalicum ſemper venire voluit ad eum qui per lineam maſculinam ipſi Gizericho genere proximus, & inter proximos maximus eſſet ætate.* (Cap. 7.) Jornandes: *Gizerichus, diu regnans, ante obitum ſuorum filiorum agmine accito ordinavit, ne inter ipſos de regni ambitione eſſet diſſenſio, ſed ordine quisque & gradu ſuo aliis ſuperveniret, id eſt ſeniori ſuo filio fieret ſequens ſucceſſor, & rurſus ei poſterior ejus.* (Cap. 33.) *Victor Uticenſis* lib. II. *Cui ſecundum conſtitutionem Gizerichi regis, eo quod major omnibus eſſet, regnum inter nepotes potiſſimum debebatur.* Hic ſemper ſpectatur non poſſeſſor ultimus, ſed primus regni acquiſitor. quod ſuccedendi genus ex ipſane Africa ſumſerit Gizerichus, ubi id valuiſſe in textu oſtendimus, an vero a quibusdam Septentrionis noſtri populis, dubitari poteſt. Nam & apud Langobardos Vaaci regi filios relinquenti non aliquis filiorum ſuccedere debebat, ſed ejusdem generis Riſiulphus. teſtis *Procopius* Gothicorum III. (Cap. 35.) Et in Hungariæ regnum mortuo Iatra non liberis ejus ſed fratri jus fuiſſe narrat *Nicetas Choniates* de rebus Manuëlis libro IV. (*Cap.* 1.) Neſcio an eodem pertineat recepta apud Patzinacitas ſucceſſio, ſed obſcurius propoſita a *Conſtantino Porphyrogenneto* de adminiſtratione Imperii c. XXXVII. In Dania idem obſervatum tradit *Crantzius* Danicorum IV. & Suedicorum V. Etiam Albæ ſucceſſit Æneæ non Iulus Aſcanio majore filio Æneæ natus, ſed alter filius Æneæ Silvius. [Vide *Dion. Halicarn.* Antiq. Rom. Lib. I. c. 70. & *Aurel. Victor.* De orig. gentis Roman. c. 17.]

1 *Apud Afros Maroci & Feſſæ reges*] *Livius* de Maſiniſſa: *Militante eo pro Carthaginienſibus in Hiſpania, pater ejus moritur: (Galbæ nomen erat:) regnum ad fratrem regis Defalcen (mos ita apud Numidas eſt) pervenit.* [Idem locus eſt, qui in contextu indicatur, *Lib.* XXIX. c. 29.] De Mauritania omni vide *Marianam* libro XXIX. (Cap. 22.) Hinc ſumto exemplo etiam apud Saracenos, qui ex Africa in Hiſpaniam venerant, fratres prælati filiis ad tempora Abderamenis; *Rodericus Toletanus* hiſtoriæ Arabum c. 6. *Thuanus* hiſtoriarum libro LXV. in anno CIↃ IↃ LXXVIII. de Hamete: *Quippe patris teſtamento ad regnum ordine poſt fratres vocatus, excluſis illorum filiis.* Idem ſuccedendi genus valuiſſe & in Mexicano, & in Peruano regno ex hiſtoriis illorum locorum obſervo.

GRONOVII.

21 *Fideicommiſſo quod familiæ*] Non uni perſonæ niſi fruendum, cæterum non alienandum, ſed a primo fideicommiſſario ad ſecundum, a ſecundo ad tertium, & deinceps aliquem e familia eadem transferendum l. 54. D. *ad l. Falcid.*

a L. Cum ita legatar. 32. §. in fideicommisso. 6. D. de leg. 2.
b Covar. Pract. quaest. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

misso quod familiae relinquitur, verior est sententia, Romanis a quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes b aliò detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quae ob differentes jurisconsultorum sententias difficillimae putantur.

XXV. Primum quaeritur an filius a patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, 22 patrimonialia, a non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est, quin exheredatio procedat, cum a bonis aliis nihil differant: atque ideo quae legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullae proferantur leges aut mores, tamen naturaliter s licita erit exheredatio 23 usque ad alimenta; aut etiam 24 sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde ali possit. Sic Ruben a Jacobo 25 ob culpam privatus est jure * primi nati, 26 Adonia regno t a Davide. Imo etiam pro tacite exheredato habebitur, c qui grave crimen commiserit in patrem, (oo) si nulla sunt condonatae culpae indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia

c L. 88. §. 11. D. de leg. 2. l. Filio. 3. §. Sejo, 11. D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto.

GROTII.

s *Licita erit exheredatio*] De tali regno intelligendum quod ait *Baldus* in prooemio decretalium Gregorii, a rege successorem posse eligi è liberis quem velit. Exemplum est etiam in Mexicana historia.

t *A Davide*] Erat enim regnum illud velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono. [At non ob culpam exclusus est regno *Adonia*. Antequàm enim regiam dignitatem adfectasset, jam *David* pollicitus erat *Bathseba*, matri *Solomonis*, se hunc successorem suum declaraturum, fidemque datam jurejurando firmarat, 1 *Reg.* 1, 17. quod Deus etiam sibi placere significaverat, 2 *Paralip.* XXII, 9. 10. 11. Deinde Reges Hebraeorum in designando Successore suo liberrimè egisse, & nullam ferè ordinis nascendi rationem habuisse, ex totâ Historiâ Sacrâ adparet. *J. B.*]

GRONOVII.

22 *Patrimonialia*] 2, 6. 3. in quae plenum jus habet testator, ut privatus in patrimonium.

23 *Usque ad alimenta*] Qualis quam minatur Chremes filio, *Terent.* Heauton. 5, 2. 15. ut sit nihil, nisi victus, vestitus, tectum, quo se recipiet.

24 *Sine ea exceptione*] Ne alimentis quidem relictis: ut Augustum filiam Juliam tractasse voluit credi Tiberius. *Suet.* c. 50.

25 *Ob culpam*] Quod patris concubinam Bilham vitiasset. *Genes.* 36, 22. & 49, 4.

26 *Adonia*] Quod vivo patre regnum adfectasset. 1 *Reg.* 1, 5.

* In omnibus Edd. quae vivo Auctore prodierunt, heic legitur: *primi natus.* Et videtur ita voluisse in casu secundo uti substantivo *natus*, obsoleto extra casum sextum. *J. B.*

(oo) Durum hoc est nimis: & merito ab Interpretibus Auctor noster heic reprehenditur. In dubio potius adfectus paternus mitiorem partem sequi jubet. Legum ex Jure Civili in ora libri indicatarum species planè diversae sunt, ut in Notis Gallicis fuse ostendimus. *J. B.*

GRO-

quia populus viam quidem elegit hereditariam, u sed hereditariam 27 ab intestato. Multo minus procedet exheredatio in lineali successione, ubi 28 nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad singulos, præscripto ordine.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut jus succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis, magis controversum, sed quod eadem distinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus a se abdicat, in liberos nihil potest transferre. at in lineali successione patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt 29 jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest quin ad illos quoque 30 suo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat 31 de transmissione quod diximus: est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes, quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione 32 supra diximus.

XXVII. 1. 33 Solet & hoc quæri, an de successione regni ju-

GROTII.

u *Sed hereditariam ab intestato*] Non testamento: non adoptione. Vide de Neapolitano regno *Marianam* libro XX.

GRONOVII.

27 *Ab intestato*] Ita ut de regno testandi arbitrium regi non permiserit.

28 *Nulla imitatione*] Quia in ea non succedunt, tanquam heredes defuncti regis, sed quasi singulos populus olim designasset & creasset.

29 *Jus proprium*] Non dependens a statu parentis.

30 *Suo tempore*] Ubi nati fuerint.

31 *De transmissione*] Quod non possit videri transire, quæ cessavit & abrupta est in abdicante ultimo possessore.

32 *Supra diximus*] 2, 3. 19.

33 *Solet & hoc &c.*] Negat vel regem nunc regentem, vel populum de successione per transmissionem incerta, inter duos judicare posse judicio jurisdictionis. An hoc non est regem vel principem cogere, ut belli civilis semina relinquat, & vivus vidensque crescere sinat, cum possit in radice exstinguere? Quid si sic argumentemur. Cujus officium est consulere populo & pacem ei præstare, non modo in præsens, sed etiam in longitudinem, quantum humanitus provideri potest, ejus est cognoscere de successione, præsertim inter cognatos, ut nunc est, subjectos suos. Atqui. ergo. Ille excipit jurisdictionem non esse, nisi apud superiorem, non modo personæ, sed vel maxime causæ respectu.

Quod si sic obluctemur: de quocunque jure ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem haber, de eo potest cognoscere ac debet rex regnans. Causa successionis, de qua quæritur, est jus, de quo ambigitur in regno, quod vivum & regnantem regem habet.

Neque enim dici poteſt, hoc jus demum naſci poſt mortem regnantis, ob ea quæ ipſe tradidit num. 22. Extitit enim ex quo illi pars familiæ ſunt facti, & ambigere cœperunt, ex quo uterque ſpem & potiores partes ſibi tribuit, etſi poſt mortem regnantis exercitium iſtius juris demum exiſtat. Sic Darius Hyſtaſpis, ut vult *Herodotus*, inter Artabazanem & Xerxem filios cognovit, & hanc jurisdictionem, & illi, & omnis Perſarum populus ratam habuerunt. Sic Darius Nothus inter Artaxerxem & Cyrum minorem: Cyrus, cui judicium patris injuria videbatur, quique propterea improbo bello fratrem aggreſſus eſt, dignos conatibus eventus habuit. Rationem, quare ſucceſſionis cauſa non ſit ſub jurisdictione Regis nunc regnantis, edit ancipitem, & periculoſiſſimæ ſententiæ. Quia Rex nunc regnans nulla lege ſucceſſorem obligare poſſit. Hoc enim ſi verum eſt, prorſus gratuito bonus eſt ſucceſſor, & omnia pacta, fœdera, contractus, privilegia conceſſa revocandi jus eſt ſucceſſori, ſi libuerit. Certe aliter judicavit Titus, deliciæ generis humani, qui cum ex inſtituto Tiberii omnes dehinc Cæſares beneficia a ſuperioribus conceſſa Principibus aliter rata non haberent, quam ſi eadem iidem & ipſi dediſſent, præterita omnia uno confirmavit edicto, nec a ſe peti paſſus eſt. *Sueton.* Tito cap. 5. En conditorem præclarum hujus juris Tiberium, ſed & imitatorem non meliorem habemus C. Caligulam, qui prolata Divi Julii & Auguſti de civitate Romana data diplomata, ut vetera & obſoleta delebat. *Sueton.* Cal. 38. Quid vero Lycurgus tam ineptus fuit, ut Reges Lacedæmoniorum, ante liberos & poteſtatis incircumſcriptæ, ipſe Regiæ familiæ & Regis tutor interim regnans legibus obligavit? Cur vero qui ſecuti ſunt, tam ſtulti, tam male Politici, & ignorantes juris ſui fuerunt, ut illi tam duræ moleſtæque Lycurgi diſciplinæ parerent? Poterant enim dicere cum Politicis novis Lycurgum nulla lege obligare ſucceſſorem potuiſſe. Valet hic quoque quod dictum eſt, Regem & ſucceſſorem vel deceſſorem ejus eſſe quod una perſona. Itaque qua ſe lege obligarit Rex, quæ quidem juſta ſit & ſervari poſſit, eadem ſucceſſorem tanquam ſua, donec impleatur, teneri puto. Sed hoc ſequitur ex illa magnifica doctrina, quam ſupra accepimus, ſua quoque lege neminem obligari. Imo ad impia & vetita divino, & humano jure nulla lege obligatur ſucceſſor: ad juſta & utilia omnibus modis obligatur, & quidem magis, ſi deceſſoris placitum & promiſſum interceſſit: ad juſta ob pactionem, etſi gravi & damnoſa paciſcenti, quæ tamen neceſſitas utilitasque præſens imperavit, ita, ut niſi valde ſenſim ac molliter, minimaque cum querela eorum, quorum intereſt, recedere debeat.

Succeſſio, inquit, non eſt ſub jure imperii. Concedo in illis regnis, in quibus jure ſucceditur, quamdiu lex ipſa ſufficit ad deſtinandum ſucceſſorem. At ubi ambigitur inter duos, eandem legem utroque ad ſe trahente, quis erit ejus interpres? niſi arma volet, haud dubie vel tutor legis, qui eſt vivens rex, vel auctor qui eſt populus; quidquid etiam dedignetur Grotius, etſi ad poſtremum admittat, quaſi conſilium dans, non ullum jus tribuens. Populum dicit omnem a ſe jurisdictionem in Regem & regiam familiam tranſtuliſſe, nec ullas ejus durante illa reliquias habere. Quaſi vero quod omnibus privatis conceſſum eſt, ut cum jure introducto uti non licet, regreſſus detur ad merum jus naturæ, ut etiam communia quis invadere poſſit, ut ceſſantibus judiciis, ipſe ſibi judex vindexque eſſe, id ſoli populo non liceat. Sic illudunt nobis imperii ſummi interpretes per vocabulum populi. Quidquid reges faciant, licet, quia ſunt pro populo, repræſentant populum, creditur id facere populus: tum populus poteſt omnia. Ubi aliquid populo agendum in Principem, tum pupillus, infans, omnis juris expers populus

judicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per judices datos. (pp) Negandum utrumque est de 34 judicio jurisdictonis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, 35 non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem x causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio.

2. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient 36 qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem a se jurisdictionem in regem & regiam familiam transtulit, nec ea durante ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, y non abs re erit populum qui nunc est, quique 37 idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit, nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex a Messeniis permisit (qq) dispicere quem ex re- *a Pauf. l. IV. c. 10.*

pulus est. Tum populo nihil vilius, & magis recte pieque faciunt, qui de arbitris conveniunt, quam populum, puta per ordines & comitia, faciunt arbitrum. Quasi quidquam magis rectum piumque sit, quam non invitis imperare. Dein rectum illud piumque ab eo, qui vires & factionem habet, quomodo exspectabo?

GROTII.

x *Causa successionis non subjecta regi*] De Galliæ regno vide *Thuanum* libro CV. anno CIↃIↃXCIII. vide & *Guicciardinum*.

y *Non abs re erit populum*] Sive in conventu Ordinum, ut factum in Anglia & Scotia, teste *Camdeno* in annis CIↃIↃLXXI. & LXXII. sive per delegatos ad id negotium, ut factum in Arragonia teste *Mariana* libro XX.

GRONOVII.

34 *Judicio jurisdictionis*] Quod habeat vim definitivam & imperantem, ut cum prætor jus dicit inter partes.

35 *Non nuda ratione*] Intellige superiorem, non tantum eo, quod illi subjecta sit persona litigans, sed & imprimis, quod ad forum ejus causa pertineat.

36 *Qui jus vindicant*] Certant, & singuli contra alios sibi successionem deberi contendunt.

37 *Idem cum eo*] 2, 9. 3.

(pp) Populi est omnino judicium, qui hoc casu, salvo jure successionis, interim quasi sui juris sit, quantum necesse est ad litem dirimendam. Quâ de re plenius egimus in nostris ad hunc locum Notis Gallicis. *Gronovius* tamen in Notâ suâ diffusa, quod alibi haud semel fecisse vidimus, heic etiam mirè cavillatur. *J. B.*

(qq) Ita quidem Interpres *Pausaniæ: Regnum populi arbitrio permisit:* sed aliud Græca significant: Ἐυφαεῖ δὲ ȣ̓κ ὄντων παιδίων, τ̔ αἱρεθέντα ὑπὸ τȣ͂ δήμȣ κατελέλειπτο ἔχειν

regali Æpytidarum genere regnare oporteret: & de Xerxis & Artabazanis *a* controversia 38 populus cognovit.

a Just. lib. II. c. 2. Plut. de amor. frat. p. 488.

XXVIII. Ut ad alia veniamus, *b* filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris, in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium, qui 39 ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione 40 simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec 41 ex post facto cessat, 42 nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter 43 Cyrum z & Arsicam, in Judæa inter *c* Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit; & in Germania, non sine armis tamen, a inter Ottonem primum & Henricum.

b Hotom. Ill. q. 2. Tir. de prim. q. 94. 31.

c Joseph. Antiq. Jud. Lib. XVI. Cap. 3. §. 3. & Cap. 4. §. 6. Ed. Hudson.

XXIX.

τ' ἀρχήν. *Quum* Euphaës *nullos haberet liberos, relinquebatur ut ille succederet in imperium, qui à Populo electus futurus esset*, id est, eo res omnino deveniebat. Ut proinde innuat *Pausanias*, Populum usum esse suo jure, neque ex concessione Regis tunc regnantis arbitrium illud nactum esse. Ceterum, ut heic κατελείπετο, ita λείπετο sumitur apud *Polybium*, Lib. VI. Cap. 54. Eodem sensu est apud *Epictetum*, Enchirid. Cap. 73. ἀπολείπεται. (Cap. 46. *Edit. Meibom*) J. B.]

GROTII.

z *Et Arsicam*] Cui nomen factum Artaxerxi Mnemoni. Vide *Plutarchum* Artaxerxe.

GRONOVII.

38 *Populus cognovit*] *Herodotus* scribit ipsum Darium inter liberos cognovisse, quod repetere in Græciam expeditionem vellet, nec liceret regi Persarum in expeditionem ire, nisi successore declarato, libro 7. *Justin.* Artaphernem patruum domi audita causa Xerxem præposuisse, lib. 2.

39 *Ante primam*] Priusquam feudum conferretur in patrem.

40 *Simul atque regnum*] Statim, ex quo regnum in familia fixum est, omnibus ejus familiæ partibus jam existentibus spes succedendi loco vacuo facto data est.

41 *Ex post facto*] Ex eo quod alii subnascuntur.

42 *Nisi quod ex privilegio*] Si non existat nisi filia, tamdiu spes successionis incerta est, quamdiu ei frater gigni potest, quippe qui præferatur.

43 *Cyrum & Arsicam*] Cyrum minorem & illum qui postea Artaxerxes Mnemon dictus Darii secundi heres.

GROTII.

a *Inter Ottonem primum & Henricum*] Vide hac de re *Sigebertum*, & notata ad librum III. Wittikindi.

Ba-

XXIX. Quod autem 44 Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse 45 Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam b in Perside Xerxes, qui contra fratrem 46 Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus *a* notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset, ut jam attigimus, 47 inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum, Darii & Parisatidis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est.

a Lib. VII. c. 3.

XXX. I. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus, c an 48 nepos ex filio priore filio posteriori sit præferendus. *b* Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam ha-

b Hott. Ill. q. 3. *Tiraq. de prim. q.* 40. *Molin. de prim. l.* III. *c.* 6.

Bajazetes, & Gemes, inter se de Turcico regno certarunt; major natu Bajazetes, at Gemes natus imperanti, prævaluit Bajazetes. *Mariana* libro XXIV. (*Cap.* 21.) Constantinus Ducas imperium reliquit filiis, quorum duo privato erant geniti, tertius πορφυρογέννητος. Zonaras. (*Lib.* XVIII. *Cap.* 9. *Ed. Reg.*) Vide *Corsetum* tract. de prole regali III. parte, quæstione 26.

b *In Perside Xerxes*] Imo & Xerxi socius regni factus Artaxerxes, non autem Darius & Hystaspes, majores, sed ante adeptum imperium geniti. [Vide PETAVIUM, *Doctrin. Tempor.* Lib. X. c. 25. & *Rationar.* Part. II. Lib. III. c. 10.] At forte verum est regnum Persidis pependisse a populi suffragiis, sed intra gentem regiam conclusis. Nam id de Arsacidis, qui Parthi Persis imperavere, tradidit *Ammianus* libro XXIII. (c. 6. p. 397. *Ed. Vales. Gron.*) & de Persis, qui iisdem Parthis successere, *Zonaras* in Justino. [*Lib.* XIV. *Cap.* 5. ubi id tantum dicit, *Cavadem*, *Persarum* Regem, *Chosroæ* filio suo natu minimo destinasse imperium, exclusis filiis natu majoribus.]

c *An nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus*] Vide *Choppinum* de Domanio lib. II. *Thomam Grammaticum* decisione Neapolitana I. *Johannem le Cirier* de Primogenitura, qui liber insertus est in Oceanum juris. *Marianam* libro XX. (Cap. 3.) & libro XXVI. *Cromerum* libro XXX.

GRONOVII.

44 *Spartæ aliter*] *Herod.* lib. 7. initio.

45 *Ludovicus*] Sforza cognomento. *Paul. Jovius* 2. hist. p. 39.

46 *Artabazanem*] Sic vocatur *Herodoto* 7. qui *Justino* Ariamenes, 2.

47 *Inter Artaxerxem*] Hic *Artaxerxem* vocat, quem pr. num. vocavit *Arsicam*, quasi duæ essent historiæ diversæ, cum sit eadem, & ille, qui prius appellabatur *Arsica*, mutato nomine diceretur *Artaxerxes*. [Immo Auctor se pro una eademque historia habere manifesto innuit. Nec scio, qua de caussa contrarium in mentem venerit Viro Eruditissimo. *J. B.*]

48 *Nepos ex filio*] Ut inter Archagathum Archagathi F. Agathoclis N. & Agathoclem ejusdem Siciliæ tyranni filium. *Justin.* 23, 2. inter Antiochum Eupatora & Demetrium Sotera. 34, 2.

habet: ibi enim 49 mortui pro vivis habentur in hoc, ut jus in liberos transmittant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, ut deferatur linea. At in hereditariis dividuis 50 concurrent ad [a] partes, nisi in istis regionibus, ubi 51 subitio in locum non observatur, [d] ut olim in Germania apud populos plerosque. sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus.

a *Wittich. Sax. hist.* II. pag. 18. *Ed. Wech.* 1577. *Molin. de prim. l.* III. c. 8.

2. Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege 52 proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt; quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favorabili 53 dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non 54 vulgarem tantum, sed & 55 artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis 56 mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is 57 quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe 58 juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam 59 in ætatis privilegium non succedi in regnis hereditariis supra diximus. Apud Corinthios succedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ

τῶ

GROTII

d *Ut olim in Germania*] Vide quæ supra notavimus ad §. XI. Ea de causa olim in Palatinatu prælatus Rupertus minor Ruperto alteri venienti ex primogenito. Vide apud *Reinkingium* lib. I. classe IV. c. XVII. n. 35.

GRONOVII.

49 *Mortui pro vivis*] Defuncti, qui spem habuerunt successionis, & successissent, si illi, qui præcedebant eos, superstites fuissent, considerantur, quasi revera successerint, & illorum liberi alios excludunt.

50 *Concurrent ad partes*] Nepos ex priore filio partem sui patris, si viveret, accipiet.

51 *Subitio in*] *Repræsentatio* vel *successio in stirpes.*

52 *Proximi*] Quæ vox videri posset favere filio minori contra majoris fratris nepotem: nam filius utique propior quam nepos.

53 *Dictionum*] *Alciat.* 8. Parerg. 15.

54 *Vulgarem*] Quæ apud omnes recepta est.

55 *Artificialem*] Quam docti per interpretationem fecerunt.

56 *Mors civilis*] Cum civitas & libertas adimitur.

57 *Quem lex in*] Nepos v. g. repræsentans patrem.

58 *Juris effectu*] Etsi natura differant.

59 *In ætatis privilegium*] Majoratus jus non transfertur ad filium, ut patruo præferatur, quia pater ejus prælatus est.

GRO-

τῶ ἐκγόνων, ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud [a] Vandalos, cauto ut hæres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu, [e] prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic [b] 60 in Sicilia 61 Robertus prælatus est 62 Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hereditarium.

3. Exstat similis successionis vetus in Francorum [c] regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi 63 ad Heraclidas regno delato similis exstitit successio linealis agnatica. Ideo [d] Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia [f] Joannes Eduardi

[a] *Procop. bell. Vand.* Lib. I. c. 7, 8.

[b] *Conr. Vicerius vita Hen.* VII.

[c] *Aymo. lib.* III. *c.* 62.

[d] *Plutarch. Lycurg.* p. 40. *Justin.* III, 2. *Pausan.* L. III. c. 6.

GROTII.

[e] *Prælatus filius secundus natu major filii primi filio*] Honoricus Genzonis filius Gundemundo. De tali successione vide quæ supra in textu & Notis §. XXIV. [*Honoricus*, sive *Hounericus*, non autem *Henricus*, (ut hactenus fuerat in omnibus Edd. mendo Typographico) frater erat junior *Genzonis* præmortui, non filius: *Gundemundus* vero, filius *Genzonis*. Dicendum igitur erat, *Honoricum*, filium *Gizerici* natu minorem, prælatum fuisse *Gundemundo*, fratris natu majoris *Genzonis* filio: sicque exemplum veritati historiæ, simul & argumento, congruit. Vide locum *Procopii*, adcuratius laudatum, quàm à *Grotio* fuerat, & à BODINO, *De Rep.* Lib. VI. c. 5. pag. 1145. unde errorem hausisse videtur noster. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Conr. Vicerius vita Henr. VII*] p. 463. *Reuberi.*

61 *Robertus*] Caroli II. filius.

62 *Martelli*] Caroli Martelli.

63 *Ad Heraclidas*] Hæc verba repugnant superioribus num. 29. Nam quod ait Spartæ factum, ut nato ante regnum præferatur natus jam regi, id in successione lineari agnatica locum non habet, in qua transmittitur etiam spes successionis adjuta lege, sup. n. 22. & 23. Neque excusat Auctorem, quod addit, regno ad Heraclidas delato, nam quod relatum est num. 29. dicit apud *Herodotum* Heraclides Demaratus, tanquam obtinens etiam inter Heraclidas. Cleonymus autem repudiatus est, non ob legem successionis, sed propter mores & violentum ingenium: quare ille, quod injuriam sibi factam putaret, impulit Pyrrhum ad bellum Spartiatis inferendum. *Plutarch.* Pyrrh.

GROTII.

[f] *Johannes Eduardi nepos*] Vide *Serranum* (pag. 196.) Carolo Sapiente: & *Marianam* libro XVIII. qui ab Eduardi filiis ne controversiam quidem motam ait. (c. 1.) Idem *Mariana* cum libro XIV. (*Cap.* 8.) egisset de controversia inter Alfonsi filium & nepotem ex filio, a conventu ait pro Sanctio filio pronuntiatum, incertum jure an injuria. [*Johannem* Auctor noster dixit, pro Ri-

di nepos ex primogenito, ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, 64 & fratris majoris filium: nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successionem 65 in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, g in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis 66 nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis 67 περνόμιον vocat [a] Justinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa.

a Nov. 118. c. 3.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait; recte, non in lineali tantum successione, sed & in [b] hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis 68 gradum naturalem spectant: is his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior.

b L. Tutela, 3. §. sed si aliquis, 5. D. de leg. tutoribus.

XXXIII. Addit, nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione, quæ etiam inter liberos 69 gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit, minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; h quod in lineali cognatica successione ve-

Richardo, ut vel ex Historicis heic laudatis manifestum est. *Joannes* unus fuit è patruis *Richardi;* alter vocabatur *Edmundus*, non *Hemon.* Vide POLYDOR. VIRGIL. *Hist. Angl.* Lib. XX. *init.* & Clariss. CLERICI *Bibl. Select.* Tom. XXVI. pag. 1, & seqq. *J. B.*]

g *In partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est*] Vide de Joanne & Arto *Serranum* in Philippo Augusto. Idem in Britannia Armorica pro lineali successione judicatum narrat in Philippo Valesio & Carolo VIII. (Pag. 165. & 422. De prioribus autem p. 118.)

h *Quod in lineali successione verum est*] Idque in Lusitania probat *Mariana* libro XXVI. Tamen contra id Emanuëlem ait Imperatori Maximiliano prælatum, gentis studiis. (*Cap.* 11.) Sic idem libro XII. quod in Castellæ regno Ferdinandus filius Berengariæ sororis minoris defuncti regis Henrici prælatus est Blancæ, sorori majori ejusdem regis, Galliæ odio factum ait, in quam Blanca innupserat. (*Cap.* 7.)

GRONOVII.

64 *Et fratris majoris*] Si rex moriens sine liberis relinquat ex proximo fratre, etiam mortuo, filium & fratrem tertium.

65 *In gradum mortui*] Nepotem ex filio, qui ante possessum regnum obiit, præferri patruo, ubi non fratris majoris filius præfertur fratri minori.

66 *Nempe avitis*] Non noviter quæsitis.

67 Περνόμιον] Privilegium.

68 *Gradum naturalem*] Ordinem nascendi.

69 *Gradum solum*] Non etiam sexum.

GRO-

verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito 70 filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

XXXVI. a Atque ideo i in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

a *Illesca, l. IV. hist. Pont. cap. 19. Afflict. c. 1. col. 5. n. 20. de natura succed. Aguirr. apol. n. 82.*

GROTII.

i *In Arragoniæ regno*] Olim ibi creditum ait *Mariana*, fratrem regis, non filias, debere succedere. Postea vero linealem successionem ita placuisse, ut sororis filius iis, qui ex fratre, sed remotiore gradu, veniebant, præferretur: libris XV, 13. XIX, 21. XX, 2. & 8. Idem libro XXIV. de Alfonso agens: (C. 18.) *Ad Arragonii regni hereditatem nepotes Ferdinandi filiis: ex filia etiam, si mascula proles deesset, filiabus ejusdem præferendos sanxit*; additque: *Sic sæpe ad regum arbitrium jura regnandi commutantur.* Vide eundem *Marianam* libro XXVII, 3.

GRONOVII.

70 *Filium*] Suum patruum.

CAPUT VIII.

De acquisitionibus, quæ vulgo dicuntur juris gentium.

I. *Multa dici juris gentium, quæ, si proprie loquamur, talia non sint.*
II. *Pisces & feras stagnis aut vivariis inclusas in dominio esse jure naturali, contra quam jure Romano proditum est.*
III. *Feras si aufugerint non desinere eorum esse, qui ceperant, si recte agnosci possint.*
IV. *Possessio an per instrumenta acquiratur, & quomodo.*
V. *Ut feræ regum sint, non esse contra jus gentium.*
VI. *Rerum aliarum hero carentium quomodo acquiratur possessio.*
VII. *Thesaurus cui cedat naturaliter: & legum circa hoc varietas.*
VIII. *Quæ jure Romano de insulis & alluvionibus sunt prodita, nec naturalia esse, nec juris gentium.*
IX. *Naturaliter insulam in flumine & alveum exsiccatum ejus esse, cujus est flumen aut pars fluminis, id est, populi.*
X. *Inundatione naturaliter dominium agri non amitti.*

XI.

XI. *Alluviones quoque in dubio esse populi.*
XII. *Sed concessas videri his, quorum agri alium finem quam flumen non habent:*
XIII. *Idem censendum de relicta ripa & siccata alvei parte.*
XIV. *Quid pro alluvione, quid pro insula habendum.*
XV. *Quando vasallis cedant alluviones.*
XVI. *Solvuntur argumenta quibus Romani jus suum quasi naturale defendunt.*
XVII. *Via naturaliter alluvionem impedit.*
XVIII. *Naturale non esse ut partus solum ventrem sequatur.*
XIX. *Naturaliter ut confusione, ita specificatione ex materia aliena rem fieri communem:*
XX. *Etiam si materia mala fide attrectata sit.*
XXI. *Naturale non esse ut per prævalentiam res minor potiori cedat: ubi & alii Romanorum jurisprudentium errores notantur.*
XXII. *Naturaliter ex plantatione, insitione, ædificatione in alieno communionem nasci.*
XXIII. *Possessorem naturaliter fructus suos non facere; sed impendia imputare posse:*
XXIV. *Etiam qui mala fide possidet.*
XXV. *Traditionem ad dominii translationem naturaliter non requiri.*
XXVI. *Usus hactenus dictorum.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, 1 distincto a jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure: sed de hac re rectius infra agemus, ubi belli effectus explicabuntur. Romani jurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, (aa) complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, 2 sed quod sequatur introductum jam dominium,

GRONOVII.

1 *Distincto a jure naturali*] Quia sæpe duo hæc JCC. confundunt. Dixerat autem proximi superioris capitis initio, acquisitionem derivativam, quæ lege fieret, aut naturæ, aut gentium, aut civili lege fieri.

2 *Sed quod sequatur introductum*] Quod vidit sanxitque recta ratio, ex quo intellexit utilius esse, non omnium indivisa omnia manere, sed possessiones cujusque rerum fieri propries: & quidem, priusquam ullæ leges scriptæ exstiterunt. 1, 1. 10.

(aa) Jurisconsulti Romani, ubi de modis illis adquirendi dominii agunt, non eodem sensu *Jus Gentium* intelligunt, ac Auctor noster; sed de ipso *Jure Naturali* agunt, quod recentiores Interpretes *Secundarium* vocant. Res clara est ex toto Titulo & *Institutionum*, & *Digestorum*; ubi etiam interdum illud vocant diserte *Jus Naturale*. Igitur in

nium, & legem omnem civilem antecedat, a aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo a Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis & alii notant, 3 Italiæ ac vicini populi sequebantur.

2. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium a Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus haud dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu 4 aliud lex nulla constituit. Nam & dominium a lege civili effici potest.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerva filius a pisces qui in piscina sunt possideri a nobis ait, non 5 qui in stagno: & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quæ in silvis (bb) circumseptis vagantur.

a L. possideri. 3. §. Item feras. 14. D. de acq. poss.

in eo tantum rectè reprehendit Auctor noster priscos Jurisconsultos, quòd illi nonnulla, quasi Juris Naturalis, tradant, quæ veris Juris Naturalis principiis minimè consentanea sunt. *J. B.*

GROTII.

a *Aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum*] Qualis consensus gentium incertis ex causis, etiam in aliis moribus ad jus nihil facientibus, notatur a *Plinio*, ut hominem non cremari priusquam genito dente VII, 16. ut Ionum literis uterentur, VII, 57. uti tonsoribus, VII, 59. in horarum observatione, VII, 60. genibus tribuere quandam religionem, XI, 45. fulgetra poppysmis adorare, XXVIII, 2,

GRONOVII.

3 *Italiæ ac vicini*] Quippe cum Græcæ coloniæ essent.

4 *Aliud lex nulla*] Non excepit quasdam res ab occupatione privatorum, quod publicæ essent factæ. 2, 3. 5.

5 *Qui in stagno*] Intellexit lacus, qui publicis in vectigalibus fruendi locabantur. *Festus* in *lacus Lucrinus*. *Serv.* ad 2 Georg. V, 161.

(bb) At vero in *L.* 3. §. 14. *D. De adquir. vel amitt. possess.* legendum, *quæ in silvis* NON *circumseptis vagantur*: ut, post *Franc. Hotomannum*, probat Clariss. NOODT, Obs. I, II. Ceterum de adquisitione & amissione dominii in Feras vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 5. & *seqq.* in altera præsertim Editione. *J. B.*

GRO-

tur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coërcent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα· nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ silvis privatis, & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita in dominio esse intelligantur.

a L. Quod enim. 3. §. 1. D. de acq. rer. dom.

b L. Pomponius 13. D. de acq. poss.

III. Feras simul atque 6 naturalem a libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Jurisconsulti: atqui in rebus omnibus aliis b a possessione quod incipit dominium, 7 non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius a nobis auferat, an ipsæ sese, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, b quod ob difficillimam persecutionem eas 8 pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi potest; ut si addita sunt feræ c 9 γνωρίσματα, sive d crepundia, qualia scimus habuisse cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. e Requiritur autem 10 corporalis quædam possessio ad dominium adipiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, ut recte 11 contra c Trebatium placuit. Hinc 12 proverbium: f *Aliis leporem excitasti.* Et Ovidio metamorphoseon quinto aliud est scire ubi sit, aliud reperire.

c L. Naturalem, 5. §. 1. D. De acq. rer. dom.

IV. Sed

GROTII.

b *Quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur*] יאוש Hebræis id dici notavimus supra ad caput IV. §. V.

c Γνωρίσματα] *Donatus* ad Eunuchum IV, 6. monumenta sunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα, seu σπάργανα. (Ad vers. 15.)

d *Crepundia* Usurpat hoc sensu hanc vocem apologetico *Apulejus.* (*Pag.* 64. *Ed. Pricæi.*)

e *Requiritur autem corporalis quædam possessio*] Harmenopulus lib. II. tit. I. μὴ ἑτέρωσε γὰρ τὸ τρώσαντα γενέσθαι δεσπότην τοῦ θηρίου, εἰ μὴ καὶ τοῦτο δέξεται· *non aliter enim dominus feræ fit qui vulneravit, nisi & ceperit.*

GRONOVII.

6 *Naturalem libertatem*] Evaserunt e custodia & in silvam se receperunt.

7 *Non ideo amissa*] Nam & solo animo dominium retinetur.

8 *Pro derelictis habere*] De recipiendis eis desperare, ideoque curam & voluntatem retinendi eas dimittere.

9 Γνωρίσματα] Signa & symbola, unde noscantur.

10 *Corporalis*] Ipsum ut corpus in nostra potestate sit.

11 *Contra Trebatium*] L. 5. §. 1. D. *de acq. rer. dom.*

12 *Proverbium*] In eos qui lucrum persequendo, id notum faciunt aliis, qui deinde nos occupant & præveniunt. *Ovid.* de Arte . . . . *Petronius* c. 91.

GROTII.

f *Aliis leporem excitasti*] Est apud Pe-

IV. Sed (cc) possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint: primum, ut ipsa instrumenta 13 sint in nostra potestate, deinde, ut fera ita inclusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro, [a] qui in laqueum inciderit.

V. Hæc ergo locum habebunt 14 si lex nulla civilis intervenerit: valde enim falluntur recentiores [b] Jurisconsulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim 15 naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est, si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi, cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, g sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video.[c] Nam & ibi regum procurator, (dd) quem ἴδιον λόγον vocabant, 16 vindicabat res ejus generis. Potuit autem [d] lex etiam 17 ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

a L. in laqueum, 55. D. de acq. rer. dom.

b Host. & alii in c. non est de decimis. Jason cons. 119.

c Strabo XVII.

d Covar. in c. peccatum part. 2. §. 8.

VI.

Petronium. (*Cap.* 131. *Ed. Burm.*) *Ovidius* (*Art. am.* III, 661:)

Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Langobardorum jure, qui feram ab alio vulneratam occidit aut reperit, aufert dextrum armum cum septem costis. In reliqua is qui vulneravit jus habet, sed non nisi intra horas XXIV. (*Lib.* I. *Tit.* XXII. Leg. 4, 6.)

g *Sapienter existimarunt, ab illis rebus incipiendum, quæ sine damno cujusquam tribui possunt*] Sed de vitioso usu hujus juris vide *Sarisberiensem* Policratico. (*Lib.* I. c. 4.)

GRONOVII.

13 *Sint in nostra*] Non ab alio posita vel tensa fuerint. [Minimè hoc vult Auctor: sed nihil obstare quominus quis utatur instrumentis illis, in eo loco ubi posita sunt; adeoque locum illum esse debere vel publicum, vel illius qui instrumenta posuit; aut, si alterius sit, consentiente domino ibi instrumenta collocata. *J. B.*]

14 *Si nulla lex*] Ubi non quid secus lege civili constitutum est.

15 *Naturalia non simpliciter*] Non imperata a natura, sed sic comparata, ut arbitrium servandi & mutandi hominibus relictum sit.

16 *Vindicabat*] Fisco adserebat.

17 *Ante occupationem*] Has res donare principibus: nam ubi lex non est, quæ impediat, privatorum non fiunt, nisi occupatæ, & lex sive jussus populi vel principum sine alio adminiculo satis valida est ad privatum faciendum, quod hactenus nullius fuerat.

(cc) De universo jure *Occupationis* vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. ubi in Notis, præcipuè alterius Editionis, naturam & effectus ejus accuratiùs exposuimus. *J. B.*

(dd) Procurator ille non erat veterum Regum *Ægypti* minister, sed Imperatorum Romanorum, ex eo tempore constitutus, quo in formam provinciæ regio illa redacta est: Ἄλλος δ' ἐστὶν ὁ προσαγορευόμενος

ἴδιος

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur h & alia ἀδέσποτα, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic a Acanthos (ee) insula deserta adjudicata est Chalcidensibus, qui priores intraverant, non Andriis qui priores jaculum immiserant: quia possessionis initium est 18 corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles maxime fit 19 manibus, circa res soli 20 pedibus. Scire ubi res est non est reperire, ut habemus apud Ovidium Metam. v.

a *Plut. quæst. Gr.* 29.

VII. Inter ἀδέσποτα sunt & thesauri, id est, b pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inventoris, id est, ejus, qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus i legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus 21 indicium fieri vult, & 22 oraculum consuli: & c Apollonius thesaurum quasi 23 Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, k ut domino agri thesaurus cederet, videtur col-

b *L.* III. *de acq. poss.*

c *Philostr.* II. 15. c. 39. *Ed. Olear.*

Ἴδιος λόγος, ὃς τῶν ἀδεσπότων, καὶ τῶν εἰς Καίσαρα πίπτειν ὀφειλόντων, ἐξεταστής ἐστι. STRAB. *Geogr.* Lib. XVII. pag. 797. *Ed Paris.* idemque erat, qui in Pandectis dicitur *Procurator Cæsaris vel Rationalis*, ut recte observavit *Casaubonus;* quem vide & Not. in LAMPRID. *Alex. Sever.* c. 45. & CAPITOLIN. *Maximin. duob.* c. 14. Fefellit Auctorem nostrum, quod paullo post apud *Strabonem* legitur: Ἦσαν δ' ἐν καὶ ἐπὶ τῶν βασιλέων αὗται αἱ ἀρχαί. Sed ibi agitur de Magistratibus indigenis, τῶν δ' ἐπιχωρίων ἀρχόντων, qui manifesto secernuntur à Romanis, quos Cæsares *Ægypto* imponebant. *J. B.*

(ee) Non est insula *Acanthos*, sed urbs *Macedoniæ*, prope mare, versus *sinum Strymonicum. J. B.*

GROTII.

h *Et alia ἀδέσποτα*] Balænæ ejectæ regis sunt in Lusitania. *Georgius de Cabedo* decis. Lusit. parte II. dec. XLVIII.

i *Legibus aut moribus*] Bybliorum lex, *quod non posuisti, ne tollas.* Probat id *Apollonius* apud Philostratum. [Lex non est *Bybliorum*, sed *Stagyritarum*, referente ÆLIANO, *Var. Hist.* III, 46. *Byblii* vero idem habebant in more, IV, I. p. 302. *Ed. Perizon.* Locus autem PHILOSTRATI idem est, qui in orâ libri indicatur: ubi etiam de casu tantum singulari agitur. *J. B.*]

k *Ut domino agri thesaurus cederet*] Id jus etiam Romæ obtinuisse videtur Plauti tempore. Ait enim *Callicles:* (*Trinumm.* I, 2. 141.)

Qui emisset, ejus essetne ea pecunia?

Deinde: (*Ibid.* V, 2. 22.)

Atque eum a me lege populi patrium poposceret,
Emtor ædium, thesaurum.

GRONOVII.

18 *Corporis ad corpus*] Rei, quæ adhuc libera aut saltem a nobis libera fuit, applicatio ad alias res nostras.

19 *Manibus*] Prehendendo.

20 *Pedibus*] Intrando aut circumeundo

21 *Indicium fieri*] Ab eo qui invenit.

22 *Oraculum consuli*] Cujus eum esse velit.

23 *Dei beneficium*] Sic *Justinus* appellat aurum, quod e terra fulgure proscissa emicuit. 44, 3.

GRO-

colligi posse ex Christi parabola, (ff) quæ extat Matthæi XIII. Idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia, quæ est apud *a* Philostratum libro VI. cap. XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim l historiæ m Lampridii, *b* Zonaræ, *c* Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & n in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ *d* accusari non possit 24 satis jam diximus.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant jurisconsultorum veterum rescripta, o recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, *e* ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam a naturali jure; quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, *f* & ipsi alvei simul atque a flumine derelicti sunt. qui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, *g* ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. sed ita, ut si fluvius uno recedat impetu, 25 postliminio fundus, qui mersus fuerat, ad dominum redeat; si

a Cap. 39. Ed. Olear.
b In Nerva.
c In Nicephor.
d Th. 2, 2. 66. 5. & ib. Cajet. Covar. in c. peccatum p. 3. §. 2.
e Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Connan. l. III. jur. civil. c. 5.
f L. adeo, 7. D. de acq. rer. dom.
g D. l. adeo, 7. §. 5. quod si l. ergo. l. Attius, 38. eod. tit.

GROTII.

l *Historiæ*] Vide *Tacitum* de thesauris in Africa quos Nero spe devoraverat, Annalium XVI. c. I. Vide *Philostratum* de vita Attici, (*Vit. Sophist.* II, I. 2.) quem locum *Zonaras* transcripsit in Nerva.

m *Lampridii*] In Adriano & Severo. [c. 46. sed Vita *Hadriani*, in quâ de hac re agitur, c. 18. est *Spartiani*, ut omnes norunt.]

n *In Germania*] Vide Speculum Saxonicum c. 35. *Constitutiones Siculas* Friderici lib. I. tit. LVIII. & CIII. [Nullus est Tit. 103. in eo I. Lib.] Idem Gotthis mos. Rex Theuderichus apud Cassiodorum IV, 34. *Non est cupiditas eripere quæ nullus se dominus ingemiscat amisisse.* Idem VI, 8. *Depositiones quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris applicentur ærariis, ut quia sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter offerre: sine damno siquidem inventa perdit, qui propria non amittit.*

o *Recentiorum etiam integri commentarii*] Johannis Boreo, Antonii Marsæ, Johannis Gryphiandri, præter ea quorum nomina sunt in textus margine.

GRONOVII.

24 *Satis jam diximus*] Nempe, quia potest lex horum dominium ante occupationem transtulisse.

25 *Postliminio fundus*] Quasi non fuisset inundatus, ut postliminio fingitur, qui captus abfuit, si revertatur, captus non fuisse. 3, 9.

(ff) Non satis tuto ex illa parabola hoc colligi potest. Vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 3. §. 3. Not. 2. *J. B.*

si paulatim, non item: imo proximis possessoribus accedat. quae omnia lege potuisse introduci, & p 26 utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minime concedo.

a Vide supra hoc libro c. III. in fine. IX. 1. Nam a si id 27 quod plerumque est respicimus, q (gg) prius populi terras occuparunt, 28 nec imperio tantum, sed & dominio, quam in privatos agri describerentur. *Fines*, b De benef. l. VII. c. 4. inquit b Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Sic & c De offic. l. I. c. 7. c Cicero: *Sunt autem privata nulla naturâ; sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio.* d Pag. 525. C. Dion Prusaeensis Rhodiaca: d πολλὰ ἐστιν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ ἐστι· *multa inveniri possunt quae universim civitas sua censet, in singulos autem dominos partitim divisa sunt.* e Germ. c. 26. Tacitus e de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab universis* 29 *per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quae primitus a populo sunt occupata, neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi; ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est: ita in publico utrumque est populi, aut ejus, cui populus dedit.

2. Quod autem de alveo diximus, r idem & de ripa tenendum est, quae pars ex extima alvei, id est, quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimae antiquitus fue-

GROTII.

p *Utilitate quadam muniendarum riparum*] Vide locum *Cassii* apud Aggenum Urbicum (*pag.* 56, 57. in *Auct. Rei Agrar.* Ed. Goës.) & *Boëthium* (*De Geometr.* Lib. II. pag. 1231. *Edit. Opp. Basil.* 1546.)

q *Prius terras populi occuparent*] Vide quae supra in textu & notis cap. III. §. 19.

r *Idem & de ripa tenendum est*] Sic in Gallia obtinet. *Sanction des eaux & forests* lib. II. c. I.

GRONOVII.

26 *Utilitate quadam*] Ut metu amittendae possessionis incitarentur homines ad ripas muniendas.

27 *Quod plerumque est*] Quod ordinarie contingit.

28 *Nec imperio tantum, sed & dominio*] 2, 3. 4.

29 *Per vicos*] Videtur ferri posse hoc sensu, ut certus numerus cultorum, quod hoc anno possederat, sequenti relinquere, & alio transire cogatur. *Caesar* 6. Gall. 22. & 4, 1.

(gg) Contrarium verius est. Vide quae observavimus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. §. 12. *Not.* 1. alterius Edit. Et confer quae Auctor ibi dicit de toto isto argumento. *J. B.*

fuerunt hujus generis controversiæ ob [30] depressum solum, magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis [31] per æstuum vices, semper constitit insulas, quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius judicatum est: & ratione optima nititur.

3. Nam & ipsi Romani Jurisconsulti concedunt, [a] insulam, [s] quæ in flumine [32] natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Jurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quòd hæc simul a populo occupata sunt, nec in privatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, [b] si [33] limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita demum haberet locum, [t] si flumen ipsum & cum eo alveus populo occupati non essent, sicut in mari nata insula sit occupantis.

[a] *L. 65. §. 1. & §. ult. de acquir. rer. dom. L. 1. §. 7. simili modo. D. de flum.*

[b] *L. 1. §. Si insula, 6. D. de flum.*

X. 1. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur. Nam ut maxime [34] summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; &, ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ a lacu

GROTII.

s *Quæ in flumine natat*] Descriptio natantium insularum apud *Senecam* naturalium III, 25. *Plinium* majorem lib. II. c. XCV. *Macrobium* I. Saturnalium I, 7. Elegans talium in Vadimone lacu insularum descriptio apud *Plinium* minorem lib. VIII. c. XX. & Flandricarum in libro lectu digno *Chiffletii*.

t *Si flumen ipsum & cum eo alveus a populo occupati non essent*] *Siculus Flaccus* libro de conditionibus agrorum: (*pag.* 18, 19.) *In quibusdam regionibus fluminis modus assignationi cessit: in quibusdam autem tantum subsecivus relictus est. Aliis autem exceptus, inscriptumque flumini illi tantum.* De subsecivis vide egregia quæ habet, ut omnia sunt illius, *Salmasius* ad Solinum. [Adde *Wilhelmi Goësii* Antiquitates Agrarias, ubi accuratiùs rem pertractavit. *J. B.*] De toto hoc argumento fluviorum & fluvialium incrementorum videat, si cui vacat, *Rosenthalium* de jure feudorum cap. V. concl. 23. *Sixtinum* de regalibus libro II. cap. 3. *Capollam* de servitutibus rusticorum prædiorum, c. 31.

GRONOVII.

30 *Depressum solum*] Humile, nullis montibus tumens.

31 *Per æstuum vices*] Alternos accessus & recessus.

32 *Natat, puta virgultis*] Plinius 8. ep. 20. *Macrobius* I. Saturn. 7.

33 *Limitati*] Per centurias & jugera divisi, qui quoniam statutos habebant terminos, incrementum ex alluvione aut insula locum in eis non habebat. l. 16. D. *de acquir. rer. dom.*

34 *Summa pars agri*] Superficies obruatur & contegatur arenis.

a L. *Lacus*, 12. D. *de acq. rer. dom.* L. *Vicinus*, 24. §. *fin.* D. *de aqua pl.* L. *Rutilia Polla.* 69. D. *de cont. empt.*

a lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt u flumina 35 censitorum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii, de quibus hæc sunt apud Strabonem: *b* ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως, διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις, ἀφαιρῶν καὶ προστιθεὶς, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα, καὶ τἆλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν· *Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.*

b Geogr. Lib. XVII. p. 787.

c L. 2. D. *De div. reg. Jur.*

2. Ab hac sententia non dissentit quod *c* ipsi Romani auctores tradiderunt, quod nostrum est, nostrum esse non desinere nisi 36 facto nostro, adde, aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi supra diximus, quatenus 37 conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictui; 38 quæ æstimatio sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager, qui per decem annos mersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani rejiciunt, *d* ut, si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant principes tempus præfigere, intra quod veteres agrorum possessores 39 siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur 40 qui in agros jus pignoris habebant, deinde hi qui

d L. *Si ager.* 23. D. *quibus mod. usufr. amitt.*

GROTII.

u *Flumina censitorum vice fungi*] De agri mensore Cassiodorus: *More vastissimi fluminis aliis spatia tollit, aliis jura concedit.* [Var. III, 52. ubi alii legunt, *rura concedit*, aut *terram*.]

GRONOVII.

35 *Censitorum vice*] L. *Ergo* 30. §. *alluvio* 3. *de acq. rer. dom. Censitores*, qui tributa agraria de colonis exigebant, & jure pignoris vendebant prædia, si census non præstaretur, eoque ablatos aliis agros aliis addicebant.

36 *Facto nostro*] Velut contractu vel delicto.

37 *Conjecturam adferunt*] Ut in usucapione & successione ab intestato.

38 *Quæ æstimatio*] Quod intra quod tempus, quamque sufficientibus signis præsumi debeat, si ut in universum facile statui non potest.

39 *Siccare*] Derivare inde aquam inundatione immissam. *Just.* 31, 5.

40 *Qui jus pignoris*] Quibus illi agri pro debito obligati essent.

41 *Unde*

qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retentâ parte.

XI. De alluvione, hoc est, de adjectione particularum quæ a nullo vindicari possunt, *a* quia 41 unde veniant nescitur, (42 alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

a L. 4. D. si certum pet. L. 30. §. 2. D. de acq. rer. dom. L. 7. §. 1. eodem tit.

XII. 1. Sed 43 populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, *b* qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, 44 agrum mensura comprehensum hac in re paris juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia 45 credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius.

b L. 16. D. de acq. rer. dom. L. 1. §. 6. D. de flum. Bald. in c. si quis de manso. §. 1. si de jure feud. cont. fuerit.

2. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est, ad flumen usque; & si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis: quia & in 46 literis mancipationum, & in 47 libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum

GRONOVII.

41 *Unde veniant, nescitur*] Nam alluvio est *incrementum latens*. §. 20. Instit. *d. R. D.*

42 *Alioqui enim*] Sc. si vis fluminis partem de prædio meo detraxerit, & vicini prædio adpulerit vel adjecerit, tum enim constat, unde venerit.

43 *Populus ut aliis*] 2, 3. 16.

44 *Agrum mensura comprehensum*] Hoc nec dixerunt veteres, nec verum est. Sed & mensura comprehensus privatus nullus est, verum universitatis. 2, 3. 16.

45 *Credenda esse arcifinia*] Ager arcifinius est, qui definit in solitudinem. Is potest esse tam privati quam populi: sed hodie omnibus occupatis, principibusque ac civitatibus tam intentis ad territorium suum vindicandum, longe facilius invenietur hic ager penes privatos rusticos in vastis campis casam statuentes, quam in fine territorii.

46 *Literis mancipationum*] Pacht-brieven.

47 *Libris censualibus*] 's Lands rekeningen.

dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine, naturam suam & jus alluvionis retinent, quod [a] Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

[a] L. Julianus, 13. §. 4. Si Titius fundum. D. De act. emt. & vend.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & 48 de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis: in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si a populo, aut 49 jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem, 50 qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus 51 insulæ, aliud vero 52 alluvionis, frequens hinc controversia oritur, 53 utro nomine censendum sit, quod, 54 cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hic variant. In Gelria prædiis accedit, 55 addita occupatione, id quod plaustro onerato adiri potest: in agro Putteno x id quo 56 pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut 57 discretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. 1. Nec minus trita usu quæstio est inter principem qui —jure

GROTII.

x *Id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere*] Ex vetustissimo Germanicarum gentium more. *Paulus Warnefredi* de Authari rege Langobardorum: *Usque ad eam* (columnam in mari) *equo sedens accessit Autharis, eamque de hastæ suæ cuspide tetigit, dicens: usque hic erunt Langobardorum fines.* (Lib. III. Cap. 33.) Similem historiam habes de lancea, qua in mare jacta Otto Imperator fines imperii in freto Baltico designare se dixit, apud *Saxonem* libro X. & alios. [Hoc tantum dicit SAXO *Grammat. Hastam, cujus usum habebat, maritimos in fluctus, relinquendi monumenti gratiâ, jaculatus, suum freto vocabulum indidit.* Pag. 165. *Ed. Wech.* 1576.

GRONOVII.

48 *De relicta*] Si ripam alterius lateris promoveat amnis, & in illud inclinans suffosso ibi adjectoque sibi spatio terrarum, contrariam ripam in parte nudaverit, ibique aridam auxerit.

49 *Jus populi habente*] Magistratu vel principe.

50 *Qua talem*] Non præcise limitatum, ubi nunc incipit flumen, sed quatenus eum agrum pertinere ad flumen patitur.

51 *Insulæ*] N. 9.

52 *Alluvionis*] Num. 11.

53 *Utro nomine*] Insulæne, an alluvionis.

54 *Cum emineat*] Ubi pars sicca & superans aquam brevi velut valle mersa interciditur ab adjacente fundo.

55 *Addita occupatione id*] Si per interfluentem licet aquam plaustrum oneratum possit adigi, & id occupetur a possessore.

56 *Pedes gladium*] Quod stans pedibus in suo possessor ense protento potest attingere.

57 *Discretum*] Non vacuum, neque occupationi patens, sed publicum ubi vallis illa ita cava est, ut plerumque navigia transmittat.

58 Summa

jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium 58 summo minus acceperunt. In imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio simul accepisse 59 agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut principis fuerit, aut 60 a principe siccatus. Et hoc casu dubium non est, quin vasalli jus habeant quod populi aut principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui 61 de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem a singulis pro privatarum possessionum modo 62 ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia.

Sunt quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo, quem amnis circumluit, suas recte dicunt.

2. Sunt alii, in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est, & horum 63 adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit.

Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari principis, sed ex agri qualitate: nam & *a* usufructuario tali casu alluvio prodesset.

a L. 9. item si fundi §. 4. huic vicino. D. De usufr.

XVI. Solent (hh) Romani, ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre: Secundum naturam est, ut cujusque rei 64 eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut 65 ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda

GRONOVII.

58 *Summo minus*] Puta creationem magistratus oppidani vel vicani, jus patronatus ecclesiæ, jus capitalis supplicii.

59 *Agrorum universitatem*] Dominium majus, sive jus regium in universos fundos, ita tamen, ut dominium inferius quisque in suam partem privatus obtineat.

60 *A principe siccatus*] Principis cura & sumtu, aqua inde molibus expulsa aut fossis deducta.

61 *De civilibus*] Criminalibus, scilicet, principi vel reipublicæ reservatis.

62 *Ferunt*] Ipsi exigunt.

63 *Causa adversus fiscum*] Hi non possunt illa incrementa sibi vindicare neque impedire, quo minus ea fiscus auferat.

64 *Eum sequantur commoda*] L. 10. D. *de reg. jur.*

65 *Ejus beneficio*] Partem eam nanciscar & habeam pro mea, quam adjicit.

(hh) Non ipsi J&i veteres, sed recentiores Interpretes. Nam Romani eo principio nitebantur, quod Alveus pars Ripæ censeatur. *J. B.*

moda existunt: at hic existunt e flumine quod 66 alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. *a* Lucanus:

a Pharsal. VI, 277.

Illa terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado ——— ———

XVII. Sed & *b* quod ajunt 67 viam publicam non intercedere alluvioni, rationem naturalem nullam habet; nisi 68 ager privatus sit qui viam debeat.

b L. 38. D. De adq. rer. dom.

XVIII. Est & acquirendi modus, inter eos qui juris gentium vocantur, per genituram animantium. qua in re y quod a Romanis & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus 69 ventrem sequatur, non est naturale, 70 ut supra diximus, nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plusne vero de patre, an de matre habeat, inter Physicos disputatur. Plutarchus ea de re sic *c* disserit: ἡ φύσις μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γινόμενον· ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον· *Natura sexuum corpora miscet, ut ita de utroque parte sumta confundat, & z commune utrisque reddit quod nascitur, ita ut neuter possit, quid suum sit, quid alienum, discernere.* Et hoc secutæ sunt veteres Francorum & Langobardorum leges.

c Conjug. præcept. p. 140. E. Tom. II. Ed. Wech.

XIX. 1. Si 71 ex aliena materia speciem quis fecisset, 72 Sabiniani dominium ejus esse volebant, qui materiæ fuisset dominus;

GROTII.

y *Quod a Romanis*] Cum quibus consentit c. 31. *Caroli Calvi* edicto Pistensi. De aliorum circa hanc rem legibus vide quæ supra in textu & notis c. V. hujus libri §. 29.

z *Commune utrisque reddat*] Vide appositum ad hanc rem locum Galeni II. de semine, & quæ ibi ex Athenæo. *Chrysostomus* ad v. Ephesiorum: μιγέντων τῶν σπερμάτων τίκτεται ὁ παῖς· *mixta genitura fœtus oritur.* (Verf. 31. Tom. III. pag. 865.)

GRONOVII.

66 *Alienum*] Populi nimirum vel principis.

67 *Viam publicam*] Si meum inter agrum & fluvium interjaceat via publica, tamen meum fieri, quod alluvio adjecit.

68 *Ager privatus*] Nisi domino agri viæ istius muniendæ & reficiendæ munus incumbat.

69 *Ventrem sequatur*] Sit ejus, cujus est armentum, vel pecus pariens, si sit alterius, quod gignit. l. 5. §. 2. D. *de R. V.*

70 *Ut supra*] 2, 5. 29.

71 *Ex aliena materia*] §. 25. Instit. *de R. D.*

72 *Sabiniani*] Massurii Sabini JC. sectatores. l. 2. §. 47. *de orig. jur.* ubi & de Proculi schola.

73 Si

minus; Proculus ejus, qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod ante non existeret: arrepta tandem est media sententia, ut 73 si reverti ad priorem speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet; si non posset, tum is haberet qui speciei esset auctor. Quod ipsum 74 improbat *a* Connanus, & hoc unum videri vult, plusne sit pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ a Romanis quoque jurisconsultis 75 de accessione tradita sunt.

a L. III. *c.* 6.

2. At si naturalem veritatem respicimus, sicut 76 confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque jurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Ulpianus vidit, *b* cum dixit mutata forma 77 prope interemtam substantiam.

b L. 9. *Julianus.* §. 3. *sed si quis. D. ad exhib.*

XX. Ut autem qui mala fide materiam alienam attrectant, *c* speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. 78 Natura enim pœnas non determinat, 79 nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt, qui delinquunt.

c L. 12. *de eo exhibendo.* §. 3. *si quis. D. ad exhib.*

XXI. Ut vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non juris. atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novendecim. Quare quod de 80 accessione ob prævalentiam aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes (ii) sint jurisconsultorum sententiæ & errores. Nam quis concedat

GRONOVII.

73 *Si reverti*] Si dissoluto opere, quod factum est, constet pristina substantia partibus.

74 *Improbat Connanus*] Vide *Vinn.* ad §. 25. Instit. de R. D.

75 *De accessione*] §. 26. Si quis alienam purpuram vestimento suo intexuerit, aut emblema addiderit poculo.

76 *Confusis materiis*] §. 27. Si qui vina sua confuderint, aut massas auri vel argenti conflaverint.

77 *Prope*] Non omnino.

78 *Natura pœnas non determinat*] Sed mos aut lex humana.

79 *Nec ob delictum*] 2, 1. 9.

80 *Accessione ob prævalentiam*] In quibus mea res, quia longe præstat, alienam trahit. l. 23. §. 4. *de R. V.*

(ii) Nec mirum: quum in toto isto jure Accessionis Veteres nullo principio certo & solido niterentur. Vera, & ex ipsa naturali ratione petita, nobis videmur posuisse, in Notis

cedat, si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, *a* quod scripsit Ulpianus; aut ferruminatione confusionem fieri, 81 *b* quod Paulus; aut 82 aliam esse scripturæ, *c* aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

a L. Idem, 5. §. 1. D. de rei vind.
b L. in rem. 23. §. Item, 5. D. eod.

XXII. Plantata & consita 83 ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis 84 partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ, aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hic communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus 85 partes sunt solum & superficies: *d* nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævolæ placuit.

c Instit. de rer. div. §. litteræ, 33. & §. si quis, 34.
d L. Titius, 60. D. de acquir. rer. dom.

XXIII. 86 Bonæ fidei possessor ut fructus omnes ex re suos *e* faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; a imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi.

e L. Sed & si, 25. §. consuluit. 11. D. de petit. hered.

XXIV. Atque idem dicendum videtur (kk) de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. *f Benignius est*, ait Paulus Jurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.*

f L. Plane, 38. D. de hered. pet.

XXV. Ultimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur, est per traditionem. Atqui 87 supra diximus, ad dominii translationem b naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi

Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 7. alterius Editionis: præsertim vero ad Compendium *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. 12. §. 7. *Not.* 4. tertiæ & quartæ Edd. *J. B.*

GROTII.

a *Imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi*] Vide hac de re *Speculum Saxonicum*, in quo multa æquitatis plenissima. 11, 46.

GRONOVII.

81 *L. si rem*] 23.

82 *Aliam esse scripturæ, aliam picturæ*] Hoc contra sententiam Pauli l. 23. §. 3. D. *de R. V.*

83 *Ut solo cedant*] §. 31. Instit. *de R. D.*

84 *Partem duntaxat*] Non sc. ipsum totum.

85 *Partis sunt solum*] L. 49. D. *de R. V. Solum partem esse ædium existimo.*

86 *Bonæ fidei possessor*] Qui rem alienam imprudens & sine dolo malo tenet. §. 35. instit. *de R. D.*

87 *Supra diximus*] 2, 6. 1.

(kk) Non mihi videtur. Sed de eo diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GROTII.

b *Naturaliter traditionem non requiri*] Non sane. Vide *legem Wisigothicam*

ipsi Jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, *a* ut in re donata usufructu retento, *b* aut in eum collata qui possideat, *c* aut commodatam servet, in 88 jactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut *d* hereditatis, *e* legatorum, *f* rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut *g* causa alimentorum, *h* bonorum quorum universalis societas contracta est.

XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis repertâ juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari non possit: sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia; & jura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris consecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ justam belli causam præbere possit.

a L. Quisq. 28. C. de don.
b L. 21. §. 1. D. de acq. rer. dom.
c §. 44. I. de rer. div.
d L. Cum heredes. 23. D. de acq. poss.
e L. a Titio. D. de furtis: 64.
f L. ut inter. 23. C. de SS. Eccl.
g L. Si doceas. 1. C. de don. quæ sub modo. *h L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro socio.*

gotthicam lib. V. tit. II. c. 6. *Tum videtur vera esse traditio, quando jam apud illam scriptura donationis habetur.* Et apud veteres Romanos res mancipi alienabantur plene per æs & libram. Vide *Varronem* lib. VI. de Lingua Latina (*pag.* 82.): *Festum Pompejum* in voce Rodus: *Ulpianum* institutionum tit. XIX. *Boëthium* ad Topica Ciceronis. (Lib. III. pag. 797.)

GRONOVII.

88 *Jactis missilibus*] 3, 6. 22. §. 45. Instit. de R. D.

CAPUT IX.

Quando imperia vel dominia desinant.

I. *Dominium & imperium tolli sublato eo qui jus habuit, nec existente successore:*
II. *Sic & jus familiæ exstincta familia:*
III. *Sic & populi, si populus esse desinat:*
IV. *Quod fit, sublatis partibus necessariis:*
V. *Sublato corpore toto populi:*
VI. *Sublata forma, qua est populus:*
VII. *Non etiam migratione:*
VIII. *Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.*
IX. *Quid si populi uniantur?*
X. *Quid si dividatur populus?*
XI. *Cujus nunc sint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent.*
XII. *De jure heredum.*
XIII. *De jure victoris.*

I. Quo-

I. QUomodo primitus acquirantur, & quomodo transeant tum dominia privata, tum imperia, satis diximus: quomodo desinant, videamus. Et quidem derelictione desinere obiter 1 supra demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, 2 sublato subjecto (aa) in quo est imperium vel dominium, ante alienationem scilicet 3 vel expressam vel tacitam, qualis est in successionibus ab intestato. Quare si qua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi 4 lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant sui juris fient; quia 5 non sunt hæc sui natura occupabilia: nisi libertatem suam ultro deserant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum a 6 si familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

III. 1. Idem, si populus. Dixit *a* Isocrates, & post eum (bb) Julianus imperator, civitates esse immortales, 7 id est, esse posse, quia scilicet populus est ex eo *b* corporum genere, 8 quod

a De pace, p. 183. D. Ed. H. Steph.
b L. rerum, 30. D. De usurp. & usuc.

GROTII.

a *SI familia defecerit*] Ut Danica olim. *Crantz.* Vand. VIII, 22. Rugia. *Crantzius* idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Thessalorum. *Gregoras* lib. VII. (*in fin.* pag. 127. *Ed. Colon.* 1616.) Usumcassanidarum in Perside *Leunclavius* XVI. Adde *Leonem* lib. II. Africanorum (*Pag.* 136. *Ed. Elzevir.*) de Tarodanto: & si vis, *Ernestum Cothmannum* cons. XLI. num. 1. & sequentibus.

GRONOVII.

1 *Supra demonstratum*] 2, 6. 2.

2 *Sublato subjecto*] Corpore, homine, persona.

3 *Vel expressam*] Testamento vel scripto, vel nuncupato.

4 *Lex humana*] Ut quæ faciebat eos caducos aut fisco adjudicabat.

5 *Non sunt hæc*] Servi dominio heri, populi principis imperio, sine ullo herede morientium, soluti, non sunt in numero rerum vacuarum & occupanti concessarum, nisi ultro se tradant in alterius potestatem.

6 *Si familia*] H. l. 2, 24. p. 434. Ἀνὴρ μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσειε τελευτήσας πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων. αἱ δὲ πόλεις διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ θεῶν τιμωρίας. [Verba sunt *Isocratis*, loco in margine indicato, ad num. sequ. quo ista referuntur. Quem autem Auctorem Vir Doctissimus initio istius Notæ designare voluerit, divinare nequeo. *J. B.*]

7 *Id est, esse posse*] Spe & propagatione. *Liv.* 28, 28. *Tac.* 3, 6.

(aa) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 6. §. 14. Lib. VI. Cap. 3. §. 11. & Lib. VIII. Cap. 11. §. 1. *J. B.*

(bb) Locus est in Epistola *pro Argivis*: Τὰς πόλεις δὲ ἀθανάτους οὔσας &c. Pag. 411. B. Ed. Spanh. *J. B.*

GRO-

8 quod b ex diſtantibus conſtat, unique nomini ſubjectum eſt, quod habet ἕξιν μίαν, ut a Plutarchus; ſpiritum unum, ut Paulus b Juriſconſultus loquitur. c Is autem ſpiritus, ſive ἕξις, in populo eſt 9 vitæ civilis conſociatio plena atque 10 perfecta, 11 cujus prima productio eſt ſummum imperium, vinculum per quod reſpublica cohæret, ſpiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut c Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia inſtar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem eſſe non deſinit, d particulis paulatim commutatis,

a De anim. procr. p. 1025. C.
b L. 23. §. 5. D. De rei vind.
c Sen. lib. 1. De clem. c. 4.

GROTII.

b *Ex diſtantibus*] Seneca epiſtola CII. *quædam continua eſſe corpora, ut hominem: quædam compoſita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diverſæ junctura in unum ſunt coactæ: quædam ex diſtantibus, quorum adhuc membra ſeparata ſunt, tanquam exercitus, populus, ſenatus.* Sumta hæc ex *Achille Tatio*, cujus ad Aratum hæc ſunt verba, (*Cap.* 14. *Ed. Petav.*) ex *Conone* illo, cujus repertum eſt coma Berenices: παρετήρησε δὲ Κόνων ὁ μαθηματικὸς, σώματα λέγεσθαι ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξεως ἡνωμένα κρατεῖται, οἷον λίθος, ξύλον. ἔστι δὲ ἕξις πνεῦμα σώματος συνεκτικόν. συνημμένα δὲ ὅσα οὐχ ὑπὸ μιᾶς ἕξεως δέδεται, ὡς πλοῖον, καὶ οἰκία. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν σανίδων, ἡ δὲ ἐκ πολλῶν λίθων σύγκειται. διεστῶτα δὲ, ὡς χορός. τῶν δὲ τοιούτων διτταὶ αἱ διαφοραί. τὰ μὲν γὰρ ἐξ ὡρισμένων σωμάτων καὶ ἀριθμῷ ληπτῶν, ὡς χορός. τὰ δὲ ἐξ ἀορίστων, ὡς ὄχλος. *Obſervavit mathematicus Conon, corpora dici quæ uno tenore unum fiunt. Eſt autem tenor ſpiritus corpus continens. Connexa vero, quæ non uno tenore juncta ſunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis eſt tabulis, & hæc ex lapidibus multis: diſtantia ut chorus: ſed & hæc duum generum inter ſe differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & quæ numerum habent cognitu facilem, ut chorus: alia ex infinitis, ut populus.* Apparet hinc ſumta quæ habet *Pomponius* L. rerum. 30. de uſurp. & uſucap. & quod *Paulus* dicit ſtatuam uno ſpiritu contineri l. in rem. *De rei vind.* 23. §. item. 5. ubi ſimiliter diſtinguit inter corpora cohærentia & quæ ſunt ex diſtantibus. Uſi & alii. *Philo* de mundo (*Pag.* 1154. E.): ἕξις ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ᾽ ἑαυτῷ· *tenor eſt ſpiritus in ſemet ſe revolvens*, &c. item: ἕξις ἐστὶ πνευματικὸς τόνος, δεσμὸς οὐκ ἄρρηκτος· ἀλλὰ μόνον δυσδιάλυτος· *Tenor eſt ſpiritualis continentia, vinculum non inſolubile, ſed ſolutu difficile.* (Pag. 1169. A.) Vide & *Boëthium* 1. arithmeticorum: (*Cap.* 1.) & nota cum de populo ἕξιν aut ſpiritum dicimus, non ſumere nos vocem in ſuo rigore, ut *Conon* fecit, ſed ἀναλογικῶς, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei ſpeciem vocat *Alfenus* in l. proponebatur. 76. D. de judiciis.

c *Is autem ſpiritus, ſive* ἕξις, *in populo*] Ἡ πολιτεία, βίος πόλεως. Ariſtoteles Polit. IV, 11.

GRONOVII.

8 *Quod ex diſtantibus*] Quod multa corpora uno vocabulo complectitur. l. 22. §. 5. D. *de R. V.* l. 30. princ. *de Uſurpationibus*. *Ariſtot.* 1. Pol. 3. ὅσα γὰρ ἐκ πλειόνων συνέστηκε καὶ γίνεταί ἕν τι κοινὸν, εἴτε ἐκ συνεχῶν εἴτε ἐκ διῃρημένων.

9 *Vitæ civilis conſociatio*] Alia enim domeſticæ.

10 *Perfecta*] 1, 1. 14.

11 *Cujus prima productio*] Ex quo ante omnia exiſtit.

GROTII.

d *Particulis paulatim commutatis*] Exemplum

a L. 76. De judiciis. tatis, una manente specie, ut a Alphenus ex philosophis disserit.

b Epist. 58. 2. Atque ideo commode interpretandum, quod ait b Seneca, 12 neminem nostrum eundem esse in senectute, qui fuit juvenis, ut 13 de materia sola intelligatur; e quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone c in Cratylo, & Seneca dicto loco, 14 in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & d Aristoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane, sed & ἕξις

c Pag. 402. A. T. I. Ed. Steph.

d III. pol. 3.

Exemplum in navi dat *Alfenus* dicto jam loco, & *Ulpianus* in l. quid tamen. 10. D. quibus modis ususfructus amittatur. Navem eandem esse ajunt, si per partes refecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. l. qui res. 98. §. aream. 8. D. de solutionibus. *Plutarchus* Theseo: τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠιθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη, τὴν τριακόντορον, ἄχρι τῆς Δημητρίου τοῦ Φαληρέως χρόνων διεφύλαττον οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες, ἄλλα δὲ ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ, καὶ συμπηγνύντες, οὕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον [legendum αὐξομένων, ut habet MS.] λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι, τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένει, λεγόντων· *Navem autem, in qua cum delecta juventute navigavit salvusque rediit Theseus, triginta aptam remis conservarunt Athenienses ad usque tempora Demetrii Phalerensis, subtrahendo ligna vetustate cariosa, subjiciendo alia, ita ut cohærerent, unde & exemplum hæc navis facta est philosophis disputantibus de ea quæstione, quæ de augescentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant.* (Pag. 10. C.) In hac controversia a philosophis decertata prudenter Jurisconsulti ajentem partem prætulere. Et *Tertullianus* juris valde peritus libro de Resurrectione carnis (*Cap.* 60.): *Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris, eandem sæpe conspeximus, etiam titulo restitutionis gloriantem.* Intellige manente carina, quomodo vox *resoluta* [Immo *dissolvit*] etiam sumenda in *Pauli* verbis l. inter stipulantem. 73. §. sacram. 5. D. de verb. oblig. Idque & apud *Tertullianum* præcedentia, & apud *Paulum* sequentia evincunt. *Philo* de mundo: οὐ γὰρ δήπουθεν οὗ πάντα τὰ μέρη φθείρεται, φθαρτόν ἐστιν ἐκεῖνο, ἀλλ' οὗ πάντα τὰ μέρη ἅμα καὶ ἐν ταὐτῷ ἀθρόα κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον. *Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est, sed cujus omnes partes simul & eodem tempore pereunt.* (Pag. 1171. E.)

e *Quomodo Heraclitus*] Et *Epicharmus* apud *Diogenem Laërtium.* (*Lib.* III. §. II.)

GRONOVII.

12 *Neminem nostrum eundem*] Sic & *Pythagoras* apud *Ovidium* 15. Met. 214. *Nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla Corpora vertuntur, nec quod fuimusve sumusve Cras erimus. Fuit illa dies, qua semina tantum Spesque hominum primæ materno habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit.* &c.

13 *De materia sola*] Non etiam de forma, quæ tamen dat esse rei.

14 *In idem flumen*] *Ovid.* d. l. v. 180. *Ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.*

GRO-

ἕξις illa, quam Conon definit 15 ἕξιν σώματος συνεκτικὴν, 16 Philo πνεῦμα ματικὸν συνέχον, Latine quoque 17 spiritum vocant. Sic ergo populus, Auctore Alpheno & Plutarcho a de sera numinis vindicta, 18 idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivit: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ· *quamdiu illa, quæ populum facit & mutuis nexibus vincit, communio jus unitatis suæ servat*; quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc est alloquentis, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & f in libris sacris, ut Marci x, 3. Joh. vi, 32. vii, 19. 22. Actor. vii, 38. Sic apud Tacitum b Antonius Primus 19 Vespasiano militans milites 20 Tertianos veterum admonet, *ut sub 21 M. Antonio Parthos, 22 sub Corbulone Armenios repulissent.*

a *Pag.* 559. A. T. II. *Ed. Wech.*

b *Hist. l.* III. c. 24.

3. Ex odio itaque, non ex vero apud eundem 23 Tacitum Piso g negat Athenienses sui temporis esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam 24 externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera, quæ 25 in Macedonas improspere, violenter 26 in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit ut populus esse desinat qui fuit, nec per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter,

GROTII.

f *In libris sacris*] Adde *Matth.* XXIII, 35. *Act.* III, 22.

g *Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses*] Contra de iisdem Atheniensibus *Julianus* Misopogone. [Nil de *Atheniensibus* in Libro illo, qui adversus *Antiochenses* scriptus est. In animo forte habuit Auctor, quæ *Julianus* dicit in *Epist. ad Athenienses*, ab initio, *pag.* 268, 269. Ed. Spanhem. *J. B.*]

GRONOVII.

15 Ἕξιν σώματος] Habitum qui corpus continet. Ἕξις *Galeno* definitur πνεῦμα συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰ μέρη.

16 *Philo*] *De mundo.*

17 *Spiritum*] D. l. 30. D. *de usurp.*

18 *Idem hoc tempore*] Auctor ad 1 *Petri* III, 20.

19 *Vespasiano*] A. V. C. 812.

20 *Tertianos*] Tertiæ legionis.

21 *Marco Antonio*] Triumviro R. C. per P. Ventidium Bassum legatum ejus A. V. C. 714.

22 *Sub Corbulone*] Neronis legato A. V. C. 816.

23 *Tacitum*] 2. Ann. 55.

24 *Externa illa accessio*] Quod multi peregrini in civitatem confluxissent, vixque superessent illi αὐτόχθονες.

25 *In Macedonas*] Prælio maximo ad Chæronean.

26 *In suos*] Miltiadem, Themistoclem, Aristidem, Socratem, Phocionem.

GRO-

citer, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, h vel sublatis 27 simul partibus, sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste a Platone, i & alios quorum b Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma, quorum exempla sunt apud c Senecam & d Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, ut e Sidonii & f Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos sine vestigiis interiisse, ait Plinius g. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet 28 ad modum privatorum: non siquid populo ut populo competit: quod & h de collegio sentiendum est.

V. Corporis ratio tollitur, si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem a societate discedant, k aut vi 29 ita distrahantur ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata i aut omni aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut 30 Mycenæi ab Argivis, 31 Olynthii a Philippo, 32 Thebani ab Alexandro venditi, 33 Brutii a Romanis publicis

a Pag. 25. C. Tom. III.
b L. de Pallio, p. 39. Ed. Salmas.
c Ep. 91.
d Lib. XVII. c. 7.
e Diod. XVI. Bibl. c. 45.
f Livius, XXI, 14.
g Hist. Nat. III, 5.
h L. 7. §. ult. D. quod cujusque univ. n. L. 12. §. 13. D. de capt.
i Arist. Polit. III, 2.

GROTII.

h *Vel sublatis partibus, sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione*] *Servius* in Fuldensibus excerptis ad I. Æneidos: *Duobus generibus deletur exercitus, aut internecione, aut dispersione.* (Ad vers. 70.)

i *Et alios quorum Tertullianus meminit*] Myunta apud *Vitruvium* (*De Architect.* IV, 1.): Helicen & Burin apud *Pausaniam* (VII, 25.), *Strabonem* (*Geogr.* I. p. 59.), *Senecam* naturalium quæstionum libro VI. c. 23. & 31. & in Anthologia.

k *Aut vi ita distrahantur*] Philo dicto jam libro de Mundo: τὰ μὲν ἐκ διεστηκότων, αἰπόλια, βουκόλια, χοροὶ, στρατεύματα, ἃ πάλιν ἐκ συναπτομένων σώματα παγέντα, τῇ διαστάσει καὶ διαιρέσει λύονται· *Quæ ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta, divortio ac dissolutione intereunt.* (pag. 952. D.) Vide quæ supra de navi.

GRONOVII.

27 *Simul partibus*] Ipso solo aut urbibus eversis, incolis deletis; aut disturbata societate civili, vita & libertate plerorumque salva. *Strabo* libro 9. 434. τὴν δ' ἔκλειψιν διττῶς ἀκουστέον. ἢ γὰρ ἀφανισθέντων τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τελέως ἠρημωμένης, ἢ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐθνικοῦ μηκέτι ὄντος μηδὲ συστήματος διαμένοντος τοιούτου.

28 *Ad modum privatorum*] Quod quisque pro se possedit, non jurisdictionem, imperium, territorium.

29 *Ita distrahantur*] Ut Campani, *Liv.* 26, 34.

30 *Mycenæi*] Paulo post bellum Persicum. *Pausan.* 2, 113. & 7, 448. [Vid. *Diod. Sic.* Lib. XI. c. 65.]

31 *Olynthii*] *Justin.* 8, 3. [& *Diod. Sic.* XVI, 54.]

32 *Thebani*] *Justin.* 11, 3. & 4. [& DIOD. SICUL. XVII, 14.]

33 *Brutii*] *Gell.* 10, 3.

cis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de *a* Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; 34 corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, l cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque m imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, *b* priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis 35 in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic n a Severo Byzantium Perintho, o Antiochia *c* Laodiceæ supposita a Theodosio.

a Lib. XXVI. c. 16.

b Cic. in contra Rullum, c. 32.

c Theod. V. *histor. eccl.* c. 20. *Zon. in Valent. & Theod.*

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, *d* ut 36 populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, p populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam *e* Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos a communi sociorum concilio res judicata est.

d Flor. l. II. *cap.* 15.

e Plut. Agesilao, p. 616. B.

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, Imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut 37 caput istius populi,

GROTII.

l *Cui præfectus Roma missus jus redderet*] Vide *Festum* voce præfecturæ. *Vellejus* libro II. (c. 44.) *Jus his restitutum post annos circiter* CLII. *quam bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat.* adde exempla in textu & notis allata ad libri I. c. 3. §. VIII.

m *Imaginem reipublicæ nullam*] Severus jus buleutarum dedit Alexandrinis, qui sine publico consilio vixerant sub juridico. [*Spartian.* c. 17.]

n *A Severo*] Vide *Xiphilinum* Severo: *Herodianum* libro III. (c. 6.) adde quæ infra hoc libro II. cap. XXI. §. VII.

o *Antiochia Laodiceæ supposita*] Vide *Zonaram.* (Lib. XIII. Cap. 18.)

p *Populus esse non desinit*] Ut Geloi Phintiada translati. *Diodorus* Siculus in fragmentis Peirescianis. [Immo in prioribus, *Excerpt.* è *Lib.* 22.]

GRONOVII.

34 *Corpus nullum civitatis*] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligendum, sed, quos illis ejectis ibi posuerunt Romani, aratoribus.

35 *In provinciæ*] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi & armis R. domitus, ita ut amisso omni jure suo annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

36 *Populus Carthaginensis*] Jussus est a Rom. migrare in locum 10000. pass. a mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam maluerunt.

37 *Caput istius*] Ut populo sui nominis & separati propriique juris.

puli, non ut caput 38 alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege, si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat *a* eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi 39 a Dorico modo in Phrygium transitur.

a Polit. III, 3.

2. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est 40 qua regitur, altera 41 qua militat. Ita civitatis species una est, 42 consociatio juris atque imperii; altera, 43 relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat politicus, illam jurisconsultus: quod nec *b* Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inspectio est:* artis scilicet alterius, quam cum politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς γένος, *ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.*

b D. c. 3. Pol. lib. III.

3. Non desinit debere pecuniam populus, rege sibi imposito, quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum a corpore, sed a capite: unde parata est responsio ad controversiam 44 ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonico consessu Phocensium (cc) locum accepit Philippus Macedo. sic

GRONOVII.

38 *Alterius*] Cujus hic sit accessio sine nomine.

39 *A Dorico*] *Apul.* in Flor. Æolium modum simplicem, Asium varium, Lydium querulum, Phrygium religiosum, Dorium bellicosum dicit. Addendus Ionius, floridus & mollis.

40 *Qua regitur*] Descripta per legatos, tribunos, centuriones, signiferos, optiones, decuriones, cohortes, centurias, signa, contubernia.

41 *Qua militat*] Per castra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

42 *Consociatio*] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem & consuetudines, commune territorium, commoda & onera consociata.

43 *Relatio*] Quod consortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & administratione vel unius, vel paucorum, vel multorum, vel omnium.

44 *Ex facto*] Ex oborto casu l. 35. D. *de hered. inst.*

(cc) In Decreto *Amphictyonum*, quale refert DIOD. SICULUS, Lib. XVI. *Cap.* 61. nihil legitur de loco, quo *Philippus* sessurus esset; sed tantum illum duo habiturum suffragia, quemadmodum *Phocenses* habebant. *J. B.*

GRO-

sic vicissim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod si quando q 45 uniantur duo populi, non amittentur jura, sed communicabuntur, sicut 46 Sabinorum a primo, deinde 47 Albanorum jus in Romanos transfusum est; & una facta respublica, ut Livius b loquitur. Idemque censendum de regnis, quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur.

a Liv. I, 13.
b Libro I, c. 28.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum fit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio, quæ ex consensu fit in colonias. 48 Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur: οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅμοιοι εἶναι ἐκπέμπονται, inquit c Thucydides: *Non enim ut servi, sed* r *ut pari jure sint dimittuntur.* Idem d secundam coloniam a Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *ut pari jure esset.* Rex Tullus apud Dionysium e Halicarnassensem: τὸ δὲ ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἀποικιῶν τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον, οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἠξιοῦτο ὑφ' ἡμῶν· *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

c Libro I, c. 34.
d Cap. 27.
e Libro III. c. 11.

XI. 1. 49 Nobilis est & illa quæstio apud historicos & jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt, 50 cujus nunc sint:

GROTII.

q *Uniantur duo populi*] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante *Diodoro*, (*Lib.* V. c. 33.) Vide, si vacat, de hoc argumento *Reinkingium* libro I. classe IV. c. 17. n. 95. & quæ ibi citata.

r *Ut pari jure sint*] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I. c. III. §. XXI. *Curtius* libro IV. *Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti.* (Cap. 2.)

GRONOVII.

45 *Uniantur duo populi*] Jungantur in unum corpus. Ut sub Ænea Trojani & Latini.

46 *Sabinorum*] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatio profectorum, rege Romulo.

47 *Albanorum*] Regnante Tullo Hostilio.

48 *Nam si quoque*] Nam sic quoque.

49 *Nobilis &c.*] Mirum est hoc loco summum virum, quum in præcipua quæstione non male sentiret, in tot salebras se conjecisse, totque monstra & chimæras confinxisse, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium deberet, quam Gallis & Papæ parum placeret.

50 *Cujus nunc sint*] Nempe illorum, qui possident, Papæ, Fran-

corum,

sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen (dd) notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam, totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis probetur. Quare & 51 populum Romanum 52 eundem esse dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & 53 imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus, in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, 54 idem faciendi 55 jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, 56 alio nondum existente. Imo & 57 electio

corum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Rhenum & Danubium Germani obtinuere.

51 *Populum Romanum*] Populum Rom. eundem esse dico: situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

52 *Eundem esse dico*] Juxta tradita sect. 8. hujus capitis.

53 *Imperium penes eum mansisse*] Nempe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum mansisse*] Quodnam? aut in quid? quidni sui quidem potens sit, sed serviat sacrificulo, in ipsa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam? Si nihil aliud, certe desiit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germaniæ, sive imperio, sive regno dicere libeat, his successere, imperio adjunctus fuit.

54 *Idem faciendi jus habuit*] Si milites sivissent. Perinde hoc est, ac si dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipse scribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, sed aulæ artibus & factione principum & sua patientia amisit.

55 *Jus habuit*] Non nisi imaginarium; ipsum enim jus & omnia habebat miles.

56 *Alio nondum existente*] Lepidum hoc: sed unde quæso existebat ille, qui si exstiterat, populo non supererat jus faciendi? nam si jus erat populi, nemo existere poterat, nisi quem populus fecisset. Si aliunde existente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non existente, sed erat ejus a quo iste existebat.

(dd) Hoc minimè probat, *Imperatores Germaniæ* non successisse in locum *Impp. Romanorum:* quid enim obstat, quominus illi alio titulo simul sub ditione suâ habuerint regiones, quæ extra complexum Imperii Romani fuerant? Vera ratio est, quam tamen Auctor non adgnoscit, jus Populi Romani dudum exstinctum, eo tempore quo *Carolo Magno* se subjecit. Sed de tota hac quæstione, quod satis est, diximus in Notis nostris Gallicis. Auctor heic passim ab Interpretibus & aliis Scriptoribus vapulat: quorum tamen nonnulli ut heic *Gronovius*, asperius eum exceperunt, suspicionibusque iniquis onerare conati sunt. *J. B.*

GRO-

57 electio Imperatoris ad populum pertinebat, 58 & aliquoties a populo s per se, 59 aut 60 per senatum facta est: quæ autem

GROTII.

s *Per se, aut per Senatum*] Exempla passim electionum factarum a Senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Macrino, Maximo, Balbino, Aureliano, Tacito, Floriano, Probo, apud *Dionem*, *Spartianum*, *Capitolinum*, *Lampridium*, *Vopiscum*. Ante Aurelianum sex menses imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles senatui detulit iterum atque iterum. Pro Senatus jure egregia Albini epistola apud *Capitolinum*, (*Cap.* 13.) & Senatus epistola pro Gordianis. (*Apud eumdem*, Maximin. c. 15.) *Macrinus* in oratione: *Detulerunt ad me imperium: cujus ego, Patres conscripti, interim tutelam recipio, tenebo regimen, si & vobis placuerit quod militibus placuit.* (Capitolin. in ejus vit. c. 6.) Tacitus Imperator apud *Vopiscum* in Probo (*Cap.* 7.) *Me quidem senatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiscum *Probus: Recte atque ordine, Patres conscripti, proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbi terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis.* (Cap. 11.) *Majorianus* ad senatum in novellis: *Imperatorem me factum, Patres conscripti, vestræ electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.* [IV. 3. Supplem. ad fin. COD. THEODOS. *Ed. Gothofred.*]

GRONOVII.

57 *Electio Imperatoris ad populum pertinebat*] Nempe ut ad Menedemum filius amissus: *Filium habeo, Chremes, & qui dixi habere me? immo habui.* Populus ille, ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica,

——— *qui dabat olim*
Imperium, fasces, legiones, omnia,
Sub Cæsaribus,

——— *nunc se*
Continet, atque duas tantum res anxius optat,
Panem & Circenses ———

Ut canit Juvenalis satyr. x.

58 *Et aliquoties a populo per se*] Nunquam, ne semel quidem. Julius & Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim negatur arma tenenti. *Phædrus* fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim ruunt
Feliciter, succlamant ipsi principes,
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.

59 *Aut per senatum*] Quod improvide posuerat hic, in notis incautius reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, *veniam petentis quod de imperio suo judicium senatui non dedisset, salutatus scilicet præpostere a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset*, ut est apud *Spartianum*. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione cæsos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset L. Marcius a milite dux dictus, & in

in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum propraetoris nomini suo addidisset: *res gestæ*, inquit *Livius*, *magnificæ senatui visæ, titulus honoris (quod imperio, non populi jussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPRÆTOR SENATUI scripserat,) magnam partem hominum offendebat. Rem mali exempli esse, Imperatores legi ab exercitibus, & solemne auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri* &c. *Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit, eam utramque rem curæ fore senatui, adscribi autem PROPRÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, pro præjudicato ferret.* Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolescentem 24. annorum, Publium Scipionem alterius, qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut apud *Liv.* dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinebat, non quum ejusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis; nam Lætus præfectus prætorio & electus cubicularius, occiso Commodo, nocte intempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium, postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut *Tacitus* de Tiberio scribit 1. annal. 7.) *signum prætoriis cohortibus, ut Imperator, dederat. excubiæ, arma, cætera aula: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu* dixit, inquit *Julius Capitolinus*, sed continenter addit, *quod jam sponte inierat.*

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, traditurosque ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciassent, Julianus viritim dedit tricena millia sestertiûm, hoc est, 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excepit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri haberent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde *Spartianus* positis nominibus supra XL. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicaretur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit *Capitolinus.* Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt* (milites) *ad me imperium, cujus ego, P. C. interim tutelam recepi; tenebo regimen, si & vobis placuerit, quod placuit militibus.* Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit: *Quibus & stipendium dedi, & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) a senatu electi sunt contra sævissimum Maximinum. *Sed*, inquit Capitolinus, *mœrentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque optimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidêre.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Bysantii inscio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum te-

tenuerint imperium. Verum est a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romam perlato, miser Quintillus, quem senatus legerat post XVII. diem imperii, cum ne prætorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interemtus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuisse delatam non sine errore memoriæ posuit Auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim *Vopiscus: De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem* (Aurelianum) *occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem pœnituit milites, quanquam principis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo *Vopiscus: Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum, de quo statim idem *Vopiscus: occisus est* (Florianus) *Tharsi a militibus*, qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Tantus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.

Pro senatus jure ait exstare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, *si senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hoccine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provincias dividat, senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri: eritis enim ipsi senatores.* Præclare vero senatores! scire licet, a quo senatu ille imperium exspectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, legatum se senatus ac populi Romani professus est. *Sueton.* cap. 10. at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba jurasse cognovit, deposita legati, suscepit Cæsaris appellationem. ibidem cap. 11. Sic superior exercitus ad Rhenum, cum Galbam respiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R. Obliterata jam nomina, sacramenta advocabat. *Tacitus* 1. histor. 55. At mox: *speciosis senatus populique Romani nominibus relictis Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes remp. fuisse:* ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.

Pro eodem senatus jure egregiam vult esse epistolam senatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum senatui afferat. Ita loquuntur: *Diis faventibus Gordianum proconsulem virum sanctissimum & gravissimum senatorem, principem meruimus, Augustum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtrusos. Nam in ipsa relatione dixerat Consul: *Patres conscripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum consilio Imperatores sunt nominati.* Jam igitur appellati erant, cum senatus eorum partibus se applicuit.

Majorinum, cujus honesta ad senatum verba proferuntur, ex magistro militum Augustum creavit Leo Thrax. Imperator Constantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimisit. *Calvisius* ad A. C. 457. Illud certum est, comitia imperii Cæsarum nunquam penes populum Romanum, nunquam penes senatum fuisse, tamquam jus stabile ac proprium, & ut hodie penes Germanorum optimates principis sui, penes Polonorum & Cimbrorum ordines regis

tem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, 61 non erant ratæ 62 ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex 63 approbatione populi.

2. Cum his non pugnat quod 64 Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii ea

eligendi jus est. Nata est hæc potestas inter arma, & a militibus delata: hos qui propitios habuissent, aut occupabant eam ipsi, aut liberis adoptatisve relinquebant, aut cum collegis adscitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, sed per milites jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt consulum prætorumque per suffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad senatum referens, nec populus ademtum jus questus est, nisi inani rumore, ut est apud *Tacitum*. Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio suo & senatusconsultum interponi, sed postquam a milite acceptam in manu jam habebant potestatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quæsito jure, sed per tumultum metu gravissimo Maximini a senatu facti sunt. *Tacitus* ultro postulante milite: quem tamen horum mox pœnituit, ut brevitas imperii illorum & tristis eventus satis declarat. Itaque si hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

60 *Per senatum*] Vix semel & iterum, & semper eventu parum felici.

61 *Ex jure legionum*] Profecto Imperatores jure suo faciebat miles, quo instruxerant eos, qui per eosdem imperium invadebant: quis enim auderet ostendere tot caligas, tot millia clavorum?

62 *Non ex jure legionum, sed ex approbatione populi*] Falsum. Imo ex fide & consensu legionum: hæ faciebant, sustinebant, destituebant, destruebant, ubi libuisset, principem, si non jure, at quasi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Post Julium & Augustum ne simulatio quidem interrogandi populi interposita est. Milites sive in teterrimum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidissent, dum illi fidi & concordes essent inter se, erat & constabat Augustus, ut qui lege optima; sive sanctum meritumque virum arripuissent, mutato animo & pœnitentia illorum peribat: non illi nocebat detestatio populi, non hunc juvabat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. *Quotquot in orbe Romano essent, cives factos, ergo non solos urbem incolentes habuisse approbationem.* Similes habent labra lactucas. Qualis sententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & risisset, aut etiam male mulctasset utrosque tam urbanos quam municipes, si illi tam inepte serram duxissent, tam stultam litem suam fecissent. Speciem retinuit urbs usque ad Galbam: tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, principes posse alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo scilicet fonte imperii, hauriebant, & conspectissimos honoratosque apud senatum faciebant, sed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicunque placuissent, urbi imponebant.

63 *Approbatione populi*] Non voluntaria, sed jussa, imperata, necessaria, nec populi, sed senatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem principis missam in urbem adoraret.

64 *Antonini constitutione*] L. 17. D. *de statu hominum*.

GRO-

ea jura, quæ olim habebant 65 coloniæ, & 66 municipia, & 67 provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis icidem ut in populo urbis Romæ t fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui 68 habendi imperii modum ac causam 69 mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: sed tunc quoque electionem factam 70 a parte sui quæ 71 Constantinopoli habitabat,

GROTII.

t *Fons imperii esset*] Senatus pro Gordiano apud *Herodianum* provincias hortatur πείθεσθαι Ῥωμαίοις ὧν δημόσιον ἄνωθέν τὸ κράτος ἐστίν, ὧν τά τε φίλα καὶ ὑπήκοα ἐκ προγόνων· *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* (Lib. VII. c. 7. *Ed. Boecl.*) Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἴδιον κτῆμα ἡ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τοῦ Ῥωμαίων δήμου ἄνωθεν, καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει ἡ τῆς βασιλείας ἵδρυται τύχη. ἡμεῖς δὲ διοικεῖν καὶ διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς μεθ' ὑμῶν ἐγκεχειρίσμεθα. *Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani: in hac urbe principatus fortuna sita est, nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea, quæ imperii sunt, curemus ac tueamur.* (Lib. VIII. c. 7.) *Claudianus* de Roma:

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes
Imperium ——— ———

(De Sec. Cons. Stilic. *vers.* 136.)

GRONOVII.

65 *Coloniæ*] Oppida ex urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviros d. c. propagata. [Vide de his omnibus eruditissimum Opus Illustris SPANHEMII, cui titulus *Orbis Romanus*, Lib. I. c. 9. 13. Lib. II. c. 6. 9. &c. *J. B.*]

66 *Municipia*] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. *Gell.* 16. noct. 13.

67 *Provinciæ togatæ*] Quæ itidem civitate donatæ: ut Gallia togata, quæ & Narbonensis. [Immo *Gallia Narbonensis* erat *Braccata*: sed *Togata* erat *Gallia Cisalpina*; ut omnibus notum. *J. B.*]

68 *Habendi imperii modum, ac causam mutare*] De causa concedo, ea enim erat militis, & tanto tristior omnis imperii conditio, quod certam de successione legem accipere non poterat, sed a vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi & consilii fere nullius hominum) arbitrio pendebat. At modum habendi imperii fecerunt sibi quisque qualem voluerunt. Boni detulerunt aliquid senatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias: mali in omnes, sed præsertim in optimos, hoc est, senatum impune grassabantur, quamdiu largitionibus continere poterant studia caligatorum & gratiam. Unde præceptum Severi ad Bassianum Caracallam: *Fili, cole militem, & contemne cæteros.*

69 *Mutare non potuerunt*] Si voluissent, quis impediisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercituum.

70 *A parte sui*] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

71 *Constantinopoli factam, ratam habuit*] Hactenus ut imaginem electi

a *In Eutrop.* L. II. verſ. 135. tabat, unde 72 Byzantinos Quirites vocat a Claudianus, 73 ratam populus totus habuit : jurisque ſui monumentum non tenue ſervavit u in urbis ſuæ prærogativa, x & in honore conſulatus aliisque rebus. Quare 74 jus omne, quod hi, qui Conſtantinopoli habitabant, ad eligendum Imperatorem Romanum

Imperatoris Romam miſſam adoraret, & fauſtis acclamationibus, id eſt adulatione proſequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus : ubi legeretur illud ſolenne carmen : *Conſul populum jure rogavit, populusque jure juſſit, quem ſenatus populusque Conſtantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optimo Imperator eſſet.* Hoc enim eſt ratum habere. An ratum habet, qui ne reſpicitur quidem, nedum rogatur, ſed mutus ſilens, aut niſi cum vernili adulatione loquens patitur, accipitque, quicunque imponitur. Imo ipſa Roma & Conſtantinopolis, & totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconſulto & ſatis invito populo Romano ſedem transtulit Conſtantinus, & umbram honoris, quæ reſtabat Romæ, cum ea diviſit. Jus tamen eligendi Imperatoris nec habuerat Roma, nec acquiſivit Conſtantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Conſtantinopolitanis rogatis, Conſtantini filii, ubi erant, ſumſerunt imperium : deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perſide, Valentinianus in Cilicia, & ſic cæteri.

GROTII.

u *In urbis ſuæ prærogativa*] Ait *Zonaras* (in Vit. *Conſtantini*) Romæ ſervata πρεσβεῖα, prælationem, quod inde veniſſet imperium. (Lib. XIII. Cap. 3.) *Ammianus* lib. XIV. (c. 6.) de Roma : *Per omnes tamen quotquot ſunt partes ut domina conſpicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravennæ (*De* VI. *Conſ. Honor.* verſ. 407.) :

Quem, precor, ad finem laribus ſejuncta poteſtas
Exſulat, imperiumque ſuis a finibus errat?

x *Et in honore conſulatus*] Nam alter conſulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. *Procopius* in arcana hiſtoria. [*Cap.* 26. ubi de præcedentiâ Conſulis Romani ne γρῦ quidem.]

GRONOVII.

72 *Byzantinos Quirites*] Imo quia Byzantium *nova Roma* appellabatur.

73 *Ratam populus*] Non ſuffragio aut comitiis, ſed, ut dictum, miſſam imaginem adorando.

74 *Jus omne Conſtantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani*] Falſiſſimum. Imo quum poſt Honorium Theodoſii magni filium, ſine liberis defunctum, maneret diviſum imperium, & alius in Occidente, alius in Oriente reſideret Imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus juſtusque princeps, priusquam a Conſtantinopolitano confirmaretur. Sic Theodoſius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exuit, dato Valentiniano juniore ſucceſſore. Poſt Theodoſium Conſtantinopoli regnum obtinuit Marcianus, aſſumtus a Pulcheria ſorore Theodoſii, deinde Leo Thrax, & cæteri inconſulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majorianus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Auguſtulus ſucceſſerunt, qui omnes miſſi petitive Conſtantinopoli, aut per militem, injuſſu populi Romani, regnarunt. Poſt hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, everſus a Theodorico Gotho, cui Zeno Conſtan-

ſtantinopolitanus Imperator, ut eum a ſe averteret, Italiam invadendam monſtravit. Gothorum regnum per Beliſarium & Narſetem ſubruit Juſtinianus, & recuperata eſt Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani ſtipendiarii erant Conſtantinopolitani Cæſaris, cui quotannis viritim ſolidum aureum pendebant. Stipendiarius ipſe Papa, cui pro confirmatione pecunia Conſtantinopolim mittenda erat, quam Conſtantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remiſit circa annum Chriſti 680. *Anaſtaſius* in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Auguſtorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ reſidebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuiſſe populum vult *Grotius*. Mox majorem Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aiſtulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adverſus hunc ſibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit e Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos ſecundus a rege erat) & quum patris avique, tum ſuis rebus geſtis factioſo, poſtquam ultimum Merovæi poſterorum juſtum regem totondiſſet atque in monaſterium condidiſſet, & ſibi diadema impoſuiſſet, Papa auctoritatem præſtiterat, & laudando factum apud captas ſuperſtitione & opinione ſanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum tranſcribit Papæ; dein cum pacem Aiſtulphus non ſervaret, reverſus & iterum victor, propemodum quicquid ſub poſtremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc eſt origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipſe cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non populi Romani, ſed Conſtantinopolitani Imperatoris, ſive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, *Sueton.* cap. 41. Auguſtus, ut ipſe ſcribit in monumento Ancyrano: Claudius, *Sueton.* Othone cap. 1. Veſpaſianus, teſte *Tacito* in vita Agricolæ cap. 9. ſive ut poſtea Conſtantinus patricios dixit, quaſi patres Imperatoris, qui conſilium ejus participarent, quorum mentio apud *Juſtinianum* in tit. *quibus modis patr. poteſt. ſolvit.* Eadem cauſa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum eſt. Is donationem patris confirmavit: & ſic non populus Romanus, ſed Papa poſſedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri.* Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo ſtatutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam ſedem occupaſſet, claves & vexillum urbis in ſubjectionis ſignum Carolo miſit. Anno 799. idem Leo per ſeditionem male mulctatus, oculo etiam excuſſo confugit ad Carolum, eumque convenit Paderbornæ, & Romam tractum ſupplicio affectis trecentis, qui Papæ reſtiterant, clericis in Galliam relegatis, Auguſtum dixit. Secuta eſt paulo poſt Caroli cum Irene tranſactio, quam hujus ſucceſſor Nicephorus ratam habuit, & ita tranſiit imperii Romani quod ſupererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adverſus Irenen ob ſexum; ſed Papa preſſus a Longobardis (quorum antea ope juſtum in ſe Exarchorum & Conſtantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Auguſto, cui revera ſuberat, ſpes auxilii decollaſſet, ad potentiorem confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit Auctor de jure partis a corpore recedendi lib. 2. cap. 6. num. 5. an fidei quam imperio Conſtantinopolitano debebat, ſatisfecerit, multa & gravia tolerando priusquam ad hoc ultimum remedium decurreret: imo an ipſe Conſtantinopolitanos ſatis docuerit de periculo ſuo, & obteſtatus ſit, ni auxilio venirent, aliud præſidium ſibi quærendum eſſe, alia diſputatio

eſt.

num habere poterant, pendebat a voluntate populi Romani: & cum illi y contra mentem ac morem populi Romani z feminæ

est. Carolo certe jus hoc modo quæsitum & in posteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interposito tamen Conrado Franco e Germania, transiit ad Saxones: inde rursum ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis episcopis, agendis synodis habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone ad Suevos Conradum III. Fredericum Barbarussam, Henricum VI. Philippum: & Othone Saxone iterum medio ad Austriacos. Quorum principum jus Papæ quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, sæpe etiam æmulos illis excitarunt: sed hæc omnia facti sunt, non juris; neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum septemvirorum, quam Francofurtensibus aut Aquisgranensibus, quæ ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa minister est, perinde ut archiepiscopi in Gallia, in Anglia, Hispania, cum coronant regem. Est igitur prorsus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmæi fratres in Martis campo, natus eodem die ac sublatus: qui jus habuerit creandi Cæsaris vel Augustos, ex cujus approbatione ratæ forent electiones, quas legiones fecissent: a cujus voluntate pendebat electio facta Constantinopoli: qui in Irena concessionem nescio quam tacitam vel expressam revocarit: qui dignatus sit scilicet eum quoque regem sumere sibi, quem Germani fecissent: qui Germanicæ electionis arbitrum probandæ vel improbandæ aut habuerit unquam aut retinuerit; qui primum civem habuerit episcopum, nempe ut in fabula Æsopi ranæ hydrum vel ciconiam: qui per illum primum civem testetur, quod nunquam cogitavit aut somniavit.

Inanis est labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miserum est ingratum esse homini, quod facias bene.* Neque Germani jus ullum concedunt Papæ in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus est eo jure, quod liberaliter ei confert Auctor: quasi scilicet populus Romanus retentum jus per illum testetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro isto ministerio in populi jure pronunciando, quo fungatur tanquam syndicus populi Romani. Immo ille vult totum imperium Romanum, ut nunc vocatur, esse feudum Romanæ sedis, & se solum esse monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges esse suos vasallos, & posse ab Imperatore ad se appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco sedere debere, quam quos fecerit Imperator, & paris vanitatis cætera.

GROTII.

y *Contra mentem ac morem populi Romani*] Nero in XIV. annalium *Taciti* (*Cap.* 11.) matrem accusat: *Quod consortium imperii, juraturasque in feminæ verba prætorias cohortes, idemque dedecus senatus & populi speravisset.* Priscus in excerptis legationum: ὐ γὸ θηλειῶν, ἀλλ' ἀῤῥένων ἡ τ̃ Ῥωμαϊκῆς βασιλείας ἀρχή· *Non enim feminarum, sed marium est, Romani imperii principatus.* (Pag. 27.) *Lampridius* post mortem Heliogabali: (Cap. 18.) *Cautum ante omnia, ne unquam mulier senatum ingrederetur, utque inferis ejus caput dicaretur devoveretur que per quem id esset factum.* Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia usurpato sibi imperio, diutius quam feminam decuit, rempublicam obtinuit.* [In XXX. Tyrann. c. 27.]

z *Fe-*

minæ Irenes subiissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit, & per se Imperatorem legit, ac voce 75 primi civis, id est, episcopi sui (quomodo & in Judaica republica, rege non existente, prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam ejus successores: a qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt. b Postea vero diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset (c nam & ad id tempus Francorum regum successio 76 quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent: d ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat. quare ex electione

GROTII.

z *Feminæ Irenes subiissent imperium*] Dicto etiam ei sacramento, quod habet *Zonaras*. [Sed vi extorto. *Lib.* XV. *Cap.* 11.]

a *Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quæsito, sollicite distinxerunt*] Vide synodum Pontigenensem inter capitula Caroli Calvi. Et *Paulum Æmilium* lib. III. de Carolo Magno.

b *Postea diviso Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam*] Vide *Witikindum* libro I. & ibi notata *Meibomii*: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi *Jacobi Sirmundi*. Occidentalem illam Franciam Latinam *Wibbo* vocat, quod ibi sermo Romanensis vigeret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

c *Nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat*] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum IↃCCCXVI. Carolus Magnus in testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

d *Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis*] Verissima res, & aperte testata *Wibboni* vita Conradi Salici.

GRONOVII.

75 *Primi civis*] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Est autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

76 *Quasi agnatica*] 2, 7, 23.

ctione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundùm eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, e Rex regni Italiæ: atque 77 eo titulo sub se habet quæcumque populi

GROTII.

e *Rex regni Italiæ*] Sic in excommunicatione Henrici distinctè nominat Papa regnum Teutonicorum & Italiæ. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum à *Meibomio* post *Witikindi* Saxonica: & *Cranzium* Saxonicorum V. (*Cap.* 13.) In juramento Ottonis quod *Gratianus* intulit in Distinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus quæ ad te* (Papam) *aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.* (c. 33.)

GRONOVII.

77 *Eo titulo sub se habet*] Venditet has nænias historiæ ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli *Grotio*, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingratissime perfidissimeque tractati? Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa, ipsi per se, inter se ita comparaverunt, ut penes alium regnum Galliæ, penes alium Germaniæ & Italiæ regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim exstincta Caroli stirpe, Italia a tumultuariis regibus Hugone, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret. Venit A. C. 962. liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hostes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Constantinopoli adversus eum auxilia arcesseret, Hungaros ad Germaniam infestandam sollicitaret, ex urbe Cæsari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente cum suis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inscio ipso Papam electuros. Synodus Episcoporum Italiæ habetur, in qua Papa immanium scelerum accusatus, & solenni citatione fide publica adesse jussus, cum ob conscientiam scelerum comparere non auderet, exuitur dignitate, & sufficitur ei Leo VIII. Digresso Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehensus esset, ab illis, quos tangit Atridas iste dolor (honestum sane & maxime Pontificium mortis genus) occiso, eligunt Benedictum. Adest mox Imperator, urbem obsidet, & quamquam superos & inferos moverent indigenæ (nam scena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus est in obsidentes) capit, Leonem restituit, Benedictum rursus convocata synodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus sepulcrum est. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per episcopos missos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuisse perjuros, prehensum hominem in vincula condunt, & ad undecimum mensem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice quæstionem habet: urbanos convocat ad causam dicendam & auctores edendos: binos consules publicatis bonis in exilium mittit: prætorem crinibus toto die suspensum,

puli Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. unde illud quoque intelligi facile potest, 78 quo jure episcopus Romanus, vacante imperio, f investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus g per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut

sum, dein virgis cædit, asino aversum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. senatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & prosequendis latronibus, & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Augustum Constantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus strenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia, cum dote, quicquid hactenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit. Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justi satis, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & e luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthæum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, cæteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctionem Coloniensi, supremam vero, quæ imperialis est, summo Pontifici. Quicquid præter hæc est, ex abundanti est, a malo est.* Unctionem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.

GROTII.

f *Investituras tribuat feudorum imperii Romani*] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisis partibus. Vide *Serranum* Ludovico XII. (Pag. 505. *Ed. Paris.* 1627.)

g *Per primam personam corporis nomine expediri*] Nam & in Poloniæ interregno Archiepiscopus Gnesnensis Regis locum tenet, in solio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. *Philippus Honorius* in dissertatione de regno Poloniæ. [Immo *De Interregno Poloniæ.* Et illa Dissertatio est *Horatii Spanorchii*: quam *Phil. Honorius* tantum inseruit *Thesauro Politico*, à se collecto & edito, *pag.* 426, *& seqq.* Edit. Francof. 1617. J. B.]

GRONOVII.

78 *Quo jure Episcopus*] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogant, quia Ludovici XII. avus Ludovicus, Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili; quas nuptiales tabulas confirmasse volunt Bonifacium IX. quum exauctoratione Venceslai imperium vacaret. Sed quis Papæ hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinæ frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem: & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit; & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis lib. 5. num. 12. ad an. Chr. 1493.

GRO-

aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

I. *Obligatio reddendæ domino rei alienæ unde & qualis.* [*Exstantia* (aa) *restituere, & quantum in se est efficere ut reddantur.*
II. *Non exstantibus,*] *obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.*
III. *Bonæ fidei possessorem ad restitutionem non teneri, si res perierit.*
IV. *Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes:*
V. *Et consumtos, nisi alias consumturus non fuerit:*
VI. *Non eos, quos neglexit percipere.*
VII. *Non teneri eundem ad restitutionem rei, quam donavit alii, cum distinctione:*
VIII. *Nec si rem emtam vendiderit; similiter cum distinctione.*
IX. *Quando pretium aut ejus partem servare possit, qui rem alienam bona fide emit.*
X. *Rem alienam emtam restitui venditori non posse.*
XI. *Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.*
XII. *Ob causam turpem, aut alioqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.*
XIII. *Refellitur sententia statuens rerum, quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.*

I. 1. EXplicato, quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas aut res nobis competit, videndum etiam 1 quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut e rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in personas, 2 qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E

GRONOVII.

1 *QUæ exinde nascatur obligatio*] Aliorum rem nostram tenentium: quid ob rem nostram alii qui eam possident, nobis debeant.

2 *Qua utile nobis esse potest*] Non scilicet in pœnam.

(aa) Uncinis heic à me inclusa, in nulla Editionum, quæ vivo Auctore prodierint, immo neque in primis post mortem ejus vulgatis, reperiuntur. *J. B.*

GRO-

2. E rebus exſtantibus obligatio hæc naſcitur, qua a tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt, ut in noſtram poteſtatem veniat. Quantum in ſe eſt, dico; neque enim obligatur ad impoſſibile, neque ad reddendam rem ſuis impenſis: ſed indicare tenetur, ut alter recipere ſuum poſſit. Nam ſicut 3 in rerum communium ſtatu obſervanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio 4 hæc (bb) quaſi ſocietas inter dominos contracta eſt, ut qui rem

GROTII.

a *Tenetur is, qui rem noſtram habet in ſua poteſtate, efficere quantum in ſe eſt, ut in noſtram poteſtatem veniat*] Inter præcepta jubentia legis Hebræis datæ eſt, ut res inventa reſtituatur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco XXII, I. *Chryſoſtomus.* I Corinth. V. 8. Ταῦτα γὰρ καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν ἴσασι νόμοι, οἱ τοὺς ἁρπάσαντας καὶ ἀφελομένους ἀφέντες, ἐκείνους κελεύουσιν ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὕροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα. *Hoc & ſæculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omiſſo raptore aut fure, eos compellare qui res noſtras qualeſcunque eæ ſint tenent.* (Tom. III. pag. 338. *Ed. Savil.*) *Hieronymus* ad Leviticum: *Multi ſine peccato putant eſſe, ſi alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Diſcant, hoc peccatum ſimile eſſe rapinæ, ſi quis inventa non reddat.* [At locus ille non eſt *Hieronymi*, ſed *Origenis*, ex *Hom.* IV. in Cap. 6. *Levit.* unde verſus eſt; ut in Editione Pithœanâ Corporis Juris Canonici obſervatum. *J. B*] *Auguſtinus* Sermone XIX. de verbis Apoſtoli: *Si quid inveniſti & non reddidiſti, rapuiſti.* Deinde: *Qui alienum negat, ſi poſſet & tolleret.* Utrumque Gratianus retulit in cauſa XIV. quæſtionem V. *Can.* 6. & 8. Idem *Auguſtinus* de Fide & operibus: (Cap. 7.) *Sicut jure prædiorum tamdiu quiſque bonæ fidei poſſeſſor rectiſſime dicitur, quamdiu ſe poſſidere ignorat alienum: cum vero ſcierit, nec ab alieno receſſerit, tunc malæ fidei poſſeſſor perhibetur, tunc juſte injuſtus poſſeſſor vocabitur.* Pertinet huc & lex Wiſigothorum lib. IX. tit. I. c. 9. Interdum vero ob cauſas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in ſervo fugitivo lex Burgundica lib. I. tit. VI. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva reſtitui juſſit. Habet id *Xiphilinus* (*pag.* 240. C. *Ed. H. Steph.*) Apud *Procopium* Gotthicorum II. Beliſarius: οἶμαι δ' ἔγωγε τόν τε βιασάμενον, καὶ ὃς ἂν τὰ τοῦ πέλας ἑκουσίως μὴ ἀποδιδῷ, τὸν αὐτὸν ἑκὼν γε εἶναι. *Mihi ita libet credere, pari loco eſſe res alienas ſponte retinentem, & non reddentem, cum raptore.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

3 *In rerum communium ſtatu*] Priuſquam privata dominia extiterunt.

4 *Hæc quaſi ſocietas*] Inſtar taciti pacti cujuſdam interceſſit.

(bb) Nullam ſocietatem, nullum pactum, heic intelligere neceſſe eſt. Vide quæ hac de re, ſimul & de toto argumento iſtius Capitis, diximus in Notis ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. XIII. alterius Editionis, ubi omnia accuratiùs exſequuti ſumus, quàm in prima Editione, &, ut putamus, quam ab ullo adhuc factum fuerat. *J. B.*

rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis ut 5 poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia.

3. Neque hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi b injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit b Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit c Cicero, quod hereditatis partem retinuissent 6 ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat.

a Diod. l. xv. c. 20. Plut. Pelopida, p. 280.
b Hist. Græc. lib. v. c. 4.
c De Off. III. c. 18.

4. Quia verò hæc obligatio 7 tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut 8 singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud d Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem, accipientemque, intuemur,* 9 *hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem,* 10 *quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quoi* (male legitur *quo*) *facto scelestissimo ademta sunt.* Recte autem addit: *Et*

d L. Bona fides. 31. D. depositi, §. 1.

GROTII.

b *Injustitiæ accusati*] Ita judicat *Diodorus* libro XV. (c. 20.) *Plutarchus* Agesilao: τ̄ πόλιν ἔπεισεν εἰς αὐτὴν δέξασθαι τὸ ἀδίκημα, καὶ κατέχειν τ̄ καδμείαν δι᾽ ἑαυτῆς. *Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam.* (Pag. 609. B.) Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud *Leunclavium* lib. VI.

GRONOVII.

5 *Poscenti domino*] Nonnisi poscenti, ita ut si non posceret, quod ignoraret suam rem te penes esse, id scienti tibi eam retinere liceret.

6 *Ex testamento*] L. Minucii Basilii, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

7 *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consensisse videntur.

8 *Singulares contractus*] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

9 *Hæc est bona fides*] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

10 *Quæ ex omnibus personis*] Quæ tum demum constat, quum omnium personarum, ad quas ea res pertinet, ratio habetur, nec cuiquam detrahitur quod suum est.

GRO.

Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, [11] *ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo, quod ipsi [12] dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo, cujus bona erant publicata, [13] hinc potius quam ex eo quod [14] de pœnarum utilitate ádfert Tryphoninus, definiendum est.

5. Nam ad dominii naturam nihil refert, ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, [a] jure gentium [15] condici posse res ab his, qui non ex justa causa possident. *a L. 25. D. de act. rer. amotar.*

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum [b], qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri ut εὕρετρον, hoc est, præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus [16] salvis impensis. *b L. 43. §. 9. D. de furt.*

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit [c], ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente [17] in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, [18] plus habes, cum ego [19] minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem, in eo scilicet, ut quisque suum haberet. c *Contra naturam esse*, ait Tullius, [d] *ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: [e] *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* *c Cajet. ad Th. 2, 2. 62. art. 6. L. 20. §. 6. D. de petit. hered.* *d De Off. III. c. 5. Vid. L. 206. D. de reg. jur. & ibi interpretes.* *e Immo ibid.*

2. Et

GROTII.

c *Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum*] Cassiodorus x, 16. *Hoc nostris temporibus confitemur inimicum, ut alter alterius lætetur incommodo.*

GRONOVII.

11 *Ut non distrahatur*] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

12 *Dominio æquævum*] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter d minos quasi contractum.

13 *Hinc potius*] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

14 *De pœnarum utilitate*] Ut male meritus de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

15 *Condici*] Peti actione.

16 *Salvis impensis*] Detracto eo quod bonæ fidei possessor in rem impendit.

17 *In tantum tenearis*] Tantum restituere debeas.

18 *Plus habes*] Quam jure ad te pertinet.

19 *Minus*] Quam me habere oportet.

2. Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant jurisconsulti 20 extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex *a* actu servi 21 institoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta 22 denunciatio, & servus ex eo contractu 23 peculium habeat, 24 aut in rem domini versum sit, 25 replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere*, *qui* 26 *ex aliena jactura lucrum quærat.* Ubi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

a L. Si quis mancipiis, 17. D. de inst. act. §. 4.

b Qui matre jubente pro filii 27 defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia 28 contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (29 utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

b L. Quamquam, 6. ad SC. Vell.

c Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, 30 quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Ulpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat.

c L. Uxor marito, 55. D. de donat. inter vir. & uxor.

d Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, 31 peculiares putans, 32 condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te 33 sine causa pervenerit.

d L. 30. pr. vers. secundum, D. de act. emt.

Pupilli 34 non tenentur commodati secundum leges Romanas

e L. 3. D. commodati.

GRONOVII.

20 *Extra legum præscripta*] De quibus vetus jus nihil sanxit.

21 *Institoris*] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpositus est.

22 *Denunciatio*] L. 47. pr. *de peculio*. l. 11. §. 2. & 3. D. *de institor. act.* l. 17. §. 4. *Ibid.*

23 *Peculium*] Aliquid separatum a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum suum occupet.

24 *Aut in rem domini*] De suo rem domini amplificaverit, neque expensam redigere, manente tali denuntiatione, possit.

25 *Replicabitur de dolo*] Actionem habebit adversus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

26 *Ex aliena jactura*] Ut hic dominus ex jactura servi.

27 *Defensore*] Qui absque mandato cum sola satisdatione pro reo in judicio postulat, in quo differt a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

28 *Contemplatione matris*] Matris personam & auctoritatem secutus.

29 *Utilis*] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta.

30 *Quam ex lege*] Quia vetitæ donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

31 *Peculiares*] De peculio servi.

32 *Condictio*] Actio in personam.

33 *Sine causa*] Non justo titulo.

34 *Non tenentur commodati*] Non possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

35 Ex

manas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit.

a Sic si aliena res pignori data, & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, 35 ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed 36 emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: 37 nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in 38 quantitatem acceptos ferre deberet.

a L. Rescriptum. 12. §. 1. de dist. pignorum.

b Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, 39 sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed 40 quia pecunia mea, quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est.

b L. Si me & Titium, 32. D. de reb. cred.

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut *c* cujus 41 latitantis bona venum ierant, 42 cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & *d* ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

c Acc. in d. l. rescriptum.

d Jason. in d. l. si me & Titium.

His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & a Jurisconsultis, *e* & a Theologis 43 in-

e Soto l. IV. q. 7. art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. II. §. 1. Silv. in verbo Restituta n. 3. q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. II. c. 14. Navar. 17. n. 7.

GRONOVII.

35 *Ex quali quali*] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

36 *Emtori debitor*] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

37 *Nam & si majores*] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agri fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet. [Immo si Creditori, qui rei alienæ, à Debitore sibi in pignus datæ, possessionem amiserat, & actione hypothecariâ possessorem convenerat, hic jussus fuit rem, cum fructibus ex eâ interim perceptis, restituere. Vide *L.* 21. §. *ult.* D. *De Pignorib. & Hypoth.* J. B.]

38 *Quantitatem*] Debitam.

39 *Sed alienum*] Ejus qui te jussit ab suo debitore mutuum sumere.

40 *Quia pecunia mea, quæ*] Verba legis 32. D. *de rebus cred.* in quibus aut delendum τὸ *quæ*, aut legendum *pecuniam meam*, & τὸ *eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. observ. 23, p. 186.

41 *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. *Cicero* pro Quint. c. 19.

42 *Cum exceptionem*] Cum petitoris intentionem exceptione potuisset elidere & irritam reddere.

43 internum animi tribunal instruentibus, proponi solent.

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, 44 ultra rei rationem, ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos (cc) etiam fructus exstantes rei: dico 45 fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & ei, & fructuum consumtorum, 46 si modo alias quoque tantundem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar [a] Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

[a] Suet. c. 16.

VI. Quarto, non teneri eum ad restituendos fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum 47 nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, [b] non teneri, nisi quatenus forte pluris [c] vendiderit: quod si donatum vendiderit, [d] teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

IX. 1. Septimo, rem alienam bona fide emtam restituendam, nec [e] posse erogatum pretium repeti. cui regulæ hæc ad-

[b] Vid. L. 48. §. ult. D. De furtis.
[c] L. 22. D. de petit. her. L. 25. eod.
[d] L. 23. D. de reb. credit.
[e] L. 3. 23. C. de rei vindic. L. 16. C. de evictionib.

GRONOVII.

43 *Internum animi tribunal*] Judicium conscientiæ de rebus lege non definitis.

44 *Ultra rei rationem*] Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam pœna ob rem male possessam.

45 *Fructus rei*] Qui ex ipsa per se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

46 *Si modo alias*] Nisi forte rem alienam, si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

47 *Nisi omnino etiam*] Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

(cc) Non tenetur: quoniam, ut puto, ille, quamdiu fuit bonæ fidei Possessor, secundum Legem Naturalem eadem planè jura habuit, ac si verus Dominus fuisset. Id probavimus ad Caput PUFENDORFII jam indicatum: ubi videre poterit Lector, quomodo in plerisque casuum sequentium alias regulas tradamus, è principio simplicissimo & facillimo fluentes; quum definitiones Auctoris nostri satis inter se non consentiant, & difficultatibus plurimis obnoxiæ sint. *J. B.*

GRO-

addenda mihi videtur exceptio, d 48 nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim 49 facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio *a* ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait *b* Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit, 50 ut possessio quæ apud alterum est ematur *c*. Neque hic requiro ut emta res sit *e* cum animo ut domino restitueretur, quo casu 51 negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent *d*. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum, ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de 52 funeraria scripsit *e* Ulpianus, justum judicem in ea non 53 meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. Et quod alibi idem ait, *f* si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, *g* non quidem in

a L. Suæ, 16. D. de cont. emt.

b L. Si in emtione, 34. §. rei, 4. D. de contr. emt.

c L. Si laborante. 2. §. Si navis. 3. ad legem Rhodiam. Vid. Ægid. Reg. disp. 31. dub. 7. num. 126. Host. tit. de pœn. v. quid de prædam ementibus.

d Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest. *e L. & si quis, 14. §. idem Labeo. 13. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. x. Greg. Thaumat.* *f L. Si pupilli, 6. §. sed si quis. 3. D. de neg. gest.* *g Cajet. 2, 2. 62. 6. Soto l. 4. q. 7. art. 2. Covar. d. loco. Menoch. V. Præs. 29. num. 26. Stracham parte II. num. 18.*

GROTII.

d *Nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit*] Apud Terentium Heautontimorumeno Act. IV. Scena IV. (*vers. 42, & seqq.*)

— Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod ista debet Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque tu scilicet
Eo nunc confugies; quid mea? num mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare filiam
Meam me invito potuit? verum illud, Chreme,
Dicunt: jus summum sæpe summa est malitia.

Ubi & *Eugrafium* vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & a *Wisigotthis* libro IX. tit. I. c. 9. & c. 14. *Alc.* III. Præs. 29. *Menoch.* V. Præs. 29. num. 26. *Straccham parte* II. num. 18.

e *Cum animo ut domino restitueretur*] *Speculum Saxonicum* II, 37. *Landrecht* tit. XV.

GRONOVII.

48 *Nisi quatenus*] Nisi emerit ab eo, unde necessario & domino emenda fuisset quodammodo, & sine impensa recuperari non potuisset.

49 *Facti possessio*] Possessio de facto sive plena.

50 *Ut possessio quæ apud alterum est, ematur*] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

51 *Negotiorum actionem*] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

52 *Funeraria*] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

53 *Meram negotiorum*] Rigorem juris in illa actione.

in id 54 quod dedit, sed 55 in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic (dd) enim & domini rerum, quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, a quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

a L. 1. D. ad l. Rhod.

X. Octavo, eum, qui rem alienam emit, non posse eam 56 restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat, cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: f quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet 57 præter dominum. Non esse autem, & non apparere, tantundem valent quoad eum cui non apparet.

XII. Decimo, b naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, 58 ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, c quia 59 ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit 60 ex prioris domini voluntate. g Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta 61 extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

b Thom. 2.2.62. art. 5. resp. ad 2, & Cajet. ibi. Covar. p. 2. §. 2. ad cap. peccatum.

c 1 Sam. XII, 5. 6.

XIII. Addamus & hoc mendose à d Medina traditum, rerum

d De rest. q. 10.

GROTII.

f *Quanquam valde hoc pium sit*] *Chrysostomus* indicato jam loco. (In 1. *Corinth.* v. 8.)

g *Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio*] Optime hæc distinguit *Augustinus* epistola LIV. (quæ est CLIII. novæ *Edit. Benedictin.*)

GRONOVII.

54 *Quod dedit*] Quod ei abest non omne quod impendit.

55 *In id quod*] Quantum mihi imputare potest.

56 *Restituere venditori*] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

57 *Præter dominum*] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem ἀδέσποτον poscendi.

58 *Ad quam quis obligabatur*] Quam & sine mercede facere debebat.

59 *Ratione rei*] Rem nemo restituere compellitur.

60 *Ex prioris domini*] Dominus quod dedit, eo dedit animo, ut fieret accipientis & suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

61 *Extorsio*] Si per vim & minas expressit.

(dd) Heic *enim*, in omnibus Editionibus, positum pro *etiam*, errato, ut mihi videtur, typographico, quem tamen Auctor non animadvertit. Certè est id novum exemplum, non ratio jam dictorum. *J. B.*

62 Quæ

rum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales, 62 quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis 63 functionem quidem recipere dicuntur, id est, restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. a At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

a *L. Rogasti.* 11. §. *ult. D. de reb. cred. & si cert.*

GRONOVII.

62 *Quæ pondere, numero*] Quæ solent mutuæ dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt species creditæ, quæ scilicet utendo consumuntur. Tales igitur res incidentes in non dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti posset illis, & restituendo tantumdem, non ipsis speciebus liberaretur.

63 *Functionem quidem recipere*] L. 2. D. *de rebus cred.*

CAPUT XI.

De promissis.

I. *Refellitur sententia statuens ex promissis jus naturaliter non oriri.*
II. *Assertionem nudam non obligare.*
III. *Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.*
IV. *Quid sit promissum unde alteri jus oritur.*
V. *Requiri ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores.*
VI. *Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*
VII. *Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit, teneri ad liberandum promissorem.*
VIII. *Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis.*
IX. *An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.*
X. *Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem jam ante debitam.*
XI. *Modus valide promittendi per nos ipsos.*
XII. *Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus.*
XIII. *Exercitoria & institoria obligationes quatenus ex jure naturæ procedant, ubi & juris Romani error notatur.*
XIV. *Ad promissionis validitatem acceptationem requiri.*
XV. *Ad acceptatio innotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.*
XVI. *Revocari promissionem posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat.*
XVII. *An & internuntio mortuo, per distinctiones explicatur.*

XVIII. *An revocabilis sit promissio, acceptione per alterum facta, per distinctiones explicatur.*
XIX. *Onus promisso adjici quo tempore possit.*
XX. *Quomodo convalescere possit invalida promissio.*
XXI. *Promissiones sine causa naturaliter non esse irritas.*
XXII. *Qui factum alienum promisit ad quid naturaliter teneatur.*

I. 1. PErduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promissis oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris [a] Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit (aa) sententiam, jure naturæ ac gentium 1 ea pacta, quæ non habent συνάλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

a Lib. I. c. VI. Lib. V. c. I.

I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum, si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem, sed levi ac parum considerata, tenerentur homines: postremo, quod justum fuit 2 aliqua honestati cujusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, 3 non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.

(II. and III. in the margin beside the second and third reasons.)

[b] Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda, quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant, quam illi prosint cui promiseris.

b De Offic. I, 10.

Quod 4 si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed 5 quod interest: cæterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci

6 par-

GRONOVII.

1 *EA pacta quæ non habent*] Pacta nuda quæ placiti fine steterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

2 *Aliqua honestati*] Esse quædam, in quibus experiamur quid ex officio facturi sint homines, nulla lege cogente.

3 *Non quod injuste*] Non quod in eo sit injuria legibus vindicanda, sed quod promissor non præstando quod promisit, se demonstret vanum, inconstantem, mendacem.

4 *Si res integra non sit*] Si cœptum est impleri promissum, si arrha, vel symbolum datum.

5 *Quod interest*] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 5. §. 9. & seqq. *J. B.*

GRO-

6 partim actiones, 7 partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata, & alia quædam, habere eam 8 legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est, id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis, 9 ubi nulla certa forma fœderum aut sponsionum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ 10 quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab *a* Aristotele & *b* Demosthene, obligationem pactis possint addere; voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, 11 ut ante diximus. quid ni ergo possit transferri & 12 jus in personam, aut 13 ad transferendum dominium (quod jus ipso 14 dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras?

a *Rhet.* I, XV. *b* *Orat.* I. *adv. Aristogit.* p. 492. *C. unde petita est.* *L.* 2. *D. de legibus.*

4. Accedit his a sapientum consensus: nam quomodo *c* dicitur a Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, *d* nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea 15 quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum

c §. *Per traditionem*, 40. *Inst. de rer. divis.* *d* *L.* 1. *D. de pactis.*

GROTII.

a *Sapientum consensus*] Ita ut & silentium in re moram non ferente vim sponsionis habere velint Hebræi. *Baba Kama* cap. X. §. 4. [Vide ibi Commentar. *Constantini Lempereur.*]

GRONOVII.

6 *Partim actiones*] Ad exigendum aut petendum.

7 *Partim exceptiones*] Ad negandum.

8 *Legum beneficio*] Non natura.

9 *Ubi nulla certa*] Sicubi remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

10 *Quasi pactum commune*] Ob quam rationem Lycurgus leges suas Ῥήτρας, id est, *pacta*, vocavit.

11 *Ut ante diximus*] 2, 6, 1.

12 *Jus in personam*] Obligatio.

13 *Ad transferendum dominium*] Nam actio in personam est, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

14 *Dominio minus*] Quanto scilicet spes minor est re præsenti.

15 *Quæ inter eos*] Potest excusari, ut τὸ *eos* ad intellectum referatur, quasi dixisset, fidei hominum. Suspicor tamen Ulpianum scripsisse, *quam ea quæ inter quos placuerunt servari.* [Nihil mutare necesse est. Vide Clariss. NOODT. *Obs.* I. 4.]

16 De

edictum 16 de pecunia constituta, ubi nulla in constituente debendi causa præcesserat præter consensum, *a* favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Jurisconsultus eum *b* ait natura debere, quem jure gentium dare oportet, 17 cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, *oportet*, 18 necessitatem quandam moralem significat: neque vero admittendum est, quod ait Connanus, fidem secutos nos censeri, ubi 19 res integra esse desiit: agebat enim eo loco Paulus de 20 condictione indebiti: quæ cessat si ex 21 qualicunque pacto solutum quid sit, quia jam ante, 22 re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamsi 23 lex civilis ad 24 præscindendas litium occasiones auxilium suum 25 non præstabat.

a L. 1. *D. de pecun. constit.*
b L. cum amplius, 84. §. 1. *D. de reg. jur.*

5. M. autem Tullius in officiis *c* tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit *d* Horatius, & Platonici sæpe justitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem transtulit *e* Apulejus: ac Simonides *f* justitiam definiebat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere.

c De off. l. 1. *c.* 7.
d L. 1. *Od.* 24.
e Ap. de habitud. Platon. doctrin. Lib. II. pag. 15. in fin. *Ed. Elmenhorst.*
f Apud Plat. 1. *De Rep.* p. 331. C. D. *Ed. H. Steph.*

6. Sed ut bene res intelligatur, (bb) distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de 26 rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus est 27 assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur 28 veritas cogitationis pro tempore præsenti, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum

GRONOVII.

16 *De pecunia constituta*] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, sed certo, die ac loco constituerit se soluturum. l. 4. & 5. D. *de const. pec.*

17 *Cujus fidem secuti sumus*] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri solito.

18 *Necessitatem moralem*] Si non alia re, moribus duntaxat & institutis aliquem obstringi.

19 *Res integra esse desiit*] Ubi jam aliquid agi ex illo simplici promisso incepit.

20 *Condictione indebiti*] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem solutum est.

21 *Qualicumque pacto*] Quamvis nudo & sine stipulatione.

22 *Re adhuc integra*] Nondum numerata pecunia.

23 *Lex civilis*] Quæ aliquid amplius requirebat quam pactum nudum.

24 *Præscindendas*] *Recidendas* dicere voluit. 2. *observ.* 22.

25 *Non præstabat*] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

26 *Rebus futuris*] Nam in his fit promissum.

27 *Assertio explicans*] Dictum, quo indices, quid cum maxime facere cogites; non tamen adseveres te nullo modo aliud facere velle.

28 *Veritas cogitationis*] Simplex animi & oris consensus.

(bb) Vide, in hanc rem, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. V. §. 5. & seqq. *J. B.*

tum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si 29 in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsecum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum 30 voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et 31 hæc pollicitatio dici potest, quæ 32 seposita lege civili obligat quidem, aut absolute, aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi 33 ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio dominii. Est enim aut 34 via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent b Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Neh. IX, 8. Hebr. VI, 18. & X, 23. 1 Cor. I, 9. X, 13. 1 Thess. V, 24. 2 Thess. III, 3. 2 Tim. II, 13. Unde sequitur, ut promissa præstentur venire ex natura 35 immutabilis justitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, 36 suo modo communis

GROTII.

b *Deum ipsum*] Ita *Baldus* in l. 1. D. de pactis.

GRONOVII.

29 *In mutatione sententiæ*] Si quis peccat mutando tale propositum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, sed quia cum utrumque & servandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

30 *Voluntas se ipsam*] Cum quis adfirmat sese ita & non aliter facturum.

31 *Hæc pollicitatio*] Infra num. 14.

32 *Seposita lege civili*] Nam per hanc non obligat.

33 *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba sistitur, sed incipitur actus aliquis præstandi, etsi totum non impleatur. Ubi non effamur modo quid agere statuerimus, sed etiam initium fit agendi, data quasi arrha & pignore irrevocabilis propositi.

34 *Via*] Præparatio, *prærogativa*, ut veteres loquebantur. 4. *observ.* 1.

35 *Immutabilis justitiæ*] Juris naturalis immutabilis. 1, 1. 10. cujus exemplar excellens, perfectum, constans atque æternum, in Deo & ipse Deus est, Deique beneficio in hominibus, quod satis sit pro captu & modulo illorum.

36 *Suo modo*] Deo excellenter & per-

a Prov. VI. 1. munis est. Accedit judicium [a] Salomonis : *Fili mi, si quid spopondisti alteri,* 37 *defixisti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui : captus es enuntiationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promissio vocatur אסרה *vinculum*, & c voto comparatur, Numer. XXX, 4. 5. 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Eustathio ad secundum [b] Iliados : ἁλίσκει γάρ πως ἤδη κατέχει τ ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος. d *Caput ac vincit quodammodo promissorem is, cui fit promissio.* Quem sensum non male secundo [c] Metamorphoseôn expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat ait : 38 *Vox mea facta tua est.*

b Vers. 349.

c Vers. 52.

2. His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam jurisconsultorum dicta de pactis nudis respiciunt e id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ 39 deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præstandum nos quod alicui promisimus obligat?* ait Seneca [d] de lege humana & f promisso non solenniter facto loquens.

d V. de Benef. c. 21.

3. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem pariendam lex civilis postulat. Quod autem fit 40 animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & [e] Theophrastus libro de legibus notaverat. imo & quod deliberato fit, sed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari,

e Apud Stob. Serm. 44.

perpetuo ac sine varietate; hominibus pro captu ipsorum.

GROTII.

c *Voto comparatur*] *Quasi paciscuntur cum Diis homines oblatione votorum.* Schol. Horatii. (In III. *Od.* 29. vers. 59.)

d *Capit ac vincit*] Inde vincula fidei dicta. *Donatus* ad Eunuchum. (*Act.* I. Sc. 2. *vers.* 22.)

e *Id, quod Romanis legibus erat introductum*] Caute *Paulus* Sententiarum lib. II. tit. XIV. *Si pactum nudum de præstandis usuris interpositum est, nullius est momenti : ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.* §. 1.

f *De promisso non solemniter facto loquens*] Id est, non sponso. Sic epistola XIX. distinguit : *Jam non promittunt de te, sed spondent.* Stipulatus & sponsio, verborum solennitas dicitur *Paulo* lib. V. Sententiarum, (*Tit.* 7. §. 1.) & *Cajo* titulo de obligationibus quæ ex consensu fiunt. (II. 9. 4.)

GRONOVII.

37 *Defixisti externo*] Manum tuam vinctam alieno tradidisti.

38 *Vox mea*] At ibi sol ad Phaëtontem, V. Fa. *temeraria*, dixit, *vox mea facta tuâ est*, ubi τὸ *tua* auferendi casu, non nominativo, ut accipit *Grotius*.

39 *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari decresse aut deliberato agere, qui rem non deduxisset in stipulationem.

40 *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonstrata destinatione in proposito perseverandi.

41 Mi-

dari, quanquam non solam hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicero adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim (cc) requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de 41 minoribus, hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & fœminæ, id tamen 42 nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, justa ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrysostomo [a] oratione LXXV. adversus quasdam 43 restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiamsi peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur 44 illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur.

[a] *Orat. 74. pag. 638. D. Ed. Morell.*

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, 45 qua tales sunt. Nam in his quæ 46 privatim agunt locum habent leges etiam quæ 47 irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, (dd) non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. [b] Nam distingui

[b] *Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. jur. Covar. de contractibus. q. 57. Medina, c. de rest. qu. 35.*

GRONOVII.

41 *Minoribus*] XXV. annis.

42 *Nec perpetuum est*] Quia interdum sapiunt ante annos.

43 *Restitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel causæ actio est.

44 *Illis legibus*] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

45 *Qua tales sunt*] Ipsam summam potestatem in se si consideres.

46 *Privatim agunt*] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

47 *Irritum actum faciunt*] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem faciendam pertineat, non pro pœna sit aut ignominia.

(cc) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. 3. Cap. 6. *J. B.*

(dd) Vide infra, *Cap.* 14. hujus Libri, §. 2. *J. B.*

GRO-

distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: 48 an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter, 49 quicum actum est, doli particeps: sitne actus 50 stricti juris an 51 bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus, qui læsus est, rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum 52 civili vetere, tum 53 prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu *a* receptum est, ut g si lex fundetur in 54 præsumtione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex 55 in tali præsumtione sit fundata, ex legis materia, verbis, & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, h si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ re ipsa non extitit: quò referenda est illa quæstio apud Ciceronem de oratore primo *b* de eo, qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem.

a Felin. c. 1. de constit. n. 40. Bald. in l. Cum quis C. de jur. & facti ignor. Covarr. in c. possessor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6. n. 8. & Navarr. c. 12. n. 13.

b Cap. 38.

3. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, (ee) & damnum inde alter passus sit, te-

GROTII.

g *Si lex fundetur in præsumptione aliqua facti*] Exemplum vide in l. mancipia, 5. C. *de Servis fugitivis.* apud *Gailium* lib. 1, obs. 11, num. 7. apud *Molinæum* ad consuet. Paris. tit. 1, §. 13. Gl. 3.

h *Si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat*] Seneca de beneficiis IV, c. XXXVI. *Demens est qui fidem præstat errori.*

GRONOVII.

48 *An dolus*] An qui deceptus promisit, videatur promissurus non fuisse, nisi deceptus esset.

49 *Quicum actum est*] An cui dolose promissum est, & ipse dolo egerit, ut *Tarpeja*.

50 *Stricti juris*] Præcise servandum quod dictum scriptumve est.

51 *Bonæ fidei*] Locum habet æquitas & benigna interpretatio.

52 *Civili vetere*] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

53 *Prætorio*] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta sua emendarunt.

54 *Præsumptione aliqua facti*] Legis causa sit, fingi aliquid factum, quod revera factum non est.

55 *In tali præsumptione sit fundata*] Ejusmodi causam habeat.

(ee) Alia heic est ratio *Promissi merè gratuiti*, alia *Promissi mutui.* In priori, modo bonâ fide egerit Promissor, ad nihil amplius tenetur. In posteriori, ex circumstantiis judicandum, an ob negligentiam in re explorandâ, aut sensu suo exprimendo, Promissor teneatur. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

56 In

tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed 56 in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur 57 dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit in errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hic distingui solet inter metum 58 gravem absolute, vel ratione habita personæ 59 metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo, cui promittitur, vel ab alio: item inter 60 actus liberales & 61 onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur 62 irriti, alii ad arbitrium promittentis 63 revocabiles; alii 64 in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, [a] qui existimant, sepofita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, (ff) obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele [b] traditum est, qui naufragii metu 65 res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Sed illud simul verissimum censeo, [c] si is cui promittitur metum

[a] Sylv. verb. metus, q. 8. dicto. 7. Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 3. n. 7.

[b] Eth. Nic. III. c. 1.

[c] Sylv. verb. restitutio. 2,

GRONOVII.

56 *In quo fundata*] Qui non dederit causam promissioni; valebit promissum.

57 *Dolo errori*] Arte aliqua interposita effecerit, ut promissor erraret.

58 *Gravem absolute*] Qui quemvis alium constantem virum perterrere possit.

59 *Metuentis*] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus, est tolerabilis.

60 *Actus liberales*] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione. [Immo *Actus liberales* illi sunt, in quibus ex merâ *liberalitate* aliquis promittit: quum in *Onerosis* promissio fit ab utraque parte. Mirum est, ita potuisse heic aberrare Virum Doctissimum. *J. B.*]

61 *Onerosos*] Quibus gravatur res familiaris aut fama. [Vid. ad Not. præced.]

62 *Irriti*] Ab initio nulli.

63 *Revocabiles*] Per illum, qui promisit, mutabiles.

64 *In integrum*] Officio judicis rescindendi.

65 *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

(ff) Minimè obligatur. Vide quæ, post PUFENDORFIUM, diximus, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 9. & seqq. *J. B.*

metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non 66 quod inefficax fuerit promissio, sed 67 ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, i infra suo loco explicabitur.

3. Quod vero quidam actus rescinduntur k ob metum ab alio incussum, a quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos 68 ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de 69 legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi, infra videbimus.

a L. 14. §. 3. D. quod met. caus.

VIII. 1. Materiam promissi (gg) quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse 70 in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: (hh) quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus b respondit: ναὶ δῆτα, εἰ δ' ἐςὶ δίκαιον· εἰ δὲ μὴ, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ· *bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non & promisi.*

b Plutarch. Apophthegm. Lacon. pag. 208. C.

2. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit 71 in pendenti efficacia; quia tum pro-

GROTII.

i *Infra suo loco explicabitur*] Hoc libro, tit. XVII. §. 19. & libro III. c. XIX. §. 11.

k *Ob metum ab alio incussum*] Seneca naturam secutus libro IV. controversiarum, controversia XXVII. *Ita rescinduntur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas a paciscente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogeris. Meam culpam oportet esse, ut mea pœna sit.* confer quæ infra libro III, c. XIX. §. 4.

GRONOVII.

66 *Quod inefficax*] Quasi naturaliter obligatus non sit, sed quia metum inferens injuria damnum dedit, & pro eo satisfactionem debet.

67 *Ob damnum injuria datum*] 2, 17. 17.

68 *Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiis familias SC. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

69 *Legum civilium*] Quæ scilicet plerumque fundantur in præsumtione facti.

70 *In jure*] In potestate.

71 *Erit in pendenti*] In suspenso habebitur, proferetur effectus.

(gg) Confer hac de re PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 7. *J. B.*

(hh) De validitate & effectibus Promissorum aut pactorum illicitorum fuse & nove egi ad PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gentium*, dicto Cap. 7. Lib. III. *Not.* 2. alterius Editionis. Principiorum autem ibi positorum usum ostendendi, eaque defendendi, in argumento insigni, de Alea nimirum, occasionem postea habui, duabus Epistolis, quæ reperiuntur in *Ephemeridibus Eruditorum Parisiensibus*, Octobr. 1712. & Decembr. 1713. Edit. Amstelod. *J. B.*

promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque 72 sit potestativa, tenebitur promissor facere quidquid 73 moraliter æquum est ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic solet, an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit 74 effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod 75 donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exseri, a quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda Jacobi filio, b qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, l tanquam debitam, persolvit. Quod si 76 injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut 77 inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, m de qua mox videbimus.

a Cajet. 2. 2. q. 32. art. 7.

b Geneseos XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo mi-

GROTII.

l *Tanquam debitam*] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit *C. Aquilius* teste *Valerio Maximo*, lib. VIII. c. II. n. 2.

m *De qua mox videbimus*] Cap. XII. §. 9, 10, 11.

GRONOVII.

72 *Sit potestativa*] Ejus generis, ut promissor eam præstare aut accelerare possit.

73 *Moraliter*] Arbitratu boni viri.

74 *Effectu juris caret*] Irritum est per se, &, antequam rescindatur a judice, invalidum.

75 *Donatione facta*] A prodigo.

76 *Injustitia promissarii*] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non impertiebat. *Sueton.* Octavio cap. I.

77 *Inæqualitas sit in contractu*] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quæsitam.

minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptione 78 supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum (ii) obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, n ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et 79 in generali præpositione accidere potest, ut nos obliget qui præpositus est, agendo contra 80 voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hic 81 distincti sunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit, alter, quo illum nobis obligamus ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est o ad ea, quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest 82 exercitoriam & 83 institoriam, quæ 84 non tam actiones sunt quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hic est male Roma-

GROTII.

n *Ut instrumentum nostrum*] *Servius* ad illud Æneidos IX. vers. 361. *Hospitio cum jungeret absens, per internuntios* ait. vide quæ supra ad caput VI. §. 2.

o *Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata*] Vide exemplum apud *Marianam* XXVII, 19. Aliud apud *Guicciardinum* Tom. I.

GRONOVII.

78 *Supra diximus*] Cap. præced. num. 11. & 12.

79 *In generali præpositione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

80 *Voluntatem nostram sibi soli*] Vel verbis vel scripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

81 *Distincti sunt actus*] Duæ diversæ ac discordes significationes voluntatis.

82 *Exercitoriam*] Qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi præposuit, quemque magister navi imposuit §. 2. Instit. *Quod cum eo qui in aliena.*

83 *Institoriam*] Quæ in contractu ejus qui præpositus est tabernæ aut mensæ aliive negotio, datur adversus præponentem in solidum.

84 *Non tam actiones sunt*] Actionum species distinctæ a condictione, quæ datur in dominum, Quod jussu ejus cum servo contractum est; quam hujus ad certa genera servorum accommodatio.

(ii) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. *J. B.*

GRO-

Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri 85 exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, (kk) quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra, constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, p 86 acceptatio hic *a* non minus quam in dominii translatione requiritur, (ll) ita tamen ut 87 hic quoque 88 præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod 89 de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, *b* ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim; sed revocari vetat, q 90 ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed 91 mere legitimus. cui non dissimile est quod *c* pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quæruntur, ita & acceptandi 92 animum jus supplet.

a L. qui absenti. 38. princ. D. de acq. poss. Gomez. tom. II, c. 9. n. I.
b Molina disput. 263.
c Vide hoc libro, cap. III. §. 6. & IV. §. 10.

XV. Il-

GROTII.

p *Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur*] *Tertullianus*, ut Jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum est, legem in posterum facit.* (c. 11.)

q *Ut acceptari semper possit*] Vide similem *legem Wisigotthorum* L. V. tit. II. c. 6.

GRONOVII.

85 *Exercitores in solidum*] L. 1. §. 20. D. *de exercitoria.*

86 *Acceptatio*] Consensus ejus cui promittitur.

87 *Hic quoque*] Quemadmodum in dominii translatione. 2, 6, 2.

88 *Præcedens rogatio*] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

89 *De pollicitationibus*] *Pollicitatio* est offerentis solius promissum. l. 3. D. *de pollicit.*

90 *Ut acceptari*] Ut ea rata sit & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quum ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

91 *Mere legitimus*] Jure civili introductus.

92 *Animum jus supplet*] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt in quorum tutela vel curatione sunt.

(kk) At vero qui cum Magistro navis contraxit, censetur non cum hoc vel illo Exercitore, sed cum omnibus in universum contraxisse. Rationi etiam ex utilitate publica petitæ, est quod opponi queat, validius forte. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ll) De hoc jure *Acceptationis* vide PUFENDORF. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 6. §. 15. *J. B.*

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem, aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptetur; aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ 93 ad mutuam pertinent obligationem, posterior sensus præsumitur: (mm) in promissis vero 94 mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

a L. 6. C. Si quis alteri vel sibi. L. 4. D: de man. vind.

XVI. Sequitur hinc, ante a acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injustitia, imo & 95 sine inconstantia, si revera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dare huic jus ad heredes transiturum, 1 aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc est quod Neratius respondit, b non videri sibi principem quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, 96 defuncto concessisse.

b L. 191. D de reg. juris.

c L. Mandatum. 57. D. Mandati. Clarus libro IV. §. donatio. q. 12.

XVII. 1. Poterit etiam revocari c mortuo eo 97 qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literæ consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum, qui electus est 98 ut promissionem significet, & inter eum, qui electus est 99 ut ipse promittat. d Priore casu revocatio vim suam habebit, 100 etiamsi ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus

d L. Si mandassem, 15. D. Mandati.

GROTII.

1 *Aliud est velle dare heredibus*] Ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *Illi liberisque ejus*. *Servius* ad IX. Æneidos. (*vers.* 302) Vide & *legem Wisigotthorum* l. V. tit. 11. c. 6.

GRONOVII.

93 *Ad mutuam pertinent*] Ubi pro promisso aliquid ille, cui promittitur, præstare vicissim debet.

94 *Mere liberalibus*] Pro quibus nihil præstatur.

95 *Sine inconstantia*] Crimine levitatis.

96 *Defuncto concessisse*] Ut ab heredibus peti possit.

97 *Qui lectus erat voluntatis*] Is, cui mandaveram, ut meo nomine suis verbis promitteret.

98 *Ut promissionem significet*] Qui tantum ut nuntius agit.

99 *Ut ipse promittat*] Qui agit ut procurator.

100 *Etiamsi ministro*] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

(mm) Contrarium mihi verius videtur. Fuse dicemus, Deo dante, in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

jus promittendi 1 ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione 2 omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu 5 mortuo donatore poterit acceptari donatio, *a* ut perfecta 3 ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in 4 legatis conspicere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed 5 mandata fieri.

a L. Nec ambigi. 6. C. de don.

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio inciderit, qualis est 6 mors mandantis. *b* Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud *c* judicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod 7 pia de causa dari mandatum est. Ac simili modo definiri potest agitata olim controversia, 8 an in heredem mandati detur actio, qua de re aliud M. Drusum prætorem, aliud Sextum Julium 9 edixisse refert scriptor ad Herennium lib. II.

b Covar. Lib. 1. Var. c. 14. n. 16.
c L. si pater, 4. D. de manumiss. vind.

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione (nn) pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem 10 mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem 11 in ipsius nomen collatam cui res danda est. *d* Si mihi facta est promissio, omissa inspectione 12 an mea privatim intersit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptanti jus dari efficiendi, ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut 13 medio tempore a promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio 14 eam possim remittere. *e* Nam is sensus juri naturæ non repugnat,

d Covar. c. quamvis. p. 2. §. 4. n. 13.
e Alex. cons. 2. c. 4. lib. 1. & ibi Car. Mol.

GROTII.

5 *Mortuo donatore poterit acceptari donatio*] Vide librum *de Tenuris Angliæ*, c. 7.

GRONOVII.

1 *Ab ipsius*] Procuratoris vel ministri.
2 *Omni culpa vacabat*] Et propterea habet effectum juris, teneturque promissor ratam eam habere.
3 *Ab una parte*] Donantis.
4 *Legatis*] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfecisse videtur testator, sed ea revocare potest, quamdiu vivit.
5 *Mandata fieri*] Et sic abiit e potestate mandantis.
6 *Mors mandantis*] Priusquam perficeretur mandatum.
7 *Pia de causa*] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.
8 *An in heredem*] An heres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.
9 *Edixisse*] In edicto annuo promulgasse.
10 *Mihi factam de re*] Ut si dixerit promissor: *Promitto tibi me illi daturum.*
11 *In ipsius nomen*] Promitto illi per te datum iri.
12 *An mea privatim*] Ut si intersit acceptantis, obligetur promissor; sin minus, non obligetur.
13 *Medio tempore*] Dum nondum ad alterum pervenit.
14 *Eam possim remittere*] Promissorem obligatione solvere.

(nn) Confer PUFENDORFIUM, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 9. §. 4, 5. cum Notis nostris. *J. B.*

pugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. 15 neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat.

2. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat, aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei inclusa censeri debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale antecessit, distinguendum ultra non puto, sitne 16 persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius 17 cui promissio facta non est, acceptet, volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat, antequam is, quem spectat promissio, eam 18 ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is, qui acceptavit, 19 remittere promissum non possit, quia hic non adhibitus est 20 ad jus aliquod accipiendum, (oo) sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra 21 jus proprium alicujus.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit 22 de onere adjecto promissioni. Id enim 23 fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide interposita facta irrevocabilis. *a* Onus autem in commodum tertii adjectum promissioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quam in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed recte rem inspi-

a L. perfecta. 4. C. de donat. quæ sub modo. Bart. in l. Qui Romæ. §. Flavius. de verborum oblig.

GRONOVII.

15 *Neque nihil mea interest*] Nam & ego ponor in gratiam.

16 *Persona sui juris*] Nam qui non est sui juris, per se non potest mandare, sed ex auctoritate illius. in cujus potestate est.

17 *Cui promissio facta non est*] Non enim dixit, Permitto tibi ut a me des, sed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

18 *Ratam habuerit aut*] Ratam habuerit vel repudiaverit.

19 *Remittere promissum*] Promissori obligationis gratiam facere.

20 *Ad jus aliquod accipiendum*] Ut aliquid faciat ipse, sed ut faciendi ab alio testis & vas sit.

21 *Jus proprium alicujus*] Ejus qui locutus est.

22 *De onere adjecto*] Si ita promisero, ut ille, cui promitto, faciat aliquid sibi grave in commodum tertii.

23 *Fieri*] Oneris adjici.

(oo) Difficile admodum est intellectu, quomodo acceptatio fuerit, quæ tamen nullum jus det acceptanti. Re vera heic est tantum nuda *pollicitatio*, ut Auctor vocat supra, §. 3. & quidem quæ nullum potest habere effectum, antequam is, quem spectat promissio, eam ratam habuerit: quum in pollicitatione factâ illi ipsi, quem spectat, nulla alia hujus acceptatio requiratur, si promissio imperfecta postea in perfectam mutetur. Plura diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

XX. Solet & illud disputari, quomodo 24 convalescere possit promissio 25 cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus, 26 quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si ista causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda [a] quidam 27 solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore 28 actu externo sufficere putant ad patiendam obligationem. Alii, quibus id displicet, [b] ideo quia 29 actus externus non potest signum esse 30 actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

a *Navarr.* c. 22. *num.* 51. & 80. *lib.* III.

b *Sanc. l.* II. *de matrim. disp.* 32. *n.* 8.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones 31 quæ causam expressam non habent, naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui 32 factum alienum promisit ad id quod interest teneri, [c] modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide,* inquit [d] Livius, t *quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

c *Covar.* c. *quamvis.* p. 2. §. 5.

d *Lib.* II. c. 32.

GROTII.

t *Quia per eum non stetisset quin præstaretur*] Confer quæ infra lib. III. c. XXI. §. 30.

GRONOVII.

24 *Convalescere*] Rata & efficax fieri.

25 *Cui error causam*] Vide Sup. Num. 6.

26 *Quibus lex civilis*] Quæ improbantur jure civili.

27 *Solum actum internum*] Destinationem animi.

28 *Actu externo*] Pronuntiatione verborum quibus promisit.

29 *Actus externus*] Qui scilicet antea ex errore factus est.

30 *Actus interni*] Animi volentis rem ratam esse, etiamsi per errorem facta sit.

31 *Quæ causam expressam*] Quibus non additur disertis verbis, cur fiant.

32 *Factum alienum promisit*] Si illud præstare nequeat.

CAPUT XII.

De contractibus.

I. *Divisio actuum humanorum qui aliis hominibus utiles sunt: ac primum in simplices ac mixtos.*

II. *Simplicium, in beneficos meros, aut cum mutua obligatione:*

III. *Et permutatorios: tum qui dirimunt,*

IV. *Tum qui communionem adferunt,*

V. *Mixtos esse principaliter,*

VI. *Aut per accessionem.*

VII. *Qui actuum contractus dicantur.*

VIII. *Æqualitatem in contractibus requiri: Primum, circa actus præcedaneos.*

IX. *Ad scientiam:*

X. *Ad libertatem volendi.*

XI. *Secundo, in ipso actu, si sit permutatorius.*

XII. *Tertio, in eo, de quo agitur: quod explicatur.*

XIII. *Quæ æqualitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficis.*

XIV. *Quomodo æstimandum rei pretium in venditione: & ex quibus caussis juste crescat aut minuatur.*

XV. *Quando naturaliter perfecta sit venditio: & quando dominium transeat.*

XVI. *Monopolia quæ sint contra jus naturæ, aut diligendi legem.*

XVII. *Pecunia functionem quomodo recipiat.*

XVIII. *De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob sterilitatem & similes casus: & quid si conductore primo impedito uti, res alii locata sit?*

XIX. *Justa merces quomodo crescat aut minuatur.*

XX. *Quo jure vetitæ sint usuræ.*

XXI. *Quæ commoda usuræ nomine non veniant.*

XXII. *Legum civilium quæ circa hanc rem vis sit.*

XXIII. *Qualis æstimatio facienda in contractu aversi periculi, sive assecurationis.*

XXIV. *Qualis in societate, ubi multæ ejus species explicantur.*

XXV. *De societate navali.*

XXVI. *Jure gentium inæqualitatem, in quam consensum est, quoad actus exteriores non attendi: & quo sensu id naturale dicatur.*

I. ACtuum humanorum, qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii [1] compositi.

II. a Sim-

GRONOVII.

[1] *Compositi*] Quos numero 5. mixtos appellat.

II. a Simplices alii 2 benefici, alii 3 permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur 4 factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui 5 aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus supersit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii 6 aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt jurisconsulti Romani in 7 do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus jurisconsultus in l. Naturalis: a Digestis, Præscriptis verbis.

a Leg. 5. princ.

2. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi 8 nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & 9 permutatio, quam a nominatorum numero

GROTII.

a *Simplices alii benefici, alii permutatorii*] *Aristoteles* illa omnia δόσεως, hæc πράσεως nomine comprehendit. [Locus est *Rhetor.* Lib. I. c. 5. p. 523. B. Tom. II. *Edit. Paris.* Sed agitur ibi de Alienatione, Ἀπαλλοτριώσις, non autem de omnibus Contractibus. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

3 *Permutatorii*] In quibus ex pacto vicissim agitur, datur, & accipitur.

4 *Factum utile*] Officium vel gratia præsens.

5 *Aut de re disponunt*] Rei usum gratificantur aut operæ sedulitatem, sic tamen ut actiones inde oriantur. Res, *commodatum.* Opera vel in faciendo vel in custodiendo: illud *mandatum*, hoc *depositum.*

6 *Aut dirimunt*] Aut quæ inter se sunt hominibus, æqualitate quadam separant, aut dissociata conjungunt.

7 *Do ut des*] *Emtione, venditione*, do ut facias, & facio ut des, *locatione conductione:* facio ut facias, *mandato.* Sed do ut facias, omisit, quia id complectitur sub locatione conductione. §. I. Institut.

8 *Nominatos*] Quibus nominatim lex XII. tabb. actionem dedit. *Innominati* quorum mentionem Decemviri non habuere, sed quatenus alicui nominatorum similes sunt, per legis interpretationem JCti ex illis actionem concesserunt.

9 *Permutatio*] Nempe do ut des. *Vaud.* I. Quæst. var. 25.

GRO.

numero excludunt) quam quod ob usum frequentiorem b vim quamdam & naturam accepissent talem, quæ etiamsi nihil esset dictum specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus 10 hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo 11 præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem causam usus frequentioris in conventionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione c si de pretio convenisset, etiam re integra, id est antequam a partium altera præstitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur 12 pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent.

3. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus sunt naturales, aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & d simplicior est & 13 antiquior. Et Eustathius ad a Ilia-

GROTII.

b *Vim quandam & naturam accepissent talem*] Vide *Vasq.* lib. I. controv. c. X. in fine.

c *Si de pretio convenisset*] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam. [Vide SELDEN. *De Jure Nat. & Gent. Secund. discip. Hebr.* Lib. VI. c. 5.]

GRONOVII.

10 *Hoc tantum inesset*] Ex iis id tantum peti posset, quod expressis verbis convenerat.

11 *Præscriptis verbis*] Condictio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

12 *Pœnitendi libertas*] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, sine damno.

13 *Antiquior*] Quippe ante signatam pecuniam ubique locorum recepta.

GROTII.

d *Simplicior est & antiquior*] Apparet id ex *Homeri* versibus productis L. I. D. de contrahenda emtione. *Tacitus* de Germanis (*Germ.* c. 5.): *Interiores simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur. Servius* ad Eclogam IV. ad illud (*vers.* 39.): *Mutabunt merces. quia antiqui res rebus mutabant.* Et ad illud Georg. III. (*vers.* 307.) *Vellera mutentur. ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cajus Homerico confirmavit exemplo. Plinius* libro XXXIII, c. I. *Quantum feliciore ævo, cum res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Trojanis temporibus factitatum Homero credi convenit.* Libro sexto, cap. XXII. de Seribus: *Fluminis ulteriore ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his si placeat permutatio. Mela* de iisdem (*Lib.* III. c. 7. n. 10. *Ed. Voss.*): *Seres intersunt, genus plenum justitiæ ex commercio, quod rebus in solitudine relictis absens peragit.* De iisdem *Ammianus* libro XXIII. (Cap. 6. pag. 413. *Ed. Vales. Gron.*) *Cum ad coëmenda fila vel quædam alia fluvium transierunt advenæ, nulla sermonum vice, propositarum*

a Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium constitutum est, quod apud Homerum est 14 ἄρνυσθαι, interpretatur 15 ἀντικαταλλάττεσθαι, addens 16 συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τὰ τοιαῦτα· nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus. a Vers. 160.

4. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea, quæ specialiter dicitur permutatio, b antiquissimum haud dubie commercii genus: aut c pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut 17 usum rei pro re: aut 18 usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Usus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hereditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum 19 Jubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, mensura constant, 20 tam rebus aliis, quam pecunia. b *Arist.* v. *Eth.* 8. I. *Polit.* 9. *D. de contrahen. emt.* *l.* I.

5. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des, aut pecuniam; (atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indemnitatis circa casus fortuitos 21 aversio periculi, vulgo assecuratio, qui contractus olim vix

sitarum rerum pretia solis oculis æstimantur. *Mela* de Sarmatis, [Immo de *Satarchis*, II. I. 95.] *Vice rerum commercia exercent.* De Colchis vide *Busbequium* epistola exoticarum III. (*pag.* 205. *Ed. Elzev.* 1660.) de Lapponibus *Olaum Magnum* libro IV. c. 5.

c *Pecuniam pro pecunia*] De eo vide *Procopium* arcana historia. (*Cap.* 25.) Nummus Illyrico advectus quondam in Italia mercis loco. *Plinius* libro XXXIII. c. 3.

GRONOVII.

14 Ἄρνυσθαι] Recipio proprie μισθὸν ἄρνα· ut πωλῶ, πῶλον· ὀνοῦμαι, ὄνον.

15 Ἀντικαταλλάττεσθαι] Contra permutare.

16 Συνάλλαγμα] Nam & hi contractus sunt.

17 *Usum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Tiberius HS. millies gratuitum in triennium concessit iis, qui populo in duplum prædiis cavissent, *Tacit.* 6. annal. 15. *Sueton.* Ti. 48. item pro usuris.

18 *Usum rei pro usu*] Ut in ea, quæ dicitur Ἀντίχρησις, sive contrarium mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro usuris pecuniæ suæ percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. §. 1. *de pignor. & hypot.* l. 33. *de pignerat. act.*

19 *Jubilæum*] *Levit.* cap. 25.

20 *Tam rebus aliis*] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

21 *Aversio periculi*] Susceptio vel redemptura periculi navium, *Livius* 25, 3. *Sueton.* Claud. 18. Conventio qua suscipimus incertum periculum alteri expectandum sub certa mercede. Grot. *Rechtsgeleerd.* 3, 24. p. 81.

22 Ad-

vix cognitus nunc est inter receptissimos;) aut ut des rem, aut usum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas, aut alios invasores, quam vulgo 22 Admiralitatem nuncupant, Græci συμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. 23 Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam, ut de suo auro mihi (aa) annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu 24 rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem 25 militaris operæ pro tutela, est facio ut facias. Quod si 26 onus pensionis accedat, eatenus miscetur 27 cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui, & 28 periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. (bb) Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque 29 mandatum est: sin negotium quod inter creditorem & fidejussorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, 30 inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus

GRONOVII.

22 *Admiralitatem*] Societas commeatus navium ab diversis dominis vel exercitoribus instructarum ad mutuam defensionem. Grot. *Rechtsg.* 3, 22. p. 80.

23 *Mixti actus*] Quos dixit compositos, num. 1.

24 *Rei feudalis*] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3. 23.

25 *Militaris operæ*] Ut vasallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, si bellum eum gerere contingat.

26 *Onus pensionis*] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere jussus sit vasallus.

27 *Cum emphyteusi*] 2, 3. 19.

28 *Periculi aversi*] Nam si perierit navis, pecuniam perdit creditor.

29 *Mandatum est*] Videtur fidejussor esse auctor & mandator, ut sua fide mutuum sumat debitor.

30 *Inde censeri*] Habetur pro oneroso.

(aa) Verius est, heic esse meram Emtionem venditionem: quæ sententia tandem prævaluit apud JCtos veteres. Vide §. 4. *Inst. De Locat. conduct. J. B.*

(bb) Nulla est heic vera mixtio actuum. Vide PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 2. §. 10. *J. B.*

GRO-

actus liberalis, qua detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui securitatem præstat.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, *a* contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura 31 æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate 32 jus oriatur minus habenti. (cc) Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur, & in actibus, tum præcedaneis, tum principalibus.

a L. Labeo. 19. D. de verb. signif.

IX. 1. Ad præcedaneos 33 actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit f vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non *b* civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur *c* quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, 34 non celari omnia quæ tacentur: nec quidquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut 35 de rebus cœlestibus, nam g contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene *d* Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt* 36 *prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis* 37 *in jus emtoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius *e* dixerat: *Qui* 38 *vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

b L. 1. D. de act. emti & venditi.

c Cic. de Off. III. c. 12.

d Off. III. c. 10.

e Libro V. c. 17.

2. At non idem dicendum est de his 39 quæ rem non *f* contingunt:

f Th. 2, 2, 77. art. 3. Bal. ad l. 1. de ædil. ed. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6. d. loco.

GROTII.

f *Vitia sibi nota*] Vide Scholiasten ad illud *Horatii*, (II. Sat. III, 285.):

——— mentem nisi litigiosus
Exciperet dominus ———

g *Contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit*] *Valerius Maximus* lib. VIII, c. II. n. I. *bonæ fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet.* Agitur ibi de ædibus dirui jussis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII.

31 *Æqualitatem*] Ut tantum nanciscatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

32 *Jus oriatur*] Actio erga eum quicum contraximus.

33 *Actus*] Rei, quæ agitur.

34 *Non celari*] Dissimulata censeri debere.

35 *De rebus cœlestibus*] *Neque ego nunc te celo, si tibi non dico, quæ natura Deorum sit*, ad hæc verba *Ciceronis* respicit.

36 *Prodi*] Indicari à vendente.

37 *In jus emtoris*] Perfecta fuerit emtio, de dolo actione irrita fit.

38 *Vendentis errorem*] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

39 *Quæ rem non contingunt*] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti eam afficiunt.

(cc) Confer, in toto isto argumento, eumdem PUFENDORF, *Lib.* V. *Cap.* 3. *J. B.*

GRO-

tingunt: ut si quis sciat multas 40 naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est, non pugnans cum jure ejus, quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia. cui fit injuria?* Non ergo generaliter sequendum *a* illud ejusdem 41 Ciceronis, celare esse, cum tu quod scias, id ignorare emolumenti tui causa velis eos quorum intersit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si a magistratu dejici jussa, quæ exempla ibidem videas.

a Cap. 13. *ibid.*

3. At vitia ei quicum agas nota, ut 42 servitutem ædium quas 43 M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, *b* dici nihil attinet. h scientia enim utrinque par 44 pares facit contrahentes. Horatius (II. Epist. 11, 13.):

b D. l. 1. *D. de act. emti & venditi in fine.*

Ille feret pretium pœnæ securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum ——————

Quod notatum & *c* Platoni undecimo de Legibus.

c Pag. 916. *T.* II. *Ed. H. Steph.*

X. Neque vero tantum 45 in intellectu rerum, sed & 46 in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis injuste (dd) incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ut

GROTII.

h *Scientia utrinque par, pares facit contrahentes*] Edictum *Theuderici*, c. 141.

GRONOVII.

40 *Naves in cursu esse*] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento: sciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore; is non necesse habet id indicare ab sese emturis, atque ita lucrum suum minuere, id enim extra rem est.

41 *Ciceronis*] 3. *Officior.* 13.

42 *Servitutem ædium*] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini sustineant, & similia.

43 *M. Marius*] *Cic.* 2. de Offic. 16.

44 *Pares facit contrahentes*] Efficit, ut in contractu servata videatur æqualitas, etiam ubi est aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

45 *In intellectu rerum*] Ut gnarus uterque vitii sit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

46 *In voluntatis usu*] In causa consensus.

(dd) Addidi vocem *injustè*, quæ in omnibus Edd. manifesto deest, ut patet ex serie orationis, & oppositione τοῦ *metus justè incussus*. Vocabulum, ob similitudinem sequentis

ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι, βίᾳ πειθομένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους, παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν· *Arbitrati nihilo justius esse*, 47 *infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis [a] verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

[a] *Histor. Gr.* III. c. 2. §. 22.

XI. 1. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. [b] Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed 48 contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est. nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum.

[b] *Inst. de mandato.* §. *ult. L.* 1. §. *Si quis servum.* 9. *D. depositi.*

2. Joh. Chrysostomus: [c] ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἡνίκα δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ τι ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζόμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταλαβεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμα ἐστίν· *Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus;* A *nonne huic facto quoddam inest furtum?* Scriptor vitæ Isidori apud Photium, [d] Hermiam narrat, ubi quod emere vellet justo forte minoris esset indicatum, adjecisse quod justo pretio deerat, quod existimaret aliter agere injustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos lateret.

[c] *In Joann.* Hom. LX. Tom. II. p. 809. *Ed. Savil.*

[d] Pag. 1043. *Ed. Rothom.*

tis *incutiatur*, à Typographis omissum, non animadvertit Auctor ipse; unde nil mirum si fugerit Editores. Contrarium τὸ *justè* alibi omissum, simili incuriâ, videbimus, *Cap.* XX. hujus Libri, §. 40. sub finem. *J. B.*

GRONOVII.

47 *Infirmioribus*] Imbecilliorem cogere ad vendendum, quam aperte spoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præsidibus provinciarum in suis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

48 *Contractum miscebit*] Pro simplice mixtum faciet vel compositum.

A Sententiam istam, ut nimis rigidam, improbat, simulque ab Auctore nostro malè λῃστείαν verti *furtum*, quæ vox significat *latrocinium*, adeoque durior, obiter observavit V. Cl. ANT. SCHULTINGIUS, Sermon. Academic. *De angusta innocentia Hominis ad Legem boni*, pag. 38.

lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem, quæ est i Levit. XXV, 14. & 17.

XII. 1. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, 49 ut etiamsi nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, si in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent.

2. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudini litium, sed in satis gravi, 50 ut quæ dimidium justi pretii excedit. Nimirum leges, ut ait a Cicero, iniqua tollunt 51 quatenus teneri manu possunt, philosophi 52 quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus 53 subjecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas 54 auxilium suum denegant.

XIII. 1. Sed notandum est, quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed 55 ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius 56 indemnis præstari debet a sumtibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: b & commodatarius rem tenetur resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est, ex vi dominii, quomodo quivis posses-

a d. loco.

b Sylvest. in verbo Bellum. p. 1. n. 7. Thom. 2, 2. 62. art. 6.

GROTII.

i *Levitici* XXV, 14. 17.] Vide *Mosem de Kotzi*, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII.

49 *Ut etiamsi nec celatum*] Ubi neutri animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit, ut alter mactaretur infortunio.

50 *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. *de rescind. vendit.*

51 *Quatenus teneri manu.*] Quæ ad exemplum pertineat, & in oculos hominum incurrunt.

52 *Quatenus ratione*] Quatenus lex summa virtutis atque officii ea deprehendit.

53 *Subjecti non sunt*] Qui habent summum imperium.

54 *Auxilium suum*] Actionem, vel animadversionem judicis.

55 *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

56 *Indemnis præstari*] Recipere a mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa, & si quid damni fecit.

GRO-

possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione 57 beneficæ acceptionis: k quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum 58 domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non extat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, 59 media via sequenda est, ut qui rem accepit nec de casu quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium l cap. 43. Spectavit huc Seneca *a* cum dixit, 60 *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus. *a* VII. *de Beneficiis.* 19.

XIV. 1. 61 Mensura ejus (ee) quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles *b* recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam *b Mor. Nic.* V. 8.

GROTII.

k *Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum*] *Lex Wisigotthorum* lib. V, tit. V. c. I. 2. 3.

l *Capite* 43] Convenit cum *Exodi* loco cap. XXII, 7. 10. 11. 12. 13. *Moses de Kotzi* præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII.

57 *Beneficæ acceptionis*] Quia in illius gratiam usus rei concessus est.

58 *Domino abest*] Abest enim tantum, quod etiam absuturum fuisset, si penes dominum mansisset, nec fuisset commodata.

59 *Media via*] Quia in his utriusque versatur utilitas. l. 23. *de reg. jur.*

60 *Alios fidem*] Alios satisfacere, si fidem adhibeant in re servanda, neque eam ipsi corrumpant, etsi ab alia accidente causa interierit, alios omnino salvam præstare rem oportere.

61 *Mensura ejus*] Indicatio vel æstimatio cujusque rei hæc justa est, quam facit caritas ejus vel copia & nostra necessitas.

(ee) Vide de iis omnibus, quæ ad *pretii* naturam & varia genera pertinent, PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. I. cum Notis nostris, alterius Editionis. *J. B.*

a Hist. Nat. XX, 35. b In Verr. IV. 7. quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit [a] Plinius, m *pretia luxuria fecit.* Et Cicero Verrina [b] de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis.* Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* c L. 63. D. ad l. Falc. Paulus [c] jurisconsultus: 62 *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* n *communiter funguntur*; id est, ut d L. 33. D. ad l. leg. Aquil. alibi explicat, [d] *quanti omnibus valeret.* Hinc fit ut res tanti æstimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non 63 aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Aristoteles loquitur, id est, *in puncto* constituit.

2. In communi autem illo pretio o ratio haberi solet 64 laborum & expensarum, quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum possunt & quædam esse 65 rei accidentia æstima-

GROTII.

m *Pretia luxuria fecit*] Idem libro XXXVII. de gemmis (c. 6.): *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum.* Et libro XXXII. *Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, tantum apud Indos in coralio: namque ista persuasione gentium constant* (c. 2.) *Augustinus* de Civitate Dei libro XI, cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimatione, quorum certe natura tantæ est dignitatis, plerumque carius comparetur equus quam servus, gemma quam famula? ita in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid expetat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

n *Communiter funguntur*] Plin. lib. XVIII. c. 31. *Æqui patrisfamilias modus est, annona cujusque anni uti.*

o *Ratio haberi solet laborum & expensarum*] Nec improbat id *Augustinus* ad Ps. LXX. *Sed ait ipse mercator: affero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto. dignus est enim mercenarius mercede sua. de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.* (§. 17. *Edit. Benedictin.* ubi verba paullo aliter leguntur.)

GRONOVII.

62 *Pretia rerum non ex*] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

63 *Aliquam latitudinem habeat*] 1, 2. 1. n. 3.

64 *Laborum & expensarum*] Res non tantum æstimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumtibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

65 *Rei accidentia æstimabilia*] Fortuita, quæ mutent æstimationem venalium.

GRO-

æstimabilia, ob quæ res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta 66 ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda; quæ ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione 67 dilata aut 68 anticipata nascitur.

XV. 1. De venditione (ff) & emtione notandum, etiam sine traditione, ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum: ita p Senecæ venditio *alienatio est, & rei suæ jurisque sui in alium translatio:* nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit, 69 ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit 70 commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio 71 constat præstando, ut habere liceat, & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco, qui q apud a Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solennitate venditionis, 72 de arrhabone, 73 de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios 74 relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusæensis. *a Serm. 42.*

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus ven-

GROTII.

p *Senecæ*] De beneficiis V, 10.

q *Apud Stobæum est*] Titulo de legibus.

GRONOVII.

66 *Ob damnum*] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipse damnum fecero aut lucro sperato fraudabor, aut qua ego ipse, vel quicumque compotes mirifice capimur & delectamur.

67 *Dilata*] Venditori.

68 *Anticipata*] Emtori.

69 *Ne statim dominium*] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus casus exemplum apud *Catonem* de R. R. cap. 80.

70 *Commodo & periculo*] Si fructum faciet, is erit venditoris; si deterior fiet, de pretio decedet.

71 *Constat præstando*] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem emtam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emtori ad venditorem sit.

72 *De arrhabone*] Pignore pretii numerandi.

73 *De pœnitentia*] De rescindendo contractu.

74 *Relatione in acta*] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

(ff) Circa hunc contractum vide PUFENDORF. nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5. *J. B.*

venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem dominii translationem, (gg) sive per traditionem, sive aliter. Per hanc enim 75 facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

a Arist. Pol. I. c. II.

XVI. 76 Monopolia r non omnia a cum jure naturæ pugnant. nam possunt interdum a summa potestate permitti justa de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia (hh) cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, s ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Potest & a privatis institui, 77 æquo duntaxat compendio. At qui, ut in 78 Velabro olearii, t de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt, ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis

GROTII.

r *Non omnia cum jure naturæ pugnant*] Nota Thaletis historia de olivitate, [quæ variè à variis refertur. Vide *Arist.* Politic. I, 11. *Diogen. Laërt.* 1, 26. ibique Intt.] Pythoclis inventum de plumbo Tyrio coëmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud *Aristotelem* œconomicôn II. (*pag.* 510. D. E. *Edit. Paris.* Tom. II.) de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide *Plinium* VIII, 37. de monopolio serici, *Procopium* in historia arcana. (*Cap.* 25.)

s *Ut Strabo loquitur*] Libro XVII. (p. 798.) vide & *Cassiodorum* II, 4. & 26. [Istud quoque exemplum de *Alexandrinis*, non congruit. Inspice *Strabonis* locum. *J. B.*]

t *De compacto id agunt*] Lex æqua & prudens est C. de monopoliis, & locus notabilis apud *Lysiam* (Orat. XXI. Cap. 5.) adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde *Cassiodorum* IX, 5. &c. quicumque, 9. causa XIV, quæstione IV.

GRONOVII.

75 *Facultas moralis*] Jus competens. 1, 1. 4.

76 *Monopolia*] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

77 *Æquo duntaxat*] Lucro utique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

78 *Velabro*] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. *Plaut.* Captiv. 3, 1. 29.

(gg) Ponit heic Auctor, in unâ venditione ab initio dominium translatum, in alterâ non; nec discrimen omne petit ex traditione uni Emtorum factâ, ut perperam intellexit PUFENDORFIUS, dicto capite, §. 3. De vero sensu, & de re ipsâ, diximus in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(hh) Malè quadrat exemplum, ut observavit PUFENDORFIUS, dicto loco.

GRO-

caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum *a* tertio, sed proprie 79 jus alterius non violant. *a Cap. 6.*

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter 80 functionem recipere, u non in 81 materia sola, nec in speciali 82 appellatione aut forma, sed in genere 83 magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: 84 quæ æstimatio, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesius ad quintum *b* Nicomachiorum: *b Cap. 8.* ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον· ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει. καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον, ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est. Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus æque semper opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur, & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:* x *diuturnius autem est nummi pretium: eoque* 85 *ut mensura aliarum quæ comparantur rerum uti solemus.* Cujus loci hic sensus est: quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum, debet esse tale, ut per se 86 minime flectatur, talia autem sunt in genere æstimabilium, aurum, argentum, æs. per se enim ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res aliæ, quibus indigent homines, copiosæ sunt aut raræ,

GROTII.

u *Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi*] Non tam ex substantia quam ex quantitate l. 1. D. *de contrah. emtione.* Non corpora hic cogitanda, sed quantitas. l. Si is cui. §. 1. *de solutionibus. L.* 94.

x *Diuturnius est nummi pretium*] Publica ac perpetua æstimatio. d. l. 1. D. *de contr. emt.*

GRONOVII.

79 *Jus alterius*] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum, aut quod magistratus vindicare possit.

80 *Functionem rec.*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. *de reb. cred.*

81 *Materia*] Ut aurum pro argento & vicissim.

82 *Appellatione aut forma*] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thaleris, modo summa præstetur quocumque genere bonæ monetæ.

83 *Magis communi*] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis æquatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

84 *Quæ æstimatio*] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore quo solvimus & loco: nam hæ duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

85 *Ut mensura*] Ut eo aliæ res æstimentur.

86 *Minime flectatur*] Ut semper idem sit, minimumque habeat varietatis.

raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, 87 nunc plus nunc 88 minus valet.

a L. 2. D. Locati. XVIII. Locatio & conductio, (ii) ut recte a a Cajo dictum est, proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit: respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare sicut 89 res domino perit, ita naturaliter sterilitas, & alii casus, qui usum impediunt, damno sunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ 90 eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus esset, 91 alii eam locaverit, quicquid consecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi minorisve emi posse, si 92 in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus utilis esse possit, ut itineris susceptio, & 93 locator pluribus se in solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de æstimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri solet, quo jure vetitæ sint usuræ? & quanquam jure naturali vetitas esse 94 receptior est senten-

GRONOVII.

87 *Nunc plus*] Ubi copiosæ res sunt.

88 *Minus*] Ubi raræ.

89 *Res domino*] Quod emtum est traditumque, si intereat, non is, qui dominus fuit, sed qui est in præsens, damnum sentit. [Mira hallucinatio Viri Doctissimi, quam obiter notavimus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 6. §. 2. Loquitur contra Auctor de re venditâ, necdum traditâ, cujus tamen ipso contractûs momento dominium translatum fuerit, secundum ea quæ dixit supra, §. 15. *J. B.*]

90 *Eo tempore*] Quum conducebatur.

91 *Alii eam locaverit*] Ita si primus conductor contractum servare & præstare paratus sit, quod inter ipsum & dominum convenit.

92 *In gratiam alterius*] Non quod venalem habeat aut ea indigeat, sed ut petenti aut alienare coacto commodet aut gratificetur.

93 *Locator pluribus*] Cum compluribus ita convenerit, ut singuli omnem sumtum præstent, quasi solo in uniuscujusque negotio occupetur.

(ii) Confer, de hoc contractu, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 6. *J. B.*

GRONOVII.

94 *Receptior est*] Nullo jure sunt vetitæ,

sententia, contrarium tamen sentit *a* Abulensis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, y tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus 95 in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura 96 sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas z hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, (kk) quod hic 97 res pro re reddatur, usus autem rei 98 a re distingui non possit, cum 99 in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil 1 debeat exigi.

a In cap. 25. Matthæi qu. 171. & 172.

2. Sed notandum est, cum rerum, quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, 2 ususfructus senatus consulto introductus dicitur, *b* non tamen effectum, ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, *c* cum contra certum sit, siquis 3 proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi.

b L. 1, 2. D. de usufr. ear. rer. q. usu cons.

c L. 1. §. Si ususfruct. 9. D. ad legem Fab.

vetitæ, si modestæ sunt & civiles, nisi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabuli nato, quasi *usuræ* non sint, nisi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam sunt *unciæ*, *sextantes*, *quadrantes* usuræ quam *centesimæ*.

GROTII.

y *Tantundem & de commodato dici potest*] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & fœneratio. in l. unica. C. Theod. *quod jussu* est: *pecuniam commodat.* Justinianus edidit *mutuam dat.* Nummos autem fœnore sumtos conductos dixit *Horatius* lib. 1, sat. 2. (*vers.* 9.) ubi scholiastes *merces*, *usura*.

z *Hominum industria fructuosas fecit*] Nec enim debet sterilis esse pecunia. l. quid ergo. 3. §. usuras. 4. D. *de contrar. & util. act. tutelæ*. l. debitor. 7. D. *de usuris*.

GRONOVII.

95 *In aliud nomen*] Ex *commodato* fiat *conductum*.

96 *Sterilis est*] Nihil non sterile, quod tibi sterile esse volueris: ut contra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. *Salmas.* de usur. cap. 8. p. 198.

97 *Res pro re*] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

98 *A re distingui*] Non possit considerari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

99 *In abusu*] Quia quod mutuum sumo, id sumo, ut consumam.

1 *Debeat exigi*] Qui hoc objiciunt, ludunt in vocibus, *Usus* & *Abusus*. Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur, & non potius, ut aliquid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. *Salm.* de usur. c. 8. p. 195.

2 *Ususfructus SC.*] §. 2. Inst. *de usufr.*

3 *Proprietario*] Ei qui dominus est rei, cujus alius usumfructum habet.

(kk) Vide quæ Auctor uberius dicit, ad solutionem istius difficultatis, in Adnot. ad *Lucam* VI. 35. *J. B.*

exigi eo nomine. Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: 4 minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo a 5 ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero a 6 Catone, 7 Cicerone, 8 Plutarcho, b & aliis contra usuras dicuntur, ea 9 respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur.

3. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ 10 vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori: (II) Est enim hujus legis materia, si non necessaria, certe c honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo, a qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos d decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo b octavo. quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut 11 alio-

a *Vers.* 5.

b *Vers.* 8.

GROTII.

a Ἐν ἀντιχρήσει] l. cum debitor. 8. D. *in quibus causis pignus.* l. Si ea pactione. 14. C. *de usuris.*

b *Et aliis*] Ut *Appiano* in civilibus. (*pag.* 382. B. *Ed. H. Steph.*)

c *Honesta moraliter*] Hebræi censent voce נשך significari usuram in pecunia: voce תרבית in quavis specie. *Hieronymus* ad XVIII. Ezechielis: *Putant quidam usuram tantum esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capias quam dedisti.* (Tom. V. pag. 440. A. *Ed. Basil.*)

d *Decimus quartus*] Et Ps. CXII. χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτείρων καὶ κιχρῶν· *Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam.* (vers. 5.)

GRONOVII.

4 *Minus enim*] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. *de action.*

5 Ἀντιχρήσει] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum. Vide sup. §. 3. num. 4.

6 *Catone*] Fœneratorem esse pejorem fure, *de Re rust.* pr.

7 *Cicerone*] *Paradox.* 6.

8 *Plutarcho*] In vita Catonis.

9 *Respiciunt*] Graves, immodicas, sanguinolentas.

10 *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret respublica, constans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per sortes agri unicuique concessas. Itaque Hebræos alienigenis fœnerari licuit, *Deuter.* 15, 6. quod non permisisset Deus, si fœnus per sese injustum esset. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egestatem mutuum petunt, non qui sui commodi & lucri causa. Vide *Salmas.* de usur. cap. 20. & 21. p. 618. & de fœn. trapez. pag. 203. & 210.

(II) Mutavit postea sententiam Auctor, ut patet ex ejus *Epist.* 953. ad *Salmasium* scriptâ; sed inprimis ex Adnotationibus ad dictum caput *Lucæ*, VI. 35. quæ heic omnino conferri debent. De totâ autem materiâ *Fœnoris* & *Usurarum* absolutissimum & plenissimum Opus exstat summi Jurisconsulti, & non minus judicio, quàm eruditione, insignis, Clariss. NOODTII, quod seorsim antea editum, inter Opera ejus postea recusum est. *J. B.*

GRO-

11 alioqui circumcifo (nam hujus cum Hebræo par caufa erat) præftari jubentur, ea nunc præftanda funt homini cuivis, e omni populorum discrimine per Euangelium fublato, latiusque extenfo a proximi intellectu: quod præter cætera oftendit infignis Chrifti de homine Samarita apologus. Itaque b Lactantius de officiis tractans hominis Chriftiani: *Non dabit*, inquit, *in ufuras pecuniam. hoc eft enim de alienis malis lucra captare.* c Ambrofius: *Subvenire non habenti humanitatis eft; duritiæ autem* f *plus extorquere quam dederis.* Ipfe Cæfar d Auguftus 12 notavit aliquos, quod pecunias levioribus ufuris mutuati, graviori fœnore collocaffent.

a *Luc.* x. 29.
b *Epit. Inft.* c. 4.
c *De Officiis* III, c. 3.
d *Suet.* c. 39.

XXI. Obfervandum tamen eft, effe quædam g quæ ad ufuræ fpeciem accedant, ac vulgo ufuræ effe videantur, cum tamen pacta fint generis alterius: ut de repenfando damno, quod facit

GROTII.

e *Omni populorum discrimine per Euangelium fublato*] Chriftianos *Arnobius* libro IV. (*Pag.* 152, 153. *Ed. Lugd. B.* 1651.) ait effe *communicatores rei, & cum omnibus quos folidet germanitatis neceffitudine copulatio.* Alibi: *qui omnes homines pro fratribus diligunt.*

f *Plus extorquere quam dederis*] Cyprianus de lapfis gravia peccata enumerans, addit *ufuris multiplicantibus fœnus augere.* (Pag. 124. *Edit. Fell. Brem.*) *Chryfoftomus* de jejunio V. *ἐὰν νηστεύσῃς, βλέπε μὴ δανείσῃς τὸ ἀργύριόν σου ἐπὶ τόκῳ. νηστεύεις; διάῤῥηξον βιαίων συναλλαγμάτων χειρόγραφον· Si jejunes, vide ne pecuniam tuam colloces fœnori. jejunas? rumpe violentorum pactorum cautiones.* (Tom. VI. pag. 937.) Idem in caput ultimum I. ad *Corinthios*, (T. III. pag. 534.) pecuniam fœnore partam non magis fi in eleemofynam detur, Deo acceptam effe ait, quam fi detur ex quæftu meretricio. *Auguftinus* epift. LIV. *Quid dicam de ufuris, quas etiam ipfæ leges & judices reddi jubent. Ita crudelior eft, qui fubtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnore.* *Maximus* homilia III. de quadragefima: *recte frater frequentabis ecclefiam, fi greffus tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat ufura.* His adde *Bafilium* in fermones Domini in monte, & quæ ex conciliis fanctisque fcriptoribus collegit *Gratianus* caufa XIV, quæft. III. & IV. [Nullæ funt Homiliæ BASILII *Magni* in Sermones Domini in monte: fed una eft in *Pfalm.* XIV. adverfus Fœneratores, *Tom.* I. pag. 135, & *feqq. Ed. Parif.* 1638. quam Auctor, quum in animo haberet, ita, lapfu memoriæ, perperam defignavit. *J. B.*]

g *Quæ ad ufuræ fpeciem accedant*] Et fi cum juris Romani confultis loqui volumus, fœnus odiofum nomen eft, ufura non item. *Ufuræ non propter lucrum petentium, fed propter moram folventium infliguntur.* l. cum quidam 17. §. 3. D. de ufuris. *Cujacius* in paratitlo de nautico fœnore: *Fœnus eft quod præter fortem accedit lucri caufa: ufura, quod accedit ne in damno verfetur creditor.* Sed quia plerique etiam ufurarum abufi funt nomine, cœpit & hoc in fequiorem fumi partem: in bonum autem fenfum fubftitui vox ejus quod intereft.

GRONOVII.

11 *Alioqui circumcifo*] Profelyto.

12 *Notavit aliquos*] Non de vulgo, fed equites Romanos, quibus hoc fordidum putavit: nec ob fœnus, fed ob tale fœnus.

GRO-

cit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet [13] incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione [a] in Pantænetum, eum, qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit [h] sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum.

[a] Pag. 630, 631. Ed. Bas. 1572.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem [i] octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, [k] impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem [l] assecurationem vocant, omnino nullus erit si [14] contrahentium alter rem, de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, [15] aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. 1.

GROTII.

h *Sub modico lucello*] Procopius Gotth. III. in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: χρήματα τοῖς δεομένοις ἅπασι δεδανεικὼς μεγάλα, καὶ τόκον οὐδὲ ὅσον λόγῳ κεκομισμένος πρὸς αὐτῶν πώποτε· *pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici mereretur, nunquam ab ipsis sumebat.* (Cap. 40.)

i *Octo nummos in centum*] Idem in Imperio constitutum.

k *Impunitatem præstare possunt*] Ideo permissas ante se usuras ad normam æquiorem reducere *Justinianus* sui officii censuit: novellis XXXII. XXXIII. XXXIV.

l *Assecurationem*] Id damnum in se suscipere dixit *Suetonius* Claudio. (c. 18.) Sic *Cicero* pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo, epistolarum II, 17.

GRONOVII.

13 *Incerto spei*] Ut *Justin.* 38, 1. *incertum belli timens.* l. 20. C. *mand. incertum litis. Freher.* 1. Parer. 2.

14 *Contrahentium alter*] Is qui simulat se periculum, quod nullum est, subire, & pretium pro eo paciscitur.

15 *Aut periisse*] Qui fingit sese ut futurum metuere, quod jam evenit, quasi tamen evitari posset, ut spe lucri alium illiciat in damnum certum.

XXIV. 1. m In societate negotiatoria, (mm) ubi 16 confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro; sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Aristoteles fine octavi a Nicomachiorum sic extulit: ἐν χρηματικῇ κοινωνίᾳ πλεῖω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλεῖω. Atque idem habebit locum si 17 operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri potest, ut dici solet.

a Cap. 16.

b Par pari datum hostimentum est, opera pro pecunia.

b Plaut. Asin. I. 3. 20.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: c nam aut 18 opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu 19 sors domino perit, & si salva est, domino salva est: aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie 20 comparatur cum opera non sors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera 21 operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & 22 de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet.

c Navarr. 17. num. 250. Covarr. III, Var. cap. 2. Less. lib. II, 2. 25. du. 3.

3. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis: potest tamen ita conveniri sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu 23 aversi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto 24 plus lucri ferat, quam alioqui laturus fuerat qui

GROTII.

m *In societate*] Exemplum societatis habes in delphinis apud *Plinium* lib. IX, c. 8. & in pinna ac pinnotere IX, 42. meminit & *Cicero* de finibus, (III, 19.)

GRONOVII.

16 *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuunt.

17 *Operæ*] Artis, vel laboris adminicula.

18 *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, sed pecuniæ simul operæque fructus.

19 *Sors*] Id quod collatum est.

20 *Comparatur cum opera*] Existit æqualitas collationis, dum alter sociorum laborat & exercitus est, alter pecuniam suam in periculum mittit, cessatque ex eo lucrari, quod alioqui potuisset.

21 *Operæ pretium*] Tanti æstimatur labor operantis, quanti sors ab altero contributa.

22 *De labore ac periculo*] Et hæc conferri cum pecunia posse.

23 *Aversi periculi*] Assecurationis.

24 *Plus lucri*] Immo aliquando, etsi non plus ferat: potest enim ob certam spem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in se recepisse. num. 26.

(mm) Circa hunc contractum confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 8.

GRO-

a Angelus verb. Societas 1. §. 7. *Sylv. verbo Societas* 1. *quæst.* 2. *Navarr.* 17. *num.* 255. *Covarr.* & *Less. d. locis.*

b L. Si non. D. pro socio.

c Livius lib. XXIII. *c.* 49. *Arist.* III. *Polit. c.* 9.

qui in se damnum recepit. *a* Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est a Jurisconsulto *b* non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat, comparandum est.

XXV. 25 In societate *c* navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio: interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & 26 vulneratorum impendia, ferantur a dominis navium & mercium n pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem, quæ diximus hactenus, ipsi juri naturæ sunt consentanea.

d L. 16. §. 4. *D. de minor. L.* 22. §. *f. D. locati.*

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod 27 inæqualitas rerum in quam consensum est, (nn) ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante 28 constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur 29 exactio aut coactio fit eo nomine. Hoc enim est quod ait *d* Pomponius, 30 in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, sed ita permitti ut 31 nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

2. o Na-

GROTII.

n *Pro parte quam habent in ea summa*] Vide simile in *l. Wisigothorum* libro V, tit. V. c. 5.

GRONOVII.

25 *In societate navali*] Ammiralitate. Vide supra, §. 4.

26 *Vulneratorum*] Sauciorum curandorum.

27 *Inæqualitas rerum*] Si consenserunt socii res inæquales conferre, ubi nec dolus adhibitus est, & si quid in altera re incommodi erat, simpliciter confessus est, qui eam contulit, eas haberi pro æqualibus.

28 *Constitutionem Diocletiani*] L. 3. C. *pro socio*. [Immo *L.* 2. C. *de rescindenda venditione*. *J. B.*]

29 *Exactio vel coactio*] Diversos populos, vel principes inde injuriam sibi factam dicere posse, aut jus belli habere.

30 *In pretio venditionis*] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites crescant.

31 *Nullum contra proditum*] Non habeat actionem adversus eum, a quo se circumventum putat, nisi dimidio amplius.

(nn) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 3. §. 9. *J. B.*

GRO.

2. o Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est pro eo quod recepti passim moris est: quomodo apud Apostolum a Paulum ipsa 32 natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσει ματαίους, id est, *natura vanos* appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus b Apostolus, non tam ex sua 33 quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus c poëta vetus:

a 1 Corinth. XI, 14.
b XIII, 1. Eph. II, 3.
c Gnomograph. Ed. Sylb. p. 131.

Φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὴ
Ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Quod 34 meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus esse.

Ejusdem sensus dictum vetus apud Galenum extat: ἐπίκτητος φύσις τὰ ἔθη, *consuetudo adscititia est natura.* Apud d Thucydidem simili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις· *humana natura legum victrix.* Sic 35 πεφυσιωμένα dicunt (oo) Græci tum virtutes tum vitia postquam altas radices egerunt. Apud Diodorum e vero Siculum legimus: τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης· *cum necessitas naturam, id est, robur animi vinceret.* Sic Pomponius f Jurisconsultus, cum dixisset jus Romanum non pati eundem 36 in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum 37 naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula e solis Romanorum moribus pendeat,

d Lib. III. c. 84.
e Lib. XVI. Cap. 18. pag. 519. Ed. H. Steph.
f L. jus. nostrum. 7. D. de R. I.

GROTII.

o *Naturaliter autem eo in loco*] Sic *Gellius* lib. IX, c. 10. de actu conjugali: *rem naturæ lege operiendam.*

GRONOVII.

32 *Natura docere*] Consuetudo illarum gentium, quæ quasi transiit in naturam.

33 *Quam ex Romanorum*] Quia scilicet epistola ad Ephesios creditur data Romæ & missa Ephesum per Tychicum, ut in fine illius adscriptum est. Vellem autem eo loco hic usus non esset, quem omnes sani theologi accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes posteros propagatum: *Vivebamus quasi nati ad iram Dei provocandam.*

34 *Meditare*] Exercebis, agitabisque sæpe ac diu.

35 Πεφυσιωμένα] In naturam redacta.

36 *In paganis*] Non militantibus. *Sueton.* Galb. 19.

37 *Naturaliter*] Ex natura rerum, quam lex & mos iis imposuit.

(oo) Post primam istius Operis recensionem incidi forte in locum CLEMENTIS *Alexandrini*, unde videtur Auctor id hausisse. Ita enim ibi de *Gnostico* suo Vetus Ecclesiæ Doctor: Τῷ ἄρα ἀναπόβλητον τὴν ἀρετὴν ἀσκήσει γνωστικῇ πεποιημένῳ, φυσιοῦται ἡ ἕξις. Stromat. *Lib.* VII. Cap. 7. pag. 859. *Edit. Potter.* J. B.

GRO-

deat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos p in militum testamento.

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, 38 qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqualitatem a pactis discedere licuisset. *Hæc est emtionis atque venditionis substantia* (ajunt Imperatores, [a] substantiæ nomine morem perpetuum significantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore distrahendi* 39 *votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque* q *post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretium.* Seneca [b] ait hoc jus respiciens: *Quid interest quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet* 40 *qui bene emit.* Andronicus [c] Rhodius sensu eodem: τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἄδικόν ἐστιν, οὔτε εὐθύνεται. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος· *Lucrum, quod* (pp) *voluntate contrahentium percipitur, nec injustum est, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex concessit.*

4. Is, quem indicavi paulo ante, scriptor vitæ Isidori, [d] minoris justo emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφειμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν· *injustitiam a lege quidem permissam, sed quæ re ipsa justum pervertat.*

a L. Si voluntate. 8. C. de rescind. vend.

b L. VI, de benef. 15.

c Nic. V. 5.

d Apud Photium, Cod. 242. p. 1044. Ed. Rothom.

GROTII.

p *In militum testamento*] Imo & in paganorum testamentis sæpe, ubi inofficiosi querela instituitur. l. 19. mater. l. nam etsi. 15. l. circa. 24. D. *de inoff. testament.* addita l. cum duobus. 13. C. eodem titulo.

q *Post multas contentiones*] Festus: *Cociones dicti videntur a cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justi pretii finem, itaque apud antiquos prima syllaba per U literam scribebatur. Quintilianus* declamatione pro civibus: *diu cocionatus est.* (Decl. XII. pag. 218. *Edit. Obrecht.*)

GRONOVII.

38 *Qui communem judicem*] Qui diversis imperiis sunt subjecti.

39 *Votum gerentes*] Sperantes cupientesque ambo cum lucro emtor acquirere, venditor alienare.

40 *Qui bene emit*] Vili. *Suet.* Jul. 50. *Martial.* 8, 10.

(pp) Vertendum erat: *quod in Contractibus voluntariis* &c. *J. B.*

C A-

CAPUT XIII.

De jurejurando.

I. *Jurisjurandi quanta vis sit etiam ex paganorum opinione.*
II. *Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit.*
III. *Verba jurantis obligare in sensu quo ea creditur accepisse cui juratum est.*
IV. *Juramentum dolo elicitum quando obliget.*
V. *Juramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem.*
VI. *Juramentum non obligare de re illicita factum:*
VII. *Aut quod impediat majus bonum morale:*
VIII. *Aut si factum sit impossibile:*
IX. *Quid si impossibile sit ad tempus?*
X. *Jurari* Deo *nominato, & quo sensu:*
XI. *Sed & nominatis rebus aliis, cum respectu ad Deum.*
XII. *Juramentum esse etiamsi per falsos Deos juretur.*
XIII. *Effectus jurisjurandi: inde obligatio ex jurejurando duplex, tempore jurisjurandi, & postea: quod distincte explicatur.*
XIV. *Quando ex jurejurando jus quæratur homini &* Deo, *quando Deo tantum.*
XV. *Refellitur sententia statuens eum, qui piratæ aut tyranno juravit,* Deo *non teneri.*
XVI. *Qui perfido juravit, an implere debeat, distinctione explicatur.*
XVII. *Cum* Deo *soli quis obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri.*
XVIII. *Perjurum non esse, qui non implet nolenti impleri, aut sublata qualitate ejus, cui sub illa qualitate juratum est.*
XIX. *Quando irritum sit, quod contra juramentum fit.*
XX. *Superiorum actus quid possit circa id, quod subditus juraverit, aut quod subdito juratum est, cum distinctionibus exponitur.*
XXI. *Monita Christi de non jurando, ad quale juramentum proprie pertineant.*
XXII. *Quæ fides injurata juramenti vim ex more habeat.*

I. APud omnes populos & ab omni ævo 1 circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. (aa) Nam ut Sophocles *a* ait Hippodamia: *Mens*

a Apud *Stob.* Serm. 27.

GRONOVII.

Circa pollicitationes] Cap. 11. num. 14. Circa pollicitationes, promissa, & contractus, id est, ad ea omnia firmanda & corroboranda.

(aa) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. *J. B.*

Mens excitari jurejurando solet,
Ut bina diligenter evitet mala,
2 *Culpari amicis, & Deos offendere.*

a Off. III. *Nullum vinculum*, inquit a Cicero, *ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando arctius esse voluerunt.*

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita:
b Theogon. vers. 231. ut Hesiodus b dixit de juramento:

——— *Clades mortalibus unde*
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

a Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum: & 3 sine facto voluntas
c Lib. VI. c. 86. quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque c Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

4 *At juramento quædam est sine nomine proles*
Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem b *vastat stirpemque domumque.*

d Sat. XIII, 208. Et eandem historiam recitans Juvenalis d ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

e Off. III, 29. 3. Bene e Cicero: *Est jusjurandum* 5 *affirmatio religiosa; quod autem*

GROTII.

a *Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret*] Vide *Servium* in excerptis Fuldensibus ad I. Æneidos. [Nihil ibi invenio, quod ad rem faciat. Vide ipsum Poëtam, *Georg.* I. 502. *J. B.*]

b *Vastat stirpemque domumque*] Vide *Zachariam* V, 3. 4. & interpretem ejus loci *Chrysostomum* de statuis XV. (Tom. VI. pag. 565. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

2 *Culpari amicis*] Ne subeat infamiam perfidiæ & perjurii.

3 *Sine facto voluntas*] Ipsum pejerandi propositum, etsi perjurium secutum non esset, a Deo puniretur.

4 *At juramento*] Ἀλλ' Ὅρκου πάϊς ἐστὶν ἀνώνυμος, οὐδ' ἔπι χεῖρες Οὐδὲ πόδες. Melius græce Ἀλλ' Ὅρκῳ, quam latine *At juramento*: primum quia Ὅρκος græcum est, *juramentum* latinum non est. Dein Ὅρκος genere masculino aptius repræsentat personam patris quam sacramentum, aut jusjurandum genere neutro. Significatur autem *Horcos* instar numinis, quem poëtæ fingunt jurandi veluti exactorem & præsidem; *Hesiodus* filium facit Ἔριδος Theog. 231. *Hyginus* Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci subolem dicit hic Pythia, id est, aliquid posterum & consequens: intelligitur nimirum Animadversio divina.

5 *Affirmatio religiosa*] Pronuntiatio rei alicujus, interposita ad veritatem ejus firmandam religione, seu veneratione divini nominis: unde in libb. vett. *religio judicum*, *religio testium*, *religio militum*, quia judices jurati judicabant, testes jurati testimonium dicebant, milites sacramento rogabantur.

GRO.

autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. Quod autem addit: *Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla est; sed ad justitiam & fidem pertinet:* si iræ nomine 6 perturbationem intelligit, non improbandum est; sin qualemcunque nocendi 7 affectum aut voluntatem, minime est recipiendum, ut recte probat [a] Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quò pertingat usque videamus.

a Lib. de Ira Dei.

II. Primum quod de promissis & 8 contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, [c] ut 9 de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius (*Epist. Heroid.* XXI, 135.):

[d] *Quæ jurat mens est: nil conjuravimus illa.*

ex Euripide desumtum qui in Hippolyto dixerat, (*vers.* 612.)

Jurata lingua est: [e] *mente juravi nihil.*

Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, [b] non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius.

b Soto l. VIII. q. 1. art. 7. Covarr. ad c. quamvis. part. I. §. 5.

III. 1. At si quis deliberatò protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem. nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quanquam plerumque verum est illud [c] Tullii;

c De Offic. III. 29.

GROTII.

c *Ut de Cydippe narratur*] Exstat similis narratio in metamorphosibus *Antonini Liberalis* de Ctesylla & Hermochare, (*Cap.* I.)

d *Quæ jurat mens est*] Ibidem:

Consilium prudensque animi sententia jurat,
Et nisi judicii vincula nulla valent, (vers. 137, &c.)

mox:

Sed si nil dedimus præter sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego juravi: legi jurantia verba.

& quæ sequuntur.

e *Mente juravi nihil*] Quia de re honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII.

6 *Perturbationem*] Affectionem commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac sæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

7 *Affectum aut*] Decretum puniendi pro merito.

8 *Contractibus diximus*] Cap. XI. num. 5.

9 *De Cydippe*] Quæ legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa hæc verba: *Juro me Acontio nupturam.*

lii; *Quod* 10 *ex animi tui sententia juraveris*, *id non facere perjurium est*; quo & illud pertinet quod apud *a* Homerum jurans Ulyssi Calypso ait:

a Odyss. L. v. vers. 188.

Ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι ——

Verum animus quod sentit idem loquar.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est, verba aliter accipi: nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere vera f 11 quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum est, ut mens* 12 *deferentis* (bb) *conciperet fieri oportere, id servandum est.* Apud Tacitum *b* legimus: *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus*, 13 *queis flagitii conscientia inerat.* Augustinus *c*: *Perjuri sunt qui servatis verbis exspectationem eorum, quibus juratum est, deceperunt.* Et g Isidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc est quod dicitur h 14 liquido

b Hist. IV. 41.

c Epistola CCXXIV.

GROTII.

f *Quomodo putat intelligi*] *Augustinus* epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressus in castra redierat, inde Romam venerat: *ita non attenderunt qui illum Senatu moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat exspectarent.* (Epist. 125. novæ Edit. Benedictin.) Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta *concilio Troslejano* tomo III. conciliorum, editionis Sirmondianæ. Et apud *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & *Thietbergæ* ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur:

Qui non ut juras, sed ut is jurasse putavit
Cui juras, audit: sic es utrique reus.

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam: *Si non ea intentione perfeceris, sicut a nobis me profitente audita atque intellecta sunt.*

g *Isidorus*] Lib. II. de summo bono cap. XXXI. I. citatur causa XXII. quæst. V. c. quacumque. 9.

GRONOVII.

10 *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi proprii. *Brisson.* lib. 8. de for. p. 711.

11 *Quomodo putat*] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

12 *Deferentis*] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

13 *Queis flagitii*] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

14 *Liquido jurare*] *Terent.* Andr. 4, 3. 13. l. 18. D. *de jurejurando.*

(bb) Vox illa *deferentis* abest ab optimis Editionibus. Omnino agitur ibi de animo jurantis, non de sensu quem verbis ejus tribuit is, qui defert jusjurandum. Adeoque locus nihil ad rem facit, ut dudum observavimus ad PUFENDORFIUM nostrum, dicto capite, §. 15. *Not.* 2. *J. B.*

GROTII.

h *Liquido jurare*] *Donatus* ad illud in Andria (IV. 3. 12.):

Quia

do jurare. Ideo Metellus recte [a] recusavit jurare in legem 15 Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem 16 ob rogationis vitium esse irritam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio, quæ promissorem exsolvat, [b] id tamen in juramento admittendum non est: quo pertinet egregius ille locus Apostoli ad Hebræos: *Deus volens abundantissime heredibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut fallat Deus*, (ita recte verti puto illud ψεύσασθαι, sicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16. VIII, 26. X, 1.) *firmum habeamus solatium*. Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui 17 ἀνθρωποπαθῶς, & magis secundum id quod videtur nobis, quam quod est.

4. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & i pœnitentia [c] duci dicitur, quoties 18 aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum k ob conditionem tacite intellectam,

a App. de bello civil. l. 1. p. 368. Ed. H. Steph.

b Pan. in c. Clericus de jurejur. Sil. in verbo Juramentum. 4. q. 23. VI, 17. ibi Thom.

c Jonæ IV, 2.

Quia si forte opus ad herum jurejurandum mihi,
Non apposuisse, ut liquido possim.

Liquido; pure; & manifeste. χρεὼν μὴ ὑπονοθεύειν ἑτέρᾳ φράσει τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὡς ἐπὶ λέξεων εἶχον, οὑτωσὶ καὶ δηλοῦν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans. *Oportuit non quæsita locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui.* Qui & alibi, de Alexio contra sensum verba captante: τοῖς ῥήμασι τούτοις ἐγκαθίσας, ὡς αἱ μυῖαι τῷ μώλωπι· *ita verbis illis insidebat ut muscæ vibici.* Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat. *Zosimus* lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2. [Duo loca NICETÆ unum idemque sunt, & in posteriore etiam de *Andronico Comneno* agitur, non de *Alexi*: Lib. I. Cap. 3. *in Alex.* Locus autem *Zosimi* (non *Sozomeni*, ut habuerant hactenus Edd. post illam 1642. ubi *Zozomenus*, corrupte) est *Cap.* 18. *Ed. Cell.* Lib. laudati V. *J. B.*]

i *Pœnitentia duci dicitur*] Concilium Toletanum VIII, cap. 2. *Jurare namque Dei est a seipso ordinata nullatenus convellere, pœnitere vero, eadem ordinata cum voluerit, immutare.* Retulit *Gratianus* in causam XXII, quæst. IV. c. 9. Explica vero ut in textu nostro.

k *Ob conditionem tacite intellectam*] *Senecam* vide naturalium quæstionum II, 37.

GRONOVII.

15 *Apulejanam*] *Appulejam* dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. *Flor.* 3, 15.

16 *Ob rogationis vitium*] Quia per factionem & tumultum rogata erat. *Flor.* 3, 15.

17 Ἀνθρωποπαθῶς] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

18 *Aliter quam verba*] Quam prædixerat sese acturum esse. Agit autem aliter, quia verbis licet simpliciter pronuntiatis tacita suberat conditio quæ non extitit.

lectam, quæ cessat. Jer. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. I Reg. XXI, 28. II Reg. XX, I. Esaiæ XXXVIII, I. Jonæ III, 5. II. Quo sensu etiam nos 19 fallere Deus improprie dici potest. Et solet vox ψεύσασθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus 20 spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2. Josue XXIV, 27. Esai. LVIII, II. Os. IX, 2. l Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit 21 in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat; & juramentum, quia 22 conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam aliud est si quas conditiones ipsa negotii natura aperte indicet. Quò nonnulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, 23 non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. a Nam si certum est, eum qui juravit aliquod factum m supposuisse, quod revera se ita

a Navarr. c. 12. n. 13.

GROTII.

l *Abac.* III, 17.] Adde *Jobum* XL, 28. *Oseam* IX, 2.

GRONOVII.

19 *Fallere*] Sinere falli, & facere ut spes exspectationesque hominum improbæ sint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo se nostra frustratur opinio: si quid secus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & persuasimus.

20 *Spem frustrantis*] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

21 *In comminationibus*] Ut Deus (si id ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare pœnam, quam fuerat minatus.

22 *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis apertis non expressas.

23 *Non personis, sed populo*] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstite subole, etsi singuli isti omnes sint mortui. Vide supra cap. 9. n. 3.

GROTII.

m *Supposuisse quod revera se ita non habeat*] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud *Sophoclis* in Oedipode Coloneo, (*vers.* 226.)

Ἀπάτα δ' ἀπάταις
Ἑτέραις ἑτέρα παραβαλλομένα,
Πόνον οὐ χάριν ἀντίδοσιν ἔχει.

Fraus ad fraudem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ οὖν νομίζουσι προσδεδέχθαι αὐτὸν καὶ ἐπηγγέλθαι τὴν ἀσφάλειαν αὐτῷ, ἀπατώμενοι καὶ οὐ πρότερον ἐπεγνωκότες, ὅτι οἰκείαις ἐνέχεται μιάσμασι· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό·

Ἡ

ita non habeat, ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam 24 sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit.

2. Atque huc refero jusjurandum, a quod Josue & primores populi Israëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a Gabaonitis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non (cc) inde sequebatur Josuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum paciscerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum desiderent, 25 sociale an deditionis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent dedentibus se vitam relinqui posse. Lex enim divina, quæ eos populos internecioni devovebat, n ex legis alterius b comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat historia c Rahabæ, o cui ob bene merita parcitum est, & Solomonis, d qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.

a *Josue* IX.
b *Deut.* XX. 10.
c *Jos.* c. 2.
d 1 *Reg.* IX. 21.

3. At-

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος.
Καὶ κεῖνος γὰρ ἀπατηθεὶς ὤμοσε.

Putant Thebani se suscepto Oedipodi promisisse incolumitatem, causa ab ipso data, cum non ante didicissent piaculo eum domestico teneri. Tale & illud.

Jurata lingua est: mente juravi nihil.
Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

[In verbis Scholiastæ tria erant menda, quæ sustuli. Sed & in ultimo versu *Sophoclis*, pro ἀντίδοσιν ἔχει, optimæ Editiones, ut illa *H. Stephani*, habent, ἀντιδίδωσιν ἔχειν. Sensus autem totius loci hic est: *Qui sese exponit periculo fraudis vicissim excipiendæ ab eo in quem fraude usus est, ille non beneficia, sed molestias & dolorem sibi repensum iri, sperare debet.* Ita, ni fallor, accuratior est versio, quam Auctoris nostri. *J. B.*]

n *Ex legis alterius comparatione.*] Imo & ex causa legi de internecione addita. *Exodi* XXIII, 33. *Deut.* VII, 4. cessat enim ea causa in illis qui præcepta filiorum Noæ suscipiunt, & tributa pendunt. Ita *Maimonides*, & *Samson Mi-cosi*, & *Moses de Kotzi*, in præcepto jubente XV. & CXVIII.

o *Cui ob bene merita parcitum est*] Et Gazere habitantium in historia Josuæ XVI, 10. Gergesæos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex euangelio apparet *Matth.* VIII, 28. nam hi ab initio se dediderant. ideo omittuntur in hostium enumeratione. *Deut.* XX, 17. *Jos.* IX, 1.

GRONOVII.

24 *Sine eo*] Si id factum fuisse ignorasset aut non credidisset.

25 *Sociale an deditionis*] Juris æqui, an quo in ditionem Hebræorum venirent.

(cc) At vide quæ diximus in PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 7. *Not.* 1. *J. B.*

a XI, 19. 20. 3. Atque huc pertinet quod in Josuæ a libro dicitur, nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne 26 gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetraturos fuisse, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato

b II. Sam. XXI, 6. b postea pœnæ sumtæ sint gravissimæ Deo auctore. p Ambrosius hanc tractans historiam: *Josue tamen pacem quam dederat revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret.* Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt q personali cuidam servituti, cum si egissent aperte, potuissent 27 ad tributariam conditionem recipi.

V. Non tamen 28 ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum (dd) jurassent non daturos se in matrimonium filias 29 Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. r Aliud enim

c De Off. III, c. 14. est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius c de hoc facto: 30 *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut raptu inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est quod Achæi,

GROTII.

p *Ambrosius*] De Officiis III. c. 10.

q *Personali cuidam servituti*] Ut Bruttiani olim a Romanis. *Gellius* X, 3. *Festus* verbo *Brutiani*.

r *Aliud est dare, aliud amissum non repetere*] Οὔτε προτρεπομένων, οὔτε κωλυόντων, ait in hac historia *Josephus* (*Antiq. Jud.* V. 2. §. 12. *Edit. Huds.*) *Nec hortabantur Israëlitæ, nec prohibebant.* Seneca Excerptorum VI, 2. *Lex eum tenet qui juvat exulem, non qui patiatur juvari.* Symmachus: *Inanem metum divino animo vestro tentat incutere, si quis asserit conscientiam vos habere præbentium, nisi detrahentium subieritis invidiam.* (Lib. X. Ep. 54.)

GRONOVII.

26 *Gratia illis fieret*] Excidii vel internecionis.

27 *Ad tributariam conditionem*] Ita in societatem suscipi, ut Hebræorum vectigales vel stipendiarii essent.

28 *Ultra receptum loquendi*] Verba jurisjurandi stricte accipienda, ut non dilates aut amplius accipias interpretando, sed hoc tantum, quod vulgo sic dicitur.

29 *Benjaminitis*] Judic. 21, 7.

30 *Quæ indulgentia*] Per quam indulgentiam non erant sine aliqua pœna lasciviæ in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia & infamia raptus.

(dd) Hæc fuisset mera cavillatio, si juramentum, in se spectatum, validum fuisset. At vero & hoc, & alia omnia *comminatoria Juramenta*, quum ex illis nemini jus quæratur, & plerumque animo præ irâ non satis sui compote fiant, nullam aliam obligationem, nisi seriæ pœnitentiæ, post se trahunt. Vide quæ scripsimus in dictum caput PUFENDORFII nostri, §. 13. *J. B.*

GRO-

Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent, *a* nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jurejurando sanxissent faciendi. *a Livius lib.* XXXIX. c. 37.

VI. Ut valeat juramentum, s oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene t Philo Judæus: ἴστω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προστίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι, πράξεις παρανόμους. ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν, ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτοῦ συγγενοῦς, ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακά, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίσασθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna curâ ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare* 31 *ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria,* 32 *misericordiam* [*& temerarii juramenti veniam*] *ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide, *b* qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. 33 Cicero simile ponit exemplum in voto Agamemnonis, 34 Dionysius *c* Halicarnassensis 35 in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. *d* Seneca:

b 1 *Sam.* XXV.

c Lib. XI. c. 11.

d Herc. Oet. vers. 480.

Præstare

GROTII.

s *Oportet obligatio sit licita*] Tractat hoc bene *Ambrosius* de Offic. I. & alii relati in causæ XXII. quæstionem IV. Pertinet huc canon VII. concilii Hilerdensis relati in tomum III. conciliorum Galliæ; & in Hincmari opusculis non pauca.

t *Philo*] De specialibus legibus, (*pag.* 771. *Edit. Paris.*)

GRONOVII.

31 *Ab injusta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

32 *Misericordiam ei*] Remittat pœnam temerarii jurisjurandi.

33 *Cicero simile*] 3. *de Offic.* 25.

34 *Dionysius Halicarnassensis*] 10, 68.

35 *In conjuratione decemvirorum*] Exemplum inutile. nam quod decemviri jurarunt inter sese, erat, ne quis e collegio alteri adversaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admisso pari potestate forent &c. lib. 10, 68. Id irritum fuit, non quod ipsos pœnituerit, sed quod secessione plebis & exercituum coacti fasces deposuerint. lib. 11, 61. [At locus, quem Auctor in animo habuit, is est, quem in ora libri indicavi.]

Præstare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: 36 *interim scelus est fides.*

a Off. 1, c. ult. Ubi *interim* valet *interdum.* Ambrosius a: *est enim contra officium nonnunquam solvere promissum, sacramentum custodire.* u Augustinus: *si ad peccatum admittendum fides exhibeatur,* 37 *mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium Basilius.

VII. 1. Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed x majus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum: quia scilicet 38 profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis ejus quem dixi Philonis Judæi locus, b quem adscribere non pigebit: (b Ubi supr.) εἰσὶ δ᾽ οἱ τὴν φύσιν ἄμικτοι καὶ ἀκοινώνητοι δι᾽ ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ᾽ ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὔ φασιν ὁμοτράπεζον ἢ ὁμόροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ παρέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ᾽ ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς· *sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam y ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id est, εὐχὴν ὠφελείας, *vocem de beneficentia:* שבע להטיב Lev. v, 6. 39 Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן כל מה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syria-

GROTII.

u *Augustinus*] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæstione. (*Cap.* 20.) Vide & *Gailium* de pace publica lib. I, c. 4. §. 16. & de Alboino historiam apud *Paulum Warnefredi* lib. II, c. 27.

x *Majus bonum morale impediens*] Quale Honorii de pace nunquam facienda cum Alarico, *Zozimo* narrante, (*Lib.* V. Cap. 49. *Ed. Cellar.*) Vide c. inter cætera 22. dictâ jam quæstione, & concilium Hilerdense in tomo III. conciliorum Galliæ canone 7. *Hincmarum* quoque dicto opusculo ad interrogationem XIV. libro de divortio ad interrogationem VI. & XIV.

y *Ne huic vel illi unquam bene facerent*] Vide *Baba Kama* cap. IX. §. 10. & ibi notata a doctissimo *Constantino.*

GRONOVII.

36 *Interim scelus est fides*] Interdum promissum sine scelere servari non potest.

37 *Mirum est si fides*] Indigna est fidei nomine.

38 *Profectum in bono*] Incrementa virtutum, vel ut ipsi, quantum possumus, studeamus augeri moribus & virtutibus: idque ne faciamus, nullo jurejurando nos possumus obligare.

39 *Hujus formula*] *Jos. Scaliger* elencho Trihæresii cap. 9. p. 260. Sed rectius *Salmasius* de fœnore trapez. p. 220.

Syriaca in veteri versione Matthæi xv, 5. קרבני מדם דתתהנא מני: græce δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς, id est, 40 *donum Deo dicatum sit*, (id enim est קרבן κορβᾶν) *si quid unquam a me boni acceperis.*

2. 41 Votum, addita consecrationis pœna, validum plane censebant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiamsi adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis τιμᾶν honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet; & Pauli I Tim. v, 3. 17. & Num. xxiv, 11. *a* Sed etiamsi adversus alios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia, ut diximus, profectui adversum est.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifestum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod 42 pro tempore aut ex suppositione est impossibile, in pendenti esse obligationem, ita ut is qui 43 ex suppositione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens z testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. *b* Plutarchus: πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας· *omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeraverit.* Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ, quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9. & sequentibus. Ut illa Romana *c* apud Livium: *tu Jupiter ita illum ferito ut ego hunc porcum.* Et alibi: *d Deos precatus ita se mactarent quemadmodum ipse agnum mactasset.* Et apud *e* Polybium ac Festum: *f si sciens fallo, ita me Diespiter ejiciat ut ego hunc lapidem.*

XI. 1. Sed 25.

a Th. 2, 2. 89. art. 7, & ibi Cajet. Grat. c. ult. §. ult. caus. 22. qu. 4. Soto l. VII, q. 1. art. 3. circa 2.

b Quæst. Rom. 44.

c Lib. I. c. 24.

d Lib. XXI. c. 45.

e Hist. III.

f Voce Lapis.

GROTII.

z *Testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio exposcitur*] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem, (*Lib.* V. *Epist.* 30.) *quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tuæ præsulem, divinam potentiam confiteri?* vide formulam insignem Chagani Avarorum apud *Menandrum* excerptis legationum. (*Cap.* 21.)

GRONOVII.

40 *Donum Deo dicatum*] Si quo te juvero, id ἀνάθημα vel Deo dicatum sit, ut si tu eo utaris, sacrilegium committas & puniaris, quia rem Dei arripueris.

41 *Votum, addita*] Quod ita precibus iratis vovebatur Deo, ut consecraretur in pœnam alicujus, ne iste illo frueretur.

42 *Pro tempore aut ex suppositione*] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

43 *Ex suppositione juravit*] Se quid facturum, si quid, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

GRO-

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurari mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut 44 solem, terram, cœlum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut 45 in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, sed & Judæorum, ut idem ille a Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis statim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*, sed jurare per parentes, cœlum, terram, universum. cui simile est quod *a* Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν παρατυγχανόντων, *facile per Deos jurare*, *sed* b *per res alias præsentes*: ut 46 per sceptrum, idque ipsum a justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum tradit *b* Porphyrius, & ad Aristophanem *c* Scholiastes. Sic *d* Josephus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud Ægyptios recepto, quem ibi notat Abenesdras; c Elisæus *e* per vitam Eliæ. Neque vero Christus Matthæi v, ut quidam existimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ expresso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non dissimili illius qui dixit, (ee) *Sceptrum non putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam & Ulpianus optime dixit: *f Qui per salutem suam jurat*, *Deum jurare videtur*, d *respectu enim divini Numinis jurat*. Sic Christus ostendit *g* eum qui templum jurat, Deum jurare qui templo præsidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut insidet.

a Eustath. ad Iliad. I. *vers.* 234.
b De abstin. L. III. *pag.* 285.
c In Aves, *vers.* 521.
d Gen. XLII, 15.
e II *Reg.* II, 2.
f L. 33. *D. de jurejur.*
g Matthæi XXIII, 21.

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res, de qua jurabatur, Deo consecraretur. Hoc enim

GROTII.

a *Philo*] De specialibus legibus, (*pag.* 770. A. B.)

b *Per res alias*] De Socrate *Apollonius* apud Philostratum VI: ὤμνυ ταῦτα, οὐχ ὡς θεοὺς, ἀλλ' ἵνα μὴ θεοὺς ὤμνυ· *Jurabat per ista*, *non ut per Deos*, *sed ne per Deos juraret* (c. 19.)

c *Elisæus per vitam Eliæ*] Adde II *Regum* IV, 30. *Cant.* II, 7.

d *Respectu enim divini Numinis jurat*] Ita & *Gratianus* causa XXII. quæstione I.

GRONOVII.

44 *Solem*] Ovid. 7, Met. 96. *Atque patrem soceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat.* Virgil. 12. Æneid. 176. *Esto nunc sol testis & hæc mihi terra precanti.* Idem 6. Æneid. 351. *Maria aspera juro.* Tacitus I, annal. 73. *Violatum perjurio numen Augusti.*

45 *In capite*, *in liberis*] Virg. 9, Æneid. 300. *Per caput hoc juro*, *per quod pater ante solebat.* Plinius *lib.* 2, *ep.* 20. *qui sibi per salutem filii pejerasset.*

46 *Per sceptrum*] Homerus Ιλ. α. 234. Virgilius 12. *Æneid.* 206.

(ee) *Ovidii* est, *Remed. Amor.* vers. 784. *J. B.*

GRO-

enim est juramentum κορβᾶν, sive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Josephi contra Appionem *a* disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos (ff) dictos Græcis 47 καρβάνους, quæ vox apud 48 Æschylum & Euripidem exstat: καρβάνα δ' αὐδὰν, apud eundem Æschylum. Huic errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres *b* Tertullianus jurasse ait per salutem principis omnibus geniis augustiorem. Apud Vegetium *c* formula est, cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

a Lib. I. p. 1046. 1047. §. 22. p. 453. *Ed. Hudſ.*

b Apolog. c. 32.

c Lib. II. c. 5.

XII. Sed & e si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque 49 Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod a Duareno (gg) permitti miror; sed tamen

GROTII.

e *Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur*] Liber *Sapientiæ* c. XIV. οὐ γὰρ ἡ τῶν ὀμνυμένων δύναμις, ἀλλ' ἡ τῶν ἁμαρτανόντων δίκη ἐπεξέρχεται ἀεὶ τὴν τῶν ἀδίκων παράβασιν. Quod ita vertit Latinus: *Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem*, (verſ. ult.)

GRONOVII.

47 Καρβάνους] Hesychius. Κάρβανοι, Ἕλληνες τοὺς βαρβάρους. οἱ δὲ τοὺς κάρας. Καρβανίζει, βαρβαρίζει. [Vide Ill. *Ezechiel. Spanhem.* Not. Gallic. in *Juliani Cæsares*, num. 503. Probat. *pag.* 75. *Edit. nuper. Amstel.* 1728. J. B.]

48 *Æschylum*] Agamem. 1070. Καρβάνῳ χερί. Καρβᾶνα δ' αὐδὰν ἱκανοεῖς. *Barbaram vocem Facile intelligis.* Supplic. 124.

49 *Deus verus, si pejeratum*] Eadem causa est, quamobrem Deus τὴν ἀθεότητα sæpe punierit, etiam in falsorum Deorum violatoribus: ut Cambyse. *Justin.* I, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano præsidio. 29, 18.

(ff) Verisimilis non videtur mihi illa etymologia. Neque enim sat noti erant *Græcis* veteres *Judæi*, ut à nomine juramenti apud hos usitatì illi petere potuerint vocem, quâ uterentur ad omnes Orientis populos designandos: & longè ante tempus juramenti illius introducti, vox Κάρβανοι in usu erat, quum reperiatur apud *Æschylum*, ab Auctore ipso laudatum. In *Euripide* tamen, quem idem indicat, non reperio: neque illam notavit in Indice suo *Barnesius*, ceteroquin diligentissimus. Videtur Auctor cum isto Poëta confudisse alium recentiorem, cujus locus adfertur in Lexicis, *Lycophronem* dico. *J. B.*

(gg) Non id permittit *Duarenus*, sed tantum deferri juramentum illi, qui per *Mahumetem*, e. g. juraturus est. Vide JCtum illum, Tract. priore ad Tit. *De jurejurando*, Cap. XI. Tom. I. Opp. *Ed. Lugd.* 1579. p. 235. & Tract. altero, Cap. 4. pag. 11. Tom. II. Adde quæ notavimus in sæpius laudatum Caput PUFENDORFII, *De Jure Nat. & Gent.* §. 4. *Not.* 2. Edit. secundæ. *J. B.*

men si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. [a] Exemplum est in Jacobo & Labane Genes. XXXI, 53. f Hoc est quod ait Augustinus. *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat, perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

a Augustinus epist. ad Public. 154. *Qui locus citatur. c. movet*, 16. *Caus.* XXII. *q.* 1.

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad [b] Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud [c] Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου. *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: [d] ἡ τελευταία δὲ πίστις ἅπασίν ἐστιν ἀνθρώποις Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων· g *Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis [e] jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se.*

b VI, 16.
c De Leg. Alleg. Lib. II. pag. 99.
d Antiq. Rom. VI. 84.
e Diod. Sic. L. I. c. 77.

2. Duo ergo debet jurans, primum, 50 ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat [f] Chrysippus; alterum, ut 51 factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat h ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chrysippo dicitur satis distincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

f Apud Stob. Serm. 28.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta, ut non ad Deum tantum sed 52 & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem 53 non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit 54 quod ei possit opponi,

GROTII.

f *Hoc est quod ait Augustinus*] Sermone XXVIII. de verbis Apostoli; citatur c. *Ecce dico:* 10. causa XXII, quæst. V.

g *Ultima fides*] Procopius Persicorum II. ὅρκους ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ὀχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς εἰς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· *Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimum atque firmissimum & fidei mutuæ & veracitatis pignus.* (Cap. 10.)

h Ψευδορκεῖν] Hoc ψευδορκεῖν vetatur Exodi XX. Ἐπιορκεῖν Levitici XIX. ut Hebræi volunt præcepto jubente CCXL.

GRONOVII.

50 *Ut verba animo congruant*] Non aliud promptum in ore, aliud clausum in pectore habeat, qui jurat.

51 *Factum congruat*] Ut præstet adfirmetque rebus quod juravit.

52 *Et ad hominem*] Veluti, juro me cessurum tibi hac possessione.

53 *Non respiciant*] Veluti, juro me cessurum.

54 *Quod ei possit*] Ut species erroris aut metus.

GRO.

ni, (hh) tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequatur, at nihilominus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. Hujus rei exemplum est i in eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit. Nam hic 55 jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges & k a prophetis a increpatos, & punitos a Deo, quod fidem juratam Babyloniis regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: b *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat.* Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat.

XV. 1. Neque hæc tantum 56 inter hostes publicos locum habent, c sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur cui juratur, sed l is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero d cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit: quia pirata 57 non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & a Bruto apud e Appianum: *οὐδὲν πιστὸν ἐστι Ῥωμαίοις πρὸς τυράννους, οὐδ' ἔνορκον, cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.*

2. Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem a pirata

a *Ezec.* XVII, 12. 13. 15.
b *Off.* III. 31. *Tolet. l.* IV. *c.* 21. *Off.* III. 32.
c *Th.* 2, 2. 89. *art.* 7. & *ibi Cajet. Alex. Imol. in c. verum de jurejur. Soto l.* VIII, *q.* 1. *art.* 7.
d *De Offic.* III. 29.
e *Civil.* II. pag. 515. *Ed. Steph.*

GROTII.

i *In eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit*] Etiam vi extortum jusjurandum, ob Dei reverentiam servandum docet Augustinus epistolis CCXXIV. & CCXXV.

k *A prophetis increpatos*] Vide & Jerem. XXXIX, 5.

l *Is qui juratur Deus*] Nicephor. Gregoras: *εἰς θεὸν ἡ ἐπιορκία τὸ τῆς περιφρονήσεως ἀνατίθησιν ἔγκλημα· perjurium Deo culpam impingit negligentiæ.* (Lib. X. pag. 227. *Ed. Col.* 1616.)

GRONOVII.

55 *Jus nullum aut tale*] Aut omnino nullum aut ejusmodi quod, si compellatur apud judicem, vindicare nequeat, sed remittere necesse habeat. 2, 11. 7.

56 *Inter hostes publicos*] Eos quibus jus est bellandi.

57 *Non sit ex perduellium*] Hostis armorum jus habens, quicum jura gentium servanda sint.

(hh) In *Juramentis obligatoriis*, Juramentum est tantum accessio quædam, ad firmandam fidem promissorum. Adeoque ubi obligatio nulla est, tota vis jurisjurandi cadit. Vide quæ contra duplicem illam obligationem, quam Auctor sibi fingit, post PUFENDORFIUM, diximus, Capite jam sæpius laudato. Nonnulla etiam hac de re addidimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

pirata verum est, & 58 a nobis infra ostendetur; ita hic ea differentia locum habere non potest, m ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum 59 voti (ii) nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure n reddendum latroni, si dominus non apparet, recte a Tryphonino *a* responsum est.

a L. 31. *D. depositi.*

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, 60 momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte 61 a senatu Romano judicatum est.

b Apud Cicer. Offic. III. 28.

XVI. 1. Illud vero *b* Accianum: T. *Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam:*

Ita demum probari potest, 62 si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, o quæ ei quasi conditio *c* fuerit implicita, 63 non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius (*Lib.* VI. vers. 63, 64:)

c L. si quis, 39. *in fine. D. de jurejurando.*

Qui

GROTII.

m *Ubi etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est*] Plutarchus Lysandro: ὁ ὅρκῳ παρακρουόμενος, τὸν μὲν ἐχθρὸν ὁμολογεῖ δεδιέναι, τοῦ δὲ Θεοῦ καταφρονεῖν· *qui juramento hostem circumvenit, is ostendit a se hostem metui, Deum contemni.* (Pag. 437. c.)

n *Reddendum latroni*] Et ei qui regnum sine jure invasit, quomodo Orosferni depositum redditum a Prienensibus. Polybius (*Excerpt. de Virt. & Vit.* p. 1470. *Ed. Amst.*) & Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis, (p. 334.)

o *Quæ ei quasi conditio fuerit implicita*] C. pervenit, quod est 111. *de jurejurando.* Adde l. lege fundo, 5. in fine D. *de lege commissoria.*

GRONOVII.

58 *A nobis infra*] 3, 3. 1.

59 *Voti nomine*] Affirmationis religiosæ aut pollicitationis Deo factæ.

60 *Momentanea solutione*] Satisfecisse videri, si sic solvat, ut statim missis a magistratu armatis capiatur prædo, & cogatur, quod ei numeratum est, restituere.

61 *A senatu Romano judicatum est*] *Gell.* 7, 18.

62 *Si jurata promissio*] Si quod juraveris, habeat reciprocam fidem, quam fefellerit alter, cui fidem volumus non servare, quia nobis infidelis fuerit.

63 *Non si diversi generis*] Si alia de re, alio loco & tempore juratum, non servaverit alter; tunc enim non valet compensatio.

(ii) Impropriè ita dicitur. VOTUM *fit Deo:* JURAMENTUM, *per Deum*, ait ipse Auctor, Adnot. in *Numer.* XXX, 3. Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 8.

GRO-

Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere aut rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quanquam 64 jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, 65 itidem supra monuimus. Sed hic quoque, a si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum b scriptor, ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat.* (kk)

a *Auth. sacramenta. C. si adv. vend.*
b *Psal. XV. 4.*

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est, quæ in hominum sunt commercio, ita 66 bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud 67 quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus, p atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: q sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro II. c de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum.

c *Cap. 32.*

XIX. Il-

GROTII.

p *Atque is eam nolit*] *Plautus* Rudente: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.* (V. 3. 58)

q *Sicut nec tenebitur si cesset qualitas*] Similia vide in L. si duas §. gentium. D. *de excusat. tut.* & apud *Gailium* II. obs. CXLIV. n. 8. & de Arrestis X, 9. & apud *Azorium* institutionibus moralibus V, 22. q. 6. parte I.

GRONOVII.

64 *Jus gentium aliquid*] Ut inæquale ex consensu partium ducat pro æquali. 2, 12, 26.

65 *Itidem supra*] 2, 2. 6.

66 *Bonorum onera*] Justa & legitima, ad quæ ex jure constituto obligamur.

67 *Quod stricte jus*] Ad justitiam διορθωτικήν, quam expletricem alibi vocat.

(kk) Alio modo Auctor videtur vertere verba illa in Adnotationibus suis ad hunc Psalmum; quas videre poteris. Sed & sequendo versionem, qualis heic exhibetur, nil est, quod suadeat agi de illis Promissis jurejurando firmatis, in quibus reperitur læsio, propter quam nulla essent, si jusjurandum abesset. Diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, 68 an & irritum? *a* qua de re distinguendum arbitror, ut 69 si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, 70 ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, 71 quando actus ex loco subjectionem non accepit.

a c. Dilecto. 25. de præbendis. Covar. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.

XX. 1 Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. *b* Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut a superioribus dependeant, (II) ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur.

b Th. 2, 2. q. 89. art. 9.

2. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur 72 irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. *c* Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit nisi quatenus superiori id placiturum esset: 73 ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca *d*: *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit*

c c. Venientes, 19. de jurejurando. Feud. II. 55. princip. de prohibit. feud. alien. per Frider.

d Lib. IV. de benef. 35.

GROTII.

1 *Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus*] *Augustinus* epistola CCXL. & CCXLI.

GRONOVII.

68 *An & irritum*] Ipso jure nullum.

69 *Si sola fides*] Si quis solummodo juraverit se non facturum.

70 *Ut simul contineat*] Si quis juraverit se cedere ac renuntiare potestati faciundi.

71 *Quando actus ex loco*] Ubi partes contrahentes non necesse habent se submittere & obsequi legibus ac juri civili loci in quo contrahitur.

72 *Irritum reddendo*] Declarando, si juret inferior, id inane fore, quod ille citra suam auctoritatem jus obligandi se non habeat.

73 *Ampliorem enim*] Quam sub conditione superioris consentientis.

(II) Vide, præter §. 24. dicti Capitis II. Lib. IV. PUFENDORFII *De Jure Nat. & Gent.* ea, quæ observavimus ad libellum *De Officio Hom. & Civis*, Lib. I. Cap. XI. §. 6. *Not.* 3. tertiæ & quartæ Editionis. *J. B.*

GRO-

fendit quæ vetat. Sed & actus 74 ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ s 75 olim a *a* principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab 76 ecclesiæ præsidibus exercentur.

a L. ult. ad mun. Molin. disp. 149. c. si vero. de jurejur.

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idque duobus modis, sive 77 in pœnam, sive 78 ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti 79 qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum 80 pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa 81 compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. 82 Potest & lex humana impedimentum quod certi generis actibus

GROTII.

s *Olim a principibus*] *Suetonius* Tiberio 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat *Ferdinandus Vasquius* de success. creat. l. II, §. 18. [Apud *Vasquium* nil tale reperio, nec in loco indicato, nec alibi. *J. B.*]

GRONOVII.

74 *Ex utroque*] Ex eo quod superior, & ex eo quod inferior gesserunt.

75 *Olim a principibus*] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. *Suet.* 35.

76 *Ecclesiæ præsidibus*] Quam bono exemplo est Eugenius IV. qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, solvit, ipsumque regem cum multis millibus Christianorum & nuntio suo Juliano Cardinale perdidit, A. Ch. 1444.

77 *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

78 *Ob utilitatem publ.*] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

79 *Qua talis est*] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

80 *Pœnæ nomine*] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

81 *Compensari non*] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem: ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promisi me aliquid ei præstiturum, si quid ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potitus non possum abnuere promissum, quod alter non desistat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, ex promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

82 *Potest & lex humana*] Potest magistratus vel rex, juris administrator,

actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter 83 citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura, quæ alibi a nobis explicata est.

XXI. 1. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non 84 ad assertorium juramentum, † cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad 85 promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis *a* Christi: *audistis dictum antiquis, non pejerabis, sed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Jacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id est, *ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Job. XXXIV, 30. Matth. XXIV, 51. & alibi.

a Matth. V. 33. Ep. V. 12.

2. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod sic Jacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ· ubi manifeste est figura quam 86 πλοκὴν rhetores vocant, ut in illo: *b*

b Virg. Ecl. VII, 70.

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: *c ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus 87 implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque sensum habet quod hic in Syriaco est, אין respondens Rabbinico הין & Arabicum نعم, quomodo apud jurisconsultos Romanos μάλιστα, (mm) & quidni? notæ

c Ex Aquila Rom. Antiq. Rhet. Lat. pag. 19. Edit. Pithœi.

strator, interdicti, quo aliquid vetuerat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

GROTII.

† *Cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot*] Rom. I, 9. IX, 1. II Corinth. I, 23. XI, 31. Phil. I, 8. I Theff. II, 5. I Tim. II, 7.

GRONOVII.

83 *Citra legem humanam*] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

84 *Ad assertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

85 *Promissorium*] Quod securitatem facit promissioni, quo sancitur promissum.

86 Πλοκὴν] Quum vox repetita nunc personam vel rem, nunc personæ vel rei mores aut naturam significat.

87 *Implementum*] Effectum.

(mm) Vide *L.* 39. §. 1. *D. De Legat.* III. *L.* 1. §. 2. *De verb. obligat.* *J. B.*

notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. 1, 20. cum ait omnia Dei promissa in Christo esse 88 ναὶ καὶ ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, (nn) *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ, *& non est non.*

3. Contra, quorum facta a dictis discrepant, apud eos esse dicitur 89 ναὶ καὶ οὔ, II Corinth. 1, 18. 19. id est, ναὶ eorum esse οὔ, & οὔ esse ναί. Sic Paulus Apostolus ipse exponit. nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum 90 non fuisse ναὶ καὶ οὔ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *quidam* (ajunt) *ex græco* u ναὶ καὶ οὐχί *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ οὔ levitatem significat, sequitur, ναὶ ναί, οὔ οὔ, constantiam significet.

4. Idem ergo dicit Christus quod x Philo: *a* κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ᾽ ἑκάστου δεδιδαγμένῃ, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι· *Optimum atque utilissimum & rationali naturæ convenientissimum est juramento abstinere, atque ita se veracitati assuefacere,* 91 *ut verba pro juramento accipiantur.* y Et alibi: ὁ τοῦ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινής, ἀψευδέστατος· *Viri boni oratio pro juramento sit firmo, immutabili, fallere nescio:* & quod de Essenis *b* Josephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ᾽ αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται· *Quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.*

a De Decal. p. 756. C.

b Antiq. Jud. 11. 7. p. 786. C.

5. Ab 92 Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Esseni, videtur hoc sumsisse z Pythagoras, cujus hæc *c* sententia: μὴ

c Diog. Laërt. VIII, 22.

GROTII.

u Ναὶ καὶ οὐχὶ] Recte in hoc *Festi* loco scripseris οὐκί, ut sæpe apud *Homerum:* id enim ad vocem nauci propius accedit.

x *Philo*] De decalogo.

y *Et alibi*] De specialibus legibus (*pag.* 769. C.)

GRONOVII.

88 Ναὶ καὶ ἀμὴν] i. Certa & indubitata.

89 Ναὶ καὶ οὒ] Eos promittere & non præstare, secus facere ac dicunt.

90 *Non fuisse* ναὶ καὶ οὒ] Dissonum facto.

91 *Ut verba pro juramento*] Ut quod dixeris vel promiseris, perinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

92 *Essenis*] 1, 3. 3.

(nn) Reperitur apud BUXTORFIUM, *Florileg.* pag. 329. *J. B.*

GROTII.

z *Pythagoras*] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ Philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste *Origene* contra Celsum (Lib. I. pag. 13. *Ed. Cant.*) Idem & *Josephus* Hebræus prodidit, & Jamblichus Pythagoricus. [Locus *Josephi* exstat Lib. I. *contra Apion.* §. 22. *Edit. Oxon.* Verum probabile admodum est, legendum ibi non Ἰουδαίων,

sed

μὴ ὀμνύναι Θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὑτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν· *non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere*, a 93 *ut nec jurato sibi credatur*. Scythæ de se ad Alexandrum Curtio *a* referente: *Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant*. Cicero pro Roscio Comœdo: *b Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex pactione verborum quibus jusjurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus irasci & succensere consuerunt*. Solonis *c* dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε· *Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur*. Clemens quoque Alexandrinus dixit *d* viri boni esse, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ· *Fidem promissi ostendere in verborum ac vitæ stabilitate & constantia*. Alexis *e* Comicus:

a Lib. VII. c. 8.
b Cap. 16.
c Apud Diog. Laërt. I. 60.
d Stromat. Lib. VII. c. 8. Ed. Oxon.
e Apud Stob. Serm. 27.

Ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.

Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat 94 Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum 95 quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una

sed Ἰουδαίων, ut conjecit Vir Eruditissimus *J. Clericus*, Tom. X. *Biblioth. Selectæ*, pag. 162, & *seqq*. Quod spectat *Jamblichum*, voluit Auctor dicere *Porphyrium*: hic enim ex *Diogene* lib. *de Incredibilibus* refert, *Pythagoram*, inter alios, *Hebræos* etiam invisisse, & ab iis hausisse quædam Philosophiæ suæ dogmata, *de Vita Pythag*. §. 11. *Ed. Kusteri*. Apud *Jamblichum* autem nil tale reperitur. *J. B.*]

a *Ut nec jurato sibi credatur*] *Philo* (*De Decal.* pag. 756. C.) Ἤδη γὰρ ὅ γε ὀμνὺς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοεῖται· *Jam enim is, a quo jusjurandum exigitur, perfidiæ est suspectus.* *Sophoclis* Oedipode coloneo dixerat Oedipus:

Οὔτοι σ' ὑφ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστώσομαι.

Nolo te adigere jurejurando ut malum.

respondet Theseus:

Οὔκουν πέρα γ' ἂν οὐδὲν ἢ λόγῳ φέροις.

Nec plus haberes inde quam vocis sonum. (Vers. 642, 643.)

M. Antoninus in viri boni descriptione: μήτε ὅρκου δεόμενος· *nec opus habens jurejurando*. (Lib. III. §. 5.) Chrysost. de statuis XV. εἰ μὲν πιστεύεις ὅτι ἀληθής ἐστιν ὁ ἀνήρ, μὴ ἐπαγάγῃς τοῦ ὅρκου τὴν ἀνάγκην. εἰ δὲ οἶδας ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάσῃς ἐπιορκεῖν· *Si credis veracem esse eum, quicum tibi negotium est, noli ei jurisjurandi imponere necessitatem. quod si scis fore ut mentiatur, ne coge eum & pejerare.* (Tom. VI. pag. 566. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

93 *Ut nec jurato*] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato.

94 *Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo*] C. 5.

95 *Quidam*] Xenocrates. *Valer. Max.* 2, 10. ext. 2.

GRO-

una voce omnes judices ne is juraret reclamasse; eo quod nollent 96 religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

6. A Christi dicto non discrepat a Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβου ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι παραστήσει περὶ τῶν ἐνδεχομένων, καὶ ἀόριστον τῆς ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ καὶ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι, οὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Jusjurandum reverere, eo ipso præceperat abstinere a jurando de his* b *quæ possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀπεστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς· *a perjurio tantum abest, ut etiam vera jurare vereatur.* Eustathius ad illud b Odysseæ Ξ: ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν· sic ait: οὐ χρεία ὅρκου ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα· *In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.*

a Pag. 164. Edit. Cantabr. Needh.

b Lib. XIV. vers. 171.

XXII. Ideo multis in locis vice c jurisjurandi repertum est, ut c fides 97 datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις, d *firmissimum apud Persas fidei vinculum*, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut, ni impleatur promissio, promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Præcipue de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum

c Can. in c. querelam de jurejur.

d Diod. libro XVI. c. 43.

GROTII.

b *Quæ possunt fieri & non fieri*] Bene hoc animadvertit *Chrysostomus* de statuis [Orat. XIV. Tom. VI. *pag.* 553.] ὅτι κἂν μὴ συναρπασθεὶς, μηδὲ ἄκων, μηδὲ ἀγνοῶν τοῦτο πάθῃς, ὑπ' αὐτῆς τῆς πράγματος φύσεως, καὶ ἑκὼν καὶ εἰδὼς ἀναγκασθήσεται ἐπιορκῆσαι πάντως· *Etiamsi non eveniat id tibi quod impetu abreptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret, ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris.* Et mox: σφαλερὸν μὲν οὖν καὶ περὶ ἑαυτοῦ τινα ὀμνύναι. πολλὰ γὰρ ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων περιστάσεως βιαζόμεθα· *Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subjecta casibus.* (Pag. 554.)

c *Fides datis dexteris*] Meminere *Eustathius* ad Odysseæ Ω: *Aristophanis* Scholiastes ad Nubes, [*vers.* 81. Vide & in *Acharnens.* vers. 307. qui locus insignior est.] *Diodorus Siculus* (Libro XVI. c. 43.) *Crantzius* Saxonicorum XI, 27. In c. *Ad aures*, 3. *de his quæ vi metusve causa*, æquantur juramentum & fides interposita.

GRONOVII.

96 *Religione videri*] Fidem magis coli ab eo metu deorum quam insita ingenio bonitate.

97 *Datis dexteris*] Sic legiones invicem sibi dextras mittebant fidei & concordiæ insigne, *Tacit.* I. hist. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur *fides prætorianorum*, Antw. 7, 24. *Amor mutuus Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg.* 57, 7. 8. *Concordia exercituum* 7, 23. *Concordia Augg.* 59, 18.

a Pan. in c ad aures. De his quæ vel metus causa. Jas. in l. III. §. jurari. D. de jurejur. Mynf. obs. 17. Cent. I. b Suet. c. 42. c Plutarch. in Eum. p. 585. F. d Cap. 3. e III. Polit. 14.

rum pro jurejurando valere. a Tales enim esse debent, ut cum b Augusto dicere possint, d Bonæ fidei sum: & cum Eumene, c vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurino [*Lib.* III. *vers.* 511 :]

—— nudo jus & reverentia verbo
Regis inesse solet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro d Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum e Aristoteli.

GROTII.

d *Bonæ fidei sum*] De Euagora Salaminis rege Isocrates: ὁμολῶς τοὺς ἐν τοῖς λόγοις ὁμολογίας ὥσπερ τοὺς ἐν τοῖς ὅρκοις διαφυλάττων. (Pag. 197, E. *Ed. H. Steph.*) Symmach. X, 19. *Nusquam major spes quam in honorum principum sponsione.* Nicetas de Alexio Isaaci fratre lib. III. Βασιλεῦσι παρὰ πᾶν ἕτερον δυσορκεῖν πθέναι περὶ κλείσε χρέων· *Regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est.* (Cap. 4.)

CAPUT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. *Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.*
II. *Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.*
III. *Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.*
IV. *Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.*
V. *Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.*
VI. *Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicatur.*
VII. *Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:*
VIII. *Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.*
IX. *Contractus regum an leges sint, & quando.*
X. *Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.*
XI. *Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:*
XII. *Et quatenus.*
XIII. *Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.*
XIV. *Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.*

I. I. Pro-

I. 1. PRomissa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis 1 in actus suos licet, tum de eo quod 2 in subditos, tum de eo quod 3 in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exsolvere possit. Bodinus *a* censet iisdem ex causis regem, (aa) sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse, ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, 4 a quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit.

a Lib. I. *cap.* VIII. Pag. 135. *Ed. Franc.* 1622.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut 5 leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia 6 communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio 7 locum non habebit: venit enim illa 8 ex

GRONOVII.

1 *IN actus suos*] Quatenus promissum, contractum, juramentum possint servare vel non servare.

2 *In subditos*] Quatenus ex promisso, contractu, juramento subjectis suis obligentur, num. 6.

3 *In successores*] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

4 *A quibus discedere lex*] Quæ leges permittant non servari, aut quibus læsos & querentes in integrum lex restituit.

5 *Leges ab ipsa communitate*] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quarum oneribus quum pareat, etiam beneficiis frui debet.

6 *Communitas seipsa superior non est*] Cavillatio mera. Tenetur enim legibus ab sese factis, & quandiu constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit *Livius* lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13. [Non Auctor, sed Interpres, heic cavillatur, ut alibi monuimus, & dudum observaveramus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VII. Cap. 6. §. 3. *Not.* 4. *J. B.*]

7 *Locum non habebit*] Durum tamen regis conditionem duriorem esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

(aa) Non vult *Bodinus*, restitutionem illam Regis, sive quà Regis, sive quà Privati, fieri ex Legibus Civilibus, sed ex æquitate naturali, cujus beneficium Regi denegari sanè iniquum esset. De re ipsa plura diximus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

8 ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. 1. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum 9 non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, 10 egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis, sed ut 11 actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam sequantur. Unde etiam leges, quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam 12 adversus fœnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat, non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, (bb) ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi a voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Ju-

GRONOVII.

8 *Ex jure civili*] Jus quidem civile introduxit eam, sed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui potest restitui, debet habere superiorem. Rex non habet superiorem. E. Limitanda major: Qui potest restitui a judice civili. Instat; Atqui restitutio juris est civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo & solennibus.

9 *Non ut proprium*] Verum ex lege ut usufructuarii. 1, 3, 11.

10 *Egimus supra & ostendimus*] 2, 6, 4.

11 *Actus partis*] Privati contrahentis.

12 *Adversus fœnebre malum*] Molliter excusat, quod rex Hispaniæ Philippus II. debitoribus suis decoxit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1596. Demetrius lib. 18. p. 754. [At idem Rex, biennio post, id revocavit, & agnovit debita, necessitateque summâ adactum se antea novas tabulas fecisse professus est, ut idem *Meteranus* (nam is est, qui heic *Demetrius* dicitur) refert, sub finem ejusdem Libri XVIII. Vide & Lib. sequentem, *fol.* 417. Versionis Gallicæ, quâ utor, *Edit. Hag. Com.* 1618. *J. B.*]

(bb) Non quidem pœnam, quatenus coactionem involvit, & à Superiore proficiscitur: sed quatenus pertinet ad damnum datum alteri, cum quo contractum est, reparandum. Hoc enim respectu Rex potest & debet se ipsum subjicere legi. Ostendimus id pleniùs in notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

III. Juramentum autem Rex irritum reddere 13 antecedenter potest 14 ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: 15 consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea 16 exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit. at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, 17 ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non minus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, *a* ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ 18 sine causa promisit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

a Ang. ad L. Lucius 11. D. de evictione. Curt. Jun. conf. 138. n. 4.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere 19 in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & *b* Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusin (cc) sine scriptura, si a regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non a rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, ut etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus; quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse Regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum, quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his, quæ supra diximus, explicari potest.

b Lib. 11. Contr. Ill. c. 51. n. 34. Suar. lib. 111. c. 35. n. 14.

VI. 1. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, *c* Jurisconsulti ferme omnes sen-

c Bal. ad l. 1. D. de pactis. L. Princeps legibus, 31. D. de legibus. L. ult. C. de trans. L. Si aquam, 2. C. de servit. Dd. in c. 1. de Const. Bal. L. Si pecuniam. 10. C. de condict. ob causam: & in l. ex imperfecto, 3. C. de testam.

GRONOVII.

13 *Antecedenter*] Priusquam juret.

14 *Ut privatus*] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

15 *Consequenter*] Post factum.

16 *Exceptionem habebant*] Nempe in re licita.

17 *Ob aliquod vitium*] Etsi fieri possit, talis ut sit persona, cui juratur, ut jus ei non quæratur, ut puta latronis, piratæ. cap. 13. num. 15.

18 *Sine causa*] Temere.

19 *In regum pactis*] Nempe cum externis regibus.

(cc) Verius est, Scripturam non requiri, ex naturâ illius contractus. Vide VINNIUM, in Tit. *Instit. De Locat. Conduct.* §. 3. *J. B.*

GRO-

ſentiunt, quod loquendi genus perobſcurum eſt. Nam (dd) naturalis obligatio interdum a juris auctoribus dicitur per abuſionem de eo quod fieri natura honeſtum eſt, quanquam non vere debitum, ut legata [a] integra ſine 20 detractione Falcidiæ præſtare, ſolvere debitum [b] quo quis 21 in pœnam creditoris erat liberatus, vicem [c] beneficio rependere, quæ omnia ceſſare faciunt 22 condictionem indebiti: interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, ſive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, ſive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III. Ducis dubitantium capite 54. tria hæc apte diſtinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id eſt חסד, quam alii interpretes ad Prov. XX, 28. explicant פלגת חטובה a *abundantiam bonitatis;* quæ debentur ex jure ſtricte ſumto, משפט *judicium* Hebræis vocari; quæ ex honeſtate, *juſtitiam* צדקה, id eſt æquitatem. ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ 23 Helleniſtis plerumque eſt δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod ſtricte debetur reperias etiam I. Macc. VII, 18. & VIII, 32.

2. Civiliter quoque obligari ex actu ſuo dici quis poteſt, aut eo ſenſu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, ſed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo ſenſu, ut in foro actio inde detur. [d] Dicimus ergo ex promiſſo & contractu Regis, quem cum ſubditis iniit, naſci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipſis ſubditis: ea enim eſt promiſſorum & contractuum natura, ut ſupra oſtendimus, etiam inter Deum & hominem. 24 Quod ſi tales ſint actus qui a rege, ſed ut a quovis alio fiant, etiam

[a] *L. 1. C. ad l. Falc.*
[b] *L. Si pœnæ, 19. D. De condict. indeb.*
[c] *L. Sed & ſi lege, 25. §. conſuluit, 11. D. De petit. hered.*
[d] *Jaſ. l. v. de cond. cauſa dat. Caſtal. de Imperio, q.* III. *verſ.* 81. *Vaſq. lib.* I. *contr. Ill. cap.* 3. *n.* I. *Bod.* I, *c.* 8.

GROTII.

a *Abundantiam bonitatis*] Huc pertinent ea quæ non ob aliam cauſam fiunt quam ut liberalitas & munificentia exerceantur, ut loquitur lex I. D. de donationibus: χρηστότης ἐκ πηγῆς πλουσίας ἀπορρεῖ τῆς ἡμερότητος· *Ex ubere forte manſueti ingenii manat beneficentia:* Plutarchus Catone majore, (*pag.* 339. A. Tom. I. *Ed. Wech.*)

GRONOVII.

20 *Detractione Falcidiæ*] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia conceſſus eſt heredi, ſi legatis exhauſta ſit hereditas.

21 *In pœnam creditoris*] Velut proſcripti, aut cui aqua & igni interdictum eſt. [Loquuntur Jcti Romani, ut patet ex Legibus in margine indicatis, de iis qui Filio familias, contra Senatus conſultum Macedonianum, pecuniam mutuam dederunt. *J. B.*]

22 *Condictionem indebiti*] Ut quod his nominibus præſtiteris, aut ſolveris, repetere nequeas.

23 *Helleniſtis*] Iis qui Hebraica Græce reddebant & tractabant.

24 *Quod ſi tales ſint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive ſuo, non ut regi, ſed ut patrifamilias, qui negotium ſuum regit.

(dd) Confer, circa hanc diviſionem, PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. III. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

etiam [25] civiles leges in eo valebunt: sin actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod discrimen a Vasquio non satis observatum est. neque tamen eo minus ex utrovis actu nascetur actio, nempe ut [26] declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum, cui sunt subditi, non licet, sed æqualibus in æquales [27] id jus est a natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

VII. Sed hoc quoque sciendum est, [a] posse subditis jus etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut [28] in pœnam, aut ex vi supereminentis dominii. (ee) Sed ut id fiat ex vi supereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut si fieri potest compensatio fiat ei qui suum amisit, ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quæritur.

a Vasq. lib. 1. contr. ill. c. 5. in pr. & l. 4. c. 1. Castr. lib. 1, cons. 229.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, juris quæsiti ex vi juris naturalis, (ff) & ejus [29] quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Ubi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) [30] supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest, quatenus publica utilitas desiderat.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod [b] qui-

b Bal. in l. Cæsar. 15. D. de publicanis. Bart. in l. sicut 7. D. quod cujusque universitatis, nom. Jas. cons. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati a Vasq. d. c. 3. n. 5.

GRONOVII.

25 *Civiles leges in eo*] Ut eorum nomine rex vel ejus procurator possint conveniri coram judicibus ab ipso constitutis.

26 *Declaretur jus*] Vult subjectis esse jus conveniendi principis per libellum supplicem, & querendi sibi non servari, quod rex promiserit: sed si contemnat id ille, non esse jus subjectis vi & armis cogendi eum servare quod promisit.

27 *Id jus*] Nempe cogendi.

28 *In pœnam*] Si quis commiserit, quare merito privetur illo jure.

29 *Quod venit ex lege civili*] Quasi posterius privato auferri a rege possit, non prius.

30 *Supereminenti dominio*] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & necessitatem publicam in suis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc potest excusari transitu ad primævam communionem rerum, quam indulget necessitas.

(ee) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 5. §. 7. *J. B.*

(ff) Adde, quæ infra dicentur, Lib. III, Cap. 20. §. 9. *J. B.*

GRO-

quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam 31 ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit injuriam. Peccat tamen si sine justa causa id faciat. At ex promissis 32 & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum, legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus 33 cum vicino rege, aut 34 cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis 35 observanda sunt.

X. [b] Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum, 36 quod in patrimonio est, testamento, vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut 37 ex præscripto; sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint, ipsi rerum dominio coævum est.

XI. 1. [c] At qui in jus regni duntaxat succedunt; aut partim in bona, in jus regni vero in solidum; quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. [d] Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari satis est manifestum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, 38 sed a populo, sive ea successio propius acce-

GROTII.

b *Veniamus ad successores*] Vide Scriptores quibus utitur *Reinkingius* lib. I, classe III, cap. 10.

c *At qui in jus regni duntaxat succedunt*] Vide *Aymonium* editum a Frehero p. 373.

d *Directe, hoc est ἀμέσως, hos successores regni, qua tales, non obligari satis manifestum est*] Sic Solomo obligatus non fuit eo promisso, quod Semei David fecerat. [Vide 1 *Reg*. II. 9. & quod ea de re dictum est apud PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent*. Lib. IV. Cap. II. §. 13. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ex legibus nemini*] Si quam legem non servet aut abroget rex, non potest eo nomine a privato in jus vocari.

32 *Et contractibus jus nascitur*] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipso statutos.

33 *Cum vicino rege*] Quo quod convenit, ut utriusque subjecti præstent in alterius territorio aut in mari, omnibus & singulis exequendum est.

34 *Cum publicano*] Cui portorium aut aliud vectigal locatur.

35 *Observanda*] Nempe in vectigalibus pendendis.

36 *Quod in patrimonio*] 1, 3. 12.

37 *Ex præscripto*] Lege regni.

38 *Sed a populo*] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros semel legit tanquam alium ex alio sceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac si omne vivi

accedat ad jus 39 hereditatum vulgarium, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus.

2. Sed ἐμμέσως, id est e 40 per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Cœtus quilibet, non minus quam personæ singulares, jus habet se obligandi per se, aut per 41 majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus ejus potestatis natura exigit. f *Tutor domini loco habetur*, inquit Julianus a, *cum rem administrat, non cum pupillum spoliat.* quo sensu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus b, 42 magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant c, lex hæc 43 ad naturam 44 negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem

a *L. qui fundum. 7. §. si tutor, 3. D. pro empto. L. ab agnato. 12. D. de curatoribus. L. 22. pactum. C. de pactis. L. contra. 28. §. si curator, 1. D. de pactis.* b *L. item, 14. D. de pactis.* c *Alph. de Castro. l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vict. in Relec. de potest. Papæ. & conc. num. 18.*

vivi ac præsentes fuissent: ita ut nemo a proximo, cui successit, jus suum referat, sed omnes a prima electione.

GROTII.

e *Per interpositam civitatem obligantur*] Similia vide c. 1. *de solutionibus.* Propius ad rem facit c. Abbate, 3. *de sententiis & re judicata*, ubi notanda verba: *Cum tam supradicti avi donatio quam acquisitio promissorum fuerint nomine regni facta.* Vide & *Treutl.* parte 1. disput. VI. thesi 7. *Syr.* de pace religionis concl. 19.

f *Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem administrat, non cum pupillum spoliat*] Huc pertinent ea quæ habet *Camdenus* parte IV. Elisabethæ anno CIↃIↃXCV; & quæ *Cromerus* habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter suscepto a Wladislao, lib. XXVII. (*pag.* 593.)

GRONOVII.

39 *Hereditatum vulgarium*] 2, 7, 19.

40 *Per interpositam civitatem*] Nam pro defuncti principis, ut capitis sui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum transierit ad successorem, & hunc pro capite acceperit, oportet hunc onera corporis non ab se aliena putare.

41 *Majorem sui partem*] 2, 5, 17.

42 *Magistri societatis*] Qui præerat sociis exercendi vectigalis publici, velut scripturæ aut portoriorum decumarumve. *Cicer.* 2. in Verr. 71. & 74. lib. 13. epist. 5. & 65.

43 *Ad naturam negotiorum*] Non stricte accipienda, ut sit in impensis a negotiorum gestore factis.

44 *Negotiorum gestorum*] Actionis contrariæ, quam qui se ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum gestor habet, & ea præstatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter gessit.

GRO-

tem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in causa civitatis *a* responsum est, 45 valere transactionem quam magistratus fecissent 46 in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportione.

a L. Præses, 12. C. De transaction.

2. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant *b*, possunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, g esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ; sic & contractus regentium ita obligant subditos, si probabilem habeant rationem, h quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ a multis afferri solet de exitu 47 modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est: quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet.

b Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pan. in c. quæ in ecclesiarum. num. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. sententia 11. q. 3. concl. 6, & 7. n. 8. & 9. Alii in c. licet, de vot. Aguirre Apol. p. 1. n. 70.

3. i Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia a superiori-

GROTII.

g *Esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ*] Ut lex Cabadis Persarum regis apud *Procopium* (Persic. Lib. I. c. 5.) & *Agathiam*. (Lib. IV. c. 12.) Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Justini II. ad Chosroën, agens de iis quæ Justinianus Saracenis promisisse videbatur: οὐ γὰρ ἑνὸς ἀνδρὸς ἔθει, φημὶ δὲ τὸ πλέον καὶ νόμῳ μὴ λυσιτελοῦντι, καὶ εἰ πέφυκε βασιλεὺς ὁ τὸ ἔθος ἰσχυροποιήσας ἤγουν νομοθετήσας, πολιτεία καταδικασθήσεταί ποτε· *Non enim ex unius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit qui morem talem firmaverit, aut lege sanxerit, respublica unquam condemnabitur.* [Hoc est è MENANDRI *Protectoris Legat.* c. 12. sed ibi *Joannes* Legatus loquitur, non *Petrus*. J. B.]

h *Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet*] *Sidonius* lib. V. epistola XVII. *Quicquid spoponderit princeps, semper redhibet principatus.* Vide *Ambrosium* in laudibus Theodosii, (*pag.* 492. C. *Ed. Paris.* 1569.) *Symmachum* lib. IV, epist. 7, & 19. lib. V, 37. Conc. Toletanum V, c. 6. C. *cæterum* 3. *de donationibus.* debita Justiniani, qui æs magnum reliquerat, a Justino imperii successore persoluta narrat *Corippus* lib. II.

GRONOVII.

45 *Valere transactionem*] Remissionem debiti.

46 *In re dubia*] Etiamsi ambiguum sit, possitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum sit, sive ob actionis, sive ob debentis infirmitatem.

47 *Modicæ aut immodicæ*] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrario casu non obliget.

GROTII.

i *Laudatur Cæsar Titus hoc nomine*] Historia apud *Suetonium* c. 8. apud *Xiphi-*

perioribus concessa a se peti passus non est, cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod k 48 apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio Principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narrasset Tacitus a eum, nulla posterûm cura, lacerasse imperium, vulgo 49 ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur,* l *quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant.* a *Hist.* III. c. 55.

4. Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam,

Xiphilinum ex Dione, (pag. 212. *Edit. Rob. Steph.*) & apud *Victorem*, (*in Cæsarib.* c. 10.) Simile c. Justitiæ, 15. causa XXV, quæst. 1. *Gail.* obs. 11. LX, 15. Vide & Radevici historiam. *Gunterus Ligurino* lib. V.

Neve secuturi factum subvertere reges
Aut revocare queant, regali tuta sigillo
Argumenta Duci, monimentaque certa reliquit. (Vers. 569, & *seqq.*)

Et libro VIII. (*vers.* 579. &c.)

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,
Ut quicunque bona priscorum munera regum
Hactenus ista fide possederat, idque probare
Legitimis poterat vel demonstrare tabellis,
Principis assensu titulo gavisus eodem
Nunc quoque possideat ———

k *Apud Plinium*] X. Epist. 66.

l *Quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant*] Laudat & applicat *Mariana* ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani XXVI, 16. A Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima. *Tacitus* historiarum I. (*Cap.* 20.) & *Plutarchus* (*in Galb.* Tom. II. pag. 1060. A.) Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ sub specie venditionis, Commodo Principe, lucrifecerant. [*Capitolinus*, Cap. 8.] Basilius Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. *Zonaras* de eo: (Lib. XVI. Cap. 8. *Ed. Reg.*) Ἐψήφιστο παρὰ πάντων τοὺς ἐξ οὐδεμίας χρήματα λαβόντας εὐλόγου λαβῆς, ἀναδιδόναι ταῦτα, ἢ τόγε δὴ μετριώτερον ἡμίσυ· *Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accepissent, partim totas, partim dimidium redderent.* Vide eundem Isaacio Comneno. (*Lib.* XVIII. *Cap.* 4.) De donationibus Ludovici XI. vide *Serranum* Carolo VIII. (Pag. 413.) De ejusdem donationibus, etiam quæ Ecclesiis factæ, non servatis, *Philippum Cominæum* lib. IX. (*Vers. Sleidan.* Lib. VI. Cap. 7. ipsius Auctor.) *Marianam* vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat, rescissis, libro X, c. 16. de Isabellæ donationibus rescissis per ipsam XXVIII, 11. *Cromerum* de Casimiri regis Poloniæ testamento partim probato, partim improbato, XII. (Lib. XIII. pag. 322, 323.)

GRONOVII.

48 *Apud Plinium*] Lib. 10. post epist. 66.

49 *Ad magnitudinem*] Avide accipiente quæ ille prodige donaret.

cam, ita ut ab initio contractus 50 in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc 51 non tam revocari eum contractum posse, m quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione, sine qua juste fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt n de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hic quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt, ut facti de re aliena. Tantundem erit in 52 regnis restrictis, si quam materiam, aut actuum genus populus a potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant, populi per se, aut per eos, qui 53 populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione 54 supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum a videre est.

XIII. Illud quoque o a multis traditum, b beneficia Principum, quæ liberaliter sunt concessa, semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit 55 precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. p Hæc revocari non possunt, 56 nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam

a *Lib.* 1. *c.* 8. §. *Neque enim.*

b *Curt. Jun. consf.* 138. *n.* 4. *consf.* 157. *n.* 18. *Cravetta de ant. tem.* 2. *p.* 1. *partis princ. n.* 38. *Bell. in spec. prin. rubr.* 26. *Ant. Gabr. lib.* 1. *tit. de jure quas. non tollendo conc.* 6. *n.*20. & *concl.* 7.

GROTII.

m *Quam declarari eum non ultra obligare*] C. Suggestum est, 9. de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud *Marianam* lib. XII, c. ultimo: apud *Camdenum* dicto anno CIↃ IↃ XCV. & anno CIↃ IↃ XCVII. in controversia Hanseatica.

n *De alienatione*] Habes huc pertinentia in Conciliis Galliæ tomo III.

o *A multis traditum*] Vide citatos per *Reinkingium* libro II, classe II, cap. 8. num. 26. & sequentibus.

p *Hæc revocari non possunt*] Vide Afflictum decis. CXXVIII. num. 10.

GRONOVII.

50 *In extensione ad illum casum*] Interpretatione productus & applicitus ad hunc eventum.

51 *Non tam revocari*] Non necesse esse, ut solenniter rescindatur, sed sufficit testari & significare principem se eo non teneri.

52 *Regnis restrictis*] Quæ non pleno jure tenentur, sed certis legibus.

53 *Populum legitime referunt*] Ordines vel Status.

54 *Supra*] 2, 6.

55 *Precarii clausula*] Ut tamdiu valeant, quamdiu non fuerit aliter constitutum.

56 *Nisi quod subditos attinet*] Quando

blicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ [57] vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

do subjectis concessa sunt, ob crimen rebellionis aut seditionem simileve delictum, aut si ea reipublicæ detrimento esse cœperint: & tum tamen pro jure quæsito, quod aufertur, aliquid par illis restituendum.

57 *Vinculum legis demunt*] In quibus simpliciter conceditur, quod alicui civitati vel corpori collegiove aut familiæ vel personæ profuturum est, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

Caput XV.

De federibus ac sponsionibus.

I. *Publicæ conventiones quæ.*
II. *Dividuntur in federa, sponsiones, pactiones alias.*
III. *Federum & sponsionum discrimen, & in quid sponsiones obligent.*
IV. *Rejecta divisio federum quam Menippus fecit.*
V. *Federum divisio in ea quæ idem statuunt cum jure naturæ: & unde id natum.*
VI. *Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ sunt æqualia;*
VII. *Aut inæqualia, quæ rursum dividuntur.*
VIII. *Federa cum his qui alieni sunt a vera religione licita esse jure naturæ:*
IX. *Nec universaliter prohiberi lege Hebræa;*
X. *Nec Christiana.*
XI. *Cautiones circa talia federa.*
XII. *Christianos omnes obligatos ad fedus ineundum adversus hostes Christianismi.*
XIII. *Si plures federatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat, distinctionibus explicatur.*
XIV. *An tacite renovatum censeatur fedus.*
XV. *An partis alterius perfidia alteram liberet.*
XVI. *In quid teneantur sponsores si sponsio improbetur, ubi de Caudina sponsione.*
XVII. *An sponsio non improbata obliget ex notitia & silentio, distinctionibus explicatur, ubi de sponsione Luctatiana.*

a L. Conventionum. 5. D. de pactis.

I. CONventiones Ulpianus a divisit in publicas & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, *quæ fit per pacem*, (aa) quod primum exemplum est: *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur*; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi 1 jure imperii majoris 2 aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum a contractibus privatorum, sed & a contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter a nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones, quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in federa, sponsiones, pactiones alias.

b Cap. 5.

III. 1. De federum & sponsionum discrimine adiri potest 3 Livius b libro IX. ubi recte nos docet federa esse quæ fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi 4 per feciales solebant addito 5 patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui a potestate summa mandatum ejus rei non habent 6 aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Sallustium c legimus: *Senatus uti par erat decrevit, suo atque populi injussu nullum potuisse fedus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, d societatem fecerat: at postea Carthaginem misit ad fedus ex societate faciendum. Quare a quod apud Senecam patrem est: *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & federe continetur:* ad 7 antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum

c Bell. Jugurth. c. 43.

d Lib. XXIV. c. 6.

GROTII.

a QUod apud Senecam patrem est] Contr. IV, 25.

GRONOVII.

1 *Jure imperii majoris*] Ab ipso principe vel populo.

2 *Aut minoris*] A legatis utrorumque vel præfectis summæ rei.

3 *Livius libro IX.*] c. 9.

4 *Per feciales*] Secerdotes Deæ Fidei, qui ante omnia fidem publicam in fœderibus & belli causis examinatis, rebus repetundis & bellis dicendis curabant. *Liv.* 4, 30.

5 *Patre patrato*] Primo fecialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, *Liv.* 1, 32.

6 *Aliquid promittunt*] Et pollicentur se operam daturos atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

7 *Antiquos eos*] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæsares.

(aa) Vide Clariss. NOODTII Librum *de Pactis & Transactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

GRO-

datum acceperant. At [b] in regnis, regum est fedus facere. Euripides Supplicibus (*vers.* 1188, & *seqq.*)

—— τόνδε δ' ὀμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον· οὗτος κύριος τύραννος ὢν
Πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωτομεῖν.

—— *Adrastum hunc opus*
Jurare: namque is jus habet regni potens
Ut civitatem federe obstringat suo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωτομεῖν, (bb) non ὁρκωτομεῖ.

2. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod [8] pro Romanis *a* est adversus Gallos Senonas: (cc) nam major pars populi erat apud [9] Dictatorem Camillum. [10] bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest. *a Livius*, V, 49.

3. Sed ubi [11] qui jus populi non habent, de eo quod populi est spoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis

GROTII.

b *In regnis, regum est fedus facere*] Vide quæ infra lib. III. c. XX. §. 2. & sequentibus. *Servius* ad illud II. Æneidos (*vers.* 161.)

—— *Servataque serves*
Troja fidem; ——

Quia quod rex promittit videtur respublica promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino fedus facit; *Turnum*, ait, *non inducit jurantem, quia præsente rege non habet potestatem.* (In Æn. XII, 212.)

GRONOVII.

8 *Pro Romanis adversus*] Non hoc purgat Romanos, sed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumstabat, antequam dictator diceretur, quum tamen nihil jure agere se posse censuit.

9 *Dictatorem Camillum*] M. Furium, qui ab exsilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob discessum stipulati erant, pensantibus, & id pactum pro nullo habuit, *Liv.* 5. 46. & 49. *Flor.* 1. 15, & 22.

10 *Bifariam cum populo*] Gellius 13, 15. *Non possunt eodem tempore diversis locis, vel a diversis magistratibus haberi comitia.* Livius 7, 16. *Ne quis populum sevocaret, capite sanxerunt.*

11 *Qui jus populi non*] Qui à populo non acceperunt potestatem ipsum obligandi.

(bb) Ita quidem legitur in omnibus Edd. istius Operis: sed pro voce illâ, Linguæ Græcæ ignotâ, voluit scribere Auctor ὁρκωμοτεῖν & ὁρκωμοτεῖ, ut habent omnes Editiones *Euripidis*. Ceterum emendatio illa fugit diligentissimum *Barnesium*, qui aliàs de ea aliquid dicere non omisisset. *J. B.*

(cc) Non tenebantur Galli scire, *Camillum* Dictatorem creatum fuisse, neque inquirere, major an minor pars Populi *Capitolio* includeretur: tum ibi Senatum, civium partem augustiorem, videbant. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto c 12 supra diximus: sed negotii hujus, 13 cui contractus inest, natura obligationem 14 multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat, aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult; unde & jure civili, quod facti alieni 15 promissiones repudiat, promissio tamen 16 ratam rem haberi ad id quod interest obstringit.

IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente d Livio *a*, magis ex usu suo quam ex præscriptò artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum federum, quæ inter se paciscerentur reges civitatesque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium: alterum, cum 17 pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut 18 ex formula juris antiqui, aut 19 ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coëant: quos nec dicere leges, nec accipere.

a Lib. XXXIV. c. 57.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus federa alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. (dd) Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui a bello discedunt, sed olim & fiebant

GROTII.

c *Supra diximus*] Hoc lib. c. XI, §. XXII.

d *Livio*] Adde *Diodorum Siculum* Exc. leg. IV. (collect. à *Fulvio Ursino*, pag. 315.)

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 11, 22.

13 *Cui contractus*] Quod non est nudum promissum, vel actus beneficus merus, sed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

14 *Multo strictiorem*] Ut aliquid amplius debeant sponsores, nempe uti se sistant aut dedantur iis quibus spoponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

15 *Promissiones repudiat*] Declarat irritas §. 2. Inst. *de inutil. stipul.*

16 *Rem ratam haberi*] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inst. *de Satisd.* l. 2. D. *rem ratam haberi.*

17 *Pares bello*] Dum neutra pars superior aut inferior est altera: quamdiu nondum est inclinatus status belli.

18 *Ex formula juris antiqui*] Prout olim conventum erat, aut res sese habebat ante bellum: ut restituantur in statum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

19 *Ex partis utriusque*] Ut habeantur eo modo, qui dum paciscuntur, optimus visus est, *Justin.* 8, 4.

(dd) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 10. *J. B.*

GRO-

bant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse a natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, e ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur; quod 20 Σκυθισμὸν vocat a Epiphanius.

2. Hinc illa f apud Homerum, an prædones estis? 21 amica interrogatio, g cujus & Thucydides meminit, & in 22 Solonis b lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων· quippe, ut c Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud 23 in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque sit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu 24 postliminium detur. Sic Corcyrenses

a Præf. adv. Hær. & Lib. I. p. 4. & seqq. Ed. Petav.
b L. ult. D. de collegiis.
c Lib. XLIII. c. 3.

GROTII.

e *Ita ut latrocinari & prædas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur*] Cæsar de Germanis, (*Bell. Gall.* VI. 23.) *Latrocinia nullam habent infamiam quæ extra fines cujusve civitatis fiunt.* Accedit testis *Tacitus* de moribus Germaniæ, (*Cap.* 14. & 26.) & *Saxo* libro XIV, & alibi. Idem de Tyrrhenis scriptum est *Servio* ad VIII. 429. & X. Æneidos, & de aliis gentibus ad primum Æneidos. *Diodoro Siculo* (*Lib.* V. Cap. 34.) de Lusitanis: quicum *Plutarchus* consentit Mario: τὸ λῃστεύειν οὔπω τότε τῶν Ἰβήρων οὐχὶ κάλλιστον ἡγουμένων· *ad id tempus Hispanis latrocinari inter pulcherrima habebatur.* (Pag. 408.) Simile est quod Judæi damnum datum ei qui nec Judæus sit, nec Judæis federatus, sarciendum negant. [Vide *Baba Kama*, Cap. I. §. 2. pag. 13. *Ed. Constantini l'Empereur. J. B.*]

f *Apud Homerum*] Odysseæ γ. ubi Scholiastes: οὐκ ἄδοξον ἦν παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ λῃστεύειν, ἀλλ' εὔδοξον. *Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.* (Ad vers. 71.)

g *Cujus & Thucydides meminit*] Libro I. additque: οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου, φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον· *nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.* (Cap. 5.)

GRONOVII.

20 Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuissent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

21 *Amica interrogatio*] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

22 *Solonis lege*] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, *Salmasius* ad jus Attic. & Romanum. Legit enim ἢ καπηλειῶν κοινωνοὶ ἢ ἐμπορειῶν. [At emendatio illa minimè necessaria est. Vide omnino Ampliss. BYNCKERSHOEK. *Observ. Jur. Civ.* Lib. I. Cap. 16. *J. B.*]

23 *In Romano jure*] L. 5. §. 1. D. *De Capt. & post. rev.*

24 *Postliminium*] Ut liber sit ac sui juris, perinde ac si captivus ex hostium custodia evasisset.

ses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem [a] apparet. De Boccho Sallustius: [b] *nobis neque bello neque pace cognitus.* Hinc in barbaros prædam exercère laudatum [c] Aristoteli, & ipsa [25] vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat.

3. Sub hoc genere comprehendo & fœdera quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista [26] sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud [d] Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte εἰρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis [e] de pace cum Lacedæmoniis.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. h Æquales sunt quæ utrimque eodem modo se habent αἱ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Isocrates [f] in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet (*Æn.* XII, 190, 191.)

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes æterna in fœdera mittam.

Græci istas vocant modo [27] συνθήκας simpliciter, modo [28] συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre est, [29] has magis proprie σπονδὰς, & quatenus minus dignos respiciunt [30] προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων, quas (ee) Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait

a *Lib.* 1. c. 40.
b *Bell. Jug.* c. 22.
c *Politic.* 1. 8.
d *Liv. lib.* XLI. c. 24. 29.
e *Orat.* III. Pag. 271. *Ed. Wech.*
f *Pag.* 78. *A. Ed. Steph.*

GROTII.

h *Æquales sunt*] Sic *Plinius* Parthos ait cum Scythis ex æquo degere. (*Hist. Nat.* VI. 25.) Pompejus apud *Lucanum* de eadem Parthorum gente (VIII, 232.)

——— *Solus*
Ex æquo me Parthus adit.

GRONOVII.

25 *Vox hostis*] *Cicero* I. offic. 12.

26 *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

27 Συνθήκας] Compositiones.

28 Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compositiones pari & æqua lege.

29 *Has magis proprie*] Inæquales.

30 Προστάγματα] Justinus *legem parendi dicere* 2, 3. *legem pacis statuere* 9, 5.

(ee) Immo locus ille est ISOCRATIS, in *Archidam.* En ipsa verba: Καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους, ἐλευθέρους εἶναι, τὰς μὲν, ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας· Pag. 126. C. *Ed. H. Steph.* Confudit Auctor, ideo quòd in laudatâ Oratione *Demosthenis* aliquid legerat de *Rhodiis*, quod huc tendit, quamquam alio modo, *pag.* 79. C. *Ed. Basil.* 1572. Error autem

ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi federa 31 aut pacis aut 32 societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & 33 ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque 34 ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat federe Romanorum 35 & Carthaginiensium, excepto eo quod 36 scribæ & 37 præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum, quod Græci i ξυμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides *a* τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν, *eosdem hostes & amicos habere*: quod & apud Livium sæpe reperias, sive 38 ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium *b* est; quomodo & Rhodii *c* Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiserunt in hostes quosvis, excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, k ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

a Lib. III. c. 75.

b Lib. VII c. 2.

c Plutarch. in Demetr. p. 899. A.

VII. 1. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus

autem huc translatus è *Mari Libero*, Cap. 13. *init.* ubi dudum locus ita ab Auctore laudatus fuerat. *J. B.*

GROTII.

i *Ξυμμαχίαν vocant*] Veteres ὁμαιχμίαν. Zosimus lib. v. (c. 42.) [Vox autem ἐπιμαχία reperitur eo sensu, quo Auctor noster exponit, apud *Thucyd.* I. 44. Adde de his omnibus *Andr. Dounæi* Prælection. in *Demosthen.* Orat. Philipp. De Pace, *pag.* 135, & *seqq.* J. B.]

k *Ut ne in confinio alterius alter arces habeat*] Exemplum vide apud *Procopium* Persicorum I. (Cap. 2.)

GRONOVII.

31 *Aut pacis*] Ut cessent hostilia.

32 *Societatis*] Ut præstentur auxilia mutua.

33 *Ad securitatem*] Ut tuto liceat altrinsecus versari.

34 *Ne vectigal*] Tale Romanorum & Massiliensium. *Justin.* 43, 5.

35 *Et Carthaginiensium*] Quod paulo post ejectos reges factum est. *Polyb.* 3, 22.

36 *Scribæ*] Qui in portu annotabat, quæ naves, quas merces adveherent.

37 *Præconi*] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat *Cato* de Re Rust.

38 *At tuendos fines*] *Guarantie*, ut Atheniensium & Corcyræorum.

nus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat 39 nec restipuletur, 40 aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, 41 τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, sunt ea quæ diximus προστάγματα aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione.

[a] Liv. xxx, 37. 2. Cum imminutione imperii, ut in secundo federe [a] Carthaginiensium cum Romanis, ne cui Carthaginienses bellum facerent, injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκουον ἐκ σπονδῶν, *Carthaginienses Romanis ex federe morem gerebant.* Potest addi huic generi 42 deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed 43 translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem federis nomine & alibi Livius [b] appellat, ut libro IX. *Theates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tamen federe, sed ut in ditione populi Romani essent.* [b] Cap. 20.

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, 44 de solvendo stipendio, de 45 mœnibus diruendis, 46 ut locis quibusdam decedatur; ut dentur 47 obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac 48 majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis 49 alibi diximus. Huic proximum est ut 50 hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quo-

GRONOVII.

39 *Nec restipuletur*] Nec caveat eadem reddi sibi, si quo casu oppugnetur.

40 *Aut majora*] Ut præstet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præstet.

41 Τὰ τοὺς ἑτέρους] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

42 *Deditio conditionata*] Sub deditione & juribus quibusdam reservatis.

43 *Translationem imperii*] Ab eo, qui se dedit, ad eum, cui deditur, 2, 5. 31.

44 *De solvendo stipendio*] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. *Liv.* 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

45 *Mœnibus diruendis*] *Liv.* 34, 17.

46 *Ut locis quibusdam*] *Liv.* 8, 11. lib. 27, 45. lib. 37, 45.

47 *Obsides, elephanti, naves*] *Liv.* 30, 37. lib. 38, 38.

48 *Majestate comiter*] *Liv.* 38, 11. *Cic.* pro Balb. 16.

49 *Alibi*] 1, 3. 21.

50 *Hostes & amici*] *Liv.* 38, 11.

GRO-

quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est.

4. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus [a] censebat, sed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter se experti non sunt.

a Apud Liv. ubi supra, XXXIV, 57.

VIII. De federibus frequens est quæstio, licitene ineantur cum his qui a vera Religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune est, ut Religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant 1 non Theologi [b] tantum, sed & Jurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

b Th. 2, 2. q. 10. art. 9. Oldr. cons. 71. Decian. III. cons. 20.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fedus, 51 non nocendi causa, cum alienis a Religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in federe [c] Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, [d] quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. [e] Hos tamen aversari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt 52 populi septem divina sententia damnati, cujus sententiæ exsecutores erant delegati Israëlitæ [f]; nam his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetantur, quibus itidem decreto divino additi sunt [g] Amalecitæ.

c Gen. XXXI, 44.
d Genes. XXVI, 28, 29.
e Deuteron. XXIII, 7.
f Deut. VII, 1, & seqq.
g Deut. XXV, 17. & seqq.

2. Federa quoque 53 commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem. nihil enim reperitur quod obstet. Et exempla habemus federum, [h] quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia [i] dici fedus hoc a Solomone factum juxta sapientiam quam Deus ei dederat.

h II Sam. V, 11.
i I Reg. V, 12.

3. Lex quidem Mosis [k] specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾷν τ̀ πλησίον· præterea 54 peculiaris victus & morum ratio Judæis præscripta familiarem cum hominibus cæteris con-

k Levit. XIX, 18. & Deuter. XXII, 1.

GROTII.

1 *Non Theologi tantum*] Puta *Antoninus*, *Cajetanus*, *Toletus*, *Molina*, *Valdesius*, *Malderus*.

GRONOVII.

51 *Non nocendi*] De non invadendis finibus, & ut sit utriusque populi civibus in alterius terris securitas.

52 *Populi septem*] 1, 2. 2.

53 *Commerciorum*] Ut liceat navigare, & merces hinc inde transportare.

54 *Peculiaris victus*] Quod jussi erant tot vulgaribus aliorum cibis abstinere, ut immundis.

55 *Mon-*

consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Juvenalis de Judæis, (*Sat.* XIV, 103.)

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum 55 monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero [a] dicit & [b] Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: [c] *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi federis historia legimus [d] sæpe, non solitos Judæos convivere 56 συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo [e] Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδέχοντο τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις· *non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent:* Amici Antiochi apud Diodorum [f] Judæos accusant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας, καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας· *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant.* Sequitur de iisdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία, *odium humani generis.* Et apud [g] Philostratum, Tyanensis de Judæis: οἳ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα· *vitæ genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & passim Judæis apud Josephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *insociabilis vivendi ratio.*

4. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, [h] cum a Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim [i] David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Josephum [k] Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν· *non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.*

[a] *De Offic.* I, 16.
[b] *De Benef.* IV, 29.
[c] *Hist.* V, 5.
[d] *Joan.* IV. 9. *Act.* X, 28. XI, 3. & *alib.*
[e] *Apud Josephum*, L. II. *contr. Apion.* Cap. 36. pag. 492. *Ed. Hudf. Lugd. B.*
[f] *Eclog. ex Lib.* 34. *apud Phot.*
[g] *Vit. Apoll. Tyan.* L. V. c. 33. *Ed. Olear.*
[h] *Joann.* IV, 7.
[i] I *Sam.* XXVII. &c.
[k] *Ant.* VIII, 2. pag. 265.

5. Ex-

GRONOVII.

55 *Monstrandæ viæ*] Ut sit nemini non Judæo promiscuum aliquod aut tralatitium officium facere, licet id non magis gravet, quam si digito monstres viam prætereunti.

56 Συγχρῆσθαι] Uti familiaribus, una cibum capere, jungi & conglutinari, coire & consuescere.

GRO.

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus scriptum est Deut. XXIII, 6. *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis 57 federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe 58 jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19: neque *a* Jephthes arma in eos movit, nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David *b* nisi atrocibus injuriis lacessitus. De societate bellica quæstio superest.

a Jud. XI, 16.
b II *Sam.* X.

6. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet m Abrahami, *c* impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse n 59 Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa sabbathi observatione, 60 permissa sola sui tutela, non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis *d* fœdus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo; imo pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares.

c Gen. XIV.
d I *Macc.* VIII. & XII.

7. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus

GROTII.

m *Abrahami*] Idem cum Escole & Anero fœdus fecit. (*Gen.* XIV. 13.) Sic & David cum Achi & Naaso, Solomon cum Ægyptiis, Asa cum Benadado. [Vide I. *Sam.* XXVII. II. *Sam.* X, 2. I. *Reg.* III. I. & XV. 19.]

n *Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum*] Laus eorum est in *Thargumo Chaldaico*, in libris *Maccabaicis*, in epistola ad *Hebræos*. Horum exemplum secuti Imperatores & reges Christiani federa aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothis & Vandalis, Justinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis, Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilius, Isaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hispaniæ Alfonsus Hispalensis, Ramirus, Alfonsus Castus, Sanctius Castellæ, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonsus Castellæ rex prudentissimus: cum Tartaris Rodolphus Habspurgensis. Adi *Johannem de Carthagena* libro III. de jure belli Romani Pontificis, c. I. Julius II. Pontifex Turcis usus.

GRONOVII.

57 *Fœdera benefica*] Quæ non modo securitatem, sed etiam mutua officia & honores præstant ineuntibus.

58 *Jus belli*] Ut liceat eos nihil lædentes bello lacessere.

59 *Asmonæos*] I, 4. 7. *num.* I.

60 *Permissa sola sui*] Ut sabbato liceret tantummodo hostem aggressum repellere, non ultro aggredi, quamvis occasio & spes victoriæ præsens appareat.

GRO-

Deus significasset, eorum tutelam suscipere aut cum iis arma
a II Paralip. XIX, 2. sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet *a* Prophetæ o ad Josaphatum de rege Israëlis: *Te ne improbo opitulari, & eos diligere* p *qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante
b Ibid. XXV, 7. prædixerat. Et alterius prophetæ *b* ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israëlitarum: nam non adest Deus Israëlitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur,
c Ibid. XX, 37. quod graviter increpitus est *c* Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israëlitarum, similem ei, quam David & Solomo inierant cum Hiramo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro, cui nomen Constitutiones Clementis VI, capite XVIII.

8. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui 61 a Jacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur q lege quæ exstat Deut. XIII, 13.

9. Est & ubi culpantur federa, ob 62 animi vitium unde pro-
d II Paral. XVI, 2, 7. Esai. VIII, 6. cedebant; ita a Propheta reprehensus Asa, *d* quod ad societatem Syri se contulisset Deo diffisus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. Sed nempe Rex idem culpatus *e*
e Ibid. XVI, 12. Ambr. ad Rom. cap. 3. Auctor. imperfect. oper. ad Matth. c. XVI. quod in medicis spem posuisset, non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur, per se aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita 63 vitiat animus, ut *a* cen-

GROTII.

o *Ad Josaphatum*] Josephus: ᾐτιᾶτο τῆς πρὸς Ἄχαβον συμμαχίας ἄνθρωπον ἀσεβῆ καὶ πονηρόν. *accusabat eum societatis initæ cum Achabo homine impio ac scelerato.* (Antiq. Jud. IX. I. §. I. *Edit. Huds.*)

p *Qui Deum oderunt*] Gratianus Valenti patruo contra Scythas opem petenti scripsit, ὡς οὐ δεῖ τῷ ἐχθρῷ τοῦ Θεοῦ συμμαχεῖν· *fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis.* Zonaras. (Lib. XIII. Cap. 17.)

q *Lege quæ exstat Deut.* XIII, 13.] Adde exemplum Josuæ c. XXII.

GRONOVII.

61 *A Jacobo orti*] Quales erant X. tribus revulsæ a domo Davidica per Jeroboamum, qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne si quotannis Hierosolymam proficiscerentur ad templum visendum, redirent ad reverentiam regum, a quibus descive-rant.

62 *Animi*] Intentionis, consilii, propositi.

63 *Vitiat animus*] Quæ per se sunt innoxia, sed culpantur, quia parum pio proposito suscipiuntur.

64 In-

a censum in Davide, *b* thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic *c* alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni *d* cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum est, *e* Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriæ si legem observarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Extant quidem & apud Solomonem *f* sententiæ non paucæ, de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. 1. Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: *g* imo magis etiam favet federibus, quibus hi, qui a Religione alieni sunt, in causa justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines, data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. *h* Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus a beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *i* *Quamdiu* 64 *intra Israëlem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, &* 65 *cœpit expungi quod dictum est per Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit,* 66 *neminem excludens in miseratione, sicut in vocatione.*

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, *k* præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis *l* constitutionibus legimus: πᾶσιν οὖν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων: προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους· *Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas*, inquit *m* Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei.* Simile est illud *n* Aristotelis: οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν· *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.*

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus, qui alieni sunt a Religione, non prohibetur: ac ne cum illis quidem, quorum pejor causa est, & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne

a II *Sam.* xxiv.
b II *Reg.* xx, 13.
c *Esa.* xxxi, 1.
d I *Reg.* III, 1.
e *Deuter.* xxviii, 7.
f *Prov.* I, 15. xiii, 20. xxii, 24. xxiv, 1.
g *Victoria de Indis relect.* I. *n.* 15. & 17. *Franc. Arius de bello n.* 192. *Cajet.* 2, 2. *q.* 40. *art.* I. *Molin. tract.* II. *disp.* 112.
h *Matthæi* v, 45.
i *Adv. Marcion.* L. 4. c. 16.
k *Gal.* vi, 10.
l *Lib.* vii, *cap.* II.
m *Off.* I, c. 30.
n *Nic.* IV. c. 52.

GRONOVII.

64 *Intra Israëlem erat sacramentum*] Penes solos Israëlitas fœdus & Ecclesia.

65 *Cœpit expungi*] Impleri & q. solvi, quia pecuniâ solutâ expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

66 *Neminem excludens*] Omnium misertus, ut omnes vocat.

mne interdicitur commercium, ſed familiare extra neceſſitatem, non etiam *a* quod emendandis ipſis ſpem præbet. Illud vero quod apud Paulum eſt, *b* *Ne jugum ducite cum alienis a fide; quod enim conſortium eſt juſtitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio eſt luci cum tenebris, aut quæ concordia eſt Chriſto cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet 67 qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium ſpeciem præbebant. Oſtendunt ſequentia: *Quæ conſenſio templo Dei cum idolis?* ſimilia illis quæ in *c* priore ad Corinthios eosdem: *Non poteſtis fieri participes menſæ Domini & menſæ dæmoniorum.*

a II *Theſſ.* III, 15.
b II *Corinth.* VI, 14. & *ſeqq.*
c I *Cor.* X, 21.

4. Neque ab eo quod ſubeunda ſponte non ſunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc caſu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis uſui. Adde quod magis perpetua ſunt iſta vincula: & in matrimonio liberior electio, cum federa ex temporum & locorum occaſione ſumenda ſint. *d* Sicut autem benefacere profanis malum non eſt, ita nec opem eorum implorare, ſicut Cæſaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

d *Sylv. verb. bellum* I. *n.* 9. *concl.* 3. *Pan. in c. quod ſuper. de voto.*

XI. 1. Nulla ergo hic intrinſeca aut univerſalis eſt pravitas, ſed 1 ex circumſtantiis æſtimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat 68 infirmis; quam ad rem utile erit ſedes diſtingui, ſicut Iſraëlitæ ſeorſim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud *e* Anaxandridæ:

e *Apud Athenæum,* VII, 13. p. 299, 300.

Οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ', οὔθ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.

Ego eſſe veſter non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores conſentiunt,
Sed multis inter ſe intervallis diſcrepant.

Quo

GROTII.

1 *Ex circumſtantiis æſtimanda*] Vide orationem Phartazæ ad Lazos apud *Agathiam* III. (Cap. 5.) *Saxo* libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: *Nullam poſſe animorum intervenire concordiam diſſona ſacra complexis. quamobrem petitorem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnorum operum conſortes exiſtere poſſe, quos ſupernæ venerationis formula diſparaſſet.* (Lib. IX. pag. 158. *Edit. Wech.* 1576.)

GRONOVII.

67 *Qui in idoliis convivabantur*] Accedebant ad epulas, de hoſtiis falſorum deorum inſtructas: quoties enim ſacrificarent, parvum quiddam de extis (proficias dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hoſtia vel victima epulabantur vocatis amicis, & ſi quod inſuper ſupereſſet, in macellum mittebant.

68 *Infirmis*] Quibus ſcandalo & offenſioni ſit noſtra cum pravæ ſuperſtitionis cultoribus converſatio.

Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus *a* de religione Judæorum & Christianorum in commilitio cum paganis.

a Lib. I, c. 2. §. 9. n. 3.

2. Sed & si ex societate tali 69 profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, *b* abstinendum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides. *c* ἀνεπίφθονον ἢ, ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους, προσλαβόντας διασωθῆναι· *His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si salutem quærunt non Græcorum modo sed & barbarorum auxiliis.* Non enim 70 jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religioni, si non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco *d* est regnum cœleste, id est, Euangelii propagatio.

b Sylvest. in verbo bellum, p. 1. n. 9. concl. 3.

c Libro I, c. 82.

d Matth. VI, 33.

3. Optandum esset, ut multi hodie principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis, *e* Carolum Simplicem sic admonentis: *Quis non expavescat vos* s *inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Christiani pagana arma & fœdera suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se paganis societ, an abnegato Deo idola colat.* Exstat apud *f* Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μεγάλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων· *graviter eos delinquere qui adversum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

e Frod. l. IV, historiæ Remensis, c. 6.

f Lib. I. Cap. 17.

XII. Illud hic addam, cum omnes Christiani *g* unius corporis membra sint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala persentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum, sed & pro mandata sibi potestate servire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt, grassante armis hoste impio, t nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fedus eo nomine ineatur:

g I Cor. XII. 18. 26.

GROTII.

s *Inimicorum Dei amicitiam velle*] Exemplum in Mancasa apud *Nicetam* rebus Isaaci Angeli lib. II. (Cap. 3.) Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudiæ, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noluit.

t *Nisi alii aliis auxilio sint*] Ad hanc rem vide *Marianam* libro XXX. (Cap. 23.) *Parutam* libro IV. *Bizarum* VII. & XII.

GRONOVII.

69 *Profanæ opes*] Si ab societate nostra cum infidelibus & aversis a religione nostra istorum in universum potentia contra omnes, qui nobiscum sunt religione conjuncti, etsi in præsens causa differant.

70 *Jus quodvis*] Causa quæ non sit maximi momenti, licet justa, tantum valere apud quemquam debet, ut eam defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Christiani nominis.

tur: quod fedus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi 71 Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut 72 non dissimili malo domi distinentur.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique est federatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, 73 ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare u qui federatorum justam habet belli causam præferendus, si cum 74 extraneo res sit. Etiam si cum alio federato: Sic oratione de Megalopoli ostendit [a] Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum; nisi convenerit hoc quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus [b] erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuscum fedus nobis & amicitia est.*

[a] Pag. 33. C.

[b] Polyb. L. VII. c. 2.

2. Quod si federati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit. Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλούντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι· (ff) *si quidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium: sin sociorum alter in alterum, nolle se misceri.*

3. Quod si federati in alios bellent justa quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa 75 creditores personales. At si ipsius qui

GROTII.

u *Qui federatorum justam habet belli causam præferendus*] Vide infra libro II, c. XXV. §. 4. In fidelitate Feudali dicitur: *Et si scivero velle te aliquem juste offendere, & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, meum tibi, sicut potero, præstabo auxilium.* (Feud. II. 7.)

GRONOVII.

71 *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda *Boecleri* disputatio *de Passagiis.*

72 *Non dissimili malo*] Dissensione ob religiones.

73 *Ad injusta bella*] Etiamsi quis societatem armorum promiserit, si socium videat bellum palam injustum aggredi, non teneri ex promisso talem socium juvare.

74 *Extraneo*] Non fœderato.

(ff) Locus est *Tom.* II. pag. 220. *Ed. Paul. Steph.* sed ubi, si expendatur series orationis, manifesto patebit agi, non de justitia aut injustitia belli, sed de eo quod prudentia postulabat. *J. B.*

GRONOVII.

75 *Creditores personales*] Chirographarios l. un. Cod. *Etiam ob chirographariam pec. pig. ten.* qui solo chirographo sibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, si quæ libera est, in concursu

qui promisit præsentia requiritur, 76 quæ individua est, ratio postulat x ut præferatur cum quo antiquius est fedus; quod (gg) Acarnanes Spartanis dicunt apud a Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: b *amicitias ita institui par est, y ne qua vetustior amicitia ac societas violetur.*

a Lib. IX. c. 25.
b Liv. VII. 31.

4. Sed addenda exceptio, c nisi fedus posterius ultra promissionem aliquid habet, z 77 quod quasi dominii translationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. a Nam & sic in venditione dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit. Sic Nepesinis apud Livium d deditionis, quam societatis, fides sanctior. Distinguunt hæc alii subtilius; sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

c *Sylvest. in verb. bellum p.* 1. *n.* 7.
d *Lib.* VI. c. 10.

XIV. Finito tempore fedus e tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt: non enim facile 78 præsumitur nova obligatio.

e *Dec. cons.* 407.

XV. Si pars una fedus violaverit, f poterit altera a federe discedere: nam capita federis 79 singula conditionis vim habent. Exemplo sit illud apud g Thucydidem: λύουσι ἔτις σπονδὰς οὐχ οἱ ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες ἀλλ᾽ οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι·

f *Dec. cons.* 265. & *Cep.* 451. 455, 461.
g L. I. C. *Soluti* 71.

cursu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. *de separat.* l. 8. C. *qui bon. ced. poss.* quibus pignore vel hypotheca provisum est. Ex utrisque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, *privilegiarii* l. 10. Princ. D. *de Pactis.*

GROTII.

x *Ut præferatur cum quo antiquius est fedus*] Vide de Feudis lib. IV, cap. 31. [Secundum divisionem *Cujacii:* at *Lib.* II. *Tit.* 28. in fin. Ed. vulg.]

y *Ne qua vetustior amicitia ac societas violetur*] Χρὴ φίλοις κατ᾽ ἐχθρῶν συμμαχεῖν, οὐ κατὰ φίλων· *amicis auxilia ferenda contra hostes, non contra amicos*, dicit Ptolemæus Atheniensibus apud *Appianum* in legationum excerptis. [Sed alio pertinet hic locus, ut patet statim; nimirum ad casum, de quo supra, §. 13. *n.* 1. in fine. Ceterum verba ipsa non reperio in *Excerptis* indicatis; & memoria heic videtur omnino fefellisse Auctorem. *J. B.*]

z *Quod quasi dominii translationem in se contineat*] Vide *Radevicum* II, 7.

a *Nam & sic in venditione*] Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII.

76 *Quæ individua est*] Neque enim potest quisquam esse simul duobus locis.

77 *Quod quasi dominii*] *Flor.* 1, 16. *Erat cum utrisque fœdus, sed hoc Campani sanctius & prius omnium suorum deditione fecerant.* Adde 2, 12. 15.

78 *Præsumitur nova obligatio*] Quia plerumque habet aliquid onerosi.

79 *Singula conditionis*] Ut si unum illorum migret vel non servet, pars altera alteram solvat.

(gg) Immo *Aetoli*, adversus *Acarnanes*, ore *Chlaneæ* Legati loquentes. Inspice locum, quem distinctius in margine indicavi. *J. B.*

Soluti federis culpam ſuſtinent, non qui deſerti ad alios ſe conferunt, ſed qui quam jurati promiſerant opem, re non præſtant. Alibi [a] apud eundem: ὅ, τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς· *Sed ſi vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum eſt, ni aliter convenerit: quod fieri interdum ſolet, ne ob quasvis offenſas a federe diſcedere liceat.

[a] *Lib.* IV. c. 23.

XVI. 1. Sponſionum tot eſſe materiæ poſſunt, quot federum. Diſtant enim hæc [80] perſonarum facientium poteſtate. Sed duo ſunt quæ de ſponſionibus quæri ſolent: (hh) Primum ſi improbetur a rege aut civitate ſponſio, in quid teneantur ſponſores, [81] ad id quod intereſt, an ad reſtituendam rem in eum ſtatum, in quo erat ante ſponſionem, an ad [82] corpus dedendum. Prima ſententia videtur juri civili Romano congruere: ſecunda æquitati, quam in Caudina controverſia tribuni plebis L. Livius & Q. [83] Mælius urgebant: tertia uſu probata eſt, ut exemplis ſponſionum duarum nobilium [84] Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui ſummum imperium habet [85] nullam in partem obligari. Bene enim Romanis [b] Poſthumius: *Hoſti nihil ſpopondiſtis: civem neminem pro vobis ſpondere juſſiſtis; nil ergo vobis nec nobiſcum eſt, quibus nihil mandaſtis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egiſtis.* Bene [c] idem: *Injuſſu populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *ſi quid eſt, in quod obligari populus poſſit, in omnia poteſt.*

[b] *Liv.* IX. 9.

[c] *Ibid.*

2. Ergo nec ad id quod intereſt, nec ad reſtitutionem populus tenebatur: cum quo ſi negotium ſibi eſſe voluiſſent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere, qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut [86] quanti ipſis eſſet exercitus incolumitas id ipſi æſtimarent. (ii) Tum demum ſi pactis ſtatum non eſſet,

GRONOVII.

80 *Perſonarum facientium*] Fœdera non faciunt niſi ſummæ poteſtates, aut earum mandato miniſtri: *ſponſiones* miniſtri ſine poteſtate ac mandato.

81 *Ad id quod intereſt*] Æſtimationem commodi, quod ex effectu habuiſſet is, cui ſponſio facta eſt & pro ea ſatisfactionem.

82 *Corpus dedendum*] Sponſoris.

83 *Mælius urgebant*] Et ipſi Samnites *Liv.* 9, 11.

84 *Caudinæ & Numantinæ*] *Flor.* 1, 16. & 2, 18.

85 *Nullam in partem*] *Salluſtius* Jugurt. 39. *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, ſuo atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri.*

86 *Quanti ipſis eſſet*] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obſeſſum & clauſum recuperarent incolumem.

(hh) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 12, 13. *J. B.*

(ii) Imprudenter quidem egerunt *Samnites*: ſed non minus propterea vio-

esset, potuissent dicere, quod & ab ipsis & a [87] Numantinis dictum ait Vellejus, [88] publicæ violationem fidei non debere [89] unius lui sanguine.

3. Majori specie dici potest [b] milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret a sponsoribus, ut in pacto [90] quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si [c] fide sponsorum & [d] sexcentorum, quos imperarunt, obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores [91] præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id [92] quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest [93] expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut [94] capite

violatæ fidei publicæ rei fuerunt *Romani.* Ostendit id Celeberrimus JCtus Hallensis, CHRISTIANUS THOMASIUS, Dissertatione singulari *De Sponsione Romanorum Caudina*, quæ sexta est inter Lipsienses. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GROTII.

b *Milites omnes fuisse obligatos*] Sic Numantini, si sponsio non probaretur, exercitum sibi dedendum censebant, ea sponsione liberatum. [Hoc habere videtur ex *Orosio*, Hist. v. 5. Ceterum idem modo laudatus Clar. *Thomasius* de hac quoque *Sponsione Romanorum Numantina* Dissertationem scripsit, numero XIV. in eodem volumine. *J. B.*]

c *Fide sponsorum*] Ii erant consules duo, quæstores duo, præfecti IV, tribuni XII, narrante *Appiano.* (Excerpt. Legat. *num.* 3. pag. 442. *Fulv. Ursin.*) Hi omnes dediti ex Caudino sponsu: ex Numantino consul solus, cæteris parcitum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat *Plutarchus*, (*pag.* 827. A.)

d *Sexcentorum, quos imperarunt, obsidum*] Pontius filius apud *Appianum:* τῶν τε ἱππέων ἐπιλέξομαι τοὺς ἐπιφανεστάτους, ὅμηρα τῶν δὲ τῶν συνθηκῶν, ἕως ἅπας ὁ δῆμος ἐπιψηφίζῃ. *equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus pacta firmet.* Satis esse obsides tenentis arbitrio relinqui censuere Lusitani in re simili. *Mariana* XXI, 12. Qui deditos accipiunt, pœnam remittere censentur. *Polybius* excerpto CXXII.

GRONOVII.

87 *Numantinis*] Nam cum his quoque juxta turpe fœdus ictum est.

88 *Publicæ violationem*] Populum vel principem a perfidiæ crimine non excusari, si, quo ne servet suo nomine promissum, sæviat in ministrum promittendi, aut dedat, ut in eum sæviatur.

89 *Unius*] Sponsoris.

90 *Quod Hannibal fecit*] *Polybius lib.* 7, 2.

91 *Præ se tulerunt*] Mentiti sunt, se habere quam non habebant.

92 *Quod intererat*] Quod pro ratione rei quæ agebatur æstimari poterat velle sibi præstari Samnites, si pactum ratum non esset.

93 *Expressissent*] Diserte & clare in formula pacti posuissent.

94 *Capite luerent*] *Liv.* 9, 5.

capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud 95 sit in obligatione: succedit enim 96 certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam 97 vitam valide posse obligari.

4. Apud 98 nos autem, qui aliter sentimus, existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. e Fabius olim a Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites vero f Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte b censuerunt.

XVII. 1. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem 99 ex notitia & silentio. Hic distinguendum primum an pure facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur a summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsionem. Quod recte convenit in sponsionem c Lutatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat; itaque publico consilio aliud de integro fedus factum erat.

2. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit. nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his, quæ de dominii derelictione 100 supra diximus, intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligitur actus ratus esse habitus: quomodo

a *Scriptor de Vir. Ill.* c. 43.

b *Plut. Fabio Maximo*, p. 178. *Livius lib.* VIII. c. 39.

c *Liv. l.* XXI. c. 19. *Polyb. libro* III. c. 29.

GROTII.

e *Fabius olim Maximus*] Diodorus Siculus in excerptis Peirescianis, *Valerius Maximus* IV, c. VIII. [Non *Diodorus Siculus*, sed *Dion Coccejanus* habet id, de quo Auctor noster loquitur. Vide *pag.* 597. Excerptorum illorum, ab *H. Valesio* editorum. *J. B.*]

f *Brutulum Papium*] *Dion* excerpto legationum IV.

GRONOVII.

95 *Sit in obligatione*] Quam pœna scilicet.

96 *Certum loco incerti*] Ante pœnam non definitam incerta erat æstimatio ejus, quod interest, & poterat in quantumvis extendi. At postquam ea definita est, cessat æstimatio incerti, & subit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

97 *Vitam valide posse*] 2, 21. 11. 3, 2. 6.

98 *Nos, qui aliter sentimus*] Qui putamus hominem vitæ suæ dominum non esse, ut possit eam obligare, aut caput suum pignori opponere.

99 *Ex notitia & silentio*] Eo quod actum a legato suo vel præfecto resciverit, nec contradixerit.

100 *Supra diximus*] 2, 4 3.

1 *Nude*

modo probatum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero *a* pro Balbo.

3. Silentium adversus Carthaginienses urgebant Romani, de pactione cum *b* Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruissent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines 1 nude abnutivos. Quod si Lutatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes a jure communi abeuntes observatas a Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura probatæ pactionis.

a Cap. 15, *& seqq.*

b Polyb. & Liv. dictis locis.

4. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

GRONOVII.

1 *Nude abnutivos*] Quibus tantummodo aliquid negatur fieri debere, non ponitur, quid fieri debeat.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si aliæ conjecturæ absint, intelligenda ex proprietate populari.*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantiæ, aut quia sponte se ingerunt:*
V. *Ut ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex conjunctis: origine, aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*
IX. *Distinctio significationum in laxas & strictas.*
X. *Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, aut media.*
XI. *Rejecta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut stricti juris.*
XII. *Ex dictis distinctionibus significationum & promissorum regulæ formantur circa interpretationes.*
XIII. *An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi* de

de federe Romanorum cum Asdrubale, & similibus controversiis.
XIV. Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injussu bellum gerat.
XV. De illis verbis, Liberam fore Carthaginem.
XVI. Quæ pacta personalia habenda, quæ realia, distinctionibus explicatur.
XVII. Fedus cum Rege initum extendi ad Regem regno pulsum:
XVIII. Non ad regni invasorem.
XIX. Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeatur.
XX. Conjectura se ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat:
XXI. Ubi & de mandato per aliud implendo:
XXII. Aut restringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex absurdo:
XXIII. Ex cessatione rationis unicæ:
XXIV. Ex materiæ defectu:
XXV. (Observatio circa conjecturas proxime dictas:)
XXVI. Vel ex casus emergentis repugnantia cum voluntate: qui sumitur ex illicito:
XXVII. Ex onere nimium gravi, habita ratione actus:
XXVIII. Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur:
XXIX. Quæ tum regulæ observandæ sint.
XXX. Scripturam in dubio ad contractus validitatem non requiri.
XXXI. Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.
XXXII. Verba conditionem acceptantis, an offerentis, magis spectanda, per distinctionem explicatur.

I. 1. IPsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. 1 *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit [a] Cicero. Sed quia 2 interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sensum quem vellet 3 sibi affingendo liberare se posset; ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod 4 in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset [b] Isocrates 5 præscriptione

[a] De Off. I. c. 13.

[b] Pag. 376. D. Ed. H. Steph.

GRONOVII.

1 *IN fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis.

2 *Interni actus per se*] 2, 4. 3.

3 *Sibi affingendo*] Dicendo se non hoc, quod ponitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

4 *In moralibus*] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

5 *Præscriptione*] Παραγραφικῷ sive Exceptione, qua demonstrat adversario contra sese actionem non esse.

ne adversus Callimachum, τούτῳ, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, (aa) *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat.

2. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud a Livium: *Sine dolo malo* a *utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt*. Rectæ interpretationis mensura est 6 collectio mentis ex signis maxime probabilibus. (bb) Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ 7 aut seorsim considerantur, aut 8 conjunctim. *a Lib. 1. c. 24.*

II. Si nulla sit conjectura quæ ducat aliò, verba intelligenda sunt ex proprietate, b non grammatica 9 quæ est ex origine, sed populari ex usu,

> b *Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.* *b Horat. Art. Poët. vers. 73.*

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt c Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam, & alliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se posse sent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil

GROTII.

a *Utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt*] Vota interpretanda, ut communiter sumuntur, notant Hebræi ad *Num.* XXX.

b *Non grammatica quæ est ex origine*] Bene *Procopius* Vandalicorum I. ubi de voce agit Federatorum: τοῦ χρόνου τὰς προσηγορίας, ἐφ' ὧν τέθεινται, ἥκιστα ἀξιοῦντος τηρεῖν. ἀλλὰ τῶν πραγμάτων ἀεὶ περιφερομένων ᾗ ταῦτα ἄγειν ἐθέλουσιν ἄνθρωποι, τῶν πρόσθεν ὠνομασμένων ὀλιγωροῦντες· *Longa dies non solet servare voces in quibus primum datæ sunt sensu. vertuntur enim res ipsæ quà volunt homines, vocabula illa primitus imposita rebus nihil curantes.* (Cap. 11.)

c *Locri*] *Polybius* lib. XII. (c. 4.) Simile quod Bœoti urbem polliciti reddere, non stantem sed eversam reddidere. *Thucyd.* V. (*Cap.* 42.) & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit cui caput incolume fore promiserat. [Vide J. CUSPINIAN. *de Turcarum orig.* in *Mahumete II.* pag. 132. *Edit. Lugd. B.* 1654. J. B.]

GRONOVII.

6 *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio sententiæ dictorum.

7 *Aut seorsim*] Ut extra significationem verborum aliunde arcessantur.

8 *Conjunctim*] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

9 *Quæ est ex origine*] Multis enim verbis longe aliam significationem imposuit usus, quam ea primitus ex origine acceperant.

(aa) In toto isto Capite perpetuo conferendus PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 12. cum Notis nostris. *J. B.*

(bb) In Opere *Semestrium*, Lib. I. Cap. 7. in fine. *J. B.*

hil opus est, quia controversiam non habent. Ejusmodi fraudibus recte [a] dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

a De Off. III. c. 32.

III. d In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ 10 ad finitivum statum referunt oratoriæ artis magistri. Vere enim dictum a Cicerone Academicarum [b] primo: *Dialecticorum verba nulla* 11 *sunt publica, suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem, quæ palam fines hosticos ausit invadere. nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod justo fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum, quæ copiæ exercitum faciant. Cicero [c] exercitum vocat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait constitisse 12 sexdecim millibus (cc) Romanorum, viginti sociorum. at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus [d] exercitui præesse eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præest; id est, ut Vegetius [e] exponit, decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus (dd) speciem ponit justi exercitus. Pari modo de classe erit æstimandum. Sic e arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

b Cap. 7.

c Parad. VI.

d L. 2. D. de his qui not. infamia.

e Libro III. cap. I. De Re Milit.

IV. 1. Con-

GROTII.

d *In artium autem vocabulis*] *Augustinus* in rhetoricis: *Ut multa nova tam a technicis & mathematicis quam a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.* (Cap. 9. Princip. *Rhetoric.* falso illi Doctori tributorum.)

e *Arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit*] *Servius* ad I. Æneidos: *Arces dictæ ab eo quod est arceo, quod inde hostes arceantur, hoc est prohibentur.* (Ad vers. 20.)

GRONOVII.

10 *Ad finitivum statum*] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelletur *Cic.* I. de Invent. 8. Ad Herennium I, 12. *Finitionem* vocat *Quintil.* 7, inst. 3.

11 *Sunt publica*] Vulgo & indoctis nota.

12 *Sexdecim millibus*] Quatuor legionibus, singulas 4000. ped. 300. equ. *Polyb.* I, cap. 16. *Vegetius* 2, 2. *Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius, militare consueverunt.* cap. 6. *Legio plena, quæ habet pedites sex millia centum, equites* IↃ CCXXVI.

(cc) Nimirum peditum. Sed accedebat præterea etiam Equitatus, ut ex sequentibus patet, *Hist.* Lib. III. Cap. 72. Vide & *Is. Casauboni* Notam in *Lib.* I. *Cap.* 16. pag. 21. Ed. Amst. *J. B.*

(dd) Prima Editio sola habet heic in margine, *Lib.* XXV. Locus est *Cap.* 6. *Speciem justi exercitûs fecissemus.* Sed reliquiæ cladis Cannensis, de quibus heic agitur, & quæ *Venusiam* redierant, erant tantum quatuor millia hominum, ut narravit supra Historicus, *Lib.* XXII. *Cap.* 54. init. *J. B.*

GRO-

IV. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt πολύσημα, id est, *plures significationes recipiunt.* Hunc locum Rhetores vocant 13 ἐξ ἀμφιβολίας· Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent, ὁμωνυμίαν, si in complexione, ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est ἐναντιοφάνεια, *species quædam repugnantiæ.* Tunc enim conjecturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis concilient, si fieri potest. nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse; & ea natura est actuum qui a voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discedi inde possit, 14 sive μονομερῶς *ex parte una*, ut in lege & testamento, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant 15 ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem casibus verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant, etiam contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας· Latini 16 ex scripto & sententia scripti. Loci autem, ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui sunt 17 ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. f Ex materia, a ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus 18 naturalibus, sed 19 civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum 20 donare b sumitur pro transigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ

a Everh. in loco a subjecta materia.

b L. 15. §. 4. D. Locat. conduct.

GROTII.

f *Ex materia*] *Tertullianus* de pudicitia: *ex materia dicti dirigendus est sermo.* Idem habet libro de Resurrectione carnis. [In hoc opere leguntur verba ab Auctore adlata, nisi quòd pro voce *sensus* malè scripserit *Sermo.* Cap. 37. In Libro autem *de Pudicitia* Cap. 8, & *seqq.* ex hac regula nonnulla loca Scripturæ interpretari conatur *Tertullianus;* verba autem ipsa regulæ non reperio. *J. B.*

GRONOVII.

13 Ἐξ ἀμφιβολίας] *Ex ambiguo,* ad Herenn. 1, 12. *Ambiguum* vel *amphibolian*, Quintil. 7, 9.

14 *Sive* μονομερῶς] Sive sufficiat unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamentum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

15 Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. *Antinomian.* Quintil. 7, 7.

16 *Ex scripto & sententia*] 1. ad Herenn. 11. *ex scripto & voluntate,* Quintil. 7, 6.

17 *Ex materia*] Cum aliquid in nostrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia ita accipi soleant.

18 *Naturalibus*] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

19 *Civilibus*] Qui sunt 24. horarum l. 8. D. *de Feriis & dilat. Gell.* 3, 2.

20 *Donare pro transigere*] Litem finire remittendo de jure suo ante sententiam judicis. *Sueton.* Calig. 40.

quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt 21 Platæenses. Et ferrum deponere jussi, satisfecerunt si gladium deponant, 22 non & fibulas, (ee) quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit 23 Alexander. Et pars dimidia navium in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam (ff) Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

a Everb. in loco ab absurdo. *b L. In ambigua. D. de legibus.* *c Thuc.* IV. c. 98.

VI. Ex effectu, [a] in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio [b], quæ vitio caret. Itaque non admittenda (gg) Brasidæ cavillatio [c], qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset: quo sensu inanis fuerat pactio.

d Everb. in loco a conjunct. duarum leg. *e Iliad.* III. 92, 93. *f Ibid.* vers. 281, 309. *g Plut. Symp.* IX, 13.

VII. g Conjuncta sunt aut origine, [d] aut etiam loco. Conjuncta origine sunt, quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia 24 in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum [e] ut victori Helena cederet, ex [f] posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: [g] οἱ δικασαὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον

GROTII.

g *Conjuncta sunt aut origine, aut etiam loco*] Bene *Augustinus* contra Adimantum c. 14. *Particulas quasdam de scripturis eligunt quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.* (§. 2. Cap. XIV. *Edit. Benedictin.*)

GRONOVII.

21 *Platæenses*] *Thucydid.* initio l. 2. (c. 5. 6.)

22 *Non & fibulas*] Quibus adstringebat pallia.

23 *Alexander*] *Diod. Sic.* 17, 84. *Polyænus* Str. 4, 3, 20. *Alexand.* 257. [Adde *Plutarchum*, Vit. Alex. p. 698. C. quam forte indicare voluit Vir Doctissimus in fine istius Notulæ. *J. B.*]

24 *In dubio*] Ubi non exploratum est aliquem voluntatem mutasse, creditur idem velle quod aliquando se voluisse significavit.

(ee) Refert id FRONTINUS, *Strategem.* Lib. IV. Cap. 7. num. 17. *J. B.*

(ff) Narrat illud VALERIUS MAXIM. *Lib.* VII. *Cap.* 3. §. 4. Verum aliter LIVIUS, XXXVIII, 39. *J. B.*

(gg) Non *Brasidæ*, Ducis *Lacedæmoniorum*, sed Præconis ab *Atheniensibus* missi. Inspice locum *Thucydidis*, in orâ libri distinctius designatum. *J. B.*

μον ἔχοντι προστεθέντι, τὸ ἀσαφέστερον ἐάσαντες· judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet h 25 ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam causa unica voluntatem fuisse motam. nam sæpe rationes sunt plures: interdum & 26 præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo (hh) donatio ob nuptias facta vim non habebit, si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est, voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus 27 cognationis & adoptionis, item in nominibus 28 masculinis, quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia; aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut i 29 mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est, *a* eorum quæ promittuntur alia esse (ii) favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia *a Alc. v. resp. 17.*

GROTII.

h *Ratio legis*] Cicero pro A. Cæcina: *Non alia est ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator dejecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non sit, absitve reipublicæ causa, quasi quidam pœne dominus, hoc est, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quivis, qui illam vim dejectionemve tuo rogatu, aut tuo nomine fecerit.* (Cap. 20.)

i *Mors in jure civili ad deportationem producitur*] Vide *Guicciardinum* libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanensem ducatum pertinentibus sermo. (*pag.* 341. *Ed. Genevens.* 1645.)

GRONOVII.

25 *Ratio legis cum mente*] Ratio est causa quæ legislatorem movit, ut legem poneret; mens, sententia seu id, quod ex verbis recte acceptis colligitur.

26 *Præter rationem voluntas*] Non ratio, sed libido, sed fortuitus animi motus facit decernere, consentire, promittere.

27 *Cognationis*] Nam *cognatio* in genere est vel *agnatio* vel *cognatio* in specie: *adoptio* est vel *arrogatio* vel *adoptio*.

28 *Masculinis*] L. 1. *de V. S. Verbum hoc,* SI QUIS, *tam masculos quam feminas complectitur.*

29 *Mors in jure*] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. *de bon. libert.* l. 1. §. 8. *de bon. poss. cont. tabb.*

(hh) Exemplum istud non suo loco positum, quum pertineat ad superiora, *Si certo constet aliquâ ratione tamquam caussâ unicâ* &c. Deinde ibi nihil obscurum, nihil ambiguum: & exceptio manifesto sequitur ex naturâ ipsius rei. *J. B*

(ii) Distinctionem illam nec satis certo fundamento niti, & parum utilem esse, ostendimus, post alios, in Notis nostris ad PUFENDORF. De

bilia sunt quæ 30 æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli 31 ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior.

a Gl. in l. non possunt. D. de legibus.

XI. Discrimen 32 actuum [a] bonæ fidei & stricti juris, (kk) quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui 33 formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus, qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

XII. 1. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est; quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Sic 34 verba hæc, *Unde quis dejectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt 35 qui vi vetitus est ad suum accedere. nam vox laxius sumta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat.

b Bart. in l. Si is qui pro emtore, D. de usuc. Covar. III. Var. c. 5. n. 5. Tiraq. in leg. connub. Gl. 5. n. 115.

2. In favorabilioribus, [b] si is qui loquitur jus intelligat, aut peri-

De Jure Nat. & Gent. §. 12, & *seqq.* Capitis huic respondentis, & antea indicati. *J. B.*

GRONOVII.

30 *Æqualitatem* In quibus par & æqualis utriusque partis fit conditio, atque ambabus consulitur.

31 *Ob tuitionem*] Ad fines suos defendendos quam ad acquirendum aut ulciscendum.

32 *Actuum bonæ fidei &*] §. 28. instit. *de action.* Infr. 3, 21. 16.

33 *Formam quandam*] Continere aliquid & secum trahere vulgo existimentur, adeo ut isto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in stricti juris actiones tantummodo venit illud quod nominatim conventum est, & quod ipsi contractui inest ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, sed quæ præstari æquum bonumque ducit officium judicis.

34 *Verba hæc, Unde quis*] In interdicto recuperandæ possessionis, quod *Unde vi* appellatur §. 6. Instit. *de Interd.*

35 *Qui vi vetitas*] Cui vi & manu præclusus est aditus ad prædium suum, non tantum de illo qui tractus inde aut exturbatus est.

(kk) Vide eumdem PUFENDORFIUM, *Lib.* V. Cap. 2. §. 8. *J. B.*

GRO-

peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant 36 significationem artis, aut quam lex dedit. k Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut 37 pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius quam fert proprietas sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant.

3. In odiosis vero etiam 38 sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea, de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere 39 occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod spes sit posse retineri. a Sic auxilia promissa ab una tantum parte intelligentur deberi impendiis ejus qui postulabit. a *Barb.* IV. *conf.* 92.

XIII. 1. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: 40 *Utriusque populi socii ab utroque populo tuti sunto.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fedus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset, quod Carthaginienses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fedus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita 41 Livius b exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc essent,* l *nec, ne qui postea assumerentur. & cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret,* 42 *aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos* b *Lib.* XXI c. 19.

GROTII.

k *Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur*] Vide exemplum in l. cum virum, 16. C. *de Fideicommissis.*

l *Nec, ne qui postea assumerentur*] Quod additum in pace Peloponnesiaca inter Lacedæmonios & Athenienses. *Thuc.* lib. V. (c. 18.)

GRONOVII.

36 *Significationem artis*] Non populari tantum usu sumantur.

37 *Pacti inutilitas*] Ut pactum vanum sit & effectu careat.

38 *Sermo figuratus*] Tralatus, discedens a proprietate verborum.

39 *Occupatum*] Ut in agris arcifiniis, 2, 3. 16. [Non agitur de tali occupatione, ut adtendenti satis patet. *J. B.*]

40 *Utriusque populi socii*] Polybius 3, 27. τὴν ἀσφάλειαν ὑπάρχειν παρ' ἑκατέρων τοῖς ἑκατέρων συμμάχοις.

41 *Livius lib. XXI.*] 19.

42 *Aut ob nulla quemquam*] Aut nullius in posterum populi erga se merita facere tanti debere vel Rom.

vel

receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscentes reciperentur? Quæ ferme ad verbum 43 de Polybio [a] sumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Utra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, (ll) futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quæ odiosa est materia: & de adimenda Carthaginiensibus libertate, eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur armis cogendi; m quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur.

a *Hist. l.* III. c. 29.

2. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, sed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de sociis convenisset: quo casu nec Carthaginienses contra fedus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrarentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienses & Romanos convenerat, [b] ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse; sed n nego pertinuisse

b *Polyb. hist. l.* III. c. 25.

vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei sociale darent; aut si dedissent, pericula eorum destituere & indefensos prodere.

GROTII.

m *Quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur*] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, petentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, *nihil intercedi, quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium sit.* Livius lib. VIII. (c. 2.) In Antiochi federe est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto: cum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam accipiat.* Livius XXXVIII. (c. 38.) *Polybius* in excerptis legationum 35. [*Sidicini* nequaquam socii erant *Romanorum*, ut patet ex fine *Cap.* I. præcedentis apud *Livium*. In fœdere autem cum *Antiocho* agitur tantum de jure defensionis, quod in omni pacto tacitè exceptum censeri debet. *J. B*]

n *Nego pertinuisse hoc ad federis violationem*] *Procopius* Persicorum II. ἔφασκέ τε ὡς αὐτὸς ἐ λύει τὰς Περσῶν τε καὶ Ῥωμαίων σπονδὰς, ἐπεὶ αὐτὸν εἰς ταύτας ἐδέτεροι ἐσγεγράφατο· *dicebat Alamundarus rex Saracenorum, non violari a se quæ inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse a neutra parte conventis inscriptus esset.* (Cap. I.)

GRONOVII.

43 *De Polybio Hist. l. III.*] 29.

(ll) Comprehenduntur etiam *futuri*, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

GRO-

tinuisse hoc ad federis violationem: quomodo in quæstione de auxilio Mamertinis misso a Romanis distinguit Polybius, [a] an justum id fuerit, & an per fedus licuerit. a Lib. III. c. 26.

3. Et hoc ipsum est, quod Corcyrenses apud Thucydidem [b] dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obstare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos socios adsciscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis, ne in Corinthios pugnarent, [c] nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquod solum ditionis Corcyrensium, ne scilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, o manente de cætero pace. Justinus [d] de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjurii contraherent, si ferentes sociis auxilia potius quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Halonesо, [e] quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in federe æquali.

b Lib. I. c. 35.

c Ibid. c. 45.

d Libro III. c. 7.

e Pag. 33. A.

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, si convenerit ne alter federatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod 44 positum fuisse in federe Romanorum & Carthaginiensium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus. sicut & positum fuit in federe 45 Macedonico cum Romanis, [f] ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio 46 arctiorem hic significatum sumemus, ne (mm) nimium coarctetur libertas.

f Livius, lib. XLII. c. 25.

XV. Ejus-

GROTII.

o *Manente de cætero pace*] Sic post tempora memorata Corcyrenses decrevere, Ἀθηναίοις μὲν ξύμμαχοι εἶναι κατὰ τὰ ξυγκείμενα, Πελοποννησίοις δὲ φίλοι· *Velle se Atheniensibus ex pactis societatem armorum præstare, & cum Peloponnesiis servare amicitiæ iura.* [THUCYDID. III. 70.]

GRONOVII.

44 *Positum fuisse*] *Livius* 30, 37. *Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.*

45 *Macedonico cum Romanis*] Livius 33, 30. *Bellum extra Macedoniam ne injussu senatus gereret.* Lib. 42, 25. *Fœdus cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum, in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios pop. Romani lacessere bello.*

46 *Arctiorem hic*] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

(mm) Immo quia sui ipsius defensio est jus à naturâ concessum, quo nemo potest ullo pacto sese exuere. *J. B.*

XV. Ejusdem generis eſt illud, quod Romani promiſerant, p 47 liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de pleniſſima poteſtate intelligi non poterat, (belli enim ſuſcipiendi jus & alia quædam 48 pridem amiſerant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem ſedibus transferre non tenerentur. Fruſtra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, (nn) non urbem ſignificari: (quod quanquam improprium concedi poteſt, 49 ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut a Appianus ait, manifeſta erat captio.

a Pag. 48. Ed. H. Steph.

XVI. 1. Huc & illa frequens quæſtio referenda eſt de 50 pactis perſonalibus ac 51 realibus. (oo) Et ſiquidem cum populo libero actum ſit, dubium non eſt, quin quod ei promittitur ſui natura reale ſit, quia ſubjectum eſt 52 res permanens. Imo etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur, manebit fedus, quia manet idem corpus, etſi mutato capite, &, ut ſupra diximus, imperium quod per regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. Excipiendum erit, ſi appareat cauſam fuiſſe propriam ei ſtatui, ut 53 ſi liberæ civitates libertatis tutandæ cauſa fedus contrahant.

2. At ſi cum rege contractum ſit, non ſtatim perſonale erit cenſendum fedus: nam ut recte dictum eſt a Pedio b & Ulpiano, plerumque perſona pacto inſeritur, 54 non ut perſonale pactum

b L. jure gentium, 7. §. pactum, 8. D. de pactis.

GROTII.

p *Liberam fore Carthaginem*] Diodorus Siculus ſic refert excerpto legationum 27. manſura illis νόμους, χώραν, ἱερὰ, τάφους, ἐλευθερίαν· *leges, regionem, ſacra, ſepulchra, libertatem.*

GRONOVII.

47 *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, ſi facerent imperata, datis CCC obſidibus, & armis traditis. Quod cum feciſſent, juſſerunt eos cæteris rebus ſalvis cedere ſedibus, & 10000 paſſuum a mari aliam urbem condere.

48 *Pridem amiſerant*] Pace poſt bellum Punicum ſecundum facta.

49 *Ob attributum*] Vocem adjectivam, *liberam.*

50 *Pactis perſonalibus*] Quæ intra perſonam ſtant, & cum ea finiuntur.

51 *Realibus*] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata perſona manent ſtabilia.

52 *Res permanens*] 2, 9. 3.

53 *Si liberæ civitates*] Sic Etruſci Vejentibus, cum hi bello adverſus Romanos regem creaſſent, negarunt auxilia, quamdiu ſub rege eſſent. *Liv.* 5, 1.

54 *Non ut perſonale*] Non ut ad eum ſolum pertineat, ſed ut appareat, quicum ſive ipſius ſive alieno nomine actum ſit.

(nn) Ubi de *Urbe* aliquâ ſermo fit, quamquam ut multitudo Civium ſpectetur, tamen non ſine ſolo & ædificiis, quæ ſedes ſunt Populi, intelligitur. *J. B.*

(oo) Confer PUFENDORFIUM noſtrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 9. §. 6, & ſeqq. *J. B.*

pactum fiat, sed ut demonstretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit federi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in federibus, καὶ τοῖς ἐκγόνοις, *& posteris*, ait Libanius in defensione Demosthenis, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse q fedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabunt non improbabilem.

3. Quod si pares sint 55 in utrumque conjecturæ, supererit, (pp) ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Federa pacis causa facta, aut commerciorum, favorabilia sunt. Quæ belli causa, non odiosa omnia, ut quidam censent, sed 56 ἐπιμαχίαι, id est, federa tuendi se causa, propius ad favorem accedunt, ξυμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in federe ad bellum quodvis, 57 præsumitur ratio habita r prudentiæ & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste, sed nec temere bellum suscepturus videretur.

4. Quod vero dici solet, 58 societates morte finiri, a huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Juge ergo an injuria s Fidenates, t Latini, Etrusci, Sabini

a *Decius, lib. 1. Cons. 22.*

GROTII.

q *Fœdus Romanorum cum Philippo Macedonum rege*] Livius lib. XLII. (c. 25.)

r *Vide Parutam* libro V, & VII.

s *Fidenates*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* libro III. (c. 6.)

t *Latini*] De Appulis, [Immo *Apiolanis*, DION. HALICARN. *Antiq. Rom.* III, 42.] & Latinis, idem eodem libro III. de Turno Herdonio & Latinis, idem libro IV. (c. 46.) *Ammianus* libro XXVI. *Persarum rex manus Armeniis injectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, sed injuste; causando quod post Joviani excessum, cum quo fedus firmaverat & pacem, nihil obstare debeat, quo minus ea recuperaret quæ ante ad majores suos pertinuisse monstrabat.* (Cap. 4.) Similia de Justiniani pactis cum Saracenis vide apud *Menandrum Protectorem.* (Cap. 12.) Adde quæ Helvetii causantur post mortem Henrici III. apud *Thuanum* libro XCVII, in anno CIↃ IↃ LXXXIX. Vide & insignem locum apud *Camdenum* in anno CIↃ IↃ LXXII. ubi de federe antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII.

55 *In utrumque*] Ut & personale & reale interpretari possis.

56 Ἐπιμαχίαι] 2, 11. 6.

57 *Præsumitur ratio habita*] Bene existimasse utrumque contrahentium de altero, & credidisse inter se, neutrum temere aut injuste agere.

58 *Societates morte finiri*] §. 5. Instit. *de Societ.*

(pp) Quum distinctio illa sit incerta & lubrica admodum, tutius est statuere, in dubio Fœdera cum Rege inita censenda esse realia, quoniam in dubio Rex intelligitur egisse tamquam Caput Civitatis, & ejus utilitatis caussâ. Vide Celeberrimi THOMASII *Jurisprudentiam Divinam*, Lib. III. Cap. 25. num. 10. *J. B.*

Sabini a federe discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari a nobis recte non potest, cum non exstent federum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum [a] controversia, an civitates, quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventione 59 fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bodini [b] argumentatio, federa ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. (qq) Potest quippe juramenti obligatio 60 personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem.

a Lib. I. c. 7.

b Lib. V, c. ult.

5. Neque enim verum est quod sumit, federa jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciæ, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulis. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quasi non teneretur religione populus. Sequitur [c] Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet sæculum neg'igentia Deûm venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant; sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

c Lib. III. c. 20.

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamsi Rex idem aut successor regno a subditis sit pulsus. Jus enim regni penes ipsum manet, utcunque possessionem amiserit: quò pertinet Lucani illud de Senatu Romano (*Lib.* v. *vers.* 29.)

non unquam perdidit ordo
Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra, si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia u hi

GRONOVII.

59 *Fidem elegissent*] Respectum habuerint præcise ad Medorum gentem & bonos mores. Verbum juris l. 57. D. *mandati.* l. 3. D. *de probat.*

60 *Personam tantum obstringere*, & *ipsa promissio*] Ergo concedit jurisjurandi vim personam non exire? & si successor nolit stare jurato a decessore, tantummodo eum promissum non servare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit personam, non obligat successorem. Nam in actibus regiis princeps & successor una sunt persona: uterque repræsentat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit personam, quoties quis pro se tantum & suo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars est successor.

(qq) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. cum nostris Notis, alterius Editionis. *J. B.*

GRO-

u hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat a T. Quintius: *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in federibus regis, successoris, & similes, jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa.

a *Livius lib.* XXXIV. c. 32.

XIX. Tractaverat b olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei, qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul 61 pervenerint, an neutri. Et sane x vox primi ambigua est, nam aut eum significat 62 qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, (rr) verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius y Scipio, Cæsar, Julianus his, qui pariter muros ascenderant, solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

b Apud *Plutarch. De Stoic. repugn.* p. 1045. D.

XX. 1. Est & aliud interpretandi genus, c ex conjecturis, extra

c *Everh. in loco a ratione legis ad restrictionem. & in loco a ratione legis ad extensionem.*

GROTII.

u *Hi possessionem habent, jus non habent*] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui *Procopio* purpuræ invasori auxilia se misisse dicebat. excusationem vanissimam dicit *Ammianus* libro XXVII. (*c.* 5.) Apud Græcos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine. ita enim Gotthos vocabant. Sic Justinianus negabat fedus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelimerem bello impeteret, qui justo regi Ilderichо cum regno libertatem eripuerat. [Apud PROCOPIUM, *Vandalic.* 1. 9.] Vide *Cardinalem Tuschum* pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. *Cacheranum* decis. LXXIX. num. 35.

x *Vox primi ambigua est*] Vide *Albericum de Rosato* de statutis qu. 106. & 107.

y *Scipio*] Capta Carthagine nova in Hispania. [Refert id *Livius*, XXVI, 48. Adde *Excerpta* ex *Dione Cassio*, pag. 602. inter *Exc. Valesf.* J. B.]

GRONOVII.

61 *Pervenerint, an neutri*] Cujus controversiæ tollendæ causa veteres solebant interdum *hieran* facere, ut loquitur *Seneca* ep. 83. hoc est, coronam, quam uterque meruisse videbatur, alicui Deo sacrare & in templo suspendere. *Ovid.* 13, Met. 381.

62 *Qui omnes, aut quem nemo*] Priori modo unus tantum primus est, posteriori plures esse possunt.

(rr) Heic potius mihi videtur distinguendum, an actus, cujus præstationi praemium promissum est, possit *iterari, aut non. Si prius*, jubendi sunt illi, qui praemium ambiunt, iterum e. g. cursum instituere. Si posterius, vel ipsum *praemium* sine incommodo aut onere nimio multiplicari potest, vel *non potest. Si potest*, utrique solidum praemium dandum, quum uterque meritus sit. *Sin minus*, praemium vel *dividi* potest, & tunc inter illos æquis partibus dividendum; vel *in commune possideri*, & ita possidebitur; vel neutrum fieri potest, & tunc vel ex *sorte*, vel ex *pacto*, res uni adjudicanda. Quæ omnia fusius deduximus & probavimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

extra significationem verborum, eorum scilicet, quibus promissio continetur: idque duplex, 63 vel extendens vel 64 coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus, ut effectus non sequatur, satis est unam deesse causarum, ut nascatur, omnes convenire oportet; 65 ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hic difficilius quam in casu, de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam, admittunt. Nam hic 66 extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia, ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet, 67 ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa.

2. Ut ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem, sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo 68 consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet a rhetoribus in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, cujus speciem unam ponunt, quoties semper eandem sententiam dicimus: sed & alter locus 69 *κατὰ συλλογισμὸν*, *per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi 70 ex scripto ducimus quod scriptum non est, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a jurisconsultis traduntur z de his, 71 quæ in fraudem fiunt.

3. Exem-

GRONOVII.

63 *Vel extendens*] Ut plus accipiatur, quam verbis expressum sit.

64 *Coarctans*] Ut minus.

65 *Ita & in obligatione*] Ut obligatio latius pateat, omnia adesse oportet: ut angustior, sufficit minimum abesse.

66 *Extra verba promittentia*] De eo negotio, quod in formula pacti expressum non est, sed eodem trahere volumus.

67 *Ut voluntas tamen*] i. Num. 7.

68 *Considerataм in sua generalitate*] Ut etiam complectatur casus non expressos.

69 Κατὰ συλλογισμὸν] *Quinctil.* instit. 7, 8.

70 *Ex scripto ducimus*] Colligimus, elicimus.

71 *Quæ in fraudem*] Cum salvis verbis legis aut pacti sententia eluditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diserte autem fieri non vetuit, id fit.

GROTII.

z *De his, quæ in fraudem fiunt*] Bene *Seneca* excerptis controversiarum VI, 3. *Circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum est: quod latet, insidiosum.* *Quintilianus* controversia (immo *Declamat.*) CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem* (nempe de circumscriptione) *nisi cum rectum jus nequitia exclusum est.* Exemplum habes apud *Plinium* historiæ naturalis libro XVIII: *Quippe etiam lege Stolonis Licinii inclusa*

3. Exemplum sit a in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet prohibendi muros unicam fuisse causam ne muniretur is locus. Vulgo solet exemplum adferri de conditione, si posthumus sit mortuus, ab eo scripta 72 qui posthumum omnino exspectabat, ut 73 sententia dispositionis producatur ad eum casum, 74 si is posthumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non exstituræ prolis: quod ipsum non apud jurisconsultos tantum, sed & b apud *a* Ciceronem, & Valerium (ss) Maximum invenire est.

a Lib. I. c. 39. & II. c. 32. *de Orat. Bruto*: c. 52, 53.

4. Cicero causam hanc adfert oratione *b* pro Cæcina: *Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. Quæ res igitur valuit? voluntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non 75 quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse, ubi perspicitur c una atque eadem causa æqui-

b Cap. 20.

cluso modo IↃ *jugerum*, & *ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret.* (Cap. 3.) Est eadem historia apud *Valerium Maximum* VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud *Tacitum* annalium XV. (Cap. 19.) de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni, quæ est in jure Græco-Romano.

a *In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus*] *Fuscus Arellius* in controversia, quæ est apud *Senecam* decima libro II. *Hunc enim animum fuisse sine dubio jurantium, ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.*

b *Apud Ciceronem*] Etiam de inventione II. (c. 42.)

c *Una atque eadem causa æquitatis*] Sic in sponsam alterius adulterium committi probat *Philo* de specialibus legibus, addita causa: αἱ γὰρ ὁμολογίαι τοῖς γάμοις ἰσοδυναμοῦσι (Pag. 788. A.) *Idem valent sponsalia quod nuptiæ.* Sic in lege per Mosem data sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta: sub nomine putei fossa quævis, *Exodi* XXI, 28. & 35. *Chassanæus* Catalogo Gloriæ mundi V. parte, consid. 49.

GRONOVII.

72 *Qui posthumum*] Qui certum habebat se uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

73 *Sententia dispositionis*] Testamenti aut cujuscumque ultimæ voluntatis.

74 *Si is posthumus natus non esset*] Si abortum passa sit, aut ante partum cum fœtu obierit uxor vidua.

75 *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguam, obscuram redderent. [Minimè: sed quæ efficerent quominus voluntas effectum haberet. *J. B.*]

(ss) Nihil hac de re exstat apud *Valerium Maximum*, nec in Capite *De ratis Testamentis & insperatis*, ubi locus esset aptus, nec alibi, quod sciam. Sed in Cap. præced. *Lib.* VII. *Cap.* 7. n. I. exemplum legitur, quod ad hanc regulam potest referri, quamquam contrario modo: nimirum Patris, qui, quum Filium suum in bello occubuisse falso crederet, alios instituerat heredes. Hoc, ut videtur, ansam dedit errori Auctoris nostri, memoriæ vitio duo diversa confundentis. *J. B.*

æquitatis, id eſt, rationis quæ ſola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adverſus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. [a] *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ ſi* 76 *alio conſilio, eodem periculo facta ſit, eodem jure eſſe voluerunt.* In declamatione patris [b] Quintiliani exemplum hoc eſt: *Cædes videtur ſignificare ſanguinem & ferrum. ſi quis alio genere homo fuerit occiſus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones*, (tt) *aut in aquas præcipitatus, ſi in aliquam* 77 *immenſam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percuſſus ſit.* Similis eſt argumentatio Iſæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod teſtamentum Attica lege vetitum eſſet fieri filia invita, infert, 78 ne adoptionem (uu) quidem ea invita permitti.

a Cap. 22.
b Decl. 350.

XXI. Atque hinc ſolvenda eſt celebris illa quæſtio, quæ & apud [c] Gellium eſt de mandato, an impleri poſſit non per idem, ſed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præſcripſerat. (xx) Id enim ita demum licet, ſi conſtet quod præſcriptum erat, non præſcriptum fuiſſe 79 ſub ſpeciali ſua forma, [d] ſed ſub conſideratione generaliore, quæ aliter quo-

c Lib. 1. c. 13.

GRONOVII.

76 *Alio conſilio, eodem periculo*] Alia via & modo, eodem juſto metu.

77 *In immenſam altitudinem*] De tecto excelſo vel turri in humile ſolum, de jugo aut cacumine montis ſaxei in vallem, de plano in profundam foveam.

78 *Ne adoptionem*] Quia una utriusque ratio eſt, ne a filia invita hereditas abeat.

79 *Sub ſpeciali ſua forma*] Non ut juſſum facias modo, ſed juſſam rem definitam facias, quo alia eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, ſi ſic feciſſes, ut ille juſſerat.

(tt) Editio *Obrechti* habet: *Si occiderit in latrinas aut* &c. quod omnino rectius eſt. *J. B.*

(uu) Locus eſt *pag.* 400. *Edit. Wech.* ſed ubi hoc tantum dicitur, Patrem qui ſolas filias, ex juſto matrimonio natas, relinquit, neminem poſſe adoptare, heredemque ſcribere, niſi cui prius filiam in matrimonium collocaverit, juxta Legem *Athenis* conſtitutam. Deceptus eſt Auctor ab Interprete Latino infeliciſſimo, qui ἐπὶ ταύταις vertit, *in illarum* [filiarum] *arbitrio:* & ἄνευ τ͂ θυγατέρων, *inſciis filiabus, non conſultis:* quum hæc ſignificent, non ſine illis uxoribus ductis ab eo, qui teſtamento heres inſtituitur. Adde Viri Eruditiſſimi *Jac. Perizonii* Diſſert. Triad. *Diſſ.* II. pag. 60, & *ſeqq.* ubi recte locum exponit; ut dudum poſt hæc ſcripta animadverti. *J. B.*

(xx) Confer PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 4. §. 5. *J. B.*

GROTII.

d *Sed ſub conſideratione generaliore*] *Quintilianus* controverſ. [Immo *Declam.*] CCLVII. *Servi quædam liberius ex bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio emta mancipia, non paruiſſe.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte,

quoque obtineri possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, *a* a Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, 80 dissolvi imperantis officium, siquis ad id, quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

a L. ult. D. Mandati.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut 81 ex defectu petitur originario voluntatis, aut 82 ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis e quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod 83 contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, 84 non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est 85 obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur 86 non semper eadem sententia.

XXV. 1. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendi sæpe

parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint; & in iis quæ Johannes Justinianeorum ducum unus fecit contra Belisarii verba, Gothicorum II, & IV. [Scilicet apud PROCOP. L. II. c. 10. & *Hist. Misc.* c. 23.]

e *Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem*] Exemplum in l. *Adigere* 6. §. *quamvis.* 2. D. *de jure patronatus.*

GRONOVII.

80 *Dissolvi imperantis officium*] Auctoritatem imperii subverti.

81 *Ex defectu originario*] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem paciscentis non fuisse.

82 *Ex casus emergentis*] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit. [Non hic est sensus Auctoris: sed casum, de quo agitur, talem esse, ut in mentem non venerit loquenti, nec venire potuisse præsumatur; quum in priori specie, ubi est *defectus originarius voluntatis*, casus excipiendus censeatur ab initio obversatus esse animo loquentis, & jam tum adeo ab illo exceptus. *J. B.*]

83 *Contentum in promissione*] Res promissa.

84 *Non consideratur nude*] Non promissa est omni modo, sed ob impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud *Sueton.* colligitur Tiberium necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto, quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto.* c. 25.

85 *Obversari animo*] Atque ita qui sensus extra materiam est, animo ejus obversatus non videtur.

86 *Non semper eadem*] Iisdem verbis de negotiis diversis.

sæpe quasdam res 87 non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquò ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatum est.

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se 88 habeant tacitam conditionem, si res maneant quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum præsentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim *a* in historiis legimus 89 legatos a suscepto itinere domum rediisse deserta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut causa cessaret.

a Pascal. legato. c. 57.

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriæ artis magistris referri ad eum, quem dixi locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur 90 ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, sive εὐγνωμοσύνην, id est, *æquiprudentiam*, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id est, *æquitatem*, quam sapienter definit, 91 correctionem ejus f in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret: non tamen 92 temere; id enim esset 93 dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indiciis.

2. Cer-

GROTII.

f *In quo lex deficit ob universalitatem*] *Seneca* IV, controversia 27. *In lege, inquis, nihil excipitur, sed multa quamvis non excipiantur intelliguntur: & scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa. quædam vero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent.*

GRONOVII.

87 *Non secundum existentiam*] Non quæ jam nunc sint & respiciantur, sed ex quibus existere possit quod respicitur.

88 *Habeant tacitam conditionem*] Intelligantur non aliter impleri debere, quam si &c.

89 *Legatos a suscepto*] Ut Titus a patre missus ad gratulandum Galbæ, qui occisus interim erat, Othone successore. *Tacit.* 2, hist. 1.

90 *Ex naturali ratione*] Quod homo sanus & suæ spontis id ita esse vel eo casu voluisse non potuit.

91 *Correctionem*] Exceptionem a lege, quod cum possit aliquo modo sub eam trahi, revera tamen definitum non est, quia universalia tantum, non etiam singularia persequitur.

92 *Temere*] Ex nulla vel levi ratione.

93 *Dominum se facere*] Pro arbitrio mutare atque interpolare, quod non est nostri, sed alieni arbitrii.

GRO-

2. Certissimum indicium est, 94 si quo casu sequi verba illicitum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, 95 cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus *a* pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promisit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res deposita ei, qui deposuit: 96 si dominus eam repetat. *Probo*, inquit *b* Tryphoninus, *hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Ratio est, quia, 97 ut alibi notavimus, introducti semel dominii ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

a Decl. 315.

b L. bona fides. 32. *D. depositi.*

XXVII. 1. Secundum erit indicium, *c* si 98 verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: 99 sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur, cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium federato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. *d* Et g concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur 1 de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest.

c Molin. disp. 294. *Sylv. verb. commodatum. n.* 4. *Less. l.* 11. *c.* 27. *dub.* 5.

d Ang. ad l. 7. *ad l. Rhod. Vasq. contr. Ill. c.* 31.

2. Ex quibus apparet nimis laxe dictum a Cicerone, *e* non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei, cui promissa est, 2 judicare promissor non debet,

e De Offic. 1. 10.

GROTII.

g *Concessio immunitatis*] Vide *Rosenthalium* de Feudis cap. v. concl. LXXXVI. num. 2. *Heig.* Illustrium XVIII, num. 16. parte I. *Cothmannum* consf. XI, 32. *Clarum* §. feudum. XXIX, 2. *Andream Knich* de Vestitis Pactis, parte II, c. 5. num. 20. *Henricum Bocer* de Collectis cap. IV, 12.

GRONOVII.

94 *Si quo casu sequi*] Talis sit casus, ut adhærendo verbis fiat res vetita.

95 *Cum obligationis*] Cum ad ea nemo possit obligari.

96 *Si dominus*] Is, ad quem jure pertinet, quamvis eam, qui deposuit, aliquamdiu possederit.

97 *Ut alibi notavimus*] 2, 10. 1.

98 *Verba sequi*] Proprietati verborum in interpretando inhærere.

99 *Sive absolute*] Vel cuivis homini pro captu nostræ fragilitatis, vel ei, qui promisit.

1 *De quotidianis & anniversariis*] Perpetuis & solennibus.

2 *Judicare promissor*] Neque hoc dicit *Cicero:* intelligit enim, quæ revera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

GRO-

debet, nisi forte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est 3 quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit, h quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot promisit, non tenebitur, si eum 4 morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis

a Cap. 10. a primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum 5 in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.*

3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est,

b De Benef. l. IV, c. 35. i quod apud b Senecam legimus: 6 *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si 7 cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum, alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi 8 advocationem: postea apparuit per illam causam 9 præjudicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse*

GROTII.

h *Quod pro natura actus credi debeat exceptum*] Vide *Carolum Molinæum* ad consuetudines Parisienses tit. I. §. 2. gl. IV. n. 3. *Ferd. Vasquium* de successionum creatione libro II, §. XVIII. num. 80. *Antonium Fabrum* rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. *Zasium* in l. stipulatio hoc modo. 61. num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum. 25. *de jurejurando* & *Alciatum* ad c. *cum contingat*, eodem titulo.

i *Quod apud Senecam legimus*] Ejusdem hæc sunt, capite XXXIX, lib. IV. de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit, non quidem si nives cadent. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitavero. Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam, tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Effice ut idem status sit cum exigitur, qui fuit, cum promitterem. destituere levitas non erit, si aliquid intervenit novi. quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit, mutatum esse consilium? eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat.* Usi sæpe hoc effugio Angli. Vide *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCV. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anseaticis.

GRONOVII.

3 *Quodlibet nocumentum*] Qualecumque damnum, quod inde sentiat promissor.

4 *Morbus sonticus*] Gravis, quo vita periclitatur.

5 *In rem præsentem*] In foro & judicio præsto fore.

6 *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefellisse & levitatis infamiam subiisse.

7 *Cum omnia eadem*] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

8 *Advocationem*] Me alicui advocatum fore.

9 *Præjudicium*] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat deterior.

GRO-

esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant 10 casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba 11 alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant τὴν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti 12 cum ex casu fit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus k Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. l Ut quod permittit 13 cedat ei quod jubet: (yy) quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait 14 Scriptor ad a Herennium, plus valet 15 sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio 16 vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis

a Lib. II. c. 10.

GROTII.

k *Cicero posuit*] De Inventione secundo, (*Cap.* 49.) & ibi *Marius Victorinus.*

l *Ut quod permittit, cedat ei quod jubet*] *Quintilianus* declamatione CCC. LXXIV. *Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit. Donatus* Phormione actu 1. scen. 2. (*vers.* 76.) *Bene jubet: minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit, quàm illa quæ aliquid jubet.* Vide *Ciceronem* Verrina II. (*Cap.* 51.) & quæ habet *Connanus* libro 1, c. 9.

GRONOVII.

10 *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

11 *Alio loco posita*] Non conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

12 *Cum ex casu fit collisio*] Casu colliduntur & eventu, *Quintil.* 7, 7.

13 *Cedat ei*] Minus obligans urgensque credatur, quàm, &c.

14 *Scriptor ad Herennium libro II.*] cap. 10.

15 *Sanctio permissione*] Quod imperatur, necessarium; quod permittitur, voluntarium est. *Cic.* 2, de Invent. 49.

16 *Vetans obligat ad quodvis*] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, sed quovis fieri potest.

(yy) Modo scilicet Permissio sit generalis, jussum autem particulare: alias id quod jubetur universaliter cedit Permissioni particulari; ut ad PUFENDORFIUM observatum est. *J. B.*

GRO-

gis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus: & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet, ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur, ei, quæ minorem, præferatur. Tum vero, ut superet quod causas habet aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut (zz) quod postremo dictum est vincat.

2. Illud ex superioribus hic repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, m præferendum erit (aa) cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam a id Murena causabatur adversus ea, quæ inter Syllam & Mithridatem convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, n credendum, scripturam adhiberi, ut 17 monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in judiciis cum Nabide: b *Ex qua die descriptæ conditiones editæ Nabidi forent.*

a *Appian. Mithr.* pag. 214. *Ed. H. Steph.*

b *Livius lib.* XXXIV. c. 35.

XXXI. Il-

GROTII.

m *Præferendum erit cui adest jurisjurandi religio*; Acontius apud *Ovidium*:

Promisit pater hanc: hæc & juravit amanti:
Ille homines, hæc est testificata Deam.
Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:
Num dubitas, hic sit major, an ille metus?

(Epist. Heroid. xx, 159. & *seqq.*)

n *Credendum scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem*] L. in re. 4. & l. si res gesta. 5. D. *de fide instrumentorum.* l. pactum quod bona fide, 17. C. de pactis. sic legem *contractus* quæ est 17. C. *de fide instrumentorum*, interpretantur *Bartolus* & *Johannes Faber*, *Salicetus*, quorum sententia in judiciis contra *Baldum* & *Castrensem* prævaluit. *Mynsingerus* decade x, conf. XCI. *Neostadius* de pactis antenuptialibus, observatione XVIII. quare non satis probabile est, quod *Ligniacus* adfert de instrumento a rege subscripto, sed nondum addito sigillo & secretarii manu, libro II. rerum Italicarum *Guicciardini.*

GRONOVII.

17 *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi possit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

(zz) Regula illa heic non benè aptatur. Illa enim valet, ubi omnimoda & perpetua est repugnantia inter utramque partem scripti: quum heic agatur de collisione in certis tantum casibus. Plura dicemus in Notis nostris Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

(aa) Hoc nititur falsa hypothesi, de quâ suo loco monuimus. *J. B.*

GRO-

XXXI. Illud vero non admittam quod [a] quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile in his, quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse. quod temere præsumendum non est.

[a] Alc. v, cons. 17.

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus [b] in Symposiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum 18 accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si 19 per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum est; nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

[b] ix. Symp. 13.

GRONOVII.

18 *Accipiens hic sit*] Qui enim offert, facit optionem vel electionem ejus, utrum duorum aut quid e pluribus velit.

19 *Per affirmationem*] Si accipiens non totum dicat, quod vult, sed tantum, accipio, vel, maxime, vel, ita fit.

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

I. *Culpam obligare ad restitutionem damni.*
II. *Damnum intelligi quod pugnat cum jure stricte dicto.*
III. *Accurate distinguendam aptitudinem a jure stricte dicto, ubi concurrunt:*
IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
V. *Ad lucrum cessans quomodo?*
VI. *Damnum dare facientes primario:*
VII. *Et secundario:*
VIII. *Item non facientes quod debent: primario,*
IX. *Et secundario:*
X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
XI. *Quo ordine teneantur.*
XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum consequens.*
XIII. *Exemplum in homicida:*
XIV. *In eo qui alteri vim intulit:*
XV. *In adultero & stupratore:*
XVI. *In fure, raptore, & aliis:*
XVII. *In eo qui causam promissioni dedit per dolum aut metum injustum.*
XVIII. *Quid si metu justo naturaliter?*
XIX. *Quid de metu quem jus gen-*

gentium pro justo habet?
XX. *Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi quæstio de prædis in mari actis in socios contra imperium publicum.*
XXI. *Naturaliter ex animalis sui aut navis suæ facto sine culpa neminem teneri.*
XXII. *Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparetur.*

I. Supra diximus ejus, quod nobis debetur, fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo, quod aut 2 homines communiter, aut pro ratione certæ 3 qualitatis facere debent. a Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, (aa) nempe ut id resarciatur.

II. 1. b Damnum 4 forte a demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive 5 illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, 6 non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, 7 actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, 8 superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet 9 exactam

GROTII.

a *Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur*] Ἀμελὴς δίκη Græcis. [Apud HESYCHIUM, qui exponit, ζημίας δίκην. *J. B.*] Vide in decretalibus titulum *de injuria & damno dato*, & Digestis *ad l. Aquiliam* & vicinas rubricas.

b *Damnum forte a demendo dictum*] Ita *Varro* libro IV. *Damnum a demtione, cum minus re factum quam quanti constat.* (Pag. 41. Ed H. Steph.) Alii magis probant derivari a græco δαπάνη, ut sit *dapnum*, deinde *damnum*, ut ὕπνος, *sopnus*, *somnus*. Nec absurde deducas a græco δάμνω, quod est βιάζω, aut ex ζημία, *damia*, *damnum*, ut *regia*, *regnum*.

GRONOVII.

1 *Supra diximus*] 2, 1. 2.

2 *Homines communiter*] Vulgo omnes.

3 *Qualitatis*] Personæ, quam gerunt.

4 *Forte a demendo*] *Scaliger* a δαπάνη. A demtione *Varro* l. 4. de L. L. & *Isidorus* 5. Orig. 27. Quid si a δαμάζω, δάμνημι.

5 *Illud suum*] 1, 1. 5.

6 *Non quidem ad perdendum*] Ut eam ipse sibi auferre possit. 2, 15. 16.

7 *Actiones propriæ*] Quas jure suo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

8 *Superior tractatio*] 2, 6. 1.

(aa) Confer, in toto isto capite, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent* Lib. III. Cap. I. *J. B.*

GRO-

9 exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, respublica a magistratu, nec respublica tantum, sed & 10 cives singuli, quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & 11 ab assignatrice justitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est ad quod aptus est: πλεονεκτεῖ οὐδὲν, ait *a* Aristoteles, ὁ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν· *Contra proprie dictam justitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit, præ tenacitate.* Cicero pro Cn. *b* Plancio: *Est hæc conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrahere quod velit cuique.* & tamen mox subdit, accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi sumta in laxiore significatu.

a Nic. V. c. 4.
b Cap. 4.

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quæ diversi generis sunt. *c* Nam cui 12 magistratus collatio mandata est, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium. quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille 13 resarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etsi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen 14 verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. *d* Simile erit in eo, cui ne quid legaret testator, vi vel dolo fuit impeditus. nam 15 capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

c Thom. & *Cajet.* 2, 2. *q.* 62. *art.* 2. *Soto, lib.* IV, *q.* 6. *Lessius, lib.* II. *c.* 12. *dub.* 18. & *Covar. ad c. peccatum. p.* 2. §. 7.
d Soto, lib. IV, *q.* 7. *Less. lib.* II. *c.* 12. *dub.* 16. *n.* 3.

IV. Mi-

GRONOVII.

9 *Exactam quandam*] Non tantum ut dolum aut culpam caveat. l. 23. *D. de R. Juris.*

10 *Cives singuli*] Hinc Tiberius, bonum & salutarem principem servire debere & universis civibus sæpe, & plerumque singulis. *Sueton.* c. 29.

11 *Ab assignatrice*] 1, 1. 7. & 8.

12 *Magistratus collatio*] Jus eligendi & ordinandi præfuturos oppido, pago, provinciæ, ærario, aut cuicumque parti publicæ administrationis.

13 *Resarcire tenebitur*] *Novell.* 128. cap. 16. quæ *Juliano Antecess.* 124. capit. 556. p. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquod per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc resarcire cogantur.* Ita leg. nam & præcessit: *quod reliquatus fuerit pater* (is ipse quem & administratorem appellat) *civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

14 *Verum jus petendi*] Ambiendi cum ὁμοτίμοις sive similibus jure civibus; inde actio apud *Quintilianum* decl. 252. *Parasitus raptor candidatæ.*

15 *Capacitas legati*] Posse ex testamento aliquid capere.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus 16 qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt, sive non, si tamen ipse eos percepturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & 17 spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut 18 illud ipsum, *a* sed 19 secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

a L. in quantitates, 73. §. magno 1. D. ad legem Falcid.

VI. Tenentur autem, *b* præter ipsum qui per se & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo. (bb) Faciendo alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui 20 consensum requisitum adhibet, qui adjuvat, 21 qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

b Thom. 2, 2. 62. art. 4. Soto, lib. IV. q. 6. art. 5.

VII. Secundario, qui consilium dat, c laudat, assentatur. *Quid enim interest* d *inter suasorem facti & probatorem?* ait Cicero *e* Philippica secunda.

e Cap. 12.

VIII. Non faciendo item primario aut secundario; primario, qui cum 22 ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, e aut

GROTII.

c *Laudat*] Totilas in oratione ad Gotthos, apud *Procopium* Gotthicorum III. ὁ γὰρ ἐπαινέσας τὸν δεδρακότα, οὐδέν τι ἧσσον τὸν πεπραγμένων αὐτουργὸς γίνεται· *Nam qui facientem aliquid laudat, & ipse rei factæ auctor habendus est.* (Cap. 25.) *Ulpianus* in L. 1. c. de servo corrupro: *Et si erat servus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic vero laudator ejus propositi fuerit, tenetur. non enim oportet laudando augeri malum.*

d *Inter suasorem facti & probatorem*] Applicat hoc dictum Probo præfecto *Ammianus* libro XXVII. (*Cap. 11.*) *Lege Langobardica* lib. 1, tit. IV. etiam consulens ad compositionem vocatur. Vide *Rom.* 1. in fine, & ibi veteres scriptores.

GRONOVII.

16 *Qui proprie rei fructus*] Non debentur singulari curæ industriæque possessoris, qualis a domino expectari nequeat.

17 *Spes lucri*] Quo verisimiliter fuissem potitus, nisi rem meam alter possedisset, aut ea me frui prohibuisset.

18 *Illud ipsum*] Non quanti lucrum solidum foret, id si percepissem; sed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior a sperato eventu abfui; prout plus aut minus periculi restabat ad eventum consequendum, si non intercepta spes fuisset ab eo qui damnum dedit.

19 *Secundum propinquitatem*] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

20 *Consensum requisitum*] Qui, cum sine consensu ac nutu ejus damnum mihi dare non posset adversarius, petenti ut liceret, indulsit.

21 *Qui receptum*] L. 1. §. 2. D. *de receptat.*

22 *Ex jure proprio*] Ratione personæ, muneris, potestatis.

(bb) Vide quæ fusè notavimus ad Libellum PUFENDORFII, *De Offic. Hom. & Civ.* Lib. I. Cap. 1. §. 27. tertiæ & quartæ Edd. ubi de concursu ad facinus alienum accuratiùs, quàm uterque Auctorum nostrorum, egimus. *J. B.*

GRO-

e aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrastæ Levit. xx, 5. סעיד obfirmator dicitur.

IX. Secundario, a qui aut non dissuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege sive ex qualitate exoritur. Nam si debeat [23] ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus. *a Less. lib. 11, c. 13. dub. 10.*

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, b si vere causa fuerint damni, id est, momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit [24] in agentibus vel negligentibus [25] secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis [26] primarii, ut etiam [27] sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi [28] non tenebuntur. c Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope aut consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent, tenerentur. *b Th. 2,2. 62. art. 6. Soto, lib. IV. q. 7. art. 3.* *c Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.*

XI. Tenentur autem d primo loco ii, [29] qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & post eum cæteri, [30] in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, f si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit. *d Less. lib. 11, cap. 13. dub. 5. ib. dub. 4.*

XII. Qui vero de actu tenetur, g simul tenetur de his quæ illum

GROTII.

e *Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit*] *Nicetas Choniates* Michaële Comneno: ὁ ἐμπρησμὸς, οὐ μόνον τοῦ ἀνάψαντος, ἀλλὰ καὶ τοῦ κατασβέσαι δυναμένου, δρᾶσαι δέ τι τοιοῦτον ὅλως μὴ βουληθέντος· *Incendium non ei tantum imputatur qui facem intulit, sed & ei, qui prohibere eum posset, omnino noluit.* (Lib. I. c. 3.)

f *Si totus actus ab ipsis, quanquam non solis, processit*] *Lex Langobardica* lib. I, tit. IX, 5.

g *Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta*] Vide *Thomam* prima secundæ quæst. xx. art. 5. & l. si servus servum. 27. §. si quis insulam 8. D. *ad l. Aquiliam.*

GRONOVII.

23 *Ex caritatis norma*] Ut vir bonus aut homo Christianus.

24 *In agentibus vel negligentibus*] Qui damnum dant faciendo vel omittendo.

25 *Secundarii*] Num. 7. 8.

26 *Primarii*] Num. 6. & 8.

27 *Sine eorum actu vel neglectu*] Etsi nihil illi faciendo vel omittendo peccaverint.

28 *Non tenebuntur. Quod tamen*] Sed ita, si conscii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

29 *Qui imperio aut*] Qui primario aut secundario in causa fuerunt.

30 *In solidum*] Ad omne damnum farciendum.

a Excerpt. Contr. v, 5. *b Strabo* XII. pag. 539.

illum ex actus vi sunt consecuta. h In Senecæ controversia *a* quadam hoc tractatur in specie platani incensæ, ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam: *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es.* 31 *ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur.* Ariarathes *b* Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

c Less. lib. II, *c.* 9. *dub.* 19. *d Diod. l.* IV. *c.* 31. *e Cap.* 2. *f Less. dub.* 21. *Navarr. cap.* 15. *num.* 22.

XIII. Exemplo hæc sint. *c* Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum 32 illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicuti *d* Hercules legitur Iphiti a se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesius ad quintum *e* Nicomachiorum Aristotelis: ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον, τρόπον τινὰ ἐκεῖνος δέδεκται· *Sed & qui occisus est, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injusto, id est, qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. *f* Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut 33 qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit. secus in servo, qui vendi potuit.

g L. ult. D. De his qui effud. vel dej.

XIV. i Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, 34 minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, *g* ita & hic cicatricis in libero homine

GROTII.

h *In Senecæ controversia*] Excerptis v, 5.

i *Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari*] Idem apud Hebræos servatum, *Baba Kama* cap. VIII. §. 1. & apud Anglos & Danos, quorum fedus vide apud doctissimum *Pontanum* dissertatione de mari. [*Discuss. Historic.* &c. Lib. II. Cap. 21. ubi tamen nil legitur, quod ad rem faciat. Est tantum aliquid de mulctâ ab homicida heredibus occisi pendenda, *pag.* 143. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ex toto enim noluisse*] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se inscio atque imprudente datum esse.

32 *Illa spes alimentorum*] Prout magis aut minus destituti sunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiusque, qui occisus est, eos fovere potuisset per ætatem.

33 *Qui fugere noluit*] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipse sese defendit.

34 *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam sufficiens operis, eoque mereri mercedes nequit quantas solebat.

35 Com-

homine æstimatio non fit. De 35 conjectione in carcerem idem dicendum.

XV. Sic [a] adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem. [b] Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere 36 quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis usuram impetraverit.

a *Less. lib.* 11, *c.* 10. *dub.* 6.

b *Less. lib.* 11, *c.* 10. *dub.* 2. & 3.

XVI. Fur [c] & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo 37 incremento naturali, & 38 cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem 39 non summam, 40 non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima [d] vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui 41 judicio injusto, 42 accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

c *Ib. c.* 12. *dub.* 17.

d *Less. lib.* 11, *c.* 33. *dub.* 8.

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, 43 tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt [e] qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

Covar. c. peccatum. p. 2. §. 5.

e *Covarr. c. peccat. p.* 2. §. 3.

XVIII. At 44 qui causam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, [f] habet quod sibi imputet: nam 45 involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

f *Less. lib.* 11, *c.* 17. *dub.* 6.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta 46 pro

GRONOVII.

35 *Conjectione in carcerem*] Si quis injuria detinens aliquem in vinculis prohibuit operas præbendo rem facere.

36 *Quanti minoris ipsi*] Quanto ob pudorem amissum nunc longius abest a spe honesti matrimonii.

37 *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per se sine manu & industria hominis erit factura.

38 *Cum sequente damno*] Quanto deterior est cum reddit, quantoque minus utilitatis & commodi præbere potest.

39 *Non summam*] Quanti est, cum plurimi.

40 *Non infimam*] Quanti, cum minimi.

41 *Judicio injusto*] Si judex litem suam fecerit. pr. Inst. *de oblig. ex quasi delict.*

42 *Accusatione injusta*] Ut calumniatores. §. 1. Inst. *de pœna temere litig.* Utrorumque meminit *Horat.* 2, sat. 1. *Cervius iratus leges minitatur & urnam: Grande malum Turius, si quis se judice certet.*

43 *Tenetur eum*] 2, 13. 17.

44 *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

45 *Involuntarium ex voluntario*] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inhibita, sed ipsum cogi voluisse existimatur.

46 pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut 47 talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. *a* Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, *b* inter hostem, 48 quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest, nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod *c* Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

a Bodin. L. v. De Republ. c. 6.
b De Off. III. c. 29.
c Lib. III. c. 13. & seqq.

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab *d* Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum 49 per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod 50 cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea 51 in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, 52 quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse; neque vero vitari

d Plutarch. in Cimon. p. 483. C.

GRONOVII.

46 *Pro justis habeantur quoad effectus*] Quæ bello quamvis injuste illato acquisita sunt, pro jure acquisitis procedant.

47 *Talis belli metus*] Ut quod belli quamvis injuste illati terrore ac formidine expressum est, tamen, si jus armorum habuerit, qui expressit, jure teneat, idque ab eo post intervallum repeti nequeat.

48 *Quicum multa*] Adversus quem quod vi, armis, terrore, dolo bono geritur, jure fieri existimatur.

49 *Per codicillos*] *Acte van Octroi.*

50 *Cautionem non exegissent*] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

51 *In bona raptorum jus reddi*] Querentibus officio judicum permitterent ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire sua damna.

52 *Quod & factum*] 3, 4. 1.

GRO-

vitari posse quo minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum.

2. Neque vero si quid milites, aut terrestres, aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri: quod k Galliæ a & Angliæ testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium, ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed 53 adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a 54 supremi auditorii judicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari, ante duo sæcula, judicatarum.

a Const. Galliæ tom. III. tit. 3. constitutione ann. 1583. c. 44.

XXI. Illud quoque notandum est, 55 ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili esse. (cc) Nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit; quamquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale 56 dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. b In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus 57 vitiositas actus ab effectu discernenda est. Nam illi pœna respondet, huic damni reparatio, quæ fit culpæ confessione, l exhibitione honoris, testimonio innocentiæ, & per ea quæ his similia sunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

b Less. lib. II. c. 11. dub. 19. 25. 27. Soto, lib. IV. q. 6. art. 3.

GROTII.

k *Galliæ*] Vide etiam tomo *constitutionum* III, tit. II. constitutione anni CIↃ IↃ XLIII. cap. 44.

l *Exhibitione honoris, testimonio innocentiæ*] Vide exemplum Viviani, qui accusationis injustæ pœnitentia ductus est, apud *Cassiodorum* IV, 41.

GRONOVII.

53 *Adversus nautas*] Exercitoria & institoria actione. 2, II. 13.

54 *Supremi auditorii judicibus*] *Den Hogen Raadt.*

55 *Ut mancipium aut animal*] Videndi titt. *de noxalibus actionibus*, & *si quadrupes pauperiem fecerit.*

56 *Dividi solet*] Ut dimidium ejus sustineat dominus navis lædentis, dimidium corruptæ.

57 *Vitiositas actus ab effectu*] Ipsa culpa sive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

(cc) Hoc verum quidem est de Animali bruto, quod, utpote Ratione destitutum, damnum propriè dictum dare nequit. At alia est ratio de Mancipio; ut ostendimus in Gallicis nostris Notis ad hunc locum. *J. B.*

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

I. *Obligationes quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.*
II. *Inter quos locum habeat.*
III. *An semper admittenda legatio.*
IV. *Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactionem pœnæ.*
V. *Legationis jure non teneri eum, ad quem legatus missus non est.*
VI. *Hostem ad quem missus est legatus teneri:*
VII. *Nec opponi posse jus talionis.*
VIII. *Jus hoc & ad comites legatorum porrigi: si legati voluerint.*
IX. *Et ad bona mobilia.*
X. *Exempla obligationis, sine cogendi jure.*
XI. *Quanti sit hoc jus legationis.*

I. HActenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligationes quas ipsum per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere (aa) præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, a sanctimoniam legatorum, jus gentium

GROTII.

a *Sanctimoniam legatorum*] Pomponius l. *si quis.* ult. D. de legationibus: *Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum eum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque eum, qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus, quorum erant legati, solitus est respondere.* Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos oratores, comitesve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, *Ulpiano* respondente in l. *lege Julia.* 7. D. *ad legem Juliam de vi publica. Josephus* antiquæ historiæ libro XV. (*Cap.* 8.) multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commune cum angelis Dei nuntiis nomen. *Varro* lib. III. de Lingua Latina: *Sancta sunt corpora legatorum. Cicero* Verrina III. *Legatorum jus divino humanoque vallatum præsidio, cujus tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura, sed & hostium tela incolume versetur.* Scriptor vitæ Epaminondæ: [Immo *Pelopidæ.* CORN. NEPOS, c 5. n. 1.] *Cum legationis jure se tectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum esse consuesset. Diodorus Siculus* in excerptis Peiresianis, *pag.* 349. τὴν ἄδειαν vocat τὴν τῶν πρεσβευτῶν ἀσυλίας· *securitatem a legatorum sanctimonia.* Apud

tium illis debitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, federa sancta gentibus, fedus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio, (*Thebaïd.* II. 486.)

Sanctum populis per sæcula nomen.

Cicero de haruspicum a responsis: *Sic enim sentio, jus legatorum cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse, b sed & a Cap. 16.

pud *Papinium* lib. II. (*Theb.* verf. 373.)

tutique regressus
Legato.

Chrysostomus: καὶ οὐδὲ τὸν κοινὸν νόμον ᾐδέσθησαν, ὅτι ὁ πρεσβεύων οὐδέποτε πάσχει τι κακόν· *ne commune quidem fas hominum reveriti sunt, quod tutos præstat legatos ab omni malo.* Servius ad XI. Æneidos: (*verf.* 101.) *ab omni injuria tectis jure gentium.* Ne omnia loca enorem, adde *Livium* lib. I. de Laurentibus, (cap. 14.) *Dionem Chrysostomum* de lege & consuetudine, *Vellejum Paterculum* initio lib. II. *Menandrum Protectorem*, (Exc. Legat. 19.) Epistolam *Felicis* ad *Zenonem* in appendice *codicis Theodosiani* data a *Sirmundo.* Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. πᾶσι μὲν, ὡς ἐπὶ πλεῖστον εἰπεῖν, νόμος βαρβάροις, τὸ χρῆμα τὸ πρεσβέων σέβειν· *omnibus, ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari.* (Cap. 16.) Idem de barbaris dixit *Scafnaburgensis.* *Aimonius* regi Clodovæo hæc dicta tribuit: *Ad extremum pro divinis simul humanisque legibus, quæ injuriarum immunes sanciunt, debere esse eos qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis sequestra est. Exuit hostem qui legatione fungitur.* Vide & *Radevicum* in appendice. De Polonis vide *Cromerum* libro XX. de Turcis *Leunclavium* libro VIII. & libro XVII. de Mauris *Marianam* libro XII. c. 14. [Apud *Varronem* non exstant verba, quæ tamquam ex illo adfert Auctor, circa initium Notæ istius. Errorem hausit è nota *Dionys. Gothofredi* in *L.* 17. D. *De Legation.* ubi hic pro verbis *Varronis* laudat, quod *Cujacius* dicit *Observ.* XII. 5. post indicatum *Varronis* fragmentum è *Lib.* III. *De Vita populi Rom.* quod servavit NONIUS MARCELLUS, p. 529. *Edit. Mercer.* Apud *Vellejum Paterculum* etiam, Lib. II. Cap. 2. initio, nihil est quòd huc faciat; & Auctor ipse locum illum, juxta verum sensum, supra adtulit, *Cap.* XV. §. 16. *num.* 2. in fine. Locus *Ciceronis* non est ex *Verrin. III.* sed è *Lib. I. in Verr.* c. 33. & prima etiam ejus verba petita sunt ex Orat. *De Haruspic. Respons.* Cap. 16. *J. B.*]

(aa) Jus *Legationum*, in se spectatum, verè oritur à jure Naturali, ut ostendit PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib II. Cap. 3. §. 23. Quæ autem privilegia moribus gentium tantum originem debent, illa nemo tenetur Legatis concedere, nisi velit, & pacto vel expresso, vel tacito, ad illa concedenda sese obstrinxerit. *J. B.*

GROTII.

b *Sed & impium*] Ἔργον ἀσεβὲς, ait *Plutarchus* in vita Æmilii, narrans Gentii factum, (p. 261.) *Josephus* libro XV. historiæ antiquæ: τοῦτο τὸ ὄνομα καὶ πολεμίους πολεμίοις διαλλάττειν δύναται. ποῖον ἂν μεῖζον ἂν γένοιτο ἀσέβημα ἢ πρέσβεις ἀποκτεῖναι, τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου διαλεγομένους; *Hoc nomen & hostes hostibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro æquitate loquentes?* (Cap. V. §. 3. pag. 753. *Edit. Hudson.*)

 c Qui

a Apud Demosth. p. 62. A. & impium omnium confessione, ait Philippus in epistola a ad Athenienses.

II. 1. Sed primum sciendum est, qualecunque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt 1 provinciales, 2 municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed 3 jure civili reguntur. Legatus apud Livium b publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium c alibi senatus Romanus 4 jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero d ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit e Virgilius, ut nemo jurisconsultorum possit clarius:

b Lib. I. c. 32.
c Lib. VI. c. 17.
d Philipp. V, 10.
e Æn. VII, 369.

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
5 *Dissidet, externam reor.*

2. c Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: immo & hi 6 qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi, 7 regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo 8 Persei a se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In

GROTII.

c *Qui ergo impari junguntur fœdere*] *Cromerus* XXX.

GRONOVII.

1 *Provinciales*] A diœcesibus, satrapiis, nomis, ut in Ægypto dicebantur

2 *Municipales*] Ab oppidis.

3 *Jure civili reguntur*] Pro privatis habentur.

4 *Jus legationis externo*] Securitatem inter inimicitias publicas præstari legato alienigenæ nec nostræ ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

5 *Dissidet*] Separata est a nostro regno vel territorio.

6 *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

7 *Regnoque exuti*] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

8 *Persei a se victi caduceatores*] Liv. 44, 45. & 46. Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant. Livius 32, 11. Idem lib. 6. 37, 45. *Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.* [Video tamen, quum postea tres Legati à *Perseo* ad *Paullum Aemilium* mitterentur, cum literis, in quibus *Rex Perseus Consuli Paullo salutem* dicebat, sine responso ac sine literis eam legationem dimissam esse: unde *sensit Perseus, cujus nominis obliviscendum victo esset*: itaque *alteras literas cum privati titulo* misit. Liv. XLV, 4. Unde colligitur, neque tales legatos à *Paullo* tamquam sanctos & inviolabiles haberi debuisse. *J. B.*]

GRO.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, d puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. Ita e 9 Flavianos accusat a Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit, quod desertor & prædo 10 hostium more ageret: quæ verba sunt b Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim c fugitivi in saltu Pyrenæo.

a Hist. III. c. 10.

b An. III. c. 73.

c Cæs. l. III. de bello civ. c. 19.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus, prius f ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii, d ubi Hanno senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: g non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

d Lib. XXI. c. 10.

2. Melesippus Lacedæmoniorum legatus, e auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. Sic h senatus Romanus f negavit se Carthaginiensium legationem

e Thuc. l. II. c. 12.

f Zonar. Tom. 2. (Lib. IX. Cap. 13. Ed. Reg.)

GROTII.

d *Puta cum ita divisus est populus*] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem Johannem, *Marianam* libro XXII, 8. de Flandris *Crantzium* Saxonicis XII, 33.

e *Flavianos accusat Tacitus*] Et Magnentium *Zosimus* libro II. Μαγνέντιος δὲ καθ' ἑαυτὸν ἔστρεφε γνώμην, πότερον χρὴ Φίλιππον ἄπρακτον ἀποπέμπειν, ἢ κατέχειν παρ' ἑαυτῷ τὸ ἐπὶ τοῖς πρέσβεσι πατῶντι θεσμόν. *Magnentius apud animum suum volvebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum.* Is Philippus à Constantio venerat. (*Cap. 47. Ed Cellar.*)

f *Ut admittantur*] *Donatus* ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium est.* (Ad vers. 1.)

g *Non omnes admitti præcipit gentium jus*] Vide *Camdenum* in anno CIↃ IↃ LXXI. quæstionum ibi propositarum quarta.

h *Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia*] De hoc Romanorum more vide *Servium* ad VII. Æneidos, (*vers.* 168.)

GRONOVII.

9 *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimium *Vellejus*, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

10 *Hostium more ageret*] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque imperio bello contendunt.

gationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Persei adversus Romanos bellum molientis *a* legatos non admiserunt Achæi. Sic Totilæ sæpe perfidi legationem rejecit Justinianus, *b* & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gentis sceleratæ, legatos undique pulsos narrat *c* Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, *d* quem a Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet, i ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabsacis *e* Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiæ, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, *f* ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, *g* sed ad Licinium: & Jugurthæ *h* legatis edictum k intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

IV. 1. l De non violandis legatis difficilior est quæstio, & varie a claris hujus sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam a legatorum corporibus arceri: censent enim 11 privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ 12 ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc

a Liv. l. XLI. c. 29.
b Procop. l. III. c. 37. & L. II. c. 19.
c Libro IV. c. 21.
d Diog. Laërt. II. 102.
e II Regum XVIII, 36.
f Livius lib. XXXVII. c. 49.
g Lib. XXXII. c. 36.
h Sallust. Bell. Jug. c. 30.

GROTII.

i *Ubi causa mittendi aut suspecta est*] Sic Andreas Burgus Cæsaris legatus in Hispaniam non admissus: *Mariana* libro XXIX. (*Cap.* 15.) Simile apud *Cromerum* libro XX.

k *Intra decem dies Italia excederent*] Carolus Quintus Imperator legatos Galliæ, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui a comitatu suo abesset triginta milliaria. *Guicciardinus* libro XVIII. (pag. 472. *Ed. Genev.* 1645.) *Bellajus* libro III. (fol. 103. *Edit. Parif.* 1573.)

l *De non violandis legatis*] *Menander Protector* de Justino II. Imperatore: ὁ δὲ παρὰ τὸ κοινὸν τῶν πρεσβευτῶν θεσμὸν, εἶχεν ἐν δεσμοῖς· *Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit.* Vide *Ern. Cothmannum* responso XXXII, num. 29. & sequentibus, volumine V. [Non *Justinus II.* Legatos *Avarum*, sed *Bajanus*, horum Rex, *Justini* legatos in vincula conjecit: *Excerpt. Legat.* Cap. 9. *J. B.*]

GRONOVII.

11 *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

12 *Ex mero jure civili*] Edicto aliquo aut constitutione reipublicæ ad solius illius statum pertinente.

13 Re-

hoc alii ad ea, quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus, ad quem legatus mittitur, fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos 13 reges aut gentes quarum nihil interest: quod 14 prudentiæ esse potest, juris non potest.

2. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale 15 ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securitate quanta potest esse maxima optime promovetur. Spectandum ergo quo usque gentes consenserint: quod ex solis exemplis evinci non potest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Judicia duo habeo maxime illustria, Livii alterum, alterum Sallustii. Livii hoc est de legatis Tarquinii, qui proditionem concitaverant Romæ: [a] *Quanquam visi sunt commisisse, ut hostium loco essent*, 16 *jus tamen gentium valuit.* Videmus hic (bb) etiam ad eos qui hostilia patrant 17 jus gentium extendi. Sallustii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipsos pertinet: sed recte a majori, id est, minus credibili, ad minus, id est, magis credibile, procedet argumentatio. Is ita ait: [b] *Fit reus magis* 18 *ex æquo bonoque, quam ex jure gentium*, (cc) *Bomilcar comes ejus, qui Romam*

a Lib. II. c. 4.

b Bello Jug. c. 39. Ed. Wass.

GRONOVII.

13 *Reges aut gentes*] In delictis legatorum sumendos esse arbitros & sequestros, qui extra causam sint.

14 *Prudentiæ, non juris*] Quod si quis fecerit, prudenter egisse judicabitur; nemini tamen id facere, si recte facere velit, necessum est.

15 *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine vel necessitate.

16 *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parcere ob commune jus legatorum, quam afficere supplicio, quod eo jure indignos ipsi se reddidissent.

17 *Jus gentium extendi ad eos*] Hos quoque jure gentium inviolabiles esse.

18 *Ex æquo bonoque, quam*] Bono magis exemplo, quam concesso jure. *Tacit.* I, annal. 38.

(bb) Immo ex isto loco contrarium inferri potest; ut ostendimus in Notis nostris Gallicis; ubi & quæ ad jus istud Legationis pertinent, accuratiùs exponuntur, ex principiis, non fictitii illius Gentium Juris voluntarii, sed ipsius Juris Naturalis. Ceterum longè fusiùs totum argumentum, etiam in eo quod ad merum usum Gentium refertur, à nobis postea excussum est in Notis Gallicis ad Versionem Libri Ampl. BYNKERSHOECKII *De Foro Legatorum*, cujus secunda Editio prodiit Anno 1730. *J. B.*

(cc) Locus iste malè quoque huc trahitur, ut patet vel ex Interpretibus, qui verum ejus sensum dudum exposuerunt. *J. B.*

19 *Ali-*

mam fide publica venerat. Bonum & æquum, id est, merum naturæ jus patitur pœnas exigi, ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium, quo vetari multa solent quæ jus naturæ permittit.

4. Conjectura quoque hinc stat. Verius enim est privilegia ita intelligenda, ut 19 aliquid tribuant ultra jus commune. Quod si legati ab injusta tantum vi tuti essent, nihil in eo magni esset, (dd) nihil præcipui. Adde quod 20 securitas legatorum utilitati, quæ ex pœna est, præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem: & si nolit, ab ipso exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui satius unum plecti, quam bello multos involvi. atqui si is qui legatum misit factum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur salus legatorum, si actuum suorum rationem 21 alii reddere debeant, quam a quo mittantur. Nam cum plerumque diversa, sæpe & adversa sint consilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est ut non semper aliquid in legatum dici possit, quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quædam sunt ita manifesta, ut dubitationem non habeant, sufficit tamen 22 ad æquitatem & utilitatem legis universalis periculum universale.

5. Quare omnino ita censeo, placuisse gentibus ut communis mos, qui quemvis in alieno territorio existentem ejus loci 23 territorio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui sicut fictione quadam habentur 24 pro personis mittentium (*senatus faciem secum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. [a] Tullius) ita etiam fictione simili 25 constitueren-

[a] Phil. VIII. c. 8.

GRONOVII.

19 *Aliquid extra jus*] Amplius quam omnibus concessum est tralatitio jure.

20 *Securitas legatorum*] Omnium sive recte agentium, sive peccantium, res est magis ad exemplum pertinens quam pœna peccantium.

21 *Alii reddere*] Tacit. 1. annal. 6. *Eam esse conditionem imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.*

22 *Ad æquitatem &*] Æquum & utile est, ut hæc singularia non attendantur, quia si non omnibus liberaverimus legatum, ex illis singularibus per interpretationem poterit teneri de omnibus.

23 *Territorio subjicit*] 2. 5. 1. & 32.

24 *Pro personis mittentium*] Repræsentant dominorum dignitates, & prout illi ampliores sunt, majoribus honoribus adficiuntur.

25 *Constituerentur quasi extra territorium*] Haberentur & considerarentur, quasi non habitarent nobiscum, neque in finibus territorii nostri essent. *Plinius* 5, 25. *Palmyra urbs nobilis situ, velut terris exemta a rerum natura, privata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorumque, & prima in discordia semper utrimque cura.*

(dd) Abunde sufficit, si non ob quævis delicta jure suo excidat Legatus. *J. B.*

GRO-

tuerentur quasi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, m aut e finibus jubendus excedere legatus, quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Unde obiter datur intelligi, quod alio tempore legatus Tarentinorum, 26 qui idem deliquerat, virgis cæsus est, id eo evenisse, n quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius, & ad publicum malum spectans, o remittendus erit legatus ad eum qui misit, cum postulato ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, *a* ut sibi dederentur Fabii. *a Liv.* v, 36.

6. Sed, quod supra diximus aliquoties, 27 humana jura omnia ita esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is 28 apex necessitatis non est 29 in sumtione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore, ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti peri-

GROTII.

m *Aut e finibus jubendus excedere legatus*] Fecit id Stephanus Poloniæ rex Moscis. *Thuanus* libro LXXIII, in anno CIↃ IↃ LXXXI. Elisabetha Scoto, & Hispano. Utrumque habes apud *Camdenum* in an. CIↃ IↃ LXXI, & CIↃ IↃ LXXXIV. [Quod Auctor heic in contextu, quasi ex *Polybio*, refert, nullibi apud hunc Auctorem reperio. Et videtur omnino deceptus ab *Alberico Gentil.* De Legat. II. 21. qui ait: *ut in* Selectis *habet Polybius.* Ibi autem certe nihil tale. *J. B.*]

n *Quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent*] Sic Carolus V. legato ducis Mediolanensis, ut subditi sui, imperavit ne a comitatu suo abscederet. *Guicciardinus* (libro XVIII. *pag.* 472.) indicato jam loco.

o *Mittendus erit legatus ad eum qui misit*] *Dion* in excerptis legationum: ὅτι νεανίσκοι τινὲς Καρχηδονίων πρέσβεις εἰς τὴν Ῥώμην ἐλθόντες, ὑβρίσαντες, ἐπέμφθησαν μὲν εἰς τὴν Καρχηδόνα, καὶ ἐξεδόθησαν σφίσιν, οὐκ ἔπαθον δὲ ὑπ᾽ αὐτῶν δεινὸν οὐδὲν, ἀλλ᾽ ἀφείθησαν· *Cum juvenes quidam legati a Carthagine Romam venissent, ibique contumeliose quædam fecissent, missi sunt Carthaginem, traditique Carthaginiensibus, ab his vero nihil illis nocitum est, sed dimissi sunt incolumes.* [Exc. *Fulv. Ursin.* num. 18. ubi ex incogitantia Auctor noster postrema verba male vertit, pro: *Traditique illis*, scilicet, *Romanis*, non *Carthaginiensibus*, à quibus contra Legati dediti sunt. *J. B.*]

GRONOVII.

26 *Qui idem deliquerat*] Obsidibus fugæ occasionem dederat. *Livius* 25, 7.

27 *Ita comparata humana jura*] Quæ vel gentes vel civitates sibi statuerunt, ut ab iis sit regressus ad jus primævæ communitatis.

28 *Apex necessitatis*] Inexcusabilis & inevitabilis necessitas.

29 *In sumtione pœnæ*] Sed in se conservando. 2, 2, 6.

GRO-

periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & 30 interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinii p legatos deprehenderunt, q 31 literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent.

a Lib. v. c. 36.

7. Quod si vim armatam intentet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios, quos 32 violatores juris humani *a* Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret, (ee)

Tun' fecialem cædere huc missum audeas?

Respondet, *Ni fecialis dexteram a vi temperet.*

Huic feciali nomen fuisse r Copreo, s & quia vi ageret a populo

GROTII.

p *Legatos deprehenderunt*] Pelopidas in vincula conjectus ab Alexandro Pheræo, quod, legatus cum esset, Thessalos ad libertatem concitaret. *Plutarchus*, (*pag.* 292.) & Latinus scriptor vitæ Pelopidæ. (*Corn. Nep.* c. 5.)

q *Literarum in primis habita cura*] Vide *Serranum* in Henrico IV. [Aut potius Auctorem Supplementi *Montliardum*, pag. 844. *Edit. Francof.* 1627. qua usus videtur Auctor. Neque enim *Serranus* ultra regnum *Caroli VII.* processit. Ceterum agitur ibi de eo, qui à Secretis erat Legato *Hispaniæ*, propter proditionem, simul cum *Maerargo*, in custodiam dato. *J. B.*]

r *Copreo*] Vide Iliados O. (verf. 639.)

GRONOVII.

30 *Interrogari*] Examinari *more reorum. Sallust.* Catil. 31. & *testium. Suet.* Octav. 56.

31 *Literarum*] Quas a Juniis, Vitelliis, Aquiliis nobilibus adolescentibus conspiratis ad Tarquinium acceperant. *Liv.* 2, 4.

32 *Violatores juris*] Quia ad quos missi fuerant de pace legati, adversus eos sine auctoritate publica sumtis armis pugnaverant. *Liv.* 5, 36.

(ee) Chorus est, qui loquitur heic, non Fecialis, *vers.* 272. Quamquam & in *Excerptis ex Trag. & Comic. Græcis*, Auctor, nescio quare, id Feciali tribuat. *J. B.*

GROTII.

s *Et quia vi ageret*] Sic interpretandum, quod Theodahatus Gotthus Justiniani legatis dicit apud *Procopium* Gotthicorum I. (*Cap.* 7.) σεμνὸν μὲν τὸ χρῆμα τῶν πρέσβεων καὶ ἄλλως ἔντιμον καθέστηκεν εἰς πάντας ἀνθρώπους. τοῦτο δὲ τὸ γέρας εἰς τόδε οἱ πρέσβεις ἐν σφίσιν αὐτοῖς διασώζουσιν, ἐσότε σφετέρᾳ ἐπιεικείᾳ φυλάξωσι τὸ τῆς πρεσβείας ἀξίωμα. κτείνειν γὰρ ἄνδρα πρεσβευτὴν ἐνδίκως νενομίκασιν ἄνθρωποι, ὅταν ἢ εἰς βασιλέα ὑβρίσας φαίνηται, ἢ γυναικὸς ἄλλῳ ξυνοικούσης εἰς εὐνὴν ἔλθοι. *Sanctum apud homines legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati sibi tamdiu servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem tuentur. Ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in principem ad quem mittitur sit injuriosus,*

pulo Atheniensi interfectum, narrat Philostratus *a* vita Herodis. *a Vit. Soph.*
Distinctione non dissimili solvit 33 Cicero *b* quæsitum illud, an II. 5.
patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim *b Off.* III,
debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato 23.
jam periculo in facti pœnam.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore 34 tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest & solet, ne
mittantur legati; alioqui pro hostibus fore: ut Ætolis *c* a Ro- *c Liv.*
manis est denuntiatum, & olim 35 a Romanis *d* Vejentibus edi- XXXVII.
ctum ni facesserent urbe, daturos 36 quod Lars Tolumnius de- c. 49.
disset: & Romanis a *e* Samnitibus, 37 si quod adiissent in Samnio *d Idem l.* IV. c. 58.
concilium, haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc *e Livius*,
lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, transeunt X, 12.
legati. nam t siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt,

sus, aut alienum matrimonium violet. Legati vero, cum ostendissent longissime se abesse ab adulterii suspicione, quorum ne exitus quidem sine custode essent, addunt prudenter: Τοὺς λόγους δὲ ὅσους ἂν ἐκ τοῦ πέμψαντος ἀκηκοὼς εἴπῃ, οὐκ αὐτὸς τὴν ἐντεῦθεν αἰτίαν, ἤν γε οὐκ ἀγαθοὶ τύχωσιν ὄντες, εἰκότως ἂν λάβοι. ἀλλ' ὁ μὲν κελεύσας φέροιτο δικαίως τὸ ἔγκλημα τοῦτο. τῷ δὲ πρεσβευτῇ τὸ τὴν ὑπουργίαν ἐκτελέσαι πρόσεστι μόνον· *Si legatus ea dixerit quæ audivit a principe qui ipsum misit, ea si non sint commoda, præstare non ipse debet culpam, sed qui eum misit: ipsi quippe nihil aliud concessum est quam ministerio mandato fungi.* Vide & *Camdenum* indicato jam loco anni CIƆ IƆ LXXI.

t *Siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt*] Siculi Atheniensium socii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere; *Thucydides* lib. VII. (*c.* 32.) Sic & Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum missos & Argos perduxere. Idem *Thucydides* libro VIII. (c. 86.) Legatos Ætolorum ad Romanos intercepere & pretium eis extorsere Epirotæ. horum unus literis Romanorum liberatus. *Polybius* in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepêre & occiderunt, vide judicia *Parutæ* libro XI. *Bizari* libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano, *Crantzium* Saxonicorum XII, 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimeris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. *Procopius* Vandalicorum I. [c. 24. Secundum exemplum, è *Thucydide* petitum, non adcuratè refertur. Legati enim per proditionem traditi fuere *Argivis* à Paraliis. *J. B.*]

GRONOVII.

33 *Cicero Offic. III.*] 23.

34 *Tacita pactio*] De securitate illius, qui missus est.

35 *A Romanis Vejentibus*] Immo a Vejenti senatu legatis Romanis. *Liv.* 4, 58.

36 *Quod Lars Tolumnius*] Qui legatos Romanos ad se missos interfecerat.

37 *Si quod concilium*] Publicum aliquem conventum.

runt, quod *a* Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis *b* inter 38 Essios & Romanos: multoque magis 39 vinciri, quod constituit *c* Xenophon in quosdam, Alexander in eos, *d* qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in *e* legatos u Philippi ad Annibalem, & *f* Latini in legatos Volscorum.

a Thuc. l. II. c. 67. *b App. de bello Ill. p.* 760. *c Lib.* VI. *de exp. Cyri*, c. 3. §. 7. *d Ar. lib.* II. c. 15. *e Livius*, *lib.* XXIII. c. 33. *f Dion. Halic.* VI. 25. *g Lib.* XXIX. c. 4.

2. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, x non illud jus gentium, de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur. Justinus *g* de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad senatum* (Romanum) *perductus incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæterum admissa legatio y etiam 40 apud hostes, tanto magis 41 apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit *h* Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerant, *i* eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati*, inquit *k* Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *l hostium jus & sacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: *m Nonne legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: *n Violavit legationes rupto gentium jure.* Livio *o* cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes impia *p* dicitur, in historia legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: *q Legatis in periculum adductis ne belli quidem jura relicta erant.* Curtius: *r Caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.*

h Lib. V. *Cap.* 75. *i Herodot.* VII, 137. *k L. ult D. de legation.* *l Ann.* I. c. 42. *m Cap.* 33. *n Lib.* III. c. 2. *o Lib.* IV. c. 17. *p Ibid.* c. 32. *q Lib.* XXIV. c. 33. *r Lib.* IV. c. 2.

GROTII.

u *Philippi ad Annibalem*] Vide *Appianum* in excerptis legationum num. 19.

x *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis. eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Thessalorum oratione contra Philippum, apud *Livium*, (XXXIX. 25.)

y *Etiam apud hostes*] Vide loca modo producta ad §. I. *Donatus* ad illud Eunuchi: CONVENIRE ET COLLOQUI. *Sic pronunciandum est, ut quasi dicat, liceat per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.* (In Act. III. Scen. 2. vers. 14.)

GRONOVII.

38 *Essios*] Issæos ab insula *Issa* Illyrico objacente.

39 *Vinciri*] Custodiæ dari. *Justin.* 2, 15.

40 *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

41 *Apud inimicos*] Inter quos sine bello simultas est.

GRO-

tum. Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coëat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati. quare 42 cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, 43 etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, *a* qui postquam legati Romanorum a Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus respondit, z nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus. Addit Livius *b* dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus consulibus Romanis in facto simili, *c* sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

a App. de bello Pun. p. 19. *Ed. H. Steph.*

b Lib. XXX. c. 25.

c Lib. VI. c. 6. n. 2.

VIII. 1. Comites quoque & 44 vasa legatorum 45 sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo 46 fecialium carmine *d* erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium?* 47 *vasa comitesque meos?* Et lege Julia *e* de vi publica teneri

d Livius, I, 24.

e L. lege Jul. 7. *D. ad l. Jul. de vi publ.*

GROTII.

z *Nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus*] *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis: Σκιπίων οὐκ ἔφη δεῖν πράττειν ὃ τοῖς Καρχηδονίοις ἐγκαλοῦσιν. *Dixit Scipio, non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent.* (Pag. 290.) & Romani ipsi legatos, jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt. Vide *Appianum*. Constantius Titianum a Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum a Constantio missum ad se retinebat Magnentius. *Zosimus* libro II. (*Cap.* 49. *Ed. Cellar.*) Vide & historias apud *Cromerum* libris XIX. & XXI. & *Parutam*, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

GRONOVII.

42 *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde est ac si fides ipsi quoque detur, fore ut salvus sit atque incolumis.

43 *Etiamsi ei qui misit*] Violando nempe legatum ejus, qui nostrum ante violavit.

44 *Vasa legatorum*] Supellex, sarcinæ.

45 *Sui generis sanctimoniam*] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

46 *Fecialium carmine*] Verbis solennibus.

47 *Vasa comitesque meos*] Facisne sarcinas & comites meos, sarcinas & comites nuntii publici, & propterea eodem jure immunitatis & securitatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo prætextu queant.

teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc a sancta sunt accessorie, & proinde 48 quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari a legato poterit ut eos dedat. b Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab a Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, (ff) vociferati sunt Romani jus gentium lædi. quò referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare, quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt 49 quæ modo de legato diximus.

a Pausl. libro VII. seu Achaïc. c. 14. pag. 556. Ed. Kuhn.

2. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & c an jus asyli in domo sua pro quibusvis eò confugientibus, (gg) ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec 50 per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, 51 manu regia, verius est. nam omnis coactio abesse a legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, 52 res soli eo loco nullas possideat, ipse compellandus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur 53 ea, quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

X. 1. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regi-

GROTII.

a *Sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur*] Vide *Fraxini Canæi* epistolas, paginis 75 & 279.

b *Vi enim abstrahendi non sunt*] *Serranus* Henrico IV. [Aut potius Auctor Supplementi, eodem loco, quem indicavimus, in §. 4. Not. *q. J. B.*]

c *An jus asyli in domo*] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide *Parutam* libro X. ubi rex Galliæ hanc ob causam iratus pacatur. Vide eundem libro IX.

GRONOVII.

48 *Quatenus legato videtur*] Quatenus ea sancta & jus suum participantia velit, adeo ut vasa possit obligare aut alienare, comites ad pœnam tradere.

49 *Quæ modo de legato*] Ut querela deferatur ad mittentem.

50 *Per judiciorum ordinem*] Ordinarios judices.

51 *Manu regia*] Vi superioris dominii.

52 *Res soli*] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

53 *Ea, quæ adversus*] Dentur repressalia.

(ff) Exemplum istud malè refertur & aptatur. Consule locum *Pausaniæ*, quem in orâ libri distinctiùs indicavimus. *J. B.*

(gg) Vide Celeberrimi THOMASII Dissertationem *De jure azyli, Legatorum ædibus competente*, quæ inter Lipsienses XVI. numero est. *J. B.*

GRO-

regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet [a] Nicolaus Damascenus, ut de contractibus 54 qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum d Seneca: *Utinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & aequum colens animus.* Persis quoque Appianus ait [b] displicuisse: e τὸ κιχρᾶσθαι ὡς ἀπατηλόν τε καὶ φιλοψευδές, *pecuniam creditam sumere, ut quae res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.*

[a] Excerpt. Peiresc. p. 522. è Stob. Serm. 44.

[b] Civil. 1. p. 382. Ed. H. Steph.

2. De Indis idem narrat [c] Aelianus: cui consentit Strabo his verbis: d Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτῷ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ· ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ, ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον, καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν· *Judicia non esse nisi de caede & injuria: quia homo praestare non possit ne in ea incidat: at contractus in cujusque esse potestate: ideo 55 ferendum si quis fidem violet: & ante videndum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit, [e] ne quis actionem haberet qui 56 de pretio habuisset fidem: quod & [f] Platoni placuit. Notatum & f Aristoteli: παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν καθ' ἣν ἐπίστευσαν συναλλάξαντας· *apud quosdam de his rebus judicia non sunt: existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti.* Et alibi: [g] ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦτον καθάπερ ἐκοινώνησεν· *Est ubi leges de* (hh) *credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit, cum quo quis contraxit, & cujus*

[c] Var. Hist. Lib. 4. c. 1.

d Lib. 15. p. 709.

[e] Stob. de leg. Tit 44.

[f] Ethic. Nic. VIII, 15.

[g] Ibid. IX, 1.

GROTII.

d *Seneca*] De Beneficiis III, 15.

e Τὸ κιχρᾶσθαι] Τὸ ὀφείλειν χρέος pro eodem dixit *Herodotus Clio*, (seu *Lib.* I. c. 138.)

f *Platoni*] VIII. de Legibus, (*pag.* 849, 850. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

54 *Qui in creditum iissent*] Quibus mutuum factum esset, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. *de reb. cred.* & *res in creditum abire*, l. 5. *de tributor. act.* l. 3. *ad SC. Macedon.*

55 *Ferendum si quis*] Non puniendum lege, cum satis sit punitus amisso pudore.

56 *De pretio habuisset fidem*] De pecunia accipienda pro re vendita credidisset emtoris promissioni.

(hh) Vertendum erat, *de contractibus voluntariis*, ut Graeca sonant. Ceteroquin vide quae diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 2. §. 3. Not. 1. *J. B.*

cujus fidem secutus est. Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos, sed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos suscepta sunt, plenæ sunt g profanæ historiæ. Exstat & h in sacris libris memoria belli quod eo nomine David *a* gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero *b* adversus Mithridatem.

a 2 Sam. x.
b Pro Leg. Man. c. 5.

GROTII.

g *Profanæ historiæ*] Romani ob id bellum suscepere in Senonas. *Appianus* excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios & Ligures. *Polybius* excerpto legationum 125. & 134. In Issios. *Dion*, exc. legationum. 11. In Corinthios. *Livius* libro LII. Epitom. In Tarentinos. *Dionysius Halicarnassensis* excerpto legationum 4. (p. 709, 710. *Ed. Oxon.*) Francorum & Germanorum exempla habes apud *Aimoinum* libro III, cap. LXI. & LXXXVIII. & *Withikindum* libro II.

h *In sacris libris*] Vide *Chrysostomum* ad Stagirium libro III. (Tom. VI. pag. 129. *Ed. Eton. Savil.*)

HUGONIS GROTII
DE JURE
BELLI AC PACIS
LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

Cum ANNOTATIS *Auctoris*, *ejusdemque* Dissertatione de MARI LIBERO, Ac Libello singulari De ÆQUITATE, INDULGENTIA, & FACILITATE;

Nec non

JOANN. FRID. GRONOVII V. C. NOTIS in totum opus de Jure Belli ac Pacis.

Editio omnium, quæ hactenus prodierunt, emendatissima. Ex altera recensione

JOANNIS BARBEYRACII,

JC. & Publici Privatique Juris Antecessoris Groningani:

Cum Notulis ejusdem nunc auctioribus, pluriumque locorum, ex Auctoribus quibusvis laudatorum, adcuratiori indicatione.

TOMUS SECUNDUS.

AMSTELÆDAMI,
Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS.
cIↄ Iↄ ccxxxv.
Cum Privilegiis.

HUGONIS GROTII

DE JURE BELLI AC PACIS

LIBER SECUNDUS,

CAPUT XIX.

De jure ſepulturæ.

I. *Ex eodem jure gentium naſci jus humandi mortuos.*
II. *Unde ortum?*
III. *Deberi & hoſtibus.*
IV. *An & inſigniter facinoroſis?*
V. *An & his, qui ſe interfecerint?*
VI. *Quæ alia ex jure gentium debeantur.*

I. 1. EX jure gentium, (aa) quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum ſepultura. Dion *a* Chryſoſtomus inter mores, ſive ἔθη, quæ τοῖς ἐγγεάφοις, id eſt, *ſcripto juri*, opponit, poſt legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τὲς νεκρὲς θάπτειν, *non prohibere quominus ſepeliantur mortui.* Et *b* Seneca pater inter jura non ſcripta, ſed omnibus ſcriptis certiora ponit 1 humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac *c* Joſephus; & φύσεως θεσμὲς, Iſidorus *d* Peluſiota: ut ſolere ſub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi conſentaneos alibi diximus. Apud Ælianum eſt; *e* τ̃ φύσεως τ̃ κοινῆς ἀπαιτέσης τ̃ μηκέτι ζῶντα κατακρύψαι· *cum mortuum condi ipſa imperet communis natura.* Idem alibi: *f* τὰ κοινὰ κἠ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις vocat γῆν κἠ ταφὴν, *terram ac ſepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita.* a Leges hominum, νόμες βροτῶν dixit Euripides *a* Sup-

a Περὶ ἔθες. Orat. 76. pag. 649. C.
b Libro 1. contr. 1.
c Jud. Bell. Lib. IV. Cap. 6. §. 3. Ed. Hudſon.
d Epiſt. ult. edit. 491.
e Lib. XII. c. 64.
f Lib. XIII. c. 30.

GROTII.

a *Leges hominum*] Φύσεως θεσμὲς, naturæ leges. *Euſ.* hiſt. VIII, 19. (*De Martyrib. Palæſtin.* Cap. 9. pag. 425. *Edit. Cantabrig. Valeſ.* 1720.)

GRONOVII.

1 *Humum porrigere*] Erat hæc ſuperſtitio veterum, non præterire cadaver in via ſtratum, niſi gleba terræ injecta vel lapide. *Horat.* 1. Od. 28. *Petronius* cap. 74. *tralaticia humanitate lapidare.*

(aa) Jus iſtud *Sepulturæ* à Lege Naturali quoque oritur. Vide quæ diximus ad PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 23. *Not.* 9. ultimæ Editionis. *J. B.*

a Supplicibus, κοινὸν νόμον b Aristides, Lucanus c hominum ritus, terrarum leges & mundi federa d Papinius, fortis humanæ commercium e Tacitus, spem communem orator f Lysias. Qui impedit, hominem exuere. g Claudiano dicitur; naturæ dedecus facere, Leoni h Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* i Isidoro Pelusiotæ.

2. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo sanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis adscribi passim videmus. Itaque in dicta tragœdia k Supplicibus b νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti, qui Polynicem humari vetuerat, ita respondit (*vers.* 460, *&* *seqq.*)

Decreta quippe hæc nec supremus Jupiter
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus,
Nec id valere credidit jussus tuos,
Ut jura non conscripta, sed nutu Deûm
Concessa, sempiterna, mortalis satus
Violare posses. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.
Nonne ergo forti corde, seposito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem?

a *Vers.* 378.
b *Panathen.* *Tom.* I. p. 202. B.
c *Pharf.* VII. 801.
d *Theb.* XII. 642.
e *Ann.* VI. c. 19.
f *Orat. funebr. seu* XXXI. c. 3.
g *Bello Gild. vers.* 397.
h *Nov.* LIII.
i *d. loco.*
k *Vers.* 563.

3. Isocrates l de bello agens Theseos adversus Creontem ita loquitur: *Quis nescit, quis non didicit, vel in* 2 *Dionysiis ex tragœdiarum auctoribus, quæ Adrasto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem suum, Argivorum plurimos perdidit, ipsosque* 3 *ductores vidit interemtos: ipse vero cum dedecore superstes, cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuisset, supplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theseus regebat, eumque oravit ne viros tales insepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium, quo omnes homines inter se utuntur, non quasi ab humana natura condito, sed tamquam imperato a divina potentia: quæ cum ille audiisset, sine mora legationem Thebas decernit.*

l *Panathenaico*, p. 268. *Ed. H. Steph.*

GROTII.

b Νόμον δαιμόνων] *Sophocles* Ajace (*vers.* 1149.) idem θεῶν νόμους dixit in Antigone. (*vers.* 462.)

GRONOVII.

2 *Dionysiis*] Liberalibus sive Bacchanalibus, quibus agebantur tragœdiæ, imo & inventæ putantur: unde scenici histriones Διονυσιακοὶ τεχνῖται. *Ælianus* 2, 3.

3 *Ductores*] Amphiaraum, Tydea, Hippomedonta, Capanea, Parthenopæum, generum Polynicen.

cernit. Idem mox c Thebanos reprehendit (bb) quod civitatis
suæ decreta legibus divinis antehabuissent: ejusdemque histo-
riæ & alibi meminit, *a* Panegyrico, Helenæ *b* encomio, Pla- *a Pag.* 52.
taica *c* oratione: Herodotus quoque *d* Calliope, Diodorus Si- *b Pag.*
culus historiarum *e* quarto, Xenophon historiæ Græcæ *f* sexto, 214.
& Lysias *g* ea quæ est in honorem sepultorum: postremo Ari- *c Pag.*
stides in Panathenaico, (cc) qui bellum hoc susceptum ait pro 306.
communi natura hominum. *d Lib.* IX. c. 27.

4. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum *e Cap.* 67.
nomina huic officio tribui. Nam 4 humanitatem vocant (dd) *h* *f Cap.* 5.
Cicero *i* & d Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem *k* Va- §. 38. *Ed.*
lerius Maximus, misericordiam & religionem *l* Quintilianus, *Oxon.*
misericordiam & humanitatem *m* Seneca, οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως *g Cap.* 3.
miserationem communis naturæ n Philo, sortis humanæ commer- *h Cic. Orat. pro Quintio.*
cium *o* Tacitus, misericordiam & pietatem *p* Ulpianus, *q* Mo- *i Lact. l.*
destinus memoriam humanæ conditionis: clementiam *r* Capito- VI, *inst.*
linus: δίκην, sive justitiam *s* Euripides & Lactantius: opus c. 12.
benignum *t* Prudentius. Contra Donatistas, qui Catholicorum *k Val.*
cor- *Max. l.* V, c. I.

l Quint. lib. XII, *c. ult. inst. orat.* *m Sen. de benef. lib.* V, *c.* 20. *n Lib. de Joseph.* p. 530. B. *o Annal.* VI, 19. *p L.* 14. §. 7. *D. de relig.* *q L.* 27. *ff. de cond. inst.* *r Capitol. in M. Anton. Philosoph. c.* 13. *s Supplic.* vers. 379, 526, 530. Lact. VI, 12. *n.* 31. *t Cathem.* Hymn. X, 63.

GROTII.

c *Thebanos reprehendit*] Pacto, non prælio, obtentum a Thebanis jus sepeliendi vult *Plutarchus* Theseo (*pag.* 14.) At prælio *Pausanias* Atticis (c. 39.)

d *Lactantius*] Cujus & hoc est lib. VI, c. 12. *Ultimum illud & maximum pietatis officium est, peregrinorum & pauperum sepultura.*

GRONOVII.

4 *Humanitatem*] *Justinus* II. 12. *idque eum non amoris, sed* HUMANITATIS *causa fecisse.*

(bb) Non: sed ut ostendat, quanta esset auctoritas *Atheniensium*, observat, eos, qui *Thebis* plurimum poterant, majorem rationem habuisse illorum postulationis, quàm Legum ab ipso Numine latarum, de jure sepulturæ: Τοὺς δὲ κυρίους ὄντας Θηβῶν οὕτω διαθεῖσαν, ὥσθ' ἑλέσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐμμεῖναι τοῖς λόγοις ὑπὸ τῆς πόλεως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου κατασταθεῖσι. Pag. 269. C. Auctor, dum festinans legeret, nec ad seriem orationis adtenderet, verba, ὑπὸ τῆς πόλεως, intellexit de *Thebis*; quum de *Athenis* agatur. *J. B.*

(cc) Locus est *pag.* 204. A. Tom. I. *Ed. Paul. Steph.* Sed ibi agitur de alio bello, nimirum de expeditione adversus *Amazonas*: quod exemplum, quum statim subjiciatur illi, de quo Auctor heic, ideo unum idemque esse putavit; eo facilius, quod ibi est κἀνταῦθα. *J. B.*]

(dd) Nullibi in Oratione *Ciceronis*, ad quam remittit margo, reperitur vox *humanitatis*, juri sepulturæ adcommodata. Originem erroris, in hoc & aliis locis laudatis, ostendent Notæ nostræ Gallicæ: harum enim modus non patitur, ut omnia dicamus, præsertim in isto & præcedenti Capite, quæ omnium maximè talibus ἀβλεψίαις scatent. *J. B.*

a Opt. l. vi. corpora sepeliri vetabant, impietatis accusat a Optatus Milevitanus. Apud Papinium, (*Theb.* XII, 165.)

bello cogendus & armis
5 In mores hominemque Creon.

b Spart. vita Caracallæ, c. 4. c Lib. VIII. c. 24. d Lib. VI. c. 12. e Theb. III. vers. 98.

b Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: c Livius sævitiam vocat 6 ultra humanarum irarum fidem. e Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, d Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob causam impius Eteocles e Papinio.

f Genes. L. 2. Tacit. Hist. V, 5. g De Legib. II. 22. h Apud Stob. Eclog. Physs. Tit. XI.

II. 1. Quæ primum causa moris hujus introducendi fuerit ut corpora humo tegerentur, sive 7 condita prius, ut apud f Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos plerosque, sive ita uti sunt, quem morem esse antiquissimum notavit g Cicero & post eum f Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulturam. ita enim ait: h

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inspargere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominandæ signa pastus pristini.

2. Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum, quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus g ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit,

GROTII.

e *Homerus dixerat* ἀεικέα ἔργα] Idem Iliados Ω Jovem & Deos Achilli iratos fuisse dicit, ob male tractatum corpus Hectoris, [*vers.* 113, & *seqq.* Locus autem in contextu laudatus est *Iliad.* XXII, 395. & XXIII, 24. *J. B.*]

f *Plinius*] Historiæ naturalis VII, 54. ubi & hoc: *Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus vero, humo contectus.*

GRONOVII.

5 *In mores hominemque*] Ad mores communi omnium hominum sensu receptos.

6 *Ultra humanarum irarum*] Ad quas credibile non est quemquam hominem iratum procedere.

7 *Condita*] Circumlita unguentis, *Kirchm.* de Funer. I, 8.

GROTII.

g *Ex terra ortum terræ deberi*] *Job.* X, 9. *Philo* in Flaccum: ἀνθρώποις ἡ φύσις οἰκειότερον χωρίον ἀπένειμε γῆν, οὐ μόνον ζῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἀποθανοῦσιν, ἵν' ἡ αὐτὴ καὶ τὴν πρώτην ὑποδέχηται γένεσιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ βίου τελευταίαν ἀνάλυσιν. *Proprium hominibus locum natura terram tribuit, nec vivis tantum, sed & mortuis, ut eadem quæ primos suscepit natales, suscipiat & ex hac vita exitum.* (Pag. 991. C.) Attamen, sicut nullum est in homine factum laudabile, cujus non vestigium in alio aliquo animantium genere Deus posuerit, ita &

edixit, sed & Græci Latinique passim agnoscunt. a Cicero ex Euripidis Hypsipyle: a Tusc. qu. III. 25.

Reddenda terræ terra.

Et quod apud Salomonem b legimus pulverem quidem ad terram redire 8 quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait (*vers.* 531, *&* *seqq.*) b Eccl. XII. 9.

Jam sinite terræ mortuos gremio tegi:
Res unde quæque sumserat primordium
Eo recipitur: spiritus cœlo redit,
Corpusque terræ: jure nec enim 9 mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur:
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.

Lucretius similiter de terra (Lib. V. *vers.* 1260.)

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus c II. ex Xenophonte: *redditur terræ corpus, & ita locatum ac situm quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque d scripsit, terram nos 10 nascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam a reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. c Cap. 22. d Hist. Nat. II. 63.

3. Sunt qui resurrectionis spem a primis humani generis parentibus, hoc veluti monumento, posteris consignatam putant. Nam & 11 ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse (ee) Democritum Plinius testis est, libro septimo, capite

& in hac re evenit. de Formicis *Plinius* libro XI, 30. *Sepeliuntur inter se viventium solæ, præter hominem.* At is ipse de Delphinis lib. IX, 8. *conspectique jam defunctum portantes ne laceraretur a belluis.* Et de Apibus *Virgilius* (*Georg.* IV. 256.)

Tum corpora luce carentum,
Exportant tectis, & tristia funera ducunt.

Servius: *cum exsequiali scilicet pompa.*

GRONOVII.

8 *Quale fuerat*] Vulg. *unde erat.* LXX. ὡς ἦν,

9 *Mancupi*] *Lucret.* 3, 1021. *Vitaque mancupio nulli datur, omnibus usu.*

10 *Nascentes excipere*] Ex more, quo recens natos humi deponere solebant, donec ab agnoscentibus eos patribus tollerentur. Unde *Statius* Epithal. Stellæ: *tellure cadentem Excepi gremio.* *Sueton.* Octav. 5. Ner. 6.

11 *Ob reviviscendi promissum*] Quod spem faceret promitteretque Democritus, fore, ut mortui aliquando in vitam redirent.

(ee) Non id dixit *Democritus*: sed ecce verba PLINII, quorum sensum

pite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt. Prudentius: *a*

a Hymn. x, 53. & seqq.

Quidnam sibi saxa cavata,
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

4. Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur: quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione hominum custodiri corpora *h* ab incursu avium fera-

sum mutavit Auctor, dum ex memoriâ citaret, vel festinanter legeret: *Similis est & de adservandis corporibus hominum, ac reviviscendi, promissa* Democrito *vanitas, qui non revixit ipse.* Agitur ibi tantum de resurrectione quadam, cujus imaginem sibi finxerat Philosophus, quamque *Plinius* vocat *adservationem corporum* humanorum. Auctor vel legit, vel in mente habuit, quasi verba sic posita essent: *De adservandis corporibus hominum*, OB REVIVISCENDI PROMISSA. *J. B.*

GROTII.

h *Ab incursu avium ferarumque*] Vide vaticinium de Jeroboami posteritate in pœnam peccatorum ejus, 1 Regum XIV, 11. Et *Tertullianum* de Resurrectione. De Ægistho Homerus Odysseæ Γ. (*vers.* 258.)

Τῷ κε οἱ ὐδὲ θανόντι χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔχευαν,
Ἀλλ' ἄρα τόνγε κύνες τε καὶ οἰωνοὶ κατέδαψαν.

Ergo nec leviter glebam injecere peremto,
Illius ut volucres lacerarent ossa canesque.

De Ægistho loquitur, quem ut adulterum & regni invasorem Argivi insepultum abjecerant, [immo abjecturi fuissent, si *Argis* fuisset. Inspice locum. *J. B.*] cujus tamen reliquias humanior terræ dedit Orestes, ut mox dicetur. Menelaus de Ajace in *Sophocle*, (*Ajac.* vers. 1083.)

Ἀλλ' ἀμφὶ χλωρὰν ψάμαθον ἐκβεβλημένος
Ὄρνισι φορβὴ παραλίοις γενήσεται.

Sed ille arenis jactus in pallentibus,
Gratum marinis pabulum alitibus dabit.

Sed hoc quoque ibi prohibet Ulysses, prudentiæ exemplar. *Sophocles* Antigone in ipsius Antigones laudem, (*vers.* 711, & seqq.)

Ἥτις τὸν αὐτῆς αὐτάδελφον ἐν φοναῖς
Πεπτῶτ' ἄθαπτον, μήθ' ὑπ' ὠμηστῶν κυνῶν
Εἴασ' ὀλέσθαι, μήθ' ὑπ' οἰωνῶν τινός.

Illa obsitum cruore germanum suum
Non insepultum sivit alitibus feris,
Canibusque fieri pabulum mordacibus.

Appianus civilium 1. de interfectis jussu Marii: ταφήν τε ὐδενὶ ἐξῆν ἐπενεγκεῖν εἰς ὐδένα τῶν ἀναιρεμένων, ἀλλ' οἰωνοὶ καὶ κύνες ἄνδρας τοιούσδε διεσπάσαντο· *Nec cuiquam licebat quenquam interfectorum sepelire, sed viros tam egregios lacerabant aves & canes*, (pag. 394. *Ed. Steph.*) *Ammianus Marcellinus* principio libri XVII. de Juliano: *Sollicitusque ne diræ volucres consumerent corpora peremtorum, sine discretione cunctos humari mandavit*, (Cap. 1.)

i Tho

ferarumque dixit [a] Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo: [b] *a feris vexatus*, 12 *communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus (*Æn.* x, 557, *& seqq:*)

a Decl. VI. p. 95. Ed. Obrecht.
b Cap. 55.

> *non te optima mater*
> *Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro:*
> *Alitibus linquêre feris.*

Et Deus invisis sibi regibus minatur apud prophetas [c], futurum, ut asini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. Nec aliud in sepultura considerat Lactantius cum [d] ait: *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucribus in prædam jacere;* & Ambrosius, cujus hæc [e] verba sunt: *Nihil hoc officio præstantius*, 13 *ei conferre, qui jam tibi non potest reddere: vindicare a volatilibus, vindicare a bestiis consortem naturæ.*

c Jer. XXII, 19. 1 Reg. XXI, 19.
d Lib. VI. c. 12.
e De Tob. c. 1.

5. Sed etsi tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Unde non abit illud in Sopatri controversiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοιοῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν, ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ, καθάπερ αἰσχύνηται. τοῦτο τῇ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεστήσαντο· ἐπειδὴν καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκασιν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον· *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velut probro afficiantur post mortem si nuda diffluant.* [*hoc naturâ esse honestum, hoc humanum.*] *placere id omnibus, sive Dei fuerint sive semidei, qui hunc functis vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim a ratione alienum est*, 14 *naturæ humanæ arcana post mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul a conspectu tabescant.* quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letoïum: ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ i τὴν ἀσχη-

GROTII.

i Τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως] Simili modo *Agathias* dicit moris esse τὰ αἰσχυντηλὰ τῆς ὠδίνων ἐπικαλύπτειν· *Obtegere puerperii pudorem.* (Lib. V. C. 6.) Ita quam nihil natura simus apparet in ortu & interitu. Quod ut significarent Sapientes Hebræi, vetuere, ne plebejæ aut summæ fortunæ qui essent, aliusmodi fasciis involverentur, aut modo nati aut mortui.

GRONOVII.

12 *Communi honore*] Qui omnibus habetur mortuis.

13 *Ei conferre*] Beneficium dare.

14 *Naturæ humanæ arcana*] Illud secretum, quam vilibus elementis constet, quod tam speciosum in vivo corpore apparet.

ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, ne soli ostendatur id quod dedecori est humanæ naturæ.

6. Hinc est quod officium sepeliendi, non tam 15 homini, id est, personæ, quam k humanitati, id est naturæ humanæ, præstari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt a Seneca & b Quintilianus, tralatitiam c Petronius. Cui consequens est, ut nec inimicis nec hostibus invideri sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio (ff) Ulyssis pro humando Ajace, ubi hoc inter cætera:

a *De benef. lib.* V. *c.* 20.
b *Quint. Decl.* VI.
c *Satyric. c.* 114.

Menelae, post tot dicta sapienter, cave
Injuriosus sis in hominem mortuum.

Rationem reddit Euripides Antigone: d

d *Fragment.* vers. 39, 40.

Mors jurgiorum finis est mortalibus:
Num majus aliud quid potest letho dari?

Idem Supplicibus (*vers.* 528, 529.)

Fecere vobis siquid Argivi male,
Cecidere; in hostes ista vindicta est satis.

Et Virgilius (*Æn.* XI, 104.)

Nullum cum victis certamen & æthere cassis.

Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: (gg) *Nam quod*

GROTII.

k *Humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur*] *Servius ad* XI. Æneidos: *Sepulturæ enim beneficium generaliter debetur universis*, (ad vers. 106.)

GRONOVII.

15 *Homini, id est, personæ*] Defuncto exhiberi, non propter ipsum, sed propter reverentiam communis naturæ, ob causam humani generis communem.

(ff) Non *Ulyssis*, sed Chori, *vers.* 1110, & seq. *J. B.*

(gg) Nullibi in *libris ad Herennium* hoc reperitur. Habet Auctor ex ALBERICO GENTILI, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 24. pag. 459. *Edit. Hanov.* ubi locus plenius adfertur, tamquam ex III. *Rhet. ad Herenn.* qui liber, ut ipse postea observat, *pag.* 531. non est *Ciceronis*, si Virgiliana habet. Post primam Editionem, casu incidi in fontem erroris. Scriptor Neapolitanus, *Ant. Sebastian. Minturnus*, Lib. III. *De Poëta*, pag. 207. *Ed. Venet.* 1559. adlato *Virgilii* versu, statim de suo subjicit: *Quippe quibus tum accidit, quod malorum omnium extremum est.* Hæc quum legisset, ipse Italus, *Alberic. Gentilis*, & memoriter laudavit, & ex vetusto Auctore Libb. ad *Herennium* sibi animo retenta putavit, ita ut etiam verba quædam paululum immutaverit. Ejusmodi lepida, ut ita dicam, παρεγχύματα, plura forte deprehenderemus, si semper indagari aut sese offerre possent loca, ubi cubile est citationum per manus ab uno libro in alium propagatarum. *J. B.*

GRO-

quod malorum est extremum, accidit illis jam. Papinius: a — *a Theb. XII, 573.*

bellavimus: esto:
Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.

Et eandem causam reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. jam tacet cum quo ante litigabas.*

III. 1. l Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις vocat *b* Appianus, belli commercia *c* Philo. Tacitus: *d Ne hostes quidem sepulturam invident.* Dio *e* Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hostes. addit: κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι· *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens *f* Lucanus hominum ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὸ πλημμεληθέντα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἠνέσχετο; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia eousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chrysostomus *g* oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται· *propter hanc mortuos nemo hostes judicat; neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.*

b Pag. 63.
c In Flacc. p. 974. A.
d Annal. I. 22.
e Orat. de consuetud. pag 649. C.
f Pharsf. VII. 801.
g Pag. 647. D.

2. m Et passim exstant exempla. Sic *h* Hercules suos hostes, Alexander *i* victos ad Issum, Hannibal *k* C. Flaminium, P. *l* Æmilium, Tiberium *m* Gracchum, n Marcellum, Romanos quæsivit ad sepulturam. *Credas*, inquit Silius *n* Italicus, 16 *Sidonium*

h Ælian. V. Hist. XII. 27.
i Diod. Sic. XVII, 40.

k Livius, XXII. 7. *l Ibid.* c. 52. *m Idem*, XXV, 17. *n De B. Pun.* XV. 389.

GROTII.

l *Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt*] *Philo* in Flaccum: ἤδη δὲ καὶ τοὺς πεσόντας ἐν τῷ πολέμῳ τῶν ἐχθρῶν ταφῆς ἀξιοῦσιν, οἱ μὲν ἐπιεικεῖς καὶ φιλάνθρωποι ταῖς οἴκοθεν δαπάναις, οἱ δὲ τὴν ἔχθραν καὶ πρὸς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνοντες, ὑπόσπονδα τὰ σώματα διδόντες ὑπὲρ τοῦ μὴ τῆς τελευταίας χάριτος ἀμοιρῆσαι τῶν νομιζομένων· *Etiam qui in bello occubuerunt eos homines solent ad sepulturam dare, illi quidem quibus bonitatis & humanitatis plus est, suopte impendio, alii vero qui odia & in mortuos extendunt, sub pactis dantes corpora, ne careant eorum quæ mos imperat honore ultimo*, (pag. 974. A. *Ed. Parisf.*)

m *Et passim exstant exempla*] *Josephus* in legibus: θαπτέσθωσαν δὲ καὶ οἱ πολέμιοι· *Sepeliantur & mortui* [*hostes*. Ant. Jud. IV, 8. §. 24. *Edit. Hudson.*] Agamemnon Trojanos sepelit *Iliados* H. (*vers.* 396, & *seqq.*) Antigonus Pyrrhum apud *Plutarchum*, (pag. 406.) Vide eundem in vita Thesei, (*pag.* 14. A.)

n *Marcellum*] *Plutarchus* Marcello, [*pag.* 316. Adde CICERONEM, *De Senect.* c. 20.]

GRONOVII.

16 *Sidonium*] Aliquem de Pœnis aut sociis, non Romanum, hostem.

donium cecidisse ducem. Idem [a] Hannoni a Romanis præstitum, Mithridati a [b] Pompejo, a [c] Demetrio multis, Archelao regi ab [d] Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: *Socios* (hh) *omnes sepeliam: bello victor etiam barbaros:* & passim in historiis legas impetratam νεκρῶν ἀναίρεσιν, o *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pausaniam in Atticis [e] exemplum est: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι· *Medos Athenienses a se sepultos ajunt, quia qualemcumque mortuum terra condi fas sit.*

3. Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, [f] cum 17 alioqui rei ulli funebri interesse vetaretur, repertum tamen hominem p insepultum sepelire etiam jubebatur. Christiani vero tanti fecerunt sepulturam, [g] ut ejus causa, sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos, vasa ecclesiæ etiam 18 initiata conflari aut vendi licite existimaverint.

4. Sunt quidem & exempla in contrarium, sed communi judicio damnata.

Hunc oro q 19 *defende furorem:*

est apud Virgilium (*Æn.* x, 905.)

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæsis invidit arenam.

Apud [h] Claudianum. Diodorus Siculus: [i] τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τεθνηκόσι θηριῶδες. *ferinum est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturæ fuerint.*

[a] *Val. Max.* V. 1. 2.
[b] *App. Alex.* p. 250.
[c] *Vid. Plutarch.* in ejus Vit. p. 896. A.
[d] *Idem, Vit. Ant.* p. 917. B.
[e] *Lib.* I. c. 32.
[f] *Levit.* XXI, 1. & *seqq.*
[g] *Ambros. Offic.* II. 28.
[h] *De Bell. Gild.* 397.
[i] *Biblioth.* V. 29.

IV. 1. De

GROTII.

o *Facultatem tollendi mortuos*] Vide infra lib. III, c. XX. §. 45.

p *Insepultum sepelire etiam jubebatur*] Idem ex jure pontificio Romano *Servius* notat (ad *Æneid.* VI, 176.)

q *Defende furorem*] Interpretatur Servius, *Inimicorum iram & post fata sævire cupientem.*

GRONOVII.

17 *Alioqui rei funebri*] *Levit.* 21, 1. & 11. qui mos etiam transiit ad Romanos, *Tacit.* 1, annal. 62.

18 *Initiata*] Consecrata, dedicata, & jam usibus sacris imbuta.

19 *Defende*] Arce, prohibe, ut: *Solstitium pecori defendite.*

(hh) Habet hoc Auctor procul dubio è DIODORO SICULO: sed dum pravam interpunctionem sequitur, festinanter legendo, sensum planè alienum nobis offert. En verba Græca: Ἀλλὰ τοὺς ἐν τῇ μάχῃ τελευτήσαντας τῶν συμμάχων πάντας θάψω· καὶ κρατήσας τῷ πολέμῳ τῶν βαρβάρων, οὐδεμίαν τῶν ἀγωνισαμένων πόλεων ἀνάστατον ποιήσω. &c. Id est: *Sed socios in prælio mortuos omnes sepeliam: ubi vero bello Barbaros vicero, nullam urbium devictarum vastabo* &c. Lib. XI Cap. 29. pag. 258. *Ed. H. Steph.* Vides ibi de Sepulturâ hostium nequaquam agi. *J. B.*

GRO-

IV. 1. De insigniter tamen facinorosis video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magistra, illos ipsos qui suspensi patibulo erant (quod valde ignominiosum censebatur. Num. XXV, 4. Deut. XXI, 23. 2 Sam. XXI, 13.) eodem die sepeliri jubet. Hinc *a* Josephus tantam Judæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad publicum supplicium damnata sunt, ante solis occasum tollant & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo sit conditus. Ægisthum, qui 20 adulterium cæde regis cumulaverat, a regis interfecti filio Oreste humo mandatum Homerus memorat Odysseæ *b* tertio. Sed & apud Romanos Ulpianus *c* corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait neganda non esse: imo & quibuslibet petentibus danda censuit *d* Paulus jurisconsultus. Et Diocletianus ac Maximianus Imperatores ita responderunt: *e obnoxios criminum digno supplicio affectos* 1 *sepulturæ tradi non vetamus.*

a Bell. Jud L. IV. Cap. V. §. 2. *Ed. Hudson.*

b Vers. 309, 310.

c Leg. 1 *ff. de cad. punit.*

d L. III. *ibid.*

e L. II. *C. de relig.*

2. Legimus quidem in historiis exempla eorum, s qui insepulti abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora diu in publico conspectu relinqui: *f* qui tamen mos an laudandus sit disputant, non politici tantum, sed & theologi.

f Rocbus de consuetud. fol. 12. *Abb. in c. ex parte. de sepult. Sylvest. in verb. sepultura, quæst.* 13.

3. Contra, laudatos videmus qui sepeliri jusserunt corpora eorum, qui id ipsum aliis non permiserant, ut Pausaniam Lacedæmoniorum regem, qui incitatus ab Æginetis ut Persarum factum 21 in Leonidem simili facto ulcisceretur, consilium ut se ac Græco nomine indignum rejecit. Apud Papinium Theseus 22 Creontem sic alloquitur (*Theb.* XII, 780:)

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Alexan-

GROTII.

1 *Sepulturæ tradi non vetamus*] Hujus Romanorum moris mentio est apud *Philonem* contra Flaccum, (*pag.* 977. A.)

s *Qui insepulti abjecti sunt*] Id ἀταφίᾳ ὑβρίζειν τὸ νεκρὸν dixit *Josephus* in morte Judæorum regis Alexandri, (*Ant. Jud.* l. XIII. c. XV. §. 4. *Ed. Hudson.*) Adde Quintilianum declamatione quarta, (Cap. 9. *Ed. Burman.*)

GRONOVII.

20 *Adulterium cæde*] Agamemnonem patruelem & Mycenarum vel Argivorum regem occiderat, quum uxorem ejus Clytemnestram pellexisset ad adulterium.

21 *In Leonidem*] Ad Thermopylas summa cum gloria mortui cadaver capite abscisso in crucem sustulit Xerxes. *Herod.* lib. 9. c. 77, 78.

22 *Creontem*] Qui Argivos victos & cæsos in obsidione Thebarum sepultura prohibebat.

a Jos. Ant. XIII, c. 16. & Gorionid.

b Lib. III. c. 8. §. 5. Ed. Hudf. de Bel. Jud. Hegef. libro III, c. 17.

c Gel. l. XV. cap. 10. Plut. de mul. virt. T. II. pag. 249.

Alexandrum quoque Jannæum regem, *a* qui in mortuos populares valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisæi. Quod si Deus interdum sepulturæ jactura quosdam puniit, fecit hoc suo jure supra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam, Dei contemtorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigebat.

V. 1. Unum tamen notatu non indignum, de sepeliendis mortuis regulam apud ipsos Hebræos habuisse exceptionem (ii) eorum qui ipsi sibi mortem consciverant; quod Josephus *b* nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud supplicium constitui non possit qui mortem pro supplicio non habent. Sic *c* Milesiæ virgines a voluntaria morte absterritæ, & t plebs olim Romana, quanquam improbante *d* Plinio. 23 Sic & 24 Cleomenis corpus, qui se interfecerat, *e* Ptolomæus suspendi jussit. Et u passim receptum, ait Aristoteles *f*, ut ignominia aliqua afficiantur qui sibi mortem consciverunt: ubi Andronicus *g* Rhodius id exponens ait, sepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonassæ Cypri Reginæ scita laudat Dion

d Plinius lib. XXXVI. *c.* 15. *e Plutarch. Ag. & Cleom. vit.* p. 823. *f Nic.* V, 15. *g Pag.* 332.

GROTII.

t *Plebs olim Romana*] *Servius* ad 12. Æneidos: *Sane sciendum quod cautum fuerat in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset insepultus abjiceretur. Unde merito ait* INFORMIS LETHI, *quasi mortis infamissimæ. Ergo cum nihil sit hac morte deformius, Poëtam etiam pro Reginæ dignitate dixisse accipiamus. Cassius autem Hemina ait Tarquinium Superbum, cum cloacas facere populum coëgisset, & ob hanc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere*, (ad vers. 603.)

u *Passim receptum*] Athenis *Æschinis* tempore ejus qui se interfecisset manus seorsim a corpore sepeliebatur. *Æschines* in Ctesiphontem, (*pag.* 309. E) Adde *Hegesippum* lib. III. cap. 17.

GRONOVII.

23 *Sic*] Nempe minando cadavera fore insepulta, si quæ sibi manus attulisset.

24 *Cleomenis corpus*] At non id ideo factum, quod in se sævisset, verum ex odio, quod Rex Spartanus exsul & se non dimitti videns, conspirationem contra Philopatora fecerat, & seditionem cœptaverat.

(ii) Exceptio illa hoc tantum efficiebat, ut cadavera eorum, qui sibi ipsi mortem consciverant, usque ad Solis occasum manerent insepulta. Ita disertè JOSEPHUS, loco in orâ libri indicato: Τὲς γοῦν ἀνελόντας ἑαυτὲς, παρὰ μὲν ἡμῖν, μέχρις ἡλίε δύσεως ἀτάφες κρύπτειν ἔκριναν, καί τοι καὶ πολεμίες θάπτειν θέμιτον ἡγέμενοι &c. HEGESIPPUS autem loquitur de moribus & legibus aliorum Populorum: *Hac non solum moribus hominum, sed etiam legibus, interdicta accipimus: namque alii insepultos projici jubent eos, qui se in ferrum dejecerunt.... alii dextram manum abscindunt defunctis* &c. Hoc ultimum genus pœnæ receptum erat *Athenis*, ut Auctor ipse observat mox, Nota *u*. *J. B.*

GRO-

Dion *a* Chrysostomus. Neque huic mori obstat quod Homerus, Æschylus, Sophocles, Moschio, & alii monent, *b* nihil sentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim est, id quod mortuis accidit, a vivis metui, ut hoc pacto a peccato retrahantur.

a Orat. LXIV pag. 592. D.

b Vide Stob. tit. 126. & *Soph. Ajace.*

2. Optime enim 25 Platonici contra Stoicos, & si qui alii servitutis & 26 morbi fugam, imo & spem gloriæ pro justa causa mortis voluntariæ admittebant, sentiunt retinendum animum in custodia corporis, nec injussu ejus, a quo ille nobis est datus, ex hac vita demigrandum; quam in rem multa videre est apud Plotinum, Olympiodorum, & Macrobium ad somnium Scipionis. (kk) Hanc sententiam secutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus postea est, x damnaverat, *c* ὡς οὐχ ὅσιον οὐδ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, ἀλλ' ὑποδιδράσκειν· *quippe nec pium censens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adversa, quæ ferenda fortiter erant, subterfugere.* Et Megasthenes *d* notabat ab Indorum sapientibus reprehensum 27 Calani factum, neque enim eorum placitis probari y talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Persarum, ut videtur, sententia, quorum rex Darius apud Curtium, *e alieno scelere, quam meo mori malo.*

c Plutarch. Vit. Brut. p. 1002. E.

d Strab. XV p. 718.

e Lib. V. C. 12.

3. Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id est, *dimitti*, ut videre est non tantum Luc. II, 29. sed & in Græca versione, Gen.

GROTII.

x *Damnaverat*] Et Philosophorum non pauci extra Stoicos. *Seneca* epist. LXX. *Invenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitæ suæ negent, & nefas judicent ipsum interemtorem sui fieri. Expectandum esse exitum quem natura decrevit.* Procopius Gotthicorum IV. βίαιος καταστροφὴ ἄχρηστος καὶ ἄνοια προπετὴς, τὸ δὲ εἰς θάνατον θράσος, ἀνόητον οὔτε δραστηρίου πρόσχημα οὐκ εὐπρεπὲς τοῖς γε σώφροσιν εἶναι δοκεῖ. καί τοι καὶ τοῦτο ἐκλογίζεσθαι χρὴ, μή τι δόξητε εἰς τὸ θεῖον ἀγνωμονεῖν, &c. *Violentus vitæ exitus res inutilis & plena insipientis impetus, & illa in mortem ferens audacia, consilio cum careat, prudentibus judicatur immerito sibi fortitudinis nomen usurpare. Tum vero & illud cogitandum, ne in Deum sitis ingrati.* (Hist. Misc. *Cap.* 12.)

y *Talem exitum hominum vitæ impatientium*] Idem Arabibus visum, non minus quam Indis & Persis, ex *Jobo* discas III, 21.

GRONOVII.

25 *Platonici contra Stoicos*] *Seneca* 3. de Ira, 15.

26 *Morbi*] *Corn. Nepos* in Attici vita. *Plinius* I, epistol. 12. *Seneca* epist. 77.

27 *Calani*] Gymnosophistæ, qui præsente Alexandro & exercitu ejus, ut ostenderet contemtum doloris & mortis, vivus ultro in rogo se cremandum præstitit. *Ælianus* var. 2, 14. 5. 6.

(kk) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. II. c. 4. §. 19. *J. B.*

Gen. xv, 2. & Num. xx. in fine; quod genus loquendi & Græcis usitatum. Themistius de anima: ἀπολύεσθαι τ ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν· *eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimissionem vocant.* Apud Plutarchum [a] in consolatione legimus hoc sensu: ἕως ἂν ὁ Θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς· *donec Deus ipse nos dimittat.*

[a] Pag. 108. C. Tom. II. *Ed. Wech.*

4. [z] Nonnulli tamen Hebræorum de lege se non interficiendi unam causam excipiunt, tanquam 28 εὔλογον ἐξαγωγὴν, si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Nam quia non nobis, sed Deo in vitam nostram jus esse statuunt, (ut recte [b] Josephus suos edocet) existimant 29 præsumtam Dei voluntatem solam esse quæ mortis anticipandæ consilium absolvat. Atque huc referunt Samsonis exemplum, qui in suo corpore veram religionem videbat esse derisui, & Saulis, qui gladio incubuit, ne a Dei suisque hostibus illuderetur. nam hunc 30 resipuisse volunt postquam Samuelis umbra mortem ipsi prædixerat, [c] quam gnarus sibi imminere si pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: a quo & ii qui Saulem cum honore sepelierant, recte facti testimonium retulerunt. Tertium est exemplum Razis Hierosolymitani senatoris in historia [d] Maccabaica. Sed & in Christiana historia exempla legimus similia eorum, qui mortem sibi intulerunt, [a] ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent, & virginum quæ [b] ne pudi-

[b] *Bell. Jud.* Lib. III. C. VIII. §. 5. *Ed. Hudſ.*

[c] 1 *Samuel.* XXXI, 4.

[d] 2 *Maccab.* XIV, 37.

GROTII.

[z] *Nonnulli tamen Hebræorum*] Variasse Hebræorum super hac quæstione sententias cognoscas ex Josepho, ubi (*De Bell. Jud.* I, 11. p. 732.) de morte Phasaëlis & de deliberatione Herodis (*Ant. Jud.* XVII. 9. p. 599. B.) agitur. Judæi ad Petronium, Philone recitante: ἀνακερασόμεθα τὸ ἴδιον αἷμα ἐπικατασφάξαντες ἑαυτούς. ἀποθανόντων τὸ ἐπίταγμα γενέσθω. Μέμψαιτ' ἂν οὐδὲ Θεὸς ἡμᾶς, ἀμφοτέρων στοχαζομένους, καὶ τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εὐλαβείας, καὶ τῆς πρὸς τοὺς καθωσιωμένους νόμους ἀποδοχῆς· γενήσεται δὲ τοῦτο, ἐὰν ὑπεκστῶμεν ἀβιώτου βίου καταφρονήσαντες· *miscebimus inter nos sanguinem, morte sponte sumta. tum mortuis ista imperentur. Ne Deus quidem nos culpet in duo intentos, ut & Imperatorem revereamur & sacratas leges custodiamus. Id autem ita demum efficere dabitur, si abeamus hinc contemta vita minime vitali.* (De Legat. ad Cajum, *pag.* 1026. B. C.)

[a] *Ne tormentis adacti Christi religionem ejurarent*] Vide *Eusebium.* (*Hist.* Eccl. Lib. VIII. Cap. 12.)

GRONOVII.

28 Εὔλογον ἐξαγωγὴν] Ἐυλόγιστον· Laudabilem excessum vel eductionem.

29 *Præsumtam Dei*] Si quis intelligat certis & non fallentibus indiciis, Deum velle, ut vitæ renuntiet.

30 *Resipuisse*] Vera pœnitentia peccatorum veniam a Deo obtinuisse.

GROTII.

[b] *Ne pudicitiam amitterent*] Narrat

pudicitiam amitterent in flumen se jecerunt, quas & in martyrum censum Ecclesia retulit. Sed de his tamen c quid d Augustinus sentiat videre est operæ pretium.

5. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuisse video, quam Locri opponebant Phocensibus, a ὅτι νόμος πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινός νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους· *communem Græcis omnibus morem esse ut sacrilegi insepulti abjiciantur.* Sic & Dion Prusæensis b Rhodiaca 31 τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους ait sepultura orbari. Idem Athenis d in proditores constitutum narrat Plutarchus c Antiphonte. Sed, ut ad institutum me recipiam, ob negatam sepulturam bellum juste suscipi censuerunt veteres consensu magno: ut ex illa Thesei historia apparet, quam

a *Lib.* I. *de Civit. Dei c.* 26. *Epist.* 61. *ad Dulc.* & *l.* 11, *c.*23. *contra secundam Gaud. epist.*
b *Diod. lib.* XVI. *c.* 25.
c *Pag.* 318. C.
d *Tom.* II. p. 834. A.

rat *Cicero* nobilissimas virgines se in puteos abjecisse, & morte voluntaria nefariam turpitudinem depulisse, oratione de provinciis consularibus, (*Cap.* 3.) Tale est & quod de Milesiis virginibus memorat *Hieronymus* adversus Jovinianum, (*Lib.* I. pag. 48. Tom. II. *Ed. Basil.*) & epigramma vetus *Anthologiæ* lib. III. 29. tit. de juvenibus, incipiens ᾠχόμεθ' ὦ Μίλητε. Narrant & Judæi feminam in navi ad stuprum expetitam, cum a marito quæsiisset an & mari mersa corpora essent resurrectura, isque id affirmasset, jecisse se in mare. Christianarum autem mulierum plurima sane habemus exempla. Feminarum Antiochenarum sub Diocletiano: Sophroniæ sub Maxentio, in *Martyrologiis*, *Zonara*, (Lib. XII. Cap. 33.) *Sexto Aurelio.* Alias Antiochenas sub Chosroë addit *Procopius* Persicorum II. (*Cap.* 8.) Laudat virgines, quæ morte pudorem servarant, *Ambrosius* (*de Virginib.* Lib. III. p. 97. *Edit. Paris.* 1569.) *Hieronymus* in commentariis ad finem capitis primi Jonæ: *Unde & in persecutionibus non licet mihi propria perire manu, absque eo ubi castitas periclitatur.* [Vide quæ diximus in Libro Gallico *De doctrina Morali Patrum Eccl.* Cap. XV. §. 7, & seqq. *J. B.*]

c *Quid Augustinus sentiat*] Cui addere licet *Chrysostomum* in Gal. I, 4. (Tom. III. pag. 714.) & *Concilium Aurelianense* III. *Oblationes defunctorum qui in aliquo crimine fuerint interemti, recipi debere censemus, si tamen non ipsi sibi mortem probentur propriis manibus intulisse.* Et tamen is ipse *Augustinus* lib. I, de Civitate Dei c. 16: *At per hoc & quæ se occiderunt ne quicquam hujusmodi paterentur, quis humanus affectus eis nollet ignosci? Capitulare* autem *Francicum* libro VI, 70. *De eo qui semetipsum occidit aut laqueo se suspendit, consideratum est, ut si quis compatiens velit eleëmosynam dare, tribuat, & orationes in psalmodiis faciat: oblationibus tamen & missis ipsi careant: quia incomprehensibilia sunt judicia Dei, & profunditatem consilii ejus nemo potest investigare.* Vide & ibidem VII, 344.

d *In proditores*] At *Nicetas* libro III. vitæ Alexii fratris Isaaci, (*Cap.* 7.) cum narrasset mortem Johannis Comneni Crassi, qui per seditionem imperium affectaverat, sic loquitur: μετὰ δὲ τὸ σῶμα ἐκεῖθεν ἀρθὲν, κυσὶ καὶ ὄρνισι βορὰ παρατίθεται· ὃ καὶ θηριῶδες μικροῦ καὶ ἀπάνθρωπον ἅπασιν ἐδόκει· *Post corpus inde ablatum, canibus & avibus esca ponitur: quod ab humanitate alienum ac pœne ferinum omnibus videbatur.*

GRONOVII.

31 Τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους] Impios & profanos.

quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Isocrates eo quem adduximus loco.

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore possessa, successiones ab intestato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habeant, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, sive adversus conjecturæ incerta, sive adversus exceptiones quasdam quas alioqui ratio naturalis videtur suggerere: ut supra obiter a nobis de jure naturæ agentibus ostensum est.

CAPUT XX.

De Pœnis.

I. *Pœnæ definitio & origo.*
II. *Spectare pœnam ad justitiam expletricem, & quomodo.*
III. *Pœnam certæ personæ naturaliter non deberi, sed exigi pœnam licite, quoad jus naturæ, ab eo qui paria non deliquerit.*
IV. *Pœnam utilitatis alicujus causa exigendam inter homines aliter quam apud Deum, & quare.*
V. *Quo sensu ultio naturaliter sit illicita.*
VI. *Utilitas pœnæ triplex.*
VII. *Pœna ad utilitatem ejus qui deliquit: eamque a quolibet exigi naturaliter, cum distinctione tamen:*
VIII. *Item ad utilitatem ejus in quem peccatum est; ubi de ultione licita jure gentium:*
IX. *Item ad utilitatem quorumlibet.*
X. *Quid lex Euangelica circa hanc materiam constituerit.*
XI. *Solvitur argumentum sumtum a Dei misericordia in Euangelio patefacta:*
XII. *Et a præcisione pœnitentiæ.*
XIII. *Rejiciuntur imperfectæ divisiones pœnarum.*
XIV. *Christianis privatis non esse tutum pœnam exigere, etiam ubi jure gentium id licet:*
XV. *Aut sponte ad accusationem prosilire:*
XVI. *Aut judicia capitalia affectare.*
XVII. *Leges humanæ quæ interfectionem ad pœnam permittunt an jus dent, an impunitatem solam, distinctione explicatur.*
XVIII. *Actus internos non esse punibiles inter homines:*
XIX. *Nec actus externos quos fragilitas humana nequit vitare:*
XX. *Nec actus quibus societas humana nec directe, nec indirecte læditur: cujus rei causa redditur.*

XXI. *Re-*

XXI. *Rejicitur sententia statuens ignoscere nunquam licere.*
XXII. *Ostenditur id licere ante legem pœnalem:*
XXIII. *Non tamen semper:*
XXIV. *Etiam post legem pœnalem.*
XXV. *Quæ ad id faciendum probabiles causæ intrinsecæ:*
XXVI. *Quæ extrinsecæ.*
XXVII. *Refellitur sententia statuens nullam esse justam causam dispensandi, nisi quæ per modum exceptionis tacitæ insit legi.*
XXVIII. *Pœnæ taxatio ex merito.*
XXIX. *Spectari hic causas impellentes, quæ inter se comparantur.*
XXX. *Item causas quæ a peccando abstrahere debuerant: ubi de gradibus præceptorum decalogi, quæ proximum tangunt, & alia quædam.*
XXXI. *Item aptitudinem peccantis ad utrumque, quæ varie spectatur.*
XXXII. *Meritum pœnæ extendi posse ad majus nocumentum quam quod peccans intulit: & quare.*
XXXIII. *Rejicitur sententia de proportione harmonica in pœnis.*
XXXIV. *Minui pœnam ex caritate nisi major caritas obstet.*
XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item consuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet, aut ab ea retrahat.*
XXXVI. *Clementiæ usus ad pœnas minuendas.*
XXXVII. *Ad superiores locos referuntur quæ Hebræi & Romani in pœnis spectari volunt.*
XXXVIII. *De bello ad pœnam.*
XXXIX. *An justum sit bellum ob delicta inchoata, distinctione explicatur.*
XL. *An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ fiunt, non tamen adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.*
XLI. *Discernendum jus naturæ a moribus civilibus late receptis:*
XLII. *Et a jure divino voluntario non omnibus cognito.*
XLIII. *In jure naturæ discernenda manifesta a non manifestis.*
XLIV. *An ob delicta in Deum bellum suscipi possit.*
XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ, & quomodo primis decalogi præceptis indicentur.*
XLVI. *Qui has primi violant puniri posse.*
XLVII. *Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebrææ.*
XLVIII. *Bella juste non inferri iis, qui Christianam religionem amplecti nolunt:*
XLIX. *Juste inferri iis, qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant:*
L. *Non etiam his, qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur.*
LI. *At illis juste, qui in Deos quos putant impii sunt.*

I. 1 Supra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, 2 facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. (aa) Est autem pœna generali significatu *Malum passionis, quod infligitur ob malum actionis.* Nam quanquam pro pœna quibusdam 3 injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum quæ molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda. Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob 4 morbum contagiosum, aut 5 corpus mutilum, aut alias 6 impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut 7 functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur.

2. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua, est & hoc, ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant philosophi, ut 8 alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro *a* de exilio: τῷ Θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολιπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρός, ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίταις: *justitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* a Plato dixit, *b* ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην: *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* Et *c* Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere*, & Hierocles *d* ἰατρικὴν πονηρίας, *malitiæ*

a Pag. 601. B.

b In Euthyphr. Tom. I. p. 8. D. Ed. H. Steph.

c Apud Stob. Serm. IX.

d Pag. 124. Ed. Needham.

GROTII.

a Plato] Verba ejus sic posuit *Irenæi* interpres libro III, c. XIV. *Et Deus quidem, quemadmodum & vetus sermo est, initium & medietates omnium quæ sunt habens, recte perficit, secundum naturam circumiens: hunc autem semper consequitur justitia ultrix in eos, qui deficiunt a lege divina.* (Cap. 41. vulg. 25. divis. *Massuet.*)

GRONOVII.

1 *Supra cum de causis*] 2, I. 2.

2 *Facta*] Injurias illatas.

3 *Injungi opera*] Ut damnatis ad remum, in metallum, in antliam. *Suet.* Ti. 51. ad fossam faciendam. Ner. 31.

4 *Morbum contagiosum*] Ut lepram. *Levit.* 13.

5 *Corpus mutilum*] *Deuter.* 23, 1.

6 *Impuritates*] *Levit.* 15.

7 *Functionibus*] Muneribus & officiis civilibus sacrisve.

8 *Alibi*] I, 2. 5.

(aa) In toto isto capite perpetuo conferendus PUFENDORFIUS *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. cum Notis nostris, præsertim alterius Editionis. *J. B.*

GRO-

litiæ medicatricem. b Lactantii dictum *a* est: *Non exiguo fallun-tur errore, qui* 9 *censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere qui nocentes afficit pœna.*

a De ira Dei 2. 17.

3. Quod vero diximus pœnæ, quæ proprie ita nominatur, omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, *b* qui dixit: *omnis pœna, si justa est, peccati pœna est:* quod ad pœnas etiam quæ a Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.*

b I. *Retract.* (seu *Retractation.*) c. 9.

II. 1. Sed an ad assignatricem, an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia 10 qui plus peccavit, gravius, qui minus, levius puniuntur, & quia 11 pœna quasi a toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt.

Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum habere, 12 quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse 13 in principio operis hujus ostendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se spectatur c 14 æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius: *c*

c I, *Sat.* *Cur* III. 78, 79.

GROTII.

b *Lactantii dictum est*] Convenit huc & illud Belisarii apud *Procopium* Vandal. I. πρέποντον δ' ἂν τῆς δικαίας γένοιτο γνώρισμα, ἡ τῶν ἀδίκως ἀνηρηκότων ποινή· *Primum justitiæ documentum erit, pœna exacta de injustis interfectoribus.* (Cap. 12.) Adde *Agathiam* lib. V. ubi de Anatolio. (*Cap.* 2.)

GRONOVII.

9 *Censuram*] Damnationem vel exactionem supplicii. Λιτότης.

10 *Qui plus peccavit, gravius*] Non hoc differunt διανεμητικὴ & συναλλακτικὴ justitia, quod altera tribuat paria diversis, altera plus minusve: neque ubi modo plus, modo minus tribuitur, ibi statim respectus est personarum. Sic enim contractus quoque pertinerent ad διανεμητικὴν, quippe pretiosiorem mercem præbenti plus redditur pretii, viliorem minus. Sed hæc est differentia, quod plus minusve aliis atque aliis tribuitur per justitiam διανεμητικὴν æstimatis personis, per συναλλακτικὴν æstimatis inter se rebus, nullo personarum discrimine.

11 *Pœna quasi a toto*] Statuunt enim a justitia præscribi & regi vel negotium privatæ personæ cum privata, idque facere τὴν συναλλακτικὴν, vel reipublicæ cum singulis, idque esse διανεμητικῆς· quæ fuit sententia *Thomæ Aquin. Horneji*, Ethic. 3, 11. 23.

12 *Quoties inter terminos*] Ubi observatur proportio geometrica.

13 *In principio operis*] 1, 1. 8. ubi contra nos id satis commode dici probavimus.

14 *Æqualitas inter culpam*] Medium rei sive proportio arithmetica.

GROTII.

c *Æqualitas inter culpam & pœnam*]

Cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Ut quaque est ita suppliciis delicta coërcet?

Et alibi (*Ibid.* vers. 117, 118.)

Adsit
Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

a vers. 2, 3. b CV. Eodem spectat lex divina Deuteron. a xxv. & novella b Leonis.

2. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his 15 quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum a nobis supra est, veram justitiæ assignatricis rationem nec in tali æqualitate, nec in processu a toto ad partem proprie consistere, sed in habenda 16 ratione ejus aptitudinis, quæ jus stricte dictum in se non contineat, sed 17 occasionem ei det. Quanquam vero is qui punitur aptus aut dignus esse debet puniri, non eo tamen id spectat ut ipsi accedat aliquid, quod assignatrix justitia postulat. Nec tamen qui expletricem justitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis se explicant.

nam] *Seneca* de Ira II, 6. *Iniquus erit si æqualiter irascetur inæqualibus.* *Tacitus* annalium III. (cap. 50.) *Sin flagitia & facinora sine modo sunt, suppliciis & remediis principis moderatio, majorumque & vestra exempla temperant, & vana a scelestis, dicta a maleficiis differunt: est locus sententiæ, per quam neque huic delictum impune sit, & nos clementiæ simul ac severitatis non pœniteat.* Ammianus libro XXVIII. c. I. *Oraturi ne delictis supplicia sint grandiora.* Scholiastes ad *Horatium*, (init. Sat. 3. Lib. I.) *Si in minimis peccatis etiam maxima pœnæ consumuntur, restat ut maxima peccata aut maneant impunita, aut nova supplicia adinveniantur.* Lex Wisigothorum libro XII, tit. III. cap. I. *Nam quædam leges sicut culparum habent diversitates, non ita discretas in se continent (retinent) ultiones, sed permixta scelera transgressorum ad unius permittuntur legis pœnale judicium. Nec secundum modum culpæ modus est adhibitus pœnæ, cum major minorque transgressio non unius debeat multationis prædamnari supplicio: præsertim cum dominus in lege sua præcipiat: pro mensura peccati, erit & plagarum modus.* Vide infra hoc capite, §. XXVIII. & XXXII. & lib. III, c. XI. §. [In loco TACITI legendum mihi videtur; *Sin flagitia & facinora*, ETSI *sine modo sunt* &c. alias non constat sensus, quem nec *Freinshemius* in paraphrasi, nec alii interpretes, satis expediunt: & facilè à Librariis omitti potuit particula *etsi*, propter sequentem *sine*. Quâ de re judicium penes Criticos esto. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Quæ dicenda*] *Num.* 7.

16 *Ratione ejus aptitudinis*] Nodum in scirpo quærit: hanc enim ipsam rationem aptitudinis *Aristoteles* & ejus sectatores explicant per æqualitatem geometricam.

17 *Occasionem ei det*] Dat enim præmia, honores, pecuniam: ex quibus datis jus proprie dictum & ad res & ad actus proficiscitur.

GRO-

cant. Ita enim negotium hoc considerant, quasi nocenti aliquid reddatur, sicut in contractibus fieri solet. 18 Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane est ἄκυρον. nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur.

3. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri expletricem justitiam, quia scilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis nascitur. Atque hac in re est aliud d quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiamsi nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia quæ 19 venditionis sunt naturalia, ita qui deliquit sua voluntate se videtur obligasse

GROTII.

d *Quod ad contractuum naturam accedit*] Sæpe hoc notat *Servius*, ad IV. Æneidos, (*verſ.* 695.) *nam qui excedunt delinquendi modum, ipsi sibi pœnam sanciunt.* Ibidem (in *verſ.* 699.) *damnare est debito liberare, unde* DAMNABIS TU QUOQUE VOTIS. Ad X. Æneidos, (*verſ.* 32.) LUANT PECCATA. *luant, id est, absolvant. Dicimus autem & luo pœnam. sed melius est hic peccatum. nam peccatum solvitur pœna. qui enim crimini tenetur obnoxius, pœna eum a pristina liberat obligatione: Contra, luo pœnam, non procedit, quasi pœna solvatur. Auctoritas tamen ista confundit licenter, more quo solet poni vel a sequenti quod præcedit, vel a præcedenti quod sequitur.* Idem locutio sacræ scripturæ frequens indicat. Nam, ut *Tertullianus* ait de oratione, (*Cap.* 7.) *Debitum in scripturis delicti figura est, quod perinde judicio debeatur, & ab eo exigatur. Chrysostomus* oratione de terræ motu, quæ est tomo V. (Immo *Tom.* VI. pag. 677. *Edit. Savil*) de divite illo agens qui Lazaro opponitur, & explicans vocem ἀπέλαβες, quæ est in illo Euangelii loco, (*Lucæ* XVI. 25.) ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ τιμωρίαι, ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ ὀδύναι· *debebantur ipsi pœnæ, debebantur ipsi dolores.* Idem II. de pœnitentia; τὰ ἁμαρτήματα εἰς ὀφειλήματα ἀναφέρεται· *peccata ad debiti genus referuntur.* [Ibi est, εἰς ὀφειλήματα &c. *Tom.* VI. pag. 771.] Augustinus III. de libero arbitrio: *Itaque si non reddit faciendo justitiam, reddet patiendo miseriam: quia in utroque verbum illud debiti sonat. Hoc enim etiam modo dici potuit, quod dictum est: si non reddit faciendo quod debet, reddet patiendo quod debet.* (Cap. 15. §. 44. *Ed. Benedictin.*)

GRONOVII.

18 *Decepit eos*] Immo decepit Auctor sese: non enim considerant nocentem, tanquam cui aliquid debeatur & reddatur, sed tanquam qui aliquid debeat & reddat. Inde *ultor* vel *vindex sumere, exigere, expetere* pœnas, noxius *dare, luere, pendere, solvere* dicuntur. Noxius pœnam reipublicæ *debet* ac legibus: hæc *facultas*, hoc *suum* proprie reipublicæ & legum est: itaque jus in eum habent, qui peccavit, etsi non civem. 2, 5. 32. Concessit autem superius τὸ suum & facultatem hoc modo consideratam pertinere ad justitiam συναλλακτικὴν sive τὴν ἐν συναλλάγμασι διορθωτικήν. 1, 1. 5. & 8. Adde ipsum ad *acta Apost.* 7, 60.

19 *Venditionis naturalia*] De substantia illius contractus.

gasse pœnæ, quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam [a] ajunt, e *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium [b] sua mente (bb) jam tum puniti, id est, sua voluntate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & 20 Tacito [c] mulier quæ se servo conjunxisset in servitutem sui (cc) consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum.

4. Michaël Ephesius ad quintum [d] Nicomachiorum Aristotelis: *γέγονε τρόπον τινὰ δόσις καὶ λῆψις, ὅ ἐστι τὸ συναλλάσσειν· λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο τι κλέψας, δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας· est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius: e *συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διηγορευμένα. contractus a veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & 21 quæ legibus sunt vetita.*

III. 1. Sed hujus 22 juris subjectum, id est, cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est. Dictat enim ratio maleficium posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo 23 qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit eo ipso se 24 quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex homi-

a L. Imperatores 34. D. de jure fisci.
b L. ult. C. ad l. Jul. Maj.
c Ann. XII. c. 53.
d Cap. 2.
e Ad Cap. 4.

GROTII.

e *Ipse te huic pœnæ subdidisti*] Philo fine libri primi de vita Mosis; *αὐτοὶ γάρ τοι σπεύδοντες ἁμαρτάνειν, σπεύδετε καὶ πρὸς τιμωρίας· peccare dum festinatis, ad pœnas ferendas festinatis.* (Pag. 652. D.)

GRONOVII.

20 *Tacito*] 12. annal. 53.

21 *Quæ legibus sunt vetita*] Hi sunt, qui contractus involuntarii dicuntur *Aristoteli συναλλάγματα ἀκούσια, λαθραῖα, βίαια.* Interpres Heinsianus lib. 5. cap. 5. ethicor.

22 *Juris subjectum*] Possessor, persona capax, dominus, exactor. 1, 5. 17.

23 *Qui superior est*] Qui potestatem habet in eum, qui peccavit.

24 *Quovis alio inferiorem*] Agnoscit hoc Cainus *Genes.* 4. *καὶ ἔσται πᾶς ὁ εὑρίσκων με ἀποκτενεῖ με· omnis igitur qui invenerit me, occidet me.*

(bb) In omnibus Editionibus erat heic *suo merito*: sed contra lectionem omnium corporis Juris Codicum, quos quidem viderim, & præter mentem etiam Auctoris nostri, qui, dum exponit *suâ voluntate*, manifesto ostendit, se legisse *suâ mente*: quamquam ipse erratum non animadverterit, etiam quum in Editione ann. 1632. adderet voces sequentes *jam tum*, quæ in primâ Editione desunt. *J. B.*

(cc) Apud TACITUM legendum omnino, ut edidit RYCQUIUS: *Statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsa, in servitute: sin consensisset, pro libertâ haberetur* Vide ibi J. FR. GRONOV. Notam Sic locus nil ad rem facit. *J. B*

hominum censu detrusisse f in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod a theologis [a] quibusdam est proditum. Democritus: [b] φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήιον τῷ κρείσσονι, *natura evenit ut melior sequiori imperet.* Et Aristoteles [c] ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ a natura sunt, quam quæ ab arte.

a Th 2,2. quæst. 64. art. 2. & ibi Cajet.
b Apud Stob. Serm. 47.
c Politic. VII. 14.

2. Cui consequens est, ut saltem ab æque nocente æque nocens 25 puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Joh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Judæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant, in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *quapropter inexcusabilis es, ô homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi (dd) *faciet nos moderatiores respectus nostri*, 26 *si consuluerimus nos*, g *numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius [d] apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de se ipso primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

d Lib. II. c. 1.

IV. 1. Al-

GROTII.

f *In censum bestiarum*] Sic & *Moses Maimonides* ad Deut. XXXIII.

g *Nunquid & ipsi tale aliquid commisimus*] Pertinet huc & *Ambrosii* locus sermone XX. in Psalmum, *Beati immaculati*, ad versiculum, *Miserationes tuæ domine*, (Serm. XX. c. 4. p. 1593. C.) citatus causa III. quæstione VII. (c. 4.) item *Cassiodori* VI, 21.

GRONOVII.

25 *Puniri non debeat*] Hinc indignatio M. Cælii ad *Ciceronem* epistol. 14. *Scis Appium censorem hic ostenta facere? de signis & tabulis, de agri modo, de ære alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum & nitrum esse. Errare mihi videtur: nam sordes eluere vult, venas sibi omnes & viscera aperit.* Et *Velleji* de censura Pauli & Planci 2, 95. *cum alteri vis censoris, alteri vitæ deesset, Paulus vix posset implere censuram, Plancus timere deberet, ne quidquam objicere posset adolescentibus, aut objicientes audire, quod non agnosceret senex.*

26 *Si consuluerimus*] Interrogaverimus conscientiam nostram.

(dd) Præcedens locus ubinam exstet, divinare nequeo: Auctor enim neque heic, neque in Adnotationibus ad *Joann.* VIII, 7. ubi similes congessit, ullum indicium dat, unde investigari queat. Hic autem legitur *De Ira*, Lib. II. Cap. 28. Sed post primam Editionem comperi, priorem locum non esse Philosophi, sed illius qui mentitus est nomen *Senecæ*, in Libro *De Remediis fortuitorum*, unde *Excerpta* subjecta etiam Editionibus *Lipsii* & *Gronovii*; ubi facile jam est invenire hæc verba, quum Excerpta brevia sint. *J. B.*

IV. 1. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt, nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant, eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis [a] dictum, 27 οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται οὐδεμία· & alibi, [b] 28 οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδοται δίκη, (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτὲ) τοῦ δ' εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον. Quod ita vertit [c] Seneca: *nemo prudens punit quia peccatum est, sed* 29 *ne peccetur. Revocari enim præterita non possunt: futura prohibentur.* Idem alibi: [d] *ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet: nec unquam ad præteritum, sed ad futurum pœna referetur:* 30 *non enim irascitur, sed cavet.* Apud Thucydidem [e] Diodorus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: *ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτοὺς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos censebo, nisi id expediat.*

2. Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, h ut nocere ei non debeat, nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato [f] dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi dominii jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita [g] Hebræi quidam explicant illud Solomonis quod ad hanc materiam pertinet: כל פעל יהוה למענהו וגם רשע ליום רעה. Ut sensus sit, *res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum*: id est, etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam 31 ut puniat. Quamquam, etiamsi receptiorem sequamur interpretationem, eodem res recidet; ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est, jure summæ

[a] *De leg.* L. IX. pag. 854. D.
[b] *Lib.* XI. p. 934. A.
[c] *De Ira*, l. 1, c. 16.
[d] *Ibid.* II. 31.
[e] *Lib.* III. c. 44.
[f] *Gorgia*, p. 525. B.
[g] *Moses Maimonides in directore dubitantium lib.* II, c. 13. & *Rab. Imm. ad Prov.* XVI, 4.

GROTII.

h *Ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa*] *Cassiodorus* [aut potius *Petrus Blesensis*] de Amicitia: *quod si manus una casu aliquo forte lædat alteram, illa quæ læsa est non repercutit, nec se erigit in vindictam.*

GRONOVII.

27 Οὐ γὰρ] Non enim propter peccatum sumitur pœna.

28 Οὐχ ἕνεκα] Non ideo, quod peccatum est, exigitur supplicium (factum enim fieri infectum nequit) sed propter exemplum vel tempus futurum.

29 *Ne peccetur*] Ut alii exemplo pœnæ a simili peccato absterreantur.

30 *Non enim irascitur, sed*] Judex damnans & puniens non iræ obsequitur, sed prudentiæ: neque id potissimum agit, ut ulciscatur, sed ut consulat in reliquum, ne aut qui deliquit, iterum, aut alius simile quid delinquat.

31 *Ut puniat*] Puniendo justitiam demonstret, etiamsi ad neminem exemplum pertineat.

GRO-

summæ libertatis & perfectionis, nihil extra se quærens aut respiciens: sicut Deus dicitur *αὐτοφυής*, quia non est natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum a Deo non ob aliud exigi sacra verba testantur, cum dicunt [a] eum voluptatem capere ex ipsorum malo, subsannari atque irrideri impios a Deo. Tum vero & extremum judicium, post quod nulla exspectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam 32 inconspicuæ ut obduratio, verum esse, quod contra Platonem dicimus, evincunt.

a Deuter. XXVIII, 63. Esai. I, 24. Prov. I, 26.

3. At homo cum hominem sibi natura parem punit, 33 aliquid sibi debet habere propositum. Et hoc est quod ajunt [b] scholastici, non debere in malo cujusquam acquiescere ulciscentis animum. Sed & ante ipsos Plato [c] in Gorgia, eos qui quemquam morte puniunt, aut exilio, aut multa, non hoc *βούλεσθαι ἁπλῶς*, *simpliciter velle*, sed *boni alicujus causa*, *ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ*. Et i Seneca ad vindictam veniendum [d] *non quasi dulce sit vindicare, sed quasi utile.* Etiam Aristoteles septimi de republica capite XIII. ait, quædam esse honesta simpliciter, quædam ob aliquam necessitatem: & posterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

b Thom. 2. 2. quæst. 108. Silv. verb. vindicta.
c Pag. 468. B.
d De Ira, II. 32.

V. 1. Quod ergo a mimo dictum est: [e]

Læso doloris remedium inimici dolor:

& a [f] Cicerone, dolorem pœna mitigari, Plutarcho [g] ex Simonide; 34 Γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι τῷ θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν: congruit quidem 35 ei naturæ k quam homo cum bestiis habet communem: est enim

e Publ. Syr. vers. 340.
f Orat. pro Cæcin. c. 12.
g Vit. Arat. pag. 1048. E.

GROTII.

i *Seneca*] Ejusdem est libro eodem de Ira secundo, capite XII. *Exsequar, quia oportet, non quia dolet.* [Immo *Lib.* I.]

k *Quam homo cum bestiis habet communem*] Inde ista Homerica (*Iliad.* IV. 23. χόλος δέ μιν ἄγριος ᾕρει. *illum fera prenderat ira.* Item (*Iliad.* IX. 625.)

Ἄγριον ἐν στήθεσσι θέτο μεγαλήτορα θυμόν.

Efferat ipse animum magnum sibi pectore in alto.

Item (*Ibid.* vers. 492.)

Ἀλλ' Ἀχιλεῦ δάμασον θυμὸν μέγαν.

Magnum animum sed Achille doma.

GRONOVII.

32 *Inconspicuæ*] Quæ non incurrunt in oculos, sed in animis sentiuntur patientium.

33 *Aliquid sibi debet habere &c. Non debere in malo*] Non id tantum spectare, ut malum habeat noxius, sed potissimum ut propter eum punitum minus sit malorum.

34 Γλυκὺ καὶ] Dulce & non asperum quasi ægroto animo & inflammato medicinam adhibere satisfactionem.

35 *Ei naturæ*] Facultati animi, τῷ θυμικῷ.

enim ira ut in bestiis ita in homine ζέσις περικαρδίου αἵματος δι᾽ ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit [a] Eustratius, [l] *fervor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per se caret ratione, ut sæpe feratur in ea, quæ non læserunt, ut in fœtus feræ quæ læsit; [m] aut in sensu carentia, ut in lapidem quo ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus [n] non convenit [36] parti rationali, cujus est imperare affectibus; ac proinde nec juri naturæ, quia [37] id est dictatum naturæ rationalis ac socialis qua talis est. Dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, nisi id bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore, ita nude spectato, nullum est bonum nisi falsum & [38] imaginarium: ut in [39] divitiis supervacuis, multisque aliis rebus ejusmodi.

2. Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, [o] sed & philosophi, ut [b] Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro justo receptum ultio, & a contumelia non differt* [40] *nisi ordine. Qui dolorem regerit, tantum excusatius peccat.* Imo, si Maximo Tyrio [c] credimus, ὁ τιμωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior est qui se ulciscitur eo qui prior nocuit.* Musonius, [d] *id*, ait, *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, feræ est, non hominis.* Apud [e] Plutarchum Dion is [41] qui sapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιτιμωρεῖσθαι τοῦ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὁρίζεσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας· *ultionem legis*

[a] In Ethic. Nic. VI. 1.
[b] Lib. II, de Ira c. 32.
[c] Diss. XI. p. 24, 26. Ed. Davis.
[d] Apud Stobæum, Serm. 19.
[e] Vit. Dion. p. 979. A.

GROTII.

l *Fervor*] Inde σβέσαι χόλον, *bilem extinguere*, apud *Homerum* [*Iliad.* IX. 674.]

m *Aut in sensu carentia*] *Seneca* de Ira libro II, c. 26. *His irasci quam stultum est, quæ iram nostram nec meruerunt nec sentiunt.* Brasiliani, feri homines, de ferro, ita ut de homine se vindicant. [Vide JOANN. LERIUM, *Itin. Brasil.* p. 163.]

n *Non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus*] Vide quæ in hanc rem *Seneca* de Ira libro I, c. 5.

o *Sed & Philosophi*] *Plato* Gorgia. Vide de eo *Theodoretum* libro XX. curationis.

GRONOVII.

36 *Parti rationali*] Τῷ λογικῷ καὶ ἡγεμονικῷ.

37 *Id est dictatum naturæ*] I, I, 10.

38 *Imaginarium*] Ut Vitellii, qui se pavisse oculos spectata inimici morte jactabat. *Tacit.* 3, hist. 39.

39 *Divitiis supervacuis*] Caligulæ, qui super immensos aureorum acervos patentissimo diffusos loco nudis pedibus spatiabatur, & toto corpore aliquamdiu volutabatur. *Suet.* c. 42.

40 *Nisi ordine*] Quia præcedit contumelia, sequitur ultio.

41 *Qui sapientiam Platonicam*] Quod ait de se & Catone *Cicero: nos philosophiam quæ quibusdam otii esse ac desidiæ videtur, in forum atque in rempublicam & in ipsam aciem deduximus.* 15, familiar. 4. Similiter idem de Demetrio Phalereo. 3, de legib. 6.

legis arbitrio justiorem censeri illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci.

3. Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore, 42 qua dolor est, satiari. Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu, eo ad vindictam est pronior. Juvenalis (*Sat.* XIII, 180, & *seqq.*)

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
p *Nempe hoc* 43 *indocti, quorum præcordia nullis*
Interdum aut levibus videas flagrantia causis:
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, 44 *dulcique* 45 *senex vicinus Hymetto,*
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
46 *Accusatori nollet dare. Plurima felix*
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Ultio: continuo sic collige, quod vindicta
q *Nemo magis gaudet quam femina.*

Eodem sensu a Lactantius: *imperiti & insipientes siquando accipiunt injuriam cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui sibi nocent vicem retribuere conantur.* a Lib. VI. c. 18.

4. Li-

GROTII.

p *Nempe hoc indocti*] *Seneca* de Ira I. 13. *At qui iracundissimi infantes senesque & ægri sunt, & invalidum omne natura querulum est.*

q *Nemo magis gaudet quam femina*] Terentius Hecyra (III. 1. 30.)

Pueri inter sese quam pro levibus noxiis iras gerunt.
Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt.
Itidem mulieres sunt ferme, ut pueri, levi sententia.

Ammianus Marcellinus libro XXVII. de ira sic loquitur: *hanc esse ulcus animi diuturnum, interdumque perpetuum, prudentes definiunt, nasci ex mentis mollitie consuetum, id asserentes argumento probabili, quod iracundiores sunt incolumibus languidi, & feminæ maribus, & juvenibus senes, & felicibus ærumnosi.* (Cap. 7. pag. 536. *Ed. Vales. Gron.*)

GRONOVII.

42 *Qua dolor est*] Ita ut nihil aliud in eo quæratur, & spectetur quam dolor.

43 *Indocti*] Stoicorum sermo, qui doctum dicebant solum sapientem, seu qui secundum virtutem viveret. Ἰδιώτης, *Arrian.* diss. 3, 19. Ἡ πρώτη διαφορὰ ἰδιώτου καὶ φιλοσόφου· *Seneca* 7 de Benef. 17. *Duo sunt beneficia: unum, quod dare nisi sapiens sapienti non potest, hoc est, absolutum & rarum beneficium: alterum vulgare, plebejum, cujus inter nos imperitis commercium est.*

44 *Dulcique Hymetto*] Propter mel celebratum, quod ibi faciebant apes.

45 *Senex*] Socrates.

46 *Accusatori*] Anyto aut Melito.

4. Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. 1. Pertinet autem huc pœnarum partitio, quæ est apud Platonem 47 Gorgia, & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro VI, cap. XIV. nam partitiones istæ ex fine desumtæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset, 48 emendationem & 49 exemplum, tertium addidit Taurus 1 50 τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, *a* κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην· *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Aristoteles, qui omissa pœna exemplari, hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, *b* τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis causa ut ei satisfiat.* 51 Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit: αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων, καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔνεισιν αὐταῖς· *quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles *c* refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *justitiam* quam ipse *commutatricem* vocat.

a Pædagog. Lib. I. Cap. 8. Ed. Oxon.
b Rhet. 1, cap. 10.
c Ethic. Nic. V, 7, 8.

2. Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo, in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet.

VII. 1. Ad horum trium finium primum pertinet 52 pœna, quæ philosophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo *d* Jurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα *e* Platoni, Plutarcho *f* ἰατρεία ψυχῆς, *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo, qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero 53 deliberata ac frequens, quandam

d L. 20. D. De Pœnis.
e De Legg. L. XI. p. 933. E.
f De sera Num. vind. p. 550. A, 559. F.

GROTII.

1 Τιμωρίαν] Tria hæc, νουθεσίαν, τιμωρίαν, κόλασιν, emendationem, satisfactionem, exemplum, etiam *Chrysostomus* ponit in 1 ad *Corinth.* XI, 32. (Tom. III. pag. 424, 425. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

47 *Gorgia*] Pag. 357. (*Ed. Wech.* at p. 525. A. B. Tom. I. *Ed. H. Steph.*)

48 *Emendationem*] Ut corrigatur & melior fiat, qui peccavit.

49 *Exemplum*] Ut alii peccare caveant.

50 Τιμωρίαν] Satisfactionem: ut injuria dematur & in posterum securitas præstetur læso.

51 *Plutarchus*] *De sera Numinis vindicta*, p. 548. E.

52 *Pœna, quæ philosophis*] Latinis *admonitio.*

53 *Deliberata ac frequens*] Quæ fit ἐκ προαιρέσεως, ex proposito & destinato, ac sæpius repetitur.

GRO-

dam gignit sui 54 proclivitatem, quæ adulta habitus dicitur, ideo vitiis, quamprimum fieri potest, adimenda est 55 illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si s dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante a Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.* Apud b Tacitum est: *corruptus simul & corruptor æger & flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est, quam libidinibus ardescit.*

a De habitud. doctr. Platonis. pag. 21. Ed. Elmenhorst.

2. Punitionem quæ huic fini inservit natura cuivis esse licitam, c qui judicio valeat, & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur, ex ea quæ verbis fit castigatione apparet.

b Annal. III. 54.
c Th. 2, 2. q. 33. 3.

> d *Amicum castigare ob meritam noxiam,*
> 56 *Immune est facinus, verum in ætate utile.*

d Plaut. Trinum. I. I. I.

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen t inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum a natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos ejus juris usurpationem pro affectus necessitudine peculiariter commendat) sed a legibus, quæ 57 communem illam generis humani propinquitatem, 58 vitandarum rixarum ergo, 59 ad proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi, tum Codice Justinianeo, titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet e Xenophontis ad milites: εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ

e De Exped. Cyr. L. V. c. 8. § 8. Ed. Oxon.

GROTII.

s *Dolore quodam subsequente*] *Seneca* de Ira I, 5. *quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingentia vitia prava dolore corporis animique corrigimus.* Idem de Ira II, 27. *In his erunt boni magistratus, parentesque, & judices, quorum castigatio sic accipienda est, quomodo scalpellum, & abstinentia, & alia quæ profutura torquent.*

t *Inter personas quibus id liceat*] Vide *Augustinum* enchiridio cap. 72.

GRONOVII.

54 *Proclivitatem*] Propensionem & facilitatem ad eam iterandam.

55 *Illecebra*] Blanda illa Siren, illa suavitas, quæ in peccatum trahit atque illicit.

56 *Immune est facinus*] Pro quo non penditur vectigal, quod licet facere sine munere atque onere civili: vel pro quo nemo munis est sive munificus.

57 *Communem illam generis*] Quæ omnibus melioribus dabat castigandi sontes facultatem.

58 *Vitandarum*] Ne lites injuriarum augerentur.

59 *Ad proximos affectus*] Necessitudines vel necessarios. Sic Claudius in recognitione equitum, juvenem probri plenum, sed quem pater sibi probatissimum affirmabat, sine ignominia dimisit, habere dicens censorem suum. *Suet.* 16.

καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσιν ἐπ' ἀγαθῷ· *si quem ut prodessem verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magistri discipulis. Nam & medici ægrotum suo ipsius bono urunt ac secant.* Lactantius libro VI. a *Jubet Deus ut manus nostras super minores semper habeamus, hoc est, ut peccantes eos assiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.*

a Cap. 19. n. 8.

3. Hoc vero puniendi genus ad mortem 60 pertingere non potest, nisi eo modo quem 61 reductivum vocant, quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus b dixit melius quibusdam futurum fuisse, id est, non tam male, si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est, minus est malum emori quam vivere, quando certum est vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, c cum ait, interdum 62 ut pereant interesse pereuntium. Jamblichus d: καθάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τοῦ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν· *quomodo suppurato melius est uri quam sic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat e Plutarchus ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὑτῷ τε βλαβερώτατον, *cæteris noxium quidem, at sibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: καὶ τρίτον ἐστὶ καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι, διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν· *tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo ut ad sanitatem perduci nequeant.*

b Marc. XIV, 21.

c De Ira Lib. 1. c. 5. Vid. & cap. 16.

d Protreptic. c. 2.

e De sera Num. vind. p. 551. E.

4. Sunt qui hos ipsos esse putant quos f Johannes Apostolus ait u ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt cjus rei argu-

f 1 Joh. V, 16.

GROTII.

u *Ad mortem peccare*] Τοὺς ἀνίατα νοσοῦντας. morbo tentos insanabili hos vocat *Chrysostomus* 2 Corinth. XIII, 9. (Tom. VI. pag. 702.) *Julianus* secundo libro de Constantio: διττῶν δὲ ὄντων τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν μὲν ἀποφαινόντων ἐλπίδας ἀμείνους, καὶ οὐ πάντη τὴν θεραπείαν ἀπεστερημένων, τῶν δὲ ἀνίατα πλημμελούντων· τούτοις δὲ οἱ νόμοι θάνατον λύσιν τῶν κακῶν ἐπινόησαν, οὐκ εἰς τὴν ἐκείνων μᾶλλον, εἰς δὲ τὴν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν· *cum duo sint delictorum genera, alia quidem quæ spem præbent rerum meliorum, neque curationem penitus repudiant, alia vero hominum insanabiliter peccantium: huic generi leges mortem malorum exitum reperere, non tam ipsorum quam omnium aliorum bono*, (Orat. II. p. 89. B. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

60 *Pertingere*] *Pertinere* voluit dicere, id est, *extendi*, *porrigi*.

61 *Reductivum*] Quo quid alicui non directe adest, sed per applicationem aut interpretationem: ut quum bonum alicui dicitur, quod non nocet, etiamsi nec magnopere prosit. 1, 1. 10.

62 *Ut pereant, interesse*] Sic Neroni conjurationem quidam imputabant, tanquam aliter illi, nisi morte, succurrere non possent. *Sueton.* Ner. 36.

argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem fine animadversio, non nisi raro admodum, locum habere possit.

VIII. 1. x Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse in eo sita est, ne posthac tale quid patiatur ab eodem aut ab aliis. Gellius a ex Tauro hanc speciem sic describit, *cum dignitas auctoritasve ejus in quem est peccatum tuenda est, ne prætermissa animadversio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod 63 de auctoritate læsa dicit, idem 64 de libertate cujusque aut alio jure læso intelligendum est. Apud b Tacitum legimus: *consuleret securitati justa ultione.* Ne qui læsus est ab eodem malum patiatur, tribus modis curari potest: primum si tollatur qui deliquit, deinde si 65 vires nocendi ei adimantur, postremo si malo suo dedoceatur delinquere, quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum est. Ne ab aliis lædatur qui læsus est, punitione non quavis, sed aperta atque conspicua quæ ad exemplum pertinet, obtinetur.

a *Noct. Att.* VI. 14.

b *Ann.* XIV. 61.

2. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos si dirigatur vindicatio, etiam privata, si jus nudum naturæ, id est, 66 abductum a legibus divinis humanisque, & ab his quæ non necessario rei accidunt, respicimus, non est illicita: sive fiat ab ipso qui læsus est, sive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ est consentaneum. Atque hoc sensu admitti potest quod Cicero cum jus naturæ esse dixisset id, quod nobis 67 non opinio sed innata vis affert, c inter ejus exempla collocat vindicationem, quam 68 gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam, 69 defendendo aut ulciscendo, propulsamus a nobis ac nostris, qui nobis cari esse debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex

c *De Inven.* II. c. 22.

GROTII.

x *Utilitas ejus cujus intererat non peccatum esse*] Etiam hujus rei in feris imago quædam. *Leo in adulteræ pœnam consurgit. Plinius* historiæ naturalis VIII, 16.

GRONOVII.

63 *De auctoritate læsa*] Personarum publicarum.

64 *De libertate*] Privati cujusvis.

65 *Vires nocendi ei adimantur.*] Debilitando aut vinculis coërcendo, *num.* 9.

66 *Abductum a legibus*] Id quod dictat recta ratio nondum adstricta legibus: præterquam in paucis casibus, ubi ex contingenti mutatur res, ut si parentes, si mentis homo commotæ injuriam intulerit, si ipse causam dederit non miserendo prior.

67 *Non opinio*] Qualiscumque persuasio, sed ingenita sententia & judicium animi.

68 *Gratiæ*] In qua amicitiarum & officiorum alterius memoria, alterius remunerandi voluntas continetur. cap. 53.

69 *Defendendo*] Arcendo, prohibendo.

a Libro XXXVIII. c. 4. ex Trogo exscripsit a Justinus: *adversus latronem si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua omnes ferrum stringere.* Hoc

b Pag. 1048. E. ipsum 70 ἀμύνης νόμον vocat in vita b Arati Plutarchus.

c Judic. XV. 3. 3. y Hoc naturali jure defendens se Sampson adversus Palæstinos, c insontem se testatur fore si Palæstinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret: Et post peractam ultionem

d Ibid. vers. 11. eadem se tuetur ratione, d dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem: e ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι· *merito eos ulti sumus, jure apud omnes recepto, ut hostilia parantem ulcisci liceat.* Demosthenes, oratione adversus

e Lib. III. c. 56.

f Pag. 437. A. Aristocratem, f communem ait esse legem inter homines, ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Jugurtha apud

g Bell. Jug. c. 25. Sallustium, g cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit, populum Romanum 71 *neque pro bono neque pro recto facturum si ab jure gentium se prohibuerit:* id est 72 ab ultione. Aristides orator & a poëtis, & a legum auctoribus, & a 73 proverbiis, & ab oratoribus, & omnibus denique hoc ait

h Orat. pro quatuor vir. Tom. III. p. 259. A. probari h ἀμύνεσθαι τοὺς ὑπάρξαντας, *ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt.* Maccabæos laudat z Ambrosius, i quod etiam sabbato a ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Judæos incensam a Christianis 74 basilicam gra-

i De Off. l. 1. c. 40. viter querentes disputans, sic ait: k *Ac certe si jure gentium agerem, dicerem 75 quantas basilicas Judæi tempore imperii Ju-*

k Ep. 29. p. 562. C. *liani incenderint:* ubi b jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter

GROTII.

y *Hoc naturali jure*] Φόνον φόνῳ λελύσθαι· Romulus de Tatio occiso a Laurentibus, *cædem cæde pensatam*, apud *Plutarchum*, (*Vit. Rom.* p. 32. C.) Belisarius apud Procopium Vandalicorum 1. φύσει γὰρ πρόσεστι τοῖς ἀδικουμένοις ἡ πρὸς τοὺς βιαζομένους ἔχθρα· *naturalis enim est læsi hominis in eum qui vim intulit inimicitia.* (Cap. 16.)

z *Ambrosius*] Eundem vide oratione contra Symmachum.

a *Ulti sunt innocentium necem fratrum suorum*] Vide *Josephum* antiquæ historiæ XIII, 1. de vindicata Johannis morte.

b *Jus gentium vocat par pari referre*] Sic & *Livius* libro 1. *cum Laurentes jure gentium agerent*, (c. 14.)

GRONOVII.

70 Ἀμύνης νόμον] Ἄνδρ' ἀπαμύνασθαι ὅτε τις πρότερος χαλεπήνῃ, quo versu Homerico (extat cum alibi, tum Ιλ. ω. v. 369.) Claudius sæpe pro tessera utebatur. *Sueton.* cap. 42.

71 *Neque pro bono, neque pro recto*] Apud *Sallustium* est, *neque recte neque pro bono*, cap. 22. *Cæsar.* 5, Gall. 7. *nihil hunc se absente pro sano facturum.*

72 *Ab ultione*] Puta jure gentium permissa.

73 *Proverbiis*] Dictis per allegoriam & sententiis vulgi usu receptis.

74 *Basilicam*] Qua pro proseucha, vel synagoga utebantur.

75 *Quantas basilicas*] Quot Christianorum templa, vel ecclesias.

76 As-

aliter apud Tacitum [a] Civilis: *egregium pretium laboris cepi, necem fratris, & vincula mea, & sævissimas hujus excercitus voces, quibus ad supplicium petitus jure gentium pœnas reposco.* a Hist. IV. c. 32.

4. Sed quia in rebus nostris & nostrorum 76 affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ 77 in unum locum convenerunt, judices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, ademta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius (*Lib.* v. vers. 1147, & *seqq.*)

Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines 78 *pertæsum vi colere ævum.*

Demosthenes [b] in Cononem: προεώραται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου δίκην, μὴ τῇ τοῦ προστυχόντος (ee) ὁρμῇ, μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι· *placuit de omnibus his injuriis* [c] *ex legibus judi-* b Pag. 730. A.

GRONOVII.

76 *Affectu corrumpimur*] Nimio illarum amore facile ultra fines terminosque justæ vindicationis provehimur.

77 *In unum locum convenerunt*] In civitatem coierunt.

78 *Pertæsum vi colere*] Potius visum legibus quam armis disceptare. *Justin.* 43, 4.

(ee) Est apud DEMOSTHENEM, ὀργῇ, *irâ*: neque vocem mutare necesse est. *J. B.*

GROTII.

c *Ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio*] Tyndareus adversus Orestem sic declamat in *Euripidis* Oreste, (*vers.* 491, & *seqq.*)

Πρὸς τόνδ᾽ ἀγὼν τις ἂν σοφίας ἥκει πέρι;
Εἰ τὰ καλὰ πᾶσι φανερὰ, καὶ τὰ μὴ καλὰ,
Τούτου τίς ἀνδρῶν γίνετ᾽ ἀσυνετώτερος,
Ὅστις τὸ μὲν δίκαιον οὐκ ἐσκέψατο,
Οὐδ᾽ ἦλθεν ἐπὶ τὸν κοινὸν Ἑλλήνων νόμον.
Ἐπεὶ γὰρ ἐξέπνευσεν Ἀγαμέμνων βίον
Πληγεὶς θυγατρὸς τῆς ἐμῆς ὑπὲρ κάρα
(Αἴσχιστον ἔργον, οὐ γὰρ αἰνέσω ποτὲ)
Χρῆν αὐτὸν ἐπιθεῖναι μὲν αἵματος δίκην
Ὁσίαν, διώκοντ᾽ ἐκβαλεῖν τε δωμάτων
Ματέρα, τὸ σῶφρον τ᾽ ἔλαβεν ἂν τῆς συμφορᾶς,
Καὶ τοῦ νόμου τ᾽ ἂν εἴχετ᾽, εὐσεβής τ᾽ ἂν ἦν.
Νῦν δ᾽ εἰς τὸν αὐτὸν δαίμον᾽ ἦλθε ματέρι,
Κακὴν γὰρ αὐτὴν ἐνδίκως ἡγούμενος,
Αὐτὸς κακίων ἐγένετο ματέρα κτανών.
Ἐρήσομαι δὲ, Μενέλεως, τοσόν δέ σε.
Εἰ τὸν δ᾽ ἀποκτείνειεν ὁμόλεκτρος γυνὴ,
Χ᾽ ὁ τοῦδε παῖς αὖ μητέρ᾽ ἀνταποκτενεῖ,
Κἄπειθ᾽ ὁ κείνου γενόμενος φόνον φόνῳ
Λύσει, πέρας δὲ ποῖ κακῶν προβήσεται;

Huic me jubes certare de sapientia?
Quæ pulchra quæque fœda si cunctis patent,
Isto homine tandem quis fuit dementior,

judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio. Quintilianus: [a] 79 *injuriæ compensatio non solum juri inimica, sed paci: est enim lex, forum, judex, nisi quem jure* 80 *vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodosius: [b] *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: [c] *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.*

5. Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis 81 ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quò forte referri potest quod Cajus 82 Cæsar privatus adhuc piratas, [d] a quibus captus fuerat,

a *Declam.* XIII.
b *L. nulli.* 14. *C. de Judæis.*
c *Cassiod. lib.* IV, *ep.* 10.
d *Vell. Pat. l.* II. *c* 42. & *Plut. in Cæs.* p. 708.

Qui nec quod æquum est mente pervidit sua,
Nec quod per omnem Græciam leges jubent?
Namque ubi Agamemno spiritum efflarat suum,
Transverberatus a mea nata caput,
(Quod turpe facinus absit ut dicto probem)
Tunc ille rite debuit matrem ream
Peragere cædis e lare ejectam suo.
Ita temperate pertulisset miseriam,
Pœnas petisset jure, servasset pium.
Nunc subiit illum, quod prius matrem, nefas.
Illam malam vocat ille, non injuria:
Sed pejor illa est ipse dum matrem necat.
Menelaë, si permittis hoc te interrogo:
Irata si uxor conjugem occidet suum,
Hanc ultor ipse filius tradet neci,
Et rursus illo genitus hanc cædem nova
Cæde expiabit, fine quo stabunt mala?

Quæ postrema plena prudentiæ materiam disserendi & philosophis & oratoribus præbuerunt. Maximus Tyrius in dissertatione an referenda injuria, (*Dissertat* II. pag. 22. *Ed. Davis.*) εἰ γὰρ ὁ ἀδικηθεὶς ἀμύνεται, ἀεὶ μεταβαίνει τὸ κακὸν ἀπ᾽ ἄλλου πρὸς ἄλλον, καὶ μεταπηδᾷ καὶ διαδέξεται ἀδικία ἀδικίαν. εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ τούτῳ δικαίῳ τῷ παθόντι συγχωρεῖς ἐπεξιέναι εἰς τὸν ἀδικήσαντα, ἐπαναχωρεῖ αὖθις ἀπ᾽ ἐκείνου πρὸς τὸν αὐτὸν ἡ τιμωρία. τὸ γὰρ δίκαιον ἐπ᾽ ἀμφοῖν ἴσον. ὦ Ζεῦ καὶ οἷον πεποίηκας, δικαιοσύνην ἐξ ἀδικημάτων; καὶ ποῖ βαδιεῖται τὸ κακὸν, καὶ ποῦ στήσεται· *Nam si is qui passus est injuriam ultionem sumet, transibit malum ab hoc ad illum velut saltu quodam, & injustitia injustitiæ succedet; quippe si hoc jure posito concedis ei qui malum pertulit vindicare in eum qui fecit, sequitur ut rursus ab hoc ad illum se referat ultio, est enim justum, par utrique parti. Si id ita est, quid nobis fecisti, Jupiter, justitiam ex injuriis conflatam? & quo procedet, ubi vero stabit hoc malum?* Aristides oratione de pace: τίς γὰρ τῶν Ἑλλήνων λειφθήσεται, εἰ διὰ τοὺς προτέρους ἀπολωλοκότας, οἱ μετ᾽ αὐτοὺς ἀεὶ ταυτὸ τοῦτο πείσονται; *quis enim Græcorum erit reliquus, si propter eos qui jam periere superstites alii perpetuo idem malum ferent?* (Tom. II. p. 78. C. *Ed. P. Steph.*) Habet idem Aristides sensum similem, in Leuctrica secunda.

GRONOVII.

79 *Injuriæ compensatio*] Privata vindicta.

80 *Vindicari pudet*] *Ne scilicet turpi judicio conflictetur*, ut de fratribus loquitur *Cicero* 9, famil. 25.

81 *Ubi judicia sunt nulla*] 1, 3. 2.

82 *Cæsar privatus adhuc*] Videtur legationem liberam habuisse, ut solebant illustres viri & juvenes Romani peregrinantes: itaque, quod fecit, tanquam legatus pop. Rom. fecit.

GRO-

fuerat, classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi 83 Nomadum more vivitur. d Sic apud Umbricos narrat Nicolaus *a* Damascenus sibi quemque fuisse ultorem: quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo 84 singularium certaminum quæ ante Christianismum e Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis desueta sunt. Ideo apud *b* Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conspicerent, quod injurias justitia finiret, quod solita armis discerni jure terminarentur.

a Apud Stob. de Legibus.

b Lib. II. c. 118.

6. 85 Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi 86 talionem pro mortuo manu exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per judicem, quia scilicet difficilior *c* est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem, privatim vindicandæ cædis apud vetustissimos Græcos fuisse apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum sunt *d* Odysseæ O. Sed maxime frequentia sunt hujus moris exempla inter eos 87 qui communem judicem non habent. Hinc *justa bella definiri solent*, *e* Augustino teste, *quæ ulciscuntur injurias*: & Plato bellicum certamen probat, *f* μέχρις οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην· *donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

c Sen. I, *de Clem.* 20.

d Vers. 272, & *seqq.*

e L. 11, q. 10. *super Josue.*

f De Rep. Lib. V. p. 471. *B.* Tom. II. *Ed. H. Steph.*

IX. 1. Uti-

GROTII.

d *Sic apud Umbricos*] An Umbros in Italia significatos voluit? [Vide VALESIUM in *Excerpt. Peiresc.* p. 513.] Apud Afrorum multos idem moris fuisse testis est *Leo Afer* lib. II. c. de Tefechis, & capite de Teijeuta, & alibi.

e *Germanicis nationibus*] Gotthos suos corrigens rex Theudericus apud *Cassiodorum* III, 23. *Remove consuetudines abominanter inolitas. verbis ibi potius, non armis res tractetur.* & 24. *Cur ad monomachiam recurritis? quid opus est homini lingua, si causam manus agit armata?* Trachonitis in oriente, νόμος πάντα τρόπον ἐπεξιέναι τοὺς τῶν οἰκείων φονεῖς· *mos omnibus modis ultionem sumere de propinquorum homicidis.* [Hoc è *Josepho*, Antiq. Jud. Lib. XVI. Cap. IX. §. 1. *Ed. Hudson.*]

GRONOVII.

83 *Nomadum more*] Sine moribus, sine lege, sine justo imperio. *Sallust.* Jug. 18.

84 *Singularium certaminum*] Vide *Extraict pour l'antiquité des duels*, dans les *memoires de Mons. de Bethune* tom. 4. p. 323.

85 *Lex Hebræa*] *Numer.* 35, 19.

86 *Talionem pro mortuo*] Ob occisum propinquum cuivis de homicida pœnam sumere licuisse; de auctore vulneris, qui sauciatus esset, ipsi nemini.

87 *Qui communem judicem*] Qui diversarum sunt civitatum, aut aliis atque aliis magistratibus parent.

GRO-

IX. 1. Utilitas indiſtincte quorumlibet, qui finis erat tertius, eaſdem habet partes quas illa quæ ad læſum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo 88 aut debilitando, ſive conſtringendo ita ut nocere nequeat, aut emendando: aut f ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint, quod ex ſuppliciis conſpicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγματα, 89 Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur a ut unius pœna metus ſit multorum, ut pœnæ b genere deterreri cæteri poſſint, ut leges loquuntur, ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται, ut c Demoſthenes.

2. Hujus quoque juris poteſtas naturaliter penes unumquemque eſt. g Sic Plutarchus d virum bonum ait a natura 90 magiſtra-

a L. 1. C. ad L. Jul. de rep.
b L. 7. C. Ad L. Fab. de plag.
c Orat. in Near. p. 528. B.

d Præcept. polit. p. 817. B.

GROTII.

f *Ne alii impunitate illecti aliis quibusvis moleſti ſint*] *Polybius leones ob hominum appetitum crucifixos vidit, quia cæteri metu pœnæ ſimilis abſterrerentur eadem noxa.* Plin. lib. VIII. c. 16.

GRONOVII.

88 *Aut debilitando*] Pro quibus dixit *num.* 8. vires nocendi adimendo.

89 *Latini exempla*] *Terent.* Eun. 5, 6. *Uterque exempla in te edent.* Plautus Moſt. 5, 1. 17. *Faciam ego exempla in te.* Juſtin. 18, 7. *Statuam in te exemplum.* Liv. 29, 27.

90 *Magiſtratum deſignari*] Jus quoddam imperandi aliis habere; quo pertinet, quod apud *Horatium* pueri ludentes, *rex eris*, ajunt, *ſi recte facies.* l. 1, ep. 1.

GROTII.

g *Sic Plutarchus*] Idem Pelopida, (p. 290.). ὁ γὰρ πρῶτος, ὡς ἔοικε, καὶ κυριώτατος νόμος τῷ σώζεσθαι δεομένῳ τὸν σώζειν δυνάμενον ἄρχοντα κατὰ φύσιν ἀποδίδωσι· *Prima eademque antiquiſſima lex eum qui ſervare poteſt ei qui ſalute opus habet naturaliter magiſtratum deſignat.* Et Philopœmene: τοὺς ἑαυτοῦ πολίτας ἀναλαβὼν οὔτε νόμον, οὔτε χειροτονίαν περιμείναντας, ἀλλ' ὡς διὰ παντὸς ἄρχοντι τῷ κρείττονι κατὰ φύσιν ἑπομένους· *Suſcepit cives ſuos qui neque legum neque ſuffragiorum tempus expectaverunt: ſed ipſum ſequebantur naturæ lege, quæ ſemper potiorem vult imperare deterioribus.* (Pag. 363. A.) Similia apud eum habes fine vitæ T. Flaminii. Scriptor de cauſis corruptæ eloquentiæ, de oratoribus agens (*Cap.* 36.) *Hi ne privati quidem ſine poteſtate erant, cum & populum & ſenatum conſilio & auctoritate regerent.* Chryſoſtomus II ad Corinthios VII, 13. de Moſe: καὶ πρὸ τῆς χειραγωγίας δημαγωγὸς ἦν διὰ τῶν ἔργων. διὸ καὶ σφόδρα ἀνοήτως ἔλεγε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἑβραῖος ἐκεῖνος· τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; τί λέγεις; τὰ ἔργα ὁρᾷς, καὶ περὶ τῆς προσηγορίας ἀμφιβάλλεις, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἴδοι τέμνοντα τὸν ἰατρὸν ἄριστα, καὶ τῷ πεπονηκότι μέλει τοῦ σώματος βοηθοῦντα, λέγοι, τίς σε κατέστησεν ἰατρὸν καὶ τέμνειν ἐκέλευσεν; ἡ τέχνη, ὦ βέλτιστε, καὶ ἡ νόσος ἡ σή· οὕτω καὶ τοῦτον ἡ ἐπιστήμη τοιοῦτον ἐποίησε· καὶ γὰρ τέχνη τὸ ἄρχειν ἐστὶν, οὐκ ἀξίωμα μόνον, καὶ τέχνη τεχνῶν πασῶν ἀνωτέρα· *Etiam antequam manu populum educeret, dux erat ipſis factis. Valde igitur ſtulte Hebræus ille ei dixit: quis te conſtituit nobis principem ac judicem? Quid dicis? facta vides, & de nomine faeis*

gistratum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri, qui agat justa. Sic sapientem nunquam esse privatum Nasicæ exemplo probat [a] Tullius; & Lollium 91 non unius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide, (*vers.* 375.) [a Tusc. qu. IV, 23.]

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt, 92 quatenus ejus leges id ferunt.

3. De hoc naturali jure ita loquitur [b] Democritus: ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur: κατὰ δὲ ζώων φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει· τὸ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῷος ὁ κτείνων, καὶ πρὸς εὖ ἔστ' οὖν τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή. *de occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt* 93 *quisquis occiderit, purus est, adeo quidem ut hoc fecisse quam non fecisse sit rectius.* Et mox: κτένειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντός· *ea quæ injuste nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile est hoc more vixisse viros probos h ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. [b Apud Stob. Serm. 44.]

ois controversiam; velut si quis medicum videat optime secantem ac sic opitulantem ægro corporis membro, deinde ei dicat, quis te constituit medicum, quis secare præcepit? ars, mi bone vir, & morbus tuus. sic & Mosem sua peritia talem fecit; nam & imperare non dignitas tantum est, sed & ars, & quidem artium omnium sublimissima. (Tom. III. pag. 631, 632. *Ed. Savil.*) Tractat idem scriptor hoc ipsum argumentum ad Eph. III. in fine: (Tom. eod. *pag.* 798.) ἡ ἀδικία ἡ σὴ καὶ ἡ ὠμότης, φησὶν, αὕτη με κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν· *tua*, inquit, *injustitia, tua feritas me constituit principem & judicem.* [PLUTARCHI locus, cujus occasione omnia ista addita sunt, non satis adcuratè refertur, ut inspicienti patebit. Præterea illorum sententia posset videri repugnare principiis Auctoris nostri, ut ostendimus in Gallicis nostris Notis. *J. B.*]

h *Ante diluvium*] Aliquos & postea moris primævi memores. ita Dicæarchus & alii, quos testes citat *Hieronymus* contra Jovinianum, (Tom. II. p. 78. *Edit. Basil.*)

GRONOVII.

91 *Non unius anni consulem*] 4 Od. 9. Sic Stoici solum sapientem dicebant esse regem. *Horat.* I. sat. 3. *dives, qui sapiens est. Et sutor bonus & solus formosus & est rex.* Seneca Thyeste, V, 341. & seqq.

92 *Quatenus ejus*] Nequis privata auctoritate publicam induat personam, & mereatur in se dici Plautinum Stich. 2, 2. 28. *Sine suffragio populi ædilitatem hic quidem gerit.*

93 *Quisquis occiderit, purus est*] Insons. *Ovidius* lib. 15, 108. *Nostrumque petentia letum Corpora missa neci salva pietate fatemur. Isocrates* Panathen. 634. τὸν δὲ πόλεμον ὑπελάμβανον ἀναγκαιότατον μὲν καὶ δικαιότατον τὸν μὲν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὴν ἀγριότητα τὴν τῶν θηρίων γενόμενον.

didiſſet. Rurſus: ὅκως περὶ κιναδέων τε καὶ ἑρπετέων γεγράφαται τῶν πολεμίων, ὅτω καὶ κατ' ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι σκοπεῖν· *Quæ vero de vulpibus & de inimicis ſerpentibus ſcripſimus, eadem in hominibus facienda videntur.* Tum vero ſubjungit: κιξάλλην καὶ λῃςὴν πάντα κτείνων τις ἀθῷος ἂν εἴη, καὶ αὐτοχειρίᾳ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ· *furem & latronem qui quocumque modo occiderit, ſive 94 manu, ſive 95 juſſu, ſive 96 ſuffragio, innocens eſt.* Ad quos locos reſpexiſſe mihi videtur Seneca, a cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero* i *quo ſerpentes & animalia venenata percutio.* Et alibi: b *ne viperas quidem*

a Lib. I. de Ira, c. 16.
b Sen. de Ira. Lib. II. c. 31.

GROTII.

i *Quo ſerpentes & animalia venenata percutio*] Καθάπερ ὅν ἔχεις καὶ σκορπίες καὶ ὅσα ἰοβόλα, πρὶν δακεῖν ἢ τρῶσαι καὶ συνόλως ὁρμῆσαι, φθασάμενοι μόνον χωρὶς ὑπερθέσεως κτείνομεν, προφυλαττόμενοι διὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν ἐν αὐτοῖς κακίαν, τὸ μηδὲν παθεῖν. τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἀνθρώπους ἄξιον τιμωρεῖσθαι, οἳ φύσεως ἐπιλαχόντες ἡμέρου διὰ τὴν κοινωνίας αἰτίαν λογικὴν πηγὴν, ἐπιτηδεύσει πρὸς θηρίων ἀτιθάσων ἀγριότητας μεταβάλλουσιν, ἐν ἡδονῇ καὶ ὠφελείᾳ τιθέμενοι τὸ κακῶς ποιεῖν ὅσους ἂν δύνωνται· *ſicut ergo viperas & ſcorpios & quæ alia veneno nocent, priusquam aut mordeant, aut ullum in nos impetum faciant, ſtatim ſine mora occidimus, præcaventes ne quid patiamur mali ab ea quæ in ipſis eſt malignitate; eundem ad modum & homines puniri par eſt, qui naturam nacti manſuetam, propter fontem rationis quæ ad ſocietatem trahit, inſtitutis in ferarum ſævitiam tranſeunt, utilitatique ac voluptati habent nocere quam poſſunt plurimis.* Hæc Philo de ſpecialibus legibus II. (pag. 793. A. B.) Claudius Neapolitanus apud *Porphyrium* lib. I. de non eſu animalium: οὐκ ἔστι γὰρ ὅστις ἰδὼν ὄφιν οὐκ ἔκτεινε δυνάμενος, ὡς μήτ' αὐτὸς δηχθείη μήτ' ἄλλος ἁπλῶς ἄνθρωπος· *nemo eſt qui ſerpentem ſibi conſpectum ſi poſſit non occidat, ne aut ipſe ab eo vulneretur aut alius.* (Pag 32.) Vide, ſi vacat, & ſequentia. ibidem non multo poſt: ὄφιν καὶ σκορπίον, κἂν μὴ ἐπίωσιν ἡμῖν, κτείνομεν, ἵνα μηδ' ἄλλος πρὸς αὐτῶν τι πάθῃ, τῷ κοινῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἀμυνόμενοι· *ſerpentem & ſcorpium, etiamſi ab iis non impetamur, occidimus, ne cui noceat alii, & vindictam hanc præſtamus humano generi.* (Pag. 40. *Ed. Lugd.* 1620.) Porphyrius ipſe libro II. ὥσπερ γὰρ οἰκειότητος οὔσης ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς κακοποιοὺς, καὶ καθάπερ ὑπό τινος πνοῆς ἰδίας φύσεως καὶ μοχθηρίας φερομένους πρὸς τὸ βλάπτειν τὸν ἐντυγχάνοντα, ἀναιρεῖν ἡγούμεθα δεῖν καὶ κολάζειν ἅπαντας, οὕτως καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὰ ἄδικα τὴν φύσιν καὶ κακοποιὰ, πρός τε τὸ βλάπτειν ὡρμημένα τῇ φύσει τοὺς ἐμπελάζοντας, ἀναιρεῖν ἴσως προσήκει· *ſicut enim, quanquam ſocietas nobis quædam eſt cum hominibus malis, etiamſi qui ſuopte ingenio ac malitia veluti vento vehemente aguntur, ut cuivis ſine diſcrimine noceant, tamen eos omnes recte a nobis puniri cenſemus; ita & mutorum animantium ea quæ ſui natura ſunt injuſta & nocere amantia, quæque impetu ingenii ſui feruntur in obvii cujusque perniciem, occidere ratione non caret.* (Pag. 159.) Et hoc eſt quod vult Pythagoras apud *Ovidium* Metam. XV. *Noſtrumque petentia lethum Corpora miſſa neci ſalva pietate fatemur.* (verſ. 108, 109.)

GRONOVII.

94 *Manu*] Exſecutor, lictor.
95 *Juſſu*] Magiſtratus.
96 *Suffragio*] Judex.

quidem & natrices, & si qua morsu aut ictu nocent, effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisque periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit, sed ne peccet.

4. Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam, & pœnæ æstimatio multum prudentiæ & æquitatis desideret, ne dum quisque 97 de se nimium præsumeret, aliis non credentibus, rixæ orirentur, eo placuit hominum justis 98 communitatibus eos deligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem [a] Democritus: οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ' ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο· φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπειργάζετο· *non prohibuissent utique leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium.*

[a] *Apud Stob.* Serm. 38.

5. Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione manent vestigia ac reliquiæ prisci juris, in iis locis atque inter eas personas quæ certis judiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic [b] Hebræorum moribus Hebræus a Deo & Dei lege deficiens, aut ducem se ad falsos cultus præbens, k illico a quovis homine (ff) poterat interfici. l 99 Judicium zeli id vocant Hebræi, quod a [c] Phinea (gg) primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morem. Sic Judæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit [d] Mathatias. Sic trecenti alii Judæi a popularibus suis occisi refe-

[b] *Deuter.* XIII, 9.
[c] *Num.* XXV.
[d] *1 Mac.* cab. II. 24.

GROTII.

k *Illico a quovis homine poterat interfici*] Adde locum *Josephi* XII, (6. §. 2. *Ed. Hudſ.*) *Mosem Maimonidem* ad XIII. articulos, & Directoris libro III, c. 41.

l *Judicium zeli*] Vide 1 *Maccab.* II, 24. 26.

GRONOVII.

97 *De se nimium præsumeret*] Plus justo sibi tribueret, in peritia vel jure judicandi.

98 *Communitatibus*] Civitatibus vel societatibus juris communicandi causa initis.

99 *Judicium zeli*] Tale judicium in Saxonibus & Westphalis fertur instituisse Carolus M. *Chronicon Colon.* vetus pag. CXIV. *Æneas Silv.* in statu Europæ cap. 29. p. 74. in Germanicis *M. Freheri* to. secundo. *Revius* in Daventria ad ann. 773. pag. 13. & ad ann. 1394. p. 89. & ad ann. 1463. p. 114. *Veem-schepen* dicebantur.

(ff) Non simpliciter, sed postquam accusatus & damnatus fuerat à Judicibus. Vide PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 3. §. 13. & Clarissimum CLERICUM in locum *Deuteron.* de quo agitur. *J. B.*

(gg) Respublica Hebræa nondum tunc temporis prorsus constituta erat, quemadmodum fuit postea. Vide eumdem Doctissimum Interpretem, quem modo laudavi, in *Num.* XXV, 7. & Celeberrimi J. FR. BUDDEI Dissertationem *De Jure Zelotarum in Gente Hebræa*, §. 34, & *seqq.* *J. B.*

referuntur, libro qui vulgo dicitur Maccabæorum tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in [a] Stephanum, & conjuratio in [b] Paulum: multaque alia exempla ejuscemodi exstant & m apud Philonem, & apud Josephum.

a Actor. VII, 57.
b Act. XXIII, 13.

6. Tum vero apud multos populos & dominis in servos & parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum, etiam ad mortem usque. Sic Spartæ 1 Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidem quæ diximus quale sit circa pœnas jus naturæ, & quousque manserit intelligi potest.

X. 1. Nunc illud videndum est, num lex euangelica libertatem illam arctius circumscripserit. Certe, 2 ut alibi diximus, non mirum est, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectissima, & præmium promittente 3 natura humana majus: ad quod consequendum non immerito virtutes requiruntur, quæ 4 sola naturæ præcepta excedant. n Castigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut 5 alterius qualitatis ratione sunt necessariæ, si ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta a parentibus, tutoribus, dominis, magistris, nihil habere quod

GROTII.

m *Apud Philonem*] Cujus & hoc in libro de sacrificantibus: *κολαστέον ὡς δήμιον καὶ κοινὸν ἐχθρὸν ὄντα, ὀλίγα φροντίσαντας οἰκειότητος, καὶ τὰς παραινέσεις αὐτοῦ διαγγελτέον πᾶσι τοῖς εὐσεβείας ἐρασταῖς, οἳ ἀνυπερθέτῳ τάχει ταῖς κατ' ἀνδρὸς ἀνοσίου ἐπιδραμοῦνται τιμωρίαις, κρίνοντες εὐαγὲς τὸ κατ' αὐτοῦ φονᾷν· puniendus talis ut hostis publicus omnium, spreta qualicunque cum eo necessitudine, ejusque suasiones vulgandæ omnibus pietatem amantibus, ut sine mora accurrant undique ad expetendum de viro impio supplicium, firme credentes sanctam esse rem ejusmodi hominis interficiendi appetitum.* (Pag. 855. E.) Et alter locus non minus insignis circa finem de monarchia (*lib.* 1. p. 818, 819.)

n *Castigationes*] *Servorum filiorumque peccata non coërcere, peccatum est.* Lactantius de Ira Dei c. 18. ubi plura ad hanc rem.

GRONOVII.

1 *Ephoris licuit civem*] Hoc habet ex *Isocratis* Panathenaico pag. 644. (271. B. *Ed. H. Steph.*) Sed de Ilotis loquitur *Isocrates*, qui tantum non servorum loco erant, non de civibus. Adde *Cragium* lib. 2, cap. 4. p. 78. [Non videtur loqui *Isocrates* de *Ilotis*, sive Servis publicis: verum de *Plebe*, quam vocat πλῆθος, δῆμος, περιοίκους, & distinguit ab οἰκέταις. Plura dicemus in Notis Gallicis ad hunc locum. Sed observari debuisset, quod statim adtendenti patet, exemplum minimè aptum esse: quum *Ephori* essent Magistratus, & quidem potestate maximâ præditi; qui proinde, etiam ubi indictâ caussâ aliquem civem occidebant, auctoritate publicâ id agere censebantur. *J. B.*]

2 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 10.

3 *Natura humana*] Vitam recidivam & æternam post mortem.

4 *Sola naturæ*] Minus permittant & plus præstent quam naturæ legibus concessum aut præceptum est.

5 *Alterius qualitatis*] Personæ locive.

GRO-

quod cum præceptis euangelicis repugnet, ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia, quam 6 pharmaca sensui ingrata.

2 De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat 7 animum dolentis exsatiat, illicitam esse etiam naturaliter, tantum abest ut Euangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat 8 odium asservari in proximum, id est, popularem, Levit. XIX, 17. sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4. 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium, patet a nobis requiri, non modo ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diserte imperatur Matthæi V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulcisci, non manu, sed adito judice. At Christus idem nobis non permittit, quod apparet ex illa oppositione, *audistis dictum fuisse, oculum pro oculo*: & mox: *ego vero dico vobis.* Quanquam enim quæ sequuntur de arcenda injuria proprie agunt, & hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt, multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt, quia veterem permissionem o ut 9 imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: οὐκ ἀδίκου τῆς δικαίας ἀμύνης οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας; *non quod iniqua sit justa ultio, sed quod ei præstet patientia*, ut est in constitutionibus Clementis lib. VII, cap. XXIII.

3. Qua de re sic loquitur p 10 Tertullianus: *novam plane patien-*

GROTII.

o *Ut imperfectiori tempori congruentem*] *Oculum pro oculo, quæ, si dici potest, injustorum justitia est.* Augustinus in expositione Psalmi CVIII. citatus C. sex differentiæ 23. 1. *Caus.* 23. quæst. 3.

p *Tertullianus*] Adversus Marcionem IV. (*Cap.* 16.) Idem libro de Patientia: *Christus gratiam legi superducens ampliandæ adimplendæque legi adjutricem suam patientiam præfecit, quod ea sola ad justitiæ doctrinam retro defuisset.* (Cap. 6.) *Chrysostomus* ad Ephesios cap. IV, 13. διὰ τοῦτο εἶπεν, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, ἵνα τὰς ἐκείνου δήσῃ χεῖρας, οὐχ ἵνα τὰς σὰς ἀντεξαγάγῃ, οὐχ ἵνα τὸν σῶν ὀφθαλμῶν ἀπείρξῃ τὴν βλάβην μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τοὺς ἐκείνου διατηρήσῃ σώους. ἀλλ' ὅπερ ἐζήτουν, τίνος ἕνεκεν συγκεχωρημένης ἀμύνης, ἐνεκαλοῦντο οἱ τῷ πράγματι κεχρημένοι; mox: συγγινώσκει ὁ θεὸς τοῖς ὑπὸ τῆς ἐπηρείας ἴσως συναρπασθεῖσι καὶ ἐπὶ τὴν ἄμυναν ὡρμηκόσι, διὸ λέγει, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ. καὶ πάλιν. οὐδὲ μνησι-

GRONOVII.

6 *Pharmaca sensui*] Medicamentum vel antidotum amarum, aut olens.

7 *Animum dolentis*] Satisfacit cupiditati ulciscendi

8 *Odium asservari*] Ali.

9 *Imperfectiori tempori*] Quod fuit sub lege Mosis ante Christum.

10 *Tertullianus*] Adv. Marc. 4, 16. p. 925.

tientiam docet Christus, etiam 11 *vicem injuriæ prohibens permissam* 12 *a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri jubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hæc* 13 *Christus adjecerit, ut supplementa consentanea disciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc statim* 14 *renuntiandum est,* 15 *an disciplina patientiæ prædi-*
a VII, 10. *cetur penes Creatorem. Sic per a Zachariam præcipit, ne unusquisque malitiam fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet* 16 *vindictæ exspectatricem.* 17 *In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet,* 18 *in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo & dentem pro dente censuerit, non* 19 *ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed*

20 *ad*

μνησικάκων εἰς θάνατον. εἰ δὲ ἔνθα ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ πηρῶν ἐξῆν, τοσαύτη κεῖται τιμωρία τοῖς μνησικάκοις, πόσῳ μᾶλλον τοῖς καὶ παρέχειν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ παθεῖν κακῶς κελευσθεῖσι· *ea de re dicit, oculum pro oculo, dentem pro dente, ut illius manus cohibeat, non ut tuas excitet contra, ut non tuis tantum oculis noxam arceat, sed & illius oculos salvos præstet. sed quod quærebam hoc erat, cur ultione permissa culpantur ii qui ad eam decurrunt?* mox: *ignoscit Deus iis, quos si forte contumeliæ sensus abripuit & ad ultionem tulit impetus; ob id dicit, oculum pro oculo: at alibi: viæ iracundorum ad mortem, quod si, ubi oculum vice oculi eruere permissum est, tanta est iracundi pœna, quanto magis apud eos qui mala passi præbere se ulterioribus injuriis jubentur?* (Tom. III. pag. 845, 846. *Edit. Savil.*)

GRONOVII.

11 *Vicem injuriæ*] Juste redditam injuriam pro injuria.

12 *A Creatore*] Deo Patre in V. T.

13 *Christus adjecerit*] Vult Christum non statuisse aliquid novum & adversum illi sententiæ, sed addidisse & supplesse, quod minus erat expressum, & tamen ei consentiens.

14 *Renuntiandum*] Explorandum, quærendum. *De* Cor. 4. *His igitur exemplis renuntiatum est, posse etiam non scriptam traditionem in observatione defendi.*

15 *An disciplina patientiæ*] An etiam in V. T. Deus pater præcipiat, injuriam ferendam potius quam vindicandam, ut Christus nihil inconveniens priori permissioni introduxisse videatur.

16 *Vindictæ exspectatricem*] Quæ vindictam non sumit ipsa, sed exspectat, donec a Deo sumatur.

17 *In quantum ergo non capit, ut idem*] Quam certum & planum est non posse videri eundem.

18 *In tantum aperitur*] Tam certum & planum fit nobis.

19 *Ad secundam injuriam*] Ut per talionem nova injuria inferatur: quæ & *Senecæ* sententia est, quum *contumeliam ab ultione non ait differre nisi ordine.*

20 *Ad*

[20] *ad primam coërcendam quam prohibuerat opposita talione, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ injuriæ a prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit* [21] *repræsentatione talionis, quam repromissione ultionis. Utrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem a Deo exspectaret: qui minus fideret, leges talionis timeret.*

4. *Hanc legis* [22] *voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati, & legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit &* [23] *compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam* [24] *prophetia manifeste coërcuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus* [25] *intulit, non adversario, sed adjutore præcepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique* [26] *si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plenæ atque perfectæ consideremus, non consistet* [27] *si non est Creatoris, qui vindictam repromittit,* [28] *qui judicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non sit me defensurus,* [29] *in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur.*

GRONOVII.

20 *Ad primam coërsendam*] Ut deterreret ab injuria inferenda.

21 *Repræsentatione talionis*] Si statim sequatur præsens & juxta gravis pœna, quam si promittatur futura ultio.

22 *Voluntatem de intellectu*] Sententiam, de qua poterat ambigi & disputari.

23 *Compotem fecit*] Confirmavit, valere jussit.

24 *Prophetia*] *Zachariæ.*

25 *Intulit, non adversario*] Introduxit non contrario sed subservientе ac secundante præcepto.

26 *Si in ipsam rationem consideremus*] Vulgo *considerem.* Si præstarem patientiam injuriæ ob hanc rationem, ob quam præcipitur, nempe quod confidere debeo Deum eam ulturum, vana foret spes mea, nisi & Deus una cum patientia præcepit illam rationem, hoc est, nisi ostendit se omnino ultorem fore: quod & fecit in parte, quum concessit judici oculum pro oculo, dentem pro dente exigere. [Nodum in scirpo quærit Vir Doctissimus. Vult *Tertullianus*, nisi Creator esset potentissimus, qui talem præcipit patientiam, non satis caussæ fore, cur illam quis in se susciperet. *J. B.*]

27 *Si non est Creatoris*] Ea scilicet ratio.

28 *Qui judicem*] Lege, cum judicem præstat.

29 *In vacuum*] Sine ratione, frustra.

tur. [30] *Cæterum passim emissa libertate, dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate.*

5. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis [31] postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam, tanquam quæ vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione, quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebræos sapientia excellebant, nec legis verba tantum sed [32] & propositum intuebantur, ex Philone [a] apparet, apud quem Judæi Alexandrini in Flacci Judæorum vexatoris calamitate ita loquuntur: οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶν, δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν· *non delectamur, ô domine, ultione de inimico, nam* q *ex sacris legibus didicimus hominum misereri.* Et huc pertinet quod Christus a nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt. Matth. VI, 14. 15. id est, [33] ob sensum mali nostri malum illis nec [34] procuremus, nec optemus: nam id qui facit, ut cum [b] Claudiano loquar, *ferus est,* [35] *legumque videtur vindictam præstare sibi.* Quam ob causam Lactantius [c] dictum illud Ciceronis [d] commemorans: *justitiæ primum munus est, ne cui noceat nisi lacessitus injuria,* ait simplicem veramque sententiam duorum verborum adjectione corruptam: & [e] Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate.

6. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus [36] in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus, primum r si qui nos læsit testimonia pro-

[a] Pag. 982. D.

[b] De Mallii cons. vers. 224.

[c] L. VI, c. 18.

[d] De Offic. I. 7.

[e] Offic. I. 28.

GROTII.

q *Ex sacris legibus didicimus hominum misereri*] Vide *Origenem* adversus Celsum. (Lib. VII. pag. 348.)

r *Si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis animi*] Vide *Mosem Maimonidem* citatum ab eruditissimo *Constantino* libro de damno dato c. VIII. §. VII.

GRONOVII.

30 *Cæterum passim*] Alioquin effrenis grassaretur iniquitas, & non unum tantummodo, sed utrumque oculum effoderet, nec dentem unum, sed omnes excuteret.

31 *Postulationem talionis*] Apud judicem vel magistratum.

32 *Et propositum*] Mentem, sententiam verbis latius patentem.

33 *Ob sensum mali nostri*] Nemini dolorem demus aut dari velimus ob id tantummodo, quia ille nobis dedit.

34 *Procuremus*] Comparemus, dari curemus, importemus.

35 *Legum vindictam*] Quod reipublicæ & legum causa facere debet, id facere animi causa vel ob suam voluptatem.

36 *In futurum cavet*] Ne iterum vel ab alio vel ab eodem similis injuria fiat.

GRO-

probabilia det pœnitentis animi, Lucæ XVII, 3. Ephes. IV, 32. Coloss. III, 13. quibus locis de pleniore quadam remissione agitur, id est, quæ etiam in jus veteris amicitiæ restituat eum qui peccavit; unde sequitur, ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamsi absint talis pœnitentiæ signa, damnum haut nimium grave insuper habendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit [a] non referendum malum εἴ τε δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, *etiamsi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui sensus & apud Maximum Tyrium exstat. Ὕβρεως δίκην, id est, actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nomine indicat) negabat Musonius aut se instituturum, aut cuiquam ut institueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia.

7. Quod si dissimulatio magnum secum periculum ferat, 37 ea cautione contenti esse debemus, quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in usu erat talio, ut [b] Josephus & alii Hebræorum doctores notant, sed solebat qui læsus erat ultra impendia a se facta, de quibus seorsim lex exstat Exod. XXI, 19. (s hæc enim est 38 simpli restitutio nihil pœnale continens) pro talione t pecuniariam mulctam accipere: quod & Romæ factum docet apud Gellium [c] Favorinus. Sic Josephus domini nostri Jesu educator, cum uxorem suam adulterii compertam crederet, u divortio se liberare maluit, [d] quam committere ut traduceretur: atque id fecisse dicitur quia justus erat, id est, vir probus ac facilis: ad quem locum (hh) Ambrosius ait, non tantum ab ultionis atrocitate, sed etiam x ab accusationis severitate alienam esse justi personam; sicut & ante Lactantius [e] dixerat, *neque accusare quemquam crimine capitali justo*

a *In Criton.* p. 49. B.

b *Antiq. Jud.* Lib. IV. Cap. 8. § 35. *Ed. Hudson.*

c *Lib.* XX. c. 1.

d *Matth.* I. 19.

e *Inst. div.* lib. 6. c. 20.

GROTII.

s *Hæc enim est simpli restitutio nihil pœnale continens*] *Lex Wisigotthorum* VI, 4, 3.

t *Pecuniariam mulctam*] Vide eundem *Constantinum* d. cap. VIII. §. 1.

u *Divortio se liberare maluit*] *Augustinus* libro II. de Adulterinis conjugiis: *si autem (quod verius dicitur) non licet homini Christiano adulteram conjugem occidere, sed tantum dimittere.* (Cap. 15.)

x *Ab accusationis severitate*] Vide *Hincmarum* de divortio ad interrogationem V, in fine. c. laicos. *caus.* 2. *quæst.* 7. & ibi *Panormitanum*. Gail. de Pace publica VIII. 3. Adde c. Accusasti, *de accusationibus*, ita ut est apud *Brocardum*.

GRONOVII.

37 *Ea cautione*] Sic in futurum providere, ut ei, qui læserit, quantum fieri potest, pareamus.

38 *Simpli restitutio*] Qua tantummodo exigitur quod nobis abest alterius injuria; nec quid amplius pœnæ nomine poscitur. §. 22. 23. 24. 25. *Instit. de action.*

(hh) Locus est in *Psalm.* 118. Serm. 7. Cap. 5. pag. 1473. D. *Ed. Paris.* 1569. *J. B.*

a Apolog. II. pag 44. Ed. Sylb.

justo licebit. y Justinus *a* de Christianorum accusatoribus agens: *nolumus*, ait, *eos puniri*, *qui in nos calumniantur.* 39 *Sufficit illis sua pravitas & rerum bonarum ignorantia.*

8. Restant pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas a Christo certissimo argumento 40 alibi probavimus, quod cum sua daret præcepta simul testabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magistratibus rigide imperabat ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Exod. XXI, 14. Num. XXXV, 31, & seqq. Deut. XIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis z quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat, a possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

XI. 1. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo federe, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus ut Dei vicariis, sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo federe patefacta præcipue spectat 41 peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Euangelii notitiam, Actor. XVII, 30. Rom. II, 25. Actor. XIII, 38. Hebr. IX, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent b judicii multo 42 severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 2. 3. X, 29. Matth. V, 21. 22. 28. Neque vero in altera tantum

GROTII.

y *Justinus*] Ejusdem est: *μηδὲ μικρὸν ἀμείβεσθαι μηδένα βυλόμενοι, ὡς ὁ καινὸς νομοθέτης ἐκέλευσε· ne minimum quidem ulcisci quenquam volentes, ut novus legis conditor præcepit.* (Dialog. cum Tryphon. *pag.* 182. *Ed. Sylb.*) Adde quæ infra §. XV.

z *Quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat*] Pharisæorum circa pœnas ἐπιείκειαν prædicat *Josephus.* (Antiq. Jud. Lib. XIII. Cap. XI. §. 6.) Hinc tot legum ad publicas pœnas pertinentium exceptiones, & illud, ut ubi omnino mors inferenda est, inferatur quam lenissime. quod est in *Talmude* titulo *Ketuboth.*

a *Possunt & cum humanis legibus, divinam hac in parte imitantibus, consistere*] *Augustinus* quæstionum euangelicarum libro I, quæstione X.

b *Judicii multo severioris quam illud fuit quod per Mosem est institutum*] *Chrysostomus* idem dicit, tum in oratione ad patrem fidelem, tum secunda de jejunio.

GRONOVII.

39 *Sufficit illis*] Satis supplicii est illis.

40 *Alibi probavimus*] I, 2. 8.

41 *Peccata contra primævam*] Adamo datam, ab eo propagata in universum genus humanum.

42 *Severioris, quam*] Moses enim tantum pœnas, quas mortalis exigere judex potest, sanxit: Christus & gehennam minatur.

tum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit. I Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non solet impetrari, c nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit, I Cor. XI, 31. 43 gravi quodam mœrore, II Cor. II, 7.

2. Urgent iidem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quemquam non impune sua malefacta laturum, si eam quovis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id est mortem violentam aut alioqui immaturam, remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, d sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam ut sic per magistratum puniatur. *a Synes. ep. 44.*

XII. 1. Rursum 44 alii hoc accusant, quod cum vita simul spatium ad pœnitendum præciditur. Sed sciunt hujus rei a piis magistratibus summam haberi rationem, nec quemquam ad supplicium rapi, nisi dato tempore quo peccata sua agnoscere ac serio detestari possit; e qualem pœnitentiam, 45 etiamsi opera morte interclusa non sequantur, acceptam Deo esse posse, latronis cum Christo crucifixi exemplum probat. Quod si dicatur vitam longiorem ad magis seriam resipiscentiam prodesse potuisse, responderi poterit, inveniri interdum, quibus merito dici possit f illud Senecæ: *b quod unum bonum tibi superest, repræsenta-* *b L. I, de Ira, c. 16.*

GROTII.

c *Nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit*] *Peccator ante veniam deflere se debet. Tertullianus* de Pœnitentia, (c. 6.) *Ambrosius* in Psal. XXXVII. *Chrysostomus* in I ad Corinthios Hom. XXVIII. & in Matthæum Hom. XLII. Adde 2 *Cor.* VII, 9. & 10.

d *Sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ, atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire*] Hieronymus in cap. I. in Nahum, qui locus relatus est in c. 6. *causæ* XXIII. *quæstionem* V. *Agathias* lib. V, ex Platone. (*Cap.* 2.)

e *Qualem pœnitentiam etiamsi opera morte interclusa non sequantur*] *Hieronymus* ad Damasum, citatus in c. importuna, 58. *de pœnitentia*, dist. I.

f *Illud Senecæ*] Cujus & hoc est de Beneficiis VII, 20. *ingeniis talibus vitæ exitus remedium est, optimumque est obire ei qui ad se nunquam rediturus est.* item: *eadem manu beneficium omnibus dabo: illi reddam, quando ingeniis talibus vitæ exitus remedium est.* Ibid.

GRONOVII.

43 *Gravi quodam mœrore*] Vera pœnitentia, quæ adjunctam habet deprecationem, animum sese emendandi, & fidem remissionis per Christum.

44 *Alii hoc accusant*] In suppliciis per magistratum exactis.

45 *Etiamsi opera*] Bona opera, per quæ agnoscatur serium emendationis propositum.

a Ibid. c. 15. *sentabimus mortem*: ut & illud ejusdem. *a quo uno modo possunt desinant mali esse*; quod Eusebius philosophus dixerat; 46 ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε ἄλλως καὶ τούτῳ γε οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τῶν ἐνταῦθα δεσμῶν τῆς κακίας ποριοῦνται φυγήν.

2. Hæc ergo, supra ea quæ operis initio diximus, responsa sunto illis qui supplicia, aut omnia, aut capitalia, sine ulla exceptione Christianis prohibita volunt, contra quam nos Apostolus docet, qui cum regio officio usum gladii inclusisset 47 ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Christiani fiant, & 48 qua reges sunt, innocentibus sint præsidio: quod, quæ etiam post Euangelium propagatum magnæ partis hominum est improbitas, obtineri non potest, nisi quorundam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne sic quidem inter tot cruces & supplicia sontium satis tuta sit innocentia.

3. Neque tamen abs re erit Christianis rectoribus, saltem ex parte aliqua, imitandum proponere g exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatissimi, a quo capitales pœnas 49 in damnationem ad opus mutatas felicissimo successu narrat b Diodorus: etiam ad Caucasum gentes quasdam ait c Strabo: μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων καὶ μέγιστα· *nemini mortem irrogasse, quamvis pessima merito.* Neque spernendum illud Quintiliani: *d nemo dubitabit, quin, si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse interdum conceditur, salvos esse eos magis e republica sit quam puniri.* Notat Balsamo leges Romanas, quæ mortis pœnam irrogabant, h a posterioribus Impe-

b Lib. I. c. 65.
c Lib. XI. p. 520.
d Lib. XII. 1. Inst. Orat.

GROTII.

g *Exemplum Sabaconis Ægyptii regis*] Imo & Romanorum magna ex parte, quorum nemo post legem Porciam mortis aut verberum supplicio affici potuit, nisi perduellis, aut ab ipso populo damnatus. [De *Lege Porcia* vide *Livium*, X. 9.]

h *A posterioribus Imperatoribus Christianis*] Vide quæ infra hoc libro cap. XXIV. §. 11. vide apud *Nicetam* libro I. (Cap. 4.) juramentum Isaaci Angeli. Idem Johannis Comneni imperium sine morte cujusquam fuisse ait. (*Ibid.* Cap. ult.) Vide de Zenone *Malchum* (Excerpt. Legat. *Hœschel.* pag. 76.) & *Augustini* epistolam CLVIII. & CLIX. ad Marcellinum comitem, citatum c. circumcelliones, I. *causa* XXIII. *quæst.* V. & capitulis sequentibus. & *Chrysostomum* adversus Judæos, ubi de Caïni pœna.

GRONOVII.

46 Ἐπειδὰν οὐχ οἷόν τε] Quando nequeunt aliter, ut vel hoc modo liberati ex istis vinculis malitiæ inveniant fugam. [Locus est apud *Stobæum*, Serm. XLVI. *J. B.*]

47 *Ut exercitium divinæ*] Per quem Deus ultionem, quam sibi reservavit, exercet.

48 *Qua reges sunt*] Etiam potestatem suam, perque usum gladii.

49 *In damnationem ad opus*] Quum ingentibus aggeribus Ægypti urbes adversus Nili violentiam muniret, omnes, qui capital fecissent, in id opus misit, nemine occiso per carnificem.

GRO-

Imperatoribus Christianis mutatas plerasque i 50 in alia supplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

XIII. 1. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ apparet nonnihil prætervisum a Tauro philosopho, ex quo ita a Gellius: *Quando igitur aut spes magna est ut is qui* a Noct. *peccavit* 51 *citra pœnam ipse se ultro corrigat, aut spes contra nul-* Attic. VI. *la est emendari eum posse & corrigi, aut jacturam dignitatis in* 14. *quam peccatum est metui non necessum est, aut non id peccatum est,* 52 *cujus exemplo necessario metu succurrendum sit, tum quicquid ita delictum est, non sane dignum esse imponendæ pœnæ studium visum est.* Nam ita loquitur quasi 53 uno fine sublato tollatur pœna, cum contra omnes cessare oporteat ut pœnæ locus non sit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur, ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia damna, quæ metuuntur, extendendum fuit.

2. Melius Seneca cum b dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria* b De Clem. 54 *lex sequuta est, quæ princeps quoque sequi debet,* k *ut aut eum* Lib. I. c. 22. *quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut sublatis malis securiores cæteri vivant.* Nam hic si per cæteros intelligas, non minus qui læsi jam sunt, quam qui lædi adhuc possunt, plenam habebis partitionem, nisi quod ad illud *sublatis* addendum fuit, 55 aut repressis. Nam & vincula & quæcunque est virium deminutio eò pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem c Senecæ distributio: *Hoc semper in* c L. I, de *omni animadversione servabit, ut sciat alteram adhiberi ut emen-* Ira, c. ult. *det*

GROTII.

i *In alia supplicia*] Ad opera maxime. *Augustinus* epistola CLX: *alicui utili operi integra eorum membra deserviant.* Vide & *Nectarii* epistolam ad *Augustinum*, quæ est CCI.

k *Ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat*] Hæc duo etiam *Philo* posuit in legatione: ὅτι καὶ ἡ κόλασις νουθετεῖ καὶ σωφρονίζει πολλάκις μὲν καὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας· εἰ δὲ μή, πάντως γοῦν τοὺς πλησιάζοντας. αἱ γὰρ ἑτέρων τιμωρίαι βελτιοῦσι τοὺς πολλοὺς φόβῳ τοῦ μὴ παραπλήσια παθεῖν: *pœna sæpe corrigit & emendat etiam eum qui peccavit: quod si id non eveniat, certe alios quorum ad notitiam pervenit. multos enim meliores faciunt aliena supplicia paris mali formidine,* (pag. 992. B.)

GRONOVII.

50 *In alia supplicia*] In mulctas, exsilia, pœnales operas.

51 *Citra pœnam ipse sese*] Ut Cæsaris milites apud *Sueton.* cap. 68.

52 *Cujus exemplo necessario*] Quod non verendum est, ne quis imitetur, si non puniatur.

53 *Uno fine sublato*] Ex tribus *num.* 6. propositis.

54 *Lex secuta est*] Legislator respexit.

55 *Aut repressis*] Coërcitis, ut supersint quidem, sed grassari desinant.

GRO-

det malos, alteram ut tollat. Illud Quintiliani dictum aliquanto etiam imperfectius: [a] *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

a Declam. 274.

XIV. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest 56 quam non tutum sit Christiano homini privato, sive sui, sive publici boni causa, [l] pœnam sumere de improbo quoquam, præsertim capitalem, [m] quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus: unde laudandus est mos eorum populorum apud quos 57 navigaturi instruuntur mandatis a publica potestate ad persequendos piratas, siquos in mari repererint: ut data occasione uti possint, non quasi ausu suopte, sed ut publice jussi.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, [n] ut ad accusationes criminum non admittantur 58 quibus id libet, sed 59 certi homines quibus id muneris publica potestate impositum est: ut nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum, nisi officii necessitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon: *delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum* 60 *nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur, minime consultum esse homini vere Christiano, ac ne ipsum quidem decere, [o] ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat, jusque vitæ ac necis in cives sibi tan-

GROTII.

l *Pœnam sumere de improbo quoquam*] Vide quædam supra posita lib. 1, c. III. §. 3.

m *Quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus*] Hoc capite, §. 8.

n *Ut ad accusationes criminum non admittantur*] *Chrysostomus* de Pœnitentia VIII. Καλὸν μὲν οὖν, ὅπερ εἶπον, καὶ τὰς χρηματικὰς δίκας φθάνειν διαλύσεσι φιλικαῖς, ἵνα πρὸς τῷ τέλει τῆς δίκης κυβερνήσῃς τὸ φίλον· ἐγκληματικὰς δὲ μηδὲ διαλύεσθαι γένοιτο, ἀλλὰ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐγγυμνάζειν· *optimum itaque, ut dixi, etiam privatas lites antevertere benignis transactionibus, ut amicum dirigas ad id quod lites sibi propositum habent: publicorum autem judiciorum accusationes non dicam transigendo abrumpere, sed nunquam eas incipere.* (Tom. VI. pag. 806. *Edit. Savil.*)

o *Ut ad munera publica, quæ de sanguine judicium habent, sua sponte se ingerat*] An sapienti capessenda sit respublica vide *Senecam* de otio sapientis.

GRONOVII.

56 *Quam non tutum*] Grave ac periculosum conscientiæ atque animæ hominis Christum professi.

57 *Navigaturi*] Privatis impendiis atque exercitoribus.

58 *Quibus id libet*] Ut olim moris fuit, quum judicia publica dicta sint, quod cuivis e populo executio illorum daretur. §. 1. *Instit. de publ. jud.*

59 *Certi homines*] Fiscales sive Advocati fisci. Et primum instituit Adrianus Aug. *Spartian.* cap. 20.

60 *Nec in fine*] Ne moribundum quidem accipere eucharistian, sive corpus & sanguinem Domini mysticum.

GRO-

tanquam omnium excellentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum existimet ac profiteatur. Nam certe quod *a* Christus monet periculosum esse de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus causis a Deo sit exspectandum, omnino huc etiam pertinet.

a Mat. VII. 1.

XVII. 1. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem 61 quorundam hominum permittunt, interfectoribus 62 jus verum præstent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Posterius hoc *b* Covarruviæ & *c* Fortunio placet, quorum sententia adeo displicet Ferdinando *d* Vasquio ut nefandam vocet. Dubium non est, ut alibi quoque diximus, 63 utrumvis legem facere posse in certis casibus. Utrum autem voluerit, partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum est. Nam 64 si dolori lex indulget, pœnam humanam tollit, non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem p aut 65 adulterum occidit.

b Covarr. de Matrim. Part. 2. c. 7. n. 12.
c Fort. tractatu de ult. fine legum illat. 11.
d Vasq. l. IV, contr. ill. c. 8.

2. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere, ita 66 ut jam privatus non sit.

Hujus generis est lex illa in Codice Justinianeo sub rubrica, quando liceat unicuique sine judice se vindicare vel 67 publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ratione: *e melius enim est occurrere in tempore, quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.*

e L. 1.

GROTII.

p *Aut adulterum occidit*] Vide *Augustinum* de Civitate Dei citatum c. quicunque, 33. *causa* XXIII. *quæstione* VIII. [Sed non sunt verba *Augustini*, at partim *Hieronymi* in *Ezechiel.* Cap. IX. partim alterius ignoti. *J. B.*] Et c. inter hæc 6. sequente, *causa* XXXIII. *quæst.* II.

GRONOVII.

61 *Quorundam hominum permittunt*] Puta privatis & nulla potestate publica præditis.

62 *Jus verum*] Innocentiam; an excusatos eos apud Deum reddant.

63 *Utrumvis legem*] Aliquando qui ex lege interficit, Deo inculpatum haberi, aliquando tantum forensibus judiciis solvi.

64 *Si dolori lex indulget*] Si vindictæ causa comparata est, si succurrit imbecillitati atque infirmitati animi humani, qui in tali casu vindictæ ardorem ægre exercet.

65 *Adulterum occidit*] L. 24. D. *ad l. Jul. de adult.* & patre, qui adulterum filiæ. l. 22. §. 2. ibidem.

66 *Ut jam privatus non sit*] Fictione juris pro ministro publico habeatur.

67 *Publicam devotionem*] i. Sacramentum militare adversus latrunculos & milites desertores; nam milites proprie devovere se pro Imperatore atque imperio censentur, *queis fortes acuit devotio mentes*, ut *Claudianus* canit. *Lucanus* 3, 311. *Accipe devotas externa in prælia dextras.* Sueton. Jul. 67. *Justin.* 14, 9.

latroni. Et lex subsequens de opprimendis desertoribus: *cuncti*, a L. 2. inquiens, [a] *adversus latrones publicos desertoresque militiæ jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum*. b Apolog. c. 2. Huc & illud pertinet [b] Tertulliani: q *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est*.

3. Atque in hoc differt 68 jus occidendi exsules, quos bannitos vocant, 69 ab istarum legum specie, quod ibi præcedit specialis sententia, hîc generale edictum, r accedente facti evidentia, vim latæ sententiæ obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus, sintne omnes 70 actus vitiosi tales ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes esse tales. Primum enim 71 actus mere interni, etiamsi casu aliquo, puta per confessionem subsecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non possunt, quia, ut alibi diximus, naturæ humanæ congruum non est ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dictant 72 leges Romanæ: *cogitationis pœnam neminem mereri*. Id tamen non obstat quo minus actus interni, s 73 quatenus in externos influunt, in æstimatio-

GROTII.

q *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est*] *Agathias* lib. IV. (in Orat. *Rustici*) οὐ γὰρ στρατηγοῖς μόνοις ἢ τοῖς ἄλλοις δυνατωτάτοις ὁ τῆς εὐνοίας ἐθέλει σκοπὸς ἐμφύεσθαι, καὶ προσιζάνειν, ἀλλὰ παντὶ τῷ βουλομένῳ βατὸν δήπου καὶ προσῆκον τῆς ἐν ᾗ τέτακται πολιτείας ὑπεραλγεῖν, καὶ τὸ κοινῇ συνοῖσον εἰς δύναμιν κατορθοῦν· *non solis ducibus aliisve potentibus innasci solet atque immorari bene agendi propositum, sed cuique volenti & licet & honestum est ejus in qua vivit reipublicæ malis commoveri, & publicas utilitates pro suis viribus promovere*. (Cap. 2.) Vide quæ supra hoc capite, §. IX.

r *Accedente facti evidentia*] *Quintilianus* declamatione CCLX. *quædam sunt reipublicæ læsæ, ad quorum pronuntiationem oculi sufficiant*.

s *Quatenus in externos influunt*] Ita *Sayrus* lib. III. Thesauri, cap. 6.

GRONOVII.

68 *Jus occidendi exsules*] Quintil. decl. 305. *Exsulem intra fines deprehensum liceat occidere*.

69 *Differt ab istarum*] Exsulem occidere non licet, nisi proprio de ipsius persona judicio exsul declaratus & huic pœnæ subjectus sit: istos ex perpetua & semel in omnes promulgata constitutione principis, modo constet desertores & latrones esse.

70 *Actus vitiosi*] Pœnæ objectum, vel subjecta materia.

71 *Actus mere interni*] Cogitationes de suscipiendis sceleribus. 2, 4. 3.

72 *Leges Romanæ: Cogitationis*] L. 18. D. *de pœnis*. *Rittershus*. 7, sacr. lect. 12.

73 *Quatenus in externos influunt*] Quatenus præcedunt externos vel cum eis conjunguntur, æstimentur, non quasi sua natura pœnam judici debeant, sed quasi qui modificent, gravioresque aut leviores reddant externos, eoque pœnam illorum vel augeant, vel minuant.

mationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

XIX. 1. Secundo, puniri ab hominibus nequeunt actus 74 inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, unde cognatum homini esse peccare inter philosophos Sopater, Hierocles *a*, t Seneca *b*, u inter Judæos Philo, inter historicos *c* Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus est*, inquit *d* Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium est*, *pœna neminem excipiet.* Sopater *e* vero: ἕως ἂν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ, τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως· *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint, mensuram excedit ejus quæ secundum naturam est correctionis.* Quod x Diodorus *f* Siculus vocat συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν, *injurium esse adversus communem hominum imbecillitatem:* alibi, *g* τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι, *oblivisci infirmitatis ejus quæ communis est humano generi.* Is quem dixi Sopater dissimulanda ait τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores & quasi quotidianas.*

a In Aur. carm. Pyth. p. 192. *Ed. Needham.*

b II. Controv. 12.

c Lib. III. c. 45.

d De Ira lib. II, c. 31.

e Apud Stob. Serm. 46.

f Lib. XIII. c. 21.

g Lib. XVII. c. 38.

2. Imo dubitari potest an hæc recte & proprie (ii) peccata dicantur,

GROTII.

t *Seneca*] Ejusdem est eodem (*lib.* I.) de Ira c. 14. *Nemo invenitur qui se possit absolvere.* Capite 9. dixerat, [immo *Lib.* II.] *inter cætera mortalitatis incommoda & hæc est caligo mentium, nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor.* Postea cap. 27. *quis iste est qui se profitetur omnibus legibus innocentem?* & libro III, c. 26. *omnes mali sumus.* De clementia I, 6. *Peccavimus omnes: alii gravia, alii leviora, alii ex destinato, alii forte impulsi, aut aliena nequitia ablati: alii in bonis consiliis parum fortiter stetimus, & innocentiam inviti ac renitentes perdidimus. Non delinquimus tantum, sed usque ad extremum ævi delinquemus. Etiam si quis tam bene purgavit animum, ut nihil obturbare eum amplius possit ac fallere, ad innocentiam tamen peccando pervenit* Procopius Gotthicorum III. (Cap. XI.) in oratione Belisarii: τὸ μὲν ἓν μηδ' ὁπωσοῦν ἁμαρτάνειν ἐστὶ ἀνθρώπινον καὶ τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως ἔξω· *nihil plane delinquere neque hominis est, neque id rerum fert natura.* Adde *Basilium* Imperatorem cap. 50. (*Parænetic.* ad *Leonem* Filium.)

u *Inter Judæos Philo*] De Mose libro III. p. 675. c. addi potest *Abenesdras* ad Jobum V, 7. & Rabbinus *Israël* c. 8.

x *Diodorus Siculus*] Idem in fragmentis: μὴ συκοφαντεῖν ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἀσθένειαν· *non oportet per calumniam traducere infirmitatem humanæ naturæ.* (E Lib. XXVI. Eclog. I.)

GRONOVII.

74 *Inevitabiles naturæ*] Infirmitates communes, quas nemo debet alienas a se putare.

(ii) Merito hoc rejicit & confutat PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. I. Cap. 5. §. 8. *J. B.*

GRO-

cantur, cum 75 libertatem quam in specie habere videntur, in sua generalitate considerata, non habeant. Plutarchus *a* Solone: δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν· *oportet legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit 76 paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed 77 huic & nunc inevitabilia, y ob 78 corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese, quam z ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

a Pag. 90. A.

XX. 1. Tertio, punienda non sunt peccata, 79 quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio est, quia nulla est causa cur non talia peccata relinquantur Deo punienda, qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus, & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriæ, quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus 80 quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio.

2. Tractat hanc quæstionem *b* Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat; & 81 cur non debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum, *c* quod & ad alia similia extendi potest: cum

b L. III. de Ben. c. 6.

c Idem eod. lib. c. 7.

GROTII.

y *Ob corporis concretionem in animum transeuntem*] Seneca de Ira libro II, cap. 18. *morum varietates mixtura elementorum facit, & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit.* Alibi hæc ea vocat, quæ attribuit conditio nascendi & corporis temperatura. Epistola XI.

z *Ob culpam præcedentem*] Vide c. inebriaverunt. 9. *causa* XV. *quæst.* I.

GRONOVII.

75 *Libertatem quam*] Etsi fiant sponte, si singulos casus respicias, tamen si universum genus consideres, agnoscas facile quamdam necessitatem, per quam *suos quisque manes patimur.*

76 *Paucos utiliter*] Ut serviant exemplo pœnæ ad alios deterrendos.

77 *Huic & nunc*] Certis personis certisque temporibus.

78 *Corporis concretionem*] Temperamentum præcipuorum quatuor humorum, sanguinis, bilis, pituitæ, melancholiæ: unde medicorum dictum: *mores animi sequuntur temperamentum corporis.*

79 *Quæ nec directe*] Quibus nemo læditur, aut quæ puniri neminis interest.

80 *Quarum coactionem*] Necesse est enim, ut sponte fiat, & ἐκ προαιρέσεως, quod virtutis nomen obtineat.

81 *Cur non debeat*] Intellige, puniri.

GRO-

cum res honestissima sit referre gratiam: desinit honesta esse 82 *si necessaria est*, id est, honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: *non enim magis laudabit quisquam gratum hominem, quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat* 83 *citra judicium solvit.* Mox: *non est gloriosa res gratum esse*, a 84 *nisi tutum est ingratum fuisse.* Aptari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis: b *ego reum* 85 *non laudari desidero, sed absolvi.*

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. c Negant enim Stoici, ut videre est in fragmento apud Stobæum, titulo de magistratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de clementia, sed levi argumento. a *Venia*, ajunt, *debitæ pœnæ remissio est: sapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debitæ*. Nam si intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id est sine injuria puniri posse, 86 jam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam esse pœnam a sapiente, id est, omnino oportuisse exigi, dicemus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu pœnam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum

a *Senec. de Clem.* II. 7.

GROTII.

a *Nisi tutum est ingratum fuisse*] Idem *Seneca* de Beneficiis I, c. I. *Ita demum turpe est non reddere* (beneficia nempe) *si & licet.* Pater *Seneca* controversiarum V, 34. *Dicis mihi, hoc facere non oportet; huic rei æstimatio immensa est, itaque nulla vindicta est.* Augustinus lib. II, c. 83. contra Petilianum: *sic igitur quod adversus vos leges constitutæ sunt, non eis bene facere cogimini, sed male facere prohibemini.* [§. 184. *Edit. Benedictin.* ubi legitur: *Si quæ igitur adversus* &c. Sed & locus non videtur recte huc aptari. J. B.]

b *Ego reum non laudari desidero, sed absolvi*] Est hoc V, contr. 33. simile libro IV controversia 25. *Non speramus, ut probet* [Flamininum *Judex*], *sed ut dimittat.* Et in Excerptis VI. 8. *Multum interest objurges, an punias.* Sunt enim quædam ut Cimone ait *Plutarchus*: ἐλλείμματα μᾶλλον ἀρετῆς τινὸς, ἢ κακίας πονηρεύματα· *deliquia magis virtutis alicujus quam ex vitio crimina*, (pag. 480, A.)

c *Negant enim Stoici*] Contra eos bene *Diodorus Siculus* in fragmentis, (E. Lib. XXI. Eclog. 8.) συγγνώμη τιμωρίας αἱρετωτέρα· *venia melior pœnæ exactione.* Pro Christianis sententiam dicet *Cyprianus* epistola LII. *alia est philosophorum & Stoicorum ratio, qui dicunt omnia peccata paria esse, & virum gravem non facile flecti oportere. Inter Christianos autem & philosophos plurimum distat.* (Ep. LV. pag. 107. *Edit. Fell. Bremens.*)

GRONOVII.

82 *Si necessaria*] Si ad eam legibus & metu adigimur.

83 *Citra judicium*] Non coactus in foro sententia judicis.

84 *Nisi tutum est*] Liberum ab animadversione magistratus.

85 *Non laudari desidero*] Non magnum & eximium, sed insontem apparere.

86 *Jam non sequetur*] Potest enim quivis debitum sibi remittere ac condonare.

verum esse potest tum ante legem pœnalem, tum post eam positam.

XXII. 1. Ante legem pœnalem constitutam dubium tamen non est quin pœnæ locus esse possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est, ut puniri licite possit: sed d non ideo sequitur debere eam exigi: quia 87 hoc pendet ex connexione finium, ob quos pœna instituta est, cum ipsa pœna. Quare si fines illi per se 88 morali æstimatione necessarii non sint, aut alii fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarii, aut fines pœnæ propositi alia via obtineri possint, jam apparet nihil esse quod ad pœnam exigendam præcise obliget. Sit primi exemplum in 89 peccato paucissimis cognito, cujus proinde publica traductio non necessaria sit, aut damnosa etiam: quo illud pertinet Ciceronis a de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortasse dimitti non oportuerit: 90 conquiri vero ad judicium necesse non fuit.* Secundi in eo qui bene 91 merita aut sua aut parentum repensari digna culpæ opponit: nam, ut ait b Seneca, (kk) *beneficium superveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus est, aut læso verbis satisfecit, ut ad eos fines pœna jam opus non sit.

a *Ad Q. fr. Ep.* I, 2. c. 2.

b *De Benef.* VI. 6.

2. Et hæc pars una est clementiæ a pœna liberans: quam respiciens c Hebræus sapiens dixit: *δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον· justum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod 92 per se spectatum non quidem justitiæ, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi

c *Sap.* XII, 19.

GROTII.

d *Non ideo sequitur debere eam exigi*] *Julianus* de Eusebia: οὐδὲ γὰρ εἰ σφόδρα ἐπιτήδειοί τινές εἰσι πάσχειν κακῶς καὶ κολάζεσθαι, τούτους ἐκ παντὸς ἀπολέσθαι χρεών· *non enim, siqui sunt meriti male tractari punirique, hos perire utique necesse est.* (Orat. III. p. 115. B. Ed. Spanhem.)

GRONOVII.

87 *Hoc pendet ex*] Utrum omnino exigenda pœna sit an non, constituendum est pro consecutione certa vel dubia finium, qui *num.* 6. expressi sunt, punitionis ex ipsa pœna.

88 *Morali æstimatione*] Judicio prudentis & boni viri.

89 *Peccato paucis cognito*] In quo plus prodest ignorantia vitii quam cognitio virtutis. *Justin.* 2, 2.

90 *Conquiri necesse non*] Ut Trajanus constituit de Christianis. *Plin.* 10. ep. 98.

91 *Merita culpæ opponit*] Ut Horatius in parricidio sororis. *Flor.* 1, 3. Adde *Cicer.* in Varin. 6.

92 *Per se spectatum*] Citra commodum inde proveniens ad rempublicam aut securitatem privatorum.

(kk) Sed in Mss. & optimis Editionibus ita locus sese habet: *Sic beneficium superveniens* INJURIA *adparere non patitur.* Quod planè alium sensum exhibet: & ne quidem secundum lectionem vitiosam verba ad rem facerent. *J. B.*

GRO-

nisi major ac justior 93 caritas quasi irrefragabiliter obstet. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus a, cum ait: τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῆς χαρίτων γένος. τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον· *justitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit, omnino respuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur, non recusat suavem & blandam gratiarum faciem.* Cujus sensus partem priorem sic expressit b Cicero: *Via juris ejusmodi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiæ:* posteriorem sic Dion Prusæensis oratione c ad Alexandrinos: χρηστοῦ ἡγεμόνος, συγγνώμη· *boni præsidis est, ignoscere.* Favorino: d ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, αὕτη ἐστὶν ἄφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι· *ea quæ dicitur clementia apud homines, est tempestiva relaxatio de summo jure.*

a Apud Stobæum, Serm. 46.
b Ad Q. fr. I, 2. c. 3.
c Pag. 366. C. Ed. Morel.
d Apud Gellium, I. 3.

XXIII. Possunt autem tria hæc occurrere, aut ut pœna omnino sit exigenda, e ut in pessimi exempli sceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut si bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod e ait Seneca, clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, sapiens, non ignoscit. Quasi vero nobis non liceat 94 cum vulgo loquendi domino ignoscere vocare, quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum disputationum f circa voces consumitur, quod philosopho apprime cavendum est. Nam ut verissime dixit scriptor f ad Herennium: *vitiosum est controversiam intendere propter nominum mutationem:* quod Aristoteles dixerat, g εὐλαβητέον τὸ πρὸς τὸ ὄνομα διαλέγεσθαι.

e De Clem. II. 7.
f Lib. II. c. 28.
g Topic. I. 14. (17.)

XXIV. 1. Major esse difficultas videtur post legem pœnalem, quia legis auctor 95 aliquo modo legibus suis obligatur; sed hoc 96 diximus verum esse g quatenus auctor legis 97 ut pars civitatis

GROTII.

e *Ut in pessimi exempli sceleribus*] Josephus: πατροκτονία κοινὸν ἀδίκημα καὶ τῆς φύσεως καὶ τοῦ βίου, καὶ ὁ μὴ κολάζων ἀδικεῖ τὴν φύσιν· *parricidium & naturam & vitam humanam violat, ita ut qui id non puniat & ipse in naturam peccet.* (Antiq. Jud. XVII. §. 5. *Ed. Hudſ.*)

f *Circa voces consumitur*] Extra usum, ut ait Scholiastes Horatii. *Augustinus* contra academicos: *turpe disputantibus in verborum quæstione immorari, cum certamen nullum de rebus remanserit.* (Cap. 11.)

g *Quatenus auctor legis ut pars civitatis spectatur*] Vide quæ supra in textu & notis hoc libro c. IV, §. 12.

GRONOVII.

93 *Caritas*] Erga probos, quos periculum est, ne lædat maleficus, si priora scelera ei sunt impunita.

94 *Cum vulgo loquendi*] Usu, *quem penes arbitrium est & vis & norma loquendi.*

95 *Aliquo modo legibus*] Ut non possit de illarum severitate semel statuta remittere.

96 *Diximus verum esse*] 2, 4. 12.

97 *Ut pars civitatis*] Non qua dominus est legis, sed qua & ipse &

tatis spectatur, non qua civitatis ipsius personam atque auctoritatem sustinet. Nam qua talis est potest legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura est, 98 ut a voluntate humana pendeat, non in origine tantum, sed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere, nisi probabili de causa, peccaturus alioqui in regulas 99 justitiæ gubernatricis.

2. Sicut autem totam legem tollere potest, ita 100 & vinculum ejus circa personam aut factum singulare, manente de cætero lege, Dei ipsius exemplo, qui Lactantio [a] teste, *legem cum poneret, non utique ademit sibi omnem potestatem, sed habet ignoscendi licentiam.* h *Imperatori*, inquit Augustinus, *licet revocare sententiam, & reum mortis absolvere & ipsi ignoscere.* causam explicat, *quia non est subjectus legibus qui habet in potestate leges ferre.* Seneca [b] Neronem hoc vult cogitare: *Occidere contra legem nemo non potest: servare nemo præter me.*

[a] De Ira Dei, c. 19.

[b] De Clem. l. 1. c. 5.

3. Sed hoc quoque faciendum non est nisi causa subsit probabilis. quæ autem sint causæ probabiles, quanquam non potest præcise definiri, tenendum tamen est, majores esse debere post legem, quam quæ ante legem spectabantur, quia legis auctoritas, quam servari utile est, ad causas puniendi accessit.

XXV. Causæ autem liberandi aliquem a pœna legis solent esse 1 aut intrinsecæ, aut extrinsecæ. Intrinseca, cum 2 si non injusta, dura tamen est pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinseca, ex merito aliquo, aut alia re commendante:

& leges subjiciuntur legi majori, quæ est, *salus reipublicæ summa lex esto.*

GROTII.

h *Imperatori licet revocare sententiam*] *Symmachus* lib. x. epist. 63. *Alia enim est conditio magistratuum, quorum corruptæ videntur esse sententiæ si sint legibus mitiores: alia divorum principum potestas, quos decet acrimoniam severi juris inflectere.* Idem discrimen inter regem & judicem est apud *Themistium*, oratione v. [Or. XVIII. pag. 227, 228. *Ed. Harduin.* Locus, qui tamquam ex *Augustino* adfertur, non est illius Patris, quamquam millies sub ipsius nomine laudatus, & à multis Auctoribus; sed illius qui *Quæstiones Vet. & N. Testamenti* scripsit, Quæst. *De Fato* 115. *Appendic. Tom. III.* Opp. Aug. Ed. Benedictin.

GRONOVII.

98 *Ut a voluntate*] Ut non tantum liberum sit latori summa potestate prædito ferre legem vel non ferre, sed etiam abrogare aut servare.

99 *Justitiæ gubernatricis*] Architectonicæ 1, 3. 6. quæ ratio status.

100 *Et vinculum ejus*] Ei derogare vel obrogare, personam, aut casum singularem, excipiendo.

1 *Aut intrinsecæ aut extrinsecæ*] Implicitæ ipsi negotio aut exterius accedentes.

2 *Si non injusta, dura tamen*] Factum, quod per interpretationem ad hanc legem trahitur, quodque etiam ad eam pertinet, non est ex atrocissimis ejus generis: ut Thrasea clementiam suasit in crimine Antistii apud *Tacitum* 14, ann. 48.

GRO-

dante: aut etiam spe magna in posterum: quod causæ genus tunc maxime sufficiet, si ratio legis saltem particulariter cesset in facto de quo agitur. Nam quanquam ad sustinendam legis efficaciam satis est 3 ratio universalis sine repugnantia contrariæ rationis, i tamen cessatio rationis, etiam quæ particularis est, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit. Id autem maxime usu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem superabilem quidem sed 4 difficulter superabilem, committuntur: ad quæ Christianus hominum rector maxime respicere debet, ut Deum imitetur, qui in veteri quidem federe multa talia hostiis quibusdam expiari voluit. Levit. IV. & V. at in novo federe verbis & exemplis testatus est se ad talia resipiscentibus condonanda esse facilem. Lucæ XXIII, 34. Hebr. IV, 15. V, 2. I Timoth. I, 13. Et quidem illis Christi apud Lucam verbis, *condona illis, Pater, quia nesciunt quid faciant*, k adductum Theodosium ut Antiochenis ignosceret, notat Johannes Chrysostomus.

XXVII. Atque hinc apparet quam male *a* Ferdinandus Vasquius dixerit, justam causam dispensandi, id est lege solvendi, esse eam tantum de qua legis auctor consultus dixisset, extra mentem suam esse eam observari. Non distinxit enim 5 inter ἐπιείκειαν, quæ legem interpretatur, & inter relaxationem. Unde & alibi Thomam & Sotum reprehendit, *b* quod dicant 6 legem obligare etiamsi causa particulariter cesset, quasi legem esse

a *Lib.* I, c. 46.

b *Lib.* I, c. 26. & c. 46.

GROTII.

i *Tamen cessatio rationis, etiam quæ particularis est, efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis solvi possit*] Multa ad hanc rem utilia congessit *Gratianus* causa I. quæstione VII.

k *Adductum Theodosium*] Historiam vide apud *Zonaram*: (Lib. XIII. Cap. 18. Confer quæ Auctor adfert infra, *Cap.* XXIV. hujus Libri, §. 3. num. 1. in Not.)

GRONOVII.

3 *Ratio universalis*] Ut in Horatii cæde sororis. Ratio universalis legis de homicidio est securitas privatorum a privatis & privatæ vindictæ improbatio: ea sufficiebat ad condemnandum Horatium. Sed ratio specialis est, ne quis ob temerariam rixam aut speratum commodum hominem perimat: hæc causa cessabat in Horatio: dolebat enim reipublicæ vicem, cujus hostis lugebatur, neque de hereditate cogitare tum quidem illi vacabat.

4 *Difficulter superabilem*] Quippe non nisi per magnos viros, qui affectus domuerunt & in potestate habent.

5 *Inter* ἐπιείκειαν] Æquitatem, quæ semper inest legi, & quam necessario sequi judex debet, & indulgentiam, quæ contra legem aliquid largitur, & ad quam judex non obligatur.

6 *Legem obligare*] Factum puniri posse, quamvis nullum sit periculum rei, ob quam factum illud prohibitum est; ut in Mauro Veneto.

esse 7 putassent solam scripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abest ut omnis legis relaxatio, quæ sæpe libere & dari & omitti potest, referenda sit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut 8 ex caritate aut ex 9 justitia rectrice debetur, eò referri potest. Aliud enim est legem aut probabili aut etiam urgente causa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuisse comprehensum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

XXVIII. Ex supra dictis apparet in pœnis duo spectari, id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, est meritum; cujus ergo, est utilitas ex pœna. l Puniendus nemo est ultra meritum, quò ea pertinent quæ ex Horatio jam ante [a] protulimus; & [b] Ciceronis illud, *est pœna modus sicut rerum reliquarum, & quædam mediocritas.* Ideo pœnam 10 æstimationis nomine appellat [c] Papinianus. Et Aristides Leuctrica [d] secunda humanæ naturæ conveniens esse ait, ut in quoque crimine sit aliquid 11 ultra quod vindicta procedere non debeat. Demosthenes vero, in epistola pro Lycurgi liberis, [e] æqualitatem in pœna non ita nude spectandam ait, ut in ponderibus & mensuris, sed expenso proposito ac voto ejus qui deliquit. 12 Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur, pro utilitate.

XXIX. 1. In merito examinanda veniunt m causa quæ impulit, causa quæ retrahere debuit, & personæ 13 idoneitas ad utrum-

[a] §. 2. num. 2.
[b] *Epist.* xv. *ad Brut.*
[c] *L. Sanctio.* 41. *D. de pœn.*
[d] *Leuctr.* 1. pag. 94. C. Tom. II.
[e] *Pag.* 314. B.

GROTII.

l *Puniendus nemo est ultra meritum*] Bene hac de re disserunt Mediolanenses in oratione quæ apud *Guicciardinum* est libro XVII. (pag. 387, & *seqq.*) Confer quæ hoc capite habuimus §. 11. & quæ habituri sumus libro III, cap. XI. §. 1.

m *Causa quæ impulit*] Chrysostomus X. de statuis: *οὐ γὰρ δὴ πᾶν ἁμάρτημα τὴν αὐτὴν φέρει κόλασιν· ἀλλὰ τὰ εὐκατόρθωτα μείζονα ἡμῖν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. non enim omnis culpa eandem pœnam meretur, sed graviorem illa quæ facile corrigi potuit.* (Tom. VI. pag. 531.) Et in secunda oratione cur obscurum sit vetus testamentum, hinc probat calumniatorem pejorem esse scortatore, fure, homicida. (*Tom.* VI. pag. 667. *Ed. Savil.*)

GRONOVII.

7 *Putassent solam scripturam*] Quasi hac sententia statuatur, verba legis obligare sine ratione, quæ anima legis est. Male: sufficit enim ratio universalis, quæ ipsam occasionem vel metum talis periculi auferre voluit, non periculum tantum.

8 *Ex caritate*] Christiano & benigno judicio ac sensu de proximo.

9 *Justitia rectrice*] Ratione status, ut in Hannone apud *Justin.* XI, 4.

10 *Æstimationis*] Quod in ea observetur medium inter nimium & parum.

11 *Ultra quod vindicta*] In quo terminetur, quodque sibi transscendendum non putet.

12 *Intra meriti modum*] Ita, ut supplicii gravitas non excedat magnitudinem delicti, ut merito pœna respondeat.

13 *Idoneitas*] Habitus, conformatio.

GRO-

utrumque. Vix quisquam 14 gratis malus est, aut si quem malitia propter seipsam delectat, is 15 ultra modum humanum processit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus; a ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν· *appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam 16 & declinandi mali impetum comprehendo, qui maxime est naturalis, ideoque inter appetitus honestissimus. unde quæ mortis, carceris, doloris, aut summæ egestatis vitandæ causa injuste fiunt, maxime excusabilia videri solent.

a Jac. I, 15.

2. Et huc illud Demosthenis b pertinet: *æquum est, his qui, cum divites sint, mali sunt, magis irasci, quam his quos egestas impellit: nam apud humanitate utentes judices necessitas aliquid adfert veniæ, cum si qui in rerum affluentia injusti sunt, nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excusat Polybius c quod, impendentis periculi respectu (II), federis cum Græcis in Ætolos initi leges non implessent. Aristoteles: d ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονὴν, ἡ δὲ διὰ λύπην. ὧν ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι, καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν. ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον δὲ ἑκούσιον· *magis voluntaria est incontinentia, quam timiditas: nam illa voluptatis ergo, hæc propter dolorem.* n *Dolor autem hominem quasi extra se rapit, naturæ exitium adferens: voluptas nihil tale,* o *ideo plus habet voluntarii.* In eundem sensum insignis est p locus apud Porphyrium, 17 de non esu animalium libro tertio e.

b Orat. in Steph. I. p. 616. B.

c Lib. IV. c. 30.

d Ethic. Nicom. III. 15.

e Pag. 291. Ed. Lugd. 1620.

3. Cæ-

GROTII.

n *Dolor autem hominem quasi extra se rapit*] Vide egregiam comparationem furis & adulteri *Proverbiorum* VI, 30. & seqq.

o *Ideo plus habet voluntarii*] Philo ad decalogum: πάντα μὲν γὰρ τὰ ψυχῆς πάθη χαλεπὰ, κινοῦντα καὶ σείοντα αὐτὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑγιαίνειν οὐκ ἐῶντα. χαλεπώτατον δὲ ἐπιθυμία· διὸ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστον θύραθεν ἐπιστὸν καὶ προσπεσὸν ἔξωθεν, ἀκούσιον εἶναι δοκεῖ· μόνη δ' αὐτὴ ἐπιθυμία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἡμῶν λαμβάνει καὶ ἔστιν ἑκούσιος· *omnes quidem animi perturbationes graves, ut quæ animum extra naturalem statum moveant atque concutiant,* [*neque sanum esse sinant*] *sed omnium harum gravissima est cupido. nam cætera, quia extrinsecus ad nos impetum faciunt nosque pulsant, videntur velut invitis evenire: at sola cupido, utpote ex nobis intus ortum habens, magis spontis esse nostræ videtur.* (Pag. 764. C.)

GRONOVII.

14 *Gratis malus*] Sine mercede, sine spe commodi.

15 *Ultra modum humanum*] Non hominis, sed propemodum Satanæ instar malus est.

16 *Et declinandi impetum*] Quoties malum facimus, ne malum patiamur, metuentes.

17 *De non esu animalium*] Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, de abstinentia vescendi animalibus.

(II) Parum adcurate hoc dicitur. Inspice locum, in orâ libri à me distinctè indicatum. *J. B.*

GROTII.

p *Locus apud Porphyrium*] Et similis

3. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt, aut verum, aut [18] imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ, (mm) *consentiunt enim virtutes inter se*) sunt aut [19] delectantia, aut delectantium causa, quæ utilia vocantur, ut possessionum abundantia. q Imaginabilia non autem vere bona sunt, [20] excellentia supra alios quatenus a virtute & utilitate sejungitur, & vindicta: quæ quo magis a natura abeunt, eo [21] sunt fœdiora. Et hos tres appetitus Johannes his vocibus [a] exprimit: ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου. Primum enim membrum voluptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ consectationem & iracundiam complectitur. Philo in Decalogi explicatione [b] omnia mala esse dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro sexto: [c] *virtus est iram cohibere, cupiditatem compescere, libidinem refrenare. Nam fere omnia quæ fiunt injuste atque improbe, ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit.

a 1. Johan. 11, 16.

b Pag. 765. E.

c Cap. 5.

XXX. 1. Causa, quæ a delinquendo abstrahere debet, generalis est injustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis; sed in iis [22] quæ respectum habent extra peccantem. Injustitia eo est major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent [23] delicta consummata, postremum quæ [24] ad actus aliquos sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque est gravius, quo ulterius processit. In utrovis genere ea injustitia eminet, quæ [25] communem ordinem perturbat, ac proin-

milis apud *M. Antoninum* de vita sua libro II. (§. 10. *Ed. Gatak.*) ubi iram & cupiditatem inter se confert. *Plutarchus* Romulo: ἡ γὰρ κινήσασα τὸν θυμὸν ἀρχὴ μᾶλλον παραιτεῖται τὸν ὑπὸ μείζονος αἰτίας, ὥσπερ ὑπὸ πληγῆς χαλεπωτέρας, ἀνατραπέντα· *Commovens animum causa plus excusationis ei præstat, qui ex graviore causa, velut ictu validiore, evertitur.* (Pag. 38. A.)

q *Imaginabilia non autem vere bona sunt*] Seneca *epist.* XVI. *naturalia desiderio finita sunt. ex falsa opinione nascentia, ubi desinant, non habent.* Vide *Chrysostomum* in tractationibus moralibus ad Rom. VI. ad 2 Cor. XI, 12. ad Ephes. 1, 14.

GRONOVII.

18 *Imaginabile*] Imaginarium; non verum, sed ipsi fingunt bonum putantque, quod non est.

19 *Delectantia*] Voluptas, honor.

20 *Excellentia supra alios*] Cicero 1, Off. 9.

21 *Sunt fœdiora*] Atque ideo gravant & onerant, quod propterea est peccatum.

22 *Quæ respectum habent*] Quibus non modo turpior fit, qui peccat, sed etiam alius, neque id meritus, læditur.

23 *Delicta consummata*] Facinora perpetrata.

24 *Ad actus aliquos*] Inchoata.

25 *Communem ordinem*] Societatis publicæ fœdus violat.

(mm) Axioma Stoïcorum, apud DIOGENEM LAERTIUM, *Lib.* VII. §. 125.

GRO-

proinde plurimis nocet. Sequitur ea quæ ſingulos tangit. Maxima hic eſt quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum eſt matrimonium: poſtrema quæ res ſingulas expetibiles ſpectat, ſive directe ſubtrahendo, ſive dolo malo cauſam dando damni.

2. Poſſunt hæc ipſa ſubtilius dividi, ſed quem indicavimus ordinem Deus in decalogo ſecutus eſt. Nam 26 parentum nomine, qui naturales ſunt magiſtratus, etiam alios rectores par eſt intelligi, quorum auctoritas ſocietatem humanam continet: ſequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii ſanctio, inhibitis adulteriis: tum furta, & falſimoniæ: loco ultimo delicta inconſummata. Inter cauſas autem abſtrahentes non debet poni tantum 27 qualitas ejus quod directe fit, ſed & ejus quod ſecuturum probabile eſt, ut in incendio & 28 perfoſſo aggere multorum ſummæ calamitates & mortes etiam ſpectandæ ſunt.

3. Ad injuſtitiam, quam generalem cauſam poſuimus, r interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas s ſi quis ſæpius

GROTII.

r *Interdum & aliud accedit vitium*] Vide locum inſignem in Lucæ verbis apud *Xiphilinum* ex Dione. [In Editionibus præcedentibus, loco vocum illarum, *Lucæ verbis*, poſitum fuerat, *Lucii vita*. Nimirum Editores putaverant ita emendandum locum, quum neſcirent quid ſibi vellet. Hi tamen ſimul monere debuerant, quis ſit ille *Lucius*, ad cujus Vitam, à *Xiphilino* ſcriptam, Auctorem nos amandare voluerunt. Eſt quidem heic mendum, ſed in ſolâ voce *Lucæ:* quod nos detexiſſe ſperamus. Nimirum in animo habuit Auctor, quod de *Avidio Caſſio* dicit *Marcus Antoninus*, in Oratione ad Milites habitâ, ubi eo atrociorem eſſe ejus rebellionem demonſtrat, quòd violaverit jura amicitiæ, φιλίαν ὑπερβάντα. Vide reliqua, *pag.* 277. B. C. *Ed. H. Steph.* Senſus ille, ut quivis videt, omnino ad rem, de quâ agitur, facit. Auctor voluerat dicere *in Marci verbis:* ſed incogitantiâ quadam, ortâ ex affinitate nominum familiarium, quibus duo Evangeliſtæ gaudent, vel Auctor ipſe, vel Exſcriptor, *Lucam* pro *Marco* nobis obtulerunt, ut habent Editiones vivo Auctore in lucem emiſſæ, & illa etiam anni 1646. poſt obitum ejus prima. *J. B.*]

GRONOVII.

26 *Parentum nomine rectores*] Magiſtratus, præceptores, doctores, ſeniores & quoſvis ſuperiores, quibus ut ſua conſtet veneratio publicæ tranquillitatis intereſt.

27 *Qualitas ejus*] Id damnum & incommodum, quod præſens dabo, dum pecco, ſed etiam, quod gravius & latius patens ex præſenti conſecuturum eſt.

28 *Perfoſſo aggere*] Ut per eam lacunam aqua immodica effundatur in prædia & fundos ejus, quem lædere volumus.

GROTII.

s *Si quis ſæpius deliquit*] Τὸ μὲν γὰρ ἀγνοῆσαί ποτε τὰ κατὰ τὸν βίον ἐστὶν ἀν-

pius deliquit: quia 29 habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod 30 apud Persas fiebat, t ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus alioqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt, in quibus ipse Deus apud Ezechielem a nullam se habere ait prioris vitæ rationem, quibusque adeo b Thucydideum illud aptari potest: διπλασίας ζημίας ἄξιοί εἰσιν, ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται· *dupliciter pœnas merentur, eo quod ex bonis mali facti sunt.* Quod & alibi c dixit: ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων ἁμαρτάνουσι. *quia ipsos peccare minime decebat.*

a c. XVIII.
b Lib. I. c. 86.
c Lib. III. c. 67.

4. Itaque optime Christiani veteres in 31 pœnis canonum æstimandis u non nudum delictum voluerunt aspici, sed simul vitæ quod præcessit & quod sequitur; ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre est. Sed & d lex posita adversus vitium specialem 32 quandam malitiam veteri superaddit: quod ita docet e Augustinus: x *lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim simplex pecca-*

d Rom. VII, 13.
e De vera relig. c. 6.

ἀνθρώπου· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς πράγμασι πλεονάκις ἁμαρτάνειν, τέλεον ἐξεστηκότος τοῖς λογισμοῖς· ὅσῳ γὰρ πλείοσιν ἐλαττώμασι περιπεπτώκαμεν, τοσούτῳ μείζονος τιμωρίας ἄξιοι τυχεῖν ὑπάρχομεν· *aliquando ignorasse quod vita exigat, hominis est: at in iisdem rebus sæpius aberrare, emotæ est mentis: quo enim plura sunt in quæ incidimus delicta, hoc majorem pœnam commeremur.* [DIOD. SIC. è Lib. XXI. Eclog. 15.]

t *Ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret*] Asinius Pollio: [apud *Senec.* Suasor. VI. paullo ante versus *Corn. Severi.*] *qua major pars vitæ atque ingenii stetit, ea judicandum de homine est.* Cicero pro Sul. *Omnibus in rebus, judices, quæ graviores majoresque sunt, quid quis voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus ejus, qui arguitur, est ponderandum.* (Cap. 25.)

u *Non nudum delictum voluerunt aspici*] *Canon Ancyranus* XXV. *Chrysostomus* ad II ad Corinthios cap. II. ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι οὐ δεῖ μόνον πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ τὴν ἕξιν τῶν ἁμαρτανόντων τὴν μετάνοιαν ὁρίζειν· *unde discimus pœnitentiæ fines determinandos non sola delictorum natura inspecta, sed & propositi & moris eorum qui peccarunt.* (Tom. III. pag. 569.) Idem II. de Sacerdotio: οὐ γὰρ ἁπλῶς πρὸς τὸ τῶν παραπτωμάτων μέτρον δεῖ καὶ τὴν ἐπιτιμίαν ἐπάγειν. ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων στοχάζεσθαι προαιρέσεως· *non enim ad solam mensuram delictorum pœna imponenda est, sed & inquirendum quis fuerit ejus qui peccavit animus.* (Tom. VI. pag. 10.)

GRONOVII.

29 *Habitus mali*] Consuetudo peccandi odiosiorem facit peccantem quam unicum delictum.

30 *Apud Persas*] Herodotus l. I, c. 137.

31 *Pœnis canonum*] Quos irrogant canones conciliorum.

32 *Quandam malitiam veteri*] Simul atque quod improbum est per se, etiam lege vetitum est, jam plus vice simplici obligat.

GROTII.

x *Lex prohibens omnia delicta congeminat*] Bene *Chrysostomus*: ἐνταῦθα

οὐ

peccatum est non solum malum, sed etiam vetitum committere. Tacitus: *a si velis quod nondum vetitum est,* (nn) *timeas ne vetere: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra, neque pudor est.*

a Ann. III. c. 54.

XXXI. 1. Personæ aptitudo, aut ad considerandas 33 causas avertentes, aut ad suscipiendos 34 affectus incitantes, considerari solet in corporis mixtura, ætate, sexu, educatione, circumstantiis actus. Nam & pueri, & feminæ, & crassi ingenii homines, maleque educati, justi & injusti, liciti & illiciti discrimina minus habent cognita: & in quibus bilis prævalet, iracundi sunt, in quibus sanguis, ad venerem proni; tum vero 35 huc juventus, 36 illuc senectus propendet. Andronicus *bb* Rhodius: *φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτά, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα· videtur factis turpibus excusationis aliquid* 37 *adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum sedatus dolor, ita ut rationem audiri vix sinant: suntque illorum affectuum delicta merito minus odiosa quam quæ ex voluptatis nascuntur desiderio, quod & 38 minus efficaciter movet, & differri y & aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius potest. Aristoteles Nicomachiorum *a* septi-

bb Paraphr. in Ethic. Nicom. Lib. VII. c. 10. p. 444.

οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσι Ἰουδαίου καὶ Ἕλληνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βαρούμενον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως· hic non tantum par jus dignitatemque ostendit Judæi & Græci, sed & Judæum hoc ipso prægravari quod legem acceperit. (Ad *Roman.* pag. 32. Tom. III.) Deinde: *ὁ γὰρ πλείονος ἀπολαύσας τῆς διδασκαλίας, μείζονα ἂν εἴη καὶ τιμωρίαν ἄξιος ὑπομεῖναι παρανομῶν. Nam qui plus institutionis accepit, is majores etiam contemtæ legis pœnas meretur.* (Ibid. *pag.* 30.)

y *Et aliam sibi materiam sine injuria quærere facilius potest*] Chrysostomus ad Galatas: *ἡ ἐπιθυμία μῖξιν ἐπιζητεῖ μόνον, οὐ τοιάνδε μῖξιν· cupido concubitum tantum quærit, non hujus aut illius concubitum.* (Tom. III. pag. 753.) Tertullianus libro II. ad uxorem: *nam quanto grandis est continentia carnis quæ viduitati ministrat, tanto, si non sustineatur, ignoscibilis videri potest. difficilium enim facilis est venia. Quanto autem nubere in Domino perpetrabile est, uti nostræ potestatis, tanto culpabilius est non observare quod possis.* (Cap. 1.) & mox, *quanto potestas vitandi fuit, tanto contumaciæ crimine oneratur.* (Cap. 3.) Adde *M. Antoninum*, loco modo indicato, ubi Theophrasto auctore utitur.

GRONOVII.

33 *Causas avertentes*] Rationes quæ deterrent a peccando.

34 *Affectus incitantes*] Metum crediti mali & desideria verorum aut imaginariorum bonorum.

35 *Huc juventus*] Ad vagam & legibus inimicam Venerem.

36 *Illuc senectus*] Ad iracundiam.

37 *Adferre natura*] Ingenium hominis in eam culpam proclive.

38 *Minus efficaciter*] Desiderium voluptatis non tam acres habet stimulos, nec tam brevia tempora, & laxiorem materiam cupidinis sedandæ quam dolor & iracundia.

(nn) Locus iste *Taciti*, recte expensus, nil ad rem facit. *J. B.*

GRO-

a Nic. VII, 7.

a septimo: ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων· *magis naturale ira & acerbitas quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque sunt necessaria.*

b Cap. 6.

2. Omnino enim illud tenendum est, 39 quo animi eligentis judicium magis impeditur, quoque magis naturalibus caussis, eo quod delinquitur minoris esse. Aristoteles *b* dicto libro: μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας, ἢ τοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα. τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσειεν, εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανική, καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά· *minus temperantem dicimus hunc, qui a motu concupiscente aut non tentatus, aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuisse putandus est, si adfuisset juvenilis quædam perturbatio animi, aut gravis dolor ex penuria eorum* 40 *quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis: *c*

c Apud Stobæum, Tit. 11.

z *Qui cum sit opulens nequiter quicquam facit,*
Hunc, si esset pauper, quid non facturum putas?

Et quæ in senum amores passim in comœdiis legimus. Ex his igitur caussis æstimandum meritum intra quod pœna consistere debeat.

XXXII. 1. Tenendum autem est quod Pythagorici dicebant, justitiam esse a τὸ ἀντιπεπονθός, id est, parem passionem in pœnis, id 41 non ita accipi debere quasi qui alteri nocuit 42 deliberato

GROTII.

z *Qui cum sit opulens nequiter quicquam facit*] *Chrysostomus* de providentia IV. [Immo V. *pag.* 878. Tom. VI.] ὥστε ὅταν ἴδῃς τὸν πλουτοῦντα ἀδικοῦντα, πλεονεκτοῦντα, ἁρπάζοντα, διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτὸν στέναξον, ἐπειδὴ πλούσιος ὢν ταῦτα ποιεῖ. μείζονα γὰρ δίδωσι τιμωρίαν· *quare ubi divitem videris injustum, avarum, rapacem, hoc magis eum miserare, quod talia dives faciat. Ob id ipsum enim punietur gravius.*

a Τὸ ἀντιπεπονθὸς] Ταυτοπάθεια *Harmenopulo.* (Prompt. Lib. I. Tit. 2. §. 34.)

GRONOVII.

39 *Quo animi eligentis*] Quanto gravius lumen rationis occæcatur & offunditur affectu vel perturbatione aliqua, ut caussas avertentes videre ac ponderare nequeat, qui affectibus illis impellitur; quantoque illa perturbatio frequentior, violentior & magis repentina est; tanto excusabilius delictum & leviore pœna puniendum.

40 *Quibus negatis*] Quibus ægre caremus.

41 *Non ita accipi debere*] Nempe ita, ut ne quod modicum est, puniatur atrociter; ne quod atrox, perfunctorie, atque, ut ita dicam, Horatio tigillo: non vero, quasi non debeat esse major dolor patientis quam passi injuriam.

42 *Deliberato & sine*] Non abreptus superveniente affectu, sed consilio.

GRO.

berato & sine caussis culpam valde minuentibus, tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita esse 43 ipsa lex, [a] quæ legum omnium perfectissimum exemplar est, ostendit, cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur, b ultra dupli condemnationem, per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demosthenes in Timocratem [b] nos docet. *Leges*, inquit Ambrosius, [c] *ea quæ detracta sunt alicui* 44 *cum injuria personæ aut* 45 *rei ipsius cumulo restitui imperant, quo furem a detrahendo* 46 *aut pœna deterreant*, 47 *aut mulcta revocent.* Aristides Leuctrica secunda: [d] τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι, τοῖς ἀδικήσασι μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δέδοται παρὰ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον· *his qui judicio illatas sibi injurias persequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere, quam quæ ipsis acciderant.* 48 Seneca de judicio post hanc vitam:

scelera 49 *taxantur modo*
Majore nostra

2. c Apud Indos, ut Strabo [e] notat, qui quem mutilasset, 50 supra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus, quæ Aristotelis nomen præferunt, legimus: [f] οὐ δίκαιον, εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν· *justum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, sed & amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut 51 par sit periculum innocentis & nocentis, ut recte ostendit d Philo, quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æsti-

[a] Exod. XXII. 1.
[b] Pag. 476. C.
[c] Offic. III. 3.
[d] Tom. II. pag. 133. C.
[e] Lib. XV. pag. 710.
[f] Lib. I. c. 34.

GROTII.

b *Ultra dupli condemnationem*] Alludit huc locus *Apoc.* XVIII, 6. *Reddite duplum.* Hercules Minyas, qui a Thebanis sine jure tributum extorserant, duplum coëgit ejus tributi pendere Thebanis. *Apollodorus* lib. II. (c. 3. §. 11.)

c *Apud Indos*] Apud Indorum alios furtum morte punitum notavit *Nicolaus Damascenus.*

d *Philo*] Secundo de legibus specialibus, (*pag.* 789, & *seq.*)

GRONOVII.

43 *Ipsa lex*] Dei per Mosen Hebræis data.

44 *Cum injuria personæ*] Vexatione, justo supplicio.

45 *Rei ipsius cumulo*] Pensione ampliore, quam quanti res erat ablata.

46 *Aut pœna*] In corpore.

47 *Aut mulcta*]. In pecunia vel patrimonio.

48 *Seneca*] *Herc. fur.* 746.

49 *Taxantur modo majore nostra*] Apud ipsum *vestra.* Et loquitur de regibus & magistratibus per apostrophen, eosque apud inferos gravius puniri ait quam privatos. Error memoriæ.

50 *Supra talionem*] Præter membrum, quo alium mutilaverat, manum amittebat.

51 *Par sit periculum innocentis*] Debet nociturus gravius timere damnum, quam dare instituit innocenti, ut sic quoque absterreatur.

GRO-

æstimari potest, quod delicta quædam e non consummata, & ideo consummatis minora, 52 nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa f de falso teste a proditum, & in lege Romana de eo qui hominis 53 occidendi causa cum telo ambulavit. Cui consequens est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia morte nihil est gravius, eaque iterari non potest, ut Philo notat b dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

a Deut. XIX, 19.

b Pag. 789. E.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diversitatis sæpe utitur lex Romana: unde 54 harmonicam proportionem exstruxit c Bodinus, cum tamen revera simplex hic sit & qualis in 55 numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum, sæpe in lege Romana id non fieri ἄνευ προσωποληψίας, id est sine nimio 56 personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, a quo vitio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem, ut diximus, intrinseca est pœnæ taxatio.

c Lib. VI, de Rep. c. ult.

XXXIV. Sed 57 intra concessum modum ad minimum ducit cari-

GROTII.

e *Non consummata, & ideo consummatis minora*] Plinius de leone: *Vulneratus observatione mira percussorem novit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero qui telum quidem miserit, sed tamen non vulneraverit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat.* (Hist. Nat. VIII. 16.)

f *De falso teste proditum*] Et de eo qui uxorem stupri insimulavit, ut dotem lucraretur. *Deut.* XXII, 19. Et de eo qui cæteroqui ex causa injusta aliquem in judicium deduxerit, alienum sibi vindicans. *Exod.* XXII, 9.

GRONOVII.

52 *Nocumentum infligant par*] Tam graviter puniantur, quam si perfecta essent, non tantum destinata.

53 *Occidendi causa cum telo*] Qui perinde tenetur l. Cornelia de sicariis, atque is qui hominem occidit l. 1. D. *ad l. Corn. de sicar.*

54 *Harmonicam proportionem*] Vide Hornei. 3, ethic. 12, 8.

55 *Numeris æqualitas*] Proportio arithmetica.

56 *Personarum & qualitatum*] Ut eum, qui uxorem in adulterio deprehensam occiderit, humiliore loco positum, in exsilium perpetuum ire jubet; in aliqua dignitate positum ad tempus relegat, l. 1. §. 5. D. *ad l. Cornel.* Similis προσωποληψία in l. 12. D. *de incend. rui. nauf.* l. 45. D. *de injuriis.* l. 11. *de sepulcro violato.* l. 1. *de abigeis.* l. 1. *furibus balneariis.*

57 *Intra concessum*] Ut ex eo genere pœnarum, quod delicto respondet, id eligatur, quod lenissimum est.

GRO-

caritas ejus qui punitur, nisi plurium 58 justior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum, quæ reprimi nisi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum g de pascuo quam de domo, Exod. XXII, 1. & 7, 9. Justinus a de Scythis: *nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecto munimentoque pecora & armenta habentibus quid salvum esset, si furari liceret?* a Lib. II. c. 2. Simile illud in Aristotelis problematis sectione XXIX. ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ὄντας ἡγησάμενος εἶναι φύλακας, τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν· *legis auctor cum sciret* h *illis in locis dominos res suas custodire non posse, custodem legem addidit.* Consuetudo facti etsi 59 aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, b *facto vetito quidem, non tamen inusitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: b Lib. IV. Ep. 9. quoniam ut Saturninus loquitur, c *nimium multis grassantibus opus exemplo est.* Sed 60 in judiciis magis illud, 61 in legibus hoc sequendum est, 62 ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: c L. 16. §. 10. D. de pœnis. quia 63 pœnæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis.

XXXVI. 1. Quod autem diximus, ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promptos nos esse

GROTII.

g *De pascuo quam de domo*] Vide Maimonidem Directore III, 41. *Cicero* pro Sexto Roscio Amerino: *atque ea sunt animadvertenda peccata maxime, quæ difficillime præcaventur.* (*Cap.* 40.)

h *Illis in locis*] In balneis morte plectebantur Athenis fures balnearii, si æstimatio esset major decem drachmis. *Demosthenes* contra Timocratem. Adde l. 1. D. *de furibus balneariis.* [Lex *Solonis* exstat *pag.* 476. C. Orationis Demosthenicæ: sed in illâ agitur tantum de iis qui furabantur in Gymnasiis aut Portubus. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

58 *Justior caritas*] Erga tot innoxios bonosque, qui lædi possunt & læduntur facilius, si nulla aut levis pœna sit.

59 *Aliquid detrahit*] Hinc illud *Terentii* Heaut. 5, 2. 4. *Vulgo faciunt.* Et *M. Senecæ* controv. 12. *Solet fieri.*

60 *In judiciis magis illud*] Ut condemnemus ad mitiorem pœnam.

61 *In legibus hoc*] Ut statuamus ac minemur graviorem.

62 *Ratione habita temporis*] Nisi circumstantia temporis in utrisque aliud requirat.

63 *Pœnæ utilitas*] Quod pœna proposita proficere volumus, pertinet ad universos, sicut & leges universalia complectuntur: at culpæ per judicium æstimatio singulos tangit, in quibus ad clementiam quam ad crudelitatem tutior est propensio.

GRO-

esse debere; in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem 64 in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum*, inquit [a] Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: [b] *pœnam si tuto poterit, donet, sin minus, temperet.* Et apud Diodorum Siculum [c] laudatur rex Ægyptius, quod imponeret τιμωρίας ἐλάτlους τ̃ ἀξίας, [i] *supplicia meritis minora.* De M. Antonino Capitolinus: [d] *erat mos iste Antonino, ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent, puniret.* Isæus (oo) quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed [k] pœnas exigi legibus mitiores. Et Isocratis [e] est monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάτlους ποιεῖσθαι τ̃ ἁμαρτανομένων· *ut pœnæ infligantur infra peccati modum.*

[a] Lib. 1, de Cl. cap. 2.
[b] Ibid. c. 20.
[c] Biblioth. 1. 70.
[d] Cap. 24.
[e] Ad Nicocl. p. 19. D. Ed. H. Steph.

2. [l] Augustinus 65 comitem Marcellinum sic admonet sui officii: *mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam, ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque* 66 *in hoc officio non ira pro-*

GROTII.

i *Supplicia meritis minora*] Justin. II. Hunnis scribens, Ῥωμαίοις ἔνεστι μὴ ἀντιτιθέναι τὰς τιμωρίας ἰσοῤῥόπους τοῖς πλημμελήμασι· *Romanis mos hic est, non irrogare pœnas pares peccantium merito.* [In *Eclogis Legationum*, ex *Menandro Protectore*, pag. 131. *Ed. Hoeschel.* ubi *Justinus* non *scribit Hunnis*, sed præsens loquitur Legatis *Bajani* Regis *Avarum*. J. B.]

k *Pœnas exigi legibus mitiores*] Hoc sibi volebat Henricus Imperator symbolo mali Punici, cum dicto: *Subacre.* Rex Theodoricus apud *Cassiodorum* XI, 40. *Qui periculose justi sumus, sub securitate semper ignoscimus.*

l *Augustinus*] Epistola CLIX. quæ citatur c. circumcelliones, I. *causa* XXIII. *quæst.* V. Vide, si placet, ad *Augustinum* eundem epistolam *Macedonii*, & eam qua respondet *Augustinus* numeris LIII. & LIV. Adde de Theodosio juniore quæ sunt in excerptis *Johannis Antiocheni* ex manuscripto *Peirescii*, (pag. 850.) *Macedonius ad Augustinum: officium sacerdotis est, intervenire pro reis.*

GRONOVII.

64 *In tollenda pœna*] In liberando reum a pœna.

65 *Comitem Marcellinum*] Amicum principis & provinciæ alicui aut magnæ procurationi præfectum.

66 *In hoc*] In hanc rem.

(oo) Nullibi exstat talis sententia in Orationibus *Isæi*, quæ circa controversias civiles omnes versantur. Aut valde fallor, aut habet hoc Auctor noster è Notis FRIDERICI LINDENBROGII, qui ad *Ammianum*, XXVIII. I simul cum locis *Capitolini* & *Isocratis* heic laudatis, tamquam ex *Isæo* addit verba sequentia: Χρὴ τὰς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πρᾳοτέρως ἢ κολάζειν, ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι Post primam Editionem locum reperi apud STOBÆUM, Serm. XLIV. seu *De Regno*, pag. 327. *J. B.*

GRO-

propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices esse debent, 67 terruit divina censura, 68 ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam, nec putarent ad 69 culpam officii sui pertinere, siquid erga eos misericorditer agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam potestatem.

XXXVII. Speramus nihil a nobis prætermissum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ m Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est 70 damni, 71 frequentiam talium peccatorum, 72 quantitatem concupiscentiæ, & operis facilitatem, ad sua loca retulimus; nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat a Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æstimandam culpæ magnitudinem. n Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem, aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breve, ita

a *L. Aut facta*, 16. §. 1. *D. de pœnis*.

GROTII.

m *Maimonides*] Lib. III. directoris, c. 41. Confer c. sicut dignum, 6. *de homicidio voluntario vel casuali.*

n *Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem*] Philo lib. I. de legibus specialibus: οὐ γὰρ ταυτὸν πατρὶ καὶ ἀλλοτρίῳ πληγὰς ἐμφορῆσαι, οὐδ' ἄρχοντ' ἢ ἰδιώτην κακῶς εἰπεῖν, οὐδ' ἐργάζεσθαί τι τῶν μὴ ἐφειμένων ἐν βεβήλοις ἢ ἱεροῖς χωρίοις, οὐδ' ἐν ἑορταῖς καὶ πανηγύρεσι καὶ δημοτελέσι θυσίαις· *non idem est patri & extraneo inferre violentas manus: nec idem magistratui & privato maledicere: nec illicitum aliquid patrare in loco profano & sacro, in die festo, in conventu, in sacris publicis.* (Pag. 805. E.) Cum his convenit quod ex Labeone adfert Ulpianus l. prætor edixit, 7. in fine D. de injuriis. *Personâ atrocior injuria fit, ut cum magistratui, cum parenti, patrono fiat; tempore, si ludis & in conspectu. nam populi Romani in conspectu an in solitudine injuria facta sit, multum interesse ait.* [In hac Lege laudanda Auctor tacite sequitur emendationem rectam (quidquid dicat perpetuus obtrectator *Gul. Fornerius*, Select. I. 21. & post eum alii præjudiciis obcæcati) Summi CUJACII, qui pro *Prætoris in conspectu*, legendum censuit, *Populi Romani in conspectu*, erroremque ex siglis ortum demonstravit. *J. B.*]

GRONOVII.

67 *Terruit divina censura*] Illa cujus meminit *num.* 3. judicium Dei, quod ipsi de se futurum exspectabant.

68 *Ut cogitarent*] Mitiores forent in delinquentes, quia & ipsi essent peccatores apud Deum, & eum sibi propitium optarent.

69 *Culpam officii*] Se officio deesse aut eo male fungi.

70 *Damni*] Quod per injuriam sive peccando datum est, quantum sit.

71 *Frequentiam*] Sæpe an raro hoc genere culpæ peccetur.

72 *Quantitatem concupiscentiæ*] Flagretne animus corruptus atque ardeat cupiditate facinoris, an segnites illud moveatur.

ita libertatem judicandi auget aut minuit, interdum & pravitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad causas quæ abstrahere a peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda est. Eventus ad causas abstrahentes.

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi, & supra ostendimus & passim docent historiæ: ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando conjuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum reipsa intulit, ex quibus duabus qualitatibus 73 duæ diversæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quævis satis constat. nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ 74 tuto nec nisi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait, ea quæ minora & vulgaria sunt delicta dissimulari, non vindicari.

XXXIX. 1. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus a Catone dictum fuit, a non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis 75 decretum adferri poterat, sed 76 animi fluctuantis conjecturæ: universaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas 77 quæ ad externos actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia. o Seneca pater in controversiis: *scelera quoque, quamvis* 78 *citra exitum subsederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus est jam facit*, p ait alter b Seneca. Non exitus rerum, sed q con-

a *Gell. l.* VII. *c.* 3.

b *De Ira lib.* I. *c.* 3.

GROTII.

o *Seneca pater*] Excerptorum IV, 7.

p *Ait alter Seneca*] Et de beneficiis libro V, c. 14. *Latro est etiam antequam manus inquinet: quia ad occidendum jam armatus est, & habet spoliandi atque interficiendi voluntatem. Philo* in primo [immo *secundo* libro, pag. 790. C.] de specialibus legibus: *ἀνδροφόνους χρὴ νομίζειν οὐ τοὺς κτείνοντας αὐτὸ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πάντα δρῶντας εἰς τ' ἀνελεῖν, ἢ φανερῶς, ἢ λάθρα, κἂν μὴ τὸ ἀδίκημα ὦσιν εἰργασμένοι· homicidas existimari oportet non eos solum qui vitam adimunt, sed & eos qui omnia faciunt palam aut clam ut quenquam interimant, etiamsi facinus ipsum nondum commiserint.*

GRONOVII.

73 *Duæ diversæ nascuntur obligationes*] Altera ad pœnam, ad damni reparationem altera.

74 *Tuto nec nisi nocentibus*] Secus ac bello petita ultio; nam hæc in æque magnum periculum mittit ultorem, quam venit is qui pœnam debet: deinde multi pereunt innocentes, quia *quod delirant reges, plectuntur Achivi.*

75 *Decretum*] De bello Romanis indicendo.

76 *Animi fluctuantis*] Dubii, utrum Romanas, an Persei Macedonis partes sequerentur.

77 *Quæ ad externos*] Quæ opere ac facto aliquo manifestata est.

78 *Citra exitum subsederunt*] Non omnino perfecta sunt.

GRO-

q consilia legibus vindicari Cicero dixit pro [a] Milone. Periandri dictum erat: 79 μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε. Sic Romani censent bellum ineundum cum rege Perseo, [b] nisi satisfaciat de consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium [c] recte notatur: neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut siquis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur.

a Cap. 7

b Livius lib. XLII. c. 30.

c Lib. XLV. c. 24.

2. Sed nec omnis perversa voluntas, facto jam aliquo indicata, pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet quod Cicero dicit: [d] *haud scio an satis sit eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere.* Lex Hebræis data adversum pleraque delicta 80 inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis 81 vitam extra (pp) judicium, nihil speciale constituit: quia & circa res divinas utpote 82 nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur.

d 1. De Offic. c. 11.

3. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum divisione fraudem struere qua cum aliena jactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si scopum spectes legis, id est, τὸ πνευματικὸν, latius patet, r vellet enim lex, omnes 83 etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod

GROTII.

q *Consilia legibus vindicari*] *Valerius Maximus* de Cn. Sergio Silo damnato ob nummos matrifamiliæ promissos: *non factum tunc sed animus in quæstionem deductus est, plusque voluisse peccare nocuit, quam non peccasse profuit.* (Lib. VI. Cap. I. *num.* 8.)

r *Vellet enim lex, omnes etiam mente esse quam purissimos*] *Chrysostomus* ad Rom. III, 13. & ad caput VII. multa habet in hanc rem.

GRONOVII.

79 Μὴ μόνον τοὺς] Non peccantes modo, sed & peccaturos castiga. [Refert id DIOGENES LAERT. Lib. I. §. 98. *Edit. Amst. J. B.*]

80 *Inchoata contra pietatem*] Si quis aliquid præparaverit, aut in antecessum fecerit, tanquam idola culturus.

81 *Vitam extra judicium*] Siquis ex repentino impetu iræ, non deliberato, vitam alicujus petierit, qui impetus intentantem frustratus sit.

82 *Nobis inconspicuas*] Quæ maximam partem in animo & sententia consistunt, eoque difficile est quemquam de altero, ut circa eas animatus sit, judicare.

83 *Etiam mente esse*] Ne cogitationes quidem pravas & fœdas in sese admittere.

(pp) Vide supra, §. 32. hujus Capitis, *num.* 2. *J. B.*

quod attinet, ad motus animi pertinet 84 qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangelista [a] qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς· idque cum jam ante posuisset, μὴ κλέψῃς. atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. II, 2. tum alibi.

a Cap. x, 19.

4. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eo processum sit ut ex tali actu certum malum, etsi nondum illud quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ, (de qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur, aut perniciosо exemplo occurrat.

XL. 1. Sciendum quoque est, reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio, ut diximus, penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit, non proprie 85 qua aliis imperant, sed qua nemini parent. Nam subjectio aliis id jus abstulit. Imo tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare, quanto in suis magis metuendum est ne quis doloris sui sensu aut modum excedat, aut certe animum inficiat.

2. Et hoc nomine ab antiquis prædicatus est Hercules quod Antæo, Busiride, Diomede, & similibus s tyrannis liberarit terras, quas, ut Seneca [a] de eo loquitur, transiit 86 non concupiscendo, sed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lysias [b] indicat, injustos puniendo. Diodorus Sicu-

a *De benef.* L. 1. *cap.* 13. *Isocr. Hel. Enc.* p. 212, 213. *Ed. H. Steph.* b *Orat. fun. seu* XXXI. c. 5.

GROTII.

s *Tyrannis liberarit terras*] Et maria. *Philo* de legatione: Ἡρακλῆς ἐκάθηρε γῆν καὶ θάλατταν, ἄθλους ἀναγκαιοτάτους καὶ ὠφελιμωτάτους ἅπασιν ἀνθρώποις ὑποστὰς, ἕνεκα τοῦ τὰ βλαβερὰ καὶ κακωτικὰ φύσεως ἑκατέρας ἀνελεῖν· *Hercules purgavit terras ac maria, certamina subiens hominibus omnibus partim necessaria partim perutilia, ut tolleret hominum animantiumque aliorum ea quæ exitialia aut noxia essent.* (Pag. 1003. D.)

GRONOVII.

84 *Motus qui facto*] Desideria improba, quæ quis se concepisse dicto aliquo aut facto demonstraverit.

85 *Qua aliis imperant*] Acceperunt summæ potestates, quantum singuli de suo jure civitati remiserunt, & societas potestati dedit. Habuerant autem jus puniendi sceleratos singuli non tantum pro se, sed etiam pro alio; tamdiu quam sui essent & non subjecti societati. Id igitur etiam contulit potestati societas, cui se subjecit, ipsum nemini.

86 *Non concupiscendo, sed vindicando*] Non ut sibi acquireret, sed ut tenerent boni & innoxii.

GRO-

Siculus de eo sic loquitur: [a] τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας, τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας· *homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: [b] ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους· *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Prusæensis [c] de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε, καὶ τῶν ὑπερηφανῶν ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφῃρεῖτο τὴν ἐξουσίαν· *homines malos puniebat, & superborum regna destruebat, aut in alios transferebat.* Aristides in Panathenaico ait [d] eum suscepta communi humani generis cura meruisse in Deos referri. Laudatur similiter Theseus quod latrones Scirona, Sinin, & Procusten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides, (*vers.* 340, 341.)

a Biblioth. L. IV. c. 17.
b v. 76.
c Orat. I. De Regno, p. 17. D.
d Tom. I. p. 187, 188.

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, [t] ultor ut scelerum vocer.

Valerius Maximus de eodem: [e] *quicquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextræ comminuit.*

e Lib. V, c. 3. num. 3. ext.

3. Sic non dubitamus quin justa sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales 87 Sogdiani [f] antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret: in eos qui (qq) hospites occidunt: in eos [u] qui humanam carnem epulantur, [x] a quo more absistere

f Plutarch. de Fort. Alex. p. 328. C. Tom. II.

GROTII.

t *Ultor ut scelerum vocer*] Ibidem dicenti Feciali, (vers. 574.)

Ἡ πᾶσιν οὖν σ' ἔφυσεν ἐξαρκεῖν πατήρ;

Ten' ergo sevit omnibus genitor parem?

Respondet Theseus;

Ὅσοι γ' ὑβρισταί· χρηστὰ δ' οὐ κολάζομεν·

Injuriosis. Nam bonos non tangimus.

Plutarchus in ejus vita: ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα δεινῶν τυράννων· *pessimis tyrannis Græciam liberavit.* Item: οὐδὲν αὐτὸς ἀδικούμενος ὥρμησεν ὑπὲρ ἄλλων ἐπὶ τοὺς πονηρούς· *nihil ipse passus injuriæ, pro aliis in homines malos impetum sumebat,* (pag. 37. C.)

u *Qui humanam carnem epulantur*] Hoc quoque Scythas Alexander dedocuit. [Vid. *Plutarch.* ibid.]

GRONOVII.

87 *Sogdiani*] Qui semiconfectos interficiebant, & eorum corporibus vescebantur.

(qq) Exemplum istud, quod in prima Editione legitur, in aliis omnibus exciderat. Neque enim ulla fuit ratio Auctori ejiciendi: & in animo habuerat, quod de veteribus *Scythis* refertur à STRABONE, *Geogr.* Lib. VII. p. 300. OVIDIO, IV. *Trist.* Eleg. IV. vers. 63, 64. LACTANTIO, *Inst. Div.* Lib. I. Cap. 21. *J. B.*

GROTII.

x *A quo more absistere Gallos veteres Hercules coëgit*] Vide *Dionysium Halicarnassensem* narrantem ut Hercules hunc morem aliaque multa abstulerit, in beneficiis suis Græcos a barbaris non distinguens. Romanorum non minora in genus huma-

re Gallos veteres Hercules coëgit, narrante (rr) Diodoro; in eos qui piraticam exercent. [a] Seneca: *si non patriam meam impugnat, sed suæ gravis est, & sepositus a mea gente suam exagitat,* 88 *abscidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* [b] Augustinus: *opinantur scelera facienda decerni, qualia si aliqua terrena civitas decerneret, decrevissetve,* 89 *genere humano decernente fuerat evertenda.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis, 90 qui Græcis nihilo deteriores erant, perverse dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum; & quod Isocrates Panathenaico dixit, justissimum esse bellum in belluas, proximum in homines (ss) belluis similes.

a De Benef. L. VII. c. 19.

b L. V. de Civ. Dei. c. 1.

4. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii, [c] & aliorum qui bello ajunt peti posse eos y qui in naturam delinquunt: contra

c Inno. c. quod super his: de voto Arch. Flor. 3. part. tit. 22. c. 5. §. 8. Sylv. in verbo Papa qu. 7.

num merita prædicat *Plinius* XXX, 1. *Non satis æstimari potest quantum Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi vero etiam saluberrimum.* Conjunge quæ hoc ipso capite dicentur §. XLVII. Sic Justinianus principibus Abasgorum edixit ne subditorum pueros castrarent. *Procopius* meminit Gothicorum IV. (seu Hist. Misc. *Cap.* 3.) & *Zonaras* Leone Isauro. Et Inchæ, in Peruana reges, [de quibus videndus *Garcilass. de la Vega*] vicinos populos, qui moniti non parerent, vi coëgere absistere ab incestis, a marium cum maribus concubitu, a comestione hominum, aliisque id genus facinoribus, atque eo modo imperium sibi pararunt omnium quæ usquam legimus, excepta religione, justissimum. [DIONYSIUS HALICARNASSENSIS narrat equidem, *Herculem* veteribus *Italiæ* incolis *persuasisse*, ut, loco victimarum humanarum, effigies quasdam hominum *Saturno* offerrent: verum ibidem docet, morem illum inhumanum & ferinum manere adhuc suâ ætate apud *Gallos*, & alios Populos *Occidentis. Antiq. Rom.* Lib. I. Cap. 38. Vide & JULIUM CÆSAREM, *Comment. de Bell. Gall.* Lib. VI. Cap. 16. CICERONEM, *Orat. pro Fontejo*, Cap. 10. *J. B.*]

y *Qui in naturam delinquunt*] Vide *Josephum Acostam* de procuranda Indorum salute lib. II, cap. 4.

GRONOVII.

88 *Abscidit nihilominus*] Insociabilem mihi reddidit & dignum, quem pro hoste habeam.

89 *Genere humano decernente*] *Justin.* 8, 2. de Phocensium sacrilegio, quod orbis viribus expiari debuit. Quod adponit ipse *num.* 51.

90 *Qui Græcis nihilo deteriores erant*] Profecto erant, qui, si nihil aliud, tollebant omnem libertatem, feramque & immanem tyrannidem inducebant, tollebant omnem cultum ingenii & studia liberalia; consuescebant cum sororibus & matribus; & hoc faciebant ipsi magi, ipsi sapientiæ professores, qui & corpora non sepeliebant, nisi a feris laniata. *Cic.* I, Tusc. 45.

(rr) Voluit dicere Auctor, *Dionysio Halicarnassensi.* In quo tamen eum eximio Historico perperam testimonium denuntiare, patet ex iis, quæ Notæ ipsius Auctoris subjecimus. *J. B.*

(ss) Immo *in Barbaros*, quos pro *naturâ bestibus* habebant *Græci.* Inspice locum p. 267. B. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

tra quam sentiunt *a* Victoria, *b* Vasquius, Azorius, Molina, alii, qui ad justitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut læsus sit in se aut republica sua, aut ut in eum qui bello impetitur jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi 91 puniendi potestatem esse effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam sentiamus venire etiam ex jure naturali, qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et sane si illorum a quibus dissentimus admittatur sententia, jam hostis in hostem puniendi jus non habebit, etiam post justè (tt) susceptum bellum 92 ex causa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & usus omnium gentium confirmat, non tantum postquam debellatum est, sed & manente bello; non ex ulla jurisdictione civili, sed ex illo jure naturali quod & ante institutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates distributi.

a Rel. I. *de Indis*, n. 40.
b Controv. ill. l. 1, c. 24.

XLI. Sed cautiones hic nonnullæ adhibendæ sunt; prima ne mores civiles, quamvis inter multos populos non sine ratione recepti, sumantur 93 pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Persas a Græcis disparabant, ad quæ recte *c* Plutarchi illud referas: πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικόν *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum esse quo veletur alieni cupiditas.*

c Vit. Pompej. p. 656. D.

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis ea de

GRONOVII.

91 *Puniendi potestatem*] Non competere nisi in illum, in quem jurisdictio competit, quales sunt aut subjecti nobis, aut qui delinquendo proprie in nos se nobis obligarunt.

92 *Ex causa non punitiva*] Ubi nullum intervenit scelus, quod alter bello punire instituit, sed uterque videntur jus suum propugnare.

93 *Pro jure naturæ*] Quo in genere peccabat edictum Darii, cum Pœnos humanas hostias immolare, & canina vesci & cadavera comburere prohiberet, *Just.* 19, 1. nam primum erat ex jure naturæ; duo posteriora mores arguebant causam bello non præbentes.

(tt) Non potui à me impetrare, quin adderem heic vocem illam *justè*, quæ, quamquam in omnibus Edd. desit, omnino excidisse mihi videtur, non minus quàm τὸ *injustè* vidimus supra, *Cap.* 12. §. 10. Postulat additamentum particula *etiam:* ex recepta enim hactenus lectione sequeretur, secundum dissidentes, bellum suscipi posse & *ex caussâ punitivâ*, & *ex caussâ non punitivâ;* quod falsum. Deinde major esset dubitandi ratio, an post bellum susceptum ex caussâ non punitivâ hostis in hostem puniendi jus habeat, quàm post bellum susceptum ex caussâ punitivâ: cujus tamen contrarium supponit illud *etiam*, ut quivis videt. Debuisset tunc dici *saltem*, non *etiam*. Adde, ut fecimus, *justè*, omnia plana sunt: si enim bellum injustè susceptum fuerit, tunc injustitia illa caussæ minus mirum efficit, quòd jus puniendi desit. *J. B.*

de quibus id non satis constat, & quæ 94 lege potius divinæ voluntatis interdicta sunt, in qua classe forte ponere liceat z 95 innuptos concubitus, & 96 quosdam eorum qui incesti dicuntur, & 97 fœnus.

XLIII. 1. Tertia, ut diligenter distinguamus inter principia generalia, quale est honeste vivendum, id est, secundum rationem, & quædam his proxima, sed ita manifesta ut dubitationem non admittant, quale est alteri suum non rapiendum, & inter 98 illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut posito matrimonio a non admittendum *b* adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem 99 quæ in dolore alterius acquiescit esse vitiosam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam sunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonstrationes quæ statim & intelliguntur & assensum obtinent, quædam veræ quidem sed non omnibus patentes.

b L. 38. §. 4. D. ad l. Jul. de adult.

2. Sicut ergo circa leges civiles eos excusamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & b circa naturæ leges *c* par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant. Nam ignorantia legis sicut, 100 inevitabilis si sit, tollit peccatum; ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Aristoteles *a* bar-

c Mat. X, 15. Luc. XII, 47. 48.

GROTII.

z *Innuptos concubitus*] *Asterius* Amaseæ episcopus: *οἱ τοῖς τοῦ βίου τούτου νομοθέταις προσέχοντες ἀνεύθυνον καταλείπουσι τῆς πορνείας τὴν ἐξουσίαν· qui hujus tantum sæculi leges condentibus obtemperant, impunitam relinquunt meretricii licentiam.* Adde locum *Hieronymi* ad Oceanum, productum a nobis ad caput V. §. 9.

a *Non admittendum adulterium*] Adulteria ubique puniri testatur *Philo* vita Josephi, (*pag.* 533. B.) adulterium natura turpe esse *Ulpianus* l. Probrum 42. D. de verborum significatione. *Lactantius* in Epitome: *corrumpere alienum matrimonium etiam communi gentium jure damnatur.* (Cap. 5.)

b *Circa naturæ leges par est eos excusari quibus aut ratiocinationis imbecillitas aut prava educatio obstant*] *Hieronymus* II. adversus Jovinianum: *unaquaque gens hoc legem naturæ putat quod didicit.* (Tom. II. pag. 75. Edit. Basil.)

GRONOVII.

94 *Lege potius divinæ*] Jure divino voluntario. 1, 1. 15.

95 *Innuptos concubitus*] Conjunctiones maris & fœminæ sine solennibus inter cultiores gentes receptis, quamvis alioquin innoxias. 2, 5. 15.

96 *Quosdam eorum*] Concubitus 2, 5. 14.

97 *Fœnus*] Quod etiam vulgo contra naturam esse putarunt. 2, 12. 20.

98 *Illationes*] Quæ per ratiocinationem aut consequentiam ex istis colliguntur.

99 *Quæ in dolore alterius*] Quæ nihil aliud spectat, quam ut reddat malum pro malo, dolorem pro dolore.

100 *Inevitabilis si sit*] Si nostra culpa non accidat.

GRO-

a barbaros, qui prave educati circa talia delinquunt, iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait esse quædam νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς ὡς κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον· *morbos animi qui hominem de naturali statu dejiciant.*

a Nicom. VII. c. 6.

3. Postremo illud addendum, quod semel dico ne sæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam suscipiuntur bella suspecta esse injustitiæ, nisi scelera sint atrocissima & manifestissima, aut alia simul aliqua causa concurrat. De Romanis *b* Mithridates 1 forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos sed vires ac majestatem insequi.*

b Justinus XXXVIII. c. 6.

XLIV. 1. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum suscipi possit, quod late satis *c* tractat Covarruvias. Sed ille alios secutus existimat punitivam potestatem non esse sine proprie dicta jurisdictione: quam sententiam nos jam ante rejecimus. Unde sequitur, sicut in rebus ecclesiæ dicuntur episcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι· id est, c 2 *universalis ecclesiæ curam accepisse*, ita & regibus, præter peculiarem suæ civitatis, etiam generalem pro humana societate curam incumbere. Potior ratio pro sententia negante justa esse bella talia, hæc est, quod Deus sufficiat vindicandis quæ in se committuntur, unde dici solet, 3 *Deorum injurias diis curæ*, & 4 *perjurium d satis Deum habere ultorem.*

c Ad C. *Peccatum.* Part. 2. §. 10.

d L. 2. *C. De rebus credit.*

2. Verum sciendum est idem & de aliis delictis dici posse. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie sufficit, & tamen ea

GROTII.

c *Universalis ecclesiæ curam accepisse*] Est id in *constitutionibus* præferentibus nomen *Clementis.* (Lib. VI. Cap. 14.) *Cyprianus* epist. XXX. *Omnes enim nos decet pro corpore totius ecclesiæ, cujus per varias quasque provincias membra digesta sunt, excubare.* (Ep. 36. secundum divisionem *Fell.*) Et de unitate ecclesiæ: *episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur.* (Pag. 108. *Ed. Fell. Brem.*) Exempla hujus curæ universalis passim apud *Cyprianum.* illustre imprimis epistola LXVII. (LXVIII. divis. *Fell.*) Adde *Chrysostomum* in laudibus S. Eustathii.

GRONOVII.

1 *Forte non extra verum*] Contra *Cicero* pro Dejotaro cap. 14. *Semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit; sociorum vero regum & amicorum sanctissimum.* Mithridates vero ipsis illis exemplis, quæ criminandi ergo adducit, satis refutatur, Antiocho, Perseo, Jugurtha & similibus, qui gravissimis, si quis unquam, delictis pop. Rom. odium contraxerant.

2 *Universalis ecclesiæ*] Non tantum vigilare debere, ne in suam cujusque ecclesiam impietas aut error irrepat, sed ubicumque illa existunt, quantum in ipsis est, obviam ire, monere, laborare, providere, ut coërceantur.

3 *Deorum injurias*] *Tacitus* 1, annal. 73.

4 *Perjurium satis*] *Cicero* 2, de legib. 8. *Qui secus faxit, Deus ipse vindex esto.*

ea ab hominibus recte puniuntur, nemine dissentiente. Instabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri, quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra, non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lædant, sed & quæ per consequentiam, qualis 5 sui occisio, 6 concubitus cum bestiis, & alia quædam.

3. Religio autem quanquam per se ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & suos in societate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum potestatis ac legum & honestæ disciplinæ vinculum vocat. Plutarchus [a] similiter *συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα*, *coagulum omnis societatis & fundamentum legislationis.* Philoni quoque [b] est *φίλτρον ἀνυπερβλητότατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἐρωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ τιμή· efficacissimum 7 amatorium, & vinculum indissolubile benevolæ amicitiæ*, d *unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

a Contr. Colot. p. 1125. E.
b De Monarch. p. 818. B.

> c *Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris,*
> e *Naturam nescire Dei.*

c Sil. Italicus. IV. 794.

Omnis falsa, inquit Plutarchus, [d] de rebus divinis persuasio perniciosa, accedente animi perturbatione perniciosissima. Exstat

d De Superstit. p. 164. E.

GROTII.

d *Unius Dei cultus*] Idem de fortitudine: *αἴτιον τῆς ὁμονοίας τὸ ἀνώτατον καὶ μέγιστον ἡ περὶ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἑνωτικὴ καὶ ἀδιαλύτῳ φιλίᾳ κέχρηνται πρὸς ἀλλήλους· summa ac maxima concordiæ causa, de uno Deo sensus, ex quo velut fonte procedit insolubilis & animos inter se vinciens amicitia*, (pag. 741. D. E.) Josephus autem contra Appionem libro II. *τὸ γὰρ μίαν μὲν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν περὶ Θεοῦ, τῷ βίῳ δὲ καὶ τοῖς ἔθεσι μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, καλλίστην ἐν ἤθεσιν ἀνθρώπων συμφωνίαν ἀποτελεῖ· eandem de Deo habere sententiam, nihilque vita & institutis inter se discrepare, pulcherrimam in animis hominum concordiam excitat.* (Pag. 484. §. 19. Edit. Hudʃ. Tom. II.)

e *Naturam nescire Dei*] Sic & *Josephus* adversus Appionem libro altero causas cur multæ civitates male constitutæ fuerint, has reddit: *τὸ μήτε τὴν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ φύσιν ἐξ ἀρχῆς συνιδεῖν αὐτῶν τοὺς νομοθέτας, μηθ' ὅσον καὶ λαβεῖν ἠδυνήθησαν, ἀκριβῆ γνῶσιν διορίσαντας, πρὸς τοῦτο ποιήσασθαι τὴν ἄλλην τάξιν τοῦ πολιτεύματος.* Vide & quæ sequuntur ibidem optime, (pag. 491. §. 35.)

GRONOVII.

5 *Sui occisio*] Qua læditur respublica, cui eripitur civis.

6 *Concubitus cum bestiis*] Contumeliosus & injurius in omne genus humanum; de quo licet dicere, quod *Ovidius* ad amicam, quæ abortivum sumpserat, 2, el. 14. *Si mos antiquis placuisset patribus idem, Gens hominum vitio deperitura fuit.*

7 *Amatorium*] Philtrum, medicamentum, quo amor conciliari creditur. *Seneca* ep. 9. *Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine herba, sine ullius maleficæ carmine, ut ameris, ama.*

ſtat apud Jamblichum [a] ſententia Pythagorica: ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία· *Dei cognitio & virtus eſt, & ſapientia, & perfecta felicitas.* Hinc Chryſippus legem [b] dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & [c] Ariſtoteli f inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis juriſprudentia [d] divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni [e] ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια· *rerum privatarum, publicarum, & ſacrarum curatio.*

4. Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate conſideranda ſunt, ut cum apud Xenophontem [f] Cyrus ait ſubditos hoc ſibi addictiores fore, quo Dei eſſent metuentiores, ſed & in communi ſocietate generis humani. *Pietate ſublata*, inquit Cicero, [g] *fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus juſtitia tollitur.* Idem alibi: [h] *juſtitiam adfert, cum cognitum habeas quod ſit ſummi rectoris & domini numen, quod conſilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum eſt, quod Epicurus, cum divinam 8 providentiam ſuſtuliſſet, g juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane, ut quam naſci diceret 9 ex ſola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abſtinendum autem ab his quæ alteri nocitura eſſent ſolo pœnæ metu. Verba ipſius ad hanc rem ſane inſignia extant apud Diogenem [i] Laërtium.

5. Vidit hunc nexum & Ariſtoteles, qui v. de repub. cap. XI. ſic ait de rege: ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα· *minus enim populus timebit injuſte tractari a principe quem religioſum credat.* Et Galenus libro IX. de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de mundo divinaque natura quæri dixiſſet, 10 nullo ad mores uſu, quæſtionem de providentia agnoſcit uſus eſſe maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit & hoc Homerus, qui Odyſſeæ [k] ſexto & [l] octavo hominibus ὑβρισταῖς καὶ ἀγρί-

[a] Protrept. Cap. 3.
[b] L. 2. D. De Legg.
[c] VII. Polit. c. 8.
[d] L. 10. §. 2. D. De Juſt. & Jure.
[e] De creat. magiſtr. p. 723. B.
[f] Cyri inſtit. lib. VIII. c. 1.
[g] Lib. 1. de Nat. Deor. c. 2.
[h] De fin. IV. c. 5.
[i] Lib. X. §. 150, 151. Ed. Amſt.
[k] Verſ. 120, & ſeqq.
[l] Verſ. 576.

GROTII.

f *Inter curas publicas prima de rebus divinis*] Ad quarum cognitionem Imperatores vocans *Juſtinus Martyr* addit: βασιλικὸν ἂν καὶ τοῦτο ἔργον εἴη· *erit hoc opus ſane regium.* (Apolog. II. Cap. 8. pag. 23. *Edit. Oxon.* 1703.) Adde quæ habet *Covarruvias* in c. peccatum, Part. 2. §. 10.

g *Juſtitiæ quoque nihil reliquit niſi nomen inane*] *Seneca* epiſt. XCVII. *Illic diſſentiamus cum Epicuro, ubi dicit nihil juſtum eſſe natura, & crimina vitanda eſſe, quia vitari metus non poſſit.*

GRONOVII.

8 *Providentiam ſuſtuliſſet*] Quia ſtatuebat Deum nullam rerum humanarum curam agere.

9 *Ex ſola conventione*] Ex pactione coëuntium in civitatem.

10 *Nullo ad mores uſu*] Quæ ingenia tantum curioſa oblectarent; nihil autem juvarent vitam civilem.

ἀγελαίοις, *feris & injustis*, opponit eos quibus νόος ἐστὶ θεουδής, *mens religiosa*. Sic Judæorum veterum [h] justitiam religione permixtam laudat ex Trogo [a] Justinus; sicut eosdem Judæos Strabo [b] δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: [c] *si ergo pietas est cognoscere Deum, cujus cognitionis hæc summa est ut eum colas, ignorat utique justitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest eam nosse qui unde oriatur ignorat?* Idem alibi: [d] *religioni est propria justitia.*

[a] *Lib.* 36. c. 2.
[b] *Geograph. Lib.* XVI. p. 761.
[c] *Inst. Div.* L. V. c. 14.
[d] *De Ira Dei*, c. 7.

6. Jam vero majorem etiam usum habet religio in [11] majori illa quam in civili societate, quia in civili partem ejus supplent leges & facilis legum exsecutio: cum contra in magna illa communitate juris exsecutio sit difficillima, ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges paucissimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue [12] a metu numinis; unde qui in jus gentium peccant, divinum jus violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere [e] Imperatores.

[e] *L.* 4. *C. de hæreticis.*

XLV. 1. Ut rem totam penitius introspiciamus, notandum est, religionem veram, quæ [13] omnium ætatum communis est, quatuor præcipue [14] pronuntiatis niti; quorum primum est, Deum esse, & esse unum: secundum, Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium, a Deo curari res humanas, & æquissimis arbitriis dijudicari: quartum, eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur.

2. Nam primo aperte traditur Dei unitas: secundo natura ejus inconspicua: nam propter eam imago ejus exstrui vetatur Deut. IV, 12. Quomodo & [i] Antisthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς οὐχ

GROTII.

h *Justitiam religione permixtam*] Philo vita Abrahami: τῆς αὐτῆς φύσεώς ἐστιν εὐσεβῆ τε εἶναι καὶ φιλάνθρωπον, καὶ περὶ τὸ αὐτὸν ἑκάτερον ὁσιότης μὲν πρὸς θεὸν, δικαιοσύνη δὲ πρὸς ἄνθρωπον θεωρεῖται· *ejusdem est naturæ religiosum esse & hominum amantem: apud eandem spectantur pietas in Deum, & in homines justitia*, (pag. 378. D.)

i *Antisthenes*] Laudatus *Clementi Alexandrino*. [Cap. VI. pag. 66. *Ed. Oxon.* ubi tria priora verba desunt.] Ex illo videtur hoc promsisse *Seneca* lib. VII, c. 30. naturalium quæstionum: *ipse qui ea tractat, qui condidit, qui totum hoc fundavit, deditque circa se, majorque est pars operis sui ac melior, effugit oculos, cogitatione visendus est.*

GRONOVII.

11 *Majori illa*] Omnium hominum inter sese.

12 *A metu numinis*] Propter jusjurandum, quo solent sanciri fœdera.

13 *Omnium ætatum*] Ante Mosen, Mosaicæ, & Christi.

14 *Pronuntiatis*] Principiis, fundamentis. Infra *notiones* & *notitias* vocat.

οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται· *oculis non conspicitur, rei nulli est similis, unde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere.* k Philo autem; τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάσσειν οὐχ ὅσιον· *profanum est ejus qui inconspicuus est pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus Siculus a de Mose: ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν Θεόν· l *simulacrum non constituit, eo quod Deum non crederet humana forma esse.* b Tacitus: *Judæi mente sola unumque numen intelligunt: profanos qui Deûm imagines mortalibus materiis in speciem hominum effingunt.* Plutarchus vero cur m Numa de templis simulachra sustulerit causam hanc c reddit: ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι Θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει· *quod Deus concipi nisi sola mente non possit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum est. Deus enim testis etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur; quo ipso simul & justitia Dei significatur & potentia. Quarto, origo mundi totius auctore Deo, n in cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, 15 & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset, pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; si in hunc, pœna capitis: quia 16 sabbati violatio ex

a *Excerpt.* è *lib.* XL.
b *Hist.* V. 5.
c *Pag.* 65. B. *vit.* Num.

GROTII.

k *Philo autem*] Dicit hæc apud *Philonem* rex Agrippa, (*pag.* 1032.)

l *Simulacrum non constituit*] Dion libro XXXVI. (*pag.* 41. E. *Ed. H. Steph.*) οὐδ' ἄγαλμα οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ποτε τοῖς Ἱεροσολύμοις ἔσχον· ἄρρητον δὲ καὶ ἀειδῆ αὐτὸν νομίζοντες εἶναι, &c. *nec ullum Hierosolymis simulacrum habebant, quod Deum crederent neque conspici, neque verbis explicari posse.* Vide & Strabonem libro XVI. (pag. 761.)

m *Numa*] De hoc Numæ instituto vide & *Dionysium Halicarnassensem.* [Nihil habet hac de re eximius ille Antiquitatum Romanarum Scriptor. Debet Auctor noster CYRILLO, *contra Julian.* Lib. VI. p. 193. *Edit. Spanhem.* sed qui videtur ex errore *Dionysium Halicarnassensem* pro alio laudasse: nam putat *Numam* è *Philosophia Pythagorica* hoc institutum hausisse; quum *Dionysius Halicarnassensis*, Lib. II. Cap. 59. ostendat, *Pythagoram* quatuor ætatibus post *Numam* vixisse, adeoque hunc illius discipulum esse non potuisse. *J. B.*]

n *In cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum*] Scriptor responsorum ad orthodoxos, ad quæstionem LXIX. ἵνα οὖν φυλαχθῇ ἡ μνήμη τῆς τοῦ κόσμου ποιήσεως ἐν τοῖς ἀνθρώποις, διὰ τοῦτο τιμιώτερον τῶν ἄλλων εὑρίσκειν ἔταξε τὸν ἑπτὰ ἀριθμὸν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ· *ut ergo memoria mundi conditi inter homines servaretur, ideo voluit Deus septenarium numerum in sacris literis eminere cæteris honoratiorem.* Vide & quæ præcedunt. (Inter Opera *Justini* Martyr. pag. 336. *Ed. Sylburg.*)

GRONOVII.

15 *Et quidem singulari*] Ut ad id observandum majori necessitate constringerentur Hebræi, quam ad alia multa religionis officia.

16 *Sabbati violatio*] Quippe quod esset introductum in memoriam Dei quiescentis ab opere creationis.

GRO-

ex instituto continebat abnegationem mundi a Deo creati. Mundus autem a Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat.

3. Ex his autem 17 notionibus contemplativis sequuntur 18 activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Itaque [a] Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edomandum dixit. Et 19 alibi [b] alia quædam esse honesta, Deum honore prosequi ubique. Istarum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonstrari potest, inter quæ illud validissimum est, quod res aliquas esse factas ostendat sensus, res autem factæ omnino nos 20 ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & similes alias non omnes capiunt, sufficit quod ab omni ævo per omnes terras, paucissimis exceptis, in has notiones consenserunt, & hi qui 21 crassiores erant quam ut vellent fallere, & alii sapientiores quam ut 22 fallerentur: o quæ consensio

[a] Top. I, 11.

[b] Ibid. L. II. c. 11.

GRONOVII.

17 *Notionibus contemplativis*] Sententiis & effatis, quæ opinionem & existimationem de natura & majestate Dei rectam inculcant.

18 *Activæ*] Quæ opus nobis indicunt atque imperant.

19 *Alibi alia quædam*] Apud quosdam honesta & sine vitio haberi, quæ sint alibi turpia: ut apud Persas sputum vel lotium in mare aut amnem mittere. Videnda præfatio *Cornelii Nepotis*.

20 *Ad aliquid non factum*] Quia non datur progressus in infinitum, oportet esse aliquam causam sine causa.

21 *Crassiores*] Non tam celeris atque acuti ingenii, ut eos credi possit ementitos esse, quæ minoribus tradiderunt tanquam a majoribus accepta.

22 *Fallerentur*] Paterentur se decipi & illudi ab illis, quos suspicari poterant ea commentos esse.

GROTII.

o *Quæ consensio*] *Tertullianus* adversus Marcionem: *anima a primordio conscientia Dei dos est.* (Lib. I. c. 10.) φυσικὴ εὐλάβεια, *pietas naturalis*, Diodoro Siculo in fragmentis, (è *Lib.* XXIII. Eclog. II.) *Philo* de unius imperio: οὐδὲν τεχνικῶν ἔργων αὐτοματίζεται. τεχνικώτατος δὲ ὁ κόσμος, ὡς ὑπό τινος τῶν ἐπιστήμην ἀγαθῇ καὶ τελειοτάτου πάντων δεδημιουργῆσθαι. τοῦτον τὸν τρόπον ἔννοιαν ἐλάβομεν ὑπάρξεως Θεοῦ. *nihil artem præferens casu oritur. Maximam autem artem mundus præfert, testaturque a summe perito summeque perfecto se fabricatum. Notitia, qua Deum esse credimus, hinc ortum habet.* (Pag. 815. E.) *Tertullianus* adversus Marcionem I. (*Cap.* 18.) *Nos defendimus Deum primum natura cognoscendum, deinde doctrina recognoscendum: natura ex operibus: doctrina ex prædicationibus.* *Cyprianus* de idolorum vanitate, (*Cap.* 5. num. 9. *Ed. Cellar.*) *hæc est summa delicti, nolle agnoscere quem ignorare non possis.* *Julianus* ad Heraclium: πάντες ἀδιδάκτως εἶναι θεῖόν τι πειθόμεθα, καὶ πρὸς τοῦτον ἀφορᾶν ἐπ' αὐτό τε οἶμαι σπεύδειν. οὕτω διατιθέμενοι τὰς ψυχὰς πρὸς αὐτὸ, ὥσπερ οἶμαι πρὸς τὸ φῶς τὰ βλέποντα. *omnes ante doctrinam numen aliquod esse persuasi sumus, eò respiciendum,*

ſenſio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate ſatis oſtendit traditionem a primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam ſolide refutatam, quod vel ſolum ad fidem faciendam ſatis eſt.

4. Conjunxit ea quæ memorata nobis jam ſunt de Deo [a] Dion Pruſæenſis, cum dixit ὑπόληψιν, id eſt, perſuaſionem de Deo, aliam eſſe nobis cognatam, 23 ex argumentis ſcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquiſitam ex traditione. Plutarchus [b] eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἧς οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ᾽ ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν· *antiquam perſuaſionem, qua nullum haberi poſſit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati poſitum.* [c] Ariſtoteles: πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem ſenſus apud Platonem [d] de legibus decimo.

[a] *Orat.* XII. *pag.* 205. *Ed. Morell.*

[b] *In Amator. p.* 756. B.

[c] *De cœlo. l.* 1. *c.* 3.

[d] *Pag.* 887. D. E. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

XLVI. 1. Quare non vacant culpa qui, 24 etiamſi hebetioris ſint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire poſſint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honeſtum ſint duces, & diverſa ſententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, diſcrimen hic adhibendum eſt inter notiones ipſas, & inter 25 modum ab iis diſcedendi. Hæ notiones, numen aliquod eſſe (unum an plura ſepono) & curari ab eo res hominum, maxime ſunt univerſales, & ad religionem, ſive veram, ſive falſam, conſtituendam omnino neceſſariæ. [e] τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, (id eſt, *qui religionem habeat:* nam religio Hebræis acceſſus ad Deum vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· *eum credere oportet & eſſe Deum, & ab eo præmia dari ſe colentibus.*

[e] *Hebr.* XI, 6.

2. Similiter [f] Cicero: *Sunt philoſophi, & fuerunt, qui nullam habere cenſerent humanarum rerum procurationem Deos, quorum ſi vera ſententia eſt, quæ poteſt eſſe pietas, quæ ſanctitas, quæ religio? hæc enim omnia pure ac caſte tribuenda Deorum ita numini ſunt, ſi animadvertuntur ab his, & ſi eſt aliquid a Diis immortalibus humano generi tributum.* Epictetus: [g] τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσε-

[f] *De nat. Deor.* I. *c.* 2.

[g] *Enchir. c.* 38.

dum, ad eum properandum: credoque ſic animos noſtros ſe habere ad Deum, ut viſu prædita ad Lucem. (Orat. VII. p. 209. C. *Ed. Spanhem.*)

GRONOVII.

23 *Ex argumentis*] Quæ cuivis ratione utenti ſunt in promptu.

24 *Etiamſi hebetioris*] Quod alioqui eos videtur excuſare *num.* 31. Peccant enim arrogantia & nimia fiducia ſui, dum ſpreto & majorum & omnium aliorum judicio, putant ſibi non credendum, quod mathematica demonſtratione ſibi probare nequeunt.

25 *Modum ab iis diſcedendi*] Quatenus progrediantur, qui vel omnes vel aliquas harum notionum negant aut in dubium vocant.

GRO-

εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως· ***Pietatis hoc præcipuum**, bene sentire de Diis, ut qui & sint &*
a Lib. 11. c. 31. *res omnes juste ac recte administrent.* Ælianus ait, [a] barbarorum neminem delapsum ad ἀθεότητα, sed ab omnibus affirmari p & esse numen, & nostri curam gerere. Plutarchus, libro de com-
b Pag. 1075. E. munibus notitiis, ait eam quæ de Deo est notitiam tolli, [b] sublata providentia: *οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον, προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν· non enim immortalem tantum & beatum, sed & hominum amantem, ita ut & curet eos & prosit ipsis, concipi at-*
c De Ira Dei, c. 6. *que intelligi Deum.* Lactantius: [c] *neque honor ullus deberi potest Deo si nihil præstat colenti, nec ullus metus si non irascitur non colenti.* Et revera negare Deum esse, aut negare a Deo curari actiones humanas, si 26 moralem effectum respicimus, tantundem valet.

3. Quare ipsa quasi necessitate auctore hæ duæ notiones q apud omnes ferme quos novimus populos, per tot jam sæ-
d L. 2. D. de Just. & jure. cula, conservatæ sunt. Hinc Pomponius [d] erga Deum religionem juri asscribit gentium: & apud Xenophontem, [e] Socra-
e Memorab. IV. 4. num. 19. Ed. Oxon. tes *τοὺς θεοὺς σέβειν*, *Deos colere legem esse* ait, quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro [f] primo, tum secundo de inventione [g] affirmat. Dion Prusæensis [h] oratione XII. vocat
f Cap. 16. g Cap. 22. h Pag. 201. *δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινὴν τοῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων, ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γιγνομένην κατὰ φύσιν· persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus, non minus barbaris quam Græcis, necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et

GROTII.

p *Et esse numen, & nostri curam gerere*] *Seneca* epistola XCV. *Primus est deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis majestatem suam, reddere bonitatem, sine qua nulla majestas est.*

q *Apud omnes ferme quos novimus populos*] *Seneca* epist. CXVII. *Tanquam Deos esse inter alia sic colligimus, quod omnibus de Diis opinio insita est: nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos deos credat.* Idem de Beneficiis IV, 4. *nec in hunc furorem omnes mortales consensissent alloquendi surda numina & inefficaces Deos, &c.* Adde *Platonem* Protagora, (*pag.* 322. Tom. I.) & decimo de legibus, (*pag.* 887. D. E. Tom. II.) & pulchra quæ habet *Jamblichus* post principium de mysteriis Ægyptiorum, ubi Deum nosse ita homini ait proprium, ut hinnitum equo.

GRONOVII.

26 *Moralem effectum*] Si consideremus quid ex utraque sententia in moribus & vita sequatur: nempe ut nullo metu Dei, sive quod non sit, sive quod non curet res humanas, in scelera & flagitia sint audaciores.

GRO-

Et paulo post: *πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀέναον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἠρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν·* *persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio [a] & Græcos & barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura. *a Cap. 4. §. 47.*

4. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coërceri solent, ut [27] Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis, qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, [1] ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis, quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione [b] in Epicurum: *δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐκ, ἀλλ' ἀσεβείας· δογματίζειν μὲν γὰρ ἐξὸν, ἀσεβεῖν δὲ οὐκ ἐπιτέτραπται·* *placiti igitur pœnam exigis? neutiquam, sed impietatis; placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.* *b Apud Photium, Cod. 243. col. 1083. Ed. Rothom.*

XLVII. 1. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, [28] non mundum, non cœlum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed a Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos [29] obliteratam, & quasi extinctam videmus; eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant, ut sine qua [30] aliqua saltem consistere religio posset.

2. Ipsa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conspecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipsos perlata, cognitione harum rerum nec obscura nec incerta imbuerant, quanquam falsorum Deorum cultus maxime detestatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit; sed eos demum [31] quorum facta circumstantiam habent singularem, ut eum qui princeps alios seduxerit. Deut. XIII, 1, 6. civitatem quæ incepit colere Deos ante ignotos, Deut. XIII, 12, 13. eum qui astra colit, ut legem totam, ac proinde Dei veri cultum

GROTII.

1 *Ita & coërceri posse arbitror nomine humanæ societatis*] Moxus Lydus Crambi urbis inhabitatores obsidione captos mersit omnes *οἷον ἀθέους*, ut qui Deum nullum nossent, colerentve. *Nicolaus Damascenus* in excerptis Peirescianis. (*pag.* 442.)

GRONOVII.

27 *Diagoræ Melio*] *Cicero* 1. de Natura Deor. 42. & ejusdem operis 3, 37.

28 *Non mundum*] Quem tamen Deum esse argutiis quibusdam & Zeno colligebat. *Cic.* 2, de Nat. Deor. 8.

29 *Obliteratam & extinctam*] Quum sine dubio primi homines & ab Adamo & a Noacho eas acceperint.

30 *Aliqua saltem*] Qualem notum est penes omnes fere paganos publice fuisse.

31 *Quorum facta*] Quorum error in religione gravius aliquid & detestabile secum traheret.

a Roman. I, 25. tum deferat, Deut. XVII, 2. (quod Paulo [a] est λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, [s] *opificio servire, non opifici:* nam παρὰ ibi & alibi sæpe vim habet exclusivam) quæ res etiam apud [32] Esavi posteros aliquo tempore pœnis fuit subdita, ut videre est Jobi XXXI, 26. 27. eum quoque qui liberos Molocho, id est, Saturno dederit, Lev. XX, 2.

3. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad pravas superstitiones non statim Deus puniendos judicavit, sed tum demum cum hanc culpam magnis sceleribus cumulassent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiæ tempora circa falsorum numinum cultus, Actor. XVII, 30. Nimirum

b Leg. ad Cajum. p. 1031. B.
c Acad. IV. c. 3.

recte a Philone [b] dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut [33] quæ plerumque non ratione sed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, [c] nemini ullam disciplinam philosophiæ probari, præter eam quam ipse sequatur. Addit, plerosque [34] teneri adstrictos antequam quid esset optimum judicare possent.

4. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem a Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus, sive in imaginibus, sive in animantibus, sive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & [35] beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut [36] mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint,

GROTII.

s *Opificio servire, non opifici*] *Philo* ad decalogum de talibus: εἰσὶ δ' οἳ καὶ προσυπερβάλλουσιν ἀσεβείᾳ, μηδὲν τοῦ ἴσου μεταδιδόντες, ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πάντα τῶν ἐπὶ τιμῇ χαριζόμενοι, τοῖς δ' οὐδὲν νέμοντες, ἀλλ' οὐδὲ μνήμης τὸ κοινότατον ἀξιοῦντες· ἐπιλήθονται γὰρ οὐ μόνον προσῆκον ἦν μεμνῆσθαι, ἐπιτηδεύοντες οἱ βαρυδαίμονες ἑκούσιον λήθην, &c. *sunt autem alii quorum ulterius impietas procedit, qui ne parta quidem Deo & operibus ejus tribuant, sed quicquid honoris excogitari potest his exhibent, illud communissimum bonum nulla memoratione dignantes, id prætereunt quod solum meminisse debuerant, sponte miseri sibi accersentes quæsitam oblivionem*, (pag. 753. A. B. *Ed. Paris.*) Sic locum Deuteronomii interpretatur *Maimonides* Directore III, 41.

GRONOVII.

32 *Esavi posteros*] Videtur censuisse Jobum esse illum *Jobabum*, qui nominatur inter reges Edomitarum, *Genes.* 36, 33. & 34. Adde *Voss.* de idolol. 2, 3.

33 *Quæ plerumque*] In qua æstimanda pars maxima non sequitur, id quod rectissimum est, sed quo adsuevit, quod imbibit & cœpit adamare.

34 *Teneri adstrictos*] Implicitos errori.

35 *Beneficiis in humanum*] *Cic.* 2. de Legib. 8. *Ollos quos endo cœlum merita vocaverunt, Herculem, Liberum, Æsculapium, Pollucem, Quirinum.*

36 *Mentes quasdam*] Angelos, genios.

rint, t nec summi Dei cultum ideo deserant; ita impiis magis quam errantibus annumerandi sunt, qui aut cacodæmonas quos tales esse norunt, aut 37 vitiorum nomina, aut homines, quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere instituunt.

5. Nec minus illi qui deos colunt hominum innocentum sanguine, a quo more quod Carthaginienses abstinere coëgerit laudatur u Darius *a* Persarum rex, & Gelo *b* Syracusarum tyrannus. Narrat & Plutarchus, *c* barbaros quosdam, qui humanis victimis deos colebant, pœnas daturos Romanis fuisse: sed cum antiquitate moris se excusarent, nihil mali passos: 38 vetitos tantum nequid in posterum tale facerent.

XLVIII. 1. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus, eam ob causam quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non jam quæram an 39 talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet 40 naturali ac primævæ religioni non pauca superaddit, argumentis mere naturalibus persuaderi non posse, sed niti historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res est facti, olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & jam perantiqui. Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat, nisi 41 secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur 42 in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob causas non iniquas illas quidem sed plerumque 43 nobis incognitas, ac

a Just. l. XIX. c. 1.
b Plutarch apophth. p. 175. A. & *de sera num. vind.* Pag. 552. A.
c Quæst. Rom. 83.

GROTII.

t *Nec summi Dei cultum ideo deserant*] Sic victimas ab Ægypti regibus, ab Augusto, a Tiberio in templum admisere Judæi. Docent id & *Josephus* & *Philo*, [*de Legat. ad Caj.* p. 1036. C. Verum illi Reges & Principes non propterea Deum *Judæorum*, ut unicum & summum, adgnoscebant; eadem sacra cuivis alii Numini oblaturi. *J. B.*]

u *Darius*] Hystaspis filius, Xerxis pater. Confer quæ supra §. XLI.

GRONOVII.

37 *Vitiorum nomina*] Ut Dicæarchus Philippi præfectus, qui missus a rege ad Cycladas insulas subigendas in portu duas aras posuit, alteram Ἀσεβείας, alteram Παρανομίας. *Polyb.* lib. 17. p. 772.

38 *Vetitos*] Ut Druidæ a Claudio, *Sueton.* 25.

39 *Talis proponatur*] Pura & sincera nec superstitionibus pravis polluta.

40 *Naturali ac primævæ*] Notionibus illis quas *num.* 45. enarravit.

41 *Secretis Dei auxiliis*] Instinctu Spiritûs Sancti.

42 *In operis alicujus*] Dantur mera Dei indulgentia.

43 *Nobis incognitas*] Quas sibi reservat Deus nec notas hominibus reddit.

ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit canon concilii Toletani: *a Præcipit sancta synodus*, x *nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum, y quarum rerum causæ nos latent, eis causam assignare divinam voluntatem.

a Cap. 5. de Judæis. dist. 45.

2. Alterum hoc est, z Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15. Hebr. II, 15. Joan. VI, 67. Luc. IX, 55. Matth. XIII, 29. quo sensu verissimum illud Tertulliani: 44 *Lex nova non se vindicat* (uu) *ultore gladio.* In 45 libro antiquo, cui nomen Constitutiones *b* Clementis de Christo, dicitur: τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό· *liberam reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero sæculo ad reddendam rationem vocans.* a Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens, dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero:* b *nunquid & vos abire*

b Lib. VI. Cap. 22.

GROTII.

x *Nemini deinceps ad credendum vim inferre*] Josephus ita censet δεῖν ἕκαστον ἄνθρωπον κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προαίρεσιν θεὸν εὐσεβεῖν, ἀλλὰ μὴ μετὰ βίας· *debere quemque libero animi proposito Deum colere, non vi coactum.* (In Vit. sua, p. 11. §. 23. *Ed. Huds.* Tom. II.)

y *Quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem*] *Servius* ad initium III. Æneidos, (*vers.* 2.) *Quotiescunque ratio vel judicium non apparet, sic visum interponitur.* Sic & Donatus ad actum V. scena II. Eunuchi, (*vers.* 36.) Atque in eum sensum poni Hebræum יכח notat Abarbanel.

z *Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse, ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis, aut earum metu pertraheretur*] Tractat hoc *Gregorius Nazianzenus* oratione Cum assumptus est a Patre: & Beda lib. I. c. 26. *Isidorus* de Sisebuto rege: *Qui in initio regni sui Judæos ad fidem Christianam permovens, æmulationem quidem Dei habuit, sed non secundum scientiam. potestate enim compulit, quos provocare oportuit fidei ratione.* (Pag. 224. *Edit. Vulcan.*) Transscripsit hoc in historiam *Rodericus* II, 13. Posteriores in Hispania reges eodem nomine culpant *Osorius*, & *Mariana*; quem vide XXVI, 13. XXVII, 5.

a *Athanasius*] Epistola ad solitarios. (*Tom.* I. p. 855. A.)

GRONOVII.

44 *Lex nova*] Euangelium, fides in Christum.

45 *Libro antiquo, cui nomen*] Est enim, si non omnis, certe magnam partem suppostitius.

(uu) Ita legitur locus, quem in animo habuit Auctor: *Nam vetus lex ultione gladii se vindicabat. . . . nova autem lex clementiam designabat.* Adverf. Judæos, *Cap.* 3. *J. B.*

GROTII.

b *Nunquid & vos abire vultis?*] *Cyprianus* epistola LV. *Conversus ad Aposto-*

abire vultis? Chrysostomus ad eundem a Johannis locum: ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην· *interrogat an & ipsi velint discedere? quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.*

a Tom. II. p. 751. Ed. Savil.

3. Nec obstat illud 46 in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc. XIV, 23. nam sicut in ipsa fabella illud cogere c 47 instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur Luc. XXIV, 29. nec aliter Matth. XIV, 22. Marc. VI, 45. Gal. II, 14. Procopius in arcanæ historiæ parte docet, a sapientibus culpatum fuisse d Justiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit: addit & incommoda inde secuta, quæ apud ipsum legas.

XLIX. 1. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem; nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscetur) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non prosit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. 48 Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. e Ammianus b ea religione nihil ait

b Lib. XXII. c. II.

Apostolos suos dixit: nunquid & vos vultis ire? servans scilicet legem, qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio proprio constitutus, sibimet ipse vel mortem appetit, vel salutem. (Epist. 59. divis. *Fell.*)

c *Instantiam vocatoris significat*] *Cyprianus* de idolorum vanitate hunc locum respiciens: *Per orbem vero discipuli, magistro & Deo monente, diffusi, præcepta Dei in salutem darent, ab errore tenebrarum ad viam lucis adducerent, cæcos & ignaros ad agnitionem veritatis ocularent. Ac, ne esset probatio minus solida, & de Christo delicata confessio, per tormenta, per cruces, per multa pœnarum genera tentantur.* (Cap. 7.)

d *Justiniani consilium*] Ad eundem Justinianum epistolam Theodahadi vide in *Cassiodoro* X, 26.

GRONOVII.

46 *In fabula*] Parabola.

47 *Instantiam vocatoris*] Serium studium & desiderium vehemens. Malim autem vocantis aut invitantis. nam vocatores antiquis non convivatores ipsi, sed eorum ministri. *Sueton.* Calig. 39. *Plinius* lib. 35, 10. *Seneca* 3. de Ira, 37.

48 *Plinius*] Lib. 10, epist. 67.

GROTII.

e *Ammianus*] Idem vere, Christianam religionem absolutam & simplicem vocat (*Lib.* XXI. c. 16.) Zosimus & ipse paganus: χριστιανῶν πίστεως ἐπαγγελία παντὸς ἁμαρτήματος καὶ πάσης ἀσεβείας ἀπαλλαγή· *Christianæ fidei hæc est pollicitatio, libertas ab omni crimine atque impietate.* (Lib. II. c. 29. *Ed. Cell*) Secta nemini molesta passim a paganis dicebatur. *Tertullianus* Scorpiaco, (*Cap.* I.) Justinus apologetico II: Ἀρωγοὶ δ᾽ ὑμῖν καὶ σύμμαχοι πρὸς εἰρήνην ἐσμὲν πάντων μᾶλλον ἀνθρώπων, ὅτι ταῦτα δοξάζομεν, ὡς λαθεῖν θεὸν κακόεργον, ἢ πλεονέκτην, ἢ ἐπίβουλον, ἢ ἐνάρετον ἀδύνατον εἶναι, καὶ ἕκαστον εἰς αἰωνίαν κόλασιν ἢ σωτηρίαν

a Tert. Apol. c. 3. & 1. ad vers. Nat. c. 4. ait doceri nisi justum & lene. Et vulgi verbum, *a Bonus vir Cajus Sejus*, [49] *tantum quod Christianus*. Nec admittendæ excusationes, nova omnia metuenda, præsertim cœtus: nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent [50] cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustum de Judæorum conventibus dixisse f Philo commemorat: non eos [51] bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci, sed virtutum scholas.

2. Qui in tales sæviunt, ipsi in ea causa sunt ut puniri juste b Thom. 2. 2. 188. possint, quod & *b* Thomæ videtur. Atque eam ob causam g Constantinus Licinio, Imperatores h alii Persis bellum intulerunt: quanquam hæc bella magis ad innocentum defensionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

L. 1. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, (xx) sed

τηρίαν κατ' ἀξίαν τῶν πράξεων πορεύεσθαι· Nos vobis ad imperii tranquillitatem maxime adjutatores & collaboratores sumus, ut qui doceamus fieri non posse ut Deo quis lateat, sive sit maleficus, raptor, insidiator, sive æqui amans. tum vero ad æternam aut salutem aut pœnam quemque mitti pro factorum suorum dignitate. (Pag. 44. *Edit. Sylburg.*) *Arnobius* de conventibus Christianorum loquens lib. IV. *in quibus aliud auditur nihil nisi quod humanos faciat, nisi quod mites, verecundos, pudicos, castos, familiaris communicatores rei cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio.* (Pag. 152. *Edit. Lugd. B. Salm.*)

f *Philo commemorat*] In legatione, (p. 1035. E.) Similiter & libro de sacrificantibus, facunde ostendit quantum synagogæ distent a paganicis mysteriis, (*pag.* 856, &c.) Locus uterque dignus inspici. Simile habet libro altero contra Appionem Josephus.

g *Constantinus Licinio*] Vide *Zonaram*. Simile illud apud *Augustinum* epist. L. *Maximianus episcopus Vagiensis auxilium petit ab Imperatore Christiano contra hostes ecclesiæ, non tam sui ulciscendi causa, quam tuenda ecclesiæ sibi credita*. Relatum est in causam XXIII. quæst. III. c. 2.

h *Alii Persis*] Vide *Menandrum Protectorem*.

GRONOVII.

49 *Tantum quod*] In quo nihil reprehendendum, nisi quod Christianus est.

50 *Cœtus*] Concilia & conventus tanquam lege de collegiis illicitis vetiti.

51 *Bacchanalia*] De quibus *Livius* 39, 8.

(xx) In hanc rem habemus scripta plurima sub finem sæculi proximè præteriti, & hoc ipso, quo vivimus, in lucem edita, Anglicè, Latinè, præsertim Gallicè, & sic satis nota; in quibus, luce meridianâ clariùs, demonstratum est, neminem, Religionis caussâ, ullo modo vexandum; & argumenta eorum, qui aliorum intellectui legem dicere volunt, & in animos dominari, ita confutata, ut dissensui nullus ampliùs locus futurus esset, si veritatis studium, modestia, & charitas, in animos vexantium tantillum admitti possent. Nobis quoque, post primam Notularum istarum

sed de quibusdam 52 quæ aut extra legem sunt, aut in lege 53 sensum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita, dubitant aut errant, suppliciis qui grassantur, perinique faciunt: quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Judæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent 54 quæ suppliciis hujus vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma resurrectionis, verissimum quidem, sed 55 in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum involucris traditum.

2. Quid si vero gravior sit error, & qui apud æquos judices facile possit sacra autoritate, aut veterum consensu revinci? cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in suam cujusque sectam studium, malum, ut a Galenus ait, quavis scabie insanabilius. Apposite ad hanc rem Origenes: b δύχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, καὶ δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχη, καταλείψαι ἄν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα· *facilius quis alia sibi consueta exuat, quantumvis illis affixus sit*, i *quam ea quæ dogmatum sunt*. Adde quod quanta hæc sit culpa pendet ex modo 56 illuminationis & aliis animi dispositionibus, quas hominibus pernoscere non est datum.

a Lib. I. *de natural. facult.*

b Lib. I. *contra Cels.* pag. 40. *Ed. Cantabrig.*

3. k Hæreticus Augustino is demum qui alicujus l temporalis com-

rum Editionem, occasio nata est argumentum illud fuse satis more modoque nostro persequendi, in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum Ecclesiæ*, Cap. XII. §. 9, & *seqq.* J. B.

GROTII.

i *Quam ea quæ dogmatum sunt*] Sequitur hoc *Chrysostomus* in I Cor. II. ὅταν ᾖ καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνήθεια ᾖ, βεβαιοτέρα γίνεται. πάντα γὰρ τις εὐκολώτερον ἀμείψει, ἢ τὰ περὶ τὰς θρησκείας· *ubi vero consuetudo in dogmata inciderit, multo fit immobilior. Nihil enim est quod non facilius homo mutet, quam ea quæ religionis sunt.* (Tom. VI. pag. 286. *Edit. Savil.*)

k *Hæreticus Augustino*] Libro de utilitate credendi (Cap. I.) locus refertur in *causam* XXIV. *quæstione* 3. c. 28. Addit *Augustinus*, non idem sibi videri hæreticum & hæreticis credentem hominem. Vide eundem epistola CLXII. Hæresis *obstinatioris animi dementia*. l. 2. c. *de summa Trinitate*, princ. [At illius pertinaciæ solus Deus Judex est, ut ab Auctoribus, de quibus modo dixi, indicatum. *J. B.*]

GRONOVII.

52 *Quæ extra legem sunt*] Ut Pontificiæ traditiones & constitutiones Scripturæ S. auctoritate carentes.

53 *Sensum videntur*] Ut controversiæ in articulis religionis.

54 *Quæ suppliciis*] A qua qui desciscerent, capite plecterentur.

55 *In ea lege*] In V. T.

56 *Illuminationis*] Lucis & intelligentiæ, qua Deus, cujus libuit, mentem perfudit.

GROTII.

l *Temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque sui gratia*] Scriptor

commodi & maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Audiamus de Arianis a Salvianum: *hæretici sunt, sed non scientes: denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt: nam in tantum se Catholicos esse judicant, ut nos ipsos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis sunt, & hoc nos illis. Nos illos injuriam* 57 *divinæ generationi facere certi sumus: quod minorem Patre Filium dicant. Illi nos injuriosos Patri existimant, quod* 58 *æquales esse credamus. Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honos Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt.* 59 *Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium. Impii sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed* m *bono animo errant, non odio sed affectu Dei, honorare se dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant caritatem; & qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis erro e in die judicii puniendi sint,* n *nemo potest scire nisi judex. Interim idcirco eis,*

a *De Gubernat. Dei*, Lib. v. Cap. 2. pag. 100. *Ed Baluz.* 3.

ptor *responsorum ad orthodoxos quæstione* IV. (pag. 308. inter Opp. *Justin.* Martyr. *Ed. Sylburg.*) δῆλοι εἰσὶν ὅτι ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀντιπαθείας τῶν αἱρεσιαρχῶν πᾶσαι αἱ αἱρέσεις τὰς ἀφορμὰς ἐσχήκασι τῆς συστάσεως αὐτῶν· *apertum est ex cupiditate gloriæ aut ex æmulatu qui primos repertores agitaverit, sectas omnes exsistendi originem cepisse.* Chrysostomus ad *Gal.* V. ἡ γὰρ τῶν αἱρέσεων μήτηρ, ἡ τῆς φιλαρχίας ἐστὶν ἐπιθυμία· *mater hæresium, cupiditas principatus.* (In *vers.* 13. pag. 754. Tom. III.)

m *Bono animo errant*] *Agathias* ubi de Alemannorum absurdis superstitionibus egerat historiarum I. ἐλεεῖσθαι μὲν οὖν ἢ χαλεπαίνεσθαι δίκαιοι ἂν εἶεν καὶ πλείστης μεταλαγχάνειν συγγνώμης, ἅπαντες ὅσοι δὴ τοῦ ἀληθοῦς ἁμαρτάνουσιν. οὐ γὰρ δήπου ἑκόντες ἀλῶνται καὶ ὀλισθαίνουσιν, ἀλλὰ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμενοι, ἔπειτα σφαλέντες τῇ κρίσει, τὸ λοιπὸν ἔχονται τῶν δοκηθέντων ἀτρὶξ, ὁποῖα ἄττα καὶ τύχοιεν ὄντα· *miseratione quam odio digniores sunt, ac tales quibus ignosci par sit, quicumque a vero aberrant. Neque enim volentes palantur & cespitant, sed cum bonum appetant, in judicando decepti, quæ semel visa sunt retinent mordicus, qualiacunque ea fuerint.* (Cap. 5.)

n *Nemo potest scire nisi judex*] *Chrysostomus* homilia contra Anathematizantes: τὸ κεκρυμμένον τοῦ τῶν αἰώνων κριτῇ ἀνεπισφαλὲς ἀποφαίνεσθαι, μόνῳ εἰδότι καὶ μέτρα γνώσεως καὶ ποσότητα πίστεως. πόθεν γὰρ ἴσμεν, εἰπέ μοι, παρακαλῶ, ποίοις ῥήμασι κατηγορήσει ἑαυτοῦ ἢ καὶ ἀπολογήσεται ἐν ἡμέρᾳ ὅτε μέλλει ὁ θεὸς κρίνειν τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων; ὄντως ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· *id quod absconditum, solus sine periculo dijudicet sæculorum judex, cui soli patet & scientiæ mensura & fidei quantitas. Unde enim nos sciamus, dic mihi quæso, quibus verbis ille se accusaturus aut excusaturus est, in die illa qua Deus dijudicabit arcana hominum? vere inscrutabilia sunt judicia ejus, & viæ ejus impervestigabiles.* (Tom. VI. p. 442.)

GRONOVII.

57 *Divinæ generationi*] Quam ab æterno esse statuimus orthodoxi.

58 *Æquales*] Patrem & Filium.

59 *Inofficiosi sunt*] Male habent vel tractant catholicos, ubi possunt, sed putant in hoc se servire religioni.

GRO-

eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recte credere, 60 affectu tamen piæ opinionis errare.

4. De Manichæis audiamus eum, qui in illorum crassis sordibus diu hæsit, a Augustinum: *illi sæviant in vos, qui nesciunt quo cum labore verum inveniatur, & quam difficile caveantur errores. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quam rarum & arduum sit 61 carnalia phantasmata piæ mentis serenitate superare. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, ut possit intueri solem suum. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. Postremo illi in vos sæviant, qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem sævire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei, cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem.*

a Contra Epist. Manichæi &c. Cap. 2, 3.

5. o In Arianam hæresin acriter invehitur Athanasius epistola 62 ad solitarios, quod 63 prima in contradicentes usa esset judicum potestate, & quos non potuisset verbis inducere, eos vi, plagis, carceribusque ad se pertrahere anniteretur: *atque ita*, inquit, *seipsam quam non sit pia, nec Dei cultrix manifestat*,

GROTII.

o *In Arianam hæresin*] Non immerito odimus tam mali exempli inter Christianos repertores. Vide eorum sæva facta apud *Eusebium* de vita Constantini libro I, 5. 38. *Socratem* libro IV, 29. *Procopium* Vandalicorum I. ubi de Hunericho (*Cap.* 8.) & Gotthicorum I. de Amalaricho (Cap. 13.) & *Victorem Uticensem*. de Semirianis *Epiphanius*: τοὺς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκέτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἔχθραις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδιδόντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας· λύμην γὰρ οὐ μιᾷ πόλει ἢ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς· *Veritatem docentes vexant, neque verbis evertunt, sed odiis, bellis, gladiis tradunt recte sentientes. exitium quippe jam non uni, sed multis urbibus regionibusque attulere.* De talibus *Gregorius* episcopus Romanus ad Constantinopolitanum episcopum: (Lib. II. Ind. 2. Ep. 52.) *Nova & inaudita est ista prædicatio, quæ verberibus exigit fidem.* [Malè quidem egerunt *Ariani*: sed non primi tam malum exemplum ediderunt. Jam antea *Orthodoxi*, ad eos vexandos impulerant *Constantinum*, ut ex Historia Ecclesiastica constat. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Affectu piæ opinionis*] Tam reverenti & religioso erga Deum animo in falsa & impia religione esse, quam vera credentes in recta & sana opinione sunt.

61 *Carnalia phantasmata*] Larvas & umbras falsæ religionis.

62 *Ad solitarios*] Anachoretas, qui ab hominum commercio secedebant, & in solitudines sese abdebant, ut vacarent contemplationi. Sæpe apud *Jo. Cassianum*.

63 *Prima in contradicentes*] Quod hi primi Cæsares & principes suæ sectæ fautores instigassent ad supplicia, in dissententes orthodoxos statuenda.

stat, respiciens ni fallor ad illud quod legitur p Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Constantium. q In Gallia jam olim damnati sunt ecclesiæ judicio 64 Episcopi qui ut in Priscillianistas gladio animadverteretur curaverant; & in oriente damnata Synodus quæ in 65 Bogomili exustionem consenserat. Sapienter dixit Plato, r errantis pœnam esse, (yy) doceri.

LI. I. s Justius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreve-

GROTII.

p *Gal.* IV, 29.] Ad quem locum vide *Hieronymum*, citatum c. qui secundum, 13. *causa* XXIII. *quæst.* IV.

q *In Gallia jam olim damnati sunt*] Sulpicius Severus: *tum vero Idacius atque Ithacius acrius instare, arbitrantes posse inter initia malum comprimi. sed parum sanis consiliis seculares judices adeunt, ut eorum decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur.* (Lib. II. c. 47.) Mox: *secuti etiam accusatores Idacius & Ithacius episcopi, quorum studium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, si non studio vincendi plus quam oportuisset certassent. Ac mea quidem sententia est, mihi tam reos quam accusatores displicere.* (Ibid. c. 50.) Postea: *Martinus apud Treviros constitutus non desinebat increpare Ithacium ut ab accusatione desisteret: Maximum orare, ut sanguine infelicium abstineret; satis superque sufficere ut episcopali sententia hæretici judicati Ecclesiis pellerentur.* Vide & sequentia.

r *Errantis pœnam esse, doceri*] *Seneca* in Tragœdia, (*Herc. fur.* vers. 1237.)

Quis nomen unquam sceleris errori dedit?

& de Ira I. 14. *non est prudentis errantes odisse. alioquin ipse sibi odio erit.* *M. Antoninus* libro IX. (§. 11. Edit. Gatak.) *εἰ μὲν δύνασαι, μεταδίδασκε. εἰ δὲ μή, μέμνησο, ὅτι πρὸς τοῦτο ἡ εὐμένειά σοι δέδοται· καὶ οἱ θεοὶ δὲ εὐμενεῖς τοῖς τοιούτοις εἰσίν. si potes, meliora doce. si non potes, memento in hoc tibi lenitatem datam. Ipsi Dii lenes sunt talibus.* *Chrysostomus* Eph. IV, 17. (Tom. VI. pag. 828.) *τὸν γὰρ ἀγνοοῦντα, οὐ κακῶς πάσχειν οὐδὲ ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ μανθάνειν δίκαιόν ἐστιν ὅπερ ἀγνοεῖ· eum qui ignorat neque malo affici neque accusari oportet, sed æquum est ut discat quæ ignorat.* Valentinianus, laudante *Ammiano Marcellino* libro XXX. *nec quemquam inquietavit, neque ut hoc coleretur imperavit, aut illud: nec interdictis minacibus subjectorum cervicem ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes ut reperit.* (Cap. 9.)

s *Justius illi punientur qui in eos, quos Deos putant, irreverentes atque irreligiosi sunt*] Vide de hac re egregia apud *Cyrillum* libro contra Julianum V. & VI. Solone auctore Amphictyones bello persecuti sunt Cirrhæos, quod ii templo Delphico vim intulissent. *Plutarchus* Solone, (p. 83. E.) Sic & qui falso sibi vatum nomen induunt recte puniuntur. consule *Agathiam* lib. V. (Cap. 3.)

GRONOVII.

64 *Episcopi, qui ut*] Idacius & Ithacius incitato Clemente Maximo tyranno, qui sumpserat imperium in Britannia contra Theodosium. *Sulp. Sever.*

65 *Bogomili exustionem*] Jussu Alexii Comneni. *Zonaras. Anna C.*

(yy) Dicit Philosophus, *ignorantis;* ignorantia autem cum errore magnam habet adfinitatem, & hic ab illâ sæpè oritur: *Προσήκει δέ που [πάσχειν τῷ μὴ εἰδότι] μαθεῖν παρὰ τοῦ εἰδότος.* De Rep. Lib. I. pag. 337. D. *Tom.* II. Ed. H. Steph. *J. B.*

GRO-

irreverentes atque irreligiosi sunt. Atque hæc causa inter cæteras allata *a* belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & a Philippo Macedone *b* in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Justinus: *c quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis v. *d Quamdiu* 66 *vasa fuerunt in* 67 *idolio Babylonis, non est iratus Dominus* (*videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrasse*) *postquam autem* 68 *humanis usibus divina contaminant, statim pœna sequitur post sacrilegium.* Nimirum & Augustinus existimat (zz) auctum a Deo imperium Romanorum, quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: &, ut Lactantius loquitur, 69 summum hominis officium, etsi non reipsa (aa) tamen proposito tenerent.

a Thuc. I. c. 126, &c.
b Diod. libro XVI. c. 60, &c.
c Lib. VIII. c. 2.
d Pag. 581. B. *Ed. Basil.*

2. Et 70 supra diximus qualiacunque quæ putantur numina pejerata 71 a vero numine vindicari: *Punitur, quia tanquam Deo fecit,* ait *e* Seneca: *opinio illum sua obligat pœna.* Sic accipio & illud *f* Senecæ: *Violatarum religionum alibi atque alibi diversa pœna est: sed ubique aliqua;* & quod *g* Plato capitis damnat religionis temeratores.

e VII, *de Ben. cap.* 7.
f De Benef. III. 6.
g De Legib. LX. p. 907. & *seqq.*

GRONOVII.

66 *Vasa*] Rapta e templo Hierosolymitano, quum captam urbem vastaret Nabuchodonosor.

67 *Idolio*] Templo idolorum.

68 *Humanis usibus*] Rex Belzaces eis uti cœpit in luxurioso convivio.

69 *Summum hominis*] Cultum Dei, quo nullum magis officium præstare debent homines, non justo quidem modo, forma, ratione, sed tamen voluntate ac studio, quantum in ipsis fuit, antiquissimum habuerunt.

70 *Supra diximus*] 2, 13. 12.

71 *A vero numine vindicari*] Exemplo Cambysis, cum Apim in Ægypto interfecit, & spoliatum Jovem Hammonem misit. *Just.* 1, 9. Xerxis, quum templum Delphicum diripiendum dedit. *Just.* 2, 12. Gallorum, cum & ipsi Delphos sunt adorti. 24, 8. item, dum tenuerunt aurum Tholosanum, ut & Servilius Cæpio.

(zz) Nescio ubinam id dixerit *Augustinus.* Certè sic non satis sibi constat, quum ipse *Lib.* V. *Cap.* XII. *De Civit. Dei* fuse satis ostendat, *Romanorum* Imperium auctum Providentiâ divinâ, non quòd illis cordi fuisset, quamvis falsa Religio, sed ob eorum virtutes Civiles. *J. B.*

(aa) Locus est *Instit. Divin.* Lib. II. Cap. 3. *num.* 14. *Ed. Cellar.* ubi *Lactantius* loquitur de Idololatris in universum. Neque locus *Senecæ,* qui mox sequitur, satis rectè heic aptatur. *J. B.*

C A-

CAPUT XXI.

De Pœnarum communicatione.

I. *Pœna quomodo transeat ad eos qui delicti sunt participes.*
II. *Communitas aut rectores teneantur ex subditi delicto, si adsit scientia & non prohibitio cum prohibere possint & debeant:*
III. *Item ex receptu eorum qui alibi deliquerunt.*
IV. *Nisi aut puniant aut dedant: quod exemplis illustratur.*
V. *Jura supplicum ad infortunatos, non ad nocentes pertinere: cum exceptionibus.*
VI. *Defendi tamen supplices dum de causa cognoscatur: & ex quo jure facienda cognitio.*
VII. *Quomodo delicti rectorum participes sint subditi, aut communitatis hi qui ejus membra sunt: & quomodo differant pœna communitatis & pœna singulorum.*
VIII. *Pœna jus in universitatem quamdiu duret.*
IX. *An sine delicti communicatione pœna transeat.*
X. *Distinctio ejus quod directo infertur & in consequentiam venit.*
XI. *Distinctio ejus quod fit occasione peccati & quod ex causa peccati.*
XII. *Proprie loquendo neminem juste puniri ob delictum alienum, & cur?*
XIII. *Non filios ob parentum delicta:*
XIV. (*Respondetur ad Dei facta* [vel potius, *ad objectionem petitam ex Dei factis*] *circa filios nocentum.*)
XV. *Multo minus cognatos alios.*
XVI. *Posse tamen liberis & cognatis nocentum aliquid negari, quod alioqui habere poterant: cum exemplis.*
XVII. *Nec subditos proprie puniri posse, ob regis delictum:*
XVIII. *Nec singulos qui non consenserunt, ob delictum universitatis.*
XIX. *Hæredes ad pœnam, qua pœna est, non teneri: & cur?*
XX. *Teneri tamen si pœna in aliud debiti genus transierit.*

I. 1. QUoties de pœna communicanda quæritur (aa), aut de iis quæritur a qui delicti sunt participes, aut 1 de aliis. Qui delicti participes, 2 non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint ex his quæ 3 supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit quo in damni dati: non tamen semper, 4 ubi damni obligatio est, etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe qualiscumque culpa sufficiat.

2. Ergo b qui factum vitiosum jubent, qui 5 consensum requisitum adhibent, c qui adjuvant, d qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: e qui consilium dant, f lau-

GROTII.

a *QUi delicti sunt participes*] *Tertullianus* de Resurrectione carnis: *dicent enim ministros & socios habere arbitrium ministrandi atque sociandi, & potestatem suæ voluntatis in utrumque, homines scilicet & ipsos; Idcirco cum auctoribus merita communicare, quibus operam sponte accommodant.* (Cap. 16.)

b *Qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent*] *Saulus manibus omnium lapidabat. Augustinus* sermone v. de Sanctis, cap. 4. similia sermone ejusdem argumenti primo, c. 3. & sermone XIV. [Qui omnes Sermones falso adscripti sunt *Augustino*.]

c *Qui adjuvant*] Ope. *Institutionibus* de furtis, [immo *De obligat. ex delict.*] §. interdum, 11. *Edicto Theuderici*, c. 120.

d *Qui receptum præstant*] *Hieronymus* [aut quisquis alius scripsit opus illud, *p.* 53. D. Tom. VII. *Ed. Bas.* in Cap. 29.] super parabolas: *non fur solum, sed ille reus tenetur qui furti conscius quærente possessore non indicat. Chrysostomus* de Statuis XIV. οὐ γὰρ οἱ ἐπιορκοῦντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ συνειδότες μὲν, περιστέλλοντες δὲ, κοινωνοῦσι τῶν ἐγκλημάτων· *non enim perjuri soli, sed & qui, conscii cum sint, celant perjuria, criminis tenentur.* (Tom. VI. pag. *555, 556. Edit. Savil.*)

e *Qui consilium dant*] Vide *Institutiones & edictum Theuderici* dictis locis. *Andocides* ex lege Attica, τὸν βουλεύσαντα ἐν τῷ αὐτῷ ἐνέχεσθαι καὶ τὸν τῇ χειρὶ ἐργασάμενον· *qui consilium dedit eum non minus pœna teneri quam qui manu rem effecerit.* [Orat. I. *De Mysteriis*, p. 219. *Ed. Wech.*] οὐ γὰρ ἦν πραχθῆναι μὴ βουλευσαμένων· *neque enim sine consilio res facta fuisset*, ait *Aristoteles* de poëtica cap. 17. [Immo *De Rhet.* I. 7.]

GRONOVII.

1 *De aliis*] Quibuscum, culpa non communicata, communicatur pœna, num. 9.

2 *Non tam ex alieno*] Non tam ob id, quod auctor peccavit, quam quod illi peccato ejus adstruxere.

3 *Supra de damno*] 2, 17. 6.

4 *Ubi damni*] Qui tenetur ex damno ad reparandum, potest etiam conveniri ad pœnam ex delicto.

5 *Consensum requisitum*] Petitum ab auctore.

(aa) Confer heic PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 3. §. 28, & *seqq.* ac Cap. 6. §. 12. *J. B.*

GRO-

f laudant, assentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare g non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt: qui non dissuadent cum dissuadere debeant: qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur; hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum pœnæ sufficiat, secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. 1. Exemplis res fiet illustrior. Communitas 6 ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum, 7 sine facto suo, aut omissione. bene enim a Augustinus; *aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit, & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur.* Hinc in formula federum est: h 8 *Si defexit publico consilio.* Locri apud Livium b ostendunt senatui Romano culpam defectionis procul a consilio publico abfuisse. Narrante eodem, c Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati assignarent; 9 suo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud senatum publicam causam a privatorum causa

a *In Levit. Quæst.* 26.

b *Lib.* XXIX. c. 17.

c *Lib.* XXXV. c. 31.

GROTII.

f *Laudant, assentantur*] *Chrysostomus* 1. ad Romanos circa finem: καὶ γὰρ τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐπαινῶν χαλεπώτερος· *pejor peccante qui peccatum laudat.* (Tom. III. pag. 28.) Qui facinorosum adstans hortatur, pro faciente habetur *lege Langobardica*, lib. I. tit. IX. §. 25. Vide quæ ex *Philone* & *Josepho* mox proferemus ad §. 17.

g *Non vetant*] Chrysostomus 1. adversus Judæos: (Tom. VI. p. 319.) ὥσπερ οὖν οὐχ οἱ κλέπτοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ κύριοι μὲν ὄντες κωλῦσαι, μὴ κωλύοντες δὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις διδόασι δίκην· *sic non ii modo qui furtum fecere, sed & qui prohibere cum possent non prohibuere, puniuntur, & quidem pari uterque pœna.* Sic eum qui sanari ægrotum prohibet, teneri quasi vulnerasset, ait idem Chrysostomus 2 ad *Cor.* c. VII. (Tom. III. pag. 627.)

h *Si defexit publico consilio*] *Chrysostomus* de statuis III. ὅτι οὐ κοινὸν τῆς πόλεως τὸ ἁμάρτημα γέγονεν, ἀλλὰ ἀνθρώπων τινῶν ξένων καὶ ἐπηλύδων, οὐδὲν λογισμῷ ποιούντων, ἀλλὰ τόλμῃ καὶ παρανομίᾳ πάσῃ. καὶ οὐκ ἂν εἴη δίκαιον ὑπὲρ τῆς ὀλίγων ἀπαιδευσίας πόλιν τοσαύτην ἀναρπάζεσθαι, καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας διδόναι δίκην. *Non commune fuisse delictum civitatis, sed extraneorum & advenarum, qui cuncta temeritate ac legum ignorantia potius quam ratione facerent. neque vero æquum, ut ob paucorum imperitiam tanta urbs everteretur & pœnam ferrent culpæ exsortes.* (Tom. VI. pag. 473.) *Ammianus* libro XXX. de Quadis: *nihil ex communi mente procerum gentis delictum asseverantes in nostros.* (Cap. 6.)

GRONOVII.

6 *Ut alia*] Quodvis collegium.

7 *Sine facto suo*] Nisi facto ipsa intervenerit, aut aliquid faciendum neglexerit.

8 *Si defexit publico*] *Livius*, 1, 24.

9 *Suo quemque periculo*] Quod quisque privatim insanisset, ipsum luere debere. *Cicer.* 3. de Leg. 10. *suo periculo progredi.*

GRO-

causa segregant, [a] dicentes, *nullam esse civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat.

2. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: 10 patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur, nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero [b] in Pisonem: *neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: [c] *alienæ igitur, inquies, culpæ me reum facies? prorsus alienæ, si provideri potuit ne existeret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Justinianum; [d] *par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ*, ait [e] Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi si non prohibet admitti*, ait [f] Salvianus. Augustinus vere: *qui desinit obviare cum potest, consentit.*

3. Sic qui 11 mancipium cum possit eximere 12 prostitutum esse patitur, pro prostituente habetur [g] Romanis legibus. Si servus sciente domino occidit, [h] in solidum dominum obligat: ipse enim videtur dominus occidisse. Et 13 lege Fabia in dominum animadvertitur. [i] si servus domino sciente alienum servum subduxerit.

4. Sed, ut diximus, præter 14 scientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod ajunt leges [i] scientiam, [k] cum puniri jubetur, accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit; & scientiam [l] hic spectari quæ habeat & volun-

[a] *Apud eundem*, XLV. 23.
[b] *Cap.* 5.
[c] *Ep.* LV. *ad Brut.*
[d] *Parænetic.* c. 28.
[e] *Adv. gent.* L. IV. p. 149.
[f] *De Gubern. Dei*, Lib. VII. Cap. 19. in fin. *Ed. Baluz.*
[g] *L.* 7. *D. qui sine manum.*
[h] *L.* 2. *de nox. act. princ.*
[i] *Paul.* Lib. 5. *sent.* Tit. 30. §. 2.

[k] *L.* 45. *ad l. Aquil.* [l] *L.* 1. §. 1. *si fam. furt. f.*

GROTII

i *Scientiam, cum puniri jubetur, accipi pro patientia*] *Lege Wisigotthorum* libro VIII, tit. IV. cap. 11. cap. 26. & alibi. libro IX, tit. I. c. I.

GRONOVII.

10 *Patientia*] Dissimulatio & connivendi propositum.

11 *Mancipium cum possit*] Quod dominus vendidit hac conditione ne prostitueretur, atque ut ipse, si prostitueret emptor, manus injectionem haberet, id est, citra ullam in jus vocationem ad se domum abducere posset, non reddito pretio.

12 *Prostitutum*] Apud lenonem.

13 *Lege Fabia*] De plagiariis.

14 *Scientiam*] Ejus cujus est persequi & punire commissa, si non punierit.

GRO-

a L. 4. de nox. act. b L. 50. de R. J. l. 109. eo tit. c L. 1. §. qui eam. in fine l. 13. §. 1. l. 19. D. qui not. inf. d L. 7. §. 5. D. Arbor. furt. caesar.

voluntatem: 15 scientiam a accipi cum consilio: ideoque non teneri dominum si servus 16 in libertatem proclamaverit, si dominum contemserit: quia scilicet b culpa vacat qui scit quidem, sed prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum c, sed eorum demum quos habent in potestate. Vicissim, etiamsi in potestate habeant & alioqui prohibere potuerint, d non tenebuntur nisi & sciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, scientia & 17 non prohibitio, ut quis ex facto alieno teneatur. quæ omnia 18 ad subditos pari ratione sunt referenda: veniunt enim ex naturali æquitate.

e Pag. 64. Ed. Heins.

5. Egregie e Proclus ad illud Hesiodi, (Oper. & Dier. vers. 240.)

Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ·

Sæpe luit populus pœnas unius iniqui,

ait: ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύουσα τὴν τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, *ut qui cum prohibere possit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum, ubi Agamemnon ipse & alii concilio communi suberant, non immerito f:

f Horat. Lib. 1. Ep. 11. 14.

Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi:

k Ipsorum enim erat cogere Agamemnonem, ut 19 sacerdoti filiam redderet. Sic post eorundem classis exusta narratur g:

g Virg. Æn. 1. 39.

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei,*

qua

GROTII.

k *Ipsorum erat cogere Agamemnonem*] Ita hanc rem explicat *Cyrillus* libro V. contra Julianum, (pag. 175. *Edit. Spanhem.*)

GRONOVII.

15 *Scientiam accipi*] Scientiam intellige ejus, cui liberum fuerit secum consulere & cogitare, velletne cum posset prohibere, an nollet.

16 *In libertatem proclamaverit*] Se vindicaverit & ingenuum liberumve demonstraverit judicio recuperatorio. *Suet.* Vespas. 3.

17 *Non prohibitio*] Cessatio a prohibitione.

18 *Ad subditos pari*] Ut inter patres & filios, servosque ac dominos statuta sunt jure civili Romano: ita & jure gentium valent inter eos qui præsunt, & subjectos.

19 *Sacerdoti filiam*] Chrysæ Chryseïda.

GROTII.

l *Unius ob culpam & furias Ajacis Oïlei*] *Euripides* Troadibus sic loquentem Neptunum facit, (vers. 70.)

Οἶδ', ἡνίκ' Αἴας εἷλκε Κασσάνδραν βίᾳ.

Cum Phœbadem vi traxit Ajacis manus.

Et Minervam respondentem, (vers. 71.)

K

qua de re Ovidius metam. XIV. (verſ. 468.)

> *Virgine rapta*
> *Quam meruit pœnam ſolus, digeſſit in omnes;*

quia cæteri non impedierant, ne 20 virgo ſacerdos raperetur. Apud Livium a eſt: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulſant. Cumque Laurentes 21 jure gentium agerent, apud Tatium gratia ſuorum & preces plus potuerunt. Igitur 22 illorum pœnam in ſe vertit.* Huc proprie pertinet illud Salviani b de regibus: m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat debere fieri ſi ſciens patitur perpetrari.* Et apud Thucydidem eſt: c ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ· *magis ille facit, qui poteſt prohibere.* Sic apud Livium

a Liv. lib. I. c. 14.
b De Gub. Dei, L. VII. Cap. 19.
c Lib. I. c. 69.

> Κ' οὐδέν γ' Ἀχαιῶν ἔπαθεν, οὐδ' ἤκουσ' ὕπο.
>
> *Nilque audiit, nil paſſus à Græcis mali eſt.*

Pari jure omnes Antiochenos ſtatuarum crimine involvit *Chryſoſtomus*, prima [Immo II. p. 464, 465. Tom. V.] ejus argumenti oratione: ἰδοὺ τὸ ἁμάρτημα γέγονεν ὀλίγων, καὶ τὸ ἔγκλημα γίνεται κοινόν. ἰδοὺ δι' ἐκείνους ἅπαντες δεδοίκαμεν νῦν καὶ τῶν ἐκείνοις τετολμημένων αὐτοὶ τὰς τιμωρίας ἀναμένομεν. εἰ δὲ προλαβόντες αὐτοὺς ἐξεβάλομεν τῆς πόλεως, καὶ τὸ νενοσηκὸς διωρθώσαμεν μέλος, οὐκ ἂν τὸν παρόντα ἐφοβούμεθα φόβον· *Ecce facinus paucorum fuit, accuſatio in omnes fertur. Ecce propter illos nunc in metu omnes ſumus, & eorum quæ illi auſi ſunt pœnam nos ipſi ſpectamus. Quod ſi antevertiſſemus eam, illos de urbe pellendo, & partem morbidam ſicut oportet tractaſſemus, abeſſet jam a nobis hic timor.* deinde: δι' αὐτὸ οὖν τοῦτο κολάζου, φησὶ, δίδου δίκην τὴν ἐσχάτην, ὅτι μὴ παρῆς, μηδὲ ἐκώλυες, μηδὲ τοὺς ἀκοσμοῦντας κατεῖχες, μηδὲ ἐκινδύνευες ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν βασιλέα τιμῆς. οὐ μετέχεις τῶν τετολμημένων; ἐπαινῶ τοῦτο καὶ ἀποδέχομαι. ἀλλ' οὐδ' ἐπέσχες τὰ γενόμενα· τοῦτο κατηγορίας ἄξιον· *ob hoc ipſum*, inquit, *fer pœnas, & ultima lue ſupplicia quod non adfuiſti, quod non prohibuiſti, quod inſanientes non retinuiſti, quod pericula non ſubiiſti pro honore Imperatoris. Particeps non fuiſti facinorum? Laudo hoc, & boni accipio. Sed nec quæ fiebant impediiſti; hoc vero jam dignum accuſari.*

m *Poteſtas magna & potentiſſima, quæ prohibere ſcelus maximum poteſt*] Philo in Flaccum, (*pag.* 970. B.) ὁ γὰρ ἐπιπλήττειν ἢ τὸ πανύστατον ἐπέχειν ἂν δυνηθεὶς, εἰ μὴ κεκώλυκε, δῆλος ἦν ἐφιεὶς καὶ ἐπιτρέπων αὐτός· *nam qui caſtigare, certe inhibere potuit; ſi non impediit, habendus eſt permiſiſſe aut etiam probaſſe quod agebatur.* Dion Galba: τοῖς μὲν γὰρ ἰδιώταις ἀπόχρη μηδὲν ἀδικεῖν. τοῖς δὲ δὴ τὰς ἡγεμονίας ἔχουσιν ἀνάγκη προνοεῖν ὅπως μηδ' ἄλλος κακουργῇ· *Privatis ſufficit non delinquere. in imperio agentibus incumbit & hoc curare ne delinquat alias*, (pag. 199. B. *Ed. H. Steph.*) In c. 4. Synodi Piſtenſis poſitæ inter *capitula Caroli Calvi* habemus: *Non eſt liber a conſenſu qui quod emendare poteſt emendare negligit. quapropter ſine dubio peccati ſe participem facit.* Vide *Nicetam Choniatem* libro II. de Andronico. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

20 *Virgo ſacerdos*] Caſſandra.

21 *Jure gentium agerent*] Poſcerent noxios ſibi dedi.

22 *Illorum pœnam*] Ipſe paſſus eſt, quod illi debebant.

a Lib. I. c. 30. vium a Vejentes & Latini b Romanis se excusant, quod hostes
b Lib. VI. c. 10. eorum a subditis suis adjuti essent, se insciis. Contra c Teutæ reginæ Illyriorum non accipitur excusatio, quod diceret non a
c Polyb. L. II. c. 8. se, sed a subditis piraticam exerceri: neque enim prohibebat. n Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod suorum quosdam piraticam exercere patiebantur.

6. 23 Sciri autem facile est ut præsumantur quæ conspicua sunt, quæ frequentia, τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν· *id quod a multis fit, necesse est a nemine ignoretur*, ait
d Pag. 353, 354. Dion Prusæensis d Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit
e Lib. IV. c. 27. e Polybius, quod cum hostes Philippi videri nollent, suos tamen palam paterentur agere hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. 1. Veniamus ad quæstionem alteram de receptu adversus pœnas. Pœnas, 24 ut ante diximus, naturaliter 25 cuivis, cui nihil simile objici potest, exigere licet. Institutis civitatibus id quidem convenit, ut singulorum delicta, quæ ipsorum cœtum proprie spectant, ipsis ipsarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut dissimulanda relinquerentur.

2. At non etiam jus tam plenum illis concessum est in delictis, quæ ad societatem humanam aliquo modo pertinent, quæ persequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus est, quomodo in civitatibus singulis de quibusdam delictis 26 actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis, quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læsus est. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut securitatem suam jus habent pœnæ exigendæ, secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas, apud quam nocens degit, ejusve rector impedire non debet.

IV. 1. Cum vero non soleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines suos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur, ut civitas, apud quam degit o qui culpæ

GROTII.

n *Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii*] *Plutarchus* Cimone, (pag. 483. C.)

GRONOVII.

23 *Scire autem facile*] Scientia præsumitur in illis, quæ in oculos incurrunt, & sæpe factitantur.

24 *Ut ante diximus*] 2, 20. 3. & 7.

25 *Cuivis, cui nihil*] Cuicumque dumtaxat innoxio, ejusdem aut paris criminis quemvis nocentem.

26 *Actio popularis*] In qua cuivis de populo agere civiliter permittitur; nam criminales sive publicæ aliud genus sunt. Ut de *sepulcro violato*, de *termino moto*, de *albo corrupto*, &c. lib. 47. *Digest.* 21.

GROTII.

o *Qui culpæ est compertus*] Deditionem enim præcedere debet causæ cognitio. non decet ἀκρίτως ἐκδιδόναι, *homines dedere causa non cognita*

culpæ est compertus, 27 alterum facere debeat, aut ut ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. p hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit.

2. Sic Israëlitæ alii a Benjaminitis postulant, ut dedant facinorosos. Jud. xx. Philistæi ab Hebræis, ut Samsonem quasi maleficum sibi dedant. Jud. xv. Sic Lacedæmonii *a* Messeniis bellum intulerunt, quod interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio tempore *b* ob non deditos eos qui 28 missis ad sacrum virginibus vim intulerant. Sic 29 Cæsarem Germanis, ob bellum injuste illatum, dedi voluit Cato. q Sic 30 Fabios sibi dedi Galli postulabant, quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi *c* postularunt Romani; & 31 a Pœnis Amilcarem, non illum nobilem ducem, sed alium qui Gallos concitabat: r postularunt 32 & postea Annibalem: item Jugurtham a Boccho his apud Sallustium verbis: *d simul nobis demeres acerbam necessitudinem pariter te errantem & illum sceleratissimum persequi.* Ab ipsis *e* Romanis dediti 33 qui Carthaginiensium, quique 34 Apolloniatarum legatis *a* ma-

a Pauf. l. IV. c. 4.
b Strab. Lib. VIII. p. 362.
c Dion. Halicarn. Lib. VIII. Cap. 64.
d Jugurth. Bell. c. 109. *Ed. Wass.*
e Livius lib. XXXVIII. c. 42.

gnita. *Plutarchus* Romulo, (*pag.* 21. C.) Rex Scotiæ apud *Camdenum* in anno LXXXV. ait Elisabethæ, transmissurum se in Angliam *Fernihurstium*, imo & Cancellarium, si præcogitate securitatem violasse vel cædem conscisse liquidis & legitimis probationibus convincerentur.

p *Hoc enim illud est dedere, quod in historiis sæpissime occurrit*] Mithridatem a Tigrane poposcit Lucullus, & non dedenti bellum intulit; *Appianus* Mithridatico, (*pag.* 228. *Ed. H. Steph.*) & *Plutarchus* Lucullo, (p. 505.) Romani Salyas ab Allobrogibus dedi sibi postularunt; *Appianus* excerptis legationum XI. De Episcopo quem Romani dedere Scythis volebant, vide *Priscum* excerpto legationum 21. [Scil. *pag.* 21. *Ed. Hœschel.* & initio *Excerpt. Prisci.*] Dux Beneventanus a rege Vascone deditus Ferdinando Castellam regenti. *Mariana* XX, 1.

q *Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant*] *Plutarchus* Camillo, (pag. 136, 137.) *Appianus* excerpto legationum 9.

r *Postularunt & postea Annibalem*] *Diodorus Siculus* in fragmentis, (è *Lib.* XXV.) *Livius.* [Vide not. 32. *Gronovii.*]

GRONOVII.

27 *Alterum facere*] Unum ex duobus, quæ statim commemorantur.

28 *Missis ad sacrum virginibus*] *Justin.* 3, 4.

29 *Cæsarem Germanis*] *Suet.* Cæs. 24.

30 *Fabios sibi dedi*] *Liv.* 5, 36.

31 *A Pœnis Amilcarem*] *Liv.* 31, 11.

32 *Et postea Annibalem*] Si a Pœnis, certe antea. *Liv.* 21, 6. & 10. Sed & postea eum non a Pœnis quidem, sed ab Antiocho, *Liv.* 37, 45. depoposcerunt, &, ut nonnulli volunt, etiam a Prusia. *Justinus*, 32, 4. quamquam paullo aliter *Livius* 39, 51.

33 *Qui Carthaginiensium*] *Liv.* 38, 42.

34 *Apolloniatarum*] *Epit. Livii* 15.

a Val. Max. Lib. VI. c. 6. *b* Livius, lib. XXXVIII. c. 31. *c* Diod. Sic. Lib. XVI. c. 93. *d* Plutarch. Narr. amat. p. 774, 775.

a manus intulerant. Achæi a Lacedæmoniis dedi sibi postularunt eos, *b* qui *Lan* vicum oppugnassent, addito, ni dederentur violatum videri fedus. Sic Athenienses per præconem pronuntiarunt, siquis Philippo insidias struxisset, & Athenas confugisset, *c* παραδόσιμον εἶναι, *in eo statu esse ut dedi deberet.* Bæoti ab Hippotensibus exegerunt, *d* ut qui Phocum interfecerant, dederentur.

3. Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt, ut non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis, (bb) quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent, id est, nec animadverterent nec reos dederent: est enim 35 disjunctiva obligatio.

e Liv. l. VII. c. 20.

4. s Interdum sontes deposcentibus 36 optio datur, quo cumulatius satisfiat. Cærites apud Livium *e* Romanis significant: *transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses, cum præter viam nihil petiissent, traxisse quosdam agrestium populationis ejus, quæ sibi crimini detur, comites: eos seu dedi placeat, dedere se paratos esse, seu supplicio affici, daturos pœnas.*

f Lib. III. c. 24.

5. In federe Carthaginiensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium *f* exstat, locus male vulgo & distinctus & versus: εἰ δὲ μὴ, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω· ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ, δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα· *ni id fiat* (quid id sit incertum est: nam quo præcedunt sunt mutila) *privatim quisque jus suum persequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æschines *g* in responso adversus accusationem Demosthenis de male obita legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixisse inter alia, æquum esse ut pœnas luerent commissorum criminum non civitates, sed qui peccassent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accusatos judicio sisterent. Quintilianus declamatione CCLV.

g Pag. 262. B. Ed. Basil.

GROTII.

s *Interdum sontes deposcentibus optio datur*] Vide fedus inter reges Angliæ & Daniæ, memoratum *Pontano* de mari.

GRONOVII.

35 *Disjunctiva*] Ad alterutrum, vel ad hoc an illud faciendum.

36 *Optio*] Liberum sit, dedi eos an domi puniri malint.

(bb) ALBERICUS GENTILIS, Lib. I. *De Jure Belli*, Cap. 21. p. 163. à quo hoc exemplum, ut alia quædam, mutuatus est Auctor noster, in margine testem indicat PAUSAN. *Lib.* VI. Locus est non longè ab initio libri, seu *Cap.* 2. ubi tamen simpliciter dicitur, ob verbera inflicta *Lichæ* Lacedæmonio (non autem *Eleo*) jussu *Hellanodicorum*, bellum ortum esse inter *Lacedæmonios* & *Eleos*. Sic Auctor minus accuratè rem retulit, quam ille, à quo exscripsit non inspecto primo Auctore. *J. B.*

CCLV. *Proximos existimo eos transfugis* [t] *a quibus transfugæ recipiuntur.*

6. Inter mala quæ ex discordiis civitatum nascuntur & hoc ponit Dion Chrysostomus [a] oratione ad Nicomedienses: ἔςι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν· *licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.*

a Pag. 480. D.

7. Hic de deditis occurrit quæstio, an si a sua civitate dediti, nec recepti sint ab aliis, cives maneant. Non manere censebat Pub. Mutius Scævola, [b] quia quem populus dedidisset expulisse ex civitate sua videretur, sicut faceret cum [37] aqua & igni interdiceret. (cc) Contrariam sententiam defendit Brutus, & post eum [c] Cicero: quæ & verior est, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio [38] sine acceptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere, de quo hic agimus, nihil est aliud quam civem alterius populi potestati permittere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio jus nullum dat aut adimit; [39] executionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concesso jure non utatur, erit is qui deditus est eo loco ut a suo populo possit puniri (quod in [40] Clodio Corsis dedito, [d] nec ab iis accepto evenit) aut non puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest. Jus autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo

b *L. ult. D. de legation.*

c *L.* 1. c. 40. & 11. c. 32. de Orat. *Top.* 8. & *pro A. Cæcina*, c. 34.

d *Val. Max. lib.* 6, c. 3.

GROTII.

t *A quibus transfugæ recipiuntur*] *Zonaras* Basilio Porphyrogenneto: ἔπεμψε πρὸς Χοσρόην ἀξιῶν μὴ παραδέξασθαι τὸν τυραννήσαντα καὶ κατὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου γενόμενον, ἵνα μὴ καὶ καθ' ἑαυτοῦ ὑπόδειγμα δοίη οὐκ ἀγαθόν· *misit ad Chosroëm postulatum ut dederetur sibi regni affectator, qui domino contraria cepisset arma, neve in semetipsum perniciosum exemplum statueret Chosroës.* [Lib. XVII. Cap. 5. ubi agitur de *Sclero* Magistro Militum.] Vide de piratis Lesbi mendose receptis Chalcocondylam libro X. *init.*

GRONOVII.

37 *Aqua & igni*] Profugo & prætoris vel populi judicium vitanti justum exilium esse scisceret.

38 *Sine acceptione*] 2, 6. 2.

39 *Executionis tantum*] Impedimentum executionis erat eum, qui læsit, esse in aliena ditione ac territorio. Hoc tollit deditio. Jus puniendi non dat, quod ipso jure naturæ ac gentium jam habebat, qui læsus est. Nec suo juri renunciat, qui dedit, sed si deditio accepta non fuerit, id sibi videtur reservasse. Neque enim nullius sub imperio esse eum hominem voluit, sed aut sub suo, aut sub ejus, cui eum dedidit.

40 *Clodio Corsis*] M. Claudio Glycia a. U. C. 517.

(cc) Confer, de hac quæstione, PUFENDORF. *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 11. §. 9. Et de *L. ult. D. De Legat.* quæ diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*

quo aut judicio, nisi lex aliqua 41 factum velit haberi pro re judicata, quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona, si dedita nec accepta sint, manebunt cujus fuerant. At si deditio accepta sit, & postea casu aliquo reversus sit is qui fuerat deditus, is civis non erit nisi 42 ex novo beneficio: quo sensu verum est, quod Modestinus *a* de dedito respondit.

a L. 4. D. de captivis.

8. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum 43 aliquò confugerunt.

V. 1. Neque obstant illa adeo prædicata u 44 supplicum jura & asylorum exempla. Hæc enim illis prosunt qui immerito odio la[bor]ant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit injuriosum. Gylippus Laco apud *b* Diodorum Siculum agens de illo supplicum jure sic ait: *qui initio jura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exspectandam voluerunt.* Postea: *hi vero si dolo malo, si injusta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt,* 45 *ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur* x *quibus innocens est animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injustis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & perfugium*

b [illegible] *Bibl.* [illegible]

GROTII.

u *Supplicum jura*] Κοινοὶ ἱκεσίας νόμοι *Polybio*, & *Malcho* in *excerptis legationum*. [Hic dicit: μὴ μὲν τοι ὅσιον Γότθοις, ὥσπερ οὐδὲ ἄλλοις ἀνθρώποις, ἱκέτας, καὶ σωτηρίας δεομένους ἀνθρώπους, τοῖς λαβεῖν βουλομένοις ἐκδιδόναι προχείρως. Pag. 69. *Ed. Hœschel.*]

x *Quibus innocens est animus, irata fortuna*] Oraculum vetus [apud *Ælianum*, Var. Hist. III, 44.]

Ἔκτεινας τὸν ἑταῖρον ἀμύνων· οὔ σ' ἐμίανεν
Αἷμα. πέλεις δὲ χέρας καθαρώτερος ἢ πάρος ἦσθα.

Carum occidisti, dum vis succurrere. nullum
Crimen habes. manus est tibi purior quam fuit ante.

GRONOVII.

41 *Factum velit*] Diserte statuerit, ut qui tale quid committat habeatur pro damnato & exsulet.

42 *Ex novo beneficio*] Nisi denuo beneficio populi aut regentium ei fuerit civitas data.

43 *Aliquo confugerunt*] Ut Andriscus Pseudophilippus ad regulum Thraciæ. *Flor.* 2, 14.

44 *Supplicum jura & asylorum*] Quod passim legimus supplices rejicere aut destituere nefarium esse; fanis vel templis, lucis, oppidis etiam compluribus jus asyli concessum, ut illos dedi, his extrahi profugos non liceat.

45 *Ne accusent fortunam*] Ne querantur se in casum indignum incidisse,

GRO-

fugium pateret. Duo illa, 46 fortunam & injuriam, Menander *a* optime distinxit: *a Apud Stob. Tit. 7.*

> y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει:
> Τὸ μὲν διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.
>
> *Injuria illud distat infortunio,*
> *Hoc casus, illam quod voluntas efficit.*

Non abit hinc Demosthenis *b* dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. Quod Cicero ita vertit *c* de inventione secundo: *misereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam, in miseriis sunt.* Et (dd) Antiphanis illud: τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστὶ, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης· *quod non sponte fit, fortunæ est; quod sponte, consilii.* Et hoc Lysiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται· *nemini infortunium sponte sua accidit.* Sic in sapientissima lege, 47 quibus *d* telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant: servis quoque *e* perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, *f* his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, *g* ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι· *profanis in fano nullum esse receptum.* Nec aliter Græci

b In Aphobum I. sub fin. pag. 556. A.
c Cap. 36.
d Deut. XIX. I, & seqq.
e Ibidem, XXIII, 15.
f Ex. XXI. 14. I Reg. II, 29. II Reg. XI. 13. & seq.

g De spec. legibus, p. 790. D.

GROTII.

y Ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα] *Philo* de judice: ἔλεος ἐπ' ἀτυχήμασιν· ὁ δ' ἑκουσίᾳ γνώμῃ πονηρευόμενος, οὐκ ἀτυχὴς ἀλλ' ἄδικος· *misericordia infortuniis debetur; at qui deliberata sententia male agit, non infelix est, sed injustus.* (Pag. 722. A.) Sic M. Antoninus mentem vult inspici: ἵνα ἐπιστήσῃς πότερον ἄγνοια ἢ γνώμη, καὶ ἅμα λογίσῃ ὅ, τι συγγενές· *ut noris ignorantia in aliquo an consilium fuerit, & simul ea consideres quæ his cohærent.* Sic τὰ ἐξ ἀγνοίας ἢ λήθης, *quæ ab ignorantia aut oblivione veniunt*, & τὰ ἐκ προνοίας, *quæ ex consulto fiunt*, distinguit Totilas apud *Procopium* Gotthicorum III. *Cap.* 9. [In loco *Marci Antonini*, qui legitur Lib. IX. §. 22. *Edit. Gataker.* verba ultima malè vertit Auctor, quæ significant, ut Interpres ille eruditissimus reddit: *cogitesque simul esse tibi cognatum*, i. e. naturâ. *J. B.*]

GRONOVII.

46 *Fortunam & injuriam*] Eos qui per infelicitatem supplices fieri & ad asyla confugere compelluntur, & eos qui hoc faciunt, ut meritam scelere pœnam effugiant.

47 *Quibus telum manu*] Loquitur de Hebræa Mosis, sed verbo Romanæ legis. *Fugisset*, imprudentius excidisset, vel emissum esset. sermo XII. tabb. apud *Ciceronem* topicor. 17.

(dd) Non *Antiphanis*, ut habent omnes Editiones, sed ANTIPHONTIS, Orat. XIV. XV. pag. 134. *Ed. Wech.* Nomen idem eodem modo corruptum infra legitur, §. 16. Locus autem mox sequens *Lysiæ*, extat *Orat.* XXX. seu *contra Philon.* Cap. 3. pag. 473. *J. B.*

a Plut. quæst. gr. 32.

Græci antiquiores. 48 Nauplium [a] narrantur Chalcidenses Achivis [z] dedere noluisse, sed causa additur, quia satis 49 se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur.

b Lib. I. Seu Attic. c. 6

c Lib. I. Cap. 2. §. 1.

2. Erat apud Athenienses Ara Misericordiæ, cujus meminerunt (ee) Cicero, Pausanias [b], [a] Servius, etiam Theophilus [c] in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi poëtam, (*vers.* 483.)

Et 50 *miseri fecere sacram:*

mox convenisse eo ait, (*vers.* 507.)

victos bellis patriaque a sede fugatos,
Regnorumque inopes.

d Panathen. p. 187. B. Tom. I.

e Orat. Leuctr. I. p. 89. A. Tom. II.

Aristides [b] propriam Atheniensium laudem esse ait, [d] τὴν τῶν πανταχόθεν δυστυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset.* Et alibi: [e] τοῖς κατ' ἐχθροὺς ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὑπῆρχεν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ'

GROTII.

z *Dedere noluisse*] Recepit nec dedidit Pipinus ex Neustria ob tyrannidem ad se confugientes. Est id apud *Fredegarium* in rebus Pipini ad annum IↃ C LXXXVIII. Etiam ab ecclesia Romana ad se confugientes recepit Ludovicus Pius Imperator, ut apparet ex ejus decreto facto anno IↃ CCCXVII. inserto in tomum II. *conciliorum Galliæ:* & Carolus Calvus, qui ex parte fratris sui Ludovici ad se profugerant: *Aymonius* lib. V, cap. 34. De Cegena Patzinaca non dedito postulanti Tyracho vide in Constantini Monomachi rebus *Zonaram.* (Lib. XVII. Cap. 26. *Ed. Reg.*) Sic & Osmanes ab Inungino præfecto non deditus Eskisari: *Leunclavius* libro II. historiæ Turcicæ. Albuquercium Lusitani non dedidere, ut memorat *Mariana* XVI, 18.

a *Servius*] Ad VIII. Æneidos, (vers. 342.)

b *Propriam Atheniensium laudem*] Quam Arragoniis tribuit *Mariana* XX, 13. Gepidæ perire omnes malunt quam Ildigisalem Romanis aut Longobardis dedere. *Procopius* Gotthicorum IV. (Hist. Miscell. *Cap.* 27.)

GRONOVII.

48 *Nauplium*] Palamedis patrem, qui Græcorum classem a Troja reducem, quum tempestate jactaretur, elata face in scopulos, quasi in portum pellexisset. *Seneca* Agam. 567.

49 *Purgaverat se de his*] Demonstrando se justam vindictam sumsisse de illis, qui per scelestam calumniam filium ejus pro proditore occidissent. *Hygin.* fab. 105.

50 *Miseri*] Nempe miseri, non facinorosi. *Asconius* in orat. Ciceronis de prætura urbana: *miserum pro innocente* Tullius *ponit.* Sic alibi: *& erunt qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum, me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari volent.*

(ee) Apud Scholiastem *Statii*, in Theb. XII, 481. ubi quasi ex *Libro Tusculanarum* id refert. Sed nil de ea Arâ ibi reperitur. *J. B.*

ὑφ' ἧ σώζονται· *his qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Atheniensis, per quam salutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: a ἐζήλων τήνδε τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους καὶ τοὺς φοβουμένους ἐνθάδε καταφεύγοντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν· *laudabam hanc urbem, quod omnes aut injuria affectos, aut sibi praemetuentes, si huc perfugissent, auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem sensus est in epistola Demosthenis b pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens, in ejus nominis tragoedia, c apud Sophoclem ita testatur, (*vers.* 512, &c.)

a *Hist. Graec.* Lib. VI. c. 5. n. 38. Ed. Oxon.

b Pag. 114. B.

Heu, Cecropidae, mala multa 51 tuli:
Sed nempe tuli: Deus est testis,
Nihil horum sponte patratum.

Respondet Theseus (*vers.* 558, *& seq.*)

Non me pigebat hospitem, qualem, Oedipe,
Te tueor, omni sospitare in tempore,
Homo esse memini.

Similiter Thesei filius Demophon, (ff) cum Herculis posteri Athenas confugissent, sic ait:

Haec patria nostra semper invalidos solet,
Sed jure fretos, ope sua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Discrimina: & nunc aliud in promtu imminet.

Et hoc illud factum est, ob quod Athenienses praecipue praedicabat Callisthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος. *hos enim & in Eurysthea bellum suscepisse* d *pro Herculis liberis, cum Graeciam Eurystheus tyrannide premeret.*

3. Con-

GROTII.

c *Apud Sophoclem*] Vide totum locum; est enim lectu dignus.

d *Pro Herculis liberis*] Vide *Euripidem* Heraclidis, & *Apollodorum* (Bibl. L. II. c. 8. §. 1.)

GRONOVII.

51 *Tuli*] Passus sum, non feci. Patrem Lajum imprudens interfecerat, matrem Jocastam uxorem duxerat, & liberos ex ea genuerat: quo cognito sese ultro excaecaverat regnoque exuerat, & a Creonte in exilium ejectus erat.

(ff) Non *Demophoon*, sed Chorus, apud EURIPIDEM, *Heraclid.* vers. 330, & *seqq.* Versus autem, qui mox *num.* 3. sequuntur, & quasi *ex eadem tragoedia* adducuntur, sunt ex incerta Tragoedia *Euripidis*, apud *Stobaeum*, Germ. XLIV. Tit. 46. Ed. Auctoris nostri, qui inde versionem suam huc transtulit. Incipiunt Graeci versus ita: Ἐγὼ γὰρ ὅστις μὴ δίκαιος τ' ἀνὴρ &c. *J. B.*

3. Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conscius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur supplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla religio mihi:
Mala semper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione (*verf.* 1315, & *seqq.*)

Non enim tangi decet
Manu nocente numina, at justum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus [a] Callistratum quendam, qui capital commiserat, consulto oraculo responsum accepisse, si Athenas iisset, πύξεσϑ τ͂ νόμων, *consecuturum quod jus esset:* illum vero confugisse [e] ad id quod Athenis sanctissimum esset altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occisum eum ab observantissima suarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus [b] improbat receptum suo sæculo morem, per Græcas urbes flagitia hominum 52 ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem est: [c] *principes quidem instar Deorum esse: sed neque a Diis nisi justas supplicum preces audiri.*

4. Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe 53 amovendi. Sic narrante Herodoto [d] Cymæi Pactyen (gg) Persam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiserunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium [e] qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, a rege depoposcerunt Romani. [f] Perseus rex Macedonum, [f] in purgatione ad Martium,

a *Advers. Leocr.* pag. 156. *Ed. Wech.*
b *Ann.* III. c. 60.
c *Ibidem*, c. 36.
d *Lib.* I. c. 160, 161.
e *Livius lib.* XXII. c. 33.
f *Livius lib.* XLII. c. 41.

GROTII.

e *Ad id quod Athenis sanctissimum esset altare*] In Lusitania Ferdinandum cubiculi præfectum e templo ad quod confugerat raptum, & igne combustum, ob vitium nobili virgini illatum, narrat *Mariana* libro XXI. Vide & de asylis librum viri magni *Pauli Veneti*, societatis *servorum* quæ dicitur.

GRONOVII.

52 *Ut ceremonias*] Tamquam nisi essent illa impunita, jus sacrorum violaretur.

53 *Amovendi*] Compellendi, ut abscedant & perfugii loca deserant.

(gg) Non erat *Persa*, sed *Lydus*. Inspice locum *Herodoti*, in margine à me distinctè indicatum. *J. B.*

GROTII.

f *Perseus rex Macedonum*] Narrat & *Appianus* excerpto legationum num. 20. Simile illud in latina vita Themistoclis. [*Corn. Nepos*, c. 8.] *cum ab Atheniensibus & Lacedæmoniis exposceretur publice, supplicem non prodidit* (Admetus rex Molossorum) *monuitque ut consuleret sibi. itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit.* Sic & Ildisgim Langobardum dimittunt Gepidæ apud *Procopium* Gotthicorum III. (*Cap.* 35.) Adde epistolam Theuderici ad Trasamundum regem Vandalorum

tium, de his agens qui Eumeni insidiati dicebantur: *ego istos, ut primum in Macedonia esse admonitus a vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui Eumeni insidias struxerat, denuntiant, a liberaret 54 religione templum.

a Livius, XLV, 5.

5. Cæterum jus hoc, quod diximus, deposcendi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis sæculis & plerisque Europæ partibus, circa ea demum crimina usurpatur quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutuâ dissimulatione transmitti invaluit, g nisi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac 55 defendi, pœnam quod attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia a maleficiis revocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. 1. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur, 56 defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos: b

b Eurip. Heracl. vers. 252.

Si 57 crimen istis aliquod hospitibus struis,
58 Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Et in altera tragœdia Theseus ad Creontem:

Es facinus ausus (hh) *temet indignum, Creo,*
Tuisque Thebis ac tuis majoribus:
Ingressus urbem quæ colit fas ac pium,

Quæ

lorum de Giselico suscepto, [apud *Cassiodor.*] v. 43. & 44. & ea quæ in vita regis Ludovici. Sic Christophorum Sborovium a se amovit Imperator Rudolphus II, teste *Thuano* lib. LXXXIII. in anno CIϽ IϽ LXXXV. Elisabetha Scotis respondet se Bothwellum aut reddituram aut ex Anglia exterminaturam. *Camdenus* id habet circa ann. CIϽ IϽ XCIII. (pag. 607.) De Alfonso Gegionis comite a rege Galliæ damnato, ac negato ei in Hispaniam receptu, vide *Marianam* XIX, 6.

g *Nisi federis legibus propius quiddam convenerit*] Ut in federe Helvetiorum cum Mediolanensibus *Simlerus* recitat. Federa Anglorum cum Gallis dedi rebelles & profugos volunt, cum Burgundis expelli. *Camdenus* in anno CIϽ IϽ C. (pag. 758.)

GRONOVII.

54 *Religione*] Piaculo.

55 *Defendi*] Ea scilicet conditione, ut posthac piraticam exercere desinant.

56 *Defendi*] Nempe ab illo, ad quem confugerunt.

57 *Crimen istis struis*] Accusare istos & arguere vis.

58 *Jus impetrabis*] Audieris.

(hh) Est in Græco ἐμῦ, apud SOPHOCLEM, *Oedip. Colon.* vers. 904. In *Excerptis ex Trag. & Comœd. Græc.* habet etiam *te*, nescio quo fato, quum ibi rectè scripserit ἐμῦ, pag. 98, 99. *J. B.*

GRO-

Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Nostris omissis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Urbs ista visa est, & ego nullius rei?
Non te ista docuit [59] *civitas Amphionis,*
Quippe educare haud solita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ sunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.
Ego [60] *Labdacea si urbe posuissem pedem,*
Quamvis [61] *fuissent justa mihi certissima,*
Indubia, nulli injicere tentassem manum,
Nisi annuente qui soli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hospitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aspergis tuam
Probro atque maculis, & senem certe tua
Te fecit ætas, sed parum mentis potem.

2. Quod si id, cujus accusantur supplices, non sit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime ostendit Æschylus Supplicibus, *a* ubi rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem sic affatur:

a Pag. 321. Ed. H. Steph.

Εἴ τοι κρατοῦσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
Νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατα γένους
Εἶναι, τίς ἂν τοῖσδ' ἀντιωθῆναι θέλοι;
Δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν,
Ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum tibi si immittat Ægypti genus,
Quod lege patria proximos se sanguine
Dicant, quis hæc objicere se contra velit?
Quare tuum est docere natalis soli
Ex lege, nullo jure te illis subjici.

VII. 1. Vidimus quomodo a subditis, aut [62] veteribus aut adve-

GRONOVII.

59 *Civitas Amphionis*] *Ovidius* 5, Met. 178.

60 *Labdacea*] Thebis ab antiquo rege Labdaco, Lasi patre, Oedipi avo, sic appellatis.

61 *Fuissent justa*] *Terent.* Phor. 2, 1. 50. *qui posset noscere tua justa.*

62 *Veteribus*] Qui semper aut olim in ditione illorum fuerunt, aut qui nuper ad eos confugerunt & recepti sunt: nam utrique jure poscentur ad deditionem pœnæ causa, si quid deliquerint in poscentes.

GRO-

advenis, culpa in rectores transeat: vicissim a summa potestate in subditos culpa transibit, si in crimen subditi consenserint, aut si quid fecerint summæ potestatis imperio aut suasu, quod facere sine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere, ubi, quæ partes sint subditorum, examinabitur. Etiam
63 inter universos & singulos communicatur delictum, quia, ut Augustinus ait loco supra adducto, [a] *ubi universi, ibi & singuli; universi non possunt nisi ex singulis quibusque constare: nam singuli quique congregati, vel in summam reputati, faciunt universos.*

2. Pertinet autem culpa ad singulos 64 qui consenserunt, non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt. Distinctæ enim sunt pœnæ singulorum & universitatis. Sicut singulorum pœna interdum est mors, ita [b] *πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι*, *mors civitatis everti*: quod fit cum corpus civile dissolvitur; qua de re
65 diximus [c] alibi. Atque hoc modo si civitas esse desinat, 66 usumfructum velut morte finiri recte dixit [d] Modestinus. Singuli in servitutem pœnæ nomine rediguntur, ut [e] Thebani sub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto 67 exuendæ societatis contradixerant. Sic & civitas subit servitutem civilem
68 in provinciam redacta. Singuli bona sua amittunt confiscatione. Sic civitati adimi solent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici.

3. At ut singuli ob delictum universitatis citra consensum suum ea amittant, quæ ipsorum sunt propria, injustum est, ut recte ostendit Libanius in ea quæ est de seditione Antiochena. Idem h Theodosii probat factum, qui commune delictum punierat

[a] *In Levit. Quæst.* 26.

[b] *Lycur. orat.* p. 139. *Ed. Wech.*

[c] *Supra cap.* IX. §. 4.

[d] *L.* 21. *D. quib. mod. usus. fr. am.*

[e] *Plut. Alex.* p. 670. D.

GROTII.

h *Theodosii probat factum*] Eadem quæ *Libanius* de hac re dicit & *Chrysostomus* in XVII. de statuis. in eosdem Antiochenos paria olim constituerat Marcus Antoninus philosophus, ut testis est *Capitolinus* (Cap. 25.) & in Byzantinos Severus, demto theatro, thermis, honore, ornamentisque omnibus, sed & ipsa urbs Perinthiis data. vide *Herodianum* (Lib. III. c. 6. n. 19. *Ed. Bœcler.*) *Zonaram*, (Lib. XII. Cap. 8.) & quæ supra dicta a nobis.

GRONOVII.

63 *Inter universos*] Ut quod peccaverunt universi, luant per occasionem singuli; quod singuli peccarunt, luant universi.

64 *Qui consenserunt*] Qui cum deliberaretur de injuria inferenda, sententia sua inferendæ fuerunt auctores; non qui dissuaserunt, etsi passi sint fieri, quod major pars censeret.

65 *Diximus alibi*] 2, 9.

66 *Usumfructum*] Civitati relictum.

67 *Exuendæ societatis*] Defectionis a Macedonibus faciendæ.

68 *In provinciam*] Nam *provincia* proprie populus subjugatus armis & subjectus imperio peregrino.

nierat interdictione theatri, balneorum, 69 nominis metropolitani.

VIII. 1. Egregia hic occurrit quæstio, an pœna ob delictum universitatis 70 semper exigi possit. Quamdiu durat universitas, videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam 71 particulis succedentibus, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum est, quædam de universitate dici 72 primo ac per se, ut habere ærarium, leges, & similia: quædam non nisi 73 derivatione a singulis. *a* Sic namque 74 doctam dicimus universitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est 75 meritum: primo enim convenit singulis, ut animum habentibus quem universitas per se non habet. Extinctis ergo illis 76 per quod ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione: *ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν ταῦτ' ἠδικηκότων* *ita enim existimo, sufficere tibi, ad pœnam quod nemo supersit eorum qui deliquerunt.*

a *Arist.* VII, *pol.* 13.

2. Probanda igitur Arriani sententia 77 damnantis vindictam (ii) i Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos

GRONOVII.

69 *Nominis metropolitani*] Ne posthac Antiochia metropolis vocaretur & provinciæ Syriæ caput esset.

70 *Semper*] Quocumque & quamvis longissimo tempore post delictum, etiamsi nemo eorum qui proprie peccaverant, supersit, quum supersit corpus in posteritate.

71 *Particulis succedentibus*] Personis aliis id corpus constituentibus. 2, 9. 3.

72 *Primo ac*] Tanquam, quæ omnino totius sint, non singulorum.

73 *Derivatione*] Quæ non proprie totius, sed multarum in ea partium, sive singulorum.

74 *Doctam*] *Porcius Latro* in Catil. *Non ita placuit Atheniensibus, urbi sine dubio doctissimæ atque eruditissimæ. Cicero* pro Sex. Roscio 25. *Prudentissima civitas Atheniensium, dum ea rerum potita est, fuisse traditur.*

75 *Meritum*] Culpa, noxa.

76 *Per quos ad universitatem*] Illis paucis, ob quorum scelus infamabatur & pro improbo traducebatur totum corpus alicujus societatis aut communitatis.

77 *Damnantis vindictam*] Negantis belli ab Alexandro in Persas gesti justum fuisse titulum, quasi ultor electus esset toties a Persis petitæ Græciæ. *Justin.* 11, 5.

(ii) Non damnat hanc vindictam *Arrianus*, Lib. II. Cap. 14. ubi inducit *Alexandrum* veteres illas injurias *Persarum* memorantem. Ex memoriæ vitio confudit Auctor *Arriani* judicium de *Persepoli* incensâ, quod paullo post subjecit, & a primâ Editione aberat. *J. B.*

GROTII.

i *Alexandri in Persas*] Propterea aliam ei bello causam attribuit *Julianus* in Constantii laudatione: *καὶ ἔτι μὲν οὐδεὶς πω πόλεμος συνέστη πρότερον, οὐδ' ἐπὶ Τροίαν τοῖς Ἕλλησιν, οὐδ' ἐπὶ τοὺς Πέρσας Μακεδόσιν, οἵπερ δὴ δοκοῦσιν ἐν δίκῃ γενέσθαι, τοσαύτην ἔχων ὑπόθεσιν καὶ παιδὸς τοῦ δῆλον. οὐ τὴν μέγγα λίαν ἀρχαίων ἀδ·*

cos peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum hoc est [a] Curtii judicium: *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse, non crudelitas, videretur. Nunc culpam majorum posteri luêre, qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est alio loco [b] Arriani judicium de Persepoli incensa, in ultionem eorum quæ Athenis Persæ fecerant: ἀλλ' ὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τῦτό γε Ἀλέξανδρον, ὐδὲ εἶναί τις αὕτη Περσῶν τ̃ πάλαι τιμωρία· *at mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hæc vera est vindicta in eos Persas qui pridem esse* [78] *desierant.*

3. Nam Agathoclis illud nemo non ridet, [c] qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit, plus mali Siculos ab Ulyxe olim pertulisse. Et Plutarchus libro contra Herodotum, [d] minime ait vero esse simile, Corinthios ulcisci voluisse acceptam a Samiis injuriam μετὰ τρεῖς γενεὰς, *post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est [79] jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & [80] puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii

[a] Lib. VII. c. 5.

[b] Lib. III. c. 18.

[c] Plutarch. Apopht. p. 176. D. & de sera num. vindict. p. 557. B.

[d] Pag. 860.

ἀδικημάτων τιμωρίας σφόδρα νεωτέρας, ὔτ' εἰς παῖδας ὔτ' εἰς ἐγγόνυς γενομένης, ἀλλ' εἰς τ̃ ἀφελόμϑμον καὶ ἀποστερήσαντα τ̃ ἀρχὴν τὺς τ̃ εὐδοκιμησάντων (male legitur ἀδικησάντων) ἀπογόνυς· *nullum unquam bellum, quod quidem justum censeretur, tali ex caussa gestum, non a Græcis in Trojanos, non a Macedonibus in Persas, vel puero liqueat. non enim illi obsita vetustate crimina seris pœnis, ne in nepotes quidem aut liberos, persequebantur, sed illos impetebant, qui virorum bene meritorum posteris vim inferebant, regna extorquebant.* [Locus est, *pag.* 95. B. Edit. Illustris *Spanhemii:* sed vertendum erat in posterioribus verbis: *Non enim ille* (scilicet *Constantius*) *obsita vetustate crimina seris pœnis, etiam in filios aut nepotes, persequebatur; verum eum impetebat* (i. e. *Magnentium*) *qui posteris virorum bene meritorum Imperium vi eripuerat.* Unde patet, *Julianum* laudi tribuere *Constantio*, quod non imitatus sit veteres *Græcos*, aut *Alexandrum*: adeoque non aliam bello *Alexandri* in *Persas* caussam adtribuere, sed potius aliam non fuisse innuere. *J. B.*]

GRONOVII.

78 *Desierant*] Eodem loco ponenda, quæ in Tyrios Alexander statuit, aliquot sæculis postquam servi occisis dominis urbem occuparant. *Justin.* 18, 3.

79 *Jus Dei*] Recte namque & jure suo Deus punit interdum in nepotibus, quod majores illorum peccaverunt, non homo.

80 *Puniri eos ob eorum*] Sic Demetrius Polior. Antig. F. perfide interfecto Alexandro Cassandri F. ultionem aiebat, quia nequisset ab Antipatro & Cassandro exigere, ad nepotem & filium eorum esse translatam. *Justin.* 16, 1.

neficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; pœnæ [81] non item.

IX. Diximus de modis per quos [82] communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus an &, culpa non communicata, communicetur pœna. quæ res ut recte intelligatur, & ne, quæ re ipsa diversa sunt, ob vocum similitudinem confundantur, monenda sunt quædam.

X. 1. [83] Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco, quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam, quo fit, ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuisset, [84] cessante scilicet conditione, sine qua jus non habebat. Exemplum est apud Ulpianum: [a] si in meo puteum aperui quo factum est ut [85] venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re, in qua jure meo usus sum. Et alibi, [b] multum ait interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus jurisconsultus, [c] *præposterum esse* ait, [86] *ante nos locupletes dici quam acquisierimus.*

a L.24.§. f. d. dam. inf.

b L. 26. d. t.

c L.63.D. ad L.Falc. princ.

2. Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed proprie ea pœna non est, quia bona illa illorum futura non erant, nisi a parentibus ad ultimum spiritum essent conservata. Quod recte ab Alpheno notatum est, [d] cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipso perventurum esset ad eos: quæ vero non a patre, sed a rerum natura aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themistoclis [87] liberos eguisse scribit [e] Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium civitatum; cui tamen mori leges posteriores [f] Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ [88], ut alibi diximus, personam universitatis sustinet, universitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem

d L. 3. D. de interdict. & releg.

e Epist. ad Brut. L. 11. ep. 12. & 15.

f L. 7. D. de bon. damn. ubi vid. Intt.

GRONOVII.

81 *Non item*] Quippe quæ personam peccantem non egrediatur, si justa sit.

82 *Communitas*] Duo vel plures aut tam publicum quam singuli, tamque singuli quam communitas debent pœnam, quia & culpæ sunt affines.

83 *Primum, aliud*] Distinguendum inter id quod fit per se, & quod per accidens.

84 *Cessante scilicet*] Nisi factum intervenisset alterius non tam lædendi nostri, quam sui juvandi animo patratum.

85 *Venæ*] Rivi subterranei in tuum agrum vel prædium aquam ducentes.

86 *Ante nos locupletes*] Id in bonis computari nostris, tanquam si intercipiatur, injuria nobis fiat, quod speramus tantummodo, nondum etiam habemus.

87 *Liberos eguisse*] Propter exilium patris.

88 *Ut alibi diximus*] 2, 5. 17.

89 *Quæ*

tatem civilem, muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed ea in re, 89 quæ ad ipsos non pertinebat nisi per universitatem.

XI. 1. 90 Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occasione quidem alicujus peccati alieni, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima ejus actionis, quod jus ipsum agendi attinet. Sic qui 91 occasione alieni debiti aliquid promisit, malum patitur, ex 92 veteri verbo, *ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα· sponde, noxa præsto est*: at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fidejussit, non proprie ex emto tenetur, sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua sponsione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum 93 mensuram accipit non ex delicto alterius, sed 94 ex potestate quam ipse in promittendo habuit.

2. Cui consequens est, ut ex sententia, quam veriorem credimus, occidi nemo possit 95 ex fidejussione, quia statuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit: cum veteres 96 Romani Græcique aliter ea de re senserint: ideoque & k vades capitali judicio credi-

GRONOVII.

89 *Quæ ad ipsos*] Quæ singulorum dominii non erat.

90 *Præterea*] Distinguendum inter causam remotam & propinquam.

91 *Occasione alieni*] Pro alio fidejussit.

92 *Veteri verbo*] *Thaletis Milesii* e septem Sapientibus, [apud STOBÆUM, *Serm.* 3.]

93 *Mensuram accipit*] Majus aut minus esse debet.

94 *Ex potestate*] Prout ille magis minusve se obligare potuit.

95 *Ex fidejussione*] Quod caput suum pro alterius capite pignori posuit. *Plaut.* Captiv. 2, 3. 33.

96 *Romani Græcique*] 2, 15. 16.

GROTII.

k *Vades capitali judicio crediderint obligari*] Apertum id in verbis Rubenis ad patrem Jacobum *Gen.* XLII, 37. & apud *Josephum* II. antiquæ historiæ, cap. 6. §. 5. *Edit. Hudson.* Hos vades ἀντιψύχους animæ vicarios vocat *Eutropius* Caligula; ἐγγυητὰς θανάτου, mortis sponsores, *Diodorus Siculus*, in excerptis Peirescianis. [ubi de *Damone*: ἔγγυος εὐθὺς ἐγενήθη θανάτου.] *Chrysostomus* ad Galatas II. καθάπερ τινὸς καταδικασθέντος ἀποθανεῖν, ἕτερος ἀνεύθυνος ἑλόμενος θανεῖν ὑπὲρ ἐκείνου ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας αὐτόν· *sicut homine aliquo ad mortem damnato, innocens alter pro illo se morti devovens illum supplicio liberat.* [In *Cap.* III. 13. Tom. III. pag. 740. *Ed. Savil.*] *Augustinus* epistola LIV. ad Macedonium: *& aliquando qui causa fuit mortis potius in culpa est, quam ille qui occidit. velut si quispiam decipiat fidejussorem suum, atque ille pro isto legitimum supplicium luat.* [Mirum heic ab Auctore *Eutropium*, Scriptorem Latinum, testem adferri vocis Græcæ Ἀντίψυχοι de *Vadibus* usurpatæ. Neque vocem illam reperiri putes in Versione Græca *Pæanii.* Sed Auctor noster, dum festinaret, nec satis adtenderet, scripsit *Eutropium*, pro DIONE CASSIO: hic enim, ubi loquitur de *Publio Afra-*

crediderint obligari, ut in 97 Ausonii est versu, & ex notissima Damonis 98 & Pythiæ historia apparet: & obsides sæpe capite plexerint, l 99 ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet: nam & in illa jus homini datum non est, nisi corporis servandi causa.

3. Quod 1 si exilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, 2 pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est 3 jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium, quod utilitatis publicæ causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed exsecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, m ut lege a Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus dominii humani in bestiam.

a *Levit.* XVIII, 23. XX, 15, 16.

XII. His distinctionibus positis, dicemus, neminem 4 delicti immunem, ob delictum alienum, puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea, quam adfert Paulus jurisconsultus, b quod pœnæ constituantur in emendationem hominum: nam exemplum videtur statui posse etiam 5 extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia

b *L. 20. D. De Pœn.*

nio Potito, & *Atanio Secundo*, qui *Caligulâ* ægrotante juraverant sese mortem sponte quæsituros, si ille fato fungeretur ita ait, ἤλπιζον παρ' αὐτοῦ, ὡς καὶ ΑΝΤΙΨΥΧΟΙ οἱ ἀποθανεῖν ἠθελήσαντες &c. Lib. LIX. pag. 741. B. *Ed. H. Steph.* Ceterum de re ipsâ, ut & de voce, vide SALMASIUM in *Spartian.* Hadrian. c. 14. & Clariss. CLERICUM, in *Matth.* XX, 23. post *Hammondi* Adnotat. *J. B.*]

l *Ut alibi memorabimus*] Libro III, cap. IV. §. 14.

m *Ut lege Mosis*] De qua vide *Maimonidem* ductore dubitantium III. 40.

GRONOVII.

97 *Ausonii*] In Technopægnio monosyllaborum: *quis subit in pœnam capitali judicio? vas.*

98 *Et Pythiæ*] Scribendum *Phintiæ. Cicero* 3, de offic. 10.

99 *Ut alibi*] 3, 4. 14.

1 *Si exilium*] Quis promiserit, se in exilium iturum, summam nummorum numeraturum, quo casu alter peccet aut non sine culpa maneat, & hic peccaverit, ut iste ad solvendum promissum teneatur.

2 *Pœna non erit*] Sed debitum ex temeraria stipulatione.

3 *Jus precarii*] Nam precarium est, cum conceditur alicui uti re vel jure alieno tamdiu, quam per dominum licuerit: qui, si repetat illud, non punit possidentem, sed jure suo utitur. *Justin.* 43, 4.

4 *Delicti immunem*] Vere atque omnino insontem & innoxium.

5 *Extra personam*] Ut cum Deus maximos natu filios in Ægypto in pœnam parentum mori jussit.

GRO-

quia obligatio ad pœnam ex merito oritur: meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est 6 magis nobis proprium, unde 7 αὐτεξούσιον vocatur.

XIII. 1. *Neque virtutes, neque vitia parentum*, inquit [a] Hieronymus, *liberis imputantur.* Augustinus vero, [b] *Deus*, ait, *ipse foret injustus, si quenquam damnaret innoxium.* Dion Chrysostomus oratione ultima, cum 8 sanctione Atheniensium adjecta Solonis legibus 9 devoveri posteros dixisset, de [c] Dei lege hæc subjicit: πάλιν παῖδας ἢ γένος οὐκ ἐπέξεισιν, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος· *verum* 10 *hæc non, ut* 11 *illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque fit infortunii causa.* Et huc illud vulgatum pertinet: 12 *noxa caput sequitur. Sancimus*, ajunt Imperatores Christiani, [d] *ibi esse pœnam, ubi & noxa est.* Deinde: *peccata igitur suos teneant auctores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.*

2. Justum est, n ait [e] Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem 13 quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. Quem

[a] *Epist.* 3. *de morte Nepotiani*, p. 23. A. Tom. I.

[b] *Epist.* 105. (aut potius 106. ubi tamen verba non eadem.)

[c] Immo *Jovis* pag. 667. D.

[d] *L. Sancimus*, 22. *C. de pœnis.*

[e] *Lib.* II. *de leg. spec.* p. 802. E.

GROTII.

n *Ait Philo*] Idem libro de Pietate, [immo *de Nobilitate*, p. 910. *in fin.* Confudit Auctor, lapsu memoriæ, εὐσέβειαν cum εὐγενείᾳ.] ἧς οὐκ ἂν οἶδ' εἴ τις βλαβερωτέρα γένοιτ' ἂν εἰσήγησις, εἰ μήτε τοῖς ἐξ ἀγαθῶν πονηρευομένοις ἐπακολουθήσει τιμωρὸς δίκη, οὔτε τοῖς ἐκ πονηρῶν ἀγαθοῖς ἕξεται τιμή, τοῦ νόμου δικάζοντος ἕκαστον αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ, μὴ συγγενῶν ἀρεταῖς ἐπαινοῦντος ἢ (addendum hic κακίαις) κολάζοντος· *haud scio an possit ullum pejus induci institutum, quam si nec malos e bonis genitos sequetur pœna, nec bonos habebitur bonis qui ex malis parentibus nati sunt. Aliter lex quæ de suis actionibus quemque judicat, non ex cognatorum virtutibus laudat, aut ex eorundem vitiis punit. Josephus* (Ant. Jud. XIII. Cap. 14. §. 2. secundum divis. *Hudson.*) contrarium factum in rege Judæorum Alexandro vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *exactionem pœnæ quæ humanum excedit modum.* Ovidius;

Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedam pœnas injustus jusserat Ammon. (*Metam.* Lib. IV. vers. 668.)

GRONOVII.

6 *Magis nobis proprium*] Atque ideo minus communicabile.

7 Αὐτεξούσιον] Propriæ facultatis.

8 *Sanctione*] *Sanctio* est pœna, quæ statuitur in sontes illa lege. *Cicero* pro Bal. 14. *Livius* 3. 55. *Festus* in Sanctum. *Brisson.* de form. p. 139.

9 *Devoveri*] Ut qui eas violaret, ejus liberi quoque & posteri devoti & execrabiles forent.

10 *Hæc*] Dei lex.

11 *Illa*] *Solonis.*

12 *Noxa caput*] L. 43. *de nox. action.*

13 *Quarundam gentium*] Ut Persarum, *Justin.* 10, 2. & Carthaginiensium, 21, 4.

Quem reprehendit (kk) & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cujusquam sufficere debeat. 14 Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, a debuisse paterno perire supplicio, in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus b narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis justa causa metus ultionis, c unde natum est Græcum proverbium:

a L. 5. §. 1. C. ad L. Jul. maj.

b Lib. XXVIII. c. 2. in fin.

c Vict. de jure belli n. 38.

15 *Desipit occidens patrem qui pignora servat.*

3. At d Seneca: *nihil est iniquius quam aliquem heredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, e φὰς τοῦ Μηδισμοῦ παῖδας οὐδὲν εἶναι μεταιτίους· *dicens illos extra culpam esse partium Medicarum.* Marcus Antoninus in epistola ad Senatum: o *quare filiis Avidii Cassii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

d Sen. lib. II. de Ira c. 34.

e Herodot. Lib. IX. c. 87.

XIV. 1. Deus quidem in lege Hebræis data f paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse jus dominii plenissimum habet, ut in res nostras, ita in vitam nostram, 16 ut munus suum, quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest. Igitur si morte immatura

f Exod. XX, 5.

GROTII.

o *Quare filiis Avidii Cassii*] Vide *Vulcatium* vita Avidii, (*cap.* 12.) Laudat parem Constantii humanitatem *Julianus.* (Orat. II. p. 100, 101. *Ed. Spanh.*) ostenditque sæpe ex malis parentibus bonos venisse liberos, sicut e saxis apes evolant, e ligno amaro nascuntur ficus, e spinis prodit pomum Punicum. Ejusdem hæc sunt: ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετελευτηκότος [τετολμηκότος habent Edd.] νήπιον κομιδῇ τῆς πατρῴας οὐδὲν εἴασας μεταχεῖν ζημίας. οὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα· *etiam mortui filium infantem admodum non sivisti pœna paterna implicari; ita tua agendi ratio ad lenitatem semper vergens perfectæ virtutis est testimonium.* (Orat. I. in fin. *pag.* 49. A.)

GRONOVII.

14 *Nescio quis*] Eutropius Eunuchus, tunc domini dominus & aulæ Constantinopolitanæ arbiter, quod tamen parum ei profuit, ut apparet ex duabus in eum Claudiani invectivis. Videndus *Jacobus Gothofredus* ad eam legem capit. XVI.

15 *Desipit*] Νήπιος ὃς πατέρα κτείνας υἱοὺς ἀπολείπει.

16 *Ut munus suum*] Tanquam in beneficium precarium.

(kk) Minimè reprehendit, sed in medio relinquit, utrum mos ille sit justus, an injustus. Inspice locum, *Lib.* VIII. c. 80. *J. B.*

tura ac violenta rapit liberos a Acanis, b Saulis, c Jeroboami, d Achabi, p in ipsos jure dominii, non pœnæ, utitur, sed eodem facto 17 gravius punit parentes. Nam sive 18 superstites sunt, quod maxime spectavit lex divina, atque ideo lex minas istas q ultra abnepotes non extendit, Exod. xx, 5. quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas: certum est parentes puniri tali spectaculo: gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt: ut a Chrysostomo e recte dicitur, quicum consentit Plutarchus, f οὐ λυπῆσαι μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ τοὺς ἐξ ἑαυτῶν κακῶς πάσχοντας δι' αὐτοὺς ὁρᾶν· *nullum durius supplicium, quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare*: sive non eousque provivunt, tamen 19 cum eo metu occidere magnum est supplicium. *Duritia populi*, inquit Tertullianus, g *ad talia remedia compulerat*, r 20 *ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent.*

a *Jos.* VII, 24.
b II *Samuel.* XXI.
c I *Reg.* XIV.
d II *Regum* VIII, 19, 20.
e *Homil.* 29. *in* 9. *Gen.* Tom. I. pag. 231.
f *De sera Num. vind.* p. 561. A.
g *Advers. Marcion.* Lib. II. c. 15.

2. Sed simul notandum est, hac graviore vindicta non uti Deum, nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam perpetrata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existimarunt: nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere, s quæ ἄγη ipsi vocant, omnia istius sunt generis: quo de argumento facunde disserit Plutarchus, libro de sera Numinis vindicta. Exstat t apud 21 Ælianum oraculum tale Delphicum:

At

GROTII.

p *In ipsos jure dominii non pœnæ utitur*] Hæc est sententia Rabbini *Simeonis Barsema*, longe verissima.

q *Ultra abnepotes non extendit*] Exempla habes in Zimri & Jehu.

r *Ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent*] Alexander apud *Curtium* libro VIII. *Non oportebat vos scire quid de his statuissem, quo tristiores periretis.* (Cap. 8.)

s *Quæ ἄγη ipsi vocant*] Vide *Plutarchum* Pericle: (Tom. I. pag. 170. A.) & quæ supra dicta hoc libro c. XIII, §. 1.

t *Apud Ælianum*] Libro III, 43.

GRONOVII.

17 *Gravius punit*] Nam morientium liberorum brevis & vix intellectus mali sensus est, parentum superstitum ob amissos perpetuus aut longus cruciatus. *Seneca* ad Marciam 2.

18 *Superstites*] Vivunt & vident ipsi properatam mortem liberis aut nepotibus, cum conscientia orbitatem sibi a Deo pœnæ loco statui.

19 *Cum eo metu*] Ut expectent suos non diurnaturos, mori.

20 *Ut vel posteritatibus*] Si pro sese nihil timentes, at propterea, ne pœnam in posteros derivarent.

21 *Ælianum*] 3, var. 43.

Τοῖς δὲ κακῶς ῥέξασι δίκης τέλος οὐχὶ χρονιστόν,
Οὐδ' ἀπαραίτητον, οὐδ' εἰ Διὸς ἔγγονοι εἶεν.
Ἀλλ' αὐτῶν κεφαλῇσι καὶ ἐν σφετέροισι τέκεσιν,
Εἰλεῖται, καὶ πῆμα δόμοις ἐπὶ πήματι βαίνει.

At scelerum fontes divinum persequitur jus,
Nec pote vitari; non si genus ab Jove ducant:
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet; inque domo cladem subit altera clades.

u Agebatur autem ibi de sacrilegio: quod & historia comprobat 22 auri Tholosani apud [a] Strabonem & [b] Gellium. De perjurio similes sententias 23 supra adduximus. Deinde vero, etsi id comminatus est Deus, non tamen semper eo jure utitur, maxime si x insignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. XVIII. [c] & exemplis quibusdam a Plutarcho dicto loco probatur.

a Lib. IV. p. 188.
b Lib. III. c. 9.
c Verf. 20.

3. Et cum in novo federe apertius quam olim declarata sint supplicia, quæ impios post hanc vitam manent, y ideo in eo federe nulla exstat comminatio 24 personas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos est vatibus, spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia, ut jam diximus, Deus 25 sine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non nisi ex gravi culpa, & quidem quæ personæ sit propria.

4. Quare eadem illa divina lex, [d] ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem z pii reges etiam in 26 perduellibus secuti leguntur: eamque legem valde laudant [e] Josephus & [f] Philo, ut & similem Ægyptiam

d Deuteron. XXIV, 16.
e Lib. IV. c. 8. §. 39.
f De Legg. Spec. Lib. II. p. 801, & *seqq.*

GROTII.

u *Agebatur autem ibi de sacrilegio*] Ut & *Libanius*: ὧν οἱ μὲν ἔδοσαν ἤδη δίκην, οἱ δὲ οὔπω μέν. οὐκ ἔστι δὲ ὅπως αὐτοὺς ἐξαιρήσεται. λέγω δὲ αὐτοὺς καὶ παῖδας, λέγω καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων *quorum alii jam pœnas dedêre, alii nondum quidem, sed nemo eos pœna eximet: nec ipsos tantum dico, sed & liberos & ex iis nascituros.* Similia habet idem *Libanius* oratione quam edidit *Gothofredus.*

x *Insignis quædam virtus*] Et publica paterni criminis detestatio, qualem fecit Andronicus Palæologus Imperator, apud *Gregoram* libro VI. pag. 81. (*Ed. Colon.* seu *Genev* 1616.)

y *Ideo in eo federe nulla exstat comminatio personas peccantium egrediens*] *Tertullianus* de monogamia: *desivit uva acerba a patribus manducata dentes filiorum obstupefacere; unusquisque enim in suo delicto morietur.* (Cap. 7.)

z *Pii reges*] Ut Amasias (II. Reg. XIV. 6.)

GRONOVII.

22 *Auri Tholosani*] *Justin.* 23, 3.

23 *Supra adduximus*] 2, 3. 1.

24 *Personas peccantium egrediens*] Quæ in posteros eorum porrigatur.

25 *Sine culpæ intuitu*] Deus jure suo vitam repetit a quocumque vult etiam non gravius peccante.

26 *Perduellibus*] Reis adversum sese insidiarum aut læsæ majestatis.

gyptiam (ll) Isocrates a, & Romanam a Dionysius Halicarnassensis. Platonis b est πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παιδῶν οὐδενὶ ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit c Callistratus Jurisconsultus: *crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest.* Addita causa: *namque unusquisque ex suo admisso* 27 *sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur. Ferretne*, inquit Cicero, d *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* Hinc factum ut b prægnantem mulierem mortis supplicio afficere 28 nefas habitum sit (mm) Ægyptiorum, Græcorum (nn), & c Romanorum legibus.

XV. Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injustior sane lex e Persarum & Macedonum d 29 devovens & propinquorum capita, quo qui in regem pecca-

a *Busiride.*
b *De Legib.* Lib. IX. pag. 856. D. Tom. II. *Ed. H. Steph.*
c *L 26 D. De Pœnis.*
d *Lib.* III. *de nat. Deor. c.* 38.
e *Dan.* VI, 24. *Just. lib.* X. c. 2.

GROTII.

a *Dionysius Halicarnassensis*] Qui sic ait Lib. VIII. (c. 80.) τὸ ἔθος τοῦτο Ῥωμαίοις ἐπιχώριον γέγονεν, ἀφεῖσθαι τῆς τιμωρίας ἁπάσης τοὺς παῖδας, ὧν ἂν οἱ πατέρες ἀδικήσωσι· *mos ille Romanis proprius, a pœna omni liberos eximere quorum parentes deliquerunt.* Habet idem *lex Wisigotthica* libro VI, tit. I. cap. 8. [Non apertè laudat morem illum *Dionysius Halicarnassensis*, ut jam observavimus, & ex inspectione loci patebit. *J. B.*]

b *Prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum*] Laudat *Philo* libro de humanitate, (*pag.* 710.)

c *Romanorum*] L. Imperator Adrianus, 18. D. *de statu hominum.* l. prægnantis, 3. D. *de pœnis.*

GRONOVII.

27 *Sorti subjicitur*] Calculis & urnæ judicum. Vide ad *Sen.* Hercul. fur. 732.

28 *Nefas habitum*] Sed id differri jussum, donec pepererit, fœtum ediderit. l. 3. D. *de pœnis.*

29 *Devovens &*] Etiam supplicio destinans.

(ll) Nil de tali lege apud ISOCRATEM, in laudatione *Busiridis*, ad quam Auctor nos remittit, nec alibi, quod sciam: immo de illa silere video eos, qui ex professo mores & leges *Ægyptiorum* collegerunt, e. g. BOECLERUM, *Tom.* II. *Dissert.* XXIII. MARSHAMUM, in *Canone Chronico* &c. Occasionem errori dederunt verba ista, οὐδὲ εἰς τοὺς παῖδας ἀναβληθήσεσθαι τὰς τιμωρίας &c. quæ leguntur *pag.* 226. C. *Ed. H. Steph.* Sed ubi agitur de vindictâ divinâ, quam putabant *Ægyptii* non differri, ut posteri demum illam experirentur. *J. B.*

(mm) Vide DIODORUM SICULUM, *Biblioth.* Lib. I. Cap. 77. *J. B.*

(nn) Præter Historicum Græcum, modo laudatum, vide PLUTARCHUM, *De sera Numinis vindicta*, pag. 552. D. *Tom.* II. *Ed. Wech.* & ÆLIANUM, *Var. Hist.* Lib. V. Cap. 18. *J. B.*

GROTII.

d *Devovens & propinquorum capita*] *Philo* morem esse tyrannis dixit cum damnatis una tollere quinque familias eis proximas. Vide *Herodianum* libro III. & exemplum Mediolanense occiso Galeatio apud *Bizarum* lib. XIV. [Locus *Philonis* legitur *Lib.* II. *De specialib. Legg.*

a Lib. VIII. c. 8.
b Lib. XXIII. c. 6.

peccarant tristiores perirent, ut Curtius a loquitur: cujus legis diritate exsuperari leges omnes scripsit e Ammianus b Marcellinus.

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant aut exspectare possint perduellium liberi, 30 in quod jus proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii, 31 cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod (oo) Antiphanis ut proditoris posteri ἄτιμοι ἐνεγράφησαν, narrante Plutarcho, id est f *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi a Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege c illud tolerabile in liberos: *ad nullos honores, ad* 32 *nulla sacramenta perveniant*. Servitus autem quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat, 33 alibi a nobis est explicatum.

c L. 22. C. De Pœn.

XVII. 1. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus, idem aptari potest & ad 34 populum vere subditum: (nam 35 qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia, puniri potest, 36 ut diximus) si quæratur an is populus malo possit affici ob regis aut rectorum facinora. non jam quærimus g si ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud

pag. 802. D. sed inspicienti patebit, sensum ejus valde mutatum fuisse ab Auctore nostro. Ille etiam, aut exscriptor, sine dubio posuit heic *Herodianum*, apud quem nil huc faciens reperitur, pro HERODOTO, qui *Lib.* III. *Cap* 119. narrat, *Intaphernem*, cum liberis & universa familia, capite damnatum fuisse à *Dario*, secundum *Persarum* morem. *J. B.*]

e *Ammianus Marcellinus*] *Abominandas* leges vocat. Vide & *concilium Toletanum* IV.

f *Honoribus prohibiti sunt*] Simile reperies in C. in quibusdam, 12. *De Pœnis*. (DECRETAL. V. 37.)

GRONOVII.

30 *In quod jus proprium*] Quod beneficio aut indulgentia principis in eos collatum sit.

31 *Cujus tamen usus*] Quod dum exercet princeps aut populus, incommodum aliquod sentiat in hæredibus suis is qui peccavit.

32 *Nulla sacramenta*] Nullum militiæ gradum.

33 *Alibi*] 2, 5. 29.

34 *Populum vere subditum*] Cujus & in quem omne jus habet princeps.

35 *Qui subditus non est*] Regem vel principem habet legibus alligatum aut reddendis rationibus obnoxium.

36 *Ut diximus*] *Num.* 2.

(oo) Ita omnes Editiones: sed legendum *Antiphontis*. Vide locum PLUTARCHI, *Vit.* X. *Rhetor.* pag. 833. A. Tom. II. *J. B.*

GROTII.

g *Si ipsius populi consensus accesserit*] *Philo* de Ægyptii regis subditis Abrahami tempore, (*De Abrah.* pag. 363. D.) παραπήλαυσε δὲ τῆς τιμωρίας σύμπας αὐτῷ ὁ οἶκος, μηδενὸς ἐπὶ τῇ παρανομίᾳ δυσχεράναντος, ἀλλὰ πάντων ἕνεκα τοῦ συναινεῖν μονονου συγχειρουργησάντων τὸ ἀδίκημα· *Sensit & pœnam omnis cum eo familia, quod nemo indignatus esset super injusto facto*:

aliud quod per se sit pœna dignum, sed agimus 37 de eo contactu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput est rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum pestilentia confecit, & quidem ut David censet innocentem, sed Deus in vitam ipsorum jus habebat plenissimum.

2. Interim hæc pœna erat non populi, sed Davidis: nam, ut ait scriptor a Christianus, *πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ· acerbissimum est delinquentibus regibus supplicium id quod populis infligitur.* Perinde enim hoc est, ait idem scriptor, ac si quis qui manu peccavit 38 in tergo feriatur: quomodo in simili argumento Plutarchus b non aliter id ait accipiendum quam si medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus.

a *Quæst. ad orth.* 138.

b *De sera Num. vind.* p. 559. E.

XVIII. Idem dicendum de singulis, qui non consenserunt, malo afficiendis circa ea quæ ipsorum sunt, ob delictum universitatis.

XIX. Hæres vero cur 39 de cæteris debitis teneatur, h de pœna non teneatur, sicut a Paulo jurisconsulto scriptum est, c *si pœna alicui irrogatur, receptum est* 40 *commentitio jure ne ad hære-*

c *L. 20. D. de pœnis.*

cto, sed omnes laudando pene & ipsi illud fecissent. Josephus, ubi vaticinium contra Jeroboamum prolatum narrat: *μεθέξει δὲ τῆς τιμωρίας καὶ τὸ πλῆθος ἐκπεσὸν τῆς ἀγαθῆς γῆς, καὶ διασπαρὲν εἰς τοὺς πέραν Εὐφράτου τόπους, ὅτι τοῖς τοῦ βασιλέως ἀσεβήμασι κατηκολούθησε· particeps pœnæ & populus erit, excidet quippe felice terra, sparsusque per loca transeuphratensia exsulabit, quod impietati regis socium se fecerit.* (Ant. Jud. Lib. VIII. Cap. XI. §. 1. *Ed. Hudson.*)

h *De pœna non teneatur*] *Maimonides* titulo גזלה, c. VII, sectione 6. *Gemara* Baba Cama cap. X. §. 1.

GRONOVII.

37 *De eo contractu*] De casu in quo populus non alia laborat contagione criminis regii, quam quod corpus est illius capitis, quod peccavit. [Ex illa interpretatione patet, Virum Doctissimum heic legisse *contactu*, ut nos reposuimus in ipso contextu, ex Editione primâ, & illâ anni 1632. non autem *contractu*, quod in præcedentes Editiones dudum irrepserat, & planè alienum est à sensu Auctoris. Editores vocem *contactus*, pro contagione sumtam, non intellexerant: quamquam illius exempla reperiantur apud TACITUM, non uno loco, & SENECAM, ut patet ex Additamentis GRÆVII ad FABRI *Thesaurum*, Edit. 1710. *J. B.*]

38 *In tergo*] In alia quacumque parte corporis.

39 *De cæteris debitis*] Defuncti.

40 *Commentitio jure*] Excogitato & invento, instituto, introducto a legum latoribus. [Difficile satis est definire, quid intelligat *Paullus*, dum illud *jus commentitium* vocat. Vide A. FABRUM, *Jurispr. Papinian.* Tit. I. Princip. II. Illat. 5. MARC. LYCKLAMAM, *Membran.* I. 9. JAC. GOTHOFRED. in *L.* I. *De Regg. Jur.* pag. 5. Cl. SCHULTING. *Jurisprud. Ante-Justin.* pag. 675. col. I. *init.* Expendi etiam potest nova interpretatio, quæ legitur in *Actis Eruditorum Lipsiensibus*, ann. 1714. pag. 555. ubi vult Auctor Clar. WÆCHTLERUS, jus *commentitium* esse, quod ex notione quadam communi oritur. *J. B.*]

hæredes transeat, vera causa hæc est, quod hæres personam defuncti refert, non in meritis quæ sunt mere personalia, i sed 41 in bonis, quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum dominio fuit introductum. a Pag. 129. C. Dion Prusæensis a Rhodiaca: ἅπαντα ὀφείλουσι δὲ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε καθήκετο γένος. οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς· *quæ debuerunt majores, ea non minus debent posteri. neque enim dicere potestis repudiatam a nobis hereditatem.*

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum nova quædam causa 42 obligationis exstiterit, deberi 43 jam possit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna. Sic alibi post sententiam, alibi post litem (pp) contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab hærede debebitur, ut & ea quæ in (qq) conventionem deducta est. Jam enim nova accessit debendi causa.

GROTII.

i *Sed in bonis*] Vide *concilium Toletanum* VIII, in causa Recceswinthi. vide quæ supra hoc libro, c. XIV. §. 10. Nulla est persona quæ ad vicem ejus qui e vita emigraverit propius accedat quam hæres; ut *Cicero* ait secundo de legibus, (cap. 19.)

GRONOVII.

41 *In bonis, quibus ut*] Quibuscum ut subirent onera, quæ defunctus habuit ex contractibus in quibus paria non fecit, atque adeo plus penes ipsum resedit, quam reddere debuit; accipiendum est jam tum placuisse populis, cum discessum est a communione rerum, & introducta sunt privata dominia.

42 *Obligationis*] In defuncto.

43 *Jam possit*] Ab hærede.

(pp) Ita Jure Civili Romanorum. Vide *L.* 26. & 58. *D. De Oblig. & act. L.* 139. 164. *De divers. Reg. Jur.* L. 3. §. 11. *De Peculio.*

(qq) Vide *L.* 47. *D. De actionib. emti & vend.* Sed hæc est pœna improprie dicta.

CAPUT XXII.

De Causis injustis.

I. *Explicatur discrimen inter causas justificas & suasorias.*
II. *Bella, quæ utroque causarum genere carent, ferinæ esse.*
III. *Bella, quæ suasorias causas habent, non justificas, esse prædonum.*
IV. *Quasdam esse causas, quæ falsam habeant justi speciem:*
V. *Ut metum incertum:*
VI. *Utilitatem sine necessitate:*
VII. *Negatum matrimonium in magna fœminarum copia:*
VIII. *Cupiditatem melioris soli:*
IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*
X. *Quid si priores occupatores amentes sint?*
XI. *Injustam causam esse & libertatis desiderium in populo subdito:*
XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quasi ad ipsorum bonum.*
XIII. *Item titulum universalis imperii quem quidam adscribunt Imperatori, qui refellitur:*
XIV. *Alii ecclesiæ, qui item refellitur.*
XV. *Item voluntatem implendi vaticinia sine Dei mandato.*
XVI. *Item id quod debetur non ex jure stricte dicto, sed aliunde.*
XVII. *Distinctio belli cujus causa injusta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.*

I. 1. DIximus *a* supra, cum de causis agere institueremus, causas alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, a illas vocat προφάσεις, quia palam *a Lib.* II. *c.* I.

GROTII.

a *ILlas vocat προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας*] Sic & *Plutarchus* distinguit in Galba, (*pag.* 1062. D.) & *Dion* in rebus Cæsaris & Pompeji. [aut potius *Xiphilin.* p. 13. *Ed. H. Steph.*] & *Polybius*, ubi de Romanorum bello in Illyrios agit, excerpto legationum 125. Cum *Suetonio* recte illas *prætextum*, has *causas* dixeris. Ita enim ille de Julio Cæsare: *& prætextum quidem illi civilium armorum hoc fuit: causas autem alias fuisse opinantur*, (cap. 30.) *Thucydides* alibi distinguit πρόφασιν & τὸ ἀληθὲς, (Lib. VI. c. 6.) ut in Atheniensium motu adversus Siciliam, prætextum fuit opitulari Egestanis, res ipsa, cupiditas Siciliæ sibi acquirendæ. Hermocrates in oratione de Atheniensibus loquens illud πρόφασιν prætextum vocat, hoc διάνοιαν propositum. Utrumque est in libro Thucydidis VI. [postremum in *Cap.* 33. ubi tamen est ἀληθὲς, ut in priori διάνοια, quæ Auctor heic permutavit.] *Appianus* etiam

προ-

palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties (aa) Livius) has generis nomine αἰτίας.

2. Sic in bello Alexandri adversus Darium προφάσις fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ, imperii, divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex 1 Xenophontis & 2 Agesilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium, ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus; quæ Polybio *a* notata. Similiter *b* Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero 3 controversiam Corcyrensium, Potidæensium, & alia; b ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet. Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos, *c* cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderent ubi conflagrassent Sidicini ad se trajecturum esse incendium. 4 Antiochum (bb) quoque Livius *a* me-

a *Lib.* III. c. 6. 7. 8. 9.

b *Lib.* I. c. 23. 56. 88.

c *Livius lib.* VII. c. 30.

προφάσεων vocem usurpat in Mithridatico, (pag. 209.) Idem civilium V. ubi de rupta pace inter Octavium & Sextum Pompejum agit, dicit αἰτίας causas alias intus fuisse, alias quæ præferebantur, (*pag.* 716. *Ed. H. Steph.*) *Agathias* libro quinto id quod alii πρόφασιν, vocat σκῆψιν & προκάλυμμα, figmentum & obtentum; cui opponit αἰτίαν in historia Hunni Zaberganis. (*Cap.* 5.) Adde quæ diximus supra libri hujus capite 1, §. 1. *Procopius* Persicorum II. dicit, stultum esse non libere loqui ubi dux est justitia, comes utilitas. (*Cap.* 15.)

b *Ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina permiscet*] Sic & libro V. (c. 53.) de Argivis contra Epidaurios agens, quam prius vocaverat πρόφασιν, mox vocat αἰτίαν, quomodo & Græcum ἀρχῶν, Latinum *principiorum* vocem, aliasque ejus generis, esse sensus ambigui notavimus d. c. 1. §. 1. hujus libri. Scriptores Constantinopolitani Imperii id quod alii πρόφασιν sæpe πάτροκλον vocant, nimirum ex Achillis historia, qui ad resumenda arma ex Patroclo sumpsit materiam. [De hoc vide MEURSIUM, *Gloss. Græco-Barbar.* pag. 415. SALMASIUM, in *Achill. Tatium*, p. 581. DUPORT. *Gnomolog. Homeric.* p. 112.]

GRONOVII.

1 *Xenophontis*] Post Cyri minoris mortem, dum reducit domum decem millia Græcorum, quæ Cyro militabant, reliquo ejus exercitu dissipato. *Justin.* 5, 11.

2 *Agesilai*] De quo *Justin.* 6, 2.

3 *Controversiam Corcyrensium*] Quod Athenienses Corcyræis Corinthiorum hostibus auxilium tulissent, eorumdem coloniam Potidæam ad se avertissent, Megarensibus portu & foro interdixissent, Æginetas liberos & sui juris esse non sinerent.

4 *Antiochum in Romanos*] *Justin.* 31, 1. Flor. 2, 8.

(aa) Exempli gratiâ, *Lib.* XXXVII. *Cap.* 54. num. 13. *J. B.*

(bb) Auctor, dum festinans legeret, & ad verborum constructionem non adtenderet, *Antiocho* tribuit quod de *Bœotis* dicit LIVIUS: *In* Bœo-

a memorat in Romanos bella suscepisse, in speciem causas habentem 5 Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex 6 labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat 7 non ex vero objectum Antonio a b Cicerone, quod causa esset belli civilis, cum Cæsar bellandi certus c prætextum tantum ab Antonio cepisset. a Lib. XXXVI. c. 6. b Philipp. II. 22.

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, d periculorum, (cc) ut Tacitus loquitur, 8 propter ipsa avidi. Horum

Bœotiam *ipse* [Antiochus] *profectus est; caussas in speciem iræ adversus* Romanos *eas, quas ante dixi* HABENTEM: Brachyllæ *necem* &c. Eumdem errorem, sine dubio hinc haustum, errat BOECLERUS, *Dissert. De Clarigatione*, Tom. II. pag. 1212. *J. B.*

GROTII.

c *Prætextum tantum ab Antonio cepisset*] Ταῦτα πάλαι δεομένῳ προφάσεως σχῆμα καὶ λόγον εὐπρεπῆ τοῦ πολέμου παρέσχεν· *hac pridem prætexto opus habenti speciem aliquam & decorum titulum bellandi dedere.* Verba sunt in hac historia *Plutarchi*, (Vit. *M. Antonii*, p. 918. C. D.) *Lucani* autem, (*Pharsal.* I. 263. &c.)

— Cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras. Justos fortuna laborat
Esse ducis motus, & causas invenit armis.

d *Periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi*] De Alanis Ammianus libro XXXI. *Ut hominibus quietis & placidis otium est voluptabile, ita illos pericula juvant & bella.* (Cap. 2. p. 672. *Edit. Gron. Vales.*)

GRONOVII.

5 *Barcillæ*] *Brachyllæ*, Liv. 33. 27.

6 *Labente disciplina*] Non de Romanorum, sed de Thebanorum ibi disciplina loquitur *Livius* lib. 36, 6. & hæ non fuere causæ vel prætextus belli per Antiochum Romanis illati, sed irarum, quas Bœoti conceperant adversum Romanos, & ob quas Antiocho promptius accessere. Antiochus nolebat cedere urbibus in Thraciæ Chersoneso per occasionem belli Ro. cum Philippo, cujus in ditione fuerant, occupatis. Accedebat gloria rerum in Asia gestarum adversus defectores, unde Magni cognomentum acceperat. Tum Ætoli Romanis indignati, quod Macedoniam, victo Philippo, prædam non accepissent. Denique exsul Hannibal.

7 *Non ex vero objectum*] Si *Plutarchus* hoc notavit alicubi, falsum notavit; nam constat Antonium armatum fuisse, ut D. Bruto provinciam Galliam eriperet, antequam concivit veteranos Cæsar Octavianus. *Appian.* 3. civil. 552. *Dio* 45, 276. quamquam omnes fere Græculi sanctissimas & ex optimo erga rempublicam animo susceptas actiones criminentur & pessime interpretentur. [Vir Doctissimus falso existimavit, Auctorem nostrum loqui de *Cæsare Octaviano*; quum in animo habuerit *Julium Cæsarem.* Nec ullus locus fuisset reprehendendi *Plutarchum*, aut dubitandi an id, de quo agitur, ille notaverit, si locus inspectus fuisset, cujus finem in Nota sua adfert Auctor, & quem nos distinctè indicavimus. *J. B.*]

8 *Propter ipsa avidi*] Sic Pyrrho non major ex imperio quam ex bello voluptas erat. *Justinus* 25, 4.

(cc) Dicit equidem TACITUS *Hist.*

rum vitium humanum excedit modum, θηριότητα *a* Aristoteles vocat. De his Seneca: *b possum dicere non esse hanc crudelitatem, e sed feritatem, cui voluptati sævitia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo *c* Nicomachiorum: δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφονός τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο, ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιτο· *omnino enim crudelis habendus sit, qui ex amicis hostes faciat pugnandi & fundendi sanguinis cupiditate.* Dion Prusæensis: *d* τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι, καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία; *nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum sibi quærens.* Idem ille Seneca epistola XIV. *nemo ad humanum sanguinem propter ipsum venit, aut admodum pauci.*

a Ethic. Nicom. 7. 1.
b Lib. II. de Clem. c. 4.
c Cap. 7.
d Orat. XXXVII. pag. 473. B.

III. 1. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine justificis aut cum justificis. Sunt qui justificas plane non curant, de quibus dici potest illud quod a Romanis jurisconsultis est proditum, prædonem esse eum, f qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat. Aristoteles *e* de belli suasoribus; ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι, καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι; *quî justum sit vicinos innoxios in servitutem redigere, & 9 eos qui nullam faciunt injuriam, sæpe nihil curant?*

e 1 *Rhet.* 3.

2. Talis Brennus, *f* qui omnia dicebat esse validiorum. 10 Talis Silio *g* Annibal, cui

pro federe proque
Justitia est ensis.

Talis Attila, & quibus illud in ore est: *h*

f Livius, V. 36.
g De Bell. Pun. Lib. XI. vers. 183.
h Senec. Herc. fur. *vers.* 407.

Hist. III. 41. & V. 19. *periculorum avidi:* Sed illud *propter ipsa* deest. Alibi: *Non tam præmiis periculorum, quàm ipsis periculis lætus.* Hist. II. 86. Propius SENECA: *Periclitamur periculi caussâ.* Quæst. Nat. V. 18. *J. B.*

& sequentibus legibus, D. *de hæreditatis petitione.* Talis Herulorum in Langobardos πόλεμος ἀπρόφασιστος, bellum sine prætextu. [Apud PROCOPIUM, *Goth.* II. 14.] Galli apud Livium V. *in armis se jus ferre, & omnia fortium virorum esse.* (Cap. 36.)

GROTII.

e *Sed feritatem*] Idem libro II. de Ira c. 5. de Apollodoro locutus & Phalaride: *hæc non est ira, feritas est.*

f *Qui rogatus de possidendi causa, nullam aliam adfert nisi quod possideat*] L. pro hærede. II. §. ultimo

GRONOVII.

9 *Et eos qui nullam faciunt injuriam*] Hæc desunt in vetustioribus exemplaribus.

10 *Talis Brennus, qui omnia*] Liv. 5, 36.

Quæ-

GRO-

Quæritur belli exitus,
Non causa.

Et: a a Lucan. VII, 260.

Hæc acies victum factura nocentem est:

Et: b b Tacit. Ann. XV. I.

Id in summa fortuna æquius quod validius.

Nec male his aptes illud Augustini: c *inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere ac subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* De talibus bellis Vellejus: d *bella* 11 *non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de officiis primo: e *ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si justitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius* g *immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: f οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν ȣ̓ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλȣ̃νται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθȣ̃ντες· *qui magni compendii sui causa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injusti appellantur,* h *quales sunt tyranni & urbium vastatores.*

c Lib. IV. de Civ. Dei c. 6.
d Lib. II. c. 6.
e Cap. 19.
f In Ethic. Nicom. IV. 2. pag. 202.

IV. Alii

GROTII.

g *Immanitatis omnem humanitatem repellentis*] *Agathias* libro II. ὅσοι δὲ κέρδȣς ἕνεκα ἢ δυσμενείας ἀλόγȣ, μηδὲν ἔγκλημα ἔνδικον ἔχοντες, ἔπειτα φοιτῶσιν ἀνὰ τὴν ὀθνείαν τȣ̀ς μηδὲν ἠδικηκότας σινόμενοι, οὗτοι δὲ ἀλάζονές εἰσι καὶ ἀτάσθαλοι· *qui vero aut lucri causa, aut cæco odio, nullam habentes justam querelam, alienas terras invadunt innoxiis noxii, hi homines sunt & superbi & improbi.* (Cap. I.) Exemplum nobis dat illustre *Menander Protector*: ὅτι Βαϊανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων χαγανὸς ȣ̓δεμιᾶς ἀφορμῆς ȣ̓ σκήψεως λαβόμενος, ȣ̓δὲ ψευδῆ γȣ̃ν κατὰ Ῥωμαίων αἰτίαν ἀξιώσας τινὰ συνθεῖναι, ἀναισχυντότατα καὶ βαρβαρικώτατα παρέλυσε τὰς συνθήκας· *Bajanus Avarorum chaganus, nulla occasione aut obtentu, ne conatus quidem causam vel falsam contra Romanos comminisci, inverecunde plane, barbarum in morem, exuit pacta.* (Cap. 21.)

GRONOVII.

11 *Non causis*] Non adversus quos justa bellandi causa erat, sed quos operæ pretium erat vincere ob divitem prædam.

GROTII.

h *Quales sunt tyranni*] Bene *Philo in* Decalogum: ὅσοι τοίνυν τὴν κλεπτῶν ἰσχὺν περιείλαβον, ὅλας συλῶσι πόλεις, ἀλογȣ̃ντες τιμωριῶν, διὰ τὸ ἐπικυδέστεροι τῶν νόμων εἶναι δοκεῖν· οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τὰς φύσεις, οἱ τυραννίδος καὶ δυναστειῶν ἐπιθυμȣ̃ντες, οἱ τὰς μεγάλας ἐργαζόμενοι κλοπὰς, σεμνοῖς ὀνόμασι τῆς ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπικρύπτοντες ληστείαν τὴν ἀληθέστερον. *qui vero furum vires nacti sunt, hi totas prædantur urbes, pœnarum securi, quod supra leges eminere videantur. Tales sunt homines ingenio minime civili, dominatuum & potentatus avidi, magna furta committentes, qui pulchris nominibus*

IV. Alii caufas quafi juftificas adferunt, quæ expenfæ ad rectam rationem injuftæ reperiuntur: &, ut Livius loquitur, [a] non certamen juris, fed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, [b] duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti, non ad id quod juftum eft, fed ad id quod expedit. Quæ autem fint caufæ injuftæ, cognofci aliquatenus poteft ex juftis caufis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui eft index. Sed perfpicuitatis caufa fumma genera annotabimus.

a Lib. XXI. c. 6.
b Vit. Pyrrh. p. 389.

V. 1. Metum ergo ex vicina potentia non fufficere 12 fupra diximus. Ut enim jufta fit defenfio, neceffariam effe oportet, qualis non eft nifi conftet, non tantum de potentia, fed & de animo, & quidem ita conftet, ut certum id fit 13 ea certitudine quæ in morali materia locum habet.

2. Quare minime eft probanda eorum fententia, qui juftam belli caufam ftatuunt, fi vicinus nulla pactione impeditus in fuo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare poffit. Nam adverfus tales metus contrariæ in fuo munitiones & fiqua funt fimilia remedia quærenda funt, non vis bellica. Injufta igitur bella 14 Romanorum [c] in Philippum Macedonem, 15 Lyfimachi in [d] Demetrium, 16 ni alia caufa adfuit. Valde

c Zonaras, Lib. IX. C. 15.
d Paufan. l. 1. c. 10.

nibus magiftratuum & imperiorum id obtegunt quod verius latrocinium appelletur. (Pag. 763. C. D.) Optime conveniunt hæc cum iis quæ ex *Curtio*, *Juftino*, *Seneca* & *Auguftino* producta funt ad dictum cap. 1, §. 1. libri hujus.

GRONOVII.

12 *Supra diximus*] 2, 1. 17.

13 *Ea certitudine*] Non quidem mathematica neceffitate, fed quatenus in actionibus humanis quæ fæpe numero ambiguæ funt, poteft fides haberi.

14 *Romanorum in Philippum*] *Liv.* 30, 42.

15 *Lyfimachi in Demetrium*] *Paufan.* 1, 17. *Plutarch.* Dem. 908.

16 *Ni alia caufa*] Certe fuit in bello adverfus Philippum, qui Romanis infidiatus belli Punici tempore fuerat: dein contra fœdus Sopatrum cum 4000. Hannibali auxilio miferat, quæ fimul cum illo adverfus Scipionem in acie fteterunt: & Athenienfes Rom. focios obfidebat. Videntur auctoris memoriæ illufiffe tres urbes, in quibus præfidium habebat Philippus, quasque non contumeliofius quam verius compedes Græciæ appellabat, Demetrias in Theffalia, Chalcis in Eubœa, Corinthus in Achaia: quibus quod præfidiarios educere nollet, bellum jam inceptum continuatum eft: *Liv.* 32, 37. Sed hoc non erat in fuo folo arcem vicinam iis, qui damnum inde metuebant, ponere. Rectius dixiffet injuftam fuiffe Samnitium caufam adverfus Romanos indignantium ob Fregellas. *Liv.* 8, 23. & Æquorum ob Albam. 10, 1. & Iftrorum ob Aquilejam. 41, 1. in vicina illis populis, Romanorum tamen colonias deductas. [Non opus erat ut Vir Doctiffimus conjiciendo quæreret, quid occafionem dederit errori Auctoris noftri: neque enim ullus error eft, quum ZONARAS, in ora libri laudatus, diferte teftetur, cauffam Belli a *Romanis* adverfus *Philippum* Macedonem fuscepti,

Valde mihi placet [a] Taciti illud de Chaucis: *populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. prompta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.* [a] *Germ. c.* 35.

VI. 17 Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem (dd) olim Hercules arripuit in Eurytum, i Darius in Scythas (ee).

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fecundius possideatur: quam 18 Germanis veteribus bellandi causam fuisse ait [b] Tacitus. [b] *Hist.* IV. c. 73.

IX. Æque est improbum, 19 inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, [c] etiamsi is qui tenet sit improbus, de Deo male sentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eorum quæ nullius sunt. [c] *Vict. de Ind. rel.* I. *n.* 31.

X. 1. Neque ad dominium requiritur aut 20 virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi, [d] siqui sint populi omnino destituti 21 a rationis usu, eos dominium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria. Nam quæ alibi diximus 22 de [d] *Vict. de bello n.* 5. 6. 7. 8. *Id. l.* 11, *n.* 18.

cepti, fuisse metum, ne ille auxilio esset *Pœnis*, aut in *Italiam* irrumperet: hoc autem sufficit ad scopum Auctoris nostri, qui munimenta vicina exempli loco tantum adtulit rerum, à quibus periculum aliquod imminere potest, non tale tamen, ut justam caussam bello præbeat. *J. B.*]

GROTII.

i *Darius in Scythas*] Antoninus Caracalla in Artabanum Parthorum regem. Vide *Xiphilinum* (pag. 356. C. *Ed. H. Steph.*)

CRONOVII.

17 *Nec utilitas*] Nec si quis videat valde utile sibi fore, si alium bello petat, id ei jus largitur petendi, perinde ut necessitas.

18 *Germanis*] Et Helvetiis ad Galliam invadendam. *Cæsar. Florus* 3, 10.

19 *Inventionis titulo*] Qui titulus Hispanorum in subiugandis Indis.

20 *Virtus moralis*] Ut aliquis sit jure dominus, non est necesse, ut sit vir bonus aut pius aut sapiens.

21 *A rationis usu*] 2, 3. 6.

(dd) Narrat id DIODORUS SICULUS, Biblioth. Lib. IV. c. 31. unde Auctor habet. Nam si sequamur APOLLODORUM, *Lib.* II. *Cap.* 6. n. 1. exemplum huc non faciet, quum, secundum istum, ex pacto peteret *Iolem Hercules:* violatio autem fidei datæ justam bello caussam præbet. *J. B.*

(ee) Vide JUSTINUM, Lib. II. Cap. 5. n. 9. *J. B.*

22 de sustentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet 23 cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi siqui reperiuntur toti amentes, de quo merito dubito.

2. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi 24 quasi naturaliter [a] dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut societatem humanam impugnantia, auferri dominium possit, alia est quæstio, & modo, [b] cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

XI. Sed [k] nec libertas, sive singulorum sive civitatum, id est, αὐτονομία, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de jure naturæ 25 præcedente factum omne humanum, & de libertate 26 κατ' στέρησιν, non de ea quæ est 27 κατ' ἐναντιότητα, hoc est, ut natura quis servus non sit, non ut jus habeat ne unquam serviat: nam hoc sensu nemo liber est. quò pertinet illud Albutii: [c] *neminem natum liberum esse, neminem servum; hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam.* Et [d] Aristotelis illud: νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι τὸν δ' ἐλεύθερον· *e lege venisse ut alius esset liber, alius servus.* Quare qui legitima causa in servitutem sive personalem sive civilem devenerunt, contenti sua conditione esse debent, ut & Paulus Apostolus docet: [e] δοῦλος ἐκλήθης; μή σοι μελέτω. *vocatus es ad servitutem? ne id te torqueat.*

XII. Neque minus iniquum armis subigere aliquos velle, quasi 28 dignos qui serviant, quos naturaliter servos interdum philosophi vocant. Non enim siquid alicui est utile, id statim mihi licet ei per vim imponere. Nam his qui rationis habent usum libera

a *Plato de rep.* Lib. V. pag. 470. C. *Arist.* Polit. 1. 2. *Eurip. Iphig. in Aul.* vers. 1400. &c. *Livius*, XXXI. c. 29. *Isocr. Panathen.* p. 267. B. *Ed. H. Steph.*

b *Hoc libro c.* XX. §. 40.

c *Senec.* III. *contr.* 21.

d 1 *Polit.* c. 3.

e 1 *Cor.* VII, 21.

GROTII.

k *Nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est, αὐτονομία, quasi naturaliter & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest*] Vide *concilium* IV. *Toletanum*, & quæ nos supra cap. IV. hujus lib. §. 14.

GRONOVII.

22 *De sustentatione dominii*] Per legem 2, 4. 10.

23 *Cum quibus est pactorum*] Pacta, fœdera, conventiones fieri possunt.

24 *Quasi naturaliter*] Tanquam populis servientibus liceat semper, ubi possunt excutere jugum, quia per naturam omnes liberi nascuntur.

25 *Præcedente factum*] Statu hominis, qualis est ipso naturæ ordine, antequam arbitrium vel ipsius vel aliorum in certam personam imposuerit.

26 Κατὰ στέρησιν] *Per privationem*, sic, ut ei absit servitus.

27 Κατ' ἐναντιότητα] *Per contrarium*, quasi servitus ei supervenire non possit.

28 *Dignos qui serviant*] Qui sint ingenio minus liberali.

GRO-

libera esse debet utilium & inutilium electio, nisi alteri jus quoddam in eos quæsitum sit. *a* Infantium plane alia est ratio, quorum regimen, cum ipsi jus exercendæ ἀυτοπραγίας actionumque suarum moderandarum non habeant, 29 occupanti & idoneo natura concedit.

XIII. 1. Vix adderem stultum esse titulum, *b* quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi jurisconsultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset *c* pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se l mundi dominum *d* vocet, & in Sacris literis imperium illud, quod m Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur n τῆ οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa:

e Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia 30 per complexionem, aut 31 excessum, aut 32 excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris literis sola o Judæa sæpe venit *f* nomine τῆ 33 οἰκουμένης. quo sensu accipiendum dictum vetus Judæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, p id est in medio Judææ, sicut in medio Græciæ Delphi

a Vict. de Ind. n. 24.
b Ayala de jur. bell. lib. 1, c. 2. n. 29. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. n. 5. & seq.
c Ad l. 24. D. de capt.
d L. ἀξίωσις. 9. Ad l. Rhod.
e Petron. c. 119. Ed. Burn.
f Luc. 11, 1.

GROTII.

l *Mundi Dominum vocet*] Ut in *concilio Chalcedonensi* actione XI. & XII.

m *Romaniam posteriores scriptores vocant*] Ut & *Athanasius* ad solitarios. (*Tom.* I. *pag.* 832.) Id vix sexta pars erat mundi tunc cogniti.

n Τῆς οἰκουμένης *nomine*] *Philo* de legatione: τῶ πλείστων καὶ ἀναγκαιοτάτων μερῶν τῆ οἰκουμένης, ἃ δὴ καὶ κυρίως ἄν τις οἰκουμένην εἴποι, δυσὶ ποταμοῖς ὁριζομένην Εὐφράτῃ τε καὶ Ῥήνῳ· *de pluribus utilissimisque orbis partibus loquor, quas & eminenter aliquis orbem appellet, definitum amnibus duobus Euphrate & Rheno.* (Pag. 993. D E.)

o *Judæa sæpe veniat nomine* τῆ οἰκουμένης] Hieronymus: *nomen terræ, etiam cum additur particula* omnis, *restringi debet ad eam regionem, de qua sermo est.* [Vide *Palæstinam* Eruditissimi RELANDI, nuper cum summo Reip. literariæ damno his terris erepti, *Lib.* 1. *Cap.* 5. ubi & testimonia Veterum referuntur de *Hierosolyma* in medio Terræ sita. *J. B.*]

p *Id est in medio Judææ*] Discas hoc ex *Josephi* lib. III. belli judaici, (cap. 3. §. 5. *divis. Hudson.*)

GRONOVII.

29 *Occupanti & idoneo*] Ejus imago ex lege Lycurgi erat penes Lacedæmonios: constituerat enim, ut senex quivis alterius liberis, perinde ac suis, imperaret, & indecore agentes eos coërceret. *Crag.* lib. 3, p. 160.

30 *Per complexionem*] Cum plura complectimur verbis, quam re aut sententia significamus.

31 *Excessum*] Hyperbolen.

32 *Excellentiam*] Cum omnia tribuimus uni soli, cui aliquid præcipuum ante alios esse significamus.

33 Οἰκουμένης] Sic *orbis terrarum* pro imperio Alexandri. *Justin.* 17, 1. pro Græcia eidem. 42, 2.

Delphi similiter dicti 34 orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis a argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert, suis compensantur incommodis. Ut enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse, 35 ut unum regimen non ferat.

a *De Monarchia*, Lib. I. *Arist.* VII. *pol.* IV.

2. Deinde vero concesso hoc expedire, b jus imperii non sequitur, ut quod 36 nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quæsita ita bello amissa sunt; alia pactionibus, alia derelictione q in aliarum gentium aut regum jus transierunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter federatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi, aut mutandi juris, non minus adversus Rom. Imperatorem, quam adversus alios valent.

b *Silv. verb. bellum* p. 1, n. 21. *Covarr. loco citato* n. 9.

XIV. 1. Sed & 37 Ecclesiæ jus fuerunt c qui adsererent etiam in (ff) populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum

c *Vict. de Ind. rel.* 21, & *seq.* *Ayala l.* 1. c. 2. n. 29.

GROTII.

q *In aliarum gentium aut regum jus transierunt*] Exemplum sume in Hispania, de qua vide *Gomezium* in §. fuerat. num. 5. de actionibus. *Panormitanum* in c. venerabilem. col 9. de electione. *Jasonem* in l. cunctos populos, 1. col. 2. Cod. *de summa Trinitate*. *Menochium* conf. 11, num. 102. Cardinalem *Tuschum* practicarum conclusionum 345. §. rex Hispaniæ. *Molinæum* in conf. Parif. in pr. num. 20. *Chassanæum* de gloria Mundi parte V, consid. 28. *Azorium* institutionum moralium lib. 11, c. 5. p. 2.

GRONOVII.

34 *Orbis umbilicus*] *Cicero* 2, divin. 56. Ovidius 10, 168. *Livius* 41, 23.

35 *Ut unum regimen*] Ideo Augustus, libello post mortem ejus in senatu lecto, addiderat consilium coërcendi intra terminos imperii, *Tacit.* 1. ann. 11. Sic *Florus* optat pop. Rom. Sicilia & Africa contentum fuisse, aut etiam his carentem, sola in Italia regnare maluisse, quam eo magnitudinis excrescere, ut viribus suis conficeretur. *Flor.* 3, 12.

36 *Nisi ex consensu aut pœna*] 2, 5. 1.

37 *Ecclesiæ jus*] Alludit eo, quod Alexander VI. Papa divisit inter Lusitaniæ & Castellæ reges bello subigendos Indos (A. C. 1494.) Pejus, quod etiam jus sibi tribuit transferendi regna, siquis ambitioni Paparum adversetur. Sic Julius II. regnum Navarræ, quod ad Joannem Albretum pertinebat, quia se ille Ludovico XI. regi Galliarum adversus Papam & Hispanos junxerat, donavit Ferdinando Arragonensi A. C. 1512.

(ff) Confer heic Opus Auctoris nostri *De Imperio Summarum Potestatum circa Sacra*, Cap. IV. *J. B.*

GRO-

mum sunt, judicandi sibi jus non esse. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. v, 12. Et quod jus Apostolis judicandi competiit, quamquam etiam ad res 38 terrenas suo modo pertinebat, erat tamen 39 cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum & ad circumstantias peculiares aptatum, per 40 sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem aut negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem sed natura ipsa superiorem, ac proinde a Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & aliis apparuit.

2. Christus ipse, a quo omnis potestas Ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, 41 qua talis est, propositum, negavit *a* regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus sunt cætera regna: addens, alioqui futurum fuisse ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamsi legiones voluisset poscere, poposcisset, non hominum, sed Angelorum. Matth. xxvi, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores e templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ 42 erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum r signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Johannis locum: *b Audite ergo Judæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena: s non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur, expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis quam*

a Joh. xviii, 36. *Vid. Petr. Dam. l* ii. *epist.* 9. & *Bern. epist.* 221.

b Tractat. cxv. num. 2.

GROTII.

r *Signum medendi*] Bene hoc explicat *Abulensis* ad Matth. ix.

s *Non impedio dominationem vestram in hoc mundo*] Hilarius Arelatensis: *non enim ad hoc venerat Christus ut alienam invaderet gloriam, sed ut suam donaret: non ut regnum terrestre præriperet, sed ut cœleste conferret.*

GRONOVII.

38 *Terrenas suo modo*] Quatenus eas communes faciebant primi Christiani.

39 *Cœlestis*] Supra humanum modum, quale visum in Apostolis divino instinctu.

40 *Sigillorum divinæ gratiæ negationem*] Ut fiebat excommunicatis.

41 *Qua talis*] Potest referri & ad vitam Christi & ad ecclesiam. Si voluit illud, significat, quatenus est imitabilis, non miraculosa, & quatenus edidit exempla recte vivendi hominibus, non argumenta divinæ cum humana conjunctæ naturæ. Si alterum, quatenus ecclesia est, seu cœtus hominum verum Deum in Christo recte colentium; non, ut hodie plurimum accipitur, pro dominatu in terras & populos ipsosque reges.

42 *Erat signum*] Flagro utebatur, non quasi hactenus tantum puniret, sed ut ostenderet se graviter puniturum profanationem ædis suæ.

quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. Quid vultis amplius? venite ad regnum quod non est de hoc mundo: venite credendo, & nolite sævire metuendo.

3. Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne 43 percussor sit, 1 Tim. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, *imperare* 44 *imposita necessitate*, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse, non episcoporum, t dixit a Chrysostomus. Et alibi: *non est nobis data potestas ut auctoritate* 45 *sententiæ* (talis scilicet quæ jus exsequendi per manum regiam, aut militarem, u aut juris qualiscunque

a *Act. Ap.* Tom. IV. p. 626. *hom.* III *ep. ad Tit.* (p. 385.) *hom.* I. *ep.* I. *ad Thess. hom.* II. p. 168, 169. *de sacerd. Lib.* II.

GROTII.

t *Dixit Chrysostomus*] Verba ejus sunt de sacerdotio libro II. (Tom. VI. pag. 90. *Edit. Savil.*) μάλιστα μὲν ἐν τοῖς χριστιανοῖς οὐκ ἐφεῖται πρὸς βίαν ἐπανορθοῦν τὰ τῶν ἁμαρτανόντων πταίσματα· ἀλλ' οἱ μὲν ἔξωθεν δικασταὶ τοὺς κακούργους, ὅταν ὑπὸ τοῖς νόμοις λάβωσι, πολλὴν ἐπιδείκνυνται τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἄκοντας τοῖς τρόποις κωλύουσι χρῆσθαι τοῖς αὐτῶν. ἐνταῦθα δὲ οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα δεῖ ποιεῖν ἀμείνω τὸν τοιοῦτον· οὔτε γὰρ ἡμῖν ἐξουσία τοιαύτη παρὰ τῶν νόμων δέδοται πρὸς τὸ κωλύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας. οὔτε, εἰ καὶ ἐδέδοτο, εἴχομεν ὅπου καὶ χρησώμεθα τῇ δυνάμει, οὐ τοὺς ἀνάγκῃ τῆς κακίας, ἀλλὰ τοὺς προαιρέσει ταύτης ἀπεχομένους στεφανοῦντος τοῦ Θεοῦ· διὰ τοῦτο πολλῆς χρεία τῆς μηχανῆς ἵνα πεισθῶσιν ἑκόντες ἑαυτοὺς ὑπέχειν ταῖς παρὰ τῶν ἱερέων θεραπείαις οἱ κάμνοντες· *omnium maxime Christianis non licet vi castigare sontium delicta. Seculi quidem judices, ubi maleficos sub legum potestatem nacti sunt, multum potestatis jus exercent, & invitos quamvis prohibent ex suopte ingenio vivere. At apud nos non cogendo sed suadendo id agendum est, ut qui ejusmodi sit, melior evadat. Neque enim nobis a legibus ad coërcendos peccatores potestatis jus datum est, & si datum maxime esset, locus non esset juris ejus exercendi, cum Deus coronet non eos qui necessitate sed qui voluntate libera a malo abstinent: quare multo labore opus ut persuadeantur morbidi sponte sua se præbere sacerdotali curationi.* Et mox: (Pag. 10.) οὐ γὰρ ἑλκύσαι πρὸς βίαν ἐστὶν, οὐδὲ ἀναγκάσαι φόβῳ· *neque enim qui a fide aberrat vi pertrahi, imo nec metu compelli potest.* Idem ad Ephes. IV. εἰς διδασκαλίαν λόγου προεχειρίσθημεν, οὐκ εἰς ἀρχὴν, οὐδὲ εἰς αὐθεντίαν, συμβούλων τάξιν ἐπέχομεν παραινούντων. ὁ συμβουλεύων λέγει τὰ περὶ ἑαυτοῦ. οὐκ ἀναγκάζων τὸν ἀκροατὴν, ἀλλ' αὐτὸν ἀφίησι τὸν τῶν λεγομένων αἱρέσεως κύριον· *ad docendos vero homines constituti sumus, non ad imperium, non ad exercitium potestatis. Consiliariorum locum obtinemus suadentium; qui consilium dat, de suo dicit, auditorem non cogit, sed liberam ei relinquit electionem circa ea quæ dicuntur.* (Tom. III. p. 823.) *Ambrosius* libro II. de Cain & Abel c. 4. *Sacerdos quidem officium suum exhibet, at nullius potestatis jura exercet.* Citatur c. *verbum*, de pœnitentia distinct. I. (*Cap.* 51.)

GRONOVII.

43 *Percussor*] Πλήκτης, qui plagas intentet, aut jus habeat virgarum vel fascium.

44 *Imposita necessitate*] Cum jure coërcendi carcere, vinculis, mulctis, supplicio.

45 *Sententiæ*] Quasi pronuntiatæ pro tribunali.

GROTII.

u *Aut juris qualiscunque humani ademtionem*] Ad reges enim non ad eccle-

cunque humani ademtionem in se contineat) *cohibeamus homines a delictis*: & episcopum officio suo fungi ait οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα, *non cogendo, sed suadendo.* Et ex his quidem satis apparet, episcopos, 46 qua tales sunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. x Hieronymus regem & episcopum comparans: *ille nolentibus præest, hic volentibus.*

4. An vero reges ipsi iis qui Christianam religionem rejiciunt, arma quasi pœnæ nomine inferre possint, supra capite de pœnis a nobis disquisitum est quantum instituto sufficit.

XV. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, justam belli causam non dare y 47 spem conceptam ex aliqua divinorum

ecclesiam pertinet judicare de feudis. c. novit 18. *de judiciis:* de possessionibus. c. causam quæ inter 7. *qui filii sint legitimi.* Reges enim superiorem in temporalibus minime recognoscunt. c. per venerabilem, 13. eod. tit. *Christus voluit ut Christiani Imperatores pro vita æterna Pontificibus indigerent, & Pontifices pro cursu temporalium rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus spiritalis actio a carnalibus distaret incursibus, & Deo militans minime secularibus negotiis se implicaret.* c. quoniam, 8. *distinct.* x. & c. cum ad verum, 6. *distinctione* XCVI. unde aliena non sunt quæ libro primo sunt posita, c. II. §. ultimo, *num.* 8. ex secundo & octuagesimo canone eorum qui apostolici dicuntur, & quæ in eam rem ibi plura in textu notisque afferuntur.

x *Hieronymus*] Idem in epitaphio Nepotiani: *minus licet episcopo quam regi. Ille enim nolentibus præest: hic volentibus. Ille terrori subjicit, hic servituti donatur.* (Tom. I. pag. 25 *Edit. Basil.*) *Cassiodorus* lib. XI. in epistola ad episcopos. (Ep. 3.) *episcopus doceat, ne judex possit invenire quod puniat.* Fredericus primus Imperator apud *Guntherum* Ligurino de Pontifice: (*Lib.* VI. *vers.* 362, 363.)

Ecclesiam regat ille suam, divinaque jura
Temperet: imperium nobis fascesque relinquat.

Suenonem Daniæ regem excommunicatum cum Roschildensis episcopus Wilhelmus ab ingressu ecclesiæ opposito baculi pastoralis arceret, & regii capulis admoverent manum, fecit quod episcopi erat, & cervicem porrexit. [Vide *Saxonem Grammatic.* Lib. XI. pag. 189, 190.] Adde quæ supra habuimus libro I. c. 5.

y *Spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione*] Vide de Theodoro quodam, Gratiani tempore, *Zosimum* (Lib. IV. c. 13.) & *Ammianum Marcellinum* (Lib. XXIX. c. 1.) de Joanne Cappadoce *Procopium* Persicorum II. (*Cap. ult.*) & *Leunclavium* historiæ Turcicæ lib. XVIII.

GRONOVII.

46 *Qua tales sunt*] Tanquam concederet habere, quatenus concessione regum aut populorum etiam sunt principes. Qua sunt episcopi tantum, non etiam domini regionum & gentium, quod nunc plerisque locis cum episcopatu conjunctum est.

47 *Spem conceptam*] Ut Judæi, quum antiquis sacerdotum literis contineretur fore, ut valesceret oriens & Judæa profecti rerum potirentur, (quod de Messia verum erat;

vinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod z quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine prophetico spiritu, etiam rerum certarum latere nos possunt tempora. Ac postremo prædictio, nisi expressum adsit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus, quæ prædixit, sæpe per improbos homines aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque sciendum est, si quis quid debet, 48 non ex

erat; de Vespasiano interpretabantur Romani) sibi tantam magnitudinem fatorum velut ex oraculo spondebant. *Tacit.* 5. hist. 13. Sic Carolus VIII. Galliarum rex ad Neapolitanam expeditionem inflammatus est, quod pervaserat in vulgus ex antiquis vatum carminibus fama, Carolo maximum totius orbis imperium portendi, & mathematicorum responsis fatum esse, illum occidentis simul & orientis imperium nancisci. *Jovius* lib. 1. histor. p. 11. Et nostro fuere tempore bellicosi reges, qui sperarent se Babylona subversuros, quod nummo signato Ludovicus XI. promisit. [Adde JUL. PAULI *Recept. Sentent.* Lib. V. Tit 21. §. 1. ibique Eruditissimum SCHULTINGIUM. *J. B.*]

GROTII.

z *Quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine prophetico spiritu*] Clausi enim obsignatique sunt libri prophetici ad præfinitum usque tempus, ita ut intelligi nequeant, *Danielis* XII, 4. & 9. Hieronymus ad Danielem (Tom. V. p. 606. B.) *si propheta audivit & non intellexit, quid facient hi qui signatum librum & usque ad tempus consummationis multis obscuritatibus involutum præsumtione mentis edisserunt? Procopius* Gotthicorum I. (*Cap.* 24.) τὴν γὰρ Σιβύλλης λογίων τὴν διάνοιαν πρὸ τοῦ ἔργου ἐξευρεῖν ἀνθρώπῳ οἴομαι ἀδύνατα εἶναι· *Sibyllinorum oraculorum sensum ante rei eventum invenire existimo supra hominem esse.* Mox: ταῦτά τε ἀδύνατά ἐστιν ἀνθρώπῳ ὁτῳοῦν πρὸ τοῦ ἔργου τὰ Σιβύλλης λόγιων ξυνεῖναι, ἢν μὴ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἐκβάντος ἤδη τοῦ πράγματος, καὶ τοῦ λόγου εἰς πεῖραν ἐλθόντος, ἀκριβὴς τῶν ἐπῶν ἑρμηνευτὴς γένηται. *fieri nequit, ut homo qualiscunque ante exitum Sibyllina oracula intelligat, sed exspectandam, donec ipsa dies, re jam consummata, & verbis experiendo comprobatis, certa fiat carminum interpres.* Gregoras libro V. ἀλλ᾽ ὥσπερ καὶ τ᾽ ἄλλα τῶν χρησμῳδουμένων δυσείκαστά ἐστι καὶ δυσξύμβολα καὶ πλείστας δεχόμενα τὰς ἀνελίξεις καὶ ἀναπτύξεις μέχρις αὐτῆς ἐκβάσεως· οὕτως καὶ οὗτος ὁ χρησμὸς ἐπλάνα τοὺς πλείστους, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον μέχρις αὐτῆς τελευτῆς, ὡς εἰρήσεται. ἐξ ἀνθρώπων δὲ αὐτοῦ γενομένου, αὐτὸς ἑαυτὸν ὁ χρησμὸς διεσάφησεν· *sicut & prædictiones aliæ difficillima conjectu interpretatuque sunt, quod & multa habeant involucra, & explicationes recipiant multas: ita & hoc oraculum decepit omnes, ipsumque Imperatorem, quamdiu ei vita mansit. Eo autem erepto rebus humanis, ipsum semet oraculum hominibus aperuit.* (*Pag.* 67. *Edit. Genevens.*) Cavete vobis nimis audaces theologi: cavete vobis a nimis audacibus theologis politici. Dignus qui inspiciatur locus apud *Thuanum* libro LXXIX, in anno CIↃIↃLXXXIII. de Jacobo Brocardo.

GRONOVII.

48 *Non ex justitia propria*] Quod nisi præstet, fit injustus ac legibus reus, ex ea, quæ in contractibus observatur.

GRO-

ex justitia propria, sed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, misericordia, dilectione, id sicut in foro exigi non potest, ita nec armis deposci. Nam ad utrumque horum non sufficit, ut id, quod postulatur, sit 49 ex morali ratione faciendum, sed præterea opus est in nobis jus quoddam sit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa 50 debita aliarum virtutum. quod cum fit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad justitiam pertinet. Id cum deest, injustum ex hac causa bellum est, ut 51 Romanorum in 52 regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit, nullum habet jus ad reposcendam gratiam: alioqui contractus esset, non beneficium.

XVII. 1. Notandum & hoc sæpe accidere, a ut bello causa quidem justa subsit, sed vitium actioni accedat ex animo agentis: sive quod aliud quiddam, non illicitum per se, magis & principalius animum movet quam jus ipsum, puta a 53 honoris studium, aut utilitas aliqua, sive privata sive publica, quæ ex bello ipso seorsim a causa sua justifica considerato exspectatur: sive quod adest affectus plane illicitus, ut gaudium acquiescentis in malo alieno sine boni respectu. Sic Aristides b de societate secunda, Phocenses ait merito periisse, at non bene fecisse Philippum, cum eos perderet, quippe non religioni studentem, quod præferebat, sed augendo imperio.

2. *Una & ea vetus causa bellandi est*, inquit c Sallustius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipuæ bellorum causæ*, apud d Tacitum. & in e tragœdia:

Ru-

a Vict. de Jure bell. n. 2.

b Tom. II. p. 256, 257.

c Fragm. IV, 3. Ed. Wass.

d Hist. IV, 74.

e Senec. Hippol. vers. 540.

GROTII.

a *Honoris studium*] Quod vitium maxime nobis virtutis quadam imagine blanditur. Sed recte monet *Augustinus* libro III, de Civitate Dei cap. 14. *Satius esse cujuslibet inertiæ pœnas luere, quam illorum armorum gloriam quærere*. Repete quæ ex *Agathia* supra posuimus hic ad §. 3. [Sed in illis locis bella arguuntur per se injusta. *J. B.*]

GRONOVII.

49 *Ex morali ratione*] Decens, honestum, officium, justitiæ διανεμητικῆς opus.

50 *Debita aliarum*] Ut pietatis & obsequii liberorum erga parentes, officii parentum in testamento erga liberos.

51 *Romanorum*] Imo scelestissimi hominis P. Clodii, ringentibus omnibus bonis, plebem instigantis. *Cic.* pro Sext. 26.

52 *Regem Cypri*] Ptolemæum *Flor.* 3, 9. *Plutarchus* in vita Catonis. [Adde STRABONEM, *Geogr.* Lib. XIV. pag. 684. *Ed. Paris.* ubi caussa ingrati animi diserte exprimitur. *J. B.*]

53 *Honoris studium*] Ut quum Antigonus divulgavit, se Olympiadis a Cassandro interfectæ mortem ultum ire, & Alexandri regis sui filium obsidione Amphipolitana liberare. *Justin.* 15, 1. qui revera omne imperium Alexandri affectaret.

Rupere fedus impius lucri furor,
Et ira praeceps.

a Contra Faustum lib. XXII, c. 74. Quo & Augustini illud recte referas a: *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si quae sunt similia, haec sunt quae in bellis jure culpantur.*

b Covarr. d. p. 2. in c. Pecc. §. 9. n. 2. 3. Sed haec, ubi causa justifica non deest, b peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt. unde nec ex tali bello restitutio debetur.

Cajet. 2, 2. q. 40. art. 1. Silv. verb. bellum n. 2. Summa Ang. verb. bellum n. 5. Sum. Ros. ib. n. 3. & 8. Th. 2, 2. 66. 8.

Caput XXIII.

De causis dubiis.

I. *Dubitandi causa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Judicium in alteram partem duci argumentis rerum.*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:*
VI. *Unde sequi, tali casu a bello abstinendum*
VII. *Id autem vitari posse colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam sorte.*
X. *Certamen singulare, ad vitandum bellum, an permitti possit.*
XI. *Meliorem esse conditionem possidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter possideat, in pari dubio rem dividendam.*
XIII. *An bellum utraque ex parte justum detur, multis distinctionibus explicatur.*

a 1 Eth. Nic. 1. I. VErissimum est quod scripsit a Aristoteles, in moralibus non aeque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri. quod eo evenit, quia mathematicae disciplinae 1 a materia omni formas separant, & quia formae ipsae tales plerumque sunt, a 2 ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & cur-

GROTII.

a *UT nihil habeant interjectum*] In his mutatio fit εἰς τὸ ἀντικείμενον, in aliis εἰς τὸ μεταξύ.

GRONOVII.

1 *A materia*] Figuras considerant a corporibus semotas, ut loquitur in prolegomenis extremis.

2 *Ut nihil habeant*] Sint circum scriptae

curvum nihil est medii. (aa) At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ, de quibus agitur, b solent habere interjectum 3 aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in 4 crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est, quod ait a Aristoteles, ἔστι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον· *quid cui anteponendum sit, difficilis sæpe est judicatio.* Andronicus autem Rhodius: b τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐστι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν· *difficile est id, quod vere justum est, ab eo, quod tale videtur, discernere.*

a III. Nicom. c. I.

b Paraphr. Lib. I. c. 3. p. 10.

II. 1. Primum autem illud est tenendum, etiamsi quid justum reipsa est, sed ab eo fit, qui, 5 omnibus expensis, injustum id existimat, actum esse vitiosum. Hoc enim est, quod dicit Paulus c Apostolus, 6 quicquid non fit ex fide, peccatum esse: c quo in loco fides animi judicium de re significat. Nam 7 vim judi-

c Rom. XIV, 23.

scriptæ & præcisæ, nullum habentes confinium cum aliis, ut dubitari possit, huc an illuc pertineant.

GROTII.

b *Solent habere interjectum aliquid*] Vide *Chrysostomum* ad IV. Ephesiorum 31. moral. [id est, in τῷ ἠθικῷ Homiliæ illius, *Tom.* III. p. 844. *Edit. Savil.*]

GRONOVII.

3 *Aliquid, ea latitudine*] Medium rationis. *Hornej.* ethic. 3, 1. 14.

4 *Crepusculo*] *Quod tu nec tenebras nec possis dicere lucem.*

5 *Omnibus expensis*] Post maturam deliberationem, pro ipsius sensu & captu.

6 *Quicquid non fit*] Vide animadv. *Grotii* pro suis *notis ad conf. Cassand.* ad articul. 2. p. 68. in examine *Riveti*, & hujus *examen* p. 71. tum ejusdem *Riveti apolog.* contra votum *H. Grotii* num. LXXVI. p. 141. item *διάλυσιν Grotianæ discussionis* pag. 328.

7 *Vim judicatricem*] Conscientiam dictantem hoc probum, illud improbum esse; non semper, prout revera est, sed prout quis educatus & institutus est.

(aa) Expendit hoc PUFENDORFIUS noster, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. I. Cap. 2. §. 9. Quæcumque Auctor heic dicit, id tantum probant, sæpe sic satis difficile esse axiomata & principia Disciplinarum Moralium ad casus singulares aptare: unde tamen ipsas Disciplinas incertas esse minimè sequitur. Quâ de re vide quæ observavimus in Præfatione nostrâ ad Opus Pufendorfianum modo laudatum, §. III. num. 3. *J. B.*

GROTII.

c *Quo in loco fides animi judicium de re significat*] Eodem tendunt in eadem *Pauli* epistola eodem capite ista (vers. 5.) ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοῒ πληροφορείσθω. *unusquisque sui sensus sibi certus sit.* Et (vers. 22.) μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει· *beatus ille, qui, quod probat, in eo sui damnator non est.* Ambrosius:

judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua contemta obbrutescit animus.

2. Sæpe autem accidit, ut judicium 8 nihil certi monstret, sed hæsitet: quæ hæsitatio si attenta consideratione expediri nequeat, sequendum erit illud a Ciceronis: *bene præcipiunt* d *qui vetant quicquam agere quod dubites æquum sit an iniquum.* Hebræi magistri (bb) dicunt: חסתלק מן הספק *abstine te a re dubia.* Sed hoc locum habere non potest, ubi b alicui omnino alterutrum est faciendum, & de utroque, an æquum sit, dubitatur: tunc enim (cc) licebit ei eligere, quod minus iniquum ei videtur. Semper enim, ubi electio evadi non potest, minus malum rationem induit boni. Τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait c Aristoteles: Cicero, d *de malis minima.* e Quintilianus: *in comparatione malorum boni locum obtinet levius.*

III. Plerumque vero in rebus dubiis post examen aliquod animus 9 non in medio hæret, sed huc aut illuc ducitur e argumentis ex re petitis, f aut ex opinione, quam habet 10 de aliis hominibus, sententiam super ea re pronunciantibus. Nam & hic verum est f illud 11 Hesiodi, præstantissimum esse per se sapere;

a De Off. l. 1. c. 9.
b Covar. tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9.
c Ethic. Nic. II, c. 9.
d De Off. III. c. 1.
e Lib. VII. c. 4.
f Vasquez 1, 2. disp. 62. c. 1. num. 1. med. 1. 2. quæst. 14.

brosius: *peccatum est, quod aliter fit quam probatum est.* Sequitur *Augustinus:* citati ambo a Gratiano post cap. 14, causa 28. quæst. 1. Non longe hinc abit illud Plutarchi in Timoleonte: δεῖ οὐ μόνον τὴν πρᾶξιν εἶναι καλὴν καὶ δικαίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν ἀφ' ἧς πράττεται μόνιμον καὶ ἀμετάπτωτον, ἵνα πράττωμεν δοκιμάσαντες· *requiritur non modo, ut, quod agitur, sit honestum justumque, sed ut firma ac constans adsit persuasio, unde fiat actio, ut, quod fit, fiat ideo quod animus ita faciendum judicaverit.* (Pag. 238. C.)

d *Qui vetant quicquam agere quod dubites*] *Plinius* lib. 1, epist. 18. *Quod dubitas, ne feceris.*

e *Argumentis ex repetitis aut ex opinione, quam habet de aliis hominibus*] *Augustinus* lib. II. de Ordine: *duplex est via, quam sequimur, cum rerum nos obscuritas movet, aut rationem, aut certe auctoritatem.* (Cap. 5.) Explicat hoc *Gabriel Vasquez* disput. LXII. cap. 3. num. 10.

GRONOVII.

8 *Nihil certi*] Ut decernere nequeat, utrum justum sit, nec ne.

9 *Non in medio hæret*] Non ambiguus manet, sed in alteram utram partem magis inclinat.

10 *De aliis hominibus*] De prudentia & fide consiliariorum.

11 *Hesiodi*] Ἔργ. 291. *Livius* 22, 29.

(bb) Rabbi GAMALIEL, in PIRKE ABOTH, pag. 14. Ed. P. Fagii. *J. B.*

(cc) Hoc non satis recte dici, ostendit PUFENDORFIUS, *Lib.* I. *Cap.* 3. §. 8. ubi & notas nostras videre poteris. *J. B.*

GROTII.

f *Illud Hesiodi*] Usus est Minutius post malam pugnam apud *Livium* libro XXII. (cap. 29.) *Eum primum esse virum, qui consulat, quid in rem sit: secundum eum, qui monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parere*

ſapere, proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis, & adjunctis aliis.

IV. 1. Sed ad hæc recte noſcenda, uſu quodam & peritia opus *a* eſt; quam qui non habent, 12 ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia. Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele *b* teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iisque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges, quibus 13 artium momenta edíſcere aut expendere vix vacat:

a *Victor.* *de Ind.* Rel. 1. n. 12. & *de Jure Belli*, 21. & 24.

b 1. *Topic.* c. 1.

(dd) σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.

Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides *c* de concordia ad Rhodios ait, ſicut 14 in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas, quæ plurimis præſtantiſſimisque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut, ſi quid eſſet, quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur.

c *Tom.* II. p. 371. B. C.

V. 1. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utra-

parere ſcit, eum extremi ingenii eſſe. Et pro A. Cluentio *Tullius: ſapientiſſimum eſſe dicunt eum, cui, quod opus ſit, ipſi veniat in mentem: proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperet.* (Cap. 31.) *Heſiodi* verſus, unde hæc fluxere, ſic habent:

Οὗτος μὲν πανάριστος ὃς αὐτῷ πάντα νοήσει.
Φρασσάμενος τά κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾖσιν ἀμείνω.
Ἐσθλὸς δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται.
Ὃς δέ κε μήτ' αὐτῷ νοέῃ, μήτ' ἄλλου ἀκούων
Ἐν θυμῷ βάλληται, ὃδ' αὖ ἀχρήϊος ἀνήρ.

Ille quidem ante omnes, per ſe ipſe quid utile, quid non
Qui videt, & longe fines proſpectat agendi:
Qui bene conſultis didicit parere, ſecundus:
At qui conſiliis pollet nihil ipſe, nec audit
Suadentes alios, nullos homo vivit ad uſus.

(Oper. & Dier. *verſ.* 293, & *ſeqq.*)

GRONOVII.

12 *Ut activum judicium*] Ut ſe inſtruant ad habendum delectum recti pravique, juſti & injuſti.

13 *Artium momenta*] Arcana & receſſus & ſubtilia, quæ rem continent, præcepta.

14 *In facti quæſtionibus*] Ubi ambigitur, factum ne ſit aliquid an non.

(dd) Vetus dictum proverbiale, quod reperitur apud AULUM GELLIUM, *Noct. Attic.* XIII. 18. ubi videri poſſunt Intt. De re ipſâ diximus in Gallicis noſtris ad hunc locum Notis. *J. B.*

GRO-

utraque parte probabilia se ostendant argumenta, sive 15 intrinseca, sive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, si res mediocres sunt, de quibus agitur, videtur vitio carere posse electio, 16 in utramvis partem ceciderit. At, si de re magni momenti, ut de supplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum discrimen, quod est inter eligenda, g præferenda est pars tutior, ut dici solet:

a Terent. Adelph. II. 1. 20.

a In istam partem potius peccato tamen.

Ideo satius est nocentem absolvere, quam innocentem condemnare.

b Sect 29. n. 13.

2. Scriptor *b* problematum quæ Aristotelis nomen præferunt: ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τοῦ ἀδικοῦντος ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τοῦ μὴ ἀδικοῦντος καταψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντος legitur μὴ ἀδικοῦντος, & contra.) *nemo est nostrum*, ait, *qui non malit absolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem.* Et mox addit rationem, quam jam dedimus: ἔστι γὰρ, ὅταν τις ἀμφιδοξῇ, τὰ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον. *nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur.* Antiphon: *c* εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον, ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι, ἀσέβημα· *si errandum est, sine jure absolvere, quam per injuriam condemnare, est sanctius. Nam in illo error est, in damnatione insontis, facinus.*

c Orat. XIV, XV. pag. 133. Ed. Wech.

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico *d* Fabius:

d Lib. 1. vers. 679.

Cauta speculator mente futuri,
Nec latus dubiis 17 parvisque lacessere Martem.

Tres autem sunt modi, quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant.

VII. 1. Primum est, *e* colloquium, *cum duo sint genera disceptandi*, ait Cicero *f*, *unum per disceptationem, alterum per vim,* cum-

e Vict. de Jure bel. n. 28.

f De Offic. 1. 11.

GROTII.

g *Præferenda est pars tutior*] *Ammianus Marcellinus* libro XXVIII. *Si implacabiles iracundiæ sunt, summa est acerbitas. sin autem exorabiles, summa levitas: quæ tamen, ut in malis, acerbitati anteponenda est.* [Cap. 1. p. 562. ex *Cicerone* ad Q. fratrem, Epist. 1.] Et hoc explicat *Vasquez* dicto libro, c. 4. num. 21.

GRONOVII.

15 *Intrinseca*] Ex ipsa re nascentia.

16 *In utramvis partem*] *Terent.* Adelph. 2, 1. 20.

17 *Parvisque*] Leg. *parcusque.* raro rem aciei committere.

cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet priore. Et Terentius: *a* *a Eunuch.* IV, 7. 19.

> h *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet:*
> *Qui scis, an quæ jubeam sine vi faciat?*

Apollonius Rhodius *b* dixit: 18 μηδ' αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι. Et Euripides: *c* *b* Argon. III, 185. *c* Supplic. *vers.* 347.

> Λόγοισι πείσων. εἰ δὲ μή, βίᾳ δορός.
>
> *Verbis id impetrabo: sin nequeo, manu.*

Idem reprehendit Supplicibus civitates, quæ hanc viam omitterent, (*vers.* 748.)

> *Et vos quoque, urbes, quæ, quod est verbis datum*
> *Transigere,* 19 *potius fertis ad cædem arbitram.*

Achilles Iphigenia in Aulide, (*vers.* 1017, *& seqq.*)

> *Si paret æquo, nil mea vobis ope*
> *Opus est; salutis est in hoc uno satis.*
> *Ego simul amici gratiam servaverim:*
> *Minusque vitio vertet omne agmen mihi,*
> *Ratione si rem gesserim, non viribus.*

Quod in Phœnissis apud Euripidem legimus, (*vers.* 519.)

20 πᾶν

GROTII.

h *Omnia prius experiri quam armis*] *Dionysius Halicarnassensis* in excerptis legationum: μὴ πρότερον ἄρξαι τῶν ἔργων πρὶν ἢ πειραθῆναι τῶν λόγων· *non ante ad res veniendum est, quam tentata sit verborum via.* (Pag. 704. *Edit. Oxon.*) Menelaus apud Libanium: πρότερον μὲν γὰρ τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιπηδᾶν, ἀνθρωπινώτερον δήπουθεν· *homini convenientius, prius verborum experimentum facere, quam statim ad arma prosilire.* (Declam. I. pag. 196. D. *Ed. Paris. Morell.*) Non abeunt hinc illa chori dicta in Euripidis Helena, (*vers.* 1166, *& seqq.*)

> Ἔπος ἀληθὲς εὗρον
> τὸ θεῶν
> Ἄφρονες, ὅσοι τὰς ἀρετὰς πολέμῳ
> Κτᾶσθε, δορὸς ἀλκαίου
> Λογχαῖσι καταπαυόμενοι
> Πόνους θνατῶν ἀπαθῶς.
> Εἰ γὰρ ἅμιλλα κρινεῖ νιν
> Αἵματος, οὔ ποτ' ἔρις
> Λείψει κατ' ἀνθρώπων πόλεις.
>
> *Stulti nimium, queis virtutis*
> *Mensura placet unica, ferrum;*
> *Quibus humani pausa laboris*
> *Non nisi sævo quæritur ense:*
> *Nam si virtus sanguine tantum*
> *Spectanda venit, numquam discors*
> *Furor infestas deseret urbes.*

GRONOVII.

18 Μηδ' αὔτως] Non statim vi, priusquam verbis tentari.

19 *Potius fertis*] Id terminatis cruento bello judice, ut potior jure victor habeatur.

GRO-

20 πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
Ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν·

a Lib. XXXV. c. 45. b Lib. VII. c. 9.

Id auctum sic extulit apud Livium a Phæneas: i *multa homines, ne bellare necesse sit,* 21 *voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.* Mardonius apud Herodotum b Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρῆν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι, καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejusdem essent linguæ, caduceatorum & legatorum opera, non præliis, controversias tractare.*

c Ant. Rom. L. VIII. c. 8. d Lib. III. c. 11. e Annal. XV, 2. f Cass. III. Var. I.

2. Coriolanus apud Halicarnassensem: c τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντα τούτου πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν· *si quis non aliena cupiat, sed sua postulet, atque, iis non impetratis, bellum moveat, id omnium confessione æquum est.* Apud eundem Halicarnassensem rex Tullus; d *quæ verbis componi nequeunt, ea armis* ait *decerni.* Apud Tacitum e Vologeses: *æquitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex f Theodoricus: *tunc utile solum est ad arma concurrere, cum locum apud adversarios justitia non potest invenire.*

VIII. 1. Alterum est inter eos, 22 qui communem judicem nullum habent, k 23 compromissum: ἐπὶ τὴν δίκας διδόντα οὐ νόμιμον

GROTII.

i *Multa homines, ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.*] *Donatus* ad Eunuchum: *pervulgatum est enim, quod summa vi defenderis quum extorquetur, hoc idem postmodum remitti remittenti.* (Act. I. Sc. II. vers. 94.)

GRONOVII.

20 Πᾶν γὰρ] Omnia enim eximit colloquium, quæ alioqui ferrum hostile faceret.

21 *Voluntate remittere*] Belli vitandi ergo concedere, ad quæ vi & bello adigi nequeant, desperatione in virtutem versa.

22 *Qui communem*] Quod penes utrumque sit summum imperium.

23 *Compromissum*] Conventio, qua arbitri sententiæ se obtemperaturos uterque litigator promittit. Videndus tit. D. *de receptis, qui arbitrium receperunt, ut sententiam dicant.* Vocatur & *receptum* in l. 14. C. *de judiciis.* Vide *Suartzmaier* Miscell. jur. cap. 4.

GROTII.

k *Compromissum*] Spreta plerumque potentioribus via Vide *Conestagium* de Conjunctione regnorum Castellæ & Portugalliæ, digna tamen, quam insistant æqui & pacis amantes. Fecere magni reges ac populi, quorum in textu memoria. Addamus alios. Arbitri sumti inter Magnum Norvagiæ & Canutum Daniæ reges de regno utroque certantes: Nempe quomodo Julianus primus ejus nominis cum Severo de principatu Romano certante interdicto agere voluit. [SPARTIAN. in Vit. *Pescennii Nigri*, Cap. 2.] Magnus rex Suediæ arbiter sumtus inter Ericos duos Daniæ & Norvagiæ reges. In federe Lacedæmonio-

μον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait [a] Thucydides: *in eum, qui arbitrum* [a] *Lib.* I. c. 85.
accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire. Sic de regno
Argivo Adrastus & Amphiaraus 24 Eriphylæ judicium permise-
runt, narrante [b] Diodoro. De [c] Salamine inter Athenienses & [b] *Lib.* IV. c. 67.
Megarenses lecti judices Lacedæmonii quinque. Apud dictum [c] *Plutarch.* in Solon. p. 83. E.
modo Thucydidem [d] Corcyrenses Corinthiis significant, para-
tos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de
quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat [e] Aristides,
quod, ut bellum vitaretur, voluerit δίκῃ διαλύεσθαι περὶ τῶν δια- [d] *Lib.* I. c. 28.
φόρων, *de controversiis arbitros sumere.* Et Isocrates (ee) oratio- [e] *Orat. Platon.* II. p. 248. B. Tom. III.
ne adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem, quod
quas habebat cum Atheniensibus controversias, de iis paratus
esset ἐπιτρέπειν πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere ali-
cui civitati æquæ utrique parti.*

2. Sic olim [f] Ardeates & Aricini, postea (ff) Neapolitani & Nola- [f] *Livius lib.* III. c. 71.

moniorum & Argivorum apud Thucydidem: δίκας διδόντας κατὰ τὰ πάτρια, *qui stare arbitris volent more avito.* Et mox: εἰ δέ τις τῶν ξυμμάχων πόλις πόλει ἐρίζοι, ἐς πόλιν ἐλθεῖν ἄν τινα ἴσαν ἀμφοῖν ταῖς πόλεσι δοκοίη· *si qua sociarum civitatum cum socia civitate controversiam habeat, rem deferant ad civitatem, quæ utrisque æqua videbitur.* Est utrumque apud Thucydidem libro V. (c. 79.) M. Antoninum multi extra Romanum imperium populi controversiarum suarum, ut bella vitarent, arbitrum sumsere. meminit *Victor* & alii. Apud *Procopium* Gotthic. III. Gepidæ Langobardis dicunt: δίκῃ γὰρ διαλύειν τὰ διάφορα ἐν σπονδῇ ἔχομεν. δικάζεσθαι δὲ οἷς ἂν συνδοκῇ, βιάζεσθαι οὐδαμῆ προσήκειν· *arbitro sumto dirimere controversa parati sumus. at qui stare judicio volunt, eos vi impetere iniquum est.* (Cap. 34.) Apud eundem Gotthicorum IV. Theudibaldus Franc. rex paratum se ostendit, judicem accipere de iis, quæ Romani disputabant. (*Cap.* 24.) Vide & quid olim Romani Philippo significaverint apud *Polybium* excerpto legationum n. 4. & quod est in fœdere Antiochi ex eodem *Polybio* itidem in excerptis n. 35. Rex Angliæ judex de Scotiæ successione: Comes Holsatus inter regem Daniæ & fratres, *Pontano* memorante historiæ Danicæ libro VII. Adde exempla apud *Marianam* libro XXIV, cap. 20. XXIX, cap. 23. *Paratam* libris VII. & XI. *Bizarum* libro XII. *Crantzium* libro VI. Saxonicorum c. 15. & nostra infra libro III, cap. XX. §. XLVI. [Quod de *Marco Antonino* dicit Auctor, nec in iis, quæ nomine *Aurelii Victoris* circumferuntur, reperio, nec alibi. Certè in Epitome *Victoris* id dicitur de *Antonino Pio.* J. B.]

GRONOVII.

24 *Eriphylæ*] Adrasti sorori, Amphiarai uxori.

(ee) Nulla est Oratio *Isocratis* adversus *Ctesiphontem*, cujus vel nomen nescio an ullibi apud Oratorem illum legatur. Voluit Auctor dicere ÆSCHINEM, in cujus notissima Oratione hæc reperias, *pag.* 286. A. *Ed. Bas.* 1572. *J. B.*

(ff) De his nil, nec apud *Livium*, nec apud *Dionysium Halicarnassensem.* Auctor noster exscripsit heic ALBERICUM GENTILEM, *De Jure Belli*, Lib. I. Cap. 3. pag. m. 23. Sed narratur res à CICERONE, *De Offic.* I. 10. & VALER. MAXIMO, VII. 3. num. 4. *J. B.*

Nolani, controversias suas arbitrio populi Romani permiserunt. Et Samnites in controversia cum Romanis (gg) ad communes amicos provocant. Cyrus *a* sibi & Assyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controversiis cum Masinissa, *b* ut bellum vitent, ad judicia provocant. Romani ipsi de controversia cum Samnitibus apud *c* Livium ad communes socios. Et Philippus *d* Macedo in controversia cum Græcis ait se arbitrio usurum populorum, cum quibus pax utrisque fuisset. Parthis & Armeniis postulantibus *e* Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuisse Plutarchus: *f* οὐκ ἐᾶν στρατεύειν πρότερον ἢ πᾶσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι· *ne sinerent prius ad bellum veniri, quam spes omnis judicii obtinendi periisset.* De Gallorum Druidibus Strabo: *g* ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον· *olim & inter bellantes erant arbitri, ac sæpe jam acie congressuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia sacerdotes idem *h* testis est.

3. [l] Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si, *i* ut [25] judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, & a Judæis & a Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum est, ut majus multo vitetur incommodum, id est, bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Christiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen, secundum ea [26], quæ alibi diximus, cum temperamento quodam est intelligendum.

4. Et tum ob hanc, tum ob alias causas utile esset, *k* imo quodammodo factu necessarium, conventus quosdam haberi Christianarum potestatum, ubi per eos, quorum res non interest, aliorum controversiæ definiantur: imo & rationes ineantur

a Xen. Cyrop. lib. II. c. 4. §. 7.
b Livius, Lib. XL. c. 17.
c Lib. VIII. c. 23.
d Idem, Lib. XXXII. c. 10.
e Plutarch. Pomp. p. 637.
f In Num. pag. 68. A.
g Lib. IV. p. 197.
h Lib. XI. p. 501.
i Vict. de Jure belli n. 28.
k Molina disp. 103. §. *quando int. Ægid. Reg. de act. supern. disp.* 31. *dub.* 4. *n.* 72.

GROTII.

l *Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam*] *Gregoras* libro X. de Alexandro Bulgaro: οὐκ ἄξιον εἶναι λέγων Χριστιανοῖς ἀπηνῶς οὑτωσὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιέναι, ἐνὸν ὁμοδοξεῖν ἀλλήλοις τὰ πρὸς εἰρήνην καὶ ὁμοῦ κατὰ τῶν ἀσεβῶν παρατάττεσθαι. *indecorum esse Christianis, tanta cum acerbitate inter se armis certare, cum rationes sint conveniendi ad pacem, & communes vires in impios vertendi.* (Pag. 219. *Edit. Genev.*)

GRONOVII.

25 *Judicia alienorum*] Lites forenses apud ethnicos judices.

26 *Quæ alibi*] I, 2. 9.

(gg) Aut valde fallor, aut idem est, quod paullo post Auctor refert, sed ita ut in posteriori loco verè tribuat *Romanis*, quod de *Samnitibus* nusquam legitur, quantum quidem sciam. Originem erroris indicavimus in Notis Gallicis. *J. B.*

tur [m] cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipsum olim apud Gallos [n] Druidum fuisse usum [a] Diodoro ac Straboni [b] proditum. Etiam proceribus suis de regni divisione judicium permisisse Francos reges legimus.

IX Tertia ratio est [o] [27] per [c] sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus [d] oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

X. 1. Sortis autem affine quid est certamen singulare, (hh) cuius usus non videtur omnino repudiandus, si duo, [p] quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ, inter se parati sint armis decernere, ut olim [e] de Peloponneso [31] Hyllus & Echemus, de regione [f] ad Inachum [32] Hyperochus & Phemius, de Elide [g] Pyræchma Ætolus & [33] Degmenus Epeus, de Iba [h] Corbis & Orsua. Videtur enim id, si [34] non ab ipsis recte fieri, certe a civitatibus posse acceptari, ut minus malum. Apud [i] Livium Metius Tullum sic alloquitur: *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo [k] vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem: [q] & apud Virgi-

a Biblioth. Lib. v. c. 31.

b Geogr. Lib. iv. pag. 197.

c Thom 2, 2. qu. 95. art. 8. & ibi Cajetan.

d Pag. 599.

e Herodot. Calliop. sive Lib. ix, 26.

f Plut. quæst. Gr. pag. 294.

g Strab. viii.

h Livius lib. xxviii. c. 21.

i Lib. i. cap. 23.

k Ubi supra, L. viii. p. 357.

GROTII.

m *Cogendi partes, ut æquis legibus pacem accipiant*] Vide exemplum apud *Cassiodorum* III, 1. 2. 3. 4. & *Gailium* de Pace publica, II, cap. XVIII. n. 12.

n *Druidum fuisse usum*] Druidibus hac in parte, & meliori cum jure, episcopi successere. Vide epistolam episcoporum ad Ludovicum regem in *capitulis Caroli Calvi*, & de episcopis Hispaniæ *Rodericum* Toletanum libro VII. c. 3.

o *Per sortem*] Vide *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. 1, cap. 28.

p *Quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ*] Scriptor tragœdiæ *Thebaidos*, [Phœniss. vers. 564]

Rex sit e vobis uter,
Manente regno quærite.

Dion Othone: πολὺ γάρ τοι καὶ κρεῖττον καὶ δικαιότερόν ἐστιν ἕνα ὑπὲρ πάντων ἢ πολλοὺς ὑπὲρ ἑνὸς ἀπολέσθαι. *multo enim satius justiusque est, unum pro omnibus, quam multos unius causa perire.* [Xiphilin. pag. 204. B. *Ed. H. Steph.*]

GRONOVII.

27 *Per sortem*] Religioni & fortunæ committendo. *Justin.* 1, 10.

28 *Herod. Pol.*] 9, 26.

29 *Plutarch. quæst. Gr.*] pag. 294.

30 *Strabo* VIII.] p. 357. (*Ed. Paris.*)

31 *Hyllus*] Ὕλλου τοῦ Ἡρακλείδου καὶ Ἐχέμου Αἰγεάτου· *Suid.* in ἐπιβολή. Fuit autem hic Echemus Euandri pater.

32 *Hyperochus*] Archivorum rex.

33 *Degmenus*] Ænianum rex.

34 *Non ab ipsis recte*] *Machiavellus* ad Livium 1, 22. & 23.

(hh) Vide infra *Lib.* III. Cap. 20. §. 43. & PUFENDORFIUM *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. c. 8. §. 5. *J. B.*

GROTII.

q *Et apud Virgilium*] Æneidos XI.

Virgilium Æneas æquum fuisse ait, ut inter se & Turnum eo modo res definiretur.

2. Certe [r] inter cæteros Francorum veterum mores hunc im-
a Cap. 2. pense laudat Agathias libro primo, [a] cujus ipsa verba (sunt enim insignia) apponam: *ἀλλ' εἴπερ ἄρα καί τιν' ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν. ἰδόντες δὲ ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθὺς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρινήσασθαι. εἰ δὲ μὴ, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὂν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι. αὐθύς τε οὖν τάς τε φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλους ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι. τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον· si quæ forte inter reges oriantur controversiæ, aciem quidem omnes instruunt, tanquam bellaturi, ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores sunt, ut jure potius certent: aut si id nolint, ipsi inter se singulari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant: neque enim aut æquo & bono, aut patriis institutis convenire, ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restituta pace tuto inter se commeant, sublatis malorum caussis. Tanta in subditis cura justitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & suis obsequens.*

XI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones, quibus bellum vitetur, [s] magis tamen ad id tenetur, qui petit, quam qui possidet. Ut enim in pari causa
b L. in pari. 128. D. de R. I. melior sit possidentis conditio, [b] non civili tantum juri sed & naturali convenit. cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ

Vict. de Jure bel. n. 27. & 30. *Less. de Just. c.* 29. *dub.* 10. *Molina, disp.* 103. §. *in secundo vero, Lorca* 2, 2. *sect.* 3. *disp.* 53. *n.* 4.

Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti. (Vers. 115.)

Pari de causa Antonius Octavium ad singulare certamen provocabat. *Plutarchus* Antonio. [Non ea de caussâ, sed ἀντικωμπάζων, ut dicit PLUTARCHUS, pag. 944. E. *J. B.*]

r *Inter cæteros Francorum veterum mores*] Vide *Caroli Calvi capitulam* apud *S. Arnulfum*, & *pactionem Aquisgranensem*. Æquitas eadem apud Langobardos. Vide *Paulum Warnafredi* libro I, cap. 12. IV. cap. 17. V. cap. 40.

s *Magis tamen ad id tenetur qui petit, quam qui possidet*] Vide *Herreram* tomo II.

GRO-

quæ dicuntur problematibus (ii) attulimus. Atque hic & illud addendum est, ab eo, qui justam causam habere se scit, sed documenta non habet sufficientia, quibus possessorem de injustitia suæ possessionis convincat, bellum licite non sumi: quia 35 non habet jus cogendi alterum, ut de possessione decedat.

XII. Ubi vero & jus ambiguum est, *a* & neuter possidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus censendus erit, 36 qui oblatam rei controversæ divisionem repudiat.

XIII. 1. Ex his, quæ diximus, definiri potest illa a multis agitata *b* quæstio, an bellum, ratione habita eorum, qui principales belli motores sunt, utrinque justum esse possit. t Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis justi. Justum enim aliquid dicitur aut ex causa, aut secundum effectus. Ex causa rursum, aut speciali acceptione justitiæ, aut illa generali, qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam 37 quæ ad opus pertinet, & eam, quæ pertinet 38 ad operantem; quarum (kk) illa potest dici positiva, hæc negativa. nam ipse operans juste agere interdum dicitur, quoties injuste non agit, etiamsi id, quod agit, 39 justum non sit: quomodo recte distinguit Aristoteles, *c* τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, *injuste agere*, & *agere quod injustum est*.

2. Speciali & ad rem ipsam relata acceptione bellum utrumque justum esse non potest, ut nec lis; quia 40 facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum, non datur

a Lorca 2. 2. *sect.* 40. *disp.* 53. *Soto* V, *de Instit. jur.* 41. *art.* 7.
b Covar. c. peccatum. §. 10. *n.* 6. *Alc.* 2. *parad.* 21. *Fulgos l.* 5. *de Just. Piccolom. lib.* VI. *Phil. Civil. c.* 21. *Alberic. Gent. l.* 1, *c.* 6.
c L. V. *Eth. c.* 10. & 11. *Rhet.* 1. *c.* 13. *Aug. l.* XV, *de Civ. Dei c.* 5. & *lib.* XIX, *c.* 15. *Covar. c. peccatum.* §. 10. *n.* 2. *Vict. n.* 32. *Suares de Legibus lib.* III. *c.* 8. *Alph. de Castro de Potest. leg. pœnal. l.* 1. *c.* 1. & 3.

GROTII.

t *Distinguendæ sunt variæ acceptiones vocis justi*] Sic *Gratianus* causa XI, quæstione III. post c. Episcopus, 65. distinguit *justitiam causæ, ordinis, animi*.

GRONOVII.

35 *Non habet jus*] Quippe quod consistat in documentis, ut, actore non probante, reus absolvitur.

36 *Qui oblatum*] Si alter paratus sit partiri rem potius, de qua ambigitur, quam ob totam possidendam bellare.

37 *Quæ ad opus*] Quæ inest ipsi rei.

38 *Ad operantem*] Per quam facultas est operanti pro conditione sua & loco sic agendi, ut agit.

39 *Justum non sit*] Ut cum prætor injuriam decernit, tamen *jus reddere* dicitur l. 11. D. *de just. & jure*.

40 *Moralis ad contraria*] Idem juste probeque simul hinc agi, inde prohiberi nequit; eadem res per se non potest esse licita & illicita.

(ii) Vide supra, *Cap.* V. §. 18. *J. B.*

(kk) Hæc omnia, *quarum illa.... negativa*, in sola prima Editione leguntur, & in aliis omissa sunt incuriâ typothetarum, ut quivis videt. *J. B.*

tur per rei ipsius naturam. At vero, ut neuter bellantium injuste agat, fieri sane potest. injuste enim agit nemo, nisi qui & scit, se rem injustam agere: multi autem id nesciunt. Sic juste, id est, 41 bona fide litigari potest utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines solent.

3. Generali acceptione justum dici solet, quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam sine jure fiunt absque culpa, ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum est in his qui legem non observant, quam sine culpa sua ignorant postquam lex ipsa promulgata est, & tempus per se 42 ad scientiam sufficiens transiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injustitiæ, sed & omni alio vitio careat, præsertim ubi pars utraque, aut altera litigat 43 non suo sed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum
[a] III Rhet. c. 17. non deserere. Sic [a] Aristoteles in litibus juris controversi, ait neutrum esse improbum, quod ipse dicit πονηρόν. Cui consen-
[b] Lib. 11. c. 17. tiens Quintilianus [b] posse accidere ait, ut ex utraque parte orator, id est, vir bonus, dicat. Imo & juste judicare judicem
[c] Top. 1, 13. ambigue dici ait Aristoteles, [c] significari enim aut judicare ὡς δεῖ, *plane ut oportet*, sine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ
[d] Nic. V, 12. γνώμην, *ex animi sui sententia.* Et alibi ait: [d] εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *si quis per ignorantiam judicaverit, non egit injuste.*

4. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & 44 dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino talis est, ut caussis probabilibus non contenta, quam maxime evidentes requirat.

5. At justum si accipimus, 45 quoad effectus quosdam juris, certum est, bellum hoc sensu justum utrimque dari, ut ex iis apparebit, quæ de bello publico solenni infra a nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata & possessio sine jure habent quosdam juris effectus.

GRONOVII.

41 *Bona fide*] Sine calumnia.

42 *Ad scientiam sufficiens*] Intra quod notitia legis istius pervenire ad illos potuit.

43 *Non suo, sed alieno*] Non pro se, sed pro alio, ut pro pupillo tutor.

44 *Dilectionis*] Caritatis, quam homo homini, maximeque Christianus Christiano debet.

45 *Quoad effectus*] Pro eo, quod orto bello licet, ita ut de eo actio non detur, sed quod utrimque factum est, habeatur pro rato & jure facto.

CAPUT XXIV.

Monita de non temere etiam ex justis caussis suscipiendo bello.

I. *Jus sæpe remittendum, ut bellum vitetur:*
II. *Maxime jus ad pœnas:*
III. *Præsertim a rege læso.*
IV. *Etiam curâ sui & suorum abstinendum sæpe bello.*
V. *Regulæ prudentiæ circa electionem bonorum.*
VI. *Exemplum in deliberatione inter studium libertatis & pacis: quæ internecio populi evitetur.*
VII. *A pœnis exigendis abstinere debere qui non multo sit validior.*
VIII. *Restare, ut bellum non sit suscipiendum, nisi ex necessitate:*
IX. *Aut ex maxima caussa cum maxima occasione.*
X. *Bellorum mala ob oculos posita.*

I. 1. QUanquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi, 1 quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant aut suadeant, obiter tamen obviam eundum est errori, ne quis existimet, ubi jus satis compertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contra enim evenit, ut plerumque magis pium rectumque sit 2 de jure suo cedere. a Nam nostræ quoque vitæ curam honeste deseri, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ, quantum in nobis est, consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit, qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit. Rom. v, 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum secum ferunt bella.

a V. H. de Jure belli n. 14. & 33.

2. a Non ob quamvis 3 caussam talem bellum suscipiendum, &

GRONOVII.

1 QUid circa bellum virtutes] Hoc enim ad τ̀ πολιτικὴν pertinet, consiliique est, non juris.

2 De jure suo cedere] Condonare injuriam & remittere aliquid de illo, quod optimo jure exigere possis, ut humano sanguini parcatur.

3 Caussam talem] Quæ sufficit juri probando.

GROTII.

a Non ob quamvis caussam talem bellum suscipiendum] Seneca suasoria v. Gal-

a Rhet. ad Alex. c. 3. & *a* Aristoteles monet, & *b* Polybius. Nec a veteribus (aa) laudatus *c* Hercules, quod 4 Laomedonti & 5 Augiæ arma in-
b Lib. IV. c. 31. tulit ob non solutam laboris mercedem. Dion Prusæensis in ea oratione, *d* quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait quæri
c Pausan. Lib. V. c 2. solere, *εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων, οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, an injuria accepta sit ab his, de quibus bello petendis agitur*,
d Pag. 275. C. sed etiam, *πηλίκον τι τοῦτο συμβεβηκὸς, quanti æstimandum sit id, quod accidit.*

II. 1. Ad pœnas vero omittendas multa sunt, quæ nos hortantur. Videamus, quam multa patres in filiis dissimulant. qua
e Lib. XLIV. pag. 290. A. B. Ed. H. Steph. de re dissertatio est Ciceronis apud *e* Dionem Cassium. *Pater*, b ut Seneca ait, *nisi multæ & magnæ injuriæ patientiam devicerunt*,

Gallio dixit, bellum suscipiendum fuisse pro libertate, pro conjugibus, pro liberis: pro re supervacua & nihil nocitura, si fieret, non esse suscipiendum. Plus aliquid Apollonius dixit regi Babyloniæ apud *Philostratum* Lib. I. Cap. 23. (38. *Edit. Olear.*) προσήκει δὲ καὶ τὸ μὴ δεῖν ὑπὲρ κωμῶν, ὧν μείζους κέκτηνται τάχα καὶ ἰδιῶται, διαφέρεσθαι πρὸς Ῥωμαίους, καὶ πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἱρεῖσθαι· *addidit vero, non oportere cum Romanis disputare de vicis, quibus majores privati sæpe possident, ad bellum vero ne ob magnas quidem venire causas. Josephus* altero libro adversus Appionem de popularibus suis: οὔτε τὴν ἀνδρίαν ἠσκήσαμεν ἐπὶ τῷ πολέμους ἄρασθαι χάριν πλεονεξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ τοὺς νόμους διαφυλάττειν. τὰς γοῦν ἄλλων ἐλαττώσεις πρᾴως ὑπομένοντες, ἐπειδάν τινες ἡμᾶς τὰ νόμιμα κινεῖν ἀναγκάζωσι, τότε καὶ παρὰ δύναμιν αἱρούμεθα πολέμους καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ταῖς συμφοραῖς ἐγκαρτεροῦμεν· *neque nostri fortitudinem exercent, ut suas res augeant, sed ut leges ipsis maneant. cætera igitur damna ferentes leniter, ubi sunt, qui nos a legibus cogant discedere, tunc etiam supra vires bella sumimus, & ad ultima usque mala duramus.* (Pag. 493. §. 47. division. Hudson.)

GRONOVII.

4 *Laomedonti*] Cujus filiam Hesionem a ceto, cui ex oraculo erat objecta, liberaverat, & ab eo mercede operis promissa fraudabatur. *Ovid.* 11, 214.

5 *Augiæ*] Regi Elidos, cujus stabulum purgaverat, item inficianti quod promiserat mercedis.

(aa) Sed nec vituperatus, saltem à PAUSANIA, cujus locus in orâ libri indicatur, & ubi dicitur tantum, in illo bello nihil valde memorandum gessisse *Herculem:* Τῷ δὲ Ἡρακλεῖ πρὸς τὸν Αὐγέαν πολεμοῦντι, οὐδὲν ὑπῆρχεν ἀποδείκνυσθαι λαμπρόν. Forte decepit Auctorem festinanter legentem, aut ex memoria laudantem, vox illa λαμπρόν. *J. B.*

GROTII.

b *Ut Seneca ait*] *De Clementia* 1, cap. 14. Augustus patri in consilio assidens de filio, qui in parricidio deprehensus esset, dixit: *relegandum, quo patri videretur. Non culleum, non serpentes, non carcerem decrevit: memor non de quo censeret, sed cui in consilio esset. mollissimo genere pœnæ contentum esse debere patrem dixit.* Verba sunt *Senecæ* eodem libro c. 15. *Terentius* Andria (V. 3. 32.)

Pro peccato magno paululum supplicii satis est patri.

Philo περὶ εὐγενείας ait: πατέρας ἀπαρνήσεις χρηματίζειν τῶν υἱῶν, ἀπο-

runt, 6 *nisi plus est, quod timet, quam quod damnat, non accedet ad* 7 *decretorium stylum.* unde non multum discrepat Phinei dictum, recitante a Diodoro Siculo: 8 μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἑκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερβάλοιντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν· & illud b Andronici Rhodii, 9 οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός.

a Lib. IV, Cap. 45.

b Paraphr. Lib. VIII. Cap. 18. p. 569.

2. At quisquis alium punire vult, c rectoris, id est patris, quodammodo personam suscipit. quo respiciens Augustinus c ad Comitem Marcellinum: *imple*, inquit, *Christiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Julianus d Imperator: ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προὐτίθει, *qui veniam pœnæ præferebat.*

c Epist. 159.

d Orat. II. p. 50. E.

Liba-

χοινίζοντας αὐτοὺς τῆς οἰκίας καὶ συγγενείας, ὅταν τὴν ἐκ φύσεως πρὸς αὐτὴν ὑπερβάλλουσαν εὔνοιαν ἡ ἐν ἐκείνοις μοχθηρία κατακρατήσειεν. patres abdicationis tristia verba pronuntiant, filiosque a domo sua & omni cognatione abrumpunt, ita demum, ubi amorem illum, quem ingentem ac super omnia eximium natura parentibus indidit, filiorum improbitas vicit. (Pag. 904. B.) Cicero pro Ligario: *ignoscite, Judices, erravit, lapsus est, non putavit. si unquam posthac. ad parentem sic agi solet.* (Cap. 10.)

c *Rectoris, id est patris, quodammodo personam sustinet*] *Seneca* epistola LXXXVII. *Clementia alieno sanguini tanquam suo parcit, & scit homini non esse homine prodige utendum.* *Diodorus Siculus* in fragmentis: οὐ δεῖ τοὺς ἁμαρτήσαντας ἐκ παντὸς τρόπου κολάζειν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις μὴ μεταδιδασκομένους· *non omnes omnino, qui deliquere, puniendi sunt, sed ii, quos male factorum nihil pœnitet.* (E Lib. XXI. n. 17.) Chrysostomus de Statuis VI. (Tom. VI. p. 504. *Edit. Savil.*) μαθέτωσαν οἱ ἄπιστοι πάντες, ὅτι ὁ τοῦ Χριστοῦ φόβος πᾶσαν ἐξουσίαν δύναται χαλινοῦν. δόξασόν σου τὸν δεσπότην, τοῖς συνδούλοις ἄφες τὰ ἁμαρτήματα, ἵνα καὶ αὐτός σε δοξάσῃ μειζόνως, ἵνα ἥμερόν σοι κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν δείξῃ τὸ ὄμμα καὶ γαληνόν, ταύτης μεμνημένος σου τῆς φιλανθρωπίας· *discant omnes, qui a fide nostra sunt extranei, reverentiam, quæ Christo exhibetur, tantam esse, ut cuilibet potestati injiciat frenos. Honora dominum tuum: condona peccata conservis tuis, ut & ipse multo magis te honoret, ut in illo judicii die vultum tibi ostendat serenum atque clementem, hujus tuæ lenitatis memor.* Citat *Gratianus* causa XXIII, quæst. IV. ex *Augustino*, [aut potius *Beda*, in Galat. c. 6.] *duo ista nomina cum dicimus, homo & peccator, non utique frustra dicuntur: quia peccator est, corripe: quia homo, miserere.* vide & quæ sequuntur, & quæ supra posuimus ad caput XX. §. XII. §. XXVI. & XXXVI.

GRONOVII.

6 *Nisi plus est, quod*] Nisi prospicit graviora scelera filii ex impunitate, quam sunt præterita, quæ pœnam merentur, aut graviora incommoda familiæ.

7 *Decretorium stylum*] Exheredationem. ut ille Terentianus *Heaut.* 5, 4. *Satius est quam te ipso herede hoc possidere Bacchidem.*

8 Μηδένα] Neminem patrum libenter sumere de filio supplicium, nisi magnitudine peccatorum supergressus sit naturalem parentum in liberos pietatem.

9 Οὐδεὶς] Nullus pater abdicat filium, ni summopere improbum.

Libanius in oratione de seditione Antiochena: qui Deo, inquit, similis esse vult, ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων, *magis gaudeat condonatione quam pœna.*

a Molina. tract. II. de Just. disp. 103. Lorca disp. 153. n. 11. Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31. dub. 7. n. 107.

3. Interdum eæ sunt rerum circumstantiæ, a ut 10 jure suo abstinere non laudabile tantum sit, sed & debitum, ratione ejus, quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in se spectatæ, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Evangelii. Sic 11 quosdam esse diximus, pro quorum, etiamsi nos impetant, salute mortem optare debeamus, quod eos sciamus rei communi humanæ aut necessarios aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Christus, ne lites subeantur, tanto credendum est majora a nobis negligi voluisse, ne ad bellum eatur, quanto bellum lite est nocentius.

b Lib. 11, de Off. c. 21. c Cap. 3. §. 4. Ed. Oxon. d Lib. 1 c. 38.

4. *De suo jure virum bonum aliquid relaxare non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est,* ait b Ambrosius. Aristides suadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον, *concedere & largiri, si quid sit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς συγγνώμονας καὶ βλαβῆναί τινα μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας· *nam & privatorum hominum eos laudatis, qui facili sunt ingenio, & damni aliquid subire malunt quam litigare.* Xenophon historiæ c Græcæ sexto: σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ, μηδ' εἰ μὴ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι· *sapientum est, ne ob graves quidem causas, bellum suscipere.* Et apud Philostratum d Apollonius: πόλεμον οὐδ' ὑπὲρ μεγάλων αἱρεῖσθαι· *ne ob magnas quidem causas bellum capiendum.*

III. 1. 12 Circa pœnas, officii primum nostri est, si non ut hominum, d certe ut Christianorum, ut facile ac libenter condonemus, quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condonat in Christo. Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει προσεστέθη, ait e Josephus: *ira vacare circa ea, ob quæ nocentes pœna mortis sunt obnoxii, ad divinam naturam accedit.*

2. Se-

GROTII.

d *Certe ut Christianorum*] Theodosius, ut Antiochenis condonaret crimen in se commissum, a Flaviano episcopo illis maxime Christi verbis permotus fuit: *dimitte illis, Pater, quia nesciunt quid faciunt.* Narrat *Chrysostomus* de Statuis vicesima. [Tom. VI. pag. 602. *Edit. Savil*]

e *Josephus*] Antiquæ historiæ Lib. II. (Cap. 6. §. 9. *divison. Hudson.*)

GRONOVII.

10 *Jure suo abstinere*] Non exsequi quod fas est jure gentium.

11 *Quosdam esse diximus*] 2, 1. 9.

12 *Circa pœnas*] Quod ad ea bella attinet, quibus potissimum pœna, quamvis justa, sumitur.

GRO-

2. Seneca [a] de Principe: *Longe sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat* 13 *sibi detrahit: ita clementem vocabo non in alieno dolore facilem, sed eum, qui cum suis stimulis agitatur,* 14 *non prosilit: qui intelligit, magni animi esse, injurias in summa potentia pati,* [f] *nec quicquam esse gloriosius principe impune læso.* Quintilianus [b]: *suadebimus principi, ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiscat.* In C. Cæsaris laudibus posuit [c] Cicero ut præcipuum, quod oblivisci nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud [d] Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦντας ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δ' ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελοῦντας δοκοῦντας φέρειν· *ita plerique existimant, rectoribus punienda, quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipsos, dissimulanda.* g Antoninus Philosophus, in oratione ad Senatum: *non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi justior fuit,* 15 *acrior videtur.* Ambrosius in epistola [e] ad Theodosium: *Antiochenis tuam donasti injuriam.* Et in ejusdem Theodosii laudibus ad senatum [f] Themistius: ὅτι σὺ οὐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ' εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων. *bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo.*

3. Magnanimus qui sit, eum Aristoteles [g] negat esse μνησίκακον, *injuriarum memorem:* quod Cicero [h] sic exprimit: *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis insignia nobis exempla sacræ literæ suppeditant in

[a] Lib. I. de Clem. c. 20.
[b] Inst. Orat. Lib. V. Cap. 13.
[c] Orat. pro Ligar. c. 12.
[d] Lib. LV. p. 643. C. Ed. H. Steph.
[e] Epist. XXIX. in fin.
[f] Orat. V. pag. 137. Ed. Petav. 1618.
[g] Ethic. Nicom. IV, 8.
[h] De Off. I. c. 25.

GROTII.

[f] *Nec quicquam esse gloriosius principe impune læso*] *Chrysostomus* in laude clementiæ: ἅπαντα μὲν γὰρ ἄνθρωπον τοῦτο κοσμεῖν δύναται· διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίαν τε καὶ δόξαν. *omnem illa hominem ornare insigniter potest: maxime vero eos, qui in imperiis sunt constituti. nam cum regia potestas omnia permittat, semet retinere, ac divinam legem actionibus suis ducem præficere, egregium est ad famam gloriamque.* (Tom. VI. pag. 753, 754) *Augustinus* epist. CIV. quæ est ad Bonifacium comitem: *memento cito ignoscere, si quis in te peccaverit & veniam postulaverit.* (Epist. 205. vulg. 189. autem §. 8. *division. Benedictin.*)

g *Antoninus Philosophus*] Apud *Vulcatium Gallicanum* vita Avidii Cassii. (cap. 12.)

GRONOVII.

13 *Sibi detrahit*] De suo erogat & impendit.

14 *Non prosilit*] Fertur præceps ad vindictam.

15 *Acrior videtur*] Hinc conditionem principum miserrimam ajebat Domitianus, quibus de conjuratione non credatur, nisi occisis. *Suet.* 21. Quod Hadriano tribuit Marcus apud *Vulcatium Gallicanum* in Avidio Cassio cap. 2. Semper enim homines suspicantur, eos abuti potentia.

GRO-

a Dried. Lib. II. *de Lib. Christ. c.* 6. in Mose, Num. XI, 12. & Davide, II Sam. XVI, 7. *a* Maxime vero id locum habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus conscii, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet pœnitere eum, qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus*, inquit *b* Cicero, *& haud scio, an satis sit*, h *eum, qui lacessierit, injuriæ suæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, *c multa remittit; multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit.* Et hæ quidem causæ a bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis aut debemus, aut recte impendimus.

b De Offic. I, 11.
c De Clem. II, 7.

IV. 1. Sæpe vero i 16 nobis ipsis nostrisque præstandum habemus, ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ *d* vita ait, postquam juste posse suscipi bellum decrevissent feciales, k consultatum a senatu an ex usu esset suscipere. 17 In parabola quadam Christi dicitur, *e* siquis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse, qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit; quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fines adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa.

d Pag. 68. B.
e Luc. XIV, 31.

2. l Sic Tusculani *f* omnia patiendo, & m nihil recusando pacem a Romanis meruerunt. Apud Tacitum *g* est: *frustra adversus*

f Liv. l. VI. *c.* 26.
g Hist. I. 64.

GROTII.

h *Eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere*] *Procopius* Vandalicorum II. (Cap. 16.) *μεταμέλος γὰρ ἐν δέοντι τοῖς ἐπταικόσιν ἐπιγιγνόμενος, συγγνώμονας αὐτοῖς τοὺς ἠδικημένους ποιεῖν εἴωθεν· pœnitentia in tempore oboriens iis qui peccarunt ad veniam dandam provocare læsos solet.*

i *Nobis ipsis nostrisque*] *Procopius* Gotthicorum II. Gotthos ita ait locutos Belisario: *ὅταν δὲ αὐτὰ οὕτως ἔχῃ, τοὺς ἑκατέρων ἡγουμένους προσήκει μὴ δόξης τῆς οἰκείας ἢ τῶν ἀρχομένων σωτηρίαν προΐεσθαι, ἀλλ' ἃ τά τε δίκαια τά τε ξύμφορα, οὐ σφίσιν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σφῶν ἐναντίοις ἑλέσθαι· hæc cum ita se habeant, officium erit utriusque gentis rectorum, subditorum sibi salutem non projicere propriæ laudis studio, sed ea præferre, quæ & justa sunt & utilia, non ipsis tantum, sed & hostibus.* (Cap. 6.)

k *Consultatum a senatu, an ex usu esset suscipere*] *Diodotus* apud Thucydidem III. (Cap. 44.) *ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον· etiamsi enim maxime illos peccasse pronuntiem, non utique & occidi eos jubebo, nisi expediat.*

l *Sic Tusculani*] Vide *Plutarchum* Camillo, (pag. 149.)

m *Nihil recusando*] Fecit idem Armeniorum rex Severi tempore, meminit *Herodianus* libro III. (Cap. 9. *num.* 3. *Ed. Bœcler.*)

GRONOVII.

16 *Nobis ipsis nostrisque*] Nostra ipsorum & subjectorum nostrorum interest, ut potius aliquo jure careamus, quam id bello repetamus, non minus nos nostrosque quam hostes discrimini objecturi.

17 *In parabola*] Priores edd. *fabella*. Lucas 14, 31.

versus Æduos quæsita belli causa. Jussi pecuniam atque arma deferre, 18 *gratuitos insuper commeatus præbuere.* Sic n legatis Justiniani Amalasuntha regina negavit armis se certaturam.

3. Potest & temperamentum adhiberi, ut a Syrmo Triballorum rege factum Strabo a memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se, quod faceret, justo metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides b de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes:

a *Lib.* VII. pag. 301.

b *Supplic.* verf. 481, & *seqq.*

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi:
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perisset Græcia.

Apud Livium c est: *cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud d Thucydidem: τοῦ πολέμου τὸν παράλογον ὅσον ἐστὶ, πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, προδιάγνωθι· *quicquid inopinum accidere potest in bello, priusquam aggrediare, considera.*

c *Lib.* XXX. c. 30.

d *Lib.* I. c. 78.

V. 1. Qui deliberant, partim de finibus, non quidem ultimis, 19 sed interjectis deliberant, partim 20 de iis, quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio, quæ vicem boni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, 21 per se non expetuntur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt, 22 facultas effectiva ad finem producendum: nam, ut recte dixit Aristoteles de animalium e motione, αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ, *propositiones, quæ actionem efficiunt, duorum sunt generum, ab eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest:* quæ comparatio tres habet normas. (bb)

e *Cap.* 7.

2. Pri-

GROTII.

n *Legatis Justiniani Amalasuntha*] Vide *Procopium* Vandalicorum II. & (*Cap.* 5.) & Goth. I. (*Cap.* 3.)

GRONOVII.

18 *Gratuitos insuper*] Quod non erant jussi, sponte aluere exercitum. *Tacit.* I, hist. 64.

19 *Sed interjectis*] Subordinatis, ut vulgo loquuntur, qui ad ulteriorem finem referuntur.

20 *De iis, quæ eo ducunt*] Mediis, ut vocant, & sunt viæ, rationes, instrumenta obtinendi propositi.

21 *Per se non expetuntur*] Ut acquiescamus ea nacti, sed quia sunt velut gradus ad aliquod ulterius magis expetitum.

22 *Facultas effectiva*] Vis & potentia effectrix.

(bb) Harum regularum explicationem vide apud PUFENDORFIUM, *De Jur. Nat. ac Gent.* Lib. I. Cap. 2. §. 7. *J. B.*

GRO-

2. Prima est; si res, de qua agitur, æqualem, [23] morali scilicet æstimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum: ita demum eligenda est, si bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc est, quod Aristides [a] sic enuntiat: [24] ὅτ' ἔλαττον τοῦ δυσχεροῦς τ' ἀγαθὸν, κρεῖττον διηλλάχθαι. Andronicus Rhodius [b], ubi magnanimum describit, ait, eum non ob quasvis causas pericula subiturum, sed ob maximas.

a Orat. I. *De Pace*, Tom. II. pag. 63. B.

b Lib. IV. c. 5. pag. 219.

3. Altera; si videatur esse [25] æquale bonum & malum, quod a re, de qua quæritur, possit procedere: ita demum ea res eligenda est, si [26] efficacia ad bonum quam ad malum major sit.

Tertia, [27] si videatur & bonum & malum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia: res ea ita demum eligenda est, o [28] si efficacia ad bonum major sit collata efficaciæ ad malum, quam ipsum malum est collatum bono; aut [29] si bonum sit majus comparatione mali, quam efficacia ad malum comparata efficaciæ (cc) ad bonum.

4. Hæc nos limatius paulo; sed eodem tendit via planiore Cicero [c]: cum ait, fugiendum, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius: quapropter in adeundis periculis consuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant, gravioribus autem morbis periculosas curationes

c De Off. I. c. 24.

GROTII.

o *Si efficacia ad bonum major sit collata efficaciæ ad malum, quam ipsum malum est collatum bono*] Utitur hac regula prudenter Narses apud *Procopium* Gotthicorum II. (*Cap.* 18.)

GRONOVII.

23 *Morali æstimatione efficaciam*] Judicio prudentum perinde minatur incommodum, quam commodum promittit: facienda est, modo commodum sit amplius in genere commodorum, quam incommodum in suo.

24 Ὅτ' ἔλαττον] Quum difficultas major est quam bonum speratum, melius transigere & reconciliari.

25 *Æquale bonum*] Bonum & malum, utrumque in suo genere paria sunt.

26 *Efficacia ad bonum*] Probabilior & in spe majori eventus est ad bonum & optatum, quam ad malum & timendum.

27 *Si videatur & bonum*] Si aut majus est bonum in genere suo quam malum, aut majus malum quam bonum; & aut facilius existit ex ratione, quam sequimur, malum quam bonum, aut bonum quam malum.

28 *Si efficacia ad bonum*] Si facilius existat bonum quam malum, etsi malum bono sperato minus non sit.

29 *Si bonum sit majus*] Si magnitudo boni longe vincat modum mali, etsi facilius forte sit exstiturum malum.

(cc) Vocem illam *efficaciæ*, quam in omnibus Editionibus manifesto deesse dudum observaveram, in Not. ad modo dictum PUFENDORFII locum, fidenter restitui. *J. B.*

GRO-

rationes & ancipites adhibere coguntur. quare subvenire tempestati sapientis esse dicit, eoque magis 30 si plus adipiscare re explicata boni quam addubitata mali.

5. Et [a] alibi: 31 *Ubi* ἐπίτευγμα *magnum nullum fieri possit*, ἀπότευγμα *vel non magnum nociturum sit*, *quid opus est* παρακινδυνεύειν? Dion Prusæensis [b] Tarsensi altera: ἔστω δεινὸν καὶ ἄδικον. ἀλλ᾽ οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον πέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὐτοὺς περιβάλλειν ἀτόπῳ τινί *sit sane hoc injustum & indignum, quod toleretur. At non, si quid injusti accidit, nos ideo debemus certandi studio nosmet incommodis objicere.* Et postea: ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ᾽ ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιστα ἀποῤῥίψαι· μετρίως δὲ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ τοῦτο, ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἕπεσθαι. *sicut onera, ubi ita valde nos urgent, ut durare nequeamus, quærimus abjicere: mediocriter autem pressi, & rebus talibus, ut aut ista aut graviora ferenda sint, in hoc nos componimus, ut quam expeditissime subsequamur.* Aristides Sicula [c] secunda: ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι· *ubi major spe metus est, quomodo non tempus est cavendi?*

[a] Epist. ad Attic. Lib. XIII. c. 27.

[b] Pag. 416. D.

[c] Tom. II. pag. 52. D.

VI. 1. Exemplum sumamus ab eo, quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat [d] Tacitus: *libertas an pax placeret.* 32 Libertatem intellige civilem, hoc est, jus regendæ per se reipublicæ: quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimate, præsertim tali, ubi 33 nemo civium ab honoribus arceatur. Pacem vero talem, qua bellum redimatur internecinum, id est, ut Cicero [e] alibi Græcis verbis hanc quæstionem explicat, 34 ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν· Puta, ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere: qualis erat status Hierosolymorum obsessorum a Tito. Hîc Cato quid dicturus sit, qui mori quam uni parêre maluit, nemo nescit; quo & illud pertinet:

[d] Hist. IV. 67.

[e] Lib. IX. ep. ad Att. epist. 4.

a Quam

GRONOVII.

30 *Si plus adipiscare*] Ut Alexander malebat se dubiæ fidei medici credere quam indubitato morbo perire. *Justin.* 11, 8.

31 *Ubi* ἐπίτευγμα] Ubi summam in rem proficias parum, minimo autem casu contrario magnam plagam acceperis, quid opus periclitari? quo pertinet Augusti dictum, parva commoda non parvo sectantes discrimine, similes esse aureo hamo piscantibus, cujus abrupti damnum nulla captura pensari possit. *Suet.* 25.

32 *Libertatem civilem*] Non personalem, quæ naturalis est facultas ejus, quod cuique facere libet, nisi quid vi aut jure prohibeatur, §. 1. *Inst. de Jure pers.*

33 *Nemo civium*] Non certæ familiæ, exclusis aliis, magistratus obtinent: ut olim Romæ, nunc Venetiis, patriciorum.

34 Ἐὰν μέλλῃ] Etiamsi civitas propter id de omni statu & salute sua sit periclitatura.

GRO-

a Lucan. IV, 576.

a Quam sit non ardua virtus
Servitium 35 *fugisse manu.*

Et multa alia ad eum modum.

2. At aliud dictat recta ratio: vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium & 36 æternorum occasio, pluris esse quam libertatem; sive utrumque sumas in uno homine, sive in toto populo. Itaque Deus ipse pro beneficio imputat, *b* quod non perdat homines, sed in servitutem tradat. Et alibi suadet per Prophetam *c* Hebræis, ut sese Babyloniis p in servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

b II Paral. XII, 7, 8.
c Jer. XXVII, 13.

d Obsessum Pœno gessit quod Marte 37 *Saguntum:*

d Lucan. III. 350. Augustin. de Civ. Dei lib. XXII, c. 6.

laudandum non est, nec quæ eo ducunt.

3. Internecio enim populi in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione *e* secundo necessitatis hoc ponit exemplum, necesse esse Casilinenses se dedere Annibali, quanquam 38 necessitati aderat hæc adjunctio, q nisi malint fame perire. De Thebanis, qui Alexandri Macedonis temporibus

e Cap. 57.

GROTII.

p *In servitutem dedant, ne fame ac peste moriantur*] Guido Blandratensis in oratione ad Mediolanenses apud *Guntherum.* (Lib. VIII. *vers.* 155, & *seq.*)

Omnia securi pro libertate feremus.
Sed libertatem contemta nemo salute
Sanus amat. neque enim certæ susceptio cladis,
Quam vitare queas, nisi cum ratione salutis,
Libertatis amor, sed gloria vana putanda est.

q *Nisi malint fame perire*] Anaxilai, qui ob famem Byzantium dediderat, hæc defensio fuit: pugnandum hominibus in homines, non in rerum naturam. ita *Xenophon.* *Procopius* Gotth. IV. (Cap 12.) ού γὰρ ἐπαινοῦσι τὸ ἑκούσιον πέλαθεῖν ἄνθρωποι, ἕνθα τις ἐπίκειται κρείσσων τοῦ κατ' αὐτὸν κινδύνου ἐλπίς: *non laudant mortem voluntariam homines, quamdiu spes aliqua est periculo potentior.* [Dictum, quod Auctor noster tribuit *Anaxilao*, non legitur apud XENOPHONTEM, eo loco ubi Historia illa narratur, *Hist. Græc.* Lib. I. Cap. 3. §. 12. Confudit forte Auctor, quod à *Cyro* dictum refert idem, *Cyrip.* Lib. VI. c. I. §. 10. *J. B.*]

GRONOVII.

35 *Fugisse manu*] Vel pugnando, vel sibimet ipsi vim afferendo.

36 *Æternorum occasio*] Quorum perdendorum periculum incurrimus, si projicimus vitam & ultro nos occidimus.

37 *Saguntum*] Urbs in Hispania, ubi obsessi ab Hannibale aurum argentumque ex publico privatoque in forum collatum, in ignem ad id raptim factum conjicientes, eodem sese cum uxoribus & liberis præcipitaverunt. *Liv.* 21, 14.

38 *Necessitati aderat*] Hujus necessitatis unum esset effugium, si mallent inedia aut manibus suis intermori.

GRO-

poribus vixerunt, exstat hoc Diodori Siculi judicium: *a* τοῖς παραστήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι περιέπεσον εἰς πάνδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον· *animi* [1] *spiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accersiverunt.* *a Lib. XVII. c. 10.*

4. De eo, quem diximus, Catone & Scipione, qui post victoriam Pharsalicam cedere Cæsari noluerunt, judicium exstat apud *b* Plutarchum: αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως· *culpandi sunt tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.* *b In Othone pag. 1072. D.*

5. Quod autem de libertate dixi, idem [39] de aliis rebus expetibilibus dictum volo, si oppositi mali majoris justior aut par sit exspectatio. Nam, ut recte *c* Aristides, moris est, navem servare rerum, non vectorum jactu. *c Orat. Platon. II. pag. 283. B. Tom. III.*

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime observandum est, ne unquam eo nomine bellum suscipiatur in eum [40] cui pares sunt vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare, multo esse validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut suorum caritas exigere solet, ut bello periculoso abstineatur, sed sæpe etiam [41] justitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa regiminis natura superiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id, quod recte a theologis est traditum, *d* regem qui ob causas leves, aut ad exigendas pœnas non

d Cajet. 2. 2. q. 95. art. 8. Molina tract. 1, de Justitia cap. 102.

GROTII.

1 *Spiritu forti magis quam prudente*] Idem cum explicasset consilia belli suscepti ab Atheniensibus post Alexandri mortem, ait, saniorum judicio eos πρὸς εὐδοξίαν εὖ βεβουλεῦσθαι· τοῦ δὲ συμφέροντος διημαρτηκέναι. *ad gloriam quidem recte consuluisse, sed ab utilitate aberrasse:* ut qui properassent διακινδυνεύειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης κατεπειγούσης· *periclitari nulla necessitate impellente:* ne Thebanorum quidem tam nobili clade passi se admoneri. (*Lib.* XVIII. c. 10.)

GRONOVII.

39 *De aliis rebus expetibilibus*] Ut iis æquo animo careamus, vel fraudari nos patiamur potius, quam ob eas subeamus periculum, quo aut credibilius sit nos perituros, aut nihilo certius, perituri an servaturi eas simus.

40 *Cui pares*] Huc pertinet illud *Taciti* 3, annal. 13. *omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc adsequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus.*

41 *Justitia rectoria*] Eadem justitia, quæ suadet dictatque puniri malos, eadem suadet etiam non puniri, si nequeat id fieri sine clade aut periculo bonorum; non enim tantum est justitiæ opus punire malos, sed etiam tueri bonos: & quemadmodum injustus est, qui recte imperanti non paret, ita quoque injustus, qui studio puniendi contumaces negligit curam parentium. Hinc Otho laudatus in morte, quam subire maluit, ne bellum civile renovaret. *Suet.* 9.

non necessarias, & magnum secum periculum trahentes, bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum, quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit injuriam, qui talibus de caussis tam gravi malo eos implicat. Livius: [a] *justum bellum quibus necessarium, & pia arma quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* Optat hunc statum Ovidius Fastorum I. (*vers.* 715.)

a Lib. IX. c. I.

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma.

VIII. [s] Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus [b] loquitur, [42] armis sæviora. Seneca *incurri*, ait, *in pericula*, [43] *ubi quiescenti paria metuuntur*, aut etiam pejora. quem sensum Aristides [c] sic extulit: [44] τότε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὸ τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ. *miseram pacem bello bene mutari*, ait [45] Tacitus, nempe cum, ut idem ait, [d] *aut* [46] *ausos libertas sequetur, aut victi iidem erunt:* aut *ubi* (ut Livius [e] loquitur) *pax servientibus gravior quam liberis bellum.* Non si, ut apud Ciceronem [f] est, apparet futurum, ut, [47] si victus eris, proscribaris: si viceris, tamen servias.

b Lib. IV. c. 12. n. 32.

c Orat. I. *De Pace*, Tom. II. p. 67. B.

d Hist. IV, 32.

e Lib. X. c. 16.

f Ad Att. VII, 7.

IX. Alterum belli tempus, si, ita ut oportet, rem æstimanti, [48] a jure, & quidem quod momenti sit maximi, simul stent vires. Hoc est, quod Augustus ajebat, [g] bellum non suscipiendum, nisi cum major emolumenti spes quam damni metus osten-

g Suet. c. 25.

GROTII.

s *Rara ergo belli sumendi causa est, quæ omitti aut non possit aut non debeat*] *Servius* ad illud in X. Æneidos, (*vers.* 758.)

Iram miserentur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.

Quia nulla causa tam justa est, ut propterea bellum geri debeat.

GRONOVII.

42 *Jura sunt sæviora*] Quum specie pacis & justitiæ graviora tolerantur, quam inter arma maxime ferventia evenire solet. Ut Siculi queruntur, se infestissimo hosti Agathocli titulo pacis addictos ab Hamilcare Pœnorum duce. *Justin.* 22, 3.

43 *Ubi quiescenti*] Quoties bellum vitanti nihil commodius est quam in bello.

44 Τότε χρὴ] Tunc oportet, quamquam incerta sint futura, præferre periculum, quum pacem colere palam pejus est.

45 *Tacitus*] 3, ann. 44. *Miseram pacem vel bello bene mutari.*

46 *Ausos libertas*] Bellum sumentibus, si res feliciter cesserit, magna bona; si secus, nullum gravius, quam adest, malum continget.

47 *Si victus fueris*] Rebus male provenientibus, pereas; ex sententia evenientibus, tamen miseram vitam agas.

48 *A jure*] Ubi cum sit justitia causæ, & quidem ejus causæ, quam deserere aut negligere nullo modo possis, etiam in promptu sint justæ vires.

GRO-

ostenderetur. Et quod de prælio dicere solebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, *a* idem huc non male aptaveris: *non decertandum esse*, t *nisi summa necessitudo aut summa occasio data esset.* Locum autem tum maxime hoc habebit, cum
49 spes est, u terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo rem confici posse: quale erat Dionis *b* consilium ad liberandas Syracusas. In epistolis Plinii est: *c quod est pulcherrimum victoriæ genus, terrore perdomuit.*

X. 1. Sæva res bellum est, inquit Plutarchus, *d* cumulumque secum trahit injuriarum & insolentiæ. Et sapienter *e* Augustinus: *quorum malorum* (de his loquitur, quæ ex bello nascuntur) *multas & multiplices clades, diras & duras necessitates, si, ut dignum est, eloqui velim, quamquam nequaquam, sicut res postulat, possum, quis erit prolixæ disputationis modus? sed sapiens, inquiunt, justa bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit justorum necessitatem sibi exstitisse bellorum: quia nisi justa essent, ei gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. Iniquitas enim partis adversæ justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: quæ iniquitas homini* x *utique dolenda, quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi*

a Gell. lib. XIII, *c.* 3. *Val. Max. lib.* VII, *c.* 2.
b Diod. l. XVI. *c.* 17.
c Lib. II. *Ep.* 7.
d Vita Camill. p. 134. B.
e De Civit. Dei l. XIX, *c.* 7.

GROTII.

t *Nisi summa necessitudo*] *Plutarchus* Gracchis: τὸ ἄνευ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης ἐπιφέρειν σίδηρον, οὔτε ἰατρικὸν, οὔτε πολιτικόν. *extra summam necessitatem ferrum inferre, nec boni medici est, nec boni præsidis.* (Pag. 845. A.) Marciani dictum apud *Zonaram:* μὴ δεῖν ὅπλα βασιλέα κινεῖν, ἕως εἰρηνεύειν ἐξόν· *non debere regem arma movere, quamdiu pace frui liceat.* (Lib. XIII. Cap. 25. fin.) *Augustinus* L. epistola ad Bonifacium: *pacem habere voluntatis est: bellum autem debet esse necessitatis, ut liberet Deus a necessitate & conservet in pace.* [Ubi legitur: *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.* Epist. 95. vulg. 189. §. 6. *Edit. Benedictin.*]

u *Terrore ac fama*] *Leo spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur.* Habet id *Plinius* historiæ naturalis VIII, c. 16.

GRONOVII.

49 *Spes est terrore ac fama*] Hoc argumento utuntur & Campani ad persuadendum Romanis bellum Samniticum: *si ostenderitis auxilia vestra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Usque ad nos contemptus Samnitium pervenit; supra non ascendit. Itaque umbra auxilii vestri tuti erimus.* LIV. 8, 30.

GROTII.

x *Utique dolenda*] Lacedæmonii in oratione, quæ exstat apud *Diodorum Siculum*, libro XIII. (Cap. 52.) θεωροῦντες τὰς ἐν τῷ πολέμῳ φιλονεικίας πολλὰ καὶ δεινὰ πάθη ποιούσας, οἰόμεθα δεῖν φανερὸν ποιῆσαι πᾶσι καὶ θεοῖς καὶ ἀνθρώποις, ὅτι τούτων ἥκιστα πάντων ἐσμὲν αἴτιοι· *cum videamus, ex bello plurimas inimicitias, plurima atrocia oriri, nostri officii duximus cunctis Diis hominibusque testatum facere, causam horum a nobis non esse.* Plutarchus Numa, (pag. 78. B.) τί οὖν, φήσει τις, οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον προῆλθεν ἡ Ῥώμη τοῖς πολέμοις; ἐρωτῶν ἐρώτημα μακρᾶς ἀποκρίσεως δεόμενον, πρὸς ἀνθρώπους τὸ

bellandi necessitas nascatur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore, vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum, quod &
a Lib. IV, de Civit. Dei c. 15. *humanum perdidit sensum.* Idem alio loco: *a belligerare malis videtur felicitas, bonis necessitas.* Maximus autem Tyrius: *b* τοῦ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἐλεεινὸν αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον·
b Differt. XIV. pag. 146. Ed. Davis. *de bello etiamsi demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est.* Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν, τοῖς δὲ ἀδίκοις ἑκούσιος. *apparet bellum a justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.*

c Epist. 88. 2. Cui Senecæ illud *c* addendum, non esse homini homine 50 prodige utendum. Philiscus Alexandrum monebat, *d* ut glo-
d Ælian. lib. XIV, 11. riæ quidem studeret, sed ea lege, ne se 51 pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium, pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium quam consulere omnium saluti, quæ pace continetur.

e Numer. XXXV. Deut. XIX. 3. Si jure Hebræo *e* & qui non volens hominem occidisset 52 fugere debebat: si Deus a Davide, *f* qui pia bella gessisse di-
f 1 Chron. XXVIII, 3. citur, ideo templum suum ædificari vetuit y quod multum sanguinem

βέλτιον ἐν πλούτῳ, καὶ τρυφῇ, καὶ ἡγεμονίᾳ, μᾶλλον ἢ σωτηρίᾳ καὶ πρᾳότητι καὶ τῇ μετὰ δικαιοσύνης αὐταρκείᾳ τιθεμένους· *hic si quis mihi dixerit, nonne Roma per bella profecit plurimum, quæstionem moverit longæ responsionis egentem, apud homines, qui profectum ponunt in opulentia, in deliciis, in imperiis militaribus, non in salute populi, in lenitate, in justitia suo contenta.* Stephanus medicus Chosroi Persarum regi apud *Procopium* Persicorum II. οὐκοῦν, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, φόνους σοι καὶ μάχας ἐργαζομένῳ καὶ πόλεων ἀνδραποδισμούς, τῶν μὲν ἄλλων ἴσως ὀνομάτων παρέσται τυχεῖν. τὸ δὲ ἀγαθῷ εἶναι δοκεῖν, οὐ μήποτε ἔσται· *tibi, rex maxime, in cædibus & pugnis & urbibus subigendis occupato alia forte nomina contingant, bonus autem ut per hæc credaris, fieri nequit.* (Cap. 26.) Adde locum egregium *Guicciardini* libro XVI. (in Oratione Episcopi *Osim.*)

GRONOVII.

50 *Prodige utendum*] Non decere hominem alterius hominis vitam & caput tanquam rem vilem & parvi pretii, facile ac sine parcimonia impendere.

51 *Pestilentiam aut*] Creo ad Eteoclem regem apud *Stat.* II. Theb. 272. *Sat tua non æquis luimus perjuria divis, Urbem armis opibusque gravem & modo civibus arctam, Ceu cœlo demissa lues inimicaque tellus, Hausisti.*

52 *Fugere*] Excedere patria & se conferre ad aliquod oppidorum, quæ habebant jus asyli.

GROTII.

y *Quod multum sanguinem fudisset*] Οὐκ ἐπιτρέπει δὲ πολλοὺς πολέμους ἠγωνισμένῳ καὶ φόνῳ τῶν ἐχθρῶν μεμιασμένῳ. *non permisit templum struere ei qui multa bella bellasset, pollutusque esset, hostili quidem, attamen san-*

guinem fudisset: si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe apud Græcos Christianismum professos diu observatus est canon, *a* quo sacris z ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfecissent.

a Basil. ad Amphil. Epist. I. 13.

sanguine. Verba sunt *Josephi* libro VII, c. 4. ubi & plura in hanc sententiam sequuntur. *Plinius* libro VII, cap. 25. post relata Cæsaris Dictatoris prælia: *non equidem in gloria posuerim tantam etiam coactam humani generis injuriam. Philo* de Vita Mosis: καὶ γὰρ εἰ νόμιμοι αἱ κατ' ἐχθρῶν σφαγαί, ἀλλ' ὅγε κτείνων ἄνθρωπον, εἰ καὶ δικαίως καὶ ἀμυνόμενος καὶ βιασθεὶς, ὑπαίτιος εἶναι δοκεῖ διὰ τὴν ἀνωτάτω καὶ κοινὴν συγγένειαν. οὗ χάριν καθαρσίων ἔδει τοῖς κτείνασι πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ νομισθέντος ἄγους γεγενῆσθαι· *quamvis enim legibus permissæ sint hostium occidiones, attamen quisquis hominem interfecerit, quamvis juste, quamvis ad sui tutelam, quamvis coactus, aliquid labis contraxisse creditur, propter illam communem a summa causa venientem cognationem. Quapropter & purgatione quadam opus habebant tales interfectores, ad eluendum quod commissum videbatur piaculum.* (Pag. 650. E.)

z *Ad tempus*] Triennio. *Zonaras* Nicephoro Phoca. (Lib. XVI. Cap. 25. pag. 203. Tom. II. *Ed. Reg.*)

CAPUT XXV.

De causis belli pro aliis suscipiendi.

I. *Bellum suscipi juste pro subditis:*
II. *Non semper tamen suscipiendum.*
III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur.*
IV. *Bella item juste suscipi pro federatis æqualibus & inæqualibus.*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibusvis:*
VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vitæ.*
VIII. *An pro subditis alienis defendendis justum sit bellum, distinctione explicatur.*
IX. *Injustas esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut stipendii causa militare vitiosum esse.*

a Lib. I, c. V.

I. 1. Supra *a* cum de his, qui bellum gerunt, egimus, dictum ostensumque a nobis est, 1 naturaliter non tantum unumquemque sui juris esse executorem, sed & alieni. quare quæ causæ justæ sunt ipsi, cujus res agitur, eædem justæ sunt iis, qui aliis opem ferunt. (aa).

b Navarr. XXIV, 18.

2. Prima autem maximeque necessaria cura a pro *b* subditis, 2 sive qui familiari, sive qui civili subsunt imperio; sunt enim quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis, qui se populo Hebræo subjecerant, *c* arma sumsit is populus, duce Josua. *Majores nostri*, inquit Cicero *d* ad Quirites, *sæpe, mercatoribus ac navicularis injuriosius tractatis, bella gesserunt.* Alibi: *e quot bella majores nostri susceperunt, quod cives Romani injuria affecti, navicularii retenti, mercatores spoliati esse dicerentur?* Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est factis subditis, eadem sumere necessarium duxerunt. Campani *f* ad Romanos: *quandoquidem nostra tueri adversus vim atque injuriam justâ vi non vultis, vestra certe defendetis.* Florus *g* a Campanis 3 fedus, quod ante habebant, sanctius ait factum omnium suorum deditione. 4 *Fides agi visa*, inquit *h* Livius, *deditos non prodi.*

c Jos. X, 6.
d Orat. pro Leg. Man. c. 5.
e Verr. V, 58.
f Apud Liv. VII, 31
g Lib. I. c. 16. n. 2.
h Lib. VII. c. 31.

II. Non tamen semper, quamvis justa causa subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed 5 ita demum, si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium 6 magis circa totum quam circa partes versatur:

GROTII.

a *Pro subditis*] *Procopius* Persicorum II. οὐ γὰρ ὁ μηδὲν αὐτὸς ἀδικῶν δίκαιος, εἰ μὴ καὶ τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀδικουμένους ἔχων ἐν ἐξουσίᾳ ῥύεσθαι πέφυκεν *noque enim statim justus est, qui injuriam nulli facit, nisi & eo sit animo, ut tuetur sibi commissos adversus alienas injurias.* (Cap. 15.)

GRONOVII.

1 *Naturaliter*] Auctore ipsa natura propter cognationem omnium hominum inter se, non tantum suum jus propugnare ac sibi factam injuriam ulcisci, sed & pro aliis eadem facere unicuique licere.

2 *Sive familiari*] Propter bellum privatum, quod paterfamilias sumere debet pro tuendis domesticis.

3 *Fedus quod ante*] Quod Romani haberent & cum Samnitibus fœdus antiquum, & cum Campanis fecissent novum, hoc novum sanctius & prius, hoc est, veteri Samnitico præferendum reddidisse Campanos ait. I, 16.

4 *Fides agi visa*] Visum interesse fidei publicæ, ne, qui in clientelam venissent, desererentur.

5 *Ita demum*] Nisi propter unius vindictam aut omnes aut plures sunt periclitaturi.

6 *Magis circa totum*] Magis considerat & antiquius putat, quod omnibus, quam quod singulis est utile.

(aa) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 14. *J. B.*

GRO-

ſatur: & 7 quo pars eſt major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. 1. Itaque, ſi civis unus, quamvis innocens, ad exitium ab hoſte depoſcatur, b dubium non eſt, *a* quin 8 deſeri poſſit, ſi appareat, civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem. (bb) Diſputat contra hanc ſententiam Ferdinandus *b* Vasquius: ſed, ſi non tam verba ejus, quam propoſitum ſpectetur, hoc videtur agere, ne civis talis temere deſeratur, ubi eum defendi poſſe ſpes ſit. Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus, *c* qui Pompejum rebus nondum plane deſperatis deſeruit, 9 de ſua ſalute certior factus a Cæſare; quod ille non immerito improbat.

a *Soto de Juſt. & Jur. l.* V, *q.* 1. *art.* 7.
b *L.* 1. *contr. ill. c.* 13.
c *App. Alex.* Bell. Civ. Lib. II. pag. 478. *Ed. H. Steph.*

2. An vero etiam tradi in manus hoſtium poſſit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, diſputant eruditi, & olim diſputatum eſt, ut cum Demoſthenes 10 nobilem illam de canibus, quos lupi pacis cauſa ab ovibus tradi ſibi poſtulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vasquius tantum, ſed is, cujus ſententia ut perfidiæ propinqua a Vasquio arguitur, Sotus. Ponit tamen Sotus, teneri talem civem ſe hoſtibus tradere: hoc quoque negat Vasquius, quia natura ſocietatis civilis, quam ſui quisque commodi cauſa iniit, id non poſtulet.

3. Sed hinc nihil aliud ſequitur, quam 11 ex jure proprie dicto civem ad hoc non teneri: at non etiam 12 caritatem pati, ut

GROTII.

b *Dubium non eſt, quin deſeri poſſit*] Vide conſilium Nicephori Patriarchæ datum Michaëli Rangabæ de transfugis pacis cauſa reddendis Bulgarorum duci, ubi hæc verba apud *Zonaram*: κρεῖσσον εἶναι παθεῖν κρίνοντες μετρίους τινὰς, ἢ πλήθη πάσχειν ἀνήριθμα· *ſatius judicemus eſſe, paucos aliquos mala ferre quam immenſam multitudinem.* (Lib. XV. Cap. 17. pag. 127.)

GRONOVII.

7 *Quo pars eſt major*] Quoties plurium grave periculum & unius aut paucorum vindicta ſtant ex adverſo; omnibus ſimiliores & propinquiores ſunt plures quam unus aut pauci.

8 *Deſeri*] Non defendi nec vindicari.

9 *De ſua ſalute*] Poſtquam a Julio fidem acceperunt, nihil ipſis mali fore, ſi a Pompejo abſtinerent.

10 *Nobilem illam*] Alexandro M. ab Athenienſibus oratores & duces dedi ſibi jubente. *Juſtin.* 11, 4. [Vide PLUTARCHUM, *in Demoſth.* pag. 856. E.]

11 *Ex jure proprie dicto*] Ex fine ac jure ordinario initarum ſocietatum civilium.

12 *Caritatem*] Officium & amorem patriæ, quod ſecuti *Codrus*, *Leonidas*, *Menœceus*, *Decii*, ſe pro civibus devoverunt, *Moſes* deleri e libro viventium, *Paulus* anathema fieri pro populo Iſraëlitico optavit.

(bb) Vide PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 2. §. 5. *J. B.*

ut aliter faciat. Multa enim sunt non justitiæ propriæ dictæ sed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præstantur, quod Vasquius agnoscit, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur esse, (cc) ut maximæ multitudinis innocentis vitam suæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo, (*vers.* 32, & *seqq.*)

> Εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τοὐλάσσονος
> Τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος οὐ πλέον σθένει,
> Πταίσας ἁπάσης πόλεως, οὐδ' ἴσον φέρει.

> *Si namque numeros, quidque sit plus aut minus,*
> *Percipimus animo,* c *non* 13 *malo unius domus*
> *Communi vinci, sed nec æquari potest.*

a Diod. libro XVII. c. 15. Atque ita Phocion a Demosthenem atque alios hortabatur ad exemplum Leï filiarum & d Hyacinthidum potius mortem ipsi subirent, quam malum irreparabile patriæ inferri sinerent. Cicero b pro P. Sextio: *si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidisset, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minarentur, nisi me unum sibi dedidissent: si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me hostibus tradere mallent:* 14 *jecissem me potius ipse in profundum; ut cæteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen adducerem.* Idem c de finibus III. *c Vir bonus & sapiens, & legibus parens, & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut suæ consulit.* Apud Livium d de Molossis quibusdam dictum legimus: *equidem pro patria, qui lethum oppetissent, sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt.*

b Cap. 20.

c Cap. 19.

d Lib. XLV. c. 26.

4. Sed, hoc posito, restat dubitatio, an, quod ille facere tene-

GROTII.

c — *Non malo unius domus Commune vinci, sed nec æquari potest*] Οὐ δίκαιον προσθήκην τὸ ὅλον μέρους εἶναι· *iniquum est, totum fieri accessionem partis.* Locus est apud *Philonem* fine libri I. de Vita Mosis, ubi & alia lectu dignissima. (Pag. 652.)

d *Hyacinthidum*] Vide *Apollodorum* in bibliotheca. (*Lib.* III. *Cap.* 14. n. 8.)

GRONOVII.

13 *Malo unius*] Malum unius personæ aut familiæ gravius aut par haberi potest malo totius civitatis.

14 *Jecissem me potius*] Sic Jonas propheta ultro se præstitit in mare præcipitandum, quando suum ob delictum tempestatem ortam fatebatur. I, 12.

(cc) At vero hoc casu incertum satis est, an unius illius periculo salva futura sit multitudo. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

tenetur, ad hoc cogi quoque possit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno stipem dare ex misericordiæ præscripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum est, [15] aliam esse rationem partium inter se, aliam superiorum, ubi cum sibi subditis comparantur. Nam par parem cogere non potest, nisi ad id quod ex jure debetur stricte dicto. At superior [16] cogere potest [e] etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, [17] qua superior est, hoc est comprehensum. [a] Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt, quod habent, in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur, cogi posse civem, ut id faciat, quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine demonstrans ajebat, huc malorum ventum [b], ut si Alexander eum deposceret, ipse dedendum censeret.

a Less. lib. II, c. 9. dub. 7.

b Plutarch. in Phocion. p. 749. C.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant socii, [18] in quorum federe comprehensum id est, sive in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam a socio, si potest, tam est in vitio, quam ille qui facit*, ait [c] Ambrosius. Pactiones autem tales [f] ad bella, quibus justa causa non subsit, porrigi haud posse diximus alibi. Et hæc est causa, cur Lacedæmonii, [d] priusquam bellum in Athenienses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia judicium permiserint: & [e] Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium, si nulla spes sit boni exitus. Boni enim, non mali causa societas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori federe aliquid specialius

c De Offic. I. 36.

d Thucyd. L. I. c. 119. 125.

e Livius lib. XXXIV. c. 22.

GROTII.

e *Etiam ad alia, quæ virtus quælibet præcipit*] Sic apud Lucanos pœna erat dicta prodigis, ingratis apud Macedonas, otiosis apud eosdem Lucanos & Athenienses. adde quæ allata ad libri I, c. I. §. 9.

f *Ad bella, quibus justa causa non subsit*] Vide *Simlerum* de Republica Helvetiorum [pag. 160. Edit. *Elzevir.*] *Domino guerram faciente alicui, si sciatur, quod juste, aut cum dubitabitur, vasallus eum adjuvare tenetur. Sed cum palam est, quod irrationabiliter eam facit, adjuvet eum ad ejus defensionem, ad offendendum vero alium non adjuvet.* Lib. II, *de Feudis* Tit. 28. *Hic finitur.*

GRONOVII.

15 *Aliam esse rationem*] Diversa esse, quæ civis a cive, & quæ magistratus aut populus a cive possunt exigere.

16 *Cogere potest etiam ad*] Potest ex officio legem facere ex honesto necessarium.

17 *Qua superior est*] Quatenus de inferioribus in usum publicum statuendi potestatem habet.

18 *In quorum federe*] Quibus defensio & tutela in tabulis fœderis promissa est.

cialius convenerit. Sic Corcyræos, si causa eorum justa erat, *a* Athenienses defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetustiores.

V. g Tertia causa est amicorum, *b* quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumsit Abrahamus: Antiatibus (dd) præceperunt Romani, ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum, quibus ex federe id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

VI. Postrema latissimeque patens est, hominum inter se conjunctio *c*, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, *d* ait Seneca. Ejusdem est: *e Sapiens*, *quoties poterit*, 19 *fortunæ intercedet*. Euripides in Supplicibus, (*vers.* 267, *& seqq.*)

> *Præbent saxa perfugium feris,*
> *Aræque famulis, urbibus pressis malo*
> *Tutamen urbes.*

Ambrosio *f fortitudo, quæ defendit infirmos, plena justitia est*: qua de re supra *g* quoque egimus.

VII. 1. Quæritur hic, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. h Plato puniendum censet, *h* qui vim alteri illatam non arcet: quod & *i* Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum, si 20 manifestum sit periculum, non teneri certum est. potest enim suam vitam & res alienis præferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii, *k qui non*

a Vide supra, Cap. 16. §. 13. n. 2.
b Vict. de Ind. p. 2. *n.* 17. *Cajet.* 2, 2. *q.* 4. *art.* 1.
c Cic. de Fin. III. *de Off.* II. *L. ut vim*, 3. *D. de Just. & Jur.*
d De Ira l. 1, *cap.* 5.
e De Clem. II. 16.
f De Off. 1, 27.
g Lib. 1. c. 5.
h De legib. IX. pag. 881.
i Diod. l. 1. c. 77.
k De Offic. 1. 7.

GROTII.

g *Tertia causa est amicorum*] Oraculum vetus, [apud ÆLIANUM, *Var. Hist.* III. 44.]

> Ἀνδρὶ φίλῳ θνήσκοντι παρὼν οὐκ ἤλθες ἐπ' ἀρωγήν·
> Οὔτι θεμιστεύσω. περικαλλέος ἔξιθι ναοῦ.

> *Non ope juvisti præsens in morte sodalem:*
> *Effabor tibi nil, nisi, Templi finibus exi.*

h *Plato puniendum censet, qui vim alteri illatam non arcet*] Et Hebræi, *Moses de Kotzi* præcepto jubente LXXVII. LXXX. vetante CLXIV. CLXV.

GRONOVII.

19 *Fortunæ intercedet*] Quos adfligit fortuna, sublevabit.

20 *Manifestum sit periculum*] Ejus, quem decebat pro alio propugnare: si videat is, se suscipiendo causam alienam in dubio suam quoque salutem positurum.

(dd) Habet hoc Auctor è STRABONE, *Geogr.* Lib. V. sed rem non satis adcuratè narrat. Inspice, si lubet, locum, *pag.* 354, 355. Edit. Paris. Casaubon. *J. B.*

GRO-

non defendit, nec obsistit, si potest, injuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat. ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, *a non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: *b omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, 21 liceatne tum pacem agere; dein, 22 quod quæritur, satisne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit.*

a Apud Ammian. Marc. Lib. XXX. c. 4. pag. 643.
b Fragm. IV, 2.

2. i Senecæ quoque hoc non spernendum: *succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus ero magni hominis aut 23 magnæ rei merces* Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte invasoris eripi non potest. Nam si invasoris vitam, qui invaditur, suæ potest præferre, 24 ut alibi diximus, non peccabit, qui invasum id aut credet, aut volet malle: præsertim cum ex parte invasoris majus sit periculum 25 damni irreparabilis & sempiterni.

c Less. lib. II. c. 4. dub. 15.

VIII. 1. Est & illud controversum, an justa sit belli causa pro subditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles societates institutæ sunt, certum est, rectoribus 26 cujusque speciale quoddam in suos jus quæsitum. Euripides Heraclidis (*vers.* 143, 144.)

> Δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
> Αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς κυρίους κραίνειν δίκας.
>
> *Nos, quotquot hujus colimus urbis mœnia,*
> *Sufficimus ipsi nostra judicia exsequi.*

Nec aliò illud pertinet *d*:

> 27 *Spartam, tibi quæ contigit, orna:*
> *Nobis fuerint curæ Mycenæ.*

d Fragm. Phœnicis Euripid. vers. 19, Et 20.

GROTII.

i *Senecæ quoque*] Locus est de beneficiis II, 15. alter non dissimilis ejusdem argumenti lib. I, cap. 10. *Dignum etiam impendio sanguinis mei tuebor, & in partem discriminis veniam: indignum, si eripere latronibus potero clamore sublato, salutarem vocem homini non pigebit emittere.* Vide quæ supra libro II, c. 1. §. 8.

GRONOVII.

21 *Liceatne tum pacem agere*] Utrum ipsis consultum sit, in alieno periculo quiescere, an metuendum habeant, ne vicinum incendium ad se quoque transeat.

22 *Quod quæritur*] Quod rogantur, possentne id, salva pietate, salva salute, salva denique fama & existimatione sua, aggredi.

23 *Magnæ rei merces*] Nisi pro homine aut re maximi pretii & valde utili me impendam.

24 *Ut alibi*] 2, 1. 9.

25 *Damni irreparabilis*] Quia in peccato periturus est sine pœnitentia.

26 *Cujusque*] Societatis.

27 *Spartam orna*] Σπάρταν ἔλαχες, ταύταν κόσμει. Proverbium, quo quisque jubetur, alienis rebus omissis, suas curare.

GRO-

a Lib. V. c. 18. Et Thucydides inter summi imperii signa posuit *a* τὸ αὐτόδικον, *judiciorum summam potestatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελὲς, id est, *legum & magistratuum creandorum jus.* Nec aliò pertinet poëticum illud *b*:

b Virg. Æn. I. vers. 142.

Non illi imperium pelagi 28 *regnumque tridentis,*
Sed mihi sorte datum.

c Ovid. Met. XIV. vers. 784.

Et huic non dissimile illud *c*:

k *Rescindere numquam*
Dis licet acta Deûm.

d Hippolyto. vers. 1328.

Et apud Euripidem *d*:

Mos ille est Deûm;
Quod cupit unus, huic 29 *nefas obsistere:*

e Lib. I. de Off. c. 13. Nimirum, ut recte explicat *e* Ambrosius: *ne, usurpata* 30 *aliarum partium sollicitudine, bellum inter se incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτόν τινα κολάζειν, l *ut in suos quisque animadvertant*, æquum esse censent Corinthii apud *f* Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium, quod in Dolopes fecisset, negat se defensurum: *g jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis essent.* Sed hæc omnia locum habent, ubi vere delinquunt subditi, adde etiam, ubi dubia est causa. *h* In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio.

f Lib. I. c. 43.

g Livius lib. XLII, c. 41.

h V. Ët. rel. de Ind. n. 15.

2. At non etiam, 31 si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli

GROTII.

k —— *Rescindere nunquam*
Dis licet acta Deûm] Ejusdem est III. Metamorphoseôn, (vers. 336.)

—— *Neque enim licet irrita cuiquam*
Facta Dei fecisse Deo.

l *Ut in suos quisque animadvertant*] *Augustinus* II. de Libero Arbitrio *non enim, ut alicujus est bonitatis, alienis præstare beneficia, ita justitiæ, vindicare in alienos.* (Cap. I.) Procopius Vandalicorum I. τὴν ὑπάρχουσαν ἡγεμονίαν αὐτόν τινα διοικεῖσθαι καλὸν, καὶ μὴ ἀλλοτρίας οἰκειοῦσθαι φροντίδας· *quod cuique obtigit imperium, id ut administret, ac ne alienas curas in se trahat, honesto convenit.* (Cap. 9.)

GRONOVII.

28 *Regnumque tridentis*] *Sævumque tridentem.*

29 *Nefas obsistere*] Quæ omnia eò pertinent, ut moneamur, potestatem supremam non debere se immiscere alterius potestatis pariter supremæ jurisdictioni.

30 *Aliarum partium*] Terrarum, regionum, finium.

31 *Si manifesta sit injuria, si quis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis*] Hæc verba ex infami amphitheatro *Car. Scribanii* desumta, scribit *Rivetus* in dialysi sect. 8. num. 2. pag. 259.

GRO-

nulli probentur, 32 ideo præclusum erit jus humanæ societatis. a Sic in Maxentium & in Licinium Constantinus, m in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt, 33 nisi vim a Christianis religionis nomine arcerent. a Vict. rel. de Ind. p. 2, n. 13.

3. Imo etiam si daretur, ne in summa quidem necessitate arma recte a subditis sumi (qua de re dubitare 34 vidimus illos ipsos, quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur, non posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui 35 impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium, in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, 36 cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro absente etiam 37 sine mandato defensor. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est 38 in subdito & in non subdito, sed 39 ex personæ qualitate, quæ in alios non transit.

4. Sic Seneca b existimat bello a me peti posse, qui a mea gente sepositus suam exagitat, ut diximus, cum de pœnis exposcendis ageretur: quæ res sæpe cum defensione (ee) innocentium conjuncta est. Scimus quidem ex veteribus novisque historiis, 40 alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus: sed non ideo statim jus esse desinit, siquid a malis usurpatur. b De Benef. VII, 19.

GROTII.

m *In Persas alii Romanorum Imperatores*] Exemplum simile habes in rebus Pipini apud *Fredegarium* in fine.

GRONOVII.

32 *Ideo præclusum erit*] Non propter illorum jus in suos vetitum erit alienigenis, intercedere illorum injustitiæ, quod omnibus bonis commune societatis inter ipsos vinculum dedit.

33 *Nisi vim*] Abstinerent a persecutione & suppliciis Christianorum ob religionem.

34 *Vidimus illos ipsos*] 1, 4. 8.

35 *Impedimentum personale*] Ex persona vel conditione certi generis hominum, ut hic sunt subjecti.

36 *Cujus persona judicium*] Qui non habet personam standi in judicio.

37 *Sine mandato defensor*] Nam *defensor* proprie, qui pro reo intervenit absque mandato, in tit. *D. de procur. & defens.*

38 *In subdito & non*] Tam enim subjecto, quam non subjecto potest fieri a superiore injuria.

39 *Ex personæ*] Ex necessitate parendi & patiendi.

40 *Alieni cupiditatem*] Qui cupiunt aliena invadere, hoc prætextu dissimulare propositum suum, quasi veniant vindicatum alienas injurias (*Justin.* 4, 3. 15, 1. 16, 1. 17, 2. 18, 3.) etsi serviant aviditati suæ.

(ee) Videtur heic, in omnibus Editionibus, excidisse vox *subditorum*, quam series orationis postulat. *J. B.*

GRO-

patur. Navigant & piratæ: (ff) ferro utuntur & latrones.

IX. 1. Sicut autem societates bellicas eo initas animo, n ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, a ita nullum vitæ genus est improbius quam eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, & quibus

a *Silv. in verbo bellum p. 1. §. 10. circa f.*

Ibi fas, 41 ubi plurima merces.

Quod Plato (gg) ex Tyrtæo probat. Hoc ipsum est quod Ætolis a Philippo b exprobratum legimus: & Arcadibus a (hh) Dionysio Milesio his verbis: 42 ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τρέφει, καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων· *belli instituuntur nundinæ, & Græcorum mala 43 in fructu sunt Arcadibus, & sine causarum respectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res sane miseranda, ut Antiphanes loquitur:

b *Livius, XXXII, 34.*

Ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος,

Miles o qui vitæ causa 44 se auctorat neci.

Dion

GROTII.

n *Ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia*] Iterum *Simlerum* hac de re vide.

GRONOVII.

41 *Ubi plurima*] Ut Galli humiliorum semper mercenaria manus. *Justin.* 28, 3.

42 Ἀγορὰ] Bellum habetur pro mercatu, pro nundinis, pro augendæ rei & pecuniæ faciendæ occasione.

43 *In fructu sunt*] Quæstum præbent.

44 *Auctorat se neci*] Ut victum & alimenta habeat, pro stipendio hosti sese objicit occidendum alieno. Proprie *auctorari* dicebantur, qui se vendebant in ludum gladiatorium. *Horat.* 2, sat. 7. v. 59. [Versus Græcus est apud STOBÆUM, Serm. LI. pag. 358. *Edit. Genev.* Tit. autem LIII. Edit. Auctoris nostri. *J. B.*]

(ff) Adludit forte Auctor ad illud QUINTILIANI: *Non fabricetur Militi gladius: potest uti eodem ferro Latro.* Inst. Orat. Lib. II. Cap. 16. *J. B.*

(gg) Locus, quem in animo habuit Auctor, exstat *De Legib.* Lib. I. pag. 630. B. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.* ubi equidem Philosophus adludit ad versus duos *Tyrtæi*, sed in quibus Poëta nullo modo loquitur de iis qui mercede conducti militant. *Plato* tantum de illis loquitur, sed ita ut ejusmodi vitæ genus, in se spectatum, nec vituperet, nec laudet. *J. B.*

(hh) Locum forte reperi apud PHILOSTRATUM, *Vit. Sophist.* Lib. I. Cap. 22. sed qui non satis adcurate refertur & vertitur. Diximus plura in Notis Gallicis. *J. B.*

GROTII.

o *Qui vitæ causa se auctorat neci*] Vita parari ea in quibus vita consumitur, dixit *Seneca* naturalium V, 18. *Plautus* Bacchidibus, [ibi nil tale, nec alibi, quod sciam, apud *Plaut.* J. B.]

Suam

Dion [a] Prusæensis: καὶ τοι τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ἢ τί τούτου περὶ πλείστου ποιοῦνται πάντες; ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολλύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν· *quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris fit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt, dum pecuniam quærunt.*

2. Parum vero quod suam vendunt necem, [b] nisi & aliorum sæpe innocentium venderent, tanto carnifice detestabiliores, p quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere: sicut Antisthenes [c] dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. 45 Major Philippus Macedo huic hominum generi, [d] τοὺς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, *quibus unus ex militia quæstus esset*, dicebat bellum esse pacem, pacem bellum.

3. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quæ capitum antecedentium proximo dicta a nobis sunt. Augustino judice: [e] *militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est.*

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; ait Paulus [f] apostolus: *quis suis impensis militat?*

[a] Orat. XVII. pag. 249. D.

[b] Bellinus de Re milit. 11, p. tit. 2. n. 4.

[c] Apud Stob. Serm. 49. pag. 350.

[d] Diod. Sic. XVIII, 10.

[e] De verbis Domini, secundum Matthæum. citatur causa XXIII. quæst. 1. c. 5. Vide supr. 1. 2. 10. n. 5.

[f] 1 Cor. X, 7.

Suam qui auro vitam venditant.

Guntherus (Ligurin. L. VII. 510, &c.)

Ære dato conducta cohors, & bellica miles
Dona sequens, pretioque suum mutare favorem
Suetus, & accepto pariter cum munere bello
Hunc habuisse, dator pretii quem jusserit, hostem.

p *Quanto pejus est sine causa, quam ex causa occidere*] *Seneca* naturalium V, 18. *Hoc vero quid aliud quis dixerit, quam insaniam? circumferre pericula, & ruere in ignotos, iratum sine injuria, occurrentia devastantem, ac ferarum more occidere quem non oderis?*

GRONOVII.

45 *Major Philippus*] Amyntæ filius, pater Alexandri: qui *minor*, fuit Demetrii filius, pater Persei.

C a-

CAPUT XXVI.

De caussis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.

I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*

II. *Quid hic faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*

III. *Si imperetur ipsis, & caussam belli injustam credant, non militandum.*

IV. *Quid si dubitent?*

V. *Pietatis esse hac in re dubitantibus subditis parcere, sub onere tributi extraordinarii.*

VI. *Quando subditorum arma justa sint in bello injusto.*

I. EGimus de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, ut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives singuli, si 1 cum civitatis suæ corpore comparentur.

a Ægid. Reg. de act. supern. disp. 31. *n.* 80.

II. Hi vero *a* si aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipsis optio datur militandi aut quiescendi, easdem regulas sequi debent, quas illi, qui suopte arbitrio pro se aut aliis bella suscipiunt.

b Vict. de Jure belli n. 21.

c Act. V, 29.

III. 1. At si 2 edicitur ipsis ut militent, quod fieri solet, *b* si quidem constat ipsis injustam esse belli caussam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus, non *c* Apostoli tantum dixerunt, a sed & Socrates: & apud magistros b Hebræorum exstat sententia, indicans regi contra Dei legem quid

GROTII.

a *SEd & Socrates*] *Plato* id nos docet in ipsius apologia. (pag. 29. C. *Ed. H. Steph.*) Et Apollonius, qui Neronis Edicto illud Sophocleum opponebat:

Οὐ γάρ τί μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τόδε.

Nam jussa non hæc Jupiter dederat mihi. [Apud *Philostratum*, Lib. IV. c. 38. *Edit. Olear.*]

b *Hebræorum exstat sententia*] Quam & *Josephus* eis tribuit antiquæ historiæ XVII. (Cap. VII. §. 3. *division. Hudson.*) *θαυμαστὸν δ' οὐδὲν εἰ τῶν σῶν δογμάτων ἀξιωτέρους τετηρῆσθαι ἡγούμεθα νόμους οὓς Μωϋσῆς ὑπαγορεύσει καὶ διδαχῇ τοῦ Θεοῦ γραψάμενος κατέλιπε. nihil vero mirum, si servatu digniora credimus jussis tuis ea quæ Moses Deo suggerente ac docente scripta reliquit.* Adde Rabbinum *Tanchumam*, citante *Drusio* ad locum Actorum.

GRONOVII.

1 *Cum civitatis suæ*] Universo populo aut majore parte populi.

2 *Edicitur ipsis*] Si non habent partes consiliorum, sed tantum ad delectum citantur, ut sacramentum dicant.

GRO-

quid præcipienti prorsus non parendum. Polycarpi jamjam morituri dictum *a* exstat: δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑπὸ Θεοῦ *a* Apud τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν· *Euseb.* H. *didicimus imperiis ac potestatibus a Deo ordinatis exhibere hono-* Eccl. IV, *rem quem par est, quique salutem nostram non impediat.* Et Pau- 15. lus Apostolus: *b filii*, inquit, *obedite parentibus* c *in Domino*, *b Eph.* *id enim æquum est.* Ad quem locum *c* Hieronymus: *peccatum* VI, 1. *filiorum est non obedire parentibus; & quia poterant parentes ali-* *c Tom.* *quid imperare perversum, adjunxit, in Domino.* Et d de servis IX. p. 237. addit: *cum* 3 *Dominus carnis a Domino spiritus diversum imperat,* C. *non est obediendum.* Idem alibi: *in illis tantum debent dominis & parentibus esse subjecti, quæ contra Dei mandatum non sunt.* Nam & idem ille Apostolus dixerat, *d* sui quemque operis mer- *d Eph.* cedem reportaturum, sive liberum, sive servum. Tertullia- VI, 8. nus vero: *e satis præscriptum habemus, in omni obsequio esse nos* *e De Ido-* *oportere, secundum Apostoli præceptum,* e *subditos magistratibus,* *lol.* c. 15. *prin-*

GROTII.

c *In Domino*] *Chrysostomus* hoc *in Domino* sic explicat: τουτέστιν ἐν οἷς μὴ προσκρούσῃς Θεῷ· *id est in quibus Deum offensurus non es.* Idem ad patrem infidelem: (Tom. VI. pag. 181. *Edit. Savil.*) οὐ γὰρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κεῖται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκότας τιμῶσιν, ἀλλ᾽ ὡς δεσπότας αὐτοὺς ἡγεῖσθαι κελευόμεθα, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, ὅταν μὴ δὴ τὰ τῆς εὐσεβείας παραβλάπτηται· *non enim exigua nobis merces proposita est, si honorem exhibeamus parentibus, sed ut dominos eos habere jubemur, verbisque & rebus obsequium ipsis præstare, extra quam si pietas lædenda est.* Sic accipe illud *Hieronymi*, *per calcatum perge patrem*, (Epist. I. ad *Heliodorum*, Tom. I. pag. 1. *Ed. Basil.*) declamatorie dictum, sumtumque a *Latrone* declamatore apud *Senecam*, (Controvers. VIII. p. 142. *Edit. Gronov. major.*) & quæ apud *Ambrosium* de Virginitate, & apud *Augustinum* epist. XXXVIII. ad Lætum, & canone IV, Arabicæ interpretationis *concilii Niceni* I.

d *De servis*] *Chrysostomus*, I Cor. VII, 24. καὶ γάρ εἰσιν ὅροι δούλῳ παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι. καὶ μέχρι ποῦ δεῖ φυλάττειν αὐτοὺς καὶ τοῦτο νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοὺς οὐ χρή. ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάττῃ τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἕπεσθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι, περαιτέρω δὲ μηδέν· *Sunt & servis limites sui a Deo præscripti, & quousque eos servare oporteat & hoc præceptum est, neque eos licet excedere. Ubi enim nihil dominus jubet eorum quæ Deo improbantur, sequi & obsequi oportet, non ultra.* (Tom. III. pag. 362.) De matrefamilias *Clemens Alexandrinus*: πάντα τῷ ἀνδρὶ πειθομένη, ὡς μηδὲν ἀκούσιος ἐκείνου πρᾶξαί ποτε, πλὴν ὅσα εἰς ἀρετήν τε καὶ σωτηρίαν διαφέρειν νομίζηται· *in omnibus viro parebit, neque eo invito faciet quicquam, extra quæ credet ad virtutem salutemque momentum habere.* (Stromat. Lib. IV. Cap. 19. pag. 620. *Ed. Oxon.*)

e *Subditos magistratibus*] Exempla illustria & pœnæ & laudis vide I *Sam.* XXII, 18. 19. I *Reg.* XVIII, 4. 13. II *Reg.* I, 10. 12. 14. Apud Christianos Manuel & Georgius detrectarunt ministerium occidendæ Augustæ. *Nicetas* Alexio Manuelis filio. (*Cap.* 16.)

GRONOVII.

3 *Dominus carnis*] Magistratus aut præfectus aut conductor, aliquid repugnans Dei præceptis.

principibus, & potestatibus: sed 4 *intra limites disciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *iccirco* 5 *Romanas leges contemnimus ut jussa divina servemus.* Apud Euripidem *a* dicenti Creonti:

a Phœniss., vers. 1642.

Nonne exequi mandata fas ipsum jubet?

Respondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exsequi.

b Stob. tit. 77. liber. parent. honorand.

Musonius ita *b* ait: *si quis aut patri,* f *aut magistratui, aut domino turpia aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens est, nec injuriam facit, nec peccat.*

c L. II, c. 7.

2. Gellius *c* negat probam esse sententiam, omnia esse quæ pater jusserit parendum. *Quid enim,* ait, *si proditionem patriæ, si matris necem, si alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur sententia optima atque tutissima visa est, quædam esse parendum, quædam non obsequendum.* g Seneca pater: *non omnibus imperiis parendum est.* h Quintilianus *d*: *non omnia necesse est facere liberis, quæcumque patres imperant. Multa sunt quæ fieri non possunt. Si imperes filio ut sententiam dicat* 6 *contra quam existimet: si testimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: si sententiam in senatu: si capitolium me incendere jubeas,* 7 *arcem occupare, licet dicere: Hæc sunt quæ fieri non oportet.* Seneca *e*: *non aut nos omnia jubere possumus, aut in omnia servi parere coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli sceleri manus commodabunt.* Sopater: ἔδει, φησὶ, πειθῆναι τῷ πατρί. εἰ μὲν κατὰ νόμους, καλῶς. εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον. *patri,* inquit, *parendum est. Si quidem intra jura, recte: sin*

d Decl. 271.

e De Benefic. III, 20.

GROTII.

f *Aut magistratui*] In paganis hominibus duo sunt nobilia exempla eorum qui principibus ad inhonesta obsecuti non sunt, Papiniani satis celebratum, & alterum Helpidii apud *Ammianum* XXI. (Cap. 6.) Severus ne eos quidem pœnæ expertes voluit esse qui Imperatori obsecuti essent ad necem senatoris. Vide *Xiphilinum*, (pag. 310. A. *Ed. H. Steph.*)

g *Seneca pater*] Libro I, controversia I.

h *Quintilianus*] Idem alibi: *non omnia præstanda etiam parentibus. Alioquin nihil est perniciosius acceptis beneficiis: si in omnem nos obligant servitutem.* (Declamat. 333.)

GRONOVII.

4 *Intra limites disciplinæ*] Non contra aut ultra officia Christianæ religionis.

5 *Romanas leges*] Non quasvis, sed de immolando diis & abstinendo a sacris Christianorum.

6 *Contra quam existimet*] Secus atque apud animum suum persuasus est.

7 *Arcem occupare*] Tyrannidis invadendæ causa. *Justin.* 16, 4.

GRO-

sin ultra honestum, non convenit. i Irrisus olim Stratocles, *a* qui legem Athenis rogaverat, ut quicquid Demetrio regi placuisset id in Deos pium & inter homines justum esset. Plinius *b* alicubi 8 elaboratum a se ait, ut constaret k 9 ministerium crimen esse.

3. Ipsa jura civilia, quæ peccatis excusabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parere necesse habent, sed non in omnibus. Excipiunt enim *c* ea quæ atrocitatem habent facinoris vel sceleris, quæ sua sponte scelerata ac nefaria sunt, ut loquitur *d* Tullius, maleficia quæ 10 sponte & 11 non disputatione jurisconsultorum sed 12 naturali interpretatione fugienda sunt, ut Asconius *e* interpretatur.

4. Narratum Hecatæo Josephus *f* memorat, Judæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuisse, ut ad Beli templum, quod Babylone erat, instaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius nostri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua 13 supra egimus, & in Juliani militibus, de quibus sic Ambrosius: *Julianus Imperator quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defensione reipublicæ, obediebant ei:* l *cum autem diceret eis, producite arma in Christianos, tunc* 14 *agno-*

a Plutarch. in Demetr. p. 899, 900.
b Lib. III. Epist. 9.
c L. Adeo, 157. *D. de R. J.*
d In Verr. I. 42.
e In hunc loc.
f Lib. I. *contr. Apion.* Cap. 22. pag. 456. *Ed. Hudf.* Lugd. Bat.

GROTII.

i *Irrisus olim Stratocles*] Talis erat syngrapha illa quam a Basilio Camatero Andronicus Coinnenus exegerat: ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεύειν διαπεράττεσθαι ὅσα φιλητὰ Ἀνδρονίκῳ, κἂν εἴησαν παναθέμιτα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποσυγεῖν, ὁπόσα οὐχ ἡδύνει Ἀνδρόνικον· *illa in pontificio se facturum quæ grata Andronico essent, quamvis plane nefaria: contra defugiturum se ea quæ Andronico non placerent.* [*Nicetas*, Alex. Cap. 14.]

k *Ministerium crimen esse*] *Tertullianus* de Anima: *plus cæditur qui jubet, quando nec qui obsequitur excusatur.* (Cap. 40.) & de Resurrectione carnis: *cum humana censura eo perfectior habeatur, quo etiam ministros facti cujusque deposcit, nec parcens aut invidens illis, quo minus cum auctoribus aut pœnæ aut gratiæ communicent fructum.* (Cap. 15.) Vide *Gailium* de Pace publica lib. I, c. IV. n. 14.

GRONOVII.

8 *Elaboratum*] Disputatum & probatum argumentis.

9 *Ministerium*] Etiam qui flagitii aut sceleris sciens minister est, teneri, non tantum imperantem.

10 *Sua sponte*] Per se, ex natura rei omnibus nota.

11 *Et non disputatione*] Tanquam in re dubia ante illorum inquisitionem & argumentationem.

12 *Naturali interpretatione*] Sensu communi satis judicante.

13 *Supra egimus*] I, 2. extremo. & 4, 8.

GROTII.

l *Cum autem diceret eis, producite arma in Christianos*] Non enim ab omni vi in Christianos abstinuit Julianus, tunc maxime ubi colorem aliquem nactus sibi videbatur. *Julianus Christiani jugulator exercitus*, in *Hieronymi* scripto ad Nepotianum.

14 ***agnoscebant Imperatorem cœli.*** Sic & 15 spiculatores legimus ad Christum conversos mori potius elegisse, quam edictis & judiciis in Christianos manum commodarent.

a Vict. de Jure belli n. 23.
5. Tantundem erit *a* si quis falso (aa) persuasus sit quod imperatur injustum esse. Nam huic tantisper ea res pro illicita est, quamdiu eam opinionem non potest deponere: ut ex 16 supra tractatis apparet.

IV. 1. Quod si dubitet, res licita sit necne, eritne quiescendum an parendum? Parendum plerique censent: nec obstare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia 17 qui contemplative dubitat potest activo judicio non dubitare: credere enim potest in re dubia obsequendum superiori. Et sane quin hæc distinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non potest. Jura civilia, non Romanorum tantum, sed & aliarum gentium, in tali circumstantia non modo m impunitatem

[Epitaph. Nepotian. Tom. I. pag. 26. C. *Ed. Basil.*] cœptam ejus imperio Antiochiæ persecutionem, & juvenem quendam tortum, narrat *Augustinus* de Civitate Dei, lib. XVIII. cap. 52. in martyrologiis memoria celebratur S. Eliphii Scoti & sociorum ejus 33. quos Julianus inter Tullensem & Grandensem civitatem decollari fecit. Vide & *Joannem Antiochenum* in excerptis ex manuscripto Peiresiano. (Pag. 842.) *Augustinus* epistola L. ad Bonifacium citatus a Gratiano causa XI, quæst. III. *Julianus exstitit infidelis Imperator. nonne exstitit apostata iniquus & idololatra? milites Christiani servierunt Imperatori infideli, ubi veniebant ad causam Christi non agnoscebant nisi illum qui in cœlo erat: quando volebat ut idola colerent & thurificarent, præponebant illi Deum.* [Laudatus locus jam supra *Lib.* I. *Cap.* II. §. 10. num. II. ubi vid. not.]

GRONOVII.

14 *Agnoscebant Imperatorem*] Detrectabant imperium, ne Deum offenderent.

15 *Spiculatores*] Genus militum circa principem, per quos inter alia fiebat executio capitalium sententiarum in milites aut honestiores togatos pro carnifice: ut sub primis imperatoribus per centuriones.

16 *Supra tractatis*] 2, 23. 2.

17 *Qui contemplative*] Qui dubitat, an justum sit factum, potest non dubitare, quin justum sit, ut ipse faciat.

(aa) Vocem illam *falso* addidi, quam sententia manifesto postulat, etsi in omnibus Editionibus desit. *J. B.*

GROTII.

m *Impunitatem concedunt obedientibus*] *Chrysostomus* de Providentia III. πολλοὶ γοῦν ἀρχόντων ἐπὶ φόνοις ἀδίκοις κατηγορηθέντες, δίκην ἔδοσαν· τοὺς δὲ δημίους τοὺς διακονουμένους τῷ φόνῳ καὶ αὐτόχειρας γινομένους τῆς σφαγῆς, οὐδ' εἰς δικαστήριον ἑλκύσαι τις, ἀλλ' οὐδὲ ζητῆσαι τὴν ἀρχήν, τῆς ἀνάγκης ὑπὲρ αὐτῶν ἀπολογουμένης, καὶ τοῦ τῆς ἀρχῆς ἀξιώματος καὶ τοῦ τῆς ὑποταγῆς φόβου· *multi sæpe magistratuum ob injustas cædes accusati pœnas dederunt. At carnifices qui cædi ministerium, qui manuum operam præbuere, nemo in jus vocaverit, imo de iis ne quæsierit quidem. excusat enim eos necessitas ex dignitate jubentis & ex parentis timore.* (Tom. VI. pag. 870. *Ed. Savil.*) Ex Celso Ulpianus,

sere

tatem concedunt obedientibus, sed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, [a] ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa est, cui parere necesse est. Necessitas potestatis excusat, & similia.

2. Ipse Aristoteles Nicomachiorum [b] quinto, his qui injustum quidem aliquid faciunt, [18] non autem injuste, annumerat famulum domini imperantis: injuste autem eum ait agere, a quo actionis principium est; nimirum quia [19] in famulo vis deliberatrix plena non est, ut indicat proverbium:

Ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.

Dimidia virtute caret servire coactus.

Et simile: (bb)

Ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνδρῶν ὃς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.

Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Jove, servilem voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo [c] utitur:

Δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.

Servi

[a] *L. Is damnum*, 169. *De Reg. Jur. l. liber homo* 37. *D. ad l. Aquil. l. non videtur*, 167. §. *qui juss.* 1. *de R. Jur. Paul. l.* V, *sen. tit.* 22. §. 2. *Leges Longobar. lib.* 1, *tit.* 26. *de termino effosso. Leges Wisigoth. Lib.* II, *tit.* II. *c.* 2. *Lib.* VIII. *tit.* I. *c.* I. 3. 4. *Libro* VII, *tit.* IV. *c.* I.

[b] *Cap.* 12. [c] *Lib. Quod omn. Prob. sit liber*, p. 871. D.

servum, ait, *nihil deliquisse, qui domino jubenti obtemperavit.* L. 2. D. de nox. act. *Velle non creditur qui obsequitur imperio patris vel domini.* L. 4. D. *de Regulis juris*, & ibi *Cujacius. Seneca: In volente necessitas non est.* (Epist. 61.) Adde *legem Longobardicam* lib. I, tit IV, cap. II. Mithridates libertos Attilii, conscios cædis in se cogitatæ, impunitos dimisit, & ejus qui a se defecerat filios. [Immo *filii amicos*. Pag. 241. *Ed. H. Steph.* & pag. 233.] *Appianus* Mithridatico. Absolutus Tiberius Gracchus a culpa Numantini fœderis, quoniam alieno imperio peccaverat. (*Plutarch.* pag. 826, 827.)

GRONOVII.

18 *Non autem injuste*] Ita ut in ipsos agentes non recidat culpa.

19 *In famulo*] Servi non præsumuntur ita educati, ut consilium in illis aut summi officii scientia sit.

(bb) Versus Homerici, quos tamen Auctor non ex ipso fonte, sed quales leguntur apud PLATONEM, *De Legib.* Lib. VI. pag. 777. A. *Ed. H. Steph.* heic refert. Nam ipse Poëta ita habet in Editionibus nostris:

Ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ' ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσιν.

Odyss. Lib. XVII. vers. 322, 323. Præcedentem autem versum hausit Auctor è LONGINO, *De Sublim.* Sect. 43. nisi quod ibi legitur ἀποαίνυται Rhetor etiam illum profert, tamquam ex *Homero*. *J. B.*

Servi tua est fortuna: n 20 *ratio ad te nihil.*

a Ann. VI, 8. Et illud Taciti: *a principi* 21 *summum rerum judicium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Narrat idem *b* scriptor

b Ibid. III, 17. Pisonis filium a Tiberio crimine belli civilis purgatum: 22 *patris quippe jussa, nec potuisse filium detrectare.* o Seneca: *servus herilis* 23 *imperii non censor est, sed minister.*

c Lib. XXII, c. 75. cont. Faustum. 3. Et specialiter in hac de militia quæstione ita sensit *c* Augustinus. Sic enim ait: *Ergo vir justus, si forte sub rege etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare,* 24 *si civicæ pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certus est, vel utrum sit, certus non est: ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Et alibi: *d Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit,* p *nulla civitatis suæ lege reus est homicidii: imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contemti. quod si* 25 *sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque* 26 *unde punitur si fecerit injussus, inde puniretur si non fecerit jussus.* *e* Atque hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari 27 bellum utrimque justum, id est injustitia vacans, quò illud pertinet: (cc)

d De Civ. Dei lib. I, c. 26.

e Sil. in verbo bellum I, n. 9. concl. 4. Cast. in l. V. D. de Justit. Soto l. V, q. I. art. 7. & q. 3. art. 3. Vict. de Jure bell. n. 32. Covarr. in c. peccat. part. II, §. 10.

Quis

GROTII.

n *Ratio ad te nihil*] Themistius oratione IX, principes rationi esse dicit similes, milites iræ. (*Pag.* 197. *Edit. Petav.* 1618. ubi illud, quasi ex *Platone*, profert.)

o *Seneca*] De controversiis III, 9.

p *Nulla civitatis suæ lege reus est homicidii*] Idem *Augustinus* de Libero Arbitrio libro I. *Si homicidium est hominem occidere, potest aliquando accidere sine peccato, nam & miles hostem, & judex vel minister ejus nocentem, & cui forte invito atque imprudenti telum de manu fugerit, non mihi videntur peccare cum hominem occidant: sed nec etiam homicidæ isti appellari solent.* Retulit Gratianus in causæ XXIII, quæstionem V. (Ex Cap. 4. dict. Lib.)

GRONOVII.

20 *Ratio ad te nihil*] Tuum est facere, quod juberis; non inquirere, quæ sit causa vel ratio faciendi. [Vertendum potius: *Tibi non licet loqui:* ut putabat Eruditissimus *Jac. Tollius*, in Not. ad *Longinum*, Cap. 43. pag. 232. ubi videre poteris, si tanti. *J. B.*]

21 *Summum rerum*] i. 1, 4. 2.

22 *Patris quippe jussa*] Puta intercessisse.

23 *Imperii non censor est*] Arbiter, ut id possit probare vel improbare.

24 *Si civicæ pacis*] Parens ei, cui eum Deus & publica societas subjecit & obtemperare voluit.

25 *Sua sponte atque auctoritate*] Proprio motu & instinctu.

26 *Unde punitur*] Ob quod facinus.

27 *Bellum utrimque justum*] Quod in bello ab utraque parte durum & sævum agitur, nullam illis contrahere culpam.

(cc) Versus LUCANI, *Pharsal.* Lib. I. vers. 126, 127. *J. B.*

GRO-

Quis justius induat arma
Scire nefas.

4. Non caret tamen hoc sua difficultate. Et *a* Adrianus nostras, qui Cisalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus est, q contrariam defendit sententiam, quæ stabiliri potest non illa præcise ratione quam ille adfert, sed hac quæ magis urget, quod 28 qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Est autem (dd) pars tutior abstinere bello. Laudantur Esseni quod inter alia jurarent *b* μὴ βλάψειν τινὰ μήτε ἐξ ἐπιτάγματος· *non nocituros se cuiquam, ne si juberentur quidem*: imitatores horum Pythagorei, qui, Jamblicho teste, *c* bello abstinebant, causa addita, quia φόνων 29 χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes subministrat atque imperat.*

a Adr. Quæstione quodl. 11.

b Joseph. Bell. Jud. Lib. II. Cap. 8. §. 7. *divis. Hudson.*

c De Vit. Pythag. §. 186. *Ed. Kust.*

5. Neque obstat quod ex altera parte 30 periculum est inobedientiæ. Nam cum utrumque incertum sit (nam si injustum est bellum, jam in ejus vitatione nihil est inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus est. *d* Inobedientia autem in ejusmodi rebus suapte natura minus malum est quam homicidium, præsertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accusatus Jovis mandato se defendisset, (ee) non tamen ausos Deos eum absolvere. Sed nec 31 Pothinum Ptolemæi satellitem Martialis, *e* cum ait:

d Bald. 11, *consf.* 385. *Sotus de dæt secr. membr.* 3. *q.* 2. *in resp. ad* 1.

e Lib. III. *Epigr.* 66.

Antonî tamen est pejor quam caussa Pothini:
Hic facinus domino præstitit, ille sibi.

Nec

GROTII.

q *Contrariam defendit sententiam*] Exemplum hanc sequentium est apud *Scafnaburgensem*.

GRONOVII.

28 *Qui dubitat contemplative*] Utrum jure fiat, id facere debet, in quo minus est periculum conscientiæ lædendæ.

29 Χορηγέτης καὶ νομοθέτης] Choragus & legislator. Est autem *choragus* qui instruit ornatu chorum vel gregem scenicorum.

30 *Periculum est inobedientiæ*] Si dubia in causa militare quis pro præposito suo aut superiore recuset, videtur contumax, dicto non obediens.

31 *Pothinum*] Interficiendi Cn. Pompeji Magni auctorem.

(dd) Benè quidem, ubi libertas relinquitur subditis militandi, vel non militandi. At vero ubi necessitas imponitur jussu Principis, tunc pars tutior est, ei parere, cui parendum esse nulla dubitandi ratio est, quippe legitimo Imperanti. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ee) Nescio cujus fide hoc referat Auctor: sed cuivis statim patet, exemplum aptum non esse, ut etiam observavit *Obrechtus*, quandoquidem *Jovis* mandatum injustum erat, & tale à *Mercurio* non poterat non adgnosci. *J. B.*

a *Vict. de Jure belli n. 25.* Nec magni ponderis est quod contra nonnulli adferunt, a fore ut id si admittatur pereat sæpe respublica; quia plerunque 32 non expediat rationes consiliorum edi populo. Ut enim hoc verum sit de 33 caussis suasoriis belli, 34 de justificis verum non est, quas oportet claras esse & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & possint & debeant.

b *Apol. c. 4. 1. adversus Nat. c. 6.* 6. Quod de legibus nimis forte indistincte dictum a b Tertulliano est, in his legibus sive edictis de bello gerendo locum justissime habet: *neque civis fideliter legi obsequitur, ignorans quale sit quod ulciscitur lex.* 35 *nulla lex sibi soli conscientiam justitiæ suæ debet, sed eis a quibus obsequium exspectat. Cæterum suspecta lex est, quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Ulyxi se ad bellum excitanti ait: (*Achilleid.* Lib. II. vers. 332.)

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede: 36 *libet justas hinc sumere protinus iras.*

Apud eundem Theseus, (*Theb.* XII. 648.)

Ite alacres, tantæque precor confidite causæ.

Propertius dixerat, (*Lib.* IV. *Eleg.* VI. vers. 51, 52.)

Frangit & attollit vires in milite causa:
Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor.

c *Nazar. Paneg. Constantin. Cap. 7. Ed. Cellar.* Cui par illud Panegyristæ: c *tantum etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, ut jam cœperit* 37 *non virtutis magis quam integritatis esse victoria.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur 38 ירק quod legitur 1 Gen. XIV, 14. ut sensus sit, ministros Abra-

GRONOVII.

32 *Non expediat rationes*] *Tacitus* I, histor. 83.

33 *Caussis suasoriis belli*] Quæ instigant eo & impellunt.

34 *De justificis*] Quæ id jure geri probant.

35 *Nulla lex sibi soli*] Non est lex, quam non ob aliud justam putant pariturі, quam quia lex est seu mandatum imperantis: hæc potius tyrannis est: tum vero lex est, cum ejus causam justam agnoscunt ii, quibus ponitur.

36 *Libet justas*] Libet causam cognoscere, ut jam nunc illis ex merito infensus fiam.

37 *Non virtutis magis*] Non tam fortitudini bellantium, quam justitiæ causæ debeatur.

38 יָרִק] A radice ריק Ric, *accinxit, expedivit.*

GROTII.

1 *Genesis* XIV, 14.] Quidam in eundem sensum trahunt vocem חניכיו & interpretantur *à se institutos.* Herodes in oratione ad Judæos post cladem in Arabia, apud *Josephum:* βούλομαι δὲ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τοῦ πολεμεῖν ὡς δικαίως αὐτὸ ποιοῦμεν, ἐπιδεῖξαι, διὰ τὴν ὕβριν τῶν ἐναντίων ἠναγκασμένοι. μέγιστον γὰρ, εἰ

μάθοιτε

Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum justitia.

7. Et sane 39 denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causa, ut totum quasi genus humanum de justitia causæ posset cognoscere. Scilicet 40 prudentia virtus est, ut & (ff) Aristoteli visum, imperantis propria: justitia vero hominis 41 qua homo est.

8. Omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, a si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injustum esse putet: præcipue vero si de aliis impetendis, non de suis tuendis agatur.

9. Quin probabile est, etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei confessione cognita esse debere causæ merita, s ut satis ei constet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis observatur. nec aliud spectat lex Hebræa, b cum ad lapidandum eum qui damnatus est 42 testes vult præire populo.

V. 1. Quod si subditorum animis per causæ expositionem 43 satis nequeat fieri, c omnino officium erit boni magistratus tributa ipsis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: præsertim ubi non defuturi sunt alii qui militent. 44 quorum voluntate non tantum bona, sed & mala uti potest rex justus,

a *Ægid. Reg. de act. supern. disp.* 31, *dub.* 5. *n.* 85. *Banes* 2, 2. *q.* 40. *art.* 1. *Molina tr.* 11, *disp.* 113.

b *Deut.* XVII, 7.

c *Silv. in verbo bell. p.* 1. *n.* 7, *circa fin.*

μάθοιτε τοῦτο, ὡς ἐρ θυμίας αἴτιον ὑμῖν ἔςαι· *volo autem ostendere vobis quam juste suscceperimus hoc bellum, coacti inimicorum contumeliis. Id enim si intellexeritis, magnum vobis ad audendum erit incitamentum.* (Antiq. Jud. Lib. XV. Cap. 5. §. 8. *division. Hudson.*)

s *Ut satis ei constet mortem ab eo commeritam*] Ideo indicta causa sacerdotes Nobæ habitantes occidere noluere Saulis ministri Doëgo probiores, 1 *Sam.* XXII, 17. Et Achabi spiculator tertius nocere Eliæ noluit, II *Regum* 1, 13. & sequentibus. Aliquot etiam carnifices ad Christum conversi in posterum eo munere ut periculoso abstinuere. Vide *martyrologium*, & *Bedam. l.* 1, cap. 7.

GRONOVII.

39 *Denuntiationes*] Indictiones bellorum.

40 *Prudentia virtus imperantis*] Ut prudenter & consulte res geratur, imperantis cura est, cui acquiescere subjectum decet, neque ei se immiscere; ut juste, quemvis curare oportet, qui adhibetur.

41 *Qua homo est*] Cujuscumque personæ, conditionis, status sit.

42 *Testes præire*] Prima saxa mittere.

43 *Satis nequeat fieri*] Persuaderi, ut credant se jure bellum incipere.

44 *Quorum voluntate*] Quibus non modo honestum animum, sed & improbum ad bellum afferentibus aut solam mercedem spectantibus.

(ff) Ἡ δὲ φρόνησις, ἄρχοντος ἴδιος ἀρετὴ μόνη. Politic. Lib. III. Cap. 3, pag. 268. Ed. Heins. *J. B.*

ſtus, quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & ſicut culpa caret qui egeſtate preſſus pecuniam ſumit ab improbo fœneratore.

2. Imo etiam ſi de cauſa belli dubitari non poſſit, minime tamen videtur æquum ut Chriſtiani inviti cogantur militare, (gg) cum a militia abſtinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam ſit ſanctitatis, quæ & a clericis & a pœnitentibus diu exacta eſt, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celſo Chriſtianis objectanti militiæ detrectationem ſic [a] reſpondet: *his qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere, ita reſpondebimus: Hi qui ſimulacrorum veſtrorum ſunt* 45 *ſacerdotes, & deorum quos putatis flamines,* 46 *dextras puras ſervant ſacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cæde maculatis manibus offerant his qui creduntur dii: neque ſi quod exoriatur bellum ſacerdotes* 47 *aſſcribuntur numeris. Quod ſi id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque* 48 *ſuo modo cenſendi ſunt militare, tanquam Dei ſacerdotes atque cultores, qui manus quidem ſervant puras, ſed precibus apud Deum certant pro his qui juſte militant, & pro eo qui juſte regnat?* quo in loco ſacerdotes vocat quosvis Chriſtianos, exemplo ſanctorum ſcriptorum, Apoc. I, 6. I Pet. II, 5.

a Contr. Celſum, Lib. VIII. p. 427. *Edit. Cantabrig.*

VI. 1. Arbitror vero evenire etiam poſſe, ut in bello non dubio tantum ſed & manifeſte injuſto juſta aliqua eſſe poſſit ſubditorum defenſio. Nam cum ſubditos innocentes, & a belli culpa remotos, interficiendi jus verum & internum hoſtis, juſtum quamvis bellum gerens, non habeat, 49 niſi aut ad neceſſariam defenſionem, aut 50 per conſequentiam & extra propoſitum, (pœnæ enim illi obnoxii non ſunt) ſequitur ut ſi certo conſtet hoſtem eo venire animo, ut hoſtilium ſubditorum vitæ parcere cum poſſit, omnino nolit, ſubditi illi tueri ſe poſſint ex jure naturæ, quod gentium jure ademptum illis non eſt.

2. Ne-

GRONOVII.

45 *Sacerdotes & Deorum*] Sacerdotes Romæ vacationem militiæ habebant, præterquam bello Gallico. *Plutarch.* Camillo pag. 151. & Marcello p. 299.

46 *Dextras puras*] A ſanguine humano abſtinentes. *Suet.* Tito 9.

47 *Adſcribuntur numeris*] Recipiuntur inter milites, inferuntur catalogis militantium. i. 1, 4. 7.

48 *Suo modo militare*] Juxta bonam & utilem operam bello navare.

49 *Niſi ad neceſſariam*] Præterquam ſi ipſe ab illo infeſtetur.

50 *Per conſequentiam*] Quatenus membra ſunt ejus capitis vel corporis, adverſus quod ei bellum eſt. 3, 1. 4.

(gg) Heic & in præcedentibus non ſatis adcurate Auctorem noſtrum ratiocinari, oſtendimus in Notis noſtris Gallicis. *J. B.*

GRO-

2. Neque tunc dicemus bellum utrinque justum esse. non enim de bello, sed [51] de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injusta est, & proinde juste repellitur.

GRONOVII.

51 *De certa & definita*] De uno opere illorum, quæ fiunt in bello.

HUGO.

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *Ordo sequentium.*
II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria; explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse, ac Christianæ simplicitati convenientius, falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. Et

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur, expendamus a quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod 1 aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, *a* ea quæ ad finem ducunt in morali materia, 2 æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt (aa) necessaria, necessitate sumta non secundum physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & 3 facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, 4 etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus 5 alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit.

a V. Ʋ. de Jure belli n. 15.

2. Quin & rem alienam, *b* ex qua certum mihi periculum immi-

b Vid. de Jur. bell. n. 18, & 39. & 55.

GROTII.

a *Quid quantumque in bello liceat*] Bene *Augustinus* epistola LXX. ad Bonifacium comitem: (Ep. 220. in fin. *Edit. Benedict.*) *ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quæras.* Epistola CCV. (189. §. 6.) *Esto ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est egregia Belisarii ad milites apud *Procopium* Vandalicorum IV. (Cap. 16.) *Orosius* libro VII. *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur.* Idem de Theodosio: *unum aliquod ab initio urbis condita bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cædem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.* (Cap. 21. & 23. *Edit. Paris.* 1506.)

GRONOVII.

1 *Aut nude aut ex promisso*] Quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt. 2, II. I.

2 *Æstimationem intrinsecam accipiunt*] In sese ac sua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æstimationem variare potest, æstimantur.

3 *Facultatem agendi in solo societatis*] Adversus alios homines aliquo societatis, sive domesticæ, sive civilis, sive totius humanitatis, vel quocumque vinculo nobiscum conjunctos.

4 *Etiamsi forte is peccato*] Ut miles vel subjectus principis populive, cui cum mea patria vel principe bellum est.

5 *Alibi*] 2, I. 3.

(aa) Agitur heic de rebus, quæ quidem alias fieri non possent, extra connexionem quam habent cum illo fine, sed tamen non sunt ex numero earum, quæ naturâ suâ, adeoque perpetuo malæ sunt, quocumque consilio fiant. Vide infra §. 6. *in fin.* Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

imminet, 6 citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri (id enim 7 ad eum finem accommodatum non est) sed custodire, donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est a nobis a alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est: & si id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti consequendi gratia: b quibus ex caussis dominium quoque sequitur, quia alio modo 8 læsa æqualitas reparari nequit.

a L. II. c. II. §. 10.

b Silv. in verbo bell. p. 1, n. 10. v. prima.

3. Sic ubi justa est punitio, justa etiam vis omnis, sine qua ad pœnam veniri non potest: & omne quod pœnæ pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & qui peccato respondeat modum.

III. Sciendum secundo est: jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed & ex caussis subnascentibus, sicut & in judiciis 9 post litem contestatam jus sæpe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod injustum est, præsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumtus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injustitiæ quæ ipsorum actui inest. c Ita Plato probat bellum μέχρι ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, *donec hi qui sontes sunt cogantur insontibus malo affectis pœnas dare.*

c De Rep. Lib. V. p. 471. B. Ed. H. Steph.

IV. 1. Observandum tertio, b ad jus agendi 10 multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. d In sui defensione quomodo id locum habeat explicavimus 11 alibi. Sic ut nostrum consequamur, si 12 tantundem

d Victor. d. lib. num. 37.

GROTII.

b *Ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum*] Vide hac de re *Thomam* prima secundæ, quæstione LXXIII, art. 8. *Molinam* tractatu secundo, disputatione CXXI.

GRONOVII.

6 *Citra culpæ alienæ*] Quamvis illius, cujus ea res est, culpa non contingat, ut ex ea mihi sit periculum.

7 *Ad eum finem*] Non enim huc usque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculosam.

8 *Læsa æqualitas*] Violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

9 *Post litem contestatam*] Post inceptum judicium.

10 *Multa consequi indirecte*] Accedere, quæ seorsum deficiente occasione illorum, quibus hærent & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, sed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque istis umbram præstat & veniam conficit.

11 *Alibi*] 2, 1. 4.

12 *Tantundem*] Stricte ac præcise tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

13 Ali-

dem accipi non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis alienæ*, inquit [a] Augustinus, *qui suæ possessioni murorum ambitum circumduxit, si* 13 *aliquis ex ipsorum usu percussus intereat.*

a *Ad Publ. epist.* 154.

2. Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumto congruit; sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere posse prævidentur, cavenda erunt, 14 nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, [b] inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum. Multos occidere & indiscretos*, inquit [c] Seneca, 15 *incendii & ruinæ potentia est.* Docent nos historiæ quam seria pœnitentia, Ambrosio monente, talem 16 vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit.

b *Matth.* XIII, 28, 29. Vide *Thom.* 2, 2. *q.* 64. *art.* 2.

c *L.* 1. *de Clem.* c. 26.

3. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob plenissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, 17 ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ malorum universitati, & eo suam, 18 qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte

GRONOVII.

13 *Aliquis ex ipsorum usu percussus*] An *prolapsus.* [Videtur potius legendum, *ex ipsorum casu:* si enim *prolapsus* legas, tunc culpa erit illius, qui in muros adscenderit. [Sed in *Editione Benedictin.* legitur: *murum circumduxerit, si aliquis ex ipsius ruinis percussus* &c. Epist. XLVII. §. 5. & ita bene se habet sensus. Auctor enim locum petierat, non ex ipso fonte, sed ex jure Canonico, *Caus.* XXIII. *Quæst.* V. C. 8. *J. B.*]

14 *Nisi multo majus sit bonum*] Ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24. 5.

15 *Incendii & ruinæ potentia*] Non laudabilis & bono viro adfectanda, sed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii casus, quæ & ipsa multos sine discrimine noxiorum & insontium absumere possunt.

16 *Vindictæ immodestiam*] Quod cum Thessalonicenses seditionem movissent, immisso milite ad septem millia trucidaverat A. C. 390.

17 *Ut alibi notavimus*] 2, 21. 14.

18 *Qua judex est*] Etiam cum induit severam judicis personam.

GRO-

aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

V. 1. Sed & quæstio incidere solet, quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper 19 de ea re acriter certatum scimus, cum alii 20 belli rigorem, alii 21 commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, c naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad a Justinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca b tyranno 22 gratiam se relaturum ait, d 23 si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernicie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam quæ satellitem stipendio teneat non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur; militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere 24 artifices scenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui 25 triremes & æratas non mitterem, 26 lusorias, & cubiculatas, & alia 27 ludibria regum*

a *Procop.* I *Goth.* c. 3.

b *De Benefic.* VII, 20.

GROTII.

c *Naves & quæ navibus adsunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id est, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad *Aristophanis* nubes & equites. [In *Equit.* vers. 282. In Scholiis ad Nubes nihil hac de re: sed voluit dicere *Ranas*, vers. 365. *J. B.*]

d *Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune*] Vide *Parutam* libro VII.

GRONOVII.

19 *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud *Demetrium*, (seu *Meteranum*) lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

20 *Belli rigorem*] Nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hostibus habendos.

21 *Commerciorum libertatem*] Jure gentium licere unicuique merces suas portare ac vendere, ad quos voluerit.

22 *Gratiam se relaturum*] Pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

23 *Si beneficium*] Quod redditurum se cogitat. l. 7, *de benef.* 20.

24 *Artifices scenæ*] Histriones, comœdos, tragœdos, mimos. *Sen.* epist. 11. & 121. *Sueton.* Jul. 84.

25 *Triremes & æratas*] Naves bellicas cum æreis rostris.

26 *Lusorias & cubiculatas.*] Voluptuarias & distinctas in lauta & luxuriosa cubicula. Thalamegos *Suet.* Jul. 52.

27 *Ludibria regum*] Alias naves prodigiosæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari insanierunt. Vide *Athenæum* lib. 5, p. 203.

28 Ut

vegum in mari lascivientium mittam. Et [a] Ambrosio judice, largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas. a *Lib. 1. c. 30. de Off.*

3. In tertio illo genere usus ancipitis, distinguendus erit belli status. [b] Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut 28 alibi exposuimus, 29 jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei executionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & 30 ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit, sed dare voluerit, [c] jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui 31 judici imminenti reum manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus; quare 32 intra eum modum etiam spoliari poterit.

b *Cap. ita quorundam, 6. & c. ad liberandam. 17. De Judæis.*

c *Silv. in verbo restitutio, p. 3. §. 12.*

4. Et has ob causas solent a bellum gerentibus e publicæ significatio-

GRONOVII.

28 *Ut alibi*] 2, 2. 6.

29 *Jus dabit*] Injiciendi manum, ne perveniat ad hostem meum, sed domino rem aut compensationem debebo.

30 *Ad damni dati modum*] Tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

31 *Judici imminenti*] Per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

32 *Intra eum modum spoliari*] Tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam sufficit.

GROTII.

e *Publicæ significationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. *de Transactionibus.* c. significavit, 11. *de Judæis.* Extravagante *de Judæis.* c. copiosus, 1. Liber *Consulatus maris* editus est lingua Italica, in quem relatæ sunt constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controversiæ: ac sic definitur, si & navis & merces hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium: si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his qui bellum gerant, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partium, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ solvatur. Si contra navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de nave transigendum: aut, si nolint vectores transigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno CIↃ CCCC XXXVIII. cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitati-

ficationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc

bus ad mare Balticum & Albim sitis, frequente senatu judicatum est, etiam in hostium navibus repertas merces, quas aliorum esse constaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum est. Sic & Daniæ rex sensit, cum anno CIↃ IↃ XCVII. ad Hollandos eorumque federatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hispaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, suis vindicabat. Apud Gallos libertas mercaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hostes essent, semper permissa; & quidem adeo indiscrete, ut hostes sæpe sub alienis nominibus res suas occultarent; ut apparet ex edicto anno CIↃ IↃ XLIII. capite XLII. quod tralatum est in edictum anni CIↃ IↃ LXXXIV, & sequentia. Iis edictis diserte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo suis navibus, suosque per homines, navesque ac merces, quocumque visum ipsis esset perducere, dum ne merces eæ sint belli instrumenta, quibus res hostium fovere velint: quod si fiat, permittitur Gallis talia belli instrumenta sibi sumere, persoluto æquo pretio. Hic duo notanda, his legibus nec belli instrumenta in prædam cessisse, multo magis ab eo periculo abfuisse merces innoxias. Non negem aliud jus usurpasse interdum septentrionis gentes, sed varie, ex usu magis temporum quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum suorum obtentu Danorum commercia impedissent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui, Danico denario nomen, cui, mutata quamvis causa, nomen mansit adusque tempora Guilielmi ejus qui stirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei *Thuanus* in historia anni CIↃ IↃ LXXXIX. Rursum ab Elisabetha, sapientissima Angliæ regina, missi anno CIↃ IↃ LXXV. ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equestri & Robertus Bealus regio consilio ab epistolis, qui ostenderent ferre Anglos non posse, quod Batavi, in ipso æstu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat *Reidanus* in historia Batavica (pag. 17. *Vers. Latin. D. Voss.*) anno CIↃ IↃ LXXV. & Britannus *Camdenus* anno sequente. (pag. 273. *Ed. Elzevir.*) Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint, apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum, Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ a Germanis in Hispaniam deferebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisque eorum fecere anno CIↃ IↃC XIII, ne aut hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & posterius, anno scilicet CIↃ IↃC XXVII. inter Suediæ Daniæque reges convenit ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscanis Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fretum Cimbricum ire fineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ aut in Anglia comparatæ

5. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex historiis f nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario

paratæ essent. Neque vero soli Germani Anglis cum hoste suo commercia vetantibus contradixere. Etiam Polonia misso legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno CIↃ IↃ XCVII narrant memorati jam nobis *Camdenus* & *Reidanus*. (Cambden. *pag.* 692, & seq. *Reid.* pag. 372, & *seq.*) Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabetha Angliæ regina in bello perstante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, nequis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo federe quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno CIↃ IↃC XXV pepigere, id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum intererat magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspici naves num quid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari, aut quicquam pacatis noceri eo nomine. Atque evenit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium persolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum raperentur, ostenderunt pati se id nolle. Bene ergo dictum a nobis, significationes publicas requiri, quod & Angli ipsi ita sensere; a quibus factæ significationis talis exemplum est apud *Camdenum* circa annum CIↃ IↃ XCI & CIↃ IↃ XCVIII. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim CIↃ CCCC LVIII. Lubecensis civitas significationi a Dantiscanis sibi factæ, ne cum Malmogensibus & Memelensibus Dantisci hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis paruere Hollandi anno CIↃ IↃ LI. cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipsi hostes tum habebant, commercio abstineretur. Anno vero CIↃ IↃ XXII, quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Ansiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi, bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem, nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes, aut in Hispaniam, ipsis tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide *Ludovici Servini* advocati quondam regii orationem habitam anno CIↃ IↃ XCII in causa Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferri non siverunt: quomodo Dantiscani anno CIↃ CCCC LV. Batavis denuntiarunt, nequid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante *Gaspare Schutzio* in historia Prussica. Adde *Cabetum* decisione XLIII, num. 2. & *Seraphinum de Freitas* in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

f *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum*] Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus *Johannes Meursius* in historia Danica libro I. & II. Ubi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra ea Danos. Vide & *Crantzium* Vandalicorum libro XIV. (Cap. 29.) *Thuanum* in dicto anno CIↃ IↃ LXXXIX. libro histo-

a Polyb. 1. c. 83. luntario gentium esse constitutum. Romanos *a* qui Carthaginiensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginienses aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginienses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius *b* cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis g & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

b Plut. Demetrio. pag. 904. E.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum:

(bb) Ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδόν.

Sive dolo, seu vi manifesta, clamve, palamve.

Et Pindari est, (*Isthmiac.* IV. 82.)

Χρὴ δὲ πᾶν ἔρ —
δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque 33 dictum illud,

34 *Dolus an virtus quis in hoste requirat?*

sequitur ipse

Ripheus, justissimus unus
Qui fuit in Teucris & servantissimus æqui.

Et

historiarum XCVI. *Camdenum*, præter jam dicta loca, in anno CIƆ IƆ LXXXIX, & CIƆ IƆ XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Ansiaticos vocant, controversia tractatur.

g *Et magistrum & gubernatorem suspendit*] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia: ἐπέστησε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσπορον ἐμπόρους. καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· *custodes imposuit Bosphoro, qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent. deprehensis pœna mors.* (Pag. 639. E.)

GRONOVII.

33 *Dictum illud sequitur*] V, 426. his verbis hortantem Chorœbum sequitur vir celebris tanta justitiæ fama, non secuturus, siquidem id injustum esse putasset.

34 *Dolus an virtus*] 2, Æneid. 300. Sive fallendo quis hostem, sive vi superet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

(bb) Non est versus Homericus, sed pars ejus legitur *Odyss.* IX, 119. & *Lib.* I. vers. 295, 296. Habet Auctor è *Stobæo*, Serm. LII. pag. 365. ubi *Antigono* tribuitur. *J. B.*

GRO-

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus *a* Solon. Silius in rebus Fabii Maximi *b*:

Exin virtuti placuit dolus.

2. Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, *c* laude dignos qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon *d* dixit, & Brasidas apud *e* Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex h 35 belli furtis: & apud Plutarchum *f* Agesilaus hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda, *g* quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius *h* Corvinum sic inducit loquentem:

i *Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.*

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, *i* ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem k Lysandrum magni facit *k* ἀπάταις καὶ πολλὰ διαποικίλλοντα τοὺς πολέμους, *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, *l* quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani *m* est: *nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.*

3. Jurisconsulti Romani bonum dolum vocant, *n* si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, *o* nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: 36 δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατηγικός notat ad Iliados O Eustathius. Inter Theologos *p* Augustinus: *cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut dolo malo.*

a Plutarch. in Sol. p. 82.
b Lib. XV. vers. 327.
c Luc. Philopseud. p. 326, 327. Ed. Amst.
d Cyri inst. I. c. 6. & de re equestri, c. 5. n. 9.
e L. V. c. 9.
f Plut. apoph. pag. 209.
g Polyb. l. IX. c. 11.
h Lib. V. vers. 100.
i Vit. Marcell. pag. 311. B.
k Vit. Lys. p. 437. A.
l Pag. 363. E.
m Lib. XVII. c. 5.
n L. I. §. 3. D. de dolo malo.
o L. nihil. 26. D. de captivis.
p Quæst. X. super Josue, Caus. XXIII. Qu. II. C. 2.

GROTII.

h *Belli furtis*] Ita & *Virgilius* loquitur Æneidos XI. (*vers.* 515.) & Sallustius, quem citat Servius. [Vide *Nonium Marcellum*, voce *Furtum*, pag. 310. *Edit. Mercer.*]

i *Bellandum est astu*] Muhammedis dictum simile: *elharbu Hudiatum, id est, pugnæ fraudem requirunt.* Apud Virgilium in comitatu Martis, (*Æn.* XII. 336.)

Iræque insidiæque.

Ubi Servius: *non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

k *Lysandrum*] Ei Sullam comparat *Plutarchus*, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo, (*pag.* 469. F.)

GRONOVII.

35 *Ex belli furtis*] Stratagematis, insidiis, machinationibus clandestinis.

36 Δόλος οὐ ψεκτὸς] Dolus non vituperandus, quippe bellicus.

aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest. Et Chrysostomus, [a] maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæsissent.

a Lib. I. De Sacerdotio. Tom. VI. p. 6.

4. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus 37 in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in 38 actu negativo, alium in actu 39 positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, [b] Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum (cc) est [c]: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare, fas sit. *Licet*, inquit l Augustinus, [d] *veritatem occultare prudenter, sub aliqua dissimulatione.* Et m necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse [e] Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim propheta a rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest quod n Abra-

b L. I. §. dolum malum. D. de dolo malo.

c De Off. 3. c. 15.

d Lib. contra mend. c. 10. Th. 2, 2. q. 40. art. 3. in resp. & q. 71. art. 3. Silv. in verbo bell. p. I. n. 9.

e Or. pro Mil. c. 24. & l. X. ep. 8. & pro Cn. Plancio. c. 6.

GROTII.

l *Augustinus*] Et in V. Psalmum versiculo: *perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur *causa* XXII, *quæstione* II. c. 14.

m *Necessariam hanc omnino atque inevitabilem*] Vide *Chrysostomum* primo de Sacerdotio. (§. 63, & *seq. Ed. Bengel.*)

GRONOVII.

37 *In genere semper malorum*] Quæ quocumque loco, modo, tempore fiant, vitiosa sunt, uti quibus fides violatur.

38 *Actu negativo*] Cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non ostenderat se tale quid esse facturum.

39 *Positivo*] Cum decipimur, quia fit secus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat se facturum esse.

(cc) Vide, quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. c. I. §. 9. Not. 5. alterius Editionis. Auctor ipse postea §. 9. *Ciceronem* inter eos ponit, qui non omne falsiloquium malum esse putarunt. *J. B.*

GRO-

n Abrahamus a Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans. a Gen xx. Th. 2, 2. q. 110. art. 3, in resp.

VIII. 1. Dolus qui in actu positivo consistit, 40 si in rebus, simulatio, si 41 in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & 42 citra hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit 43 confusa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipsa 44 rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras, ut 45 conceptus animi possit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, o 46 sed & b nutibus, ut apud mutos, 47 sive illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum 48 ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt 49 notæ illæ b L. Labeo 7. §. f. D. de sup. leg.

GROTII.

n *Abrahamus*] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici. Augustinus* quæstione XXVII. in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa XXII, quæstione II. c. 22.

o *Sed & nutibus*] *Plinius* de Æthiopum gente libro VI, 30. *Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est.* Vide c. tuæ fraternitati, 25. *de sponsalibus.*

GRONOVII.

40 *Si in rebus*] Quoties aliud agimus, quam agere videmur.

41 *In sermone*] Quoties aliud dicimus, aliud agimus aut intendimus.

42 *Citra hominum voluntatem*] *Boëtius* de Interpr. p. 329. *Oratio est vox significativa secundum placitum.* Idem de Syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per se significat, sed ad ponentis placitum. Illud enim unaquæque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impressit.*

43 *Confusa & ἄναρθρος*] Ut ejulatio, cachinnus, rictus, sternutatio. *Boëth.* d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter significantes; ut canum latratus iras canum significat, & alia ejus quædam vox blandimenta: sed non sunt nomina, quia non sunt ad placitum significantes, sed natura.*

44 *Rei*] Soni, quo potius factum quam dictum auditur.

45 *Conceptus animi*] Cogitata.

46 *Sed & nutibus*] *Quintil* II, instit. 3. 833. *Non manus solum, sed nutus etiam declarant nostram voluntatem & in mutis pro sermone sunt, & salutatio frequenter sine voce intelligitur atque afficit.*

47 *Sive illi nutus*] Sunt gesticulatio exprimens & formans actionem motumve similem illi, quem significamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum histrionem cantici cujusdam illa verba, *Vale pater, vale mater*, ita demonstrasse, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ significaret. *Ner.* 39. Item cum inclinatione capitis assentimus, quassatione negamus. *Gellius* 10, 3.

48 *Ex instituto*] More introducto & recepto; ut in senatu cum Sc. per discessionem fieret, pedibus aut in sententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

49 *Notæ illæ quæ non*] Ut literæ copulatæ in syllabas.

illæ quæ non voces lingua figuratas significant, ut p Paulus a juris consultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notæ 50 hieroglyphicæ, sive mero arbitratu, ut apud Sinenses.

a L. Non figura. 38. D. de obl. & act.

2. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus 51 placuit sine mutua obligatione, & id 52 quod mutuam obligationem in se continet. (dd) Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta sunt ad significandum 53 cum mutua obligatione, quod Aristoteles b dixit 54 κατ' συνθήκην: 55 res aliæ non item. Hinc fit q ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, r ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum, seposita doli consideratione, licitum est.

b De interpr. c. 4.

3. Prioris exemplum est in Christo, c qui apud comites Emauntinos 56 προσεποιεῖτο ire longius, id est, speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi d Christus

c Luc. XXIV, 28.

d Marc. VI, 48.

GROTII.

p *Paulus jurisconsultus loquitur*] *Non figura*, inquit, *literarum*, *sed oratione quam exprimunt literæ obligamur*, *quatenus placuit non minus valere quod scriptura quam quod vocibus lingua figuratis significaretur*. Valde philosophice dixit *placuit*, ut ostenderet hæc valere ἐκ συνθήκης.

q *Ut rebus aliis uti liceat*, *etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem*] Vide *Augustinum* de Doctrina Christiana lib. II, c 34.

r *Ubi nullum inde sequitur nocumentum*] Ut in facto Micholis, I *Sam.* XIX, 16.

GRONOVII.

50 *Hieroglyphicæ*] Sacerdotum Ægyptiorum. *Tacit.* 2, ann. 60. & II, 34.

51 *Placuit sine mutua*] Ita ut ad id nemo cogatur, sed possit id jure civili apud quosdam populos restringi & abrogari.

52 *Quod mutuam*] Ad quod servandum omnes tenentur, & qui non servant, pro nefariis & intestabilibus habentur.

53 *Cum mutua obligatione*] Ut non debeat ea nisi uno & suo modo accipere.

54 Κατὰ συνθήκην] Ex constituto signo omnibus communi.

55 *Res aliæ non item*] Ut possis vel sic, ut facit, qui eas voces, notas & gestus edit, vel aliter accipere.

56 Προσεποιεῖτο] Præ se ferebat.

(dd) Heic, ut in toto argumento isto, conferendus perpetuo PUFENDORFIUS, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. I. cum Notis nostris, ubi res adcuratius pertractatur, in alterâ præsertim Editione. *J. B.*

GRO-

ſtus ipſe dicitur voluiſſe præterire apoſtolos navigantes, nempe niſi impenſe rogaretur navem aſcendere. Alterum exemplum dari poteſt in Paulo qui Timotheum circumcidit, [a] cum ſatis ſciret Judæos hoc ita accepturos, quaſi circumciſionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Iſraëlis poſteros, quaſique ita ſentirent ipſi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret Paulus, ſed tantum familiarius cum Judæis verſandi facultatem ſibi & Timotheo præbere. Neque vero circumciſio, ſublata lege divina, ex inſtituto amplius ſignificabat talem neceſſitatem, neque malum quod inde ſequebatur erroris ad tempus, dedocendi poſtea, tanti erat, quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum evangelicæ 57 veritatis inſinuatio. Hanc ſimulationem patres Græci ſæpe vocant s Οἰκονομίαν. de qua egregia exſtat ſententia Clementis Alexandrini, [b] qui de viro bono agens ſic ait: ἐπὶ τῇ τῶν πλησίων ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη: *ob utilitatem proximi faciet quædam, quæ ſponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, [c] qui de capitolio 58 panem in hoſtium ſtationes jecerunt, ne fame premi crederentur.

[a] *Act.* XVI, 3.

[b] Strom. Lib. VII. Cap. 9. p. 863.

[c] *Livius* V. c. 48.

4. Exemplum poſterioris eſt in ficta fuga, [d] qualem Joſue ſuis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces ſæpe. Nam hic 59 quod ſequitur nocumentum licitum eſſe ponimus ex belli juſtitia; ipſa autem fuga ex inſtituto nihil ſignificat, quanquam hoſtis eam accipit ut ſignum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens ſua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo geſtu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hoſtium armis, ſignis, veſtibus, velis uſi paſſim leguntur.

[d] *Joſue* VIII. *Silv. in verbo bellum p.* 1, n. 8.

5. Hæc

GROTII.

s Οἰκονομίαν] Sic hanc vocandam, non ἀπάτην id eſt fraudem, ait *Chryſoſtomus* indicato jam libro primo de Sacerdotio. (*Tom.* VI. *pag.* 7.) Idem 1 ad Corinthios IV, 6. ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία· *non hic fraus fuit, ſed obſequentia quædam & diſpenſatio.* (Tom. III. p. 313.) Et IX, 20. ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον, οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων ὅπως ἐχέσθαι· *ut enim qui tales revera erant corrigeret, factus ille talis, non revera aliud quam quod erat præ ſe ferens, agens talia, ſed non ex tali animi propoſito.* (Pag. 383.) Huc referri poteſt ſimulatus Davidis furor.

GRONOVII.

57 *Veritatis inſinuatio*] Quam ſcilicet ſperabat ſe conſecuturum converſando cum Judæis.

58 *Panem in hoſtium*] *Flor.* I, 13.

59 *Quod hic ſequitur nocumentum*] Ut hoſtes pelliciantur in inſidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui inſidiamur.

5. Hæc enim omnia ejus ſunt generis ut a quovis pro arbitrio etiam contra conſuetudinem uſurpari poſſint, quia conſuetudo ipſa [60] ſingulorum arbitrio, non quaſi conſenſu communi, introducta eſt, qualis conſuetudo neminem obligat.

IX. 1. Gravior eſt diſputatio de illis [61] notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum verſantur, in quo genere proprie mendacium ſitum eſt. Multa enim ſunt contra mendacium in ſacris literis. *Verbum mendax odio habebit juſtus*, id eſt, *vir bonus*. Proverb. XIII, 5. *Falſiloquentiam & verbum mendax amove a me.* Proverb. XXX, 8. *Perdes loquentes mendacium.* Pſalm. V, 7. *Ne mentimini alter alteri* Coloſſ. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Auguſtinus: & ſunt etiam inter philoſophos & poëtas, qui cum eo ſentire videantur. Notum illud Homeri, (*Iliad.* IX, 312, 313.)

Ille mihi inviſus pariter cum faucibus orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

a Fragm. Creuſ. apud Stob. Sophocles [a],

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam ſi cui peſtem ferunt,
Huic danda venia eſt ſi facit quod non decet.

Cleobulus (ee):

Mendacium odit quiſquis animitus ſapit.

b Ethic. Nicom. IV. 13. Ariſtoteles dixit, [b] καθ' αὑτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν· *per ſe mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

2. Neque tamen deeſt in alteram quoque partem auctoritas: primum in ſacris literis exempla † laudatorum hominum [62] ſine repre-

GROTII.

† *Laudatorum hominum ſine reprehenſionis nota*] *Irenæus* ex veteris presbyteri inſtitutione didicit docuitque: *de quibus ſcripturæ non increpant, ſed ſimpliciter ſunt poſita, nos non debere fieri accuſatores.* Locus eſt libro IV, c. 50. [Vide quæ de eo loco diximus in Libro Gallico *De Doctrina Morali Patrum*, Cap. III. §. 7. *J. B.*]

GRONOVII.

60 *Singulorum arbitrio*] Prout alius atque alius ſibi commodum putarunt.

61 *Notis quæ in commercio*] De vocibus & illis ſignis, quibus inſtituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem ſignificationem impoſuerunt.

62 *Sine reprehenſionis nota*] Ne ob id quidem, quod mentiti fuiſſe videntur, reprehenſorum aut notatorum. [Adeoque ſuſpicor heic in verbis Auctoris noſtri, poſt *hominum* excidiſſe, *mendacio utentium*, aut quid ſimile. *J. B.*]

(ee) Ψεῦδος δὲ μισεῖ πᾶς σοφὸς, καὶ χρήσιμον. Hoc etiam ex STOBÆO, ſed qui *Menandro*, non *Cleobulo*, tribuit. *J. B.*

GRO-

reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium, ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam quæstionem*, *latebrosam tractationem*, *disputationem* 63 *inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat.

3. Inter philosophos aperte hinc stant Socrates & discipuli ejus [a] Plato, Xenophon [b], & alicubi Cicero, &, si Plutarcho [c] ac 64 Quintiliano [d] credimus, Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristoteles, [e] cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi potest 65 communiter, sive re spectata 66 sepositis circumstantiis. Interpres autem ejus Andronicus [f] Rhodius 67 de medico apud ægrotum mentiente sic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δ' οὐκ ἔστιν· *decipit quidem, at deceptor non est:* Causam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν· *non enim propositum sibi habet decipere, sed servare ægrotum.*

4. Quintilianus, [g] quem dixi, hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quæ 68 non tam factis, quam causis eorum vel honesta fiant, vel turpia. Diphilus [h],

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo, (*Philoctet.* vers. 107.)

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

Respondet Ulysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

[a] *Lib.* I. & II. & V. *de Rep.*
[b] *Memorab. Socrat. Lib.* IV. c. 2. §. 16, 17.
[c] *Plut. de Stoicorum contradict.* pag. 1055, 1056.
[d] XII, I.
[e] *Nic.* II, 7. IV, 13.
[f] *Paraphr. Eth. Nic.* Lib. V. c. 8. p. 297.
[g] *Inst. Orat.* XII. I.
[h] *Apud Stob.* Tit. XII.

Cui

GRONOVII.

63 *Inter doctos alternantem*] Contrariis sententiis & argumentis vehementer agitatam. [Locus *Augustini* est in Lib. *De Mendacio*, Cap. I.]

64 *Quintiliano*] 12, I. 557.

65 *Communiter*] Plerumque, ut plurimum.

66 *Sepositis circumstantiis*] Extra casus singulares, qui satis id excusent.

67 *De medico apud ægrotum*] Celsus apud *Origen.* lib. 3. p. 171. Ἀπάτη δὲ τὸ ψεῦδος ἄλλως μὲν κακά, μόνως δ' ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῷτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος· ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν πειρώμενος.

68 *Non tam factis*] In quibus non tam opus ipsum quam intentio & finis operis, vel laudem, vel vituperationem meretur, *Quintil.* instit. 12, I. 557 *sic judicet pleraque esse, quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Nam si hominem occidere sæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum est; asperiora quædam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facile conceditur: ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem causam vir bonus, sed etiam quare & qua mente defendat.*

GRO-

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *a nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est.* Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum Odysseæ: ψεύσεται u κατὰ καιρὸν ὁ σοφός· *mentietur sapiens re urgente:* ubi & ex *b* Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

a Inst. Orat. II. 17.

b Lib. III. C. 72.

X. 1. Tam diffidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit *c* ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque enim hic mendacium sumimus x quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud *d* Gellium discernuntur: sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione quæ mentis 69 conceptui, sive in intelligendo, sive in volendo, disconveniat. Nam quod 70 primo καὶ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur, sunt 71 mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem, sed quam falsam putat, mentitur. 72 Significationis ergo falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est, cum vox aliqua aut 73 sermonis complexio est πολύσημος, id est, plures uno significatus admittit, sive ex vulgi usu, sive ex artis consuetudine, sive ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat, 74 non admitti mendacium, y etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

c Th. 2, 2. *qu.* 110. *art.* 1. *in resp.*

d Gell. XI, *c.* XI.

2. Ve-

GROTII.

u Κατὰ καιρὸν] In tempore, ut *Donatus* loquitur ad Adelphos IV, 3. (vers. 18.) *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes rectum putant. Cicero* pro Q. Ligario, *aliquod mendacium honestum & misericors* vocat (Cap. 5.)

x *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit nisi rea mens.* Et: *Nemo mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia, quantum in ipso est, non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc *Augustini*, de verbis Apostoli sermone XXVIII. & enchiridii c. 18. relata a Gratiano in *causam* XXII, *quæstione* II. c. 3, 4.

y *Etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus*] Quomodo Abraham captiose loquebatur cum servulis, ita judicante & probante *Ambrosio*, (*De Abrah.* c. 8.) quem sequitur *Gratianus* post c. *si quælibet*, dicta *causa* XXII, *quæst.* II. c. 20. [Plus est in hoc exemplo, quàm Auctor putat. Sed de eo fusiùs agendi locus fuit in Notis nostris Gallicis. *J. B.*]

GRONOVII.

69 *Conceptui sive intelligendo*] Cogitationi, vel quantum ad judicium & opinionem, vel quantum ad voluntatem & consilium.

70 *Primo* καὶ *ἀμέσως*] Simpliciter & directe.

71 *Mentis conceptus*] Quod cogitatur, quod sentit animus.

72 *Significationis ergo falsitas*] Dissensus cum mente.

73 *Sermonis complexio*] Sententia.

74 *Non admitti mendacium*] Mentis & orationis discordiam requirit mendacium ad fraudandum eum, cui

2. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam: sed potest ex accedentibus causis honestari: puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam 75 iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *a Lazarus amicus* *a Joh.*
noster dormit, quod apostoli accipiebant tanquam de dormitione *xi, 11.*
somni diceretur. Et quod de *b* templo instaurando ipse dixerat, *b Joh. 11,*
intelligens hoc de suo corpore, Judæos sciebat accipere de tem- *20. 21.*
plo proprie dicto. Sic & cum apostolis adinstar 76 Phylarcharum *c* apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim *c Luc.*
promitteret, & alibi *d* vini novi potationem in patris regno, *xxii, 30.* *d Matth.*
satis scivisse videtur non aliter hoc ab illis accipi quam de regno *xxvi, 29.*
aliquo hujus vitæ, cujus spe *e* ad ipsum momentum Christi ad *e Act. 1. 6.*
cœlum ascensuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages *f Matth.*
populum alloquitur, *f* ne audientes ipsum intelligerent, nisi sci- *xiii, 13.*
licet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Posterioris usus exemplum ex profana historia dari potest in L. Vitellio, *g* cui Narcissus instabat, aperiret am- *g Tacit.*
bages & veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, z quin *Annal.* xi. *c. 34.*
77 suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet. Dictum a Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמור ארת דבריו מוטב ואם לא ישתוק *si quis norit uti perplexiloquio, recte: sin minus, taceat.*

3. Contra accidere potest, ut tali loquendi genere uti non modo

cui de mente nostra constare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamsi accepturus est eam secus, qui audit, si non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam superiorum, vacat crimine mendacii.

GROTII.

z *Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet*] Idem *Tacitus* historiarum III. (Cap. 3.) *Incerta disseruit, tracturus interpretationem prout conduxisset.* Item: *ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret.* (Ibid. c. 52.)

a *Hebræorum*] Quorum & hoc est: מותר לשנית מפני השלום. *licet perplexe loqui boni causa.* Citat doctissimus *Manasses Ben-Israël* in suo conciliatore, quæstione XXXVII. *Chrysostomus* I. de Sacerdotio: ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ' ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν· *fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur, non qui salutari proposito.* (in fin. Lib.)

GRONOVII.

75 *Iniquam interrogationem*] Ad quam si respondeamus simpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

76 *Phylarcharum*] Quasi haberentur pro principibus tribuum.

77 *Suspensa & quo ducerentur*] Passura talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud *Plinium* lib. I, epist. 5.

GRO-

modo illaudabile sit, sed & improbum, b puta cum Dei honos, c aut amor proximo debitus, aut reverentia adversus superiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat: sicut 78 in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere: quo sensu non incommode accipi potest Ciceronis illud, *a tollendum esse ex rebus contrahendis omne mendacium*, desumtum ex veteri lege b Attica 79 κτ̀ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obscuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione id ipsum jam exclusimus.

a De Offic. III. 15.
b Demost. in Leptinem: pag. 363. A.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum, qui a mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, qua naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspiciatur, saltem secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse 80 præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam

GROTII.

b *Puta cum Dei honos*] *Philo* de Vita Mosis: ἐπ' ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν, δι' ἃ μόνα ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος κατεψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ· *de factis loquor quæ ad Dei honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiam si quis cæterum ingenio esset mendace. Veritas enim Dei comes.* (Pag. 679. E.) *Augustinus* epistola VIII. *Alia quæstio est, sitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, utrum scriptorem sanctarum scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra §. XV.

c *Aut amor proximo debitus*] Æschylus Prometheo, (pag. 39. *Ed. H. Stephan.*)

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ τι χρήζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ', ἀλλ' ἁπλῷ λόγῳ,
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους οἴγειν στόμα·

Dicam diserte quicquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

GRONOVII.

78 *In contractibus diximus*] 2, 12. 9.

79 Κατὰ τὴν ἀγορὰν] In foro nemo mentitor.

80 *Præter repugnantiam*] Quod adimat ei, qui audit, justam & debitam facultatem statuendi & cognoscendi de animo & proposito ejus, quem audit.

quam d 81 judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito, intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt. nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, 82 jus illud subsistat ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit, sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum 83 acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, 84 non alterius (sicut & in contractibus injustitia non nascitur, nisi ex læso jure contrahentium.) Huc forte non male referas, quod veriloquium ad justitiam refert post Simonidem *a* Plato, & quod mendacium, illud vetitum, sacræ literæ sæpe describunt falso (ff) testimonio sive elocutione adversus proximum, & quod ipse Augustinus in mendacii natura constituenda ponit e fallendi voluntatem. Et Cicero *b* quæstionem de veritate eloquenda referri vult ad justitiæ fundamenta.

a L. 1. de rep. pag. 331. C. D. Ed. H. Steph.

b De Offic. 1. 10.

3. Tolli autem videtur posse jus quod diximus, sicut consensu ejus quicum agimus expresso, ut si quis 85 prædixerit se falsa dicturum & 86 alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præ-

GROTII.

d *Judicandi libertas*] Hinc *furari cor* Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: *Genes.* XXXI, 26. 27. & ibi *Onkelos* & LXX. Rabbi *David* libro radicum, & Rabbi *Salomo* in commentario, & *Abenesdra*.

e *Fallendi voluntatem*] *Lactantius* institutionum VI, 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.* [Locus autem *Augustini* est in *Enchiridio*: *Omnis autem, qui mentitur, contra id, quod animo sentit, loquitur, voluntate fallendi.* Cap. 22. J. B.]

GRONOVII.

81 *Judicandi libertas*] Ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve quod mihi commodum videtur.

82 *Jus illud subsistat*] Ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat: neque enim sicario sese quemquam prodere oportet.

83 *Acceptilatione*] Si quis se accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

84 *Non alterius*] Tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoscit.

85 *Prædixerit se falsa*] Ut cum *Ovidius* 10 Met. 302. *Desit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

86 *Alter permiserit*] Ut cum Augustus parricidii reum sic interrogaret: certe patrem tuum non occidisti? *Martial.* 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legisse putabo, Et facilis falsa credulitate fruar.*

(ff) Addidi vocem *falso*, quæ in omnibus Edd. excidit, & necessariam omnino esse, vel nonum Præceptum Decalogi manifestum facit cuivis. *J. B.*

GRO-

præsumto, aut 87 oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse *a*,

a Lucret. Lib. I. vers. 938.

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.

b Inst. Orat. XII. I.

Et Quintilianus de pueris locutus: *b utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus*. Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. I. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur 88 qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολὴν, quæ figura, ut Seneca *c* ait, f 89 ad verum mendacio venit: & 90 Quintiliano ementiens superjectio dicitur. Neque ratione 91 ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi 92 opinionem informat de eo quod non ipsi, sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet. Quippe, si recte judicare volumus, illius respectu sermo 93 non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest.

c VII, de Benef. 23.

d Livius XXXIV. 6. 12.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, *d* qui sociis auxilia

GROTII.

f *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia perveniat. Seneca* ibidem.

GRONOVII.

87 *Oppositione juris*] Si ei, qui loquitur, jus est contrarium, per quod alterum potest sententiæ suæ expertem habere.

88 *Qui non decipitur*] Qui quod ego dico intelligit, aut utcumque intelligat, nullam inde jacturam sentit.

89 *Ad verum mendacio venit*] Eo, quod non est, proferendo, vel adversum vel maximum minimumve, quod est, significat.

90 *Quintiliano*] 8, 6. 495. [Alii legunt, *decens superjectio*. Vide quæ diximus in Notis Gallicis. *J. B.*]

91 *Ejus qui obiter*] Tertii, ad quem non loquor.

92 *Opinionem informat*] Falsum sibi persuadet.

93 *Non sermo*] Non expositio certæ rei, sed sonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo possis: si male interpreteris, neminem præter temet ipse accusandum habeas.

GRO-

lia falso est pollicitus, aut Flaccus, *a* qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agesilao narrat *b* Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut 94 procurari. Ad hoc genus g Chrysostomus *c* & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochiæ Petrum *d* ut nimium judaizantem reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim vero consultum infirmitati adstantium.

XIV. 1. Tertium est, quoties 95 certum est eum ad quem sermo est, libertatis suæ in judicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est injuriosum, non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa sunt, præsumta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ historia est h in Plinii Epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius *e* loquitur.

2. Democritus: *f* ἀληθομυθέειν χρεὸν ὅπου λώϊον· *omnino veriloquio utendum est, ubi id est melius.* Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ· *amicos decipere licet, ipsorum bono.* Et Clemens g Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: *h* καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν οὐδέν· *& medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est.* Rationem reddit ad Platonem Proclus *i*: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας· *nam* 96 *quod*

a App. Hisp. pag. 301. *Ed. H. Steph.*
b In Agesil. pag. 505. C.
c Chrysost. in Galat. Tom. III. p. 730. *Hieron.* Epist. ad Augustin. Tom. II. p. 336, *& seq.*
d Galat. II. 14.
e Ubi supr.
f Apud Stob. Serm. 12.
g Stromat. Lib. VII. Cap. 9. pag. 863.
h Dissert. III. pag. 30. *Edit. Davis.*
i Pag. 381. *Edit. Basil.* 1534.

GROTII.

g *Chrysostomus & Hieronymus*] Adde *Cyrillum* adversum Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter *Tertullianus* primo & tertio contra Marcionem. [L. I. c. 20. IV. 3.]

h *In Plinii epistolis*] III, 16.

GRONOVII.

94 *Procurari*] Strui, comparari. Licet enim hosti & male velle & nocere.

95 *Certum est eum*] Non aufertur alicui facultas illa, sed differtur bono ejus, atque is postea laudaturus est, quod ad tempus in capienda mente nostra frustratus habitus fuerit.

96 *quod bonum est, id vero est melius.* Tale illud i apud Xenophontem, *a* socios jamjam adfore, & Tulli Hostilii, *b* suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii consulis, *c* ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud historicos. Notandum autem est, 97 læsionem judicii in hoc genere eo minoris esse, quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

a Lib. IV. *Socr.* c. 2. §. 16.
b *Livius libro* I. c. 27.
c *Idem*, II. 64.

XV. 1. Quartum & superiori affine est, quoties k qui habet 98 jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure 99 bono ipsius sive proprio, sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur 100 Plato, *d* qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum l 101 medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere.

d III. *de Rep.* pag. 389. B.

2. Exem-

GROTII.

i *Apud Xenophontem*] *Et Agesilaus cum in Bœotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone, jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria.* Plutarchus Agesilao (pag. 605. C.)

k *Qui habet jus supereminens*] Iliados secundo Agamemnon Græcorum Imperator, (*vers.* 73.)

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἣ θέμις ἐστὶ,
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήϊσι κελεύσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo, (sinit fas)
Utque citi fugiant arata classe monebo.

l *Medicis*] Exempla medicorum affert *Chrysostomus* dicto libro I. de Sacerdotio.

GRONOVII.

96 *Quod bonum est, id vero est melius*] Potius ad tempus falsum credere, quod utile neque inhonestum est, quam verum scire, quod nocet.

97 *Læsionem judicii*] Dissimulationem, qua judicium alteri de sententia nostra eripitur.

98 *Jus supereminens*] Potestatem, imperium, tutelam.

99 *Bono ipsius*] Ad id quod ei utile est, sive in ipsius persona, sive quatenus pars est corporis, cui utile est.

100 *Plato qui imperium*] 3. de Republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως· τοῖς δ' ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

101 *Medicis modo dare*] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον· Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, sed ἄρχουσι solis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc est, ut ipse ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, *adimit.* [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. C. I. §. 17. Not. I. alterius Editionis. *J. B.*]

GRO-

2. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam *a* Philone, dari poterit m in Josepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures, ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone, *b* qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime a tali voluntate abesset, & veræ matri suum partum 1 attribuere vellet. Quintiliani est *c* dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.*

XVI. Quintum esse potest, n quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit 2 factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet *d*,

> o 3 *Splendide mendax, & in omne virgo*
> *Nobilis ævum.*

XVII. 1. La-

a De Joseph. pag. 550, & *seq.*

b 1 *Reg.* III. 25.

c Inst. Orat. Lib. II. c. 17. p. 197. *Ed. Burm.*

d Horat. III. *carm.* XI. vers. 35.

GROTII.

m *In Josepho*] *Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis inureret*, ait *Cassiodorus* de Amicitia. [Cap. *De Naturali motu*, pag. 637. *Edit. Genev.* 1650. Sed is liber non est *Cassiodori*.]

n *Quoties vita innocentis, aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest*] *Augustinus* in V. Psalmum, (§. 7.) relatus a *Gratiano* in causam XXII, quæst. II. c. ne quis 14. [Sed ita ut verba paullo diversa sint.] *Duo vero sunt genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa, cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non est perniciosum, quia non fallit. Novit enim ille, cui dicitur, causa jocandi fuisse dictum. Secundum autem ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam. Tertullianus* libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incursationis, quibus omnes sumus objecti, ponit, necessitate mentiri. (Cap. 19.)

GRONOVII.

1 *Attribuere vellet*] Ita Cæsar fama hostilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, sed insuper amplificando, ementiendoque confirmabat. *Suet.* 66.

2 *Factum Hypermnestræ*] Quæ promiserat patri se interfecturam patruelem maritum, quem servavit, *Ovid.* in epist. Heroid.

3 *Splendide*] Gloriose, cum laude.

GROTII.

o *Splendide mendax*] Ubi scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro justitia mentiri.* Simile est illud *Chrysostomi* de Rahabe: ὦ καλοῦ ψεύδους, ὦ καλοῦ δόλου, οὐ προδιδόντος τὰ θεῖα, ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut, ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν, *ô pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, sed custodientis veram pietatem. Augustinus* de Obstetricibus Ægyptiis: *ô magnum humanitatis ingenium, ô pium pro salute mendacium!* Laudat easdem obstetrices, & præmia illis data, etiam æterna, credit *Hieronymus* ad Ezechielem XXVIII. (pag. 481.) & ad Esaiam LXV. (pag. 249.) *Ambrosius* ad Syagrium libro VIII. (Epist. LXIII) *Augustinus* ipse, ut solet, varians, ad Consentium contra mendacium

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit *a* Plato, *b* Xenophon, Philo *c* inter Judæos, p inter Christianos *d* Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat *e* Jabesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile *f* Prophetæ q Elisæi: & Valerii Lævini, qui Pyrrhum (gg) a se interemtum jactabat.

2. Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum *g* Nicomachiorum: ὁ δὲ βουλευόμενος, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστίν· ἔστι γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον, ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά· *qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ sunt historiæ.* Et Quintilianus, *h* si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias 4 in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

3. Non

a Lib. II. De Rep. p. 382. C.
b Lib. I. De Cyri instit. c. 6. & IV. Socr. C. 2. §. 16.
c De Migr. Abr. [immo De Cherubim, pag. 110. D.]
d De Sac. L. I.
e I Sam. XI. vers. 10.
f II Reg. VI. 18, & sequ.
g Cap. 9.
h Inst. Or. XII. I.

dacium c. 15. *Tostatus* negat in eo peccatum. Hæsitant *Augustinus* lib. II. quæstione super Exodum, (Cap. I.) *Thomas* 2, 2. quæstione CX. art. 4. resp. ad 4. & ibi *Cajetanus*. Vide si vacat & moriæ encomio *Erasmum*, & doctissimum *Masium* ad Josuam II. 5. [Verba CHRYSOSTOMI de *Rahabe*, leguntur Orat. II. *De Pœnitentia*, Tom. VI. pag. 775. *Ed. Savil.* Adde BASILIUM, *in principium Proverbiorum*, Tom. I. pag. 402. *Ed. Paris.* 1638. J. B.]

p *Inter Christianos Chrysostomus*] Sic loquens: εἰ βούλει γε τῶν στρατηγῶν τοὺς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τούτους ἐπαινουμένους ἢ τοὺς φανερῶς κρατοῦντας· *si nobilissimos ducum ad examen voces, pleraque eorum tropæa reperies fraudum esse opera, magisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.* [De Sacerdotio, *Lib.* I. Cap. 5.]

q *Elisæi*] Ejusdem Elisæi alterum simile est II *Regum* VIII, 10. ita ut legunt Masoretæ, id est, secundum קרי, quod sequitur latina vulgata versio.

GRONOVII.

4 *In servis reprehendendum*] Mendacium & furtum propria servorum vitia dicebant veteres. i. n. 20.

(gg) Habet hoc Auctor sine dubio è FRONTINO, sed qui alio modo rem refert, ut non satis ad rem faciat: VALERIUS LÆVINUS (inquit) *adversus* Epirotarum *Regem, occiso quodam gregali, tenens gladium cruentum, exercitui utrique persuasit*, Pyrrhum *interemtum*. Strateg. Lib. II. c. 4. *num.* 9. Vide PLUTARCHUM, *Vit. Pyrrh.* pag. 393. E.F. Aptius fuisset exemplum *num.* 10. sequ. ubi *Jugurtha* falso *Marium* à se interemtum jactat: de quo vide SALLUSTIUM, *Bell. Jug.* cap. 107. Ed. Wass. *J. B.*

GRO-

3. Non placent hæc 5 scholæ actorum paulo ante sæculorum, a ut quæ unum ex veteribus r Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit an non satius sit adversus quosdam 6 falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista a falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur, jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

a Th. 2, 2. qu. 110. art. 1. & 3. Covar. in c. quamvis. de pactis in 6. p. 1. §. 1. n. 15. Soto de Justitia. v, q. 6. art. 2. Tolet. lib. iv. c. 21. lib. v, c. 58. Less. lib. ii, de Justitia c. 42. dub. 9.

4. Verissimum quippe est nullam omnino esse vocem s quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter 7 significatum quem vocant primæ notionis, t alterum habeant 8 secundæ, eumque varium u secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad 9 asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, x non ad promittentem referenda. Nam ex promissione,

GROTII.

r *Augustinum*] Contra cujus posteriorem in hac re sententiam scripsit *Rupertus* Abbas.

s *Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chrysippus defendit apud *Gellium* libro XI. c. 12. Et *Seneca* de Beneficiis secundo, capite 34. *Ingens est copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus, sed alienis commodatisque.*

t *Alterum habeant secundæ*] *Augustinus* de Magistro: *nullum nos signum comperisse quod non inter cætera quæ significat, se quoque significet.* (Cap. 7.)

u *Secundum varias artes*] Vide quæ supra notata ad paragraphum decimum.

x *Non ad promittentem*] Distinguit hæc & Agesilaus & cum eo *Plutarchus*: τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν Θεῶν ἐστι καταφρονεῖν· ἐν ᾧ τοῦ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους, οὐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλή, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι· *federa violare, Deos est contemnere. Extra ea verbis hostem decipere, non justum modo est, sed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.* [Vit. Agesil. pag. 600. D. Tom. I. *Ed. Wechel.*]

GRONOVII.

5 *Scholæ*] Theologis superiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν scholastici vocantur.

6 *Falsiloquium admittere*] Loqui aliter ac sentias mendacium non esse.

7 *Significatum primæ notionis*] Quam *domicilium proprium* appellat *Cicero* 16, famil. 17.

8 *Secundæ*] Quas migrationes in alienum.

9 *Asserentem sermonem*] Quo tantummodo aliquid pronuntiatur esse vel non esse; non etiam promittitur, aut adstringitur.

ne, ut jam modo dicere cœpimus, jus speciale ac novum confertur ei cui fit promissio: idque inter hostes etiam locum habere, [10] sine ulla hostilitatis jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione ostendemus, cum ad eam partem, quæ de fide in bello servanda est, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori, quæ [11] de jurejurando fuit, dissertatione repetendum est, [12] sive id assertivum sit, sive promissivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum, sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur, etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut a mendacio excusemur, admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui [13] ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam a populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit [14] ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat [15] apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera (hh) semper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud [a] Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli [b] ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς, [γ] *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo. [c] καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρόν.

[a] *Protrept.* c. 20.
[b] *Nic.* IV, 8.
[c] *Lib.* I. *init.*

GROTII.

γ *Servile mentiri*] *Philo* libro: omnem virum probum esse liberum: (Pag. 888. B.) παρ' ὃ καὶ τοὺς διχόνους καὶ δολεροὺς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρους τε καὶ δουλοπρεπεῖς· *unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent.* [Locus *Plutarchi* exstat in Lib. *De Educ. Liber.* pag. 11. C. *Edit. Wechel.* Tom. II. *J. B.*]

GRONOVII.

10 *Sine exceptione*] Nec prætextu, quod hosti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

11 *De jurejurando*] 2, 13.

12 *Sive id assertivum*] Sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; sive promittitur tanquam præstandum.

13 *Ut pueros talis*] Lysandri Laconis, aut Philippi Macedonis. *Ælian.* 7, 12.

14 *Ob injustitiæ*] Non quod illas nullo modo licitas putarent, sed quod sese indignas & inferiores.

15 *Ælianum*] 12, 59.

(hh) Vox illa, *semper*, apud *Ælianum* non legitur. *J. B.*

GRO-

αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν· *& ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem [a] Alexander: οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους· *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus [b] de Juliano: *mira est in principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho [c] Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενής, ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη. *ingenium morum constantia præditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda [d] Probus: *adeo veritatis diligens, ut ne joco quidem mentiretur.*

a Lib. VII. c. 5.

b Paneg. Jul. c. 20.

c Pag. 319. D.

d Corn. Nep. c. 3.

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, (ii) quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. X, 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. XII, 36. & is in exemplum propositus, in cujus ore [e] dolus inventus non est. Lactantius: [f] *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion [g] Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet. (*Philoctet.* verf. 85, *& seqq.*)

e 1 Petr. II. 22.

f Inst. Div. VI. 18.

g Orat. LII. pag. 552. C.

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,
Implere factis oderim multo magis:
Nam si nec ego sum natus ut fallacias
Secter, z nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euri-

GROTII.

z *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo *Horatius* carminum lib. IV, ode VI. (verf. 13, *& seqq.*)

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis,

Et quæ sequuntur. ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud *virtutis fiducia*, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

(ii) Nihil heic poscit Religio Christiana ultra id, quod Lege Naturæ sancitur. Diximus plura in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

Euripides Rheso, (*verſ.* 510, 511.)

Generoſus animus hoſtibus furtim necem
Inferre neſcit.

3. Sic Alexander furari negabat [a] ſe velle victoriam. Et Achæos abhorruiſſe ab omni in hoſtes fraude narrat [b] Polybius, ideo quod eam demum firmam cenſerent victoriam, quæ, ut [c] Claudiani verbis ſenſum ejus exprimam,

Confeſſos animo quoque ſubjugat hoſtes.

Tales Romani ferme 16 ad usque belli Punici ſecundi finem. Ælianus: [d] ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς· *Romanis propria eſt virtus, non per aſtus & vafritiem quæſita victoria.* Unde cum 17 Perſeus Macedonum rex deceptus eſſet ſpe pacis, negabant veteres ſenatorum ſe agnoſcere Romanas artes. majores nunquam ut aſtu magis quam virtute gloriarentur bella geſſiſſe: non verſutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hoſtem quam vi ſuperare glorioſius foret. Tum illud addebant: *interdum in præſens tempus plus profici dolo quam virtute, ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa eſſet, ſe neque arte, neque caſu, ſed collatis cominus viribus juſto ac pio bello eſſe ſuperatum.* Etiam ſerius apud Tacitum [e] legimus: *non fraude, neque occulte, ſed palam & armatum populum Romanum hoſtes ſuos ulciſci.* Tales etiam Tibareni, [f] qui prælii quoque 18 locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis ſui temporis apud Herodotum (kk) prodit Mardonius.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod a quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat. Pro exemplo ſint hæc: regem ſuum occidere ſubdito non licet, nec oppida ſine conſilio publico dedere, nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, 19 qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat, peccat

[a] *Plutarch. Alex.* pag. 683. D.
[b] *Lib.* XIII. c. I.
[c] *In VI. Conſ. Honor.* verſ. 248.
[d] *Var. Hiſt.* XII. 33.
[e] *Ann. l.* II. c. 88.
[f] *Scholiaſtes ad* II. *Apollonii Rhod.* verſ. 1012.

GROTII.

a *Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut ſollicitare non liceat*] Ita docet & *Maimonides* in הלכות תובל cap. V, ſect. 10.

GRONOVII.

16 *Usque ad belli Punici ſecundi*] Immo usque ad initium tertii. *Salluſt.* Lib. I. hiſtor.

17 *Perſeus Macedonum rex*] *Livius* 42, 47.

18 *Locum & tempus*] Palam hoſtibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi conſtituiſſent.

19 *Qui talis maneat*] Qui patriam & civitatem non mutavit.

(kk) Locus eſt *Lib.* VII. *Cap.* 9. Sed ubi id reperit Auctor noſter, quod verba Græca, recte expenſa, non præ ſe ferunt. *J. B.*

peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: *a nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur: quod iniquum non esse b Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit *b* Celsus, id est, c contra jus belli non est, ut eum admittamus, qui deserta hostium parte nostram eligit.

a Lib. II. *De Mor. Eccl. Cath.* cap. 57.

b L. 51. *D. de acq. rerum dom.*

GROTII.

b *Dei ipsius exemplo*] Libro II, c. XXVI. §. 5.

c *Contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit*] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit. ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho. *Polybius* in excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. *Menander protector* idem nos docet. (Pag. 118. *Edit. Hœsch.* in conditionibus Fœderis inter *Justinianum* & *Chosroën.*)

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona Subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri nisi heredem.*
II. *Jure tamen gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus subditorum.*
III. *Exemplum in prehensione hominum:*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc post jus denegatum: & quando id factum censere debeat: ubi ostenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Distinctio ejus quod in hac materia est juris civilis & gentium.*

I. 1. VEniamus ad ea 1 quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant, partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo 2 tenetur, nisi qui bonorum successor est: a ut

GRONOVII.

1 *QUæ ex jure descendunt*] Quæ in bello licent, non quidem naturæ, sed tamen gentium jure.

2 *Tenetur, nisi qui*] 2, 21. 19.

a ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator *a* Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, *b* ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

a L. un. C. ut nul. ex vit.
b Tot. tit. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro pat.

2. Nec quod universitas debet, singuli debent, ut diserte *c* loquitur Ulpianus: nimirum si universitas bona habeat: alioqui enim tenentur 3 non ut singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: *d si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc* 4 *æs alienum profitebor:* b *ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *e unus e populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum, *f* ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla possessio *g* alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in novella Justiniani *h* vetantur ἐνεχυρασμοὶ, id est, c pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi; ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et rex Theodoricus apud Cassiodorum *i* fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

c L. 7. §. 1. D. qu. cuj. univ. nom.
d Lib. VI, de Benef. c. 20.
e Cap. 19. ib.
f D. l. un. C. ut null. ex vit. l. XI. c. 56.
g L. 4. C. de exec. & exact. l. XII.
h Nov. 52. & 134. c. 7.
i Lib. IV. var. epist. 10.

II. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, (aa) ut pro eo quod debet

GROTII.

a *Ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est*] Vide supra lib. II, c. XXI. §. 19. Adde c. in literis 5. *de raptoribus* c. tua 9. de usuris.

b *Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide *leges Siculas* fine libri 1. (Tit. 100.)

c *Pignorationes*] C. unico *de injuriis* in sexto: *pignorationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat.* Rectius scribas, ut libri quidam, *reprensalias.* Id enim voci Saxonicæ *Withernamii* ad amussim respondet, sed usus alterum recepit.

GRONOVII.

3 *Non qua singuli*] Non ut quilibet unus suo nomine, sed ut cœtus illius sive universitatis commodorum & incommodorum participes.

4 *Æs alienum profitebor*] Potest intelligi, quum scilicet bona, more Romano, profiteor in censu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quisque in bonis haberet. Sed addit *Seneca* omissum Gr. *candidatus, aut reus.* Quorum illi solebant hoc facere, ut sciretur esse bonos & locupletes cives, censu senatorio præditos: hi propter lites æstimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis esset.

(aa) Hoc non oritur ex jure illo Gentium voluntario, quod gratis statuitur, sed ex ipsâ constitutione Societatis Civilis, ut ostendimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, [5] sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia [6] corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum [7] bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire, quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Justinianus [a] ait usu exigente, & humanis necessitatibus a gentibus humanis constituta.

2. Non autem hoc naturæ repugnat, [b] ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis [8] a se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset.

3. Receptum autem hunc morem, non tantum apparet [d] ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur, ostendunt denuntiationum formulæ: [c] *populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque*: & in rogatione: [d] *vellent, juberent, Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici*: & in decreto ipso:

[a] *Inst. de Jur. Nat.* §. 2.

[b] *Th.* 2,2. *q.* 40. *art.* 1. *Molin. disp.* 120. & 121. *Valent. disp.* 3. *q.* 16. *num.* 3. *Navar. c.* 27. *n.* 136.

[c] *Liv. lib.* 1. *c.* 32.

[d] *Lib.* XXXI. *c.* 6.

GROTII.

d *Ex bellis plenis*] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens *Nicolaus Damascenus*, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse ῥύσια λαμβάνειν, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione. *Josephus* XVI. antiquæ historiæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προσγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν οὐ στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν· *cum narrasset quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies præstituta transiisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignora capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.* (Cap. X. §. 8. divisiοn. *Hudson.*)

GRONOVII.

5 *Sive per se primo*] Sive injuria cesset in proprii nominis debito, sive in morandis ac destituendis privatis, ne ad jus suum perveniant.

6 *Corporalia & incorporalia*] Vide tit. *Institutionum* hac formula.

7 *Bona imperantium*] Hæc enim rarius in alienum territorium & sub alienam jurisdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & mercaturam per varias terras exercent.

8 *A se mutuo jus*] Nam cujus bona detinentur, is persequi compellitur civem suum, a quo injuria non vindicata cœpit in exterum, ut aut ab eo recipiat, quod amisit, aut eum cogat externo satisfacere.

9 Ad

ipso: *a* *populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit*, quod ex Cincio est in re militari: & *b* alibi: *hostis sit ille quique intra præsidia ejus sunt:* verum etiam ubi 9 ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris executione, id est, bello imperfecto, opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo regis Persarum subdito dicebat olim *c* Agesilaus: ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς· ἐν οὖν καί σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον· *Nos Pharnabaze & cum amici regis essemus amice nos erga ea quæ ipsius erant gerebamus: & nunc, cum hostes simus facti, hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ regis sunt, jure per te illum lædimus.*

a *Gell. l.* XVI, *cap.* 4.
b *Livius lib.* XXXVIII. c. 48. & *alibi.*
c *Plut. Ages.* pag. 602. D. E. & *Xen. hist. Gr.* IV. c. I. §. 15.

III. I. Ejus quam dico executionis species erat quam Athenienses vocabant 10 ἀνδροληψίαν, de qua sic habebat lex *d* Attica: ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή· id est, 11 *si quis morte per vim illata* 12 *obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum* 13 *homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, 14 quæ obligatur subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est, puniat sontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo *e* discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium 15 in contrarium valuit.

d *Apud Demosth. Or. adv. Aristocr.* p. 440. C.
e *Biblioth. L.* I. c. 79.

2. Aristo-

GRONOVII.

9 *Ad eam belli plenitudinem*] Adversus quem bellum nondum declaratum est, sed tamen vi opus est, quia sponte jus non reddit.

10 Ἀνδροληψίαν] Q. esset *viricapionem;* sed *Clarigationem* Latini vocant, *Liv.* 8, 14. Vide *Gail.* de Pignorationibus. *Busium* Subtil. Jur. 1, 17. *Salmas.* de Mod. usur. cap. 13. p. 531. & p. 212.

11 *Si quis*] Civis Atheniensis.

12 *Obierit*] In alieno solo ac territorio, aut etiam domi, evadente aliquam aliam in urbem homicida.

13 *Homines*] Ejus urbis cives, in qua Atheniensis injuria occisus est, aut in qua tutum exilium agit, qui occidit; si proximis ac necessariis in ea judicium redditum non est.

14 *Quæ obligatur*] Cujus officium est punire cives & incolas suos, qui damnum dederunt, nisi id faciat, obligatum atque adeo prehensioni vel manus injectioni obnoxium esse.

15 *In contrarium valuit*] Nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

16 *Ai*

2. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset, eum abripere undecunque liceret, & si quis obsisteret, is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam, cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit, ut prius postuletur judicium: præterea quod non eos, apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba [a] Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον καὶ τριῶν. ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθῴους παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur (bb) οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν· *Lex, si apud quos cædes evenit neque jus reddant, neque sontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsum, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant.* Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit.

[a] *Ubi supra.*

3. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. 16 At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non 17 oratorie magis & argumenti causa, quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra [b] diximus, ad eos tantum, 18 quibus fortuna, non crimen obstat, pertinet.

[b] *Lib.* II. *c.* XXI. §. 7.

4. Cæteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum, & eorum qui sontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem eam

GRONOVII.

16 *At tertium*] Licere suscipere profugos.

17 *Oratorie*] Immo vere ac non oratorie *Demosthenes:* nam jus gentium sine discrimine commendat supplices recipi ac defendi, dum incerta causa est, & tantisper etiam noxios, donec judicium de illis factum est, 2, 21. 6.

18 *Quibus fortuna*] Qui fortuito imprudenter, non scelere ac consilio occiderunt.

(bb) Ita disertè habet ultima Editio HIERONYMI WOLFII, *Basil.* 1572. quâ utor. Sed nonnulla alia Auctor heic emendat tacitè, idque non sine caussâ, meo quidem judicio. Potuisset etiam, pro φήσω γὰρ οὕτω, scribere θήσω γὰρ οὕτω, ut est in MSS. bonæ notæ, & in quadam Editione: quum præsertim ipse vertat: *Ita enim rem* PONAM. *J. B.*

eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea est posita. horum enim alterum quin sit, non negabit, qui attenderit ad illud [a] Julii Pollucis: ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν οὐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν· *hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt* [19] *non recipit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eos qui dedere recusant.* Nec aliter [b] Harpocration: ἀνδρολήψια, τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ παριεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν· *Jus hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pignoratione utebantur.*

a Lib. VIII. c. 6. §. 50. Ed. Amst.

b Voc. Ἀνδρολήψια.

5. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt, [c] ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.*

c Livius lib. XXXIV. c. 61.

IV. Alia executionis violentæ species est ἐνεχυριασμὸς sive [e] *pignoratio inter populos diversos*, quod jus repressaliarum vocant recentiores jurisconsulti [d], Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi a rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut ajunt jurisconsulti, ubi jus denegatur.

d Bal. III. cons. 58. Bart. de Repress. q. 5. ad tertium n. 9.

V. 1. Quod fieri intelligitur, non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re [20] præsumtio est pro his qui ad judicia publicè electi sunt) plane contra jus judicatum sit. nam auctoritas judicantis [21] non idem in exteros, quod in subditos valet. Etiam [22] inter subditos non tollit

GROTII.

e *Pignoratio inter populos diversos*] Σύλας id dicit *Demosthenes* in oratione pro Corona, & *Aristoteles* œconomicôn secundo. [pag. 503. C. Sed locus DEMOSTHENIS non extat, quod quidem sciam, in nobili illâ & longâ Oratione *pro Corona*, verum in brevi Oratione Περὶ τοῦ στεφάνου τῆς τριηραρχίας pag. 717. A. quam laudat HARPOCRATION, voce Σύλας: unde sine dubio natus error Auctoris. *J. B.*]

GRONOVII.

19 *Non recepit*] Deditos ab iis, apud quos delitescunt.

20 *Præsumtio est pro his*] Ubi non est manifesta injustitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

21 *Non idem in exteros*] Non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam subjectos.

22 *Etiam inter subditos non tollit*] Ut scilicet id ipsum, quod semel abjudicatum est, petere rursus non possint

tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet absolutus sit,* f *natura tamen debitor permanet: inquit* a Paulus jurisconsultus: b *Et cum* 23 *per injuriam judicis domino* 24 *rem quæ debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obligatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola restituendam probavit.* Hoc interest, quod subditi executionem etiam injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi licite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum possint obtinere.

2. Tali igitur de c causa aut g corpora, aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse, non quidem naturâ introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados Λ, d ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse h 25 ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος, ut Poëta loquitur, ubi ῥυσία interpretatur Eustathius 26 τὰ ἀντί τινῶν ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα· Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, e nimirum,

Μη

a L. 60. D. de cond. indeb.
b L. 12. §. 1. D. de distra. pign. Inn. & Pan. in c. quia plerique de immu. ecc. Soto l. III. q. 4. art. 5.
c Jac. de Canibus Anch. Dominic. Franc. inc. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in authent. Omnino C. de act. & obl. Jac. de Bello-visu in Auth. Ut non fiant pignora. Silv. in verbo repress. Bart. in tract. de repress. Guid. Guido Papa q. 32. Gail. de pign. obs. 1. n. 5. Vict. de Jure belli n. 41. Covarr. c. peccatum p. II. §. 9. n. 4.
d Vers. 674.
e Vers. 704.

possint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

GROTII.

f *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet *Gailius* de Pace publica lib. II, cap. VIII. num. 7. & *Vasquius* libro IV. controversiarum illustrium cap. X. §. 41.

g *Corpora*] Vide exemplum apud *Ammianum* libro XVII. ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet *Leo Afer* lib. III. (pag. 435. *Edit. Elzevir.* 1632.) de Monte *Beni gualid.* [Auctor ex *Ammiano* nobis proponit *Frances*, pro *Alemannis*. Deinde hi tamquam obsides retenti: adeoque aliò pertinet exemplum. Vide *Cap.* II. dicti Libri XVII. pag. 189. *Edit. Vales. Gron.* ubi res narratur. *J. B.*]

h Ῥύσι᾽ ἐλαυνόμενος] Hoc sensu ῥύσια invenias excerptis legationum ex *Polybio* XXXVIII. ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν apud *Diodorum Siculum* excerptis manuscripti Peiresiani. [Ubi τὴν πόλιν, scilicet *Lacedæmona*, ῥυσιάζειν, dicitur *Polychares* Messenius: *pag.* 229.] Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

GRONOVII.

23 *Per injuriam*] Per injustam sententiam.

24 *Rem quæ debitoris*] Rem alienam, quam debitoris esse putabat.

25 Ῥύσι] Pignora agens.

26 Τὰ ἀντὶ τινῶν] Quæ pro quibusdam aguntur, id est, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

27 Alibi

Μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.

Ne quis justa sibi parte careret.

Aliud exemplum est in historia Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis [a] Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit [b] Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicôn secundo de decreto Carthaginiensium ad prehendendas exterorum naves, εἴ τις σύλαν ἔχει, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet.*

a Livius, II. 34.
b Ant. Rom. VII. 12.
c Pag. 503. C. *Ed. Paris.*

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri: quod minime esse probabile, nec saniori theologiæ consentaneum, 27 alibi diximus. Fieri tamen poterit, non ex intentione, sed ex accidenti, ut occidantur qui juris executionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem (ii) alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi [d] demonstratum est.

d Lib. II, c. I. §. 12. & 13.

VII. I. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur.

2. Jure gentium subjacent pignorationi omnes subditi 28 injuriam facientis, [e] qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ, sive advenæ: non qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum.

e Dec. conf. 352. *Bal. l.* 3. *de Off. assess.*

3. At jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum & infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium 29 singulis pignorandi

GRONOVII.

27 *Alibi diximus*] 2, 15. 16. 2, 21. 11.

28 *Injuriam facientis*] Ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, siquidem habitant in ejus territorio, non si itineris aut peregrinationis aliave de causa tempus aliquod duntaxat ibi morati sunt.

29 *Singulis pignorandi*] Quisque injuriæ sibi ab alieno magistratu factæ in subjectos ejus ultor esse potest.

(ii) Sed hac ratione jus istud planè inutile erit Christiano. Diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

di (kk) jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδρεληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id solet alibi a potestate summa, alibi 30 a judicibus. Jure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, i ita ut residuum reddi debeat. Jure civili solent citari quorum interest, postea (ll) res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de repressaliis scripsit.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, a eos qui 31 non solvendo quod debebant, 32 aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure k teneri ad resarcienda damna 33 aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit.

a *Æg. Regius de actibus supern. disp.* XIII, du. 7. n. 117.

GROTII.

i *Ita ut residuum reddi debeat*] Usi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante *Gregora* libro IX. ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή· τὸ δὲ ὄψων ταρίχη, ὁπόσα γεωργοῦσι λίμναι κωπαΐδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ ταναΐδες. ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ᾽ ἀκριβὲς ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *sed neque de onere captarum a se navium corruperunt quicquam, onus erat frumentum & hordeum: ad hæc, salsamenta piscium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.* (Pag. 189. *Ed. Genev.*)

k *Teneri ad resarcienda damna*] *Plutarchus* in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων· *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant, sarcire damnum.* (Pag. 483. C.)

GRONOVII.

30 *A judicibus*] Ab inferioribus magistratibus.

31 *Non solvendo*] Privatos reliquantes & per gratiam dissimulatos & non compulsos ad solvendum.

32 *Jus non reddendo*] Judices ipsos & magistratus.

33 *Aliis*] Civibus quorum bona repressaliarum nomine apprehenduntur.

(kk) Quo sensu id verum sit, exposuimus etiam in iisdem Notis Gallicis. Ceteroquin postulat finis Societatis Civilis, ut jure illo privati non utantur absque concessione, expressâ aut tacitâ, summi Imperantis. *J. B.*

(ll) Addidi vocem illam *postea*, sine quâ, aut simili, locum esse hiulcum, nemo non videt. *J. B.*

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure gentium, ubi de indictione.

I. *Bellum solenne juris gentium esse inter diversos populos.*
II. *Distinctio populi quamvis injuste agentis a piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli solennis, ut auctorem habeat eum, qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*
VI. *Quid in denuntiatione sit juris naturæ, quid proprium juris gentium, distincte explicatur.*
VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
VIII. *Quæ in denuntiationibus sint juris civilis, non gentium.*
IX. *Bellum alicui indictum simul indictum esse ejus subditis & sociis qua ipsum sequuntur:*
X. *Non qua per se considerantur: quod exemplis illustratur.*
XI. *Causa cur denuntiatio ad effectus quosdam requiratur.*
XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*
XIII. *Bellum an simulatque indictum est, geri possit.*
XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I. 1. a SUpra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe, 1 non ex causa unde oritur, neque ut alias 2 ex rerum gestarum magnitudine, sed 3 ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos: *hostes sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt*, ait a Pomponius: nec aliter Ulpianus b: *hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano; cæteri latrunculi vel præ-*

a L. 118. de verb. sign.
b L. 24. D. de captiv.

GROTII.

a *SUpra*] Lib. 1, cap. III. §. 4.

GRONOVII.

1 *Non ex causa*] Quod gerit gravibus & intolerandis causis lacessitus.

2 *Ex rerum gestarum magnitudine*] Ut distinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve persecutione.

3 *Ob peculiares*] Quo quod moribus gentium in hostem factum aut de illo acquisitum est, id jure factum & jure acquisitum putatur.

GRO.

prædones appellantur. Et ideo b *qui a latronibus captus est, servus latronum non est, nec* 4 *postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat.* Et a Paulus: c *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Ulpiani: b *in civilibus dissensionibus, quamvis sæpe per eas respublica lædatur,* 5 *non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut postliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos posteaque manumissos placuit supervacuo* 6 *repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.*

a *L.* 19. §. 2. *D. de captiv.*

b *L.* 21. §. 1. *eod. tit.*

2. Illud tantum notandum, 7 sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. 8 *Ille hostis est*, ait Cicero, c *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, &* 9 *rationem aliquam si res ita tulerit pacis & federis.*

c *Philipp.* IV. c. 6.

II. 1. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit (cc) si quid admittat injustum; 10 etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas est, etiamsi 11 forte æqualitatem quandam inter se servent, sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi d 12 criminis causa sociantur: illi etsi interdum

GROTII.

b *Qui a latronibus captus est, servus latronum non est*] Hinc argumentum Pœnulo *Plauti*: Eunucho *Terentii*. Talis & Eumæus Odyss. O. (vers. 402, & *seqq.*)

c *A piratis*] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit. *Appianus* Mithridatico (pag. 237. *Ed. H. Steph.*) Adde *Herreram* tomo II.

GRONOVII.

4 *Postliminium*] Quo qui servus aut alieni juris fuit, redit in pristinum statum. Non restituitur autem, qui non mutasse statum creditur, uti qui non fuit in potestate justi hostis.

5 *Non tamen in exitium*] Non ut is populus non sit, aut ut in alienigenæ potestatem veniat & tributarius fiat; sed utra factio in republica salva priores partes ferat.

6 *Repetere a principe*] Petere ut restituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

7 *Sub exemplo P. R.*] Quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

8 *Ille hostis est*] Hinc *Florus* 3, 20. *pudet dicere hostes.*

9 *Rationem aliquam*] Qui talis sit vel ejus generis, quicum pax & fœdus esse possit.

10 *Etiam communiter*] Consensu omnium, vel omnium, qui sunt cum imperio.

11 *Forte æqualitatem*] Ut Bardylis Illyrius latro. *Cic.* 2, de Offic. 11.

12 *Criminis causa*] Ut alienas res invadant.

(cc) Confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII, c. 6. §. 5.

GROTII.

d *Criminis causa sociantur*] Ὁμιλ-

terdum delicto non vacant 13 juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturæ, quod 14 multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita; aut secundum mores. Sic Græcos, quò tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse a cædibus & populationibus nocturnis, & a raptu 15 boum aratorum, notat ad Thucydidem *a* scholiastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant, misisse ad dominos e ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat *b* Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odysseæ ξ, (*vers.* 85, *& seqq.*)

a Lib. I. C. 5. Ed. Oxon.

b Lib. XI. pag. 495, 496.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς ληΐδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκόνδε νέεσθαι,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.

Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. 16 Principale autem pro forma est in moralibus: &, ut recte Ciceroni dictum est de finibus *c* quinto, *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni, 17 ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia sæpe vocat 18 ὀνομαζόμενα κατ'

c Cap. 30.

λόγον ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων· *turba hominum non lege congregata, sed injustitiæ causa in unum coacta.* *Procopius* II. Vandalicorum. (*Cap.* 15.)

e *Ut rapta si vellent æquo pretio redimerent*] Tales & illi quorum *Saxo* meminit libro XIV. (pag. 234.) Ideo Scyrios Plutarchus cum tempore pejores factos notat: ληϊζόμενοι ἐκ παλαιοῦ τὴν θάλασσαν, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων· *cum ab antiquo mari prædas egissent, postremum ne iis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant, abstinuere injuriam.* (Vit. Cimon. p. 483. C.)

GRONOVII.

13 *Juris fruendi*] Ut honeste vivant, neminem lædant, suum cuique tribuant.

14 *Multos apud populos*] Magis vel minus efferatos ac desciscentes a communi naturæ instinctu in oblivionem venisse.

15 *Boum aratorum*] Qui aluntur ad rus colendum; non qui saginantur ad macellum aut penum.

16 *Principale*] Quod prævalet in natura & substantia rei.

17 Ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος] Ab eo quod superat in mixtura, fiunt appellationes.

18 Ὀνομαζόμενα] Appellata a potiore.

κατ' ἐπικράτησιν. Quare 19 crude nimis dictum est ab eodem Cicerone, de republica tertio, a ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam sed nullam esse rempublicam: quam sententiam b Augustinus corrigens, *nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus.* Corpus morbidum, corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt, ut ibi jus exteri consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, c qui legem (eam præsertim 20 quæ jus gentium facit) dicit esse in civitate, ut mentem in corpore humano: f ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et d Aristides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, 21 si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus.

3. A latronibus captos capientium non fieri, supra dicentem audivimus e Ulpianum. Idem captos a Germanis f ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia, quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt g Cæsaris. De Venedis h Tacitus: *quicquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi i Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem k Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti: l de iis tamen 22 triumphus fuit: 23 Pom-

a Apud *August. de Civit. Dei*, Lib. II. c. 21.
b *De Civ. Dei l.* XIX. c. 24.
c *Borysthenit.* pag 443. A. & *de lege*, pag. 648. A.
d *Tom.* II. pag. 385. A. B.
e L. 21. §. 1. D. *De Captiv.*
f L 24. D. ibid.
g *Bell. Gall. Lib.* VI. c. 23.
h *De Moribus Germ.* c. 46.
i *Ann.* XII. c. 27.
k *Hist.* IV. c. 50.
l *Ap. Illyr.* p. 761.

GROTII.

f *Ea enim sublata civitatem non esse amplius*] *Cicero* libro X, epist. I. *Nec leges sunt, nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium civitatis.*

GRONOVII.

19 *Crude*] Immo Latine: sed tu crude reprehendis. Vide ad *Senecam* de Tranq. an. c. 10.

20 *Quæ jus gentium*] Cum observatur, quod apud omnes gentes receptum est, etsi jus civile merserit tyrannis.

21 *Si quis nimium*] Si supra modum efferatur vis paucorum aut populi.

22 *Triumphus fuit*] A. U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno classe illos vicerat. [Immo ab *Octavio*, ut narrat APPIAN. ALEX. *Bell. Illyr.* pag. 766. nam victoriam *Centumali* pax sequuta est. Heic igitur tempora & personas confundit Vir doctissimus. *J. B.*]

23 Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum, quantumvis sceleratum, & inter eos, qui, cum populus non sint, sceleris causa coëunt.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut *a* Jephthes, 24 Arsaces, 25 Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, g sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus *b* de latrocinio locutus: *hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.*

a Judic. XI. 3.

b De Civ. Dei lib. IV. *c.* 4.

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui 26 pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi, h sed inæqualiter sunt federati, *c* quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historiis discimus.

c Cajet. 2, 2. *q.* 40. *art.* 1.

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & 27 publice decretum sit, & quidem ita decretum publice i ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde

GROTII.

g *Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant*] Exemplum in Mamertinis. *Diodorus Siculus* in fragmentis (e Libb. XXI. XXII.)

h *Sed inæqualiter sunt federati*] Ut dux Lotharingiæ, apud *Crantzium* Saxonicis XII, 13. Civitas Sundensis principibus suis Pomeranis bellum indixit. Idem *Crantzius* Vandalicorum XIV, 35.

GRONOVII.

23 *Pompejo de piratis*] Non mirum: nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exsulum & perditorum. Illyrii exercebant quidem & piraticam, sed pro captu suo justum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: sed ei triumpho nobilius nomen dedit a Mithridate, de quo simul triumphavit. Titulus triumphi est apud *Plin.* 7, 26. Et de iisdem antea triumphaverat P. Servilius Isauricus, testibus *Cicerone, Valerio Max. Ascon. Pediano, Claudiano, Sex. Rufo.* V. *Sigonii* Fastos a. 676. Rectius dixisset de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione servorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Crassum non triumphasse: etsi res maximæ molis fuerint, Crassus tamen ovans urbem introiit.

24 *Arsaces*] *Justin.* 41, 4.

25 *Viriatus*] *Justin.* 44, 2. *Flor.* 2. 17.

26 *Pro parte habeant*] Pro parte aliorum vasalli.

27 *Publice decretum*] Vel a populo comitiis, vel ab ordinibus seu optimatium senatu, vel a principe & consilio ejus.

GROTII.

i *Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit*] *Josephus* antiquæ historiæ libro XV. (Cap. 5. §. 3.

unde promulgata prælia (dd) dixit Ennius. Cicero officiorum *a* primo: *at belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur, nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud *b* Isidorum: *justum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic *c* Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in justi belli descriptione. Et cum narrasset *d* Acarnanas agrum Atticum esse populatos: *irritatio animorum ea prima fuit: postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.*

a Cap. 11.
b Lib. XVIII. c. 1.
c Lib. 1. c. 27.
d Lib. XXXI. c. 14.

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ naturâ non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit k apud *e* Thucydidem οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους· *non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud *f* Halicarnassensem: τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ πειραθεὶς ἀμύνεται· *bellum inferentem is qui impetitur a se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait, (ee) quod ad propulsandam vim

e Lib. 1. c. 86.
f Lib. 1. Ant. Rom. c. 58.

§. 3. *divis. Huds.*) πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία· *bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus gentium moris exempla apud *Crantzium* Saxonicorum XI. apud *Oderbornium* in vitâ Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii, reprehendit *Nicetas* lib. III. & IV. (L. III. C. 6. L. V. C. 4.)

k *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæensium oratione: κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, *ex jure apud gentes omnes recepto fas est arcere eum a quo hostiliter impetimur.* (Cap. 56.) Flaminius apud *Diodorum Siculum* in excerptis Peirescianis, ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ Θεοὺς, ὅτι τοῦ προκατῆρχθαι τοῦ πολέμου τὸν βασιλέα· *omnes Deos hominesque testabatur, inceptum a rege bellum.* (Pag. 297.) Adde quæ habet *Mariana* XIX, 13. De bello non indicto vide *Dexippum* in excerptis de legationibus. (pag. 6. *Edit. Hœschel.*)

(dd) Non *Ennius*, sed *Cicero*, *promulgata prœlia* dicit, *Orat. pro Mur.* Cap. 14. ubi partem quamdam refert versuum veteris Poëtæ, quos integros nobis servavit AUL. GELLIUS, *Noct. Attic.* Lib. XX. c. 9.

(ee) Minimè loquitur de vi propulsandâ, nec magis de indictione quadam, ÆLIANUS, nimirum non Auctor ille notissimus *Variæ Historiæ*, & *Animalium*, sed scriptor *Tacticorum:* qui, ut probet, Artem Militarem omnium utilissimam esse, ait, omnibus Hominibus & Civitatibus, secundum *Platonem*, bellum inter se esse naturaliter, & quidem ἀκή-

vim suscipitur bellum, non a caduceatore, sed a natura indici.
a Pag. 473. C. Hinc Dion Chrysostomus *a* in ea quæ est ad Nicomedienses, πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται· *pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam *b* Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent: eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est, si dominus 28 rei suæ manum injicere velit.

b Lib. XXXV. c. 51.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est, sed 29 secundarium & surrogatum, ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens 30 impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere quæ 31 illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur aut & ipse delinquere, juxta ea quæ a nobis supra tractata sunt.

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, l honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur, aut delictum pœnitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ m de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet (ff),

Extrema primo nemo tentavit loco.

Et

ἀκήρυκτον. Locus est *Cap.* I. pag. 12. *Edit. Arcer.* 1613. Vide apud ipsum PLATONEM, *De Legg.* Lib. I. pag. 626. A. Tom. II. *J. B.*

GROTII.

l *Honeste tamen & laudabiliter interponitur*] Vide *Marianam* XXVII, 13.

m *De tentandis rationibus belli vitandi diximus*] Lib. II, c. XXIII. §. 7.

GRONOVII.

28 *Rei suæ*] Quam alius abstulit, quam detinet.

29 *Secundarium &*] Cap. præced. 2.

30 *Impetatur*] Bello lacessatur ob id, quod subjectus ejus nobis vel subjectis nostris debet, aut quod in nos subjectosque nostros deliquit.

31 *Illum in culpa*] Ut siquidem ad hanc ille non amice responderit, constet omnibus illius esse culpam, non nostram.

(ff) Versus est SENECÆ, *Agamemn.* vers. 153. *J. B.*

GRO-

Et n præceptum quod Deus a Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum specialiter illi populo datum sit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat 32 illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuipiam, misit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, *humanius id existimant quam si ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea historia Xenophon b loquitur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium (gg).

a Deut. XX, 10.

b De Cyri Instit. Lib. II. c. 4. §. 19.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est, aut pura. Conditionata, 33 ubi cum rerum repetitione conjungitur. o Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum 34 vindicationem ex jure dominii, sed & 35 persecutionem ejus, quod ex causa civili aut criminis debetur, ut recte explicat p Servius. Inde illud in formulis, *reddi*, *satisfieri*, *dedi*; ubi *dedi*, 36 ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem

GROTII.

n *Præceptum quod Deus Hebræis dedit*] *Josephus* antiquæ historiæ v, 2. ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ὀξέως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ' ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν· *sed retinuit eos senatus, ostendens non oportere ita subito bellum inferri popularibus, priusquam querelæ verbis disceptatæ sint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum nisi legatione prius missa, tentatisque viis, quibus ad saniorem mentem injuriæ auctores revocari possint.*

o *Rerum repetitarum nomine*] Vide *Parutam* de Bello Cyprio lib. I. *Bizarum* lib. XXIII. de Turcis. *Reinking.* lib. II, classe III. c. IV.

p *Servius*] Ad X. Æneidos, (*vers.* 14.)

GRONOVII.

32 *Illa*] Ad quam Cananæos invitare jubentur Israëlitæ.

33 *Ubi cum rerum*] Quæ bellum minatur, nisi res restituantur, aut satisfiat pro injuriis.

34 *Vindicationem*] Adsertionem & restitutionem rei ablatæ.

35 *Persecutionem*] Exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod interest.

36 *Ut alibi diximus*] 2, 1. 2. & 2, 21. 4.

(gg) Quid si, non indicto bello, aliquis arma movit adversus alterum, & sic isti, qui sese defendere cogitur, non reliquit locum ac tempus belli indicendi? an tale bellum ideo minores effectus, Jure gentium, habebit? Deinde effectus illi, scilicet impunitas, & jus bello capta pro suis retinendi, nec ex indictione, nec ex Jure quodam Gentium voluntario oriuntur; ut suo loco ostendimus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

nem dictam esse 37 clarigationem testis est q Plinius. Conditionata est denuntiatio apud a Livium: *eam se injuriam, nisi ab ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse*, & apud b Tacitum, *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde*: & vetus ejus exemplum Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum, (*vers.* 383, *& seqq.*)

a Lib. VIII. c. 23.
b Lib. I. ann. c. 48.

r *Vicina Theseus qui tenet regni sola,*
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sit amica, faciet gens Erechtidum tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera;
Jam mox ut arma pubis expectent meæ.

Papinius in ejusdem rei narratione, (*Thebaïd.* XII, 598.)

Aut Danaïs edice rogos, aut prælia Thebis.

38 Polybius hoc vocat *ῥύσια καταγγέλλειν*, Romani veteres (hh) *condicere*. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isido-

GROTII.

q *Plinius*] Libro XXII, 2. *Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV, 9. *Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus.* Vide *Servium* ad IX. & X. Æneid. (*vers.* 53. Lib. IX. 14. Lib. X.)

r *Vicina Theseus qui tenet regni sola*] Similis denuntiatio est in *Batrachomyomachia*, (vers. 135, & seq.) & in Amphitruone *Plauti* initio. (Act. I. Sc. I. vers. 50.) Vide & *Cromerum*, Lib. XXI.

GRONOVII.

37 *Clarigationem Plinius*] Lib. 22, 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. *Servius* ad 10. Æneid. 14. Clarigationem exercere, hoc est, per feciales bella indicere.

38 *Polybius*] Lib. 4. cap. 53. Idem in excerpt. legat. 123. ἠτοῦντο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Δήλιοι κατὰ τῶν Ἀθηναίων. [Videtur apud *Polybium* agi de Jure *pignorationis*, seu *Repressaliarum*; & Auctor noster ipse Historicum illum testem adhibuit vocis ῥύσια hoc sensu sumtæ, Notâ in §. 5. Capitis præcedentis. *J. B.*

(hh) Hoc *longè à vero alienissimum* opinabatur V. C. JAC. GRONOVIUS, in Not. ad *Liv.* I. 32. hac præcipue ratione nixus, quòd *Patris Patrati* omnis opera ususque solummodo fuerit in jurejurando patrando & fœderis legibus recitandis; minimè autem in denuntiando bello. Sed hoc falsum esse, ostendimus in Nota nostra Gallica ad hunc locum. Post quam scriptam læti videbamus nobiscum facientem Virum Eruditissimum, JOANNEM JENSIUM, in Dissertatione *de Fecialibus Populi Romani*, Cap. 6. quæ pars est *Ferculi literarii*, anno 1717. propositi. *J. B.*

GRO-

Isidorum *a* dicitur bellum propulsandorum hominum causa) s aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur. *a Orig.* XVIII, I.

2. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *b testor populum illum injustum esse, neque jus reddere.* Et *c* altera: t *quarum rerum, litium, causarum condixit pater patratus populi Romani Quiritium patri patrato populi priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque.* Et tertium carmen: *quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* 39 Hoc autem casu ita ut dixi, non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum 40 præsidium rite fieret, ut feciales *d* in Philippi Macedonis & postea in *e* Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum 41 emere dicis causa jubebatur, ut 42 Servius narrat ad nonum Æneidos. *b Livius,* I. 32. *c Ibid.* *d Liv. lib.* XXXI. c. 8. *e Idem Lib.* XXXVI. c. 3.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut *f* Peloponnesiacum a Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat. *f Thucyd.* I. 29.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non à jure gentium sunt, u 43 caduceus apud Græcos, 44 sagmina &

GROTII.

s *Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur*] Exemplum vide apud *Bembum* libro VII.

t *Quarum rerum, litium, causarum*] Confer Græca *Dionysii Halicarnassensis* excerpto legationum II.

GRONOVII.

39 *Hoc autem casu*] Quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

40 *Præsidium*] Locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

41 *Emere dicis causa.*] Per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. *Suetonius* Octav. 64. *Dicis causa*, ut *Nepos* Attic. 25, 8. *Ant. Augustin.* Emen. 2, I. *Cujacius* 5, obs. 33.

42 *Servius ad nonum Æneidos*] Vers. 53.

GROTII.

u *Caduceus apud Græcos*] Unde caducei origo disces ex *Plinio* XXIX, 3. & *Servio* ad IV. & VIII. Æneidos.

& hasta 45 sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta 46 dies solennes, x 47 hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos [a] Arnobius: imo jam Varronis [b] ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, [c] simul illatum est. Et Mæcenas (ii) apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis.

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores jurisconsulti, [d] diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus eum cui indictum est geritur: quomodo bel-

a Arnob. l. II. cont. gent. p. 91. Ed. Lugd. B.

b Varro l. IV. de Lingua Latina, pag. 23. Ed. H. Steph.

c Vide *Appian. Bell. Pun.* p. 43.

d Bald. ad l. 2. C. de serv. n. 70.

dos. [At *Caduceus* signum erat Pacis, non Belli. Id patet vel ex locis *Plinii*, & *Servii*, quos Auctor ipse indicat. Referam tantum verba SERVII: *Unde, secundum* LIVIUM, *legati pacis* Caduceatores *dicuntur. Sicut enim per Feciales à fœdere* (suppl. *dictos*) *bella indicebantur: ita pax per Caduceatores fiebat.* In Æn. IV. 242. Adde AUL. GELL. *Noct. Attic.* X. 27. ISIDOR. *Origin.* VIII. II. SUIDAM, voce Κηρύκιον: inprimis THUCYDIDEM, Lib. I. Cap. 53. & ult. *J. B.*]

x *Hastæ missio*] Vide *Servium* ad IX. Æneidos, (vers. 53.) *Ammianum* XIX. & quæ ad eum notata a doctissimo Lindenbrogio, (*cap.* 2. *pag.* 229. *Edit. Vales. Gron.*)

GRONOVII.

43 *Caduceus*] Baculus sive sceptrum quod ferebat fecialis sive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento se venire ab illo, qui sceptuchus est sive summum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Instar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæsarum tab. 2. n. 18.

44 *Sagmina*] *Liv.* I. 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem 30, 43. *Plin.* 22, 2. & 25, 9.

45 *Sanguinea*] Non quæ infecta esset cruore, sed ex arbore sanguinea, quæ suo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit. *Liv.* 1, 32. *Plin.* 16, 18. & 37. Idem 24, 10. l. 9. D. *ad l. Pompejam de parric. Macrob.* 2, Satur. 16.

46 *Dies*] Liv. 1, 23. *Macrob.* 1, Satur. 16. *si forsan interea permoverentur ad satisfaciendum sine bello: ut in jure privato æris confessi ærisque debiti judicatis post sententiam* XXX. *dies dabantur justi ex LL.* XII. *tabb.* Gellius 20, 1.

47 *Hastæ missio*] *Justin.* II, 5. *Cum delatus in continentem esset, primus Alexander jaculum velut in hostilem terram jecit.* cap. seq. n. 1.

(ii) Nescio ubi. Nihil certè in Oratione illâ satis longâ, quæ *Lib.* LII. legitur. Originem erroris ex eo, quod Auctor noster legerat apud *Albericum Gentilem*, ostendimus in Notâ Gallicâ ad hunc locum. *J. B.*

bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: 48 *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant [a] feciales.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex alter bello 49 impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est, y non fuisse justum jure gentium bellum aut (kk) Manlii in Gallo-Græcos, aut (ll) Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano 50 novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum [b] erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri:* quod & observatum in decreto adversus regem Persea, [c] videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui reipsa ei bello se immiscerent.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt [d] nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet; z sicut nationes quædam etiam 51 prælii diem & locum condixisse leguntur: sed (mm) ut certo constaret non 52 privato ausu sed volun-

a *Livius lib.* XXXVI. c. 3.

b *Livius lib.* XXXVI. c. 1.

c *Lib.* XLII. c. 31.

d *Alb. Gent. lib.* 2. c. 1.

GROTII.

y *Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallo-Græcos*] Aut Ulyssis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus *Homerus* Odysseæ I. & ibi *Didymus.* (Lib. IX. vers. 40.)

z *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur*] Ut Porsenæ Romani, memorante in Publicola *Plutarcho*, (pag. 105. C.) Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt. *Chalcocondylas* VII.

GRONOVII.

48 *Ætolos ultro sibi bellum*] Cum Romanis.

49 *Impetendi sint*] Qui scilicet in nova pacificatione comprehensi non sunt.

50 *Novus P. R. jussus*] Lex sive rogatio comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

51 *Prælii diem & locum*] Ut Marius cum Cimbris. *Flor.* 8, 3.

52 *Privato ausu*] Paucorum vel ducis ipsius cum sua factione.

(kk) Vide supra *Lib.* I. Cap. 3. §. 5. num. 4. *J. B.*

(ll) Immo bellum illud, in se spectatum, omnino justum erat. Diximus in Notis Gallicis. Vide & eruditam Dissertationem CHRISTOPHORI CELLARII, *De C. Julii Cæsaris adversus Ariovistum Regem aliosque Germanos Bello;* quæ sexta est collectionis editæ anno 1712. *J. B.*

(mm) At æquè, si non magis, certo de hac re constaret. Exercitu in fines regionis misso. Reverâ scopus & finis præcipuus moris indicendi

voluntate utriusque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *a indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

a Lib. III. *de Ira c.* 2.

XII. Nam quod notant *b* quidam & exemplis docent, etiam in 53 bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed 54 ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, *c* quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere: nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus, effectus.

b Ayala l. 1. *c.* 5.

c Alb. Gen. d. l. II, *c.* 2.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque 55 indictum est inferri bellum posse: quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienses, ut modo diximus, fecerunt. Nam indictio 56 nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate; puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

cendi belli hic fuit, ut omnibus constaret; eum qui ad arma venit justam causam habere, & ut hosti ipsi significaretur, per eum stetisse & stare adhuc, quominus res alio modo dirimatur. Id innuit DIONYSIUS HALICARNASSENSIS, *Ant. Rom.* Lib. II. Cap. 72. ubi de institutione Collegii *Fecialium* agit: & SERVIUS in *Æn.* X, 14. Sed præsertim NONIUS MARCELLUS, cujus locum, quamvis in quibusdam depravatum, ad summam rei quod spectat, luculentum heic proferam: ITAQUE [Romani] *bella & tardè, & magnâ licentiâ* [legendum mihi videtur *decentiâ*, cujus vocis exemplum ex *Cicerone* auctor ipse profert, *pag.* 203.] *suscipiebant: quòd bellum nullum, nisi pium, putabant geri oportere; prius indicebant* [ita lego pro *indicerent*] *bellum iis, à quibus injurias factas sciebant: Feciales legatos res repetitum mittebant quatuor, quos Oratores vocabant.* In voce *Feciales*, pag. 529. *Ed. Mercer. J. B.*

GRONOVII.

53 *Bellis talibus*] Adversus prædones, fugitivos, gladiatores, aut civilibus.

54 *Ex una parte*] Cum prædonibus ex parte civitatis aut justi populi: in civilibus ex victrici parte. *Suet.* Vesp. 10, 5.

55 *Indictum est*] Quasi necesse sit, triginta dies justos interponi, quemadmodum apud Romanos.

56 *Nullum post se tempus*] Quod bello vacuum esse oporteat.

CA-

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

I. *Belli solennis effectus generaliter exponuntur.*
II. *Vox* licere *distinguitur in id quod impune fit, nec tamen sine vitio, & in id quod vitio caret, etiamsi id non facere virtutis sit alicujus: additis exemplis.*
III. *Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos referri ad licere impunitatis.*
IV. *Cur tales effectus introducti sint.*
V. *Testimonia de his effectibus.*
VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes, qui intra fines hostium sunt.*
VII. *Quid si eo ante bellum venerint?*
VIII. *Subditos hostium ubique offendi, nisi lex alieni territorii obstet.*
IX. *Jus hoc offendendi etiam ad infantes & feminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI. *Etiam ad eos qui se dedere volunt, nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos sine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.*
XIV. *Porrigi & ad obsides.*
XV. *Jure gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela, aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percussoribus uti an contra jus gentium sit, distinguitur.*
XIX. *Stupra an sint contra jus gentium.*

I. AD illud [a] Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

[a] Æn. X. 14.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est, sacerdotibus, qui faciendis præsunt federibus, proficiscebatur etiam pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere,* vel

vel auctores injuriæ tradere, 1 *jaciebat hastam*, *quæ res erat pugnæ principium*, *& jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *veteres* 2 *lædere res rapere dicebant*, *etiamsi rapina nullum crimen existeret*, *similiter* 3 *satisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti a effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex jurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit*, videamus quò pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud Pauli apostoli: a πάντα μοὶ ἔξεστιν, ἀλλ' ἐ πάντα συμφέρει. *omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi*, *sed non omnia expediunt.* Sic b licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito 4 cœlebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo differit

a 1 Cor. vi, 12.

b Au-

GROTII.

a *Effectus quosdam esse proprios*] *Crantzius* Saxonicorum XI, 5.

b *Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cœlebs castitas*] *Tertullianus* adversus Marcionem I. *vacat abstinentiæ testimonium*, *si licentia eripitur.* (Cap. 29.) Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. *Hieronymus* adversus Helvidium, (Tom. II. pag. 14. in fin. *Edit. Basil.*) *virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit.* Adversus Jovinianum, (Lib. I. pag. 25. B.) *ideo plus amat virgines Christus*, *quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non tibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur.* (Epist. pag. 164. Tom. I.) Chrysostomus ad 1 Cor. VII. (vers. 9. pag. 359. Tom. II. *Ed. Savil.*) βελτίονα δείκνυσι τ̃ ἐγκράτειαν, *meliorem ostendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6. κἂν μὴ πειθώμεθα ἢ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι ἐ τ̃ φιλοτιμίας τ̃ ἀγωνιζομένων τὰ ζητέμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία ἢ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἠνυσθῆναι δεῖ· *nisi præceptis obediamus gehennam minatus est*, *ostenditque hæc quæ postulat non esse ex iis quæ certantes suopte studio præstant*, *qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio*, *sed omnino ea debent impleri.* (Pag. 91. eodem Tom.) Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τ̃ σταδίων, ἀφῆκεν ἀνωτέρω τ̃ ἀγώνων τ̃ παρθενίαν. ἵνα ἢ οἱ κατορθῶντες τ̃ οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, ἢ οἱ μὴ κατορθῶντες τ̃ συγγνώμης ἀπολαύσωσι τῦ δεσπότε· *reliquit extra stadia*, *reliquit supra certandi legem continentiam virginalem*, *ut & qui id præstant animi sui ostendant magnitudinem*, *& qui non præstant indulgentia Domini fruantur.* (Tom. VI. p. 833.) Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην possessionum abdicationem. Adjice quæ habet *Gratianus* ex *Augustino* & aliis in causa XIV. quæstione 1.

GRONOVII.

1 *Jaciebat hastam*] Cap. præced. n. 8.

2 *Lædere*] Quocumque damno, vexatione, vastatione, injuria, incendio offendere.

3 *Satisfacere*] Quocumque modo placare & gratiam resarcire, licet ipsæ res proprie non redderentur.

4 *Cœlebs castitas*] Si quis habeat continentiæ donum.

GRO-

a Augustinus. Repetere quoque nuptias licet, sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio; ut recte hanc quæstionem explicat c Clemens Alexandrinus. Christianus conjux d paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit b Augustinus, (quod 5 quibus circumstantiis verum sit; discutere non est hujus loci) sed & potest retinere. itaque addit ille: *utrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus, sed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui post diem præstitutum 6 vinum licet effundere: c *si tamen cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius.*

a De Adulterinis conjug. Lib. I, c. 15, & seqq.

b Ad Pollentium lib. I, c. 19.

c L. 1. §. licet. 3. D. de peric. & com. rei vend.

2. e Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos 7 scortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud d Quintilianum est: *sunt quædam non laudabilia natura, sed jure*

d Lib. III, c. 6.

GROTII.

c *Clemens Alexandrinus*] Stromatôn IV. ubi inter alia de secundas nuptias faciente ait: οὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου. οὐ πληροῖ δὲ τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ' ἐπίτασιν τελειότητα. *non peccat is quidem in fedus: neque enim ulla lex est quæ probibeat, sed non implet excellentissimam euangelicæ vitæ perfectionem* (Lib. III. Cap. 12. pag. 548. *Ed. Oxon.*)

d *Paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus*] Libro I. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 14. & 18. ex quibus locis multa transcripsit *Gratianus* in causam XXVIII, quæst. 1.

e *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet*] *Tertullianus* in exhortatione ad castitatem: *licentia plerumque tentatio est disciplinæ.* (Cap. 8.) Ibidem: *omnia licent, sed non omnia pro salute.* Chrysostomus de pœnitentia VIII. ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον, τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προσέταττε, οὐκ ἔξεστί σοι. καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι· *hic qui herbarum cacuminibus vescebatur & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum auctoritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* (Tom. VI. pag. 808.) *Columella* præfatione libri VII. *Nec sane est vindicandum nobis quicquid licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *est vere jus summum summa malitia.* [Locus *Columellæ* est *Lib.* I *Cap.* 7. *Hieronymi* autem, non *ad Jovinianum*, sed *ad Innocentium*, Tom. I. pag. 235. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quibus circumstantiis*] Neque enim simpliciter hoc licet, sed si veri Dei cultus omnino impediatur.

6 *Vinum licet effundere*] Si ad diem dictum id non curet asportari emtor, ut scilicet suis vasis ad alia utatur [Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM nostrum, *de Jure Nat. & Gent.* Lib. V. Cap. 5 §. 3. Not. 8. alterius Editionis. *J. B.*]

7 *Scortari licet*] Ubi lupanaria permissa sunt.

re concessa, *ut in* XII. *tabulis*, 8 *debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Est autem hæc vocis *licere* significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta [a] de Cinna loquens: *mihi contra non solum eo videtur miser quod ea fecit, sed etiam* 9 *quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* recepta tamen, ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo judices sic alloquitur: [b] *quid deceat vos, non* 10 *quantum liceat vobis, spectare debetis: si enim quod liceat quæritis, potestis tollere e civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti a pœnis humanis*, ut alibi diximus. At regem, sive Imperatorem informans Claudianus recte ait [c]:

a Cap. 19.

b Cap. 5.

c De IV. Cons. Honor. vers. 267.

> *Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit*
> *Occurrat.*

Et Musonius [d] castigat reges: μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν ὑμεμελήκως, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.*

d Apud *Stob.* Serm. XLVI. p. 326.

3. Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet, f ut a Seneca patre in controversiis non semel. Ammianus Marcellinus: [e] *sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet.* Plinius in epistolis: [f] *oportet quæ sunt inhonesta, non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione [g] pro Balbo: *est enim aliquid quod non oporteat, etiamsi licet.* Idem 11 pro Milone [h] *fas esse* ad naturam, *licere* ad leges refert. Et in declamatione patris [i] Quintiliani est, 12 aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

e Lib. XXX. *Cap.* 8.
f Lib. V. *Epist.* 14.
g Cap. 3.
h Cap. 16.
i Decl. 251.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet, & in persona, & in rebus, id est, non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte: ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus, tanquam homicida aut fur, nec bellum ipsi ab alio

GROTII.

f *Ut a Seneca patre*] Inter alia controversiarum libro IV, 25.

GRONOVII.

8 *Debitoris corpus*] *Gellius* 20, 1. [Vide Ampliss. BYNCKERSHOEK *Observ. Jur. Civ.* Libr. 1. Cap. 1. *J. B.*]

9 *Quod ita se gessit*] Quod evexit se supra leges armata tyrannide occupata. *Flor.* 3, 21.

10 *Quantum liceat*] Quod possitis impune facere pro potestate.

11 *Pro Milone*] Cap. 16. quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

12 *Aliud jura, aliud justitiam*] Tanquam plus sit in justitia, quam in jure.

GRO-

alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium a legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Causa cur id gentibus (aa) placuerit hæc fuit: quod inter duos populos de jure belli 13 pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, b neque sui judicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiorem haberet causam: deinde, quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi, sua recuperandi, aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc 14 religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad (bb) senatum apud c Livium, *quonam modo ea quæ jure belli acta sunt, in disceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id est, 15 impunitatis, est & alius, 16 dominii scilicet, de quo posterius agemus.

a *Orat.* II. *ad Cæs. de Rep. ordin.* c. 48. *Ed. Wass.*

b *Cæsar, de Bell. Civ.* I. 35.

c *Lib.* XXXIX. c. 36.

V. I. Illa autem, quam nunc tractare cœpimus, lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium g ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας ἐστι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ·

17 *Purus profecto est quisquis hostem occiderit.*

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, (cc) lavare, cibum aut potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas

GROTII.

g *Ex tragœdia Euripidis*] Ione, (*vers.* 1334.)

GRONOVII.

13 *Pronuntiare*] Judicem se facere, utrius sit justior causa.

14 *Religioni bellantium*] Conscientiæ.

15 *Impunitatis*] Ut plecti nemo possit ob ea, quæ in bello, ut fit, adversus hostem patraverit.

16 *Dominii*] Ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli causa, justi domini simus.

17 *Purus profecto*] Non pollutus homicidio.

(aa) Non opus est heic ullo consensu Populorum: sed ex ipso Jure Naturæ rationes peti possunt, quæ in omni Bello, etiam non solenni, valent. Fuse diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(bb) Non ad *Senatum*, sed ad *Appium* Legatum, in Concilio *Achæorum*. Inspice locum, à me distinctè indicatum. *J. B.*

(cc) Vide supra *Lib.* I. *Cap.* 2. §. 5. num. 3. Adde duo loca luculenta ANTIPHONTIS, *Orat.* XIV. XV. pag. 93. *Ed. Wechel.* & *Orat.* XVI. pag. 139. Vide & MEURSII *Themid. Attic.* Lib. I. c. 15. *J. B.*

fas erat. Et passim occidere, [18] jus belli vocatur. Marcellus apud [a] Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alorcus ad Saguntinos: [b] *sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra: rapi, trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset Astapenses occisos, addit, [c] factum jure belli. Cicero [d] pro Dejotaro: *tibi vero inimicus cur esset a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filium suum constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: [e] *nam cum ipsius victoriæ conditione jure* [19] *omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat [f] *suo beneficio conservatos, quos jure belli interficere potuisset.* Josephus in bello Judaico: [g] καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος· *pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est, vitam adimente victore.* Papinius (*Thebaid.* XII, 552.)

Nec querimur cæsos: h *hæc bellica jura, vicesque*
Armorum.

a Lib. XXVI. c. 31. b Lib. XXI. c. 13. c Lib. XXVIII. c. 23. d Cap. 9. e Cap. 4. f Comm. de Bell. Gall. VII, 41. g Lib. III. Cap. VIII. §. 5 divis. Hudson.

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod [20] actum culpa omni liberet, sed [21] qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. [22] Tacitus dixit [h] *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem [i] alibi: *nec illis aut honorare* [23] *eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli, quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat [k] Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus, (*vers.* 335.)

Quodcunque libuit facere, victori licet.

h Ann. I. c. 48. i Hist. III. c. 51. k Lib. I. c. 1.

Et

GROTII.

h *Hæc bellica jura*] *Servius* in excerptis Fuldensibus ad II. Æneidos: (vers. 538.) *jure bellico Politen Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos patris? Spartianus* Severo: *præter eos quos jus prælii absumsit.* (Cap. 14.)

GRONOVII.

18 *Jus belli vocatur*] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum, Σοὶ μὲν οὐ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ὅτι γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.

19 *Omnes occidissemus*] Periissemus, occidi juste potuissemus.

20 *Actum culpa omni*] Quo quod actum est, probum & pium sit, nec reum peccati apud Deum faciat

21 *Qualem dixi impunitatem*] Ut ob id, quod in bello moribus gessit, etsi durum sit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

22 *Tacitus hist.* III.] 51.

23 *Eam cædem*] Fratris in diversa parte militantis.

GRO-

Et in epistolis a: i *quæ clam commissa capite luerent*, *tum quia* 24 *paludati fecerunt*, *laudamus*: & Cyprianus b, *homicidium cum admittunt singuli*, *crimen est. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem sceleribus acquirit* 25 *non innocentiæ ratio*, *sed sævitiæ magnitudo*. Deinde: *consensere* 26 *jura peccatis*, & *cœpit esse licitum quod publicum est*. Sic Lactantius c Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu d Lucanus: *jusque datum sceleri*.

a Epist. XCV.
b Epist. 11. seu Lib. ad Donat. p. 5. 7. Edit. Fell. Brem.
c Inst. Div. VI, 9.
d Pharsl. 1. 2.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium: e *hostis sit ille*, *quique intra præsidia ejus sunt*. Nimirum quia 28 ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in 29 pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus f notat, multo plus licentiæ sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui 30 commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

e Lib. XXXVIII. c. 48. & alibi passim.
f Ad l. 5. D. de justitia.

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi k post modicum tempus intra quod discedere

GROTII.

i *Quæ commissa capite luerent*, *tum quia paludati fecerunt*, *laudamus*] Confer quæ supra libro II, cap. I. §. I.

k *Post modicum tempus*] *Bembus* VII. historiæ. Ea defensione utitur *Cicero* pro Ligario. (Cap. 2.) Exemplum habes apud *Livium* libro XXV. c. 22. de civibus Campanis. Alia apud *Thucydidem* libro IV. (Cap. 105.)

GRONOVII.

24 *Paludati fecerunt*] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui summa belli commissa esset, vestitus militaris erat paludamentum, sive palliolum coccineum: quod religiose atque inter vota in Capitolio sumebant: & inde statim ad portam profecti exiisse paludati dicebantur. *Liv.* 2, 61.

25 *Non innocentiæ*] Non quod mihi male feceris, sed quod feceris in multos & cum multis.

26 *Jura peccatis*] Quibus adversari & pœnas irrogare debebant.

27 *Jusque datum*] Belli nomine permissum occidere cives, amicos, propinquos.

28 *Ab illis quoque damnum*] Utpote quibus interpretemur etiam facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto sufficit ad producendum illud jus.

29 *Pignorationibus*] Repressaliis. 3, 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur inter eos, quorum justa clarigatio vel prehensio est, uti non licet; & in quos licet, tantum ad summam debiti licet.

30 *Commisso cognitoque bello*] Videntur enim se immiscuisse & causam illam probasse.

a Thuc. l. 1. c. 26. dere potuerant. Nam sic Epidamnum *a* obsessuri Corcyræi peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros.

VIII. 1. Qui autem vere subditi sunt hostium, 31 ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto, *b vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* Hostis autem qui est, ubique secundum jus gentium impeti potest. Euripides *c*:

b Livius lib. XXXI. c. 8.

c Incert. trag. Fragm. vers. 363. Ed. Barnes.

Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾷν ὅπου λάβῃς κακῶς.

Ubicumque prensum jura lædi hostem sinunt.

Marcianus *d* jurisconsultus: *transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quasi hostes interficere.*

d L. 3. in fine D. ad l. Corn. de Sicariis.

2. Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. 32 In territorio autem pacato, quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, l sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi, nisi judicio tentato: sicut ex Euripide *e* citavimus,

e Lib. II. c. 21. §. 6.

Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi 33 personarum spectantur merita, & cessat 34 jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. Narrat m Livius *f* septem triremes Pœnorum

f Lib. XXVIII. c. 17.

GROTII.

l *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] Confer dicenda infra cap. VI, §. 26. & *Albericum Gentilem* Hispanicarum advocationum lib. 1, c. 6. *Wechnerum* in consilio Franconico 92.

m *Livius*] Vide simile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud *Chalcocondylam* lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, *Bembum* lib. 4. de Pisanis & Genuatibus in Sicilia, *Bizarum* bello Pisano, de Rostochio & Gripswaldia *Paulinum Gotthum.*

GRONOVII.

31 *Ex causa permanente*] Qui domicilium habent in hostico & jus civitatis.

32 *In territorio pacato*] Ejus qui cum neutra parte bellum habet.

33 *Personarum spectantur merita*] Singulorum vel privatorum & probitas & pravitas, non gentium vel populorum.

34 *Jus istud promiscuum*] Sine discrimine, noxii sint etiam ex sua persona, an innoxii.

GRO-

rum fuisse in portu 35 ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque; advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuisse priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros [a] Hebræi occiderunt, & quod idem [b] fieri imperatur in Cananæos, n & quorum connexa cum Cananæis erat causa: 36 Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est quam hominum in bestias, ut alibi disseruimus. Illud propius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in [c] Psalmo beatus dicitur fore qui 37 Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par est o Homericum illud, (*Iliad.* XXII. 63.)

a Deuteron. II. 34. *b Deuteron.* XX, 16. *c Psal.* CXXXVII. vers. 9.

—— καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ ἄσυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι·

Illisaque corpora terræ
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycalesso feminas quoque & infantes occiderunt, narrante [d] Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepissent narrat [e] Arrianus. p Romani capta Ilurgi urbe Hispa-

d Lib. VII. *c.* 29. *e De Exp. Alex.* I. 8.

GROTII.

n *Et quorum connexa cum Cananæis erat causa*] Ut Amalecitæ, de quibus *Josephus* libro VI, 8. in Saulis rebus: ὅτι σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ' ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπράττεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτον μὲν πολεμίους ταῦτα δρῶν· *ad cædem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut naturæ humanæ adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat, &c.* (Cap. 7. §. 2. *divis. Hudson.*)

o *Homericum illud*] Ex eodem *Homero* Severus in Britannos his verbis usus (apud *Xiphilin.* pag. 342. *Ed. H. Steph.* Locus est *Iliad.* VI. 57.)

GRONOVII.

35 *Eius ditionis cui*] Eorum finium, quibus, vel portu qui esset in ditione Syphacis Masæsulorum regis.

36 *Dei ista sunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, sed ex Dei singulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non possumus inde in alios populos exemplum petere.

37 *Babyloniorum*] Nam hi non erant in numero devotorum populorum.

GROTII.

μηδ' ὅν τινα γαστέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ' ὃς φύγοι
αἰπὺν ὄλεθρον.

nec qui latet abditus intra
Viscera matris adhuc fugiet crudelia fata.

p *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta

Hispaniæ, ἔκτειναν ἐμβολᾶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt [a] Appiani. Germanicus Cæsar Tacito [b] narratur vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervastasse, additurque: *non sexus, non ætas miserationem attulit*. Titus Judæorum etiam (dd) pueros & feminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur: adeo sævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum si & senes interficiuntur, ut a Pyrrho [c] Priamus.

[a] *Bell. Hisp.* p. 272.
[b] *Annal.* I, 51.
[c] *Æn.* II. vers. 550, & seqq.

X. 1. q Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam [d] ex recepto tunc more:

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

[d] *Troad.* vers. 333.

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur, etiam in feminas captivas. Ita enim ibi [e] Scylla:

At belli saltem captivam lege necasses.

[e] *Vers.* 446.

Sed

capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. *Zosimus* III. (c. 15.) Idem Julianus capta Majozamalcha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit potestas iratorum absumsit:* ait *Ammianus* libro XXIV (cap. 4. p. 436.) [Quod de *Scipione* dicit Auctor, nullo auctore dicit. Contrarium patet ex eo quod narrat APPIANUS, *Bell. Hispan.* p 311. *Ed H. Steph.* ex superstitibus *Numantinis Scipionem* quinquaginta tantum triumpho servasse, alios vendidisse Immo alii volunt, *Numantinos* se ipsos omnes concremasse, ut ne unus quidem superfuerit. Vid. FLORUM, Lib. II. Cap. 18. ibique Interpretes. *J. B.*]

q *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Elisæus apud *Josephum:* τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμου, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον. *belli jure captos interfici justum dicebat.* (Antiq. Jud. Lib. IX. C. 4. §. 3. *Ed. Hudson.*) Itaque *Virgilius* captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli,
Te precor hanc animam serves natoque patrique. (Æn. X. 524.)

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat *Witikindus* lib III. [pag. 34. *Edit. Wechel.* 1577. ubi tamen *Septingenti captivorum* tantum *capite cæsi* dicuntur.]

(dd) Nihil hac de re apud JOSEPHUM. Immo diserte hic ait, captis *Hierosolymis*, *Titum* vendi jussisse omnes, qui infra decimum septimum annum essent. *Bell. Jud.* Lib. VI. Cap. 9. §. 2. *divis. Hudson.* Hausit Auctor noster ex ALBERICO GENTILI, Lib. II. Cap. 21. pag. 425. qui tamen nullum alium testem adfert, nisi CARDANI Encom. Neron. ubi hic adversus *Titum* debacchatur, quasi *Neroni* comparandum, eo quod *uno spectaculo aliquot millia Judæorum, in quibus* PUERI ET MULIERES, *feris dilaniandos exposuerit.* Cujus rei *auctorem* adfert *amicum* Titi, JOSEPHUM, Tom. I. pag. 205. *Opp. Cardan. Ed. Lugd.* 1663. At *Josephus* ne γρῦ quidem de *pueris* & *mulieribus* habet, d. loc. *J. B.*

GRO-

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii [a]: *a 1. Epist. XVI, 69.*

Vendere cum possis captivum, occidere noli.

Ponit enim licere: & Donatus [b], servos dictos qui servati essent, *quum eos occidi* 38 *oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie, pro liceret positum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante [c] Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab [d] Annibale occisa: & a M. Bruto [e] non pauci. Apud Hirtium bello [f] Africano Scipionem sic alloquitur centurio Cæsarianus: *tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.*

b In Adelph. act. 2. sc. 1. vers. 28. c Lib. 1. c. 30. d Appian. Hannib. pag. 321. e Dion. Lib. XLVII. pag. 405. D. Ed. H. Steph. f Cap. 45.

2. Nec 39 tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos, id est bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & 40 supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum [g], apud Virgilium [h] Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi belli jure. nam & [i] Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisset*, ait, *illicitum sibi esse judicarunt.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci 41 qui (ee) Persæ militabant: apud Tacitum [k] Uspenses veniam liberis corporibus orantes: *quod aspernati*, inquit, *sunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus.

g Iliad. XX, 463, & seqq. XXI, 73, &c. h Æneid. X, 524. XII, 930, & seq. i De Civit. Dei 1, 1. k Ann. XII. c. 17.

XII. Sed & [1] acceptos in deditionem 42 sine conditione ulla legas

GROTII.

1 *Acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici*] Vide *Thuanum* libro LXX. in anno CIↃ IↃ LXXX. in rebus Hiberniæ.

GRONOVII.

38 *Oporteret*] Q. d. cum commeruissent, ut occidi recte possent.

39 *Tempore ullo*] Quasi cum in primo furore occisi non essent, postea occidi non possent.

40 *Supplicum*] Qui se ultro positis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

41 *Græci, qui Persæ militabant*] Non impetraverunt veniam ab Alexandro, sed interfecti sunt.

42 *Sine conditione ulla*] Sine pacto salutis.

(ee) Nescio unde hoc habeat Auctor, & vereor ut memoria eum fefellerit. Nihil hac de re invenio apud Scriptores historiæ *Alexandri Magni*. Immo ARRIANUS diserte ait, quotquot mercenariorum militum vivi in potestatem venerunt, vinctos in *Macedoniam* ad ergastula missos fuisse, *Lib.* 1. *Cap.* 17. Vide & finem ejusdem Libri. *J. B.*

a Livius, II. 17. b Dion. Lib. XLIII. pag. 245. E. Ed. H. Steph. c Idem, Lib. XL. pag. 156. d Cap. 30. e Cap. 13. f Cap. 19. g Hist. I. 37. h Ibid. I. 68.

legas interfici, ut a Romanis Pometiæ *a* principes, a (ff) Sulla Samnites, a Cæsare *b* Numidas, & ipsum *c* Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces, sive captos, sive deditos, s ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta *d* Verrina, Livius tum alibi, tum libro *e* XXVI, Tacitus Annal. *f* XII, & alii multi. Eodem *g* Tacito memorante, Galba 43 decimari jussit, quos deprecantes in fidem acceperat: & *h* Cæcina, in deditionem accepto Aventico, in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli, animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

i Biblioth. XIV. 47. k Lib. XVI. Cap. 31.

XIII. 1. t Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut 44 ad talionem, aut 45 ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ, ut alibi distinximus, 46 suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero in bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit *i* Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη πάσχειν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας· *neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris, si male rem gessissent, id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eumdem *k* Philomelus dux Phocensium, διὰ ταύτης τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ

GROTII.

s *Ut triumphi die occiderentur*] Simile apud *Reginonem* in anno IↃCCCC V. (pag. 436. *Ed. Argentor.* 1609.)

t *Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam*] Ut *Chalcocondylas* libro VIII.

GRONOVII.

43 *Decimari*] Decimum quemque sorte ad supplicium duci.

44 *Ad talionem*] Quasi non parcatur illis, quia ipsi antea nemini hostium pepercerunt.

45 *Ad pertinaciam*] Quod tam diu repugnando tempus misericordiæ consumpserint.

46 *Suasoriæ magis quam*] Non tam purgant quam impellunt & stimulant severitatem.

(ff) De *Samnitibus* nihil tale reperio, nec apud *Plutarchum*, nec apud *Appianum Alexandr.* Sequutus est Noster, sine examine, *Albericum Gentilem*, Lib. II. Cap. 17. pag. 364. Et hic videtur confudisse quod legerat de *Antemnatibus*, in Vita *Syllæ*, a PLUTARCHO conscriptâ, pag. 471. D. sed in quo fuit insignis perfidia. *J. B.*

καὶ δεινῆς τιμωρίας· u *pari pœna exacta effecit, ut hostes a superbo & insolenti supplicio temperarent.*

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui 47 supplicio dignum judicet, ut apud Procopium [a] Neapolitani Belisario respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut 48 a natura assignatæ, aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis 49 præsidio decesserit, præsertim [b] veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait [c] Livius. 50 Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem 51 rigor ille apud homines eo gentium jure, de quo nunc agimus.

XIV. Idem jus & in 52 obsides usurpatum, nec in eos tantum qui 53 se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim [d] ducenti quinquaginta, a (gg) Romanis Volsci [e] Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros, ut [f] a Parthis (hh) quod & a Simone Maccabæorum [g] uno factum legimus,

a 1 *Goth.* Cap. 8.

b *Polyb. lib.* I. c. 17. & VI. c. 35.

c *Lib.* XXIV. c. 37.

d *Plut. de claris mulieribus*, pag 244. B.

e *Dionys.* & VI. c. 30.

f *Tacit. Ann.* XII. c. 10.

g 1. *Maccab.* XIII, 16.

GROTII.

u *Pari pœna exacta*] Vide eundem *Diodorum* de Spondio & Amilcare Barca in *excerptis Peiresianis.* (Pag. 277.)

GRONOVII.

47 *Supplicio dignum*] Cum sit argumentum fidei. [In hoc loco *Procopii*, non *Neapolitani* id respondent *Belisario;* sed duo Patroni, *Pastor* & *Asclepiodotus*, adloquuntur *Neapolitanos* & *Gotthos*. J. B.]

48 *A natura assignatæ*] Quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

49 *Præsidio decesserit*] *Liv.* 24, 37.

50 *Ob utilitatem*] Non ob culpam ejus, in quem crudeliter consulitur.

51 *Rigor ille*] Illa severitas.

52 *Obsides*] Si cum dati essent fidei & amicitiæ pignus, respectu illorum non cessavit hostis fieri, qui dedit.

53 *Se obligaverant*] Qui sponte vitam oppignoraverant pro fide suorum.

(gg) Vide etiam LIVIUM, Lib. II. Cap. 16. num. 9. *J. B.*

(hh) TACITUS, loco in orâ libri distinctè indicato, loquitur tantum de *liberis* Parthorum *Regum:* ut & in loco *Maccabæorum* sequente, est simpliciter *υἱὸς*. Sed vide SUETONIUM, *Calig.* cap. 19. & 45. ubi disertè *pueros obsides* memorat. Unde validior efficitur conjectura, quam JUSTUS LIPSIUS elicit è loco STRABONIS, *Geogr.* pag. 748. *Ed. Paris.* Sed alia sunt exempla in Historiis, puerorum qui obsides dabantur, ut *Demetrius*, Filius *Seleuci Philopatoris*, Regis *Syriæ*, duodecimum agens annum: APPIAN. *Syr.* pag. 116. *Ed. H. Steph.* A *Romanis* etiam obsides datos *impuberes*, patet ex historia *Clœliæ* illius nobilis, apud LIVIUM, Lib. II. Cap. 13. *J. B.*

GRO-

& feminas ut a Romanis Porsenæ temporibus, & a Germanis *a Hist.* IV. (ii) narrante [a] Tacito.

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, 54 eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur 55 sui defendendi habeat copiam: sed 56 non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum, jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, 57 ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione x & metu infamiæ.

b Liv. libro XLII. *c.* 18. *c De Bello Gild. vers.* 273. *d De Off. L.* III, *c.* 22. *e Noct. Att. L.* III. *c.* 8.

2. Clandestina scelera vocat [b] Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus [c] agens de insidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Cicero [d] scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt consules Romani, in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat [e] Gellius. apud Valerium Maximum [f] est, *armis bella, non venenis geri debere.* Et [g] Tacito memorante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis Imperatoribus. Quare y qui licitum volunt hostem

f Lib. VI. *c.* 5. *num.* 1. *g Ann.* II. *c.* 88.

GROTII.

x *Et metu infamiæ*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ· *ne nobis infamiam adferat siquid tibi acciderit.* [Non Senatores, sed Consules *C. Fabricius* & *Q. Æmilius*, hoc dicunt, in Epistola ad *Pyrrhum*, apud PLUTARCHUM, Vit. Pyrrh. pag. 396. C. *J. B.*]

y *Qui licitum volunt hostem veneno occidere*] Vide de Venetis *Bembum* fine libri III.

GRONOVII.

54 *Eo permittendi modo*] Nempe, ut impune fiant, neque ex factis persecutio detur.

55 *Sui defendendi*] Ut sit non tantum in acie ac conflictu, sed propemodum in omni parte belli, modo ne quis sibi desit ipse. Sic Alexander ajebat se didicisse adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere. *Just.* 11, 12.

56 *Non debetur*] Occidi potest etiam indefensus, etiam quiescens & dormiens.

57 *Ne pericula*] Ut aliquis modus esset discriminum, quum sufficeret, quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

(ii) *Libro* IV. *Hist.* quem Auctor heic in margine indicat, nihil tale de *Germanis*: sed in *Germaniæ* descriptione, *Cap.* 8. num. 2. *J. B.*

GRO-

hostem veneno occidere, 58 ut ex (kk) Vegetio *a* Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a gentium voluntate ortum trahit prætervident.

a Consil. II, 188.

XVI. 1. Distat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & 59 geminare mortis causas, quod z de Getis tradit *b* Ovidius, de Parthis *c* Lucanus, de Afris quibusdam *d* Silius, & nominatim de Æthiopibus *e* Claudianus. a Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum, & siquæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte a Salisberiensi observatum est, *f* cujus hæc sunt verba: *nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit *g* Silius.

b De Ponto, I. Eleg. II. 17.
c Pharsal. VIII, 304.
d De Bell. Pun. III. 271, & seq.
e De laud. Stilicon. I. 350.

2. Nam & fontes veneno inficere, 60 quod ipsum quoque aut non latet, aut non diu latet, Florus *h* ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm: sicut jura gentium Diis asscribi auctoribus solere 61 alibi quoque a nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si 62 ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello *i* convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne missilibus uti liceret.*

f Policrat. VIII, 20. pag. 653.
g Lib. III. vers. 273.
h Lib. II. c. 20.
i Strabo L. X. p. 488.

XVII. Cæterum non idem statuendum de aquis b sine veneno

GROTII.

z *De Getis tradit Ovidius*] De Scythis *Plinius* libro XI, 53. *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide supplementum *Helmoldi* c. 4.

a *Sed hoc quoque contra jus est gentium*] Ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Ulyssi negat venenum ad spicula, (*vers.* 263.)

Ἠπεὶ ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentum.

GRONOVII.

58 *Ut ex Vegetio Baldus*] Verba Baldi: *& licet hostem veneno occidere, sicut docet Vegetius de re militari.*

59 *Geminare mortis*] Justin. 12, 20. *sagittas veneno armant, atque ita gemina mortis vulnere hostem summovent.*

60 *Quod ipsum quoque*] Etsi vix clandestina sit ista pestis, aut certe non diu sit, sed mox deprehendi & caveri possit ex paucorum casu.

61 *Alibi quoque* 2, 19. 1.

62 *Ad minuenda pericula*] Qui vitam ferro sub armis cernebant, id satis humanæ fragilitati putasse, & excepisse quædam genera periculorum consensu mutuo, quibus alium ab alio infestari fas non esset.

(kk) Apud *Vegetium* nihil tale legitur, ut jam observavit ALBERICUS GENTILIS, *De Jure Belli*, Lib. II. Cap. 6. pag. m. 256. *J. B.*

GROTII.

b *Sine veneno*] Cadaveribus, asbesto,

no ita corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones [a] leguntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu, quarto, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur quasi 63 avertatur flumen, aut [c] fontis 64 venæ intercipiantur, quod & natura & consensu licitum est.

a Pauf. l. ult. seu Phoc. c. 37. Front. l. III. c. 7. n. 6. Æsch. de male ob. leg. pag. 262. A.

XVIII. 1. An vero hostem interficere immisso percussore per jus gentium liceat, quæri solet. (II) Sed omnino discrimen adhibendum est inter percussores, qui fidem expressam vel tacitam violant, ut subditi in regem, vasalli in 65 seniorem, milites in eum cui militant, recepti ut supplices aut advenæ, aut transfugæ in eos qui receperunt, 66 an vero nulla teneantur fide, quomodo [d] Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus satellite trajecto Rheno hostem in cubiculo interfecisse narratur: quod & a Theodoto Ætolo in Ptolomæum Ægypti regem simili modo tentatum refert [b] Polybius, ἀνδρώδη καὶ ἄνανδρον τόλμαν, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab historicis [e] Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipse sic defendit [c], *hostis hostem occidere volui*. Porsena ipse in hoc facto nihil nisi virtutem agnoscit. Valerius Maximus [d] pium ac forte propositum vocat: laudat & Cicero [e] pro P. Sextio.

b Lib. v. c. 81.

c Liv. lib. II. c. 12.

d Lib. III. c. 3.

e Cap. 21.

2. Nimirum hostem occidere ubivis licet, non naturæ tantum sed & gentium jure, ut supra diximus: nec refert quot sint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida castra [f] hostilia

f Justin. II. c. II.

sto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius. *Procopius* Gotthicorum II. (Cap. 27.) calce, ut Turcæ ad Dibibram. *Nicetas* lib. I. de Alexio Isaaci fratre. (Cap. 9.) Sunt talia & apud *Ottonem Frisingensem*, & *Guntherum* Ligurino. [Locus *Oppiani*, quem Auctor laudat in contextu, legitur in fine *Lib.* IV. vers. 685, & *seqq.* Sed ibi agitur de aquis veneno infectis: nec de more sui temporis loquitur Poëta, verum de eo quod solent hostes, quicumque sint, facere. *J. B.*]

c *Fontis venæ intercipiantur*] Vide *Priscum* in excerptis legationum. [Pag. 29. *Ed. Hœschel.* ubi de *Genserico*, Vandalorum Rege: ἐκάκωσε τὰ ὕδατα.]

d *Pipinus*] Vide *Paulum Warnafredi* libro VI. (Cap. 37.)

e *Q. Mucii Scævolæ*] Qui *Plutarcho* ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθός· *vir ad omnem virtutem egregius.* [Vit. Poplicol. pag. 106. B.]

GRONOVII.

63 *Advertatur flumen*] Fossis ductis alio derivetur.

64 *Venæ intercipiantur*] Ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fistulis aquæductus ad deditionem compulit. *Flor.* 3, 16.

65 *Seniorem*] Dominum feudi. 2, 3, 14.

66 *An vero nulla teneantur fide*] Voluit dicere: & *inter eos, qui nulla tenentur fide.*

(II) De hac quæstione fuse diximus in Notis nostris Gallicis. Non ferebat modus istarum Notularum, ut quid de totâ hac re sentiamus, heic explicaremus. *J. B.*

GRO-

ſtilia ingreſſi, recta tentorium regis petebant. f Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum a conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui 67 Petilium b Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent. g Laudat Eleazarum c Ambroſius, quod d elephantem ſupereminentem cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc faciunt, ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure gentium inculpati habentur. Scævolæ ad audendum e fuerunt auctores illi in bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

3. Neque movere quenquam debet, quod deprehenſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo evenit quod in jus gentium deliquerint, ſed quia eodem jure gentium 68 in hoſtem f quidvis licet: gravius autem aut levius malum ſtatuit quisque pro ſua 69 utilitate. Nam ſic & exploratores, quos mittere jure gentium haud dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Joſue, deprehenſi peſſime tractari ſolent: (ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos eſt exploratores interficere*, ait g Appianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: ab aliis vero 70 licentia illa quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur h qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive opinionem referendum eſt.

4. At de his percuſſoribus, 71 quorum facto perfidia ineſt, aliter

a *Livius lib.* XXVII. c. 27.
b *Tac. hiſt.* V. c. 22.
c *De Off.* I. *cap.* 40.
d Vide I. *Macc.* VI. 45, & *ſeq.*
e *Liv. lib.* II. c. 12.
f *L.* 3. §. *ult. ad L. Corn. de Sicariis.*
g *Bell. Punic.* p. 21.

GROTII.

f *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promiſit ei qui Scythæ cujusquam caput attuliſſet. ita pax obtenta. *Zoſimus* IV, (cap. 22.)

g *Laudat Eleazarum Ambroſius*] Et *Joſephus* antiquæ hiſtoriæ XII. (Cap. 9. §. 4. *diviſ. Hudſon.*) Factum non diſſimile Theodoſii in Eugenium eſt apud *Zoſimum* libro IV. (Cap. 58.) Gallorum in regem Perſarum, apud *Agathiam*: Perſarum decem in Julianum, apud *Ammianum* XXIV. (Cap. 4.) & *Zoſimum* III. c. 20. Alexii Comneni in Toruſen, apud *Nicetam Choniaten* lib. IV. de Manuele: (*Cap.* 4. ubi tamen de *Andronico* agitur, non de *Alexio Comneno.*) Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud *Zonaram*. [Lib. XIV. Cap. 15. Ceterum quid ſibi voluerit Auctor, ubi ex *Agathia* factum *Gallorum* in Regem *Perſarum* indicat, plane neſcio. Apud illum enim Hiſtoricum nil de *Gallis*, nedum in Regem *Perſarum*. J. B.]

h *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide *Cromerum* p. 113. (Lib. V.)

GRONOVII.

67 *Petilium Cerialem*] Veſpaſiani cognatum.

68 *In hoſtem quidvis licet*] Vel tantum occidere, vel poſt diros cruciatus occidere.

69 *Utilitate*] Ducit autem utile ſibi, quum ægre poſſit ſibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine ſupplicii abſterrere homines, ne quis id conetur.

70 *Licentia illa*] Non illa quidem juſtitia, quæ apud Deum valet, ſed illa, quæ apud homines.

71 *Quorum facto perfidia*] Qui ſubornantur adverſus eos, quibus fidem, obſequium, honorem, gratiam debent, 3, I. 21.

GRO-

aliter censendum. neque enim ipsi tantum contra jus gentium faciunt, sed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui 72 malorum opera in hostem utuntur, peccare censeantur apud Deum, non autem apud homines, id est in gentium jus, quia ea in parte (mm),

Mores leges perduxerunt in potestatem suam:

a Lib. VIII. Epistola ad Rufinum, 18. num. 3. *b Curt. l. 4. c. 1.* *c Lib. IV. c. 11.* *d Liv. lib. XLII. c. 18.* *e Liv. lib. XLIV. c. 1.* *f Lib. IX. c. 6.*

& decipere, ut Plinius loquitur, *a pro moribus temporum prudentia est:* tamen 73 intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo. nam hic 74 qui aliena utitur perfidia, violasse jus non naturæ tantum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa *b* Alexandri ad Darium: *Impia bella suscipitis; & cum habeatis arma*, 75 *licitamini hostium capita.* Et mox: *qui ne belli quidem jura in me servaveris.* Alibi: *c ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus.* Eodem referendum *d* illud de Perseo: *non justum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Persei agens: *e ea omnia quam Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum.* Pertinet huc illud *f* Valerii Maximi: i *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit: in amicis, quod eorum manibus interemtus est; in Q. Servilio Cæpione consule, quia is sceleris hujus auctor impunitate promissâ fuit, victoriamque non meruit, sed emit.*

5. Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur peri-

GROTII.

i *Viriati cædes*] Scriptor de Viris illustribus, (*Aurelius Victor*, Cap. 71.) *quæ victoria, quia empta erat, a senatu non probata* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Cæpione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, Imperatorem a suis militibus interfici.* (Lib. IV. c. 7.) ubi forte legendum, *a Cæpione consule promissum.* Sic quod in Sertorium admissum est, damnat *Ammianus* libro XXX. [Cap. 1. in fin. Non video ex aliis Auctoribus constare, de *promisso* illo præmio à *Cæpione* consule Adeoque minime necessarium supplementum in *Eutropii* verbis. Rejicit etiam hanc emendationem *Heumannus*, in notis ultimæ Editionis, quam curavit Clariss. *Havercampius*. J. B]

GRONOVII.

72 *Malorum opera*] 2, 26. 5.

73 *Intra jus interficiendi*] Animis illorum ira & manibus utendi, sine perfidia.

74 *Qui aliena utitur*] Percussorem immittit adversus eum, cui percussor ipse sacramento obstrictus est.

75 *Licitamini*] Mercedem addictis: pecuniam promittitis ei, qui occisurus est hostem vestrum.

(mm) Versus est PLAUTI, *Trinumm.* Act. IV. Scen. III. vers. 30. *J. B.*

pericula eorum maxime qui eminent. Negabat *a* Eumenes credere *se, quenquam ducum sic velle vincere, ut* 76 *ipse in se exemplum pessimum statueret.* Apud (nn) eundem *b* cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis 77 regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait *c*:

a Just. l. XIV. c. 1.

b Lib. XII.

c Oedip. vers. 139.

Κείνῳ προσαρκῶν οὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ.

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia, (*vers.* 242.)

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *d communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.*

d Apud Aul. Gell. III. 8.

6. In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: 78 extra vero bellum solenne habetur pro licito, eodem gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas k insidias tales degeneres negat *e* Tacitus. Curtius *f* Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

e Annal. XI, 19.

f Lib. VII. c. 5.

XIX. 1. Stu-

GROTII.

k *Insidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant *Ammianus*; (Lib. XXVI. Cap. 9. in fin.) *si principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret. si rebellem & oppugnatorem internæ quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facta oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum *Procopium*, fine Vandalicorum secundi. (Cap. 28.) Adjice de Suchodolii cæde *Cromerum* libro XXVIII. (pag. 604. *Ed. Basil.*)

GRONOVII.

76 *Ut ipse in se*] Ut aliis ostendat viam inevitabilem in se grassandi, qua ipse in alios usus fuit.

77 *Regum omnium*] Quia omnibus idem metuendum.

78 *Extra vero bellum*] Quum persecutio est defectoris, rebellis, latronis; quo jure excusavit rex Hispaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium statuerat, tanquam subjecti rebellantis. Sic & Athenienses; quod XXX. tyrannos ad colloquium progressos, ut victimas pacis trucidarunt. *Just.* 5, 30.

(nn) In prima Editione heic legebatur: *Apud Curtium.* Et reverâ CURTIUS ita de *Besso* loquentem *Alexandrum* inducit: *Quem quidem cruci adfixum videre festino, omnibus Regibus Gentibusque fidei, quam violavit, meritas pœnas solventem.* Lib. VI. Cap. 3. *num.* 14. Sed quum aliquid huc faciens, quamquam non ita disertè, Auctor noster posteà reperisset apud JUSTINUM, Lib. XII. Cap. 5. *num.* 11. addidit in ora libri XII. & in ipso contextu posuit *Apud eumdem*; scilicet *Justinum*, quem tamen tantum in margine supra indicat. *J. B.*

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis passim legas 79 & permissa & impermissa. Qui permiserunt, spectarunt injuriam solam 80 in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est; juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui 81 non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & 82 quod is neque ad securitatem pertineat, 83 neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat: atque hoc posterius jus est gentium non omnium, sed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracusas caperet *a* legitur [l] gessisse curam pudicitiæ etiam in hoste servandæ. Scipio apud Livium *b* & sua & populi Romani interesse ait, *nequid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur.* uspiam, id est, apud moratiores populos. Diodorus Siculus *c* de Agathoclis militibus: *οὔτε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπέχοντο*, *ne a mulieribus quidem* [m] *vim nefariam abstinebant.* Ælianus cum narrasset a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam prostitutam *d*, sic exclamat: *ἀγελώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ Ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλά, κατάγε τὴν ἐμὴν μνείαν. crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata.*

2. Atque id [n] inter Christianos observari par est, non tantum

a August. de Civ. Dei lib. I. c. 6.
b Lib. XXVI. c. 49.
c Biblioth. XIX, 8.
d Libro VI. var. hist. c. I.

GROTII.

l *Gessisse curam pudicitiæ*] Et Lucullus narrante Xiphilino. [Immo DIONE CASSIO, Lib. XXXV. pag. 2. A.] Vide edictum Mauri Cabaonis apud *Procopium* Vandalicorum I. (Cap. 8.)

m *Vim nefariam*] *Appianus* Mithridatico de Chiis captis: *τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα· mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant stuprati.* (Pag. 201.)

n *Inter Christianos*] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. *Procopius* hæc tradit Gotthicorum III. [Cap. 1. & 20. ubi de *Belisarii* solitâ agendi ratione, & de *Totilâ*, eodem modo se gerente, postquam *Româ* potitus est. Sed *Cumas* Auctor heic posuit pro *Neapoli.* Vide *Cap.* 8. ejusdem Libri. *J. B.*]

GRONOVII.

79 *Et permissa*] Apud alios concessa, apud alios vetita.

80 *In alienum corpus*] Ut apud *Statium* Lycurgus 5. Theb. 686. *Si vilem, tanti premerent cum pectora luctus, In famulam jus esse ratus dominoque ducique.*

81 *Non solam injuriam*] Non quæ paterentur personæ, sed quid fieret & qua ex causa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

82 *Quod is neque securitatem*] Quod neque hostium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur salvis. *Justin.* 93, 3.

83 *Neque ad pœnam*] Quia non est hoc ita comparatum, ut pro pœna possit haberi. Vera enim & justa pœna est, quam qui sumit, sumendo non peccat, neque ipse quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per se damnatam & improbam.

GRO.

tum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege [a] impune quisquam id tulisset, ut intelligi potest o ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Bechai magister Hebræus: *voluit Deus ut castra Israëlitarum sint sancta, non projecta in scortationes & abominationes cæteras ut castra gentium.* Arrianus, [b] cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι. *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti, sed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: [c] οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam, quod hostili virgini vitium obtulisset, Romanorum decreto p in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus [d].

a Deut. XXI, 10.

b De Exped. Alex. IV, 19.

c De fortun. Alex. Orat. II. pag. 332. E.

d Parall. pag. 308, 309.

GROTII.

o *Ex ea parte quæ de captiva ducenda*] Quam facunde explicat *Philo* libro περὶ φιλανθρωπίας, (pag. 706, & seqq.) *Josephus* altero contra Apionem: τῶν αἰχμαλώτων προὐνόησεν ὅπως αὐτῶν ὕβρεις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν· *lex etiam pro bello captis curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.* (Pag. 488. §. 29. division. Hudson.)

p *In Corsicam deportatum*] At Persarum rex Chosroës eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit. *Procopius* Persicorum II. (Cap. 11.)

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*

II. *Etiam sacras: quod quomodo intelligendum.*

III. *Et religiosas: addita itidem cautione.*

IV. *Doli quatenus hic permissi.*

I. 1 NOn a esse contra naturam spoliare eum, quem honestum est necare, dixit [a] Cicero. Quare mirum non est, si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium, quos

a Offic. III. c. 6.

GRONOVII.

1 *NOn esse contra*] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere. l. 21. D. *de reg. iur.*

GROTII.

a *Non esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare*] *Suetonius* Nerone XL. *tanquam occasionis*

a Cap. 11. quos interficere permiserat. Polybius itaque historiarum a quinto, jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur, aut corrumpantur. Et apud Livium b legimus, *esse quædam belli jura, quæ ut facere ita pati sit fas:* 2 *sata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit c Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.*

b Lib. XXXI. c. 30.

c Ann. XIII. c. 41.

II. 1. Neque jus gentium merum, 3 seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus*, b 4 *omnia desinunt sacra esse*, ait d Pomponius jurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina e quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera 5 non eripiuntur humanis usibus, c sed publica sunt: sacra

d L. cum loca 36. D. de religiosis.

e Cap. 55.

sione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum. Cyprianus de mortalitate: *sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.* (Pag. 159. *Ed. Fell. Brem.*)

b *Omnia desinunt sacra esse*] *Tertullianus* apologetico (Cap. 25.) *Porro bella & victoriæ captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. eædem strages mœnium & templorum. pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapinæ sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum, quot trophæa. tot de Diis, quot de gentibus triumphi. tot manubiæ, quot manent adhuc simulacra captivorum deorum.* Mox: *& bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eædem clades templorum quæ & mœnium fuerant.* (Cap. 40.)

c *Sed publica sunt*] *Marsilius Patavinus* in defensore pacis cap. V. p. 2. *Nicol. Boërius* decis. LXIX. num. 1. *Bossius* in crim. de foro competente num. 101. *Cothmannus* cons. 100. num. 30.

GRONOVII.

2 *Sata exuri*] Frumenta in agris matura incendi.

3 *Seposita officiorum*] Si a jure gentium distinguantur, quæ tantum honesta sunt, non etiam debita.

4 *Omnia desinunt*] *Seneca* Troad. 53. *& quondam sacrum regni jacentis.*

5 *Non eripiuntur humanis*] Secernuntur quidem a commercio & possessione, promiscuoque & profano attactu privatorum, manent tamen in usu hominum & habentur curanturque inter ea quæ sunt universitatis vel populi cujusque. Potest & alia dari causa ex superstitione veterum. Credebant enim templa & aras & simulacra urbium captarum a diis esse deserta. Unde *Virgil.* 2. Æneid. 351. *Excessere omnes adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat.* Et *Curtius* refert in obsidione Tyri civium cuidam per quietem Apollinis urbem deserentis speciem oblatam. Quum Titus Hierosolyma obsideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos, simul ingentem motum excedentium, e Jo-

sacra autem nominantur a fine cùi destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut regi se dedit, tum etiam ea dedi quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus *a* alibi 6 ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti, (*Act.* I. *Scen.* I. vers. 71.) *a L.* I. *c.* III. §. 8.

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde (vers. 102.)

Deduntque se, divina, humanaque omnia.

2. Et ideo Ulpianus *b* publicum jus etiam 7 in sacris ait consistere. Pausanias *c* Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Jovis Hercæi simulacrum, Troja capta, concessum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides lib. IV. *d* τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλέονος, ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι· *jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva,* d *eorum sint & templa.* A quo non discrepat illud apud *e* Tacitum: *cunctas ceremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* *b L.* I. §. 2 *D. De Just. & Jur.* *c* Cap. 46. *d Cap.* 98. *e Ann.* III. 71.

3. Quare & populus ipse, mutata voluntate, potest ex sacro profanum facere: quod non obscure indicant jurisconsulti Paulus *f* & Venulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant e in belli usus conversas, ut a Pericle sub

f L. inter stipulantem, 83 §. *sacrum*, 5, & *l. continuus*, 137. §. *cum quis*. 6., *D. de verb. oblig.*

e *Josepho Tacitus* tradit 5, histor. 13. Hinc apud *Statium* Bacchus Thebis suis metuens in concilio Deorum ait 7. Thebaid. 178. *quo sacra tamen ritusque perempta Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine solenni ex obsessis ab se urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat *Servius* ad d. l. Exemplum apud *Liv.* 5, 21. Adde *Diodor. Sic.* 13, 59. *Plutarch.* in Antonio p. 951.

GROTII.

d *Eorum sint & templa*] Ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite XII. §. 7.

GRONOVII.

6 *Ex Livio*] Lib. 7, 31. & 26, 23.

7 *In sacris ait*] Quod in rebus divinis fas est & rite fit, id partem esse publici juris; quamvis interdum distinguantur. Ausonius: *jus triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ.* (Edyll. XI.)

GROTII.

e *In belli usus conversas*] Ut a Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet *Plutarchus* (pag. 247. E.) Chii mulctam sibi a Mithridate indictam etiam e sacris vasis conficiunt. *Appianus* Mithridatico.

sub (aa) pollicitatione restituendi tantundem, a (bb) Magone in Hispania, a Romanis bello (cc) Mithridatico, a Sulla, (dd) Pompejo, Cæsare, (ee) atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum [a] Tiberius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε· *nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* f In controversiis Senecæ patris legimus: *pro republica plerumque templa nudantur, & in usum stipendii* g *dona conflamus.* Trebatius [b] jurisconsultus temporum Cæsaris; g *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est.* Hoc ergo gentium jure usus Germanicus in Marsos, narrante [c] Tacito: *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii (*Æneid.* XII. 778.)

a Pag. 832. A.

b Apud Macr. Sat. III. c. 3.

c Ann. I. c. 51.

Colui

co, (pag. 201.) Plinius lib. XVII. cap. ultimo de Porcio Catone agens: *idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, *Plutarcho* narrante, (pag. 459.) & Appiano, (pag. 206.) idem pretium restituit. *Diodorus Siculus* in excerptis Peiresciania. (*pag.* 406.) Augustus ex templis thesauros accepit mutuos, *Appiano* docente civilium V. (*pag.* 678.) vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit *Cassiodorus* XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa ecclesiæ in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat *Theophanes.* Vide & *Annam Comnenam* libro V. (*Cap.* I.) & libro VI. (*Cap.* 2.) *Cromerum* libro XXIII. (pag. 516. *Edit. Basil.*) orationem Laurentiani apud *Bembum* libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI. §. 23. [Neque locus *Plutarchi* de *Syracusanis*, neque *Plinii* de *Catone*, satis ad rem faciunt. Vide *Notas Gallicas.* J. B.]

f *In controversiis Senecæ*] In excerptis IV, 4.

g *Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est*] *Servius* ad Æneidos II. (vers. 713.) de Cereris templo: *Æneas scit ante esse profanatum.* Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos & ad XII. Ad eclogam vero septimam: *dona oblata numinibus tamdiu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata.* (Ad vers. 31.)

GRONOVII.

g *Dona conflamus*] Florus 2, 6. *Arma non erant: detracta sunt templis.*

(aa) Vide hac de re THUCYDIDEM, *Lib.* II. Cap. 13. & DIODORUM SICULUM, Lib. XII. Cap. 40. *J. B.*

(bb) Refert hoc LIVIUS, Lib. XXVIII. Cap. 36. *J. B.*

(cc) Habet ex APPIANO *Alexandr.* De Bell. Mithrid. pag. 185. Ed. H. Steph. *J. B.*

(dd) De *Pompejo* nihil apud Scriptores veteres reperio, nisi quæ habet *Dion Cassius*, initio *Lib.* XLI. At vide infra, pag. 174. *Ed. H. Steph.* Quod spectat *Sullam*, vide Notam Auctoris nostri. *J. B.*

(ee) Vide SUETON. *Cæsar.* Cap. 54. & ipsum CÆSAREM, *Comm.* de Bell. Civ. Lib. I. Cap. 6. *J. B.*

GRO-

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria h capi a victoribus solere notavit [a] Pausanias: & Cicero belli legem id vocat, [b] de P. Servilio loquens: *signa, inquit, & ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio jure sustulit.* Sic Livius [c] templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius [d] pro M. Fulvio: *signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant.* i Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum [e] appellat. Et 9 Cæsar in oratione apud Sallustium [f] referens quæ victis solent accidere, ponit & k fana spoliari.

[a] Lib. VIII. c. 46.
[b] In Verr. I, 21.
[c] Lib. XXV. c. 40.
[d] Apud eumdem Livium. L. XXXVIII. c. 43.
[e] Lib. XXXIX. c. 4.
[f] Bell. Catill. c. 50. Ed. Wass.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt: & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant: sicut Judæis non permissum tantum, sed & [g] præceptum est gentium simulacra abolere. nam quod 10 sibi accipere vetantur, id eam causam habet, quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo l Josephus exponit, 11 Romanis haud dubie blandiens; sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quasi 12 illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret.

[g] Deut. VII, 5.

GROTII.

h *Capi a victoribus solere*] *Virgilius* Æneidos V. (vers. 360.)

Neptuni sacro Danais de poste refixum.

Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. (*Pag.* 187. C.) Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad nationes II. *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & simulacra captiva; & utique sentiunt, quos non amant.* (Cap. 17.)

i *Fulvius*] Vide *Polybium* excerpto legationum 28.

k *Fana spoliari*] Vide *Cromerum* libro XVII. (pag. 402.) de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis a Chosroë, vide *Procopium* Persicorum II. (*Cap.* 9.)

l *Josephus*] Antiquæ historiæ IV, 8. §. 10. & libro adversus Appionem altero. (§. 33. *Edit. Hudf.*)

GRONOVII.

9 *Cæsar*] Cap. 51. bell. Catil.

10 *Sibi accipere*] Servare, non venerationis causa, sed quasi aliquod monumentum.

11 *Romanis*] Ut crederent Romani non adeo detestabiles ipsorum deos esse Judæis, quam revera erant.

12 *Illis obloqui*] Maledicere.

sineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos dæmonas: ita ut recte dixerit *a* Tacitus in Judæorum institutis describendis, *profana illis omnia quæ apud nos sacra.* Non mirum ergo est, si templa profani cultus *b* a Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. *c* Nam m Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, & portionem ejus aliquam 13 ignem. Lege Hebræa, ut idem *d* Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur.*

5. At Pompejus, eodem auctore, *e templum jure victoriæ ingressus est:* aut, ut Augustinus *f* rem eandem narrat, *non devotione supplicis, sed jure victoris:* bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero *g* diserte ait, 14 pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant *h* Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judææ trucidaretur ad Casium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem templum excidio datum a Tito Josephus memorat, *i* additque factum τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ.

III. Quod de sacris diximus, idem & de 15 religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, 16 sive populi alicujus, 17 sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab

a Hist. v. c. 4.
b 1 *Macc.* v, 44. 68. & x, 84.
c Asc. Ped. in Verr. 1. 18.
d Hist. v, 8.
e Ibid. c. 9.
f De Civ. Dei lib. xviii, c. 45.
g Pro Flacco, c. 28.
h Dan. v, 23.
i Bell. Jud. lib. vi. Cap. 4. §. 3. & Cap. vi. §. 2.

GROTII.

m *Persæ non credebant in simulacris ulla esse numina*] *Diogenes Laërtius* initio, τὰ δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τοὺς μάγους· *damnari simulacra a magis.* [Lib. I. §. 6. Vide ibi Not. ÆGIDII MENAGII; & Clariss. CLERICI *Indicem Philologic.* in *Historiam Philosophiæ Orientalis* à STANLEJO, voce *Statuæ.* De Religione etiam Veterum Persarum THOMAS HYDE, Anglus, librum eruditissimum edidit, ubi eos ab omni idololatriâ absolvere conatur. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Ignem*] *Bulenger.* eclog. ad Arnob. cap. 5.

14 *Pudore & obtrectatorum*] Ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abstinentiæ læderet, atque invidiæ ansam daret hoc nomine sibi obtrectandi aut insultandi.

15 *Religiosis*] In quæ mortui inferuntur.

16 *Sive populi*] Ubi polyandria vel publica cœmeteria sunt.

17 *Sive familiæ*] Ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ secernebant.

18 *Alie-*

ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus jurisconsultus: *a sepulcra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus.* quod ita tamen intelligendum, ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus. *a L. 4. D. de sepulc. viol.*

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo & 18 alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum 19 ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad 20 meretricium & improba fenora.

GRONOVII.

18 *Alienæ perfidiæ incitationem*] Præmia posita illis, qui res hostium, quamvis perfide, intercipiunt, & ad nos aut in nostros fines deferunt.

19 *Ad minora ita connivere*] Nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 18.

20 *Meretricium*] *Sueton.* Calig. 40. *qui meretricium fecissent.*

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*
II. *Quale jus gentium: cujus testimonia adduntur.*
III. *Quando res mobilis capta censeatur ex gentium jure:*
IV. *Quando agri.*
V. *Res quæ non sunt hostium non acquiri bello.*
VI. *Quid de rebus repertis in navibus hostium?*
VII. *Jure gentium nostra fieri quæ hostes nostri aliis bello eripuerant, quod testimoniis probatur.*
VIII. *Refellitur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*
IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*
X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*
XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus est bellum.*
XII. *Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;*
XIII. *Nisi lex civilis aliud statuat.*
XIV. *Captas actu publico fieri populi, aut ejus cujus est bellum:*
XV. *Arbitrium tamen in res tales*

tales aliquod solere imperatoribus concedi:

XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium:*

XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo:*

XVIII. *Aut direptionem permittunt:*

XIX. *Aut aliis concedunt:*

XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt & quomodo.*

XXI. *Peculatum circa prædam committi.*

XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*

XXIII. *Sic sociis prædam concedi:*

XXIV. *Sæpe & subditis: quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*

XXV. *Usus antedictorum.*

XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*

XXVII. *Jus hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum inter homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem 1 bello justo ea nobis acquiruntur a 2 quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt b intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ a quinque regibus acceperat, c decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VII. 4. quo more Græci quoque, Carthaginienses, & Romani diis suis, ut 3 Apollini, 4 Herculi, 5 Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relin-

GROTII.

a *QUæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus*] Libro II, cap. VII. §. 2.

b *Intra æquum pœnæ modum*] Libro II, c. 20.

c *Decimam Deo dedit*] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide *Josephum* in hac historia. (*Antiq. Jud.* Lib. I. Cap. 10. §. 2. *divis. Hudſ.*) & quæ infra cap. XVI, 3.

GRONOVII.

1 *Bello justo*] In quo justam causam habemus.

2 *Quæ aut paria*] Quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni dolorisque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine. 2, 20. 32.

3 *Apollini*] Exemplum est apud *Livium* 5, 21. & 23.

4 *Herculi*] *Justin.* 18, 7.

5 *Jovi Feretrio decimam*] Non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant. *Florus* 1, 1. & 12. item 2, 4.

GRO-

relinquens legatum, *do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Genes. XLVIII, 22. Quo in loco d illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Jacobo attribui, quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus, pro sua pietate, semper improbavit, ut videre est Gen. XXXIV, 30. XLIX, 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi 6 naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua, de civitate post pacem repudiatam expugnata loquens *a*, sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda hostium, quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ, & pars Manassitarum *b* dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius *c* Asa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injusto bello se lacessentibus, & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebantur.

a Deut. XX, 14.
b I *Paral.* V. 20, 21, 22.
c II *Paral.* XIV, 11, 12, 13.

3. Josue autem *d* eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manassis partem 7 secundis ominibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis prædæ hostium cum fratribus vestris.* Et David, cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia, 8 pretium *e* dixit muneri: *ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini.* Nimirum, ut Seneca dixit, *f* militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num. XXXI, 27. Et Philo *g* inter 9 diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in suos famem, copiam hostibus.*

d Jos. XXII, 8.
e I *Sam.* XXX, 26.
f III *De Benef.* 33.
g De diris, p. 930. A.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa

GROTII.

d *Illud* cepi] Chaldæus interpretatur id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & posteris ejus conservaverit.

GRONOVII.

6 *Naturales terminos*] Quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

7 *Secundis ominibus prosequens*] *Sueton.* Oct. 57.

8 *Pretium dixit muneri*] Donum ornavit verbis, ut loquitur *Terentius.* (Eunuch. II. 1. 8.)

9 *Diras*] Execrationes detestationesque illorum qui legem violarent.

GRO-

sa bellum gerit, sed & 10 quivis in bello solenni & 11 sine fine modoque dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut a gentibus omnibus & ipse & 12 qui ab eo titulum habent, in possessione rerum talium tuendi sint. quod 13 dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus *a* apud Xenophontem: νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι καὶ χρήματα· *lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* Plato *b* dixit: πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri*: qui & alibi *c* inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit 14 πολεμικὴν, quam & 15 λῃστικὴν, 16 ἀγωνιστικὴν & 17 χειρωτικὴν vocat. Assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem *d* Euthydemum Socrates 18 interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat.

a Xenoph. VII. de Inst. Cyri, c. 5. §. 26.
b De Legibus, Lib. I. pag. 626. B. Tom. II.
c Sophist. pag. 219, 222. Tom. I.
d Comm. Socrat. Lib. IV. Cap. II. §. 15.

2. Sed Aristotele *e* quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι, *lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium sunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων· *optandum 19 ut hostibus bona adsint sine virtute: sic enim fiunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* e Apud Plutarchum in vita *f* Alexandri 20 τὰ τῶν ἡττωμένων

e I. Polit. c. 6.
f Pag. 676. A.

GROTII.

e *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] Ibidem νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων· *vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.* (Pag. 684. A.)

GRONOVII.

10 *Quivis in bello solenni*] Sive inferat bellum sive arceat, sive jure sive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel Rex, & id bellum sit indictum.

11 *Sine fine modoque*] Non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

12 *Qui ab eo titulum*] Qui sub ejus auspiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non possint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei possessores conveniri, aut res ab eis vindicari.

13 *Dominium quoad*] Nam dominii effectus in duobus fere consistit, ut liceat rem persequi & sibi asserere; tum, ut liceat de re pro arbitrio statuere. *Bachov.* ad §. 2. instit. *de action.*

14 Πολεμικὴν] Bellicam.

15 Λῃστικὴν] Piraticam aut prædaticiam.

16 Ἀγωνιστικὴν] Certando paratam.

17 Χειρωτικὴν] Manuariam vel manubialem.

18 *Interrogando*] Ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri, quæ doceret, percontando e discipulis elicere, quod eos docere volebat.

19 *Ut hostibus bona*] Ut hostes sint opulenti & ignavi. [Dictum istud non est *Antiphanis*, cui tribuit Auctor, sed *Antisthenis*, apud STOBÆUM, Serm. LII. pag. 365. Vide & PLUTARCHUM, *De fortun. Alexandr.* Orat. II. pag. 336. A. Tom. II. *Ed. Wechel.* J. B.]

20 Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

GRO-

μένων εἶναι τι δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος, ea quæ victi fuerant, & esse & appellari debent victoris. Idem alibi: *τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται·* quæ verba sunt ex Xenophonte secundo *a* de Cyri institutione. Philippus in epistola *b* ad Athenienses: *πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες· omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut possessa belli jure.* Æschines: *c εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος· si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.*

3. Marcellus apud Livium *d* quæ ademit Syracusanis f ademisse se ait belli jure. Romani legati *e* Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & *f* Masinissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure gentium ajebat. Sic & apud Justinum *g* Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait *h* populi Romani factas, belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, *i* aut occupatione 21 vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion *k* Cassius: *τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται.* Etiam Clemens Alexandrinus *l* ait res hostium rapi & acquiri belli jure.

4. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt*, ait *m* Cajus jurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem *φυσικὴν κτῆσιν* appellat Theophilus *n* in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles *o* dixerat *πολεμικὴν φύσει κτητικὴν*, *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* Nimirum quia 22 non causa aliqua sed ipsum nudum factum spectatur, & ex eo jus nascitur: sicut & Nerva filius, referente *p* Paulo jurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejus-

a Cap. 3. §. 2.
b Apud Demosthen. pag. 64. B.
c De male obita legatione, pag. 251. B.
d Lib. XXVI. c. 31.
e Idem, XXXIX, 29.
f Liv. Lib. XL. c. 17.
g Libro XXXVIII, 5.
h II. Contra Rullum c. 16.
i Off. 1. 7.
k Lib. XLI. sub fin.
l Stromat. Lib. 1. Cap. 23.
m L. 5. §. ult. D. de acq. rerum dom. Inst. tit. de rer. divis. §. 17.
n Lib. II. Tit. I. §. 17.
o Arist. 1, de Rep. c. 8. *p L. 1. §. 1. D. de acq. poss.*

GROTII.

f *Ademisse se ait belli jure*] *Diodorus Siculus* excerptis Peiresianis *pag.* 406. *τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ, μὴ προέσθαι· quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud *Agathiam* lib. 1. de Theuderico rege, postquam is Odoacrum vicerat, *τὰ κείνου πάντα κατέχει τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ· quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.* [Pag. 11. *Ed. Vulcan.* ubi legitur, *πολέμου θεσμῷ*, non *νόμῳ*.]

GRONOVII.

21 *Vacuorum*] Quæ dominum non habebant.

22 *Non causa aliqua*] Titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio, & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

GRO-

ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur; item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt, qui primi possessionem apprehenderunt.

5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud [a] Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse 23 causa ut a se jure belli recte occupentur.

III. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur, qui ita detinet, 24 ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, aut ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione [b] Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines, id est, 25 præsidia hostium perducta fuerint. [c] Eodem enim modo res amittitur, quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi [d] explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum, quem hostes ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem.

2. Hominis autem & rei, in hoc gentium jure, eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim [e] capientium fieri 26 cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota classis se tenet, perducta sunt. nam tunc desperari incipit recuperatio. sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum [f] videmus, ut talia capta censeantur ubi [g] per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

IV. 1. At

[a] *Hist. Gr.* L. III. c. 1. §. 23.

[b] *L.* 44. *D. de acq. rer. dom.*

[c] *L.* 19. §. 3. *D. de capt. l. ult. ibid.*

[d] *L.* 5. §. 1. *d. tit.*

[e] *Inst. de rer. div.* §. 17. *L.* 5. §. 7. *D. de acq. rer. dom.*

[f] *Consulatu maris c.* 283. & 287. *Const. Gallicæ lib.* XX. *tit.* 13. *art.* 124.

GRONOVII.

23 *Causa, ut a*] Videtur omissum *sese*, vel *Lacedæmoniis*. [Edidimus *à se*: quomodo vix dubium est, quin Auctor scripserit, aut scribere voluerit. *J. B.*]

24 *Ut recuperandi*] Ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ sumturum.

25 *Præsidia hostium*] Castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

26 *Conditione continuandæ*] Si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præsidia.

GROTII.

g *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id observari discas e *Thuano* libro CXIII. in anno CIↃ IↃ XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata

IV. 1. At agri non statim capti intelliguntur [a] simul atque insessi sunt. nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus 27 ab eo interim possideri, ut a Celso [b] notatum est; tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscunque possessio, 28 sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam, quem Annibal castris insidebat, [c] adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hostibus a Siculo Flacco [d] allata, quam illa [e] Varronis a terendo, aut Frontini (ff) a terra, aut 29 Pomponii jurisconsulti a 30 terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro [f] de vectigalibus, agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipse appellat.

V. Liquet & hoc, ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri, ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi, nec hostilis animi, eæ bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis [g] dicto jam loco ostenditur Amphipo-

[a] Corn. de Lapide in Gen. c. XIV. Molina disput. 118.
[b] L. 18. D. de acq. vel amitt. poss.
[c] Livius, XXVI. 11.
[d] Pag. 3. Ed. Goes.
[e] De Ling. Lat. Lib. IV. p. 9. Ed. H. Steph.
[f] Cap. 4. §. 43, 44.
[g] Orat. de male obit. leg. pag. 251. B.

rata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut *lege Langobardorum* lib. 1, tit. XXII. §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait *Albericus Gentilis* Hispanicæ advocationis l. 3.

GRONOVII.

27 *Ab eo interim*] Dum illam castris, vel castellis, & stationibus occupatam habet.

28 *Sed firma*] Stabilis, manens, duratura.

29 *Pomponii*] L. 239. §. 8. D. *de V. S.*

30 *Terrendi jure quod habent*] Hoc solum est verum ἔτυμον. Addit enim, id est, *submovendi*. Nimirum moribus Rom. eo usque patebat territorium, quo usque fas erat magistratibus incedere submoto. Est autem *incedere submoto*, ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam summoveant. *Liv.* 25, 4. 28, 27. Hoc autem non licere sibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex *Cæsare* lib. 3, de civil. cap. 106. *Tacit.* 2, annal. 53. *Suet.* Cal. 3.

(ff) FRONTINUS, non à *terra*, sed à *terrendo*, quemadmodum SICULUS FLACCUS vocem *Territorii* deducit. Verum CUJACIUS etymologiam illam à *terrâ* petitam proposuit in Nota ad *L.* 53. *C. De Decurionibus* &c. quam observationem quum Auctor vidisset à DIONYSIO GOTHOFREDO, ad *L.* 239. *D. De Verb. Signif.* ita relatam: *A terrendis hostibus* [etymon deducit] *Frontinus in libro* de agrorum qualitat. *à terra*, *Cujac. ad l.* 53. *C. de Decurion.* existimavit, dum festinanter legeret, voces *à terrâ* referri ad *Frontinum*, de quo ante, non ad *Cujacium*, qui sequitur. *J. B.*

GRO-

phipolim, quæ urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est, quam 31 ut produci debeat.

a Consul. maris. c. 273.

VI. Quare quod dici solet h hostiles censeri res in hostium navibus repertas, *a* non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed 32 ut præsumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet CIↃ CCC XXXIII. flagrante cum Ansiaticis bello, frequenti senatu judicatum, & ex judicato in legem transiisse comperi.

b Jud. XI, 23. 24. 27.

c 1 Sam. XXX. 18. 20.

d Lib. VI. c. 36.

VII. 1. Illud vero extra controversiam est, si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit 33 dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se *b* Jephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset. i Sic & David *c* quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eripuerant, pro suo habet ac dividit.

2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem *d* in senatu

GROTII.

h *Hostiles censeri res in hostium navibus repertas*] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles, nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. l. cotem. 11. D. *de publicanis*. §. 2. *Rodericus Zuarius* libro *de usu maris* consilio 11, num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ, quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt *Francisci* I. datæ anno CIↃ IↃ XLIII. cap. 42. *Henrici* III. anno CIↃ IↃ LXXXIV. mense Martio, capite 69. *lex Portugallica* libro 1, tit. XVIII. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt. *Meursius* Danicorum libro II. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves, & extracti si qui hostium laterent, *Gregoras* libro IX. (*pag.* 188.) vide & *Crantzium* Saxonicorum II. & *Albericum Gentilem* advocationis Hispanicæ l. 20.

i *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem, quæ Idumæorum fuerat, non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam II Reg. XVI, 6. [Sed lectio illa vitiosa est. Vide ibi Clariss. CLERICI Notam. *J. B.*]

GRONOVII.

31 *Ut produci*] Per interpretationem largius porrigi, quam proxima ratio permittit.

32 *Ut præsumtionem*] Ut intelligamus esse credibile, atque ut plurimum ita sese habere, immo & credi ac pro vero accipi, nisi contrarium probetur.

33 *Dominio externo*] Quantum apparet atque oculis judicari potest ex præsenti possessione.

GRO-

natu Romano [k] cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι, παραδόντες αὐτὰς τοῖς ἀπολωλεκόσι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιούμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα, καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν. *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones, quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo* 34 *in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent*: & in responso Romanorum Auruncis *a* dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτήσαιτό τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι· *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic *b* Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν· οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδέν, οὐδ' ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετ' ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη· *Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est. Cumque non a nobis hoc jus sit institutum, sed* 35 *a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis absistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ vir-*

a Lib. VI. c. 32.

b Lib. VIII. c. 10.

GROTII.

k *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: Οὐήϊοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσηκούσας αὐτοῖς. τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύναντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας καὶ γῆν ἀπαιτοῖεν, ἄλλων ἐχόντων· *Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.* [Pag. 33. B. Verum hoc exemplum, ut & illud *Volscorum*, non huc convenit; ut expendenti patebit, & nos in Notis Gallicis ostendimus. *J. B.*]

GRONOVII.

34 *In nos ipsos ea*] Ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum in victos hostes consulere solemus.

35 *A Diis*] Nam victrix causa Deis placuisse videtur.

virtute ac fortitudine quæsita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere. Sic & in responso *a* Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν, ὅσπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος· *cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justissima est.*

3. Livius, *b* cum narrasset agrum prope Lunam a Romanis divisum, eum agrum sic notat: *de Ligure captus is ager fuerat: Etruscorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure a Romanis retentam Syriam Appianus *c* notat, nec redditam Antiocho Pio, 1 cui eam eripuerat Tigranes hostis Romanorum: & *d* Justinus, ex Trogo sic respondentem facit eidem Antiocho Pompejum, *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani, non daturum quod tueri nesciat.* Sed & eas m Galliæ partes, quas Gallis eripuerant Cimbri, *e* Romani pro suis habuere.

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur, ipsine populo an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores juris interpretes: *f* quorum plerique cum in jure Romano legissent capta capientium fieri, in canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio, alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, attamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius a nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali 36 auctoritati credatur. Enim-

a In exc. legat. pag. 705.

b Lib. XLI. c. 17.

c Mithrid. pag. 244.

d Lib. XL. c. 2.

e Appian. Bell. Civ. Lib. I. pag. 367.

f Bart. ad l. 28. D. de capt. Alex. & Jas. l. 1. D. de acq. poss. Ang. ad §. 17. inst. de rer. div. Pan. ad c. sicut. de jurejur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

GROTII.

1 *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus sic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνους ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν, μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας· *non æquum esse Seleucidas a Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranis Romanos.* (Bell. Syr. *pag.* 191.) Et alibi: ἡγούμενος τὸν κρατήσαντα Ἀντιόχου τῆς γῆς ἀπελάσας Ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσκεκτῆσθαι· *credebat se cum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis.* (Bell. Mithrid. *pag.* 404.) Ipse Antiochus apud Polybium in excerptis legationum num. 72. ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν· *arbitrabatur eam quæ bello fieret firmissimam & honestissimam esse possessionem.* [Confundit heic Auctor duos *Antiochos.* Ille enim, de quo apud POLYBIUM, non est *Antiochus Pius*, sed *Antiochus* cui *Magno* cognomen erat. *J. B.*]

m *Galliæ partes*] Franci agros Italiæ a Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt. *Procopius* Gotthicorum IV. (Cap. 24.) vide quæ dicit rex Suediæ apud *Thuanum* libro LXXVI. in anno CIↃ IↃ LXXXII.

GRONOVII.

36 *Auctoritati credatur*] Multitudini dictorum & communi opinioni.

37 *Res*

Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse, (gg) ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt 37 res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui 38 per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus jurisconsultus recte [a] dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus*: & Paulus [b] receptis sententiis: *possessionem acquirimus animo & corpore*: 39 *animo utique nostro, corpore vel nostro, vel alieno.* Idem ad [c] edictum: *per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui 40 in Olympiis certabant præmia (hh) acquirebant iis a quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & 41 alibi diximus.

a L. 53. D. de acq. dom.

b Lib. v, tit. 2. §. 1.

c L. 1. §. 20. D. de acq. poss.

2. Quare discrimen quod traditur inter 42 liberas personas & *a* ser-

GRONOVII.

37 *Res nullius*] Vacuæ, domino carentes: quasi jam non sit, quem tollere & occidere licet.

38 *Per alios*] Quos in potestate aut sub imperio, aut quorum conductam operam habent.

39 *Animo utique*] Non nisi nostro.

40 *In Olympiis*] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendisse ait *Justinus* 7, 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. suo sumtu doctos & exercitos. *Plin.* 21, 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos quisque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis suæ ergo duitor ei.* [Exemplum *Alexandri*, filii *Amyntæ*, non recte heic adfertur: nam ex verbis JUSTINI, *loco*, quem *Gronovius* ipse indicat, satis manifeste colligitur, Principem ipsum in Ludis Olympicis certasse. *J. B.*]

41 *Alibi*] 1, 5. 3.

42 *Liberas & serviles*] Tanquam per servum nostrum, aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus. §. 6. instit. *Per quas pers.*

(gg) Non hæc est quæstio Juris Gentium, quomodocumque Jus illud intelligatur, sed Juris Civilis, aut Juris Publici, singulorum Populorum. Diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(hh) Vide hac de re PETRI FABRI *Agonistic.* Lib. 1. Cap. 3. pag. 14, 15. & Cap. 26. p. 170. Ed. Lugd. *J. B.*

a serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, *b* non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur *c* per alium facere quem posse quod per se ipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus 43 vere (ii) publicos belli, & inter actus 44 privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud *d* Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam 45 Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod 46 Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium *e* quinto.

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent: ideo ut respondit *f* Pomponius, 47 *publicatur ager qui ex hostibus captus sit*, id est, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit*: prædæ nomine 48 stricte accepto. Salomo prætorii præfectus n apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι· τὴν μέντοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν· *captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret:* (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemad-

a L. 56. D. de oblig. & act. L. 38. §. 17. de verb. oblig.
b L. 1. C. de adq. & ret. poss.
c C. Potest, 68. & c. qui facit, 72. De Reg. Jur.
d Lib. XXX. c. 14.
e Cap. 67.
f L. 20. D. De Capt. & postlim.

GROTII.

n *Apud Procopium*] Vandalicorum II. (*Cap.* 14.) vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit. *Lampridius* notat, (*Cap.* 58.) In federe Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant. apud *Simlerum* multis locis.

GRONOVII.

43 *Vere publicos*] Qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

44 *Privatos*] Quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

45 *Seleuci*] Nicatoris abavi sui.

46 *Seleuci bellum*] Adversus Antigonum Coclitem.

47 *Publicatur ager*] Fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

48 *Stricte accepto*] Pro re manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

(ii) At in omni Bello Publico, totum jus Privatorum, quantum quantum est, oritur ex Populi, aut Principis, consensu expresso vel tacito: adeoque distinctio ista non satis firmo fundamento nititur, ut jam observarunt Interpretes. *J. B.*

GRO-

quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.*

2. Sic o apud Hebræos & (kk) Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic *a* Romani captos agros 49 aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut 50 distraxerunt, aut 51 assignarunt colonis, aut fecerunt 52 vectigales: quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo *b* belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον· *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt.* & secundo *c* libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο· *etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero, oratione pro domo sua *d* ad Pontifices, 53 consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

a L. 11. D. de evictionib. L. 15. §. 1. de rei vind.

b Pag. 353. Ed. H. Steph.

c Pag. 516.

d Cap. 49.

XII. 1. At res mobiles & 54 se moventes aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum (ll) capientium. Et huc referendum est *e* Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est, bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & 55 in hominibus observabatur,

e L. 51. §. 1. D. de rer. acq. dom.

GROTII.

o *Apud Hebræos*] Apud eosdem de agro qui bello captus esset rex tantum ferebat quantum singulæ tribus. notatum id *Digestis Thalmudicis*, titulo *de rege.*

GRONOVII.

49 *Aut locandos*] Ut eos ad statum tempus per magistratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

50 *Distraxerunt*] Vendiderunt.

51 *Assignarunt colonis*] Pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

52 *Vectigales*] Emphyteuticarios in perpetuum, aut longum tempus, certa pensione permittendo.

53 *Consecratos*] *Sueton.* Jul. 20. *Campum Stellatem majoribus consecratum.*

54 *Se moventes*] Jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

55 *In hominibus observabatur*] Ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

(kk) Fallor, an Auctor noster heic *Lacedæmonios* dixit, pro *Atheniensibus.* Nihil tale de *Lacedæmoniis* reperio, nec apud eos qui ex professo res & mores illorum exposuerunt, nec in *Tractatu Historico & Theologico de natura & usu Sortium*, Anglicè scripto à THOMA GATAKERO, Viro diffusæ admodum lectionis, qui *Cap.* IV. illius Libri studiosè omnia collegit ex Antiquitate, quæ pertinebant ad divisionem agrorum sortito factam. At vero de *Atheniensibus* ita *Scholiastes* ARISTOPHANIS: Ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι λαμβάνοντες πόλιν πολεμίαν, καὶ τοὺς οἰκοῦντας ἐκβάλλοντες, κλήρῳ τὴν γῆν αὐτοῖς διένεμον. In Nubes, *vers.* 103. Vide ibi Illustrissimi SPANHEMII Adnotat. *J. B.*

(ll) Modo scilicet summus Imperans consentiat, aut expressè, aut tacitè. *J. B.*

batur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem [a] Tryphonini locus: *verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes* 56 *suo fato* (ita legendum, (mm) non *facto* aut *pacto*, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc adscribit jurisconsultus, quia p nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato adscribere tralatitium est. Tale illud [b] Nævii: *fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est, sine suo 57 merito.

[a] *L. in bello*, 12. *princ. D. de capt. & postl.*

[b] Apud *Ascon. Pedian.* Act. I. in Verr. *Cap.* 10.

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non 58 in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim 59 non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: [c] quod genus prædæ Itali hodie *correriam* vocant, & a *butino* distinguunt.

[c] *Salic. in l.* 2. *C. de postl. rer. Tho. Gram. Decis. Neap.* 71, *n.* 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est, ut id juris gentium sit 60 ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & 61 dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de 62 feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. 1. At

GROTII.

p *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit *Servius* ad Æneidos 1. *Acti fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis adscribere.* (Ad vers. 32.)

GRONOVII.

56 *Suo fato*] Per infelicitatem suam. *Liv.* 9, 18. *Des. Heraldus* legit *suos factos.* 1, emend. & obs. 36. p. 115. *Cl. Salmasius suis factos* ad jus Attic. c. 26.

57 *Merito*] Metelli hoc carmine læsi responderunt: *dabunt malum Metelli Nævio poëtæ.* Terent. Maurus de metris p. 2439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur. *Plaut.* Mil. 2, 2. 56. *Gell.* 3, 3.

58 *In procinctu*] In agmine, vel sub duce, in expeditione.

59 *Non ut ministri*] Sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militiæ servientes.*

60 *Ante omnem*] Et valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

61 *Dominium singulorum antevertere*] In publicum vindicando res prohibere.

62 *Feris & avibus*] Ubi venationem & aucupium, jure veteri gentium & naturæ, omnibus concessum reservarunt sibi principes aut nobiles. Sic salis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ. *Liv.* 2, 9.

(mm) Vide hac de re Amplissimum BYNCKERSHOEK, *Obs. Jur. Civ.* Lib. IV. Cap. 14. *J. B.*

GRO-

XIV. 1. At de his quæ quis 63 actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ 64 personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eos populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit [*Iliad.* Lib. I. vers. 125.]

> Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
>
> *Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.*

Apud eundem poëtam Achilles de urbibus agens quas ipse expugnaverat. [*Lib.* IX. vers. 330, *& seqq.*]

> Τάων ἐκ πασέων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
> Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
> Ἀτρείδῃ· ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
> Δεξάμενος διὰ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
>
> *Omnibus his ingens pretio numeroque supellex*
> *Nostrâ rapta manu: regi sed victor Atridæ*
> *Cuncta tuli, celeres residens qui pone carinas*
> *Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.*

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse sed cum senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles, [*Lib.* I. vers. 163, 164.]

> Οὐ μὲν σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' ἀχαιοὶ
> Τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον.
>
> *Nam 65 neque me tecum prædæ pars æqua sequetur,*
> *Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.*

Et

GRONOVII.

63 *Actu bellico*] Ut in acie aut expugnatione urbis.

64 *Personam sustinent*] Non pro sese agunt, sed pro corpore civitatis. Hinc est ut privati cum militibus tanquam diversi componantur interdum. V. ad *Sen.* de vita beat. cap. 2.

65 *Neque me tecum*] Nam tu accepturus majorem, utpote imperator summus.

Et alibi *a* Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ 66 præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante *b*,

Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses
Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat *c* Aristides. Post prælium ad Platæas severe edictum, *d* ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis, in publicum relata a *e* Lysandro præda. Et publici officii nomen q apud Spartanos, *f* λαφυροπῶλαι, *prædæ venditores*.

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos 67 Virgilius, *prædæ ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes Imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos *g* Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii 68 in captura sola non fuisse. Ad Cyrum *h* Asiæ victorem, nec minus ad *i* Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ *k* Agrigenti capta, quæque in *l* pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex *m* Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant r sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset.

4. Sed

a Iliad. IX, 279, & *seqq.* *b Æn.* II, 761, & *seqq.* *c Plut. Aristide*, pag. 321. D. *d Herod. l.* IX. c. 79. *e Plut. Lysandro.* p. 442. A. *f Xenoph. de Laced. rep.* c. 13. n. 11. *g Homer. Iliad.* K. vers. 321. *Eurip. Rheso*, vers. 182, & *seqq.* *h Plinius lib.* XXXIII, c. 3. *i Plut Alex.* pag. 685, 686. *Curt.* IV, 1. VIII, 4. *Diodor. libro* XVII. c. 66. 71. *Strabo l.* XV. pag. 729, 730. *k Diod. libro* XIII. c. 90. *l Livius lib.* XXIII. c. 12. *m Greg. Tur. l.* II. c. 27.

GROTII.

q *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente, castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit. [Hoc refert *Plutarchus*, Vit. Agesil. pag. 601. E.]

GRONOVII.

66 *Præcipiat*] Præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure. [In hoc loco *Homeri* Auctor dicit *navem plenam*, pro *naves plenas* æris &c. *J. B.*]

67 *Virgilius*] Æn. IX, 268.

68 *In captura sola*] Non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.

GROTII.

r *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud *Turonensem* lib. II, cap. 27. *Aymoinum* lib. I, cap. 12. & in epitome edita a *Frehero* cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. *Servius* ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur.* Ut

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis a, morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι᾽ ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει τὰ χρήματα· *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem Imperator exercitus. verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, (nn) nonnihil ad invidiam composita.

a Antiq. Rom. VII, 63.

XV. Nam s populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, t ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut 69 actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud b Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse Imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius 70 ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum, ut c Camillus; & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

b Libro XXXVII. c. 32.

c Liv. lib. V. c. 22.

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, u prædam non

Ut: & prædæ ducere sortem. (In vers. 323.) De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos, *Johannem Magnum* vide libro XI, c. 11. [Hac de re nihil ibi apud *Johannem Magnum*, neque puto alibi. *J. B.*]

s *Populum dominum esse prædæ verum erat*] Vide & hac de re *Simlerum* in Helveticis.

t *Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera republica permissum fuisse*] *Polybius* in excerptis Peirescianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι· *cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil eum concupisse.* [Pag. 1454. *Edit. Amst.*]

GRONOVII.

69 *Actus sui rationem*] Acta illorum non valerent, nisi populus vel per se, vel per senatum ea rata habuisset.

70 *Ab omni suspicione*] Vel avaritiæ, vel inæqualis favoris.

(nn) Vide HERM. RHABOD. SCHELII Dissertationem *De Præda*, subjectam HYGINO & POLYBIO, *De Castris Romanorum*, pag. 253, & *seqq.* qui tamen Auctorem nostrum nusquam laudat, quamquam de totâ hac re accuratiùs, ante illum, dudum heic agentem. *J. B.*

GROTII.

u *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit se ex præda* nihil

non attingebant omnino, ſed ſive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæſtore populi Romani percipi; ſive res aliæ, eas per quæſtorem 71 ſub haſta venumdari: unde redactam pecuniam manubiarum nomine ſignificatam Favorinus apud [a] Gellium ſenſit. Hæc pecunia per quæſtorem in ærarium deferebatur, prius tamen, 72 ſi res triumphi eſſet, oſtentata publice. Livius libro IV. de C. Valerio conſule: [b] *prædæ ex aſſiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congeſta erant, fuit aliquantum: venditum ſub haſta conſul in ærarium redigere quæſtores juſſit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc ſunt Velleji [c] verba: *pecunia Tigranis,* x *ſicut Pompejo moris erat, redacta in quæſtoris poteſtatem ac publicis deſcripta literis.* Ita & M. Tullius [d] qui ſic de ſe ipſo in literis ad Salluſtium: *de præda mea præter* 73 *quæſtores urbanos, id eſt, populum Romanum, teruntium nec attigit, nec tacturus eſt quiſquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime uſitatum, quo Plautus [e] reſpiciens ſic ait:

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæſtorem deferam.

Et de hominibus captivis [f] ſimiliter:

Quos emi de præda 74 *de quæſtoribus.*

[a] Lib. XIII. c. 24.
[b] Cap. 53.
[c] Lib. II. c. 37.
[d] Lib. II. epiſt. 17.
[e] Bacchid. IV, 9. 152.
[f] Captiv. I. 2. 2.

2. Sed alii ſine quæſtore ipſi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnaſſenſi ſequentibus verbis colligere eſt. Sic a Tarquinio rege [g] jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam miſſos legimus. Sic Romilius & Veturius

[g] Liv. lib. I. c. 37.

nihil attigiſſe, præter guttum faginum quo ſacrificaret. [Hoc e *Plin.* Hiſt. Nat. Lib. XVI. Cap. 38.] Scriptor vitæ Virorum illuſtrium [*Aurelius Victor*, Cap. 60.] de Mummio agens: *Corinthum ſignis tabuliſque ſpoliavit, quibus cum totam repleſſet Italiam, in domum ſuam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: οὐδενὸς δ' ἧττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένον οὐδ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος· *nec minus liberalitatem ipſius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congeſtam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inſpicere voluiſſet, ſed quæſtoribus in publicum deferendam dediſſet.* (Pag. 270. D.)

x *Sicut Pompejo moris erat*] Ut plurimum. vide quod ſequente paragrapho ex *Lucano* adducetur.

GRONOVII.

71 *Sub haſta venumdari*] Publica auctione in parte caſtrorum, quæ Quintana vocabatur. *Suet.* Ner. 26. *Lipſ.* de mil. dial. 3. *vel juſti, vel exiſtimationis gratiave civium cupidi erant.*

72 *Si res triumphi*] Si res bello geſtæ eſſent tantæ ut triumphum mererentur.

73 *Quæſtores, id eſt, populum*] Nam quæſtores procurabant rem & ærarium populi.

74 *De quæſtoribus*] Vendentibus eos quæſtoribus.

GRO-

turius consules [a] narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum Diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus [b] Jovi Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis [c] Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit.

XVII. 1. Militibus prædam dare priscis Romanis 75 ambitiosum videbatur: uti Sextus [d] Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in [e] senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam.

Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest 76 aut ratione stipendiorum, aut y ratione meritorum. 77 Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius [f] volebat, si illud obtinere non posset, ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius [g]: nempe in dies aut (oo) vigilias partem exercitus 78 alteram, aut minorem ad comportandam prædam 79 mitti 80 solitam: & quod quisque reperisset id jussum 81 in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis

a Liv. l. III. c. 31.

b Dion. Halic. lib. II. c. 34. Liv. lib. I. c. 10.

c Liv. I. 53. & 55.

d Liv. d. lib. c. 54.

e Liv lib. V. c. 20.

f D. loco.

g Lib. X. c. 16.

GROTII.

y *Ratione meritorum*] Id apud Hebræos factum docet *Josephus* lib. III. antiquæ historiæ (cap. 2. §. 5. *Ed. Hudson.*)

GRONOVII.

75 *Ambitiosum*] Esse gratificari militi contra disciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

76 *Aut ratione stipendiorum*] Aut pro stipendiis aut super stipendia pro meritis.

77 *Stipendiorum ratione*] Immo ipsum stipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

78 *Alteram, aut*] Aliquando de singulis manipulis secretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes, sive manipulos, diviso exercitu omni partem alteram.

79 *Mitti*] Per urbem & domos.

80 *Solitam*] Ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in castris, partim per urbis patentia & munita loca disposita esset ad omnes casus præveniendos.

81 *In castra*] Vel forum aut spatiosum locum urbis.

(oo) De *Vigiliis* nihil apud POLYBIUM: immo ipse, paullo ante locum indicatum, narrat, *Scipionem*, expugnatâ novâ *Carthagine* in *Hispaniâ*, quum nox adventaret, jussisse milites finem diripiendi facere, & præsidium collocari in Foro ad asservandam prædam. *J. B.*

GRO-

catis ad partem etiam his qui castra servarent, (quod & apud Hebræos *a* regi Davidi placuisse, & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant.

a 1 *Sam.* XXX, 24.

2. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia *b* prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, *c* simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, *d* equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, z tribuno *e* & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius *f* quod (pp) fortiter fecisset a ex præda Coriolana donatus est 82 a Posthumio.

b *Liv. l* XLV. c. 34. 40. 43.
c *Ibid.* c. 40.
d Liv. *l.* XLV. c 34.
e *Suet. Cæs. c.* 38. & *App.* II. *civil*
f *Liv. d. lib.*

3. Utrovis modo fieret divisio b licebat Imperatori ἐξαίρετον, hoc est, præcipuum sibi accipere quantum vellet, id est, quantum æquum arbitraretur: c quod & aliis interdum virtutis ergo con-

GROTII.

z *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait *Appianus* civilium II. [Pag. 491. *Ed. H. Steph.* Atque hæc est vera distributio: aliam, ex errore memoriæ, in ipso contextu Auctor posuerat. In loco autem SUETONII, ad quem simul ora libri nos remittit, non dicitur quantum daretur Equitibus, nisi ex vitio priscarum Editionum, secundum quas distributio facta fuisset modo planè diverso ab iis omnibus, quos Auctor noster commemorat. *J. B*]

a *Ex præda Coriolana*] Vide *Plutarchum* Coriolano. (Pag. 218. A. B.)

b *Licebat Imperatori*] Vide *Leunclavium* in Turcicis.

c *Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum*] Sic Nestor feminam possidebat:

—— ἣν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξελον.

—— *munere Grajûm*
Exceptam sorti.

Est id Iliados Α. (vers. 625.) At Odysseæ Ξ. Ulysses ait, (vers. 232.)

Τῶν ἐξαιρεύμην Μενοεικέα, πολλὰ δ' ὀπίσσω
Αὐγχανον.

Eximiam accepi Menœcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Cassandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.

Sibi hanc Atrides major eximiam tulit. [Troad. vers. 249.]

De iis quæ Atheniensium duci Demostheni e præda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data sunt, vide *Thucydidem*, libro III. [c. 114. In loco *Iliadis*, XIV, 232. Auctor noster, nescio quare, legit Μενοεικέα, (quod nomen proprium mulieri non convenit) pro adjectivo, apud Poëtam, frequentissimo, & heic aptissimo, μενοεικέα. Omnino dicere vult *Ulysses*, se pretiosissima quæque, & quæ maximè ipsi placerent, elegisse. *J. B.*]

GRONOVII.

82 *A Posthumio*] Postumo Cominio. *Liv.* 2, 33.

(pp) Non hoc narrat LIVIUS, quem Auctor in orâ libri indicat: sed DIONYSIUS HALICARNASS. *Antiq. Rom.* Lib. VI. Cap. 94. *J. B.*

GRO-

concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait, (*vers.* 33.)

> Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
> στρατοῦ.
>
> *Quæ principibus eximiæ datæ*
> *Erant Achivis*:

Et de Andromacha, (*ibid.* vers. 274.)

> Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον.
>
> *Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.*

Ascanius de equo apud Virgilium (*Æn.* IX, 270, 271.)

> *Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes*
> 83 *Excipiam sorti.*

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat [a] Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit 84 rex [b] Tullius. d Fabricius apud Halicarnassensem [c] in oratione ad Pyrrhum: ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην· *ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere.* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *præda*, [d] ait, *decisio*, *&* *pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud [e] Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo [f] ait eum præda partienda locupletem se (qq) facere potuisse. Et hanc Imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt 85 manubiarum nomine, quos inter est [g] Asconius Pedianus.

[a] Lib. IX. c. 80.
[b] Dion. Halic. Lib. IV. c. 1.
[c] Excerpt. pag. 714, 715. Ed. Oxon.
[d] Orig. V, 7.
[e] Lib. I. c. 57.
[f] Liv. l. XLV. c. 37.
[g] In Verr. I. 59.

4. Sed

GROTII.

d *Fabricius*] Cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud *Ammianum* libro XXIV. (Cap. 3.)

GRONOVII.

83 *Excipiam sorti*] Non patiar in sortem venire & tibi præcipuum dabo

84 *Rex Tullius*] Immo Tarquinius Priscus; fuit enim Ser. Tullii mater. Maritus *Ocrisiæ* illius vocabatur *Tullius*: idque locum dedit errori Auctoris nostri. *J. B.*]

(qq) Non *se* ipsum, sed *Servium Galbam*, qui ægrè ferebat, quòd militibus suis præda data non fuisset, in quâ partiendâ ipse locuples fieri poterat. *J. B.*

GRONOVII.

85 *Manubiarum nomine*] Verba *Asconii*: *spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant*: *&* *erat Imperatorum hæc præda, ex qua, quod vellent, sumerent.* Puto quemadmodum Imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum: quæ quoties dicuntur,

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, [a] ὁ τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπερειδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens*: quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato [b] imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum e bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen, non a se culpari Imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam 86 modice delibarunt; ut Pompejus apud Lucanum [c] a Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

a Apud Dion. Halic. Excerpt. pag. 714.
b Plut. M. Catone pag. 342.
c Pharsal. IX, 197.

5. In divisione interdum & 87 absentium habita ratio, ut capto Anxure constituit [d] Fabius Ambustus; interdum ob caussam quorundam quamvis præsentium non habita, ut 88 Minutiani exercitus [e] dictatore Cincinnato.

d Liv. lib. IV. c. 59.
e Idem l. III. c. 29.

6. Quod autem jus vetere republica Imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad 89 magistros militum translatum ex Codice [f] Justinianeo apparet, ubi 90 a gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur.

f L. 36. §. 1. C. de donat.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati [g] Servilius, [h] Coriolanus, Camillus [i], quasi amicis & clien-

g Dion. l. VI. c. 30.
h Idem VII. c. 63.
i Liv. V, 32.

cuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur Imperatorum, non quod pars ipsis cedens proprie hoc vocabulo significetur: sed quod illorum plerumque arbitrii esset, vellentne in ærarium deferre, an militi distribuere. Potest & allusisse videri ad illud *Ex manubiis*: Suet. Jul. 26. *Gell.* 13, 24. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciscuntur inde, *manubiæ* dicantur.

86 *Modice delibarunt*] Exiguam de illa sibi partem ceperunt.

87 *Absentium*] De eodem exercitu.

88 *Minutiani*] Quem ille obsessum ab hostibus liberaverat, & hanc pœnam ferre jussit infelicis militiæ.

89 *Magistros militum*] A Constantino M. institutos.

90 *A gestorum insinuatione*] Excipiuntur, ne de illis referre necesse sit ad Imperatorem inter cæteras res de bello gestas. Sic Tiberius corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, tanquam non omnium tribuendorum ipsi jus haberent. *Suet.* 32.

GRO-

clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono, *ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου, τὸν τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι, προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπαντῶσιν· ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto, ad alias expeditiones fierent promtiores.* quæ [a] Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

XVIII. 1. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suessam [b] Tarquinius militi diripiendam dedit: castra Æquorum [c] Q. Servilius Dictator: Vejos urbem [d] Camillus: castra Volscorum [e] consui Servilius. Permisit & direptionem [f] L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius [g] fusis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo [h] Perseo Paulus consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem [i] ex senatusconsulto diripiendas dedit militi e Epiri urbes. f Lucullus [k] victo Tigrane, militem a spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus spoliandi hostes indulsit. Cicero de inventione primo [l] inter modos acquirendi dominii ponit, si quid ex hostibus captum sit, g 91 cujus prædæ sectio non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, h 92 ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque

[a] *Dion. Halic. lib.* VII. c. 64.
[b] *Dionys. l.* IV. c. 50.
[c] *Liv. lib.* IV. c. 47.
[d] *Liv.* V, 20.
[e] *Dion. Hal.* VI, 29.
[f] *Idem,* IX, 55.
[g] *Idem,* X, 21.
[h] *Liv.* XLIV, 45.
[i] *Idem,* XLV, 34.
[k] *Appian. Mithrid.* pag. 230.
[l] *Cap.* 45.

GROTII.

e *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. *Appianus* Mithridatico (*pag.* 195.)

f *Lucullus*] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat *Plutarchus*, (pag. 511. E.) ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. Severus Ctesiphontis prædam concessit militi: idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant. *Ælius Spartianus* narrat. Mahumetes II. Constantinopoleos & prædam & mancipia promisit militi. [Quod primum narrat SPARTIANUS, factum equidem est à *Septimio Severo* Imp. at posterius est *Alexandri Severi*. Prius exstat in *Vit. Sever.* Cap. 16. alterum in *Vit. Alex. Sever.* Cap. 55. Adeoque nominum similitudo Auctori nostro caussa fuit erroris. *J. B.*]

g *Cujus prædæ sectio non venierit*] *Varro* sex modos numerat, quibus dominus legitimus perficiatur, hereditatis justæ aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, e præda sub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam sectione veneunt. (*De Re Rust.* Lib. II. Cap. 10. Quo de loco vide WILHELMI GOESII *Vindic. pro receptâ de Mutui alienatione sententiâ*, p. 66, & seqq. *J. B.*)

h *Ut qui segnior sit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex *Procopio* adferemus ad §. 24.

GRONOVII.

91 *Cujus prædæ sectio*] Quæ præda per quæstores auctioni subjecta non sit. *Cæsar* 2, Gall. 33. *sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit. Justin.* 38, 7. *Flor.* 2, 3.

92 *Ut qui segnior sit prædetur*] Verba

que laboris periculique præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud [a] Livium: unde non longe abit Cyri illud apud [b] Xenophontem: 93 ἐν τῇ ἁρπαγῇ δ' οἶδ' ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτέοιεν ἄν. Sed contra [c] dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si 94 multiplex accepisset alterius arbitrio.

a Lib. v. c. 20.
b De Cyri inst. VII, 2. n. 4.
c Apud Liv. ubi supr.

3. Interdum quoque concessa direptio, quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante [d] Livio, *publicari prædam 95 tribunis placebat, sed 96 imperium quam consilium segnius fuit. jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & [e] Gallogræcorum castra a C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

d Lib. vi. c. 4.
e Livius lib. XXXVIII. c. 43.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam e præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit, ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem [f] redderetur. 97 Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes.

f Dion. Hal. lib. v. c. 47.

XX. 1. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa, aut partibus divisis, aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam [g] ex præda i Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat: quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed & 98 urbem, & agros venire a pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ [h] de Faliscis pars maxima ad quæstorem

g Liv. l. v. c. 23.
h Ibid. c. 19.

Verba *Livii* 5, 20. in libris antiquis sic leguntur: *ut segnior sit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem soleat.* In quibus hæserunt propter duplicem usum particulæ *Ut*. Sensus, uti, prout quisque soleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando sit segnior. Sic lib. 3, 50 *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quæque causa erit, statuetis.*

GROTII.

i *Apollini*] Meminit & *Appianus* in *excerptis Peirescianis.* (pag. 546.)

GRONOVII.

93 Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] In direptione sat scio ignavos majorem partem laturos.

94 *Multiplex*] Amplius, cumulatius.

95 *Tribunis*] Militum consulari potestate.

96 *Imperium quam consilium*] Id imperari non potuit, facultate & arbitrio ea de re consultandi erepto per festinationem militum, qui prædam jam invaserant, nec nisi cum maximo odio & criminatione ducum erant reddituri.

97 *Ludos quoque*] Scenicos, Circenses, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos Deorum, divitum ambitio.

98 *Urbem, & agros*] Ut horum etiam decimæ æstimatio iniretur & dedicaretur.

GRO-

ſtorem redacta eſt, haud ita multum militi datum. Sic & 99 L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum curâ ut quam æquiſſima eſſet per milites diviſit.* quæ 1 Livii [a] verba ſunt. *a Lib.* XXXVIII. c. 23.

2. Genera in quæ præda dividi poteſt ſunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ, pretioſæ aut viliores. Q. Fabius [b] Volſcis devictis λείαν & ſpolia per quæſtorem vendi jubet: argentum 2 ipſe defert. Idem [c] Volſcis & Æquis devictis captivos extra Tuſculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius [d] Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam per quæſtorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & veſtem pertinebant. Nec diſſimile huic [e] Cincinnati inſtitutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretioſiora prædæ Romam miſit, cætera centuriatim diviſit. Camillus captis Vejis [f], præter pecuniam ex venditione captivorum, nihil in publicum redegit; Hetruſcis devictis [g], captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matronis 3 quod contulerant perſolvit, pateras tres aureas in Capitolio poſuit. Coſſo dictatore, [h] ex Volſcis præda omnis præter libera corpora militi conceſſa eſt. *b Dionyſ. Ant.* VIII, 82. *c Idem l.* X. c. 21. *d Ibidem.* *e Idem, Lib.* X. c. 25. *f Liv. lib.* V. c. 22. *g Idem,* VI, 4. *h Idem,* VI, 13.

3. Fabricius ſuperatis Lucanis, [i] Brutiis, Samnitibus, militem ditavit, tributa civibus reddidit, 4 quadringenta talenta k in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius, [k] cum Hannonis capta eſſent caſtra, prædam vendiderunt, diviſeruntque, 5 donatis quorum opera fuerat ſingularis. Scipio, [l] capta Carthagine, quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro, argento, 6 donariis. Acilius, [m] capta Lamia, partim diviſit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, *i Dion. Halicar.* Excerpt. pag. 714. *k Liv.* XXV, 14. *l App. Pun. Bell.* pag. 83. *m Livius, l.* XXXVII. c. 5.

GROTII.

k *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus diſpertiſſet. [Aliter rem narrant LIVIUS, *Lib.* XXVII. c. 16. num. 7. & PLUTARCHUS, *Vit. Fab.* pag. 187. C. Confudit forte Auctor noſter, quod Hiſtoricus Latinus paullo infra refert de *Scipione*, ubi *Haſdrubalem* deviciſſet, Cap. 19. n. 2. *J. B.*]

GRONOVII.

99 *L. Manlius*] Immo *Cnæus*. [Ita ipſe Auctor in fine iſtius paragraphi. *J. B.*]

1 *Livii verba XXXVIII.*] C. 23.

2 *Ipſe defert*] In triumpho.

3 *Quod contulerant*] De ornatu ſuo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam. c. 25.

4 *Quadringenta talenta*] 240000. Philip.

5 *Donatis*] Extra ordinem honoratis munere vel dono inſigni.

6 *Donariis*] Templorum ornamentis.

cis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, [a] cæteram prædam conferre omnes jussit, & 7 aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

a Livius lib. XXXVIII. c. 23.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos, quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod Imperatoribus concessum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur [b] Valerius Maximus, 8 quadringenta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus.

b Lib. V. c. 3. & Livius l. XXXVIII, 55.

2. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius [c], de impunitate peculatus atque licentia conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum* 10 *in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi [d] dixerat, *mirari se, audere quemquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam [e] auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem 11 captum de præda hostium.

c Lib. XI. c. 18.

d Prisc. libro VII. in fin. p. 782.

e Verr. IV. c. 41.

3. Nec Imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, [f] *περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον· nihil quemquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quò forte referri potest formula jurisjurandi apud [g] Gellium, (rr) qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia passuum prope, quod pluris sit 12 nummi argentei, aut si sustulerit ad consulem proferat,

f Hist. X, 16.

g Lib. XVI. c. 4.

GRONOVII.

7 *Aut vendidit*] Hoc jam paullo superius posuit: sed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato historiolam putavit.

8 *Quadraginta octoginta*] Huic summæ præmittendum erat, *sex millia pondo auri.*

9 *Liv. lib.* XLV.] Immo 38, 55.

10 *In nervo*] In vinculis carceris *Ter.* Phorm. 2, 2. 11. *Vereor, ne isthæc fortitudo in nervum denique erumpat.* 4, 4. 16. *nostra causa scilicet in nervum potius ibit.*

11 *Captum de præda*] Exemplum alienum: nam id simulacrum Mercurii P. Scipio destructa Carthagine de Pœnorum hostium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abstulit Verres.

12 *Nummi argentei*] Quam nummus sestertius.

(rr) Vide hac de re RHAB. HERM. SCHELII Dissertationem *De Sacramentis Militum*, pag. 184, & *seqq.* in libro jam supra laudato. *J. B.*

GRO-

ferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus [a] dicit: *is qui prædam ab hostibus captam surripuit* 13 *peculatus tenetur:* quod vel unum satis esse debuit ut juris interpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, cum constet [b] peculatum non esse nisi in re publica, sacra, aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, 14 semota lege civili, & 15 primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

a *L. pen. ad l. Jul. pecul.*

b *L.* 1. *cod. tit.*

XXII. 1. Addidimus semota lege civili & primo, sive directe: illud quia de rebus 16 nondum actu quæsitis lex 17 ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est, ut apud Romanos, sive regis, ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse a populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita ut subsecuta captura 18 conjungantur actiones 19 brevi manu, ut loquuntur jurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis, senibus, & egentibus pupillis pars prædæ [c] data est temporibns Maccabaicis, aut etiam personis incertis ad exemplum 20 missilium, quæ Romani consules capientium faciebant.

c *Maccab.* VIII, 28. 30.

2. Neque vero hæc 21 juris translatio, quæ lege aut concessu fit, semper mera donatio est, sed interdum 22 contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna

GRONOVII.

13 *Peculatus tenetur*] Publicum fraudasse judicatur.

14 *Servata lege civili*] Nisi ubi jus civile alicujus populi aliud statuat.

15 *Primo*] Acquisitione quasi originaria. 2, 1. 1.

16 *Nondum actu quæsitis*] Quarum acquisitio adhuc in spe tantum est. 2, 2. 5.

17 *Ad utilitatem*] Ut incendantur homines & acrius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hostibus decessuras.

18 *Conjungantur actiones*] Altera ex concessione populi, altera ex ipsorum occupatione.

19 *Brevi manu*] *Ulpianus* l. 43. §. 1. *de jure dot.* 1. per compendium, sine ambagibus, quoties scilicet celeritate conjungendarum actionum inter se una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. *de donat. int. vir. & ux.*

20 *Missilium*] Quæ spargebantur rapienda vulgo diebus solennibus, sive in corpore suo, sive per sortes. *Sueton.* Ner. 11. *Statius* Cal. Satur. *Dives sparsio quos agit tumultus.* §. 45. Instit. *de R. D.* Noster 2, 8. 25.

21 *Juris translatio*] A populo in privatos.

22 *Contractus*] Quo pacti sunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare possint hosti, lucro ipsis cedat.

mna 23 quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu, sive opera, ut cum socii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem, aut ejus partem concedi solitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum *a* jurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut socii, aut l subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. m Ratio in sociis est evidens, quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. *Sic medicis*, ait Seneca *b*, *pretium operæ solvi quod deserviunt*, *quod a rebus suis avocati nobis vacant.* 24 In oratoribus idem æquum judicat *c* Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod *d* Tacitus dixit: *omitti curas familiares*, *ut quis se alienis negotiis intendat.* Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, n spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

XXIV. 1. In subditis id non æque evidenter procedit, quia 25 hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoque magis damnorum. in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione, conceditur. Sic Poëta *e*,

Præda sit hæc illis quorum meruere labores.

2. o De sociis exemplum est in fœdere Romano, quo Latini a in

a Cald. cons. 85. Joh Lupus de Bello §. si bene advert. Jason in l. quod apud hostes: de Legatis 1. Franc. a Ripa in l. 1. de acq. poss. n. 5. Covar. ad C. peccatum, p. 2. §. 11. n. 8. Bonfin. Lib. IV, dec. 15.
b VI. de Benef. 15.
c Inst. Orat. XII, 7.
d Ann. XI, 7.
e Propert. III Eleg. XII. 21.

GROTII.

l *Subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt*] Vide *Cromerum* XIX. Polonicorum. (pag. 430.)

m *Ratio in sociis est evidens*] Utitur eâ Amalaluntha in epistola ad Justinianum [apud *Procopium*] Gotth. 1. (c. 3.)

n *Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem*] Vide *Plutarchum* Marcello. (pag. 302.)

GRONOVII.

23 *Quæ quis passus est*] Immo *fecit* dicendum.

24 *In oratoribus*] Causarum patronis.

25 *Hi operam civitati*] Sic in bello civium corpus addictum atque operatum esse reipublicæ dicit *Livius* 4, 60.

GROTII.

o *De sociis exemplum est*] Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus præstabat. *Plinius* lib. XXXIV, 5.

a in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant 26 adjutoribus Romanis, b Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo, partem prædæ Atheniensibus dedit c Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *d sane his qui secum fuissent, in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.*

3. De subditis exemplum est in populo Hebræo e, apud quem pars prædæ dimidia cedebat p his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus f qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent.

4. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas, cum Darii castra ad 27 Pyramum amnem irrupissent, ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum q præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit g Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Unde non abit mos Hebræorum, h qui victi regis coronam regi imponebant victori, eidemque assignabant (quod in Thalmudicis i Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica, ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ 28 durante certamine eripiuntur hosti, λάφυρα quæ post

a Liv. L. II. c. 33. & Dion. L. VI c. 95.
b Polyb. L. XI. c. 5. & Liv. XXVI, 24. XXXIII, 13
c Plut. Demetrio, p. 896. A.
d Lib. I, de Abrah. c. 3
e Num. XXXI, 27. 47. & I Sam. XXX, 22. & deinceps. Vide & II Mac. VIII. 28. 30.
f Plut. apopht. pag. 180. C.
g Lib. III. c. 11.
h II Samuel. XII, 30.
i Tit. de rege.

5. Pro modo missi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste *Simlero*: pro modo sumtuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam. *Paruta* VIII. Pompejus Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat. [Postremum istud habet Auctor ex EUTROPIO, *Breviar.* Lib. VI. Cap. XI. Vide etiam STRABONEM, *Geogr.* Lib. XII. p. 547. Ed. Paris. *J. B.*]

p *His qui in procinctu fuerant*] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant. *Chalcocondylas* lib. V.

q *Præter regis tabernaculum*] Vide & *Diodorum* libro XVII. (c. 35.) & *Plutarchum* Alexandro (pag. 676.) Similia vide apud *Xenophontem* IV. de Cyro, (*Cap.* 6. §. 6.) & belli sui IV. (*Cap.* 4. §. 13.) & VII.

GRONOVII.

26 *Adjutoribus Romanis*] Adversus Philippum.

27 *Ad Pyramum*] Ad Isson in faucibus Ciliciæ. *Curt.* 3, 11.

28 *Durante certamine*] In ipso fervore prælii.

post certamen: quod discrimen *a* & aliis gentibus nonnullis placuit.

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite 29 Æquulanum *b* direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum *c*:

Superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt *d* Octaviani & Antoniani milites. Bello 30 civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in 31 sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut *e* Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

6. Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne 32 manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *imbelle vulgus*, narrante Tacito *f*, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem *g* in prælio Britannico Suetonius suos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod 1 ex Procopio jam modo attulimus.

7. Sunt autem quædam tam exigua, 33 ut publicari digna non sint.

a Arius de bello n. 162. Bellin. p. 2, tit. 18. n. 3. Donell. l. IV. Com. c. 21. Sylv. in verbo bellum 1. in pr. ex Rosell. Wesemb. ad §. 17. Inst. de rer. div.

b App. Civ. I. p. 380.

c Lib. VII. vers. 738. & seqq.

d App. civil. Lib. IV. pag. 668.

e Hist. III, 19.

f Tac. ann. XIII, 39.

g Ann. XIV, 36.

GROTII.

1 *Ex Procopio*] Is Vandalicorum 11. (*Cap.* 21.) narrat, Salomoni in Levathas bellum gerenti infensos fuisse milites, quod prædam detineret. Dicebat id se facere ut bello finito distribueret pro cujusque meritis. Et Gotthicorum 11. (c. 7.) omnem ex Piceno prædam convectam ad Belisarium qui eam pro meritis divideret; addita causa: οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ' ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ μεγάλῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος οὐδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι· *non æquum esse ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem sine ulla molestia melle vesci.*

GRONOVII.

29 *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

30 *Civili alio*] Inter Vitellium & Vespasianum.

31 *Sinu præfectorum*] A quibus illi magna pecunia redemturi erant, ne diriperentur.

32 *Manente periculo*] Nondum omni prælio confecto.

33 *Ut publicari digna*] Non sit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

GRO-

sint. Hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, 34 uter, follis, 35 facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium *a* legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur: *b* Galli despoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in *c* Hispania, s modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera sunt capientium: t exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

8. Est & ubi operæ, periculi, sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos *d* captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui 36 suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui 37 ex publico jus suum trahit. Sic apud *e* Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus *f* decimam fert maris præfectus: sic & apud Hollandos: sed hic quinta prius prædæ pars 38 a republica deducitur. *g* Terra vero passim nunc usurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis suum quisque faciat quod cepit: in excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

XXV. Hæc autem eò pertinent, ut sciamus si apud populum 39 bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores 40 populi

a Lib. XVI, *c.* IV.
b Const. Gall. lib. XX, *tit.* XIII *art.* 10. & 16.
c Leg. Hisp. lib. IV, *tit.* XXVI. *p.* 2.
d Consulatus maris cap. CCLXXXV.
e Leg. Hisp. Lib. XIX, *tit.* XXVI. *p.* 2. *l.* 14.
f Const. Gall. l. XX. *tit.* 14. *art.* 1.
g Instruct. rei maritim. c. XXII.

GROTII.

s *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit *Leunclavius* libro III. & libro V.

t *Exceptis navibus bellicis*] Sic machinæ bellicæ regibus exceptæ apud Gotthos. *Johannes* Magnus historiæ Suedicæ libro XI, c. 11. [Nil ibi.]

GRONOVII.

34 *Uter*] Aquæ aut potionis causa.

35 *Facula*] Tum ad alios usus, tum nocturni itineris ergo. *Suet.* Jul. 31.

36 *Suo periculo*] Quales qui olim è nostris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hostium commercia corrumpebant & impediebant.

37 *Ex publico*] Præfecto classis, principi.

38 *A republica deducitur*] Vindicatur ærario, de reliquo decima.

39 *Bello non permixtum*] Neutrarum partium.

40 *Populi a cujus partibus*] Non ejus, ubi lis orta est, sed cui militantes rem ceperunt.

puli a cujus partibus res capta est: quod si ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipsi populo adjudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est. Nam ex his quæ dicta jam ante a nobis sunt satis apparet non omnino verum esse id quod pro Thebanis adfert [a] Quintilianus; in eo 41 quod in judicium deduci potest nihil valere jus belli, nec armis erepta nisi armis posse retineri.

a Lib. V. *c.* 10.

XXVI. 1. Quæ vero res hostium non sunt, u etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam [b] ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum est. Sic Romani Prusiæ [c] dicunt: x *si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus 42 jus habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, servitutis, id quo minus capientibus acquiratur nihil obstat.

b Hoc c. §. 3.
c Liv. l. XLV. *c.* 44.

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet, potest lege sua prohibere ne id fiat; & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod 43 in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, [d] sed a domino agri prohiberi posse accessum.

d L. 3. *D. De acq. rer. domin. L.* 16. *D. De Servit. præd. rustic.*

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita

GROTII.

u *Etsi apud hostes reperiantur*] Vide supra cap. IV. §. 7.

x *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere*] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ sed Bocchi [*Massinissæ* voluit dicere Auctor] liberorum fuerat. *Appianus* exc. legationum 28. Simile vide apud *Crantzium* Saxonicorum XII. (*Cap.* 7.)

GRONOVII.

41 *Quod in judicium deduci*] De quo actionem recipit prætor vel judex. Quo significatur titulum acquisitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis a milite in permissa prædæ occupatione sibi aliquid ereptum nemo recipit. At si quis prædatorem possit apud alium judicem convenire, eum posse recipere suum, nec prodesse prædatori, quod jus præmiandi a suo imperatore habuerit: nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem causam.

42 *Jus habuit hostis*] Si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hostem fuit pro debito, si manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arrestata est ob justam causam, si servitutem debuit, id jus est etiam victoris.

43 *In agro alieno*] §. 12. Inst. de R. D.

ita proprium est belli solennis ex jure gentium, ut in aliis bellis locum non habeat. [a] nam 44 in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem 45 inter cives, sive magna ea, sive parva sint, nulla fit dominii mutatio nisi auctoritate judicis.

a Silv. in verbo bellum p. 1. §. 3. & §. 11. vers. octavo.

GRONOVII.

44 *In bellis aliis inter exteros*] Obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

45 *Inter cives*] Hinc Vespasianus victor civili bello, sorte legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur. *Sueton. c.* 10.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. *Omnes captos bello solenni jure gentium servos fieri:*
II. *Et eorum posteros.*
III. *In eos quidvis impune fieri.*
IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum sequi.*
V. *Causa cur id constitutum.*
VI. *An ita captis licitum sit fugere?*
VII. *An & domino resistere?*
VIII. *Jus hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos; & quid ei sit surrogatum.*

I. 1. SErvi naturâ quidem, id est, citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, [a] ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod a jurisconsultis [a] dictum est, 1 contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est, pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, [b] ut alibi quoque ostendimus.

a L. 4. §. 1. D. de statu hominum.

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas, tum quoad effecta. Nam per-

GROTII.

a *UT & alibi diximus*] Libro II, c. XXII. §. 11.

b *Ut alibi quoque ostendimus*] Libro II, cap. V. §. 27.

GRONOVII.

1 *Contra naturam*] Servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur: sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt: ut ait [a] Pomponius. 2 Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum qui [b] fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset, intra hostium fines deprehenduntur.

a L. 5. §. 1. D. de captivis.
b L. in bello. 12. D. de capt.

3. Polybius historiarum secundo: [c] τί δ' ἂν παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν· *quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc* c *belli lege etiam illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit id quod Philo notat [d] his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν· *multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.*

c Cap. 58.
d Libro: omnem virum esse bonum liberum. p. 866.

4. Dion Prusæensis, [e] cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενον· *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II. [vers. 316.]

e Orat. XV. pag. 242. A.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt, sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit [f] Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit [g] Tacitus, agens de 3 Germani ducis uxore.

f L. 5. §. 1. D. de statu hominum.
g Ann. I. 59.

III. 1. Ef-

GROTII.

c *Belli lege*] *Servius* ad primum Æneidos (*vers.* 619.) de Hercule: *a cujus portu cum eum Laomedon arceret, occisus est, & ejus filia Hesione belli jure sublata comiti Telamoni tradita est, qui primus ascenderat murum, unde Teucer natus est.* Idem ad X. Æneidos eandem narrans historiam: *Hesionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes se eam habere jure bellorum.* (vers. 91.) Josephus libro XIV. αἰχμαλωτισθέντας οὐ νόμῳ πολέμου· *cum capti essent non belli jure.* (Cap. 12. §. 2. *divis. Hudson.*) τῷ τῶν δοριαλώτων νόμῳ. Idem alibi: δοριαλήπτων θεσμῷ, *jure eo quod in captos constitutum est*, ait *Menander Protector.* (Pag. 91, 92. *Excerpt. Legat.* Edit. Hœschel.) Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia scriptores captas res captosque homines conjunguntur aut æquant.

GRONOVII.

2 *Neque delictum*] Ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

3 *Germani ducis uxore*] Arminii, Segestis filia, quæ gravida in potestatem Romanorum venerat.

GRO-

III. 1. Effecta vero juris hujus infinita sunt, ita ut in servum (aa) domino nihil non licere dixerit pater *a* Seneca. Nulla perpessio est quæ non 4 impune servis illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles personas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, *b animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde, 5 fines huic potestati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium *c*, *quid non justum domino in servum?*

a Lib. X. contr. 5.

b L. 1. D. de his qui sui vel al. juris. Inst. de his qui sui vel alien. juris sunt.

c Andria actu 1. sc. 1. vers. 9.

2. Sed & res omnes, quæ captæ fuerant, cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait *d* Justinianus, nihil suum potest habere.

d Instit. per quas pers. cuique acq. §. 3.

IV. Unde refellitur aut certe d restringitur eorum sententia, qui dicunt 6 incorporalia belli jure non acquiri. (bb) Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut 7 jus patrium. Hæc enim si manere possunt, manent penes personam: si non, exstinguuntur.

V. 1. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt, quam 8 ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos & statim, & post moram interficere poterant, ut ante dixi-

GROTII.

d *Restringitur eorum sententia, qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri*] *Valerius Maximus* lib. VI, cap. IX. num. 11. de Cn. Cornelio Asina: *qui consul a Pœnis apud Luparas captus cum belli jure omnia perdidisset.* δοῦλος ἄκυρος πάντων ἐστὶ ἑαυτοῦ, *servus, aliarum rerum dominium non minus quam sui ipsius perdidit. Philo*, libro omnem virum bonum esse liberum. (pag. 871. C.)

GRONOVII.

4 *Impune illis imponatur*] Hinc servos in omnia obnoxios dicit *Florus* 3, 20.

5 *Fines huic potestati*] Hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.

6 *Incorporalia*] Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt. §. 2. Inst. *de reb. corp.*

7 *Jus patrium*] Patriæ potestatis: nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

8 *Ut libenter abstinerent*] Ut facilius sibi temperarent, seque continerent ab interficiendo.

(aa) Locus *Senecæ* non est è *Lib.* X. *Contr.* 5. ut ex primâ Editione reposuimus (nam in aliis *I.* pro *X.* irrepserat) sed è *Lib.* V. *Controv.* 34. in quâ idem argumentum tractatur, ut patet ex titulo: unde natus error Auctoris nostri. *J. B.*

(bb) Vide, in hanc quæstionem, PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII. Cap. 6. §. 19. *J. B.*

a L. 239. §. 1. D. de V. S. — dixerimus. e *Servorum appellatio*, inquit a Pomponius, *ex eo fluxit, quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est 9 utilius.

2. Eademque ex causa hoc jus etiam 10 in alios transscribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati 11 ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumtio patrem indicaret Atque ita capiendum Ulpiani b illud: *lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est, (cc) lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi c quoque demonstravimus.

b L. 24. D. de statu hom.

c Lib. II. c. XII. §. 26.

3. Non frustra autem a gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem 12 redigi non poterant:

GROTII.

e *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & *Servium* ad IV. Æneidos, ubi originem vocis *saltem* explicat. (in vers. 327.)

GRONOVII.

9 *Utilius*] Nam profecto utilius vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

10 *In alios transscribitur*] Ut liceat hominem sic servatum vendere vel donare vel relinquere testamento, vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

11 *Ante calamitatem*] Captivitatem parentum.

12 *Redigi non*] Saltem more Romano & Hebræo, 2. *Paralip.* 28. nam de aliis dubium facit *Justin.* 4, 3. *sive victoribus captivitatis jure servissent.* n. 3.

(cc) Videtur omnino Jurisconsultus intelligere heic verum Jus Naturæ; & huc adludit locus CICERONIS, ab Eruditissimo SCHULTINGIO laudatus, *Not. in* ULPIAN *fragm.* V. 8. *Ut enim, Jure Civili, qui matre est liberâ, liber est: item, Jure Naturæ, qui Dea matre est, Deus sit necesse est.* De *Nat. Deor.* III. 18. Volebant nimirum Jurisconsulti Veteres, ob incertitudinem Patris, liberos extra connubium natos, matris conditioni accedere, ex ratione naturali. Verum in iis quidem, qui re verâ vulgo concepti sunt, hoc suadet ipsa Ratio naturalis: at non in iis, quorum Pater notus est, ut potest omnino esse eorum quos Mulier, quamquam serva, peperit. Nec citra præsumtionem civilem, magis notus est & certus Pater, quem nuptiæ demonstrant: quæ præsumtio etiam cessat, ubi validior in contrarium ratio adparet, ut ex *L.* 6. *D. De his qui sui vel al. jur.* manifesto patet. *J. B.*

GRO-

terant: quod & Plutarchus notavit vita [a] Othonis: & [f] Tacitus historiarum secundo [b].

4. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus jurisconsultus [c] libro II. rerum quotidianarum: *item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

VI. 1. Quod tamen theologi [d] nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, iis [13] fas non esse fugere nisi ad suos, in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod [g] si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, [14] vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque [15] injici (dd) religionis vinculum: cum multa sint jura, [16] quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari quod [17] tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit.

2. Tale enim aliquatenus & jus est [18] testamenta nulla dicendi. (ee) ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. [e] Probabilior enim sententia est, etiam quod tali testa-

a Pag. 1073. C.

b Cap. 44.

c L. 5. & l. 7. D. de acq. rer. dom.

d Less. l. 1, c. 5. dub. 5.

e Soto de just. & jure l. IV. q. 4. art. 3. Less. lib. 2. c. 14. dub. 3.

GROTII.

f *Tacitus historiarum secundo*] Et tertio, de Cremonensibus captis, *irritam prædam militibus fecerat consensus Italiæ.* (Cap. 34.)

g *Si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure*] Vide infra cap. IX. §. 5. *Plinius* naturalis historiæ VII, 28 de M. Sergio: *bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

GRONOVII.

13 *Fas non esse fugere*] Quasi alibi nec libertatem consequantur & conscientiam lædant, tanquam furtum sui domino facientes.

14 *Vindicanti domino*] Ex eo, quod cap. præc. nu. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel persona capta est.

15 *Injici religionis*] Sine peccato fugere talem servum non posse.

16 *Quæ tantum exterius*] Ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

17 *Tantum in judicio humano*] Cui quis adstrictus sit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conscientiæ.

18 *Testamenta nulla*] Pro non factis habenda.

(dd) Hoc verum est tantum, ubi nullum pactum inter Victorem, & bello Captum, intercessit. Diximus plura in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

(ee) Confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 10. §. 7. *J. B.*

GRO-

teſtamento relictum eſt retineri ſalva pietate poſſe: ſaltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui ſecundum leges civiles 19 mala fide præſcripſit: nam & hunc civilia judicia, ut dominum tuentur. Et hac diſtinctione facile ſolvitur nodus ille, quem Ariſtoteles nectit de cavillationibus libro II. cap. [a] 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὑτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἃ δ᾽ ἂν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, κἂν ᾖ ψευδής, κύρια ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον· *nonne jus eſt ut ſua quisque habeat? at quæ ex animi ſui ſententia judex judicaverit,* (ff) *ex lege rata ſunt. Erit ergo* 20 *idem jus & non jus.*

[a] Lib. II. Cap. 25. pag. 308. D. Ed. Pariſ.

3. In noſtrâ vero quæſtione nulla cauſa fingi poteſt, cur gentes aliud ſpectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi ſervum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, ſufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut ſi tam feri eſſent ut iſtis utilitatibus non moverentur, certe 21 nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipſum tamen ſi omnino ſibi neceſſarium crederent, h poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege, quæ non 22 ex æquitate naturali ſed majoris mali vitandi cauſa lata eſt, ea ſumenda eſt interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus [b] Juriſconſultus, *nihil intereſt, quomodo captivus reverſus eſt: utrum dimiſſus, an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus eſt, ut alio ſenſu 23 plerumque & injuria ſit, quo nomine & a Paulo [c] juriſconſulto (gg) nominatur: jus, quoad effectus quosdam: injuria,

[b] L. Nihil. 19. princ. D. de capt.

[c] L. 19. princ. eod. tit.

GROTII.

h *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] *Bembus* hiſtoriæ libro X.

GRONOVII.

19 *Mala fide præſcripſit*] Qui tanquam uſu captam poſſedit, quam ſcivit alienam eſſe, etſi ſciſſe illum non poſſit probari.

20 *Idem jus & non jus*] Eſt enim jus in judicio humano & externo, non in foro conſcientiæ, aut ut illi loquerentur, *jus politicum*, non *ethicum*.

21 *Nec moturum*] Non eſt credibile faciliores fore ad miſericordiam, ſi perſuaſum habeant ſine gravi peccato in Deum fugere ab hac ſervitute, niſi ad ſuos, neminem poſſe.

22 *Ex æquitate naturali*] Qualis eſt lex ſervitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

23 *Plerumque & injuria ſit*] Quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, ſed quod arma geſſeris pro eo, cui fidem debebas.

(ff) Omiſſa heic, in omnibus Editionibus, hæc verba; *etiamſi falſa ſint*, aut ſimilia, quæ reſpondeant vocibus Græcis, κἂν ᾖ ψευδής, ut heic reſtituimus: nam mendoſè etiam in omnibus Editionibus concepta erant. *J. B.*

(gg) Non videtur *Paulus* cogitaſſe de injuſtitiâ illâ intrinſecâ: alias pro certo ponere debuiſſet, omnia bella *Romanorum* juſta fuiſſe, quum nullum fuerit, in quo Jus Poſtliminii locum non haberet. Sed in *L.* 19. *D.*

juria, si id quod rei intrinsecum est spectetur. Unde & hoc apparet, si quis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat, [i] aut laboris sui mercedem si quam supra alimenta præstari æquum est: modo ipse neque suo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. [a] Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam [24] & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt, sed quia ipsis expedit.

a Bannes 2, 2. qu. 40.

5. Quod vero prohibent [k] canones [b] nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt, præceptum est justitiæ: sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere, quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen a Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offen-

b C. si quis servum. 17. q. 4. c. 37. & c. seq.

D. de Capt. & Postlim. verba illa, *ut qui* PER INJURIAM *ab extraneis detinebatur*, significant tantum *per vim*, sive justam, sive injustam, quod spectat ipsum Hostem: & eo sensu sumitur *per injuriam*, in *L.* 3. §. 2. *D. Ad Leg. Jul. de vi privata*, ut adtendenti patebit. *J. B.*

GROTII.

i *Aut laboris sui mercedem*] Huc pertinent ea quæ a nobis ex *Irenæo* & *Tertulliano* allata sunt supra ad libri II, capitis VII. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egressis, ad quos & hoc *Philonis* pertinet de vita Mosis: οἱ δ' ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεβουλεύθησαν ἀδίκως. πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπηχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυποῦντες· & quæ ibi sequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis suæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec oblitis eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant: multa enim spolia partim ipsi exportarunt, partim imposuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit, alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? Sed primum quidem ut ministerii tam longi temporis mercedem sibi necessariam haberent, deinde pro servitute per vim imposita pœnam non parem sed multo minorem expetentes.* (Pag. 624.) Est similis historia Malchi viri sancti descripta ab *Hieronymo* in epistolis, & Langobardi Leuphis quam nobis dat pronepos ejus *Paulus Warnafredi* libro IV. (Cap. 39.) Adde si placet & confessionem editam sub *Lanici Patricii* nomine.

k *Canones nonnulli*] Ex *synodo Gangrensi.* vide quæ supra libro II. fine capitis V.

GRONOVII.

24 *Et hæc & alia*] Ut supra de percussore hostis & exploratore sine perfidia dictum est. 3, 4. 18.

offendere. Similemque in modum accipi possunt apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam a servis exigere dum serviunt, quod naturali æquitati consentaneum est. nam 25 alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

VII. Cæterum ab iisdem, quos indicare cœpi, theologis illud dictum recte arbitror, servum domino 26 jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. (hh) Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & 27 judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi tributum est a nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc sciendum est, 28 jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic [1] apud Hebræos, qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, 29 perfugium [a] erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant:

[a] *Deuter.* XXIII, 15.

GROTII.

1 *Apud Hebræos*] Vide præceptorum vetantium CLXXX.

GRONOVII.

25 *Alimenta & operæ*] Ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta servo danda, ita servus ad operas reddendas.

26 *Jus illud externum exequenti*] Grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis castiganti.

27 *Judiciorum tutela*] Ut non tantum possis omne jus domini usurpare in servum ex captivo, sed id jus etiam possis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

28 *Jus gentium de captivis*] Apud Indos servitutem nullam esse scribit *Strabo* lib. 15. p. 710. Nisi accipiendum est de eo, quod dixit n. 6. *ut si ad alios quam ad suos, aut pace facta ad suos refugerint, vindicanti domino reddendi sint.*

29 *Perfugium erat servis*] Videtur accipiendum de transfugis. [De omnibus servis, aliarum scilicet gentium, quicumque apud *Hebræos* fugiebant. Vide Clarissimi CLERICI *Comment.* in locum laudatum. Nimirum heic *Deus*, in gratiam *Israëlitarum*, jure suo summo in res aliorum Populorum, utebatur. *J. B.*]

(hh) Non satis heic cohærent Principia Auctoris nostri, ut in Notis nostris Gallicis ostendimus. *J. B.*

GRO-

rant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum 30 servis datur [a] proclamandi in libertatem, quanquam id nunc quidem non tantum bello captis, sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari.

IX. 1. m Sed & Christianis in universum placuit [b] bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane: quia 31 ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant, aut esse debebant, quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc a majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos, qui eandem religionem profiterentur, scripsit n 32 Gregoras [c], nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum 33 Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum 34 Græcis inter se servandum olim diceret [d] Socrates, nihil impetraverat.

a *Bodin. de rep. lib.* 1, *c.* 5.

b *Eart. in l.* 24. *D. de capt. Covar. in c. peccatum. p.* 11, §. 11. *n. Vict. de jure belli n.*42. *Boër. decis.* 178. *Silv. in verbo bellum* 1. *n.* 1.

c *Lib.* IV.

d *Plat.* V. *de rep.* pag. 469. C.

2. Quod

GROTII.

m *Sed & Christianis*] Sed & Essenis, a quibus ortum primi Christiani duxere. Vide *Josephum* (Ant. Jud. Lib. XVIII. Cap. 1. §. 5.)

n *Gregoras*] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνοθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ κατιὼν εἰς τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον Ῥωμαίοις καὶ Θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ Ἰλλυρίοις καὶ Τριβάλλοις καὶ Βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα· *mos hic est ab antiquo deductus ad posteros, nec corruptus unquam, non Græco-Romanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus.* (Pag. 55. *Edit. Genev.* 1616.) *Adamus Bremensis* de sancto Ansgario: *inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & *Boërius* decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit dux, comes, baro, is non militum sit, sed principis bellum gerentis.

GRONOVII.

30 *Servis datur proclamandi*] Ut servus peregrinus, simulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

31 *Ab omnis caritatis*] Christo. In illis cessabat ratio, quæ prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suæ utilitatis causa.

32 *Gregoras*] Circa ann. Chr. 1260. Michaële Palæologo Imper. Constantinopolitano.

33 *Thessalis*, *Illyriis*, *Triballis*] Qui tum temporis ab imperio Rom. defecerant & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Mœsia inferiore sedes collocaverant.

34 *Græcis inter se*] Ne qui Græcorum a Græcis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

2. Quod autem hac in parte Christiani, idem & o Mahumetistæ inter se servant. a Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris: nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

a *Bart. in l. 12. D. de neg. gestis. Boër. decis. 178. Const. reg. Hisp. l. VIII, tit. 26. par. 2.*

GROTII.

o *Mahumetistæ inter se servant*] *Chalcocondylas* lib. III. *Leunclavius* libro III. & libro XVII. *Busbequius* epistola exoticarum tertia. *(pag. 162. Edit. Elzev.)*

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:*
III. *Interdum hæc misceri.*
IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I. 1. QUi sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & 1 universos, sive illi civitas fuerunt, sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione sive 2 mere civili, sive 3 mere herili, sive 4 mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia a de Olynthio apud Senecam: *servus est meus quem ego emi belli jure* (aa) *vobis, Athenienses, expe-*

a *Contr. 34. pag. 390. Edit. Gron. major.*

GRONOVII.

1 *UNiversos*] Magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis, veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

2 *Mere civili*] Ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi consules Romani, qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coëgerunt, & eis jus civitatis dederunt.

3 *Mere herili*] Ut omni erepta libertate, tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

4 *Mixta*] Ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

(aa) Locum istum, in Editt. & MSS. corruptum, ita restituit Vir Eruditissimus JOANNES SCHULTINGIUS: *Belli jure. Id tueri vobis, A. exp. alioquin — redigitur: quidquid est bello partum perdetis. Contra*

expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum. Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit [a] Tertullianus. Quintilianus [b] jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium [c] leges a victoribus dici, accipi a victis. Minio in oratione ad Romanos: [d] *cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem [e] *jus esse belli* ait, *ut qui vicissent iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent:* item, *populum Romanum victis, non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse.*

a Apolog. c. 25.
b Inst. Orat. V, 10.
c Lib. IV. c. 5.
d Livius l. XXXV. c. 16.
e De bello Gallico l. I. c. 36.

2. Narrat Justinus ex Trogo [f], qui ante Ninum bella gesserant, *non imperium sibi sed gloriam quæsiisse, & contentos victoria abstinuisse imperio:* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud [g] Sallustium: *ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Jugurtham expulerit, jure belli suam factam.*

f Lib. I. c. 1.
g De bello Jug. c. 110.

3. Potest autem imperium victoria acquiri, vel tantum [a] [5] ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam [b] [6] ut in populo est: quo casu victor

tra ait: Ille &c. Mihi in prioribus verbis, *quem ego emi belli jure*, deesse videtur *captum*, aut quid simile. Neque enim Pictor servum belli jure emerat, sed venditum ab eo, cujus erat jure belli. *J. B.*

GROTII.

a *Ut est in rege*] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ salutatus. [*Plutarch.* Vit. Alex. pag. 685. B.] Romani quæ Syphacis fuerant sua dixere πολέμου νόμῳ, *lege belli. Appianus* excerptis legationum, n. 28. Legati Gotthorum apud *Agathiam* I. de Theuderico: Ὀδοάκρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρηνον (lege Σκύῤῥηνον) τὰ κείνου ἅπαντα κατέσχε τῷ πολέμου θεσμῷ· *cum Odoacrum devicisset advenam Scyrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* (Cap. 4.) At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant. Meminit *Menander Protector*, (Pag. 130. *Ed. Hœschel.*)

GRONOVII.

5 *Ut est in rege*] Ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi, sed populo vel regno cui præest.

6 *Ut in populo est*] Ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcumque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput sit duorum separatorum civilium corporum.

GROTII.

b *Ut in populo est*] Persæ apud eundem *Menandrum* de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπηκόθη, οὐκ ἀπὸ τρόπου ἐς τὰ ὅσα γε ὑπὸ

victor imperium habet, ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent, diximus *a* alibi.

a Lib. I. cap. III. §. II.

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut, 7 quæ civitas fuit, civitas esse desinat, sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, sive ut nulli civitati adhæreat, ut si rex suo sumtu bellum gerens populum sibi ita subjiciat, ut eum regi velit 8 non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperii, non civilis. Aristoteles lib. VII. *b* de republica; ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὴ τῶν ἐλευθέρων. *imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in posterum non civitas erit, sed 9 magna familia. bene enim dictum ab Anaxandrida *c*:

b Cap. 14.

Οὐκ ἔστι δούλων, ὦ γαθ', οὐδαμοῦ πόλις,

Vir bone, servorum nulla est usquam civitas.

c In Anthis. Excerpt Grot. è vet. Comic. & Trag. pag. 639.

2. Et Tacitus *d* hæc inter se sic opponit: *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* De Agesilao *e* Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται· quas-

d Ann. XII. c. 11.

e Cap. 1. §. 22.

τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς· *cum urbs ipsa belli jure subjugata a se esset, rationis esse ut & quæ sub urbe fuerant ad se pertineant.* (Pag. 98.) Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant. *Procopius* Vandalicorum II. (Cap. 5.) Henricus Friderici Barbarossæ filius capta Sicilia Epidamnum, Thessalonicam, aliaque a Siculis possessa sibi vindicabat. *Nicetas* lib. I. de Alexio Isaaci fratre. (*Cap.* 9.) Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων. *ad se eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuisset, qui Gepidæ victi essent ab Avaris.* (Menander, *pag.* 108.) Petrus Justiniani legatus in oratione ad Chosroëm: ὁ γὰρ δεσπόσας τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λάζοι, οὔτε μὴν αὐτοὶ Σουανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἴποιεν, ὡς οὐχ ὑπήκοος ἡ Σουανία Λαζῶν ἀνέκαθεν ἦν· *nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam* (Pag. 120.) Utrumque est ex *Menandro Protectore.* Adde quæ hoc capite, §. IV.

GRONOVII.

7 *Quæ civitas*] Respublica sui juris.

8 *Non ad populi*] Cujus ipse rex est, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

9 *Magna familia*] Numerus ingens servientium.

GRO-

quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua 10 personali libertate. Sic populis legimus arma ademta, imperatum (bb) ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos sermonem & 11 vitæ genus mutare.

IV. 1. Sicut autem res, quæ singulorum fuerant, jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit [a] Livius, c *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est*: idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaptius apud [b] Livium: *agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud [c] eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.* Antiochus [d] apud eumdem: *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare suæ ditionis esse.* Ita Pompejus *a*,

a *Lib.* XXXIV. c. 57.

b *Lib.* III. c. 71.

c *Lib.* XXI. c. 43.

d *Lib.* XXXIII. c. 40.

GROTII.

c *Ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt*] Vide supra libro I, c. III. §. 8. & lib. II, c. V. §. 31. & hoc libro cap. V. §. 2. & infra c. XX. §. 49. & adde *Polybii* hæc excerpto legationum 142. οἱ διδόντες αὑτοὺς εἰς τὴν Ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους Ῥωμαίους, αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδένος· *qui se dedunt in Romanorum potestatem, ii dant primum regionem quæ ipsorum fuit, & quæ in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac feminas qui aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra, religiosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII. §. 4. Justinus lib. XXXVI. de Judæis loquens: *postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere.* (Cap. 3.)

GRONOVII.

10 *Personali libertate*] In quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ serviles & tributa præstentur.

11 *Vitæ genus*] Ut Lydi. *Justin.* 1, 7.

(bb) Hoc nominatim comprehensum erat in Fœdere, quod, expulsis Regibus, Populo Rom. dedit *Porsenna*, teste PLINIO, *Hist. Nat.* Lib. XXXIV. Cap. 14. *J. B.*

a Strabo l. XII. pag. 541. pejus *a*, quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecerat, populi Romani fecit.

2. Ergo & incorporalia jura, quæ universitatis fuerant, fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa, quæ Albanorum jura fuerant *b* sibi vindicarunt Romani. (cc) Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud *c* Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat; jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse heredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est, & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur *d* non possidet sibi, nec in potestate habet *e* qui non est suæ potestatis.

b Dionys. Halic. Ant. Rom. III, 31.

c Inst. Orat. V, 10.

d L. 118. *D. de reg. jur.*

e L. 21. *D. ad l. Jul. de adult.*

3. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est 12 quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, *f* donato Dyrrhachinis ære alieno, quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris d 13 non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est.

f Cic. epist. ad Brutum 6.

GROTII.

d *Non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est*] Antonius Tyrios jussit reddere quæ Judæorum tenebant a senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa. Memorat *Josephus* (Ant. Jud. XIV, 12. §. 4. *divis. Hudson.*) Vide & *Bizarum* Genuensis historiæ libro X.

GRONOVII.

12 *Quem velit esse*] Quo usque velit indulgentiam suam patere.

13 *Non ex eo*] Non justum sive solenne, quia civile fuerat.

(cc) Vide §. 9. Capitis sequentis, & confer PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gentium*, Lib. VIII, c. 6. §. 20. *J. B.*

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. *Origo vocis* postliminii.
II. *Quibus in locis postliminium sit.*
III. *Postliminio quædam reverti, quædam recipi.*
IV. *Jus postliminii esse in pace & in bello: & quid si nihil in pace dictum sit?*
V. *Liber homo, bello manente, quando postliminio redeat:*
VI. *Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.*
VII. *Jura & in ipsum restitui.*
VIII. *Cur qui se dedant jus postliminii non habeant.*
IX. *Populus quando postliminii jus habeat.*
X. *Quæ in his qui postliminio redeunt sint juris civilis.*
XI. *Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfugæ: quomodo qui redemti sunt.*
XII. *An subditi postliminio recipiantur.*
XIII. *Agros postliminio recipi.*
XIV. *Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.*
XV. *Quid circa res mobiles hodie juris?*
XVI. *Quæ res recipiantur, ita ut postliminio non egeant.*
XVII. *Mutationes ex lege civili, quoad subditos suos.*
XVIII. *Postliminium quomodo observatum inter eos, qui hostes non erant:*
XIX. *Quando id hodieque locum habere possit.*

I. 1. Sicut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce *postliminii* rejicienda Servii sententia, *a* qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum a *a* *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam 1 *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim

a Cicer. Topic. c. 8. & ibidem Boëthius.

GROTII.

a Post, *quod reditum notat*] Unde *Postvorta Dea.* [quæ præerat partui mulierum. Vide AUL. GELL. *Noct. Attic.* Lib. XVI. Cap. 17. *J. B.*]

GRONOVII.

1 *Limen & limes*] Rejicit *Salmasius* observ. ad jus Att. & Rom. cap. 26. p. 568.

enim [b] ab antiqua voce 2 *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, [c] contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium [d] nominabant eliminium.

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur [e] ex reditu 3 in limen, id est, fines publicos. Sic Pomponius *a* reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus *b* cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo, aut res ejus generis 4 in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis [f] amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter 5 quibuscum pax est, sed 6 qui partes in bello easdem sequuntur: ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest, 7 homo aut res, ad hos, aut ad suos pervenerit.

a L. 5. §. 1. D. de capt.
b L. 19. §. 3. ib.

2. Apud

GROTII.

b *Ab antiqua voce* limo] *Servius* ad XII. Æneidos, & *Donatus* ad illud Eunuchi (III. 5. 63.) *limis oculis.* Festus: *Limus, obliquus, id est, transversus, unde & limina. Isidorus* libro XV. c. 14. *limites appellati antiquo verbo transversi. nam transversa omnia antiqui lima dicebant, a quo & limina ostiorum, per quæ foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros eatur.* In Glossario *limes* πλαγία ὁδός.

c *Contagio & contages*] *Compages* & *compago*, quod ipsum olim fuit *compagen*, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & *sanguis* fuit *sanguen*.

d *Nominabant eliminium*] Et *colliminium* in *Solino* (Cap. 15. vel 25.) est quod vulgo *collimitium*.

e *Ex reditu in limen*] Hinc sumta translatione *postliminium ecclesiasticæ pacis* dixit *Tertullianus* de pudicitia. (Cap. 15.)

f *Amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est*] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex *Thuani* libro CXXX, in anno CIↃ IↃC III.

GRONOVII.

2 *Limo*] *Terentius* Eunuch. 3, 8. *ego limis aspecto sic per flabellum clanculum.*

3 *In limen, id est, in fines publicos*] Domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

4 *In quo postliminium*] Ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, & sive homo liber erat, suus suique juris, sive servus aut res animalve prioris domini foret.

5 *Quibuscum pax est*] Nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit. 3, 6. 25.

6 *Qui partes in bello*] Qui eandem causam fovent, adversæ adversantes.

7 *Homo aut res, ad hos aut*] Voluit *homo an res, ad hos an ad suos.*

GRO-

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti 8 statum non mutant nisi ex speciali pacto. quomodo in secundo federe *a* icto inter Romános & Carthaginienses convenerat, ut qui a Carthaginiensibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent, in libertatem vindicari possent: utque Carthaginiensium amicis par jus esset. Ideo g qui Romanorum bello Punico *b* secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados *c* Φ. Eurymedusam *d* Odysseæ H.

a *Polyb.* III. c. 24.
b *Plut. Flaminio*, p. 376, 377.
c *Vers.* 35, & *seq.*

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam 9 homines liberos dicebat. *e* *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo* 10 *significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber e qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item, qui servus a nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio 11 Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostes redire possunt.* Sed posteriores Romani *f* jurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

d *Vers.* 8, & *seq.*
e *Fest. Pomp.* voce *Postlimin.*
f *L.* 14 *D. de capt. & postl. rev.*

IV. 1. Retinendum & illud *g* Tryphonini, qui postliminii jus

g *L.* 12 *D.* *eodem tit. d. l. postliminii.*

GROTII.

g *Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt*] *Valerius Maximus* lib. V, cap. II. n. 6. *Diodorus Siculus* excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant, liberaliter Atheniensibus reddidere. *Polybius* excerpto legationum n. 3.

GRONOVII.

8 *Statum non mutant*] Manent in jure possessoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem.

9 *Homines liberos*] Si quis ex civitate Romana in aliam abiisset, ut in hac civis esset, postea eodem animo Romam redisset.

10 *Significationum*] Verborum, quatenus in jure aliquid significant.

11 *Jacobus Cujacius*] *Fulvium Ursinum*, non *Cujacium*, id censuisse ait *Salmasius* p. 580. [Omnino censet CUJACIUS, obliteranda verba illa, quasi supervacua, *Observat.* Lib. XI. Cap. 23. *J. B.*]

jus competere ait 12 in bello aut 13 in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium, nisi aliter convenerit, est h his qui non virtute bellica superati, sed 14 fato suo (aa) deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. 15 Aliis autem captivis in pace postliminium non est, i nisi (bb) id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat *a* doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio: nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat*, inquit *b* Zonaras. Et *c* Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.*

a Sem. l. 1, c. 7.
b Tom. III.
c L. 20. D. de capt.

GROTII.

h *His qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt*] Vide exemplum apud *Parutam* belli Cyprii lib. I.

i *Nisi id pactis erat comprehensum*] Vide *Josephum* antiquæ historiæ XIII, 2. *Polybius* pacta ponit comprehendentia ut captivi redderentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi. excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet *Livius*, & præterea pacis cum Nabide. (*Lib.* XXXIV. *Cap.* 35.) Similia aliquot suppeditat *Zosimus*. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, οὓς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι· *ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent.* Lib. I. (c. 69.) similem pacem narrat Juliani cum Germanis, (Lib. III. c. 4.) item cum Quadis qui in Germania, libro III. [Cap. 7. Sed ibi nihil tale.] *Ammianus Marcellinus* libro XVII. de rege Alemanorum Suomario: *pacem genibus curvatis orabat. & eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros.* (Cap. 10. p. 188.) Mox de Sarmatis: *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos.* (Cap. 12.) de alia rursum Sarmatarum parte idem dicit. Apud *Zonaram* multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερῶσαι συνέθετο. *promisit captivis se daturum libertatem.* [Lib. XVI. Cap. 5. pag. 163. *Edit. Reg.* Idem est locus, qui in contextu paullo post latinè adfertur.] *Nicetas* libro II. (*Cap.* 3.) captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a republica possidentur, ut apud *Thucydidem* V. (cap. 18.)

GRONOVII.

12 *In bello*] Durante adhuc bello.

13 *In pace*] Quandocumque post bellum finitum.

14 *Fato suo deprehensi*] Forte fortuna in hostico fuerunt, cum bellum oriretur & odio suæ gentis correpti & in servitutem redacti sunt.

15 *Aliis captivis*] Qui armis inferiores in potestatem venerunt, postquam bellum cessavit, nisi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti essent, liberi dimitterentur.

(aa) Vide supra, *Cap.* 6. hujus Libri, §. 12. num. 1. *J. B.*

(bb) Hanc emendationem, *id*, pro *nihil*, necessariam non esse, ostendit Ampliss. BYNCKERSHOEK, *Obs.* Lib. I. Cap. 20. *J. B.*

GRO.

minium. Paulus: *a si in bello captus* 16 *pace facta domum refugit, postliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace, ut captivi redderentur.* a L. 28. d. tit.

2. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius b loquitur ab antiquo 17 minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse, cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt, credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam k ut id quod evenisset pro jure acciperent: 18 atque ita captos in actu repugnandi haberent, quasi ex justa causa captos. b Lib. XXII. Cap. 59.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat. (cc) nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente

GROTII.

k *Ut id quod evenisset pro jure acciperent*] Vide *Priscum* excerpto de legationibus 28. & *Bizarum* de bello Genuensium in Venetos libro 11.

GRONOVII.

16 *Pace facta domum refugit*] *Deinde renovato bello capitur.* Quod omittendum non est, ut intelligatur non esse tum capientis, sed ejus qui prius cepit. Casus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

17 *Minime indulgens in captivos*] Ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehensorum, ut his semper postliminium pateret, illis non nisi flagrante bello.

18 *Atque ita captos*] Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acquisitos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis a republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria; nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita, & mentio facta fuisset.

(cc) At supra, *Cap.* 7. hujus Libri, §. 1. Auctor statuit, etiam eos, qui, bello exorto, intra hostium fines deprehenduntur fato suo, servos fieri. Deinde, neque ullum injuriæ consilium in impuberibus, qui tamen etiam, jure belli, in servitutem rediguntur, secundum Auctorem nostrum. Plura diximus in Notis nostris Gallicis. *J. B.*

GRO-

te bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales 19 in pace semper libertatem obtinerent, 20 ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi 21 quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque 22 eandem ob causam l nec servi, nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum *a* pro Thebanis: ideo captivos si in patriam suam redierunt, liberos esse, quia bello parta non nisi eâdem vi possideantur. Diximus de pace.

a Inst. Orat. V, 10.

4. m In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

V. Liber homo ita demum postliminio redit, si 23 hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut a *b* Tryphonino proditum est: nimirum quia, ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, 24 acquirere, quod non est nisi 25 volentis. Cæterum n 26 an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo pro-

b D. l. in bello 12. §. *manumittendo.* 9. & *l. postliminii* 5. §. *captivus*, 3. *D. de capt.*

GROTII.

l *Nec servi*] Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani [immo *Gothi*] commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est *Procopii* Gotthicorum III. (*Cap.* 16.)

m *In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*] *Julianus* oratione in malos Cynicos: ἔτω μὲν ἂν εἶεν οἰκέται ἐ ὁπόσοις τ̃ αἰχμαλώτων λυτρέμεθα. καί τοι οἱ νόμοι τέτοις ἀποδιδῶσι τ̃ ἐλευθερίαν σωθεῖσι ἐ οἴκαδε. *hoc modo servi essent, etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.* (Orat. VI. pag. 195, 196. *Edit. Spanhem.*)

n *An vi bellica receptus sit ab hostibus*] Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud *Procopium* itidem Gotthicorum III. (Cap. 13. ubi non *Hunni*, sed *Heruli.*)

GRONOVII.

19 *In pace*] Si quo modo effugissent.

20 *Ut confessione*] Immo quia nihil fecerunt adversus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec consenserunt in servitutem suam, ut tacite faciunt, qui capi se patiuntur.

21 *Quatenus pacta*] Quæ sanciuntur redeunte pace.

22 *Eandem ob causam*] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

23 *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit postliminio, quia missus erat cum legatis Pœnorum pacis suadendæ causa. Sil. 6, Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de capt. & postl.

24 *Se acquirere*] Sui juris ipse quodammodo auctor esse.

25 *Volentis*] i. 2, 3. 6. 2, 6. 2.

26 *An vi*] Utrum vi.

GRO-

profugerit, nihil refert, ut a [a] Florentino notatum est. Tantundem erit si ab [b] hostibus sponte sit traditus. Quid o si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia p apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat. Quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc (dd) contineretur 27 liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc est verius.

a L. nihil. D. de capt.

b L. cum non redemtum. 5. C. de postl. rev.

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum 28 sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales. Quia populi pacati, sicut 29 factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum possidebat, non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio.

2. Quid si tamen alienasset? 30 an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, 31 tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? de his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res, quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata 32 cum sua causa & sub conditione: ista vero sim-

GROTII.

o *Si ab hoste venditus commercio, ut fit, ad suos pervenerit*] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, *τὰ νῦν δὲ, ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤθη, ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατά γε τὸν νόμον καὶ αὐτὸς ἔσται· dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore.* (Cap. 14.) At apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

p *Apud Senecam*] Libro V. controversia 34.

GRONOVII.

27 *Liberi ut fierent*] Manumitterentur, an haberentur tanquam qui non serviissent.

28 *Se sibi acquirit*] Fit ipse sua opera sui juris.

29 *Factum pro jure*] Quod factum erat, pro juste facto habuerunt, atque adeo & ipsum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

30 *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

31 *Tutus erit gentium jure*] Res retinebit.

32 *Cum sua causa*] Sic alienata ut alienari poterant per naturam suam cum suis commodis & incommodis, & sub conditione, nisi postliminio rediissent.

(dd) Debuit heic dicere, *utrum hoc* &c. quod forte omissum à Typographis. *J. B.*

simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut 33 acceptilata sunt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & 34 jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur, ut [a] Tryphoninus loquitur, ac si nunquam ille 35 hostium potitus fuisset.

a L. 12. §. 6. l. 6. D. de capt.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte asscribit Paulus: [b] *postliminio carent qui armis victi hostibus se dederunt*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud [c] Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam dejurio vincti forent.* Unde & induciarum tempore non esse postliminium recte a Paulo notatum [d] est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione, postliminio reverti respondit [e] Modestinus.

b L. 17. d. tit.
c Lib. VII. c. 18.
d L. 19. §. 1. D. de capt.
e L. 4. d. tit.

IX. 1. Quod de singulis personis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo quæ civitatem constituerat dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. 36 Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit, cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ, cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro veniissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant, non esse Thebanis postliminio restitutum: idque

GRONOVII.

33 *Acceptilata*] Relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, qua quis fatetur se accepisse, quod non accepit.

34 *Jura in ipsum*] Quæ alii adversus eum habuerunt.

35 *Hostium potitus*] Sic & *Papinianus* l. 11. *de capt. & postl. Plaut.* Captiv. 1, 1. 24.

36 *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non possum. Immo, quia veteribus cultoribus superstitibus post breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ XX. anno, salva lingua, legibus, moribus, institutis, religionibus & sacris, ordinibus & corporibus civitatis) restitutæ sunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipsi Saguntini apud *Liv.* 28, 39. Si verum noster de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica post 70. annos in Judæam sunt reversi, populus fuerunt Hebræus vel Israëlitarum. Atqui scriptura sacra omnis pro eodem populo eos agnoscit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuisset usus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in ruderibus jacuissent, a Julio Cæsare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt. [At vero, quamvis *Saguntini* & *Thebani* eadem essent *gens*, non tamen idem erant *Populus*, secundum tradita ab Auctore nostro supra, *Lib.* II. *Cap.* 9. §. 5, 6. *J. B.*]

GRO-

idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander, quo tempore dominus erat, hoc jus alienare potuerat & alienaverat, & quia 37 creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt.

2. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure, quo dissolubilia erant conjugia, q matrimonium *a* non censebatur 38 postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

a L. 8. l. 14. §. 1. D. de capt.

X. 1. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus, quod ea attinet quæ 39 intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic 40 jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt, *b* exemti sunt transfugæ: 41 etiam filiifa-

b d. l. 19. §. 4. & §. 7. eod. tit.

GROTII.

q *Matrimonium non censebatur postliminio restitui*] Aliter inter Christianos. *Leo* Papa ad Nicetam Aquilejensem episcopum: *ut sicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac possessionibus, in captivitatem ductis, postliminium reversis de captivitate servatur, ita etiam & conjugia, si aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide *Hincmarum* in opusculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII. & responsum *Stephani* Papæ cap. 19. in tomo II. conciliorum Galliæ.

GRONOVII.

37 *Creditum non est*] Si quis captus fuisset debitores habens, a quibus qui creditorem in potestate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere possit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) isque id exegerit vel remiserit, jus debiti exigendi non recipit captus, si postliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rursus exigere non potest. Ratio est, quod supra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri. 3, 7. 4. partim in controversiis de re capta apud populum bello non permixtum respiciendum jus ejus populi, a cujus partibus res capta est. 3, 6. 2.

38 *Postliminio restitui*] Dispar est exemplum, quia in divortio justo consensus discedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum dissipatio similis est dissidio fortuito vel frigusculo, non divortio. l. 32. §. 12. *de donat. inter vir. & ux.* per calorem misso repudio, si brevi reversa uxor est, non divortisse videtur. L. 2. *de divort. & repud.* Sic illis quasi frigusculum fortunæ venit.

39 *Intra civitatem*] Populum singularem.

40 *Jure civili Romano*] Quasi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem pristina jura receperint. At Indibilis apud *Liv.* 27, 17. ex gentium jure scire se transfugæ nomen execrabile veteribus sociis, novis suspectum esse.

41 *Etiam filiifamilias*] Transfugæ sine dubio, sive patres sive filiifamilias postliminii jure, id est, reditu in patriam secuto & recuperatione status ac rerum suarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in potestatem patriam, non est magis singulare, quam quod nec filius familias latro aut desertor, aut qui quod-

liifamilias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria, quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait [a] Cicero, suo dolore sancivisse eum militaris imperii disciplinam, ut saluti prospiceret civium, 42 qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis.

a De finib. 1. c. 7. 10.

2. Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod legibus Atticis [b] primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemtus est ab hostibus, redemtori [r] serviat, donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum appa- ret, ne ademta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa 43 ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege [c] Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque [d] redemti jus repetendæ pecuniæ extinguitur: sicut & 44 contracto inter redimentem & redemtum matrimonio [e] remissum censetur: & redemtæ mulieris 45 prostitutione [f] amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & pœnam proximorum qui suos non redimunt constituta sunt.

b Dem. in Nicostratum, pag. 724. B.
c L. ult. C de postl.
d L. si patre, 15. D. De capt. & postl.
e L. si is qui te, 13. C. de postl.
f L. fœdissimæ. 7. eod. tit.

3. Rursum auctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione xv. legimus, quidam [g] Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hereditatem Calliæ a possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio quam an is revera Calliæ esset filius. Idem [h] narrat, 46 Messenios cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem

g Pag. 239. B. C.
h Pag. 242. D.

quodcumque capital admiserat, specie ac prætextu potestatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim servi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet. §. 1. Instit. *de cap. dim.*

GROTII.

r *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. edicto *Caroli Calvi* Pistis.

GRONOVII.

42 *Qua intelligebat*] Sine qua nec se salvum putabat fore.

43 *Ipsa servitus*] Quæ præstatur redemtori.

44 *Contracto inter*] Si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

45 *Prostitutione*] Si cujusquam aut plurium permissa est libidini, quam quis redemit.

46 *Messenios cum longo*] 3, 9. 10. Messenios postliminio vult patriam &

tatem & regionem recepisse. Imo & *a* quæ 47 per usucapionem aut 48 liberationem ex bonis subtracta, vel 49 non utendo finita esse videbantur, 50 actione rescissoria restituuntur. nam in edicto de majoribus in integrum restituendis, *b* is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

a L. ab hostibus. 18. C. de postliminio.

b L. 1. §. 1. D. quib. ex caus. maj.

4. At 51 lex Cornelia etiam heredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est 52 decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus captus esset s bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est, 53 pro nullo habetur. Quod si qui captus

& libertatem recepisse. Hi post primum cum Spartanis bellum Ithome destructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanassare in Chaldæis regnante, dissipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleusina, quum capti & remanentes omnia servitutis mala ut *Justinus*, annos 84. ut *Pausanias* 39. perpessi essent, ductore Aristomene se liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Host. Romæ regnante, rursus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti, qui evaserunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Messanam appellaverunt: utrorumque posteri post 200. annos Olymp. 77. paullo post expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertisset ac 20000. hominum exanimasset, tertium bellum excitarunt, quo post decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliasque regiones sparsi vacuam & vastam Messanen reliquerunt, donec post annos fere 100. Olymp. 103. proximo post Leuctricam cladem anno Epaminondas urbem instauravit, convocatis undique veterum cultorum posteris. *Paus.* 4, 241. & 268. *Liv.* 32, 22. Quod si postliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis & Thebanis negari debuit?

GROTII.

s *Bona ejus futura fuissent occupantium*] Vide *legem Wisigotthicam* lib. V, tit. IV. c. 15.

GRONOVII.

47 *Per usucapionem*] Si absentis ejus bonorum aliquid possessor bonæ fidei tempore longo acquisivit.

48 *Liberationem*] Si quod ei obligatum erat, quocumque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum est.

49 *Non utendo*] Ut usus fructus non utendo intra tempus X. aut XX. annorum amittitur. §. 3. Inst. *de usufr.*

50 *Actione rescissoria*] Qua usucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut absentis reipublicæ causa rescinditur. §. 5. Inst. *de act.* l. 35. pr. *de oblig. & act.*

51 *Lex Cornelia*] L. 22. pr. & §. 1. ac 3. *de capt. & postl.* l. 1. §. 2. *ad l. Falcid.* l. 12. *qui testam. fac. pos.* l. 15. D. *de injusto rupto.* l. 9. Cod. *de postl. rev. Ulpian.* Instit. 23. §. 4. l. 5. C. *quibus ex caus. maj.* §. ult. Instit. *quibus non est perm. fac. test.*

52 *Decessisset*] Ut medio tempore minui nequeant.

53 *Pro nullo habetur*] Immo suis est pro peregrinante, & qui exspectetur post tempus rediturus.

captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt si heres nullus sit, *a* ex jure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his quæ recipiuntur.

a L. 31. *D. de jure fisci. l.* 22. §. 1. *D. de capt.*

XI. 1. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ, t etiam 54 sæpe alienati, u etiam ab hoste manumissi: quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit: ut bene notat *b* Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur, necesse est ut aut 55 revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, 56 nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, 57 nondum receptus Paulo *c* videtur. Ac sicut hac in parte a rebus inanimis distat servus, ita vicissim a libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur 58 ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut *d* Sabinus scripsit, *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.*

b L. in bello, 12. §. *manumittendo*, 9. *D. De Captiv.*

c L. ult. D. de capt.

d d. l. 12. §. 9. *eod.*

2. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus *e* nos docet: ne 59 contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur, dictum est ab Imperatoribus *f* illud quod ad res omnes male a nonnullis trahi-

e d. l. 19. §. 5. *eod.*

f L. 12. *C. de postl.*

GROTII.

t *Etiam sæpe alienati*] At edicto Theuderici ita constitutum est: *servi aut coloni ab hostibus capti & reversi domino restituantur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati.* (Cap. 148.) Vide & *Cassiodorum* III, 43. At *lege Wisigothica* mancipium bello receptum domino redditur, is qui recepit, tertiam partem accipit justi pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. V, tit. IV, 21.

u *Etiam ab hoste manumissi*] Ut a Mithridate, qui retracti in servitutem. *Appianus* Mithridatico, (pag. 211. *Ed. H. Steph.*)

GRONOVII.

54 *Sæpe alienati*] Ab eo, qui cepit, alii domino, & ab hoc rursus alii, & deinceps traditi.

55 *Revera habeatur*] Jam sit in ejus potestate aut in eam venturus sit, ubi domino libuerit.

56 *Nisi & cognoscatur*] Gnaro & conscio domino intra fines versetur.

57 *Nondum receptus*] Postliminio rediisse censet *Paulus*.

58 *Ut animo*] Quia servus consilium non habere videtur, sed omne consilium de eo esse domini.

59 *Contrarium jus*] Quod transfugam punit.

GRO-

trahitur, 60 *receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum* 61 *defensorem eorum decet esse, non dominum.*

3. Qui ab hostibus redemti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla: & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militaribus 62 a Rufo collectis.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjecti alieno imperio fuerunt 63 in veterem causam recidant: quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset: puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali federe aliter convenerit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait [a] Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulsi autem hostes intelligi debent, ex quo aperte eo accedere amplius non possunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam [b] Atheniensibus ereptam x veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum heredibus reddiderunt [c] Justinianus, aliique [d] Imperatores, y non admissis adversus dominos 64 præscriptionibus illis, quas Romanæ leges induxerant.

2. Quod

[a] L. si captivus. 20. §. verum est. 1. D. de capt.
[b] Strabo libro VIII. pag. 376.
[c] Nov. XXXVI.
[d] Nov. Valent. de episc. Judi. Proc. 1. de bell. Vand. Cuj. obs. X, 12.

GROTII.

x *Veteribus dominis*] Nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap. VI. §. 7.

GRONOVII.

60 *Receptos eos*] Tanquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciscantur eum qui hosti eripuit.

61 *Defensorem*] Nimirum ut rei alienæ: sic in Dig. conjunguntur *procuratores* & *defensores*.

62 *A Rufo collectis*] Libellus inscribitur: *leges navales Rhodiorum, militares; rusticæ Justiniani* Gr. & Lat. opera *Sim. Schardii*, Basil. 1561.

63 *In veterem causam*] Redeant sub prioris principis imperium.

64 *Præscriptionibus*] Privilegiis longinquæ possessionis.

GROTII.

y *Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis*] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali, præscriptionem tricenariam dominis nocere noluerat: meminit *Procopius* Vandalicorum 1. (*Cap.* 3.) *Valentinianus* in novella lege de episcopali judicio: *tricennali temporum definitione concludi et præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis seculis servabantur: exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessita-*

2. Quod de agris jus est, idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit [a] Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in [b] Verrina de signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus [c] cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso [65] littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit, ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius [d] respondit. Sic Hispanis lege [e] cautum est, ut comitatus & aliæ jurisdictiones hereditariæ postliminio redeant, majores omnino; minores, si intra quadriennium a receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & [66] commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus, qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta, quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur, ut [67] recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita exstant tum apud Ciceronem in [f] Topicis, tum apud [g] Modestinum. Naves scilicet [68] longæ atque onerariæ,

a L. cum loca. 36. D. de religiosis.
b IV, 35.
c L. in tantum. 6. de divis. rer.
d L. si ager. 26. D. quibus mod. ususfruct. amit.
e Reg. Const. lib. x. tit. 29. p. 2.
f Cap. 8.
g L. 2. & 4. D. de capt.

tem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo tricennio subtrahantur, quæ claruerit sub hostilitate consumta. In *concilio Hispalensi* relato in causam XVI, quæstione III. c 13. *sicut per legem mundialem his quos barbarica severitas captiva necessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio.* convenit c. ex transmissa. *de præscriptionibus.* vide & *Cujacium* ad titulum C. de præscriptione XXX. annorum.

GRONOVII.

65 *Littori redditur*] Ex privato fit nullius.

66 *Commercio parata*] Emta & permutata.

67 *Recuperandi spes*] Ut animosius emerent, in quibus scirent valere jus postliminii.

68 *Longæ & onerariæ naves*] Quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. *Lusoriæ* & *actuariæ* duorum erant generum. Aliæ enim lusoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant. l. 4. Cod. *de offic. judic. milit.* l. 4. C. *de offic. mag. offic.* in his utpote bellicis erat sine dubio jus postliminii. At vocabantur & *lusoriæ* privatorum, quibus illi voluptatis causa huc illuc vectabantur, ut loquitur *Petronius*

rariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ, voluptatis causa paratæ: muli, sed 69 clitellarii: equi & equæ, sed freni patientes. Et hæ res sunt, 70 quas & legari recte [a] voluerunt Romani, & 71 in præstationes familiæ hercifcundæ [b] venire.

2. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant, qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur usum habuisse in occidente, etiam sub Gothis, ad Boëthii usque tempora. Is enim Ciceronis topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt 72 morum periti res mobiles postliminio non redire, & z id de navibus constitutum multis in locis [c] videmus.

XVI. Eæ vero res, quæ 73 intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt, non opus habent postliminio, ut [d] Ulpianus & Javolenus responderunt: quia jus gentium illis non concessit, ut 74 jus domini mutare possint: quo innixi Athenienses [e] Halonesum, quam ipsis prædones,

a L. id, quod apud hostes. 3. D. de leg. 1.

b L. item Labeo. 22. cum l. seq. D. fam. herc.

c Bart. in l. si quid bello D. de capt. Ang. & Salic. in l. ab hostibus. C. de capt. Consl. Gall. l. xx. tit. 13. art. 24. & Consul. maris, c. 287.

d L. hostes. & 24. & l. latrones. 27. D. de capt. Vide & L. *postlim.* 19. §. *a piratis.* 2. *eod. tit.*

e Demosth. de Haloneso. pag. 30. A.

nius cap. 61. de quibus *Seneca* 7, de Benef. 20. & meminit auctor 3, 1. 5. *Actuaria*, omnes quæ remis agebantur, quarum etiam quædam belli usibus adhibitæ *Liv.* 30, 43. *Cæsar* 5, de Gall. 1. & in his postliminium; non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad usus erant paratæ. *Salmas.* ad jus Att. & Ro. c. 26. p. 740.

GROTII.

z *Id de navibus constitutum multis in locis videmus*] *Decisio Genuensis* centesima prima.

GRONOVII.

69 *Clitellarii*] Qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ stratum, quod imponitur asinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem usum habent equi sagmarii.

70 *Quas & legari*] Etiamsi quo tempore testamentum scribebatur, apud hostes essent.

71 *In præstationes familiæ*] Attribui & imputari pro parte sortis suæ alicui heredum, sed cum cautione, si recipiantur.

72 *Periti morum*] Juris per consuetudinem introducti.

73 *Intra præsidia*] 3, 6. 3.

74 *Ut jus dominii mutare*] Ut eorum, quæ rapuissent, jus acquirerent, & prior dominus jure suo caderet.

nes, a prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo, non ut donatam, volebant accipere. Itaque res ab illis captæ, ubicunque reperiuntur, vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure 75 alibi *a* censuimus, ei qui suo sumtu possessionem rei adeptus est, tantum esse reddendum, quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

a Sup. lib. II, *c.* X. §. 9.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicuti b lege *b* Hispanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est, ut privata res publicæ utilitati cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis 76 non obstabit exteris, quo minus res suas vindicent.

b Lib. XXXI, *tit.* 29. *p.* 2. *Covar. ad c. peccatum, part.* II, §. II. *n.* 8.

XVIII. 1. Illud magis mirandum, quod testantur Romanæ leges, postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus, *c* reliquias has esse sæculi 77 Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes etiam, quæ bellum publicum non gererent, erat quædam 78 belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia: ac, ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit 79 captivitatis jura inter eos introduci, cui consequens fuit, ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat 80 ad æquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni solent.

c Lib. II. *c.* 15. §. 5.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an, qui apud nos serviunt ex populo federato, si domum revenissent, postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit 81 Cicero primo de

GROTII.

a *Prædonibus Philippus eripuerat*] Vide ipsam Philippi epistolam inter opera *Demosthenis*, (pag. 63. A. B.)

b *Lege Hispanica naves a piratis captæ eorum fiunt, qui eas eripiunt piratis*] Idem apud Venetos. Patet ex literis *Fraxinii Canæi* tomo I.

GRONOVII.

75 *Alibi censuimus*] 2, 10. 9.

76 *Non obstabit exteris*] Sed tantum Hispanis, aut qui sub regis Hispaniæ vivunt imperio.

77 *Nomadum*] Populorum vagorum adhuc & incertæ sedis atque inconditorum, quum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere nisi in hostes.

78 *Belli inter privatos*] Puta naufragio ejectum aliquem aut quocumque casu in terris peregrinis oberrantem, ubi sine notore ac defensore esset, arreptum a privato & in ergastulum fuisse conjectum: quod frequenter olim contigisse ostendit *Sueton.* Aug. 32. Tit. 8. *Cic.* pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Christianis inter Turcas.

79 *Captivitatis jura*] Ut liceret comprehensos peregrinos pro servis habere, quasi captos ex hostibus.

80 *Ad æquas pactiones*] Ut utrimque aliquid remitterent de sævis moribus, & paullatim jus discerent.

81 *Cicero primo de oratore*] Cap. 40. sed de libertis, non de servis agere Ciceronem monet *Salmasius* p. 596.

82 *Non*

de oratore. Et Gallus quidem [a] Ælius sic ait: *cum populis liberis & cum federatis, & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus.* Contra [b] Proculus: 82 *non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.*

3. Ego arbitror distinguendum inter federa, 83 ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita, ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine, qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc mihi indicare videtur [c] Pomponius, cum ait: *si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit, illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa, quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos a se populos federatos intelligi, qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant?* quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit [d] Cujacius, hoc additamento supplendum erit, nec cum his quibuscum fedus amicitiæ causa habemus.

XIX. 1. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, [e] sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis, quam inter homines natura esse voluit.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara, ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem, dum hæc scribo, judicatum est in summo auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona, quæ

[a] Apud Festum, voce Postlimin.
[b] L. non dubito, 7. princ. D. de captiv. & postl.
[c] D. l. postliminii. §. in pace. 2.
[d] Obs. XI. c. 23.
[e] Bod. lib. 1, de rep. c. 7.

GRONOVII.

82 *Non dubito quin*] Lege, *quum fœderati & liberi nobis externi sint, inter nos:* ita consentiunt Gallus & Proculus. *Salmasius* p. 606. [At emendatio illa repugnat verbis sequentibus. Vide omnino CUJACIUM, loco *Observationum* in margine paullo post indicato. *J. B.*]

83 *Ut si qua essent*] Qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis, quibus privati Mahometanorum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscumque possunt de Christianis.

quæ Francorum civium fuerant, ab Algerienſibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios graſſari ſolito, capta belli jure mutaſſe dominum: ac proinde, cum recepta ab aliis eſſent, facta eorum, qui recepiſſent. In eadem cognitione & hoc judicatum eſt, quod modo diximus, naves hodie inter ea non eſſe, quæ poſtliminio recipiuntur.

CAPUT X.

Monita de his, quæ fiunt in bello injuſto.

I. *Quo ſenſu pudor vetare dicatur, quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure gentium permiſſa diximus.*
III. *Interna injuſtitia injuſtum eſſe, quod ex bello injuſto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad reſtitutionem obligentur.*
V. *An res captæ bello injuſto reddendæ ſint ab eo, qui cepit.*
VI. *An & ab eo, qui detinet.*

I. 1. LEgenda mihi retro veſtigia, & eripienda bellum gerentibus 1 pene omnia, quæ largitus videri poſſum, nec tamen largitus ſum. nam, cum primum [a] hanc juris gentium partem explicare ſum aggreſſus, teſtatus ſum, *juris eſſe* aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod 2 judicia coactiva ſuam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, ſive 3 illa in jure ſtricte dicto, ſive in aliarum virtutum præcepto poſita eſt, aut certe omittantur ſanctius & cum majori apud bonos laude.

[a] Lib. III. c. 4.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho, (verſ. 333.)

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit:

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco 4 pudor non tam hominum & famæ, quam æqui &

GRONOVII.

1 *Pene omnia*] Et oſtendendum, quamquam hæc jure gentium conceſſa in bello & impunia ſint, perpauca tamen eorum virum bonum & Chriſtianum licere ſibi putare debere.

2 *Judicia coactiva*] Magiſtratus pro poteſtate facta tueantur.

3 *Illa in jure ſtricto*] Quæ nihil vi geri patitur, niſi ad ſui tutelam inculpatam.

4 *Pudor*] Pudor ille potiſſimum eſt pudor ſui, quum quis nihil magis veretur quam ſuam conſcientiam, & antiquiſſimum habet *Nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa.*

5 Nul-

& boni, aut certe ejus quod æquius meliusque eft, refpectum fignificat. Sic in Juftinianeis Inftitutionibus *a* legimus: *fideicommiffa appellata funt, quia* 5 *nullo vinculo juris, fed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem *b* Quintilianum: *non aliter* 6 *falvo pudore ad fponforem venit creditor, quam fi recipere a debitore non poffit.* Atque eo fenfu fæpe videas juftitiam cum pudore conjungi.

a De Fideicomm. hered. §. 1.

b Declam. 273.

> *c Nondum juftitiam facinus mortale fugarat:*
> *Ultima de fuperis illa reliquit humum,*
> *Proque metu populum fine vi* 7 *pudor ipfe regebat.*

c Ovid. Faft. 1. 248, & *feq.*

Hefiodus *d*:

> Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
> Οὐκ ἔσαι, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.

d Operibus, verf. 192, 193.

> ——— *nufquam pudor: aurea nufquam*
> *Juftitia: infultant pravi melioribus ultro.*

Plato libro XII. de *e* legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται. emendem 8 πάρεδρος· ut fenfus fit: *comes pudoris juftitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato fic loquitur: *f* Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων, μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρᾶται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί· 9 *Deus metuens, ne plane interiret genus humanum, dedit hominibus juftitiam ac pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* & Plutarchus *g* fimili modo δίκην vocat 10 ἔνοικον αἰδοῦς, *juftitiam pudoris cohabitatricem*, qui & *h* alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionyfium Halicarnaffenfem fimul nominantur *i* αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη, *pudor, decorum, & honeftum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat *k* Jofephus *pudorem & æquitatem.* Paulus quoque jurifconfultus *l* conjungit naturale jus & pudorem. Cicero *m* autem inter juftitiam & verecundiam 11 ita fines regit, ut

e Pag. 943. E. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

f Protagora. pag. 322. C. Tom. I.

g Ad ineruditum Princip. pag. 781. B. Tom. II.

h Vita Thefei, pag. 3. C. Tom. I.

i Lib. VI. c. 36. *k Lib.* XIII. *antiq. c.* 19. (Cap. XI. §. 3. *divif. Hudf.*) *l L.* 14. §. 2. *D. de ritu nupt.* *m Off.* 1. 28.

GRONOVII.

5 *Nullo vinculo*] Olim ad ea præftanda nemo per judicem adigebatur, fed, prout inciderant in probum & pudentem, aut in improbum & impudentem hominem, rata aut irrita erant.

6 *Salvo pudore*] Siquidem vult retinere verecundiam & exiftimationem, nifi vult decoquere pudorem.

7 *Pudor ipfe*] Reverentia fola recti.

8 Πάρεδρος] Ex Afranio apud Nonium licet reddere *adfeftrix*] Verba Poëtæ: *remittit adfeftricem:* me ad fe vocat.

9 *Deus metuens*] Providens.

10 Ἔνοικον] Domefticam, contubernalem.

11 *Ita fines regit*] Diftinguit.

ut justitiæ partes statuat non violare homines, (aa) verecundiæ non offendere.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus versu bene convenit
a Lib. 1, dictum *a* ejusdem in scriptis philosophicis: a *Quam angusta*
de ira, c. *innocentia est* 12 *ad legem bonum esse? quanto latius officiorum*
27. *patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia* 13 *extra publicas tabulas sunt.* Ubi vides jus a justitia distingui, quia jus accipit id,
b Lib. 1, 14 quod in judiciis externis viget. Idem id alibi *b* explicat
de Clem. c. egregie exemplo juris herilis in servos: *In mancipio cogitandum*
18. *est, non quantum illud impune pati possit; sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *cum* 15 *in servum omnia liceant, est aliquid quod* 16 *in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis *licere* diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

c Liv. l. II. 1. Eundem habet sensum illa Marcelli *c* in senatu Roma-
26. c. 31. no distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed* 17 *quid isti pati debuerint:* ex æquo & bono scilicet. Idem discrimen Aristote-
d Pol. 1, les *d* innuit, disputans, an justa dicenda sit quæ ex bello oritur
c. 6. servitus: *ὅλως δ᾽ ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται, δικαίου τινός· (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν, ὅλως δ᾽ οὔ φασι·*

GROTII.

a *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse?*] Idem *Seneca* de Beneficiis V, 21. *Multa legem non habent, nec actionem, ad quæ consuetudo vitæ humanæ lege omni valentior dat aditum.* *Quintilianus* institutionum oratoriarum lib. III. c. 6. *Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed lege concessa, ut in* XII. *tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* *Cicero* de Officiis libro III. *Aliter leges, aliter philosophi tollunt astutias: leges, quatenus manu tenere possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.* (Cap. 17.)

GRONOVII.

12 *Ad legem bonum esse?*] Hactenus solummodo recte facere ac justitiam colere, ut præstes, quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

13 *Extra publicas tabulas sunt*] Quæ negligere possis sine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

14 *Quod in judiciis externis*] De quo prætor vel judex & consilium disceptant, quod actione petitur.

15 *In servum omnia liceant*] Quicquid statuas, forum & fasces non metuas.

16 *In hominem licere*] Si facias in homine, utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

17 *Quid isti pati*] Annon debuerit ab illis jus belli abstineri.

(aa) At vero *Verecundia* heic est virtus quædam singularis: ut & *Pudor* in verbis *Pauli* Jurisconsulti propriè sumitur. *J. B.*

GRO-

φασι· τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων. quidam respicientes justi aliquid (b *nam & lex justum quid est*) *justam esse ajunt servitutem ex bello; at* 18 *omnino justam esse negant, quando accidere potest, ut injusta fuerit bellandi causa.* Simile est illud Thucydidis a in Thebanorum oratione: *οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε, οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν· κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον. de his, quos in conflictu occidistis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure quodammodo.* a Lib. III. c. 66.

2. Sic & ipsi jurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant, alibi injuriam b appellant, & æquitati opponunt naturali; & c Seneca servi nomen ex injuria natum, 19 id quod sæpe accidit respiciens. Apud Livium d quoque Itali retinentes ea, quæ Syracusanis bello ademerant, pertinaces 20 ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusæensis e cum dixisset, bello captos, si ad suos rediissent, libertatem recipere, addit, *ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, ut qui per injuriam in servitute fuissent.* b L. 19. pr. D. de capt. c Epi. XXXI. d L. XXIX. c. 1. e Orat. XV. pag. 240. A.

c Lactantius f de philosophis loquens: *cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias. f Inst. Div. VI, 6.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse 21 internâ injustitiâ omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut 22 ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero, g qui ad regnum cœleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia g 1 Cor. VI, 10.

GROTII.

b *Nam & lex justum quid est*] *Seneca* ad Helviam c. 6. *alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur *jus* & *aliena.* Sed concilianda, ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV. §. 2.

c *Lactantius*] *Augustinus* vero epistola V. quæ est ad Marcellinum: (Ep. 138. §. 14. Edit. Benedictin.) *ac per hoc si terrena ista respublica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis ecclesiæ observationibus: *apud veros Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt.* [Ultimum locum habet Auctor à *Gratiano*, *Caus.* XXIII. *Quæst.* I. c. 6. neque enim alibi reperitur, quod sciam. *J. B.*]

GRONOVII.

18 *Omnino justam*] Semper & in universum.

19 *Id quod sæpe accidit*] Ut servi fiant, qui fieri non meruerunt.

20 *Ad obtinendam injuriam*] Ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæsivissent.

21 *Interna injustitia*] Quæ apud Deum reos faciat, etsi humano foro excusatos.

22 *Ad eos cooperantur*] Aut eis adjutorium faciunt.

copia suppetat, omnino requirit, [d] ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus [e] negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant; & Ninivitis [a] rex indicens [23] justitium præcipit, ut rapina manus vacuefaciant, [24] naturæ ductu agnoscens, sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire [f] non [b] Judæos tantum & Christianos, sed & [g] Mahumetistas.

IV. Ad restitutionem autem [c] tenentur, secundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata sunt, belli auctores, [25] sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus, quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his, quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes, qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in [26] actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem, quam nonnulli [d] adferunt de his, qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat (bb) culpæ: [27] ad restitutionem enim sine dolo

a Jon. III, 8.

b Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI.

c Silv. in verbo bellum p. I. *n.* 10. 11. & 12. *Covar. d.* §. 11. *n.* 8. & *Less. lib.* II. *c.* 13. *dub.* 4. *Adde l.* 21. §. 9. *D. de furtis.*

d Silv. d. loco num. 10.

GROTII.

d *Ut is, qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat.*] Num. V, 6. 7. *Hieronymus* ad Rusticum: *nec differtur ultionis sententia, si non reddantur universa.* [Nil ibi tale apud *Hieronym.*] *Augustinus* in epistola ad Macedonium, quæ est LIV. (Ep. 153. §. 20. *Edit. Benedictin.*) *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur.* Retulit *Gratianus* in causam XIV, quæstione VI. c. 1.

e *Negat grata sibi esse jejunia eorum, qui non jure captos detinebant*] Locus est illustris *Esaiæ* LVIII, 5. 6. 7. habes eum græce apud *Justinum Martyrem* in colloquio cum Tryphone. (Pag. 233. *Ed. Sylburg.*)

f *Non Judæos tantum*] Vide canones pœnitentiales *Mosis Maimonidæ* cap. 11, §. 2. Et *Mosem de Kotzi* præcepto jubente XVI.

g *Mahumetistas*] Vide *Leunclavium* Turcicorum V. & XVII.

GRONOVII.

23 *Justitium præcipit*] Ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obsecrationis causa.

24 *Naturæ ductu*] Quippe veræ religionis ignarus.

25 *Sive potestatis jure, sive consilio*] Vel jubendo vel suadendo.

26 *Actibus dividuis*] Quos non faciunt agminatim, centuriatim, manipulatim, sed singulatim.

27 *Ad restitutionem*] Ad restituendum quisque obligatur ipsa possessione alieni, aut casu damni dati, etiamsi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

(bb) Videtur heic deesse *dolosæ*, aut aliud simile: ut patet ex verbis sequentibus, *sine dolo culpa sufficit.* Non est in promtu SYLVESTER ille, ad cujus sententiam heic respicit Auctor noster. *J. B.*

GRO

dolo culpa sufficit. Sunt, qui videntur [a] existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se, cum bellum inierunt, ista [28] capientibus donasse intelligantur. Sed nemo [29] suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio [30] externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud [b] Livium, *res hostium in præda captas, quæ belli jure nostræ videbantur, remisimus. Videbantur*, ait, quia injustum id bellum fuerat, ut jam ante [c] agnoverant Samnites.

2. Non dissimile est, quod ex contractu sine dolo inito, [31] cui [d] inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum [32] qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus, qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

VI. 1. Sed &, qui damnum ipse non dedit, [e] aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium [f] Maximum: *populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen, quia* [33] *parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura* [h] *conquisitos redemit, iisque habitandi gratiâ*

a Vasq. lib. 1, controv. ill. c. 9. n. 17. Molin. disp. 118. §. ut vero.

b Lib. IX. c. 1.

c Lib. VIII. c. 39.

d Vide supra l. II. c. 12.

e Vide supra lib. II, c. 10.

f Lib. VI. c. 5.

GROTII.

h *Conquisitos redemit*, & *prædia restituit*] Antonius Tyrios coëgit reddere, quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi. *Josephus* XIV. antiquæ historiæ, (Cap. 12. §. 5. *divis. Hudson.*) Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa non fuisset, cur Romani pacem rumperent. *Herodianus* libro IV. in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos, qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia. *Chalcocondylas* libro IX.

GRONOVII.

28 *Capientibus donasse*] Res suas misisse in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret mars communis & fortuna.

29 *Suum jactare*] Pro derelicto habere.

30 *Externi dominii*] Ut eum paterentur esse jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pati, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

31 *Cui inest inæqualitas*] Ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

32 *Qui contraxit*] Qui plus debet, quam accepit.

33 *Parum liquida*] Dubitabatur, an vere hostes fuissent.

tiâ locum in Aventino adſignavit, & prædia reſtituit. Similiter Phocenſibus [a] Romanorum decreto reddita libertas [34] etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et poſtea [i] Ligures qui a M. Popillio venditi fuerant, [b] reddito emtoribus pretio reſtituti ſunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit ſenatus, [c] addita cauſa quod injuſtum bellum illatum iis eſſet.

a Liv. lib. XXXVIII, c. 39.
b Liv. l. XLII. c. 8.
c Idem, XLIII, 6.

2. Poterit tamen, ſi quid ſumtus aut operæ impendit is, qui rem tenet, deducere tantum, [35] quantum domino valebat adipiſci deſperatam poſſeſſionem, ſecundum ea quæ alibi explicata ſunt. Quod ſi rei poſſeſſor culpæ exſors eam conſumſerit aut alienaverit, non tenebitur niſi in quantum cenſeri poteſt locupletior factus.

GROTII.

i *Ligures*] Vide excerpta Peireſciana *Diodori Siculi.* (Pag. 298.)

GRONOVII.

34 *Etiam illa publica*] Non tantum, ut privati liberarentur ſervitute apud privatos, ſed etiam ut reipublicæ ſuæ leges redderentur.

35 *Quantum domino*] Eam ſummam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitaſſet, ut reciperet. 2, 10. 9.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello juſto.

I. *In bello juſto actus quosdam interna juſtitia carere quod exponitur:*
II. *Interfici qui poſſint ſecundum juſtitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes ſequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Diſtinguendos auctores belli ab his qui ſequuntur.*
VI. *In ipſis auctoribus diſtinguendas cauſas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hoſtibus ſæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum, quantum fieri poteſt, ne innocentes, etiam præter propoſitum, occidantur.*
IX. *Pueris ſemper parcendum: feminis, niſi quid gravius admiſerint: & ſenibus.*
X. *Parcendum & his, qui ſacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac ſimilibus:*
XIII. *Et captis.*
XIV. *Recipiendos, qui dedere ſe volunt*

volunt sub æquis conditionibus.
XV. *Parcendum & his qui sine conditione se dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera, nisi grave delictum antecesserit: quod quomodo accipiendum.*
XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obsides, nisi ipsi deliquerint.*
XIX. *Abstinendum ab omni dimicatione inutili.*

I. 1. SEd nec in bello justo admittendum est, quod dicitur,

a 1 *Omnia dat, qui justa negat.*

Melius *b* Cicero: *Sunt* 2 *quædam officia etiam adversus eos servanda, a quibus injuriam acceperis.* a *Est enim ulciscendi & puniendi modus.* Idem *c* laudat vetera Romanorum tempora, cum exitus bellorum erant 3 aut mites, aut necessarii. Crudeles vocat *d* Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent.* Aristides Leuctrica *e* prima: ἔστι γὰρ, ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἂν ὅς οἷς ἂν τιμωρίας ἀναπληρωθῇ, πρὸς τὸ ἀδικεῖσθαι τούτοις ὑπερβῇ, δεύτερος ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam, qui se vindicant, injusti esse, si modum excedant.* Nam &

a Lucanus, Pharsal. I. 349.
b Off. I. 11.
c Off. II. 8.
d II. de Clem. cap. 4.
e Pag. 94. Tom. II.

GROTII.

a *Est enim ulciscendi & puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II, cap. XX. §. 2. & 28. & loca *Augustini* de Christianorum in ipsis bellis benevolentia, quæ modo produximus. *Aristoteles* politicorum V, cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιωτικῶς, factionis studio. Et *Thucydides* III. Τιμωρίας μείζους, οὐ μέχρι τοῦ δικαίου. *pœnas justo majores.* (Cap. 82.) Tacitus III annalium: *Pompejus gravior remediis, quam delicta erant.* (Cap. 28.) Idem eodem libro (*Cap.* 24.) Augustum culpat, quod in puniendis adulteriis clementiam majorum suasque ipse leges egressus sit. Juvenalis (*Sat.* X. vers. 314, & *seqq.*)

exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex ulla dolori
Concessit.

Quintilianus: *non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* [Id est, à cadavere. *Declamat.* VI. Cap. 10. p. 137. *Edit. Burm.*] M. Antoninus Imperator, referente *Vulcatio* vita Cassii, (Cap. 11.) *ad senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut pœna crudelior.* *Ausonius* [Cupid. crucif. *vers.* 93, 94.]

vindictaque major
Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI. *sævitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* (Cap. 10.) Similis est apud Agathiam locus libro III. [Lib. IV. Cap. 6.]

GRONOVII.

1 *Omnia dat*] Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recusat.

2 *Quædam officia*] Sunt quædam humaniter & benigne agenda.

3 *Aut mites aut necessarii*] Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, nisi quibus ob graves causas parci nequibat.

GRO-

& qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor. Sic, a Ovidio judice, rex quidam

a De Ponto, I. Eleg. VIII. 19, 20.

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

b Pag. 298.B.Ed. H. Steph.

2. Platæenses in Isocratea b oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum sit, ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides c secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' ὡς τινας ὄντας, καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας· *non hoc tantum respicite, quas ob causas pœnas sitis exacturi, sed &* 4 *qui sint de quibus sumenda sit pœna,* 5 *qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos (*Lib.* III. *Eleg.* XVII. 28.)

c Pag. 77. A. Tom. II.

Victor erat quamvis, b *æquus in hoste fuit.*

Sed & Ovidio, (*Metam.* VIII, 101.)

leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit.

II. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri nobis explicata sunt. d Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus 6 absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet, satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

d Vict. de Jure belli n. 36. & 43.

III. 1. Su-

GROTII.

b *Æquus in hoste fuit*] *Ovidius* tristium 1, elegia 8, (*vers.* 35.)

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

GRONOVII.

4 *Qui sint, de quibus*] Possunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti esse. *Florus* de Ætolis 2, 9. *Memineramus auxilii, sic placuit ignoscere.*

5 *Qui nos ipsi*] *Cæsar* apud Sallust. Catil. 51. *magis, quid se dignum foret, quam quid in illos fieri jure posset, quærebant.* item: *sententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines crudele fieri potest?) sed aliena a republica nostra videtur.*

6 *Absque eo*] Nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

7 Se-

III. 1. Supra, 7 cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace, ita & in bello supplices,) discrevimus *ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα*, *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi [a] loco quærit, 8 utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi, qui 9 non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur [b] Vellejus Paterculus: *si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re, quicquid sincera fide gereretur, id Romani Atticâ fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum* 10 *ab inimicis tenerentur, oppugnabantur* 11 *ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes intra muros habebant.* quæ pars postrema ex Livio [c] sumta videri potest, apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses, animum apud Romanos ait fuisse.

a Biblioth. XIII, 29.

b Lib. II. c. 23.

c Lib. XXVII. c. 17.

2. *Nimirum*, ut ait [d] Cicero, *omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant, quid possit is, cujus in ditione ac potestate sunt, quam* 12 *quid debeat facere.* Idem pro Ligario: *tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit: quod* 13 *si est criminosum, necessitatis crimen est, non voluntatis.* Atque hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium, teste [e] Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset, adjicit: *residui omnes* 14 *abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem* c *necessitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum

d Pro Quintio. Cap. 2.

e Lib. XXI. c. 12.

a de

GRONOVII.

7 *Supra cum*] 2, 21. 5.

8 *Utra in classe poni*] Utro numero vel loco haberi.

9 *Non hostili animo*] Inter hostes morantur non infesti nobis, neque sponte nocituri.

10 *Ab inimicis*] Aristione tyranno, & præsidio, quod ei dederat Mithridates.

11 *Amicis*] L. Cornelio Sulla & Romanis.

12 *Quid debeat facere*] Eoque magis illum metuunt, quam ei fidunt.

13 *Si est criminosum*] Si potest accusari, tanquam in eo culpam admiserit Ligarius.

14 *Abierunt innoxii*] Illæsi, pœnæ immunes.

GROTII.

c *Necessitas egerat, non volantas*] Addit mox: *id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens. Thucydides* libro III. (Cap. 39.) in oratione Cleonis: *οἵ τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω. ignosco illis, qui defecerunt a nobis, cogente hoste.*

LII Con-

[a] de Corcyrensium captivis venditis vetus commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους, τοὺς μὴ μετὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας. *ostendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Platæenses in dicta oratione [b] apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες, ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν. *non volentes, sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus.* Idem [c] de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ εὐνοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* Herodotus [d] de Phocensibus dixerat: ἐμήδιζον οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης. *Medorum partes sequebantur, non sponte, sed vi necessitatis.* Zelitis, ut Arrianus [e] narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις, *quod coacti fuissent militare in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracusanus apud [f] Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν· διόπερ, εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδική-

a *Lib.* I. c. 55.
b *Pag.* 299. A.
c *Ibid.* C.
d *Lib.* IX. *Cap.* 17.
e *Lib.* I. c. 18.
f *Lib.* XIII. c. 27.

Contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur *Paulo* sententiarum V, tit. I. §. I. certe enim, ut *Synesius* ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον. *res est valida ac violenta necessitas.* *Juvenalis* de Calaguritanis, (*Sat.* XV, 103.)

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania passis?

Vide de famis necessitate *Cassiodorum* IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *paruerunt inviti Commodo: sed, ubi habuerunt facultatem, quid semper voluerint, ostenderunt.* (CAPITOLIN. Cap. 5.) Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ οὔτε σε οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταλειφθεὶς δὲ δὴ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων· *ego neque te neque Nigrum noveram, sed in parte, quam ille obtinebat, relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre, sed Julianum depellere.* (Pag. 299. *Ed. Rob. Steph.*) Aurelianus Antiochiam ingressus, ubi multi [r] Zenobiæ partes secuti fuerant, edictum proposuit, [referente ZOSIMO, Lib. I. Cap. 51. *Edit. Cellar.*] τῷ ἀκουσίῳ καὶ ἀναγκαίῳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς· *magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem, quæ acta erant referens.* Belisarius apud *Procopium* Vandalicorum I. Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις οὔτε ἐθελουσίους. *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* (Cap. 20.) Apud eundem Gotthicorum III, (*Cap.* 7.) Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. *Nicetas* autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ ἐνοικοῦν εὐθὺς εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ' οὐ χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαι, μηδὲ προσχωρῆσαι ἑκουσιότητι· *qui urbem incolebant, eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent, non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales, qui Blachis non verborum suasu, sed vi succubuerant, neque sponte eis paruerant.*

GRO-

δικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσήκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *socii vi imperantium adacti sunt militare: quare, sicut par est eos puniri, qui data opera injuriam inferunt, ita æquum est ignosci his, qui præter voluntatem suam peccant.* Sic & apud [a] Livium Syracusani Romanis se purgantes ajunt, se metu ac fraude turbatis, pacem oppressam. Similem ob causam Antigonus bellum [b] se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse dicebat.

[a] *Lib.* XXV. c. 29.

[b] *Justinus lib.* XXVIII. c. 4.

IV. 1. Sed notandum est, inter 15 plenam injuriam & 16 merum infortunium medium sæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quasi conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque mere aut ignorantis, aut inviti dici possit.

2. Aristoteles huic generi nomen posuit ἁμάρτημα, latine 17 culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille moralium libro quinto, capite decimo: *Eorum, quæ sponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur, quæ præeunte consultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea, quæ ab ignorantia procedit,* (cc) *infortunium dicitur, ut, si quis egerit quippiam, non in quem existimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa credidit: sed evenit quod ipse non proposuerat sibi: puta vellicare voluit, non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo, si ita præter id, quod exspectari potuit, damnum detur, erit infortunium. At, si ita, ut exspectari ac præviderı aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis est, qui* 18 *in se habet agendi principium:* 19 *qui vero extra, infelix. At, quoties quis id, quod facit,* 20 *sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam: ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam, qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque*

GRONOVII.

15 *Plenam injuriam*] Cui dolus & culpa omnis inest.

16 *Merum infortunium*] Cui nec dolus nec ulla culpa subest.

17 *Culpam aliquam*] Erratum.

18 *Qui in se habet*] Quem suum ipsius consilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

19 *Qui vero extra*] Qui sine consilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud intentus lædit tamen.

20 *Sciens facit, non tamen*] Qui aliunde subito impellitur, priusquam providere possit & prospicere, quale sit, quod agit, etsi volens id agat.

(cc) Immo *culpa aliqua:* est enim heic in Græco, ἁμάρτημα. *J. B.*

neque tamen 21 *injusti aut improbi dicuntur: at, si quis idem* 22 *consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur.*

3. *Merito igitur, quæ per iram fiunt, censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is, qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit, ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi* 23 *non facti, sed legitima fiat quæstio. nascitur enim ira ex eo,* 24 *quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit, disputant: ibi enim, nisi* 25 *quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed, an juste factum sit, quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum* 26 *si alter sibi injuriam factam putat,* 27 *alter non putat... Est tamen ut & qui tali ex causa lædit, injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic justus est, qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato.*

4. *Cæterum eorum, quæ non sponte fiunt, alia venia dignæ sunt, alia minus.* d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed &* 28 *ob ignorantiam fiunt. At, si qua ab ignorantibus admittantur,* 29 *nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo, qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna sunt, quibus ignoscas.* Locum sane egregium & usus maximi integrum latine

GROTII.

d *Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & ob ignorantiam fiunt*] *Dionysius Halicarnassensis* libro I. (Cap. 58.) ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *quod non sponte fit, omne dignum venia. Procopius* Gotthicorum III. ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ περιλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγενομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *qui aliis molesti sunt, sive quod occupaverit eos ignorantia, sive quod oblivio supervenerit aliqua, his etiam ipsos, qui mala sunt passi, æquum est veniam dare.* (Cap. 9)

GRONOVII.

21 *Injusti aut improbi*] *Tacitus* de Germanis 25. *Verberare servum ac vinculis & opere coërcere rarum: occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum.*

22 *Consulto*] Non subito animi metu impulsus.

23 *Non facti*] Disputetur, non utrum factum sit, nec ne, sed utrum per leges licuerit nec ne.

24 *Quod quis injuriose*] Atque eo jus sibi datum contra offendendi.

25 *Quæ intercesserit*] Nisi cui exciderit e memoria, quid facere debeat.

26 *Si alter sibi*] Ille, cui structæ sunt insidiæ.

27 *Alter non*] Ille, cui non impletum est promissum, quia id, qui facere debuit, oblitus est.

28 *Ob ignorantiam*] Quæ scire aut cogitare quis non potuit.

29 *Nec tamen per ignorantiam*] Et tamen hujusmodi, ut sensus communis ea evenire posse cuique dictet.

latine posui, quia minus recte verti, ideoque nec satis intelligi solet.

5. Michael Ephesius eum locum interpretans, ejus [30] quod [a] exspectari non potuit, exemplum ponit in eo, qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus, quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est [31] in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo, qui fame aut siti adigitur, ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait, ubi factum ignoratur, ut [32] si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante [33] non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum [b] Jurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro [c] de arte oratoria: *æquitas imperat, ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt, quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri versu de Achille Iliados [d] postremo:

a VII. Nic. 11.
b D. & C. de juris & facti ign.
c Lib. 1. c. 13.
d Vers. 157. 186.

Οὔτε γὰρ ἐστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

6. Similis est divisio apud [e] Marcianum: *delinquitur aut proposito, aut impetu, aut casu. proposito delinquunt latrones,* [34] *qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: casu vero, cum in venando telum in feram missum hominem interfecit.* Duo illa, quæ proposito & impetu fiunt, hunc in modum distinguit Cicero: [f] *Sed in omni injustitia permultum interest,* e *utrum perturbatione aliqua animi,* quæ

e L. 11. §. 2. D. de pœnis.
f De off. 1. c. 8.

GRONOVII.

30 *Quod exspectari*] Quod factum est non modo ab ignorante, sed etiam ob ignorantiam.

31 *In via publica*] Nam, quia in ea ut plurimum obversantur homines, facile unicuique succurrit, etsi nunc nemo appareat, repente intervenire posse, qui lædatur.

32 *Si quis mulierem*] Quam sollicitat, aut cujus tentat pudicitiam.

33 *Non per ignorantiam*] Qui sciens facit, quod nescit jus esse non facere.

34 *Qui factionem habent*] Manipulum furum, ut loquitur *Terentius*: qui coïerunt conjuratione facta.

GROTII.

e *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria*] *Seneca* de Ira 1, 16. *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequi-*

quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur. f Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασι. *dimidiatum esse facinus, ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue sunt, g quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in a Aristocratem, αἱ ἀναγκαῖαι καιροὶ τοὺς περὶ τοῦ τί πρακτέον, ἢ μὴ, λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. ὥστ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα. *necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione b de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro c quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τὸ τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμοὺς παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι· *credibile esse* h *apud Deum quoque para-*

a Pag. 649. B.

b Pag. 616. B.

c Cap. 98.

tiam, sed summo, quod ajunt, animo inhærere. Deinde: *nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit, si illa lapsu, non crudelitate commissa sunt, his inest latens & aperta & inveterata calliditas. Idem delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curavit, ut nocens esset.*

f *Philo*] Lib. II. specialium legum. (*Pag.* 791. B. *Ed. Paris.*)

g *Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat*] Adde quæ supra lib. II. cap. XX. §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III. Alcidæ Lacedæmonio, cum captivos Chios occideret, hæc dicunt: οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθεροῦν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δὲ ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους· *non recte eum se dicere venisse ad liberandam Græciam, qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios, nec animo infestos, Atheniensium quidem socios, sed necessitate adactos.* (Cap. 32.) *Chrysostomus* de providentia V. καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς· *norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* (Tom. VI. pag. 877. *Ed. Eton. Savil.*) Misimiani apud *Agathiam* III. γένος πλεῖστα προηδικημένον, οὕτω τε ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἀνοίᾳ, οὐ μὲν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιοι ἔφασκον εἶναι. *cum plurimas perpessi injurias ita trusi essent ad talionem barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos esse, quibus ignosceretur parceretur que.* [Lib. IV. Cap. 6.]

h *Apud Deum quoque paratam esse veniam*] *Deuteronomii* XXII, 26. *Moses Maimonides* Ductore dubitantium III, 41.

GRONOVII.

35 *Dimidiatum esse*] Dimidia parte defectum.

GRO-

paratam esse veniam his, qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt: nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis adscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt. Cærites apud Livium [a] ad Romanos: 36 *ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Justinus [b] *factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic, Isocrate judice, qui 37 salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides [c] Leuctrica secunda: αἱ δυστυχίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν. 38 *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis, quod ab Athenis exules non recepissent, ita [d] Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον, οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἀπείρως εἶχε· *causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, [e] ἡμιπόνηρος καὶ οὐκ ἄδικος, οὐ γὰρ ἐπίβουλος· *semipravus, non injustus:* [i] *neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus

[a] *Lib.* VII. c. 20.
[b] *Lib.* VIII. c. 1.
[c] *Tom.* II. p. 145. C.
[d] *Vit. Sophist.* Lib. II. C. 15. §. 2. pag. 596. *Ed. Olear.*
[e] *Ethic. Nic.* VII, 11.

a Va-

GROTII.

i *Neque enim insidiator*] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud *Thucyd.* III, ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν· ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον· *non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* (Cap. 40.) Philo libro de constituendo principe: διακρίνει δ', ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλως ζῶντας καὶ τοὐναντίον. τὸ γὰρ κατὰ πάντων καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾶν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσου ψυχῆς· *si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos, qui vitam agant insidiatricem, & eos, qui longe alterius sunt animi. In omnes enim, etiam qui minima aut nihil deliquerunt, grassari cædibus animi est immansueti ac feri.* (Pag. 734. B.)

GRONOVII.

36 *Appellarent consilium*] Quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

37 *Salutis causa prædatur*] Quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui *Brilam* ceperunt. [Locus heic ab Auctore, tamquam ex *Isocrate*, adlatus, est *Porphyrii*, De Abst. *Lib.* II. pag. 291, 292. *Edit. Lugd.* J. B.]

38 *Difficilia tempora*] Periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

39 Ἵσταται] Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juridiciali status: est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est status qualitatis, sub quo rationalis assumtivus dividitur in comparationem, relationem, remotionem, concessionem; concessio sub sese habet purgationem & deprecationem.

a Orat. IX. pag. 209. Ed. Petav.

a Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα, καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. k *distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium.* l *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti, qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei, qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.*

b Orat. X. p. 259.

8. Idem b alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα· καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι· *quid distet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Josephum c Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου *reipsa*, multitudinem μέχρι λόγου *sola verborum increpatione.* Mera infortunia nec pœnas merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci, (*Lib.* III. verf. 391, & *seqq.*)

c Lib. V. belli Jud. c. 13. Lat. VI, 6. pag. 912. B.

At 40 *quibus invito maduerunt sanguine dextræ,*

Si

GROTII.

k *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium*] *Seneca* naturalium II, 44. ubi de fulminibus: *voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.*

l *Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris*] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετεῖχε· τό γε μὲν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *illius exactæ eruditionis in verbis positæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat.* Xiphilinus. (pag. 230. *Ed. Rob. Steph.*) De Marco Aurelio *Herodianus*: μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο· *solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cognitione, sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat.* (Lib. I. c. 2. n. 6. *Ed. Boecler.*) De Macrino *Xiphilinus*: τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο, ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο· *leges non tam norat exacte, quam fideliter exequebatur.* (Pag. 342.) De nostro sæculo, Deus, vel tales principes.

GRONOVII.

40 *Quibus invito*] Qui occiderunt imprudentes. Forte, *invita.*

GRO-

Si [41] *fors sæva premat miseros, sed proxima culpæ,*
[42] *Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt*
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius m distinguendos, qui auctores belli fuerunt, ab his, qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus a Græcos pœnas sumsisse de his, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes seditionis securi percussi, narrante b Livio. Eodem auctore, c Valerius Lævinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæsos securi percussit: cæteros prædamque vendidit.* Idem d alibi: *Atellæ Calatiaque in deditionem acceptæ: ibi quoque in eos,* [43] *qui capita rerum erant, animadversum.* Rursum e alibi: *quoniam defectionis auctores meritas pœnas a Diis immortalibus & a vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? tandem* (dd) *ignotum est illis, & civitas data.* nimirum, ut idem f alibi loquitur, *ut, unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem g Eteoclus Argivus, quia

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quæ [44] *passim mali*
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Et Athenienses, ut h Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro i Demetrius, captis Thebis, decem solos interfecisse auctores defectionis.

VI. 1. Sed in ipsis quoque belli auctoribus k distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem, sed tamen tales, ut non improbis [45] possint imponere. Scriptor l ad Herennium depre-

a *Calliop. seu* Lib. IX. c. 85.
b *Lib.* IV. c. 10.
c *Lib.* XXVI. c. 40.
d *Ibid.* c. 16.
e *Lib.* VIII. c. 20.
f *Lib.* XXVIII. c. 26.
g *Supplic.* verf. 878. & *seqq.*
h *Lib.* III. c. 36.
i *Fragm.* è *Lib.* XXI. Ecl. 10.
k *Vict. de jure belli n.* 59.
l *Lib.* II. c. 17.

GROTII.

m *Distinguendos, qui auctores belli fuerunt*] Vide *Gailium* lib. II, de pace publica, cap. 9. n. 18.

GRONOVII.

[41] *Si fors sæva*] Leg. *fors*, si per infortunium patratum, quod parum distat a scelere.

[42] *Hos mens ipsa*] Hi conscientiæ tormenta patiuntur.

[43] *Qui capita*] Qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει.

[44] *Passim mali*] Vulgi judicio, & perperam infamari solet ob improbum principem.

[45] *Possint imponere*] Pro justis agnosci & eos fallere.

(dd) Hæc debebant alio charactere edi, quamvis & in prima Editione ita exstent: neque enim verba sunt LIVII, sed Auctoris nostri. Historicus, in fine demum Capitis sequentis, narrat, *ex auctoritate Patrum, latum ad Populum esse, ut Privernatibus civitas daretur.* Cap. 21. num. 10. *J. B.*

deprecationis causam æquissimam hanc ponit, si quis, quæ peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens [a] Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis caussis pro fide, pro federe, pro libertate in bellum accincti sint.* Apud 46 Livium [b] n petunt errori veniam Cærites, quod fuerint auxilio consanguineis. 47 Phocensibus, 48 Chalcidensibus [c] & aliis, qui ex federe Antiochum juverant, data a Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda [d] Thebanos, qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait, κοινωνεῖν μὲν ἐ δικαίε πράγματος, δικαίῳ δ' ἑτέρῳ περιςέλλειν τὴν μέμψιν, τῇ πίςεις εἶναι τοῖς ἡγεμένοις, *in partem quidem venisse injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in principes sui federis.*

a Lib. II, de Clem. c. 7.
b Lib. VII. c. 20.
c Appian. Syriac. pag. 98. Ed. H. Steph.
d Tom. II. pag. 135. B.

2. Cicero de officiis primo [e] conservandos eos dicit, qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella, quibus imperii gloria proposita est, 49 minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex [f] Demetrio significat, ἐ περὶ πάντων ἁμὰ, περὶ δόξης καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς· *non de rebus omnibus, sed de* 50 *imperio & gloria inter ipsos certamen esse.* Severus o apud [g] Herodianum: *cum bellum adversus Nigrum gessimus,* *non*

e Cap. II.
f Plutarch. in Demetr. p. 891. A.
g Lib. III. c. 6.

GROTII.

n *Petunt errori veniam*] *Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignoranti*] Ex *Isocrate* transscripsit *Ammianus* in librum XXX. (Cap. 8.)

GRONOVII.

46 *Apud Livium* lib. VII.] 19. & 20.

47 *Phocensibus*] Immo *Tarquiniensibus* in Etruria: unde namque *Phocenses Cæritibus* cognati? [Vitiosa interpunctio, quæ hactenus fuerat in omnibus Editionibus, etiam in primâ, heic occasionem dedit Viro Doctissimo reprehendendi Auctorem nostrum, qui tamen ab errore planè immunis est. Nimirum Typographi, post vocem *consanguineis*, omiserant punctum, & post sequentem, *Phocensibus*, malè collocaverant. Tum in omnibus aliis, post primam, Editionibus, è margine excidit *App. Syr.* apud quem Auctorem, loco à me distinctè indicato, res, de quâ agitur, clarè exstat: Μάνιος δὲ Φωκέας μὲν, καὶ Χαλκιδέας, καὶ ὅσοι ἄλλοι τῷ Ἀντιόχῳ συνεπεπτέχεσαν, δεομένους, ἀπέλυσε τοῦ δέους. Pag. 98. *Ed. H. Stephan.* Vel ex hoc loco patet, quàm necessarium fuerit primas illas Editiones conferre, ut opus istud emendatius ederetur. *J. B.*]

48 *Chalcidensibus*] Haud scio, unde habeat: non enim in federe Chalcis Eubœæ urbs cum Antiocho fuit, sed vi & metu eam Antiochus occupavit. *Liv.* lib. 35, 51. Puto hic dicere voluisse, *Phocæensibus*, qui in Asia minore, & eandem esse historiam, cujus meminit num. ult. cap. præced. [At vide Not. præced.]

49 *Minus acerbe*] Non sæviendo in victos.

50 *De imperio & gloria*] Id ipsum quod *Justinus* lib. 15, 1. non se propter prædam, sed propter dignitatem iniisse bellum.

GROTII.

o *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες ἐχ

non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus. nam 51 *positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.*

3. Sæpe habet locum, quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud *a* Ciceronem: 52 *erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset.* Et quod idem *b* alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus.* Plane ut apud Thucydidem *c* dicuntur venia digna, quæ fiunt 53 μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτία. 54 De Dejotaro idem *d* ille Cicero: *non ille odio tui* 55 *progressus, sed errore communi lapsus est.* Sallustius in *e* historiis: *cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti.* Quod de bellis civilibus Brutus *f* scripserat, putem non male ad pleraque bella alia referri posse: p 56 *acrius esse prohibenda quam in superatos iracundiam exercendam.*

VII. 1. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit bonitati, q convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem*, ait *g* Sallustius. Taciti *h* est: *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* At *i* Seneca: *ferarum, nec generosarum quidem,* 57 *permordere & urgere abjectos. Elephantes leonesque transeunt quæ* 58 *impulerunt.* Sæpe opportunum est illud Maronis, (*Æneid.* X, 528.)

a Orat. pro Marc. c. 10.
b Ibid. c. 5.
c Lib. I. c. 32.
d Orat. pro Dejot. c. 3.
e Fragm. VI, 34. Orat. I. ad Cæs. de Rep. ordin.
f Cic. ad Brut. Ep. 2.
g Fragm. I. 13.
h Ann. XII, 20.
i De Clem. I. cap. 5.

Non

οὐχ οὕτως εὐλόγους εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. οὐ γὰρ παρ' ἡμῖν προϋπάρχουσαν ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, ἐν μέσῳ δὲ ἐρριμμένην καὶ ἀμφήριστον οὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὐτὸν ἀνθεῖλκεν. optime.

p *Acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam*] *Bembus* IX.

q *Convenit modestiæ*] Rex Theuderichus apud *Cassiodorum* II, 41. *illa mihi feliciter bella provenerunt, quæ moderato fine peracta sunt, is enim vincit assidue, qui novit omnia temperare.*

GRONOVII.

51 *Positum in medio*] Vacuum & certo possessore carentem.

52 *Erat obscuritas*] Incertum & obscurum, utra causa esset justior.

53 Μὴ μετὰ κακίας] Non per malitiam, sed nimio gloriæ studio.

54 *De Dejotaro idem ille Cicero*] Cap. 3.

55 *Progressus, sed lapsus*] 2, Attic. 21. quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur.

56 *Acrius esse prohibenda*] Inclementius esse animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili sunt victi: nam in illis non tam facilis præsumitur pœnitentia consilii, quam in his facti, cujus jam supplicium luerunt ipsa calamitate.

57 *Permordere*] Usque & usque morsicare, persistere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

58 *Impulerunt*] De statu deturbarunt, prostraverunt, dejecerunt.

59 *Ani-*

Non hic victoria Teucrum
Vertitur, 59 aut anima una dabit discrimina tanta.

a Cap. 16.

2. Est in eam rem insignis locus in libro a quarto 60 ad Herennium: *bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem, quem armis cepissent, vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? quia viri fortis est, 61 qui de victoria contendant, eos hostes putare: qui victi sunt, 62 eos homines judicare; ut possit 63 bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At, ille si vicisset, 64 num idem fecisset? non profecto tam sapiens fuisset. 65 quid igitur ei parcis? quia 66 talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo, quod habemus in 67 panegyrico, b qui dictus est Constantino Constantii filio: *cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est 68 qui calcat iratos. Renovasti, Imperator, veterem illam Romani imperii fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges, cum a portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur unus pro seipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: 69 *unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, c deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis* 1 *luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam*

b Eumenii, Paneg. VI. c. 10. Ed. Cell.

c Vide Plut. Paulo Æmilio. pag. 274.

GRONOVII.

59 *Anima una dabit*] Unius cædes momentum faciet.

60 *Ad Herennium*] C. 16.

61 *Qui de victoria contendant*] Qui armati resistant, in eos hostilia moliri.

62 *Eos homines*] Dignos venia & clementia.

63 *Bellum*] Metum, periculum, vim ex bello.

64 *Num idem*] Numquid pepercisset tibi?

65 *Quid igitur*] Ante hæc verba, omissum est: *non profecto tam sapiens fuisset.* [Quod & nos restituimus. *J. B.*]

66 *Talem stultitiam*] Qua forsan ille usus esset, immoderate se gerendo in victoria.

67 *Panegyrico*] Qui nonus est in ordine, & adscribitur *Eumenio* cap. 10.

68 *Qui calcat iratos*] Forte, *stratos*, cui non est necesse quicquam facere in hostis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur *Justin.* 11, 12. sed qui potest per fiduciam virtutis & fortunæ submissis insultare.

69 *Unus Perseus ipso Paulo, qui dedentem se acceperat, deprecante*] Sero: sic enim jam *Gruterus* edidit a. 1607.

GROTII.

1 *Luce privati aliis regibus dedere docu-*

citiam colere Romanorum, quam exasperare justitiam. Sed & hic [70] nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur, qualis Pontius Samnis, non de his, quibus regium esset nomen. Verborum sensus latine sic habet: [a] *finis triumphi erat, postquam ad Capitolium Jovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare Imperatores mos antiquus patriæ jubebat, donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Joræ filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo* [71] *in forum trahitur, verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero [b] Verrina de suppliciis.

a *Bell. Jud.* Lib. VII. Cap. 5. §. 6. divis. Hudf.

b Cap. 26, 27.

3. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut [s] [72] de Aristonico, [73] Jugurtha, [74] Artabasdo: sed tamen præter

documentum] Nolim reduci hunc morem; tamen & Josua reges captos interfecit. *Josephus* antiquæ historiæ v, 1. & de Sossio *Dion*: Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας· *Antigonum virgis cecidit alligatum cruci.* Pag. 463. D. Sed provide addit, ὃ μήδεις ἄλλος βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπεπόνθει. *quod nemo regum a Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud *Josephum* libro XV. (Cap. I.) De Maximiano Herculio. [Immo de *Constantino* J. B.] *Eutropius* libro X. c. 2. *cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide *Ammianum* XXVII. (Cap. 2.) Theuderichus rex Wisigotthorum Athiulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante *Jornande* historia Gotthica. (*Cap.* 44.) Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent, se quoque subjectos, si Deo ita visum, humanis vicibus, &, quod in simili periculo a Solone dictum meminerat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem non judicandum.

s *De Aristonico*] Vide *Appianum* Mithridatico in fine. [*Pag.* 253. *Ed. H. Steph.* ubi de *Aristobulo* & *Tigrane*, quos *Pompejus* triumphans capite plecti jussit.]

GRONOVII.

70 *Nimis laxe*] Adulatur nimium Constantino, qui duos Francorum reges, sed barbaros & inconditos, quales tum erant Franci, bestiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum justi regis post victoriam interfecti Romanis exprobrari potest.

71 *In forum*] Εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἐσύρετο τόπον. Joseph. ἁλώσ. 7. *in.* Intelligit Tullianum. *Sallust.* Catil. 55.

72 *Aristonico*] Hic non erat verus rex, sed Eumenis spurius ex citharistria Ephesia: & cum ab Attalo III, ejusdem Eumenis legitimo in testamento, quo Populum Ro heredem instituerat, præteritus esset, regnum Pergamenum invaserat & sustinebat invidiam Licinii Crassi consulis capti & occisi. *Justinus* 36, 4

73 *Jugurtha*] Hic & ipse spurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempsale, Massiva quoque cognato Romæ, [illegible] fide publica ibi [illegible], per summum scelus [illegible]

ter 75 Persea t 76 Syphax, 77 Gentius, 78 Juba, & Cæsarum tempore 79 Caractacus, atque alii tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata a Romanis, quos tamen æquo 80 asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt. Itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum [a] non male in Persei causa Romanos senatores monet, *εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήν γε τοὺς ὑπερηφάνως ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι. si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem, qui victoria insolentius utuntur.* Et u Plutarchus notat, bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentiâ dignitatis.

a Excerpt. è Lib. XXI.

4. Hostis ergo, qui non id, quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est, volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit, 81 nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propria, quæ 82 ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob alias probabiles causas. Egregie idem, quem dixi, [b] Diodorus Siculus: *αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μετριαζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται· urbium expugnationes, secunda prælia, & si quid*

b Lib. XVII, 38.

sis, legatis & exercitu & primoribus e senatu pecunia corruptis, exercitu quoque sub-jugum misso, misericordiam omnem perdiderat. *Flor.* 3, 1. [Vide *Livium*, Epit. 67. *Eutropium*, IX. 1. *J. B.*]

74 *Artabasdo*] Non Romæ, neque ex auctoritate senatus, sed Alexandriæ, & M. Antonii scelus appellat *Tacitus* 2, annal. 3. [Vide *Vell. Pat.* II. 82.]

GROTII.

t *Syphax*] Variant de eo historici. multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decessisse: *Polybius* in triumpho ductum: (Lib. XVI. Cap. 12.) *Appianus*, dum de eo deliberatur, morbo obiisse. (*Pag.* 15. *Ed. H. Steph.*)

u *Plutarchus notat*] Agide. (Pag. 804. D.)

GRONOVII.

75 *Persea*] Macedonum.

76 *Syphax*] Masæsulorum Numidarum.

77 *Gentius*] Illyrici. [Vide *Livium*, XLV. 43.]

78 *Juba*] Numidiæ. [Vide *Plutarch.* Vit. Cæs. pag. 733. *Appian.* Bell. Civil. Lib. II. pag. 491. *J. B.*]

79 *Caractacus*] Britanniæ regulus. *Tac.* 12. ann. 37.

80 *Asperiores in victoria*] Nonnisi in una Corintho, *de offic.* 1. 11. quam tamen ad destruendam habuerunt gravem causam, violatos legatos. *Justin.* 34, 1. 2.

81 *Nisi quo mortem*] Præterquam si quo videt incolumi se salvum esse non posse.

82 *Ad capitalem mensuram*] Mortis supplicio digna sint.

GRO-

quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius prudentiæ opus est. Apud Curtium *a* legimus: *Alexander* *a Lib.* IX. *quanquam belli auctoribus jure poterat irasci, tamen omnibus ve-* Cap. 1. *nia data.*

VIII. De 83 nece autem eorum, qui casu non destinato occiduntur, tenendum, quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse non nisi magnis & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernicies possit. Idem nobiscum sensit Polybius, qui libro v. *b* sic loquitur: οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς *b Cap.* 11. ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις (male editur συναιτίοις) τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. *bonorum virorum est, etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum; sed hactenus, ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

IX. 1. His cognitis, de his, quæ magis specialia sunt, non difficilis erit definitio. x *Puerum ætas excuset, feminam sexus,* ait

GRONOVII.

83 *De nece*] In tentanda aggressione vel inferenda quamvis justa vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam causam nec consilium habemus, sunt perituri.

GROTII.

x *Puerum ætas excuset, feminam sexus*] *Plinius* historiæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi sævit, in viros prius quam in fœminas fremit, in infantes non nisi magna fame.* Ad illa *Horatii* libro IV, ode VI. de Achille, (*vers.* 17, & seqq.)

Nescios fari pueros Achivum
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Ita Scholiastes: *Dolenter declamat in sævitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo sævus erat, ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset. Philo* de principis constitutione, (pag. 734.) παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθίενται. *dimittantur autem virgines & mulieres:* causam reddit, τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον· *virorum, qui bella fabricant, accessionem facere mulieres, immite.* Idem de specialibus legibus II. πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίας προφάσεις εὔλογοι προσκρουμάτων τε καὶ διαφορῶν. τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ' ἐπίψογος κατηγορία ἀκακώτοις οὖσιν ἐνδέχεται· *nam in justæ ætatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venere, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* (Pag. 795. D.) *Josephus* antiquæ historiæ libro IX. de Manaemo, (cap. 11.) μηδὲ νηπίων φειδόμενος, ἀμότητος ὑπερβολὴν οὐ καταλείπων οὐδ' ἀγριότητος. ἃ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δρᾶσαι γενομένους ὑποχειρίους, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους οὕτως εἰργάσατο· *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crude-*

a Lib. III, ait Seneca *a* libris, 84 quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis
24. Hebræorum *b* etiam post pacem oblatam & repudiatam parci
b Deut. vult feminis & infantibus, extra paucas gentes speciali jure ex-
XX, 14. ceptas, adversus quas quod erat bellum, non erat hominum,
85 sed Dei, atque ita appellabatur. Et, cum mulieres Madia-
c Num. nitidas vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, *c* excepit
XXXI, 18. virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima peccata
d Jon. IV, *d* internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se
11. passus est miseratione multorum millium ejus ætatis, quæ ho-
nesti & inhonesti discrimina ignoraret. Cui similis est apud
e De Ira Senecam *e* sententia: *num quis irascitur pueris, quorum ætas*
II, *c.* 9. *nondum novit rerum discrimina?* Et apud Lucanum *f*:
f Pharsal.
II. 108. *Crimine quo parvi cædem potuere mereri?*

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque

crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur, si in externos bello victos essent edita, ea fecit in populares suos. [Auctor heic tacitè legit versu 4. δεαθῆναι pro διαθῆναι, quod erat in Editione Genev. & mutatum est in διαθεῖναι ex MSS. in Edit. Hudson. *Cap.* XI. §. 1. *J. B.*] Idem *Josephus* Judam Maccabæum narrat Bosra & Ephrone captis, interfecisse πᾶν τὸ ἄῤῥεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον· *quicquid virilis sexus & pugnæ idoneum erat.* [Ant. Jud. *Lib.* XII. Cap. 8. §. 5. *divis. Hudson.* ubi tamen hoc tantum legitur: Καὶ πᾶν ὅσον ἄῤῥεν ἦν ἐν αὐτῇ κτείνας &c. *J. B.*] Et alibi pœnam, quam Alexander Thracidas dictus de Judæorum pueris & mulieribus sumserat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* (Antiq. Jud. XIII. Cap. 14. §. 2.) *Agathias* libro III. ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπισταμένα παροινεῖν οὕτω καὶ ἀφυβρίζειν, οὔκουν αὐτοῖς οὐδὲ ἀποινὶ τοῦτο ἡμάρτησαν· *quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita sævire atque insanire, ideo hæc ipsis non impune abiere* (Lib. IV. Cap. 6.) *Nicetas*, aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens, qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαζίδια τῶν παίδων τοῦ καλοῦ ἐφάνη ἀνώτερα, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος ἀμάραντον, ὑπὸ τοῦ ἐλέου ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν, καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος· *ne infantes quidem lactentes adhuc mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordiæ intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri naturæ ac fas hominum violari, qui ultra, quam ut hostes vincat aut subigat, extendit iram.* (In *Balduin.* Cap. 9.) Adde quæ *Beda* habet libro II, cap. 20. de Carævollæ feritate: & Helvetiorum bonam legem apud *Simlerum*, (Lib. II. pag. 302. *Edit. Elzevir.*) & Elisabethæ reginæ pia mandata apud *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCVI.

GRONOVII.

84 *Quibus iræ irascitur*] Adversus iracundiam scribit, iram coërcendam esse monet ac præcipit.

85 *Sed Dei*] Qui eas ob corruptissimos mores ab stirpe volebat exscindi.

que sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est, quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

2. Accedit primum de pueris judicium [a] eorum populorum ac temporum, 86 quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium [b] Camillus) *non adversus eam ætatem, cui etiam, captis urbibus, parcitur, sed adversus armatos.* Addit hoc esse inter belli jura, 87 naturalia scilicet. Plutarchus [c] de eadem re agens: *sunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud *apud bonos*, ut hoc jus ab eo, 88 quod in moribus & impunitate positum est, discrimines. Sic [d] Florus negat aliter (ee) fieri potuisse 89 salva integritate. Apud Livium [e] alio loco est: *a qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et [f] alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

a *Vict. de jure belli* n. 36.
b *Lib.* V. c. 27.
c *Vita Camilli.* pag. 134.
d *Lib.* I.
e *Lib.* XXIV. c. 26.
f *Lib.* XXVIII. c. 20.

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in feminis plerumque obtinet, id est, nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius [g] loquitur, *sexus rudis insciusque ferri.* Neroni hostem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus, (vers. 864.)

g *Silvar.* I. 6. 53.

——— y 90 *Femina hoc nomen capit?*

Alexander apud [h] Curtium: *cum captivis & feminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet, quem oderim.* Gryphus apud [i] Justinum: *a nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum

h *Lib.* IV. c. 11.
i *Lib.* XXXIX. c. 3.

GROTII.

y *Femina hoc nomen capit?*] Ideo Tucca & Varus delendos censuere in secunda Æneide versus, ubi deliberat Æneas, an Helenam occidat. [A versu 567. ad 588.]

GRONOVII.

86 *Quibus fas maxime*] *Boni fuere mores & valuit recti observantia.* Tacit. 3, annal. 26.

87 *Naturalia scilicet*] Nam gentium jura plus permisere. 3, 4. 9.

88 *Quod in moribus*] Quod non fundatum est in justitia naturali & morali, sed politica, & consuetudine invaluit, neque innocentem, sed impunitum præstat.

89 *Salva integritate*] Fide ac dignitate integra & illæsa.

90 *Femina hoc nomen*] Cum sit imbellis & imbecilla, potestne etiam hostis vocari?

(ee) Locus FLORI ita sese habet: *Verum sciebat victoriam, quæ, salvâ fide, & integrâ dignitate, pareretur.* Lib. I. Cap. 12. *J. B.*

citum alius: *neque adversus feminas*, (ff) *sed palam adversus armatos bellum se tractare.*

a Lib. IX. c. 2. b Lib. XIII. c. 57. c Lib. XIV. c. 54. d Paneg. Theod. c. 29. e Theb. V, 258.

4. Valerius Maximus *a* Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum *b* Carthaginienses Selinunte narrantur interfecisse senes, feminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu.* Et alibi *c* hoc ipsum ὠμότητα *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus *d* de feminis: *sexus, cui bella parcunt.* Simile Papinii *e* de senibus pronuntiatum:

> *Nullis violabilis armis*
> *Turba senes.*

f Vict. d. loco. g Lib. XXVIII. c. 23. h Ant. XII. cap. 3. §. 1. i Liv. lib. V. c. 21. k Quaest. Gr. 21. pag. 296. B.

X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus *f*, quorum vitae genus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnantesque caedes*, ut ait Livius *g*, id est, 91 eo jure quod naturae congruit. Sic *h* Josephus aequum ait, ut in pugna poenas dent, qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. Camillus *i* Veiis expugnatis edixit, ut ab inermi abstineretur. In hac classe primum ponendi sunt hi, qui sacra curant: nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthaei hostes Judaeorum non nocebant z collegio prophetarum, quod erat Gabae, ut videre est 1 Sam. x, 5. & 10. Et sic ad alium locum, ubi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum injuria, cum Samuele confugit David, 1 Sam. XIX, 18. Cretenses, narrat *k* Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse a a sacerdotibus, & iis, quos humandis mortuis praepositos νεκραγωγοὺς vocabant. Huc & proverbium illud

GROTII.

z *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hierosolyma obsidens victimas ad templum misit, narrantibus Hebraeis. Sic & Gotthi laudantur *Procopio* Gotthicorum II, (*Cap.* 4.) qui sacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum *Caroli Magni* ad *legem Bajoariorum*, (num. 2.) & *legem Langobardicam* libro I, tit. XIV, 14.

a *A sacerdotibus*] *Servius* ad VII. Æneidos: *nam eum defendebat a bello, si non aetas, saltem religio sacerdotis.* [Agitur ibi tantum de immunitate Sacerdotum à militia. *J. B.*]

GRONOVII.

91 *Eo jure, quod naturae*] Etenim jure gentium etiam in inermes & sese submittentes, modo inter hostes sint, aut inter eos fuerint, ut supra cap. 4.

(ff) Est apud TACITUM: *feminas gravidas.* Annal. Lib. I. Cap. 59. n. 4. *J. B.*

GRO-

illud Græcum pertinet, 92 οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. b Notat 93 Strabo a, olim cum tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote 94 Jovi sacros, & 95 eorum hospites in alta pace vixisse. a Lib. VIII. pag. 358. Ed. Paris.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur, qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & 96 conversi, id est, pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt b canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos, 97 qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant. b C. 2. de treuga & pace.

XI. Deinde agricolas, quos & canones asscribunt. Diodorus Siculus c de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀσφαλεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας· *in præliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos, tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: d τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν· *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi e Assyriorum nuntiari jussit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐὰν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν, καὶ μὴ ἀδικεῖν· *paratum se eos, qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere.* De Belisario f Suidas: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτῃ φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν· *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.* c Biblioth. Lib. II. c. 36. d Quæst. Græc. p. 296. B. e Xen. de Cyri inst. V. c. 4. §. 12. f Voce Βελισάριος. Ex Procop. De Bell. Gotth. III. I.

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his, qui 98 tem-

GROTII.

b *Notat Strabo*] Et *Polybius* libro IV, (Cap. 73.) & *Diodorus Siculus* in excerptis Peiresianis. (Pag. 225.) Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac securitatem.* Docent *Thucydides* libro V. & VIII. & *Plutarchus* Arato. (*pag.* 1040. B.)

GRONOVII.

92 Οὐδὲ πυρφόρος] Cum significabant omnes occisos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui sacrum igniculum ferret. [Vide *J. Potteri Archæolog. Græc.* Lib. III. Cap. 9. pag. 379. *J. B.*]

93 *Strabo Lib. VIII.*] Pag. 312.

94 *Jovi sacros*] Propter Olympia, quæ Pisæ in Elide Jovis honori celebrabantur. *Polyb.* 4, 73.

95 *Et eorum hospites*] Peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

96 *Conversi*] Primus gradus monasticæ vitæ, eorum, qui sæculo renuntiant manentes in sæculo, hoc est, cucullam sumunt, & se alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt professi, qui jam res suas dederunt monasterio: & denique monachi. *Rittershus.* ad Salv. p. 126. *Cerda* adv. Sac. 40, 28.

97 *Qui literarum*] Seneca epist. 14. *Hæ literæ non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos insulatum loco sunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

98 temporariam in hostico moram agitant, intelligendum est, sed & de subditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena est: ac sub hoc nomine continentur simul alii 99 opifices & artifices, quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus, qui arma gesserunt, jam ante *a* retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id est, æqui respectu, ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam *b* attulimus, quæ cum feminis conjungit captivos. Accedat illud *c* Augustini: *hostem pugnantem* c 1 *necessitas perimat, non voluntas. Sicut bellanti & resistenti vio-*

a Cap. 10. §. 1. hujus Lib.
b Suor. §. 10. n. 3.
c Ad Bonif. epist. 205.

GRONOVII.

98 *Temporarium in hostico*] Dum merces advectas distrahant.

99 *Opifices & artifices*] *Cicero* 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt, genus hoc universum amantissimum est otii.*

1 *Necessitas perimat*] Hostis ne interficiatur nisi pugnans & ex necessitate, non a valde volentibus nobis.

GROTII.

c *Necessitas perimat*] *Gratianus* posuit *deprimat*. *Plutarchus* Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίσαντο· λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere post victoriam, nec civitates in servitutem rodegerunt. creduntur que non facturi fuisse Thebani, quod fecere in Orchomenios, si illi adfuissent.* (Pag. 316.) Secutus hoc Marcellus captis Syracusis, ut ibidem ait *Plutarchus*. Vide eundem *Plutarchum* in Catone Uticensi. (pag. 787. C. D.) *Cabadæ Persarum regi, cum Amida vi cepisset, multaque cædes fieret, senex sacerdos dixit non esse regium jam captos occidere.* Narrat *Procopius* Persicorum 1. (Cap. 7.) qui & Persicorum 11. dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον· *sævire in captos pietati adversatur.* (Cap. 9.) Apud eundem egregia est oratio Belisarii ad milites capta Neapoli, Gotth. 1. (Cap. 9.) Imperator Alexius apud *Annam Comnenam*, suadenti occidere Scythas captivos: κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι. κἂν ἐχθροὶ, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι· *etiamsi Scythæ, homines tamen sunt: etiamsi hostes, miseratione tamen digni.* (Lib. VIII. c. 4.) *Gregoras* libro VI. (pag. 92.) τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, περιεσταμένου τότε τοῦ λογισμοῦ, καὶ τῆς χειρὸς οἱονεὶ μεθυούσης, καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων· τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετὰ σταθμοῦ τινὸς καὶ κρίσεως, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παρελέσθαι. τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γίνοιτο· *quæ in præliis actuque belli fiunt. ea, qualiacunque sunt, facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obsidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præsidem actionum. At, ubi periculis suus abscessit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propositum indicat, si quid indecorum evenerit.* Adde ejusdem *Gregoræ* locum alterum, quem in his notis posuimus ad finem capitis VII. libri hujus, & de more laudabili Polonorum *Chalcocondylam* lib. V. *Julianus* laudatione secunda

violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime 2 *in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon [a] de Agesilao: προηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν. *monuit milites, ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Diodorum [b] Siculum est: πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιπαττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι· *omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones, qui sub Alexandro, [c] πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.*

a Cap. I. §. 21.
b Lib. XIII. c. 24.
c Lib. XVII. c. 13.

2 Sallustius historia [d] Jugurthina, cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait 3 contra jus belli: quod interpretare, contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium [e] est: *parcitur victis, & est locus inter arma clementiæ.* Laudat [f] Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in neminem ultra aciem sæviissent. Aristides [g]: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας κατείργειν τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ' ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι. 4 *hominum est nostri ingenii, resistentes armis coërcere, prostratos tractare leniter.*

d Cap. 96. Ed. Wass.
e Lib. V. c. 9.
f Hist. IV, 39.
g De pace Orat. II. pag. 80. C. Tom. II.

De captivis propheta [h] Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: *an quos captivos abduceres, gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio [i],

h II Reg. VI, 22.
i Vers. 965.

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus [k]:

k Vers. 1011.

Quæ me necabunt, non erunt 5 *puræ manus.*

Apud Diodorum Siculum [l] Byzantii & Chalcedonii, quod capti-

l Lib. XII. c. 82.

secunda Constantii, sub cujus persona bonum principem describit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν φόνων, μίασμα κρίνων τὸ ἐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν ἢ ἀναιρεῖν· *armis victor finem imposuit gladii operibus, nefas existimans, homini non ultra se defendenti vitam adimere.* [Legendum, in isto postremo loco, non τὸ ξίφος τῶν φόνων, sed τὸ ξίφος φόνων, ut habet Editio Illustris SPANHEMII, *Orat.* II. pag. 86. C. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *In quo pacis perturbatio*] Quem non est verendum, ne seditionem faciat & tumultum.

3 *Contra jus belli*] Nempe naturale, ut num. 9.

4 *Hominum nostri ingenii*] Moribus & institutis nostris imbutorum.

5 *Puræ manus*] Liberæ a cædis crimine.

vos satis multos interfecissent, hoc elogio notantur: ἐπετέλησαν πράξεις ὠμότητι διαφερούσας· *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem *a* alibi d captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα, *jus commune*: qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in philosophicis scriptis dicentem *b* Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus, qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

a *Lib.* XIII. c. 25, 26.

b *De Clement.* Lib. I. c. 18.

XIV. 1. Easdem ob causas e vitam salvam 6 paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio. Ideo Arrianus *c* in deditos editam a Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν· Ac similiter Thucydides libro III. *d* ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους. *volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est, tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum *e* Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας. *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις. *moris est, in bellis servare supplices.*

c *De Exped. Alex.* Lib. I. c. 9.

d *Cap.* 58.

e *Biblioth.* Lib. XI. c. 91.

2. In obsessis oppidis observatum a Romanis, antequam 7 murum aries percussisset. Cæsar *f* Aduaticis denuntiat, se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se dedidissent: qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis, antequam machinæ igniariæ explodantur; in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero *g* non tam quid fiat, quam quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat: *& cum iis, quos vi deviceris, consulendum est, tum ii qui armis positis* 8 *ad Imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum*

f *Lib.* II. *de bello Gall.* c. 32.

g *Off.* I. c. 11.

GROTII.

d *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *Æquitatem etiam circa captos hostes custodivit.* (Cap. 24.)

e *Vitam salvam paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione, non repudianda deditio*] Romani Persis, qui in arce Petræ erant, apud *Procopium*, Gotth. IV. ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ξυγομαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατώντων φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν, ὡς Ῥωμαίοις χριστιανοῖς νόμος· *nos ut vestrum misereamur jugum cervice jactantium, mortemque concupiscentibus parcere volumus, & vitam delicate fastidientes servare, ut decet Christianos & Romani imperii cives.* (Cap. 12. Hist. miscell.) Vide *Serranum* in rebus Francisci I. & Henrici II.

GRONOVII.

6 *Paciscentium*] Offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

7 *Murum aries*] Machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad solvendam commissuram saxorum in muris.

8 *Ad Imperatorum fidem*] Orant se in fidem & clientelam recipi.

GRO-

murum aries percusserit, recipiendi. Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse (gg), ut quam oppugnarent urbem, eam non 9 cingerent corona, sed f partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

XV. Eadem æquitas jubet parci his, qui sine conditionibus se victori permittunt, aut supplices fiunt. *Trucidare deditos, sævum,* censente a Tacito. Sallustius b similiter de Campsanis, qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos narrasset, addit facinus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem c alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, sed postea supplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, d *jure belli in armatos repugnantesque cædes:* & e alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur, quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, f qui adversarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιΐππευσεν, φειδόμενος κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων. *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

XVI. I. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe, 10 si talio exigatur, 11 si terrore opus sit, 12 si pertinacius restitum sit. At qui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget, qui eorum meminerit, quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. g A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo juste occidantur, oportet crimen antecedat, & quidem tale, quod æquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui

a *Ann.* XII, 17.
b *Bell. Jug.* c. 96. *Ed. Wass.*
c *Orat.* I. *de rep. ord.* n. 36. *Fragm.* Lib. VI.
d *Lib.* XXVIII, 23.
e *Lib.* XLII. c. 21.
f *Plutarch. in Brut.* pag. 996. A.
g *Vide Vict. de jure belli* n. 49. & 60.

GROTII.

f *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus, cum Carthaginem eversurus esset, edixit: *fugerent, qui vellent.* Polybius. [Nihil tale reperio apud POLYBIUM; & vereor ut memoria Auctorem nostrum fefellerit. *J. B.*]

GRONOVII.

9 *Cingerent corona*] Ab omnibus partibus clauderent exitus.

10 *Si talio exigatur*] Si hostis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterrenda sit. Ut Thracum apud *Florum* 3, 4. Observatum, neque Hispanorum in Batavos, neque Gallorum *Ligistarum* in Protestantes sævitiam aliter quam pari sævitia coërceri potuisse.

11 *Si terrore*] Si unius severitatis exemplo multis aliis possit metus fieri, ut repugnare desinant.

12 *Si pertinacius*] Si diutius resistendo irritaverint victorem & ei occasiones promovendæ victoriæ eripuerint.

(gg) Vide SELDENUM, *De jure Nat. & Gent. juxta discipl. Hebræor.* Lib. V. Cap. 15. *J. B.*

qui de injustitia belli convicti, tamen in armis perstitissent; si 13 immanibus convitiis famam hostis lacerassent; si 14 fidem violassent, aut aliud gentium jus, ut legatorum; si transfugæ essent.

2. At talionem natura non admittit, nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod 15 hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi, quæ de pœnarum communicatione supra *a* a nobis tractata sunt. Apud Aristidem *b* legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *nonne absurdum, ea quæ accuses & prave facta dicas, tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine *c* Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum, quod Hicetas Dionis uxorem, sororem & filium interfecisset.

a Lib. II. c. XXI. §. 18.
b De pace II. pag. 75. C. Tom. II.
c Plut. Tim. pag. 252. C. & Dione, p. 983. E.

3. Utilitas etiam, quæ ex terrore in posterum speratur, ad jus dandum cædis non pertinet; sed, 16 si subsit jus, potest inter causas esse, ob quas jus non remittatur.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium *d* differunt Neapolitani: aut, si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander *e*, cum in oppido quodam, quod acrius restiterat, puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more, eamque famam reveritus rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτοῖς ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani *f* verba sunt. Phyto Reginorum prætor, cum ob pertinacius defensam urbem a Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere, supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus *g* pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum *h*:

d Lib. I. Goth. c. 10.
e Polyæn. libro IV. c. 3. n. 30.
f De Exped. Alex. Lib. I. c. 20.
g Bibl. hist. XIV, 113.
h Pharsal. VII, 312, & seqq.

Vincat,

GRONOVII.

13 *Immanibus convitiis*] Ut Cæcina Cæsaris Julii. *Cic.* 6. famil. 7. ut Thebani obsessi per præconem in altissima turre statutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum *Diod.* 17. 9. Ut Athenienses Sullam obsidentem exasperarunt. *Plutarch.* de garrul. p. 505.

14 *Fidem violassent*] *Cæsar* 1, Gall. 47. & 2, 33. civilis 2, 14.

15 *Hostium unum*] Ita ut singula membra sint obligata & obnoxia pœnæ pro singulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commisisse videantur.

16 *Si subsit jus*] Si victum & in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignosceres: tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum consulas.

GRO-

Vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod 17 *signa adversa tulerunt,*
Non credit fecisse nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius (hh) ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque *a* Homerus merito illud accinit: *a Iliad. XXIII, 24, 176.*

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.

g *Facinusque animo versabat iniquum.*

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia, ut morte digna videri possint, misericordiæ erit, 18 ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc *b* Senecæ dictum: *in singulos severitas Imperatoris distringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis?* h *turba peccantum.* Et Lucani illud *c*: *b De Ira, II. 10.* *c Pharsal. Lib. II. vers. 198. & seq.*

Tot simul infesto juvenes occumbere letho
Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinæ,

Aut

GROTII.

g *Facinusque animo versabat iniquum*] Crudele hoc visum sæculis posterioribus notat ad X. Æneidos *Servius.* (ad vers. 519.)

h *Turba peccantum*] *Quicquid multis peccatur, inultum est.* Scholiastes *Juvenalis* ex *Lucano.* [ubi legitur, *Lib.* V. vers. 260.] Livia apud *Xiphilinum* ex Dione: ἄν τε τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας· *si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo se ferri, ut maximam hominum partem interimat.* (Pag. 87, *Ed. R. Stephan.*) *Augustinus* epistola LXIV. *Magis monendo, quam minando. Sic enim agendum est cum multitudine peccantium; severitas autem exercenda est in peccata paucorum.* (Epist. XXII. §. 5. *divis. Benedictin. Edit.*) Adde *Gailium* de pace publica lib. II, cap. 9. 37.

GRONOVII.

17 *Quod signa adversa*] Non sceleratos & obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt.

18 *Ob multitudinem*] Ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure neque omnes occidere. *Flor.* 4, 6. *Hæc quoque, nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.*

(hh) Videtur heic excidisse vox *civitatis*, aut similis. Adcuratè enim loquendo, non *regio*, sed *civitas*, aut *societas*, dici potest *constare ex humano genere.* J. B.

Aut cœli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam subirent, 19 *sortitio comparata est*, inquit [a] Cicero. Sallustius [b] ad Cæsarem: *neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vastatur quam corrigitur.*

a *Pro Cluent.* c. 46.
b *Orat.* I. *De Rep. ordin.* C. 40. Lib. VI. Fragm.

XVIII. 1. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit, accipi potest ex iis, quæ in superioribus dicta a nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere, quod in res alias, 20 quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso a singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est, si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam 21 ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico, cui & suus includeretur. At, [c] postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam 22 Deo exceptum, sequitur, ut solo consensu nemo jus cuipiam dare possit in vitam aut suam, aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sumere narrat [d] Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat, [e] se non in obsides innoxios, i sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi, sed ab armato hoste pœnas expetiturum.

c *Vict. de Jure belli* n. 43.
d *Lib.* I. c. 7.
e *Livius lib.* XXVIII. c. 34.

2. Quod autem ex recentioribus jurisconsultis [f] non ignobiles, 23 conventiones tales valere dicunt 24 si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem, quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin a peccato immunes putant,

f *Menoch. arb.* q. 7.

GROTII.

i *Sed in ipsos qui defecissent sæviturum*] Idem ait *Julianus* apud Eunapium excerpto legationum I. *pag.* 9. *Ed. Hæsch.*

GRONOVII.

19 *Sortitio comparata est*] Ut sortibus in urnam conjectis eductisque vel unus e paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigesimus quisque, e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna sors excidisset, supplicium luerent.

20 *Quæ in proprietatem*] Quæ mancipii sunt & dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare posset, & quod quisque de sua vita vel interimenda vel obliganda ut interimeretur, si tertius vel civitas pacto non stetisset, idem posse de singulorum vitis statuere civitatem.

21 *Ex suo peculiari*] Sive ipsi se obsides dederint, sive quod omnes, vel maxima pars de illis statuerint, in id consensisse videantur, ex regula 2, §. 17.

22 *Deo exceptum*] Deum sibi recepisse ac reservasse, neque homini permisisse, ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

23 *Conventiones tales*] Pacta, quæ vitæ obligatione sanciuntur.

24 *Si moribus*] Si quo in populo usu invaluissent & nunc quoque frequentarentur.

GRO-

putant, qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor, ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit, est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem a se datam in re magna fefellit, fieri potest, ut supplicium injuria vacet.

3. At Clœliæ, quæ k non sua sponte, sed civitatis jussu obses venerat, cum Tranato Tyberi effugisset, *apud regem Ethruscum non tuta solum, sed & honorata virtus fuit*, quæ a Livii in hac re enarranda verba sunt. a *Lib.* II. c. 13.

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes 25 commissiones, quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, b ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium gestant. Quippe & (ii) Sallustio laudati duces, qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo c Tacitus: l *rari excursus & fortuitæ pugnæ.* b *Arr. lib.* I. c *Germ.* c. 30.

GROTII.

k *Non sua sponte*] Confer historiam obsidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud *Nicetam* libro II. (in Vit. *Isac. Ang.* C 7.)

l *Rari excursus & fortuitæ pugnæ*] Demetrium reprehendit *Plutarchus*: φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας αναγκάζοντος· *quod gloriæ magis studio quam ex utilitate milites in pericula truderet, præliisque objiceret.* (pag. 908. C.)

GRONOVII.

25 *Commissiones*] Conflictus ex provocatione.

(ii) Apud SERVIUM, in *Æn.* XI. Vide *Fragmenta* SALLUSTII, Lib. VI. Cap. 25. pag. 102. Ed. Wass. *J. B.*

CAPUT XII.

Temperamentum circa vastationem, & similia.

I. *Quæ vastatio justa sit & quatenus.*
II. *Abstinendum a vastatione, si res nobis fructuosa sit & extra hostis potestatem.*
III. *Si magna sit spes celeris victoriæ:*
IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentet:*
V. *Si res ipsa ad bellum fovendum nullius sit usus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ sacra sunt aut sacris accedunt:*
VII. *Item religiosis:*
VIII. *Utilitates, quæ ex tali moderatione sequuntur, annotatæ.*

I. 1. RES alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium unum antecedat necesse est: aut necessitas talis, quæ in primi 1 dominii institutione excepta debeat intelligi; ut si quis tertii gladium, quo usurus sit furiosus, periculi sui evitandi causa in amnem projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resarciendi ex veriore sententia alibi *a* diximus: aut debitum aliquod procedens 2 ex inæqualitate, nimirum ut 3 res perdita imputetur in illud debitum quasi percepta, alioqui enim jus non esset: aut 4 meritum aliquod malum, cui pœna talis par sit, aut cujus mensuram pœna non excedat: nam, ut recte notat *b* sani judicii theologus, ut propter pecora

a Lib. II. c. II. §. 9.

b Vict. de jure belli n. 52. & 56.

GRONOVII.

1 *Dominii institutione excepta*] Neque enim privatis dominis institutis præsumuntur voluisse gentes, si quis veniat in manifestum periculum pereundi & quidem non suo peccato, isque servari possit arrepta aut corrupta re aliena, tum quoque valere strictum jus privati dominii & potius abstineri re aliena, quam hominem innoxium servari: sed hunc casum excepisse præsumuntur & ei homini regressum dedisse ad primævam facultatem usurpandi quidvis ad sui conservationem: præsertim si, qui aliena re abutitur, eamque consumit, sciat habendum sibi habeatque propositum illius rei, quandoque possit, domino restituendæ ac farciendæ.

2 *Ex inæqualitate*] Ex eo, quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

3 *Res perdita*] Ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur, & detrahatur possessori, quasi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

4 *Meritum aliquod*] Facinus in meam vitam, famam, bona, aut eorum, quos mei officii est defendere.

pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur, æquitas non fert: quod & Polybius a vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed usque eo, ut delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt 5 ut absit injuria.

a Lib. V. c. 11.

2. Cæterum, 6 nisi causa utilitatis suadeat, stultum sit, nullo suo bono nocere alteri. Ideo, qui sapiunt, utilitatibus moveri solent, quarum præcipua est illa, quam annotavit b Onosander: *τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ εὐπορία τρέφει. Hostium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam* & a *pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia.* a quo non discrepat illud c Procli: *στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, boni est Imperatoris hostium copias undique accidere.* De Dario d Curtius: *credebat inopia debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset.*

b Strat. c. 6.
c In Plat. de Republ. pag. 389.
d Lib. IV. c. 9. n. 8.

3. Et illa quidem populatio ferenda est, 7 quæ brevi ad pacem petendam hostem subigit: quo genere belli usus e Halyattes in Milesios, Thraces f in Byzantios, Romani g in Campanos, h Capenates, Hispanos, i Ligures, Nervios, k Menapios. At, si recte rem expendas, plerumque admittuntur talia 8 odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit, ut aut causæ illæ suadentes cessent, aut ut aliæ sint validiores, quæ dissuadeant.

e Herod. l. 1. c. 17.
f Polyb. lib. IV. c. 45.
g Frontin. Strat. III. c. 4. n. 1.
h Liv. lib. V. c. 12.
i Idem, Lib. XXXIV. 17. XL. 39.
k Cæs. de bello Gal. lib. VI. c. 3. 6.

II. 1. Id eveniet primum, si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus, ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat l lex divina, quæ in 9 vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero asservari ad victum, addita causa, quod

l Deuter. XX. 19, 20.

GROTII.

a *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] *Philo* de vita contemplativa: *οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι. solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessariarum penuria.* (Pag. 891. D.) Idem in Diris: *διπλῆν ἐργαζόμενοι συμφορὰν, λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.* (Pag. 930. A. init. lib.)

GRONOVII.

5 *Ut absit injuria*] Ut vastemus & vexemus alienas res sine peccato.

6 *Nisi causa utilitatis*] Magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hostem perveniat.

7 *Quæ brevi ad pacem*] Qua videmur effecturi, ut hostis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

8 *Odio magis quam*] Dum sæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati, quam ut in summa re aliquid profligemus.

9 *Vallum bellique opera*] Aggeres & machinas.

quod non ut homines, ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint: quod ex rationis similitudine b Philo a etiam ad

a De creat. magistr. p. 734. C.

GROTII.

b *Philo*] Alter ejusdem scriptoris locus de humanitate dignus & ipse qui huc transscribatur: ἐπιδαψιλευόμενος τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ κατακόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδήγε περὶ τῶν προτέρων ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σταχυοφοροῦσαν πρὸ καιροῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσίᾳ μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἁβροδίαιτον βίον. ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκριθείς· πρὸς δὲ τὸν ἁβροδίαιτον βίον, αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι. γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις πολλάκις ὅτε καὶ τροφαὶ δεύτεραι. καὶ προσυπερβάλλων, οὐ τὸ τῶν πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ, παραγγέλλει δὲ ἀπέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακοῦ. ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν προορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς εἶναι τοὺς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἄρξαντας, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευσαμένους τῶν ἐπ' ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλότητα. πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογινώσκοντας ἔχθραν, καὶ προσκρουστέον ὡς φιλίας ἐσομένης, ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηταί τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔργοις καὶ λόγοις, μετανοῇ τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ' οὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῶν κατ' εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς οὐ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. εἰ μέντοι καὶ μηδὲν ὑπὲρ ἐχθροῦ πρακτέον δι' ἐλπίδα καταλλαγῶν, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα· τὰ δ' ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ὁ καρπὸς ἢ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. οὐ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια, τέμνοντας ἢ καίοντας ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας, ἅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιρροίαις καὶ θέρους εὐκρασίαις ἐτελειογόνησε, δασμοὺς ἐτησίους οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν. ἐμέλησε δ' αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄληπτον εἶναι μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην, καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κραταιοτέραν δύναμιν· *Æquitatem suam etiam largius dispensans Moses, valde ea ubertim ac liberaliter utitur, descendens a ratione utentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea, quæ e terra nascuntur, de quibus nunc dicendum est, quando de hominibus ut præstantissimis, & aliis, quæ animam sentientem nacta sunt, jam egimus. Diserte itaque vetuit aut exscindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut ullos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum instruatur humanum genus: abundent autem non modo necessaria, sed & quæ ad vitam delicatiorem faciunt. Necessariæ enim fruges, ad homines nutriendos seposita res. ad delicias vero omnium de arboribus nascentium varietas. quæ sæpe, ubi alia deficiunt, succedunt in alimentorum*

ad agros frugiferos producit, legi hæc verba affingens: *quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mites fructus ferunt irasceris? an vero in morem hominum qui hostes sunt, inimicitiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur stirpitus evellendæ sint? quin prosunt victoribus, præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem; non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur.* Josephus vero [a] ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se cum belli causæ non sint perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud [b] Jamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν· *mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.*

[a] *Ant. Jud.* IV, 8. p. 130. B.

[b] *De Vit. Pyth.* Cap. XXI. §. 99.

2. [c] Porphyrius vero mores Judaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, [10] consuetudine ut puto

torum locum. Ultra procedens, terram etiam hostilem vastari non sinit: præcipue vero excidiis arborum abstineri jubet, iniquum existimans, iram in homines conceptam erogari in ea, quæ causa mali nullius sunt. Hoc ipso & illud docet, non præsens tempus spectare tantum, cum nihil in suo statu maneat, sed cuncta vicibus ac mutationibus subjecta sint, ita ut facile sit eos qui nunc sunt hostes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rursum fœderatos fieri. At amicos necessariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam asservari debuerant, quæ usui esse possunt. Verissime enim dictum antiquis, ita amicis utendum, ut non putentur nullæ supervenire posse inimicitiæ, & ita tractandas offensas, ut amicitia speretur, nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat, quo tutus sit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox pœnitentiam agat nimiæ suæ vehementiæ; seque accuset, ubi res sanari amplius non potest, oraculum hoc & civitatibus observandum est, ut pacis tempore parent, quæ ad bellum sunt opus; in bello vero, quæ ad pacem: ac neque amicis supra modum fidant. tanquam qui non possunt in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum, quæ terra fert, hostile: quin amica omnia, utilia omnia. mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre belli nesciis, non secare, non urere, non exstirpare radicitus, quæ natura aquarum irrigationibus & æstatum sereno tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optimo præsidi fuit, illæsam præstare non animantibus tantum sed & terræ fœtibus vim ac robur, præsertim vero mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad sylvestrium morem fœcunda sunt, sed peritam culturam desiderant, ut firmitatem consequantur. (Pag. 712, 713. *Edit. Paris.*)

c *Porphyrius vero*] Verba ejus sunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει κἂν τῇ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *parci etiam jubet lex in terra quamvis hostili animantibus operum sociis, ita ut ea occidere non liceat.* (Pag. 394. Edit. Lugd. 1620.)

GRONOVII.

10 *Consuetudine interprete*] Unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret.

GRO-

puto interprete, etiam ad 11 animantia ruris operi inservientia producit: nam his quoque ut in bello parceretur a Mose præceptum ait: Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, d legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ 12 sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante [a] Polyæno, οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν. *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exscindi.* Exstat & lex Platonis de republica [b] quinto: μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίαν ἐμπιπράναι, *ne terra vastetur, ne domus incendantur.*

3. Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat [c] Cicero: ubi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi [d] horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius [e] Romanorum lenitatem victa Capuâ, quod non sævitum sit incendiis ruinisque e in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud [f] Senecam:

Equi-

a Strateg. Lib. III. c. 10. n. 5.
b Pag. 470, 471. *Tom.* II. *Ed. H. Steph.*
c Off. I. c. 11.
d Pro domo sua ad Pont. c. 23.
e Lib. XXVI. Cap. 16.
f Troadibus: vers. 286, & *seq.*

GROTII.

d *Legem hanc porrigendam*] Contra vero restringendam, addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediant jaculatores. [Vide SELDEN. *de Jure Nat. & Gent.* Lib. VI. c. 15. *J. B.*]

GRONOVII.

11 *Animantia ruris*] Boves agricolas & jumenta rustica.

12 *Sine causa*] In nullum usum nostrum.

GROTII.

e *In tecta innoxia murosque*] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam apud *Procopium* Gotthicorum III. πρότερον μὲν κάλλη οὐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ἂν φρονίμων εὑρήματα εἶεν καὶ πολιτικῶς βιοτεύειν ἐπισταμένων. ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶν γε ἀξυνέτων εἰκὸς, καὶ γνώρισμα τοῦτο τῆς αὐτῶν φύσεως οὐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμη μέν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ᾽ ἡλίῳ τυγχάνουσι οὖσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὡμολόγηται εἶναι. οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασται, οὐδὲ χρόνου βραχέος δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφῖκται. ἀλλὰ βασιλέων μὲν πλῆθος, ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ, χρόνου τε μῆκος καὶ πλούτου ἐξουσίας ὑπερβολὴ, τά τε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς, καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. οὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵαν περ ὁρᾷς, κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. ὥστε ἡ εἰς ταῦτα ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. ἀφαιρεῖται γὰρ τοὺς μὲν προγεγενημένους τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγενησομένους τῶν ἔργων τὴν θέαν. τούτων δὲ τοιούτων ὄντων, ἐκεῖνο εὖ ἴσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. ἢ γὰρ ἡσσηθήσῃ τοῦ βασιλέως ἐν τῷδε τῷ πόνῳ,

ἢ

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui: ruere & æquari solo,
13 *Etiam arcuissem.*

4. Sane docet nos sacra historia urbes *a* quasdam a Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem 14 arbores Moabitarum *b* jussas exscindi. Verum non factum id odio hostili, sed in justam detestationem facinorum, quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æstimata.

a Jos. VI.
b II *Reg.* III, 19.

III. 1. Secundo 15 eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cujus præmium &

ἢ περιείσῃ, ἂν οὕτω τύχοι· ἣν μὲν οὖν νικώῃς Ῥώμην γε καθελὼν, οὐ τὴν ἑτέρου του, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἂν, ὦ βέλτιστε, εἴης. καὶ διαφυλάξας, κτῆμά τι, ὡς τὸ εἰκὸς, τῶν πάντων κάλλιστον πλουτήσεις. ἢν δέ γε τὴν χείρω σοι τύχην κληροῦσθαι ξυμβαίη, σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λείψεται λόγος, καὶ προσέσται τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι. καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ὑπὲρ ἐφ' ἑκάτερα σοι τῆς γνώμης ἑτοίμως ἕστηκεν. ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι· *Antehac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientum esse & civilis vitæ scientum: structa demoliri, stultorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescentium. Romam constat urbium, quas sol adspicit, maximam esse ac spectatu dignissimam. ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa secula, divitiarum stupenda congeries, tum alia, tum artificum primos huc traxere. ita illi, tanta urbe paulatim effecta, monumenta sua virtutis post futuris reliquere. Quare in eam sævire id vero injuriam sit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis, qui olim fuere, debitæ laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu victor, eversa urbe, non aliena, sed tua perdideris? eadem servata, possessione frueris omnium speciosissima. si adversa tibi sors ceciderit, Roma per te incolumi, reposita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordiæ res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, sed & digna facto fama te ab hominibus universis sequetur. Ea, in utram velis partem, tibi parata est: nam potentum quales sunt actiones, talis existimatio.* (Cap. 22.) Vide & legem Friderici I. apud *Conradum* Abbatem *Urspergensem*, & de Friderico comite Palatino chronica *Melanchthonis*.

GRONOVII.

13 *Etiam arcuissem*] Adde *Sen.* Hippoly. 805. Vetuissem, vel prohibuissem, si potuissem.

14 *Arbores Moabitarum*]. Hoc factum credibile est odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

15 *Eveniet quod diximus*] Ut rationes suadentes cessent, vel sint validiores, quæ dissuadeant, ubi nondum quidem in potestate nostra res sunt hostium, sed credimus & speramus, alibi brevi dijudicatum iri, & res eas nostras fore.

& ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrante *a* Justino, a populatione Asiæ prohibuit, f *parcendum suis rebus præfatus, nec perdenda ea, quæ possessuri venerant.* Sic Quintius, Philippo Thessaliam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus *b* loquitur, iter facere tanquam 16 per concessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens, ne Lydiam populandam militi daret, *c non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent.*

a Lib. XI. c. 6.
b Vita Flamin. pag. 371. D.
c Herodot. Lib. I. c. 88.

2. Aliter qui faciunt, in eos non male quadrant illa Jocastæ ad Polynicem verba 17 Thebaidibus Senecæ, (vers. 558, & *seq.*)

Petendo patriam perdis: ut fiat tua,
Vis esse nullam: quin tuæ causæ nocet
Ipsum hoc, quod armis uris infestis solum,
Segetesque adultas sternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua.
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Par sensus apud Curtium *d* illis verbis: *quicquid non corrupissene, 18 hostium esse confessi.* Unde non longe abeunt ea, quæ *e* Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium 19 fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro *f* Polybii XVII, cujus verba latine hunc in modum vertit *g* Livius: *in bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque 20 collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum reges, sed acie bellare solitos, urbibus*

d Lib. IV. c. 14.
e Ep. 7, 9, 10. Lib. IX.
f Cap. 3.
g Lib. XXXII. c. 33.

GROTII.

f *Parcendum suis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. *Procopius* initio Vandalicorum secundi. (Cap. I.) Apud *Helmoldum* lego lib. I, cap. 66. *Nonne terra, quam devastamus, terra nostra est, & populus, quem expugnamus, populus noster est? quare ergo invenimur hostes nostrimet, & dissipatores vectigalium nostrorum?* cum his conveniunt, quæ *Bembus* habet libro IX. (fol. 149. vers. *Edit. Venet* 1551.) *Paruta* vero contra Germanos libro historiæ VI.

GRONOVII.

16 *Per concessam*] Deditam & ipsorum potestati permissam.

17 *Thebaidibus*] Phœnissis.

18 *Hostium esse confessi*] Prodentes desperationem de victoria: nam si sperarent, se posse vincere ac tenere loca illa, non vastarent.

19 *Fame patriam*] Prohibendo subvectiones frumenti & aliorum utensilium, quia mare classibus tenebat.

20 *Collatis signis*] Acie aperta.

bibus parcere, quantum possent, quo opulentius imperium haberent. Nam 21 *de quorum possessione dimicetur tollentem, nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

IV. 1. Tertio idem fiet, si hostis habere 22 possit aliunde, quo se sustentet: puta si mare, si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem a in oratione, qua Lacedæmonios suos a bello in Athenienses dehortatur, quærit, quas belli gerendi spes habeant: an forte, quod militum copia valeant, sperent Atticum agrum a se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Joniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea, quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu, ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat: quod sub tributo utrique parti præstando factum diu 23 in Belgico Germanico bello nuper vidimus.

a Lib. 1. c. 80, 81.

2. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut g Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοί τῶν κινδύνων εἰσί· *agricolæ intacti sunt ac veluti sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi a periculo.* Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν· *hostium agros neque urunt, neque exscindunt arbores.* Postea: b οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι, πάσης ἀδικίας ἀπέχονται· *hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus, ut in commune beneficum, ab injuriis omnibus immune præstatur.*

b Cap. 40. ejusdem Lib. II.

3. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait c Xenophon, ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum.* h Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut

c De Cyri inst. Lib. V. c. 4. §. 13.

GROTII.

g *Diodorus Siculus*] Libro II. (cap. 36.)

GRONOVII.

21 *De quorum possessione*] Perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis *Justini* 28, 3.

22 *Possit aliunde*] Quam ex eo agro, quem nobis urere ac vastare licet.

23 *In Belgico-Germanico*] Germaniæ Belgicæ consociatæ adversus Hispanos. Pacti enim inter se sunt belligerantes, ut agricolæ in confinio hostilium terrarum extra præsidia siti, utrimque tuti & inviolati essent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hispanis, ex parte Hispanorum Belgis.

GROTII.

h *Sic Timotheus*] De Megarensibus idem prodidit *Plutarchus* quæstionibus Græcis. (Qu. 17. p. 295. B.) de Totila, cum Romam obsideret, *Procopius* Gotthicorum III. τοὺς μέντοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδεῶς ᾗπερ εἰώθεισαν, ἐσαεὶ γεωργεῖν, τοὺς φόρους αὐτῷ ἀναφέροντας.

ut *a* Polyænus narrat: imo, quod *b* Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendium præbebat militi: quod a Viriato etiam factum in Hispania testis est *c* Appianus. Idque ipsum 24 in eo quod diximus Belgico-Germanico bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

4. Hos mores humanitatis magistri 25 canones *d* Christianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, sed & animalia, quibus arant, & semina, quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam, ex qua civiles leges, *e* quæ ad arandum usui sunt, vetant in pignus capi, & apud Phrygas *f* ac Cyprios olim, postea i apud *g* Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus sint naturæ, quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam, manente bello, ratio vult. Huc pertinet k 26 Rhodiorum oratio ad Demetrium 27 urbicapum pro pictura Ialysi, sic a Gellio *h* latine expressa: *quæ malum ratio est, ut tu imaginem istam velis incendio ædium facto disperdere? nam, si*

a Strateg. Lib. III. c. 10. §. 5, 9.
b Oeconom. II. p. 507. A.
c Bell. Hisp. pag. 291.
d C. 2. *De Treug. & pac.*
e L. 7. *C. Quæ res pignor.*
f Nic. Damasc. Excerpt. Peiresc. p. 517.
g Ælian. V, 14. *Var. Hist. Dion. Chrys. orat.* LXIV. pag. 592. D.
h Lib. XV. c. 31.

tus. agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed jussit eos, ita ut soliti erant, terram perpetuo securos colere, modo ad ipsum tributa perferrent. (Cap. 13.) *Cassiod.* XII, 5. *Defensorum maxima laus est, si, cum illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrioticas possessiones excolere.*

i *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneso. *Varro* II. de Re Rustica, (cap. 5.) *Columella* principio libri VI. His adde *Plinium* VIII, 45. *Ælianum* de historia animalium II, capite ultimo. *Porphyrium* II. de abstinentia, (pag. 173, & *seq.*) *Vegetium* III. de Arte Veterinaria.

k *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] De hac re vide *Plinium* historiæ naturalis VII, 38. & XXXV, 10. & *Plutarchum* Demetrio. (pag. 898 E.) Sensus idem in epistola Belisarii modo a nobis recitata.

GRONOVII.

24 *In eo, quod diximus*] Quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (est autem de mercibus, quæ in hostiles regiones hinc, præter arma, portabantur,) sed quod constat, integras bellicas naves Amsteladami emtas instructasque cum dissimulatione magistratuum, quibus hostis adversus Batavos uteretur: ne scilicet, cum sat esset aliorum locorum, ubi parari possent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

25 *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

26 *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] Ut parceret, Rhodo obsessa, ei parti murorum, prope quam erat ea nobilissima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etsi facilius inde capi urbs potuisset, teste *Plinio* 7, 38. 35, 10 Fuerat autem Jalysius iste inter conditores Rhodiorum gentis.

27 *Urbicapum*] Poliorceten Antigoni Coclitis filium.

28 *Cum*

si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum 28 *cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius [a] rabiosi esse animi ait, ea perdere, quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus, laudante [b] Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset.* Idem [c] postea: *majores nostri relinquebant iis, quæ jucunda victis, nobis* 29 *levia videbantur.*

[a] Lib. V. c. 11.
[b] In Verr. IV, 54.
[c] Ibid. c. 60.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam, quam jam diximus, causam: ita specialis ratio accedit in iis, quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut 30 alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt, 1 suadet rerum divinarum

narum

GRONOVII.

28 *Cum Protogene mortuo*] Protogenis mortui opus nobile hostiliter lacerasse. Sic *Gellius.* At *Plinius* etiam tum vixisse Protogenem & id opus tractasse scribit.

29 *Levia*] Vana, parvi momenti, nec tanti, ut illis ea invideremus.

30 *Alibi diximus*] 3, 5. 2.

GROTII.

1 *Suadet rerum divinarum reverentia*] *Polybius* in excerptis Peiresianis: (pag. 45.) τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ Θεῖον ἀσεβεῖν, τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον· *cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere, summæ stultitiæ signum est.* Merito sane. nam & *Severus rescripsit, melius esse, ut quomodocunque illic Deus colatur, quam popinariis dedatur, Lampridio* referente, (cap. 49.) *Saguntinæ Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale *Plinius* naturalis historiæ XVI, 40. Ἱερῶν οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφῃρούμεθα. *templa hostibus nec externis eripimus. Appianus* id habet civilium III. (Pag. 516.) De Agesilao scriptor latinus vitæ ejus: *neque hoc solum in Græcia fecit, ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud Barbaros summa religione simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat mirari se, non sacrilegorum numero haberi, qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici, qui religionem minuerent, quam qui fana spoliarent.* (Corn. Nepos, *cap.* 4.) De Agesilai sanctimonia in hac re etiam *Plutarchum* vide (pag. 606. A.) Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla (Pag. 459. C. D.) εἰς μνήμην ἐβάλλοντο τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες, οὐ μόνον ἀπέχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσέθεσαν· *in memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille, Antiocho ejecto è Græcia, hi vero, debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea*

mul-

a Syl. de bello p. 3, n. 5. narum reverentia, *a* inter eos maxime, qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus diffideant.

b Lib. IV. c. 97. 2. Thucydides *b* jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, *τοὺς ἐπὶ τ̄ ἀλλήλων, ἱερῶν τ̄ ἐνόντων ἀπέχεσθ, ut, qui in hosticum impetum facerent, a locis sacris abstinerent.* Alba a Romanis

c Lib. I. c. 29. diruta Deum templis temperatum ait *c* Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII, (vers. 316, & *seqq.*)

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem (aa) *sedisse rogo.*

d Lib. XLII. c. 3. Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat *d* Livius: *obstringere eum religione populum Romanum* 31 *ruinis templorum templa ædificantem, tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus,

e Idem, Lib. XLIV. c. 7. *e* ad Dium cum venisset, 32 metari sub ipso templo, ne quid in loco sacro violaretur, jussit. Narrat Strabo *f* Tectosages,

f Lib. IV. p. 188. Ed. Paris. Casaub. qui cum aliis 33 pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrasse.

g Lib. II. c. 1. 3. Ad Christianos ut veniamus, commemorat *g* Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne

multoque honore ac sanctimonia auxerant. Adi & *Vitruvium* lib. II. (Cap. 8.) *Dionem* XLII. (pag. 234. A. *Ed. H. Steph.*) *Plutarchum* Cæsare (pag. 720. E.) *Brodæum* V. miscellaneorum c 29. Gabao Maurus ipse, non Christianus, honorem volebat haberi Christianorum ecclesiis, contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc *Procopius* Vandalicorum I. (*Cap.* 8.) qui & Persicorum II, (*Cap.* 9.) Chosroën, Persam non Christianum, ecclesiæ Antiochienfium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II, (*Cap.* 9.) retinere apud se non ausus est res illas, quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia a Mahumetistis servata loco, in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus *Benjamin.*

GRONOVII.

31 *Ruinis templorum*] Male omissum: *templa ædificantem.*

32 *Metari*] Castra poni.

33 *Pecunias Delphicas*] Harum pars aurum Tholosanum. Justin. 32, 3.

(aa) *Traxisse* habent MSS. & ex illis nupera atque adcurata Editio: unde fecerant *transisse.* Nescio undè suam lectionem *sedisse* habeat noster: quamquam, post illum, ita quoque locum laudat *J. G. Grævius*, Vir Eruditissimus, in CIC. *Verr.* IV. 55. *J. B.*

GRO-

(ne profanarum gentium, quæ multa sunt exempla, adferam, quippe cum morem hunc κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα *a* Scriptores vocent) m in Gothis Romæ captoribus sic laudat *b* Augustinus: n *testantur hoc martyrum loca & basilicæ Apostolorum, quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. hucusque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miserantibus* 34 *hostibus, quibus* (o malim, *qui*, nam distinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant, ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes* p *posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

a Diod. l. XIX. c. 73.
b Libro I. de Civit. Dei, c. I.

VII. I. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis, 35 quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam 39 jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contemta humanitate. 37 Summam esse rationem ajunt *c* jurisconsulti, quæ facit

c L. 43. D. de Religiosis.

GROTII.

m *In Gotthis Romæ captoribus*] Sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud *Cassiodorum* XII, 20. *Rex Alarichus apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiserat scelus, devotione largissima deleret excessum.*

n *Testantur hoc martyrum loca*] Exscripsit hunc locum *Isidorus* in Chronicis Gotthicis Æra CCCCXLVII.

o *Malim*, qui] Omnino sic legendum ostendit *Orosius*, eandem historiam referens lib. VII. c. 28 [Nihil mutant tamen postremi Editores, è familia Monachorum *Benedictinorum*. J. B.]

p *Posteaquam ad loca illa veniebant*] Eisdem apostolorum basilicis Gotthi sub Vitige Romam obsidentes pepercerunt, teste *Procopio* Gotthicorum II, (Cap. 4.) Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca profuit, vide *Zosimum* libro IV. (Cap. 40. Ed. Cellar.) de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud *Simlerum:* (Pag. 302. *Ed. Elzevir.*) *Nicetam* Alexio, Manuelis filio: (*Cap.* 4.) eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochiensium ecclesias, (*cap.* 9.)

GRONOVII.

34 *Hostibus, quibus*] Nihil mutandum, sed intelligendum; isti quibus pepercerant, nempe in profanis locis. Significat quosdam hostium tam fuisse misericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, sponte ducerent in templa, ne, si in alios vincentium non tam misericordes incidissent, irrita foret prior clementia.

35 *Quæ in honorem*] Cenotaphiis aut monumentis, in quibus ipsa corpora defunctorum collocata non sunt.

36 *Jus gentium impunitatem*] Jure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet.

37 *Summam esse rationem, quæ facit*] Religionis primam & maximam rationem habendam.

facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus, (*vers.* 95, & seqq.)

Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
Ναούς τε τύμβους θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
Ἐρημίᾳ δοὺς, αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.

Homo quisquis urbes vastat & Dis Manibus
Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:
Nam similis ipsum pestis excidii manet.

a Philostrat. Lib. V. c. 16. *Ed. Olear.* Apollonius [a] Tyanæus q de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus (bb), qui *Deûm* 38 *face miscuit aras.*

2. Scipio, capta Carthagine, milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit [b] Appianus, *exceptis, qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum a Mithridate structum Cæsar, ut narrat [c] Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις Θεοῖς ἱερωμένον, *tollere ausus non est, ut belli Diis sacratum.* Marcus Marcellus, quæ 39 victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero [d] Verrina quarta: & ibidem addit, (cc) hostes esse aliquos, qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem [e] alibi Brenni bellum 40 fano Apollinis illatum, nefarium dixit. 41 Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis [f] Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius [g] nefarium, quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus

b Punic. pag. 83.
c Lib. XLII. pag. 234.
d Cap. 55.
e De Divin. I. 37.
f Lib. XIV c. 64.
g Lib. XXXI. c. 26, 30. 31.

GROTII.

q *De cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur*] Ut & alteram de Epopeo *Diodorus Siculus.* [Excerpt. Peiresc. pag. 221. è Lib. VII.]

GRONOVII.

38 *Face miscuit*] Incendit & in cineres confusos ac deformia rudera redegit.

39 *Victoria profana*] Sacra, quæ, urbe per vim expugnata, reverentiam apud victores non habebant, & in præda duci poterant.

40 *Fano Apollinis*] Delphico. *Justin.* 24, 7. 8.

41 *Pyrrhi, qui Proserpinæ*] *Livius* 29, 18.

(bb) En ipsa verba Poëtæ:

Præcipuè quum sacrilegus face miscuit arces
Ipsius [Herculis] *immeritaque domos ac templa Sagunti*
Polluit, & populis furias immisit honestas.

Sylv. Lib. IV. Sylv. VI. vers. 82, & seqq. *J. B.*

(cc) Hoc paullo ante legitur: *Non ut ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionum & consuetudinis jura retineret* &c. Caput in orâ libri indicavimus. *J. B.*

GRO-

Florus *a* de eodem, [1] *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit *b* judicium: *ἃ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα μηδ᾽ ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον; quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime, & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* atque ibidem talionis non admittit excusationem.

a Lib. II. c. 7. n. 4.
b Lib. V. c. II.

VIII. 1. Quanquam vero proprie [42] instituti nostri hic non est, quid ex usu sit, inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id, quod natura licitum, aut inter licita melius est; tamen [43] ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet, si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus, quæ [44] bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud *c* Thucydidem, *μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ ἐς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς, [45] ἀληπτοτέρους ἔχειν. terram hostilem non aliud quam [46] obsidem censete, tantoque meliorem, quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat [47] invictiores.* [s] Idem Agesilai consilium *d*, cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, [48] liberam reli.

c Lib. I. c. 82.
d Xen. hist. Gr. IV. c. 6. n. 13.

GROTII.

1 *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras. sepulchra sæviit*] Simile Prusiæ factum detestatus *Polybius*, cujus verba *Suidas* servavit in vocabulo *Prusiæ*, & excerpta Peiresciana. (pag. 337.)

s *Idem Agesilai consilium*] Meminit & *Plutarchus* Agesilao. (Pag. 608. B.)

GRONOVII.

42 *Instituti nostri hic non est*] Quippe quod τοῦ πολιτικοῦ.

43 *Ipsa virtus vilis.*] Non debet alienum aut putidum videri, si, quod honestum est & per se sine ulla mercede probandum, id studeam persuadere & commendare per commoda, quæ secum trahit, quando eo sæculo vivimus, quo nihil, nisi quod utile est, appetitur.

44 *Bellum non morantur*] Impedimentum non afferunt rebus gerendis.

45 Ἀληπτοτέρους ἔχειν] Forte, ἀλειπτοτέρους, nam ἄλειπτος, ἀνίκητος, ἀκαταγώνιστος. *Salmas.* ad hist. August. p. 333.

46 *Obsidem*] Nam qui agros hostium tenent, perinde est ac si obsides eis extorsissent: quorum recipiendorum spe ad saniora consilia cogi possunt: eo autem facilius cogentur, quo cultiores agri conservati fuerint.

47 *Invictiores*] Difficiliores.

48 *Liberam reliquit sementem*] Vetuit, dum in arando ac ferendo occupati essent, ullam vim a suo exercitu fieri.

reliquit sementem, ajens, quo plus sevissent eo 49 pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit a satyra: 50 *spoliatis arma supersunt.* Livius narrans b captam a Gallis urbem: *placuerat*, inquit, *principibus Gallorum, non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis,* 51 *id pignus ad flectendos hostium animos haberent.*

a *Juvenal.* VIII, 124.
b *Lib.* V. c. 42.

2. Adde quod 52 speciem hoc præfert, manente bello, magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud c Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modestia militum aut ducis,* 53 *nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Augustus Cæsar de Pannoniis rapina abstinebat. Causam d Dio adfert: ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *sperabat enim fore, ut sic eos sine vi sibi adjungeret.* Timotheus ea cura, quam supra narravimus, præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθηρᾶτο, ait e Polyænus, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat.* t De Quintio & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, f addit: *hujus modestiæ non multo post fructum cepêre. nam ut in Thessaliam perventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero, renuntiata Philippi amicitia, societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani, in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat g Frontinus, *quod contra exspectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei.*

c *Lib.* XXIV. c. 20.
d *Lib.* XLIX. p. 472. D. E.
e *Lib.* III. c. 10. n. 9.
f *Pag.* 371. D. *Vit. Flam.*
g *Lib.* IV. c. 3. n. 14.

3. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus: exemplum dat Livius h in Annibale: *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum consilium cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi,*

h *Lib.* XXVI. c. 38.

GROTII.

t *De Quintio*] Nempe T. Quintio Flaminio.

GRONOVII.

49 *Pacis cupidiores*] Promtiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne messem hostis intercipiat.

50 *Spoliatis arma*] Cum superest nihil præter arma, acrius eis utuntur.

51 *Id pignus*] Lenocinium pacis, per quam ea erant recuperaturi.

52 *Speciem hoc præfert*] Parcere illis, quæ in potestate sunt, est signum judicantis hæc sua esse sperantisque se obtinere illa posse, universi belli victoria.

53 *Nisi ad conciliandos*] *Nisi* pro *sed*.

GRO-

animi, sed cæterorum etiam: quippe 54 *ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.*

4. Verissimum autem sentio, quod a theologis [a] quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium esse, violentis urbium direptionibus & si quid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant; ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis ne qua (dd) urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a se actæ magis ductum pœnitentia, (ee) quam quod Thebas evertisset.

[a] *Ægid. Reg. de actibus supern. disp.* 31. *dub.* 7. *num.* 127.

GRONOVII.

54 *Ad plures*] Plures simile quid metuebant, quam ipsam calamitatem sentiebant.

(dd) Testis est ÆSCHINES: Ἐν οἷς ἐνόρκων ἦν τοῖς ἀρχαίοις, Μηδεμίαν πόλιν τῶν Ἀμφικτυονίδων ἀνάστατον ποιήσειν &c. Orat. de male obita legat. *pag.* 262. A. Edit. Basil. 1572. *J. B.*

(ee) Vide, inter alios, PLUTARCHUM, *Vit. Alexandr.* pag. 671. B. *J. B.*

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retineri ad modum debiti:*

II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*

III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*

IV. *Humanitatis esse, summo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare, aut a restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe [a] si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam 1 causa subest debendi in hoste:

GROTII.

a *SI id quod recte fit spectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud *Bembum* 1. (fol. 12. *Ed. Venet.* 1551.)

GRONOVII.

1 *Causa subest debendi*] Donec nanciscamur id, quod nobis debetur.

GRO-

a Vict. de jure belli n. 55. 56.

ste: *a* excepto quod etiam extra eam ad 2 securitatem necessariæ res possunt detineri, sed restituendæ cessante periculo, in se aut in pretio, secundum ea quæ libro II, cap. II. tractavimus. nam quod & in re 3 pacatorum liceret, multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est 4 capiendi quoddam jus, sine acquirendi jure.

b Cajetan. in sum. pecc. verb. belli damnum. Covarr. ad d. c. peccatum. p. 11. §. 11. Vict. de jure belli n. 39. & 41. & Molina 11, tract. disp. 117.

2. Cum autem deberi aliquid nobis possit, aut 5 ob inæqualitatem rerum, b aut 6 ex pœna, *b* potest ex utraque causa acquiri res hostilis, sed cum discrimine tamen. nam supra diximus, ex debito illo priore 7 non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus, quam illud 8 quod in impunitate sola aut externa vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras, ex consensu privato nostro, ei quicum actum est, 9 non externum modo, sed & internum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet; quo sensu lex πόλεως συνθήκη κοινή, (aa) *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non (bb) solum majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

II. At

GROTII.

b *Aut ex pœna*] Romani Prusiam Attalo jusserunt & damnum resarcire & pœnam insuper pendere. [Habet Auctor noster ex APPIANO ALEXANDRINO, *Bell. Mithrid.* pag. 172, 173. Ed. H. Steph. *J. B.*]

GRONOVII.

2 *Securitatem*] Ne noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

3 *Pacatorum*] Eorum qui non offendunt nos.

4 *Capiendi*] Apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantisper, ita ut tamen tuum non facias.

5 *Ob inæqualitatem*] Ex contractu.

6 *Ex pœna*] Ex maleficio.

7 *Non res tantum debentis*] Propter debitum principis, aut eorum, qui rempublicam tenent, ex contractu cum alio principe populove inito & principis patrimonium & civium bona hypothecæ loco sunt.

8 *Quod in impunitate*] Quod pœnam remittit res alienas rapienti & judicis officium præstat raptas defendenti pro suis, quas alter debet, nec reddit.

9 *Non externum modo*] Non tantum quod condonat pœnam aut interdictis defenditur, sed etiam, quod congruit juri naturæ, quale est quod post introducta dominia & salva conscientia exigitur.

(aa) Vide supra, *Lib.* II. Cap. II. num. 3. *J. B.*

(bb) Omnes Editiones, etiam prima, habent heic *sola*, quæ vox manifesto mendosa est. Mutavimus igitur, ut sensus postulabat, quemadmodum & initio Capitis, ubi etiam in omnibus Editionibus hactenus legebatur: *excepto quod etiam extra eam ad securitatem* NECESSARIAM *res possunt detineri*; pro, *ad securitatem* NECESSARIÆ *res*: quæ menda à nemine animadversa, mirum sane est. *J. B.*

GRO-

II. At in altero debendi genere [10] quod pœnale est, non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque [11] latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc & in priore debendi genere. nam prius illud [12] est in bonis, posterius hoc [13] non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra *a* de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod [14] civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est, judicium reddere in sontem; quod debitum ex officio ad [15] prius illud, non ad [16] posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, [17] quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta non puniunt.

a Lib. III. *c.* 2. *n.* 3.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt, non tantum ad consecutionem [18] debiti primarii, unde ortum est bellum, sed & [19] subnascentis, secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est, quod scribunt *b* theologi quidam, capta in bello [20] non compensari cum debito principali: intelligendum enim hoc usque dum [21] secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est.

b Silv. verb. bell. n. 10. *Vict. n.* 51. *Bart. in l. si quid bello. D. de capt.*

GRONOVII.

10 *Quod pœnale est*] Ex maleficio imperantis & magistratuum oritur.

11 *Latius produci*] Etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuisse ad satisfactionem aut compensationem.

12 *Est in bonis*] Ita ut si persequi cesses, tuo careas.

13 *Non est*] Spectat enim tantum vindictam, de qua remittere licet ita ut nulla re egeas.

14 *Civitas puniri*] Aliquid deliquerat noxam nocendo, sed quod negligentius egerat in alieno dolore æstimando.

15 *Ad prius illud*] Ex inæqualitate.

16 *Ad posterius*] Ex pœna.

17 *Quanquam ex cessatione*] Si post quam ex officio punire oportebat, in eo cesset, ipse pœna sese dignum reddat: atque adeo ex isto sæpius hoc exoritur & existit: haud quaquam tamen hæc duo miscenda & pro eodem habenda sunt.

18 *Debiti primarii*] In quo cœpit injustitia.

19 *Subnascentis*] Ejus quod ex illo sequitur & provenit.

20 *Non compensari*] Non posse imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta sunt, tanquam sufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit causam bello: sed jus esse victori super illa, quæ tenet aut bello acquisivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam satisfactionem poscere.

21 *Secundum sanum judicium*] Arbitratu prudentium & bonorum virorum.

GRO-

est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio [a] narrante, c impensam, quæ in bellum facta esset, omnem præstare regem æquum censebant, cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Justinum [b] est *impensas belli lege justa* (cc) *suscepturus*: apud Thucydidem [c] damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello juste extorquetur.

a Lib. XXXVII. c. 35.
b Lib. XXXIII. c. 1.
c Lib. I. c. 117.

IV. 1. Cæterum sciendum est, quod & alibi meminimus, 22 latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret, immisericordiæ reus erit, si inopem 23 debitorem omnibus reculis suis excutiat, ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit 24 sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. d 25 *Miserabile enim est*, ut ait [d] pater Quintilianus, *sponsoris periculum*. Tamen 26 tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

d Declam. 273.

2. Quare [e] exigit humanitas, ut his qui extra culpam sunt belli,

GROTII.

c *Impensam, quæ in bellum facta esset*] Meminit *Polybius* excerpto legationum 23. Sic & a Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis *Appiano*. (Pag. 213.) morem hunc pro se allegat rex Poloniæ, apud *Thuanum* libro LXXIII. anno CIƆ IƆ LXXXI. Sic apud *Homerum* Iliados Γ vocem τιμὴν scholiastes interpretatur πρόστιμον τοῦ πολέμου· λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν τῇ πόλει κτημάτων· *belli æstimationem, dimidium nempe rerum quæ in urbe erant*. (Ad vers. 286.)

d Miserabile enim est, *ut ait pater Quintilianus*, sponsoris periculum] Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire, quam si recipere a debitore non possit. Bene *salvo pudore*. nam sponsores appellare, videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait *Cicero* ad Atticum XVI, 15. [Vide *Noodt*, Jul. Paul. Cap. XI. *J. B.*]

GRONOVII.

22 *Latius patere*] Plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere justus sit, non sufficere id tantum præstari, quo leges contentæ sunt & recepta jura.

23 *Debitorem omnibus reculis*] *Cic.* pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim huc descendant vi ac necessitate coacti.*

24 *Sua bonitate*] Non lucri aut utilitatis studio.

25 *Miserabile*] Dignum favore ac misericordia.

26 *Tam durus*] Qui acerbissime ad ultimum quadrantem sibi debita persequitur.

(cc) Est apud JUSTINUM, *belli lege victi*, nec ulla varietas lectionis notatur in Editione Græviana, nec in ultima V. Cl. *Abr. Gronovii*. J. B.

GROTII.

e *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remi-

belli, quique 27 non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relinquantur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id, quod eo modo amiserunt, a civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus [a] militibus dixit: ὄυκ‌ουν ἀδίκως γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε, ἐὰν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς· *injuste quidem non possidebitis quæ tenetis; sed si quid non auferetis hostibus, id vestræ erit humanitatis.* a Xenoph. de Cyri Inst. Lib. VII. c. 5. n. 26.

3 Notandum & hoc, [b] cum 28 in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. b Ægid. Reg. de actibus supern. disp. 31, dub. 7. n. 117.

4. Exempla hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi [c] ut in civitatem venirent, id est, victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum, [d] honoris gratia, f veteri possessori relinquebatur. Sic a Romulo [e] Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Uxiis [f] Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus, non personis tantum, sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & 29 mercibus concedi a bello immunitatem. c L. 16. D. de acq. rer. dom. d d. l. 16. l. 15. §. 2. D. de rei vind. Vict. de jure belli n. 40. Silv. in verb. bellum p. 1. §. 10. n. vers. 3. e Liv. 1, 15. f Arrian. Lib. III. c. 17.

remisit, dicens non de omnibus rebus, sed de imperio & honore inter ipsos certari. Narrat *Plutarchus* Demetrio. (*pag*. 891. A.) Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud *Marianam* lib. XI. cap. 16.

f *Veteri possessori relinquebatur*] Appianus civilium II. τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο· *Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes agros adimebant, sed cum eis partiebantur.* (Pag. 516.) Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gothos fecisse historiæ nos docent.

GRONOVII.

27 *Non alio quam fidejussorio*] Hanc unam ob causam, quod tanquam sponsores intercesserunt.

28 *In subsidium*] Κατὰ δεύτερον πλοῦν· altero, vel repetito aut mutato cursu, ut si regia via nequeas, hoc velut transverso tramite ad jus tuum perveniat.

29 *Mercibus concedi*] Permitti negotiantibus, ut merces in hostilia loca supportent.

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quo usque capere homines liceat justitia interna:*
II. *Quid interno justitiæ dominio in servum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo servi.*
VII. *An servis fugere liceat.*
VIII. *An e servis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.*

I. 1. QUibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, *a* si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet 1 eo usque licita sit talis acquisitio, quo usque debiti aut primarii, aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque 2 in alios valide transfert.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere discrimina, quæ, cum de interficiendis hostibus ageretur, supra annotata sunt. Demosthenes *b* in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem, a quod non omnes, qui inter hostes fuerant, servos fecisset: *καὶ γὰρ οὔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτὰ, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος, τὰ τοιαῦτ᾽ ἐπέκρινεν. neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

a Vict. de Jure belli n. 41. Less. l. 11, c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum. p. 11, §. 11. Molina disp. 120. & 121. Valentia disp. 3. q. 16.

b Pag. 114. B.

II. 1. Sed

GROTII.

a *QUod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset*] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit servituti & sacerdotes, & eos qui decretis in se factis non adsenserant. narrat *Plutarchus* in vita ejus. (Pag. 670. E.)

GRONOVII.

1 *Eo usque licita sit talis*] Ad eum numerum & pretium corporum, quo exæquetur aut a principio nobis datum, aut a suborientibus postea profectum causis damnum.

2 *In alios*] Alienandis captivis.

GRO-

II. 1. Sed primum notandum hic est, jus illud 3 quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur, neutiquam 4 tam late patere, quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui 5 pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus quidam b 6 captivum se dicebat, (aa) non servum. nam si rem recte inspicimus, jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas, qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. *Δεινότατον δὲ αἰχμαλωτὰς γενέσθαι· res acerbissima est belli jure captivum fieri:* teste *a* Isocrate.

a Plataico. p. 300. A. *Ed. H. Steph.*

2. Est ergo 7 servitus hæc perpetua obligatio operarum, pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea *b* definitio huic generi servorum optime congruit: *servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit disertè mercenario comparat. (bb) Deut. xv, 18. 40. 53. & in 8 redemtura ejus operas

b Sen. de Benef. lib. III, c. 22.

GROTII.

b *Captivum se dicebat, non servum*] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων, ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, οὓς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι γεγράφασιν ἐλευθέρους· *nam & patres pro filiis & filii pro parentibus sæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, scribunt liberos.* (Lib. *Quod omnis Probus liber*, pag. 870. E.) Nimirum ut apud *Theodecten* Helena loquebatur:

Θειῶν ἀπ' ἀμφοῖν ἐκγόνον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν;
Utraque generis parte prognatam Deis,
Eritne servam nominare qui audeat?

Habet hoc Auctor noster etiam in *Excerptis ex Tragœd. & Comœd. Græc.* pag. 445. sed non docet, unde hauserit. Reperies apud ARISTOTELEM, *Politic.* Lib. I. Cap. 6. pag. 302. B. *Ed. Parif.* ubi legitur: Θείων δ' ἀπ' &c. ut & in *Heinsii* Editione, cum Paraphrasi. *J. B.*]

GRONOVII.

3 *Quod quasi ex fidejussione*] De captivis in servitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod singuli subjecti sint quasi sponsores & secundi debitores pro eo, quod debet civitas, ut ea non solvente quasi addici possint.

4 *Tam late patere*] Tantam vim habere.

5 *Pœnæ servi*] §. 1. Instit. *de cap. dimin.* Observ. 1, 8. 77.

6 *Captivum se*] Servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

7 *Servitus hæc perpetua*] Ac si quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, sibi operas præstet, victus & necessariorum securus, cum jure cogendi si negligens sit.

8 *In redemtura ejus operas*] Pretium redemtionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

(aa) Refert id PLUTARCHUS, *Apopth. Lacon.* pag. 234. C. Tom. II. Ed. Wechel. *J. B.*

(bb) Heic mendosè omnes Editiones

operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino. Deut. XVIII, 50.

3. Multum ergo distat id quod impune 9 in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex a Seneca supra citavimus: *cum in servum omnia liceant, est aliquid quod* 10 *in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit b:

a I, *de Clem. c.* 18.

b Apud Stob. Tit. 62.

> Κἂν δοῦλος ᾖ τις οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
> Ἄνθρωπος οὗτος ἐστὶν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
>
> *Here, quisquis est homo natus, quamvis serviat*
> *Is servitutem, tamen esse homo non desinit.*

Alibi item c Seneca: *servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo humiles amici: servi sunt, imo* 11 *conservi.* quæ & apud Macrobium d legas sensum plane eundem habentia cum Pauli e apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque dominum esse in cœlo.* Et alibi f vult dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cœlo habeant, qui ad talia 12 qualitatum discrimina non attendat. In constitutionibus g quæ Clementi Romano asscribi solent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ c ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus h servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum: εἰ ἔστι σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφὸν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου· *si servum habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

c Ep. XLVII.

d Saturn. I. 11.

e Colos. IV, 1.

f Eph. VI, 9.

g Lib. VII, c. XIII.

h Pædag. Lib. III. Cap. 12. p. 307. *Ed. Oxon.*

III. Jus

tiones, a primâ usque, sese habent, Legendum, ut ad *Pufendorfium* obiter observavimus, *Levit.* XXV, 40, 53. & postea, pro *Deut.* XVIII, 50. reponendum, *Levit.* XXV, 27, 50. Res statim patebit inspicienti loca illa. *J. B.*

GROTII.

c Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epistola *Barnabæ* est: οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν· *noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.* (Cap. 19.)

GRONOVII.

9 *In servum*] In servilem personam.

10 *In hominem*] In eundem, tanquam & hominem, ejusdemque sortis, cujus & domini sunt.

11 *Conservi*] Omnes enim quodammodo servimus, præfectis, tempori, illis quorum gratiam volumus, denique Deo & naturæ.

12 *Qualitatum discrimina*] Qui omnes homines uno ordine habeat, liberum a servo non distinguat.

GRO-

III. Jus ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut 13 domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem 14 religione exercendam, 15 qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca, *a* cum dixit: *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui *b* & alibi, *quid interest,* ait, *quali quis teneatur imperio, si summo tenetur?* quo loco comparat subditum servo, & ait 16 dispari titulo 17 paria in illos licere: quod certe 18 in hac parte vitæ adimendæ, & si quid eo accedit, verissimum est. *Majores nostri,* ait idem d Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt;* & *c* Plinius: *servis respublica quædam & quasi civitas, domus est.* Cato Censorius, narrante *d* Plutarcho, si quis servus capital admisisse videretur, de eo supplicium non sumebat, nisi postquam damnatus esset, etiam conservorum judicio. Quicum conferenda verba Job. XXXI, 13. & deinceps.

a L. I. de Clem. c. 18.
b Lib. III. de Ben. c. 18.
c Lib. VIII. Epist. 16.
d Pag. 349. A.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum, e non dominaberis ei dure,* ait lex divina de servo Hebræo, quod nunc

GROTII.

d *Seneca*] Epistola XLVII.

e *Non dominaberis ei dure*] Vide *Mosem de Kotzi* præceptis jubentibus 147. 175. 178. & *collationem legum Mosis & Romanarum* titulo III. *Priscus* in excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: ἄμεινον δὲ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι Ῥωμαῖοι χρώμενοι. πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδείκνυνται. ἐφ' ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους, μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας. οὐ δὴ γὰρ οὐδ' αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις, ἐπάγειν θέμις. ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ' αὐτοῖς πλεῖστοι, ἣν οὐ μόνον περιόντες, ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τῆς περιουσίας ὃν βούλονται τρόπον· καὶ νόμος ἐστὶν, ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο· *multo melius servos suos Romani tractant, patrumque aut magistrorum in eos funguntur officio. nam ut eos abstrahant ab iis quæ moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes quasi filios suos castigant: neque enim jus est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum sed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re sua statuerint, id legis vim habet.* (Pag. 47. *Edit. Hæschel.*) Adde *legem Wisigotthicam* lib. VI, tit. V. c. 12.

GRONOVII.

13 *Ut domesticam habeat*] Ei mandare possit justum opus & ad id modica coërcitione cogere.

14 *Religione*] Moderatione.

15 *Qua publica*] Qua civibus imperatur.

16 *Dispari titulo*] Magistratus & domini.

17 *Paria in illos*] Nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

18 *In hac parte vitæ*] Significat quemadmodum magistratui aut principi non licet occidere civem sine delicto capitali ejus, ita nec domino servum.

nunc 19 prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi (cc), Deut. xv, 17. 45. 53. Ad quem locum sic f Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις· τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν, οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸ ὑπεύθυνον (male editum ἀνεύθυνον) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν· *Servi fortuna quidem inferiores sunt: natura autem pares dominis: ac 20 divinæ legi justi regula est, non quod fortunæ, sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ feritati. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Numquidnam æquum est,* ait a Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister: fiet enim formidolosus & contumax, nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et b mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione sub homine hominem esse?* Hinc est quod Hebræa lege c servo aut ancillæ g non pro oculo tantum

a *De Clement.* I. 16.

b *Cap.* 17.

c *Exod.* XXI, 26, 27.

GROTII.

f *Philo*] De specialibus legibus secundo. (*Pag.* 798. C.) *Cyprianus* ad Demetrianum: *nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.* (Pag. 188. *Edit. Fell. Brem.*)

GRONOVII.

19 *Prolata vi proximitatis*] Ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S. Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit, quemvis hominem pro proximo haberi.

20 *Divinæ legi justi regula*] Divina lege justum habetur, non quod existens forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similis ratio sancit.

(cc) Heic etiam voluit dicere Auctor, *Levit.* XXV, 17, 43. 53. pro eo quod habent omnes Editiones. Et hinc patet, non à Typographis ortum esse mendum illud, quum in duobus locis diversis ita constanter unus Liber *Mosis* pro alio laudatus fuerit, numerusque Capitis eodem modo permutatus. *J. B.*

GROTII.

g *Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso*] Philo dicto loco: οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐκδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς· καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν ἀεὶ δύνασθαι· ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε πα-

ρηγο-

tum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur.

V. 1. Sed & h 21 operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis servorum humane habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in sabbathi institutione, a nimirum ut laboribus aliquod daretur spiramentum. Et C. Plinii b epistola ad Paulinum quæ sic incipit: *video quam molliter tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo & Homericum illud* ἑκυρὸς δ' πατὴρ ὣς 22 ἤπι☉ ἦεν, *& hoc nostrum* PATERFAMILIAS.

a Exod. XX, 10. XXIII, 12. Deut. XVI, 14.
b Lib. V. Ep. 19.
c Ep. XLVII.

2. In eadem voce veterum humanitatem observat & c Seneca: *ne illud quidem videtis quam 23 omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt,* i *servos familiares.* Dion Prusæensis optimum regem d describens: δεσπότην δ' οὐχ ὅπως τ ἐλδυθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τ δούλων χαίρειν καλούμενον· *domini nomen adeo in homines liberos non usurpat, ut & in servos eo abstineat.* k Ulysses apud e Homerum servos, quos fidos reperit, apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Tertullianus f: l *gratius est 24 nomen pietatis quam 25 potestatis:* etiam

d Orat. I. pag. 5. C.
e Od. Φ. vers. 215, & seq.
f Apolog. c. 33.

μηχρείαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλδυθερωθεὶς, ἀλλὰ & ἀργαλέον & ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών. *sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio. ad quæ accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse; alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus, sed a tam fero sævoque domino exsolutus.* (Pag. 808. A. B.)

h *Operæ cum modo exigendæ*] Vide c. 14. in epistola episcoporum ad Ludovicum regem, quæ inserta est in *capitulare Caroli Calvi. Seneca* epistola XLVII. *non tanquam hominibus, sed tanquam jumentis abutimur.* De Atheniensium vero in servos lenitate vide *Xenophontem* de republica Atheniensium. (§. 9, & seqq. *Ed. Oxon.*)

i *Servos familiares*] Amicos Epicurus. *Seneca* epistola CVII.

k *Ulysses*] Cujus paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odysseæ ξ. (*vers.* 138, *& seqq.*)

GRONOVII.

21 *Operæ cum modo*] Quatenus salvis corporibus sustineri possunt.

22 Ἤπι☉ ἦεν] Aiεὶ. Helenæ verba de Priamo ιλ. ω. 775. dicentis, affines cæteros & ipsam socrum sæpe sibi convicium fecisse, nunquam vero Hectorem & Priamum socerum, qui semper sibi fuerit quasi mitis pater. [Voces illæ, ἑκυρὸς δ', non leguntur apud *Plinium* in ulla Editione. Ex alio igitur loco reliqua potuerunt desumi; ut ostendunt *Seberi* & *Barnesii* Indices. *J. B.*]

23 *Omnem invidiam*] Ipso nomine ostenderint se nec dominos invisos & odiosos, nec servos viles & contumeliis obnoxios velle.

24 *Nomen pietatis*] Officii, curæ sanguinis.

25 *Potestatis*] Juris & imperii.

GROTII.

l *Gratius est nomen pietatis quam potestatis*] Notat & *Cyprianus* testimoniorum III. §. 82. ad Quirinum: domi-

etiam familiæ magis patres quam domini vocantur. Hieronymus [a] sive Paulinus ad Celantiam: *familiam tuam ita rege & constitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam.* Augustinus [b]: *Domestica pax a justis patribus ita olim administrata est, ut secundum hæc temporalia bona* 26 *filiorum sortem a servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita præscribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut* 27 *inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua, tanquam filiis, ad colendum & promerendum Deum consulunt.*

a Tom. I. pag. 114. Ed. Basil.

b Lib. XIX. de Civit. Dei cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua servos significabant, annotavit Servius (dd) ad illud Maronis: *claudite jam rivos, pueri.* nec dissimile quod Heracleotæ servos suo Mariandynos m 28 *δωροφόρους*, id est, *donatarios*, appellabant, *ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας*, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem 29 vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos [c] Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in [d] epistola: *δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι,*

c Germ. c. 25.

d Epist. 3. pag. 746. Opusc. Mythol. Phys. Eth.

dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere; probatque id apostoli *Pauli* ad Ephesios verbis. *Lactantius* libro V, cap. 15. *Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impertiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore sed spiritu metiamur, tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen servi non sunt: sed eos & habemus, & dicimus spiritu fratres, religione conservos. Augustinus* de moribus ecclesiæ catholicæ 1, 30. *Tu dominis servos non tam conditionis necessitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos servis, summi Dei scilicet communis domini consideratione, placabiles, & ad consulendum quam ad coërcendum propensiores facis.* Adde *Isidorum* Pelusiotam lib. I, epistola 471. Repete quæ modo ex *Prisco* posuimus.

m *Δωροφόρους appellabant*] *Athenæus* VI, 18.

GRONOVII.

26 *Filiorum sortem a*] Liberos liberalius tractarent quam servos.

27 *Inique dominantes*] Duriter & tyrannorum more imperantes.

28 *Δωροφόρους, id est, donatarios*] Potius *tributarios*, seu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præstarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis: nam apud *Euphorionem* est *Δωροφόροι καλέονται*. Et hujus generis composita omnia activam habent significationem. Adde *Terentium* Phormione 1, 1, 6.

29 *Vetus interpres Callistratus*] Non ille, qui exstat, sed quem habuit *Athenæus* lib. 6. p. 263.

(dd) Nihil tale video apud *Servium*, in hunc versum, qui est ultimus Eclogæ III. Hoc tantum alibi lego: *Utrum ergo ætate* PUEROS, *an ut ministros & familiares solemus communiter* PUEROS *vocare?* In Eclog. VI. vers. 14. *J. B.*

GRO-

νωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν· *justus mancipiorum hic est usus, ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

VI. 1. Pro opera ut diximus [n] alimenta servo debentur. *Servis*, ait [a] Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti, ut mercenariis: operam exigendam, justa præbenda.* Aristoteles: [b] δούλῳ μισθὸς τροφή, *servo pro mercede alimenta.* Cato: [c] *familiæ ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. Est aliquid*, ait [o] Seneca, [d] *quod dominus præstare servo debeat: ut cibaria, vestiarium.* In cibariis erant [30] quaterni modii frumenti in mensem, quos præstitos servis [e] Donatus auctor est. Martianus jurisconsultus [f] esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur ab [g] historiis [p] Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienses fame necabant.

2. Insuper Seneca [h] dicto loco probat [31] in quædam liberum esse servum, & [32] beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmodum [q] apud Terentium est, suum defrau-

[a] *De Off.* I. 13.
[b] I, *Oecon.* V.
[c] *De Re Rust.* c. 5.
[d] *Lib.* III, *de Benef.* c. 21.
[e] *Ad Phorm. act.* I. *sc.* I. *vers.* 9.
[f] *L.* 40. *D. de peculio.*
[g] *Thuc. l.* VII. c. 87. *Diod. libro* XIII. c. 19.
[h] *Cap.* 19, *& seqq.*

GROTII.

n *Alimenta servo debentur*] Sirachides XXXIII, 25. ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ· *Panis & disciplina & opera servo.*

o *Seneca*] Idem de tranquillitate: (Cap. 8.) *familia vestiarium petit victumque.* Romani ad Bessam apud *Procopium* Gotthicorum III. χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν οὐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ κατὰ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὥς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἔχουσαν· *date nobis saltem ut captivis vestris alimenta, non dicam quæ sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat, sed quæ mortem arceant.* (Cap. 17.) *Chrysostomus* ad Ephesios V, 21. ὅταν οὗτος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ οὗτος δουλείας ἐστὶ τρόπος· ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν· *ubi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut præter victum habeat quo induatur, quo calceetur, est & hoc servitutis quoddam genus: nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum, sed liber erit, neque ulla eum lex constringet, si non alatur, operas præstare.* (Tom. III. pag. 860. *Edit. Savil.*)

p *Siculorum crudelitas*] Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante *Niceta* lib. I. qui & epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum. (Cap. 3.)

q *Apud Terentium est*] Phormione actu I, sc. I. (vers. 10.)

GRONOVII.

30 *Quaterni modii*] *Seneca* servo tragœdo, quod genus honestius, quinque modios menstruos dari scribit epist. 80.

31 *In quædam liberum esse*] Esse nonnulla, quæ homo servus agat tanquam liber.

32 *Beneficii quoque*] Posse domino beneficium dare.

defraudans genium comparsit, aut 33 succisivi temporis diligentia quæsivit, id aliquo modo sit ipsius. Non male Theophilus [a] peculium definit ὀσίαν φυσικὴν r 34 naturale patrimonium, quasi contubernium definias naturale matrimonium; sed & [b] Ulpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert quod 35 peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere: neque enim quod æquum est faciet, si sine causa id faciat. Causam vero intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem: nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res civium civitati. Apposite ad hanc rem s Seneca: [c] *non ideo nihil habet servus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit.*

3. Et hinc est quod 36 dominus non repetit, si quid servo in servitute debitum post manumissionem solvit: [d] quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione 37 naturaliter intelligitur, dominus autem servo debere naturaliter potest.

a Inst. quod cum eo qui in alt. pot.
b L. 5. §. 3. D. de peculio.
c L. VII, de benef. 4.
d L. 64. D. de cond. indeb.

GROTII.

r *Naturale patrimonium*] Eumæus *Odysseæ* Ξ. (vers. 63, 64.)

Οἷά τε ᾧ οἰκῆϊ ἄναξ εὔθυμος ἔδωκεν,
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.

Qualia dat famulis domini prolixa voluntas,
Fœdera conjugii socialia, remque, domumque.

Ipse Ulysses *Odysseæ* Φ Eumæo & Philætio dicit. (vers. 214, 215.)

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω,
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.

Vestrum utrique thori socias dabo, largiar & rem
Vicinasque domos nostræ.

Varro de servis: *studiosiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessioneve ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat.* (De Re Rust. Lib. I. c. 17.)

s *Seneca*] Ejusdem est ibidem: *Numquid dubium est quin servus cum peculio domini sit? Dat tamen domino suo munus.*

GRONOVII.

33 *Succisivi*] Subsecivi.

34 *Naturale patrimonium*] Ut naturale dicitur, quod tantum est naturale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ solemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non justis nuptiis nati.

35 *Peculium dominus*] Dominus justam causam habet auferendi peculium servo, non modo si quid is committat, ob quod mereatur eo mulctari, sed etiam si eo ipse ad usus vitæ indigeat.

36 *Dominus non repetit*] Non consequitur actione indebiti. §. 1. Instit. *Quibus modis re contrahitur obligatio.*

37 *Naturaliter*] Potest aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut si pupillus sine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum; cessat autem condictio indebiti, etiam si quis solverit, quod naturaliter debebat: non tantummodo, si quis solvit, quod debebat civiliter.

GRO-

potest. Itaque sicut *a* clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, *b* servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est, dividere, donare, relinquere 38 intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus a nobis *c* alibi tractatum est.

a Dionys. l. II. c. 10. *Ant. Rom.*
b Lib. VIII, *epist.* 10.
c Lib. II, c. 5.

4. Ad 39 hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges 40 retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat (ee) πρᾶσιν αἰτεῖν, 41 *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, aut 42 præsidum implorare opem contra sævitiam, *d* vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto, sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut post longas operas aut valde magnas libertas detur servo.

d §. 2. *Inst. de his, qui sui vel al. jur.*

5. Postteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis, ait *e* Ulpianus. Exemplo sit illud *f* Terentianum:

feci e servo ut esses libertus mihi
Propterea † *quod servibas liberaliter.*

e L. 4. *D. de just. & jure.*
f Andr. I. I. 10, 11.

Sal-

GROTII.

† *Quod servibas liberaliter*] Ita manuscripti recte. *Varro* narrat in Feroniæ luco dictum servis: *bene meriti sedeant servi, surgant liberi.* in quibusdam locis mos liberari servos, ubi octuplum pretii, quo emti erant, paraverunt. [Quod Auctor noster adfert heic, tamquam è VARRONE, habet id sine dubio à SERVIO, ad *Æneid.* VIII, 564. Sed Grammaticus iste ait: *In hujus* [Feroniæ] *templo* [non autem *luco*] *Tarracinæ sedile lapideum fuit, in quo hic versus incisus erat:* BENEMERITI &c. *Quam libertatem* [legendum *libertatis*] *deam dicit* Feroniam, *quasi* Fidoniam. Igitur non dicit *Servius*, versum illum referri à *Varrone*, sed tantum ab illo etymologiam tradi vocis *Feroniæ*. Vide hunc, *De Ling. Lat.* Lib. IV. pag. 20. *Ed. H. Steph.* [Cæterum de re ipsa consule quæ habet V. Cl. EVER. OTTO, Præfat. in Tom. II. *Thesauri Juris*, pag. 4. *J. B.*]

GRONOVII.

38 *Intra domum*] Conservis, non servis alienis.

39 *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conscientiæ, ad quam non adigimur legibus.

40 *Retraxerunt*] Imminuerunt.

41 *Ad venditionem*] Adire magistratum & petere, ut dominus sævus atque inexorabilis alii domino se vendere compelleretur.

42 *Præsidum*] Provinciæ alicui præfectorum.

(ee) Refert id JULIUS POLLUX, *Onomastic.* Lib. VII. Cap. 2. num. 13. *Ed. Amst.* testemque laudat *Aristophanem*, in Ὥραις, Dramate deperdito. Vide ibi KUHNII Notam: & adde POTTER. *Archæolog. Græc.* Lib. I. Cap. 10. *J. B.*

a Lib. III. Adverf. Avarit. Cap. 7. pag. 273. Ed. Baluz. Salvianus *a* in ufu quotidiano effe ait, ut fervi, etfi non optimæ, faltem non improbæ fervitutis, libertate donentur. addit, *& illa quæ in fervitute pofiti conquifierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, *b* quæ fervum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, u 43 nec fine donis: de cujus legis contemtu graviter queruntur prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus *c* quod fervos fenectute confectos venderet, immemor ejus quæ eft inter homines communis naturæ.

b Deut. XV, 13.

c Vit. M. Cat. p. 338. E.

VII. Quæftio hic incidit, *d* an fugere fas fit ei 44 qui bello jufto captus eft. non de eo agimus, qui fuo 45 proprio delicto pœnam eam eft commeritus, fed qui 46 publico facto in hanc fortunam decidit. Verius eft fas non effe, quia ex conventione, ut diximus, gentium communi operas fuas civitatis nomine debet. Quod tamen ita eft intelligendum, nifi intolerabilis fævitia hanc ipfi imponat neceffitatem. Videri circa hanc rem poteft refponfum Gregorii Neocæfarienfis XVI.

d Silv. verb. fervitus §. 3. Fortunius in l. 4. D. de juft. & jur. Æg. Reg. de act. fupern. difp. 31, dub. 7. num. 119. Leff. l. II. c. 5. dub. 5.

VIII. I. *e* Movimus 47 alibi dubitationem, an & quatenus nati ex fervis domino teneantur interno jure, quæ hic ob fpecialem bello captorum confiderationem omitti non debet. Si parentes fuo delicto pœnam 48 mortis erant commeriti, potuerunt eorum pofteri qui fperabantur, ob (ff) vitam fervandam obftringi fervitio, quia alioqui exftituri non fuerant. nam & ob ali-

e L. II. c. 5.

GROTII.

u *Nec fine donis*] Confuetudo id interpretata ne minus XXX. ficlis detur. vide præcepto jubente 84.

GRONOVII.

43 *Nec fine donis*] Ut fit unde vivat in libertate, cum defierit eum alere dominus.

44 *Qui bello jufto captus*] Nam qui bello injufto, illis licere tradidit 3, 7. 6.

45 *Proprio delicto*] Aliquid præter cæteros flagitiofe aut fcelefte patrando.

46 *Publico facto*] Calamitate partium victarum.

47 *Movimus alibi*] 2, 5, 29. 3, 7, 5.

48 *Mortis erant commeriti*] Et fic non genuiffent, nifi victor illos confervaffet hac conditione, ut fervirent: poffunt videri & ii, quos gignunt poftea, fervitutem eandem debere ob fuam vitam: neque enim aut nati forent aut fuperftites effent, nifi genitoribus eorum peperciffet communis dominus & ipfos procreandi educandique copiam feciffet.

(ff) In omnibus Editionibus, etiam primâ, heic legebatur *ad.* Sed nos audacter pofuimus *ob*, quod fenfus manifefto poftulat. Neque enim agitur de obligatione quadam vitæ fervandæ, quæ ipfis natis è Servo incumbat, fed de obligatione ferviendi, quâ tenentur ob vitam à Victore fervatam. Sic in fequenti periodo *ob alimenta* à Domino præftanda proles à Parentibus in fervitutem dari poffe dicitur. *J. B.*

GRO-

alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Canannæorum posteros Hebræis [a] Deus concedit.

[a] *Deut.* XX, 14.

2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant, non minus quam parentes ipsi; at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso, accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque duntaxat 49 usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largiente (gg) procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam 50 deducto ne egeat captus rebus necessariis. nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: x ut apud (hh) Græcos 51 olim mina,

GROTII.

x *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hispanis in Italia eques redemtus quarta parte annui stipendii. non comprehensi qui ordines ducerent eisque superiores: nec qui justo prælio aut oppido per vim capto venirent in potestatem. *Mariana* XXVII, 18.

GRONOVII.

49 *Usque dum operæ totum*] Labore pro omni sumtu, qui in eos factus est, satisfecerint.

50 *Deducto ne egeat*] Ut captus non privetur omni patrimonio, sed tantum ei relinquatur, quo se sustentare possit.

51 *Olim mina*] Centum drachmis sive decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, argenti pondo binis & selibra sive mille nummis. *Liv.* 22, 23. Hannibal ad Cannas captis, equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, servis centum statuit. *Liv.* 22, 58.

(gg) Heic etiam, in omnibus Editionibus, hactenus legebatur, *largientibus*, mendo manifestissimo. Videtur Auctor primo scripsisse, *ex legibus civilibus dominis plus æquo largientibus*; postea, quum, ad vitandum concursum duplicis casus similis ejusdem numeri, unum è plurali singularem facere vellet, perspicuitatis caussâ; *ex lege civili* posuit, sed oblitus est τὸ *largientibus* simul, ut par erat, mutare. *J. B.*

(hh) Nullus dubito, quin Auctor in animo habuerit quod legerat apud ARISTOTELEM, οἷον τὸ μνᾶς λυτροῦσθαι. Ethic. Nicom. *Lib.* V. *Cap.* 10. Verum hoc ibi tantum refertur ut exemplum *Juris*, quod Philosophus vocat *Legitimum*, quodque opponit *Naturali*: nihil dicit, nec *Aristoteles*, nec *Andronicus Rhodius* in Paraphrasi, nec *Michaël Ephesius*, unde colligi queat, hoc lege quadam communi sancitum esse apud *Græcos*. Immo video, in oratione DEMOSTHENIS *de male obita Legatione*, Captivos quosdam mutuo sumsisse, alium *tres minas*,

mina, nunc inter milites menstruo stipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta *a* ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *mansuete & ita ut populos consanguineos decebat.* Si quis captus esset, eum a captore habitum ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum domum: unde natum 52 δορυξένων nomen.

a Quaest. Gr. pag. 295. B.

2. Excelsioris animi est illud Pyrrhi a Cicerone *b* laudatum:

b De Offic. I. 12.

> y *Nec mî aurum posco, nec mî pretium dederitis:*
> *Ferro non auro* 53 *vitam cernamus utrique:*
> *Quorum virtuti belli fortuna pepercit*
> *Eorundem libertati me parcere certum est.*

Non dubium quin crediderit Pyrrhus justum a se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati, quos probabiles causæ in bellum tulissent. Simile *c* Cyri factum celebrat Xenophon: Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea *d* Polybius: Alexandri in Scythas *e* Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate certantium, *f* Plutarchus. Lysimachum vero z Getarum rex Dromichætes *g* bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum perpulit ut talibus amicis, quam hostibus uti mallet.

c Xenoph. Lib. III. *Cyrop.* c. I. §. 20.
d Lib. V. c. 10.
e Lib. VII. c. 9. n. 18.
f Vita Dem. p. 891.

g Strabo lib. VII. pag. 302. *Ed. Paris.*

minas, alium *quinque*, alium prout cuique conditiones erant propositæ: Ὁ μὲν, τρεῖς μνᾶς, ὁ δὲ, πέντε, ὁ δὲ, ὅπως συνέβαινεν ἑκάστῳ, τὰ λύτρα. Pag. 222. A. *J. B.*

GROTII.

y *Nec mî aurum posco*] Similem Tiberii Christiani Imperatoris in Persas bonitatem laudat *Menander Protector*, (Legat. *pag.* 141. I. *Ed. Hœschel.*) Sisebuti *Mariana*, item Sanctii Castellæ regis, libro XI. (Cap. 5. Illud autem de *Sisebuto* legitur *Lib.* VI. Cap. 3.)

z *Getarum rex Dromichætes*] Meminit & *Diodorus Siculus* in excerptis Peiresianis. (Pag. 257, 258.)

GRONOVII.

52 Δορυξένων] Quasi hasta & armis hospitum: quæ tamen vox usu deinde ad quemvis hospitem significandum producta & dilatata est.

53 *Vitam cernamus*] De vita certemus & pugnemus.

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere.*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

I. QUæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, *a* tanto magis in populos aut 1 in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & 2 jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto, aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utendo victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia: in publico autem periculo, 3 quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates *b* ad Philippum: *τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν, ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν· barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

a Vict. de jure belli n. 38. & 59.

b Epist. II. pag. 409. A. Ed. H. Steph.

II. 1. Cri-

GRONOVII.

1 *IN populorum partes*] Aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas.

2 *Jus imperantis*] Et principis & quod sibi populus reservavit. (Ut, exempli gratia, si comitia, si ordines, si privilegia) illo potest uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen &c.

3 *Quæ modum excedit securitas*] Si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest, aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet: hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. *Cato* apud *Sallustium: Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat* &c. Bell. Catil. c. 52.

GRO-

a Catilin. Bell. c. 12. II. 1. Crispus Sallustius *a* de Romanis veteribus: *majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant*, 4 *præter injuriæ licentiam*. Digna quæ a Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem *b* convenit: *sapientes pacis causa bellum gerunt, & laborem spe otii sustentant*. Aristoteles non semel *c* dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pacis & negotium otii causa institutum*. Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum *d* effatum: *bellum ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur*. Ejusdem & hoc *e* simile: *sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur*.

b De Rep. ordin. fragm. VI. 40. p. 118. Ed. Wass.

c De Rep. V. 1. c. 14. & 15. & X. Ethic. Nic. c. 7.

d De Off. I. 23.

e Ibid. c. 11.

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis *f* theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex *g* Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii a tueri magis quam proferre mos erat: intra suam cuique patriam regna finiebantur: reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum *h* ait: *videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos* b *gaudere de imperii latitudine*. qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum bonum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem*. Adde quod in ipsis Ammonitis propheta Amosus *i* severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

f Th. a; 2. q. 40. art. 1. ad 3. Wil. Mat. de belli sec. requis. q. 7.

g Justin. 1, 1.

h De Civ. Dei lib. IV, 15.

i Cap. 1, v. 13.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium*, ait *k* Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus*, ait apud *l* Tacitum, Claudius, *tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit:* addit exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus

k L. 11, de Ira, c. 34.

l Ann. XI, 24.

GROTII.

a *Tueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: δεῖν μένειν τε αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον· ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ· *manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quemquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.* [Habet hoc Auctor noster ex HERODIANO, Lib. VI. Cap. 2. num. 9. *Ed. Boecleri* ubi, ut & in aliis Editionibus, legitur: ἐν τοῖς τῶν ἰδίων ὅροις: neque necesse est emendare: ἐν τοῖς ἰδίοις, ut facit Auctor noster, sive ex incogitantiâ, sive datâ operâ. *J. B.*]

b *Gaudere de imperii latitudine*] Vide *Cyrillum* libro V. contra *Julianum*, reges Hebræos hoc nomine laudantem, quod suis contenti essent finibus. (Pag. 177. E. *Ed. Spanh.*)

GRONOVII.

4 *Præter injuriæ*] Præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

GRO-

nienfibus nihil aliud fuiffe quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam [a] dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exftant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo [b] *Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud [c] Tacitum: *ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. nihil separatum clausumve.* Et mox: *proinde pacem & vitam, quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem, 5 quod mirandum maxime, in orbe Romano qui funt, ex constitutione Imperatoris 6 Antonini cives Romani effecti funt, quæ verba funt [d] Ulpiani. ex eo, ut [e] Modestinus ait, 7 Roma communis patria est. Et de ea Claudianus [f]:

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.

IV. I. Alia moderatæ victoriæ species est, victis aut regibus, aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami [g]

Hostis parvi victus lacrymis,
Suscipe, dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptra fide meliore tene.

Idem,

[a] Lib. VIII. c. 13.

[b] Suet. in Cæs. c. 80.

[c] Hist. IV. 74.

[d] L. in orbe 17. D. de stat. hom.

[e] L. Roma 33 D. ad municip.

[f] In Sec. Consul. Stilic. vers. 154, 159.

[g] Sen. Troad. vers. 725, & seqq.

GRONOVII.

5 *Quod mirandum maxime*] Meo judicio valde reprehendendum & perinde æstimandum, ac si quis omnes rusticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem consecuti sunt, sed cives provincialium conditionem ac vilitatem subierunt.

6 *Imperatoris Antonini*] Non *Marci* philosophi, non *Titi Pii*, laudatissimorum principum, sed *Bassiani Caracallæ*, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricida & tyrannus perfidus, ut ostendit *Salmas.* ex *Dione*, de *Modo Us.* 855. additque speciem quidem fuisse quasi peregrinis honorem haberet, sed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur. [Adde plenè de hac Constitutione disputantem Illustr. EZECH. SPANHEMIUM, in Eruditissimis Dissertationibus, quibus *Orbis Romani* titulum præscripsit. *J. B.*]

7 *Roma communis*] Recte, sed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici & eo titulo digna esse Roma, etiamsi non cives Romani dignitatem suam perdidissent, & omnium hominum discrimina turbata essent: quemadmodum jam Plinio sub Vespasiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa &c. ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret lib. 3, cap. 5. *Rutilius Numatianus* itiner. lib. 1. *Fecisti patriam diversis gentibus unam: Profuit injustis te dominante capi. Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quod prius orbis erat.* vers. 63, & *seqq.*

GRO-

Idem, [a] victo Neleo, filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ [b] reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus [c] Armenio. c Sic Poro (aa) Alexander. Laudat hoc d Seneca, [d] *nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et [e] Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate, reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum ac libertatem:* quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur.

2. Sic Cappadocibus permissum a Romanis uti qua vellent 8 reipublicæ forma: & multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii [f] ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit [g] Appianus, *ex devictis gentibus* e *quasdam reliquit liberas.* Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse, [h] nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit, sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi. addidit: *adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere.* Apud [i] Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.*

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. f 9 Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem retineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum fum-

a Ælian. Var. Hist. IV, 5.
b Herod. Lib. III. c. 15.
c Xenoph. Cyrop. L. III. c. 1.
d De Clem. I. 21.
e Lib. V. Cap. 9.
f Livius lib. XXXVII. c. 54.
g Mithrid. Bell. p. 251.
h Liv. XXXIII, 12.
i Ann. XII, 19.

GROTII.

c *Sic Poro Alexander*] Pipinus Aistolfo Langobardo. [Vide EGINARD. de Vit. Carol. Magn. *Cap.* VI. pag. 39, 40. cum Notis ult. Editionis. *J. B.*]

d *Seneca*] Totus locus dignus inspici, ubi & hoc egregie dictum: *hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos invenisse.* Tigrani pars regni a Pompejo relicta. *Eutropius* VI. (c. 11.)

e *Quasdam reliquit liberas*] Earum ut noscatur conditio vide *Polybium* excerptis legationum num. 19. *Suetonium* in Cæsare ubi de Gallia. (*Cap.* 25.) Habet & quædam *Guillimannus* non indigna lectu in rebus Helvetiorum. (Lib. I. C. 8.)

f *Sic a Quintio decretum*] Remissum id tamen postea. *Polybius* excerptis legationum num. IX. *Plutarchus* Flaminio. (*pag.* 374.)

GRONOVII.

8 *Reipublicæ forma*] Cum Romani eos liberassent, maluerunt esse sub rege: itaque rex eis a S. P. Q. R. datus Ariobarzanes. (Vide *Justin.* XXXVIII. 2.)

9 *A Quintio decretum*] *Livius* XXXIII, 31. Et tamen paullo post eodem annitente Quintio omnibus istis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præsidia eduxerunt. *Liv.* 34, 51.

(aa) Vide QUINT. CURTIUM, Lib. VIII. Cap. 14. *num.* 45. ibique *Pitisci* notam 100, in Edit. 3. *J. B.*

sumtuum restitutionem, quam ad securitatem [10] & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero [a] de Græcis: *simul illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi; neque discordiarum domesticarum calamitatem absuturam fuisse, si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo* [11] *parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud [b] Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expressimus [c] cum de inæquali federe ageremus, [g] tradere arma, classem, elephantos, non habere arcem, non exercitum.

VII. 1. Ut autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est, sed sæpe & consilii. Jnter Numæ instituta laudatur, [d] quod [12] a Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit: significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime [e] Florus: *difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non dissimile apud [f] Livium illud: *facilius parari singula quam teneri universa:* & Augusti dictum [g] apud Plutarchum: [13] μεῖζον ἔργον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν, τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis [h] legati Alexandro: *Periculosum est* [14] *peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. . . . Facilius est quædam vincere quam tueri: quam hercule expeditius manus nostræ rapiunt quam continent.*

2. Quod [h] Calanus Indus & ante eum Oebarus [i] Cyri amicus ex-

[a] L. 1. ad Qu. frat. ep. 1. num. 11.
[b] Hist. IV. 74.
[c] Lib. 11. c. 15. §. 7.
[d] Plut. quæst Rom. 15. p. 267. C.
[e] Lib. IV. c. 12. n. 29.
[f] Lib. XXXVII. c. 35.
[g] Apophthegm. pag. 207. D.
[h] Curt. IV, 11.
[i] Apud Aristid. Orat. de Rom. Tom. I. pag. 353, 354.

GROTII.

g *Tradere arma, classem*] Vide de Persis *Agathiam* libro IV. (*Cap.* 9.)

h *Calanus Indus*] Habet id *Plutarchus* Alexandro. [Pag. 701. E.]

GRONOVII.

10 *Et victoris & victi*] Ne ille metuat rebellionem, hic se præcipitet in priora mala, si nimis indultum sit.

11 *Parte aliqua suorum*] Laudanda Romanorum modestia, qui de regnis subactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant soliti pendere, imperabant. *Livius* 45, 26. Illyriis eodem libro cap. 18. & Macedonibus c. 29.

12 *A Termini sacris*] Quem Romanis finxerat Deum, ut eos doceret abstinere a movendis agrorum terminis, & sic minueret lites de finibus.

13 Μεῖζον ἔργον τοῦ] Parare magnum imperium non tanta res est, quanta, cum habeas, ordinare ac componere.

14 *Peregrinum*] *Prægrave. Curt.* 4, 11. n. 8, 9.

explicabant [15] corii similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris: & T. Quintius apud [a] Livium [i] comparatione testudinis, tutæ ad ictus ubi collecta in suum tegmen est, [16] obnoxiæ atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III. de legibus [b] huc aptat Hesiodi dictum: *omni dimidium plus.* Et Appianus notat [c] non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice [d], jam suis temporibus tantum Roma possidebat, ut avidum esset quicquam ultra appetere: abunde felix si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & [17] lustri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, [k] ita emendavit, precatus ut eas perpetuo [18] incolumes servarent.

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienses, in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accommodata, Lacedæmonii quidem [19] sub primorum potentia, Athenienses sub [20] arbitrio populi, ut [e] Thucydides, Isocrates [f], Demosthenes [g] nos docent, ipse etiam Aristoteles quarti de republica capite XI. & quinti VII. Quod ipsum in comœdia sic notat [h] Heniochus illorum temporum scriptor:

Γυναῖκε δ' αὐταῖς δύ' ἐπαράττετόν τινε,
Ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ

Ὀνομ'

[a] *Livius lib.* XXXVI, 32.

[b] *Pag.* 690. E. Tom. II. *Ed. H. Steph.*

[c] *In Præfat.*

[d] *Val. Max.* IV, 1. n. 10.

[e] *Thucyd.* I. c. 19.

[f] *Isoc. Panathen.* pag. 243. D. *Ed. H. Steph.*

[g] *Dem. orat. de Chers. Diod. Lib.* XIII. & XV.

[h] *Apud Stob.* Serm. 43.

GROTII.

i *Comparatione testudinis*] Plutarchus sic narrat: Ἀχαιοὺς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύσειν, ἂν, ὥσπερ αἱ χελῶναι, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνωσι· *Achæos Zacynthum insulam appetentes cum dehortari vellet, dixit periculum eos adituros, si testudinis more caput extra Peloponnesum extulissent.* (Vit. Flamin. pag. 378. D.)

k *Ita emendavit*] Utitur hac historia Claudianus Julianus consul in epistola ad Pupienum & Balbinum. (*Capitolin.* in Maxim. & Balbin. c. 17.) Imitatus Augustus qui *Dione* narrante, ἐπῃνεῖτο ἐφ' οἷς οὐκ ἠξίου ἕτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἐδικαίου· *laudatus est quod nihil novi acquirere voluit, sed quæ jam habebantur sufficere est arbitratus.* [Lib. LIII. pag. 602. C. *Ed. H. Steph.* ubi tamen verba prima aliter sese habent, Auctore nostro memoriter illa adferente. *J. B.*]

GRONOVII.

15 *Corii*] Sicci nimirum & durati.

16 *Obnoxiæ*] Expositæ injuriis.

17 *Lustri condendi*] Quum finiretur quinquennalis aut anni semestrisque census. *Sueton.* Octav. 97.

18 *Incolumes servarent*] Huc pertinet *Flori* votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3, 12.

19 *Sub primorum*] Aristocratia vel potius Oligarchia.

20 *Arbitrio populi*] Democratia.

GRO-

"Ονομ' ἐστὶ, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ,
Δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Tum geminæ ad illas accesserunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: optimatitas
Est nomen alteri, alteri popularitas,
Quarum incitatu pridem 21 *externatæ fuerunt.*

Simile est quod Tacitus *a* ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant, non est nostræ inspectionis.

a Ann. VI. c. 42.

IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus *b* ut haberet *instrumenta servitutis & reges.* Eidem *c Antiochus inservientium regum ditissimus.* βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, (bb) in commentariis de Musonio: & apud Strabonem *d* circa finem libri sexti. Lucanus *e*,

b Agric. c. 14.
c Hist. II. c. 81.
d Pag. 288. *Edit. Paris. Casaub.*

Atque omnis 1 *Latio quæ servit purpura ferro.*

Sic 22 apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio, etiam post con-

e Pharsal. VII, 228.

GROTII.

1 *Latio quæ servit purpura ferro*] Vide Panegyricum Maximiano dictum (à *Claudian. Mamertino.* c. 10.)

GRONOVII.

21 *Externatæ fuerunt*] *Ovidius* I, Met. 637. *seque externata refugit.* Et lib. II, 77. *Externata fugam frustra tentabat.*

22 *Apud Judæos mansit sceptrum*] Valde quidem debile, si tamen sceptrum appellandum est: nam hac ratione omnes fere populi, a Romanis subacti, dicendi sunt retinuisse sceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent instar senatus domestici & apud judices gentiles certarent suis legibus. Videndus *Cicero* 2, in Verr. cap. 13. & lib. 6, ad Attic. epist. 1. & 2. At Judaicam gentem post Pompeji victoriam Mithridaticam, hoc est, 68 annis ante Archelaum relegatum, *elocatam*, (id est, stipendiariam publicanisque traditam) & *servam* vocat *Cicero* pro Flacco cap. 28. Nec profecto post hunc casum Archelai sceptrum apud eos manere debuit, quum jam adesset Messias rex æternus.

(bb) Intelligit Auctor noster τὰ Ἀπομνημονεύματα Μουσωνίου τοῦ φιλοσόφου, scripta à *Pollione*; de quibus SUIDAS, voce Πωλίων. Vide JONSIUM, *De Scriptoribus Hist. Philos.* III. 7. Unde autem petitum sit fragmentum illius Operis, in quo verba ab Auctore nostro adlata exstant, quum hactenus ignorassem, reperi forte apud STOBÆUM, *Serm.* XLVI. pag. 336. *init.* ubi refertur egregia oratio *Musonii* ad Regem quemdam *Syriæ.* Et quamvis neque heic, nec alibi, in illis Collectaneis, quod quidem sciam,

confiscationem 23 Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud *a* Diodorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi. Et *b* Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, m ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii *c* diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars.

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores n suæ leges suique mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit o suo arbitrio rempublicam administrandi, ut *d* Plinii epistolæ nos docent, & *e* alibi, Bithynis sui magistratus, suus senatus. Sic & in Ponto *f* Amisenorum civitas legibus suis utebatur Luculli (cc) beneficio. Gotthi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars est p avitæ religionis usum victis

a Lib. XV. c. 9.
b Lib. XVII. c. 54.
c Lib. I, *cap.* III. §. 17. *Lib.* III, *cap.* VIII, 3.
d Lib. X, *epist.* 56.
e Ibid. Epist. 84. 113.
f Idem, ibid. *Epist.* 93. & 111.

sciam, dicta *Masonii*, tamquam e Commentariis *Pollionis*, laudentur; merito tamen inde petita conjicit noster. *J. B.*

GROTII.

m *Ut ipse imperaret aliis, pareret Alexandro*] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: *Servius* ad X. Æneid. (*vers.* 655.) Sic apud *Æschylum* Persis: (pag. 126. *Ed. H. Steph.*)

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλε·

Reges regis magni subices.

Sic & apud Turcas, teste *Leunclavio* libro XVIII.

n *Suæ leges*] Philo legatione ad Cajum: Σεβαςὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν· *Augustus non minus curæ suæ duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanorum* [Pag. 1014. B. Vide de hoc loco Ampliss. BYNCKERSHOEK. ad *L.* Ἀξίωσις, *D. De Leg. Rhod.* pag. 90. *J. B*]

o *Suo arbitrio rempublicam administrandi*] Vide epistolam XCIII. *Plinii*, & sequentem Trajani libro X. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem. *Appianus* Mithridaticis. (pag. 228.) Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis. Vide *Ciceronem* lib. VI, ad Atticum, epist. 1. *Plinium* lib. VIII, epist. 24. Evocari ex insula Cyprios non licebat. *Cicero* ad Atticum V, 21. [De *Amiso*, non de *Sinope*, loquitur *Appianus*, ut inspicienti patebit. *J. B.*]

p *Avitæ religionis usum*] *Melius est ibi aliquem Deum coli quam nullum*; ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud *Procopium* Gotth. II. (c. 6.) dicunt se ad suam religionem adegisse neminem. [Quod de *Severo* dicit heic Auctor, retulit supra, ad Cap. 12. §. 6. ex *Lampridio*, c. 49. ubi paullo aliter verba habent. *J. B.*]

GRONOVII.

23 *Archelai*] Herodis Magni filii & successoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiscum Augusti Cæsaris redactis Judæa desiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta est.

(cc) Id narrat APPIANUS, *De Bell. Mithrid.* pag. 228. Edit. H. Steph. *J. B.*

victis 24 nisi persuasis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam a Philo recitat in legationis suæ renunciatione. Et apud Josephum, tum ipse b Josephus, tum Titus c Imperator rebellibus Hierosolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio sacris suis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere possent, etiam capitis periculo.

2. At si falsa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor: quod Constantinus fecit fractis Licinii partibus, & post eum Franci aliique reges.

a Pag. 1032, & seqq.
b Bell. Jud. V, 9. 4. VI, 2. 1. divis. Hudson.
c Ibid. VI, 2. 4.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementer habeantur, & ita ut 25 eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus d victos Assyrios jubebat bono esse animo: eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege. mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos, ut fuisset hactenus quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium e legimus: *populo Romano melius visum amicos quam servos quærere: tutiusque rati* q *volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus f Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent.

d Xen. de Cyri inst. l. IV. c. 4. n. 3.
e Jugurth. Bell. cap. 109.
f Vit. Agr. c. 13.

2. Privernas ille in senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *si bonam dederitis,* ait g, *& fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam:* (dd) ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione,* 26 *cujus eum pœniteat, diutius quam necesse potest moderatissime rem transigat.* (Lib. IV. c. 19.)

g Liv. lib. VIII. c. 21.

GROTII.

q *Volentibus quam coactis imperitare*] Lacedæmonii apud Thucydidem: νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἢν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλείω τοῦ πολέμου, κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων, μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸν νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο, μετρίως ξυναλλαγῇ· *sic existimamus, magnas inimicitias ita in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtute, quam potest moderatissime rem transigat.* (Lib. IV. c. 19.)

GRONOVII.

24 *Nisi persuasis*] Nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

25 *Eorum utilitatis*] Ut victi seu novi subjecti intelligant idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

26 *Cujus eum pœniteat*] Quam gravem & duram experiatur.

(dd) Non ipse Privernas Legatus hanc rationem addidit, sed *pars melior Senatus* ita responsum, in meliorem partem, interpretata est. *J. B.*

necesse sit mansurum. Sic Camillus dicebat, *a* firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ *b* Alexandro: *inter dominum & servum nulla amicitia: etiam in pace:* 27 *belli tamen jura servantur.* Hermocratus apud *c* Diodorum: καλλίον ἐστι τοῦ νικᾶν τὸ τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως· *non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ usum *d* Taciti sententia: *bellorum egregii fines, quoties ignoscendo transigitur.* In Cæsaris Dictatoris (ee) epistola: *hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.*

a Liv. Lib. VIII. c. 13.
b Curt. l. VII. c. 8.
c Lib. XIII. c. 19. pag. 341. *Ed. H. Steph.*
d Annal. XII, 19.

GRONOVII.

27 *Belli tamen jura*] Servorum sunt erga dominos animi hostiles. *Festus.* Quot servi, tot hostes. *Seneca* epist. 47.

(ee) Epistola illa reperitur apud CICERONEM, *Lib.* IX. *ad Attic.* post Epist. 8. *J. B.*

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea, quæ jure gentium postliminio carent.

I. *Internam justitiam exigere ut reddantur quæ hostis noster alii injusto bello eripuit.*
II. *Exempla.*
III. *An quid deduci possit.*
IV. *Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant, si ab hoste injuste occupati sint.*
V. *Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.*
VI. *Quid faciendum in dubia causa.*

I. 1. QUousque ex bello justo res capientium fiant, diximus supra, 1 quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure. sunt enim hæc 2 pro non captis. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre potest quam ipse habuit, ajunt juris *a* Romani auctores quod Seneca *b* breviter

a L. 27. §. 1. *D. de nox. act. l.* 30. *D. de acq. rer. dom.* *b Lib.* V, *de benef. c.* 12.

GRONOVII.

1 QUibus de rebus] A quibus excipienda, quæ in patrios fines reversa pristinum statum recuperant.

2 *Pro non captis*] Fingit enim postliminium eas res nunquam in potestate hostium fuisse.

GRO-

viter explicat, *nemo potest quod non habet dare.* 3 Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illud habebit 4 qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus, id est, 5 commodum hoc, 6 ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe.

2. Nam quod de servo [a] qui a latronibus captus mox 7 ad hostes pervenerat responderunt 8 jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei 9 impedimento esse: idem ex naturali jure respondendum est de eo, qui bello injusto captus, mox bello justo, aut alia ratione in alterius venit potestatem. [b] nam in jure interno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus [c] respondit a Gregorius Neocæsariensis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepissent.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius [d] cum retulisset a L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo 10 Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem [e] cum narrasset, Volscos a Posthumio dictatore fusos: *præda pars sua* 11 *cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.* Alibi: [f] *biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem [g] ubi Samnitium de (aa) Campanis victoriam narraverat; *quod lætissimum victo-*

[a] *L. 27. D. de capt.*

[b] *Ægid. Regius de act. supern. dist.* 31, *dub.* 7. *num.* 122.

[c] *Can.* X.

[d] *Lib.* III. c. 10.

[e] *Lib.* IV. c. 29.

[f] *Lib.* V. c. 16.

[g] *Lib.* X. c. 20.

GROTII.

a *Gregorius Neocæsariensis*] Sequuntur *Petr.* de potestate principis c. 3. quæst. 4. *Bruningius* de homagiis concl. 241.

GRONOVII.

3 *Dominium internum*] In jure naturæ ac civili fundatum.

4 *Qui causam ab ipso*] Jus suum derivat.

5 *Commodum hoc*] Hac parte vel ad hoc.

6 *Ut ubique judiciaria*] Ut qui possidet rem armis captam, sive ceperit ipse, sive a capiente bono modo nactus sit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo sententia judicis, sed & vi lictorum aut militum in ea possessione defendatur.

7 *Ad hostes*] Quibus victis venum ierat.

8 *Jurisconsulti nobiles*] Labeo, Ofilius, Trebatius.

9 *Impedimento esse*] Adeo ut usucapi ab emtore non possit.

10 *Martio prædam*] Hostibus, qui eam per incursionem in Rom. ac sociorum fines egerant, ereptam.

11 *Cognoscentibus*] Quod privati, quibus ablatum erat, suum fuisse ostendere poterant, & se pro suo nosse fidem faciebant.

(aa) Immo *Romanorum* de *Samnitibus*, qui agrum *Campanorum* populabantur. Inspice locum, à me in orâ libri distinctè designatum. *J. B.*

victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum: 12 *accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox [a] simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi cæduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi [b] de præda agens, quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cætera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum, militi concessa est, & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini cognovissent*, eodem [c] Livio auctore.

a Cap. 36.

b Lib. xxxv. c. 1.

c Lib. xxiv. c. 16.

2. De 13 L. Æmilio Gallorum victore [d] Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat.* b Idem fecisse Scipionem [e] Plutarchus & [f] Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria, quæ è Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero [g] Verrina de jurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc* 14 *dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina 15 de signis. Rhodii [h] naves quatuor Atheniensium captas a Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas

d Hist. l. II. c. 31.

e Plut. apoph. pag. 200. B.

f Bell. Pun. p. 83. Ed. H. Steph.

g In Verr. II. 35.

h Livius libro xxxi. c. 15.

GROTII.

b *Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam *Diodorus Siculus* excerptis Peirescianis. (Pag. 345.) Et Valerius Maximus lib. V. cap. 1. num. 6. *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates literas misit, ut ornamenta templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

GRONOVII.

12 *Accitique edicto*] Affixis in publicis tabellis vel libellis.

13 *L. Æmilio*] Papo. *Flor.* 2, 4.

14 *Dignum populo*] Gloriosum & amplum conveniensque laudis avido P. R. ut quæ sociorum fuissent, etsi per multa sæcula ab hostibus possessa, nunc iisdem victis, non ipsi retinerent Romani, quod jure poterant, sed sociis redderent.

15 *De signis*] Statuis tabulisque materia & arte pretiosis, quas Siculis Verres abstulerat.

GRO-

Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent. [a] Nec negabat T. Quinctius, [c] si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, [b] olim consecrata Ephesi, [16] quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

a Livius lib. XXXIII. c. 13.
b Strabo libro XIV. pag. 642.

III. 1. Quod si [17] commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum [18] imputare? consentaneum est his, quæ alibi diximus, posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam [19] urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait [c] Moses, *Reduxit omnes illas res:* nempe quas a regibus captas superius narraverat.

c Genes. XIV, 16.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At [d] ipse Abrahamus [d] vir non pii tantum animi,

d Com. 20, 21, 22, 23, 24.

GROTII.

c *Si de urbibus bello captis ageretur*] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. *Eutropius* VI. (c. 11.) In federe Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet. *Paruta* VIII. itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in *Anna Comnena*, ubi de Gothofredo agit. (Lib. XI. c. 6.)

GRONOVII.

16 *Quæ reges*] Seleucidæ pro imperio sibi vindicando.

17 *Commercio*] Emtione.

18 *Imputare*] A domino reposcere, si rem recipere velit.

19 *Urinando*] Natando subter aquam vel ad fundum usque. *Plin.* II, 37. ranas & phocas diu sub aqua urinari. l. 4. §. 1. *Ad l. Rhod. de jactu:* submersæ navis merces per urinatores extractæ.

GROTII.

d *Vir non pii tantum animi, sed & excelsi*] Bene hoc notavit *Jacchiades* ad Danielem V, 17. *Sulpitius Severus* de Abrahamo: *reliqua his quibus erepta erant reddidit.* (Hist. Sacr. L. I. c. 5.) *Ambrosius* lib. I. de patriarcha Abraham: *ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit.* (Cap. 3.) Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenæus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animam ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prædæ minuere. Valerius Maximus* libro VI, cap. V. num. I. De Timoleonte *Plutarchus*, οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον· *non accipere in talibus turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis, & in iis quæ licita sunt ostendentis, se & his carere posse.* (Pag. 277. B.) Confer quæ supra lib. II, c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. I. [Auctor,

animi, sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis (nam ad eas, ut diximus, spectat illa narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, e ita & populi & 20 partes populorum his qui jus imperii habuerant, 21 aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum restitutumque sociis, Camilli ævo, ex a Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt b Lacedæmonii Græciæ civitates, quas Macedones invaserant, c a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ 22 in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisque vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ.*

a *Liv. l.* VI. c. 3.
b *Xen. hist. Gr.* II. Cap. 2. §. 5.
c *Liv. l.* XXXIII. c. 32. *Lib.* XXXIV. c. 58.

V. Solet & de temporis spatio quæri, 23 quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt: quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui alii aliis externi sunt, ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus d alibi, quantum instituto nostro sufficit.

d *Lib.* II, c. 4.

VI. Quod

in hac Nota, conjungit *Pittacum* & *Timoleontem*, quasi utriusque *factum* esset. At vero Timoleon planè contrarium fecit, ut patebit inspicienti locum PLUTARCHI, unde verba quædam heic adferuntur. *J. B.*]

e *Ita & populi*] Exules Saguntini post sex annos a Romanis restituti. Antoninus Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus, quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Castellæ aliisque. *Mariana* lib. XI. (*Cap.* 25.) Confer quæ supra hoc libro cap. x. §. 6. [Nescio unde Auctor habeat, quæ de *Saguntinis* exsulibus, & de captis in bello *Avidii Cassii*, heic refert. Circa priores, aliquid reperies apud LIVIUM, *Lib.* XXVIII. c. 39. in Oratione Legatorum *Saguntinorum*: de aliis autem in Vitâ *M. Aurel. Antonini*, à JULIO CAPITOLINO scriptâ, Cap. 25. quanquam non ita diserte res ibi narretur, ac Auctor noster proponit. *J. B.*]

GRONOVII.

20 *Partes populorum*] Privati, vici, pagi.

21 *Aut etiam sibi*] In libertatem restituendi.

22 *In servitutem regiam*] Ut Asiaticis regibus servirent.

23 *Quo reddendæ*] Bello injusto captum, quasi usu captum, etiam conscientiam obligare ad restituendum desinat.

GRO-

VI. Quod si valde 24 ambiguum sit jus belli, optimum erit f Arati Sicyonii consilium sequi, a qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis, ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

a Cic. off. II. c. 23.

GROTII.

f *Arati Sicyonii consilium sequi*] Quod fecit rex Ferdinandus memorante *Mariana* lib. XXIX, c. 14.

GRONOVII.

24 *Ambiguum sit jus belli*] Difficile sit decernere justa causa belli, nec ne fuerit.

CAPUT XVII.

De his, qui in bello medii sunt.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate, cum restitutione pretii.*

II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*

III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri posset agere nos de his, qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem, ut jus aliquod det in rem alienam, summam esse debere; requiri præterea 1 ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est, 2 si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

a L. II. c. 11. §. 10.

II. 1. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum b, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet, persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xeno-

b Numer. XX, 17, & seqq.

GRONOVII.

1 *UT ipso domino*] Ut ipse dominus non æque re sua indigeat atque ille qui attrectare vult eam.

2 *Si custodia*] Si sufficiat in potestate habere, ne delibentur aut carpantur: si hoc necessum & satis sit, ne absumantur; si & hoc fieri oporteat, ut justo pretio compensentur.

GRO-

a De Exped. Cyr. Lib. II. c. 3. §. 12, 13. Ed. Oxon. Xenophontem *a* Græci qui cum Clearcho, Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si 3 venales commeatus præberent, neque esculenta se, neque poculenta cuiquam erepturos.

b Hist. Græc. III. 1. §. 8. 2. Dercyllides, narrante eodem *b* Xenophonte, παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας, μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos, ita ut nullo detrimento socii afficerentur.* *c Lib. XLI. c. 27.* Livius *c* de Perseo rege: *per Phthiotidem, Achaiam, Thessaliamque, sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit.* *d Vit. Agid. p. 801. D.* De Agidis Spartani exercitu *d* Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πρᾴως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον· 4 *spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene* a *sine strepitu peragrantes Peloponnesum* *e Lib. II. c. 25.* De Sulla *e* Vellejus: *putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed pacis auctorem:* 5 *tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam.* b *f Pro lege Manilia, c. 13.* De Pompejo Magno *f* Tullius: *cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed* 6 *nec vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* *g Libro II, strat. c. 11. n. 7.* De Domitiano ita *g* Frontinus: *cum in finibus Ubiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorum,* 7 *quæ vallo comprehendebat, pretium solvi jussit, atque ea justitiæ fama omnium fidem sibi adstrinxit.* *h Cap. 50.* De Parthica Alexandri Severi expeditione *h* Lampridius: *tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed senatores transire dicerentur: quacumque iter milites faciebant,* 8 *tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob*

GROTII.

a *Sine strepitu peragrantes Peloponnesum*] Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet *Plutarchus.* (p. 371.)

b *De Pompejo Magno Tullius*] Et Plutarchus: ἀκούων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν· ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο· *cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigillum gladiis eorum apposuit. quod qui non custodisset, is puniebatur.* (Pag. 624. A.)

GRONOVII.

3 *Venales commeatus*] Si copia fieret coëmendorum necessariorum a populis, per quos commearent.

4 *Spectaculum erant*] Cum admiratione conspiciebantur.

5 *Tanta cum quiete*] Disciplina & modestia.

6 *Ne vestigium quidem*] Ut nec pedibus quidquam satorum conculcarint, quod ubi via est angusta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adsita frumenta.

7 *Quæ vallo comprehendebat*] Intra castra recipiebat.

8 *Tribuni accincti*] Parati & expediti, tanquam cum hoste statim congressuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam. Ms. *aciti:* unde Salm. *taciti*, non clamosi strepérique.

ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant. c De Gotthis, Hunnis, Alanis qui Theodosio merebant *a* Panegyrista: *nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & 9 quam numero arctaret annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus *b* idem tribuit:

a Latin. Pacat. c. 32. Panegyr. vet. XII.

b In I. Conf. Stilich. Lib. I. verf. 162, *& seqq.*

Tanta quies, jurisque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

d Et Belisario Suidas.

3. Hoc

GROTII.

c *De Gotthis*] Multa de hujus gentis modestia habemus apud *Cassiodorum*, ut V. 10, 11, 13. Eodem autem libro epistola 26. *Nec possessorum segetes aut prata vastetis, sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra occursio possit. Quia ideo exercituales gratis subimus impensas, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas.* Lib. IX, 25. *Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.*

d *Et Belisario Suidas*] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum *Procopius*. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem, quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. (Cap. 12. & 17.) Ex Gotthicorum autem III. integrum hunc locum apponam: εἰς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἔτι τοσαύτῃ φειδοῖ καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε· πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτοὺς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζοι τὰ λήϊα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μήτινα παριοῦσα ἡ ἵππος λυμήνηται· τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς δένδροις ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο· *adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat, ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Belisario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite advenisset: vendebant enim illi militibus res suas suopte arbitratu. & cum matura essent segetes sollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* (Cap. 1.) Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum sepulcrum vide apud *Nicetam* Manuele Comneno. (Lib. 1. c. 4.) *Gregoras* autem libro IX. idem in Venetis prædicat: ἦσαν γε μὲν οὐδένες, οὓς οὐ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου· *nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quicquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.* (Pag. 188. *Ed. Genev.* 1616.)

GRONOVII.

9 *Quam numero*] Multitudine capitum angustam & difficilem fecerat, frugalitate sufficientem reddebat.

GRO-

3. Hoc præstabat exacta cura e 10 provisus rerum necessariarum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis f apud [a] Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud [b] Vopiscum: *nemo pullum alienum rapiat: ovem nemo contingat. uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat.* Item apud [c] Cassiodorum: *vivant cum provincialibus jure civili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare paganis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis [d] libro VI. μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν· *civitatem amicam cogendam non esse, ut quicquam daret invita.*

a Lib. XVIII. c. 2. pag. 205.
b Aurelian. c. 7.
c Var. VII. 4.
d Cap. 2. §. 4.

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud [e] magni prophetæ, imo prophetâ majoris monitum: μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν· 11 *a concussione,* g *a calumnia in quosvis abstinete,* h *contenti estote stipendiis vestris.* Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum dicto loco: *annona*

e Luc. III. 14.

GROTII.

e *Provisus rerum necessariarum*] Plinius historiæ naturalis XXVI, 4. *curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habuere?* Cassiodorus IV, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet V, 10. & 13.

f *Apud Ammianum*] Quem vide & libro XXI. (*Cap.* 5. in Oratione *Juliani* Imp. ad Milites, *pag.* 293, 294. *Ed. Valef. Gron.*)

g *A calumnia*] Possis vertere *a rapina*, quo sensu ea vox sumitur in græca versione Jobi XXXV, 9 Psalm. CXIX, 122. Prov. XIV, 31. XXII, 16. XXVIII, 3. Ecclesiastæ, IV, 1. item Levitici XIX, 11. Eandem græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ XIX, 8.

h *Contenti estote stipendiis vestris*] *Ambrosius* ad hunc Lucæ locum: *idcirco stipendia constituta militiæ: ne dum sumtus quæritur, prædo grassetur.* (Pag. 1647. *Ed. Paris.* 1569.) Quæ transscripsit *Augustinus* sermone XIX. de verbis Domini secundum Matthæum. [Qui non est *Augustini*, & inter *Appendices*, Tom. V *Serm.* 82. reperitur in *Ed. Benedictin.*] Sunt egregiæ ad hanc rem constitutiones apud *Gregorium Turonensem* libro II, cap. 37. in *capitulis Caroli* & successorum, lib. V, tit. CLXXXIX. in *concilio Galliæ* tomo II. in *capitulari* II. *Ludovici* Pii capite XIV. & tomo III. in *concilio ad S. Macram.* Adde *legem Bajoariorum* tit. II, 5. Friderici I. legem sic refert *Guntherus*:

Si quis pacificæ plebis villasve domusve
Usserit, abrasis signabitur ora capillis,
Et pulsus castris post verbera multa recedet.

(Ligurin. *vers.* 299, & *seqq.*)

GRONOVII.

10 *Provisus*] Diligentia comparandi in antecessum annona sua contentus sit. Hæc vox annona posterioribus sæculis interdum significat species, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, lardum, sal, oleum: interdum annonæ plurali numero sunt panes: interdum annona ipsum est stipendium, quod victus causa datur, ut hoc loco.

11 *A concussione*] Pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & sociis exprimenda I, 2. 7.

GRO-

annona sua contentus sit, de præda hostis non 12 *de lachrymis provincialium vivat.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre, 13 sed præstari non posse: neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut sapientes legum auctores præciperent, si crederent impleri non posse. Denique i necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud insigne, quod k 14 ex Scauro memorat *a* Frontinus, pomiferam arborem 15 quam in pede castrorum fuerat complexa metatio, postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam.

a Lib. IV, c. 3. n. 13.

5. Livius *b*, cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem 16 procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit: omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scriptoris locus, *c* ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt. rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos sociales nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum *d* Peligni turpis fama, dum socios magis quam hostes prædatur. Idem *e* Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque *f* Ciceronis de prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum, atque amicorum, diripienda ac vexanda curasti.*

b Libro XXVIII. c. 24.

c Lib. XL. c. 22.

d Ann. XII. c. 49.

e Hist. III. c. 2.

f In Verr. Lib. I. c. 21.

6. Atque hic omittere non possum theologorum *g* sententiam, quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non solvit, non tantum 17 militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

g Ægid. Regius de act. supern. disp. 31, *dub.* 7. *n.* 95.

III. 1. Vicissim eorum qui a bello abstinent officium est nihil facere,

GROTII.

i *Necesse est concedamus fieri posse, quod factum videmus*] Sic & *Guicciardinus* differit libro XVI.

k *Ex Scauro memorat Frontinus*] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide *Spartianum*. (Cap. 10.)

GRONOVII.

12 *De lachrymis*] Bonis, quæ dolentibus flentibusque eripiuntur.

13 *Sed præstari non posse*] Quod jactant vulgo militares, hæc imaginaria esse, & non posse introduci, nec militem armatum contineri se pati, ut virgines in gynæcæo.

14 *Ex Scauro*] Ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

15 *Quam in sede*] Quæ intra castra conclusa fuerat.

16 *Procacius egisse*] Per absentiam & morbum P. Scipionis tumultuantes lascivisse in Hispania.

17 *Militibus teneri*] Satisfacere oportere.

GRO-

facere, quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum [18] bellum gerentis motus impediantur, secundum ea quæ

a L. III, c. I. dicta a nobis supra *a* sunt: [19] in re vero dubia [l] æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. Corcyrenses apud

b Lib. I. c. 35. Thucydidem *b* Atheniensium officii esse ajunt, si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. [20] Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius

c Liv. XXXIV, 32. *c* in colloquio cum Nabide, *vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus?* [21] *summam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

d Lib. IV. c. I. 2. Apud Agathiam *d* legimus hostem esse, qui faciat quod

e Gotth. I. Cap. 3. hosti placet; & in *e* Procopio, [m] [22] in exercitu hostium eum censeri qui quæ proprie ad bellum usui sunt hostili exercitui

f Phil. III. pag. 46. B. subministrat. Demosthenes *f* olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ· *qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis*

g Liv. lib. XXXVI. c. 35. *mihi est.* M. Acilius Epirotis *g*, qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æ-

h Idem, Lib. XXXVII. c. 28. milius *h* Prætor Tejos arguit, quod commeatu classem hostium juvissent, vinum promisissent: addens, ni eadem Romanæ classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris

i Plut. Brut. in fin. pag. 1011. B. *i* Augusti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὑτῇ· *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.*

3. Pro-

GROTII.

l *Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro VIII.

m *In exercitu hostium eum censeri*] Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat. in epistola *Amalasuntha* ad *Justinianum*. (Gotth. Lib. I. c. 3.)

GRONOVII.

18 *Bellum gerentis motus*] Apparatus & processus.

19 *In re dubia*] Ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

20 *Philippo Macedonum regi objectum*] Liv. 30, 42.

21 *Summam rem complectar*] Caput rei, vel quod maximum est, paucis expediam.

22 *In exercitu hostium*] Perinde arripi ac violari posse, atque illi, qui intra castra & præsidia hostilia sunt, & arma contra nos ferunt.

23 Fe-

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente 23 fedus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud *a* Livium est: *pacem utrique parti, quod medios decet amicos, optent: bello se non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare *b*, epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία· *bonum est quiescere.*

a Lib. XXXV. c. 48.
b Plutarch. Apopht. p. 219. A.

GRONOVII.

23 *Fedus miscere*] Agere palam oriente bello ac pacisci.

CAPUT XVIII.

De his, quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione juris naturalis, gentium, & civilis.*
II. *His, qui suo sumtu militant, aut naves instruunt, quid per internam justitiam liceat respectu hostium.*
III. *Quid respectu suæ civitatis.*
IV. *Quid Christianæ dilectionis regula ab ipsis exigat.*
V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*
VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

I. 1. QUæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, 1 aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo *a* Cicero 2 Pompilii Imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox 3 dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, 4 secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia 5 priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba

a Cap. 11.

GRONOVII.

1 *AUt publica imperia*] Aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum administrant.

2 *Pompilii*] Videtur legendum, *A. Hostilii.* Liv. 43, 6. &c.

3 *Dimissam*] Exauctoratam, sacramento solutam.

4 *Secundo eum obligaret*] Iterum juberet illum sacramentum dicere sive jurare ad signa.

5 *Priore amisso*] Remisso, sublato, cum dimitteretur legio.

verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste. a Sic & Chrysantam *a* Cyri militem laudatum legimus, qui hosti imminens repressit ensem, 6 simul ac receptui canere audierat; & *b* Seneca: *inutilis miles dicitur*, 7 *qui signum receptui datum negligit.*

2. Sed falluntur, qui venire hoc putant ex 8 jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra *c* ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat, *d* Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur, etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut 9 Manliana *e* imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut 10 stationes desererentur, aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus b inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius *f*, ubi Romanam disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius* 11 *vindicatum in eos, qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.* Laco quidam *g* cum hosti imminens audito receptus signo ictum repressisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν, τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι· *quia præfectis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit causam *h* reddit, quod legibus militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud *i* Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν· *tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exequi.*

a Plut. Quæst. Rom. 39. & Marcello, p. 317.
b De Ira, Lib. I. c. 9.
c Lib. III. cap. 6.
d L. 3. D. de re milit. §. 15.
e Liv. lib. VIII. c. 7.
f Catil. c. 9.
g Apud Plutarch. Lacon. Apophth. p. 236. E.
h Quæst. Rom. 39. p. 273. E.
i Lib. II, c. 6.

3. At

GROTII.

a *Sic & Chrysantam*] Vide *Xenophontem* Cyri institutione. (Lib. IV. c. 1. §. 2. *Ed. Oxon.*)

b *Inconsultis præliis implicaretur*] Ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *evenire potuisse ut essent insidiæ.* Narrat *Vulcatius.* (c. 4.)

GRONOVII.

6 *Simul ac receptui*] Simul atque dari signum cessandi a pugna.

7 *Qui signum receptui*] Qui non desinit pugnare, cum Imperator jubet quiescere. [Vox *datum* abest è MSS. & optimis Edd.]

8 *Jure gentium externo*] Quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

9 *Manlianæ Imperia*] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

10 *Stationes desererentur*] Milites vel præfecti e loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

11 *Vindicatum in eos*] Animadversum, supplicium exactum de illis.

12 Parti

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ 12 parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi hominum jure. Quod postremum quomodo per euangelii legem restrictum sit, ex his quæ supra [a] a nobis tractata sunt, intelligi potest.

4. Mandatum autem esse potest aut generale, aut speciale. Generale, ut in tumultu apud Romanos [b] Consul dicebat: *qui rempublicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum jus datur [c] occidendi etiam extra sui tutelam, ubi id publice expedit.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt, sed & 13 qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi [d] diximus. Id vero quatenus procedat, illæsa justitia interna, & caritate, non immerito quæritur.

2. Justitia 14 aut hostem respicit, aut 15 ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium, quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc 16 sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut 17 ab initio belli, aut 18 ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur, sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum, qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet, hactenus ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. 19 Adversus suam autem civitatem justum justitia interna id ipsum erit, si 20 contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus

[a] *Lib.* II. c. 20. §. 10.

[b] *Serv. ad Æn.* VIII. 1.

[c] *C. quando liceat unicuique l.* 1. & 2.

[d] *L.* III. c. 6.

GRONOVII.

12 *Parti innocenti intra justum bellandi modum*] Ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

13 *Qui suo sumtu*] Qui nunc dicuntur voluntarii.

14 *Aut hostem respicit*] Quatenus ab eo capere licet.

15 *Ipsam civitatem*] Quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum.

16 *Sub onere reddendi*] Si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

17 *Ab initio*] Ex debito principali.

18 *Ex post facto*] Ex debito subnascenti. 3, 13, 3.

19 *Adversus suam civitatem*] Ut privati acquirant res captas illæso jure civitatis, pro qua militant.

20 *Contractui*] Quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus suo sumtu belli gerendi.

tus & pericula tanti sunt quanti [21] prædæ alea. nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac si quis nimium vili pretio [22] jactum, incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine, præsertim Christiano, indignus censeri debet [c] quæstus ex sola temporum infelicitate.

a Sylv. in verbo bellum n. 8. vers. 5.

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici [23] nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi se modo alibi [b] diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex rebus hostium damna sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra [c] a nobis sunt tradita.

b Lib. II, c. 1.

c L. III, c. 2.

VI. At si quis miles aut alius, etiam in bello justo, ædificia hostium incenderit, agros vastaverit, atque id genus dederit damna, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte a theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, [d] si justa causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati, [24] cujus leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *non privato*

d Sylv. in verbo bellum. p. 1.

GROTII.

c *Quæstus ex sola temporum infelicitate*] Nam & Crassum hoc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖστα τούτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. *pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.* (Vit. Crass. init. *pag.* 543. B.)

GRONOVII.

21 *Prædæ alea*] Dubia & incerta spes.

22 *Jactum*] Retis. l. 12. D. *de act. emt. & vend. bolum* vocat *Suet.* de rhetor. cap. 1.

23 *Nascatur bellum privatum*] Necessitas sit singulis aut privatis, sine auctoritate publica, pugnandi.

24 *Cujus leges transgressus*] Injussu contra disciplinam aliquid faciendo.

GRO-

vato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo: sed utrum jure an injuria? nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fœdus fieri.

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

I. *Fidem deberi hostibus quibusvis.*
II. *Refellitur sententia, quæ prædonibus & tyrannis fidem servandam negat.*
III. *Solvitur argumentum sumtum ex eo quod tales pœnam merentur, & ostenditur hoc non considerari ubi tanquam cum tali actum est.*
IV. *Non obstare quod promissio metu extorta sit, si ei qui promisit metus illatus non sit:*
V. *Aut si juramentum accesserit, quamquam id adversus prædonem impune, quod homines attinet, violatur.*
VI. *Eadem aptata ad subditos bellantes.*
VII. *Specialis difficultas circa promissa subditis facta, ob supereminens dominium tractatur;*
VIII. *Et ostenditur talia promissa firmari civitatis jurejurando:*
IX. *Aut si tertius se interponat cui fiat promissio.*
X. *Mutatio status publici quomodo fiat.*
XI. *Metus exceptionem ad bellum solenne juris gentium non pertinere:*
XII. *Quod intelligendum de metu tali quem jus gentium agnoscat.*
XIII. *Servandam fidem & perfidis:*
XIV. *Non si conditio deficiat: quod locum habere si alter parti pactorum non stet.*
XV. *Nec si justa compensatio opponatur:*
XVI. *Quamvis ex alio contractu:*
XVII. *Aut damno dato.*
XVIII. *Imo & ex pœna:*
XIX. *Quomodo hæc in bello locum habeant.*

I. 1. QUid quantumque in bello liceat, diximus 1 partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta, restat posterior, quæ est 2 de fide hostium inter

GRONOVII.

1 *Partem nude spectari*] 3, 1. 1.
2 *De fide*] De pactis intervenientibus durante bello servandis.

a Lib. XIV, vers. 169, & seq.

inter se. Egregium est consulis Romani *a* Silii Italici dictum:

Optimus ille
Militiæ, cui postremum primumque tueri
a *Inter bella fidem.*

b Cap. 3. §. 5. Ed. Oxon.

c Tom. II. p. 184. C.

d Cap. 22.

Xenophon *b* oratione de Agesilao, οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι· *tanta tamque præclara res est in omnibus quidem, sed præcipue in ducibus, religionis & fidei observantes esse atque haberi* Aristides *c* Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται· *in pace aliisque publicis conventionibus servandis maxime spectantur qui justitiæ student:* ut enim recte dixit Cicero de finibus *d* quinto: *nemo est qui non hanc* 3 *affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides.*

e Declam. 267.

f Decl. 343.

g Lib. II, c. 29. Offic.

h Epist. CCV. ad Bonif.

i Lib. V. c. 27.

2. Publica fides, ut apud patrem est *e* Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat. Apud eundem *f* alibi: *fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & *g* Ambrosius: *liquet igitur etiam in bello fidem & justitiam servari oportere.* Et b Augustinus: *h fides quando promittitur, etiam hosti servanda est contra quem bellum geritur:* nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes, qui ad rationis usum pervenerunt, 4 capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium *i* ait, 5 *sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingeneravit natura.*

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti 6 falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum sententia 7 supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem

GROTII.

a *Inter bella fidem*] Archelaus philosophus apud *Appianum* civilium IV. σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐποιήσατε, καὶ δεξιὰς ἐπέδοτε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύουσι· *fœdera jurastis, dedistis dexteras, quæ etiam inter hostes valent.* (Pag. 628. Ed. H. Steph.) Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem *Diodorus Siculus* in excerptis Peirescianis. (Pag. 342.)

b *Augustinus*] Qui idem argumentum late tractat epistola CCXXV. (226. secundum novam divisionem.)

GRONOVII.

3 *Affectionem animi*] Propositum ejus qui se gestit bonum virum haberi.

4 *Capaces sunt juris ex promisso*] Possunt obligare alter alterum stipulando.

5 *Sibi cum Faliscis*] Quamvis hostibus cum maxime.

6 *Falsum eloqui*] Dicere vel facere, quo hostis decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

7 *Supra diximus*] 3, 1, 18.

8 Ex

fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est 8 ex causa, quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. Vidit hoc discrimen Aristoteles *a* quum de veriloquio agens ait: οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ᾽ ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ᾽ ἀρετῆς. 9 *non de eo loquimur, qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.*

a Nic. IV, 13.

4. Pausanias *b* Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις φρονῶν ὀρθὰ καλέσειεν αὐτόν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεὶ, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο, πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων· *bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus *c* de Annibale: *bellum adversus populum Romanum & Italiam professus,* 10 *adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens. quo evenit ut alioqui insignem nominis sui memoriam relicturus, in dubio majorne vir an pejor haberi deberet poneret.* Apud Homerum *d* semet accusant adacti conscientia Trojani:

b Cap. 7. pag. 612. *Ed. Kuhn.*

c Lib. IX. c. 6. n. 2. ext.

d Iliad. H. vers. 351, 352.

Νῦν δ᾽ ὅρκια πιστὰ
ψευσάμενοι μαχόμεσθα, τῷ οὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι (aa).

Rumpentes federa sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

II. 1. Et supra *e* jam diximus non recipienda illa Ciceronis *f*: *nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *pirata non est* 11 *ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet, nec* 12 *jusjurandum commune.* De tyranno etiam

e Lib. II, cap. XIII. §. 15.

f De Offic. III. 29.

GRONOVII.

8 *Ex causa, quæ bello*] Ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1. 11. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

9 *Non de eo, qui in conventionibus*] De *veritate*, cui contraria *vanitas* aut *mendacium;* non cui *perfidia* & *perjurium.*

10 *Adversus ipsam fidem*] Adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

11 *Ex perduellium numero*] Non pro justo hoste habetur.

12 *Jusjurandum commune*] Nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

(aa) Est apud Homerum:

— κέρδιον ἡμῖν
Ἔλπομαι ἐκτελέεσθαι, ἵνα μὴ ῥέξομεν ὧδε.

i. e. ut benè vertunt ultimi Intt. *Quare nihil utile nobis autumo effectum iri, nisi fecerimus ita,* scilicet, nisi reddamus *Helenam.* Sic Auctor noster, ex memoriæ vitio, sensum & seriem orationis immutavit: quemadmodum etiam in orâ libri scriptum erat, *Iliad.* X. pro *Iliad.* H. *J. B.*

a Lib. VII, de benef. c. 19. etiam a Seneca: *quicquid erat quo mihi cohæreret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii b Cap. 10. profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum b dixit, in tyranni uxorem c adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam d Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent.

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. e Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & sedes, in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum 13 libertatem reddiderunt, c Cap. 19. impunitatem pacti. Cæsar belli civilis c tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pyrenæis erant montibus, actum de compositione scribit. quis dixerit, si quid convenisset, nullam inde exstituram fuisse obligationem? non habent quidem isti specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte d Pag. 322. Ed. Lugd. 1620. disserit Porphyrius d, libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus e fugitivorum duci Apollonio a Lucullo fidem servatam memorat. Et e Lib. XXXVI. fragm. n. 1. Dio f scribit, ab Augusto Crocotæ (bb) latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

f Lib. LVI. pag. 686. Ed. H. Steph. III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, 14 neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut 15 alibi a nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his &

GROTII.

c *Adulterium non committi*] *Seneca* in excerptis IV, 7. *Non putavi adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere. Julius Clarus* in §. *homicidium* num. 36. feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

d *Judæorum magistri*] Rabbi *Levi Ben-Gerson* & Rabbi *Salomo* ad *Levit.* XX, 10.

e *Pompejus pactionibus confecit*] Sic improbata Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes. [Vide APPIAN. *De Bell. Hispan.* pag. 312. &, quod spectat *Pompejum*, PLUTARCH. in ejus Vita, *pag.* 632, 633. *J. B.*]

GRONOVII.

13 *Libertatem reddiderunt*] Ut Iseas Carynensium tyrannus, qui dominatu deposito & accepta fide publica patriam fœderi Achaico adjunxit. *Polyb.* 2. Et hinc materia declamationis *Fabio* avo decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrandidis.*

14 *Neque pars sunt*] Vagi, fedium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grassantur.

15 *Alibi*] 2, 20. 8.

(bb) Ita veteres Edd. sed legendum *Cotocottæ*, ut est apud Auctorem, unde hoc petitur. *J. B.*

GRO-

& res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem [a] Cicero: *non est contra naturam spoliare eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est [16] hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si [17] non tanquam cum malefico actum esset; at [f] si quando [18] cum tali, qua talis est, actum est, [19] simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ [20] cavet, ne actus in vanum recidat. a Off. III, 6.

2. Non male apud Livium [b] Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *de nomine hoc respondere possum, me, qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum, T. Quinti, societatem pepigisti.* Et mox: *jam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi meæ inconstantiæ, cum vos mutetis, vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud [c] Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα· *civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt quo tempore factum est fedus.* b Lib. XXXIV. c. 31. c Lib. I. in fin. c. 144.

IV. Deinde objici potest, quod [d] alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri [21] liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est, per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est, ad liberandum promissorem teneatur, [22] opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit. d Lib. II, c. XI. §. 7.

(cc) Si

GROTII.

f *Si quando cum tali, qua talis est, actum est*] *Terentius* in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernicies communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria. (II. I. 34.)

Vide hac de re scriptorem *de compositione pacis inter principes & ordines Imperii.*

GRONOVII.

16 *Hoc jus ex promisso*] Quod ei ex pacto debetur.

17 *Non tanquam cum malefico*] Si cum eo egit, quem putavit esse bonum virum, & nescivit latronem, piratam, maleficum esse.

18 *Cum tali, qua talis*] Cum eo, quem notum est, qualis sit.

19 *Simul de remittenda*] Contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

20 *Cavet ne actus*] Efficit, ut contrahentes non videantur nihil egisse.

21 *Liberare*] Solvere obligatione.

22 *Opus est, ipse metu injusto*] Non videtur sufficere responsio: nam certe prædones & fugitivi metu injusto causam contractui dederunt: nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo promissore, qui fuit in potestate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At

(cc) Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri poterit, accedente jurisjurandi religione. nam inde, ut alibi diximus, homo non homini tantum, sed & Deo obstringitur, adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia 23 in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva dominii lege, at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex [b] superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adversus eos etiam vitiose committuntur, 24 dissimulare.

[b] Lib. III, c. IV. §. 18.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges aliasque summas potestates? his, etiamsi causam 25 per se non injustam habeant, 26 jus tamen per vim agendi deesse ostendimus [a] alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, 27 pœna promisso opponi non potest, secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito [b] Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenses servos contra pacta occidissent. Et Diodorus [c] Siculus notat fidem servis datam

[a] Lib. I, c. IV.

[b] Ælian. Var. Hist. VI, 7.

[c] Lib. XI. c. 88.

qui liber & sui juris cum prædone contrahit, ejus plenus est consensus, utcumque provido metu inducti: nec hic est metus proprie dictus, qui cadit in constantem virum, cum præsens obversatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur constantia & omne consilium abjicitur, sed quidam provisus adversus futurum malum, quod ita exspectatur, ut sæpe non accidat.

23 *In heredem transeunt quæ in humano*] Debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent, & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum secum ferunt. At ubi quis injusto metu coactus interposito jurejurando promittit, nullus est contractus legitimus, sed tantum vinculum personale, quod cum persona extinguitur, nisi novum jus accedat, hoc est, moriens forte qui promisit, ultima voluntate mandet heredi, ut illud solvat.

24 *Dissimulare*] Impunita transmittere.

25 *Per se non injustam*] Puta injusta tyrannide pressi.

26 *Jus tamen*] Adstringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

27 *Pœna promisso*] Non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam sibi debere: itaque cum illa promissum suum compensari, nec se id servare teneri, & sufficere, si pœnam remittat.

(cc) At vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jur. N. & Gent.* Lib. III. cap. 6. §. 11. Not. 11. *J. B.*

GRO-

datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuisse violatam. 28 Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut g M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit, quod L. Manlio metu coactus promiserat.

VII. Sed hîc supra priores specialem difficultatem facit 29 jus legis constituendæ & jus supereminens dominii 30 in res subditorum quod civitati competit, & ejus nomine a summam potestatem habente exercetur. Id enim jus si ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad 31 jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens 32 non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsenti statu tuendo alibi dicta a nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit, 33 compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum a rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit a Lycurgus, Athenienses b Solon, & 34 ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. (dd) Id enim si fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum a promisso

a *Plut. Lycurg.* pag. 57.
b *Idem, Vit. Solon.* pag. 92.

GROTII.

g *M. Pomponius tribunus plebis*] *Juravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissæ concioni reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere.* Seneca de beneficiis III, c. 37.

GRONOVII.

28 *Metus autem illati*] Quod dicere potest imperans se a subjectis rebellibus injusto metu coactum ea promisisse, eoque civili jure posse rescindere contractum initum, id ei prodesse nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

29 *Jus legis constituendæ*] Quod summa potestas legem potest ferre & abrogare.

30 *In res subditorum*] Ut possit eas dominis auferre aut consumere in utilitatem publicam. 2, 14. 7.

31 *Jus ex promisso*] Quod acquisiverunt subjecti ab imperante armis rebellibus expressum.

32 *Non promiscue*] Ut pro libidine sua possit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

33 *Compensatio tamen*] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi causa, debet pro illis satisfacere ei, qui sua perdit.

34 *Ne personarum*] Ne posteri exciperent jusjurandum illud fuisse personale, atque ideo obligasse tantum jurantes.

(dd) Vide quæ diximus ad PUFENDORFIUM, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. IV. Cap. 2. §. 17. Not. 2. *J. B.*

GRO-

misso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius [a] Maximus Athenas ita alloquitur: *lege legem, quæ te jurejurando obstrictam tenet.* Romani hoc genus h leges sacratas appellabant, 35 per quas ipse populus Romanus, ut 36 Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

a Lib. V, c. 3. n. 3. ext.

2. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud 37 Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii 38 lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusjurandum intercesserat, quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis [b] libro sexto: *Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγωγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν, νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιώσαντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλές· ἐδόκει ταῦτα πᾶσι·* 39 *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis i factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem a populo habere sanctimoniam, non adversus populum. Ergo, ut diximus, jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

b Cap. 89.

IX. 40 Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet;

GROTII.

h *Leges sacratas appellabant*] Vide *Manutium* de legibus.

i *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum *Plut.* in ejus vita. (pag. 831, & *seq.*)

GRONOVII.

35 *Per quas ipse populus*] Non hoc dicit Cicero, sed *sacrosanctum nihil esse, nisi quod populus plebsve sanxisset.* Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex sacrata ferretur: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex statim sacrata erat: nisi fuisset adjecta sanctio, qui eam non servasset, ejus caput sacrum, hoc est, Diis devotum esset: eoque is homo a quovis posset occidi. [At vide quæ diximus in Notis Gallicis ad hunc locum. *J. B.*]

36 *Cicero pro Balbo*] C. 15.

37 *Apud Livium libro tertio*] C. 55.

38 *Lege sola*] Non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc discriminis esse causa videtur, sed quod neminem voluerunt sacrosanctum haberi, de quo id nominatim cautum non esset, ut factum fuerat in tribunis. Liv. 2, 33.

39 *Brutus*] Non ille regum expulsor, sed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

40 *Sed & tertio*] Qui tanquam pacificator aut quomodocumque medius inter regem & subditos intervenit.

GRO-

fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates: naturâ enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo, [k] pace cum Romanis inita, [a] jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus.

a Livius lib. XXXIX. c. 23.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & [41] in mixtum transiri pactis potest: ita ut [42] subditi qui fuerant, incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est, publicum utrinque & indictum sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut [43] ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, [l] ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus, nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait [b] Cicero, cui & alibi [c] dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta.

b De off. III. 29.
c Verr. IV. 55.

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis, posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum, ut stet pactis sive juratis sive injuratis. [44] Intus enim & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest, nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni

GROTII.

k *Pace cum Romanis inita, jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus*] Est simile exemplum apud *Parutam* lib. VI.

l *Ita & metus qui tali bello utrinque infertur*] Vide dictum scriptorem *de compositione pacis.*

GRONOVII.

41 *In mixtum*] Ex pura monarchia in temperatam aristocratiam.

42 *Subditi qui fuerant, incipiant*] Ut *Helvetii* excusso *Austriacorum*, *Belgæ* liberi *Hispanorum* jugo.

43 *Ex causa metus injuste*] Eo prætextu, quasi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expressa sint, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt.

44 *Intus enim & ipsa rei natura*] Fictione tantum juris hoc justum est, ut aliquis finis perniciali discordiæ reperiretur; non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

GRO-

solenni infertur, m de eo metu intelligi debet 45 quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

XIII. 1. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in generali tractatione supra [a] diximus; & idem docet [b] Ambrosius: quod haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Se tunc Senatus, non eos quibus hoc præstabatur aspexit*, ait in hoc argumento [c] Valerius Maximus. Et [d] Sallustius: *bellis Punicis omnibus, cum sæpe Carthaginienses & in pace & per inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.*

2. Appianus [e] de Lusitanis fœdifragis, quos 46 Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους· *perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea a Libone tribuno plebis accusatus est: quam rem narrans [f] Valerius Maximus, *misericordia*, inquit, *illam quæstionem, non æquitas rexit.* (ee) (male editur *texit*) *quoniam quæ innocentiæ tribui non poterat absolutio, respectui puerorum data est.* Cato in originibus scripserat, [g] nisi 47 pueris & lacrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, 48 defectu scilicet conditionis, & 49 per compensationem. Defectu con-

[a] Lib. II, c. XIII. §. 16.
[b] Offic. I. 29.
[c] Lib. VI, c. 6. n. 3.
[d] Bell. Catil. cap. 50. Ed. Wass.
[e] Bell. Hisp. pag. 288. Ed. H. Steph.
[f] Lib. VIII, c. 1. n. 2.
[g] Cic. de orat. Lib. I. c. 53. & Bruto, c. 20.

GROTII.

m *De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat*] Sic nihil prodest extorquenti promissio, quam legato capto is extorsit. *Mariana* XXX. [Cap. 12. & 19. Sed exemplum non quadrat. Vide Notas nostras Gallicas. *J. B.*]

GRONOVII.

45 *Quem jus gentium*] Qui infertur actionibus, quæ in bello consensu gentium licitæ putantur.

46 *Sergius Galba*] Leg. *Servius Sulpicius Galba*

47 *Pueris & lacrymis*] C. Sulpicii Galli, hominis gratiosi ad plebem, filio, pupillo suo, & duobus parvis suis, quorum se, tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra & tabulis pop. Rom. instituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu suo populum moverunt.

48 *Defectu conditionis*] Si quis promisit non omnino, sed certo casu & conditione, & is casus, eave conditio non exstiterit.

49 *Per compensationem*] Si promissum est, & ipse rem nostram tenet mala fide & cum consilio non reddendi, quæ sit ejusdem æstimationis cujus est quod promissum est.

(ee) Nescio quâ Editione usus fuerit Auctor. Certè ejus ævo jam legebatur heic *rexit*. Saltem ita habet Editio Wecheliana, ann. 1627. à *Christophoro Colero* curata. *J. B.*

GRO-

conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita 50 singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo [b] Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli. Non tenebitur pro socio*, ait [c] Ulpianus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quædam qua societas erat inita ei non præstatur.* 51 Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

b Apud Liv. I. 22.

c L. 14. D. pro socio.

XV. n Compensationis originem [d] alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo, qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possimus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. o Seneca libro de beneficiis sexto: *sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet* 52 *qui dicat. Pecuniam credidisti. Quid ergo? . . .* 53 *agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.*

d Lib. II, c. VII. §. 2.

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In

GROTII.

n *Compensationis originem alibi indicavimus*] *Tertullianus* Scorpiaco: *nulli compensatio invidiosa est, in qua aut gratiæ aut injuriæ communis est ratio.* (Cap. 6.)

o *Seneca libro de beneficiis* VI.] Cap. 4.

GRONOVII.

50 *Singula alia aliis inesse*] Adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

51 *Hanc ob causam*] Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

52 *Qui dicat*] Actori, pecuniam credidisti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat. Sed & alia sæpe dicit. Quæ ista? nempe, credidisti tu quidem illi pecuniam, sed argentum, scilicet factum in vasis, ab eo, quacumque specie aut occasione acceptum, neque emtum aut jure tuum, possides: id æstimatum pluris est, quam quod petis. Ergo sic abi e judicio, ut te debitorem scias, qui creditorem præferebas, teque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc venisti.

53 *Agellum quem*] *Argentum quod.*

In foro quidem, ut p idem Seneca ait, 54 actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum est qua ducimur. Jus gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget 55 non contraxerit, sed damnum dederit. q Seneca ibidem: 56 *colonum suum non tenet, quamvis 57 tabellis manentibus, qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *pecus abegisti, servum ejus occidisti.* r Deinde: *licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit, & tum pronuntiare, utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Postremo & quod ex pœna debetur ei, quod promissum est, 58 potest contribui, quod eodem loco late explicatur: a *Cap. 5.* a *& beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio: nec ego gratiam* b *Cap. 6.* *illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero absolvimur* mox b: s *comparatione facta inter se beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultra mihi debeatur.*

XIX. 1. Sed sicut 59 si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit aut id unde ortum est bellum, aut quid-

GROTII.

p *Idem Seneca*] Eodem libro, capitibus 6. & 7.

q *Seneca ibidem*] Dicto cap. 4.

r *Deinde*] Dicto cap. 6.

s *Comparatione facta*] Eodem cap. 6.

GRONOVII.

54 *Actiones quædam separantur*] Ita sunt diversæ, ut compensari nequeant: sed si duorum uterque adversus alterum propriam actionem habet, uterque sua uti, & quod ea continetur, prosequi necesse habet: nec tollit altera alteram.

55 *Non contraxerit*] Nihil quidem vicissim promiserit, sed in culpa est, ut alter minus habeat.

56 *Colonum non tenet*] Non habet obligatum, ita ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere possit.

57 *Tabellis manentibus*] Formula vel instrumento conductionis illæso & integro.

58 *Potest contribui*] Pro eo, quod promissum est, ut non præstetur, potest imputari & compensari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promissum est.

59 *Si quid inter litigantes*] Si qui jam contendunt in foro, de alia causa contraxerint, non potest alter contrahentium salva fide promissum negare, quod dicat se ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes si quid inter se pacti fuerint, non re tota composita, nequit alter a pacto resilire, propter causam aut continuationem belli.

GRO-

quidquid bellico gentium jure fieri solet. 60 Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis. nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi: nec forte male huc aptem quod t apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est: *Nullam excusationem receperunt (majores) ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

2. Quæ ergo sunt quæ compensari cum eo quod promissum est poterunt? nimirum si quid alter, quamvis ex alio contractu, inter bellum inito, debet: si damnum dedit intra induciarum tempora: si legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hostes jus gentium damnat.

3. Observandum tamen ut 61 inter easdem personas fiat compensatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur: ita tamen ut subditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi a dixims.

4. Addamus & hoc, generosi esse animi stare federibus etiam post aliquid injuriæ acceptum: quo nomine sapiens b Indus Iarchas laudabat regem, qui læsus a vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν, *non discessit a jurata fide, ajens tam sancte se jurasse, ut alteri ne post acceptam quidem injuriam nociturus esset.*

5. Quæ vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones, ferme omnes solvi possunt, si adhibeantur regulæ supra traditæ c, cum de vi, tum quorumvis promissorum, tum speciali jurisjurandi, federis ac sponsionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum usus sit manifestior, & si quid præterea controversi est discutiatur, specialium quæstionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

a *Libro* III, c. II. §. 2.

b *Philost. lib.* III, c. 9. (cap. 20. *Ed. Olear.*)

c *Lib.* II. c. XI. XIII. XV. XVI.

GROTII.

t *Apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est*] De benef. VII, 16.

GRONOVII.

60 *Negotii enim natura*] Hoc omni negotio naturaliter inest, ut præsumatur aliquid actum, non pueriliter lusum. Hoc autem casu non potest aliquid actum videri, nisi seposita causa principali.

61 *Inter easdem personas*] Quod in compensationem mei promissi imputare alicui volo, sit ejus, quicum mihi res est, non alicujus tertii.

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.*
II. *Pacem facere in regio statu esse regis.*
III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captivus, exul?*
IV. *In procerum aut populi statu jus pacis faciendæ esse penes plures.*
V. *Quomodo imperium aut pars imperii, aut regni bona pacis causa valide alienentur.*
VI. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores teneantur.*
VII. *Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam, sed cum onere damni resarciendi.*
VIII. *Quid de rebus jam bello amissis.*
IX. *Non distingui hic inter quæsita jure gentium & jure civili.*
X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*
XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*
XII. *In dubio credi conventum, ut res maneant quo sunt loco, quod quomodo accipiendum.*
XIII. *Quid si convenerit, ut restituantur omnia in eum statum, quo ante bellum fuerant?*
XIV. *Tunc, qui, sui juris cum essent, sponte se alicui subjecerunt, non reddi.*
XV. *Damna bello data remissa in dubio censeri;*
XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*
XVII. *Pœnas etiam, ante bellum publice debitas, in dubio remissas censeri.*
XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*
XIX. *Jus quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.*
XX. *Capta post pacem reddenda.*
XXI. *De pacto reddendarum rerum, quæ bello captæ sunt, regulæ quædam.*
XXII. *De fructibus.*
XXIII. *De nominibus regionum.*
XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem stetit.*
XXV. *De mora.*
XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui leges dedit.*
XXVII. *Distinguuntur, novam bello causam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod omni paci inest.*
XXIX. *Quid si socii vim intulerint?*
XXX. *Quid si subditi: & quomodo eorum factum ap-*

probatum censeri debeat?
XXXI. *Quid si subditi aliis militent?*
XXXII. *Quid si subditis nocitum sit? ubi distinctio adhibetur.*
XXXIII. *Quid si sociis? ubi item distinguitur?*
XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod in pace dictum est.*
XXXV. *An facienda distinctio capitum pacis.*
XXXVI. *Quid si pœna sit adjecta?*
XXXVII. *Quid si necessitas obstiterit?*
XXXVIII. *Pacem manere, si id velit is qui læsus est.*
XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id, quod est de speciali natura cujusque pacis.*
XL. *Amicitiæ nomine quid veniat?*
XLI. *Subditos & exules recipere an contra amicitiam sit.*
XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
XLIII. *Quomodo condicto certamine; & an id licitum.*
XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
XLV. *Quis victor censendus.*
XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi sine provocatione.*
XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adstrictos juri.*
XLVIII. *Arbitros de possessione pronuntiare non debere.*
XLIX. *Quæ sit vis deditionis puræ.*
L. *Quid officium victoris circa eos, qui sic se dedunt.*
LI. *De deditione conditionata.*
LII. *Obsides dari qui possint & debeant.*
LIII. *Quod jus in obsides.*
LIV. *An fugere obsidi liceat.*
LV. *An obses in aliam causam recte retineatur.*
LVI. *Mortuo eo, pro quo quis obses venit, obsidem liberari.*
LVII. *Rege qui obsidem dedit mortuo, an obses teneatur?*
LVIII. *Obsides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*
LIX. *Pignorum obligatio qualis?*
LX. *Luendi jus quando amittatur?*

I. Inter hostes quæ conveniunt, fide aut expressa, aut 1 tacita constant. Fides expressa aut publica est, aut privata. Publica aut summarum potestatum; aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum, aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia & accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, 2 sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu 3 ad aliud relato,

GRONOVII.

1 *Tacita*] Quæ scilicet eorum consensum colligunt ex signis non nimium dubiis; aut ex iis quæ expressa sunt, tanquam horum postera & consequentia.

2 *Sive actu suo*] Præsenti partium consensu.

3 *Ad aliud relato*] Dilato in fortunæ aut mediæ personæ arbitrium.

relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo 4 casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire, quæ bellum finiant, eorum est quorum est bellum *a*. rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit, qui summi imperii exercendi jus habent. a Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam 5 jus habeat non impeditum.

a Vide lib. II, *c.* XV. §. 3.

III. 1. Nam rex qui ætatis est ejus *b*, quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus 6 lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est, pacem facere non potest. Idem dicendum est b de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est a populo imperium delatum ea lege, ut & a non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii c non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit.

b Vide lib. I. *c.* III. §. 24.

2. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exul sit rex, d pacemne facere poterit? sane, si constet eum non 7 obnoxium vivere: cæteroqui parum a captivo sors ejus distabit: nam sunt & 8 laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, *c* dicens, quamdiu jurejurando hostium teneretur, non esse se senatorem.

c Cic. de off. III. 27.

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic 9 consilii publici, hic civium 10 sen-

GROTII.

a *Regis igitur hoc erit*] *Mariana* XXI, 1.

b *De rege captivo*] Vide *Guicciardinum* lib. XVI. & lib. XVIII. non semel.

c *Non quidem jus totum*] *Arumæus* in aureæ bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus a Trevirensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

d *Pacemne facere poterit*] *Lucanus:*

Vejos habitante Camillo
Illic Roma fuit. (Pharf. V. 28.)

Vide *Chassanæum* de gloria mundi parte V, consid. 49.

GRONOVII.

4 *Casum temperant*] Partim sunt fortuita, partim pendent a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

5 *Jus habeat non impeditum*] Potestate sua libere utatur.

6 *Lege definitur*] Quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

7 *Obnoxium vivere*] Servire cogi ei, cujus in finibus est.

8 *Laxæ custodiæ*] In quibus non quidem vinctus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud *Tacitum* 2, annal. 4.

9 *Consilii publici*] Senatus comitiorum.

10 Sen-

[10] sententiæ dicendæ jus ex more habentium, secundum ea quæ diximus *a* alibi. Itaque sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt. Livius: *b ubi semel decretum erit, omnibus id, etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum.* Dionysius *c* Halicarnassensis: δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειόνων κελευσθεῖσιν. *parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus *d*: δεῖ πάντας τὸ κελευσθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν. *omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione.* Plinius: *e quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, [11] iisdem & volentibus prodest.

V. 1. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. *f* Imperium aut omne, aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique, regnum habentes non in patrimonio sed tanquam [12] in usufructu, paciscendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, [13] lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut [14] nec ad id, quod interest, obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, [15] subditorum bona pro debito regis caperentur, ac sic de non alienando imperio vana esset cautio.

a Lib. II, c. V. §. 17.
b Lib. XXXII. c. 20.
c L. XI. c. 56.
d Immo *Polyb.* V, 49.
e L. VI. *epist.* 13.
f Vasq. contr. ill. l. 1, *c.* 4. *ibi multos allegat,* & *c.* 5. *vide supra lib.* II, *c.* VI. §. 3. & *seq.*

2. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per [16] partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis, de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transscribet sine populi consensu, in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est exceptam, cum societas civilis coita est.

3. At

GRONOVII.

10 *Sententiæ dicendæ*] Suffragii ferendi.

11 *Iisdem & volentibus*] Loquitur de illis, qui dissenserunt quidem initio, sed tamen in eo, quod majori parti placuit, acquieverunt.

12 *In usufructu*] Non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, statuant pro arbitrio suo, sed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque, quantum in ipsis est, fideliter conservent & augeant.

13 *Lege publica*] In capitulando, ut vulgo loquuntur, seu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, potest præcaveri, ut si quid tale faciat rex, irritum & inane sit.

14 *Nec ad id, quod interest*] Non modo ad implendum contractum, sed ne quidem ad satisfaciendum aliqua compensatione pro eo, quod non impletur.

15 *Subditorum bona pro*] Subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit pro eo, quod non præstatur male promissum a rege.

16 *Partium legatos*] Provinciarum deputatos.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet, nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, 17 transscribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum.

a Lib. II, c. VI. §. 13. 4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, a his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte id appareat ex primitiva lege, aut more cui contradictum nunquam sit.

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur, alibi b diximus: nempe e quatenus obligandi potestas 18 sub imperio comprehensa est. quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditorum dominus sit, c neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic 19 jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioqui per se solo regio jure consistere non posset.

b Lib. II. c. XIV. §. 10. & seq. Vid. Vasq. d. c. 5. n. 9.

c Supra lib. III, cap. VIII. §. 2.

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent 20 quam regium. Alibi diximus f res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illi ipsi voluisse censendi sunt, qui in civilem cœtum coierunt.

2. Sed

GROTII.

e *Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est: quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet*] Vide *Reinking.* lib. I, classe III. cap. 5. num. 30. Vide & supra lib. II, cap. XIV. §. 11. & 12.

f *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*] *Gail.* II, obs. 57.

GRONOVII.

17 *Transscribi*] Alienari.

18 *Sub imperio comprehensa*] Est pars ejus, quod illi populus in se concessit, imperii.

19 *Jus præter regium accedens*] Dominicum.

20 *Quam regium*] Non etiam familiare aut herile.

21 Et

2. Sed addendum est, id cum fit, *a* civitatem teneri his, qui suum amittunt, sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen 21 & ipse, qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas, si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quandocumque copia suppetit, exseret sese quasi sopita obligatio.

a Vasq. lib. 1. c. 5. Rom. conf. 310. Sylv. in verb. belli 1. §. 43.

VIII. Neque illud indistincte admitto, quod dicit Ferdinandus *b* Vasquius, 22 agnoscere civitatem don debere id damnum, quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli 23 populos alios spectat, ut alibi *c* exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint æquum est *d* ut communia habeant damna, quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut 24 rei bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

b Lib. 1. cont. ill. c. 4. in fine.
c Lib. III, c. VI. §. 2. c. X. §. 5.
d L. cum duob. 52. §. quidam. 4. D. pro socio.

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea, quæ civium sunt ex gentium jure, & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: perverse: nam dominium ex qualicunque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali, ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis 25 quæ aut dominio insunt suapte natura, aut 26 ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inspectio, ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui 27 cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum

28 ob

GRONOVII.

21 *Et ipse, qui damnum passus est*] *Fecit* voluit dicere: is paullo minus accipiet, quam amisit, proportione scilicet, secundum quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum. [Sine caussâ Vir Doctissimus reprehendit heic Auctorem nostrum, quasi malè dixerit, *Damnum pati*, pro *facere*. At vero *Damnum pati* non tantum dicitur ab ULPIANO, L. 29. §. 1. D. *Ad L. Aquil.* sed etiam à SENECA, *De Ira*, 1. 2. & à LUCANO, *Pharf.* VIII, 750. Vide BRISSON. *De verbor. sign.* & FABRI *Thesaur.* ult. Edd. *J. B.*]

22 *Agnoscere non debere*] Civitatem non obligari ad sarciendum.

23 *Populos alios spectat*] Liberat populum a populo, externos ab externis; non civem a cive.

24 *Rei bello amissæ*] Quemadmodum Romani in armis sustulerunt postliminium.

25 *Quæ aut dominio insunt*] Velut inest ei, ut possit servire publico, & totius civitatis periculum levare.

26 *Ex dominorum facto*] Sive contraxerint, sive deliquerint.

27 *Cum rege contrahunt*] Et aliquid subjectis ejus ablatum accipiunt, etiamsi citra necessitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamsi civitas id non resarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure est factum regis tradentis.

28 ob præsumtionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob 29 gentium jus, [a] quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur.

a Lib. III, c. II.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra [b] a nobis est traditum, 30 quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; 31 quo longius abit, eo restrictius. Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in eo esse videtur ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ, & proinde videtur 32 ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequatur ob quæ arma sumsit, & damna sumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius.

b L. II. c. XVI. §. 11, 12.

2. Sed quia ad pacem veniri 33 vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, 34 quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut g ut quarum rerum turbata bello possessio est, 35 ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in [c] oratione qua de federum generibus differit) aut 36 ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

c Livius lib. XXXIV. c. 57.

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod a Tryphonino notatum est, [d] ut in pace illis demum captivis postliminium sit de quibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximus [e] supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam h transfugas [f] jure belli recipimus. id est, per

d L. in bello 12. D. de captivis.
e Supra hoc libro c. 9. §. 4.
f L. transfugam. 51. D. de acq. rer. dom.

GROTII.

g *Ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur*] Vide *Parutam* lib. V.

h *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. I. in fine. in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Justiniani cum Chosroë apud *Menandrum Protectorem*. (Pag. 118. *Ed. Hæschel.*)

GRONOVII.

28 *Ob præsumtionem*] Quod præsumitur rex hoc non nisi juste facere.

29 *Gentium jus*] Quo, etsi non traderet, arripi tamen bona subjectorum possent propter debitum regis tanquam pignori opposita.

30 *Quo quidque plus*] Quo quidque caput est de re magis favorabili.

31 *Quo longius*] Odiosiorem rem continet.

32 *Ambigue positorum*] Dubio sensu scriptorum.

33 *Vix solet injuriæ*] Nemo enim volens fatetur injuria se fecisse.

34 *Quæ partes*] Qua parti utrique, quantum potest, relinquitur salva justitiæ fama & species.

35 *Ex formula juris antiqui*] Restituatur cuique, quod antea habuit.

36 *Ut res maneant*] Ut servet quisque quod bello cepit.

GRO-

per jus belli licet nobis admittere & nostris ascribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem.

2. Illud autem *tenere* 37 non civiliter sed 38 naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. *a* Agros autem diximus *b* ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam insessionem ut per 39 stativa hic non spectari. Demosthenes pro Ctesiphonte *c* festinatum ait a Philippo, ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res, quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt *d*, dum ne in solo 40 quod hostium fuit exercenda sint.

a Dec. T. III. const. 74.
b Supra libro III. c. 6. §. 4.
c Pag. 316. B.
d Supra lib. III. cap. VII. §. 4.

XIII. In altero illo paciscendi genere, quo restituitur possessio bello turbata, notandum est, ultimam, quæ ante bellum fuit, possessionem respici, ita tamen ut 41 privatis dejectis 42 interdicto aut 43 vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, 44 ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat, quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani i Platæam retinuerunt, dicentes: *οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων, καὶ οὐ προδόντων, ἔχειν τὸ χωρίον. habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.*

GROTII.

i *Platæam retinuerunt*] Locus hic est apud *Thucydidem* V. (Cap. 17.) Præcesserat similis lib. III. *μὴ ἀνάδοτος εἴη ἡ Πλάταια, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων· ne reddenda sit Platæa, cum ejus urbis homines sponte accesserint.* [Cap. 52. In iis autem, quæ statim sequuntur post locum primum, legitur quoque quod Auctor ait de *Nisæa*.]

GRONOVII.

37 *Non civiliter*] Cum justo titulo acquirendi.

38 *Naturaliter*] Quomodo tenere dicitur, quicumque habet quavis ratione.

39 *Stativa*] Castra ad tempus posita.

40 *Quod hostium fuit*] Eorum qui hostes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de personis istis nihil sint pacti. [Immo id vult Auctor, etsi non teneatur ille, qui habet, e. g. jus Ususfructus aut Feudi, modo solum jure belli occupatum fuerit, in quo jura illa exercenda sunt, nil ad rem tunc facere, quod personæ captæ non fuerint, & jura vel exstingui, vel è personalibus realia fieri, respectu hostis possidentis. *J. B.*]

41 *Privatis dejectis*] Si forte paullo ante bellum vis facta est, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invasor possideat.

42 *Interdicto*] *Unde vi*, quo possessio adseritur. §. 6. Inst. *de interd.*

43 *Vindicatione*] Qua proprietas adseritur.

44 *Ad eum restitutio non*] Is non restituetur ex generali conventione, sed oportet specialiter de eo cautum fuerit.

luntate. Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur [a] T. Quinctius. *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

[a] *Livius lib.* XXXIII. c. 13.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet, ut quæ bello data sunt damna, eorum nomine actio non sit. quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

XVI. Non tamen & 45 quæ privatis deberi [b] cœperunt belli tempore condonata censeri debent, nam hæc non belli jure quæsita sunt, sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Jus vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum censeri debet, (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutæ sunt, ut recte ait [c] Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

[b] *Dec. conf.* 61.

[c] *L.* II. *De offic.* c. 21.

XVII. k De jure ad pœnas non æque. nam id jus, quatenus inter ipsos reges aut populos versatur, remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit, si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginiensibus mersos 46 ignorabant Romani, narrante Appiano. *κράτισται διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδέν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον*, inquit [d] Dionysius Halicarnassensis: *optimæ conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent.* Isocrates [e] Plataica: *εἰρήνης οὔσης οὐ προσῆκε μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων· in pace non decet ante peccata exequi.*

[d] *Antiq. Rom.* Lib. III. c. 8. pag. 138. *Ed. Oxon.*

[e] *Pag.* 299. B. *Ed. H. Steph.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censeatur: quia sine bello judiciis expediri potest: tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nasci-

GROTII.

k *De jure ad pœnas non æque*] *Gail.* de arrestis c. XIV. n. 7.

GRONOVII.

45 *Quæ privatis deberi cœperunt*] Ex contractu civili ante bellum inito: ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hostis agrum insidet: vel usuræ quarum dies cessit, dum debitor cum patria sua in hostium potestate est.

46 *Ignorabant Romani*] Cum scilicet pacem facerent, dein eo cognito non poterant propterea turbare pacem factam aut novas pœnas exigere. Sed exemplum est alienum. nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus. Itaque postquam ea resciverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum esset, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia cesserunt. [Vide APPIAN. *Bell. Punic.* pag. 3, 4. Edit. H. Steph. & consule heic Notas Gallicas. *J. B.*]

GRO-

nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, 47 levis verborum conjectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

XIX. Quod vero diximus, jus quod ante bellum fuit ademtum facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est. in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba aut conjecturæ non improbabiles suppetant; maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum, ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi *a* Dionysius Halicarnassensis: *a L. III. c. 9.* οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθις ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνεληλύθαμεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda sed ad auferenda mala convenimus:* quæ postrema verbo tenus ferme desumta sunt ex Isocrate, *b* oratione de pace. *b Pag. 164. C.*

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constat, sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus, *c* quæ sunt de reddendis his, quæ bello capta sunt, primum latius interpretandæ 48 quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus, hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent 49 lucrativo titulo possessa, quam oneroso, ut quæ emtionibus *d*, quæ dotibus tenentur. *c Alciat. V. Resp. 17.* *d Cic. de Offic. II. 23.*

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur a tempore concessionis, non retro, quod recte *e* defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa, simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat. *e App. civ. V. p. 716.*

XXIII. 1 50 Nomina regionum accipienda ex usu præsentis tem-

GROTII.

1 *Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis*] Vide *Guicciardinum* libro V. [in lite de *Capitanata* inter *Francos* & *Hispanos*, quum illi partem esse *Aprutii* contenderent, hi *Apuliæ*.]

GRONOVII.

47 *Levis verborum conjectura*] Si minima detur ansa formulam pacis ita interpretandi, ut & istæ lites cessare debeant.

48 *Quæ mutuæ sunt*] Ubi utrimque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

49 *Lucrativo titulo*] Donatione, testamento.

50 *Nomina regionum*] Provinciarum, diœcesium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

GRO-

temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam a peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties 51 relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas: & 52 pro faciente habendum qui facere voluit, a si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret.

a Quint. decl. CCCXLIII.

XXV. Quod vero quidam ajunt 53 moræ purgationem intra breve tempus admitti, m verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas exposcat; sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure, quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat interpretatio, n 54 qui conditiones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est ejus 55 qui dat non qui petit conditiones pacis (aa) dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem b fit interpretatio: habet enim quod sibi imputet, qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat, id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem; unde alienum non est quod Aristoteles c dixit: διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης, ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν· *ubi utilitatis causa amicitia est, ibi* 56 *ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.*

b L. Veteribus. 39. D. de pactis.

c Ethic. Nicom. VIII, 15.

XXVII. Quo-

GROTII.

m *Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit*] Vide *Albertum Argentinensem.*

n *Qui conditiones elocutus est*] *Plautus* Persa: *tua merx, tua indicatio est.* (IV. 4. 37.) In hac re solet prior loqui is qui plus valet; ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. *Plutarchus* Sulla: τῶν δεομένων ἐστὶ τὸ προτέρους λέγειν· τοῖς δὲ νικῶσιν ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. *eorum est prius loqui qui opus habent pace, victori satis est tacere.* (Pag. 467. C.)

GRONOVII.

51 *Relatio fit*] Si dictum sit, ita possideri aut restitui debere, ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

52 *Pro faciente habendum*] Quasi restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandum.

53 *Moræ purgationem*] Aliquam excusationem, si quis statutum restitutioni tempus non observaverit.

54 *Qui conditiones elocutus est*] Qui formulam dictavit, aut concepit.

55 *Qui dat*] Pacem.

56 *Ejus qui accipit*] Ex commodo accipientis grandius aut minus æstimatur, quod debetur.

(aa) *Dicere*, non *dare*, est apud LIVIUM, qui ita *Hannibalem* inducit loquentem, Lib. XXX. Cap. 30. *J. B.*

GRO-

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est: quando pax rupta censeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem est 57 novam bello causam præbere & pacem rumpere: sed multum inter hæc interest, tum 58 ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus, in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id 59 quod omni paci inest, aut contra id quod 60 in pace dictum est aperte, aut contra id quod 61 ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia, quam cum perfidia admissam credi. Illud Thucydidis *a* vix opus habet moneri: *λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ᾽ οἱ πρότεροι ἐπιόντες·* o *pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt.* Hoc posito, a quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat, videndum est.

a Lib. I. c. 123.

XXIX. Qui 62 socii fuerunt si quid tale faciant, pacem rumpi:

GROTII.

o *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt*] Vide *Ammianum Marcellinum* initio libri XXIX. qui sic de Romanis: *opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur discissi federis rei, ultima trudente necessitate congressi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroën apud *Procopium* Persicorum II. (c. 3.) λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἳ ἂν ἐν ὅπλοις γένοιντο πρῶτοι, ἀλλ᾽ οἳ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τοῖς πέλας ἁλοῖεν· *rumpunt pacem non qui primi in armis sunt, sed qui federis tempore deprehenduntur insidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II. Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγοροῦντες ἀφίστανται, ἀλλ᾽ ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. καὶ τὸν Θεὸν πολέμιόν σφισι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιούμενοι ἐφ᾽ ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ᾽ ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβατεύοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται· *frangunt pacis federa, non qui injuriis affecti, palamque id dequesti ad alios se transferunt, sed qui, quos federatos habere volunt, violant: Deumque sibi faciunt hostem, non si qui rebus suis secum sumtis ad alios transeant, sed si qui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.* (Cap. II.)

GRONOVII.

57 *Novam bello causam præbere &*] Alterum, si temere fiat, injustitia est, alterum perfidia.

58 *Ad committendam*] Quia in posteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui sacrati juris aliquid violat, & liberior excusatiorque est ad non servanda cætera, quæ convenerunt.

59 *Quod omni paci*] Quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere, quotiescumque pax coit.

60 *In pace dictum est*] Quod in ea quæ nunc placuit, satis evidenter & perspicue cautum est.

61 *Ex pacis cujusque*] Quod ipsum genus pacis, in quod consensum est, præstari oportere recte judicantibus demonstrat. *num.* 39. *specialem naturam pacis* vocat.

62 *Socii fuerunt*] Eorum, quibuscum bellavimus.

63 *Par-*

pi: video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, 63 partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit: ergo qui vim intulerunt, 64 aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ 65 tenebuntur, & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra 66 quam a Thebani aliquando contra 67 Lacedæmoniorum socios dixerunt.

a *Pauf.* IX. c. 1.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt, sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum 68 publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & neglectum, ex his quæ supra b tractavimus facile potest intelligi. Scientiam evincunt 69 facta manifesta, aut denuntiata. Potentia 70 præsumitur nisi defectio appareat: neglectum ostendit elapsum temporis spatium, quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis 71 neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum, quod ait apud Josephum c Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

b *L.* II, c. XXI. §. 2, & *seqq.*

c *Bell. Jud.* Lib. II. Cap. 16. §. 4. pag. 190. *Edit. Hudson.* L. Bat.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant, sed aliis bellum gerentibus militent. Certe Cerites apud d Livium se purgant, suos non publico consilio militasse. Eademque Rhodiensium e fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat 72 actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure

d *L.* VII, c. 20.

e *Gell.* VII, c. 3.

GRONOVII.

63 *Partim potestativa*] Qua caveatur partim de eo, quod in potestate est, & nostro arbitrio potest permitti aut impediri: partim de eo, quod forte fortuna accidere potest.

64 *Aliis non adjuvantibus*] Illis, quibus antea socii fuerunt, quiescentibus, neque istos subornantibus.

65 *Tenebuntur*] Ipsi & non, quorum socii antea fuerant.

66 *Pauf.* IX.] P. 544.

67 *Lacedæmoniorum socios*] Platæenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata pacem rupissent, quamvis Platæenses ipsi nihil deliquissent.

68 *Publice probatum*] Accipi possit, ut consilio & approbatione populi, vel imperantis factum.

69 *Facta manifesta*] Quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire; aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

70 *Præsumitur nisi*] Creditur enim princeps vel populus in privatos justum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditio.

71 *Neglectus decreto*] Perinde in culpa est, ac si decreto facinus esset probatum.

72 *Actum aliud*] Id prohibitum non esse.

GRO-

jure erat, p *ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, ex omni præda prædam sumere:* a cujus moris hanc vim esse ait q Polybius: *κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων· etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat,* r *citra publicum decretum utrique parti militare & utrinque prædas agere.* Livius b de iisdem: *juventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrariæ sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Etrusci, negato Vejentibus auxilio, c si qui suæ juventutis voluntarii ad id bellum irent, non impediebant.

a *Polyb.* libro XVII. c. 4. 5.

b *Lib.* XXXII. c. 34.

c *Liv. lib.* V. c. 17.

XXXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum 73 sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus civitatis 74 pro toto & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, 75 per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait d Cassius, arma armis repellere: ideo 76 abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judicium erit negatum. Hæc enim res 77 moram fert: illa non fert.

d *L. vim vi,* 1. §. 27. *D. de vi & vi arm.*

2. At s si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent; ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

XXXIII. 1.

GROTII.

p *Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου*] *Plautus* Truculento: *de præda prædam capio.* (II. 7. 15, 16.)

q *Polybius*] Vide eum & in excerptis. (*num.* 6.)

r *Citra publicum decretum*] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat *Agathias* libro IV. (Cap. 3.)

s *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*] Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. *Josephus* XVI, 10. §. 8. *Ed. Hudson.*

GRONOVII.

73 *Sine nova causa*] Qui post pacem initam damnum non dederunt vel offensam contraxerunt.

74 *Pro toto & pro partibus*] Pro ipso corpore sive omnibus junctim & singulis seorsum.

75 *Per pacem licebit*] Iis quibus vis infertur.

76 *Abdicatum inter pares*] Renuntiasse quemquam huic juri, qui non alteri sese submisit.

77 *Moram fert*] Ultionis aut ablatorum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum defensio contra repentinam vim aut aggressionem.

XXXIII. 1. t 78 Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: 79 ſed his demum qui in pace comprehenſi ſunt, ut [a] oſtendimus cum Saguntinam controverſiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione, quæ eſt apud Xenophontem hiſtoriæ Græcæ [b] ſexto: πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν, *omnes vos vobis omnibus juravimus.* Quod ſi ipſi ſocii non pepigerint, ſed alii pro ipſis, idem tamen ſtatuendum erit, poſtquam ſatis conſtat, eos ſocios pacem ratam habuiſſe. nam quamdiu adhuc incertum eſt an ratam habere velint, 80 hoſtium loco ſunt.

a Lib. II, c. XVI. §. 13.
b Cap. 5. §. 37.

2. Aliorum ſociorum, [c] ut & cognatorum & affinium, qui nec ſubditi ſunt, nec in pace nominati, ſeparata cauſa eſt, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi poteſt. neque tamen ſequitur, ut & ſupra diximus, bellum eo nomine ſuſcipi non poſſe, ſed id bellum erit ex nova cauſa.

c Cep. conſ. 690. Dec. conſ. 531.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum eſt: ſub faciendo autem comprehenditur 81 & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic diſcrimen capitum pacis quæ majoris, quæque minoris momenti ſint. Satis enim magna ut ſerventur videri debent quæ pace comprehenſa ſunt. Bonitas tamen, maxime Chriſtiana, leviores culpas, accedente præſertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud [d] locum habeat,

Quem pœnitet peccaſſe, pæne eſt innocens.

d Sen. Agam. verſ. 243.

Sed quo magis paci caveatur, conſultum erit u ut capitibus minoris momenti adjiciatur [e], ut ſi quid adverſus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut 82 arbitri prius adeantur quam arma inferre

e Vide ſupra lib. II, c. XV. §. 15.

GROTII.

t *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*] *Thuanus* lib. LXV. anno CIↃ IↃ LXXVIII. Eſt &, quod huc pertineat, apud *Haræum*, tomo II. hiſtoriæ Brabanticæ in anno CIↃ IↃ LVI.

u *Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut ſi quid adverſus ea factum erit, pacem non rumpat*] Vide egregium exemplum in pace Juſtiniani, Juſtinianum inter & Choſroën. *Menander Protector* eam habet. (Pag. 118. *Ed. Hœſchel.*)

GRONOVII.

78 *Sociis quoque*] Illorum, quibuscum velut cum ducibus adverſæ partis pax facta eſt.

79 *Sed his demum*] Potius dicendum, niſi qui nominatim excepti ſunt, aut niſi quos certo conſtat comprehendi non potuiſſe, ut ſi ſubjecti alterius alteri ſeſe applicent.

80 *Hoſtium loco ſunt*] Si ſcilicet ante pacem hoſtes fuerunt.

81 *Et non facere*] Facere contra pacta videtur & qui non facit, quod eum facere placuit, & qui non facit, quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

82 *Arbitri prius adeantur*] Sumatur judex medius & neutrarum partium, apud quem diſceptetur.

GRO-

inferre liceat, quod erat in fœdere Peloponnesiaco, memorante Thucydide [a]. [a] Lib. V. c. 79.

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, [x] si qua specialis pœna [83] adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus, cui facta est injuria, pœnam malit, an a transactione recedere, sed quod negotii natura hoc, quod dixi, potius requirat. Illud quidem constat, & jam [b] supra dictum a nobis est, & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis [84] posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione. [b] Lib. III. c. XIX. §. 14.

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit, quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censebitur: nam, ut diximus, non solet illa pendere a [85] conditione casuali. Sed alter optabit, an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an [86] æstimationem accipere, an [87] mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe, etiam post læsam fidem, [c] integrum est [88] innocenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginiensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: &, si additum est, ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit. [c] Vide supra hoc libro c. XIX. §. 13, 14.

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id, quod specialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Sic quæ [89] contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ [90] sub amicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros

GROTII.

x *Si qua specialis pœna adjecta sit*] Ut in Gotthorum pactis cum Francis. Vide *Procopium* Gotth. I. (Cap. 12.)

GRONOVII.

83 *Adjecta sit*] Certo capiti, ni servetur.

84 *Posterior non stat*] Cum prius alter eis non stetit, & ipse posterius ea implere cessavit.

85 *Conditione casuali*] Sed potestativa scilicet, id est, non solet ita statui, ut, quod forte fit, eam rumpat, sed quod consilio & culpa.

86 *Æstimationem accipere*] Aliud tantundem valens.

87 *Mutuis præstationibus*] Sibi remitti, quod ipse facturum se promisit, in compensationem ejus quod ab altero non præstatur.

88 *Innocenti pacem servare*] Quiescere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

89 *Contra amicitiam*] Quibus malevolus declaratur animus, etsi proprie nihil fiat adversus præcipua pacti capita.

90 *Sub amicitiæ lege*] Cui additum est inter articulos, ut posthac vivant tanquam boni & fideles amici.

ros solius amicitiæ [91] officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fedus, non amicitiæ causa, ut nos [a] Pomponius docet) refero multa, quæ de [92] injuriis non armatis & contumelia a legum peritis dissertari solent, & præcipue illud [b] Tullii: *post reditum in gratiam* [93] *si quid est commissum*, [94] *id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentiæ sed perfidiæ assignatur.* Sed hic quoque [95] detrahenda quantum fieri potest facto invidia.

[a] L. Postliminio 5. D. de capt.
[b] Pro Gabin. Apud Hieronym. Apol. adv. Rufin.

2. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi quicum pax inita est facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius sugillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in [96] servis atrociter læsis sequuntur leges [c] Romanæ: & adulterium aut stuprum [97] libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læsæ.

3. Atroces sane minæ, nulla nova causa præcedente, cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas, non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat, in non alium hæc, quam in eum quicum pax facta est, comparari.

[c] L. item 15. §. si quis 35. D. de injur. Instit. §. servis 3. eod. tit. Alex. 11. Cons. n. 3.

XLI. 1. y Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare

GRONOVII.

91 *Officium exigeret*] Quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

92 *Injuriis non armatis*] Quæ fiunt sine vi, aut si negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam socii.

93 *Si quid est commissum*] Si qua offensio data.

94 *Id non neglectum*] Pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

95 *Detrahenda est invidia*] Ne nimis cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum, leniore potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidiosiore.

96 *Servis atrociter læsis*] Tanquam id pertineat ad domini offensam.

97 *Libidini potius*] In eo peccasse magis aliquem interpretabimur, quod se continere non posset, quam quod in persona cara læsos nos vellet aut contemneret.

GROTII.

y *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere, non est contra amicitiam*] Solon: γενέσθαι πολίτας οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίᾳ τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. *civium albo asscribi non sivit, nisi eos qui e sua patria in exilium perpetuum ejecti essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migrassent.* [PLUTARCH. Vit. Sol. pag. 91. E.] Perseus apud *Appianum* in excerptis legationum num. 25. κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε· *feci hoc communi hominum jure, quomodo & vos alibi ejectos suscipitis* (Pag. 367. *Ed. Fulv. Ursin.*) Commune hoc jus pactis firmari aut ad

migrare volunt, suscipere non est contra amicitiam. Neque enim naturalis tantum, sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi *a* diximus. Eodem loco pono perfugium exulibus datum. Nam in exules, ut ex Euripide diximus *b* alibi, nullum jus civitati. Perseus apud Livium *c* recte, *quid attinet cuiquam exilium patere, si nusquam exuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica *d* secunda: δέξασθαι τοὺς ἐκπεσόντας, vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις. *commune jus hominum exules recipere.*

2. Plane z oppida aut magnos cœtus, qui civitatis 98 partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento, aut aliter, ministerium aut servitutem debent. De his autem, qui belli sorte servi sunt, 99 idem introductum gentium jure apud quosdam populos supra *e* memoravimus. Sed & de his, 1 qui exules non acti pœnam justam effugiunt, dedendis egimus *f* alibi.

a L. II, c. V. §. 24.
b Ibid. §. 25.
c L. XLII. c. 41.
d Immo Orat. Leuctr. I. pag. 105. C. Tom. II.
e Lib. III. c. 7. §. 8.
f L. II, c. XXI. §. 3 & seq.

XLII. Sortis aleæ subjici belli exitus licite non semper potest, sed tum demum, quoties de re agitur 2 in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia tuenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere possit eas rationes, quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui injusto bello impetitur tanto sit inferior, ut resistendi nulla spes sit, videtur sortem offerre posse, ut certum periculum incerto evadat: hoc enim est de malis minimum.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis, 3 quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem:

adstringi solet. Vide pacem Antiochi apud *Polybium* exc. leg. n. 35. & apud *Livium*. (Lib. XXXVIII. c. 38.) pacem inter Romanos & Persas apud *Menandrum Protectorem*. (Pag. 117, 118. *Ed. Hœschel.*) *Simlerum* de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter se certantibus, obtinuere, ut fugientes suscipere possent, sed non emittere.* Testatur id *Strabo* XVI. (Pag. 754. *Ed. Casaub. Paris.*)

z *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II, cap. V. §. 24. Vide & *Bizarum* libro XII.

GRONOVII.

98 *Partem integrantem*] Qualis pars si abscedat, totum non manet integrum, sed mutilum fit.

99 *Idem introductum*] Ut eos aufugientes a dominis, in quorum servitutem bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

1 *Qui exules non acti*] Qui non sunt damnati exilio, sed ipsi solum mutaverunt fuga, ne gravius punirentur.

2 *In quam plenum*] In qua & exequi jus nostrum, & id remittere sine injustitia possumus.

3 *Quæ definito numero*] Ubi jubentur pauci decertare de fato & eventu populi utriusque. 2, 23, 10.

a Pausan. Lib. V. dem: inter binos utrimque, (bb) ut inter a Ætolos & Eleos: inter ternos utrimque, ut inter Horatios b Romanos & Curiatios Albanos: inter tricenos utrimque, ut inter 4 Lacedæmonios & Argivos.

b T. Liv. I, 24, & seqq.

2. Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubitandum, quin per id ipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscrete permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam c diximus. In proximi caritatem peccare eum, qui ob res, quibus carere possumus, retinendas, hominem occidit, alibi d ostendimus & ratione, & sacrorum oraculorum auctoritate.

c Lib. II, c. XIX. §. 5. & XXI. §. II.

d Lib. II, c. I. §. XII. & seqq.

3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare, qui vitam sibi a Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine 5 uti, tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, e vanum est & a vera pietate alienum.

e Th. 2, 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet.

4. Una res est, (cc) quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, f si alioqui omnino expectandum sit ut qui injustam causam fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage: 6 nihil enim ei imputandum est, qui mavult ea ratione certare, quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari, sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur. quomodo multis in locis

f Cajetan. d. l.

GRONOVII.

4 *Lacedæmonios & Argivos*] Ducibus Othryade ac Thersandro. [Vide MEURSII *Miscellanea Laconica*, Lib. IV. c. 13. ubi fuse de hac historia agit, & plures auctoritates veterum adducit. *J. B.*]

5 *Uti, tanquam testimonio*] Quemadmodum superioribus ætatibus, in defectu probationum innocentiæ suæ, solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

6 *Nihil ei imputandum*] Nulla ejus est culpa.

(bb) De singulis tantum loquitur PAUSANIAS, quem in orâ libri Auctor noster testem indicat (neque enim alio referri potest illius testimonium) nimirum *Degmenus* Eleus, ab unâ parte; *Pyræchma* Ætolus, ab alterâ, electi sunt, qui singulari certamine de re inter utrumque Populum controversâ decernerent. Neque in memoriam revocavit Auctor, se idem exemplum, tamquam è *Strabone*, alibi adtulisse, *Lib. II. Cap.* 23. §. 10. num. 1. *Epeus* enim, & *Eleus*, ibi unum idemque sunt. Ceterum locus *Pausaniæ*, de quo jam agitur, exstat *Cap.* 4. dicti Lib. V. *J. B.*

(cc) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII, c. 8, §. 5. *J. B.*

GRO-

locis tolerantur & improba fenora, & impudicitiam professæ mulieres.

5. Quod ergo supra [a] diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo, quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur: idem &, cum de bello finiendo agitur, dicendum erit. [a] Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit: & apud Dionysium [b] Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse, [b] ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum, non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic [c] Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum regis pugnasse singulari certamine legimus.

a Lib. II. c. XXIII. §. 10. Ægid. Regius disp. 32, dub. 2. n. 18.

b Lib. III. c. 12.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, 7 sibi quidem jus, si quod habent, adimere possunt, non & alteri, qui non habet, dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque, ut valeat pactio, & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: in 8 feudis non liberis, etiam domini sive senioris.

XLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri solet, [d] 9 uter pro victore

GROTII.

a *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*] [Apud XENOPHONTEM, *De Cyri instit.* Lib. V. c. 3. n. 4.] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide *Euripidem* Heraclidis. [vers. 804, *& seqq.* At aliter rem narrat DIODORUS SICULUS, *Bibl. Histor.* Lib. IV. c. 59, 60. *J. B.*]

b *Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent*] Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. *Leunclavius* lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat. *Paulus Warnafredi* lib. V. (*Cap.* 40.) Sic de Chersonis castro Pharnacus cum Sauromato pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat *Constantinus Porphyrogenneta* capite de castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud *Pontanum* historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem, narrant historici. [Certamen singulare, de quo *Pontanus*, fuit inter *Edmundum* & *Canutum*. Vide *Lib.* V. pag. 151. *Ed. Amst.* 1631. Illius autem inter *Pharnacum* & *Sauromatum*, nullum est vestigium in Cap. *De Castro Chersonis*, quod est ultimum *Lib.* II. *Const. Porphyrogennetæ De Thematibus*; neque alibi in toto opere. *J. B.*]

c *Heraclium*] Vide *Aymoinum* libro IV, cap. 21. & *Fredegarium* cap. 64.

d *Uter pro victore sit habendus*] *Ennius*: [Apud *Servium*, in fragm.]

Qui vicit non est victor nisi victus fatetur.

Vide *Scaligerum* ad illud Festi, *herbam do.*

GRONOVII.

7 *Sibi quidem jus*] Pacto suo efficiunt, ut, si vincantur, perdant jus regni; non tamen ut id statim acquirat victor, nisi etiam consenserint, quorum interest.

8 *Feudis non liberis*] Ligiis. 1, 3. 23.

9 *Uter pro victore*] Quia exitus sæpe

ctore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt, aut in fugam dati sunt. Sic e 10 in fines se aut
a Lib. III. c. 2, 3. oppida recipere apud Livium a victi signa.

2. Apud tres nobiles historicos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, 11 tres proponuntur de victoria controversiæ, quarum prima ad 12 condictum certamen pertinet. Sed, si quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis 13 sine vera victoria
b Herod. I. c. 82. discessum. Nam b Argivi non fugati ab Othryade, sed nocte superveniente abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi.
c Thuc. I. c. 51. 54. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, c sed Corinthii, cum feliciter pugnassent, Atheniensium classem validam conspicati, nullo cum Atheniensibus virium periculo facto, cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat. Itaque, ut
d Lib. XVI. c. I. pag. 1014, 1015. Ed. Amst. d Polybius notat, magis pro victore se gerebat, quam victorem se sentiebat.

3. Illa vero, 14 spolia legere, f cadavera ad sepulturam concedere, 15 prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud
e Lib. XXIX. XL. e Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe, qui loco cessit, in dubio magis est ut fugisse credatur. At, ubi victoriæ firma argumenta non sunt, res manet 16 eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum est.

XLVI. 1. Ar-

sæpe sunt tales, ut uterque illos pro se possit interpretari.

GROTII.

e *In fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa*] Et apud *Guicciardinum*, lib. 11.

f *Cadavera ad sepulturam concedere*] *Plutarchus* Agesilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος, εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη. *postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit, eoque modo victoriæ testimonium adeptus Delphos abiit.* (Pag. 606. B.) Idem Nicia: καί τοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑπὸ σπονδῶν λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην, καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτων τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· *quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos consessu acceperant, censebantur a se abdicasse victoriam, & qui id impetrassent, eis jus non erat trophæa figendi.* (Pag. 527. A. B.)

GRONOVII.

10 *In fines se aut oppida*] Excedere campo, nec castris considere audere.

11 *Tres controversiæ*] Tria controversiarum hujusmodi exempla.

12 *Condictum certamen*] Num. 43.

13 *Sine vera*] Plena & consummata alterius utrius partium.

14 *Spolia legere, cadavera*] Quæ indicio sunt, locum aciei, antea communem, nunc esse ejus, qui spolia legit, & cadavera concedit. Justin. 6, 6.

15 *Prælio iterum lacessere*] Quod detrectet hostis, neque audeat prodire in æquum. *Liv.* 22, 12.

16 *Eo loco quo ante*] Ambigua.

GRO-

XLVI. 1. Arbitriorum [a] Proculus nos docet duo esse genera: unum ejusmodi, ut sive æquum, sive iniquum, parere debeamus, quod observatur, ait, cum 17 ex compromisso ad arbitrum itum est: alterum ejusmodi, ut 18 ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in [b] Celsi responso: *si libertus*, inquit, *ita juraverit dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam* 19 *si æquum arbitratus sit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut 20 conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & (dd) Demetrium fuisse legimus, aut ut 21 cujus dicto parendum omnino sit. (ee) Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla supra [c] diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris, 22 in quos compromissum est, lex civilis statuere possit, & alicubi statuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat; g id tamen inter reges ac populos locum habere non potest. 23 Nulla enim hic est potestas superior, quæ promissi vinculum aut impediat, aut solvat. Standum ergo omnino, sive æquum, sive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii [d] illud huc recte aptes: *summum quisque causæ suæ judicem facit, quemcunque elegit.* Aliud enim est

a L. *societatem.* 76. D. *pro socio.*

b L. *Si libertus.* 30. D. *de op. lib.*

c *Lib.* II. c. 23. §. 8.

d *Præf. nat. hist.* pag. 3. *Edit. Harduin.*

GROTII.

g *Id tamen inter reges & populos locum habere non potest*] *Mariana* libro XXIX, 15. *Bembus* libro IV. (*fol.* 62.) Paces per arbitrum factas habes aliquammultas in Polonica historia *Cromeri* libris X. XVI. XVIII. XXI. XXIV. XXVII. XXVIII. Habes & in Danica *Pontani* libro II. confer quæ nos supra libro II, c. XXIII. §. 8.

GRONOVII.

17 *Ex compromisso*] Ubi convenit inter partes, ut quicquid statuerint arbitri, eo stetur sine exceptione.

18 *Ad boni viri arbitrium*] Ubi convenit hoc ita, si patuerit arbitros se gerere tanquam medios & bonos viros.

19 *Si æquum arbitratus*] Si non abusus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio se commisit.

20 *Conciliatorem*] Qui persuasione & inductione utatur.

21 *Cujus dicto*] Qui imperio & sententia decretoria.

22 *In quos compromissum*] Qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi potestatem.

23 *Nulla hic potestas superior*] Ut in privatarum rerum arbitris est magistratus vel princeps.

(dd) Habet hoc è PLUTARCHO, *Vit. Demetr.* pag. 899. A. Nihil enim de hoc officio *Atheniensium* memorat *Diodorus Siculus*, Lib. XX. Cap. 100. quum tamen fusè narret frustraneam *Rhodi* obsidionem, quæ ad pacem ineundam *Demetrium* compulit. *J. B.*

(ee) Confer heic PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. V. cap. 13. §. 4, & seqq. *J. B.*

est 24 de arbitri officio, aliud 25 de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. 1. In arbitri officio spectandum, an electus sit 26 in vicem judicis, an 27 cum laxiore quadam potestate, quam
a Lib. III. (ff) arbitri quasi propriam vult Seneca, a cum dicit: *melior*
de benef. *videtur conditio causæ bonæ, si ad judicem, quam si ad arbitrum*
c. 7. *mittitur: quia* 28 *illum formula includit, & certos, quos non excedat, terminos ponit; hujus libera & nullis adstricta vinculis religio & detrahere aliquid potest & adjicere, & sententiam suam, non prout lex aut justitia suadet, sed prout humanitas & miseri-*
b Rhet. I. *cordia impulit, regere.* Aristoteles b quoque ἐπιεικοῦς, id est,
c. 13. in fin. æqui & commodi hominis esse ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. *nam arbiter id quod æquum est respicit, judex legem: imo arbiter ejus rei causa repertus est, ut valeret æquitas.*

2. Quo in loco æquitas non proprie significat, ut alibi, partem illam justitiæ, 29 quæ legis sonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commissa est) sed omne id, quod rectius fit quam non fit, 30 etiam extra justitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri sicut inter privatos & ejusdem imperii cives frequentes sunt, & specialiter Christianis commendantur ab Apostolo Paulo 1 Cor. VI. 31 ita in dubio non debet tanta potestas concessa intelligi: in dubiis enim, 32 quod minimum est, sequimur: præcipue vero id locum

GRONOVII.

24 *De arbitri officio*] Quid facere illum deceat.

25 *De compromittentium obligatione*] Quid facere necessario teneantur.

26 *In vicem judicis*] Ut merum jus summamque justitiæ legem & causarum merita spectet.

27 *Cum laxiore quadam*] Ut possit etiam præter jus ex æquo & bono statuere.

28 *Illum formula*] Cum qua semper dabatur a prætore judex, veluti: *si pateret dare vel facere oportere.*

29 *Quæ legis sonum*] Quæ quod lex dicit, cum possit in alienum & absurdum sensum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet. 2, 20, 27.

30 *Etiam extra justitiæ*] Etiam per leges possit non fieri.

31 *Ita in dubio*] Ubi non plane ac diserte de iis conventum est.

32 *Quod minimum*] L. 9. D. de R. J.

(ff) In loco SENECÆ non agitur de *Arbitris ex compromisso*: sed illi *Arbitri* veri sunt *Judices*, nimirum Pedanei, seu à Prætore dati; *Arbitri* autem dicuntur, quod dentur in *Judiciis bonæ fidei*, ubi laxior erat eorum potestas, adeò ut ex æquo & bono decernere eis liceret; quum *Judices* strictè sic dicti, qui in *Judiciis stricti juris* addicebantur, intra verba & legum subtilitatem manere deberent. Vide CICER. *Orat. pro Rosc. Comœd.* c. 4. INSTIT. *de Actionib.* §. 1. & 30. inprimis Eruditissimi NOODTII eximium Opus *De Jurisd. & Imp.* Lib. 1. cap. 13. *J. B.*

cum habet inter summam potestatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum censendi sunt adstrinxisse iis regulis, quibus judicis officium adstringi solet.

XLVIII. Illud tamen observandum est, arbitros lectos a populis aut summis potestatibus h 33 de principali negotio pronuntiare debere, non de possessione: nam 34 possessoria judicia juris civilis sunt: jure gentium possidendi jus dominium sequitur. Ideo, dum causa cognoscitur, 35 nihil est innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in a historia disceptatorum inter populum Carthaginiensem & Masinissam, *legati*, inquit, *jus possessionis non mutarunt.* a Lib. XL. c. 17.

XLIX. 1. Alterius generis est arbitri sumtio, cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum, qui se dedit, ei vero, cui fit deditio, summam deferens potestatem. ἐπιτρέπειν ἑαυτὸν καθ' αὐτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in senatu rogatos legimus, b permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium P. Cornelii Lentuli apud Appianum, c circa finem belli Punici secundi, de re Carthaginiensium hoc erat: *permittant*, inquit, *Carthaginienses se arbitrio nostro, ut victi solent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, &, si quid fuerimus largiti,* 36 *habebunt nobis gratiam:* 37 *neque enim fedus dicere poterunt. permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant, semper aliquid causabuntur tanquam læsi adversus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At, ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint, id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.* b Livius lib. XXXVII. c. 49. c Bell. Punic. p. 34. Ed. H. Steph.

2. Sed hic quoque distinguendum est, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet: quippe jam subditus, &, si jus belli externum respicimus, eo in loco, ut ei nihil non eripi possit, etiam

GROTII.

h *De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione*] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide *Serranum* Henrico IV. [aut potius eum, qui *Serrani* Historiam ulterius deduxit.]

GRONOVII.

33 *De principali negotio*] Utrius sit res, de qua ambigitur: non uter interim eam possidere debeat.

34 *Possessoria judicia*] Quibus in antecessum certatur, uter, dum lis est, possidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

35 *Nihil est innovandum*] Non auferenda possessio ei, qui rem tenet.

36 *Habebunt nobis gratiam*] Id beneficio nostro consecuti fuerint.

37 *Neque enim fedus dicere*] Ex federe quicquam illis deberi.

etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona, non publica tantum, sed & singulorum. *Ætoli*, inquit alio *a* loco Livius, 38 *permisso libero arbitrio, ne in corpora sæviretur, metuebant.* Citavimus *b* alibi: *ubi omnia ei, qui armis plus potest, dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judicium atque arbitrium est.* Eodem (gg) illud Livii *c* pertinet: *Romanis mos vetustus erat, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedisset, obsides accepti, arma ademta, præsidia urbibus imposita forent.* Etiam occidi licite interdum deditos *d* ostendimus.

a Lib. XXXVII. c. 7.
b Lib. III, c. VIII. §. 4.
c Lib. VII.
d Lib. III, c. XI. §. 16.

L. 1. At victor, ne quid injuste faciat, spectare primum debet, ne quem occidat, nisi id 39 suo facinore meritum. sic &, ne cui quicquam auferat, nisi in justam pœnam. i Intra hunc autem modum, 40 quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam ex morum regula necessarium.

2. Diximus alibi, *e* bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigitur. Nicolaus Syracusanus apud *f* Diodorum: παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας· *tradiderunt se cum armis, confisi clementiæ victoris; quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis.* Postea: *g* τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν; *quis unquam Græcorum eos, qui se clementiæ victoris permitterent, 41 indeprecabili supplicio puniendos censuit?*

e Lib. III, c. XV. in fin.
f Lib. XIII. c. 21.
g Cap. 23.

GROTII.

i *Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud *Marianam* lib. XI. c. 15. Et repete quæ nos supra hoc libro, cap. XI. §. 14. & 15.

GRONOVII.

38 *Permisso libero arbitrio*] Si senatus populique Rom. omne de se arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & suppliciis traderentur, metuebant.

39 *Suo facinore*] Proprio, extra communia, & egresso modum eorum, quæ vulgo & promiscue in bello fiunt.

40 *Quantum securitas*] Concedere potest victor, ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

41 *Indeprecabili supplicio*] Ut *Gell.* I, 13. *Pœna indeprecabilis.*

(gg) Locus non exstat *Lib.* VII. quem Auctor in margine indicat, sed *Lib.* XXVIII. c. 34. quem errorem tacitus emendassem, ut innumeros alios ejusmodi silentio præterii, nisi fontem ejus ostendere possem, & aliquatenus id juvaret. Nimirum locum illum noster exscripserat è PETRI FABRI SEMESTR. Lib. I. c. 7. p. m. 43. ubi tamquam ex *Lib.* 7. laudatur. & alterius libri ejusdem Scriptoris numerus falso notatur. *J. B.*

censuit? & Cæsar Octavius apud a Appianum, L. Antonium, qui se deditum venerat, alloquens, σπονδὰς γὰρ μοι τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος. ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ὑπὸ ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν, τὸ προσῆκον ὧν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν· ὃ δὴ προτιμήσω· *si ad federa paciscenda venisses,* 42 *sensisses me & victorem & injuria affectum. nunc, cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis & eam potestatem, quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo, quod vos dignum est pati, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere par sit; atque hoc præferam.* a *Bell. Civ.* v. p. 697.

3. Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio, tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. b XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit.* Lib. c XLV. *Paulo, ut se suaque omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente,* ubi de rege Perseo sermo est. sciendum autem est, his verbis nihil aliud quam 43 deditionem meram intelligi: k neque fidei nomen his in locis aliud significare, quam ipsam probitatem victoris, cui se victus committit. b *Cap.* 9. c *Cap.* 4.

4. l Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut d diceret: διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν· (ita e vertit Livius) *se suaque omnia fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam d *Polyb. Exc. Leg.* 13. pag. 1116. *Ed. Amst.* e *Lib.* XXXVI. c. 28.

GROTII.

k *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris, cui se victus permittit*] Polybius: παρὰ Ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὑτὸν ἐγχειρίσαι, καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὑτοῦ τῷ κρατοῦντι· *apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem.* (Ibid) Græci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι. ut *Thucydides* libro III. (Cap. 67.) ait: καθ' αὑτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ut *Diodorus Siculus* lib. XIV. [Cap. 112. pag. 453. *Ed. H. Steph.* ubi additur, τὴν πᾶσαν &c.]

l *Nobilis est apud Polybium*] In excerptis legationum num. 13.

GRONOVII.

42 *Sensisses me & victorem*] Duras tibi conditiones præscripsissem, quod & possum, ut victor, & jure possum, ut affectus injuria.

43 *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic *fidem* dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic *socios*, qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *bonum factum*, id est, *recte facietis*, pro eo, quod esset, volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumturus jubebatur *lege agere*.

quidam 44 belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, *non in servitutem, sed in fidem tuam nos tradimus*, &, quod imperaretur, non esse moris Græcorum, respondisse consulem, nihil se curare, quid Græci esset moris, se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est, περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον, δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; *de officio & decoro hic disputatur, cum jam vos fidei nostræ permiseritis?* Ex his verbis apparet, quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus *a* Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus, *b* eos non federe sed deditione in fidem venisse.

a Val. Max. lib. VI, *c.* 5. *n.* 1. *b Livius lib.* VIII. *c.* 2.

5. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male retuleris Senecæ *c* illud: *clementia liberum arbitrium habet*: 45 *non sub formula, sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult* 46 *taxare litem.* Neque referre existimo, an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet, ut victor arbiter fiat.

c L. II, *de clem.* 7.

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt (hh), ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati: quarum nonnullæ etiam 47 mixtum quoddam imperium possunt inducere, de quo egimus *d* alibi.

d Lib. I. *c.* III. §. 17.

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. m Obsides diximus dari aut sua voluntate, 48 aut ejus qui imperium habet. nam in summo civili imperio comprehenditur & 49 jus in actio-

GROTII.

m *Obsides diximus dari.*] Hoc libro, c. IV. §. 14. vide & caput XI. §. 18.

GRONOVII.

44 *Belli incentores*] Auctores & concitores.

45 *Non sub formula*] Non est adscripta verbis conceptis.

46 *Taxare litem*] Quantum vult, imponere mulctam.

47 *Mixtum quoddam*] In quo aliquid juris in suos relinquat dedito, exceptum ab imperio victoris.

48 *Aut ejus qui imperium*] Ipsos invitos.

49 *Jus in actiones*] Potest qui summum imperium habet, publici boni causa, auferre singulis arbitrium agendi, vel non agendi, ut potest auferre bona.

(hh) Sic *Phocæenses*, dum sese dedunt *Æmilio*, *pacti*, *ne quid hostile paterentur*, narrante LIVIO, Lib. XXXVII, c. 32, num. 10. *J. B.*

actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei, qui patitur, aut proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses erat, reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur, ut forte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc 50 feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici 51 obsidem posse diximus per jus gentium externum; non etiam interno jure, nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & heredibus relinquere possunt, quanquam Romano [a] jure cautum est, ut bona eorum in fiscum cogantur.

LIV. An fugere obsidi liceat, quæritur? & constat non licere, 52 si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ [b] factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, [n] civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic [c] Porsenna: *si non dedatur obses, pro rupto se fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere restituerunt.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare 53 in unam causam dati, in aliam retineri non poterunt: quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure, quo subditi ex facto imperantium detineri [d] possunt, 54 κατ' ἀνδροληψίαν: quod ipsum tamen ne fiat, caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id, cujus nomine dati erunt, impletum erit.

LVI. Qui obses datus est, 55 tantum ut alterum captivum aut

[a] *L. Divus*, 31. *D. de jure fisci.*

[b] *Liv. lib.* II. c. 13.

[c] *Dict.* c. 13.

[d] *Vide supra Lib.* III, c. 2.

GROTII.

[n] *Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat.*] Vide *Plutarchum* in Publicola hac de re. (*Pag.* 107.) Ad illud *Virgilii*, (Æn. VIII. 651.)

Vinclis innaret Clœlia ruptis.
Vinculis federis ait *Servius.*

GRONOVII.

50 *Feudi dominus non* [*habet*] Ut eum vasallum obsidem det invitum.

51 *Obsidem posse*] Si non servet pactum, qui obsidem dedit.

52 *Si ab initio quo laxius*] Ut minus arcte vel moleste custodiretur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

53 *In unam causam dati*] Elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

54 Κατ' ἀνδροληψίαν] Per clarigationem vel pignoris capionem.

55 *Tantum ut alterum*] Dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemtionis pretium comparat.

aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo, dum moritur, jus pignoris exstinctum est, 56 ut in captivo redemto dixit [a] Ulpianus. Quare, sicut in Ulpiani quæstione pretium non debetur, 57 quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius a senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὴ ἀποθανόντος, inquit [b] Appianus. Justinus [c] ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris, senatum adiit, obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se* (ii), ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo, cujus obses sit, ignorare.*

a L. si patre. 15. D. de capt.

b Syr. Bell. pag 117.

c Lib. XXXIV. c. 3.

LVII. Rege autem, qui fedus fecit, mortuo, an teneatur adhuc obses, pendet ab eo, quod [d] alibi tractavimus, an fedus habendum sit 58 personale an reale. nam 59 accessoria non possunt efficere, ut in principalium interpretatione a regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent.

d Lib. II, c. XVI. §. 16.

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem: ut cum quis ex contractu 60 factum promittit non suum, & quia, eo non præstito, tenetur ad id quod interest, ejus vice 61 obsides obligantur: quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus [e] alibi. Non dura tantum, sed & iniqua est sententia existimantium [f], obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari.

e Lib. II, c. XV. §. 16.

f Alb. Gent. l. II, c. 19.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod 62 & ex alio jam debito reti-

GRONOVII.

56 *Ut in captivo redemto*] Si quis patrem alicujus redemit, ut, recepto pretio a filio, eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit priusquam pretium a filio redderetur.

57 *Quod in persona locum*] Quod cum erogandum esset pro captivo, & cujus ipse captivus erogandi pignus fuisset: pro eo mortuo & sic jure pignoris soluto, habet retinetque filius.

58 *Personale an reale*] Cum solo rege percussum, an cum rege & populo.

59 *Accessoria non possunt*] Propter obsidem datum non statim fœdus intelligitur esse reale, si aliud ab initio actum esse appareat.

60 *Factum non suum*] Quod alius debet præstare.

61 *Obsides etiam sine consensu*] Si aliquis obsidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui simul sit obses datus, teneri.

62 *Et ex alio debito*] Si jam solutum sit, cujus causa pignus datum est, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti securitatem olim datum pignus potest retineri.

(ii) Hanc conjecturam, tacito nomine Auctoris, rejicit *Matthias Berneccerus*; tuetur autem *J. Schefferus*, nisi *que* detrahatur de voce *Obsidem*; ut habent nonnulli MSS. Quod ultimum verius videtur. *J. B.*

retinentur, 63 nisi obstet data fides: proprium, quod quæ de iis est pactio, non tam stricte sumitur, quam illa de obsidibus: neque enim 64 æquale est odium. Res enim natæ sunt, ut teneantur, non & homines.

LX. Illud alibi quoque diximus a, 65 nullum tempus id efficere posse, ne luitio sit pignoris, si id præstetur, pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam 66 veterem & notam habet, non creditur 67 ex nova procedere. Ideo 68 patientia debitoris veteri contractui, non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

a Lib. II. c. IV. §. 15.

GRONOVII.

63 *Nisi obstet data fides*] Nisi expresse cautum est, non nisi in unam causam, quicquid etiam interveniat, hunc obsidem esse debere.

64 *Æquale est odium*] Favorabilior est causa pignoris quam obsidum: ideo laxior ejus interpretatio.

65 *Nullum tempus*] Placuit enim tempus non esse modum finiendæ obligationis. *Wesemb.* ad tit. *Quibus modis pign. vel. hyp. solvitur.*

66 *Veterem & notam*] Ut pignus contractum.

67 *Ex nova*] Habitione pro derelicto.

68 *Patientia debitoris*] Quod debitor pignus tamdiu penes tenentem esse passus est, id præsumitur fecisse, quia confidebat contractui, per quem putabat id sibi repetere, quandocumque vellet, licere atque integrum esse; non quod id pro derelicto haberet.

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

I. *Induciæ quid sint, & an id tempus veniat pacis an belli nomine.*
II. *Vocis origo.*
III. *Nova indictione post inducias non opus.*
IV. *Quomodo computanda sint tempora induciis præfinita.*
V. *Quando obligare incipiant.*
VI. *Quid per inducias liceat.*
VII. *An retrocedere & reficere mœnia, & similia:*
VIII. *De locis occupandis distinctio.*
IX. *An redire possit, qui vi majore retentus est, circa exitum induciarum.*
X. *De specialibus induciarum pactionibus, & quæ inde quæri solent.*
XI. *Induciarum pactionibus ab altera parte ruptis, alteram bellum movere posse.*
XII. *Quid si pœna addita fuerit?*
XIII. *Privatorum facta quando inducias rumpant.*
XIV. *In jure commeandi extra indu-*

induciis qualis sumenda interpretatio.
XV. *Qui militum nomine veniant.*
XVI. *Ire, venire, abire, quomodo hic accipienda:*
XVII. *De extensione ad personas:*
XVIII. *Ad bona.*
XIX. *Comitis & gentis nomine qui veniant:*
XX. *An concessio juris commeandi morte extinguatur:*
XXI. *Quid si data sit, donec qui dedit voluerit?*
XXII. *An securitas & extra territorium debeatur.*
XXIII. *Favor redemtionis captivorum:*
XXIV. *An lege interdici redemtio possit, distinctione explicatur.*
XXV. *Jus in captivum cedi posse:*
XXVI. *Posse ab uno pretium pluribus deberi:*
XXVII. *Conventio an rescindi possit, ob divitias captivi ignoratas.*
XXVIII. *Quæ bona capti captorem sequantur.*
XXIX. *An heres pretium debeat, distinctione explicatur.*
XXX. *An redire debeat qui dimissus est, ut alterum liberet, eo mortuo.*

I. 1. SOlent & inter bellum a summis potestatibus concedi quædam, ut cum [a] Virgilio & [b] Tacito loquar, 1 belli commercia, Homero [c] συνημοσύναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio, per quam, bello manente, ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello, inquam, manente: nam, ut Cicero ait Philippica [d] octava, inter bellum & pacem nihil est medium: & bellum 2 status est nomen, qui potest esse etiam cum 3 operationes suas non exserit: δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait [e] Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* Idem [f] alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν· *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus [g] Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν· *habitus esse potest, ita ut nihil operetur.* Eustratius ad sextum [h] Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται· πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία· *habitus, potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: at ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

a Æn. X. 532.
b Ann. XIV. c. 33. & hist. III. c. 81.
c Iliad. Lib. XXII. vers. 261.
d Cap. 1.
e Ethic. Nic. Lib. I. c. 3.
f Lib. VIII. c. 6.
g Paraphr. Lib. I. c. 14. p. 47.
h Cap. 1.

a Ut

GRONOVII.

1 *Belli commercia*] Commutationes communicationesque nihil hostile habentes.

2 *Status est nomen*] Conditionem temporum designat. 1, 1. 2.

3 *Operationes suas non exserit*] Non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

GRO-

a *Ut a quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque Optimus est modulator: & Alfenus vafer omni*
b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna Sutor erat.*

a *Horatius* I, *sat.* 3. verf. 129, & *seqq.*

2. Sic ergo, ut & Gellius *b* dixit, *non pax est induciæ: bellum enim manet, pugna cessat.* Et in panegyrico *c* Latini Pacati legimus: *induciæ* 4 *bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat, 5 non statum spectari sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit; quanquam *d* Virgilius 6 pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis *e* scholiastes 7 εἰρήνην πρόσκαιρον, πόλεμον ὠδίνουσαν, Varro 8 pacem castrorum, paucorum dierum: quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas 9 forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum (aa) Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

b *Noct. Attic.* Lib. I. c. 25.
c *Cap.* 9.
d *Æn.* XI. 133.
e *Ad Lib.* I. c. 40. pag. 24. n. 3. *Ed. Oxon.*

3. In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus *f* sequitur, hoc recte reprehendit *g* Gellius, quod paucos dies adjecit,

f *Ad Ter. Eun. act* I, *sc.* I. verso 15.
g *Lib.* I, c. 25.

GROTII.

a *Ut quamvis tacet Hermogenes*] *Seneca* de beneficiis IV. c. 21. *Est disertus, etiam qui tacet.*

b *Abjecto instrumento artis, clausaque taberna Sutor erat*]

Seneca dicto jam loco: *artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt.*

GRONOVII.

4 *Bella suspendebant*] Differebant & quasi tenebant in pendenti, in suspenso.

5 *Non statum spectari*] Non esse pactum generale aut de universis circa rem aliquam actionibus, sed de eo, quod semel iterumque fieri debeat.

6 *Pacem sequestram*] *Sequester*, penes quem res controversa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus; ita *pax sequestra*, per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

7 Εἰρήνην πρόσκαιρον] Pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

8 *Pacem castrorum*] Quia castra esse indicium est esse bellum: non ergo hæc pax simpliciter, sed bello durante pax intercedens. [*Varro* dixerat, *Pax castrensis* &c. Locus est apud *A. Gell.* d. l. I. c. 25 ubi & quod sequitur ejusdem, ab Auctore nostro observatum. *J. B.*]

9 *Forenses ferias pacem*] 4. Silv 4. *Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.* (Verf. 39, 40.

(aa) Vide Philosophi Librum *De Somno & Vigilia*, Cap. 3. in fine. *J. B.*

cit, ostendens solere & in horas dari, addam ergo & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ & illam *a* Pauli Jurisconsulti definitionem redarguunt: *induciæ sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.*

a L. postliminium. 19. D. de captivis. §. 1.

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat, alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse 10 cessationem actuum bellicorum, ut tunc, quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione, de qua alibi *b* legimus.

b Lib. II, c. 16. §. 20.

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo, quod Gellius vult, *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, id est, introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod *inde*, id est, a certo tempore 11 *otium* sit, quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio *c* & Opilio, veteribus per *t*, non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit *indoitia*: nam *otium* tunc *oitium* enunciabant a verbo *oiti*, quod nunc *uti* dicimus, c sicut ex *poina* (nunc *pœnam* scribimus) fit *punio*, & ex *Poino* (qui nunc *Pœnus*) fit *Punicus*. Sicut autem ex eo quod est *ostia*, *ostiorum*, factum est nomen d *Ostia Ostiæ*: sic ex *indoitia indoitiorum*, factum est *indoitia*, *indoitiæ*, deinde *indutia*, cujus, ut dixi, plurale nunc tantum in usu est. olim, ut Gellius *d* monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. non longe abit Donatus, *e* cum inducias dictas vult, quod in dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium (bb), non pax: itaque accurate loquuntur historici *f*, qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

c Gell. XIX. c. 8.

d d. loco.

e Ad Ter. Eun. I. I. 15.

f Liv. Plut. Justin.

III. Quare *g* nec nova 12 indictione opus erit: nam 13 sublato impedimento temporali, ipso jure se exserit status belli 14 non

g Ang. l. si unus. §. I. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29.

GROTII.

c *Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio*] Vide *Servium* in X. Æneidos ad vocem *mœrorum*. (vers. 24.)

d *Ostia Ostiæ*] Et ex *ostrea*, *ostreorum*, factum est *ostrea*, *ostreæ*.

GRONOVII.

10 *Cessationem actuum*] Non ut cessaretur propter aliud, velut colloquii causa aut religionis aut similium, sed tantum ut cessaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

11 *Otium sit*] Otium pro pace Cicero 2, fam. 17. *Si antea auditum erit otium esse in Syria, legiones venturæ non sunt.* Agrar. 2, 27. *Ego vobis in hunc annum consul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.*

12 *Indictione opus erit*] Ad bellum post inducias repetendum.

13 *Sublato impedimento temporali*] Elapso tempore induciis præstituto.

(bb) De toto isto argumento confer PUFENDORFIUM nostrum, *De Jure Nat. & Gent.* Lib. VIII, cap. 7. §. 3, & *seqq.* *J. B.*

GRO-

14 non mortuus sed sopitus, ut 15 dominium & patria potestas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium, ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traherentur. Innuit hoc ipse [a] Livius: *cum Vejentibus nuper acie dimicatum apud Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.*

[a] *Lib.* IV. c. 30.

IV. 1. Tempus induciis asscribi solet aut continuum, ut in centum dies, aut cum designatione termini, ut usque calendas Martias. In priori 16 ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. nam, quæ sit 17 ad civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet, utrum ad quem diem aut mensem, aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, [b] annus exclusus an comprehensus intelligatur.

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, 18 intra rem, ut cutis terminus est corporis: 19 extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum, etiam qui 20 voluntate constituuntur, termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur, e ut terminus sumatur qui pars sit rei: πέρας λέγεται τὸ ἔχατον ἑκάϛε, *terminus dicitur quod ultimum cujusque est*, inquit [c] Aristoteles: nec usus repugnat. *si* [d], *quis sic dixerit, ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur.* Prædixerat Cæsari Spurina periculum, quod non ultra Idus Martias proferretur. [e] Interpellatus ipsis Idibus, dixit f venisse quidem, sed non præ-

[b] *L. anniculus.* 134. *D. de verb. signif.*

[c] *Met.* V. 17.

[d] *L. si quis* 133. *D. de verb. signif.*

[e] *Suet. in Cæs. c.* 81.

GROTII.

e *Ut terminus sumatur qui pars sit rei*] *Baldus* de statutis in verbo *usque. Bartolus* in l. patronus. D. de legatis III. & l. nuptæ. D. de senatoribus. *Archidiaconus* in c. ecclesias. XIII. q. 1. *Hieronymus de Monte* libro de finibus c. 23.

GRONOVII.

14 *Non mortuus, sed sopitus*] Non extinctus, abolitus, sed intermissus.

15 *Dominium*] Administratio rerum suarum.

16 *Ad momenta temporum*] Ab hora, qua consensum est in inducias, ad horam eandem centesimi diei.

17 *Ad civiles dies*] Ut quæ supersunt horæ ultimi diei, simul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

18 *Intra rem*] Extremitas vel ultimæ partes rei.

19 *Extra rem*] De proximo rem attingentia.

20 *Voluntate*] Arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

GROTII.

f *Venisse quidem, sed non præteriisse*] Dion: πάρεϛιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. (Lib. XLIV. pag. 281. E. Ed H. Steph.) Appianus: πάρεισιν αἱ Εἰδοὶ, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν.

præteriisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio, ubi temporis productio favorem in se habet, ut in induciis quæ humano sanguini parcunt.

3. At vero, 21 a quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra mensuram non erit: quia ejus propositionis vis est discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & si quid est simile, ipsos contrahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere, ubi induciæ 22 acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non 23 per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea a subditis contra inducias factum sit [a], ipsi a pœnis immunes erunt, g neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt.

a Bart. ad l. omnes pop. Pan. c. 2. de const. & ibid. Fel. n. 7.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici, sive in personas, sive in res, id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud [b] Livium.

b Lib. XL. c. 27.

2. Etiam quæ res hostium 24 casu aliquo ad nos pervenerunt, eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia, quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: & hoc est, quod ait Paulus jurisconsultus, [c] induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est.

c L. 19. §. 1. D. de Captiv.

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu, qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc h a Servio ad illud [d] Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe a

d Æn. XI. 134.

[Postrema verba non tantum sunt *Appiani*, (*De Bell. Civ.* Lib. II. *pag.* 522.) sed & PLUTARCHI, qui tribuit ea Haruspici, Cæsarem de adventu Iduum sibi gratulantem castiganti, *Vit. Cæs.* pag. 737. E. Tom. II. Ed. Wech. *J. B.*

g *Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt*] Ut de Scione apud *Thucydidem* IV. (Cap. 122.) Defendi itaque non potest quod ab Hispanis in Italia factum narrat *Mariana* XXVIII, 7.

h *A Servio*] Ad XI. Æneidos. (vers. 134.)

GRONOVII.

21 *A quo die*] Ut sit, post quem diem; non, cum quo die.

22 *Acceperunt formam legis*] Ex quo solemniter promulgatæ sunt.

23 *Per omnem ditionem*] Per omne territorium.

24 *Casu aliquo*] Non industria aut opera nostra.

GRO:

a Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius 25 recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud *a* Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, i nisi quid specialius convenerit. *a Lib.* XXXI. c. 38. *Add. Frontinus l.* II, c. 13. n. 8.

VIII. 1. Corruptis 26 hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum, si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII. *b Coronæi & Haliartii favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro *c* quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat 27 quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur. *b Cap.* 46. *c Cap.* 123.

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est, eo animo ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, *d* qui tali obtentu k loca præsidiis nudata per inducias invaserat. *d Proc.* II. *Goth.* c. 7.

IX. 1. Quæritur, an qui 28 vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat? Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei, qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem capti-

GROTII.

i *Nisi quid specialius convenerit*] Ut apud *Parutam* lib. III.

k *Loca præsidiis nudata*] Portum, Centum-cellas, Albanum.

GRONOVII.

25 *Interius recedere*] Intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile sine conflictu digredimur, ut Philippus apud *Liv.* 31, 39.

26 *Corruptis*] Sollicitatis ad defectionem pecunia vel promissis, ut Sulla illusit L. Scipioni. *Appian.* I, civ. p. 401. *Flor.* 3, 21.

27 *Quæ ipse vicissim Athenienses*] Fecisse contra inducias. Vel *quibus ipse.* [Nisi hellenismo uti voluerit Auctor, videtur potius scripsisse, *quæ ipse vicissim in Athenienses criminaretur;* & τὸ in postea omissum à Typographis, ob similitudinem vocis præcedentis in *im* desinentis. *J. B.*]

28 *Vi majore*] Θεοῦ βία. l. 25. §. 6. C. *locati:* quæ consilio humano neque provideri neque vitari potest.

a Lib. III, c. 9. §. 4. captivum manere ad pacem usque supra [a] notavimus; neque justitia interna deest, quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & 29 in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet, quam tot alii innocentes, in quos bellorum mala recidunt.

b L. Cæsar. 15. L. interdum. 16. §. si propter. 8. D. de publican.

2. Nec quæ 30 de commissi causa [b] circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod 31 apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam 32 ex lege quæstor publicari volebat. 33 Ibi enim vis major a pœna liberat; 34 hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum: sic [l] si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit: nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus, qui dedit, causam duriorem facere. Interdum & 35 convenit, ne commeare liceat. [m] Interdum personis cavetur, non & rebus: quo casu 36 si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas 37 ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin læso libe-

GROTII.

l *Si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur*] Ut a Totila Neapolitanis apud *Procopium.* (Gotthic. III. 8.)

m *Interdum personis cavetur, non & rebus*] Vide c. significavit 11. *de Judæis.* De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud *Procopium* & *Menandrum Protectorem.*

GRONOVII.

29 *In solutum*] Vicem ejus, quod solvi debet.

30 *De commissi causa*] Si tempestate acta navis præterierit locum, ubi applicare debebat & vectigal solvere: vectigali autem non soluto merces incidunt in causam commissi.

31 *Apud Ciceronem de inventione secundo*] Cap. 32.

32 *Ex lege*] Si qua rostrata navis in portu deprehensa esset, ut publicaretur.

33 *Ibi enim*] In commissis.

34 *Hic proprie*] In detinendo eo, qui deprehenditur inter fines.

35 *Convenit, ne commeare*] Diserte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hostiles liber sit commeatus.

36 *Si ad res descendas*] Si, quæ res alterius invadunt, violentur personæ.

37 *Ad id quod principale*] Ita accipienda est, ut directo & per se personæ nihil hostile facientes non lædantur; non, ne lædantur, dum ea quæ per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

38 Con-

liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. nam capita 38 conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo a ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum 39 qui sustinuerint in finem induciarum. Sed & bellum illatum Hetruscis b & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quæ diversitas argumento est, jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus, qui læsus est.

XII. Illud constat, si 40 pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse: ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra, si 41 bellum moveatur, recessum a pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta 42 imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur, nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Jus commeandi extra inducias 43 privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ 64 de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo 45 intra c verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio, etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

a Libro hoc c. XIX. §. 14. & XX. §. 36.

b Liv. lib. IX. c. 41. & seqq. & Lib. X. c. 37. 45.

c Vide supra l. II, c. XVI. §. 12.

XV. Hinc

GRONOVII.

38 *Conventionis insunt*] Omnia conventionis capita infirmantur & læduntur in uno, quasi singulis esset adjectum, hoc caput salvum fore, si & cætera salva fuerint.

39 *Qui sustinuerint*] Non reddiderint par pro pari & ruptis ab altera parte induciis prosiluerint vicissim ad hostilia, sed exspectaverint finem.

40 *Pœna conventa*] In pacto induciarum eo casu, si quis eas violet.

41 *Bellum moveatur*] Post violatas inducias alter vicissim aliquid hostile fecerit, is pœnam conventam poscere nequit: jam enim videtur legisse alterum eorum, quæ optare potuit.

42 *Imperii aut ratihabitionis*] Si jussa fuerint aut approbata ab eo, penes quem imperium est.

43 *Privilegium quoddam*] Certis personis plerumque datur, quum in aliis maneat bellum.

44 *De privilegiis*] Juribus singularibus, quæ non ad exemplum trahuntur. §. 6. Instit. *de J. n. g. c.*

45 *Intra verborum proprietatem*] Quatenus propria verborum significatio permittit.

XV. Hinc colligimus 46 datum militibus commeatum non ad medios tantum, sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic 47 nomine [a] clericorum venit episcopus. Etiam, [b] qui in classibus sunt nautæ, milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

XVI. 1. 48 In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim 49 inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit. unde [n] Alexandri fides accusata [c], qui, quibus abitum indulserat, eos in ipso itinere jussit interfici.

2. At, cui abire datum, non & redire: sed nec, cui venire concessum est, 50 mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen 51 ut error etsi jus non det, a pœna certe, si qua adjecta est, relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur, aliter quam in jure 52 commorandi. nam morari [d] solemus 53 cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter, etiamsi expressus non sit, comprehensus censebitur in eo, quem sine tali comitatu ire indecorum foret. [e] nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. necessitas autem hic 54 moraliter intelligenda est.

[a] Can. in c. cum in cunctis. 7. § cum vero. 2. De Elect.

[b] L. 1. §. 1. D. de bon. poss. ex test. mil.

[c] Diod. Sic. lib. XVII. c. 84.

[d] L. penult. D. de precario.

[e] Abbas C. Quam sit. 7. De Judæis.

XVIII. Si-

GROTII.

[n] *Alexandri fides accusata*] Plutarchus: Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ τἆλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὥσπερ κηλὶς πρόσεστιν· *hæc velut macula adhæsit bellicis actionibus regis, cætera in bello agere & juste & regaliter soliti.* (Pag. 698. C.) Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Servia habes apud *Leunclavium* lib. VI.

GRONOVII.

46 *Datum militibus commeatum*] Si positum sit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hostiles terras aut per hostiles militibus, non excludi centuriones, tribunos, præfectos, sed nec legatos, qui summæ rei præsunt.

47 *Nomine clericorum*] Quod clericis concessum, id etiam vindicare potest episcopus.

48 *In itu*] Si data facultas eundi, utique & redeundi.

49 *Inutile beneficium*] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut possit effectum sortiri.

50 *Mittere*] Alium sibi substituere, qui veniat.

51 *Ut error*] Ut, si quis hoc fecerit per errorem, sine fallendi proposito, etsi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expressæ subjaceat.

52 *Commorandi*] Concessa itione habitandi causa.

53 *Cum familia*] At familiæ vel præcipuæ partes uxor & liberi.

54 *Moraliter*] Non sine quo simpliciter & quocumque modo aliquid esse non possit, sed sine quo aliquid decenter & commode esse non possit.

GRO-

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi, 55 quorum causa magis est odiosa, quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus, satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Jus commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non extinguitur 56 morte concedentis, secundum ea quæ *a* alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

a Lib. II. c. 14. §. 11, 12.

XXI. Disputari solet de eo, quod dictum est in hunc modum, 57 *quamdiu voluero*. Et verior est sententia eorum, qui existimant durare 58 beneficium tale, etiam si 59 novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris effectum sufficit; o non etiam ubi is, qui concessit, *b* desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata, collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ.

b Canon. in c. si gratiose. 5. de rescr. in VI.

XXII. Commeandi autem securitas ei, cui data est, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur 60 contra jus belli, quod per se territorio non includitur: ut alibi *c* a nobis dictum est.

c Lib. III. c. IV. §. 8.

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Christianos, quibus lex *d* divina hoc misericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum justitiæ munus est:* verba sunt *e* Lactantii. Ambrosio captivos redimere, maxime ab hoste barbaro, præcipua & sum-

d Matt. XXV, 36. 39.

e Lib. VI. Cap. 12.

GROTII.

o *Non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle, quod per mortem contingit*] L. Lucius Titius. 32. *de donationibus*, ita ut eam emendat vir magnus *Antonius Faber*, *voluero* ponens pro *volueris*. [Conject. Jur. Civ. Lib. II. c. 19.] Adde l. locatio. 4. ff. *locati:* Cardinalem *Tuschum* pp. conclusion. 751. lit. p. *Reinking*. lib. II, classe II. c. 8. num. 30.

GRONOVII.

55 *Quorum causa magis est odiosa*] Qui minus sunt favorabiles, adeo ut videatur concessurus non fuisse, qui concessit, si suo nomine petiissent.

56 *Morte concedentis*] Sic ut a novo Imperatore novus commeatus sit petendus, si quis uti velit.

57 *Quamdiu voluero*] Quoties concessi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

58 *Beneficium tale*] Postquam semel iterumque eo usus est, qui accepit.

59 *Novus volendi*] Etsi nec verbis neque alio certo signo me adhuc velle ostenderim.

60 *Contra jus belli*] Ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret: licet autem in hostes jure belli quidvis hostile etiam extra territorium.

a Lib. II, off. c. 15. b Ibid. c. 28.

summa liberalitas [a] vocatur. Idem [b] defendit suum & ecclesiæ factum, p quod vasa ecclesiæ [61] etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur. [62] *Ornatus*, inquit, *sacramentorum*, *redemtio captivorum est*, & multa alia in eandem sententiam.

c Livius lib. XXII. c. 59. d Ibid. e III. Od. 5. f Politic. Lib. II. Cap. 7. Lib. VII. Cap. 13.

XXIV. 1. Quibus adducor, ut non audeam indistincte probare leges illas, quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuisse legimus: [c] *nulli civitati viliores captivi quam nostræ*, ait in senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio [d] dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota est in hanc rem Horatii [e] ode, ubi captivos redimere vocat [63] conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod [f] Aristoteles in Laconum institutis reprehendit, idem in Romanorum culpari solet: nimis scilicet illa omnia directa ad res bellicas, quasi in illis solis salus civitatis consisteret. Atqui si rem humanitatis modo æstimamus, satius sæpe esset jus, quod bello petitur, amitti, q quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis.

2. Non videtur ergo lex talis justa, [64] nisi appareat opus tali rigore, ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali necessitate, cum [65] ipsi captivi ex caritatis

GROTII.

p *Quod vasa ecclesiæ etiam initiata confregerint, ut captivi redimerentur*] Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante *Possidio*, (*De Vit. Augustin.* Cap. 24.) qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est & in eadem Africa episcopus Deogratias, narrante *Victore Uticensi* lib. 1. Vas, quod Remigii fuerat, datum ad redimendos a Nortmannis captivos narrat in Remigii vita *Hincmarus*. Simile factum archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat *M. Adamus* Bremensis ecclesiasticæ historiæ cap. 32. Probat hoc synodus universalis sexta, decreto relato in *causam* XII, *quæstione* II. Quæ adjungenda his, quæ diximus supra hoc libro cap. V. §. 2.

q *Quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in gravissimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum seria admodum pœnitentia vide *Zonaram*. (Lib. XIV. Cap. 13. pag. 77, 78. *Ed. Reg.*)

GRONOVII.

61 *Etiam initiata*] Quibus ad sacrum usum jam usi fuissent sacerdotes.

62 *Ornatus sacramentorum*] Si supellex sacra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

63 *Conditiones fœdas*] Quod his milites redduntur segniores, & facilius armis abjectis in captivitatem consentiant, certi se redemtum iri.

64 *Nisi appareat*] Nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non potest, nisi gravi reipublicæ detrimento, concedi.

65 *Ipsi captivi ex caritatis lege*] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad mœnia orabant, ut sibi parcerent cives: donec Lysistratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos monuit φέρειν τὸ συμβαῖνον ἐγκρατῶς αἰχμαλώτους γεγονότας ut captivi & in alienam potestatem redacti fortiter fortunam fer-

tatis lege suam sortem patienter ferre debeant, potest hoc eis injungi, & aliis, ne quid contra faciant, præcipi, secundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus *a* alibi.

a Lib. II, c. XXV. §. 3.

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi, qui bello capiuntur: non dubitem tamen, quin jus exigendi pretium redemtionis a capto possit ab eo, qui captum tenet, 66 in alium transscribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis caussis.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, 67 nemo cogitur supplere quod in contractu minus æquo pretio promisit, si dolus non intercessit: ut intelligi potest ex his quæ de contractibus *b* supra a nobis explicata sunt.

b L. II, c. 12. §. 26.

XXVIII. Ex eo, quod diximus captivos nostros servos non esse, sequitur cessare illam 68 acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam *c* diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare si quid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus jurisconsultus *d* contra Brutum & Manilium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum, quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res 69 eo modo celata ad redemtionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio.

c L. III, c. VII. §. 4.

d L. possideri. 3. §. *Neratius.* 3. *D. de acqu. poss.*

XXIX. 1. Quæri & hoc solet, an pretium conventum & ante mortem non solutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est, non deberi: promisso enim inerat conditio, si liberaretur: mortuus autem non liberatur. Contra, si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Jam enim lucratus erat id, pro quo promissum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri posse, ut ab ipso contractus mo-

ferrent. *Appian.* Bell. Mithr. p. 220. *Ed. H. Steph.*

66 *In alium transscribi*] Donari, delegari creditori, quocumque modo alienari.

67 *Nemo cogitur supplere*] Non est dolus venditoris, si emtor non intelligens quid emat, obtulit plus justo: ita nec captivi dolus est, si qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia usus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

68 *Acquisitionem universalem*] Etiam rerum incorporalium captivi.

69 *Eo modo celata*] Possit numerari in parte pretii, nec possit dicere, qui cepit, eam rem jam suam fuisse, ex quo dominum ceperit.

momento 70 pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, sed ut 71 a se oppignoratus: & contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto, qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat, qui dimissus est sub pacto, ut faceret dimitti alterum, qui 72 factum morte prævenerit. Diximus *a* alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si 73 nihil omittitur ex parte promissoris; at in onerosis obligari promissorem ad id, quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ: neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, 1 sed 74 ejus, quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ 75 in actione *b* de præscriptis verbis & de condictione ob causam dati causa non secuta Romani juris interpretes tradunt.

a Lib. II, c. XI. §. 22. & XV. §. 16. Hoc libro c. XX. §. 58.

b L. naturalis. 5. §. 1. de præsc. verb. l. ult. D. de cond. ob caus. dati.

GROTII.

1 *Sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit*] Id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restitueret libertati, qui Carvajalius, antequam liberaretur, mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium *Mariana* libro XXX. (Cap. 21.) Sed facti speciem paullo aliter narrat *Paruta* libro II.

GRONOVII.

70 *Pure debeatur*] Sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

71 *A se oppignoratus*] Quasi se ipse pro pretio tantisper pignori dederit, donec id repræsentaretur.

72 *Factum morte*] Mortuus fuerit, antequam posset dimitti.

73 *Nihil omittitur*] Promissor fecit, quod potuit, ut promissum præstaret, quamvis fortuna intercesserit.

74 *Ejus quod præstare non potest*] Ob alterius mortem aliquid dabit pro sua redemtione.

75 *In actione de præscriptis verbis*] Damnari præcise promissorem, in quantum interest mea, illud, de quo convenit, accipere: vel repeti, quod datum est quasi ob rem datam, re non secuta.

CA-

CAPUT XXII.

De fide minorum poteſtatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget ſummam poteſtatem:*
III. *Aut occaſionem obligationi det.*
IV. *Quid ſi factum quid contra mandatum? ubi diſtinctiones adhibentur.*
V. *An tali caſu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magiſtratus poſſint circa inferiores ſe, aut pro iiſdem.*
VII. *Pacem facere ducum non eſſe:*
VIII. *An inducias dare, diſtinguitur.*
IX. *Quæ ſecuritas perſonarum, quæ res ab ipſis concedi poſſint.*
X. *Stricte interpretanda talia pacta, & quare?*
XI. *Quomodo interpretanda deditio a duce accepta.*
XII. *Quomodo cautio, ſi regi aut populo viſum fuerit.*
XIII. *Quomodo promiſſum de oppido tradendo.*

I. INter publicas conventiones (aa) Ulpianus *a* & hanc ſpeciem poſuit, *quoties inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.* Nos diximus poſt fidem datam a ſummis poteſtatibus, agendum & de ea, quam dant minores inter ſe, aut aliis: ſive minores illi ſummis ſint proximi, quales ſunt 1 duces excellenter dicti, de quibus illud Livii *b* capiendum: *nec ducem novimus, niſi cujus auſpicio bellum geritur:* ſive longius remoti, quos ſic diſtinguit *c* Cæſar: *aliæ ſunt legati partes, aliæ Imperatoris. Alter* 2 *agere ad præſcriptum, alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.*

a L. conventionum. 5. D. de pactis.
b Lib. IV. c. 20.
c Comm. III. c. 51. *De Bell. Civ.*

II. Eſt autem in horum promiſſis duplex inſpectio. nam aut hoc quæritur, an ſummam poteſtatem obligent, aut an ſe ipſos. a Prior quæſtio definienda eſt ex eo, quod alibi *d* diximus, obligari

d L. II. c. XI. §. 12.

GROTII.

a PRior *quæſtio definienda eſt ex eo, quod alibi diximus*] Vide *Camdenum* in anno CIↃ IↃ XCIV, in pronuntiato Comitis Mirandæ in cauſa Haukinſi. (*Pag.* 630.)

GRONOVII.

1 *Duces excellenter*] Integris exercitibus præfecti, aut quibus ſumma belli commiſſa eſt.

2 *Agere ad præſcriptum*] Ille inter mandati terminos ſe continet, hic neminis arbitrium ſpectans, quod in univerſum ſalutare & conſultiſſimum judicat, agit ac exſequitur.

(aa) Vide celeberrimi & ſummi JCti Clar. NOODT eximium Librum *De Pactis & Tranſactionibus*, Cap. 7. *J. B.*

gari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive 3 voluntas illa specialiter expressa est, sive 4 ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est 5 morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur.

III. Sunt & alii modi, quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita, ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam. Consensus apparet ratihabitione, non tantum expressa, sed & tacita, id est, ubi scivit summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, 6 quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo procedat, alibi [a] tractavimus. Per rem hactenus obligantur, ne locupletiores fiant aliena jactura, id est, ut aut 7 contractum præstent ex quo commodum volunt consequi, aut de commodo discedant. de qua æquitate itidem a nobis alibi [b] dictum est. Et hactenus nec ultra recipi potest, quod dicitur 8 valere, si quid utiliter gestum est. Contra vero ab injustitia excusari non possunt, qui, cum pacta improbent, tamen retinent quod sine pactis non haberent: ut cum senatus Romanus, narrante [c] Valerio, 9 factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt.

IV. 1. Illud quoque ex supra [d] a nobis dictis repetendum est, obligari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit 10 contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte secutus est prætor Romanus in institoria actione:

[a] L. II, c. IV. §. 5. & c. XV. §. 17.

[b] Lib. II, c. X. §. 2.

[c] Lib. IX. c. 6. n. 3.

[d] L. II, c. XI. §. 12. & 13.

GRONOVII.

3 *Voluntas illa specialiter*] Libello ad singulare negotium commissum aptato consignata.

4 *Ex ipsa præpositionis natura*] Mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, necessitate.

5 *Morali modo*] Ut ea facultas commode potest explicari.

6 *Quæ ad aliam causam*] Quæ satis videbat huc evasura, ut ipsius persona obstringeretur.

7 *Contractum præstent*] Ut aut obnoxios se reddant vinculo, quod subeundum est una cum utilitate ex eo proveniente, aut etiam ipsi utilitati renuntient, si grave ducunt id vinculum subire.

8 *Valere, si quid utiliter*] Ex præsumtione non facile irritum facturum aliquem, quod licet inscio se gestum sit, tamen fructus ad eum redundat, utcumque cum onere aliquo.

9 *Factum Cn. Domitii*] Regem Arvernorum Bituitum, qui fide publica in castra Romana venerat, retinentis.

10 *Contra mandata arcana*] Diversa scilicet iis, quæ palam in speciem data sunt.

11 Pa-

ne: neque enim omne, quod cum institore geritur, obligat eum, qui præposuit, sed ita, *a* si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de quo autem 11 palam proscriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit, sed 12 non pateat, tenetur qui præposuit. conditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa lege vel 13 interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari, in quo præpositus est.

a L. cuicumque. 5. §. non tamen. 11. D. de inst. act. l. sed st. 11. §. de quo 2. & §. proscribere. 3. & §. proscriptum. 4. eod. tit.

2. Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendum est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id, sine quo satis commode, quæ officii sunt, expediri non possunt.

3. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesserit, id est, si 14 præ se tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam 15 crimini respondentem. 16 Ex priore causa bona obligantur, & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque, pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam, si quis 17 testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur, aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse 18 claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum, qui medii sunt, ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint. Nec puto dubitandum, quin dux milites, magistratus 19 oppidanos obligent intra eos actus 20 qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus

GRONOVII.

11 *Palam proscriptum*] Literis in loco publico affixo denuntiatum.

12 *Non pateat*] Literis forte obscuratis pluvia casuve alio, aut ablatis & refixis.

13 *Interventis*] Non nisi adhibita persona nominata.

14 *Præ se tulerit jus majus*] Sibi finxerit plus esse commissum & permissum quam erat.

15 *Crimini respondentem*] Majorem minoremve pro ratione criminis.

16 *Ex priore*] Damni culpa dati.

17 *Testationem interposuerit*] Instrumentum testibus subsignatum fieri curaverit.

18 *Claudicare contractum*] Quasi non paribus pedibus incedere, non utrimque æqualiter ire.

19 *Oppidanos*] Si quid illi pro his promiserunt.

20 *Qui solent*] Quod dux militibus, magistratus oppidanis mandandi jus habet.

GRO-

a Alc. l. VIII, conf. 40. opus esset. *a* Contra, ducis aut magistratus pactum 21 inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea, ita 22 si acceptaverint, quæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure *b* alibi differuimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species. *b L. II, c. XI. § XIV.*

VII. b De belli caussis & consequentibus transigere 23 ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea 24 de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit *c* εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον· *de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Albinus cum Jugurtha rege Senatus injussu fecerat, Senatus rescidit.* (bb) inquit *d* Sallustius. Et apud Livium *e* est: *qui rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non jussu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum Romanum, ut alibi *f* exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud 25 Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent: quod ostendunt antecedentia, de deditione, de sponsione relinquendæ aut incendendæ urbis, de statu mutando. *c Plutarch. in Agesil. p. 601. B.* *d Bell. Jugurth.* *e L. XXXVII. c. 19.* *f Lib. II. c. 15. §. 16, 17.*

VIII. c Inducias dare ducum est, nec summorum tantum, sed & minorum, iis nempe, quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud *g* Livium declarat. *g Lib. XXIV. c. 19.*

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæsita concedere itidem

GROTII.

b *De belli caussis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet*] Belisarius Gotthis: οὐ γὰρ ἐσμὲν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι· *neque enim nos jus habemus ordinandi res Imperatoris.* [Apud PROCOPIUM, Gotthic. Lib. II. c. 6.]

c *Inducias dare ducum est*] Vide *Parutam* lib. V.

GRONOVII.

21 *Inferioribus*] Si horum in favorem pactum fuerit.

22 *Si acceptaverint*] Non omnino, sed in his, quæ rata habuerint milites vel oppidani.

23 *Ad belli ducem*] A republica vel principe delegatum.

24 *De belli ductu*] De negotiis ad bellum administrandum & gerendum pertinentibus: non etiam de pacificatione.

25 *Posthumii*] Pronuntiatum in Caudina causa. *Liv.* 9, 9.

(bb) Non sunt hæc ipsa verba SALLUSTII, apud quem ita legitur: *Senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque Populi injussu, nullum potuisse fœdus fieri.* Bell. Jug. Cap. 43. Ed. Wass. *J. B.*

itidem ducum non est. 26 Hoc jure Syria *a* Tigrani ademta, quamquam Lucullus dederat. De Sophonisba, *b* quæ bello capta erat, ait Scipio, Senatus populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo a Masanissa, quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. *c* In res alias, quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi potestatis, quam cujusque populi moribus. qua de re satis superius a nobis *d* dictum est.

a Just. l. XL c. 2. *b* Liv. l. XXX. c. 14. *c* Cast. de just. & jure l. 1. *d* Lib. III. c. VI. §. 15.

2. At 27 nondum quæsita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium 28 exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est 29 intra ea, quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Trasimenum evaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius *e*, sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus: *f* ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις· d *in potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium de hoc facto *g* Livii sequitur. 30 *Punica religione servata fides ab Annibale est.*

e Lib. III. c. 84. *f* Ibid. c. 85. *g* Lib. XXII. c. 6.

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa 31 ut oratorem audire

GROTII.

d *In potestate Maharbalis non fuisse, se inconsulto fidem dare se dedentibus*] Non magis probabile erat in re simili effugium, quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos, narrante *Leunclavio* lib. VI.

GRONOVII.

26 *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum, quam insolentia Pompeji, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli rescidit. Ideo & ipsius acta noluit confirmare senatus, neque id efficere potuit, nisi postquam, nefaria cum Cæsare & Crasso conspiratione inita, & se & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuisset Pompejo adimere, quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure; sed Pompejus successor & æmulus Luculli. Licuisse autem utrumque ita, si ratum haberet senatus, ex historia notum. Cui autem Tigrani? immo Antiocho Asiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

27 *Nondum quæsita*] Quæ tantummodo in spe sunt acquirendi, pacto relinquere possessoribus, si alia imperata facere velint.

28 *Exquiri res*] Brevitas occasionis.

29 *Intra ea*] In iis dumtaxat causis, quæ illis delegantur.

30 *Punica religione servari*] Id est, non servata: semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

31 *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa prolegom. *sectæ, argumento, causæ servire*, num. 40.

dire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturnium jure cæsum, quem consul C. Marius data fide ex capitolio abduxerat. *Fides*, [a] ait, *qui potuit sine senatus consulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi, ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. e In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum a republica arceretur?

a Orat. pro C. Rabir. c. 10.

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur, 32 adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus censetur, ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit, cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille [b] Anicio, hic [c] Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, 33 *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet, ut, ratihabitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locupletior factus sit.

b Appian. Bell Illyr pag. 761.
c Livius, XLV. 6.

XIII. Et, qui oppidum tradere promiserunt, possunt præsidium dimittere, ut fecisse [d] Locrenses legimus.

d Liv. lib. XXIV. c. 1.

GROTII.

e *In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima*] Vide *Sallustium* in bello Catilinario. (Cap. 30. Ed. Wass.) Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Consalvi in ducem Valentinum *Guicciardini* libro VI. (Pag. 339. *Ed. Genev.* 1645.)

GRONOVII.

32 *Adstringenda*] Strictior & angustior sumenda.

33 *Ita ratum sit*] *Liv.* 37, 45. *Pro impensis in bellum factis* 15000. *talentûm Euboicorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos.* Hæc quingenta, si senatus pacem non comprobasset, restitui vult auctor. *Liv.* 33, 15.

C A-

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. *Refellitur sententia statuens, privatos, fide hosti data non obstringi.*
II. *Ostenditur obstringi eos etiam piratæ & latroni: & quatenus:*
III. *Minor hic non excipitur.*
IV. *Error an liberet.*
V. *Solvitur objectio sumta ex publica utilitate.*
VI. *Aptantur ante dicta ad fidem datam reditus in carcerem:*
VII. *In certum locum non redeundi: non militandi:*
VIII. *Non fugiendi.*
IX. *Captum alii se dare non posse.*
X. *An privati cogendi sint a suis potestatibus implere quod promiserant.*
XI. *Qualis interpretatio in hujusmodi pactis adhibenda.*
XII. *Quomodo sumendæ voces* vitæ, vestium, adventus auxilii.
XIII. *Rediisse ad hostem quis dicendus:*
XIV. *Justa auxilia quæ, in deditione, sub conditione facta.*
XV. *Quæ ad executionem pertinent, conditionem non facere.*
XVI. *De talium pactorum obsidibus.*

I. CIceronis est illud [a] satis tritum: *etiam si quid* 1 *singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda:* singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros [b], qui docerent, pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere; at quæ 2 a privatis fierent, non item. Nam, cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes [c] capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? adde quod nisi id statuatur, 3 datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum sublata, non poterit.

a *De Off. l. 13.*
b *Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium*
c *Hoc libro c. XIX. §. 2.*

II. Imo

GRONOVII.

1 *Singuli temporibus adducti*] Quæ scilicet non promitterent, nisi dura & infelicia tempora experirentur.

2 *A privatis*] Videntur illi privatos consideraſſe tanquam pupillos & servos, qui sine auctoritate tutorum & dominorum obligare se nequeunt.

3 *Datur cædibus*] Minus enim parcent pollicentibus se redemtum iri, & si cui pepercerint, eum, quod nunc sæpe fit, fide data nunquam dimittent ad pretium redemtionis comparandum, si certum erit, eum ista fide non obligari.

 4 *Sibi*

II. Imo non hosti tantum illi, quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat, perinde ut de fide publica supra [a] diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut, si alter nolit, 4 sibi eam præstare potest. [b] Quod 5 in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit, puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, 6 dissimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

a Supra l. II, c. XI. §. 7. & lib. III, c. XIX. §. 5.

b Oldr. consf. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 3. §. 4. n. 21.

III. In hac quoque privata fide 7 minorem non excipiemus, qui 8 ejus status est, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia, ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi [c] diximus, ita jus dare a contractu recedendi, si id, quod per errorem creditum fuit, 9 in mente agentis vim habuerit conditionis.

c Lib. II, c. XI. §. 6.

V. 1. At, quo usque se extendat privatorum in paciscendo potestas, difficilior inspectio est. Quod publicum est, a privato alienari non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem belli id permissum est, ut modo [d] probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videntur hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta 10 illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam.

d Cap. XXII. §. 7.

2. Sed sciendum est, ea pacta, quæ 11 malum majus aut certius

GRONOVII.

4 *Sibi eam præstare*] Protestando & nihil solvendo.

5 *Quod in metu procedente ex bello*] Neque metus ille injustus.

6 *Dissimulari*] Impunitum transmitti, non quasi non sit perjurium, sed quia istis hominibus jus non redditur; quippe habeantur pro servis pæne, atque adeo pro nullis.

7 *Minorem*] XXV. annis.

8 *Ejus status est*] Eam vim naturæ ingeniique habeat.

9 *In mente agentis*] Ita præsumtum sit, ut fuerit præcipua causa contractus: qua deficiente, etiam quod actum est, irritum fore tacite consensum putatur.

10 *Illicita cum civibus ob jus*] Tanquam qui non habuerint potestatem earum actionum & rerum, ob jus, quod in eos habet princeps vel civitas.

11 *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus est, aut quandam actionem vel rem suam debet obligare ac subtrahere civitati vel principi. Satis consulit juri eminenti civitatis vel principis se conservando. Alterum perinde accipiendum est, ac si morbo vel calamitate amissum esset.

12 Fi-

tius evitant, magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud [a] Appianum. Neque vero [12] fides sola, qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit & effectu juris omni careat.

[a] Punic. pag. 55. Ed. H. Steph.

3. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: sed neque lex hoc semper facit; [13] parcit enim civibus: neque semper facere potest; nam leges humanæ, ut alibi [b] diximus, vim obligandi tum demum habent, si latæ sint [14] ad humanum modum, non si onus injungant, quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia, quæ tale quid aperte præ se ferunt, pro legibus haberi non debent; generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant.

[b] Lib. I. c. IV. §. 7. n. 2.3. Lib. II, cap. XIV. §. 12. n. 2.

4. Quod si actus, qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id, quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

VI. Promissio captivi de [15] redeundo in carcerem merito toleratur: [16] neque enim deteriorem reddit captivi conditionem. Non ergo, ut quidam existimant, gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit [c] Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Nec obstat illud [d]:

Atqui sciebat, quæ sibi barbarus
Tortor pararet.

Nam & hoc fieri posse jam scierat, cum promitteret. Sic & de

[c] Off. III. c. 29.
[d] Horat. III. Od. V. 49.

GRONOVII.

12 *Fides sola*] Promissio, qua quis non alterius se ditioni subjicit, & manet rerum suarum dominus, etsi ad aliquid dandum faciendumve se obligaverit. [Prava interpretatio. Fides est heic obligatio erga eum cujus aliquis subditus est, vel Miles conductitius, & quæ sola non impedit quominus ille dominus sit rerum & actionum suarum, quamdiu eam potestatem non abdicavit. *J. B.*]

13 *Parcit enim civibus*] Non vult eos potius perire, quam quidquam sui hostibus, cum in eorum potestatem venerint, pacto obligare.

14 *Ad humanum modum*] Non plus exigant, quam potest ab humana imbecillitate præstari.

15 *Redeundo in carcerem*] Si scilicet aliquid, quod suscepit, cum dimitteretur, non effecerit.

16 *Neque enim deteriorem*] Quippe qui, si efficiat, liberetur: sin, eodem sit loco, quo antea.

de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat [a] Gellius, *octo postliminium justum non esse sibi responderunt, quoniam* [a] *dejurio vincti forent.*

a Lib. VII. c. 18.

VII. 1. Solent & promittere quidam [17] ne in certum locum redeant, ne adversus eum, qui ipsos in potestate habet, militent. Prioris exemplum apud [b] Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium, [c] ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ sub lege, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν· *ne adversus Carthaginienses eorum quisquam arma hostilia ferret.* Simile pactum habet in [d] Gothicis [b] Procopius.

b Lib. 1. c. 103.

c Lib. 1. c. 78.

d Goth. III. c. 36.

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium, quod patriæ debeatur. At non, quicquid contra officium est, statim & irritum est, ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is, qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

VIII. Promittunt & nonnulli [18] non fugere. tenet hoc eos, etiamsi [19] vincti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum [20] liber erit, si ideo promiserit, ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur, an, qui captus est, [21] alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim [22] concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra [e] exposuimus.

e Lib. III. c. VI. §. 23. & seq.

X. Circa

GROTII.

a *Dejurio vincti*] Id est, capitis minores, ut *Horatius* de Regulo loquitur. (*Dict.* III *Od.* v.)

b *Procopius*] Gotth. II. de Herulis. (*Cap.* 14.) [Hoc exemplum diversum est ab eo, quod in contextu indicatur. In loco præcedenti POLYBII nullum est pactum, sed comminatio tantum *Hamilcaris*. J. B.]

GRONOVII.

17 *Ne in certum locum*] Ubi præsentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi sunt, aut damnosa illi, quæ ceperat & dimittit.

18 *Non fugere*] Si habeantur in liberiori custodia.

19 *Vincti*] Quum in arctissima custodia haberentur.

20 *Liber erit, si ideo promiserit*] Quia promissionem non videtur accepisse, qui eum tenet. 2, 11. 4.

21 *Alii se dedere*] Vel dum trahitur ab homine ignoto aut infesto videns alium notum, præsertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e custodia datis.

22 *Concessu ejus*] Hujus enim primario sunt, quæ capiuntur.

GRO-

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati, si in fide præstanda negligentes sint, a suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si a privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos, recitante a Gellio, scripserat, multis c in senatu placuisse, ut ii de 23 decem captivis, qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur. *a Noct. Att.* VII. 18.

XI. De interpretatione tenendæ regulæ jam b aliquoties memoratæ, ut a proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit. *b Lib.* II. *c.* XVI. §. 2. *Hoc lib. c.* XX. §. 26.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. 24 Venisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat: nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At 25 rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligendi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria c Ciceroni, stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem d Gellio fraudulenta calliditas, a Censore ignominiis notata, qui eam adhibuerant, intestabiles & invisi. *c De off.* III. c. 32. *d Lib.* VII. c. 18.

XIV. d Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ, si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. No-

GROTII.

c *In senatu placuisse*] Idem jam ante senatus redire eos coëgerat, quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. *Appianus* exc. legat. num. 6. (pag. 348. *Excerpt. Fulv. Ursin.*)

d *Justa auxilia in pactis deditionis*] Sunt ejus pacti exempla quatuor in III Gotthicorum *Procopii*. (Cap. 7. 12. 30. 37.) Aliud de Luca apud Agathiam lib. I. (c. 7.) De Castello Corsicæ apud *Bizarum* historiæ Genuensis X. alia libro XVIII. & in bello in Mauros. Habet tale & *Cromerus* lib. XI.

GRONOVII.

23 *Decem captivis*] Quos Hannibal dimiserat, ut tentarent, numquid senatus Romanus redimeret captivos, fide data, si non impetrarent, in castra redituros.

24 *Venisse auxilium*] Si quis promiserit deditionem, nisi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii e longinquo prospiciuntur, illique nec dum aut applicuerint se nobis aut aggrediantur hostem, sine perfidia deditionem recusabit.

25 *Rediisse ad hostem*] Si quis promisit se rediturum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intelligeret rediisse, quo fallens hostem paullo post evaderet.

XV. Notandum & hoc, si quid 26 de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

a Hoc libro c. 20. §. 58. XVI. De obsidibus tenendum quod *a* supra diximus, plerumque eos accessionem esse 27 principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur.

GRONOVII.

26 *De executionis modo*] Isque modus propter incidentem causam non queat servari, non ideo rem ipsam esse irritam.

27 *Principalis actus*] Ejus quod maximum & præcipuum promissum est, adeoque hoc præstito illos debere dimitti.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium postulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum esse res suas promovere.*
V. *De mutis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*
VI. *De tacita approbatione sponsionis.*
VII. *Pœna quando tacite remissa.*

a L. ea lege. 51. D. locati. I. Silentio 1 quædam conveniri non male a Javoleno *a* dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus, qualitercunque indicatus & acceptatus, vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & *b Lib. II, c. IV. §. 4. 5. L. III, c. I, §. 8.* literas, ut non *b* semel jam indicavimus. 2 Quædam natura insunt actui.

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens in alterius populi, aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite

GRONOVII.

1 *Silentio quædam promitti*] Quædam promissa intelligi, etiamsi nominatim designata non fuerint.

2 *Quædam natura*] Etsi nec dicto, nec scripto, nec alio signo externo exposita sint, tamen quia sine illis, in quod consensum est, constare non potest, pro expressis habentur.

tacite se obliget, 3 ne quid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui 4 Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, [a] qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone [b] Virgilius: a Liv. lib. I. c. 53. b Æneid. II. vers. 65.

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, a tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat [c] Livius: addit, 5 colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc a Valerio [d] Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas* 6 *perfidum existere coëgit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri [e] octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. 7 Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse;* nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est. c Libro XXXVIII. c. 25. d Lib. IX. c. 6. n. 3. e Cap. 23.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii 8 avertere

GROTII.

a *Tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore*] Merito *Agathias* Ragnarim Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. *Agath.* lib. II. (c. 7.)

GRONOVII.

3 *Ne quid faciat*] Moliatur adversus eam rempublicam.

4 *Zopyri factum*] *Justin.* I, ult.

5 *Colloquium perfide*] Liv. 38. 25. *Pauci ergo effugerunt, captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt. Plautus* Mostell. 2, 2. 69. *per fidem deceptus sum: hospes hic me necavit.* Livius, I, 9. *incusantes violati hospitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad solemne ludosque per fas ac fidem decepti venissent. Seneca* de provid. cap. 3. *multa millia civium Romanorum, uno loco, post fidem, immo per ipsam fidem trucidata.* [Adde *Cæsar.* De Bell. Gall. *Lib.* I. c. 46. ibique judicio & eruditione præstantissimi Int. *J. Davisii* Notam. *J. B.*]

6 *Perfidum existere*] *Florus* Asinam Cornelium, qui simulato colloquio evocatus atque ita oppressus fuit, vocat *perfidiæ Punicæ documentum.* 2, 2.

7 *Labieni*] Qui Comium pro rebelle, ingrato & non semel perfido habebat.

8 *Avertere hostem*] Securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipse interim diligenter compararet, ut apud *Justinum* Ptolomæus Philopator legationibus missis, quoad vires pararet, morabatur Antiochum, lib. 30. I.

re hostem a belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur: quare qui deceptum spe pacis regem Perseum [a] arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelsi & gloriæ bellicæ habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis [b] diximus satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa, qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit, & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante [c] Livio. Quorum exemplum imitatus b L. Sylla bello sociali apud Eserniam, ut apud [d] Frontinum legimus.

a Liv. lib. XLII. c. 47. b L. III. c. I. §. 6. & seq. c Liv. lib. XXVI. c. 17. & Lib. XXX. c. 4. d Lib. I, c. 5. n. 17.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim 9 vittæ & rami olivarum: apud Macedones 10 hastarum erectio: apud Romanos c 11 scuta capiti imposita, d signa supplicis deditionis, quæ proinde 12 obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se significat, an obligetur, & quatenus ex his quæ supra [e] dicta sunt, petendum sit. e Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset.

e Lib. III. c. IV. §. 12. & c. XI. §. 15.

VI. Sponsio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege censeri debeat, & hoc jam [f] supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, 13 cujus rei alia causa extra voluntatem federis probandi dari non possit.

f Lib. II, c. XV. §. 17. & Lib. III. c. XXII. §. 3.

VII. I. f Pœ-

GROTII.

b *L. Sylla*] Et Cæsar Dictator adversus Tencteros & Usipetes. *Appianus* exc. legat. n. 16.

c *Scuta capiti imposita*] *Appianus* civilium II.

d *Signa supplicis deditionis*] Apud Persas manus post tergum complicatæ. *Ammianus* lib. XVIII. (Cap. 8. pag. 222. ubi de *Assyriis* hoc dicitur.) ad quem locum notata *Lindebrogii* vide. scuta & vexilla perversa apud Romanos, notat idem *Ammianus* libro XXVI. (Cap. 10. p. 512. ubi vide *Valesii* notam.) Submittere vexilla, *Latinus Pacatus* panegyrico. (c. 36.) Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere, *Plinius* lib. XXII. c. 4. Qui victi se dedunt inermes supplicant, ait *Servius* ad I. Æneid. (487.)

e *Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii*] Ignis succensus petiti colloquii signum apud septentrionis populos. Meminit *Johannes Magnus* & alii. *Plinius* lib. XV, 30. de lauru: *ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.* (Cap. 30.)

GRONOVII.

9 *Vittæ & rami olivarum*] Virgil. 8. 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari, Et vitta comtos voluit prætendere ramos.*

10 *Hastarum erectio*] *Liv.* 33, 10.

11 *Scuta capiti imposita*] *Appianus* 2, civil. p. 454. de Afranianis interceptis.

12 *Obligant ad arma*] Quæ signa si partis alterius præliatores edant, alterius partis est inhibere hostilia.

13 *Cujus rei alia causa*] Quod nemo intelligat aliam ob rationem vel factum vel intermissum, quam quod ostenderint pactionem a præfecto suo factam ratam haberi, aut quod nunquam facturi vel intermissuri erant, nisi ratum habuissent.

GRO-

VII. 1. f Pœnæ remiſſio ex ſola diſſimulatione non poteſt colligi; ſed opus eſt accedat actus talis qui aut amicitiam per ſe oſtendat, ut fedus amicitiæ cauſa, aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, ſive ea opinio verbis indicata eſt, ſive rebus quæ ex more inſtitutæ ſint ad talem ſignificationem.

GROTII.

f *Pœnæ remiſſio*] Tractat *Polybius* ſervatus in excerptis legationum num. 122. an ſi remiſſa ſit pœna iis qui facinus fecere, ſimul remiſſa ſit mandatoribus? non puto, ſingulos enim tenent ſua delicta.

CAPUT XXV.

Concluſio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem ſervandam.*
II. *In bello pacem ſemper ſpectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Chriſtianis præſertim.*
IV. *Utile id victis:*
V. *Et victori.*
VI. *Et quorum res dubiæ ſunt.*
VII. *Pacem factam ſumma religione ſervandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. 1. ATque hic finire me poſſe arbitror, non quod omnia dicta ſint quæ dici poterant, ſed quod dictum ſatis ſit ad jacienda fundamenta, quibus ſi quis velit ſuperſtruere ſpecioſiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, ſicut, cum de bello ſuſcipiendo agerem, monita quædam bello quantum fieri poteſt declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & poſt bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum 1 ne ſpes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero [a] dicit, ſed & major illa gentium ſocietas: hac ſublata, ut vere [b] Ariſtoteles, ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines eſt commercium.*

2. Itaque merito idem ille Cicero [c] nefarium eſſe ait, fidem frangere quæ continet vitam: *ſanctiſſimum*, ut [d] Seneca loquitur,

a Off. II. 24. *b Rhet. ad Theod.* 1, c. 15. *c Orat. pro Roſc. com.* c. 6.

d Epiſtola LXXXVIII. pag. 390. *Ed. Gron. maj.*

GRONOVII.

1 NE *ſpes pacis*] Nam quæ cum eo pax eſſe poteſt, a quo nulla ſecuritas eſt, ſed ſemper inſidiæ aut vis exſpectandæ ſunt. Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo ſibi loco eſſe demonſtravit.

GRO-

tur, *humani pectoris bonum:* quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant: itaque fide sublata a feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris suis partibus 2 sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur ut de negotiis omnis dematur obscuritas.

3. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & 3 famæ causa, qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, 4 id ipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum a *a* Sallustio: *sapientes pacis causa bellum gerere:* cui congruit Augustini *b* sententia: *non pacem quæri, ut bellum exerceatur, sed bellum geri, ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles *c* non semel accusat gentes quæ bellicas actiones

a Orat. ad Cæs. 1. c. 40. *Ed. Wass.*

b Epist. 205. *ad Bonif.*

c VII, *pol.* II. & XIV.

GROTII.

a *Feris erunt similes*] Legati Justiniani apud *Procopium* Persicorum II. Chosroën sic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἄν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τοῦ Καβάδου ἐς γῆν τῶν Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν, ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομωμοσμένους σοὶ ἔναγχος ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἐχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον· διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδάς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιοτεύουσιν. οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. ἐν γὰρ τῷ μηδαμῆ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα λελείψεται πάντας. πόλεμος δὲ, ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Nisi ad te præsentem, rex, hæc haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroën Cabadæ filium cum armis inventurum in fines Romanos, contemtis primum juramentis juratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea federibus, quæ sola spes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt. Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare? nam sublatis federibus sequetur ut omnes inter se æterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant naturæ suæ extorres.* (Cap. 10.)

GRONOVII.

2 *Sæpe habet aliquid obscuri*] Non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte speciose prætenditur.

3 *Famæ, qua stat*] *Tacit.* 4, annal. 40. *Cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

4 *Id ipsum facere*] Ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sunt auctores.

nes 5 quasi pro ultimo (aa) fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est, quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, 6 & malefactorum & damnorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam 7 Dominus legavit. Cujus 8 optimus *a* interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud *b* Sallustium legimus.

a Rom. XII. 18.

b Immo apud *Cicer.* Epist. ad Famil. IV. 7.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, 9 jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte *c* Livius dixit, auctoribus. Hunc sensum b Aristoteles sic enuntiat: κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοῖς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι· *satius est his, qui plus pollent, aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

c Lib. VII. Cap. 40.

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius *d* non minus vere ait, 10 ampla ac speciosa dantibus

d Lib. XXX. c. 30.

GROTII.

b *Aristoteles sic enunciat*] *Philo* vero de constitutione principis (*pag.* 733. D. *Ed. Paris.*) hunc in modum: εἰρήνη κἂν ᾖ σφόδρ' ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου· *pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.* [Locus ARISTOTELIS reperitur in *Rhetor. ad Alex.* Cap. 3. unde etiam petitus est alter, quem Auctor adfert in paragrapho sequenti. *J. B.*]

GRONOVII.

5 *Quasi pro ultimo*] Propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent.

6 *Et malefactorum*] Etiamsi pro injuriis & damnis & impensis parum satisfiat, non repudianda est.

7 *Dominus legavit*] Quasi testamento & ultimis monitis mandatisque reliquit. (*Joann.* XIV. 27.)

8 *Optimus interpres*] Internuntius, apostolus.

9 *Jactura redimenda*] Uti tempestate orta jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: sic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

10 *Ampla & speciosa*] Possunt dictare ac præscribere conditiones, quæ ipsis plus commodi & gloriæ adferunt. [Vide locum similem ARISTOTELIS, *Rhetoric.* Lib. I. Cap. 17. in fin. *J. B.*]

(aa) Ante Stagyritam, Præceptor ipsius PLATO jam id vituperaverat, loco insigni, ubi boni Legislatoris esse ait, pacis caussâ potius ea quæ pertinent ad bellum, quàm negotia pacis belli caussâ ordinare, & ad bellicas rationes revocare: Οὔτ' ἂν νομοθέτης ἀκριβὴς, εἰ μὴ χάριν εἰρήνης τὰ πολέμου νομοθετοῖ μᾶλλον, ἢ τῶν πολεμικῶν ἕνεκα τὰ τῆς εἰρήνης. De Legib. Lib. I. pag. 628. E. Tom. II. Ed. H. Steph. *J. B.*

bus pax est: ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim 11 Mars communis: διεξιτέον, ait Aristoteles, τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται· *cogitandum in bello quam multæ quamque improvisæ mutationes accidere soleant.* In oratione quadam pro pace (bb) apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα· *qui rerum gestarum a se magnitudinem extollunt; plane quasi non is mos esset fortunæ belli 12 prospera vicibus largiri.* c Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi 13 morientium belluarum morsus.

a Bell. civil. Lib. III. c. 10. VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero, Cæsare a auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit.

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam, quam diximus, fidei sanctimoniam, soliciteque cavenda non tantum perfidia, sed & quidquid 14 animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit b Cicero, ad has publicas non minus recte aptes: quæ cum omnes summa religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

b Apud Hieronym. Apol. adv. Ruffin. Lib. I. init.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum,

GROTII.

c *Et maxime metuenda desperantium audacia*]

Δειναὶ γὰρ καὶ κοῖται ἀποιχομένοιο λέοντος·

Quippe timenda etiam morientis lustra leonis.

[Hunc versum, qui Veteris cujusdam Poëtæ esse videtur, noster habet à PLUTARCHO, in Vit. *Marii*, sub finem, (*pag.* 432. C. *Ed. Wech.*) ubi alio ordine leguntur duæ voces, κοῖται καὶ, non καὶ κοῖται: & vox ἀποιχομένοιο exponitur ab Interprete *abeuntis*, non *morientis*. Hæc tamen versio Auctoris nostri potest defendi. Vide quæ diximus in Notis Gallicis ad h. l. in *Addend.* J. B.]

GRONOVII.

11 *Mars communis*] Alea belli, quæ sæpe summa miscet imis.

12 *Prospera vicibus largiri*] Parvo intervallo aut momento interposito variare & ex secundis adversas facere.

13 *Morientium belluarum morsu*] *Florus* 2, 15.

14 *Animos exasperat*] Contra amicitiam est, ut loquitur 3, 24. 40.

(bb) Oratio illa erat *contra Pacem*, non *pro Pace*: nimirum Demagogi cujusdam Atheniensis *Cleophontis*, qui ipse *rerum gestarum* ab *Atheniensibus magnitudinem extollebat*, ut vulgus ad bellum concitaret. Hujus autem argumenti imbecillitatem prudenter ostendit DIODORUS SICULUS, cujus ipsius verba illa sunt, ὥσπερ τῆς τύχης &c. Bibliot. Hist. Lib. XIII. Cap. 53. pag. 359. *Ed. Henr. Steph.* Unde patet, Auctorem nostrum, memoriæ vitio, aut festinantem, in loco isto laudando lapsum esse. *J. B.*

GRO-

rum, quorum res Christiana in manu est, & iisdem 15 mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos d homines, Deo carissimum animal.

GROTII.

d *Homines, Deo carissimum animal*] Sic *Chrysostomus* sermone de eleemosyna (Tom. VI. pag. 927. *Edit. Savil.*) ἄνθρωπος τὸ προσφιλέστατον ζῶον τῷ Θεῷ. [Addamus hominis Ethnici testimonium. Is est SIMPLICIUS, qui Hominem vocat, non inhonoratam neque vilem Dei possessionem, ἐκ ἄτιμον ἐδ' εὐτελὲς τοῦ Θεοῦ κτῆμα. Pag. 239. *Edit. Lugd. B. Salm.* Ubi PLATONIS vestigia sequitur, qui statuit, Homines esse ἓν τῶν κτημάτων τοῖς Θεοῖς. In PHÆDONE, *pag.* 62. B. Tom. I. Edit. H. Steph. Disertè vero PHILO, Judæus, Græcè idem, quod heic Auctor noster Latinè: Ζῶον τὸ θεοφιλέστατον ὁ Ἄνθρωπος &c. De Somniis, *pag.* 581. E. *Edit. Parif.* J. B.]

GRONOVII.

15 *Mentem divini humanique*] Votum Tiberii apud *Tacit.* 4, annal. 38.

Finis librorum de jure belli ac pacis.

Ex

Ex vita S. Ludovici *Regis Francorum descripta a Joinvillio cap.* LXXXIX.

QUi in magno erant regis consilio sæpe eum reprehendebant, quod tantum laboris sumeret ad pacem inter exteros reponendam; mendose eum facere quod non eos bellare fineret; aliquanto post fore ut rectius transfigatur. Respondebat rex non recte eos loqui. Si, inquit, principes & dynastæ vicini regni mei viderent me facile perpeti, ut bella inter se gererent, dicerent inter se, Rex Francorum dolo malo nos bellare patitur, atque inde odium in me conciperent, & aliquando me incursarent, unde malum regno meo evenire posset. Præterea fieri posset ut & Dei iram in me accerserem, cum dicat Deus benedictos esse, qui operam dant ut ad pacem & concordiam revocentur discordantes. Affirmare possum & Burgundiones & Lotharingos conspecta regis bonitate & justitia tam ejus fuisse amantes eique obsequentes, ut causas controversiarum inter ipsos ortarum apud ipsum agerent. Vidi eos sæpe venientes modo Lutetiam, modo Remos, modo Melodunum, modo in loca alia, in quibus Rex erat.

Ex vita ejusdem juxta Mandata S. Ludovici *Regis data filio ex actis Collegii rationalium in urbe Parisiensi.*

SI qua controversia aut actio in te moveatur, inquire in veritatem tam contra te quam pro te. Si quid alieni habere te animadvertas, quod aut te aut majores tuos cepisse constet, fac illico restituatur. Cave bellum geras adversus Christianum quemquam, nisi ex multorum consilio, & ita si bellum evitare non possis. Quod si bellum habeas, abstine ab ecclesiasticis & iis qui tibi nihil nocuere. Si inter subditos tuos bellum aut rixæ oriantur, fac eos ad concordiam reducas quamprimum fieri potest. Sæpe specta quid Bailivi, Præpositi, & alii officiales tui faciant, & in eorum actus inquire, ut si quid corrigendum sit, id corrigas. Fac nullum turpe peccatum regnet in regno tuo.

HUGO.

HUGONIS GROTII MARE LIBERUM,

sive

De jure, quod Batavis *competit ad Indicana Commercia,*

DISSERTATIO.

Ad PRINCIPES POPULOSQUE *liberos Orbis Christiani.*

Rror est non minus vetus quam pestilens, quo multi mortales, ii autem maxime qui plurimum vi atque opibus valent, persuadent sibi, aut, quod verius puto, persuadere conantur, justum atque injustum non suapte natura, sed hominum inani quadam opinione atque consuetudine distingui. Itaque illi & leges & æquitatis speciem in hoc inventa existimant, ut eorum qui in parendi conditione nati sunt dissensiones atque tumultus coërceantur: ipsis vero qui in summa fortuna sunt collocati, jus omne ajunt ex voluntate, voluntatem ex utilitate metiendam. Hanc autem sententiam absurdam plane atque naturæ contrariam auctoritatis sibi nonnihil conciliasse haud adeo mirum est, cum ad morbum communem humani generis, quo sicut vitia, ita vitiorum patrocinia sectamur, accesserint adulantium artes, quibus omnis potestas obnoxia est. Sed contra extiterunt nullo non sæculo viri liberi, sapientes, religiosi, qui falsam hanc persuasionem animis simplicium evellerent, cæteros autem ejus defensores impudentiæ convincerent. Deum quippe esse monstrabant conditorem rectoremque universi, imprimis autem humanæ naturæ parentem, quam ideo, non uti cætera animantia, in species diversas variaque discrimina segregasset, sed unius esse generis, una etiam appellatione voluisset contineri, dedisset insuper originem eandem, similem membrorum compagem, vultus inter se obversos, sermonem quoque & alia communicandi instrumenta, ut intelligerent omnes naturalem inter se societatem esse atque cognationem. Huic autem a se fundatæ aut domui, aut civitati, summum illum principem patremque familias suas quasdam scripsisse leges, non in ære aut tabulis, sed in sensibus animisque singulorum, ubi invitis etiam & aversantibus legendæ occurrerent. his legibus summos pariter atque infimos teneri. in has non plus re-

gibus licere, quam plebi adversus decreta decurionum, decurionibus contra præsidum edicta, præsidibus in regum ipsorum sanctiones. Quin illa ipsa populorum atque urbium singularum jura ex illo fonte dimanare, inde sanctimoniam suam atque majestatem accipere. Sicut autem in ipso homine alia sunt, quæ habet cum omnibus communia, alia quibus ab altero quisque distinguitur: ita earum rerum quas in usum hominis produxisset natura, alias eam manere communes, alias cujusque industria ac labore proprias fieri voluisse. de utrisque autem datas leges, ut communibus quidem sine detrimento omnium omnes uterentur; de cæteris autem quod cuique contigisset, eo contentus abstineret alieno. Hæc si homo nullus nescire potest nisi homo esse desierit, hæc si gentes viderunt quibus ad verum omne cæcutientibus sola naturæ fax illuxit, quid vos sentire ac facere æquum est, principes populique Christiani? Si quis durum putat ea a se exigi quæ tam sancti nominis professio requirit, cujus minimum est ab injuriis abstinere, certe quid sui sit officii scire quisque potest ex eo, quod alteri præcipit. Nemo est vestrum qui non palam edicat rei quemque suæ esse moderatorem & arbitrum: qui non fluminibus locisque publicis cives omnes uti ex æquo & promiscue jubeat, qui non commeandi commercandique libertatem omni ope defendat. Sine his si parva illa societas, quam rempublicam vocamus, constare non posse judicatur (& certe constare non potest) quamobrem non eadem illa ad sustinendam totius humani generis societatem atque concordiam erunt necessaria? Si quis adversus hæc vim faciat, merito indignamini, exempla etiam pro flagitii magnitudine statuitis, non alia de causa, nisi quia, ubi ista passim licent, status imperii tranquillus esse non potest. Quod si rex in regem, populus in populum inique & violenter agat, id nonne ad perturbandam magnæ illius civitatis quietem & ad summi custodis spectat injuriam? Hoc interest, quod sicut magistratus minores de vulgo judicant, vos de magistratibus, ita omnium aliorum delicta cognoscenda vobis & punienda mandavit rex universi, vestra excepit sibi. Is autem quanquam supremam animadversionem sibi reservat, tardam, occultam, inevitabilem, nihilominus duos a se judices delegat qui rebus humanis intersint, quos nocentium felicissimus non effugit, conscientiam cuique suam, & famam sive existimationem alienam. Hæc tribunalia illis patent, quibus alia præclusa sunt: ad hæc infirmi provocant: in his vincuntur, qui vincunt viribus: qui licentiæ modum non statuunt, qui vili putant constare, quod emitur humano sanguine, qui injurias injuriis defendunt, quorum manifesta facinora necesse est & consentiente bonorum judicio damnari, & sui

& sui ipsorum animi sententia non absolvi. Ad utrumque hoc forum nos quoque novam causam afferimus; non hercule de stillicidiis aut tigno injuncto, quales esse privatorum solent, ac ne ex eo quidem genere, quod frequens est inter populos, de agri jure in confinio hærentis, de amnis aut insulæ possessione: sed de omni prope Oceano, de jure navigandi, de libertate commerciorum. Inter nos & Hispanos hæc controversa sunt: Sitne immensum & vastum mare regni unius nec maximi accessio: populone cuiquam jus sit volentes populos prohibere, ne vendant, ne permutent, ne denique commeent inter sese: potueritne quisquam quod suum nunquam fuit elargiri, aut invenire quod jam erat alienum: an jus aliquod tribuat manifesta longi temporis injuria. In hac disceptatione ipsis, qui inter Hispanos præcipui sunt divini atque humani juris magistri, calculum porrigimus, ipsius denique Hispaniæ proprias leges imploramus. Id si nihil juvat, & eos quos ratio certa convincit, cupiditas vetat desistere, vestram, Principes, majestatem, vestram fidem quotquot estis ubique, Gentes, appellamus. Non perplexam, non intricatam movemus quæstionem. Non de ambiguis in religione capitibus, quæ plurimum habere videntur obscuritatis, quæ tantis tam diu animis decertata, apud sapientes hoc fere certum reliquerunt, nusquam minus inveniri veritatem quam ubi cogitur assensus. Non de statu nostræ reipublicæ, & libertate armis haud parta, sed vindicata: de qua recte statuere ii demum possunt qui jura patria Belgarum, mores avitos, & institutum non in leges regnum, sed ex legibus principatum accurate cognoverint; in qua tamen quæstione æquis judicibus extremæ servitutis depulsa necessitas, subtilius inquirentibus decreti tot nationum publica auctoritas, infensis etiam & malevolis adversariorum confessio nihil dubitandum reliquit. Sed quod hic proponimus, nihil cum istis commune habet. nullius indiget anxiæ disquisitionis. non ex divini codicis pendet explicatione, cujus multa multi non capiunt. non ex unius populi scitis quæ cæteri merito ignorant. Lex illa è cujus præscripto judicandum est, inventu est non difficilis, utpote eadem apud omnes: & facilis intellectu, utpote nata cum singulis, singulorum mentibus insita. Jus autem quod petimus tale est, quod nec rex subditis negare debeat, neque Christianus non Christianis. A natura enim oritur, quæ ex æquo omnium parens est, in omnes munifica, cujus imperium in eos extenditur qui gentibus imperant, & apud eos sanctissimum est qui in pietate plurimum profecerunt. Cognoscite hanc causam Principes, cognoscite Populi. si quid iniquum postulamus, scitis quæ vestra, & e vobis eorum qui viciniores nobis estis, apud nos semper fuerit auctoritas. mo-

nete, parebimus. Quin si quid a nobis hac in re peccatum est, iram vestram, odium denique humani generis non deprecamur. Sin contra se res habet, quid agendum sit, vestræ religioni & æquitati relinquimus. Olim inter populos humaniores summum nefas habebatur, armis eos impetere, qui res suas arbitris permitterent. contra qui tam æquam conditionem recusarent, ii non ut unius, sed ut omnium hostes ope communi comprimebantur. itaque eam in rem videmus icta fœdera, judices constitutos. Reges ipsi validæque gentes nihil æque gloriosum ac magnificum deputabant, quam aliorum coërcere insolentiam, aliorum infirmitatem atque innocentiam sublevare. Qui si mos hodieque obtineret, ut humani nihil a se alienum homines arbitrarentur, profecto orbe non paulo pacatiore uteremur, refrigesceret enim multorum audacia, & qui justitiam utilitatis causa nunc negligunt, injustitiam damno suo dedifcerent. Sed hoc ut in causa isthac non frustra forte speramus, ita illud certo confidimus, bene rebus expensis existimaturos vos omnes, imputari nobis non magis posse pacis moras, quam belli causas: ac proinde uti hactenus amici nobis, faventes atque benevoli fuistis, ita vos aut etiam magis in posterum fore. quo nihil optatius iis potest contingere qui primam partem felicitatis putant bene facere, alteram bene audire.

CAPUT I.

Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam esse navigationem.

PRopositum est nobis breviter ac dilucide demonstrare, jus esse Batavis, hoc est, Ordinum Federatorum Belgico-Germaniæ subditis ad Indos, ita uti navigant, navigare, cumque ipsis commercia colere. Fundamentum struemus hanc juris gentium, quod primarium vocant, regulam certissimam, cujus perspicua atque immutabilis est ratio: *licere cuivis genti quamvis alteram adire, cumque ea negotiari.* Deus hoc ipse per naturam loquitur, cum ea cuncta quibus vita indiget, omnibus locis suppeditari a natura non vult: artibus etiam aliis alias gentes dat excellere. Quo ista? nisi quod voluit mutua egestate & copia humanas foveri amicitias, ne singuli se putantes sibi ipsis sufficere, hoc ipso redderentur insociabiles? Nunc factum est, ut gens altera alterius suppleret inopiam, divinæ justitiæ instituto, ut eo modo (sicut Plinius dicit *a*) quod genitum esset uspiam, apud omnes natum videretur. Poëtas itaque canentes audimus:

a Panegyr.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.

Item

Item:

Excudent alii a: & quæ sequuntur. Hoc igitur qui tollunt, illam laudatissimam tollunt humani generis societatem, tollunt mutuas benefaciendi occasiones, naturam denique ipsam violant. Nam & ille, quem Deus terris circumfudit, oceanus, undique & undique versus navigabilis, & ventorum stati aut extraordinarii flatus, non ab eadem semper, & a nulla non aliquando regione spirantes, nonne significant satis concessum a natura cunctis gentibus ad cunctas aditum? Hoc Seneca *b* summum naturæ beneficium putat, quod & vento gentes locis dissipatas miscuit, & sua omnia in regiones ita descripsit, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium. Hoc igitur jus ad cunctas gentes æqualiter pertinet: quod clarissimi jurisconsulti *c* eo usque producunt, ut negent ullam rempublicam aut Principem prohibere in universum posse, quo minus alii ad subditos suos accedant, & cum illis negotientur. Hinc jus descendit hospitale sanctissimum: hinc querelæ *d*:

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.

Et alibi *e*:

— littusque rogamus
Innocuum, & cunctis undamque auramque patentem:

Et scimus bella quædam ex hac causa cœpisse, ut Megarensibus in Athenienses *f*, Bononiensibus in Venetos *g*: Castellanis etiam in Americanos has justas potuisse belli causas esse, & cæteris probabiliores Victoria *h* putat, si peregrinari & degere apud illos prohiberentur, si arcerentur a participatione earum rerum quæ jure gentium aut moribus communia sunt, si denique ad commercia non admitterentur. Cui simile est quod in Mosis *i* historia & inde apud Augustinum *k* legimus, justa bella Israëlitas contra Amorræos gessisse, quia innoxius transitus denegabatur: qui *Jure Humanæ Societatis* æquissimo patere debebat. Et hoc nomine Hercules Orchomeniorum, Græci sub Agamemnone Mysorum Regi arma intulerunt *l*; quasi libera essent naturaliter itinera ut Baldus dixit *m*: accusanturque a Germanis apud Tacitum *n* Romani, quod colloquia congressusque gentium arcerent, fluminaque & terras & cœlum quodammodo ipsum clauderent. Nec ullus titulus Christianis quondam in Sarracenos magis placuit, quam quod per illos terræ Judææ aditu arcerentur *o*. Sequitur ex sententia Lusitanos, etiamsi domini essent earum regionum, ad quas Batavi proficiscuntur, injuriam tamen facturos si aditum Batavis & mercatum præcluderent.

Quanto igitur iniquius est volentes aliquos a volentium populorum commercio secludi, illorum opera quorum in pote-

a Virgil.
b 3. 4. Nat. qu.
c Inst. de rerum divis. §. 1. & L. nemo igitur. ff. eod. vide Gentil de Jure bel. l. 1. c. 19 vid. L. mercatores C. de comm.
d Virg. 1. Æn.
e 7. Æn.
f Diod. 11. Plut. Peric.
g Sig. ult. de Reb. Ital.
h Vict. de Indis parte 2 n. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Adde Covar. in c. peccatum. §. 9. n. 4. ibi. Quinta.
i Num. c. 20.
k Aug. l. 4. qu. 44. super Nu., Et Est. c. ult. 23. 4. 2.
l Sophocl. Trachin.
m L. 3. Cons. 293. n. 4. Hist.
o Alc 7. Cons. 130. Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. Bart. ad L. 1. C. de Pagan.

ſtate nec populi iſti ſunt, nec illud ipſum, qua iter eſt; quando latrones etiam & piratas non alio magis nomine deteſtamur, quam quod illi hominum inter ſe commeatus obſident atque infeſtant?

CAPUT II.

Luſitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.

NOn eſſe autem Luſitanos earum partium dominos ad quas Batavi accedunt, puta Javæ, Taprobanæ, partis maximæ Moluccarum, certiſſimo argumento colligimus, quia dominus nemo eſt ejus rei, quam nec ipſe unquam, nec alter ipſius nomine poſſedit. Habent inſulæ iſtæ quas dicimus & ſemper habuerunt ſuos Reges, ſuam rempublicam, ſuas leges, ſua jura: Luſitanis mercatus, ut aliis gentibus conceditur: itaque & tributa cum pendunt, & jus mercandi a Principibus exorant, dominos ſe non eſſe, ſed ut externos advenire ſatis teſtantur: ne habitant quidem niſi precario. Et quanquam ad dominium titulus non ſufficiat, quia & poſſeſſio requiritur, cum aliud ſit rem habere, aliud jus ad rem conſequendam, tamen ne titulum quidem dominii in eas partes Luſitanis ullum eſſe affirmo, quem non ipſis eripuerit Doctorum, & quidem Hiſpanorum ſententia. Primum ſi dicent inventionis præmio eas terras ſibi ceſſiſſe, nec jus, nec verum dicent. Invenire enim non illud eſt oculis uſurpare, ſed apprehendere, ut Gordiani epiſtola oſtenditur *a*: unde Grammatici invenire & occupare *b* pro verbis ponunt idem ſignificantibus; & tota Latinitas quod adepti ſumus, id demum inveniſſe nos dicit, cui oppoſitum eſt perdere. Quin & ipſa naturalis ratio, & legum diſerta verba *c*, & eruditiorum interpretatio manifeſte oſtendit, ad titulum dominii parandum eam demum ſufficere inventionem quæ cum poſſeſſione conjuncta eſt, ubi ſcilicet res mobiles apprehenduntur, aut immobiles terminis atque cuſtodia ſepiuntur *d*: quod in hac ſpecie dici nullo modo poteſt. Nam præſidia illic Luſitani nulla habent. Quid quod ne repeꝛiſſe quidem Indiam ullo modo dici poſſunt Luſitani, quæ tot a ſæculis fuerat celeberrima. Jam ab Horatii tempore:

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiem fugiens. *e*

Taprobanes pleraque quam exacte nobis Romani deſcripſere *f*? Jam vero & cæteras inſulas ante Luſitanos non finitimi tantum Perſæ & Arabes, ſed Europæi etiam, præcipue Veneti noverant. Præterea inventio nihil juris tribuit, niſi in ea quæ ante

a L. Si Barſatorem C. de fidejuſſ.
b Non. Marc. c. 4 in verbo occupare. Vide Connan. com. Juris Civil. l. 3. c. 3. in fine. Vide Donell. de Jure Civ. l. 4. c. 10.
c Inſtit. de Rerum diviſ. § illud quæſitum eſt.
d L. 3. §. Neratius in fine ff. de acq. poſſeſ.
e Lib. 1, epiſt. 1.
f Vide Plin. Nat. hiſt. l. 6. ſ. 22.

ante inventionem nullius fuerant *a*. Atqui Indi, cum ad eos Lusitani venerunt, etsi partim idololatræ, partim Mahumetani erant, gravibusque peccatis involuti, nihilominus publice atque privatim rerum possessionumque suarum dominium habuerunt, quod illis sine justa causa eripi non potuit *b*. Ita certissimis rationibus post alios auctores maximi nominis concludit Hispanus Victoria *c*: *Non possunt*, inquit, *Christiani seculares aut ecclesiastici potestate civili & principatu privare infideles, eo duntaxat titulo, quia infideles sunt, nisi ab eis alia injuria profecta sit.* Fides enim, ut recte inquit Thomas *d*, non tollit jus naturale aut humanum, ex quo dominia profecta sunt. Imo credere infideles non esse rerum suarum dominos, hæreticum est: & res ab illis possessas illis ob hoc ipsum eripere furtum est, & rapina, non minus quam si idem fiat Christianis. Recte igitur dicit, Victoria *e* non magis ista ex causa Hispanis jus in Indos quæsitum, quam Indis fuisset in Hispanos, si qui illorum priores in Hispaniam venissent. Neque vero sunt Indi Orientis amentes & insensati, sed ingeniosi & solertes, ita ut ne hinc quidem prætextus subjiciendi possit desumi, qui tamen per se satis est manifestæ iniquitatis. Jam olim Plutarchus πρόφασιν πλεονεξίας fuisse dicit ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικὰ, improbam scilicet alieni cupiditatem hoc sibi velum obtendere, quod barbariem mansuefacit. Et nunc etiam color ille redigendi invitas gentes ad mores humaniores, qui Græcis olim & Alexandro usurpatus est, a Theologis omnibus, præsertim Hispanis *f*, improbus atque impius censetur.

a L. 3. ff. de acquir. rerum dom.
b Covar. in c. peccatum § 10. n. 2. & 4. & 5.
c De potest. civili, parte 1. n. 9.
d 2, 2. quæst. 10. artic. 12.
e Vict. de Indis parte 1. n. 4. 5. 6. 7. & n. 19.
f Vide Vasq in praef. n. 5.

CAPUT III.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.

SEcundo si Pontificis Alexandri Sexti divisione utentur, ante omnia illud attendendum est, volueritne Pontifex contentiones tantum Lusitanorum & Castellanorum dirimere, quod potuit sane, ut lectus inter illos arbiter; sicut & ipsi Reges jam ante inter se ea de re federa quædam pegigerant *a*: & hoc si ita est, cum res inter alios acta sit, ad cæteras gentes non pertinebit: an vero prope singulos mundi trientes duobus populis donare. Quod etsi voluisset, & potuisset Pontifex, non tamen continuo sequeretur dominos eorum locorum esse Lusitanos, cum donatio dominum non faciat, sed secuta traditio *b*: quare & huic causæ possessio deberet accedere. Tum vero si quis jus ipsum sive divinum, sive humanum scrutari volet, non autem ex commodo suo metiri, facile deprehendet

a Vide Osorium.
b Vide §. 40 Inst. de rer. divis.

donationem ejusmodi ut rei alienæ nullius esse momenti. Disputationem de potestate Pontificis, hoc est, episcopi Romanæ ecclesiæ hic non aggrediar, nec quicquam ponam nisi ex hypothesi, hoc est, quod confitentur homines inter eos eruditissimi, qui plurimum Pontificiæ tribuunt auctoritati, maxime Hispani: qui cum pro sua perspicacia facile vident Dominum Christum omne a se terrenum imperium abdicasse *a*, mundi certe totius dominium, qua homo fuit, non habuisse, & si habuisset, nullis tamen argumentis astrui posse jus illud in Petrum, aut Romanam ecclesiam Vicarii jure translatum: cum alias etiam certum sit, multa Christum habuisse, in quæ Pontifex non successerit *b*, intrepide affirmarunt (utar ipsorum verbis) Pontificem non esse dominum civilem aut temporalem totius orbis *c*. Imo etiam si quam talem potestatem in mundo haberet, eam tamen non recte exerciturum, cum spirituali sua jurisdictione contentus esse debeat, sæcularibus autem Principibus eam concedere nullo modo posse. Tum vero si quam habeat potestatem *d*, eam habere, ut loquuntur, in ordine ad spiritualia. Quocirca nullam illi esse potestatem in populos infideles, ut qui ad ecclesiam non pertineant *e*. Unde sequitur ex sententia Cajetani *f* & Victoriæ & potioris partis tam Theologorum quam Canonistarum *g*, non esse idoneum titulum adversus Indos, vel quia Papa dederit provincias illas tanquam dominus absolute, vel quia non recognoscunt dominium Papæ: atque adeo ne Sarracenos quidem isto titulo unquam spoliatos.

a Luc. 12. 14. Joh 18,36. b Vict. de Indis p. 1, num. 25. Vict. 16. num. 27. c Vide Vasq. c. 21. controv. ill. Turre-Crem. lib. 2, c. 113. Hugo 69. dist. cum ad Verum. Bern in 2. lib. ad Eug. Vict de Ind. p. 1. n. 27. Cov. in c. peccatum. §. 9. num. 7. d Matt. 20, 26. Joh 6, 15. Matt 17, 27. e Vict. ibid. n 28. Cov. de loco 1 Corinth. 5. in fine. Thom. 2, 2. 12, 2. Ayala lib. 1, c. 2. num. 29. Vict. ibid. n. 30. Cov. d. loco f Vide locum Cajetani infra. g Thom. 2, 2. q. 66. art. 8. Sylv. de infid. §. 7. Inn. in c. quod super his de voto. Vict. n. 31.

CAPUT IV.

Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.

HIs igitur sublatis cum manifestum sit, quod & Victoria scribit *a*, Hispanos ad terras remotiores illas navigantes nullum jus secum attulisse occupandi eas provincias, unus duntaxat titulus belli restat, qui & ipse si justus esset, tamen ad dominium proficere non posset, nisi jure prædæ, hoc est, post occupationem. Atqui tantum abest, ut Lusitani eas res occupaverint, ut cum plerisque gentibus, quas Batavi accesserunt, bellum eo tempore nullum haberent. Et sic igitur nullum jus illis quæri potuit: cum etiam si quas ab Indis pertulissent injurias, eas longa pace & amicis commerciis remisisse merito censeatur. Quanquam ne fuit quidem quod bello obtenderent. Nam qui barbaros bello persequuntur, ut Americanos Hispani, duo

a d. num. 31.

duo solent prætexere, quod ab illis commercio arceantur, aut quod doctrinam veræ religionis illi nolint agnoscere. Et commercia quidem Lusitani ab Indis impetrarunt, ut hac in parte nihil habeant quod querantur. Alter vero *a* obtentus nihilo est justior, quam ille Græcorum in barbaros, quo Boëtius *b* respexit:

An distant quia dissidentque mores,
Injustas acies, & fera bella movent,
Alternisque volunt perire telis?
Non est justa satis sævitiæ ratio.

Ista autem & Thomæ & concilii Toletani & Gregorii & Theologorum, Canonistarum, Jurisprudentiumque fere omnium conclusio est *c*: Quantumcunque fides annuntiata sit barbaris (nam de his, qui subditi ante fuerunt Christianis Principibus, item de apostatis alia est quæstio) probabiliter & sufficienter, & si noluerint eam respicere, non tamen licere hac ratione eos bello persequi, & spoliare bonis suis *d*. Operæ pretium est in hanc rem ipsa Cajetani verba describere *e*: *Quidam*, ait, *infideles nec de jure, nec de facto subsunt secundum temporalem jurisdictionem Principibus Christianis, ut inveniuntur pagani, qui nunquam imperio Romano subditi fuerunt, terras habitantes, in quibus Christianum nunquam fuit nomen. Horum namque domini, quamvis infideles, legitimi domini sunt, sive regali, sive politico regimine gubernantur: nec sunt propter infidelitatem à dominio suorum privati, quum dominium sit ex jure positivo, & infidelitas ex divino jure, quod non tollit jus positivum, ut superius in quæstione habitum est. Et de his nullam scio legem quoad temporalia. Contra hos nullus Rex, nullus Imperator, nec Ecclesia Romana potest movere bellum ad occupandas terras eorum, aut subjiciendos illos temporaliter: quia nulla subest causa justa belli, cum Jesus Christus, Rex Regum, cui data est potestas in cœlo & in terra, miserit ad capiendam possessionem mundi, non milites armatæ militiæ, sed sanctos prædicatores, sicut oves inter lupos. Unde nec in testamento veteri, ubi armata manu possessio erat capienda, terræ infidelium inductum lego bellum alicui propter hoc quod non erant fideles: sed quia nolebant dare transitum, vel quia eos offenderant, ut Madianitæ, vel ut recuperarent sua, divina largitate sibi concessa. Unde* graviſſime peccaremus, *si fidem Christi Jesu per hanc viam ampliare contenderemus: nec essemus* legitimi Domini *illorum: sed* magna latrocinia *committeremus, & teneremur ad restitutionem, utpote* injusti debellatores aut occupatores. *Mittendi essent ad hos prædicatores boni viri, qui verbo & exemplo converterent eos ad Deum: & non qui eos opprimant, spolient, scandalizent, subjiciant, & duplo gehennæ filios faciant, more Pharisæorum.* Et in hanc formam audimus sæpe a Senatu in Hispania, & Theologis, præcipue

a Vide Vasq. c. 24. contr. ill. Vict. de Indis p. 2, n. 10.
b Met. 4. lib. 4. de Consol.
c Thom. 2, 2. q. 10. art. 8. c de Judæis, dist. 45. c. qui sincera eadem dist. Innoc. d. loco. Bart. ad l. 1. C. de pag. Covarr. ad c. peccatum. p. 2, §. 9. & 10. Ayala de Jure belli l. 1, c. 2. n. 28. arg.
d Matt. 10 23.
e ad : um. Thom 2, 2. q. 66. art. 8.

Dominicanis, decretum fuisse, sola verbi prædicatione non bello Americanos ad fidem traducendos: libertatem etiam quæ illis eo nomine erepta esset, restitui debere, quod à Paulo tertio Pontifice, & Carolo V. Imperatore, Hispaniarum Rege, comprobatum dicitur. Omittimus jam, Lusitanos in plerisque partibus religionem nihil promovere, ne operam quidem dare, cum soli lucro invigilent. Imo & illud ibi verum esse, quod dé Hispanis in America Hispanus scripsit, non miracula, non signa audiri, non exempla vitæ religiosæ, quæ ad eandem fidem alios possent impellere, sed multa scandala, multa facinora, multas impietates. Quare cum & possessio & titulus deficiat possessionis, neque res ditionesque Indorum pro talibus haberi debeant, quasi nullius ante fuissent, neque cum illorum essent, ab aliis recte acquiri potuerint, sequitur Indorum populos, de quibus nos loquimur, Lusitanorum proprios non esse, sed liberos, & sui juris: de quo ipsi doctores Hispani non dubitant *a*.

a Vict. in fine par. 2. 1. relectione de Indis.

Caput V.

Mare ad Indos aut jus eò navigandi non esse proprium Lusitanorum titulo occupationis.

Si ergo in populos terrasque & ditiones Lusitani jus nullum quæsiverunt, videamus an mare & navigationem, aut mercaturam sui juris facere potuerint. De mari autem prima sit consideratio, quod cum passim in jure aut nullius, aut commune, aut publicum Juris gentium dicatur, hæ voces quid significent ita commodissime explicabitur, si Poëtas ab Hesiodo omnes, & Philosophos, & Jurisconsultos veteres imitati in tempora distinguamus, ea, quæ tempore forte haud longo, certa tamen ratione & sui natura discreta sunt. Neque nobis vitio verti debet, si in juris a natura procedentis explicatione, auctoritate & verbis eorum utimur, quos constat naturali judicio plurimum valuisse. Sciendum est igitur in primordiis vitæ humanæ aliud quam nunc est dominium, aliud communionem fuisse *b*. Nam dominium nunc proprium quid significat, quod scilicet ita est alicujus ut alterius non sit eodem modo. Commune autem dicimus, cujus proprietas inter plures consortio quodam aut consensu collata est, exclusis aliis. Linguarum paupertas coëgit voces easdem in re non eadem usurpare. Et sic ista nostri moris nomina ad jus illud pristinum, similitudine quadam & imagine, referuntur. Commune igitur tunc non aliud fuit quam quod simpliciter proprio opponitur: Dominium autem facultas non injusta

b Vide Glos. & Castr. in l. ex hoc jure & c. jus nat. dist. 1.

justa utendi re communi, quem usum Scholasticis *a* visum est facti non juris vocare, quia qui nunc in jure usus vocatur, proprium est quiddam, aut, ut illorum more loquar, privative ad alios dicitur. Jure prima Gentium, quod & Naturale interdum dicitur, & quod Poëtæ alibi ætate aurea, alibi Saturni aut Justitiæ regno depingunt, nihil proprium fuit: quod Cicero dixit: *Sunt autem privata nulla natura.* Et Horatius:

Nam propriæ *telluris* herum natura *nec illum*,
Nec me nec quenquam statuit.

Neque enim potuit natura dominos distinguere. Hoc igitur significatu res omnes eo tempore communes fuisse dicimus, idem innuentes quod Poëtæ, cum primos homines in medium quæsivisse, & Justitiam casto federe res medias tenuisse dicunt: quod ut clarius explicent, negant eo tempore campos limite partitos, aut commercia fuisse ulla.

promiscua rura per agros
Præstiterant cunctis communia *cuncta* videri. *b*

Recte additum est *videri*, propter translationem, ut diximus, vocabuli. Communio autem ista ad usum referebatur:

——— *pervium cunctis iter*,
Communis usus *omnium rerum fuit. c*

Cujus ratione dominium quoddam erat, sed universale, & indefinitum: Deus enim res omnes non huic aut illi dederat, sed humano generi, atque eo modo plures in solidum ejusdem rei domini esse non prohibebantur: quod si hodierna significatione sumamus dominium, contra omnem est rationem. Hoc enim proprietatem includit, quæ tunc erat penes neminem.

Aptissime autem illud dictum est:

——— *omnia rerum*
Usurpantis erant. d

Ad eam vero, quæ nunc est, dominiorum distinctionem non impetu quodam, sed paulatim ventum videtur, initium ejus monstrante natura. Cum enim res sint nonnullæ, quarum usus in abusu consistit, aut quia conversæ in substantiam utentis nullum postea usum admittunt, aut quia utendo fiunt ad usum deteriores, in rebus prioris generis, ut cibo & potu, proprietas statim quædam ab usu non sejuncta emicuit *e*. Hoc enim est proprium esse, ita esse cujusquam, ut & alterius esse non possit; quod deinde ad res posterioris generis, vestes puta, & res mobiles alias aut se moventes ratione quadam productum est. Quod cum esset, ne res quidem immobiles omnes, agri puta, indivisæ manere potuerunt: quanquam enim horum usus non simpliciter in abusu consistat, eorum tamen usus abusus cujusdam causa comparatus est; ut arva & arbusta cibi causa, pascua etiam vestium; omnium autem usibus promiscue suffi-

a Vide Vasq. controv. usu freq. cap. 1. num. 10. c. exiit qui seminat. de Verb. sig. in 6. clem. exivi de paradiso. de verb. sign.

b Avienus in Arat.

c Seneca Octavia.

d Avienus.

e ff. de usuf. ear. rer. quæ usu cons. Extrav. de verb. sign. ad conditorem & quia quorundam Thom. 2, 2, 78.

sufficere non possunt. Repertæ proprietati lex posita est, quæ naturam imitaretur. Sicut enim initio per applicationem corporalem usus ille habebatur, unde proprietatem primum ortam diximus: ita simili applicatione res proprias cujusque fieri placuit. Hæc est quæ dicitur occupatio, voce accommodatissima ad eas res, quæ ante in medio positæ fuerant: quo Seneca Tragicus alludit *a*:

a Sen. Thyeste.

——— in medio *est scelus*
Positum occupanti.

b Sen. Ben. l. 7, c. 12. Et Philosophus *b*: *Equestria* omnium *Equitum Romanorum sunt: in illis tamen locus meus fit* proprius, *quem* occupavi. Hinc c Decl. 13. Quintilianus *c* dicit, quod omnibus nascitur, industriæ esse præd De Off. 1. mium; & Tullius, *d* factas esse veteri occupatione res eorum, qui quondam in vacua venerant. Occupatio autem hæc in rebus, quæ possessioni renituntur, ut sunt feræ bestiæ, perpetua esse debet, in aliis sufficit, corpore cœptam possessionem animo retineri. Occupatio in mobilibus est apprehensio, in immobilibus instructio aut limitatio: unde Hermogenianus cum dominia e L. 5. ff. de just. & jur. distincta dicit, addit, agris terminos positos, ædificia collocata *e*. Hic rerum status a poëtis indicatur:

Tum laqueis captare feras, & fallere visco
Inventum:
f Virgil. 1. Georg. *Tum primum subiere domos. f*
Communemque prius, *ceu lumina solis & auræ*,
g Ovid. in Metamor. *Cautus humum longo signavit* limite *messor. g*

Celebratur post hæc, ut Hermogenianus indicat, commercium, cujus gratia

h Ovid. Metam. 1. *Fluctibus ignotis insultavere carinæ. h*

Eodem autem tempore & respublicæ institui cœperunt: atque ita earum, quæ a prima communione divulsa erant, duo facta sunt genera. Alia enim sunt publica, hoc est, populi propria (quæ est genuina istius vocis significatio) alia mere privata, hoc est, singulorum. Occupatio autem publica eodem modo i De Benef. 7, 4. fit, quo privata. Seneca *i*: *fines Atheniensium, aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Gens enim unaquæque

Partita fines *regna constituit, novas*
k Seneca Octav. *Extruxit* urbes. *k*

l Offic. 1. Hoc modo dicit Cicero *l* agrum Arpinatem Arpinatum dici, Tusculanum Tusculanorum, *similisque est*, inquit, *privatarum possessionum descriptio, ex quo quia suum cujusque fit, eorum quæ m Lib. 1. natura fuerant* communia, *quod cuique obtigit, id quisque tenn Vide Duar. in tit. de rer. div. & qual. neat.* Contra autem Thucydides *m* eam terram, quæ in divisione populo nulli obvenit, ἀόριστον, hoc est, indefinitam, & limitibus nullis circumscriptam vocat *n*. Ex his, quæ hactenus dicta sunt,

sunt, duo intelligi possunt. Prius est, eas res, quæ occupari non possunt, aut occupatæ nunquam sunt, nullius proprias esse posse: quia omnis proprietas ab occupatione cœperit. Alterum vero, eas res omnes, quæ ita a natura comparatæ sunt, ut aliquo utente nihilominus aliis quibusvis ad usum promiscue sufficiant, ejus hodieque conditionis esse, & perpetuo esse debere, cujus fuerant cum primum a natura proditæ sunt. Hoc Cicero voluit *a*: *Ac latissime quidem patens hominibus inter ipsos, omnibus inter omnes, societas hæc est, in qua omnium rerum, quas ad communem usum natura genuit, est servanda communitas.* Sunt autem omnes res hujus generis, in quibus sine detrimento alterius alteri commodari potest. Hinc illud esse dicit Cicero, *non prohibere aqua profluente.* Nam aqua profluens qua talis non qua flumen est, inter communia omnium a Jurisconsultis refertur: & a poëta: *b*

> *Quid prohibetis* aquis? usus communis *aquarum est.*
> *Nec* solem proprium Natura *nec* aëra *fecit*,
> *Nec tenues* undas. *in* publica *munera veni.*

Dicit hæc non esse natura propria, sicut Ulpianus *c*, natura omnibus patere, tum quia primum a natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt (ut loquitur *d* Neratius) tum quia, ut Cicero dicit, a natura ad usum communem genita videntur. Publica autem vocat tralatitia significatione, non quæ ad populum aliquem, sed quæ ad societatem humanam pertinent, quæ publica juris gentium in legibus vocantur *e*, hoc est, communia omnium, propria nullius. Hujus generis est aër, duplici ratione, tum quia occupari non potest, tum quia usum promiscuum homininibus debet. Et eisdem de caussis commune est omnium maris elementum, infinitum scilicet ita, ut possideri non queat, & omnium usibus accommodatum: sive navigationem respicimus, sive etiam piscaturam. Cujus autem juris est mare, ejusdem sunt si qua mare aliis usibus eripiendo sua fecit, ut arenæ maris, quarum pars terris continua littus dicitur *f*. Recte igitur Cicero *g*: *quid tam* commune *quam* mare *fluctuantibus*, littus *ejectis?* etiam Virgilius auram, undam, littus cunctis patere dicit. Hæc igitur sunt illa quæ Romani vocant communia omnium jure naturali *h*, aut quod idem esse diximus, publica juris gentium: sicut & usum eorum modo communem, modo publicum vocant. Quamquam vero etiam ea nullius esse, quod ad proprietatem attinet, recte dicantur, multum tamen differunt ab his, quæ nullius sunt, & communi usui attributa non sunt, ut feræ, pisces, aves: nam ista si quis occupet, in jus proprium transire possunt, illa vero totius humanitatis consensu proprietati in perpetuum excepta sunt propter usum, qui cum sit omnium non

a Offic. 1.
b Ovid. lib. 6. Metamorph.
c L. 13. ff. comm. præd.
d L. 14. ff. de acq. rer. dom.
Loco citato.
Vide Conn. commun. civ. lib. 3, cap 2. Donell. lib 4, cap. 2.
e L. ult. de usucap.
f L. 10. de rer. div.
g Loco cit.
h §. 1. & 5. Inst. de rer. div. L. 1. l 2. & l. 10. ff. eod. tit. L. 14 & l. 50. de acq. rer. dom. l. 13. §. ult. l. 14. de injur. l. 3. D ne quid in loco publ. cum l. seq.

non magis omnibus ab uno eripi potest, quam a te mihi quod meum est. Hoc est quod Cicero dicit inter prima esse Justitiæ munera, rebus communibus pro communibus uti. Scholastici dicerent esse communia alia affirmative, alia privative. Distinctio hæc non modo Jurisprudentibus usitata est, sed vulgi etiam confessionem exprimit: unde apud Athenæum convivator mare commune esse dicit, at pisces capientium fieri. Et in Plautina Rudente servo dicenti, *mare quidem commune certo est omnibus*, assentit piscator; addenti autem, *in mari inventum est*, *commune est*, recte occurrit:

Meum quod rete atque hami nacti sunt, meum potissimum est.

Mare igitur proprium omnino alicujus fieri non potest, quia natura commune hoc esse non permittit, sed jubet; imo ne littus quidem: *a* nisi quod hæc addenda est interpretatio: ut si quid earum rerum per naturam occupari possit, id eatenus occupantis fiat, quatenus ea occupatione usus ille promiscuus non læditur. Quod merito receptum est: nam cum ita se habet, cessat utraque exceptio, per quam evenisse diximus, ne omnia in jus proprium transscriberentur. *b* Quoniam igitur inædificatio species est occupationis, in littore licet ædificare, si id fieri potest sine cæterorum incommodo, ut Pomponius *c* loquitur. quod ex Scævola explicabimus, nisi usus publicus, hoc est communis, impediretur. Et qui ædificaverit, soli dominus fiet: quia id solum nec ullius proprium, nec ad usum communem necessarium fuit. est igitur occupantis: sed non diutius, quam durat occupatio, quia reluctari mare possessioni videtur, exemplo feræ, quæ si in naturalem se libertatem receperit, non ultra captoris est, ita & littus postliminio mari cedit. Quicquid autem privatum fieri occupando, idem & publicum, hoc est, populi proprium posse ostendimus. *d* Sic littus imperii Romani finibus inclusum, populi Romani esse Celsus existimat: quod si ita est, minime mirandum est, eundem populum subditis suis occupandi littoris modum per Principem aut Prætorem potuisse concedere. Cæterum & hæc occupatio non minus quam privata ita restringenda est, ne ulterius porrigatur, quam ut salvus sit usus juris gentium. Nemo igitur potest a populo Romano *e* ad littus maris accedere prohiberi, & retia siccare, & alia facere, quæ semel omnes homines in perpetuum sibi licere voluerunt. Maris autem natura hoc differt a littore, quod mare nisi exigua sui parte nec inædificari facile, nec includi potest: & ut posset, hoc ipsum tamen vix contingeret sine usus promiscui impedimento. Si quid tamen exiguum ita occupari potest, id occupanti conceditur. Hyperbole est igitur:

Contracta pisces æquora sentiunt
Jactis in altum molibus. f

a Vide Don. l. 4. c. 2.
b §. 5. Inst. de rer. div. l. 5. §. 1. ff. de rer. div. l. 24. ff. de damno inf.
c L. 50. de acq. rer. dom. L. 4. ne quid in loco pub. l. 10. de rerum div l. 14. de acq. rer. dom.
d d. l. 2. ne quid in loco publ. Donell. l. 4. c. 2. & c 9. d. l. 50. de acq. rer. dom. L. 2. in pr. & §. 10. & §. 16. ne quid in loco pub.
e L. 4. ff. de rer. divis. Vide d. l. 3. ff. ne quid in loco pub.
f Horat.

Nam

Nam Celsus jactas in mare pilas ejus esse dicit, qui jecerit *a*. Sed id non concedendum, si deterior maris usus eo modo futurus sit. Et Ulpianus eum, qui molem in mare jacit, ita tuendum dicit, si nemo damnum sentiat *b*. Nam si cui hæc res nocitura sit, interdictum utique, *Ne quid in loco publico fiat*, competiturum. Ut & Labeo, si quid tale in mare struatur, interdictum vult competere, *Ne quid in mari, quo portus, statio iterve navigiis deterius sit, fiat c*. Quæ autem navigationis, eadem piscatus habenda est ratio, ut communis maneat omnibus. Neque tamen peccabit si quis in maris diverticulo piscandi locum sibi palis circumsepiat, atque ita privatum faciat: sicut Lucullus exciso apud Neapolim monte ad villam suam maria admisit *d*. Et hujus generis puto fuisse piscinas maritimas, quarum Varro & Columella meminerunt. Nec Martialis alio spectavit, cum de Formiano Apollinaris loquitur *e*:

Si quando Nereus *sentit Æoli regnum*,
Ridet procellas tuta de suo *mensa*.

Et Ambros. *f Inducis mare intra prædia tua, ne desint belluæ*. Hinc apparere potest, quæ mens Pauli fuerit, cum dicit, *g* si maris proprium jus ad aliquem pertineat, *Uti possidetis* interdictum ei competere. Esse quidem hoc interdictum ad privatas caufas comparatum, non autem ad publicas, (in quibus etiam ea comprehenduntur, quæ jure gentium communi facere possumus) sed hic jam agi de jure fruendo, quod ex causa privata contingat, non publica, sive communi. Nam, teste Marciano *h*, quicquid occupatum est & occupari potuit, id jam non est juris gentium, sicut est mare. Exempli causa, si quis Lucullum aut Apollinarem in privato suo, quatenus diverticulum maris incluserant, piscari prohibuisset, dandum illis interdictum Paulus putavit, non solum injuriarum actionem, ob causam scilicet privatæ possessionis. Imo in diverticulo maris, sicut in diverticulo fluminis, si locum talem occuparim, ibique piscatus sim, maxime si animum privatim possidendi plurium annorum continuatione testatus fuerim, alterum eodem jure uti prohibebo: ut ex Marciano *i* colligimus, non aliter quam in lacu qui mei dominii est. Quod verum quamdiu durat occupatio, quemadmodum in littore antea diximus. Extra diverticulum idem non erit, ne scilicet communis usus impediatur *k*. Ante ædes igitur meas aut prætorium ut piscari aliquem prohibeant usurpatum quidem est, sed nullo jure, adeo quidem ut Ulpianus *l* contemta ea usurpatione si quis prohibeatur, injuriarum dicat agi posse. Hoc imperator Leo *m* (cujus legibus non utimur) contra juris rationem mutavit, voluitque πρόθυρα, hoc est, vestibula maritima, eorum esse propria, qui oram habitarent, ibique eos jus piscandi habere: quod

a d. l. 3.
b L. 2. §. 8. ne quid in loco publ.
c L. 1. c. 17. ff. de flumin.
d Plin. lib. 9. cap. 54.
e Lib. 10. Epig. 10.
f De Nabuth. c. 3.
g L. 14. ff. de injuriis.
h L. 4. ff. de rer. div.
i L. 7. de div. & temp. præscr.
k L. 45. ff. de usucap.
l L. 13. §. 7. ult. ff. de injuriis.
m Novella Leon. 102. 103. 104. Vide Cujac. 14, obs. 1.

quod tamen ita procedere voluit, ut septis quibusdam remoratoriis, quas ἐποχὰς Græci vocant, locus ille occuparetur: existimans nimirum non fore, ut quis exiguam maris portionem alteri invideret, qui ipse toto mari ad piscandum admitteretur. Certe ut quis magnam maris partem, etiamsi possit, publicis utilitatibus eripiat, non tolerandæ est improbitatis: in quam merito Vir Sanctus *a* invehitur: Spatia maris *sibi vindicant* jure mancipii, *pisciumque jura sicut vernaculorum conditione sibi servitii subjecta commemorant. Iste*, *inquit*, *sinus maris meus est, ille alterius. Dividunt elementa sibi potentes.* Est igitur mare in numero earum rerum, quæ in commercio non sunt *b*, hoc est, quæ proprii juris fieri non possunt. Unde sequitur, si proprie loquamur, nullam maris partem in territorio populi alicujus posse censeri. Quod ipsum Placentinus sensisse videtur, cum dixit: Mare ita esse commune, ut in nullius dominio sit nisi solius Dei: & Johannes Faber *c*, cum mare asserit relictum in suo jure, & esse primævo, quo omnia erant communia. Alioquin nihil differrent quæ sunt omnium communia ab his, quæ publica proprie dicuntur, ut mare a flumine. Flumen populus occupare potuit, ut inclusum finibus suis, mare non potuit. Territoria autem sunt ex occupationibus populorum, ut privata dominia ex occupationibus singulorum. Vidit hoc Celsus *d*, qui clare satis distinguit inter littora, quæ populus Romanus occupare potuit, ita tamen ut usui communi non noceretur, & mare quod pristinam naturam retinuit. Nec ulla lex diversum indicat *e*. Quæ vero leges a contrariæ sententiæ auctoribus citantur, aut de insulis loquuntur, quas clarum est occupari potuisse, aut de portu, qui non communis est, sed proprie publicus. Qui vero dicunt mare aliquod esse imperii Romani, dictum suum ita interpretantur, ut dicant jus illud in mare ultra protectionem & jurisdictionem non procedere: quod illi jus a proprietate distinguunt: nec forte satis animadvertunt id ipsum, quod Populus Romanus classes præsidio navigantium disponere potuit, & deprehensos in mari piratas punire, non ex proprio, sed ex communi jure accidisse, quod & aliæ liberæ gentes in mari habent. Illud interim fatemur, potuisse inter gentes aliquas convenire, ut capti in maris hac vel illa parte, hujus aut illius reipublicæ judicium subirent, atque ita ad commoditatem distinguendæ jurisdictionis in mari fines describi, quod ipsos quidem eam sibi legem ferentes obligat *f*, at alios populos non item: neque locum alicujus proprium facit, sed in personas contrahentium jus constituit. Quæ distinctio, ut naturali rationi consentanea est, ita Ulpiani responso quodam comprobatur, qui rogatus, an duorum prædiorum maritimorum dominus, alteri eorum quod venderet ser-

a Ambr. lib. 5. Hex. c. 10.

b Donell. l. 4. cap. 6.

c Joh Faber ad d. §. 5. Inst. de rer. div. adde DD. ad l. 9. ff. ad l. Rhod. de jact.

d L. 3. ne quid in loco pub.

e V. l. 9. ff. de judiciis. Vide l. 15. ff. de public. Gloss. in l. 2. de rer. divis. & in d. l. 3. & in §. 1. Inst. de rer. divis. Bal. in d. l. 2.

f Bal. in c. in princ. in 2. col. Quibus modis feud. amit. adde l. unic. C. de class. lib. 11. & Ang. in l. 14. ff. de injur. l. 13. ff. Comm. præd. adde l. 4. eod. tit.

ſervitutem potuiſſet imponere, ne inde in certo maris loco piſcari liceret, reſpondet: rem quidem ipſam, mare ſcilicet, ſervitute nulla affici potuiſſe, quia per naturam hoc omnibus pateret, ſed cum bona fides contractus legem venditionis ſervari expoſceret, perſonas poſſidentium & in jus eorum ſuccedentium per iſtam legem obligari. Verum eſt loqui Juriſconſultum de prædiis privatis, & lege privata, ſed in territorio & lege populorum eadem hic eſt ratio, quia populi reſpectu totius generis humani privatorum locum obtinent. Similiter reditus, qui in piſcationes maritimas conſtituti, Regalium numero cenſentur, non rem, hoc eſt, mare aut piſcationem, ſed perſonas non obligant *a*. Quare ſubditi, in quos legem ferendi poteſtas, reipublicæ aut principi ex conſenſu competit, ad onera iſta compelli forte poterunt: ſed exteris jus piſcandi ubique immune eſſe debet, ne ſervitus imponatur mari, quod ſervire non poteſt. Non enim maris eadem quæ fluminis ratio eſt *b*: quod cum ſit publicum, id eſt, populi, jus etiam in eo piſcandi a populo aut Principe concedi, aut locari poteſt, ita ut ei qui conduxit, etiam interdictum veteres dederint, *de loco publico fruendo*, addita conditione, ſi is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locaverit *c*: quæ conditio in mari evenire non poteſt. Cæterum qui ipſam piſcationem numerant inter Regalia, ne quidem illum locum, quem interpretabantur, ſatis inſpexerunt. quod Iſerniam & Alvotum non latuit. Demonſtratum eſt *d*, nec populo, nec privato cuipiam jus aliquod proprium in ipſum mare, (nam diverticulum excipimus) competere poſſe, cum occupationem nec natura, nec uſus publici ratio permittat. Hujus autem rei cauſa inſtituta fuerat hæc diſputatio, ut appareret Luſitanos mare, quo ad Indos navigatur, ſui juris non feciſſe. Nam utraque ratio, quæ proprietatem impedit, in hac cauſa eſt quam in cæteris omnibus infinito efficacior. Quod in aliis difficile videtur, in hac omnino fieri non poteſt: quod in aliis iniquum judicamus, in hac ſumme barbarum eſt, atque inhumanum. Non de mari interiore hic agimus, quod terris undique infuſum alicubi etiam fluminis latitudinem non excedit, de quo tamen ſatis conſtat locutos Romanos juriſconſultos, cum nobiles illas adverſus privatam avaritiam ſententias ediderunt: de oceano quæritur, quem immenſum, infinitum, rerum parentem, cœlo conterminum antiquitas vocat: cujus perpetuo humore non fontes tantum & flumina & maria, ſed nubes, ſed ipſa quodammodo ſidera paſci veteres crediderunt: qui denique per reciprocas æſtuum vices terram hanc humani generis ſedem ambiens, neque teneri, neque includi poteſt, & poſſidet verius quam poſſidetur. In hoc autem oceano non de ſinu aut freto, nec de omni quidem eo, quod e littore conſpici poteſt, controverſia eſt. Vindicant ſibi Luſitani, quicquid duos

a *C. quæ ſint Regalia in Feudis.*

b *Vide Balbum præſcr. 4. parte 5. part. prim. q. 6. n. 4.*

c *d. l. 13. §. 7 verſ. conductori. ff. de injur. l. 1 ff. de loco publ. fruendo.*

d *Ad d. cap. Quæ ſint Regalia.*

orbes interjacet, tantis spatiis discretos, ut plurimis sæculis famam sui non potuerint transmittere. Quod si Castellanorum, qui in eadem sunt causa, portio accedat, parvo minus omnis oceanus duobus populis mancipatus est, aliis tot gentibus ad septentrionum redactis angustias: multumque decepta est natura, quæ cum elementum illud omnibus circumfudit, omnibus etiam suffecturum credidit. In tanto mari si quis usu promiscuo solum sibi imperium & ditionem exciperet, tamen immodicæ dominationis affectator haberetur: si quis piscatu arceret alios, insanæ cupiditatis notam non effugeret. At qui etiam navigatum impedit, quo nihil ipsi perit, de eo quid statuemus? Si quis ab igni qui totus suus est, ignem capere, lumen suo de lumine, alterum prohiberet, lege hunc humanæ societatis reum peragerem: quia vis ea est istius naturæ,

Ut nihilominus ipsi luceat, cum illi accenderit. a

Quid ni enim quando sine detrimento suo potest, alteri communicet, in iis quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta b? hæc sunt, quæ philosophi c non alienis tantum, sed & ingratis præstari volunt. Quæ vero in rebus privatis invidia est, eadem in re communi non potest non esse immanitas. Improbissimum enim hoc est, quod naturæ instituto, consensu gentium, meum non minus quam tuum est, id te ita intercipere, ut ne usum quidem mihi concedas, quo concesso nihilominus id tuum sit, quam antea fuit. Tum vero etiam qui alienis incumbunt, aut communia intercipiunt, certa quadam possessione se tuentur. Quia enim prima, ut diximus, occupatio res proprias fecit, idcirco imaginem quandam dominii præfert quamvis injusta detentio. At Lusitani num, sicuti terras solemus, sic mare illud impositis prædiis ita undique cinxerunt, ut in ipsorum manu esset quos vellent excludere? at vero tantum hoc abest, ut ipsi etiam, cum adversus alios populos mundum dividunt, non ullis limitibus aut natura, aut manu positis, sed imaginaria quadam linea se tueantur. Quod si recipitur & dimensio talis ad possidendum valet, jamdudum nobis Geometræ terras, Astronomi autem cœlum eriperent. Ubi hic igitur est ista, sine qua nulla dominia cœperunt, corporis ad corpus adjunctio? nimirum apparet in nulla re verius dici posse, quod Doctores nostri prodiderunt d: mare cum sit incomprehensibile, non minus quam aër, nullius populi bonis potuisse applicari. Si vero ante alios navigasse, & viam quodammodo aperuisse, hoc vocant occupare, quid esse potest magis ridiculum? nam cum nulla pars sit maris, in quam non aliquis primus ingressus sit, sequetur omnem navigationem ab aliquo esse occupatam. Ita undique excludimur. Quin & illi qui terrarum orbem circumvecti sunt, totum sibi oceanum acquisivisse di-

cendi

a Ennius.

b Cicero de off. 1.

c Sen. lib. 3. cap. 28.

d Joann. Fabe ad § 5. Inst. de rer. div.

cendi erunt. Sed nemo nescit navem per mare transeuntem non
plus juris quam vestigii relinquere. Verum etiam quod sibi
sumunt neminem ante ipsos eum oceanum navigasse, id mi-
nime verum est. Magna enim pars ejus, de quo agitur, maris
ambitu, Mauritaniæ jam olim navigata est: ulterior & in orien-
tem vergens victoriis Magni Alexandri lustrata est usque in
Arabicum sinum *a*. Olim autem hanc navigationem Gadita- *a Ex Plin.*
nis percognitam fuisse, multa argumento sunt. Cajo Cæsare *l. 2. c. 69. &*
Augusti filio in Arabico sinu res regente, signa navium ex *lib. 6. c. 31.*
Hispaniensibus naufragiis agnita. Et quod Cælius Antipater tra- *& Mela*
didit, vidisse se, qui ex Hispania in Æthiopiam commercii *lib. 3.*
gratia navigasset. Etiam Arabibus, si verum est, quod Cornelius
Nepos testatus est, Eudoxum quendam sua ætate cum Lathy-
rum Regem Alexandriæ fugeret, Arabico sinu egressum Gades
usque pervectum. Pœnos autem, qui re maritima plurimum
valuerunt, eum Oceanum non ignorasse longe clarissimum est,
cum Hanno, Carthaginis potentia florente, circumvectus a
Gadibus ad finem Arabiæ, præternavigato scilicet promontorio,
quod nunc bonæ spei dicitur, (vetus videtur nomen *Hesperion
ceras* fuisse) omne id iter, situmque littoris & insularum
scripto complexus sit, testatusque ad ultimum non mare sibi,
sed commeatum defuisse. Ab Arabico autem sinu ad Indiam,
Indicique oceani insulas, & auream usque Chersonesum, quam
esse Japanem credunt plerique, etiam re Romana florente na-
vigari solitum, iter a Plinio *b* descriptum, legationes ab Indis ad *b Plin. l. 6.*
Augustum, ad Claudium etiam ex Taprobane insula, deinde *c. 23.*
gesta Trajani & tabulæ Ptolemæi satis ostendunt. Jam suo tem-
pore Strabo *c* Alexandrinorum mercatorum classem ex Arabico *c Lib. 2.*
sinu, ut Æthiopiæ ultima, ita & Indiæ, petiisse testatur, cum *& 17.*
olim paucis navibus id auderetur. Inde magna populo Romano
vectigalia. Addit Plinius *d* impositis sagittariorum cohortibus *d Loco cit.*
piratarum metu navigatum: solamque Indiam quingenties sester- *& l. 12.*
tium, si Arabiam addas & Seres, millies annis omnibus Ro- *c. 19.*
mano imperio ademisse: & merces centuplicato venditas. Et
hæc quidem vetera satis arguunt primos non fuisse Lusitanos.
In singulis autem sui partibus oceanus ille & tunc cum eum
Lusitani ingressi sunt, & nunquam non cognitus fuit. Mauri
enim, Æthiopes, Arabes, Persæ, Indi eam maris partem, cu-
jus ipsi accolæ sunt, nescire neutiquam potuerunt. Mentiuntur
ergo, qui se mare illud invenisse jactant. Quid igitur, dicet ali-
quis, parumne videtur, quod Lusitani intermissam multis forte
sæculis navigationem primi repararunt, &, quod negari non
potest, Europæis gentibus ignotam ostenderunt, magno suo la-
bore, sumtu, periculo? imo vero si in hoc incubuerunt, ut
quod soli reperissent id omnibus monstrarent, quis adeo est

amens, si non plurimum se illis debere profiteatur? eandem enim gratiam, laudemque & gloriam immortalem illi promeruerint, qua omnes contenti fuerunt rerum magnarum inventores, quotquot scilicet non sibi, sed humano generi prodesse studuerunt. Sin Lusitanis suus ante oculos quæstus fuit, lucrum quod semper maximum est in prævertendis negotiationibus, illis sufficere debuit. Et scimus itinera prima proventus interdum quater decuplos, aut etiam uberiores dedisse: quibus factum ut inops diu populus ad repentinas divitias subito prorumperet, tanto luxus apparatu, quantus vix beatissimis gentibus in supremo progressæ diu fortunæ fastigio fuit. Si vero eidem in hoc præiverunt, ne quisquam sequeretur, gratiam non merentur, cum lucrum suum respexerint. lucrum autem suum dicere non possunt, cum eripiant alienum. Neque enim illud certum est, nisi ivissent eo Lusitani, iturum fuisse neminem. Adventabant enim tempora, quibus ut artes pene omnes, ita & terrarum & marium situs clarius indies noscebantur. Excitassent vetera, quæ modo retulimus, exempla, & si non uno impetu omnia patuissent, at paulatim promota velis fuissent littora, alio semper aliud monstrante. Factum denique fuisset, quod fieri potuisse Lusitani docuerunt, cum multi essent populi non minus flagrantes mercaturæ & rerum externarum studio. Venetis qui multa jam Indiæ didicerant, cætera inquirere promtum fuit. Gallorum Brittonum indefessa sedulitas, Anglorum audacia cœpto non defuisset. Ipsi Batavi multo magis desperata aggressi sunt. Nulla igitur æquitatis ratio, ne probabilis quidem ulla sententia a Lusitanis stat. Omnes enim qui mare volunt imperio alicujus subjici posse, id ei attribuunt, qui proximus portus & circumjacentia littora in ditione habet *a*. At Lusitani in illo immenso littorum tractu, paucis exceptis præsidiis, nihil habent, quod suum possint dicere. Deinde vero etiam qui mari imperaret, nihil tamen posset ex usu communi deminuere, sicut populus Romanus arcere neminem potuit, quo minus in littore imperii Romani cuncta faceret, quæ jure gentium permittebantur *b*. Et si quicquam eorum prohibere posset, puta piscaturam, qua dici quodammodo potest pisces exhauriri, at navigationem non posset, per quam mari nihil perit. Cui rei argumentum est longe certissimum, quod ex Doctorum sententia ante retulimus, etiam in terra, quæ cum populis, tum hominibus singulis in proprietatem attributa est, iter tamen, certe inerme & innoxium, nullius gentis hominibus juste negari: sicut & potum ex flumine. Ratio apparet, quia cum unius rei naturaliter usus essent diversi, eum duntaxat gentes divisisse inter se videntur, qui sine proprietate commode haberi non potest; contra autem eum recepisse, per quem domini conditio deterior

a *Gloss. in c. ibi peric. §. porro. super verbo territorio De elect. in sexto & ibi Can. Gloss in c. licet. ff. de feriis.*

b *L. 4. ff de rer. div. vide Alber. Gentilem de jure belli lib. 1 c. 19 sub finem.*

deterior non esset futura. Omnes igitur vident, eum qui alterum navigare prohibet nullo jure defendi, cum eundem etiam injuriarum teneri Ulpianus dixerit *a*: alii autem etiam interdictum utile prohibito competere existimaverint *b*. Et sic Batavorum intentio communi jure nititur, cum fateantur omnes, permissum cuilibet in mari navigare, etiam a nullo Principe impetrata licentia: quod legibus Hispanicis diserte expressum est *c*.

a L. 2. §. 9. ff ne quid in loco publ. b Gloss. ad l 1. ff. ut in flum. publ. c Bal. in l. 3. col. 3. ff de rer. div.

Rod. Zuar. Hispanus in consilio 1. de usu maris 3. partit. tit. 28. l. 10. & 12.

CAPUT VI.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

DOnatio Pontificis Alexandri, quæ a Lusitanis mare aut jus navigandi solis sibi vindicantibus, cum inventionis deficiat titulus, secundo loco adduci potest, satis ex iis, quæ ante dicta sunt, vanitatis convincitur. Donatio enim nullum habet momentum in rebus extra commercium positis. Quare cum mare aut jus in eo navigandi proprium nulli hominum esse possit, sequitur neque dari a Pontifice, neque a Lusitanis accipi potuisse. Præterea cum supra relatum sit ex omnium sani judicii hominum sententia, Papam non esse dominum temporalem totius orbis, ne maris quidem esse satis intelligitur: quanquam etsi id concederetur, tamen jus annexum Pontificatui in Regem aliquem aut populum pro parte nulla transferri debuisset. Sicut nec Imperator posset Imperii provincias in suos usus convertere, aut pro suo arbitrio alienare *a*. Illud saltem nemo negaturus est, cui aliquid sit frontis, cum jus disponendi in temporalibus Pontifici nemo concedat, nisi forte quantum ejus rerum spiritualium necessitas requirit; ista autem de quibus nunc agimus, mare scilicet & jus navigandi, lucrum & quæstum merum, non pietatis negotium respiciant, sequi nullam hac in re fuisse illius protestatem. Quid, quod ne Principes quidem, hoc est, domini temporales possunt ullo modo a navigatione aliquem prohibere, cum si quod habent jus in mari, id sit tantum jurisdictionis ac protectionis? etiam illud notissimum est apud omnes, ad ea facienda quæ cum lege naturæ pugnant, nullam esse Papæ auctoritatem *b*. Pugnat autem cum lege naturæ, ut mare aut ejus usum quisquam habeat sibi proprium, ut jam satis demonstravimus. Cum denique jus suum auferre alicui Papa minime possit, quæ erit facti istius defensio, si tot populos immerentes, indemnatos, innoxios ab eo jure, quod ad ipsos non minus quam ad Hispanos pertinebat, uno verbo voluit excludere? aut igitur dicendum est, nullam esse vim

a Vict. loco citato n. 26. b Sil. in verbo Papa n. 16.

ejusmodi pronuntiationis, aut quod non minus credibile est, eum Pontificis animum fuisse, ut Castellanorum & Lusitanorum inter se certamini intercessum voluerit, aliorum autem juri nihil diminutum.

CAPUT VII.

Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo præscriptionis aut consuetudinis.

ULtimum iniquitatis patrocinium in præscriptione solet esse aut consuetudine. Et huc igitur Lusitani se conferunt: sed utrumque illis præsidium certissima juris ratio præcludit. Nam præscriptio a jure est civili unde locum habere non potest inter Reges, aut inter populos liberos *a*: multo autem minus ubi jus naturæ aut gentium resistit, quod jure civili semper validius est. Quin & ipsa lex civilis præscriptionem hic impedit *b*. Usucapi enim, aut præscriptione acquiri prohibentur, quæ in bonis esse non possunt, deinde quæ possideri vel quasi possideri nequeunt, & quorum alienatio prohibita est. Hæc autem omnia de mari & usu maris vere dicuntur. Et cum publicæ res, hoc est populi alicujus, nulla temporis possessione quæri posse dicantur, sive ob rei naturam, sive ob eorum privilegium adversus quos præscriptio ista procederet, quanto justius humano generi, quam uni populo id beneficium dandum fuit in rebus communibus? & hoc est, quod Papinianus *c* scriptum reliquit, *præscriptionem longæ possessionis ad obtinenda loca juris gentium publica concedi non solere*: ejusque rei exemplum dat in littore, cujus pars imposito ædificio occupata fuerat: nam eo diruto, & alterius ædificio in eodem loco postea exstructo, exceptionem opponi non posse: quod deinde similitudine rei publicæ illustrat: nam & si quis in fluminis diverticulo pluribus annis piscatus sit, postea, interrupta scilicet piscatione, alterum eodem jure prohibere non posse. Apparet igitur, Angelum & qui cum Angelo dixerunt *d* Venetis & Genuensibus per præscriptionem jus aliquod in sinum maris suo littori præjacentem acquiri potuisse, aut falli, aut fallere. quod sane Jurisconsultis nimium est frequens, cum sanctæ professionis auctoritatem, non ad rationes & leges, sed ad gratiam conferunt potentiorum. Nam Marciani *e* quidem responsum, de quo & ante egimus, si recte cum Papiniani verbis comparetur, non aliam accipere potest interpretationem, quam eam quæ Joanni olim & Bartolo probata est, & nunc a doctis omnibus recipitur *f*: ut scilicet jus prohibendi procedat quamdiu durat occupatio: non autem si ea omissa sit; omissa enim non prodest, nec

a Vasq. c. 51.
b Vide Donel. lib. 5. com. c. 22. & seqq. L. 6. ff. de contr. emt. L. 9. ff. de usucapion. L. 25 ff eod. c. sine poss. de reg. jur. in 6. L. 28. ff. de verb. sign. L. 16. ff de fund. dot.
c L. 45. ff. d. usucap. L. 6. de oper. publ. L. 9. C. de aquæductu. L. 2. ff de via publ. & itin. L. ult. ff. de usucap.
d Cons. 286. Thema tale est: inter cætera capitula pacis.
e L. 7. ff. de div & temp. præscr.
f Duar. de usucap. c. 3. Cujac. ad d. l ult. de usucapion. Donell. Com. lib. 5. c. 22. in d. l ult. n. 4. per l. 14 ff. de acq. rer. dom.

nec si per mille annos fuisset continuata, ut recte animadvertit Castrensis. Et quamvis hoc voluisset Marcianus, quod minime credendus est cogitasse, in quo loco occupatio conceditur, in eodem præscriptionem concedi, tamen absurdum erat, quod de flumine publico dictum erat ad mare commune, & quod de diverticulo ad sinum proferre, cum hæc præscriptio usum, qui est jure gentium communis, impeditura sit, illa autem publico usui non admodum noceat. Alterum autem Angeli argumentum, quod ex aquæ ductu sumitur *a*, eodem Castrensi monstrante, ut a quæstione alienissimum, ab omnibus merito exploditur. Falsum igitur est talem præscriptionem etiam eo tempore gigni, cujus initium omnem memoriam excedat. Ubi enim lex omnem omnino tollit præscriptionem, ne istud quidem tempus admittitur; hoc est, ut Felinus loquitur *b*, materia impræscriptibilis tempore immemoriali non fit præscriptibilis. Fatetur hæc vera esse Balbus *c*: sed Angeli sententiam receptam dicit hac receptione, quia tempus extra memoriam positum idem valere creditur privilegio, cum titulus amplissimus ex tali tempore præsumatur. Apparet hinc non aliud illos sensisse, quam si pars aliqua reipublicæ, puta imperii Romani, supra omnem memoriam usa esset tali jure, ei dandam præscriptionem hoc colore, quasi principis concessio præiisset. Quare cum nemo sit dominus totius generis humani, qui jus illud adversus homines omnes homini, aut populo alicui potuisset concedere, sublato illo colore, necesse etiam præscriptionem interimi. Et sic ex illorum etiam sententia inter reges aut populos liberos prodesse nihil potest lapsus infiniti temporis. Vanissimum autem & illud est, quod Angelus docuit, etiamsi ad dominium præscriptio proficere non potest, tamen dandam esse possidenti exceptionem. Nam Papinianus *d* disertis verbis exceptionem negat: & aliter non potuit sentire, cum ipsius sæculo præscriptio nihil esset aliud quam exceptio. Verum igitur est, quod & leges Hispanicæ exprimunt *e*, in his rebus quæ communi hominum usui sunt attributæ, nullius omnino temporis præscriptionem procedere. cujus definitionis illa præter cæteras ratio reddi potest, quod qui re communi utitur, ut communi uti videtur, non autem jure proprio, & ita præscribere non magis quam fructuarius potest vitio possessionis *f*. Altera hæc etiam non contemnenda est, quod in præscriptione temporis cujus memoria non extat, quamvis titulus & bona fides præsumantur, tamen si re ipsa appareat, titulum omnino nullum dari posse, & sic manifesta sit fides mala, quæ in populo maxime quasi uno corpore perpetua esse censetur, & ex duplici defectu præscriptio corruit *g*. Tertia vero, quia res hæc est meræ facultatis, quæ non præscribitur, ut infra demonstrabimus. Sed nullus

a Ex l. 4. C de aqua d. l. 11. confer cum l. 9. eod. tit. & cum l. 3. §. 4. ff de aqua quot. & æst.

b Ad c. accedentes. de præscript.

c De præscript. 4. part. 5. part. princip. q. 6. num. 8.

d d. l. ult.

e Par. 3. tit. 29. l. 7. in c. Placa. Rod Zuar. d. cons. in. 4.

f Fachin. l. 8. c. 26. & c. 33. Cov. de præscr. part. 2, 2. n 8. & §. 8. n. 5. & 6.

g Fachin. l. 8. c. 28.

lus est finis argutiarum. Inventi sunt, qui in hoc argumento à præscriptione consuetudinem distinguerent, ut illa scilicet exclusi, ad hanc confugerent. Discrimen autem, quod hic statuunt, sane ridiculum est: ex præscriptione ajunt jus unius, quod ab eo aufertur, alteri applicari *a*: sed cum aliquod jus ita alicui applicatur, ut alteri non auferatur, tum dici consuetudinem: quasi vero cum jus navigandi, quod communiter ad omnes pertinet, exclusis aliis ab uno usurpatur, non necesse sit omnibus perire quantum uni accedit. Errori huic ansam dederunt Pauli verba non recte accepta, qui cum de jure proprio maris ad aliquem pertinente loqueretur, fieri hoc posse dixit Accursius *b* per privilegium aut consuetudinem: quod additamentum ad Jurisconsulti textum nullo modo accedens mali potius conjectoris esse videtur quam boni interpretis. Mens Pauli supra explicata est. Cæterum illi si vel sola Ulpiani verba *c*, quæ paulo ante præcedunt, satis considerassent, longe aliud dicturi erant. Fatetur enim ut quis ante ædes meas piscari prohibeatur, esse quidem usurpatum *d*, hoc est, receptum consuetudine: sed nullo jure: ideoque injuriarum actionem prohibito non denegandam. Contemnit igitur hunc morem, & usurpationem vocat, ut & inter Christianos Doctores Ambrosius *e*. Et merito. Quid enim clarius quam non valere consuetudinem, quæ juri naturæ, aut gentium ex adverso opponitur *f*? consuetudo enim species est juris positivi, quod legi perpetuæ obrogare non potest. Est autem lex illa perpetua, ut mare omnibus usu commune sit. Quod autem in præscriptione diximus, idem consuetudine verum est, si quis eorum, qui diversum tradiderunt, sensus excutiat, non aliud reperturum, quam consuetudinem privilegio parari. Atqui adversus genus humanum concedendi privilegium nemo habet potestatem: quare inter diversas respublicas consuetudo ista vim non habet. Verum omnem hanc quæstionem diligentissime tractavit Vasquius *g*, decus illud Hispaniæ, cujus nec in explorando jure subtilitatem, nec in docendo libertatem unquam desideres. Is igitur posita thesi, *loca publica & jure gentium communia præscribi non posse*, quam multis firmat auctoribus: exceptiones deinde subjungit ab Angelo & aliis confictas, quas supra retulimus. Hæc autem examinaturus recte judicat istarum rerum veritatem pendere a vera juris, tam naturæ quam gentium, cognitione. Jus enim naturæ cum a divina veniat providentia, esse immutabile. Hujus autem juris naturalis partem esse jus gentium, primævum quod dicitur, diversum a jure gentium secundario sive positivo: quorum posterius mutari potest. Nam si qui mores cum jure gentium primævo repugnent, hi non humani sunt, ipso judice, sed *ferini*, corruptelæ & abusus, non leges & usus. Itaque nullo tempore præscribi potuerunt, nulla lata

a Aret. in rubr. ff. de rer. divis. alleg. Balbus. d. loco n. 2 Vide Vasq. contr. ill. c. 29. n. 38.
b Add. l. 14.
c In d. l. injuriarum. §. ult.
d Vide Gloss. eod. loco.
e 1, de offic. 28. Gentil. l. 1. c. 19. sub finem.
f Auth. ut nulli judici. §. 1. c. cum tanto. de consuet.
g Controvers. ill. c. 89. n. 12. & seq.

lata lege justificari, nullo multarum etiam gentium consensu, hospitio, & exercitatione stabiliri, quod exemplis aliquot, & Alphonsi Castrensis Theologi Hispani testimonio confirmat *a*. *Ex quibus apparet*, inquit, *quam suspecta sit sententia eorum, quos supra retulimus, existimantium Genuenses, aut etiam Venetos posse non injuria prohibere alios navigare per Gulfum aut pelagus sui maris, quasi æquora ipsa præscripserint. id quod non solum est contra leges b (sed etiam est contra ipsum jus naturæ, aut gentium primævum, quod mutari non posse diximus. Quod sit contra illud jus, constat, quia non solum maria aut æquora eo jure communia erant, sed etiam reliquæ omnes res immobiles. Et licet ab eo jure postea recessum fuerit ex parte, puta quoad dominium & proprietatem terrarum, quarum dominium jure naturæ commune, distinctum & divisum, sicque ab illa communione segregatum fuit: c tamen diversum fuit & est in dominio maris, quod ab origine mundi ad hodiernum usque diem est fuitque semper in communi, nulla ex parte immutatum, ut est notum. Et quamvis ex* Lusitanis *magnam turbam sæpe audiverim in hac esse opinione, ut eorum Rex ita præscripserit navigationem* Indici *Occidentalis (forte Orientalis) ejusdemque* vastissimi maris, *ita ut reliquis gentibus æquora illa transfretare non liceat, & ex nostrismet* Hispanis vulgus *in eadem opinione fere esse videtur, ut per* vastissimum immensumque pontum *ad Indorum regiones, quas potentissimi Reges nostri subegerunt, reliquis mortalium navigare, præterquam Hispanis jus minime sit, quasi ab eis id jus præscriptum fuerit, tamen istorum omnium non minus* insanæ *sunt opiniones, quam eorum, qui quoad Genuenses & Venetos in eodem fere* somnio *esse adsolent, quas sententias* ineptire *vel ex eo dilucidius apparet, quod istarum nationum singulæ contra se ipsas nequeunt præscribere; hoc est, non respublica Venetiarum contra semetipsam, non respublica Genuensium contra semetipsam, non regnum Hispanicum contra semetipsum, non regnum Lusitanicum contra semetipsum d. Esse enim debet differentia inter agentem & patientem. Contra reliquas vero nationes longe minus præscribere possunt: quia jus præscriptionum est mere civile, ut fuse ostendimus supra. Ergo tale jus cessat, cum agitur inter Principes vel populos, superiorem non recognoscentes in temporalibus. Jura enim mere civilia cujuscumque regionis, quoad exteros populos, nationes, vel etiam homines singulos, non magis sunt in consideratione, quam si re vera non esset tale jus, aut nunquam fuisset, & ad jus commune gentium primævum vel secundarium recurrendum est, eoque utendum, quo jure talem maris præscriptionem & usurpationem admissam non fuisse satis constat. Nam & hodie usus aquarum communis est, non secus quam erat ab origine mundi. Ergo & in æquoribus & aquis nullum jus est aut esse potest humano generi, præterquam quoad usum communem. Præterea de jure naturali & divino est illud præceptum, ut quod tibi non*

a De potestate legis pœnal. l. 2. cap. 14. part. 572.

b All. l. 14. ff. de acq. rer. dom. l. fin. in pr. ff. de usuc. §. 2. verbo omnibus Inst. de rer. div. l. 7. ff. de div. & temp. præscr. l. 14 ff. de injuriis.

c All. l. 5. ff. de just. & jure. §. 2. vers. jus autem gentium Inst. de jure natur.

d All. l. 4. §. 27. ff. de usuc. §. si itaque, Inst. de act. Ut dictis jurib. & l. 11. ubi multa per Bartol. & Jas. ff. de legat. 1. part. 1 in pr. q. 3. & 4.

non vis fieri, alteri non facias. Unde cum navigatio nemini possit esse nociva nisi ipsi naviganti, par est ut nemini possit, aut debeat impediri, ne in re sua naturali libera, sibique minime noxia navigantium libertatem impediat, & lædat contra dictum præceptum & contra regulam: præsertim cum omnia intelligantur esse permissa, quæ non reperiuntur expressim prohibita a. Quinimo non solum contra jus naturale esset, velle impedire talem navigationem, sed etiam tenemur contrarium facere, hoc est, prodesse iis quibus possumus, cum id sine damno nostro fieri potest. Quod cum multis auctoritatibus tam divinis quam humanis confirmasset, subjungit postea *b*: *Ex superioribus etiam apparet suspectam esse sententiam Joannis Fabri, Angeli, Baldi, & Francisci Balbi, quos supra retulimus, existimantium loca juris gentium communia, etsi acquiri non possint præscriptione, posse tamen acquiri consuetudine, quod omnino* falsum *est, eaque traditio* cæca & nubila *est,* omnique rationis lumine carens, *legemque verbis, non rebus, imponens c. In exemplis enim de mari Hispanorum,* Lusitanorum, *Venetorum, Genuensium, & reliquorum, constat, consuetudine jus tale navigandi, & alios navigare prohibendi non magis acquiri quam præscriptione d. Utroque enim casu, ut apparet, eadem est ratio. Et quia per jura & rationes supra relatas id esset contra naturalem æquitatem, nec ullam induceret utilitatem, sed solam læsionem, sicque ut lege expressa introduci non posset, ita etiam nec lege tacita, qualis est consuetudo e. Et tempore id non justificaretur, sed potius deterius & injuriosius in dies fieret.* Ostendit deinde ex prima terrarum occupatione posse populo ut venandi jus, ita piscandi in suo flumine competere; & postquam illa semel ab antiqua communione separata sunt, ita ut particularem applicationem admittant, præscriptione temporis ejus cujus initii memoria non exstet, quasi tacita populi concessione acquiri posse. Hoc autem per præscriptionem contingere, non per consuetudinem, quia solius acquirentis conditio melior fiat, reliquorum vero deterior. Et cum tria enumerasset quæ requiruntur, ut jus proprium in flumine piscandi præscribatur: *quid autem,* subdit, *quoad mare? & in eo magis est quod etiam concursus istorum trium non sufficeret ad acquirendum jus. Ratio differentiæ inter mare ex una parte, & terram & flumina ex altera, quia illo casu ut olim ita & hodie, & semper, tam quoad piscandum quam quoad navigandum mansit integrum jus gentium primævum, neque unquam fuit a communione hominum separatum, & alicui, vel aliquibus applicatum. Posteriore autem casu, nempe in terra vel fluminibus, aliud fuit, ut jam disseruimus. Sed quare jus gentium secundarium, ut eam separationem quoad terras & flumina facit, quoad mare facere desiit? respondeo, quia illo casu expediebat. Constat enim quod si multi venentur, aut piscentur in terra vel flumine, facile nemus feris, & flumen piscibus evacuatum redditur,*

a L. libertas. ff. de statu hom. §. libertas. Inst de jure pers. l. 1. & 2. ff. de homine lib. exh. leg. 1. §. qua oneranda. ff. quar. rer. act. non dat. l. si quando. §. illud. verb. astringendos. C. de inoffic. test. L. nec non. §. quod eis. ff. ex quib. caus. major.

b l. super statuas C. de religiosis.

c Contra leg. 2. cum vulgatis. C. comm. de leg.

d L. illud. ff. ad l. Aquil.

e. c. Erit autem lex. 4. dist. l. 1. & 2. ff. de legib. l. de quib. cum seq ff. de legib c. fin. de præsc.

tur, id quod in mari non est. Item fluminum navigatio facile deterior fit & impeditur per ædificia, quod in mari non est. Item per aquæductus facile evacuatur flumen: non ita in mari a: *ergo in utroque non est par ratio. Nec ad rem pertinet, quod supra diximus, communem esse usum aquarum, fontium etiam & fluminum. Nam intelligitur quoad bibendum & similia, quæ fluminis dominium aut jus habenti vel minime vel levissime nocent* b. *Minima enim in consideratione non sunt. Pro nostris sententiis facit, quia iniqua nullo tempore præscribuntur. & ideo lex iniqua nullo tempore præscribitur, aut justificatur* Mox: *& quæ sunt impræscriptibilia ex legis dispositione, nec per mille annos præscriberentur*: quod innumeris doctorum testimoniis fulcit c. Nemo jam non videt, ad usum rei communis intercipiendum nullam quantivis temporis usurpationem prodesse. Cui adjungendum est etiam, eorum qui dissentiunt auctoritatem huic quæstioni non posse accommodari. Illi enim de Mediterraneo loquuntur, nos de Oceano; illi de sinu, nos de immenso mari, quæ in ratione occupationis plurimum differunt. Et quibus illi indulgent præscriptionem, illi littora maris continua possident, ut Veneti & Genuenses, quod de Lusitanis dici non posse modo patuit. Imo & si prodesse posset tempus, ut quidam posse putant in publicis quæ sunt populi, tamen non ea adsunt quæ necessario requiruntur d. Primum enim docent omnes desiderari, ut is qui præscribit hujusmodi actum, eum exercuerit non longo duntaxat tempore, sed memoriam excedente: deinde ut tanto tempore eundem actum nemo alius exercuerit, nisi concessione illius, vel clandestine: præterea ut alios uti volentes prohibuerit, scientibus quidem & patientibus iis ad quos ea res pertinebat: nam etsi exercuisset semper, & quosdam exercere volentes prohibuisset semper, non tamen omnes; quia alii fuerunt prohibiti, alii vero libere exercuerunt, id quidem non sufficeret, ex Doctorum sententia. Apparet autem debere hæc omnia concurrere, tum quia præscriptioni publicarum rerum lex inimica est, tum ut videatur præscribens jure suo non autem communi usus, idque non interrupta possessione. Cum autem tempus postulatur, cujus initii non exstet memoria, non semper sufficit, ut optimi interpretes ostendunt, probare sæculi lapsum: sed constare oportet famam rei a majoribus ad nos transmissam, ita ut nemo supersit qui contrarium viderit, aut audierit. Occasione rerum Africanarum in ulteriora primum Oceani inquirere cœperunt regnante Joanne Lusitani e, anno salutis millesimo quadringentesimo septuagesimo septimo: viginti post annis, sub rege Emanuele promontorium Bonæ Spei præternavigatum est, seriusque multo ventum Malaccam, & insulas remotiores, ad quas Batavi navigare cœperunt anno mil-

a Per tot. titul. ff. ne quid in flum. pub.
b L. Scio ff. de minor. Vasq. lib. 1, de foss. reso. cap. 7.
c All. Balbum de præsc. 5. in pr. in qu. 11. illius 5. quæst. pr. Gl. in cap. inter cætera. 16. q. 3.
d Alph. de Cast. de potest. leg. pæn. lib. 2. c. 14. Bal. in fine. & ibi Ang. in l. omnes. C. de præsc. 30. ann. &c. d. d. loc. n 38.
e Osorius l. 1.

millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, non dubie intra annum centesimum. Jam vero etiam eo quod intercessit tempore aliorum usurpatio, adversus alios etiam omnes impedivit præscriptionem. Castellani ab anno millesimo quingentesimo decimo nono possessionem maris Lusitanis circa Moluccas ambiguam fecere. Galli etiam & Angli non clanculum, sed vi aperta eo perruperunt. Præterea accolæ totius tractus Africani, aut Asiatici partem maris quisque sibi proximam piscando & navigando perpetuo usurparunt, nunquam a Lusitanis prohibiti. Conclusum igitur sit, jus nullum esse Lusitanis quo aliam quamvis gentem a navigatione Oceani ad Indos prohibeant.

CAPUT VIII.

Jure gentium inter quosvis liberam esse mercaturam.

QUod si dicant Lusitani cum Indicis commercia exercendi jus quoddam proprium ad se pertinere, eisdem fere omnibus argumentis refellentur. Repetemus breviter & aptabimus. Jure gentium hoc introductum est, ut cunctis hominibus inter se libera esset negotiandi facultas, quæ a nemine posset adimi *a*. Et hoc, sicut post dominiorum distinctionem continuo necessarium fuit, ita originem videri potest antiquiorem habuisse. Subtiliter enim Aristoteles μεταβλητικὴν dixit *b* ἀναπλήρωσιν τῆς κατὰ φύσιν αὐταρκείας, hoc est, negotiatione suppleri id quod naturæ deest, quo commode omnibus sufficiat. Oportet igitur communem esse jure gentium, non tantum privative, sed & positive, ut dicunt magistri, sive affirmative *c*. Quæ autem illo modo sunt juris gentium, mutari possunt: quæ hoc modo, non possunt. Id ita intelligi potest. Dederat natura omnia omnibus. Sed cum a rerum multarum usu, quas vita desiderat humana, locorum intervallo homines arcerentur, quia, ut supra diximus, non omnia ubique proveniunt, opus fuit trajectione: nec adhuc tamen permutatio erat, sed aliis vicissim rebus apud alios repertis suo arbitrio utebantur: quo fere modo apud Seres dicitur rebus in solitudine relictis sola mutantium religione peragi commercium *d*. Sed cum statim res mobiles, monstrante necessitate, quæ modo explicata est, in jus proprium transiissent, inventa est permutatio, qua quod alteri deest ex eo quod alteri superest suppleretur *e*. Ita commercia victus gratia inventa, ex Homero Plinius probat *f*. Postquam vero res etiam immobiles in dominos distingui cœperunt, sublata undique communio non inter homines locorum spatiis discretos tantum, verum etiam inter vi-

a Vide c. 1. L. ex hoc jure ff. de just. & jur. & ibi Bart.
b l. 1, de re pub. c. 9.
c Vide Covar. in c. peccatum. §. 8.
d Pompon. Mela l. 3.
e Leg. 1 ff. de contrah. emt.
f lib. 33. c. 1.

vicinos necessarium fecit commercium: quod ut facilius procederet, nummus postea adinventus est, dictus ἀπὸ τοῦ νόμου, quod institutum sit civile *a*. Ipsa igitur ratio omnium contractuum universalis, ἡ μεταβλητικὴ, a natura est: modi autem aliquot singulares ipsumque pretium, ἡ χρηματιστικὴ, ab instituto *b*: quæ vetustiores juris interpretes non satis distinxerunt. Fatentur tamen omnes proprietatem rerum, saltem mobilium a jure gentium primario prodire, itemque contractus omnes, quibus pretium non accedit *c*. Philosophi *d* τῆς μεταβλητικῆς, quam translationem vertere licebit, genera statuunt duo, τὴν ἐμπορικὴν καὶ τὴν καπηλικήν: quarum ἐμπορικὴ, quæ, ut vox ipsa indicat, inter gentes dissitas, ordine naturæ prior est, & sic a Platone ponitur *e*. Καπηλικὴ eadem videtur esse, quæ παράστασις Aristoteli, tabernaria sive stataria negotiatio inter cives. Idem Aristoteles *f* τὴν ἐμπορικὴν dividit in ναυκληρίαν & φορτηγίαν, quarum hæc terrestri itinere, illa maritimo merces devehit. Sordidior autem est καπηλικὴ, contra honestior ἐμπορικὴ, & maritima maxime, quia multa multis impertit *g*. Unde navium exercitionem ad summam rem publicam pertinere dicit Ulpianus: institorum non eundem esse usum: quia illa omnino secundum naturam necessaria est. Aristoteles *h*: ἔστι γὰρ ἡ μεταβλητικὴ πάντων ἀρξαμένη, τὸ μὲν πρῶτον ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν, τῷ τὰ μὲν πλείω, τὰ δὲ ἐλάττω τῶν ἱκανῶν ἔχειν τοὺς ἀνθρώπους. *est enim translatio rerum omnium cœpta ab initio, ab eo quod est secundum naturam, cum homines partim haberent plura quam sufficerent, partim etiam pauciora.* Seneca *i*: *quæ emeris, vendere, gentium jus est.* Commercandi igitur libertas ex jure est primario gentium, quod naturalem & perpetuam causam habet, ideoque tolli non potest, & si posset, non tamen posset nisi omnium gentium consensu: tantum abest, ut ullo modo gens aliqua gentes duas inter se contrahere volentes juste impediat.

a d. l. 1 Arist. lib. 5, de morib. c. 8. & lib. 1, de rep. c. 9.
b C. Jus naturale. dist. 1 Arist. d. c. 9.
c Castr. ex Cyno & aliis in d. l. 5. ff. de just. & jur. n. 20. & 28.
d Plato Sophista.
e Plato lib. de rep. 2. qui loc. cit. in l. 2. ff. de nund.
f Arist. l. 1, de repub. c. 11.
g Cic. off. 1. Arist. l. 1, de rep. c. 9.
h d. loco.
i de Benef. cap. 8.

CAPUT IX.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo occupationis.

PRimum inventio aut occupatio hic locum non habet, quia jus mercandi non est aliquid corporale, quod possit apprehendi, neque prodesset Lusitanis, etiamsi primi hominum cum Indis habuissent commercia, quod tamen non potest non esse falsissimum. Nam & cum initio populi in diversa iêre, aliquos necesse est primos fuisse mercatores, quos tamen jus nullum acquisivisse certo est certius. Quare si Lusitanis jus aliquod

Vide argumenta c. 2. & c. 5.

quod competit, ut soli cum Indis negotientur, id exemplo cæterarum servitutum, ex concessione oriri debuit aut expressa aut tacita, hoc est, præscriptione: neque aliter potest.

CAPUT X.

Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.

a Vide arg. c. 3. & c. 6.

COnceffit nemo: nisi forte Pontifex, qui non potuit *a*: nemo enim quod suum non est concedere potest. At Pontifex, nisi totius mundi temporalis sit dominus, quod negant sapientes, jus etiam commerciorum universale sui juris dicere non potest. Maxime vero cum res sit ad solum quæstum accommodata, nihilque ad spiritualem procurationem pertinens, extra quam cessat, ut fatentur omnes, Pontificia potestas. Præterea si Pontifex solis illud Lusitanis jus tribuere vellet idemque adimere hominibus cæteris, duplicem faceret injuriam: Primum Indis, quos ut extra ecclesiam positos Pontifici nulla ex parte subditos esse diximus. His igitur cum nihil, quod ipsorum est, adimere possit Pontifex, etiam jus illud, quod habent cum quibuslibet negotiandi, adimere non potuit. Deinde aliis hominibus omnibus Christianis & non Christianis, quibus idem illud jus adimere non potuit sine causa indicta. Quid quod ne temporales quidem domini in suis imperiis prohibere possunt commerciorum libertatem, uti rationibus & auctoritatibus ante demonstratum est? sicut & illud confitendum est, contra jus perpetuum naturæ gentiumque, unde ista libertas originem sumsit in omne tempus duratura, nullam valere Pontificis auctoritatem.

CAPUT XI.

Mercaturam cum Indis non esse Lusitanorum propriam jure præscriptionis aut consuetudinis.

a Vide argumenta c. 7.

REstat præscriptio, seu consuetudinem mavis dicere *a*. Sed nec hujus nec illius vim esse aliquam inter liberas nationes, aut diversarum gentium Principes, nec adversus ea, quæ primigenio jure introducta sunt, cum Vasquio ostendimus. Quare & hic ut jus mercandi proprium fiat, quod proprietatis naturam non recipit, nullo tempore efficitur. Itaque nec titulus hic adfuisse potest, nec bona fides, quæ cum manifesto desit, præscriptio secundum canones non jus dicetur, sed injuria. Quin & ipsa mercandi quasi possessio non ex jure pro-

prio

prio contigisse videtur, sed ex jure communi quod ad omnes æqualiter pertinet: sicut contra, quod aliæ nationes cum Indis contrahere forte neglexerunt, id non Lusitanorum gratia fecisse existimandi sunt, sed quia sibi expedire crediderunt: quod nihil obstat quominus, ubi suaserit utilitas, id facere possint, quod antea non fecerint. Certissima enim illa regula a Doctoribus traditur *a*, *in his quæ sunt arbitrii seu meræ facultatis, ita ut per se auctum tantum facultatis ejus, non autem jus novum operentur, nec præscriptionis, nec consuetudinis titulo annos etiam mille valituros*: quod & affirmative & negative procedit, ut docet Vasquius. Nec enim quod libere feci, facere cogor, nec quod non feci, omittere. Alioquin quid esset absurdius quam ex eo, quod singuli non possumus cum singulis semper contrahere, salvum nobis in posterum non esse jus cum illis, si usus tulerit, contrahendi? Idem Vasquius & illud rectissime, ne infinito quidem tempore effici, ut quid necessitate potius, quam sponte factum videatur. Probanda itaque Lusitanis foret coactio, quæ tamen ipsa cum hac in re juri naturæ sit contraria, & omni hominum generi noxia, jus facere non potest *b*. Deinde illa coactio durasse debuit per tempus, cujus initii non extet memoria: id vero tantum hinc abest, ut ne centum quidem anni exierint, ex quo tota fere negotiatio Indica penes Venetos fuit, per Alexandrinas trajectiones *c*. Debuit etiam talis esse coactio, cui restitutum non sit *d*. At restiterunt Galli & Angli, aliique. Neque sufficit aliquos esse coactos, sed ut omnes coacti sint requiritur, cum per unum non coactum servetur in causa communi libertatis possessio. Arabes autem & Sinenses a sæculis aliquot ad hunc usque diem perpetuo cum Indis negotiantur. Nihil ergo prodest ista usurpatio.

a Gloss. & Bart. in l. 2. ff. de via publ. Balb. in 4. par. 5. par. princ. qu. 1. Panorm. in c. ex parte Abens. de concess. praben. Doct. in l. 41. ff de acq. poss. & alleg. per Covar. in c. possessor. parte 2. §. 4. Vas. contr. usu freq. c. 4. n. 10 & 12. d. n. 12.

b Vasq. d. loco. n. 11.

c Guicc. l. 19. histor.

d Vide s. c. 7. sub finem.

CAPUT XII.

Nulla æquitate niti Lusitanos in prohibendo commercio.

EX his quæ dicta sunt satis perspicitur eorum cæca aviditas, qui, ne quenquam in partem lucri admittant, illis rationibus conscientiam suam placare student, quas ipsi magistri Hispanorum, qui in eadem sunt causa, manifestæ vanitatis convincunt *a*. Omnes enim qui in rebus Indicis usurpantur colores injuste captari, quantum ipsis licet, satis innuunt, adduntque nunquam eam rem serio Theologorum examine probatam. Illa vero querela quid est iniquius, quod dicunt Lusitani quæstus suos exhauriri copia contra licentium? Inter cer-

a Vasq. cont. illust. c. 10. n. 10. Vict. p. 1. de Indis rel. 1. n. 3. l. 27. §. pen. de rei vind. l. 55. de reg. juris l. 13. quæ in fraud. cred. l. 24.

certissima enim juris enuntiata est, *nec in dolo eum versari, nec fraudem facere, ne damnum quidem alteri dare videri, qui jure suo utitur.* quod maxime verum est, si non ut alteri noceatur, sed rem suam augendi animo quippiam fiat. Inspici enim debet id quod principaliter agitur, non quod extrinsecus in consequentiam venit. Imo si proprie loquimur cum Ulpiano, non ille damnum dat, sed lucro quo adhuc alter utebatur, eum prohibet *a*. Naturale autem est & summo juri atque etiam æquitati conveniens, ut lucrum in medio positum suum quisque malit quam alterius, etiam qui ante perceperat *b*. Quis ferat querentem opificem, quod alter ejusdem artis exercitio ipsius commoda evertat? Batavorum autem causa eo est justior, quia ipsorum hac in parte utilitas cum totius humani generis utilitate conjuncta est, quam Lusitani eversum eunt *c*. Neque hoc recte dicetur ad æmulationem fieri, ut in re simili ostendit Vasquius: aut enim plane hoc negandum est, aut asseverandum non ad bonam modo, verum etiam ad optimam æmulationem fieri, juxta Hesiodum; ἀγαθὴ δ᾽ ἔρις ἥδε βροτοῖσι, *bona lis mortalibus hæc est*. Nam etiam si quis pietate motus, inquit ille, frumentum in summa penuria vilius venderet, impediretur improba durities eorum hominum, qui sæviente penuria suum carius fuerant vendituri. Verum est talibus modis minui aliorum reditus: nec id negamus, ait, *sed minuuntur cum universorum hominum commodo: Et* utinam *omnium* Principum & Tyrannorum orbis *reditus ita minuerentur!* Quid ergo tam iniquum videri potest, quam Hispanos vectigalem habere terrarum orbem, ut nisi ad illorum nutum nec emere liceat nec vendere *d*? In cunctis civitatibus dardanarios odio atque etiam pœnis prosequimur: nec ullum tam nefarium vitæ genus videtur, quam ista annonæ flagellatio *e*. Merito quidem. Naturæ enim faciunt injuriam, quæ in commune fœcunda est *f*: neque vero censeri debet in usus paucorum reperta negotiatio, sed ut quod alteri deest alterius copia pensaretur, justo tamen compendio omnibus proposito, qui laborem ac periculum transferendi in se suscipiunt. Hoc ipsum igitur quod in republica, id est, minore hominum conventu, grave & perniciosum judicatur, in magna illa humani generis societate ferendumne est, ut scilicet totius mundi monopolium faciant populi Hispani? Invehitur Ambrosius in eos, qui maria claudunt *g*: Augustinus in eos, qui itinera obstruunt: Nazianzenus *h* in coëmtores suppressoresque mercium, qui ex inopia aliorum soli quæstum faciunt, & ut ipse facundissime loquitur, κατασπραγματεύονται τῆς ἐνδείας. Quin & divini sapientis sententia publicis diris devovetur facerque habetur, qui alimenta supprimendo vexat annonam; ὁ συνέχων σῖτον

§. 12. de damno inf. l. 151 de reg. jur. Bart. in l. 1. n. 5. de flum. Castr. in l. 10. C. de Servit. l. 1. §. 12. de aq. & aq. plu.

a Vide Vasq. cont. usufr. c. 4. n. 1. & seqq. l. 26. de damno inf.

b Vas. d. loco.

c Ib. num. 5.

d l. 1. C. de monop.

e Cajet. ad sum. Thom. 2, 2. q. 77. art. 1. quod ad tertium.

f Arist. 1, de rep. c. 9.

g 5. Hex. c. 10. l. 4. q. 44. sup. Num.

h In fun. Basilii.

σῖτον δημοκατάρατον. Clament igitur Lusitani quantum, & quamdiu libebit: *lucra nostra deciditis.* Respondebunt Batavi: *imo nostris invigilamus.* Hocne indignamini in partem nos venire ventorum & maris? & quis illa vobis lucra mansura promiserat? Salvum est vobis, quo nos contenti sumus.

CAPUT XIII.

Batavis jus commercii Indicani qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.

QUare cum & jus & æquum postulet, libera nobis ita ut cuiquam esse Indiæ commercia, superest, ut sive cum Hispanis pax, sive induciæ fiunt, sive bellum manet, omnino eam, quam a natura habemus libertatem, tueamur. Nam ad pacem quod attinet, notum est eam esse duûm generum: aut enim pari fœdere, aut impari coïtur. Græci *a* istam vocant συνθήκην ἐξ ἴσου: hanc σπονδὰς ἐξ ἐπιταγμάτων. illa virorum est, hæc ingeniorum servilium. Demosthenes in oratione de libertate Rhodiorum: καί τοι χρὴ τοὺς βουλομένους ἐλευθέρους εἶναι τὰς ἐκ τῶν ἐπιταγμάτων συνθήκας φεύγειν, ὡς ἐγγὺς δουλείας οὔσας: *eos qui volunt esse liberi oportet omnes conditiones quibus leges imponuntur ita fugere, tanquam quæ proximæ sunt servituti.* Tales autem sunt omnes quibus pars altera in jure suo imminuitur, juxta Isocratis definitionem, προστάγματα vocantis τὰ τοὺς ἑτέρους ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον. Si enim, ut inquit Cicero *b*, suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur, sequitur eodem auctore, pacem esse vocandam, non pactionem servitutis, sed tranquillam libertatem: quippe cum & Philosophorum & Theologorum complurium *c* judicio pax & justitia nominibus magis quam re differant, sitque pax non qualiscunque, sed ordinata concordia. Induciæ autem si fiunt, satis apparet ex ipsa induciarum natura, non debere medio earum tempore conditionem cujusquam deteriorem fieri, cum ferme interdicti *uti possidetis* instar obtineant. Quod si in bellum trudimur hostium iniquitate, debet nobis causæ æquitas spem ac fiduciam boni eventus addere. Nam ὑπὲρ ὧν ἂν ἐλαττῶνται μέχρι δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσι, περὶ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως: *pro his in quibus injuria afficiuntur omnes, quantum omnino possunt, depugnant: at propter alieni cupiditatem non item d.* quod & Alexander Imperator ita expressit: τὸ μὲν ἄρχειν ἀδίκων ἔργων οὐκ ἀγνώμονα ἔχει τὴν πρόκλησιν, τὸ δὲ τοὺς ὀχλοῦντας ἀποσείεσθαι, ἔκ τε τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως ἔχει τὸ θαρραλέον, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἀδικεῖν ἀλλ' ἀμύνασθαι, ὑπάρχει τὸ εὔελπι. *Ejus, a quo cœpit injuria, provocatio maxi-*

a Thucydides. Isocrat. Andocides.

b Off. 1.

c Polus Lucanus apud Stob. de just. Clem. Alex. Strom. 4. August. 19. de Civit.

d Demosthenes.

maxime invidioſa eſt: at cum depelluntur aggreſſores, ſicut bonæ conſcientia fiduciam ſecum fert, ita quia de vindicanda, non de inferenda injuria laboratur, ſpes etiam adſunt optimæ. Si ita neceſſe eſt, perge gens mari invictiſſima, nec tuam tantum, ſed humani generis libertatem audacter propugna.

> *Nec te quod claſſis centenis remigat alis*
> *Terreat* (invito *labitur illa* mari.)
> *Quodve vehunt proræ Centaurica ſaxa minantes,*
> *Tigna cava & pictos experiare metus.*
> *Frangit & attollit vires in milite cauſa,*
> *Quæ niſi juſta ſubeſt, excutit arma pudor.* a

Si juſta multi, & ipſe Auguſtinus *b*, arma crediderunt eo nomine ſuſcipi, quod per terras alienas iter innoxium negaretur, quanto illa erunt juſtiora, quibus maris, quod naturæ lege commune eſt, uſus communis & innoxius poſtulatur? ſi juſte oppugnatæ ſunt gentes, quæ in ſuo ſolo commercia aliis interdicebant, quid illæ quæ populos ad ſe nihil pertinentes per vim diſtinent, ac mutuos earum commeatus intercludunt? ſi res iſta in judicio agitaretur, dubitari non poteſt, quæ a viro bono expectari deberet ſententia. ait Prætor *c*: *quo minus illi in flumine publico navem agere, ratem agere, quove minus per ripam exonerare liceat, vim fieri veto.* De mari & littore in eandem formam dandum interdictum docent interpretes *d*, exemplo Labeonis, qui cum interdiceret Prætor *e*: *Ne quid in flumine publico ripave ejus facias, quo ſtatio iterve navigio deterius ſit, fiat*: ſimile dixit interdictum competere in mari: *ne quid in mari inve littore facias, quo portus, ſtatio, iterve navigio deterius ſit, fiat f.* Imo & poſt prohibitionem, ſi quis ſcilicet in mari navigare prohibitus ſit, aut non permiſſus rem ſuam vendere, aut re ſua uti, injuriarum eo nomine competere actionem Ulpianus reſpondit *g*. Theologi inſuper & qui tractant caſus, quos vocant, conſcientiarum, concordes tradunt, eum, qui alterum vendere aut emere impediat, utilitatemve propriam publicæ ac communi præponat, aut ullo modo alterumin eo, quod eſt juris communis, impediat, ad reſtitutionem teneri omnis damni viri boni arbitrio. Secundum hæc igitur vir bonus judicans, Batavis libertatem commerciorum adjudicaret, Luſitanos & cæteros, qui eam libertatem impediunt, vetaret vim facere, & damna reſtituere juberet. Quod autem in judicio obtineretur, id ubi judicium haberi non poteſt, juſto bello vindicatur. Auguſtinus *h*: *iniquitas partis adverſæ juſta ingerit bella.* Et Cicero *i*: *cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim, confugiendum ad poſterius, ſi uti non licet priore.* Et rex Theodoricus: *veniendum tunc ad arma, cum locum apud adverſarium juſti-*

a Propert. l. 4, eleg. 6.
b Vide 5, c. 1.
c l. 1. ff. ut in flum. pub. nav. liceat.
d Gl. ibid
e l. 1. in pr. ff. de flum.
f l. ead. §. 17
g l 2 §. 9. ff. ne quid in loco publ. l. 13 §. f & l. 24. ff. de injur. Sil. in verbo reſtitutio parte 3. ſub finem alleg. Gerar. Oldradum & Archid. argum. l. 2. ff. ad leg. Jul. de annona & l. 6. de extraordin. crim. & ibi gloſ.
h De Civ. lib. 4.
i Off. 1.
Caſſio. 3. Vas. 17.

justitia non potest reperire. a Et quod propius est nostro argumento, Pomponius eum, qui rem omnibus communem cum incommodo cæterorum usurpet, *manu prohibendum* respondit. Theologi quoque tradunt, sicuti pro rerum cujusque defensione bellum recte suscipitur, ita non minus recte suscipi pro usu earum rerum, quæ naturali jure debent esse communes. Quare ei, qui itinera præcludat, evictionemque mercium impediat, etiam non expectata ulla publica auctoritate, via facti, ut loquuntur, posse occurri. Quæ cum ita sint, minime verendum est, ne aut Deus eorum conatus secundet, qui ab ipso institutum jus naturæ certissimum violant, aut homines ipsi eos multos patiantur, qui solo quæstus sui respectu communem humani generis utilitatem oppugnant.

a l. 50. ff. de acq. rer. dom. Henrich. Gorich. de bello justo prop. 9.

Cum sub hoc tempus plurimæ Regis Hispaniarum literæ in manus nostras venissent, quibus ipsius & Lusitanorum institutum manifeste detegitur, operæ pretium visum est ex iis, quæ pleræque eodem erant argumento, binas in Latinum sermonem translatas exhibere.

DOmine Martine Alphonse de Castro, Prorex amice, ego Rex multam tibi salutem mitto. Cum hisce litteris perveniet ad te exemplum typis impressum edicti quod faciendum curavi, quo, ob rationes quas expressas videbis, aliasque meis rebus conducentes, prohibeo commercium omne externorum in ipsis partibus Indiæ aliisque regionibus transmarinis. Quandoquidem res hæc est momenti atque usus maximi, & quæ effici summa cum industria debeat, impero tibi, ut simulatque literas has & edictum acceperis, publicationem ejus omni diligentia procures in omnibus locis ac partibus istius imperii, idque ipsum quod edicto continetur exequaris sine ullius personæ exceptione, cujuscunque qualitatis, ætatis, conditionisve sit, citra omnem moram atque excusationem, procedasque ad impletionem mandati via meræ executionis, nullo admisso impedimento, appellatione, aut gravamine in contrarium, cujuscunque materiæ, generis aut qualitatis. Jubeo itaque hoc ipsum impleri per eos ministros, ad quos executio pertinet, iisque significari, non modo eos qui contra fecerint malam operam mihi navaturos, sed eosdem me puniturum privatione officiorum, in quibus mihi serviunt. Quia autem relatum est mihi commorari in istis partibus externos multos variarum nationum, Italos, Gallos, Germanos, Belgas, quorum pars major, quantum intelligimus, eo venit per Persida & Turcarum imperium, non per hoc regnum, adversus quos si ex hujus edicti præscripto ac rigore procedatur, posse inde nonnullas difficultates sequi, si illi ad Mauros inimicos perfugiant, vicinisque munitionum mearum dispositionem indicent, rationesque monstrent quæ rebus meis nocere possent: exsequi te hoc edictum volo, prout res & tempus ferent, atque ea uti prudentia, qua illæ difficultates evitentur, curando ut omnes externos in potestate tua habeas, eosque custodias pro cujusque qualitate, ita ut adversus imperium nostrum nihil valeant attentare, utque ego omnino eum finem consequar, quem hoc edicto mihi proposui. Scriptæ Ulyssipone 18. Novembris, Anno 1606. Subsignatum erat, rex, In-

scriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro consiliarium suum, & suum Proregem Indiæ.

Prorex amice, rex multam salutem tibi mitto. Etsi pro certo habeo tua præsentia, iisque viribus cum quibus in partes Austrinas concessisti, perdueles Hollandos, qui illic hærent, nec minus indigenas, qui eis receptum præbent, ita castigatos fore, ut nec hi, nec illi tale quicquam in posterum audeant: expediet tamen, ad res tuendas, ut justam classem, eique operi idoneam, cum tu Goam redibis, in istis maris partibus relinquas, ejusque imperium & summam præfecturam mandes Andreæ Furtado Mendosæ, aut si quem ei muneri aptiorem judicabis, quemadmodum pro tuo in me affectu confido, ea in re non aliud te respecturum, quam quod rebus meis erit utilissimum. Scriptæ Madriti 27. Jan. 1607. Signatum: rex. Inscriptio, pro rege: ad Dominum Martinum Alfonsum de Castro suum consiliarium, & suum Proregem Indiæ.

INDEX CAPITUM

Maris Liberi.

I. *Jure gentium quibusvis ad quosvis liberam esse navigationem.* 4

II. *Lusitanos nullum habere jus dominii in eos Indos, ad quos Batavi navigant, titulo inventionis.* 6

III. *Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo donationis Pontificiæ.* 7

IV. *Lusitanos in Indos non habere jus dominii titulo belli.* 8

V. *Mare ad Indos, aut jus eo navigandi non esse proprium Lusitanorum titulo occupationis.* 10

VI. *Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 21

VII. *Mare aut jus navigandi proprium non esse Lusitanorum titulo præscriptionis aut consuetudinis.* 22

VIII. *Jure gentium inter quosvis liberam esse mercaturam.* 28

IX. *Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo occupationis.* 29

X. *Mercaturam cum Indis propriam non esse Lusitanorum titulo donationis Pontificiæ.* 30

XI. *Mercaturam cum Indis non esse Lusitanorum propriam jure proscriptionis, aut consuetudinis.* ibid.

XII. *Nulla æquitate niti Lusitanos in prohibendo commercio.* 31

XIII. *Batavis jus commercii Indicani, qua pace, qua induciis, qua bello retinendum.* 33

HU-

HUGONIS GROTII
DE
ÆQUITATE, INDULGENTIA ET FACILITATE

Liber ſingularis.

CAPUT I.

De Æquitate.

UM Juſtitia (univerſalis dicta) in legum obſervatione conſiſtat, cum qua æquitas maxime pugnare videtur, ut & indulgentia atque facilitas: hæc quomodo inter ſe conveniant & diſtinguantur, viro bono & inprimis juriſconſulto intelligere neceſſarium eſt. 1.

Et ut de æquitate primum loquamur, ejusque ὁμωνυμίας evitemus, ſcire oportet, æquitatem aut æquum de omni interdum jure dici, ut cum jurisprudentia ars boni & æqui dicitur: interdum de jure naturali abſolute, ut cum Cicero ait, jus legibus, moribus & æquitate conſtare; alias vero de hisce rebus, quas lex non exacte definit, ſed arbitrio viri boni permittit: ſæpe etiam de jure aliquo civili propius ad jus naturale accedente, idque reſpectu alterius juris, quod paulo longius recedere videtur, ut jus Prætorium, & quædam jurisprudentiæ interpretationes. 2.

Proprie vero & ſingulariter æquitas eſt virtus voluntatis, correctrix ejus in quo lex propter univerſalitatem deficit. 3.

Æquum autem eſt id ipſum, quo lex corrigitur. Nominis ſui originem a Græcis traxit, qui εἰκός, Dorice vero αἰκός dixere, id eſt, quod alicui congruit, ac reſpondet. Cum enim inæqualibus idem non poſſit eſſe æquale, res autem ſæpe ſunt inæquales, lex vero una ſemper atque eadem; neceſſario conſequitur, alia virtute opus eſſe, quæ inæqualibus rebus ſuam cuique æqualitatem præſtet, unde hæc virtus *æquitas* Latinis, Græcis vero ἐπιείκεια dicitur.

Eſt porro voluntatis habitus, non intellectus: Græcis enim intelligendi virtus, id quod æquum eſt, εὐγνωμοσύνη dicitur, Latinis autem æqui prudentia vertitur, quæ ſeſe ita ad æquitatem habet, ut jurisprudentia ad juſtitiam. 4.

Eſſe autem hanc virtutem neceſſariam, ita colligitur: quoniam vaga & lubrica hominum ingenia ad eum finem, quo vera 5.

natura ducit, dirigi non possent, nisi artis quibusdam regulis, quæ ex naturæ ipsius principiis desumerentur: eæ autem regulæ ad coërcendos homines cum finitæ esse deberent, ipsa autem rerum atque actionum materia infinita sit, sequebatur multa sæpe occurrere, quibus illæ regulæ non satis congruerent. In quibus oportuit non regulam, sed ejus qui regulam dedisset mentem atque propositum sequi, id quod erat omnia dirigere ex principiis naturæ; unde ad ipsa naturæ principia recurrendum fuit, ut ita ex infinito suppleretur, quod finito deerat: perfecta etiam norma rei infinitæ finita esse non potest. Quo pertinet, quod philosophi & jurisconsulti dixere, leges, non his, quæ nunquam accidere possunt, sed illis, quæ plerumque accidunt, aptari.

Legem ergo cum dicimus (quæ æquitatis objectum est) la-
6. te ejus vocem sumimus, & non tantum constitutiones civiles, sed & ipsas juris gentium atque ipsius naturæ notitias comprehendimus, quæ etsi nec scripto, nec jure proprie constant, universaliter tamen concipiuntur, ut: reddendum depositum: neque enim locum habet in furioso ensem reposcente.

Quin illa etiam, quæ Deus extra ordinem vetat aut præci-
7. pit, comprehendere non dubitamus: quia is defectus, quem æquitas corrigit, non semper est ex defectu auctoris, quanquam is in humanis legibus plerumque concurrit: sed ex defectu materiæ, quæ certæ & definitæ regulæ non est capax. Unde etiam Dei leges ex notitiis naturæ impressis ab ipso Deo supplere minime absurdum est, ut cum dicitur: non occides, supplebimus, nisi tuendæ vitæ, aut publicæ animadversionis causa.

8. Sed prima naturæ principia, & quæ leges virtutem ponunt, nihil nisi vitium tollunt, æquitatem non recipiunt: illa, quia id quod suppletur necesse est legibus præstantioribus suppleri: principia autem prima naturæ leges sunt præstantissimæ, ut: Deum esse colendum, atque amandum. Hæ vero leges, quia virtutes ipsæ finitæ: vitia infinita, propter universalitatem non deficiunt, ut: non mœchaberis, non furaberis, vivendum pie, honeste, sobrie.

Cæterum & ad leges inferiorum potestatum, & ad patrum,
9. maritorum, dominorum imperia, ad vota etiam, pacta, & testamenta æquitas pertinet: idque dupliciter, aut enim verba atque conceptus jubentium, voventium, paciscentium, testantium corrigit, prout casus ex ipsorum præsumta mente poscit: aut etiam cum mens expressa est, legem ipsam, qua jussa, vota, pacta, testamenta servari jubentur, restringit ex superioribus. Prioris exemplum est: promisit quidam constituto die, certo loco adesse: si tempestas obest, æquitas supplet id, quod pacto deest. Si pactum est, ne quis de dolo teneatur,

tur, lex ipsa, quæ pactum servare jubet, exceptionem patitur.

Cum autem æquitas frequentissime circa leges pœnales versetur, falluntur qui putant leges semper ita æquitate corrigi, ut pœna minuatur, cum etiam æquitate intendi illæ possint. Ut si lex sit de homicidii præscriptione post vicennium, excipiemus parricidium, & augebuntur legum supplicia ob circumstantias delictum gravantes, aut quia delictis grassantibus severiori exemplo opus est. 10.

Correctionem cum dicimus ejus, in quo ob universalitatem lex deficit, primum excludimus eas leges, quæ inhonestum quid præcipiunt simpliciter, aut id, quod ex officio necessario faciendum est, vetant. Si dubitatio oriatur, quum tota lex, sumta secundum mentem claram legislatoris, pugnat cum lege naturæ, an non hic quoque æquitas locum habeat? nullus defectus ex universalitate est, sed sequenda lex hoc casu: quamquam enim de legis justitia dubitatur, non tamen & hoc dubitatur, an in dubio valere debeat legis autoritas, quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est, inquit Jurisconsultus; & plerumque habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod adversus singulos utilitate publica pensatur. Contra has enim, cum vim obligandi non habeant, æquitatis remedio opus non est. Ostendimus præterea eorum, quæ in lege obscure dicta sunt, interpretationem aut productionem legis ad casus similes. 11.

Fit autem hæc correctio, non tollendo legis obligationem, sed declarando legem in certo casu non obligare: quod si apparet, nemo ad contraria obligari potest. Unde leges, quæ ipsa intentione pugnant, altera per alteram necessario abrogatur. Fit autem interdum, ut non intentione, sed casu pugnent, quam ἐκ περιστάσεως νόμων μάχην Græci vocant: quod ubi fit, necessario in illo casu lex una per alteram exceptionem patitur. Ut augur collegam coram populo nominet: damnatus publico judicio, cum populo ne agat: si augur damnatus sit, addetur priori legi exceptio ex posteriori. Unde sequitur, omnes leges, quæ aliquo casu inter se committi possunt, ita subordinatas esse, ut altera alteri cedat: quæ autem cedere debeat, facile definiri non potest, sed hoc ipsum e naturalibus principiis pendet, quæ docent, fortiorem esse legem jubentem permittente: vetantem jubente: pœnalem non pœnali: generali particularem: statim implendam, ea quæ moram patitur: imprimis vero pertinentem ad majora, pertinenti ad minora: ita in legibus, etiam divinis, cedunt spectantes ad proximum, spectantibus ad Deum: ceremoniales moralibus: & in humanis legibus eæ quæ ad privatam utilitatem pertinent, iis quæ ad publicam; unde lex ad reddendum depositum, exceptionem patitur in depositore, 12.

 cujus

cujus bona publicata sunt; & lex, capitalia crimina morte punienda esse, intelligenda est, nisi magna pars populi, aut unus populo admodum & summopere necessarius peccaverit.

13. Idem sic quoque probatur: vis obligandi, ut in pactis ita in lege neque ex scriptura, neque ex verbis proficiscitur, sed ex ipsa mente & voluntate. Vult autem nemo contraria, & legislatoris voluntas fuit, ut omnes observarentur, quatenus fieri potest; noluit ergo legislator suam valere, ubi exceptionem lex altera suppeditat, & consequenter eo casu non obligabit. Unde recte a nonnullis dictum est: æqui esse hominis non legem, sed legislatorem respicere. Hac de causa jus strictum quatenus opponitur æquitati, jus esse negamus, sed ita dici æquivoce, ut hominem pictum, hominem dicimus. Opponitur ergo æquitas stricto huic juri, ut bonum malo. Eo autem juri, quod lex ipsa dictat, in casibus non excipiendis opponitur, ut bonum diversum bono, & bonum bono melius.

Restat videre, quibus personis æquitate uti conveniat. Nos
14. eam, cum justitiæ pars sit, omnibus & cuivis convenire posse non dubitamus adhibita tantum distinctione.

15. Aut enim evidens est exceptio, quâ lex suppletur, ut in lege hac: cives omnes ad comitatum veniant: exceptio, nisi morbus impediat: & hæc exceptio tum fieri potest a privato, tum a judice, si judicanda veniat.

16. Aut dubia est exceptio, quia ambiguum est, utrum æquius, utrumve publico utilius sit, legis verba sequi, aut non sequi. Sed iterum distinguendum: aut enim res moram patitur aut non: si non patitur moram, faciet privatus id, quod in re dubia recte ratiocinando æquius & melius inveniet: ita tamen, ut si dubius maneat, nec se recte explicare possit, legis verba sequatur: quod & in judice, si res subito dijudicanda sit, locum habebit. Sin moram res patitur, consulendus est legislator, sive summus, sive inferior, qui legem posuit, ut ipse sit mentis suæ verique juris interpres. Et hactenus de æquitate.

Caput II.

De Indulgentia.

1. Indulgentiam vocamus virtutem voluntatis in eo, qui potestatem habet ad tollendam legis obligationem in personis, factis aut rebus, particularibus aut singularibus, quatenus id fieri potest sine imminutione justitiæ aut publicæ utilitatis.

2. Hujus actio vulgo *dispensatio*, latine *lege solutio* vocari potest; nomen autem indulgentiæ a dulcedine deductum videri potest, quia

quia leges omnes, quatenus libertatem impediunt, habent aliquid acerbi, contra iis liberari dulce est.

Dispensationem autem dictam credibile est, quia exemtio a legibus magno temperamento fieri debeat, expensa hinc legis necessitate, inde qualitate rei positæ. 3.

Differt hæc ab æquitate multum, quod a viris doctis non recte negatur: hæc enim obligationem tollit, æquitas vero nullam esse legis obligationem declarat. 4.

Quod ut recte intelligatur, sciendum est, mentem legislatoris dupliciter posse cessare in speciali casu sub verba legis cadente; aut enim cessat ita ut simul cum casu pugnet, aut sine pugnâ cessat: subtiliter loquendo, illud vocant cessare contrarie, hoc negative. Prioris sit exemplum: qui hominem occiderit, gladio feriatur, si quis tuendi sui causa occiderit, mens legislatoris cum casu accipienda, est enim in hoc casu is, qui occidit, innocens, innocentem autem puniri cum justitia pugnat & cum mente legislatoris. Posterioris exemplum tale: ante annos viginti quinque nemo magistratum gerat; movet legislatorem, quod juvenes plerumque destituat prudentia, & autoritas: itaque cessat hæc ratio in juvene, cui utrumque adsit; nihil tamen vetat eum æque excludi, si majores sint eique idonei. Imo quanquam hunc non aspexit legislator, neque ejus causa legem laturus fuerat, tamen maluit hunc comprehendere, quam a lege utili abstinere: neque mens legislatoris fuit tantum in imprudentes legem ferre, neque hanc restrictionem passus esset ad legem adscribi, quia oportuisset in singulorum prudentiam anxie inquirere, & ita lex fuisset inutilis. Posteriore igitur legis specie obligatio manet; priore autem illa, nulla est obligatio: in priore locum habet æquitas, in posteriore dispensatio. 5.

Accidit, ut mens legis, aut ratio cesset duobus modis: au specialiter, quia in hoc aut in illo non invenitur, quod movit legislatorem proprie: aut promiscue, quia talis est legis intentio, ut ei satisfieri possit, si non in omnibus, at in plerisque observetur: observari autem in plerisque qui potuit, nisi universaliter obligaret? ut, cum omnes excubias agant, non multum refert, utrum pauci ab excubiis eximantur: item, nemo peregrinus magistratum capiat, nihil enim nocebit unum aut alterum idoneum admittere. 6.

Virtus est hæc indulgentia, & beneficentiæ speciem habet, quia homines onere non omnino necessario sublevat. 7.

Habet locum in legibus tum divinis tum humanis. nam & Deus ipse in lege sua quosdam solvit. Excipiendæ sunt leges, quarum mens & ratio in nullo cessant, quales sunt naturæ prima principia, & quæ inde necessario fluunt, ut decalogi præ- 8.

cepta moralia: in his enim Deum unquam dispensare negamus, ac ne tum quidem dispensat, cum Abrahamo immolare Isaacum aut Israëlitas res Ægyptiorum præcipit auferre: hoc enim furari non fuit, sed a Domino accipere; lex autem non occidendi in se exceptionem justæ auctoritatis continet. Unde falli eos putamus, qui docent, rationem legis injustos concubitus prohibentis in speciali cessare posse, ideoque & hanc legem dicimus indispensabilem, sicut & legem de non mentiendo, etsi multi contrarium sentiant. Legem autem de indissolubilitate & matrimonii unitate esse dispensabilem, & a Deo olim dispensatam, in hac re asserimus.

9. Fit autem dispensatio per modum (ut diximus tollendæ obligationis, non in universum,) idem enim esset abrogare legem,) sed particulariter, aut singulariter: unde dispensationem quidam privilegium dixere, cum tamen privilegium non a privanda lege dictum sit, ut illi crediderunt; sed quia lex est non in commune lata, sed in certos homines privatim, ita ut tantundem distent (si latine loquamur) lex & privilegium, quantum abrogatio & dispensatio.

10. Dispensare, hoc est, lege solvere, is solus potest, qui ferendæ abrogandæque legis potestatem habet.

11. Deus igitur in omnibus hanc potestatem habet: in legibus autem Dei & naturæ nemo: atque adeo ne in istis quidem legibus, quæ ad gentium jus primarium pertinent. Iis autem in legibus, quas Deus populo Israëlitico tantum præscripsit, dispensatio locum habere non potest respectu aliarum gentium, cum nulla sit obligatio.

12. In jure gentium secundario jus est ut dispensetur, quia est de concessu gentium, ut hoc ipsum vix apparere possit.

13. In legibus autem civilibus dispensare est ejus, qui summam habet potestatem, & minorum etiam magistratuum, quatenus ferendarum & abrogandarum legum potestatem acceperunt. In domesticis quoque legibus paterfamilias dispensat.

14. Cum maximus sit usus dispensationum circa leges pœnales, sciendum est, in iis delictis, quæ pœnam ex sua natura commensuratam habent, ut est pœna mortis in homicidio deliberato, dispensationem justam esse non posse: in aliis autem, quæ naturaliter illicita sunt, posse per dispensationem pœnam alterari, dum ne æqua proportio & publici exempli ratio negligantur, tolli autem omnino non posse: in his autem, quæ sunt civiliter illicita, eatenus in pœna posse dispensari, quatenus in ipsis legibus; si scilicet non sint tales, quæ semper, & in omnibus servandæ sint.

15. An dispensatio non justa de causa facta vim habeat, quæri potest? distinguendum putamus: aut enim contra jus naturæ, gen-

gentium, & divinum facta est dispensatio, & vim nullam habet: non tamen possunt judices, (vetante loqui, summam in republica potestatem habente) jus illud, super quo dispensatum est, exequi; cum vis omnis coactiva a summa potestate pendeat, neque contra ejus voluntatem debeat exerceri: aut vero contra jus civile & domesticum; & valere credimus dispensationem non juste factam. Sicut enim lex, quamvis utilis, non obligat, nisi lata sit; ita etiam non obligat, quam legislator solvit; perinde enim est, ac si cum exceptione lata esset; neque tamen eos peccare negamus, qui principem inducunt aut orant, ut ipsorum aut aliena causa dispensationem non justam faciat.

Observandum est, in his legibus quæ in solius legislatoris uti- 16.
litatem latæ sunt, puta de rebus ipsi propriis, dispensationem justam esse sine ulla causa: facit enim hanc non ut legislator, sed ut Dominus: ideoque hæc non dispensatio sed Donatio est quædam; talis est multis in locis venationum permissio, confiscationum redemtio, & similia.

CAPUT III.

De Facilitate.

FAcilitas virtus est voluntatis, prona ad remittendum jus 1.
sibi competens, pacis aut humanitatis causa; ducta autem videtur metaphora ab eo genere materiæ, quod opifici cedit & durum se non præbet: unde & homines juri suo non rigide inhærentes, sed aliquantum cedentes, faciles dici cœperunt.

Hæc cuivis competit, qui alterum sibi ex contractu aut delicto 2.
obligatum habet; maxime autem versatur circa leges, longius ab æquitate naturali recedentes, qualis est de jure belli, de præscriptionibus, de jure commissi, & similibus.

Facilitas autem, quæ circa pœnas alicui debitas versatur, Clementia proprie dicitur, quam proinde etiam privatis competere affirmamus.

Apparet ex his quæ diximus, nullam harum trium virtutum cum Justitia pugnare. Non Æquitatem, quia Justitia legi obsequitur, non secundum verba, sed mentem legislatoris, & secundum verum ordinem legum. Non Indulgentiam & Dispensationem, quia lex cessat, ubi solvit legislator. Non denique Facilitatem, quia lex ei, cui tribuitur, eo jure uti non imperat.

FINIS.

IN-

INDEX
RERUM PRÆCIPUARUM, AC VERBORUM,
quæ in hoc opere continentur.

Prior numerus librum, *alter* caput, *tertius* paragraphum, *reliquus vero* ſubdiviſionem paragr. *niſi* & *interpoſitum ſit*, *tunc enim* §. *ipſum notat*, *annot.* annotata, *prol.* prolegomena *denotant.*

A.

ABdicari regnum an poſſit. 2, 7, 26
Abdicari regnum an poſſit, & per id nocere filio. *Vide* Regnum. Cum rege qui regnum abdicavit ſubditis bellum gerere licet tanquam cum privato. 1, 9, 4
Abdicatio, jus eſt Græcis uſitatum. 2, 7, 7
Abdicato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Abjecta habentur pro derelictis, ſed cum exceptione. 2, 4, 4
Abii Scythæ. 2, 1, 2
Abitus tutus quomodo ſumatur. 3, 21, 16
Abrahamus bello adjuvit extraneos a fide. 2, 15, 9, 6
Abrahamus res hoſtiles ſibi acquiſitas judicat & dedicat. 3, 6, 1, 1
Abrahami filii ex Cethura non habuerunt partem hæreditatis. 2, 7, 8, 3
Abrahamus uxorem vocat ſororem. 3, 1, 7
Abrahami bellum pro Lotho. 2, 24, 5 cum rege Sodom laudatur. 1, 2, 2 Teſtamentum quale, ſi ſine liberis deceſſiſſet. 2, 6, 14
Abſentes an partem prædæ ferant. 3, 6, 17, 5
Abſentium jus præſentibus accreſcit. 2, 5, 20
Abſolvere cur ſatius quam condemnare. 2, 23, 5, 1
Abſolutio a juramento, unde vim habeat. 2, 13, 20, 2
Abſtinentiæ in ſolo pacatorum exempla. 3, 17, 2
Abſurda nemo credendus eſt velle. 2, 16, 22
Abſurdus intellectus, vitandus. 2, 16, 2, & 5, & 6
Abuſus rei neceſſarius utentem obligat ad reſtitutionem pretii. 3, 17, 1
Acceptandi animum pro infantibus & amentibus lex ſupplet non nat. ſed civilis. 2, 11, 14
Acceptilatio non tollit neceſſitatem ſolvendi ejus quod jure naturali debetur per ſe. 1, 1, 10, 5
Acceptatio pro altero facta quid operetur. 2, 11, 14, & 17
Acceptatio an præcedere alienationem poſſit. 2, 6, 2
Acceſſionis jus quale. 2, 8, 11. & ſeqq.
Acceſſionum jus ob prævalentiam non eſt naturale. 2, 8, 2
Accipi plus poteſt quam quod noſtrum eſt, ſed ſub onere reſtituendi quod excedit. 3, 1, 4, 1
Accuſare an Chriſtiano conveniat. 2, 20, 15, & 16
Accuſare filio patrem patriæ proditorem an liceat? 2, 18, 4
Accuſatio capitalis fit in quibuſdam locis per publice ad id conſtitutos, & quare. 2, 20, 15. licita non eſt Chriſtiano ex opinione veterum. 2, 20, 10
Accuſatione injuſta qui damnum dedit in quantum teneatur. 2, 17, 16
Accuſatores ex officio publico conſtitui melius. 2, 20, 15
Achæi dolis abſtinebant. 3, 1. 20, 3

Ache-

INDEX.

Achelous amnis domitus ab Hercule. 2, 3, 16
Achilles culpatur, quod amicis captivorum sanguine libarit. 3, 11, 16
Acquiri bello non possunt quæ penes hostes sunt, sed non hostium. 3, 6, 5 & 26, 1
Acquiruntur bello quoad jus externum quæ hostis noster bello acquisiverat. 3, 6, 7, 1
Acquiri incorporalia bello utrum possint. 2, 5, 2. Res liberorum parentibus: jure naturali. 2, 5, 2
Acquisita bello non nisi eadem vi male dicuntur possideri. 3, 9, 4. de rebus necdum actu acquisitis lex potest imperare. 3, 6, 22
Acquisitio naturalis in bello. 3, 6, 1, 1, 2
Acquisitio rerum originaria. 2, 3, 1
Acquisitiones improprie dictæ juris gentium. 2, 8, 1
Actio injuriæ an Christiano conveniat. 2, 20, 10, 1, 2
Actionum injustarum gradus. 2, 20, 29, 1, 3
Actionum forensium & belli iidem fontes. 2, 1, 2, 1
Actor ut bellum vitetur re dubia potius cedere debet. 2, 23, 11
Actus homini inevitabiles an puniri possint. 2, 20, 19
Actus, qui humanam societatem non spectant, puniendi non sunt. 2, 20, 20
Actus ex more communes nemini prohibendi. 2, 3, 22
Actus interni an punibiles inter homines. 2, 20, 18
Actus imperfecti an puniantur jure gentium. 2, 20, 39
Actus contra conscientiam illiciti. 2, 23, 2
Actus publici & privati in bello publico. 3, 6, 10
Actus benefici. 2, 12, 2
Actus permutatorii. 2, 12, 3
Actus diremtorii. *ibid.*
Actus communicatorii. 2, 12, 4
Actus mixti. 2, 12, 5
Actus positivi & negativi quantum differant. 2, 15, 17, 2
Actus communes a dividuis distinguendi circa restitutionem. 3, 10, 4
Actus contra juramentum factus quando sit vitiosus tantum, quando & irritus. 2, 13, 19
Actus res est. 1, 3, 11
Actus humani quotuplices. 2, 12, 1
Actus bonæ fidei ad jus gentium non pertinent. 2, 16, 11
Actus contractuum nomine qui veniant. 2, 12, 7. Externi non possunt signum esse internorum sequentium. 2, 11, 20. Interni non sunt congruentes societati humanæ. 2. 6, 1. Juris efficacia iis non tribuenda. 2, 4, 3. quomodo & quatenus in æstimationem veniant. 2, 20, 18. Juris stricti non pertinent ad jus gent. 2, 16, 11. Mixti quotuplices. 2, 12, 5. & 6
Actus præcedanei. 2, 12, 9. Simplices 2, 12, 2. Vitiosi, qui non directe spectant societatem humanam aut hominem alium, puniri nequeunt. 2, 20, 20. Quomodo considerentur in pœnis, & ex quibus circumstantiis. 2, 20, 30
Actus cujusque naturaliter sunt cuique homini ut suum. 2, 17, 2. Ideo in eos quisque par jus habet ac in res suas. 2, 11, 1. Non tamen plene sunt in nostra potestate, sed a superioribus nostris dependent. 2, 13, 20. Regum distinguendi in regios & privatos. 2, 14, 1. Privati communem legum regulam sequuntur. 2, 14. 5. etiam oppidi ejus in quo vivunt. 2, 14, 5. Regii eo loco habendi, quasi communitas fecisset. 2, 14, 1. An fiant irriti ex eo quod parentes habeant. *vide* Rex. De actu qui tenetur, tenetur etiam de his quæ ex vi actus sequuntur. 2, 17, 2
Actuum humanorum qui aliis hominibus sunt utiles plura genera. 2, 12, 1
Actuum beneficorum hæc natura, ut non credendi sint quenquam ad magnum suum incommodum obligare. 2, 2, 16, 27
Addictorum servitus. 2, 5, 30
Ἀδέσποτα. 2, 8, 7
Adjuvans tenetur de damno. 2, 17, 6
Administratores regni an jus & imperium summum habeant. 1, 3, 11
Admiralitatis natura. 2, 12, 25
Admiralitatis contractus. 2, 12, 4
Adonia a regno exheredatus. 2, 7, 25
Adoptatus ex conjectura voluntaria succedit. 2, 7, 8, 1
Adoptionis vox modo laxiorem modo stri-

strictiorem sensum admittit. 2, 16, 9
Adoptivi non succedunt in regnis à populo delatis. 2, 7, 16
Adscripti glebæ. 2, 5, 30
Adulter & adultera ad quam restitutionem teneantur. 2, 27, 15
Adulterium etiam accusari in concubina potest, 2, 5, 15. committi cum alienigena Judæi non credunt, 2, 19, 1. nec cum Tyranni uxore aliqui. *ibid.* Committit adulterium lege euangelica, qui uxorem non adulteram repudiat aut divortio dimissam ducit. 2, 5, 9. Ad injustitiam pertinet quod fit ex libidine, & injustitiam continet prope maximam, 2, 20, 30. ut puniatur morte lex vetus Noæ data. 1, 2, 5
Adulter & adultera divortio potius dimittitur a Christiano quam punitur. 3, 20, 10. Si occidatur permissu legis, occidentem homicidii reum facit coram Deo. 2, 20, 17. In quantum teneatur conjugi & liberis. 2, 17, 15
Advocatiæ jus. 1, 3, 21, 3
Ædes comburere quando nefas in bello. 3, 12, 2. Qui comburunt ad quid teneantur justitia interna. 3, 18, 6. Qui diruunt in bello præter necessitatem, ad quid teneantur. 3, 18, 6. Pestilentes esse profitendum cum venduntur. 2, 12, 9
Ædificare in littore an liceat & quatenus. 2, 2, 15, 2
Ædificatio in mari aut littore. 2, 3, 9, 2
Ægyptiorum polygamia. 2, 5, 9
Æqualitas exigendi in contractu qualis requiratur, & quare. 2, 12, 11, 1
Æqualitas in contractibus requisita quotuplex. 2, 12, 8
Æqualitas rei in contractibus qualis. 2, 12, 12, 1
Æquitas in arbitrio qualis intelligatur. 3, 20, 47
Æquivocatio quando fieri possit absque peccato. 3, 1, 10
Æquivocatio. 3, 1, 10. *vide* Locutio ambigua.
Æs & aurum diduci possunt. 2, 8, 21
Æs alienum civitatis facit quo minus uni alterive ex civitate liceat discedere. 2, 5, 24. donavit Cæsar Dyrrachinis, & quo jure. 3, 8, 4. remisit Alexander Thessalis quod ipsi Thebanis debuerant, & quo jure. *ibid.*
Æstimatio rei fit ex eo quanti omnibus valeret, & quare, 2, 12, 14. furto ablatæ quomodo fiat. 2, 17, 16
Ætas est quid personale. 2, 7, 18, 2
Ætolorum mos. 3, 20, 31
Afrorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 3
Affectus qui ad vitandum malum oriuntur minus mali, quam qui ad consequendas voluptates. 2, 20, 31
Agamemnonis juramentum de re illicita. 2, 13, 6
Agendi impunitas non reddit justam actionem, quoad justitiam etiam internam. 2, 5, 20
Ager potest vendi mensura nominata, non tamen ad mensuram. 2, 8, 12
Ager arcifinius. 2, 3, 16. immetatus. 2, 2, 3. *Annot.* inundatus, vel piscando retinetur in possessione. 2, 8, 10
Ager privatus magis est ut arcifinius non credatur. 2, 8, 12
Agit injuste a quo etiam principium est actionis. 2, 26, 4. Qui quod imperatur injustum esse putat, etiamsi non sit, agere non debet. 2, 26, 3
Agros vastare in bello quando nefas. 3, 12, 2. & 3, 12, 4
Agri divisi, sive assignati sive limitati: mensura comprehensi, arcifinii sive occupatorii. 2, 3, 16, 1
Agri capti quando intelligantur. 3, 6, 4
Agri capti publici fiunt. 3, 6, 11, 1
Agri capti: de his Hebræorum, Lacedæmoniorum, & Romanorum mos & consuetudo. 3, 6, 11, 2
Agricolæ in bello a cædibus immunes esse debent. 3, 11, 11. eorumque boves. *vide* Bos.
ad Agriculturam damnati. *vide* Adscripti glebæ.
Agri privati in dubio non censentur arcifinii. 2, 8, 12, 1
Agri postliminio recipiuntur. 3, 9, 13, 1
Agricolis parcendum. 3, 11, 11, 1
Ager Bœotus secundum fines qui ante bellum erant intelligendus. 2, 16, 6
Agesilai dictum. 3, 1, 6, 2
Ἀγῆ. 2, 21, 14, 2

Agna-

Agnatica successio linealis. 2, 7, 23
Alapa toleranda lege euangelica. *vide* Injuria.
Alapam occidendo alterum arcere an liceat jure naturæ, an euangelico. 2, 2, 10, 1
Alendi liberi, etiam vulgo quæsiti: etiam ex incestis, quod jus Romanum sprevit. 2, 7, 4, 2
Alexander latro & prædo dictus. 2, 1, 1, 3
Alexander culpatur quod amicorum sanguine litaverit amicis. 3, 11, 16. quod quibus aditum tutum promisit, in via jussit interficere. 3, 21, 16. Expeditiones injustas in Persas Branchidasque suscipit. 2, 21, 8. Poro regnum relinquit. 3, 15, 4
Alex, cum Scythis de fortitudine non imperio certat, libertatemque iis relinquit. 3, 14, 9, 2
Alexandri successores pleno proprietatis jure num successerint. 1, 3, 12
Alexandrum quid impulerit ad bellum cum Dario rege. 2, 22, 1
Alexandrinæ merces. 2, 12, 16
Algerienses prædones. 3, 8, 19, 2
Aliena res occupari potest, ad vitandum periculum. 3, 1, 2, 2
Aliena res ad debiti consecutionem accipi quando possit. 2, 7, 2, 1, 2
Alienam rem accipere pro debito non licet, ubi debitum per judicium consequi datur. *ibid.*
Alienam rem restituere unde & quatenus teneamur. 2, 10, 1, 2
Alienam rem reddens, præmium inventionis non recte petit. 2, 10, 1, 5
Alienandi sua jus naturale. 2, 6, 1, 3
Alienari res potest etiam sub conditione. Et possessione retenta. *vide* possessio. 2, 6, 14. Et revocabiliter. *ibid.*
Alienatio requirit actum utentis ratione. 2, 3, 6. Imperii quando valida si a rege solo fiat, 2, 6, 3. & lib. 3, 20, 5. Populi ex quo jure & unde procedat. 1, 3, 12. Quid alienetur in alienatione populi. *ibid.* Regni facta a rege, qui id in patrimonio non habet, nulla. 1, 4, 10. & l. 2. 14, 12. Ut nec partis ejus. *ibid.* nisi populus aut corpus totum consentiat. 2, 6, 4. & l. 3, 20, 5. Regalis patrimonii nulla, quæ fit a rege usufructuario. 1, 4, 10. & lib. 2, 14, 12. Tacita in successionibus ab intestato. 2, 9, 1
Alienati imperii exempla. 1, 3, 12, 3, 6
Alienatio requirit actum externum & acceptionem. 2, 6, 1, 2
Alienationis requisita quædam mere sunt juris civilis. 2, 6, 1
Alienæ rei si quis dominium ignoret, an eam pauperibus dare teneatur I. N. 2, 20, 21
Alieni abstinentia est ex jure naturali. *Prol. p.* 7.
Alieno uti quomodo liceat. 2, 2, 6, 1, 7, 11
Alieno qui utitur in necessitate, tenetur ad restitutionem. 2, 1, 9
Alieno debito nemo obligatur naturaliter nisi hæres. 2, 14, 10. & l. 2, 21, 19. & libro 3, 2, 1, 2
Alimenta an liberis debeantur, & quo sensu. 2, 7, 4, 1, 3
Alimenta præstare tenetur homicida injuste occisi liberis & uxori. 2, 17, 13. Servis domini pro operibus. 3, 14, 6. quanta Romæ singulis mensibus dabantur. *ibid.* ob alimenta præstita ab alio dominium non amittitur. 2, 8, 22. Ex alimentis jus nascitur solo domino. *ibid.* Pro iis obligantur servorum eorum liberi qui pro debito suæ civitatis servi facti sunt. 3, 14, 8
Ἀληθορκεῖν. 2, 13, 13.
Alii prodesse licitum & honestum. 1, 5, 2. per alium facere quis potest I. N. quod per semet ipsum. 3, 6, 9. qui facit quod etsi sibi liceat, alteri tamen non licet, peccat si eum cogat. 3, 1, 31
Allodialia regna quam successionem sequantur. 2, 7, 20, 1
Alluvio cujus naturaliter. 2, 8, 11, 13
Alluvio quando cedat proximorum prædiorum dominis. 2, 8, 12, 2. & 13. & 15
Alluvionis jus quale a J. Civ. Rom. proditur, an sit naturale. 2, 8, 8. & 16. In sola imperii concessione non inest. 2, 8, 15. Privatis prodest, si certo constat agrum esse arcifinium. 2, 8, 8. Vasallis quibus prosit. 2, 8, 15
Alvei mutatio an fines immutet. 2, 3, 16, 1, 17
Alveus siccatus cujus naturaliter. 2, 8, 9
Alveus siccatus privatis quando cedat. 2, 8, 13, 15

Alvei ficcati cujus jure gentium. 2, 8, 9
Ἁ'μάρτημα quid. 3, 11, 4, 2
Ambigua vox quomodo interpretanda. 2. 16, 6. *vide* Interpretatio.
Ambitio generosius vitium. 2, 2, 2
Amens promittendo non obligatur. 2, 11, 5, 1
Amenti falsum dicere, non est mendacium. 3, 1, 12, 1
Amentes populi, an dominium habeant, 2, 22, 10
Americanarum gentium communio in bonis. 2, 2, 2
Amici qui sint in jure postliminii. 3, 92, 1
Amicitia non ex sola indigentia nascitur. 2, 1, 9, 3
Amicitiæ conventio in pace quid operetur. 3, 20, 40
Amicitia regis in legato lædi potest. 2, 18, 5
Amicitiam ejus nemo ambit, cui videt jus & fidem esse vilia. *proleg. pag.* 17.
Amici regis quale jus habuerint apud Rom. 1, 3, 21
Amicos defendere nemo cogitur, habenda tamen ratio amicitiæ. 2, 25, 5. Veniam merètur, etiàm ubi est injustum. 3, 11, 6
Amicorum causa bellum recte suscipitur. 2, 25, 5
Amissum quando quid censeatur. 2, 4, 5. repetere dominus non tenetur, sed possessor restituere. 2, 10, 1
Amitam uxorem ducere num liceat. 2, 5, 14
Ammonitæ nec fœderati, nec perpetui hostes Hebræorum. 2, 15, 9, 5
Ἀμφιϐολία apud Rhetores. 2, 16, 4, 1
Amymonum potestas apud Cnidios. 1, 3, 8
Animalium mactatio num & ante diluvium usitata. 2, 20, 9
Animantia muta alunt sobolem. 2, 7, 4, 2
Animantibus quæ ruri inserviunt parcendum, 3, 12, 4, 4
Ἀνδροληψία quid. 3, 2, 3, 1
Angariatus sequi quo sensu a Christo jubeatur. 1, 2, 8, 5
Angliæ regni successio. 2, 7, 30, 3
Angliæ jus circa prædationes quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 2
Animus vitiat actiones sua natura licitas. 2, 15, 9, 9
centum Anni tres ferme ætates, 2, 4, 7
Annibalem Rom. quo jure dedi sibi postularint. 2, 21, 4
Antigonus ridet aliquem sibi librum de justitia adferentem. *Prol. p.* 3.
Antiochus. 2, 4, 7, & 8
Antiochus an jus habuerit in Hebræos. 1, 4, 7, 5
Ανθρωποπαθείας figura. 2, 13, 3, 3
Antonius an vera belli civilis cum Octavio causa fuerit. 2, 22, 1
Anthropophagi. 2, 19, 2, 1
Aodis factum quale. 1, 4, 19, 4
Αφθαρσία quid. 2, 2, 2, 1
Απλότης quid. *ibid.*
Αποςερεῖν. 2, 20, 39, 3
Apostolorum judicatio qualis. 2, 22, 14, 1
non Apparere & non esse tantundem valent quoad eum cui non apparet. 2, 10, 11
Appellare a subditis interdum non licet. 2, 4, 13
Appellari ut ab aliquo nulla ratione possit, jus est solius imperii summi. 2, 4, 13
Appellationis exemtio an a subdito acquiri possit. *ibid.*
Appetitus bonum desiderat, sive verum seu imaginarium. 2, 20, 29. mali quoque declinandi studium in se comprehendit. *ibid.*
Aptitudo juris species, quid. 1, 1, 7. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo moralis non facit nasci obligationem restitutionis. 2, 17, 2, 2
Aptitudo, & proprie debitum, bene distinguenda ubi concurrunt. 2, 7, 3, 4, 1. & lib. 2, 17, 2, 2
Aptitudo ad rem distinguenda a jure proprie dicto ad rem. 2, 17, 3. non enim jus dat dominium. 2, 17, 2. sed occasionem tantum ad jus. 2, 20, 2
Aqua profluens quænam sit. 2, 2, 12
Aquam & terram dare. 2, 5, 31, & in Annot. ad eundem §.
Aquas corrumpere in bello an liceat. 3, 4, 17
Ara Misericordiæ apud Athenienses. 2, 21, 5, 2
Aratori bovi parcendum. 3, 12, 4, 4
Aratus Sicyonius. 2, 4, 8. & l. 3, 16, 6
Arbiter de bello lectus de possessione pronuntiare debet. 3, 20, 48
Arbitri officium quod. 3, 20, 47
Arbitri reges vel judices. *ibid.*
Arbitri compromissarii pacis. 3, 20, 45.

provocare num de iis liceat, si iniquum statuerint. 1, 20, 46. eorum exempla. 2, 23, 8. *Annot.* ad Arbitros provocare licet; ne res metu censeatur derelicta. 2, 4, 6
Arbitrorum genera. 3, 20, 44
Arbor scientiæ boni & mali, cujus rei symbolum. 2, 2, 2, 2
Arbor vitæ, cujus rei symbolum. *ibid.*
Arbores frugiferas in bello nefas est exscindere. 3, 12, 2. non si jaculatores impediant. 3, 13, 2. *Annot.*
Arcem ne quis in confinio pati debeat, quale fœdus. 2, 15, 6
Arcifinii agri, sive occupatorii. 2, 3, 16, 1
Ἀρχιτεκτονική Aristoteli quæ. 1, 3, 6, 2
Argumentis paribus pars utra præferenda. 2, 23, 5
Argumenta, qualia in judicandis moralibus. 2, 23, 3, 4
Arma apud Romanos postliminio cur non recepta. 3, 9, 14, 2
Arma hosti alicujus subministrare hostis est. 3, 1, 5, 2
Arma adimi possunt populis subactis etiam jure mixti imperii. 2, 15, 7, 3, 8, 3, 3. 15, 6. Postliminio non redeunt. 3, 9, 14
Armis hostium an ad decipiendum uti licitum. 3, 1, 5
Armis hostium uti licitum. 3, 1, 8, 4
Armorum vox quid significet. 2, 16, 5
Arragonica successio. 2, 7, 36
Arrogatio. 2, 5, 26
Artes gentium antiquissimæ. 2, 2, 2. sensum modo latum, modo strictum admittunt. 2, 16, 9
Artium vocabula quomodo accipienda. 2, 16, 3
Aruspices post baptismum acceptum artem suam cogebantur deserere. 1, 2, 9
Arx quid. 2, 16, 3
Arx structa a vicino qui pactione nulla prohibetur non dat jus ad bellum, etiam cum damnum dare possit. 2, 22, 5. rumpit pacem sub lege amicitiæ initam 3, 20, 40
Asiæ mos circa prædam. 3, 6, 14, 3
Asmonæi. *vide* Maccabæi.
Assecurationis contractus. 2, 12, 3, 5. natura. 2, 12, 23
Assertio a promissione multum distat. 3. 1, 18, 1
Assertio mera futuri quid, & quam vim habeat. 2, 11, 2
Asylorum jura quibus prosint, quibus non 2, 21, 5
Athenienses Corinthios an vicerint, secundum Polyb. 3, 20, 45. victoriis quomodo usi sint. 3, 15, 8
Atheniensium Resp. mixta ex Aristocratia & Democratia. 1, 3, 20. an eadem manserit postquam in eam variæ gentes susceptæ. 2, 9, 8
Atlantici populi. 2, 9, 4
Atrocitatem facinoris quæ habere dicuntur. 2, 26, 3
Atticorum leges multæ ex legibus Mosaicis. 1, 2, 5. Lex de ἐπικλήροις 2, 5, 12
Atticum jus de captivis redemptis. 3, 9. 10, 3
Auctores belli injusti ab aliis discernendi. 3, 11, 5, 1
Aucupia naturâ cuique licita; sed legem a terra accipiunt. 2, 2, 3. & 5
Aves quorum sint. 2, 2, 5
Augusti Octavii bellum contra Antonium injustum. 1, 3, 5
Augustinum scholæ quædam solum sequendum sibi proposuere, & perperam. 3, 1, 17
Aurigæ Circenses S. Cœna prohibiti. 1, 2, 9, *not.*
Authoritas ab imperio differt. 1, 3, 10
Authoritatem nostram quibus impertimur, ea nostra facimus. 1, 4, 4
Author injustitiæ majori pœna dignus quam qui ipsum sequitur. 3, 11, 5
Authorum depravata & sinistra quandoque de rebus judicia. 1, 3, 5
Avus aviaque quando nepotum curam agere teneantur. 2, 7, 6
Auxilia ab una parte promissa intelliguntur sumtu petentis. 1, 16, 12, 3.
Auxilium mittere quis excusetur. 2, 16, 27, 1
Auxilium venisse quando dicatur. 3, 23, 12
Auxilium amicis præstandum, si facile & sine incommodo possit. 2, 25, 5. In bello ut præstetur cujus generis fœdus. 2, 15, 6. Cujus impendiis debeatur. 2, 16, 12. Debitum ex jure proprie dicto; qui non præstat ei cui fit injuria, damni dati tenetur. 2, 1, 8, 2, 1, 1. Fœderatis quibus præstandum si bellum inter se ipsi gerant. 2, 15, 13. Hosti quoquo modo præstitum, causam dat ad bellum justum. 3, 1, 5. Sed ut de novo indici oporteat. 3, 3, 10. Veniam meretur, si ex officio sit præstitum. 3, 11, 6. Promissum quo casu fœderato promissor mittere non teneatur. 2, 16, 27

Auxilium in pacto non faciendæ deditionis si advenerit, quale intelligatur. 2, 23, 14. Sociis novis contra veteres an præstari possit, qui in fœdere caverunt, ut utriusque populi socii ab utroque populo sint tuti. 2, 16, 13. In auxiliis præstandis non socius vetustior, sed justior causa præfertur. 2, 25, 4

B.

BAnnitos occidere, num etiam interna justitia & coram Deo sit justum. 2, 20, 17
Barbaros prædationibus vexare laudatum Aristoteli, & quare. 3, 15, 5
Barbari male a Græcis pro hostibus habiti. 2, 22, 23. nisi qui belluis quam hominibus similiores sunt. 2, 20, 40
Barclaji sententia de jure resistendi, quod sit penes populum, vel majorem ejus partem. 1, 4, 7, 4
Belgæ agros vastari non permittunt in bello, sed sub tributo eos præstant tutos, & quamobrem. 3, 12, 14
Belisarii cavillatio adversus Gotthos de locis minus custoditis. 3, 21, 8
Bellandi pro alio justæ causæ. 2, 25, 1, 1
Bellandi jus inferioribus potestatibus quibusdam concessum. 1, 3, 4, 2. & 5, 1
Bellantium extra territorium quæ capiuntur an jure belli acquirantur. 3, 6, 26, 2
Bellare quidam lege vetantur. 1, 5, 4
Bellum a natura quo sensu. 1, 2, 1, 5
Bellum juris gentium quo sensu. 1, 2, 4, 1
Bellum an vetetur lege quæ data est Noæ. 1, 2, 5, 2. an vetetur lege evangelica. 1, 2, 6, 1. & 7, 1. & 8, 1
Bellum actionis nomen non est, sed status. 1, 1, 2. & lib. 3, 21, 1
Bellum Christiani aliqui plane improbaverunt, & quare. 1, 2, 9. Evitari quibus modis possit. 2, 23, 7. *& seqq.* Finiri quomodo possit. 3, 20, 1. Male geritur, nisi intra juris & fide modum. *prol. pag.* 15. Honestum non est, nisi summa necessitas & vera charitas efficiat honestum. 2, 29, 9. Incipit naturaliter ubi judicia deficiunt. *prol. p.* 11. 2, 1, 2. Suscipi non debet ob delicta quævis. 2, 20, 38. Nec ob inchoata solum, nisi certo casu. 2, 20, 39. Non nisi ad juris consecutionem. *prol. pag.* 11. 2, 1, 1
Bellum civile prædam plerumque militi omnem promiscue concedit, & quare. 3, 6, 24. In bellis civilibus quare occisi captivi. vide Captivus. Capta capientium non fiunt. *vide* Capta. An in bellis civilibus sit jus legationis. 2, 18, 2. Defensivum. *vide* Defendere.
Bellum injustum non nisi injustos prodit effectus, etiamsi sit solenne. 3, 10, 3. Nec a latrocinio differt, quoad jus internum. 3. 16, 1. Ad bella injusta nemo obligatur. 2, 15, 13. & 2, 25, 4. Ut justum sit I. G. quid requiratur. 3, 3, 5. Justum esse non potest, nisi quod ob injuriam sit susceptum, 2, 1, 1. sive eam quæ sit contra jus gentium, sive eam quæ contra jus naturæ. 2, 20, 40. privatum publico reipsa prius est. 1, 1, 2. Injustum ex quibus causis dicatur, 1, 2, 8. *per tot.* aliquando idem est, ac non solenne, ut justum solenne. 1, 3, 4, 1. Justum dicitur interdum quoad effectus externos. 2, 17, 19. & l. 2, 23, 13. nec fit injustum etiamsi ex animo gerentis vitium accedat. 2, 22, 17. Sic justum est quod reges suscipiunt in eos, qui nec se, nec suos, sed I. N. aut G. violant. 2, 20, 40
Bello justo quantum quis consequatur I. N. 3, 20, 11. Ex bello etiam justo magistratus subditis tenetur quatenus damno eos affecit, quod provideri poterat. 2, 24, 7
Bellum solenne injustum esse potest, quoad justitiam internam. 2, 1, 1. & 2, 23, 13
Belli solennis effectus alius est licentiæ, alius dominii. 3, 4, 4
Belli si quæ sunt causæ tantum ad pœnam ab aliis sumendam injustitiæ suspicionem præbent, nisi ob scelus manifestum & atrocissimum. 2, 20, 43. Itaque non temere suscipiendum etiam cum justa punitio, 2, 24, 2. maxime contra eum cui pares vires sunt. 2, 24, 7
Belli causa quibusdam ipsum bellum, id quod injustissimum. 2, 22, 2
Belli causæ justificæ, claræ evidentesque esse debent, & quæ palam possint proponi, 2, 26, 4. cur publice proponantur? 3, 1, 5. His, si quæ bella destituuntur latrocinia sunt. 2, 22, 3. Omnes autem qui bella suscipiunt, credi volunt, sibi tales causas esse. 3, 9, 4. Itaque periculosum de iis inter duos pronuntiare. 3, 4, 4. Suasoriæ causæ solæ absque justificis latrocinium ex bello faciunt, 2, 22, 3. etiam conjunctæ justificæ bellum ab injustitia non vindicant, quantum ad eum qui suscipit,

si ob solas suasorias ineatur. 2, 22, 17
Belli Punici secundi causa. 2, 22, 17. quo sensu fuerit justa. 2, 17, 19. Præsentis injusta videtur dici ab auctore. 1, 2, 1
Belli dux. *vide* Dux belli. Potestas regi concessa de potestate externi belli intelligitur. 1, 4, 13. Societas an cum infidelibus licite ineatur. 2, 15, 9. ex bello multa mala etiam in innocentes veniunt. 2, 23, 6
Belli definitio. 1, 1, 2, 1
Belli vocis origo. 1, 1, 2, 2
Bellum an justum aliquod jure naturæ. 1, 2, 1, 1, 2
Bellum aliud privatum: aliud publicum: aliud mixtum. 1, 3, 1, 1
Bellum privatum an licitum post constituta judicia, & quibus casibus, 1, 3, 2, 1. privatum aliquod lege Mosis permissum, 1, 3, 2, 2. an cum Euangelio pugnet. 1, 3, 3, 1. Ambrosii & Augustini dicta contra illud. 1, 3, 3, 2
Bellum justum ac solemne quid. 3, 3. 1, 1
Bellum ex edicto. 3, 3, 5
Bellum Cn. Manlii in Galatas an justum. 1, 3, 5, 4. Caji Cæsaris in Germanos an justum. 1, 3, 5, 4. Octavii & Decimi an justa bella: Cassii quoque bellum an justum. 1, 3, 5, 5
Bellum publicum, solemne vel minus solemne. 1, 3, 4, 1
Bellum gerere reservatum habenti summum imperium. 1, 3, 5, 3
Bellum quando & quatenus ab inferioribus potestatibus geri possit: & an tale bellum publicum dicendum, 1, 3, 5, 1. & an geri possit ab illis ex conjectura voluntatis superioris. 1, 3, 5, 3
an Bellum civile sit pejus tyrannide. 1, 4, 19, 3
Bellum pro sociis; & pro amicis. 2, 25, 4, 5
Bellum suscipi potest pro quibusvis hominibus. 2, 3, 5, 6
Bellum an licitum pro subditis & alienis. 2, 25, 7, 8
Bellum geri potest per homines improbos. 2, 26, 5. & lib. 3, 1, 22
Bellum an licitum in eos, qui in naturam delinquunt. 2, 20, 40, 1
Bellum an licitum, ut cogantur aliqui fieri Christiani. 2, 20, 48, 1
ad Bellum injustum obligatur nemo. 1, 3, 23. & 2, 11, 8. & 2, 13, 7. & 2, 15, 13, 1
Bellum pro solo offensivo quando sumendum. 2, 16, 13, 3
Bellum non licitum ob nimiam potentiam vicini tantum. 2, 1, 17, 1
Bellum justum aliunde vitium habere potest. 2, 22, 17, 1
Bellum an utrinque justum detur. 2, 23, 13
Bellum omittendum sæpe nostri & nostrorum causa. 2, 24, 4, 1
Bellum ob pœnam suscipere debet esse validioris multo. 2, 24, 7
Bellum suscipiendum ex necessitate aut occasione. 2, 24, 7, 9
Bellum pacis causa gerendum. 1, 1, 1, 1, 3, 25, 2
Bellum statum geri potest ut indictum est. 3, 3, 13
Bellum injustum qui gessit, recte ad impensas solvendas cogitur. 3, 13, 3
Bellum pacis causa. 3, 15, 2, 1
Belli causæ justificæ debent publicari. 2, 26, 4, 5
Belli efficientes causæ; principales, adjuvantes, instrumentales. 1, 5, 1
Belli causa justa, injuria sola, 2, 1, 1, 4. defensio vitæ, 2, 1, 3. causæ Belli suasoriæ, & justificæ, & principia illius. 2, 1, 1, 1, 2
Belli injusti effectus injusti. 3, 10, 3
Belli vindicta modum excedere non debet. 3, 11, 1, 2
Belli non justi causæ possunt esse probabiles. 3, 11, 6, 1
Belli jure quinam occidi possint. *vide* Occidere & Occidi.
Belli denunciandi formulæ. 3, 3, 7
Belli indictio. 3, 3, 7, 1, 6, 2, 3, 5, 1
circa Belli indictionem instituta civilia. 3, 3, 8
Bello non indicto an capta capientium fiant. 3, 3, 12
Bello capta jure gentium acquiruntur. 3, 6, 2, 1, 3
Bello capta cujus jure ipso gentium fiant. 3, 6, 2, & 7
Bello capta singulorum fieri frequens sententia. 3, 6, 8, 9
Bellorum civilium crudelitas. 3, 7, 5, 3
Bello injusto capta an restituenda ab eo qui cepit, 3, 10, 3, 5. & an restituenda ab eo qui detinet. 3, 10, 6, 1
Bello injusto capta cum restituuntur, an quid detrahi possit. 3, 10, 6, 2
Bello injusto capta, si consumta sint, bonæ fidei possessor non restituit. 3, 10, 6, 2
Bello civili res quomodo acquirantur. 3, 6, 27

Bello non solemni res quomodo acquirantur. 3, 6, 27
Bello quæsita quædam Regis proprie fiunt. 1, 3, 12, 3
Bello injusto extortum secuta pace an repeti possit. 2, 17, 19
ex Bello irregularitas. 2, 24, 10
in Bello quæ capi & non capi possunt. 3, 13, 2, 3, 4
Bellorum principia. 2, 7, 1
Bellorum mala. 2, 24, 10, 1
Bellorum pro alienis subditis susceptorum exempla. 2, 25, 8. & eod. lib. cap. 20. 40. 2
Bella publica sine causa, injusta. 2, 1, 1, 3
Bella pro aliis per naturam licita & probata. 1, 5, 2, 1
Bello an peti possint persecutores Christianismi. 2, 20, 49, 2
Bella sine ullis causis feritas. 2, 22, 2
Bella ex causis suasoriis, non justificis, prædatoria. 2, 22, 3
Bella an suscipienda ob delicta in Deum. 2, 20, 44, 1
Bella pro subditis justa & an necessario suscipienda. 2, 25, 1, 2
Bella ob leves causas vitiosa. 2, 24, 1, 2
Bella justa ante Mosem. 1, 2, 2, 1
Bella justa Mosis extra causas a Deo jussas. ibid.
Bella improba Hebræorum postremis temporibus. 1, 2, 8, 16
Bella ob legatos violatos, 2, 18, 11, ob sepeliendos mortuos, 2, 19, 5, 5. ob pœnam. 2, 20, 38, 1
Beneficia principis an durent post ejus mortem. 2, 14, 13
Beneficia principum an semper revocari possint. ibid.
Beneficia Regum quotuplicia. ibid.
Beneficia quædam ignotis tribuenda. 2. 15, 9, 2
Beneficia etiam malis debent Christiani 2, 15, 10, 1
in Beneficiis conferendis gradus observandi. ibid
Beneficium dejeratum huic aut illi an contra juramentum juste præstetur, 2, 12, 7. etiam a servis potest proficisci. 2, 14, 6. In beneficii negatione nulla est injuria. 2, 2, 22. ex beneficio damnum sentire neminem oportet jure par 2, 12, 12. nec credendum est quenquam eo se voluisse obligari. 2, 16, 27. beneficio vicem rependere naturaliter nos obligari quo sensu dicatur. 2, 14, 6
beneficiorum ordo naturalis quis. 2, 7. 9. benefici actus quotuplices. 2, 12, 2
Benjaminitarum cum cæteris Israëlitis controversia. 2, 13, 5
Benjaminitis matrimonia quo jure negarint Hebræi. 2, 2, 22. cum rapere permiserint an facti perjuri? 2, 13, 5
Bestiæ dominus an ex facto bestiæ teneatur. 2, 12, 21
in Bestias pœna propriè non cadit. 2, 21, 11. bestiis quo sensu justitia tribuitur. 1, 1, 11. in bestiis quo jure puniatur concubitus cum eis. vide Concubitus.
publicum Bonum privato præhabendum. 1, 4, 4, 4
Bona avita in successione distinguuntur a noviter quæsitis, 2, 7, 9, 1. & 10. quibus naturaliter relicta censeantur. 2, 7, 9
Bona noviter quæsita naturaliter creduntur proximo relicta. 2, 7, 10, 1, 2
Bona legatorum an possint pro debito capi. 2, 18, 9
Bona subditorum ex facto superiorum obligantur ex jure gentium. 3, 2, 2, 1, 3
Bona jure civili aut jure gentium quæsita æque alienantur in pace. 2, 14, 8, 3, 20, 9
Bona & jura non amittuntur ipso facto, nisi lex aliqua factum velit habere pro re judicata. 2, 21, 4. Imaginabilia falsa sunt. 2, 20, 29. Bona regni quibus casibus alienari possint vel non possint, & 20, 5. Subditorum alienari & perdi possunt a rege jure supereminentis dominii. vide Dominium.
Bona cur obligentur pro delicto imperantis aut civitatis, 3, 2, 2. ut transeant cum oneribus, cum dominio rerum est introductum. 3, 2, 1. Vera extra virtutes sunt aut delectantia aut utilia. 2, 20, 29
in Bono profectum Deo debemus, ut nec libertatem ejus nobis valeamus eripere. 2, 13, 7
Bonorum electio quibus regulis ineatur. 3, 12, 2
Bos arator injuste violatur in bello. 3, 12, 2
Βουλευτικὴ quæ Aristoteli. 1, 3, 6, 2
Brabantorum lex contra liberos ex secundis nuptiis. 2, 7, 8, 2
Brasidæ dictum. 2, 16, 6
Brenni bellum cum Fano Apollinis, 3, 12,

12, 7. causa belli. 2, 22, 3

C.

CÆdes etiam justa ab antiquis Hebræis, Græcis, & Christianis punita. 2, 24, 10. *vide* Occidere.
Cælibatus laudabilior conjugio. 3, 4, 1. non nisi excellentibus ingeniis convenit. 2, 2, 21
Cæsar Jul. bello injusto petit Ariovistum, 3, 3, 10. laudatur ob spretas in se injurias. 2, 24, 3. piratas cruci quo jure affixerit, cum tamen privatus esset. 2, 20, 8
C. Cæsaris bellum in Ariovistum quale. 3, 3, 10
Caini vox post comminationem divinam. 1, 2, 5
Calani corium. 3, 15, 7
Cambium quid. 2, 12, 4, 1
Cananæis se dedentibus parcere potuerunt Israëlitæ. 3, 13, 3, 4
Canones quid constituant circa populationes. 3, 12, 4, 4
Canones de servis quomodo intelligendi. 3, 7, 6, 5
Capere bello quomodo sit contra caritatem. 3, 13, 4, 1
Capere homines in bello quatenus liceat. 3, 14, 1, 1
Capienda non sunt bona innocentum, si ex debitoribus principalibus nostrum consequi possumus. 3, 13, 4, 3
Capiendi jus esse potest sine acquisitione. 3, 13, 1
Capita rerum, auctores belli. 3, 11, 5, 1 & §. 6, 1
Capitalia quædam delicta post euangelium prædicatum. 1, 2, 7, 13
Capitales cognitiones cur defugerint Christiani. 1, 2, 9, 4
Capitatio exteris imponi nequit, quæ civibus ex causis reipubl. est imposita. 2, 2, 14
Capta acquiri capientibus non solius belli est effectus 1. 3, 5. sic enim J. G. dominus fit rei alienæ, qui cum suam aut sibi debitam consequi non potest, eam sumit loco illius, 2, 7, 2. idque ipso facto. 3, 2, 7. & cap. 6, 1. Sed hoc jus non primarium est, sed secundarium. 3, 3, 6. naturale jus quo sensu quidam dixerint, 3, 6, 2. vocatur alio nomine compensatio. In bello solenni quo sensu dicantur, 3, 6, 3, quando acquirantur Jur. Civ. Gent. Europæ. *ibid.* acquiruntur eo modo quo res quæ sunt nullius. 3, 6, 2. & cap. 8. *vide* Rapere. etiam incorporalia. 3, 6, 26. & cap. 7, 4. & cap. 8, 1. An etiam singulis J. G. ut statuunt interpretes Jur. Romani. 1, 6, 8. Singulis quando acquirantur. 3, 6, 12. Acquiruntur cum suo sumtu militant, & quo Jure. 3, 6, 24. quid interno jure ipsis acquiratur. 3, 18, 2
Capta bello civili non acquiruntur quoad justitiam etiam externam. 3, 6, 27. In bello justo quatenus delictum excedunt. 3. 2, 7. & c. 13, 1. *vide* Pœna: & ad pœnam civis unius aut magistratus suscepto. 3, 13, 2. aut à prædonibus gesto, 3, 3, 2. Itaque hæ res redduntur, non donantur. 3, 9, 16. nec acquiruntur capta bello non solenni, sed compensantur cum debito. *vide* Compensatio.
Capta, nec singulis acquiruntur, quæ ut publici ministri ceperunt. 3, 6, 14. & 3, 6, 21
Capta non compensari cum primario debito, quo sensu dicantur. 3, 13, 3
Captæ civitates, populi, & id genus olim patrimonialia regum fiebant. 1, 3, 11. & 3, 8, 1. *Annot.*
Captus in bello injusto an licite fugiat. 3, 7, 6
Capti quando possint interfici. 3, 11, 16, 1
Captio Romanorum adversus Carthagimienses. 2, 16, 15
Captionum exempla. 2, 16, 5, 6
Captivus bello quando quis censeatur. 3, 6, 3. dedere se alii quam a quo captus est an possit. 3, 23, 9. fugitivus a domino finito bello vindicari potest, etiamsi ad suos fugerit. 3, 7, 6. cur occidantur potissimum in bellis civilibus. 3, 7, 5. non occidendi secundum jus naturale. 3, 11, 3. nisi crimen morte dignum ante vel post commiserint. 3, 11, 16. permutari aut pretio dimitti jure potest, ubi servitus non est in usu. 3, 14, 9. pretium hujusmodi unde definiatur. *ibid.* Vide Redemtio.
Captivi, quo jure, cum vix utrinque justum bellum esse queat. 3, 14, 1. quatenus tales etiam justitia interna fiant, ubi id per externam licet. 3, 14, 1. servi non fiunt apud Christianos & quare. 3, 7, 9
Captivus & tamen non servus, ubi servitus in usu. 3, 14, 2
Captivi duces cujus sint, 3, 7, 9. *Not*, 2

occisi die triumphi apud Roman. 3, 4, 12. Reges pacem facere non possunt, si regnum habuerint ex consensu populi. 3, 20, 3. non tamen jus imperii penes populum, sed tutela ejus. *ibid.*
Captivos ob delictum carcere circa Pascha liberare unde. 1, 2, 9
Captivus idem pluribus pretium debere potest. 3, 21, 26
Captivus an redire debeat, mortuo eo quem redimere debebat. 3, 21, 30
Captivi promissum de reditu in carcerem valet. 3, 23, 6
Captivi res, nisi apprehensæ, non acquiruntur. 3, 21, 28
Captivi quorum in potestate nunc sint. 3, 7, 9, 2
Captivi occidi belli jure possunt. 3, 4, 10
Captivi an quovis tempore occidi possint. *ibid.*
de Captivis & rebus cur specialiter conveniri debeat. 3, 9, 4, 3
Captivorum redemtio, permutatio. 3, 14, 9, 1
Captivorum redemtio quam favorabilis. 3, 21, 23
Captivorum posteri, servi. 3, 7, 5, 2
Captivorum redemtionem quæ vetant leges, an justæ. 3, 21, 24
Captivorum bona Romano jure fisco cedunt, si heres nullus sit. 3, 9, 10, 4
Captus alii se dedere non potest. 3, 23, 9
Captus in bello justo an licite fugiat. 3, 14, 7
Capta actu bellico quorum sint. 3, 6, 14, 1
Capta bello quatenus conscientia pura acquirantur aut retineantur. 3, 13, 1, 2
Capta bello injusto non fiunt capientium jure interno. 3, 16, 1
Capta bello injusto prioribus dominis reddita. 3, 16, 2
Capta post pacem initam reddenda. 3, 20, 20
Capti bello servi fiunt etiam citra delictum. 3, 7, 1, 2
Capti censentur, qui intra præsidia ducti sunt. *ibid.*
Capti gratis dimissi. 3, 14, 9, 2
Capti quibus acquirantur. 3, 7, 5, 4
Captorum bello liberi & posteri, an servi, & quatenus. 3, 7, 2. & §. 5, 2
Captis parcendum in bello. 3, 11, 13, 1, 3. exceptiones, quæ vulgo contra adferuntur. 3, 11, 16, 1, 5
Captis quid faciendum, ubi servitus in usu non est. 3, 14, 9
Captivitatis jus etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4
Captivitatis jus non est jus gentium universale. 3, 7, 8
Captivitatis jus quale his temporibus. 3, 7, 9, 1
Capuæ civitatis interitus. 2, 9, 6
Carceris æstimatio non fit in libero homine, ob id, quod in eum est conjectus. 2, 17, 14. quæ carceris evitandi causa injuste fiunt, excusabilia. 2, 20, 29. de in carcerem redeundo promissio an sit justa. 2, 23, 7
Caritas nos obligat sæpe, ut clare loquamur. 3, 1, 10, 3
Caritas multa vetat quæ ex jure stricte sumto fieri possunt. 3, 1, 4, 2
Caritas vetat sæpe quod jus permittit. *ibid.*
Carnifex quomodo de justitia sententiæ instruendus. 2, 26, 4, 9
Carnifices munere suo abstinent tanquam periculoso. 2, 26, 4. Not. de justitia sententiæ instruendi, & quare. *ibid.* sanctiores tyrannis. 2, 25, 9. & iis qui mercedis solius respectu militant. *ibid.*
Caro imbecillam corporis conditionem significat. 1, 2, 8, 14
Caroli M. electio. 2, 9, 11
Carthago; cives an urbem significet. 2, 16, 15
Castellæ regni successio. 2, 7, 22, 1 & §. 30, 3
Castigatio utilis ei qui castigatur. 2, 20, 7, 2
Castigationes pro ætatis aut qualitatis alterius ratione necessariæ nil pugnant cum l. euangelica. 2, 20, 10
Casus improvisi conductorem non liberant. 2, 12, 18
Catonis Censorii dolus. 3, 1, 13, 2
Catonis sententia Cæsari se opponentis culpatur. 2, 24, 6
Caudina sponsio. 2, 15, 16. & lib. 3, 20, 58. & cap. 22, 7. quod causas habet, quod habet magis honestas, quod magis utiles, potius eo quod non habet. 2, 16, 19
Causæ injustæ, & suasoriæ, & exempla utriusque. 2, 1, 1. & cap. 22, 1
Causæ impellentes quæ peccatum excusant. 2, 20, 29, 1
Causæ abstrahentes a peccato quæ. 2, 20, 30
Causæ dispensandi intrinsecæ & extrinsecæ. 2, 20, 25, & 26
Causæ subnascentes in bello. 3, 1, 3 & cap. 13, 3, 1

Cautio innoxia adversus metus incertos. 2, 1, 17
Cecropis lex de una uxore ducenda. 2, 5, 9
Celare quid sit in contractibus. 2, 12, 9
Cepisse bello rem quando quis dicatur. 3, 6, 3
Ceres cur legifera dicatur. 2, 2, 2
Certamen singulare an permittendum ad bellum vitandum. 2, 23, 10
Certamen singulare. *vide* duellum.
Certamina certo numero an licita. 3, 20, 43, 1, 5
Certus non est certiorandus. 2, 12, 9, 3
Chirographi redditio, remissio debiti. 2, 4, 4
Chirographi Thessalorum controversia. 3, 8, 4, 2. & cap. 9, 9, 1
Christus non est tantum interpres legis per Mosem datæ. 1, 2, 6, 3
Christi facta non omnia nos ad imitationem obligant. 1, 3, 3, 8
Christi passio non ex lege, sed ex pacto quasi. 1, 2. 3
Christiani non restiterunt malis Imperatoribus, etiam cum prætextus esset probabilis resistendi. 1, 4, 5
Christiani jurarunt per res creatas cum respectu ad Deum. 2, 13, 11, 2
Christiani etiam sine armis militant. 2, 26, 5, 2
Christiani tenentur auxilio esse Christianis periclitantibus ob religionem. 2, 15, 12
Christiani cogi non debent etiam ad justum bellum. 2, 26, 5. humanitatem majorem debent quam alii. 3, 12, 4. præstare coguntur omnibus hominibus ea, quæ Hebræi circumcisis. 2, 12, 20. veteres sæpe etiam consilia divina pro præceptis amplexi sunt. 1, 2, 9. vim an exercuerint ad propagandam ecclesiam ejiciendo vendentes e templo. 2, 22, 14
Christianis an resistere superioribus permittatur in summa necessitate. 1, 4, 5. & cap. 4, 7, 8. veteres etiam in summa necessitate non restiterunt, cum possent. 1, 4, 7, 9, & 14
Christianorum fedus inter se, ejus obligatio. 2, 15, 12
Christianorum veterum sententia de juramento. 2, 13, 21, 1, 4, 6
Christianorum mos circa captos. 3, 7, 9, 2
Christianos an deceat ex præda quæstum facere. 3, 18, 4
Christus fabulis utitur, ut audientes eum non audiant, quo sensu. 3, 1, 10. legem implevisse quomodo intelligatur. 1, 2, 7
Cibus, quibus caro humana est, juste bello petuntur. 2, 20, 40. in defectu ciborum, cur quod quisque habet, in commune cogatur conferre. 2, 2, 6. lex de cibis vetitis apud Hebræos exceptionem habet summæ necessitatis. 1, 4, 7
Cicatricum æstimatio non fit in homine libero. 2, 17, 14
Circumcidi Christiani an potuerint. 3, 1, 8, 3
Circumcisio ad quos populos pertinuerit. 1, 1, 16, 5. olim multis populis cur necessaria. 1, 1, 16, 3. ab extraneis sponte suscepta, & quare. 1, 1, 16, 6
Circumstantiæ etiam minimæ in moralibus variant materiam. 2, 23, 1
Citatio in locis non tutis. 3, 3, 14
Citatio in repressaliis. 3, 2, 7, 3
Civis eorum capi potest, qui nostrum civem injuria detinent. 3, 2, 3, 5
Civis innocens an juste dedi possit, ut excidium vitetur. 2, 25, 3, 1, 4
Civium & servorum differentia. 3, 8, 2
Cives Romani quo sensu dicantur qui in orbe Romano vivunt. 2, 9, 11, 2
Cives quando jus damni repetendi habeant in magistratus. 2, 17, 3
Cives an abscedere a civitate possint. 2, 5, 24, 1, 3
Cives etiam singuli exactam a magistratu diligentiam exigere possunt lege concedente. *vide* magistrat.
Civis civitatem indemnem quomodo præstet. 2, 5, 24, 2
Civitas quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10
Civitas bello victa an desinat civitas esse. 3, 8, 2
Civitatis res belli jure acquiruntur. 3, 8, 4, 1, 2
Civitas injusta non desinit civitas esse. 3, 3, 2, 1, 2
Civitas injusta a piratarum cœtu quid distet. 3, 3, 2, 1
Civitas quid. *prol.* p. 14. l. 1, 1, 14. & c. 3, 7. l. 2, 5, 23. dividi in plures civitates potest. *vide* Dividere. semel divisa facit, ne idem sit populus, etiam cum restituatur. 3, 9, 9, eadem etsi non iidem homines aut ejusdem dignitatis. 2, 9, 3. & c. 21, 8. etsi modo regio, modo populari imperio regatur. 2, 9, 8. & c. 16, 16. interire quo casu possit, &

& magna familia fieri. 3, 8, 2. interit corporis interitu aut speciei. 2, 9, 3. item cum fit alterius ditionis. 1, 3, 7. non interit ob injustitiam communiter admissam. 3, 3, 2. subjectum est summæ potestatis. 1. 3, 7. vitiosa, quamdiu maneat civitas. 3, 3, 2
Civitatis corpus quale & quid propterea producat. 2, 9, 3 finis *prol. p.* 10. forma alia consociatio juris & imperii quam spectat Jurisconsf. alia relatio partium inter se earum quæ regunt & reguntur quam spectat Politicus. 2, 9, 3, & c. 21, 8. jus non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo aut judicio. 2, 21, 4. spiritus & vita quid. 2, 9, 3
Civitatis jus in cives. 2, 5, 24, 2
Civitates federatæ imperio distinctæ. 1, 3, 7, 2
Civitates immortales quo sensu. 2, 9, 3, 1, 2
Civitates descifcentes recipere contra amicitiam est. 3, 20, 41, 2
Civitatis jus in magistratus quale. 2, 17, 3
Clam ne quid geratur in bello, ad jus nil pertinet. 3, 3, 11
Classis quid. 2, 16, 3
Clarigatio. 3, 3, 7, 1
Clausula, *ut cætera tamen rata maneant* 3, 20, 35
Clausula, *si populus velit*, quid operetur. 3, 22, 2
Clemens Alexandrinus pro pœnis & militia. 1, 2, 10, 1
Clementia in bello. 3, 11, 7, 1, 5
Clementia liberum arbitrium quando habeat puniendi vel non puniendi. 2, 20, 22. locum quotiens habere debet. 2, 20, 22. vim legis non nisi in probabilibus causis imminuere debet. 2, 20, 24. *vide* Dilectio. apta per se frangendis & conciliandis animis. 3, 12, 8
Clementis constitutiones quando scriptæ. 1, 2, 9. *Not.*
Clerici bello arceantur, & quatenus. 1, 5, 4
Clericis interdicta est militia. 1, 2, 10, 4
a Clericis vitæ eximia puritas & major quam ab aliis requisita. 1, 2, 9
Clero olim exclusi qui post baptismum militassent, aut magistratum gessissent. 1, 2, 10, 10
Clœliæ factum defenditur. 3, 11, 18. quomodo. 3, 20, 54
Coacti non semper excusantur. 2, 26, 3. ad bellum sunt inter infortunatos *vide* Infortunati. itaque non juste occiduntur, quantum ad justitiam internam. 3, 11, 3
Coëmtio an licita. 2, 2, 24. *vide* Monopolium.
Cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt, nisi cogantur, suspecti esse non debent. 2, 20, 49
Cogendus ad religionem Christianam nemo. 2, 20, 49, 1
Cogens & coactum requirit distinctas personas. 2, 14, 2
Cogere alium ad id, quod ei non licet, non est concessum. 3, 1, 21. nec quisquam ita se cogi patiatur. 2, 26, 3. par parem potest tantum ex I. N. 2, 14, 6. non potest nisi ad id quod debet jure stricto. 2, 25, 3. superioris num semper sit? 1, 3, 17
Cogere pugnat cum statu inferioris. 1, 3, 17, 1. & lib. 2, 14, 6, 2
Cogitationis pœnam nemo subit, quomodo intelligendum. 2, 2, 18. & lib. 2, 20, 29. voces latum & strictum significatum habere possunt. 2, 16, 9
Cognatica successio linealis: & ejus fundamentum. 2, 7, 22, 1
Collegio destructo an res maneant eorum, qui aliis supersunt. 2, 9, 4
Colloquium postulans ad quid obligetur. 3, 24, 3
Colloquio durante res suas promovere licet. *ibid.*
Colloquii usus ad vitandum bellum. 2, 23, 7
Colloquium qui petit, tacite pollicetur collocutoribus innoxium id fore. 3, 24, 3. præmittendum antequam in bellum erumpatur. 2, 23, 7. qui colloquuntur sibi invicem judicandi libertatem debent I. N. 3, 1, 11
Collybium quid. 1, 12, 3
Coloniæ naturaliter non subsunt civitati matrici. 2, 9, 10
Comam alere naturaliter turpe quo sensu dicatur a Paulo. 2, 12, 26
Comites legatorum an sint inviolabiles. 2, 18, 8
Comitia ordinum non ubique demonstrant regem esse absolutum. 1, 3, 10
Commeandi jus qualem interpretationem recipiat. 3, 21, 22
Commeandi securitas etiam extra territorium dantis porrigitur. 3, 21, 14
Commeandi jus. 3, 21, 14
Commeatus an ad bona extendatur. 3, 21, 18
Commeatus morte dantis an exstinguatur. 3, 21, 20

in

in Commeatu comites qui. 3, 21, 19
Comminatio nemini jus dat. 2, 13, 3, 4
Commissiones. *vide* dimicationes.
Commercia impedire nemini jus est. 2, 2, 13. solent in federibus stabiliri, & quare. 2, 15, 5. an prohiberi juste possint ab iis, qui bellum inter se gerunt, ita ut neutrius partis subditis uti iis liceat, aut etiam aliorum subditis in hanc vel illam partem. 3, 15. *p. Not* 3
Commercia belli. 3, 21, 1
Commerciorum libertas. 2, 2, 13, 5
Commodatio quid. 2, 12, 2. gratuita natura sua. 2, 12, 20. an injustum, si pro eo merces exigatur. 2, 12, 11 & 2, 12, 20
Commodatarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Commodatarius rem commodatam resarcire tenetur, si perierit, & quare. 2, 12, 13
Commodator quando intra prædictum tempus rem repetere possit. 2, 16, 17, 1
Commodo Imperatore vix quisquam sceleratior. 1, 4, 5
Commodum ut sequatur eum, quem incommodum, quomodo accipiendum. 2, 6, 16
Communio an durare possit. 2, 2, 2, 1
Communio quibus ex caussis cessaverit. 2, 2, 2, 1
Communio quomodo introducta, quæque jura dederit. 1, 2, 1, & lib. 2, 2, 2. duplex est, vel ex simplicitate, vel ex charitate. 2, 2,
Communia distinguuntur a publicis populi. 2, 3, 9. In divisione civitatis qualia maneant. 2, 9, 10. judicantur non tantum attributrice justitia. 1, 1, 8. præferenda privatis etiam ex lege dilectionis, & ejus ordine. 1, 2, 8
Communibus durante communione bonorum non minus huic quam alteri licebat uti, servata quadam æqualitate. 2, 10, 1
Comparatio finium bonorum malorumque quas normas habeat. 2, 24, 5
Compensari non potest id, quod bello caussam dedit, aut jure gentium factum est. 3, 19, 19, 1
Compensatio debetur subditis, quorum bona pace alienata sunt. 3, 20, 7, 2
Compensatio quid. 2, 7, 2. & 3, 19, 18. inter personas easdem fieri debet. 3, 19 19. promissi jurati cum eo, quod ante juris erat controversi an valeat, si promissio facta est, post motam controversiam. 2, 13, 20
Compensatione non est lædendum jus tertii. 3, 19, 19, 3
Compensatur cum promisso res injuste detenta. 3, 19, 15
Compensatur cum promisso debitum. *ibid.*
Compensatur cum promisso damnum datum, & pœna. 3, 19, 19,
Compromissarius arbiter. *vide* Arbiter: qui concedit aliquid, concedit etiam ea, quæ necessario sequuntur. 3, 21, 7
Compromissi usus ad bellum vitandum. 2, 23, 8
Concessio immunitatis a vectigalibus & tributis quomodo intelligenda. 2, 16, 27, 1
Concessum an morte concessoris intereat. 3, 21, 20
in Conciliis Christianis unde alii aliis præcesserint. 2, 5, 21
Concubinatus quidam species matrimonii naturalis. 2, 5, 15, 1
Concubinatus an omnis vitiosus lege n. aut g. aut civ. 2, 5, 15. non est prohibitus nisi l. euangelica. 1, 2, 6
Concubitus cum bestiis quomodo etiam in ipsis bestiis puniuntur. 2, 25, 11. incesti morte puniendi ex lege veteri Noæ data. 1, 2, 5. innuptos L. N. repugnare non satis constat. 2, 20, 42. serviles nec lege nec certa custodia erant constricti. 3, 7, 5.
Concupiscere in decalogo quid. 2, 20, 39, 3
Condicere. 3, 3, 7, 1
Condictiones. 2, 1, 2
Conditio non impleta liberat fidem. 3, 19, 14, 1
Conditio casualis. 3, 20, 29. impleri differre debet. 2, 15, 17. oblatio conditionis quomodo a promissione differat. 2, 16 32. proponi debet a potentiore. 2. 20, 26
Conditiones contra eum, qui elocutus est, potius interpretandæ. 3, 20, 26
Conditio, si res maneant eodem loco, quando tacite insit. 2, 16, 25, 2
Conditionem deferentis an accipientis verba plus valeant. 2, 16, 32
Confiscatio bonorum patrimonialium liberis incommoda quidem, sed proprie pœna non est. 2, 21, 9
Confiscatione singuli sua bona amittunt. 2, 21. 7
Conjecturæ ad interpretationes. 2, 16, 20, 1
Conjecturæ extendentes. *ibid.* 2
Conjecturæ restringentes. 2, 16, 22
Conjecturæ extendentes non temere admittendæ, cum obligant. 2, 16, 28. favorabiles, quæ pro certitudine imperii-

rii adversus controvertentem faciunt. 2, 4, 8. Restringentes, quando procedant. 2, 16, 22
Conjecturæ unde sumantur, & ex quibus locis. 2, 16, 5. sumtæ ex ratione movente, ubi & quando locum habeant. 2, 16, 8, conjecturis opus quando sit. 2, 16, 4
Conjunctorum locus ad interpretationem. 2, 16, 7
Conjugium. *vide* Matrimonium.
Consensum requisitum qui adhibent, tenentur de damno. 2, 17, 6. & 2, 21, 1
Consensum in id intelligitur, sine quo id, quod officii est, geri commode non potest. 3, 22, 4
Consensus unde appareat. 3, 22, 3. gignit jus in rem. 2, 5, 1. & personam. 2, 5, 8. qualitercunque etiam indicatus & acceptatus vim habet transferendi juris. 3, 24, 1. interponi potest etiam per ministrum. 2, 11, 18. populi unde intelligatur. 2, 6, 9. tacitus, *vide* Tacitus consensus.
Consensus solus inducit obligationem. 2, 6, 1, 2. & 3, 2, 2, 2
Consensus populi in rebus modicis sequi facilius præsumitur. 2, 6, 11
Conservatio sui. 1, 2, 1
Consilia & præcepta interdum indistincte efferuntur. 1, 2, 9, 4
Consilia sapientum quantum valeant. 2, 23, 3, 4
Consiliarii Regum quomodo obligentur ex bello injusto. 3, 10, 4
Consilium divinum sæpe pro præcepto amplexi sunt Christiani vett. *vide* Christianus. qui dat, tenetur damni dati, & quomodo. 2, 17, 7, & 2, 21, 1
Consita an solo cedant. 2, 8, 22
Constans & pertinax studium in partes suas, supplicium & mortem non meretur. 3, 4, 13. & 3, 11, 16
Constantiæ debitum quale. 2, 11, 3
Constantinopolim an cum translatione sedis Imperatoriæ, simul imperium sit translatum. 2, 9, 11
Constantinopolitani nullum jus ad eligendum Imperatorem habuerunt, quod non dependeret a populo Romano. 2, 9, 11, 2
Constituens non semper superior constituto. 1, 3, 8, 13
Consuetudo quomodo introducatur. 2, 4, 5, 2
Consuetudo pro consensu populi in jure concedendarum jurisdictionum. 2, 6, 10
Consuetudo horum temporum de mobilibus bello captis. 3, 9, 15
Consuetudo hodierna de recipiendis deditis. 3, 11, 14, 2
Consuetudo ad æquitatem naturalem omnis trahenda est, quantum fieri potest. 2, 6, 6. interpres legum optima. 1, 4, 5. introduci potest a subditis contra imperantem, eo non repugnante. 2, 4, 5. juris effectum ut habeat, quantum temporis requiratur. 2, 4, 5. natura altera esse, quo sensu dicatur. 2, 2, 26
Consultatio est de finibus interjectis. 2, 24, 5. in consultatione comparatio finium fieri debet. *ibid.* *Vide* Comparatio.
Consumens nummos furtivos ad restitutionem tenetur. 2, 10, 2, 2
Consortia impiorum vitare, sapiens monitum. 2, 15, 9, 10
ad Contrahendum nemo metu impellendus. 2, 12, 10
Contractus quid. 2, 12, 7
Contractuum divisio. 2, 12, 2, 3
Contractus innominati qui, & unde dicti. 2, 12, 3, 3
Contractu populi facto cum liber esset, Rex postea factus tenetur. 2, 14, 12, 2
Contractus vergens ad perniciem publicam an obliget. 2, 14, 12, 4
Contractus Regum secum ferentes alienationem pecuniæ populi, regni, partis regni, patrimonii regalis an valeant. 2, 14, 12, 5
Contractus regis an actionem pariant. 2, 14, 6, 2. & §§. 4, 5, 9
Contractus Regis subditis jus cogendi non dant. 2, 14, 6, 2. & §. 2, 2
Contractus Regum an leges dicendæ. 2, 14, 9, 1
Contractus & leges misceri possunt. *ibid.*
Contractus perfectus sine scriptura. 2, 16, 30
Contractus regum & populorum an interpretandi ex jure Romano. 2, 16, 31
Contractus quinam revocentur. 2, 12, 7, æqualitatem omnes natura requirunt. 2, 12, 18. diremtorii. *ibid.* & 1, 14, 3. feudales sunt actus mixti. 1, 12, 5. inæquales obligant ex I. G. voluntario. 2, 19, 6. sed ita, ut qui plus stipulatus est, teneatur ex officio probi hominis. 1, 10, 5. innominati non minus naturales quam cæteri. 2, 12, 3. nominati cur a I. C. distinguantur a diremtoriis. *ibid.* & 2, 16, 30. cum rege initi an sint personales. Cætera *vide* in *text.* & in *pacta Regum.*

Con-

Contractus Regum de regno quales sint, si regnum in patrimonio non habeant. 2, 14, 2
qui Contractui dolo, aut vi, aut metu injusto causam dedit, tenetur alterum in integrum restituere. 2, 17, 7
Contractui extrinseca non sunt indicanda. 2, 12, 9, 2
in Contractibus vitium rei indicandum, & quare. 2, 12, 9, 12
de Contractibus leges Romanorum & Hebræorum. 2, 12, 13, 2
Contractibus invasorum sive tyrannorum populi non tenentur. 2, 14, 14
Contractuum natura repudiat ambiguas locutiones. 3, 1, 10, 3
Contraria uno tempore nemo potuit voluisse. 2, 16, 4. ad contraria non datur facultas moralis. 2, 23, 13
Controversiæ quæ non teneantur I. C. 1, 1, 1. de bellis ex l. civ. non definiuntur. 2, 7, 1. Regum populorumque nunc Martem fere habent arbitrum *prol. p. 3.* federatorum quatuor sunt generum. 1, 3, 21
Contubernium matrimonio oppositum. 2, 5, 15
Contumeliam ferre magni animi est. 2, 1, 10. ob eam actio non instituenda l. euangelica. 2, 20, 10
Contumelia rumpitur pax amicitiæ causa inita. 3, 20, 40. ex ea nihil mali ad nos pervenit. 1, 2, 8
Contumelia quo sensu ab injuria distinguatur. 1, 2, 8, 7
Conventio de redemtione an rescindi possit ob læsionem. 3, 21, 27
Conventionum divisio in publicas & privatas. 2, 15, 1. & 3, 20, 1
Conventionum publicarum divisio. 2, 15, 2
Conventiones. *vide* Contractus & Federa.
Conventus quosdam Christianorum utile esset haberi, ubi per eos, quorum id non interest, controversiæ definiantur. 2, 23, 8
Convictus cum impiis & contumacibus quatenus sit illicitus, qualis prohibeatur. 2, 15, 9, 10. & §. 10, 3
Convitia immania jus dant etiam captivum interficiendi aut deditum. 3, 11, 16
Cornelius mansit Centurio post baptismum. 1, 2, 7, 9
Cornelia lex pro heredibus eorum, qui postliminio redierunt. 3, 9, 10, 4
Corpus ad servitutem obligari potest. 2, 13, 16, 4
Corpus naturale idem quamdiu dicatur. 2, 9, 3, 1
Corpus ex terra ortum terræ debetur. 2, 19, 2, 4
Corpus humanum bestiis dari miserandum. 2, 19, 2, 4
Corpus naturaliter homini cuivis suum est. 2, 17, 2. obligare pro debito num possit. *vide* Debitum proprium.
Corporis quæ sunt, ea per primariam ejus personam possunt expediri. 2, 9, 11
Corpora hominum debent dissolvi extra conspectum. 2, 19, 2, 5
Corcyrensis controversia inter Athenienses & Corinthios. 2, 16, 13, 3
Corraria quid. 3, 6, 12, 2
Corrumpere rem alienam quibus casibus liceat, 3, 12, 1. hostium an liceat, & quatenus. 3, 5, 1
Creatum mundum esse a Deo, si credatur, etiam civiliter prodest. 2, 20, 45
Credens pecuniam patri ad alendum filium actionem habet in filium. 2, 10, 2, 3
Creditor tenetur de perceptis fructibus supra usuram. 2, 10, 4
Creditor, qui rem alienam pignori sibi ab eo datam, cujus ea res non erat, vendit, domino non tenetur, nisi in quantum creditum excedit. 2, 10, 2. mutuum a debitore tanquam non debitore sumens, tenetur ad illius restitutionem. *ibid.* opulentus qui debitorem inopem omnibus bonis exuit, non quidem injustus est, sed peccat contra charitatem Christianam. 3, 14, 4
de Credito jus non dabatur apud quosdam populos. 2. 18. 10
Crepundia feris alligata ad quid proficiant. 2. 8. 3
Crimina cujus generis sint, quæ obstringunt posteritatem. 2. 21. 14. in iis, qui quocunque modo participant tenentur de damno. 2. 17. 6. *adde* peccata & scelera.
Culpa sine dolo sufficit ad restitutionis obligationem. 3. 10. 5. 2
Culpa media inter injuriam & infortunium. 3. 11. 4. 1
Culpam leviorem bonitas Christiani condonabit. 2. 20. 35. ex culpa quomodo quis obligetur. 2. 17. 1. non obligatur cujus sententia a meliore parte victa est. 2. 21. 7
Cultus idolorum falsorumque deorum Deus verus etiam in filiis peccantium punire solet. 2. 21. 14
Curatores regni summum imperium habere

bere possunt. 1, 3, 11, 2
Curæ clericis interdictæ. 1, 2, 10, 10
Cyri & Arsicæ controversiæ. 2, 7, 28
Cyrus. 2, 4, 14. quo sensu juste ad certamen singulare provocavit Regem Assyriorum. 3, 20, 43

D.

Damnatos inter se committere, ut de vita pugnent injustum. 2, 1, 15
Damnum quid, & unde dictum. 2, 17, 2, 1
Damnum contra honorem & famam datum. 2, 17, 22
Damnum faciendo quomodo detur. 2, 17, 6, 7
Damnum non faciendo quomodo detur 2, 17, 8, 9
Damnum quando obliget. 2, 21, 1. obligat interdum eum, qui delicto non tenetur. *ibid.* qui id etiam non per se dedit. 2, 17, 6. nisi is, qui sub auctoritate aliquid facit, id alias sine auctoritate fuit facturus. 2, 17, 10. quod si imperio eum impulit, tenebitur in solidum. 2, 17, 11
Damni directe dati, & in consequentiam distinctio. 2, 21, 10, 1
Damni causa qui dicantur. 2, 17, 10
Damni dati consequentia quæ censeantur. 2, 17, 11
Damna in dubio pace remissa censentur. 3, 20, 15
Damnum datum ob causam turpem retineri potest. 2, 10, 12. datum ob rem honestam, sed alioqui debitam, an retineri possit. *ibid.* datum ei, qui nec Judæus est, nec Judæis federatus, dicunt non obligare Judæi. 2, 15, 5. datum induciarum tempore subditis, prius quam publicarentur, obligat contrahentes ad resarciendum. 3, 21, 5. datum etiam dividitur in quibusdam casibus. 2, 17, 21. datum in bello venit in æstimationem: ubi de acquisitionis justitia interna quæritur. 3, 13, 2. obligat interdum privatos ad restitutionem, etiam ubi justum est bellum. 3, 18, 6. datum culpa obligat ad restitutionem I. N. *proleg. pag.* 5. & 2, 17, 1. datum paucis ob debitum universitatis obligat cæteros ad restituendum. *vide* Pœna. datum subditis à militibus ob stipendia non soluta regem obligat. 2, 17, 11
Dare omni petenti, num sit præceptum universale. 1, 3, 3
David Adoniam cur regno privarit quod ei nativitatis jure debebatur. 2, 8, 25, bellum gerit contra Ammonitas. 1, 2, 2
David quomodo & quatenus Sauli restitit. 1, 4, 7, 4, 6
David res acquirit jure belli. 3, 6, 7, 1
David a juramento illicito implendo abstinet. 2, 13, 6
Davidis delictum, quo jure Deus in populo puniverit. 2, 21, 17
Debendi vox diversas habet significationes. 2, 7, 3. & 4, 1
Deberi pœna quo sensu dicatur. 2, 20, 2. servo num possit à Domino. 3, 14, 6
Debitum non ex justitia causam justam bello non dat. 2, 22, 16, 1
Debita an remissa pace præsumantur. 3, 20, 16
Debita omnia nascuntur ex charitate. *vide* Dilectio. vel ex honestate, id est, cum res nonnisi inhoneste potest omitti. 2, 7, 4. & 3, 3, 6. vel ex justitia. *ibid.*
Debito universitatis an singuli obligentur, & quatenus. 2, 5, 17
Debitorem carceri eximens creditori tenetur. 3, 1, 5, 3
Debitum alienum naturaliter neminem obligat. *v.* Heres &c. 3, 2, 1. charitatis & quæ ei sunt similia a superiore possunt exigi proprio quodam jure. 2, 25, 3. *adde* Dilectio.
Debitum civitatis subditos I. N. non obligat. 3, 2, 5. si universitas habet bona. 3, 2, 1. obligat a I. G. 3, 2, 2. & 3, 2, 5. etiam singulos. 2, 2, 3. quantum ad bona & jura, raro ad vitam. 3, 2, 6. ita, ut ista capientium fiant, etiam justitia interna. 3, 13, 1. peccante tamen contra charitatem, qui id agit cum a primario debitore debitum facile possit consequi. 3, 13, 4. tenentur porro singulis iterum, qui culpa sua ejusmodi debito causam dedere. 3, 2, 7. non desinunt hæc debita, cum alia reip. forma introducitur. 2, 9, 8. constantiæ. *vide* Constantiæ debitum.
Debitum defuncti cur ad heredem transeat, non pœna. 2, 21, 29. non transit, si quod ex officio pietatis gratiæ aut fidei debent. 2, 12, 17
Debita personalia obligant bona ejus. 2, 14, 10. regis, qualia ad successorem non pertineant. 3, 14, 12
Debitum justitiæ oritur vel ex lege. 2, 1, 2. & 2, 17, 1. vel ex maleficio. *ibid.* quod vocatur debitum pœnæ. 3, 13, 1. vel ex pactione, 2, 17, 1, omnia hæc de-

debita jus dant naturaliter in eum, qui debet. 2, 20, 2. quod & bello licet persequi, ubi id aliter consequi non possumus. 2, 1, 2. sed ut necesse sit bellum prius indici. 3, 3, 6. & obligant naturaliter, etiam cum à judice secus sit pronunciatum. 3, 2, 5. aut debitor in pœnam creditoris sit liberatus. 2, 14, 6. debita sua legatus ut solvat, per ejus loci judicem, in quo est, adigi non potest, ut ideo alia ratione cum eo sit agendum, & quali. 2, 18, 9. remissa censentur cum redditur chirographum. 2, 4, 4. universitatis *vel* civitatis pro debito corpus an possit obligari. 3, 2, 3

Decalogi prima quatuor præcepta continent omnia veræ religionis membra. 2, 20, 45

Decemvirorum Romæ juramentum de re illicita. 2, 13, 6

Decent non ea omnia, quæ licent. 3, 4, 2

Decima de præda consecrata. 3, 6, 1, 1

Decreta sua Deus non mutat. 2, 13, 3. *vide* Deus.

Dedere & donare non sunt ejusdem modi, contra quam putavit Cicero. 2, 21, 4. innocentem quid sit, & quo jure sint concessa. *ibid.* an & is cogatur, ad quem post facinus commissum fugit. *ibid.* ob famem aliasve similes necessitates excusabile. 2, 6, 5. jure nat. urbes subdito non licet sine publico consilio. 3, 1, 21

Deditus nec receptus an civis maneat. 2, 21, 4, 7

Dediti sine conditione an occidi possint. 3, 4, 12

Deditio conditionata, & ejus effectus. 2, 15, 7, 2

Deditio dat sponte, quod vis ereptura esset. 3, 8, 4. quamdiu admittebatur a Romanis. 3, 11, 13. repudiare potest jure belli quo sensu. 3, 4, 11. non repudianda. 3, 11, 14. sequitur cognitionem causæ, quæ semper & necessario debet antecedere. 2, 21, 4. j. nat. ad quid obliget eum, cui sit ex justitia interna. 3, 20, 51. spontanea tollit jus postliminii. 3, 9, 8. induciarum tempore non valet. 3, 21, 8

Dediti quando possint interfici. 3, 11, 16, 1

Dediti recipiendi. 3, 11, 14

Deditis pure quid faciendum sit, statuendum a rege, aut a populo. 3, 22, 11

Deditorum oppida incendi possunt jure belli. 3, 5, 1

Deditio pura. 3, 20, 49, 1. & 2, 5, 31

Deditio antequam murum aries percusserit. 3, 11, 14, 2

Defectio subditorum efficit, ut in magistratu potentia puniendi eos non possit præsumi. 3, 20, 30. *vide* Rebelles. ad hostem invalida tempore induciarum. 3, 21, 8. spontanea ob tempora difficilia quomodo excusetur. 3, 11, 4. *adde* dedere.

Defendere innocentem an teneamur, & quando. 2, 25, 3, 1. & cap. 4, 8, 2

Defendens se non opus habet denuntiatione jure naturæ. 3, 3, 6

Defensio an jus det in tertium, qui non invadit. 2, 1, 4

Defensio rerum an jus det occidendi. 2, 1, 11

Defensio licita in aggressoris adjutores. 3, 1, 3. & l. 3, 1, 5, 3

Defensio ut necessaria habeatur, necesse est, ut aliter vitæ periculum nequeat evitare. 2, 1, 3. & 2, 1, 5. & certo constet de potentia & animo alterius. 2, 22, 5. & tunc licita etiam cum periculo innocentis. 2, 1, 4. & 3, 1, 2

Defensio pro ultione sæpe ponitur a Christianis. 1, 2, 8. aliorum qui bellum sunt promeriti injusta. 2, 1, 18. non est necessaria, cum non nisi morte invasoris possit fieri. 2, 25, 7. subditorum etiam in bello injusto aliquo casu justa esse potest. 2, 26, 5. *adde* Pœna. Sui in bello favorabilior, quam illatio belli. 2, 16, 10. indictione an indigeat. *vide* Bellum defensivum. a quibusdam Christianis habita pro illicita. 1, 3, 3. licita, ut sit & justa I. N. necessariam esse oportet. 2, 22, 5. id quod esse desinit, simul atque judex potest adiri. 2, 1, 16. in vera defensione homo non occiditur. 2, 1, 4

Defensio sui aliquo casu licita etiam cum vitæ periculum aliter evitari non potest. 2, 1, 12. cum interfectione an licita sit jure divino. 2, 1, 10. contra armatum aggressorem licita. 1, 3, 2. & furiosum aut insanum. 2, 1, 3. non vero contra magistratum in causa religionis. 1, 4, 7

Defensionis actus pacem non rumpit. 3, 20, 36. & 38

Defensio in bellis publicis quæ, & qualis. 2, 1, 16. in his, qui bello causam dederunt, non licita. 2, 1, 18

Deflorator virginis ad quid teneatur.

tur. 2, 17, 15
Defunctis gratia redditur in liberis. 2, 7, 9, 2
Dejectus dicitur, qui vetitus est accedere. 2, 16, 12, 1
Dejicere quid interdum significet. 2, 16, 12, & 2, 16, 20
Delatio, oblatio conditionis ante acceptationem non obligat. 2, 16, 32
Deliberati & indeliberati actus distinctio. 3, 11, 4, 2, 3
super Deliberationibus politicis regulæ. 2, 24, 5
Deliberationum fines, & media inter se comparanda, & quomodo. *ibid.*
Delicta quomodo contractibus comparentur. 2, 20, 2, 2, 3
Delicta gignunt jus in rem. 2, 5, 1. & jus dant ad pœnam 2, 20, 2. omnia an necessario & ex. I. N. punienda. 2, 20, 4. & 2, 20, 21. puniuntur non ea tantum, quæ directe alios lædunt, sed & quæ per consequentiam. 2, 20, 44. aliena I. N. non obligant ad pœnam. 2, 21. 12. possunt tamen liberis delinquentium honores & id genus alia juste denegari. 2, 21, 11. & 2, 21. 16. per ignorantiam commissa facile remittenda, quamvis culpa non omnino careant. 2, 20. 16. & 2, 20, 43. ignorata eo tempore, cum pax iniretur, an post contra pactum excusabiliter puniri queant. 3, 20, 17. inchoata contra pietatem an puniri debeant. 2, 20, 39. contra vitam hominis an extra judicium severe debeant puniri. *ibid.* per infirmitatem difficulter superabilem commissa non difficulter remittenda. 2, 20, 16. quæ lædunt personam Principis facile condonanda. 2, 24, 3. contra societatem humanam a cujusque civitatis rectore puniri juste queunt. 2, 21, 3. delicta majorum posteros luere creditum non nisi de gravissimis criminibus. 2, 13, 1. a multis commissa, etsi digna quæ morte puniantur, morte tamen non puniri æquum est. 3, 11, 17. Regis populum vere subditum non obligant ad pœnam. 2, 21, 17. populum luisse, quando legitur, an ex eo concludi possit datam in regem potestatem. *ibid.* subditorum obligant civitatem aut regem, si sciverunt nec puniverunt, cum & possent & deberent. 2, 21, 2. unde hæc culpa præsumatur. 3, 20, 30
Delinquentes naturaliter se faciunt subjectos omnibus hominibus. 2, 20, 3. & in eo statu sunt, ut puniri possint. 2, 20, 22. etiam a quovis, qui eis non est subditus. 1, 3, 21. absolvendi sunt in dubio. 2, 23, 5. resistendi jus non habent publicis ministris capere eos volentibus, metu ne plus æquo puniantur. 2, 1, 18
Delinquentes privatim in aliam civitatem rectoremve ejus, is apud quem agit, dedere tenetur, aut punire. 2, 21, 4. aut, si utrumque nolit, eum amovere. 2, 21, 5. nemo gratis delinquit, sive malus est. 2, 20, 29. consuetudo delinquendi quomodo spectetur in judicio. 2, 20, 35. reliqua *vide* in voce *Peccata.*
Delphi orbis umbilicus. 2, 22, 13
pro Deplorato nemo temere habendus. 2, 20, 7
Denuntiatio honesta etiam ubi non necessaria. 3, 3, 6, 3
Denuntiatio in quibus bellis necessaria. 3, 3, 6, 2
Denuntiatio pura & conditionata. 3, 3, 7, 1
Denuntiatio ad proximum præsidium. 3, 3, 7, 2
Denuntiatio cur requiratur. 3, 3, 11
Denuntiatione an opus, ubi legati violati sunt. 3, 3, 14
Depositarius ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Depositarius rem si petierit non restituit, & quare. 2, 12, 13
Depositum prædoni reddendum, si dominus non appareat. 2, 13, 15, 2
Depositum est species mandati. 2, 12, 2. depositario interdum juste non redditur, si is non sit dominus. 2, 16, 26. interdum etiam cum sit dominus. *ibid.* res furto aut vi alicui ablata & tertio deposita, cui restituenda, si dominus appareat. 2, 10, 1. si non. *vide* text.
Deposito mercedem stipulari an injustum. 2, 12, 11
Deposita bona post publicationem fisco non priori domino reddenda, & quare. 2, 10, 1, 4
Depositam apud se rem suam nemo reddere tenetur. *ibid.*
Derelictione regna amittuntur. 2, 4, 11
Derelictum quid censetur, spe recuperandi amissa. 2, 4, 5, 1
Derelictum redit in statum suum naturalem. 2, 3, 19. ad derelicti præsumtionem sufficit tempus excedens hominis memoriam. 2, 4, 7, ad derelicte-

regni vel imperii præsumtionem non requiritur l. civ. definitum tempus. 2, 4, 12
pro Derelicto habere non censetur is qui rem tractat negligentius. 1, 4, 9. ne pro derelicto res habeatur quid agendum, cum ob vim majorem deseritur. *vide* Arbiter. an pro derelictis censenda, quæ induciarum tempore sunt incustodita. 3, 21, 8
Desertores jus legationis non habent. 2, 18, 2, 2
Desperatio hosti eripitur, rebus servatis. 3, 12, 8, 1
Despoliatio quid. 3, 6, 14, 7
Deum negare, & negare eum rerum humanarum curam agere, moraliter idem valent. 2, 20, 46
Deus promittendo obligatur. 2, 11, 4, 1
Deus in juramanto testis & ultor. 2, 13, 10
Deus probavit jus prædæ. 3, 6, 1, 2
Deus nocentibus parcit innocentum causa. 3, 1, 4, 3
Deus quo jure efficiat, ut peccata posteris noceant. 2, 21, 14, 1, 3
Deus quo sensu dicatur mutare consilium, & pœnitentia duci. 2, 13, 3, 4. quando dicatur improprie nos fallere. *ibid.*
Deus populo cladem immittit ob Regum facta. 2, 21, 17
Deus αὐτοφυὴς quo sensu. 2, 20, 4. 2
Deus propter se omnia fecisse quo sensu dicatur. *ibid.*
Deus an non possit agere, nisi ob finem. 2, 20, 4, 2
Deus cognosci ex natura quomodo possit. 2, 20, 45. coli nimium non potest. *proleg. pag.* 15. dominium plenissimum habet, ut in res nostras, ita & in vitam, 2, 20, 40. & 2. 21, 14. majusque illud est, quam hominum in bestias. 3, 4, 9. igitur, quæ ex eo jure agit, nobis in exemplum non trahenda. 3, 1, 4. efficere quædam non posse, quo sensu dictus. 1. 1, 10
de Deo notiones quædam minus evidentes, 2, 20, 47. perperam sentientibus, an juste bellum inferatur ex hac sola causa. 2, 22, 9. quæ sunt contra mandatum divinum in iis non est magistratui parendum. 2, 20, 3
Dei jus in homines. 3, 1, 4, 3
Dei lenitas in novo federe. 2, 20, 11, 1
Dei factum circa liberos peccantium cur hominibus non imitandum. 2, 21, 14, 1, 3
Deo mendacium non convenit. 3, 1, 15, 1
Deo magis quam hominibus obediendum agnoscunt & Philosophi. 1, 4, 1, 3. & 2, 26, 3, 1
Dextræ datio in quibusdam locis vicem tenet jurisjurandi & quare. 2, 13, 22
Diagoras Melius quare sit punitus. 2, 20, 46
Dicere mihi non necesse est id omne, quod alteri est utile audire. 2, 12, 9
Dictatoria potestas imperiumque an mutaverit remp. quotiens est introductum. 1, 3, 8
Dictatoris potestas aliquando summa. 1, 3, 11, 1
ad eum Diem, exclusive, an inclusive intelligendum. 2, 21, 4
Dierum vox in federibus quomodo intelligenda. 2, 16, 5
Dignitas regis læditur in legato. 2, 18, 5
Diis adscripta quæ juris sunt gentium. 2, 19, 1, 2
Δικαιώματα. 1, 1, 9, 2
Δικαστικὴ quæ Aristoteli. 1, 3, 6, 2
Dilectionis lex distinguitur a lege euangelica. 2, 1, 10. ad jus n. pertinet. 2, 1, 2. proprie tamen jus non dat ei, cui hinc aliquid debetur. 2, 12, 17. & 2, 17, 9. itaque nec debitum hujusmodi armis exigere licet. 2, 22, 16. potest tamen a subditis magistratus deposcere proprio quodam jure. *vide* Debitum. An obliget omnes homines æqualiter. 1, 2, 8. non obligat in gratiam nocentis. 2. 1, 16. præcipit multa, quæ non tantum laudabilia sunt, sed etiam omitti sine culpa nequeunt. 2, 1, 9, & 2, 25, 3. vetat multa, quæ ex jure stricto licita. 2, 1, 10. & 3, 13, 4. ut capere res subditorum pro debito magistratus. 3, 13, 4. res coëmere, quæ pluris vendantur etiam pretio haud iniquo pro tempore. 2, 12, 16. non indicare merces plures in via esse, quo tuas carius vendas. 2, 12, 2. persequi rem suam cum cæde alterius. 3, 2, 6
Diligendorum gradus. 1, 2, 8, 10
Diligere proximum juxta se, quomodo intelligendum. 1, 2, 3. lex Christi de diligendis singulis, quam habeat exceptionem. 1, 2, 8. & 2, 15, 10
Dimicatio singularis quibus casibus licita. 3, 1, 15
Dimicationes sine fructu illicitæ. 3, 11, 19
Dimidium navium de integris intelligendum. 2, 16, 5

Direptio prædæ qualis. 3, 6, 18
Direptionis concedendæ aut negandæ rationes. 3, 6, 18, 2
Direptiones quæ vitandæ Christianis. 3, 12, 8, 4
Disciplina militaris Romana. 3, 18, 1, 2
Disciplina militaris an ea severitate custodiri possit, ut in itinere, in castris, & similibus, miles ne minimum quidem auferat. 3, 17, 2 servatur provisione rerum necessariarum & bene solutis stipendiis. *ibid.* disciplinæ militaris leges. 3, 17, 2
Dispensandi in lege pœnali causæ quæ. 2, 20, 25, 26
Dispensatio distinguitur ab æquitate. 2, 20, 27
Dissimulatio an licita. 3, 1, 7
Divisio rerum ad bellum vitandum. 2, 1, 2, 5. & 2, 8, 1
Divisio rerum prima causa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. regni aut populi quibus modis fiat. 2, 9, 18. an per eam jus populi aut imperii amittatur. *ibid.* reliqua. *vide* Imperium.
Divitiæ supervacuæ nullum bonum in se continent. 2, 20, 5
Divortia olim licita, Christianis prohibita. 2, 5, 9, 2
Divortio amissam mulierem, qua conditione alius possit ducere. 2, 5, 9
Do ut des. 2, 12, 3, 1
Dogmata nova non sunt metuenda, si nil habeant, quod honestati & obedientiæ erga magistratum adversatur. 2, 20, 49
Dolo in bello licet uti, qui perfidia caret. 3, 5, 4. non uti generosum est, non etiam necessarium. 3, 1, 20. Christiani imprimis uti non debent, quantum fieri potest. *ibid.*
Dolore alieno satiari contra jus est naturale. 2, 20, 5
Dolus quotupliciter dividatur. 3, 1, 7. malus interdum dicitur, quod æquitati est contrarium. *ibid.*
Dolor non dat jus occidendi. 3, 11, 16, 5
Dolus bonus quis. 3, 1, 6, 3
Dolus an ex genere semper malorum. 3, 1, 6, 4
Dolus in bello an licitus, & quis. 3, 1, 6, 1, 2
Doli mali vox. 2, 10, 2, 2
Dolo contrahens ad quam restitutionem teneatur. 2, 17, 17
Dolo res hostium capere licet. 3, 6, 12, 2
Dolis abstinere generosum. 3, 1, 20, 1
Domanii fructus distinguendi a domanio. 2, 6, 12
Domanium. *vide* Patrimonium populi.
Dominatio paucorum ad regnum accedit. 3, 15, 8
Dominium externum. 3, 6, 2, 1
Dominium naturaliter & per alium acquiritur. 3, 6, 9, 1
Dominium furiosi unde. 2, 3, 6
Dominium infantis unde. *ibid.*
Dominium conditionatum. 2, 3, 16, 1
Dominium quid & quotuplex. 1, 1, 5. non amittitur ob alimentum præstitum ab eo, qui non est dominus. *vide* Alimentum. nec jure naturali ob delictum per se. 2, 8, 20. nec ob possessionem amissam licet ex possessione incipiat. 2, 8, 3. dominium antevertere potest lex civilis quod jure naturali licitum est. 2, 2, 5. ut auferatur alicui sine probabili causa injuria est. 2, 7, 1. & 2, 14, 8. non aufertur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. ex quibus causis alicui auferri possit. 3, 20, 9. jure naturali iis tantum datur, qui utuntur ratione. 2, 3, 6. furiosis aut infantibus datur. *ibidem.* & 2, 5, 2. quando desinat. 2, 9, 1. per quid distinguatur ab imperio. 2, 3, 4. exceptionem habet necessitatis summæ. 1, 2, 6. *vide* Necessitas. & utilitatis innoxiæ. *vide* Utilitas. fines & effectus suos semper habet, sive ex civ. jure, sive gentium, seu naturali oriatur. 2, 10, 1. & 3. 20. 9. idem est cum proprietate. 2, 2, 1. quare introductum. 2, 10, 2. si introductum non esset, an quis alteri injuriam inferre potuisset in bonis. 1, 2, 1. non minuitur per adjectam conditionem. 2, 3, 19. natum unde primum sit, & quomodo processerit. 2, 2, 2. non nascitur ex solo actu animi. *ibid.* nec ex aptitudine ad rem. 2, 17, 2. nec ex intellectus perfectione. 2, 22, 10. nec ex virtute sola mentis aut religiosa. *ibid.* produci potest ex sola leg. civili. 2, 8, 5. & 2, 8, 21. & 2, 8, 1. sequitur jus possidendi ex jure gentium. 3, 20, 48. transferri etiam potest in aliquem necdum occupata possessione. 2, 7, 5. & 2, 7, 25. ut totum vel ex parte tantum transferatur. juris naturalis est. 2, 6, 1. an transferatur in eum qui rem alienam loco suæ sibi debitæ cepit. 2, 7, 2.
Dominii actus primus & secundus. 2, 3, 6. vis. 2, 9, 1. ex dominio nemo jus hab.

habet præter dominum. 2, 10, 11
Dominium captarum rerum in bello solenni non est sine omni conditione. 3, 9, 6. stare potest cum interna obligatione restituendi, si bellum fuerit injustum. 3, 10, 5. civile quid. 1, 3, 8, 6, & 6, 1. bello comparari potest. 1, 3, 8, 6. eminens quid. 1, 1, 6. & 1, 3, 6. comprehendit cives & res eorum. 1, 3, 6. & 3, 20, 7. imperii summa pars est. 1, 3, 6. in res subditorum civitati competit jure gentium. 3, 19, 7. ut ex eo alienare res eorum liceat illi & perdere. 3, 20, 7. & factum solum sufficiat ad rem transferendam. 3, 23, 10. utilitatis publicæ causa introductum est. 2, 21, 11. igitur non competit, nisi quatenus communiter expedit. 2, 14, 7. & 2, 14, 8. & 3, 20, 10. in regimine non dominico sed civili aut regio. 3, 19, 7. supereminenti dominio beneficia subditis liberaliter concessa possunt auferri. 2, 14, 13. falsum ipsis dici. 3, 1, 15. jus ipsis quæsitum auferri. 3, 14, 7. quæ autem singulis auferuntur sic, eorum compensatio fieri debet ex communi. 2, 14, 7. modi ejus. 3, 20, 7, 2. *adde* vocabulum *Pœna*. generale manere potest, etsi in partes sit distributum. 2, 3, 19
Dominium rerum, quæ pondere, mensura, & numero constant, quando transeat. 2, 10, 12
Dominium externum sine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Dominia quomodo intereant sublato subjecto. 2, 9, 1. & 2, 1, 3. & 1, 4, 1
Dominica potestas quid. 1, 1, 5
Dominus rei præferendus ei, qui deposuit, & quare. 2, 10, 1, 4
Dominus, qui denunciavit, ne servo crederetur, tenetur de peculio aut in rem verso. 2, 10, 2, 2
Dominus, qui in culpa non est, naturaliter ad nihil tenetur. 2, 17, 21. legitimus quibus modis fiat. 3, 6, 18. *Not.* 2. qui cum possidente contrahit ut cum domino, dominium amittit. 2, 4, 4. etiam servo injuriam facere potest. 2, 5, 28
Domini vocabulum non admittebant humaniores ex priscis. 3, 14, 5
Domino cognito rem non reddere contra jus naturale est. 2, 16, 26. deficiente res redit in statum suum naturalem. 2, 3, 19. & 2, 9, 1
Dominum rei, quam possidet, ignorans, nemini tenetur. 2, 10, 11
Domini rerum, quæ de navi jactæ sunt, partem ab aliis repetunt. 2, 10, 9, 2
Domos incendere inhumanum. 3, 12, 2, 2
Domuncula seu tuguriolum momentaneum in littore occupato ponere licet transeunti. 2, 2, 15. Domus est pusilla resp. 3, 14, 3. de domo constituere jus est solius mariti. 2, 5, 8
Dona & per internuntios absentibus mitti possunt. 2, 6, 2. *Not.* 2. & 2, 11, 17
Donare quid significet. 2, 16, 5. in bello quibus liceat. 3, 22, 9. regna & urbes licet. 1, 3, 12. duci belli non licet, si jam sint quæsita, si vero necdum quæsita, licet. 3, 22, 9
Donare pro transigere. 2, 16, 5
Donatio an acceptari possit mortuo donatore. 2, 11, 17
Donatio accepta an vim habeat mortuo donatore, antequam resciviffet acceptam. 2, 11, 17. quæ causam expressam non habet, naturaliter non est irrita. 2, 11, 21. ejus qui jure civili non tenetur, interpretanda ex dicto. 2, 16, 11. inter odiosa refertur. 2, 16, 12. prodiga habet effectum juris. 2, 11, 9. regis jure mixto imperantis, in quantum procedat. 2, 14, 12. in donatione omnia verba donantis strictius accipienda. 2, 16, 12
Donationes a magistris militum factæ. 3, 6, 17, 6
Δορυφόροι servi unde. 3, 14, 5, 3
Druidum officium apud Gallos. 2, 23, 8
in Dubio bello lex probabilem rationem habere censetur. 2, 14, 12. flumen occupasse populus censetur. 2, 8, 11. pacis leges quædam. 3, 20, 21. de sensu scripti alicujus quorsum respiciendum. 1, 2, 9. sequimur quod minimum est. 3, 20, 47. & quod tutissimum. 2, 23, 5. & 2, 26, 4. successioni vicariæ locus esse censetur. 2, 7, 30. quæ plus valeant. 2, 16, 29. in dubiis judicium actu & experientia comparatur. 2, 23, 3
in Dubio bello pax præferenda. 2, 23, 6
Dubitatio unde in moralibus. 2, 23, 1
Dubitare quis potest contemplative, non active. 2, 26, 4, 1
Dubitans subditus an recte militet. 2, 26, 1, 4, 8
Dubitans de jure quid facere debeat. 2, 23, 3, 4
Dubitans quomodo ad judicandum dirigi possit. 2, 23, 2. 2. & 2, 23, 5, 1

Duellum. *vide* Dimicatio singularis.
Duellum seu certamen singulare unde natum. 2, 20, 8. nil detrahit juri, quod est alterius. 3, 20, 4, 4. finem bello an possit imponere. 3, 28, 43. non repudiandum, si parati sint certare, ubi alioqui totus populus gravissimis malis se implicaturus erat. 2, 23, 10. & 3, 20, 43. peccant autem certantes contra justitiam internam, uno casu excepto. 3, 20, 43
Dux proprie quis. 3, 22, 1
Dux milites quatenus obliget. 3, 22, 6
Dux de belli causis transfigere non potest. 3, 22, 7. inducias dare potest. 3, 22, 8
Dux homines, imperia, agros jam acquisita concedere non potest. 3, 22, 9, 1, 2
Dux condonare potest nondum quæsita, etiam qui summus dux non est. *ibid.*
Ducis belli jus eximium in præda. 3, 6, 17, 3
Duces belli dispensatores prædæ apud Romanos. 3, 6, 15
Duces Romani quomodo se gesserint circa prædam. 3, 6, 16, 1, 2
Duces belli quidam de præda nihil decerpserunt. 3, 6, 16, 1. & §. 17, 4
Duces belli quomodo obligentur ex bello injusto. 3, 10, 4
Duces belli duorum generum. 3, 22, 1. minores an obligare possint summum, & quatenus. 3, 8, 2. pacem inire an possint. *vide* Pax.
Ducum pacta quam recipiant interpretationem. 3, 22, 11
Duratio rei naturam non mutat. 1, 3, 11

E.

Ecclesia jus an habeat in infideles. 2, 22, 14, 1
Edictum. 3, 3, 7
Educatio liberorum quare a quibusdam ad jus naturale referatur. 2, 7, 4
qui Edunt carnem humanam, cum iis justum bellum est. *vide* Cibus.
Effectus ut non sequatur, satis est unicam deesse causarum. 2, 16, 20. universalis causa requirit universalem. 1, 1, 12
Egestatis evitandæ causa, quæ injuste fiunt, maxime sunt excusabilia. 2, 20, 29
Ἐκδικεῖν quid apud Paulum Apostolum. 1, 3, 3, 6
Εἰρήνη quid. 2, 15, 5, 3
Eleazari factum. 3, 4, 18, 2
Electio non semper infert subditorum libertatem civilem. 1, 3, 10
Electorum regum est jus temporarium. 2, 16, 10. Electus Imperator per legiones quo imperavit jure. *vide* Rom. Imp.
Eleutherocilices. 1, 3, 12
Eligens indignum reipublicæ tenetur. 2, 17, 3
Emendatio peccantis quotuplex. 2, 20, 8
Emendi jus res ad vitam necessarias nemini negari potest. 2, 2, 19
Emens rem alienam restituere eam venditori non potest. 2, 10, 1[illegible]
Ementi pignus a creditore tenetur qu[illegible] oppignoravit, etiam si res sit aliena 2, 10, 2, 2, [illegible]
Emphyteusis sine scriptura a rege fact[illegible] non valet. 2, 14, [illegible]
Emtio venditio quid sit naturaliter. 2 13, 3. metu expressa potest jure natu[illegible] rali rescindi. 2, 12, 10. sine certo pre[illegible] tio a rege facta non valet. 2, 10, 9. r[illegible] alienæ quatenus obliget emtorem b. *ibid.* In emtione venditione dom[illegible] nium etiam sine traditione transfertu[illegible] 2, 12, 1[illegible]
Emtori rei alienæ quatenus obligetur d[illegible] minus. 2, 10, [illegible]
Emi pluris res potest in gratiam alt[illegible] rius. 20, 12, 1[illegible]
Emtor rei captæ bello injusto an quid ir[illegible] pendii deducat. 3, 16, [illegible]
Ἐναντιοφάνεια. 2, 16, 4, [illegible]
Ἐνεχυρασμοί. 3, 2, 1, [illegible]
Ἐντολή. 1, 1, 9, [illegible]
Epicurei cur ex bene moratis civitatib[illegible] ejecti. 2, 16, [illegible]
Ἐπιείκεια. 2, 16, 26, [illegible]
Ἐπιεικείας fontes & regulæ. *ib.*
Ἐπιμαχία. 2, 15, 6, [illegible]
Ἐπιορκεῖν. 2, 13, [illegible]
Episcoporum consilia circa bella. 2, 23, 4
Episcopus qua talis jus non habet rege[illegible] di humano more. 2, 22, [illegible]
Ἐποχή. 2, 3, 10, [illegible]
Equi & equæ quæ postliminio apud R[illegible] manos recepta. 3, 9, 14, [illegible]
Equus Scythicus. 2, 5, 15. Equorum [illegible] ctigal. 2, 2, [illegible]
Erasmus Christianis arma interdicit. *p[illegible]* *p.*
Errans hosti obligatur ex pacto. 3, 23
Errantes in partem Christianæ religio[illegible] an puniendi. 2, 20, [illegible]
Error an irritum actum faciat. 2, 11, [illegible]

Error quotiens liberet fide. 3, 23, 4. circa pretium resarciendus si postea de eo constet. 2, 12, 12
Esseni non jurabant. 2, 13, 21, 4, 5
Esseni gladiis armati incedunt. 1, 3, 3
Essenorum communio in bonis. 2, 2, 2
Euangelii præcepta an contineantur in jure naturali. 1, 2, 6, 1, 2
Εὐεργετεῖν. 2, 13, 13
Exactiones odiosæ. 3, 2, 1
Ἐξαίρετον. 3, 6, 17, 3
Excellentia super alios quatenus a virtute & utilitate sejungitur, bonum est imaginabile. 2, 20, 29
Exceptionem habens jus habet ad pecuniam redactam ex bonis suis venditis. 2, 10, 2. *f*
Excursus inutiles in bello, id est, ii, qui tantum virium ostentationem habent, injusti sunt. 3, 11, 19
Executionis ad modum quod pertinet, conditionem non facit. 3, 23, 15
Exercitoria actio unde. 2, 11, 12, 13
Exercitores an teneantur in solidum ex facto magistri. 2, 11, 13
Exercitus quid. 2, 16, 3. justus. *ibid.*
Exercitus insolita conscriptio si justis indiciis appareat non fieri se tuendi gratia, rumpit pacem. 3, 20, 40. cautio ne exercitus aliquo ducatur, quomodo intelligenda. 2, 16, 25
Exhæredato filio an quid debeatur. 2, 7, 7
Exheredatus tacite censetur, qui grave crimen commisit in Patrem, nisi adsint condonatæ culpæ indicia. 2, 7, 25
Exheredari filius a Patre in totum an possit, 2, 7, 4. quando possit, 2, 7, 2. ne in regnum succedat. 2, 7, 25
Exilium fidejussoris damnati ex fidejussione proprie pœna non est. 2, 21, 11
Ἕξις. 2, 9, 3, 1
Existimatio æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. *vide* Fama.
Exitus liber eum itinere libero intelligendus. 2, 16, 5
Exploratores graviter puniendi causa. 3, 4, 18, 3
Expugnationes urbium & direptiones violentas Christiani permittere non debent. 3, 12, 8
Exsules non tenentur imperiis civitatis. 2, 5, 25
Exteri quomodo de rebus bello captis judicare debeant. 3, 6, 25
Exteris quomodo jus nascatur ex lege civili. 2, 8, 26
Exterorum res retinentur pro jure nostro, aut civis nostri. 3, 2, 3, 5. & §. 5, 2
Externi testari non prohibentur jure naturali. 2, 6, 14, 2
Externi juris qualis efficacia. 3, 7, 7
Externum dominium sine interno. 3, 7, 6, 1, 3
Externi qui habendi. 2, 18, 2. olim habiti pro hostibus. 2, 6, 14. quod ne fieret postea federibus est cautum. 2, 15, 5. an teneantur legibus loci ejus in quo degunt. 2, 2, 5. & 2, 11, 5. an pro hostibus habendi, si in loco hostili deprehendantur. 3, 4, 1
Extorsio violenta acceptio est vitiosa ex qua jus ei nascitur cui extorquetur. 2, 10, 12
Extrinseca contractui non sunt indicanda. 2, 12, 9, 2
Exules pœnæ metu dedendi sunt. 3, 20, 41. in exules alibi nullum jus est civitati. 2, 5, 25. & 3, 20, 41. penes reges exules manet jus regni etiamsi possessionem amiserint. 2, 16, 17. Exules ejus suscipere cum quo pax initur, an pacem violet. 3, 20, 41
Exulibus pulsis sedibus suis habitatio non deneganda sub certa conditione. 2, 2, 16. nec transitus negandus ad quærendas sedes alias. 2, 2, 13
Ezechias. 2, 1, 18

F.

Fabiorum deditionem Galli quo jure postularint. 2, 21, 4
Faciendi cujus quis alii jus dat ejus ipse auctor esse censetur. 1, 3, 5
Facinus. *vide* Scelus.
Facio ut facias. 2, 12, 3, 1, 5
Facio ut des. *ibid.*
Facinorosi an sepeliendi. 2, 19, 4
Factum alienum jure naturali neminem obligat nisi Successorem bonorum. 3, 2, 1. *vide* Delictum. Qui promisit naturaliter non obligatus, si facere ex sua parte nil omiserit. 2, 11, 22. & 3, 21, 30. illicitum promissum an valeat *vide* Illicitum. Singulorum non obligat communitatem civilem. 2, 21, 2. utile nullum parit juris effectum.
ex Facto obligatur quisque vel ad reparationem vel ad pœnam. 2, 20, 1. sub factis comprehenduntur etiam non facta, quatenus conjecturam faciunt voluntatis. 2, 8, 10

Facultas, juris species, quid & quotuplex. 1, 1, 4, 5
Facultas eminens, quid. 1, 1, 6
meræ Facultatis quæ sunt, an tempore amittantur. 2, 4, 15
Facultatem qui dat, dat quantum in se est ea quæ ad facultatem sunt necessaria. 3, 22, 2
Fallere hostem quibus modis liceat. 3, 1, 8. suos quomodo liceat. 3, 1, 13
Fallendi artes qui instillant, fugiendi principibus. 3, 25, 1
Falsum dicere concedit Plato imperium habentibus & quare. 3, 1, 15. quatenus non sit illicitum. 3, 1, 12. *& seqq. adde* Mendax.
Falsum dicere amenti, & infanti, non est mentiri, stricte sumta voce. 3, 1, 12
Fama naturaliter homini suum. 2, 17, 2 *adde* Existimatio.
ob Famem facta deditio excusabilis. 2, 24, 6. *Not.* 2
Familiæ fundamentum est matrimonium. 2, 20, 30
Fato suo deprehensi in bello. 3, 6, 12. dicuntur infortunati. *vide* Infortunatus. Etiam servi fiunt. 3, 7, 1. jus habent postliminii in pace. 3, 9, 4. inter eos referuntur coacti ad bellum. 3, 11, 3
Fato fieri quæ dicantur. 3, 6, 12, 1
Favor in promissis. 2, 16, 10
Favorabilia in dubio realia. 2, 16, 16, 1, 3
Favorabilia quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 1, 2
Favorabilia extendenda ad proprietatem verborum tam artificialem quam vulgarem. 2, 7, 30. & 2, 16, 12. & 3, 20, 12. sunt quæ æqualitatem in se habent. 2, 16, 20. quæ utilitatem spectant communem. *ibid.*
Fecialium usus Romæ. 2, 23, 4
Fecialium collegium quare Romæ institutum. 2, 23, 4. & 2, 23, 8
Federa realia. 2, 16, 16. promissa media. 2, 16, 10
Federatus an defendendus contra federatum. 2, 15, 13. 1. & 2, 25, 4, 1
Fedus quid. 2, 15, 3, 1
Fedus quando renovatum censeatur. 2, 15, 14
Fedus an duret parte violata. 2, 15, 15
Fedus antiquius quando præferendum. 2, 15, 13, 3
Fedus cum populo reale. 2, 16, 16, 1
Fedus cum rege non semper personale. 2, 16, 16, 2
Fedus jus dat regi qui regno pulsus est. 2, 16, 17
Fedus cum populo, aut justo rege, invasori sive tyranno non prodest. 2, 16, 18
Fedus inæquale proprie jurisdictionem non dat. 1, 3, 21, 2, 3
Fedus inæquale quod. 1, 3, 21, 1
Fedus a sponsione quod differat. 2, 15, 3
Federe inæquali qui tenetur populus, liber esse non desinit. 1, 3, 21, 1. 3. & 2, 18, 2, 2
Federe inæquali qui tenetur rex potest summum imperium retinere. 1, 3, 21, 3
in Federe superior quis dicatur. 1, 3, 21, 2, 8
Federis rumpendi materia odiosa. 2, 16, 13, 1
Federa quædam idem statuunt, quod jus naturæ, & quare. 2, 15, 5, 1, 3
Federis princeps imperium in quibus rebus habeat. 1, 3, 21, 8
Federis inæqualis pericula unde. 1, 3, 21, 10
Federa inæqualia contrahuntur etiam ubi bellum non fuit. 2, 15, 7, 4
Federa an contrahi possint cum his, qui alieni sunt a vera religione, quæ, & quatenus jure naturæ, jure Hebræo, jure euangelico. 2, 15, 8. & cap. 9, 1. & cap. 10, 1
Federa cum quibusdam populis vetita lege Hebræa. 2, 13, 4, 2
Federa quæ favorabilia, quæ odiosa. 2, 16, 16, 3
Federa æqualia, tum pacis, tum societatis. 2, 15, 6, 2
Federa inæqualia. 2, 15, 7
Federa æqualia de commerciis. 2, 15, 6, 2
Federa personalia. 2, 16, 16, 1, 3
Federa realia. *ibid.*
Federa faciendi jus pars est summæ potestatis. 1, 3, 6. in regno ad regem pertinet. 2, 15, 3. facta cum libero populo an maneant mutato statu ejus populi. 2, 16, 16. fieri necesse erat inter eos qui nihil ante contraxissent, quibus id constitueretur quod est juris gentium. 2, 15, 5. federa qui frangit, iræ divinæ obstringitur. 2, 15, 3. liberat alterum obligatione, sed cum exceptione. 2, 15, 5
Federa quæ jungunt arctissime duas civitates, an impediant quominus status perfectæ civitatis retineatur. 1, 3, 7
Federum finis pax est aut societas. 2, 15, 6. fundamentum non est jusjurandum. 2, 16, 16. species variæ. 2, 15, 6. *& seqq.*

Federibus stare etiam post acceptam aliquam injuriam animi est generosi. 3, 19, 19 ex iis etiam aliquem ex injusta causa jurasse, veniam meretur pœnæ. 3, 11, 6
in Federibus omnibus præsumitur ratio habita prudentiæ ac pietatis ejus cum quo agitur. 2, 15, 6
Federa inæqualia imperium minuunt vel non. 2, 15, 7. ut eos hostes habeamus quos pars altera. 2, 15, 7. ne injussu alterius bellum geratur, quomodo intelligendum. 2, 16, 14
Federatus utrisque cui auxilium præstare debeat si bellum inter se gerant. 2, 15, 13
Federati inæquales an jus legandi habeant. 2, 18, 2, 2
Federum divisio. 2, 15, 4, 5
Federum inæqualium divisio. 2, 15, 7, 1
Federum distinctio circa jus postliminii. 3, 9, 18, 3
Femina an promittendo obligetur. *vide* Promissio.
Feminæ occiduntur impune in bello. 2, 4, 9. sexu tamen vindicari debent ab injuria. 3, 11, 9
Feminæ captivæ. Hebræorum lex pro illis. 3, 4, 19, 2
Feminæ succedunt in regnis patrimonialibus. 2, 7, 11, 1
Feminæ quomodo obnoxiæ bellico juri 3, 11, 9, 1, 3
Feminis parcendum. *ibid.*
Feræ quorum sint? lex, quæ eas regi addicit, non injusta. 2, 2, 5
Feræ in sylvis privatis non sunt nullius. 2, 8, 2, 3, 4
Feræ sunt Principum in Germania. 2, 8, 5
Feræ quamdiu nullius sint dicendæ. 2, 8, 2. feras nullius esse non simpliciter est ex jure naturali sicut putat jus civile Rom. 2, 8, 21
Feras an dominus amittat si aufugerint. 2, 8, 3
Ferrum quid significet. 2, 16, 5. & 2, 16, 20
Ferruminatio non facit confusionem. 2, 8, 21
Feuda Franca, sive libera. 1, 3, 23, 2
Feuda longæva possessione acquiruntur. 2, 2, 10, 3
Feuda acquiri possunt longo tempore quæ deferuntur ex investitura primaria. 2, 4, 10. deferuntur vel ex jure proximi possessoris, vel ex investitura primaria. *ibid.* hæreditate adiri possunt, separatim ab aliorum bonorum hæreditate. 2, 7, 19
Feudale jus tantum Germanis usitatum. 1, 3, 23
Feudale jus in personam, & in rem. 1, 3, 23, 1, 2, 3
Feudalis obligatio non tollit summum imperium. 1, 3, 23, 2
Feudalia regna qua successione deferantur. 2, 7, 20, 21
Feudalis rei concessio beneficium est. 2, 12, 5
Feudorum regiorum tacita conditio, si bellum justum fuerit. 1, 3, 23
Feudorum judicatio non semper facienda ex lege Longobardica. 2, 7, 21. non pertinet ad ecclesiam. 2, 22, 14. *Annot.* 4
Feudum ligium. 1, 3, 23, 2
Fidejussor obligatur ex solo consensu, etiam sine causa, in id quod fidejussit. 3, 2, 2. fidejussionis periculum est miserabile. 3, 13, 4
Fides in bello. 3, 19, 1
Fides prædoni, & tyranno debetur. 3, 19, 2, 1, 2
Fides perfido an servanda. 3, 19, 13
Fides compensando quomodo liberetur. 3, 19, 15
Fides tacita quæ. 3, 24, 1, 4, 5
Fides commendata in bello. 3, 25, 1
Fides quæ vim habeat juramenti. 2, 13, 22
Fides apud Paulum quid significet. 2, 23, 2. fidem credendi euangelio quod Deus quibusdam negat fit ex causis incognitis. 2, 20, 48. per fidem debellasse regna, quo sensu quidam dicantur. 1, 2, 2
Fides si frangatur a rege ut tunc regno cedat, hæc conditio non destruit summum imperium. 1, 3, 16. fundamentum est justitiæ. 2, 11, 1. promissa dat jus ei cui promittitur. 3, 19, 1. servanda hostibus quibusvis, & quare. 3, 19, 14 perfidis. 3, 13, 16 & 3, 19, 13. privatis. 3, 19, 2. potest tamen his etiam non servari jure gentium voluntario. 3, 19, 5. servis etiam servanda. 3, 19, 6. tyrannis. 3, 19, 2. an ut serviant cogi possint a superioribus privati, si quam hosti dederunt. 3, 23, 11. quibus casibus possit absque injustitia non servari. 3, 19, 14. *& sequent.* an ex jure supereminentis dominii possit non servari quæ subditis est data. 3, 19, 7
Fides expressa. 3, 20, 1
Principum pro jurejurando. 2, 13, 22
Publica quotuplex. 3, 20, 1. tacita. *ibid.*

in Fide esse quid. 1, 3, 21, 3
bona Fide rem alienam qui emisit, pretium an repetat. 2, 10, 10
Fidei bellicæ partitio. 3, 20, 1
Fidei alicujus se permittere. *vide* Dedere. qui se fidei civitatis aut regis permittit qualiter obligetur. *vide* Tutela.
bonæ Fidei & stricti juris discrimen an valeat inter populos diversos. 2, 16, 11
bonæ Fidei possessor non tenetur de re quæ periit. 2, 10, 3
bonæ Fidei possessor, si rem alii donaverit, an teneatur. 2, 10, 7, 4. si rem vendiderit, an & quando teneatur. 2, 10, 8
bonæ Fidei possessor an naturaliter fructus suos faciat. 2, 8, 23
bonæ Fidei possessor ad rei restitutionem tenetur. 2, 10, 1, 3
malæ Fidei possessor quale jus tempore acquirat. 3, 7, 6, 2
malæ Fidei possessor an speciem perdat. 2, 8, 20
bonæ Fidei possessor recte impendia repetit, & quæ. 2, 8, 23
malæ Fidei possessor impendia repetit. 2, 8, 24
Fideicommissum familiæ relictum quem ordinem sequatur. 2, 7, 24
Fideicommisso obnoxia longævo tempore acquiruntur. 2, 4, 10, 3
Fidejubens & solvens pro aliquo contemplatione tertii actionem habet in eum qui liberatus est. 2, 10, 2, 2
Fidejussio qualis actus. 2, 12, 6
Fidejussor ad mortem obligari non potest, ad exilium potest. 2, 21, 11, 2, 3
Fidejussoris obligatio, immediate unde. 2, 21, 11, 1
Filia fratris majoris an præferenda fratri minori in regni successione. 2, 7, 32
Filius an debeat accusare patrem proditorem. 2, 18, 4, 7. & cap. 26, 3, 2
Filius a patre rege in regno exhæredari an possit. 2, 7, 25
Filius natus patre jam rege an præferendus ante nato. 2, 7, 28
Filius instrumentum patris. 1, 5, 3. patrem non sequitur nisi in jure commorandi. 3, 21, 17. postliminio non redit in potestatem parentis jure civili, & quare. 3, 9, 10
Filio abdicato & exheredato an quid debeatur. 2, 7, 7
Filii naturales an succedant patri, & adoptari possint. 2, 7, 8, 2
Finis est semper bonum aliquod aut declinatio mali. 2, 24, 5. ejus necessitas jus dat in moralibus. 2, 5, 24. finem rei non reperire in moralibus pro impossibili habetur. 2, 16, 1. quæ ad finem ducunt in morali materia æstimationem intrinsecam accipiunt. 3, 1, 2
Finitivus status rhetorum. 2, 16, 3
Finium proferendorum studium reprehenditur. *vide* Imperii fines.
Fisco cedere bona captivi non capta juris est civ. Rom. 3, 9, 10. bona naufragorum, est plane injustum. 2, 7, 1. & bona obsidis. 3, 20, 53
Flacci dolus. 3, 1, 13, 2
Flumen totum interdum ripam alteram sequitur. 2, 3, 17, 1. & §. 18, 1
Flumen idem quo sensu. 2, 9, 3, 2
Flumen quod mutavit alveum an idem sit. 2, 3, 17. naturalis terminus est regionis. 2, 3, 16. obstructione fluminis qui tenetur, tenetur etiam de damno eam secuto. 2, 17, 12
Flumina quomodo occupentur. 2, 3, 10, 1
Flumina non sunt nullius ideo quod singulos dominos non habeant. 2, 2, 4. sunt populi. 2, 2, 12. occupari quomodo potuerint. 2, 3, 7
Fluminis cursu mutato an imperii fines mutentur. 2, 3, 16, 17
Fluvialia incrementa. *vide* Alluvio.
Fœnus juri naturali repugnare non satis constat. 2, 20, 42. locationi est adfine. 2, 13, 20. *Annot.* 1. sumitur in malam partem. 2, 13, 21. *Annot.* 1. ad fœnera improba quomodo & quare leges civiles soleant connivere. 3, 5, 4. adversus fœnebre malum reges sibi juris remediis consuluere. 3, 14, 2
Fœnus nauticum. 3, 12, 5
Fontes venenis inficere an liceat hosti. 3, 4, 11. an alio modo corrumpere. 2, 4, 17
Formæ in moralibus solent habere interjectum aliquod, quod modo ad hoc modo ad illud extremum propius accedit. 2, 23, 1
Fortuna & injuria quomodo distinguantur. 2, 21, 5
Funeraria actio cujus naturæ. 2, 10, 9, 2
Franci divisi in orientales & occidentales. 2, 9, 11
Francici juris successio in regnis. 2, 7, 21
Francorum imperium distinctum a Romano. 2, 9, 11, 1

Fran-

Francorum regni divisio in orientale & occidentale. *ibid.*
Francorum regum successio olim aliquatenus a populi voluntate pependit. 2, 9, 11, 3
Francorum jus de postliminio extra bellum publicum. 3, 9, 19, 2
Francorum jus circa servos. 3, 7, 8
Francorum mos ad bellum vitandum. 2, 23, 9
Francorum moderatio in bello circa res sacras. 3, 12, 6, 3
Francorum mos circa prædam. 3, 6, 16, 2
Frater minor an præferatur fratris majoris filio. 2, 7, 31
Fratris filius an patruo regis præferendus in successione. 2, 7, 32
Fratris filiam uxorem ducere non est prohibitum. 2, 5, 14. in fraudem quæ fiunt, quo pertineant. 2, 16, 20
Fraudantes vectigalia ad quid teneantur. 2, 17, 16
Fretum maris potest occupari. 1, 3, 8
Fructus ut uni populo vendantur pactio an licita. 2, 2, 24
Fructus qui restituendi. 2, 10, 4, 6
Fructus industriales rei non debentur. 2, 10, 4
Fructus consumpti an restituendi. 2, 10, 5
Fructus in pace qui concessi intelligantur. 3, 20, 22
Fructus cum re restituendi. 2, 10, 1, 5
Fructus restituendi ex damno dato. 2, 17, 4
Fructus duplices industriæ & rei. 2, 10, 4. qui eum impedit recipere qui percipiendi eos jus habet, tenetur damni dati, etiamsi ipse nihil percepit. 2, 11, 4. ut suos faciat possessor *b. f.* non est ex jure naturali. 2, 8, 23. *vide* Possessor *b. f.* quare teneatur restituere. *ibid.*
Fructuum dominus est naturaliter qui dominus est rei. 2, 10, 4. in penuria frumenti, civis etiam vi cogi potest, ut quod habet conferat in medium. 2, 23, 3
Fuga an sit ignominiosa nobili præsertim qua vitam servare studet, quam vi armata se servare posse confidit. 2, 1, 10, 3. ficta, dolus est non injustus. 3, 1, 8. fugam hostium quo jure dux falso militibus suis possit nunciare. 3, 1, 14. fugere num liceat captivo, bello injusto. *vide* Captivus.
Functionem res, numero & mensura constantes, quomodo recipiant. 2, 10, 13
Fur ad quid teneatur. 2, 17, 16
Fur apud Lycios fiebat servus. 2, 5, 25. *Annot.* 2. nocturnus quo jure possit occidi. 2, 1, 12
Furem fugientem cum re nostra juste occidi falso quidam tradidere. 2, 1, 13. lex quæ furem impune dicit interfici non dat jus interficiendi eum. 2, 1, 14
Furis nocturni & diurni distinctio quo jure nitatur. 2, 1, 12, 1
Furiosus promittendo non obligatur. 2, 11, 5
Furtum contra jus naturale. 1, 1, 10, 4
Furtum jure naturali prohibitum quo sensu. 1, 1, 10. punitum quomodo sit a Græcis & Judæis. 2, 20, 32. non semper committitur ereptione rei alienæ. 1, 1, 10. & 2, 21, 6. non committit is qui bello injusto captus res suas domino subducit. 3, 7, 6. subductio vasorum facta Ægyptiis ab Hebræis an furtum fuerit. 2, 7, 2. *Annot.* 1.
Furtum de pascuo quam de domo quare acrius puniatur. 2, 29, 34
Furari apud Spartanos licuit & Ægyptios. 3, 4, 2
de Futuris tres loquendi gradus observandi. 2, 11, 1

G.

Gabaonitarum controversia. 2, 13, 4, 2
Gabaonitis an Josua juste potuerit non servare promissa, ob mendacium ipsorum. 2, 13, 4
Galli sunt Franci occidentales. 2, 9, 11. an juste a Romanis locum sedis constituendæ petierint. 2, 2, 17
Gallis Hercules juste bellum infert, quia carnes humanas epulabantur. 2, 20, 40
Gallicum jus de præda maritima. 3, 6, 24, 8
Galliæ jus circa prædationes quæ contra legem publicam fiunt. 2, 17, 20, 2
Gallis Senonibus an Rom. juste aurum negarint, quod dari ipsis polliciti erant, qui in Capitolio remanserunt. 2, 15, 3
Gelricum jus de insula & alluvione. 2, 8, 14
Generatio parit jus in rem. 2, 5, 1. & personam. 2, 5, 8
Genero cum socru matrimonium est illicitum. 2, 5, 13

Generis nomen sæpe adhæret speciei. 2, 16, 9
Germani una uxore contenti antiquitus. 2, 5, 9, 4
Germani sunt Franci Orientales. 2, 9, 11. eorum lusus de libertate, 2, 5, 27, 1. reges precarii. 1, 3, 10
Germania non fuit pars Rom. Imperii. 2, 9, 11, 1
Germanica instituta vigent in Europa. 2, 8, 1
Germanorum veterum latrocinia. 3, 3, 2, 3
Gigantum ætas. 2, 2, 2
Gladio bella pro gloria quomodo gerenda. 2, 24, 10. minus acerbe gerenda. 3, 11, 6
Gladium accipiens gladio peribit, quo sensu dictum. 1, 3, 3, 7
Gladios gesserunt Apostoli quidam. 1, 3, 3, 4
Γνώμη Aristoteli quid. 2, 16, 26, 1
Gothorum moderatio in bello circa res sacras. 3, 12, 6, 3
Tib. Gracchus Octavio male tribunatum abrogat. 3, 19, 8, 2
Gradus in Levitico prohibiti, an & nunc matrimonia impediant. 2, 5, 19, 1
Gradus qui in Levitico per interpretationem prohibiti censeantur. 2, 5, 13, 4
Græci aliquando plures uxores habuere. 2, 5, 9, 4
Græcorum mos circa prædam. 3, 6, 14, 2
Græcorum mos bellorum causas certamini committere duorum. 2, 23, 10
Gratia mortuis quomodo reddatur. 2, 7, 9, 2
ex Gratia quod debetur, armis peti juste nequit, 2, 22, 16. *adde* Beneficium.
Gratiam referre prius quam beneficium conferre. 2, 7, 9, 2
Gravia supra modum eximenda a verborum universitate. 2, 16, 27, 1
Gravida cur supplicio non adficiatur, antequam enixa est. 2, 21, 14
H. Grotius federa reprobat cum Turca contra Christianos, & Christianos adhortatur ad bellum Turcicum. 2, 15, 12. belli præsentis causas videtur statuere injustas. 1, 2, 8. queritur de ejectione sua ex patria. *Proleg. p.* 13. sequitur in judicando & eligendo libertatem. *Proleg. p.* 23.
Gubernandi tres formæ. 1, 3, 8, 9

H.

Habitatio an concedenda externis, & quibus legibus. 2, 2, 16, 1
Habitatio & convictus familiaris cum iis, qui alieni sunt a vera religione, an prohibitus lege Euangelica. 2, 15, 10
Hæres non tenetur ex vi sola juramenti facti a defuncto. 2, 13, 17, 1
Hæres an de pœna teneatur. 2, 21, 19
Hæreticus Augustino quis. 2, 20, 50, 3
Harmonica proportio an in pœnis locum habeat. 2, 20, 33
Hasta sanguinea. 3, 3, 8
Hastarum erectio. 3, 24, 5
Hebræi jussi sacra gentium abolere. 3, 5, 1, 6
Hebræis an licuerit beneficia dare extraneis, aut ab iis accipere. 2, 15, 9, 3
Hebræorum lex pro fœminis captivis. 3, 4, 19, 2
Hebræorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. de corona victi regis. 3, 6, 24, 4
Hebræorum jus circa servos. 3, 7, 8
Hebræorum lex. *vide* Lex.
Hebræorum jus in liberos. 2, 5, 5, 7
Hebræorum lex de arboribus in bello. 3, 12, 2, 2. pro servis. 3, 14, 6, 5
Hebræorum leges in contractibus. 2, 12, 13, 2
Hebræorum sententia distinguens ea quæ natura honesta sunt. 2, 14, 6, 1
Hebræus deficiens a religione sua, a quolibet alio Hebræo potest interfici. 2, 20, 9. Hebræi odio habent omnes peregrinos, & quare. 2, 15, 9. jus ad bellum an ex eo tantum habuerint quod terram Canaan deberent occupare. 1, 2, 7. *vide* Judæus.
Heraclius Imperator certamine singulari pugnat cum Cosroæ filio. 3, 20, 43
Hercules Acheloum domat. 2, 13, 16. laudatur quod exsciderit Tyrannos, & quare. 2, 20, 40
Hereditas in quibus causis obligetur pro defuncto. 2, 21, 19. etiam recusari potest. 2, 4, 4. recte relinquitur liberis, quibuscunque, etiam naturalibus. 2, 7, 4. sequitur liberos naturaliter. 2, 7, 5, an filios magis quam filias. 2, 7, 4. n. 1. hereditatis quæ restitui jussa, fructus non restituitur jure civili. 1, 3, 2. hereditates quædam diversæ ab hæreditate bonorum. 2, 7, 19
Heres personam refert defuncti. 2, 9, 12. in bonis tantum, non in meritis. 2 21

21, 19. tenetur ex facto alieno, defuncti sc. 3, 2, 1. ex jurejurando ejus si non personæ jus nascitur, sed Deo fides obstringitur. 2, 13, 17. non si vi expressum sit. 3, 19, 5. an ex mandato teneatur defuncto facto. *vide* Mandatum. heres regni patrimonialis in quantum teneatur coheredibus. 2, 7, 13

in Heredem transeunt earum rerum onera, quæ in humano sunt commercio. 2, 13, 17. ex primæva lege Dominii. 3, 19, 5. *vide* Debita. an filius a patre in totum possit exheredari. *vide* Exheredari.

Hæreticus quis sit proprie. 2, 20, 50.

Hæretici ut vocant, id est, qui in quibusdam dissentiunt articulis, an juste bello possint impugnari. 2, 20, 50

Herodis Magni liberorum controversia. 2, 7, 28

Hierosolyma quo sensu dicatur in orbis medio sita. 2, 22, 13

Hispanicum jus de prædis terrestribus & maritimis. 3, 6, 24, 8

Hispanicum jus de postliminio, de comitatibus & arcibus. 3, 9, 13, 2. de navibus, quas piratæ ceperunt. 3, 9, 17

Historiæ non quæ tantum juste, sed & quæ inique, impotenter, iracunde factæ sunt, memorant. 2, 18, 7

Histriones S. Cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. n. 1

Hollandiæ jus circa prædationes piraticas quæ contra legem fiunt. 2, 17, 20, 1

Hollandiæ mos circa obligationes exercitorum. 2, 11, 13

Hollandicum jus de agris inundatis. 2, 8, 12, 2. circa insulas, & alveos siccatos. 2, 8, 10, 2

Hollandorum jus de exigendis octo nummis in centum, an cum jure divino pugnet. 2, 12, 22

Homicida qualiscunque impurus habebatur apud Græcos. 3, 4, 5. injustus quis. 2, 17, 13. in quantum teneatur occisi parentibus & uxori & liberis. 2, 17, 13. justus esse potest & tamen peccare in charitatem. *ibid.*

Homicida quid restituere teneatur. 2, 17, 13

Homicidas occidere ut liceat, unde ortum habeat. 1, 2, 5, 3

Homo ad quæ jus habeat. 2, 17, 2, 1

Homo homini instrumentum. 1, 5, 3. & 3, 6, 9, 1

Homicidas primis temporibus capitis supplicio affici Deus prohibuit, & quare. 1, 2, 5

Homicidii voce non quamvis hominis cædem intelligimus. 1, 2, 5

Homini homine non est prodige utendum. 2, 24, 10. homo hominem ut adjuvet juris naturalis est. 2, 20, 8. an ad hoc quis ita teneatur ut omittere id juste nequeat. 2, 25, 7. homo hominem ut tueatur juris est naturalis. 1, 5, 2. & 2, 25, 6. homines in quibusdam casibus jus gentium æquavit rebus. 3, 6, 3. & 3, 6, 12. & 3, 7. 5. Natura omnium hominum interest, ut aliis hominibus consulatur. 3, 19, 9

Hominum reddendorum pactum de vivis intelligendum. 2, 16, 5

Honestatis generale præceptum in Euangelio. 1, 2, 8, 4

Honestum quid & quotuplex. 1, 2, 1, 4

Honestum vel in puncto consistit, vel admittit quandam laxitatem. 1, 2, 1

Honor quid. 2, 1, 10. adversus honorem quibus modis damnum detur, & in quantum ex eo quisque teneatur. 2, 17, 22. naturaliter homini suum. 2, 17, 2. honoris recuperandi gratia lædere alium an liceat. 2, 1, 10

Honoribus arcentur nocentum liberi. 2, 21, 16

Horatiorum & Curiatiorum duellum an fuerit justum. 3, 20, 43

Hospites pellere barbarum est. 2, 2, 16. *vide* Exules.

Hospitii jus federibus iniri solet, & quare. 2, 15, 5

Hostis est qui facit quod placet hosti. 3, 17, 3

Hostis jure gentium externo pro nullo habetur. 3. 10, 1. itaque ex eo in hostem omnia licent. 3, 4, 3. an privatim possit interfici, & quo jure in territorio alieno & pacato. 3, 4, 8. potest jure gentium, sed civili jure sæpe impedimentum injicitur. 3. 6, 27

ex Hostibus Romani juste & prudenter faciunt amicos. 3, 15, 8

Hostis quid antiquis. 2, 15, 5, 2. & 3, 3, 1, 1

Hostis occisio, indistincta quo sensu licita. 3, 2. & 2, 3, 1

Hostis an offendi possit in solo pacato. 3, 4, 8, 2

Hostis subministrans res an pro hoste habendus. 3, 1, 5, 1, 3

Hosti mentiri licere qui senserint. 3, 1. 6, 1, 2, & 17, 1

Hostem spoliare an liceat. *vide* Spoliare. 3, 5, 1. res ad Hostem missæ quando & quatenus intercipi possint. 3, 1, 5, 1. & 3
Hostes sepeliendi. 2, 19, 3, 1. & 2
apud Hostes esse possunt qui non hostili sint animo. 3, 11, 3, 1. & 2
Hostes qui. 3, 3, 1, 1. & 2, 15, 5, 2
Hostes sunt & qui pro parte summum imperium habent. 3, 3, 4
Hostes fiunt etiam qui inæqualiter federati sunt. *ibid.*
Hostium subditi, hostes. 3, 3, 9. & 3, 4, 6
Hostium subditi ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 8, 1

I.

JAcobus Patriarcha probat jus acquirendi bello. 3, 6, 1, 1
Jacobus fedus init cum Idololatra. 2, 15, 9
Jacobi filii ex ancillis ab ipso adoptati in jus succedendi. 3, 7, 8, 2
Idem morali æstimatione censetur tantundem. 2, 7, 2
Idem populus censetur etiam post multos annos. *vide* Populus.
Idola hostium evertere aut diruere an liceat iis qui eadem religione tenentur 3, 5, 2
Idolorum cultores an hoc nomine bello possint impugnari. 2, 20, 47. qui puniri possint. *ibid.* natura vani esse, quo sensu dicantur. 2, 12, 26
Idololatros quos morte puniat lex Hebræa. 2, 20, 47, 2, 4
Idololatriæ species & gradus. 2, 20, 9, 5
Jehu factum quale. 1, 4, 19, 4
Jephthis controversia cum Ammonitis. 2, 4, 2, 1
Ignoscere an liceat interdum. 2, 20, 21. an liceat posita lege pœnali. 2, 20, 24
Ignorantia quæ delictum minuat. 2, 20, 43. & 2, 26, 1
Illicita eximenda verborum universalitate. 2, 16, 27, 1
Illicita non obligant. 2, 16, 26. illicitum factum non semper caret effectu juris. 2, 11, 9
Illiciti facti promissio non valet, & quare. 2, 11, 8. etiam jurata. 2, 13, 6. verba quæ illiciti quid continent, quomodo interpretanda. 2, 16, 26
Illyrii prædari soliti, triumphati. 3, 3, 2, 3
in Imaginibus genties arbitrabantur habitare aut Dei Spiritum, aut bonos angelos, aut vim astrorum. 3, 5, 2
Immemoriale tempus. *vide* Tempus immemoriale. 2, 4, 7
Immunitas rerum ad agriculturam pertinentium. 3, 13, 4, 4
Immunitatis concessio quibus casibus desinat, 2, 16, 27
Impediens aliquem a petendo munere quando teneatur. 2, 17, 3
Impendens in rem alienam receptu difficilem sumptus servat. 2, 10, 9
Impensorum loco juste retinentur quæ durante bello capta sunt ab iis qui justum bellum gesserunt. 3, 13, 3
Imperare non semper involvit subditos. 1, 3, 21. imperandi jus non semper subditorum arbitrio relinquitur. 1, 3, 8 imperandi & parendi ordo inservit nostro bono etiam tum cum patimur injurias ab imperante. 1, 4, 4. Imperantes in universum censendi quærere tranquillitatem publicam, & quare *ibid.* an utile esset, ut unus aliquis toti mundo imperaret. 2, 22, 13
Imperator Romanus an in ea omnia jus nunc habeat quæ quondam fuere populi Romani. 2, 22, 13. Electio ejus facta a legionibus an per se rata fuerit. 2, 9, 11. princeps federis electus contra Turcam. 2, 15, 12. Imperatores Romani cur episcoporum consilio usi sint. 2, 23, 4
Imperator Romanus an imperium habeat in omnes. 2, 22, 13
Imperator Romanus qua talis, unde jus suum habeat, Vicarium ei quis dare possit. 2, 9, 11, 4
Imp. Germaniæ qua talis, unde. *vide* Imperium acquiri quatenus possit. 3, 15, 1
Imperium in victos accipi recte ad sui tutelam. 3, 15, 2, 1
Imperium bello acquiritur. 3, 8, 1
Imperium ut in rege imperante alio est bello acquiritur. 3, 8, 4, 1, 2
Imperium alienari potest a rege consensu populi. 2, 6, 3
Imperium Romanum distinctum ab Imperio Francorum, & regno Longobardorum. 2, 9, 11, 3. a Germania magna. 2, 9, 11, 1
Imperium & majestatem conservare, quid? 1, 3, 21, 2
Imperium acquiritur non nisi ex consensu aut ex pœna. 2, 22, 23. & jure natu-

zali tamen non ultra quam fert debiti modus & periculi necessitas. 3, 15, 1. alienari potest, 1, 3, 12. & 2, 6, 3. ut alienetur quibus opus sit. 2, 6, 2. *& seq* & 3, 20, 6, alienari non potest ex moribus Germanorum. 1, 3, 13. non amittitur delinquendo, nisi lex id statuat. 2, 1, 9. artificium credendum est in dubio. 2, 4, 8. in certo esse humanæ interest societatis. *ibid.* in corpore non est divisibiliter in plura corpora. 2, 6, 6. dari a Deo, utile est ut credatur. 1, 3, 8. derelinquitur aliquando, & quare. 2, 4, 8. desinit derelictione. 2, 9, 1. distinguitur interdum a dominio. 2, 3, 4 tale imperium continet jus eminens 2, 3, 19. dividi potest ut pars sit penes populum, reliqua penes regem. 1, 3, 17. quibus casibus. 1, 3, 21. a victore in securitatem suam. 3, 19, 9. cum dividitur, utrique parti certi fines constituendi, qui cognosci queant. 1, 3, 9. & 1, 3, 17. divisum an censeatur, si rex irrita fore permiserit, in quæ senatus non consentiet. 1, 3, 18

Imperii divisi exempla, 1, 3. 20. male imperantis an recidat ad populum. *vide* Tyrannus. Imperantis institutum non semper est tyrannicum. 1, 3, 8. an omne institutum sit ejus gratia cui imperatur. *ibid.* proprietatis pleno jure potest haberi. 1, 3, 11. & quomodo §. *seq.* hocque imperium patrimoniale dicitur. 1, 3, 12. & 3, 8, 2. opponitur ei quod defertur voluntate populi. 1, 13, 13, 14. quod per Regem exercetur non desinit imperium esse populi. 2, 16, 16. quod est in rege, ut in capite, in populo manet ut in toto. 2, 9, 8. res pia est, etiam cum ab impio tenetur. 1, 2, 7. vi partum ex voluntate, etiam tacita, potest jus accipere. 2, 4, 14. victis relinquere æquum. *vide* Victus.

Imperii forma qualiscunque fingatur, nunquam periculis aut damnis caret. *vide* Status. Materia prima & secundaria. 2, 3, 4. onus magnum. 2, 4, 5

Imperium herile, quod ad utilitatem regentis instituitur, quo jure haberi possit. 3, 8, 2. mixtum idem est ac divisum, 1, 3, 20. vel status mixtus. 3, 19, 10. & est cum servitus miscetur cum personali libertate. 3, 8, 3. Summum res est nobilissima. 2, 4, 12. primum est quod producit societas civilis. 2, 9, 3. tantum juri naturali subjacet. 2, 4, 12. quibus modis acquiratur. 2, 4, 11. non amittitur ab iis qui acta sua a minoribus magistratibus volunt confirmari. 1, 3, 18. continet jus ut in bona sic in actiones subditorum. 3, 20, 52, & potestatem eos judicandi. 2, 25, 8. habetur vel jure temporario, vel usufructuario, vel proprietatis. 1, 3, 11. habentes in quos bellare possint. 1, 4. 1. penes populum an semper sit. 1, 3, 8. an a populo omni constituatur. *ibid.* redit ad populum in regnis electivis mortuo rege, in hæreditariis extincta familia. 2, 9, 8. imperii summi exempla & testimonia per omnes rerumpublic. formas. 1, 3, 8. signa quæ. 2, 25, 8. imperii summitas distinguenda ab habendi plenitudine. 1, 3, 14. & 2, 6, 7. temporarium. 1, 3, 8. usufructuarium regi invito nequit auferri, 2, 6, 3

Imperii pars non potest recedere a corpore nisi in extrema necessitate. 2, 6, 5. tunc enim valide imperium alterius in se recipit. 3, 20, 5. societatem continentis reverentia æquiparatur vitæ, 1, 2, 5

Imperii termini qui. *vide* Termini. translatio jus dat & potestatem obligandi cœtum. 2, 14, 11

Imperii Romani nunc non sunt omnia quæ olim fuerint. 2, 22, 13, 2

Imperii summi jus tam populo, quam regi longa possessione acquiritur. 2, 4, 11

Imperii subjecta personæ & territorium. 2, 3, 4, 1

Imperii pars pignori dari non potest. 2, 6, 9

Imperii proprii exempla. 1, 3, 12, 3, 4

Imperii summi partitio quomodo fiat. 1, 3, 17, 1, 2

Imperii vox impropriè sumta pro ductu, & pro postulato. 1, 3, 21, 8

Imperio partito singuli imperantes pro sua parte jus belli habent. 1, 4, 13

Imperia magna difficulter custodiuntur. 2, 22, 13, 1. & 3, 15, 7, 2

Imperia successiva non semper summa. 1, 3, 10, 5

Imperia non summa plene haberi, & in patrimonio esse possunt. 1, 3, 14

Imperia electiva quædam summa. 1, 3, 10, 5

Imperia quædam in patrimonio, & alienabilia. 1, 3, 14

Imperia quomodo intereant sublato subjecto,

jecto. 2, 9. 1
Imperia prophanorum sponte non subeunda. 2, 15, 10, 4
Impietatis auctores jure gentium punibiles 2,20,47, 2,4. & §. 50,3. & §. 51,1
Impium Deus facit ad diem malum, quomodo intelligendum. 2, 20, 4
Impossibile dupliciter quid dicitur. 2, 13, 9. ad omnino impossibile nemo obligatur. 2, 13, 8
Impossibilitas facti promissi excusat, ne pax rumpatur. 3, 20, 37
Inachidarum regnum Argis. 1, 3, 8
Inæqualitas in contractu naturaliter jus dat minus habenti. 2, 12, 8. locum facit rescindendi aut reformandi contractum jure naturali. 2, 13, 16. non si in eum consensum est, jure gentium, 2, 12, 26. & 2, 13, 16. aut juramentum intercesserit. 2, 13, 6
Inæqualitas, quæ inest contractui, jure gentium non resarcitur. 2, 12, 26, 1
Incarcerans alterum injuste ad quid teneatur. 1, 17, 14, 16
in Incendio ædes vicinas quo jure liceat diruere. 2, 2, 6. in Incendio puniendo multorum etiam sunt spectandæ calamitates. 2, 20, 30
Incestum jure gentium. 2, 5, 12, 3
Incorporalia cum persona acquiruntur. 3, 7, 4. & cap. 8, 4, 2
Indefinita pro universali quando sumenda. 2, 16, 12, 1
Indi plures uxores habebant. 2, 5, 9, 4
Indictum bellum principi, simul indictum subditis & sociis. 3, 3, 9
Indictio belli. 3, 3, 5. & 6. & 7
Indictio belli utrinque facta. 3, 3, 7, 3
Indictio specialis requiritur, si socii per se, & apud se bello impetantur. 3, 3, 10
Indictio belli ad quos respiciat. 3, 3, 9 in quem finem instituatur. 3, 3, 11. quotuplex. 3, 3, 7, an necessaria post inducias. 3, 21, 3. ruptis ab altera parte induciis. 3, 2, 11. quando jure naturali aut gentium necessaria vel non. 3, 3, 6. an statim post indictionem bellum possit inferri. 3, 3, 13. an hostium sociis separatim bellum indici debeat, si cum iis solum bellum instituatur. 3, 3, 9
Indigentia naturalis mensura ejus. 3, 3, 10. quod res quæque valere debet. 2, 12, 14
Indirecte licent quædam quæ directe non licent. 3, 1, 4, 1
Indis illata bella improbantur. 2, 22, 9. quod indicatum & sufficienter adversus eum pro vero habetur, qui indicavit. 2, 4, 3
Induciæ quid & unde dictæ. 3, 21, 2. quando incipiant obligare. 3, 21, 5. ad certum finem; & earum effectus. 3, 21, 6. & 13
Induciæ a ducibus dantur. 3, 23, 8
Induciæ per annos centum etiam esse possunt. 3, 21, 1. dantur interdum rebus tantum, non etiam personis, & contra. 2, 21, 10, & opponuntur paci. 3, 21, 1. & §. 2, non rumpuntur a privatis, nisi publica auctoritas eis accesserit. 3, 21, 12. vim omnem prohibent. 3, 21, 6. induciarum tempus an includat nominatum terminum. 3, 21, 4. induciarum tempore si quid convenit idem valet ac quod belli tempore. 3, 21, 1. induciarum tempore non est postliminium. 3, 9, 8. ultro deficientes suscipere non licet, nec relictos occupare. 3, 21, 8. in induciis quæ personis tantum dantur res defendere etiam cum cæde personarum licet. 3, 2, 10
Induciarum tempus an veniat sub belli an pacis nomine. 3, 21, 2
Induciarum tempus quomodo computandum. 3, 21, 4
Iduciis finitis nova indictione non opus. 3. 21. 3. earum tempore quid liceat. 3. 21. 6. 11. an deficientes & relictos recipere liceat. 3, 21, 8, 1
Induciis elapsis, qui sine culpa penes hostem reperitur an capi possit. 3, 21, 9
Induciis ab altera parte ruptis indictione non opus. 3, 11, 11
Inermes per loca munita mittere, quibus transitus negari non potest, usitatum. 2, 2, 13
Inermibus parcendum. 3, 11, 10
Infans promittendo non obligatur. 2, 11, 5
Infantes occiduntur jure belli, quo sensu. 3. 4. 9. quo sensu non occidi debeant jure belli. 3, 1, 9
Infantis dominium unde. 2, 3, 6
Infantium promissa acceptandi animum jus supplet. 2, 11, 14
Infantium dominium quale. 2, 3, 6, & 2, 5, 2, 2
Infantibus parcendum. 3, 11, 9, 1, 2
Infeudatio est alienatio. 2, 6, 9
Infeudationes regnorum irritæ sine consensu populi. *ibid.*

Infor-

Infortunati in bello qui. *vide* Fatum. 3, 11, 3
Infortunium quid. 3, 11, 4
Infortunium & injuria quo distent. 2, 21, 5, 1. & 3, 11, 3, 1
Infortunii & injuriæ distinctio. 3, 11, 3, 1, 4
Ingrati non puniuntur. 2, 20, 20, 1, 2
Ingratis pœna alicubi dicta. 2, 25, 3. n. 4
Inhonesti facti promissio an valeat. *vide* Illicitum.
Inimici qui Judæis. 1, 2, 6. inimicis benefaciendum. 2, 20, 10
Inimici sepeliendi. 2, 19, 3
Injuria quando alteri in persona alterius facta censeatur. 3, 20, 40, 2
Injuria quid. 3, 11, 4. Christiano qualis non repellenda, & an omnis. 1, 2, 5. quæ in personam nostram committitur spernenda. 2, 24, 3
Injuriæ vindicta jure naturali illi concessa, cui infertur. 1, 4, 2. sed prohibita est lege societatis. *ibid.* & summis tantum potestatibus inter se concessa, ita ut hæc libertas nemini temere censeatur abdicata. 2, 16, 13. neglecta a summo magistratu, an licita minoribus. 1, 3, 4. nimia si sit, fit injusta. 3, 11, 1
Injuriam non facio cum utor meo jure. 2, 1, 12. facienti non resisti, an dicatur universaliter. 1, 3, 3. levem judicio persequi lege euangelica prohibitum. 1, 2, 8, 1, 3, 3. subditis factam non oportet trahere ad injuriam magistratus, nisi manifeste hoc appareat. 3, 20, 40
ab Injuria imperantium subditos defendere alienos etiam vi & bello utrum liceat. 2, 25, 8. populus populum ab injuria defendere non tenetur, si manifestum sit periculum. 2, 25, 7. qui injuria me affecit & ipse mihi naturale jus dat adversus se in infinitum. 2, 1, 10
Injuriæ maximæ fiunt ex cupiditate excellendi. *prol. p.* 23
Injuriæ, culpæ, & infortunii discrimen. 3, 11, 4, 1, 5, 6
Injuriæ quædam ferendæ, & quales. 1, 2, 8, 7
Injuste nemo agit nisi qui scit se agere. 3, 23, 13. quædam injusta non sunt, & tamen cum caritate pugnant. 2, 12, 9. & 2, 12, 16
Injustitia, admissa communiter, etiam à civitate, non facit ne sit justa societas. 3, 3, 2. eo major quo majus alteri damnum infertur. 2, 20, 30. committi potest in bello justo. 3, 11, 1, 1
Injustum quid. 1, 1, 3, 1
Injusti judices, testes, accusatores, ad quid teneantur. 2, 17, 16
Innocens interdum non injuste occidi potest. 2, 1, 4
Innocens civis ut se hosti dedat eum petenti etiam a civitate cogi potest. 2, 25, 3
Innocenti insultans princeps non ideo statim princeps esse desinit. 2, 1, 9
Innocentem an teneamur defendere, & quando. 2, 25, 2. & §. 3, 1
Inobedientia interdum minus malum, adeoque boni vicem obtinet. 2, 26, 4
ob Inopiam publicam peregrini semel admissi recte expelluntur. 2, 2, 19
in Inopia seu defectu cibariorum, quo jure quod quisque habet conferre cogitur. 2, 2, 6
Insignia regia non semper demonstrant regiam potestatem. 1, 3, 10
Insignia regiæ potestatis conceduntur principibus populi liberi. 1, 3, 10, 3
Institoria actio unde. 2, 11, 13, 12. ex Institoris actu cur teneatur qui eum præposuit. 2, 10, 2
Instrumenta ruris pignori capi vetita. 3, 12, 4, 4
Instrumentum etiam homo est & quale. 1, 5, 3
Insula quomodo distinguatur ab alluvione. 2, 8, 14
Insulæ cujus. 2, 8, 14, 1. & §. 9, 3
in Insulis vacuis cessat judicium. 1, 3, 2
Intentio mala per se ad restitutionem non obligat. 2, 22, 17, 3
Interesse mercatorum an sit justum & quatenus. 2, 12, 22
Internecino bello pax qualiscunque præferenda. 2, 24, 6. *vide* Bellum.
Interpretatio ea sumenda est, quæ cavet ne actus in vanum recidat. 3, 19, 3. interpretationis mensura quæ sit. 2, 16, 1. regulæ in conditionibus pacis si dubia oriuntur. 3, 20, 21. *& sequentt.* in pactis inter privatos tempore belli. 3, 23, 12. leges generales interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant. 3, 23, 6. in lege quæ non ex æquitate naturali sed majoris mali evitandi causa lata est, ea non est sumenda interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum. 3, 7, 6

Inter-

Interpretationis fontes. 2, 16, 1, 1
Interfectio. *vide* Occisio.
Interim pro interdum. 2, 13, 6
Interpretandi regulæ. 2, 16, 2
Invasio alieni, si de pace rumpenda agatur, censetur magna esse cupiditas. 3, 20, 40
Invasor imperii populum obligare nequit. 2, 14, 14
Invasorem obligant actus ejus imperii. 1, 4, 15. invasorem bello petere an liceat populo cui cum subditis invasoris fedus est, volente vero rege. 2, 16, 18
Invasorem occidere non licet, si ei fides data sit, aut pactum intervenerit. 1, 4, 6
Invasor imperii præceptis suis quatenus obliget. 1, 4, 15. quomodo possit interfici belli jure. 1, 4, 16. & ex lege antecedente. 1, 4, 17. & ex auctoritate jus imperandi habentis. 1, 4, 18. cur extra casus exceptos interfici a privato non possit. 1, 4, 19, 1
qui invenit rem alienam ad quid teneatur domino. 2, 10, 1. an si dominum ignoret rem teneatur dare pauperibus. *vide* Aliena res.
Inventionis titulus locum non habet in his quæ jam possidentur. 2, 22, 19
Involuntarium ex voluntario habendum pro voluntario. 2, 17, 18
Inundati agri cujus jure Romano. 2, 8, 8, 10. & 1, 11, 1
Inundationis duæ species. 2, 8, 8
Inundatione dominium naturaliter non amittitur. 2, 8, 10, 1
Inundatus ager quando derelictus habeatur. 2, 8, 10, 3
Joannis Baptistæ & Christi doctrina quatenus eadem. 1, 2, 7, 5
Joca. 3, 1, 17
Josephus Judæus in legis expositione Romanis blanditur. 3, 5, 1, 6
Josephi Patriarchæ dolus. 3, 1, 15, 2. monopolium. 2, 12, 16
Ira quid. 2, 20, 5, 1. & 3, 11, 4, 2
Ira in Deo quatenus. 2, 13, 1, 3
Ira homini cum bestiis communis. 2, 20, 5. quod ex ira committitur magis excusabile quam quod ex voluptate. 2, 20, 31
Iracundi sunt in quibus bilis prævalet. 2, 20, 31
Iracundiam accendit recens necdum sedatus dolor. *ibid*
Irregularitas ex bello. 2, 24, 10
Irreligiosi etiam in falsos Deos juste puniuntur, bello impugnantur. 2, 20, 51
Irriti actus quinam jure naturæ. 2, 5, 10, 2
Irriti actus a lege civili non fiunt, nisi eorum qui subsunt. 2, 5, 14, 2, 3
Irritum facere diversum est a prohibere. 2, 5, 16. quæ actum irritum faciunt odiosa sunt. 2, 16, 10. irritum facere quid rex antecedenter potest non etiam consequenter. 2, 14, 3. ut quod consequenter irritum reddatur, quid requiratur. *ibid.*
Iter res est. 1, 3, 11
Itus quomodo reditum comprehendat. 3, 21, 16
qui Jubet tenetur de damno facto ab eo quem jussit. 2, 17, 6. & 2, 21, 1. id quod jubet an id quod promittit in dubio præferendum. 2, 16, 29
Judæi. *vide* Hebræi.
Judæorum opinio de necessitate restitutionis. 3, 10, 3
Judex quasi pater. 2, 20, 2, 1
Judex juste judicasse dicitur dupliciter, aut cum judicaverit ut decet, aut cum ex animi sententia. 2, 23, 13. ubi expectari non potest sine certo periculo aut damno, cessare judicium intelligitur. 1, 3, 2. idem intelligitur, ubi rejicit judicium. *ibid.*
Judicandi libertas homini ab homine quomodo debeatur. 3, 1, 11, 1
Judicare an possit de regni successione, sive rex, sive populus. 2, 7, 27
Judicia in subditos cuique potestati. 2, 25, 8
Judices cur electi qui essent prudentissimi. 2, 20, 9. plures ad vindicationem mali quare instituti. 2, 20, 8
Judicis auctoritas non idem valet in exteros quod in subditos. 3, 2, 4
Judicium zeli. 2, 20, 9, 5
Judicium respicit meritum personarum non jus promiscuum. 3, 4, 8. activum. 2, 23, 3. & 2, 26, 4. animi ad quid homini datum. 2, 23, 2. nunquam acquiescit in medio, sed alterum eligit. 2, 23, 3. capitale ex dilectione innocentium natum. 1, 2, 8. coactivum humanum. 3, 7, 6. & 3. 10, 1. dicitur jus quoad effectus quosdam. *vide* infra. Commune populi, singuli ad se rapere non debent. 1, 4, 19. maximo in re controversa ubi possessionem sequi debent. 1, 4, 20. Contemplativum. 2, 26, 4. injustum, nec rem, nec rei æstimationem immu-

immutat. 2, 1, 10. qui injusto judicio damnum dedit, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Judicii cessatio momentanea aut continua. 1, 3, 2, 1
Judicii cessatio jure aut facto. *ibid.*
Judicia criminalia quare instituta. 2, 20, 14, 15
Judicia capitalia an permissa Christianis, non sunt affectanda. 2, 20, 14. & 16
Judicia apud Hebræos quædam regiæ potestati exempta. 1, 3, 20, 2
Judicia periculosa. 2, 20, 16. publica non a natura sed a facto. 1, 3, 1
Jurans non daturum se, potest repetitionem excepti omittere. 2, 13, 5
Jurans prædoni datum non recte repetit. 2, 13, 15, 3
Jurans redire ad hostem, si clam redeat non satisfacit. 2, 13, 15, 3
Jurans tenetur ex animo jurare, & re implere quod juravit. 2, 13, 2. & 1, 13, 2
Jurans quando Deo tantum obligetur, quando & homini. 2, 13, 14
Jurans non tenetur, si is cui juratum est eum liberet. 2, 13, 18
Jurans implere debet contractum cui inest inæqualitas. 2, 13, 16, 2
Jurantis verba quomodo accipienda. 2, 13. 2. & 3, 1, 2
Jurare volens obligatur, etsi obligare se nolit. 2, 13, 2
Jurans deliberato animo se non obligandi, tamen obligatur. 2, 13, 3
Juravit Paulus. 2, 3, 21, 1
Juramentum per sceptrum, salutem, & similia. 2, 13, 11, 1
Juramentum per salutem Principis, & majestatem Imperatoris. 2, 13, 11, 2
Juramentum per Deos falsos an obliget. 2, 13, 2, 1
Juramentum piratæ aut tyranno præstitum obligat. 2, 13, 15, 2. & 3, 19, 2, 1
Juramentum metu extortum obligat: & quatenus. 2, 13, 14
Juramentum militare Romanorum militum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 2
Juramentum de præda non intervertenda. 3. 6, 21, 3
Juramentum perjuro datum an obliget. 2, 13, 16, 1
Juramentum per res creatas an licitum, & quo sensu. 2, 13, 11, 1. & §. 12
Juramentum de re impossibili nihil operatur. 2, 13, 8. de re pro tempore impossibili quid operetur. 2, 13, 9
Juramentum impediens majus bonum morale non valet. 2, 13, 7, 1
Juramentum violatum. *vide* Perjurium 2, 13, 1, 2
Juramentum quomodo ex lege actui invalido validitatem conferat. 2, 13, 20, 4
Juramentum de re illicita non valet. 2, 13, 6
Juramentum non extendendum ultra consuetam significationem. 2, 13, 5
Juramentum regis irritum esse potest ob actum ipsius præcedentem. 2, 14, 3
Juramentum dolo elicitum quam vim habeat. 2, 13, 4, 1
Juramentum non intelligendum sub conditione tacita. 2, 13, 33
Juramentum a priscis sic non concipiebatur, ut expresse per Deum jurarent. 2, 13, 11. per cœlum, terram & similia an Christiano licitum. *ibid* per falsos Deos a Christiano licite fieri contendit Duarenus. 2, 13, 22. ab incredulo per falsos Deos conceptum an quis debeat accipere. 2, 13, 12. dissolvi an queat lege humana. 2, 13, 20. an superiorum actu. *ibid.* cum ab ecclesia dissolvitur, quomodo defendatur. *ibid.* in quibus casibus actus contra juramentum valeat. 2, 13, 19. exceptiones omnes excludit quæ ex inæqualitate rei actum rescindunt. 2, 13, 16. aut ex persona ejus qua cum agimus peti possunt. 2, 13, 14. & 2, 14, 3. & 3, 1, 19. omne quibusdam improbatur. 2, 13, 21. an improbetur lege euangelica. 1, 2, 9. irritum reddi potest, antecedenter a privato & rege. 2, 14, 3. consequenter vero non nisi respectu superioris. 2, 13, 20. & 2, 14, 3. omne obligat naturaliter eum, qui jurat. 2, 13, 2, etsi is qui jurat se non velit obligari. *ibid.* aut jus non det ei cui juratur. 2, 13, 15. & 2, 14, 3. si quis non putans se jurare verba protulit jurantia non obligatur. 2, 13, 2. regem non obligat ex sententia Bodini. 2. 14, 1, sed falsa. 2, 14, 3. non obligat, cum impedit majus bonum morale. 2, 13, 7. repeti quotannis solet, ne mutatione personarum vis ejus intercidat. 3, 19, 8. servandum prædoni. 3, 23, 2. qui prædoni non servat, pœnam apud alias gentes non meretur, & quare. 3, 19, 5. juste prædoni non servari statuit Cicero, 2, 13, 15. vim suam amittit mutata qualitate, cujus

respectu quis juravit. 2, 13, 18. duplex, assertivum & promissivum. 3, 1, 19. *adde*, promissio jurata non est fundamentum federum. 2, 16, 16
Juramenti forma. 2, 13, 10
Juramenti effectus. 2, 13, 13. *& seqq.*
Juramenti efficacia quatenus pendeat a superiore. 2, 13, 20
Juramenti vis & interpretatio. 2, 13, 1, 2, 3. & lib. 3. cap. 1. §. 19
Juramenti violati pœna ad posteros manet. 2, 13, 1, 2
Juramenti obligatio ex animo deliberato. 2, 13, 3, 1
Juramento promissum non potest retineri ob peccatum alterius antecedens. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 3, 1
Juramento convenit maxima simplicitas. 2, 13, 4, 1
Juramento testis & ultor Deus. 2, 13, 10. absolutio a juramento unde vim habeat. 2, 13, 20, 2. circa juramenta quid possunt superiores. 2, 13, 20, 1, 4
Juramento promissum compensari non potest cum eo quod ante erat controversum. 2, 13, 20, 3. & 3, 19, 19, 1, 2
Juramento fallere viros ut talis pueros. 3, 1, 19. in jurejurando negotium cum Deo est. 2, 13, 15. an ex jurejurando hæredes etiam obligentur. 2, 13, 17. promissum non potest retineri ob peccatum alterius antecedens. *vide* Promissio jurata.
leges Romanæ circa Juramenta quid statuant. 2, 13, 20, 4
Juramenta a Christo quæ prohibita. 2, 13, 21
Juramenta regum. 2, 13, 19. & 2, 14, 3
Jura acquiri an possint bello solenni. 3, 8, 4. *adde* Capere. acquiri nequeunt, quæ sunt inalienabilia. 3, 7, 4. introducta sunt natura exigente & necessitate. 3, 2, 2. multa sunt, quæ tantum exterius judicium spectant, animo autem religionis vinculum non injiciunt. 3, 7, 6
Jurare liquido quid. 2, 13, 3
Juratum pactum fortius non jurato. 2, 16, 29, 2
Jurisdictiones summa inferiores concedi jure hæreditario possunt populi consensu. 2, 6, 10
Juris naturæ dictata alia magis, alia minus manifesta. 2, 20, 43, 1
Juri naturæ non repugnant quædam quæ vetita sunt lege divina. 2, 20, 42
Jure gentium bona subditorum obligantur ex facto superiorum. 3, 2, 2, 1, 2
Juris gentium dicuntur multa, quæ communia sunt populis sine mutua obligatione. 2, 3, 3, 1. & 3, 1, 8, 2
Juris derelicti signa ex factis & non factis. 2, 4, 4, 1. & §. 5, 1
Jura quædam ad summum imperium pertinent separabiliter aut communicabiliter. 2, 4, 11, 1
Juris naturæ quædam sunt quæ non ubique observantur. 2, 5, 12, 3
Juris gentium multa improprie dicuntur. 2, 8, 1, 2
Juris quæsiti jure naturali ab jure civili distinctio repudianda. 2, 14, 8
Juris capax non est nisi naturæ præceptis utens generalibus. 1, 1, 11. consultis Rom. parum credendum in decisione juris publici. *vide* Gentium. 2, 6, 8. dictio non est nisi apud superiorem. 2, 7, 27. effectus interni, *proleg. pag.* 11. executio in magna communitate difficilis. 2, 20, 4. nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet. 3, 16, 1
Juris etiam alieni quis vindex naturaliter. 1, 5, 2, & 2, 25, 1
Juris fecialis origo. 3, 4, 1, 1
Juris externi efficacia qualis. 3, 7, 7
Juris ignorantia aut excusabilis, aut inexcusabilis. 3, 11, 4, 5
Jura quædam realia quo sensu dicantur. 1, 1, 4
Juris societas aliqua cum prædone. 2, 13, 2, 3. & 3, 19, 2, 3. & 3, 3, 2, 1
Jurisjurandi effectus est præcidere controversias. 2, 13, 13. forma semper eadem, & qualis. 2, 13, 10. fundamentum quod. 2, 20, 45. obligatio personam tantum obstringere potest, promissio etiam ipsum hæredem. 2, 16, 16. verba quomodo intelligenda. 2, 13, 5
Jusjurandum. *vide* Juramentum.
Jusjurandum a Civitate factum & repetitum. 3, 19, 8, 1
Jus pro eo quod justum est. 1, 1, 3, 1
Jus pro qualitate sumtum, quid sit. 1, 1, 4, 1
Jus pro lege. 1, 1, 9, 1
Jus pro lege ad aliarum a justitia virtutum materiam pertinet. 1, 1, 9, 1
Jus naturale. 1, 1, 10, 1. quid, & quomodo differat a divino voluntario. 1, 1, 15, 1

Jus voluntarium, τὸ ἐν τάξει. 1, 1, 9, 2
Jus naturale a Deo immutabile, & quare. 1, 1, 10, 5. est aliquod consequens actum humanum. 1, 1, 10, 4. sumitur aliquando pro eo quod est honestum. 1, 1, 10, 3. videtur mutari propter materiæ mutationem. 1, 1, 10, 6. esse aliquid juris naturalis probatur a priori & a posteriori, quomodo. 1, 1, 12, 1. juris naturalis reductivæ quæ sint. 1, 1, 10, 3. ejus juris permissive tantum quæ sunt, & præcipi, & vetari à Deo possunt. 1, 2, 5, 1
Jus naturæ pro certo statu. 1, 1, 10, 7
Jus naturæ & gentium quomodo à Romanis jurisconsultis sumatur, & an recte. 1, 1, 11
Jus rectorium & æquatorium. 1, 1, 3
Jus non est in brutis animantibus, de illis improprie quo sensu dicatur. 1, 1, 11, 1
Jus voluntarium humanum, vel divinum. 1, 1, 13
Jus voluntarium humanum civile, civili latius, civili arctius. 1, 1, 14, 1
Jus voluntarium divinum. 1, 1, 13. aut est unius populi, aut omnium. 1, 1, 15, 12
Jus voluntarium divinum omnibus populis commune triplex. 1, 1, 15, 2
Jus gladii quid in sacris & prophanis literis. 1, 2, 7, 2
Jus divinum Hebraicum alios populos non obligat. 1, 2, 16, 1, 2
Jus Hebræum quoad nos abrogatum non recte dicitur. 1, 1, 16, 7. quem usum nunc habeat, & quem in permissis. 1, 1, 17, 1, 3. nihil continet juri naturæ contrarium. 1, 1, 17, 2
Jus gentium quid: & quomodo probatur. 1, 1, 14, 1. non est commune omnibus populis. 1, 1, 17, 1
Jus, & usus juris distinguenda. 1, 3, 24
Jus supereminens regis, aut civitatis, an liberet a fide subditis data. 3, 19, 7
Jus gentium externum vetus. 3, 1, 18, 1. & §. 19, 1
Jus externum quale. 1, 3, 2, 2. & lib. 3, 10, 1, 3
Jus pro jure externo. 3, 4, 2, 2
Jus regum & populorum quando pace remissum censeatur. 3, 20, 15
Jus gentium circa inæqualitatem in contractibus. 2, 12, 26, 1
Jus internum ab externo distinctum. 2, 12, 11, 2. & 3, 7, 6, 1, 3. & cap. 10, 1, 3. & §. 3, 1
Jus exterorum supereminenti dominio non subest. 2, 14, 7, 8
Jus naturæ moribus obliteratur. 1, 2, 7, 1. & 2, 15, 5, 1
Jus gentium de bello captis. 3, 6, 2, 1, 4
Jus pignoris, retentionis, servitutis an bello acquiratur, & quomodo. 3, 6, 26, 1
Jus captivitatis etiam injuria dicitur. 3, 7, 6, 4
Jus gentium vetat permissa jure naturæ, & permittit vetita. 3, 4, 15, 1
Jus gentium apud populos quosdam. 3, 4, 19, 1
Jus gentium improprie quod multi populi usurpant sine mutua obligatione. 3, 1, 8, 2. & 2, 3, 5, 1
Jus sæpe remittendum ut bellum vitetur. 2, 24, 1, 1. 2, 1, 3, 4, 1
Jus luendi pignoris an tempore amittatur. 2, 4, 15. & 3, 20, 6
Jus hospitii. *vide* Hospitii jus. humanum constituere quod præter, non contra naturam potest. 2, 3, 6. non obligat in summa necessitate. 2, 18, 4. *vide* Necessitas.
Jus Mundiburgii. 1, 3, 21. in *prolegomenis.*
Jus necessitatis. 2, 2, 10. personale. 1, 1, 3. in personam ex quibus rebus. 2, 5, 8. numeratur inter res. 2, 10, 1. præcipui acquiri potest cum hæreditate, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19
Jus prehensionis non directe inter socios. 1, 3, 21
Jus precarii. 1, 3, 12. & 2, 21, 11. jus protectionis. 1, 3, 21
Jus quo sensu dicatur id quod placet validiori. *proleg. pag.* 12. dicere sibi ipsi vetitum. 2, 7, 2. aliquando dicitur id quod fit impune. 3, 11, 18. sed improprie. 2, 5, 18. aliquando id quod est injustum. 1, 4, 3. dictum in latissimo significatu quid. *vide* Jus strictum distinctum a justitia. 3, 10, 1. exteris quamdiu datur manet civitas. *vide* Lex. non ex eo metiendum quod est optimum, sed ex voluntate ejus unde oritur. 1, 3, 3. & 1, 2, 17. opponitur armis. *proleg. pag.* 3 justitiæ. 3, 4, 2
Jus ortum a Jove cur dicatur. *proleg. pag.* 9. an metu injuriæ accipiendæ sit sancitum. *proleg. p.* 12. an utilitatis tantum gratia, quod Carneades putavit. *proleg. pag.* 4. subditis quæsitum an rex

auferre possit. 2, 14, 7. quæsitum in regem per promissionem & similia, quo casu juste ipsis auferatur. 2, 14, 8. legitimo modo partum ne cui auferatur sine causa, juris naturalis est. *ibid.* cur in populo aut rectore ejus insuper quidam habeant. *proleg. pag.* 13

Jus advocatiæ. 1, 3, 21

Jus belli pro eo quod naturaliter æquum est, & consuetum a mitius viventibus. 3, 11, 13. & 3, 11, 15. pro eo quod fit impune, per se tamen non omni culpa caret. 3, 4, 5. est inter diversos populos non ejusdem civitatis membra. 3, 20, 8. spectatur non tantum ex principio, sed & ex causis subnascentibus 3, 1, 3. certum moraliter quid dicatur. 2, 7, 2. civile quid. 1, 1, 14. favet his, qui parere necesse habent, sed non iis quæ atrocitatem habent facinoris. 2, 26, 3. oritur vel ex obligatione vel ex consensu. *proleg. pag.* 11. ad quos non pertineat. 1, 1, 1. aliud quod inter ejusdem tantum populi partes valeat. 2, 13, 16. aliud quod civile dicitur plurimarum gentium. 1, 1, 14. & 2, 3, 5. & 2, 8, 1. hoc improprie etiam jus gentium vocatur. *vide* Jus gentium; mutari potest. 2, 8, 1. etiam a singulis. 2, 3, 5. jus quæsitum ex lege civili non magis, quam quod ex jure naturali, sine causa alicui auferri potest. 2, 14, 8. commercii. *vide* Commercii jus ex consensu in personam unde. 2, 5, 8

Jus divinum duplex. 1, 1, 15. quomodo differat a naturali. 1, 1, 10. unde ortum, & cur homo ei subditus. *proleg. pag.* 10. perfectius alio nomine lex euangelica vocatur. 1, 3, 3. eo omnes gentes tenentur. 1, 1, 15. & omnes reges. 1, 3, 10. quoad effectus quosdam. 3, 7, 6. eminens. 2, 3, 19. externum. 3, 18, 1, 2. quod quasi ex fidejussione pro civitate. 3, 13, 1. non tam late patet quam id quod ex delicto. 3, 14, 2

Jus gentium quid. 1, 1, 4. unde. *proleg. pag.* 11. aliud naturale, aliud voluntarium. 1, 2, 4. & 2, 8, 1. & 2, 12, 26. & 3, 1, 8. proprie dicitur, quod habet vim pacti inter gentes, & quod pertinet ad societatem. 2, 8, 1. minus proprie dicitur quod multis quidem commune est, non tamen humanæ societatis vinculum constituit. 2, 8, 26. dicitur jus civile plurimarum gentium. *ibid.* jus gentium dicitur id quod singulis gentibus placuit, sine mutua obligatione, & quod mutuam obligationem continet. 3, 1, 8. unde probatur. *proleg. pag.* 22. qui violat jus divinum, violare cur dicatur. 2, 20, 44. puniri potest a quovis rege aut magistratu. 2, 20, 40. & 2, 21, 3. etiamsi deditus sit aut captivus. 3, 11, 6

Jus naturale an sit aliquod. *proleg. pag.* 5. quid sit. 1, 1, 10. & 2, 20, 5. unde sit. *proleg. pag.* 7. non confundendum cum jure civili plurimarum gentium. 2, 20, 41. quæ ei sint contraria. *proleg. pag.* 8, 9. dicitur aliquando consuetudo cui ratio naturalis inest. 3, 7, 5. dicitur & divinum, quo sensu. 1, 1, 10. & 1, 1, 15. quomodo a jure gentium distinguatur. *proleg. pag.* 22. non omnia irrita facit quæ ei repugnant. 2, 5, 10. quando irritum quid reddat. *ibid.* minui potest a Deo per leges. 2, 1, 10. imo contrarium quid poni. 1, 2, 5. mutari nequit, res tamen mutantur. 1, 1, 10. obliteratum quasi ex parte apud multos populos. 3, 2, 2. obligat omnes reges. 1, 3, 16. contractus innominatos a nominatis non distinguit. 2, 12, 3. religionis discrimen ignorat. 2, 15, 8. aliud novum est, aliud sequitur introductum dominium. 2, 8, 1. hoc antecedit legem civilem. *ibid.* de iis agit quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. 1, 1, 10. qui jus naturale immaniter violat a quovis rege aut eo qui par jus habet puniri potest. 2, 20, 40. naturaliter etiam a quovis homine. 3, 19, 3. juris naturalis communionem habent omnes homines, etiam tyranni & piratæ. 3, 19, 2. aliquod esse unde concludatur. 1, 1, 12. quædam manifesta, quædam minus sunt. 2, 20, 45. quædam juris naturalis præcipientis. 2, 3, 5. quod requirit non tantum id quod dictat justitia expletrix, sed & quod aliæ virtutes. 2, 1, 9. quædam permittentis, id est ea quæ societas humana proprie non requirit. 2, 3, 5. an quæ hujus juris sunt etiam a Deo permittantur, qui ipsa est natura. 2, 1, 10. consensu communi aut jure gentium possunt impediri. 2, 3, 10. lege etiam civili. 2, 3, 5. quædam proprie sunt, quædam reductive. 1, 1, 10. principium est facultas moralis, cum sufficiente voluntate. 2, 5, 10. quæ juris naturalis non

non sunt, tamen servari iis in locis ubi obtinent, naturale est. 2, 11, 5. jure naturali ut quid sit illicitum, satis est, si repugnat non naturæ in genere, sed humanæ. 2, 5, 12. de jure naturali cum quæritur, hoc agitur an quid fieri possit non injuste. 1, 1, 3. & 1, 2, 1
Jus scriptum, non scriptum. *proleg. pag.* 12
Jus strictum usurpare non licet, nisi multo majus sit bonum quo tendit nostra actio, quam malum, quod in omne futurum metuitur. 3, 1, 4. sui remissio refertur inter odiosa. 2, 16, 12. in ejus juris remissione quomodo intelligenda remittentis verba. *ibid.* juris sui naturaliter quisque vindex. 1, 5, 1. imo & alieni. 1, 5, 2. & 2, 25, 1. Temporarii effectus tamen sunt temporarii. 2, 6, 10. vitæ & necis alteri in se dare, solo consensu nemo potest. 3, 11, 18. in cives neminem Christianum decet magno conamine desiderare. 2, 20, 16. capitale quatenus lex civilis habere dicatur. 2, 1, 14. in servos unde videatur originem ducere. 3, 4, 10. interna justitia dominus non habet. 2, 5, 28. & 3, 14, 2. nisi aliquo casu, & in quantum ei exercere liceat. 3, 14, 3. voluntarium duplex est, humanum vel divinum. 1, 1, 13. utilitatis innoxiæ. 2, 2, 14
Jus publicum circa quæ versetur. *proleg. pag.* 2. rectorium. 1, 1, 3. in rem. 2, 5, 1. originarie ex tribus causis. *ibid.* Rhadamanteum. 2, 20, 1. Romanorum in socios quale. 1, 3, 21
Justiniani consilium de Samaritanis & Judæis vi ad religionem Christianam adigendis improbatur. 2, 20, 48
Justitia expletrix. 1, 1, 8, 1
Justitia attributrix. διανεμητική. *ibid.*
Justitia attributrix an tantum circa res communes, expletrix circa res singulorum versetur. 1, 1, 8, 2
Justitia definita ab Hierace exactio pœnæ. 2, 20, 1. a Pythagoricis dicta, τὸ ἀντιπεπονθός. 2, 20, 32. exercenda solo metu pœnæ, secundum Epicurum, & quare. 2, 20, 44. In piratarum cœtu exercita an cœtum eum civitatem constituat. 3, 3, 2. hominis virtus est, qua est homo. 2, 26, 4. in medio non consistit, ut putavit Aristoteles. *proleg. pag.* 24. pudoris comes est. 3, 10, 1. vim præcipue in bellis magnam habet. *proleg. pag.* 16
Justitia adsignatrix aptitudinem spectat. 2, 17, 2. & 2, 20, 2. *vide* Aptitudo. an locum toties habeat quoties proportione Geometrica sit opus. 3, 1, 8. hoc est quotiens inter terminos plures duobus æqualitas constituitur. 2, 20, 2. spectat, ut alteri quid accedat. 2, 20, 2
Justitia gubernatrix. 2, 20, 24. & 2, 20, 27. obligat imperantem ad curam pro inferioribus. 2, 24, 7
Justum aliud est ex æquo inter se viventium, aliud ejus qui regit & regitur, qua tales sunt. 1, 1, 3
Justum, id est, solemne. 1, 3, 4, 1. & 3, 3, 1, 1

L.

Labor injunctus an sit pœna. *vide* Pœna.
Lacedæmone nepos ex filio majore filio minori natu in regno prælatus. 2, 7, 30, 3
Lacedæmone filius rege patre natus præferebatur ante nato. 2, 7, 29
Lacedæmonii dolum in bello pluris quam vim faciebant. 3, 1, 6, 2
Lacedæmoniorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2
Laconum jus in Messenam. 2, 4, 2, 1
Λάφυρα. 3, 6, 24, 4
Lamech homicidii impunitatem sibi persuadet. 1, 2, 5
Lanistæ sacra cœna olim prohibiti. 1, 2, 9. *Annot.*
Latrocinari olim licitum, & quare. 2, 15, 5. apud Germanos & Græcos sine infamia fuit. 3, 3, 2. ex latrociniis tenentur magistratus, si ea remedia neglexerit adhibere quæ poterat. 2, 17, 20
Latroni fides servata. 3, 19, 2, 2
Latrones jus legationis non habent. 2, 18, 2, 3
Latrones qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. *vide* Piratæ qui ita invaluere, ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac defendi a quovis possunt, quoad pœnam, 2, 21, 5. siquid prædando cepere, ejus domini non fiunt. 3, 3, 2. publici qui. 2, 1, 1. restituere non tenentur quod vi aut metu expresserunt, si jusjurandum intercesserit. 2, 17, 19. societates legitimæ fieri possunt. 3, 3, 3. qui laudat tenetur damni dati &

quomodo. 2, 17, 7. & 2, 21, 1
Legatio apud inimicos præsidium habet juris gent. 2, 18, 6
Legationes assiduæ rejici possunt. 2, 18, 3, 2
Legationis jus quid contineat. 2, 18, 3. est inter eundem populum in bellis civilibus. 2, 18, 8. cur institutum. 2, 18, 4. introductum a jure gent. voluntario. 2, 18, 1
Legatus municipalis non regitur jure gentium sed civili. 2, 18, 2 a pignorationibus subditorum pro civitate excipitur. 3, 2, 7. provincialis non regitur jure gentium sed civili. 2, 18, 2. puniri an possit ex omnibus causis quæ sunt contra jus gentium. 2, 18, 4. an si quid commiserit contra statum Reipub. *ibid.* ex nulla etiam necessaria causa puniri potest ab eo, ad quem mittitur. 2, 18, 4. sed per eum à quo mittitur pœna exigi aut bello peti. *ibid.* rationem reddere factorum suorum nemini cogitur nisi a quo mittitur. *ibid.* a subditorum numero excipitur jure gentium. 3, 2, 7
Legatus an jurisdictionem habeat. 2, 18, 8, 2
Legatus, si quid debeat, quomodo compellandus. 2, 18, 9
Legati mittentem obligant etiam contra arcana mandata. 2, 11, 12
Legatus quando sponte domum redire possit. 2, 16, 25, 2
Legati qui jure gentium utantur. 2, 18, 2, 1
Legati in bellis civilibus quo jure sint. 2, 18, 2, 3
Legati an admittendi. 2, 18, 3, 1
Legati ob quas causas possint non recipi. 2, 18, 3, 1
Legati quo casu mutabiles. 2, 18, 3, 2
Legati referunt personam mittentis. 2, 18, 4, 5
Legati jure civili loci ubi sunt non tenentur. 2, 18, 4, 5
Legati habentur quasi essent extra territorium. *ibid.*
Legati delictum per quem puniendum. 2, 18, 4, 5, 7
Legati per modum defensionis occidi aut repelli possunt. 2, 18, 4, 7
Legati an subjaceant juri talionis. 2, 18, 7, 1
Legati domus an pro asylo. 1, 18, 8, 2
Legati capacitas jus quoddam est, quod qui impedit damni dati tenetur. 2, 17, 3
Legata integra solvere, sine detractione falcidiæ naturaliter quemque obligari, quo sensu dicatur. 2, 14, 6
Legatorum violatio durante bello compensari potest. 3, 19, 19. lex de legatis non violandis pertinet ad legati personam, etiamsi is qui misit pœnam meruerit. 2, 18, 7. populus quod per legatos partium integrantium fecit, ipse fecisse intelligitur. 2, 6, 9
Legatorum jus. 2, 18, 1, 1. & §. 3, 1
Legatorum jus an valeat apud eos ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Legatorum jus valet in bello. 2, 18, 6
Legatorum comites an inviolabiles. 2, 18, 8, 1
Legatorum bona an possint pro debito capi. 2, 18, 9
ob Legatos violatos bella. 2, 18, 11
Lex quid. 1, 1, 9, 1, 2
Lex Mosis dupliciter sumitur. 1, 2, 6, 4
Lex Mosis judiciaria quando & quomodo sublata. 1, 2, 8, 7
Lex Mosis. *vide* Jus Hebræum.
Lex Mosis non habet prius & posterius. 2, 5, 13, 5
Lex non semper irritum facit quod vetat. 2, 5, 16, 13, 4
Lex imperfecta Ulpiano quæ. 2, 5, 16, 1
Lex de sabbato & de decimis quomodo ad Christianos pertineat. 1, 1, 17, 5
Lex idem potest quod consensus expressus. 3, 13, 1, 2
Lex in præsumptione facti non existentis fundata, an obliget. 2, 11, 6, 2
Lex Romana de læsis ultra dimidium pretii. 2, 12, 12, 2
Lex occidi aliquem permittens an conscientiam liberet, & quando. 2, 1, 14, 1
Lex, quæ feras, pisces, aves regi addicit, non injusta. 2, 3, 5
Lex justa quæ vetat quod jure naturæ licet. *ibid.*
Lex de usucapione an pertineat ad summum imperium, aut ejus partes. 2, 4, 12, 1
Lex dicitur commune pactum populi. 2, 11, 1. & quo sensu. 3, 13, 1. quo sensu dicatur regina divinarum humanarumque rerum. 2, 20, 44. est in civitate ut mens in corpore, qua sublata interit. 3, 3, 2. facit ut quod per se laudabile tantum est incipiat deberi. 1, 2, 1. iniqua

qua quomodo tollat. 2, 12, 12. obligat, & ad quid. 1, 1, 9. sic obligat ut inde jus suum cuique oriatur. 2, 17, 2. ut obliget extra jus naturæ venit ex voluntate ferentis eam. 1, 1, 15. ut quem obliget, quid requiratur. 2, 4, 12. obligat, etiamsi causa particulariter cesset. 2, 20, 27. legis autorem ut partem civitatis. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. principem per reflectionem. 2, 4, 12. non vero pœnalis. *vide* Lex pœnalis. ex lege tamen nemini jus adversus principem. 2, 14, 9. obligat subditos omnes. *ibid.* non obligat, si palam absurda sit, aut stulta, aut de re illicita. 2, 14, 12. nec eum qui a magistratu permittitur aut imperatur id, quod nisi solutus facere non potest. 2, 4, 4. nec eos quibus data non est. 1, 1, 15. lex quæ fundatur in præsumptione facti non obligat, si factum aliter se habeat. 2, 11, 6. tolli non debet, nisi probabili de causa. 2, 20, 24. tollendi eam aut mutandi jus habet auctor ejus. 2, 4, 12. & 2, 20, 24. tollendo eam sive ex justa, sive injusta causa, aut revocando, rex nemini facit injuriam. 2, 14, 9

Lex civilis multarum nationum. 2, 8, 1. *vide* Ius civile multarum gentium.

Leges civiles nihil agunt contra legem naturæ. 2, 5, 19. interdum dant aut tollunt, interdum juri auxilium suum tantum negant. 2, 12, 12, 19. jus vitæ & necis non habent ex quovis delicto. 2, 1, 14. in promissionum materia quid efficiant. 2, 11, 5. & 2, 11, 7. qui legibus civilibus subjecti sunt, in quibus casibus eos æquitatem oporteat consulere. 2, 12, 12. qui subjecti non sunt, id sequi debent quod æquum est. *ibid.* *adde* Jus civile.

Lex commissoria. 1, 3, 16

Lex Dei de puniendo in filiis parentum delicto, cur ultra abnepotes non extendatur. 2, 12, 14

Lex humana quando obliget. 3, 23, 6. a voluntate pendet, in origine & duratione. 2, 20, 24. si quæ prohibita humana tantum lege fiant, non sunt irrita, nisi lex hoc addiderit. 2, 5, 14. injusta etiam interdum non nisi malo publico tollitur. 1, 4, 15

Lex Mosaica duo comprehendit τὸ πνευματικὸν καὶ τὴν ἐντολὴν σαρκικήν. 2, 20, 39. consideratur dupliciter. 1, 2, 6. imperfecta respectu legis euangelicæ, 1, 1, 17. impleta a Christo quo sensu dicatur. 1, 2, 7. an sit eadem cum lege naturæ. *Proleg. p.* 29. obligat etiam Christianos in iis quæ moraliter honesta sunt. 2, 12, 20. non obligat peregrinos & alios quam Judæos. 1, 1, 16. ad quid prosit iis quos non obligat. 1, 1, 17. quando Israëlitas obligare desierit. 1, 1, 16. sapientissima est. 2, 21, 5. est legum omnium exemplar perfectissimum. 2, 20, 32. est ἄνευ προσωποληψίας. 2, 20, 33. legem Mosaicam an Christus tantum sit interpretatus. 1, 2, 6. sublatam esse non opus est a Christianis probari. 1, 1, 16. leges illæ tantum a Christo sunt latæ, quæ alias gentes ab Hebræis distinguebant. 2, 5, 13. legem Hebræam transgredientibus pœna fuit mors violenta, & similia. 2, 20, 11

Lex naturæ pro lege consuetudinis generalis. 3, 7, 5. circa naturæ leges par est eos excusari, quibus aut ratiocinationis imbecillitas, aut prava educatio obstat. 2, 20, 43

Lex pœnalis non obligat actus principis etiam privatos. 2, 14, 2

Lex regni. 1, 3, 16. *Annot.*

Lex Romana non est sine nimio personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu. 2, 20, 33. *vide* Jus Rom.

Legis dispensatio ex quibus causis fiat. 2, 20, 27. an in iis tantum procedat quæ lex tacite videtur excipere. *ibid.* non omnis referenda ad ἐπιείκειαν. *ibid.* ad sustinendam legis efficaciam satis est ratio universalis sine repugnantia rationis contrariæ. 2, 20, 26. ignorantia inevitabilis excusat. 2, 20, 43. qui ob ejusmodi ignorantiam legem non observat, non agit injuste. 2, 23, 13. conjuncta cum negligentia minuit delictum. 2, 20, 43. ratio differt ab ejus mente. 2, 6, 8. si cesset peculiariter in facto de quo agitur, etiam pœna per eam expressa mitigari potest. 2, 20, 26

Leges feruntur cum sensu imbecillitatis humanæ. 1, 4, 7. quæ contra feruntur, pro nullis habendæ, si sint speciales. 3, 23, 6. sunt vel permittentes, vel prohibentes: silent in bello, & quales. *Proleg. p.* 2, 11, 12. id respiciunt quod plerumque accidit. 1, 4, 4

Legis ratio particulariter cessans casum a lege

lege non eximit. 1, 3, 5, 3
Legis dispensatio regem non obligat. 2, 14, 13, 1
cessatio Legis in particulari dispositio est ad dispensationem. 2, 20, 26
Legis conditor an se obliget, & quatenus. 2, 4, 12, 1. & cap. 20, 24, 1
Lex Hebræa an prohibeat divortia & matrimonia plurium uxorum. 2, 2, 9, 1, 3
in Lege pœnali dispensandi causa quæ. 2, 20, 24, 3
Leges pœnales aut coactivæ locum non habent circa actus regum. 2, 14, 1. & 2, 2, 2
Leges Romanæ de contractibus. 2, 12, 12, 2
Leges Romanorum pœnales in quo iniquæ. 2, 20, 33
Leges quæ obligent. 3, 23, 5, 3
Leges a Christianis ferri possent similes Hebraicis, nisi trium causarum aliqua obstet. 1, 1, 17, 5
Leges & contractus misceri possunt. 2, 14, 9
Leges non omnes obligant. 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3
Leges quæ validiores si casu confligant. 2, 16, 29, 1
Leges interficere aliquos permittentes quando jus internum dent, quando solam impunitatem. 2, 20, 17
Leges an obligent summam potestatem. 2, 4, 12, 1. & 2, 20, 24, 1
Leges quasi pacta. 2, 11, 1, 3
Leges civiles quædam plane injustæ. 2, 7, 1. & 2, 14, 12, 2. & 3, 23, 5, 3
Leges humanæ quædam præcipere possunt cum mortis periculo observanda. 1, 4, 7, 2, 3. humanius sunt interpretandæ. *ibid.*
Leges quædam etiam divinæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis. 1, 4, 7, 1, 3
Leges respiciunt id quod plerumque accidit. 1, 4, 4, 3
Leges ferri possunt tempore, quo summum imperium amittatur. 2, 4, 12, 2
Leges de re promissa quæ obligant. 2, 4, 4, 2
Leges injustæ, quæ propinquos nocentium innocentes interfici jubent. 2, 21, 15, 1. & 12, 1
Leges civiles de promissis minorum. 2, 11, 5, 2
Leges quædam Dei tacitam habent summæ necessitatis exceptionem. 1, 4, 7. quædam datæ a Deo generi humano, vel in prima creatione, vel in restauratione. 1, 2, 5. & 3, 5, 3. Lex divina vocatur interdum jus gentium moratiorum. 2, 11, 1. *adde* Decalogus. dilectionis. *vide* Dilectionis lex. Euangelica, jus divinum voluntarium perfectius. 1, 1, 3. paulatim ad mores sæculi interpretari cœpit, cum primum esset strictius. 1, 1, 13. excalceationis. 1, 3, 20
Leges sacratæ quæ. 3, 19, 8. scriptæ, ad sensum æquitatis naturalis trahendæ. 2, 2, 6. non scriptæ; scriptorum vinculis non tenentur. *ibid.*
Legitima an lege humana tolli possit, & quatenus. 2, 7, 4, 3
Legum finis & efficacia. 2, 12, 12, 2
Legum diversitas circa venditionem & emtionem. 2, 12, 15, 1
Legum condendarum jus pars est summæ potestatis. 1, 3, 6
Lelia. 3, 6, 20, 2
Lenitas in errantes circa divina. 2, 20, 50. & 1, 2, 5
Liber homo postliminio quomodo redeat. 3, 9, 5
Liber homo postliminio sua recuperat: an & alienata. 3, 9, 6, 1, 2
Liber fit populus cum quo rex ejus tanquam cum libero sciens contraxit. 2, 4, 4. aut tanquam legibus suis solutum longo tempore agere jussus est. 2, 4, 14. populus liber factus in quibusdam obligatur per regem, qui libertatem proxime antecessit. 2, 14, 12. regis & populi liberi eadem est ratio. 1, 3, 21
Liberam fore Carthaginem quomodo interpretandum. 2, 16, 15
Liberi filiarum alendi. 2, 7, 4, 3
Liberi pignorari ac vendi a parentibus quando possint. 2, 5, 5. jus ipsorum in liberos. 2, 5, 7
Liberi ex quibusdam matrimoniis impediuntur succedere. 2, 7, 8, 2, 3
Liberi ob parentum delicta non puniendi. 2, 21, 13, 1, 3
Liberi in materia favorabili. 2, 7, 30. etiam sub matris sunt imperio. 2, 5, 7. maternam sequuntur conditionem jure gentium. 3, 7, 5. parentibus observantiam ac pietatem debent. 2, 5, 3. & 2, 5, 6. quo jure Deus innocentes liberos imma-

immatura morte soleat afficere. 2, 21, 14. liberorum res an jure naturali acquirantur parentibus. *vide* Acquiri.
Liberis an debeantur alimenta, & quo sensu. 2, 7, 4, 1. an alendi vulgo quæsiti, & ex incesto nati. 2, 7, 4, 2, 3
Liberos cogendi jus. 2, 5, 2, 3, 4
Liberorum cum parentibus matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 3
Liberorum servitus. 2, 5, 9
Libertas quando justa belli causa. 2, 22, 11. & 2, 4, 14, 1, 2
Libertas quo sensu naturalis. 2, 22, 11. & 3, 7, 1, 1
Libertas an pax placeat, gravis interdum deliberatio. 2, 24, 6, 1, 2. & 1, 4. 19, 2
Libertati præferenda vita populi totius. 2, 24, 6, 2, 3
Libertas populi quid significat, 1, 3, 12, 1, 2
Libertas subditorum obligatur ex facto superiorum. 3, 2, 2, 1
Libertas bellandi non præsumitur abdicata. 2, 16, 13, 2
Libertas dicitur dupliciter, κατὰ στέρησιν καὶ κατ᾽ ἐναντιότητα. 2, 22, 11. opponitur regibus. 1, 3, 13. victis merito aliqua relinquitur, etiamsi imperium ipsis aufertur. 3, 15, 10. restituenda cum injuste erepta est, etiam ab his qui eam justa ratione ab ereptoribus capiunt. 3, 16, 4. servo data pro oculo & dente excusso. 3, 14, 4. debetur servo post longas operas & valde magnos labores. 3, 14, 6. libertatis nomen inanis umbra. 1, 3, 21. libertatem uni penitus tradere populus utrum possit. 1, 3, 8. pro libertate pugnare, etiam cum injuste fiat, veniam meretur. 3, 11, 6. libertate vita potior. *vide* Vita.
Libertas civilis. 1, 3, 12. est jus regendæ per se reip. 2, 24, 6. sine summo imperio intelligi non potest. 1, 3, 2. non justa. 1, 3, 4. *Not.* naturalis facit ne quis cogatur absque culpa. 2, 17, 17. pars ejus retineri potest, non retenta parte imperii. 1, 4, 14. tacita ut a quibusdam vocatur non semper retinetur a populo in reges delinquentes. 1, 3, 8
Licere pro jure externo. 2, 12, 26, 1. & 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1. & §. 2, 1, 2
Licere, vox ambigua quas significationes habeat. 3, 4, 2, 1, 2
Licere quædam dicuntur, quæ rectius aliter fiunt. 3, 4, 2, 1. & cap. 10, 1, 1, 2, 1
Licere quædam dicuntur, ob impunitatem. 3, 4, 2, 2. &c. 10, 1, 3
Licere oppositum ei quod decet, aut oportet. 3, 4, 2, 2. & cap. 10, 1, 2, 2, 1
Licere accipitur dupliciter, vel sensu exteriore vel interiore. 3, 10, 1. quot modis dicatur. 3, 4, 2. interdum dicitur, ubi nullum contra proditum est remedium. 2, 12, 26. quædam indirecte licent quæ directe non licent. 2, 15, 11. quantum liceat in bello partim nude spectatur, partim ex promisso antecedente. 3, 19, 1
Limen & limes idem. 3, 9, 1
Limitati agri. 2, 3, 16, 1. & 2, 8, 12, 1
Liquida per se non terminantur. 2, 2, 3
Lis potest utrinque esse sine peccato. 2, 23, 13, 3
Literæ Marcæ. 3, 2, 4
per Literas inter absentes pacta nuda quo jure judicentur. *vide* Pacta.
Literis belli denunciatio fieri potest. 3, 3, 14
Literati excepti a pignorationibus subditorum pro civitate jure civili. 3, 2, 7
Lites Christiani quidam plane improbarunt. 1, 2, 9. omnes an lege euangelica prohibitæ. 1, 2, 8. damnum etiam injustum ferre prius oportet, quam litigare. 2, 1, 13. lites juris controversi ex utraque parte non sunt improbæ. 2, 23, 13
Litigare Christianis quo sensu vetitum. 1, 2, 8, 4. & 2, 24, 2, 4
Littus quorum. 2, 3, 9, 2
Loca in solo pacato posita quo casu recte occupentur a bellante. 2, 2, 10, 1
Locans pluribus operam an a singulis mercedem in solidum exigere possit. 2, 12, 19
Locatio, conductio facta a rege sine expressa mercede an valeat. 2, 14, 5. in locatione, conductione, casus, qui usum impediunt, damno sunt conductoris. 2, 12, 18
Locationis & conductionis natura. 2, 12, 18
Locator tertio rem locans, conductori tenetur de eo quod percipit. *ibid.*
Locator operæ ad quid teneatur. 2, 12, 19
Locator jus habet exigendæ pecuniæ promissæ, etiamsi nihil conductor utilitatis ex ea re perceperit. 2, 12, 18
Locupletatus ex re aliena, eatenus ad restitutionem tenetur, & quare. 2, 10, 2, 1. & 2

Locus incultus non censetur occupatus, nisi quoad imperium. 2, 2, 17. sive sacer, sive profanus, postliminio receptus cujus fit. 3, 9, 13. qui contrahit in loco, legibus ejus loci subjicitur. 2, 11, 5. quo loco in conventibus sedere debent qui populo olim libero imperant. 2, 9, 8

Locutio de futuro nostræ potestatis quotuplex. 2, 11, 2, 3

Locutionis ambiguæ usurpatio quando licita. 3, 1, 10, 13

Lucrum alter alteri potest prævertere, maxime si causa subsit. 2, 2, 24. ex re aliena restitui oportere, juris est natur. *Prolegom. pag.* 21, 2, 10, 2. ob lucrum cessans per solutionem tardiorem res pluris vendi potest. 2, 12, 14. & ex pecunia mutuo data merces juste exigi. 2, 12, 21. cui lucrum speratum sed non debitum decedit, de damno agere non potest. 2, 2, 13

Ludovici & Galeatii controversia de Mediolano. 2, 7, 19

M.

MAccabæi bello adjuverunt extraneos. *vide* Asmonæi. 2, 15, 9, 6

Maccabæorum resistentia qualis. 1, 4, 7, 5

Maccabæi fœdus ineunt cum Romanis & Lacedæmoniis. 2, 15, 9. fratrum innocentium necem Sabbatho ulcisсuntur. 2, 20, 8. Maccabæorum arma, quomodo defendi possunt. 1, 4, 7

Macedonum lex quædam injusta. 2, 21, 15

Magistratus inferiores summum imperium habenti juste resistere non possunt. 1, 4, 6, 1, 5

Magistratus Christiani Pauli tempore. 1, 2, 7, 1, 2

Magistratus Hebræi non restiterunt malis regibus. 1, 4, 6, 3, 4

Magistratus ex quibus damnis teneatur. 2, 17, 20, 1

Magistratus an teneantur, eo quod a nautis cautionem non exegerint. *ibid.*

Magistratus oppidanos quatenus obliget. 3, 22, 6

Magistratus naturaliter jus habet bellligerandi. 1, 3, 4. non est in statu Deo aut legi euangelicæ contrario. 1, 2, 7. Minister est iræ divinæ. 1, 2, 8. bonus ad militiam usurpare potest voluntatem non bonam modo aliorum, sed & malam. 2, 26, 5. minor bella gerere non possit. 1, 3, 4. an contra majorem, si injuste agat. 1, 4, 6. *adde* Necessitas. ei contra majorem parendum non est, etiam cum bona imperare videatur. *ibid.* naturalis & perpetuus est vir bonus. 2, 20, 9. magistratus non obligat, ubi imperium summum est penes populum. 2, 15, 3. obligatur populo interdum, & ex quibus causis. 2, 17, 20. cui magistratus collatio mandata est, tenetur eligere eos qui digni sunt. 2, 17, 3. magistratum suscipere Clericis prohibitum, & quare. *vide* Clericus. nemo multo conamine debet affectare, & quamobrem. 2, 20, 16. a magistratu resp. vel singuli etiam exactam requirere possunt diligentiam, si lex id jubeat. 2, 17, 2

Magi post baptismum artem suam cogebantur deserere. 1, 2, 9

Maharbalis factum. 3, 22, 9, 2

Mahumetistarum opinio de necessitate restitutionis. 3, 10, 3

Majestas pro dignitate imperantis sumitur. 1, 3, 21, 1, 2. quid sit. *ibid.*

Majestas cur tot legibus munita. 1, 4, 2. major ex nobilitate generis. 2, 7, 16. fœdus, ut majestas alicujus comiter colatur, quale. 2, 15, 7. in majestatis controversia, quis vocabulum ejus interpretari debeat. 2, 16, 3. contra majestatis legem peccat, qui injussu principis alteri bellum facit. 1, 3, 4

Majoratuum jura tempore amittuntur. 2, 4, 10, 3

Majoratuum successio in regno Castellæ. 2, 7, 22, 1

Malefici atroces qui nullius civitatis partes sunt, a quovis puniri possunt. 3, 19, 3.

Maleficium quid. 2, 17, 1. quæ quasi ex maleficio. 2, 1, 2

Malorum opera uti aliquando cogimur. 2, 17, 20. uti licet, sed consistit hoc jus intra interficiendi alterius licentiam. 3, 4, 18

Malum declinare est ex appetitu naturali & honesto. 2, 20, 29. malum non est faciendum ut inde eveniat bonum, hoc in iis locum habet, quæ semper mala sunt. 3, 1, 6. qui malum facit, malum ferat. 2, 10, 1. quantum quisque mali fecit, tantum eum pati, naturaliter justum. 1, 2, 4. quæ ad declinandum malum

malum male fiunt, maxime funt excufabilia. 2, 20, 29. malum minus, ubi electio nequit evadere, rationem boni induit. 2, 23, 2
Mandantis morte an pereat mandatum. 2, 11, 16
cum Mandatario qui contrahit, etiam fi mandatarius mandatum excedat, obligatur. 2, 11, 16
Mandatarius mandatum excedens quando nos obliget. *ibid.*
Mandatarius a fumptibus factis indemnis præftari debet, & quare. 2, 12, 13. in quantum teneatur ex culpa & dolo. 3, 22, 4. obligat mandatorem etiam cum mandatum excedit. 2, 11, 12. obligatus contra mandatori. 3, 22, 2
Mandator ad quid teneatur. 2, 12, 13, 1
Mandatum an impleri poffit per æquipollens. 2, 16, 21
Mandatum excedens, & fic cum alio contrahens, ad quid obligatur. 3, 22, 4, 1, 3
Mandatum generale & fpeciale in bello. 3, 18, 1, 4
Mandatum quid. 2, 12, 2. contra mandatum principis arcanum agens legatus, principem obligat, fed fe principi. *vide* Legatus, & 3, 22, 4. mandati actio an detur in hæredem. 2, 11, 17
Mandata publica, quæ nautis dantur adverfus piratas. 2, 17, 20, 1
Manliana imperia. 3, 18, 1
Manlii bellum in Gallogræcos quale. 3, 3, 10
L. Manlius tribunos pleb. jurejurando etiam in re injufta obftringit. 3, 19, 6
Manubiæ quid. 3, 6, 16, 1
Manumiffio interdum omitti fine peccato nequit. 3, 14, 6, 4, 5
Manumiffio jure gentium voluntario introducta, & quare. 3, 14, 6. facta ab hofte nobis nihil detrahit. 3, 9, 11
Manus mortuæ. 2, 5, 30. manibus initium fit poffidendi res mobiles. 2, 8, 6
M. Marcelli moderatio in victoriis. 3, 12, 7, 2
Marchionatus facilius teftamento relinquitur quam alia ditio, & quare. 1, 3, 14
Mare commune cum dicitur an intelligi debeat civib. Rom. 2, 3, 9, 1. continet terram. 2, 2, 3. forum mundi. *ibid.* per contractum ne ab altera parte navigetur, pars altera non occupat. 2, 3, 15. finus & pars maris occupari poteft. 2, 3, 8. quomodo & quamdiu duret ifta occupatio. 2, 3, 11. maris imperium non dominium occupatur. 2, 3, 13. mare nec privatis, nec a populo poffideri poteft. 2, 2, 3. Romanorum, Græcorum, Sinopenfium quo fenfu dicatur. 2, 3, 18. in mari ceffat judicium. 1, 3, 2
Mares feminis præferuntur in regnis à populo delatis. 2, 7, 17
Mare an proprium fieri poffit, an terra contineatur. 2, 2, 3, 1, 2
Mare non divifum. 2, 2, 3, 2, 3
Mare in fundum admiffum. 2, 3, 10, 2
Mare occupatione omiffa ad naturam redit. 2, 3, 11. navigandi jus in mari. 2, 3, 12. imperium in mari quorum fit. 2, 3, 13
Mariandyni. 3, 14, 5
Maris pars quatenus occupari poffit. 2, 3, 8, 10, 1
Martiale imperium. 1, 3, 8
Maritus caput uxoris quo fenfu. 2, 5, 8. jus habet naturaliter in corpus uxoris. 2, 5, 9. ius habet refcindendi factum juramentum ab uxore fua ex L. Hebræa. 2, 13, 20. cui lex permittit uxorem adulteram occidere, an fi occidat juftus fit coram Deo. 2, 20, 17. ne maritus pro uxore conveniatur. 3, 2, 1
Marius præ armorum ftrepitu leges non audit. *proleg. pag.* 3
Mafculina pro communibus. 2, 16, 9
Mater quomodo magis certa patre. 2, 7, 8, 1
Mathathias quo jure Judæum Græcis ritibus fe polluentem occiderit. 2, 20, 9
Matrimonium cur inftitutum naturaliter. 2, 7, 6. exterorum Judæi pro nullo habent. 3, 19, 2. familiæ fundamentum eft. 2, 20, 30. non juftum etiam inter cives. 1, 3, 4. *Not.* promiffum ab eo qui conjugem jam habet, an & quatenus valeat jure naturali. 2, 11, 8. contrahere. 3, 4, 2. ad quos gradus liceat. 2, 5, 12. *& feqq.* an cum infideli liceat ex lege euangelica. 2, 15, 10. cum pluribus lege euangelica non licet. 1, 2, 6
Matrimonium quid fit ex jure naturæ. 2, 5, 8, 9
Matrimonium an irritum deficiente confenfu parentum. 2, 5, 10, 1, 13
Matrimonium irritum cum alterius viventis conjuge. 2, 5, 11

Matrimonium ad morgengabicam. 2, 7, 8, 3
Matrimonium apud veteres Romanos postliminio non restituebatur. 3, 9, 9, 2
Matrimonii petitio injusta belli causa. 2, 22, 7. & 2, 1, 21, 2
Matrimonii contrahendi libertas nemini debet adimi, nisi præcesserit delictum. 2, 2, 22. vicinis negari non debet. 2, 2, 21. leges quæ exteris matrimonia negant, quid negent. ibid.
Matrimonii fides æquiparatur vitæ. 1, 2, 5
Matrimonii jura ex lege Christiana. 2, 5, 9, 2, 3
Matrimonia non ineunda cum prophanis. 2, 15, 10, 4, 3
Matrimonia quædam talia sunt ex lege, ut liberi ad hæreditatem non admittantur. 2, 7, 8, 3
Matrimonia plurium uxorum olim licita. 2, 5, 9, 4, 1
Matrimonia cum propinquis sanguine, aut affinitate, unde, & quatenus illicita. 2, 5, 12, 1, 13, 1
Matrimonia parentum cum liberis, & liberorum cum parentibus contra jus naturæ: & unde illicita. 2, 5, 12, 2, 5
Matrimonia an licita in gradibus expressis in Levitico. 2, 5, 13, 3
Matrimonia fratrum & sororum quo jure vetita, & unde illicita. 2, 5, 13, 6
Matrimoniorum contrahendorum libertas quibus & quatenus debeatur. 2, 2, 21, 1, 2
Maxillam obvertere Hebræis quid. 1, 2, 8, 8
Maximus natu in regnis a populo delatis præfertur inter pares sexu. 2, 7, 18, 1
Medici falsa interdum loqui possunt. 3, 1, 15
Medii in bello quando fiunt hostes. 3, 1, 5. & 3, 17, 3. ad quid teneantur. ibid.
Membra naturaliter homini suum. 2, 17, 2. in membra sua homini jus nullum nisi corporis servandi gratia. 2, 21, 11
Membri conservandi causa interfectio licita. 2, 1, 6
Mendacium prohibitum. 3, 1, 9, 1. & § 10, 3
Mendacium qui auctores certis casibus admittant. 3, 1, 9, 2, 3, 4
Mendacium dicere & mentiri apud Gellium quomodo distinguantur. 3, 1, 10, 1
Mendacium a Deo alienum. 3, 1, 15, 1
Mendacium stricte dictum quid. 3, 1, 11, 1
Mendacium an committatur respectu tertii, ad quem sermo non dirigitur. 3, 1, 13, 1, 2
Mendacium dicitur multipliciter. 3, 1, 10. quid sit. 3, 1, 8
Mendacium alii laudant alii vituperant. 3, 1, 9
ad Mendacium confugere, nota est infirmitatis. 3, 1, 15
Mendaciorum inculpatorum exempla. ibid.
Mendacii, qua illicitum naturaliter, quid materiale. 3, 10, 1. quid formale. 3, 1, 11, 1
de Mendacio & æquivocatione Scholasticorum sententia. 3, 1, 17, 3
Mendacium pro vita. 3, 1, 16
Mensura ejus quod res valent. 2, 12, 14
Mentiri apud volentem an liceat. 3, 1, 14, 1
Mentiri hosti licere qui senserint. 3, 1, 17, 1
Mentiri & occultare verum, distincta, 3, 1, 7. Annot. 1. quando liceat. 3, 1, 13. & 3, 1, 14. cur non mentiatur qui falsum dicit, quod verum esse putat. 3, 1, 10
Mentitur qui dicit quod falsum putat, licet verum sit. 3, 1, 10, 1
Mercatores in bello ab injuriis vindicari debent. 3, 11, 12. laborum & expensarum rationem habere possunt in constituendis rerum pretiis. 2, 12, 14
Mercatura apud Hollandos pridem maxime viguit. 2, 11, 13
Mercenarii. 2, 5, 30
Merces excepta a pignorationibus subditorum pro civitate. 3, 2, 7. exoticas olim Belgæ non emebant. 2, 2, 20
ad Meretricium civiles leges quomodo & quare soleant connivere. 3, 5, 4
Meritum ex libera voluntate. 2, 21, 12
Meritum omne est personale. 2, 21, 12. universitatis quale. 2, 21, 8
ob Meritum pœna remitti debet. 2, 20, 26
Metus a tertio illatus an actum vitiet. 2, 11, 7, 3
Metus alterius an tollat jus transire volentis. 2, 2, 13, 4
Metus a vicino an justa belli causa. 2, 22, 5, 1. & 2, 1, 17
Metus solus non sufficit ad jus interficiendi alterum. 2, 1, 5, 1, 2
Metus exceptio non liberat a religione jurisjurandi. 3, 19, 4, 5
Metus qui pro justo habeatur in bello publico. 3, 19, 12

Metus perpetuo durare non censetur. 2, 5, 6. incertus non est sufficiens ad cædem causa. 2, 21, 13. adversus hos metus quale petendum sit præsidium. 2, 1, 17. injustus quidam est quoad justitiam internam, quem tamen jus gentium non improbat. 3, 19, 12. ut is, qui infertur bello solenni utrinque. 2, 17, 19. & quare. 3, 19, 11. an ut metus aliis injiciatur, senes, feminæ & impuberes juste possint occidi. 3, 11, 16. in contractu injectus an demi debeat. 2, 14, 10
Metus exceptio jurejurando eliditur. 3, 19, 6. & 3, 23, 2. ad bellum solenne non pertinet, si eo pax sit inducta. 3, 19, 11. & 3, 23, 2. quod metu belli justi exprimitur, non admittit restitutionem. 2, 17, 9
Metu expressum a latrone & pirata potest repeti, nisi jusjurandum accesserit. *ibid.* quod fit metu, magis excusabile, quam quod ob voluptatem. 2, 20, 31. aut si nolit, alter se ipsum potest restituere. 3, 23, 2. an etsi jurata fuerit promissio. 2, 13, 14. an hoc casu rex seipsum possit restituere, ut Bodinus censuit. 2, 14, 1. & 2, 14, 3. qui ipse in causa fuit ut metu ad promissum cogeretur jus amittit restitutionis. 2, 17, 19. ex metu plurimæ nascuntur injuriæ. 2, 1, 5
Metu promittens an teneatur. 2, 11, 7
Metu quid faciens, absolute velle dicendus. 2, 11, 7, 2
Metu causam dans contractui quando ad restitutionem teneatur. 2, 13, 14, 1
Metum inferens tenetur ad restitutionem. 2, 11, 7, 2
Meum vi possum repetere etiam cum periculo innocentium. 3, 1, 4. plus quam meum accipere possum, si meum consequi nequeo. *ibid.* sed sub onere restituendi ejus quod plus est. *vide* Debitum. pro meo quod consequi non possum, aliud æquivalens juste possum capere. 3, 1, 2. nostrum. *vide Not.*
Migratio in locum alium, populum non immutat. 2, 9, 7. migratio subditorum in terram ejus, quicum pax inita, eam non dissolvit. 3, 20, 41
Miles quid in largissimo significatu. 3, 21, 15
Milites fieri possunt natura omnes subditi. 1, 4, 4. scribere licet tempore induciarum. 3, 21, 4. qui suo sumptu militant quantum justitia interna capere possunt ex præda. 3, 18, 2. an si qui partis ejus hostibus, cum qua nobis pax est, militant, pax censeatur rupta. 3, 20, 31
Miles de incendiis & raptu sine jussu publico, an teneatur. 3, 14, 6
Milites Christiani sub Juliano. 1, 2, 10, 11. sub Diocletiano. 1, 2, 10, 11, 8
Militis Christiani officium. 1, 2, 10, 12
Milites Judæi externis militabant. 1, 2, 7, 5
Militi quæ ex præda cederent apud Romanos. 3, 6, 24, 5
Milites ab ecclesia non excommunicati. 1, 2, 10, 2
Milites quomodo tenentur ex bello injusto. 3, 10, 4
Militibus datus commeatus prodest & duci. 3, 21, 1, 5
Militum nomine qui veniant. *ibid.*
Militare propter prædam, aut stipendium præcipue non licet. 2, 25, 10
Militia mercenaria sine delectu causæ improbatur. *ibid.*
Militia pœnitentibus olim interdicta, & quare. 1, 2, 10, 9. est interdicta clericis. *ibid.* eam ecclesia vetus probat. 1, 2, 10, 11
Militiæ repetitio qualis damnata Synodo Nicæensi. 1, 2, 10, 7, 8
Militiam concedit Origenes interdum Christianis. 1, 2, 9, 2
Militiam & capitalia supplicia concedit illis Tertullianus. *ibid.*
Militiam ob quas causas Judæi detrectaverint. 1, 2, 9, 3. quas ob causas olim etiam Christiani eam detrectaverint. *ibid.*
Minervæ calculus. 2, 5, 18
ex Ministrorum facto aliquem obligari si quid utiliter sit gestum, quo sensu accipiendum. 3, 22, 3. obligatur summa potestas etiam cum minister fecit contra mandatum arcanum. 3, 22, 4. sine sua culpa, ut quis obligetur, non est juris gentium. 2, 17, 20, 2
Minor annis hosti obligatur. 3, 21, 3
Minor an promittendo obligetur. 2, 11, 5, 2
Minorum beneficia sunt ex jure gentium non civ. 2, 23, 3
Minoris imperium quare sit invisum. *Proleg. p.* 12
Miraculosam potestatem primæ Ecclesiæ

cur

cur Deus dederit, eandemque postea sustulerit. 1, 2, 8
Misericordia Dei an nos doceat suppliciis capitalibus non uti. 2, 20, 10. quæ peccata præcipue respiciat. 2, 20, 11. prætermissio puniri non debet. 2, 20, 20. quod ex misericordia debetur, id armis juste deposci nequit. 2, 22, 16
Misericordia digni qui bello capiuntur. 3, 14, 2, 1
Misericordiæ ara apud Athenienses. 2, 21, 5, 2
Missilia quomodo fiant capientium. 3, 6, 22
Mobiles res quando fiant singulorum capientium. 3, 6, 12
Mobilia generaliter postliminio non recipiuntur. 3, 9, 14, 1
Moderatio in belli jure circa personas. 3, 11, 7, 1
Moderatio in bello ad quid etiam civiliter prosit. 3, 12, 8
Modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28
Modi habendi imperium qui. 1, 3, 11, 1
Mœnia urbis sive muri, cum diruuntur, an intereat jus civitatis. 2, 9, 7. reficere muros licet tempore induciarum. 3, 21, 7. ne quis locus muris cingatur, quomodo intelligendum. 2, 16, 20. fedus de diruendis muris quale. 2, 15, 7
Monachi a cæde liberi esse debent. 3, 11, 10
Monomachia bellum finire an liceat. 3, 20, 43, 1, 2, 4
Monomachiæ de regno quis effectus. 3, 20, 44. & 45, 1
Monopolia quæ licita, quæ contra jus & quæ contra caritatem. 2, 12, 16
Monopolium. *vide* Coëmtio. 2, 2, 24
Morari in territorio alieno an licitum. 2, 2, 15
Moræ purgatio in pace an admittenda. 3, 20, 35
Moralia non consistunt in pacto. 1, 2, 5
Moralium incertitudo unde. 2, 23, 1
Morandi jus per aliquod tempus inter utilitates innoxias. 2, 2, 15
Morbi contagiosi an proprie sint pœnæ, qui nominantur in libro Moysis. 20, 1
Mori Hebræis dimitti vocatur. 2, 19, 5, 3
Mores generales in aliqua parte mundi non faciunt jus naturæ. 2, 20, 41
Mors deportationem quando comprehendat. 2, 16, 9
Mors pro vera religione quanti facienda. 1, 4, 7, 15
Mors quid significet. 2, 16, 9. in materia favorabili. 2, 7, 30. ejus qui acceptare promissum debuit non transfert jus ad ipsius hæredes. 2, 11, 16. mandantis tollit præsumptionem, quod mandatum implere voluerit. 2, 11, 17. scelerati, quo sensu ipsi melior sit vita. 2, 20, 7. universitatis quid. 2, 21, 7
quæ Mortis vitandæ causa injuste fiunt, levius punienda. 2, 20, 29
Mortem pro aliis oppetere lege euangelica præceptum. 1, 2, 6. ad mortem damnare an liceat, etiam ex iis delictis quæ in lege Mosaica morte non puniuntur. *vide* Supplicium. Mortem meritos committere in pugnam contra officium est boni magistratus. 2, 1, 15. mortem inferre sibi utrum liceat. 2, 19, 5. qui sibi intulere, prohibentur sepultura. *ibid.* quare, cum tamen inde non lædantur. 2, 20, 44. quidam eo malitiæ processere, ut non nisi morte emendentur. 2, 20, 12, & 2, 20, 13
Mortem pati potius quam alium occidas, quando liceat, quando non. 2, 1, 8, 9, 1
Mortem æternam aggressoris an quis sua morte cavere debeat. 1, 3, 3, 3
Mortis casus expressio quando extendatur ad casum non nati. 2, 16, 20, 3
Mortuorum corpora male tractare, contra jus est gentium. 2, 19, 2. & 3, 5, 3
Moses bellum infert Amalecitis. 1, 2, 5. Amorrhitis ob transitum prohibitum. 2, 2, 13
Muli qui apud Romanos postliminio recepti. 3, 9, 14, 1
Mulier. *vide* Femina.
Mulieres jure civili plurimum, gent. non tenentur ex debito civitatis. 2, 3, 7. jure belli possunt occidi. 3, 4, 9. occidi non debent nisi virilia officia usurpent, aut quid peculiariter vindicandum committant. 3, 11, 9
Mulierum imperia Romanis incognita. 2, 9, 11, 2
Multitudini etiam in delicto parcendum. 3, 11, 19
Mundiburgii jus. 1, 3, 21, 1
Murenæ controversia cum Mithridate. 2, 16, 30
Muri faciendi prohibitio quando ad aggeres extendatur. 2, 16, 20, 3
quæ priora Mutant, nisi ad ingens bonum, ea odiosa sunt, 2, 16, 10

Mutii Scævolæ factum. 3, 4, 18, 1

Mutilatio membri quod est e præcipuis, vitæ æquiparatur. 2, 4, 6. etiam intentata, jus dat occidendi eum, qui intentat. 2, 1, 6. mutilationem Indi supra talionem puniunt, & quo jure. 2, 20, 32. qui mutilavit aliquem in quantum teneatur. 2, 17, 14

Mutilator quid restituere teneatur. 2, 17, 14

Mutuum quid. 2, 12, 2. non omne usurarium. 2, 12, 21. commodato affine. 2, 12, 20. *Not.* 1. an illicitum pro usu pecuniæ mercedem exigere. *vide* Usura.

Mutuum gratuitum quo sensu. *ibid.*

Mutuam accipiens pecuniam a debitore meo, mihi tenetur. 2, 10, 2, 9

N.

Nabidis controversia cum Romanis. 2, 16, 18, 1

Nabidis responsum cum tyrannis ei objiceretur. 3, 19, 3

Ναὶ ναὶ quid. 2, 13, 21, 2

Ναὶ quid significet. 2, 13, 21, 2

Ναὶ ναὶ, οὒ οὒ, quid significet. 2, 13, 21, 2, 3

nondum Nati an jus suum amittant, & quomodo. 2, 4, 10, 1, 2. leges possunt eorum jus conservare. 2, 4, 10, 3

Natura jus dat ad id omne sine quo obtineri non potest quod imperat. 2, 5, 5. sub natura interdum comprehenduntur mores naturali rationi consentanei. 2, 19, 1

Naturale, vox, pro solito fieri. 2, 12, 26, 2

Naturales filii succedunt patri, nisi lex impediat: & adoptari possunt. 2, 7, 8, 2. non succedunt in regnis a populo delatis. 2, 7, 16

Naturalia pro certo statu. 2, 8, 5

Naturæ prima & consequentia quæ? 1, 2, 11

Naturalis æquitas satis habet, ut pro suis partibus singuli conveniantur. 2, 11, 13. circumvenire naturaliter quid. 2, 12, 26

Naturaliter licita an omnia etiam apud Deum licita. 2, 1, 10, 1

Naufragio, quando res censeantur amissæ. 2, 4, 5

Naufragorum bona confiscare injustum. 2, 7, 1, 1

Navigandi libertas pactis imminui potest. 2, 3, 12. & §. 15, 1, 2

Navis, quæ apud Romanos postliminio recepta. 3, 9, 14, 1

Navis si cui nocuit, an dominus teneatur. 2, 17, 21, 1

Navis in qua innocentes sunt an peti tormentis possit. 3, 1, 4, 1

Navis rostrata vi ventorum delata in portum. 3, 21, 9

Naves alienæ quomodo in necessitate capi possint. 2, 2, 10 amicorum in prædam non veniunt, ob res hostiles, quas vehunt. 3, 1, 5. *Not.* 3, 3, 3, 6. *Not.* 1

Naves captæ quando jure belli censeantur. 3, 6, 3, 2

Naves nunc nullæ postliminio redeunt. 3, 9, 15

Navium expugnatio & captura ad quos pertinet, secundum variarum gentium mores. 3, 6, 24

Navigaturi instituuntur certis mandatis a potestate publica, ad persequendos piratas. 3, 20, 14

Navigatio inermis & innoxia nullibi impediri potest. 2, 3, 12. pactum. ne quis ultra certos terminos, & certum numerum navium naviget, an occupationem maris demonstret. 2, 3, 15. Societas navalis. 2, 12, 25

Necessaria ad finem licitum licita. 3, 1, 2, 1

Necessitas excepta videtur in lege dominii. 2, 2, 6, 1, 2

Necessitas jus non dat, si sit evitabilis. 2, 2, 7. & 3, 17, 1

Necessitas quod jus det in pacatos. 3, 17, 1

Necessitas non excusat, nisi summa. 1, 4, 7. quæ excusat, ea non plane vitio caret, sed pertinet ad culpabilia. 3, 11, 4. ejus exempla. 2, 6, 5. *Not.* 1, 3, 11, 1. *Not.* 2. summa, generalis legum exceptio. 2, 2, 6. humanarum. 1, 4, 7. & multarum etiam divinarum. 1, 4, 7. & 1, 5, 4. jus dat etiam minoribus Magistratibus defendendi se, contra injuriam majorum. 1, 4, 7. suscipiendi belli non expectato majorum consensu. 1, 3, 4. res reducit ad merum jus natur. 2, 5, 6. & 3, 17, 1. permittit res alterius occupare, sed sub onere restitutionis. 3, 1, 5. perdere. 2, 2, 6, sed sub onere resarciendi damni. 3, 12, 1. quando valeat hoc jus 2, 2, 7. jus

jus non dat alienandi imperii partem, sine consensu populi. 2, 6, 9
Necessitate factum pacem non rumpit. 3, 20, 37
Necessitate pari possessor præferendus. 2, 2, 8
in Necessitate non ultra sumendum quam exigit. 3, 17, 1
Neglectus puniendi punibilis. 2, 21, 2, 5
Negotiorum gestorum actio tantum est ex jure civili. 2, 10, 9
Negotium alienum gerens sui lucri causa, repetit impensas, in quantum alter est locupletior. 2, 10, 9, 2
Nepos ex filio priore an filio posteriori præferendus in regno. 2, 7, 30, 1
Nepos ex filio, an filio præferendus. 2, 7, 30, 1, 2
Nepos minor ex filio an præferatur nepoti majori ex filia in regni successione. 2, 7, 34
Nepris ex primogenito an filium alterum excludat. 2, 7, 35
Nepotes alendi. 2, 7, 4, 4
Nescio, quomodo quidam interpretentur. 3, 1, 7. nescientis non agere, caret effectu. 2, 4, 5
Nexorum servitus. 2, 5, 30
Ninus primus imperium ampliavit. 3, 8, 1, 2
Nocentes dedendi aut puniendi. 2, 21, 4, 1, 3
Nocentes dedendi obligatio, unde. 2, 21, 4, 3, 7
Nocere homini homo non debet, nisi boni alicujus consequendi gratia. 2, 20, 4. hoc enim jure naturæ. 2, 20, 5
per Naturam innocens quisque nocentem punire potest. 2, 20, 3. & 8, 7. an nocentes omnes puniendi. *vide* Delinquens. Deus sub multis nocentibus aliquando & innocentes punit, sed inde nobis exemplum capere non licet. 3, 1, 4
Nocumentum quod ex occasione peccati, non ob peccatum sentitur, pœna proprie non est. 2, 21, 11, 1
Nocentibus sæpe parcendum ob multos innocentes. 3, 1, 4, 3. 3, 11, 9, 1
Nomina regionum in pace quomodo accipienda. 3, 20, 23
Nostrum quibus ex causis quid dicatur. 2, 2, 1
Nostrum aliquid dupliciter. *ibid.* nostra etiam sunt quæ sub certa lege, ut ne vendere ea liceat, sint nostra. 2, 2, 19. nostra esse desinunt, si scientes ab alio teneri, ei non contradicimus. 2, 4, 5. non desinunt, nisi facto nostro aut lege. 2, 8, 1
Nobis potius quam aliis juste consulimus, ubi par malum imminet. 1, 3, 3
Nothus etiam succedere potest in regno patrimoniali. 2, 7, 12. non in eo quod consensu populi delatum est, & quare. 2, 7, 16
Notitia de Deo, quæ & qualis data hominibus naturaliter. 2, 20, 45
Notitia de Deo quod inconspicua. 2, 20, 45, 1
Notitia de Deo uno. *ibid.*
Notitia de Deo ut omniscio. *ibid.* & ut creatore. 2, 20, 45, 2
Notitiæ activæ de Deo. 2, 20, 45, 3
Notitiæ de Deo quomodo probentur. *ibid.*
Notitiæ de Deo quæ maxime universales. 2, 20, 46, 1
Notitiæ de Deo, quæ obliteratæ. 2, 20, 47, 1
Notitiæ de Deo quæ & quales. 2, 20, 45, 1
cum Noverca conjugium illicitum. 2, 5, 13
Noxa caput sequitur. 2, 5, 32. Noxæ deditio est ex jure civili, non nat. 2, 17, 21.
Noxales actiones ex quo jure. 2, 17, 20, 2
quæ Nulla sunt, nullum habent effectum juris. 1, 4, 10
Numantina sponsio. 2, 15, 16
Nummus mercis loco. 2, 12, 3. *Not.* 4.
Nuptias repetere an liceat. 3, 4, 2. alienas attentare, scelus gravissimum. 2, 22, 39. adversus nuptias incestas lex vetus Noæ data. 1, 2, 5
Nutus interdum signum voluntatis sufficiens. 2, 11, 11

O.

OBduratio cordis, facta a Deo qualis pœna. 2, 20, 4
Obedientia sæpe illicita. 2, 26, 3, 1. & 1, 4, 1, 3
Obedientia debetur Magistratui. 1, 2, 7. ex jure societatis. 1, 5, 2. etiam malo. 1. 4, 4. nisi quid contra justitiam & pietatem imperent. 2, 26, 3. debetur parentibus infinita sed sui generis. *Proleg. pag.* 14

Obligari naturaliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 1
Obligari civiliter quis quot modis dicatur. 2, 14, 6, 2
Obligatur nemo ad bellum injustum. 2, 15, 13, 1
Obligemur quomodo per alium. 2, 11, 12
Obligatur valide prædoni is, cui metus incussus non est. 3, 19, 4
Obligatio ex facto ministrorum, cujus sit juris. 2, 17, 20, 2
Obligationis sine coactione exempla. 2, 18, 10
Obligatio ex culpa qualis. 2, 17, 1
Obligatio cadit in actum aut facultatem: & quomodo hæc differant. 1, 3, 16, 1, 2
Obligatio feudalis non tollit summum imperium. *vide* Feudalis obligatio. 1, 3, 23, 2
Obligatio ex dominio qualis. 2, 10, 1
Obligatio ex rebus exstantibus, & non exstantibus. 2, 10, 1, 2. & 2, 1
Obligatio interdum est in nobis ita, ut alteri jus nullum quæratur. 2, 11, 3, 1
Obligatio nat. quotuplex ex mente I. C. Rom. 2, 14, 6. civilis quotuplex. *ibid.* ex culpa qualis. 2, 17, 1. *& seqq.* ex dominio. 2, 10, 1. *& seqq.* ex facto alieno. 2, 17, 20. *adde* factum ex rebus. 2, 10, 1. obligatio potest esse in nobis, & nullum jus in eo cui obligamur. 2, 11, 3. nos cogendi. 2, 18, 10. summæ potestatis per minores quibus casibus valeat. 3, 22, 2. ad pœnam unde oriatur. 2, 21, 12. quod fit animo non deliberato obligare non potest. 2, 11, 4. ex actibus mere internis ut jus aut obligatio nascatur inter homines, naturæ humanæ non est congruum. 2, 20, 18. sub imperio eminenti comprehenditur potestas obligandi subditos. 3, 20, 6. non tamen infinita ejusmodi potestas requiritur ad imperium recte exercendum. 2, 14, 12. an hæc potestas, sive jus ad naturam negotiorum gestorum exigendum sit. *ibid.* obligandi se jus cœtus in alium transferre potest, vel expresse, vel per consequentiam. 2, 14, 11. an quis per alium obligari possit a se actioni præpositum contra voluntatem suam. 2, 11, 12. an per invasorem aut tyrannum populus aut rex obligentur. *vide* Contractus. an a Rege nunc regnante successor possit obligari. 2, 7, 27. an per obligationem ab universitate factam partes universitatis obligentur. 2, 5, 17. verba obligationis is interpretari debet, cui est promissum. 2, 16, 1. contra obligationem agendo, nemo sese obligationi eximit. 3, 20, 38
ad Obligationem requiritur animi deliberatio. 2, 11, 4, 1, 3
Obses an teneatur mortuo qui misit. 3, 20, 57
Obses qui fugit, recipi a civitate non potest. 3, 20, 54
Obses datus pro altero, si is mortuus sit liberatur. 3, 20, 56
Obses an ex alia causa possit retineri. 3, 20, 55
Obsidi fugere an liceat. 3, 20, 54
Obsides an occidi possint jure belli. 3, 11, 14
Obsides an occidi possint jure interno. 3, 11, 18, 1, 2. & 3, 4, 1, 4
Obsides servi non sunt. 3, 20, 53
Obsides accessio plerumque actus principalis. 3, 23, 16. non tamen semper. 3, 20, 58. bona habere & de hæreditate sua disponere possunt. *vide* Testamentum. nam ut bona ipsorum fisco cadant, juris est Rom. 3, 20, 53. dantur aut sua voluntate, aut ejus qui imperium habet, & quo jure hoc postremum. 3, 20, 52. occidi non possunt jur. gent. nisi ex proprio quodam delicto. 3, 20, 53. quo respectu olim occisi. 3, 11, 18. a pignoribus quomodo differant. 3, 20, 59
Obsides cum aufugiunt, civitati ipsorum recipere eos non licet. 3, 20, 54. quid debeatur obsidibus a civitate aut Rege a quo mittuntur. 3, 20, 52
Obsidum bona cui cedant. 3, 20, 53
Obsidum obligatio odiosa. 3, 20, 55. eorum obligatio interdum principalis. 3, 20, 38. & 3, 23, 16
Obsidum alter an ex facto alterius teneatur. 3, 20, 58
Obstinata resistentia non sufficit ad jus internum occidendi. *vide* Resistentia obstinata. 3, 11, 16, 1
Occidere hostem, jus belli dicitur. 3, 4, 5, 1
mortem pati potius quam alium Occidas quando liceat, & quando non. 2, 1, 8, 1. & 9, 1
Occidere quis injuste potest aliquem etiam in justo bello, quoad justitiam internam,

nam. 3, 11, 1. qui occidit in bello non sit impurus. 3, 4, 5. si teneatur Sacramento militari. 3, 18, 1. ex proposito neminem licet, nisi is capital commiserit. 2, 5, 28. licet, ut servetur vita aut pudicitia. 2, 1, 12. & 3, 11, 2. & res nostra si aliter servari nequeat. 3, 11, 2. idque jure naturali. 2, 1, 11. etiam in bello. 3, 11, 7. non tamen si re ista facile possumus carere. 3, 20, 43. ubi non quidem contra justitiam stricte dictam peccatur. 2, 1, 11. sed contra charitatem. 3, 11 2; occidere ita, ut alter copiam sui defendendi habeat, non debetur ei, qui mori meruit. 3, 4, 15. occidere si quem licet, is gladio an venerio interficiatur, nihil interest jure naturali, sed jure gent. *ibid.*

Occidere num liceat qui arma contra nos tulerunt. 3, 4, 6. aliquem si Deus præcipiat, an tunc homicidium fiat quid licitum. 1, 1, 10. a privato potest occidi qui in legem quid peccat, quæ peccantem jubet interfici. 1, 4, 18

Occidere se an unquam liceat. 2, 19, 5, 4

Occidere supplices an liceat. 3, 4, 11. & 3, 14, 15

Occidere obsides an liceat. 3, 4, 14. & 3, 11, 18

Occidendi deditos aut captos an justa causa talio aut resistendi pertinacia. 3, 4, 13. & 3, 14, 16, 1. & 2

Occidi possunt jure belli, qui intra hostium fines sunt. 3, 4, 6, 1

Occidi an possint qui ante bellum aliquo venerunt. 3, 4, 7

Occiduntur senes belli jure. 3, 4, 9, 2

Occiduntur captivi belli jure. 3, 4, 9, 2

Occiduntur infantes belli jure. *ibid.*

Occiduntur mulieres belli jure. *ibid.*

Occisio quando licita jure interno in bello justo. 3, 11, 2, 1

Occisio quatenus licita in repressaliis. 3, 2, 6

Occisio hostis indistincte quo sensu licita. 3, 4, 3

Occisio extra propositum, sive indirecte, quando licita. 3, 1, 4, 1

Occisio pro vitæ defensione quomodo vitiosa. 2, 1, 8, 9, 1

Occisio, ne fugere cogamur: pro tuenda existimatione & pro rebus an licita. 2, 1, 10, 3

Occupabilia sua natura non sunt dominia in personam aut populum. 2, 9, 1

Occupandi jus in statu rerum communium. 2, 2, 2, 1

Occupare facinus an liceat. 2, 1, 5

Occupatio post omissam communionem. 2, 22, 5

Occupatio non est nisi in re terminata. 2, 2, 3, 2

Occupatio alia per universitatem, alia per fundos. 2, 2, 4

Occupatio imperii. 2, 3, 4, 1, 2

Occupatio dominii. *ibid.*

Occupatio an sit juris gent. ut Rom. Jurisconsulti dicunt. 2, 7, 1. fieri potest etiam sine sublatione dominii. 2, 2, 10. est tamen prima causa efficiens proprietatis. 2, 2, 2. loci in pacato quando justa. 2, 2, 10. & 3, 18, 2. non valet tempore induciarum, sive persuasis iis qui tenent, sive ultro non defendentibus. 3, 21, 8. in non occupatis judicia cessare censentur. 1, 3, 2. occupatum esse in odiosis quid significet. 2, 16, 2

Odium in promissis. 2, 16, 12, 3

Odio carentia quomodo intelligenda. 2, 16, 12, 1

Odiosum, quo altera tantum pars aut plus altera oneratur. 2, 16, 10

Odiosa quomodo interpretanda. 2, 16, 12, 3

Odiosa in dubio personalia. 2, 16, 16, 3

Odiosa quænam esse dicantur. 2, 16, 20

Non quicquid est contra Officium statim est irritum. 3, 23, 8. ad officium aliquod jus proprium civis non habet. 2, 17, 3. qui quod ex officio facere tenebantur, nisi pecunia accepta non faciunt, tenentur læsos restituere in integrum. 2, 17, 17

Οἰκονομία. 3, 1, 8, 3

Οἰκουμένη. 2, 22, 13

Olivarum rami & similia supplicum signa num obligent. 3, 24, 5

Onus vitandum in verbis interpretandis. 2, 16, 12, 3

Onus promissis adjici quando possit. 2, 11, 19

Onera regiæ dignitatis a rege alienari non possunt. 2, 6. 11

Onera ex federe transitoria aut manentia. 2, 15, 7, 3

Opera & pecunia quot modis inter se comparentur. 2, 12, 24, 1, 2

Opera vix gratis præstatur. 3, 6, 23. an proprie sit pœna. 2, 29, 1. cum ratione & modo servis imperanda. 3, 14, 5.

Operas

Operas qui promisit, quibus ex causis excusetur. 2, 16, 27, 2
Opificibus parcendum in bello. 3, 11, 12
Oportet & *licet* sæpe opponuntur. 3, 4, 2
in Oppugnatione urbis Hebræi partem liberam relinquebant, quo confugere cuique licebat. 3, 11, 14
Oppidum tradere qui promisit, potest præsidium dimittere. 3, 22, 13
Opulentia fere causa bellorum. 1, 2, 8
Οὐ κ' quid. 2, 13, 21, 2, 3
Orbis pro Romano dictus. 2, 22, 13, 1
Orbi toti an unum imperium expediat. 2, 22, 13, 1, 2. & 3, 15, 7
Ordinare. 1, 3, 21
Ordo in consessu æqualium dignitate habetur ex ætate. 2, 5, 21
Ordo eorum qui damnum dederunt in debito restitutionis. 2, 17, 6, 12
Ordo qui servandus inter socios. 2, 5, 21
Ordo considendi inter reges Christianos. *ibid.*
Ordo inter eos qui partes in re dispares habent. 2, 5, 22
Ordinum conventus populum referunt. 1, 3, 10, 3. & 2, 6, 9
Ordinum conventus alibi alios usus habent. 1, 3, 10, 4
Ordinatio divina esse regia potestas quo sensu dicatur. 1, 2, 7. & 3. & 1, 4, 4, 1
Oriens suetus regibus. 1, 3, 20
Ornamenta corrumpere in bello iniquum. 3, 12, 5
Otiosis pœna dicta. 2, 25, 3. *Annot.* 4
Otryades an vicerit Argivos. 3, 10, 45

P.

Pacatorum quod officium circa bellantes. 3, 17, 3
Pacta quæ pactis aliis prævaleant, si casu collidantur. 2, 16, 29, 1
Pacta, quibus imperii mixtura fit. 1, 3, 17. & 3, 19, 10
Pacta nuda an obligent jure naturæ, & gentium. 2, 11, 1, 1
Pacta in mari, in vacua insula, aut inter diversarum civitatum cives per literas facta, reguntur jure naturæ & gentium. 2, 11, 5, 3
Pacta regum quo jure regantur. *ibid.*
Pacta errantium. 2, 11, 6
Pacta ut obligent, non ex lege tantum est, sed ex voluntate. 2, 11, 1. ut serventur jure naturali convenit. *Prol. p.* 10
Pacta errantis quomodo queant convalescere, 2, 11, 20. quomodo dijudicanda. 2, 11, 6. & 3, 23, 4. jurata, non juratis præferenda. 2, 16, 29. quomodo intelligi debeant. *ibid.* Magistratuum, cives tamen in onerosis obligant, non etiam in iis, quæ alias imperantur. 3, 22, 6. regum privata discernuntur a publicis. 2, 15, 1. privata quo jure judicentur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. & 2, 14, 6. *adde* 2, 16, 11. *vide* Contractus.
Pacta publica solo jure naturali reguntur. 2, 11, 5. & 2, 14, 1. §. 5. §. 6. vim habent etiamsi nihil adhuc ex iis sit præstitum. 2, 11, 1
Pacta in prima delatione imperii cum rege facta, si ab eo violentur regem faciunt privatum. 1, 4, 12. specialia potiora generalibus. 2, 16, 29. vetantia potiora jubentibus. 2, 16, 29
a Pactis posterior discedens non est perfidus. 3, 19, 14
Pactis bellum finire quibus liceat. 3, 20, 2. populus de jure sibi proprie competenti, in gratiam ejus cujus interest potest decedere. 2, 3, 15. de statu puro in mixtum transire potest. 3, 19, 10. ex pactis retinere aliquid cum pactum improbatur, injustum est. 3, 22, 3
Pactorum personalium & realium discrimen. 2, 16, 16, 1, 8
Pactorum jus naturale non mutatum jure gentium voluntario, nisi in quæstione de inæqualitate rerum. 2, 12, 26
Pactum ut quid belli tempore valeat, valet etiam cum sint induciæ. *vide* Induciæ. ut res maneant eo loco, quo sunt, quomodo intelligendum. 3, 20, 12. ut res turbatæ ex antiquo jure componantur, quomodo intelligendum. 3, 20, 13. an ad eos quoque pertineat, qui se sponte parti alicui subjecere. 3, 20, 14. dubius hujuscemodi pacti intellectus contra quem explicandus. 3, 20, 26. cum quædam præstari nequeunt quæ ex hoc pacto præstari debent, quid agendum. 3, 20, 37
Paganus an hostem licite occidat. 3, 18, 1, 6
Panem in stationes hostium injicere licet, ne fame premi videamur. 3, 1, 8. in summa inopia cum quis alteri surripit, furtum non committit. 2, 2, 6
Papa sustinet personam populi Rom. 1, 3, 13. sub titulo ecclesiæ universalis an bella possit inferre. 2, 22, 14

Par pari referre juris gentium quo sensu. 2, 20, 8
Pares sententiæ nihil agunt. 2, 5, 18
Παράδειγμα. 2, 20, 9, 1
Parcere Stoicorum nihil differt ab ignoscere vulgi. 2, 20, 29
Parentes alendi. 2, 7, 5, 1
Parentes liberos pignorare ac vendere quando possint. 2, 5, 5
Parentes dii quidam inter homines. *proleg. pag.* 4. magistratus naturales sunt. 2, 20, 30. utrique jus habent in liberos jure naturali. 2, 5, 1. non regendi tantum eos sed & coërcendi. 2, 5, 4. etiam oppignorandi. 2, 5, 5. & 2, 5, 29
Parentibus debetur reverentia. *vide* Reverentia. in iis quæ sunt contra jus divinum aut humanum non obtemperandum. 2, 26, 3. in eos qui in parentes impii sunt, justum bellum est. 2, 20, 40
Parentum jus in liberos secundum tempus distinguitur. 2, 5, 2, 3, 6
Parentum cum liberis matrimonia contra jus naturæ. 2, 5, 12, 2, 5
Parere quomodo dicantur, qui potioribus tenentur inæquali fœdere. 1, 3, 21. Christiani quomodo debeant magistratui. 1, 4, 4. subditi an debeant in dubio, justumne an injustum sit, quod imperatur. 2, 26, 4. parendi & imperandi ordinem Deus adprobavit. 1, 4, 4
Pars major jus habet universitatis. 2, 5, 17
Participes delicti qui. 2, 21, 1, 2, 2
Partus an ventrem sequatur, & quo jure. 2, 8, 18
Partus matrem naturaliter non magis quam patrem sequitur. 2, 5, 29, 1
Pater jus suum in filium alienare an possit. 2, 5, 5, 26, 1
Pater non æque certus de prole sua esse potest, ac mater. 2, 7, 8. tenetur ex delictis filiorum, si in potestate eos habet. 2, 21, 2. non tamen si in ipso nihil vitii sit. *ibid.*
Paterfamilias quid significet. 3, 14, 5, 1, 2
Patientia quæ punibilis in rectore, aut republica. 2, 21, 2, 2, 4
Patientia interdum in jus transit. 1, 3, 21. obligat magistrum ex delictis singulorum. 2, 21, 2
ad Patientiam Christi exemplo invitamur. 1, 4, 7, 15
Patrimonium populi rex alienare non potest. 2, 6, 11. illius pars, id est, dominii a rege oppignorari cur possit. 2, 6, 13
Patria potestas quid. 1, 1, 5
pro Patria civis etiam innocens se tenetur hosti dedere & mori. 2, 25, 3
Patris imperium naturaliter præfertur imperio matris. 2, 5, 1
Patrocinium non tollit libertatem ejus, cui patrocinamur. 1, 3, 21
Patronatus jus per hæreditatem adiri potest, etiam cum bonorum hæreditas non aditur. 2, 7, 19
Patruelium conjugia vetita. 2, 5, 14
Paucorum dominatio. *vide* Dominatio.
Paulus Apostolus non improbat præsidium militare. 1, 2, 7, 11
Pax quid. 3, 20, 32. dicitur de pluribus. 3, 21, 1. an amicitiæ tantum causa sit. 3, 20, 40. bello favorabilior. 2, 16, 10. ideoque ei præferenda. 2, 23, 6. etiam qualiscunque. 3, 25, 3
Pax Christianis qualis fuerit in primitiva ecclesia. 1, 2, 9. ut ab aliquo cum aliis juste ineatur, summam requiritur ut is habeat potestatem. 1, 3, 6. & 3, 20, 1. itaque nec duci eam inire concessum est, etiam cum summo jure bello præest. 3, 22, 7. quibus rationibus iniri possit, inter eos qui ambo justam belli causam habuisse volunt videri. 3, 20, 11
Pax an libertas præferenda. 2, 24, 6. prodest iis volentibus quos & obligat. 3, 20, 4
Pax religiose servanda. 3, 25, 1, 7
Pax utilis validioribus, invalidioribus & paribus. 3, 25, 5
Pax rupta quando censeatur. 3, 20, 27
Pax rumpitur ab eo qui ex veteri causa vim infert. 3, 20, 28
Pax alienans bona imperii, regni, coronæ. 3, 20, 5, 2, 3
Pax, qua imperium, aut pars imperii alienatur. 3, 20, 5
Pacis causa an bona subditorum valide alienentur. 3, 20, 7, 8
Pacis conventionum interpretationes. 3, 20, 9
in Pacis conditionibus, utile fuerit adjecisse, ne etiam in minoribus capitibus rupta censeatur, nec rupta, nisi arbitro prius adito. 3, 20, 36. si in iis hæc sit, ut possessio bello turbata restituatur,

tur, qualis ſpectanda ſit poſſeſſio. *vide* Pactum.
Pacis capita an diſtinguenda in majora & minora. 3, 20, 35
Pacis ineundæ jus cui competat in imperio procerum aut populi. 3, 20, 4. rege adhuc pupillo aut mentis non compote. 3, 20, 3. quodnam optimum ſit tempus. 2, 25, 6
Pace non reddi civitates liberas, quæ ſe ſponte ſubjecerunt. 3, 20, 14
Pace regis an teneantur ſucceſſores & populus. 3, 20, 6
Pacem ſervare qui vult, poſtquam ab adverſario rupta eſt, poteſt. 3, 20, 38
Pacem facere cujus ſit. 3, 20, 2, 4
Pacem major pars faciens obligat univerſitatem. 3, 20, 4
Pacem vix habemus confeſſione injuriæ. 3, 20, 11. ad pacem quid invalidos movere debeat. 3, 25, 4. quid validiores. 3, 25, 5
an Pacem facere poſſit rex aut minor, aut captivus, aut exul. 3, 20, 3
Pactiones de rebus reddendis, quæ magis minusque favorabiles. 3, 20, 21
Parlamentum. *vide* Comitia ordinum.
Peccandi facilitas cauſa non minuendæ pœnæ. 2, 20, 7, 1
Peccare agnatum humanæ naturæ. 2, 20, 19. qui peccavit, naturaliter eſt in eo ſtatu ut puniri poſſit. *vide* Delinquens. peccandi cauſam qui dat, peccat etiam ipſe. 3, 1, 21. ideo nec ex alieno delicto punitur. 2, 21, 1. duo invitamenta ſunt, conſuetudo & facilitas. 2, 20, 34
Peccatum eſſe non poteſt, niſi quod libere fit. 2, 20, 19. quod per legis ignorantiam committitur, etiam contra legis verba, levius puniri poteſt. 2, 20, 26. an quod ex generali imbecillitate humana committitur rite peccatum nominari debeat. 2, 20, 19. inevitabile humanæ naturæ non punitur. *ibid.* neque & id, quod huic tantum, aut illi inevitabile. 2, 20, 19. non punitur quod paucis cognitum. 2, 20, 22. remittere omnibus, quo ſenſu jubeatur a Chriſto. 2, 20, 16. remitti debet, ob acceptum beneficium. 2, 20, 22
Peccatum ad mortem. 2, 20, 7, 3
Peccata quæ facile condonanda. 2, 20, 26
Peccata quæ excuſabiliora. 2, 20, 30, 2. & §. 31, 2
Peccatis ignoſcere ſive pœnam meritam remittere an liceat. 2, 20, 21
Peculatus non eſt, niſi in republica ſacra aut religioſa. 3, 6, 21
Peculatus committitur circa prædam. 3, 6, 21, 3
Peculium quid. 3, 14, 6, 2
Peculium quatenus domini, quatenus ſervi. *ibid.*
Pecunia communis menſura. 2, 12, 17. & 2, 17, 22
Pecunia quanti æſtimanda. 2, 12, 17
Pecunia ſterilis quo ſenſu. 2, 12, 20, 1
Pecunia functionem quomodo recipiat naturaliter. 2, 12, 17. eadem cur nunc plus, nunc minus valeat. *ibid.* pecunia rependi poteſt damnum adverſus honorem & famam datum, & quare. 2, 17, 22
Pedibus fit initium poſſeſſionis in rebus immobilibus. 2, 8, 6
Peneſtarum ſervitus apud Theſſalos. 3, 5, 30
Penſitatio non repugnat cum ſummo imperio. 1, 3, 22
Percuſſorem immittere an liceat in bello. 3, 4, 18
Percuſſores duplicis generis. *ibid.* an liceat immittere hoſti jure gentium. *ibid.*
Perdere rem alienam. *vide* Corrumpere.
Perduellium liberi juſte arcentur honoribus. 2, 21, 16
Peregrini. *vide* Exteri.
Peregrini tenentur legibus loci in quo contrahunt. 2, 11, 5, 2
Perfidia aliena uti non licet in bello. 3, 4, 18, 4, 5
Perfidiæ uſus in defectores, piratas, latrones, jure gentium diſſimulatur. 3, 4, 18, 6
Perfidorum opera qualium uti contra jus gentium. 3, 4, 18, 4, 5
Periculum non cenſetur in moralibus, in quod quis ſua ſponte ſe injicit. 1, 3, 3. periculi pretium in contractu aſſecurationis unde æſtimandum. 2, 12, 23. periculi ſummi vitandi cauſa, modum præſcribit imperandi populo ſubacto. 3, 15, 1. quæ vitandi ejus cauſa injuſte fiunt, maxime excuſabilia. 2, 20, 29
quod Perit, domino perire naturale. 2, 8, 16
Perjurii pœna poſteritatem contingit. 2, 13, 1, 2

Perjurii voluntas punitur. 2, 13, 1, 2
Perjuriam an committatur ab eo qui in falsos Deos jurat. 2, 3, 22. hoc ipsum verus Deus punit & quare. 2, 13, 22. perjurium Deus etiam in filiis punire solet. 2, 21, 14. perjuris pœnam imminere omnes homines credidere. 2, 13, 1
Perjurus in piratam aut latronem non punitur. 3, 19, 5, 1
Permissa alia dicuntur ex vi libertatis naturalis, alia per beneficium laxata lege. 2, 2, 23
Permissio legalis quid. 1, 1, 9 aut plena est, aut minor. 1, 1, 17. id quod permittit, an id quod jubet in dubio præferendum. 2, 16, 29
Permissio quotuplex. 1, 1, 17, 1
Permissio ex more distinguitur a permissione ex beneficio. 2, 2, 23
Permissio an legis sit actus. 1, 1, 9, 1
Permittere se arbitrio aliorum quid sit. 3, 20, 49
Permutatio, contractus antiquissimus. 2, 12, 3, 3
in Permutatoriis, quod altera pars amplius promittit, non debet donatum censeri. 2, 12, 11
Persæ immerito puniuntur ab Alexandro ob illatum olim Græciæ bellum. 2, 21, 8. Persarum jus filiam aut matrem capiendi in matrimonium. 2, 5, 12. jus filios aut propinquos delinquentium interficiendi iniquum. 2, 21, 15. vitam anteriorem in delicti æstimatione ponendi & quare. 2, 20, 30
in Persas male Aristoteles dixit, naturaliter jus belli esse. 2, 20, 40
Persæ multas uxores habebant, 2, 7, 9, 4
Persarum opinio de Deo. 3, 5, 2, 6
Persarum mos in judiciis criminum. 2, 20, 30, 3
Persarum lex quædam injusta. 2, 21, 15
Persarum jus in liberos. 2, 5, 7
Persecutio difficilis præsumi facit derelictionem. 2, 8, 3
Persei Macedonis controversia cum Romanis. 2, 16, 16, 2
Perseo cur Macedones prætulerint Demetrium minorem in delatione regni. 2, 5, 16
Persepolis injusto incendio vastata. 2, 21, 8
jus Persequendi eum, qui rectorem alicujus civitatis aut eam ipsam læsit, nulla alia civitas, apud quam nocens degit, rectorve ejus debet impedire. 2, 21, 3. persequi res eas quæ non sint in bonis, quisque sine damno potest omittere. 3, 13, 2
Personarum aptitudo ad causas peccandi impellentes, & abstrahentes. 2, 20, 31
Petenti dare, quo sensu Christus præcipiat. 1, 2, 8, 6
Petri factum gladio utentis cur improbatum. 1, 3, 3, 6, 1
Phaneæ legati Ætolorum oratio. 3, 20, 50
Philippus injuste Thraciæ reges regno expellit. 2, 1, 1
Philippus posterior. 2, 4, 2. an vicerit capta Attali nave. 3, 20, 45
Phineas quo jure deficientem a lege Hebræa privatus ipse occiderit. 2, 20, 9
Picturas corrumpere in bello injustum. 3, 12, 5
Pietate sublata tollitur justitia. 2, 20, 44
Pignorationes jure civili vetitæ. 3, 2, 1, 2
Pignorationes introductæ ad exemplum onerum. 3, 2, 7. distinguuntur ab obsidibus & in quibus. 3, 20, 59. pignus rei alienæ & a creditore venditæ domino restituendum. 2, 10, 2. valida etiam cum ea res datur quæ mihi est oppignorata. 2, 6, 13. valida etiam quæ fit ab alio pro meo debito. 3, 2, 1. invalida cum pars imperii oppignoratur populo non consentiente 2, 6, 9. pignoris luitio ne sit, tempus nullum potest efficere, si præstatur id pro quo pignus est oppositum. 3, 20, 60. jus pignoris luendi non amittitur per præsumtam derelictionem. 2, 4, 15. luitio rei quæ est ex patrimonio populi aut regis ex causa pignoris opposita quædam est tributi species. 2, 6, 13. pignoris retentio non injusta est ex alio & superveniente debito. 3, 20, 59. ut pignus retineri possit jure gentium, non requiritur ut quis antea id a judice aut magistratu petat. 3, 2, 7
Pignus accipiens ad quid teneatur, 2, 12, 13, 1
Pignoris datio qualis actus. 2, 12, 6
Pignorum conventio quam interpretationem recipiat. 3, 20, 59
Pii inter Judæos non circumcisi. 1, 1, 16, 12, 8. Annot.
Pilagium quid. 3, 6, 24, 7
Pipini factum. 3, 4, 18, 1

Piratæ

Piratæ qui. 3, 3, 1. civitatem non faciunt. 2, 18, 2. etsi forte justitiam quandam inter se servent. 3, 3, 2. defendi a quovis possunt, si ita invaluêre ut formidabiles se fecerint, quo ad pœnam. 2, 21, 5. restituere non tenentur quod metu expressere, si jusjurandum intervenerit. 2, 17, 29
Piratæ non triumphantur. 3, 3, 2, 3
Piratæ quæ capiunt non mutant dominium. 3, 9, 16
Piratæ datum repeti potest. 2, 17, 19, 1
Piratæ jus legationis non habent. 2, 18, 1, 3
Piratis jusjurandum est servandum. 2, 13, 15
ex Piratica tenentur magistratus, si non ea adhibuerunt remedia quæ possent ac deberent. 2, 17, 20
Piscandi jus in mari, quorum sit. 2, 3, 9, 1. & §. 10, 1
Piscandi jus in diverticulo fluminis occupari potest. 2, 3, 10, 2
Piscatio cuivis licita, sed impediri potest ab eo, qui fluminis imperium habet 2, 2, 5. ea quæ in mari fit longo tempore fuit communis. 2, 3, 9. piscatione dominium agri inundati servari potest. 2, 8, 10
Pisces quorum sint. 2, 2, 5
Pisces in stagno privato non sunt nullius. 2, 8, 2
Plantata solo naturaliter non cedunt. 2, 8, 22
Plebs in Aristocratico regimine exsors omnis potestatis civilis. 1, 3, 8, 6
Pœnæ definitio. 2, 20, 1, 1
Pœna justa nulla nisi ob culpam. 2, 20, 1, 2, 3
Pœna deberi quo sensu dicatur. 2, 20, 2, 2
Pœna exigi debet propter quid. 2, 20, 4. & §. 6, 2
Pœna divina qualis, & quem ob finem. 2, 20, 4, 2
Pœna quo sensu ad naturam contractuum dicatur accedere. 2, 20, 2. cur a Papiniano æstimatio dicta. 2, 20, 28. omnis habet quod caritati repugnet. 2, 20, 22. an determinetur a natura. 2, 8, 20. an ob delictum universitatis semper possit exigi. 2, 21, 8. 3, 13, 2. ob delictum universitatis non exigenda a singulis qui in id non consensere, jure naturali, 2, 21, 18. & 3, 18, 4. a paucis exactum ob delictum tale obligat reliquos ad resarciendum damnum. 2, 20, 7. & 10. exigi potest etiamsi non omnes fines concurrant. 2, 20, 13. potuit etiam ante legem pœnalem. 2, 20, 22. an semper exigenda ob quemvis actum vitiosum. 2, 20, 4. & 2, 20, 18. *& seqq.* non semper exigenda, etiam post positam legem pœnalem. 2, 20, 21. in quibus vitiosis actibus non sit exigenda. 2, 20, 18. *& seqq.* non exigenda quam bonum publicum non vult exigi. 20, 20, 13. punit tamen nonnunquam Deus nocentium liberos, & quo jure. *vide* Liberi.
Pœna mitigari semper debet, nisi adsint graves & urgentes causæ. 2, 20, 36. semper mitigari debet, si comparata ad factum dura sit. 2, 20, 25. si delictum sit ex infirmitate animi difficulter superabili perfectum, etiam contra legis verba. 2, 20, 26. si spes sit melioris vitæ. *ibid.* modum pœnæ sine injuria non licet excedere. 3, 11, 1. & 3, 12, 1. adeo ut qui excedit, vi possit inhiberi. 2, 1. 18. & 2, 26, 6. modus iste unde metiendus. 2, 20, 29. an extendi possit ad majus nocumentum, quam datum sit. 2, 20, 33. remitti ex quibus causis possit. 2, 12, 25. & §. 26. an ex iis tantum quæ per modum tacitæ exceptionis legi insunt jure gentium. 2, 20, 28. libenter remittenda ob delictum, quod in nos commissum. 2, 24, 3. remissa iis qui delicta perpetrarunt, an mandanti censeatur remissa. 3, 24, 7. tacite remissa quotiens censeatur. *ibid.* an omnis ex toto veniat ad partes. 2, 20, 2. quæ a Christo sublata, quæ non. 2, 20, 10. coactiva. 1, 3, 20. emendatoria quando licita. 2, 20, 20. justa ut sit, opus ut delictum antecedat. 2, 20, 1. & is ipse deliquerit qui punitur. 2, 21, 8. ut tanta pœna dignus censeatur apud judicem æquum. 3. 11, 2. fidejussorum & similium proprie pœna non est. 2, 21, 11. parentum liberis non aufert, quæ a rerum natura ad ipsos erant perventura. 2, 21, 10
Pœna cum benefactis compensatur, 2, 20, 22, 1.
Pœna potest esse citra legem pœnalem. 2, 20, 22, 1.
Pœna an semper prærequirat jurisdictionem. 2, 20, 40, 4
Pœna an transeat in eos qui non deliquerunt,

querunt. 2, 21, 12, 13
Pœna accepta aufert jus belli movendi. 2, 21, 12. modus in pœna unde petendus. 2, 20, 28, 29
Pœna proprie dicta in bestias non cadit. 2, 21, 11, 1
Pœna an delictum excedere possit. 2, 20, 32, 2
Pœna remittenda, ne ad bellum veniatur. 2, 24, 2, 1
Pœna maxime remittenda ab eo, qui læsus est, etiam rege. 2, 24, 3, 2
Pœna pace remissa quæ censeatur. 3, 20, 17
Pœnæ privatæ remissio. 2, 20, 8, 5. & 2, 20, 10, 2
Pœnæ exactio an euangelio permissa. 2, 20, 10, 1, 2
Pœnæ impropriæ irregularitates. 2, 20, 1, 1
Pœnæ exactio ad quam justitiæ speciem spectet. 2, 20, 2, 2
in Pœnis æqualitas primo ac per se quæ spectetur. 2, 20, 2, 3
Pœnæ in mari. 2, 20, 8, 5
finis Pœnæ. 2, 20, 4, 1, 3. & §. 6, 2
Pœnæ omittendæ causæ. 2, 20, 22, 1. fines quomodo cessent. 2, 20, 22, 1. & §. 26, 1
Pœnæ quomodo ab aliis in alios transeant. 2, 21, 1, 2. & 2, 4
Pœnæ civitatum distinctæ a pœnis singulorum. 2, 21, 7, 2
Pœnæ obligatio in universitate quamdiu duret. 2, 21, 8, 1
Pœnæ remissio quibus signis intelligatur. 3, 24, 7
Pœnæ minuendæ aut non minuendæ causæ. 2, 20, 30, 31
Pœnæ mensura. 2, 20, 28, 33
Pœnæ jus remissum, ubi actum est cum tyranno, quasi tali, aut cum prædone. 3, 19, 3
Pœnam qui sumit, sustinet, aliquo modo personam superioris. 2, 24, 2. ut quis possit sumere, jus ad puniendum habere debet. 2, 20, 2. id omnibus magistratibus jure gentium datum certis casibus. *vide* Jus gentium. hinc & contra eos præsumitur, nisi diversum appareat. 3, 20, 30. non est tamen proprius effectus jurisdictionis civilis. 2, 20, 40. § 44. unde oriatur 2, 20, 2. & 3, 20, 40. id Jus naturaliter quisque habet, qui nihil simile commisit. 2, 20, 3. & 2, 21, 3. an valeat post constituta nunc judicia. 1, 3, 1. restrictum est. 1, 3, 2. ad proximos affectus & summam potestatem. 1, 4, 5. & 2, 20, 40. valet adhuc ubi judicia sunt nulla. 2, 20, 8. ubi nulla civilis societas. 2, 20, 40. hinc, ubi valet, non civitas esse, sed dissoluta multitudo præsumitur. 1, 4, 2. pœnam sumere de improbo, privatis intutum est, etiam ubi licet. 2, 20, 14
in Pœna duo spectantur, id ob quod, & cujus ergo. 2, 20, 28. spectatur proportio arithmetica. 2, 20, 33. non hoc primo spectatur ut magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniantur. 2, 20, 2. persona, quomodo consideretur, quæ puniri debet. 2, 20, 31
Pœnarum partitio: fines. 2, 20, 6
Pœnale pactum aut lex, fortior non pœnali. 2, 16, 29, 1
Pœnalia quando ad hæredes transeant. 2, 21, 20
Pœnalia sunt odiosa. 2, 16, 10. ad regum actus non pertinent. 2, 14, 2
Pœna legatorum. 2, 18, 4. regum, qui absolutum habent imperium. 1, 3, 16. & 1, 3, 20. ob delicta impunita ad res magistratuum non subditorum. 3, 18, 2. cœtibus aut functionibus arceri proprie non est pœna. 2, 20, 1
Pœnitentia concessa in iis, quæ ex voluntate profecta. 2, 14, 14. vera, si tempus & copia suppetit, requirit, ut is qui damnum dedit id resarciat. 3, 10, 3. eorum qualis esse debeat, qui injusta bella intulere. *ibid.* pœnitentia ductis, non semper omnem pœnam remittit Deus. 2, 20, 11. an iis a magistratu Christiano danda sit impunitas. *ibid.* ab iis qui pœnitentiam agebant, olim vita puritatis eximiæ requirebatur. 1, 2, 9. hinc Clericis & similibus adnumerati. 3, 11, 30
Pœnitentibus an pœna omnis condonanda. 2, 20, 12
Pœnitentibus militia olim interdicta, & quare. 1, 2, 10, 9
Πόλεμος unde dictum. 1, 1, 2, 2
Pollicitatio quid, & quem effectum habeat. 2, 11, 3
Πολιτικὴ ars quæ Aristoteli. 1, 3, 6, 2
Politici scriptores magis spectant quotidianam administrationem quam jus imperii. 1, 3, 19
Polygamia naturaliter licita. 2, 5, 9. cur prohi-

prohibita lege euangelica. 2, 5, 11
Pompejus bellum piratarum finit pactionibus. 3, 19, 2
Pompejus templum Hierosolymorum ingressus contra legem. 3, 5, 2, 7
Pontifex Romanus coronat Imperatorem, qua Romanus est Imperator. 2, 9, 11, 4
Pontifex Romanus pronunciavit electionem factam a populo Romano. 2, 9, 11, 2, 4
Pontifex Romanus vacante imperio feudorum investituras quo jure tribuat. *ibid.*
Pontius Samnis. 2, 1, 18
Populus potest jus se regendi totum alienare. 1, 3, 8, 3. eorum exempla qui se aliis subjecerunt. *ibid.*
Populus liber facto Magistratuum sine mandato non obligatur. 2, 5, 16, 1
Populus Romanus jus Imperatorem eligendi semper retinuit. 2, 9, 11
Populus Romanus idem qui olim. 2, 9, 11, 1
Populus regimine mutato tenetur de debito ante contracto. 2, 9, 8, 1
Populus liber factus sedet eo loco, quo ante rex aut princeps. *ibid.*
Populus idem sub Monarchico, Aristocratico, Democratico regimine. 2, 9, 8, 1
Populus migrans idem. 2, 9, 7
Populus idem quamdiu. *ibid.*
Populus quomodo intereat. 2, 9, 3, 3. & §. 4, 1. §. 6, 1
Populus subditus an ob regis delictum puniri possit. 2, 21, 17, 1
Populus quibus modis dividatur, intereat, uniatur. *vide* Civitas. idem manet etiam post annos mille. 2, 9, 3. etiamsi in alium locum sedem suam transtulit. 2, 9, 7. alios populos sub se habere potest, & in eos jure absoluto imperare. 1, 3, 8. redactus ad paucos, qui populum facere nequeunt, id jus tantum retinet, quod erat privatorum. 2, 9, 4. tenetur partibus suis conservare id cujus gratia in societatem civilem ventum est. 2, 6, 9
ultra Posse nemo obligatur. *vide* Impossibile.
Populi ob regum peccata puniti, quare. 1, 3, 8, 16
Populi pars alienari non potest nisi & ipsa consentiat. 2, 6. 4. nec ipsa potest recedere a populo, nisi ex summa necessitate. 2, 6, 5. ne quidem ex necessitate. 2, 6, 6
Populi consensus circa alienanda imperia quomodo intelligatur. 2, 6, 8
Populi testimonium de jure successionis quid valeat. 2, 7, 27, 2
Populi minor pars populum non obligat. 2, 15, 3, 2
Populi an postliminio a regibus recipiantur. 3, 9, 12
Populo destructo an res maneat eorum qui populo supersunt. 2, 9, 4
Populatio inutilis ubi hostis aliunde ali potest. 3, 12, 4
Populatio quibus ex causis inhibenda. 2, 12, 1, 3
Populatio quæ utilis: & quæ inutilis. *ibid.*
Populatio plerumque fit ex odio. 3, 12, 1. justa ea est quæ ad pacem hostem cogit. *ibid.* ex quibus etiam politicis causis ea abstinendum. 3, 12, 8. milites populantes an juste etiam coram Deo possint interfici, si id permissum lege humana. 2, 20, 17
Populatione abstinendum ubi spes est celeris victoriæ. 3, 12, 3, 1
Populatione inhibita conciliantur hostium animi. 3, 12, 8, 1, 2
in Populationibus inhibendis Belgarum, & Indorum mos. 3, 12, 4, 1, 2
Possessio per alium acquiritur. 3, 6, 9
Possessio in re dubia imperii sequenda privato. 1, 4, 20
Possessio ferarum per instrumenta quomodo quæratur. 2, 8, 4
Possessio longæva inter reges & populos. 2, 4, 2
Possessio non acquiritur jaculi immissione. 2, 8, 3, 4
Possessio rei alienæ justa quæ in bello fit ex necessitate. *vide* Occupatio. desultoria nil efficit ad jus proprietatis. 2, 4, 9. ut ad dominium jus faciat, corporalis requiritur. 2, 8, 3. facti sufficit in bello. 3, 20, 12. longi temporis allegari solet etiam inter populos diversos aut reges. 2, 4, 2. videtur valere, non tantum ex conjecturis sed & jure gentium voluntario. 2, 4, 9. & 2, 19, 6
Possessionis longæ favor circa imperia. 2, 4, 7. & 8, 2, 3
Possessionis immemorialis quæ vis jure gentium. 2, 4, 9
Possessor necessitate pari præferendus. 2, 2. 8

Possessor malæ fidei quale jus acquirat. 3, 7, 6, 2
Possessor bonæ fidei rem possessam tenetur restituere. 2, 10, 1, etiam cum fructibus. 2, 10, 4. etsi casu aliquo consumpserit. 1, 5, 1. restituere non tenetur, si perierit. 2, 10, 3. quid si vendiderit. 2, 10, 8. retinere rem possessam potest ob impendia & utilem operam non restitutam. 2, 8, 23
Possessor malæ fidei impendia & utilem operam imputare potest. 2, 8, 24. tenetur ultra rei rationem etiam ex facto. 2, 10, 3. in re controversa privatus possessionem sequatur. 1, 4, 20
Possidentis jus. 2, 2, 8
Possidentis melior conditio in re dubia. 2, 23, 11, 1
Possidere nequit qui nescit. 3, 21, 28. igitur nec infantes jure naturali possident. 2, 11, 14
Possidere potest etiam res alienata per solam alienationem, non traditionem. 2, 6, 14
qui Possidetur sibi nihil potest possidere. 3, 8, 4
Posteri captivorum servi. 3, 7, 2
Posteriora prioribus derogant. 2, 16, 4, 1
Posteriora fortiora prioribus. 2, 16, 29, 1
Posthumus si mortuus fuerit, quomodo intelligendum si non fuerit natus. 2, 16, 20
Postliminium jure gentium est & quare. 3, 9, 4. durat etiam hodie quibusdam casibus. 3, 9, 19. evanuit inter Christianos & Mahometistas. *ibid.* non est apud eos quibuscum pax nobis est, partes tamen nostras non sequuntur. 3, 9, 2. in pace tantum captis fato suo competit. *vide* Fatum. & iis, qui pactis comprehenduntur. 3, 9, 4. & 3, 20, 12
Postliminii res sunt pro non captis. 3, 16, 1. postliminio non omnes res redeunt. 3, 9, 6. res rediisse quando censeatur. 3, 6, 3
Postliminium quid: & illius vocis origo. 3, 9, 1
Postliminium apud socios, & amicos. 3, 9, 2, 1
Postliminium in bello & pace. 3, 9, 4, 1, 2
Postliminii species. 3, 9, 4
Postliminium an dediti habeant. 3, 9, 8
Postliminium extra bellum unde ortum: & apud quos locum habeat. 3, 9, 18
Postliminii non est jus durantibus induciis. 3, 9, 8
Postliminio quæ dicantur recepta. 3, 9, 3
Pace qui postliminio redeant, qui non. 3, 9, 4, 1, 3
qui Postliminio rediit, jura in eum restituuntur. 3, 9, 6. & §. 10, 3
Postliminio an aliquando populi se suaque recipiant. 3, 9, 9
civitatis Postliminio quomodo redeat. *ibid.*
Potestas regia, patria, herilis. 1, 1, 6
Potestas civilis in quibus rebus consistat. 1, 3, 6, 1
Potestas summa quæ. 1, 3, 7, 1. illius subjectum. 1, 3, 7, 3. non est semper penes populum. 1, 3, 8, 1, 3
Potestas summa temporaria aliqua. 1, 3, 8, 12
Potestas civilis humana ordinatio Petro, Paulo divina: quo sensu. 1, 4, 7, 3
Potestas regia quo sensu bono nostro inservire a Paulo dicatur. 1, 4, 4 & 1, 7, 3
Potestas patria quædam ex jure civili. 2, 5, 7
Potestas summa per consensum aut res quomodo obligetur ex pacto minorum potestatum. 3, 22, 3. & ex eo quod contra arcana mandata factum est. 3, 22, 4, 1
Potestas est jus stricte dictum. 1, 1, 5. estque duplex, vel in se, vel in alios. *ibid.* item vel vulgaris vel eminens. 1, 1, 6. civilis quæ. 1, 1, 14. & 1, 3, 6. qui non est suæ potestatis nil in potestate habet. 3, 8, 4. quod est in potestate, oppositum ei, quod est in fide. 1, 3, 21. quæ in alia potestate est, non est civitatis. 1, 3, 7
Potestates minores quibus modis summam obligent. 3, 22, 2
Πράσιν αἰτεῖν. 3, 14, 6, 4
Præceptum Christi de non resistendo, quem sensum habeat. 1, 3, 3, 1, 5
Præcepta euangelii an contineantur in jure naturali, *vide* Euangelii præcepta.
Præceptorum ordo secundæ tabulæ in Decal. 2, 20, 30, 2
Præda: Græcorum, Asiæ, Afrorum, Francorum & Romanorum mos circa eam. 3, 6, 14, 1, 4
Præda militibus interdum data, & quibus ex causis. 3, 6, 17, 1, 2
Præda eadem in diversos usus distributa. 3, 6, 20, 1
Præda in solutum concedi solet. *ibid.*

Præda

Præda militi dari quando cœperit apud Romanos. 3, 6, 24, 5
de Præda lex civilis statuere potest. 3, 6, 22
Præda interdum subditis conceditur 3, 6, 24, 1. socii aliquando partem habent in ea. 3, 6, 24, 2
Præda quomodo fiat capientium jure gentium. 3, 6, 2. concedi potest, etiam ante ejus acquisitionem. 3, 6, 22
Præda decima consecrata. 3, 6, 1, 1
Prædæ jus probavit Deus. 3, 6, 1, 2
Prædæ nomine urbes & agri veniunt in piis causis. 3, 6, 20, 1
Prædæ genera. 3, 6, 20, 2
Prædæ divisio quot modis facta. 3, 6, 17, 1, 2
Prædæ pars data iis qui non militarent. 3, 6, 19
Prædæ pars data miserabilibus personis 3, 6, 22, 1
Prædam cogere, jure naturali licet. 3, 6, 1. lege caritatis non licet, nisi faciat ad notabile momentum. 3, 18, 4. dare militibus ambitiosum apud Romanos. 3, 6, 17. dividere quibus concessum. 3, 6, 14. quomodo apud Romanos Duci concessum. 3, 6, 21. quomodo dividi oporteat militibus. 3, 6, 17. exercere in barbaros cur laudatum Aristoteli. 2, 15, 5. ex præda Duci quid debeatur. 3, 6, 17
Prædari vetitum manente periculo. 3, 6, 24, 6
Prædandi licentia olim inter populos diversos. 2, 15, 5, 2
Prædictio divina an jus det. 2, 22, 15 etiam cum Prædone nobis quædam est societas, contra quam putavit Cicero. 2, 15, 13. an quod prædoni jurato promissum est, momento possit repeti. 2, 13, 15. & §. 20
Prædoni fides debetur. 3, 19, 2, 2. & 3, 1
Prædones duces facti. 3, 3, 4
Præhensionis jus socius in socium directe non habet. 1, 3, 1
Prælia extra ordinem inita, quo sensu injusta. 3, 18, 1. supervacua, id est, quæ ad virium tantum ostentationem faciunt, injusta. 3, 11, 19
Præmium cum duo simul ad metam venerunt cui debeatur. 2, 16, 19. est quid favorabile. *ibid.*
Præmium cui debeatur, si duo simul impleverint conditionem. 2, 16, 19
Præscriptio locum non habet in agris aut locis postliminio acceptis. 3, 9
Præscriptor mala fide quo jure Dominus maneat. 3, 7, 6
Præsentem reipublicæ statum tueri civis boni est. 2, 4, 8, 1
Præsidiorum impositio quibus casibus laudata. 3, 15, 5
Præsumitur in dubio pax inita hoc sensu, ut res maneant in statu, in quo postremo erant. 3, 20, 11, 12
Præsumtio in acceptatione promissorum qualis. 2, 11, 5. in contractibus permutatoriis ea non est, quasi donatum sit, quod plus promissum est, quam par erat. 2, 12, 11. facti in lege unde colligenda. 2, 11, 6. præsumitur populus id voluisse quod maxime expedit. 2, 7, 13
Precarium jus vel imperium. 1, 3, 11
Pretia rerum unde. 2, 12, 14, 1
Pretium inæquale, sive minus justo, jure gentium nemo cogitur supplere. 3, 21, 27. quia pro æquali habetur, & quare. 2, 12, 26. ad quid quisque ex eo teneatur jure naturali. 2, 12, 12. ut naturaliter sit justum, unde censeri debeat. 2, 12, 14. in constituendis rerum pretiis quæ sit justa mensura. *vide* Necessitas. laborum & expensarum ratio haberi potest. 2, 12, 14
Prævenire facinus meditantem an liceat. *vide* Occupare.
Primi vox quid significet. 2, 16, 19
Princeps. *vide* Rex. Potestas summa.
Princeps noviter factus sedet eo loco, quo ante populus. 2, 9, 8
Princeps an legibus sit subjectus. 2, 4, 12. obligatur per legatum, etiam arcana mandata supergressum. 2, 11, 12. privatus fit, si imperium pro derelicto habeat. 1, 4, 9. peturbari potest & e regno ejici, si in leges populi liberi cui præest peccet. 1, 4, 8. rex summo cum imperio fieri potest, si populus partem suam imperii derelinquat. 2, 4, 11
principiale pro forma est in moralibus. 3, 3, 2
Principatus non semper regno opponitur. 1, 3, 10
Principes populi liberi vi reprimi possunt. 1, 4, 8
Privata. 1, 3, 6. privatis bellum gerere contra quos liceat. 1, 4. 1. defendere se contra Magistratus licet in ultima necessitate. 1, 4, 7

Privatus non debet ad se rapere judicium quod est populi. 1, 4, 19, 2
Privatus se obligans hosti an contra rempublicam faciat. 3, 23, 5
Privati an cogendi a superioribus implere, quod hosti promiserunt. 3, 23, 10
Privati pactis cum hoste obligantur: & quo sensu etiam piratis & latronibus obligentur. 3, 23, 4
Privatis Christianis an liceat punire maleficos. 2, 20, 16
Privatæ interfectionis exempla. 2, 20, 9, 5
Privati quatenus capta sua faciant, 3, 18, 1, 3
Privati de bello captis, quando hosti, quando civitati teneantur. 3, 18, 2, 2
Privatorum pacta cum hostibus quæ irrita. 3, 23, 5, 4
Privata causa cum publica in bello conjungi potest. 1, 5, 1
Privilegia quomodo interpretanda. 2, 18, 4, 4
Privilegia quæ late interpretanda. 3, 21, 14
Probatio optima, in moralibus a fine. 2, 7, 2
Proditores olim insepulti abjecti. 2, 19, 5
Prodigis pœna olim irrogata. 2, 25, 2 *Annot.* 4
Prohibere qui debet nec prohibet, damni tenetur. 2, 17, 8. & 2, 12, 1
Prohibita non semper etiam irrita. 2, 5, 16, 1
Prohibitio in dubio potior jussione, 2, 16, 29. vim suam exerit per pœnam. 2, 5, 16. quæ pœnam adjunctam habet potior ea quæ non habet. 2, 16, 29
Promissio non omnis tollit summum imperium. 1, 3, 16, 1
Promissio ut valeat acceptanda. 2, 11, 14. illius acceptatio quomodo fiat: & an innotescere debeat promissori, ut perfectam vim habeat promissio. 2, 11, 15
Promissio an revocabilis ante acceptationem: & mortuo ante acceptationem promissario. 2, 11, 16
Promissio an revocari possit mortuo internuntio: item mortuo tabellario. 2, 11, 17
Promissio per ministrum facta quando revocabilis. 2, 11, 17, 1
Promissio facti alieni quid operetur. 2, 11, 22
Promissio requirit usum rationis in promittente. 2, 11, 5
Promissio in errore fundata quando dicatur, & quid operetur. 2, 11, 6
Promissio rei illicitæ non valet. 2, 11, 8, 1
Promissio facti, quod nunc in potestate promittentis non est, quid valeat. 2, 11, 8, 2
Promissio ex metu. 2, 11, 7
Promissio ob causam ante debitam an obliget. 2, 11, 10
Promissio perfecta quid, & quam vim habeat. 2, 11, 4, 1
Promissio & alienatio. 2, 11, 4. ut acceptari semper possit, est ex jure civili. 2, 11, 14. omnis conditionem tacitam continet. 2, 13, 3. an eam, *si res, quo loco sunt, manebunt.* 2, 16, 25. ut impleatur juris naturalis est. *Proleg. par.* 8. & lib. 2, 11, 4. Connanus negat. 2, 11, 1. jus dat ei, cui promittitur. 1, 8, 16. & 2, 11, 4. an id jus ad hæredem transeat. 2, 11, 16. obligat propter societatem naturalem. 3, 19, 1. an solus promittentis actus faciat ut obliget. 2, 11, 14. quando non obliget. 2, 16, 27. & promittentem tamen perfidum non reddat. 3, 19, 14. an omnis non obliget quæ promissori nocet. 2, 16, 27. ut non obliget jus civ. potest efficere. 2, 11, 7. vim accipit si res promissa sit in jure promittentis. 2, 11, 8. si non est, promissio censetur esse conditionata. *ibid.*
Promissio ex animo deliberato, sed non eo ut jus alteri concedat, quatenus obliget. 2, 11, 4. non deliberato, an jus det alteri. *ibid.* ad bellum defensivum favorabilis. 2, 16, 10. conditionata. 2, 11, 1. & 6. errans. *vide* Pactum. expressa. 3, 1, 18. fœminæ ut sit, irrita non est jure naturali. 2, 11, 5. imperfecta quæ sit, quodque jus det. 2, 11, 3. jurata obligat promissorem etiam nocentem, si ut tali, ei sit juratum. 2, 13, 20. & 3, 9, 3. alias Deo per quem juratum est. 2, 13, 14. *Annotat.* 1, 3, 19, 5. *vide* Jusjurandum. quotiens promissorem non obliget. 2, 13, 6. *& seqq.*
an in Promissionibus, quæ hosti fiunt falsiloquium admittatur. 3, 1, 18. & 3, 19, 1
Promissio liberalis. 2, 16, 11. ejus qui lege civ. non tenetur, interpretanda ex

ex dicto, *ibid.* is cui metu promissum est, ut liberare promittentem teneatur, opus, ipse metu injusto causam promisso dederit. 3, 19, 4. non militandi adversus certam partem an obliget. 3, 23, 8. minoris valet jure gentium si actum intelligat. 3, 23, 3. ut sit irrita non est ex jure naturali. 2, 11, 5. ad pacem est favorabilis. 2, 16, 10. privati an valeat, si sit contra utilitatem publicam. *vide* Publica utilitas. aut contra officium. 3, 23, 6. regis, facta aliis, quatenus populum obliget. 3, 20, 6. sine causa facta an eum obliget. *ibid.* de aliquibus ad imperandi modum pertinentibus, non facit, quo minus summum habeat imperium. 1, 3, 17. facta subditorum ipsi obligat. 2, 14, 6. tacita. 3, 1, 18. eorum, qui in civitatem coivêre. *Prolegomen. par.* 15. venditoris non adimit ei omnem facultatem moralem in rem. 2, 12, 15
Promissio novum jus confert. 3, 18, 1
Promissio de non fugiendo a vincto facta valet. 3, 23, 8
Promissio de non redeundo in certum locum, & de non militando, hosti facta valet. 3, 23, 7
Promissionis materia qualis esse debeat. 2, 11, 8, 1
Promissionis vis. 2, 11, 1, 3, 4
Promissioni onus adjici quando possit. 2, 11. 19
Promissiones causam expressam non habentes naturaliter valent. 2, 11, 21
Juris ex Promisso capaces sunt omnes qui ad rationis usum pervenere. 3, 19, 2. jure gentium etiam infantes & amentes. 4, 11, 14
Promissum ob causam turpem an præstandum. 2, 11, 8, 1, 9
Promissi onus in commodum tertii adjunctum, quid operetur. 2, 11, 19
Promissa multa, quæ natura valent, lex civilis irrita facit. 2, 11, 8, 3
Promissa, quæ plus nocent promittenti quam alteri prosunt, an præstanda. 2, 11, 1, 1. & cap. 16, 27, 2
Promissa favorabilia, odiosa, mixta vel media. 2, 16, 10
Promissa Regum, *vide* Reges.
Promittendi modus quis. 2, 11, 11
Promittens metu an teneatur. 2, 11, 7
Promittere captivus an possit, se non pugnaturum contra hostem patriæ, ut liberetur. 3, 23, 8
Prophetarum dicta de pace sub Euangelio quem sensum habeant. 1, 2, 8, 1
Proportio Arithmetica & Geometrica an proprie distinguant justitiam expletricem & attributricem. 1, 1, 8, 2
Proportio Harmonica Bodini nulla. 2, 20, 33
Propositi, impetus, & casus distinctio. 3, 11, 4, 6
Propria fiunt occupatione quæ in prima divisione divisa non sunt. 2, 2, 3
Proprietas non acquiritur solo actu animi. 2, 2, 2. cessat in ultima necessitate. 2, 2, 6. ejus vice antea communis usus universalis juris fuit. 2, 2, 2
Proprietatis exordium. 2, 2, 1, 2, 5
Proprium servus an habere possit. 3, 14, 6
Proselytus. 1, 1, 16
Προσάγματα. 2, 15, 7, 1
Protectionis jus non aufert aut minuit summum imperium ei, in quo est. 1, 3, 21
Protestatio de jure facit, ne res ob metum non recuperandi censeatur derelicta. 2, 4, 6
Πρόθυρα maris quorum sint. 2, 3, 10, 1
Providentia divina remedium adversus metus incertos. 2, 1, 17
Provinciæ Romanæ non sunt civitates. 1, 3. 7. populi in provinciæ formam redacti quale jus habuerint. 2, 9, 6
Provisi & improvisi distinctio. 3, 11, 4, 5
Provocatio non datur ab arbitris lectis inter summas potestates. 3, 20, 46, 2
Provocatio differt ab appellatione. 2, 4, 13. per supplicationem. *ibid.* ut ab aliquo nulla ratione possit provocari cum persona subditi repugnat. *ibid.*
Proximus quis in lege Hebræa: & quis in lege euangelica. 1, 2, 8, 10
Proximus quis in materia favorabili. 2, 7, 30
Proximi nomine venit etiam qui per repræsentationem consequitur jus gradus superioris. 2, 7, 30, 2
Prudentia virtus imperantis. 2, 26, 4
Ψεύδεσθαι in sacris literis quid. 2, 13, 3, 4
Ψευδορκεῖν. 2, 13, 13, 2
Publica utilitas ad alienanda, &c. *vide* Utilitas publica.
Publicum quid. 1, 3, 5. sumitur interdum pro eo quod est commune. 2, 2, 12.

12. frequentius autem distinguitur. 2, 3, 9. alienari a privato non potest. 2, 23, 5. non fiunt singulorum capientium in bello, sed publico cedunt. 3, 6, 24. subditi qui aliquid contra inducias faciunt eo tempore quo nondum sunt publicatæ, non tenentur. 3, 21, 5
Pudicitia vitæ æquiparatur. 2, 1, 7. etiam in hoste servari debet jure gentium. 3, 4, 19
Pudicitiæ conservandæ causa interfectio licita. 2, 1, 7
Pudor quid, ubi de jure agitur. 3, 10, 1, 2
Pueri, id est, servi. 3, 14, 5, 3
Pueri ob ætatem in bello liberi a cæde. 3, 11, 9. ratione uti quando incipiant. 2, 11, 5. pueris nemo mentitur, & quare. 3, 1, 12
Pugnæ inutiles serio præcavendæ. 3, 11, 19
Pugnare in hostem qui miles non sit, quo jure vetetur. 3, 18, 1, 1
Punctum in moralibus non invenitur sine quadam latitudine. 2, 1, 5
Punici belli secundi controversia. 2, 17, 19
Puniri an possint qui in falsos Deos impie agunt. 2, 20, 51
Punitio exemplaris. 2, 20, 9, 1
Puniunt sæpe potentiores non quia æquum est, sed quia hoc ipsis expedit. 3, 7, 6
Pupillus ex commodato tenetur in quantum locupletior. 2, 10, 2, 2
Pupillus capax dominii ex jure gentium, *vide* Dominium. in tutorem jus habet exigendi exactam diligentiam. 2, 17, 2
Pythagoræ Philosophia ab Hebræis. 2, 13, 21. *Not.* 5. Pythagoræi imitatores Essenorum. 2, 26, 4. arborem frugiferam vetant exscindere. 3, 12, 2
Pythagoristæ. 2, 2, 2. *Not.* 4

Q.

QUæstus ex sola temporum infelicitate indignus homine Christiano. 3, 18, 4
Quintii Consulis salubre mendacium. 3, 1, 14, 2
Quiritari unde dictum. 2, 1, 2, 1
Quirites, sive Byzantini. 2, 9, 11

R.

RAbirii factum. 3, 22, 9, 2
Rami olivarum. 3, 24, 5
Rapere hosti omnia licet jure gentium. 3, 5, 1. quæ bellum alere possunt justit. intern. sed sub onere restituendi quod plus est. 3, 18, 2. quæ subditis hostium eripiuntur hosti erepta censentur. 3, 6, 2. res aliis injuste ereptæ restituendæ etiam ab iis qui eas istis justo modo eripuerunt. 3, 16, 1. an cum interfectione ereptoris possint repeti. 2, 1, 11. vi ereptam, an is, cui erepta est, ab eo qui ipsam emit, pecunia redimere cogatur, an gratis possit accipere. 3, 16, 3. adversus rapinas violentas lex vetus naturæ data. 1, 2, 5
Raptor in quantum teneatur naturaliter. 2, 17, 16, ex facto militum, qui res amicorum rapuerunt in quantum Reges sive Magistratus teneantur. 2, 17, 20
Ratam rem haberi, obligatio qualis. 2, 15, 3, 3
Ratihabitione summa potestas quomodo obligetur. 3, 22, 4, 1
Ratio juris fundamentum. 1, 1, 11, 1
Ratio adæquata quæ. 2, 16, 20, 2
Ratio sæpe consideranda secundum potentiam, non secundum existentiam. 2, 16, 25, 1
Ratio legis non plane idem cum mente. 2, 16, 8
Ratio adæquata quæ, & quid operetur. *ibid.*
Ratio recta. 1, 2, 1. non omnem vim prohibet. *ibid.* rationis usum qui habent eis libera debet utilium esse & inutilium electio. 2, 22, 12. ratione omnino destituti populi dominium non habent, sed tales non inveniuntur. 2, 20, 10
Rationis identitas quando inducat extensivam interpretationem. 2, 16, 20, 2
Razis mors. 2, 19, 5, 4
Rebellibus subditis fides servanda, si ut talibus ipsis data sit. 3, 19, 6
Recepti. 3, 9, 3. receptos in prælio hostes interficere injustum est. 3, 18, 1
qui Receptum præstat tenetur de damno facto. 2, 17, 6
Rectoris officium magis circa totum quam circa partes versatur. 2, 25, 2. ad

ad rectorem regula non pertinet, qua laudabilius dicitur occidi quam occidere. 2, 1, 8. a rectore populi aliqui justitiam non vehementer exigunt, & quare. *Prol. pag.* 13
Rectores aliorum in crimen ex duabus rebus maxime veniunt, patientia. & receptu. 2, 21, 2
Recuperatio justa belli causa. 2, 1, 2
Recuperatorum minus apud Romanos. 1, 3, 21
Redempti ex captivitate redemtori quomodo tenentur. 3, 9, 10, 2
Redempti servire coguntur redemptori donec pretium restituant, lege Attica & Romana. 3. 9, 10. *Annot.*
Redemptio captivorum belli commercium, 3, 21, 1. redemptionis pretium quantum apud Græcos & vulgo. 3, 14, 9. quo casu debeatur vel non debeatur mortuo captivo. 3, 21, 29. an in alium jus exigendi ejus possit transferri. 2, 21, 25. an ad ejusmodi pretium captivus pecunia uti possit, quam etiam secum habuit. 3, 21, 28
Rediisse ad hostem quis dicendus. 3, 23, 13
Redimi captivos & servos factos, æquum. 3, 21, 24
Regimen non omne ejus causa qui regitur. 1, 3, 8, 14
Regiones non aptius distinguuntur quam eo quod non facile transiri potest. 2, 3, 17. regionum nomina quomodo accipienda in dubio de conditionibus pacis. 3, 20, 23
Regnum. *vide* Imperium.
Regnum quomodo dividatur, & quo effectu. 2, 9, 10
Regnum patrimoniale, si sit individuum, debetur maximo natu. 2, 7, 23
Regnum a populo delatum est hæreditas separata a cætera hæreditate. 2, 7, 19
Regnum abdicari an possit pro liberis. 2, 7, 26. pro derelicto ex quibus causis habeatur. *ibid.* hæreditarium non illud tantum dicitur quod est in patrimonio, sed & illud quod consensu populi ad aliquem delatum est, ut sit ejus summo jure. 2, 7, 12. & §. 17. Laconicum. 1, 3, 20. patrimoniale quando fiat. 3, 3, 1. differt ab aliis patrimonialibus bonis. 2, 7, 25. dividi potest cum jure hæreditatis adiri: debet. 2, 7, 12, nisi aliud expresse cautum sit. 2, 7, 13. in regnis patrimonialibus rex alienare potest imperium. 3, 20, 5
Regni & principatus voces significatu proprio & improprio. 1, 3, 10, 1, 2
Regni pleni sive absoluti exempla. 1, 3, 8, 8
Regni a populo delati successor non tenetur ad onera hæreditaria. 1, 3, 8, 8
Regni curatores. *vide* Tutores regni.
Regna quæ regem unum habent, non vere unita. 2, 9, 9
Regna media inter absolutum & Laconicum. 1, 3, 20, 1
Regna a populo delata in dubio individua. 2, 7, 14
Regna a populo delata non deferuntur ad eos, qui a primo rege non descendunt. 2, 7, 15. non veniunt ad naturales nec ad adoptivos. 2, 7, 16
Regna a populo delata ad mares veniunt potius quam ad fœminas. 2, 7, 17
Regna quomodo deferantur per successionem ab intestato. 2, 7, 10, 2. & §. 11, 2
Regna patrimonalia pervenire possunt ad eos, qui a primo rege non descendunt. 2, 7, 12
Regnum Italiæ. 2, 9, 11, 4, 3
Regulæ de eo quod licet in bello. 3, 1, 2, 3, 4
Regula, secundum naturam esse, ut quem sequuntur incommoda & commoda sequantur, quomodo intelligenda. 2, 8, 16
Regulæ super deliberationibus politicis. 2, 24, 5, 1, 4
Regulus in carcerem quare debuerit redire. 2, 13, 14. an redeundo gloriose tantum fecerit. 3, 23, 7. Senatorem se negat. 3, 20, 3
Relatum in referente. 3, 20, 24
Religio quo sensu juris gentium. 2, 20, 45, 3. & §. 46, 2
Religio Christiana, qua talis proprie, naturalibus argumentis non nititur. 2, 20, 48, 1, 2
Religio habet suos speciales effectus in societate humana. 2, 20, 44. avita victis, nisi persuasis, non eripienda. 3, 15, 11. an justa vi induci possit. 2, 20, 40. exemplum Christi venditores e templo ejicientis, quomodo accipiendum. 2, 22, 14. docentes eam juste nequeunt puniri. 2, 20, 49. Falsa, si exerceatur severe, in paganis &

Deus

Deus aliquo modo remuneratur. 2, 20, 53. an ob eam bello peti quis possit. 2, 20, 44. naturalis & primæva in quibus consistat. 2, 20, 45. & 48. sua cuique optima videtur. 2, 20, 47. unde nec ob id cuiquam vis est inferenda etsi falsa esse possit demonstrari. 2, 20, 50 vera omniumque ætatum communis quibus partibus absolvatur. 2, 20, 45. eam ne victi impediant, victori providere licet. 3, 15, 11
Religionis curam, quare Aristoteles præcipuam esse in repub. voluerit. 2, 20, 44. cujus neglectus cur puniri possit. 2, 20, 45
Religioni si quæ indirecte nocent, ad ea committenda non jus quodvis sufficit. 2, 15, 11. quæ contra religionem errantur excusabilia, & quare. 2, 20, 39
Religionis publicæ status apud Hebræos a rege pendebat. 1, 4, 6, 3, 4
Religionis jus ad societatem humanam. 2, 20, 44, 3
Religionem multi affectu non judicio sequuntur. 2, 20, 44, 3
Religiosa belli jure destruuntur. 3, 5, 2, 4
Religiosa loca hostibus religiosa non sunt. 3, 5, 2, 6
Religiosis locis parcendum in bello. 3, 12, 7
Renuntiare. *vide* Abdicare.
Renuntiatio de regno an noceat liberis natis, & an nascituris. 2, 7, 26
ad Reparationem damni, ut jus sit, requiritur jus proprium. 2, 17, 9
non Repetere aliud quam dare. 2, 13, 5
Repetitio rerum. 3, 3, 7. repeti nequeunt jure gentium quæ bello solenni sunt erepta. 2, 17, 19. si res bello repetuntur, post indictionem ejus tempus postulatur. 3, 3, 13
Repræsentatio apud Hebræos. 2, 7, 6
Repræsentationis jus unde. *ibid.*
Repræsentatio Germanis sero cognita. 2, 7, 30, 1
Repræsentatio in dubio admittenda. *ibid.*
Repræsentatio non surrogat in privilegium, quod sexus aut ætatis erat proprium. 2, 7, 18. & 2, 30, 2
Repressaliæ quid. 3, 2, 4
Repressaliæ rectius reprensaliæ. 3, 2, 1. *Not.* 3. earum jus. 2, 7, 2. & 3, 2, 4
Repressaliarum facultas impetrari a principe solet. 3, 2, 7, 2
Repressaliis qui culpa sua causam dederunt, tenentur eos, qui damnum passi sunt, indemnes præstare. 3, 2, 7, 4
Repressaliis obnoxii qui sunt. 3, 2, 5, 2
Repressaliis non subsunt legati & res eorum. 3, 2, 7, 2
Repressaliis eximi lege civili solent mulieres, infantes, res studiosorum, aut ad nundinas missæ. *ibid.*
Repressaliarum jura alia sunt juris gentium, alia juris civilis. 3, 2, 7, 2, 3
Repugnantia casûs emergentis cum voluntate quomodo intelligenda. 2, 16, 26
Res repetita quid significet. 3, 3, 7, 1
Res rapere quid veteribus Latinis. 3, 4, 1, 1
Res reddere pro quavis satisfactione. *ibid.*
Res possunt capi, etiam in compensationem debiti in bello subnascentis. 3, 1, 3. & c. 13, 3, 1
Res hostium perdere quousque liceat justitia interna. 3, 12, 1
Res amicorum, quæ reperiuntur in navibus hostium, an belli jure acquirantur. 3, 6, 5, 6
Res & modus circa imperium distinguuntur. 1, 3, 11, 1
Res non perductæ intra præsidia dominium non mutant. 3, 6, 3. & c. 9, 16, 1
Res non obligat nisi aliena. 2, 10, 12. aliena possidentem ad id obligat, ut eam domino reddat. 2, 10, 1. captivi alienata a Domino, an repeti postliminio queat a possessoribus. 3, 9, 6. civium bello amissas, civitas tenetur restaurare, si ob delictum civitatis captæ fuerint. 3, 20, 8. an res civium, quas gentium jure habent, eis sine causa & compensatione possint auferri jure supereminentis dominii. 3, 20, 9. quæ hostium non sunt etiamsi intra præsidium eorum venerint, ipsorum non fiunt. 3, 6, 5. & 26. incorporales quomodo tenentur in bello. *vide* Incorporalia. mobiles captæ quando intelligantur. 3, 6, 3. alio modo a singulis capiuntur, alio ab universis. 3, 6, 17. postliminio non accipiuntur. 3, 9. 14. singulorum non solum expletrice justitia dijudicantur. 1, 1, 8. subditorum hostium acquiri non possunt pœnæ nomine, ut crimen sit alienum,

num. 3, 13, 2. concedi possunt a Magistratu jure supereminentis dominii ad recuperandam pacem, sed sub damni restituendi conditione. 3, 20, 7. obligantur jure gentium ex facto Regis aut supremi Magistratus. 3, 20, 10. quæ usu pereunt, earum rerum usus fructus non est, est tamen id jus æstimabile, 2, 12, 20. utiles ad bellum, postliminio recuperantur etiam mobiles. 3, 9, 14
Rebus ad bellum non facientibus parcendum. 3, 14, 5
Rerum defensio an jus det occidendi. 2, 1, 11
Rerum servandarum causa vis per euangelium an & quatenus licita. 2, 1, 13
Rescissoria actio ex postliminio apud Romanos. 3, 9, 10, 3
Resistere an liceat superiori in summa necessitate. 1, 4, 7, 2, 4
Resistendi jus promiscuum iis qui faciunt injuriam est a natura. 1, 2, 1. & 1, 4, 2. sublatum per societatem civilem. 1, 4, 2. & 14, 7. lex de non resistendo Magistratui pendet ab iis, qui se primum in societatem civilem consociarunt. 1, 4, 7
Resistentia obstinata non sufficit ad jus internum occidendi resistentem. 3, 12, 16, 1
Resistentia aliqua in delatione imperii reservari interdum solet. 1, 4, 12
Respublica non tenetur ex facto subditi. 2, 22, 2, 1
Respublica sine injuria geri non potest. vulgata vox. *prol. pag.* 3
Reipub. forma. *vide* Status.
Reipublicæ bonum an nostri tantum causa desideremus. 2, 1, 9, 2
Reipublicæ forma mutata apud victos, & an recte. 3, 15, 8
Restituere qui teneantur faciendo, aut non faciendo. 2, 17, 6
Restitutio non debetur ex bello justo ob vitiosam intentionem. 2, 22, 17, 3
Restitutio rerum captarum in bello in jure dubio quomodo temperanda. 3, 16, 6
Restitutio quas actiones producat in foro 2, 1, 2. rerum captarum in justo bello, an ab iis possit exigi qui eas justo titulo possident. 3, 10, 6. & 3, 16, 1. & quamdiu. 3, 16, 5. damni in justo bello illati a quo fieri debeat. 3, 10, 4. earum rerum, quas necessitas communes nobis fecit, fieri debet necessitate sublata. 2, 2, 9. promissa in conditionibus pacis, si qua necessitate fieri nequeat, an propterea pax censeatur rupta, aut quid agendum. 3, 20, 37. non pertinent ad eos qui se sponte parti alicui subjecere durante bello. 3, 20, 14. ut restitui quid debeat, sine dolo culpa sola sufficit. 3, 10, 5
Restitutio in integrum non est ex jure naturali. 2, 11, 5. sed civili. 2, 14, 1. an ad Regem pertineat qua talis. *ibid.* pertinet ad actus ejus privatos, si velit. 2, 14, 2. & 5
Restitutio eorum, quæ hosti injuste tenenti erepta sunt. 3, 16, 1, 1
Restitutionem qui debeant in solidum vel ex parte. 2, 17, 11, 1. & 3, 10, 4
Restitutionis obligatio ex bello injusto. 3, 16, 3, 4
Restitutum debitum ex quo jure oriatur. 2, 17, 8, 9
Resurrectionis spes an causa sepeliendi. 2, 19, 2, 3
Retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, sufficit ad significandum consensum. 2, 11, 20
Reverentia debetur parentibus maxima in iis rebus quæ ad totam pertinent familiam, 2, 5, 10. reverentiæ officium non facit, ut actus sit nullus, qui ei repugnat. *ibid.*
Revocatio promissionis. *vide* Promissio.
Reum judici eximens, crimen committit. 3, 1, 5, 3
Rex unus esse potest plurium regnorum distinctorum. 1, 3, 7, 2
Rex an se adversus contractum restituere possit. 2, 14, 2, 2. an juramento teneatur. 2, 14, 3
Rex actus suos privatos a lege potest eximere. 2, 14, 2, 2
Rex subdito suum auferens debet compensationem facere ex communi. 2, 14, 7
Rex populum aut successores non obligat in infinitum. 2, 14, 12, 1, 6. & quatenus obliget. *ibid.*
Rex stipendia non solvens tenetur vicinis de damnis datis. 3, 17, 2, 3, 4
Rex minor an pacem facere possit. 3, 20, 3
Rex captivus an pacem facere possit. *ibid.*

I N D E X.

Rex exul an pacem facere possit. 3, 20, 3
Rex privatus fit vi legis commissoriæ. 1, 4, 12
Rex partem populi alienare non potest. 2, 6, 4
Rex hostis totius populi regnum amittit: & quomodo hoc capiendum. 1, 4, 11
Rex regno pulsus jus habet ex federe. 2, 16, 7
Rex subditis jus suum auferre potest in pœnam: & ex vi dominii superemmentis. 2, 14, 7
Rex imperium derelinquens privatus fit 1, 4, 9
Rex quid in federibus significet. 2, 16, 18. imperans non videtur uni populo in exitium ejus ferri animo hostili. 1, 4, 11. an vi pelli aut supplicio affici possit, & a quo. 1, 4, 8. potest, si regnum alii tradere moliatur. 1, 4, 10. Absolvens. 1, 3, 8. Electitius simili usufructuario. 1, 4, 9. Impius etiam amandus. 1, 2, 7. Injustus non facit, ut nulla sit resp 3, 3, 2. limitata potestate imperans damni tenetur, si jus subdito sine causa auferat. *vide* Subditus. tenetur populo ad exercendum per se summum imperium. 2, 6, 9. precario non habet jus summi imperii. 1, 3, 11. pupillus si quos fecit contractus, an possit rescindere per restitutionis beneficium. 2, 14, 1. jus habet, sed non ejus usum. 1, 3, 24. pacem contractu facere non potest. 3, 20, 2. *vide* Pax.
Rex usufructuarius. 2, 6, 3. quæ in Regis personam committuntur, facile ac libenter debet condonare. 2, 24, 3. vita ante omnium aliorum defenditur. 3, 4, 15
Rex regno ejectus an jus legandi habeat. 2, 18, 2, 2
Rex temere bellum suscipiens ad restitutionem subditis tenetur. 2, 24, 7
jus Regis apud Samuelem. 1, 4, 3
Regis persona inviolabilis. 1, 4, 7, 6, 7
Regi regnum alienanti quatenus resistere liceat. 1, 4, 14
Regi nihil inhonestum esse quod sit utile vulgo dicitur. *Prolegomena pag.* 2
Regi curæ esse debet regum salus. 3, 4, 1, 5
Regem occidere subdito non licet. 3, 1, 1
Reges possunt esse Christiani: & servire Christo debent, qua reges sunt. 1, 2, 7, 1, 2
Reges quidam non subsunt populo etiam universim sumpto. 1, 3, 8, 8
Reges improprie dicti. 1, 3, 8, 11
Reges non omnes constituuntur a populo. 1, 3, 8, 13
Reges Persarum summum imperium habebant, quædam tamen facere juste non poterant. 1, 3, 16, 3
Reges Æthiopum, summi, adstricti promissis. 1, 3, 16, 4
Reges Hebræi summum imperium habebant. 1, 3, 20 1
Reges Orientis, Persæ, Ægyptii, Syri, Asiatici summum imperium habebant. *ibid.*
Reges veteres Germaniæ & Galliæ non habebant summum imperium. *ibid.*
Reges Romani cum populo partiti summum imperium. 1, 3, 20, 5
Reges Ægypti summi, adstricti promissis. 1, 3, 16, 3
Reges, cum acta quædam sua ab aliis expendi volunt, aut etiam rescindi, non eo partiuntur summum imperium. 1, 3, 18
Reges creduntur in dubio velle sequi successionem, qualis in usu est in suis locis. 1, 7, 11, 2
Reges medii deberent cogere bellantes, ad accipiendum æquam pacem. 2, 23, 8, 4
Reges minores in actibus publicis cum effectu obligantur. 2, 14, 1, 2
Reges etiam cum homini non obstringuntur, Deo obstringuntur. 2, 14, 3
Reges tenentur ex promisso, etiam causa non expressa. 2, 14, 4
Reges ex contractibus naturaliter, an & civiliter obligentur. 2, 14, 6
Reges an ex militum, aut nautaram facto teneantur. 2, 17, 20, 1, 2
Reges quomodo obligentur ex bello injusto. 3, 18, 4
Regum fides pro juramento. 2, 13, 22, 1
Regum judex solus Deus. 1, 3, 8, 15
inter Regem & populum mutua subjectio non est ordinarie. 1, 3, 9, 1. & 3, 8, 14
Regum actus non sunt irriti contradictione parentum. 2, 5, 6, 1
Regum memoria damnata. 1, 3, 16, 3
Regum actus privati legibus communibus civitatis reguntur. 2, 14, 1, 4
Regum non p ene regnantium actus possunt

sunt irriti fieri, per legem populi. 2, 14, 2, 1
Regum cura generalis pro societate humana. 2, 20, 44, 1
Regibus captis an parcendum. 3, 11, 7, 2, 3
Regum res fiunt regis victoris. 3, 6, 24, 4
Ripa privatis quando cedat. 2, 8, 13
Ripæ cujus, jure Romano. 2, 8, 8. cujus naturaliter. 2, 8, 9, 10, 13
Roma quondam communis patria. 3, 15, 3
Romani cur stipulationibus plus tribuant quam pactis. 2, 11, 4, 2
Romani asperi in victoria. 3, 11, 7, 4
Romani cives Antonini constitutione effecti quid juris habuerint. 2, 9, 11. dictatores quale imperium habuerint. 1, 3, 11
Romanus. *vide* Populus & Imperium.
Romani veteres dolis abstinebant. 3, 1, 20, 3
Roman imperii quæ fuerunt, cujus nunc sint. 2, 9, 11, 1
Romani sibi vindicant, quæ hostis ipsorum aliis eripuerat. 3, 6, 7, 2, 3
Romani duri in captivos populares. 3, 21, 24, 1. eorum instituta ad res bellicas directa. *ibid.*
imperium Romanum a posterioribus scriptoribus Romania vocatum. 2, 22, 3. divisum in Orientale & Occidentale idem mansit. 1, 3, 17. quæ ejus quondam fuere, cujus nunc sint. 2, 9, 11
Romani Imperatoris eligendi jus ad quem pertinuerit. *ibid.* electio facta a legionibus an rata fuerit per se. *ibid.* *vide* Imp. Romanum.
Reges Romani an absolute imperaverint. 1, 3, 20
Romanorum jus in liberos. 2, 5, 11
Romanorum controversia cum Latinis, & alia de duratione federis. 2, 16, 12, 4
Romanorum jus de postliminio. 3, 9, 10, 1, 2, 4
Romanorum mos de agris captis. 3, 6, 11, 2. circa prædam. 3, 6, 14, 4
Romanorum Imperat. item Germanorum: unde. 2, 9, 11, 4, 3
Romanorum jus de captivis redemtis. 3, 9, 11. & 3, 10, 2
Romanorum jus pro iis, qui postliminio redierunt. 3, 8, 10, 3
status Romanorum tempore interregni, & primorum Coss. ex Democratia & Aristocratia mixtus. 1, 3, 20. sub Consulibus popularis. 1, 3, 19. & 1, 3, 20. sub Augusto herilis. 1, 3, 8
Romanorum lex circa res captas. 3, 13, 4, 4
Romanorum mos circa reges captos. 3, 11, 7, 2, 3
Ruben exheredatus a jure primogenituræ. 3, 7, 25

S.

Sabbathum cur institutum. 2, 20, 45. & 3, 14, 5. qui violasset, capite puniebatur, & quare. 2, 20, 45
Sabbathi lex exceptionem habet summæ necessitatis. 1, 4, 7
Sabbathi lex pro servis. 3, 14, 5, 1
Sabbathi lex cujus rei symbolum. 2, 20, 45, 2
Sabbathi violati pœna cur capitalis. *ibid.*
Sacerdotibus & eorum asseclis parcendum in bello. 3, 11, 10, 1
Sacramentum militare post Constantinum. 1, 2, 10, 4. & 2, 13, 11, 3
Sacra corrumpi an possint jure belli. 3, 5, 2, 1, 3
Sacra quo sensu publica. 3, 5, 2, 2
Sacra in deditione comprehenduntur. 3, 5, 2, 1. & 1, 3, 8, 3
Sacra hosti sacra an sint. 3, 5, 2, 4
Sacra populi voluntate profana facta. 3, 5, 2, 3, 5. &c. 12, 7, 2
Sacra sunt res Deo dedicatæ. 3, 5, 2. a fine sic dicuntur, revera autem publica sunt. *ibid.* non eripiuntur usibus humanis. *ibid.* necessitate & usu postulante, in profanos usus converti possunt. *ibid.* & plane alienari. 3, 19, 3. capiuntur. 3, 5, 2. capta fiunt profana. *ibid.* deduntur. *ibid.* vastantur licite quoad jus gentium absolutum. *ibid.* injustum, id tamen quoad justitiam internam. 3, 12, 6
leges de Sacris pertinent ad curam civitatis. 1, 3, 6. & 3, 12, 2
de rebus Sacris rex apud Hebræos nequit judicare. 1, 3, 20
Sacramentum militare non amplius obligat, Duce capto aut capite deminuto. 2, 13, 18. Sacramenti militaris formula apud Rom. mutata, & quando. 1, 2, 9
Sacra Scriptura. *vide* Scriptura.

Sacrificia humana etiam bello puniri possunt. 2, 20, 47
Sacrilegia Deus etiam in filiis punire solet. 2, 21, 14
Sacrilegi abjecti insepulti. 2, 19, 5
Sacris parcendum in bello. 3, 12, 6
Sagmina. 3, 3, 8
Saguntina controversia inter Romanos & Carthaginienses. 2, 16, 13
Samson quo jure malum malo reddiderit. 2, 20, 8
Samsonis mors. 2, 19, 5, 4
Sanari qui prohibet ægrotum, tenetur, quasi vulnerasset. 2, 21, 1. *Not.* 7
Sanctio in dubio potior permissione. 2, 16, 29
de Sanguine non effundendo interdictum quomodo accipiendum. 1, 2, 5
Sapiens natura magistratus, quo sensu. 2, 20, 9, 2
Satisfactio offerenda ab eo qui deliquit, antequam justum bellum gerere possit. 2, 1, 18, 2
Saul an in impietate mortuus. 2, 19, 5, 4
Scelus pessimi exempli pœna omnino adficiendum. 2, 20, 23. qui ad scelus aliquod aliquem impulere pretio, aut vi alia, de damno tenentur in solidum. 2, 17, 11. an ob cogitatum scelus quis puniri possit. 2, 20, 18
aliud est Sceleratus populus, aliud ii, quicum populus non sine sceleris causa coëunt. 3, 3, 2
Sceptrum regium olim pro jurejurando. 2, 13, 21
Sciens, præsens & tacens quando consentire credatur. 2, 4, 5, 1
Scientia quando præsumatur. 2, 21, 2, 6
Scientia cum puniri jubetur, sumitur pro patientia. 2, 21, 2. præsumitur in iis rebus, quæ sunt conspicua & frequentia. *ibid.* magistratus in sceleribus subditorum unde appareat. 3, 20, 30
qui Scit & prohibere potest ac debet, delinquit, nisi prohibet. 2, 21, 2
Scholasticorum sententia de mendacio & æquivocatione. 3, 1, 17, 3
Scortari in quibusdam gentibus licitum 3, 4, 2
Scriptura in dubio ad monumentum contractus adhibita censetur. 2, 16, 30
Scripturæ & picturæ eadem ratio. 2, 8, 21, 1
Sacræ Scripturæ sensus in dubio unde non incommode discatur. 1, 2, 9. & 1, 4, 5. & 1, 4, 7
de Scripti sensu cum quæritur, quid sit spectandum. 1, 2, 9
Scripti & sententiæ locus apud rhetores. 2, 16, 4, 2
Σκυθισμός. 2, 15, 5, 1
Σκῦλα. 3, 6, 24, 4
Securitas plena nunquam in vita humana. 2, 1, 17 securitati suæ victor merito consulit, etiam justitia interna. 3, 15, 5
Sedis mutandæ amor, injusta belli causa. 2, 22, 8
Semipravi. 3, 11, 4, 6
Senatus Romanus aliquo tempore partitus summum imperium cum populo. 1, 3, 20, 6
Senes excipiuntur bellicis calamitatibus. 3, 11, 9
Sententia jus proprie non dat. 3, 2, 5, 1
Sententiæ quæ dividendæ aut conjungendæ. 2, 5, 19
Sententiæ quomodo numerandæ inter eos, qui dispares partes in re habent. 2, 5, 22
Sententiæ judiciariæ vim habent contractus. 2, 21, 20. etiam injustæ a subdito vi impediri non debent, & quare. 3, 2, 5. non ab extero. *ibid.*
Sententiarum pari numero reus absolvitur & possessor vincit. 2, 5, 18
in ferendis Sententiis jus absentium præsentibus accrescit. 2, 5, 2
Sepeliendi jus quale. 2, 19, 1, 5
Sepeliendi mos unde ortus. 2, 19, 2, 1, 4
Sepeliendi hostes & inimici. 2, 19, 3, 1, 2, 3
ob Sepeliendos mortuos bella. 2, 19, 3, 6
Sepultura an debeatur his, qui se occiderunt. 3, 19, 5, 1, 3
Sepultura jus est ex jure gentium voluntario. 2, 29, 1. cur institutum. 2, 19, 2. debetur etiam hostibus. 2, 19, 3
Sepulturam prohibere furor dicitur. 2, 19, 3, 4
Sepulturam concedere an sit nota victoriæ. 3, 20, 45. negare, causa justa belli. 2, 19, 5. unica pœna regum absolutorum. 1, 3, 16
Sergius Paulus in magistratu manet factus Christianus. 1, 2, 7, 10
Sermo instrumentum societatis. *Prol. pag.*

pag. 8. ambiguus ex circumstantiis vel licitus est, vel non est. 3, 1, 1. vide colloquium.
Sermonem cogere, mutare, pars mixti imperii. 3, 8, 3
Servitus ex voluntate. 2, 5, 26, 27
Servitus neutiquam pugnat cum jure naturali. 2, 5, 27, 2
Servitus ex pœna. 2, 5, 3
Servitus perfecta, & imperfecta quæ. 2, 5, 27, 1. & 30, 1
Servitus quo sensu contra naturam dicatur. 3, 7, 1, 1
Servitus annorum septem. 2, 5, 30. ob redemptionem ex captivitate quando jure Rom. desinat. 3, 9, 10. oritur pacto aut ex delicto justo. 3, 7, 1. a Deo aliquando in beneficium hominibus conceditur. 2, 24, 6. præfertur internecioni populi. ibid. eorum, qui bello capiuntur, continet perpetuam obligationem operarum pro alimentis. 3, 14, 2. eorum, qui in servitutem se dediderunt, qualis, & quale jus dominis dederint. ibid. Civilis jure victoriæ imperari potest. 1, 3, 8. & 3, 8, 1. ex quibus causis libertati etiam ab ipso populo antepónatur. 1, 3, 8. quo casu desinat. 2, 9, 1. fit, cum populus in provinciæ formam redigitur. 2, 21, 7. personalis. 2, 13, 4. imperfecta. 2, 5, 30. perfecta est, quæ debet operas perpetuas pro victu. 2, 5, 27. pœnalis duplex, singulorum & universitatis. 2, 5, 32. singulorum personam non egreditur jure naturali. 2, 5, 22. jure gentium etiam in filios derivatur, & qua ratione, 3, 14, 8. universitatis est perpetua. 2, 5, 32
Servitutis plures gradus. 3, 14, 6. instrumenta reges. 1, 15, 9
in Servitutem privatam licet cuique se addicere. 1, 3, 8. & 3, 7, 11. parentes filios vendere possunt aliquo casu. 3, 14, 8
Servitus an mari possit imponi. 2, 3, 15. prædiorum jus est personale. 1, 1, 4
Servitutis imperfectæ genera. 2, 5, 30
Servitutis bellicæ causa. 3, 7, 5, 1
Servus mercedem laboris sui an sumere possit. 3, 7, 6, 4
Servus resistere an licite possit domino. 3, 7, 7
Servus cognosci debet, ut postliminio recipiatur. 3, 9, 11, 1
Servus instrumentum domini. 1, 5, 3. membrum minus dignum familiæ. 1, 2, 7, subdito similis quo sensu dicatur. 3, 14, 2. efficere ea non cogitur, quæ sunt contra jus divinum & humanum. 2, 26. 3. fugere an possit, si immanis Domini sit sævitia. 2, 5, 29. quorsum pertineat Apostolorum monitum, ne fugiant. 3, 7, 6. in sui venditionem hoc casu proclamare poterat apud Græcos, apud Latinos ad statuas confugere. 3, 14, 6
Servus natura. 1, 3, 8. nemo est. 3, 7, 1. nemo tamen jus habet, ne unquam serviat. 2, 22, 11. injustum bellum, quod aliquibus infertur, quasi natura servi sint. 2, 22, 14
Servus recipitur, etiamsi animum res nostras sequendi non habet. 3, 9, 11, 8
Servus mercenario comparatur. 3, 14, 2, 2
in Servum quidvis licet. 3, 7, 3, 1
Servi fratres nostri. 3, 14, 2, 3
Servi naturaliter philosophis qui. 2, 22, 12
Servi ad operas urgendi moderate. 3, 14, 5, 1
Servi quo casu fugere possint. 2, 5, 29, 2. & 3, 7, 6, 1. & 1, 4, 7, 1
Servi transfugæ recipiuntur postliminio. 3, 9, 11, 1
Servi quando postliminio recipiantur. 3, 9, 11, 3
Servi, etiam manumissi, postliminio recipiuntur. ibid.
Servi etiam vocabulo olim humaniores abstinebant. 3, 14, 5
Servi redemti quod jus apud Romanos ibid. & 10, 1
Servi dicuntur populi subjecti. 1, 3, 12, 1
Servi pro dominis bellant. 1, 5, 3
Servi res fiunt domini. 3, 7, 3, 2
Servis Romæ licebat ad statuas confugere. 3, 14, 6, 4
Servo Dominus quæ præstare debeat. 3, 14, 5, 1, 2
in Servo vis deliberatrix plena non est. 2, 26, 4
in Servum jure gentium omnia licent. 3, 7, 3. non etiam justitia interna, vide Jus vitæ & necis.
Servi quo casu fiant liberi. 2, 9, 1
Servorum nati matrem sequuntur. 3, 7, 2.
Servorum deliberatrix facultas imperfecta.

fecta. 2, 26, 4, 2
Servorum filii an naturaliter servi, & quatenus. 2, 5, 29
Servorum filii qui, & quatenus domino teneantur. 3, 14, 8
Servis injuria si quæ infertur, non statim domino censetur illata. 3, 20, 40
ex Servis servi nascuntur jure gentium. 3, 7, 2. & quare. 3, 7, 5
in Servos lenitas adhibenda. 3, 14, 4. jus vitæ & necis in eos quale. 3, 14, 3
in Servos jus vitæ ac necis dominorum quale. 2, 5, 28. & 3, 7, 3. & c. 14, 3, 1
Servos Romana lex bello arcebat. 1, 5, 4. circa Servos Francorum jus & Hebræorum. 3, 7, 8
Severitas laudabilis Dei, Mosis, Christi, & Apostolorum. 1, 2, 8, 11
Severus Septimius. 1, 4, 5
Sexus est quid personale. 2, 7, 18, 2
Sexus privilegium majus quam ætatis in regnorum successione. 2, 7, 18, 1
Sexus privilegium est, ubi jus æquale. 2, 7, 30. & 2, 7, 35
Siculæ successionis controversia. 2, 7, 30, 2
Signa voluntatis. 2, 4, 3
Signa animi quæ. *ibid.* & 2, 16, 1. certitudinem habent probabilem, non mathematicam. 2, 4, 3. deliberati animi plura præter stipulationem esse possunt. 2, 11, 4. muta quædam obligant 3, 24, 5. voluntatis sufficientia. *vide* Voluntas.
Signis hostium uti licitum. 3, 1, 8, 4
Significatio impropria quando admittenda. 2, 16, 12, 2
Significatio strictior, laxior, & media. 2, 16, 9, 10, 20
Silanum Senatusconsultum. 1, 2, 9, 4
Silens non semper præsumitur consentire. 2, 4, 5. aut velle. 2, 15, 17
Silentium non liberum nihil operatur. 2, 4, 5, 3
Silentium quando consensum probet. 2, 15, 17, 1
Silentium quale requiratur ad præsumendum consensum ejus partis, quæ alienari debet. 2, 6, 8. quale & ad præsumendam derelictionem. 2, 4, 5. obligat, si in ea re fit, quam quis aperire jure aliquo tenetur. 2, 21, 1
Silentio an conveniri quædam possint. 3, 24, 1
Simulatio quid. 3, 1, 8. an semper injusta, adeoque e vita tollenda, ut putavit Cicero. 3, 1, 7
Simulatio quæ licita. 3, 1, 7
Singularium certaminum origo. 2, 20, 8, 5
Singulatim licet, quod gregatim non licet. 2, 5, 24, 2
Singuli quando punibiles ex facto universitatis. 2, 21, 8, 2
Societas quid. 2, 12, 4. quotuplex. 1, 1, 4. quomodo a civitate differat. 1, 3, 21. boni, non mali causa contrahitur. 2, 25, 4. jus dat in personam. 2, 5, 8. an nobis nulla sit cum privatis aut prædonibus, ut putavit Cicero. 3, 19, 2. *vide* Prædo. an cum tyranno. *ibid.* an cum infidelibus fœdere contrahi possit. 2, 15, 9. bellica injusta, quæ nullo causæ discrimine initur. 2, 25, 9. *vide* Fœdus.
Societas civilis utilitatis causa cœpit. *Proleg. pag.* 12. proprii commodi causa ab unoquoque initur. 1, 2, 1. & 2, 25, 3. naturalis quæ dicatur. 3, 19, 1. inita fuisset, etiam si nulla re indiguissemus. *Proleg. pag.* 12. ejus vis pridem in multis gentibus extincta. 3, 9, 10. maxime naturalis est conjugium. 2, 8, 5. navalis. 2, 12, 4. unde utilitatis portio æstimanda, quæ ex ea ad partem unamquamque pervenire debet. *ibid.* §. 25
Societas publica qualis. 2, 5, 17. ejus effectus, ut pars minor majorem sequatur. *ibid.* an morte finiatur. 2, 16, 16
Societas a civitate in quo differat. 1, 3. 21, 7
Societas civilis ab humano instituto cœpit. 1, 4, 7, 3
Societas cum quibus illicita Hebræis. 2, 15, 9, 1, 5
Societas cum profanis quæ, & quatenus periculosa, & quomodo periculis occurri possit. 2, 15, 10, 2
Societas negotiatoria an iniri possit, ut alter damni immunis sit. 2, 12, 24, 3
Societas, ubi opera & pecunia inter se comparantur. *ibbd. Not.* 2
Societas, ex qua alter nihil lucri sperat, non valet. 2, 12, 24, 3
Societas bonorum universorum qualis. *ibid.*
Societas navalis. *vide* Admiralitas.
Societatem morte finiri, non est juris naturalis aut gentium. 2, 16, 16, 4

Societatis bellicæ divisio. 2, 15, 6, 2
Societatis appetitus homini proprius. *Prol. pag.* 7. jus cum quibuscunque an amittatur derelictione. 2, 4, 15. respectus minor apud naturam, quam propriæ salutis. 2, 1, 4. cujus gratia in societatem coïtum est, id populus partibus suis tenetur conservare. 2, 6, 3
in Societate partes æquales quomodo intelligendæ. 2, 12, 21, 1
Socius socium cogere potest, ut stet fœderi. 1, 3, 24, 5
Socius quis in bello. 3, 17, 3. *Not.* 3. defendere socium quibus causis non cogatur. *vide* Auxilium.
Socii sociis jure reddere debent, si subditi sui accusentur. *Not.* 4. *ibid.*
Socii defendendi, quando. 2, 25, 4
Socii qui sint in jure postliminii. 3, 9, 2, 1
Socii quando partem habeant in præda. 3, 6, 24, 2
Sociis illata vis quando pacem rumpat. 3, 20, 33
Socii in bello injusto de damnis tenentur, interdum & puniri possunt. 3, 1, 3
Socii Romanorum quales fuerint. 3, 3, 4
in Solitudine cessat judicium. 1, 3, 2
Sociis hostium bellum an sit indicendum. 3, 3, 9. ejus, cum quo pax inita, rebellantibus, an rupta pax censeatur, 3, 20, 29. in sociis, qui in pace comprehensi sunt, pax rumpitur, si invadantur. 3, 20, 32. hostium quo jure pœna exerceatur. 3, 1, 3
Sociorum jus proxime accedit ad jus subditorum. 2, 25, 4. ad quos eorum pax inita pertineat. 3, 20, 33
Sociorum controversiæ judicari quomodo soleant. 1, 3, 21, 4, 6
Sociorum a sociis oppressorum exempla. 1, 3, 21, 10
Sociorum plurium quis præferendus. 2, 15, 13, 1, 3
Sociorum nomine an futuri veniant. 2, 10, 13, 1, 2
Socios in fœdere non nominatos adjuvare non est contra fœdus. *ibid. Not.* 2, 3
Sollicitare subditos alienos non licet. 3, 1, 21
Solo cedere plantata, consita & ædificata, non est juris naturalis. 2, 8, 22
Solum incultum an concedendum exteris. 2, 2, 17
Solutio ut in certum tempus differatur, jus est æstimabile. 2, 12, 20. cum differtur, lucri cessantis ratio haberi potest. 2, 12, 14. minus solvit, qui tempore minus solvit. 2, 12, 20
Sorores duas ducere olim licitum. 2, 5, 14, 2
Sorte amplius quando aliquid licite exigi possit. 2, 12, 22
Sorte bellum finiri potest. 2, 23, 8. quibus casibus. 3, 20, 42
Sortis usus ad bella vitanda. 2, 23, 10
Spartæ. *vide* Lacedæmon.
Specialia efficaciora generalibus. 2, 16, 29, 1
Species pars substantiæ. 2, 8, 19, 2
Species populi quomodo tollatur. 2, 9, 6
Species, id est, formæ plures unius rei artificialis. 2, 9, 8, 2
Species interit, sublata aut omni, aut perfecta juris communitate. 2, 9, 6
Specificatione an res acquirantur. 2, 8, 19, 21
Specificationis jus naturale quale sit. 2, 8, 19
Spes lucri quando veniat in restitutionem. 2, 17, 5, 3
Spiritus, id est, forma. 2, 9, 3, 1
Spolia hosti detracta quorum sint. 3, 6, 12, 2
Spoliare hostem licet jure gentium. 3, 5, 1
Σπονδαὶ quid. 2, 15, 6, 1
Sponsio quid. 2, 15, 3, 1
Sponsio quotuplex. 2, 15, 17. ad nihil obligat eum, qui summum habet imperium. 2, 15, 16. nisi tacite. 3, 24, 6. vel ex notitia & silentio. 2, 15, 17, publica quæ. 2, 15, 3. quomodo a fœdere differat. *ibid.* & 2, 15, 16
Sponsio an ex notitia & silentio regem aut populum obliget. 2, 15, 17, 1
Sponsionis Caudinæ & Numantinæ controversia. 2, 15, 16, 1, 2
Sponsionis Luctatianæ controversia. 2, 15, 17,
Sponsionum quot sint materiæ. 2, 15, 15. sponsoris periculum miserabile. 34 13,
Sponsores ad quid teneantur, si improbetur sponsio. 2, 15, 16, 2
Sponsores tenentur in id, quod interest. 2, 15, 3, 3
Sponsorum bona ad id, quod interest, obligata. 2, 15, 16, 3

Spurius. *vide* Nothus.
de Statione non delerenda lex, quomodo accipienda. 1, 4,
Statu liberorum servitus. 2, 5, 30
Status miscetur aliquando. *vide* Imp. divisio optimatum. 2, 24, 6. popularis *ibid.* qualiscumque fingatur, sua habet incommoda. 1, 3, 8. pactis mutari potest. 3, 19, 10. mutato statu caput, non corpus mutatur. 2, 16, 16 Reip. præsentem statum tueri boni viri est. 2, 4, 8
Stephani lapidatio, quo jure instituta. 2, 20, 9
Sterilitas locatori utrum obsit an conductori. 2, 12, 18
Stipendium accipere licitum militi. 2, 25, 10. bene solutum, militem modestum efficit. 3, 17, 2. ob stipendium non solutum Rex tenetur militi & subditis, quibus ea occasione damnum datum. *ibid.* fedus de solvendo stipendio, quale sit. 2, 15, 7
Stipulari pro tertio naturaliter licet, & quo effectu. 2, 11, 18, 1. Romanæ leges circa stipulationem aut acceptationem pro tertio. 2, 11, 18, 2
Stipulatio signum animi deliberati lege civili. 2, 11, 4
Stoïcarum disputationum magna pars circa voces consumitur. 2, 20, 23
Stratoclis lex de placitis Demetrii. 2, 26, 3
Studiosis literarum parcendum in bello. 3, 11, 10, 2
Stupra cum fœminis hostium, quo jure permissa sunt, quo non. 3, 4, 19
Stupra an contra jus gentium in bello. 3, 4, 19, 1
Stuprata per vim non clamans. 2, 1, 14, 4
Sua homini quæ. 2, 17, 2, 1
Suasor sceleris tenetur damni dati, 2, 17, 7. etiam si alii non defuturi erant, qui idem suasissent. 2, 17, 10
Subditi instrumenta sunt imperantium. 1, 5, 3. & quasi partes, liberi quibus casibus fiant. *vide* Liber. non obligantur ex contractu magistratuum ante ejus publicationem. 3. 21, 5. & 3, 23, 6. non tenentur ex delicto civitatis, in qua commorantur. 3, 2, 7
Subditi injuriam potius tolerare debent, quam vi imperanti resistere. 1, 4, 1. obedire non debent magistratui, si quid juri naturali aut divino adversum statuat. *ibid.*
Subditi hosti militantes an pacem rumpant. 3, 20, 31
Subditus cogi potest, ut obses eat, & quomodo. 3, 20, 52
Subditus dubitans an recte militet. 2, 26, 5 & §. 4, 1, 4
Subditi alieni an bello defendi possint. 2, 25, 8, 1. eos sollicitare non licet. 3, 1, 21
Subditi quando juste bellum gerant. 2, 26, 2, 1
Subditi qui. *ibid. Not.* 1
Subditi hostium ubique offenduntur jure belli. 3, 4, 6, 8, 1
Subditi reddendi superioribus, si bello injusto abstracti sint. 3, 14, 4
Subditi quomodo fiant participes delicti superiorum. 2, 21, 7
Subditi an semper se in libertatem vindicare possint. 2, 4, 14
Subditi bellare possunt in magistratus summæ potestatis jussu. 1, 4, 1, 2
Subditi resistere imperantibus prohibentur ex ipsa natura civilis societatis. 1, 4, 2, 1. eorum resistentia est vetita jure Hebræo, & jure Evangelico. 1, 4, 3, 4
Subditi pro imperantibus bellant, 1, 5, 3
Subditis illata vis pacem rumpit. 3, 20, 32
Subditis alterius, qui piratæ sint, vis illata, pacem non rumpit. *ibid.*
Subditis bellantibus promissa an teneant. 3, 19, 6
Subditis dubitantibus tributa potius imperanda, quam onera militaria. 2, 26, 5
Subditis interdum præda conceditur. 3, 6, 24
Subditorum bona obligantur jure gentium pro debito civitatis. 3, 19, 19. & 3, 13, 1. jus, si Rex sine causa auferat, tenebitur de damno. 2, 14, 8
Subditis bellare non licet, si sciant bellum esse injustum, etiam cum hoc ipsis indicatur. 2, 26, 3 bellare contra magistratum, nullo jure licet. 1, 4, 2. & *seqq.* 3, 19, 6. in extrema necessitate licet eis se ab injuria defendere lege Nat. & Hebræa, vix Evangelica. 1, 4, 7. etiam bellare, quatenus magistratus in certa pacta in prima imperii delatione inita peccat. 1, 4, 8. bella pro subditis gerere vitamque eorum defendere civitas & rex tenetur. 2, 25, 1

25, 1. magis, quam ut eas rationes possit omittere, quæ ad ipsorum tutelam maxime sunt naturales. 3, 20, 41. pro ipsis gerere contra ipsorum improbum magistratum etiam privatis licet, si imperio ejus magistratus, non sunt subditi. 1, 4, 1. etiamsi daretur subditos in summa necessitate contra imperantem se defendere non debere. 2, 25, 8. non tamen gerenda hujusmodi bella, nisi id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri possit. 2, 25, 2. cogere imperantem non licet. 1, 14, 6

Subditorum facultas deliberatrix imperfecta. 2, 26, 4, 2

Subditorum ratione an bellum utrinque justum. 2, 26, 4, 3

Subditorum defensio an aliqua justa in bello injusto. 2, 26, 6, 1

Subditorum libertas obligatur ex facto superiorum. 3, 2, 2, 1, 2

Subditorum factum an pacem rumpat. 3, 20, 30

Subditorum innocentium res in pœnam non recte capiuntur. 3, 13, 2

Subditos suscipere migrantes, non est contra pacem, quæ amicitiam complectitur. 3, 20, 41

Subjectio civilis ex pœna. 2, 5, 32

Subjectio civilis. 3, 8, 1, 1

Subjectio herilis. *ibid.*

Subjectio mixta. *ibid.*

Subjectio populi perfecta & imperfecta. 2, 5, 31

Subjectio jus est in personam. *vide* Lex. 2, 5, 26. quotuplex. *ibid.* fit vel ex consensu. *ibid.* vel ex delicto. 2, 5, 32. Christianorum, qua subsunt magistratui, quanta. 1, 4, 4. privata. 2, 5, 8. quid contineat. 2, 5, 27. publica quæ. 2, 5, 31. continet necessitatem non resistendi. 1, 4, 4. vocatur & civilis. 3, 8, 1. an subjicere se liceat lege euangelica magistratui infideli. 2, 15, 10

Subordinationis natura & effectus. 1, 4, 6, 1, 2

Substantiæ vox pro more perpetuo. 2, 12, 26, 3

Successio titulum veterem continuat. 1, 3, 10, 5

Successio linealis in regnis quæ. 2, 7, 22, 23

Successio cognatica linealis. 2, 7, 22

Successio linealis nullis gradibus terminatur. *ibid. Not.* 1

Successio regnorum in Africæ partibus quibusdam. 2, 7. 24

Successio in regnis patrimonialibus. 2, 7, 12

Successio ab intestato unde. 2, 7, 3

Successio cur magis descendat quam ascendat. 2, 7, 5, 2

Successio non semper infert summum & absolutum imperium. 1, 3, 10. nam ab omnibus constitui potest, qui ejus habent potestatem. 2, 7, 24. & sic etiam a populo, & quare ab eo soleat institui. 2, 7, 19. non est sub jure imperii. 2, 7, 27. in bona ab intestato quid. 2, 7, 10. oritur ex jure gentium voluntario. 2, 19, 6. natura quoque ei favet. 2, 7, 30. fratrum. 2, 7, 9. eorum qui summum habent imperium, si de eorum voluntate non expressa extant judicia. 2, 7, 11. linealis cur instituta. 2, 7, 22. opposita hæreditariæ. 2, 7, 33. qualis. 2, 7, 22. duplex, cognatica & agnatica. 2, 7, 33. agnatica cur instituta. *ibid.* in successione lineali spes semel parta jus facit. 2, 7, 28. itaque nec peccatum patris filio nocere potest. 2, 7, 26. in regno ex consensu populi delato quæ velit observari generaliter. 2, 7, 14. *& seq.* quæ in sexu, ætate, & qualitate. 2, 7, 18. est quasi ea, quæ fit ab intestato. 2, 7, 26. regi jus dat temporarium. 2, 6, 10. imperium ad eum non ab eo, qui decessit, sed a populo defert. 2, 14, 11. tantum defertur, quantum prima electio tribuerat. 1, 3, 10. in regno allodiali opponitur ei, quæ fit ex lege. 2, 7, 20. patrimoniali an ætatis prærogativam admittat & quando. 2, 7, 33. de successionis in imperio controversia quis judicare possit. 2, 7, 27. an in successione liberi ante adoptionem regni nati postponantur iis, qui post nati. 2, 7, 28

Successionis ab intestato post liberos duo præcipui fontes. 2, 7, 9, 1, 3. & 11, 1

Successionem quisque elegisse creditur, quæ in more patriæ est. 2, 7, 11, 2

Successionum leges diversæ. 2, 7, 11, 1

Succedens in regno patrimoniali individuo debet aliis hæredibus idipsum repensare. 2, 7, 13

Successor in fœderibus quid significet. 2, 16, 18. an obligetur per constituta antecessorum, & an ea ipsi mutare non liceat.

liceat. 1, 3, 7. regni tantum qui. 2, 14, 10. mixto jure qui. *ibid.* jure hæreditario non succedunt in ætatis privilegium. 2, 7, 30. quid accipiant per ejusmodi hæreditatem. 2, 14, 10. an fœdera etiam ad successores pertineant. 2, 16, 16
Successores regum quando & quatenus teneantur. 2, 14, 11
Suffetes Carthaginiensium. 1, 3, 10
Sulla quo jure proscriptorum liberos ad nullos honores admiserit. 2, 21, 16. leges ejus quare Cicero servandas censuerit, cum iniquæ sint. 1, 4, 15
Sulpitius. 2, 4, 2
Σύμπλοια quid. 2, 12, 4
Superior an & quomodo in subditum mendacium committat. 3, 1, 15
Superior non is semper, cujus utilitati regimen inservit. 1, 3, 8, 14
Superior quid possit circa juramentum. 2, 13, 20, 1, 3
Superior subditum cogere potest ad ea, quæ non ex justitia, sed ex alia virtute debentur. 2, 25, 3, 4
Superioris præceptum, quando excuset. 2, 26, 4. quando non. 2, 26, 3, 4, 4, 8
Superficies an solo cedat. 2, 8, 22
Superstitiosus num dicendus, Deum nimium colere. *Proleg. pag.* 28
Supplices ut defendantur, est ex jure gentium. 3, 2, 3. hoc jus ad eos tantum pertinet, qui immerito odio laborant. 2, 21, 5. qui fortuna tales sunt, non culpa sua. 3, 2, 3
Supplices, dum causa cognoscitur, defendendi. 2, 21, 6
Supplicia capitalia antiquissima & in quibus criminibus. 1, 2, 5, 6. non solum Hebræis ea concessa. *ibid. Not.* 9, 10
Supplicia naturaliter unusquisque de nocente sumere potest. 2, 10, 9. hoc jus Nat. mansit in quibusdam. *ibid.* ad propinquos damnatorum injuste extenduntur. 2, 21, 13. capitalia an pro hibita lege Evangelica. 1, 2, 7. & 2, 20 10. an magistratus Christianus juste possit exercere. 2, 20, 12. prohiberi non possunt, nisi cum summa scelerum permissione. 1, 2, 7. prohibita dicuntur in iis delictis, quæ a Mose capite non puniuntur. 2, 11, 14. prohibita si eo fine instituantur, quasi melius sit sonti mori, quam vivere. 2, 20, 7
Suppliciis cruciatus quo jure addantur. 2, 20, 32. supplicio adficiendis quare tempus aliquod indulgeatur, antequam puniantur. 2, 20, 12. cur testes primi olim accedere debebant, cum quis lapidibus esset obruendus. 2, 2, 26, 4. affecti reges. 3, 11, 7. *Annot.* 2. affectis sepultura negata. 2, 19, 4
Supplicibus parcendum. 3, 11, 15
Supplicum jus quibus debeatur. 2, 21, 5, 1, 4
Supplicum defensorum & non defensorum exempla. 2, 21, 5, 3, 5
Supplicum jus in bello quale. 3, 11, 3, 1
Supplices an belli jure occidantur. 3, 4, 11
Supplicum causa ex quo jure cognoscenda. 2, 21, 6, 2
Suum naturaliter quid. 2, 17, 2. quisque abdicare potest jure naturali. 2, 4, 4. ut quisque consequatur, jus est favorabile. 3, 20, 11. nemo temere credendus est jactare. 3, 20, 5. suo minus sumere an pugnet cum justitia. *Prol. pag.* 26. in dubia ad eam partem magis inclinandum, quæ alteri, quam quæ sibi consulit. 3, 1, 4
Synedrii potestas apud Hebræos. 1, 3, 20
Syrtes an cuiquam propriæ. 2, 2, 3, 2

T.

Tacitus consensus populi quis. 2, 6, 10, 11. jus dat ad alienandas minores ejus jurisdictiones. 2, 6. 10. tacita voluntas potest imperium vi partum justum efficere. 2, 4, 14
non omnia, quæ Tacentur, etiam celantur. 2, 12, 9
Tale natura esse, quomodo quid dicatur. 3, 7, 1
Talio pro se, id est, ob vulnus, non nisi per judicem exigi poterat. 1, 2, 8. & 2, 20, 8. quæ in bellis sic vocatur, plerumque injusta. 3, 4, 13. justa non est, cum postulatur ex odio. 2, 20, 10
Talio non transit personam. 3, 11, 16, 2
Talionis postulatio Hebræis quo sensu licita. 2, 20, 10, 7
Talionis usus qui apud Hebræos & Romanos. *ibid.*
Talionem in judicio exigere Hebræis indultum. 1, 2, 8, 7

Tarqui-

Tarquinii factum in Gabiis an justum fuerit. 3, 24, 2
Telum quid jure Romano. 2, 1, 12, 2
Templa vastare injustum jure naturali, etsi ab iis fiat, qui in quibusdam circa religionem dissentiunt. 3, 12, 8. licet vastare jure belli. 3, 5, 2. an jure talionis liceat. 3, 12, 7
Templum Hierosolymorum intravit Pompejus, incendit Titus. 3, 5, 2, 5
Templi Hierosolymitani religio. 3, 5, 2, 4
Templa gentium a Judæis incensa. ibid.
Templis parcendum. 3, 12, 6, 1, 2, 5, 1
Tempus immemoriale in dubio sufficit ad derelictionis præsumtionem. 2, 4, 7
Tempus immemoriale a centenario differt. ibid.
Tempus, quod possessori jus dat dominii in quæstione de imperio derelicto, unde numerandum. 2, 4, 12. memoriam excedens infinitum est moraliter. 2, 4, 7. temporis duratio naturam rei non mutat. 1, 3, 11
Tempus ad pœnitentiam dandum his, qui supplicio afficiuntur. 2, 20, 12, 1
Temporis quæ vis ad præsumendam derelictionem. 2, 4, 6
Teneri bello quæ intelligantur. 3, 20, 12, 2
Termini sacra sine sanguine. 3, 15, 7, 1
a Termini sacris Numa quare sanguinem abesse voluit. 3, 15, 7
Terminorum duo genera. 3, 21, 4, 3
Terminus naturaliter is est, qui pars est rei. 3, 21, 4. a quo, non est intra mensuram naturaliter, ut alter. ibid. imperiorum termini naturales qui. 2, 3, 16. quare constituantur. 2, 3, 17. promoveri injuste possunt, etiam in justo bello. 3, 15, 2. non semper promovendi, quoties etiam juste possunt promoveri. 3, 15, 7
Terra continetur a mari. 2, 2, 3. terram & aquam dedere quid. 2, 5, 31. Annot. 1
Terræ hostili quare parcendum. 3, 12, 1, 2, 2, 1, 3, 1, 4, 1, 5, 1, 8, 1, 2
Territorium unde dictum. 3, 6, 4
Territorii pars populo vacua alienari potest. 2, 6, 7
Terror non sufficit ad jus internum occidendi. 3, 11, 16, 1
Tertio, qui metum non incussit, facta promissio tenet. 3, 19, 3
Testamentum solemnitate aliqua defectum quem effectum habeat. 3, 7, 6, 2
Testamentum Caroli Magni de regno quale. 1, 3, 13
Testamenti factione an prohibeantur obsides. 3, 20, 53. nullum esse quo jure dicitur id, quod solennitatibus quibusdam caret. 3, 7, 6. an ex tali, salva pietate, quid possit capi. ibid. quasi testamentum, cujus faciendi jus servis dabatur. 3, 14, 6
Testamenti factio est juris naturalis: quo sensu. 2, 6, 14, 1
Testamenta de regnis patrimonialibus. 1, 3, 12, 5, 6
Testamenta de regnis non patrimonialibus, non valent nisi ex populi consensu. 3, 1, 13, 1
in Testamentis clausula derogatoria quantum valeat. 1, 3, 18, 2
Testari non prohibentur externi jure naturali. 2, 6, 14, 2
Testari quem impediens quando, & cui teneatur. 2, 17, 3
Testatoris libertatem qui impedit, damni dati tenetur. ibid.
Testimonium servus, nisi tortus, dicere non poterat apud Rom. 1, 2, 9. Annot. qui testimonio injusto damnum dat, in quantum tenetur. 2, 17, 16
Thebæorum martyrum historia. 1, 2, 10, 11, 1, 4, 7, 10
Thebanorum bella cum Lacedæmoniis. 2, 1, 8. lex de vendendis liberis. 2, 5, 5
Theodori Ætoli factum. 3, 4, 18, 1
Thesaurus in multis regnis regi cedit. 2, 8, 7
Thesaurus jure naturali est ejus, qui invenit. ibid. hodie principum sunt quasi gentium jure. ibid.
Thesauri cujus, & de iis leges variæ. ibid.
Thesmophoria cur Cereris sacra dicantur. 2, 2, 2
Tibarenorum generositas. 3, 1, 20, 3
Τιμᾶν pro benefacere. 2, 13, 7, 2
Τιμωρία quid. 2, 20, 6, 1
Timothei ducis moderatio. 3, 12, 2, 2
Titus templum incendit. 3, 5, 2, 5
Tradere se in fidem, quid. 3, 20, 50, 3
Traditio non requiritur naturaliter ad perficiendam alienationem. 2, 6, 1, 2
Traditio naturaliter ad translationem dominii non requiritur. 2, 8, 25

Traditio ad translationem dominii in quibus casibus, etiam jure civili, non requiratur. *ibid.*
Trajani dictum ad præfectum prætorio exponitur. 1, 4, 6, 5
Transeundi jus per alienos fines. 2, 2, 13, 1
Transeundum qua sit. 2, 2, 13, 1, 5
Transitus non debetur injustum bellum moventi. 2, 2, 13, 4
Transfugæ jure Romano postliminium non habent. 3, 9, 10, 1
Transfugæ servi postliminio recipiuntur. 3, 9, 11, 2
Transfugæ ab his, a quibus transfugerunt, occidi solent. 3, 11, 16, 1
Transfugæ belli jure recipiuntur. 3, 20, 12
Transfugæ in dubio non reddendi. 3, 20, 12, 1
Transfugas admittere licet. 3, 1, 22
Transitus per nostram terram quibus & quamobrem negari non debeat. 2, 2, 13. quibus rationibus tutior reddatur. *ibid.* in transitu concesso vis omnis abesse debet. 3, 17, 2
Transmissio linealis differt a repræsentatione. 2, 7, 22, 1
Tribuni sacrosancti quomodo facti. 3, 19, 8, 2
Tributa solvere honestum. 1, 2, 7. retro debita an peti possint ab eo, qui pacto quodam successit in jus ejus, cui debebantur. 3, 20, 22. juste imponuntur devictis gentibus, tam ad securitatem, quam ad restitutionem sumptuum. 3, 15, 6. subditis, cum ob dubium de belli justitia bellare nolunt. 2, 26, 5
Tributariæ Medorum nationes an ejus conditionis manserint, translato ad alios imperio. 2, 16, 16, 4
Tributorum finis quis. 1, 2, 7, 12
Tributorum indictio ad victoris utilitatem. 3, 6, 15
Tuendi sese justus modus, etiamsi in justo bello, difficulter tenetur, aut cognoscitur. 2, 4, 4
Tullii Hostilii dolus. 3, 1, 14, 2
contra Turcam an sit fœdus ineundum 2, 15, 12
ob Turpem causam qui quid accipit non tenetur ad restitutionem. 2, 10, 12
qui sese in Tutelam alicujus dat, tacite obligatur, nequid faciat contra eum statum. 3, 24, 2. Pactum militaris operæ pro Tutela quale. 2, 12, 5
Turris Babylonica. 2, 2, 2
Tutelam natura occupanti & idoneo concedit. 2, 22, 12. regni aliam requirit regnum patrimoniale, aliam non patrimoniale. 1, 3, 15
in Tutelam receptus nihil debet agere noxium statui ejus, a quo receptus est. 3, 24, 2
Tutor qui jus, etiam incertum pupilli defendit, non agit injuste. 2, 23, 13. Regni, an, Rege pupillo aut captivo, summum habeat imperium. 1, 3, 11
Tutores a quo dandi in regnis patrimonialibus & non patrimonialibus. 1, 3, 15
Tyrannus titulo. *vide* Invasor.
Tyrannus judiciorum jus, ut nec aliarum rerum, non habet. 1, 25, 8. an obliget populum aut verum regem per contractus. *vide* Contractus. obligat iis actionibus, quæ ad imperium pertinent, & quatenus. 1, 4, 15
Tyranni imperium ferendum. 1, 3, 8
Tyranno an jusjurandum servandum. *vide* Jusjurandum.
Tyranno fides debetur. 3, 19, 2. & 1, 3, 2
Tyrannum vi dejicere aut occidere num liceat privatis. 1, 4, 16
Tyrannorum liberi injuste afficiuntur pœnis metu ne similes evadant, aut cædem suorum vindicent. 3, 21, 13. an in uxores eorum adulterium committatur. 3, 19, 2
Tyrannicum imperium & id, quod imperantis causa institutum, sibi invicem opposita. 1, 3, 8. tyrannici imperii destructio seditiosa esse potest. 1, 4, 19. nam & in tyrannide multæ bonæ leges esse possunt. 3, 3, 2. an, ut tyrannide liberetur, patriæ bellum possit inferri. 1, 14, 19
Tyrannice imperans princeps an subditis ipso facto subjiciatur. 1, 3, 9. an ab iis imperio dimoveri possit. 1, 3, 8. non desinit esse princeps, contra quam aliqui putarunt. 2, 1, 9

V.

VAdes. 2, 21, 11, 2
quæ non Valent ab initio, non semper ex postfacto valere nequeunt. 3, 4, 11

Valerii

Valerii Levini dolus. 3, 1, 17, 1
Validiorum omnia esse, male dicitur. 2, 22, 3
Vandalicæ successionis controversia. 2, 7, 30, 2
Vaniloquentia interdicta Christianis. 3, 1, 2
Vasallus, qui non idem subditus, cogi non potest, ut eat obses. 3, 20, 52
Vasallus an obses dari possit a domino feudi. *ibid.*
Vasallorum jus circa alluviones. 2, 8, 15, 1
Vastatio. *vide* Populatio.
Vaticinia accipienda, vel sub conditione, vel simpliciter. 1, 7, 8, ad bellum jus nullum dant, nisi expressum adsit mandatum Dei. 2, 22, 15. intelligi nequeunt, donec ad tempus impletionis. 2, 22, 15. *Annot.* 2
Vaticiniorum veterum explicatio magnum olim malum concitavit. 2, 22, 15
Vatum nomen qui sibi falso induunt, recte puniuntur. 2, 20, 51. *Annot.* 1
Vectigal mari imponi an possit. 2, 3, 14
Vectigalia pro transitu mercium imponi quæ possint. 2, 2, 14, 1
Vectigalia ex quibus causis constitui possint. 2, 2, 14. ut constitui possint, requiritur summa potentia ut sit præditus is, qui constituit. 1, 3, 6. qui fraudat, in quantum teneatur. 2, 17, 16
Vectigalium immunitas qualis, quæ in fœdere comprehenditur. 2, 15, 6. si conceditur, eorum non intelligitur, quæ summa exigit necessitas. 2, 16, 27
Vela candida. 3, 24, 5
Velle censeor, quod in alterius voluntate posui. 1, 2, 11, 18. Deus velle ea, quomodo dicatur, quæ tamen non efficit. 3, 1, 8. nemo sibi male vult. 1, 4, 4
Venatio an tantum sit juris gentium. 2, 8, 2. cujus licita sit, sed legem accipit a terra. 2, 2, 5. cur principibus proprie adsignata. 2, 8, 5
Venantes rusticos morte punire injustum. 4, 1, 14. *Annot.* 1
Vendendi libertas an alicui debeatur. 2, 2, 20
qui Vendit, obligat se ad omnia ea, quæ in venditione sunt naturalia. 2, 2, 20. vendi pluris quam emptum quotiens quid possit. 2, 12, 14
Vendita res nec tradita cujus sit periculum. 2, 12, 15 si cujus latitantis bona vendita sunt, is admittitur ad pecuniam ex iis redactam. 2, 10, 2
Venditio captivi an vim habeat, si in 16, cum pacatum vendatur, & an ei jus sit postliminii. 3, 9, 2. quid si ad suos venditione pervenerit. *ibid.* §. 5. frumenti prohiberi solet in summa penuria. 2, 2, 19
Venditio potest dominum transferre ante traditionem. 2, 12, 15, 1
Venena qui struere compertus est, an possit interfici. 2, 1, 5
Veneno interficere jure gentium vetitum. 3, 4, 15
Veneno inficere tela an liceat. 3, 4, 16
Veneno inficere aquas an liceat. 3, 4, 17
ad Venerem proni sunt, in quibus sanguis prævalet. 2, 20, 31
Venia digna quæ. 3, 11, 4, 4, 7
Veniam dare an liceat. 2, 20, 31
Venire, & mittere, diversa. 3, 21, 16
Venire cui permissum, an quem secum ducere possit. 3, 21, 27
Verba intelligenda secundum materiam subjectam. 2, 16, 24
Verba ex proprietate in dubio sumenda. 2, 16, 2
Verberibus adfecti reges, sed absque infamia. 1, 3, 20. servi non nimium adficiendi. 3, 14, 4
Verborum obligatio interna ex mente. 2, 16, 1, 1, 2
Verborum obligatio externa secundum interpretationem probabilem. *ibid.*
Veriloquium quo sensu ad justitiam a quibusdam referatur. 3, 1, 11. non ita necessarium ad justitiam, ut magnanimum. 3, 1, 20. bello tolli fortasse aliquatenus potuit. 3, 19, 1
Veritas, id est, locutio aperta. 2, 13, 3, 2
Veritas justitiæ pars. 3, 1, 11, 2
Vestis apud Romanos postliminio non recepta. 3, 9, 14, 2
Vestium nomine arma non veniunt. 3, 21, 12
Vetans fortius quam jubens, quare. 2, 16, 29, 1
Veteribus est dictum, quid significet in verbis Christi. 1, 2, 6
Via publica an alluvionem impediat. 2, 8, 17
Victi clementer habendi. 3, 15, 12
Victi victoribus permixti. 3, 15, 3
Victis eripere nihil nisi quod pacem impedit, laudabile. 3, 15, 2, 1
Victis relictum suum imperium. 3, 15, 7
Victis imperium relinquere generosorum est. 3, 15, 4

Victis

Victis imperium relinqui solet, locis quibusdam detentis. 3, 15, 5
Victis imperii pars relicta. 3, 15, 9. permissæ suæ leges, & magistratus. 3, 15, 10. sua religio permissa. *ibid.* §. 11.
Victor curare debet, ut religio vera libere prædicetur. *ibid.*
Victor quis dicendus. 3, 20, 45
Victoria unde censenda. *ibid.* victoriæ jus an justitia interna non extendi possit ultra modum debiti, & periculi necessitatem. 3, 15, 1. victoriam non voluit furari Alexander. 3, 1, 20. post eam res eorum, qui victi sunt, vastare injustum. 3, 12, 2
Victoris officium in eos, qui se dedunt. 3, 20, 49, 2
Victus quis. 3, 20, 15. victi bello solenni jure gentium nihil non habent patiendum. 3, 20, 49. legationis jus amittunt. 2, 18, 2. Romani nihil adimere solebant præter injuriæ licentiam. 3, 15, 2. & 3, 20, 50
Vi resistere summis Magistratibus licitum piumque non est. 3, 7, 7. non utendum in rep. etiamsi justa sit. 1, 4, 9
Vim qui infert, sæpe injuste occiditur. 2, 1, 9. etiam nec dum præsentem prævenire licet magistratui. 2, 1, 16. per vim jus suum consequi quo sensu juris naturalis esse dicatur ante positas leges. 1, 1, 10
Vindex sanguinis apud Hebræos. 2, 20, 8, 6. & 1, 2, 5, 4
Vindex sui juris quisque naturalis. 1, 5, 1
Vindicatio. *vide* Ultio.
Vindicatio. 2, 1, 2. rei nostræ cum cæde alterius, nisi ejus rei, ex qua vita pendet, quæque judicio recuperari nequit, lege euangelica illicita. 2, 1, 13
Vindicta bonum est imaginabile. 2, 20, 29, concessa potestati publicæ cum jure defensionis. 2, 1, 16. injusta lege nat. & euang. 1, 3, 2. & 2, 20, 5. quatenus tantum animum dolentis exsatiat. 2, 20, 10. quo sensu Deus vindicando scelera impiorum ridere dicatur. 2, 20, 4. justa ex jure naturali, quo sensu. 2, 20, 8. ea est, quæ fit magni boni publici causa. 1, 2, 8. etiam justa non semper concessa leg. euang. 2, 20, 10. ea, quæ sumitur in posteris nocentum, an exemplo Dei possit defendi. 2, 21, 8
Vindictæ privatæ exempla. 2, 20, 8, 3
ad Vindictam quisque promptior, quo ratione minus valet. 2, 20, 5
Vindicantis animus non debet in malo acquiescere, quo sensu. 2, 20, 4
de non Violandis legatis lex non pertinet ad eos, ad quos non mittuntur. 2, 18, 5
Vir bonus naturaliter perpetuus Magistratus. 2, 20, 9
Virginalis pudor æquiparatur vitæ. 1, 2, 5. & 2, 1, 7. an, qui violare eum cupit, possit occidi, ut defendatur. 2, 1, 7
Virginem vi corruptam corruptor non tenetur ducere jure naturali. 2, 7, 15. vi corruptæ cur credi lex velit in agro, non in urbe. 2, 1, 12
Viriati moderatio. 3, 12, 4, 3
Virtutis actus, quos jus Hebræorum exigit, exiguntur & nunc a Christianis. 1, 1, 17, 5
Vis ac terror, propria bellorum. 3, 1, 6. justa, quæ jus alterius non violat. 1, 2, 1. ubi justa est punitio. 3, 1, 2. major liberat a pœna. 3, 21, 9
Vis injusta naturaliter quæ. 1, 2, 1, 6
Vis justa naturaliter quæ. 1, 2, 1, 7
Vis justa testimoniis probatur. 1, 2, 1, 5, 7
Vis justa in bestiis, quo sensu. 1, 2, 1, 5, 3, 2
Vis pœnæ ergo licita. 3, 1, 2, 3
Vi, hominibus armatis, coactisve, quid significet. 2, 16, 20, 4
Vita fundamentum est omnium bonorum temporalium & æternorum. 2, 24, 6. anterior ut cum delicto veniat in æstimationem, quatenus naturaliter sit æquum. 2, 20, 30. hominis Christiani pluris esse debet, quam res sua. 3, 2, 6. innocentis recte servatur per mendacium. 3, 1, 16
Vita in statu innocentiæ, 2, 2, 2, 1, 2
Vita populi præferenda libertati. 2, 14, 6, 2
Vita an obligari possit. 3, 2, 6
Vita tota reorum an examinanda. 2, 20, 30, 4
Vitam valide obligari, antiquorum sententia. 2, 15, 16, 4
Vitæ tuendæ causa mentiri an liceat. 3, 1, 16
Vitæ æstimatio non fit in homine libero. 2, 17, 13. jus plenum nemo habe in se. 3, 2, 6. ita ut eam sibi adimere possit, aut hoc fine pro alio obligare. 2, 21, 11, sua enim cuique est, sed

non ad perdendum. 2, 17, 2. suæ quemque esse summum dominum, gentium est opinio. 3, 2, 6. & 3, 20, 43
Vitæ pactio libertatem non comprehendit. 3, 23, 12
Vitam servare si nequeam aliter, licet mihi eam impetentem. arcere vi quacunque. 1, 1, 3. etiamsi sit innocens. 3, 1, 2. in vitam nostram Deus plus juris habet, quam nos ipsi. 1, 3, 3. jus etiam habet sine intuitu culpæ. 2, 21, 14. vitam multitudinis innocentis suæ unius quisque tenetur præferre. 2, 25, 3
Vitia, quæ ex corporis mixtura originem trahunt, facillime remittenda. 2, 20, 31. non omne, quod fit vitiose, caret effectu juris. 2, 11, 9
Vitia qualia impunita esse debeant. 2, 20, 18, 20, 1
Vitiositas actus ab effectu discernenda. 2, 17, 22
Vitium rei in contractibus indicandum, & quare. 2, 12, 9, 1
Vittæ. 3, 24, 5
Ulcisci quid significet Augustino. 2, 1, 2, *vide* Vindicare.
Ultio an juri naturæ conveniat. 2, 20, 5, 1, 3
Ultio an licita jure naturæ & gentium. 2, 20, 8, 2, 3
Ultio an Christianis permissa. 2, 20, 10, 1, 5
Ultionis restrictio unde. 2, 20, 8, 4
Unio populorum, aut regnorum, quid operetur. 2, 9, 9
Universitas obligat singulos. 2, 5, 17
Universitas manet, etiam cum singuli intereunt. 2, 5, 1. jure gentium voluntario. 3, 2, 2. *vide* Debitum. non qua singuli, sed qua pars sunt universitatis. 3, 2, 1. ut tamen singuli bona sua ex delicto ejus amittant, in quod non consensere, injustum. 2, 21, 7
Universitatis debito singuli an obligentur, & quatenus. 2, 14, 7
Universitatis res cui acquirantur in bello. 3, 8, 4. de universitate quædam dicuntur primo, quædam non nisi derivatione a singulis. 2, 21, 8
Voces an naturalia signa. 3, 1, 8, 1
Voces naturaliter nihil significant. 3, 1, 8. voces multæ aliam latam, aliam strictam habent significationem. 2, 16, 9. omnes ambiguitatem admittunt. 3, 1, 17. repertæ sunt ad significandum, cum obligatione mutua. 3, 1, 8. vocum ambiguarum is sensus sumendus, qui vitio caret. 2, 16, 6. sensus improprius sumendus, cum aut absurdum alias sequeretur, aut pactum redderetur inutile. 2, 16, 12. in pactis populariter sumendus. 2, 16, 2
de Vocibus meris disputatio cavenda. 2, 20, 23
Volenti mentiendo an injuria fiat. 3, 1, 14, 1
Voluisse in dubio quisque censetur quod est æquissimum. 2, 7, 3
Voluntas defuncti pro lege. 2, 7, 3
Voluntas quæ punibilis. 2, 20, 18
Voluntas Dei nominatur, ubi causæ non apparent. 2, 20, 48, 1
Voluntas jure mutabilis. 2, 11, 2
Voluntas unde colligatur. 2, 16, 26. naturaliter sufficit ad obligationem. 2, 11, 1. etiam sine causa obligationis. 2, 16, 20. accipientis potest traditionem antecedere. 2, 6, 2. in contractibus ex utraque parte requiritur æqualis. 2, 12, 10
Voluntas in dubio creditur sibi esse consentiens. 2, 16, 7. hominum, potest esse mensura ejus, quod res quæque valet. 2, 12, 15. *vide* Pretium. malefaciendi, si per externa signa de ea constiterit, puniri potest. 2, 20, 39. mandantis in dubio censetur, ut servetur mandatum. 2, 11, 17. pejerandi etiam occulta punitur a Deo. 2, 13, 1. populi quæ præsumatur. *vide* Præsumptio ejus, qui nunc est, quando non pro alia quam primæva populi voluntate accipiatur. 2, 7, 27. regis se in integrum restituere cupientis unde præsumatur, vel cognoscatur. 2, 14, 2
Voluntatis conjectura cessat, cum causa alia apparet. 2, 4, 5. an ad bellum suscipiendum sufficiat minori Magistratui. 1, 3, 5. defectus originarius unde queat intelligi. 2, 16, 22. internuntius differt a tabellario. 2, 11, 17. ratio in testamento quomodo judicari debeat. 2, 16, 26. signa sufficientia quæ. 2, 11, 11. quomodo voluntas ex iis dijudicanda. 2, 16, 26
Voluntatem domini rem suam ad alium transferre cupientis, servari jure naturali æquum est. 2, 11, 1. ut mutet animus humanus, non potentiam modo habet, sed & jus. 2, 11, 2
Voluntate cessante non manet dominium. 2, 9, 1. no-

2, 9, 1. nostra etiam per alium obligamur. 2, 11, 12. quod ex voluntate profectum, in eo pœnitere licet. 2, 4, 14
Voluptatis desiderio quæ non recte fiunt, minus excusabilia, quam quæ ex metu aut ira. 2, 20, 31
Urbes quædam a Deo excidio damnatæ: quare. 3, 12, 2, 4
Urbes a Salomone Hiromo datæ quales. 1, 3, 12, 3
Urbium matricum jus in colonias apud Græcos. 1, 3, 21, 1
Usucapio locum non habet inter duos populos aut reges. 2, 4, 1. imo. 8, 2, 9, 1
Usura in bonam partem accipitur. 2, 13, 21. non illicita jure naturali, sed lege euangelica. 2, 12, 30. non est, cum quis mercedem paciscitur pro periculo amissionis pecuniæ ejus, quam mutuo dedit. 2, 12, 21. leges humanæ de usuris latæ quid efficiant. 2, 12, 22
Usuræ quo jure vetitæ. 2, 12, 20, 1, 3
Usuræ vetitæ lege Hebræa. *ibid. Not.* 3
Usuræ Christianis illicitæ. *ibid.*
Usuræ crimen quibus casibus non admittatur. 2, 12, 21
circa Usuras legum civilium efficacia. 2, 12, 22. Hollandicum jus circa ipsas. *ibid.*
Usus autoritas in explicandis legibus. 1, 2, 9, 1
Usus rerum naturalis. 2, 2, 2, 1
Usus rei in abusu consistens æstimabilis extra rem. 2, 12, 20, 2
Usus. 2, 3, 3
Ususfructus proptie ita dictus non est earum rerum, quæ usu pereunt, jus tamen utendi iis est æstimabile. 2, 12, 20
Ususfructuarius si suum jus extraneo concedit, nihil agit. 1, 4, 10
Uti opera oblata licet, etsi offerenti illicita. 3, 1, 21, 22. & 2, 26, 5, 1
Utile factum. *vide* Factum utile. non mihi statim licet per vim imponere id, quod alteri est utile. 2, 22, 12. quod minus utile, non statim est illicitum. 2, 5, 12
Utilitas sola, non est justa belli causa. 2, 22, 6. & 2, 22, 13. nec cædis. 3, 11, 16. nec corruptionis rerum quæ sunt alterius, nisi justitia accedat. Innoxia dat jus contra proprietatem singulorum. 2, 2, 11. privata ut cedat publicæ, videntur voluisse, qui cœtus civiles instituere. 3, 20, 7
Utilitas publica jus dat in bona privatorum. 3, 20, 7. non dat jus alienandæ partis imperii sine consensu ejus. 2, 6, 8. si in quibusdam casibus spectanda, quibus eam spectare jus sit. 3, 20, 10. servi subest utilitati Domini. 3, 14, 6
Utilitas publica alienando bona subditorum pacis causa, quo sensu requiratur. 3, 20, 7, 1. & 10, 1
Utilitas belligeranti ex abstinentia populationum. 3, 12, 8, 1
Utilitatis innoxiæ jus. 2, 2, 11
Utiliter quod gestum est, valet, quomodo intelligendum. 3, 22, 3
Uxor in corpus mariti jus habet ex lege euangelica. 2, 5, 9, 2
Uxor rem vendicat emtam pecunia sua, quam repetere potuisset. 2, 10, 2, 2
Uxor pars familiæ maritalis. 2, 5, 8, 3. & 12, 1. virum non sequitur, nisi in jure commorandi. 3, 21, 17. *vide* Domus.
Uxores, an plures habere licitum sit: qui plures habuerint, qui una contenti: & an licitum sit eas deserere. 2, 5, 9, 1, 2, 4
Uxoria bona vendendi jus, non a natura est. 2, 5, 18. ne uxor pro marito. 3, 2, 1
Withernamium jus. 3, 2, 4

X.

XErxis & Artabarzanis controversia. 2, 7, 29
Συμμαχία. 2, 15, 6, 2

Y.

YΠαλληλισμός. 1, 4, 6, 2
Ὑπερβολὴ figura qualis. 3, 1, 13, 1
Ὑπόκρισις. 2, 13, 21, 1

Z.

ZElandorum jus circa alluviones. 3, 8, 15, 1
Zeli judicium. 2, 20, 9, 5
Zizania sinenda ad messem. 3, 1, 4, 2
Zopyrus perfidia non caruit, ob fidem Regi suo præstitam. 3, 24, 2

EMENDANDA

ET

ADDENDA.

Pag. 3. Not. col. 2. Notæ (*bb*) (*cc*) transpositæ sunt.
— 15. N. col. 1 lin. 2. leg. ἔχομεν.
— 30. N. col. 1. lin. 12. post *undecimo*: add. [*Tom.* VI. p. 537. *Ed. Savil.*]
— 50. N. col. 2. lin. 5. à fine: post *bellici*. Add. [*Tom.* VI. p. 628.]
— 66. in marg. litt. *a*. leg. *Legat. cap.* 1. & pone *Apolog. c.* 17. *Ed. Oxon.* lin. 9. ubi: *apud Tatianum.*
— 67. l. 8. a fin. *offendit*: leg. *ostendit.*
— 92. N. col. 1. lin. 6. *aufert*: leg. *adfert.*
— 93. in marg. lit. *e*. leg. *Strabo*, *Lib. XII. p.* 544. *Justin. Lib. XXVIII. Cap.* 2.
— 96. N. col. 1. lin. 8. post *Cap.* 36. add. & 93.
— 106. N. col. 1. lin. 8. a fin. περ: leg. περὶ.
— 115. N. col. 1. lin. 5. a fin. *Iliad. VI.* 193. dele, & repone antea, post πάσης.
— 122. lin. 7. *adjudicabatar*: leg. *abjudicabatur.*
— 126. lin. 11 post *obnoxius*: add. (*pag.* 135. *Ed. H. Steph.*)
— 129. l. 10. *obtinebunt*: leg. *obtinebant.*
— 138. N. col. 2. lin. 6. a fin. leg. εὐθύνας.
— 143. lin. 1. *civitatis*: leg. *civitas.*
— 149. lin. 1. add. in marg *Lib. IV. Cap.* 12.
— 161. N. col. 2. lin. 12. a fin. *comparare*: leg. *comparate.*
— 172. N. col. 1. lin. 3, 4. leg. αἰτίαν.
— 179. N. col. 1. l. 15. *a Lib.* leg. *e Lib.*
— 186. N. col. 1. l. 8. a fin. *Puellis*: leg. *Duellis.*
— 201. lin. 5. *arbitriis*: leg. *arbitris.*
— 234. lin. 2. add. in margine, ad *Val. Maxim. Lib. IX. c.* 1. & dele in fin. litt. *c.* pag. præcedentis, ubi male posita fuit indicatio.
— 238. lin. 2. *impetrasse*: leg. *imperitasse.*
— 247. init. Cap. 1. lin. 4. *non fit*: leg. *nihil non fit.*
— 253. lin. 16. post *Rullum*: add. in marg. *Orat. III. C.* 2.
— 256. l. 14. *nova per*: leg. *nova jus per.*
— 276. lin. 1. *jurisconsultis*: leg. *jurisconsultus.*
— 278. N. col. 2. lin. 11. leg. ἐπιγημης.
— 283. lin. 3. a fin. *hæc quoque*: leg. *hac quoque.*
— 285. lin. 7. a fin. ὂν: leg. οὐ.
— 297. l. 2. leg. πατρὶ.

Pag. 300.

Pag. 300. N. col. 1. lin. 9. leg. *Sicilicibus.*

— 315. N. col. 2. l. 1. leg. ξυνίκασι.

— 319. in marg. litt. *a.* add. *pag.* 996. C.

— 352. l. 15. ad nomen *Plato*: add. in marg. *De Legib. L. XI. pag.* 913, 914. *Ed. H. Steph.*

— 353. lin. 5. a fin. *qui consequens*: leg. *cui consequens.*

— 354. l. 3. a fin. *ex*: leg. *est.*

— 367. l. 10. *alloquentis*: leg. *alloquentes.*

— 377. N. col. 1. lin. 5. ȣ̓κ: leg. ἐκ. *Ibid.* l. 16. leg. ἐγκεχειρίσμεθα.

— 390. l. 12. *ei*: leg. *rei.*

— 398. l. 7. *Caput*: leg. *Capit.*

— 489. N. col. 1. lin. 14. *quibus*: leg. *quo.*

Ibid. col. 2. Notæ (*aa*) (*bb*) transpositæ sunt.

— 491. N. col. 2. lin. 5. *&*: leg. *ob.*

— 499. lin. ult. *Juge*: leg. *Jure.*

— 556. l. 9. *quæ*: leg. *qua.*

— 622. N. col. 2. lin. 8. leg. ἀγαθȣ̃.

— 626. N. col. 1. lin. 12. *parta*: leg. *paria.*

— 644. lin. 24. *quo*: leg. *quæ.*

— 649. N. col. 2. l. 9. *Germ.* leg. *Serm.*

— 680. N. col. 2. l. 3. ἴδη: leg. ἤδη.

— 706. lin. 11. Adde in margine indicationem loci *Senecæ*: in quem, olim frustra quæsitum, nuperrime casu incidi. Is est *Lib. I. De Clement.* C. 12.

— 812. lin. 6. ὅσαν: leg. ὅταν.

— 842. N. col. 2. lin. 7. leg. *conjungunt.*

— 888. N. col. 2. l. 5. a fin. *De nostro*: leg. *Det nostro.*

— 899. l. 4. a fin. leg. πετύχηκεν.

— 903. l. 18. *equitatu circumdedit* &c. Debebat heic talis Nota poni: *Hæc male versa ab Auctore. Sensus enim est*: Obequitans jussit milites suos parcere adversariis &c.

— 930. lin. 3. a fin. *Sapientis Hebræi*: add. in margine: *Syracid. C. XXXIII. vers.* 12.

— 950. l. 4. leg. *Hermocrates.*

— 961. l. 7. a fin. *Pompilii*: leg. *in Pompilii.*

— 968. N. col. 2. lin. penult. leg. *Corocottæ.*

— 983. lin. 8. *don*: leg. *non.*

— 1010. lin. 1. *ergo*: leg. *ego.*

ſpeciatim conſultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam, quod capitalia ſupplicia nec in homicidas tantum, ſed & in alios facinoroſos uſurpata apparet, non modo apud [58] populos extraneos, ſed apud ipſos piæ doctrinæ alumnos, Gen. XXXVIII, 24.

7. Nimirum [59] conjectura divinæ voluntatis, ipſa naturali ratione adjuvante, à ſimilibus ad ſimilia proceſſerat, ut quod in homicidam conſtitutum erat, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam, quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut ſine quibus vita tuta eſſe non poteſt, ut [60] imperii ſocietatem continentis reverentia: adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

8. Huc pertinet vetus, quæ apud Hebræos exſtat, traditio, leges plures Noæ filiis datas à Deo, quæ non omnes à Moſe narratæ ſint, quia ſatis erat ad ipſius inſtitutum, eas poſtea in lege peculiari Hebræorum eſſe comprehenſas. Sic adverſus nuptias [61] inceſtas legem veterem, quanquam à Moſe ſuo loco non memoratam, exſtitiſſe apparet Levit. XVIII. Inter ea autem, quæ Noæ liberis Deus edixit, hoc quoque ajunt fuiſſe, ut non homicidia tantum, ſed & adulteria, & concubitus inceſti, item violentæ rapinæ morte punirentur. [62] Quod ipſum confirmant Jobi verba XXXI, 11.

9. Jam vero data per Moſem lex ſanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII, 24. 25. 27. 28. Pſal. CI, 5. Prov. XX, 8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra [63] non poſſe expiari niſi ſanguine homicidæ fuſo, Num. XXXV, 31. 33. Præterea abſurdum cogitatu eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam & ſalutem publicam ac ſingulorum munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuiſſe: neque tamen reges eos aut gentes unquam à prophetis admonitos improbari à Deo uſum capitalium ſuppliciorum ac bella omnia, ſicut de aliis peccatis admoniti ſæpe ſunt.

10. Imo contra quis non credat, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas

GRONOVII.

58 *Populos extraneos*] Exſortes fœderis divini.

59 *Conjectura*] Quod ſtatuerat jam Deus homicidam capitali ſupplicio puniri, id interpretati ſunt homines eum velle extendi ad eos, qui non levius peccarent homicidis in ſocietatem humanam, & hos par ſupplicium luere.

60 *Imperii ſocietatem*] Unde lex majeſtatis.

61 *Inceſtas*] Intra gradus conſanguinitatis vetitos jungi.

62 *Quod ipſum*] Adulterium eſſe crimen, quod plectat judex.

63 *Non poſſe expiari*] Piaculo obligari omnes regionis incolas, ubi homicidium factum eſt, quod tolli nequeat.